БАШҠОРТ ТЕЛЕНЕҢ ДИАЛЕКТТАРЫ ҺҮҘЛЕГЕ

ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА

РӘСӘЙ ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҺЫ
ӨФӨ ФӘННИ ҮҘӘГЕ
БАШҠОРТОСТАН ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҺЫ
ГУМАНИТАР ФӘНДӘР БҮЛЕГЕ
ТАРИХ, ТЕЛ ҺӘМ ӘҘӘБИӘТ ИНСТИТУТЫ

БАШҠОРТ ТЕЛЕНЕҢ ДИАЛЕКТТАРЫ ҺҮҘЛЕГЕ

Башҡортостан Республикаһы Министрҙар Кабинеты эргәһендәге «Башҡортостан Республикаһы халыҡтарының телдәре тураһында»ғы Башҡортостан Республикаһы Законын бойомға ашырыу буйынса Комиссия тарафынан раҫланды

КИТАП
ӨФӨ • 2002

УДК 809.434.3
ББК 81.2
Б 27

Мөхәрририәт:

филология фәндәре кандидаты М. И. ДИЛМӨХӘМӘТОВ
(яуаплы мөхәррир), филология фәндәре докторы Э. Ф. ИШБИРҘИН,

филология фәндәре докторы Н. Х. МӘҠСҮТОВА,

филология фәндәре кандидаты У. Ф. НӘҘЕРҒОЛОВ

Төҙөүселәр:

ДИЛМӨХӘМӘТОВ М. И. (б, ҙ, ж, з, ҡ, ф)

НӘҘЕРҒОЛОВ У. Ф. (а, м, о, ө, п, р, с, ҫ, х, ш, ә)

САБИРЙӘНОВА С. Ғ. (к, л, н, т)

ГӘРӘЕВА Ғ. Ғ. (ў, ү̆, г, ғ, д, и, й, у, ү, һ, ы, э)

Башҡорт теленең диалекттары һүҙлеге (Рәсәй Фәндәр академияһы. Өфө
Б 27 фәнни үҙәгенең Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты). — Өфө: «Китап», 2002. —
432 бит.

ISBN 5-295-03104-7

«Башҡорт диалекттары һүҙлеге» 1928 — 1946, 1960 — 1982 йылдарҙағы экспедициялар һәм командировкалар ваҡытында халыҡтан йыйып алынған материалдан төҙөлдө. Унда Башҡортостан Республикаһында һәм уға йәнәш урынлашҡан өлкәләрҙәге (Силәбе, Ырымбур, Пермь, Свердлов, Курган, Һарытау, Һамар), шулай уҡ Татарстан Республикаһындағы райондарҙа йәшәгән башҡорттарҙың һөйләү теле тикшерелде. Һүҙлектә бөтә башҡорт һөйләштәренең лексик һәм фонетик-морфологик үҙенсәлектәре билдәләнә. Өс томда баҫылып сыҡҡан «Башҡорт һөйләштәре һүҙлектәре» (1967, 1970, 1987), шулай уҡ «Башҡорт теленең диалектологик атласы» материалдары файҙаланылды.

Һүҙлек башҡорт һөйләү теленең тарихын, уның диалекттарын, һөйләштәрен өйрәнеү өсөн әсбап булараҡ тәҡдим ителә. Ул әҙәби телде тулыландырыу һәм камиллаштырыу өсөн дә нигеҙ була ала.

УДК 809.434.3
ББК 81.2

ISBN 5-295-03104-7

© Төҙөүселәр: Дилмөхәмәтов М. И., Нәҙерғолов У. Ф., Сабирйәнова С. Ғ., Гәрәева Ғ. Ғ., 2002

ИНЕШ

Телдең ғилми нигеҙҙә эҙмә-эҙлекле, һәр яҡлап даими рәүештә өйрәнелә барыуы уны артабан камиллаштырырға һәм үҫтерергә ярҙам итә. Рәсәй Фәндәр академияһының Өфө фәнни үҙәгенә ҡараған «Почет билдәһе» орденлы Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты (1932 йылдан 1936 йылға тиклем Милли мәҙәниәт институты) тикшеренеүселәренең фән өлкәһендәге беренсе аҙымдарын туған телде өйрәнеүҙән башлауҙары ана шуға бәйле. 20-се йылдарҙа башҡорт теленең өндәр, ялғауҙар, һүҙҙәр төҙөлөшөн ғилми эшкәртеп, уның ғәмәли ихтыяждарын ҡәнәғәтләндереү йүнәлешендәге көнүҙәк бурыстарҙы тормошҡа ашырыу кәрәклеге килеп тыуа. Уҡыу әсбаптары яҙыу, һүҙлектәр төҙөү, терминология мәсьәләләрен хәл итеү, яҙмала төрлөлөккә юл ҡуймау йәһәтенән һәм милли әҙәби тел нормаларын билдәләү кеүек үтә ҡатмарлы мәсьәләләр шул замандағы телселәр Ғ. Дәүләтшин, Х. Әбдрәшитов, Ғ. Амантаев, Т. Байышев, Ҡ. Әхмәров, М. Билалов, Н. Таһиров һ. б.-лар тарафынан башҡарыла.

Тел ғилеме өлкәһендәге тәүге ҡаҙаныштар (орфографик, башҡортса-урыҫса һүҙлектәр, фонетика, морфология һәм синтаксис буйынса хеҙмәттәр) башҡорт халҡының йәнле һөйләү телен өйрәнеү, һүҙ байлығын туплау кеүек мөһим тикшеренеүҙәрҙән тора. Телселәр, әҙиптәр һәм журналистар ауыҙ-тел ижады ҡомартҡыларынан, әҙәби әҫәрҙәрҙән, иҫке төрки телендә яҙылған ҡульяҙмаларҙан, көндәлек гәзит һәм һәр төрлө журнал биттәренән һүҙҙәр сүпләгәндәр, телдән һөйләнелгән сығыштарҙа осраған, мәғәнәләре аңлашылып етмәгән һүҙҙәрҙе теркәй барып, мәғәнәләрен асыҡлап, теге йәки был һүҙҙең ҡайһы төбәктә ҡулланылыуын тәфсирләп өйрәнгәндәр.

Йәнле һөйләү телен тикшереү маҡсатында башҡорт халҡы йәшәгән һәр төбәккә экспедициялар ойоштоРола. 1928—1946 йылдар араһында ошондай 14 экспедиция эшләй. Тупланған материалдар буйынса тулы фәнни отчеттар яҙыла. Ошо тикшеренеүҙәр нигеҙендә иң тәүҙә Н. Таһировтың «Башҡорт лөғәте», һуңғараҡ «Башҡортса-русса һүҙлек», «Башҡорт теленең ғилми грамматикаһы», терминологик һүҙлектәр төҙөлә һәм баҫыла, ерле һөйләштәрҙең үҙенсәлектәренә ҡарап, уларҙы төркөмдәргә берләштереү мәсьәләһе лә күтәрелә. Башҡорт һөйләштәрен төркөмләүҙә төрлө принциптарҙан (фонетик, морфологик, күплек ялғауҙарының үҙенсәлеге) сығып фекер йөрөтөлөүенә ҡарамаҫтан, Ғ. Дәүләтшин һәм Т. Байышевтың хеҙмәттәре айырыуса әһәмиәтле. Асылда улар башҡорт теленең диалекттары системаһын дөрөҫ билдәләйҙәр һәм башҡорт диалектологияһына нигеҙ һалалар. Т. Байышевтың «Башкирские диалекты в их отношении к литературному языку» (М., Наука, 1955) исемле китабының үҙәк нәшриәттә урыҫ телендә баҫылып сығыуы башҡорт теле һәм уның ерле һөйләштәренең үҙенсәлегенә, төрки телдәрен өйрәнеү фәне, төрки һәм славян телдәре диалектологияһы донъяһына юл ярыу булды. Т. Байышев был хеҙмәтендә, әҙәби тел һәм диалекттарҙы, һөйләштәрҙе тасуирлау, уларҙың сиктәрен билдәләү менән бергә, башҡорт халҡының ырыу-аймаҡ картаһын да бирә. Хеҙмәткә ҡушымта итеп бирелгән алты таблица (туғанлыҡ быуыны, малдарҙың енес һәм йәш буйынса бүленеш терминдары) ҙур ҡыҙыҡһыныу тыуҙыра. Ғөмүмән, ғалим тарафынан бынан күп йылдар элек тупланған белешмәләр тел ғилеме өсөн бик тә әһәмиәтле, сөнки йылдар үткән һайын әҙәби телдең үҫеше, һөйләш һәм әҙәби тел араһындағы бәйләнештең көсәйә барыуы, айырым һөйләш һәм диалект вәкилдәренең тығыҙ бәйләнеше, аралашыуы ерле тел күренештәренең юғалыу процесын тиҙләтә. Әҙәби телдең һүҙлек нормаһын аныҡлау буйынса диалектолог-ғалим билдәләгән принциптарҙы, нигеҙҙә, дөрөҫ тип әйтергә кәрәк.

Башҡорт теле буйынса тикшеренеүҙәр, мәғлүмәттәр туплау дауам итә. Яңынан-яңы һүҙҙәр, күренештәр асыҡлана бара. Был йүнәлештәге эштәрҙә һүҙ ҡәҙерен ысын мәғәнәһендә белеп, туған телдең бөтмәҫ-төкәнмәҫ байлығын өйрәнеүгә бағышлаған «Башкирские диалекты в их отношении к литературному языку» исемле башҡорт диалектологияһы буйынса ғилми хеҙмәт бөгөнгө һәм киләһе быуын тикшеренеүселәре өсөн өлгөлө һәм фәһемле булып ҡаласаҡ.

Атаҡлы ғалим Ж. Ғ. Кейекбаевтың да башҡорт диалектологияһы фәненә индергән өлөшө ҙур ғына. Уның «Башҡорт диалекттары һәм уларҙың тарихына ҡыҫҡаса инеш» («Ғилми яҙмалар», 3-сө баҫма, Өфө, 1958) исемле төплө мәҡәләһе донъя күрҙе. Университетта был фән тармағы күп йылдар буйына уның классификацияһы буйынса уҡытылды. Артабан башҡорт диалектологияһы һөйләштәрҙе системалы рәүештә монографик планда тикшереү юлында уңышлы аҙымдар яһай башланы.

Диалекттар һәм уларға ҡараған һөйләштәр әҙәби телгә әленән-әле һут биреп, уны тулыландырып тороусы тамырҙары улар. Әҙәби тел дөйөм халыҡ һөйләү телендә киң таралған һәм, һөйләштәрҙә булып та, әҙәби телгә әлегә ҡәҙәр алынмаған үҙенсәлекле һүҙҙәр иҫәбенә байый барырға тейеш.

Башҡорт һөйләштәренең һүҙлеге тел тарихы, тел күренештәренең үҫеш юлында кисергән үҙгәрештәре, телдең үткән осорҙарҙағы һәм бөгөнгө торошо тураһында өндәр, ялғауҙар һәм лексик берәмектәр ҡулланылышы аша белешмәләр бирә. Ниндәй етди тикшеренеүҙәр алып барылыуына, күп һанлы һәм күп төрлө һүҙлектәр төҙөлөүенә ҡарамаҫтан, халыҡ теле һәр ваҡыт сағыштырмаса өйрәнелгән булып ҡала килә.

Махсус һораулыҡ ярҙамында диалекттар һүҙлеге өсөн материал йыйыу 60-сы йылдарҙа башлана. «Башҡорт һөйләштәре һүҙлеге»нең беренсе томы Н. Х. Мәҡсүтова һәм Н. Х. Ишбулатов мөхәррирлегендә 1967 йылда донъя күрҙе. Ул көнсығыш диалектҡа ҡараған арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, әй һөйләштәренең диалекталь һүҙҙәрен берләштерә. Был һүҙлек филология фәндәре кандидаттары Н. Х. Мәҡсүтова, Н. Х. Ишбулатов, С. Ф. Миржанова һәм лаборант С. Ғ. Ғилманова тарафынан төҙөлдө. Һүҙлек тюркология донъяһында, нигеҙҙә, ыңғай баһа алды. Әммә баш һүҙҙең һәм уның мәғәнә төҫмөрҙәренең рус теленә тәржемәһе бирелмәүе һүҙлектең етешһеҙлеге булды.

Көнсығыш диалектта л тартынҡыһынан башланған ялғауҙар (**-лыҡ, -лы, -ла, -лыҡлы, -лаған, -лата, -лай, -лап, -лан** һ. б.), һүҙҙең ниндәй өнгә бөтөүенә ҡарап, дүрт төрлө килә:

1. **П, т, с, ҫ, ш, ф, к, ҡ, х** һаңғырау тартынҡыларына бөткән һүҙҙәргә ялғауҙар **т** өнөнән башланып ҡушыла: *ипте, аттаныу, хастыҡ, иҫтәү, таштыҡ, кәрәкте, ҡырҡтаған* һ. б.
2. **Л, м, н, ң, ж, з** тартынҡыларына бөткән һүҙҙәргә ялғауҙар **д** өнөнән башланып ҡушыла: *йелде, ҡомдоҡ, төтөмдө, йандау, ундаған, моңдо, ҡыразды (тау)* һ. б.
3. **Р, й, ҙ, -ў, ү (уау)** тартынҡыларына бөткән һүҙҙәргә ялғауҙар **ҙ** өнөнән башланып ҡушыла: *шарҙыҡ, меңәрҙәгән, дауарҙата, сейҙәй, йәйҙәү, утыҙҙап, тауҙы (йер), өсәүҙәп* һ. б.
4. Һуҙынҡы өндәргә бөткән һүҙҙәргә ҡушылған ялғауҙарҙың башындағы **л** тартынҡыһы, әҙәби телдәге һәм көньяҡ диалекттағы һымаҡ, үҙгәрешһеҙ ҡала.

Көнсығыш диалектта күплек ялғауҙары дүрт төрлө вариантта йөрөй. Мәҫәлән, *аттар, баҫыуҙар, ҡалалар, урмандар.* Үҙенсәлекле был күренеш әҙәби телгә нигеҙ итеп алынған.

Көньяҡ диалектта иһә ялғауҙар ике төрлө вариантта ҡулланыла. **Ҙ, ж, з, й, к, ҡ, л, п, р, с, ҫ, т, у, ф, ш, ў, ү (уау)** тартынҡыларына бөткән һүҙҙәргә ялғауҙар **л** тартынҡыһынан *(ҡаҙлар, тайлар, ҡырлар, ташлар)* һәм **м, н, ң** тартынҡыларына бөткән һүҙҙәргә **н** тартынҡыһынан (*урамнар, көннәр, моңнар*) башлап ҡушыла. **Л** һәм **н** тартынҡыларынан башланған ялғауҙар, күплек ялғауҙарынан тыш, ҡылым, рәүеш, сифат һәм һан ялғауҙары өсөн дә хас (*килгәннәр, игеннәтә, тәмне, уннарса*).

Атап үтелгән ялғауҙар ҡулланылышы буйынса төньяҡ-көнбайыш һәм көньяҡ диалекттар бер-береһенә оҡшаш.

Көньяҡ диалектты өйрәнеү өсөн Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты 1963—1966 йылдарҙа ғилми экспедициялар ойошторҙо. Экспедиция Н. Х. Мәҡсүтова етәкселегендә 1964 йылда Башҡортостандың Архангель, Белорет, Ғафури һәм Ҡырмыҫҡалы районларында, 1965 йылда Бишбүләк, Дәүләкән, Ишембай, Маҡар, Миәкә, Стәрлебаш, Федоровка һәм Әлшәй райондарында, 1966 йылда Асҡын, Иглин, Ҡариҙел, Нуриман райондарында, 1963 йылда Н. Х. Ишбулатов етәкселегендә Башҡортостандың Ейәнсура, Күгәрсен, Мәләүез һәм Хәйбулла райондарында эшләне. Һүҙлеккә ерле һөйләш вәкилдәре булған уҡытыусылар (Ә. Моратов, Ғ. Шәйәхмәтов, М. Ҡылысбаева) тарафынан йыйылған мәғлүмәттәр ҙә индерелде. Тел йәһәтенән үҙенсәлекле әҙәби әҫәрҙәрҙән Һ. Дәүләтшинаның «Ырғыҙ», З. Биишеваның «Кәмһетелгәндәр», Х. Ғиләжевтың «Погонһыҙ һалдаттар» романдарынан һүҙҙәр һайлап алынды. Һүҙлектең икенсе томын да Н. Х. Мәҡсүтова, Н. Х. Ишбулатов, С. Ф. Миржанова, С. Ғ. Ғилмановалар төҙөнө. Ул 1970 йылда баҫылып сыҡты.

Икенсе том беренсе томдан баш һүҙҙең һәм уның мәғәнә үҙенсәлектәренең урыҫ теленә тәржемә ителеүе менән айырыла. Синонимдар бер-береһенә тоҫҡама менән бирелде.

Был томға көньяҡ диалектҡа ҡараған дим, ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар һөйләштәренең һүҙҙәре индерелде. Эйек-һаҡмар һөйләше Һүрәм, Нөгөш, Таналыҡ, Йылайыр йылғалары буйында йәшәгән башҡорттар телендәге үҙенсәлектәрҙе берләштерә. Фәҡәт лексик күҙлектән генә сығып билдәләгәндә уны һүрәм, һаҡмар (үрге, түбәнге), эйек, юшатыр, нөгөш, таналыҡ һөйләшсәләренә бүлеп ҡарарға мөмкин булыр ине. Һүҙлеккә «һаҡмар һөйләше» атамаһы менән Ырымбур өлкәһендә Һаҡмар йылғаһының түбәнге ағымында Ҡыуандыҡ, Һарыҡташ, Төйләгән һәм Гай райондарында йәшәгән башҡорттар теленең диалекталь лексикаһы алынды. Ырымбур өлкәһе башҡорттарының теле төньяҡ-көнбайыш (Туҡ һәм Соран йылғалары буйы) һәм көньяҡ-көнсығыш (Гөбөрлө, Ҡаҫмарт, Һаҡмар буйы) региондарына бүленә. Уның тәүгеһе туҡ-соран, икенсеһе һаҡмар һөйләше тип алынды.

Һаҡмар һөйләшенең өндәр системаһына һуҙынҡыларҙың иренләшеү законлылығы хас. Мәҫәлән: *боҙау, боғау, бойма, ҡоршау, көтөү, мөхәпәт, өндөү, өндөшеү, өңкөлдөү, өркөлөү.* Беренсе һәм икенсе ижектәрҙә **у** өнө йыш ҡулланыла. Миҫалдар: *бутҡа, уклау, йурау, йамғур, ҡуңғырау, ҡуңыр.* **-Ый** өн ҡушылмаһы урынына күп осраҡта **и** өнө әйтелә: *ҡиммәт, сирсыҡ, ҡимылдау, һираҡ, һиғаҡ* һ. б. Һүҙ башында әҙәби телдәге **х** өнө урынына тамаҡ төбө **һ** өнө ҡулланыла: *һат, һәбәр, һөрмәт, һәләл* һ. б. Һүҙ башында һәм һүҙ уртаһында **й** өнө урынына **ж** өнө лә йыш әйтелә: *жен, жер, жыр, жоҡ (йуҡ* урынына*), жыу, жауын, жыуа, жең (җиң* йәки *йең* урынына*), мәржә, мәржән, ынжы.* Һөйләшкә, башҡорт теленең боронғо күренештәренең береһе булараҡ, һүҙ башында **п, т** өндәренең ҡулланылышы ла хас: *песән, пеләк, пер, пәй (бәй* урынына*), палдаҡ, паш, пала; турт, тонйа, тур (ҙур* урынына*).* **-Лау,/-ләү, -нау/-нәү** аффикстары сифат теүәлһеҙлеген күрһәтә: *йүләрләү, сейләү, һорғоллау, һараннау.*

Туҡ-соран һөйләше тар һуҙынҡылар ҡулланылыуы менән айырыла. Мәҫәлән: *быҙау, бығау, ҡыршау, кетеү, эндәү.* Һирәк осраҡтарҙа һүҙҙең беренсе һәм икенсе ижектәрендә **о** өнө лә килә: *йорау, йамғор.* Һөйләштә өн ҡушылмалары әҙмә-әҙлекле ҡулланыла: *ҡыйбат, сыйраҡ, ҡыймылдау.* Һүҙ башында **һ** өнө урынында **с** өнө күҙәтелә. Мәҫәлән: *сағыҙаҡ, сайрау, сурәт, сырт, сыр, сыҙыҡ, саташыу* һ. б. Һүҙ башында

й өнө килә: *йөн, йер, йеләк*. Һәр ике һөйләштең лексик байлығында күп кенә уртаҡлыҡтар булһа ла, уларҙың үҙҙәренә генә хас үҙенсәлектәре лә бар.

Диалектолог-ғалимдар, «Башҡорт теленең диалектологик атласы»на мәғлүмәт йыйыу менән бер рәттән, яңы, өсөнсө том һүҙлек өсөн дә материал тупланылар. Уға тейешле һүҙ байлығы филология фәндәре докторы Н. Х. Мәксүтова етәкселегендәге экспедицияларҙа (1972—1980) һәм махсус ойошторолған командировкаларҙа филология фәндәре кандидаттары, өлкән ғилми хеҙмәткәрҙәр М. И. Дилмөхәмәтов, У. Ф. Нәҙерғолов, шулай уҡ Р. Ғ. Аҙнағолов, кесе ғилми хеҙмәткәр С. Ғ. Ғилманова тарафынан йыйылды. Свердловск, өлөшләтә Силәбе өлкәләрендәге башҡорт һөйләштәре буйынса мәғлүмәт М. И. Дилмөхәмәтов, Куйбышев һәм Һамар өлкәләре буйынса У. Ф. Нәҙерғолов төҙөгән картотеканан алынды. Һүҙлектең был томында айырым һөйләштәргә хас һүҙ-берәмектәрҙең, һүҙбәйләнештәрҙең, һөйләштәрҙә һәм әҙәби телдә булып та, мәғәнәһе менән айырылғандары йәки өҫтәмә мәғәнә төшөнсәһе булғандары, шулай уҡ һирәк осрай торған фонетик һәм фонетик-морфологик реликттар, сингармоник варианттар бирелде.

Һүҙлектең өсөнсө томы төҙөлөшө менән бер ни тиклем үҙенсәлекле. Унда лексик берәмектәрҙең ниндәй грамматик категорияға ҡарауы күрһәтелә бара, икенсе томдағы һымаҡ, баш һүҙ һәм уның мәғәнә төрҙәре урыҫ теленә тәржемә итеп бирелә.

Билдәле булыуынса, башҡорт теле синонимдарға бик бай. Ҡайһы бер синоним һүҙҙәр бер нисә тиҫтәгә барып етә. Мәҫәлән, урыҫ телендә «божья коровка» тип аталған бөжәк һөйләштәрҙә *аллабабай һыйыры, аллабабай пипейе, алматутай, биҙәкле ҡондоҙ, гөз, гүзбабай, йетенөктә, көжмә, көжмәкәй, көнйылытҡыс, күсмә, күсмәкәй, күсәбей, күсапай, көйәпапа, кейәүпапа, күсмәкүс, күскәнәй, күскәнтәй, күсәрхан, ҡаңғабиҙәр, ҡапҡауыс, ҡойашапай, ҡойашҡорт, ҡойашымбаҡ, ҡыҙыл һыйыр, ҡыр һыйыры, ҡылайтун, осайаҡ, оскөсөк, осҡалаҡ, осҡамҡа, осйөҙөгөм, осомос, оссыйырым, сибәрапай, сыуағапай, сыуағәбей, сыуар һыйыр, тәтәйәбей, тутапай, әбейсыуаҡ, әпипә* тигән варианттарҙа йөрөй. Бындай осраҡта төп форма тип алынған һүҙгә ҡырҡтан ашыу һүҙҙе тоҫҡау мөмкин түгел. Һүҙлекте файҙаланыу уңайлыраҡ булһын өсөн синонимдарҙың һәр береһен баш һүҙ хоҡуғында бер төрлө термин-эталон, айырым осраҡтарҙа бер генә төрлө аңлатма менән биреү ҡулайлы, тип табылды.

Һүҙлек Башҡортостандың төньяҡ-көнбайыш райондарындағы, Пермь, Свердловск, Силәбе, Куйбышев, Һамар һәм Ырымбур өлкәләрендәге башҡорт һөйләштәре материалдарынан төҙөлдө.

Башҡорт теленең төньяҡ-көнбайыш диалекты Башҡортостандың шаҡтай ҙур территорияһын алып тора. Ул Ҡариҙелдең урта ағымы, Төй, Сөн, Ҡармасан, Сәрмәсән, Ағиҙелдең түбәнге ағымы, Танып йылғалары тирәһенә урынлашҡан башҡорттарҙың тел үҙенсәлектәрен берләштерә. Был регионға ингән ҡариҙел һөйләше үҙенә генә хас лексик берәмектәре, фонетик һәм морфологик күренештәре менән айырылып тора. Шуға ла баш һүҙ йәки уның мәғәнә үҙенсәлектәре күпселек осраҡтарҙа ҡариҙел һөйләшенә генә ҡаратып алынды, ә инде уртаҡлыҡ булғанда, «төньяҡ-көнбайыш» тип, киңерәк территорияны күҙ уңында тотоп бирелде.

Башҡорт теленең төньяҡ-көнбайыш диалекты үҙенең төп үҙенсәлектәре буйынса ҡалған бөтә һөйләштәр менән дә уртаҡ. Әйтәйек, *а — ә, о — у, ө — ү, ө — е* һуҙынҡыларының сиратлашыуы буйынса ул арғаяш, әй, эйек-һаҡмар һөйләштәре менән оҡшаш. Мәҫәлән, төньяҡ-көнбайыш һәм көнсығыш диалекттарҙа *асы, әҙ, оҡлау (оҡтау), бөгөн* (татар әҙәби телендә *бүген*), *гөмөр*, көньяҡ диалектта *гүмер* (татар әҙәби телендә *гомер*); *үрҙәк*, көньяҡ диалектта *өйрәк* һ. б. Төньяҡ-көнбайыш диалектҡа с тартынҡыһы урынына ч; һ тартынҡыһы урынына с өндәрен ҡулланыу хас (*чирәм* — көнсығыш диалектта *сирәм; сарыҡ — һарыҡ* һ. б.). Лексик берәмектәр үҙҙәренең мәғәнәһе һәм ҡулланылышы буйынса урта урал, гәйнә, һаҡмар, туҡ-соран һөйләштәре менән уртаҡлыҡ таба.

Өсөнсө том һүҙлектә бирелгән «урта урал» һөйләшенә Свердлов (көньяҡ өлөшө), Силәбе (иң төньяҡ-көнбайыш өлөшө) өлкәләрендәге ауылдар һәм Башҡортостандың төньяҡ-көнсығышындағы, йәғни Мәсетле районындағы Аптулла, Аҡа (Оло Аҡа, Кесе Аҡа), Аҡабаш, Борғатъя, Ишәле, Ҡыҙылбай, Ҡорғат, Мәләкәҫ, Теләш, Туғыҙҙар, Тәкәуыл, Әжекәй, Әләгүз һәм Юлай ауылдары инә.

Урта урал һөйләше тел үҙенсәлеге һәм географик таралышы менән төньяҡ һәм көньяҡ зоналарға бүленә. Төньяҡ зонаға билдәле бер кимәлдә татар теле йоғонтоһон кисергән ауылдар, йәғни Свердлов өлкәһенең Красноуфим, Әртә, Түбәнге Һирге районындағы Аҡбаш, Аҡкүл, Араҡай, Боғалыш, Бәйәк-түз, Өфө-Шигер, Үрмәкәй, Һыҙғы, Шөкөр, Әртә-Шигер һәм Башҡортостандың Мәсетле районының төньяғындағы Аҡа, Аҡабаш, Аптулла, Ҡыҙылбай, Тәкәуыл, Әжекәй ауылдары индерелде. Татар теле йоғонтоһона бирелмәгән Мәсетле районының төньяғындағы, Силәбе өлкәһенең Нязепетровск районындағы ауылдар көньяҡ зонаға ҡаратылды. Был зонағы ауылдар һөйләше үҙенсәлеге буйынса әй һөйләше менән тап килә. Һүҙлектә ул урта урал һөйләшенә индерелеп бирелде. Ә төньяҡ зона күплек һәм һүҙ яһаусы ялғауҙар ҡулланылышы буйынса көньяҡ һәм төньяҡ-көнбайыш диалекттар менән оҡшаш (*атлар, көннәр, ташлыҡ* һ. б.). Өндәрҙең ирен гармонияһы күп осраҡта һаҡланылмай (*йолдыз, этборын*), морфемаларҙа өн ҡушылмаларының ҡулланылыуы (*эшләй, уйлый, алыу* һ. б.) күҙәтелә. Һөйләштең диалекталь лексикаһы башҡорт теленең башҡа һөйләштәре лексикаһы менән, нигеҙҙә, уртаҡ.

Пермь өлкәһенең хәҙерге Барҙы, Уса, Пермь районында йәшәүсе башҡорттарҙың лексикаһы һүҙлеккә «гәйнә һөйләше» тип алынды. Гәйнә һөйләшенең лексикаһы икенсе томда ла бер ни тиклем сағылыш тапҡайны. Ул ваҡытта һөйләш буйынса материал филология фәндәре докторы Ә. Н. Кирәев етәкселегендәге экспедицияла тупланған фольклор бүлеге фондынан һайланып алынды. Һүҙлектә боронғо башҡорт теленең үҙенсәлектәрен сағылдырған, шулай уҡ хәҙерге төп башҡорт һөйләштәре менән тура килгән лексик берәмектәр генә баш һүҙ хоҡуғында бирелгәйне. Өсөнсө томға, ундай һүҙҙәр менән бергә, һөйләштең үҙенә генә хас һүҙҙәр ҙә индерелде.

Гэйнә һөйләше буйынса материалдар 1973 йылда «Башҡорт теленең диалектологик атласы»на мәғлүмәт туплау программаһы нигеҙендә махсус экспедицияла, шулай уҡ 1975 йылда һөйләште монографик планда өйрәнеү йәһәтенән ойошторолған командировкаларҙа өлкән ғилми хеҙмәткәр С. Ф. Миржанова тарафынан йыйылды. Гэйнә һөйләше лексик байлығы яғынан төп башҡорт һөйләштәре менән, нигеҙҙә, оҡшаш. Был һөйләштә өндәр ҡулланылышында киң һәм тар әйтелешле һуҙынҡыларҙың йәнәш килеүе (*чаңға // чаңғы, ҡарчаға // ҡарчыға, тура // туры, умырзайа // умырзыйа, жәйәү // жейәү*); боронғо башҡорт телендәгесә, у, ө өндәренең киң ҡулланылыуы (*ҡумған, сурау, туҡмаҡ, бөгөн, жөгөрөү, йөткөрөү, көзәтеү*); с, ж өндәренең эҙмә-эҙлелеге (*салам, сарыҡ, сул, сосар, сырт, буйсын; жен, жир, жирән, жите, жийын, жәй, жәймә*); д, т тартынҡыларын ҡулланыуҙағы төрлөлөк (*дага, дары, тамға, дегәнәк, туғай, тыуарыу, тулау, тән*); ч, с, т өндәренең сиратлашыуы (*чөчө // сөсө // төсө, чирәм // сирәм, чөчкөрөү // төчкөрөү*) һ. б. күҙәтелә.

Һүҙлеккә «Ырғыҙ һөйләше» атамаһы менән Куйбышев һәм Һамар өлкәләрендә йәшәүсе башҡорттарҙың диалекталь лексикаһы индерелде. Был һөйләш буйынса һүҙҙәр «Башҡорт һөйләштәре һүҙлеге»нең икенсе томында ла бер ни тиклем бирелгәйне. Улар Һ. Дәүләтшинаның «Ырғыҙ» романынан алынған булһа, өсөнсө томдағылары күбеһенсә йәнле телдән йыйылған материалдарҙан тора. Ырғыҙ һөйләшенең өндәр системаһы киң әйтелешле артҡы рәт һуҙынҡыларының (*һабай, аҡаҡ, маҡал, масҡара, сайахат, ҡабыр*), шулай уҡ башҡа күп һөйләштәрҙәге о өнө урынына у өнөнөң сағыштырмаса йыш ҡулланылыуы (*буҡай, буғырлаҡ, ҡумған, ҡумалаҡ*), ç өнөнөң һ өнөнә тап килеүе (*çимеҙ, çул, çыйыр*), й, д, с өндәренең йәнәш әйтелеп йөрөтөлөүе йәки сиратлашыуы (*йеңгәсәй // диңгәсәй // сеңгәсәй*), иренләшкән һуҙынҡы өндәрҙең һуңғы ижеккә тиклем һаҡланыуы (*көркөтөү, көшкөтөү, көрпөлдөк* һ. б.) менән үҙенсәлекле.

Һуңғы йылдарҙа лексика фондын тулыландырып, ҙур күләмле дөйөм һүҙлек төҙөү мәсьәләһе килеп тыуҙы. Һөҙөмтәлә, һөйләштәр һүҙлектәренең 1967, 1970, 1987 йылдарҙа баҫылып сыҡҡан өс томы берләштерелде. Уға Рәсәй Фәндәр академияһы Өфө фәнни үҙәгенең Тарих, тел һәм әҙәбиәт институты архивында һаҡланған, диалектология буйынса яҙылған ғилми хеҙмәттәрҙән алынған яңы материалдар ҙа өҫтәлде. Бынан тыш, һүҙлеккә башҡорт яҙыусыларының тел йәһәтенән үҙенсәлекле тип табылған проза әҫәрҙәренән алынған диалектизмдар индерелде.

Берләштерелгән һүҙлек филология фәндәре докторы Н. Х. Мәҡсүтова тарафынан төҙөлгән инструкция талаптарына ярашлы итеп эшләнде. Уға һүҙлектәрҙең өс томының принциптары нигеҙ итеп алынды. Диалект синонимдар, бер-береһенә тоҫҡалмай, алфавит тәртибендә бирелде. Баҫылып сыҡҡан өс томдағы диалектизмдарҙың мәғәнәләре асығыраҡ аңлашылып торһон өсөн, күп урында теге йәки был һөйләштән алынған миҫал һөйләмдәр килтерелде. Көньяҡ диалектҡа ҡараған әйек-һаҡмар һөйләше бик ҙур территорияға таралған. Һүҙҙәрҙең таралыу сиген анығыраҡ итеп билдәләү маҡсатында был һөйләш һаҡмар, туҡ-соран һөйләштәренә һәм нөгөш, әйек һөйләшсәләренә бүлеп күрһәтелде. Ҙур территория биләгән төньяҡ-көнбайыш диалект, бүлгеләнмәй, тотош көйөнсә, ә ҡариҙел һөйләше үҙенә бер башҡа итеп бирелде, сөнки ул башҡорт теленең үҙенсәлектәрен сағыштырмаса ныҡ һаҡлаған. Һүҙҙәрҙең таралышы уртаҡ булған осраҡтарҙа көнсығыш диалектҡа ҡараған арғаяш, әй, мейәс, салйоғот һөйләштәре, берләштерелеп, «төньяҡ-көнсығыш» атамаһы менән, көнсығыш диалекттың ҡыҙыл һөйләше менән көньяҡ диалекттың һаҡмар һөйләше «көньяҡ-көнсығыш» исеме менән алынды.

Диалектизмдарҙың таралышы ғәжәп үҙенсәлекле. Ҡайһы бер һүҙҙәр тотош бер диалектҡа йәки уға ҡараған күпселек һөйләштәргә таралған булһа, икенселәре айырым бер һөйләштә, уның бер өлөшөндә, бәләкәй генә бер төбәктә, хатта бер-ике ауылда ғына осрарға мөмкин. Бына шуға ла һүҙҙәрҙең таралыу сиге һөйләшсәләр, һөйләштәр һәм диалекттар сигенә тап килеп кенә тормай.

Ерле һөйләштәргә хас булған бөтә диалект күренештәрен бер юлы ғына йыйып бөтөрөү мөмкин түгел, сөнки халыҡ теле ифрат бай, уны өйрәнгән һайын яңынан-яңы һүҙҙәр, һ. б. үҙенсәлектәр табыла тора. Шуға ла берләштерелгән һүҙлек башҡорт һөйләштәренең тел байлығын сағыштырмаса тулы кәүҙәләндергән сығанаҡ булып һанала. Һүҙлеккә әҙәби телгә инерлек терминдар, төрлө өлкәләргә ҡараған һүҙҙәр, әйтемдәр һәм фразеологик берәмектәр тупланған.

ҺҮҘЛЕК ТӨҘӨҮ ПРИНЦИПТАРЫ

Диалекттар һүҙлеген төҙөгәндә иң тәүҙә диалектизмдарҙың үҙенсәлектәрен, уларҙың таралыу сиктәрен аныҡ билдәләү мотлаҡ. Баш һүҙҙе билдәләү һәм уның аңлатҡан мәғәнәһен йәки мәғәнәләрен, әҙәби телдәге варианттарын асыҡлау, диалект һүҙгә әҙәби телдә эквивалент булмағанда уға тасуири аңлатма биреү төҙөүсенең туған телдең лексик байлығын һәйбәт белеүен талап итә.

Һүҙлеккә әҙәби телгә ҡабул ителмәгән йәки унда ҡулланылмаған, мәғәнәләре менән үҙенсәлекле ерле һөйләш һүҙ берәмектәре алына. **Уларҙың ҡайһы берҙәре, матбуғатта йыш ҡулланылып, норматив кимәлгә күтәрелгән хәлдә лә диалекттар һүҙлегенә индерелергә тейеш.**

Ономастик һүҙҙәрҙә диалект үҙенсәлектәре сағылһа, һүҙлеккә улар ҙа алына. Мәғәнәләре менән аныҡ һәм тапҡыр һүҙҙәрҙе, ҙур йәки бәләкәй территорияла таралыуҙарына ҡарамаҫтан, әҙәби телдең лексик составына индереү зарур. Диалекттар һүҙлегенең төп бурыстарының береһе әҙәби телде мөмкин тиклем байытыуҙан тора.

Бер нисә мәғәнәле һүҙҙәрҙең һәм һүҙбәйләнештәренең мәғәнәләре түбәндәгесә ғәрәп цифрҙары менән билдәләнә:

ҠАРЫЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *с.* 1. Ҡарт — *старый (о человеке).* Ҡарый буғаһың инде тей (эй). 2. (ҡыҙыл, нөгөш) *и.* Ҡөрьәнде яттан белгән кеше — *знающий Коран наизусть.* Ҡарый ҡашына саҡырҙым (нөгөш). Ҡари (эйек-һаҡмар). 3. (арғаяш, салйоғот) диуана — *юродивый.*

Омонимдар, рим цифрҙары менән билдәләнеп, баш һүҙ итеп бирелә:

АЙАЗ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡлан — *поляна.* Айаҙ (урта урал)

АЙАЗ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* алсаҡ — *приветливый*

СУР I (ырғыҙ) *и.* шеш — *опухоль.* Сурға сей икмәк йабалар

СУР II (һаҡмар) *и.* ҡайғы, хәсрәт — *горе, печаль.* Аңа тағы сур өҫтөнә сур булды.

Синонимдарҙың һәр береһе алфавит тәртибендә баш һүҙ итеп бирелә:

КӨЖМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ҠОЙАШЫМБАҠ (урта урал) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ОСАР (һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ЭТЕМҮС (кариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.*

Бер йәки бер нисә һөйләштә бер төрлө мәғәнәлә ҡулланылған фонетик һәм морфологик вариантлы һүҙҙәр баш һүҙ хоҡуғында өтөрҙәр аша бирелә:

БЫЗМЫР, МЫЖМЫР (урта урал, һаҡмар) *и.* ығыш — *копуша*

СЫРТЛАМА, СЫРТЫЛДАҠ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды).*

Ике йәки бер нисә һүҙҙән торған, бер мәғәнәгә эйә булған һүҙбәйләнештәр баш һүҙ хоҡуғында бирелә:

АЛАҒАРҒА ҮЛӘНЕ (һаҡмар) *и.* тау һарынаһы — *козья саранка.*

Ике һүҙҙән торған һүҙбәйләнеш бер төшөнсә бирһә, улар шул көйөнсә баш һүҙ хоҡуғында килә:

БЕРШӘП (кариҙел, урта урал) *р.* бер аҙ — *немного.* Бершәп барғас та ауыл булыр (урта урал)

ЙАҘЫМДАНТАЙЫМ (гәйнә) *р.* аңғармаҫтан — *нечаянно, неожиданно.*

Әгәр һүҙбәйләнеш, грамматик юл менән бәйләнеп, конкрет термин төшөнсәһен бирһә, түбәндәгесә алына:

БАУҘЫ ЙАУҘЫҠ (мейәс) *и.* ҡушъяулыҡ — *национальный спаренный платок.*

Ике йәки бер нисә һүҙҙән торған һүҙбәйләнештәрҙең тәүгеһенән һуң ике нөктә ҡуйыла:

ҠАРҺАЛАНЫП: ҠАРҺАЛАНЫП АШАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡабаланып ашау — *есть впопыхах.*

Фразеологик берәмектәр һәм идиоматик әйтемдәр, төп һүҙгә бәйләп, аңлатма менән ромбик аша бирелә:

ТӘРТӘНӘ, ТӘРТНӘ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* тәртә — *оглобля.* ◊ тәртәһе һыныу *(бер ҙә юҡҡа үпкәләү) — обижаться без причины.*

Баш һүҙҙең мәғәнәһенә әҙәби телдә тап килерлек вариант булмаһа, уға тасуири аңлатма бирелә:

КЕТМЕРҘӘҮ (дим) *ҡ.* әкренләп көн күреү — *жить потихоньку.* Бабайың ҡорт та көттө, кыладауай ҙа булды, шулайтып кетмерҙәп киләһең.

Баш һүҙгә әҙәби телдә ҡулланылған интернациональ термин мәғәнәһе менән тап килһә, ул аңлатма урынына ла, тәржемә өсөн дә урыҫ телендәгесә бер генә тапҡыр бирелә:

ФАЛИЖ (ҡыҙыл, мейәс) *и. паралич.* Фалиж рәнйеүе (дим), фараиз (гәйнә).

Һөйләштәрҙә бер нисә вариантта йөрөгән һүҙҙәр күп осрай. Мәҫәлән, һөйләштәрҙә урыҫ телендә *уховертка* тип әйтелгән бөжәктең айрығойроҡ, асаҡай, көйәҡорт, ҡатыҡабаҡ, ҡатыҡорт, сатағойроҡ, сатаҡай һ. б. атамалары бар. Әҙәби телгә уларҙың береһе лә алынмаған. Ундай осраҡтарҙа баш һүҙгә эквивалент итеп диалекталь һүҙ килтерелә:

АЙРЫҒОЙРОҠ (төньяҡ-көнбайыш, эй) *и.* асаҡай — *уховертка.*

Баш һүҙ бер нисә һөйләшкә таралған булһа, уның мәғәнәһен асыҡлаған миҫал һөйләмдең ҡайһы һөйләштән алынған икәнлеге күрһәтелә:

АРТАУ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡырҡыуланыу — *перекисать (о хлебе, кумысе и т.д.).* Әсетеүгә утыртҡан икмәгем артап киткән (ҡыҙыл).

Һүҙлектең төҙөлөшө

Диалекттар һүҙлегенең үҙенә хас төҙөлөш үҙенсәлеге бар. Ул түбәндәге өлөштәрҙән тора.

Инеш һүҙ. Унда һүҙлек төҙөү принциптары, тупланған материалдарҙың сығанаҡтары күрһәтелә, һүҙлеккә индерелгән региондарҙағы һөйләү теленең ҡыҫҡаса фонетик һәм морфологик үҙенсәлектәре тасуирлана.

Һүҙлектең төп өлөшө — уның статьяһы. Ул түбәндәгесә бирелә:

1) баш һүҙ;

2) йәйәләр эсендә бәләкәй хәрефтәр менән баш һүҙҙең аңлатҡан мәғәнәләренең таралыу сиген күрһәткән һөйләш йәки һөйләштәр атамалары;

3) баш һүҙҙең ниндәй һүҙ төркөмөнә ҡарауын күрһәткән шартлы ҡыҫҡартмалар (*и.* — исем; *ҡ.* — ҡылым; *с.* — сифат; *р.* — рәүеш һ. б.);

4) мәғәнәһе менән диалекталь баш һүҙгә тап килгән әҙәби телдәге лексема, йәғни эквивалент;

5) әҙәби эквивалент булмаған осраҡта тасуири аңлатма;

6) баш һүҙ мәғәнәләренең урыҫ теленә тәржемәһе;

7) һүҙ мәғәнәһен асыҡлаусы миҫал һөйләм;

8) таралыу урыны менән һүҙҙең фонетик һәм морфологик варианты.

Шартлы ҡыҫҡартмалар

Диалекттар, һөйләштәр һәм һөйләш төркөмсәләре атамалары тулыһынса алынды. Диалекталь һүҙҙәрҙең ниндәй һүҙ төркөмдәренә ҡарауы түбәндәгесә ҡыҫҡартмалар аша күрһәтелде:

и. — исем	*өн. һ.* — өндәш һүҙ
с. — сифат	*я. һ.* — ярҙамсы һүҙ
ҡ. — ҡылым	*я. и.* — ярҙамсы исем
р. — рәүеш	*я. ҡ.* — ярҙамсы ҡылым

а. — алмаш
һ. — һан
и. һ. — инеш һүҙ
м. һ. — модаль һүҙ
нум. һ. — нумератив һүҙ
б. — бәйләүес
к. — киҫәксә
т. — теркәүес
ы. — ымлыҡ

Транскрипция

Диалектологик материал практикала ныҡынған ғәмәлдәге транскрипция нигеҙендә бирелә.

Һуҙынҡылар

йа — я
йу, йү — ю
йе — е

Тартынҡылар

ў — в (ўажибат, ўал)
ү̆ — в (ү̆әсү̆әсә биреү, ү̆әтәт)

Диалекттар һәм һөйләштәр (Диалекты и говоры)

а) **Көнсығыш диалект (Восточный диалект)**

арғаяш һөйләше (аргаяшский говор)
ҡыҙыл һөйләше (кызылский говор)
мейәс һөйләше (миасский говор)
салйоғот һөйләше (сальзигутский говор)
эй һөйләше (айский говор)

б) **Көньяҡ диалект (Южный диалект)**

дим һөйләше (демский говор)
туҡ-соран һөйләше (ток-соранский говор)
урта һөйләш (средний говор)
һаҡмар һөйләше (сакмарский говор)
эйек-һаҡмар һөйләше (ик-сакмарский говор)

в) **Төньяҡ-көнбайыш диалект (Северо-западный диалект)**

Төньяҡ-көнсығыш һөйләштәр төркөмө (Группа северо-восточных говоров)

арғаяш һөйләше (аргаяшский говор)
мейәс һөйләше (миасский говор)
салйоғот һөйләше (сальзигутский говор)
эй һөйләше (айский говор)

Көньяҡ-көнсығыш һөйләштәр төркөмө (Группа юго-восточных говоров)

ҡыҙыл һөйләше (кызылский говор)
һаҡмар һөйләше (сакмарский говор)

Филология фәндәре докторы **Н. Х. МӘҠСҮТОВА.**

Филология фәндәре кандидаты
М. И. ДИЛМӨХӘМӘТОВ

А

А-А, А-А, АҺ-АҺ! (гәйнә, мейәс, һаҡмар) *ы.* аптырау ымлығы — *междометие недоумения.* А-а! Ҡайҙан гилеп сыҡты был (һаҡмар)

АБА, АБЫ (туҡ-соран, һаҡмар) *ы.* аптырау ымлығы — *междометие недоумения.* Абы, тағы йауа башланы (һаҡмар). Абаҡ (төньяҡ-көнбайыш). Абаҡ, алармы ни?

АБАҒАЙ (гәйнә) *с.* сос, теремек — *шустрый*

АБАТА (һаҡмар) *с.* ыҙғыш — *копотливый, медлительный (о человеке).* Абатаһы әйләнеү — *медлить*

АБДАН (ырғыҙ) *р.* — бөтөнләй — *окончательно.* Абдан ҡараңғы төшкәс кенә лыҡ ҫыу булып ҡайтып инде

АБҘАР (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Лапаҫ — *навес.* 2. Ялан кәртә — *загон*

АБҘИНӘЙ, АБЗИНӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Атайҙың йәки әсәйҙең апаһы — *тетя (старшая сестра отца или матери).* 2. Атайҙың бер туған ағаһының ҡатыны — *тетушка (жена старшего брата отца)*

АБҘЫЙ, АБҘЫҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ата-әсәнән оло ир кешегә өндәшеү һүҙе — *дядя (обращение к мужчине, который по возрасту старше родителей).* 2. Ағай — *старший брат*

АБҘӘБЕЙ, АБЫЗӘБЕЙ, АБЫЗӘБЕКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Атайҙың бер туған ағаһының ҡатыны — *тетушка (жена старшего брата отца).* 2. Уҡымышлы оло ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *почтительное обращение к пожилой грамотной женщине*

АБҘӘТӘЙ, АБҘӘТЕЙ, АБЗӘТӘЙ, АБЗӘТЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Атайҙың йәки әсәйҙең оло ағаһы — *дядя (старший брат отца или матери).* 2. Уҡымышлы оло ир кешегә өндәшеү һүҙе — *почтительное обращение к пожилому грамотному мужчине*

АБЗЫЙ (көньяҡ диалект, төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* 1. Бер туған ағай — *старший брат.* 2. (урта) Ҡайнаға — *старший брат мужа*

АБЗЫҠАЙ (ҡариҙел) *с.* тас абзыһы — *похожий на брата*

АБЗӘҢКӘЙ, АБҘӘҢКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙан йәки әсәйҙән оло ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *тетушка (почтительное обращение к женщине, которая по возрасту старше родителей)*

АБЖЫ, АБЖЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ағай — *старший брат*

АБЕРКА, АБЫРКА (дим) *и.* балитәк — *оборка*

АБЕТКА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һандыҡ — *объедья.* Абйатка (урта урал)

АБПӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ы.* абау — *ба! (междометие удивления)* Абпә, кем анда? (урта урал)

АБРУЙҘЫҠТЫ (ҡыҙыл) *с.* абруйлы — *авторитетный*

АБСУК (һаҡмар) *и.* ҡара һоло — *овсюг.* Әпсүк (туҡ-соран)

АБСЫН (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* апһын — *жены родных братьев (по отношению друг к другу)*

АБУРҠА (дим) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у жвачных животных)*

АБЫЙ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* 1. Ағай — *старший брат.* 2. Бабай — *дядя (старший брат отца или матери).* 3. (әй) Ир уҡытыусыларға өндәшеү һүҙе — *обращение к учителям-мужчинам*

АБЫЖУК I (мейәс) *и.* дегет мейесе — *обжиг*

АБЫЖУК II (мейәс) *и.* туғын ҡулсаһы — *обруч*

АБЫЗБАБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бабай — *дядя (старший брат отца или матери)*

АБЫЗӘНЕЙ (гәйнә) *и.* кендек инәй — *повивальная бабка*

АБЫРАТ (ҡариҙел) *и.* айыртылған һөт — *обрат*

АБЫРҒАТЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* албырғатыу — *занимать, забавлять.* Абырғатып, башнын ушын алып, исәңкерәтеп утырасын

АБЫСТАЙ (гәйнә, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* апай — *старшая сестра.* ◊ Абыстай бураны (иҫкесә апрель башындағы буран) — *буран в начале апреля по старому стилю.* Абыстай ашы (иң тәмле ашамлыҡ) — *изысканное блюдо*

АБЫШҠА (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта, әйек-һаҡмар) *и.* 1. Ир — *муж.* Абышҡа киткәненә байтаҡ ғүмер булды (әйек-һаҡмар). 2. (ҡыҙыл, мейәс, урта, әйек-һаҡмар, әй) Ир-атҡа кәмһетеп әйтеү һүҙе — *уничижительное слово по отношению к мужчинам*

АВАРКЫ (һаҡмар) *и.* ике ат егелә торған арба — *телега для запрягания лошадей впристяжку*

АҒА I (көньяҡ диалект, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ағай — *старший брат.* Жегетнең ағаларын да бәхетле иткән (төньяҡ-көнбайыш)

АҒА II (туҡ-соран) *и.* уҡытыусы — *учитель.* Ағағыҙ класҡа ингән бит, йөгөрөгөҙ

АҒАБЕЙ, АҒӘБЕЙ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Атайҙың йәки әсәйҙең апаһы — *тетушка (старшая сестра отца или матери).* 2. Атайҙың, әсәйҙең ағаларының ҡатындары — *жены старших братьев отца или матери*

АҒАЙ (урта) *и.* 1. Үгәй атай — *отчим.* 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) м. һ. — *модальное слово.* Әй барабыҙ бата сума, әй барабыҙ, ағай! (урта урал)

АҒАЙРАУЫҠ (дим, әй) *и.* йылан тарыһы — *бекмания обыкновенная*

АҒАЙРЫҠ (мейәс) *и.* 1. Йылан тарыһы — *бекмания обыкновенная.* 2. (урта) һолобаш — *овсяница*

АҒАЙЫМА, АҒАЙЫМАЛАР (арғаяш) *и.* ағайымдар — *братья.* Ағайымалар ул ауылдан күскән былтыр. Ағайымаларға әйтмәнем

АҒАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡыҡ — *сердолик.* Ағаҡ йаҡалар кейеп йөрөйләр иде

АҒАЛА (ҡыҙыл, мейәс, әйек-һаҡмар) *и.* ҡыу бәшмәк — *трутовик*

АҒАЛОБОТА (урта урал) *и.* алабута — *лебеда*

АҒАЛАШ (урта) *и.* бер туған ир балалар — *родные братья*

АҒАЛЫ-ҠОТОҠЛО (һаҡмар) *и.* ағалы-энеле — *братья.* Ағалы-котоклo барып ҡайттылар Сарукка

АҒАЛӘНДЕ (арғаяш) *и.* ағалы-энеле — *братья*

АҒАНСЫ (һаҡмар) *р.* уғаса — *до того.* Ағансы булмай, сыҡҡан да тайғансы

АҒАПА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* апай — *тетя (младшие сестры матери и отца)*

АҒАРПА (дим) *и.* ҡырлы арпа — *белый ячмень*

АҒАРСАҠ (урта) *и.* ағасъяңаҡ — *жерех.* Ағасаҡ (дим, урта, һаҡмар)

АҒАС (урта) *и.* талҡыш — *кострика, костра*

АҒАСАЙАҠ (һаҡмар) *и.* 1. Ағас табаҡ — *большая деревянная чаша.* 2. Ағас күнәк — *бадья*

АҒАСАЛМА (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* алма — *яблоко*

АҒАСАТ (һаҡмар) *и.* салпы — *упрямый (о лошади).* Ағасатҡа менмә, сабыйға теймә, күккә сөймә *(мәҡәл).* (эй) Ағасатҡа аттандырыу *(алдау)* — *обмануть, обвести.* Аңдамаған гешене ағасатҡа аттандырыу йеңел инде ул

АҒАСАУЫҘ (ҡариҙел) *с.* тәрбиәһеҙ, тупаҫ — *невоспитанный, грубый*

АҒАС АШЛАУ (дим) *и.* ашлау — *деревянная чаша, выдолбленная из цельного куска дерева*

АҒАСИГӘҮ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* үҙһүҙле — *упрямец.* Ну, ағасигәү булырһың да һин, бер эйттең — йеткән (эйек-һаҡмар). Ағач игеү (ҡариҙел)

АҒАСЙАҢАҠ (урта урал) *и.* үҙһүҙле — *упрямец*

АҒАС ЙЕЛӘГЕ (кызыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡурай еләге — *малина*

АҒАС КӘРИТӘ (арғаяш) *и.* ялғаш — *корыто*

АҒАС ҠОРТО I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* айрығойроҡ — *уховёртка*

АҒАС ҠОРТО II (гәйнә) *с.* тынғыһыҙ — *неугомонный*

АҒАС СҮБӘГЕ (ҡариҙел) *и.* ағас сүсе — *луб (древесные волокна)*

АҒАСТАБАН (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* сабатаға ҡағылған ағас күтәрмә — *деревянная подошва лаптей*

АҒАС ТАЛҠЫ (ҡыҙыл) *и.* талҡыуыс — *льномялка*

АҒАС ТАУАРЫ (дим) *и.* ағас материалы — *лесоматериал*

АҒАС: АҒАС ТЕЛ (минзәлә, эй) *с.* тупаҫ тел — *грубиян*

АҒАСТИРМӘН (һаҡмар) *и.* ҡул тирмәне — *жернова*

АҒАС ТӨВӨРӨ (арғаяш) *и.* төпсөк — *пенёк.* Ағас төбө (урта), ағас төпсөгө (дим)

АҒАС ТӘГӘС (арғаяш, салйоғот) *и.* баҙыян сеүәтә — *деревянная расписная чашка*

АҒАСҮҘӘК, АҒАСҮҢӘС (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

АҒАС ҺАРЫҺЫ (һаҡмар) *и.* яҙ көнө ағастан аҡҡан һыу — *весенний сок деревьев.* Ағас һарыһын түкмәйенсә йаҙ булмай. Ағас сарысы (ҡариҙел)

АҒАС-ҺӘЛЕП (урта) *и.* ағас-мағас — *всякие деревья*

АҒЛАҠ (мейәс) *с.* аулаҡ — *укромный*

АҒЛАР (һаҡмар) *а.* улар — *они.* Ун ике гөн ағларға йал була

АҒРАЙ (салйоғот, эй) *с.* аҡыш — *лупоглазый*

АҒРАМАТ (һаҡмар) *и.* сасаҡ — *бахрома.* Ағраматты теүәрәк ҡуйаһың ашйаулыҡҡа

АҒРЫҠ (арғаяш, мейәс) *с.* аҡыш — *лупоглазый*

АҒСЫН (гәйнә) *а.* уныһын — *то.* Ағсын гел генә эйтәләр ҡушып сүзгә

АҒУЙ (ҡыҙыл) *и.* ағарып яткан уй — *открытая долина между гор*

АҒУЙМАҠ I (урта) *и.* уймаҡ — *наперсток*

АҒУЙМАҠ II (мейәс) *и.* ағарып яткан уй — *открытая долина между гор.* Ағуймаҡай күбек уйылып аға Ағиҙелкәй һыуҙың ағыны

АҒУТА (һаҡмар) *и.* түрә — *начальник*

АҒҮҘӘК (дим) *и.* умыртҡа — *позвоночник*

АҒҮЛӘН (урта) *и.* йылан тарыһы — *бекмания обыкновенная*

АҒЫҘЫУ (дим) *ҡ.* ағытыу — *отпускать жеребят на волю.* Ағатыу (урта, эйек)

АҒЫЙ (ҡыҙыл, урта) *и.* бер туған ағайға өндәшеү һүҙе — *слово-обращение к старшему брату*

АҒЫЛА (урта урал) *и.* ҡыу бәшмәк — *трутовик*

АҒЫМСЫЛАУ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* ваҡһыу — *мелочиться*

АҒЫН-ТҮГЕН (ырғыҙ) *с.* бөтмәҫ-төкәнмәҫ — *нескончаемый.* Шул тиклем ағын-түген байлыҡты ҡайҙа ғуйып бөтмәк кәрәк

АҒЫСЫ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *а.* унының — *тот.* Ағысы да быгысы да йәрдәм иттеләр (гәйнә)

АҒЫТАУ (ҡыҙыл) *и.* тирмәләр ҡоролған йәйге йәйләү — *юртовая летовка*

АҒЫТЫУ (урта) *ҡ.* 1. Ағыҙыу — *сплавить (по воде).* Шу йаҡҡа ағыталар бүрәнәне. 2. (һаҡмар) Оҙон итеп һөйләү — *говорить, рассказывать долго.* Хәбәрҙе ағыта белә ул Хәмит бавай

АҒЫУ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* йылға — *река.* Ырғыҙға бөтә ағыулар ҙа ҡойа (ырғыҙ)

АҒЫУ КЕСЕРТКӘН (ҡариҙел) *и.* баҡса кесерткәне — *крапива жгучая*

АҒЫУ УТЫ (һаҡмар) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый*

АДЙУР (ҡариҙел, мейәс) *и.* көлтә арбаһы — *сноповозка*

АҘАҠҠЫ ТУЙ (мейәс) *и.* туйҙың һуңғы көнө — *последний день свадьбы*

АҘАҠЛАЙ (дим, туҡ-соран, ырғыҙ) *р.* аҙағында — *в конце.* Май аҙаҡлай ҡырау була (дим). Април аҙаҡлай сәсергә була (ырғыҙ)

АҘАЛАНЫУ (гәйнә, дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *ҡ.* тәртипһеҙләнеү, аҙыу — *портиться.* Олоғайғас аҙаланып йөрөп алды, көнө йеткәнсе (урта урал)

АҘАЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ыҙалау — *мучить, замучить.* Минең улымды ҡаһылай аҙалаған

АҘАМАТ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ил гиҙгән, күпте күргән, күпте белгән ир-ат — *бравый, видавший виды мужчина.* Аҙамат ир — йөрөлгән йер *(мәҡәл)*

АҘАМАТТАЙ (ырғыҙ) *с.* мыкты, эре кәүҙәле — *сильный, крупнотелый.* Ике аҙаматтай эт бүрегә ташланды

АҘАМАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* арымау — *не устать.* Көнө буйы гиһәм дә аҙаманым әле

АҘАП (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ҡылыҡ, ғәҙәт — *привычка.* Бабайҙың аҙабы насар булған икән йәшендә (һаҡмар). Әллә ней аҙап, шулайта бит кеше, аптырарлыҡ (ҡыҙыл)

AҘАПЛАНДЫРЫУ (урта) *ҡ.* эшләп, ѳһап мәшәҡәтләнеү — *пытаться делать, изготовлять что-либо.* Аш ҡашығын үҙләре аҙапландыралар

AҘАПЛЫ I (эйек-һаҡмар) *и. һ.* моғайын — *наверно.* Аҙаплы, Нурикамал әйткәндер

AҘАПЛЫ II (урта, эйек) *с.* бәләле; мәшәҡәтле — *беспокойный; хлопотливый*

AҘАР (ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* уңайһыҙ; борсолоу — *неприятность; беспокойство.* Баланың аҙары булһа ла биҙәре булмаһын (ырғыҙ)

AҘАР-БИҘӘР: AҘАР-БИҘӘР БУЛЫУ (дим) *ҡ.* үҙ-ара мөнәсәбәт боҙолоу — *испортить взаимоотношения.* Аҙар-биҙәр булып бөттөләр

AҘАРЫНЫУ (көньяҡ диалект) *ҡ.* 1. Ҡыҙып китеп ағарыныу — *побледнеть от злости.* Аҙарынып, киҙәнеп, йөнен сәсеп килә. 2. Зарланыу — *роптать, жаловаться.* Йер-һыуым булһа, йортом булһа, тип аҙарынып йөрөгән саҡтар бар ине лә бит. 3. (дим, ҡыҙыл, урта) Таныу — *отпираться.* Алманым да алманым тип аҙарына (ҡыҙыл). 4. (арғаяш, ырғыҙ) Үкенеү — *каяться*

AҘАРЫНЫУ-БИҘӘРЕНЕҮ (туҡ-соран, урта) *р.* ағарып-буҙарып — *побледнев (разговаривать).* Сәй эскәндә атының ауырыуы хаҡында аҙарынып-биҙәренеп һөйләп ултырҙы (урта)

AҘАТ: AҘАТ ИТЕҮ (әй) *ҡ.* юғалтыу — *потерять.* Әллә ғайҙа йөртөп ул балдағыңды аҙат иттең. Аҙат һынтырыу (урта) *ҡ.* бөкөрө сығыу — *появление горба*

AҘАУ I (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡаушау, аптырап ҡалыу — *растеряться.* Бибекәй әбей менән Хәсбийамал да, аптырауҙан, ҡыуаныуҙан аҙап, бер аҙ өндәшә алмай торҙолар (эйек-һаҡмар). 2. (ҡыҙыл) Арыу — *устать*

AҘАУ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Усал — *злой.* Ул бик аҙау, хәтәр геше. 2. (ҡариҙел) Бик ҡарт — *престарелый.* Аҙау ни, сабый ни, барыбер инде

AҘАУ: AҘАУ АҒАС (арғаяш, туҡ-соран, һаҡмар, әй) *и.* ҡабығынан таҙартылған, киптерелгән ағас — *сухое строительное дерево.* ◊ Аҙау йер *(сиҙәм)* — *целина.* Аҙау ир (күпте күргән ир) — *видавший виды мужчина.* Аҙау ҡыҙ *(оҙаҡ кейәүгә сыҡмаған ҡыҙ)* — *старая дева.* Аҙау мал *(оҙаҡ йәшәгән мал)* — *старое животное.* Аҙау, ажау (төньяҡ-көнбайыш). Аҙау айғыр (дим, көнсығыш диалект) — алты-ете йәшлек өйөр айғыры — *жеребец-производитель шести-семи лет*

AҘАУАНДАЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* әзмәүерҙәй — *сильный, ладный.* Мынау аҙауандай булып тороп эшләмәй йөрөй (һаҡмар)

AҘАУЛАНЫУ I (һаҡмар) *ҡ.* ныҡ, ҡаты булып кибеү — *сушиться сильно (о дереве).* Аҙауланып кибеп ҡала имәнтабан, сылтылдап ҡына тора

AҘАУЛАНЫУ II (урта урал) *ҡ.* оҙаҡ өйләнмәй йөрөү, йәше үтеү — *долго не жениться, в свое время не обзавестись семьей.* Аҙауланған иргә ней кем барһын? Аҙауланыу (төньяҡ-көнбайыш)

AҘАУ ТЕШ (эйек) *и.* ҡаҙыҡ теш — *клык.* Аҙыу теш (ҡыҙыл, мейәс), ажау теш (ҡариҙел)

AҘБАР-ҠУРА (дим, урта) *и.* аҙбар — *хлев.* Аҙбар-ҡура мал менән тулты (урта)

AҘҒЫН (һаҡмар) *и.* 1. Әрһеҙ — *пройдоха.* 2. (мейәс, һаҡмар, әй) Йылмаяҡ — *зимагор, проныра.* 3. Һәпрә — *неряха*

AҘҒЫН: AҘҒЫН ЙЫЛ (дим) *и.* ауыр йыл — *тяжелый год.* ◊ Аҙғын тел *(икенсе тел менән ҡатнашҡан тел)* — *смешанный язык.* Аҙғын йел *(ҡыуан ел)* — *суховей*

AҘҒЫНДЫҠ БАШҠОРТ (дим) *и.* башҡа милләт менән аралашҡан башҡорт — *смешанный с другими нациями башкир*

AҘҒЫНДЫ ҠОРТ (дим) *и.* һоро ҡорт — *трутень*

AҘМАН (туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Аҙып-туҙып йөрөгән кеше — *бродяга.* Азман (гәйнә). 2. (туҡ-соран, ырғыҙ) Аҙып, өйгә ҡайтмай йөрөгән мал — *скотина, не возвращающаяся домой.* 3. (ҡыҙыл, һаҡмар) Аҙғын — *распутница*

AҘНАГИС (мейәс, әй) *и.* кесаҙна — *четверг*

AҘНАКӨН (гәйнә) *и.* йәкшәмбе — *воскресенье*

AҘНАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* кешнәү — *ржать (о лошади).* Был ике аттың аҙнауына башҡалары ҡушылды

AҘРА: AҘРА ҠАЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бер әйберһеҙ ҡалыу — *остаться ни с чем.* Аҙра ҡалһаҡ та, улым менән эшләп, түләп бөтөрбөҙ

AҘЫҠ (салйоғот) *с.* асыҡ — *открытый*

AҘЫЛМА (арғаяш, салйоғот) *и.* ҡалҡыулыҡ — *возвышенность*

AҘЫМСЫ: AҘЫМСЫ АТ (мейәс) *и.* ҙур аҙымлы ат — *лошадь с широкими шагами.* Үңгәмә мән һуға аҙымсы ат

AҘЫМТЫҠ (әй) *и.* аҙғын — *распутник.* Аҙымтыҡ, жәйзең буйы аҙҙырҙы баланы

AҘЫР I (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Аҙыр ҡыҙһа, ҡый-талаш (һаҡмар)

AҘЫР II (һаҡмар) *и.* сағыл — *плоскогорье*

AҘЫРЫЙ (һаҡмар) *с.* тәкәббер — *высокомерный.* Аҙырый кеше ней тәкәбер ғуй

AҘЫУ (һаҡмар) *и.* дағa теште̇ре — *зубья подковы*

AЖАР I (һаҡмар) *и.* 1. Илһам — *вдохновение.* Ажар ғайтыу *(дәрт һүнеү)* — *стать апатичным.* 2. (урта) Өтөк — *замухрышка*

AЖАР II (ырғыҙ) *с.* күркәм — *великолепный.* Бер аҙ йабыҡҡан, элекке ажар мыйыҡ урынына бармаҡ баҫымы тиклем генә итеп мыйыҡ ҡалдырған

AЖАУ СЕБЕНЕ (урта) *и.* һыу мыры — *поденка*

AЖҒЫУ (дим) *ҡ.* ныҡ әсеү — *прокисать.* Ҡымыҙ ажғып килеп сыға

AЖЫР-БОЖОР (мейәс, урта) *р.* ҡытыршы — *шероховато.* Сыйҙым ажыр-божор тунһа, уражай була (мейәс)

AЖЫРТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* сәбертеү — *высыпать (о сыпи).* Бөтә тәнем ажыртып китте

AЗАРЛАШЫУ (дим) *ҡ.* талашыу — *ссориться.* Азарлашып алып киттеләр баламды

AЗАТҠЫ (дим, ҡариҙел, туҡ-соран) *и.* елгәргестән төшкән сүп — *отходы зерна.* Аҙатҡы (эйек)

AЗДА, AЖДА (һаҡмар) *и.* аждаһа — *дракон.* Азда (дим)

AЗДАЙЫЛАН (һаҡмар) *и.* аждаһа — *дракон.* Әлдәйылан, әждәһә (урта урал)

AЗЫ-БОЗО: AЗЫ-БОЗО ҠАРАУ (һаҡмар) *ҡ.* алан-йолан ҡарау — *озираться*

АЗЫҒАН (һаҡмар) *и.* ялағай — *зарница.* Азыған уйнай аштыҡ бешер алдынан

АЙ (һаҡмар) *өн. һ.* — *эй! (слово-обращение).* Ҡайҙа барҙың, ай?

АЙАҘ: АЙАҘ КҮКӘЙ (дим) *и.* серетке — *яйцо-болтун*

АЙАҒ АРБА (ҡыҙыл) *и.* балалар арбаһы — *детская коляска*

АЙАҒ ОСЛАУ (урта) *ҡ.* сатанлау — *хромать.* Айағ ослай ине шикелле Ғәфури, шуны иҫләп ҡалғаным

АЙАҒОС (дим, ҡариҙел, урта) *и.* баҡса арты — *задворки.* Айағоч (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) Бозоу айағочта ғынайы (гәйнә)

АЙАҒУРАУЫ (әй) *и.* сылғау — *портянка*

АЙАҒЫНА: АЙАҒЫНА ХӘТЛЕ (дим) *р.* аҙағына хәтле — *до конца.* Айағына хәтлем утырҙы

АЙАЗ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡлан — *поляна.* Айаз урын булмаған борон

АЙАЗ II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* асыҡ — *приветливый, душевный.* Бик айаз кеше ул (төньяҡ-көнбайыш)

АЙАҠ I (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* мал түшкәһенең дүрттән бер өлөшө — *одна четвертая часть туши.* Күршеләрҙең һуғымынан бер айаҡ алғайныҡ, бик матур булды (туҡ-соран)

АЙАҠ II (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ағас табаҡ — *деревянная чаша.* Бер айаҡ ҡатыҡ эстем дә эшкә гиттем. 2. (гәйнә, һаҡмар) Сынаяҡ өҫтө — *чашка*

АЙАҠ III (ҡыҙыл) *и.* солоҡ ағасында тороу өсөн баҫҡыс — *подставка для ног на бортевом дереве*

АЙАҠ IV (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар, әй) *и.* кәләп — *мотушка (пряжи).* Бер айаҡ йеп күп була

АЙАҠ V (мейәс) *и.* кузла — *козлы (для распиловки дров)*

АЙАҠ VI (урта) *и.* аяҡ кейеме — *обувь.* Айағың эстәлер шунта

АЙАҠ: АЙАҠҠА ҮҪЕҮ (гәйнә) *ҡ.* һабаҡҡа үҫеү — *идти в рост*

АЙАҠ БАҪҠЫСЫ (урта) *и.* тәбәлдерек — *педаль ткацкого станка*

АЙАҠ БАҪЫУЫ (мейәс) *и.* йыртыш — *лоскут материи, которым во время свадьбы загораживают комнату невесты, жених должен разорвать ногами эту материю и зайти в комнату*

АЙАҠ-БАШ: АЙАҠ-БАШ ТОРОУ (дим) *ҡ.* аяҡ осонда тороу — *стоять на цыпочках*

АЙАҠ ЙӨҘӨ (дим) *и.* йөҙләк —*подъем ноги*

АЙАҠ-ЙУЛЛЫҠ: АЙАҠ-ЙУЛЛЫҠ КҮРЕҮ (дим) *ҡ.* саҡ-саҡ ҡына аяҡ аҫтын күреү — *еле различать дорогу под ногами*

АЙАҠ-ҠАШЫҠ (дим) *и.* ҡашығаяҡ — *посуда*

АЙАҠ-ҠУЛЛЫҠ: АЙАҠ-ҠУЛЛЫҠ АҠСА (урта) *и.* юл-аяҡлыҡ аҡса — *дорожные расходы*

АЙАҠЛАНЫУ (гәйнә) *ҡ.* һабаҡҡа ултырыу — *идти в стебель*

АЙАҠЛАУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* епте тубыҡҡа һалып урау — *собирать пряжу в пасмы*

АЙАҠЛЫ ЛАМПА (дим) *и.* ултыртмалы шәм — *настольная лампа*

АЙАҠ САУЫТЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аяҡ кейеме — *обувь*

АЙАҠСЫ (һаҡмар) *и.* туй ашнаҡсыһы — *повар свадебного угощения*

АЙАҠСЫЛАУ (урта урал) *ҡ.* күп йөрөү — *много ходить, шататься без дела*

АЙАҠ СЫЛҒАУЫ (мейәс) *и.* кейәүгә бүләк итеп бирелә торған нағышлап эшләнгән сылғау — *подарок невесты жениху (вышитая гладью материя)*

АЙАҠ-ТУН (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* өҫ-баш — *одежда.* Ағайы йанына барһа, айаҡ-тундыҡ эштәр ине (мейәс)

АЙАҠ ҺЫҘҘАУЫ (мейәс, урта, әй) *и. ревматизм*

АЙАҠҺЫУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* тапау — *затоптать.* Кешеләр айаҡһып йөрөй баштағас, эт эҙҙе йуғалта (ҡыҙыл)

АЙАҠ ЫУЫЛДЫҒЫ (дим) *и.* балтыр — *икры ног*

АЙАҠ ӘКЕСЕ (ҡариҙел) *и.* йөҙлөк — *подъем ноги*

АЙАНЫУ (гәйнә, урта) *ҡ.* 1. Аяу, ҡыҙғаныу — *жалеть.* Бабайларҙың бар шәпләре, үҙләрен айанмай эшләп йөрөй (урта). 2. (дим) Иренеү — *лениться*

АЙАТАРАҠ (һаҡмар) *и.* дебет тарағы — *пухочесалка*

АЙАТЫУ (урта) *ҡ.* аяҙытыу— *проясниться.* Бәҫ йергә йатһа, айата

АЙАУҪЫҘ (дим) *с.* 1. Әҙәпһеҙ, оятһыҙ — *неприличный, бесстыдный.* Айауҫыҙ ҫүҙ. Айаусыҙ (төньяҡ-көнбайыш). 2. (урта) Әрһеҙ — *неприхотливый*

АЙАУСЫҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡылансыҡ — *кокетливый*

АЙАУҺЫҘ (әй) *р.* бик күп — *множество.* Быйыл айауһыҙ ҡырылды мал

АЙБАҒЫР (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* көнбағыш — *подсолнечник*

АЙ-БАЙ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Ай-бай, ул заманда күп ҡырылды хайуан (туҡ-соран). Ай-буй (һаҡмар). Ай-буй, әллә алмаған микән

АЙБАР (һаҡмар) *и.* биҙәкле яулыҡ — *платок с разводами.* Бына-бына тәҙрәнән өләсәйҙең айбар йаулыҡлы нурлы йөҙө балҡып күренер тип көттө

АЙБАРАҠТЫ (ҡыҙыл) *с.* айбарлы— *мужественный.* Айбараҡты геше

АЙБАРҒЫЛАУ (урта) *ҡ.* айбарланыу — *стать мужественным.* Бабай миңә айбарғылап һуғырға килә

АЙБАШ (урта) *с.* ялтыр баш — *плешивый*

АЙБЫНЫУ (урта, һаҡмар) *ҡ.* шикләнеү — *сомневаться.* Ҡурҡып, айбынып торалар Зәбихулланан (һаҡмар)

АЙҒАҘАУ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Иҫәнгерәү — *быть оглушенным.* Тауыштан айғаҙап киттем (эйек-һаҡмар). 2. Төшөнкөләккә бирелеү — *стать апатичным*

АЙҒУРЫ (дим) *и.* шаңдаҡ — *зарево*

АЙҒЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* алаҡандау — *вертеть головой (о лошади).* Шул саҡ айғыр айғылдап кешнәп йебәрҙе. Айҡылдау (мейәс)

АЙҒЫРСАҠ (салйоғот) *и.* айғыр — *жеребец (о жеребенке).* Айғырсаҡ ҡолҡай

АЙҒЫРТАШ (урта) *и.* биш таш уйыны — *игра в пять камешков*

АЙҒЫР ҮГЕҘ (ҡыҙыл) *и.* үгеҙ — *бык (производитель)*

АЙҘУР (ҡариҙел) *и.* оҙон арба — *дрога.* Айҙур (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш), айзар (дим), айҙыр (эй)

АЙ-ҘАЙ: АЙ-ҘАЙ ТОРОУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡаҙыҡкай тороу — *впервые вставать на ноги (о ребенке).* Ай-һай тороу (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта), ай-тай тороу (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар)

АЙҘЫНДЫ (арғаяш, мейәс) *с.* тулы, ҙур кәүҙәле — *полный, здоровый (о ребенке).* Айҙынды баланы күтәреп килеп ней, үҙе аттаһын (мейәс)

АЙ ЙОНДОҘО (арғаяш) *и.* Таңсулпан — *Венера (звезда).* Аййолдыз (төньяҡ-көнбайыш)

АЙҠАЛАНЫУ (гәйнә) *ҡ.* сыпранлау — *ерепениться*

АЙҠАЛАУ (гәйнә, урта урал) *ҡ.* уҡмаштырыу — *слеплять*

АЙҠАЛЫУ (гәйнә, ҡариҙел) *ҡ.* сайҡалыу — *качаться.* Ағаслар айҡала ла башлаған (гәйнә)

АЙҠАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Һырығыу — *прижаться.* Миңә айҡашып йоҡларға булды. 2. (эйек) Мәшәҡәтләнеү — *возиться.* Беҙ ней, теләһә ней белән айҡашып, иҙәнде лә йыумайбыҙ. 3. (ҡыҙыл) һүҙ көрәштереү — *спорить.* 4. (мейәс) Һүҙгә ҡыҫылыу — *вмешиваться в разговор.* 5. (арғаяш) Талап итеү — *требовать, настаивать*

АЙҠЫРЫ (арғаяш, ҡариҙел, салйоғот) *р.* арҡыры — *поперек*

АЙҠЫРЫ АҒАС (урта) *и.* урҙа — *шест, прикрепляемый к стене пониже потолка для развешивания вещей*

АЙҠЫРЫ ЙУРҒАН (арғаяш) *и.* түр юрған — *узкая стеганая подстилка на нарах*

АЙҠЫРЫЛЫҠ (мейәс) *и.* һайғау — *жерди (на навесах)*

АЙҠЫС (урта) *и.* айыссыҡ — *мундштук (в удилах)*

АЙМАҒЫРАҠ (гәйнә) *с.* туғанраҡ — *родственный.* Бер төрлө аймағыраҡ кеше булса тотарбыҙ, диләр

АЙМАҠ I (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡлан — *поляна*

АЙМАҠ II (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *и.* күпселек — *большинство.* Беҙҙең аймағыбыҙға йарты һарыҡ, аның бер үҙенә йарты (урта урал)

АЙМАҠЛАШЫП (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *р.* күмәкләшеп — *скопом.* Ҡыҙны өйгә кертәләр инде аймаҡлашып (гәйнә)

АЙМАҠЛЫ (урта) *с.* зат-ырыулы — *родовитый, многочисленный*

АЙМАҠТАШЫУ (арғаяш) *ҡ.* ярҙамлашыу — *помочь друг-другу*

АЙМАҠТАУ (мейәс) *ҡ.* яҡлау — *защищать.* Аймаҡтар кешеһе бармы аның?

АЙМАНДАЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* ҙур — *большой.* Аймандай кәүҙәң белән минең кеүек сәгәй-сөгәйҙәрҙе сиртеп тә йығырһың һин (һаҡмар)

АЙМАУ (ырғыҙ) *ҡ.* услау — *брать, взять в пригоршню.* Ураҡ урғанда игенде аймап алып уралар

АЙМЫЛ БУЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* аймылыш булыу — *расходиться, разойтись в пути*

АЙМЫЛЫУ (мейәс, эй) *ҡ.* аймылышыу — *расходиться, разойтись в пути.* Ағай-эне һүҙенән мин аймылдым

АЙМЫЛЫШ I (дим) *р.* әүернә кеүек — *крест-накрест.* Тағараҡ ҡуйабыҙ аймылыш итеп

АЙМЫЛЫШ II (ҡариҙел) *и.* киндер һуғыуҙа көрөҫ артындағы сеймәлсек — *узлы ниток, образовавшиеся в основе*

АЙМЫЛЫШЫУ (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *ҡ.* алйыу — *помутиться (о рассудке).* Зурәбей сәпсим аймылышты быйыл (төньяҡ-көнбайыш)

АЙМЫТ (ҡыҙыл) *и.* армыт — *развилина.* Ике аймытлы тамға ине беҙҙеке

АЙНАНАЙЫМ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Иркәләү һүҙе — *сердечко мое.* Айнанайымды, улымды, улым матур ғына, йаңғыҙлатмағыҙ (һаҡмар). 2. Ҡеүәтләү, йөпләү һүҙе — *слово подбадривания.* Айнанайым, бейеүенә! (һаҡмар)

АЙНАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡаңғырып йөрөү — *слоняться.* Айнанып, йарты гөндө үткәреп ҡайтып киләһеңме?

АЙНАНЫП КИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡәнәғәт булыу — *удовлетвориться.* Ҡустым ҡайтҡан бит, айнанып киттем

АЙНАУ (дим) *ҡ.* аяу — *щадить.* Иҙән буйай, үҙенүҙе айнамай

АЙНЫҒЫУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* шәбәйеү — *выздороветь (после болезни)*

АЙНЫҠҺЫҘ (эй) *р.* бер туҡтауһыҙ — *постоянно, беспрерывно.* Айныҡһыҙ көләп тормаҫ кеше

АЙНЫУ (урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Дүнеү — *раздумать.* Айнығансы алып ҡуйың, ул бик тиҙ айныусан бит (урта урал). 2. (туҡ-соран, эй) Арыныу — *освобождаться (от людей).* Мин кешенән айнымайым инде бер ҙә (эй)

АЙПАН-ТОЙПАН (ҡыҙыл) *р.* алпан-толпан — *вразвалку.* Айпан-тойпан баһып килә

АЙПАШЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* көрмәкләшеү — *схватиться (в борьбе), бороться.* Ай бынау ике баланы, гел айпашып уйнайлар. Айпалашыу (туҡ-соран, һаҡмар)

АЙРА (минзәлә) *с.* үҙенә бер төрлө, айырым — *иной, другой, своеобразный*

АЙРАҒАС (ҡариҙел) *и.* саталы ҡаҙыҡ — *кол с развилинами (для сушки посуды)*

АЙРАН (арғаяш) *и.* 1. Кәзә ҡымыҙы — *кумыс из козьего молока.* 2. (мейәс) Ҡатыҡҡа һыу ҡушып бер нисә көн утыртып әҙерләнгән эсемлек — *разбавленный водой катык, подержанный несколько дней.* 3. (салйоғот) Асытылған май айраны — *прокисшая пахта*

АЙРАНМАЙ (гәйнә) *и.* аҡ май — *сливочное масло*

АЙРАННЫҠ (урта) *и.* ҡымыҙлыҡ — *горец альпийский*

АЙРАУЫҠ (гәйнә, минзәлә) *и.* йәш имән — *молодняк дуба*

АЙРЫҒАНАТ (һаҡмар) *и.* ҡарлуғас — *ласточка*

АЙРЫҒОЙРОҠ (гәйнә, дим, ҡариҙел, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* 1. Асаҡай — *уховёртка.* 2. (гәйнә) Ҡарлуғас — *ласточка*

АЙСА (урта) *и.* талҡыш — *кострика, костра*

АЙСЫҠ I (ҡыҙыл) *и.* айыссыҡ — *мундштук (в удилах)*

АЙСЫК II (дим) *и.*1. Шәлгә төшөрөлгән ай биҙәк — *узор шали в виде полумесяца.* 2. Ай биҙәкле каптырма — *пряжка в виде полумесяца, украшенная драгоценным камнем*

АЙ-ТАЙ (һакмар) *и.* баланы аякка баҫтырғанда йөпләү һүҙе — *слова поощрения при первом шаге ребенка.* Ай-тай, ай-тай, кил, кил!

АЙ-ХАЙ (кариҙел) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления*

АЙ-ҺАЙ I (дим, кариҙел, урта) *и.* иҫ, уй — *память, мысль.* Ул ай-һайыма кереп тә сыкмай (урта)

АЙ-ҺАЙ II (дим) *и.* мәшәкәт — *хлопоты.* Утынды бер киҫтереп алҫаң, ай-һайы йук

АЙҺАУЫҘ (мейәс) *с.* аяуһыҙ — *безжалостный*

АЙҺЫНДЫК (мейәс, урта урал) *с.* 1. Мыкты, ҙур — *крупный, здоровый.* Айһындык бала булды (урта урал). 2. (урта урал) Матур — *красивый.* Кыҙы айһындык ине бахырҙың

АЙШАН-ТОЙШАН (һакмар) *р.* алпан-толпан — *вразвалку.* Сәсен һыйпай-һыйпай, айшан-тойшан баҫып, Акназарға карай атланы

АЙ ШАҢДАҒЫ (кыҙыл) *и.* ай кыҙыллығы — *зарево*

АЙУТАБАН (гәйнә) *и.* саңғы — *лыжи*

АЙЫ (гәйнә) *ы.* 1. Ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Айы, ни былашаң? 2. *р.* бөтөнләй — *совсем.* Айы куркмайым, ничә йыл торам

АЙЫБСА (гәйнә) *р.* улайһа — *если так*

АЙЫҒЫУ (дим, кыҙыл, урта) *к.* һауығыу — *выздороветь.* Рәтләнеп йатһам, ауырыуҙан, әйбәтләнеп, айығып китәм (кыҙыл)

АЙЫК (арғаяш, мейәс, урта) *и.* асыл — *суть, сущность.* Айығын ғына әйтеп бир (мейәс)

АЙЫЛБАШ (арғаяш) *и.* айыссык — *мундштук (в удилах)*

АЙЫЛҒОЙРОК (урта) *и.* оҙон койроклo себен — *длиннохвостая муха*

АЙЫЛТА (урта) *р.* асык — *внятно, точно.* Айылта һөйләмәй

АЙЫНҒОЛАК (урта) *и.* айғолак — *жабры*

АЙЫНЫУ (урта) *к.* котолоу — *избавиться*

АЙЫР(гәйнә) *и.* сата — *развилина.* Сәнәк айырына эләктереп тарт

АЙЫРА I (тук-соран, урта урал) *р.* асык — *внятно, точно.* Анығын айыра ғына белмәйем (тук-соран). Айырта (дим, кыҙыл, мейәс, урта). Айырта белмәгәс, әйтә алмайым (урта)

АЙЫРА II (дим) *и.* айырма — *разница*

АЙЫРА III (һакмар) *и.* үҙәк —*ложбина.* Кыҙылташ айыраһы

АЙЫРАЙ (салйоғот) *с.* акыш — *лупоглазый*

АЙЫРАТА (эйек) *р.* айырыуса — *особенно.* Айырата уҫал атлар була

АЙЫРМА (арғаяш, урта, һакмар, эй) *и.* 1. Сат — *перекресток.* Калаға барырға булһа, йулдың айырмаһына сығалар (һакмар). 2. (эйек) Армыт — *отрог*

АЙЫРМЫШ (эйек) *и.* айырма — *разница.* Сәскә балдың ағас балынан ниндәй айырмышы бар?

АЙЫРСА I (эйек) *и.* айыссык — *мундштук (в удилах)*

АЙЫРСА II (кыҙыл, урта) *и.* 1. Сат — *перекресток.* 2. (кыҙыл) Йырҙа — *русло (реки)*

АЙЫРСА III (урта) *и.* асакай — *уховёртка*

АЙЫРТЫН (гәйнә) *и.* йырҙа — *русло (реки).* Өч айыртын килә ул чишмә

АЙЫРЫ (кариҙел, урта урал) *и.* 1. Йырҙа — *русло (реки).* 2. Сата — *развилина (вил).* 3. *и.* тармак — *развилка.* Сәсбауҙарым өс айыры (урта урал)

АЙЫРЫҒБАШ (кыҙыл) *и.* еҙүлән — *келерия тонкая*

АЙЫРЫКАЙ (урта) *и.* асакай — *уховёртка.* Айырыкорт (дим, кариҙел, урта урал)

АЙЫРЫМ (дим, урта) *и.* айырма — *разница.* Анта мынтағынан күп айырым (урта)

АЙЫРЫМҺЫҘ (дим, урта) *р.* айырмаһыҙ — *без разницы.* Һөйҙәшкәнтә урыҫтан айырымһыҙ булты инте (урта)

АЙЫРЫНКЫ, АЙЫРЫҢКЫ (гәйнә, төньяк-көнбайыш) *с.* айырым — *отдельный, особый*

АЙЫРЫПӘЛӘК (кариҙел) *и.* асакай — *уховёртка*

АЙЫРЫСА (урта) *и.* асакай — *уховёртка*

АЙЫРЫШ (гәйнә) *и.* яңы ғына айырылған, йәш күс — *только что отделившийся рой.* Айырышның анасы

АЙЫТ (кариҙел, кыҙыл, мейәс, урта) *и.* ғәйет — *мусульманский религиозный праздник после поста*

АЙЫТЫУ (урта) *к.* айырыу — *сепарировать (молоко)*

АЙЫУ (урта) *и.* бөгәз — *приспособление при заточке топора*

АЙЫУ: АЙЫУҒА КУЙЫУ (кариҙел) *к.* өҫтән өс көлтә менән ябылған һоҫлан — *суслон, накрытый сверху тремя снопами*

АЙЫУАРБА (урта) *и.* ике тәгәрмәсле арба — *двуколка*

АЙЫУ БАШЫ (кариҙел, эйек) *и.* тыйғыса — *притужальник (часть домашнего ткацкого станка)*

АЙЫУГҮТ I (кариҙел, урта) *и.* ике тәгәрмәсле арба — *двуколка*

АЙЫУГҮТ II (эй) *и.* ете көлтәнән ултыртылған һоҫлан — *суслон из семи снопов*

АЙЫУҒУРАЙЫ (кыҙыл, һакмар) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый*

АЙЫУ ЙЕЛӘГЕ (эйек-һакмар) *и.* курай еләге — *малина*

АЙЫУ ЙЕМЕШЕ (мейәс, урта) *и.* эт карағаты — *паслен черный*

АЙЫУ КАМЫРЫ (төньяк-көнбайыш) *и.* энәлек — *боярышник*

АЙЫУ КЫМЫРҪКАҺЫ (кариҙел, урта) *и.* һары кырмыҫка — *желтый муравей*

АЙЫУ СИҢЕРТКӘҺЕ (кыҙыл, урта, эйек-һакмар) *и.* ҙур йәшел сиңерткә — *кобылка (вид кузнечика)*

АЙЫУТАБАН (гәйнә, кариҙел) *и.* бесәйтабан — *кошачья лапка*

АЙЫУТУБЫК (урта) *и.* урман куянтубығы — *бутень Прескотта*

АЙЫУШОМОРТ (гәйнә) *и.* эт муйылы — *крушина слабительная*

АЙЫШ-ТОЙОШ (тук-соран, һакмар) *и.* айыш — *суть.* Эштең айыш-тойошон төшөнә алмайым әле (һакмар)

АҠАЙ I (мейәс, урта) *и.* ағай — *старший брат.* Аҡайымдарҙың зыйаратын беләңме? (урта)

АҠАЙ II (урта урал) *с.* аҡыш — *лупоглазый*

АҠАЙ III (гәйнә) *с.* әрпетһеҙ, әҙәпһеҙ — *неопрятный, невоспитанный, нескромный*

АҠАЙЗАМАН (туҡ-соран) *р.* борон — *давно, издавна, в древности.* Аҡайзаманда килеп утырғаннар

АҠАЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Үрһәләнеү — *приходить в возбужденное состояние, метаться.* 2. Ашҡыныу — *волноваться.* 3. Бер күреүҙә ғашиҡ булыу — *влюбиться с первого взгляда*

АҠАНАЙ (урта) *с.* аҡ ҡына — *беленький.* Аҡанай ғына, бәкәс кенә көтөй апҡайтҡан

АҠАҢНАУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* алаҡандау — *вертеть головой по сторонам, озираться*

АҠБАБАЙ I (ҡариҙел) *и.* 1. Бабай — *дядя (старший брат отца).* 2. Ололау һүҙе — *вежливая форма обращения к пожилым мужчинам.* 3. Уҡымышлы оло бабай — *образованный пожилой старик*

АҠБАБАЙ II (урта) *и.* туҙғанаҡ — *одуванчик*

АҠБАШ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* 1. Аҡ умырзая — *подснежник белый.* Аҡпаш (урта). 2. (урта урал) Туҙғанаҡ — *одуванчик*

АҠБАШ ҮЛӘН (ҡыҙыл) *и.* меңъяпраҡ — *тысячелистник*

АҠБИҘӘҮ (урта) *и.* бер генә бала табып туҡтаған ҡатын — *женщина, родившая только одного ребенка*

АҠБИЛӘҢКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡ бәшмәк — *белянка*

АҠ БОҘАЙ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* кубан бойҙайы — *кубанка (сорт пшеницы)*

АҠ БОЖОР (арғаяш) *и.* ағуна — *белая куропатка*

АҠБУҘ (дим) *и.* бәз — *бязь (материя).* Аҡбуҙ (мейәс)

АҠБӘЙЕЛ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* хуш күңеллелек — *благодушие.* Әхмәт хас аҡбәйел ине, үлде кий былтырын (һаҡмар). Аҡмәйел (урта урал)

АҠБӘРӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аймаҡ исеме — *название рода*

АҠЙАНДАУ (мейәс) *ҡ.* алаҡандау — *вертеть головой (о лошади)*

АҠ ЙАРМА (мейәс) *и.* дөгө — *рис*

АҠЙАУЫН (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* бер нисә көн туҡтауһыҙ яуған ваҡ күҙле ямғыр — *продолжительный мелкий дождь.* Көн аҡйауынға айҙанып китте бит әле (ҡыҙыл)

АҠ ЙЕЛЕК (ҡариҙел) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

АҠКҮҘ (дим) *и.* аҡсарлаҡ — *чайка*

АҠКҮПЕР (урта) *и.* күбек — *пена*

АҠКҮТ БИЛАЛ (дим, урта) *и.* көйгәнәк — *лунь болотный*

АҠҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әбей — *бабка, бабушка (жена старшего брата отца)*

АҠҠАНАТ БУҘ ТУРҒАЙ (һаҡмар) *и.* аҡ ҡанатлы һабан турғайы — *белокрылый жаворонок*

АҠҠАРЫН (дим, эйек) *и.* оло ҡарын — *рубец*

АҠҠОЙРОҠ (арғаяш) *и.* аҡҡойроҡ бөркөт — *орлан-белохвост*

АҠ ҠОР (һаҡмар) *и.* ағуна — *белая куропатка*

АҠҠОРТ (дим, эй) *и.* һыу мыры — *поденка*

АҠЛАҠЫҠ (һаҡмар) *и.* аҡыҡ — *сердолик.* Аҡлаҡыҡлар тағып йөрөйләр ине ул заманда

АҠЛАНДЫҠ (ҡариҙел) *и.* аҡлан — *поляна*

АҠЛАУ I (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* уҡлау — *скалка для теста*

АҠЛАУ II (һаҡмар) *с.* аҡһыл — *беловатый.* Аҡлау ғына булып күренә бит, ана шул тау

АҠЛАШЫУ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыҙ әйттереү — *сватать (невесту)*

АҠЛЫ (һаҡмар) *и.* бәз — *бязь*

АҠЛЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ағыу — *литься.* Күҙләремдән йәшләрем аҡлыҡты

АҠЛЫҠ ДОНЙА (дим) *и.* яҡты донъя — *белый свет*

АҠМА (гәйнә, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

АҠ МАЙ (ҡыҙыл, урта, эйек) *и.* күбекмай — *сливочное масло особого приготовления (сметана смешивается с кислым молоком и сбивается в кадушке)*

АҠМАҠАСТА (гәйнә, урта урал) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

АҠМА СИР (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

АҠМЫСАЙ (һаҡмар) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая*

АҠПАШ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* бысылғы — *мокрец (мокрый лишай на ногах у лошадей и крупного рогатого скота)*

АҠПӘПӘЙ ИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* баланы иркәләү — *ласкание (ребенка)*

АҠРАП I (һаҡмар) *и.* октябрь башы — *первые числа октября (по старому стилю).* Аҡрап башында ҡар йауһа, 40 көндән ҡар йатыр, йаумаһа, берәй аҙнанан ҡыш булыр. Әҡрәп (туҡ-соран)

АҠРАП II (урта урал) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня*

АҠРЫЙ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *с.* ҙур күҙле — *большеглазый*

АҠСАБАҠ (урта, эйек) *и.* йомро сабаҡ — *елец*

АҠСАБЫР (ҡыҙыл) *и.* аласабыр — *пеганка*

АҠСАҒАС, АҠШАҒАС (гәйнә) *и.* бөгәр — *подколенный изгиб*

АҠСАЙ (арғаяш) *и.* ҡуян ябалағы — *белая сова.* Аҡсай итен дарыуға файҙаланабыҫ. Аҡсейә (салйоғот)

АҠСАРЛАҒҮЛӘН (урта урал) *и.* аҡһырғаҡ — *чемерица*

АҠСАРЛЫҠ (һаҡмар) *и.* аҡсарлаҡ — *чайка.* Аҡсирлаҡ (дим), аҡсарлаҡ (туҡ-соран, эйек), аҡсәрлек (урта)

АҠСОҒА (арғаяш) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Аҡсоҡа (урта урал), аҡсуҡа (салйоғот)

АҠСҮП (арғаяш) *и.* ҡылау — *бельмо*

АҠСЫПСЫҠ (ҡыҙыл, урта урал) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

АҠСЫСҠАН (һаҡмар) *и.* аҫ — *горностай*

АҠСӘПСЕК (ҡыҙыл, урта) *и.* тиктормаҫ — *вертлявый*

АҠСӘСКӘ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Умырзая — *горицвет.* Аҡсискә (дим, ҡариҙел). 2. (арғаяш) Ләлә — *лилия*

АҠСӘСӘК (арғаяш, ҡыҙыл, урта) *и.* яҙ күрке — *подснежник.* Аҡсискә (эй)

АҠҪАҠ (дим, мейәс, урта урал, һаҡмар) *с.* аҡһаҡ — *хромой*
АҠҪЫЛ (дим, һаҡмар) *с.* аҡһыл — *беловатый*
АҠҪЫРҒАҠ (дим, урта урал, һаҡмар) *и.* аҡһырғаҡ — *чемерица.* Аҡсырғаҡ (төньяҡ-көнбайыш)
АҠҪЫН (дим, ҡариҙел) *и.* зәңге — *цинга*
АҠҪЫНЛАНЫУ (дим, ҡариҙел) *ҡ.* һаташыу — *бредить*
АҠТА (дим, ҡыҙыл, эйек) *и.* ҡаптал — *ленчик (седла и седелки)*
АҠТАБАН (салйоғот) *и.* аҡ табан балыҡ — *белый карась*
АҠТАЙ (гәйнә) *и.* бер туған апай — *родная старшая сестра*
АҠТАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* күҙгә аҡ һалыу — *появление бельма на глазу*
АҠ ТӨШӨҮ (дим, урта) *и.* *стоматит (воспаление полости рта)*
АҠ ТУҢЫРТҠА (ҡыҙыл) *и.* аҡбаш тумыртҡа — *дятел седоголовый*
АҠТУРҒАЙ (һаҡмар) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*
АҠТҮТӘЙ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бер туған апай — *родная старшая сестра*
АҠТҮШ (урта) *и.* һыу турғайы — *оляпка*
АҠТЫҒЫП (ҡариҙел) *р.* күпләп — *повально.* Шунта аҡтығып үлтеләр
АҠТЫЙ (дим) *и.* селбәрә — *малек*
АҠТЫҠ (дим, ырғыҙ) *и.* аҙаҡ — *конец.* Фиврал аҡтығында балнисҡа герҙем (ырғыҙ)
АҠТЫРМА, АҠТОРМА (ҡыҙыл) *и.* керән — *хрен*
АҠТЫРНАҠ (ҡыҙыл) *и.* шәбе — *основание ногтя*
АҠТЫУ (ҡыҙыл) *и.* *эрозия (появление чесотки на теле животных)*
АҠТӘТӘЙ (урта урал) *и.* ҡылған — *ковыль*
АҠҺЕРКӘ (ҡыҙыл) *и.* һеркә — *уксус*
АҠШАҠ (гәйнә) *и.* ашҡаҡ — *голень*
АҠШАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* алан-йолан ҡарау — *озираться.* Күҙҙәре аҡшандап әллә ҡайҙан йалтырап килә
АҠШАР (дим, ҡариҙел) *и.* аҡ балсыҡ — *белая глина*
АҠЫЙ I (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* ағай — *старший брат*
АҠЫЙ II (дим) *и.* аҡыш — *лупоглазый.* Аҡай (ҡариҙел, һаҡмар), аҡыш (эйек)
АҠЫЙ III (урта урал) *и.* биҙәкһеҙ аҡ сынаяҡ — *белая чашка*
АҠЫЙ IV (урта урал) *и.* бешеп өлгөрмәгән еләк-емеш — *неспелые ягоды и плоды*
АҠЫЙ ЗАМАН (дим, туҡ-соран) *р.* әллә ҡасан — *давным-давно.* Ҫыйырҙың йелен йеткергәненә аҡый заман (дим)
АҠЫЛАҘАУ (ҡариҙел) *и.* аҙау — *коренной (о зубах)*
АҠЫЛЛАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* кәңәшләшеү — *совещаться.* Ата-инәң белән аҡыллашып алырға гәрәк ине һиңә
АҠЫЛ: АҠЫЛТАН ТАЙЫУ (урта) *ҡ.* аҡылдан яҙыу — *сойти с ума.* Йерле иҫем йуҡ, аҡылымтан тайып барған гүкмен. Аҡыл теҙеү (дим), уйлау — *думать.* Алдан аҡыл теҙеп ҡуймағанмын бит
АҠЫЛ ҺӨЙӘГЕ (урта) *и.* кумәгәй — *кадык*
АҠЫМ (ҡыҙыл) *и.* һағын — *струящийся воздух (в теплый солнечный день)*
АҠЫРАЙЫУ I (урта) *ҡ.* аптырау — *теряться.* Утырам аҡырайып, ни эшләргә белмәй
АҠЫРАЙЫУ II (урта) *ҡ.* ажғырыу — *разбушеваться.* Һыу аҡырайып йата ла
АҠЫРЫ I (урта) *и.* ваҡыт — *время.* Танышып киттек бер аҡыры
АҠЫРЫ II (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *б.* хәтле, тикле — *до, по.* Ней аҡыры балалар үҫтерҙем (эйек-һаҡмар). Аҡырым (һаҡмар). Ней аҡырым эш эшләгән (һаҡмар)
АЛ (арғаяш, урта) *а.* ул — *он.* Ал кигән дә туҡырап торған. Ал тимерҙе эпир (арғаяш)
АЛА (урта) *и.* таҙ — *парша*
АЛАБАҒА (дим, туҡ-соран, әй) *и.* алабуға — *окунь.* Алабоға (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот)
АЛАБАЙ I (ҡариҙел) *и.* аҡ сәскә — *ромашка*
АЛАБАЙ II (ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Эскерһеҙ, асыҡ — *добродушный, открытый.* Улым да үҙем шикелде алабай ғына, әйтмәле лә ғайтмалы (ҡыҙыл). 2. (әй) Яндырай — *вспыльчивый.* 3. (һаҡмар) *и.* юха — *подхалим.* 4. (урта урал) *и.* йылмаяҡ — *пройдоха*
АЛАБАЙЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* юхаланыу — *подхалимничать*
АЛАБАЙТАЛЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* юхаланыу — *подхалимничать*
АЛАБЫРТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Албырғатыу — *отвлекать.* Тик тор әле һин; алабыртма! 2. Алдаштырыу — *привирать.* Алабыртыуға ғына бара торған кеше түгел ул
АЛАҒАЙЫМҒА (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* алъюҫыҡҡа — *понапрасну.* Бигерәк тә эште төшөнмәйенсә, ни эшләп алағайымға уны йаҡлап йөрөйөм (туҡ-соран)
АЛАҒАНАТ I (һаҡмар) *и.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Шул алағанатҡа һүҙ ғатып буламы, ҡыҙа ла гитә
АЛАҒАНАТ II (ҡыҙыл) *и.* һабан турғайы — *жаворонок.* Алағанат йаҙ һайрай, ауалап китә лә кире төшә
АЛАҒАРҒА ҮЛӘНЕ (һаҡмар) *и.* тау һарынаһы — *козья саранка*
АЛАҒОЙРОҠ (һаҡмар) *и.* алдаҡсы — *плут.* Ул алағойроҡҡа ышанамы геше
АЛАДОВА (арғаяш, урта) *и.* алатуба — *вяхирь.* Аладыуа (эйек), алатоба (урта)
АЛАДОРМАН (дим) *с.* ярһыу — *горячий (о лошади).* Аладорман ат ул, дилбәгәңде ныҡ тот
АЛАДЫЙА (салйоғот) *и.* кескәй ҡоймаҡ — *оладьи*
АЛАЗЫБАР (салйоғот) *и.* аласабыр — *пеганка*
АЛАЙ I (дим, ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *р.* шулай — *такой.* Мал тапап йатҡанға шуңа алай бысраҡ (урта)
АЛАЙ II (урта) *с.* ала — *пестрый*
АЛАЙ III (төньяҡ-көнбайыш) *м. һ.* улай ҙа — *так-то.* Татыу торабыҙ, алай
АЛАЙАҠ (урта) *и.* һуҡыр себен — *мошкара*
АЛАЙСЫУ (гәйнә) *с.* алһыу — *розоватый.* Дегәнәк алайсыу чичкә ата
АЛА КҮГӘРСЕН (дим) *и.* алатуба — *вяхирь*
АЛАҠАҘАУ (урта) *ҡ.* алабарманланыу — *поступить опрометчиво*

АЛАҠАЙ (урта) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

АЛАҠАН I (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ус аяһы — *ладонь.* Бер алаҡан йер өсөн баҫышҡаннар әүәле (ырғыҙ)

АЛАҠАН II (урта) *с.* аласыбар — *пегий*

АЛАҠАНДАҠ (урта урал) *с.* 1. Тиктормаҫ — *вертлявый.* 2. Аҙғын — *развратный (о человеке)*

АЛАҠ-ЙАЛАҠ (һаҡмар) *и.* яланып-йоҫҡаныпйөрөгән кеше — *нализающий (о человеке).* Алаҡ-йалаҡ бер туйыр

АЛАҠСЫН (һаҡмар) *с.* ала-сола — *пятнистый.* Алаҡсын болот ҡалҡып тора, бөгөн йауыр, ахыры

АЛАҠТАҠ (арғаяш) *с.* етеҙ — *проворный (о лошади).* Алаҡтаҡ ат

АЛАҠ-ШАҠАЛАЙ (мейәс) *и.* йәкәл уйыны — *игра в бабки*

АЛАМА I (ҡариҙел) *р.* бысраҡ — *грязно.* Бигерәк алама торалар

АЛАМА II (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Баҡта — *шерстьлинка.* 2. (урта) Ҡабыҡ — *кожа (змеиная).* Йылан аламаһын һалып китә

АЛАМА III (ҡыҙыл, урта) *и.* сыу — *плацента (у животных)*

АЛАМАҠ (гәйнә, дим) *с.* алама — *плохой*

АЛАМ-БӨЛАН (һаҡмар) *р.* унда-бында — *там и сям.* Алам-болан батҡаҡ әле урамда, ҡарап атлағыҙ

АЛАМ-ҺӨЛӘМ, АЛАМ-ҺӘЛӘМ (һаҡмар) *и.* алам-һалам — *старье*

АЛАМЫС (һаҡмар) *и.* 1. Турпыша — *полог.* 2. Сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

АЛАН I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡлан — *поляна*

АЛАН II (ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* аҙбар — *хлев.* Бар һыйырым аланда, ней ҡайғым бар буранда (ырғыҙ)

АЛАНДАЙ (урта урал) *с.* аҡландай — *как поляна.* Аландай өйҙә бөрөҙө тора

АЛАНДАУ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *ҡ.* һиҫкәнеү — *вздрагивать.* Алда бүреләр йөрөй, шикелле. Мал тигенгә аландамай (урта). Аланлау (урта)

АЛАННЫҠ (һаҡмар) *и.* аҡлан, асыҡ ер — *поляна, открытая местность*

АЛАҢҒЫРТ I (урта) *с.* ваҡ-ваҡ аҡландар — *маленькие полянки.* Алаңғырт урындарҙағы эре-мере үләндән байтаҡ силос та һалынғайны

АЛАҢҒЫРТ II (эйек-һаҡмар) *с.* аяҙлы-болотло — *облачная с прояснениями (о погоде)*

АЛАП I (арғаяш) *и.* ҙур йәйенке арба — *большая широкая телега*

АЛАП II (гәйнә, урта урал) *с.* оло, ҙур кәүҙәле — *крупный (о человеке).* Алапа (төньяҡ-көнбайыш)

АЛАПА I (ҡыҙыл) *с.* ығыш — *копотливый, медлительный (о человеке)*

АЛАПА II (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Былай йарамай, бик алапа эшләгәнһең (һаҡмар)

АЛАП: АЛАП СУҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* арттырып һөйләү — *загнуть, переборщить (в разговоре)*

АЛАПТАЙ (арғаяш, ҡыҙыл, туҡ-соран) *с.* үтә ҙур, килбәтһеҙ — *огромный, нескладный.* Алаптай айаҡлары белән иҙәндең кәрәген бирҙеләр (туҡ-соран)

АЛАРТЫУ (урта) *ҡ.* асылыу — *проясниться (о погоде).* Кискә ғарай көн аларта башланы

АЛАС I (мейәс, урта) *с.* ала — *пестрый.* Алас йаулыҡ

АЛАС II (салйоғот) *и.* оҙон арба — *дроги*

АЛАС-ЙОЛАС (урта) *р.* ала-сола — *неровный, пятнистый (о цвете).* Игеннәрҙең өҫтө алас-йолас булып үҙгәреп тора

АЛАСЫҠ (ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йәйге кухня — *летняя кухня.* Алачык (гәйнә). 2. Йәй көнө аҙыҡ ҡуя торған аҙбар — *хлев (для хранения продуктов в летнее время).* 3. (ырғыҙ, әй) Ситәндән эшләнгән мал аҙбары — *плетеный хлев для скота.* 4. (ырғыҙ) Тауыҡ, ҡаҙ ояһы — *курятник, гусятник*

АЛАСЫН (дим, мейәс, урта, урта урал) *и.* ыласын — *сокол*

АЛА СӘПСӘҮ (арғаяш) *и.* беҙсуҡыш — *хрустан*

АЛАҪТАУ (әй) *ҡ.* туҡмау — *бить*

АЛАТА, АЛАТЫП (дим) *я. һ.* алып — *начиная с.* Шунан алатып айағым ҫыҙлай. Йамбашынан алата баҫа алманы

АЛАТЕЙЕН (һаҡмар) *и.* йофар — *выхухоль*

АЛА-ТИЛЕК (әй) *р.* ара-тирә — *изредка.* Ала-тилек аҫҡы тештәре бар

АЛАТЛЫ (һаҡмар) *с.* һәләтле — *способный*

АЛАТУБА I (гәйнә) *и.* алабута — *лебеда*

АЛАТУБА II (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* ҡарағас ороһо — *чага лиственницы*

АЛАТЫР (минзәлә) *и.* 1. Лаҡылдаҡ — *болтун.* 2. (әй) Әрһеҙ — *пройдоха*

АЛАУРЫУ (дим) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез.* Алаурыу төҙәлҫә ҙә аның урыны ҡала ала-ҡола булып

АЛА-ҺАЛҠЫ (нөгөш) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Ала-һалҡы ауырып та гитә

АЛАШ (мейәс) *и.* ылаш — *помост для сушки курута*

АЛАША (мейәс, әй) *и.* 1. Ат — *лошадь.* 2. (урта) Шөкәтһеҙ ат — *высокая неуклюжая лошадь.* 3. (гәйнә) Ҡатынһыҙ ҡартайған ир — *бобыль*

АЛАШАПРАН (һаҡмар) *и.* юл өҙөгө, һыу-һүл ваҡыт — *осенне-весеннее бездорожье.* Бынауы алашапран ваҡыт булмаһа, ыстансаға сығып, аталарын үҙ күҙләре менән оҙатып ҡалырлар ине. Алашпран (ырғыҙ)

АЛБАҒАНА (мейәс, урта) *и.* киндер станының борғоса ҡуйыла торған алғы бағанаһы — *передняя стойка ткацкого станка, на которую вставляется валек для наматывания вытканного материала*

АЛБАР (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта) *и.* 1. Аҙбар — *хлев.* 2. (урта) Ялан кәртә — *загон*

АЛБАРҒАТЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* албырғатыу — *занимать, забавлять*

АЛБАРҒАУ (мейәс, урта) *ҡ.* албырғау — *отвлекаться.* Ҡарт һунарсы албарғап ҡалмаған, атҡан (урта)

АЛБАРҘЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* алабарман — *опрометчивый*

АЛБАРЫ (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* башҡа ваҡытта — *в другой раз.* Албары беҙҙән сыҡмай торғайны, кәрәккәндә килмәй ҙә бит (ырғыҙ)

АЛБАҪТЫ (эйек) *с.* 1. Яман — *дурная (о женщинах).* Албасты (гәйнә). 2. (дим, туҡ-соран) Ялбыр — *лохматый*

АЛБИҘӘК (мейәс, һаҡмар) *с.* елбәҙәк — *ветреный (о человеке)*

АЛБИРМӘ (һаҡмар) *с.* еңмеш — *упрямый.* Әхмәҙей албирмә барҙа, ауыҙыңды йом

АЛБҮКӘН (һаҡмар) *и.* яҫтыҡ — *подушка (телеги)*

АЛБЫРАУ (урта) *ҡ.* 1. Ылдырау — *обтрепаться, истрепаться (об обуви, одежде).* 2. Иҙрау — *развариться (о пище)*

АЛҒАҘАУ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* дәртләнеү, ярһыу — *вдохновляться, возбуждаться.* Алғаҫау (туҡ-соран). Йарһып, алғаҫап киттем, йыр менән бергә күңел илай башланы. Алғаһау (әй)

АЛҒАҘЫТЫУ (салйоғот) *ҡ.* албырғатыу — *занимать, забавлять*

АЛҒАЗЫ (гәйнә) *и.* бирән — *обжора*

АЛҒАЛЫ (әй) *ҡ.* алырға — *брать.* Бесәнде алғалы барғабыҙ

АЛҒАРАМА (һаҡмар) *и.* баш ҡарама — *передние санные схватки*

АЛҒҮҘӘК (урта урал) *и.* ҡул арбаһы — *тележка (ручная)*

АЛҒЫ БАЛА (һаҡмар) *и.* баш бала — *первенец*

АЛҒЫ ҠАШ (ҡыҙыл) *и.* эйәр ҡашағаһы — *передняя лука седла.* Алғаш (ҡыҙыл)

АЛҒЫРТЕШ (ҡыҙыл) *и.* эстән икенсегә сыҡҡан теш — *краудинг*

АЛҒЫШ (урта урал) *и.* рәхмәт, ихтирам — *благодарность, уважение.* Ғүмеренә алғыш алмай, ҡарғыш ала

АЛҒЫШТАНЫУ (урта урал) *ҡ.* 1. Шатланыу, шатланып рәхмәт белдереү — *быть благодарным.* Балам шу тикле алғыштанды. 2. (ырғыҙ) Ымһындырыу, ышандырыу — *обнадежить.* Алғыштандырҙы ла алып барманы

АЛДАҠ (арғаяш, салйоғот, эйек) *и.* алдыҡ — *вранье*

АЛДАЛАУ (гәйнә) *ҡ.* алдау — *обманывать*

АЛДАР (һаҡмар) *и.* алдаҡсы — *обманщик.* Алдар белән йамар барҙа башҡаларға эш ҡалмаҫ

АЛДАРБА (дим, һаҡмар) *и.* 1. Ҡул арбаһы — *тележка (ручная).* Алғарба (урта урал), алатарба (урта). 2. (гәйнә, урта урал, һаҡмар) Ҡуян арба — *двуколка*

АЛДЫҠУЛ (ҡариҙел) *и.* алғы ҡул — *передние конечности животных*

АЛДЫМ-БИРҘЕМ (мейәс, урта) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Алдым-бирҙем генә йаҙалар ҙа өрләккә ҡыҫтыралар ҙа ҡуйалар ҡағыҙҙы (урта)

АЛДЫНДА ЙӨРӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йомош-юлға йөрөү — *прислуживать.* Кем йөрөй икән аның алдында?

АЛДЫРА (ҡариҙел) *б.* алып, саҡлы — *до сих пор.* Мынауынан алдыра салабыҙ

АЛДЫРАЙЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* алдыр — *деревянная чаша средней величины*

АЛДЫРМАУ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* тоттормау — *быть неуловимым.* Алдырмаҫ та кейек, һай алдырмаҫ, ҡаршыһында ҡайа ла таш булһа (туҡ-соран)

АЛДЫР ТУҪТАҠ (һаҡмар) *и.* алдыр — *большая деревянная чаша*

АЛДЫРЫҠЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* киң алымлау — *широко охватить (при косьбе).* Алдырыҡлап сабың бесәнде

АЛДЫРЫМ (мейәс) *и.* алым — *охват (при косьбе)*

АЛЖАБУ (гәйнә) *и.* алъяпҡыс — *передник.* Алйабыу (арғаяш, урта урал)

АЛЖАУ, АЛЙАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Алйыу — *утомляться, изнуряться.* Алжыу (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс). 2. (ҡыҙыл, урта, урта урал). Алъяу — *стать слабоумным.* Сәлмән ҡарт бик ҡартайып, алйап үлде (урта)

АЛИРҘАН (мейәс) *и.* алйырҙан — *хомяк.* Алирҙән (урта, һаҡмар)

АЛЙАҠ (дим, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҙанлыҡ — *кухонная половина дома*

АЛЙАПМА (урта) *и.* алъяпҡыс — *передник.* Матур итеп алйапма быуаһың

АЛЙАҪТЫҠ (дим) *и.* яҫтыҡ — *подушка (у телеги)*

АЛЙАУ (дим) *ҡ.* һыҙланыу — *ломота (в теле)*

АЛЙАУЛЫҠ (арғаяш) *и.* алъяпҡыс — *передник*

АЛЙОРОШЛОҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* алйотлоҡ — *глупость*

АЛЙОТ, АЛЖОТ (әй) *и.* 1. Ҡарун — *скупец.* 2. Ҡомһоҙ — *обжора*

АЛЙОҪОҠҠА (урта) *р.* алъюҫыҡҡа — *понапрасну.* Алйоҫоҡҡа түрт йыл уҡытманылар бит. Алйуһыҡҡа (ҡыҙыл)

АЛЙУҠҠА, АЛҒЫЙУҠҠА (мейәс) *р.* алъюҫыҡҡа — *понапрасну*

АЛЙЫ-ЙОЛЙО: АЛЙЫ-ЙОЛЙО БУЛЫУ (урта) *ҡ.* аңҡы-тиңке булыу — *отупеть.* Әхмәҙи йоҡоһона баш була алмай ахылдап, алйы-йолйо булып ултыра

АЛЙЫ-ГӨЛЙЫ: АЛЙЫ-ГӨЛЙЫ БУЛЫУ (эйек) *ҡ.* аңҡы-тиңке булыу — *отупеть.* Алйы-гөлйы булыб алйап киткән

АЛЙЫРЫШ I (ҡыҙыл) *р.* яңылыш — *ошибочно.* Аһ-аһ, алйырыш эшләгән, алйот

АЛЙЫРЫШ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* еңел аҡыллы — *легкомысленный.* Ул шулай алйырыш булды (һаҡмар)

АЛҠА (гәйнә) *и.* сулпы — *накосник*

АЛҠАГӨЛ (урта) *и.* тамсы гөл — *фуксия.* Алҡалы гөл (дим, урта)

АЛҠА: АЛҠА ЙАУҘЫҠ (мейәс) *и.* тәңкәле ҡушъяулыҡ — *большой двойной платок, украшенный монетами*

АЛҠА: ЙОҘАҠ АЛҠАҺЫ (дим, урта, эйек) *и.* йоҙаҡ дуғаһы — *замочная дужка*

АЛҠАЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* йәрпесәк — *мочка*

АЛҠАН (урта) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

АЛҠА ҮЛӘНЕ (ҡариҙел) *и.* кесерткән ебәге — *повилика*

АЛҠЫНЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* елкенеү — *возбуждаться, волноваться.* Йөрәгем алҡынып, тәҡәт тапмай ултырам (ҡыҙыл)

АЛЛАБАБАЙ ТАРАҠАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көнйылытҡыс — *солдатики*

АЛЛА БЫУАЙ ҺЫЙЫРЫ (урта урал) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

АЛЛА ПИПЕЙЕ, АЛЛА СЕБЕШЕ (урта урал) *и.* төҫө ҡып-ҡыҙыл ваҡ ҡына тупраҡ бөжәге — *букв. божий цыпленок ярко-красного цвета*

АЛЛА ТИТЕЙЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

АЛМА (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* картуф — *картофель*

АЛМАБАҠСА (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* картуф баҡсаһы — *огород*

АЛМАГҮК (арғаяш) *и.* һоро таплы күк ат — *сивая лошадь с коричневыми пятнышками*

АЛМАҒАС ҮЛӘНЕ (ҡариҙел) *и.* еҫле аҡ сәскә — *ромашка душистая.* Алма үләне (минзәлә)

АЛМАЙАРА (мейәс) *и.* ҡыҙыл яран — *герань кровянокрасная*

АЛМАҠАЙ (гәйнә) *и.* аумаҡай — *непостоянный (о человеке).* Алмаҡай белә эш итмә

АЛМАҠТАН-ҺАЛМАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *р.* алмаш-тилмәш — *попеременно, поочередно.* Алмаҡтан-һалмаҡ тотонам шул марлыларҙы (әй)

АЛМАЛАУ (мейәс, урта) *ҡ.* кейем-һалымды ҡусҡарлап биҙәү — *украшение одежды, обуви, головных уборов и т. д. круглыми узорами*

АЛМАЛУТ (дим, урта) *и.* еҫле аҡ сәскә — *ромашка душистая*

АЛМА ПЕЧИН (гәйнә) *и.* еҫле аҡ сәскә — *ромашка душистая*

АЛМАША (гәйнә, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар, ырғыҙ) *с.* 1. Иҫәр — *глупый.* 2. (гәйнә) *и.* ҡыйшандыҡ — *кокетка*

АЛМАШАЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* психик ауырыу менән ауырыу — *болеть психической болезнью.* Алмашыу (ҡыҙыл), алмашыныу (дим, туҡ-соран)

АЛМАШЫНЫУ (дим, туҡ-соран, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Алъяу — *стать слабоумным.* 2. (һаҡмар) Аң юғалтыу — *терять сознание*

АЛМИРУН (урта) *и.* әлморон — *шиповник*

АЛМАПА (һаҡмар) *и.* ҡул һалмаһы — *лапша величиной в ладонь*

АЛПАНИСА (дим) *и.* алпамыша — *великан, исполин*

АЛПАНША (төньяҡ-көнбайыш) *с.* әрпетһеҙ — *неопрятный*

АЛПАУЫТЛЫ (ҡыҙыл) *с.* эре, мөһабәт — *большой, величественный.* Ҡарсыға ҡыйғырға ҡарағанда алпауытлы була

АЛПЫНЫУ-ТИЛПЕНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* талпыныу — *рваться, тянуться (о ребенке).* Бала алпынып-тилпенеп ултыра көтөп

АЛСЕПРӘК (гәйнә, урта урал) *и.* алъяпҡыс — *передник*

АЛСУҠ (туҡ-соран) *и.* ҡашмауҙың алдындағы суғы — *кисть в передней части кашмау*

АЛҪАН-ТОЛҪАН (дим) *р.* алпан-толпан — *вразвалку.* Алҫан-толҫан йөрөй

АЛТАЙАҠ (дим) *и.* ҡул тирмәненең үҙәге — *сердечник ручной мельницы*

АЛТАМЫША (урта) *с.* әрпетһеҙ — *неопрятный*

АЛТЕШ (ҡыҙыл, урта) *и.* алғы теш — *зуб-резец*

АЛТМАН-ШАЛТМАН (урта) *с.* ватыҡ, кәрәкһеҙ — *разбитый, никчемный.* Атаһынан ҡалған алтман-шалтман үңсәү

АЛТМЫШ АЙАҠЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һикереп-һикереп йүгереү — *бежать вприпрыжку*

АЛТМЫШАУЫҘ (мейәс) *и.* ғәйбәтсе — *сплетник*

АЛТЫН БАҒАНЫМ (салйоғот) *и.* алтыным минең — *золотко мое (ласкательное слово)*

АЛТЫН ҠАҘЫҠ ЙОНДОҘО (мейәс) *и.* Тимер ҡаҙыҡ йондоҙо — *Полярная звезда*

АЛТЫНСЫ (мейәс) *и.* алтын приискаһы эшсеһе — *работник золотого прииска.* Ғүмеремдә алтынсы булып та эшләнем

АЛТЫР (урта) *и.* алдыр — *большая деревянная чаша*

АЛТЫРЙАН (ҡариҙел) *и.* алйырҙан — *хомяк*

АЛТӘГӘРМӘС (эйек-һаҡмар) *и.* алтәкмәк — *передок (телеги)*

АЛУАН (һаҡмар) *и.* һыуһын — *промежуток времени от одной передышки до другой.* Бер алуан сабып ҡайттым әле

АЛУЙГӨЛ (дим) *и. алоэ.* Алуй (урта)

АЛЬАМАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* киң күкрәкле, ҙур кәүҙәле — *здоровяк*

АЛҺЫҘ-ЙАЛҺЫҘ (туҡ-соран, урта, һаҡмар) *р.* туҡтауһыҙ — *беспрерывно.* Өс көн буйы алһыҙ-йалһыҙ тешем һыҙланы (туҡ-соран). Алһыҙ-һалһыҙ (ҡыҙыл). Бала алһыҙ-һалһыҙ илай

АЛҺЫНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* арыу — *устать.* Алһынып ҡайтты

АЛЫМСАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* йәштән йәрәшкән ҡыҙы — *сосватанная в молодости невеста.* Уның да ата-әсәһе тарафынан һөйләшеп һүҙ ҡуйышҡан Төҙөнбикә исемле алымсағы бар

АЛЫНҠУЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡулан ҡабырға — *первые ребра*

АЛЫНСЫ: АЛЫНСЫ ХАТЫН (урта) *и.* тәүге, беренсе ҡатын — *первая жена*

АЛЫП (төньяҡ-көнбайыш) *и.* алпашыма — *великан.* Элгәре алыплар булған, чауылларны тигәнәк тип йөрөгәннәр

АЛЫП-БИРЕП (урта) *р.* түҙемһеҙләнеп — *нетерпеливо.* Сөнәғәтте Салиханан да бигерәк алып-биреп көтөүсе Фатима булты

АЛЫРЫМҒОШ, БИРМӘМ ҠОШ (мейәс, урта, әй) *и.* балалар уйыны — *детская игра (разновидность игры), букв. поймаю птицу, не отдам птицу*

АЛЫР: АЛЫР БУЛЫР (урта) *ҡ.* алған булыр — *взял бы.* Мин тә алыр булыр инем

АЛЫУЫС (арғаяш) *и.* туҙҙан эшләнгән сүмес — *ковшик из бересты*

АЛЫШЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* һабышыу — *заболеть.* Инәй сиргә алыша башлаҙы

АМАН I (мейәс, урта, урта урал) *р.* һау, имен — *цел и невредим.* Ай йөрөһөн, аман йөрөһөн (мейәс)

АМАН II (ҡариҙел, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *р.* һаман — *все еще.* Аман хөкөмәт йәрҙәм итте инде (минзәлә)

АМЫРАЙЫУ (әй) *ҡ.* йәйелеп ултырыу — *сидеть развалившись.* Йырҙа, утырма амырайып, өнәрһеҙ

АМЫРЫҠ (әй) *с.* кәүҙәле — *рослый, статный*

АНА (дим, ҡариҙел, мейәс, урта, әй) *и.* инә ҡорт — *пчелиная матка*

АНА: АНА АНДЫҘ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* инә андыҙ — *женская особь девясила*

АНАҒА (һаҡмар) *а.* уға — *ему, ей.* Анаға килгән бөкөл

АНАҠАП (ҡариҙел) *и.* инә ҡорт һауыты — *маточник (для пчеломатки)*

АНАЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* инә ҡаҙ, инә өйрәк — *гусыня, утка (самка)*

АНАРТАБА (гәйнә) *р.* артабан — *далее.* Анартаба ысталауай ачҡан

АНАТУН (урта урал) *и.* ҡыҙҙың әсәһенә кейәү яғынан бүләккә бирелгән тун — *шуба, подаренная женихом матери невесты*

АНАУГӨН (дим, мейәс, туҡ-соран) *и.* төнәгөн — *несколько дней тому назад, на днях*

АНАУҘА (мейәс, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *а.* унда — *там.* Анауҙа сығып йөрөй (туҡ-соран)

АНА ҺАУЫТЫ (урта) *и.* инә ҡорт һауыты — *маточник (для пчеломатки)*

АНДАТЫР (арғаяш) *и. ондатра.* Андатыр тиреһе өсөн үрсетелә, йалпаҡ ҡойроҡло

АНДА-ҪАНДА (дим) *р.* тегендә-бында — *там и сям.* Насар кукурыз, анда-ҫанда ғына күренә, ышаныс йуҡ

АНДЫҘ: АТА АНДЫҘ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ата андыҙ — *мужская особь девясила.* ◊ Ана андыҙ (*инә андыҙ*) — *женская особь девясила. Айғыр андыҙ* (эйек) ата андыҙ — *мужская особь девясила.* Бейә андыҙ *(инә андыҙ)* — *женская особь девясила.* Айғыр андыҙ тарбағыраҡ булып үҫә, бейә андыҙының тамыры уағыраҡ була (һаҡмар)

АНДЫЙ (мейәс, эйек, әй) *а.* ундай — *такой.* Андый кешеләр хәҙер йуҡ (мейәс)

АНДЫҠ-МЫНДЫҠ (һаҡмар) *и.* ундай-бындай — *всякая всячина.* Андыҡ-мындығыңды кешегә һөйләмә

АННАН КИРЕ (дим, ҡариҙел) *р.* унан һуң — *затем, после того.* Анангире (урта урал). Анангире Ишәле, анангире Тәкә ауылы

АННАРЫ (туҡ-соран, урта, әй) *р.* унан һуң — *затем, после этого.* Күперҙе сығарһаң, аннары үҙләре лә гитер (туҡ-соран)

АНӨСӨН (ҡыҙыл, әй) *м. һ.* уның өсөн — *для него.* Анөсөн, шулай инде

АНСА (мейәс, урта) *а.* уныңса — *столько.* Анса мал гүп булмаһа ла йәйҙәүгә гиттек (мейәс)

АНСАЙЫН (ҡыҙыл, урта, урта урал, әй) *с.* үтә үткер, уҫал — *отчаянный, дерзкий*

АНТА (ҡариҙел, урта) *а.* унда — *там.* Анта барыуы йеңел түгел. Анта торалар (урта)

АНТАЛАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* бер-береңде тапарҙай булып килеү — *ходить гурьбой, чуть не затоптав друг-друга.* Былай ҙа анталашкан малҡайҙарҙы ул тағы ла ашыҡтырҙы

АНҺЫҒЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Сарсау — *пересыхать в горле.* 2. Теләү, ашҡыныу — *жаждать, стремиться.* Анһығыу, аңсығыу (ырғыҙ). Ул беҙҙең белән һөйләшеп тә тормай, ауылдаштарын күрергә анһыҡты (ырғыҙ)

АНҺЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* ҡаңғырыу — *дуреть, отупеть.* Көнө буйы шуны тапмай анһып киттем (мейәс)

АНЫҒА (ҡыҙыл, мейәс, урта) *а.* уға — *ему.* Аныға ишек тимерләре алып килтек (урта). Аныңа (эйек-һаҡмар)

АНЫЙЫ (гәйнә) *и.* әсәһе — *мать (обращение мужа к жене)*

АНЫҠТАУ (урта урал) *ҡ.* әҙерләү — *готовить.* Китергә аныҡтағандар. Аныҡтанып килгән

АҢ I (ырғыҙ) *и.* мәғәнә — *смысл.* Ҡолға — урыҫса *«шест»* тигән аңды белдерә

АҢ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* һаҡ, һиҙгер — *осторожный, чуткий.* Һуна өрәк аң була (һаҡмар)

АҢ III (һаҡмар) *с.* зирәк — *смышленый.* Унына аң ғына, тиҙ белеп ала

АҢАНСЫ (дим) *р.* уға тиклем — *до тех пор.* Аңанса (эйек), аңғанса (ҡыҙыл, һаҡмар). Ҡыҙым аңғанса ҡалаға киткәйне инде (һаҡмар)

АҢАР (ҡариҙел, ырғыҙ) *а.* уға — *ему.* Аңар саҡлы ҫүҙ ҡыҫтыра, тик кенә тормай (ырғыҙ)

АҢАРСА (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта) *р.* уға тиклем — *до тех пор.* Аңарса шәкәр торамыней (ҡыҙыл). Аңаса (ҡыҙыл, урта урал, эйек-һаҡмар, әй). Аңаса мин анда йөрөмәгәм икән (урта урал). Аңасы (дим)

АҢАРСАМАЙ (дим, урта, салйоғот) *р.* шул арала — *в тот момент.* Аңарсамай ҡунаҡлары килеп тә төштө (дим). Аңасамай (салйоғот), аңғарсаумай (эйек), аңғансаумай (ҡыҙыл), ансаумай (мейәс)

АҢҒАЙ (гәйнә) *б.* табан, ыңғай — *в сторону к, по направлению к.* Тауға аңғай

АҢҒАН ҺАЙЫН (һаҡмар, әй) *р.* барған һайын — *с каждым разом.* Аңған һайын оторо шашты был (һаҡмар)

АҢҒАРЫУ (арғаяш, гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ, эйек, әй) *ҡ.* 1. Аңлау — *понимать.* Шулайраҡ аңғарҙым мин аны (ырғыҙ). 2. Абайлау — *быть осмотрительным.* Өйҙән сығып киткәнен аңғармай ҙа ғалдым, үтте лә гитте ул (эйек)

АҢҒЫЛЫУ (гәйнә) *ҡ.* йотлоғоу — *пить с жадностью.* Аңғылып һыу эсте

АҢҒЫ-МИНГЕ: АҢҒЫ-МИҢГЕ БУЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* аңҡы-тиңке булыу — *сбиться с толку, отупеть.* Хәҙер башым аңғы-миңге булып бөттө, бер ҙә хәтерем йуҡ

АҢҠАЙЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, әй) *ҡ.* аптырап, ауыҙҙы асып ҡарап тороу — *ротозейничать.* Ништәп аңҡайҙың, әллә кеше күргәнең йуҡ инеме? (һаҡмар)

АҢҠАҠ (һаҡмар) *и.* таңлай — *мягкое нёбо*

АҢҠАМАУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* аңламау — *не понимать.* Быҙау тауышына һеҙҙең һүҙҙе аңҡамайым (урта)

АҢҠАНДАУ (һаҡмар) *ҡ.* башты артҡараҡ һалып, һәлпәнләп атлау — *передвигаться, задрав голову назад.* Айытбикә йеңгә дөйә һымаҡ аңҡандап баҫып үтеп китте

АҢҠАУ I (ҡариҙел, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, әй) *с.* аңра — *глупый.* Атай-бабайлар аңҡау булған, дауа белмәгәннәр (ырғыҙ). Аңҡаҡ (урта)

АҢҠАУ II (арғаяш, гәйнә, ҡыҙыл, урта) *ҡ.* сарсау — *пересыхать в горле*

АҢҠАУ III (арғаяш) *ҡ.* хәлһеҙләнеү — *обессилеть*

АҢҠАУ IV (дим) *с.* ҡолаҡҡа ҡаты — *глуховатый*

АҢҠАУ V (ҡыҙыл, урта) *с.* ҡайырыңҡы — *загнутый.* Аңҡау салғы

АҢҠЫ (гәйнә) *а.* уныҡы — *его, ее*

АҢҠЫЛЫУ I (гәйнә, ҡариҙел) *ҡ.* сарсау — *пересыхать в горле*

АҢҠЫЛЫУ II (әй) *р.* туйғансы — *вдоволь, по горло (есть, пить).* Аңҡылғансы сәй эсеп ҡайтып китте

АҢҠЫРТЛЫ (урта) *с.* аңлы — *смышленый.* Бик аңҡыртлы ғарт

АҢҠЫ-ТОҢҠО (һаҡмар) *с.* аңҡы-тиңке — *взбалмошный*

АҢҠЫУ (арғаяш, урта, эй) *ҡ.* 1. Сарсау — *пересыхать в горле.* Аңҡып килеп һыуыҡ һыу эскәйнем, тамаҡҡа тейҙе (эй). 2. (урта) Ҡаңғырыу — *отупеть.* Баш аңҡып бөттө

АҢЛАШЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* аңлау — *понимать.* Хәҙер ҡартайылды, күп аңлашып булмай. Аңнашыу (эйек). Аңнашмайынса килә лә герә беҙгә

АҢНАМАҪТАН (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* аңғармаҫтан — *невзначай.* Аңнымаҫтан (урта). Йәннек баҫтырып парып аңнымаҫтан айыу өңөнә төшкән

АҢНЫУ (ҡариҙел, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *ҡ.* аңдыу — *выследить.* Мөшкөт хәҙер быларға нисек исем бирергә тип аңнып йөрөй (урта)

АҢРАЙЫУ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Ҡаңғырыу, хәтер юғалыу — *отупеть.* 2. Арыу — *устать.* 3. Ҡолаҡҡа ҡатыланыу — *стать глуховатым*

АҢРА СӘСКӘ (урта, эйек) *и.* буш сәскә — *пустоцвет.* Ҡыйар аңра сәскә була ла ғуйа (урта)

АҢРАТЫУ (дим) *ҡ.* һемәйтеү — *одурачить*

АҢРАУ (һаҡмар) *ҡ.* украу — *ржание (жеребца).* Айғырыбыҙ йыуаш ҡына ине, йыш аңрамай ҙа ине

АҢҪЫУ (урта урал) *ҡ.* аңһыу — *изнывать*

АҢТАУ (дим, урта) *ҡ.* аңлау — *понимать, понять*

АҢТУ (гәйнә) *ҡ.* аңдыу — *следить, выследить*

АҢҺЫҘҘАН (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* аңғармаҫтан — *невзначай.* Урманда йөрөгәндә аңһыҙҙан айыу гилде лә сыкты (ҡыҙыл)

АҢШАЙ (урта) *с.* вайымһыҙ — *равнодушный.* Тамағы туҡ, өҫтө бөтөнкө генә ҡәнәғәт булып, бүтәнкә аңшай булмаҫ

АҢШАҢНАУ (эйек) *ҡ.* аңшайыу — *ротозейничать.* Былай аңшаңнап йөрөһәң, беҙ бөгөн бер эшкә лә өлгөрмәйбеҙ. Аңшандау (ҡыҙыл)

АҢШЫРЫҠ (ҡариҙел) *с.* аңра — *несообразительный*

АҢЫР (арғаяш, мейәс) *ҡ.* аңғар, ҡара — *смотри.* Аҡ тауыҡ йатҡан микән, аңыр әле (арғаяш)

АҢЫШ (урта, эйек-һаҡмар, эй) *с.* аңра — *несообразительный.* Аңыш, аңшайып тик тора, бер нәмә аңдамай (эй)

АҢЫШҺЫҘ (ҡыҙыл, ырғыҙ, эй) *с.* аңһыҙ — *непонятливый.* Аңышсыҙ халыҡ буған, анан ҡалҫа, ҡурҡа, аңлы булҫа ҙа ҫөйләмәй (ырғыҙ)

АҢЫШЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* аңлашыу — *объяснять(ся)*

АПА I (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта урал) *и.* уҡытыусы ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *обращение к учительнице*

АПА II (ҡыҙыл) *и.* 1. Атайҙың, әсәйҙең ағаһы — *старший брат отца или матери (дядя).* 2. (мейәс) Ҡайны — *тесть.* 3. (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) Ата-әсәнән оло ир кеше — *мужчина старше матери или отца*

АПАЙ (ҡариҙел, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Һеңле — *сестренка.* 2. Ҡусты — *братишка.* 3. Сабый — *малыш.* 4. (туҡ-соран, эй) Үгәй әсә — *мачеха*

АП-АЛБАРЫ (һаҡмар) *с.* ап-алйот — *глупый.* Апалбары геше буш йырҙы йаҙҙырыр ҙа ҡуйар бит

АПАН-ТУПАН ИТЕҮ (эйек-һаҡмар) *и.* сатанлау — *прихрамывать (на обе ноги)*

АПАПАУ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*

АПАРА (һаҡмар) *и.* әсетке — *закваска.* Икмәк әсетәйем тигәйнем апарам бөтөп ҡуйған. Апра (ҡариҙел)

АПАРУҠ (дим, урта, эйек) *р.* 1. Ярайһы — *сносно.* Апаруҡ һөйләнем. 2. Күп кенә — *порядочно.* У ней апаруҡҡа барған малай шул (эйек). Апарыуыҡ (ҡыҙыл)

АПРА, АПАРА (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* бутама — *мешанина (для скота)*

АПАРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* булдырыу — *справиться.* Уаҡ-мыуаҡ көйләрен үҙем дә әҙерәк апарам

АПАУ! (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ы.* иркәләү ымлығы — *ласкательное междометие.* Апау, апауҙағына инде, ней буған үҙекәйгенәһенә! (ҡыҙыл)

АПБӘ! (ҡариҙел) *ы.* аптырау ымлығы — *междометие удивления.* Өҫтәлгә китереп бәрә, апбә!

АПРАЙЫУ (урта) *ҡ.* 1. Ҡабарыу — *пушиться (о волосах).* Сәсемте йыуғайным апрайып тора. 2. Асыу ҡабарыу — *злиться.* Миңә апрайа — хәҙер үк тим, этү икенсе күҙлек кейҙерәм тей

АПСАЙЫУ (урта) *ҡ.* һөрөнөү — *спотыкаться (о лошадях).* Аты апсайыу ыңғайына ҡаршынан һелтәнгән ҡылыс малҡайының муйын һыртына килеп тә батты

АПҪЫНДАШ (туҡ-соран, урта, ырғыҙ) *и.* килендәш — *снохи (жены родных братьев по отношению друг к другу)*

АПТЫРА-АЛЙАУ (урта) *ҡ.* аптырап ҡалыу — *растеряться*

АПУҠ (дим) *и.* аҡбур — *мел*

АПҺЫН-ӘҘЕ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* килен-ҡәйнә — *сноха(и) и свекровь*

АПЫЙ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *өн. h.* апайға өндәшеү һүҙе — *слово-обращение к старшей сестре*

АР (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и. удмурт.* Һайранға башлап ар кешеһе килеп ултырған (урта)

АРА I (ырғыҙ) *и.* иңкеш — *шмель*

АРА II (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* күрше-күлән — *соседи.* Күберәк эште ара хәл итә (урта)

АРАҒАС (салйоғот) *и.* киндер урынының ян ағастары — *пришва (в ткачестве)*

АРАЗЛАШЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* үпкәләшеү — *обидеться друг на друга.* Хәмит белән беҙҙең аразлашҡанға йыл тула инде

АРАЙУЛ (гәйнә, ырғыҙ) *и.* ике юл араһы — *междудорожье.* Арайулда ғына агаруты (гәйнә)

АРА ҠЫҘ (гәйнә) *и.* егет ҡыҙҙы урлап алғанда ҡатнашыусы ҡатын-ҡыҙ — *свидетельница невесты при ее выходе замуж тайком от родителей*

АРАЛ (көнсығыш диалект, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йылға араһындағы аралыҡ — *междуречье.* 2. (урта) Аҡлан — *поляна*

АРАЛАМАУ (мейәс) *к.* айырмау — *не различать, относиться одинаково ко всем детям.* Мин алай араламай туғам балдарҙы

АРАЛАТЫУ: ЭШ АРАЛАТЫП (ҡыҙыл, мейәс) *р.* эш араһында — *между делом.* Эш аралатып кешегә лә эштәй ала (ҡыҙыл)

АРАЛАП: ИЛ АРАЛАП ЙӨРӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* өй беренсә йөрөү — *ходить по домам.* Ил аралап йөрөгәндә һәйбәт булып ҡалауыл

АРАЛЖЫ БУЛЫУ (дим) *ҡ.* аймылыш булыу — *разминуться.* Аның белән аралжы булдыҡ

АРАЛКА (дим, эйек) *и.* ағас тырма — *деревянная борона*

АРАЛЫ (ҡыҙыл, урта) *с.* зат-ырыулы — *родовитый*

АРАЛЫҠ (дим) *и.* 1. Мейес арты — *запечье.* 2. (гәйнә, ҡариҙел, мейәс, урта урал) Тыҡрыҡ — *переулок.* 3. (ҡыҙыл) Ҡойманың ике бағана араһы — *расстояние между столбами ограды.* 4. (урта) Ике йылға араһы — *междуречье*

АРАМ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* яуызлыҡ — *зло.* Кешегә уйҙағаны арам (ҡыҙыл)

АРАМҒОЛАҠ (һаҡмар) *и.* хәрәм ҡолаҡ — *клапаны сердца*

АРАМДА, АРАМЗА (һаҡмар, ырғыҙ) *с.* намыҫһыҙ — *нечестный.* Арамза, кеше хаҡын ашап йөрөй (ырғыҙ)

АРАМДАЛАУ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ.* арамъя эшләү — *работать спустя рукава.* Арамйалау (эйек-һаҡмар)

АРАМДАҺЫҘ (һаҡмар) *с.* хәйләһеҙ — *бесхитростный.* Арамдаһыҙ кеше шулай була инде

АРАМХАЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* күҙ буяу — *втирать очки*

АРАМТА (һаҡмар) *р.* илке-һалҡы — *спустя рукава.* Арамта ғына бәйләнек мунса йапрағын

АРАМТАМАҠ (урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* әрәмтамаҡ — *дармоед*

АРАМҺА (арғаяш) *с.* 1. Һауалы — *высокомерный.* 2. Эскерле — *зловредный.* 3. Ялағай — *подхалим*

АРАН I (көнсығыш диалект, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ерҙән ҡаҙып эшләнгән ваҡ мал аҙбары — *овчарня.* 2. (гәйнә) Ялан кәртә — *загон.* Малдар аранда йата

АРАН II (мейәс) *и.* ике тау араһындағы бәләкәй тау — *небольшая горка между гор*

АРАНДАЙ (һаҡмар, эй) *с.* ҙур — *большой.* Ауыҙ астым арандай, икмәк тыҡтым ҡоҙандай (һаҡмар)

АРАНДЫ АУҠЫ (арғаяш) *и.* аран ҡапҡаһы — *ворота загона.* Аранды ауҡынан ҡоторған төлкө кереп һыйырҙарҙы тештәп бөткән

АРАСЫЛ (ҡыҙыл, урта, эйек) *с.* йыуаш — *не норовистая (о скотине).* Арасыл ат

АРА-СИРӘК (минзәлә) *р.* һирәк-һаяҡ — *изредка.* Ара-сирәк кенә балыҡчылар булған

АРАТА (дим) *и.* 1. Аралыҡ — *расстояние (между деревянными перекладинами).* 2. Арбаның аҫҡы күкрәге менән үрәсәһен тоташтырған тояҡтар — *лисицы (телеги)*

АРАТАЛЫ БЫСҠЫ (дим) *и.* йәйә бысҡы — *лучковая пила*

АРА-ТИРӘ (ҡыҙыл, урта) *и.* күрше-тирә — *соседи.* Ҡыҙҙы йәшерәләр, ара-тирә йыйылып, кәңәш итешеп бирәләр (урта)

АРАТНИК (арғаяш) *и.* ҡолон сыбыртҡыһы — *кнут для жеребенка*

АРА ТӨШӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* араға инеү — *вмешиваться.* Кешеләр ара төшөп, татыу йәшәүен боҙоп, ҡатының айыртҡаннар. Араһына төшөү (эй)

АРА-ҠУРА, АРА-ТҮРӘ (дим, туҡ-соран, урта урал, һаҡмар) *р.* 1. Ара-тирә — *иногда, изредка.* 2. (ҡыҙыл) Арлы-бирле — *кое-как.* Беҙ ара-түрә генә уҡыныҡ

АРАУЫҠТА (һаҡмар) *р.* арала — *в промежуток времени, за это время.* Фирҙәүес шул арауыкта үҙен ун һигеҙ йәшендәге кеүек хис итте

АРБА БИЛДЕГЕ (арғаяш) *и.* арбаның ал күкрәге менән арт күкрәген тоташтырыусы ағастар — *жерди, соединяющие переднюю подушку телеги с задней*

АРБА БОТЛОҒО (ҡариҙел) *и.* арба корпусы — *корпус телеги*

АРБА БҮКӘНЕ (гәйнә, мейәс, урта) *и.* арба күкрәге — *подушка телеги*

АРБАҘ (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар, эй) *и.* аҙбар — *хлев*

АРБАЙАҠ (гәйнә) *и.* тәгәрмәс тырнағы — *зубья колес*

АРБАЙ-ТАРБАЙ (туҡ-соран) *р.* тәртипһеҙ — *беспорядочно.* Ағаслар, урам тулып, арбай-тарбай йаталар

АРБА КӘШТӘҪЕ (дим) *и.* арбаның ал күкрәге менән арт күкрәген тоташтырыусы ағастар — *жерди, соединяющие переднюю подушку телеги с задней*

АРБАҘ-ҠУРА (урта) *и.* кәртә-ҡура — *скотный двор*

АРБАСӨЙ (дим, ҡариҙел) *и.* сәкүшкә — *чекушка (телеги).* Арба сөйө (арғаяш, ҡариҙел, урта урал)

АРБА ТҮШЕ (арғаяш) *и.* арба күкрәге — *подушка телеги*

АРБА УРҘАҪЫ (дим) *и.* арбаның ал күкрәге менән арт күкрәген тоташтырыусы ағастар — *жерди, соединяющие переднюю подушку телеги с задней*

АРБҮЗӘК (гәйнә) *и.* кендек — *шкворень*

АРҒАЗЫМБАЙ (дим) *и.* умырзая — *горицвет;* күк умырзая — *сон-трава.* Ырғазымбай (эйек)

АРҒАҠ (һаҡмар) *и.* аңҡау — *нёбо*

АРҒЫГӨН (ырғыҙ) *р.* элекке көн — *позавчера*

АРҒЫЛДЫ (мейәс, урта, һаҡмар) *и.* урғылъян — *выбоина.* Ағас араһы арғылды (мейәс)

АРҒЫ ТУЙ (мейәс) *и.* ҡыҙ яғында үткәрелгән туй — *свадьба, проводимая на стороне невесты.* Тәүҙә арғы туй булды, хәҙер бирге туй була

АРҒЫШ I (һаҡмар) *и.* тороҡ — *звено (часть изгороди от столба до столба).* Бер арғыш ҡойма һуҡҡансы көн дәкисләне

АРҒЫШ II (гәйнә) *и.* арсый — *провожатый невесты.* Аҡтыҡҡы туйны арғыш башыннан үткәрә

АРҘАҠ (урта урал) *и.* тәртип, йыйнаҡлыҡ — *порядок, аккуратность*

АРҘАҠТАП (урта урал) *р.* тәртип менән, йыйнаҡ итеп — *порядочно, аккуратно.* Был кейемеңде арҙаҡтап ҡына кей

АРҘАҠТЫ (эй) *с.* тәртипле, йыйнаҡ — *аккуратный*

АРҘАН (һаҡмар) *с.* арзан — *дешевый.* Арҙан хаҡ

АРЖА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* рәшә — *сухой туман*

АРЖАҠ (гәйнә, ҡариҙел, һаҡмар) *и.* аръяҡ — *та сторона (реки, ложбины и т.д.).* Күпер аржаҡта (гәйнә). Арйаҡ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта урал, эйек-һаҡмар)

АРЖАННИК (мейәс) *и.* 1. Аҡтамыр бесәне — *сено пырея.* 2. (арғаяш) Эре күрән — *крупная осока*

АРИК ТАКТА (төньяк-көнбайыш) *и.* такта баҫма — *помост (для стирки)*

АРЙА (урта) *с.* сит, ят — *чужой, посторонний.* Арйа кеше

АРЙАН (урта) *и. айран (кислое молоко, разбавленное водой)*

АРКАР (һаҡмар) *и. архар.* Аркар ҡола һыртлан, йоморо тойаҡлы була

АРКА I (дим, ҡыҙыл, төньяк-көнбайыш, урта) *и.* ҡалҡыулыҡ — *возвышенность*

АРКА II (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.*һырт — *спинка (ножа), обух (косы).* Арҡа тайау (көнсығыш диалект), морон терәү — *найти приют у кого-либо*

АРКАБАК (урта) *и.* умыртҡалыҡ — *позвоночник*

АРКАЖИЛЕК (төньяк-көнбайыш) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Арҡа жилеге (гәйнә, ҡариҙел), арҡа йелеге (дим, урта)

АРКА ЙОЛОНО (дим) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

АРКАЛЫК I (арғаяш) *и.* кереш — *тетива (ручной пилы)*

АРКАЛЫК II (гәйнә, төньяк-көнбайыш) *и.* ҡара йәки төҫлө материянан тегелгән тәңкәле сәсбау — *монетный накосник*

АРКА МАҢКАҺЫ (мейәс) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

АРКАН: ҮРМӘ АРКАН (арғаяш) *и.* ишелгән аркан — *свитый аркан*

АРКАСАК (урта) *и. комета*

АРКАСАК ЙОНДОҘ *(эйек-һаҡмар) и.* Орион йондоҙлоғо — *созвездие Орион.* Арҡылсаҡ (дим, урта)

АРКА СҮМЕС (урта урал) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

АРКАҪАБАК (дим) *и.* умыртҡалыҡ — *позвоночник.* Арҡасабаҡ (гәйнә, ҡариҙел, төньяк-көнбайыш), арҡасыбыҡ (ҡариҙел), арҡаһабаҡ (урта урал), арҡа һабағы (урта)

АРКА ҪӨЙӘГЕ (дим) *и.* умыртҡалыҡ — *позвоночник.* Арҡа һөйәге (ҡыҙыл, салйоғот, эйек-һаҡмар), арҡаһөйәк (арғаяш, мейәс, һаҡмар), арҡасөйәк (ҡариҙел), арҡасуаҡ (гәйнә)

АРКАУ I (ырғыҙ) *и.* иҙән өрлөгө — *матица половая*

АРКАУ II (ҡариҙел) *и.* арҡалыҡ — *чересседельник*

АРКАУҘА: МИНЕҢ АРКАУҘА (урта) *б.* минең арҡала — *из-за меня.* Минең арҡауҙа һиңә лә түләтмәне

АРКАУЫНДА (урта) *б.* арҡаһында — *благодаря.* Ағас арҡауында торабыҙ

АРКҮҘӘК (төньяк-көнбайыш, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Умыртҡалыҡ — *позвоночник.* 2. (дим, урта) Арҡа мейеһе — *спинной мозг*

АРКЫЛЫ: АРКЫЛЫ ТАҪТАМАЛ (дим) *и.* биҙәге арҡыры һуғылған таҫтамал — *полотенце с поперечнотканым узором.* Арҡылы балаҫ — биҙәге арҡыры һуғылған балаҫ — *палас с поперечнотканым узором*

АРКЫЛАҒАС (дим) *и.* урындыҡ ширлеге — *наличник на нарах*

АРКЫЛЫ-ТИРКЕЛЕ (дим) *р.* арҡыры-торҡоро — *как попало*

АРКЫРАҒАС I (эй) *и.* урҙа — *шест, прикрепляемый к стене пониже потолка для развешивания вещей*

АРКЫРАҒАС II (һаҡмар) *и.* бик — *запор (ворот, дверей)*

АРКЫРАЙЫУ (гәйнә) *ҡ.* киреләнеү — *упрямиться*

АРКЫРЫ I (гәйнә, ҡариҙел, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта урал) *с.* тиҫкәре, кире — *упрямый.* Арҡыры менән һөйҙәшеп буламы у (урта урал)

АРКЫРЫ II (дим) *б.* көйөнсә — *несмотря.* Торорлоҡ өйө бар арҡыры икенсегә йәнә йорт ҫалалар

АРКЫРЫ АУЫҘҘЫК (мейәс) *и.* айыссыҡ — *мундштук (уздечки)*

АРКЫРЫ ЙУРҒАН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* түр юрған — *узкая длинная стеганая подстилка на нарах*

АРКЫРЫ КОЛАК (мейәс) *и.* һалпы ҡолаҡ — *вислоухий*

АРКЫРЫ-МАРКЫРЫ (ҡыҙыл) *р.* арҡыры-торҡоро — *крест-накрест.* Арҡыры-марҡыры бүрәнәләр ҡуйылған

АРКЫРЫЛАНЫУ (гәйнә, ҡариҙел, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта урал, эй) *ҡ.* тиҫкәреләнеү, киреләнеү — *упрямиться*

АРКЫРЫ ТҮШӘК (һаҡмар) *и.* түр юрған — *узкая длинная стеганая подстилка на нарах*

АРКЫРЫ ҺУҘМА (эйек) *и.* түр юрған — *узкая длинная стеганая подстилка на нарах*

АРҘАН (дим, туҡ-соран, урта, эйек) *и.* арлан — *кобель*

АРЛАН АНДЫҘ (һаҡмар) *и.* ата андыҙ — *мужская особь девясила*

АРЛЫМ-БИРЛЕМ (урта) *а.* теләһә ниндәй — *какой-нибудь.* Арлым-бирлем мөжәк йуҡ һыуыбыҫта. Ары-бире (дим)

АРМАН (дим, ҡариҙел, урта, һаҡмар) *и.* дарман — *сила, энергия.* Арманың йуҡ икән бер ҙә (һаҡмар)

АРМАНҺЫҘ (мейәс) *с.* 1. Оятһыҙ — *бесстыдный.* 2. (эй) Һөйкөмһөҙ — *несимпатичный*

АРМА-ТОРМА (урта) *р.* арҡыс-торҡос — *как попало.* Тегеһе, киҫкән ағас кеүек, арма-торма барып та төштө

АРМАУ (ҡариҙел) *ҡ.* арбау — *заговаривать; заколдовывать.* Йылан армау

АРМЫТ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Тармаҡ — *рукав (реки).* Һүрәм һыуының армыты (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл, мейәс) Сата — *развилина (рогов).* Ун армыт болан мөгөҙө (ҡыҙыл). 3. (ҡыҙыл, мейәс, урта) Ҡамсы суғының бер тармағы — *ветвь кисти плети.* 4. (ҡыҙыл, мейәс) Сәсбау тармағы — *ветвь косоплетки.* 5. (ҡыҙыл, мейәс) Ышлыя биллеге — *поперечные ремни шлеи*

АРМЫ-ТОРМО: АРМЫ-ТОРМО КИЛТЕРЕҮ (урта) *ҡ.* пыр туҙҙырыу — *разнести в пух и прах.* Бер көн Нурғәлиҙе тәртешкә менән армы-тормо килтереп сығарҙым

АРПА ТЫШЛАУ (гәйнә) *ҡ.* арпа һурҙырыу — *обдирка ячменя*

АРСАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡурсалау — *оборонять, защищать.* Йерен-һыуын арсап йауға сапҡан Урал йегетеләй ир ғайҙа *(халыҡ йырынан)*

АРСЕЙ, АРСИ (ҡариҙел) *и.* арсый — *провожатый (сопровождающий невесту в дом жениха после свадьбы)*

АРСЛАН (мейәс) *с.* үткер — *смелый.* Арслан йегет

АРСЫ (урта урал) *и.* ҡыҙҙы оҙата торған арба — *повозка, на которой провожают невесту*

АРСЫУ (арғаяш, урта урал, салйоғот, эй) *ҡ.* 1. Әрсеү — *очищать.* 2. Балыҡ тәңкәһен таҙартыу — *снять чешую с рыбы.* Арсып бешер балыҡты (арғаяш)

АРҪЫМ-БИРҪЕМ (дим) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Арҫым-бирҫем генә эшләмә, үҙемә тип эшлә

АРТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ата йорто — *отчий дом.* Артына китте, Йосопҡа

АРТАБА (гәйнә) *р.* артабан — *дальше, в дальнейшем.* Артаба көйөү жигет йөрөй

АРТАБАН (эйек-һаҡмар) *и.* теге яҡ — *та сторона*

АРТАҒАН (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* ҡырҡыу — *перекисший (кумыс, хлеб и т.д.)* Артаған икмәк, артаған бал. Артыған (урта)

АРТ АҒАСЫ (һаҡмар) *и.* арт сөй — *задний шпиль (в домашнем ткачестве)*

АРТАМАН (һаҡмар) *р.* артабан — *дальше, в дальнейшем*

АРТАУ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡырҡыуланыу — *перекисать (о хлебе, кумысе и т.д.).* Әсетеүгә утыртҡан икмәгем артап киткән (ҡыҙыл)

АРТБАҒАН (мейәс) *и.* арт сөй — *задний шпиль (в домашнем ткачестве)*

АРТ БҮКӘН (һаҡмар) *и.* артҡы күкрәк — *задняя подушка (на телеге)*

АРТ ЙОРТ (дим, урта) *и.* ата йорто — *отчий дом*

АРТҠАРЫ (гәйнә, һаҡмар) *с.* алыҫтағы — *дальний.* Артҡары йаланға барҙыҡ (гәйнә)

АРТҠЫ БИЛЛЕК (урта) *и.* һыртлыҡ — *продольник (у шлеи)*

АРТҠЫ СИКӘ (мейәс) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

АРТҠЫ СӨЙҘӘ (эй) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

АРТҠЫ ҺҮМЕС (эй) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости.* Артсүмес (дим, ҡариҙел, урта урал), артчүмеч (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш)

АРТҠЫ ӘЙБЕР (дим) *и.* ҡыҙ әйберҙәре — *вещи невесты*

АРТЛАС (мейәс) *с. атлас (материя).* Артлас күлдәк

АРТЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* ырамау, алға бармау — *не везти.* Маллар артланы

АРТЛЕПКӘ (дим) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

АРТЛЫ БҮКӘН (урта урал) *и.* ултырғыс — *стул*

АРТЛЫ САНА (урта) *и.* кашауай сана — *кошёвка*

АРТЛЫШ (урта) *и.* артыш — *можжевельник*

АРТМАҠ (дим) *и.* һарай башын баҫтырған һайғау — *жерди, придавливающие соломенные крыши*

АРТМЫШ (салйоғот) *и.* килмешәк — *пришелец*

АРТҺЫҘ УРЫНДЫҠ (дим) *и.* артһыҙ ултырғыс — *табуретка*

АРТЫМНЫ (ҡариҙел) *с.* кенәсел — *злопамятный.* Ул бик артымны, йомош-тулаҡ итеп булмай

АРТЫУ (урта) *ҡ.* артмаҡлау — *навьючивать*

АРУҠ (урта, һаҡмар) *р.* арыу уҡ — *изрядно, достаточно.* Аруҡтан бире йамғыр (һаҡмар)

АРЫ БУМАНЫ (урта) *р.* күп тә үтмәне — *прошло немного времени.* Ары буманы, ҡыҙылтар гилеп тә йетте

АРЫЙ (дим, урта) *р.* мәртәбә — *раз.* Ике арый әйттеләр. Ике арый ҡайтып китте (дим). Өс арый килте инте беҙгә (урта)

АРЫҠЛАУ (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Арыу, хәлһеҙләнеү — *уставать, обессилеть.* 2. (ҡариҙел, һаҡмар) Ябығыу — *худеть.* Мал да, кеше лә арыҡланы ул саҡта (ҡариҙел). Арыҡтау (көнсығыш диалект)

АРЫҠСАЙ (салйоғот) *с.* арыҡ — *тощий*

АРЫҠҪЫҘ (ырғыҙ) *с.* арымаҫ — *неустающий.* Ат арыҡҫыҙ булмай

АРЫҠ-ТУЛАҠ (урта, һаҡмар) *с.* арыҡ — *тощий.* Арыҡ-тулаҡ малы менән килде (һаҡмар)

АРЫЛЫУ (урта) *ҡ.* шәбәйеү — *выздоравливать.* Арылып йеттениһәм, барырға тура килер

АРЫТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тағатыу — *распутать.* Эсәк арытыу

АРЫУҒА: АРЫУҒА КЕЙЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* яҡшыға кейеү — *одеваться на выход.* Бу бәлтәне арыуға кейерсен инте

АРЫШ (арғаяш, салйоғот) *и.* тәртә — *оглобля.* Сана арышы, арба арышы

АРЫШ АНАҪЫ (дим) *и.* арыш атаһы — *спорынья.* Арыш анаһы (эйек)

АРЫШ БАТШАҺЫ (мейәс) *и.* арыш атаһы — *спорынья*

АРЫШБАШ (һаҡмар) *и.* аҡтамыр — *пырей*

АРЫШ ИНӘҺЕ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* арыш атаһы — *спорынья.* Арыш инәҫе *(дим)*

АРЫШТӨП (ҡариҙел) *и.* арыш ҡамылы — *стерня ржи.* Арыштөпкә йарауай сәсәләр

АРЫШУТ (һаҡмар) *и.* ялағай — *зарница*

АРЫШҺУҒАН (дим, эйек) *и.* ҡара һуған — *лук-чернушка*

АС (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта) *с.* буш — *пустой (о колосе).* Быйыл һоло ла ас булты (урта)

АСА I (гәйнә, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* бәҫ — *иней на деревьях.* Ағасҡа аса бәйләнгән (төньяҡ-көнбайыш)

АСА II (гәйнә, урта урал) *и.* балаҫҡа төшөрөлгән дүрткел биҙәк — *квадратный узор на домотканых половиках.* Аһа (туҡ-соран). Аһалы балаҫ һата

АСА III (арғаяш) *и.* бармаҡ араһы — *развилина пальцев.* Айағының асаһы шешә лә гитә

АСА АРБА (арғаяш) *и.* оҙон арба — *дроги*

АСАБАЛАН (салйоғот) *и.* миләш — *рябина*

АСАБЫ (һаҡмар) *и.* күн биҙәге — *узор на коже.* Күнгә асабы төшөрәләр, ағас эшләп күндә туҡмап узыр эшләгәннәр

АСАҒОЙРОҠ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* айырығойроҡ — *уховёртка*

АСАЙ (дим) *с.* анһат — *легкий*

АСАҠАЙ (арғаяш, һаҡмар) *и.* айырығойроҡ — *уховёртка*

АСАЛАҠ (ҡыҙыл) *и.* айырығойроҡ — *уховёртка*

АСАЛАҠ-ЖОМАЛАҠ (дим) *и.* ни арба, ни сана булмаған көҙгө ваҡыт — *осенняя распутица*

АСАЛАҠ-ЙОМАЛАҠ: КҮҘЛӘРЕН АСАЛАҠ-ЙОМАЛАҠ ИТЕҮ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* күҙ йомғолау — *моргать.* Күҙләрен асалаҡ-йомалаҡ итеп ултырҙы ла ҡапыл ырғып тороп сығып китте

АСАЛАНЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* насар юлға баҫыу — *стать на дурной путь, испортиться*

АСАЛЫ БАЛАҪ (гәйнә, урта урал, эйек) *и.* биҙәкле балаҫ — *домотканый половик с узорами.* Асалы палас (төньяҡ-көнбайыш)

АСАЛЫҒОЙРОҠ (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот) *и.* айырығойроҡ — *уховёртка*

АСАМА (урта) *и.* саталап бәйләнгән кәбән башына һалына торған сыбыҡ — *гнет из нескольких ветвей для стога*

АСАМАЙ (минзәлә, эйек-һаҡмар) *и.* атлама — *стропила*

АСАМАЙ: АСАМАЙ БУЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* аймылыш булыу — *расходиться, разойтись в пути.* Икебеҙ ике йулдан китеп асамай булдыҡ

АСАН (арғаяш) *с.* 1. Сибек — *хилый.* Асан ат. 2. (арғаяш, эй) Ябыҡ — *тощий.* Асан ғына ине бәләкәй сағында, ҡалай буған (эй)

АСАРБАҠ (урта урал) *с.* 1. Ҡарун — *жадный.* 2. Бирән — *обжора.* Ғүмер буйына асарбаҡ булды

АСА ТАРАҠАН (мейәс) *и.* айырығойроҡ — *уховёртка*

АСА ТОЙАҠЛЫ (һаҡмар) *с.* айыры тояҡлы — *парнокопытный.* Киленгә аса тойаҡлы мал бүләк итәләр

АСБИЛ (һаҡмар) *и.* нескә бил — *тонкая талия.* Асбиленән һығып тотоп бырғыным

АСИКМӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* әсе икмәк — *хлеб из квашеного теста*

АСҠАБЫРҒА (эйек) *и.* ҡулан ҡабырға — *первые ребра от ключицы*

АСҠАҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* ҡаҡса — *поджарый.* Ашаһа ла көрәймәй, үҙенең бөтмөшө шулай асҡаҡ (урта)

АСҠАҠҺЫУ (мейәс, һаҡмар) *ҡ.* асығыу — *голодать.* Асҡаҡһып торам әле (һаҡмар)

АСҠАРНАЙ (эйек) *р.* ас ҡарынға — *натощак*

АСҠАРЫН (арғаяш) *и.* аскернә — *обжора.* Кит, асҡарынданып йөрөмә

АСҠУСҠАР (дим) *и.* ҡусҡар — *улитка*

АСҠЫ (урта) *и.* аслыҡ — *голод.* Асҡы саҡта булды, әйбит

АСҠЫЛ (арғаяш, эй) *с.* әскелт — *кисловатый.* Асҡылт (дим). Аштан ниндәйҙер асҡылт тәм килә (арғаяш)

АСҠЫЛТ (дим) *и.* татырлауыҡ — *солончак.* Беҙнең ҫыу буйында ла асҡылтлар бар

АСҠЫС (дим) *и.* кран — *кран (сепаратора)*

АСЛАН: АСЛАН АЛАҒАЙЫМҒА (урта) *р.* алъюҫыҡҡа — *понапрасну.* Машинаны аслан алағайымға өйөрөлтмәгеҙ

АСЛАНТЫРЫУ-РАЗЛАНТЫРЫУ (урта) *ҡ.* кеше араһын боҙоу — *вносить разлад.* Аслантырып-разлантырып йөрөгән кеше ул

АСЛАУ (һаҡмар) *с.* буш — *пустой (о колосе).* Аслау бойҙай буһа, ашлыҡ кәүен була. Астау (урта урал)

АСЛЫҠ (салйоғот) *и.* татырлауыҡта үҫкән үлән — *трава, растущая на солончаке*

АСМАНДАН (һаҡмар) *р.* көтмәгәндә — *неожиданно.* Асмандан килеп сығып эште харап итте

АСМУХА: АСМУХАЛЫ СӘЙ (салйоғот) *и.* бөртөклө сәй — *зернистый чай*

АСМӘЙЕЛ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* аскернә — *обжора*

АСТА (урта урал) *и.* сыраҡ ҡыҫтырғыс — *лучинодержатель.* Аста тигән өс тарбаҡ тимергә сыраҡ ҡыҫтырып, йөн иләп утыра торғайнылар

АСТАР I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Кәрниз — *карниз (крыши).* 2. Арба күкрәге — *подушка (телеги)*

АСТАР II (арғаяш, гәйнә) *и.* әҙеп — *оторочка, подкладка (из материи).* Аҫтар (мейәс)

АСТЫРМА (урта урал) *и.* асмалы тәҙрә — *створчатое окно.* Астырмағыҙ бармы, асығыҙ әле

АСУАТ (арғаяш) *и.* ҡылған — *ковыль*

АСЫ (дим) *и.* татыр — *солончак.* Ҫыйырлар асыла йөрөй

АСЫ БАЛАН (салйоғот) *и.* миләш — *рябина*

АСЫҒАУЫҘ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ваҡ бәлеш — *беляш.* Асығауыҙға бешергәндә ҡалаҡ белән һурпа һалып сығалар (туҡ-соран)

АСЫҒЙАРЫҠ (ҡыҙыл, урта урал) *с.* әскерһеҙ — *простодушный.* Асыҡ-йарыҡ (көньяҡ диалект)

АСЫҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* аҡлан — *поляна.* Ағаслыҡ араһында асыҡта йөрөйҙәр малҡайҙар (ҡыҙыл)

АСЫЛМА I (арғаяш) *и.* *форточка*

АСЫЛМА II (ҡариҙел) *с.* аҫмалы — *висячий.* Асылма лампы

АСЫЛМА: АСЫЛМА ТӘҘРӘ (дим, ҡариҙел) *и.* асмалы тәҙрә — *створчатое окно*

АСЫЛМА ГӨЛ (гәйнә) *и.* үрмәле гөл — *вьюнок*

АСЫЛЫ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *м. һ.* ахыры — *наверное.* Асылы, ул китмәҫкә уйлай микән (эйек-һаҡмар)

АСЫЛЫ II (дим) *и.* татырлауыҡ — *солончак.* Малдар асылыла

АСЫЛЫҠ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Татырлауыҡ — *солончак.* 2. Татырҙа үҫкән үлән — *трава, росшая на солончаке*

АСЫЛЫҠ II (арғаяш, салйоғот) *и.* әсетке — *закваска*

АСЫЛЫҢҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һалынҡы — *обвислый*

АСЫЛЫШ: АСЫЛЫШТЫ БУЛЫУ (эй) *ҡ.* асыуланышыу — *разругаться.* Илле тәңкә аҡса түләмәйем тип туғандар менән асылышты булыпумай инде

АСЫМНЫ ТӘҘРӘ (дим) *и.* асылмалы тәҙрә — *створчатое окно*

АСЫНЫУ (дим, ҡариҙел) *ҡ.* әсенеү — *переживать; страдать*

АСЫҘЫУ (урта) *ҡ.* аяҙытыу — *проясниться*

АСЫУ (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* әсеү — *киснуть*

АСЫУАТ (арғаяш, мейәс. эй) *и.* 1. Татырлауыҡ — *солончак.* 2. Татырҙа үҫкән үлән — *трава, росшая на солончаке*

АСЫУҺЫРАУ (арғаяш) *ҡ.* әсе ашарға теләү — *хотеть, желать кислого, горького.* Асыһырау (эй)

АҪА (дим) *и.* бәҫ — *иней.* Аса (ҡариҙел)

АҪАБА (һаҡмар) *и.* 1. Аймаҡ — *род.* Бер аҫаба баллары. 2. (урта) Аймаҡ башлығы — *старейшина.* Аҫабаһынан ризалыҡ алалар

АҪАЛЫ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *с.* биҙәкле — *узорчатый.* Аҫалы балаҫ. Асалы (төньяҡ-көнбайыш)

АҪАТ (дим, урта) *р.* анһат — *легко.* Ҡаҫылай аҫат ҡына уйлайһың (урта)

АҪАУ (һаҡмар) *с.* 1. Күпте күргән — *видавший виды (о человеке).* 2. (мейәс) Ярһыу — *горячий, разъяренный (о скотине)*

АҪҠАҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *с.* аҡһаҡ — *хромой.* Аҫҡаҡ күп йөрөр (мейәс)

АҪҠАНДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* аҡһаҡлау — *хромать*

АҪҠАУ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, һаҡмар, әй) *ҡ.* аҡһау — *хромать*

АҪҠОЙРОҠ (һаҡмар) *и.* аҡ алабута — *белая лебеда*

АҪҠОРҺАҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *и.* аҡһырғаҡ — *чемерица.* Ҡаҙайаҡ, аҫҡорһаҡ, мәтрүшкә ҡушып бәйләнгән ҡайын миндеге (урта)

АҪҠЫ ИТӘК (салйоғот) *и.* аҫҡы балитәк — *нижняя оборка (платья)*

АҪҠЫЛЫҠ I (арғаяш) *и.* урҙа — *шест, прикрепляемый к стене для развешивания вещей*

АҪҠЫЛЫҠ II (урта урал, әй) *и.* аҫҡаҡ — *дерево, на которое вешают посуду при приготовлении пищи на открытом огне.* Асҡылыҡ (гәйнә). Асҡылыҡны палаткаға йаҡын ҡуйма

АҪҠЫМАУ (һаҡмар) *ҡ.* йонсомау, интекмәү — *не мучиться.* Ауылда бөтәһе лә бар, ул йаҡтан аҫҡымайбыҙ

АҪҠЫМСЫ (мейәс, урта) *с.* кенәсел — *злопамятный*

АҪҠЫРҒАҠ I (һаҡмар) *и.* аҡһырғаҡ — *чемерица*

АҪҠЫРҒАҠ II (мейәс, урта, һаҡмар) *и.* аңҡау — *нёбо*

АҪ: АҪ МЕНДӘР (дим) *и.* күпсек — *думка (подушечка)*

АҪТАР (ҡыҙыл, мейәс, эйек) *и.* 1. Инес — *подкладка.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта) Өҫкө итәк — *оборка на талии платья.* 3. (мейәс) Әҙеп — *оторочка (из материи)*

АҪТЫҢҠЫ, АСТЫҢҠЫ (ҡариҙел) *с.* аҫҡы — *нижний.* Ҡунаҡларны аҫтыңҡы өйгә алып киттеләр

АҪТЫСЫНАЙАҠ (арғаяш, мейәс) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце.* Аһтысынайаҡ (салйоғот)

АҪЫЛМАЛЫ (дим) *с.* аҫмалы — *подвесной.* Аҫылмалы йоҙаҡ

АҪЫЛЫ (һаҡмар) *м. һ.* ахыры — *наверное.* Алып киткәннәр, аҫылы

АҪЫРАУ: АҪЫРАУ ӨЙӨРҘӘК (урта, эйек) *и.* йорт өйрәге — *домашняя утка;* ◊ аҫырау күгәрсен (һаҡмар) өй күгәрсене — *домашний голубь;* аҫырау ҡуйан (урта) йорт ҡуяны — *кролик;* аҫырау сейә (дим) баҡса сейәһе — *садовая вишня;* аҫырау әсәй, аҫырау инәй (урта, эйек) сит кеше тәрбиәһендәге әсә — *одинокая мать, находящаяся на иждевении у чужих людей*

АҪЫУ: СИРӘМ АҪЫУ (дим) *ҡ.* сирәм һөрөү — *поднимать целину.* Асыу (эйек). Ағайымнар сирәм аҫырға барғаннар

АТА: АТА БИҘРӘ (урта) *и.* ҙур биҙрә — *большое ведро.* Ата биҙрәләр белән гитте; ◊ ата хатын (төньяҡ-көнбайыш) үткер хатын — *бойкая, смелая женщина;* ир-ат ҡыланышлы хатын — *мужеподобная по характеру женщина*

АТА АРЫШ (арғаяш, гәйнә, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* арыш атаһы — *спорынья*

АТАБА (ҡыҙыл) *и.* аҫаба — *вотчинник*

АТАБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ғаилә башлығы — *глава семьи*

АТАБИЛСӘН (дим, һаҡмар) *и.* ҡара билсән — *осот черный*

АТАГӨСӨК (дим, әй) *и.* арлан — *кобель*

АТАҒОР (мейәс, һаҡмар) *и.* әтәс ҡор — *косач*

АТАҒОРТ (дим, урта, һаҡмар) *и.* әреғорт — *трутень*

АТАЙ-БОТАЙ (ҡыҙыл) *р.* әләм-борхан — *кое-как.* Тегене ситкөйөнә атай-ботай апарып индерҙе

АТАЙ ҒАРТ (арғаяш) *и.* морондоҡ атай — *посаженый отец*

АТАЙҘАУЫС (арғаяш, салйоғот) *и.* ҡыҙылтүш — *зяблик*

АТАҠ (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* 1. Яманат — *дурная слава.* Йуҡтан ғына атағы сыҡты (ырғыҙ). 2. Исем — *имя.* Барсын тигән атағым бар (туҡ-соран)

АТАҠАЙ (дим, ҡариҙел, урта урал, һаҡмар) *р.* атас — *похожий на отца.* Атаҡас (мейәс, урта урал)

АТАҠЛЫ (туҡ-соран, ырғыҙ) *с.* данлыҡлы — *славный.* Атаҡлы урын тип килеп ауыл ҡорғаннар (ырғыҙ)

АТАҠТАЙ (арғаяш) *с.* ҙур, бик ҙур — *большой, огромный*

АТАҠЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уйнашсы — *развратник*

АТАЛАНЫУ (туҡ-соран, урта) *һ.* аҙаланыу, ҡабаланыу — *рваться, сильно торопиться.* Төлкөсура биш-алты таштан ғына һалынған баҫманан аталанып сығып килгәндә тайып йығыла йаҙҙы (урта)

АТАЛАУЫС (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бешкәк — *пахталка*

АТАЛҒЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* арҡыры балта — *тесло*

АТАЛМА (дим) *и.* атама — *название.* Һәр кем үҙ ырыуының аталмаһын белеү тейеш

АТАЛМЫШ (урта) *и.* атама — *название.* Ул ҡартның аталмышы ғына мулла инте

АТАЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ата — *самец (по отношению к птицам).* Аталыҡ ҡаҙ. Аталыҡ өйрәк. Аталығы ҡара, инәлеге сыбар була ҡорҙоң

АТАМ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Атайым — *мой отец.* 2. (арғаяш, салйоғот) Морондоҡ атай — *посаженый отец*

АТАМА ИСЕМ (урта, һаҡмар) *и.* ҡушамат — *прозвище*

АТАМАНЛАШЫУ (урта) *ҡ.* ҡушарланыу — *стать парными.* Атаманлашып алабыҫ та уйнайбыҙ

АТАН (һаҡмар) *и.* дөйәнең беренсе балаһы — *верблюжонок-первенец*

АТАНЙАР (һаҡмар) *и.* сиңерткә төрө — *вид кузнечика*

АТАҢ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* атайың — *твой отец*

АТАҢЛАП: АТАҢЛАП ЙӨРӨҮ (урта) *ҡ.* аҙаланыу, ҡабаланыу — *рваться, сильно торопиться.* Балдаҡ үҙенә түгелдер, берәй ҡыҙға бирергәләр, йуғиһә ул тиклем атаңлап йөрөмәҫ ине

АТ АРБАҘЫ (арғаяш) *и.* ат аҙбары — *конюшня*

АТАРЖЫН (дим) *и.* айыу сиңерткәһе — *кобылка (вид стрекозы)*

АТАРЫШ (һаҡмар) *и.* зәңгәр сәскә — *василек голубой*

АТА СӘСКӘ (ҡыҙыл) *и.* ҡыҫыр сәскә — *пустоцвет*

АТА ТӨЙӨНӨ (ҡыҙыл) *и.* күмәгәй — *кадык*

АТАУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡалдау — *залежь.* 2. Болон — *луг.* 3. (урта) Аяҙ — *лужайка (лесная).* Баҡсалар йулды ике йаҡлап матурлап түңәрәк аҡландарҙа, атауҙарҙа утырған

АТАУА (урта урал) *и.* ҡурпы — *отава*

АТАУЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* атаҡлы — *знаменитый, известный*

АТА ҺӨЙӘГЕ (урта) *и.* күмәгәй — *кадык*

АТА ҺУҒАН (һаҡмар) *и.* ҡышҡы һуған — *батун*

АТАҺЫ (арғаяш, ҡыҙыл, урта) *и.* ҡатындың иренә өндәшеү һүҙе — *слово-обращение жены к мужу*

АТАҺЫН (ҡыҙыл) *м. һ.* юҡлыҡ төшөнсәле модаль һүҙ — *модальное слово в значении отрицания.* Түрә кигән тейҙәр, атаһын, бы ҡараңғы ауылға кимәҫ

АТАШ I (һаҡмар) *и.* тартына белмәгән кеше — *беспардонный*

АТАШ II (ҡыҙыл, мейәс) *с.* аҡыш — *лупоглазый*

АТА ШАЙТАН (ҡыҙыл, туҡ-соран, эй) *и.* шаталаҡ — *балагур.* Шул Зөбәрйәт, ата шайтан, ҡыҙҙарҙы эпкиткәндер әле (ҡыҙыл)

АТА ШЕШЕК (эйек-һаҡмар) *и.* һыҙлауыҡ — *фурункул*

АТАШЛАУ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* аша атлау — *перешагнуть*

АТАШЛЫҠ (гәйнә) *и.* арыш атаһы — *спорынья*

АТАШТАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Айбарланыу — *стать мужественным.* 2. Тәкәбберләнеү — *возгордиться*

АТБАРМАҠ (гәйнә) *и.* урта бармаҡ — *средний палец*

АТБАШСЫ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* кейәү егете — *шафер*

АТ БОРСАҒЫ (мейәс, урта) *и.* 1. Кәрешкә — *вика.* 2. (эйек) Ҡара борсаҡ — *бобы*

АТИҪӘ (дим) *р.* юғиһә — *а то, иначе.* Мин йаратмайым атиҫә

АТ ЙАБЫМЫСЫ (арғаяш, салйоғот) *и.* ат ябыуы — *попона*

АТЙАЛҒАШ (гәйнә) *и.* улаҡ — *колода (водопойная)*

АТ: АТ ҠАРАТЫУ (арғаяш, ҡыҙыл) *ҡ.* атты бәйгегә әҙерләү — *подготовка лошади к скачкам*

АТ ЙЫУАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* әтмәкәй — *лук линейный*

АТ: АТ КЕЙЕНДЕРЕҮ (эйек) *ҡ.* ат егеү — *запрягать лошадь*

АТКҮҘ I (дим, урта) *с.* аҡыш — *лупоглазый*

АТКҮҘ II (ҡариҙел) *и.* бәләкәй генә тимер туҫтаҡ — *маленькая металлическая чашка*

АТҠАЙАҠ (ҡыҙыл) *и.* атҡы — *стрела с грузом на конце, пускаемая без лука*

АТҠАРЫ (гәйнә) *с.* арғы — *дальний*

АТҠАТАШ (гәйнә) *и.* биш таш уйыны — *игра в пять камешков*

АТ ҠОЙРОҒО (ҡариҙел) *и.* атҡолаҡ — *щавель конский*

АТҠОЛАҠ (дим) *и.* әрекмән — *лопух*

АТ ҠУҘҒАЛАҒЫ (гәйнә, дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* атҡолаҡ — *щавель конский.* Ат ҡуҫҡалағы (арғаяш), ат ҡуһҡалағы (салйоғот)

АТҠЫ, АТҠЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атҡолаҡ орлоғо — *семена конского щавеля*

АТҠЫЙ I (арғаяш, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡаҙҙың бәләкәй ҡанаты — *маленькое крылышко гуся.* 2. Атҡы — *стрела с грузом на конце, пускаемая без лука*

АТҠЫЙ II (минзәлә) *и.* аштырып һөйләүсе кеше — *человек, который преувеличивает*

АТҠЫС I (арғаяш) *и.* мәргән — *стрелок.* Атҡыс буғандар боронғо буайҙар

АТҠЫС II (дим) *и.* шөңгөрҙәк — *хлопушка*

АТЛАҒАНКӨН (гәйнә) *и.* шишәмбе — *вторник*

АТЛАМ (һаҡмар) *и.* аҙым — *шаг.* Бы ат атламға йаҡшы

АТЛАМА I (урта) *и.* 1. Кәбән башына һалына торған сыбыҡ — *гнет из нескольких ветвей для стога.* 2. (ҡариҙел, урта) Нығытҡыс — *скоба.* Аттама (ҡыҙыл)

АТЛАМА II (урта) *и.* 1. Ыңғырсаҡ ҡанаты — *лопатки седелки.* 2. Ышлыяның бүленеп төшөп торған ҡайыштары — *поперечники шлеи.* Аттама (ҡыҙыл)

АТЛАМНЫ (һаҡмар) *с.* аҙымлы — *ходкий (о лошади).* Атламны мал. Аттамды (ҡыҙыл)

АТЛАНМА (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* эйәр — *седло*

АТЛАН-САТЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* аша-маша — *кое-как, редко.* Атлан-сатлан ғына итәм дә тегәм

АТЛЫҠ (урта) *с.* исемле — *именной.* Атлыҡ ҡарағай

АТЛЫҠСА (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* утлыҡ — *ясли (для сена)*

АТМА I (урта) *и.* атлама — *обойма*

АТМА II (дим) *и.* сүмес ау — *сачок*

АТНА АРТЫ (ҡариҙел) *и.* шәмбе — *суббота*

АТНАКИС (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* кесаҙна — *четверг*

АТНАКӨН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йома — *пятница*

АТНАКӘ (урта) *и.* сәбәп — *причина.* Уларҙың бер атнакәһе барҙыр ул

АТОЛАТАЙ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ата-баба — *предки*

АТ ОСҠОЛАУ (мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ат ослап егеү — *запрячь цугом*

АТРАҠЛАУ (гәйнә) *ҡ.* аш талымлау — *быть разборчивым в пище.* Атыраҡтау (арғаяш, урта урал). Бәндә бик атыраҡтаған һәҙер (арғаяш)

АТРАСМАН (урта урал) *и.* һары умырзая — *горицвет весенний*

АТРАУ (туҡ-соран) *и.* атау, утрау — *остров.* Дирмән тоҡтан урынды атрау тейбеҙ

АТРУП (дим, урта) *и.* һәр кешегә бүленеп бирелгән ер участкаһы — *отруб*

АТРУС (туҡ-соран) *и.* үҫенте — *отросток.* Әүәле гел ҡалын ағас, урман тей торғайныҡ, хәҙер атруслары ғына утыра

АТ СЕБЕНЕ (салйоғот, һаҡмар) *и.* һуҡыр себен — *мошка*

АТ СОЛОҒО (арғаяш) *и.* бөгәлсән — *овод лошадиный*

АТСЫҘ БАРМАҠ (минзәлә) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

АТТИРЛЕК (һаҡмар) *и.* тирлек — *потник (седла)*

АТ ТОЙАҒЫ ҮЛӘНЕ (ҡариҙел) *и.* үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха*

АТ ТОЙАҠ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха*

АТ ТЫРНАҒЫ (һаҡмар) *и.* тояҡ — *копыто (лошади)*

АТУ, АТЫУ (туҡ-соран, урта) *т.* 1. Юғиһә — *а то.* Ҡара, ату минең уахытым йуҡ (урта). 2. (туҡ-соран, һаҡмар) *к.* эйе — *да.* Атыу, үҙем бармай кем барһын (туҡ-соран)

АТЫЙ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* атайға өндәшеү һүҙе — *слово-обращение к отцу*

АТЫЛМАҠ (арғаяш) *и.* бәүелсәк — *качели*

АТЫНҒЫС (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *и.* бәүелсәк — *качели*

АТЫНЫУ (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *ҡ.* бәүелеү — *качаться.* Баллар сәңгелдәк атыналар (туҡ-соран)

АУ: АУ АРҠАЛЫҒЫ (арғаяш) *и.* ауҙың өҫкө һәм аҫкы арҡандары — *верхние и нижние веревки сети;* ◊ ау балаҫы (дим) ауҙың эске ҡаты — *внутренняя часть сети;* ау инәҫе *(ауҙың тышҡы ҡаты)* — *наружная часть сети*

АУА (гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* һауа — *воздух.* Ана ғалай ауанан осоп киләләр (ҡыҙыл)

АУАЗ (минзәлә) *и.* тауыш — *звук.* Мылтыҡ ауаздары ишетелә

АУАҠ (дим) *с.* ваҡ — *мелкий.* Ауаҡ бесән

АУАЛАТА: АУАЛАТА ТЕЙӘҮ (арғаяш, ҡыҙыл) *ҡ.* бейек тейәү — *грузить высоко;* ◊ ауалатып ҡарау *(өҫкә ҡарау)* — *смотреть наверх.* Өйҙө ауалатып ҡарап сыкты (арғаяш)

АУАН I (һаҡмар, эй) *с.* 1. Тәүәккәл — *решительный.* Ҡыҙыр ғарт бик ауан була. 2. (арғаяш, ҡыҙыл) Еңел аҡыллы — *легкомысленный.* 3. (ырғыҙ) Ғәмһеҙ — *беспечный*

АУАН II (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта урал) *с.* 1. Арыҡ — *кляча (о лошади).*2. (урта урал) Сабан — *ленивый (о лошади)*

АУАРА: АУАРА БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* миңрәүләнеү — *отупеть.* Уйлай-уйлай башым ауара булды инде

АУАРАЛАНДЫРЫУ: КҮҢЕЛЕН АУАРАЛАНДЫРЫУ (урта) *ҡ.* күңелен биләп алыу — *овладеть (душой).* Йелбәҙәк ҡыҙ күңелен ауараландырырға күп кәрәкме ней

АУҘАРЫУ (дим) *ҡ.* уҙғарыу — *провести.* Убырҡаларҙы ауҙарып йебәрә торғайныҡ

АУҘАРА: АУҘАРА ТЕЙӘҮ (эйек) *ҡ.* бик күп тейәү — *слишком много нагрузить*

АУҘАРЫУ: КӨТӨҮ АУҘАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* көтөүҙе тау йәки ҡалҡыулыҡтың икенсе яғына ҡыуыу — *гнать стадо на противоположный склон горы или возвышенности.* Көтөүҙе Көндөғайыш тауына ауҙарып йебәрәбеҙ

АУҘАУА (мейәс, салйоғот, урта, эйек) *и.* тол ҡатын — *вдова.* Ауҙаһа (арғаяш), уҙауа (эй)

АУҠАН (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* аулаҡ — *укромный, глухой.* Ҡортҡа ағас башында ауҡан була (эйек-һаҡмар). Ауҡам (ҡариҙел)

АУҠЫН-ТЫУҠЫН (һаҡмар) *р.* ауа-түнә — *переваливаясь.* Ат әле һыртлама көрткә батып, әле ҡатыға тойаҡ төртөп, ауҡын-тыуҡын күпме йуртҡандыр

АУЛАҒ ӨЙ (мейәс) *и.* кейәү өйө — *дом, предоставленный жениху и невесте в дни свадьбы*

АУЛАРА: АУЛАРА КИЗЕҮ (гәйнә) *и.* кизеү — *повальная болезнь.* Аулара кизеү йәбеште

АУЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Тынысландырыу, йыуатыу — *успокаивать.* 2. Әүрәтеү — *развлекать.* Йарай инде, күңелен аулап алып йөрөгәс. Ауҙау (урта урал). Үҙ күңелен үҙе ауҙап йыуана ла йөрөй. 3. (урта) Яңылышыу — *ошибаться.* Иҫләрем аулай

АУМАЛАТЫУ (мейәс) *ҡ.* аунатыу — *валять*

АУМАЛЫ (мейәс) *с.* аумаҡай — *непостоянный*

АУМАЛЫ-ТҮКМӘЛЕ: АУМАЛЫ-ТҮКМӘЛЕ БУЛЫУ (һаҡмар) *р.* аңҡы-тиңке булыу — *сбиться с толку.* Аумалы-түкмәле булып йөрөймөн

АУМАРҘЫ-ТҮКМӘРҘЕ (ҡыҙыл) *с.* үҙгәреүсән — *изменчивый.* Донйа аумарҙы-түкмәрҙе инде ул

АУМӘҺӘР (һаҡмар) *с.* аумаҡай — *непостоянный*

АУМӘҺӘРҘӘН (һаҡмар) *р.* аңғармаҫтан — *невзначай.* Аумәһәрҙән әйтеп йебәргәйнем бит әле

АУНАҠАЙ (һаҡмар) *с.* аумаҡай — *непостоянный.* Аунаҡай, ҡайһы йаҡҡа аунағанын кем белһен

АУНАҠСЫУ (урта) *ҡ.* сайҡалыу — *качаться (о лодке)*

АУНАҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* аунап ятыу — *валяться.* Көн буйы урындыҡта аунаҡтай

АУНАУ (гәйнә, дим, ҡыҙыл, мейәс, урта урал) *ҡ.* йығылыу — *валиться.* Уҡ барып тейгән көйөнә ат аунай шул йерҙә (дим)

АУРАУ I (гәйнә) *с.* ауырыу — *больной*

АУРАУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* әүрәү — *увлечься*

АУҪАҠ (эй) *и.* уҫаҡ — *осина.* Ауһаҡ (арғаяш, мейәс, салйоғот), аусаҡ (гәйнә)

АУҪЫН (туҡ-соран, урта) *и.* 1. Зәңге — *цинга.* Ауыҙсын, аусын (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, эйек). 2. (ырғыҙ) Телбешмә — *ящур.* Ауырсын, ауырҫын (ҡариҙел, урта урал)

АУҺАР (урта) *с.* иҫәр — *глупый.* Был тиклем тә ауһар, аңһыҙ кеше булыр икән

АУҺЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* асылыу — *рассеяться, развлечься.* Кеше белән күңеле ауһылдап йөрөр ине, байағыса

АУШАНДАУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* сайҡалыу — *качаться.* Өйрәк һымаҡ аушандап аттап китте (ҡыҙыл). Аушаннау, аушаңнау (эйек-һаҡмар)

АУЫҘ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* асыҡ ауыҙ — *разиня.* Әсәйем шикелде лә ауыҙ булмаҫ кеше (урта)

АУЫҘ: АУЫҘ БЕШМӘҺЕ (арғаяш, мейәс, һаҡмар) *и.* телбешмә — *ящур*

АУЫҘҘАНМАУ (мейәс, урта) *ҡ.* тыуғас та иммәү — *не сосать после рождения.* Тыуғандан ауыҙҙанманы был быҙауҡай, һөтөн эсереп үҫтерҙек (мейәс)

АУЫҘҘАУ (урта) *ҡ.* ауыҙ итеү — *попробовать на вкус.* Ауыҙлау (һаҡмар)

АУЫҘҘАУЫҠ, АУЫҘҘЫҠ (мейәс) *и.* телбешмә — *ящур*

АУЫҘ ИҘЕЛМӘҺЕ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* телбешмә — *ящур*

АУЫҘ ИҘЕЛЕҮ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* телбешмә менән ауырыу — *болеть ящуром*

АУЫҘЛАНЫУ (урта) *ҡ.* әйтеү — *сказать.* Барайыҡ тип ауыҙланһаң, өҙмәй ҙә ҡуймай ул

АУЫҘЛЫҠ: АУЫҘЛЫҠ БУЛЫУ (дим) *ҡ.* 1. Телбешмә менән ауырыу — *болеть ящуром.* 2. (эйек) Ауыҙҙың ике яҡ сите сейләнеү — *прение краёв губ*

АУЫҘ ТАҘЫ (һаҡмар) *и.* ауыҙ таҙы — *парша рта (болезнь овец)*

АУЫҘ ӘҪПЕЛӘҮ (мейәс) *ҡ.* телбешмә менән ауырыу — *болеть ящуром*

АУЫҠ: АУЫҠ АТ (арғаяш) *и.* шәп йөрөп, тиҙ арый торған ат — *лошадь с хорошим ходом, но быстро устающая.* Ауыҡ ат шәп бара ла тиҙ генә бөтә лә ғуйа

АУЫЛ АРАҺЫ (арғаяш, әй) *и.* урам — *улица*

АУЫЛ КИҘЕҮЕ (һаҡмар) *и.* киҙеү — *повальная болезнь*

АУЫЛ-КҮРШЕ (урта) *и.* күрше-күлән — *соседи.* Ауыл-күршеңте саҡырыб ашатаһың һуғым һуйғас

АУЫЛ САНАҺЫ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар, урта) *и.* кашауай сана — *кошёвка.* Ауыл санаһы ҡунаҡҡа, йеңел-йелпегә йөрөй торған сана (эйек-һаҡмар)

АУЫЛСЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар, әй) *и.* ауыл буйлап йөрөргә яратыусы кеше — *человек, любящий ходить по деревне.* Ауылсы астан ҡыҙырыр (һаҡмар)

АУЫЛ ТУРҒАЙЫ (урта) *и.* турғай — *воробей*

АУЫМБАҠ I (арғаяш) *и.* бәпембә — *одуванчик*

АУЫМБАҠ II (арғаяш) *и.* аласыбар өйрәк — *пеганка*

АУЫРЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* ауыр күтәреп билгә көс төшөрөү — *болезнь поясницы от поднятия тяжестей.* Ауырҙау (мейәс)

АУЫРЛЫ (урта) *с.* ауырыу — *больной.* Йөрәк ауырлы ул минең

АУЫРСА (ырғыҙ) *и.* ҡышҡылыҡҡа әҙерләнгән тоҙло шыйыҡ ҡорот — *жидкий подсоленый курут (заготавливается на зиму)*

АУЫРСЫ (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш) *с.* ныҡ шәрбәтле — *пресладкий*

АУЫРҪА (дим) *с.* сөскөл — *пресный.* Ауырҫа, күңелгә тейә

АУЫРҪЫУ (дим) *ҡ.* күңелгә тейеү — *опротиветь (от пресной еды)*

АУЫРТҮЛӘК (ҡыҙыл, мейәс, урта, урта урал, һаҡмар, әй) *с.* баҫалҡы, тыныс тәбиғәтле — *степенный, спокойный.* Һай, ауыртүләк йегет икәнһең дә, ниндәй этлек күрһәттеләр һиңә, өн дә сығарманың (һаҡмар)

АУЫРҺЫНЫУ (салйоғот) *ҡ.* ауырыҡһыныу — *чувствовать себя больным*

АУЫСҠАЛ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* онотоусан — *забывчивый*

АУЫҪ БЕШМӘҺЕ (арғаяш) *и.* телбешмә — *ящур.* Ауыһ бешмәһе (салйоғот)

АУЫҪҠАЛ (дим) *и.* 1. Миңрәү — *тупица.* 2. (урта) Ләпелдәк — *болтун.* 3. (дим) *с.* аумаҡай — *непостоянный.* Хисметдин әй ауыҫҡал да инде, асыуланҫа ҙа шунда уҡ ҫөйләшә ҙә китә

АУЫУ I (гәйнә, урта) *ҡ.* ҡайтарылыу — *свернуться (об острие кос, ножей).* Сарлағанда балтаның йөҙө ауған (урта)

АУЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* артылыу — *перевалить (через гору).* Йанһарыға барғанда Баҙал тауын ауабыҙ

АУЫШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* сығыу — *вывихнуться.* Ҡул һөйәге ауышҡан, талыҡлап ҡуйҙым.

АФЫН (арғаяш, мейәс, салйоғот, әй) *и.* апһын — *жены родных братьев (по отношению друг к другу)*

АХАҠ, АХЫҠ (дим) *и.* аҡыҡ — *сердолик.* Ахуҡ (ҡариҙел)

АХАЛЛА: АХАЛЛАҒА ТӨШӨҮ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* арып-талыу — *уставать, утомиться.* Ахаллаға төшөп, ҡараңғы төшкәс саҡ барып йеттек (туҡ-соран). Аһалламға төшөү (урта урал), аһаллаға төшөү (әй)

АХ ИТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Өлтөрәп тороу — *быть приветливым, гостеприимным.* 2. Ашҡыныу — *рваться.* Ҡайтырға ах итә лә тора. 3. (төньяҡ-көнбайыш) Интегеү — *мучиться.* Бала йүтәлләп ах итте әле

АХҠАУ (арғаяш) *ҡ.* аҡһау — *хромать.* Аның айағы ахҡай

АХЛИМСКИ (эйек) *с.* бына тигән — *замечательный.* Айамаған йәнен, түккән ҡанын ахлимски ҡыпсаҡ йегете

АХМАЛ: АХМАЛҒА ТӨШӨҮ (урта) *ҡ.* арып-талыу — *уставать, утомиться.* Беҙҙе күреүсе лә, белеүсе лә йуҡ, ә беҙ ахмалға төшөп алышабыҙ

АХЫЙ (ҡариҙел) *ы.* үкенеү ымлығы — *междометие сожаления.* Ахый, бармай ҡалам бит

АХЫМДАУ (арғаяш, урта урал) *ҡ.* боларыу — *бузить.* Улым алай ахымдап йөрөмәне (арғаяш)

АХЫМСЫ (арғаяш, урта урал) *с.* боласы — *бузотёр*

АХЫРБАТ (урта урал) *и.* аҙаҡ — *конец.* Донйа ахырбаты түгелдер әле

АХЫРҒЫҒА (арғаяш, әй) *р.* ахырға — *на конец.* Ахырғыға ҡаған йә уңа ла йә туңа (әй)

АХЫРҒАҠ (мейәс, әй) *и.* аҡһырғаҡ — *чемерица*

АХЫРМАТ (әй) *и.* ғәләмәт, йорат — *подобие.* Мин ней ҡапҡа ахырмат эштәп йөрөйөм

АҺ (туҡ-соран) *и.* ғазап — *мучение.* Ул бер туҡтамай үҙенең аһын һөйләне

АҺАҠТАУ (мейәс) *ҡ.* тын ҡыҫылыу — *задыхаться.* Аһаҡтап килеп йығылды

АҺАРЫНЫУ (салйоғот) *ҡ.* үтенеү — *умолять*

АҺАУ (салйоғот) *с.* 1. Аҙау — *коренной (зуб).* 2. Өйөр айғыры — *жеребец-вожак (в табуне)*

АҺҠАҠ I (ҡыҙыл) *с.* аҡһаҡ — *хромой*

АҺҠАҠ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* аҫҡаҡ — *дерево, на которое вешают посуду при приготовлении пищи на открытом огне*

АҺҠЫРҺАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* аҡһырғаҡ — *чемерица*

АҺ ОРОУ (туҡ-соран) *ҡ.* һоҡланыу — *восхищаться.* Тырнаҡлы уҡа баҫҡан тип аһ ораһың инде

АҺТЫ СЫНАЙАҠ (салйоғот) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

АҺЫЛ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* 1. Аҫыл — *благородный.* Аһыл аҡыл уйлағанса ахмаҡ эшен бөтөргән (һаҡмар). 2. Аҫыл — *драгоценный*

АҺЫЛДАМ: АҺЫЛДАМҒА ТӨШӨҮ (эй) *ҡ.* арыу, хәлһеҙләнеү — *уставать, обессилеть*

АҺЫЛТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* аҫылындырыу — *свешивать*

АШ I (арғаяш, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Ашлыҡ — *хлеб.* Элек тә аш сәстеләр (урта урал). 2. (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Аҡһым — *белок.* 3. (дим, эйек-һаҡмар) Крахмал. Ашҡа ҡатырылған тауар (дим)

АШ II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* эрен — *гной.* Шешеге аштаған, һәҙер йүнәлер (һаҡмар)

АША (дим, мейәс, ырғыҙ) *и.* ау бәйләү энәһе — *игла для вязания сети*

АША: АША ЭСЕҮ (арғаяш) *ҡ.* артыҡ эсеү — *выпить чересчур много.* ◊ Аша һөйҙәшеү (мейәс, эй) эре һөйләшеү — *разговаривать свысока.* Аша һөйләшеү (урта). Аша бирмәү (һаҡмар) сер бирмәү — *не подавать вида.* Бер ҙә аша бирмәй торғайным

АШАҒАРАУ (урта) *с.* күрәш — *близорукий*

АШАЙАҠ (һаҡмар) *и.* ҡаҙанлыҡ — *кухня.* Балаларҙы ашайаҡ йағына сығарып тор әле.

АШАҠАЙ I (һаҡмар) *с.* ашай торған — *предназначенный кушанью.* Был ашаҡай нимә түгел

АШАҠАЙ II (һаҡмар) *и.* ашамһаҡ — *любитель поесть.* Ашаҡайға аш йетмәҫ, алаҡайға бар бөтмәҫ

АША-ҠОША (гәйнә) *р.* арҡыры-торҡоро — *как попало*

АШАҠТАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* аша атлау — *перешагнуть.* Кешене ашаҡтанырға ҡушмай туғайнылар

АШАҠТАУ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* аша атлау — *перешагнуть.* Кешене ашаҡтаһаң бәхете гәмей тейҙәр (эй)

АШАМАҠ (ҡариҙел) *ҡ.* ашау — *есть.* Ашамаҡ уаҡытына кил

АШАМ-ЭСЕМ (дим, ҡариҙел, эйек, эй) *ҡ.* ризыҡ — *пища.* Мында ашам-эсем йуҡ тип эйтә, тей (эй)

АШАНДЫ (дим, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* ризыҡ — *пища.* Тейендең үҙенә гүрә ашандыһы була инде (эйек-һаҡмар). Ашанты (урта). Ашанты йаҡлары шу хәҙәре әйбәт

АШАРБА (ҡариҙел) *и.* килен әйберен тейәгән арба — *телега с приданым невесты*

АША-ТӨШӘ (һаҡмар) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Мин был китапты аша-төшә генә ҡараным

АШАУҘЫҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* ашъяулыҡ — *скатерть.* Ашаулыҡ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, туҡсоран, урта, эйек-һаҡмар)

АШАУЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ашамһаҡ — *любитель поесть.* Ул ашаулы бит, дүрт шүшкей белән сәй эстем тей

АШАУЛ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* бер ауыл аша урынлашҡан ауыл — *населенный пункт через одну деревню.* Дүрт ир бала атаһын ашауылға йебәрҙеләр (һаҡмар)

АША: АША ҺӨЙЛӘШЕҮ (урта) *ҡ.* үҙенә ныҡ ышанып һөйләшеү — *разговаривать самоуверенно*

АШАҺЫНДА (арғаяш, мейәс) *р.* аръяғында — *на той стороне.* Силәбе ашаһында эштәй (арғаяш)

АШ ИЖАУЫ (мейәс) *и.* ағас ҡалаҡ — *деревянная ложка*

АШ: АШ ЙЕРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* бүгеү — *переедать.* Аш йыйыу (урта, эйек) эренләү — *гноиться.* ◊ Аш менәү (ҡариҙел) аш төрләү — *привередливость к пище (во время беременности или болезни).* Аш талғау (һаҡмар) аш талымлау — *быть разборчивым в пище*

АШЙАБЫУ (гәйнә) *и.* ашъяулыҡ — *скатерть*

АШЙАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҙанлыҡ — *кухня*

АШ ЙӘШЕНЕ (арғаяш) *и.* ялағай — *зарница*

АШ КӘБӘНЕ (арғаяш, салйоғот) *и.* эҫкерт — *скирда*

АШ КӘКЕРЕҪЕ (дим) *и.* эремсек билмәне — *вареники*

АШ КӘРТӘ (салйоғот) *и.* 1. Баҫыу кәртәһе — *изгородь посева.* 2. ырҙын — *ток*

АШҠАБАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ҡабаҡ — *тыква*

АШҠАЙАҠТАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Ялҡауланып йөрөү — *бездельничать.* 2. Тәртипһеҙләнеү — *вести себя недисциплинированно (о женщинах)*

АШҠАҠ (урта урал) *и.* һонтор — *долговязый.* Ашҡаҡ килә ашаттап

АШҠАН (гәйнә) *и.* өс йәшлек быҙауламаған һыйыр — *трехлетняя неотелившаяся корова*

АШҠАНА, АШХАНА (һаҡмар) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

АШ ҠАШЫҒЫ (нөгөш) *и.* ижау — *половник*

АШҠЫЙАҠ (ҡыҙыл) *и.* сөсөк үҫкән ваҡытта ҡабығы һыҙырылған ағас — *обдирка дерева во время образования камбия*

АШЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эренләү — *нарывать, гноиться*

АШЛЫҠЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* туҡлыҡлы — *питательный.* Аштыҡты (урта урал)

АШЛЫҠПАШ (гәйнә) *и.* башаҡ — *колос*

АШЛЫҠ ТУПҪАҺЫ (дим) *и.* орлоҡ ҡабы — *чешуйка зерна*

АШНАҠ (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

АШ ӨЙӨ (дим, урта) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

АШ ӨЙСӨГӨ (арғаяш) *и.* көшөл — *ворох (намолоченного хлеба)*

АШСАНА (ҡариҙел) *и.* туйға күстәнәс һалып килтергән сана — *сани с гостинцем для свадьбы*

АШ СИБӘРЕ (һаҡмар) *и.* аш-һыу оҫтаһы — *искусный кулинар*

АШТАБАҠ (ҡариҙел) *и.* ҡоштабаҡ — *большая чаша*

АШТЫҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* арпа — *ячмень*

АШТЫҠ ТУРҒАЙЫ (мейәс) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

АШТАЛЫУ (урта урал) *ҡ.* атлығыу — *рваться, стремиться.* Ҡунаҡҡама, ул инде аштала, ашталып китә

АШТАУ I (һаҡмар) *и.* 1. Ағас табаҡ — *большая деревянная чаша.* 2. (урта урал) Ағас ялғаш — *деревянное корыто*

АШТАУ II (урта урал, һаҡмар) *ҡ.* ашлау — *накрахмалить.* Кейәү киндерен аштап әҙерләйһең инде, ап-аҡ, шығырҙаҡ була (һаҡмар)

АШТЫҠ (урта урал, һаҡмар) *и.* ашлыҡ — *хлеб*
АШЫЗБА (гәйнә) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*
АШЫҠ I (урта) *с.* яшыҡ — *постный (о мясе)*
АШЫҠ II (ырғыҙ) *р.* ашыу — *больше.* Ике тоннанан ашыҡ иген алдыҡ
АШЫҠТАШ (мейәс) *и.* һаҡа — *налиток (в игре в бабки)*
АШЫҠ ҺӨЙӘГЕ (мейәс) *и.* беләк һөйәге — *предплечевая кость*
АШЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* үткәреү — *провести.* Таң ашырыу

Б

БА (гәйнә) *ы.* бәй *(ғәжәпләнеү һүҙе)* — *слово, выражающее удивление.* Ба, Мөкәрәмә түтәй килә
БАБА-БАБА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* нәҫел-нәҫел менән — *поколениями.* Алар тарау булғаннар баба-баба
БАБАЙ (минзәлә, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ир — *муж.* Ошо бабайым белән йегерме биш йыл ғүмер иттек (һаҡмар). 2. (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) Ҡайны — *тесть.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Оло ир кеше — *старик, пожилой мужчина.* 4. (мейәс) Атай-әсәйҙең ағаһы — *старший брат отца или матери.* Бабай, бауай, бауый (мейәс), быуай (әй). 5. (урта, эйек-һаҡмар) Атайҙың ағаһы — *старший брат отца.* 6. (төньяҡ-көнбайыш) Атай-әсәйҙән оло ир кешегә өндәшеү һүҙе — *слово-обращение к мужчине старше родителей*
БАБАЙБАШ I (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бабай үләне (урта)
БАБАЙБАШ II (ҡариҙел) *и.* ҡаҡ ағас — *высушенное дерево, идущее на строительство*
БАБАЙҒОЛАҠ (һаҡмар) *и.* сүсбәрә — *вареники*
БАБАЙКА (ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һал бора торған ишкәк — *рулевое весло на плоту.* 2. (ҡариҙел) Ҡаҡ, ныҡынған борош ағас — *высохшее кривое дерево.* 3. (әй) Ҡаҙау һурғыс — *гвоздодер*
БАБАЙНИК (урта, эйек-һаҡмар) *и.* Һалда йәки паромда ҡойроҡта тороусы — *рулевой на плоту или на пароме*
БАБАҠАЙ (һаҡмар) *и.* бабай *(оло ир кешегә өндәшеү һүҙе)* — *дед (обращение к пожилому мужчине)*
БАБАЛАШ I (гәйнә) *и.* ябалаҡ — *сова*
БАБАЛАШ II (гәйнә) *и.* ике туғандың балалары — *троюродные (братья и сестры)*
БАБАСАР (мейәс) *и.* бабасыр уты — *горечавка*
БАБАСЫ (урта) *и.* сөннәтсе — *человек, совершающий обряд обрезания.* Бапа (төньяҡ-көнбайыш)
БАБАҪЫР (дим, урта, һаҡмар) *и.* бабасыр — *глист.* Бабаһыр (дим, урта, эйек-һаҡмар)
БАБАҺАР ҮЛӘНЕ (ҡыҙыл) *и.* бабасыр уты — *горечавка.* Бабасыр үләне (арғаяш)
БАБҠАЙ: ЖАҠЫН БАБҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙың атаһы — *дедушка со стороны отца*
БАБҠАЙ, БАБЫҠАЙ, ЖЫРАҠ БАБҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әсәйҙең атаһы — *дедушка со стороны матери*
БАБУР ЙЕҢГӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кейәү менән ҡыҙҙы ҡарай торған еңгә — *сноха, ухаживающая за женихом и невестой.* Ике бабур йеңгә ҡуйалар, кейәүне ашата, эчерә, муйча йағып кертә
БАБЫ БОРСАҠ (дим) *и.* ҡара борсаҡ — *бобы*
БАҒАЙАҠ (арғаяш, мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*
БАҒАЛАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* инаныу — *верить*
БАҒАН (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Баҕана — *столб.* Баған ғатыу. 2. Киндер урынындағы ян ағастар — *боковые рамы у домашнего ткацкого станка*
БАҒАНА I (гәйнә, дим, эйек-һаҡмар) *и.* һырғауыл — *длинный вертикальный шест, на конце которого прикрепляются подарки (обязательный атрибут сабантуев)*
БАҒАНА II (көнсығыш диалект, урта) *и.* бармаҡ араһына йәки ус төбөнә сыҡҡан шеш — *нарыв между пальцами или на ладони*
БАҒАНА III: БАҒАНА ҒАБЫРҒА (дим, урта) *и.* быҕым — *ложные ребра*
БАҒАНА IV (арғаяш, мейәс) *р.* бая — *недавно.* Баҕанаҡ, байағынаҡ (ҡыҙыл)
БАҒАНАҠ (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*
БАҒАНАНҒЫ (арғаяш, мейәс) *а.* теге — *тот.* Баҕананғы әйткән
БАҒАН ТУБЫ (арғаяш, мейәс) *и.* туп ҡағыш уйыны — *игра в мячик*
БАҒАНУҠ (арғаяш, мейәс) *р.* бая уҡ — *давненько*
БАҒАРА (һаҡмар) *и.* йылға маймаһы — *речной гольян.* Бағра (дим)
БАҒРА I (урта) *и.* 1. Шарҡылдаҡ баш — *волкобой.* 2. Бойҙай араһында үҫкән ал сәскәле үҫемлек — *сорняк, растущий среди пшеницы.* Бағыра (дим)
БАҒРА II (ҡариҙел, әй) *и.* бағры — *форель*
БАҒҮЛӘН (салйоғот, әй) *и.* бәпембә — *одуванчик*
БАҒЫМ (салйоғот) *и.* тауҙың төньяҡ итәге — *южный склон горы*
БАҒЫМБАҠ (арғаяш) *и.* бәпембә — *одуванчик*
БАҒЫНДЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* буйһондороу — *подчинять*
БАҒЫНЫУ I (арғаяш, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* дауаланыу — *лечиться.* Бер аҙна булһа ла йатып браштан бағынып ҡайтырмын тигәйнем (арғаяш)
БАҒЫНЫУ II (урта) *ҡ.* бағымсылыҡ менән шөғөлләнеү — *знахарствовать*
БАҒЫНЫУ III (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* хәйләләү — *хитрить.* Нейә бағынаң? (ҡыҙыл)
БАҒЫР I (һаҡмар) *и.* тәрбиәләүсе, ҡараусы — *содержатель, ухаживающий за кем-либо.* Бағыры йуҡ, байағы бахырҙың, бер үҙе. Ҡарт көнөндә бағыры йуҡ, нисек көн итәр?
БАҒЫР II (ҡариҙел) *и.* бәғер — *душа.* ◊ Ҡар бағыр *(һалҡын, һауалы кеше)* — *холодный, высокомерный человек*
БАҒЫР III (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Бағры — *форель.* 2. (мейәс) Йылға маймаһы — *речной гольян*
БАҒЫР IV (гәйнә) *и.* баҡыр — *медь*
БАҒЫР V (һаҡмар) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

БАҒЫУ I (гәйнә, көньяҡ диалект, төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* 1. Ҡарау, тәрбиәләү — *воспитывать.* Баланы үҙем бағыбутырам (һаҡмар). 2. (көнсығыш диалект, көньяҡ диалект) Ҡарау — *содержать.* Хөкөмәткә һүҙ йуҡ, баға (эйек-һаҡмар). 3. (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) Дауалау — *лечить.* Бер фиршел бөтә ауылды баға (ҡыҙыл). 4. (ҡыҙыл) Буйһоноу — *подчиняться.* Батшаға баҡмағандар

БАҒЫУ II (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* көтөү — *пасти.* Бабайы бейә баҡты, әбейе һауҙы (һаҡмар)

БАҒЫУ III (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* тотоу — *ловить.* Балыҡ баға киткән (арғаяш)

БАҒЫУСЫ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡараусы — *ухаживающий за кем-чем.* Башмаҡ бағыусылар йуғары йөкләмә алдылар. 2. (ҡыҙыл) Көтөүсе — *пастух*

БАҒЫУҺЫҘЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡараусыһыҙ ҡалыу — *прийти в запустение.* Өй бағыуһыҙланып китте

БАДИЛИК (ҡыҙыл) *и.* бер йыл сәселмәй ҡалған ер — *паровое поле*

БАДИША (һаҡмар) *и.* батша — *падишах.* Әбей батшаға тиклем бадишалар торған

БАҘ I (мейәс, урта, һаҡмар, эй) *и.* 1. Иҙән аҫты — *подпол.* 2. (һаҡмар) Мөгәрәп — *погреб.* 3. (урта) Соҡорға күмер һалып күмгән ер межаһы — *межевая яма, заполненная углем и засыпанная землей*

БАҘ II (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта) *и.* иҙән — *пол.* Баҙ түшәлгән ыҡсым ғына ихата, башы ҡыйыҡлы ҙур ҡапҡа (урта). Баҙҙы түшәнем (салйоғот)

БАҘАҒЫЙ (урта) *и.* һаҙ билсәне — *бодяк болотный*

БАҘАНЫУ, БАҘЫНЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* 1. Интегеү — *мучиться.* Һуғыш уахытында һөт бумағас баҙанып бөттөләр (мейәс). Баҙаныу (урта урал). 2. (арғаяш, мейәс, урта урал) Арыу — *утомляться.* Быйыл бик баҙандым эштән (урта урал). 3. (урта урал) Биҙеү — *осточертеть*

БАҘАР АРТЫ (эйек-һаҡмар) *и.* дүшәмбе — *понедельник*

БАҘАРҠАЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* баҙыян — *расписной.* Баҙарҡай сеүәтә

БАҘАРЛАУ I (һаҡмар) *ҡ.* баҙарға барыу — *ездить на базар.* Баҙарлау (гәйнә)

БАҘАРЛАУ II (урта урал) *ҡ.* әйберҙе, өҫ-кейемде ҡәҙерләп тотоу — *содержать вещи, одежду в опрятности*

БАҘАРЛАУ III (эйек-һаҡмар) *ҡ.* баҙлау — *ярко гореть (об углях).* Баҙарлап йатҡан ҡуҙға ғына һалып шөтөрләтеп ашай ҙа ғуйа

БАҘАРЛАП (эйек-һаҡмар) *с.* мулдырап — *быть налитым, ядреным (о колосьях).* Баҙарлап йатып ҡала башаҡлар

БАҘАРЛЫҠ (урта урал, ырғыҙ) *и.* дәрәжә — *достоинство.* Минең ҡыҙымдың баҙарлығы бөтмәгән, айыр, кейәү табылыр, тинем (урта урал)

БАҘАРОЙОҠ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* еп ойоҡ — *хлопчатобумажные чулки*

БАҘАТЫУ (арғаяш, эй) *ҡ.* йонсотоу — *утомлять.* Йоҡтамай эштәү кешене баҙата (арғаяш)

БАҘАУ I (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡурҡыу — *опасаться.* Әйтергә лә баҙайым, ҡырыҫ ғуй. 2. Ҡыйынһыныу — *не осмеливаться взяться за что-то.* Ул эште башлауға баҙап торам, бер ҡорал йуҡ

БАҘАУ II (мейәс, эй) *ҡ.* баҫылыу — *смириться.* Тәйән тиргәп торһа, баҙайһың инде (мейәс)

БАҘАУ III (арғаяш, мейәс, эй) *ҡ.* арыу, йонсоу — *утомляться.* Баҙаным ауырыуҙан (мейәс)

БАҘАУ IV (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ойоу — *неметь.* Бөкләп утырғанға айағым баҙап китте (һаҡмар)

БАҘАУЫЛ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Балауыҙ — *воск.* 2. (урта) Кәрәҙ — *соты.* Баҙауыллы бал

БАҘАУЫЛ ҺАРЫ (урта) *с.* балауыҙ һары *(йылҡы малының төҫө)* — *желтый как воск (масть лошади)*

БАҘЛАҒАН (урта) *с.* баҙҙа ҡышлаған — *зимовавший в подполе.* Баҙлаған бәрәңге; баҙлаған кишер

БАҘЛАУ I (ырғыҙ) *ҡ.* 1. Ҡыҙыу, яныу *(игенгә ҡарата)* — *преть.* Иген баҙламағанмы тип ҡарарға сығып киттеләр

БАҘЛАУ II (урта) *ҡ.* баҙға һалыу — *заложить в подпол.* Йетмеш биҙрә кәртүк баҙланыҡ. Базлау (төньяҡ-көнбайыш)

БАҘМАУ (туҡ-соран) *ҡ.* баҙнат итмәү — *не осмеливаться.* Дөрөҫөн әйтергә баҙмағаннар

БАҘ ҮРҘЕГЕ (арғаяш) *и.* иҙән урҙаһы — *лага*

БАҘРАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* баҙлау — *ярко гореть (об углях).* Баҙрап йатҡан күмергә һалалар ҡыҙҙырырға. Баҙҙау (эй)

БАҘЫЙА (салйоғот, урта) *и.* бәләкәй биҙрә — *маленькое ведро*

БАҘЫЙАН (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Биҙәк төшөрөлгән ағас сеүәтә — *расписная деревянная чашка.* Тотонғаннары баҙыйан буған (урта). Баҙыйан сеүәтә (ҡыҙыл, һаҡмар) 2. (һаҡмар) Биҙәк төшөрөлгән ағас ҡалаҡ — *расписная деревянная ложка*

БАҘЫЙАН ГӨЛ (кариҙел) *и.* еҫле гөл — *мята*

БАҘЫҠ (арғаяш) *с.* оялсан — *застенчивый*

БАҘЫМ (урта) *и.* бүрәнәне буйлап, ырырҙан алда, ырыуыс менән һыҙылған һыҙыҡ — *линия, проведенная вдоль бревна для снятия паза*

БАҘЫНМАУ (урта) *ҡ.* баҙмау — *не осмеливаться.* Һүҙ ҡыҫтырырға баҙынманы һәм аш өйө йағынан табаҡ менән аш килтертеп йеңгәһенә йарҙамлашты

БАЖА УАҠЫТ, БУЖАР УАХЫТ, БУРЖА УАХЫТ (урта урал) *и.* ҡыҙҙы күсереүгә алдан билдәләнгән ваҡыт — *заранее назначенный срок переезда невесты в дом жениха*

БАЖАҒА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайнаға — *старший деверь, старший брат мужа*

БАЖАЙ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* бажа — *свояк.* Бажай менән балыҡ тоторға гиттек (эйек-һаҡмар)

БАЖЫҠ (һаҡмар) *с.* ныҡ — *крепкий*

БАЖЫМ (дим) *и.* ырма — *паз*

БАЖЫМЛАУ (дим) *ҡ.* ырыу, ырма алыу — *снять паз, пазить*

БАЙ I (арғаяш, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ир — *супруг.* Тәүге байым үлгәс, ҡәйнешем алды, үҙем дә бай белән ун һигеҙ йыл ғына торҙом (һаҡмар)

БАЙ II (көнсығыш диалект, урта, һаҡмар) *и.* хаҡ — *плата.* Ашау байын ҡайтара (ҡыҙыл). Эшләгән байын түләһен (урта). Һин фермала эшләһәң дә байын ҡайтарырһың (һаҡмар)

БАЙАҒЫ (көнсығыш диалект) *р.* 1. Бая — *недавно.* 2. (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *м. һ.* — *слово, выражающее подтверждение.* У заманда, байағы, Ирәндектен ҡайа ташларына ҡул гөсө белән йул һалынды. Шунан, байағы, һыйығайып әсегәс ҡымыҙ була инде (һаҡмар). Байағыҙы (туҡ-соран). Байағы, теге турһыҡ була инде (салйоғот). ◊ Әлеге лә байағы (көнсығыш диалект) нисә әйтһәң дә — *опять то же самое, опять о том же.* 3. (эйек-һаҡмар) *а.* теге — *тот.* Байағыға сығып китә лә бара

БАЙАҒЫНАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бая — *недавно.* Байағынаҡ кереп сыҡты

БАЙАҒЫСА (туҡ-соран, һаҡмар) *т.* шулай булһа ла — *и все-таки.* Тик байағыса өндәшмәйһең инде (һаҡмар)

БАЙАЛА (мейәс, салйоғот) *и.* кәләп — *мотушка.* ◊ Байала һалыу *(эшһеҙ тик йөрөү)* — *бездельничать*

БАЙАН (урта) *и.* баҡыр — *медь*

БАЙАН ИТЕҮ (туҡ-соран) *ҡ.* һүрәтләү — *описывать.* Ул бик мәрәкәләп беҙҙең мажараларҙы байан итергә тотондо

БАЙАНТАЛАҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡатынын «талаҡ» әйтеп айырғандан һуң да кире алырға мөмкинлек биргән шәриғәт ҡануны — *старинный обычай объявления развода* «талаҡ», *который допускает примирение.* Минен бабайҙан һорайлар: «Хәрәм талаҡ» тип әйтәһеңме, әллә «байан талаҡ» тип әйтәһеңме?» Бер нәмә лә тимәй. Шунан тегене хәрәм талаҡҡа сығарҙылар

БАЙАН ТУРҒАЙЫ (эйек-һаҡмар) *и.* суҡтурғай — *свиристель*

БАЙАҢҒЫ (төньяҡ-көнсығыш) *а.* теге — *тот.* Байаңғы геше тағы гилде (әй)

БАЙАР ГӨЛӨ (урта) *и.* ҙур ал сәскәле, емеше ашарға яраҡлы гөл — *комнатная мальва*

БАЙАР ЕМЕШЕ (ҡариҙел) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник*

БАЙАРКА (арғаяш, мейәс, урта) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник.* Байарка һеҙҙең йаҡта үҫәме? (урта)

БАЙАРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* инселәү — *наметить.* Үҙенә байарлап картуф сәсеп ҡалдырһаң ней була

БАЙБАЙ АҒАЧЫ, БАЙБЫЙ АҒАСЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* оскат — *бузина красная*

БАЙ: БАЙҒА ТЕЙЕҮ (арғаяш) *ҡ.* иргә сығыу — *выйти замуж*

БАЙҒОШ ЙАПАЛАҠ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ябалаҡтың бер төрө — *домовой сыч*

БАЙҒОШ ӨКӨ (урта) *и.* ябалаҡтың бер төрө — *домовой сыч*

~~**БАЙҘА**~~ (һаҡмар) *и.* файҙа — *польза.* Байҙаһыҙ мал булды

БАЙҠАЙЫН (ҡариҙел) *и.* яңғыҙ ҡайын — *одинокая, ветвистая береза.* Элек байҡайынға бесәнселәр әйберләрен, йәш бала белән бишекләрен элгән

БАЙҠАЛ (ырғыҙ) *и.* Ырғыҙ башындағы күл — *название озера у истока реки Иргиз — Байкал*

БАЙҠАУ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Ҡарау — *смотреть, обозревать.* Байҡап ҡалғанын әйт әле (һаҡмар). 2. (һаҡмар, ырғыҙ) Абайлау — *заметить.* Ҡойроғоноң игәү икәнен дә байҡамайым мин (һаҡмар). Мин, бала геше, аны-мыны байҡамағас ней, алдым да түшемә таҡтым (ырғыҙ). 3. (урта, һаҡмар) Күҙәтеү — *наблюдать.* Байҡап торһаң, йәйен шап та шоп балыҡ ҡыуа (һаҡмар)

БАЙМАБАШЛАНЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* баш-баштаҡланыу — *самовольничать.* Баймабашланмағыҙ! Иген ней эшләп икенсе пыланға күсергә тейеш һуң? (урта)

БАЙМАН (урта) *с.* тәбиғәткә бай — *богатый природой.* Алар һилерәк, баймандыраҡ таулы-урманлы, йылға-күлле төбәктәргә төпләнеүҙе хәйерлерәк тапҡаннар

БАЙМАУЫР (урта) *с.* йомшаҡ характерлы — *слабовольный.* Мин, әллә йәш булғас, был баймауыр ғыналыр инте, тип уйлай инем әле

БАЙНА, БӘЙНӘ (гәйнә), *р.* бая — *недавно*

БАЙНАҠ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *р.* бая — *недавно*

БАЙПАЛАНДАУ (арғаяш) *ҡ.* сайҡалып атлау — *шагать вразвалку.* Ҡарале байпаландап китепара малайың

БАЙПАҢЛАУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* сайҡалып атлау — *шагать вразвалку.* Ана, йеңгәң өйрәк һымаҡ байпаңлап килә (туҡ-соран)

БАЙТАЛ I (һаҡмар) *и.* дүрт йәшлек бейә — *четырехлетняя кобыла.* Тай байтал (төньяҡ-көнсығыш) ике йәшлек бейә — *двухлетняя кобыла.* Ҡонан байтал *(шунда уҡ)* өс йәшлек бейә — *трехлетняя кобыла*

БАЙТАЛ II (урта) *и.* ялағай — *подхалим*

БАЙТАЛЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ялағайланыу — *подхалимничать.* Байталланып йарарға йөрөмәһәң тағы

БАЙТУС (һаҡмар) *и.* сәкән һуҡҡанда тупты ултыртып тороусы, көтөүсе — *пастух (в игре), гальчик*

БАЙУҠ (ҡыҙыл, мейәс) *р.* бая уҡ — *давно.* Байуҡ ҡайттылар ҙаһа инәйемдәр (мейәс). Байағуҡ (әй)

БАЙҺӨЙӘК (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* өлөш һөйәге — *мясо, раздаваемое участникам коллективной помощи при их угощении*

БАЙЫМБАҠ (арғаяш) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Баҡымбаҡ (дим, урта)

БАКАУЫШ (урта) *и.* быҙау өсөн йүкәнән ишелгән муйынсаҡ — *лыковый ошейник для теленка.* Быҙау муйынына йәш йүкәнән бакауыш ишә торғайныҡ

БАҠЛАШКА (һаҡмар) *и.* бәләкәй кәүҙәле кеше — *низкорослый (о человеке)*

БАКУЙ (ҡыҙыл, әй) *и.* сабылған бесән рәте — *вал (ряд скошенного сена).* Һинең бакуйҙарың ҡалай тигеҙ генә (әй)

БАҠ I (һаҡмар) *и.* бәхет — *счастье.* Һеҙгә баҡ бирһен

БАҠ II (урта урал) *с.* пак — *чистый.* Баҡ әйбергә урағаң, бәхете булһын тимәгән *(халыҡ йырынан)*

БАҠА I (арғаяш, гәйнә, дим, ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Тәлмәрйен — *лягушка.* 2. (ҡыҙыл, мейәс, минзәлә, салйоғот, әй) Ҡабырсаҡлы моллюск — *моллюск с раковиной.* 3. (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) Әрмәнде — *жаба.* ◊ Баҡа тамаҡ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, әй) убыр — *обжора.* Кит, туйарын белмәҫ был баҡа тамаҡ (арғаяш)

БАҠА II (һаҡмар) *и.* тирмән үҙәгенең башы — *верхняя крестовина мельничной оси, на которой вращается жернов*

БАҠА III (дим) *и.* ауыҙлыҡ ҡулсаһына эләктерә торған тейәк — *псалий в удилах*

БАҠАБАЛА (гәйнә) *и.* сүмесбаш — *головастик.* Баҡа балаһы (һаҡмар). Баҡа балдары (төньяҡ-көнсығыш) *сумесбаштар*

БАҠА БАШЛЫ ГАЛУШ (һаҡмар) *и.* түңәрәк башлы калуш — *галоши с округлой головкой*

БАҠАБУҠ (туҡ-соран) *и.* лай — *тина*

БАҠАУЫҘ (һаҡмар) *и.* ҡыҫҡыс, тәгәрмәскә ҡулса кейҙереү ҡоралы — *технический ключ*

БАҠАУЫЛДЫҠ I (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

БАҠАУЫЛДЫҠ II (урта урал) *и.* сүмесбаш — *головастик.* Баҡауылдыҡты күргәнегеҙ бармы?

БАҠ ҒАПСЫҒЫ (һаҡмар) *и.* ләм — *ил*

БАҠАЙ, БАҠАЛСАЙ (һаҡмар) *и.* йәкәл, бәкәлсәй — *бабка*

БАҠАЙАҢАҠ (арғаяш) *и.* ыйыҡ — *туберкулез шейных желез*

БАҠА ЙАФРАҒЫ (дим, ҡариҙел, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* 1. Юл япрағы — *подорожник.* Баҡайафраҡ (урта урал), баҡайапраҡ (гәйнә, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш), баҡа йапрағы (дим, урта). 2. (гәйнә, һаҡмар) Үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха.* Баҡа йапрағы (һаҡмар). 3. (һаҡмар) Томбойоҡ — *кувшинка.* Баҡайафраҡ (гәйнә). 4. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) Әҙрәс гөл — *бегония.* 5. (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) Ағын һыуҙа үҫә торған оҙон, тура, ныҡ һабаҡлы, баш өлөшө түңәрәк япраҡлы үҫемлек — *неслия, речное растение с круглыми листьями*

БАҠА ЙЕФӘГЕ (арғаяш, дим) *и.* 1. Ләм — *ил.* 2. (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) Лай — *тина*

БАҠАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* аҡайыу — *таращиться.* Йә, күҙеңде баҡайтма, ҡурҡмайым. Баҡайып утыра

БАҠА ҠАБЫҒЫ (салйоғот) *и.* ҡабырсаҡ — *ракушка моллюска.* Баҡа ҡапчығы, баҡа ҡауырчағы (төньяҡ-көнбайыш), баҡа ҡабырсағы (дим, туҡ-соран)

БАҠА ҠАРШЫУАСЫ (ҡариҙел) *и.* ҡабырсаҡ — *ракушка моллюска*

БАҠАСАЙ (һаҡмар) *и.* лай — *тина*

БАҠАСАП (һаҡмар) *и.* йәшел йомшаҡ ебәк — *зеленый шелк.* Баҡасаптан сапан кейгән, үҙе беҙгә килгән

БАҠАТАЛ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* йүрмә тал — *ива ползучая*

БАҠА ҮЛӘНЕ (урта урал) *и.* 1. Үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха.* 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш) Юл япрағы — *подорожник.* 3. (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) Ҡаҙ үләне — *лапчатка гусиная.* 4. (дим) Ылымыҡ — *водоросль*

БАҠАШЕШ (һаҡмар) *и.* ҡолаҡ һәм эйәк аҫты шеше — *свинка*

БАҠБАБАЙ, БАҠБАҠ (дим, урта) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бағыр-бағыр баҡбабай. Баҡымбаҡ (дим, урта)

БАҠБАЙ (ҡариҙел) *и.* бапаҡ — *бука (которой пугают детей)*

БАҠМА (ҡариҙел, урта урал, һаҡмар, эй) *и.* 1. Имгәк — *обуза.* Был бик баҡма ғына әҙәм булып сыҡты бит әле, ҡулынан бер ней гилмәй (һаҡмар). Баҡма булып оҙаҡ утырҙы инде (эй). 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* сирләшкә — *болезненный.* Бер баҡма балаcы бар, сирҙән кәрсенмәй (төньяҡ-көнбайыш). Баҡмачы (гәйнә)

БАҠМАҒҮЛӘН (салйоғот, эй) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Баҡбағүлән (арғаяш)

БАҠМЫР (мейәс) *и.* ҡымыҙ әсеткеһе — *закваска для кумыса*

БАҠМЫРЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*

БАҠРА (урта) *и.* бағра — *куколь.* Баҡыра (һаҡмар)

БАҠРАҠ (урта урал) *и.* ҡысҡырып һөйләшкән кеше — *горластый.* 2. Ҡысҡырыҡ мал — *ревун (о скотине).* Баҡраҡ мал ул бәлә генә

БАҠРАС (дим, эйек-һаҡмар) *и.* ижау — *половник.* Айғыр баҡрас башындай күҙҙәрен аҡайтып борола ла әлеге сүлмәктәй тойағы менән сапсырға тотона (эйек-һаҡмар). Баҡрач (минзәлә)

БАҠРАУ (эй) *ҡ.* йәштәрҙең ауылдан тауыҡ-фәлән алып китеп, яланға сығып бешереп ашауы — *выходить на страду*

БАҠСА I (ҡыҙыл, урта) *и.* ишек алды — *двор*

БАҠСА II: САУЫЛ БАҠСА (ҡариҙел) *и.* емеш баҡсаһы — *фруктовый сад*

БАҠТА (дим, көнсығыш диалект, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* 1. Ҡаулан — *слинявшая шерсть животных.* 2. (ҡыҙыл) Һарыҡтың ҡырҡып алынған яҙғы йөнө — *овечья шерсть весенней стрижки.* Баҡтанан ғына эштәлгән йурған ине. 3. Һарыҡ йөнөнөң мамығы — *пух овечьей шерсти.* Баҡтаһы ҡалҡҡас, һарыҡтың йөнөн ҡырҡалар. 4. (мейәс, эй) Һарыҡ йөнөнөң эреһе, шырты — *грубая овечья шерсть*

БАҠТИҺӘҢ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эй) *м. һ.* баҡһаң — *оказывается*

БАҠТЫРЫУ I (ҡариҙел, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, эй) *ҡ.* 1. Тураһын әйтеү — *сказать прямо.* Баҡтырғанса әйттем (ҡыҙыл). ◊ Күҙен баҡтырыу *(дөрөҫөн күҙгә ҡарап әйтеү)* — *сказать правду в глаза.* 2. (урта) Аптыратыу — *озадачить*

БАҠТЫРЫУ II (һаҡмар) *ҡ.* дауалатыу — *заставить лечить*

БАҠТЫРТЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* күҙләштереү — *очная ставка*

БАҠҮЛӘН (дим) *и.* 1. Ҡаҙ үләне — *лапчатка гусиная.* 2. Юл япрағы — *подорожник*

БАҠШЫЛЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* алдан әйтеү, күрәҙәлек ҡылыу — *гадать.* Эй, ошо ҡарт пуһа, баҡшылланыр ҙа торор

БАҠЫЙ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Мәңгелек — *вечность.* 2. *с.* мәңге — *вечный.* Ахирәт кенә баҡый, бу донйа фаный

БАҠЫЙ II (гәйнә, урта урал, һаҡмар) *и.* ҡарый — *престарелый человек*

БАҠЫЙ III (гәйнә) *с.* абыныусан — *спотыкающийся (о человеке)*

БАҠЫЙАС (һаҡмар) *с.* төтөмлө — *ноский (об одежде)*

БАҠЫРҒАС (ҡариҙел) *и.* ижау — *половник*

БАҠЫРСА (дим) *и.* ижау — *половник*

БАҠЫРСАҠ (салйоғот, эй) *и.* һыбыҙғы — *дудка.* Баҡырҡыс (урта урал), баҡыртма (гәйнә)

БАҠЫРТЫУ (эй) *ҡ.* тиргәү — *ругать.* Баҡыртһаҡ сығып китә лә гилә

БАҠЫРТӘТӘЙ (гәйнә) *и.* арыш араһында үҫкән күк сәскә — *василек полевой*

БАҠЫРЫУ (дим, гәйнә, ҡариҙел, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *ҡ.* аҡырыу — *кричать.* Көн буйына балдарға баҡырып утыра (урта урал). Ишетмәй бит ул, нығыраҡ баҡыр (ҡыҙыл)

БАҠЫТ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* һыуҙа оҙаҡ ятҡан ағас — *древесина, пропитанная водой*

БАҠЫТЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ағастың һыуҙа оҙаҡ ятып шешенеүе — *разбухать (о валежнике)*

БАЛ I: БАЛ БОРОУ (мейәс) *ҡ.* балды кәрәҙҙән айыртыу — *откачивать мед.* Бал һыҡтырыу, бал һиптереү (эй), бал йелпетеү (урта), бал өрҙөртөү (мейәс)

БАЛ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сайыр — *живица.* Тет ағач балы

БАЛА I (гәйнә, көнсығыш һәм көньяҡ диалекттар, урта урал) *с.* 1. Йәш — *молодой.* Бала ғайын. Бала йүкә. 2. Ваҡ — *мелкий.* Бала сәс. 3. (көнсығыш, көньяҡ һәм төньяҡ-көнбайыш диалекттар) Бәләкәй — *маленький.* Бала йылға ғына анда (төньяҡ-көнбайыш). Бала йаулыҡ. Бала мендәр. Бала сана (төньяҡ-көнбайыш, урта урал)

БАЛА II (һаҡмар) *и.* ир бала — *мальчик, сын.* Пер ҡыҙлар йуҡ, бөкөл балалар гитте. Һуңғы йылларҙа күберәк балалар тыуа, ҡыҙлар аралаш ҡына. ◊ Бала йәнле *(кеше)* — бала яратыусан — *любящий детей душой (о человеке)*

БАЛА III: ЙӨҘЛӨКЛӨ БАЛА (ырғыҙ) *и.* бөркәнсекле бала — *ребенок, рожденный в сорочке*

БАЛАБЕСӘЙ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* бесәй балаһы — *котенок*

БАЛАБИК (мейәс) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный самотканый половик.* Балабикты күп һуҡты инде инәйем

БАЛА ГҮРПӘ (көнсығыш диалект) *и.* төлкө босҡағынан тегелгән әбейҙәр туны — *шуба, сшитая из лоскутков лисьих шкур для старух*

БАЛАҒАС (гәйнә) *с.* бәләкәс — *маленький.* Балағас сыу

БАЛАҒОС (урта) *и.* айырылған ҡорт күсе — *молодой пчелиный рой*

БАЛАЙАН (ҡыҙыл) *и.* ҡарсығаның уртансы себеше — *средний птенец ястреба*

БАЛА ҠАБЫ (дим) *и.* һуңғылыҡ — *послед.* Бала ғапсығы (урта)

БАЛАҠАС (арғаяш) *и.* йәлдәү — *горловина верши.* Мурҙаның балаҡасын имгәткәндәр

БАЛАЛАУ (салйоғот) *ҡ.* елгәргестән үткән ашлыҡтың ҡолаҡҡа айырылыуы — *рассортировка зерна веялкой*

БАЛАЛЫҠ (мейәс) *и.* балаятҡы — *матка*

БАЛАПАН I (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йыуантыҡ кеше — *толстяк.* 2. (ҡыҙыл) *с.* тос — *тяжеловесный.* 3. (арғаяш) *и.* бәпес — *грудной ребенок.* 4. Сабый — *младенец*

БАЛАПАН II (ҡыҙыл) *и.* бөркөт йәки ҡарсығаның ирәбе себеше — *сильный птенец беркута или ястреба*

БАЛАПАН III (ырғыҙ) *и.* әсмүхә — *восьмушка.* Бер балапан сәй алдым

БАЛА-СУЛА, БАЛА-СҮРӘ (һаҡмар) *и.* бала-сағa — *детвора.* Бала-сула ҡайҙан килеп тулдәле мында?

БАЛАҪ (дим, урта, эй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный самотканый половик*

БАЛА ТЕШ (урта, һаҡмар) *и.* һөт теше — *молочный зуб*

БАЛА ТӨШ (урта) *и.* төш алды — *предобеденное время.* Ҡойаш тауҙан йаҡшы уҡ күтәрелеп, бала төш йетеп килә ине инде

БАЛАУЫҘҒАРЫН (ырғыҙ) *и.* таҙғарын — *сычуг*

БАЛАУЫҘЛАНЫУ (дим) *ҡ.* башаҡтағы ашлыҡтың өлгөрөүе — *затвердение (о зернах)*

БАЛҒА I (төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *и.* 1. Сүкеш — *молоток.* 2. (эй) Салғы сүкеше — *молоток для отбивания косы.* 3. (ҡыҙыл) Ҙур сүкеш — *молот, кувалда*

БАЛҒА II (урта) *и.* солоҡ соҡой торған бәләкәй балта — *топорик для долбления борти.* Солоҡ соҡомаға балға һорап килгәйне Ғәфүрҙең малайы

БАЛҒАТҮШ (мейәс, салйоғот) *и.* салғы сүкеүҙә ҡулланыла торған түш — *маленькая наковальня для отбивки косы*

БАЛҒАШЫҠ (дим, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* балғалаҡ — *чайная ложка.* Балҡашыҡ (дим, урта, төньяҡ-көнбайыш)

БАЛДАҠ I: СЫҢҒАЛЫ БАЛДАҠ (ҡыҙыл) *и.* ваҡ ҡына тәңкәләр ҡуйылған балдаҡ — *звенящее кольцо с мелкими монетами.* Сылтыраҡты балдаҡ (мейәс)

БАЛДАҠ II (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡуныс — *голенище.* Кейеҙ ҡата ҡыҫҡа балдаҡлы була (төньяҡ-көнбайыш). 2. Бейәләй ҡунысы — *резинка варежек.* Биәләйнең балдағын ҡыҫҡа итмәскәйе (гәйнә)

БАЛДЫҘ (мейәс, эй) *и.* 1. Ҡәйнеш — *шурин (младший брат жены).* Балдуҫ (мейәс, салйоғот), балдыз (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал), балтыз, балтыҙ (ҡариҙел). 2. (дим, мейәс) Ҡатындың һеңлеһе *(иренә ҡарата)* — *свояченица (младшая сестра жены).* Балдыз (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал), балтыз, балтыҙ (ҡариҙел, урта)

БАЛДЫҠАЙ (ҡыҙыл) *и.* — *клевер*

БАЛДЫР (дим, ырғыҙ) *и.* балтыр — *икры ног*

БАЛДЫРҒАН (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* балтырған — *борщевник*

БАЛИНӘ: БАЛИНӘҺЕ БУЛЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* әсә булыу — *стать матерью.* Бер балинәһе буғас, әбейҙәрҙе саҡырып алаһың (ҡыҙыл)

БАЛЙЫ (һаҡмар) *и.* солоҡ соҡой торған бәләкәй балта — *топорик для долбления борти*

БАЛЛЫ БӘБӘНӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Клевер. 2. (дим, ҡариҙел) Күк һөтләгән — *медуница*

БАЛСЫҠ: ЭНӘДЕ БАЛСЫҠ (мейәс) *и.* һары балсыҡ — *желтая глина*

БАЛСЫҠ БАҘАР (арғаяш) *и.* өй түшәменең балсығын тотоп ята торған арҡыры бүрәнә — *самое верхнее поперечное бревно дома*

БАЛСЫМАҠ (һаҡмар, ырғыҙ) *с.* бысый *(икмәккә ҡарата)* — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Ҡунаҡ көтөп торғанда ғына икмәгем балсымаҡ булып әрәм булды лабаһа (һаҡмар)

БАЛТА: БАЛТА ҒЫНЫ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* һәлпәк — *чехол для топора (носимый на поясе).* Балта ғабы (урта) — һәлпәк. Балта имесәге, балта ҡолағы (һаҡмар), балтасаҡал (гәйнә), балта һаҡалы (ҡыҙыл) балта һағағы — *бородка топора.* Балта дүдә (гәйнә) балта төйҙәһе — *обух топора.* ◊ Балтаһы һыуға гитеү (мейәс) етем ҡалыу — *остаться сиротой.* Балта менән һумлау (урта) килбәтһеҙ эшләү — *делать грубо.* Мынһы балта менән һумлаған кеүек насар эшләнгәйне

БАЛТАҠАН (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *с.* бер һүҙҙе өҙмәй ҙә ҡуймай һөйләүсе — *любящий много раз повторять одно и то же*

БАЛТА ҠОРОСО (дим) *и.* балта беҙе — *острие топора.* ◊ Балта ҡабы (гәйнә) бер һүҙҙе ҡат-ҡат һөйләүсе кеше — *трепач*

БАЛТАС (һаҡмар) *и.* аймаҡ исеме — *название родового подразделения.* Алар балтас аймағынан

БАЛТҮТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* үҙеңдән өлкән туған тейешле ҡатын-ҡыҙға иркәләп өндәшеү һүҙе — *форма ласкательного обращения к старшей родственнице.* Балтүтәйем ҡайтҡан

БАЛТЫР (арғаяш) *и.* бот ите — *ляжка*

БАЛ ҮҪЕМЛЕГЕ (дим) *и.* бал ҡорттарына ҡуйыла торған күк сәскәле еҫле үлән — *трава медовка*

БАЛЫҠБАЛА (гәйнә) *и.* селбәрә — *мальки рыб*

БАЛЫҠ ИШКӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* балыҡ ҡанаты — *плавники рыбы*

БАЛЫҠ ЙАҢАҒЫ (дим) *и.* айғолаҡ — *жабры*

БАЛЫҠ ҠАПСЫҒЫ (урта) *и.* балыҡ тәңкәһе — *рыбья чешуя.* Балыҡ ҡабағы (дим)

БАЛЫҠСЫЛАУ (мейәс, урта, урта урал) *ҡ.* балыҡ тотоу — *рыбачить.* Абыҙыйым балыҡсылап йөрөй (урта урал)

БАЛЫҠСЫ ӨЙРӘК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* беле — *большой крохаль*

БАЛЫУАН I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* бәһлеүән — *богатырь.* Бәлеүән (һаҡмар)

БАЛЫУАН II (эйек-һаҡмар) *и.* тыйғыса — *притужальник*

БАНАР (ҡариҙел) *и.* монар — *марево*

БАП I (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ, эй) *и.* ҡиәфәт, сүрәт — *вид.* Инәйең ниндәй баптарға кермәне инде һеҙҙе үҫтерәм тип (эй). Бөтеннәй оҡшамаған бапҡа кереп китә (төньяҡ-көнбайыш)

БАП II (һаҡмар) *и.* оҫталыҡ — *мастерство.* Ул аш-һыу тирәһенә тепте баплы

БАП III (һаҡмар) *и.* тәм — *вкус*

БАП IV (һаҡмар) *и.* тәрбиә — *уход*

БАПАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* яман, ҡотһоҙ — *неуютный.* Һатта бапаҡ булыпөткән өй, саңнанып (һаҡмар)

БАПЛАП (туҡ-соран, һаҡмар) *р.* 1. Оҫталарса, оҫталыҡ менән — *мастерски.* Ашты баплап бешерә инде ул (һаҡмар). 2. Ентекләп — *детально.* Ул хәбәрҙе баплап һөйләй инде (туҡ-соран)

БАППАҒҮЛӘН (эй) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Баппағүлән бағүлән

БАПЫМБАШ (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БАРА (урта) *и.* Ҡөрьән бите — *страница Корана*

БАРАБАН (эй) *и.* бал һурҙыртҡыстың иләге — *сито медогонки.* ◊ Йарыҡ барабан *(артыҡ ҡысҡырып һөйләшә торған кеше)* — *крикун (букв. треснутый барабан)*

БАРАБАР (ҡыҙыл, һаҡмар, эй) *р.* бәрәбәр — *одинаково, одинаковый; тождественно, тождественный.* Минең менән барабар эшләй ул (һаҡмар). Бер ҡаҙаҡ майыңа барабар инде шул (эй)

БАРАМАТ (урта) *и.* ауылсы — *человек, шатающийся по деревне*

БАРҘЫҠ (эй) *и.* етешлек — *достаток.* Барҙыҡ белән торғанға йетәмә, балдарын уҡытты ул Хужый ғайтҡас

БАРКАТ (мейәс) *и.* бәрхәт — *бархат*

БАРҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* быжҡылдау — *крякать.* Үрҙәкләр барҡылташа

БАРЛЫ (эйек-һаҡмар) *с.* хәлле — *зажиточный.* Барлы гешеләр бар инде уыл ауылда

БАРЛЫ-КӨРЛӨ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* етеш, бай — *зажиточный, зажиточно.* Ғүмер буйы барлы-көрлө йәшәне (төньяҡ-көнбайыш). Барҙы-гөрҙө (эй). Барҙы-гөрҙө гешегә барғас, бирешмәнеләр һуғыш сағында ла

БАРМАҒА (гәйнә, урта) *ҡ.* барырға — *идти.* Бармаға булдыра алмайым (гәйнә)

БАРМАҠ: БАШТАЙ БАРМАҠ (ырғыҙ) *и.* баш бармаҡ — *большой палец.* Балалы өйрәк (ырғыҙ), балан өйрәк (һаҡмар), балан өрәк, балан өйрәк (арғаяш), балан бармаҡ (дим), палан бармаҡ (гәйнә), бур бармаҡ (мейәс), сөбәбә бармаҡ (һаҡмар), уҡбармаҡ (эй) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец.* Урта тирәк (гәйнә, ырғыҙ) *и.* урта бармаҡ — *средний палец.* Ҡубыҙ уйын (гәйнә) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец.* Сөлдөрсөмәк (ырғыҙ). Кескенә бүбәк (ырғыҙ) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец.* Әнсә бармаҡ, әнчә бармаҡ, әнәсә бармаҡ, әнәчә бармаҡ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш), әнәсә бармаҡ (дим). Чеҙелек, чыңылиҡ, чыңырыҡ бармаҡ (гәйнә). Чәнтей барнаҡ (төньяҡ-көнбайыш)

БАРМАҠСЫ (дим, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* уймаҡ — *наперсток.* Бармаҡсын (ҡыҙыл, урта урал)

БАРМАҠСЫН (мейәс) *и.* 1. Ҡаты тиренән эшләнгән уймаҡ — *наперсток из жесткой кожи.* 2. (эй) Бирсәткә — *перчатки.* 3. Һалҡында эшләгәндә бармаҡтарға тиренән тегелгән ҡулайлама — *специально сшитые для пальцев меховые чехлы, используемые во время работы в холодную погоду*

БАРМАН (эйек-һаҡмар) *и.* фарман — *указ, приказ.* Барҙыҡы барман белән, йуҡтыҡы дарман белән

БАРНАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бармаҡ — *палец*

БАРНИК (мейәс, урта) *и.* сәйгүн — *чайник (фарфоровый для заварки чая)*

БАРСАЛАУ (дим, урта) *ҡ.* биҙәк төшөрөү — *делать узоры.* Барсалап тороп тегәбеҙ ҡара белән буйлатып (урта)

БАРСАЛЫ (эй) *с.* биҙәкле — *узорчатый.* Барсалы тауар

БАРСАҺЫ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* бөтәһе — *все*

БАРСЫЛЛЫҠ (һаҡмар) *и.* муллыҡ — *достаток*

БАРҪ (һаҡмар, эй) *с.* ҡаты, тығыҙ — *плотный (о теле).* Барҫ итле ат (һаҡмар)

БАРТАБАН (һаҡмар) *р.* бирьяҡҡа — *сюда, в эту сторону.* Бартабан килә, кереүе бар

БАРТАНДАУ, БАРТАН ИТЕҮ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* 1. Үсегеү — *таить злобу.* 2. (урта урал) Үпкәләү — *обижаться.* Бартандай ҙа йөрөй, бер һүҙ күтәрмәй

БАРТАНСЫЛ (төньяҡ-көнсығыш) *с.* үсексән, кенәле — *обидчивый, вредный*

БАРЫМ (урта, һаҡмар) *и.* көс, хәл — *сила.* Барымың йуҡ шул, ҡустым (һаҡмар)

БАРЫМҺЫҘ (урта, һаҡмар) *с.* арымтал — *слабый, быстро устающий (о лошади)*

БАРЫМТА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡаршы саҡырыу — *ответное приглашение в гости.* Барымтаһын ҡайтарыр гәрәк (ҡыҙыл)

БАРЫШЛАНДЫРЫУ (дим) *ҡ.* һатыу итеү — *барышничать*

БАСИСА (әй) *и.* шырттан тартылған иң юғары сортлы етен — *высший сорт кудели*

БАСЛЫҠ (гәйнә) *и.* 1. Күтәрмә — *крыльцо.* 2. Баҫҡыс — *ступенька*

БАСМА (гәйнә) *и.* ситса — *ситец*

БАСТИЛ (дим) *и.* мендәр ҙурлығындағы бәләкәй түшәк — *ватная подстилка для сидения*

БАСТИТ, БАШТИТ (урта) *и.* ваҡ бәлеш — *пирожки мясные*

БАСУДНИК (мейәс) *и.* һауыт-һаба кәштәһе — *полка для посуды*

БАСЫУ ҠАНДАЛАСЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* еңгәсәй — *солдатик*

БАСЫУ ТУРҒАЙЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

БАСЫМ (кариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* йыуаш — *кроткий (о человеке).* Басымға баҡа баш

БАСЫНЫУ (гәйнә) *ҡ.* әйбер сигеү — *заниматься вышиванием*

БАҪА (урта) *и.* баҫмаҡ, гармун теле — *клавиш.* Гармун баҫалары эшләмәй

БАҪАУ (ҡыҙыл) *и.* баҫа — *посконь*

БАҪАҠАЙ (һаҡмар) *и.* баҫҡыс — *ступенька*

БАҪАЛҠАЛЫ (урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* баҫалҡы — *скромный (о человеке).* Баҫыңҡалы (туҡ-соран, һаҡмар). 2. Йыуаш — *кроткий.* Баҫыңҡалыны баҡа баҫыр (һаҡмар)

БАҪҠЫС (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Күтәрмә — *крыльцо.* Батҡыс (дим, урта). 2. (төньяҡ-көнсығыш, урта) Түбәсәй — *заглушка (у самовара).* Басҡы (мейәс)

БАҪМА I (көньяҡ диалект, төньяҡ-көнсығыш) *и.* киндер буйлығында ун ете әйтем *(утыҙ һабаҡ)* еп — *тридцать ниток при счете нитки-основы (в домашнем ткачестве).* Баһма (ҡыҙыл), басма (төньяҡ-көнбайыш)

БАҪМА II (мейәс, урта) *и.* төрткө — *пятно.* Әйберә баҫма-баҫма ғына сыбар. Баһма сыбар (ҡыҙыл)

БАҪМАҠ I (мейәс, әй) *и.* 1. Баҫма — *мостки.* 2. (мейәс) Баҫҡыс — *лестница.* 3. (арғаяш, мейәс) Күтәрмә — *крыльцо.* 4. (арғаяш) Түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

БАҪМАҠ II (ҡыҙыл, урта) *и.* этмә — *западня (на птиц)*

БАҪМАҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йыш барып бер кешене йонсотоу — *утомлять человека частым посещением.* Баҫмаҡтаны лаһа был арала Ғәйней

БАҪМАЛАУ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* артынан килеү — *идти следом.* Ҡыҙыҡ бит, бала-саға шуға баҫмалай (һаҡмар)

БАҪМАЛАТЫП (ырғыҙ) *р.* артынса — *следом.* Мин уға ашыҡмай аҙағыраҡ килергә ҡушҡайным, ә ул баҫмалатып килеп тә йеткән

БАҪМАЛЫ (урта) *с.* күкһелләнеп торған — *мглистый.* Көн баҫмалы булып китһә, көн монары төшкән тейләр

БАҪМАНСЫЛЫҠҠА БАРЫП (туҡ-соран) *ҡ.* баҫып алырға ынтылып — *стремясь оккупировать*

БАҪМАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* яҡын юлатмау — *близко не подпустить.* Ҡыҙыҡай ҙа баҫмай, ҡайтмайым тей ҙә ғуйа. ◊ Маң баҫмау (мейәс) килешергә теләмәү — *не соглашаться*

БАҪРАУ (урта) *ҡ.* баҫырыу — *наглухо накрыть, закрыть*

БАҪТЫҒЫУ (ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар, әй) *ҡ.* баҫлығыу — *бредить во сне.* Йоҡтағанда баҫтығып-баҫтығып ала балаҡайым, ҡурҡҡан ахры (урта урал). Бастығыу (төньяҡ-көнбайыш)

БАҪТЫРҒЫС I (эйек-һаҡмар) *и.* салғы шынаһы — *клин-закрепитель (у косы)*

БАҪТЫРҒЫС II (әй) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

БАҪТЫРМА I (дим, урта) *и.* 1. Кәбән башына салап бәйләп һалына торған сыбыҡ — *гнет из нескольких ветвей для стога.* Баҫырма (ҡыҙыл). 2. (һаҡмар) Кәбән өҫтөнә һалынған ағас — *слега для стога.* Баҫырма (дим, урта). 3. (урта) Баҫрау — *слега*

БАҪТЫРМА II (дим, эйек-һаҡмар) *и.* салғы шынаһы — *клин-закрепитель (у косы)*

БАҪТЫРЫҠЛАУ (урта) *ҡ.* артынан йөрөү — *ходить по пятам.* Баҫтырыҡлап йөрөй ирен

БАҪТЫРЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Тауыҡты себеш сығарырға ултыртыу — *посадить курицу насиживать цыплят.* 2. Кеше итеү — *поставить на ноги кого-то (вывести в люди)*

БАҪТЫРТЫУ (әй) *ҡ.* баҫтырыу — *гнаться за кем*

БАҪЫҠ (мейәс) *с.* баҫалҡы — *спокойный (о человеке)*

БАҪЫМСАҠ (урта) *и.* бур ҡорт — *пчела-воровка*

БАҪЫП: БАҪЫП ЙАУЫУ (мейәс, туҡ-соран, әй) *ҡ.* оҙаҡ яуыу *(ямғыр тураһында)* — *идти продолжительно (о дожде)*

БАҪЫПИРЕҮ (мейәс, һаҡмар, әй) *ҡ.* көсләп биреү — *отдать насильно.* Әүәле геше ҡыҙҙы кейәүгә баҫыпирҙе лә ғуйҙы (һаҡмар)

БАҪЫУ I (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* өйкәү — *натереть что (повредить трением).* Ат арҡаһын эйәрҙән баҫтырған (ҡыҙыл)

БАҪЫУ II (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Һуғыу — *молотить (хлеб).* Комбайндар баҫмай, йамғыр булды бит. 2. (мейәс) Эшкәртеү — *возделывать.* Йер баҫыу

БАҪЫУ III: МАЙ БАҪЫУ (дим) *ҡ.* май яҙыу — *сбивать масло*

БАҪЫУ IV (урта) *ҡ.* һүндереү — *выключать.* Мынау илектерҙе баҫ әле, улым

БАҪЫУ ҠАНДАЛАҺЫ (урта) *и.* ҡыр ҡандалаһы — *клоп полевой*

БАҪЫШЫУ (урта) *ҡ.* баҫтырышыу — *гнаться друг за другом.* Баҫышып йөрөгәннәр урамта

БАТАҺЫН: БАТАҺЫН УҠЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҙур эште тамамлау — *завершить большую работу*

БАТИМА (ҡыҙыл, һаҡмар) *и. Фатима (женское имя)*

БАТИСАҠ (дим) *и. батист*

БАТҠЫЛЫҠ (арғаяш, дим) *и.* батҡаҡлыҡ — *топь*

БАТҠЫЛЛЫҠ (урта) *с.* батҡыл — *топкий*

БАТҠЫС (дим, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* баҫҡыс — *лестница*

БАТЛЫҒЫУ (дим) *ҡ.* баҫлығыу — *бредить во сне*

БАТМА (урта) *и.* баҫма — *издание*

БАТМАН I (ҡыҙыл) *и.* һаҙаҡ — *колчан*

БАТМАН II (дим) *и.* мөгәрәп — *погреб.* Ҡаймаҡ әнә шунда батманда

БАТМАНСЫҠ (ҡыҙыл) *и.* күнәсек — *небольшой сосуд, сделанный из полого ствола дерева*

БАТУЛ (мейәс, әй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный самотканый половик.* Хатыны эшкә шәб икән, әллә күпмә батул һуҡҡан (мейәс)

БАТУН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йыллаған һуған — *лук-батун*

БАТШАЙ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* Урта Азияла ныҡ таралған йоҡа ебәк туҡыма — *среднеазиатская шелковая ткань.* Батшай сапан (ҡыҙыл)

БАТЫЛ БУЛЫУ (урта) *ҡ.* батыу, юғалыу — *застрять.* Киттеләр ҙә батыл булдылар

БАТЫНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* баҙнат итеү — *осмеливаться.* Миңә батына алмай ул бик, бөжләй

БАТЫР I (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тырыш — *старательный.* Эшкә бик батыр түгел. Батыр эшләү *(еренә еткереп, тырышып эшләү)* — *работать с усердием.* Батырып эштәү (әй)

БАТЫР II (кариҙел) *и.* 1. Юл япрағы — *подорожник малый.* 2. Юл япрағының сәскәһе — *цветок подорожника.* Батыр йафраҡ (гәйнә)

БАТЫР III (дим) *и.* ҡаҙау һурғыс — *гвоздодер*

БАТЫРҒЫС (һаҡмар) *и.* шыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

БАТЫРМАҠ (дим) *и.* батырғыс *(ҡармаҡты һыуға батырғыс)* — *грузило.* Ҡармаҡҡа батырмаҡ эшләб алдым

БАТЫРЫП (төньяҡ-көнбайыш) *р.* туйғансы — *вдоволь.* Батырыб аша

БАТЫУ (көнсығыш диалект, туҡ-соран, урта) *ҡ.* барыу, ярау — *идти, соответствовать.* Һиңә, ағай, хәрби кейем килешә, тик эфисәр пагуны ғына батмай, тине (урта)

БАУ АУЫРЫУЫ (ҡыҙыл) *и.* ыуа — *суставной ревматизм*

БАУҘАЛЫП (ҡыҙыл) *р.* иҫһеҙ көйө — *бессознательно.* Ҡалҡмай ҙа, бауҙалып тик йата. 2. (ҡыҙыл, әй) Уҡмашып — *висеть цепляясь друг за друга (о пчелах).* Ҡорт бауҙалып тора (ҡыҙыл). Бауланыу (эйек-һаҡмар)

БАУҘЫ ЙАУҘЫҠ (мейәс) *и.* ҡушъяулыҡ — *спаренный платок, которым покрывались молодые и средних лет замужние женщины*

БАУЛАНДЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ауырыҡһындырыу — *чувствовать тяжесть, ломоту в теле*

БАУЛАУ, БАУЫЛАУ (урта) *ҡ.* бәйләү — *завязывать.* Баланды бауылап әләһең

БАУЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Яман тауыш сығарыу — *кричать дурным голосом.* Кәзәң бауылдай түгелме? 2. Аҡырыу — *орать.* Ниңә бауылдайһың?

БАУЫЛЫУ (дим) *ҡ.* мауығыу — *увлекаться.* Малларға бауылып тик торам

БАУЫР: БАУЫР АҪТЫ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, әй) *и.* кеше, хайуан һәм ҡоштарҙың ҡорһаҡ аҫты — *пах.* Йамғырҙан һуң дәрән кисеүҙең һыуы аттың бауыр аҫтынан булды (әй). ◊ Ней бауыр (арғаяш) ни тиклем — *сколько.* Бауыр аҫтынан йел үтеү (һаҡмар) үҫә төшөү — *подрасти.* Балалар йортонда бауыр аҫтынан саҡ ҡына йел үткәйне, күҙе-башы тыуған ауылға ҡарай боролор булды ла ғуйҙы бит бахырҙың. Бауыры ғалҡыу (көнсығыш диалект), бауыры ҡатыу (һаҡмар), үҫеү, үҫеп етеү — *вырасти (о человеке).* Улымдың баҫуыры ғалҡһа бирешмәҫ инем дә (әй). Бауыр баҫыу (ырғыҙ) эйәләшеү — *привыкать к кому-чему*

БАУЫР АҒАСЫ (дим, урта) *и.* борғоса — *пришва (в домашнем ткачестве).* Бауыр ағачы (минзәлә)

БАУЫРҒАЛЫҠ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* айыл — *подпруга.* Бауырһалыҡ (мейәс). Бауылтырыҡ (урта)

БАУЫРҘАП: ЙЕР БАУЫРҘАП (төньяҡ-көнсығыш) *р.* ергә тейә яҙып — *низко над землей.* Ыласын йер бауырҙап оса

БАУЫРҘАУ (арғаяш) *ҡ.* тирене һоло иҙелмәһендә екетеү — *пикелевание кожи в овсяном растворе*

БАУЫРҘЫҠ (көнсығыш диалект) *и.* айыл — *подпруга.* Бауырлыҡ (һаҡмар)

БАУЫРМАЛ (көнсығыш диалект) *и.* терәк мал — *основа, фонд (о скотине).* Ата малы — бауырмал (ҡыҙыл)

БАУЫР ҮЛӘНЕ (урта) *и.* шыршы үләне — *хвощ полевой*

БАХ-БАХ-БАХ! (минзәлә) *ы.* ат саҡырыу ымлығы — *междометие зова лошади*

БАХИЛА I (мейәс) *и.* 1. Тәрән итеп үрелгән бауһыҙ сабата, ҡата — *глубокие лапти-галоши без оборы.* Бахил (дим). 2. (әй) Һунар итеге — *охотничьи сапоги.* Абызыйымдың бахилаһы була туғайны аусыларға йөрөргә

БАХИЛА II (урта урал) *и.* буйға оҙон, ҡиәфәтһеҙ кеше — *человек высокого роста с некрасивой внешностью*

БАХМИС (һаҡмар) *и.* арғымаҡ — *рысак*

БАХТА (дим) *и.* баҡта — *шерсть-линька*

БАХЫР (дим) *и.* һалды туҡтатыр өсөн йылға уртаһына ҡағылған ағас — *кол, вбиваемый в середину реки для остановки плота.* Йылғаның әнә шул тәңгәленә бахыр ҡағылғайны

БАХЫРНИСА (гәйнә) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

БАҺАУ (һаҡмар) *и.* бағау *(бағана соҡоу өсөн тар йөҙлө бәләкәй балта)* — *топорик-долбежка*

БАҺЫРСЫҠ (һаҡмар) *и.* бахырҡай — *бедненький*

БАҺМА: БАҺМА ЙАМҒЫР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* оҙаҡ һибәләп яуған ямғыр — *моросящий продолжительный дождь*

БАҺРАУ (һаҡмар) *и.* өйкәлеүҙән малдарҙың, ҡоштарҙың аяҡтарында була торған ауырыу — *наминка (натертое, воспалившееся место на ногах животных и птиц)*

БАҺРАУ ҺӨЙӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* умрау, умрау һөйәге — *ключица.* Баҫырау һөйәге (әй). Баҫҡыстан осоп төшөп баҫырау һөйәге һынған тей

БАҺТЫРЫШ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* әбәк уйыны — *догонялка (игра)*

БАҺЫЛҠА (ҡыҙыл, мейәс) *с.* баҫалҡы — *спокойный (о человеке).* Баһылҡа геше баш баһып эштәй ҙә йөрөй. Бәләкәй ғыҙы шу тиктем баһылҡа (ҡыҙыл)

БАҺЫМ (һаҡмар) *и.* ырҙын — *гумно.* Кискә саҡлы баһымда эшләнек

БАҺЫМДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* яҡынлау *(йәш буйынса)* — *приближаться (по возрасту).* Ҡырҡҡа баһымдай

БАҺЫРЫҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыйыҡ тырансаларын баҫырып ятҡан ағас — *слега для придавления дранок на крыше*

БАҺЫРЫУ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* быҫырыу — *наглухо накрыть, закрыть.* Буҙаны баһырып ултыртһаң ҡабарып килеп сыға (ҡыҙыл)

БАҺЫРЫУ II (мейәс) *и.* баҫрау — *слега.* Баһырау (ҡыҙыл)

БАҺЫУ (ҡыҙыл) *и.* йәшелсә баҡсаһы — *огород.* Ҡыҙҙар баһыуҙа эштәй

БАШ I (көнсығыш диалект) *с.* тәүге — *первый.* Баш ҡар. ◊ Башын ашау, башына йетеү *(һәләк итеү)* — *губить.* Баш таштап *(ярһып китеп)* — *разгорячась.* Баш тарау (мейәс) килен алырға барған еңгәнең килен башын тарап тәңкә биреү йолаһы — *свадебный обряд причесывания волос невесты.* Баш һыйпау *(ҡәйнәнең тәңкә биреп килененең башын һыйпау йолаһы)* — *свадебный обряд поглаживания свекровью по голове невесты*

БАШ II (дим, ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *и.* сүпрә — *закваска.* Ҡымыҙға баш йаһабалаң (ҡыҙыл)

БАШ III (дим) *и.* мәһәр — *выкуп за невесту.* Баш ҫалдылар бөгөн

БАША (ҡариҙел) *и.* уҡ башағы — *наконечник стрелы*

БАШАҒАС (ҡыҙыл) *и.* киндерҙе һуға башлағанда ирешь башына ептәрҙе теҙә торған ағас — *палочка, при помощи которой основа прикрепляется к пришве (в домашнем ткачестве).* Башһалғыс ағасы (дим)

БАШАЙ I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* башаҡ — *колос.* Башай туҡманылар һуғыш уахытында (туҡ-соран). Һуғыш уахытында башайға күп йөрөлдө инде у (ҡыҙыл)

БАШАЙ II (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Башалтай — *шерстяные носки ручной вязки.* 2. (арғаяш) *и.* баш һабып туланан тегелгән ҡунислы аяҡ кейеме — *обувь с суконными голенищами.* Башойоҡ (салйоғот)

БАШ-АЙАҠ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Баш-айаҡ сығып китте (ҡыҙыл). ◊ Бәләһенән баш-айаҡ (әй) бәләле булмайыҡ — *от греха подальше*

БАШАҠ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бутау, малға бутап һалынған аҙыҡ — *месиво для скота.* Малға башаҡ бирәсе бар

БАШАҠ II (урта) *и.* ҡуҙаҡ — *стручок.* Башаҡай (дим)

БАШАҠ: СЕЛГӘР БАШАҠ (һаҡмар) *и.* ас башаҡ — *колос без семян*

БАШАҠЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* малға аҙыҡ бутау — *готовить месиво для скота*

БАШАЛАЙ (урта) *и.* 1. Башалтай — *шерстяные носки ручной вязки.* Башаҡай (дим, ҡыҙыл, урта), башатай (урта), башантай (дим). 2. (һаҡмар) Ҡунысһыҙ башалтай — *шерстяные носки ручной вязки без паголенка*

БАШ АЛМАҺЫ (арғаяш) *и.* лепкә — *родничок (у новорожденных)*

БАШАН (урта, һаҡмар) *и.* 1. Бүкән — *подушка (у телеги).* 2. (урта урал) Башы ҡайҙа һуҡһа, шунда йөрөгән кеше — *неуправляемый (о человеке)*

БАШБАУ (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта) *и.* арба һәм сананың алдында баҫрауға эләктерелә торған бау — *веревка на передке телег и саней для закрепления слеги*

БАШ-БАШҠА (урта, әй) *р.* башҡа-башҡа — *по отдельности.* Баш-башҡа һал бесәнде менә шулайтеп (урта)

БАШБӘЙҘӘМЕС (салйоғот) *и.* яулыҡ эсенән бәйләй торған материя — *повязка под платок*

БАШБӘЙРӘМ (эйек-һаҡмар) и. баш-тояҡ бешереп саҡырыу йолаһы — *приглашение гостей на голье*

БАШАУ МАЛ (урта урал) *и.* 1. Оҙаҡ йәшәгән мал — *скотина, содержанная много лет.* 2. (әй) Баш бирмәҫ *(кеше, мал)* — *непокорный (о человеке, животных)*

БАШЙАҪТЫҠ (дим, урта) *и.* бүкән — *подушка (у телеги)*

БАШЙЕП (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Арба һәм сананың алдында баҫрауға эләктерелә торған бау — *веревка на передке телеги и саней для закрепления слеги.* 2. (көнсығыш диалект) Баштандырыҡ йәнәшенә ҡуйылған сепрәк — *тряпка, поставленная рядом с полочкой, при помощи которой основа прикрепляется к пришве (в домашнем ткачестве)*

БАШКИҘЕҮ (эйек-һаҡмар) *и.* хәситә — *женское нагрудное украшение из монет.* Башкиҙеү бер-ике кила була

БАШКӨЛЛӨ, БАШКӨЛЛӘЙ (һаҡмар) *р.* бөтөнләйгә — *навсегда.* Йаңы донйаға — китаптар донйаһына башкөллө инеп йуғалаһың да, тамаҡ ас, өҫ йаланғас булыуҙы ла онотаһың. Башкөллөй (ырғыҙ), башкөлли (төньяҡ-көнбайыш)

БАШКӨН (гәйнә) *и.* дүшәмбе — *понедельник*

БАШ-КҮҘҘЕ: БАШ-КҮҘҘЕ БУЛЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* йәмәғәтле булыу — *жениться, выйти замуж*

БАШҠАЛАНЫУ (көнсығыш диалект, көньяҡ диалект) *ҡ.* ата йортонан башҡа сығыу — *отделиться хозяйством от родителей.* Атаңдар менән бергә тораһыңмы әле, улым, әллә башҡаландыңмы? (һаҡмар)

БАШҠАРАМА (көнсығыш диалект) *и.* сана табандарының алғы яҡтағы кәкре баштарын тоташтырып торған ҡарама — *передние вязки саней*

БАШҠАРЫУ (мейәс, әй) *ҡ.* үҙгәреү — *изменяться.* Ситтә йөрөп ҡалай башҡарып киткән ҡыҙы (әй)

БАШҠАПСЫҠ (һаҡмар) *и.* башкүнәк — *сосуд, сшитый из шкуры головы лошади*

БАШҠОРТ КАФЫРЫ (дим) *и.* «һ» өнө менән һөйләшеүсе башҡорт — *башкир, употребляющий в языке звук «һ»*

БАШҠУРТ (урта, әй) *и.* башҡорт — *башкир.* Башҡырт (урта, урта урал)

БАШЛАНСЫҠ (эйек) *с.* башланғыс — *начальный.* Башлансыҡ уҡыу

БАШЛАНСЫҒАҒАС (урта) *и.* киндерҙе һуға башлағанда ирешбашына ептәрҙе теҙә торған ағас — *палочка, при помощи которой основа прикрепляется к пришве (в домашнем ткачестве)*

БАШЛАНТАЙ (дим) *и.* башалтай — *шерстяные носки ручной вязки*

БАШЛАУ I (эйек-һаҡмар) *ҡ.* баш һабыу — *пришивать голенище сапог к головкам*

БАШЛАУ II (урта, һаҡмар) *и.* йылға башы — *исток (реки).* Йылға башлауында ҡоҙоғо бар таҙа ғына (һаҡмар). Баштау (ҡыҙыл)

БАШЛАУ III (эйек) *с.* боронғо — *старинный.* Иһкеләрҙе белалмайым, алар башлау бит

БАШЛАШ I (урта) *р.* бер сығанаҡтан — *с общим источником (о реке).* Нәмәҙ Инйәр белән башлаш

БАШЛАШ II (урта) *р.* йәнәш — *рядом.* Башлаш йоҡланыҡ

БАШЛЫҠ I (урта) *и.* ҡайыш осон беркетеп ҡуя торған сыңға — *металлическое ушко ремешка*

БАШЛЫҠ II (дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Башкүнәк — *сосуд, сшитый из шкуры головы лошади.* 2. (эйек) Күҙлек — *сетка для лица (от пчел)*

БАШЛЫ ШӘКӘР (дим) *и.* эре киҫәкле шәкәр — *сахар комовой*

БАШМАҠ I (гәйнә) *и.* бер быҙаулар ике йәшлек һыйыр малы — *двухгодовалая телка*

БАШМАҠ II (урта) *и.* күндән тегелгән калуш — *кожаные галоши*

БАШМАҠАЙ, БАШМАҠТАНА (урта урал) *и.* башмаҡ — *годовалая телка.* Аҡ башмаҡай кетеүҙән ҡайтты

БАШМАҠ ҠАТА (мейәс) *и.* әрһеҙгә кейә торған тәпәшәк калуш — *неглубокие галоши для повседневной носки*

БАШМАҠ МАЙЫ (нөгөш) *и.* майҙың туртаһын йыйып, ҡабаттан иретеп алған май — *масло от повторного топления накипи масла*

БАШМАҠ САБАТА (гәйнә) *и.* йомро башлы сабата — *лапти с округленной головкой.* Башмаҡ сабатасын кейеп бейейләр иде ойоп...

БАШМАН (һаҡмар) *и.* ағас һауыт — *большая деревянная чаша.* Бал ҡарау өсөн башман йөрөтәбеҙ

БАШОЙОҠ (салйоғот) *и.* башалтай — *шерстяные носки ручной вязки.* Ике пар башойоҡ бәйҙәнем әле

БАШПАЛА (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* баш бала — *первенец.* Сәлимәнең башпалаһы йабыҡ ҡына икән (ҡыҙыл)

БАШ ПАҺЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Башты түбән эйеү — *опустить голову.* Баш паһа ойатынан. 2. *р.* киреләнмәй — *покорно.* Башын паһып эшләп тиг йөрөй

БАШ СҮМЕСЕ (дим, урта) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости.* Баш сүмес (әй), баш чүмеч (урта урал)

БАШТАҠ (гәйнә) *и.* 1. Шаян — *балагур.* Баштаҡ малай! Әйткәнне белми. 2. (урта урал) Уйында ла, эштә лә алда йөрөүсе кеше — *ведущий.* Ул һәр уаҡыт баштаҡ булды

БАШТАНДЫҒАҒАС (салйоғот) *и.* киндерҙе һуға башлағанда ирешбашына ептәрҙе теҙә торған ағас — *палочка, при помощи которой основа прикрепляется к пришве (в домашнем ткачестве).* Баштансыҡ (мейәс, әй), баштандырыҡ (әй), башлантырыҡ (ҡариҙел)

БАШТАН-ТАБАН (урта) *р.* баштан-аяҡ — *с головы до ног.* Баштан-табан кейҙереп ҡайтарҙы

БАШТАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* баш яһалыу *(кәбеҫтә, һуғанға ҡарата)* — *образование кошечки, головки (о луке, капусте).* Кәбеҫтә баштана

БАШТАНҠЫЫУ (һаҡмар) *ҡ.* аулаҡ өй ойоштороу — *организовать посиделки.* Әйҙә, беҙҙә баштанҡып алайыҡ әле

БАШТАНЫЫУ (һаҡмар) *ҡ.* кемде булһа ла оҙон юлға оҙатҡандан һуң йыйылып сәй эсеү — *ритуал чаепития после проводов кого-нибудь в долгую дорогу*

БАШТИРЕ: БАШТИРЕ БЕЛӘН (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *р.* бөтә яҡлап — *всесторонне.* Баштире белән уйлағанда эшләп була (төньяҡ-көнбайыш)

БАШТҮБӘН (урта) *и.* тау түбән — *в уклон.* Ат баштүбәнгә шәп барыр ул

БАШ: БАШТЫ БӘЙЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* йәмәғәтле булыу — *жениться, выйти замуж.* Бер башты бәйләгәс, торалар инде

БАШ ТҮНЕҮ (минзәлә) *ҡ.* мейе һелкенеү — *сотрясение мозга*

БАШТЫҒ ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* баш булыу — *быть главарем.* Тамыйан, Тиләү ошо Уралда баштыҡ иткәндәр

БАШТЫҠ (әй) *и.* 1. Күҙлек — *сетка для лица (от пчел).* 2. (ҡыҙыл, мейәс) Ҡолон нуҡтаһы — *недоуздок для жеребенка*

БАШТЫ ТАҪТАМАЛ (мейәс, әй) *и.* һөлгө — *полотенце с вышивкой на концах*

БАШУЛ (һаҡмар) *и.* тәүге ир бала — *мальчик-первенец*

БАШ ҺАРҠЫУЫ (ҡыҙыл) *и.* тау түбән — *уклон.* Бер тауҙы менеп баш һарҡыуына төшһәң, Ботай ауылы

БАШҺЫНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* буйһоноу — *подчиниться.* Бер кемгә лә башһынманы ул Таһир

БАШҺӘНӘК (һаҡмар) *и.* ос һәнәге — *вилы для завершения стогов*

БАШ: БАШЫ БЕЛӘН (ҡариҙел) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Башы белән бетте, йуҡ тием ҡый! Башы белән белмәйем!

БАШЫРЫУ (мейәс, урта урал, әй) *ҡ.* ошаҡлау — *доносить.* Белиндәге кешеләр бер-береһен башырҙылар (мейәс). Малайын башырып йөрөгән (урта урал). Үҙ ирең һине башырам теймә? (әй)

БЕҘ АҒАСЫ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* энәлек — *боярышник*

БЕҘЕ ҒАТЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* үтмәҫләнеү — *затупляться.* Бысаҡтың беҙе ғатҡан (арғаяш)

БЕҘ: СИГӘ БЕҘЕ (һаҡмар) *и.* итек табанын тегә торған беҙ — *шило для пришивания подошвы сапог*

БЕҘҺАП (ҡыҙыл) *и.* суртан балаһы — *щуренок*

БЕҘӘЛЕК (көнсығыш диалект, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Беләҙек — *браслет.* Борма беҙәлек (арғаяш) — *витой браслет.* Дамбаҡ беләҙек (дим) — *латунный браслет.* Көмөш беҙәлек (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) — *серебряный браслет.* Ҡаралтын беләҙек — *браслет из червонного золота.* Ҡауырҫын беләҙек (дим) — *перла-*

мутровый браслет. Ҡашты беҙәлек (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) — *браслет с камнем.* Сулпылы беләҙек (ҡыҙыл), ҡылдыраҡты беҙәлек (мейәс), сыңғалы беҙәлек (ҡыҙыл, мейәс) — *браслеты со звенящими монетами.* Шимә беләҙек (дим) — *тоненький узорчатый браслет.* 2. (көнсығыш диалект) Бейәләйҙең һырланып бәйләнгән ҡунысы — *резинка варежек.* 3. (арғаяш, ҡыҙыл) Сепаратор тәрилкәләре — *тарелки сепаратора.* 4. (арғаяш, эй) Ең осо — *манжета*

БЕҘӘЛЕК II (арғаяш) *и.* энәғараҡ — *стрекоза.* Беләҙек (урта)

БЕҘӘЛЕКЛЕК (урта) *и.* шаушаҡ *(беләҙек)* һөйәктәре — *кости запястья.* Беләҙеклек (дим, урта), беләҙектек (эй)

БЕЖӘҮКӘЙ (һаҡмар) *и.* быҙау — *теленок.* Быҙауҡай (урта урал), безәү, безәүкәй (туҡ-соран, һаҡмар)

БЕЗГӘКЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* себенләү — *метаться от укусов мух (о животных).* Безгәкләп ҡайтып китә һыйырлары, эҫе (һаҡмар). Безгәктәү (ҡыҙыл)

БЕЗГӘЛӘК (дим) *и.* тик тормаҫ кеше — *непоседа*

БЕЗДӘҢНӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* ултырып сыҙамау — *вести себя беспокойно.* Бездәңнәп тик йөрөй, бар сығып тор

БЕЗЕЛДӘК I (ырғыҙ) *и.* екән — *рогоз.* Безкелдәк (һаҡмар)

БЕЗЕЛДӘК II (урта) *и.* турғай төрө — *сверчок речной*

БЕЗЕЛДӘК III (урта) *и.* сүрәкә — *чижик (детская игра)*

БЕЗЕРЕКЛӘҮ (дим) *ҡ.* юрғалау — *идти иноходью (о лошади).* Безереклэп йуртыпара аты. Бызырыҡлау (урта)

БЕЗЛӘК ЛАМПЫ, БЕЗЛӘҮЕК (дим) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

БЕЗНИК, БЕЗНӘК (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* эт ҡарағаты — *паслен черный*

БЕЗНӘКӘҮ (дим) *и.* ҡырҡ тартмасы — *коробейник*

БЕЗӘҮ (дим) *и.* 1. Быҙау — *теленок.* Безәүкәй (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл) *ы.* быҙау ҡыуыу һүҙе — *слово для отгона теленка*

БЕЗӘҮКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* быҙауҡай *(иркәләү мәғәнәһендә)* — *теленочек (ласкательно-уменьшительное слово)*

БЕЗӘҮЛӘҮ (дим) *ҡ.* быҙау саҡырыу — *звать теленка.* Безәүкәйләү (ҡыҙыл)

БЕЙАҒА, БИАҒАЙ (гәйнә, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайнаға — *старший брат мужа*

БЕЙАНА, БЕЙАНАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйнә — *свекровь.* Минем дә килен ике бейанай белән торҙо. Биана, бианай (гәйнә), бейанай (минзәлә)

БЕЙАНДЫҘ (һаҡмар) *и.* бер йыллыҡ андыҙ — *девясил-одногодник*

БЕЙАТА, БЕЙАТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайны — *свекор.* Бейата, бейек ҡата, тип бейеп китәр ине. Биата (гәйнә), бейата (минзәлә)

БЕЙБАШТАҠ (һаҡмар) *с.* баш-баштаҡ — *своевольный.* Бейбаштаҡ бала булдың инде

БЕЙБАШТАҠЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* баш-баштаҡланыу — *своевольничать*

БЕЙЕК ЖИЛКӘ (минзәлә) *и.* мунда — *холка (часть шеи животных)*

БЕЙЕК ҠАНАТ (дим) *и.* ләжәнкә сана — *розвальни*

БЕЙЕКТЕЛЕК (мейәс) *и.* бейеклек — *высота.* Кеше бейектелегендә бер айыу килеп сыҡты

БЕЙЕМ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡәйнә — *свекровь.* Бейем улы биртеңгән, биртек-һәртек һорайым, ҡайным улы биртеңгән, ҡатыҡ-ҡотоҡ һорайым. Ундай йырларҙы бейем белмәһә, беҙ белмәйбеҙ (һаҡмар). Бием (минзәлә)

БЕЙЕҮСЕ (ҡыҙыл) *и.* торомтай — *пустельга.* Бейеүсе көйгәнәк (урта)

БЕЙӘ ГҮНӘГЕ (ҡыҙыл, урта) *и.* башкүнәк — *кадка (изготовленная из кожи головы или шеи лошади, коровы для доения кобыл)*

БЕЙӘ ҒОНАН (мейәс) *и.* ҡонажын — *кобыла от двух до трех лет*

БЕЙӘНЕҮ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* инаныу — *верить*

БЕЙӘ СИЛӘГЕ (мейәс) *и.* башкүнәк — *кадка (изготовленная из кожи головы или шеи лошади, коровы для доения кобыл)*

БЕЙӨТ, НЕЙӨТ (дим) *ҡ.* мөйәт — *хомутина.* Бөйәт (ҡариҙел), нөйәт (урта)

БЕЙӘ ҺӨТТӨГӘНЕ (эй) *и.* кәзә һаҡалы — *примула*

БЕКЕЙ (эй) *с.* бәләкәй — *маленький.* Бекей генә өй һалдыҡ

БЕЛ (мейәс) *и.* беле — *большой крохаль*

БЕЛГЕРТЕҮ (урта, эй) *ҡ.* белдереү — *известить.* Исмаһа, һат та йаҙмай белгертеп (урта)

БЕЛЕК (гәйнә, туҡ-соран, урта урал, эй) *и.* бәҫ — *достоинство.* Белеге бар аның (туҡ-соран). Белеге бумағас ней (урта урал)

БЕЛЕКЕЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* бәләкәй — *маленький.* Белекей малайы өйҙә ҡалған (төньяҡ-көнбайыш). Бетеки (гәйнә), бетекей, белкей (ҡариҙел), белекәй (мейәс)

БЕЛЕКТЕРЕҮ (урта) *ҡ.* төшөндөрөү — *разъяснять.* Баланы туҡмап белектерепумай

БЕЛЕМНЕК (дим) *и.* белем, уҡымыш — *образование.* Беҙҙә белемнекле кешеләр булған ул

БЕЛЕМСЕ (ҡыҙыл) *и.* 1. Бағымсы — *знахарь, знахарка.* 2. (ҡыҙыл, һаҡмар) Күрәҙәсе — *гадалка, предсказатель.* 3. (ҡыҙыл, мейәс, эй) Белгес — *специалист.* Бик белемсе ахутник булып һөйҙәй (эй) 4. (һаҡмар) *с.* уҡымышлы — *образованный.* Хәҙер халыҡ бик белемсе

БЕЛЕН (урта) *и.* ҡоймаҡ — *блины*

БЕЛЕШ (көнсығыш диалект) *и.* башҡорттоң урыҫ дуҫы — *русский друг, знакомый башкира.* Аҙна-ун көнгә Ырымбурға барам. Андағы бик шәп бер белешемдә ҡунаҡҡа саҡырырмын тигәйнем (ҡыҙыл)

БЕЛЕШТЕРМӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* белмәү— *не знать.* Үҙемдә үҙем белештермәй килеп әсәйемде ҡосаҡланым

БЕЛКЕРМӘҮ (нөгөш) *ҡ.* белдермәү — *не оглашать*

БЕЛМӘК (урта) *ҡ.* белеү — *знать.* Арйағын белмәк йуҡ

БЕЛМӘМ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* белмәйем — *не знаю*

БЕЛМӘН ИДӘГЕ, БЕЛМӘН КҮПШЕГЕ (урта) *и.* һөҙгөс — *дуршлаг*

БЕЛСӘН (урта) *и.* билсән — *осот.* Белсән беҙҙең баҡсала ла күб ул

БЕЛӘ, БЕЛӘН (көньяҡ диалект, ҡыҙыл) *б.* менән — *с.* Ҡул белә сәсергә булдыҡ (дим). Белән (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал), была, былан (урта), мынан, ман, мән (төньяҡ-көнсығыш)

БЕЛӘ БЕЛЕҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* белеү — *знать.* Белә белһәң, тылда ла шәп кешеләр кәрәк (ҡыҙыл). Белә белһәң, мин аны әллә ғасан ишеттем (ҡыҙыл)

БЕЛӘГАҒАСЫ (әй) *и.* тырпыса үҙәге *(өйөртөү өсөн)* — *стержень дуплянки.* Белагагаҫ (урта урал)

БЕЛӘҘЕК (дим) *и.* ең осо — *манжета*

БЕЛӘК (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* 1. Тотҡа *(сипарат, сар һәм ҡапҡанда)* — *ручка.* Сипарат беләге. Миҙагун беләге (ҡыҙыл). 2. (һаҡмар) Арбаның тимер үҙәге — *железная ось телеги*

БЕЛӘК БӘКӘЙЕ (мейәс) *и.* шаушаҡ *(беләҙек)* һөйәктәре — *кости запястья*

БЕЛӘКСӘ (арғаяш, урта) *и.* 1. Еңсә — *нарукавник.* 2. (урта) Шаушаҡ *(беләҙек)* һөйәктәре — *кости запястья*

БЕЛӘНДЕК (ҡыҙыл) *и.* намаҙлыҡ — *белая матерчатая подстилка, на которой совершают намаз*

БЕЛӘНЕҮ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, әй) *ҡ.* беленеү — *стать известным; быть заметным*

БЕЛӘҮ I (арғаяш, мейәс) *ҡ.* беләүләү — *точить (бритву).* Сәс бәкеһен беләү (арғаяш)

БЕЛӘҮ II (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *и.* Уңмаған икмәк — *неудавшийся (о хлебе).* Беләү буған әпәйем, баҫылған (әй)

БЕЛӘҮ III (дим) *и.* мәләү — *лопаточка (употребляемая для выкапывания корнеплодов)*

БЕЛӘҮҒОЙРОҠ (һаҡмар) *и.* бәләкәй беләү — *оселок для бритвы*

БЕЛӘҮ ТАШ (мейәс) *и.* беләү — *оселок для бритвы*

БЕЛӘШПАШ (һаҡмар) *и.* беләш. 1. Таҙ — *паршивый.* 2. (урта урал) Пеләш — *плешивый*

БЕРАУЫМ (урта) *р.* бер аҙ — *немного.* Саматтың йөрәге йелкенеп ҡуйҙы, хатта бераууым үҙенең мында ниңә килгәнен онота биреп ултырҙы

БЕР-БЕР (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *а.* 1. Ҡайһы бер — *некоторый.* Бер-бер малда ла булды бит ул ауырыу (ҡыҙыл). 2. (көнсығыш диалект) Берәй — *какой-нибудь.* Бер-бер нәмә бумаһа йарар ине (мейәс)

БЕР-БЕРӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *а.* берәйһе — *кто-нибудь.* Ус төбө ҡысытһа, аҡса төшәргә, йә бер-берәү белән күрешергә була (ҡыҙыл)

БЕРБӘС (мейәс) *с.* бик бәләкәс — *крошечный, очень маленький.* Берәбәс, берәмәс (арғаяш, салйоғот). Берәбәс кенә бала ла шул хәҙәре була икән (салйоғот). Берәмәс кенә әпәй бир әле (арғаяш)

БЕР ГӨЙЛӨ (урта) *с.* аҡылға еңел — *придурковатый.* Аның бер гөйлө балаһынан ниндәй өмөт. Бер ғыйлы (ҡариҙел), бер ғыйҙы (әй)

БЕРГҮТӘРӘМ (көньяҡ диалект) *с.* ауыр — *тяжелый.* Бергүтәрәм балаһын ҡарай алмайым уның

БЕР ҒАРА (көнсығыш диалект) *и.* дүрт кәләп буйы еп — *длина четырех мотушек*

БЕРҒАРЫШ (һаҡмар) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

БЕРҒАУЫН (арғаяш, мейәс) *р.* берғауым — *немного.* Берҡауым (минзәлә). Тастымалны әлеп торам берҡауым

БЕРҘЕКСӘГӘ (әй) *и.* бер осраҡҡа — *на первый случай.* Әнә шул балтанды биреп тор, берҙексәгә йарар әле

БЕРҘЕКТӘН (төньяҡ-көнсығыш) *и. һ.* беренсенән — *во-первых.* Берҙектән, һин дөрөҫ эштәмәгәһең (арғаяш)

БЕРҘЕКТӘШЕҮ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* берләшеү — *объединиться.* Тәүге кәлхузға берҙектәшкәс, ана шунан үлеместе булып ауырып киткән (әй)

БЕРҘӘТЕҮ, БӨРҘӘТӘҮ, БӨЙӨРЛӘТӘҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц).* Беркәтәү, беркәтә (ҡыҙыл), берләтәү (дим, урта), бөрмәтәү (урта)

БЕРЕМЕС (эйек) *ы.* бәй *(ғәжәпләнеү һүҙе)* — *слово, выражающее удивление.* Беремес, ҡулымды бешерҙем

БЕРИҪӘП (ҡариҙел) *р.* бер ни тиклем — *некоторое количество*

БЕР ЙАРЫ (урта) *и.* бер яҡ ситтә, ары — *в стороне.* Ғәжәп шәп ине был айран, ҡымыҙың бер йары торһон

БЕР ЙОҺОҠ (мейәс) *р.* бер ыңғайҙа — *попутно*

БЕРКЕҮ (мейәс, салйоғот) *ҡ.* берегеү — *сплотиться; сомкнуться*

БЕРКЕШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* берегешеү — *сомкнуться.* Икөй беркешеп утыра. Беркәү (дим, урта), беркеү (урта)

БЕРЛЕК (ҡыҙыл) *и.* белек — *понимание.* Үҙ берлегемә йөрөнөм

БЕРЛЕКЛЕ (дим) *с.* һүҙендә тороусы — *верный своему слову.* Берлекле кеше белән эш итҫәң дә була

БЕРЛЕКЛӘШЕП (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* бергәләшеп — *сообща.* Кешеләр менән берлекләшеп берәй нәмә эшләрһең (ырғыҙ). Берлекләшеп сәсеп алып киттеләр игенде (һаҡмар)

БЕРЛИКЕ (һаҡмар) *р.* бер килке — *немножко.* Асма ла бер лике нимә алды

БЕРЛӘМ I (ҡыҙыл) *с.* бөтөн — *целый, цельный.* Берләм кәмә

БЕРЛӘМ II (урта) *р.* берҙәм — *единодушно.* Берләм эшләйләр алар

БЕРЛӘС (ырғыҙ) *с.* яңғыҙ, бер — *одинокий.* Быйыл һарығымдың берләс кенә бәрәсе булды

БЕРЛӘТӘ (эйек) *с.* 1. Берҙән-бер — *единственный.* Бер генә ул ине, берләтә үлеп ҡалды йәшләй. 2. *р.* бер тапҡыр — *один раз.* Берләтә генә барып кил әле һиуға

БЕРЛӘҮСЕ (дим) *с.* яңғыҙ — *одинокий.* Берләүсе торғаннары ике ҫыйыр тотҡан

БЕР НИГЕҘ (эйек) *и.* ниргә — *венец.* Сәғәт йарымда саҡ бер нигеҙ бураныла̄р

БЕР ОСТОҠ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *р.* саҡ ҡына — *капельку.* Бер остоҡ ҡына картуф апсығыпир быйаҡҡа (ҡыҙыл)

БЕРРӘТ (көнсығыш диалект, туҡ-соран, урта) *р.* бер ваҡыт — *однажды*

БЕР ТИГӘС (туҡ-соран, урта) *р.* 1. Бик тиҙ — *мигом.* Бер тигәс икебеҙгә лә йетәр тейер ине (туҡ-соран). Шунан ней бер тигәс ҡурҡыуым, бер тигәс ғәрләнеүем булды (урта). 2. (урта) *и. һ.* беренсенән — *во-первых*

БЕР ТИП ТӘ (мейәс) *р.* бер нисек тә — *никак.* Бер тип тә әйтәлмәйем

БЕР ТИРӘ (урта, әй) *и.* ҡорҙаш — *ровесник.* Икебеҙ ҙә бер тирә, алтмыш алты йәштәбеҙ (урта)

БЕР ТӨРҘӨ (көнсығыш диалект) *а.* 1. Әллә ниндәй — *какой-то.* Бер төрҙө ҡейәфәтһеҙ геше ул Сәлих (ҡыҙыл). 2. (әй) *с.* аҡылға еңел — *придурковатый.* Бер төрҙө буғас бер эш эштәйамай тиг йата. Бер төрлө (дим, һаҡмар)

БЕР УҢАЙ (урта) *р.* бер ыңғайҙа — *заодно.* Тунап ырғыта баралар бер уңай

БЕРУТАЛА (ырғыҙ) *р.* бер ыңғайҙан — *заодно.* Берутала эшләп ҡалайыҡ тинем шул

БЕР-ҺЕР КИТЕРЕҮ (дим) *ҡ.* пыран-заран килтереү — *разносить в пух и в прах.* Әрләп бер-һер китереп бетерҙеләр

БЕРШӘП (кариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *р.* 1. Бер аҙ — *немного.* Бершәп кенә көт әле (ҡариҙел). Бершәп барғас та ауыл булыр (урта урал). Бершәп эштәбағас сәй эсәрбеҙ (әй). 2. (ҡариҙел) Бер ваҡыт, бер ара — *когда-нибудь, одно время.* Йә йыуыб аласың бершәптә

БЕР ӘҘЕР (әй) *р.* бер ваҡыт — *однажды.* Бер әҙер донйа йемеш сәйе китергәйнеләр лафкаға, иҫеңдәме?

БЕР ӘҘЕРӘК (көнсығыш диалект) *р.* бер аҙ — *немного.* Бер әҙерәк кетеү гөтөп ҡайттым әле, һыуһаным (әй)

БЕРӘЙ ЙАРЫ (ҡыҙыл, урта) *р.* бер яры — *куда-нибудь.* Закирҙы берәй йары командировкаға киткәндер, тип уйлап, урын йәйеп йатты (урта)

БЕРӘМЕГ АУЫРЫУ (әй) *и.* таралмаған, йоғошло булмаған ауырыу — *одиночная, незаразная болезнь.* Берәмег ауырыу буғас, ҡурҡыныс түгел шул

БЕРӘМТЕКЛӘҮ (гәйнә, дим, ҡариҙел) *ҡ.* 1. Бөртөкләү — *перебирать по одному.* Берәмтекләп сүпләп алдым (ҡариҙел). Берәмтектәү (ҡыҙыл, урта урал, әй). 2. (ҡариҙел) Ауырлыҡ менән ҡәҙерләп ҡарау, үҫтереү — *воспитывать с большим трудом.* Берәмтекләп ҡараным балаларҙы. Ата-инәгә лә берәмтекләп ҡарау гәрәк

БЕРӘМӘ (мейәс) *а.* бер нәмә — *ничто.* Ҡоро ҡуҙаҡ шыптырҙап тора, берәмә лә йуҡ

БЕРӘМӘ, БЕРӘМЕ (әй) *р.* хатта — *очень, сильно.* Берәмә сарсаб ауырып йаттым

БЕРӘҪ (арғаяш) *с.* тырыш — *старательный*

БЕРӘҮЕЛКӘ (ҡыҙыл) *и.* тыҡрыҡ — *переулок.* Берәүелкә йағында йөрөй ине малайың

БЕРӘҮЕШ (дим) *с.* бер төрлө — *одинаковый.* Берәүеш ғәҙәтле ике геше булды ул ауылда

БЕРӘҮКӘЙ (ҡыҙыл) *а.* берәү — *кто-то.* Бөгөн берәүкәй мине уйынға саҡырҙы

БЕРӘШКӘ АТЫ (ҡыҙыл) *и.* мисәү аты — *пристяжная*

БЕРӘШКӘЛӘҮ (дим, ҡариҙел, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* мисәүләү — *запрячь в пристяжку.* Берәшкәләп тереп ат йегеп сығып китерҙәр ине әүәле (ҡыҙыл)

БЕСБЕТЕҮ (урта) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

БЕСБЕТӘҮ, БЕСТӘТӘҮ (эйек) *и.* ыштанһыҙ малай — *мальчик без штанов*

БЕСЕЙ ГҮМӘСЕ (әй) *и.* бесәй табаны — *просвирняк.* Бәләкәй саҡта бесей гүмәсен беҙ ҙә ашай туғайның. Бесәй гүмәсе (урта)

БЕСЕЙ ГОЙРОҒО (дим, урта) *и.* 1. Аҡ алабута — *щирица.* 2. (дим) Тимофеевка

БЕСЕЙ ЖИЛЕГЕ (дим) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Бесей йелеге (дим, ҡариҙел, танып, урта урал)

БЕСЕЙ ЙЕМЕШЕ (арғаяш) *и.* бесәй табаны — *просвирняк*

БЕСЕЙ КӨПШӘҪЕ (дим) *и.* шыма көпшә — *дягиль*

БЕСЕЙ МАЙЫ, БЕСЕЙ МАҢҠАҺЫ (әй) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Бесей майы өҙөлһә эш хараб инде

БЕСЕЙ ҺӘҘӘБЕ (әй) *и.* бесәй табаны — *просвирняк.* Бесей һәҙәбе беҙ бәләкәй саҡта урам тулы булыб утырыр ине

БЕСЕК (урта) *и.* 1. Ебегән — *недотепа.* 2. (кариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта) *с.* кешегә һырығыусан — *навязчивый.* 3. (төньяҡ-көнсығыш) Ҡылтым — *обидчивый.* Бесек буған өсөн бөрҙө тора ул (әй)

БЕСЕКТӘНЕҮ (мейәс) *ҡ.* көйһөҙләнеү — *капризничать.* Ҡунаҡ киһә бала бесектәнеп китә ул

БЕСЕКҺАҒЫҘ (әй) *с.* кешегә һырығыусан — *навязчивый.* Ну, бесекһағыҙһың да инде, бер һырышһаң ҡайтырыңды онотаһың

БЕСЕМҒАТА, БЕСЕМНЕ ҒАТА, БЕСМӘ ҒАТА (урта) *и.* ҡатын-ҡыҙҙар өсөн аянан яҫы ҡара тауар һаплап, өҫтөнән төрлө төҫ менән ҡайылып, олтарып теккән үксәһеҙ аяҡ кейеме — *вид женской обуви без каблука с кожаной головкой и холщевым передком с разноцветной каймой*

БЕСЕМЕЙ (урта урал) *и.* ығыш — *копуша.* Шул бесемейгә эш ҡушама гешe?

БЕСЕМНӘҮ (урта) *ҡ.* ҡатаға киндер ҡуңыс һаплау — *пришивать к обуви верх из холста*

БЕСКЕЛДӘҮ (кариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* йәшләнеү *(күҙҙәр тураһында)* — *слезиться*

БЕСКӘКЛӘҮ (эйек) *ҡ.* сәскәкләү — *носиться от укуса овода (о животных).* Һыйырлары бескәкләп сығып китте

БЕСЛӘК (урта) *и.* 1. Бысый күҙ — *больные слезящиеся глаза.* 2. Һуҡыр шәм — *коптилка.* Беслек (дим)

БЕСЛӘКЛӘНЕҮ (дим) *ҡ.* һыуланыу — *мокнуть*

БЕСНӘК (урта урал) *и.* епшек ҡар — *мокрый снег*

БЕСПЕК (ҡариҙел) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

БЕСПЕК КҮҘ (кариҙел) *и.* бысый күҙ — *больные слезящиеся глаза.* Беспек күҙле ҡыҙын күргәнең бармы?

БЕСТЕК (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *с.* бәләкәй — *маленький.* Бестек тирәҙә (төньяҡ-көнбайыш), бестекәй (гәйнә), быстыҡ (туҡ-соран)

БЕСТЕРӘҮЛӘҮ (урта) *ҡ.* биштәрләү — *повесить через плечо.* Арҡаһына бестерәүләп тос ҡына әйбер артмаҡлаған был йегет Баҡый ауылын сығып, тайаҡ ташламы йер китмәне, тауға үрелде

БЕСӘЙ АЙАҒЫ (мейәс) *и.* бесәй табаны — *просвирняк.* Бесәй усы (урта), бесәй һәҙәбе (әй)

БЕСӘЙБАШ ЙАБАЛАҒЫ (урта) *и.* һупайҙы — *сыч.* Өкө йабалағы — *филин.* Бесәйбаш йабалағын кисә генә күргәйнек тә

БЕСӘЙБАШ ӨКӨ (ҡыҙыл) *и.* өкө ябалағы — *филин*

~~БЕСӘЙ БӘРӘМӘСЕ~~ (дим) *и.* бесәй табаны — *просвирняк*

БЕСӘЙГҮҘ (урта) *и.* ябалаҡ — *сова*

~~БЕСӘЙ ИКМӘГЕ~~ (урта, һаҡмар) *и.* бесәй табаны — *просвирняк.* ~~Бесәй йафрағы~~ (урта), ~~бесәй икмәге үләне~~ (мейәс), ~~бесәй төймәһе үләне~~ (ҡыҙыл), ~~бесәй үләне~~ (һаҡмар), ~~бесәйүлән~~ (эйек)

БЕСӘЙ ЙЕЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

~~БЕСӘЙ ҠУҘҒАЛАҒЫ~~ (урта, һаҡмар) *и.* башы ҡуҙғалаҡ сәскәһе һымаҡ ваҡ ҡына япраҡлы үлән — *щавелеобразная трава*

БЕСӘЙ МАЙЫ (дим, туҡ-соран) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Бесей майы (әй)

БЕСӘЙ МАҢҠАҺЫ (урта) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

~~БЕСӘЙ ТАРЫҺЫ~~ (урта) *и.* ҡара алабута — *лебеда черная.* Бесәй дарыҫы (дим)

БЕСӘН: ҠАТЫҠЛАНҒАН, ТӨТӘГӘН БЕСӘН (урта) *и.* еүеш көйөнсә йыйылыу сәбәпле янып ҡатҡан бесән — *перепревшее сено*

БЕТЕЙ (кариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* имсәк — *грудь*

~~БЕТЕП~~ (кариҙел) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Ул да бетеп башҡырт. Бетеп безнең тормош инде ул китапта

БЕТЕҮ (дим, урта) *и.* 1. Ҡорама — *верх одеяла или подстилки, сшитый из треугольных разноцветных лоскутков.* 2. Ҡораманан тегелгән стена ҡорғаны — *занавес для стены, сшитый из треугольных лоскутков*

БЕТЕҮЛӘҮ (дим, урта) *ҡ.* ҡорама тегеү — *пришивать лоскутки*

БЕТЕҮСӘ I (урта) *и.* 1. Ваҡ ҡына өсмөйөш бетеү формаһындағы биҙәк — *узор-аппликация в форме треугольников.* Бетеү биҙәк (мейәс). 2. Ҡорама — *одеяло или покрывало, сшитое из клинышков материи в форме треугольников*

~~БЕТЕҮСӘ~~ II (урта) *и.* йыуаса — *печенье, сваренное в кипящем масле*

~~БЕТЛЕКӘЙ~~ (урта) *и.* сүрәкә — *чижик (детская игра).* Бетлекәй тайағы

БЕТЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* хәрәмләшеү, алдашыу *(уйында) — хлюзить (в игре).* Күпме бетләшергә була һиңә?

БЕТМЕР (салйоғот) *с.* уңған — *расторопный в работе.* Бетмер геше. Бөтмер (әй)

~~БЕТСӘ~~ (көнсығыш диалект, урта) *и.* 1. Ҡысынма — *чесотка.* 2. Һыткы — *прыщ*

БЕТСӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* эҫенән тәнгә ваҡ ҡына ҡыҙыл бөрсөк сығыу — *появление потницы на теле*

~~БЕТТЕКӘЙ~~ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* һарыҡ йыуаһы — *горный лук.* Беттекәй эҙҙән сығып китә туғайныҡ (арғаяш)

~~БЕҮӘ~~ (минзәлә) *и.* быуа — *пруд.* Балыҡ беүәсе

БЕТҺЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* тиҙ генә аяҡҡа баҫыу — *быстро встать на ноги*

~~БЕТӘҮ~~ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Ваҡ мал ояһы — *овчарник.* 2. (әй) Кетәк — *курятник*

~~БЕТӘҮ~~ II (көнсығыш диалект) *с.* бөтәү — *цельный.* Бетәү аштыҡ

БЕТӘҮ III (мейәс) *и.* бетеү — *амулет*

БЕТӘҮҘӘЙ (көнсығыш диалект) *р.* бөтәү көйө — *в цельном виде.* Тирмәнде тешәмәгәндәр әллә ней, бойҙай бетәүҙәй төшөп тик тора (ҡыҙыл)

~~БЕЧНӘК~~ (гәйнә) *и.* беснәк — *синица*

~~БЕШБЕЛДЕК~~ (танып) *и.* бысый күҙ — *больные слезящиеся глаза*

БЕШЕБАШ (ырғыҙ) *с.* үҙ фекерле — *самостоятельный в мышлении*

БЕШЕГЕҮ (дим, ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* нығыныу — *стать крепким (о дереве).* Ҡарағас ағасы йер аҫтында суйын булып бешегеп китә (ҡыҙыл). Бешенеү (дим). Бешенгән ағас был. 2. (мейәс, әй) Һыу эсендә оҙаҡ ятҡан ағастың шешенеүе — *разбухание дерева, долгое время находящегося в воде*

~~БЕШЕКЛӘҮ~~ (һаҡмар) *ҡ.* бешегеү — *преть, упреть (о ногах).* Бешенеү (арғаяш, мейәс, салйоғот). Айаҡ бешенеп киткән (арғаяш)

БЕШЕРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡыҙҙырыу — *калить.* Тимер бешереү

БЕШЕҮ I (дим) *ҡ.* мал тиреһен йоҙроҡ менән һыҙырыу — *освежевать шкуру кулаком*

БЕШЕҮ II (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡыҙарыу — *покраснеть.* Болот бешенкерәп йәшкәҙәй

БЕШЕҮҘЕ (көнсығыш диалект) *с.* бешкән — *испеченный.* Бешеүле (урта, һаҡмар). Бешеүле икмәк алығыҙ (урта)

~~БЕШКӘК~~ I (арғаяш) *и.* бешмә — *ящур*

БЕШКӘК II (урта) *и.* гөмбөр — *ботало.* Бешкәгемә һап ҡуйып алырға кәрәг ине

~~БЕШКӘН I~~ (дим, көнсығыш диалект) *с.* 1. Ҡайнаған — *кипяченый (о воде, молоке и т.д.).* Бешкән ҫыу (дим), бешкән һөт, бешкән ҡаймаҡ (көнсығыш диалект). 2. (урта) Һелтелә ҡайнатылған — *отбеленное в щелочи.* Бешкән йеп

БЕШКӘН II (дим) *с.* бешеккән — *плотный, крепкий (о дереве)*

БЕШМӘК (урта) *и.* ҡыҫыҡ күҙ — *глаза с узким разрезом*

БЕШӘКЛӘҮ (көньяҡ диалект) *ҡ.* бешекләү — *обваривать (внутренности скота и т.д.).* Бешәләү (ҡыҙыл)

БЕШӘЛКӘҺЕҘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ебегән — *недотепа.* 2. (эйек-һаҡмар) Кешегә һырығыусан — навязчивый

БЕШӘРЕҮ (һаҡмар, эйек) *ҡ.* йәшәреү — *зеленеть.* Ҡарағай ағаслар бешәреп китә йәшен килеү белән (эйек)

~~БЖАН~~ (минзәлә) *и.* иңкеш — *шмель*

БИАҒАЙ (гәйнә, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайнаға — *старший брат мужа.* Биағай — ҡарт ир, йанағай — йарты ир (төньяҡ-көнбайыш)

БИАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* буяу — *краска.* Биағың күп түгелме?

БИАНА, БИАНАЙ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйнә *(иренең әсәһе) — свекровь (мать мужа).* Ғөмөргә бианай белән торҙом (минзәлә)

БИАНУЛ (урта) *и.* ейән — *внук.* Бианулым әле генә килеп киткәйне

БИАТА (минзәлә) *и.* ҡайны *(иренең атаһы) — свекор*

БИБАШТАҠ (ырғыҙ) *с.* баш-баштаҡ — *своевольный.* Бибаштаҡ балам буманы, алай

бигылсын

БИБЕК (каризел, ырғыз) *и.* тәгәрлек — *чибис.* Бибет (ырғыз)

БИБЕШ (урта) *и.* себеш — *цыпленок.* Бипеш (дим). Бибешләрем сыға тип өйзә тик торам

БИҒЕЛЕЙ (һаҡмар) *с.* 1. Килделе-киттеле — *ненормальный.* Биғелей бай белән ғүмер үтте кий. Биғәнәш (һаҡмар). 2. (урта урал) *и.* бер урында йәшәп сыҙамаған, төрлө ерҙә йөрөгән кеше — *беглый, беглец*

БИҒЫЛ (дим) *и.* ҡасҡын — *беглец*

БИҘ (урта) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

БИҘА (ҡыҙыл, әй) *и.* 1. Бәлә — *беда.* Мын утыра бер биҙа (ҡыҙыл). 2. (мейәс, әй) *р.* бик — *очень.* Биҙа күп. Беҙҙең мәктәп биҙа һәйбәт бит ул (мейәс)

БИҘАЙ (дим, һаҡмар) *и.* бойҙай — *пшеница.* Боҙай (һаҡмар, әй)

БИҘА ҠОРОУ (һаҡмар) *ҡ.* бәләләү — *скандалить.* Ҡайҙа ла биҙа ҡороп тик йөрөй

БИҘАЛАШЫУ (урта) *ҡ.* бәлә һалыу — *балясничать*

БИҘ АУЫРЫУЫ (арғаяш) *и.* силсә — *туберкулез шейных желез*

БИҘБОЛОТ (мейәс) *и.* йомарланып торған ҡуйы, ҡара болот — *густая темная туча.* Биҙболот сыҡҡан, йамғыр йауыр инде

БИҘГӘК КӨН (урта) *и.* йонсоу көн — *пасмурный день*

БИҘГӘКЛЕ: БИҘГӘКЛЕ РӘҮЕШТӘ (туҡ-соран) *р.* сабырһыҙланып — *с нетерпением.* Кисте көтөү беҙҙең өсөн бик оҙаҡ булды. Беҙ уны биҙгәкле рәүештә көттөк

БИҘҘӘТЕҮ: КӨН БИҘҘӘТЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* көн боҙолоу — *стать пасмурным (о погоде).* Көн бизләү (әйек-һаҡмар). Быйма кейгән булып көндө бизләтеп ҡуй тағы!

БИҘЕЛ (дим) *и.* төп ауылдан айырылып күсеп ултырған ауыл — *выселок.* Алар бөтәҫе лә биҙелдәр

БИҘЕР I (арғаяш) *и.* бүҫер — *грыжа*

БИҘЕР II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* асыҡлыҡ — *просека*

БИҘЕРКӘ (мейәс) *и.* бәләкәй биҙрә — *ведерко*

БИҘЕРӘҮ (ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар, ырғыз) *ҡ.* 1. Ялҡыу — *тяготиться.* 2. (урта урал) Ҡурҡыу — *опасаться.* Аларға барырға биҙерәп торам, тағы ней булыр тип

БИҘЛӘҮЕК (урта) *и.* йонсоу көн — *ненастье*

БИҘРӘ ҠЫЛЫСЫ (урта) *и.* биҙрә тотҡаһы — *ведерная дужка.* Хатта һыу килтергәс, биҙрәләренең ҡылысын, тауыш сыҡмаһын тип, әкрен генә ысҡындырыр булды

БИҘРӘТӘҮ (дим) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БИҘУН (ҡыҙыл) *и.* бәләсел — *поднимающий шум (о человеке).* Икенсе шу биҙунынды эйәртеп кимә беҙгә

БИҘӘКӘЙ (әйек-һаҡмар) *с.* биҙәлгән — *разукрашенный.* Ҡара күк костйум уның биҙәкәй күҙҙәренең төҫөн тағы ла асыҡлап, һомғол буйына килешеп тора ине

БИҘӘНСЕК I (дим, туҡ-соран) *и.* ташбаш — *пескарь*

БИҘӘНСЕК II (урта урал) *и.* үҙен ҡарап, биҙәнептөҙәнеп йөрөгән ҡатын-ҡыҙ — *аккуратная в одежде женщина*

БИҘӘР I (көнсығыш диалект, урта) *и.* биҙәк — *узор*

БИҘӘР II (урта) *с.* матур — *красивый*

БИҘӘР III (ырғыҙ) *и.* ерәнеү — *отвращение.* Баланың аҙары буһа ла, биҙәре бумаһын

БИҘӘРҘЕ (әй) *с.* тауарҙың урыны-урыны менән түңәрәк булып, ҡалҡып ҡына торған төрө — *буклерованный (о ткани).* Биҙәрҙене йаратам, йомшаҡ кейеүгә

БИҘӘРҘӘНЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һирәк кенә булып селтәрләнеп тороу — *быть сетчатым.* Биҙәрҙәнеп тора ҡаҙбауыр болот

БИҘӘРҘӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* биҙәкләү — *разрисовать*

БИҘӘРЕҮ I (һаҡмар) *ҡ.* ялҡыу — *тяготиться.* Кеше унан биҙәрей

БИҘӘРЕҮ II (урта урал) *ҡ.* 1. Ҡыҙарыу — *покраснеть.* Үҙ һүҙенән үҙе биҙәреп сығып китте. 2. Буҙарыу — *посереть.* Болоттар биҙәрә баштаны

БИҘӘРЛЕ (урта) *с.* 1. Биҙәкле — *узорчатый.* Биҙәрле сеүәтә. 2. Сыбар — *пестрый*

БИҘӘРЛӘҮ I (һаҡмар) *ҡ.* интегеү — *мучиться.* Кыуартир йағынан нык биҙәрләне

БИҘӘРЛӘҮ II (ырғыҙ) *ҡ.* биҙәкләү — *украшать; разрисовывать.* Биҙәрҙәү (көнсығыш диалект)

БИҘӘҮ СӘСКӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыҫыр сәскә — *пустоцвет*

БИЗГАР (каризел) *и.* ташбаш — *пескарь*

БИЗДЫЙАЛА (ҡыҙыл, мейәс, урта, әй) *р.* бушҡа — *впустую.* Биздыйала эрәнйетәһең кешене (ҡыҙыл)

БИЗЕК (ырғыҙ) *и.* ашыҡ уйнағанда отош мәсьәләһен хәл итә торған бер аяҡ баҫымы күләмендәге үлсәү берәмеге — *единица измерения, равная длине ступни, которая учитывается во время игры в бабки для решения вопроса о выигрыше*

БИЗЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* уҡмашыу — *скомкаться (о шерсти)*

БИЗМЕН (һаҡмар) *и.* осҡат — *бузина красная*

БИЗМӘН: БИЗМӘНГӘ УЛТЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* кәм үлсәү — *недовесить.* Бизмәнгә ултырыпирә

БИЗНАҺАҠ (урта) *с.* ғәйепһеҙ — *безвинный.* Бизнаһаҡ кешегә бәйләнеп тораһың

БИЗНӘКӘҮ (урта урал) *и.* 1. Ҡылтым — *недотрога.* Бизнәкәүгә бизнәк, биленә имгәк. 2. Юҡҡа шаулап йөрөгән кеше — *скандалист*

БИЗӘҢГЕС (каризел) *с.* биҙәнгән — *накрашенный.* Бизәңгес кенә апалар килгән

БИЙАҠ, БИЙАУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* буяу — *краска*

БИЙӘНЕҮ (гәйнә) *ҡ.* инаныу — *верить*

БИК: БИК ТӘ БИК (көнсығыш диалект) *р.* бигерәк — *слишком.* Бик тә бик баланды ҡыҙғана икәнең кешенән, өйөндә утыр (ҡыҙыл)

БИКАР (көньяҡ диалект) *р.* бикәр — *напрасно.* Байа бикар ҡыҙымды өй йыуырға ҡушмағанмын (һаҡмар)

БИКЕРӘ (ҡыҙыл) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

БИКЕТКЕС (урта) *и.* келә — *дверной крючок.* Ишектең бикеткесе һурылып сыҡҡан. Биккес (салйоғот)

БИКЛӘҮЕС (һаҡмар) *и.* ылаш — *помост для сушки курута*

БИКӨЛЛӨ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Бикөллө йүк кешеләй торалар (урта)

БИКРӘ (минзәлә) *и.* ҡырпа *(балыҡ) — белуга*

БИКСЕРЕҮ (дим) *ҡ.* сүгеү — *стать меньшим (о человеке).* Ҡартайҙыҡ, биксерҙек

БИКӘ (дим, урта, һаҡмар) *и.* 1. Ҡәйенбикә — *золовка (старшая сестра мужа или жены).* Бикәм (эйек-һаҡмар). 2. (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) Кәләш — *жена.* 3. (арғаяш) Абыстай — *жена духовного лица*

БИКӘН (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* балтырған бәбәге — *завязь борщевика.* Пикән (ҡариҙел)

БИКӘН КӨПШӘҪЕ (урта урал) *и.* балтырған — *борщевик*

БИКӘНСӘ (урта) *и.* сәсеп үҫтерелгән кәрешкә — *окультуренная вика*

БИКӘНӘ (арғаяш) *и.* бөйән — *двенадцатиперстная кишка*

БИКӘР (ҡыҙыл) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Бикәр шәбәйҙе лә гитте

БИКӘС (эйек-һаҡмар) *и.* ҡайынһеңле — *младшая золовка*

БИҠӘСӘП (ырғыҙ) *и.* тар иңле ҡалын ебәк туҡыма — *толстая узкая шелковая ткань*

БИЛ: БИЛ БЫУЫУ (көнсығыш диалект, урта) *ҡ.* оҙатып алып киткәндә еңгәләре килендең билен билбау менән быуыу йолаһы — *обычай подвязывания снохами вышитым кушаком невесту при ее сопровождении.* Килгәс, бикәстәре аның билен быуып һыуға башланылар (урта). Бил сисеү (көнсығыш диалект, урта) килен төшкәс тә уның билбауын ҡайынһеңлеләре сисеп алыу йолаһы — *обычай развязывания младшими золовками кушака невесты после ее входа в дом жениха*

БИЛ (эйек-һаҡмар, эй) *и.* билтер — *подъем (у обуви)*

БИЛАЙ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* сәйгүн — *чайник (для заварки чая).* Билай ҡапҡасын ҡайҙа иттең? (ҡариҙел)

БИЛАЛА (көнсығыш диалект) *и.* мүктәрге — *кобчик*

БИЛБАУ (дим) *и.* мейес кәрнизен ураткан тар ғына таҡта — *узкая дощечка, опоясывающая карниз печи.* ◊ Билбау аҫты бушау (урта) асығыу — *проголодаться*

БИЛ БЫУАРЫНАН (урта) *р.* бил тиңенән — *по пояс.* Лоҡман менән Ғилман бил быуарынан үҫкән үләнте йарып ҡарама төбөнә килгәнсе күс йарһый башланы

БИЛГЕ (эйек) *и.* инәү — *метка (на ушах животных и лапках птиц)*

БИЛГӘЛЕ (мейәс) *с.* билдәле — *заметный*

БИЛГӘЛӘҮ (мейәс) *ҡ.* билдәләү — *отмечать*

БИЛГӘҮ (арғаяш) *и.* билбау — *кушак*

БИЛДЕК (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Арбаның артҡы күсәрендәге кәштә — *полка на задней оси телеги.* 2. Арбаның алғы һәм артҡы күсәрҙәрен тоташтырып торған бер иш ике ағас — *два продольных бруса, соединяющих переднюю ось телеги с задней.* Биллек (урта)

БИЛДӘ I (дим) *и. бакен*

БИЛДӘ II (дим) *и.* инәү — *метка (на ушах животных и лапках птиц).* Мынау ҫарыҡҡа билдә ҫалынмағанмы?

БИЛДӘК I (ҡыҙыл) *и.* биллек — *поперечные ремни (у шлеи)*

БИЛДӘК II (һаҡмар) *и.* инәү — *метка (на ушах животных и лапках птиц).* Билдәк һалынған ҡаҙ әле генә шунда йөрөй ине

БИЛДӘМСӘ (туҡ-соран) *и.* һырма күкрәксә — *стеганка.* Билдәмсәң ҡыҫҡараҡ булған икән

БИЛДӘМӘ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Түшкәнең янбаш менән ҡабырға араһынан билдән аша ҡырҡып алынған өлөшө — *мясо средней части хребта туши.* 2. Бешерелгән картуфтың арҡырыға ҡырҡып алынған урта өлөштәре — *средняя кольцеобразно нарезанная часть сваренной картошки.* 3. (минзәлә) Һауыт-һабаға төшөрөлгән биҙәк — *узоры на посуде*

БИЛЕН АЛЫУ, БИЛӘН АЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* биленләү — *встрепенуться.* Китепара торғас аты билән алған. Билен алыу (дим)

БИЛЕНДӘК (көнсығыш диалект) *с.* ҡурҡып тертләп бара торған мал — *пугливое животное.* Билендәк атың менән сығып китмәксе булаһыңмы? (эй)

БИЛЕНДӘҮ (урта) *ҡ.* сәнсеү — *колоть.* Өс көн тәнем билендәп йаттым

БИЛЕННӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* өҙлөгөп ауырыу — *осложнение после болезни*

БИЛЕНСЕЛ (мейәс) *с.* ҡурҡып тертләп бара торған мал — *пугливое животное.* Танабыҙ биленсел булып сыҡты

БИЛЛЕК (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡайыш — *ремень (поясной)*

БИЛЛӘМӘ (дим) *и.* биллек — *поперечные ремни (у шлеи)*

БИЛЛӘС (урта) *с.* бөгөлөп торған — *вогнутый.* Ҙур көҙгөнөң уртаһы билләс булып тора

БИЛМАУ (арғаяш, мейәс) *и.* билбау — *кушак.* Билмауың ҡыҫҡаҡ түгелме? (арғаяш). Билмәү (арғаяш)

БИЛ МЕЙЕҺЕ (урта) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Бил мейәһе (мейәс, урта урал)

БИЛСӘН (мейәс) *и.* 1. Бөргәк — *липучка.* 2. (урта) Ҡара билсән — *бодяк полевой.* 3. Дегәнәк — *репейник*

БИЛТЕР (һаҡмар) *и.* билән — *седловина*

БИЛӘМ I (көньяҡ диалект) *и.* бал ҡорто күсе — *пчелиный рой*

БИЛӘМ II (дим) *и.* диләнкә — *делянка (участок леса).* Аңа шул биләмдә йата инде беҙнең ағаслар

БИЛӘМ III (дим) *и.* ауыл ултырған урын — *место расположения деревни*

БИЛӘМ IV (һаҡмар) *и.* тау итәге — *склон горы*

БИЛӘМ V (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* уйынкөлкө — *развлечение.* Биләмдә йөрөмәсен, әйт малайыңа (төньяҡ-көнбайыш)

БИЛӘМ VI (урта) *и.* тына — *промежуток рабочего времени от одной передышки до другой.* Бер биләм эшләгәс, малайлар көндөҙгө тамаҡҡа ашау өсөн күмәкләп ауылға ҡайтып киттеләр

БИЛӘМСЕ I (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ауылсы — *человек, любящий много ходить по деревне.* Биләмсе хатын өйөнә йеткәс йүгерә (дим)

БИЛӘМСЕ II (урта) *и.* яңы оя эҙләүсе ҡорт күсе — *пчелиный рой, подыскивающий новое гнездо*

БИЛӘН I (дим) *и.* буйы ҡырҡ, киңлеге туғыҙ сажинлы ер — *участок земли длиной в сорок, шириной в девять саженей*

БИЛӘН II (мейәс, әй) *и.* бирән *(һары һыу ауырыуы)* — *водянка*

БИЛӘҢКЕ: БИЛӘҢКЕ БУЛЫУ (мейәс) *ҡ.* 1. Бала тапҡан ҡатындың өҙлөгөүе — *осложнение после родов.* 2. Өҙлөгөү — *заболеть повторно, не поправившись после первой болезни*

БИЛӘҢКЕ I (гәйнә, урта урал) *и.* 1. Аҡ бәшмәк — *белянка (гриб).* 2. (әй) Ҡыҙыл төҫтәге кәпәсбаш бәшмәк — *груздь красный*

БИЛӘҢКЕ II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* һыкра — *человек, страдающий недержанием мочи*

БИЛӘННӘҮ (туҡ-соран) *ҡ.* биленләү — *встрепенуться, испугаться*

БИЛӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* биләүес — *свивальник.* Был тәнәйегеҙ, булыр бала биләүҙән тигәндәй, бик теремек (мейәс)

БИЛӘҮСӘ (арғаяш) *и.* биләүес — *свивальник.*

БИМА (мейәс, урта) *и.* быйма — *валенки.* Буйма, бойма (әй)

БИНЖӘК (мейәс) *и.* пинжәк — *пиджак.* Бинйәк (ҡыҙыл)

БИНАХАҠ (урта) *с.* ғәйепһеҙ — *безвинный.* Бинахаҡҡа бәйләнерҙәр икән шулай

БИНИҺАЙА (дим, минзәлә, урта урал) *р.* уғата — *чересчур.* Биниһайа эреләнгән, бер күрәсәге булмағайы (урта урал). Йер, бесәнлек биниһайа, тимер-томорға фәкир (дим). Бинихайа (төньяҡ-көнбайыш)

БИПАПА, БИПАПАУ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БИПЕЙ I (ҡариҙел, урта урал) *и.* 1. Ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок.* 2. Себеш — *цыпленок.* 3. Иркәләү һүҙе *(балаға ҡарата)* — *ласкательное слово по отношению к ребенку, букв. цыпленок мой*

БИПЕЙ II (урта урал) *и.* сәскә төймәләге — *бутон.* Бикән көпшәсенең бипейе была

БИПКЕЙ (дим) *и.* ҡош ҡанаты өҫтөндәге ваҡ ҡауырһын — *маленькие прямые перья на крыльях птиц*

БИПКӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок.* Бипкә ҡараб үтә жәйем (урта урал)

БИПКӘ: АЙАҠТЫҢ БИПКӘҺЕ СЫҒЫУ (әй) *ҡ.* ялан аяҡ бысраҡ һыу кисеп йөрөгән бала-сағаның аяҡ йөҙлөктәре боҙолоп ярылыуы — *цыпки, появляющиеся на ногах у детей от долгого хождения босиком по грязной воде*

БИПКӘЛӘҮ (әй) *ҡ.* йыш булып сығыу — *прорастать густыми рядами.* Шалҡан орҙоктары бипкәләп килеп сыҡҡан

БИР (гәйнә) *б.* бирле — *с, со.* Йаздан бир ҡайтмый

БИРА (һаҡмар) *и.* оят — *совесть.* Бираң йуҡ икән, ҡустым

БИРАҘЛАНЫУ (эйек) *ҡ.* асыуланыу — *сердиться*

БИРАН (һаҡмар) *и.* 1. Бирән — *водянка.* 2. Бирән — *обжора.* Биран ҡорһаҡ — *обжора*

БИРАН-ТАРАН: БИРАН-ТАРАН КИТЕРЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* пыран-заран килтереү — *разнести в пух и в прах.* Буржуйларҙың өйләренә йөрөп, биран-таран китергән уахытлар. Биран-таран итеү (эйек-һаҡмар)

Бипкә / Гүзәл - ... ...

БИРАХАТ ИТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* юҡҡа сығарыу *(мал-мөлкәткә ҡарата)* — *разбазаривать*

БИРАҺЫҘ (һаҡмар) *с.* 1. Оятһыҙ — *бессовестный.* 2. Ышанысһыҙ — *ненадежный.* Әйткән һүҙендә тормаған кеше бираһыҙ була инде

БИРЕ I (мейәс, ырғыҙ, әй) *р.* бында — *сюда.* Бире ғарай ғайттым (ырғыҙ). Берерәк кил (ҡыҙыл, мейәс, әй)

БИРЕ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* пәрей — *бес.* Әллә биреле инде, кит мынан (ҡыҙыл). Бирегүҙ *(яман күҙ)* — *дурной глаз.* Бирем һөймәй *(енем һөймәй)* — *ненавижу.* Биреһе ғалҡыу *(ене ҡубыу)* — *разбушеваться*

БИРЕ III (ҡыҙыл, мейәс, урта урал, әй) *р.* бирле — *с тех пор.* Шунан бире инде көн итеп китәләр (урта урал). Күп замандан бире эштәгәс беләм инде (әй)

БИРГЕ: БИРГЕ АҒАСЫ (урта) *и.* һабантуйҙа көрәшселәргә биреләс торған бүләктәрҙе баулап, элеп ҡуя торған ағас — *шест, на который вешают призы для борцов сабантуя*

БИРЕГЕ I (эйек) *б.* бирле — *с, со.* Әллә ғасанан бирегә күргәнем йуҡ һине

БИРЕГЕ II (дим) *с.* һуңғы — *последний.* Бирегә ҫуғышта бик күп кеше һәләк булды

БИРЕГҮМӘЛӘК (һаҡмар) *и.* шайтан күбәләге — *совка (бабочка).* Кис буһа бирегүмәләк тоноша шәмгә

БИРЕЛЕ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* енле — *бесноватый*

БИРЕЛЕГЕ (дим, эйек) *б.* бирле — *с, со.* Калхуз сыҡҡандан бирелеге эшләй (дим). Бирлеге (дим)

БИРЕЛӘНЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *ҡ.* енләнеү — *беситься.* Туғрыһын әйтһәң, биреләнә лә гитә (мейәс). Биреләнеп бараһың йуҡҡа (һаҡмар). Әйтер әмәл йуҡ, биреләнәң дә гитәң (ҡыҙыл)

БИРЕМ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Бирнә — *приданое.* Бирем биреп атаһы ҡыҙын айырыб алып ҡайта (ҡыҙыл). 2. (гәйнә, урта) Ришүәт — *взятка.* Ә суд тирәһендәге кешеләр һәр береһенә бирем бирергә кәрәг ине тей (урта). Бирен (ырғыҙ)

БИРЕНӘ (гәйнә, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бирнә — *приданое.* Биренә алпаралар ике йаҡтан да (гәйнә). Бирен (төньяҡ-көнбайыш)

БИРЕС (һаҡмар) *и.* уңалған яра урыны — *рубец от раны.* Бирс (ҡыҙыл), биреч (гәйнә)

БИРЕЧ (урта урал) *и.* биҙ — *железа.* Биреч туңмайда была

БИРҠАЛЫУ (мейәс) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*

БИРЛЕ (һаҡмар) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый (о человеке)*

БИРМӘ (ырғыҙ) *и.* ришүәт — *взятка.* Бирмә биреп ҡотолоп ҡалған

БИРНӘ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Кейәү бүләктәре — *подарки со стороны жениха.* Мынан тағы кейәү алып бара бирнә — күлмәк, шәлйаулыҡ (төньяҡ-көнбайыш). Бирәнә (ҡариҙел). 2. (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, әй) Ҡыҙ бүләктәре — *подарки со стороны невесты.* Ҡыҙ йегеттең атаһына бирнә күлмәге китерә (урта). Һандыҡ тутырып бирнә әҙерҙәнә апайым (әй)

БИРС (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот) *и.* оро — *нарост (на дереве).* Бирсе буған ағас эшкенмәй (ҡыҙыл). Бирсте ағас ауыр йарыла (мейәс)

БИРСӘЙЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* Ҡалҡып тороу — *выступать (о костях).* Беләк һөйәге

бирсәйеп ҡалды (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл) Уңалғандан һуң йәрәхәт урынының йөйләнеп ҡалыуы — *появление рубцов после заживления раны.* Йәрәхәттең урыны бирсәйеп ҡалды

БИРҪ (һаҡмар) *с.* беше — *плотный.* Бик бирҫ утын икән, йарыуы ҡалай ауыр

БИРҪЕНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* биртенеү — *надорваться*

БИРТАБАЙ (урта) *р.* бында — *сюда.* Биртабайраҡ маңлайҙарын көнйаҡҡа сәнсеп йатҡан шыр йаланғас ағасһыҙ таулар теҙелеп киткән

БИРТАБАН (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* бында, былай — *сюда.* Унан биртабан икенсе ыруда китә (ҡыҙыл). Биртабанырак шылып ултырһаңсы (һаҡмар)

БИРТАБАНҒЫ (һаҡмар) *с.* бындағы — *местный.* Мин биртабанғы ла инде

БИРТЕК I (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Бахыр — *бедняжка.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) *с.* бойоҡ — *подавленный.* 3. (урта урал) *с.* ҡыйырһытылған — *обиженный*

БИРТЕК II (көнсығыш диалеҡт, ырғыҙ) *и.* 1. Биртенгән кешене ырымлау өсөн, ауылдаштарынан йыйыла торған аҙыҡ — *продукты, собираемые односельчанами для лечения надорвавшегося человека.* Бер әбей бер баш паланы, бер кинйә баланы эйәртеп өс өйгә биртек һорарға килә. Ишектән һауытты ғына тығып һамаҡтайҙар:

Бейем улы биртенгән,
Биртек-һәртек һорайым,
Ҡайным улы биртенгән,
Әсе ҡатыҡ һорайым (мейәс). 2. (мейәс) Ҡоторған эт тешләгән кешене ырымлау өсөн йыйыла торған аҙыҡ — *продукты, собираемые для лечения больного от укуса бешеной собаки.* Ҡоторған эт тештәһә биртек йыйа туғайныҡ

БИРТЕКЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* кәмһенеү — *считать себя неполноценным*

БИРТЕНМӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* бирешмәү — *не поддаваться чему-то.* Мин үҙемдең шунан ғына биртенмәйәсәгемде беләм инде

БИРТЕҮ (дим) *ҡ.* биртенеү — *надорваться*

БИРХАТ: БИРХАТ ИТЕП (ҡыҙыл, мейәс) *р.* шәп итеп — *замечательно.* Бирхат итеп ҡунаҡ һыйҙағандар (мейәс). Бирхәт итеп (ҡыҙыл)

БИРХАУАТ ИТЕНӘ САҠЫРЫУ (эйек) *ҡ.* туйҙағы ҡоҙаларҙы өс-дүрт өй бер булып һыйлау йолаһы — *обычай угощения сватов во время свадьбы тремя-четырьмя хозяевами*

БИРӘН (урта) *и.* рахит менән ауырыусы — *рахитик*

БИС (ҡариҙел, минзәлә) *и.* мейес — *печь.* Бис башына шимешкә салғанмын (ҡариҙел). Ҡалай бис (минзәлә)

БИСАЛЫЙ (мейәс) *с.* шат — *веселый.* Бигерәк бисалый геше лә инде Йаҡуп

БИСТЕР (көнсығыш диалект) *и.* йүкәнән үрелгән юл һандығы — *дорожный сундук, плетеный из лыка*

БИСТЕРКӘ (салйоғот) *и.* талдан үрелгән кәрзин — *корзинка, плетеная из ивы*

БИҪКӘК СЕБЕНЕ (салйоғот) *и.* биҙгәк серәкәйе — *малярийный комар*

БИҪТӘҮ ҮЛӘН (мейәс) *и.* буҫтау үлән — *медуница неясная*

БИҪТӘ (дим) *и.* киҫкә — *малоподвижный, тяжелый на подъем человек.* Биҫтәләй булып тормай йатаҫын

БИТ (арғаяш, мейәс) *и.* йөҙ — *лицевая сторона.* Балта бите. ◊ Сарыҡ бит (эй) оятһыҙ кеше — *бесстыжий.* Сарыҡ бит, битенә сарыҡ йамаған тейбеҙ андай әшәке гешене

БИТБАҠҠЫҺЫҘ БУҒАНСЫ (эй) *р.* бер-береһен күрә алмаҫлыҡ булғансы — *до полной ненависти.* Битбаҡҡыһыҙ буғансы әрҙәштеләр

БИТЛА (дим, урта) *и.* һандыҡ күгәне — *шарниры от сундука.* Питла (дим)

БИТЛӘК I (эйек-һаҡмар) *и.* тау битләүе — *косогор*

БИТЛӘК II (һаҡмар) *и.* тотлоҡма — *заика*

БИТЛӘС (урта) *и.* тау битләүе — *косогор.* Ташбатҡан ауылы бейек тауҙар итәгендә, бер битләстә, тау ҡуйынына һыйынып ҡына ултырған

БИТСАЙА (һаҡмар) *с.* оятһыҙ — *бессовестный.* Тәнзилә кеүек битсайа кешене күргәнем йуҡ ине

БИТӘЛ (эй) *и.* бәләкәй ау — *маленькая сеть.* Битәлә (мейәс). Бител (дим)

БИХАЙА (төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *с.* оятһыҙ — *бессовестный.* Ул бихайаға нисек ышанып һүҙ әйтәһең (урта урал)

БИҺЕР (арғаяш, салйоғот) *и.* бүҫер — *грыжа*

БИШБАРМАҠ (гәйнә, дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Бирсәткә — *перчатки.* Бишпармаҡ (дим). 2. (гәйнә) Ҡул суғы — *кисть руки*

БИШБАШ (һаҡмар) *и.* биш көлтәле һоҫлан — *суслон из пяти снопов.* Бишбаш һала торғайныҡ иген урғас

БИШ БИЛ: БИШ БИЛ КАЗАКИЙ (мейәс) *и.* тубыҡтан түбән төшөп торған кәзәкей — *род полукафтана, длиною ниже колен*

БИШИНӘ, БИШӘНӘ (салйоғот) *и.* ойоҡ энәһе — *спицы для вязания*

БИШ: БИШ ЙАТҠАНДА ЛА (ҡыҙыл) *р.* бер ваҡытта ла — *никогда.* Биш йатҡанда ла иҫкә төшмәй

БИШКӨЛТӨ (дим) *и.* һоҫлан — *суслон*

БИШҠАТАР (һаҡмар) *и.* йәштәш биш кеше — *пять ровесников.* Атайым иптәшләре белән бишҡатар булғаннар

БИШКУНАҠ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* иҫке стиль буйынса апрель башында дүрт көн була торған епшек буран — *четырехдневный буран в начале апреля по старому стилю*

БИШМЫЙЫҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* бапаҡ — *бука.* Бишмыйыҡ килә тип ҡурҡыталар ине (һаҡмар). Илама, бишмыйыҡ әпкитер үҙеңде (ҡыҙыл)

БИШМӘТ (урта) *и.* 1. Пинжәк — *пиджак.* 2. (дим, мейәс) Һырылған бишмәт — *стеганка.* 3. (мейәс) Камзул — *камзол.* Уҡалы бишмәт, тәңкәле бишмәт. 4. (ҡариҙел) Эсле камзул — *стеганый камзол.* 5. (ҡыҙыл) Еңһеҙ йәки ҡыҫҡа еңле камзул — *камзол без рукавов или с короткими рукавами.* 6. (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) Пальто

БИШНӘ (дим, ҡыҙыл) *и.* һөймән — *пешня*

БИШПАРМАҠ (урта) *и.* бишташ — *игра в пять камешков*

БИШТЕҒЫЛЫС (әй) *и.* биш тешле тула ҡылысы — *бёрдо с пятью зубьями для грубой пряжи шерсти*

БИШТЕК I: БИШТЕК ШӘМ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бишле лампа — *пятилинейная лампа*

БИШТЕК II (гәйнә) *и.* тиктормаҫ кеше — *непоседа.* Биштек бала

БИШТИНДЕК (ҡыҙыл) *и.* ишек төбөндәге бәләкәй урындыҡ — *маленькие нары в преддверье*

БИШТӘРЛӘҮ (урта) *ҡ.* 1. Арҡаға аҫыу — *повесить за спину.* Арҡаһына ҡалай күп биштәрләгән. 2. (дим) Йөкмәнеү — *навьючиваться*

БИШӘМБӘК (ырғыҙ) *и.* ашыҡ уйыны — *игра в альчики.* Йәш саҡта бишәмбәк уйнай торғайныҡ

БИӘСӘТ (ҡариҙел) *и.* бейә һөтләкәйе — *молочай кобылий*

БИӘТӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайны — *свекор.* Ғөмөргә биәтәсен тәрбиәләде килен

БЛАНТ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ишек алды — *двор*

БЛИС, БЛИШ (урта) *и.* хәтфә — *плюш.* Йәшел блистән камзул тектем ҡәйнәмә. Бөлөш (урта)

БЛИСА, БЛИСӘ (арғаяш) *и.* һоҫко — *совок*

БОБАЙ (ҡариҙел) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БОҒАҘҘАУ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Боғарлаҡ — *горло.* 2. (төньяҡ-көнсығыш) Үгеҙҙең, һыйырҙың үңәсе аҫтында һалынып төшкән тән өлөшө — *нижняя часть шеи быка, коровы*

БОҒАҘҘАУ II (урта урал) *ҡ.* алҡымдан алыу — *брать за горло*

БОҒАҘ: БОҒАҘ ЙЫРТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* аҡырыу — *горланить.* Тир сығарып эшләргә йаратмаһа ла йыйылыштарҙа күкрәк һуғып боғаҙ йыртырға тиһәң — аны ғына ҡуш

БОҒАҘЛАУ ТӨЙӨНӨ (дим) *и.* салыу һөйәге — *бугор атланта*

БОҒАҘЛАУЫҠ (дим) *и.* салыу һөйәге — *бугор атланта*

БОҒАҘ ТӨЙӨНӨ (урта, һаҡмар) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко.* Боғаз төйөнө (төньяҡ-көнбайыш)

БОҒАЗЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* боғарлаҡ — *горло*

БОҒАҠ (салйоғот, урта урал, әй) *и.* 1. Күмәгәй — *адамово яблоко.* 2. (урта урал, әй) Ҡалҡан биҙенең шеше — *зоб (у людей).* 3. (арғаяш, мейәс, урта урал, әй) Бөрләтәү — *зоб (у птиц).* Боғағы тулғансы ашаған (мейәс). 4. (ҡыҙыл, мейәс) Үгеҙҙең, һыйырҙың үңәсе аҫтында һалынып төшкән тән өлөшө — *нижняя часть шеи быка, коровы*

БОҒАЛА (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* боғал — *лассо*

БОҒАЛАҠ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Боғал — *лассо.* 2. (әй) Мәскәү — *петля (проволочная или волосяная для ловли рыб)*

БОҒАЛАҠ II (урта) *и.* бөгәлсән — *овод конский*

БОҒАН (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* өйрәк төрө — *гоголь*

БОҒАНА (урта) *и.* быҒым — *мягкая, уязвимая часть между ложными ребрами и бедром*

БОҒАРҘАҠ ОРОҺО (әй) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

БОҒАРҘАҠ ТӨЙӨНӨ (әй) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

БОҒАРСА I (урта) *и.* бөгәрсә — *елец (рыба).* Боғарсай (урта)

БОҒАРСА II (мейәс) *и.* бөгәр — *подколенный изгиб*

БОҒАРСӘЙ (урта) *и.* бөгәрсә — *елец (рыба)*

БОҒАС: БОҒАС ЙАҒА (әй) *и.* сүпләп күтәрелеп һуғылған, текә итеп тегелгән яға — *высокий воротник, вытканный с узорами*

БОҒАҪЛАУ (дим) *и.* боғарлау — *горло*

БОҒАУЛЫҠ (ырғыҙ) *и.* быҒау — *путы (железные)*

БОҒОҘЛАУ (минзәлә) *и.* боғарлаҡ — *горло*

БОҒОРҘАҠ (дим) *и.* боғарлаҡ — *горло*

БОҒОУ I (ҡариҙел, мейәс, урта урал, әй) *ҡ.* боҫоу — *притаиться.* Ҡыҙы посмаҡҡа боҡҡан (ҡариҙел)

БОҒОУ II (гәйнә) *и.* быҒау — *оковы*

БОҒОУЙОҘАҠ (гәйнә) *и.* быҒау йоҙаҡ — *винтовой замок*

БОҘАЙ I (дим, төньяҡ-көнсығыш, урта) *и.* бойҙай — *пшеница.* Аҡ туҡал боҙай, ҡыҙыл туҡал боҙай (арғаяш)

БОҘАЙ II (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

БОҘҘАУЫҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ваҡ йомро ҡар — *мелкая снежная крупа.* Боҙлауыҡ (урта, эйек-һаҡмар)

БОҘЛАУЫҠ (урта) *и.* бәҫ — *иней*

БОҘОҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* 1. Холҡһоҙ — *дурной по характеру.* Шу тиктем боҙоҡһондор тип уйҙамағайным (ҡыҙыл). 2. (урта урал) Йөрөксән — *гуляка.* 3. (дим, көнсығыш диалект, урта) Кенәсел — *злопамятный.* 4. (дим, урта) Аҙғын — *развратный.* 5. (салйоғот) Мәкерле — *коварный.* Боҙоҡ ҡан *(вена ҡаны)* — *венозная кровь*

БОҘОҠЛАШЫУ (урта) *ҡ.* уҫаллашыу — *злодействовать*

БОҘОҠЛОҠ (ҡариҙел) *и.* сихыр — *колдовство.* Әкәй боҙоҡлоғо ҡағылған

БОҘОҠТОҠ (көнсығыш диалект) *и.* уҫаллыҡ — *злодейство*

БОҘОЛҒАН (көнсығыш диалект) *с.* юлдан яҙған — *сбившийся с пути (о человеке)*

БОҘОМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* урман, ер атамаһы — *название леса, местности*

БОҘОРА (мейәс) *с.* 1. Бөҙрә — *кудрявый.* 2. Борош — *кривой.* Боҙора ағас

БОҘОРАЛАТЫУ (мейәс) *ҡ.* бөҙрәләтеү — *завивать (у кого-л. волосы)*

БОҘТИШКЕС (әй) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

БОҘТУРҒАЙ (дим, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка.* Боҙ турғайы ҡойороғон ҫелкебутыра шул ул (дим)

БОҘЫМ (дим) *и.* боҙолған — *испорченный*

БОЖАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иңкеш — *шмель*

БОЖҒОТОУ (ҡариҙел) *ҡ.* тиргәү — *выругать.* Әле ҙә божғотоп ташлайым

БОЖОР I (арғаяш, дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* сел — *рябчик.* Божыр (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш)

БОЖОР II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* 2. *с.* етеҙ — *проворный.* 3. Оҫта — *умелый.* Сүҙгә божор ул

БОЖОРА I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* дуға дүңгәләге — *кольцо на дуге*

БОЖОРА II (дим) *с.* бөҙөр — *рябь.* Божора тулҡыннар

БОЗДЫР-БАЗДЫР БУЛЫП (ҡариҙел) *р.* ялтйолт итеп — *сверкая.* Боздыр-баздыр булып ҡойашта күренә сыҡы ҡар

БОҘОМ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* сихыр — *колдовство.* Боҙом менән боҙолған әнәуыл

БОЗОР I (дим) *и.* 1. Аҕуна — *куропатка.* Божыр (ҡариҙел). 2. (мейәс, урта урал, ырғыҙ) Сел — *рябчик.* Урман бозоро, йалан бозоро (урта урал)

БОЗОР II (һаҡмар) *с.* шаҙра — *рябой.* Бозор Фатима ҡайтҡанмы?

БОЗОР III (урта) *и.* лампа ҡыуыҕы — *ламповый пузырь*

БОЗОРА I (дим) *и.* зәңге — *цинга*

БОЗОРА II (дим) *и.* шәм селтәре — *решетка от лампы*

БОЗОРА III (дим, урта) *и.* елбәҙәк — *блестки.* Тәңкәнән бозора йаҫай торғайнылар (дим)

БОЗОРАЛАУ (дим, урта) *ҡ.* елбәҙәк баҫыу — *украшать блестками*

БОЗОРАЛЫ (дим, урта) *с.* елбәҙәкле — *с блестками.* Бозоралы шәл

БОЗОРТМАҠЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* суғырмаҡланыу — *быть шероховатым (о коре).* Ҡарт ҡайын ҡабыҕы бозортмаҡланып тора

БОЗОУ (гәйнә) *и.* быҙау — *теленок.* Азыраҡ бозоуға ла кәрәк бәрәңге

БОЗПЕСЛӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

БОЙАУ (салйоғот) *и.* буяу — *краска*

БОЙҘАЙОҠ (ырғыҙ) *и.* аҡтамыр — *пырей*

БОЙҘАЙ ТӨЙӨНӨ (һаҡмар) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

БОЙОРА (арғаяш, эй) *с.* борош — *кривой.* Бойора ағасты йарыуы бик ҡыйын була (арғаяш)

БОЙРА (һаҡмар) *и.* илтер *(бәрәс тиреһенең бер төрө)* — *мерлушка*

БОЙТОМ (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* байтаҡ — *изрядно.* Бойтом ғына йәшәп йатабыҙ (ҡыҙыл). Һәҙер бойтом утырталар (һаҡмар). Буйтым (ҡыҙыл, мейәс, эй)

БОЙОУ (гәйнә) *и.* буяу — *краска.* Бойоу сүзе сирәк беҙдә, сыр тип әйтәләр

БОҠАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* боҫоу — *притаиться.* Кесерткән араһына ингән дә боҡайып ултырған була

БОҠАЛ (салйоғот) *и.* маҡау — *тупица.* Нәмәкәй аңдаһың ул боҡал

БОҠОУ (һаҡмар) *ҡ.* йоҡо баҫыу — *клонить ко сну*

БОҠТАЙЫУ (мейәс) *ҡ.* 1. Ҡорошоу — *съеживаться.* Түшәкһеҙ, бер нәмәһеҙ боҡтайып йоҡтанылар. 2. Боҫоу — *притаиться*

БОҠТОРОУ (һаҡмар) *ҡ.* бөгөү — *согнуть, перегнуть (о вещах)*

БОЛ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта урал, ырғыҙ) *и.* 1. Байлыҡ — *богатство.* Атаһының боло бумаһа аңа андай донйаны күреү ҡайҙа у (ҡыҙыл). 2. (мейәс, эйек-һаҡмар). Аҡса — *деньги.* Итте һатып бол итеп ҡалған йаҡшы (мейәс). Болоң буһа бары ла бар хәҙер. Болоң бармы? (эйек-һаҡмар)

БОЛА-ДАЛА (мейәс) *с.* тәртипһеҙ — *беспорядочный.* Ул уахытта бола-дала булып китте әҙәм. Бола-тала (ҡыҙыл)

БОЛАЛАНЫУ (мейәс) *ҡ.* боларыу — *бузить*

БОЛАМА I (гәйнә, урта, урта урал, ырғыҙ) *и.* бола — *беспорядок.* Өйөм бик болама булып китте әле (урта урал)

БОЛАМА II (төньяҡ-көнбайыш) *р.* теләһә нисек — *как попало.* Болама дауа иттеләр

БОЛАМА III (төньяҡ-көнбайыш) *р.* аралаш — *вперемешку.* Болама булып йәшәлде инде төрлө кеше

БОЛАМСЫҠ (арғаяш, мейәс) *и.* боламыҡ — *мучная каша.* Боламса (арғаяш). Боламсай (эй). Боламсайҙы күб ашаныҕ инде аны

БОЛАН (көнсығыш диалект, урта урал) *и.* мышы — *лось*

БОЛАН КӨПШӘҺЕ (мейәс) *и.* шыма көпшә — *дягиль*

БОЛАНҠЫР (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Йонсоу — *пасмурный (о погоде).* Көн боланҡыр булып киттәле (ҡариҙел). Болаңғыр (гәйнә), бөләңгер (урта урал). 2. Болғансыҡ — *мутный (о воде)*

БОЛАНУТ (ҡыҙыл) *и.* ҡыҙылхан — *кипрей.* Боланыт (мейәс)

БОЛАРТҠЫ (ҡыҙыл) *с.* йонсоу — *пасмурная (о погоде).* Болартҡы көн

БОЛАРТЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* боҙоу — *испортить*

БОЛАРЫУ I (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Боҙолоу — *испортиться (о погоде).* Көн боларып тора (ҡыҙыл). 2. Туҙғыу — *взъерошиваться (о волосах).* Сәсе боларған мынау ғыҙҙың (арғаяш)

БОЛАРЫУ II (дим) *ҡ.* мәшәкәтләнеү —*утруждать себя.* Боларып торма инде, ҫуңынан эшләрҫең

БОЛАТМА (урта) *и.* тәртипһеҙлек — *беспорядок*

БОЛАШМАҠ: БОЛАШМАҠ ЙЫРҘАР (мейәс) *и.* ҡара-ҡаршы башҡарылған шаян таҡмаҡтар — *шуточные состязательные частушки*

БОЛАШЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Ыҙғышыу — *ссориться.* 2. (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) Шаярыу — *шалить.* Ҡара әле, ҡоҙа белән ҡоҙаса болаша (ҡыҙыл)

БОЛҒАҒЫС (мейәс) *и.* болғатҡыс — *мешалка.* Болғағыс әнә шунда ғына йата

БОЛҒАЙЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* болғау — *мешать.* Кәртүгеңде болғайлаб ултыр

БОЛҒАҠ I (ҡыҙыл, эй) *и.* 1. Бола, тәртипһеҙлек — *беспорядок.* Өйҙәре болғаҕ ине (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ, эй) Боласыл — *подстрекатель.* Ул йөрөгәнә белән бер болғаҡ (һаҡмар)

БОЛҒАҠ II (гәйнә) *с.* болғансыҡ — *мутный (о воде)*

БОЛҒАЛАНЫУ (урта урал) *ҡ.* боларыу — *бузовать.* Апуш болғаланып тороп ҡалды шунда

БОЛҒАМА (салйоғот) *с.* тәртипһеҙ — *беспорядочный.* Болғама булып йатабыһ

БОЛҒАНЛАҠ (ырғыҙ) *и.* 1. Шаян — *балагур.* 2. Ҡылансыҡ *(ҡыҙ кешегә ҡарата)* — *кокетка (о девушках)*

БОЛҒАНТАУ (урта) *ҡ.* тәнтерәкләү — *идти шатающейся походкой*

БОЛҒАНЫУ (дим) *ҡ.* ауырлы ваҡытҡа ашҡа төрләнеү — *разборчивость в пище во время беременности*

БОЛҒАР: БОЛҒАР ГҮНЕ (ҡыҙыл) *и.* ҡыҙыл күн — *кожа, выкрашенная в красный цвет*

БОЛҒАУ I (гәйнә) *с.* болғансыҡ — *мутный.* Болғау сыу

БОЛҒАУ II (дим, туҡ-соран) *и.* бутама — *мешанина.* Ат болғауы. Тауыҡ болғауы

БОЛҒАУ III (көнсығыш диалект) *ҡ.* бутау — *путать.* Йаҙа баштаһам бис болғайым да таштайым (мейәс)

БОЛҒАУЫЛ (дим) *с.* болғансыҡ — *мутный*

БОЛҒАУЫС (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* тәртешкә — *кочерга*

БОЛДА (урта) *и.* бола, тәртипһеҙлек — *беспорядок*

БОЛДАЛАУ I (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *ҡ.* самаһыҙ тотоноу — *расходовать чрезмерно (о деньгах, продуктах и т.д.)* Май-һайҙы болдалама (ҡыҙыл)

БОЛДАЛАУ II (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ботарлау — *разламывать (все, по частям).* Итте болдалап ташта (мейәс)

БОЛДАЛАУ III (урта, һаҡмар) *ҡ.* арлы-бирле эшләү — *делать кое-как.* Бер эште йеренә йеткереп эшләмәҫ был, болдалаған булып (һаҡмар)

БОЛДОР (мейәс, ырғыҙ) *и.* 1. Күтәрмә — *крыльцо.* 2. (мейәс) Солан — *сени*

БОЛЖЫМАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ыжламау — *и в ус не дуть*

БОЛЛАУ I (һаҡмар) *ҡ.* байыу — *разбогатеть.* Баҙарҙан боллап ҡайтып килеүселер был

БОЛЛАУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* хөрмәтләү — *почитать.* Йәшләр болламай ҡарыйны, әүәл боллайлар ыйы

БОЛОТ: АЙАҘ БОЛОТ (көнсығыш диалект, урта) *и.* аҡ болот — *белые облака;* йамҡыр болото, йауым болото (урта) ҡара болот — *дождевая туча.* Күк болот (төньяҡ-көнбайыш), йәшен болото (урта) — *грозовая туча.* Ҡыҙғылт болот, көйҙө болот (ҡыҙыл). Тамырлы болот (урта) шекәрә болот — *тонкое волнистое облачко*

БОРА (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта) *и.* 1. Ҡур — *закваска.* 2. (мейәс) Бысҡы вағы — *опилки.* Бысҡанда бысҡы бораһы ҡойолоп тора

БОРАЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* гөмбөр — *ботало*

БОРАҠ I (ҡариҙел) *и.* кәбәк — *мякина*

БОРАҠ II (мейәс) *и.* бысҡы вағы — *опилки*

БОРАЛАМАН (һаҡмар) *и.* бола — *беспорядок.* Өй эсе бораламан булып китте

БОРАЛҠЫ (ҡыҙыл) *с.* 1. Бола — *безалаберный.* Боралҡы гиһә, бороңғоға урын йуҡ. Боларҡы (һаҡмар). 2. (дим, мейәс) *и.* килмешәк — *пришелец*

БОРАЛТЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* боҙоу — *разбить семейную жизнь.* Донйа боралтып йөрөй шунда (ҡыҙыл)

БОРАЛЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* болярыу — *прийти в беспорядочное состояние.* Донйа боралып китте (урта)

БОРАМ (төньяҡ-көнбайыш) *и. паром.* Борам йөрөй башлағанмы?

БОРАНДАҠ (салйоғот) *и.* ҡылансыҡ — *кокетка*

БОРАНҠА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаҙаҡ — *фунт*

БОРАУ (урта) *и.* тейәк — *палка, перевязанная по середине веревкой (для различных целей).* Борау шунда һарай башындалыр, ҡарале

БОРАУ: БЕЛӘК БОРАУ (ҡыҙыл) *и.* сапҡыслы бырау — *коловорот*

БОРҒАҘАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күл атамаһы — *название озера*

БОРҒАҠ (ҡыҙыл) *и.* ваҡ йомро ҡар — *мелкая снежная крупа.* Ул йаҡта борғаҡ йауҙы микән?

БОРҒАҠТАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* борғаҡ кейҙереү — *надевать намордник.* ◊ Борғаҡтап йебәреү (арғаяш) ҡоҙаларҙы «хуш айағы»на һыйлап ебәреү — *прощальное угощение сватов*

БОРҒАНАҠ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* 1. Ваҡ йомро ҡар — *мелкая снежная крупа.* 2. (ҡариҙел) Ҡар ҡатыш ямғыр — *снег вперемешку с дождем.* 3. (мейәс) Боҙлауыҡ — *гололедица*

БОРҒАНДАУ (ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыланыу — *кокетничать*

БОРҒО (арғаяш, салйоғот) *и.* бырау — *сверло*

БОРҒОЛДАТЫУ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* пыран-заран килтереү — *разнести в пух и в прах*

БОРҒОСА (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Күкрәк ағас *(киндер урынында)* — *пришва (на домашнем ткацком станке).* 2. (урта урал) Ҡалтырса — *скальница*

БОРҒОСАҒАС (урта) *и.* тыйғыса — *притужальник (часть домашнего ткацкого станка)*

БОРҒОСА СӨЙӨ (дим) *и.* тыйғыса — *притужальник*

БОРҒОСА ТАЙАҒЫ (арғаяш, дим, ҡариҙел, урта) *и.* тыйғыса — *притужальник.* Борғоса тайағы һынып сыҡты (арғаяш)

БОРҘАУ (мейәс) *ҡ.* борҡоу — *вздыматься.* Шыршы аҫты шу тикте ҡоро була, саңы борҙап тора. Бырҙау (әй)

БОРҘОҒОУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* быуын сығыу — *вывихнуть(ся).* Малайының ҡулбаш һөйәге борҙоҡҡан (ҡыҙыл)

БОРҘОҠТОРОУ I (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Боршайтыу — *перекосить.* Бысҡыны борҙоҡторма. 2. Имгәтеү — *искалечить*

БОРҘОҠТОРОУ II (әй) *ҡ.* ҡағыу — *притеснять.* Йәтим баланы борҙоҡтормағыҙ тей туғайны ҡәртнәйем

БОРҠАҠ (һаҡмар) *и.* туҙғанаҡ — *одуванчик*

БОРҠАНАҠ (ҡариҙел) *и.* туҙғанаҡ — *одуванчик*

БОРҠОЛДАҠ (ҡыҙыл) *и. порошок*

БОРҠОЛДАП АҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* сорлап ағыу — *течь струей.* Ҡаннары борҡолдап аҡты

БОРҠОЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать.* Борҡолдар ҙа йөрөр инде шул

БОРҠОЛДАТЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* борҡотоу — *образовывать клубы пыли.* Ауылдан йаланға килә торған оло йулдың саңын борҡолдатып, бер һыбайлы күренде

БОРҠОРАТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыуыу — *разгонять.* Тауыҡларны борҡоратма

БОРҠОРАУ (ҡариҙел, урта урал) *ҡ.* борҡоу — *вздыматься (о пыли, дыме)*

БОРЛАТЫУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* борҡотоу — *образовать клубы дыма, пыли и т.д.* Күмәкләшеп тереп тәмәке борлатырға тотондолар (эйек-һаҡмар)

БОРЛОҒОУ (урта) *ҡ.* быуын сығыу — *вывихнуть(ся)*

БОРЛОҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Ҡайғырыу — *горевать.* Бала борлоҡмасын. 2. Һағыныу — *скучать.* Борҙоғоу (урта урал)

БОРМА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бығау йоҙаҡ — *винтовой замок*

БОРМА II (һаҡмар) *и.* дуға дүңгәләге — *кольцо на дуге*

БОРМА III(урта) *и.* шәм селтәре — *решетка от лампы.* Өслө шәмдең бормаһы йуғалмай һаман да йөрөп йата икән әле һеҙҙә

БОРМА ЙӨҘӨК (арғаяш) *и.* бормалы йөҙөк — *витой перстень*

БОРМАҠАЙ (арғаяш) *с.* бөҙрә — *кудрявый*

БОРОЖ I (ҡариҙел, эй) *и.* борош — *подуст*

БОРОЖ II (арғаяш) *с.* борош — *кривой*

БОРОЖ III (көнсығыш диалект) *и.* бағау — *поперечный топор для выдалбливания внутренности колодочных ульев и бортей*

БОРОЖИН (мейәс) *и.* балта бөгәзе — *дугообразное или кольцеобразное приспособление, применяемое при точке топора*

БОРОҠ (гәйнә, эй) *р.* һис бер — *нисколько.* Йаратмим бороҡ (гәйнә). Әндәшмә бороҡ, эшетһен ҡолағың (эй)

БОРОЛҒАН (көнсығыш диалект) *с.* айыртылған — *сепарированный.* Боролған һөт

БОРОЛДАНЫУ (салйоғот) *ҡ.* баш ҡоҫоу — *колоситься (о хлебных злаках)*

БОРОЛДАТЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* пыран-заран килтереү — *разнести в пух и в прах.* Балаларны боролдатып сығарып йебәргән

БОРОЛОШ I (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта) *с.* ҡыйыш — *кривой.* Муйыны боролош (ҡариҙел)

БОРОЛОШ II (гәйнә) *и.* еңмеш — *упрямец, упрямица*

БОРОЛОШЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* салышайыу — *скривиться.* Беләге боролошланып ҡалты

БОРОЛТА (эй) *и.* бөгәл — *извилина реки.* Боролтанан алып тауҙың йартыһын ҡырғыҙға һаттылар

БОРОМ (ҡыҙыл) *и.* дүрт шөйтә күҙе — *четыре навоя (в домашнем ткачестве)*

БОРОМКА (арғаяш) *и.* моҙға — *лукошко*

БОРОМТА (мейәс) *и.* бөгәл — *извилина реки.* Йылға боромтаһынан бирерәк туҡтанылар

БОРОН I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Танау — *нос.* ◊ Борон төшөү *(бойоғоу)* — *чувствовать себя подавленным.* 2. (дим, ҡариҙел) Һемәк — *кран.* Самауыр бороно. 3. Суҡыш — *клюв.* Ҡош бороно

БОРОН II: КӨН БОРОН (мейәс) көн элгәре — *заранее.* Көн борон ала торғайнылар эш хаҡын

БОРОНДОҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әлгәнйәк — *бурундук*

БОРОНКА (гәйнә) *и.* төйөҫ — *бурак (берестяная коробка)*

БОРОНСА (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* морондоҡ — *намордник*

БОРОНСАҠ I (урта урал) *и.* морондоҡ — *намордник*

БОРОНСАҠ II (ҡариҙел) *и.* ауыҙлыҡ — *удила*

БОРОН СӨЙӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* танау биле — *переносица*

БОРОНТОҠИНӘЙ (ҡариҙел) *и.* морондоҡ инәй — *посажёная мать*

БОРОНТОҠӘТӘЙ (ҡариҙел) *и.* морондоҡ атай — *посажёный отец*

БОРОН: БОРОН ТӨРТЕҮ (дим) *ҡ.* морон терәү — *найти защиту у кого-л.* Борон төртәр кешең бармы?

БОРОУ: ҺӨТ БОРОУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һөт айырыу — *пропускать молоко через сепаратор*

БОРОУ (ҡыҙыл) *с.* урау — *круговой.* Бороу булһа ла йул йаҡшы

БОРОШ (һаҡмар) *с.* ҡыйыш — *кривой.* Борош ауыҙ ҡыҙ йәрәште

БОРСАҠ АҒАСЫ (мейәс) *и. акация*

БОРҪАЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *ҡ.* 1. Тынысһыҙланыу — *беспокоиться.* Айауһыҙ тигәнсә борсаланып көйҙө инде (эй). Борҫаланыу (дим). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Боларыу — *бузить.* Борсалашҡаннар буғай бабай белән дә

БОРСОУҒА ҺУҒЫУ (һаҡмар) *ҡ.* борсоуға һалыу — *вызывать беспокойство.* Балниска йатырға мәжбүр итеүҙәре шаҡтай борсоуға һуҡҡайны аны

БОРҪАЛАҠ (дим, эй) *и.* ҡарлы буран — *буран со снегопадом.* Көндәр борҫалаҡ булып китте (эй). Борһалаҡ (көньяҡ-диалект)

БОРҪАЛАНЫУ (урта) *ҡ.* буталыу — *перемешиваться.* Бүре ҡарға борҫаланып барып йатты

БОРҪАЛЫ (мейәс) *с.* тигеҙһеҙ — *неровный.* Борҫалы иләгәнһең йөндө

БОРТАҠ (салйоғот) *с.* тыйнаҡһыҙ — *непослушный*

БОРХАТ (урта урал) *и.* 1. Теләк — *желание.* 2. Мөмкинселек — *возможность*

БОРХОЛДАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* борҡотоу — *образо(вы)вать клубы дыма.* Борхолдата өрөп тартҡан тәмәке төпсөгөн итек табаны аҫтында иҙҙе лә Ғайзуллаға ҡаршы атланы

БОРХОТОУ (туҡ-соран, эйек) *ҡ.* әрләү — *сильно ругать.* Бармайым тип йата ине, атаһы борхотоп сығарып йебәрҙе (туҡ-соран)

БОРҺАЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тынысһыҙланыу — *беспокоиться.* Малайҙар борһаланып ауылдарына тайа башланы

БОРШАЛАНЫУ (урта) *ҡ.* борғаланыу — *вертеться.* Боршаланып, көрһөнөп йатты-йатты ла, ахырҙа урынынан тороп, ҡабаттан кейенде

БОРШАНДАУ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* борғоланыу — *вертеться.* Боршаңнау (урта)

БОРШАННАУ (урта) *ҡ.* ҡәнәғәт булмау — *быть недовольным.* Күлмәк бәләкәйерәк тип боршаннағайны

~~**БОСҠАЙ**~~ (мейәс) *и.* босҡаҡ — *лоскут (кожи, шкуры)*

~~**БОСҠАҠ**~~ (көнсығыш диалект) *и.* 1. Малдың аяҡ тиреһе — *шкура с ног животных.* 2. (арғаяш) Йорон — *лоскут от шкуры.* 3. (урта) Ҡыҫҡа йөн — *короткая шерсть*

БОСҠАҠЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* босҡаҡ ҡуйыу — *прибивать шкурки (к лыжам)*

БОСМАҠ (дим, ҡариҙел, урта, эйек) *и.* мөйөш — *угол.* Алты босмаҡлы өй ҫалып керҙеләр (дим)

БОСОҠ I (эй) *и.* 1. Ағас күнәк — *бадья.* 2. Эсе соҡолған ҡарағай — *сосна, у которого выдолблена сердцевина*

БОСОҠ II (дим) *и.* ~~йәмшек танау — *курносый*~~. Босоҡ ҡына ҡыҙы бар

БОСОҠ: БОСОҠ ТАНАУ (һаҡмар) *с.* йәмшек танау — *курносый*

~~БОСТАШ:~~ **БОСТАШ БУЛЫУ** (эй) *ҡ.* юғалыу — *пропадать*

БОҪАРЫУ (эйек) *ҡ.* быуланыу, тирләү — *запотеть.* Тайба әбей тирләп боҫарған тәҙрә быйалаһы үтә нейҙәрҙер күрергә теләгән һымаҡ, бик оҙаҡ тышҡа ҡарап, тынып ултырҙы

БОҪҠАҠ: БОҪҠАҠ ЙӨН (мейәс) *и.* шырт йөн — *грубая шерсть*

БОҪҠАҠЛАУ (дим) *ҡ.* быҫҡаҡлау — *моросить*

БОҪҠОТОУ (дим) *ҡ.* быҫҡыу — *тлеть*

БОҪЛАУ (урта) *ҡ.* төтәҫләү — *окуривать.* Ҡорт боҫлау

~~**БОҪЛОҠ**~~ (урта) *и.* мейестән йылы сығыу өсөн яһалған тишек — *отдушина в печи*

БОҪТАЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* боҙоу — *испортить.* Оҫталайым тип боҫталап бөткәнең бит, улым

~~**БОҪТАН**~~ (эйек) *и.* картуф араһына ҡабаҡ аралатып сәселгән баҡса — *огород, засеянный тыквой и картошкой*

БОҪТАУ (көнсығыш диалект) *и.* буҫтау — *сукно*

БОҪТАШ: БОҪТАШ ИТЕҮ (төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *ҡ.* зыян итеү — *вредить кому-чему.* Босташ итеү (ҡариҙел). Ҡара, босташ итәмәлләә балаң? Боҫташ итеп йөрөү (эй)

~~**БОТ**~~ (урта, һаҡмар, эйек) *и.* арба күкрәгенә текә ултыртылған ике ағас — *ножки-подставки на задних углах корпуса телеги*

БОТА (гәйнә) *и.* сигелгән оҙон билбау — *вышитый длинный кушак из материи.* Ботаны кейәү биленә урай торғаннарейе

БОТАҠ (урта) *и.* ырыу — *род.* Ботаҡларынта шунтай кешеләр бар

БОТАҠ-САТАҠ (ҡыҙыл, эй) *р.* тәртипһеҙ рәүештә — *беспорядочно.* Китаптарын ботаҡ-сатаҡ таштап сығып киткән анау малай (ҡыҙыл)

БОТАЛАУ (дим) *ҡ.* бутау — *перемешивать*

БОТАМА (урта) *и.* 1. Ботағынан таҙартылған ағас — *дерево, очищенное от ветвей.* 2. Урманда ағасы киҫелгән асыҡ урын — *лесная просека*

БОТАУ (дим) *ҡ.* 1. Бутау — *перемешивать.* 2. (урта) Ағас төпләү — *корчевать*

БОТКҮНӘК (урта) *и.* ботлоҡ — *сосуд, изготовленный из кожи задней ноги лошади или коровы*

БОТЛАУ I (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *ҡ.* ыңғайына тороу — *потворствовать.* Шул баланы ботлайсың (төньяҡ-көнбайыш). Өйгә саҡ ботлап алып кереп китте инәһе, бер кемгә баш бирмәй (ырғыҙ)

БОТЛАУ II (эйек) *ҡ.* катлау — *сдваивать.* Йеп ботлау

БОТОҠ I (гәйнә, урта урал) *с.* 1. Тупаҫ — *грубый.* 2. Аҡылға бер сама — *недалекий (о человеке).* Ул малай ботоҡ ул үзе (гәйнә)

БОТОҠ II (гәйнә, ҡариҙел, урта урал, эйек, эй) *а.* бөтәһе — *все.* Ботоғо шунда йәшәй (урта урал)

БОТОМ (мейәс) *и.* йыллаған һуған — *лук-батун*

БОТСУМКА (арғаяш) *и.* малдың бот тиреһенән тегелгән бәләкәй тоҡ — *мешочек, сделанный из кожи бедра скотины*

БОТТОҠ I (көнсығыш диалект) *и.* турһыҡ — *бурдюк*

БОТТОҠ II (көнсығыш диалект) *и.* биллек — *поперечный ремень (у шлеи)*

БОХ-БОХ, МОХ-МОХ (төньяҡ-көнбайыш) *ы.* ат саҡырыу ымлығы — *междометие призыва лошади.* Боһ-боһ! (гәйнә)

БОХАР БОРСАҒЫ (дим, урта) *и.* 1. Ноҡот борсағы — *фасоль.* 2. (көнсығыш диалект) Ҡара борсаҡ — *бобы*

БОХАР СЕЙӘҺЕ (мейәс) *и.* күгән — *тёрн*

БОХАР ТАЛЫ (урта) *и.* селек — *чилига*

БОХТА (дим, мейәс) *с.* бөхтә — *чистоплотный*

БОҺАНЫУ (мейәс) *ҡ.* күңел тулыу — *растрогаться.* Хат уҡығанда Ғайан боһанып китте

БОҺОЛДАҠ (ҡыҙыл) *и.* төтәткес — *дымарь.* Бер аҙға ғына боһолдағыңды биреп тор әле

БОҺОЛДАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бал ҡортон төтәҫләү — *окуривать пчел*

БОҺОРАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* быуланыу — *испаряться.* Йылыу ҡышҡыһын боһорап йата

БОШМА (эй) *с.* бойоҡ — *унылый*

БОШМАНЛАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бойоғоу — *унывать.* Был арала бошманланып киттең әле

БОШОНҠО (көнсығыш диалект) *с.* бойоҡ — *унылый.* Бошонҡо ғына йөрөй улым хәҙер (эй)

БОШОРҒОЛАНЫУ (дим) *ҡ.* көйһөҙләнеү — *капризничать*

БӨБӘЛӘК (ҡыҙыл) *и.* бөгәлсән — *овод лошадиный*

БӨГӨЛМӘ I (дим, мейәс, урта) *и.* бөгәл — *извилина реки.* Ана шул бөгөлмәлә йөрөй ине атың (дим)

БӨГӨЛМӘ II (ҡариҙел) *и.* соңғол — *омут*

БӨГӨЛМӘК (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӨГӨЛӨШ (салйоғот) *и.* терһәк бөгәре — *локтевой изгиб*

БӨГӨЛСӨН (урта) *и.* бөгәлсән — *овод лошадиный*

БӨГӨЛТМӘ (мейәс) *и.* бөгәл — *извилина реки*

БӨГӨМ I (арғаяш, мейәс) *и.* бөгәл — *извилина реки*

БӨГӨМ II (арғаяш, мейәс) *и.* быуын — *сустав*

БӨГӨМЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* бөгәрләү — *свернуть.* Бәппәғүлән-бәғүлән тип бөгөмләй торғайныҡ

БӨГӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бүгеү — *приедаться.* Аштан бөккән ул

БӨГӘҘӘК (һаҡмар) *и.* бөгәзе — *приспособление из согнутого ивового или черемухового прута, применяемое как часть различных орудий труда (ручки косы, распорки капкана, морды и т.д.).* Бөгәзе (ҡыҙыл), бөгәз, бөгәзә (урта), бөгәҙә (дим), бөгәжә (дим, урта)

БӨГӘЖӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҫма лампа элә торған ырғаҡ — *крюк подвесной лампы*

БӨГӘЗЕ (ҡыҙыл) *и.* туғын — *обод*

БӨГӘЙБӘП (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӨГӘЙЛЕЛӘҮ (дим) *ҡ.* бөгәрләү — *свернуть*

БӨГӘЛБӘП (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӨГӘЛЖӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сулпы сыңғаһы — *дужка накосника*

БӨГӘЛЙӘ I (ҡариҙел, урта, эйек, эй) *и.* 1. Бөгәзе — *приспособление из согнутого ивового или черемухового прута, применяемое как часть различных орудий труда (ручки косы, распорки капкана, морды и т.д.).* Ҡабыҡ пишекнең бөгәлйәсе була (ҡариҙел). Бөгәлжә (дим). 2. (эй) Арба үрәсәләрен тоташтырып торған арҡыры ағастар — *перекладины, соединяющие нащепы телеги*

БӨГӘЛЙӘ II (ҡариҙел, эй) *и.* бөгәлсән — *овод лошадиный.* Бөгәли, бөгәлйән (гәйнә), бөгәлсә (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта)

БӨГӘЛТӘ (мейәс) *и.* бөгәл — *извилина реки*

БӨГӘЛӘ (мейәс, туҡ-соран, эй) *и.* бөгәлсән — *овод лошадиный.* Бүгәлә (мейәс, эй)

БӨГӘЛӘК, БӨГӘНӘК (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӨГӘЛӘК (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* бөгәлсән — *овод лошадиный.* Үлән ашап йөрөгән аттар, бөгәләктәр безелдәүгә сыҙай алмайынса, төтөнлөк һалған урынға килделәр (ҡыҙыл)

БӨГӘЛӘКЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* себенләү — *носиться от укуса овода (о животных)*

БӨГӘНСӘ (һаҡмар) *р.* был көнгә саҡлы — *до сих пор.* Бөгәнсә ҡайҙа йөрөнөң?

БӨГӘР, БӨГӘРЕМ (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӨГӘРЛӘК (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бөгәрләүек (дим)

БӨГӘРСӘЙ (урта) *и.* бөгәрсә — *елец*

БӨГӘСӘ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *р.* 1. Бөгөн төндә — *сегодня ночью.* Бөгәсә алып ҡасты (ҡыҙыл). 2. (урта) Бөгөн — *сегодня.* Бөгәсә төнө буйы буран ойоҡһотоп торҙо

БӨГӘТ (ырғыҙ) *и.* быуа — *пруд.* Ырғыҙ буйҡайлары бөгәт-бөгәт, бөгәтендә лә уйнай бер өйрәк... *(халыҡ йыры)*

БӨҘӨРКӘ (ҡариҙел) *с.* бөҙрә — *кудрявый*

БӨҘӨРЛӘТӘҮ (дим, ҡыҙыл) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БӨҘРӨЙ (ҡариҙел) *с.* бөҙрә — *кудрявый.* Ҡап-ҡара бөҙрөй сәсле

БӨҘРӘТӘҮ (дим, ҡыҙыл) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БӨҘӘНДӘНЕҮ (мейәс) *ҡ.* көн боҙолоу — *испортиться (о погоде)*

БӨҘӘҢКЕЛӘНЕҮ (арғаяш) *ҡ.* ҡараңғыланыу — *темнеть.* Беҙ ҡайтып йетеүгә көн бөҙәңкеләнеп тора ине

БӨЖЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* шөрләү — *струсить.* Ә-ә-ә, бөжләнеңме, йөрәк йетмәнеме?

БӨЖМӘН (һаҡмар) *и.* ҡурҡаҡ — *трус.* Эй, бөжмән икәнһең дә үҙең

БӨЙӨЛДӨРӨК (ҡыҙыл) *и.* бөйөрлөк — *позумент с наборными кистями или монеты, нашитые на зилян по обеим сторонам талии*

БӨЙӨМҺӨҘ (ырғыҙ) *с.* булдыҡһыҙ — *неспособный*

БӨЙӨРӨК (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Бәлеш — *пирог.* 2. (ҡыҙыл, мейәс) Ваҡ бәлеш — *беляш*

БӨЙӨРЛӘТӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БӨЙӨРСӘК (мейәс) *и.* бөйөрлөк — *позумент с наборными кистями или монеты, нашитые на зилян по обеим сторонам талии*

БӨЙӨРТАШ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* һуйырташ — *булыжник*

БӨЙРӘК I (ҡыҙыл, эй) *и.* бөйөр тапҡыры аҡ һыҙатлы һыйыр — *масть коровы (с белой полосой в области поясницы).* Бөйөрәк (урта, һаҡмар). Бөгөн бөйөрәк көтөүҙән ҡайтманы (һаҡмар)

БӨЙРӘК II (арғаяш) *и.* йәлдәү — *горловина верши.* Мурҙа бөйрәге бигерәк бәләкәймә?

БӨЙСӨК (ҡыҙыл) *и.* ҡом шәкәр — *сахарный песок*

БӨЙӘНӘ (арғаяш) *и.* 1. Бөйән — *двенадцатиперстная кишка.* 2. (мейәс) Таҙғарын — *сычуг*

БӨЙӘНӘК (эй) *и.* бөйөр — *почки.* Бөйәнәге ауыры ул бахырҙың

БӨЙӘТ I (дим, минзәлә) *и.* мөйәт — *хомутина (хомут без деревянного остова)*

БӨЙӘТ II (ҡариҙел) *и.* тултырма — *домашняя колбаса.* Бөйәт йасау

БӨК-БӨГӘЙЕМ, БӨК-БӨГӘРЕМ (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӨККӨЛ (урта, һаҡмар) *а.* бөтә — *весь.* Бөккөл ауылды йыйған (һаҡмар). Бөкөл (һаҡмар)

БӨККӘН (төньяҡ-көнсығыш) *и.* 1. Ваҡ бәлеш — *беляш.* Балан бөккәне. 2. (ҡариҙел) Билмән — *пельмени*

БӨКӨ (һаҡмар) *и.* йоморҡа, май ҡушып, иҙеп, ваҡ-ваҡ йоморса итеп бешерелгән ҡамыр ашы — *сдобные булочки.* Тиҙ генә бөкө бешереб алайым әле

БӨКӨРӨЙ (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *и.* 1. Сүсбәрә — *творожные вареники.* 2. (дим) Малдың үпкә-бауырынан тапап бешерелгән бәлеш — *ливерный пирог*

БӨКӨРӨШ (мейәс) *и.* керәндил — *крендель*

БӨКӨС (дим, көнсығыш диалект, урта) *и.* бөкрө — *горбатый (о человеке).* Бөкөс кенә булһа ла ҡаҫылай көслө үҙе (урта)

БӨКӨ ШАЛҠАН (урта) *и.* керән — *хрен*

БӨКСӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БӨКСӘ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* 2. (һаҡмар) *с.* бөкрө — *горбатый.* Әнә бөксә ғайтып килә

БӨКСӘЙЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* бөкрәйеү — *сгорбиться.* Биленән бөксәйеп бөткән ҡарт ине (эй)

БӨКСӘНДӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* бил яҙмай эшләү — *работать не разгибая спины.* Һин бөксәндәп йөрөгәндә, мин нисек ҡунаҡ булып утырайым, тей (мейәс)

БӨКШӨРӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* еңеү — *побеждать*

БӨКҺӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* оҙаҡ ябып ҡуйылған һауыттың еҫләнеүе — *стать затхлым (о посуде, долго стоявшей в закрытом виде)*

БӨКӘ (гәйнә) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники*

БӨКӘЙ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бапаҡ — *бука.* Әнә, бөкәй тип ҡурҡыталарейе (гәйнә)

БӨКӘҢНӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* кәкрәйеү — *согнуться.* Бөкәңнәп кенә йөрөй саҡ

БӨКӘЧЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (чаще о ребенке)*

БӨЛГӨНСӨЛӨК (мейәс) *и.* бөлгөнлөк — *разорение.* Бөлгөнсөлөктө күрҙег инде ул әүәле

БӨЛДӨК (төньяҡ-көнсығыш) *р.* хәүефле — *опасно*

БӨЛДӨРГӘН (дим, ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡыҙыл бөрлөгән — *костяника.* Йылға буйында бөлдөргән дә күп була (ырғыҙ). Батима йеңгә, әйҙә беҙҙе белән бөлдөргәнгә (ҡыҙыл)

БӨЛДӨРКӘ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөлдөргә — *темляк*

БӨЛДӨРӨҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* харап итеү — *погубить.* Бөлдөрҙө бит был йамғыр йауып (эй)

БӨЛДӨРСӨН (мейәс) *и.* бөйән — *двенадцатиперстная кишка*

БӨЛӨК (көнсығыш диалект) *р.* 1. Хәүефле — *опасно.* Хәл бөлөк бит! (салйоғот). 2. (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* йонсоу — *измученный.* Һәйрүзәгә нимә буған, бик бөлөк йөрөй (ҡыҙыл). 3. (мейәс, эй) *р.* бик — *очень.* Бөлөк шәп (мейәс)

БӨЛӨНӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* меҫкенләнеү — *прибедняться*

БӨЛӨҮ (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *ҡ.* харап булыу — *быть погубленным.* Бөлдөм дәһә эй! Өфөгә эпкитәләр инде (ҡыҙыл)

БӨЛӨШ (ҡыҙыл, урта) *и.* хәтфә — *плюш.* Фөлөш (ҡыҙыл, мейәс)

БӨЛӘЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бапаҡ — *бука*

БӨЛӘҢГЕР (урта урал) *с.* 1. Күкшел — *синеватый.* Бөләңгер дауарҙан күлмәк тектерҙе. 2. Бер аяҙып, бер яуып торған — *пасмурная (о погоде).* Бөләңгер көнө йулға сыҡма, тинем. Бөләңгерт (эй). 3. Болғансыҡ — *мутная (о воде).* Һыуы бөләңгер ине, самауырға һалды ла ҡайнатты

БӨЛӘХӘТ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Бәлә — *беда.* Эсһә, бөләхәт инде. Берәр бөләхәт сығарып йөрөмәгеҙ (һаҡмар). 2. Бола — *беспорядок*

БӨЛӘХӘТЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* 1. Тотоноп бөтөрөү — *растратить.* 2. Йонсотоу — *утомлять*

БӨР I (ҡыҙыл) *и.* бөрө — *почка.* Ҡайын бөрө йыйып алдым әле

БӨР II (ҡыҙыл) *и.* бөргәк — *липучка.* Бөр һарыҡ йөнөнә йәбешә

БӨРГӘК (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Дегәнәктең емеше — *семена репейника.* Итәгенә һырыған бөргәктәрҙе сүпләй-сүпләй, шыбырҙап ҡына Сәмиғәгә йауап бирә (ырғыҙ). 2. (мейәс) Тегәнәк — *репейник.* Бөрмәк (ҡыҙыл)

БӨРГӘКЛӘНЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* дегәнәктең бешеп етешеүе — *созревание репейника.* Дегәнәк бөргәкләнде инде

БӨРГӘНКЕ (урта) *с.* бөрмәле — *со сборками.* Бөргәнке күлмәк кейҙек морон

БӨРГӘНСӘК I (һаҡмар) *и.* таҙғарын эсендә һаҡланған ит — *вид вяленого мяса.* Мал һуйғас иң йаҡшы майлы ерен тоҡ ҡарын эсенә һалып бөргәнсәк эшләгәннәр, аны йаҙ ит әҙәйгәс йә бик ҡәҙерле тыуғаны килгәндә башҡа иткә ҡушып ашатҡаннар

БӨРГӘНСӘК II (һаҡмар) *и.* бөрмәкәй — *подмаренник*

БӨРҘӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Бөрөләнеү — *почковаться.* 2. (ҡыҙыл, мейәс) Йомарланыу — *образование кошечки (о капусте).* Кәбеҫтә бөрҙәнде (мейәс)

БӨРКӘНЕҮ (арғаяш, эй) *ҡ.* болот менән ҡапланыу — *покрыться облаками (о небе).* Көн бөркәнеп китте, йауыр ахыры (эй)

БӨРКӘНСЕК (көнсығыш диалект) *и.* күлдәк — *сорочка.* Бала бөркәнсекте тыуһа бәхетте була (ҡыҙыл)

БӨРКӘТЕҮ (дим) *ҡ.* бөркәндереү — *накрывать.* Йаулыҡ бөркәтеп сығарҙым

БӨРКӘТӘҮ (ҡыҙыл) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БӨРКӘҮЛЕ (дим) *с.* көплө — *крытый.* Бөркәүле машина

БӨРЛӘНТИН (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Бөҙрәләнеп торған йомшаҡ ҡына ситса — *ситец с вафельным узором.* Бөрләдин (мейәс). 2. (урта) Яҡшы сортлы буҫтау — *сукно высшего сорта*

БӨРМӘБАШ (көнсығыш диалект) *с.* дүрт яҡлап ябылған — *четырехскатный.* Бөрмәбашты өй (салйоғот)

БӨРМӘК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* суҫҡа дегәнәге — *прицепник.* Бөрәнәк (эйек)

БӨРМӘСӘ I (урта) *и.* бөрмә — *сборка*

БӨРМӘСӘ II (урта) *и.* һырлан — *липучка*

БӨРМӘТ I (дим, ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* бөрмә — *сборка.* Бөрмәтле күлмәк кейеп алған (һаҡмар)

БӨРМӘТ II (һаҡмар) *и.* бөрмәкәй — *подмаренник.* Бөрмәттең орлоғо кейемгә йәбешеүсән була

БӨРМӘТЕГӘНӘК (урта) *и.* һырлан — *липучка*

БӨРӨ (дим, урта) *и.* 1. Тубырсыҡ — *шишка.* Ҡарағай бөрөһө (урта). 2. (арғаяш) Гөлйемеш емеше — *плод шиповника*

БӨРӨҘ (урта) *и.* бөрөз — *долото или поперечный топор для скобления и отделки внутренней части колодочных ульев и бортей.* Бөрөж (ҡыҙыл)

БӨРӨҘӨ (көнсығыш диалект) *р.* бер үҙе, яңғыҙ — *одиноко.* Бөрөҙөм тигатам (эй). Бөрөҙөм ултырып ҡалдым дүрт эҫтинә эсендә, балдар гитебөттө (ҡыҙыл)

БӨРӨЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тубырсыҡ — *шишка.* Сыршы бөрөйө

БӨРӨК (кариҙел, урта урал) *и.* *һ.* берүк — *пожалуйста, чтобы.* Оҙаҡ йөрөмә, бөрөк (урта урал)

БӨРӨЛӨҮ (мейәс) *ҡ.* ҡыҫылыу — *сузиться.* Күҙе бөрөлөп кенә тора

БӨРӨЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* йомарланыу — *образование кошечки (о капусте).* Кәбеҫтә бөрөләнә башлаған

БӨРӨМ (ҡыҙыл) *и.* бөрмә — *сборка*

БӨРӨНӨҮ (салйоғот, урта) *ҡ.* төрөнөү — *закутываться.* Алама йурғанға бөрөнөп кенә йатҡан тей (урта)

БӨРӨС (дим) *ы.* брес — *брысь!* Зәрә йөнө ҡойола шул бесәйҙең, бөрөс! Бырс (урта), бөрөс, бөрөсмә (эй)

БӨРӨШ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* бөршәйгән — *сморщенный*

БӨРӨШАУЫҘ (мейәс) *и.* борош — *подуст*

БӨРӨШКӘК (ҡыҙыл) *и.* арҡыры балта — *поперечный топор*

БӨРСӨК (арғаяш) *с.* ҡыҫыҡ — *узкий (о глазах).* Бөрсөк күҙ

БӨРСӨКТӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* яңы ишкән арҡандың сығып торған йүкә остарын бысаҡ менән ҡырҡып таҙартыу — *очищение нового аркана ножом от выступающих концов мочала.* Арҡаныңды бөрсөктәп сыҡ (эй). Бөрсөү (дим, урта)

БӨРСӨМӘ (һаҡмар) *и.* сабыртма — *сыпь*

БӨРСӨП ЖЫЙЫУ (эй) *ҡ.* берәмләп йыйыу — *собирать поштучно.* Жиләкте бөрсөп жыйҙыҡ

БӨРСӘ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *с.* сос — *ловкий.* Эй, һин, бөрсә! Сабир алға ынтылды. Миндеғәленең уң ҡулын ҡуҙғата алмаҫтыҡ итеп ҡысып, боғаҙына йәбеште (ҡыҙыл)

БӨРСӘКӘЙ, БӨРСӘЛӘЙ (урта) *и.* һырлан — *липучка.* Бөрсәнәй (дим)

БӨРҪӨГӨН (һаҡмар) *р.* иртәнән һуң — *послезавтра.* Бөрҫөгөңгә барып сығырбыҙ әле һеҙгә. Берсегән (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш)

БӨРТКӘ, БӨРТМӘ (ҡариҙел) *и.* бөрмә — *сборка*

БӨРТӨК (көнсығыш диалект) *р.* һис тә — *нисколько, вовсе.* Ҡолонға шалтыраҡ ҡуйһаң, бөртөк сейәлмәй (ҡыҙыл)

БӨРӘ (мейәс) *и.* 1. Бөрө — *почка.* Ҡайын бөрәһе бик файҙалы тейҙәр. 2. Бөргәк, һырлан — *липучка*

БӨҪКӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* һөт ашамлыҡтарының әсеп еҫләнеүе — *стать затхлым (о молочных продуктах)*

БӨҪТӨҠ (урта) *р.* саҡ ҡына — *чуть.* Бөҫтоҡ та аңламаным

БӨТЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бетеү — *амулет, талисман.* Бөтөй (һаҡмар), бөтөү (дим, әй)

БӨТЕНТӘҢКӘ (дим) *и.* көмөш һумлыҡ — *серебряный рубль*

БӨТЕРКӘ (дим) *и.* бөрмә — *сборка.* Бөтеркә баш сабата кейгән

БӨТКӨЛ: БӨТКӨЛ БУЙЫНА (мейәс) *р.* бик оҙаҡ — *очень долго.* Бөткөл буйына әҙәрҙәп китә

БӨТЛӨГӨСӨ (гәйнә) *и.* бөтәһе — *все.* Сәйетбаттал жәүере бөтлөгөсө шулай атала

БӨТЛӨК I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* булмыш — *сущность.* Бөтлөгө шу аның (гәйнә)

БӨТЛӨК II (гәйнә) *а.* бөтә — *весь.* Бөтлөк жирҙә ҡоролоҡ булған

БӨТЛӘҮ (урта) *и.* балыҡ ятыуы — *место спячки рыб*

БӨТМӨР (урта) *и.* оҫта — *умелец*

БӨТМӘРСЕК, БҮТМӘРСЕК (әй) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта.* Йаҙ гөнө бөтмәрсек ҡаҙып ашай туғайныҡ

БӨТӨҮ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡорама — *лоскут*

БӨТӨЙЛӘҮ (дим) *ҡ.* өсмөйөшләү — *делать треугольным.* Бөтөйләп төргән

БӨТӨК (төньяҡ-көнбайыш) *а.* бөтә — *весь*

БӨТӨКӘ (ҡыҙыл) *с.* ҡыҫыҡ — *узкий (о глазах)*

БӨТӨН (көнсығыш диалект) *а.* бөтә — *весь.* Бөтөн кеше шунда жыйылған (әй)

БӨТӨНӨЙӨҠ (урта урал) *и.* оҙон ҡуңыслы бәйләм ойоҡ — *длинные шерстяные чулки ручной вязки*

БӨТӨНӨҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Бөтөрөнөү — *быть подавленным.* Ағайым бик бөтөнгәйне (эйек-һаҡмар). 2. (арғаяш, ҡыҙыл) Ябығыу — *похудеть.* Ауырып бөтөнөп китте (арғаяш)

БӨТӨНӨҺӨ (көнсығыш диалект) *и.* бөтәһе — *все.* Сасһаң, бөтөнөһө лә үҫә туғайны (салйоғот)

БӨТӨНСӨЛӨК (һаҡмар) *и.* етешлек — *достаток.* Хәҙер генә бөтөнсөлөк инде

БӨТӨП ТОРОУ (әй) *ҡ.* оҡшап тороу — *быть похожим.* Аҡылдыға бөтөп тора ла

БӨТӨРГӨС (дим) *и.* юйғыс — *резинка стиральная*

БӨТӨРКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөҙрә сәс — *кудри*

БӨТӨРКӘЛӘНЕҮ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть приветливым.* Барсаң, бөтөркәләнеп тора

БӨТӨРКӘЛӘНЕҮ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* бөҙрәләнеү — *виться (о волосах).* Сәсе бөтөркәләнеп тора

БӨТӨРӨНӨП ТОРОУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Өлтөрәп тороу — *быть приветливым.* Әле әбекәй тип бөтөрөнөб тора. 2. (урта) Яратып етеңкерәмәү — *недолюбливать.* Был ней бөтөрөнөб тора бит кешене

БӨТӨРСӨК (ҡариҙел) *с.* етеҙ — *проворный*

БӨТӨРӨШЛӨ: БӨТӨРӨШЛӨ ТҮГЕЛ (минзәлә) *с.* бөтөргөһөҙ — *нескончаемый.* Аны бәйләп тә бөтөрөшлө түгел ыраннарны

БӨТМӨШ (көнсығыш диалект, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *с.* ҡыҫыҡ — *узкий (о глазах).* Бөтөш күҙ (урта)

БӨТӨШ: БӨТӨШ ЙАРА (һаҡмар) *и.* бөтәү яра — *закрытая рана*

БӨТӘЙЕШЕҮ (мейәс) *ҡ.* бөтәшеү — *закрываться (об отверстии).* Сәсәктән һуң танауы бөтәйешеп ҡуйҙы берәүҙең

БӨТӘҮ I (ҡыҙыл) *ҡ.* бөтәйтеү — *снабдить одеждой.* Әүәле ҡыҙҙы кейәү бөтәне баштан-айаҡ, атинәһе бөтәмәне

БӨТӘҮ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Камил — *совершенный.* 2. Хәлле — *состоятельный*

БӨТӘҮ III (салйоғот) *и.* һарыҡ аҙбары — *овчарня*

БӨТӘКӘ (гәйнә) *и.* төпөш — *коротыш*

БӨТӘКӘЙ (һаҡмар) *с.* бөтә торған — *проходящий (о болезни).* Бер эсәкәй дарыу ғына эсәм, былай бөтәкәй түгел ауырыуым

БӨТӘШЕҮ (гәйнә) *ҡ.* хәлһеҙләнеү — *слабеть*

БӨКИЛ (һаҡмар) *с.* насар — *плохой.* Эштәр бөкил, ҡустым

БӨХИЛ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *с.* һаран — *скупой.* Бөхил икәнһең дә (әй). Бөхөл (мейәс)

БӨШКЕРИК, МӨШКЕРИК (урта урал) *и.* буранка — *воронка*

БӨШКӨЛ (һаҡмар) *с.* мөшкөл — *неважный*

БӨШКӘК (һаҡмар) *и.* гөмбөр — *бόтало*

БӨШНӨК, МӨШНӨК (әй) *и.* ваҡ бөйөрөк — *пирожок.* Мөшник (урта урал). Килен күб итеп мөшник бешергән

БӨШӨГӨҮ (дим) *ҡ.* күшегеү — *промокнуть насквозь*

БУА (дим) *и.* быуа — *пруд*

БУАҘҘАУ (мейәс) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БУАЙ, БЫУАЙ (әй) *и.* бабай — *дядя (старший брат отца или матери); любой мужчина старше родителей*

БУАҠ I (ҡариҙел, урта) *и.* бәҫ — *иней.* Ағасларға буаҡ төшкән (ҡариҙел). Боаҡ, быуаҡ, (урта)

БУАҠ II (дим) *и.* боғаҡ — *Базедова болезнь.* Быуаҡ (гәйнә)

БУАЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сысҡан тота торған тоҙаҡ — *силок для ловли мышей*

БУАМ (гәйнә) *и.* быуа — *пруд.* Буамнар күп беҙдә

БУҒАҘ (дим) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

БУҒАҘҘАУ ҺӨЙӘГЕ (мейәс) *и.* салыу һөйәге — *шейный позвонок*

БУҒАҠ (мейәс) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

БУҒАН (арғаяш, салйоғот) *и.* боған — *гоголь.* Буған тигән үрҙәк бар беҙҙә (арғаяш)

БУҒАНА ҠАБЫРҒА (дим, урта, һаҡмар) *и.* быбым ҡабырға — *ложное ребро.* Бәйге-көрәштә буғана ҡабырға ҙур малдыҡын биргәннәр (һаҡмар). Буғанай ҡабырға (дим)

БУҒАРҘАҠ (дим, ҡариҙел, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* боғарҙаҡ — *дыхательное горло.* Буғырҙаҡ (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш), буғырлаҡ (урта)

БУҒАРҘАҠ ТӨЙӨНӨ (мейәс) *и.* кумәгәй — *адамово яблоко.* Буғас төйөнө (арғаяш)

БУҒАРСА (урта) *и.* бөгәрсә — *елец (рыба).* Оҙонса ғына, ҡарараҡ ҡанатлы, аҡ төҫтәге йоморо балыҡ ул буғарса

БУҒАТТАУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Тамаҡлау — *задушить (о зверях).* Бүре әллә нисәмә һарыҡты буғаттаған. 2. Салыу — *резать (скот)*

БУҒЫРЛАҠ (урта) *и.* мығырлаҡ — *ворчун, ворчунья*

БУҒЫРЛАУ (эйек) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать про себя*

БУҘ (ҡыҙыл) *и.* ғауға — *скандал.* Кисекһеҙ кешенән буҙ сыға. Буҙа (дим)

БУҘА (һаҡмар) *и.* айыу балаһы — *бузина.* Буҙа тигән ағасты күргәнең бармы?

БУҘАҒЫЙ (һаҡмар) *и.* буҙа — *буза (напиток)*

БУҘАҠЛАУ (эйек) *ҡ.* бер буйын аҡтан, бер буйын ҡыҙылдан һуғыу — *ткать в полоску.* Таҫтамалларҙы буҙаҡлап һуҡтылар ҡыҙыл киҙе белән

БУҘАМЫҠЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡуҙғалыу *(боҙ тураһында)* — *тронуться (о льде)*

БУҘАР (эйек-һаҡмар) *и.* ҡуш кәмә — *катамаран*

БУҘҘАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Үкереп илау — *реветь.* Тағы нейә буҙҙарға тотондо был бала? (салйоҒот). 2. Олоу — *петь протяжно, нудным голосом.* Буҙҙама көн биҙҙәтеп (ҡыҙыл)

БУҘҠА: БУҘҠА ТУРҒАЙ, БУҘТУРҒАЙ (һаҡмар) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

БУҘЛАҠ, БУҘЛАҠАЙ (һаҡмар) *и.* инә һуйыр — *самка глухаря.* Йаҙ буҙлаҡайҙы атмағыҙ, күкәй һалыр сағы. Буҙҙаҡ (мейәс)

БУҘЛАУ I (ырғыҙ) *ҡ.* оҙаҡ итеп илау — *долго плакать.* Бутаһынан айырылған дөйә һымаҡ буҙлап илай, бахыр

БУҘЛАУ II (һаҡмар) *с.* буҙ — *сизый.* Төҫө буҙлау ғына була ул ҡоштоң.

БУҘТУРҒАЙ (арғаяш, урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Һабан турғайы — *жаворонок.* Буҙтурғайлар йергә ҡарай төшөп һайраһа, көн һыуый (һаҡмар). Бузтурғай (ырғыҙ). 2. (дим, урта) Ҡыҙылтүш — *снегирь.* 3. (һаҡмар) Аҡсәпсек — *трясогузка*

БУҘШЕШЕК (ҡыҙыл) *и.* шеш — *опухоль*

БУЖАЙ (мейәс) *с.* йыуан — *толстый (о человеке)*

БУЖАЛ (дим, ҡариҙел, урта урал) *и.* ҡыҙҙы күсереүгә алдан билдәләнгән ваҡыт — *заранее назначенный срок перевозки невесты в дом жениха.* Килен йәрәшкәс, бер-ике айҙан бужал ҡуйалар (дим). Булйал (ҡариҙел), булжал (урта урал)

БУЖАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иңкеш — *шмель*

БУЖАР: БУЖАР УАХЫТ (урта урал) *и.* ҡыҙҙы күсереүгә алдан билдәләнгән ваҡыт — *заранее назначенный срок перевозки невесты в дом жениха.* Бужар ла уахыт йеттинде, тор тиһәң дә тормамын инде

БУЖЛАУ (нөгөш) *ҡ.* буҙлау — *долго в голос плакать.* Мин нишана бужлап илайым да илайым

БУЖМАҠ (һаҡмар, ырғыҙ) *с.* йыуан — *толстый (о человеке).* Бужмаҡ кәүҙәле, көптәй ҙур ҡорһаҡлы булһа ла, ныҡ-ныҡ баҫып килә (һаҡмар)

БУЗИР (дим, ҡыҙыл) *и.* лампа селтәре — *ламповая решетка.* Бүҙер (ҡыҙыл, әй)

БУЗЫР (арғаяш, урта) *и.* лампа ҡыуығы — *ламповый пузырь*

БУЙ (мейәс) *и.* 1. Ҡыра — *сгребённые ряды сена.* Биш-алты буй бесәнең бер күбәләй булыр. 2. *(арғаяш,* мейәс) Яҡ — *сторона.* Анау буйға ҡара (арғаяш)

БУЙАҠ (мейәс, ырғыҙ) *и.* буяу — *краска.* Иҙәнемә ике һауыт буйаҡ кәрәк (мейәс)

БУЙАНЫУ (мейәс) *ҡ.* буяу — *красить.* Буйанып йөрөйөм

БУЙБАШ (мейәс) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный, непослушная.* Буйбаш бисә

БУЙ: БУЙ БИРМӘҮ (ҡыҙыл, эйек) *ҡ.* баш бирмәү — *неповиновение.* Тайба әбейҙең кесе улы Закир өлкәндәргә бер ҙә буй бирмәне (эйек)

БУЙ-БУЙЫНСА (мейәс) *р.* туҡтауһыҙ, оҙаҡ — *беспрерывно.* Буй-буйынса кире һуға, тартыша

БУЙГӨЙӘҘ (урта) *с.* һынһыҙ — *неуклюжий (о человеке)*

БУЙГҮЛМӘК (урта) *и.* һыпайта күлдәк — *платье простого прямого покроя.* Буйгүлмәк кейеп алғанһың икән бөгөн

БУЙҒАУ (эйек-һаҡмар) *и.* буйлыҡ, буй еп — *основа (в домашнем ткачестве).* Берәй гөн тағы йыйылырбыҙ ҙа, сөй тартып, балаҫ буйғауын оҙатырбыҙ, шөйтөләрбеҙ

БУЙҒОРАМА (һаҡмар) *и.* түрйурған — *узкое лоскутное одеяло для нар.* Буйғорама әле лә йаҫаштырабыҙ

БУЙҒЫҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* еткән ҡыҙ — *девушка, достигшая совершеннолетия*

БУЙҘАҠ (гәйнә) *с.* баш-баштаҡ — *своевольный.* Буйҙаҡ кеше шулай эшләр инде ул

БУЙҘАЙ: БУЙҘАЙ ГҮЛМӘК (мейәс) *и.* билһеҙ, тотош күлдәк — *платье простого прямого покроя*

БУЙҘАҠ (дим, урта) *и.* 1. Биҙәү ҡатын — *бездетная женщина.* 2. Ҡыҫыр — *яловая.* Буйҙаҡ ҫыйыр (дим)

БУЙҘАҢЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* эшләр-эшләмәҫ йөрөү — *работать неохотно.* Күп буйҙаңланың инде буйҙыҡай, эшләб ал әҙерәк

БУЙҘАУ (ҡыҙыл, мейәс, урта, әй) *ҡ.* буйһонмау, баш бирмәү — *неповиновение (о человеке, животных).* Йетәләп барған танүгеҙе буйҙап киткән (мейәс)

БУЙҘЫҠ (әй) *и.* үрәсә — *грядки (телеги).* Арбаның бер йаҡ буйҙығы һыңған

БУЙЙУРҒАН (арғаяш, ырғыҙ) *и.* түрюрған — *узкое лоскутное одеяло для нар.* Ҡораҡлы буй йурғаныбыҙ бар ине (ырғыҙ)

БУЙЛАТЫУ (урта) *ҡ.* үҙ иркенә ҡуйыу — *дать волю.* Баланы баштан буйлатты ла үҙе. Буйҙатыу (әй)

БУЙЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* оҙатыу — *сновать.* Балаҫҡа йеп буйланым

БУЙРАҠ (мейәс, урта, һаҡмар) 1. *с.* буръяҡ — *мутный (о воде).* Буйраҡ һыу. 2. *и.* соңғол — *омут*

БУЙРАТЫУ, БУЙРАУ (урта) *ҡ.* буръяҡландырыу — *замутить (воду)*

БУЙСИКЕ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* стена буйлап эшләнгән тар һике — *скамья, узкие нары вдоль стены.* Буйҫике (дим)

БУЙТ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* мәғәнә, рәт — *толк.* Ул малайҙың буйты йуҡ (ҡыҙыл)

БУЙТЬЫҘ (эйек-һаҡмар) *с.* мәғәнәһеҙ — *бестолковый*

БУЙТЫМ (көнсығыш диалект, урта) *р.* 1. Күп, етәрлек — *много, достаточно.* Ҡорт бал бирә буйтым (урта). 2. Оҙаҡ ҡына — *довольно долго.* Йәйҙәүҙәрҙә буйтым йөрөнөк (мейәс). 3. Ныҡ — *сильно.* Буйтым ҡунаҡ иттеләр (урта). Буйтым ашаныҡ, рәхмәт (әй). Бойтом (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар). 4. Ғәҙәттәгесә — *вполне.* Машина белән буйтым йөрөргә була (ҡыҙыл)

БУЙ: БУЙ ҺАЛЫУ (урта, әй) *ҡ.* буйлау — *проверять глубину воды ростом.* Әҙерәк йөҙ ҙә буй һалып ҡара (урта). Буй һалале, дәрән микән? (әй)

БУЙҺУҘМА (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* түрюрған — *узкое лоскутное одеяло для нар*

БУЙҺЫУ (урта) *с.* 1. Һырғый — *стройный, высокий (о дереве).* Буйһыу ағас. 2. Оҙон тороҡ — *с длинным туловищем (о лошади).* Буйһыу ат

БУЙЫ БЕЛӘН (ҡыҙыл, мейәс) *р.* 1. Буйҙан буйға — *во всю длину.* Буйы белән күренеп йата. Ирәндек (ҡыҙыл). 2. Туҡтауһыҙ — *беспрестанно.* Буйы белән бурылдап алып китәр эле (мейәс)

БУЙЫ-БУЙЫНСА (арғаяш) *р.* туҡтауһыҙ — *беспрестанно.* Буйы-буйына һөйҙәнә лә йөрөй

БУЙЫН (гәйнә, урта урал) *и.* муйын — *шея.* Буйыным ауырта (гәйнә). Буйыны тоташ (урта урал)

БУЙЫНСА (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *и.* муйынса — *ожерелье из монет.* Муйса (урта урал)

БУЙЫРАУ (урта) *ҡ.* буръяҡланыу — *стать мутным.* Йамғырҙан һуң һыу буйыраған

БУКАС ИТЕҮ (урта урал, һаҡмар) *ҡ.* аламалыҡ эшләү — *пакостить.* Букас итеп тик йөрөй мынау малай (урта урал)

БУҠАЙ (мейәс, әй) *и.* бапаҡ — *бука (которой пугают детей).* Әнә, буҡай гилә (мейәс)

БУҠАН (урта) *и.* бәләкәй буйлы кеше — *коротыш, коротышка.* Әрләгәнтә буҡан тип әрләйләр. Буҡанай (мейәс)

БУҠЛҮҢӘС (урта) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод.* Буғүңәс (ҡариҙел). Буҡтүңәс (ҡыҙыл, мейәс, әй)

БУҠТЫРЫШЛАНЫП (эйек) *р.* ҡарышып — *упрямившись.* Кузофта барҙым, буҡтырышланып кәбинәгә ултырманым

БУҠЫЛДАҠ (дим, мейәс) *и.* мығырлаҡ — *ворчун, ворчунья.* Буҡылтаҡ (урта)

БУҠЫЛДАУ (мейәс, һаҡмар) *ҡ.* мығырлау — *ворчать*

БУЛ (гәйнә, һаҡмар) *а.* был — *этот, эта, это, эти.* Бәй-бәй, бул ни хәл, бул ни хәл, тип аптыраны үҙе (һаҡмар)

БУЛАШЫУ (урта) *ҡ.* болашыу — *тягаться*

БУЛДЫРМАЛЫ (урта) *с.* булдыҡлы — *способный*

БУЛДЫРСА (ҡыҙыл) *и.* эсәк төрө — *вид кишок*

БУЛЙАЛ (ҡариҙел) *и.* ваҡыт — *срок.* Булйал ҡуйып киәү алып та ҡайтты. Булйол (урта)

БУЛЙАЛ: БУЛЙАЛ КӨН (әй) *и.* килен оҙатыу көнө — *день сопровождения невесты.* Булйал көндәрем тулдинде, тор тиһәгеҙ ҙә тормайым

БУЛЙАУ, БУЛЙАП ҠАЙТЫУ *(арғаяш) ҡ.* туй ваҡытын билдәләү — *определение срока свадьбы*

БУЛЫШЫУ (мейәс, әй) *ҡ.* маташыу, мәшәҡәтләнеү — *возиться.* Нейә минең менән булышаң? (мейәс)

БУМА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Тын ҡыҫылыуы — *удушье.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) Быума — *эпилепсия*

БУМАЖҮТӘЛ (гәйнә) *и.* күк йүтәл — *коклюш*

БУНАУ (гәйнә, дим) *ҡ.* үҫеп ултырған ағасты тунау — *ободрать кору с дерева*

БУПАС (урта) *и.* йыуан кеше — *толстяк (о человеке)*

БУПУП (ырғыҙ) *и.* һөҙһөт — *удод.* Буп-буп (һаҡмар)

БУПЫЙ (урта урал) *и.* тотлоҡма — *заика*

БУПЫЛ (урта) *и.* мығырлаҡ — *ворчун*

БУПЫЛДАҠ I (мейәс, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* мығырлаҡ — *ворчун.* Бупылдаҡҡа нәмәкәй йетмәй тағы? (мейәс). Бупылтыҡ (урта)

БУПЫЛДАҠ II (һаҡмар) *и.* һөҙһөт — *удод*

БУПЫШ (арғаяш) *с.* лупыш — *мешковатый.* Салбарың бупыш буған да

БУР (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡ балсыҡ — *белая глина*

БУРА I (ырғыҙ) *и.* ата дөйә — *верблюд*

БУРА II (дим, урта, эйек) *и.* бурап эшләнгән лар — *бревенчатый ларь*

БУРАЛАНЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Асыуланыу — *рассердиться.* Бураланып ней эш ҡылмаҡ булаһың инде? (һаҡмар). 2. Көйәләнеү — *остро переживать.* Кисә әй бурала инде әбейең (ҡыҙыл). 3. (әй) Пыр туҙыу — *разбушеваться*

БУРАМ (арғаяш, мейәс) *и.* бура — *сруб*

БУРАМА (мейәс, урта) *и.* 1. Бура аласыҡ — *бревенчатая летняя кухня.* 2. (мейәс) Бура — *сруб.* 3. (урта) Келәт — *клеть.* Арҡан әнә шунда бурамала булырға тейеш

БУРАН: АЙЫУ БУРАНЫ (арғаяш) *и.* йәйәүле буран — *позёмка;* бишҡунаҡ (эйек-һаҡмар, ырғыҙ) иҫке стиль буйынса апрель башында була торған буран — *буран в начале апреля по старому стилю;* йылан бураны (урта) йәйәүле буран — *позёмка;* ҡарға бураны (урта) яҙғыһын ҡара ҡарғалар килер мәлдә була торған буран — *буран перед прилетом грачей;* ләүән бураны (һаҡмар) март айы бураны — *мартовский буран;* тауыл бураны (урта) өйөрмә буран — *метель;* торнатүш буран (арғаяш) ҡарҙы өйөм-өйөм итеп ҡатырып һала торған буран — *зимний буран, после которого остаются затвердевшие заносы;* һепертке буран (һаҡмар) йәйәүле буран — *позёмка*

БУРАНҠЫ (дим) *и.* төйөҫ — *бурак*

БУРАН ТУРҒАЙЫ (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡыҙылтүш — *снегирь*

БУРАН ТҮРӘ (ҡыҙыл) *и.* буран турғайы — *белая лазоревка*

БУРАУ (салйоғот) *и.* бура аласыҡ — *бревенчатая летняя кухня*

БУРАУЫҘ (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡыпһыуыр — *клещи.* 2. Бөгәзе — *железное или деревянное приспособление, применяемое при точке топора*

БУРБАЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* балтыр — *икры ног.* Бурбай (һаҡмар)

БУРБАЙ ҺӨЙӘГЕ (һаҡмар) *и.* сираҡ — *голень*

БУРҒОРТ (көнсығыш диалект) *и.* һурнаҡ — *пчела-воровка.* Бурҡорт (каризел)

БУРҘАЙ (салйоғот) *с.* шәп — *замечательный.* Бурҙай ир ине

БУРИЗ, БУРИС (дим) *и.* борош — *подуст*

БУРҠЫЛДАҠ, БУРЫЛДАҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* мығырлаҡ — *ворчун.* Ул бурҡылдаҡҡа ней йетмәй тағы? (ҡыҙыл)

БУРЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ҡалдау — *залежь*

БУРЛАНЫУ (урта) *ҡ.* урлашыу — *воровать.* Ул ней бурланып та йөрөгән

БУРЛЫ (дим, минзәлә) *с.* бурыл — *чалый (о масти лошади).* Бурлы ат

БУРМАШ (мейәс) *и.* ҡармаҡ һалғанда файҙаланылған күл ҡорто — *озерный червяк, используемый при ужении рыбы*

БУРС (ҡыҙыл) *и.* бурыс — *долг.* Бурс булып тормаһын

БУРСЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* бурһыу — *преть.* Ат майы бурсыған (ҡаризел)

БУРСЛЫҠ (дим) *и.* бурһыҡ — *барсук.* Беҙҙә ҡыр кәзәҫе лә бар, мышый ҙа, бурҫлыҡ та бар

БУРҪЫҠ I (урта) *с.* серек — *гнилой*

БУРҪЫҠ II (дим) *с.* киң битле — *толстощекий.* Зөфәр киң бурҫыҡ битле, йоморо башлы, йыуантыҡ ҡына үҫмер йегет

БУРҪЫУ I (дим, урта) *ҡ.* 1. Оҙаҡ илауҙан шешенеү — *опухать от слез.* 2. (дим) Турһайыу — *надуться*

БУРҪЫУ II (дим) *ҡ.* күгәреү — *плесневеть.* Бурһыу (ҡыҙыл, мейәс)

БУРТАШ I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* аҡбур — *мел*

БУРТАШ II (дим) *и.* аҡ балсыҡ — *белая глина*

БУРТЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ташбаш — *пескарь*

БУРҺАЙ (ҡыҙыл) *и.* бурҙай — *борзой, борзая*

БУРЫЖ (эй) *и.* борош — *подуст.* Бурыз (эйек), бурыҫ, бурыс (эйек-һаҡмар), бурыҫ (ҡыҙыл)

БУРЫҠ (ырғыҙ) *и.* екән тамыры — *корень рогоза*

БУРЫЛДАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* мығырлаҡ — *ворчун*

БУРЫСТЫҒЫУ (эй) *ҡ.* бурысҡа батыу — *задолжать.* Бик бурыстығып, раскуттанып ала туғайныҡ

БУРЫШ (гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, урта, урта урал) *и.* борош — *подуст.* Бурш (урта)

БУСМЫҠ (эй) *и.* күпкәк — *толстопузый*

БУҪАҒА (арғаяш, урта, һаҡмар) *и.* тупһа — *порог.* Бусаға (төньяҡ-көнбайыш). Килен ҡәйнә буҫағаһынан (урта) — *сноха похожа на свекровь*

БУҪАЛАҠ (урта урал) *и.* 1. Мыҡты кәүҙәле — *здоровяк.* Буҫалаҡ ине, үлде лә гитте. 2. (урта, урта урал, эйек) Йыуантыҡ, тулы тәнле бәпес — *бутуз (о младенце).* Буҫалаҡ күк бәпәйе бар. Бусалаҡ (ҡаризел). Буҫалаҡтай (урта, эй), буһалаҡтай (ҡыҙыл)

БУҪЛЫҒЫУ (урта) *ҡ.* буҫығыу — *беззвучно плакать, не успокаиваться от долгого плача*

БУҪЫУ (туҡ-соран) *ҡ.* айырыу — *оторвать.* Туб атҡан һайын ҡурҡып ауып китәбеҙ. Кухнаның мөйөшөн буҫыб әпкитте туп

Бурҙайҙың карау 'йоҙ (?), аслаҡ карау' (Юлс-2011)

БУТ I (төньяҡ-көнсығыш) *и.* гөмбөр — *ботало.* Күптән балыҡҡа йөрөгән йуҡ, бут ҡайҙа икән? (арғаяш)

БУТ II (арғаяш) *и.* мәғәнә — *толк.* Бутһыҙ геше була ла инде

БУТА (ырғыҙ) *и.* дөйә балаһы — *верблюжонок*

БУТАЛА I (арғаяш, гәйнә, урта, урта урал) *и.* дуңғырҙаҡ — *ботало*

БУТАЛА II (ҡаризел) *и.* гөмбөр — *ботало*

БУТАЛАНЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* алйотланыу — *дурачиться.* Буталанып йөрөмәле

БУТАЛАУ (урта, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Бутау — *путать.* Буталап мине йырып апҡайтты (урта). 2. (урта) Айҡап сығыу — *изъездить вдоль и поперек.* Шу беҙҙең тирәне буталайһығыҙ икән

БУТАЛЫШ (эйек) *р.* яңылыш — *неправильно.* Һеҙ буталыш алғанһығыҙ йулды

БУТАМА (дим) *и.* төпсөктәрҙән таҙартылған ер — *выкорчеванный участок земли*

БУТАНЫУ (эй) *ҡ.* буташыу, соҡоноу — *копаться.* Бөрөҙө буһа мынығы саташмай, бутана ла бутана

БУТАРЛАУ (урта) *ҡ.* һүтеү — *распороть.* Бутарланҡан көйөнсә йата йағам

БУТАРСЫ (урта) *и.* үҙ алдына эҙләүсе — *старатель*

БУТАУ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* бутама — *мешанина для скота.* Ҫыйырға бутама бирергә гәрәк (дим)

БУТАУ II (дим) *ҡ.* төпләү — *корчевать (лес).* Урман бутап утырғаннар

БУТАУ III (ҡаризел) *ҡ.* айҡап сығыу — *изъездить вдоль и поперек*

БУТАФҠАН (гәйнә) *и.* кәзәкей — *род полукафтана на подкладе длиной выше колен, с рукавами до локтя.* Ҡыҫҡа йеңле бутафканны йәшләр кейде

БУТИЛ (һаҡмар, эйек) *и.* дуңғырҙаҡ — *ботало.* Бутыл (һаҡмар)

БУТИҢКӘ (туҡ-соран) *и.* шәл бәйләй торған мамыҡ ебенә ҡатланған еп — *нитка, спаренная с пуховой пряжей для шали*

БУТБАРҠАҠ (салйоғот) *и.* бер ҡат һөрөлгән ер — *земля, вспаханная один раз*

БУТУҠ (төньяҡ-көнбайыш) *а.* бөтәһе — *все.* Бутуҡ ҡар астында йата (гәйнә)

БУТТА (көнсығыш диалект) *т.* әйтерһең — *будто, как будто.* Бутта мин белмәйем

БУТҺЫҘ (төньяҡ-көнсығыш) *с.* 1. Оятһыҙ — *бесстыжий.* Бутһыҙ һүгешеү (салйоғот). 2. (урта урал) Мәғәнәһеҙ — *бестолковый.* Бутһыҙҙың һүҙе лә шул инде үҙе гүк

БУЙАҠ (гәйнә) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БУТЫ (ҡаризел) *и.* гөмбөр — *ботало*

БУФКА (мейәс, эй) *и.* төймә — *пуговица.* Пинжәгендең буфкаһы төшөп ҡаған да, ҡарале (эй). Буфкә (салйоғот). Пуфка (мейәс)

БУХЫЙ (урта) 1. *и.* Рахит менән ауырыусы — *рахитик.* 2. Йыуантыҡ, тулы тәнле бәпес — *бутуз (о младенце).* Эй, бухыйымды, кил әле мында

БУХЫЛДАҠ (эй) *и.* ҡарлыҡҡан тауышлы — *хрипун*

БУҺҠЫН (һаҡмар) *и.* йәшеренеү урыны — *убежище.* Әнә шунда ауыл осонда ғына бер буһҡын бар ине

Бутһыҙ 'бейек, ... ' (... йәшерен ... ташлап ...)

БУҺТАМА (һаҡмар) *и.* май йәки япраҡ компрессы — *компресс из масла или листьев*

БУҺЫУ (һаҡмар) *ҡ.* боҫоу — *притаиться*

БУШ (ҡыҙыл, мейәс) *р.* 1. Былай ғына — *просто так.* Нимәштәп килдең? — Буш килдем (ҡыҙыл). 2. *м. һ.* үкенеүҙе, йәлләүҙе белдергән һүҙ — *слово, выражающее сожаление.* Буш, бәпәйемде, аурып торған нәмәне! (мейәс). Буш аш (ҡариҙел, мейәс) итһеҙ аш — *постный суп*

БУШ-БУШ (ҡыҙыл) *р.* бигерәк, үтә — *слишком.* Буш-буш китте шашып. Буш та туш (ҡыҙыл)

БУШАЛАҒАЙЫМ (мейәс) *р.* 1. Былай ғына — *просто так.* 2. (урта) Бушҡа, алъюҫыҡҡа — *зря.* Бушалағайым йөрөп ҡайттым. Бушалағайымҡа (урта), бушалийуҡҡа (эйек-һаҡмар)

БУШАЛЫУ (мейәс) *ҡ.* бушау — *освободиться.* Бушаламайым эштән

БУШАН (мейәс) *с.* буш — *пустой*

БУШАНЫУ (төньяҡ-көнсығыш, урта) *ҡ.* бала табыу — *рожать ребенка.* Килендәре бушанып ҡайтҡан икән балнистан (арғаяш)

БУШАТАН (гәйнә, урта урал) *и.* ҙур беҙ — *большое шило.* Шул тартмала ғына ине бушатан, ҡайҙа булды икән? (урта урал)

БУШДИЛАЛАЙҒА (урта) *р.* бушҡа, алъюҫыҡҡа — *зря.* Бушдилалайға оҙон йәй буйына йөрөйбөҙ

БУШҠА САЛ (ҡариҙел) бер нисә ҡатлы һал — *многослойный плот.* Бушкауай сал (ҡариҙел)

БУШКӨН (гәйнә) *и.* шәмбе — *суббота.* Ҡоҙалар бушкөнгә ҡунаҡҡа саҡырғайнылар.

БУШҠОРҒА (дим) *р.* бушҡа, алъюҫыҡҡа — *зря.* Бушҡорға йылап утырма.

БУШТЫҠ (урта) *с.* буш — *пустой.* Буштыҡ һүҙ.

БУШТЫҠАЙҒА (ҡыҙыл) *р.* бушҡа, алъюҫыҡҡа — *зря.* Баҙарға буштыҡайға барып ҡайттыҡ.

БУШ-ТӘҮКӘЛГӘ (ҡыҙыл) *р.* бушҡа, алъюҫыҡҡа — *зря.* Буш-тәүкәлгә һерәндәп эш сыҡмаҫ

БУШЫМ (гәйнә) *и.* бышым — *холщевый верх национальной обуви*

БҮГЕҮ (көнсығыш диалект, урта, урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться.* Ул ботҡаны ашай туғас бүктем инде (эй)

БҮГӘЙ (һаҡмар) *и.* тоҡом үгеҙе — *бык-производитель*

БҮГӘК I (мейәс) *и.* ҡыҫҡа аҡ сәс — *короткий седой волос*

БҮГӘК II (мейәс) *и.* үбәк — *кусок войлока или холстины, который накладывается на хомутину, чтобы она не натирала шею лошади*

БҮГӘЛӘ (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БҮГӨН I (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡыҫҡа аҡ сәс — *короткий седой волос.* Бүгәнен гел дә өҙөп тора (ырғыҙ)

БҮГӘН II (ҡыҙыл) *и.* күгән — *дверная петля*

БҮГӘТ (ырғыҙ) *и.* быуа — *пруд*

БҮГӘП-БҮГӘП: БҮГӘП-БҮГӘП ҠУЙЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* быуып-быуып ҡуйыу — *прудить.* Йаҙ гөнө һыуҙы бүгәп-бүгәп ҡуйабыҙ

БҮЖӘК (урта) *с.* яңғыҙ суҡайып торған — *одиноко возвышающаяся (о горе).* Бүжәк кенә тау бар бит, шунда йәшәйек тигән ҡарт

БҮЗЕКӘ (дим) *и.* кәрлә — *карлик*

БҮЗЕРЕК (салйоғот, һаҡмар) *и.* лампа ҡыуығы — *ламповое стекло*

БҮКЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*

БҮКСӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц).* Тауыҡтың бүксәһе тулған. Бүкҫә (дим, урта)

БҮКСӘ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төпөш — *коротыш.* Бүкҫә (дим, урта урал), бүкхә (мейәс)

БҮКТӘРГӘЙ (арғаяш) *и.* мүктәрге — *кобчик*

БҮКҺӘ, БҮКҪӘ (мейәс) *и.* ярты; урта — *половина; середина*

БҮКӘ (арғаяш) *и.* һебә — *конина-приз, который вручался победителям на майданах*

БҮКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* боҡай — *бука (которой пугают детей)*

БҮКӘЙЛӘП (урта) *р.* сүкәйеп — *на корточках.* Бабайым айыу өңөнә бүкәйләб инеп китте

БҮКӘЙЛӘҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках.* Аның малайы ла бүкәйләй башлаған (дим). Бүкә йөрөү (төньяҡ-көнбайыш)

БҮКӘН I (арғаяш, дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Артһыҙ ултырғыс — *табуретка.* Болашып йөрөп утыралар бүкәнгә (арғаяш). 2. (арғаяш, ҡыҙыл, һаҡмар) Ултырғыс — *стул.* 3. (төньяҡ-көнсығыш, урта, ырғыҙ) Арбаның алғы күсәрҙә ятҡан өлөшө — *подушка (у телеги).* Арбаның бүкәне йарылған (урта). 4. (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) Көпсәк — *ступица.* 5. (эйек) Үрәсә — *нащепы (у саней и телег).* 6. (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) Бурса — *брус (у телеги).* 7. (урта) Төпсөк — *пенек.* 8. (ҡыҙыл, урта) Тумрау — *обрубок, чурбан*

БҮКӘН II (урта) *и.* 1. Сипарат барабаны — *сепараторный барабан.* 2. (дим) Сәғәт гере — *гири у часов.* Бүкәнне сәғәт

БҮКӘН III (гәйнә, дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, эй) *и.* бәйләм — *пук.* Баланды бүкәнгә ҫалдыҡ (дим). ◊ Бүкән баш (ырғыҙ, эйек) башы ҙур, ләкин аҡылы һай кеше — *большеголовый, но не умный человек.* Бүкәнгә утырыу (мейәс) һабаҡҡа ултырыу — *идти в стебель*

БҮКӘНДЕ (мейәс) *и.* һәпәләк — *жмурки (игра).* Күмәк буғанда бүкәнде уйнайбыҙ

БҮКӘННӘҮ (дим, гәйнә, ҡариҙел, таныш) *ҡ.* бәйләм яһау — *связать пук.* Баланны тотош бүкәннәҙек (ҡариҙел)

БҮКӘН СӘС (туҡ-соран) *и.* ҡыҫҡа аҡ сәс — *короткий седой волосок.* Бүкән сас (салйоғот)

БҮКӨШ (туҡ-соран) *и.* буйға бәләкәй йыуан кеше — *низкорослый, толстый (о человеке)*

БҮЛБЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* картуф — *картофель*

БҮЛДӘК (һаҡмар) *и.* быуын — *колено.* Орлоғо бүлдәк-бүлдәк була ҡаҡынын

БҮЛЕК (арғаяш, ҡыҙыл, салйоғот, урта) *и.* турпыша — *полог.* Будыҡ, былуҡ (урта)

БҮЛЕК-БҮЛЕК (ҡыҙыл) *р.* бүлеп-бүлеп — *с перерывом.* Йамғыр бүлек-бүлек йауып үтте

БҮЛЕМТӘ (мейәс) *и.* бүлексә — *подотдел, часть*

БҮЛЕП ҺУҒЫУ (салйоғот) *ҡ.* биҙәкләп һуғыу — *ткать узорами.* Бүлеп һуғылған балаҫ

БҮЛКЕ (ырғыҙ) *и.* быуын — *колено.* Ҡамыш бүлкеһе. Бүлкә (һаҡмар)

БҮЛКӘ (һаҡмар) *и.* 1. Өлгө — *звено (у окна).* Тәҙрәбеҙҙең бер бүлкәһе уатылды. 2. (урта) Өлөш — *часть.* Бүлкәс (эйек-һаҡмар)

БҮЛКӘС (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бүлкәт — *часть.* Тау бүлкәсе (ҡыҙыл)

БҮЛКӘСЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* айырылып бүленеп-бүленеп тороу — *быть разделенным на части.* Көрәшсенең мускулдары бүлкәсләнеп тора

БҮЛКӘСТӘП (ҡыҙыл) *ҡ.* киртләс-киртләс итеп — *делая лесенки.* Тайҙарҙың ҡойороғон бүлкәстәп ҡырҡтылар

БҮЛМӘ (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *и.* 1. Солан бүлмәһе — *отсек в сенях.* 2. (һаҡмар) Солан — *сени.* 3. (мейәс) Йәйге аш бешереү урыны — *летняя кухня*

БҮЛСӘР (ҡыҙыл) *и.* балтыр — *икра (часть ноги).* Бүлсәр ите

БҮЛТЕРЕК I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *и.* 1. Көҙгө бәрәс — *осенний приплод овец и коз.* Бүлтерәк (дим). 2. (ҡыҙыл, һаҡмар) Сибек мал — *щуплый, малорослый (о скотине)*

БҮЛТЕРЕК II (минзәлә, һаҡмар) *и.* төпөш — *коротыш.* Шул бүлтерек Сәғит ҡайтҡанмы? (һаҡмар)

БҮЛТЕРЕКЛӘҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *ҡ.* һарыҡ һәм кәзәләрҙең көҙ көнө бәрәсләүе — *осенний приплод овец и коз.* Сәмиға апайларҙың кәзәһе бүлтерекләгән (ырғыҙ)

БҮЛТӘК (ҡыҙыл) *и.* бүлкәт — *часть.* Картуфтарҙың ҡайһы бере бүлтәктәнеп киткән

БҮЛӘ I (ҡыҙыл) *и.* эштә бер ял алыуҙан икенсеһенә саҡлы булған ваҡыт — *промежуток времени на работе от одной передышки до другой.* Бер бүлә эштәгәнсә үлә йаҙҙы

БҮЛӘ II (мейәс) *и.* 1. Өләсәһененең тыуған ауылына ҡарата ир бала — *мальчик по отношению к односельчанам бабушки.* 2. (мейәс, эй) Нәҫел-нәсәп — *родня*

БҮЛӘ-БҮЛӘ (ҡыҙыл) *р.* бүлеп-бүлеп — *с перерывом, по частям*

БҮЛӘК (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Урман — *лес.* Менә мында бүләк булған әүәле (урта урал). 2. Сауҡалыҡ — *березовая роща.* 3. Әрәмәлек — *урема*

БҮЛӘКЛЕК (кариҙел) *и.* сауҡалыҡ — *березовая роща*

БҮЛӘСӘР (мейәс) *и.* өләсәһененең тыуған ауылына ҡарата ҡыҙ бала — *девочка по отношению к односельчанам бабушки*

БҮЛӘТЕЙ (салйоғот) *и.* ҡара һоло — *овсюг*

БҮРАУЫҘ (урта) *и.* ҡыпһыуыр — *клещи.* Бүраyыҙынды биреп тор әле, күрше

БҮРЕБАШ (урта) *и.* бөгәзе — *приспособление, сделанное из согнутого ивового или черемухового прута, применяемое как часть различных орудий труда (ручки косы, распорки капкана, морды и т.д.)*

БҮРЕБОРОЧ (гәйнә) *и.* айыу емеше — *купена лекарственная*

БҮРЕ: СЕЛ БҮРЕҺЕ (мейәс) *и.* сүл бүреһе — *шакал*

БҮРЕ ЙЕМЕШЕ (көнсығыш диалект) *и.* 1. Эт муйылы — *крушина.* 2. (эй) Бүре еләге — *волчья ягода*

БҮРЕ ЙҮКӘҺЕ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* осҡат — *бересклет.* Бүре йүкәһе ҡайала лыпышып йатып тамырҙан тамырға йәйелеп үҫә (ҡыҙыл). Бүрейүкә (гәйнә, урта урал, һаҡмар)

БҮРЕ КӨПШӘҪЕ (дим) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый.* Бүре көпшәҫе тиҙәктә, кесерткән араҫында үҫә

БҮРЕК I: ТЫРПЫСА БҮРЕК (эй) *и.* ҡырпыулы бүрек — *шапка, отороченная мехом*

БҮРЕК II (ҡыҙыл) *и.* тәҙрә йәки ишек ҡашы — *доска, прибиваемая поверх окна или двери с внутренней стороны в деревенских избах*

БҮРЕКТЕКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* бүрекле тауыҡ — *хохлатая курица*

БҮРЕ КӘКҮГЕ (салйоғот) *и.* көрән һөтләкәй — *молочай махровый*

БҮРЕ ҠОЙРОҒО (мейәс) *и.* бүре ҡойроғона оҡшаған үлән — *трава, похожая на волчий хвост.* Бүре ҡойроғо һары сискәле була

БҮРЕ ҠУҘҒАЛАҠ (гәйнә) *и.* атҡолаҡ — *щавель конский*

БҮРЕҢКЕ (кариҙел, мейәс, урта) *и.* картуф — *картофель.* Быйыл бүреңкене бик күп утырттыҡ (мейәс). Бүреңге (дим), бүрәңке (кариҙел, урта)

БҮРЕҢКЕ ГӨЛӨ (урта) *и.* төбөндә бүлбеһе булған күк сәскәле гөл — *комнатный цветок с синими цветами, размножающийся клубнями*

БҮРЕС (дим) *и.* борош — *подуст.* Бүрес Димдә күб була

БҮРЕ СЫБЫҒЫ (кариҙел) *и.* бүре йүкәһе — *волчье лыко*

БҮРЕ ҪЫРҒАҒЫ (дим) *и.* февраль айындағы һуңғы буран — *последний февральский буран*

БҮРЕ ТУБЫҒЫ (урта) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый*

БҮРЕҮ (һаҡмар) *и.* аяҡ шеше — *отек ног.* Айағының бүреүе ҡалҡҡан

БҮРКЕЛ (ырғыҙ) *с.* бүрекле — *хохлатый.* Ҡайҫы тауыҡ бүркел була бит

БҮРКЛЕК (һаҡмар, эйек) *и.* бүртлек — *чердак.* Иҫке быймалар бүрклектә элеүле тора (һаҡмар). Бүрктек (ҡыҙыл)

БҮРКӘТӘҮ (мейәс, һаҡмар) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц).* Бүрҙәтәү (ҡыҙыл), бүрләтәү (дим, урта)

БҮРЛӘҮ, БҮРЛӘҮИС (һаҡмар) *и.* ҡурылдай — *бронхи*

БҮРСЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡабарыу — *волдыриться.* Айағының баш бармағы бүрсегән. Бүрҫеү (урта)

БҮРСЛЕК (һаҡмар) *и.* бүртлек — *чердак.* Бүрҫлек (урта)

БҮРТЕК (арғаяш) *и.* тәбәнәк — *малорослый (о человеке)*

БҮРТЛЕК (һаҡмар) *и.* 1. Сарҙаҡ ишеге — *чердачная дверь.* Өй башына бүртлектән ин, бүртлеге асыҡ. 2. Ҡыйыҡ — *крыша*

БҮРТЛЕК ТӨБӨ (һаҡмар) *и.* мөрйә төбө — *основание печной трубы.* Бүртлек төбөн ҡарағыҙ әле, ут ҡабып китмәһен

БҮРТМӘКЕС (һаҡмар) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта.* Заманында бүртмәкесте күб ашаныҡ инде

БҮРТМӘНСЕК (мейәс) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта.* Бүтмәрсек (урта урал)

БҮРТМӘС I (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* бөрмә — *складки на одежде*

~~**БҮРТМӘС II**~~ (арғаяш, дим, мейәс) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

БҮРТМӘС БУТҠА (дим, ҡаризел) *и.* туй бөтөүгә ҡарата ярмаһы бүрттереп кенә алынған, яртылаш бешерелгән бутҡа — *обрядовая каша, подаваемая в день завершения свадьбы.* Бүртмәс бутҡа йәһәт әҙер булыр ине (дим)

БҮР ЫУЫ I (ҡаризел, танып) *и.* эт муйылы — *крушина*

БҮР ЫУЫ II (дим, урта) *и.* кесерткән биҙгәге — *крапивница*

БҮРӘК (мейәс) *и.* тырыз — *кузовок из бересты (для ягод и грибов)*

БҮРӘН (арғаяш, салйоғот) *и.* бирән — *водянка*

БҮРӘҢКЕ (ҡаризел, урта) *и.* картуф — *картофель.* Бүрәңкегеҙ уңтымы? (урта). Бүрәңге (дим, ҡыҙыл)

~~**БҮСТЕРӘ** (урта) *и.* күстерә — *костерь*~~

БҮҪЕЛЕҮ (урта, әй) *ҡ.* йөй буйынан йыртылыу — *разорваться по швам.* Бишмәтеңдең ҡултығаҫты бүҫелеп киткән икән дә (әй)

БҮҪЕП-БҮҪЕП (урта) *р.* айырып — *разделив на части.* Тегеләрҙе бүҫеп-бүҫеп туҡманылар

БҮҪЕР ЙЕЛӘГЕ (һаҡмар) *и.* әҫпе еләге — *жостер слабительный*

БҮҪЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Йыртыу — *разорвать.* Бүре үткер тырнаҡтары менән Миңлегөлдөң балитәкле күлдәген бүҫеп йебәрергә өлгөрҙө. 2. (ҡыҙыл) Бүһереү — *обвалять*

БҮҪКӘ (урта) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц).* Бүҫә (эйек), бүҫәгә (дим)

БҮТБЕЛДЕК (әй) *и.* бытбылдыҡ — *перепел, перепелка*

БҮТЕК (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Өндәшмәүсән — *молчун.* Бүтек, бүтекләнеб ултыра шунда (урта). 2. (урта урал) *с.* ҡыйырһытылған — *обиженный*

БҮТЛӘНЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* күнегеү — *освоиться.* Бер бүтләнеб алһа, торор әле

БҮТӘГӘ I (дим) *и.* аҡтамыр — *пырей*

БҮТӘГӘ II (арғаяш, урта, һаҡмар) *и.* ҡылған — *ковыль.* Йалан ғына йерҙең бүтәгәһе сайҡала ла микән йелдәргә... (һаҡмар)

БҮТӘГӘ III (һаҡмар) *и.* ҡурпы — *отава*

БҮТӘГӘ IV (һаҡмар) *и.* имән үҫентеһе — *молодые побеги дуба*

~~**БҮТӘГӘ V**~~ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* төпөш — *коротыш.* Бүтәкә (төньяҡ-көнбайыш)

БҮТӘКӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц).* Бүтәгә (төньяҡ-көнбайыш)

БҮТӘКӘ II (дим) *и.* бүтәгә — *мятлик кистевидный*

БҮХКӘРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* кәмеү — *уменьшаться.* Минең әллә мейе бүхкәргән инде

БҮҺЕРЕЛЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йөй буйынан йыртылыу — *разорваться по швам.* Күлдәгем бүһерелеп китте

БҮҺЕРЕҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* йыртыу — *разорвать*

БҮҺЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* емереү — *разрушать.* Машинаһы белән кәртәләүҙе бүһеб инеп киткән

БҮҺКӘ, БҮХКӘ (ҡыҙыл) *с.* тулы түгел, тулмаған — *неполный*

БҮҺӘ (ҡыҙыл) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БҮШКӘ (урта) *и.* күшкә — *луб, лубок*

БЫҒАЗЛАУ (дим) *и.* боғарҙаҡ — *дыхательно горло*

БЫҒЫН (арғаяш, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* быҒым — *ложные ребра.* Һай-һай, быҒыны һимеҙ (һаҡмар)

БЫҒЫРҘАУ (ҡаризел) *ҡ.* мыжғыу — *кишеть* Быгырҙап йатҡан йылан ойаһы

БЫҒЫТЫУ (дим) *ҡ.* быҡтырыу — *тушить.* Дөг бутҡаһы ла быҒытып ҡарайым, ашамай

БЫҒЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* ылыҒыу — *льнуть.* Һара кеше кешегә быҡмай, ҡаты, шыҡыр була (мейәс)

БЫҘАУ (ҡаризел) *и.* 1. Ҡара һоло — *овсюг* 2. (дим) Арыш атаһы — *спорынья.* Ашлыҡның быҙа уын иләп алалар

~~**БЫҘАУКА**~~ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* ашлыҡ үлсә өсөн ағас тәпән — *деревянный чан, используемый дл взвешивания зерна.* Ике быҙаука арышҡа икай эш ләйһең (һаҡмар). Беҙаука (минзәлә)

БЫҘАУҠАЙ (арғаяш, мейәс, урта урал) *и.* быҙау — *теленок*

БЫҘАУ СҮБЕ (дим) *и.* сыу — *плацента (у животных)*

БЫҘЛАУЫҠ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* боҙлауыҡ — *гололедица.* Быҙлауыҡ йауған, ҡарале (урта). Моҙлауыҡ (һаҡмар)

БЫҘЫҒЫУ (урта) *ҡ.* яйлау — *медлить.* БыҙыҒы йөрөйһөң шунда

БЫҘЫҠ (ырғыҙ) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка* Әүәле ней һәр гемдә быҙыҡ булды инде

БЫҘЫРАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тулышыу — *наливаться (о колосьях).* Ашлыҡ уңһа быҙырайып утыра

~~**БЫЖ**~~ (һаҡмар) *и.* гөжләү — *жужжание.* Сама уырҙың быжы сыҡмай

БЫЖАЛАЙ (дим) *и.* ығыш — *копуша*

~~**БЫЖАН**~~ (минзәлә) *и.* ҡуңыҙ — *жук*

БЫЖЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* шөрләү — *струсить* Беҙҙән ҡурҡмаһа ла атаһынан аҙыраҡ быжлаңҡырай

БЫЖҒЫРТЫУ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ* быжғытыу — *отругать.* Малайҙы быжғыртыб алдым әле (ҡыҙыл)

БЫЖҒЫТЫУ (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ* отҡотоу — *подстрекать.* Божғотоу (ҡаризел)

БЫЖДАУ (әй) *ҡ.* шыжлау — *шипеть.* Самауы быждай

БЫЖЛАТЫУ (урта) *ҡ.* быжғытыу — *отругать*

БЫЖМЫН (урта урал) *и.* лаҡылдаҡ — *пустомеля*

БЫЖМЫНДАУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ* 1. Быжмырлау — *копошиться.* 2. Лаҡылдау — *болтать*

БЫЖМЫР (мейәс) *и.* бөтмөр — *аккуратный в работе.* Бызмыр (арғаяш)

~~**БЫЖЫ**~~ (дим) *и.* рахит менән ауырыусы — *рахитик.* Шул бер быжы инде

БЫЖЫҠ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәйләнсек — *назойливый.* Эй быжыҡ та инде был Ҙакир

БЫЖЫҠ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һулыған — *вялый (о растении)*

БЫЖЫҠ III (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* сибек — *слабый, хилый.* Быжыҡ ҡына бала булдың инде, хоҙайым (урта урал)

БЫЖЫҠ IV (мейәс) *и.* ике ағастың бер-береһенә ҡушылып үҫкән ере — *место сращения двух деревьев*

БЫЖЫҠЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* теңкәгә тейеү — *надоедать*

БЫҘЫЛДАУ I (салйоғот) *ҡ.* ҡурҡыу — *испугаться*

БЫЖЫЛДАУ II (урта) *ҡ.* ҡабарыу — *подняться (о тесте и т. п.)*

БЫЖЫРТМАҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *с.* ҡытыршы — *шероховатый.* Боҙ быжыртмаҡ булып туңған (ҡыҙыл)

БЫЖЫУ I (урта) *ҡ.* сәнсеп ебәреү — *пырнуть (чем-л. острым)*

БЫЖЫУ II (дим, урта) *ҡ.* таушалып бөтөү — *мяться.* Быжып бөткән ҡалфағым (дим)

БЫЗЛАҠ (дим, урта) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка.* Быҙлаҡ (туҡ-соран), мызлаҡ (урта)

БЫЗЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* яҡтыртыу — *светиться.* Сөрөктөң дә бызлағаны була

БЫЗМЫР (арғаяш, дим, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) 1. *и.* ығыш — *копуша.* Бызмыр, пыштыр әкерен эшләй инде ул эште (дим). 2. (һаҡмар) *с.* ялҡыҡтыс — *нудный*

БЫЗМЫРЛАУ (дим, һаҡмар) *ҡ.* яй ҡуҙғалыу — *копошиться.* Балам, бызмырлама, тиҙерәк йөрө (һаҡмар). Бызмырҙау (әй)

БЫЗЫЙЫТ (салйоғот) *и.* таҡыя турғай — *обыкновенная чечетка*

БЫЗЫЛДАҠ (арғаяш) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

БЫЗЫМЫҠ (арғаяш) *и.* ҡаймаҡҡа он туҡып бешерелгән боламыҡ — *мучная каша, сваренная в сметане*

БЫЗЫР (дим, урта, һаҡмар) *с.* быжыр — *рябой*

БЫЗЫРАЙЫУ (урта) *ҡ.* аҡайыу — *выпучиться (о глазах)*

БЫЗЫРЛАУ I (ҡыҙыл) *ҡ.* сәбертеү — *высыпать (о сыпи)*

БЫЗЫРЛАУ II (һаҡмар) *ҡ.* шәп һөйләү — *тараторить.* Ғәлимә ней бызырларға оҫта инде ул

БЫЗЫРАҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* әйберҙе йомшартыу өсөн ҡулланылған туҡмаҡ — *каталка*

БЫЙ (мейәс) *и.* буй, урын, ер — *место.* Был быйҙы мейә сасы тейбеҙ

БЫЙАУ (арғаяш, дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта, әй) *и.* буяу — *краска*

БЫЙМА ГАЛУШ (мейәс) *и.* ҡыҫҡа ҡуңыслы быйма — *валенки с короткими голенищами*

БЫЙТАНДАҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Быйтаннаҡ (һаҡмар). 2. Ҡылтым — *обидчивый*

БЫЙТАҢНАУ, БЫЙТАҢЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать.* Быйтаңлама кеше араһында, ҡара уны!

БЫЙТЫЙ (һаҡмар) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Быйтыс (ҡыҙыл), быйтыҡ (эйек)

БЫЙТЫҠАС (урта урал, һаҡмар) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Бер быйтыҡас ҡына кеше ул Нурикамал (һаҡмар). Быйтыҡа (ҡариҙел)

БЫЙЫЛҒЫЛЫҠТА (мейәс) *р.* быйыл — *в этом году.* Быйылғылыҡта торфта эштәнем

БЫҠЫЙ (дим) *и.* әрпеш — *неряха*

БЫҠЫЛДАҠ (һаҡмар) *и.* мығырлаҡ — *ворчун*

БЫҠЫР-ШЫҠЫР (ырғыҙ) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Эште эш итеп эшләүсе бар, быҡыр-шыҡыр эшләүсе бар

БЫЛАҒУМ (эйек) *и.* дыуамал — *сумасброд.* Былағум ғына уланнары бар

БЫЛАЙ I (урта, эйек) *б.* бирле — *с, со.* Ҡыштан былай ынтылдым мин һаман һатыб алырға (урта)

БЫЛАЙ II (мейәс) *и.* бирге яҡ — *эта сторона.* Исмаҡайҙан былайы тамыйанға ғарай

БЫЛАЙ-АЛАЙ (ҡыҙыл, эйек) *р.* шул саҡлы — *настолько.* Былай-алай көстөмө! (ҡыҙыл)

БЫЛАЙАЛАЙЫМ (һаҡмар) *р.* шул саҡлы — *настолько.* Былайалайым матур!

БЫЛАЙЫМ АРБА (арғаяш) *и.* оҙон арба — *дроги*

БЫЛАМЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* иҙелгән картуфка он ҡушып бешерелгән ашамлыҡ — *вид мучной каши*

БЫЛАФҠЫ (урта) *и. брошка*

БЫЛАШТЫРЫУ (дим) *ҡ.* маташтырыу — *попытаться*

БЫЛҒАНДАҠ (көнсығыш диалект) *и.* тиктормаҫ — *непоседа*

БЫЛҒАНДАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һерәндәү — *торчать, толкаться без дела.* Болғандау (мейәс)

БЫЛҒАУЫС (һаҡмар) *и.* тәртешкә — *кочерга*

БЫЛҒЫЛАЙ (дим) *р.* былай — *так.* Беҙ былғылай итеп утырғас та, эш күп бит эле

БЫЛДЫРҘАҠ (ҡыҙыл) *и.* «р» өнөн дөрөҫ әйтә алмаусы — *картавый*

БЫЛДЫРҘАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* «р» өнөн дөрөҫ әйтә алмау — *картавить*

БЫЛЖАҢЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* ҡыланыу — *кривляться*

БЫЛЙЫМАУ (мейәс) *ҡ.* иҫ(е) китмәү — *и в ус не дуть.* Йәрҙәмде былйымай ғына утырып бирҙе тейҙәр

БЫЛЙЫРАУ (һаҡмар) *ҡ.* ебеп төшөү — *раскисать (о человеке).* Нәмә былйырап төштөң дә ғуйҙың?

БЫЛҠЫЛДАП ЙАТЫУ (урта) *ҡ.* хәлһеҙләнеп ятыу — *лежать обессилившись*

БЫЛҠЫМ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *с.* 1. Йомшаҡ — *мягкий.* 2. (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* булдыҡһыҙ кеше — *неспособный человек*

БЫЛҠЫМДАНЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* артыҡ ныҡ һимереү — *ожиреть излишне*

БЫЛҠЫУ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* балҡыу — *сверкать.* Йәшен былҡығанда ағасҡа ышыҡланып ултырырға йарамай (ҡыҙыл)

БЫЛСАЙЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* 1. Ауырыуҙан күҙҙәрҙең ҡыҙарып, һыуланып тороуы — *слезоточить, краснеть от болезни (о глазах).* 2. (әй) Күҙ сағылыу — *ослепиться (светом)*

БЫЛСЫҠ: БЫЛСЫҠ КҮҘ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йәшле ауырыу күҙ — *больные слезящиеся глаза.* 2. (ырғыҙ) Ҡыҙарып торған күҙ — *покрасневшие глаза*

БЫЛСЫҠЛАНЫУ (урта) *ҡ.* йәш ағыу — *слезиться.* Күҙләрең былсыҡланып тора

БЫЛСЫЛДАУ I (ырғыҙ) *ҡ.* юҡты һөйләү — *пороть чушь.* Былсылдап тормале, кит мынан

БЫЛСЫЛДАУ II (урта урал) *ҡ.* йәш ағыу — *слезиться*

БЫЛСЫМ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* йәшле — *слезящийся.* Былсым күҙ (ҡыҙыл)

БЫЛСЫМАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* бешеп етмәгән, уңмаған — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Былсымаҡ икмәк. Палсымаҡ (һаҡмар)

БЫЛСЫМАҠЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* бешеп етмәү, сей булыу — *быть сырым (о хлебе).* Икмәгем әллә бешеп йетмәне инде, былсымаҡланып тора

БЫЛТАЙЫУ (мейәс, эй) *ҡ.* 1. Ҡылтайыу — *обидеться.* Бер нәҫтә әйтеүең моң, былтайа ла гитә (эй). 2. (ҡыҙыл) Турһайыу — *дуться.* Ауыҙын былтайтып йөрөй шунда

БЫЛТАНДАҠ (мейәс) *и.* тиктормаҫ — *непоседа*

БЫЛТАНЛАУ (урта) *ҡ.* 1. Ҡылтайыу — *обидеться.* 2. Һикерәнләү — *резвиться (о детях).* Былтаңнау (урта)

БЫЛТЫҠ (урта) *и.* 1. Ҡылтым — *обидчивый.* 2. Ҡылансыҡ — *кривляка.* Шул былтыҡҡа һүҙ ҡушҡан булаһың тағы

БЫЛТЫҠАЙ (ырғыҙ) *с.* аҡыш күҙле — *лупоглазый*

БЫЛТЫМ (ҡыҙыл, эй) *и.* ҡылтым — *обидчивый*

БЫЛЫҒЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ебеү — *размокнуть, преть (о растении).* Болонут былыҡтынинһә, ҡайнатып мөтрөшкә ғатыштырып сәй эштәйҙәр (ҡыҙыл). 2. (туҡ-соран) Быҕыу — *преть (о каше).* 3. (ҡыҙыл, һаҡмар) Күгәреү — *плесневеть.* Бүрегем мейес артында йатып былығып киткән (һаҡмар)

БЫЛЫЙЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бытбылдыҡ — *перепел, перепелка*

БЫЛЫҠ (ҡыҙыл) *с.* һыйғыр — *хлёсткий.* Былыҡ тал

БЫЛЫҠТЫРЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* быҡтырыу — *парить.* Балыҡларыңды былыҡтырыб ал (туҡсоран). Көнө буйы мейестә былыҡтырып ҡына бешерәсең (ырғыҙ)

БЫЛЫМЫҠ (арғаяш) *и.* ҡаймаҡҡа он туҡып бешерелгән боламыҡ — *мучная каша, сваренная в сметане*

БЫЛ ӘҘЕРҘӘ (арғаяш, эй) *р.* был арала — *в последнее время.* Был әҙерҙә ней хәлдә йөрөйһөң? (арғаяш)

БЫР (һаҡмар) *и.* ғәйеп — *вина.* Берәй быры бар инде, шуға йыпылдап йөрөп йата

БЫРАҒЫТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бырақтырыу — *отбросить.* Бөтә әйберҙәрҙе бырағытып бөткәнһең. Бырғытыу (урта)

БЫРАМАТ ЙӨРӨҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ауылсылап йөрөү — *ходить по домам*

БЫРАҢҠЫТЫУ (урта урал) *ҡ.* борҡотоу — *вздымать, поднимать (пыль, снег)*

БЫРАУЛЫҠ (дим, урта) *и.* тыҡрыҡ — *переулок.* Быҙауығыҙ бырауылыҡта йөрөй ине (дим). Быраулик (урта)

БЫРАУЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бер аҙ — *немного.* Бырауыҡ эшләп алайыҡ әле

БЫРАУЫЛКА (көнсығыш диалект) *и.* тыҡрыҡ — *переулок.* Бырауҡа (мейәс)

БЫРАШКА (төньяҡ-көнсығыш) *и.* мисәү — *постромка.* Бырашка аты (мейәс)

БЫРБЫЛДАУ (гәйнә) *ҡ.* һөйләнеү, мығырлау — *ворчать*

БЫРБЫЛДЫҠ (гәйнә) *и.* мығырлаҡ — *ворчун*

БЫРҒАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* бырақтырыу — *отбросить.* Борон беҙҙең халыҡ ҡаманы ҡолата һуғып бырғаған да йөрөгән (ҡыҙыл). Бырғыу (арғаяш)

БЫРҒЫ (дим) *с.* тар — *узкий.* Бырғы күлдәк

БЫРҘАУ (арғаяш, эй) *ҡ.* борҡоу — *вздыматься.* Ыржа төшкәс, бесән сапһаң бырҙап тора (арғаяш). Мейесенең бырҙап төтөнө сыға, шунда утыра түҙеп (эй)

БЫРҘАТЫУ (эй) *ҡ.* борҡотоу — *вздымать.* Нейә шу хәҙәре саң бырҙаттың?

БЫРҘЫМСЫҘ (ҡариҙел) *с.* әҙәпһеҙ, оятһыҙ — *нахальный.* Шундай бер бырҙымсыҙ кеше инде ул

БЫРҠЫТЫУ (урта) *ҡ.* борҡотоу — *вздымать*

БЫРҪАЛАҠ (Эй) *и.* буранлы ҡар — *буран со снегопадом.* Бырҫалаҡ көндә йулға сыҡма, аҙашырһың

БЫРҪАЛАНЫУ (эй) *ҡ.* буталыу — *извозиться (в чем).* Ҡарға бырҫаланып бөткәһең дә, балаҡайым

БЫРТ (ҡариҙел) *с.* ҡырыҫ — *резкий, грубый (о человеке).* Мин үҙем быртмын шул бигерәк

БЫРТЛАМА (һаҡмар) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

БЫРХАТЫП (мейәс) *р.* геүләтеп — *с (радостным) шумом.* Бырхатып туй үткәрҙеләр

БЫРХЫТЫУ (мейәс, урта урал) *ҡ.* 1. Борҡотоу — *вздымать (о пыли).* Саң бырхытыу. 2. (эй) Туҙҙырыу — *разнести в пух и в прах.* Бер инәй ҙә түҙеп тормаҫ, бырхытыр ҙа сығарыр ине

БЫРҺЫЛДАП: БЫРҺЫЛДАП ТОРҒАН (мейәс) *с.* быҫҡаҡлап торған — *моросящий.* Бырһылдап торған көн

БЫРЫҒЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* ҡыҙыу — *преть (о растении).* Тумбыйыҡты тоҡҡа тултырып баһырып ҡуйһаң бырығып, майы сығып китә (ҡыҙыл)

БЫРЫЛДЫҒЫН СЫҒАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* пыр туҙҙырыу — *сильно ругать.* Хәҙер бырылдығын сығарам мин аны

БЫС (мейәс) *с.* бешеп етмәгән, уңмаған — *неудавшийся, сырой (о хлебе)*

БЫСАҠАЙ (ҡыҙыл) *и.* 1. Әрпеш — *неряха.* 2. *р.* бысрағыраҡ — *грязновато*

БЫСАҠЛЫ (көньяҡ диалект) *с.* һуйылған — *зарезанный.* Бысаҡлы ҡуйанды ашайбыҙ (урта)

БЫСАҠҪЫҘ (дим) *и.* һаран — *скряга*

БЫСАЛА: БЫСАЛА БУЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сейләнеү йәки һыуланыу — *преть или мокнуть (о ногах).* Бысала булып китте айаҡ

БЫСАЛАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сейләнеү йәки һыуланыу — *преть или мокнуть (о ногах).* Айаҡ бысаланыу

БЫСҠЫ: БЫСҠЫ ҠОЛАҒЫ (ҡыҙыл) *и.* йәйә бысҡы һабы — *ручка лучковой пилы*

БЫСҠЫЛ (ҡыҙыл, эйек) *с.* дымлы, еүеш — *влажный, мокрый.* Бысҡыл үҙәк

БЫСҠЫЛДАҠ I (урта урал) *с.* йәшле — *слезящийся.* Бысҡылдаҡ күҙ

БЫСҠЫЛДАҠ II (һаҡмар) *с.* бешеп етмәгән, уңмаған — *неудавшийся, сырой (о хлебе)*

БЫСҠЫЛДАУ (урта) *ҡ.* йәш ағыу — *слезоточить*

БЫСҠЫ ОНО (дим) *и.* бысҡы онтағы — *опилки*

БЫСҠЫТА БАҪЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һыта баҫыу — *раздавить кого-(что) ногой.* Сиңерткәне бысҡыта баҫтым

БЫСЛЫҠ I (дим) *и.* төтәткес — *дымарь*

БЫСЛЫҠ II (дим) *с.* йәшле — *слезящийся*

БЫСМА I (урта урал) *с.* ялҡытҡыс — *нудный*

БЫСМА II (һаҡмар) *с.* бешеп етмәгән, уңмаған — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Бысма икмәген тоҡсайлап йөрөр ине, бахыр, быстырлап

БЫСРАҠ-ҺАСРАҠ (көнсығыш диалект) *с.* бысранып бөткән — *измазанный, загрязненный.* Бысраҡ-һасраҡ ҡулың менән күрешергә итәһеңме? (арғаяш). Өйгә бысраҡ-һасраҡ итеге менән килеп кергән (эй)

БЫСТЫҠ I (Эй) *с.* йәшле — *слезящийся.* Бысыҡ (урта, һаҡмар, эй)

БЫСТЫҠ II (нөгөш) *с.* бәләкәй генә — *малюсенький.* Шунда быстыҡ ҡына йүкә үҫеп ултыра

БЫСТЫР (дим) *и.* ығыш — *копуша*

БЫСТЫРҘАУ (дим) *ҡ.* мыштырлау — *копошиться.* Быстырлау (дим). Быстырлаб эшләй, эшер-өшөр эшләмәй

БЫСЫЙ (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* бешеп етмәгән, уңмаған — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Бысый икмәк. Бысым, бысҡый (мейәс)

БЫСЫЙҘАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* сейләнеү — *преть (о ногах).* Бысыйҙанып бөткән айаҡтарың ман ҡайҙа бармаҡсы булаһың?

БЫСЫҠ-БЫСЫҠ (урта) *ы.* ныҡ аптырауҙы белдергән һүҙ — *междометие, выражающее недоумение, удивление.* Бысыҡ-бысыҡ, ҡайҙан килеп сыҡтың әле?

БЫСЫҠА (ҡыҙыл) *с.* йәшле — *слезящийся.* Күҙе бысыҡа икән, әҙәм йерәндереп йөрөй. Бысым (эйек)

БЫСЫЛҒЫ (урта) *и.* меңъяпраҡ — *тысячелистник*

БЫСЫЛҒЫ: БЫСЫЛҒЫ БУЛЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* сейләнеү йәки һыуланыу — *преть или мокнуть (о ногах).* Айаҡ бысылғы булып китте (урта). Бысылҡы (мейәс)

БЫСЫЛДАҠ (мейәс) *с.* 1. Йәшле — *слезящийся.* 2. (ҡыҙыл, мейәс) *и.* еүеш тимерәү — *влажный лишай*

БЫСЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сейләнеү — *преть (о ногах)*

БЫСЫЛҠЫ I (урта) *с.* йәшле — *слезящийся*

БЫСЫЛҠЫ II (мейәс) *ҡ.* һыйыр тояғының сейләнеүе — *прение копыт коров*

БЫСЫНҠЫ (арғаяш) *с.* йәшле — *слезящийся.* Бысынҡы күҙ

БЫСЫНҠЫ ҮЛӘНЕ (урта) *и.* юл япрағы — *подорожник*

БЫҪҠАҠ (урта, урта урал) *и.* ямғыр бәшмәге — *дождевик*

БЫҪҠЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* быҫҡаҡлау — *моросить.* Сәхипгәрәй, быҫҡылдап йауған йамғыр тауышына ойоп, ҡуҙғалмай торҙо

БЫҪҠЫС (ырғыҙ) *и.* бысҡы — *пила.* Быҫҡысыңды биреп тор әле. Бысҡыс (урта урал)

БЫҪҠЫТЫУ I (ҡыҙыл) *ҡ.* төтәтеү — *дымить.* Ағас күнәкте йыуалар, көнгә киптерәләр ҙә, сөрөк быҫҡытып, күнәкте ыҫтайҙар

БЫҪҠЫТЫУ II (дим) *ҡ.* ҡотортоу — *подстрекать*

БЫҪТАУ (эй) *и.* мыжыҡ кеше — *ворчун, ворчунья*

БЫҪТЫЙ (эй) *и.* «с» өнө урынына «ҫ» менән һөйләшеүсе — *разговаривающий со звуком «ҫ» вместо «с».* Ул тик быҫтыйҙауыл

БЫҪТЫР (дим) *и.* ләпәкәй — *мошка.* Күҙенә быҫтыр кергән

БЫҪЫМ ЙАМҠЫР (урта) *и.* быҫҡаҡ ямғыр — *моросящий дождь*

БЫҪЫМЛАУ (урта) *ҡ.* быҫҡаҡлау — *моросить.* Быҫымлап йауып тик тора

БЫТАҠАЙТЛАУ (урта) *ҡ.* бутау — *путать*

БЫТАЛАЙ (һаҡмар) *и.* ҡыҙыу һөйләшеүсе — *разговаривающий скороговоркой.* Алар аралары белән быталайлар

БЫТАЛАҠ (ҡариҙел) *и.* йылыу — *полынья*

БЫТБЫҠ (урта урал) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

БЫТБЫЛДАҠ (мейәс) *и.* бытбылдыҡ — *перепел*

БЫТБЫЛДЫҠ (урта урал) *и.* тартай — *дергач.* Бытбылдыҡҡа төш буһа, бүҙәнәгә урын йуҡ *(мәҡәл)*

БЫ ТЕМГӘ (мейәс) *и.* ошо ваҡытҡа — *до этого времени.* Бы темгә тәре ауырыманым. Бы тимгә (ҡыҙыл, эй)

БЫ ТИКТЕ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *р.* шул тиклем — *настолько.* Бы тикте лә йаман кеше бумаҫ! (ҡыҙыл)

БЫ ТИМ (урта) *р.* шул тиклем — *настолько.* Бы тим тә кеше ошай икән

БЫТҠЫП: БЫТҠЫП ЙАТЫУ (урта урал) *ҡ.* күп булыу — *быть в большом количестве.* Йеләк бытҡып йата анда

БЫТҠЫП: БЫТҠЫП ЙӨРӨҮ (урта урал) *ҡ.* буталыу — *мешаться (под ногами).* Айаҡ аҫтында бытҡып йөрөмәле

БЫТҠЫШ (һаҡмар) *с.* ҡуйы — *густой (о растениях).* Рассадағыҙ ҡайһылай бытҡыш сыҡҡан, һирәкләтегеҙ

БЫТҠЫШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* өйөлөшөү — *скопляться.* Бытҡышып торған йондоҙҙо Иләк йондоҙ тейләр

БЫТҺЫНЫУ (эй) *ҡ.* тығылыу — *вмешиваться в чужое дело.* Кәрәкмәгәнгә бытһынып йөрөй шунда

БЫТЫЙ (урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Һаҡау — *косноязычный.* 2. (урта урал) Һүҙгә, эшкә ҡатнашып, буталып йөрөгән кеше — *совчая бабушка.* 3. Теле сығып килгән балаға иркәләп әйтеү һүҙе — *ласковое обращение к ребенку, заговорившем впервые*

БЫТЫҠАЙ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* 1. Уңмаған — *бестолковый.* 2. (эй) Һүҙгә, эшкә ҡатнашып, буталып йөрөгән кеше — *совчая бабушка.* 3. Әрпеш — *неряха*

БЫТЫҠАС (һаҡмар) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

БЫТЫЛДАУ (эй) *ҡ.* 1. Ҡайһы бер өндәрҙе дөрөҫ әйтмәү — *неправильно произносить отдельные звуки.* 2. Ҡыҙыу һөйләшеү — *разговаривать скороговоркой*

БЫТЫМЫР (һаҡмар) *и.* 1. Лығырлаҡ — *болтун.* 2. (урта урал) Һүҙгә, эшкә ҡатнашып, буталып йөрөгән кеше — *совчая бабушка*

БЫТЫР (эй) *и.* ҡыҙыу һөйләшеүсе кеше — *человек, разговаривающий скороговоркой*

БЫТЫРҘАҠ I (ҡыҙыл, мейәс, эй) *и.* *мотоцикл.* Бытырҙаҡтан аунап йатып ҡаһаң (ҡыҙыл)

БЫТЫРҘАҠ II (эй) *и.* лыҡылдаҡ — *болтун*

БЫТЫРҘАУ (эй) *ҡ.* ҡыҙыу һөйләшеү — *разговаривать скороговоркой*

БЫТЫРЫЙ (дим) *и.* бәрҙе — *хариус*

БЫТЫШ (ҡыҙыл) *с.* буталған — *перемешанный.* 2. (әй) Уңмаған — *бестолковый*

БЫТЫШЫУ I (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* тығылыу — *вмешиваться в чужое дело.* Кит, бытышма! (мейәс)

БЫТЫШЫУ II (урта урал) *ҡ.* теләр-теләмәҫ эшләү — *работать без охоты*

БЫУ I (һаҡмар) *и.* монар — *марево*

БЫУ II (һаҡмар) *и.* хәл — *сила.* Мал барҙа, этейҙең быуы бөтмәҫ борон, алып ҡалайым тигән инем

БЫУА (гәйнә, ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар) *и.* тапҡыр — *раз.* Беҙгә улар ике быуа гилде (һаҡмар)

БЫУАҒЫТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Еүешләнеү — *отсыревать.* Өйҙөң серек бүрәнәләре быуағытып тора (ҡыҙыл). 2. (урта урал) Бәҫләнеү — *покрываться инеем.* Ағастар быуағытты, йәрингә аштыҡ булыр

БЫУАҘҘАУ I (мейәс) *и.* боғаҙ — *горло*

БЫУАҘҘАУ II (мейәс) *ҡ.* быуаҙ булыу *(ҡайһы бер малдар тураһында) — быть стельной (о животных)*

БЫУАҘҘАУ III (арғаяш, мейәс) *ҡ.* тамаҡлау — *задушить.* Бүре һарыҡты быуаҙҙаған (арғаяш)

БЫУАҘҘАУ ҺӨЙӘГЕ (арғаяш) *и.* салыу һөйәге — *верхний шейный позвонок*

БЫУАҘҘАУЫҠ (мейәс) *и.* боғаҙ — *горло*

БЫУАҘЫУ (урта) *ҡ.* 1. Быуаҙ булыу *(ҡайһы бер малдар тураһында) — быть стельной (о животных).* 2. (һаҡмар) Йыуанайыу —*толстеть.* Өйөрөләөйөрөлә быуаҙый *(Йомаҡ. Яуабы — орсоҡ)*

БЫУАЙ (арғаяш, мейәс, урта урал) *и.* бабай — *дядя (старший брат отца или матери); любой мужчина старше родителей*

БЫУАҠ I (мейәс, урта) *и.* бәҫ — *иней*

БЫУАҠ II (гәйнә) *и.* 1. Боғаҡ — *Базедова болезнь.* 2. Бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

БЫУАҠ III (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* бүлкә, өлөш — *часть.* Эйәгенең быуаҡтарын йағаһына ҡыҫып, ҡатлау-ҡатлау итеп, быуылып, оҙаҡ итеп көлә (ырғыҙ)

БЫУАҠЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ҡуйы ҡыҙыл-күк төҫкә инеү — *стать багряным.* Болот быуаҡланты, айаҙға гитәр

БЫУАЛА (урта) *и.* боғал — *аркан для поимки коней из стада; лассо*

БЫУАН (әй) *и.* быуа — *пруд.* Балыҡка быуанға йөрөй торғайныҡ

БЫУАНАҠ (дим) *и.* быҒым — *ложные ребра*

БЫУАРТЫУ (урта) *ҡ.* йөҙәтеү — *надоедать.* Сипарат һатып алыу тураһында ирен быуартып, унын теңкәһен ҡоротоп бөттө

БЫУҘЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Быуылыу — *задыхаться (от кашля).* Быуҙығып тәгәрәп китәләр хаттаким балалар сәсәмә ауырыуынан. Быулығыу (дим, урта). 2. (әй) Ҡарлығыу — *охрипнуть.* Әлләнейә тамағым быуҙыҡты эле бөгөн

БЫУҘЫҠ (арғаяш) *и.* ҡаҙан өҫтөнә эшләнгән таҡта кәштә — *полка на кухне над котлом*

БЫУЛАУ (урта) *ҡ.* зыйлау — *свистеть (о пуле)*

БЫУМА РӘНЙЕҮЕ (урта, һаҡмар) *и.* быума — *эпилепсия.* Йел-дауылдан быума рәнйеүе һуғылған (һаҡмар)

БЫУЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Ҡалын тауыш сығарыу — *издать низкий звук.* Быуылдап йөрөй бер себен. 2. Үкереп илау — *плакать в голос.* Йетәр, быуылдама

БЫУЫЛМА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* быума — *эпилепсия*

БЫУЫЛМАЛЫ СИР (дим) *и.* быума — *эпилепсия*

БЫУЫН I (дим, көнсығыш диалект, ҡариҙел) *и.* 1. Тапҡыр — *раз.* 2. (дим, урта) Ғүмер — *жизнь.* Мин быуынымта күрмәнем (урта)

БЫУЫН II (мейәс) *и.* быуа — *пруд*

БЫУЫН III (урта) *и.* тороҡ — *звено.* Бер быуын ҡойма эшләне

БЫУЫН ҪӨЙӘГЕ (дим) *и.* ашыҡ — *бабка (игра).* Быуын сөйәге (төньяҡ-көнбайыш)

БЫХЫЙ, МЫХЫЙ (урта урал) *и.* йыш-йыш тын алыусы кеше — *человек с коротким частым дыханием.* Быхый килебутыра

БЫХЫУ (ырғыҙ) *с.* тыңҡыш — *гнусавый*

БЫХӘЛЛЕК (урта) *р.* шул тиклем — *настолько.* Быхәллек атас булыр икән

БЫШАНТАЙ (дим) *и.* башалтай — *шерстяные носки-самовязки*

БЫШЛАТЫУ (дим) *ҡ.* төтәҫләү — *обкуривать.* Ҡорт бышлатырҫың

БЫШЛЫҠТЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* яндырыу — *загнать (о лошади).* Атын бышлыҡтырған малайлар

БЫШТЫЙ (дим) *и. пинетки*

БЫШТЫҠ, БЫШТЫҠАЙ (урта урал) *и.* ығыш — *копуша*

БЫШТЫҠ-БЫШТЫҠ (әй) *р.* 1. Арлы-бирле — *кое-как.* 2. Шаярып ҡына — *шутя.* Быштыҡ-быштыҡ һөйҙәшеб алдылар

БЫШТЫР (урта, урта урал) *и.* ығыш — *копуша.* Эй-й, быштыр, эштән һаман ҡайтмаған да (урта урал)

БЫШЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* сәнсеп ебәреү — *пырнуть (чем-л. острым)*

БӘ (туҡ-соран) *ы.* бәй — *ба.* Бә, ҡунаҡлар ней бер нәмә лә ашаманылар

БӘПЕМБӘП (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бәпем (урта)

БӘБЕРКӘ (ҡыҙыл) *и.* балитәк — *оборка.* Бәберкәле оҙон күлдәк кейгән

БӘБИТӘК, БӘБӘЙТӘК (дим, ҡариҙел, урта) *и.* балитәк — *оборка*

БӘБКЕ I (урта урал) *и.* ашыҡ — *альчик (кость)*

БӘБКЕ II (урта урал) *и.* атлама — *стропила.* Бәбкеләргә йарарлыҡ ағастар алып ҡайттым эле урмандан

БӘБКӘ I (урта) *и.* балтырған бәбәге — *завязь борщевника*

БӘБКӘ II (гәйнә) *и.* ҡабаҡ, күҙ ҡабағы — *веко*

БӘБСҮК (һаҡмар) *и.* ашыҡ — *альчик (кость)*

БӘБӘЙ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Бәпес — *грудной ребенок.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Себеш — *цыпленок.* Бәбәйләре сыҡмас бу тауыҡның

БӘБӘЙ II (урта) *и.* балитәк — *оборка.* Бәбәйле күлдәк

БӘБӘЙТӘК (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *и.* бала итәк — *оборка.* Ул кейә өч бәбәй итәкле күлмәк (минзәлә)

БӘБӘК I (дим, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡабаҡ, күҙ ҡабағы — *веко.* Аһҡы бәбәгем

тартһа илайым (ҡыҙыл). Бисәһе шешмәк бәбәкле генә ине (ырғыҙ)

БӘБӘК II (арғаяш, урта урал) *и.* йәрбесәк — *мочка*

БӘБӘК III (дим, урта, урта урал) *и.* йәш балтырған — *молодая поросль борщевника*

БӘБӘЛӘК (ҡыҙыл) *и.* бөгәлсән — *овод лошадиный; желудочный*

БӘГӘНӘШ (ҡыҙыл) *и.* бәрәнәш — *воронец колосовидный*

БӘҒЕЗЕЛӘ (әй) *р.* ҡайһы бер саҡта — *иногда.* Бәгезелә ирешеп китәм

БӘҒЕМБӘ (арғаяш) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӘҒЕР: БӘҒЕР ҠОРОУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* теңкә ҡороу — *надоедать.* Аны сығаралмайса бәғер ҡорҙо

БӘҒҮЛӘН (әй) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бәғүләндең һабағын ауыҙға ҡабып бәп-бәп бәғүлән, — тип ҡабат-ҡабат әйтһәң бөгәрҙәлә

БӘҘЕ (ҡыҙыл) *и.* ҡаҡы — *свербига*

БӘҘИҒӘТ: БӘҘИҒӘТ АШАТЫУ (мейәс) *ҡ.* ҡунаҡ итеү — *угощать*

БӘҘРӘЙЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* таҫрайыу — *выпучиться (о глазах).* Күҙе бәҙрәйҙе, малай. Бәҙерәйеү (урта)

БӘЖЕЙ (кариҙел) *и.* тарма — *конопля.* Бәжи (гәйнә)

БӘЖЕК (урта урал) *с.* быжыған — *увядший*

БӘЖЕҮ (ҡыҙыл, урта урал) *ҡ.* быжыу — *увядать.* Бөтә кәртүктәре бәжегән (урта урал)

БӘЗЕЙ (дим) *и.* 1. Ҡаҡы — *свербига.* 2. (кариҙел) Тарма — *конопля*

БӘЗЙЫЛАН (кариҙел) *и.* баҡыр йылан — *медянка*

БӘЗЛӘҮ (урта) *и.* 1. Баҙлау — *светиться (о глазах).* Күҙе бәзләб утыра. 2. Күҙ уйнатыу — *играть глазами*

БӘЗӘКӘЙЛӘП: БӘЗӘКӘЙЛӘП СЫҒЫП КИТЕҮ (дим) *ҡ.* себенләү — *бегать из-за укусов мух (о животных).* Үгеҙләр бәзәкәйләп сығып китә

БӘЙГЕ (мейәс) *и.* ҡыҙыл тауар киҫәге — *кусок красной материи.* ◊ Бәйге апҡасыу *(туйға барғанда ҡунаҡтарҙың беренһенең ҡыҙыл билғауын алып ҡасыу йолаһы)* — *обычай срыва красного пояса одного из едущих на свадьбу гостей после угощения и гонки за ним*

БӘЙҒӘМБӘР ТЫРНАҒЫ (көнсығыш диалект) *и.* һары сәскәле гөл — *ноготки*

БӘЙҘӘЛЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* бәйләнеү — *придираться.* Кешегә бәйҙәлергә әҙер тораһың (әй)

БӘЙҘӘЛЕШ (көнсығыш диалект) *и.* бәйләнеш — *связь, соотношение*

БӘЙҘӘМ (көнсығыш диалект) *и.* 1. Бәйләй торған нәмәләр — *вещи, предназначенные для вязания.* Бәйҙәмем күп (ҡыҙыл). 2. (арғаяш, мейәс, салйоғот, әй) *с.* бәйләнгән — *вязаный.* Бәйҙәм шәл

БӘЙҘӘМЕС (ҡыҙыл) *и.* 1. Быҙау бәйләй торған урын — *место, где находится теленок на привязи.* 2. (мейәс) Сәсбау — *косоплетка.* 3. (салйоғот) Яулыҡ аҫтынан тартып бәйләй торған бәйләүес — *повязка под платок.* Бәйҙәмесемде йыуыб алырға кәрәг ине

БӘЙҘӘМӘ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* бәйләнгән — *вязаный.* Бәйҙәмә шәл

БӘЙЕЛ (һаҡмар, әй) *и.* нәфсе — *желание.* Бәйел аҙмай, башҡа бәлә гилмәй (һаҡмар). Мәйел (урта урал). Мәйеленә баш булалмай харап булды

БӘЙЕЛЬЕҘ (мейәс) *и.* бәйелен тота алмаған кеше — *человек, болеющий недержанием мочи*

БӘЙЕТ (кариҙел) *и.* мөйәт — *хомутина (хомут без деревянного остова)*

БӘЙЛӘМ (дим, кариҙел, урта) *с.* бәйләнгән — *вязаный.* Бәйләм ойоҡ кейеб алған (дим)

БӘЙЛӘМӘ I (урта) *и.* ҡунысбау — *подвязка для суконных голенищ*

БӘЙЛӘМӘ II (гәйнә, урта урал) *и.* бәйләү әйбере — *вязание.* Бәйләмәм тороп ҡалған, эш йуҡ (урта урал)

БӘЙЛӘМӘ III (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ялан кәртә — *загон для скота.* Атыңды бәйләмәгә ҡуй (һаҡмар)

БӘЙЛӘМӘ ГӘРТӘ (туҡ-соран) *и.* ялан кәртә — *летний загон для скота.* Атыбыҙ бәйләмә гәртәне йемереп сығып киткән

БӘЙМӘН: БӘЙМӘН ТАБЫУ (һаҡмар) *ҡ.* хәл алыу, тынысланыу — *отдышаться, успокоиться.* Нумианы ашағас ҡына бәймән таптым, тине

БӘЙМӘТ (гәйнә) *и.* ваҡ балыҡ — *вид мелкой речной рыбы*

БӘЙНӘ (гәйнә) *р.* бая — *недавно*

БӘЙНӘТ (арғаяш, һаҡмар) *и.* яфа, ғазап — *мука.* Бәйнәт кенә бала булдың башыма (һаҡмар)

БӘЙРӘМ (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* байрам — *праздник.* Бәйрәм алдынан ғына йаңы өйгә сыҡтыҡ (әй)

БӘЙӘ (дим, кариҙел) *и.* ҡиммәт, дәрәжә — *ценность, достоинство.* Ил бәйәҫе кеше ул атайың (дим)

БӘКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мәке — *прорубь*

БӘКЕС I (әйек) *и.* тау йыуаһы — *лук горный*

БӘКЕС II (дим) *и.* ағас киле төйгөсө — *толкуша деревянной ступы*

БӘКЕС III (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *р.* эскә ҡарай кәкре *(салғы тураһында)* — *с придвинутым к ручке концом (о косе).* Салғы бәкес ашталған (ҡыҙыл)

БӘКЕСЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* салғы йөҙөн турылау — *подправить лезвие косы*

БӘКСӘЙТЕҮ (дим) *ҡ.* бөгөү — *гнуть*

БӘКСӘҢНӘҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* кәкрәйеү — *согнуться.* Бәксәңнәп иртүк ҡайҙа китепараһың?

БӘКТӘРБӘЙ (салйоғот) *и.* мүктәрге — *кобчик*

БӘКӘЙ I (урта) *с.* бәләкәй — *маленький.* Бәкәй генә ҡыҙыҡайы бар

БӘКӘЙ II (кариҙел, төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *и.* 1. Бәкәлсәй — *путовый сустав.* Бәкәйенән кире батты (кариҙел). 2. (төньяҡ-көнсығыш) Бәкәл — *щиколотка (у человека); бабка (у животных)*

БӘКӘЙ III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәрәс — *ягненок, козленок*

БӘКӘЙЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* бәрәсләү — *оягниться.* Күберәген сарыҡ ҡыш көнө бәкәйләй

БӘКӘКТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Сыпрандау — *сопротивляться, перечить.* 2. Тыпырсыныу — *биться ногами.* 3. Нәмә етештерә алмай йонсоу — *изнуриться от недостатка*

БӘКӘЛ (һаҡмар) *и.* 1. Беләк быуыны — *сустав руки.* 2. (урта) Кәтмән һөйәге — *часть стопы (у лошади).* Бәкәлсәй (урта)

БӘКӘЛ: БӘКӘЛГӘ ҺУҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* аяҡтан йығыу — *нуждаться.* Оҙаҡ эшләй алмай йатыу бәкәлгә һуҡты

БӘКӘЛСӘЙ (һаҡмар) *и.* 1. Бармаҡ быуыны — *сустав пальцев.* Бәкәлсәйем сыҡты, бармағым һыҙлай. 2. Ашыҡ — *альчик (у животных)*

БӘКӘЛ СӘСЕ (урта) *и.* сәсә — *щетка (на ногах у лошади).* Бәкәл сәсәге (урта)

БӘКӘЛӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төпөш — *коротыш.* Бер бәкәлә бәндә йөрөҙө

БӘКӘС I (дим, урта) *с.* бик бәләкәй — *малюсенький.* Бәкәс кенә йеп кәрәг ине (дим)

БӘКӘС II (урта) *и.* ашыҡ — *альчик (у животных)*

БӘЛДӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

БӘЛЕ (мейәс, әй) *с.* бер тиң, бәрәбәр — *одинаковый, равный.* Аҡман-тоҡман алты гөн, алты айға бәле гөн (мейәс). Бөрөҙә ике гешегә бәле (әй)

БӘЛЕШ (ҡыҙыл) *ы.* аптырауҙы белдергән һүҙ — *ба (слово, выражающее недоумение).* Бәлеш, ҡайтып та киткәнме апайым?

БӘЛЖЕҮ (кариҙел) *ҡ.* 1. Ауыҙ бәлшәйтеү — *распустить губы.* 2. (ҡариҙел, урта урал) Бышыу — *увядать.* Кәртүк бәлжейме? (ҡариҙел)

БӘЛЖӘЙЕҮ (әй) *ҡ.* һытылып илап барыу — *плакать, скривив губы.* Бәлжәйергә әҙер генә тораһың

БӘЛЖӘЛӘҮ (гәйнә) *ҡ.* талыҡлау — *наложить шину.* Ҡулы сынса ҡабыҡ белән бәлжиләр

БӘЛИЕРӘҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* бәлтерәү — *стать апатичным.* Тиктомалдан бәлйерәп төшәрһең икән (ҡыҙыл)

БӘЛЙӘ (дим, ҡыҙыл) *и.* ағас ырыу ҡоралы — *тесло*

БӘЛЛЕҮ (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Сәңгелдәк — *колыбель.* 2. (дим) Бәүелсәк — *качели*

БӘЛЛҮ: БӘЛЛҮ БИШЕК (дим) *и.* сәңгелдәк — *колыбель*

БӘЛМӘН (арғаяш, салйоғот) *и.* билмән — *пельмени*

БӘЛСӘН I (арғаяш, мейәс) *и.* тегәнәк — *лопух.* Бәлсән мында донйа ул (мейәс)

БӘЛСӘН II (арғаяш, ҡариҙел, эйек) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь.* Бәлсән йамғыры (арғаяш, эйек). Бәлсән йаңғыры (ҡариҙел)

БӘЛТЕК (төньяҡ-көнбайыш) *с.* бәләкәй — *маленький.* Шишмәгә бәлтек кенә улаҡ ҡуйғаннар

БӘЛТЕРӘК (әй) *и.* ҡурҡаҡ — *трус, трусиха.* Ул бәлтерәк нәмәкәй эштәй алыр икән?

БӘЛТЕРӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Маташыу — *возиться.* Сезгә безнең кебек кешеләр белән бәлтерәргә уаҡыт йуҡтыр инде. 2. (ҡариҙел) Мәшәкәтләнеү — *озаботиться, хлопотать.* Шаңкә белән бәлтерәп йатырға ней. 3. (урта урал) Мәлйерәү — *одряхлеть.* 4. Ҡалтырау — *дрожать.* 5. Аптырап ҡалыу — *растеряться*

БӘЛҮЗӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

БӘЛТӘКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* босҡаҡ — *лоскут*

БӘЛШӘЙЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ауыҙ йәйеү — *распустить губы.* Ауыҙы бәлшәйеп йылай ҙа утыра (әй)

БӘЛӘК I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәкәл — *путовый сустав*

БӘЛӘК II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҙыл таракан — *таракан-прусак*

БӘЛӘКАБЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙың йәки әсәйҙең уртансы ағаһы — *дядя, средний брат родителей*

БӘЛӘКЛӘҮ (урта) *ҡ.* бәләк менән һуғып йомшартыу — *бить вальком*

БӘЛӘКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* 1. Әҙ — *мало.* Аның туғаны бәләкәй түгел. Безнең белем бәләкәй. 2. (көнсығыш диалект, урта) Бер аҙ — *немного.* Бәләкәй йегәрҙе буһаң, йаланғас утырмайһың (ҡыҙыл). Бәләкәс (көнсығыш диалект, урта). 3. (көнсығыш диалект) *с.* йәш; кесе — *молодой; младший (по возрасту).* Бәләкәй ғоҙаса

БӘЛӘКӘЙЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кәмеү — *убавиться.* Газ бәләкәйләнде

БӘЛӘКӘЙТӘК (дим) *и.* балитәк — *оборка*

БӘЛӘКӘЙ УРАМ (дим) *и.* ишек алды — *двор.* Балалар бәләкәй урамда уйнап йөрөй

БӘЛӘН (һаҡмар) *а.* фәлән — *такой-то.* Бәлән кеше шунда тип йөгөрҙөләр

БӘЛӘНСӘ (ҡыҙыл) *а.* фәләнсә — *на такой-то.* Бәләнсә гөңгә барығыҙ тип ҡайталар

БӘЛӘСНИК (көнсығыш диалект, урта) *с.* бәләсел — *бедовый (о человеке).* Һин бигерәк бәләсник кеше икән (ҡыҙыл). Шу тиктек бәләсник, үҙенекен алмай ғуймай (әй)

БӘЛӘСӘЙ (һаҡмар) *и.* *фельдшер*

БӘЛӘ-ТҮЛЕШ (ҡариҙел) *и.* бәлә-ҡаза — *беда*

БӘЛӘҮ (дим) *ҡ.* ғәйепләү — *обвинять.* Һигеҙ йылға бәләп алып китеп утырттылар

БӘЛӘХӘТЛӘҮ (һаҡмар) *и.* ғауғасы — *дебошир.* Уй, ул бигерәк бәләхәтләү, теймә инде

БӘМБӘКӘ (эйек) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бәмбәм бәмбәкә, һары тәкә, күк тәкә

БӘНӘХӘТЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* яфалау — *мучить.* Мине күп бәнәхәтләне инде

БӘПЕКӘС (дим) *и.* балаҡай — *деточка*

БӘПЕЛДЕК (ҡыҙыл) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бәпелдәк (ҡыҙыл)

БӘПЕЛДӘҮ (һаҡмар) *и.* ҡуян ҡысҡырыуы — *крик зайца.* Ҡуйан бәпелдәй башланы, йаҙ оҙаҡламаҫ ахры. Бәпелтәү (урта)

БӘПЕМ (арғаяш, дим, урта) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Бәпембәп (урта)

БӘПЕС: БӘПЕС ҠАҘЫ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* сәтәкәй бармаҡ ҡалынлығы ҡаҙы — *конское сало шириной в мизинец*

БӘП ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* йығылыу *(балаға ҡарата)* — *падать (о ребенке).* Әнә, тағы ла бәп иттең

БӘПКҮЛӘН (төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* йорт үләне — *горец птичий.* Бәпкүләне (дим, мейәс)

БӘПКӘ I (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* атлама — *стропила.* Бәпке (урта урал)

БӘПКӘ II (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* йәш балтырған бәбәге — *завязь борщевника.* Көпшәһен ашайлар, бәпкәһен ҡайнатып эсәләр (һаҡмар)

БӘПКӘ III (мейәс) *и.* йәлдәү — *горловина верши.* Мурҙа бәпкәһе

БӘПКӘ IV (салйоғот) *и.* биш көлтәнән торған һоҫлан — *суслон из пяти снопов*

БӘПКӘ V (мейәс) *и.* бәпембә — *одуванчик*

БӘПКӘЙАТЫШ (дим) *и.* атлама яткан бүрәнә — *подстропильник*

БӘПӘЙ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *и.* бәпес — *грудной ребенок.* Золҡағиҙәнең бәпәйе бар тей (ҡыҙыл). ◊ Бәпәй итеү (арғаяш) эш боҙоу *(балаларға ҡарата) — пакостить (о детях).* Бәпәй итеү (һаҡмар) иркәләү — *приласкать.* Кил, бәпәй итәйем. Бәпәй итеү (салйоғот) йығылыу — *упасть*

БӘПӘЙҘӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* бала табыу — *рожать.* Килен өйҙә генә бәпәйҙәр инде (урта урал)

БӘПӘҮЛЕК (эйек) *и.* бәпембә үҫкән ер — *место, где растут одуванчики*

БӘПӘҮЛӘҮ (урта) *ҡ.* иркәләү — *баловать.* Балаларын бәпәүләп кенә аҫырайлар

БӘРҘЕСӘК, БӘРСӘК (һаҡмар) *и.* бәрҙе селбәрәһе — *малек хариуса*

БӘРҘЕ-ОРҘО (дим) *р.* теләһә ҡалай — *как попало.* Бәрҙе-орҙо ҫөйләшеп утырып буламы?

БӘРҘӘ (урта) *и.* бәпес башындағы ҡауаҡ — *корочка на голове у грудного ребенка.* Бәрҙәгәй, бәрҙәкәй (һаҡмар)

БӘРҘӘК (урта) *с.* шаян — *озорной.* Бәрҙәк кенә малайлары бар

БӘРЕ I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* пәрей — *нечистая сила*

БӘРЕ II (мейәс) *р.* бары — *только.* Бәре шул ғынамы?

БӘРЕ III (һаҡмар) *а.* барыһы — *все.* Гөбөрлө таулары бәре күренә. Бәр лә башкорт исемне

БӘРЕБЕР (мейәс) *р.* барыбер — *все равно.* Минең өсөн бәребер

БӘРЕЙ (урта, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Пәрей — *нечистая сила.* Бәрей алмаштырыу *(холоҡһоҙланыу) — капризничать.* Бәрей *(холоҡһоҙ бала) — капризный (о детях).* Бәрей арбаһына утырған *(тотанаҡһыҙ кеше) — несдержанный человек.* Бәрей мәйле *(туймаҫ тамаҡ) — ненасытный*

БӘРЕЙ КҮБӘЛӘГЕ (дим) *и.* шайтан күбәләге — *мохнатая бабочка*

БӘРЕЛЕҮ: АУЫРЫУҒА БӘРЕЛЕҮ (дим, урта) *ҡ.* ауырыуға һабышыу — *слечь, заболеть (от тяжелого горя, переживаний)*

БӘРЕП-ОРОП БАРЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* туҡмау — *бить.* Малайымны бәреп-ороп бара

БӘРЛЕГЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Тап булыу — *встретиться.* Хәммәт был ҡыҙға нисек бәрлекте икән? 2. (гәйнә, ырғыҙ) Бәрелеү — *встречаться, сходиться.* Тау тауға бәрлекмәй, кеше кешегә бәрлегә (ырғыҙ)

БӘРКӘК (һаҡмар) *и.* тире менән ит араһындағы яры — *мездра.* Бәркә (ырғыҙ)

БӘРСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Бәрҙе селбәрәһе — *малек хариуса.* 2. (һаҡмар) Селбәрә — *малек*

БӘРСӘК-БӘРСӘК (һаҡмар) *р.* әҙләп-әҙләп — *понемногу, изредка.* Бәрсәк-бәрсәк йамғыр тамсылары төштө

БӘРСӘКТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сәрпәкләү, әҙләп-әҙләп ватыу — *разломать, раздробить на мелкие кусочки*

БӘРҪ (урта) *ы.* берс — *брысь, слово для отгона кошки*

БӘРХӘТ ГӨЛ (гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, урта, эй) *и.* әҙрәс гөл — *бегония*

БӘРӘБӘР (төньяҡ-көнбайыш, эй) *р.* бер тиң — *одинаково.* Хәҙер ҡыҙ-хатын бәрәбәр эшләй (төньяҡ-көнбайыш). Һинең улың менән бәрәбәр үҫтеләр инде минең ғыҙым (эй)

БӘРӘЙ (эй) *ы.* ғәжәпләнеүҙе белдергән һүҙ — *ба (слово, выражающее удивление).* Бәрәй, атаһы Ишморат бит

БӘРӘК (дим, ҡариҙел, урта, урта урал, һаҡмар) *ы.* ғәжәпләнеүҙе белдергән һүҙ — *ба (слово, выражающее удивление).* Бәрәк, айаҡтың ауыртҡанын белмәйем үҙем (урта урал). Бәрәкәт (дим)

БӘРӘКӘЙ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* бәрәс — *ягненок, козленок*

БӘРӘКӘНДӘҮ (арғаяш) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках*

БӘРӘМЕС I (дим, урта, эйек) *и.* бәрәмәс — *большая ватрушка*

БӘРӘМЕС II (дим) *и.* һиҙәбүлән — *алтея*

БӘРӘМЕС III (урта) *р.* мөшкөл — *неважно.* Үҙ хәлем бәрәмес, кешелә эшем йуҡ

БӘРӘМЕС IV (дим) *ы.* ғәжәпләнеүҙе белдергән һүҙ — *ба (слово, выражающее удивление).* Бәрәмес, ашың ҫыуыған да

БӘРӘМЕТ (һаҡмар) *и.* ҡармаҡлы ау — *перемет.* Кисеүҙән өҫтәрәк бәрәмет һалғаннар

БӘРӘНҠАП (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* күрпә — *шуба поярковая*

БӘРӘҢГЕ (арғаяш, ҡариҙел, урта, һаҡмар, эй) *и.* картуф — *картофель.* Бәрәңке (ҡариҙел, урта). ◊ Бәрәңге бутҡаһы (һаҡмар) йомшаҡ кеше — *растяпа.* Бәрәңге кәлжәмәһе (урта урал) йүнһеҙ — *бестолковый*

БӘРӘҢГЕ ГӨЛ (мейәс) *и.* әҙрәс гөл — *бегония.* Кәртүк гөлө (ҡыҙыл)

БӘРӘҢГЕ ТӨПӘЛСӘҺЕ (арғаяш, мейәс) *и.* картуф алмаһы — *семенники картофеля*

БӘРӘҢГЕ ТУЙРАҺЫ (дим) *и.* картуф алмаһы — *семенники картофеля*

БӘРӘҢГЕ ТӘКӘСЕ (минзәлә) *и.* картуф бәлеше — *картофельный пирог*

БӘРӘС (дим, ҡариҙел, урта) *ы.* ғәжәпләнеүҙе белдергән һүҙ — *ба (слово, выражающее удивление)*

БӘРӘ-ҺӘРӘ (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* 1. Аңҡы-тиңке — *очумело.* Бәрә-һәрә булдым да гиттем бит (ҡыҙыл). Бәрә-ҫара килеү (дим). 2. (ҡыҙыл) Арлы-бирле — *кое-как.* Ҡабыҡ-кобоҡ йағып бәрә-һәрә итә торғайныҡ

БӘРӘҮӘЙҺЕҘ (урта) *и.* һаҡһыҙ — *неэкономный, -ая*

БӘРӘШӘН (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *и.* 1. Самаһыҙ — *чрезмерно.* Ашты бик бәрәшән тотма (ҡыҙыл). Алдан бесәнде бик бәрәшән ашаттылар (урта). Ай, балам, бесәнде бик бәрәшән тотонаһың, бер айға ла йетмәҫ (ырғыҙ). 2. (ҡыҙыл) *р.* тәртипһеҙ — *безалаберно.* Бигерәк бәрәшән ҡыйналаһың

БӘС I (туҡ-соран, урта) *и. фетр.* Бәс бәлтә кейгән әсәйем (урта)

БӘС II (һаҡмар) *и.* көс, хәл — *сила.* Бәстән тайыб утырам балларҙы бағам тип

БӘС-БӘС-БӘС (дим) *ы.* һарыҡ саҡырыу ымлығы — *междометие зова овец*

БӘСЕЙ ҒОЙРОҠ (арғаяш) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая.* Бәсей ғойрокто заманында күб ашанығ инде аны

БӘСӘ I (арғаяш) *и.* иләнгән һарыҡ тиреһе — *выделанная овчина*

БӘСӘ II (әй) *ы.* ғәжәпләнеүҙе белдергән һүҙ — *ба (слово, выражающее удивление).* Бәсә, килеп сыҡһаң, беҙгә лә кер

БӘСӘЙ (ҡыҙыл) *и.* бәкәлсәй — *путовый сустав.* Бәсәй уйнатыу

БӘСӘК (төньяҡ-көнбайыш) *ы.* аптырауҙы белдергән һүҙ — *междометие, выражающее недоумение.* Бәсәк, һин ҡайҙан килеп сыҡтың әле (салйоғот). Бәсәк-бәсәк (урта)

БӘСӘЛ (һаҡмар) *и.* булдыҡһыҙ — *неспособный.* Бәсәл генә шул беҙҙең Ғәйнулла эшкә

БӘСӘТУН (урта урал) *и.* 1. Бәрән тун — *овчиная шуба.* 2. Баса тун — *шуба из шкурок лисьих лап*

БӘҪ I (һаҡмар) *и.* 1. Эҫе көндә ерҙән елберләп кенә сыҡҡан һауа — *теплая волна на поверхности земли.* Йәй гөнө йерҙән бәҫ сыға, йер йарыла. 2. (урта) Томан — *туман.* Бәҫ күтәрелте, йауыр

БӘҪ II (ҡыҙыл, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Хәл, көс — *сила, мощь.* Бәҫтән тайҙым инте (урта). ◊ Бәҫтән уҙыу *(хәлдән тайыу)* — *обессилеть, измотаться.* Бәҫ баҫыу *(ҡайғы-хәсрәт баҫыу)* — *переживать горе.* Бәҫ баҫыпөткән бахырҙы (урта). Бәҫтән сығарыу — *уничтожить, выводить из строя.* Бер атты туҡмап бәҫтән сығарҙы (ҡыҙыл). 2. Ҡәҙер — *честь.* Үҙ бәҫен дә белмәҫ икән кеше (урта урал). 3. (әй) Тәртип — *порядок.* Бер бәҫ белмәгән кеше инде ул

БӘҪ III (дим) *и.* 1. Бәз — *бязь.* 2. Ҡытат — *глазет*

БӘҪТЕК (дим, төньяҡ-көнсығыш, урта) *и.* тәбәнәк — *низкорослый (о человеке).* Бәләкәй буйлы кешегә кит, бәҫтек, тип әйтеб йебәрә ҡайһы бер геше (урта). Бәһтек (салйоғот)

БӘҪТӘҮ (урта урал) *ҡ.* 1. Хөрмәтләү — *почитать.* Хатынын бәҫтәп тотманы. 2 Ҡәҙерләү *(кейемһалымға ҡарата)* — *бережно относиться (к одежде)*

БӘҪҺЕҘ (әй) *и.* 1. Изгелекһеҙ — *неблагодарный.* Шул бер бәҫһеҙ ыштука инде малайы. 2. *р.* тәртипһеҙ — *безалаберно.* Кейемде бик бәҫһеҙ гейәһең

БӘҪӘРЕҮ (урта, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* күгәреү — *заплесневеть (об одежде).* Куфайкаң соланда тороп бәҫәреп киткән дә (әй)

БӘҪӘРТЕҮ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* быҡтырыу — *тушить.* Ҡурай йеләгенең йапрағын бәҫәртеп сәй итеп эстек (урта)

БӘТЕҮӘ (мейәс) *и.* мәғәнә — *толк.* Аның бәтеүәһе йуҡ

БӘТЛЕК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* яуызлыҡ — *зло.* Ул бер бәтлек уйлап эшләгән. Бәтлек уйлап әйткәндер (һаҡмар). ◊ Бәтлектән башы сыҡмау *(үсләшеп йөрөү)* — *враждовать, задумать недоброе*

БӘТМӘКӘЙ (һаҡмар) *и.* төпөш — *коротыш*

БӘТМӘСЕК, БӘТМӘРСЕК, БҮТМӘРСЕК (урта урал) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

БӘТӘШӘ (салйоғот, урта урал) *и.* босҡаҡ — *лоскут*

БӘҮЕЛЙЕП КИЛЕҮ (урта) *ҡ.* һушһыҙ булып килеү — *идти не помня себя.* Бәүелйеп йылап килә

БӘҮЕЛТЕРЕК (урта) *и.* бәүелсәк — *качели*

БӘҮКӘЛДӘҮ (мейәс) *ҡ.* бәүелеп атлау — *шагать, раскачиваясь*

БӘҮЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* баулау — *заарканить.* Һалдың эсмәлеген бәүләү

БӘХИЛ (урта) *и.* ҡомһоҙ — *жадный.* Бик нәфселе, бәхил кеше ул

БӘХИЛ БУЛЫУ (урта) *ҡ.* риза булыу — *согласиться.* Мырҙаҡайҙы бер күрмәһәм дә бәхил булыр инем

БӘХИЛЛӘТЕҮ (дим) *ҡ.* ризалыҡ алыу — *получить согласие*

БӘХИЛӘ (мейәс) *и.* 1. Бахила — *бахилы (вид обуви).* 2. Бурка — *бурки*

БӘХМИС (һаҡмар) *и.* ҙур кәүҙәле, оҙон ботло ат — *крупнопородная лошадь*

БӘХМҮЗ (ҡыҙыл) *с.* килбәтһеҙ — *неуклюжий.* Уның бәхмүз ҡыҙын кем алһын

БӘХРӘМӘ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* һары уҡа — *желтый позумент*

БӘҺЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәҙер — *честь.* Әпәкәйнең бәһеме бик оло булыр аның

БӘШКҮНӘК (дим, ырғыҙ) *и.* башкүнәк — *кадка (изготовленная из кожи головы или шеи лошади, коровы)*

БӘШМӘК, БӘШМӘКӘЙ (әй) *и.* мәмәй, ебегән — *мямля.* Эй, ул бәшмәкәйгә ышанып бала ғалдырама гешеʔ!

БӘШӘЙ I (әй) *и.* башалтай — *шерстяные носки-самовязки.* Улыма бәшәй бәйҙәпирәйем, айағы өшөр итек менән

БӘШӘЙ II (мейәс) *ы.* аптырауҙы белдергән һүҙ — *междометие, выражающее недоумение*

БӘШӘК (һаҡмар) *и.* туғай атамаһы — *название луга*

БӘШӘЛКӘҺЕҘ (һаҡмар) *и.* мәмәй, ебегән — *мямля.* Һин бәшәлкәһеҙҙән дә бер ҡотолдом бит

БӘШӘЛТӘЙ (һаҡмар) *и.* 1. Аяҡ табаны — *ступня.* 2. Башалтай — *шерстяные носки-самовязки*

БӘШӘРЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* күгәреү — *заплесневеть.* Анауында утырған ағас бәшәргән икән (мейәс)

Ў—Ү

ЎА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөкрө — *горб*

ЎАҒЫТ (кариҙел) *и.* ваҡыт — *время*

ЎАЖИБАТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мәғәнә — *смысл.* Ғибәҙәт ҡылыуының уажибаты бар аның, тей

ЎАЖМА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ырма — *паз.* Бу бүрәнәнңнең уажмасы йуҡ икән

ЎАЖЫМ, ЎАЗЫМ, БАЖЫМ, ПАЗЫМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ырма — *паз*

ЎАЙ (кариҙел) *р.* былай — *так-то.* Уай арыу ҫымағырак телгә

ЎАҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Ваҡсыл — *мелочный.* 2. Мыжыҡ — *ворчливый*

ЎАҠ САТЫУЧЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡырҡ тартмасы — *коробейник.* Уаҡ сатыучылар сатадырыйы

ӮАҠСЫРЛАН, ӮАҠШЫРЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөрмәкәй — *подмаренник*

ӮАҠСЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Көйһөҙләнеү — *капризничать.* 2. Мыштырҙау — *копошиться.* 3. Мыжыу — *ворчать*

ӮАҠТАЛ (гәйнә) *и.* мурҙа талы — *ива корзиночная*

ӮАҠ ЧАҠ (гәйнә) *и.* бала саҡ — *детство*

ӮАЛ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* борғоса — *прямая палка в передней части ткацкого станка, на которую наматывают вытканный материал*

ӮАЛ II (мейәс) *и.* ҡыра — *длинный ряд сгребенной высохшей травы*

ӮАР (ҡариҙел) *и.* ыҫмала — *смола*

ӮАФАСЫҘ (дим) *с.* йомшаҡ — *мягкотелый*

ӮАФИЛЛӘМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и. вафля*

ӮЫЖҒЫЙ САЛЫУ (урта урал) *ҡ.* һөрән һалыу — *кричать во всеуслышание*

ӮЫЖҒЫТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* быжғытыу — *бранить*

ӮӘЖӮЕЙӘТ (ҡариҙел) *и.* тапшырылған эш — *поручение.* Шундай үәжүейәт йөкмәтеп ҡайтарҙылар

ӮӘЗЕН, ӮӘЗИМ (эйек-һаҡмар) *и.* көй — *мотив.* Ҡаһарман кантундың үәзене ошолаймы? «Сәлимәкәй» йырының дөрөҫ үәзимен бер кем белмәй, боҙоп йырлайҙар (һаҡмар)

ӮӘЙЕЛКӘ (дим) *и.* елгәргес — *веялка.* Көннәр буйы, төннәр буйы үәйелкә әйләндерәбеҙ

ӮӘЙТ-ӮӘЙТ (һаҡмар) *ы.* өйрәк саҡырыу ымлығы — *междометие зова уток*

ӮӘЛ (минзәлә, туҡ-соран) *и.* 1. Мамыҡ шәл — *пуховой платок.* Абыстай аппаҡ үәл йабынып утыра (туҡ-соран). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Селтәр шәл — *паутинка*

ӮӘСҮӘСӘ БИРЕҮ (урта урал) *ҡ.* ошаҡлау — *наговаривать (на кого-либо)*

ӮӘТӘТ (ҡариҙел) *с.* шараҡ, ярылыусан — *колкий (о дровах)*

Г

ГАЛИАН, ГӘЛИӘН, ҒАЛИАН (арғаяш, салйоғот) *и.* майма — *гольян.* Галйан бүтән балыҡтың ыуылдығын ашап үхкәне ирек бирмәй (арғаяш)

ГАЛУШ (эйек-һаҡмар) *и.* күн ҡата — *кожаные галоши*

ГАРБУН ИТӘК (ҡариҙел) *и.* гармун итәк — *плиссе.* Гарбун итәкле күлмәк кигән

ГАРИГАТКА (эй) *и.* бура һуғыу уйыны — *городки*

ГАРНИС (дим, салйоғот) *и.* кәрниз — *карниз.* Гәрнис, кәрнис (урта)

ГАРСИС (дим) *и. горчица*

ГЕҮӘ (гәйнә, ырғыҙ) *и.* шаһит — *свидетель.* Геүәм йуҡ тиһең, ана тирәк үҙе бик йаҡшы геүә инде ул (ырғыҙ). Геүаһ (дим), гыуаһ (эйек-һаҡмар)

ГЕГӘҮЕН, ГӘГӘҮЕН (урта) *и.* күгәүен — *слепень.* Көгәүен (ҡариҙел), кигәүен (төньяҡ-көнбайыш)

ГЕҘЕ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* кеҙе — *упрямый*

ГЕЗЕГЕТ, ГЕҘЕГЕТ (салйоғот) *и.* тәгәрлек — *чибис.* Гезгеттәү (арғаяш)

ГЕЙЕН ҺҮТЕҮ (салйоғот) *ҡ.* ныҡ әрләү — *сильно ругать*

ГЕЛ I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *р.* 1. Тас, хас — *точь в точь.* Гел этәсе, гел аңа ошаған (төньяҡ-көнбайыш). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Тотош — *сплошь.* Гел әҙәм башы ла, әҙәм бото икән, тей (экиәттән)

ГЕЛ II (дим) *и.* батҡаҡлыҡ — *топь.* Шунда бер күл бар, гел ҡапла бөткән

ГЕЛЛЕК (дим) *р.* гел — *всегда*

ГЕЛҮК (ырғыҙ) *и.* бер үркәсле дөйә — *одногорбый верблюд*

ГЕЛӘН (дим, урта) *р.* 1. Гел, һәр ваҡыт — *всегда, постоянно.* Гелән кеше һөйләгәнтең киреһен һөйләйһең (урта). 2. Тик — *только, лишь.* Гелән берәр һумныҡ (дим)

ГЕЛӘН II (урта) *с.* шыма — *гладкий*

ГЕЛӘННЕ-ГЕЛӘННЕ (ҡариҙел) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Геләнне-геләнне ауырта башым

ГЕНИЛИС (ҡыҙыл) *и.* серек ауырыуы — *гнилец (болезнь пчел).* Глинес (мейәс)

ГЕР-ГЕР (төньяҡ-көнбайыш) *ы.* ҡаҙ ҡыуыу ымлығы — *междометие отгона гусей*

ГЕРИФ (урта) *и. грипп*

ГЕҮЛЕЙ БАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* яңғыҙлыҡ — *одиночество*

ГИЖЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кизе мулинә — *мулине*

ГИҘӘТ ҪАҠЛАУ (дим) *ҡ.* ғөрөф-ғәҙәт һаҡлау — *соблюдать обычаи*

ГИЗЛӨҮ (эйек) *ҡ.* йәшереү — *скрывать*

ГИЛКЕМ: БЕР ГИЛКЕМ (ҡыҙыл) *р.* бер талай, байтаҡ — *изрядно, значительно*

ГОЛДАУ (эйек-һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык*

ГОМБАҒЫШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көнбағыш — *подсолнух.* Ғомбағыш (дим), гөмбағыш (минзәлә)

ГОРҘА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күмәгәй — *кадык*

ГОРӨБ, ҒОРФ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ғөрөф — *обычай*

ГӨБӨ (арғаяш, дим, ҡариҙел, урта) *и.* 1. Көбө — *деревянный сосуд, предназначенный для приготовления кумыса или сбивания масла.* Ҡаймаҡны гөбөгә һалып көбөрләтеп бешәләр (урта). Гөбө яҙыу (арғаяш) май бешеү — *сбивать масло.* 2. (дим) Һаба — *большой кожаный сосуд для кумыса*

ГӨБӨ БЕШКӘГЕ (арғаяш) *и.* бешкәк — *пахталка*

ГӨБӨ МАЙЫ (дим) *и.* күбекмай — *сливочное масло особого приготовления: сметана смешивается с кислым молоком и сбивается в кадушке*

ГӨБӨРЛӨ БАҠА, ҠУТЫРЛЫ БАҠА (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* 1. Әрмәнде — *жаба.* 2. (туҡ-соран) Гөбөргәйел — *черепаха*

ГӨБӨ СӨТӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* май айраны — *пахта*

ГӨБӘК (мейәс) *и.* көбәк — *ствол (у ружья)*

ГӨДРӘ (гәйнә) *и.* бөҙрә — *кудри*

ГӨҘМӘН (дим) *и.* һалда йәки паромда ҡойроҡ ишкәге — *рулевое весло на плотах, на пароме.* Гөҙмән белән бара инек ҫал өҫтөндә

ГӨҘӨРКӘ (гәйнә) *и.* балитәк — *оборка*

ГӨЖГӨТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төтәткес — *дымарь*

ГӨЖГӨЛӘҮ (арғаяш) *ҡ.* ышҡыу — *тереть.* Уң йағың гел гөжгөләйһең дә тораң, һыҙҙанаңмы?

ГӨЖГӨТКӨС (урта) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть для сгонки рыбы)*

ГӨЖГӨТӨҮ (эй) *ҡ.* ҡотҡо һалыу, ҡотортоу — *подстрекать*

ГӨЖМӘЙЕҮ (гәйнә) *ҡ.* бөкрәйеү — *согнуться (от старости)*

ГӨЖНӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәрзин — *корзина (сплетенная из ивовых прутьев)*

ГӨЖӨҮ (дим) *ҡ.* гөрөү — *сгрести.* Мөрйә гөжөү

ГӨЗ (урта) *ҡ.* ҡамҡа — *божья коровка*

ГӨЙӘЛ (арғаяш) *и.* һөйәл — *мозоль.* Гөйәлде айға күрһәткәндәр, ай кәмеп барһа

ГӨЛБАҘРАН, ГӨЛБӘҘРӘН (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һары мәтрүш — *зверобой.* Гөлбаҙранды сәй итеп эсәләр инде. Хәҙер зверобой тейләр, әүәле гөлбаҙран тип йыйа торғайныҡ. 2. (минзәлә) Миләш — *рябина*

ГӨЛБАЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* алғы бүлмә — *передняя*

ГӨЛБИС, ГӨЛБӘС, ГӨЛМИС (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *и.* 1. Мейес арты — *голбец.* Гөлбәҫ (дим). 2. Солан бүлмәһе — *кладовка в чулане.* 3. (гәйнә) Баҙ — *подпол.* 4. (урта урал) Мөгәрәп — *погреб*

ГӨЛБӘҘЕЙӘ I (гәйнә) *и.* гөбәҙиә — *губадия (пирог с начинкой)*

ГӨЛБӘҘЕЙӘ II (ҡариҙел) *и.* еҙтөймә — *пижма*

ГӨЛБӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* матур булыу — *быть приятным, красивым.* Ҡунаҡлар гөлбәп тора

ГӨЛГӨЛДӘҮ (урта) *и.* йәшенмәк — *прятки*

ГӨЛГӨПШӘ (дим, урта) *и.* ҡырлы ҡурай — *порезник*

ГӨЛДӨРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть приветливым.* Барып керсәң гөлдөрләп тора

ГӨЛДӨРӘҮ (урта урал) *ҡ.* гөрләп үҫеү — *буйно разрастись.* Кечерткән кәртә буйда гөлдөрәб утыра

ГӨЛЖЕМЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

ГӨЛИ I (гәйнә) *р.* бөтөнләй — *совсем*

ГӨЛИ II (минзәлә) *и.* иркәләү һүҙе — *ласкательное слово: цветик мой.* Ана килә минем гөлийем

ГӨЛИТЕҮ (туҡ-соран) *ҡ.* селпәрәмә килтереү — *разбить вдребезги.* Тәҙрәне ғалай гөлитә çуҡҡан

ГӨЛЙЕМЕ (салйоғот) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

ГӨЛКӘЙ, ГӨЛӨКӘЙ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡолон — *жеребенок*

ГӨЛКӘЙ II (минзәлә) *и.* шамтыр — *неряха*

ГӨЛКӘЙЛӘНЕҮ (минзәлә) *ҡ.* шамтыр кейенеү — *одеваться неряшливо*

ГӨЛЛӨҺӨ (дим, урта) *р.* бөтәһе — *все.* Гөллө (дим). Гөлләһөн дә эшләнем (урта)

ГӨЛМИС (төньяҡ-көнбайыш) *ы.* ҡолон саҡырыу ымлығы — *междометие зова жеребенка*

ГӨЛСИРЕН (дим) *и. сирень*

ГӨМБӘК, ГҮМБЕК, ГӨМСӘ (гәйнә) *и.* түңгәк — *кочка.* Гөмсәк (ҡариҙел)

ГӨМБОРҘОҠ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть для сгонки рыбы)*

ГӨМБӘ I (дим, ҡариҙел) *и.* ҡыу бәшмәк — *трутовик*

ГӨМБӘ II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Торон — *головня (болезнь злаков).* Көмбә (ҡыҙыл, урта). 2. Торон бәшмәк — *гриб головневой*

ГӨМБӘ III (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и. стоматит.* Ауыҙы гөмбә былған, ачыташ, йәшел-зәңгәр белә чайҡатасын (төньяҡ-көнбайыш)

ГӨМБӘҘ (урта, ырғыҙ) *и.* көмбәҙ — *куполообразная жестяная монета (для украшения национальной женской одежды).* Атлаған һайын сәсентәге сулпыһы, түшентәге һаҡалының гөмбәҙләре, тәңкәләре сылтырап ҡала (урта)

ГӨМБӘСКӘ (минзәлә) *с.* түңгәк — *кочка*

ГӨМӨРЗАЙА (арғаяш) *и.* умырзая — *сон-трава*

ГӨМӨРСӨК, ГӨМСӘ (урта урал) *и.* түңгәк — *кочка*

ГӨНЖӘЛӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көнйәлә — *пучок шерсти или трепаного льна, прикрепленный к прялке*

ГӨПКӘ (салйоғот) *и.* аҙбар — *хлев*

ГӨПЛӘҢКЕ (дим) *и.* кәүерт — *сгнившее изнутри дерево*

ГӨПЛӘҮ (дим) *ҡ.* көпләү — *обмазывать.* Гөпләп çылау

ГӨПӨЛДЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мөншөгөр — *выпь*

ГӨПӨЛДӘҮ (дим) *ҡ.* ҡабарыу — *подняться (о тесте).* Гөпөлдәп бешә эпәй

ГӨПСӨТӨҮ (дим) *ҡ.* быжғытыу — *сильно ругать, пробирать.* Талаҡтарын гөпсөттөк тегеләрҙең, э? — тип маңлай тирен һөрттө Әлибай

ГӨРСӘК (мейәс) *и.* көпсәк — *ступица*

ГӨПШЕШ (урта) *и.* бөтәү шеш — *закрытая опухоль.* Икегөн белөгем гөпшеш, бармаҡлар гөпшеш булты

ГӨПШӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* көпшә — *купырь*

ГӨР-ГӨР (минзәлә) *ы.* тауыҡ саҡырыу ымлығы — *междометие зова кур*

ГӨРГӨРӨЙ (дим) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.* Гөргөрөй-гөргөрөй, кейәүең килә ҡас-ҡас!

ГӨРҘА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күмәгәй — *кадык*

ГӨРҘӨРӨҮ (мейәс) *ҡ.* һөйрәү — *волочить.* Һалам гөрҙөрөү

ГӨРҘӘМЕШ (эй) *и.* йәшенмәк — *прятки (детская игра).* Алар тик гөрҙәмеш уйнай туған. Гөрләй (төньяҡ-көнбайыш)

ГӨРҘӘҮЕК (мейәс) *и.* гөрләүек — *ручей, поток*

ГӨРЗИЛӘ (урта урал) *и.* кәпәсбаш — *груздь (гриб)*

ГӨРКӨЛДӘК АТ (арғаяш) *и.* сапҡанда аттың өгөлдәп барыуы — *звук селезенки лошади при скачке*

ГӨРЛӘЙ, ГӨРЛӘҮ (урта) *и.* 1. Боғарҙаҡ — *трахея.* 2. Боғаҙ — *горло*

ГӨРЛӘТМӘ (эйек-һаҡмар) *и.* шарлауыҡ — *водопад*

ГӨРЛӘҮЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәшенмәк — *прятки (детская игра).* Көргөлдәк (ҡыҙыл), гөрөлдәк (һаҡмар)

ГӨРМӘП БӘЙҘӘҮ (мейәс) *ҡ.* көрмәп бәйләү — *завязать петелькой*

ГӨРНИСӘ ӨЙ (арғаяш) *и.* түр яҡ — *гостиная*
ГӨРӨБ (ҡариҙел) *и.* ғөрөф — *обычай*
ГӨРӨЖ, ГӨРӨЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәпәсбаш — *груздь (гриб).* Гөрөз (мейәс, урта), гөрөж, гөрәж, гөрәжә (гәйнә), гөрөздә (әй). Беҙҙең артта гөрөздә туп-тулы була торғайны
ГӨРӨЗДӘЙ, ГӨРҮЗДИ, ГӨРӘЗДИ (арғаяш) *и.* 1. Кәпәсбаш — *груздь (гриб).* 2. Батырғыс — *грузило*
ГӨРӨЛДӘҮ (урта) *ҡ.* ғыжылдау — *хрипеть.* Тамаҡ буйым гөрөлдәп тик тора
ГӨРӨЛӨП (әй) *р.* күпләп — *в большом количестве.* Күпме ауыл гөрөлөп килделәр
ГӨРӨН (арғаяш, әй) *р.* тотош — *оптом.* Алһаң гөрөн аҡсаны, һин аны түләйһең (арғаяш)
ГӨРӨН, ГӨРӨНДӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* гөрләүек — *ручей, поток (после дождя или таяния снега).* Көрөн, гөрөн (дим), көрөн (ҡыҙыл)
ГӨРӨҮ (арғаяш) *ҡ.* ҡырыу, юҡҡа сығарыу — *уничтожить*
ГӨРӨШӨҮ (мейәс) *ҡ.* төртөшөү — *толкаться*
ГӨРШӨЛДӨК (эйек, әй) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть для сгонки рыбы).* Гөршөлдәк (әй)
ГӨРӘҢКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаҙаҡ — *фунт.* Керәүенкә (урта), гөрәңке (төньяҡ-көнбайыш)
ГРАМИС (урта, эйек-һаҡмар) *и.* үлсәгес — *коромысло (весы).* Грамис ике ботҡа хәтле ауырлыҡты үлсәй ала (эйек). Грамысла (һаҡмар), грамисла (урта)
ГРАНТ (арғаяш, дим, салйоғот, урта) *и.* һемәк — *кран, носик.* Самауыр гранты. Сипарат гранты
ГУПСЫ, ГУПСЫМ (ҡариҙел) *р.* бөтөнләй — *вовсе.* Гупче, гупчы (төньяҡ-көнбайыш), гупсей, упшы (дим), гүпсе, упсы (урта), гүпсим, гүпсе (эйек-һаҡмар). Аб-а, өсәүме гүпсе (һаҡмар)
ГУДАУАЙ (мейәс) *и.* тол ҡатын — *вдова.* Гудах (әй). Ҡартайғас утырабыҙ гудах булып
ГУЗНА (дим) *и.* ашыҡ — *альчик (кость)*
ГУЛИ (эйек) *и.* сүрәкә — *чижик (детская игра).* Сөрәкә (ҡыҙыл)
ГУЛИ ЙӨРӨҮ (әй) *ҡ.* иркенле йөрөү — *ходить на воле.* Баҫыу тотҡансы ғына малды көтөүгә бирәләр, аҙаҡ гули йөрөй
ГУРЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәмәгәй — *кадык*
ГУСЕК, ГҮСКЕ (һаҡмар) *и.* киҫәк — *кусок.* Бер гусек ит, бер гусек икмәк
ГҮЗБАБАЙ (дим) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*
ГҮЗӘ (мейәс) *и.* арпа өйрәһе — *ячневый суп*
ГҮЗӘЛДӘШЛЕ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* һуҡыр кесерткән — *глухая крапива*
ГҮК (мейәс, әй) *б.* кеүек — *подобно, наподобие.* Анау гүк. Мынау гүк булып үҫә бәрәңге йыл да (мейәс)
ГҮМЕННӘП (төньяҡ-көнбайыш) *с.* төҫмөрләп — *по догадке.* Мин гүменнәп кенә әйтәм
ГҮНДӘК (салйоғот) *и.* күлдәк — *платье.* Бөрмәле гүндәк кейгән
ГҮРНИСӘ (арғаяш) *и.* ҡунаҡ өйө — *гостиная*
ГҮРПӘ (мейәс) *и.* бәрән тун — *овчиная шуба.* Ҡыҙы барҙың наҙы бар, Ҡама гүрпәһе лә бар. Ҡыҙы йуктың наҙы ла йуҡ, Йаҡы тиртоно ла йуҡ *(халыҡ йырынан)*
ГҮСЕМБАЙ (ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*
ГӘГӘР (урта) *и.* *гагара*
ГӘЙБӘР ОРАУ (урта) *ҡ.* үс алыу — *мстить*
ГӘЙНӘ (гәйнә) *и.* Пермь башҡорттарының боронғо ырыу исеме — *древнее название племени пермских башкир.* Гәйнә халҡы. Без гәйнәләр
ГӘЛИТӘ, КӘЛИТӘ (ҡыҙыл) *и.* ялғаш — *корыто*
ГӘЛЛӘКӘЙ БАҪЫУ (арғаяш) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*
ГӘЛӘ-ГӘЛӘ-ГӘЛӘ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ы.* ҡаҙ саҡырыу ымлығы — *междометие зова гусей*
ГӘР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* үртән — *гарь (выжженное место).* Безнең йер гел гәр, төплө йер (ҡариҙел)
ГӘРБИЛ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡырый таҡта — *горбыль*
ГӘР-ГӘР (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* түңәрәк уйыны — *песенно-плясовая игра в круг.* Гәр-гәр уйнау (эйек)
ГӘРҘЕЙ (урта) *и.* туп уйынының бер төрө — *лапта*
ГӘРЕЗ, ГӘРӘЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* гәрес *(йөн еп)* — *гарус.* Гәрез йасағаннар, сарыҡ жегерләгәннәр дә чигеү чиккәннәр. Гәриз (дим, төньяҡ-көнбайыш), гәрис (арғаяш)
ГӘРЕШКӘ ПЕЧИН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сысҡан борсағы — *мышиный горошек*
ГӘРИМНӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ялҡауланыу — *облениться*
ГӘРНИС I (арғаяш, дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* кәрниз — *карниз.* Өй гәрнисе. Мейес гәрнисе. Гәрниз (эйек-һаҡмар)
ГӘРНИС II (урта, әй) *и.* кеше әйберен файҙаланған өсөн түләнгән хаҡ — *гарнец.* Машинаға һалдырмайым Зәлифәне, гәрнисенә гел ауырһына (әй). Һеҙ ҙә һөтөгөҙҙө килтереп тарттырығыҙ, гәрнисе әллә ней тормаҫ (урта)
ГӘРСЕГӘН (мейәс) *с.* ҡырҡыуланған — *перекисший.* Гәрсегән икмәк
ГӘРӘБӘ (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Мунсаҡ — *бусы.* 2. (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) Эре мунсаҡ — *крупные бусы.* Кәрәбә (гәйнә, ҡыҙыл, эйек)
ГӘРӘЗ (ҡариҙел) *и.* кәрәҙ — *соты.* Гәрәзле бал
ГӘРӘСУХА БАЛЫ (әй) *и.* ҡарабойҙай балы — *гречишный мед*
ГӘҮӘК (мейәс) *и.* кәбәк — *высевки; мякина*

Ғ

ҒАДИМСӘ (ҡыҙыл) *р.* бороңғоса — *по-старинному*
ҒАҘАТ (арғаяш) *и.* ғәҙәт — *привычка*
ҒАЗИЛАШЫУ, ҒАЗИЛЛАШЫУ (дим) *ҡ.* 1. Киреләнеү — *упрямиться.* Мин бармайым тип ғазилашам. 2. Теләшеү — *пререкаться*
ҒАЗЫЙ (әй) *и.* ҡазый — *казий (духовное лицо, совершавшее суд по законам шариата)*
ҒАЗЫПЛАНЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* асыуланыу — *рассердиться.* Ул бик ғазыпланып тешен ҡыҫты
ҒАЙЙӘР (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ғәйрәтле — *энергичный*
ҒАЙРАМ, ҠАЙРАМ (мейәс) *и.* һыуһын — *жажда.* Ғайрамын ҡандырҙы

ҒАЙӘР (урта) *с.* уҫал — *злой.* Ғәйәр (төньяҡ-көнбайыш)

ҒАҠЫЛ (ҡыҙыл, салйоғот, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* аҡыл — *ум, разум.* Ул ғаҡылдан зайа булды (ырғыҙ)

ҒАЛ-ҒАЛ ТОРОУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

ҒАЛДАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* иҫәр — *глупый.* Шушы ғалдаҡның сүзенә кеше ышанамы

ҒАЛМАРЖЫН (ҡыҙыл) *и.* ҡәлмәргән — *скопа*

ҒАЛТАҠ (гәйнә) *ы.* аптырау ымлығы — *междометие удивления*

ҒАЛЫЙ ТОРОУ (дим) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

ҒАПТЫРМА (урта) *и.* ҡаптырма — *пряжка*

ҒАРҠ БУЛЫУ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *ҡ.* 1. Нык туйыу — *наесться.* Ғарҡ булғансы ашаным (ҡариҙел). 2. (дим, урта, һаҡмар) Бирешеү — *сдаваться.* Алған хәсрәтенә ғарҡ булып үлеп китте инәйем (урта)

ҒАСОБА (урта) *и.* хужа — *хозяин*

ҒАТИМТӘГЕ (урта) *с.* боронғо — *старинный*

ҒАТИФА ЖИМ (гәйнә) *и.* бесәй табаны — *просвирник приземистый*

ҒАУ (урта) *и.* кеше һүҙе — *молва.* Мин ғауға ҡабып йөрөйөм

ҒАУАМЛЫҠ (урта урал) *и.* ҡараңғылыҡ, наҙанлыҡ — *темнота, отсталость.* Ни хәл итәһең, артталыҡ, ғауамлыҡ инде

ҒАУЫМ, ҠАУЫМ: БЕР ҒАУЫМ, ҠАУЫМ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* бер тына — *промежуток рабочего времени от одной передышки до другой.* Бер ғауым эшләп алайығәле (ҡариҙел)

ҒАУЫН: БЕР ҒАУЫН (арғаяш) *р.* бер талай, бер ни тиклем — *немного.* Бер ғауын йал итерҙек булды

ҒАФИЛ (урта) *и.* меҫкен — *бедняга*

ҒАШИҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ашыҡ — *альчик (кость)*

ҒЕҮӘТ (дим) *и.* ҡеүәт — *мощь, сила.* Йәш сағымда көслө, ғеүәтле булдым

ҒИЛЛӘ I (эйек) *и.* киҙеү — *повальная болезнь*

ҒИЛЛӘ II (урта) *и.* эҙ, билге — *след, признак.* Күҙҙең ғилләһе ҡала

ҒИММӘТ (мейәс) *и.* ғорурлыҡ, шатлыҡ — *гордость, радость*

ҒИССА (мейәс) *и.* 1. Ҡисса — *рассказ, поэма; описание, история.* 2. (әй) Өлөш — *доля, часть*

ҒИФӘРӘТ (ҡыҙыл) *р.* ифрат — *очень, чрезвычайно.* Мында йеләк ғифәрәт күп

ҒОБОРҘЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шарлауыҡ — *водопад*

ҒОБОРТАУЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шаршы — *быстрина*

ҒОЖ (ҡыҙыл) *и.* мәскәй — *обжора.* Ғуж (туҡ-соран), ғөж (урта)

ҒОЖОЛДАУ (дим) *ҡ.* ғыжылдау — *хрипеть*

ҒОМАН (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* гөман — *плод (в утробе матери).* Баланың берсе ғоманда ҡалды (төньяҡ-көнбайыш)

ҒОМАНШОМДОҠ (урта урал) *и.* гонаһ шомлоғо — *беда, несчастье.* Был ниндәй ғоманшомдоғы булды

ҒОМБАҒЫШ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* көнбағыш — *подсолнух.* Ғөмбағыш (төньяҡ-көнбайыш)

ҒОМБАҒЫШБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аумаҡай — *непостоянный (о человеке)*

ҒОМБО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть для сгонки рыбы).* Бу йалда балыҡ ғомботабыҙ ғомбо беләң. Ғөмбәр (эйек-һаҡмар)

ҒОМБОЙОҠ (дим) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

ҒОМБОРҘАТҠЫС (дим) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть для сгонки рыбы)*

ҒОМЕРЗАЙА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күк умырзая — *сон-трава.* Ғүмерзайа (салйоғот)

ҒОПОЙ (һаҡмар) *и.* күл буғаһы — *выпь*

ҒОПТАЙ БУЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* нык туйыу — *наесться.* Ғоптай булғанса ашадым

ҒОР ҘА ШАР КИЛЕҮ (урта) *ҡ.* хырылдау — *храпеть.* Бер нисә йулаусы ғор ҙа шар килеп йоҡлай

ҒОРЛА, ҒУРЛА (дим, ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Боғаҙ — *горло.* Ғорнай, ғурнай, ғарнай (дим, урта). Бүре һарыҡтын ғорлаһынан алты (урта). 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек, әй) Күмәгәй — *кадык.* Ғурла һөйәге (һаҡмар). 3. (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) Боғарҙаҡ — *трахея.* Ғырнау (дим), ғорлау (урта). Ғорлаға ыризыҡ китҫә, тыналалмай тораҫың (дим)

ҒОРЛАУЫҠ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

ҒОРЛО: ШУ ҒОРЛО (ҡыҙыл) *б.* шул хәтле — *до того.* Ыс та, шу ғорло утырҙығыҙмы?

ҒОРЛОҒО: ӘЛЛӘ НИ ҒОРЛОҒО (дим) *р.* әллә ниңә — *почему-то.* Әллә ней ғорлоғо шуның һөйкөмө йуҡ

ҒОРНА (дим, урта) *и.* боғарҙаҡ — *трахея.* Ғорнай (дим)

ҒОРОБ (ҡариҙел) *и.* ғөрөф — *обычай.* Ғороф (урта), ғорф (төньяҡ-көнбайыш). Әл дә шу ғорф

ҒОРОР (ҡыҙыл) *р.* һәүәҫ — *охотно, с увлечением.* Беҙҙен башҡорт сәйгә ғорор буған

ҒОРҪЛАУ (дим) *ҡ.* гөрҫләү — *грохнуть(ся)*

ҒОСОЛДАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* дини байрам алдынан һыу инеү, йыуыныу — *совершать омовение перед религиозным праздником.* Ғосол ҡойоноу (дим)

ҒОҪОРОН ҠАЙТАРЫУ (урта) *ҡ.* үсен ҡайтарыу — *отомстить.* Халыҡ, әүәле үҙен талағаны өсөн, һинән ғоҫорон ғына ҡайтарта

ҒОТАЙ БУЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* нык туйыу — *наесться*

ҒОТТӘҺЕНӘН КИЛЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* кәрәген биреү — *проучить.* Хәҙер ғоттәһенән киләм мин аны

ҒӨҘҘӘТ (эйек-һаҡмар) *и.* бурыс — *обязанность.* Айырылған һатын шунан йетмеш көн ғөҙҙәт һаҡларға тейеш. Ғәҙҙәт (урта)

ҒӨЗӨР (һаҡмар) *и.* 1. Кәмселек — *изъян.* 2. Изгелек — *добро.* Ул балларының ғөзөрөн күрәлмай донйа ғуйҙы

ҒӨМӨР: ҒӨМӨР БАРЫ (урта) *и.* ғүмер буйы — *всю жизнь.* Ғөмөр барына татыу торҙоҡ. Ғөмөр бары уҡый. Ғөмөр баҡыйы (көньяҡ диалект). ◊ Ғөмөр көнө *(уткән көн)* — *каждый прошедший день*

ҒӨМӨРЗАЙА (мейәс) *и.* умырзая — *сон-трава.* Ғүмерзайа (салйоғот), ғөмерзайа (төньяҡ-көнбайыш),

ғөмөрөзайа (арғаяш, мейәс, салйоғот), ғөмерезайа (арғаяш)

ҒӨРБӘТ (урта урал) *и.* бәлә — *беда.* Төштөм ғөрбәткә, ҡотҡарғол үҙең... *(бәйет)*

ҒӨРРӘ (әй) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Ғөррә йуҡты һөйҙәй бит

ҒӨҪӨР, ҒОҪОР (урта) *и.* ҡоһор — *последствие.* Ул әҫәһенә булған асыуҙың ғөҫөрөн бер ғәйебе булмаған һеңлеһенә төшөрҙө. Бима, бәлтә ғөҫөрө төштө

ҒУЙ (мейәс, һаҡмар, ырғыҙ) *к.* раҫлау кисәксәһе — *ведь, же.* Атаҡ, мөҙөрәп киткәнһең ғуй. Ауылға ғайтам тинең ғуй (һаҡмар). Эштәйҙәр ғуй, алды ғуй (мейәс)

ҒУНЫРЛАЙ (һаҡмар) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

ҒУРҘЫ: ШУ ҒУРҘЫ, ШУ ҒОРЛО (ҡыҙыл, мейәс) *б.* шул хәтле — *до того.* Шу ғурҙы утырмаһаң бумаймы? (мейәс)

ҒУРЛАУЫҠ (һаҡмар) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

ҒҮМЕР ЙӨҘӨК (һаҡмар) *и.* үгеҙ йөҙөк — *название детской игры*

ҒҮМЕРСӘ (арғаяш, салйоғот) *и.* ғүмер буйы — *всю жизнь.* Ғүмерсә шулай йөрөмсәк булды (арғаяш)

ҒҮМӘЛӘ: ҒҮМӘЛӘ СИГЕҮ (мейәс) *ҡ.* маташыу — *попытаться*

ҒҮРЕФ (урта) *и.* ғөрөф — *обычай*

ҒЫЖЫМ ШӘЛ (дим, туҡ-соран) *и.* аҡ ебәк шәл — *белая шелковая шаль*

ҒЫЙАМАТЛЫҠ АТАЙ (мейәс) *и.* морондоҡ атай — *посажёный отец*

ҒЫЙАМАТЛЫҠ ИНӘЙ (мейәс) *и.* морондоҡ инәй — *посажёная мать*

ҒЫЛ-ҒЫЛ БАҪЫУ (дим) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

ҒЫЛТЫРАШЫУ (урта) *ҡ.* ҡалтырау — *дрожать.* Теге бисәкәй бер нәмә лә белмәй, ғылтыраша ла тора

ҒЫПАНДАУ (арғаяш) *ҡ.* ҡыпандау — *кокетничать*

ҒЫПЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* атыу — *стрелять.* Кешеләрне алып чығып-чығып ғыпыдылар ғына аҡлар!

ҒЫРАЗ (эйек) *и.* ҡыраз — *снежный сугроб*

ҒЫРАСЫ (дим) *с.* уҫал — *злой.* Килен ғырасы булғанлыҡтан үҙем саҡ ҫыйып торам

ҒЫРЛАУЫҠ, ҒОРЛАУЫҠ (дим, урта, эйек) *и.* 1. Боғарҙаҡ — *трахея.* 2. (эйек-һаҡмар) Ҡыҙыл үңәс — *пищевод*

ҒЫРНАЙ, ҒЫРНАУ (дим) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

ҒЫРСЫНЫУ (мейәс) *ҡ.* бәйләнеү — *придираться*

ҒЫРЫЛДАЙ (урта урал) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

ҒЫРЫЛДАУЫҠ, ҒЫРЫЛТАУЫҠ (дим, урта) *и.* 1. Боғарҙаҡ — *трахея.* 2. (дим) Күмәгәй — *кадык.* Ғоролдауыҡ (урта, һаҡмар)

ҒӘҘЕЛ (урта урал, һаҡмар) *с.* ихтирамлы, кеше күңелен күреүсе — *добрый, благожелательный.* ◊ Ғәҙел төнө асылыу (ҡыҙыл, һаҡмар) дини мифология буйынса күк йөҙөнөң яҡтырып киткән мәле — *сильное свечение неба за день до праздника уразы (объясняется падением крупной кометы)*

ҒӘҘЕМСӘ (һаҡмар) *с.* ҡәҙимге — *обычный.* Ғәҙемсә мейес инде

ҒӘҘЕР I (урта) *и.* ҡәҙер — *почет, честь.* Ғәҙер итәләр

ҒӘҘЕР II (урта) *р.* хәҙер — *сейчас.* Ғәҙер килеп йетәләр

ҒӘҘИМГЕ, ҒӘҘЕМГЕ (һаҡмар) *с.* ҡәҙимге — *обыкновенный.* Томбойоҡ шикелле ғәҙимге үлән ул

ҒӘҘИМГЕСӘ (һаҡмар) *р.* ҡәҙимгесә — *как обычно.* Һаңғырау геше ғәҙимгесә ишетә башлаған

ҒӘҘӘТ ИТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ғәҙәтләнеү — *привыкать*

ҒӘЖӘБ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* ғәжәпләнеү — *удивляться*

ҒӘЖӘПСЕНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ғәжәпләнеү — *удивляться*

ҒӘЖӘПТӘН: ҒӘЖӘПТӘН СЫҒЫУ (урта) *ҡ.* иҫтән сығыу — *выпасть из памяти*

ҒӘЖӘТ (арғаяш) *и.* бурыс — *долг.* Ғәжәткә алыу

ҒӘИБИРӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* көтмәгәндә — *неожиданно.* Ғәибирән килеп кергән ҡунаҡ. Ғәибирән килгән кеше

ҒӘЙБӘРЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* ғәйрәтләнеү — *стать мужественным, отважным*

ҒӘЙБӘР ОРОУ (урта) *ҡ.* ажғырыу — *разъяриться.* Айыу ҙа ғәйбәр ороп киҫкәне күтәреп ҫуҡҡан. Йеннәнеп, ғәйбәр ороп барҙым

ҒӘЙБӘТСӘН (дим) *и.* ғәйбәтсе — *сплетник*

ҒӘЙЕПТӘН: ҒӘЙЕПТӘН ТЫУҒАН (арғаяш, һаҡмар) *с.* никахһыҙ тыуған — *незаконнорожденный.* Ғәйептән тапҡан (әй)

ҒӘЙЕНЙЕҘНӘ (урта) *и.* ҡайынеҙнә — *муж старшей сестры мужа или жены по отношению к снохе или зятю*

ҒӘЙЕНЙЕҢГӘ (урта) *и.* ҡәйенеңгә — *жена старшего брата мужа или жены по отношению к снохе или зятю*

ҒӘЙЕП ЭЙӘҺЕ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ғәйепләнеүсе — *обвиняемый*

ҒӘЙЕРЕ, ҒӘЙЕРИ, ҒӘЙРЕЙ (ҡариҙел, көнсығыш диалект, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *б.* 1. Башҡа, бүтән — *кроме.* Минән ғәйере берәү килмәгән (ҡариҙел). Һеҙҙән ғәйере бер кемем йуҡ тей (һаҡмар). 2. Алып — *до, по.* Мынауынан ғәйере йеңне күлмәк киә (ҡариҙел). Быйылдан ғәйере әйтмәймен дидем, үзәгемә үткәрҙе (төньяҡ-көнбайыш). Ауыл ситенән ғәйере Әй булды (әй). 3. (төньяҡ-көнбайыш) Һуң — *после.* Мынан ғәйере күрсәтмәсен. Ғәйре (урта урал). 4. (урта) *с.* башҡа — *другой, иной.* Мында ғәйере әйбер йуҡ тей (урта)

ҒӘЙРӘТКӘР (ҡыҙыл) *с.* ғәйрәтле, ҡыйыу — *отважный.* Алыһта бүреләрҙен йаңы бер өйөрө күренә. Шу саҡта ғына ғәйрәткәр овчарка олоп йебәрҙе. Олоу — иптәштәрен йарҙамға саҡырыу ораны

ҒӘЙСӘН (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь.* Йәйсән (дим)

ҒӘЙШӘ СӘЙЕ (урта урал) *и.* болон сәйе — *чай луговой*

ҒӘЙӘРЛӘНЕҮ (эйек) *ҡ.* ғәйрәтләнеү — *стать отважным.* Бүре ҡурҡыныс тауыш менән ғәйәрләнеп килеп алып ырғытырға уйлай ҙа, эттән ысҡына алмай

ҒӘЛМӘРЙЕН (мейәс, урта урал) *и.* юғары сортлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин*

ҒӘЛӘМӘТ-ҒӨРӨЙӘТ: ҒӘЛӘМӘТ-ҒӨРӨЙӘТ БУЛЫУ (эйек) *ҡ.* ығы-зығы килеү — *суетиться.* Ғәләмәт-ғәйәрәт булыу (һаҡмар). Йымырлап ҡына менеп китәләр, ғәләмәт-ғөрөйәт булмайлар (эйек)

ҒӘМ (ҡыҙыл, урта) *р.* 1. Күп — *много.* Анда ғәм халыҡ эшләй, ҡышлыҡҡа утын гитереп ауҙаралар (урта). 2. (урта) Донъя — *мир, вселенная.* Ғәм халҡы. 3. (ҡыҙыл, мейәс) Хәл, торош — *обстановка, положение.* Ил ғәмен уйҙамаған кеше кешеме ней ул (мейәс)

ҒӘМДӘҮ (мейәс) *ҡ.* йүнләү — *раздобыть, достать*

ҒӘМҺЕЗ (мейәс, ҡыҙыл) *с.* йүнһеҙ — *бестолковый*

ҒӘРИП-ҒӨРӘБӘ (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *и.* ғәриптәр — *калеки.* Был һуғыш та инде тегеһе кеүек, меңәрләп ғәрип-ғөрәбә (туҡ-соран). Ғәрип-ғораба (төньяҡ-көнбайыш), ғәрип-ғорәбә (дим), ғәриф-ғөрәбә (төньяҡ-көнбайыш)

ҒӘРЛЕ (дим) *с.* намыҫлы — *совестливый.* Башым ғәрле булды

ҒӘРСШӘЛ (арғаяш) *и.* ғәрес шәл — *гарусовый платок*

ҒӘРҺЕҘ, ҒӘРҘЕКҺЕҘ (әй) *с.* оятһыҙ — *бесстыдный*

ҒӘСКӘР (арғаяш, урта) *и.* 1. Халыҡ — *народ.* 2. (әй) Ҡуҫ — *рой*

ҒӘҪТӘТ (арғаяш) *и.* йола *(ире йәки ҡатыны үлгәндән һуң һаҡлана торған йола)* — *обычай (соблюдение в течение определенного времени холостяцкой жизни после смерти одного из супругов).* Ғаҙҙәт (урта). Сафура ғәҙҙәте тулыу белән Ғилаж исемле бер кешегә көндәш өҫтөнә иргә барҙы

ҒӘТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* яуыз — *злодей.* Ул ғәткә ҡатышма, берәр нәрсә эшләр ҙә ҡуйар

ҒӘТИКӘ (урта) *и.* иҫтәлеккә — *на память.* Әҫәре ғәтикә ҡалды

ҒӘФЕЛСЕҘ (ҡариҙел) *с.* вайымһыҙ — *беспечный.* Халыҡ та ғәфелсеҙ, тынысҡа үрәнгәннәр

ҒӘФИЛ (ҡариҙел) *с.* сикәнес — *отвратительный.* Бигерәк ғәфил хатын

ҒӘФҮ ҠЫЛЫУ (урта урал) *ҡ.* ғәфү итеү — *прощать*

ҒӘҺЕТ (мейәс) *и.* ант — *клятва*

Д

ДАБА (арғаяш, салйоғот) *и.* таба — *сковорода*

ДАБЫРЛАТЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* ҡабартып, арттырып һөйләү — *преувеличить, прибавить лишнего (в рассказе).* Ул хәбәр йеңгәңә әләкһә, дабырлата ғына инде ул аны (туҡ-соран). Бөтә ауылға дабырлатып һөйләп йата (ырғыҙ). Дабыртыу (ырғыҙ)

ДАҒАН (урта) *и.* таған — *стожар.* Кәбәнде дағанлап ҡойҙоҡ

ДАЙ-ДАЙ: ДАЙ-ДАЙ ТОРОУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

ДАЙАР: ДАЙАР ТӨШӨҮ (әй) *ҡ.* бик ныҡ тырышыу — *стараться изо всех сил.* Дайар төшә һыйыр алам тип

ДАЙСАН, ЗАЙСАН, ЗӘЙСӘН (туҡ-соран) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь*

ДАЙЫМ (урта) *р.* бөтөнләй — *целиком.* Башын эйгән көйө, үҙе дайым йушамға талған

ДАҠДИР (мейәс) *и.* тәҡдир — *судьба, рок*

ДАЛАҒА ЙӨРӨҮ (ырғыҙ) *ҡ.* юҡҡа йөрөү — *ходить впустую*

ДАЛАЙ (һаҡмар) *р.* күп — *много.* Уны далай ашаныҒ инде, ҡаҡыны

ДАЛАЙ: БЕР ДАЛАЙ (һаҡмар) *р.* бер талай — *некоторый (о времени).* Бер далай ваҡыт үтте

ДАЛАН I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Бәхет — *счастье.* Даланың бумағас ни хәл итәң инде (ҡыҙыл). Даланың йуҡ (эйек-һаҡмар). 2. Уңыш — *удача.* Бына беҙ далан булмағас, байый алмайбыҙ бит (урта)

ДАЛАН II (һаҡмар) *и.* ялан — *степь*

ДАЛАНТ (һаҡмар) *и.* *талант.* Даланты була бер нимәнән

ДАЛ БУЛЫУ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* тап булыу — *повстречаться на пути.* Дәл булыу (әй)

ДАЛИЙА (дим) *и.* балға — *топор (для долбления борти)*

ДАЛЫЙЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* олағыу — *исчезнуть.* Далыйып сығып китте. Әллә ғайҙа далыйып сығырһың да китерһең тип ҡуркам (туҡ-соран)

ДАМАН (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* заман — *время, эпоха.* Ағайымнар үҫкән даманнарҙа. Ул даманда калхузға ауыл кулаклары ҡаршы була (минзәлә)

ДАМ БУЛЫУ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* дан булыу — *быть хорошим, прекрасным*

ДАМБУР (дим, урта) *и.* 1. Мулинә — *мулине.* 2. Тамбур *(род вышивки)*

ДАМБУР ЙЕП (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *и.* 1. Мулинә — *мулине.* 2. (мейәс) Дебет еп — *пуховая нитка*

ДАМБУР ЭНӘ (дим, әй) *и.* сигеү энәһе — *вышивальная игла*

ДАМҒА (дим, көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Тамға — *тавро, клеймо.* Дамҡа (урта). 2. (урта) Ҡултамға — *подпись.* 3. Инәү — *метка (на ушах животных и на лапках птиц).* ◊ Дамғаға баҫыу — һәр ваҡыт иҫәпкә алып, тикшереп тороу — *постоянно проверять, преследовать.* Һәр аҙымымды дамғаға баҫып торма (әй)

ДАМПАҠ (дим, урта) *с.* никелле — *никелированный.* Дампаҡ самауыр. Дампаҡ беләҙек. Тампаҡ (ҡыҙыл)

ДАНДЫҠТЫ (ҡыҙыл, әй) *с.* данлыҡлы — *знаменитый, знатный.* Мин дандыҡты йырҙамайым (ҡыҙыл). Данныҡлы (эйек-һаҡмар). Йайыҡ йағы иген белән данныҡлы йаҡ

ДАН ЙОҪОҠ (әй) *р.* арыу уҡ, арыу ғына — *порядком, достаточно.* Халыҡ дан йоҫоҡ күтәрелгәйне

ДАНСАН (дим) *с.* таҙа — *чистый, чистоплотный.* Разан ауыллары дансан түгел, эшәке

ДАНҺӨЙӘР (эйек-һаҡмар) *с.* дан һөйөүсе — *честолюбивый.* Әх, һин, данһөйәр икәнһең дә

ДАРАЙ (дим) *и.* томбойоҡ япрағы — *лист кувшинки белой*

ДАРАН (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Йыуан — *толстый.* 2. Оло — *огромный.* Даран ҡорсаҡлы ир. 3. Ҡабарынҡы — *пухлый.* Айаҡлары даран кебек шеште

ДАРБАҒАЙ (арғаяш, мейәс, әй) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

ДАРҘАУ (әй) *ҡ.* тауыш ҡуптарыу — *поднять шум, скандал*

ДАРЖИН, ДӘРЖЕН (гәйнә) *и.* билсән — *осот*

ДАРЙА (көнсығыш диалект) *и.* ҙур йылға — *большая река*

ДАРКАР: ДАРКАР БУЛҺА (эйек-һаҡмар) *ҡ.* кәрәк булһа — *если понадобится.* Эт тиҙәге даркар булһа, дарйаға сығыр (әйтем)

ДАРМА (гәйнә, дим, ҡариҙел) *и.* тарма — *конопля.* Дарманан да йеп йаҫаныҡ (ҡариҙел)

ДАРМАНА (ҡыҙыл) *и.* гөлбаҙран — *пижма.* Әүәле бабаҫырға ҡаршы дармана эсәләр ине

ДАРЫ (дим, көнсығыш диалект, ҡариҙел) *и.* тары — *просо*

ДАРЫУ (әй) *ҡ.* тарыу, тарығыу — *неожиданно встретить (кого-что).* Һауаланырға, йуҡ, әлләнейгә дарыһың

ДАРЫУ ИТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* дауалау — *лечить*

ДАС, ДАЗ (арғаяш, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* тас — *таз*

ДАСАТТАНЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ғәрләнеү — *стыдиться.* Был һәҙер артта ғалған да дасаттанып уҡыманы. Дасатланыу (туҡ-соран)

ДАСТУЙЫН, ДАСТЫЙЫН (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта урал, эйек-һаҡмар, әй) *с.* таҙа, мыҡты — *крепкий, здоровый.* Әсәһе ҡалай дастуйын кеше (ҡыҙыл). Ҡаты дастуйын былыб үстеләр (төньяҡ-көнбайыш). Дастыйон (урта урал). Малайҙары ғифриттәй дастыйон

ДАҪЛАУ (дим) *ҡ.* тәңкләп һалыу — *сложить аккуратно, по порядку (о вещах).* Сабатаға даҫлап тутырып өстәйҙе уйнай торғайныҡ. Тәҫләү (туҡ-соран)

ДАҪМА (дим) *ҡ.* таҫма — *лента*

ДАУ (урта) *и.* тау — *гора*

ДАУАБИЛКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көлтә арбаһы — *сноповозка*

ДАУАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ғауғалы — *скандальный.* Дауай кеше

ДАУАЙҘАШЫУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* дәғүәләшеү — *тягаться, оспаривать.* Дауайлашыу (дим, урта)

ДАУАЛ (минзәлә) *и.* зыян — *вред, изъян*

ДАУА МАЙЫ (һаҡмар) *и.* май айындағы һөттән яһалған май — *сливочное масло, изготовленное в мае месяце*

ДАУҘАЙЫУ (гәйнә) *ҡ.* ҡабарыу — *распушиться.* Дауҙайып тора чәче

ДАУҘАШЫУ (мейәс) *ҡ.* даулашыу — *скандалить.* Әпсәһе дауҙаша

ДАУЛСИСКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* зәһәр лютик — *лютик едкий.* Даулсискәне бәйләсәң, ҡапарып чыға тән (төньяҡ-көнбайыш)

ДАУЫЛҒАРА (эйек) *и.* кесерткән гөл — *колокольчик крапиволистный*

ДАУЫРА ҺАЛЫУ (урта) *ҡ.* янау — *угрожать*

ДАУЫРҒЫТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡуҙғатыу — *взбудоражить*

ДАУЫРҒЫУ, ДАУЫРЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Бирелеп китеү, күңел һалыу — *предаться чему-л., иметь расположение.* 2. Ҡауғалау — *шуметь, галдеть.* Йарар, бушҡа дауырғымағыҙ ҙа, үтәр әле

ДАУЫРЫҠ (һаҡмар) *и.* ғауға — *скандал.* Дауырыҡтан тау өркә *(әйтем)*

ДАХЫ (арғаяш, мейәс, әй) *р.* тағы — *еще*

ДЕГЕТ СӘСКӘҺЕ (эйек-һаҡмар) *и.* һабын үләне — *мыльнянка лекарственная.* Ҡыҙыл сәскәле, һабағы дегет кеүек йәбешеп тора дегет сәскәһенең. Дегет чичкә (урта урал), дегет чәчкәсе (төньяҡ-көнбайыш)

ДЕГЕТҮЛӘН (ҡыҙыл) *и.* елемүлән — *смолевка башкирская*

ДЕГӘ-ДЕГӘ (минзәлә, эйек) *ы.* гәл-гәл *(ҡаҙ саҡырыу ымлығы)* — *гал-гал (междометие зова гусей).* Дигә-дигә (гәйнә, әй)

ДЕГӘНӘК (арғаяш, гәйнә, мейәс, салйоғот, урта урал, ырғыҙ) *и.* 1. Гөлйемеш ағасы — *кустарник шиповника.* 2. Сәнске *(ҡыуаҡтағы)* — *колючка, игла (шиповника).* Дегәнәкте ағас. 3. (дим, урта, әй) Тегәнәк — *репейник.* Йөндәре вис дегәнәк булып ҡайта (әй). 4. (урта урал) Ҡамырйемеш — *боярышник.* 5. (төньяҡ-көнбайыш) Һырмалсыҡ — *липучка*

ДЕГӘНӘК ГӨЛ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* роза сәскәһе төрө — *цветок из семейства розоцветных*

ДЕГӘНӘК ЙАПРАҒЫ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* әрекмән — *лопух*

ДЕГӘНӘК ЙЕМЕШЕ (арғаяш, гәйнә, мейәс, салйоғот, урта урал) *и.* 1. Гөлйемеш — *шиповник.* 2. (урта урал) Ҡамырйемеш — *боярышник*

ДЕГӘШКӘ-ДЕГӘШКӘ (һаҡмар) *ы.* гәл-гәл *(ҡаҙ саҡырыу ымлығы)* — *гал-гал (междометие зова гусей)*

ДЕЛПЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* осҡат — *бересклет*

ДЕЛТЕРӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡалтырау — *дрожать.* Делтерәп баралар ие

ДЕМӘ (һаҡмар) *и. экзема*

ДЕН I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* дин — *религия*

ДЕН II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йән — *душа.* Йанғыҙлыҡ — йарты ден тигәннәр. Ҙен (төньяҡ-көнбайыш). ◊ Денгә тейеү *(йәнгә тейеү)* — *надоедать назойливостью.* Денемә тейеб йөрөмәле! ◊ Дене ғатыу *(һыны ғатыу)* — *смеяться до потери чувства; остолбенеть.* Денгә терәшеү *(үҙ һүҙен һүҙ итеү)* — *не уступать.* Дененә ҡарышыу (урта урал)

ДЕНСЕҘ (урта) *с.* динһеҙ — *неверующий*

ДЕНҪЕҘ (дим) *с.* үҙ һүҙле — *упрямый*

ДЕНҺЕҘ (урта урал) *с.* ҡаты бәғерле — *бесчеловечный, бессердечный*

ДЕҢГӘСӘЙ (эйек) *и.* еңгәсәй — *солдатик.* Диңгәсәй (ырғыҙ)

ДЕРЕ (урта) *с.* тере — *живой*

ДЕРЕЛТЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* дерелдәк — *холодец.* Дерелдәк (һаҡмар)

ДЕРТЛӘҮ (дим) *ҡ.* тертелдәү — *вздрогнуть (от испуга)*

ДЕРӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *р.* бигерәк — *слишком.* Йеләк дерә күп анда (дим)

ДЕҮ БИРЕҺЕ (ҡыҙыл) *и.* дейеү пәрейе — *див.* Деү пәрейе (әй)

ДЕҮ ГИЛЕҮ (урта) *ҡ.* геү килеү — *шуметь*

ДЕҮЕТ (арғаяш) *и.* ҡыҙылтүш — *снегирь*

ДЕҮЛӘТЕП, ДЕҮЛӘТӘ ҺУҒЫП (эйек-һаҡмар) *р.* шәп итеп — *во весь дух.* Ағас һатҡас деүләтә һуғып ҡайтаң да китәң

ДЕҮӘРӘК (дим) *с.* түңәрәк — *круглый.* Дүгәрәк (гәйнә)

ДЖӘБӘЛӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бажат *(ҡыяҡ үлән)* — *мятлик*

ДИАН, ДЫЙАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* зыян — *вред, ущерб.* Шуның дианы тейгән

ДИАРАТ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* зыярат — *кладбище*

ДИБЕЛГӘ (арғаяш) *и.* дилбегә — *вожжи*

ДИБЕШКЕ (эйек-һаҡмар) *и.* ат ҡырғысы — *скребница*

ДИГЕРМӘН, ДИРМӘН (дим) *и.* тирмән — *мельница.* Ҙирмән (эйек), дегермән (дим, туҡ-соран). Дегермән йағы имперейә йата (туҡ-соран)

ДИГӘ-ДИГӘ (минзәлә, эй) *ы.* гәл-гәл-гәл *(ҡаҙ саҡырыу ымлығы)* — *гал-гал-гал (междометие зова гусей)*

ДИГӘНӘК (ҡариҙел) *и.* әрекмән — *лопух*

ДИГӘШ, ДИГӘСКӘЙ (урта) *ы.* ҡаҙ ҡыуыу ымлығы — *междометие отгона гусей.* Тегәшкә (эйек)

ДИКАН (ҡариҙел) *и.* екән — *рогоз.* Дикән (эйек-һаҡмар)

ДИКЕР ҺАЛЫУ (урта) *ҡ.* сәсәк һалыу — *привить оспу*

ДИКӨТ (дим) *и.* дегет — *деготь.* Парауай дикөткә тоз саласын, йоморка саласын, пумала белән бутайсын

ДИЛ (дим) *и.* йылымлыҡ селтәр — *сетка для невода*

ДИЛБӘГӘН (урта) *и.* тилебәрән — *белена, дурман.* Дилбәрән (арғаяш), дилбегән (дим, урта)

ДИЛБЕ ОРЛОҒО (һаҡмар) *и.* тилебәрән орлоғо — *семена белены*

ДИЛБЕРӘН ГЕШЕ (мейәс) *с.* сапсан — *проворный, подвижный*

ДИЛБИЛӘН (эйек) *и.* тилебәрән — *белена, дурман*

ДИЛБҮГӘ (дим) *и.* дилбегә — *вожжи*

ДИЛЕГӘН, ДИЛГӘН (дим) *и.* төйләгән — *черный коршун*

ДИЛДАЛАЙ (эй) *с.* елғыуар — *ветреный, легкомысленный*

ДИЛДАЛАЙҒА (төньяҡ-көнбайыш, эй) *р.* бушҡа — *попусту.* Былай бит тыйарға кеше йуҡ, дилдалайға йөрөй. Дилауайға (эйек)

ДИЛНӘЙ (мейәс) с. булдыҡлы — *дельный*

ДИЛНӘК (мейәс) *с.* уҡымышлы — *грамотный*

ДИЛҮЛӘН (мейәс) *и.* тилебәрән — *белена, дурман*

ДИЛӘБӘРӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тилебәрән — *белена, дурман.* Диләбәрән үләне ашап ике бала дилергән

ДИМ, ДИҢ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *и.* сыйҙым, шыя — *шуга.* Дим аға йылға өҫтөнән (урта урал). Ҙим (төньяҡ-көнбайыш). Көҙ гөнө ҙим аға

ДИМАР (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* төтәткес — *дымарь.* Димәр (төньяҡ-көнбайыш)

ДИМАР ИТЕҮ (эй) *ҡ.* хәстәрләү — *позаботиться.* Шул ағас өй һалыуҙы уахытында димар итмәнем дә

ДИМГЕЛ (ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* тимгел — *пятно*

ДИМ ҠЫЙАРЫ (дим) *и.* ҡауын — *дыня*

ДИМЛӘМЕР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ер үлсәүсе — *землемер*

ДИМЛӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* емләү — *сдобрить медовку (кислушку) сахарным песком.* Димләү, зимнәү (төньяҡ-көнбайыш), димнәү (дим). Бал димнәү

ДИН ГИБЕҮ (төньяҡ-көнсығыш, туҡ-соран, урта) *ҡ.* сарсау — *пересыхать в горле.* Ден гибеү (урта)

ДИНГӘН АУЫРЫУ (мейәс) *и.* ҡотороп ауырыу — *болеть бешенством*

ДИНДАН (мейәс) *и.* зиндан — *темница, тюрьма*

ДИНЕҮ (мейәс) *ҡ.* иҫтән яҙыу, алъяу — *терять рассудок.* Ул ней динеп бөткән

ДИҢГЕҘ (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* нигеҙ — *фундамент.* Бу өйнөң диңгеҙе жимереләбашлаған (гәйнә). Шушы урамда аның диңгеҙе, туған-тумалары бар (төньяҡ-көнбайыш). Торған диңгеҙебеҙ шушы инде (минзәлә). Диңгеҙ (төньяҡ-көнбайыш). Диңгеҙ ҡороп торалар (дим)

ДИҢГЕҘ КҮПЕРЕГЕ (урта) *и.* *пемза*

ДИҢГЕҘ ТИРӘГЕ (урта) *и.* аҡ тирәк — *тополь белый*

ДИҢГЕЖ, ДИҢГЕШ (гәйнә, дим, ҡариҙел) *и.* иңкеш — *шмель*

ДИҢГӘЗӘ, ДИҢГӘСӘЙ, ДЕҢГӘСӘЙ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* еңгәсәй — *красный солдатик.* Диңгәзә өй буйында булынҡырай торған (эйек-һаҡмар). Сиңгәсәй, тиңгәсәй (һаҡмар, ырғыҙ)

ДИҢКЕТЕҮ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* йонсотоу — *мучить, докучать.* Ҡаҙ диңкетте генә (урта урал)

ДИҢКЕҮ (минзәлә) *ҡ.* миңгерәүләнеү, аңғыраланыу — *отупеть, стать бестолковым*

ДИҢ КИБЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* сарсау — *пересыхать в горле от жажды.* Ден кибеү (эй), дине гибеү (мейәс), тен гибеү (урта)

ДИРҪ (урта, эйек) *и.* тиреҫ — *север.* Тауҙың дирҫ йағына ҡойаш төшмәй (эйек)

ДИРҮГӘ (мейәс, ырғыҙ) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный коврик*

ДИРӘН (дим, урта) *с.* тәрән — *глубокий*

ДИҪБЕ (урта урал) *и.* тәсбих — *четки.* Дисбе (гәйнә, минзәлә)

ДИТКӘ (мейәс, урта) *и.* һеркә — *личинка*

ДИҮӘРЕЙ, ДЕҮБИРЕ (һаҡмар) *и.* дейеү пәрейе — *див.* Дөйөү пәрейе (төньяҡ-көнбайыш)

ДИХА, ДИХАЙАТ (дим, урта) *и.* ете ят — *родственник с седьмого колена.* Миңә дихайат бит әле у (дим)

ДИХӘЙ (минзәлә) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Бында дихәй тын урман ғына булған

ДИШӘМБЕ (урта урал, һаҡмар) *и.* дүшәмбе — *понедельник.* Дишәмбе көн килеб ал тип әйттем тей (урта урал)

ДОБА (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *и.* 1. Упҡын — *омут.* 2. (арғаяш) Соҡорға йыйылған һыу — *лужа.* 3. (эйек) Туғай — *луг*

ДОБРНИК (ҡариҙел) *и.* ерһеҙ, ситтән килгән халыҡ — *припущенник*

ДОҒА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бығау йоҙаҡ — *винтовой замок*

ДОМ, ДӨМ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* 1. Тотош — *сплошь.* 2. (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) Ысын — *настоящий.* Без ней дом башҡортбыз (төньяҡ-көнбайыш)

ДОМБОЙОҠ (дим, урта, һаҡмар) *и.* томбойоҡ: аҡ томбойоҡ — *кувшинка белая;* һары томбойоҡ — *кувшинка желтая.* Домғойоҡ, домбыйыҡ (арғаяш)

ДОМБОҒОУ (туҡ-соран) *ҡ.* шешеү — *опухать.* Айағым домбоғоп киткән әле. Думбығыу (ырғыҙ)

ДОМРА (мейәс, эй) *с.* томра — *зной*

ДОНҒОЛАҠ (һаҡмар) *и.* ҡолаҡҡа ҡаты — *тугой на ухо*

ДОН-ДОН ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* бәү-бәү итеү, йоҡлатыу — *усыпить ребенка.* Баланы дон-дон итеү

ДОНДОРОУ (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Аштырыу — *перелить через край.* Дондора йаҫама сәйҙе! (мейәс). Чәйне эчәбеҙ инде аны, дондорабыҙ ғына (төньяҡ-көнбайыш). 2. Тондороу, һуғыу — *глушить.* Башына дондорған тегенең (мейәс)

ДОНЙА (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар, эй) *р.* 1. Бик күп — *множество.* Халыҡ донйа анда (мейәс). Беҙҙә йыр донйа уы (мейәс). Антай кешеләр донйа у (ҡариҙел). Донйа инде аның әкәмәте (урта). Донйаһы (урта). Серкәй, уй, донйаһы була. 2. Кәртәҡаралды — *строения (хозяйственные).* Донйаларҙы һатып китте (урта)

ДОНЙАГИЗ (арғаяш) *и.* илгиҙәр — *скиталец*

ДОНЙАНАН КИСЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үлеү — *умереть.* Ғәбделуасиҡ был донйанан кискәне бирле, икеһе лә ниңәлер, йеңел һуланы. Донйанан күсеү (урта). Йете бала донйанан күскәне

ДОНОП (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* шәп итеп — *во весь дух.* Доноп сығып китте. Башы һуҡҡан йаҡҡа доноп сығып китте инде ул ҡуйаның

ДОҢҒОРҘАҠ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыңғырау — *ботало.* Доңғорлаҡ (эйек-һаҡмар)

ДОҢҠОРЛАУ (урта) *ҡ.* дыңғырлау — *греметь (о телеге).* Һөт ташыусы доңҡорлатып үтеп китә

ДОҢҠОТОУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тыңҡыслау — *набивать.* Ике ҡапчыҡны доңҡотоп тутырҙыҡ

ДОПҠЫ (дим) *и.* дуплы — *дубленая (о шубе).* Допло (төньяҡ-көнбайыш)

ДОРАЖ, ДОРАШ, ДРАЖ, ТРАЖ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* траш — *шершень*

ДОРБА (арғаяш) *и.* дурба, мөшкә — *торба (мешочек для подкармливания лошадей)*

ДОРОЛДАҠ (урта) *и.* ҙур күгәүен — *большой слепень*

ДОРОФ (арғаяш) *и.* йәҙрә — *дробь (для стрельбы).* Дороп (ҡыҙыл)

ДОРФА (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *с.* тәкәббер, тупаҫ — *высокомерный, грубый.* Ул үҙен бик дорфа тота

ДӨБӨР (арғаяш) *и.* төп — *пень, пенек*

ДӨБӨРТӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* дөбөрләү, гөрһөлдәү — *греметь.* Йәшен дөбөртәй. Дөбөрҙәү (дим)

ДӨБӨТ (урта) *и.* 1. *Мулинэ.* 2. Дебет — *пух (козий)*

ДӨБӘҠАБЫРҒА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һебә ҡабырға — *ложные ребра*

ДӨГӨНТӨКЛӘҮ (арғаяш) *ҡ.* йөгөнөкләү — *опуститься на колени*

ДӨЙӨЛГӘН (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* төйләгән — *черный коршун.* Дөйләгән (урта)

ДӨЙӨМБӘТ ПАШЫ (һаҡмар) *и.* Ырымбур өлкәһе Һарыҡташ районы Райман ауылы эргәһендәге тау исеме — *название горы около деревни Райманово Саракташского района Оренбургской области*

ДӨЙӨРҪЛӘН, ДӨЙӘРҪЛӘН (урта) *и.* ағасаҡ — *жерех.* Йылым белән уратыб алһаң, дөйөрҫлән өҫкә ырғып сыға

ДӨЙӨҮ (урта урал) *ҡ.* елеү — *нестись, мчаться.* Йалына йәбешеп тә ҡала йегет, ат дөйөп сығып та китә (экиәттән)

ДӨЙӨҮ ПӘРЕЙЕ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* дейеү пәрейе — *див*

ДӨЙТӘ (эйек-һаҡмар) *и.* төйҙә — *обух.* Балта дөйтәһе

ДӨЙӘ (дим) *и.* балыҡты ҡорһағынан эләктереп алыу өсөн ырғаҡлы ҡорал — *рыболовная снасть в виде остроги с тремя крюками на конце*

ДӨЙӘ АЙАҒЫ (мейәс) *и.* дөйә үләне — *верблюдка*

ДӨЙӘ БАҺЫРҒАН ЙЫЛҒАҺЫ (эйек-һаҡмар) *и.* Башҡортостандың Хәйбулла районы Йәнтеш ауылы эргәһендәге йылға исеме — *название реки около деревни Янтеш Хайбуллинского района Республики Башкортостан*

ДӨЙӘК (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ейәк — *тесьма, лента.* Әүәле күлмәккә дөйәкләр тотоп кейҙек (минзәлә)

ДӨЙӘ МУЙЫНЫ (дим) *и.* дөйәнең муйын тиреһенән эшләнгән көбө — *сосуд, сшитый из шкуры верблюжьей шеи*

ДӨКӘН I (эйек-һаҡмар) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня*

ДӨКӘН II (ҡыҙыл) *и.* эләүкә — *лавка*

ДӨЛ (салйоғот) *и.* бәрхәт — *бархат*

ДӨЛГИНӘ (урта) *с.* нәҙек оҙон кеше — *долговязый*

ДӨМБӨР I (көньяҡ диалект, мейәс, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть для сгонки рыбы)*

ДӨМБӨР II (дим) *и.* бөрө — *почка.* Дөмбөйоҡтоң дөмбөрөнән сәскә сыға сай урыннарҙа

ДӨМБӨРБАШ (дим) *и.* тубыҡ ҡапҡасы — *коленная чашечка*

ДӨМБӨРСӘК (дим, мейәс) *и.* 1. Аҡ алабута — *лебеда белая.* Элек бабайҙар әбейҙәренә дөмбөрсәк белән эләктергеләр булғандар (мейәс). 2. (дим) Картуф алмаһы — *семенники картофеля*

ДӨМБӘЙ, ДУМБАЙ (ырғыҙ) *и.* аттың бот тиреһенән тегелгән турһыҡ — *бурдюк, сшитый из кожи ноги лошади*

ДӨМБӘРЕС (гәйнә) *с.* килешһеҙ — *несуразный.* Дөмбәрес, гәүдәсе йаматай, килешсез сүәкле инде. Дөмбәреҫ (урта урал)

ДӨМБӘСКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* килешһеҙ — *несуразный*

ДӨМГӘК, ДӨМКӘК, ДӨҢГӘК (ҡариҙел) *и.* 1. Ҡырмыҫҡа ояһы — *муравейник.* 2. Төп — *пенек*

ДӨМДӨ (туҡ-соран) *р.* бөтөнләй — *совсем, совершенно.* Дөмдө йуҡты һөйләп тораң

ДӨМӨРӘЙЕП: ДӨМӨРӘЙЕП ҠАРАҢҒЫЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ныҡ ҡараңғыланыу — *стемнеть сильно.* Сараҡты йапһаң, тирмөй дөмөрәйеп ҡараңғы була

ДӨМӨРӘҢЛӘП (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бөкрәнләп — *сгорбившись.* Ә ҡараҡ дөмөрәңләп һалып утыра

ДӨМПӘСЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *ҡ.* дөмбәçләү — *отдубасить.* Әле дөмпәсләгән тей әле

ДӨМСӘ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* түңгәк — *кочка.* Анда ҡырмыҫҡа дөмсәсе күп

ДӨМСӘЛӘК (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* түңгәклек — *кочкарник*

ДӨМӘ: ДӨМ, ДӨМӘ УРМАН (ҡыҙыл) *и.* ҡара урман — *темный лес.* Әүәле дөмә урман буған

ДӨН: ДӨН ЙАУЫУ (урта) *ҡ.* туҡтауһыҙ баçып яуыу — *затяжной (о дожде)*

ДӨНЙА (эйек-һаҡмар) *р.* бик күп — *очень много.* Бәләкәй ҡүлдә сүмеспаш дөнйа! Донйа (туҡ-соран)

ДӨНӨҮ (урта) *ҡ.* төңөлөү — *разочароваться, терять надежду.* Ҡустым, һин ныҡлап уйланыңмы, кире дөнөп тормаçһыңмы?

ДӨНӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* төнөн — *ночью.* Дөнән китәбеҙ

ДӨҢГӨ (урта урал) *и.* ҡаяу — *жало (пчелы).* Сөңгө, зөңгө (төньяҡ-көнбайыш)

ДӨҢГӨЖ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* иңкеш — *шмель.* Дөңгәж, дөңкәж (ҡариҙел), доңҡош, дүнгәж, дөңгөж (төньяҡ-көнбайыш), дөңгөриж (гәйнә)

ДӨҢГӨЛДӘТЕҮ (дим) *ҡ.* дөпөлдәтеү — *хлопать, производить глухой шум.* Дөңгөлдәтеп суға арҡанан

ДӨҢГӨР (мейәс) *и.* ҡыңғырау — *ботало*

ДӨҢГӨРҘӘК (ҡыҙыл) *и.* ҡыңғырау — *ботало.* Дөңгөрәк (мейәс, эй)

ДӨҢГӨРҘӘҮ (арғаяш) *ҡ.* сыңғырлау — *звенеть (о колокольчике)*

ДӨҢГӘКТӘҮ (эй) *ҡ.* әҙер киндерҙе төрөп ҡуйыу — *сложить (холстину)*

ДӨҢКӨ (эй) *и.* бәйләм — *тюк.* Дауарҙы дөңкөһө менән әпкигәнмәллә?

ДӨҢКӨЛДӘК (арғаяш) *и.* һөйләнсек — *ворчун*

ДӨҢКӘК (ҡариҙел) *и.* түңгәк — *кочка*

ДӨПКӨТӨҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ашау — *есть.* Арыш әпәйен дөпкөтәм май белән

ДӨПӨЛДӘТЕҮ (урта) *ҡ.* атыу — *стрелять.* Миңә йәбешергә киҙәнгәйне, дөпөлдәттем, йөрәгенә тейҙе

ДӨПҪӘ, ДӨМҪӘ (дим, урта) *и.* 1. Түңгәк — *пень.* 2. Тумрау — *чурбан*

ДӨПТӘ ТУН (эй) *и.* дуплы тун — *дубленая шуба*

ДӨРГӨН (урта) *р.* берҙәм — *дружно.* Ҡунаҡлар дөргөн ҡул саптылар

ДӨРГӘН (урта) *с.* етеҙ — *проворный.* Аҡыллы уйын уйлағансы, дөргән эшен бөтөргән, тип тә әйткәннәр ҡартлар борон

ДӨРЙӘ (урта) *и.* әҙрәскә оҡшаш ебәк туҡыма — *шелк, похожий на адрас.* Инә тунына дөрйә һал

ДӨРМӘН (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* алабуға — *окунь*

ДӨРМӘКЛӘТЕП: ДӨРМӘКЛӘТЕП ЙЫҒЫУ (урта) *ҡ.* көрмәкләшеп йығыу — *побороть схватившись.* Сажиҙә туптай кәүҙәле Хәтирәне дөрмәкләтеп алып барып урындыҡҡа йыҡты

ДӨРНӘКӘ (ырғыҙ) *и.* алабуға — *окунь*

ДӨРӨМ (ырғыҙ) *р.* берҙәм — *дружно.* Беҙҙең ауыл халҡы бик дөрөм ул

ДӨРӨН, ДӨРӘН (гәйнә) *р.* тиҙ — *быстро.* Быйыл йаҙ бик дөрөн килде

ДӨРӨНӨҮ (мейәс, эй) *ҡ.* төрөнөү — *окутаться*

ДӨРӨҮ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* 1. Ышырыу — *сгрести, чистить.* Тырактыр ман йерҙе дөрҙөләр (мейәс). 2. (эй) Ҡыçырыҡлау, әйттерергә тырышыу — *нажать, давить (на кого-л.)*

ДӨРӘ (урта) *р.* тына — *промежуток рабочего времени от одной передышки до другой.* Йәшләр бер дөрә бейеп алдылар

ДӨРӘН (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* төрән — *лемех (у плуга).* Дөрән һайын бер геше утыра ла картүфте сәсә лә бөтә

ДӨСКӨЛДӘТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* дөпөлдәтеү — *стучать по гулкому*

ДӨҺӨР-ДАҺЫР (ҡыҙыл) *р.* таһыр-доһор — *с грохотом.* Күк дөһөр-даһыр итеп ҡалды, йауып та йебәрҙе

ДӨҺӨРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* дөбөрләтеү — *греметь*

ДӨҺӘНДӘЙ (эйек-һаҡмар) *с.* әзмәүерҙәй — *крупный, здоровый (о человеке).* Дөһәндәй кәүҙәң белән шул бала-сағалар араһында йөрөмәһәң ней була

ДРАЖ, ДРАШ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* траш — *шершень.* Тараш (эй), драш (эйек-һаҡмар)

ДУБ ТАЛЫ (мейәс, эй) *и.* тире эшкәртеүгә ҡабығы һыҙырыла торған тал — *ива, из коры которой добываются дубильные вещества*

ДУБЫЛҒЫ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* селек — *чилига*

ДУБЫР (ҡыҙыл) *и.* тубыр — *болезнь лошадей, вызванная поением или кормлением их в неостывшем (потном) состоянии после бега.* Дубыр буған ат

ДУҒА (көнсығыш диалект) *һ.* саҡырылған ҡунаҡтарҙың һанын белдергән һүҙ — *слово подсчета гостей (по количеству дуг, саней, тарантасов, повозок).* Нисә дуғалы ҡоҙа?

ДУҒАЙ (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *и.* 1. Бөгөл (*йылғаның, юлдың*) — *изгиб (реки, дороги).* 2. Туғай, сабынлыҡ — *луг; пойма.* 3. (урта урал) Һыуҙың тәрән ере — *глубокое место реки.* Дуғай йер-сыуның кинәт тирән булып киткән йере инде

ДУҒАРЫУ (гәйнә, эй) *ҡ.* туғарыу — *распрячь (кого-(что).* Ат дуғарып йегә белмәй, ҡыҙҙар һайҙағамбула (халыҡ йырынан)

ДУҒЫМ, ДУҒЫН (гәйнә, дим, ҡариҙел, урта, эй) *и.* туғын — *ободок колеса телеги.* Дуғым зауытынта торҙо (ҡариҙел). Дуғын (эйек-һаҡмар)

ДУҒЫННАУ (дим) *ҡ.* түңәрәкләү — *округлить (что).* Дуғыннап урайсың

ДУҒЫУ (мейәс) *ҡ.* туҡыу — *взбить (что).* Май дуғыу

ДУДӘРДӘН (гәйнә) *и.* һөҙһөт — *удод*

ДУЙЫН (арғаяш, салйоғот) *и.* балсыҡ — *глина*

ДУЙЫРА, ДУРЫЙА (дим) *и.* 1. Картуф алмаһы — *семенник картофеля.* 2. Имән сәтләүеге — *желудь*

ДУЛҒАЙ (мейәс) *и.* оҙон арба — *дроги*

ДУМАЛАУ (арғаяш) *ҡ.* тәгәрәү, тумарлау — *скатиться кубарем*

ДУМАННИК (арғаяш) *и.* төтәткес — *дымарь*

ДУМАР УМАРТА (урта) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ДУМБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* аңра — *тупой, глупый*

ДУМБАР, ДҮМБӘР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өйөм — *куча.* Думбар-думбар йата ашламалар йаланда

ДУМБЫҒЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* шешенеү — *опухать.* Әҙ генә ауыр күтәрһәң, айаҡлар думбыға ла китә. Думбыу (ырғыҙ). Йелгә битләр думбый

ДУМБЫЙ (әй) *р.* ярарлыҡ — *годный (к работе).* Ана шул ҡыҙы хәҙер думбый, бала ҡарарҙыҡ. Ит сабырға әнә шул балта думбый

ДУМБЫЙЫҠ (дим, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, әй) *и.* томбойоҡ: аҡ томбойоҡ — *кувшинка белая;* һары томбойоҡ — *кубышка желтая.* Күлләрҙә думбыйыр үҫә (һаҡмар). Думбик (дим, төньяҡ-көнбайыш)

ДУМБЫРАУЫҠ (дим) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть для сгонки рыбы)*

ДУНАЛА (арғаяш, мейәс, әй) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник*

ДУҢ, ДҮҢГӘК (эйек-һаҡмар) *и.* түңгәк — *кочка*

ДУҢҒЫҘ (арғаяш, мейәс, салйоғот, әй) *и.* ҡуңыҙ — *жук*

ДУҢҒЫҘ ҒОЛАҠ (мейәс) *и.* баҡа гөлө — *бегония.* Алтын йапраҡ (ҡыҙыл)

ДУҢҒЫЛДАҠ (ҡыҙыл) *и.* дуңғырҙаҡ — *ботало.* Дуңғыраҡ (мейәс), дуңғыр (урта), дуңғырлаҡ (урта, эйек-һаҡмар)

ДУР (дим, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, әй) *р.* ҙур — *большой.* Дур да бит ауыл (ҡариҙел). Мин кигәндә дур ауыл ине (дим). Дур у, ыуаҡ түгел (ҡыҙыл). Дур улым уҡый (дим)

ДУРАТ (дим) *и.* ҙурат — *продолговатая копна снопов в поле.* Дуратҡа ҫалдыҡ көлтәне. Зурат (мейәс)

ДУРАТАЙ, ДҮРӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Олатай — *дедушка.* 2. Атайҙың оло ағаһы — *дядя (старший брат отца)*

ДУРБАБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙың оло ағаһы — *дядя (старший брат отца)*

ДУРБУРЛАҠ ТАУ (эйек-һаҡмар) *и.* Башҡортостандың Мәләүез районы Йомаҡ ауылы эргәһендәге тау исеме — *название горы у деревни Юмак Мелеузовского района Башкортостана*

ДУРИНӘЙ, ДҮРНӘЙ, ДУРИНӘКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй — *бабушка*

ДУРНАЙ (урта) *и.* ҙур күгәүен — *большой слепень*

ДУРЫЛДАҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* ҙур күгәүен — *большой слепень*

ДУҪИХА (арғаяш, мейәс) *и.* һыйлым — *обращение к жене своего сверстника, друга*

ДУСМИТ: ДУСМИТ БУЛЫУ (гәйнә) *ҡ.* хәлдән тайыу — *совсем обессилеть*

ДУФА (арғаяш) *и.* тупһа — *порог*

ДУХАН КҮЛЕ (дим) *и.* Башҡортостандың Әлшәй районы Ҡыпсаҡ-Әскәр ауылы эргәһендәге күл исеме — *название озера у деревни Кыпсак-Аскарово Альшеевского района Башкортостана*

ДУШ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* шәре — *наледь.* Душ ҡалҡыу (арғаяш)

ДУШҠЫН (салйоғот) *и.* шәре — *наледь*

ДУШТАНЫУ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* шәре сығыу — *появление воды на поверхности льда*

ДҮБВӘ (мейәс) *и.* түбә, өҫ — *поверхность.* Кәртүк дүббәһенән һыу гитте

ДҮБӘРӘК (арғаяш, гәйнә, дим, туҡ-соран, урта, эйек) *и.* түңәрәк — *кружок, круг.* Ҡарабайға дүбәрәк йөрөп бейейҙәр. Дүгәрәк (төньяҡ-көнбайыш), дүгерик (гәйнә)

ДҮГӘРӘК УМАРТА (дим) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ДҮДӘ, ДҮЗӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төйҙә — *обух.* Балта дүдәсе (төньяҡ-көнбайыш)

ДҮДӘРДӘН (гәйнә) *и.* һөҙһөт — *удод*

ДҮМБӘР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* түңгәк — *кочка*

ДҮМБӘШКӘ (дим) *и.* ат түшен ҡамыт һуҡмаһын өсөн ҡуйылған кейеҙ — *войлок хомутный*

ДҮМГӘЛӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* дүңгәләк — *кольцо*

ДҮМКӘК, ДҮҢКӘК (ҡариҙел) *и.* түңгәк — *кочка, пень.* Дүмгәк (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар)

ДҮМҪӘ (дим, урта) *и.* 1. Утынлыҡ — *дровяник.* 2. Түмәр — *чурбан.* 3. Түңгәк — *кочка, пень*

ДҮМҺӘК (эйек-һаҡмар) *и.* түбәләс — *холмик.* Дүмһәй (дим, ырғыҙ). Шундағы ҡулҡаның дүмһәйерәк урынына Арыҫлан батыр өй ҫалып инә (дим)

ДҮМӘЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *и.* түбәләс — *холмик*

ДҮМӘР (дим, әй) *и.* 1. Түмәр — *чурбан.* 2. Түңгәк — *кочка, пень*

ДҮМӘР УМАРТА (дим) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ДҮНДЕРЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* әйләндереү — *оборотить.* Әллә нисә төрлөгә дүндереп сүләшә

ДҮНЕҮ (әй) *ҡ.* тарыу — *подвергаться неожиданности.* Былар менән әллә нейгә дүнәрһең

ДҮНӘ (урта) *р.* тапҡыр, рәт — *раз.* Папирусты атайымдыҡын ике дүнә алдым

ДҮНӘЖЕН БАЙТАЛ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* өс йәше тулып дүрткә сыҡҡан бейә — *трехгодовалая кобыла.* Дүнәзен бейә, дүнәзен байтал (эйек-һаҡмар)

ДҮҢ, ДҮН, ДҮМ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Түбәләс — *холмик.* Йеребеҙ дүң бит, йул йаҡшы (ҡыҙыл). 2. (эйек-һаҡмар) Түмәр — *чурбан*

ДҮҢГӘК (дим, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* түңгәк — *пень.* Дүңгәк (урта)

ДҮҢГӘКЛЕК (һаҡмар) *и.* ҡалҡыулыҡ — *небольшой холмик*

ДҮҢГӘК СЕБЕНЕ (мейәс) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ДҮҢГӘК УМАРТА (ҡыҙыл) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ДҮҢГӘРӘК (арғаяш, мейәс) *с.* түңәрәк — *круглый*

ДҮҢГӘҮЕР ТУРҒАЙ (мейәс) *и.* ҡыҙылтүш — *зяблик*

ДҮҢГӘШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иңкеш — *шмель*

ДҮҢКӘК (ҡариҙел) *и.* ҡырмыҫҡа ояһы — *муравейник*

ДҮҢӘРӘК МЕЙЕС (мейәс) *и.* галанка — *голландка (печка)*

ДҮҢӘРӘК (арғаяш, мейәс) *и.* әйләнә-тирә — *окружность.* Арғаяш күленең дүңәрәге

ДҮҢӘРӘП (арғаяш) *р.* әйләндереп — *вокруг.* Өй дүңәрәп баҡса үҫтергән

ДҮР (дим) *и.* түр яҡ — *гостиная*

ДҮР ЙУРҒАН (урта) *и.* түр юрған — *узкая длинная стеганая подстилка на нарах*

ДҮРМӘН (ҡыҙыл) *с.* аҡылһыҙ — *неумный, глупый*

ДҮРТАЙАҠЛАНЫУ (урта, эйек) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ДҮРТЕКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* Башҡортостандың Балтач районындағы ауыл исеме — *название деревни в Балтачевском районе Башкортостана*

ДҮРТЕҮ (гәйнә) *һ.* дүртәү — *четверо*

ДҮРТКЕЛҺАЛМА (һаҡмар) *и.* дебет шәлдәге дүрткел биҙәк — *узор на пуховом платке в форме квадрата.* Дүртһалма (эйек)

ДҮРТКИЛ (гәйнә, һаҡмар, эй) *и.* дүрткел — *квадрат.* Дүрткил итеп ҡырҡаһың туҡмасты (эй)

ДҮРТМӨКӘЧЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ДҮРТТАҒАНДАУ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ДҮРӘНКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* өләсәй — *бабушка по отцу или матери*

ДҮРӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* олатай — *дедушка по отцу или матери*

ДҮСТЕРСЕЗ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* килбәтһеҙ — *неуклюжий*

ДЫБА (мейәс) *и.* ятыу — *омут*

ДЫҒАЛ (ырғыҙ *и.* олпатлы, хөрмәтле — *чтимый, уважаемый.* Ауылдың иң дығал кешеләре шулар инде

ДЫЙАН (урта) *и.* зыян — *вред.* Дыйан булманы

ДЫМ БУЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *ҡ.* шымыу — *утихнуть*

ДЫМБЫРҘАУ (эй) *ҡ.* ҡалтырау — *дрожать (при купании)*

ДЫМБЫРЛАУ (урта) *ҡ.* тирбәлеү — *вибрировать*

ДЫМ ДА (нөгөш, һаҡмар) *р.* бер нәмә лә — *ничего, ничто.* Бер сынайаҡ сәй эстем, ауыҙымда дым да ҡалманы (һаҡмар). Элек күп ине, хәҙер дым да йуҡ (нөгөш)

ДЫМДЫ (арғаяш) *с.* епшек — *сырая (погода)*

ДЫМҠАҘАУ (дим) *ҡ.* дымланыу — *отсыреть, увлажниться*

ДЫМҠЫЛ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *с.* дымлыраҡ — *чуть влажный*

ДЫМНАУ (эйек-һаҡмар) *с.* дымлы — *сырой, влажный.* Дымнау йер

ДЫМҺЫҘ (эй) *с.* һөйләшмәүсән — *неразговорчивый.* Бер дымһыҙ килен алғандар икән

ДЫМЫҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* еүешләнеү — *увлажниться*

ДЫМЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тымыҡ — *безветренный (день)*

ДЫҢҒЫР (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* һаңғырау — *глухой*

ДЫҢ: ДЫҢ ҮҘЕ (нөгөш) *р.* япа-яңғыҙ — *один-одинешенек.* Дың бер үҙең тор ҙа ҡал инде. Ул нисәмә йылдың бер үҙе йәшәне. Ҡәреннәшләр үлепөттө, дың бер үҙем тороп ҡалдым хәҙер

ДЫРАЖ (дим, ҡариҙел) *и.* тараш — *шершень.* Дыраш (һаҡмар)

ДЫРАЖ СӘСКӘҺЕ (урта) *и.* күк сәскәле еҫле үлән — *трава-медовка*

ДЫРАЙЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* буйға үҫеү — *вытянуться, расти.* Ҡапыл дырайып үҫеп китте был бала

ДЫР-ДЫУ КИЛЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* геү килеү — *шуметь.* Бисәң һине эҙләп дыр-дыу килә

ДЫРҘАЙ (һаҡмар) *с.* таҙа, мыҡты — *здоровый, сильный.* Ике дырҙай йегет көрәштеләр

ДЫУАМАЛ (дим) *р.* тиҙ — *быстро.* Дыуамал ҡан баҫымы күтәрелде

ДЫУАН ТАУЫ (дим) *и.* Башҡортостандың Йәрмәкәй районы Исламбаҡты ауылы эргәһендәге тау исеме — *название горы около деревни Исламбакты Ермекеевского района Башкортостана*

ДЫУБИРМӘ (ҡыҙыл) *с.* алабарман, дыуамал — *опрометчивый*

ДЫУҘАУ (арғаяш) *ҡ.* сәнсеп һыҙлау — *ломить, ныть.* Дыуҙап һыҫтау

ДЫУЛАУ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Тауыш ҡуптарыу — *поднять шум, скандалить.* Быға ней булған, дыулап йөрөй. 2. (эй) Геүләү — *гудеть, шуметь.* Сигез йыл инде баш дыулай

ДЫУЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Көйөнөү — *переживать.* 2. (ырғыҙ) Асыуланыу — *рассердиться*

ДЫУЫШ (мейәс, эй)*и.* шәре — *наледь*

ДЫҺЫРҘАТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* дығырлатыу — *греметь*

ДӘГӘНӘК (гәйнә) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

ДӘГӘНӘК ПЕЧИН (гәйнә) *и.* ҡаты билсән — *бодяк полевой*

ДӘГӘРМӘС (дим, эйек) *и.* тәгәрмәс — *колесо.* Дәғәрмәс (дим)

ДӘГӘРӘҮ (мейәс) *ҡ.* тәгәрләү — *катиться*

ДӘҒЕҮӘТ ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* һыйлау, ҡунаҡ итеү — *угостить.* Дәғеүәт итәбеҙ һәҙер

ДӘҒӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *и.* даға — *подкова.* Дәға (ҡариҙел)

ДӘҒӘЛӘШЕҮ (арғаяш) *ҡ.* дәғүәләшеү — *оспаривать (что-л.)*

ДӘҒӘМ (урта) *и.* ризыҡ — *пища.* Дәғәм йыйҙыҡ

ДӘЖЕ (арғаяш, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, салйоғот) *и.* тәже — *тяж телеги.* Дәзе (мейәс, урта, урта урал), тәзе (туҡ-соран)

ДӘЖЕҢКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* терһәкле сана — *розвальни*

ДӘЛБЕ (арғаяш) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

ДӘЛБӘРЙЕН (мейәс) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

ДӘЛИҒӘ (эйек-һаҡмар) *и.* ырыҫ, бәхет — *счастье*

ДӘЛ ИТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* тап итеү, осратыу — *встретить на пути (кого, что)*

ДӘЛЛӘ (ҡариҙел) *р.* 1. Ихлас — *с душой, охотно.* Сүләшеүгә бик дәллә кеше. 2. (дим, урта) *с.* аңлы, белемле — *знающий, толковый*

ДӘМДЕ (арғаяш) *с.* тәмле — *вкусный*

ДӘМНӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* сәй һалыу — *заваривать чай*

ДӘН: ДӘН ЙЕМЕРЕЛЕҮ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һыҙланыу — *ломота (в теле).* Дән һарһылыу (мейәс), дән ҡатыу (урта). ◊ Дән шытыу (арғаяш) өшөүҙән тәндең шаҙраланыуы — *гусиная кожа.* Дәне шытып китте

ДӘНӘЙ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй — *бабушка по отцу и по матери*

ДӘНӘЙ II (ҡыҙыл) *и.* һөҙөмтә — *исход*

ДӘНӘЙЛЕ (ҡыҙыл) *с.* һөҙөмтәле — *с исходом.* Ҡыҙамыҡ һыҙланыу ике дәнәйле: йә үлә, йә ҡала

ДӘҢГЕРСӘК, ДӘҢГӘРСӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* тәгәрмәс — *колесо.* Дәңгерсәк сөйө (салйоғот). Дәңәрсәк (арғаяш)

ДӘҢГӘҮЕР (дим) *с.* эре, ҙур — *крупный.* Эй, дәңгәүер сарыҡлар үлә

ДӘҢНӘЛ (арғаяш) *р.* тәңгәл — *противолежащее место*

ДӘҢӘРРӘҮ (мейәс) *ҡ.* тәгәрәү — *катиться (о колесе).* Дәңәрәп айҙана торғаны туғын

ДӘРҘӘ (дим) *и.* тәҙрә — *окно*

ДӘРЖЕН, ДӘРЖИН (гәйнә) *и.* билсән — *осот*

ДӘРТНӘ (дим, мейәс, эй) *и.* тәртә — *оглобля*

ДӘРТ ТӨШӨҮ (урта) *ҡ.* күҙ төшөү — *симпатизировать (кому).* Шул ҡыҙға дәрте төшөңкөрәй

ДӘРТӘНДӘҮ (арғаяш) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ДӘРТТӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* дәртләнеү — *вдохновиться*

ДӘРХАН I (гәйнә, урта) *и.* иркенлек, сәхрә — *приволье.* Дәрхан йата ҡый тик эрәхәтләнеп, йәйерәп (гәйнә)

ДӘРХАН II (һаҡмар) *и.* тархан — *право наследования (земельных угодий в феодальной Башкирии)*

ДӘРӘН (нөгөш, эй) *с.* тәрән — *глубокий.* Дәрән йере йуҡ Туғыҙ тимер һыуынын (нөгөш)

ДӘРӘНДЕК (салйоғот) *и.* һыу өйөрмәһе — *водоворот*

ДӘСТӘ (гәйнә) *и.* тиҫтә — *десяток*

ДӘҮ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *с.* 1. Ҙур — *большой.* Дәү итек кейгән (урта). Дәү сыуы бар (төньяҡ-көнбайыш). Шошо малайым бигерәк дәү итеп бура бураған (ҡариҙел). 2. Оло — *старший.* Дәү улымдың ҡыҙы нәнәс тип йөрөтә (ҡариҙел). 3. Ҡарт — *пожилой.* Ул дәү йәштә (ҡариҙел)

ДӘҮ БУҒЫРҘАК (дим) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ДӘҮГӘТ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* эмәйҙек — *женское нагрудное украшение, надеваемое через левое плечо под правую руку*

ДӘҮҒАРЫН (урта) *и.* оло ҡарын — *рубец.* Дәүҡарын (дим, эй)

ДӘҮЕР ГҮЛЕ (нөгөш) *и.* Башҡортостандың Мәләүез районы Ҡотош ауылы эргәһендәге күл исеме — *название озера у деревни Кутуш Мелеузовского района Башкортостана*

ДӘҮЕРҘӘШ (һаҡмар) *и.* замандаш — *современник.* Ул йеҙнәмнәрҙең дәүерҙәше

ДӘҮӨРСЕҮ (гәйнә) *ҡ.* дау ҡуптарыу — *скандалить*

ДӘҮЕС (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҙур — *большой*

ДӘҮЕШЛӘМӘ (ҡариҙел) *и.* ләүәш — *пирог*

ДӘҮИНӘЙ (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Өләсәй — *бабушка.* Дәүәсәй (урта). 2. (дим, урта) Олинәй *(атаһының тәүге ҡатыны кесе ҡатын балаларына ҡарата) — первая жена отца по отношению к детям от второй жены*

ДӘҮ ЙАҠ (урта) *и.* түр яҡ, ҡунаҡ өйө — *гостиная*

ДӘҮҠОҘА (урта) *и.* оло ҡоҙа — *старший сват*

ДӘҮЛӘШЕҮ (гәйнә) *ҡ.* даулашыу — *спорить*

ДӘҮМЕЙЕС (урта) *и.* икмәк мейесе — *русская печь*

ДӘҮМӘТ (минзәлә) *и.* изгелек — *добро, благодеяние.* Балаларҙың дәүмәтен күрәлмәҙе. Зәүмәт (эй)

ДӘҮРӘН ҪӨРӨҮ (дим) *к.* рәхәттә йәшәү — *вести беззаботную, вольную жизнь.*

Аппаҡ тирмәләр ҡороп,
Мал илән күсеп йөрөп,
Йөргәннәр дәүрән ҫөрөп,
Һай, Өйҙөрәк буйлары *(халыҡ йырынан)*

ДӘҮ ФАРЫҪЫ (дим) *и.* дейеү пәрейе — *див*

ДӘҮЭСӘК (ҡариҙел) *и.* туғэсәк — *толстая кишка*

ДӘҮӘ I (урта) *и.* дөйә — *верблюд*

ДӘҮӘ II (мейәс, туҡ-соран, урта) *и.* дауа, дарыу — *лекарство.* Әүәле шу дәүәгә аҕаннар аҕаланы (туҡ-соран)

ДӘҮӘЙЕҮ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта) *ҡ.* ҙурайыу, үҫеү — *стать большим, вырасти.* Балаларым дәүәйеп китепөттө (ҡариҙел)

ДӘҮӘ ҠОШО (ҡыҙыл) *и.* дөйәғош — *страус.* Дәүә ҡошо тейерең, бөтә килбәтендә айырым бер ғорурлыҡ, мөһәбәттек, күркәм тәкәберҙек бар

ДӘҮӘЛӘНЕҮ (мейәс, туҡ-соран, урта) *ҡ.* дауаланыу — *лечиться.* Бераҙ дәүәләйеп алтым әле (урта)

ДӘҮӘНЕЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Өләсәй — *бабушка как по линии матери, так и по линии отца.* 2. Атай-әсәйҙең бер туған апайҙары — *родные сестры матери и отца*

ДӘҮӘСӘЙ (урта) *и.* атаһының тәүге ҡатыны кесе ҡатын балаларына ҡарата — *первая жена отца по отношению к детям от второй жены*

ДӘҮӘТ (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* эмәйлек — *женское нагрудное украшение, надеваемое через левое плечо под правую руку.* Һаҡал бәйләй торғайныҡ, дәүәт таҡтыҡ (урта)

ДӘҮӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* олатай — *дедушка*

ДӘХЕЛ (ҡыҙыл) *и.* ҡатнашлыҡ — *участие, вмешательство.* Түбин завутынын дәхеле йуҡ

ДӘХИ (дим, мейәс, эй) *р.* тағы — *еще.* Дәхе (арғаяш)

ДӘҺӘР (төньяҡ-көнбайыш) *р.* зәһәр, үтә — *очень, слишком.* Ирмәк ҡыланалар инде дәһәр (ҡариҙел). Ҙәһәр (ҡариҙел)

Ҙ

ҘАБУТ (дим, урта) *и. завод.* Ҙавут (һаҡмар)

ҘАБУТ БАҘАРЫ (урта) *и.* дүшәмбе — *понедельник*

ҘАКАҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и. заказ*

ҘАКУН (төньяҡ-көнбайыш) *и. закон*

ҘАМАН (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *и.* заман — *период, время.* Бик хәтәр йау ҙаманы булған (туҡ-соран)

ҘАН (урта) *и.* дан — *слава, известность*

ҘАНЫҠАЙ-ҘАНАШ (һаҡмар) *и.* йәнкәй-йәнәш — *душенька*

ҘАР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* зар — *горе.* Ҙар белән ғүмер иттек

ҘАРАР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* зарар — *вред*

ҘАРЫУ (ҡариҙел) *и.* дарыу — *лекарство*

ҘАТ (урта) *и.* зат — *род; порода; пол*

ҘЕГЕТ (ҡариҙел) *и.* дегет — *деготь*

ҘЕГӘНӘК (ҡариҙел) *и.* тегәнәк — *репей*

ҘЕН (урта) *и.* дин — *религия, вера*

ҘИКТАР (ҡариҙел, урта) *и. гектар.* Диктар (урта)

ҘИМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шыя — *шуга.* Йылғаҙан ҙим аға, күрҙеңме?

ҘИМНӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* димләү — *уговаривать.* Өйне ҙимнәштереп саттырҙылар

ҘИН (ҡариҙел) *и.* дин — *религия, вера*

ҘИҠЕН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* зиһен — *память.* Ҙиһенем таралып китте

ҘИҢКҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡаңғырыу — *тупеть.* Ҙиңкеү (әй)

ҘОНЙА (ҡариҙел) *и.* донъя — *вселенная, свет.* Бөтөн ҙонйа аныңда

ҘӨБӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һебә — *ложное ребро*

ҘУАҘАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Дуғаҙаҡ — *одинокий, без птенцов (о птицах).* 2. Япа-яңғыҙ — *совершенно одинокий (о человеке)*

ҘУЙ КИЛЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* геү килеү — *шуметь.* Ҡолаҡ тондороп ҙуй киләләр

ҘУР (һаҡмар) *р.* 1. Ныҡ — *чрезмерно.* Быйыл һыу ҙур ташты. 2. *с.* ҙур — *большой.* Тәүлә туҡып ҡуйаһың да шунан ҙур ғамыр итеп иҙәһең. 3. (урта) *р.* алыҫ — *далеко.* Ҙур йөрөмәнеләр, ум биш-егерме саҡрым ғына. 4. (дим) *с.* оло — *пожилой.* Ул инде ауылда иң ҙур әҙәм, туҫҡан йәш

ҘУР АСЫҠ (салйоғот) *и.* майҙан — *площадь*

ҘУРҒАРЫН (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* оло ҡарын — *рубец*

ҘУРҒАТЫН (эйек-һаҡмар) *и.* өлкән ҡатын — *старшая жена*

ҘУР ЙАУҘЫҠ (мейәс) *и.* бәләкәйерәк кизе шәл — *цветастый шерстяной полушалок*

ҘУР СЫПҠАЙ (арғаяш) *и.* урҙан — *чомга*

ҘУРЫҒЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* йылҡы малының бик ҡыҙыу йөрөүҙән ҡапыл хәлдән тайыуы — *внезапное обессиление лошадей от быстрой езды*

ҘУР ЭСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* йыуан эсәк — *толстая кишка*

ҘУРӘҢКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* өләсәй — *бабушка*

ҘУРӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Олатай — *дедушка (со стороны отца).* 2. Атай йәки әсәйҙең иң оло ағаһы — *старший брат отца или матери*

ҘЫЙАН (дим, ҡариҙел) *и.* зыян — *вред*

ҘЫЙАН-ДӘҮЛӘТ (дим) *и.* зыян — *вред.* Ҙыйан-дәүләт ҫамаҙы симейәҫенә

ҘЫЙАРАТ (минзәлә, урта) и. зыярат — *кладбище*

ҘЫМ (урта) *и.* дым — *влага*

ҘӘ (мейәс, урта, әй) *к.* ҙәбаһа — *ведь.* Ҡунаҡтарығыҙ һаман килмәгәндәр ҙә (әй). Нейә, китмәй ҙә (урта)

ҘӘГЕС (төньяҡ-көнбайыш) *и. загс.* Туйлар йасаҙылар, ҙәгескә барҙыҡ

ҘӘҢГӘЛӘ (урта) *и.* зәңге — *цинга*

ҘӘРӘ (дим) *к.* бик — *очень.* Ҙәрә шәп кешеләр була

ҘӘРРӘ (ырғыҙ) *с.* үтә бәләкәй — *слишком маленький.* Алдыбыҙҙы ҡыйып ҙәррә эт үтеп китте

ҘӘҺӘ (арғаяш) *к.* ҙәбаһа — *ведь.* Кескәй ҙәһә

ҘӘҺӘР (минзәлә) *р.* ныҡ — *крепко.* Талашып киткәннәр ҙә бик ҙәһәр, балалары ҡайтмайлар

Ж

ЖАБА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әрпеш — *неряха*

ЖАБАҒА (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ябағы — *шерсть-линька (весенняя)*

ЖАБАЛАНЫУ (гәйнә) *ҡ.* юхаланыу — *подлизываться.* Жабаланырға әҙер генә тора инде

ЖАЗҒЫДА (гәйнә) *р.* яҙын — *весной*

ЖАЙ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* яй — *удобный момент*

ЖАЙҘАУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* яйлау — *замедлить.* Ашыҡмай ғына жайҙаб аттап сығып китте (әй)

ЖАЙҠАН (урта урал) *и.* уйһыулыҡ — *низменность.* Жайҡын (төньяҡ-көнбайыш)

ЖАЙМАН (ҡариҙел) *и.* түшәк — *постель.* Мин әллә ҡасан жайманда йатыр идем үземне үзем ҡарамасам

ЖАЙПЫН (әй) *и.* уйһыу — *низина*

ЖАЛАҒАЙ СӘСКӘҪЕ (дим) *и.* уҡ япраҡ — *стрелолист*

ЖАЛБЫР (ҡариҙел) *и.* 1. Ғәйбәтсе — *сплетник.* 2. *с.* иҫке — *ветхий.* Жалбыр ызба

ЖАЛҒЫЙАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ялағай — *подхалим.* 2. (урта урал) Алдына сығармаған, үткер, бөтә нәмәгә яраҡлаша торған кеше — *легко приспосабливающийся (о человеке).* Ул жалғыйан йалын-ҡойроғон ашапөткән

ЖАЛПЫ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* уйһыулыҡ — *низменность*

ЖАН (арғаяш) *и.* ян — *лук (оружие).* Жам ман атҡан

ЖАМАЙАҠ (гәйнә) *и.* 1. Туҫтаҡ — *чашка (эмалированная).* Жамыйаҡ (минзәлә). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Каса — *пиала*

ЖАМАТАЙ (гәйнә) *с.* 1. Ямаҡ — *некрасивый.* Безнең сүләшеү жаматай. Йаматай (урта урал). 2. Яман — *плохой.* 3. Уҫал — *злой*

ЖАНАҒА, ЖАНАҒАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәйнеш — *деверь (младший брат мужа)*

ЖАН: ЖАН ЙӘҺӘРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* рәнйетеү — *обидеть*

ЖАНТАЙЫУ (дим) *ҡ.* тайыу — *вывихнуть(ся).* Быуыны жантайып сығып китә урынынан

ЖАПМА МАЙЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡарынъяу — *внутреннее сало*

ЖАРАПЕЧИН (гәйнә) *и.* 1. Алоэ — *столетник.* Жарапечин жабу. 2. (төньяҡ-көнбайыш) Юл япрағы — *подорожник*

ЖАРЫУ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* ярыу — *сечь, бить.* Иҫәр бумай, иҫәр инде, атын жара ла жара (әй)

ЖАТЫУ (дим, ҡыҙыл) *и.* ятыу — *омут*

ЖАУЫН (гәйнә) *и.* ямғыр — *дождь.* Йауын (урта урал, әй)

ЖАКИЛ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, әй) *с.* 1. Яуыз, уҫал — *коварный.* 2. (эйек-һаҡмар) Наҙан — *невежественный.* 3. (гәйнә) *и.* алдаҡсы — *плут*

ЖВАН (ҡариҙел) *и. банка*

ЖЕГЕРЛӘҮ, ЖИГЕРЛӘҮ, ЖӨГӨРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* иләү — *прясть.* Утырмаға йөрөштөрҙөг инде, орсыҡ йебе жегерләҙек

ЖЕЙЕҮ (гәйнә) *р.* йәйәү — *пешком.* Жейеү килдек. Жейәү (арғаяш, дим, ҡариҙел, урта урал, әй)

ЖЕЙӘН (төньяҡ-көнсығыш) *и.* әсәһенең тыуған ауылына ҡарата бала — *дитя женщины по отношению к ее односельчанам.* Жейән ул. Жейән ҡыҙ. Жийан (әй). Жиан (урта урал)

ЖЕЛЕК (дим) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Жүлек, жөлөк (гәйнә)

ЖЕМЕР-ЖЕМЕР: ЖЕМЕР-ЖЕМЕР КИЛЕҮ (гәйнә) *ҡ.* семерләү — *почувствовать дрожь в теле*

ЖЕМӘН, ЖИМӘН, ЖИМИН (гәйнә) *р.* күп — *много.* Жемән төрлө кешеләр күрҙем

ЖЕН I (төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш) *и.* ен — *бес*

ЖЕН II (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод*

ЖЕНДЕКӘЙ, ЖИНДЕКӘЙ (әй) *и.* ҡыҙыу кеше — *вспыльчивый человек.* Ул жендекәйгә бер һүҙ әйтеп булама?

ЖЕН ҪУҒЫУ (дим) *ҡ.* паралич һуғыу — *парализовать(ся)*

ЖЕНТ, ЙЕНТ (һаҡмар) *и.* киптерелгән ҡыҙыл эремсеккә май, шәкәр, талҡан йә муйыл оно ҡушып яһалған ашамлыҡ — *блюдо, изготовляемое из сушеного красного творога с добавлением масла, сахара, толокна или молотой черемухи*

ЖЕН ТУБАЛЫ (әй) *и.* ҡыҙыу кеше — *вспыльчивый человек*

ЖЕРЖЕК (гәйнә) *с.* аңра — *глупый*

ЖЕТЕ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Ҡырҡыу — *острый (о пище).* 2. (төньяҡ-көнбайыш) *к.* Үтә — *слишком.* Жете ҡыҙыл. Житә (урта урал)

ЖИАНДАШ (гәйнә) *и.* һуғылма — *припадок.* Жиандаш тиде дә, бер дә айынмый. Жыйандаш (урта урал)

ЖИБЫЛҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ығыш — *копуша.* Йыбылғы (урта урал). Йыбылғыға ҡушма, уҫал ман алышма *(әйтем)*

ЖИГЕРМЕ, ЗИГЕРМЕ (төньяҡ-көнбайыш) *h.* егерме — *двадцать*

ЖИГЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* егеү — *запрягать*

ЖИҘ ҮЛӘНЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡылған — *ковыль*

ЖИЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шәм селтәре — *решетка лампы*

ЖИЙМӘ (һаҡмар) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

ЖИЙЫУ (гәйнә) *ҡ.* ерләү — *похоронить*

ЖИЙЫН, ЖИЫН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Йәйге байрамдар — *летние празднества.* Жәй айларын жийын белән исәплиләр, Ҡаратал жийыны, Жәмәй жийыны дип. Жыйын (урта урал). 2. (гәйнә) һабан туйы — *сабантуй.* Барда жийынын күресез. 3. (ҡариҙел) Ара — *низшее родовое подразделение башкир*

ЖИЙЫШТЫРЫУ (гәйнә) *ҡ.* әҙерләү — *приготовить.* Кейәүгә китсәң, сийә әйбер жийыштырырбыз

ЖИКЕТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* ебетеү — *отмочить.* Житенде һыуға һалып жикетәбеҙ

ЖИК: ЖИК КҮРЕҮ (әй) *ҡ.* 1. Ек күреү — *измучиться.* Анан жик күреүем бар. 2. (урта урал) Ек күреү — *чувствовать отвращение*

ЖИКӘН (арғаяш, салйоғот, әй) *и.* 1. Екән — *рогоз.* 2. Екән башы — *головка рогоза*

ЖИЛБЕГӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* елбәгәй — *нараспашку.* Жилбәгәй (урта урал). Бишмәтен жилбәгәй йебәргән

ЖИЛДӘТ (ҡариҙел) *с.* егәрле — *проворный*

ЖИЛЕ (урта урал) *и.* иреш буйы — *нитка-основа от пришвы до заднего шпиля (в домашнем ткачестве).* Жиле бауы (дим)

ЖИЛЕК I (арғаяш, әй) *и.* елек — *пустотные кости*

ЖИЛЕК II (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

ЖИЛКӘ СӨЙӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сөйҙә — *бугорок атланта.* Жилкәсеүәк (гәйнә)

ЖИЛЛЕГАРТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәбәк — *мякина*

ЖИЛЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* елгәргес — *веялка*

ЖИЛӘК (гәйнә) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ЖИЛӘКЧИЧКӘ (гәйнә) *и.* ҡыңғырау сәскә — *колокольчик*

ЖИЛӘКЧЫПЧЫҠ (гәйнә) *и.* кесерткән турғайы — *крапивник*

ЖИЛӘН I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәзәкей — *полукафтан.* Йелән (һаҡмар)

ЖИЛӘН II (минзәлә) *и.* болондағы ҡалҡыулыҡтар — *холмики на лугу.* Ул болонның бер жиләне бар, шул Йауҡачты ҙип атала

ЖИЛӘҮ I (дим, ҡариҙел) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*

ЖИЛӘҮ II (дим) *ҡ.* талғын ғына юртыу — *плавно бежать рысью (о коне).* Атым жиләп китте

ЖИМЕШ (әй) *и.* емеш — *плод.* Йоморо ҡамыштың һоло шикелде жимеше булып китә

ЖИМТЕК (гәйнә, әй) *и.* ҡош-ҡортҡа ашата торған орлоҡ — *корм для домашних птиц*

ЖИМҺӘК (арғаяш) *с.* ашамһаҡ — *прожорливый.* Һыйырым жимһәк булып сыҡты

ЖИМШӘҮ (арғаяш, ҡариҙел) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

ЖИН (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод*

ЖИН: ЖИНЕНДЕ АШАҒЫР (мейәс) *и.* ҡарғау һүҙе — *слово проклятия*

ЖИННЕЙ (урта) *и.* ҡыҙыу кеше — *вспыльчивый человек*

ЖИНЧЕК (гәйнә) *и.* енсек — *голень*

ЖИНЖЕ (арғаяш, салйоғот) *и.* ынйы — *жемчуг*

ЖИҢ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* ең — *рукав (одежды).* Жиң һабыу *(ең ултыртыу)* — *пришивать рукав*

ЖИҢМЕШ (төньяҡ-көнсығыш) *с.* үҙһүҙле — *упрямый*

ЖИҢӘРЛЕ (гәйнә) *с.* егәрле — *проворный.* Бик жиңәрле ул

ЖИР (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* ер — *земля.* Әүәле жир бик аҙ эйе (төньяҡ-көнбайыш)

ЖИР АЛМАСЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* картуф — *картофель*

ЖИР: ЖИР БУЙЫ ЖИР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күҙ күремә ер — *расстояние, досягаемое взглядом*

ЖИРЕК ҮЛӘНЕ (дим) *и.* ерек үләне — *лабазник вязолистый.* Жирек үләне жирек араһында үҫә

ЖИРК (арғаяш, мейәс) *и.* ерек — *ольха*

ЖИР ҠОРТО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* 2. (урта урал) *с.* үткер, теремек — *бойкий, шустрый (о детях).* Йер ҡорто (туҡ-соран)

ЖИР ПӘЛӘГЕ (дим) *и.* еңгәсәй — *солдатик*

ЖИР ТАРАҠАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* айрығойроҡ — *уховертка*

ЖИР ТАУЫҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ЖИРҺЕҮ (арғаяш) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*

ЖИТЕ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш) *һ.* ете — *семь.* Жите һарығым бар (ҡыҙыл)

ЖИТЕГӘР (урта урал) *и.* Етегән йондоҙ — *Большая медведица*

ЖИТЕҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* етеҙ — *проворный.* Житеҙ үҙен бетерә, экрен эшен бетерә (мәҡәл)

ЖИТЕЙӘН (мейәс) *и.* Етегән йондоҙ — *Большая медведица*

ЖИТЕК ЙУЛ (ҡыҙыл) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка*

ЖИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* етәкләү — *водить (за повод).* Ат житеү

ЖИҺАН (мейәс, әй) *и.* йыһан — *вселенная*

ЖИҺЫН (ҡыҙыл) *и.* зиһен — *память.* Ҡайным бик жиһынны булды

ЖИӘКЕ (арғаяш) *и.* иләнгән еп — *шерстяная пряжа*

ЖОҠАМЫШ (гәйнә) *р.* йоҡараҡ — *потоньше*

ЖОМҒАҠ (гәйнә) *и.* йомаҡ — *загадка.* Минең бабайым бик күп жомғаҡ белә торғанейе

ЖОМОҠ (гәйнә) *и.* лепкә — *родничок (у детей)*

ЖОМОРО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка чайная*

ЖОМОШАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* лепкә — *родничок (у детей)*

ЖОМОШҠО (гәйнә) *и.* юнышҡы — *стружка*

ЖОР (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Йор — *проворный.* Эшкә жор (ҡариҙел). 2. (минзәлә) Ҙур — *большой.* Ул уаҡытта вилсәпит тә жор бүләк ие

ЖОТ (арғаяш, әй) *и.* убыр — *обжора*

ЖӨББӘ (туҡ-соран) *и.* оҙон сапан — *длинный чапан.* Башына эшләпә, өҫтөнә жөббә һымаҡ кейем кейгән кеше, мәсеттән сығып, ырандасҡа ултырҙы

ЖӨЖӨ (әй) *ы.* баланы тыйыуҙы белдергән һүҙ — *слово запрета ребенку делать что-либо.* Эй, малай, жөжө!

ЖӨҘЛӨК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йөҙлөк — *наличник на нарах*

ЖӨМБАШ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* бәпембә — *одуванчик (после цветения).* Жөнбаш (дим, ҡариҙел)

ЖӨМӘЙ (дим) *и.* ығыш — *копуша*

ЖӨМӘЙЛӘҮ (минзәлә) *ҡ.* йүкә сөй ҡағыу — *польстить.* Ҡайсы бер кеше жөмәйләүне йарата. Йүпәйләү, йүпәйтләү (урта, эйек-һаҡмар)

ЖӨННӨКӘЙБАШ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик (после цветения).* Жөннөбаш, жөннөкәй (гәйнә)

ЖӨҢКӨТӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ыҙалатыу — *замучить.* Үгәй балаһын жөңкөтөп көтәләр

ЖӨҢКӨҮ (урта) *ҡ.* сумыу — *нырять*

ЖӨНТӘФИ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йөнтәҫ — *волосатый (о человеке).* Йөнтәфей (урта урал)

ЖӨСӨМБАШ (гәйнә) *и.* торонбаш — *головешка*

ЖУАЛҒЫ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* торонбаш — *головешка*

ЖУАЛҒЫ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әрпеш — *неряха*

ЖУАСУҒАН (гәйнә) *и.* һаҙ йыуаһы — *лук угластый*

ЖУЙҒЫС (арғаяш, әй) *и.* юйғыс — *резинка (стиральная)*

ЖУЙҠАНҺЫҘ (арғаяш) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный*

ЖУЙЫУ (әй) *ҡ.* юғалтыу — *терять.* Намыҫын жуйған ул

ЖҮКӘЛӘҮ (гәйнә) *ҡ.* ялағайланыу — *льстить*

ЖҮНҺЕҘ (әй) *с.* йүнһеҙ — *бестолковый*

ЖҮНӘҮ (гәйнә) *ҡ.* йүнәлеү — *поправляться (после болезни).* Булниста жүнәде

ЖҮҢКЕТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* йөпләү — *поддакивать*

ЖҮПЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* йөпләү — *поддакивать*

ЖҮР (гәйнә) *и.* иләк тирәсе әҙерләгәндә ҡулланыла торған махсус бысаҡ — *специальный нож, применяемый при изготовлении ободка решета*

ЖҮРӘМТӘ (гәйнә) *с.* йорат — *подобие*

ЖЫБАУ (арғаяш, дим) *и.* ығыш — *копуша*

ЖЫБЫТҠЫ (гәйнә) *и.* ығыш — *копуша*

ЖЫВАН (дим) *и.* май бешә торған тәпән — *жбан*

ЖЫҒЫТЫУ (гәйнә) *ҡ.* йығыу — *валить.* Ул батырны тәки жығыта алмаҙылар

ЖЫЖЫҠ: ЖЫЖЫҠ УЙНАУ (әй) *ҡ.* сүрәкә уйнау — *игра в чижик*

ЖЫЙАНСАР, ЖЕЙӘНСӘР (әй) *и.* әсәһенең тыуған ауылына ҡарата ҡыҙ бала — *дочь женщины по отношению к ее односельчанам*

ЖЫЙАРГЕЙЕМ (мейәс) *и.* ҡаралды — *постельные принадлежности*

ЖЫЙНАНЫУ (мейәс) *ҡ.* йыйыныу — *собираться.* Жыйналыу (әй)

ЖЫЙУ (гәйнә) *р.* күп — *много*

ЖЫЙЫН I (гәйнә) *и.* урам — *улица*

ЖЫЙЫН II (мейәс, әй) *и.* мәжлес — *обед или ужин (с гостями).* Жыйынға барабыҙ (әй)

ЖЫЙЫН III (дим) *и.* нәҫел — *род.* Беҙнең жыйында бала-саға күп

ЖЫЙЫНСАҠ (әй) *и. запас*

ЖЫЙЫНТЫҠ (гәйнә, урта урал, әй) *и. запас.* Ғүмер буйына жыйынтыҡ менән торҙо (урта урал)

ЖЫЙЫНҺЫҘ (арғаяш) *с.* һаҡлыҡһыҙ — *неэкономный.* Жыйынсаҡһыҙ, жыйынтаҡһыҙ (әй)

ЖЫЙЫНЫСЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөтәһе — *все.* Жыйынысы печән эшләгәннәр

ЖЫЙЫРЫҠ, ЗИЙЫРЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йыйырсыҡ — *морщина*

ЖЫЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Йыйым — *налог.* 2. (гәйнә, төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* йыйыштырыу — *убирать.* Урын жыйыу. 3 (гәйнә) *ҡ.* ерләү — *похоронить*

ЖЫЛАН ҠАРАҒЫ (дим) *и.* тырнаҡ аҫтына һәм тырнаҡ эргәһендәге туҡымаларға сыҡкан шеш — *онихия*

ЖЫЛАНҠУЗҒАЛАҠ (гәйнә) *и.* атҡолаҡ — *щавель конский*

ЖЫЛАУ (гәйнә) *и.* йылыу — *полынья*

ЖЫЛАШЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һабан ашлыҡ — *яровой хлеб*

ЖЫЛҒАЙАҠ (арғаяш) *и.* кәйелтмәк — *раскат (на зимней дороге)*

ЖЫЛҒЫР (гәйнә) *с.* шыма — *скользкий.* Саңғыны майласаң жылғыр была. Йылғыр (урта урал)

ЖЫЛЫЙ (мейәс) *и.* серетке — *яйцо-болтун.* Жылыйҙы баҫып утырғандыр әле ҡаҙ

ЖЫЛЫМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* илгәҙәк — *приветливый*

ЖЫЛЫУ (гәйнә) *ҡ.* шыуыу — *кататься (с горы)*

ЖЫНЖЫР, ЗӘНЖИР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынйыр — *цепь*

ЖЫНТЫ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* уйһыулыҡ — *низменность*

ЖЫНҒЫРАУ (гәйнә) *ҡ.* сыңғырау — *звенеть*

ЖЫПҠЫ (гәйнә) *и.* уйһыулыҡ — *низменность.* Жыпты (төньяҡ-көнбайыш)

ЖЫРАҒӘБЕЙ, ЖЫРАҠАЙ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй — *бабушка (со стороны матери)*

ЖЫРАҠБАБАЙ, ЖЫРАҠБАБҠАЙ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* олатай — *дедушка (со стороны матери)*

ЖЫРМАЛАҠ (гәйнә) *и.* йырғанаҡ — *овраг*

ЖЫРТҠЫС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әрһеҙ — *проныра.* Бер ишетмәгәне былмай жыртҡысның

ЖЫРУ (минзәлә) *и.* йыр — *песня.* Хәҙерге жырулар кирәкме?

ЖЫРЫНДЫ (гәйнә) *и.* йырғанаҡ — *овраг*

ЖЫУАТТАНЫУ, ЙЫУАТТАНЫУ (урта урал, әй) *ҡ.* ярамһаҡланыу — *подхалимничать.* Жыуаттанырға ла кәрәк ирҙәргә

ЖЫУЫНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* юныу — *обтесывать.* Шунан кәсәклекне жыуындылар бит шулар

ЖӘҘӘЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәтәс — *дужка (у птиц).* Энем белә жәҙәч айырыштыҡ

ЖӘЙГЕС (әй) *и.* уҡлау — *скалка (для теста)*

ЖӘЙГЕЧ (гәйнә) *и.* көлсә — *лепешка из кислого теста*

ЖӘЙҘЕК (салйоғот) *с.* йәйгелек — *предназначенный для лета*

ЖӘЙЕЛМӘ I (гәйнә) *и.* ике яҡка асылмалы тәҙрә — *двухстворчатое окно*

ЖӘЙЕЛМӘ II (гәйнә) *и.* һабан турғайы — *жаворонок.* Жәйелмәләр килгән, жәй была

ЖӘЙЕҢКЕ, ЖӘЙЕНКӘ (ҡариҙел) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце.* Жәйеңке (арғаяш)

ЖӘЙЕҮ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* йәйеү — *расстилать.* Ашйауҙыҡты жәйебәрер гәрәк

ЖӘЙКӘ, ЖӘЙПӘК (төньяҡ-көнсығыш) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

ЖӘЙЛЕКТӘ (ҡариҙел) *р.* йәйен — *летом*

ЖӘЙМӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный домотканый половик.* Ҡыҙыл асалы жәймә суғыштырҙы

ЖӘЙМӘ II (урта урал, әй) *и.* сөсөнән табала бешерелгән ҡамыр ашы — *лепешка из пресного теста*

ЖӘЙНӘҮ (арғаяш) *ҡ.* рәхәтләнеү — *наслаждаться*

ЖӘЙПӘЧ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Йәйенке — *мелкий и широкий (о посуде).* 2. Йәйенке — *плоский (о поверхности)*

ЖӘЙРӘҮ (әй) *ҡ.* йәйрәү — *наслаждаться*

ЖӘЙӘ (әй) *и.* йәйә — *лук (оружие)*

ЖӘЙӘҮ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҙур күләүек — *большая лужа.* Ҙур ҫыу булса жәйәү тибеҙ

ЖӘЙӘҮ II (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *р.* йәйәү — *пешком*

ЖӘЛЕШ (мейәс) *и.* аҡтамыр — *пырей.* Жәлеш (мейәс)

ЖӘМКИ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәмкә — *щипцы (для углей).* Жәмкей (минзәлә)

ЖӘННЕКСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һунарсы — *охотник*

ЖӘНЧЕ, ЙӘНЧЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* янсыҡ — *кисеть*

ЖӘТ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* йәһәт — *быстро.* Жәтерәк йыйыштыр урыныңны

ЖӘҮЕР (гәйнә) *и.* ара — *низшее родовое подразделение башкир.* Ауылда бүре, айыу, ҡуйан, төлкө, бурсыҡ кебек иске жәүерләр булған

ЖӘҮКӘРЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* яҡшатланыу — *лебезить*

ЖӘҺӘТ (ҡариҙел) *с.* егәрле — *проворный*

ЖӘШШҮР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* телбешмә — *ящур*

З

ЗАВУННАНЫУ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* эс бошоу — *грустить.* Ул завуннанып утыра

ЗАДАН (ҡариҙел) *и.* йәшник умарта — *дадан*

ЗАДАПЛУК (мейәс) *и.* аҫтар — *подкладка*

ЗАЙА: ЗАЙА БЫЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* әрәм булыу — *пропасть зря.* Тирәзәм зайа былты (ҡариҙел)

ЗАЙАҠЫЛ (һаҡмар) *р.* ләйәҡыл — *вдрызг.* Зайаҡыл иҫергәнсе эсәме инде кеше

ЗАЙАЛ: ЗАЙАЛ БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* мәхрүм булыу — *лишиться.* Аҡылдан зайал булып ҡуйҙы бахырсағың

ЗАЙНАТЫП (әй) *р.* моңло, яңғырауыҡлы итеп — *мелодично, звонко.* Зайнатыб йырҙаб йевәрә туғайным йәш саҡта

ЗАЙЫҒА: ЗАЙЫҒА БУЛЫУ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* мәхрүм булыу — *лишиться.* Аҡылдан зайыға булдым шулайҙа ла. Зайыҡ булыу (арғаяш)

ЗАЙЫМКА (мейәс) *и.* революцияға тиклем ер һатып алып йәшәгән бәләкәй ауыл — *дореволюционная маленькая деревня с покупными земельными угодьями.* Күлде зайымкаға бирә торғайнылар

ЗАЛАТКА (эйек-һаҡмар) *и. заклад.* Бүркемде залатҡаға һалып торҙом

ЗАЛАФКА (мейәс) *и.* ҡаҙанлыҡ яғындағы урындыҡ — *нары на кухонной половине дома*

ЗАЛЫМ (эйек-һаҡмар) *и.* эләгет — *бурелом*

ЗАМАЙ (урта) *р.* нәҡ — *точно.* Замай йәйғоро төҫлө инте

ЗАМАН I (ырғыҙ) *и.* балыҡ тотоу өсөн файҙаланылған мәке — *прорубь для ловли рыб*

ЗАМАН II (гәйнә) *р.* бик тиҙ — *очень быстро.* Заман килеп йетә

ЗАМАНДА (гәйнә) *р.* бик тиҙ — *очень быстро.* Заманда ҡайтасызмы?

ЗАМИР (мейәс, урта, әй) *и.* һөҙөмтә — *результат.* Һунарҙың замиры төшә инде, дән һыҙҙай (әй)

ЗАМЫСКА (урта) *и.* йүкә ҡайыры менән көпләнгән тире ҡумта — *кожаный ларчик*

ЗАҢ (һаҡмар) *и.* иҫтәлек — *воспоминание.* Ҡырға сығып йәмне уахытта бутҡа бешереп ашау үҙләренә бер заң булған инде

ЗАПУН (гәйнә, мейәс, урта урал, әй) *и.* алъяпҡыс — *передник*

ЗАРА (урта) *и.* зарар — *вред.* Күҙгә зараһы тейҙе

ЗАРАУАТ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* ыҙғышыу — *скандалить*

ЗАРҘАУ (кыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Ҡайғырыу — *горевать.* 2. (әй) Илау — *плакать*

ЗАР ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* ҡайғырыу — *горевать*

ЗАРҠЫЛЫУ (кыҙыл) *ҡ.* ҡайғырыу — *горевать.* Зарҡылып йөрөй

ЗАРЛАНДЫРЫП (урта) *р.* һағышлы итеп — *тоскливо.* Бигерәк зарландырып йырлай ҙа инте Ғәфүр

ЗАРУРАТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Теләгән нәмә — *необходимое.* Заруратτан артыҡ күренә. *2.* р. сараһыҙҙан — *поневоле*

ЗАРУТ (арғаяш, мейәс, әй) *и.* эҫкерт — *скирд*

ЗАРЫҒЫУ (урта) *ҡ.* инәлеү — *умолять*

ЗАСТУИН (урта, әй) *с.* ҙур, мыҡты — *большой, здоровенный.* Шу хәҙәре застуин, зирәг ине ул ғарт (әй)

ЗАТ (кариҙел, туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* кеше йәки әйбер — *личность или вещь.* Ырҙында бер зат та йуҡ (ырғыҙ). Күлдә бер зат бумаған (эйек-һаҡмар)

ЗАТ-БОТ (ҡыҙыл) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня*

ЗАТ-ЗАМИР (арғаяш) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня*

ЗАТ-ЗӘҮЕР (мейәс, урта) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Зат-зәүеренә таратып биргән (урта). Шунан затызәүере ат йегеп килеп бөтә байҙығын, нәҫтә-ғараһын тейәп ҡыҙ күсеп китә (мейәс)

ЗАТ ИТЕҮ (мейәс, әй) *ҡ.* туған күреү — *считать родным*

ЗАТ-ПИРУТ (ҡыҙыл, мейәс) *р.* алға-артҡа — *взад и вперед.* Келән йәйҙәүҙә булдыҡ. Зат-пирут күсебалып тиг йөрөй торғайныҡ (ҡыҙыл)

ЗАТСЫЗ (гәйнә) *с.* уңмаған, булдыҡһыҙ — *неспособный (о человеке)*

ЗАТ ТА (эйек-һаҡмар) *р.* һис тә — *нисколько.* Зат та сығып йөрөгән кеше түгелмен

ЗАТТЫ (көнсығыш диалект) *с.* 1. Нәҫел-нәсәпле — *имеющий родню (о человеке).* 2. (әй) *и.* гел ир бала тапҡан ҡатын — *женщина, всегда рожающая мальчика*

ЗАТТЫҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* туғанлыҡ — *родство.* Аның хатынының беҙгә заттығы бар

ЗАТЫҠАЙ (мейәс) *и.* затына тартҡан бала — *ребенок, похожий на свой род.* Затыҡай, кит шул хәҙәре лә тартмаҫ затына

ЗАТ-УТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Зат-утыбыҙ әйбәт беҙҙең (мейәс)

ЗАТҺЫҘ-БОТҺОҘ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* нәҫелнәсәпһеҙ — *безродный (о человеке)*

ЗАУАЛ (һаҡмар) *и.* афәт — *бедствие.* Бер зауал булған ахыры у ҡоромаға, ҡорой бит ағас

ЗАУАТ (төньяҡ-көнбайыш) *и. завод.* Зауыт (урта урал, һаҡмар). Зауат мында йаҡын ул (гәйнә)

ЗАУ: ЗАУ КҮРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һоҡланып ҡарау — *любоваться.* Бала-саға у мәлдә машинаны зау күреп тора

ЗАУЛАШЫУ (урта) *ҡ.* зауыҡ итеү — *загореться желанием*

ЗАУЫҒЫУ (урта) *ҡ.* 1. Ябығыу, насарайыу —*похудеть.* 2. Ҡайғырыу — *горевать.* Шулай бик зауыҡтым мынта

ЗАҺИЛ (әй) *с.* уҫал, яһил — *злой (о человеке).* Заһил уаҡ-төйәг өсөн тоношоп бара

ЗЕБӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һебә — *ложное ребро*

ЗЕВЕРҘӘТЕҮ (урта) *ҡ.* ҡыҙҙырыу, тиргәү — *задать жару.* Апайым бөтәбеҙҙе лә зеверҙәтеп ташлай ул

ЗЕКӘНБАШ, ЗИКӘНБАШ (гәйнә) *и.* екән башы — *головка рогоза*

ЗЕЛҒАРАТАШ (һаҡмар) *с.* ауыр — *тяжелый.* Торғаны бер зелғараташ, у нимештәп аны күтәреп аҙаптанаһың?

ЗЕЛПЕ (дим, гәйнә, урта урал) *и.* оҫкат — *бересклет*

ЗЕЛПЕҘЕ (дим) *и.* эт муйылының бер төрө — *разновидность крушины*

ЗЕЛТЕРӘНЕҮ (мейәс) *ҡ.* дерелдәү — *мелко дрожать (о человеке)*

ЗЕЛФӘРӘ, ЗЕЛФӘРӘМӘ (дим) *р.* селпәрәмә — *вдребезги*

ЗЕМЕЛЕЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ЗЕН-ЗӘХМӘТ (гәйнә) *и.* ен — *бес.* Жин-зәхмәт (урта урал)

ЗЕННЕ (гәйнә) *с.* енле — *сумасбродный*

ЗЕҢГЕ (гәйнә) *и.* үҫемлек сәнскәге — *игла колючих растений*

ЗЕҢГЕР I (арғаяш) *и.* тубыҡ ҡапҡасы — *коленная чашка*

ЗЕҢГЕР, ЗЕҢКЕР II (урта) *и.* шөңгөр — *бубенец*

ЗЕҢКЕТЕҮ (урта) *ҡ.* олоу — *выть (о ветре).* Ҡарҙы уйнатып әсе тауыш сығарып зеңкетебөрә һепертмә буран

ЗЕР (ырғыҙ) *и.* ер — *земля.* Һыйырҙы зергә таҡап бәйләмә, муйыны аҫтына гилеп йатыр

ЗЕРКӘНДӘК (урта урал, әй) *и.* ҡыҙыу кеше — *вспыльчивый человек*

ЗЕРКӘНДӘТЕП: ЗЕРКӘНДӘТЕП СЫҒАРЫУ (мейәс, әй) *к.* елтерәтеп сығарыу — *вышвырнуть, выгнать (грубо).* Иҫәр, ҡыҙыу ул. Зеркәндәтеп сығарып йебәрер буркылдап йөрөмәгеҙ тип (мейәс)

ЗЕРКӘНДӘҮ (ҡыҙыл, әй) *к.* 1. Ҡыҙыу — *разгорячиться.* Зеркәннәү, зеркәндәү (урта урал). Зеркәндәп нимәкәй эштәгәнен дә белмәй (әй). 2. Ашығыу — *спешить.* Зеркәндәп ней алғанын, ней һалғанын да белмәй (әй). 3. (ырғыҙ) Биҙрәү — *чувствовать отвращение*

ЗЕРӘН (гәйнә) *с.* уҫал — *злой.* Кешегә зерән ул

ЗИЙЫЛЫУ (гәйнә) *к.* йыйылыу — *собираться*

ЗИЙЫРЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* йыйырсыҡ — *морщина*

ЗИЙЫШТЫРЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* йыйыштырыу — *убирать*

ЗИКӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* екән — *рогоз*

ЗИЛ I (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *и.* ел — *ветер.* Иртәгә ҙә зил булыр микән? Жил (урта урал, әй) Жилфер-жилфер жилдәр иҫә (әй)

ЗИЛ II (урта) *и.* йыл — *год*

ЗИЛАЛАЙҒА (туҡ-соран, ырғыҙ, әйек-һаҡмар) *р.* бушҡа — *напрасно.* Ул ней, уҡырға керә алмаған, зилалайға йөрөп ҡайтҡан (ырғыҙ)

ЗИЛӘН (урта) *и.* елән — *зилян*

ЗИМ I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* шыя — *шуга.* Зим килә. Зин (гәйнә)

ЗИМ II: ЗИМ ИТ (гәйнә) *и.* һум ит — *филе.* Бөгөн генә зим ит алып килдем әле

ЗИМ III (гәйнә) *с.* тос — *увесистый.* Зим май

ЗИМОРЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* йомарланыу — *скататься.* Зиморланғаны бер шәптә үсеп китте

ЗИНАЗА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йыназа — *ритуал погребальной молитвы*

ЗИҢГӘ (гәйнә, дим, ырғыҙ) *и.* еңгә — *старшая сноха*

ЗИҢГӘМӨҢКИР (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный.* Зиңгәмөңкир кеше ул Ҙакир

ЗИҢГӘСӘЙ, ЗӘҢГӘСӘЙ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* еңгәсәй — *солдатик*

ЗИҢЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* еңеү — *побеждать.* Жиңеү (урта урал)

ЗИҢКӘ, ЗӘҢГӘ (урта) *и.* зәңге — *цинга*

ЗИР (һаҡмар) *и.* уҡа — *позумент.* Ситегемдең зире бөткән

ЗИРАТ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар, әй) *и.* зыярат — *кладбище.* Йулай йеҙнәй әйтә ул бер батыр зираты ул тей (һаҡмар). Зийәрәт (гәйнә)

ЗИРГӘК (дим, ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *с.* зирәк — *смышленый.* Беҙҙең Ғәли бик зиргәк балаға оҡшай (һаҡмар)

ЗИРГӘКЛЕК (урта) *и.* зирәклек — *смышленость.* Зиргәклегем йуҡ, тиҙ онотам

ЗИРЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ерек — *ольха.* Әйберләр зиреқ астында йата

ЗИР-ЗӘВӘР: ЗИР-ЗӘВӘР КИЛЕҮ (әй) *к.* ҡапыл ҡыҙып китеү — *вспылить.* Зир-зәвәр гилеп сыҡты ла гитте

ЗИРЛЕ (һаҡмар) *с.* уҡалы — *украшенный позументом*

ЗИРӘБӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәрәбә — *жребий.* Зирәбә сикертеп уйный торғанейек

ЗИТ: ЗИТҠА ТЕЙЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *к.* теңкәгә тейеү — *надоедать.* Был һүҙ (ҡурҡаҡ тигән) Ҡолсобайҙың зитына тейҙе (урта)

ЗИТЬЫҘ (ҡыҙыл) *с.* моңһоҙ — *беспечный.* Ә Нәфисәһе — бешмәгән, бигерәк боламыҡ. Үҙ күләгәһенән үҙе ҡурҡа. Шул тиклем дә зитһыҙ кеше булыр икән!

ЗИҺЫН (ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *и.* зиһен — *память.* Зиһыннарым бөттө күп уйлап (әйек-һаҡмар). Зиһан (дим)

ЗМИХ (һаҡмар) *и.* эт ҡарағаты — *паслен черный*

ЗОБАН ҠАБЫРҒА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һебә — *ложное ребро*

ЗОР, ЗУР (арғаяш, әй) *с.* бик ҙур — *очень большой.* Тырыша туғас зор кәбән һалып ҡуйҙыҡ (әй). Зур (мейәс)

ЗӨБӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һебә — *ложное ребро*

ЗӨБӘ II (урта) *и.* эт ҡыуалау ымлығы — *междометие отгона собаки.* Сәбә (урта), себә (әйек-һаҡмар), себә, сөбә (әй)

ЗӨГӘЙ (әй) *и.* эт балығы — *вьюн*

ЗӨЛФӘРӘ, ЗӨЛФӘРӘМӘ, ЗӨЛПӘРӘМӘ (урта, әйек) *р.* селпәрәмә — *вдребезги.* Тәҙрәбеҙ зөлфәрәмә гилеп ыуалды (урта). Зөлфәрәкән (ырғыҙ)

ЗӨМБӘЙ (ҡыҙыл) *и.* соңғол — *омут.* Сөңгөл (әй)

ЗӨҺӨЛДӨК (әй) *и.* этлек — *подлость.* Гел генә зөһөлдөк уйҙай

ЗУМТИК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* киң балитәк — *широкая оборка*

ЗУР (мейәс) *р., h.* күп — *много.* Иген зур шул хәҙер

ЗУРИНӘЙ, ЗУРНӘЙ, ЗУРӘҢКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Өләсәй — *бабушка.* 2. (кариҙел) Әсәйҙең әсәһе — *бабушка со стороны матери.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Атайҙың еңгәләренә өндәшеү һүҙе — *слово обращения к супругам старших братьев отца*

ЗУРӘБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ата-әсәнән өлкән ҡәрҙәш ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *слово обращения к женщине-родственнице старше родителей*

ЗУРӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Олатай — *дедушка.* 2. Атайҙың бер туған ағаларына өндәшеү һүҙе — *слово обращения к старшим братьям отца.* 3. Иренең бер туған ағаларына өндәшеү һүҙе — *слово-обращения к старшим братьям мужа*

ЗҮМГӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* түңгәк — *кочка*

ЗЫБАНЫЙ, ЗОБАНЫЙ (дим, кариҙел) *с.* 1. Уҫал — *злой.* 2. *и.* дошман — *враг*

ЗЫБАНЫЙ ҠУТАРЫУ (урта) *к.* пыр туҙҙырыу — *разнести в пух и в прах.* Зыбаный ҡутарып әрләп китә

ЗЫБАНЫЙСА (төньяҡ-көнбайыш) *р.* дошмандарса — *враждебно*

ЗЫВЫН (урта) *и.* май бешә торған көбө — *жбан*

ЗЫЙАНДАШ (урта) *и.* 1. Ен — *бес.* 2. (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ, әй) Быума — *припадок*

ЗЫЙАНДАШЛЫ (урта) *с.* енле — *бесноватый (психически ненормальный)*

ЗЫЙАН-ЗАУҠА (урта) *и.* 1. Бәлә-ҡаза — *несчастье, беда.* 2. Ҡаза — *урон*

ЗЫЙАН-ЗӘҮРӘТ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* бәләҡаза — *несчастье, беда.* Һис зыйан-зәүрәтһеҙ йөрөткән айғыр әле иһә, йылҡыларҙы тыңлата алмайынса, улар тирәһендә йарһып саба (эйек-һаҡмар)

ЗЫЙАСЫҘ (Курган өлкәһе, Сафакүл ауылы) *с.* ғәйепһеҙ — *безвинный.* Бер зыйасыҙ йебәрҙеләр баламды

ЗЫЙҘАТА ҪУҒЫП (ҡыҙыл, мейәс) *р.* бик тиҙ — *очень быстро.* Зыйҙата ҫуғып сығып китте

ЗЫЙТ (һаҡмар) *р.* ҡаршы, тиҫкәре — *наперекор.* Ул зыйтына йөрөй, кеше ыңғайына бармай

ЗЫЙТЫМ (һаҡмар) *и.* бала суртан — *щуренок*

ЗЫЙЫРСЫҠ (гәйнә) *и.* сыйырсыҡ — *скворец*

ЗЫЙЫУ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* тиҙ генә китеп барыу — *уходить очень быстро.* Зыйыу (туҡ-соран)

ЗЫҠ КИЛЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* шаулашыу — *расшуметься*

ЗЫҠМА (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Зыҡма хәлдән тайдым

ЗЫҠ ТӨШӨҮ (ҡариҙел, урта урал) *ҡ.* зыҡ ҡубыу — *расшуметься.* Күмәкләшеп зыҡ төшкәннәр (ҡариҙел)

ЗЫҠЫ (арғаяш, дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Бәҫ — *иней.* 2. (арғаяш) Йоморо ҡар — *зернистый снег.* 3. (мейәс) *с.* һыҡы — *не скользкий, затрудняющий скольжение (о зимней дороге в очень морозные дни).* Зыҡы йул

ЗЫЛФАРАҺЫ ҠАЛМАУ (урта) *ҡ.* селпәрәмә килеү — *разбиться вдребезги*

ЗЫМБЫРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* земберләү — *чувствовать мурашки на теле.* Эй йырлай, бөкөл тәннәрендә иретеп, зымбырлатып йебәрә. Зымбырҙау (ҡыҙыл, урта, әй). Дән зымбырҙай ирәмән үләне ашаһың (ҡыҙыл)

ЗЫМЗЫЙА, ЗЫБЗЫЙА (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Саҙиҡ ҡарттың улы һуғышта зымзыйа йуҡ булды (ырғыҙ)

ЗЫМЗЫЙА ИТЕҮ (дим) *ҡ.* әйберҙәрҙе быраҡтырып бөтөү — *разбрасывать вещи*

ЗЫҢҒА (мейәс) *и.* сыңға — *кольцо (с ушком).* Йеҙ зыңғалы муртай буған элек

ЗЫҢҒАЛАҠ (мейәс) *и.* ҡыңғырау сәскә — *колокольчик*

ЗЫҢҒЫР (мейәс) *и.* сыңғырлаҡ — *звонок*

ЗЫҢҒЫРАУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* зыңлау — *звенеть, лязгать (о металле).* Ҡумыҙ тауышы зыңғырап тора

ЗЫҢҠЫЙ: ЗЫҢҠЫЙ КИЛЕП БӘРЕЛЕҮ (урта) *ҡ.* баш менән шаңҡығанса бәрелеү — *оглушительно удариться головой.* Башы туң йергә зыңҡый килеп бәрелгәс, аның йөрәк-бауырҙары өҙөлөп киткәндәй булды. Зыңҡ итеү, зыңҡ итеп ҡалыу, зыңҡылдау (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш, урта). Башыма һайғау төшкәйне, зыңҡ итеп ҡалды (ҡыҙыл)

ЗЫҢҠЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* зыңлау — *звенеть (о шпорах).* Ҡыҫҡа һәм аңлайышлы командалар ишетелде. Йаҡында ғына шпорҙар зыңҡылданы

ЗЫҢҠЫТА: ЗЫҢҠЫТА, ЗӘҢКЕТӘ ҺУҒЫУ (урта) *ҡ.* шаңҡытҡанса һуғыу — *оглушительно ударить;* зыңҡыта баҫыу *(ныҡ баҫыу)* — *наступать сильно, с шумом;* ◊ зыңҡытып тороу *(һәйбәт йәшәү)* — *жить хорошо.* Зыңҡытып торған әбей ул

ЗЫҢҠЫЛТЫҠ: ЗЫҢҠЫЛТЫҒЫН ОЙОТОУ (урта) *ҡ.* кәрәген биреү — *делать от души.* Буйтым ырғының, зыңҡылтығын ойоттоң

ЗЫҢҠЫТЫП (әй) *р.* ныҡ итеп — *крепко.* Батинҡандың бауын зыңҡытып бәйҙәп ҡуйғаһың да

ЗЫҢҠЫТЫУ (урта) *ҡ.* һиңкетеү — *трясти.* Башымды зыңҡытты ҡаҕ арбала

ЗЫҢҠЫРЛАУ (урта) *ҡ.* сыңғырлау — *звенеть (о бубенчиках)*

ЗЫР I (урта) *и.* һыр — *резьба (по дереву)*

ЗЫР II (дим) *и.* йыр — *песня*

ЗЫРҘАТА: ЗЫРҘАТА КЕШӘНӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* көслө тауыш сығарып кешнәү — *заржать, издавая сильный звук из груди (о лошади).* Аһау бейә зырҙата кешәнәб йәрҙе

ЗЫРЛЫ-ЗЫРЛЫ (дим, урта) *с.* һырлы-һырлы — *узорчатый*

ЗЫРТУПЫЙ (ырғыҙ) *с.* егәрле — *проворный*

ЗЫР: ЗЫР ТҮҢӘРӘК (ҡыҙыл, әй) *р.* тотош, әйләндереп — *сплошь, кругом.* Зыр түңәрәк тәңкә баһа торғайнылар (ҡыҙыл). Зыр горогом (ҡыҙыл, мейәс). Киртмәсте уҡа һалдыҡ йағанан зыр горогом уратып (мейәс)

ЗЫУ-ҒӘЛӘМӘТ КИЛЕҮ (урта) *ҡ.* бөтөрөлөп тороу — *вертеться волчком.* Мозафар, бәхетле йылмайып, әсәһенең зыу-ғәләмәт килеүенә ҡарап тора ине

ЗЫУҘАУ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* 1. Шаулау — *шуметь.* Зыуҙамағыҙ әле, һүҙ алыштырмайһығыҙ (мейәс). Зыулау (дим, урта). 2. (ҡыҙыл, мейәс, әй) Асыуланыу — *сердиться.* Көйөп зыуҙап китәм эштәре алға бармағанҕа (мейәс)

ЗЫУЛАТЫП (урта, һаҡмар) *р.* кәрәген биреп — *как следует.* Зыулатып туй үткәрҙек

ЗЫУ ТӨШӨҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* шаулау — *шуметь*

ЗЫУЫЛДЫҠ (һаҡмар) *и.* шау-шыу — *шум-гам*

ЗӘБ-ЗӘБ (ҡыҙыл, урта) *ы.* быҙау саҡырыу ымлығы — *междометие зова теленка.* Зәп-зәп (мейәс). Зәп-зәп-зәү (дим, ҡыҙыл, мейәс)

ЗӘҒИФ (дим) *р.* ярлы — *бедно.* Ағас йағы зәғиф беҙҙә

ЗӘҒИФ-ЗӘҢКЕЙ (һаҡмар) *с.* зәғиф-маҙар — *искалеченный.* Балам әлдә теүәл, зәғиф-зәңкей булмаған

ЗӘҒИФТӘЛЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* зәғифләнеү — *калечиться*

ЗӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәй — *лето.* Сезне зәй буйы көттөк. Жәй (урта урал)

ЗӘЙНӘПЕЧИН, ЗӘҢНӘПЕЧИН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* умырзая — *горицвет.* Зәйнәпечин чыҡкас терелермен әле (гәйнә)

ЗӘЙРӘ: ЗӘЙРӘ КИТЕҮ (әй) *ҡ.* бик ныҡ ҡурҡыу — *бояться сильно.* Бөтөн зәйрәм гитте

ЗӘЙХАР (урта урал) *и.* ялағай — *зарница*

ЗӘЛ I (ҡыҙыл) *р.* йәл — *жаль*

ЗӘЛ II (әй) *и.* һөҙөмтә — *результат.* Шул һыуыҡтарҙың зәле төшөп утырам инде айаҡһыҙ

ЗӘЛЕШ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ЗӘЛПӘК (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ялпаҡ — *плоский*

ЗӘЛӘТЕР (урта) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ЗӘЛӘТӘПЕЧИН (гәйнә) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ЗӘМ (ҡыҙыл) *и.* 1. Сәм — *самолюбие.* 2. (һаҡмар) Намыҫ — *честь.* Кешенең зәменә тейергә бик шәпһең

ЗӘМБӘЛӘ (мейәс) *и.* 1. *Ревматизм.* 2. Зәңге — *цинга.* Зәңгәлә (ҡыҙыл, мейәс)

ЗӘМБӨРӘ, ЗӘМБӘЙ (мейәс) *и.* тирәс — *обечайка (у сита и т.д.)*

ЗӘМЗӘМ ЙАМҒЫРЫ (мейәс) *и.* ләйсән ямғыры — *первый весенний дождь*

ЗӘМЗӘМ РӘНЙЕҮЕ (урта) *и.* зәңге — *цинга*

ЗӘМЗӘ I (әй) *и.* сәрҙә — *сныть*

ЗӘМЗӘ II (эйек-һаҡмар) *и.* биҙәк — *узор.* Зәмзәле ситек

ЗӘМӘНӘ (гәйнә) *и.* заман — *время.* Безнең зәмәнәдә уҡыу былмады. ◊ Зәмәнә ҡубыу (төньяҡ-көнбайыш) шаулашыу — *расшуметься.* Замана ҡубыу (урта урал)

ЗӘҢГӘЛӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *и.* зәңге — *цинга.* Зәңгәрә (арғаяш)

ЗӘҢГӘР: ЗӘҢГӘР БАШМАҠ (арғаяш) *и.* йәш ярымлыҡ башмаҡ — *полуторогодовалая телка*

ЗӘҢГӘР БУҒЫ (ҡыҙыл) *и.* металл ҡалдығы — *отходы руды*

ЗӘҢГӘРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* миҙгелһеҙ бәрәсләү — *окотиться не по сезону (об овцах, козах и т.д.)*

ЗӘҢГӘСӘЙ (һаҡмар) *и.* еңгәсәй — *солдатик*

ЗӘҢКЕ (мейәс, урта) *и.* 1. Зәңге — *цинга.* 2. (мейәс) Ревматизм

ЗӘҢКЕЙ I (ҡариҙел, урта) *с.* күтәрелеп сығып торған — *выпирающий.* Зәңкей башлы ҡорт (ҡариҙел). Зәңкей эйәк (урта). Зәңке-зәңке-зәңке йылан, зәңкей башты ҡара йылан (әй) *(Йылан арбау һамағынан)*

ЗӘҢКЕЙ II (эйек-һаҡмар) *с.* аҫтыртын уҫал — *зловредный*

ЗӘҢКЕҮ (урта, әй) *ҡ.* өшөүҙән әрнеп һыҙлау — *почувствовать жгучую боль от холода.* Ҡулым зәңкеп китте

ЗӘҢКӘЛТӘЙ (мейәс) *и.* сатлама һыуыҡ — *трескучий мороз*

ЗӘҢКӘРҘӘҮ (урта) *и.* тимер купоросы — *железный купорос*

ЗӘҢНӘ (урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Тән һыҙлап ауырыу — *ревматизм.* 2. Зәңгене дауалауға ҡулланыла торған үлән — *лекарственная трава от цинги.* 3. (дим, әй) Зәңге — *цинга*

ЗӘҢНӘ ҮЛӘНЕ (дим, ҡариҙел) *и.* сәрҙә — *сныть*

ЗӘР I (һаҡмар) *и.* 1. Йөк — *обуза.* Бер зәр булып йатаһың, ҡартайғас. 2. Бәлә — *беда.* Башыңа зәр төшмәгән шул әле

ЗӘР II (ҡыҙыл) *и.* елбәҙәк — *блестки*

ЗӘРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* елбәҙәк менән биҙәп сигеү — *вышить, украшая блестками*

ЗӘР, ЗӘӘР (төньяҡ-көнбайыш) *с.* зәһәр — *замечательный.* Бигерәк зәр эйе печәнегез (гәйнә)

ЗӘРӘ (көнсығыш диалект, урта) *р.* 1. Бик — *очень.* Зәрә шайарыбөрөмә, ойат булыр (урта). 2. (урта) Һәр ваҡыт — *постоянно.* Зәрә арба белән йөрөмәгәс... Ҙәрә, ҙәрә лә (дим)

ЗӘРӘТӘ (гәйнә) *и.* сәрҙә — *сныть*

ЗӘРӘХӘТ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* йәрәхәт — *рана*

ЗӘРРӘ (әй) *и.* ваҡ мәрйен — *мелкий коралл*

ЗӘРРӘ: ЗӘРРӘ ҠӘҘӘРЕ (һаҡмар) *р.* әҙ генә — *чуточку.* Зәррә ҡәҙәре лә йарҙамың теймәй бит һинең. Зәррә тиклем (туҡ-соран). Һеҙ эҙләгән кешенән зәррә тиклем дә айырылмай, ҡарағыҙ

ЗӘРТ ИТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* йөҙәтеү — *докучать.* Ниғмәтйән былтыр ҙа зәрт итте, өс бәпкәне үтерҙе

ЗӘҮ-ЗӘҮ-ЗӘҮ (эйек-һаҡмар) *ы.* быҙау саҡырыу ымлығы — *междометие зова теленка*

ЗӘҮЕК (гәйнә) *р.* яҡшы — *хорошо*

ЗӘҮКӘЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* быҙау саҡырыу — *звать теленка*

ЗӘҮЕР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* дәүер — *период*

ЗӘҮРЕ (һаҡмар) *и.* ара — *род*

ЗӘҮӘ (һаҡмар) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ЗӘХМӘТ (һаҡмар) *и.* яра — *рана.* Уң айағында тимерҙән зәхмәте бар ине

ЗӘҺЕҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *р.* 1. Бик шәп — *прекрасно.* Зәһеү килеп сыҡты был эш (һаҡмар) 2. (туҡ-соран) *с.* сыбар — *пестрый.* Зәһеү күлмәк кейгән

ЗӘҺӘР (дим, ҡыҙыл, урта, әй) *р.* 1. Бик шәп — *прекрасно.* Ҡыҙын зәһәр итеп кейендергән Сафа (урта). Элек беҙнең йул зәһәрейе ул (дим). 2. (урта, урта урал, һаҡмар) *с.* үткер — *бойкий.* Зәһәр кеше бирешәме ней инде, йетмәгән йере, төртөлмәгән төйәге йуҡ (урта урал). Зәһәр генә әбей ине ул (урта). 3. (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *к.* бик — *очень.* Зәһәр матур йөрөп йатайе (гәйнә). 4. (урта урал) *с.* дан — *замечательный.* Зәһәр кеше ул Сабир

И

ИБЕЛЕСЛӘНЕҮ (эйек) *ҡ.* ялағайланыу — *подхалимничать, лицемерить*

ИБЕТ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта) *к.* эйе бит — *да ведь.* Һәйбәт кешеләр була икән, ибет, әсәй (урта). Ибит (дим, ҡариҙел, урта, һаҡмар). Туйлыҡҡа бер туса һыйыр бирҙек ибит (һаҡмар)

ИБӘ: ИБӘ ҠЫЛЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* хәйер биреү — *дать милостыню, подаяние*

ИБӘС I (урта) *и.* сабата ҡалыбының һабы — *выступ задника колодки лаптей в форме ручки*

ИБӘС II (урта) *и.* 1. Иҫке-моҫҡо — *ветошь.* 2. Ашамлыҡ ҡалдығы — *объедки*

ИБӘТ: ИБӘТКӘ КИЛЕҮ (әй) *ҡ.* ипләнеү — *исправляться (о поведении).* Лапҡытып туҡмайым, шунан ибәткә килә әҙерәк

ИБӘТӘЙҺЕҘ (ырғыҙ) *р.* 1. Шыҡһыҙ — *невзрачно.* Ауылдағы өйләр ҙә ибәтәйһеҙ булып ҡалған, урам бупбуш. 2. (әй) Бик — *очень.* Ибәтәйһеҙ күп

ИГЕ I (төньяҡ-көнбайыш) *һ.* ике — *два.* Иге генә балам булды (ҡариҙел)

ИГЕ II (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *р.* 1. Ярай — *пойдет.* Йуҡта иге инде (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл) Яҡшы — *лучше.* Өйрәнгән ҡатын өйрәнмәгән ирҙән игерәк була тейҙәр

ИГЕЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* икеләнеү — *сомневаться*

ИГЕН (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Баҫыу — *нива.* Картуф сасмағабыҙ, игенен кисә генә һөрҙөләр (мейәс). 2. (көнсығыш диалект) Ашлыҡ — *зерно*

ИГЕННЕК (һаҡмар) *и.* игенселек — *земледелие.* Башҡорт халҡы игеннек, маллыҡ белән көн иткән

ИГЕНСЕ (төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ көнсығыш, урта) *һ.* 1. Икенсе — *второй.* 2. *с.* башҡа, бүтән — *другой*

ИГЕНСЕЛ (көнсығыш диалект) *с.* ашлыҡ сәсеүсән — *хлебопашеский.* Алар игенсел булдылар (әй)

ИГЕНСЕЛЕКТӘН (мейәс) *һ.* икенсенән — *во-вторых*

ИГЕНСЕЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *ҡ.* үҙгәреү — *измениться.* Ана нисек үҫеп игенселәнеп киткән (урта)

ИГЕН ТӨБӨ (ҡыҙыл) *и.* ҡамыл — *стерня.* Игентөп (урта)

ИГЕН ТУРҒАЙЫ (арғаяш, мейәс) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

ИГЕН ТҮҘЕ (эйек) *и.* ҡамыл — *стерня*

ИГЕРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* иләү — *прясть.* Жеп игерләргә беләсеңме?

ИГЕРМАУ, ИҒЫРМАУ (ҡыҙыл) *и.* үңербау — *этн. завязка, тесемка (у воротника рубахи)*

ИГЕСЕ (гәйнә) *һ.* икеһе — *двое*

ИГЕҮ (гәйнә) *и.* игәү — *напильник.* Тутыҡҡан игеү табыбалдым

ИГЕ-ҺАҒА: ИГЕ-ҺАҒА БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* бәлиғ булыу — *стать совершеннолетним.* Хәҙер инде иге-һаға булдың. Үҙем иге-һаға буғас ҡына көн күрҙем

ИГӘЛӘШТЕРЕҮ (әй) *ҡ.* эйәләштереү — *приучать.* Балаларҙы игәләштергәс киләләр

ИГӘР (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ялҡау — *ленивый*

ИГӘРЕШЕҮ (ҡариҙел, урта урал, әй) *ҡ.* 1. Һүҙ көрәштереү — *спорить.* 2. Шаяртыу — *подшучивать.* 3. Талашыу — *ссориться.* 4. Үсекләшеү — *дразниться*

ИГӘТ (урта) *и.* эйәрсән — *пасынок, падчерица*

ИГӘҮҒОЙРОҠ (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта) *и.* ҡомаҡ — *крыса*

ИГӘҮҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* игәү — *точить*

ИГӘҮ ЙАМҒЫР (ҡыҙыл) *и.* быҫҡаҡ ямғыр — *накрапывающий дождь*

ИГӘШЕҮ (арғаяш, ҡариҙел, мейәс) *ҡ.* 1. Һүҙ көрәштереү — *спорить.* 2. (һаҡмар) Үсекләшеү — *дразниться.* 3. (һаҡмар) Ҡарышыу — *противиться (кому).* Мынауындай балларына тиклем игәшмә тип паралар (һаҡмар). 4. (әй) Теңкәгә тейеү — *докучать*

ИҒЫРМАУ (мейәс) *и.* үңербау — *этн. завязка, тесемка (у воротника рубахи)*

ИҒӘНӘТ I (эйек) *и.* ярҙам — *помощь.* Бер иғәнәт иткәндән ни буған инде

ИҒӘНӘТ II (урта) *с.* аҫтыртын, уҫал — *скрытный, зловредный.* Шу хәҙәре иғәнәт, шу хәҙәре боҙоҡ ине

ИҒӘНӘТЛЕ (һаҡмар, ырғыҙ) *с.* итәғәтле — *вежливый, обходительный.* Иғәнәтле кеше ул

ИҒӘНӘТҺЕҘ (һаҡмар) *с.* изгелекһеҙ — *неблагодарный.* Шул иғәнәтһеҙгә ышанаһыңмы инде?

ИҒӘНӘҺЕҘ (мейәс) *с.* мөхәббәтһеҙ — *несимпатичный*

ИДЕЛ, ИҘЕЛ, ИЗЕЛ (ырғыҙ) *и.* асыл — *суть.* Изелен аңларға тырыша бала. Һеҙҙең үпкәләшеүҙең изеле ни һуң?

ИҘА (дим, әй) *и.* ыҙа — *мучение.* Беҙ күргән иҙаны

ИҘАЛАНЫУ (әй) *ҡ.* ыҙаланыу — *мучиться.* Шул түмәрҙе йарам тип иҙаланыпөттөм

ИҘАЛАУ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *ҡ.* ыҙалау — *мучить.* Күп әҙәмне иҙалай инде (урта)

ИҘА СИГЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта, әй) *ҡ.* ыҙалау — *мучить*

ИҘГӘЛӘК (ҡыҙыл) *с.* 1. Илгәҙәк — *приветливый, ласковый.* 2. Тартыныусан — *застенчивый*

ИҘЕЛМӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Телбешмә — *ящур.* Иҙылма (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл) Тояҡ иҙелмәһе — *понарициӣ*

ИҘЕМ (урта) *и.* исем — *имя.* Кеше араһында иҙем һатып йөрөмә инте

ИҘЕМ ИТЕҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* исем ҡушыу — *дать имя*

ИҘЕРӘЙЕҮ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* асыуланыу — *сердиться.* Ниңә иҙерәйеп йөрөйһөң, нәмә килешмәне (ырғыҙ)

ИҘЕҮ (һаҡмар) *и.* ваҡ балитәк — *мелкая оборка*

ИҘЕҮ ҠАПТАМАҺЫ (ҡыҙыл, әй) *и.* иҙеү ҡапҡасы — *планка (рубашки)*

ИҘЕҮЛӘҮ (урта) *ҡ.* иҙеү һалыу — *пришить планку.* Күлмәкте иҙеүләп тектеләр. Иҙеүҙәү (мейәс)

ИҘЕҮСЕ, ИҘЕҮСӘ (дим) *и.* иҙеү — *нашивка из лент, тесьмы и монет вокруг прорези на груди женского платья*

ИҘЕҮСӘ (ырғыҙ, эйек) *и.* һаҡал — *женское нагрудное украшение из монет, кораллов и бисера*

ИҘ-МИҘ (арғаяш) *с.* аҡылға зәғиф — *ненормальный, слабоумный*

ИҘМӘ (эйек) *и.* зәңге — *цинга*

ИҘРӘТКЕС (урта) *с.* әлһерәткес — *утомительный.* Йәйге төн томра, иҙрәткес, шомло була

ИҘЫЛЫУ, ИЗЫЛЫУ (эйек) *ҡ.* 1. Иҙелеү — *преть (о ноге).* 2. (һаҡмар) Иҙелеү — *развариться.* Һалмаһы ла иҙылып бөткәндер инде

ИҘЫРАУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* иҙелеү, һытылыу — *помяться (о ягодах).* Йеләкте иҙырата баҫып бөткәннәр (урта)

ИҘЫУ, ИЗЫУ (һаҡмар) *ҡ.* иҙеү, тапау — *раздавить.* Иҙып пөттө өйрәк бәпкәләрен

ИҘӘНЖӘЙМӘ (гәйнә, урта урал) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик.* Иҙән йәймәсе (төньяҡ-көнбайыш)

ИҘӘН ҠЫРҒЫС (эйек-һаҡмар) *и.* ҙур бысаҡ — *косарь (нож)*

ИҘӘН ӨРҘӨГӨ (арғаяш) *и.* иҙән урҙаһы — *половая балка.* Иҙән өрлөгө (дим, эйек), иҙән урҙаһы (ҡыҙыл), иҙән үрҙеге (салйоғот)

ИҘӘН ТУЛАСЫ (дим) *и.* иҙән йыуғысы — *половая тряпка*

ИҘӘН ҺЫРҘАУ (урта урал) *ҡ.* иҙән буяу — *красить пол.* Иҙәнде үҙем һырҙаным

ИҘӘҮ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* бармаҡ йәки ҡул менән ымлап саҡырыу — *призывать, делая знаки пальцем или рукой.* Ағаһы аны бармаҡ иҙәп саҡырҙы: — Кил әле, йомошом бар (урта). — Һылыу, лафка ҡайҙа? Ҡыҙ ҡулын иҙәне: — Ана, тимер түбәле йорт (эйек-һаҡмар)

ИҘӘР (арғаяш) *с.* 1. Иҫәр — *глупый.* 2. *р.* бигерәк, үтә — *очень.* Иҙәр шәп

ИЖАУ (дим) *с.* иләк сүмес — *дуршлаг.* Ижәү (урта)

ИЖДИҪАТ ИТЕҮ (дим) *ҡ.* ҡайғыртыу — *заботиться.* Кешеләрнең иждиҫат итеүе лә кәрәк. Ижтиһат итеү (мейәс), иждиһат итеү (әй)

ИЖДИҺАТТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Күңел һалыу — *иметь расположение.* 2. (әй) Әҙерләү — *приготовить*

ИЖДИҺАТТЫ (арғаяш) *с.* 1. Күңел һалып эш итә торған — *работающий с душой.* 2. Тапҡыр, зирәк — *находчивый. 3. (әй)* Хәстәрлекле — *заботливый.* Иждиһатлы (дим, төньяҡ-көнбайыш). Минең атай иждиһатлы буған (дим). Издиһатлы (һаҡмар), иждиҫатлы (дим). 4. (төньяҡ-көнбайыш) Иғтибарлы — *внимательный*

ИЖДИҺАТТЫҠ (көнсығыш диалект) *и.* хәстәрлелек — *заботливость*

ИЖНЫУА ТӨБӨ, ИЖНЫУАЛЫҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* ҡамыл — *стерня.* Ижнауа төбө (арғаяш)

ИЖТИҺАТЛАМАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* хәстәрләмәү — *не позаботиться.* Тимер күпер салыуҙы ижтиһатламайсыҙ тиҙе

ИЖӘБ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* никахҡа ризалыҡ биреү — *благословить на брак*

ИЖӘБ УҠЫУ (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* никах уҡыу — *совершать религиозный обряд бракосочетания.* Уҡыу белгән бер олораҡ кеше ижәб уҡый (ҡыҙыл). Ижаб уҡыу (әй)

ИЗАЛАУ (мейәс) *ҡ.* ыҙалау — *мучить*

ИЗГЕЛЕКСЕ (арғаяш, салйоғот) *с.* изгелекле — *человечный, делающий добро*

ИЗҒЫЛАУ (эйек) *ҡ.* иҙгеләү — *помять*

ИЗДИҺАТҺЫҘ (һаҡмар) *с.* дәртһеҙ — *бездеятельный.* Ҡаһылай издиһатһыҙһың

ИҘЕК (дим, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Яҙыу — *письмо.* Изек таныманым (дим). 2. Ижек — *слог.* Изекләбуҡып бөткәйне (һаҡмар)

ИЗЕКЛӘП (дим) *р.* берәмләп, ентекләп *(һанау, һөйләү)* — *подробно (считать, рассказывать).* Изекләп сыға Хәләп бабай.

ИЗЕКӘЙ (ырғыҙ) *и.* әжекәй — *досуха вываренный творог, чуть приправленный маслом и сахарным песком*

ИҘЕМ I (ҡариҙел) *и.* исем — *имя.* Баланың иземе сыкты. Балаға изем ҡушмағаннар әле

ИЗЕМ II (мейәс, урта, эйек, әй) *и.* сәбәп — *причина.* Изем буһа, тора (мейәс). Аға изем генә буһын (урта)

ИҘЕМҺЕҘ I (урта) *с.* изгелекһеҙ — *неблагодарный*

ИЗЕМҺЕҘ II (урта) *с.* исемһеҙ — *без имени, безымянный*

ИЗЕН (һаҡмар) *и.* ризалыҡ — *разрешение.* Һинән кем изен һорап тора, алдым да киттем

ИЗЕРӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* иҙрәү — *раскиснуть, становиться вялым*

ИЗЕҮ (гәйнә) *ҡ.* туҡмау — *побить.* Күгәртеп изәләр. Атаң кебек издереп торма инәңне?

ИЗМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* картуф буҡтаһы — *картофельное пюре.* Килең инде, измә ҡуйам бит (ҡариҙел)

ИЗНИҒАМ (мейәс) *с.* тыңлаусан — *послушный*

ИЗРАТЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* иҙә баҫыу — *растоптать*

ИЗЫЛМА (эйек) *и.* телбешмә — *ящур*

ИЗЫРАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* иҙрәтеү — *расслабить, разморить*

ИЗЫРАУ (дим) *ҡ.* һыҙланыу — *ломота*

ИЗӘҒӘЛӘШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һүҙ көрәштереү — *препираться*

ИЗӘЛЕНДӘ (һаҡмар) *р.* ғүмеремдә лә, бер ҙә — *никогда.* Клубҡа мин изәлендә барған йуҡ. Изәлендә күрмәһәм дә ризамын

ИЗӘН (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* иҙән — *пол*

ИК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ек — *щель*

ИКАРА: УЛ ИКАРАЛА (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, эйек-һаҡмар, әй) *р.* тиҙ арала — *быстренько.* Ул икарала нимәштәйһең? (ҡыҙыл)

ИКЕ БАШТАН (эйек-һаҡмар) *р.* барыбер — *все равно.* Ике баштан йылы мында

ИКЕ ҒАЙТА (әй) *р.* ике тапҡыр — *дважды.* Ҡулымды ике ғайта һабынданым да

ИКЕ ҒАЙТЫУ (урта) *ҡ.* барып ҡайтыу — *сходить, съездить (за день).* Ике ғайтыуға бик йыраҡ

ИКЕ ҒУЛДЫ, ИКЕ ЙАҠТЫ (арғаяш, салйоғот) *с.* ҡулы тик тормаған — *нечистый на руку, вороватый*

ИКЕ ИҺТЕ (ҡыҙыл) *с.* ваҡыты-ваҡыты менән аҡылы томаланыусан — *временами помутившийся разумом (человек).* Икиҫле (ҡариҙел, эйек-һаҡмар)

ИКЕ ЙАҠЛАНЫУ (дим) *ҡ.* юхаланыу — *подхалимничать*

ИКЕ ЙАҠЛЫ ПӘКЕ (дим) *и.* юха — *подхалим*

ИКЕ ЙАНАШ (мейәс) *с.* ҡуш — *парный*

ИКЕ ЙАНАШ МЫЛТЫҠ (арғаяш) *и.* ҡушкөбәк — *двухстволка*

ИКЕ ЙАРЫШ (урта) *р.* ике тапҡыр — *два раза*

ИКЕҠОЙРОҠ (дим) *и.* саталыҡойроҡ — *уховертка*

ИКЕЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* иҫәрләнеү — *терять разум.* Икеләнеп сығып китеб үлгән ул ҡарсыҡ

ИКЕСЕЛЕККӘ (һаҡмар) *р.* икенсе тапҡырға — *вторично.* Икеселеккә килгәйне

ИКЕНСЕ УРТА БАРМАҠ (ҡыҙыл) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

ИКЕНТЕ КҮЛӘГӘСЕ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *с.* һонтор — *долговязый*

ИКМӘК I (дим) *и.* һитә — *перга, хлебина*

ИКМӘК II (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* иген — *зерно.* Быйыл икмәк уңды (төньяҡ-көнбайыш). Ике центнер икмәк алып ҡайтырға ҡуштылар (минзәлә)

ИКМӘК: ИКМӘК БАШЫ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* сүпрә — *закваска*

ИКМӘКЧЕЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* игенселек — *земледелие*

ИКЕ ТАУЫҠ, БЕР ӘТӘС (эйек) *и.* йәшенмәк уйыны — *игра в прятки*

ИКЕ ТЕҮӘЛ, БЕР ЙАЛАН (ҡыҙыл) *и.* киндер һуҡҡанда ике тешкә икешәр, өсөнсөгә бер еп үткәреп һуғыу — *способ ткаческого льна, при котором на два «зуба» одевается две нитки, на третий одна.* Ике төгәй, бер йалан (әй)

ИКМӘК-ТӨЙӨР (арғаяш) *и.* ҡоро аҙыҡ — *сухомятка*

ИКШЕҮ (мейәс) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать*

ИКШӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* иксәү — *лязгать (ножом, ножницами)*

ИКШӘШЕҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Бәхәсләшеү — *спорить, препираться.* 2. (урта урал) Үсекләшеү — *дразниться*

ИКӘРТӘ (дим) *и.* ишек алды — *двор.* Ҫыйырың икәртәҙә тора

ИКӘТӘ (һаҡмар) *и.* 1. Ике туған ҡусты — *двоюродный брат.* Икәтәнде эйәртеп әсәйләргә бар. 2. Ҡусты — *младший брат.* Энем, мыртыйым, икәтәм тейләр ҙә ғуйалар үҙенән кесеһен

ИКӘҮ-АРА (дим, туҡ-соран, урта) *р.* үҙ-ара — *между собой.* Икәү-ара һөйләшеп килештек (дим)

ИҠЛАУ (гәйнә, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* уҡлау — *скалка*

ИҠЫЛДАУ (эйек) *ҡ.* тотлоғоу — *заикаться.* Хәлил ағай иҡылдап һүҙгә ҡыҫылды

ИЛ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡорт иләүе — *пчелиная семья.* ◊ Ил айырыу *(ҡорт айырыу)* — *роиться*

ИЛ II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ауыл — *деревня.* Илгә барса, илгәзәк, үзенә барсаң — бик мәзәк (төньяҡ-көнбайыш). Бында ил халҡына үрәнгәнмен (ҡариҙел). 2. (гәйнә, эй) Халыҡ — *народ.* Йә, Хилаж ағай, һин нисек уйҙайһың? Мин ней, мин ил нисек итһә шулай инде (эй). Күчеп килгән ил түгел (гәйнә). 3. (арғаяш) Ырыу — *род*

ИЛАМҺЫРАУ (эйек) *ҡ.* йәшкәҙәү — *стать пасмурной (о погоде)*

ИЛАРА (ҡариҙел) *и.* ауыл араһы — *улица.* Иларағa сыҡһаң, шундай ләскет күбул

ИЛАУҠАЙ (мейәс) *и.* ваҡ балыҡ — *мелкая рыба*

ИЛАУЛАУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* зарланыу — *ныть.* Илаулап йата инде ҡайталмай. Уңа ла барып ҡараным илаулап (һаҡмар)

ИЛАУЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Иламһырап йөрөү — *плакаться.* 2. Йыш илау — *часто плакать*

ИЛАУЫРЫУ (урта) *и.* 1. Эндәт — *повальная болезнь.* 2. Киҙеү — *грипп*

ИЛАҺЫМ (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *и. һ.* — *вводное слово.* Илаһым, был бәләнән дә ҡотолор көн бар икән (эйек-һаҡмар). Илаһый (дим)

ИЛБАС (урта) *и.* йөрәк ауырыуынан ҡуллана торған дарыу үләне — *лекарственное растение, употребляемое от сердечных заболеваний*

ИЛБЕР, ИЛЕМ (мейәс) *с.* илгәҙәк — *приветливый, любезный*

ИЛБЕРСӘК (арғаяш) *и.* йәрбесәк — *мочка*

ИЛБИКӘ (дим) *и.* ауылсы — *женщина, любящая ходить по деревне.* Ил бурдайы (төньяҡ-көнбайыш), ил көсөгө (ҡариҙел)

ИЛБӘГӘЙ (мейәс) *с.* 1. Илгәҙәк — *приветливый, ласковый.* 2. Осоҡ, еңел — *непоседливый, легкомысленный.* 3. Әүрәү — *мякина (сенная)*

ИЛБӘҘӘК (эй) *с.* илгәҙәк — *приветливый, ласковый.* Ҡыҙыҡайы илбәҙәк кенә. Илбәк (ҡыҙыл, һаҡмар)

ИЛГИҘЕҮЕ (эйек) *и.* эндәт — *повальная болезнь.* Илкиҙеүе (дим), ил рәте (урта)

ИЛГИҪКӘН (арғаяш) *и.* илгиҙәр — *путешественник, скиталец*

ИЛГӘЙЕР (ҡыҙыл, урта, эйек) *с.* тәбәнәк — *низкорослый (о человеке)*

ИЛГӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь*

ИЛГӘСӘК АТ (арғаяш) *с.* бирек ат — *выносливый (о лошади).* Илгәсәк ат

ИЛЕБЕЙ I (урта) *и.* сабыртма — *сыпь (на теле)*

ИЛЕБЕЙ II (дим, туҡ-соран, урта) *т.* йәки — *или.* Илебей ул барып килһен (урта). Илебей Әлшәйҙән, илебей Бәләбәйҙән (дим)

ИЛЕРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* тилереү — *беситься.* Теге малай илегеп, йеннән дә гит

ИЛЕКТЕРЕҮ (мейәс) *ҡ.* һөйөү, иркәләү — *ласкать.* Балаһын илектереп утыра

ИЛЕМ (мейәс, салйоғот, урта урал) *с.* илгәҙәк — *приветливый, любезный*

ИЛЕҮ (гәйнә) *ҡ.* иләү — *просеивать (муку).* Он илеү

ИЛЕШЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать.* Жәйгелеккә мында илештеләр, теге ҡоҙағыйға илешмәйләр

ИЛЛАЛЛА (көнсығыш диалект, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* көскә, саҡ-саҡ — *кое-как.* Иллалла белән саҡ пөттөм эште (көнсығыш диалект)

ИЛЛЕ (ҡыҙыл, мейәс, урта, урта урал, эй) *и.* иле — *вершок.* Бер илле

ИЛЛӘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *т.* әммә, әммә ләкин — *но, но и, однако.* Иллә хат барыбер килмәне (эйек-һаҡмар)

ИЛ МӨСТӘНЕ (эйек) *и.* ауылсы — *человек, любящий ходить по деревне*

ИЛПӘК (арғаяш) *с.* сапсан, уйнаҡлап торған — *ретивый, живой (о коне)*

ИЛСЕ I (арғаяш) *и.* башҡоҙа — *главный сват*

ИЛСЕ II (дим) *и.* 1. Ауылсы — *человек, любящий ходить по деревне.* 2. (ҡыҙыл) Вәкил — *посол, посланник.* Аҡ сәс үлемдең илсеһе

ИЛТАБАН (мейәс) *с.* уҫал — *злой*

ИЛТЕР (гәйнә) *и.* бәрәс тиреһе — *мерлушка*

ИЛТЕР БҮРЕК (гәйнә) *и.* ҡолаҡһыҙ бүрек — *круглая шапка из мерлушки*

ИЛТИМАС (урта) *и.* ихтирам — *уважение*

ИЛТИМАСЛЫ (урта) *с.* ихтирамлы — *уважительный.* Әҙәмгә илтимаслы бул

ИЛТИҺАТ (эй) *и.* илтифат — *уважение, внимание*

ИЛӘ: ИЛӘ НАМАҘЫ (гәйнә) *и.* өйлә намаҙы — *намаз, который совершается перед обедом (в середине дня)*

ИЛӘГӨСТӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көрпә — *отруби, вывески*

ИЛӘК (урта) *и.* 1. Һөҙгөс — *дуршлаг.* 2. Һалмалғыс — *шумовка*

ИЛӘК ЙОНДОҘ, ИЛӘК ЙОНДОҘО (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эй) *и.* Өлкәр — *стожары.* Иләкйолдоҙ, Иләкйолдыз (урта урал, эй)

ИЛӘК ҠЫРЫ (дим) *и.* иләк тирәсе — *околыш (сита)*

ИЛӘК СӘМБӘРЕ (арғаяш, салйоғот) *и.* иләк тирәсе — *околыш (сита)*

ИЛӘКТЕ ҠАЛПАҠ (мейәс) *и.* битлек — *сетка (для предохранения лица от укусов пчел)*

ИЛӘКӘЙ (һаҡмар) *и.* еп иләгес — *прялка.* Хәҙер йепте иләкәйе лә бар, шәл бәйләкәйе лә бар

ИЛӘМСЕҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* йәмһеҙ — *некрасивый.* Иләмсеҙ генә бер кеше инде ул Закир

ИЛӘМТЕК, ИЛӘГ ӨСТӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көрпә — *отруби*

ИЛӘНГӘН ЙЕП (арғаяш, салйоғот) *и.* тегәр еп — *суровая нитка*

ИЛӘНДӘҮ (арғаяш) *ҡ.* баш-баштаҡланыу — *своевольничать*

ИЛӘП: ИЛӘП ЙАУЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ваҡ ямғырҙың һибәләп яуыуы — *моросить*

ИЛӘСӘ (гәйнә, мейәс) *и.* бейәләй — *варежки*

ИЛӘҪЛӘНЕҮ (мейәс, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ауырайыу, йоҡо баҫыу — *клонить ко сну.* 2. Илереү — *бредить во сне.* Иләҫләнеп уйанған һалдат, бер ней төшөнмәй утырҙы ла блиндаж ишегенә атлыҡты (туҡ-соран). 3. Елкенеү — *рваться, порываться.* Йөрәк иләҫләнә төштән кире (урта)

ИЛӘҪЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* ялт итеп ҡалыу — *сверкнуть*

ИЛӘҪТӘНЕҮ (эй) *ҡ.* тулҡынланыу — *волноваться (о человеке).* Ул иләҫтәнеп китте

ИЛӘТЛЕК (ҡыҙыл) *и.* һирәк ағаслы сағыл — *редколесный косогор*

ИЛӘҮ (мейәс) *с.* хыялый — *помешавшийся (человек).* Иләү кеше

ИЛӘҮЕРӘҮ (мейәс, урта) *ҡ.* саташыу — *бредить.* Иләүһерәү (эй). Йоҡтаб йатҡан йереңдән эле иләүһерәйһең эле (мейәс)

ИЛӘҮЕС (мейәс) *и.* һоҫҡо — *совок*

ИЛӘҮЛЕ (һаҡмар) *с.* сығынсы — *норовистый, упрямый (о лошади).* Иләүле ат

ИЛӘҮЛЕК (ырғыҙ) *и.* 1. Төлкө, һыуыр, йомрандарҙың өң яһап йәшәгән урыны — *скопление норок лис, сурков и сусликов.* Иләү (эйек-һаҡмар). 2. Ҡырмыҫҡа иләүе — *муравейник.* Бында ҡырмыҫҡа иләүлеге күп

ИЛӘШЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать.* Иләшә ул анда, кеше ҡулыннан хөкөмәт ҡулы лутшы (төньяҡ-көнбайыш). Иләшү (дим)

ИМА (кариҙел) *к.* эйеме — *ведь да.* Име (төньяҡ-көнбайыш)

ИМАҠ (эй) *с.* ахмаҡ — *глупый, бестолковый*

ИМАМ БАРМАҠ (эйек) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец.* Иман бармаҡ, имән бармаҡ (һаҡмар)

ИМБАШ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, эй) *и.* иңбаш, ҡулбаш — *плечо*

ИМГӘК I (мейәс) *и.* лепкә — *родничок (у ребенка).* Имкәк (урта)

ИМГӘК II (ҡыҙыл) *и.* ауырыу — *болезнь.* Үҙеңә-үҙең имгәк табаһың

ИМГӘСӘЙ (урта) *и.* еңгәсәй — *солдатик*

ИМЕҘЕҮ БАЛА (урта урал) *и.* имеүсе — *сосун (о ребенке).* Имеҙәк бала (арғаяш, салйоғот)

ИМЕҘӘК, ИМСӘК (арғаяш, салйоғот) *с.* 1. Имеүсе — *сосун (о ребенке).* Имсәк (ҡыҙыл, эй), имеҙек (урта). Имеҙек баламдың тамағы шеште. 2. (ҡыҙыл) Имеҙлек — *соски*

ИМЕЙ (гәйнә, урта, эй) *и.* имсәк — *грудь (женская)*

ИМЕЙ БАЛА (минзәлә) *и.* имсәк бала — *грудной ребенок.* Имей баласы ҙа барейе. Имесәк (урта). Быныһы бәләкәй, имесәк, 28 көнлөк

ИМЕЙ МАЙЫ (дим) *и.* йоғаныс — *смазка для сосков коров (перед дойкой)*

ИМЕК (гәйнә) *и.* имсәк — *грудь (женская).* Имеккә оронма

ИМЕН-АМАН (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, эй) *р.* иҫән-һау — *жив-здоров*

ИМЕРӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йомшарыу — *смягчение (о человеке)*

ИМ-ЖОМ (гәйнә, дим, урта) *и.* им-том — *заговор, заклинание (болезни).* Сарананы имгә-жомға ғына тоталар (гәйнә). Им-жом иттек (дим)

ИМИН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* имен — *целый; цел и невредим*

ИМКӘК (урта) *и.* лепкә — *родничок (у ребенка)*

ИМКӘКЛӘҮ (урта) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ИМКӘМДӘҮ (арғаяш, салйоғот, эй) *ҡ.* иркенләү — *чувствовать себя свободным.* Бер көн имкәмдәп килеп утыр, балаларың өйҙә саҡта (арғаяш). Имкәмдәп тереп бесән эштәйһең тей (эй). Имкәмнәү (минзәлә)

ИМКӘМНЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иркенлек — *раздолье.* Имкәмдек (урта урал), имкәмлек (эй). Ҡайҙа имкәмлек!

ИМКӘНЕҮ (урта) *ҡ.* имгәнеү — *искалечиться*

ИМНӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* емләү, шимләү — *засахарить бражку, кислушку*

ИМСЕ МАЛ (арғаяш) *и.* инсе мал — *подаренный, завещанный скот*

ИМСӘК (ҡыҙыл, эй) *и.* имсәк бала — *грудной ребенок.* Ырауҙа атаһынан имсәк кенә ҡалды (эй). Ул саҡта ҡыҙым имсәк кенә ине (ҡыҙыл). Имсәк теш (арғаяш, ҡыҙыл, салйоғот, эй) *и.* һөт теше — *молочные зубы*

ИМСӘКТӘШ (көнсығыш диалект) *с.* бер туған — *родной.* Имсәкләш (урта, һаҡмар)

ИМЬЕҘ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный (о ребенке).* Имһеҙләр, кейенмәй аптыраталар (туҡ-соран)

ИМЬЕҘЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* тынысһыҙлау, маҙаға тейеү — *беспокоить, тревожить.* Кешене имһеҙләп йөрөмә инде

ИМШӘҮ (урта) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

ИМӘН АЛМАҺЫ (урта) *и.* имән сәтләүеге — *желудь.* Имән бороҫо (дим)

ИМӘН БАРМАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец.* Имән бармаҡ (арғаяш, минзәлә)

ИМӘНЕС (төньяҡ-көнбайыш, эй) *к.* бик — *очень.* Имәнес сүләшмәгә хәтәр (төньяҡ-көнбайыш). Быйыл аҡса бөткәйе, имәнес ауырыраҡ (урта урал). Әйбәттәр имәнес (эй)

ИМӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *ҡ.* 1. Ҡыймау — *не осмелиться.* Алтыбыҙға алты атлас йурған, йатырға имәнеп торабыҙ (туҡ-соран). 2. Ерәнеү — *чувствовать отвращение.* Имәнәм мин йыландан (туҡ-соран)

ИМӘН ЙЕМЕШЕ (эй) *и.* имән сәтләүеге — *желудь*

ИМӘН ТУЙЫРАҺЫ (әй) *и.* имән сәтләүеге — *желудь*

ИМӘН ТЫҢҠАУЫҒЫ (урта, һаҡмар) *и.* имән сәтләүеге — *желудь*

ИМӘН ӘКӘЛӘҺЕ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* имән сәтләүеге — *желудь*

ИН I (ҡыҙыл) *и.* иңбаш — *плечо.* Ике инендә ике багуны бар

ИН II (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, ырғыҙ, әй) *и.* 1. Иң — *ширина.* Дауарҙың ине тар (һаҡмар). Бакуйының ине (мейәс). 2. Кейемгә индерелгән ҡыйыҡ — *клин на одежде.* Итәге өс индән тегелгән (ҡыҙыл). Күлмәгенең артҡы ине (һаҡмар)

ИН III (дим, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* инәү, билдә — *метка, клеймо (на животных)*

ИН IV (туҡ-соран, һаҡмар) *к.* иң — *самый, в высшей степени.* Иң йаҡшы. Ин матуры минеке (һаҡмар)

ИНАБАТА (туҡ-соран) *и.* инабат — *доверие, надежда.* Булыр, ҡарт кешенең инабатаһы бармы әй

ИНАНЫШТЫ (арғаяш) *с.* ышанычлы — *благонадежный*

ИНГЕЖ, ИНГЕРЕШ (әй) *и.* иңкеш — *шмель.* Ингеш (дим)

ИНГЕРБАУ, ИҢЕРБАУ (ҡыҙыл) *и.* үңербау — *завязка, тесемка (у воротника рубахи).* Әүәле ҡыҙҙар туйға ингербауҙар әҙерҙәр ине

ИНГӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* имгәнеү — *калечиться*

ИНДЕ (урта) *р.* бик, хатта — *очень, слишком.* Инде матур

ИНДЕРЕМ (мейәс) *и.* иң — *ширина (материи)*

ИНДИГЕҮ (кариҙел) *ҡ.* интегеү — *мучиться*

ИНДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Киң алдырып сабыу — *широкоохватная косьба.* 2. Иңләү — *охватывать во всю ширину.* Йылым йылғаны индәп килә. Иңдәү (әй)

ИНЕЙ (мейәс) *и.* әсәйгә өндәшеү һүҙе — *слово-обращение к матери.* Иней, йоҡом гилә

ИНЕС (арғаяш) *и.* ҡушъяулыҡтың ситенә уҡалап тегелгән нәҙек ҡайма — *вышитый позументами кайма национального платка (кушъяулыка)*

ИНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бешеләнеү, ултырыу — *укоротиться, стать плотным (об одежде, материале после стирки).* Ойоҡто көҙгә йөндән бәйҙәһәң инеп китә

ИНЕШКӘК (арғаяш) *с.* борош — *закрученный.* Инешкәкте ағас

ИНЕШ-СЫҒЫШ (һаҡмар) *и.* ҡатнашлыҡ итеү — *соучастие.* Инешем дә йуҡ минең бында, сығышым да

ИНЖЕНӘЙӘТ (дим) *и.* енәйәт — *преступление.* Микулайға инженәйәт күрҫәтеп Төркейәгә ҡасҡан кеше булған ул

ИНЖИҪӘҘӘП (дим) *и.* ынйы һиҙәп — *жемчужная пуговица*

ИН ЙАПРЫЙ (һаҡмар) *с.* екһеҙ — *сплошной*

ИННЕ (гәйнә) *р.* инде — *уже.* Сәлхә әбей белә инне, белсә әмә? Үксез үчкәч михнәтне күрдең инне

ИННЕК (дим, кариҙел) *и.* индек ҡапҡа — *ворота из нескольких снимающихся жердей*

ИНСЕТЕЛӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* баланың ҡолаҡ арты сейләнеүе — *опрелость за ухом у ребенка.* Ҡыҙым инсетеләгән, анау һарығымды уға атап ҡолағына инәү һалдым да шуның ҡанын һөрттөм әле (ҡыҙыл)

ИНСӘ (һаҡмар) *и.* иңбаш — *плечо.* Шәүрә килен кейгән йеләненең ике инсәһе аның мунсаҡлы *(халыҡ йырынан)*

ИНТЕГЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* интегеү — *мучение.* Халыҡҡа интегеш булды алабота ашап, чөгөндөр

ИНТЕКЛӘҮ (дим) *ҡ.* интектереү — *мучить*

ИНТӘРГӘ, ИНТӘРГӘЙ (туҡ-соран) *и.* һарҡыу — *уклон.* Йул интәргә, түбәнгә китте

ИНЬАМ (дим) *и.* теләк — *желание*

ИНӘ: ИНӘ ГЕШЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* әсәй — *мать*

ИНӘ ГҮНӘГЕ (урта) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘ ГҮРПӘҺЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* кейәү тарафынан ҡәйнәһенә бүләк ителгән тун — *шуба, подаренная женихом свекрови*

ИНӘЙ (дим, мейәс, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, туҡ-соран, урта, урта урал, әй) *и.* 1. Әсәй — *мать.* Инәйем дә, атайым да ун икенсе йылғы (туҡ-соран). Инәйем бар саҡта барғайным мин (урта). Әнәй, әней, аный (гәйнә). 2. (дим, кариҙел, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, ырғыҙ) Ҡәйнә — *свекровь.* 3. (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) Әбей кешегә өндәшеү һүҙе — *обращение к женщинам старше своих родителей.* Ниңә инәйләр уңа ғәжәпләнәһегеҙ? (ырғыҙ). 4. (ҡыҙыл, һаҡмар) Инәй — *старшая сестра родителей*

ИНӘ ЙАПҠЫС (мейәс) *и.* инә ҡортто һаҡлай торған ҡап — *коробка для хранения пчеломатки*

ИНӘ ЙАТАҒЫ (мейәс) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘ ЙОРТО (арғаяш) *и.* төп йорт — *отчий дом*

ИНӘ КӨБӨҺӨ, ИНӘ КҮНӘГЕ (урта) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘКӘЙ (дим, мейәс, әй) *ы.* 1. Ҡурҡыу, аптырауҙы белдергән ымлыҡ — *междометие, выражающее испуг, удивление.* 2. *и.* әсәйгә иркәләп өндәшеү — *ласковое обращение к матери.* Фөлөр йаулыҡ, инәкәй, йабынмайым, инәкәй, йат кешенең санаһына утырмайым, инәкәй *(сеңләүҙән)* (әй). 3. (төньяҡ-көнбайыш) Әсәй — *мать.* 4. (урта урал) Өләсәй — *бабушка по матери.* 5. (минзәлә) Ҡәйнә — *свекровь.* 6. (урта) Кендек әбейе — *повитуха.* 7. (кариҙел, ҡыҙыл, әй) Тас инәһе — *весь, вся в мать*

ИНӘКӘЙЕМ-АТАҠАЙЫМ (төньяҡ-көнбайыш) *ы.* ҡурҡыу, аптырауҙы белдергән һүҙ — *слово, выражающее испуг, удивление*

ИНӘКӘС, ИНӘКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* тас инәһе — *весь, вся в мать*

ИНӘ ҠАБЫ (дим) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘ ҠАҘАНЫ (дим) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘЛЕ АУ (дим) *и.* өс ҡатлы ау — *сеть тройная*

ИНӘЛЕК I (урта) *и.* балаятҡы — *матка*

ИНӘЛЕК II (эйек-һаҡмар) *и.* инә ҡош-ҡорт — *самка (о птице)*

ИНӘЛЕП-ТАБЫНЫП: ИНӘЛЕП-ТАБЫНЫП ҺОРАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* инәлеп һорау — *умолять*

ИНӘЛЕ-СЫҒАЛЫ: ИҺЕ ИНӘЛЕ-СЫҒАЛЫ (мейәс) *с.* иҫәүән — *беспамятный, забывчивый.* Иҫе инәрҙе-сығарҙы (әй). Иҫе инәле-сығалы (һаҡмар). ◊ Йәне инәле-сығалы — *состояние агонии; агония*

ИНӘМ (арғаяш, мейәс, ҡыҙыл) *и.* морондоҡ инәй — *посаженая мать*

ИНӘНЕ ҠЫРҠЫУ, ИНӘНЕ ҠЫЙЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* бал ҡорттарының артыҡ инәһен үлтереү — *уничтожение пчелами лишних пчеломаток.* Инәне киҫеү (дим), инә өҙөү (урта)

ИНӘНӘН ТЫУМА (туҡ-соран, әй) *с.* сыр ялан-ғас — *совершенно голый*

ИНӘҢҒАНАН (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* иртәнге сәйҙән һуң булған ваҡыт — *время после утреннего чая.* Инәңғанан тороп Йылайыр гитте (эйек-һаҡмар)

ИНӘР, ИННӘР, ИНҢӘР (урта) *и.* Инийәр — *Инзер (название реки).* Инғәр, Инйәр (урта)

ИНӘРҘЕ-СЫҒАРҘЫ: ИНӘРҘЕ-СЫҒАРҘЫ АҠЫЛ (мейәс) *с.* аңра, тиле — *придурковатый, несообразительный.* Инәрле-сығарлы (дим)

ИНӘС (дим, ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *р.* тас инәһе, инәһенә оҡшаған — *весь, вся в мать*

ИНӘСЕК (урта) *и.* кендек инәһе — *повитуха.* Инәсе (мейәс)

ИНӘ СИТЛЕГЕ (ҡыҙыл) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘ ҪАУЫТЫ (дим) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘ ТАШТАУ (арғаяш) *ҡ.* бал ҡорттарының артыҡ инәһен үлтереүе — *уничтожение пчелами лишних пчеломаток*

ИНӘ ТИМЕРӘҮ (дим, урта) *и.* ҡоро тимерәү — *лишай (сухой)*

ИНӘТУН (арғаяш, дим, ҡыҙыл, мейәс, урта, ырғыҙ) *и.* 1. Кейәү тарафынан ҡәйнәһенә бүләк ителгән тун — *шуба, преподнесенная женихом свекрови.* 2. Кейәү тарафынан ҡәйнәһенә бирелгән тире йәки тауар — *материя или шкура, преподнесенные женихом свекрови*

ИНӘ ҺАУЫТЫ (урта) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

ИНӘЧКӘ (гәйнә) *и.* инә — *самка (о мелкой скотине, собаках, кошках).* Инәчкәме бесей бала

ИҢ (урта) *и.* 1. Иңбаш — *плечо.* Йул тоҡсайын иңенә аҫып китепара. 2. Тышҡы күренеш — *внешний вид*

ИҢГЕЛ (ҡыҙыл) *с.* иңкеү — *покатый, наклонный (о местности).* Иңгел йер

ИҢГЕЛЕК (гәйнә) *р.* иң элек — *сначала.* Иңгелек жиңгәсе элгәрегә чығып ҡыздан сурый

ИҢГЕРБАУ (ҡыҙыл) *и.* иңербау — *завязка, тесемка (у воротника рубахи)*

ИҢГЕШ (дим, урта, һаҡмар, әй) *и.* иңкеш — *шмель.* Иңгеж (әй)

ИҢГЕРЕШ (ҡариҙел) *и.* иңкеш — *шмель*

ИҢГӘК (ҡыҙыл) *и.* имгәк — *обуза*

ИҢГӘКТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ИҢГӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* имгәнеү — *искалечиться.* Күп күтәрмә утынды, иңгәнеп ҡуйырһың

ИҢГӘРӘК (дим) *р.* иң элек, тәүҙә — *сначала*

ИҢГӘСӘЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* еңгәсәй — *солдатик*

ИҢҒАЙ (туҡ-соран) *р.* ыңғай — *попутно.* Шул иңғайҙан китте

ИҢЛЕ (ҡыҙыл) *р.* иңле — *широкий (о материи)*

ИҢЕНСЕ (мейәс, урта урал, әй) *р.* икенсе — *второй.* Иңенсе уахытта килерһең (мейәс)

ИҢЕРҺЕҮ (ҡыҙыл) *и.* ябыҡ иттән килгән һыу тәме — *вкус нежирного мяса*

ИҢЕС (дим, мейәс, урта) *и.* инес — *подоплека (у рубахи).* Иңеч (гәйнә, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш)

ИҢЕСЕ (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, әй) *с.* икенсе — *другой.* Иңенсе геше менән бутаған шу (әй). Башҡортлар бөтөнләй иңесе (төньяҡ-көнбайыш). Иңесе геше булып сыҡты ла был (әй). Тышы әҙрәс, эче иңесе (төньяҡ-көнбайыш). Иңече (төньяҡ-көнбайыш), иңсе (арғаяш). Иңсе ире дан булды

ИҢЕШ (гәйнә) *с.* иңкеү — *наклонный, покатый (о местности).* Иңеш тау

ИҢЕШЕҮ (салйоғот) *ҡ.* ултырыу — *сесть, укоротиться (об одежде, материале после стирки)*

ИҢКЕЗЕҮ (гәйнә) *ҡ.* индереү — *ввести.* Иңкезеп ташлады

ИҢКЕЛДӘҮ (туҡ-соран) *ҡ.* 1. Ҡайғыртыу — *заботиться.* 2. Иркәләү — *ласкать*

ИҢКЕНСЕ, ИҢКЕСЕ (мейәс, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *һ.* 1. Икенсе — *второй.* Иңкенселәй сәй ҡайнаттым (ырғыҙ). Иңкесе ҡабат килә инде ул (ырғыҙ). 2. *с.* башҡа, бүтән — *другой*

ИҢКЕШ (арғаяш, гәйнә, ҡариҙел, мейәс, урта, урта урал, ырғыҙ, әй) *с.* иңкеү — *наклонный.* Иңкес (урта), иңкеү (дим), иңкереш (ҡариҙел), иңеш (гәйнә)

ИҢКӘЛЕҮ (урта урал) *ҡ.* 1. Йонсоу — *известись.* Улар менән иңкәлеүҙе һөйҙәп тораһы ла йуҡ. 2. (ырғыҙ) Инәлеү — *умолять.* Һинән башҡа кемгә барып иңкәләйем. 3. (әй) Ҡайғырыу — *переживать*

ИҢНЕК (урта, эйек-һаҡмар) *и.* индек ҡапҡа — *ворота из нескольких снимающихся жердей.* Иңнекте йабып йөрө (урта). Иңнекте бикләп ҡуймайбыҙ ҙа ишек алдына мал инә лә китә (эйек-һаҡмар)

ИҢСӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек) *и.* яурын — *заплечье.* Иңсәһенә шәл һалып сығып ултырған ҡапҡа төбөнә (эйек)

ИҢТӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* иң алда, тәүҙә — *сначала, сперва*

ИҢҺӘЛЕК (мейәс) *и.* яурынға һала торған ҡатынҡыҙҙар шарфы — *женский шарф, предназначенный для ношения на заплечье*

ИҢӘК (гәйнә) *и.* 1. Урт — *нижняя часть щеки.* Иңәкләр тешебетте. Иңәк керебетте. 2. Ҡаты аңҡау — *твердое нёбо.* 3. Эйәк — *подбородок*

ИПАЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Ойпалау — *мять.* 2. (урта урал) Туҡмау — *колотить*

ИПАПА, ИПАПАЙ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ИПЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* икмәк — *хлеб.* Ипей бар, теш йуҡ (төньяҡ-көнбайыш). Ипәй (ҡариҙел), ипәкәй (минзәлә). Арыш ипәкәйе булған икән

ИПЕЙ ҠОНДОҘО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ИПКЕН (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *с.* тонсоу — *спертый (о воздухе).* Өйөгөҙҙөң ипкене тышҡа бәреп тора (эйек-һаҡмар)

ИПКЕНЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* килешеп тороу — *подходить.* Эшкә ҡулы ипкенеп тора (мейәс). Тәғзимә уңҡан бисә, һәр нәмәгә ҡулы ипкенә (урта). Йоҡоһо йоҡо булманы, эшләгән эше лә ипкенмәне, барыһы ла ҡулынан төштө (урта)

ИПЛӘШЕҮ (дим) *ҡ.* килешеү — *сговориться.* Ҡыҙына ипләшеп ҡайттыҡ

ИПМӘК (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* икмәк — *хлеб.* Ипмәк бешерер гәрәк, утын эвинәйем (ҡыҙыл)

ИПМӘКЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* кәлләнеү — *слеживаться, засохнуть слоями.* Бесән оҙаҡ йатһа, ипмәкләнеп бәҫәрә

ИП-САБ ИТЕҮ (урта урал) *ҡ.* рәтләнеү, юлға һалыныу — *наладиться (о жизни).* Ип-һап итеү (әй)

ИПТЕ (әй) *с.* уңайлы, яйлы — *удобный.* Иптәштәр, беҙ ипте йерҙә

ИПТЕГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *б.* ҡәҙәрле, самаһы — *около.* Бер пот иптеге былса йарарыйы (төньяҡ-көнбайыш)

ИПТӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Йүнәтеү — *наладить.* 2. Һипләү — *подновить (дом)*

ИПТӘШ ГЕЙӘҮЕ (урта) *и.* кейәү үнәре — *шафер*

ИПТӘШЕ (урта) *и.* һыңары, ише — *один из пары; один из парных предметов.* Башатайҙың иптәше тартмалалыр, эҙләп китер

ИПТӘШЕҮ (мейәс) *ҡ.* йүнәтешеү — *налаживать (взаимно)*

ИПТӘШЛӘП (һаҡмар) *р.* ҡушлап — *вместе, парами.* Әле генә бит ул иптәшләп йөрөйләр

ИПТӘШЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* танышыу — *знакомиться*

ИПКӘ-ҺАПҠА ҺАЛЫНЫУ (эйек) *ҡ.* рәтләнеү — *наладиться (о жизни).* Донйа бер аҙ ипкә-һапҡа һалынғайны, йәнә һуғыш сыҡты ла гитте

ИРАУАННАНЫУ (урта) *ҡ.* иркенләү, рәхәтләнеү — *блаженствовать.* Бисәләр мында ҡунаҡ булып, ирауаннанып тик йөрөйләр. Ирауаннау, ирәүәннәү (урта)

ИРБАЛДЫҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйнеш — *младший деверь*

ИРГАСЫУ (мейәс) *ҡ.* күңел асыу — *забавляться.* Иргасыуға биҙа шәп

ИРГӘИ (урта) *р.* иркен — *привольно.* Һеҙҙә бигерәк ирген икән дә

ИРГӘҘӘК (эйек) *с.* илгәҙәк — *приветливый, ласковый.* Кешегә иргәҙәк

ИРГӘ ГИТЕҮ (дим) *ҡ.* кейәүгә сығыу — *выходить замуж*

ИРГӘНӘК (ҡыҙыл) *с.* тәбәнәк буйлы — *низкорослый (о человеке)*

ИРҒАҘАҠ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* иргә оҡшаш ҡатын-ҡыҙ — *мужеподобная женщина*

ИРҒОРҪАҠ (эйек, әй) *с.* түлһеҙ — *бесплодная (женщина)*

ИРҒӘЛӘШЕҮ (эйек) *ҡ.* талашыу — *ссориться*

ИРҘАУАЙ I (урта урал, әй) *и.* 1. Иргә оҡшаш ҡатын-ҡыҙ — *мужеподобная женщина.* 2. (әй) *с.* ҡыйыу — *смелый, боевой*

ИРҘАУАЙ II (урта) *р.* тырышып — *старательно.* Ирҙауай эшләй ул

ИРҘӘН (арғаяш) *и.* ирлән — *хомяк.* Баҡсабыҙға ирҙән ойалаған

9879 CYC2=930

ИРҘӘҮ (арғаяш) *ҡ.* иләү — *прясть (шерсть)*

ИРҘӘҮКӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* иргә оҡшаш ҡатын-ҡыҙ — *мужеподобная женщина.* Ирҙәүкә ир булырға тырышыр, ирләр йанына сырышыр (төньяҡ-көнбайыш)

ИРЕГАШАУ (мейәс) *ҡ.* киндерҙең, етендең һыуҙа йомшарыуы — *вымачивание конопли, льна.* Киндер ирегашаһа һөйәйбеҙ

ИРЕГИТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* рөхсәт итеү — *разрешить.* Питыр Карпыч ирег итмәй тей

ИРЕК I (салйоғот) *и.* ерек — *ольха*

ИРЕК II (мейәс) *и.* тире эшкәртә торған әсетмә — *закваска для выделывания кожи*

ИРЕКЛӘҮ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Киреү — *натянуть (о шкуре).* 2. (урта, ырғыҙ) Тирене әсетергә һалыу — *квасить (о шкуре).* Иректәү (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс), ирекйеү (ҡыҙыл)

ИРЕКТЕ (арғаяш, ҡыҙыл) *с.* ныҡ ихтыярлы — *волевой.* Хәтәр иректе геше булып сыҡтың илли (арғаяш)

ИРЕК ТӨШӨҮ (арғаяш) *ҡ.* күңел күтәрелеү — *подняться (о настроении)*

ИРЕМ (гәйнә) *и.* соңғол — *омут*

ИРЕМТӘЛ (ҡыҙыл) *с.* иреүсән — *плавкий*

ИРЕМӘН (ҡыҙыл) *и.* ирәүән — *ревень.* Иремән барҙа ир үлмәй, андыҙ барҙа ат үлмәй *(мәҡәл)*

ИРЕНЕС (дим) *с.* ерәнес — *отвратительный, мерзкий.* Иренес ҡейәфәттә

ИРЕНЙАРҒЫС (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡырлы ҡурай — *порезник.* Ҡаҡыға оҡшаған, иренгә тидермәй генә ашайсың, тәмне, иренне ҡабарта (төньяҡ-көнбайыш). Ирен сабырҡсысы (дим)

ИРЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* күңел йомшарыу — *расчувствовать, смягчиться.* Ҡарттар күңеле ҡайтымһаҡ, бер-ике шәшке сәй эсерһәләр, ирейем дә гитәм (ҡыҙыл)

ИРЕШ БУЙЫ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, әй) *и.* буйлыҡ — *основа (на домашнем ткачестве)*

ИРЕШЕНЕҮ (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *ҡ.* 1. Ирешеү — *ругаться.* Бер бала-сағаға ирешенмәнем (әй). Ирешенеп киткән ике ҡыҙ (мейәс). Кеше белән ирешенмәгеҙ (урта урал). 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) Үсекләшеү — *дразниться.* Ирешенгәнен белгәннәр (гәйнә). 3. (ҡариҙел) Шаярыу — *озорничать*

ИРЕШЕҮ (урта урал) *ҡ.* 1. Тейеү — *трогать, прикасаться.* Шөкөргә ирешмәң тигәннәр, ауылны күсерергә тип әйткәс. 2. (арғаяш) Аңлау — *понять.* Ирешмәйем һөйҙәгәненде. 3. (һаҡмар) Ҡарышыу — *противиться*

ИРЕШ-ТЫРЫШ (мейәс) *и.* талаш — *ссора, раздор.* Иреш-тырыш китһә, боларың бит ул

ИРЕШЕП-ТЫРЫШЫП (урта) *р.* ыҙғышып — *споря*

ИР-ҘАТЛЫ (дим) *с.* ирле — *имеющая мужа.* Ирзатлыға донйа гөтөүе әрәхәт

ИРЖӘҢКЕ, ИРЖӘҢКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иргә оҡшаш ҡатын-ҡыҙ — *мужеподобная женщина*

ИР ЙЕТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* бешеү, өлгөрөү — *созреть.* Кәртүк ир йеткәс килерһең (мейәс)

ИРЙӘН (ырғыҙ) *и.* ир-ат — *мужчины.* Ирйән йуҡ өй эсендә, әйҙә инегеҙ

5302 CVC2=575

ИРКҺЕҘТӘҮ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* ирекһеҙләү — *приневолить*

ИРКӘБАБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атай йәки әсәйҙең ағаһына өндәшеү һүҙе — *слово-обращения к старшему брату родителей*

ИРКӘБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атай йәки әсәйҙең апайына өндәшеү һүҙе — *слово-обращения к старшей сестре родителей*

ИРКӘГЕТ (һаҡмар) *и.* арҙан — *кобель*

ИРКӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ят ир кеше — *незнакомый мужчина.* Иркә (урта)

ИРКӘК (арғаяш, ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ата — *самец (у животных, зверей и мужская особь у растений).* Иркәк ҡолон. Иркәк бүре (арғаяш). Андыҙҙың иркәге сәскә ата, орғасыҫы атмай (ырғыҙ)

ИРКӘЛӘК (урта) *с.* иркә — *изнеженный.* Иркәләк бала булты

ИРКӘТТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* апайға иркәләп өндәшеү һүҙе — *слово ласкового обращения к старшей сестре.* Түтәйне балтүтәй, иркәттәй тидерейек. Тәмне теллейек әлек

ИРЛӘН (дим, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* алйырҙан — *хомяк*

ИРЛӘҮ (гәйнә, ҡариҙел) *ҡ.* иләү — *прясть.* Жеп ирләү (ҡариҙел)

ИРНӘК (ҡыҙыл) *и.* ирмәк — *забава, потеха*

ИРНӘҮ (дим) *ҡ.* ауҙы аҫҡы һәм өҫкө бауға ултыртыу — *насадить сеть на верхнюю и нижнюю веревку*

ИРНӘК (ҡыҙыл) *и.* шаталаҡ — *балагур*

ИРҪЕҮ (урта урал, эй) *ҡ.* 1. Әллә кем булыу — *возомнить.* 2. Хушһынмау — *быть недовольным.* Туҡтыҡҡа ирҫеп киттеләр, нужна күрмәгәнгә (урта урал). Ирсеү (ҡариҙел)

ИРҪӘК (эй) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ирсәк (гәйнә)

ИРҪӘКТӘНЕҮ (эй) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать*

ИРТЕ (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Кәртәләрҙе ваҡ бағаналарға бәйләй торған тал сыбыҡ — *ивовый прут, используемый при обнесении оградой (огород, двор и др.).* 2. Һуҡа уҡлауының башына сыбыҡтан ишеп ҡуйыла торған ҡулса — *колечко-прикрепитель грядиля плуга*

ИРТЕЛЕК (мейәс) *и.* кәртәләрҙе ваҡ бағаналарға бәйләй торған тал сыбыҡ — *ивовый прут, используемый при обнесении оградой (огород, двор и др.)*

ИРТӘГЕНӘ (мейәс) *р.* иртәгеһенә — *назавтра.* Иртәгенә береһе йыйа йыйылышҡа. Иртәһенә (эй)

ИРТӘК (арғаяш) *и.* проза һәм поэзиянан торған батырҙар тураһындағы хикәйәт — *сказание о батырах в форме прозы и речитатива*

ИРТӘКӘ (эйек-һаҡмар) *и.* хөнәҫә — *гермафродит*

ИРТӘНАҺУН (мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *р.* иртәнән һуң — *послезавтра.* Иртәнәһун (ҡыҙыл). Иртәнәһун килерем тигәйне. Иртәнаһуң (урта), иртәнәһуң (эй), иртәндәһен (мейәс), иртәнәсуң (төньяҡ-көнбайыш)

ИРТӘНГЕЛӘ (арғаяш) *р.* иртәнсәк — *утром.* Иртәңгелә (салйоғот)

ИРТӘНГЕЛӘЙ (арғаяш) *р.* иртүк — *рано утром.* Иртәнгеләй килеп йеткән

ИРТӘНСӘККЕ (ҡыҙыл) *р.* иртәнге — *утренний.* Иртәнсәкке сәй

ИРТӘҢГЕЛЕК (эйек-һаҡмар) *р.* иртәнге — *утренний.* Һыйырҙың иртәңгелек һөтөн бешерҙем

ИРТӘҢГЕҺЕН (туҡ-соран, эй) *р.* иртән — *утром.* Өйөмә йатҡыҙам шуларҙы иртәңгеһен (эй)

ИРТӘСӘК (урта) *р.* иртәнсәк — *утром*

ИРЫЖА (дим) *и.* бүҫер — *грыжа*

ИРӘБЕ (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Теремек, көр күңелле — *подвижный, бодрый, развитый.* Ирәбе бала. Ирәбе бәрәс (ырғыҙ). Ирәбе шебеш (эйек-һаҡмар). Атайым ирәбе генә күренә эле (ҡыҙыл). Үҙенең ирәбелеге, йегәрлелеге менән ул мине шаҡ ҡатырҙы (эйек-һаҡмар). 2. (ҡыҙыл, салйоғот, урта, эйек-һаҡмар) Уңған, егәрле — *дельный, проворный.* Ирәбе ғатын иллелә лә таба (ҡыҙыл)

ИРӘБЕЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* күңел күтәрелеүе — *подняться (о настроении).* Йеңгәм ирәбеләнеп киткән. Мулла ирәбеләнеп, ҡулдарын артҡа ҡуйып, иҙән буйлап йөрөй

ИРӘГӘЛӘШЕҮ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* телләшеү — *пререкаться.* Утыралар шунда ирәгәләшеп, бер-береһенең һүҙен күтәрмәй (эйек-һаҡмар). Иргәләшеү (эйек), ирәгешеү (мейәс, ырғыҙ)

ИРӘЙЕҮ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, ырғыҙ, эй) *ҡ.* 1. Рухланыу, күңел күтәрелеү —*вдохновиться.* Үҙ йағыма ҡайтһам, ирәйеп китәм (урта урал). 2. (дим) Кинәнеү, һулыш киңәйеү — *насладиться, дышать свободно.* Сәйҙән ҫулауым ирәйҙе

ИРӘК (ырғыҙ) *и.* шәл теле — *зубчик (у пухового платка).* Ике йөҙ ирәкле шәл

ИРӘМ (ҡыҙыл) *с.* күңелле — *жизнерадостный (человек).* Ирәм кеше

ИРӘМЕК (дим, урта, ырғыҙ) *с.* 1. Теремек — *бодрый.* 2. (ырғыҙ) Шаян — *шаловливый.* 3. (урта) Илгәҙәк — *приветливый*

ИРӘМҺЕТЕҮ (эй) *ҡ.* әллә кем итеү, шаштырыу — *возвысить*

ИРӘМҺЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Шатланыу — *радоваться.* Мәкәләм баҫылғас шул тиклем ирәмһенем. 2. (эй) Ҡотороу, шашыу — *беситься.* Йетеште тормоштан ирәмһеп, ҡотороп йөрөй

ИРӘМӘН (ҡыҙыл) *и.* ирәүән — *ревень.* Атайым белән ирәмән тамыры эҙҙәп бы йаҡтарҙы күп ҡыҙырҙыҡ

ИРӘНЕҮ (арғаяш) *ҡ.* сирҡаныу — *испытать отвращение*

ИР-ӘПСЕН (урта) *и.* ир-ат — *мужчины.* Һуғыш уахытында калхуз эшендә ир-әпсеннәр әҙ булды

ИРӘҮЕЛ (эйек-һаҡмар) *и.* иркенлек, рәхәтлек — *приволье, наслаждение.* Ул күлдәк ҡаптырмаһын ысҡындырып, бына ҡайҙа икән уның ирәүеле, тине үҙ-үҙенә

ИРӘҮӘН (эйек-һаҡмар) *с.* эскерһеҙ — *простодушный, открытый*

ИРӘҮӘНЛӘҮ (мейәс, урта, эйек) *ҡ.* иркенләү, ирекҡә сығыу — *чувствовать себя свободным.* Был йулы уға бик күп ирәүәнләп китеп һөйләргә тура килмәне (урта). Ирәүәнләп утырып сәй эсте (мейәс). Ирәүәннәү (һаҡмар). Мин бумағас, ирәүәннәгәннәр, кинаға йөрөгән дә йөрөгәннәр. Мин бумағас бауҙан ысҡынған шайтан шикелле ирәүәннәгәннәр

ИРӘШӘ (мейәс) *и.* рәшә — *мгла, сухой туман*

ИС I (төньяҡ-көнбайыш) *к.* 1. Бит — *ведь.* Хәзер машина йөрөй ис (ҡариҙел). Әнә килә ис (төньяҡ-көнбайыш). 2. *р.* Һис — *отнюдь, сроду.* Ис бер үтергә йарамай (ҡариҙел). Ис баралмайым (ҡариҙел)

ИС II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* еҫ — *запах.* Нинди ис?

ИСЕ-ҠОҢҒЫСЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* хәтер, иҫ — *память.* Маратның исе-ҡоңғысы да йуҡ

ИСЕЛӘШЕҮ (мейәс) *ҡ.* һүҙ көрәштереү — *препираться*

ИСЕМ-АТ (ҡариҙел, урта) *и.* яманат — *дурная слава.* Исем-аты ҙа былмаҙы (ҡариҙел). Исем-атҡа уралып йөрмәҙе (ҡариҙел)

ИСЕМ: ИСЕМГӘ ТАҒЫЛЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* яманаты сығыу — *заиметь дурную славу.* Исемгә тағылып ҡуйарың тей (мейәс). Исем-атҡа уралыу (дим)

ИСЕМДЕК (урта) *р.* исем өсөн — *для блезиру.* Исемдек кенә ҡомбағыш сәстем

ИСЕРЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* әйләнеү — *закружиться.* Азбар башынан йығылып төштөм, башым исереп китте лә

ИСЙУҒЫ (дим, мейәс, туҡ-соран, эйек) *к.* исмаһам — *хотя бы.* Исйуғы миңә апҡайтыр инең (мейәс). Әсәйем һуғыш бөткәс тә үлде, исйуғы бер биш йыл йәшәмәне (эйек). Иссуғы (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй)

ИСКИТАЛ (әй) *и.* ҡыҙыл тал — *верба красная*

ИСКӘРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* иҫкә алыу — *чтить, вспоминать.* Искәреп баралар икән

ИС-ҠОҢҒО, ИС-ҠУС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иҫ — *память.* Аның ис-ҡоңғоһо да йуҡ

ИСЛЕКӘЙ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөтнөк — *мята.*67 Ислүлән (төньяҡ-көнбайыш)

ИСЛЕКӘЙ II (гәйнә, минзәлә) *и.* ҡандала — *клоп.* Ислекәйне ағыулай торған дарыу кирәк (минзәлә). Ислекәйләре күп, йоҡлай алмадым (гәйнә)

ИСЛЕҠУРАЙ (ҡариҙел) *и.* ҡырлыҡурай — *порезник*

ИСМАҺА (ҡыҙыл) *к.* исмаһам — *хотя бы, хоть бы*

ИСПӘТ (мейәс) *и.* утын балтаһы — *колун (топор для колки дров)*

ИССУҒАТА, ИСУҒАТА (әй) *р.* бигерәк, саманан тыш — *чрезмерно, сверх меры.* Иссуғата алдашып тормаһаң. Һин иссуғата китәһең

ИСТӘК (көнсығыш диалект) *и.* ҡаҙаҡ халҡының башҡортҡа ҡарата ҡулланған һүҙе — *слово, употребляемое казахами по отношению к башкирам*

ИҪ: ИҪ АЛМАШТЫРЫУ (урта) *ҡ.* иҫен юғалтыу — *потерять сознание.* ◊ Иҫауылжыу (дим), иҫ ауылийыу (дим, урта), иҫ үңгәлеү (эйек-һаҡмар) хыялый булыу — *помутиться (о разуме).* Беҙ барып ингәндә, иҫе үңгәлеп йата ине (эйек-һаҡмар). Иҫ инеү (эйек-һаҡмар) иҫкә килеү — *прийти в себя;* иҫ йотоу, иҫ ҡороу (урта) иҫ китеү — *изумляться, удивляться.* Һырғый ҡарағайҙарҙы иҫе ҡороп ҡараны (урта); иҫ кертеү (урта) иҫкә төшөрөү — *припомнить;* иҫтән гитеү (урта) онотолоу — *забыться;* иҫ әйләнеү (гәйнә) иҫен юғалтыу — *лишиться чувств;* иҫ ауышыу (ҡыҙыл, әй) иҫтән яҙыу — *потерять сознание*

ИҪ-АҠЫЛ: ИҪ-АҠЫЛ ҠОРОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йөҙәп бөтөү, теңкә ҡороу — *замучиться.* ◊ Иҫ-аҡыл гитеү (ҡыҙыл, мейәс) бик ныҡ аптырау — *сильно удивиться.* Иҫ-аҡылы гитеп килеб иңгән (ҡыҙыл)

ИҪАУАЛ (дим) *с.* иҫәр — *глупый.* Иҫауан (мейәс, урта), иҫәүән (эйек-һаҡмар), иһәүән (ҡыҙыл)

ИҪ-ҒОҪ (мейәс) *и.* еҫ-маҙар — *какой-то запах.* Бер иҫ-ғоҫ та йуҡ

ИҪЕМ (дим, туҡ-соран, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* исем — *имя.* Иҫем ҡыйағаҙы (дим). Иҫеме ауылдың шул өс ағай-эненән (эйек-һаҡмар). Иҫеме барҙыр әле (урта). Аның ысын иҫеме Мәрйәм, ә Сағай ҡушамат иҫеме (дим).

Тыуған илләремдә йаҙып
Ҡалтырҙым иҫемемде.
Хатларымты уҡырһығыҙ,
Күралмаҫһығыҙ үҙемте (урта) *(Халыҡ йырынан)*

ИҪЕМДӘҮ (ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *ҡ.* исем ҡушыу — *дать имя.* У тиктеһен ней тиб иҫемдәйбеҙ (ҡыҙыл). Иҫемнәү (туҡ-соран, эйек)

ИҪЕМЛЕКЛӘҮ (дим) *ҡ.* ололау — *почитать, уважать.* Олоҫон иҫемлекләп абзый тип әйтә инде

ИҪЕМНӘҮ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* иҫнәү — *зевать.* Иҫәннәү (урта, ырғыҙ), иҫеннәү (дим, эйек-һаҡмар)

ИҪЕНДЕРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эйһенеү — *задержка молока при доении (о корове).* Тиҙерәк һау, һыйырҙы иҫендерәһең

ИҪЕНӘ ҺАЛЫУ (салйоғот, әй) *ҡ.* хәтеренә һалыу — *запоминать.* Иҫенә һалып утырған кеше иҫте була (әй)

ИҪЕРЕК (һаҡмар) *с.* алйот — *глупый*

ИҪЕРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡаңғырыу — *отупеть (от забот).* Был самауыр иҫертә инде ҡайнамай

ИҪЕРТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бал ҡортон төтәҫләү — *обкуривать пчел*

ИҪЕРТКЕЛЕК (ҡыҙыл) *и.* иҫерткес — *спиртное*

ИҪКЕ I (арғаяш, дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йүргәк — *пеленка.* 2. (арғаяш, салйоғот) Иҙән балаҫы — *половик*

ИҪКЕ II (эйек) *с.* ҡарт, оло — *старый, пожилой.* Беҙ әбей белән иҫке шул, онотабыҙ

ИҪКЕ АУЫРЫУ (һаҡмар) *и.* быума — *эпилепсия*

ИҪКЕ-БОҪКО (ҡыҙыл) *и.* иҫке-моҫко — *старье, хлам.* Иҫке-оҫко (урта)

ИҪКЕ ЙЕР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡарағура — *бурьян*

ИҪКЕ ЙӨН (эйек) *и.* ҡауҙан — *шерсть-линька (животных)*

ИҪКЕРТЕҮ (урта) *ҡ.* иҫкә алыу — *вспомнить.* Онотҡаннарымды ла иҫкерттем бит әле

ИҪКӘРЕҮ, ИСКӘРЕҮ (ҡариҙел, әй) *ҡ.* иҫләү — *помнить.* Ул мужит иҫкәрер (әй)

ИҪЛЕ I (урта, ырғыҙ) *с.* ҙур — *большой.* Ошонан иҫлерәк мендәр (ырғыҙ). Туғырлама күгәүендән иҫлерәк (урта). Иҫте (әй)

ИҪЛЕ II (дим) *с.* еҫле — *душистый.* Иҫле йәрән

ИҪЛЕ-ИҪӘҮӘН (һаҡмар) *с.* алйот — *глупый*

ИҪЛЕЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* аҡыл кереү — *поумнеть*

ИҪНӘТЕҮ (урта урал) *ҡ.* иҫкәртеү — *предупредить*

ИҪҪЕҘ (әй) *с.* онотоусан, иҫһеҙ — *забывчивый.* Кит, иҫҫеҙ, тағы онотҡаһың да

ИҪТЕ (көнсығыш диалект) *с.* 1. Иҫле — *имеющий хорошую память.* 2. (урта урал, эй) Өлкән — *взрослый.* Улына һигеҙ йәш тулды, иҫте инде хәҙер (урта урал). Анау ҡыҙы беҙҙекенән иҫтерәк (эй). 3. (урта урал) Зирәк — *сообразительный*

ИҪТӘН АУЫУ (мейәс) *ҡ.* иҫтән яҙыу — *потерять сознание*

ИҪТӘН ГИТЕҮ (урта) *ҡ.* онотолоу — *забыться*

ИҪТӘН ТӨШӨҮ (эйек) *ҡ.* иҫтән сығыу — *позабыть*

ИҪ-УШ (дим) *и.* иҫ-аҡыл — *разум.* Иҫе-ушы дөрөҫ

ИҪ ҮҢГӘЛЕҮ (эй) *ҡ.* иҫәрләнеү — *помешаться (о разуме)*

ИҪҺЕҘ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *с.* алйот — *глупый.* Әллә малайы иҫһеҙ инде (туҡ-соран)

ИҪӘЙЕҮ (ҡыҙыл, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* аҡыл кереү — *поумнеть.* Был малай иҫәйгән инде (эйек-һаҡмар). Исәйү (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш)

ИҪӘННӘҮ (мейәс, ырғыҙ) *ҡ.* иҫнәү — *зевать.* Кит, иҫәннәб утырмале ҡаршымда (мейәс)

ИҪӘҢКЕРӘҮ (дим) *ҡ.* иҫәңгерәү — *одуреть, обалдеть.* Исәңкерәү (ҡариҙел), иһәңгерәү (ҡыҙыл)

ИҪӘҢКЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* иҫәңгерәү — *одуреть, обалдеть.* Һәр кем шунан иҫәңкеп, ней эшләргә белмәй ине

ИҪӘҮ (эйек-һаҡмар) *с.* иҫәр — *глупый*

ИТАҒАТТЫ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *с.* итәғәтле — *послушный*

ИТЕК: ИТЕК ЙЕБЕ (ҡыҙыл, урта) *и.* ишкән еп — *дратва.* Итек тегемнеге (ҡыҙыл); Итек ҡолағы (мейәс) итек элгесе — *петля (на голенище сапога)*

ИТЕҮ: ТУЙ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* туй үткәреү, яһау — *справить свадьбу.* Туй итергә минең хәлем йуҡ

ИТ ҠАБЫ (мейәс) *и.* туйға кейәүҙең ата-әсәһенән килгән күстәнәс — *гостинец, присланный родителями жениха*

ИТҠЫҘЫЛ (арғаяш) *с.* үтә ҡыҙыл — *ярко-красный*

ИТЛЕЙ (минзәлә) *и.* ташбаш — *пескарь.* Итлей йар буйында этлей

ИТЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һуғымлыҡ — *убойный скот.* Итлеккә бозау суйабыз

ИТЛӘН (урта, эйек) *с.* итләс — *мясистый.* Итлән һыйыр

ИТЛӘҮ I (дим) *и.* алҡым — *подъем ноги.* Айаҡ итләүе

ИТЛӘҮ II (дим, ырғыҙ) *ҡ.* һабыу — *союзить (в сапожничестве).* Итләү беҙе

ИТМЕШ: КӨН ИТМЕШ (һаҡмар) *и.* йәшәү, тормош — *жизнь, бытие.* Көн итмеш арыу

ИТМӘК (эйек-һаҡмар) *и.* икмәк — *хлеб.* Итмәге лә уңмай ул һыуға тейгән ашлыҡтың. Йыуасаға ла шул ит тә, сэй, итмәгең барыһы ла инә инде

ИТТАПАУЫС (мейәс) *и.* тәпке — *тяпка (для рубки мяса).* Итсапҡыс (урта)

ИТ ТОТМАУ (дим) *ҡ.* һимермәү, ит ҡунмау — *не поправляться.* Ит тотмай торған мал

ИТ-ТӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һимеҙлек, таҙалыҡ — *упитанность.* Иттән-төннән төшкәс, хәл бетәйкән

ИТ ТУҒАН (урта) *с.* бер туған — *родной*

ИТТУМА I (мейәс, урта) *р.* ул тиклем — *настолько.* Иттума ҡарт кеше түгел, йәш әле (мейәс)

ИТТУМА II (төньяҡ-көнбайыш, урта) *с.* бер туған — *родной.* Иттума, шулай бит (урта). Иттыума (эй). Иттыума туғаның түгелдәуыл

ИТТЫУМА (эй) *с.* яҡын ҡәрҙәш — *близкий родственник.* Иттыума туғаны була тороп шунда кешелә тора икән

ИТТӘП (ҡыҙыл) *р.* иплэп, һаҡ ҡына — *осторожно.* Иттәп кенә баһып бара

ИТТӘҮ I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* тиреләгә йоҡа ит ҡатламы — *пленочное мясо (на шкуре животных)*

ИТТӘҮ II (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* тиренең эске ит ҡатламын әләктереп тегеү — *шить шкуру с наизнанки.* Иттәү беҙе

ИТӘБАРА (нөгөш) *р.* бара-тора — *постепенно, со временем*

ИТӘГОСО (урта) *и.* иң аҫҡы балитәк — *нижняя оборка на платье.* Итәгосло күлдәк тектем

ИТӘГӨҪ (урта, дим) *и.* билдәге балитәк — *оборка на талии платья.* Әүәле итәгөҫлөнө кейҙек (урта)

ИТӘК I (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Балитәк — *оборка.* Итәкле күлдәк теккән (эйек-һаҡмар). Эй, элек итәкләр салып тегерейек (төньяҡ-көнбайыш). Икешәр итәкле, бишәр итәкле күлмәк кейә торғайныҡ (ырғыҙ). 2. (дим) Ашъяулыҡ аҫтынан йәйелә торған сигеүле материал — *вышитый материал, расстеленный под скатерть.* Өҫтәл итәге

ИТӘК II (дим) *и. юбка.* Ҡара итәк кейгән ҡыҙ кылубҡа килеп инде

ИТӘК АҪТЫ (дим) *и.* әҙеп — *оторочка.* Итәк аҫты һүтелгән

ИТӘК: ИТӘК ТОТОУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ярарға тырышыу — *подхалимничать*

ИТӘК ҠАТЫ (ҡыҙыл) *и.* балитәк — *оборка*

ИТӘКЛӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* етәкләү — *водить (за руку).* Баласын итәкләгән кем? Итәктәү (эй)

ИФАРАТ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* ифрат — *очень, чрезвычайно.* Ифарат зур

ИФТАРЫ (һаҡмар) *р.* ифрат — *очень, чрезвычайно*

ИХАҢНАУ (дим) *ҡ.* хихылдау — *хихикать*

ИХКОХҠО (ҡыҙыл) *и.* иҫке-моҫҡо — *старье, хлам*

ИХКӘРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* иҫләү — *вспомнить*

ИХЛАСТАП (ҡыҙыл, эй) *р.* ихласлыҡ менән — *с душой, с увлечением.* Ихластап кереште ул бы эшкә (ҡыҙыл)

ИХТИРАЗ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Зәғиф — *искалеченный.* Мынау ихтираздың тороуы (мейәс). Ихтираж (ҡыҙыл). 2. Йүнһеҙ — *бестолковый*

ИХҺЕҘ (ҡыҙыл) *с.* иҫһеҙ — *беспамятный, рассеянный*

ИХЫЛТАУ (урта) *ҡ.* хихылдау — *хихикать*

ИҺ (ҡыҙыл) *и.* иҫ — *память.* Иһкә төшмәй

ИҺАЛЙУҠҠА (эйек-һаҡмар) *р.* алъюҫыҡҡа — *попусту, понапрасну.* Иһалйуҡка көйөнә лә ултыраһың икән һин

ИҺАУАТ (дим) *и.* ухыуат — *ухват*

ИҺАҺАЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡағараҡ — *чернозобая гагара.* Иһәһәй (һаҡмар). Шулайтып ҡысҡыра, анда-мында бер килеп ҡысҡыра, ҡарғалай бурлауыраҡ була (һаҡмар)

ИҺАҺАЙЛАУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Иһаһайлау — *хихикать.* Нимә иһаһайланың тағы (эйек-һаҡмар). 2. (эй) Ҡуштанланыу — *заискивать (перед мужчинами)*

ИҺЕРГӘҮ (мейәс) *ҡ.* йәлләү — *жалеть.* Иһергәп алып ҡайтҡандар

ИҺЕРТЕҮ (эйек) *ҡ.* йонсотоу — *мучить.* Сағып иһертәләр ҡортлары

ИҺКЕ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* иҫке — *старый.* Иһке генә көпә гейгән (ҡыҙыл)

ИҺКЕ ЙӨН (салйоғот) *и.* баҡта — *шерсть (при весенней линьке лошадей и коров)*

ИҺӘН I (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* иҫән — *здоровый*

ИҺӘН II (салйоғот) *и.* иҙән — *пол.* Иһәне йарыҡты

ИҺӘН-АМАН (ҡыҙыл, мейәс) *р.* иҫән-һау — *живздоров*

ИҺӘН ИҺКЕҺЕ (салйоғот) *и.* иҙән балаҫы — *половик*

ИҺӘННӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* иҫнәү — *зевать.* Иһәнәү (ҡыҙыл, мейәс). Бала иһәнәй, йоҡтатыр гәрәк (ҡыҙыл)

ИҺӘННӘШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* иҫәнләшеү — *здороваться.* Иһәннәшеп китмәй булмай

ИҺӘҢГЕРӘТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *к.* иҫәнгерәтеү — *оглушить*

ИҺӘПСЕЛ (эйек-һаҡмар) *с.* иҫәпсел — *рассчетливый.* Ҡырҡылсан, иһәпсел әбей әле ул

ИҺӘР (арғаяш) *с.* иҫәр — *глупый*

ИҺӘҮӘН (эйек-һаҡмар) *с.* иҫәүән — *глупый*

ИЧАҠ (гәйнә) *р.* иртәнсәк — *утром*

ИШАНА: ИШАНА ҘУР (мейәс, эй) *с.* бик ҙур — *очень большой*

ИШАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* ышаныу — *верить.* Малайым буғас ишанам

ИШАРАТ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *и.* йорат — *подобие.* Эх, һин, әҙәм ишараты (эйек-һаҡмар)

ИШЕ (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта) *р.* кеүек — *подобно, как.* Беҙҙең ише ҡара ҡорһаҡҡа (дим). Ошонан ише өрәнергә гәрәк (ҡыҙыл)

ИШЕГАЛ (гәйнә, ҡариҙел, урта урал, эй) *и.* ишек алды — *двор.* Ишағал (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал)

ИШЕГАЛДЫ (дим) *и.* 1. Күтәрмә — *крыльцо.* Ишағалты (дим, ҡариҙел). Ишағаллары бейек (ҡариҙел). Ишегалты (урта). 2. (дим) Солан — *сени.* Ишағал, ишегал (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш)

ИШЕГ АҠСАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* йәшеренгән ҡыҙҙы алыу өсөн ишек асыусы еңгәгә кейәү тарафынан бирелгән аҡса — *деньги, выдаваемые женихом снохе, чтобы пройти через дверь к спрятанной невесте*

ИШЕК: ИШЕК ПЫУЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Кейәү килгәс, ҡыҙҙар ишектән уны аҡса бирмәйенсә индермәй тороу — *преграждение девушками двери жениху к невесте до тех пор, пока он не одарит их деньгами.* 2. Килен килгәс, малайҙар ишектән аҡса бирмәйенсә уны индермәй тороу — *преграждение двери невесте мальчиками, пока она их не одарит деньгами.* Айҡыры ағас ман ишекте ике малай быуа, ҡыҙҙы керетмәҫ өсөн

ИШЕК БАУЫ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* 1. Йәшеренгән ҡыҙҙы алыу өсөн ишек асыусы еңгәгә кейәү тарафынан бирелгән аҡса — *деньги, выдаваемые женихом снохе, чтобы пройти через дверь к спрятанной невесте.* Ишекте асмаһ борон ишек бауы бирәләр (ҡыҙыл). Ишек бауы бер тәңкә, беҙҙең апай мең тәңкә тейләр (һаҡмар). ◊ Ишек бауы һатыуҙашыу (ҡыҙыл, мейәс) йәшерелгән ҡыҙҙы һатып алыу — *дать выкуп за спрятанную невесту.* Ишек пауы (һаҡмар). Ҡыҙҙы тапҡас, ишек пауын буш бирмәйҙәр, һатып бирәләр (һаҡмар). 2. (мейәс) Ишек тотҡаһы — *ручка дверная*

ИШЕК БҮРКЕ (арғаяш) *и.* ишек башы — *вершник*

ИШЕК ЙАҒЫ (мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ишек яңағы — *дверной косяк.* 2. (урта) Ишек төбө — *преддверье.* Ишек йаҡ (эйек-һаҡмар)

ИШЕК ЙАҠТАУЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ишек яңағы — *дверной косяк*

ИШЕК ТИМЕРЕ (дим, урта, эйек) *и.* ишек күгәне — *дверная петля*

ИШЕК ТОТҠОСО (ҡариҙел) *и.* ишек тотҡаһы — *ручка дверная*

ИШЕК ТУПҪАҺЫ (эй) *и.* 1. Ишек төбө — *преддверье.* 2. (ҡариҙел, эй) Ишек күгәне — *дверная петля*

ИШЕК ЭЛГӘҺЕ (һаҡмар) *и.* ишек элгесе — *дверной крючок.* Ишек элмәге (арғаяш)

ИШЕЛЕП АҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* шәп ағыу — *быстрина.* Бик ишелеп аға икән

ИШЕЛЕҮ I (гәйнә) *ҡ.* туҡмалыу — *быть побитым*

ИШЕЛЕҮ II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ишетелеү — *слышаться.* Йуҡ ишелмәде (гәйнә). Ишелмей анысы (гәйнә). Жыр тавышы ишелә (гәйнә). Хәҙер Ҡарман турысында тағы ишелә (төньяҡ-көнбайыш). Сүҙдә әзерәк ишелеп ҡала инде ул (дим)

ИШЕМ ЙЕП (мейәс) *и.* ишкән еп — *свитая нитка*

ИШЕМТЕЛӘҮ, ИШЕНТЕЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* емләү — *засахарить (бражку, медовуху).* Балды ишемтеләп йаңыртып алабыҙ. Ишләү (туҡ-соран)

ИШЕМТӘ: ИШЕМТӘГӘ ҠУШЫМТА (көнсығыш диалект) *и.* иш янына ҡуш — *пара к паре*

ИШЕНЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* ишеү — *вить (веревку).* Гел ишендем

ИШЕТМЕШ (дим, көнсығыш диалект, ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *р.* ишетеп, ишетеп кенә — *понаслышке.* Ишетмеште һөйҙәмәйем, үҙем күргәнде һөйҙәйем (ҡыҙыл). Тарихи йаҙыуы булмаҫа ла ишетмеш беләм (дим). Мин кешенән ишетмеш белән генә әйттем (һаҡмар). Ишетмәксе (эйек-һаҡмар). Мин ишетмәксе генә беләм. Эшетмеш (эй)

ИШЕТӘ ҠАЛЫУ (урта) *к.* ишетелгәндәй булыу — *послышаться.* Мин тә ишетә ҡалам

ИШЕҮ I (дим) *ҡ.* йөҙөү — *плавать*

ИШЕҮ II (гәйнә) *ҡ.* 1. Сиратыу — *сучить.* 2. (гәйнә, урта урал) Үреү — *заплетать.* Чәч ишеү (гәйнә)

ИШЕРЕЛЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ишелеү — *обвалиться.* Башҡа ҡарлы боҙҙай ишерелеп төшкән был хәбәрҙән телһеҙ ғалдыҡ

ИШКЕНЕҮ (урта) *ҡ.* эшкә ярарлыҡ — *быть пригодным.* Малайым та ишкенә башланы хәҙер

ИШКӘК (урта) *и.* ҡоштарҙың йөҙөү ярыһы — *плавательная перепонка птиц (на лапках)*

ИШКӘЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Баш ауырыуҙан яфаланыу — *мучиться от головной боли.* 2. Депрессия хәлендә булыу — *быть в депрессивном состоянии*

ИШКӘНТЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Тәнгә сабыртма ҡалҡыу — *появление сыпи на теле.* 2. (һаҡмар) Тәнгә шеш сығыу — *появление нарывов на теле*

ИШҠАНДАҠ (мейәс) *и.* шиҡандаҡ — *кокетка, вертушка*

ИШЛЕК (урта) *и.* мая — *подкладень (яйцо, подкладываемое в гнездо, чтобы курица здесь неслась)*

ИШЛҮҢКӘ (арғаяш) *и.* шленка *(нәҙек йөнлө тоҡом һарыҡ һәм уның йөнө) — шленка*

ИШМӘ (гәйнә) *и.* сарыҡһабаҡ, еп ос — *дратва*

ИШМӘЛЕ БЕҘӘЛЕК (ҡыҙыл) *и.* ишмә беләҙек — *витой браслет.* Беҙәлегем ишмәле, кейһәм дә килешмәне (халыҡ йырынан)

ИШМӘРСОҠ (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* сиратҡы орсоғо — *веретено сучильное*

ИШТИҺАТЛЫ (урта) *с.* илтифатлы — *почтительный, внимательный.* Кешегә иштиһатлы

ИШЫРЫУ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* гөрөү — *сгрести.* Ышырыу (дим, ҡыҙыл, һаҡмар), эшереү (төньяҡ-көнбайыш). Ишырып ҡына сығарҙылар аҡларны (ҡариҙел)

ИШ-ЫРЫУ (гәйнә) *и.* туғандар, яҡындар — *родные, близкие*

ИШӘЛӘНЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Аяҡтың быуыны бөтөү — *заплетаться (о ногах).* Ишәләнгән сағынта ҡыуып барып тоттолар бүрене. 2. Батыу — *~~вязнуть~~ (в снегу).* Ҡыр кәзәсен ҡарға ишәләнгән уахытта атып алалар. 3. (урта урал) Ураланыу — *крутиться под ногами.* АйаҒ араһында ишәләнмә

ИШӘНЕҮ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* сирҡаныу — *испытывать отвращение*

ИШӘҮӘТЬЕҘ (мейәс) *с.* килбәтһеҙ — *неуклюжий*

Й

ЙА (арғаяш, урта) *и.* 1. Йәйә — *лук (оружие).* 2. Ян, йөнтеткес — *шерстобитка.* Йәйә (дим)

ЙАА (гәйнә) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие, выражающее удивление*

ЙАБ (дим, ҡариҙел) *и.* йәп — *развилина.* Сәнәк йабың сыңған (дим)

ЙАБАҒА (дим, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* ябағы — *шерсть-линька (весенняя).* Йабағасын ҡойа бит йылҡы малы (дим). Йабаҡ (ҡыҙыл, урта), йабаҡай (мейәс). 2. (урта, эйек-һаҡмар) Яҙғы йөн — *шерсть весенней стрижки.* Жабаға (төньяҡ-көнбайыш), йабағы йөн (ырғыҙ)

ЙАБАҒАЙҘАНЫУ (мейәс) *ҡ.* япһарыу — *свалить (вину на кого-либо).* Йабағайҙанып торма инде

ЙАБАҒЫ (ҡыҙыл, дим, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ябаҡ — *жеребенок до годовалого возраста.* Йал-ҡойроғон ҡырҡканса йабағы йабаҡ була (ҡыҙыл)

ЙАБАҠ-ТАЙЛАҠ (урта) *и.* тай-тулаҡ — *молодняк (о лошадях)*

ЙАБАЛАҠ I (урта урал) *и.* ялағай — *зарница*

ЙАБАЛАҠ II (гәйнә) *с.* аңра — *несообразительный*

ЙАБАЛАҠ КҮҘ (урта) *с.* шар күҙ — *лупоглазый.* Йабалаҡ күҙле кеше

ЙАБАЛДАШ (эйек-һаҡмар) *с.* тәбәнәк — *низкорослый.* Йабалдаш мал

ЙАБАНЫУ (ҡыҙыл) йыбаныу — *лениться*

ЙАБҒЫ (һаҡмар) *и.* тоҡом — *порода.* Мышы һыйырҙың йабғыһы

ЙАБРАЙЫЛ (ҡыҙыл) *и.* ғазраил — *азраил (ангел смерти)*

ЙАБРЫЙ (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Йалбыр — *лохматый.* Йабрый башлы ағас. 2. Һалыңҡы — *отвислый.* Йабрый ҡабаҡлы кеше

ЙАБЫҠ (арғаяш, мейәс) *с.* ярлы — *бедный.* Йабыҡ өй

ЙАБЫҠЛАУ (урта) *ҡ.* ябығыу — *исхудать.* Йабыҡтау (мейәс). Шу тиклем йабыҡтаны

ЙАБЫУ (арғаяш, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Өй, кәртә-ҡура түбәһе — *крыша, кровля.* Йабыуы булманы өйҙөң (эйек-һаҡмар). Һарай йабыуы тишелгән (арғаяш). 2. (ырғыҙ, эйек-һаҡмар, әй) Түшәк, кейем өҫтөнә ябылған ябыу — *накидка, занавес.* Йарлының йабыуы — болот, арғымағы — айаҡ, йылытҡысы — йүгереү, тей торғайнылар борон заманда (эйек-һаҡмар). 3. Мал өҫтөнә ябылған ябыу — *попона.* Һыйырға йабыу килешмәй *(әйтем).* 4. Йүшкә — *вьюшка.* Мейес йабыуы

ЙАҒА I (ҡариҙел, мейәс, урта урал, әй) *и.* 1. Селтәр — *нагрудник (женское нагрудное украшение из монет, кораллов и бисера).* Йағаның мына ошондай өлөштәре була: иң өҫтө — һапма, аға йетә — ҡыйыу, анан түбән — бүлмә, шунан — ҡор, билдек, селтер, өхкө тойаҡ, тойаҡ тәңкәһе (мейәс). 2. (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, әй) Муйынса — *ожерелье (из монет, бус и цветных камней)*

ЙАҒА II (ҡыҙыл) *и.* бәлә — *беда.* Әсәһе улан йағаһынан үлеп ҡалды

ЙАҒАЙҘАҢҒЫР (ҡыҙыл) *и.* ҡарғыш һүҙе — *слово проклятия.* Һуй, йағайҙаңғырҙың торған буғаны

ЙАҒАҠ I (урта, эйек) *и.* 1. Яңаҡ — *челюсть.* 2. Сикә — *висок*

ЙАҒАҠ II (ҡыҙыл) *р.* йәнәш — *рядом.* Йағаҡ барабыҙ

ЙАҒАЛ (ҡыҙыл) *с.* ҡола-ерән — *булано-саврасый (о масти лошади)*

ЙАҒАЛАУ I (һаҡмар) *и.* әйләнә — *окружность*

ЙАҒАЛАУ II (эйек-һаҡмар) *ҡ.* шаяртыу — *подшутить.* Йағала әле, Хәтирә, шул ҡоҙаны, бер ҡыҙыҡ буһын

ЙАҒАЛБАЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* яғылбай — *дербник.* Йалан ғына йерҙә ай йағалбай, бүҙәнәләр тибеп алалмай (эйек-һаҡмар)

ЙАҒАЛҒОШ (мейәс) *и.* яғылбай — *дербник*

ЙАҒАЛ-ЙОҒАЛ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *р.* тимгел-тимгел — *пятнами (испачкаться).* Улым, күлдәгеңдең алды йағал-йоғал булып бөткән (ҡыҙыл). Кәстүмең йағал-йоғал булып бөткән, бензин белән таҙартһаңсы (эйек-һаҡмар)

ЙАҒАЛАҠ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* шау тәңкәнән эшләнгән муйынса — *ожерелье сплошь из монет*

ЙАҒАНЫС, ЙАҒЫНЫС (дим, мейәс, урта, һаҡмар) *и.* йоғаныс — *масло для сосков коровы (перед*

дойкой). Йелененә йаҒаныс йаҒыу (мейәс). ЙаҒымыс (ҡыҙыл), йаҒымыс, йаҒыс (мейәс), йаҒынды (дим)

ЙАҒАТӨП (гәйнә) *и.* шау тәңкәнән эшләнгән күкрәксә — *женское нагрудное украшение сплошь из монет*

ЙАҒИТӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шау тәңкәнән эшләнгән күкрәксә — *женское нагрудное украшение сплошь из монет*

ЙАҒОСО (ҡыҙыл) *и.* сикә — *висок*

ЙАҒЫЛБАЙ (урта урал) *и.* ялаҒай — *зарница*

ЙАҒЫЛМА (дим) *и.* йоҒаныс — *масло для смазывания сосков коровы (перед дойкой).* ЙаҒылмыс (эйек-һаҡмар)

ЙАҒЫЛМАЙ (мейәс) *и.* яҒылбай — *дербник*

ЙАҒЫЛМАҠЛЫ (мейәс, урта) *с.* һөйкөмлө, яҒымлы — *симпатичный, привлекательный*

ЙАҒЫЛЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* 1. Һырышыу, һырыҒыу — *льнуть.* Уҡытыусыларға йаҒылып торҙом (ҡыҙыл). 2. *с.* илгәҙәк — *приветливый, любезный.* 3. (һаҡмар) Күңелгә ятыу, оҡшау — *быть по душе.* Шу хәтлем йөрәгемә йаҒылып бара һеҙен һөйләгән һүҙегеҙ

ЙАҒЫМ (эйек-һаҡмар) *и.* туҡлыҡ — *сытность.* ЙаҒымы бумай ул урман бесәненең, кәүек кенә була

ЙАҒЫМДЫ (арҒаяш, ҡыҙыл, эй) *с.* 1. Һөйкөмлө — *симпатичный.* 2. Илгәҙәк — *приветливый, любезный.* ЙаҒымны (урта, эйек-һаҡмар). ЙаҒымны Ғына бала (эйек-һаҡмар)

ЙАҒЫМҪЫҘ (дим) *с.* һөйкөмһөҙ — *несимпатичный*

ЙАҒЫМТА (ҡыҙыл) *с.* яҒымлы — *приветливый.* Ул кешегә йаҒымта у. ЙаҒымтал, йаҒымтам (эйек-һаҡмар). ЙаҒымтал Ғына тей үҙләре. ЙаҒымчан (гәйнә)

ЙАҒЫНДАН (эйек-һаҡмар) *р.* яҒынан — *со стороны (отца, матери).* Атай йаҒындан туҒан

ЙАҒЫН СӘЙНӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* әрләшеү — *ругаться.* Утыра шунда йаҒын сәйнәп

ЙАҒЫРЫҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡаҙна, йөҙлөк — *облицовка нар*

ЙАҒЫУ (мейәс) *ҡ.* тоҡандырыу — *зажечь (лампу).* Шәм йаҡты

ЙАҒЫШЛЫ (урта) *с.* һөйкөмлө — *симпатичный*

ЙАДЫ (гәйнә) *и.* йылмаяҡ — *проныра*

ЙАҘА (дим) *и.* 1. Яза — *наказание.* 2. (көнсыҒыш диалект) *р.* яңылыш — *ошибочно.* Әллә йаҙа булдымы?

ЙАҘА-ЙОҘА (арҒаяш, ҡыҙыл, мейәс, эй) *р.* саҡ-саҡ, саҡ ҡына — *чуть-чуть, немножко.* БороңҒо тормошто йаҙа-йоҙа күреп ҡалдым (мейәс). Йаҙа-йоҙа эшетеп ҡалдым (эй)

ЙАҘАЛАТА (арҒаяш) *р.* яңылыш — *ошибочно.* Йаҙалата һөйҙәйең

ЙАҘАМЫҒЫҘ (эй) *ҡ.* яҙаһыҒыҙмы — *пишете?* У йаҡка ла барып йаҙамыҒыҙ?

ЙАҘАТАЙЫМДАН (мейәс, урта, ырҒыҙ, эйек-һаҡмар) *р.* аңҒармаҫтан — *нечаянно, невзначай.* Йаҙатайымдан сәйнәр, гел ҡарап тораңмы (мейәс). Йаҙатайымдан әйтеп һалдым (эйек-һаҡмар). ҠыуҒынсы ҡайһы саҡта йаҙатайымдан һыуҒа төшөп аҒып та китә (урта). Йаҙатайым, йаҙымдантайым (гәйнә), йаҙатайым (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАҘҒА ҺАЛЫМ (һаҡмар) *р.* яҙҒа табан — *к весне.* ЙаҙҒа һалым барымын

ЙАҘҒЫ ЙОРТ (ҡыҙыл, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* яҙлау — *весеннее кочевье*

ЙАҘҒЫЛЫҠ I (урта) *и.* яҙҒы йөн — *весенняя стрижка шерсти*

ЙАҘҒЫЛЫҠ II (дим, эйек-һаҡмар) *р.* яҙ — *весна.* ЙаҙҒылыҡ, йаҙлыҡ (төньяҡ-көнбайыш). ЙаҙҒылыҡ әйбәт килер (төньяҡ-көнбайыш). ЙаҙҒылыҡ сыуыҡ булты (ҡариҙел). Йаҙлыҡ (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАҘҒЫРМАУ (эй) *ҡ.* күҙ яҙҙырмау — *не упускать из виду.* Килгән-киткәнде йаҙҒырмай таҒы үҙе

ЙАҘҒЫРЫУ (мейәс) *ҡ.* яҙҙырыу — *лишить.* Тәүфиҡтәренән йаҙҒырмаһын. Йулдан йаҙҒырыу

ЙАҘҒЫ ҪЫУ (дим) *и.* гөрләүек — *ручей (от таяния снега)*

ЙАҘҘЫҒЫУ (көнсыҒыш диалект) *ҡ.* 1. Аҙашыу — *сбиться с пути.* 2. Яҙа атыу — *промахнуться (при стрельбе).* Мылтыҡ яҙҙыҒыу. 3. Яҙылыу — *выпрямиться.* Бөгәҙе йаҙҙыҒып китеп тороп һуҡты айаҒына. 4. Ояҡа ҡалыу — *позориться.* Һунарсынан нисәмә кәрәк һораным бүре тотоу серен, әйтмәй, әллә йаҙҙыҒам тип ҡурҡа инде. 5. (эй) ЮҒалыу — *исчезнуть*

ЙАҘЛАУЫС (урта) *и.* яҙҒы бәрәс — *ягненок весеннего окота*

ЙАҘЛЫҒЫУ: ЙУЛДАН ЙАҘЛЫҒЫУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Йулдан яҙҙырыу — *сбиться (с пути).* Бер үк йулдан йаҙлыҒа күрмә инде, улым, тип йалбарып ҡалды әсәйем (эйек-һаҡмар). 2. ЮҒалыу — *потеряться.* Һырт менән арыраҡ китһәң, тумалаҡ йул бара-бара ла йаҙлыҒа (урта). 3. Яҙылыу — *распустить (губы).* Ҡасан Ғына ҡарышып ҡыҫылҒан ирендәре көстән тайып йаҙлыҡҡаннар (эйек-һаҡмар). 4. Аймылыш булыу — *расходиться (в пути)*

ЙАҘЛЫҠТА (дим, урта, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *р.* яҙын — *весной.* Йаҙлыҡта ҫабан туйы була торҒайны (дим)

ЙАҘ ТУРҒАЙЫ (һаҡмар) *и.* һабан турҒайы — *жаворонок*

ЙАҘЫҠ I (ҡыҙыл, мейәс, урта урал, эйек-һаҡмар) *р.* яңылыш — *ошибочно.* Әйтәйем тиһәм, йаҙыҡ булыр тейем (мейәс)

ЙАҘЫҠ II (ҡыҙыл) *и.* ҡышҡы йылҒыр юл — *укатанная зимняя дорога.* Йаҙыҡ йул йалтырап йата

ЙАҘЫҠ III (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *с.* яҙылҒан — *разогнутый.* Дуҫаң бик йаҙыҡ икән (эйек-һаҡмар)

ЙАҘЫЛЫУ (урта, эй) *ҡ.* 1. ҺауыҒыу — *выздоравливать.* 2. (дим) Йөҙө яҡтырыу — *просветлеть (о лице).* Кейәүен күргәс йаҙылып китте

ЙАҘЫҢҠЫ (ҡыҙыл) *с.* тигеҙ — *ровный.* Бы тирә йаҙыңҡы

ЙАҘЫРТЫН (эйек-һаҡмар) *р.* 1. Аңғармаҫтан — *нечаянно.* 2. Яңылыш, йаҙа — *ошибочно, невпопад.* Йаҙыртын йөрөп ташлаҒанмын

ЙАҘЫУАҠСА (дим) *и.* ҡаҒыҙ аҡса — *бумажные деньги*

ЙАЗМАР (ҡыҙыл) *и.* күтәрем — *охапка*

ЙАЙ (арҒаяш) *и.* йәй — *лето.* Йай буйы эштәне тоҡорораҡ ҡына урта буйҙы геше

ЙАЙА (мейәс) *и.* йәйә — *лук (оружие)*

ЙАЙҒАЛЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* юхаланыу — *подхалимничать*

ЙАЙҘАҠ, ЙАЙҘАҒАШ (арғаяш) *и.* итһеҙ аш — *постный суп.* Йайҙаҡ өрә, йайлаҡ өрә (урта). Кискә йайҙаҡ өрә бешерермен инте. Йайҙаҡ һалма (мейәс)

ЙАЙҘАУЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* әкренәйеү — *замедлиться.* Йайҙауылдаһаң ништәр?

ЙАЙҠАЛИЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* яйлау — *медлить.* Фәүзиә килен йайҡалийып, иртә килмәй торған. Йайҡалийып торма инде, ығышып

ЙАЙЛАУ (урта) *ҡ.* ыңғайлау — *направиться.* Атын ҡыуып, ауыл осона йайлай

ЙАЙМАН I (урта) *с.* яй — *медлительный*

ЙАЙМАН II (ҡариҙел) *и.* ауырыу түшәге — *постель больного.* Йайманда йатҡаным йуҡ сирләп

ЙАЙНАУ (һаҡмар) *ҡ.* иркенләү — *чувствовать себя свободно.* Йайнап тороп үҙең эшләмәгәс

ЙАЙПЫ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Яйла — *плоскогорье.* Анан ары тау йайпыға китә (эйек-һаҡмар). 2. *с.* йәйенке — *плоский.* Йайпы үҙәк. Йайпы йер

ЙАЙПЫН (мейәс, эй) *и.* йылғаның киң урыны — *широкое место реки*

ЙАЙПЫС (ҡыҙыл) *и.* һарыҡ тоҡомо — *порода овцы.* Йайпыстың бәрәне күп була

ЙАЙСА (эйек-һаҡмар) *р.* үҙ яйына — *на свой лад.* Йайса ғына ашап ултырығыҙ, ҡунаҡлар!

ЙАЙҺЫНЫУ (урта) *ҡ.* тартыныу — *чувствовать неловкость*

ЙАЙЫН (ырғыҙ) *р.* яй — *медленно.* Йайын ғына барайыҡ

ЙАҠ I (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* яңаҡ — *челюсть.* Аҫҡы йаҡ, өҫкө йаҡ. Уй, йағың талғыры! (мейәс). Бәләкәй башлы, йоҡаҡ йаҡлы ат йөрөмлө була (ҡыҙыл)

ЙАҠ II (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *к.* юҡ — *нет.* Эшкә бардыңмы? — Йаҡ (гәйнә). Йаҡ та! Йыуындыра (ҡариҙел)

ЙАҠ III (дим, мейәс, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* яҡтау — *косяк (у окон, дверей).* Ишек йағы талдырмай, әбәк-һәбәк йөрөп торҙолар (урта). Ишек йағы, тәҙрә йағы (һаҡмар)

ЙАҠ IV (урта урал, һаҡмар) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Йағында йүнле кеше йуҡ (урта урал)

ЙАҠА (дим, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* яға — *воротник.* Йаҡалар ҡуйып, бәбәйтәкләр ҡуйып тегәдерейек (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАҠАЛАУ (урта) *ҡ.* яғалау — *взять за шиворот*

ЙАҠАЧЫЛБЫР (гәйнә) *и.* тәңкә сылбыр баулы муйынса — *монетные подвески*

ЙАҠ: ЙАҠ ЙАТМАУ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* 1. Туҡтауһыҙ илау — *плакать, не переставая.* 2. Туҡтауһыҙ һөйләү — *болтать.* ◊ Йаҡ сәйнәү *(һүҙ көрәштереү)* — *препираться*

ЙАҠ ЙЕҘӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* урт — *полость между зубами и щекой*

ЙАҠҠА (дим) *б.* табан — к. киске йаҡҡа бәлки булыр. Киске йаҡҡа ҡайта

ЙАҠЛАУ I (урта) *и.* айғолаҡ — *жабры*

ЙАҠЛАУ II (һаҡмар) *и.* яҡтау — *косяк (у окон, дверей)*

ЙАҠЛЫ (урта, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *с.* яҡты — *светлый.* Йаҡлы гүҙ *(көн яҡтыһы)* — *засветло.* Йаҡлы гүҙҙә ҡайтып ҡал (эйек-һаҡмар)

ЙАҠЛЫЙОНДОҘ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* Зөһрә — *Венера (планета).* Йаҡлы йолдоз (төньяҡ-көнбайыш, урта урал)

ЙАҠЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *р.* яҡлы — *на одной стороне.* Улар бер йаҡлыҡ булып алды

ЙАҠЛЫРЫУ (урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* яҡтырыу — *рассветать.* Таң һыҙылып ата, йаҡлыра гилә (эйек-һаҡмар). Төһләрең йаҡлырып китте (эйек-һаҡмар)

ЙАҠЛЫ ҺЫУ (эйек-һаҡмар) *и.* таҙа, тонoҡ һыу — *прозрачная, чистая вода*

ЙАҠМЫШ (ҡариҙел) *и.* шәңкә — *ватрушка*

ЙАҠ ОСО (мейәс) *и.* бит һөйәге — *скула*

ЙАҠТАУ (арғаяш) *и.* ҡаҙна — *бревно или толстая доска по краю башкирских нар, на которой делается настил*

ЙАҠТАУ-ЙАҠТАУ (урта) *и.* яҡ-яҡ — *сторонниками, группами.* Йаҡтау-йаҡтауы белә булған

ЙАҠТАШЫУ-ЙАМҺАҠТАУ (мейәс) *ҡ.* ҡурсалау — *защитить.* Йаҡташыр-йамһаҡтар гешеһе йуҡ

ЙАҠТЕШ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* аҙау теш — *коренной зуб.* Йаҡтеш кенәһе барҙырмы, йуҡтырмы? (эйек-һаҡмар)

ЙАҠТЫРЫЛЫУ (минзәлә) *ҡ.* яҡтырыу — *светать.* Йаҡтырылды иртән

ЙАҠШЫ ИТЕҮ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* насарлыҡ эшләү — *подстроить.* Йаҡшы итеп йөрөй икәнһең! (ҡыҙыл)

ЙАҠЫ I (мейәс, эй) *с.* 1. Йөнө ҡойолған тире — *облезлая шкура.* Ҡыҙы барҙың наҙы бар, ҡама гүрпәһе лә бар, ҡыҙы йуҡтың наҙы ла йуҡ, йаҡы тиртоно ла йуҡ (мейәс). 2. (мейәс) Иләнгән тире — *выделанная шкура*

ЙАҠЫ II (урта) *с.*ябыҡ — *тощий*

ЙАҠЫНБАБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Олатай — *дедушка (со стороны отца).* 2. Күрше бабай — *сосед (дедушка)*

ЙАҠЫНДАШ (дим) *и.* туған — *родственник.* Йаҡындашым килгән тей

ЙАҠЫН-ТҮГӘРӘК (урта) *и.* йаҡын-тирә — *то, что расположено вблизи, неподалеку*

ЙАҠЫНБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй — *бабушка (со стороны отца)*

ЙАҠЫНҒЫ (гәйнә) *с.* яҡындағы — *ближний.* Мин йаҡынғы теүгел, тей

ЙАЛ: АЙАҠ ЙАЛЫ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, эй) *и.* йомош үтәгән өсөн түләү — *плата за выполнение поручения.* Мына бы бер тәңкә айаҡ йалы өсөн булыр, ал, улым (эйек-һаҡмар)

ЙАЛ: САЛҒЫ ЙАЛЫ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* салғы төйҙәһе — *обух косы*

ЙАЛАУ (һаҡмар) *и.* элмәк — *вешалка (на одежде)*

ЙАЛАҒАЙ I (арғаяш, дим, мейәс, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Арамъя — *халтурщик.* 2. (мейәс, салйоғот, эйек-һаҡмар) Ялҡау — *лентяй.* 3. (һаҡмар) с. баҫалҡы — *спокойный, смирный*

ЙАЛАҒАЙ II (һаҡмар) *и.* көләпәрә — *мужская легкая островерхая шапка, закрывающая уши и шею*

ЙАЛАҒАЙ III (урта) *и.* ятыу — *омут*

ЙАЛАҒАЙ: ЙАМҠЫР ЙАЛАҒАЙЫ (урта) *и.* йәшен — *молния*

ЙАЛАЙЫР (һаҡмар) *и.* Йылайыр — *Зилаир (ойконим)*

ЙАЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* гел — *всегда (постоянно).* Йалан бергә булмабыз

ЙАЛАН АБҘАР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ялан кәртә — *загон.* Йалан аҙбар (урта), йалан арбаҙ (дим, урта)

ЙАЛАН БЕЛЕҺЕ (ҡыҙыл) *и.* беле — *большой крохаль*

ЙАЛАН БОЖЫРЫ (ҡариҙел) *и.* ағуна — *белая куропатка*

ЙАЛАН БУРАНЫ (мейәс) *и.* һепертмә буран — *поземка*

ЙАЛАН ГИНДЕР (арғаяш, эй) *и.* һирәк һуғылған киндер — *неплотно вытканый холст*

ЙАЛАН ГҮКРӘК (эйек) *и.* оҙон арба — *дроги*

ЙАЛАНДИР ТӘКӘҺЕ (урта) *и.* һаралйын — *бекас*

ЙАЛАНДЫҠ (ҡыҙыл) *и.* аҡлан — *поляна*

ЙАЛАН-ЙАПАН (дим, урта, урта урал) *и.* ҡыр — *поле.* Йаланға-йапанға сығалар (дим). Йалан-йапанда йөрөһәм, ҡайғым тарала (урта урал). Йалан-йафан (ҡариҙел). Йалан-йафан йуҡмы сиңә

ЙАЛАНҠАБАТ (ырғыҙ) *с.* ябай — *простодушный*

ЙАЛАНҠАТ (гәйнә) *с.* ябай — *простодушный*

ЙАЛАН САНА (арғаяш) *и.* утын санаһы — *дровни*

ЙАЛАНСАЙАҠ (дим, туҡ-соран) *р.* ялан аяҡ — *босиком.* Выймам тишек, йалансайаҡ ҡайттым (туҡ-соран). Әүәле киленнәр айаҡ-тувыҡ кұрҫәтмәгән, йалансайаҡ йөрөмәгән (дим)

ЙАЛАН САЙЫН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* гел — *постоянно*

ЙАЛАН СЕЛЕ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һоро ағуна — *серая куропатка.* 2. (урта) Ваҡ сел — *мелкий рябчик.* 3. (ҡыҙыл) Туғаҙаҡ — *дрофа*

ЙАЛАН ТУРҒАЙЫ (дим, урта) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

ЙАЛАН ТӘПӘЙ (ҡариҙел) *р.* ялан аяҡ — *босиком*

ЙАЛАНҺЫР (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бушап, ялан кеүек булып ҡалыу — *опустеть.* Ишеккәйем алды баланлыҡ, баланларын алһаҡ йаланһыр

ЙАЛАНЫ (мейәс) *и.* ерлеге — *фон.* Йаланы аҡ, сәскәһе һары тауар

ЙАЛАНЫС (ҡариҙел) *р.* яланғас — *голый*

ЙАЛАНҒАТ (мейәс, салйоғот) *р.* яланғас — *голый*

ЙАЛ АРТЫ (урта) *и.* дүшәмбе — *понедельник.* Йал арты көн (дим)

ЙАЛАТЫУ (туҡ-соран) *ҡ.* һуғыу — *ударить.* Санаға ултырыу менән дилбегәне тартып, атын сыбыртҡы белән ныҡ ҡына йалатып алды

ЙАЛАУ (һаҡмар) *и.* элмәк — *вешалка (на одежде).* Бәлтәндең йалауы өҙөлгән

ЙАЛБАНЫУ (урта) *ҡ.* алданыу — *обмануться.* Теленә йалбанып бирҙем

ЙАЛБЫР (дим) *с.* килешһеҙ — *неподходящий.* Йалбыр кейем

ЙАЛБЫРЛАҠ (урта) *и.* ваҡ ситса киҫәктәрен ялбырлатып теккән ҡорама ябыу — *лоскутное покрывало.* Йалбырсаҡ (арғаяш). Урындыҡҡа йалбырсаҡ ташта

ЙАЙҒАЛЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* юхаланыу — *подлизываться*

ЙАЛҒАН ИНӘЙ (салйоғот) *и.* ҡиәмәтлек әсәй — *посажёная мать*

ЙАЛҒАН СОЛАН (дим) *и.* төкәтмә — *пристрой*

ЙАЛҒАН ТӘҢКӘ (ҡыҙыл) *и.* талир тәңкә — *немецкая серебряная монета*

ЙАЛҒАНЫУ (эй) *ҡ.* тамаҡ ялғау — *перекусить, чуть-чуть поесть.* Шул һыйыр аҫрап йалғана туғайныҡ

ЙАЛҒАУ I (мейәс) *ҡ.* теркәү — *зарегистрировать.* Кенәгәгә йалғау

ЙАЛҒАУ II (урта) *и.* өҫкө балитәк — *оборка на талии платья*

ЙАЛҒАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Тағараҡ — *кормушка.* 2. (гәйнә) Улаҡ — *желоб*

ЙАЛҒЫЗ-ЙАРЫМ (ҡариҙел) *р.* ишһеҙ — *без пары.* Йалғыз-йарым дәштек

ЙАЛҒЫЙАН (ҡариҙел) *и.* 1. Ялағай — *подхалим.* 2. (урта урал) *с.* сая, үткер — *бойкий.* Йалғыйандан йал көтмә

ЙАЛДАҠ, ЙӘЛДӘК (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ялҡау — *лодырь.* Оло малайыбыҙ йалдаҡ, бөтә эшкә ошо кинйә малайым йөрөй (ырғыҙ)

ЙАЛДАНМЫШ (ҡыҙыл) *и.* ялланып эшләүсе — *наемник.* Зауытка йалданмыш булып эштәнем

ЙАЛДАУ I (урта, эйек-һаҡмар) *и.* урғылъян — *выбоина (в земле, на дороге)*

ЙАЛДАУ II (мейәс) *ҡ.* юныу — *обтесать.* Балта ман йалдаған

ЙАЛДАУ III (ҡыҙыл) *ҡ.* яллау — *нанимать.* Бы йырҙы тай биреп, бер гешене йалдап сығартҡан Зөлхәбирә

ЙАЛДЫМ (дим) *и.* ятыу — *омут*

ЙАЛҠАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* маңка ауырыуы — *сап (болезнь животных)*

ЙАЛҠАУ: ЭТ ЙАЛҠАУЫ (мейәс) *с.* үтә ялҡау — *очень ленивый.* Ата йалҡау (көнсығыш диалект)

ЙАЛҠАУ ҒОРТ (арғаяш) *и.* һоро ҡорт — *трутень*

ЙАЛҠЫҠ ЙЕҪ (ырғыҙ) *и.* юғары температура менән ауырыған кешенән килә торған ауыр еҫ — *тяжелый запах, который несется от больного с высокой температурой*

ЙАЛҠЫН I (урта) *и.* маңка ауырыуы — *сап (болезнь животных)*

ЙАЛҠЫН II (гәйнә) *и.* рәшә — *мгла.* Йалҡын суға ашлыҡны

ЙАЛҠЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ялтылдау — *блестеть, сиять*

ЙАЛҠЫН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* үт — *желчь.* Йалҡын ҡоҫтом (ҡыҙыл)

ЙАЛҠЫС (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ялҡытҡыс — *утомительный.* Кеше ауылында йалҡыс түгелме (ҡариҙел)

ЙАЛМАҒАЙ (урта) *и.* бирән — *обжора*

ЙАЛМАЙАҠ (һаҡмар) *и.* һәптән — *пройдоха.* Күп теләһимәне һөйләп анда ла йетешә, мында ла йетешә йалмайаҡ

ЙАЛМАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Үҙәк ялғау, тамаҡ ялғау — *перекусить.* Әҙерәк йалманып алайыҡ та, эшкә тотонайыҡ. 2. (ҡыҙыл) Тамшаныу, яланыу — *облизываться*

ЙАЛМАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Ҡомһоҙланып ашау — *есть с жадностью.* Һыйыр үләнде йалмап йота. 2. (эй) Ялау — *облизывать.* Быҙауын һыйыр йалмай

ЙАЛПАЙЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* йыуанайыу — *потучнеть.* Һәйрүҙә ҡалай йалпайып киткән (ҡыҙыл)

ЙАЛПАҠ (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *с.* 1. Яҫы битле — *широколицый.* Йалпаҡ битте бер геше гилеп инде (ҡыҙыл). 2. (арғаяш) Тупаҫ — *грубый.* Йалпаҡ тел мән һөйҙәшәбеҙ

ЙАЛПАҠ АЛАБУТА (дим) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая*

ЙАЛПАҠ БОРСАҠ (салйоғот) *и.* ҡара борсаҡ — *бобы*

ЙАЛПАҠ ӘРЕМ (салйоғот) *и.* тау әреме — *полынь горная*

ЙАЛПАРЫУ (дим) *ҡ.* ялпаҡланыу — *сплющиться*

ЙАЛПАШ, ЙӘЛПӘШ (эйек-һаҡмар) *с.* ялпаҡ — *сплюснутый.* Йалпаш танаулы кеше

ЙАЛПАШҠА (урта) *и.* табан балыҡ — *карась*

ЙАЛПАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ялпаҡланыу — *стать сплюснутым*

ЙАЛПЫ (һаҡмар) *р.* 1. Күп — *много.* Иң йалпы урынына барығыҙ. 2. *с.* дөйөм — *общий.* 3. Берҙәм — *дружный.* Йарлы булдыҡ, йалпы булдыҡ

ЙАЛПЫ ЙЕР (урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* уйһыулыҡ — *низина*

ЙАЛПЫЛДАҠ I (ҡыҙыл) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

ЙАЛПЫЛДАҠ II (ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* балитәк — *оборка.* Йалпылдаҡты гүлдәк кейгән (ҡыҙыл)

ЙАЛПЫЛДАҠ III (эйек) *с.* алсаҡ — *приветливый*

ЙАЛПЫЛДАУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Өлтөрәү — *быть приветливым.* 2. (дим) Ярамһаҡланыу — *подхалимничать.* Йалпылтау (урта)

ЙАЛСАЙ (ырғыҙ) *и.* ялсы — *наемник.* Йәй йетһә йалсай китә лә бара инеләр

ЙАЛСЫМАУ (мейәс, эй) *ҡ.* 1. Хәлләнмәү — *не улучшаться (о здоровье).* 2. Йәлсемәү — *жить всю жизнь в нищете*

ЙАЛСЫТЫУ (мейәс, эй) *ҡ.* кинәндереү — *получать удовольствие.* Күлдәгемде йалсытып текмәне (мейәс). Кейемде йалсытып текмәне (эй)

ЙАЛСЫУ (мейәс, урта, эй) *ҡ.* йәлсеү — *иметь пользу, выгоду*

ЙАЛТ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бик тиҙ, күҙ асып йомғансы — *мигом.* Канитә йалт сатып ҡайтты йоморҡасын

ЙАЛТАҒАЙ (салйоғот) *с.* хәйләкәр — *хитрый*

ЙАЛТАМБЕЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* көрөҫ сығыры — *блок (на ткацком станке)*

ЙАЛТАН (эйек-һаҡмар) *и.* ялҡау — *лентяй*

ЙАЛТАНДАҠ (ҡыҙыл) *с.* юха — *хитрый*

ЙАЛТАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* алан-йолан ҡараныу — *озираться; воровато озираться.* Ништәп алай йалтандайың?

ЙАЛТАНЛАНЫУ, ЙАЛТАННАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ялҡауланыу — *облениться.* Йалтанлана башлаһа, ҡыу ҙа йебәр үҙен

ЙАЛТАНЛЫҠ, ЙАЛТАННЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ялҡаулыҡ — *леность.* Йалтанлыҡҡа килгәндә, миңә берәүегеҙ ҙә йетмәй

ЙАЛТАНЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ялт итеп үтеү — *проскочить*

ЙАЛ ТАРТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ял итеү — *отдыхать*

ЙАЛТАРЫУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* тайпылыу — *увернуться.* Персиҙәтелде күргеһе кимәй, йалтарырға тырыша (ҡыҙыл)

ЙАЛТАС (урта) *с.* 1. Ялтыр, шыма — *блестящий, гладкий.* Шешек урыны йалтас булып ҡалты. 2. Ялтыр баш — *лысый*

ЙАЛТАСЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ялтырау — *блестеть*

ЙАЛТЛАС (урта) *с.* ялтыр — *блестящий.* Йалтлас башлы бер кеше килеп китте

ЙАЛТТАУ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* ялтырау — *блестеть.* Йебәк сапаны йалттап тора (мейәс)

ЙАЛТЫН-ЙОЛТОН ИТЕҮ (гәйнә) *ҡ.* ялт-йолт итеү — *сверкать.* Йалтын-йолтон торайы ышлыйалары аларныҡы

ЙАЛТЫР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сабаҡ — *плотва*

ЙАЛТЫРАЙ (урта) *с.* ҡыҙыу, яндырай — *вспыльчивый*

ЙАЛТЫРАЙЛАНЫУ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ярамһаҡланыу — *подхалимничать*

ЙАЛТЫРАҠ I (ҡыҙыл) *и.* ялтырауыҡ — *блесна*

ЙАЛТЫРАҠ II (арғаяш) *с.* тонoҡ — *прозрачный.* Йалтыраҡ һыу

ЙАЛТЫРАС (ҡыҙыл) *и.* ялтырауыҡ — *блесна*

ЙАЛТЫРАУ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* 1. Йәшен йәшнәү — *сверкнуть (о молнии).* 2. Яҡты йөҙ менән ҡаршы алыу — *встречать приветливо.* Барып инһәң йалтырап тора (арғаяш)

ЙАЛТЫРАУЫҠ (урта) *и.* ваҡ сабаҡ — *мальки сорожек*

ЙАЛТЫРГӨПШӘ (ҡыҙыл) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый.* Йалтыргөпшә таҡыйа сәскәле була

ЙАЛТЫРҠА I (ҡыҙыл) *с.* алсаҡ, ирәбе — *приветливый, любезный*

ЙАЛТЫРҠА II (ҡыҙыл) *с.* йоҡа сабаҡ — *сорожка (плоская)*

ЙАЛТЫРЛАУ (урта) *ҡ.* йәшнәү, ялтырау — *сверкнуть (о молнии).* Йәшен йалтырлай

ЙАЛТЫР МАҢДАЙЛЫ (ҡыҙыл) *с.* аҡыллы, алсаҡ — *умный, приветливый.* Кейәүем һәйбәт, йалтыр маңдайлы

ЙАЛТЫРСА (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ваҡ сабаҡ — *мальки сорожек*

ЙАЛТЫР САБАҠ (мейәс) *и.* ваҡ сабаҡ — *мальки сорожек*

ЙАЛТЫШ (эйек-һаҡмар) *и.* күкен — *сопа, синец (рыба)*

ЙАЛЫҠҺЫНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ялҡыу — *утомиться.* Йалыҡһыным инде, аны бешермәйерәк торам

ЙАЛЫҠҺЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ялҡыу — *утомиться.* Был эштән йалыҡһып бөттөм инде

ЙАЛЫНҺЫТЫУ (арғаяш) *ҡ.* күмһеү — *пригореть (о молоке).* Йаңы һөттө йалынһытмай ғына ҡайнат

ЙАЛЫНҺЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Ялҡын тәме, көйгән тәм килеү — *пахнуть подгорелым.* Ашың йалынһыған (мейәс). 2. (эйек-һаҡмар) Һауыт-һабаның

ян-яғы, сите көйөү — *обгореть (о краях посуды).* Сэйнүгең йалынһып киткэн, таҙартып алһаңсы. 3. (салйоғот) Икмэктең йөҙөн ялҡын һуғыу — *подгореть (о хлебе)*

ЙАМ (ҡыҙыл, мейэс, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *и.* 1. Соҡор — *яма.* Дегет йамы. Кирбес йамы. 2. (дим) Мөгэрэп — *погреб.* Бэрэңге йамы

ЙАМАЙАҠ, ЙАМЫЙАҠ (дим, минзэлэ, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ағас ороһонан яһалған сеүэтэ — *деревянная чаша средней величины.* Борон йамайаҡлар тутырып ҡымыҙ эсэ инек (дим). Йамыйаҡты алты сум белэн апҡайтҡаныйы (төньяҡ-көнбайыш). Жамиаҡ (төньяҡ-көнбайыш). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Балсыҡ туҫтаҡ, каса — *пиала*

ЙАМАҠАЙ (ҡыҙыл, мейэс, урта, эй) *с.* 1. Насар, яман — *плохой, дурной.* Бисэһе һэлэк йамаҡай тей ҙэ (эй). Йамаҡай күлдэк кейеп алған (ҡыҙыл). Йэшен болото бик йамаҡай килэ (мейэс). Йамаҡ (дим, эйек-һаҡмар). 2. Йэмһеҙ — *отталкивающий*

ЙАМАҠАЙЛАНЫУ (урта) *ҡ.* йэмһеҙлэнеү, насарланыу — *подурнеть.* Йаматайланыу (гэйнэ)

ЙАМАН (арғаяш, ҡыҙыл, мейэс, урта, һаҡмар, эй) *р.* бик, бик нык, үтэ — *очень, слишком.* Борон иген йаман уңа торғайны (һаҡмар). Туй йаман бара (урта). Ул йаман матур йаҙа (мейэс). Йаман матур (арғаяш). Йаман һуғышҡаннар (һаҡмар). Алар йаман байыған (урта)

ЙАМАНАУЫҘ (эй) *и.* 1. Насар хэбэр килтереүсе — *сообщивший неприятность.* 2. (туҡ-соран) Яман һүҙ — *брань.* Бик изгелек итэлэр, йаманауыҙ сүҙ ишеткэнем йуҡ

ЙАМАНАУЫРЫУ (дим, урта) *и.* түлэмэ — *сибирская язва*

ЙАМАНДАШЫУ (арғаяш, ҡыҙыл, мейэс) *ҡ.* асыуланышыу — *рассориться.* Йамандашмаҫ кеше бумаҫ (мейэс). Йаманнашыу (урта)

ЙАМАННАТЫУ (һаҡмар) *и.* түлэмэ — *сибирская язва.* Йаманнау (эйек-һаҡмар)

ЙАМАНРЭНЙЕҮ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* быума — *эпилепсия*

ЙАМАНСЕБЕН (урта) *и.* һуҡыр себен — *мошкара*

ЙАМАНСИР (ҡариҙел) *и.* түлэмэ — *сибирская язва*

ЙАМАНСЫЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* яманһыулау — *скучать, тосковать*

ЙАМАНТАЙ, ЙАМАТАЙ, ЙАМЫТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* насар, яман — *плохой, дурной*

ЙАМАНШЕШ (һаҡмар) *и.* 1. *Рак.* 2. Кила — *рожа.* 3. (ҡариҙел) Һыйыҡ — *туберкулез желез*

ЙАМАНЭСБЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡылауыр — *золотуха.* Йаманэсбе биткэ, тэнгэ ҡыҙыл ҡапҡас күк ҡалҡа. Ҡарайып батып китсэ, бала бер-ике көннэн үлэ

ЙАМАТАЙЛАНЫУ (гэйнэ) *ҡ.* насарланыу — *подурнеть*

ЙАМАШ (мейэс) *и.* һөҙһөт — *удод*

ЙАМБАШ (арғаяш, ҡыҙыл, мейэс, урта, эй) *и.* 1. Иңбаш — *плечо.* Йарты йамбашым ауырта (ҡыҙыл). 2. (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) Ултырыш — *ягодица*

ЙАМҒУР (мейэс, ҡыҙыл, мейэс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ямғыр — *дождь.* Таңныҡ ҡыҙарҙы йамғур йауыр (эйек-һаҡмар). Йамғур йауа баштаны (ҡыҙыл). ◊ Баһма йамғур (ҡыҙыл, мейэс) ямғыр алдынан ауырайтыу — *отяжелеть (перед дождем).* Кеше баһыла, йамғур булыр ахыры (мейэс). Ҡуна килгэн йамғур (урта) оҙаҡҡа һуҙылған ямғыр — *затяжной дождь;* суҡ йамғыр (мейэс, урта) тар һыҙат булып йауған ямғыр — *дождь, проходящий полосой;* шыбаҡ йамғур, шырым ямғур (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) тар һыҙат булып йауған ямғыр — *дождь, проходящий полосой.* Йамҡыр (урта)

ЙАМДАУ (мейэс) *и.* турһыҡ — *бурдюк.* Йаннау (эйек-һаҡмар)

ЙАМУРТАЙ (арғаяш) *и.* туйға күстэнэс итеп алып барыла торған иҫерткес эсемлек — *опьяняющий напиток (гостинец), привезенный на свадьбу*

ЙАМҺАҠЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* боҙолоу, боҙолоп китеү — *испортиться, разлагаться (о теле).* Йарам төҙэлмэй, тағы йамһаҡлап китте

ЙАМҺАҠТАУ (мейэс) *ҡ.* ҡурсалау — *оградить*

ЙАМЫЙАҠ (дим, минзэлэ) *и.* ағас ороһонан яһалған боронғо табаҡ — *старинная деревянная чаша*

ЙАН I (дим, ҡариҙел, мейэс, урта) *и.* йэн — *душа.* Йан башына бирҙелэр (дим). Йаныбыҙ көйэ (урта)

ЙАН II (ҡыҙыл, мейэс) *и.* йөн тетэ торған ян — *шерстобитка*

ЙАНАҒА, ЙАНАҒАЙ (мейэс, минзэлэ, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡэйнеш — *младший деверь*

ЙАНАҠ (урта) *и.* яңаҡ — *косяк (у окон и дверей)*

ЙАНАУЫС, ЙАНЫУҒЫС, ЙАНУС (ҡариҙел, урта) *и.* яныуыс — *брусок (точильный).* Йанауыс (ҡыҙыл, дим, эйек-һаҡмар)

ЙАНАШ (арғаяш, мейэс, урта, урта урал, эй) *р.* йэнэш — *рядом.* Йанаша (эйек-һаҡмар)

ЙАНАША КЕЙЭҮ (арғаяш) *и.* кейэү егете — *шафер*

ЙАНАШТАП (мейэс) *р.* ҡушлап, икэүлэп — *вдвоем*

ЙАНБАЙ (ҡыҙыл) *и.* һантый — *безумец, дуралей.* Кит, йанбай

ЙАНДАП (ҡыҙыл) *р.* ҡушлап, йэнэш — *рядом.* Кейэүҙе йандап килэ, һаҡтап. Һэҙер ултыралар йандап

ЙАНДАУ I (һаҡмар) *и.* 1. Сикэ — *виски.* 2. (мейэс) *ҡ.* сикэлэү — *дать пощечину.* Килэ гилеп йандап таштаны

ЙАНДАУ II (эйек-һаҡмар) *и.* япҡаҡ — *боковые стойки (у телеги)*

ЙАНДАУ III (арғаяш, ҡыҙыл, мейэс, урта урал) *ҡ.* сутлау — *обтесать.* Бүрэнэне эстэн йандап йөрөй ине (мейэс)

ЙАНДАУ IV (арғаяш, мейэс) *и.* һэндерэ — *полати.* Ҡайҙа буһын, йандау өҫтөндэлер (мейэс)

ЙАНДАУАРЛАП (эйек) *р.* ҡушлап, йэнэш — *рядом.* Ана, йандауарлап килэ йаталар

ЙАНДАУЫР (эйек-һаҡмар) *и.* япҡаҡ — *боковые стойки (у телеги).* Ниндэй ауырһыу, арбаның йандауыры мэйшэйеп китте

ЙАНДАШ (дим) *и.* дуҫ — *друг*

ЙАНДЫРАЙ (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Ҡыҙыу — *вспыльчивый.* 2. (мейэс) Алсаҡ — *приветливый.* 3. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Өтөк, сабырһыҙ — *нетерпеливый.* 4. (мейэс) Маҡтансыҡ — *хвастливый.* 5. (мейэс, эй) Эсе-тышы бер кеше — *душа нараспашку*

ЙАНДЫРАЙЛАНЫУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыҙыу — *вспылить.* Йандырайланып ни эш ҡыраһың (эйек-һаҡмар)

ЙАНДЫУ (гәйнә) *и.* ҡыҙҙың еңгәһе — *сноха невестки, которая ухаживает за новобрачными*

ЙАН-ЙАҘМЫШ (дим) *и.* хаҡ-яҙмыш — *судьба*

ЙАНҠАЙ (һаҡмар) *и.* йәнкәй — *душенька.* Алтын йөҙөк, фирүзә ҡаш йанҡай бармаҡларында *(халыҡ йыры)*

ЙАНҠЫЙНАУ (урта) *ҡ.* яфаланыу — *мучиться*

ЙАНСА-ЙӨРӘКӘЙ (арғаяш) *и.* йәнкәй — *душенька*

ЙАНСЫҠ (урта) *и.* кәшен — *мешок, сшитый из телячьей шкуры шерстью наружу*

ЙАНҪЫНА (һаҡмар) *р.* янына — *к нему.* Туғанының йанҫына барғыҫы килде

ЙАНТАҠ (мейәс) *с.* 1. Эйелгән — *наклоненный.* Йантаҡ иҙән. 2. (ҡыҙыл) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге.* Йантаҡ йул

ЙАНТАРЫУ (мейәс) *ҡ.* 1. Янтайыу — *уклониться.* 2. Япһарыу — *свалить что-то на кого-либо.* Кешегә йантарыу

ЙАНТАУ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәшерелгән ҡыҙҙы оҙатыусы ағаһы — *брат невесты, сопровождающий ее в дом жениха*

ЙАНТАУ II (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Күнәсек — *маленькая ведерка, сделанная из полого ствола дерева.* Бер йантау ҡатыҡ, бер һыныҡ күмәсемде артмаҡлап сығып киттем (урта). 2. (мейәс) Тәпән — *бадья*

ЙАНТАУ III (арғаяш) *ҡ.* сутлау — *обтесать.* Бүрәнә йантай

ЙАНТЕГЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* интегеү — *мучиться.* Уртаға суҡкан йылан кебек мына шулай йантегеп йәшәйсең инде

ЙАН-ТИРӘ (һаҡмар) *и.* тирә-яҡ — *окрестность.* Йан-тирәһе биҙәреп бөткән

ЙАНТУРҺЫҠ (ҡыҙыл) *и.* турһыҡ — *бурдюк*

ЙАНТЫРАЙ (урта) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый*

ЙАНУАР I (эй) *и.* маҡтау, хуплау ымлығы — *междометие одобрения, восхваления.* Их, йануар, йыры ла йыры

ЙАНУАР II (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *и.* януар — *зверь*

ЙАНФАРМАН (төньяҡ-көнсығыш, урта) *р.* йәнфарман — *во всю мочь.* Ашау тигәндә йанфарман, эшкә тигәндә мин бармам. Йәмфарман (ҡыҙыл)

ЙАНҠАУ, ЙАНҠЫУ, ЙАНҺАЛАУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Йәнәшләп барыу — *идти рядом.* 2. Ҡайғыртыу — *опекать.* Теге мине һаман йанһай (ырғыҙ). 3. Һағалау — *подстерегать*

ЙАНҺЫУ (ҡыҙыл) *и.* яҡындағы, эргәләге һыу — *близлежащая вода*

ЙАНЫЙЫМ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* йәнем — *душенька.* Бар күңелемде сарыф иттем, һин йаныйыма йарарға *(халыҡ йыры)*

ЙАНЫП-КӨЙӨҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Юғары температура менән ауырыу — *болеть с высокой температурой.* 2. (ҡыҙыл, эй) Ныҡ ҡайғырыу — *сильно переживать.* Шу балдар тип йанып-көй ҙә утыр (ҡариҙел)

ЙАНЫП ТОРОУ (мейәс) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть приветливым, радушным (по отношению к гостям)*

ЙАНЫШЫУ (ҡариҙел, урта урал) *ҡ.* 1. Янау — *угрожать.* 2. (гәйнә, ҡыҙыл, эй) Талашыу — *скандалить*

ЙАНЫУ I (көнсығыш диалект) *и.* яныуыс — *брусок (точильный)*

ЙАНЫУ II: БАРМАҠ ЙАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* бармаҡ янау — *погрозить пальцем*

ЙАНЫУАР (урта урал) *и.* моңһоҙ кеше — *беспечный человек*

ЙАНЫУЫСЛАУ (урта) *ҡ.* салғы яныу — *точить косу*

ЙАНЫШ I (урта урал, һаҡмар) *и.* йәнкәй — *возлюбленная.* Йанышымдың нурлы йөҙөн ҡойаш белән тиң күрәм *(халыҡ йырынан)*

ЙАНЫШ II (эйек) *р.* йәнәш — *рядом*

ЙАҢАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* айғолаҡ — *жабры*

ЙАҢАҠ БАШЫ (урта) *и.* сикә — *висок.* ◊ Йаңаҡ бейетеп алыу *(ашап алыу)* — *поесть.* Йаңаҡ соҡоро (дим)

ЙАҢАҠ СИРЕ (дим) *и.* ҡылауыр — *туберкулез желез*

ЙАҢБАШЛАУ (урта) *ҡ.* боршаңлап атлау — *шагать вертлявой походкой*

ЙАҢҒЫҘАЙЫҠ, ЙАҢҠЫҘАЙАҠ (урта) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ЙАҢҒЫҘАР (мейәс, урта) *р.* айырым — *по отдельности.* Бөтәһе лә йаңғыҙар йыйалар (мейәс)

ЙАҢҒЫҘ ҒОҘА (дим) *и.* кейәү егете — *шафер*

ЙАҢҒЫҘ-ЙАРЫМ (ырғыҙ) *р.* япа-яңғыҙ — *совершенно одинокий.* Үҙе кеүек йаңғыҙ-йарым ҡалған ҡартлар йанына ла барғыһы килмәне

ЙАҢҒЫҘ ЙУЛ (дим, мейәс) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка*

ЙАҢҒЫР (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ямғыр — *дождь.* Йаңғыр буткасы (ҡоро йылда ҡырға сығып «ямғыр теләү» — бутка бешереү, һыу һибешеү йолаһы) — *обычай призыва дождя, когда всей деревней выходят на природу и варят кашу, обливают друг друга водой.* Йаңҡыр (ҡариҙел)

ЙАҢҒЫРАТЫУ, ЙАҢҒЫРТЫУ (дим, урта) *ҡ.* шаңҡытыу — *оглушить.* Алар балыҡ йаңғыратырға киттеләр. Йаңҡыртыу (урта)

ЙАҢҒЫРЫУ (арғаяш) *ҡ.* көндөң ямғырға тартыуы — *изменение погоды (к дождю)*

ЙАҢҒЫШ (дим) *р.* яңылыш — *неверно*

ЙАҢКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өйәңке — *ветла*

ЙАҢҠЫҘҺЫРАТЫУ (урта) *ҡ.* ситләтеү — *отчуждать, отталкивать*

ЙАҢҠЫРЫҠ (урта) *и.* 1. Бүкән, яҫтыҡ — *подушка (у телеги).* 2. Япҡаҡ — *боковые стойки (у телеги).* 3. Урындыҡ ширлеге — *наличник на нарах.* 4. Баҫрау — *слега*

ЙАҢШЫУ (мейәс) *ҡ.* ҡат-ҡат әйтеү, туҡыу — *твердить.* Йаңшыйың, йаңшыйың — һис белмәйҙәр

ЙАҢЫ-ЙАҢЫ (мейәс) *р.* саҡ-саҡ — *едва.* Йаңыйаңы өрәтебапарабыҙ

ЙАҢЫ-ЙОРО (көнсығыш диалект) *р.* яңы ғына — *только что.* Йаңы-йоро ғына күргәйнем мин аны (эй).

Йаны-йуры (ҡыҙыл). Йаңы-йоро хеҙмәттән ҡайтыусы йуҡ (мейәс)

ЙАҢЫ-ЙУРЫҠ (ҡыҙыл) *р.* яңы ғына — *только что*

ЙАҢЫЛЫШЫУ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ваҡыт-ваҡыты менән иҫәүәнләнеп китеү — *временами терять рассудок.* Күрше ҡортҡа йаңылыша, үҙ улын танымаған әле (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАҢЫР (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* ямғыр — *дождь.* Бик шәп йаңыр йауҙы (һаҡмар)

ЙАҢЫРЫҠ (мейәс) *и.* ҡаҙна — *бревно или толстая доска по краю башкирских нар, на которой делается настил*

ЙАҢЫШАҒАН (дим, урта) *и.* ҡысҡырып күп һөйләүсе — *горлан*

ЙАҢЫШАҠ (дим, мейәс, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* 1. Ҡысҡырып күп һөйләүсе — *горлан.* 2. Өйрәтеүсе — *обучающий чему-либо.* Анын йаңышағы барма? (эй). Өйөндә йаңышағы булды (урта). 3. (дим) Мыжыҡ — *ворчун.* 4. (һаҡмар) Илаҡ *(йәш балаға ҡарата)* — *плакса*

ЙАҢЫШАУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡысҡырып күп һөйләү — *горланить.* 2. Ҡысҡырып оҙаҡ илау — *плакать навзрыд.* 3. (һаҡмар) Йыш илау — *часто плакать*

ЙАҢЫШЫУ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* яңылышыу — *ошибаться.* Ҡайсаҡта йаңышып китә (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАПАҠ I (төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш) *с.* тәпәшәк — *низкий.* Йапаҡ түбәле ызба (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАПАҠ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ләпәк — *мошкара*

ЙАПАЛАҠ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ябалаҡ — *сова.* Йапалаҡтан йөн ал, тип әйтәләр беҙҙә (ҡыҙыл). 2. (мейәс) һабан турғайы — *жаворонок*

ЙАПАЛАҠ: ЙАПАЛАҠ ҠАР (көнсығыш диалект) *и.* ябалаҡ ҡар — *снег хлопьями.* Йапалаҡ ҡар йауа, матур (ҡыҙыл)

ЙАПАЛАҠ СӨЙӨ (эйек-һаҡмар) *и.* арт күсәргә күкрәк ағастарын беркеткән сөй — *шпиль, прикрепляющий заднюю ось к остову телеги*

ЙАПАЛДАШ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* тәбәнәк, тәпәш — *низкорослый.* Йапалдаш бейә, һыйыр һөттө була (мейәс)

ЙАПАН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* үҙләштерелмәгән ерҙәр — *неосвоенные земли.* Йатҡан йапандар (мейәс). Аш сасылмай туған йапан жирҙәр буған (мейәс)

ЙАПАНАН-ЙАҢҒЫҘ (мейәс) *р.* япа-яңғыҙ — *совершенно одинокий.* Йапанан-йаңғыҙ йетем ҡалған

ЙАП-ЙАҠШЫ (ҡыҙыл, мейәс) *р.* бик яҡшы — *очень хорошо.* Өйөң йап-йаҡшы әле (ҡыҙыл)

ЙАП-ЙАМАҠ (мейәс) *с.* бик яман, бик насар — *очень плохой.* Йап-йамаҡай (ҡыҙыл)

ЙАПҠАҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Үрәсә — *грядки, нащепы (у саней и телег).* 2. Ҡаҙна — *бревно или толстая доска башкирских нар, на которой делается настил*

ЙАПҠЫ (һаҡмар) *б.* тирәһе, эргәһе — *около.* Йылға йапҡы һөрмәгән байуҡ

ЙАПҠЫС (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Алъяпҡыс — *передник.* 2. (ҡыҙыл) Балитәк — *оборка.* Йапҡысты күлдәк кейгән

ЙАПМА I (ҡыҙыл) *и.* 1. Балитәк — *оборка.* 2. *с.* ҡайтарма — *отложной.* Йапма йаға

ЙАПМА II (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* ҡош ауы — *сеть (для ловли птиц)*

ЙАПМА III (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* сепрәк балаҫ — *домотканый тряпичный половик.* Иҙән йапмасы. Сике йапмасы (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАПМА IV (мейәс, гәйнә, дим, мейәс, салйоғот) *и.* лапаҫ — *навес*

ЙАПМА ГҮҘ (ҡыҙыл) *с.* шешмәк ҡабаҡ — *пухлое веко*

ЙАПМАС (салйоғот) *и.* иҙеү ҡапҡасы — *планка на грудном вырезе рубахи, платья.* Йапмыс (һаҡмар)

ЙАПРАЙ (ырғыҙ) *с.* 1. Тырпаҡ — *торчащий.* Йапрай ҡашлы ҡарт. 2. Киң, яҫы — *широкий.* Йапрай битле кеше гилеп инде

ЙАПРАЙЫУ, ЙАПЫРАЙЫУ (урта, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Тырпайыу — *топорщиться.* 2. Ышыҡлау — *заслонить.* Йапрайып тороб алған, бер нәмә күренмәй (эйек-һаҡмар). 3. Ялбырау — *лохматиться.* Әүәле мүк йапрайып ултыра торғайны, хәҙер йотлоҡ булып китте (эйек-һаҡмар)

ЙАПРАҠ (төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, урта урал, эйек-һаҡмар) *ҡ.* миндек — *веник (для парки в бане).* Йапраҡ апарҙыңма мунсаға? (эй)

ЙАПРАҠ: ЙАПРАҠ ҠАР (төньяҡ-көнсығыш) *и.* ябалаҡ ҡар — *снег хлопьями*

ЙАПРАҠ СӘЙ (ҡыҙыл) *с.* төрлө еҫле үлән, ағас япраҡтарынан яһалған сәй — *чай, приготовленный из разных листьев*

ЙАПРАҠТАП (көнсығыш диалект) *р.* ябалаҡлап — *хлопьями.* Йапраҡтап ҡар йауа

ЙАПРЫЙ (эйек-һаҡмар) *с.* ҡарпыш — *растопыренный.* Йапрый ҡолаҡ, ҡарама тойаҡ *(йомаҡ)*

ЙАПСАРЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть радушным.* Инәй ҡайтма һин тип ҡыҙлары йапсарлап торалар

ЙАПСАУЫРЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡурсалау — *оградить.* Йапсауырлап ала ла йөрөй шул балаһын

ЙАПШАРЫУ (урта) *ҡ.* япһарыу — *свалить (вину).* Икенсеһенә йапшарғаннар

ЙАПЫРАҠ ТУРҒАЙЫ (ҡыҙыл) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

ЙАПЫРТМА (гәйнә) *и.* балитәк — *оборка*

ЙАПЫРЫҠ (урта) *и.* ҡалын, йыуан кеше — *толстяк.* Аңа йапырыҡ килә

ЙАР (төньяҡ-көнсығыш) *и.* йәр — *возлюбленный*

ЙАРА I (мейәс) *р.* тура — *прямо.* Йара төшөргән тәңкә

ЙАРА II (ҡыҙыл, урта) *и.* сара — *мера.* Теге малай апҡайтыу йараһын күргән (ҡыҙыл). Ҡасыу йараһын күргәннәр (урта)

ЙАРА ЙАПРАҒЫ (арғаяш, дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* юл япрағы — *подорожник.* Йарайапраҡ (гәйнә, ҡариҙел), йарыйапраҡ (арғаяш, салйоғот), йары йапрағы (ҡыҙыл)

ЙАРАҠАШҠА (дим, урта, һаҡмар) *и.* сыбай ҡашҡа — *с белой полоской на лбу (о масти лошади)*

ЙАРАЛАШ (һаҡмар) *с.* 1. Ябай — *простой.* 2. Сер тотмаған — *болтливый.* Ул йаралашҡа һүҙ һөйләйме кеше

ЙАРАЛАШНАЙ (мейәс, урта) *с.* 1. Үҙ һүҙле — *упрямый.* 2. Бер ҡатлы — *простой*

ЙАРАМҺАҠ: ЙАРАМҺАҠТЫ БУЛЫУ (арғаяш, ҡыҙыл, әй) *ҡ.* 1. Ярамһаҡланыу — *подхалимничать.* 2. Ғәйепле булыу — *быть виновным.* Тураһын әйтәм тип андай гешегә йарамһаҡты ғына булаһың, аңдамай ул

ЙАРАН (арғаяш) *и.* борос — *перец*

ЙАРАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* ябыҡтырыу — *истощать (о лошади)*

ЙАРАТАШ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* әсеүташ — *квасцы*

ЙАРАТЫУ (дим, ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ябыҡтырыу — *истощать (о лошади).* Атты туйға йаратып ҡуйалар

ЙАРАТЫУ: ЙАРАТЫП ҺУРАУ (арғаяш) *ҡ.* үтенеп һорау — *умолять*

ЙАРАУ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ябығыу — *сбросить вес.* Һыйыр йарап кигән, көнө буйы бикте торған ахыры (ҡыҙыл)

ЙАРАУ II (мейәс) *и.* сара — *мера, способ.* Ә был ирен апсығыу йарауын күрҙе

ЙАРАУКА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ярамһаҡ — *угодник*

ЙАРАУ ҠЫУЫҒЫ (ҡыҙыл) *и.* һейҙек ҡыуығы — *мочевой пузырь*

ЙАРА ҮЛӘНЕ, ЙАРҮЛӘН (арғаяш, мейәс) *и.* юл япрағы — *подорожник*

ЙАРАШ (ырғыҙ) *и.* солох — *мир.* Үктәбр йеңде, йараш йаһалды

ЙАРАШТЫРЫУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* әҙерләү — *готовить.* Йараштыра һалып ашатып йебәр йәһәт кенә (салйоғот). Аш йараштырыу (урта). Аш йараштырып тик йөрөгән

ЙАРАШЫУ (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *ҡ.* йәрәшеү — *сватать.* Иң элек йараштылар ҡыҙны, йаҙға хәтле кейәүләттеләр

ЙАРБАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* шамтыр — *неряха.* Ул йарбайҙан мәғәнә сыҡмаҫ, өҫ-башын да рәтләп йөрөтмәй

ЙАРБАҠ ТАНАУ (ҡыҙыл) *с.* киң танау — *широконосый*

ЙАРБАН-ЙОРБАН (урта) *р.* йалт-йолт, ашығыс — *спешно.* Йарбан-йорбан кейенеп, йалпылтап килеп тә ултыра

ЙАР БӨРЛӨГӘНЕ (урта урал) *и.* ҡара бөрлөгән — *ежевика*

ЙАРҒАНАҠ, ЙАРҒАНАТ (мейәс) *и.* кәйелтмәк — *раскат (на зимней дороге)*

ЙАРҘАМСАН (дим) *с.* *ярҙамсыл* — *услужливый.* Йарҙамсан кеше ул

ЙАРҘЫ-ЙАБА (мейәс) *и.* ярлы-ябаға — *беднота.* Йарҙы-йабаға (ҡыҙыл)

ЙАРҘЫҠАС (мейәс, әй) *и.* ярлы — *бедный*

ЙАР ИТЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Таратыу — *распространить слухи.* 2. (урта) Хәбәр итеү — *сообщить.* Ташбатҡан ауылында һалабаш эшләү йар ителде

ЙАР ЙАПРАҒЫ (арғаяш, дим, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Юл япрағы — *подорожник.* 2. (урта, һаҡмар) Үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха*

ЙАР ЙЕЛӘГЕ (урта) *и.* 1. Ҡара бөрлөгән — *ежевика.* 2. (мейәс) Бүре емеше — *волчья ягода*

ЙАР КҮБЕК (гәйнә, ҡариҙел) *р.* бик күп — *очень много.* Йар күбек былып йыйыла кеше

ЙАРҠА (дим, ҡариҙел, урта, әй) *с.* артыҡ һимеҙ — *слишком жирный, упитанный.* Һыйырым йарҡа гүк, быйыл нығ ашаттым (әй)

ЙАРҠА ЙҮКӘ (урта) *с.* сабата үреү өсөн әҙерләнгән ҡаты йүкә — *твердое лыко, приготовленное для лаптей*

ЙАРҠАЙЫУ (мейәс, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Йәйелеп ултырыу — *сидеть развалившись.* 2. (әй) Йыуан кешенең йөрөүе — *походка тучного человека.* Аһай, йарҡайып урам тутырып китеп бармай шай

ЙАРҠАЛАУ (ҡариҙел) *ҡ.* ярҡа яһау — *делать плахи.* Йарҡалап йарып өйәсең

ЙАРҠАЛЫ (мейәс) *и.* эремекле, төйөрлө — *неровная пряжа.* Йарҡалы була йөндө тетмәһәң

ЙАР ҠАРҘЫҒАСЫ (арғаяш) *и.* яр ҡарлуғасы — *ласточка-береговушка*

ЙАРҠУНАЙ (дим) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун*

ЙАРЛАУ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* соңғол — *омут.* Йарлауыҡ (эйек-һаҡмар)

ЙАРМА (һаҡмар) *и.* ағас ҡамыт — *ярмо.* Йурмы (туҡ-соран)

ЙАРМАЙЛӘК (ҡариҙел) *и.* эре иләк — *решето*

ЙАРМАҠ: ЙАРМАҠ КЕШЕ (мейәс) *и.* алдаҡсы — *обманщик*

ЙАРМАН ПӘЛӘГЕ (ҡариҙел) *и.* саталы ҡойроҡ — *уховертка*

ЙАРМА ТАШЫ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡул тирмәне — *ручная мельница.* Йарматаш (дим)

ЙАРМАШЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* 1. Тырмашып, үрмәләп менеү — *карабкаться.* 2. Сат йәбешеү — *вцепиться.* Балаһы әсәһенең итәгенә йармашҡан

ЙАР МЫРЫ (әй) *и.* һыу мыры — *подёнка*

ЙАРПАЙЫУ (мейәс, урта, әй) *ҡ.* 1. Һимереү — *располнеть.* Йаманға төшкән ҡартайған, йаҡшыға төшкән йарпайған *(Мәҡәл).* 2. (мейәс) Йәйелеп ултырыу — *сидеть развалившись.* Йарпайып тороп әсеп утыралар

ЙАРПАС (әй) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун.* Йарпач (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАР ПЕСНӘГЕ, ЙАР ЧЫПЧЫҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡсәпсек — *трясогузка*

ЙАРПЫ: ТИРЕ ЙАРПЫҺЫ (эйек-һаҡмар) *и.* босҡаҡ — *лоскут шкуры.* Тире йарпылары беләп босҡаҡлайһың саңғыны

ЙАРПЫ: ЙАРПЫ ТАУЫШ (дим) *и.* өҙөк-өҙөк ишетелгән тауыш — *прерывистый звук.* Йоҡо аралаш ниндәйҙер тауыш йарпыһы ишетелде

ЙАРПЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* ялбырау —*лохматиться.* Бөтөн сағың да була, йарпылдаған сағың да була

ЙАРПЫСНАЙ (һаҡмар) *и.* 1. Маҡтансыҡ — *хвастун.* 2. Ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ЙАРСА (мейәс) *и.* яҙ сәскән арыш — *яровая рожь*

ЙАРСЫҠ (һаҡмар) *и.* һыуҙың айырылып аҡҡан ере — *развилина реки*

ЙАРСЫЛЛЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ярылыу, сатнау — *трескаться*

ЙАР СӘПСЕГЕ (эйек-һаҡмар) *и.* аҡсәпсек — *трясогузка*

ЙАР СӘСКӘҺЕ (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ЙАР ТУРҒАЙЫ (мейәс) *и.* ҡарлуғас — *ласточка*

ЙАРТЫЙАҠ (дим, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *р.* ҡырын яҡта, ситтә — *в стороне, на отшибе.* Йартыйаҡта йата ауылы

ЙАРТЫЛАУЫҠ (урта) *и.* йарты юл — *полпути*

ЙАРТЫЛЫҠ (дим) *и.* илле тинлек — *полтинник*

ЙАРТЫЛЫҠЛАУ, ЙАРТАЛЫҠЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* яртыһына етеү — *дойти до половины.* Эште йартылыҡланыҡ һымаҡ

ЙАРТЫЛЫ (гәйнә) *и.* ярты — *половина.* Йартылы жулны жейәү килдек

ЙАРТЫСЫЛ (ҡыҙыл) *и.* ярты — *половина.* Йартысыл йулда ҡоҙаларҙы ҡаршы алып һыйлайлар

ЙАРТЫ ҮҢЕР (мейәс) *с.* ҡабаҡлы — *возвышенный.* Йарты үңер йул

ЙАР ҺАЛЫУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* аҡырып-баҡырыу — *громко кричать, орать, плакать.* Уйынсығымды боҙҙо тип йар һалды ла баһа (эйек-һаҡмар). Йар һалып илай (ҡыҙыл)

ЙАРҺЫТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* төтөнгә һарғайтыу — *обкуривать*

ЙАРШЫҠ (урта) *с.* яшыҡ, ябыҡ — *тощий.* Быйыл маллар бик йаршыҡ

ЙАРЫ I (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* 1. Босҡаҡ — *лоскут шкуры.* 2. (урта) Һарыҡ тиреһе — *овчина.* 3. (гәйнә, мейәс) Тире бейәләй — *шубенки (меховые рукавицы).* Ҡулына йарылар кейеп алған (гәйнә)

ЙАРЫ II (төньяҡ-көнбайыш) *б.* табан — *к (предлог).* Кискә йары китте (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАРЫЙАҠ (ҡыҙыл) *и.* күп һөйләүсе — *болтун.* Йарыйаҡ, йармаһын түгеп, зәрә күп һөйҙәй

ЙАРЫҠТЫҠ (һаҡмар) *и.* күҙ нурым — *свет моих очей.* Эй, йарыҡтыҡ, беҙен һаҡмар буйына йетәме һуң!

ЙАРЫЛЫУ I (дим) *ҡ.* һыныҒыу — *ломота (в теле)*

ЙАРЫЛЫУ II (ырғыҙ) *ҡ.* асылыу — *раздвинуться.* Шаршау йарылып китте

ЙАРЫМ (һаҡмар) *р.* теүәл түгел — *недостаточно.* Иһем йарым минең

ЙАРЫМАЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* эс майы — *нутряное сало.* 2. (ҡыҙыл) Туң май — *сало*

ЙАРЫМТЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* шүрәле — *леший.* Йарымтыҡтың тәпәйе алды артҡа йөрөгән, тей (төньяҡ-көнбайыш)

ЙАРЫН, ЙАРЫНҒА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәренгә — *в будущем году.* Йарынға күсенәбеҙ

ЙАРЫ САЛБАР (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* тире салбар — *брюки из шкуры*

ЙАРЫУ (урта) *и.* урай — *вихри на макушке*

ЙАРЫШ I (ҡыҙыл, мейәс, урта) *р.* йәнәшә — *рядом.* Йарыш ҡына торалар ине (урта). Өс күбәне йарыш ултыртабыҙ (ҡыҙыл)

ЙАРЫШ II (урта урал, эй) *и.* ҡысҡырып һөйләүсе — *крикун*

ЙАРЫШТАП (ҡыҙыл) *р.* йәнәшенән — *рядом.* Ҡараңғы урамдан йарыштап киләләр ине. Йарышлап (урта)

ЙАСҠЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* һағалау — *подстерегать*

ЙАҪ (арғаяш) *и.* яҙ — *весна*

ЙАҪАҠАЙ (һаҡмар) *с.* ҡулдан яһалған — *самодельный.* Йаҫаҡай алҡам бар

ЙАҪАЛМЫШ (мейәс) *и.* морондоҡ *(атай йәки әсәй) — посажёный (отец или мать).* Йаҫалмыш инәйем килде

ЙАҪАНЫУ (эй) *ҡ.* биҙәнеү, төҙәнеү — *краситься.* Йаҫанып бөттөм, әйҙә киттек

ЙАҪАУ (мейәс, урта, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Төҙөү, эшләү — *сделать.* 2. Ҡойоу, йаһау — *наливать.* Сәй йаҫағайным, әйҙә эс (мейәс)

ЙАҪҠАНЫУ (урта урал) *ҡ.* киҙәнеү — *замахнуться.* Бисәһенә йаҫҡана тей

ЙАҪҠАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ямау һалып йүнәтештереү — *наложить заплатку*

ЙАҪҠЫ (арғаяш, салйоғот) *с.* яҙғы — *весенний.* Йаҫҡы йөн

ЙАҪҠЫЙ (дим) *и.* уртаса оҙонлоҡтағы ҡауырһын — *птичье перо средней величины*

ЙАҪҠЫУ (урта) *ҡ.* тибергә яҡынайыу, өҫтән баҫып килеү — *нападение хищной птицы*

ЙАҪМЫҠ I (туҡ-соран) *и.* кәрешкә — *вика*

ЙАҪМЫҠ II (дим, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Яҫы — *плоский.* Йаҫмыҡ ҡына була әтлек йапрағы. Йаҫмаҡ (урта). Йаҫмаҡ таш. 2. Йалпаҡ — *широкий.* Йаҫмаҡ битле кеше (урта). Береҫе йаҫмығыраҡ битле (дим)

ЙАҪМАҠ БОРСАҒЫ (дим) *и.* яҫмыҡ — *чечевица.* Йаҫмыҡ борсағы (ҡариҙел)

ЙАҪМАР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Ҡыра — *сгребленные ряды сена.* Йаһмар (ҡыҙыл). 2. Киңлек, яҫылыҡ — *плоскость.* Һыу йаҫмары белән үткән (ҡыҙыл)

ЙАҪТАУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* һалыу — *положить.* Башың аҫтына нимә йаҫтаның?

ЙАҪТЫҠ I (гәйнә, дим, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *и.* күкрәк — *подушка (телеги)*

ЙАҪТЫҠ II (ҡыҙыл) *и.* түмәр — *чурбан*

ЙАҪТЫҠ ЙАПҠЫС (ҡыҙыл) *и.* мендәр япыуы — *накидка (для подушек)*

ЙАҪТЫҠ-ТҮШӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* урын әйберҙәре — *постельные принадлежности*

ЙАҪЫҠАМЫШ (урта) *и.* һаҙ ҡамышы — *болотный камыш*

ЙАТАҠ (һаҡмар) *и.* 1. Йәйләүгә сыға алмай ауылда ҡалған кеше — *человек, оставшийся в деревне во время летовки.* 2. (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) Көтөүҙең көндөҙ ял итә торған урыны — *дневное лежбище животных*

ЙАТАҠ: ЙАТАҠ БУЛЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* оҙаҡ ауырып ятыу — *продолжительно болеть*

ЙАТАҠТАУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* 1. Ятҡы килеп тороу — *желание полежать в постели, полеживать.* Нейә йатаҡтайың, ауырыйың мәллә? (ҡыҙыл). Йатаҡлау (эйек-һаҡмар). Бик йатаҡлай был бала, әүен баҙарына китергә итәлер. 2. (эйек-һаҡмар) Оҙаҡ ауырып ятыу — *продолжительно болеть.* Йатаҡтау (урта урал)

ЙАТБИТЛӘП (эйек-һаҡмар) *р.* ятҡа — *наизусть.* Ҡарый Ҡөрьәнде йатбитләп белә

ЙАТҠА БИКЛӘҮ (урта) *ҡ.* ятлау — *запоминать.* Уҡығанымды хәҙер йатҡа бикләп алам. Йаттан бикләү (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш)

ЙАТҠАРА (ҡыҙыл) *р.* ятҡа — *наизусть.* Йатҡара уҡыйбыҙ

ЙАТҠЫЛЫҠ (дим) *и.* һуңғылыҡ, бала яҫтығы — *послед*

ЙАТҠЫН (урта) *и.* ятыу — *омут*

ЙАТҠЫРМАСИТӘН (ҡариҙел) *и.* ситән — *плетень.* Йатма ситән, йатҡырма читән (төньяҡ-көнбайыш). Элек йатҡырма читән булаҙырыйы

ЙАТЛАЙҒА (ырғыҙ) *р.* ятҡа — *наизусть.* Йаттайға (урта урал)

ЙАТЛАУ (эйек) *ҡ.* ялтлау — *сверкать.* Бер нәмә йаҡлыра тей, йатлап йана тей

ЙАТМАҠ (мейәс) *и.* ҡыра — *сгребленные ряды сена*

ЙАТТАН (урта) *р.* ситтән — *со стороны*

ЙАТҺЫРАУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* ятһыныу — *чуждаться.* Йатһыраңҡырай һинән (ҡыҙыл)

ЙАТЫҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Түмәр — *чурбан.* 2. Киҫкә — *валежник.* 3. (урта урал) Эләгет — *бурелом.* 4. (мейәс) Ятыу — *омут*

ЙАТЫМАЛАҒАЙ (дим) *ы.* ғәрләнеү ымлығы — *междометие, выражающее досаду*

ЙАТЫНДЫҠ (салйоғот) *и.* утынлыҡ — *участок двора, где кладут и рубят дрова*

ЙАТЫРАҠАЙ ЙАҠА (һаҡмар) *и.* ҡайтарма яға — *отложной воротник*

ЙАТЫР ГЕЙЕМ (урта) *и.* урын әйберҙәре — *постельные принадлежности.* Йатыр торор әйбер (дим)

ЙАТЫРҒАТЫП (эй) *р.* йәшертен — *тайком.* Йатырғатып ҡына әйткән була, сабый аңдамаһын тип

ЙАТЫРҒАУ (гәйнә) *ҡ.* ятһыныу — *чуждаться.* Кешедән йатырғый. Миңке улан йатырғамый. Йатырҡау (ырғыҙ). Бала бәләкәс кенә йатырҡап тора

ЙАТЫУЛЫҠ (урта) *и.* ятыу — *омут*

ЙАТЫШ (урта) *и.* 1. Ятыу — *омут.* 2. (дим, һаҡмар) Туҡталыу урыны — *привал, место стоянки.* Һалсылар йатышҡа килеп йетештеләр (һаҡмар)

ЙАУ (урта урал) *р.* ишле — *много.* Аның балдары йау

ЙАУҒА: ЙАУҒА КИТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* яусылау — *сватать.* Йауға киткән, ҡыҙ сурап

ЙАУҒАС (һаҡмар) *и.* һарына — *саранка*

ЙАУҘАШЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* даулашыу — *тягаться*

ЙАУҘЫҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* яулыҡ — *платок*

ЙАУҘЫҠ СУҠ (мейәс) *и.* сикәсуҡ *(ҡашмауҙың ике яҡтан төшөп торған суҡтары)* — *монетные украшения кашмау (старинного головного убора замужних женщин)*

ЙАУКӘР: ЙАУКӘР ЗАМАН (һаҡмар) *р.* яу заманы — *годы войны.* Йаукәр заманында булды был хәл

ЙАУЛАШЫУ (урта) *ҡ.* 1. Еңешеү — *спорить.* 2. (эйек-һаҡмар) Һуғышыу — *воевать.* Ҡаҙаҡ белән йаулашҡанда һаҡта кеше торған

ЙАУДЫҠ (һаҡмар) *и.* һыулыҡ — *козырек фронтона*

ЙАУМА (дим, ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* 1. Ынйыҡ — *ненастье.* 2. (эй) *с.* яуынлы — *дождливый.* Йаумаға әйҙәнеп китмәһен, көн бөләңгертте. Йаума булыр буҫа айағым ҫыҙлай (дим). Болот ҡалҡа, көн йаумаға ихтимал (ырғыҙ). Йаумалы (мейәс). Йаумалы гөн

ЙАУМЫР (мейәс) *с.* яуынлы — *дождливый.* Йаумыр гөн булды

ЙАУРЫНҒАЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡалаҡ һөйәге — *лопатка*

ЙАУРЫНСА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* еләндең яурынына ҡуйылған уҡа — *заплечье зиляна вышитый позументом*

ЙАУСАБАҒЫ (дим, эй) *и.* күкен — *синец, сопа (рыба)*

ЙАУСЫЛЫҠ (һаҡмар) *и.* яу — *битва*

ЙАУЫҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Ябырылыу — *наброситься.* Шишмә генә булғанйыйы, бөтенесе йауыҡты. 2. Һөжүм итеү — *нападать (о воинах)*

ЙАУЫМ-КҮҘ (дим) *и.* яуын-төшөм — *осадки.* Йауым-күҙ төшөп китҫә, харап

ЙАУЫН: ЙАУЫН ҺАРҠАШТАУ (урта) *ҡ.* оҙаҡҡа һуҙылған ямғыр — *затяжной дождь*

ЙАУЫН-САСЫН (мейәс) *и.* ямғыр-һамғыр — *дожди (с пренебрежительным оттенком)*

ЙАУЫРЫНБАШ (урта, урта урал, һаҡмар) *и.* ҡулбаш — *плечо*

ЙАУЫРЫННАУ (урта) *ҡ.* яурынға һалып күтәреү — *нести на плечах.* Йауырыннап алып китте

ЙАФАН (ырғыҙ) *и.* дала — *степь.* Борон заманда Кәрәлек, Ырғыҙ буйында кеше йәшәмәгән, был тирә йафан булған

ЙАФҠАҠ, ЙАФТАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Оҙон ҡауырһын — *крупное птичье перо.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Ҡаҙ ҡауырһыны — *гусиное перо*

ЙАФРАҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта) *и.* 1. Япраҡ — *лист.* 2. (мейәс, төньяҡ-көнбайыш) Миндек — *веник (для парки в бане).* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Һепертке — *метла*

ЙАҺА-ЙОҺА (салйоғот) *р.* яҙа-йоҙа — *кое-как.* Йаһа-йоһа эшетеп ҡағайным

ЙАҺАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йыйыныу — *собраться, приготовиться.* Ул уға ҡурай менән йауап бирергә йаһанды

ЙАҺИЛ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Аҫтыртын уҫал — *зловредный.* Шу хәҙәре йаһил, шу хәҙәре боҙоҡ ине (урта). 2. Үсле — *мстительный.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) *и.* алдаҡсы — *обманщик.* 4. (төньяҡ-көнбайыш) Ҡарун — *скупец.* Жаһил, йахил (төньяҡ-көнбайыш), йаһил (ырғыҙ)

ЙАҺМАР (ҡыҙыл) *и.* өйөрөм — *куча сена*

ЙАҺЫ I (ҡыҙыл) *с.* яҫы, киң — *широкий*

ЙАҺЫ II (арғаяш) *и.* 1. Йөн тетә торған ян — *шерстобитка.* 2. (һаҡмар) Йәйә — *лук (оружие)*

ЙАҺЫРЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* маҡтаныу — *хвастаться*

ЙАШМУР, ЙАШШУР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* телбешмә — *ящур*

ЙАШЫҠ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *с.* ябыҡ — *тощий.* Йашыҡ мал йаҙ үлә (һаҡмар)

ЙАШЫҠ II (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* шаян — *шаловливый*

ЙАШЫҠЛАУ I (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ныҡ ябығыу — *отощать.*

Быҙауың йашыҡлап киткән бит, бағыңҡыраһаң ней була (урта). Йашыҡтау, йашыҡтаныу (ҡыҙыл)

ЙАШЫҠЛАУ II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* 1. Күп һүҙ менән ялҡытыу — *надоедать разговором.* Йашыҡлап нишәйем анда (һаҡмар). 2. Мәрәкәләү — *забавлять.* Тик йашыҡланыбутыра (һаҡмар). Йашыҡланыу (һаҡмар)

ЙЕБЕР (ҡыҙыл) *и.* ашамһаҡ — *любитель (любящий) поесть*

ЙЕБЕТКЕ (урта) *и.* епшек — *слякоть.* Йебеткәк (көнсығыш диалект). Йебеткәк буран

ЙЕБЕТКӘҘӘК I (урта) *и.* епшек — *слякоть*

ЙЕБЕТКӘҘӘК II (дим) *с.* йыуаш — *смирный*

ЙЕБЕТКӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *и.* епшек — *слякоть*

ЙЕБ-ЙЫРТЫШ (мейәс) *и.* бала тыуғас, әбейҙәргә бирелә торған бүләк — *подарок, раздаваемый старухам по случаю рождения ребенка*

ЙЕБ-ЙЫШЫУ (һаҡмар, эй) *и.* еп-арҡан, арҡан-фәлән — *веревки.* Хафиздан йеб-йышыу ҡамай, ала ла бөтә (эй)

ЙЕБОС (ҡариҙел, урта урал) *и.* сарыҡһабаҡ — *дратва*

ЙЕБӘҘӘ (һаҡмар) *и.* алабута — *лебеда белая*

ЙЕБӘ: ЙЕБӘ ЙӨРӨШЛӨ АТ (эйек-һаҡмар) *с.* бер ҡараһаң атлауға, бер ҡараһаң юртыуға оҡшаш йөрөшлө ат — *умеющий ходить особым аллюром (средним между шагом и рысью)*

ЙЕБӘЛӘЙ (дим) *и.* бажат үләне — *мятлик.* Йебәй (дим, ҡариҙел)

ЙЕБӘҮ (урта) *и.* ебегән — *мямля*

ЙЕГЕМ (арғаяш) *с.* еген, екке — *ездовой (о лошади).* Йегем малын йаҡшы ҡарағыҙ. Йеген (мейәс)

ЙЕГЕМҺЕҘ (урта) *с.* тиҫкәре — *упрямый (о лошади)*

ЙЕГЕН ҮГЕҘ (арғаяш, ҡыҙыл, эй) *и.* екке үгеҙ — *вол*

ЙЕГЕНҠЕ, ЙЕГЕНҒЕ (мейәс, урта) *с.* еген, екке — *ездовой (о лошади).* Был бесәнте һыйырларға, йегенҡе атларға самалап ҡына ашатырбыҙ (урта)

ЙЕГЕРЛӘҮ, ЖИГЕРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* иләү — *прясть*

ЙЕГЕТ-ЙЕҢГӘ (мейәс) *и.* ҡыҙҙы йәшереүсе егеттәр һәм еңгәләр — *парни и снохи, которые во время свадьбы прячут невесту*

ЙЕГЕШ, ЙЕГӘР (дим) *с.* еген, екке — *ездовой (о лошади)*

ЙЕГӘКӘЙ (һаҡмар) *и.* йомошҡа йөрөрлөк бала — *ребенок, подросший для выполнения поручения.* Амар ҡайтмаһа ла бында йегәйкәйләр бар

ЙЕГӘРКЕ (һаҡмар) *с.* еген, екке — *ездовой (о лошади).* Әтейемнәр ҡалымға йегәрке ат биреп ҡайттылар

ЙЕДЕ (арғаяш) *и.* йылым — *невод*

ЙЕҘ I (мейәс) *и.* быуат — *век.* Хәҙерге йеҙ һәйбәт

ЙЕҘ II (арғаяш) *и.* икмәк йөҙө — *верхняя корка хлеба.* Әпәйҙең йеҙе кигән

ЙЕҘӘҒАС, ЙЕҘЕМ, ЙЕҘӘЙ, ЙЕҘЕ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник.* Йеҙе (урта)

ЙЕҘЕ I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыл арҡан — *волосяной аркан (для привязывания жеребят).* Ҡолон йеҙеһен тапмайым (мейәс)

ЙЕҘЕ II (арғаяш, дим, ҡариҙел, салйоғот, эйек-һаҡмар) *h.* ете — *семь.* Утыҙ йеҙенсе йыл трахтарис булып эшләне (эйек-һаҡмар). Йеде (туҡ-соран)

ЙЕҘЕЛЕК (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* ҡолон бәйләү урыны — *место, где держали жеребят на привязи.* Бейәләрҙе йеҙелеккә ҡыуалап килтергән уахыттарҙа ғына ҡайтты (дим)

ЙЕҘЕЛӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡолон бәйләү — *привязать жеребенка.* Йеләләү (мейәс)

ЙЕҘ ЙЕМЕШ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник*

ЙЕҘ ЙЫЛАН (урта) *и.* баҡыр йылан — *медянка*

ЙЕҘ КӨПШӨ (эйек-һаҡмар) *и.* шыма көпшә — *дягиль*

ЙЕҘ ҠАҘЫҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡолон бәйләй торған бағана — *столб для привязывания жеребят*

ЙЕҘНӘ АҠСАҺЫ (арғаяш) *и.* кейәү аҡсаһы — *деньги, розданные женихом шуринам*

ЙЕҘТИМЕР ҠУРАЙ (урта) *и.* еҙ ҡурай — *медный, латунный курай*

ЙЕҘҮЛӘН (дим, эйек-һаҡмар) *и.* ҡылған — *ковыль*

ЙЕҘӘ (дим) *и.* шаран — *плетневое заграждение, поставленное с двух сторон морды*

ЙЕЙЕТЕҮ (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* екетеү — *выдержать шкуру в кислом растворе*

ЙЕЙЕҮ I (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* екеү — *сползать (о шерсти) при обработке шкуры*

ЙЕЙЕҮ II (дим, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ашау — *есть.* Йәне теләгән — йылан ите йейгән (дим). Ауыҙынан сыҡҡанды эт йеймәй (эйек-һаҡмар)

ЙЕЙӘН ҠЫҘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* әсәһенең тыуған ауылына ҡарата ҡыҙ бала — *дочь по отношению к односельчанам матери*

ЙЕЙӘН УЛ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* әсәһенең тыуған ауылына ҡарата ир бала — *сын по отношению к односельчанам матери*

ЙЕЙӘҮ (ҡыҙыл) *р.* йәйәү — *пешком*

ЙЕК (дим) *и.* ике тау араһы — *коридор (проход между гор)*

ЙЕКЕРӘЙЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* екереү — *кричать, орать.* Ниңә миңә йекерәйәһең?

ЙЕКЕТ (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* егет — *джигит*

ЙЕКЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* сейләнеү — *преть*

ЙЕК-ЙЕГӘРЛЕ (урта) *с.* уңған — *проворный.* Йек-йегәрле булты тәүгенәһе

ЙЕК КҮРЕМСЕ (ҡыҙыл) *и.* кешене ситләтеүсе — *притеснитель*

ЙЕКЛӘҮ (урта) *ҡ.* һыҙлыҡлау — *законопатить*

ЙЕКҪЕНЕҮ (дим) *ҡ.* бүгеү — *приедаться*

ЙЕЛ: ЙЕЛ БОЛОТО (ҡыҙыл) *и.* аҡ болот — *белые облака;* япраҡ йеле (урта) яҙғы ел — *весенний ветер;* йелкәт йел (мейәс), йекәт йел (урта) талғын йел — *легкий ветер;* тиреҫ йеле (ҡыҙыл, урта) төньяҡтан иҫкән йел — *северный ветер;* төшлөк йеле (һаҡмар) көньяҡтан иҫкән йел — *южный ветер*

ЙЕЛБАУЫР (мейәс) *и.* ҡош — *птица*

ЙЕЛБЕРҘӘК I (мейәс) *и.* 1. Балитәк — *оборка.* 2. (дим, урта) Сулпы тояғы — *монетные подвески накосника.* Йелберҙәкләре 50 тинлектән була (урта). 3. (урта) Елбәҙәк — *блестки*

ЙЕЛБЕРҘӘК II (урта) *и.* яры — *перепонка (гусиных лап)*

ЙЕЛБЕРҘӘҮ (урта урал) *ҡ.* емелдәү — *мерцать.* Йелберләү (һаҡмар). Йолдоҙ йелберләй

ЙЕЛБЕРЛӘК (дим, урта) *и.* йәрбесәк — *мочка.* Йелберҙәк (дим)

ЙЕЛБЕРЛӘҮ (урта) *ҡ.* 1. Осоп-төшөп тороу — *быть очень подвижной.* Йуҡҡа ғына йелберләп тормаҫ инең, йелле көндә тыуғанһыңтыр. 2. (эйек) Һелкенеү — *шататься.* Теш пушап йелберләп тора

ЙЕЛБЕРӘК (урта) *и.* елбәҙәк — *блестки (украшение)*

ЙЕЛБИҘӘК I (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ҡар күҙе — *снежинки*

ЙЕЛБИҘӘК II (урта урал, һаҡмар) *и.* зәр — *драгоценность*

ЙЕЛГӘНСЕ (эйек-һаҡмар) *р.* өйрәнеп алғансы — *до изучения.* Ағайҙыҡы алғаусы, йеңгәйҙеке йелгәнсе *(мәҡәл)*

ЙЕЛГӘРГӘН БАЛ (урта) *и.* айыртҡан бал — *мед, пропущенный через медогонку*

ЙЕЛГӘРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һуғып ебәреү — *ударить.* Килеп инеп, икеһен ике йаҡҡа йелгәргән

ЙЕЛҒАПҠА (көнсығыш диалект) *и.* кәртә ҡапҡа — *легкие ворота (из жердей)*

ЙЕЛҒЫЙЫҠ (көнсығыш диалект) *и.* ике башы ла көпләнмәгән ҡыйыҡ — *крыша без фронтонов*

ЙЕЛДЕ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* бик ҙур — *большущий.* Йелле (туҡ-соран). Былай йелле шүкәне ҡайҙан тоттоң?

ЙЕЛДӘНЕҮ (дим) *ҡ.* ел сығыу — *стать ветреным (о погоде)*

ЙЕЛДӘН ТАПҠАН (эй) *с.* уйнаштан тыуған — *незаконнорожденный.* Йелтән тыуған (урта)

ЙЕЛЕ I (эйек-һаҡмар) *и.* туған, тармаҡ — *родня.* Азамат нишләп ҡотормаһын, йеле донйа бит унын

ЙЕЛЕ II (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡолон бәйләү урыны — *место, где держали жеребят на привязи.* Һөрөлөп бөттө йерләре, йеләләр урыннары (ырғыҙ). Йеләләр бәйләп бейә һауыулар ҡалыр инде һағынып һөйләргә (эйек-һаҡмар). 2. (эйек-һаҡмар, ырғыҙ) Ҡыл арҡан — *волосяной аркан для привязывания жеребят.* 3. (дим) Йылға аша сығыу өсөн тартылған тимер сыбыҡ — *железный канат через реку (для переправы)*

ЙЕЛЕ III (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* һабаҡ — *стебель.* Ашҡабаҡтың, ҡыйарҙың йелеһе сытнауға уралып китә (һаҡмар)

ЙЕЛЕГЕҮ I (ырғыҙ) *и.* психик ауырыу исеме — *название психической болезни*

ЙЕЛЕГЕҮ II (ҡыҙыл, ырғыҙ) *ҡ.* ҡарығыу, өйөгөү — *брачные игры зверей*

ЙЕЛЕГЕҮ III (урта урал, һаҡмар) *ҡ.* ялҡыу — *надоедать.* Әллә йелегеп китәләр оҙаҡ тороп (һаҡмар)

ЙЕЛЕЙ (дим) *и.* юртаҡ — *рысак*

ЙЕЛЕК, ПЕСИ ЙЕЛЕГЕ, АҠЙЕЛЕК (ҡариҙел) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Йелек (урта)

ЙЕЛЕМ, ЙӨЛӨН, ЙОЛОН (һаҡмар) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Йелем, йелек (арғаяш, салйоғот)

ЙЕЛЕМ (мейәс) *и.* һитә — *перга*

ЙЕЛЕНДӘҮ (арғаяш) *ҡ.* шытыу — *прорасти.* Картуф йелендәгән беҫтең

ЙЕЛЕНЕК (урта) *с.* елене ҙур, һөтлө һыйыр — *молочная (о корове)*

ЙЕЛЕ ҮЛӘНЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡандала үләне — *белый донник*

ЙЕЛКӘ: ЙЕЛКӘГӘ ТЕЙЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* ялҡытыу — *надоедать;* ◊ йелкәһенә төшөү *(сығыу)* (ҡыҙыл) өҫтөнә сығыу — *иметь растрату;* йелкәһен ашау (эйек-һаҡмар) эшһеҙ ятыу — *сидеть на шее другого*

ЙЕЛКӘҘӘК (урта) *с.* хәйләһеҙ — *наивный*

ЙЕЛКӘ ҠАПҠАСЫ (урта урал) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

ЙЕЛКӘЛЕ (ҡыҙыл) *с.* 1. Түҙемле — *терпеливый.* 2. (урта) Эшсән — *трудолюбивый*

ЙЕЛКӘЛЕК (төньяҡ-көнсығыш) *и.* элгес — *петля*

ЙЕЛКӘЛӘҮ (дим, һаҡмар) *ҡ.* йөкмәү — *навьючиваться.* Йелкәләп тә ташыным (һаҡмар). Ҡыш ҫаламды, утынды йелкәләп ташыным инде (дим)

ЙЕЛКӘМЕС (туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* элгес — *петля*

ЙЕЛКӘ СҮМЕСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости.* Йелкәчүмеч (гәйнә), йелкәһүмес (урта урал)

ЙЕЛКӘТ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* талғын ел — *слабый, тихий ветер*

ЙЕЛКӘТӨП (салйоғот) *и.* елкә — *затылок*

ЙЕЛКӘҺЕҘ (туҡ-соран, урта) *с.* ялҡау — *лентяй, бездельник*

ЙЕЛҠЫЙЫҠ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* ике башы ла көпләнмәгән ҡыйыҡ — *крыша без фронтонов*

ЙЕЛЛЕГЕҮ (урта) *ҡ.* өҙлөгөү — *осложнение (после болезни)*

ЙЕЛЛЕК (урта) *и.* дадан умарта терәүе — *подпорка у рамочных ульев.* Йеллеккә таҡта умартаның ырамы ҡуйыла инте

ЙЕЛЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* елдереү — *мчаться.* Йелләп йебәрҙе

ЙЕЛМАЙАҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* елғыуар — *ветрогон.* Бер йөрөгән йелмайаҡ шунда

ЙЕЛМЕГЕҮ I (мейәс) *ҡ.* өҙлөгөү — *осложнение (после болезни)*

ЙЕЛМЕГЕҮ II (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡасырға теләү — *желание оплодотвориться (о самках животных)*

ЙЕЛПЕ (эйек) *и.* зелпе — *бересклет бородавчатый.* Беҙҙә әлморон, бүре йемеше, айыу баланы, мышар, йелпе үҫә. Ҙелпе (минзәлә)

ЙЕЛПЕЙ ШӘМ (эйек-һаҡмар) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка.* Йелпей шәмеңде тоҡандыр, балам

ЙЕЛПЕЛАМПЫ (һаҡмар) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

ЙЕЛПЕЛДӘК (дим, ҡыҙыл) *и.* балитәк — *оборка*

ЙЕЛПЕЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һелкенеү — *шевелиться.* Бата уҡып сығып киткәс тә урам буйлап һаҡалы йелпелдәпара тей, бахырҙың, көйшәпара инде, ашанып

ЙЕЛПЕНЕҮ I (урта) *ҡ.* 1. Елберләү — *развеваться.* Йелпенеп туҙа тей үҙенән-үҙе шул көлмәк. 2. (дим) Осоп-төшөп тороу — *быть подвижным*

ЙЕЛПЕНЕҮ II (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* 1. Шешенеү — *опухать.* 2. (мейәс) Өҙләгеү — *осложнение (после болезни)*

ЙЕЛПЕНЕҮ III (әй) *ҡ.* сабыныу — *париться (в бане)*

ЙЕЛПЕТЕҮ (урта) *ҡ.* айыртыу — *откачивать.* Бал йелпетеп алайым әле

ЙЕЛПЕҮ I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* хәрәкәт иткән предмет ыңғайына эйәргән һауа ағымы — *поток воздуха по направлению движущегося предмета.* Йелпеү ҡағылыу (ҡыҙыл) ауырыу һуғылыу — *заболеть*

ЙЕЛПЕҮ II (урта) *и.* үлән башы — *верхушка травы*

ЙЕЛПЕҮ III (дим) *с.* еңел — *легкий.* Йелпеү ҡара күлдәк кейгән

ЙЕЛПӘГАТ (арғаяш) *с.* егәрле ат — *проворная лошадь*

ЙЕЛПӘҘӘ (дим) *и.* төндөк — *отдушина.* Йелпәҙәү (эйек)

ЙЕЛПӘҮЕС (дим) *и.* төндөк — *отдушина*

ЙЕЛСӘ (дим) *и.* һыйыр муйынына сыҡҡан боғаҡ — *зоб на шее (у животных)*

ЙЕЛТӘННӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* шәп йөрөү — *ходить быстро.* Алдымдан йелтәннәп китебутыра. Йелтәңләү (туҡ-соран, эйек-һаҡмар)

ЙЕЛТӘТ (кариҙел) *с.* йылғыр — *шустрый.* Эшкә йелтәт

ЙЕЛФАЙ (мейәс) *и.* елғыуар — *ветрогон*

ЙЕЛФЕРСӘК (салйоғот) *и.* йәрбесәк — *мочка (уха)*

ЙЕЛФРУЗ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *с.* 1. Елғыуар — *ветрогон.* 2. (туҡ-соран) Тиктормаҫ — *непоседливый*

ЙЕЛЬЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тутлау, көнгә яныу — *стать смуглым.* Унның бите йелгә йелһеп, ҡойашҡа йанып, баҡыр төҫөнә ингән

ЙЕЛ ҺУҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* кибеү — *сохнуть.* Бесәнде йел һуҡһын тейем

ЙЕЛӘГӘЙ (төньяҡ-көнсығыш) *с.* 1. Етеҙ, сапсан — *проворный.* Сапсан ғына йөрө, йәме! (арғаяш). 2. Еләҫ — *слегка ветреный (день).* ◊ Йеләгәй йөрөү (*яңғыз йөрөү*) — *ходить одиноко*

ЙЕЛӘҘ (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *с.* еләҫ — *слегка ветреный (день)*

ЙЕЛӘК ЙЫУАСАҪЫ (дим) *и.* йоморткаға еләк туҡып соҡорло табала бешерелгән ашамлыҡ — *вид кушанья (ягоды, сбитые в яйце)*

ЙЕЛӘК ҠАНДАЛАҺЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыр ҡандалаһы — *дикий клоп*

ЙЕЛӘК ҠАПСЫҒЫ (һаҡмар) *и.* каса япрағы — *чашелистик*

ЙЕЛӘҮ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ялкыу — *надоедать*

ЙЕЛӘҮ II (арғаяш, ҡыҙыл) *ҡ.* еҫкәү — *понюхать*

ЙЕМ: ЙЕМ АЛЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* баш ҡоҫоу — *колоситься.* Йем тартыу (мейәс), йем ҡатыу (эйек-һаҡмар)

ЙЕМДЕК (ҡыҙыл) *и.* емтек — *падаль*

ЙЕМДӘҮ (мейәс) *ҡ.* ярыу — *лучить семечки.* Ҡапка тышында шимешкә йемдәп ултыра. Сәтләүек йемдәү

ЙЕМЕШ (дим, ҡариҙел, урта, әй) *и.* 1. Йәшелсә — *овощи.* Быйыл йемешем йуҡ, утыртманым (әй). 2. (урта) Йем — *косточка*

ЙЕМЕШӘҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ашау — *есть.* Тейен йемешәүгә сыға (ҡыҙыл). Тилеғош кәкүк һымаҡ була, кискә сығып йемешәй (ҡыҙыл)

ЙЕММЕШ (урта) *с.* еңмеш — *упрямый*

ЙЕМНЕК (урта) *и.* ем — *корм.* Тысҡан йемнеге булып утырҙы

ЙЕМҪЕНЕҮ (урта) *ҡ.* ашарға эҙләү — *искать еду.* Йемһенеү (мейәс)

ЙЕМҺЕНЕҮ (мейәс) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая что-либо.* Йемһәнеү (ҡыҙыл)

ЙЕМҺӘК (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *с.* ашамһаҡ — *прожорливый (о животных).* Йемһәк һыйыр

ЙЕМҺӘНДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая что-либо*

ЙЕМШЕГӘН (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник*

ЙЕМШЕҮ (мейәс, әй) *ҡ.* 1. Еүешләнгән әйберҙең йомшарыуы — *размягчиться от влаги.* 2. (урта, әй) Әсе балға шәкәр өҫтәп емдәү — *добавить сахару (в медовку, бражку)*

ЙЕМШӘҮ (урта урал) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц).* Йемәшәү (һаҡмар)

ЙЕМӘ (гәйнә, урта) *и.* нәмә — *вещь.* Муйнаҡ ауылын күргән йемәм дә түгел. Йәмә (урта)

ЙЕМӘРЕШ (ҡыҙыл) *с.* беше — *плотный*

ЙЕМӘТӘҮ, ЙЕМЕШӘТӘҮ (ҡыҙыл) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

ЙЕН I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод*

ЙЕН II (арғаяш) *и.* өң — *берлога.* Йең (салйоғот)

ЙЕН: ЙЕНЕН СЫҒАРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* боғаҙлау — *зарезать (скотину)*

ЙЕН ЙУЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод*

ЙЕНДЕКӘЙ (мейәс) *с.* аҡылға бер төрлө — *недалекий, придурковатый.* Жендекәй (әй)

ЙӘНДЕ ИРЕШТЕРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* маҙаға тейеү — *нервировать.* Йәнемде ирештереп тиг утыра!

ЙЕНДӘНЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* енләнеү — *заболеть бешенством.* Аны йендәнеп киткән тейҙәр

ЙЕННЕ (һаҡмар) *с.* ҡыҙыу ҡанлы — *вспыльчивый.* Йенней (урта)

ЙЕННЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәртә ҡапҡа — *легкие ворота (из жердей)*

ЙЕНСЕК (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Шайтанашыҡ — *шиколотка.* Йенчек (төньяҡ-көнбайыш). 2. (эйек) Беләҙек һөйәге, ҡушҡар һөйәге — *запястье*

ЙЕНТ (һаҡмар) *и.* киптерелгән ҡыҙыл эремсеккә май, шәкәр, талҡан йә муйыл оно ҡушып яһалған ашамлыҡ — *блюдо, изготовляемое из сушеного красного творога с добавлением масла, сахара, толокна или молотой черемухи*

ЙЕН ҺУҒЫУ (һаҡмар) *ҡ.* паралич һуғыу — *парализовать*

ЙЕҢҒЕЖ (урта урал) *и.* иңкеш — *шмель.* Йеңгеш (дим)

ЙЕҢГӘ БИСӘЛЕК (эйек-һаҡмар) *и.* ағаһы үлгәс ҡәйнешен еңгәһенә өйләндереү — *после смерти старшего сына сноху выдают замуж за деверя.* Мине ҡәйнешемә йеңгә-бисәлеккә алып ҡуйҙылар, миңә 24 йәш, ә уға, бахырға, уҙа-барһа 14—15 буғандыр

ЙЕҢГӘ ҒАТЫН (көнсығыш диалект) *и.* ағаһы үлгәс, ҡәйнешенә иргә сыҡҡан ҡатын — *вдова, вышедшая замуж за деверя.* Сәскәйҙәрен тарап, сәсмәү тағып, йеңгә-ғатын килә лә ҡыҙ булып (арғаяш)

ЙЕҢГӘ: ҠУШҠАН ЙЕҢГӘ (әй) *и.* туй алдынан ҡыҙҙы йәшергән еңгә — *сноха, которая прячет невесту перед свадьбой*

ЙЕҢГӘСӘ (эйек-һаҡмар) *и.* еңгәсәй — *солдатик (насекомое)*

ЙЕҢЕЛ-ЙАЛПЫ (ҡыҙыл) *с.* еңел — *легкий.* Йеңел-йалпы эшем буһа эштәйем. Йеңел-йелпе (эйек-һаҡмар)

ЙЕҢЕЛ-ЙӨРПӨ, ЙЕҢЕЛ-ЙАЛПЫ (һаҡмар) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Йеңел-йөрпө йомошоңа йөрөй

ЙЕҢЕЛ КӨЙӨКЛӨ (дим) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый*

ЙЕҢЕЛЛӘҮ (һаҡмар) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый*

ЙЕҢЕЛТӘ (ҡыҙыл) *р.* еңелсә — *налегке.* Йеңелтәгә йегелгән ат

ЙЕҢЕЛӘЙЕҮ (ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* 1. Аҡыл зәғифләнеү — *заболеть психически.* 2. Ныҡ ауырып үлер алдынан кешенең һауыҡҡан һымаҡ булыуы — *агония*

ЙЕҢЕМЕШ (урта, ырғыҙ) *с.* еңмеш — *упрямый.* Жиңмеш (әй), йеңмеш (ҡыҙыл, мейәс)

ЙЕҢКЕТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Йонсотоу — *мучить.* Быйыл ашҡаҙаны йеңкетте. 2. (урта урал) Ялҡытыу — *надоедать*

ЙЕҢМЕШЕҮ (салйоғот) *ҡ.* еңешеү — *спорить.* Мин ҡарт белән йеңмешеп китәм ир хаҡы хәҙер хәҙер, тип

ЙЕҢМЕШТӘНЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* үҙһүҙләләнеү — *упрямиться.* Жиңмештәнеү (әй)

ЙЕҢҺӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* еңсә — *нарукавник*

ЙЕҢӘРЕМ: ЙЕҢӘРЕМГӘ СЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* үҙһүҙләнеү — *упрямиться*

ЙЕҢӘРМӘН (эйек-һаҡмар) *с.* үҙһүҙле — *упрямый.* Ну йеңәрмән дә инде һин

ЙЕПКӘС БУРАН (ҡариҙел) *и.* йепшек, һырма буран — *липкий буран*

ЙЕПҪӘ (дим) *и.* 1. Шүре энәһе — *ось челнока.* Йепһә (мейәс), йепҫә (әй), йепсә (төньяҡ-көнбайыш). 2. Ау энәһе — *игла для вязания сети.* 3. Ишек таҡталарын беркетеп торған арҡыры ағас — *поперечная перекладина на двери*

ЙЕПҪӘН, ЙЕПШӘН (урта) *и.* епшек — *слякоть*

ЙЕПҪӘҮ (дим) *ҡ.* төпсөнөү — *расспросить подробно о чем.* Энәҫенән йебенә йепҫәй был

ЙЕПҺӘ (ырғыҙ) *и.* йә ҡыл, йә ҡайыштан эшләнгән ишек тотҡаһы — *ручка дверная из веревки или ремня*

ЙЕПШЕК (төньяҡ-көнбайыш) *с.* йомшаҡ — *слабый.* Йепшек кенә малай

ЙЕПШЕЛТӘК (урта) *и.* епшек — *слякоть.* Йепшелдәк (мейәс). Тышта йепшелдәк булып китте

ЙЕПШЕҮ (урта) *ҡ.* тирләү, ҡыҙара бүртенеү — *взопреть.* Ҡунаҡлар әҫегә йепшеп ҡыҙарынған йөҙләрен һөртә-һөртә һүҙгә керештеләр

ЙЕР АРАН (арғаяш) *и.* саман аҙбар — *саманный хлев*

ЙЕР БҮРЕҢКЕҺЕ (урта) *и.* һарына — *саранка*

ЙЕР БЫУЫ (дим) *и.* һағын — *струящийся воздух*

ЙЕРҒОРТО (мейәс) *и.* 1. Иргәйел — *лилипут, карлик.* 2. (туҡ-соран) Теремек бала — *подвижный ребенок.* Көнө буйы мынау йерғорто белән арып бөтәм

ЙЕРҒЫРМА (арғаяш) *с.* йөҙө аҫҡа тапалған салғы — *лезвием вниз отбитая коса.* Йерғырма салғы

ЙЕРҘЕ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *р.* һис тә, бер ҙә — *совсем, совершенно.* Йерҙе бушамайым (ҡыҙыл). Кәтмән бирмәһәң, йерҙе ҡайтмам (мейәс)

ЙЕРҘЕ-ЙУҠҠА (көнсығыш диалект) *р.* бушҡа — *зря.* Йерҙе йуҡҡа әрҙәй (ҡыҙыл)

ЙЕРҘӘН, ЭРҘӘН (арғаяш, мейәс, әй) *и.* алйырҙан — *хомяк*

ЙЕРҘӘН АЛҒАН ИНӘҺЕ (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* кендек әбейе — *повивальная бабка*

ЙЕРҘӘН ТЕЙЕНЕҮ, ЙЕРҘӘН ТЕЙЕҮ (арғаяш, дим, әй) *ҡ.* бәүелен тота алмай ауырыу — *воспаление мочевого пузыря*

ЙЕРЕГЕҮ (арғаяш, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Бүгеү — *переесть.* 2. Аш талымлау — *быть разборчивым в пище (во время беременности)*

ЙЕРЕК БАҠАҺЫ (урта) *и.* ерек бәшмәге — *чага ольховая.* Йерек баҡаһы йеректең үҙенә һыланыбүҫә

ЙЕРЕК БҮРӘҢКЕҺЕ (урта) *и.* һары картуф — *желтый картофель*

ЙЕРЕКЛӘҮЕК (ҡыҙыл) *и.* ере күләне — *лабазник вязолистый*

ЙЕРЕК ТӘКӘҺЕ (урта) *и.* һаралйын — *бекас*

ЙЕРЕК ТӘРТӘ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *с.* үсексән — *обидчивый.* ◊ Йерек тәртә йегеү — *обижаться*

ЙЕРЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* аш талымлау — *быть разборчивым в пище (во время беременности)*

ЙЕР ЙАМЫ (мейәс) *и.* күмер, дегет, кирбес үртәй торған соҡор — *яма, предназначенная для сжигания угля, кирпича, дегтя*

ЙЕР ЙӨҘӨ (урта) *р.* бик күп — *очень много.* Аҙбар тулы мал, йер йөҙө умарта. Унын йер йөҙө бесәне йыйылмай йата

ЙЕРКЕ, ЙЕРКӘ (урта) *и.* ҡорт үләне — *лаванда*

ЙЕР КЕНДЕГЕ (эйек) *и.* упҡын, тәрән соҡор — *пропасть*

ЙЕРКӘ, ЙЕРКӘН, ЙЕРКҮЛӘН, ЙЕРКӘҮЛӘН (ҡыҙыл, урта) *и.* ерек үләне — *лабазник вязолистый*

ЙЕРКӘНЕҮ (мейәс, әй) *ҡ.* сикәнеү, ерәнеү — *испытывать отвращение*

ЙЕРЛЕ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Анығын йерле онотҡаным (урта). Баҫу тип йерле әйтмәйбеҙ (дим). Киленем йерле шапылдаҡ түгел (эйек-һаҡмар). Йерле килмәй (урта). Белмәһәң, йерле саҡырыуҙы уйламаҫ инең (эйек-һаҡмар). Йерле килмәй башланы беҙгә, үҙендә ғәйеп бар икән (эйек-һаҡмар)

ЙЕРЛӘП ЙӨРӨҮ (урта) *р.* ер өҫтөнән йөрөү — *ходить по земле (о зверях).* Һуҫарҙың йерләп йөрөгәне аҙ була

ЙЕРЛӘШ (дим) *р.* йәнәш — *по соседству.* Аҙнай беләйерләш инде

ЙЕРЛӘШ (дим) *ҡ.* бер ергә ултырыу — *обосноваться рядом, по соседству.* Икеҫе лә бергә йерләшкән

ЙЕР МАЙЫ (дим) *и.* кәрәсин — *керосин*

ЙЕР МӘШКӘГЕ (дим) *и.* ағыулы бәшмәк — *поганка*

ЙЕРӨЙА (урта) *и.* ваҡ мал ябыу өсөн ерҙән ҡаҙып эшләнгән аҙбар — *овчарня (земляная).* Йер айаһы (урта), йер һарай (арғаяш, мейәс)

ЙЕРСӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һағышланыу — *тосковать (по родине).* Йерҫәү (урта). Йерҫәп үләкҫә булып ҡайттым

ЙЕР ТӨПЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* таҙартыу — *корчевать*

ЙЕР ТҮҢКӘГЕ (урта) *и.* түңгәк — *кочка*

ЙЕРҺЕНЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* күнегеү, өйрәнеү — *привыкать, приживаться.* Йерҙе йерһенмәй улым ҡатайҙарҙы (мейәс). Килен йерһенмәй (эйек-һаҡмар)

ЙЕРҺЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Һағышланыу — *тосковать (по родине).* Ҡыш сығып, күк үләнгә баҫҡас, йерәнсәй йерһене (урта). Ул Уралын йерһенеп ҡайтты (урта). 2. (арғаяш) Бүгеү — *переесть до отвращения*

ЙЕР-ҠЫУ: ЙЕР-ҺЫУ ИЛАУ (мейәс, урта, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* әрнеп, түгелеп илау — *плакать жалуясь, рыдая.* Апайым үткәндә, йер-һыу илап ултырҙы (эйек-һаҡмар). Йер-һыу илап ултырам (мейәс). Йер-һыу аҡырыу *(доньъя ярып аҡырыу) — орать во все горло.* Йер-ҫыу аҡырыу (дим)

ЙЕРӘН (көнсығыш диалект) *с.* ҡан йерән — *темно-рыжий;* сағыу йерән — *ярко-рыжий;* ҡыуғыл йерән — *бледно-рыжий*

ЙЕҪ I (арғаяш, салйоғот) *с.* еҙ — *желтая медь.* Йеҫ ҡурай. Йеҫ дас (арғаяш). Йеҫ ҡомған (салйоғот)

ЙЕҪ II (урта) *и.* бүләк — *сувенир.* Йеҫ итеп бирәүһен бирмәне ҡәйнешем

ЙЕҪ-ЙОҪ: ЙЕҪЕ-ЙОҪО БУЛМАҺЫН (урта) *и.* еҫе лә булмаһын — *чтоб и духа не было.* Аның мынта йеҫе-йоҫо булмаһын, эҙен һеперһен

ЙЕҪКЕНДЕРЕҮ (дим) *ҡ.* ялҡытыу — *надоедать.* Өйҙә ултырып йеҫкендерҙе

ЙЕҪКЕНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һиҙенеү — *догадаться*

ЙЕҪЛҮЛӘН (арғаяш) *и.* бажат — *мятлик*

ЙЕҪҪЕЛ (урта) *с.* еҫ һиҙеүсән — *чувствительный к запахам*

ЙЕҪТӘҮ (арғаяш) *ҡ.* еҫкәү — *нюхать*

ЙЕТЕ, ЙЕТЕҘ, ЙЕТЕҮ (урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *с.* майлы *(ашҡа ҡарата) — жирный.* Аш бик йете буған, ашап пумай, йөрәккә тейә (урта урал). Ай-һай ашы бик йете икән (эйек-һаҡмар). Аш бик йете, күб ашап бумай (урта урал). Терпе ите ашауға йетеҙ, күңелгә тейә (эйек-һаҡмар). Йетеҙ (ҡыҙыл). Аштын тоҙҙоғо йетеҙ, күңелгә тейә, ашапумай

ЙЕТЕ АЙҒЫР (урта) *р.* ете өйөр — *семь табунов (лошадей).* Әүәле Мөжәүир байҙың йете айғыр йылҡыһы бар ине

ЙЕТЕҘЛӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* батырланыу, шәбәйеү — *храбриться.* Эстем дә шуға йетеҙләнеп ултырам

ЙЕТЕ ЙАТ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, эйек-һаҡмар, эй) *с.* нәҫеллеге булмаған, сит — *чужой, посторонний.* Кисә беҙгә йете йат геше килеп инде (ҡыҙыл)

ЙЕТЕ: ЙЕТЕ ЙАТЫП (ҡыҙыл, мейәс, эй) *р.* бер ваҡытта ла — *никогда.* Йете йатып бер иһемә төшмәй (ҡыҙыл)

ЙЕТЕЙӘН (гәйнә) *и. рахит.* Элек йетейән тигәние, белмәдек

ЙЕТЕК I (ырғыҙ) *с.* етеҙ — *проворный.* Йетек кеше ине

ЙЕТЕК II (ырғыҙ) *с.* еткән, үҫкән — *обросший (о бороде, волосах)*

ЙЕТЕК ЙУЛ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка*

ЙЕТЕЛЕК (ҡыҙыл, мейәс) *с.* етеле — *семилинейный (о лампе)*

ЙЕТЕМ-ЙЕҺЕР (ҡыҙыл) *и.* етем-еҫер — *сироты.* Йетем-йеҫер (туҡ-соран, урта). Был һуғышта ла инде тегеһе кеүек, меңәрләп йетем-йеҫер ҡалды (туҡ-соран)

ЙЕТЕМӘК (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* етем — *сирота.* Йетемәк бәрәсем баҡырып тик йөрөй (ҡыҙыл). Мин ҡайтып китәм, эйҙә ҡал йетемәктәрең белән (эйек-һаҡмар)

ЙЕТЕН ҮЛӘНЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* күк сәскә — *василек*

ЙЕТЕРЕҮ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Юҡ итеү — *уничтожать.* 2. Ашҡыныу — *прийти в возбужденное состояние.* Нәмә ҡоторған эттәй күҙең йетереп йөрөй (эйек-һаҡмар)

ЙЕТЕҮ (мейәс) *ҡ.* етәкләү — *водить, вести (человека) за руку, под руку, за повод (лошадь)*

ЙЕТЕШЕҮ (туҡ-соран) *ҡ.* байыу — *разбогатеть.* Ул өҫтәл инде тей, йетешкән дә гиткәннәр

ЙЕТЕШТЕ (салйоғот) *р.* өлгөр — *ловкий*

ЙЕТИМ (урта) *и.* етем — *сирота*

ЙЕТКЕЛЕ, ЙЕТКЕЛЕК (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар, эй) *р.* етерлек — *достаточно.* Икмәген тә йеткелек әпкимәй (урта). Бесәнде йеткелек саптым (ҡыҙыл). Һиңә йеткеле әләкте инде (эйек-һаҡмар)

ЙЕТКӘН-БЕР (эйек-һаҡмар) *с.* һәр-бер — *каждый.* Йеткән-бер кешегә ат бирәң

ЙЕТӘ, ЙЕТӘГЕҺЕ (көнсығыш диалект, урта) *с.* артынан килгәне — *последующий.* Мыңа йетәгеһе Уфала йәшәй (урта). Атайыма йетә Көлийөҙөм апайым бар әле (ҡыҙыл). Атайыма йетәгеһе Сәйфелмөлөк ағайым була инде (ҡыҙыл)

ЙЕТӘКСЕЛ (дим, ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *с.* етәккә йөрөүсән — *послушный, идущий за поводом (о лошади)*

ЙЕТӘ КҮРМӘҮ (мейәс) *ҡ.* асыҡ күрмәү — *видеть неразборчиво*

ЙЕТӘЛӘҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Етәкләү — *водить, вести за руку.* Батима ҡыҙын йетәләп Рапат *(тау)* башына менепара (ҡыҙыл). 2. Ҡурсалау — *опекать.* Ул аны йетәләп алып йөрөй

ЙЕТӘРҘӘ (һаҡмар) *р.* етер алдынан — *перед тем как доехать.* Ивановкаға йетәрҙә бер туң бар

ЙЕҮЕШ БУҒЫРҘАҠ (дим) *и.* ҡыҙылүңәс — *пищевод*

ЙЕҮЕШКӘ (урта) *и.* йүшкә — *вьюшка*

ЙЕҮЕШЛӘМӘ (дим) *и.* емеш бәлеше — *пирог с ягодной начинкой*

ЙЕҮШЕҮ (эйек-һаҡмар) *с.* еүешерәк — *сыроватый*

ЙЕФӘ (салйоғот) *и.* ишек таҡталарын беркетеп тора торған арҡыры ағас — *поперечная перекладина на двери*

ЙЕФӘК (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, туҡ-соран, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ебәк — *шелк.* 2. (ҡариҙел) Сәсүргес — *косоплетка*

ЙЕФӘЛЕК АЛЫУ (салйоғот) *ҡ.* ырыу — *пазить.* Бүрәнәне йефәлек алып һалдыҡ

ЙЕҺ (салйоғот) *и.* еҫ — *запах*

ЙЕҺЕН (ҡариҙел) *и.* зиһен — *память.* Хәҙер йеһенем йетмәй

ЙЕҺКӘРЕНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* еҫкәнеү — *вынюхивать.* Һемтәңнәп эт һымаҡ йеһкәренеп йөрөй

ЙЕҺНӘ (салйоғот) *и.* еҙнә — *зять*

ЙЕҺ ТАЛ (салйоғот) *и.* һары тал — *ива (пурпуровая)*

ЙЕҺТӘҮ (салйоғот) *ҡ.* еҫкәү — *нюхать*

ЙОБАЛҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ығыш — *копуша*

ЙОБАТАЙЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ипләү, еренә еткереп эшләү — *делать аккуратно.* Ул эште йобатайлап эшләй

ЙОБАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йонсоу — *утомиться.* Ҡалай йобап киткәнһең

ЙОҒАНЫС (арғаяш, ҡыҙыл, эй) *и.* яғылып ҡалған шыйыҡса — *приставание жидкости к стенке посуды (после ее переливания).* Йоғаныс ҡала медагунда (эй)

ЙОҒАНЫСЛЫ, ЙОҒОНОСТО (урта, эйек-һаҡмар) *с.* йоғошло — *заразный.* Йоғанысл ы ауырыу түгел, өлкәнәйә гилә бөтә, йәйгеһен уңа, йаҙ-көҙ ғалҡа (эйек-һаҡмар). Йоғаныс, йоғанысты (ҡыҙыл, урта), йоғошто (ҡыҙыл, салйоғот), йоғанышлы, йоғоношло (урта), йоғоносто (арғаяш, салйоғот), йоғоносло (төньяҡ-көнбайыш), йоғаныс (мейәс). Йоғаныс эрәнйеү

ЙОҒАШ (ҡариҙел) *с.* оҡшаш — *похожий*

ЙОҒАШЛЫ (урта, эйек-һаҡмар) *с.* файҙалы, туҡлыҡлы — *полезный, питательный.* Малға йоғашлы ул йыла ағасы (эйек-һаҡмар)

ЙОҒО (гәйнә) *и.* йоҡо — *сон*

ЙОҒОЛОУ (дим, урта) *ҡ.* 1. Тейеү — *дотрагиваться.* 2. (дим) һаналыу — *считаться.* Хеҙмәткә йоғолмай был

ЙОҒОМҺОҘ (эйек-һаҡмар) *с.* туҡлыҡһыҙ — *не калорийный.* Урман бесәне малға йоғомһоҙ

ЙОҒОННО (гәйнә) *с.* йоғонтоло — *влиятельный.* Беҙнең башҡорт йоғонно былған

ЙОҒОНТО (урта, һаҡмар) *и.* йоғаныс — *смазка для сосков коровы перед дойкой*

ЙОҒОРАУ (урта) *ҡ.* йоҡомһорау — *дремать*

ЙОҒОУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* тулыланыу, һимереү — *полнеть, поправиться.* Ашай-ашай һис пер йоҡмай дәнәнә ит

ЙОҒОШМАЛЫ (урта) *с.* йоғошло — *заразный.* Йоғошмалы ауырыуым йуҡ

ЙОҠ I (урта) *и.* баш — *начало рода*

ЙОҠ II (мейәс, эй) *к.* юҡ — *нет.* Йоғ-йоҡ, оҡшамаған (мейәс)

ЙОҠА I (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Йәймә — *лепешка.* 2. Ҡоймаҡ — *блины*

ЙОҠА II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ябыҡ — *худой.* Йоҡа ҡыҙым ҡайта

ЙОҠА БУЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* етешһеҙ тормош итеү — *жить без достатка.* Көн итеше йоҡа булды атам-әсәмдең

ЙОҠАҒИТ (арғаяш, мейәс) *и.* һебә — *кусок баранины (мясо на ложных ребрах), который вручался победителям башкирской борьбы*

ЙОҠАҠ (көнсығыш диалект, урта) *с.* йоҡа — *тонкий.* Йоҡаҡ күлдәк кейеп, сәсен төрмәстәтеп ҡайҙа гитте бы (ҡыҙыл)

ЙОҠАН (ҡыҙыл) *и.* зат, ырыу — *род.* Йоҡаны ғороһон

ЙОҠАРЫНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ябығыу — *худеть*

ЙОҠАСАЙ (урта) *и.* сабаҡ — *сорожка*

ЙОҠҠАН (салйоғот) *и.* йоғаныс — *смазка для сосков коровы перед дойкой*

ЙОҠЛАМЫШ (ҡариҙел) *и.* йоҡо — *сон.* Баланың йоҡламышы бар

ЙОҠЛАШЫУ (гәйнә) *ҡ.* йоҡлау — *спать.* Йаҡшы ғына йоҡлаштығызмы?

ЙОҠМАЛЫ (һаҡмар) *с.* йоғошло — *заразный.* Тилбә ауырыуы йоҡмалы

ЙОҠО (арғаяш, дим, мейәс, урта) *и.* 1. Арҡа мейеһе — *спинной мозг.* 2. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) Малдың ҡарын биҙҙәре — *поджелудочная железа.* Йоҡолоҡ (ҡыҙыл, эй)

ЙОҠОЛОҠ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, эй) *и.* йоҡо биҙе — *сонная железа*

ЙОҠОЛОҠ II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* яңы тыуған бала башындағы ҡауаҡ — *корочка на голове новорожденного*

ЙОҠОТ (ҡыҙыл) *с.* һай — *ограниченный*

ЙОҠҺОҘҘОРАУ (урта) *ҡ.* юҡһындырыу — *вызвать тоску по кому, чему*

ЙОЛА КҮРЕҮ (дим, мейәс) *и.* күрем *(күреү)* — *менструация*

ЙОЛА СӨЙӘГЕ (дим) *и.* умыртҡа — *позвонок*

ЙОЛДОҠ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* мыйыҡ — *союз (в обуве).* Йоллоҡ (ырғыҙ)

ЙОЛДОҠЛАУ, ЙОЛДОҠТАУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* баш һабыу — *союзить.* Йоллоҡлау (эйек-һаҡмар)

ЙОЛДОҘЛОҠ (ҡариҙел) *и.* ҡош юлы — *млечный путь*

ЙОЛҠОНОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* борсолоу — *тревожиться*

ЙОЛМАҠ (эй) *и.* *запас.* Үҙеңдең йолмағың бар саҡта тотонаң да бит, ул йолмағың бөтһә, кеше гөнөнә ҡалырһың да

ЙОЛОҒОУ (урта) *ҡ.* тоташыу — *соединиться.* Кәртләнсеккә бөйән йолоҡҡан

ЙОЛОН I (арғаяш, дим, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Йолон һөйәгенә һыуыҡ үткән (мейәс). Йолон майы (дим, урта), йөлөн (урта, эйек-һаҡмар). 2. (дим) Умыртҡа — *позвонок.* Йөлөн буйы (урта), йолон буйы (дим, мейәс, урта)

ЙОЛОН II (мейәс) *и.* йөнө екетелгән тире — *пикелеванная кожа*

ЙОЛОТОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сейләнеү — *преть.* Йараһын бәйҙе йөрөтөп йолотоп йәргән

ЙОЛОУ I (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* йолҡоу — *выдергивать.* Баҫаны алдан йолаһың. Киндерҙе йолоб алыб, өйҙөң анау мөйөшөнә, йә мынау мөйөшөнә тығып ҡуй-

ар ине (һаҡмар). Ағасты төбө белән йолоб ала (ырғыҙ). Баланың сәсен йолоп туҡмағаннар (ырғыҙ). Беҙҙең йөрәкләрҙең йартыһын йолоп алып китте (ырғыҙ)

ЙОЛОУ II (эй) *ҡ.* малдың баҡтаһын, ҡош-корттоң йөнөн ҡойоуы — *линять (о птицах, животных)*

ЙОЛПОС (арғаяш, дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* һелкеүес — *сеяльница.* Йулпыч (төньяҡ-көнбайыш)

ЙОМА (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *и.* аҙна — *неделя.* Ике йома ауырыны (ҡыҙыл). Йомалаб йата (ырғыҙ). Бер йомалай тотабыҙ (ырғыҙ). Борон Кәрәлектән Кәмәлеккә туйларға барып йомалап йата инек (ырғыҙ). Был йомала барырбыҙ (ҡыҙыл). Йетенде йәйҙеңмә тейбеҙ, сабын төбөндә йата, шуны өс йома йатҡас жыйабыҙ (мейәс)

ЙОМАҠАЙЛАУ (урта) *ҡ.* өгөтләү — *уговаривать.* Уны йомаҡайлау маҡтансыҡ ханды йәнә маһайтып йебәрә

ЙОМАЛАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* йомаҡ — *загадка.* Йомалаҕ әйтеү *(йомаҡ әйтеү) — загадать загадку*

ЙОМАЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йомоу, баҫырыу — *прикрывать.* Улар был эште йомалап ҡалдырҙылар

ЙОМАН-ЙАЛҠЫН (дим) *и.* йомош-юл — *поручение*

ЙОМАРҘАҠ (мейәс) *и.* көнйәлә — *пух чесаной шерсти трепаного льна, прикрепленный к прялке*

ЙОМАРҠА (ҡариҙел) *и.* йоморҡа — *яйцо*

ЙОМАРҠАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ажау — *голавль*

ЙОМАРЛАҠ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* йомғаҡ — *клубок*

ЙОМАРЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ауырға ҡалыу — *забеременеть.* Бына өсөнсөгә йомарлағандыр инде

ЙОМАРСА (нөгөш) *и.* бөгәрсә — *елец*

ЙОМАРСАЙ, ЙОМАРСАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* төйөлгән тарынан һөттә бешерелгән ашамлыҡ — *толченое просо, сваренное в молоке*

ЙОМАРТЫ (төньяҡ-көнсығыш, урта) *и.* шәмбе — *суббота*

ЙОМАХЫР (арғаяш, салйоғот) *и.* шәмбе — *суббота*

ЙОМБОРО I (гәйнә) *с.* йомро — *круглый*

ЙОМБОРО II (гәйнә) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

ЙОМҠАС (урта) *с.* һимеҙ — *упитанный (о лошади).* Йомҡос ат

ЙОМОҠ I (мейәс, урта) *с.* 1. Ҡыҫыҡ күҙ — *узкоглазый.* Йомоҡа (ҡыҙыл). 2. (урта) Аҙ ғына күргән *(кеше) — подслеповатый*

ЙОМОҠ II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* лепкә — *родничок (у ребенка)*

ЙОМОЛОУ (ҡыҙыл, ырғыҙ) *ҡ.* йәбешеү — *кидаться (есть).* Малай бер телем икмәк алды ла таштабаҡтағы ҡаймаҡҡа йомолдо (ырғыҙ)

ЙОМОРАС (урта) *с.* йомро — *круглый.* Оҙонса йаңаҡлары тартылҡан, йоморас матур эйәкләре ҡалтырап тора

ЙОМОРАШ, ЙОМОРҠАЙ, ЙӨМӨРКӘЙ, ЙОМОРОШҠА, ЙОМОРТОЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Йомро сабаҡ — *елец.* 2. Ташбаш — *пескарь*

ЙОМОРҠА САЙҠАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ауырға ҡалыу — *забеременеть.* Ул йоморҡа сайҡап ауырып йөрөй

ЙОМОРО (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка чайная*

ЙОМОРОБҮКӘН (урта урал) *и.* бүкән — *табуретка*

ЙОМОРОБҮРК (урта) *и. кубанка*

ЙОМОРОҒАР (урта) *и.* ырашҡы — *мокрый снег вперемежку с дождем.* Йомороҡар (дим)

ЙОМОРОЙУЛ (көнсығыш диалект) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка*

ЙОМОРО ҠАБЫРҒА (дим) *и.* бығым — *ложные ребра*

ЙОМОРОҠАЙ I (дим) *и.* күмәс — *булочка*

ЙОМОРОҠАЙ II (дим) *и.* ташбаш — *пескарь.* Йөмөркәй (ҡариҙел), йоморҡай (дим, төньяҡ-көнбайыш)

ЙОМОРОМЕЙЕС (мейәс) *и. голландка.* Элек йоморомейес ине, көйҙө һәләк, утыны күп китмәй

ЙОМОРОСАБАҠ (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс) *и.* ташбаш — *пескарь*

ЙОМОРОСҠА (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* яҫмыҡ — *чечевица*

ЙОМОРОТЕГӘНӘК (урта) *и.* тегәнәк — *репей*

ЙОМОРОТОЙАҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йылҡы малы — *лошадь*

ЙОМОРОУМАРТА, ЧҮРӘКӘУМАРТА (гәйнә, дим) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ЙОМОРОҺАЛМА (мейәс) *и.* сумар — *клецки*

ЙОМОРОЭСӘК (ҡыҙыл) *и.* тура эсәк — *прямая кишка*

ЙОМОРСА, ЙОМОРСАЙ, ЙОМОРСО (эйек-һаҡмар) *и.* ташбаш — *пескарь.* Ҡомый йоморсо ғына була

ЙОМОРСҠА (арғаяш) *и. клевер*

ЙОМОРТҠА (арғаяш) *и.* бала ҡорт — *детва*

ЙОМОРТОЙ (дим, ҡариҙел) *и.* бөгәрсә — *елец*

ЙОМОСҠА, ЙОМОСҠО (дим, эй) *и.* юнышҡы — *стружка.* Йоморочка, йомочко (гәйнә)

ЙОМОСҠО ҮЛӘНЕ (мейәс, эй) *и.* ҡаҙ үләне — *лапчатка гусиная*

ЙОМОШ I (урта) *р.* мөһим — *важно.* Таҙалығы йомош әле ул анын, матурлығы йомош түгел

ЙОМОШ II (дим, эйек) *и.* үтес — *долг.* Йомошҡа алдым аҡса (дим)

ЙОМОШАҠЛАУ (эйек-һаҡмар) *с.* йомшаҡ — *слабохарактерный.* Йомошаҡлау булған кейәүе

ЙОМОШАРЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* иҫерееү — *опьянеть.* Ҡартым бөгөн йомошарып ҡайтмаса йарар иде

ЙОМОШАУ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* файҙаланыу, эш ҡушыу — *пользоваться услугами.* Миңә лә килен йомошап утырыр гөн булыр микән (ҡыҙыл). Ҡарт көнөмдә килен йомошап булманы (мейәс). Нишәп инде бөтәһенә лә геше йомошайһың (эйек-һаҡмар). Йәш кенә көйөнсә дүрт килен йомошай (эйек-һаҡмар). Йомошоу (һаҡмар)

ЙОМОШ-ЙАЛҠЫН (дим) *и.* йомош-юл — *поручение.* Йомош-йалҡын тотмайбыҙ

ЙОМОШ-ЙУЛ (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* йомош-фәлән, кәрәк-яраҡ — *необходимость.* Йомош-йулға йөрөһәң дә йаҡын булыр тим каруан йулына (эйек-һаҡмар)

ЙОМОШҠА АЛЫУ (салйоғот) *ҡ.* бурысҡа алыу — *взять взаймы*

ЙОМОШТОҠҺОҘ (эй) *с.* аралашмаусан, һаран — *необходительный, скупой.* Ул йомоштоҡһоҙға барып та торма, таштан йүкә һуйылмаҫ

ЙОМСОҠ (һаҡмар) *с.* ҡыҫыҡ күҙ — *узкоглазый*

ЙОМТАЙЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* күҙ ҡыҫылыу — *зажмуриться.* Ҡарға күҙ сағыла, ана һинең күҙҙәрең дә бәләкәй генә булып йомтайған (эйек-һаҡмар)

ЙОМШАҠ БИЛСӘН (мейәс) *и.* һөтлө билсән — *осот розовый*

ЙОНДОҘ (мейәс) *и.* елбәҙәк — *блестки.* Йондоҙҙо шәл

ЙОНДОҘ БУҒЫ (мейәс) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ЙОНДОҘ ҒОРТО (ҡыҙыл, мейәс) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ЙОНДОҘҘАМА (көнсығыш диалект) *и.* кешенең яҙмышын алдан күрһәтә торған дини китап — *религиозная книга, предсказывающая судьбу человека.* Йондоҙнама (эйек-һаҡмар). Йондоҙҙама астырыу — китапты уҡытып яҙмышыңды алдан белеү — *прочитав книгу заранее узнать судьбу*

ЙОНСОУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Әрләшеү — *ругаться.* Әү-ү, минең мән йонсомаҡсы була. 2. (ҡыҙыл) *и.* Ауырлыҡ, ҡыйынлыҡ — *нужда.* Ул үҫкәндә йонсоу күрмәне

ЙОНСОУЛЫҠ (урта) *и.* ыҙалыҡ — *нужда.* Йонсоулыҡ пеләп тороп ғөмөр иттек

ЙОПАР (мейәс) *и.* йофар — *мускус.* Йопар йеҫе сығып китә

ЙОПЛАШЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* уртаҡ тел табыу — *найти общий язык.* Икәүләп йоплашып киттек. Йөпләшеү (урта урал)

ЙОПОТНИК (һаҡмар) *и.* йөпләп тороусы — *поддакивающий*

ЙОРҘА (ҡыҙыл, мейәс) *р.* тирәлә — *здесь, неподалеку.* Быҙауҙар анау йорҙалыр (мейәс)

ЙОРЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йылдамланыу, етеҙләнеү — *стать проворным.* Ул был эштә шымарып, йорланып алған инде

ЙОРМАҠ (мейәс) *и.* остоҡ, осмот — *очень маленький, мизерный*

ЙОРОЙАТ (эйек) *и.* алыҫ нәҫел — *дальний родственник*

ЙОРОН (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Яртылаш эшкәртелгән тире — *шкура, обработанная наполовину.* 2. Тиренән тегелгән күкрәксен — *безрукавка из меха.* 3. Тире бейәләй — *меховые рукавицы.* 4. (ҡыҙыл) *ирк.* бәләкәйгенәм, бәләкәсем — *ласк. маленький, малюсенький (о ребенке)*

ЙОРОУ (ҡариҙел) *ҡ.* юрау — *предсказывать*

ЙОРОШЛО (урта) *с.* төҫлө, торошло — *похожий.* Әллә ней йорошло аның ҡыҙы

ЙОРПЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* уртлау — *набрать воды в рот.* Сәйҙе бер-ике йорплайым да...

ЙОРСО (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Тәнәй — *младший брат мужа.* 2. Морондоҡ ҡыҙҙың кейәүе — *муж названой дочери.* 3. (мейәс) Ҡәйнеш — *младший деверь*

ЙОРТ I (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йәйләү — *летовка.* Йәйләүгә Күжә йортҡа, Атпаҡкан башы йортона, Ҡуштуҡмаҡ йортона сыға торғайныҡ. 2. (ҡыҙыл) Йәшәгән урын, ауыл — *деревня, местожительство.* 3. (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) Өй, хужалыҡ — *дом, двор.* Йорт төҙөү. Йорт алды. Йортонда кем ҡалыр инде Ғәттәтәй үлгәч (төньяҡ-көнбайыш)

ЙОРТ II (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* халыҡ — *народ.* Мишәр йорто кәүгәк була (мейәс)

ЙОРТ-АРА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡапҡа эсе — *двор*

ЙОРТАУАЙ (урта) *с.* хужалыҡсыл — *хозяйственный.* Эйе, эйе, унын йәмәғәте бик йортауай кеше

ЙОРТ-КӨН (ҡариҙел) *и.* донъя, милек — *хозяйство.* Йортно-көннө ҡарарға ҡайтып китә

ЙОРТ-КӘРТӘ (ҡариҙел) *и.* йортто ураҡкан кәртә — *изгородь*

ЙОРТ-ҠАРАЛДЫ (көнсығыш диалект) *и.* ишек алды һәм ҡаралды — *двор с надворными постройками*

ЙОРТ ӨЙӨ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

ЙОРТТОҠТО (эй) *с.* егәрле — *трудолюбивый*

ЙОРТ ҮЛӘНЕ (ҡариҙел, урта, эй) *и.* ҡаҙ үләне — *лапчатка гусиная, гусиная трава*

ЙОРТ ҺУПАЙЫ (дим) *и.* һыҙғырыҡ ябалаҡ — *обыкновенная сплюшка*

ЙОҪОҠ (урта) *р.* 1. Нисек — *как.* Өйҙә ней йоҫоҡ ҡына йөрөй һуң? 2. Йүнләп — *как следует.* Баш йоҫоҡ эшкинмәй

ЙОҪОҠЛАП (урта) *р.* йүнләп — *как следует.* Йоҫоҡлап мал йөрөмәй

ЙОҪОҠЛО: НЕЙ ЙОҪОҠЛО (урта) *р.* ни рәүешле — *как, каков*; шу йоҫоҡло *(шул хәтле)* — *настолько*

ЙОТАТЫУ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* 1. Бөтөрөү, ҡоротоу — *уничтожить.* 2. (эй) Һиҙҙермәйенсә генә аҙлап урлау — *незаметно, понемногу красть*

ЙОТ: ЙОТ КЕШЕ (мейәс, урта) *и.* бирән, мәскәй — *обжора*

ЙОТКО (арғаяш) *и.* йәлдәү — *горловина верши*

ЙОТҠОЛАЙ БУЛЫУ (урта) *ҡ.* ныҡ яратыу — *сильно любить*

ЙОТҠОЛОҠ I (ҡариҙел, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Күмәгәй — *кадык.* 2. (дим) *Ангина*

ЙОТҠОЛОҠ II (ҡыҙыл, мейәс, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

ЙОТҠОЛОҠ III (дим) *и.* мейес тамағы — *начало дымохода*

ЙОТҠОЛОС (ҡыҙыл) *и.* селбәрә — *малек*

ЙОТҠОС (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Селбәрә — *малек.* Һыуға инә барғанда балалар шул йотҡосто йота (эйек-һаҡмар). Йотҡосоҡ (урта). 2. (эйек-һаҡмар) Сүмесбаш — *головастик*

ЙОТОҠ I (урта) *и.* мәскәй — *обжора.* Зәрә йотоҡ таһа

ЙОТОҠ II (эйек-һаҡмар) *и.* аслыҡ — *голод.* Билде һығараҡ быуырға, йотоғораҡ йәшәргә тура килде инде

ЙОТОҠЛАНЫУ (урта) *ҡ.* асҡаҡлау, туйына алмау — *не наедаться*

ЙОТОЛОП: ЙОТОЛОП ТЫҢЛАУ (ҡыҙыл, туҡсоран) *ҡ.* йотлоғоп тыңлау — *слушать сосредоточенно*

ЙОТОМ I (мейәс) *и.* ҡылтамаҡ — *болезнь пищевода*

ЙОТОМ II (мейәс) *и.* селбәрә — *малек.* Йотомос (ҡыҙыл)

ЙОТСАЛҒАН (урта) *с.* убырлы — *обжора.* Йотсалған, тағы килер әле

ЙОТСАЛЫУ (урта) *ҡ.* аскаҡлау, туйына алмау — *не наедаться*

ЙОҺАҠ (салйоғот) *и.* йоҙаҡ — *замок*

ЙОША, ЙУША (ҡариҙел) *и.* мышы — *лось*

ЙӨГӨ: ЙӨГӨНӘ КЕРЕҮ (урта) *ҡ.* ыңғайына тороу — *угождать.* Балаҙың йөгөнә кермә

ЙӨГӨЛМӘ (дим, урта) *и.* малдың тояҡ араһы иҙелеп ауырыуы — *болезнь копыт*

ЙӨГӨМӘКТӘҮ, ЙӨГӨНДӘҮ, ЙӨГӨНЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* тубыкланыу — *вставать на колени*

ЙӨГӨНӨКЛӘҮ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* аяҡтарҙы ултырыш аҫтына һалып ултырыу — *сидеть сложив ноги под себя.* Йергә йөгөнөклəп ултырып алған да эшләүен белә (эйек-һаҡмар)

ЙӨГӨНӨҮ (дим) *ҡ.* аяҡҡа баҫа алмау — *падать от истощения (о животных).* Ҫарыҡлар йөгөнәләр. 2. (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) Бөлгөнлөккә төшөү — *разориться.* 3. Бөтөрөнөү — *опускаться.* 4. Табыныу — *поклоняться*

ЙӨГӨРМӘ БУРАН, ЙӨГӨРТМӘ БУРАН (ҡариҙел) *с.* йәйәүле буран — *поземка*

ЙӨДӘШ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* йонсоған — *измученный.* Йөдәш ҡарсыҡ

ЙӨДӘШЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Аслыҡтан хәлһеҙләнеү — *ослабеть от голода.* 2. Яңылышыу — *заблуждаться.* Хәҙер ҡартайғаным, ҡайсы саҡта йөдәшеп китәм (ҡариҙел). Йөҙәшеү (урта урал)

ЙӨҘГӨР (мейәс) *с.* йөҙөүгә һәләтле — *способный плавать.* Йөҙгөр айғыр

ЙӨҘЙАФРАҠ (һаҡмар) *и.* меңъяпраҡ — *тысячелистник.* Йөҙйафраҡ йөрәктән дауа

ЙӨҘЛӨ (дим, урта) *и.* буйы йөҙ, иңе ҡырҡ таяҡлыҡ ер — *площадь земли длиной в сто, шириной в сорок метров*

ЙӨҘЛӨК I (урта) *и.* башкүнәк — *сосуд, сшитый из шкуры лошадиной головы*

ЙӨҘЛӨК II (ырғыҙ) *и.* бөркәнсек — *пленка на лице новорожденного.* Йөҙлөк менән тыуған бала бәхетле була

ЙӨҘЛӨК III (урта) *и.* битлек — *сетка для лица (от пчел)*

ЙӨҘЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* сутлау — *обтесать*

ЙӨҘӨК (көнсығыш диалект) *и.* сылтырмаҡлы йөҙөк — *звенящие кольца*; борма йөҙөк — *витое кольцо*; тәңкә йөҙөк — *кольцо с монетками.* Йөҙөк һалыу *(әйбер йәшереп уйнау)* — *игра в фант*; йөҙөк өләшеү *(оҙатып килгәс, килендең ҡайынһеңлеләренә бүләк өләшеп биреүе)* — *подарок, раздаваемый невестой младшим сестрам жениха*

ЙӨҘӨКҠАШ (урта) *и.* шәл биҙәге — *узор пухового платка*

ЙӨҘӨМ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник.* Йөҙөм йемеше (ҡыҙыл)

ЙӨҘӨ СЫҒЫУ (дим) *ҡ.* үткерләнеү — *стать острым*

ЙӨҘӨҮ (дим, нөгөш, туҡ-соран) *ҡ.* имгәкләү — *ползать на четвереньках*

ЙӨҘТҮБӘН ШЕШЕК (дим, мейәс) *и.* бөтәү шешек — *закрытый чирей*

ЙӨҘӨТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* оялтыу — *стыдить*

ЙӨҘӘҮ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Йөҙәтеү — *надоедать.* Кешене йуҡ йомошоң менән йөҙәмә һин (эй). 2. (гәйнә) Ауырыу — *болеть.* 3. (ҡыҙыл) *с.* ығыш — *медлительный*

ЙӨҘӘҮ-ЙӨМТӨРӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* хәлдән тайыу — *измучиться.* Йөҙәнем-йөмтөрәнем, ахыр сиккә йеттем

ЙӨҘӘШ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* артыҡ ябыҡ — *очень худой (о человеке)*

ЙӨҘӘШЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Аслыҡтан хәлһеҙләнеү — *обессилеть (от голода).* 2. Йонсоу — *ослабеть.* Хәҙер ҡартайғаным, ҡайсы саҡта йөҙәшеп китәм (ҡариҙел)

ЙӨҘ БҮРЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* алдаҡсы — *обманщик*

ЙӨЙ БЫСҠЫҺЫ (ҡыҙыл) *и.* ҡул бысҡыһы — *ножовка*

ЙӨЙӨКҺӨҮ (мейәс) *ҡ.* һикәлтәләнеү, соҡорланыу — *стать ухабистым, неровным (о дороге)*

ЙӨКМӘЙТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йөкмәтеү — *навьючить (груз)*

ЙӨКМӘҮҘӘҮ (эй) *ҡ.* биштәрҙәү — *надеть котомку через плечо*

ЙӨКТӘМ: БЕР ЙӨКТӘМ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* күтәрем — *охапка.* Бер күтәрем бесән апҡайттым (ҡыҙыл)

ЙӨКӘЙ (мейәс) *и.* ырғандаҡ — *попрыгунья*

ЙӨЛГӨ (арғаяш, мейәс) *и.* туй ярышында бирелә торған бүләк — *подарок победителю на состязаниях (на свадьбе).* Йөлгөгә бер һарыҡ бирҙеләр (мейәс)

ЙӨЛДӘ (мейәс) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

ЙӨЛӨН (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* «Выраштар йөлөнөң зарарланған», — тинеләр (эйек-һаҡмар). Йөлөм (арғаяш)

ЙӨЛӨН БУЙЫ (арғаяш, мейәс, урта) *и.* умыртҡа — *позвонок.* Арҡамдың йөлөн буйы һыҙҙай (арғаяш)

ЙӨЛӨНӨҮ (урта урал) *ҡ.* йолоу — *отстать от кости.* Ит сөйәгенән йөлөнөп төшә

ЙӨЛТӨЛДӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* ашығып атлау — *спешить.* Йәлтелдәү (туҡ-соран)

ЙӨМӨРКӘЙ, ЙӨМӨРӨКӘЙ (ҡариҙел) *и.* ташбаш — *пескарь*

ЙӨН АТЫУ (дим) *ҡ.* иләү — *прясть (шерсть).* Йөн атып йелән ҫуғып кейҙек

ЙӨНДӨ АЙАҠ (мейәс) *и.* салбарлы тауыҡ — *мохноногая курица*

ЙӨНДӨЙЕЛӘК (мейәс) *и.* ер еләге — *клубника*

ЙӨНДӨКӘЙ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Әлморон орлоғо — *семена шиповника.* Әлморондоң эсендә сусҡа балдары һымаҡ йөндөкәй йемеше була. Йөнтәй (мейәс). 2. (мейәс) Ер еләге — *клубника.* 3. (урта) Бәпембә — *одуванчик*

ЙӨНДӘС (ҡариҙел) *с.* йөнтәҫ — *волосатый, мохнатый*

ЙӨН ЙАҘЫУ (дим, ҡыҙыл) *ҡ.* йөн тетеү — *чесать шерсть*

ЙӨН: ЙӨН ЙЕЙЕТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тире екетеү — *выдержать шкуру в кислом растворе*

ЙӨН КЕЛӘМ (салйоғот) *и.* йөн балаҫ — *шерстяной палас*

ЙӨНКӨҮ АШ (ҡариҙел) *и.* бешеп етмәгән аш — *недоваренный суп.* Йөн ҡорто (ҡариҙел) *и.* бөрсә — *блоха*

ЙӨННӨБАШ, ЙӨНТӘЙБАШ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ЙӨННӨКӘЙ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡуянтубыҡ — *дикая морковь.* Йөннәшкә (төньяҡ-көнбайыш)

ЙӨННӨКӘЙ II (дим) *и.* ләм — *ил*

ЙӨННӘШКӘ (ҡариҙел) *с.* йөнлө — *мохнатый.* Асҡы йағы йөннәшкә булғаны үгәйнә үләне

ЙӨН ТӨЙНӘКЛӘҮ (салйоғот) *ҡ.* йомарлау — *смотать пряжу в клубок*

ЙӨНТӘЙЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* йөнтәҫләнеү — *стать пушистым*

ЙӨНТӘМӘҪ (дим) *с.* йөнтәҫ — *мохнатый*

ЙӨНТӘПЕЙ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* ике йөҙлө, юха — *двуличный.* Кеше араһын боҙорға ғына шәп ул йөнтәпей (эйек-һаҡмар)

ЙӨНТӘФКӘ (мейәс) *с.* йөнтәҫ — *мохнатый.* Йөнтәһкә (салйоғот). Йөңтәһкә эт. Йөнтәфей (эй), йөнтәшкә (урта урал)

ЙӨҢКӨҮ (мейәс) *с.* аңра — *глупый*

ЙӨРГӨНСӨ (ҡыҙыл) *и.* үткенсе — *прохожий.* Йөрөгөнсө (урта)

ЙӨРҘӘК (һаҡмар, ырғыҙ) *с.* йөрөмтәл — *любящий много ходить, бродить.* Йөрҙәк мал (һаҡмар). Ат та бит йөрҙәк була (ырғыҙ)

ЙӨРМӨЛӘҮ (арғаяш) *ҡ.* яй ғына атлау — *идти тихим шагом*

ЙӨРӨК (төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) *с.* йүгерек — *быстроногий, гонкий.* Йөрөк атты салт тейләр (һаҡмар). Йалман имгән малҡай йөрөк була (төньяҡ-көнсығыш)

ЙӨРӨКТӘТӘ (эй) *р.* йөрөп, аяҡ өҫтө йөрөп — *на ногах.* Йөрөктәтә йатып үлде хайуаның

ЙӨРӨЛӘТӘ (арғаяш) *р.* йөрөп, аяҡ өҫтө йөрөп — *на ногах.* Йөрөләтә ауырыу

ЙӨРӨМДӨ (мейәс, эй) *с.* алыҫ юлға сыҙамлы ат — *ходкий на дальнюю дорогу (о лошади)*

ЙӨРӨМӨШ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* йөрөш — *походка.* Йөрөмөшө оҡшай (ҡыҙыл)

ЙӨРӨМСӘН, ЙӨРӨМСӘК (арғаяш, салйоғот) *с.* йөрөмһәк — *непоседа (о человеке), любящий много ходить.* Ғүмергә шулай йөрөмсәк булды (арғаяш). Йөрөмтәл (дим), йөрөмтәк (ҡыҙыл)

ЙӨРӘГАУЫҘ (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта, эй) *и.* йөрәк алды — *предсердие*

ЙӨРӘК I: ЙӨРӘК АЛҠЫНЫУ (мейәс) *ҡ.* йөрәктең шәп тибеүе — *сильное сердцебиение*; йөрәк бауы өҙөлөү (урта) йөрәк ярылыу — *разрыв сердца*; йөрәк ҙерҙәү (мейәс) йөрәк тибеү — *сердцебиение;* йөрәк йарылыу (көнсығыш диалект) нық ҡурҡыу — *сильно испугаться*; йөрәк күтәрелеү (арғаяш) *(йөрәк ҡыҫылыу)* — *захватить дыхание, одышка*; йөрәк йалғау (дим) ашап алыу — *перекусить*; йөрәк кәлдерәү (салйоғот) хәл бөтөү — *обессилеть*; йөрәк ҡатыу (эйек-һаҡмар) үҙен-үҙе ҡулға алыу — *взять себя в руки.* Иламаным, йөрәгем ғатып утырҙым. Йөрәк ҡатыусылау (мейәс) йөрәк йыш тибеү — *сердцебиение.* Йөрәк ҡатыусылап китә. Йөрәк ҡауғалау (ҡыҙыл) йөрәк һуғыу — *сердцебиение*; йөрәк ҡубыу (дим) йөрәк тулау — *сердцебиение*; йөрәк ҡабыныу (урта) йөрәк тулау — *сердцебиение*; йөрәк атыныу (урта) йөрәк тулау — *сердцебиение*; йөрәк тайыу (мейәс) йөрәк тулау — *сердцебиение от испуга.* Йөрәге тайҙы ҡурҡыуҙан. Йөрәге тайһа, йөрәген һылайбыҙ. Йөрәк шыу итеү (көнсығыш диалект) ҡапыл ҡурҡыу — *сердце екнуло*; йөрәк һөймәү (ҡыҙыл) теләмәү — *нежелание*; йөрәк уйнау (арғаяш, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) күңел болғаныу — *тошнота*; йөрәк тулҡыу (арғаяш) йөрәк тулау — *сердцебиение*

ЙӨРӘК II (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* тояҡ мендәре — *сердечко под копытом (лошади)*

ЙӨРӘК III (мейәс) *и.* йәлдәү — *горловина верши.* Йәлдәү (эйек-һаҡмар)

ЙӨРӘК БАРМАҠ (мейәс) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

ЙӨРӘК БОЛҒАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* күңел болғаныу — *тошнить*

ЙӨРӘК ИТЕ (дим) *и.* тояҡ мендәре — *сердечко под копытом (лошади).* ◊ Йөрәк ите тейеү *(тояҡ мендәре сереп ауырыу)* — *болезнь сердечка под копытом*

ЙӨРӘК ЙАПРАҒЫ (эйек-һаҡмар) *и.* йөрәк ҡапҡасы — *сердечный клапан*

ЙӨРӘК КӨЙӨҮ (ҡариҙел) *ҡ.* үҙәк көйөү — *изжога*

ЙӨРӘККӘ ЙАТЫУ (дим, ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* күңелгә оҡшау — *иметь расположение (к кому).* Бик йөрәгемә йатты ул сибәр йегет (ҡыҙыл). Йөрәккә йатышлы (дим)

ЙӨРӘК КӘЙҺЕҮ (мейәс) *ҡ.* бүгеү — *переесть до отвращения.* Йөрәк кәйһеү (ҡыҙыл)

ЙӨРӘК ҠАБЫ (арғаяш, дим) *и.* йөрәк ҡапҡасы — *сердечный клапан*

ЙӨРӘК ҠАУЫНЫ (мейәс) *и.* йөрәк ҡапҡасы — *сердечный клапан*

ЙӨРӘК ҪАРАЙЫ (дим) *и.* күкрәк пәрҙәһе — *диафрагма*

ЙӨРӘКҪЕҮ (урта) *ҡ.* ҡыҙыу, ярһыу — *горячиться*

ЙӨРӘК ТАБАН (эйек-һаҡмар) *и.* тояҡ мендәре — *сердечко под копытом (лошади)*

ЙӨРӘК ТАМЫР (дим, көнсығыш диалект, ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *и.* барлау тамыры — *сонная артерия*

ЙӨРӘК ШАРШАУЫ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* күкрәк пәрҙәһе — *диафрагма*

ЙӨРӘКӘСЕМ (мейәс) *и.* йөрәкәйем *(балаға ҡарата)* — *сердечко мое.* Уй, йөрәкәсем, ҡолоҡасым минең!

ЙӨСӨН (гәйнә) *и.* ҡором — *копоть.* Йөсөнө чығып тора

ЙӨСӨНБАШ, ЙӨСӨМБАШ (гәйнә) *и.* торонбаш — *головешка*

ЙӨҪКӨРМӘ: ЙӨҪКӨРМӘ САЛҒЫ (арғаяш) *и.* оҙон үләнде эйелмәй генә сабыу өсөн йөҙө ҡайырыңҡы, һабы кәкре салғы — *специальная коса с вывернутой вверх лезвием.* Йөҫтөрмә салғы (арғаяш)

ЙӨҪТӨК (арғаяш, салйоғот) *и.* алҡым — *подъем (у обуви).* Сарыҡ йөҫтөгө мына ошонда хәтте булар ине (арғаяш)

ЙӨҺӨРӘ ЙОНДОҘО (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* Зөһрә йондоҙо — *Венера.* Таң сулпаны, Шафаҡ та тейләр, Йөһөрә лә, ул икеһе лә бер йондоҙ (эйек-һаҡмар)

ЙУАЧА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әсе ҡамырҙан бешерелгән ваҡ ҡалас — *баранки из дрожжевого теста*

ЙУҒАРЛАУ, ЙУҒАРЫЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үрләү, һауаға күтәрелеү — *взвиваться.* Һабан турғайы һайрай-һайрай йуғарлай

ЙУҒАРТЫН, ЙУҒАРЫТЫН (ҡариҙел) *р.* юғарынан — *сверху.* Осоп килә лә йуғартын, бомбы төшөрә башлай ыйы

ЙУҒЫЛЫШ (нөгөш) *и.* юҡлыҡ — *недостаток.* Йуғылышҡа сабыр итәм, барына шөкөр итәм

ЙУҒЫРАҠ (арғаяш) *и.* юртаҡ — *рысак.* Йуғыртаҡ (мейәс)

ЙУҒЫРТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* юртыу — *бежать рысью*

ЙУЙМА (урта) *и.* юйғыс — *резинка, ластик.* Йуйғы (ҡыҙыл), йуймаҡ (дим)

ЙУЙЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* юҡ итеү — *покончить.* Кизимирҙә шаршау ҡорҙолар, баш-башына төймә ҡуйҙылар, берәүләре йаусы, береһе тимсе, ҡэзиз башҡайымды йуйҙылар *(халыҡ йырынан)*

ЙУҠ (эй) *р.* ярамай — *нельзя.* Һауа һөйҙәшергә йуҡ, көфөрҙәгөнә төшәрһең

ЙУҠСЫЛ БУЛЫУ (дим, урта) *ҡ.* етешһеҙлектә көн итеү — *жить в бедности*

ЙУҠТАН (урта) *р.* аңғармаҫтан — *невзначай.* Йуҡтан милиция килеп сығар ҙа

ЙУҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* юҡ тип уйлау — *полагать, что нет.* Мин һине йуҡтап йөрөһәм, һин мында буғаның икән. Йуҡлау (эйек-һаҡмар)

ЙУҠҺЫРАУ (мейәс) *ҡ.* юҡһыныу — *тосковать.* Инәһен йуҡһырай, атайым ҡайҙа тей

ЙУҠТЫБАРЛАУ (урта) *ҡ.* иғтибарлау — *обращать внимание.* Кем аны йуҡтыбарлап тора инте

ЙУЛ: ҠАШҠА ЙУЛ (ҡыҙыл) *и.* таҡыр юл — *укатанная дорога.* Ҡашҡа йулдан бара инек. ◊ Йул ғалыу (көнсығыш диалект) йул өҙөлөү — *распутица, бездорожье*; йул һуғыу (ҡыҙыл) юл ыңғайында һуғылыу — *зайти по пути*; һулым йул (ҡыҙыл) иҫке юл — *старая дорога*; йылғыр йул (урта) — ялтырап ятҡан шыма ҡышҡы юл — *гладкая, скользкая зимняя дорога*; йәйәүле йул (ҡыҙыл) һуҡмаҡ — *тропинка*; йул сатаһы, йул сатраһы, йул саттығы (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс), йул сатлығы (ҡыҙыл) юл саты — *перекресток*

ЙУЛАБ (урта) *и.* ырма — *паз*

ЙУЛАЙ I: БЕР ЙУЛАЙ (эйек-һаҡмар) *р.* бер юлы — *заодно.* Бер йулай беҙгә лә тейеп үтһәңсе

ЙУЛАЙ II (урта) *и.* 1. Ырма — *паз.* 2. Кәмәшәү — *продолговатое корыто для мешанки.* 3. Улаҡ — *желоб*

ЙУЛАЙҠАН (ырғыҙ) *р.* юл ыңғайында — *по пути.* Мин уларға йулайҡан инеп сыҡтым. Йулайҡан Таллыға ла һуғылып, сәй эсеп киттек

ЙУЛАЙХА (ҡариҙел) *и.* юлаусы ҡатын-ҡыҙ — *спутница*

ЙУЛАҠЛАУ (дим) *ҡ.* һипләү — *подновить дом*

ЙУЛАМСЫ (эй) *и.* юлаусы — *путник*

ЙУЛАП (дим, урта) *и.* 1. Улаҡ — *желоб.* 2. Кәмәшәү — *продолговатое корыто для мешанки.* Йулапҡа һалып атҡа булғама ашата торғайныҡ (урта)

ЙУЛАУЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* юллау — *хлопотать.* Йулдалау (гәйнә). Көҙгөдә йулдалап ҡына ҡуйалар энен айыунын

ЙУЛҒЫНСЫ (мейәс) *и.* юлаусы — *путник*

ЙУЛҒЫУАР (дим) *с.* елғыуар — *ветреный*

ЙУЛДАНЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* юлға сығырға әҙерләнеү — *собираться в дорогу.* Йулданырға торам (эй). Йулланыу (урта, туҡ-соран, эйек-һаҡмар). Ҡайтырға йулланаһыңмы? (урта). Ҡайҙа йулланырға булдың? (эйек-һаҡмар)

ЙУЛ ҠАЛЫУ (ҡыҙыл, урта) *и.* юл өҙөклөгө — *распутица, бездорожье*

ЙУЛЛАМА (урта) *и.* иҙән балаҫы — *дорожка (коврик).* Иҙәннәренә лә эргәләре ҡыҙыл менән ҡаймалы йәшел йуллама йәйелгән

ЙУЛЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* юл йөрөү — *ездить.* Хәҙер йуллай алмайым инде, ҡартайҙым. Йомағужаға ике йулланым

ЙУЛЛЫҠ (дим, урта) *и.* мейес тамағы — *начало дымохода*

ЙУЛМАҠ (дим) *и.* нәҫел, зат — *род.* Бабайың белән мин 26 балаға йулмаҡ

ЙУЛ ХӘРЕЗЕ, ЙУЛ ХӘРИЗЕ (дим, көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Юл кәрәк-ярағы — *дорожные принадлежности.* Йул хәризенә бер аҙ аҡса буһа йарай (ҡыҙыл). Ул әйләнеп инеп, йул хәрезләрен ҡутара башланы (урта). 2. (туҡ-соран) Алыҫ юлға сығыр алдынан бирелгән хәйер — *подаяние перед дальней дорогой*

ЙУЛ ҺУҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* юл ыңғайында берәй ергә инеү — *зайти по пути.* Тиҙ ҡайт, теләһә ҡайҙа йул һуғып, эсеп-нитеп йөрөмә!

ЙУМАРТ (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *с.* йомарт — *щедрый*

ЙУМЫРЫСҠА (арғаяш) *и.* кәрешкә — *вика*

ЙУМЫСҠЫ (урта) *и.* юнышҡы — *стружка.* Йуныҫҡы (ҡыҙыл, арғаяш, туҡ-соран, урта, ырғыҙ)

ЙУН (һаҡмар) *и.* сыу — *плацента (у животных)*

ЙУНАЙ (һаҡмар) *и.* умыртҡалыҡтың ике яҡ эргәһе — *боковые стороны позвоночника*

ЙУННАУ (һаҡмар) *ҡ.* яндау — *обтесать*

ЙУНҪЫҠ (урта) *р.* йүнләп — *как следует, порядком*

ЙУНҒЫ (эйек-һаҡмар) *и.* йышҡы — *рубанок*

ЙУР I (гәйнә, мейәс, урта, ырғыҙ) *с.* ҙур — *большой.* Симейәм йур булды (гәйнә). Бер йур йаҙыусыны һөйләй ине (ырғыҙ)

ЙУР II (урта) *с.* үткер һүҙле, йор — *остослов*

ЙУРАТ (мейәс) *и.* ҙурат — *продолговатая копна снопов в поле*

ЙУРҒА: ЙӨРӨШ ЙУРҒА (мейәс) *с.* шыу юрға — *иноходец с ровным аллюром*; саҡма йурға (мейәс) һикереп юрғалаған ат — *иноходец с прискакивающим ходом*; һибә йурға (ҡыҙыл, мейәс) юрта барып юрғалап ала торған ат — *бежать рысцой и иноходью*; ығыу йурға (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) шыу юрға *(ойотоп ҡына юрғалаған ат)* — *иноходец с ровным аллюром*

ЙУРҒАН: БЕТЕҮЛЕ ЙУРҒАН (дим) *и.* ҡорама юрған — *одеяло, сшитое из клинышков.* Буй йурған, түр йурған (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) тәҙрә эргәләтеп урындыҡҡа йәйелә торған тар ғына юрған — *узкое стеганое одеяло из клинышков*

ЙУРҠАН (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта) *и.* юрған — *стеганое одеяло*

ЙУРҠАН БАҪТЫРЫУ (арғаяш) *ҡ.* юрған һырыу — *стегать одеяло*

ЙУРМА (һаҡмар) *и.* йүрмә — *внутреннее сало, свернутое в рулет*

ЙУРМАЛАУ (урта) *ҡ.* үрмәләү — *карабкаться, ползать.* Тәҙрә төбөнтә бесәй йурмалай

ЙУРМЫ (туҡ-соран) *и.* үгеҙ ҡамыты — *бычий хомут*

ЙУРЫҠ (ҡыҙыл) *р.* 1. Бик үк — *не очень.* Улай йурыҡ оҙон түгел. 2. (салйоғот, эй) ыңғай — *на поводу.* Инкубатыр себештәре ҡыуған йурыҡҡа йөрөмәйҙәр (салйоғот). 3. (эй) Бөтөнләй — *совсем.* Йурыҡты белмәйем

ЙУРЫҠТАП (ҡыҙыл) *р.* 1. Яҡынса — *приблизительно.* Йаҡшылап белмәгәс, йурыҡтап ҡына һөйҙәй. 2. (төньяҡ-көнсығыш) Бөтөнләй — *совсем.* Балыҡ йурыҡтап эләкмәй. Йурыҡлап (урта)

ЙУРЫМҠЫ (ырғыҙ) *р.* юрамал — *нарочно*

ЙУРЫН (арғаяш) *и.* йорон — *лоскуты из шкур*

ЙУРЫУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* юрау — *разгадать.* Төш йурый белә (мейәс). Йаманға йурыб утырма (эйек-һаҡмар)

ЙУРЫШ (арғаяш, салйоғот) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

ЙУСЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ауыр-түләк — *тяжелый на подъем*

ЙУҪАЛАҒАЙЫМ (урта) *р.* алъюһыҡҡа — *понапрасну*

ЙУҺЫҠ (ҡыҙыл, мейәс) *р.* 1. Ныҡлап, йүнләп — *как следует.* Йуһыҡ ҡар иреп бөтмәй (мейәс). 2. (мейәс) Ыңғай — *на поводу.* Тегенең йуһығына ҡарап китәләр. Бер йуһыҡ шаны ла эштәп ташта. Йуҫыҡ (урта, эйек-һаҡмар). Үҙ йуҫыҡларына ғына өйрәнәләр (эйек-һаҡмар). 3. (эйек-һаҡмар) Бөтөнләй — *совсем.* Йуһыҡ барманым

ЙУҺЫРЫҠ (ҡыҙыл) *р.* яҡшылап, йүнләп — *как следует.* Йуһырыҡ белеп йетмәй

ЙУҪЫҠЛЫ, ЙУҪЫҠЛАП (урта) *р.* яҡшылап, йүнләп — *как следует.* Арба ла йуҫыҡлап йөрөмәй. Йуҫыҡлап белмәй. Йуҫыҡлап йоҡо ла йуғ инте. Балыҡ йуҫыҡлы йуғ инте

ЙУШ I (ҡыҙыл) *и.* юшҡын — *накипь*

ЙУШ II (эйек-һаҡмар) *р.* тап, тура — *как раз, точь-в-точь.* Йурағанға йуш килә

ЙУША I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бәҫ — *иней*

ЙУША II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Болан — *олень.* 2. (ҡариҙел) Мышы — *лось.* Сахатны йуша тейбеҙ

ЙУШАН (ырғыҙ) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник*

ЙУШҠЫ (арғаяш) *и.* юнышҡы — *стружка*

ЙУШҠЫН (салйоғот) *и.* йылыу — *полынья*

ЙҮГЕРЕК БУРАН (мейәс) *и.* һепертмә буран — *позёмка*

ЙҮГЕРМӘЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йүгерә атлау — *идти то бегом, то шагом.* Нәҫтә йүгермәләп йөрөйһөң?

ЙҮГЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* еүеш — *сырой*

ЙҮКМӘҮ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* йөкмәү — *навьючиться*

ЙҮКӘ (мейәс) *и.* ығыш — *копуша.* Һәй, йүкә, йүкәнде һуҙып йөрөйһөң

ЙҮКӘБУЛӘК (ҡариҙел) *и.* йүкәлек — *липняк*

ЙҮКӘ ЙЫУАҺЫ (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* тау йыуаһы — *лук горный*

ЙҮКӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* ниндәй булһа ла берәй маҡсаттан сығып маҡтау — *льстить.* Йүкә шына ҡатыу (ҡыҙыл) маҡтау — *льстить*

ЙҮКӘ ТАЛПАНЫ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* аҡ талпан — *белый клещ*

ЙҮЛГӘ (ырғыҙ) *и.* тәрән булмаған үҙәк — *неглубокая ложбина*

ЙҮЛӘРЛӘҮ (һаҡмар) *с.* йүләр — *придурковатый*

ЙҮН (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Әмәл, сара — *средство, мера.* 2. (ҡыҙыл, эй) *с.* уңышлы, рәтле — *удачный, успешный.* Баҙар бы йулы йүн булды (эй)

ЙҮНДЕРЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* хәлһерәү — *ослабеть.* Йүнтерәү (төньяҡ-көнбайыш)

ЙҮН-ЙУЛ (урта) *р.* улай-былай — *так и сяк.* Йүн-йул итеп нисек тә тырыша кеше

ЙҮН-ЙУҪЫҠ (урта) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Шул йүн-йуҫыҡ ашаған көйө иртәнән кискә хәтлем эшләтә

ЙҮНКЕТЕҮ (салйоғот, эйек-һаҡмар) *ҡ.* йонсотоу — *мучить.* Миңә ҡаҙалып йүнкетте

ЙҮНКЕТКЕС (эйек-һаҡмар) *с.* йонсотҡос — *утомительный.* Йүнкеткес эш булды ла баһа аҡҡа күсереү

ЙҮҢКЕҮ, ЙҮҢКЕҮ (мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* йонсоу — *утомиться.* Ошо эш менән йүнкенем дә инде (эйек-һаҡмар). Әбейләр гүрһә ҡурҡып йүнкер инде ул бала (эйек-һаҡмар). Бала-саға гөтөп йүнкей геше (мейәс)

ЙҮНЛЕ-БАШЛЫ (урта) *р.* тейешенсә — *как следует.* Йаҙ һуң килгән йылдарҙа бойҙай йүнле-башлы өлгөрмәй ҙә ҡуйа. Мынта йүнле-башлы үлән тә үҫмәй, ҡаҡ йаланҡа әҙерелеп ҡалған

ЙҮНТЕРӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тәнтерәү — *стать неработоспособным, одряхлеть.* Йүнтерәбеткән ҡарт

ЙҮНӘКӘЙ (арғаяш, салйоғот) *с.* осһоҙ — *дешевый.* Йүнәкәй хаҡты дауар (салйоғот). Йылҡы ите һеҫтә йүнәкәймә? (арғаяш). Йылҡы итен йүнәкәй генә алыр гитә (салйоғот)

ЙҮНӘЛЕҮ (көнсығыш диалект, туҡ-соран, урта) *ҡ.* 1. Һауығыу — *выздороветь (от болезни).* 2. Уңалыу — *зажить (о ране)*

ЙҮНӘТЕҮ (дим, төньяҡ-көнсығыш, урта) *ҡ.* 1. Әҙерләү — *готовить.* Аш йүнәтеү (дим). 2. *с.* татлы телле — *приятно и льстиво говорящий.* Береһен әрләп торам, бишәүен йүнәтеп әйтеб йебәрәм (урта). Йүнәтеп әйтеү мән ни (салйоғот)

ЙҮНӘТЛӘП (дим, туҡ-соран) *р.* яҡшылап, йүнләп — *как следует.* Ни булды? Йүнәтләп һөйлә (туҡ-соран)

ЙҮҢКЕШ (салйоғот) *с.* ялтаҡыл — *полоумный*

ЙҮПӘЙЛӘҮ, ЙҮПӘЙТЛӘҮ, ЙҮПӘКӘЙЛӘҮ (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* йөпләү, ыңғайына тороу — *угождать, поддакивать.* Йүпәләү (дим, ырғыҙ). Әсәһе йомошаҡ ҡына йылмайып йүпәкәйләне (ырғыҙ). Йүпләү, йүпәләү (ырғыҙ)

ЙҮРМӘ (мейәс) *и.* ҡуйы урман — *густой лес*

ЙҮРМӘЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үрмәләү — *ползать.* Һалҡын табанлы, ўаҡ, йеүеш бөжәклләр ҡолаҡларҙа, муйыннарҙа йүрмәләй башланы

ЙҮРМӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *ҡ.* типсеү — *наметать (что).* Башта күлдәгенде йүрмәбал (ҡыҙыл)

ЙҮРӘЛӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әлгәнйәк — *бурундук*

ЙҮТКЕРЕК (ҡыҙыл) *и.* үпкә ауырыуы — *болезнь легких*

ЙҮШКЕ, ЙҮШКЕН (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* юшҡын — *накипь*

ЙҮШНӘ (эйек-һаҡмар) *и.* тәгәрмәс втулкаһы — *колесная втулка*

ЙҮШӘ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Бәҫ — *иней.* 2. (урта) Рәшә — *сухой туман*

ЙҮШӘЙАМҒЫР (мейәс) *и.* быҫҡаҡ ямғыр — *моросящий дождь*

ЙҮШӘР (урта) *и.* 1. Бәҫ — *иней.* 2. Быҫҡаҡ ямғыр — *моросящий дождь.* Йүшәр йамҡыр

ЙЫБАУ, ЙЫБЫШ (ҡыҙыл, эй) *и.* 1. Ығыш — *копуша.* Йыбыу (урта урал). 2. (салйоғот) Ялҡау — *ленивец*

ЙЫБЫТҠЫ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Яй — *медлительный, нерасторопный.* 2. *и.* әрпеш — *неряха*

ЙЫҒАС (мейәс) *и.* ағас — *дерево*

ЙЫҒЫЛЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* көнө төшөү — *быть зависимым.* Миңә гилеп йығылырале бер (эй)

ЙЫЗЫҠАЙ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

ЙЫЙАР ГЕЙЕМ (мейәс) *и.* урын әйберҙәре — *постельные принадлежности*

ЙЫЙҒЫС (һаҡмар) *и.* йыйыусы — *собиратель.* Үҙ апайым белгестер, һөйәк-һайаҡ йыйғыстыр *(әкиәттән)*

ЙЫЙНАЛЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* йыйылыу — *собираться.* Әбейләре йыйналып утыра инде көнө буйы

ЙЫЙЫН (мейәс, урта) *и.* 1. Туй — *свадьба.* Ун дуғалап ҡоҙа йыйынға килә (мейәс). 2. Мәжлес — *меджлис.* Йыйын итә торғайнылар саҡырышып (урта). 3. (дим, ҡыҙыл, урта) һабан туйы — *сабантуй.* Жыйын (эй)

ЙЫЙЫНТЫҠ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* әҙерләнеп ҡуйылған кәрәк-яраҡ — *запас.* Йыйынтығы бумаған (ырғыҙ). Жыйынтыҡ (урта урал)

ЙЫЙЫУ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ерләү, күмеү — *хоронить.* Ул үлеп тә гитте, беҙ йыйыуға барҙыҡ (ҡариҙел). Йыйыштырыу (урта), жыйыштырыу (эй)

ЙЫҠМА (ҡариҙел) *р.* лаякыл — *вдрызг (напиться).* Кетеү халыҡ йыҡма иҫерек

ЙЫҠМА: ЙЫҠМА ЙАҒА (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* ҡайтарма яға — *отложной воротник*

ЙЫЛАНБАУЫР КҮЛДӘК (ҡыҙыл) *и.* йылҡылдап торған күлдәк — *платье из блестящей материи*

ЙЫЛАНБАУЫР САЛҒЫ (ҡыҙыл) *и.* үткер салғы — *острая коса*

ЙЫЛАНБАУЫР ТАУАР (эй) *и.* буй-буй ҡара һыҙатлы тауар — *материя с черными полосками*

ЙЫЛАН ҠАБЫ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* ҡау — *кожа (змеи).* Йылан ғауы (ҡыҙыл, эй), йылан ҡабығы (урта)

ЙЫЛАН ҠАРАҠ (мейәс) *и.* мөгөҙ ҡатлау *(күҙгә үҫкән кимерсәк)* — *роговица*

ЙЫЛАН-САЙАН (дим, ҡыҙыл) *и.* йылан-маҙар — *змеи*

ЙЫЛАНСЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* бабасыр — *глисты*

ЙЫЛАН ТЕЛ (дим, көнсығыш диалект) *и.* йылан теле — *луговик дернистый*

ЙЫЛАН: ТОС ЙЫЛАН (ҡыҙыл) *и.* баҡыр йылан — *медянка*

ЙЫЛАНУТ (ырғыҙ) *и.* һағын — *струящийся воздух (в теплый солнечный день)*

ЙЫЛАН ҮЛӘНЕ (урта) *и.* кәрешкә — *вика*

ЙЫЛАУ (дим) *и.* йылыу — *полынья*

ЙЫЛАУҠАЙ I (мейәс) *и.* шүкә балаһы — *щуренок.* Йылауҡайҙы һыуҙа күреүе ҡыйын ул

ЙЫЛАУҠАЙ II (эй) *и.* насар ойоған ҡатыҡ — *недокисшее молоко*

ЙЫЛАШЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* яҙ сәселә торған ашлыҡ — *яровое зерно*

ЙЫЛБЫР (урта урал) *с.* яй — *медлительный, нерасторопный*

ЙЫЛБЫРАУ I (урта урал) *ҡ.* емелдәү — *мерцать*

ЙЫЛБЫРАУ II (урта урал) *ҡ.* йылмылдау — *заискивать*

ЙЫЛБЫРҘАУ (мейәс) *ҡ.* елберләү — *колыхаться*

ЙЫЛҒА БОРОМТАҺЫ (арғаяш) *и.* йылғаның боролоп киткән урыны — *изгиб реки*

ЙЫЛҒА КИНӘРЕ (арғаяш) *и.* типһән — *прибрежная равнина*

ЙЫЛҒЫЙ (урта) *р.* гел, һәр ваҡыт — *постоянно.* Йылғый килеп тора

ЙЫЛҒЫР (ҡыҙыл, урта) *с.* 1. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *с.* сос — *проворный.* 2. Шыма — *гладкий.* Йылғыр сәсле

ЙЫЛДЫЗ (ҡариҙел) *и.* йондоҙ — *звезда*

ЙЫЛДЫРМА (ҡыҙыл) *и.* ялтырауыҡ — *блесна*

ЙЫЛҠИҘӘҮЕС (арғаяш) *и.* ҡыҙылтүш — *зяблик*

ЙЫЛҠ: ЙЫЛҠ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* йылт итеү — *сверкнуть*

ЙЫЛҠЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йылтылдау — *сверкать.* Шәм йылҡылдап йанып ултыра

ЙЫЛМЫРҘАУ (дим) *ҡ.* йылмылдау — *мерцать*

ЙЫЛПАҪ (эйек-һаҡмар) *и.* ятыҡ — *слега (о хлебе).* Борсаҡ йауһа, иген йылпаҫ булып бөтөр ҙә ҡуйыр инде

ЙЫЛПЫЙШӘМ (туҡ-соран) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

ЙЫЛПЫЛДАҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка.* Йылтылдаҡ (эйек-һаҡмар)

ЙЫЛПЫС (дим) *и.* һелкеүес — *широкое, продолговатое деревянное корыто для провеивания на ветру крупы и т. п.*

ЙЫЛТАМ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *с.* йылдам — *проворный*

ЙЫЛТАН (эйек-һаҡмар) *с.* хәйләкәр — *хитрый*

ЙЫЛТАНДАҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Күҙ уйнатыусы — *хитро поблескивающий глазами.* 2. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Йылтаннаҡ (урта)

ЙЫЛТАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Күҙе хәйләле йылтырау — *хитро поблескивать глазами.* Йылтаннау (урта). Күҙе йылтаннаб утыра. 2. (эй) Ярарға, оҡшарға тырышыу — *проявить угодничество*

ЙЫЛТАҢ (эйек-һаҡмар) *с.* шаян — *шаловливый*

йыҡҡрмаз /алҙаҫ, ҡоҙан ҙлесне/

ЙЫЛТЫҠАЙ ШӘМ, ЙЫЛТЫН ШӘМ (эйек-һаҡмар) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*
ЙЫЛТЫН КҮҘ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* йылтыр күҙ — *блестящие глаза*
ЙЫЛТЫРАҒАН-ЙЫШЫРАҒАН (ҡыҙыл) *и.* 1. Күҙгә һәйбәт булып күренгән нәмәләр — *все лучшее, что появляется в доме.* Йылтыраған-йышырағанды алып китә лә тора ошо ғыҙҙар. 2. (эй) Өй эсендә булған әйбер, йыһаз, һауыт-һаба — *все, что приобретается для дома*
ЙЫЛТЫРАҠ: ЙЫЛТЫРАҠ ҠАР (мейәс) *и.* кристалланған ҡар — *кристаллизированный снег*
ЙЫЛТЫРАМА (эйек-һаҡмар) *и.* ялтырауыҡ — *блесна.* Йылға буйында йалтырамаға балыҡ ҡаптырып йөрөй
ЙЫЛТЫРБАШ (дим) *и.* ялтырауыҡ — *блесна*
ЙЫЛТЫРТАЛ (урта) *и.* аҡ тал — *ива серебристая*
ЙЫЛЫҒУЛДА (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* йылы ваҡытта — *в теплое время.* Йылығулда йаҡшы итте мейесен сығарып (эйек-һаҡмар)
ЙЫЛЫМ I (салйоғот) *и.* шыя — *шуга.* Йылым ҡалкҡан
ЙЫЛЫМ II (эйек-һаҡмар) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*
ЙЫЛЫМ III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йылыу — *полынья.* Йылыу (ҡариҙел, урта урал, һаҡмар)
ЙЫЛЫМСЫ (мейәс) *с.* йылымыс — *чуть теплый*
ЙЫЛЫМ ҺӨҘӨҮ (урта) *ҡ.* балыҡ һөҙөү — *рыбачить (сетью, бреднем)*
ЙЫЛЫМЫҠ, ЙЫЛЫМЫҠЛЫ (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *с.* илгәҙәк — *ласковый (о человеке).* Кешегә йылымыҡ ул (мейәс)
ЙЫЛЫМЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* йылыу — *полынья.* Ҡарт бисә көнөнә ҡалғансы, йылымыҡҡа төшөп йуғалғаның артыҡ
ЙЫЛЫ СЫУАҠ (ҡыҙыл) *и.* әбейҙәр сыуағы — *бабье лето*
ЙЫЛЫТҠЫС (мейәс) *и.* еңгәсәй — *солдатик*
ЙЫЛЫУ (дим, урта) *и.* йылылыҡ — *теплота.* Алама йөндөң бер йылыуы йуҡ (дим)
ЙЫЛЫУҘАУ (ҡыҙыл) *и.* шәре — *наледь.* Йылыулау (эйек-һаҡмар)
ЙЫЛЫШЫУ (ҡариҙел, урта) *ҡ.* 1. Шыуыу — *ползать.* Бала әүүәл йылышып йөри, аннан туманнай (ҡариҙел). 2. (урта) һырығыу — *прижаться.* Ул ҡапыл әсәһенә йылышты
ЙЫМ I (мейәс) *с.* шыма — *гладкий.* Киндер йым ғына була туҡмаған
ЙЫМ II: ЙЫМ ИКМӘК (салйоғот) *и.* бысый булып бешкән икмәк — *неудавшийся сырой, тяжелый хлеб*
ЙЫМАЙАҠ (урта) *и.* йылмаяҡ — *проныра*
ЙЫМДАУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* шымартыу, тигеҙләү — *сделать гладким.* Йетенде һаба белән йымдайһың (мейәс). Йымлау (урта, эйек-һаҡмар). Нисек йымлап, матурлап өйгәнһең урынды. Аласығының бүрәнәләре йымламай ғына һалынҡан (урта)
ЙЫМҠЫРАУ (ырғыҙ) *ҡ.* ҡайтарыу — *отгибать.* Һауыттың ситтен йымҡырап эшләйһең
ЙЫНС (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* милләт — *национальность.* Ил-көндә нисә төрлө йынс бар (эйек-һаҡмар). Беҙ бер йынс кешеләре (урта)
ЙЫНҒЫРАУ (эй) *ҡ.* яңғырау — *звучать*
ЙЫПАЙТЛАП ЙӨРӨҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ғәйбәт һөйләү — *сплетничать*
ЙЫПҠЫ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Уйһыулыҡ — *низменность.* 2. (мейәс) Ек, тишек — *щель, дыра*
ЙЫПҠЫУ (ҡариҙел) *с.* иңкеү — *наклонный*
ЙЫПҠЫУЛЫҠ (ҡариҙел) *и.* уйһыулыҡ — *низменность.* Йыпты (төньяҡ-көнбайыш)
ЙЫПТЫР (эйек-һаҡмар) *с.* ығыш — *копуша*
ЙЫПЫҠАС (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* ҡыйпысыҡ — *кокетка.* Йыпыҡас ҡыҙ икәнһең дә һин (эйек-һаҡмар)
ЙЫПЫЛДАҠ (эйек-һаҡмар) *с.* хәйләкәр — *хитрый.* Йыпылдаҡ бисә йығылғансы йыпылдар
ЙЫПЫЛДАТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡабаланып ашап бөтөү — *уплетать*
ЙЫПЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ялағайланыу — *подхалимничать*
ЙЫПЫРЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* ҡабаланып ашап бөтөү — *уплетать.* Икмәкте йыпыралар ғына (эйек-һаҡмар)
ЙЫРАҒӘБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй, әсәйҙең әсәһе — *бабушка со стороны матери*
ЙЫРАҠА I (һаҡмар) *р.* йыраҡ — *далеко.* Йыраҡанан килгән ҡунаҡ
ЙЫРАҠА II (ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* йырғанаҡ — *овраг.* Йыраңҡа (туҡ-соран)
ЙЫРАҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй — *бабушка (со стороны матери)*
ЙЫРАҠБАБАЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* олатай — *дедушка (со стороны матери)*
ЙЫРАУСЫ (ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* боронғо ваҡытта эпос, ҡобайырҙарҙы көйләп әйткән кеше — *сказитель*
ЙЫРҒАМАҠ, ЙЫРҒЫНТЫ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* йырғанаҡ — *овраг*
ЙЫРМАҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йырғылау — *изрыть*
ЙЫРМАЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* гөрләүек — *ручей (от талых, дождевых вод).* Йырманаҡ (ҡариҙел)
ЙЫРМАС (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йырыҡ — *прорезь.* 2. (урта) Элмә — *петля (для пуговиц).* Йырмыс (дим). 3. (эйек-һаҡмар) Шәлтәү — *ширинка*
ЙЫРМАСТАУ (арғаяш) *ҡ.* һупалау — *немного уметь говорить (по русски и т. д).* Белһә белмәһә лә урыҫса йырмастаған була
ЙЫРМЫЗЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йырмаҡланыу — *изрыться.* Йер өҫтө йырмызланып бөткән
ЙЫРМЫС I (дим, эйек-һаҡмар) *и.* һиҙәп тишеге — *петлица*
ЙЫРМЫС II (эйек-һаҡмар) *и.* йылға тармағы — *рукав реки*
ЙЫРМЫСТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йырғыслау — *избороздить.* Күрше Эстипандын сусҡаһы картуф паҡсаһын йырмыстапөткән
ЙЫРМЫҪЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йырмаҡланыу — *изрыться*
ЙЫРПЫСЫҠ (ырғыҙ) *и.* ҡыйпысыҡ — *кокетка*
ЙЫРТАНАС (ҡыҙыл) *и.* әҙәпһеҙ ҡыҙ бала — *неблаговоспитанная девочка*

ЙЫРТАНДАҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Йыртаннаҡ (эйек-һаҡмар), йыртаңнаҡ (дим). Алдан сығып эйәмсеҙ ҡыланса, йыртаңнаҡ була инде. 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Көләкәс — *хохотунья*

ЙЫРТАҢНАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Уйнаҡлау — *резвиться.* 2. Ҡыйшандау — *кокетничать.* Йыртаннау (төньяҡ-көнбайыш), жыртандау (урта урал), йыртандау (ҡыҙыл, мейәс)

ЙЫРТҠЫС (урта) *и.* йыртыш — *отрезки материи, раздаваемые во время свадьбы детям.* Бала-сағаларға йыртҡыс өләштеләр туйҙа. Йыртҡыш (ҡыҙыл)

ЙЫРТЫҠ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* ҡайырылған — *свернутый (об острие косы)*

ЙЫРТЫУ: БИТ ЙЫРТЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Кешенең йөҙөнә тура әйтеү — *сказать правду в глаза.* 2. Күңелгә ауыр һүҙ әйтеү — *опозорить, очернить.* Барасағым йуҡ, ошаҡҡа ышанып йөҙөмдө йыртты. Йөҙ йыртыу (туҡ-соран)

ЙЫРТЫШ I (арғаяш, дим, ҡыҙыл, мейәс, урта, ырғыҙ) *и.* 1. Ҡыҙға ҡушылырға ингәндә кейәү баҫып йыртыу өсөн ҡайынеңгәләре арҡыры тотоп торған туҡыма — *кусок материи, натянутый перед входом в брачный дом, который должен разорвать, наступив на него ногой, жених.* 2. Әбейҙәргә йыртып бүләккә бирелә торған туҡыма киҫәге — *подарок, раздаваемый на свадьбе пожилым женщинам в виде маленьких кусков материи.* Әбейләргә йыртыш тараттылар (урта). 3. (арғаяш, дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) Йәштәргә, балаларға бирелә торған туҡыма киҫәктәре — *маленькие куски материи, раздаваемые молодым и детям*

ЙЫРТЫШ II (гәйнә) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

ЙЫРТЫШ III (мейәс) *и.* Иртыш йылғаһы — *река Иртыш*

ЙЫРУ, ЙЫРЫУ (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* йыр — *песня.* Шуңа йыру сығарҙым (дим). Иҫке йырулар Ҙиләйлүк, Бөҙрәтал, Ҡарурман (төньяҡ-көнбайыш). Мының йыруын ҡайчан әйтә инде, мәйтәм (минзәлә)

ЙЫРУҘЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йырсы — *певец*

ЙЫР: ШИҠАН ЙЫР (салйоғот) *с.* төртмә йыр — *колкие куплеты*

ЙЫРЫН (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *и.* йырғанаҡ — *поток талых вод.* Йырынды (гәйнә, мейәс)

ЙЫТЫҠА (ҡыҙыл) *и.* 1. Унда-бында тығылып, һүҙ ташып йөрөгән ҡатын-ҡыҙ — *легкомысленная женщина-сплетница.* 2. Остоҡ — *кокетка*

ЙЫТЫЙАҒА ЙЕТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ярлыланыу, бөлөү — *обнищать (совсем).* Ул йытыйаһына йетеп ҡалды инде хәҙер

ЙЫУА 1. Һарыҡ йыуаһы (ҡыҙыл) *и.* сөсө йыуа — *лук горный*; ташйыуа (урта урал) таш араһында өйкөм-өйкөм булып үҫкән йоморо ваҡ йыуа — *вид дикого лука, растущего группами на каменистых горах*; сәүкә йыуаһы (ҡыҙыл) ҡая араһында үҫкән һыңар яҫы япраҡлы сөскөлт тәмле йыуа — *лук, растущий на каменистых горах, листьями похожими на злаковых*; һаҙ йыуаһы (эй) һаҙлыҡта үҫкән оҙон ҡыяҡлы сөсө йыуа — *дикий лук, растущий в болотистой местности*; йүкә йыуаһы (ҡыҙыл), талғыр йыуа (эйек-һаҡмар) һарымһаҡ һабағына оҡшаған әсе йыуа — *дикий лук, листьями и вкусом похожий на чеснок.* 2. (арғаяш, эйек-һаҡмар) һуған — *лук.* Тумалаҡ йыуа (эйек-һаҡмар) башлы һуған — *луковица*

ЙЫУАЙТЛАНЫУ (урта урал) *ҡ.* ярамһаҡланыу — *угодничать.* Йыуаттаныу (эй)

ЙЫУАҠАЙ (һаҡмар) *с.* йыуа торған — *для мытья.* Кер йыуаҡай тас

ЙЫУАН АТ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Биш йәштән үткән йылҡы малы — *лошадь старше пяти лет.* 2. Эшсе ат — *рабочая лошадь*

ЙЫУАНДЫРЫУ (дим) *к.* йыуатыу — *утешать*

ЙЫУАНСА (һаҡмар) *с.* йыуантыҡ — *коренастый.* Йыуансай (мейәс), йыуантыҡ (көнсығыш диалект). Йыуантыҡ ҡына ҡыҙҙары бар икән

ЙЫУАН ТАМЫР (ҡыҙыл) *и.* йоҡо тамыры — *сонная артерия*

ЙЫУАСА (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Күстәнәс — *гостинец.* Ул ҡаты йүкәнән үрелгән сәрмәнән биш шешә сығарып уртаға ҡуйҙы, бына нинтәй йыуаса әпкигән ҡоҙам (урта). Ағаһынан йыуаса өмөт итеп килгән баланы ҡороғул сығарма, килен (урта). Йыуаса һантығын килтереүсе ҡоҙа йаңҡыҙ килә (урта). Туй йыуасалары белән сәй эстек (ҡыҙыл). Тегенән йыуаса, мынан йыуаса килтереп кенә торалар (ҡыҙыл). 2. (эй) Йоморҡаға, майға иҙелгән һәм ваҡ ҡына түмәрсәк итеп, мейескә тәгәрәтеп бешерелгән икмәк, көлсә — *маленькие булочки, выпеченные в русской печи.* 3. (арғаяш) Бауырһаҡ — *баурсак.* 4. (төньяҡ-көнбайыш) Аҡ ондан йәки тары ононан бешерелгән икмәк — *хлеб, испеченный из пшеничной сеянки или просяной муки*

ЙЫУАСАЛАНЫП (мейәс) *и.* күстәнәс менән — *с гостинцем.* Икенсе гөнөнә таныша гиләләр йыуасаланып тороп

ЙЫУАШЫУ (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* йыуашайыу — *присмиреть.* Этне йебәрсәң йыуашый ҙа ғуйа (дим). Ат йыуашымай берҙе ҡолатмайынса (эйек-һаҡмар). Мында инһә йыуашый ҙа гитә ул (эйек-һаҡмар)

ЙЫУҒЫР (эйек) *и.* кешегә теле менән яраусан — *подхалим*

ЙЫУЫНТЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йыуынды һыу — *помои*

ЙЫУЫНЫП-ЙЫШЫНЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* йыуынып таҙарыныу — *умыться.* Йыуынып-йышынып алайыҡ

ЙЫУЫНЫУ (төньяк-көнбайыш) *ҡ.* юныу — *обтесать*

ЙЫУЫРҒАН, ЖЫУЫРҒАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* юрған — *ватное одеяло*

ЙЫУЫУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* юхаланыу — *льстить.* Ул йыуырға кешене шәп (мейәс)

ЙЫУЫШҠЫН (эйек-һаҡмар) *и.* юшҡын — *накипь*

ЙЫУЫШЫУ (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *ҡ.* йыуыныу — *умываться.* Бар йыуыш! (мейәс)

ЙЫҺАЗ (урта) *и.* йорт-ҡаралды — *дворовые постройки*

ЙЫҺАН (арғаяш, салйоғот) *р.* 1. Бик — *очень.* Йыһан күп жиләге. 2. (һаҡмар) 1. Оҙаҡ — *долго.* Көттөгәле йыһан. 2. Күп — *много.* Йыһан аламаһы

ЙЫҺАН-ЙАРА: ЙЫҺАН-ЙАРА ҠЫСҠЫРЫУ (мейәс) *ҡ.* ер йыртып ҡысҡырыу — *кричать неистово*

ЙЫШ-ЙЫЛТЫРАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* өй эсендәге бар булған нәмә — *вещи домашнего обихода.* Йышын-йылтырағын тейәп ҡасҡан тейләр (ҡариҙел). Йыш-йылтыраҡты алып ҡына торалар (төньяҡ-көнбайыш)

ЙЫШҠЫННЫҠ (дим) *и.* шырлыҡ — *чаща*

ЙЫШҠЫС (ҡыҙыл) *и.* йышҡы — *рубанок*

ЙЫШҠЫ ТАБЫ (ҡариҙел) *и.* юнышҡы — *стружка*

ЙЫШЛЫҠ (ҡариҙел, урта урал) *и.* шырлыҡ — *чаща*

ЙЫШЫНДЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* юнышҡы — *стружка*

ЙЫШЫНЫУ I (дим) *ҡ.* ышҡыныу — *тереться.* Ат килеп йышына бағанаға. 2. (төньяҡ-көнбайыш) һырығыу — *льнуть*

ЙЫШЫНЫУ II (дим) *ҡ.* эрсеү — *очищать*

ЙЫШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ышҡыу — *тереть.* Йылға буйына алып төшөп самауырын йышты. Шышыу (әй)

ЙӘБЕЛЕК, ЙӘБЛЕК (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта урал, әй) *и.* картуф — *картофель.* Йәблик (салйоғот)

ЙӘБЕРҘЕК: ЙӘБЕРҘЕК МЕНӘН (мейәс) *и.* 1. Көслөк менән — *насильно.* Йәберҙек менән тотабыҙ. 2. (әй) Ҡыйынлыҡ, ауырлыҡ — *трудность.* Йәберҙек менән йәшәйем

ЙӘБЕР ИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* йәберләү — *притеснять*

ЙӘБЕШКӘ (көнсығыш диалект) *и.* йомаҡтың яуабын табырға ярҙам иткән һүҙ — *слово, помогающее отгадать загадку.* Йәбешкәһен генә әйт!

ЙӘБЕШКӘК (дим, ҡыҙыл) *и.* бөрмәкәй — *подмаренник*

ЙӘБЕШКӘКПЕЧИН (гәйнә) *и.* һырлан — *липучка*

ЙӘБЕШКӘН I (урта) *с.* һырма — *липкий, липучий.* Йәбешкән буранта килгән

ЙӘБЕШКӘН II (дим) *и.* 1. Ҡамырйемеш — *боярышник.* 2. Һырлан — *липучка*

ЙӘБЛЕК (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* картуф — *картофель*

ЙӘБЛИК СОҠОРО (салйоғот) *и.* картуф баҙы — *погреб*

ЙӘБЕЛДӘШ I (дим) *с.* тәбәнәк — *низкорослый*

ЙӘБЕЛДӘШ II (мейәс) *с.* йомро — *шарообразный*

ЙӘГҮР (мейәс) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

ЙӨГӘҘ, ЙӘҒӘЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡағыҙ — *бумага*

ЙӘДИМ (дим) *и.* етем — *сирота*

ЙӘҘӘС, ЙӘТӘС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сәтәш — *дужка.* Йәдәс, йәҙәш (дим)

ЙӘЖӘҢКӘ (мейәс) *и.* терһәкле арба йә сана — *розвальни.* Йәжәңкә арба. Йәжәңкә сана

ЙӘЗБӘ, ЙӘЗҮӘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и. циркуль*

ЙӘЗИТ (урта) *и.* бәләсел — *ябеда*

ЙӘЙ (арғаяш) *и.* ир менән ҡатындың бер-береһенә өндәшеү һүҙе — *слово-обращения мужа и жены между собой.* Әй (ҡыҙыл, туҡ-соран)

ЙӘЙГЕС (гәйнә) *и.* йәймә — *лепешка*

ЙӘЙҒОРО, ЙӘЙҒОРОН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йәйғор — *радуга.* Йәйғуры, йәйҡоро (урта), йәйғороһо (мейәс, урта). Йәйғор һыуалыу (ҡыҙыл) йәйғор осоноң һыуға төшөп тороуы — *опущение концов радуги в реку.* Йәйғор һыуала, йамғыр йауа (ҡыҙыл)

ЙӘЙҒУР ТАШЫ (ҡыҙыл) *и.* биҙәге йәйғорға оҡшаған һыу эсендә ятҡан тылсымлы таш — *камень, по окраске напоминающий радугу (по преданию волшебный)*

ЙӘЙҘӘҮ (арғаяш, мейәс) *и.* тирмә — *войлочная юрта.* Йәйҙәүҙә лә төндөк була (арғаяш)

ЙӘЙҘӘҮКӘЙ (ҡыҙыл, урта) *и.* йәйҙәүес — *летний приплод (у овец и коз)*

ЙӘЙЕК I (эйек-һаҡмар) *и.* яҙғы һыу — *вешние воды*

ЙӘЙЕК II (эйек-һаҡмар) *с.* йәйеңке — *мелкий и широкий (о посуде).* Йәйек һауытта аш тиҙ һыуына

ЙӘЙЕМ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йәймә — *тонко раскатанное тесто из муки для лапши.* Нисә йәйем һалма ғырҡайым? 2. (эйек-һаҡмар) Өшә — *лепешка.* Бер йәйем икмәк бешерепирҙем

ЙӘЙЕН (дим) *и.* йылғаның һай урыны — *отмель*

ЙӘЙЕҢКЕ, ЙӘЙЕҢКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце.* Йәйенкә (гәйнә)

ЙӘЙЕҢКЕ САБАҠ (ҡариҙел) *и.* ҡорман балыҡ — *лещ*

ЙӘЙЕТ (эйек-һаҡмар) *и.* яҙғы һыу — *вешние воды*

ЙӘЙЕҮ (мейәс) *и.* йылғаның киң үҙәне — *долина вдоль реки.* Иҙел ташып йәйеүе белән гитә

ЙӘЙ ЙӨРӨМ (ҡыҙыл) *и.* һимеҙлек, көрлөк — *нагул*

ЙӘЙЛЕ (гәйнә) *р.* йәй буйы — *все лето.* Йәйле суда тотсаң, бетәуы

ЙӘЙЛЕКТӘ (ҡариҙел) *р.* йәйгелектә — *летом*

ЙӘЙЛӘҮ I (һаҡмар) *и.* икмәк тимере — *лист для выпечки хлебных изделий*

ЙӘЙЛӘҮ II (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* аласыҡ — *летняя кухня*

ЙӘЙЛӘҮ III (эйек-һаҡмар) *ҡ.* яйлау — *не торопиться*

ЙӘЙЛӘҮ ҠЫНАҺЫ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡына гөлө — *бальзамин*

ЙӘЙМӘ I (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* табикмәк — *лепешка*

ЙӘЙМӘ II (дим) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

ЙӘЙНӘП: ЙӘЙНӘП УЛТЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йәйрәп ултырыу — *сидеть развалившись, блаженствуя*

ЙӘЙПЕ I (ҡыҙыл) *с.* киң, йәйеңке — *мелкий и широкий (о посуде).* Йәйпе табаҡ. Йәйпе ҡаҙан. Йәйпес (урта)

ЙӘЙПЕ II (ҡариҙел, дим) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце.* Йәйпес (ҡариҙел), йәйпеш, йәпеш (төньяҡ-көнбайыш)

ЙӘЙПЕРӘТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йәйрәтеп атлау — *идти, ступая степенно, блаженствуя.* Йәйперәтә баҫып кем килә тиһәм, һин икәнһең

ЙӘЙПӘК (ҡыҙыл) *с.* йәйеңке — *плоский.* Аһты йәйпәк сынаяҡтарҙын

ЙӘЙСӘН (дим, ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь*

ЙӘЙ ТАШЫ (ҡыҙыл) *и.* биҙәге йәйғорға оҡшаған һыу эсендә ятҡан тылсымлы таш — *камень, по окраске напоминающий радугу (по преданию волшебный)*

ЙӘЙӘ (һаҡмар) *и.* сана терһәге — *крылья саней-розвальней*

ЙӘЙӘҮЛӘТЕП (эйек-һаҡмар) *р.* йәйрәп — *блаженствуя, не торопясь.* Йәйәүләтеп ултырып сәй эстек

ЙӘКМӘ (мейәс) *и.* йәмкә — *щипцы (для угля)*

ЙӘКӘЙ (урта урал) *и.* иҙеү — *выем (у рубахи)*

ЙӘКӘЛБАШ (арғаяш) *с.* бәйләнсек — *придирчивый*

ЙӘЛБЕРҘӘК (ҡыҙыл) *с.* ялбырлаҡ — *лохматый*

ЙӘЛДӘК I (ҡыҙыл) *и.* йәлдәү — *горловина верши.* Йәлдәү (эйек-һаҡмар)

ЙӘЛДӘК II (дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Боҙоҡ, йөрөксән ир — *гуляка.* 2. Ялҡау — *лентяй.* 3. (туҡ-соран) *с.* сибек, көсһөҙ — *слабый.* Бигерәк йәлдәк ат йеккәнең бит. Ул йәлдәк малай белән эш эшләп буламы

ЙӘЛПЕСӘК (дим) *и.* балитәк — *оборка*

ЙӘЛПӘШ (ҡыҙыл, урта) *с.* ялпаҡ — *сплюснутый.* Йәлпәк танауыңты сирылтма

ЙӘЛПӘШТЕРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ялпаштырыу — *сплюснуть.* Йәлпәштерә һуҡтым да ғуйҙым

ЙӘЛСЕҮҺЕҘ (урта) *с.* тырыш, әрһеҙ — *неутомимый, неприхотливый*

ЙӘЛТӘКӘЙ (урта) *с.* аҡылға еңел — *слабоумный*

ЙӘЛӘҮКӘР (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Үҙе эшләмәй кешегә һалыныу — *выезжать на других (в работе).* 2. *с.* ялағай — *льстивый, угодливый*

ЙӘМБИЛ, ЙӘНБИЛ (эйек-һаҡмар) *и.* бәләкәй йышҡы — *рубанок маленького размера*

ЙӘМ-ҠОТ, ЙӘП-ҠОТ (урта) *и.* тышҡы матурлыҡ — *внешняя красота.* Йәм-ҡот бөттө хәҙер

ЙӘМПӘЙЕС (туҡ-соран) *с.* буйға бәләкәй — *низкорослый (о человеке)*

ЙӘМҮТ (ҡыҙыл) *и.* балыҡ исеме — *название рыбы*

ЙӘН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йәнлек — *зверь.* Амаған йәне бумай торғайны (мейәс). Күп йәнде йыйҙы ул, төлкө фәләнде (мейәс)

ЙӘНАҒА (дим, ҡариҙел, минзәлә) *и.* ҡәйнеш — *младший деверь*

ЙӘН-АСЫҺЫНА (мейәс) *р.* йән-фарман — *во весь дух.* Йән-асыһына сабып кигән

ЙӘНЕЧКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һунарсы — *охотник*

ЙӘН КИТЕҮ (дим) *ҡ.* үлеү — *умереть.* Йетмешләп йән китте

ЙӘН ҠОТОЛОУ (урта) *ҡ.* иҫән ҡалыу — *остаться живым*

ЙӘННЕК (дим) *и.* мал — *скот.* Өс ат йәннеге, өс баш сыйыр йәннеге бирҙем

ЙӘННЕКСЕ (урта) *и.* һунарсы — *охотник*

ЙӘННӘТ (эйек-һаҡмар) *и.* йәлдәү — *горловина верши.* Бурыс мурҙаның йәннәтенә тиклем тулған да ғуйған

ЙӘН ӨҘӨЛӨҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* асығыу — *проголодаться.* Йәннәрә өҙөләп килеп, ҡоротҡа май һылап, ашап йебәрәләр

ЙӘНСЕ БАРМАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

ЙӘНСЕЛЕҮ (дим) *ҡ.* 1. Иҙелеү — *быть раздавленным.* Һейәк йәнселә икән тип торам. 2. (эйек-һаҡмар) Сәнселеү — *уколоться.* 3. Йәмшәйеү — *плющиться*

ЙӘНСЕРЕҮ (дим) *ҡ.* йәнсеү — *плющить.* Бармағын йәнсергән

ЙӘНСЕҮ (дим) *ҡ.* 1. Имгәтеү — *калечить.* Туғаныңа утырып йәнсеп ҡуйма. 2. (эйек-һаҡмар) Тапатыу — *топтать.* Нифт бырауласылар ашлыҡты йәнсеп бөткәннәр

ЙӘН ТАПШЫРЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үлеү — *умереть*

ЙӘНТӘМӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* теләмәү, тырышмау — *не стремиться, не стараться*

ЙӘНТӘСЛИМ (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *р.* йәнтәстем — *изо всей силы.* Ҡолағының төбөнә йәнтәслимкә һалып йебәрҙем (урта)

ЙӘНҮР (урта) *и.* ағас ҡорто — *тля*

ЙӘНӘМӘҪЕ (дим) *и. һ.* йәнәһе — *дескать.* Йәнәмәһе (ҡыҙыл), йәнәмәсе (төньяҡ-көнбайыш). Бал была, йәнәмәсе, аса төшсә

ЙӘНӘ-ТАҒЫ (урта) *р.* йәнә — *вдобавок.* Йәнә-тағы туған тейеш кешеһе

ЙӘҢӘШМӘ: САНА ЙӘҢӘШМӘҺЕ (мейәс) *и.* сана терәге — *лежанки у сани*

ЙӘП (урта, эйек-һаҡмар) *и.* рәт, йүн — *удобный момент.* Йәбе сыҡҡанса тороп торайыҡ (эйек-һаҡмар)

ЙӘПЕРЕЙ, ЙАПРЫЙ (эйек-һаҡмар) *и.* балитәк — *оборка.* Йәпрәй (дим, ҡыҙыл)

ЙӘПЕШ (ҡариҙел) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

ЙӘП-ЙӘШӘН (һаҡмар) *с.* йәп-йәшел — *ярко-зеленый.* Тау буйлары йәп-йәшән ине. Йәп-йәшел (ҡыҙыл, мейәс)

ЙӘПЛӘШКӘ (ҡыҙыл) *и.* ҡын — *чехол (для пики или ножа)*

ЙӘПТӘШЕҮ (әй) *ҡ.* оҡшашыу — *походить друг на друга.* Бигерәк икеһе лә йәптәшкәндәр

ЙӘПҺЕҘ (урта) *с.* ҡырыҫ — *ершистый, не покладистый*

ЙӘПӘТЕКЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Яҡшатланыу — *лебезить.* 2. Ялағайланыу — *угодничать.* Йәпетниктәнеү (ҡыҙыл)

ЙӘРБӘНДӘК (әй) *с.* ҡаҡса — *сухощавый, легкий.* Йәрбәндәк кенә, йавыҡ ҡына ҡарт була торғайны

ЙӘРЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* йәлсеү — *везти*

ЙӘРМӘС (эйек-һаҡмар) *и.* ошаҡсы — *ябедник.* Апайың да шу һинең кеүек йәрмәс

ЙӘРМӘСЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ошаҡлашыу — *ябедничать*

ЙӘРМӘШЕҮ (арғаяш) *ҡ.* йәбешеү — *вцепиться*

ЙӘРПЕСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* балитәк — *оборка.* Йәрпесәкле күлдәгемде кейҙем

ЙӘРСӘ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, әй) *и.* яҙ сәскән арыш — *яровая рожь.* Йәрсәне хәҙер сәсмәй башланылар (эйек-һаҡмар). Ҡунаҡ алдына йәрсә икмәге ҡуйҙылар (эйек-һаҡмар)

ЙӘРӘБӘ (дим, урта) *и.* 1. Гәрәбә — *янтарь.* 2. Эре мунсаҡ — *крупные бусы.* 3. Муйынса — *бусы*

ЙӘРӘХӘТ ҺҮҘҘЕ (ҡыҙыл) *с.* уҫал телле кеше — *злоязычный*

ЙӘРӘШЕҮ (арғаяш, ҡариҙел, салйоғот) *ҡ.* ҡоҙалау — *сватать.* Абзыйың шушылай әбейең белән йәрәште лә ҡуйды ие (ҡариҙел). Килен йәрәшеү (арғаяш)

ЙӘСЛӘ (эйек-һаҡмар) *и.* малға бесән һала торған урын — *кормушка*

ЙӘТЕМ (арғаяш, мейәс, әй) *и.* етем — *сирота.* Йәтим (төньяҡ-көнбайыш, урта)

ЙӘТЕМ-ЙЕҺЕР, ЙӘТИМ-ЙЕҺЕР (ҡыҙыл) *и.* етем-еһер — *сироты.* Йәтим-иҫер (урта, әй). Өйөрлө йәтим-иҫер (урта). Йәтим-йебер (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш)

ЙӘТЕМСЕЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* етемселек — *сиротство.* Йетемселек (ҡыҙыл, мейәс)

ЙӘТЕШ (ҡыҙыл) *р.* әҙер — *наготове.* Ауыл араһына сығып китергә йәтеш тора. Йәтешкә сығыу *(рәхәткә сығыу) — блаженствовать*

ЙӘТЕШ ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* яҡшы итеү, уңай итеү — *так и надо.* Йәтеш итә теге бейә, игенгә төшөп, ҡолондо һимертә

ЙӘТЕШТӘЛЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Йәпләнеү — *приноровляться.* 2. Әҙерләнеү — *приготовиться.* Йәтешләнеү (туҡ-соран, эйек-һаҡмар). Һин ҡайҙа барырға йәтешләнәһең?

ЙӘТЕШТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* әҙерләү — *готовить.* Сәй йәтештәп торалар. Йәтешләү (эйек-һаҡмар). Балам, сәй йәтешләйек әле

ЙӘТИМ БИСӘ (дим, әй) *и.* тол ҡатын — *вдова.* Йәтим бисәне ҡыйырһыталар (әй)

ЙӘТИМҺЕРӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* баланың ата-әсәһе юҡлыҡтан бойоғоуы — *унывание ребенка по родителям*

ЙӘТИМӘК (көньяҡ диалект) *и.* 1. Етем — *сирота.* Ул йәтимәк, атаһы Сухумда тора. 2. Йәтим ҡалған хайуан балаһы — *детеныш животного, оставшийся без матери*

ЙӘТИНКЕ (мейәс) *и.* сәүек — *моська*

ЙӘТМӘ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* ейәк, таҫма *(күлдәк итәгенә тегелә) — лента, тесьма*

ЙӘТМӘ II (эйек-һаҡмар) *и.* яры — *перепонка (гусиных лап)*

ЙӘТМӘ III (урта) *и.* тоҙаҡ — *силок (для ловли зверей)*

ЙӘТӘС (урта) *и.* сапҡы — *мотыга*

ЙӘТМӘЛЕ (мейәс) *с.* йейәкле, ызмалы — *с тесьмой.* Йәтмәле күлмәк

ЙӘҮЕШКЕ (ҡыҙыл) *и.* йүшкә — *вьюшка*

ЙӘҮКӘЛӘҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һорашыу — *расспрашивать.* Бөтә йерҙе йәүкәләп сыҡтыҡ, ҡайҙа олаҡҡан икән был Йерән? (эйек-һаҡмар). Тайтулаҡ йуғалып китһә, йәүкәләп йөрөп табып ала торғайныҡ (ҡыҙыл)

ЙӘҮЛӘҮ (урта) *ҡ.* ниәтләнеү — *намереваться.* Баҡтиһәң, улар Ташбатҡан урманын алырға йәүләгәннәр икән

ЙӘҮҺӘР I (ҡыҙыл) *и.* гәүһәр — *бриллиант*

ЙӘҮҺӘР II (әй) *и.* ҡамырйемеш — *боярышник*

ЙӘҺЕННӘМ (туҡ-соран) *р.* күп — *очень много.* Ул халыҡ йыйылды йәһеннәм

ЙӘҺӘР (урта) *р.* зәһәр — *люто.* Ағәрем йәһәр әсе була

ЙӘҺӘТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* сара — *мера, средство.* Ҡайтыу йәһәтен ҡара (ҡыҙыл). Эштең йәһәтен күрмәйҙәр (ҡыҙыл)

ЙӘҺӘТЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть услужливым, приветливым*

ЙӘҺӘТТӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Тиҙләтеү — *ускорить.* 2. Ашыҡтырыу — *торопить*

ЙӘШАҒАР (мейәс) *и.* күҙ мороно — *слезный мешочек.* Йәшағыр (арғаяш)

ЙӘШБИКӘ (арғаяш, мейәс, салйоғот, әй) *и.* көндәштәрҙең йәше — *молодая жена (при многоженстве).* Ҡунаҡҡа йәшбикә мән китте (арғаяш)

ЙӘШЕКӘЙ (дим) *и.* ҡәберлек — *кладбище*

ЙӘШЕЛ (урта) *с.* зәңгәр — *голубой*

ЙӘШЕЛҒОРТ (ҡыҙыл, әй) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ЙӘШЕЛ ДУҒА (арғаяш) *и.* йәйғор — *радуга*

ЙӘШЕЛЙЫЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

ЙӘШЕЛ-ЙӘҢГӘР (әй) *и.* йәшел-зәңгәр — *железный купорос*

ЙӘШЕЛҠУНЫҘ (ҡыҙыл) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ЙӘШЕЛЛӘҮ (һаҡмар) *с.* йәшкелт — *зеленоватый*

ЙӘШЕЛ СЕБЕН (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс) *и.* ит себене — *зеленая падальная муха*

ЙӘШЕЛҮҢӘС (арғаяш) *и.* ҡыҙылүңәс — *пищевод*

ЙӘШЕЛ-ҺӘҢГӘР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йәшел-зәңгәр — *железный купорос*

ЙӘШЕН БЫЛҠЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* йәшен йәшнәү — *сверкание молнии.* Йәшен йалтырау (арғаяш)

ЙӘШЕНБӘК (дим, ырғыҙ) *и.* йәшенмәк — *прятки.* Йәшенмеш (ҡыҙыл)

ЙӘШЕН УҒЫ (мейәс) *и.* йәшен уты — *стрелы молнии.* Йәшен уғынан ҡурҡыныс нәмә йуҡтыр

ЙӘШЕТ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* йәштәш — *ровесник.* Кесе улы минең белән йәшет (эйек-һаҡмар). Улым мына бы малай белә бер йәшет (ҡыҙыл)

ЙӘШ-ЙЕЛКЕНДӘР (ҡыҙыл) *и.* йәш-елкенсәк — *молодежь*

ЙӘШКЕ (мейәс) *р.* йәш саҡтағы — *в молодости*

ЙӘШКӘҘӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *с.* яуынлы, йонсоу — *пасмурный.* Көн йәшкәҙәй, йамғыр йауыр ахыры (ҡыҙыл)

ЙӘШКӘЛӘК (арғаяш, мейәс) *с.* яуынлы, йонсоу — *пасмурный.* Йәшкәк (урта, һаҡмар). Йәшкәк көн (һаҡмар)

ЙӘШЛӘҮЕК (дим, урта) *и.* 1. Туғайлыҡ — *долина реки.* 2. (гәйнә) Сауҡалыҡ — *молодой березняк*

ЙӘШ ТУЙЛАУ (дим) *и.* исем туйы — *именины*

ЙӘШТӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* йәштәш — *сверстник*

ЙӘШТӘҮЕК (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* йәшеллек — *зелень (о траве).* Һыу арйағындағы йәштәүеккә йебәрҙем (ҡыҙыл)

ЙӘШУЛАН (гәйнә) *и.* яңы тыуған бала — *новорожденный*

ЙӘШҮҢӘС (арғаяш, гәйнә, дим, ҡариҙел, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* ҡыҙылүңәс — *пищевод.* Йәшүңәч (төньяҡ-көнбайыш)

ЙӘШҮР (гәйнә) *и.* телбешмә — *ящур.* Йәшүрә (ҡариҙел)

ЙӘШ-ҮҪКЕРЕМ (мейәс, урта) *и.* йәш-елкенсәк — *молодежь*

ЙӘШ-ҮҪТЕРМӘ (урта) *и.* йәш-елкенсәк — *молодежь.* Бүтәне вис йәш-үҫтермә инте

ЙӘШӘЛ (ҡыҙыл) *и. кашне*

ЙӘШӘН (ҡыҙыл) *и.* 1. Йәш үлән — *молодая трава.* Атты ишек алдындағы йәшәнгә йебәрҙем. Иртәнсәкәй тороп ат йебәрҙем, ишекәйҙәрем алды йәшәнгә. Йатһам ғына ла торһам мин теләйем дуһ-иштәрем белән йәшәргә (йыр). 2. (туҡ-соран) Күгүлән — *спорыш.* 3. (әй) Һары сәскәле йомшаҡ ҡара-йәшел япраҡлы үлән — *трава с желтыми цветами, темно-зелеными листьями.* Һыйырыбыҙ йәшәнде күп ашап эсе ташты

ЙӘШӘННЕК (туҡ-соран) *и.* күгүләнлек — *местность, заросшая спорышом*

ЙӘШӘҢКЕ САНА (дим, мейәс, туҡ-соран) *и.* терһәкле сана — *сани-розвальни*

ЙӘШӘҢГЕРӘҮ (көнсығыш диалект) *и.* йонсоу — *пасмурный.* Йәшәңкерәү (ҡыҙыл)

ЙӘШӘРЕҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *ҡ.* йонсоу — *пасмурный.* Көн йәшәрә, кискә йауыр (дим)

К

КАБУ, КАБЫ (әй) *к.* тағы, тағы ла — *как бы.* Ғәйептәп ҡуймаһындар кабу. Күҙеңә сүп кермәһен кабы

КАЗА ЖЫЛАН (гәйнә) *и.* сыбар төҫтәге ағыулы йылан — *пестрая ядовитая змея*

КАЗАКИ, КАЗАКЫЙ (урта) *и.* 1. Кәзәкей — *верхняя одежда на подкладке длиной по колен с рукавами до локтя.* 2. (ҡыҙыл, ырғыҙ) Йоҡа материалдан эс ҡуйып тегелгән оҙон еңле кейем — *верхняя одежда из тонкого материала на подкладке с длинными рукавами.* Казакуй (мейәс)

КАЗАКИТУН (ырғыҙ) *и.* билле тун — *приталенная шуба.* Элгәре казакитундың билен бермәсләп йебәрәләр ине

КАЗАНКА, КАЗАҢКА (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* Һөт-аҡ шул казаңкала инде беҙҙең (ҡыҙыл). Казуңка (салйоғот)

КАЗБИКШӘЛ (ҡариҙел) *и.* йоҡа шәл — *тонкая шаль*

КАЗБӘПКӘ (гәйнә) *и.* ун көлтәнән яһалған һоҫлан — *суслон из 10 снопов*

КАЗЛАУ (гәйнә) *и.* мөшкә *(тирмәндә) — насыпь (над жерновами мельницы).* Казлауға бер кеше ҡуйғаннарей

КАЗ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* йылан тамыры — *шалфей*

КАЗУЛ (ҡыҙыл) *и.* йоҡа күн — *кожа тонкой выделки*

КАЗЫРУК (дим) *и.* шәм селтәре — *решетка лампы*

КАКАЙ (ҡариҙел) *и.* бысраҡ, кәкәй *(балалар телендә) — бяка (в детском лексиконе).* Ҡулың какай булыр, балам

КАКСЫ (гәйнә) *и.* ҡаҡланған ит — *вяленое мясо.* Каксы пешергәней ҡунаҡларға

КАЛАҠАПҠА (гәйнә) *и.* ҙур таҡта ҡапҡа — *большие дощатые ворота*

КАЛАКУЛ (урта) *и.* сипарат барабаны — *барабан сепаратора*

КАЛАМАШКА (ҡыҙыл) *и.* иген ташыу өсөн йәшникле арба — *телега с ящиком (для зерна)*

КАЛАПУШ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* бәләкәй балалар өсөн йоҡа баш кейеме — *капор*

КАЛДУН (эйек-һаҡмар) *и.* әбәк *(балалар уйыны) — пятнашки (детская игра)*

КАЛДЫ (урта) *и.* саңдау — *открытый загон для скота*

КАЛИДУР (урта) *и.* тышҡы солан — *наружное крыльцо*

КАЛМАРЙЫН (ҡыҙыл) *и.* яҡшы сифатлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин*

КАЛУДА (урта) *и.* 1. Түмәр умарта — *колодочный улей.* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Ялғаш — *корыто*

КАЛУШ, КАЛУШ ҠАТА (ҡыҙыл) *и.* 1. Күндән тегелгән ҡыҫҡа ҡуңыслы ҡата — *глубокие кожаные галоши.* 2. (урта) Галош — *галоши*

КАЛУША (дим) *и.* 1. Ҡыҫҡа ҡуңыслы быйма — *валенки с короткими голенищами.* Калуша быйма (мейәс, урта). 2. (әй) Галош — *галоши.* Һыңар калушамды тапмайым тей ҙә ҡәртнәйем

КАЛУШ-ҠАТА (урта) *и.* бейек үксәле ҡата — *кожаная обувь на каблуке без голенища*

КАЛЫЙАР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ташын юлға түшәү өсөн ватылған ҡая — *скала, камни которой идут на изготовление щебня.* Ҡыш көнө калыйар бушаттыҡ

КАЛЫШНАЙ (әй) *и.* һыйыр аҙбары — *коровник.* «Ҡайтмаһаң, калышнайға кер ҙә йат», — тигән Мырҙаш ҡартҡа. Бесәнде калышнай башына һалдыҡ

КАМАР БИЛҒАУ (ҡыҙыл) *и.* йөндән биҙәклэп бәйләнгән билбау — *узорчатый вязаный шерстяной кушак*

КАМА-ҺЫУА (эйек-һаҡмар) *р.* баштан-аяҡ — *как есть, достоверно.* Мин аларҙың ней тураһынан кәңәш иткәннәрен кама-һыуа беләмен

КАМБАЛАУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Сигеү — *вышивать.* 2. (дим, урта урал) Канва менән сигеү — *вышивать по канве*

КАМБИЙ: КАМБИЙ ЙЕВЕ (дим, урта) *и.* мулинә — *мулине*

КАМЗУЛ: БАТШАЙ КАМЗУЛ (көнсығыш диалект) *и.* еңһеҙ камзул — *камзол без рукавов*; биш билде камзул *(билле камзул) — камзол приталенный*; тоҡор йеңде камзул *(ҡыҫҡа еңле камзул) — камзол с короткими рукавами.* Камҙул (төньяҡ-көнбайыш)

КАМЗЫЛ (арғаяш) *и.* камзул — *камзол*

КАМИР: КАМИР ҺЫУЫҠ (урта) *и.* ҡыраулы йәки ямғырлы көн — *холодный, дождливый день или заморозки*

КАМКАКУРЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.* «Камкакурей ҡач-ҡач, атаң килә ҡамсы белән, инәң килә балта белән», — дисең аңарға

КАМФАРА МӘРЙЕН (ҡыҙыл) *и.* оҙонса яһалма мәрйен — *продолговатый искусственный коралл*

КАМФАРАТЫР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КАМФАРКА, КАНФАРКА, КӘМФӘРКӘ (ырғыҙ) *и.* күлдәк еңе осондағы әберкә — *оборка на манжете рукавов платья.* Йең осон камфаркалап тектек күлдәктең

КАМФОР, КАМФУР (дим, ҡариҙел) *и. конфорка (самовара)*

КАНАПИ, КАНАПЫ (ҡариҙел) *и.* артлы эскәмйә — *скамья со спинкой*

КАНАУА (урта урал) *и.* канау — *канава.* Бейег итеп тереп канауа ҡаҙынылар

КАНАУЫС (салйоғот) *и.* төрлө төҫкә инеп йымылдап торған ебәк — *переливающийся шелк.* Канауыс ал шау йефәк, бер ҡарағанда аҡ, бер ҡарағанда күк булып күренә

КАНДАУАЙ (көнсығыш диалект) *и.* 1. Ҡарт төҙ ҡарағай — *многолетняя стройная сосна.* 2. (арғаяш) Ботаҡһыҙ төҙ ағас — *ровное дерево*

КАНДРАТ: КАНДРАТ БӘКЕҺЕ (һаҡмар) *и.* сәс бәкеһе — *опасная бритва.* Тәүге сәсте лә алаһың кандрат бәкеһе белән

КАНИФАС (ҡыҙыл) *и.* ебәк ҡатыш йоҡа тауар — *тонкая ткань с примесью шелка*

КАНТИР (эйек-һаҡмар) *и.* бәләкәй көрәк *(әтлек, һарына ҡаҙыу өсөн) — небольшая лопатка*

КАНТР, КӘНТР (һаҡмар) *и.* үлсәүестең бер төрө *(туҡмаҡ башлы, көйәнтәле үлсәүес) — разновидность весов*

КАПРУН (салйоғот) *и.* кәпрән — *наперник*

КАРАБА (эйек-һаҡмар) *и.* гәрәбә — *янтарные бусы.* Карабаны таҡһаң файҙалы тейләр

КАРАМЫСЛА (һаҡмар) *и.* ҡоҙоҡ һиртмәһе — *журавль (у колодца).* Карамыслалы ҡойолары бар

КАРАННАЙ (урта) *и.* үгеҙбалыҡ — *бычок (рыба)*

КАРАНТАС (ҡариҙел) *и. тарантас.* Карандас (урта урал, эй). Персиҙәтелдәр гел карандасҡа ғына утырып йөрөнө. Карандас (һаҡмар). Ситәнне карандас, йәшникле карандас пулды

КАРАУАТ АЙАҒЫ (эйек-һаҡмар) *и.* карауат япмаһы аҫтынан ҡуйылған селтәр — *кружевные занавески под покрывалом*

КАРҘЫ (дим, эй) *и.* саңдау — *карды (открытый загон для скота).* Һарыҡтарҙы карҙыла тота инде калхуз

КАРЛУК (эйек-һаҡмар) *и.* иргәйел — *карлик*

КАРМАНАЙ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡулъяулыҡ — *носовой платок.* 2. Бәләкәй аҡ яулыҡ — *небольшой белый платок для повседневной носки*

КАРМАНЙЕЛ, КАРМАНЙЫЛ, КАРМАНЙЫМ (ҡыҙыл, урта) *и.* яҡшы сифатлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин.* Ҡыҙыл карманйылды ҡыйып тороп кейелә торғайны (ҡыҙыл)

КАРТУЗ (һаҡмар) *и. фуражка.* Фуражканы элек картуз тигәннәр. Картус (дим, салйоғот)

КАРТУК (ҡариҙел) *и.* картуф — *картофель.* Картуп (гәйнә). Кәртүк, кәртүф (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар)

КАРТУН (урта) *и.* урман ҡарауылсыһы өйө — *сторожка*

КАРТУНМӨР (гәйнә) *и.* бәрәңге алмаһы — *семенники картофеля*

КАРТУФ БАҘЫ (һаҡмар) *и.* мөгәрәп — *погреб*

КАРТУФГӨЛ (эйек-һаҡмар) *и.* умырзая кеүек күк төҫтә сәскә ата торған гөл — *разновидность бегонии*

КАСА (арғаяш, салйоғот, урта) *и.* 1. *Пиала.* Касә, кәсә (урта). 2. (һаҡмар) сипарат тарелкаһы — *барабанные тарелочки сепаратора*

КАСАР (ҡыҙыл) *и.* йыуғанда иҙән ҡыра торған ҙур бысаҡ — *косарь (нож).* Кәсир (эй), касир (мейәс, эйек-һаҡмар)

КАСАФАТ (эйек-һаҡмар, урта, эй) *и.* 1. Бәлә-ҡаза — *бедствие.* Араҡы касафатынан үлә йаҙған (урта). 2. (урта, һаҡмар) Насар эш — *плохой поступок.* Аның касафаты был (һаҡмар)

КАСИР (эйек-һаҡмар) *и.* умартаның эсен ҡырыу өсөн ҡулланылған ҙур бысаҡ — *косарь (нож)*

КАСНУЙ (ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* ҙур таҡта кәмә — *косная лодка*

КАТНАР (гәйнә) *и.* өй түбәһе — *крыша*

КАТУК (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Киндерҙе тигеҙләү өсөн ҡулланылған ҡытырлы туҡмаҡ — *каток бельевой.* 2. (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш) Кәтүк — *катушка.* Катуклы йеплӛр алған (төньяҡ-көнбайыш). 3. (һаҡмар) Тәпке — *мотыга*

КАТУЛ, КӘТҮЛ (көнсығыш диалект) *и.* бәләкәй биҙрә — *котелок.* Катулук (салйоғот, урта)

КАТУН (дим) *и.* ҡамғаҡ — *перекати-поле*

КАТЫЛЛЫК (гәйнә) *и.* ужым — *озимый посев*

КАУЗ, КӘҮЕЗ (һаҡмар) *и.* улаҡ *(һыу тирмәнендә) — желоб водяной мельницы*

КАҺИЛ (ҡыҙыл) *с.* яһил — *злой*

КАШАҒА (гәйнә) *и.* өй эсендә дүрт стена буйына һуҙылған пәрҙә — *занавески, протянутые вдоль стен*

КАШМИР (ҡариҙел) *и.* кешмир — *кашемир.* Кашмир шәлләр йабынған

КАШТАН (төньяҡ-көнсығыш) *и.* ҡуштан — *подхалим.* Йухаланған кешене каштан тейбеҙ беҙ, каштаннана тейбеҙ

КАХЫР-БОХОР (ҡариҙел) *с.* алама — *плохой, дурной.* Кахыр-бохор сүҙ йуғыйы элек

КЕБЕК (дим, ҡариҙел, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *б.* кеүек — *подобно, как.* Һинең кебек кенә, бәләкәй генә (урта). Күбек (дим, урта)

КЕГЕРҘӘК (урта) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

КЕГӘҮЕН (арғаяш, мейәс, урта урал) *и.* күгәүен — *овод.* Кигәүен, көгәүен (төньяҡ-көнбайыш)

КЕҘГЕТ (мейәс) *и.* һөҙһөт — *удод*

КЕҘҘӘҮЕК (арғаяш) *и.* йылыу — *полынья*

КЕҘЕЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үҙһүҙләләнеү — *упрямиться*

КЕҘЕЛӘҮ; КИҘЕЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* кеҙәләү — *подтягивание веревкой при дойке задней ноги норовистой кобылы к ее шее*

КЕҘӘ I (ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ишек келәһе — *дверной крючок*

КЕҘӘ II (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* һауғанда бейәнең аяҡтарын бәйләп ҡуйған еп — *путы.* Кеҙе, кеҙеү (дим)

КЕҘӘЛ (арғаяш, салйоғот) *и.* кеҫәл — *кисель*

КЕҘӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* ишек элеү — *запирать дверь на крючок*

КЕҘӘННӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* кеҙәләү — *подтягивание веревкой при дойке задней ноги норовистой кобылы к ее шее*

КЕҘӘҮ I (ҡыҙыл) *и.* 1. Балауыҙ күҙәнәге — *сотовая ячейка.* 2. Бал ҡорто ҡаяуы — *жало (у пчел).* 3. (ҡыҙыл, мейәс) Энә күҙе — *ушко иголки.* 4. Һуғылған киндер туҡымаһындағы күҙ — *петли домоткано-*

го холста. Һуғылған киндерҙе туҡмаған, кеҙәүе булмай (мейәс)

КЕҘӘҮ II (туҡ-соран) *и.* типке — *палка (запор для дверей)*

КЕҘӘҮ III (урта) *ҡ.* тышау — *стреножить*

КЕЖЕ (арғаяш) *и.* кизе — *бумажная пряжа для тканья*

КЕЖЛӘҮ: ЭС КЕЖЛӘҮ (урта) *ҡ.* көйөү — *переживать.* Эсем кежләп тора ҡайғынан

КЕЗГЕТ (арғаяш) *и.* ҡыҙғатау — *кулик.* Кеҙегеттеү (салйоғот)

КЕЗЕ (урта) *с.* үҙһүҙле — *упрямый*

КЕЗЕМИР, КИЗИМИР (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡыҙыл эре биҙәкле кизе-мамыҡ яулыҡ — *хлопчатобумажный красный платок с белым узором.* 2. (һаҡмар) Кешмир — *кашемир.* Әүәле төрҙө кеземирләр булыр ине. Кәжәмир (урта урал, эй). 3. Ҡыҙыл тауар — *красный материал*

КЕЙ, КИЙ (ҡариҙел, һаҡмар) *к.* бит *(раҫлауҙы белдергән һүҙ) — ведь же (слово, выражающее подтверждение).* Инәң тиргәшә кей әле (ҡариҙел). Менә кей алдан килгән ҡатын (һаҡмар)

КЕЙГЕҘЕҮ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кейҙереү — *одевать*

КЕЙЕҘ: КЕЙЕҘГӘ БАҪТЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* туй йолаһы *(күсеп килгән киленде арбанан йәки сананан төшкәндә аҡ кейеҙгә баҫтырыу) — свадебный обряд (постелить под ноги невесты белую кошму, когда она сходит с повозки у дома жениха)*

КЕЙЕҘГАЛУШ (ырғыҙ) *и.* ҡыҫҡа ҡуңыслы быйма — *валенки с короткими голенищами.* Кейеҙғата (төньяҡ-көнбайыш)

КЕЙЕҘГӘК (һаҡмар) *с.* кейеҙләнгән, ойошҡан — *сбитый, спутанный (о шерсти).* Кейеҙгәк дебетен айаларға китергән

КЕЙЕҘҒОЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* үҙһүҙле — *упрямый*

КЕЙЕҘИТЕК, КЕЙЕЗИТЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* быйма — *валенки*

КЕЙЕҘОЙОҠ (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* тула ойоҡ — *чулки из домашнего сукна.* Әүәле кейәүгә кейеҙойоҡлар һуғар инек (һаҡмар)

КЕЙЕҘ ЭНӘҺЕ (һаҡмар) *и.* ҙур йыуан энә — *игла войлочная*

КЕЙЕК (мейәс) *и.* 1. Ҡыр кәзәһе — *косуля.* 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Ҡулға эйәләшмәгән мал — *неприрученное животное.* 3. (урта, эйек-һаҡмар) *с.* ҡырағай — *дикий*

КЕЙЕК ЙӘНЛЕК (ҡыҙыл) *и.* кейек — *зверь*

КЕЙЕК ҠОРТ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡырға ҡунған күс — *одичавший рой*

КЕЙЕКҪЕҮ (дим) *ҡ.* ҡырағайланыу — *одичать.* Үҙе йуҡта маллары ла кейекҫебеткән

КЕЙЕМ (урта) *и.* 1. Урын эйберҙәре — *постельные принадлежности.* 2. (ҡыҙыл) Өй йыһазы — *домашнее убранство*

КЕЙЕМ: КЕЙЕМ ТАРТМАҺЫ (урта) *и.* өйөлгән урын эйберен тарттырып бәйләп ҡуйған бау — *веревка для перетягивания сложенных постельных принадлежностей*

КЕЙЕМ: КЕЙЕМ ШАРШАУЫ (ҡыҙыл) *и.* эленгән өҫ кейемдәрен ҡаплап торған шаршау — *занавес, прикрывающий одежду на вешалках*

КЕЙЕМ-ҺӘЛЕМ (һаҡмар) *и.* кейем-һалым — *одежда.* Эйәрҙең ҡанйағаһына кейем-һәлемде бәйләп ҡуйып була

КЕЙЕНДЕРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* егеү — *запрягать.* Атты кейендер, улым

КЕЙЕРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* кейҙереү — *одевать.* Аны кейереү менән генә түгел бит, эсендә йылыһы бумағас

КЕЙЕҮ (гәйнә) *и.* кейәү — *зять.* Кейеүләп йөрөй бер йыл

КЕЙЗТЕК (ҡариҙел) *и.* быйма — *валенки.* Малайға да, үземә дә кейзтек бастырдым

КЕЙК (арғаяш) *и.* ҡыр кәзәһе — *косуля*

КЕЙМӘ (урта, эйек-һаҡмар) *с.* тотош — *сплошной.* Кеймә таҙ

КЕЙӘ (һаҡмар) *и.* балауыҙ ҡарышлауығы — *личинка восковой моли*

КЕЙӘКӘЙ (һаҡмар) *с.* кейә торған — *одеваемый.* Кейәкәй кофта. Анын кейәкәйе лә бар әле

КЕЙӘ ҠАПҠАСЫ (урта) *и.* таҡта умартаның кейәһен ҡаплау йәки асыу өсөн эшләнгән шыуҙырма — *задвижка летка улья*

КЕЙӘНКЕ (ырғыҙ) *и.* йылҡы малы ауырыуы — *вид лошадиной болезни*

КЕЙӘҢКЕ (арғаяш, ҡыҙыл) *с.* 1. Тәртипһеҙ, тәрбиәһеҙ *(ҡыҙҙарға ҡарата)* — *невоспитанная.* 2. (һаҡмар) *и.* ирҫәк — *кокетка.* Ул ни бер кейәңке

КЕЙӘПАПА (ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КЕЙӘ: КЕЙӘҺЕ ЙЕТЕҮ (көнсығыш диалект) *и.* ҡоһоро төшөү — *роковой исход.* Мал-тыуарын аҙҙырып-туҙҙырып бөтөрҙө лә, хәҙер шуның кейәһе йетеп һыйырһыҙ ултыра (ҡыҙыл). ◊ Кейәһе тейеү (һаҡмар). Аҡты һатһаң, кейәһе тейә тигәннәр, көн дә кигән дәүләт тигәннәр

КЕЙӘҮ: КЕЙӘҮ АЛЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* кейәүгә сығыу — *выходить замуж*; кейәү күрештереү (көнсығыш диалект) кейәүҙе ҡыҙҙың туғандары, ата-әсәһе менән күрештереү — *впервые познакомить жениха с родственниками и родителями невесты*; ◊ кейәүләп йөрөтөү (төньяҡ-көнбайыш) туйҙан һуң кейәүҙең ҡыҙ янына килеп йөрөүе — *посещение женихом невесты после свадьбы.* Хәллерәк кеше йыллар буйына кейәүләп йөрөтә. Кейәүләй барыу (һаҡмар) кейәүҙең ҡыҙ янына ҡушылырға барыуы — *первая брачная ночь жениха.* Ул йыртышты кейәүләй барғанда бирәләр инде. Кейәү кертеү (төньяҡ-көнбайыш). Кейәүгә тейеү (һаҡмар) кейәүгә барыу — *выходить замуж*

КЕЙӘҮ АҠСАҺЫ (көнсығыш диалект) *и.* кейәү ҡәйнештәренә биргән аҡса — *денежные дары жениха младшим братьям невесты*

КЕЙӘҮ АҠЫҒЫ (ҡыҙыл, урта) *и.* туйҙа эскән һауытҡа һалынған тәңкә — *монета, спущенная в чашку на свадебном пиру.* Һәммә кеше һауытҡа тәңкә төшөрә, аны кейәү аҡығы тейләр (урта)

КЕЙӘҮ АТЫ (көнсығыш диалект) *и.* кейәүгә ҡайныһы бүләк иткән ат — *конь, подаренный жениху отцом невесты*

КЕЙӘҮ АШЫ (ҡыҙыл) *и.* туйға кейәү яғынан килтерелгән күстәнәс — *гостинец, привезенный на свадьбу со стороны жениха*

КЕЙӘҮ БАЛА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* кәләше менән бергә йәшәй башлағанға тиклем кейәүҙе атап йөрөтөү һүҙе — *обращение к жениху до совместного жительства с невестой.* Килдеңмә, кейәү бала (мейәс). Кейәү балаҡай (әй)

КЕЙӘҮ БАУЫРҪАҒЫ (туҡ-соран) *и.* туйға кейәү яғынан килтерелгән күстәнәс бауырһаҡ — *баурсак, привезенный на свадьбу со стороны жениха*

КЕЙӘҮ БИРНӘҪЕ (дим) *и.* кейәү яғынан ҡыҙға, уның ата-инәһенә бирелгән бүләк — *подарки жениха невесте и ее родителям*

КЕЙӘҮГӨСӨГӨ, КЕЙӘҮГӨСӨК (мейәс, урта, әй) *и.* кейәү егете — *шафер*

КЕЙӘҮЙЕҢКӘ (арғаяш) *и.* туйҙа төп еңгә — *главная сноха на свадьбе*

КЕЙӘҮ ЙЕҪЕ (һаҡмар) *и.* кейәү үләне — *чабрец башкирский*

КЕЙӘҮ КҮБӘТӘҺЕ (арғаяш) *и.* туйҙа кейәү эскән туҫтаҡҡа аҡса һалыу йолаһы — *денежные дары жениху на свадьбе*

КЕЙӘҮ ҠАМСЫҪЫ (дим) *и.* дауыл үләне — *спаржа*

КЕЙӘҮ ҠУШАҒАҺЫ (арғаяш) *и.* кейәү егете — *шафер*

КЕЙӘҮ МӨГӘРЕ, КЕЙӘҮ НӨҢӘРЕ, КЕЙӘҮ НӨГӘРЕ (эйек-һаҡмар) *и.* кейәү егете — *шафер*

КЕЙӘҮ ӨЙӨ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кейәү менән ҡыҙ ҡуна торған өй — *дом для жениха и невесты.* 2. (ҡыҙыл) Ҡыҙҙың өйөндә кейәү бүләгеп элгән урын — *угол в доме, где выставляются подарки жениха*

КЕЙӘҮ ӨҢӘРЕҺЕ, КЕЙӘҮ ЭҢӘРЕҺЕ, КЕЙӘҮ ҮҢЕРЕ, КЕЙӘҮ ҮҢГӘРЕ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* кейәү егете — *шафер.* Кейәү туйға ла кейәү өңәреһе белән килә (эйек-һаҡмар)

КЕЙӘҮ СӘЙЕ (эйек-һаҡмар) *и.* кейәү ҡыҙ янына ҡушылырға килгәндә уҙғарылған сәй мәжлесе — *ритуал чаепития среди родственников невесты при первом посещении женихом невесты.* Шул кейәү сәйе өс көн буйы бара инде

КЕЙӘҮ ТҮРЕ (ҡыҙыл) *и.* ҡыҙҙың өйөндә кейәү бүләгеп элә торған урын — *угол в доме, где выставляются подарки жениха*

КЕЙӘҮ ТӘҢКӘҺЕ (ҡыҙыл) *и.* кейәүҙең балдыҙҙарына бирә торған бүләк аҡсаһы — *денежные дары жениха младшим сестрам невесты*

КЕЙӘҮ ҺАНДЫҒЫ (һаҡмар) *и.* кейәү туй бүләктәрен һалып килтергән һандыҡ — *сундук, привезенный женихом со свадебными подарками.* Кейәү һандығын асҡанда бер ҡарсыҡ бейегән булды

КЕЙӘҮ ЫУАСАҺЫ, КЕЙӘҮ ЙЫУАСАҺЫ (урта) *и.* кейәү исеменән туйға алып килгән күстәнәс — *свадебные гостинцы со стороны жениха*

КЕЛ (гәйнә, кариҙел, ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш, урта, эйек-һаҡмар) *р.* гел — *постоянно.* Ҡойаш кел көндез генә (гәйнә). Атайым кел бер көйҙө тыңлай (һаҡмар)

КЕЛЕ-ГЕЛЕ (урта) *ы.* ҡаҙ саҡырыу һүҙе — *слово созыва гусей*

КЕЛЕМ (арғаяш, мейәс, салйоғот, һаҡмар) *и.* биҙәкләп һуғылған йөн балаҫ — *узорчатый палас из шерстяной пряжи*

КЕЛЕН (арғаяш) *и.* мал ауырыуы *(теле боҙола)* — *болезнь животных (язва на языке)*

КЕЛЕШЕ (урта) *и.* ҡыпсыуыр — *клещи*

КЕЛЛӘН (урта, һаҡмар) *р.* гел — *постоянно.* Келлән булмай, бер була (урта)

КЕЛТЕМБАЙ, КЕЛТЕМБЕЙ (дим) *с.* 1. Ҡылтым — *обидчивый, -ая.* 2. Ваҡһыу — *капризный.* Ире эҫҫә келтембей генә

КЕЛТЕРНИСА (һаҡмар) *с.* үтә итәғәтле, өлтөр — *очень приветливый*

КЕЛТӘ (ҡыҙыл) *и.* һикәлтә — *уступ*

КЕЛӘ I (дим) *и.* күгән — *дверная петля*

КЕЛӘ II (урта) *к.* кенә — *подобно, как.* Тәбәш келәһенең исеме нисек?

КЕЛӘЙ I (урта) *и.* бал менән тулған күҙәнәктәрҙе һылап ҡуя торған сайыр һымаҡ аҡ балауыҙ — *особый сорт перги белого цвета, которым пчелы запечатывают наполненные медом соты*

КЕЛӘЙ II (эйек-һаҡмар) *и.* күгән — *петля на дверце сундука*

КЕЛӘМ I (эйек-һаҡмар, әй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

КЕЛӘМ II (һаҡмар) *и.* селбәрә — *мальки рыб*

КЕЛӘН (урта) *р.* гел — *постоянно.* Келән беҙҙә ул әбей

КЕЛӘНДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һуғылған киндерҙе тәҫләп төрөү — *свертывать холст.* Туҡмаҡтағас келәндәп һалып ҡуйаһың

КЕЛӘН КӨПШӘ, КЕЛӘНКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* келән ҡурай — *дудник лесной*

КЕЛӘПӘ (ҡыҙыл) *и.* күрәш — *близорукий*

КЕЛӘТ (дим, һаҡмар, әй) *и.* 1. Ашлыҡ һала торған бүрәнә һарай — *амбар.* 2. (дим, ҡыҙыл, урта) Йәй аш бешерә торған бәләкәй өй — *летняя кухня.* 3. (ҡыҙыл, урта, әй) Соландағы бүлмә — *отсек в чулане*

КЕЛӘТҮШКӘ (әй) *и.* солан дағы бүлмә — *отсек в чулане*

КЕЛӘҮЕЗ (әй) *и.* ошаҡ — *донос, ябеда*

КЕЛӘҮЕЗНИК (урта) *и.* аҫтыртын, кешегә бәлә тағыусан — *кляузник*

КЕЛӘҮЕК I (урта урал, һаҡмар) *с.* 1. Һыуланып көскә генә урышҡан *(ҡатыҡҡа ҡарата)* — *неудавшийся (о катыке).* Келәүек кенә булған ҡатығым (урта урал). 2. Өҫтән генә йоҡа булып туңған боҙ — *тонкий (о льдах).* Әй, келәүек кенә боҙо, баҫма (һаҡмар). 3. (урта) Йоҡа, үтә күренеп торған ҡағыҙ — *тонкая прозрачная бумага*

КЕЛӘҮЕК II (урта) *и.* 1. Бәҫ — *иней.* Келәүек көҙгә табан ағас башларын ҡырауытып, боҙландырып тора ул. 2. (ҡыҙыл) Ваҡ күҙле ҡар — *мелкий снег.* Келәүек ҡарҙа һауа йәҡшы, арыу гөн була

КЕЛӘҮЕКЛӘНЕҮ (урта) *к.* тәндәге йәрәхәттең уңала башлауы — *зажить (о ране)*

КЕҮЕЛДӘКТӘНЕҮ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* боҙ тота башлау — *затянуться льдом*

КЕЛӘШШӘ (урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* ҡыпсыуыр, шәкәр ватҡыс — *клещи*

КЕМГӘЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *өн. һ.* «кем алда?» мәғәнәһен биргән өндәш һүҙ — *позывное слово, передающее смысл «кто первый?»* Уйында «кемгәлек» тип ҡычҡыра инде балалар. Кемалыҡ (ҡыҙыл), кемалйук (әй)

КЕМЕК (төньяҡ-көнбайыш) *б.* кеүек — *подобно, как.* Ишәк кемек йоҡлай

КЕМИТҺАН (әй) *а.* кем етте шул — *кто попало.* Кемитһанға аҡса биреп утырмаһын үҙе. Кемитһандан һүҙ эшетеп утырыпумай инде

КЕМСӘГЕНӘ (ҡыҙыл) *а.* кеменә — *тому.* Бәхет кемсәгенә асыла ҡәҙер төнө

КЕМТЕРҘӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡыптырлау — *шуршать.* Кем йөрөй тиһәм кемтерҙәп урамда, һин икән

КЕМ ЭТЕ: КЕМ ЭТЕ ТИП ТӘ БЕЛМӘҮ (әй) *ҡ.* танымау — *не признавать.* Танымай, кем эте тип тә белмәй

КЕНАЛУК (ҡыҙыл) *и.* һары шәшке *(һыуһарҙан кесерәк ҡиммәтле тиреле йәнлек)* — *колонок*

КЕНДЕГИНӘҺЕ (арғаяш, ҡыҙыл, урта) *и.* кендек әбейе — *повивальная бабка.* Кендегәней (урта урал). Кендегәсә, кендегәсәй (урта)

КЕНДЕГУЛ (урта урал) *и.* кендек әбейгә ҡарата малай кеше — *ребенок мужского пола по отношению к повивальной бабке*

КЕНДЕК: КЕНДЕГЕ БЕРЕШ (туҡ-соран) *с.* береккән — *соединенный.* Үткәндәрҙең бөгөнгөгә кендеге береш тир ине бабай. ◊ Кендек сүтенеү (ҡариҙел) эс имгәнеү — *опущение живота*

КЕНДЕК ҠАРСЫҠ, КЕНДЕК НӘНӘЙ (дим) *и.* кендек әбейе — *повивальная бабка*

КЕНДЕКСЕ (ҡариҙел) *и.* кендек әбейе — *повивальная бабка*

КЕНДЕК ТАҪТАРЫ (ырғыҙ) *и.* кендек әбейенә бүләк иткән тауар — *материал в подарок повивальной бабке.* Кендек таҫтарына биш митыр ыштапилдан күлмәк бирҙе

КЕНДЕКӘЙ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* кендек әбейе — *повивальная бабка.* Кендекәй, ҡайа киттең? (урта урал)

КЕНДЕКӘЙ ҠАРТЫЙЫ (ҡариҙел) *и.* кендек әбейе — *повивальная бабка*

КЕНДЕКҠЫҘ (урта урал) *и.* кендек әбейгә ҡарата ҡыҙ бала — *ребенок женского пола по отношению к повивальной бабке*

КЕНТЕК (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* кендек — *пупок.* ◊ Кентеге киселеү (ҡариҙел) эш ҡорона тулыу — *стать совершеннолетним.* Үҙ кентеген үҙе киселеү (төньяҡ-көнбайыш) үҙен-үҙе ҡарай алыу — *быть самостоятельным*

КЕНӘҘ (һаҡмар) *с.* ашҡа талымлы — *разборчивый в пище*

КЕНӘМ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Кенә — *затаенная злоба.* Эсентәге тышынта, кенәм тотмай (урта). 2. *с.* кенә ҡыуыусан — *злопамятный.* Кенәм геше ул. ◊ Кенәм ҡыуыу, кенәм тотоу *(үс һаҡлау)* — *таить злобу*

КЕНӘМСЕЛ (урта) *с.* кенәсел — *злопамятный*

КЕНӘҺЕҘ (арғаяш, әй) *с.* әйтмәле лә ҡайтмалы — *незлопамятный*

КЕПЕСКҮҘ (ҡыҙыл, әйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡыҫыҡ күҙ — *узкие глаза.* 2. Күҙен йыш-йыш йомғалап ҡараған кеше — *моргающий глазами*

КЕПЕСЛӘТЕҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* күҙҙе йыш-йыш йомғалап ҡарау — *моргать глазами.* Күҙҙәрен мәғәнәһеҙ кепеслэтеп тәтелдәй бирҙе. Кепестәү (ҡыҙыл)

КЕР I (дим) *и.* йөн сайыры — *сера в шерсти овцы.* Йыуып керен алаһың йөннөң

КЕР II (урта урал, ырғыҙ) *и.* яманлыҡ — *злость.* Беҙҙең үҙебеҙҙә кер йуҡ (урта урал)

КЕРАЗАЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡурҡытыр өсөн бәйләнеү — *придираться с целью запугивания*

КЕРБАЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәләк — *валек бельевой.* Кербәләк (ҡыҙыл, урта)

КЕРГИЗИН (әйек-һаҡмар) *и.* эре епле ҡара төҫтәге материя — *грубая материя черного цвета.* Кергизиндән дә бәлтә булды әүәле

КЕРГӘН (мейәс) *с.* керләнгән — *загрязненный.* Өҫ-башы кергән баламдың

КЕРҘЕКӘЙ (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* әрпеш, бысраҡ — *грязнуля*

КЕРҘЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* килмешәк — *пришелец.* Мишәрләр керҙем генә була

КЕРҘӘШ (дим) *и.* 1. Йортҡа кергән ир — *примак.* 2. (урта) Килмешәк — *пришелец*

КЕРЕГЕҮ (урта) *к.* керләнеү — *загрязниться*

КЕРЕЛДЕК: КЕРЕЛДЕК САРЛАҠ (салйоғот) *и.* ваҡ аҡсарлаҡ — *речная крачка*

КЕРЕНДЕРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тиргәү — *ругать.* Керендерә генә малайны, кеше бар тимәй

КЕРЕҮ (дим, урта) *ҡ.* 1. Ултырыу *(материя тураһында)* — *садиться (о материи).* 2. (дим) Һыйыу — *вмещаться.* Ике литыр керә ул һауытҡа. 3. (мейәс) Ойошоу, баҫылыу — *сваляться.* Йаҙғы йөн кермәй, кәзә йөнө бер генә ҡырҡыла, анһы бер нәрҫәгә лә кермәй

КЕРЕСӘ (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Ҡомаҡ — *крыса.* 2. Бүҫер — *грыжа*

КЕРЕШ I (урта) *и.* 1. Ҡарама — *вязки санные.* 2. (урта) Ҡарағош — *помост (у косы)*

КЕРЕШ II (ҡыҙыл) *и.* 1. Тел аҫтындағы ярыса — *пленка под языком.* 2. (урта) Ҡош аяғындағы ярыса — *пленка у ног плавающих птиц*

КЕРЕШ III (мейәс) *и.* туй алдынан була торған кәңәш — *помолвка.* Инәйем әле генә керешкә барып ҡайттыҡ тип йаҙған

КЕРЕШЛЕ I (дим) *с.* һыйышлы — *вместимый.* Биш биҙрә керешле ине мискәҫе

КЕРЕШЛЕ II, КЕРШИЛЕ (урта) *с.* йыуан, баҙыҡ — *кряжистый.* Керешле ағас

КЕРЕШЕҮ I (һаҡмар) *ҡ.* эшләү, тотоноп китеү — *работать, взяться.* Мин ыштурвал булып керешеп киттем

КЕРЕШЕҮ II (минзәлә, урта урал) *ҡ.* ултырыу *(әйбер тураһында)* — *садиться (о материи, о вещах).* Күлмәгең йыуғач керешкән. Итек ни хәҙәре керешә (минзәлә)

КЕРЕШ ҠАРАМАҪЫ (дим) *и.* баш ҡарама *(сананың алғы яҡ башындағы ҡарама)* — *передние санные вязки*

КЕРЕШӘ (ҡыҙыл) *и.* йоҡа таҡта — *тонкая доска*

КЕРИНКӘ (мейәс) *и.* быяла банка — *стеклянная банка*

КЕРИТЕТ (урта) *и.* тоҡомло үгеҙ — *племенной бык*

КЕРИС, КЕРИСӘ (ҡыҙыл, салйоғот, урта) *и.* ҡомаҡ — *крыса.* Кернис, кернисә (әйек-һаҡмар)

КЕРКӘ (дим) *и.* 1. Ташбаш — *пескарь.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Бәрҙе — *хариус*

КЕРЛИСӘ, КЕРНИСӘ (ҡыҙыл, салйоғот, һаҡмар, әй) *и.* күтәрмә — *крыльцо*

КЕРНӘ (арғаяш, салйоғот) *и.* баш ауырыуының бер төрө — *головная боль.* Кернә буһа, баш иҫ белмәй, сәстән тарталар, баш ҡойҡаһына ҡуша йәбешә (арғаяш)

КЕРНӘКӘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *и.* эсәк лайлаһы — *кишечная слизь*

КЕРПЕ I (төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Терпе — *еж.* Керпе дә бар урманда, урман йәннексез булмай (төньяҡ-көнбайыш). 2. (төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) Морондоҡ — *намордник.* Керпе ҡуйа торғайныҡ, һәҙер йәштән быҙауҙы имеҙмәгәс ҡуймайлар (һаҡмар)

КЕРПЕ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шыршы — *ель*

КЕРПЕК I (ҡариҙел, урта урал) *и.* ҡабаҡ эсенә сыҡкан ваҡ керпек — *ложные ресницы.* Күҙенә керпек сыға тей, аны сүпләтә тей (урта урал)

КЕРПЕК II (урта урал) *и.* балитәк — *оборка.* Керпекле күлмәкләр кейҙек беҙ

КЕРПЕК ҠАР (төньяҡ-көнсығыш) *и.* ҡырпаҡ ҡар — *первый снег*

КЕРСЕК (арғаяш) *и.* 1. Тубырсыҡ — *шишки ели.* 2. (урта) Ағас ҡабығының вағы — *мелкие частицы коры.* Лүшә йауғанта һуҫарҙы ағастың йергә йауған керсегенән табам мин, тей торғайны ҡайным. 3. (арғаяш) Ылыҫ — *хвоя*

КЕРСЕКТӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* аяҙытыу — *проясниться (о погоде)*

КЕР СӘПӘҮЕС (әй) *и.* кер туҡмағы — *валек бельевой*

КЕРТЕЛДӘК (һаҡмар) *с.* кертелдәп торған — *хрустящий.* Ҡуй ҡойроғоноң майы, түш майы кертелдәк була

КЕР ТӘГӘРӘТКЕС (әй) *и.* һырлы туҡмаҡ — *валек бельевой*

КЕРТӘПӘ, КЕРТӘППӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* төпөш — *коротыш*

КЕРҮНӘ (урта) *и.* оҙонбил арба — *дроги*

КЕРФЕК (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Керпек — *ресницы.* 2. (урта урал) Балитәк — *оборки*

КЕРШТАУЫ (мейәс) *и.* ялғаш — *корыто*

КЕРШӘҮ (дим) *ҡ.* иксәү — *лязгать (ножницами).* Ҡайсыны кершәмә, балам! Киршәү (әй)

КЕРӘБИРЕШ (арғаяш) *и.* өйҙәге алғы бүлмә — *прихожая.* Керәбирешкә алғөй тейҙәр

КЕРӘЖ (ҡариҙел) *и.* алты метр оҙонлоғондағы йыуан ағас — *шестиметровое дерево.* Керәш (урта, төньяҡ-көнбайыш)

КЕРӘКӘЛЕК (ҡыҙыл) *и.* һаҙлыҡ — *болото.* Керәкәлектең эсенә керебутырыбағанбыҙ

КЕРӘКӘ МҮГЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* һаҙ мүге — *мох болотный*

КЕРӘН, КЕРӘНТ (ҡыҙыл, урта) *и.* һемәк — *кран.* Самауыр керәнте аҡкан (урта)

КЕРӘСИН (ҡариҙел) *и.* кәрәсин — *керосин*

КЕРӘҪ (эйек) *и.* кәрәҙ — *соты.* Керәҫле бал ултырткан сәйгә

КЕРӘЧ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* яр ҡарлуғасы — *ласточка-береговушка.* Керәч йар тишеп керә, ойалый

КЕРӘЧ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һиҙәп — *пуговица.* Ыуаҡ ҡына керәчләр таҡкан күлмәгенә

КЕРӘШЕН (урта урал, һаҡмар, әй) *и.* 1. Керәшин — *крещеный.* 2. Әрләү һүҙе — *ругательное слово.* Йоҡлап ҡалған бит, керәшен (һаҡмар)

КЕС (ҡариҙел) *и.* селбәрә — *мальки*

КЕС БАРМАҠ (эйек) *и.* бәпес бармаҡ — *мизинец.* Кесәкәй бармаҡ (дим), кечтәкәй бармаҡ (төньяҡ-көнбайыш)

КЕС БӘЙЕЛЛЕ (урта) *с.* түбәнселекле — *почтительный.* Минең күңелемә инде тағы киһә йарар ине кес бәйелле генә ҡыҙ тей. Кесе мәйелде (мейәс, әй)

КЕСЕҒЫҘ (мейәс) *и.* ҡәйенһеңле — *золовка.* Иремдең кесе хәрендәше кесеғыҙ инде миңә

КЕСЕ ЙОМА (ҡыҙыл) *и.* кесаҙна — *четверг.* Кәсәйма (һаҡмар)

КЕСЕК, КЕСЕКӘЙ (мейәс) *с.* бик бәләкәй — *малюсенький.* Ҡулында бер кесек балаһы буған. Кесекәй буғам мин ул уахытта, белмәйем атайымды

КЕСЕКӘЙ (мейәс) *и.* сүмесбаш — *головастик*

КЕСЕКӘЙТЕЛ (дим) *и.* бәләкәй тел — *язычок*

КЕСЕЛӘТӘ (һаҡмар) *р.* кесенән — *с меньшего.* Саҡырыуҙы кеселәтә башлайыҡ

КЕСЕЛӘҮ (һаҡмар) *с.* 1. Кесе бәйелле — *почтительный.* 2. (ырғыҙ) Бәләкәйерәк — *меньше.* Ул сыйырсыҡтан кесерәк

КЕСЕ МӨРЙӘ (дим) *и.* йүшкә — *вьюшка*

КЕСЕРКӘН (дим, салйоғот) *и.* кесерткән — *крапива.* Кесеркән өйрәһе ашаныҡ элгәре (дим)

КЕСЕРТЕРЕҮ (арғаяш) *ҡ.* кесерткән сағыу — *обжечься крапивой*

КЕСЕРТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* кесерәйтеү — *уменьшить.* Һур буһа кесертербеҙ

КЕСЕРТКӘН ЙЕБЕ (урта) *и.* кесерткән ебәге — *павилика.* Кесерткән йелбәгәйе (эйек)

КЕСЕРТКӘН ЙЫЛАНЫ (әй) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КЕСЕРТКӘН ҠАПСЫҠ (дим) *и.* тарма киндеренән тегелгән өс бот ярым һыйышлы ҡапсыҡ — *холщовый мешок*

КЕСЕРТКӘН ҠЫНАҺЫ (әй) *и.* кесерткән ебәге — *павилика.* Кесерткән майы (әй), кесерткән талы (дим)

КЕСЕРТКӘН ТУРҒАЙЫ (ҡариҙел) *и.* турғай — *воробей*

КЕСЕРТҠАН (эйек) *и.* һаңғырау кесерткән — *пустырник.* Кесертканны дауаға эсәләр

КЕСЕРӘЙЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡартайыу — *стареть.* Хәҙер кесерәйҙем, баш эшләү нескәрҙе

КЕСЕРӘК (ҡыҙыл) *с.* бәләкәй — *маленький.* Икәүе лә кесерәк кенә

КЕСЕ ТЕЛ (урта, һаҡмар, әй) *и.* бәләкәй тел — *язычок*

КЕСКЕ (гәйнә) *и.* 1. Ҡыпсыуыр — *клещи.* Келәшши, келәшә (дим). 2. Шәкәр ватҡыс — *щипцы для сахара.* Кеске китер, балам, шәкәр уатырға

КЕСКЕЙ (арғаяш, ҡариҙел, мейәс, салйоғот) *с.* бәләкәй — *маленький.* Кески (урта урал). Ағайым ауырығаны бирле кески генә булып ҡалды

КЕСКИ БАРМАҠ (ҡариҙел) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

КЕСКӘЙ (арғаяш, мейәс, әй) *р.* 1. Әҙерәк — *немного.* Кескәй эштәһәм, ауырыйым (әй). ◊ Кескәйҙәп һөйөү (арғаяш) — *ласкать с причитаниями*

КЕСКӘЙ БИҘРӘ (арғаяш, салйоғот) *и.* сирпәк — *ведерко*

КЕСКӘЙ БЫСҠЫ (салйоғот) *и.* ҡул бысҡыһы — *ножовка*

КЕСКӘЙ БӘПЕС (арғаяш) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

КЕСКӘЙ ГӘСТРҮЛ (арғаяш) *и.* сирпәк — *ведерко*

КЕСКӘЙ ҒОҘА (арғаяш) *и.* йәш ҡоҙа — *младший сват*

КЕСКӘЙ ҒЫҘ (арғаяш) *и.* кесе ҡәйенһеңле — *младшая золовка*

КЕСКӘЙ ЙАБАЛАҠ (мейәс) *и.* һаҡ — *воробьиный сыч*

КЕСКӘЙ КЕШЕ (арғаяш) *и.* кәрлә — *карлик*

КЕСКӘЙ МЕНДӘР (салйоғот) *и.* күпсек — *думка*

КЕСКӘЙ СЫПҠАЙ (арғаяш) *и.* өйрәк төрө — *малая поганка*

КЕСКӘЙ ТЕЛ (арғаяш) *и.* бәләкәй тел — *язычок*

КЕСКӘЙ ТУМЫРТҠА (мейәс) *и.* ваҡ ала тумыртҡа — *малый пестрый дятел*

КЕСКӘЙ УЛ (мейәс) *и.* кесе ҡәйнеш — *младший деверь*

КЕСКӘЛТӘЙ, КЕСКӘНТӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

КЕСКӘНТӘЙ (дим) *и.* тәбәнәк — *низкорослый*

КЕСКӘЙ ШАЛҠАН (арғаяш) *и.* *редиска*

КЕСТЕКИ (ҡариҙел) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

КЕСӘБИКӘ (һаҡмар) *и.* әмәйҙек — *косо надеваемое монетное нагрудное украшение женщин.* Кесәбикә тейләр түшкә ҡыйа кейәр өсөн теккәнен

КЕСӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ташбаш — *пескарь*

КЕСӘК (гәйнә) *и.* киҫәк — *кусок*

КЕСӘРТКӘН (гәйнә, әй) *и.* кесерткән — *крапива.* Кичерткән, кечерткән (төньяҡ-көнбайыш)

КЕСӘРТКӘН МАЙЫ (әй) *и.* кесерткән ебәге — *павилика.* Кесәрткән майын бипкәһе сыҡҡан айаҡҡа һөртә туғайныҡ. Кечерткән майы (төньяҡ-көнбайыш)

КЕСӘТЕҮ (әй) *ҡ.* баланы һейҙереү — *побудить ребенка мочиться.* Кесәт баланды!

КЕСЕКӘЙ (урта) *и.* сүмесбаш — *головастик*

КЕҪӘ (урта) *и.* келә — *дверная накладка*

КЕҪӘКӘЙ (урта) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КЕҪӘҮ (дим, туҡ-соран, урта) *и.* тәртешкә — *кочерга*

КЕТЕК (дим) *и.* көсөк — *щенок*

КЕТЕРҘЕК (ҡариҙел) *с.* ҡытырлы, һырлы — *ребристый.* Аҡ кетерҙек була буғарҙаҡ

КЕТЕРҘӘК (һаҡмар) *с.* һикәлтәле — *ухабистый.* Беҙ кетерҙек йул менән киттек

КЕТЕРҘӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡорҡолдау — *клекотать.* Әрәмәлек арйағында һуйырлар уйнаған, ҡорлар кетерҙәгән тауыш ишетелде

КЕТЕРҘӘҮЕК (минзәлә) *и.* туңғаҡ — *мерзлота*

КЕТЕРНӘЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төпөш — *коротыш.* Кетернәч усал була ул

КЕТЕРТЕК (минзәлә) *и.* туңғаҡ — *мерзлота.* Кетертек булса айаҡ сауыты тиҙ туҙа

КЕТЕҮ (ҡариҙел, төньяҡ-көнсығыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* көтөү — *стадо*

КЕТЕҮСЕ (ҡариҙел, төньяҡ-көнсығыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* көтөүсе — *пастух.* Хәҙер ауылда кетеүсе табамайҙар ҙа (арғаяш)

КЕТКЕНӘДӘН (гәйнә) *р.* бәләкәйҙән — *с детства.* Кеткенәдән үлде

КЕТМЕР (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* 1. Бөтмөр — *проворный.* Кетмер күбек, житешә барына (төньяҡ-көнбайыш). 2. Бәләкәй — *маленький.* Кетмер генә әле аның бәбәйләре (ҡариҙел)

КЕТМЕРҘӘҮ (дим) *ҡ.* әкренләп көн итеү — *жить потихоньку.* Бабайың ҡорт та көттө, кладауай ҙа булды, шулайтып кетмерҙәп киләҫең

КЕТНӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* хихылдау — *хихикать.* Кетнәп-кетнәп көләп көлә, хәле бетә

КЕТТӘКӘ (дим) *и.* бейек үксәле туфли — *туфли на высоком каблуке.* Кеттәкә кейеп йығылып йатырҫың тим

КЕҮ (гәйнә) *и.* көй — *мелодия.* Үзе кеү йырлай, үзе айаҡ тапырлатып бейей кә

КЕҮЕНТӘ (гәйнә) *и.* көйәнтә — *коромысло*

КЕҮЛӘҮ I (гәйнә) *ҡ.* көйләү — *напевать*

КЕҮЛӘҮ II (ҡыҙыл) *ҡ.* ныҡ асыуланыу — *разгневаться.* Кеүләп килде бит әле ҡайнаған

КЕҮӘКТӘҮ (мейәс) *ҡ.* ҡауаҡланыу — *шелушиться (о перхоти)*

КЕҮӘЛ (мейәс, салйоғот) *и.* ҡауаҡ — *перхоть.* Ауырығанда башына кеүәл сыҡҡан (мейәс)

КЕҮӘЛДӘК (мейәс, салйоғот) *и.* ҡауаҡ — *перхоть*

КЕҮӘЛДӘНЕҮ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* ҡауаҡланыу — *шелушиться (о перхоти)*

КЕҮӘН (әй) *и.* һуна өйрәк — *кряква*

КЕҮӘС (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

КЕҮӘҮЕН (урта) *и.* күгәүен — *овод.* Анау бер тызылдап ҡына йөрөгәнен кеүәүен тейем дә ғуйам мин

КЕҮӘШНӘ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

КЕҺӨРТКЕ (ҡыҙыл) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КЕЧЕ ТӘЭРӘТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һейҙек — *моча*

КЕЧИНКӘ (гәйнә) *с.* кескәй — *маленький.* Ул ауыл кечинкә генә

КЕЧТЕКӘЙ БАРМАҠ (ҡариҙел) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

КЕШАЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡунаҡҡа саҡырыу — *звать в гости*

КЕШИЛЕ (әй) *и.* сит ил — *чужбина.* Кешилендә солтан булғансы үҙ иленда олтан бул *(мәҡәл)*

КЕШЕ: КЕШЕ ЭШЕ — БЫҘАУ ТЕШЕ (әй) *и.* еренә еткереп эшләнмәгән эш — *недоброкачественная работа.* ◊ Кеше гөндө булыу (көнсығыш диалект) кеше ҡулына ҡалыу — *стать беспомощным.* Әбей кеше гөндө булыб утыра. Кешегә үлә йаҙыу (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) кешелекле булыу — *быть человечным.* Кешегә баҙ ҡаҙыу (әй) кешегә яуызлык теләү — *желать зла.* Кешегә баҙ ҡаҙма — үҙең төшәрһең *(әйтем)*

КЕШЕГҮҢЕЛЛЕ (ҡыҙыл) *с.* изгелекле, йомшаҡ күңелле — *добрый, мягкосердечный.* Кешегүңелле буһын у выраш кеше

КЕШЕ ЙЕЛӘГЕ (эйек-һаҡмар) *и.* ер еләге — *клубника*

КЕШЕ ЙУҪЫҒЫНА (арғаяш) *р.* кеше ыңғайына — *положительно.* Кеше йуҫығына һөйҙәшә

КЕШЕҠУШТАН (ҡариҙел) *с.* алсаҡ — *приветливый*

КЕШЕЛЕК I (эйек-һаҡмар) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КЕШЕЛЕК II: КЕШЕЛЕК ҠАТАРЫНА КЕРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ир ҡорона тулыу — *стать совершеннолетним*

КЕШЕМЕР, КЕШМЕР (һаҡмар) *и.* кешмир — *кашемир.* Кешемер шаллар йабындыҡ

КЕШЕН (эйек-һаҡмар) *и.* быҙау тиреһенән йөнлө яғын тышҡа ҡуйып тегелгән тоҡ — *мешок из шкуры теленка, сшитый мехом наружу*

КЕШЕННӘҮ, КЕШЕНЛӘҮ (дим, мейәс, урта) *ҡ.* аттың өс аяғын тышау — *треножить.* Кешәндәү (ҡыҙыл), кешнәү (дим)

КЕШЕРӘТ (ҡариҙел) *и.* эндәт — *повальная болезнь.* Кешерәт тейгәндер

КЕШЕ СҮРӘТЕ (арғаяш) *и.* ҡарасҡы — *чучело*

КЕШЕ ХАҠЫ (урта, эй) *и.* харам — *чужой труд.* Кеше хаҡын ашатманым балдарыма (эй)

КЕШЕҺЕҘ (урта) *с.* ҡараусыһыҙ — *беспризорный.* Кешеһеҙ ҡалып йонсой әвей һәҙер

КЕШМӘК (дим) *и.* йәнлек һуға торған суҡмар — *палица*

КЕШӘ, КЫША (урта) *ы.* тауыҡ ҡыуыу һүҙе — *междометие для отгона кур*

КЕШӘЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* өйрәк саҡырыу — *звать утку.* Кешә-кешә-кешә, тип кешәләйһең инде

КЕШӘМЕШ (дим) *и.* тышау — *путы*

КЕШӘНАТ (туҡ-соран) *и.* өйрәтелмәгән ат — *необъезженная лошадь*

КЕШӘНДЕК (ҡыҙыл) *и.* йылҡы малының аяғында тышау һала торған урыны — *место стреножения (на ноге лошади)*

КЕШӘНӘ (урта) *и.* сәтләүек тышы — *скорлупа ореха.* Кешәнәһе беләнн ойошоп тора

КИАМИЛ (дим) *р.* камил, нәҡ — *до тех пор, пока.* Киамил мин ҡайтҡансы ултырған

КИБЕГЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һыуһау — *жаждать (о воде).* Бар, бәбәйем, тиҙ был, кибегерләр, сыу ҡуй

КИБЕЛЕҮ (эйек) *ҡ.* кибеү — *сохнуть.* Тамаҡ кибелеб уйандым

КИБЕН (гәйнә) *и.* кәбән — *стог*

КИБЕНДЕРЕҮ (эйек) *ҡ.* киптереү — *сушить*

КИБЕР I (урта) *и.* осло бүрек — *кивер*

КИБЕР II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Изгелекһеҙ — *неблагожелательный.* 2. (урта урал) Тиҫкәре — *упрямый*

КИБЕРЕҺЕҘ (мейәс) *с.* 1. Һынһыҙ, һөйкөмһөҙ — *несуразный, несимпатичный.* Киберһеҫ (арғаяш), киберһеһ (салйоғот). 2. (эй) Тыңлауһыҙ — *непослушный*

КИБӘЗӘ (һаҡмар) *и.* оҙон күнәсек, көбө — *посуда, сделанная из полого ствола дерева высотой больше метра, предназначенная для приготовления кумыса и сбивания масла*

КИБӘК (гәйнә) *и.* кәбәк — *мякина*

КИВӘК (һаҡмар) *и.* ҡандала — *клоп*

КИГЕҘ (ҡыҙыл) *и.* шәл киргеһе — *пяло для натягивания вязаной шали.* Шәлде тигеҙ буһын өсөн кигеҙгә һуҙабыҙ

КИГЕҘЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кейҙереү — *одевать.* Ҡаҙаҡ ҡағып кигеҙәбеҙ (гәйнә)

КИГЕРЛӘЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* боғарҙаҡ — *трахея.* Кигерләк (эйек)

КИГЕРМӘК (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ағастың итләс ҡабығы — *лубок дерева.* Ағас ҡына йунһаң, ай ҡарап йун, ауыҙ йағы кигермәк булһын *(халыҡ йырынан).* Кигерләк (һүрәм)

КИГӘЛ (арғаяш) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

КИГӘНЕ (арғаяш, урта урал) *ҡ.* килергә — *прийти.* Кигәне гәрәк, үҙ балаң бит (арғаяш)

КИГӘР (арғаяш) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

КИГӘСТЕН (эйек-һаҡмар) *ҡ.* килгәс — *как придешь (приедешь)...* Күсеп кигәстен бер тау башына барыб утырғаннар

КИГӘҮЕН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күгәүен — *овод.* Кигәүен бөтен малны да тешләй

КИҘАЙ (һаҡмар) *и.* ауылсы — *любитель шататься по деревне.* Киҙайғошап ҡыҙыра ла йөрөй

КИҘҘУТ (урта) *и.* күҙлут — *пикульник, жабрей*

КИҘЕ I (эйек-һаҡмар) *и.* кизе — *хлопчатобумажная пряжа.* Ҡыҙыл киҙенән һуҡҡан. Киже (төньяҡ-көнбайыш, эй)

КИҘЕ II (эйек-һаҡмар) *и.* киртек — *зарубка.* Киҙеле бағана

КИҘЕ III (һаҡмар) *с.* тиҫкәре — *упрямый.* Ну, киҙе кеше лә һин!

КИҘЕЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* кеҙәләү — *подтягивание веревкой задней ноги кобылы к ее шее во время дойки.* Кеҙәләү (урта, эйек-һаҡмар)

КИҘЕҮ (урта) *и.* сират — *очередь.* Киҙеүгә тороп алдыҡ. ◊ Киҙеү гөтөү — *дежурить*

КИҘЕҮЛӘП (урта) *р.* рәт буйынса — *по очереди.* Киҙеүләп ит һоғондороу гитте. ◊ Киҙеүләп тороу (эйек-һаҡмар) сиратлап тороу — *стоять по очереди.* Ҡунған йереңдә төнгә йәшерен бағауын ҡуй, киҙеүләп торһоннар

КИҘӘГӘЙ (ҡыҙыл) *и.* 1. Теш ите — *десна.* 2. Тамаҡ — *горло.* 3. Һыйыр ауырыуы *(теле төшөп йөрөй)* — *болезнь коровы (опущение языка).* 4. (эйек-һаҡмар) Аңҡау — *небо.* 5. Боғарҙак — *трахея*

КИҘӘГӘЙ ШЕШЕҮ (ҡыҙыл) *и.* зәңге — *цинга*

КИҘӘМ (ҡыҙыл, урта) *с.* арҡыры, кире — *упрямый, своенравный.* Киҙәм геше. ◊ Киҙәм тотоу (урта) кенә тотоу — *затаить злобу*

КИҘӘРТКЕ, КИҘӘРКЕ (арғаяш, салйоғот) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КИҘӘҮ, КИҘЕ (ҡыҙыл) *и.* уҡтың артында янға терәтеү өсөн киртелгән урыны — *уступ стрелы*

КИЖАТҠАН (дим) *и.* кизе менән һуғылған — *полотно с хлопчатобумажной пряжей*

КИЖЕ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *и.* 1. Кизе — *хлопчатобумажная пряжа.* 2. Төрлө биҙәк төшөрөп һуғылған туҡыма — *домотканое полотно с узорами.* Кижеле шаршау, кижеле күлмәк, кижеле ыштан әпкитә әүәлге ҡыҙҙар (урта урал). Кижем (ҡариҙел)

КИЖЕ ҒЫЛЫС (эй) *и.* ваҡ тешле нәҙек ҡылыс — *бердо с частыми зубьями для тканья тонкого холста*

КИЖЕМАМЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кизе — *хлопчатобумажная пряжа.* Кижемамыҡ алып ҡайтабыҙ ҙа буйны ашлайбыҙ

КИЖӘҮЕРНӘ (эй) *и.* бәләкәй әүернә — *маленькое мотовило (часть домашнего ткацкого станка)*

КИЗЕ (урта) *и.* уҡтың артында янға терәтеү өсөн киртелгән урыны — *уступ стрелы*

КИЗЕҮ, КИЗҮ (ҡариҙел) *и.* дежурҙа тороусы — *дежурный.* Кизеү ҡулында сыбыҡ пула. ◊ Киҙеү гөтөү (урта) дежур булыу — *дежурить.* Ғафури менән мин мәҙрәсәлә һәр көн киҙеү гөттөк, бай балалары гөтмәйҙәр ине

КИЗЕЛЕ ТАҪТЫМАЛ (дим) *и.* сигеүле киндер таҫтамал — *вышитое льняное полотенце*

КИЗЕМЕР (һаҡмар) *и.* ҡыҙыл тауар — *красный материал*

КИЗЕМЕР ҠЫҘЫЛ (эйек-һаҡмар) *с.* ҡып-ҡыҙыл — *ярко-красный*

КИЗЕМЕР БИЛҒАУ (эйек-һаҡмар) *и.* кешмир билбау — *кашемировый пояс*

КИЗЕ ШӘЛ (ҡыҙыл, урта) *и.* сәскәле кешмир шәл — *кашемировая шаль с узорами*

КИЗИМИР (эйек-һаҡмар) *и.* ҡыҙыл эре биҙәкле кизе-мамыҡ яулыҡ — *большой цветастый хлопчатобумажный платок*

КИЗИТЕК (ҡариҙел) *и.* быйма — *валенки*

КИЗЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шишмә башы — *исток родника*

КИЗҮ (гәйнә) *и.* тымау — *насморк*

КИЙ, ҠЫЙ (ҡариҙел, һаҡмар) *к.* бит *(раҫлауҙы белдергән һүҙ) — ведь же (слово, выражающее подтверждение).* Унны бетергәс үлде кий (ҡариҙел)

КИЙЕҘ (дим) *и.* кейеҙ — *войлок*

КИЙЕҘҒОЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный*

КИЙЕҘИТЕК, КИЙЕҘТЕК (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* быйма — *валенки*

КИЙЕЗ КАЛУШ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҫҡа ҡуңыслы быйма — *валенки с короткими голенищами*

КИЙЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* пар — *пара.* Бер кийем итек. Кейем (урта урал, эй)

КИЙЕҮ (гәйнә) *и.* кейәү — *зять.* Кийөү (ҡариҙел)

КИЙМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәмә — *лодка.* Киймә сыуын түгәргәйе

КИЙӨК I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* урмандың ағасы ҡырҡылған урыны — *вырубка*

КИЙӨК II (ҡариҙел) *и.* кейек — *дикое животное.* Ҡыр кийөгө

КИЙӨКЛӨК, КӨЙӨКЛӨК (гәйнә, ҡариҙел) *и.* үртән — *паль*

КИКЕЛ, КИКЕЛЕК (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* 1. Кикерек — *гребешок (у петуха).* 2. (арғаяш, мейәс, салйоғот) йылҡы малындағы маңлайсәс — *челка (у лошади).* 2. Тауыҡ бүреге — *хохолок у курицы*

КИКЕЛ ЙАЛ (ҡыҙыл) *и.* йылҡы малындағы маңлайсәс — *челка (у лошади)*

КИКЕЛСӘС (ҡыҙыл) *и.* тауыҡ бүреге — *хохолок (у курицы)*

КИКЕРЕК (дим, ҡариҙел, урта урал) *и.* теллән бәйләнгән шәл сите — *зигзаги на краю платка.* ◊ Кирегеге кире ҡарау (төньяҡ-көнбайыш) киреләнеп китеү — *закапризничать*

КИКЕРЕҮ (урта) *ҡ.* үтләү — *объесться.* Ите һимеҙ булты, кикереп этләнтем

КИКЕРҘӘК (мейәс) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

КИКЕРИК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кикерек — *гребешок (у домашних птиц).* ◊ Кикериге шиңеү *(дәрте һүнеү) — испортилось настроение.* Кикрик (эйек-һаҡмар). Ата ҡорҙоң кикриге ҡыйғас була

КИКЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* кенә тотоу — *таить злобу.* Күп буһа, кикләб йөрөйҙөр, ҡыуалатып

КИЛА (ҡариҙел, урта) *и.* 1. Аҙғын шеш — *запущенная опухоль.* 2. (урта урал, эй) Тотош шеш — *сплошная опухоль.* ◊ Кила ҡағылыу (эй) тотош шешеү — *опухать сплошь.* Андай тотош шеште ней геше кила ғағылған тей инде

КИЛБӘТЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тап килеү, ярау — *подходить.* Үҙ кейеме үҙенә килбәтләнеп кенә тора

КИЛБӘТҺЕҘ (эйек-һаҡмар) *с.* яраҡһыҙ, тап килмәй торған — *неподходящий.* Был ҡапҡас килбәтһеҙ. ◊ Килбәтһеҙ фирғәүен (дим) үтә оҙон кәүҙәле — *несуразно высокий ростом*

КИЛБӘҮ (мейәс) *ҡ.* билдәле бер формаға килтереү — *придать определенную форму.* Рәүештәп төйөптөйөп килбәйҙәр ҙә киптерәләр

КИЛГЕ (ҡариҙел) *с.* ситтән килгән — *приезжий.* Килге кеше белмәй кий инде

КИЛГЕН (арғаяш, салйоғот, эй) *и.* килмешәк — *пришелец.* Килген булғандыр инде берәй сыуаш

КИЛГӘН: КИЛГӘН ҠАРАУЫ (туҡ-соран) *р.* килгәнгә күрә — *в оправдание прихода.* Анау һынным йерҙән машина ҡыуып килгән ҡарауы, йүнлерәк улйа осраһын ине тим

КИЛГӘН МАЛ (ҡыҙыл) *и.* бирнә — *приданое*

КИЛДЕ-ГИТТЕ (ҡыҙыл, эй) *с.* 1. Аҡылға бер төрлө — *придурковатый.* Ҡартайғас килде-гитте булып китте (эй). 2. Мәғәнәһеҙ — *бестолковый, глупый.* Килде-гитте һүҙ һөйҙәй (эй)

КИЛДЕКӘЙ (эй) *с.* мәғәнәһеҙ — *бестолковый.* Ул килдекәй менән тапма ла, өләшмә лә

КИЛДЕЛЕ-ГИТТЕЛЕ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* 1. Килде-китте — теләһә ҡалай — *как попало.* Килделе-киттеле сөйләшә. 2. *с.* килде-китте — *взбалмошный*

КИЛЕ БУТҠАҺЫ (урта) *и.* талҡан — *толокно*

КИЛЕЛИК (урта урал) *ы.* «кем алда?» мәғәнәһен биргән өндәш һүҙ — *позывное слово, передающее смысл «кто первый?».* Ыспай нәмәне балалар ҙа килелик-килелик, тейләр

КИЛЕМТӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* килмешәк — *пришелец*

КИЛЕН: КИЛЕН ЙӘРӘШЕҮ (көнсығыш диалект, урта) *ҡ.* килен әйттереү — *сватать невесту.* Килен йәрәшергә гәрәк. Килен урыны күрһәтеү (ҡыҙыл, урта) ҡыҙҙың әсәһен саҡырып, тышлы бәрән тун бүләк итеп, килен өйөн күрһәтеү — *показать дом жениха матери невесты, одаривая ее шубой*; килен һөйөү (дим, ҡыҙыл, урта) килен төшкәс тә ҡәйнәһе:

Түлли, түлли, түлли бул,
Бүҙәнәләй түлле бул,
Уллы бул, ҡыҙлы бул.

Бер ғулың балда булһын,
Бер ғулың майҙа булһын.
Көләксәң тулы көл булһын,
Ҡаҙаның тулы аш булһын, — тип

һамаҡлап, уны һөйөп урынға ултырта торған йола (дим, урта) — *обряд обласкания невесты свекровью.* ◊ Килен геше киң геше, алабай менән тиң геше (әй) *мәҡәл — пословица, означающая, что невеста должна быть неприхотливой*

КИЛЕН БҮЛӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* туйҙа ҡатнашҡан ҡунаҡтар тарафынан киленгә биргән тәңкәләр — *монеты, преподнесенные невесте*

КИЛЕН-КИРКЕН (әй) *и.* килем-китем — *гости, разные посетители.* Килен-киркендән айнымайбыҙ

КИЛЕН МАЛЫ (ҡыҙыл) *и.* килен артынан килгән мал — *приданое невесты*

КИЛЕН ТУНЫ (эйек-һаҡмар) *и.* киленденң артынан килгән мал — *приданое невесты.* Булырым буғам, килен туным туҙған

КИЛЕП-КИТМӘ (һаҡмар) *с.* ҡабатлана торған — *повторяющийся.* Килеп-китмә ауырыуын күренмәһ ауырыу ҙа тейләр

КИЛЕП-КИЛЕП (урта, һаҡмар) *р.* килеп тороп — *с такой силой...* Әй, килеп-килеп йырлай башланы (һаҡмар)

КИЛЕҮ: ҠУЛЫНАН КИЛЕҮ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* булдыра алыу — *быть способным.* Эштәһә ҡулынан килә, һөйҙәһә — теленән килә (әй)

КИЛЕШ (ҡыҙыл) *и.* ҡыпһыуыр — *клещи*

КИЛЕШЕҮҺЕҘ (салйоғот) *с.* килешһеҙ — *нескладный.* Кейеме килешеүһеҙ

КИЛЕШӘ: КИЛЕШӘ ҺӨЙҘӘШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* килешеп, ыңғайлап һөйләшеү — *разговаривать от души.* Беҙ килешә һөйҙәшәйек, килешә һөйҙәшкәндә мәсьәләне тиҙерәк хәл итербеҙ, тей бер калхузсы

КИЛКЕ: БЕР КИЛКЕ (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* бер ни тиклем — *несколько, немножко.* Бер килке халыҡты ҡырҙырған (ҡыҙыл)

КИЛКЕ-ГИЛКЕ (көнсығыш диалект, туҡ-соран) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Айағым тала тип килке-гилке һөйҙәнә (ҡыҙыл)

КИЛКЕЙ (дим) *и.* селбәрә — *мальки*

КИЛКЕМ-КИЛКЕМ (әй) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Килкем-килкем башым һыҙҙай ҙа гитә

КИЛЛЕ-ГИТЛЕ (урта) *с.* аумаҡай — *непостоянный, неустойчивый.* Ҡай йаҡта көс күберәк, шу йаҡҡа ауышып китә килле-гитле

КИЛМӘКӘЙ (дим, ҡариҙел) *с.* ыңғайлы, ыҡҡа килеүсән — *податливый*

КИЛМӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тап килмәү — *не походить.* Беҙҙең телгә аларҙыҡы килмәй

КИЛСАНЫ (ҡыҙыл) *ҡ.* килсәле — *приди, пожалуйста.* Килсаны, балам, йаныма!

КИЛСАП, КИСАП (төньяҡ-көнбайыш) *и.* киле төйгөсө — *толкушка.* Көйлө ҙур була, кисабы ла була төйөргә. Килҫап (дим)

КИЛТӘ (дим) *и.* ҡырҡып алынған киндерҙең осо — *отрезанные концы холста*

КИЛХА-КИЛ (дим) *и.* өйәңке, мурт тал — *ива ломкая*

КИЛӘГЕ (һаҡмар) *с.* киләһе — *будущий.* Киләге йылда уңыш буласаҡ

КИЛӘЙЕМ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* килә инем — *шел, шла.* Алып киләйем аптырап анһыҙҙа

КИЛӘЛЕ-КИТӘЛЕ (урта) *р.* килгеләп — *захаживая.* Киләле-китәле йөрөгөҙ

КИЛӘ-КИЛГӘННӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* килгәндән бирле — *с тех пор, как пришел.* Килә-килгәннән бирле урманнан жемеш жыйғаным йуҡ

КИЛӘП, КИЛӘБАҒАЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәләп — *мотушка.* Берәү киләпкә салып тора

КИЛӘСӘКТӘН (ҡыҙыл) *р.* үтескә — *взаймы.* Киләсәктән һорай

КИЛӘҺЕ КӨН (ҡыҙыл) *и.* иртәнән һуң — *послезавтра*

КИМГЕРСӘК (арғаяш) *и.* кимерсәк — *хрящ*

КИМГӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йонсоу — *ослабеть, обессилеть.* Ауырлы көйө йүнле аш та булмағас, үтә кимгәп китте шул

КИМДЕ-ГИМДЕ (ҡыҙыл) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Кимде-гимде ул беҙгә килеб йөрөй

КИМЕК I (арғаяш, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* күшмәк — *лубок березы*

КИМЕК II (гәйнә) *и.* лепкә — *родничок (у ребенка)*

КИМ-КИМ (эйек-һаҡмар) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Ким-ким башым ауыртып китә

КИМЕР (дим) *с.* ҡып-ҡыҙыл — *ярко-красный.* Ҡыҙамыҡ кимер шикелле булып сыға

КИМЕРСӘГАҪ (дим) *и.* күкрәк ауыҙы — *надхрящник*

КИМЕРСӘК I (һаҡмар) *и.* киңшерек — *полость носа*

КИМЕРСӘК II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

КИМЕРСӘК ҠАБЫРҒА (дим) *и.* бығым — *ложные ребра*

КИМЕРСӘК ТӨЙӨНӨ (эйек-һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык*

КИМЕРСӘК ҺӨЙӘГЕ (арғаяш, урта) *и.* күмәгәй — *кадык*

КИМЕШ (һаҡмар) *и.* етешһеҙлек — *недостаток.* Аҡыл кимешлектән дә йонсой инде геше

КИМЙӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йонсоу — *изнуряться, измучиться.* Әле кимйәп тә ҡайтҡас, йеңелерәк эшкә ҡуштылар

КИМТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* китеү — *отломить.* Ҡалаҡты кем былай кимтеп бөткән

КИМШЕРЕК, КИНШЕРЕК (һаҡмар) *и.* танау кимерсәге — *носовой хрящ*

КИМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәмә — *лодка*

КИМӘЛ: БЕР КИМӘЛ (ҡариҙел) *нум. һ.* бер мәртәбә — *один раз*

КИМӘЛЙЕҮ (дим, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *ҡ.* һеңер тартылыу — *растяжение сухожилия*

КИМӘСӘ (ырғыҙ) *и.* һыпайта күлдәк — *платье простого покроя.* Ололар ней кимәсә гейә

КИНАМ (урта) *и.* кенә — *затаенная злоба.* Кинам тотоб йөрөй

КИНДЕР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Етен — *лен.* 2. Етендән йәки кизе-мамыҡтан өйҙә һуғылған туҡыма — *льняная или хлопчатобумажная ткань домаш-*

него производства. Киже аткан киндер. 3. (һакмар) Тарма — *конопля.* Киндер аштау (урта) еп ашлау — *крахмалить хлопчатобумажную или льняную пряжу;* киндер бешереү (кыҙыл, урта) еп кайнатыу — *отбеливать пряжу путем кипячения;* киндер серетеү (кыҙыл) тарма батырыу — *отмачивать коноплю в воде.* Киндерҙе һыуға һалыу (һакмар); киндер тәгәрәтеү (эй) һуғылған әҙер киндерҙе кер туҡмағы менән тигеҙләү — *разглаживание холста;* киндер һалыу (кыҙыл) йолккан тарманы киптерергә йәйеү — *раскладка рядами конопляных стеблей для сушки;* киндер һөйәү (урта) ус-усы менән куйып тарма киптереү — *сушка пучками конопляных стеблей.* Киндер башы көлдән сыкмай (кыҙыл) — *поговорка, означающая: таков твой удел*

КИНДЕРАРБА (кыҙыл, төньяк-көнбайыш) *и.* көрөҫ сығыры — *блок (на домашнем ткацком станке)*

КИНДЕРАТА (кариҙел) *и.* киндер урыны — *домашний ткацкий станок*

КИНДЕРАШ (дим, кариҙел) *и.* 1. Етен — *лен.* 2. (дим, төньяк-көнбайыш) Тарма, етен орлоғо — *семя конопляное, льняное.* Киндер ашы (урта, эйек-һакмар). 3. (төньяк-көнбайыш) Үҫеп ултырған тарма — *растущая конопля*

КИНДЕР БӘЙЕ (урта) *и.* көнйәлә бауы — *веревка для привязывания к прялке пучка льна или шерсти*

КИНДЕР ЙАЙМА (кариҙел) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

КИНДЕР ЙЕП (эйек-һакмар) *и.* тегәр еп — *суровая нитка*

КИНДЕР КИЛЕҺЕ (кыҙыл, урта) *и.* ҙур ағас киле — *большая деревянная ступка*

КИНДЕР МАЙЫ (урта) *и.* тарма майы — *конопляное масло*

КИНДЕРОЙА (кариҙел) *и.* киндер урыны — *домашний ткацкий станок*

КИНДЕР ТАЙАҒЫ (кыҙыл) *и.* тәрәптәүес — *льнопрялка, сделанная из небольшой доски (узкая, легкая с ручкой)*

КИНДЕР ТАРАҒЫ (кыҙыл) *и.* теше уртаса йышлыктағы киндер кылысы — *бердо с зубьями средней частоты*

КИНДЕР ТАРАМЫШЫ (кыҙыл) *и.* тарма сүсенең бау ишә торған катыһы — *грубые конопляные волокна.* Киндер һөйәге (мейәс)

КИНДЕР ҮҘӘГЕ (кыҙыл) *и.* үҙәк етен, етендең иң юғары сорты — *высококачественный лен*

КИНДЕР ҺҮҪЕ (дим) *и.* сүс — *конопляное или льняное волокно*

КИНДЕР ЫСНАСЫ (кыҙыл) *и.* 1. Киндер һуғыу эшендә кәрәк булған нәмәләр — *необходимые снасти для домашнего ткацкого станка.* 2. (кыҙыл, мейәс) Киндер урыны — *домашний ткацкий станок*

КИНДЕРӘ (дим, төньяк-көнбайыш, урта) *и.* 1. Сабата бауы — *обора.* Чабата киндерәсен генә киндерә тибеҙ (төньяк-көнбайыш). Кинтерә (урта). 2. (кариҙел) Сылғау — *онуча*

КИНДЕРӘШ (эй) *и.* 1. Етен орлоғо — *семена льна.* 2. Тарма сүсе — *конопляное волокно*

КИНЕСӘК (һакмар) *и.* йыуан эсәк — *прямая кишка*

КИНЖӘ (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Кәйнеш — *младший брат мужа.* 2. (арғаяш, дим, эй) Кинйә — *последыш (о ребенке)*

КИНЖӘБАЙ (мейәс, эй) *и.* кесе кәйнеш — *младший шурин; младший деверь*

КИНЖӘҒЫҘ (арғаяш) *и.* кесе кәйенһеңле — *младшая золовка.* Кинйәғыҙ (салйоғот)

КИНЖӘКӘЙ, КИНЙӘКӘЙ (арғаяш) *и.* 1. Кесе кәйнеш — *младший деверь.* 2. Кинйә — *последыш (о ребенке).* 3. (мейәс, эй) Кесе кәйенһеңле — *младшая золовка*

КИНЖӘ УЛ (арғаяш) *и.* кесе кәйнеш — *младший деверь.* Кинйә (кыҙыл)

КИНЙӘҒЫМЫҘ (урта) *и.* көҙгө, иң аҙаккы куйы кымыҙ — *осенний, густой кумыс*

КИНЙӘҮ, КИҢГӘҮ (һакмар, ырғыҙ) *к.* 1. Йонсоу, хәлһеҙләнеү — *ослабеть, обессилеть.* Ауырыу белән кинйәп калдым. Бабай киңгәп кайтты (һакмар). 2. Өҙлөгөү — *получить осложнение после тяжелой болезни*

КИНЙӘҒӘЙНЕ (салйоғот) *и.* кесе кәйнеш — *младший деверь*

КИНЙӘКӘҮ (кыҙыл, һакмар) *и.* 1. Кинйә — *последыш (о ребенке).* 2. (урта) Башкортостандың элекке Макар районы үҙәге Петровское ауылының икенсе исеме — *другое название райцентра бывшего Макаровского р-на Башкортостана с. Петровское*

КИНЙӘ КАБЫРҒА (һакмар) *и.* бығым — *ложные ребра*

КИНЙӘТӘЙ (һакмар) *и.* кинйә — *последыш (о ребенке)*

КИНШЕРЕК (мейәс, салйоғот) *и.* киңшерек — *полость носа*

КИНӘ (төньяк-көнбайыш, эй) *и.* кенә — *затаенная злоба.* Кинә тотарға йарамай (төньяк-көнбайыш). Кинәм (кыҙыл). Бәғезе берәү эсендә кер, кинәм тота

КИНӘНЕС (кариҙел, эй) *и.* шатлык — *радость*

КИҢ БӘЙЕЛЛЕ (һакмар) *с.* киң күңелле — *благодушный*

КИҢГЕР-КАҢҒЫР (эйек-һакмар) *р.* кәңгер-көңгөр, сак-сак — *кое-как.* Киңгер-каңғыр булып сак килеп йеттем

КИҢҒЫРАУ (төньяк-көнбайыш) *и.* кыңғырау — *колокол*

КИҢЕРҘӘК, КИНЕРҘӘК (арғаяш, мейәс, ырғыҙ) *и.* боғарҙак — *трахея*

КИҢЕРҺЫУ (кыҙыл) *и.* насар тәм — *неприятный вкус*

КИҢ ЙӘПТЕ КӨРӘК (арғаяш) *и.* һоҫко көрәк — *совковая лопата*

КИҢКӘЙЕҮ (кыҙыл) *к.* иңкәйеү — *наклоняться*

КИҢШЕК (кыҙыл) *и.* танау кимерсәге — *носовой хрящ.* Киңшерек (эйек-һакмар)

КИҢӘРҘӘЙ, КИҢӘРҘӘК (арғаяш, мейәс) *и.* боғарҙак — *трахея*

КИПЕС (эйек-һакмар) *и.* карағура — *бурьян.* Кипес бесәне эре, насар буған

КИПКӘН ИТ (салйоғот, урта) *и.* каклаңған ит — *вяленое мясо*

КИПЛӘШЕҮ (һакмар) *к.* кипсәлеү — *облегать (об одежде)*

КИПСӘЛЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡарышыу — *противиться.* Булған нәмәһен дә бирмәй ҡарышып, кипсәлеп тора

КИПШЕНДЕРЕҮ (дим) *ҡ.* елләтеү — *проветривать*

КИПШЕРТЕҮ (минзәлә) *ҡ.* киптереү — *обсушить.* Прапалис йараны кипшертә

КИР (мейәс, урта) *с.* 1. Саптар *(ат төҫө) — игреневый (о масти лошади).* 2. (әй) Уйым-уйым ҡолаһы булған ат төҫө — *саврасый (о масти лошади)*

КИРАМ (ҡыҙыл, урта) *и.* кирәм — *веревка из конских волос, при помощи которой бортники взбираются на высокие деревья.* Ҡарағай ҙа ағас бейек ағас, менеп булмай кирам булмағас (урта)

КИРАМАТ (һаҡмар) *р.* 1. Ғәжәп, иҫ киткес — *чудо.* Кирамат матур гөн буған тей анда. Элек туйлар кирамат булды инде. 2. Бик күп — *множество.* Кирамат кигән тей ситсы. 3. Ен — *бес.* Кирамат тип ҡурҡытырҙар ине элекке уахытта. 4. (дим) *и.* афәт — *бедствие.* Кирамат көннәр килер тип һөйләйләр бороңғолар

КИРБЕС СӘЙ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* таҡта сәй — *плиточный чай.* Бараҡҡа ҡайтып, кирбес сәйе бешереп, эсергә ултырҙыҡ (туҡ-соран)

КИРГЕ I (мейәс) *и.* йәнлек тиреһен киреү өсөн ҡулайлама — *пяло для натягивания шкуры*

КИРГЕ II (дим, урта) *и.* 1. Ахыры, аҙағы — *последующее.* Мынан кирген бар, үләр сағың бар. 2. *б.* алып — *с, по.* Йартыһынан кирге йыртаһың. Кирле (дим, ҡариҙел), кирек (әй)

КИРГЕ ЭНӘҺЕ (дим, эйек) *и.* ырғаҡлы энә — *крючок*

КИРГӘК (урта урал) *и.* аралашырға яратмаған кеше — *замкнутый человек.* Бер төрҙө киргәк кеше була ла инде

КИРҘЕ-МАРҘЫ (әй) *р.* кире — *поперек.* Кирҙемарҙы һөйҙәшеп тиг утыраһың

КИРҘӘЙЕҮ (әй) *ҡ.* 1. Ҡайҡайыу — *выгибаться.* Нейә кирҙәйеп киттегеҙ, утырығыҙ йаҡын. 2. Иренеү, экрен ҡыланыу — *лениться.* Нейә кирҙәйеб утыраң, шәберәг аша

КИРЕ I (дим) *с.* кир — *мухортый.* Кире ат

КИРЕ II (ҡыҙыл) *и.* уҡтың керешкә терәлә торған башы — *уступ стрелы*

КИРЕ III (ҡыҙыл) *р.* 1. Ҡабаттан — *снова.* Ул кире йәшкә йаҙылды. 2. (дим, ҡыҙыл) Һуң, аҙаҡ — *после.* Төштән кире арткан (дим). ◊ Кире булыу (урта) кире уйлау — *передумать.* Кире ғағыу (ҡыҙыл) ситләтеү, ҡағыу — *обижать.* Һәҙер ул балларҙы кире ғаҡмай

КИРЕНӘН (эйек-һаҡмар) *р.* ҡабаттан — *снова.* Киренән һалып тегәләр. Киренән һорап килгән

КИРЕК (ырғыҙ) *с.* кире, тиҫкәре — *упрямый.* Кирек кеше ул

КИРЕҢКЕ (һаҡмар) *с.* яҙынҡы — *вытянутый, выпрямленный.* Көйәнтәң киреңке икән, бөгөңкөрә

КИРЕП: КИРЕП БӘЙҘӘҮ (арғаяш) *ҡ.* ат кешнәмәһен өсөн башын күтәртеп бәйләү — *подтягивание головы лошади кверху для предупреждения ржания*

КИРКА (арғаяш, әй) тәпке — *мотыга*

КИРТКӘС-КИРТКӘС (эйек-һаҡмар) *с.* киртләсле — *с уступами.* Һаҡмар ғына буйы кирткәс-кирткәс, кирткәстәре бөтәр боҙ киткәс *(халыҡ йыры)*

КИРЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ярлыланыу — *обеднеть.* Шо йылдарҙа кирләп ҡалдылар

КИРМӘ I (ырғыҙ) *и.* тирмә — *войлочная юрта.* Борон кирмә ҡорғаннар

КИРМӘ II (һаҡмар) *и.* дебет шәлдең ситендәге биҙәк — *вид узора на краях пухового платка*

КИРПЕСӨЙ (дим) *и.* аласыҡ — *летняя кухня*

КИРТ (туҡ-соран) *и.* киртләс — *зазубрина.* Атай ҡулы менән ишек йаңағына һырлап һалынған тәрән киртләргә ҡарап, ул буласаҡ һалдат хеҙмәте тураһында хыйылланды

КИРТЕК (ҡыҙыл) *и.* солоҡҡа менеү өсөн ағасҡа яһалған киртләс — *насечка на бортевом дереве*

КИРТЕМ (арғаяш, салйоғот) *и.* иле — *толщиной, шириной в один палец.* Бер киртем ҡаҙы

КИРТКЕС (дим) *и.* күтәрмә — *крыльцо.* Кирткестә генә утырып тора ине инәйем. Киртләс (ҡариҙел)

КИРТКӘС ҠАБЫРҒА (эйек-һаҡмар) *и.* дебет шәл ситендәге биҙәк — *узоры по краям вязаного платка*

КИРТМӘ (ҡариҙел) *и.* 1. Киртләс — *зазубрина.* 2. Күтәрмә баҫҡысы — *ступень крыльца.* Киртмәләрен бетә ҡырып йыуҙым

КИРТМӘС (урта) *и.* киртләс — *зазубрина.* Ағастың киртмәсенә эләктереп урҙаға эләләр тирене. 2. Солоҡҡа менеү өсөн ағасҡа яһалған киртләс — *насечка на бортевом дереве.* 3. Бәйләнгән шәл ситендәге биҙәк — *узоры по краям вязаного платка*

КИРТМӘСТЕ АҒАС (ҡыҙыл, мейәс) *и.* тешле туҡмаҡ — *деревянный валек с зазубринами*

КИРТМӘСТЕ УҠА (урта) *и.* ситтәре һырлы уҡа — *позумент с зигзагообразными краями*

КИРТМӘСЛӘҮ (урта) *ҡ.* һырлау — *зазубрить.* Ҡатаның ҡуңысын ҡусҡарлап, киртмәсләп, алмалап тегә торғайныҡ

КИРШӘҮ (әй) *ҡ.* ҡайсыны үтмәҫләү — *отуплять ножницы*

КИРӘ I: КИРӘ СИРЕК (ҡыҙыл, әй) *и.* урта бармаҡ менән баш бармаҡ араһынан торған үлсәү берәмеге, ҡарыш — *пядь*

КИРӘ II (дим) *и.* кейә — *леток (у ульев)*

КИРӘГӨН (әй) *и.* көнө буйы — *целый день.* Кирәгөн буйы эшһеҙ бумай бит

КИРӘГӘ (арғаяш) *и.* 1. Кейеҙ тирмә — *войлочная юрта.* 2. (һаҡмар) Тирмәгә ҡабырға яҡлап ҡуйылған терәүҙәр — *боковые подпорки юрты*

КИРӘК I (һаҡмар) *и.* сит, ҡыр — *чужбина.* Йәшәүләрә шулай рәхәт микән ауылда ла түгел, кирәктә. Минен йанларымда бер Зөлхизә, анын башҡалары кирәктә *(халыҡ йыры)*

КИРӘК II (һаҡмар) *и.* күҙ күреме ер — *видимая даль.* Кирәктә бер әҙәм күренә. 2. Дала, киңлек — *простор.* Кәкүк кенә саҡыра әй тирәктә, ҡанатларын йәйеп кирәккә *(халыҡ йыры)*

КИРӘК III (һаҡмар) *и.* сит кеше — *чужак*

КИРӘ ҠОРТ (дим) *и.* айырған күскә ҡуныр ер эҙләүсе ҡорт — *пчела, ищущая место для роения*

КИРӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* бер бал ҡортоноң айырған күскә ҡуныр ер эҙләүе — *разведывание пчелы места для роения.* Әре кирәләй, шунда ҡунарлар

КИРӘМ (ҡыҙыл) *и.* солоҡҡа менеү өсөн биш йәки туғыҙ ҡаттан ишелгән ҡайыш бау — *ремень, запле-*

тенный из пяти или девяти полосков, при помощи которого бортники лазают на высокие деревья без сучков

КИРӘМ БАЛТАҺЫ (һаҡмар) *и.* солоҡ балтаһы — *бортевой топор*

КИРӘМӘТ (дим) *с.* ғәжәп — *чудесный.* Ул, ысынлап та, кирәмәт сайа, уҫал нәҫелдән ине. ◊ Кирәмәт тейеү (гәйнә) кәйеф боҙолоу — *испортиться (о настроении).* Шундый кирәмәтем тейеп китә

КИРӘҮ ҮЛӘН (мейәс) *и.* асыҡлыҡ ерҙә тығыҙ үҫкән, салғы үтмәй торған үлән — *солончаковая густая трава, трудно поддающаяся косьбе*

КИСАУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* торомбаш — *головешка*

КИСАП (төньяҡ-көнбайыш) *и.* киле төйгөсө — *толкушка*

КИСЕГЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* кисләү — *вечереть.* Көн кисегеп тә гилә, һыу ташып алайым, тип уйланы

КИСЕКҺЕҘ (урта) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный*

КИСЕМ (гәйнә) *с.* киҫелгән, киҫәк — *рубленый, расколотый.* Кисем шикәр килгәней кибеткә

КИСЕНДЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* киҫенте, ҡырҡынды — *лоскут.* Алай кисендеге чыға

КИСЕНТЕ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* урмандың ағасы ҡырҡылған урыны — *вырубка.* Кисентеҙә, көйөклөктә ҡурайеләк шәп була (гәйнә)

КИСЕРЕКТӘЙ (ҡариҙел) *с.* һимеҙ — *жирный, упитанный.* Беҙҙең үрҙәкләр кисеректәй

КИСЕТ, КИСИТ (дим, туҡ-соран, урта, урта урал, әй) *и.* янсыҡ — *кисет.* Кисәт (һаҡмар)

КИСЕҮ I (урта) *ҡ.* кисереү, күреү — *пережить.* Хоҙай барыһын да күргәҙҙе, барыһын да кистек

КИСЕҮ II (эйек-һаҡмар) *р.* һуң — *поздно.* Бик кисеү апсығалар малды

КИСЕҮ III (әй) *и.* тулғаҡ тотоу — *предродовые схватки*

КИСЕҮ IV (арғаяш) *ҡ.* үтеү — *проходить.* Машиналар урман кисә, төн булһа ла

КИСЕҮ: КИСЕҮ БИРМӘҮ (урта) *ҡ.* йылғаның кисеүе булмау — *отсутствие брода.* Йаҙғы ташҡынларҙа Үҙәште кисеү бирмәй

КИСКЕ АҠШАМ (арғаяш) *и.* эңер ваҡыты — *сумерки*

КИСКЕЛЕК (дим, ҡариҙел) *с.* киске — *вечерний.* Кискелек йоҡо (дим)

КИСКЕТАҢНЫҠ (һаҡмар) *и.* шәфәҡ — *вечерняя заря*

КИСКЕҺЕН (арғаяш, ҡыҙыл, әй) *р.* кисен — *вечером.* Кискеһен ҡайтып йеттек (әй)

КИСКӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* киҫкә — *валежник*

КИСКӘ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* түмәр — *обрубок.* Былтыр бер ойа бәпкә күтдем, кискә күк булыб үстеләр. Киҫкә (урта урал, әй). Киҫкә гүк малайы бар

КИСКӘРЕ (һаҡмар) *р.* кискә — *к вечеру.* Кискәре генә гилеп тамаҡ туйҙырҙым

КИСЛАХРУМ (ҡыҙыл) *и.* ҡиммәтле таш — *драгоценный камень*

КИСЛЕКТӘ (эйек-һаҡмар) *р.* кисен, кис менән — *вечером.* Кислектә ғайта атаһы

КИСМӘК ӘПӘЙ (ҡариҙел) *и. батон*

КИСМӘЛЕК (дим) *и.* кисеү — *переправа.* Шул йерҙә кисмәлек була торғайны

КИСТЕҢ ГӨНӨ (һаҡмар) *р.* кис, кисен — *вечером.* Кистең гөнө урамға сыға йәшләр

КИСТӘ: КИСТӘ ҺӨЙҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* боронғо китапты ятҡа һөйләү — *рассказать на память древние сказания*

КИСТӘМ (әй) *и.* ағасҡа бау менән бәйләнгән тимер шарҙан яһалған суҡмар — *палка с железным шариком, подвешанным на конце, кистень*

КИСТӘН (ҡариҙел) *и.* суҡмар, айыу суҡмары — *кистень*

КИС ҺАРҠЫУЫ (ҡыҙыл) *и.* киске күләгә — *вечерняя тень*

КИСЫРАНТАЙ (ҡариҙел) *с.* ҙур, оло ғара — *большой.* Кисырантай май тотҡан

КИСӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* кисә — *вчера.* Кисәгенәк (төньяҡ-көнбайыш)

КИСӘҢГЕ (әй) *р.* кисәге — *вчерашний*

КИСӘК I (төньяҡ-көнбайыш) *р.* ҡапыл — *вдруг.* Кисәк кенә искә төшмәй. ◊ Кисәк ҡайғылы — тиҙ генә ҡайғырып барыусан — *близко принимающий к сердцу, эмоциональный*

КИСӘК II (гәйнә) *и.* урам осо — *конец улицы.* Бу кисәктә ҡартлар йуҡ

КИСӘКЛЕ ЙАҢҒЫР (ҡариҙел) *и.* эре күҙле көслө ямғыр — *проливной дождь*

КИСӘМӘҮ (урта урал) *ҡ.* тыңламау, әйткәнгә ҡолаҡ һалмау — *не слушаться.* Һич кисәмәй ул бала

КИСӘҮ I, КИСӘҮБАШ, КИСӘҮ ТАЙАҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* торонбаш — *головешка.* Киҫеү, киҫәү (һаҡмар)

КИСӘҮ II (ҡариҙел) *и.* 1. Тәртешкә — *кочерга.* Киҫәү (дим). 2. (урта урал). Мунса мейесен болғай торған ағас — *палка для выгребания углей в бане*

КИСӘҮ III (ҡыҙыл, мейәс, урта) *р.* һуң — *поздно.* Бик кисәү апсығалар малты, төш йеткәс (урта)

КИСӘҮ IV (ҡыҙыл, урта) *с.* һуң быҙаулаған — *поздно отелившаяся.* Кисәү һыйыр

КИСӘҮЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Һуңлау — *опоздать.* Беҙҙең мал кисәүләп ҡайта (туҡ-соран). 2. Кисләү — *вечереть.* Шундай уҡ йаҙ, көн кисәүләгән саҡ

КИСӘҮ АҒАСЫ (һаҡмар) *и.* тәртешкә — *кочерга.* Кисәү тайағы (төньяҡ-көнбайыш)

КИСӘҮ ӨЙЛӘ (ҡыҙыл) *и.* ҡояш байыр алды — *время перед закатом солнца*

КИСӘҮ ПАР (арғаяш) *и.* һуң һөрөлгән пар — *поздно вспаханный пар*

КИҪЕКҺЕҘ (урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Тыңлауһыҙ — *непослушный.* 2. Мәғәнәһеҙ — *бестолковый*

КИҪЕН (урта) *и.* ағасы ҡырҡылған урында сыҡҡан үҫенте — *молодая поросль*

КИҪЕҮ I (дим) *и.* тулғаҡ — *предродовые схватки.* Ҡыҫ киҫеүе асы була

КИҪЕҮ II (әй) *ҡ.* 1. Бесеү — *кроить.* Күлмәк киҫтереп ҡайтайым тигәйнем. 2. (эйек) Сабыу — *косить.* Үлән киҫеп ҡайттым

КИҪЕҮ III (урта) *ҡ.* туҡмау — *бить.* Өсөһөн дә тотоп киҫәр икән ҡутарғанса

КИҪКЕ (урта) *и.* киҫелгән йыуан ағас — *срубленное толстое дерево*

КИҪКӘ I (урта) *и.* 1. Киҫелгән йыуан ағас — *срубленное толстое дерево.* 2. Һал ағыҙғанда һыуға батып ҡалған ағас — *лес, утонувший при сплаве.* Һыу эсентәге киҫкә гүк. 3. (урта, эйек) Төпсөк — *пенек.* 4. (ҡыҙыл, урта) Лапы — *валежник.* 5. (әй) *с.* таҙа, мыҡты — *здоровый, крепкий.* Киҫкә гүк була туғайны элек ҡарттар

КИҪКӘ II (урта) *и.* ҡаты балсыҡ — *комки почвы.* Киҫкәне йомшартам әле баҡсала

КИҪМӘК (урта) *и.* ағастан соҡоп эшләнгән ҙур һауыт — *чан деревянный.* Йәйен балаһын ҡотоҡ йанында торған киҫмәктәге һыуға һалтым

КИҪТӘН (дим) *и.* 1. Йәнлек һуға торған суҡмар — *кистень.* 2. (әй) *с.* ауыр, ҙур — *большой, тяжелый.* Киҫтәндәй баланы күтәреп килә

КИҪӘ (әй) *и.* 9 еп аҫҡа, 9 еп өҫкә ҡуйып һуғылған киндер үрнәге — *узор девятиниткoвый.* Туғыҙ йеп аҫҡа, туғыҙ йеп өҫкә бер арттырып, бер кәметеп барам, киҫә һуғам

КИҪӘК (урта) *с.* 1. Ҡырт — *резкий.* Киҫәк кеше. 2. *р.* ҡапыл — *резко.* Киҫәк боролоу

КИҪӘК-ҠОҪАҠ (дим) *с.* киҫәкле — *комками, кусками*

КИҪӘКЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* шәлгә биҙәк яһап бәйләү — *делать узоры на пуховом платке*

КИҪӘТЕҮ (әй) *ҡ.* ҡат-ҡат әйтеү — *повторить неоднократно.* ◊ Киҫәтә һуғыу *(өҙөп, ҡырҡа әйтеү) — сказать резко, конкретно.* Килен алғаныбыҙ йуҡ әле тип, киҫәтә һуға теге әбей ҙә

КИҪӘР: КИҪӘР ҒАРАҺЫ ЙУҠ (әй) *с.* бик һимеҙ — *очень упитанный, жирный.* Бер йылдарҙы киҫәр ғараһы йуҡ һимеҙ һыйыр һуйҙыҡ

КИҪӘРТКЕ (арғаяш, мейәс) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КИТАҒАЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *м. һ.,* аптырауҙы белдергән һүҙ — *слово, выражающее удивление.* Китағай, бик сыуытты бит әле (төньяҡ-көнбайыш)

КИТАП (һаҡмар) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у жвачных животных)*

КИТЕШЕҮ (урта) *ҡ.* китеү, китеп барыу — *уходить.* Йылы ҡан тәмен бер тойоп алдымы — йырткыс тиҙ генә китешмәй

КИТМӘН (ҡариҙел) *и.* кәтмән — *мотыга*

КИТМӘС (урта) *и.* киртләс — *зазубрина*

КИТӘЙЕКЛӘР (эйек-һаҡмар) *ҡ.* китәйек — *пойдемте*

КИТӘН (һаҡмар) *и.* 1. Кәйтән — *басон.* 2. (урта) Киндер — *конопля.* Йаланғынай йеренең әй китәне, йел алып та китте кипкәнен. Был донйаҡайларға ғоһорланып, белмәй ҡалдым ғүмөрҙөң үткәнен *(халыҡ йыры)*

КИТӨРЕҮ (арғаяш) *ҡ.* бөтөрөү — *вывести (уничтожить).* Һавынын китәргәнсә сайҡаһаң, тән бешенмәй

КИФЕННЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәфенлек — *материя для савана*

КИҺӘ: КИҺӘ ЙАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* текә, ҡырҡа яныу — *править круто (о косе).* Салғыны киһә йаныған. Киҫә йаныу (әй)

КИҺӘК (ҡыҙыл) *и.* киҫәк — *кусок*

КИҺӘКТӘН (һаҡмар) *р.* ҡапыл — *резко.* Киһәктән боролоп сыҡты ла гитте

КИҺӘҮ (һаҡмар) *с.* яйға килмәгән — *непокладистый.* Киһәмәгән кире байталға әйтеп. Киһәү бала

КИҺӘҮҺЕҘ (ҡыҙыл) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный*

КИШАННАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать*

КИШКӘ (ҡариҙел) *и.* йыуан эсәк — *толстая кишка*

КИШМЕР (эйек-һаҡмар) *и.* кешмир — *кашемир.* Кишмер шал йабындыҡ беҙ

КИШНӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* кешнәү — *ржать*

КИШӘҢКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бойҙай ҡабығы — *шелуха пшеницы*

КИШӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡайсыны үтмәҫләү — *лязгать ножницами*

КИЧАРЫЙ (гәйнә) *р.* кискә — *к вечеру.* Кичарый жигет килеп керде

КИЧЛӘМӘ (гәйнә) *ҡ.* ҡунарға — *ночевать.* Кичләмә малай килә

КИЧКЕЧУЛПАН (урта урал) *и.* Зөһрә йондоҙ — *Венера*

КИЧҠОНҒАЙҒА (төньяҡ-көнбайыш) *р.* кискә — *к вечеру.* Кичконғайға йамғыр йауа дигәнейе ырадыйа

КЛАШ, КЛИШ (гәйнә) *и.* кәүәк — *перхоть*

КЛЕБЕР (урта) *и.* *клевер*

КЛИМ (гәйнә) *и.* сай — *ил*

КЛИШША, КЛӘШШӘ, КЛЕШШӘ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡыпһыуыр — *клещи*

КЛУП (эйек-һаҡмар) *и.* балыҡ алдатыу өсөн мурҙаға һалынған көнбағыш ҡабығы — *приманка для рыб из шелухи подсолнуха.* Нурҙаның эсенә клуп бәйләйләр

КЛҮПКӘ (урта) *и.* ваҡ ҡына итеп ярылған таҡта — *клепка*

КОҘЛА (ҡыҙыл) *и.* утын һалып быса торған станок — *козлы*

КОҘЛОТ (урта) *и.* күҙлут — *пикульник* козлятник

КОЛАБАРА, КОЛАПАРА (һаҡмар) *и.* көләпәрә — *вид меховой или ватной шапки в форме капюшона, закрывающий уши и шею, с острым верхом.* Колапара йауырынға төшөп тора. Көлпәрә (урта)

КОЛАКЧАН (гәйнә) *и.* ҡолаҡсын — *шапка-ушанка*

КОЛАША (минзәлә) *и.* мәйет йыйыу өсөн ҡабыҡ улаҡ — *лубок для обмывания покойника.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Улаҡ — *колода (водопойная)*

КОМАННЫ (эйек-һаҡмар) *с.* ауырлы — *беременная.* Команны буған ул хатын. Көмән (төньяҡ-көнбайыш)

КОМАРҘАНЫУ (минзәлә, урта урал) *ҡ.* ҡомһоҙланыу — *жадничать.* Бигерәк ҡомарҙанды бахырың, донйаһының әрәхәтен күрмәне

КОМБАҒЫШ ЭШЛӘПӘҺЕ (әй) *и.* көнбағыш табағы — *головка подсолнуха*

КОНАХ, КОНАҺ (ҡыҙыл) *и.* гонаһ — *грех.* Конаһ шымлыҡлары! Конаҫ (һаҡмар)

КОНЖЫЛ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* өс йәшлек һыйыр малы — *трехгодовалый (по отношению крупнорогатого скота).* Конжыл сыйыр. Конжыл үгез

КОНЙЫҒЫР (ҡариҙел) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КОНОҘОН (урта) *и.* көн буйы — *целый день.* Коноҙон тиг утыралар

КОРАМЫШ (гәйнә) *и.* шуҡ — *озорник*

КОРКӨН (гәйнә) *и.* шәмбе — *суббота*

КОСАРКА (дим) *и.* урғыс — *жнейка*

КОТОЛОК (ҡыҙыл) *и.* сирпәк — *ведерко*

КОФЫЙ (эй) *и.* оҙаҡ йәшәгән, ҡартлыҡтан сабый хөкөмөнә кергән кеше — *долгожитель*

КӨБӨ (урта) *и.* 1. Ашлыҡ һалып һаҡлау өсөн ҙур ағас күнәк — *большая кадка для хранения зерна.* 2. (эйек-һаҡмар) Эркет һауыты — *кадка.* 3. Май бешеү өсөн эсе соҡоп эшләнгән оҙонса ағас һауыт — *маслобойка.* 4. (мейәс) Моҙға — *лукошко*

КӨБӨЛГӘН, КҮБЕЛГӘН (арғаяш) *с.* һырылған — *стеганый.* Көбөлгән салбар

КӨБӨЛМӘ (арғаяш) *с.* һырыған — *стеганый.* Көбөлмә салбар

КӨБӨҢКӘ (арғаяш) *и.* бешкәк — *мешалка*

КӨБӨРГӘЙЕЛ (һаҡмар) *и.* гөбөргәйел — *черепаха*

КӨБӨР (арғаяш) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

КӨБӨСӘК, КӨВӨСӘК (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Күнәсек — *маленькая деревянная посуда, сделанная из полого ствола дерева.* 2. (эйек-һаҡмар) Көпсәк — *ступица.* Тәгәрмәс көбөсәгенә тиклем батҡаҡҡа сумған арбалар үтеп киткеләй

КӨБӨ САЛБАР (арғаяш) *и.* һырыған салбар — *стеганые брюки*

КӨБӨҮ I (салйоғот) *ҡ.* һырыу — *стегать.* Йурған көбөү. Күбеү (ҡыҙыл)

КӨБӨҮ II (салйоғот) *и.* мамыҡһыҙ һырылған материал — *стеганая подкладка.* Йағаның аҫтына көбөү ғуйа

КӨБӘК I (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Көпсәк — *ступица.* 2. Торба *(нефть быраулағанда ҡулланыла)* — *труба (при бурении нефти)*

КӨБӘК II (арғаяш) *и.* кәбәк — *мякина.* ◊ Көбәккә утырыу *(ашлыҡтың һабаҡҡа үҫеүе)* — *идти в стебель (о злаковых)*

КӨГӘНӘК (дим) *и.* ҡыйғыр — *сокол-белогорник*

КӨГӘҮЕН (ҡариҙел) *и.* күгәүен — *овод*

КӨҘГӨ БҮЛТЕРЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көҙ тыуған бәрәс — *осенний приплод.* Көҙгө сәңгәр (һаҡмар)

КӨҘГӨҺӨН (эйек-һаҡмар) *р.* көҙ көнө — *осенью.* Көҙгөһөн ҡорға һунар итәләр

КӨҘГӨ ЙӘЙЛӘҮЕС (эйек-һаҡмар) *и.* көҙ тыуған бәрәс — *осенний приплод*

КӨҘГӨ ЙОРТ (ҡыҙыл) *и.* көҙгө йәйләү урыны — *место осенней стоянки (после летовки)*

КӨҘГӨ ҠЫРАЙАҠ (урта) *и.* көҙгө туңғаҡ — *осенние заморозки*

КӨҘҘӨҢ ГӨНӨ (һаҡмар) *р.* көҙ көнө — *осенью.* Көҙҙөң гөнө йегетләр эшкә барған инде

КӨҘЛӨКТӘ (ҡариҙел, ырғыҙ) *р.* көҙ көнө — *осенью.* Аҡлар көҙлөктә килеп баҫтылар (ырғыҙ). Көҙлөк (төньяҡ-көнбайыш)

КӨҘЛӘҮ, КӨҘЛӘҮ ЙОРТ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* көҙгө йәйләү урыны — *место осенней стоянки (после летовки)*

КӨҘЛӘҮЕС (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* көҙ тыуған бәрәс, быҙау — *осенний приплод*

КӨҘӨЙ (һаҡмар) *и.* урманлыҡ — *лес*

КӨҘӨК (ҡыҙыл, урта, урта урал, һаҡмар, ырғыҙ, эй) *и.* күңелдәге яманһыулыҡ — *состояние грусти на душе.* Эште осламайынса ҡайтып китеп, күңелендә көҙөк ҡалдырырға теләмәй ине ул (һаҡмар). ◊ Көҙөк булыу *(күңелгә ауыр булыу)* — *чувствовать тяжесть на душе.* Баламды биктәп киткәйнем, күңелгә көҙөк булыб йөрөй (урта урал). Күңелгә көҙөк булып тормаһын (урта)

КӨҘӨРӨ (дим, урта) *с.* көмрө елкәле, тыҡшыҡ — *съежившийся (о человеке).* Бөтә йөҙөн эре шаҙра ҡаплаған, көҙөрө йелкәле, күҙлекле кеше ҡабаланмай ғына бүлмәгә инде (урта)

КӨҘӨРТ (һаҡмар) *и.* тау һырты — *хребет горы.* Көҙөрт йулдан киттек

КӨҘӨРӘЙТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡыҫыу *(күҙ тураһында)* — *сузить (о глазе).* Арыҫлан күҙҙәрен көҙөрәйтеп көлөмһөрәне. 2. Көмөрәйтеү — *сгорбить.* Бабай, йауырынын тағы көҙөрәйтә биреп, дилбегәһен ҡаҡҡылап ҡуйҙы

КӨҘӨРӘ (урта урал, эй) *с.* бөҙрә — *кудрявый.* Көҙөрә генә бәрәкәйе буған ҡара һарыҡтың (эй)

КӨҘРИ СӘПСӘҮ, КӨҘРӨЙ СӘПСӘҮ (арғаяш, салйоғот) *и.* турғай төрө — *разновидность воробья*

КӨҘ ТАРТЫМ (урта) *р.* көҙгә табан — *к осени.* Көҙ тартым ине инде

КӨҘӘЛЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡыҫҡарыу — *укорачиваться.* Ҡойороғо көҙәлгәндән-көҙәлә бара

КӨҘӨЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* көҙәү — *обрезать гривы и хвосты у стригунов (весной)*

КӨҘӘМ (ырғыҙ) *и.* көҙгө һарыҡ йөнө — *шерсть осенней стрижки*

КӨҘӘН (дим) *и.* нәҫел атамаһы — *название родового подразделения*

КӨҘӘН: КӨҘӘН ЙӘБЕШЕҮ (ҡариҙел) *и.* көҙән йыйырыу — *сводить судорогами.* Көҙән йырыу, көҙән тартыу (дим)

КӨҘӘНМӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тотонмау, ҡағылмау — *не прикасаться.* Ауыр эшкә көҙәнмәне ул Кәримә

КӨҘӘП-ҺАҘАП (һаҡмар) *р.* унан-бынан ҡыҫҡартып мөнтәү — *обрезать неровно.* Ҡана үҙеңде *(сәсеңде)* көҙәп-һаҙап йебәрәйем булмаһа, бер сауап булыр

КӨҘӘТЕҮ (дим, эй) *ҡ.* күҙәтеү — *следить.* Тауыҡ көҙәтәһең, ҡырға һалһа (дим)

КӨҘӘҮ I (арғаяш, эй) *ҡ.* тоҫҡау — *прицелиться*

КӨҘӘҮ II (арғаяш, һаҡмар) *ҡ.* тышаулау — *стреножить (лошадь).* Һауғанда бейәнен айағын көҙәп, башын бәйләп һауалар (һаҡмар)

КӨҘӘШ (урта урал) *с.* өҫ-башҡа, әйбер кейеүгә тәрбиәһеҙ, әрпеш *(ҡыҙ балаға ҡарата)* — *неопрятная, невнимательная к своей внешности, одежде*

КӨЖГӨЛӘҮ (урта) *ҡ.* гөрөү — *сгрести.* Мисте көжгөләп ал әле

КӨЖГӨҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* таяҡ менән берәй нәмәне бутау, болғау — *мешать палкой что-нибудь.* Тайаҡ беләп солан аҫтын көжгөп, этте үсектерәлә йөрөй бит бы малайҙар (эй)

КӨЖӨ (ҡариҙел) *и.* кизе — *хлопчатобумажная пряжа для тканья.* Көжөгә күтәрелгән күлмәк

КӨЖӘЛӘ (арғаяш) *и.* 1. Талҡынған етен — *обработанный лен.* 2. (мейәс) Киндер талҡышы — *кост-*

рика. 3. Көнйәлә — *пух чесаной шерсти или трепаного льна, прикрепленный к прялке*

КӨЗАУЫҠ (ҡариҙел) *и.* көҙгө туңғаҡ — *осенние заморозки.* Көзауыҡтан суң ҡырпаҡ төшә

КӨЗКӨЗГӨ (ҡариҙел) *и.* күҙлек — *очки*

КӨЗНИС (ҡыҙыл, әй) *и.* 1. Тимерсе — *кузнец.* 2. Тимерлек — *кузница.* Көзнистә эштәттек беҙ тырманы ла (әй)

КӨЗМӘ (урта) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КӨЗӘТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* күҙәтеү — *следить.* Көзәтеп торған икән

КӨЙ I (урта) *и.* кәйеф — *настроение.* ◊ Көй боҙолоу — кәйеф ҡырылыу — *испортиться (о настроении).* Көйөм боҙолоп тора

КӨЙ II (дим) *и.* торош — *справность.* Машинаның көйө киткән

КӨЙ III (ырғыҙ) *и.* ыңғай, йоҫоҡ — *направление.* Шул көйҙән Баймаҡҡа барҫа

КӨЙГӘК (ҡыҙыл, урта) *с.* 1. Сабырһыҙ — *вспыльчивый.* 2. (мейәс) Ҡабалан, өтәлән *(кеше)* — *торопливый, суетливый (о человеке)*

КӨЙГӘЛЕК (урта) *и.* көйгәнәк — *лунь луговой.* Көйгәләк (төньяҡ-көнбайыш)

КӨЙГӘНӘК I (һаҡмар) *и.* биткә сыҡҡан тут — *матеж*

КӨЙГӘНӘК II (арғаяш, ҡыҙыл) *с.* көйгәләк — *легко поддающийся беспокойству*

КӨЙҘӨГӨҮ (урта) *ҡ.* янып-көйөү — *горевать.* Көйҙөгөп тә китәң балалар өсөн

КӨЙҘӨК (дим) *и.* ҡыҫҡа ҡуңыслы быйма — *валенки без голенища*

КӨЙҘӨРӨҮ I (мейәс, урта, һаҡмар) *ҡ.* ваҡ малды бестереү — *кастрировать (о мелком скоте).* Мынау ҡара тәкәне көйҙөрөр гәрәг ине (мейәс)

КӨЙҘӨРӨҮ II (урта) *ҡ.* өтәҫләү — *коптить.* Ит көйҙөрөү

КӨЙҘӘҮ I (ырғыҙ) *ҡ.* ярмаға әҙерләнгән ашлыҡтың ҡабығын киләлә төйөп һыҙыртыу — *вышелушить зерно в ступке*

КӨЙҘӘҮ II (әй) *ҡ.* йүнәтеү, әйбәтләү — *поправлять.* Урынығыҙҙы көйҙәгеҙ

КӨЙЕК, КӨЙЕКЛЕК (гәйнә) *и.* урманда янғындан һуң ҡалған урын — *гарь*

КӨЙЛӨ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* киле — *ступка.* Көйлө зур була, кисабы да була төйөргә (минзәлә)

КӨЙЛӘҮ I: ЧӘЙ КӨЙЛӘҮ (минзәлә) *ҡ.* сәй яһау — *наливать чай*

КӨЙЛӘҮ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* йүнәтеү — *наладить.* Кереп көйләмәде матайны

КӨЙЛӘШЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* килешеү — *сговориться*

КӨЙМӘ I (дим, урта, ырғыҙ, һаҡмар) *и.* 1. Мейес эсе — *свод печи.* Мейестең көймәһе бейек буһа икмәк уңа. 2. (эйек-һаҡмар) Өҫтө көпләүле арба — *карета.* Уйын ҡыҙған мәлдә генә тройка йеккән көймә килеп туҡтай

КӨЙМӘ II (гәйнә) *и.* ҡайғы — *горе, печаль*

КӨЙМӘГӘПӘС (ҡыҙыл) *и.* осло тире бүрек — *папаха*

КӨЙМӘҘӘЙ (һаҡмар) *и.* Ырымбур өлкәһе Ҡыуандыҡ р-ны Ибраһим ауылының элекке исеме — *старинное название дер. Ибрагимово Кувандыкского р-на Оренбургской области*

КӨЙМӘ ЙУЛЫ (урта, һаҡмар) *и.* төтөн юлы — *дымоход*

КӨЙМӘЛЕ АРБА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* өҫтө көпләүле арба — *карета.* Әбейбатша көймәле арбала Эсбирләүгә уҙған тей бы йаҡтан (урта урал)

КӨЙМӘЛЕ МАШИНА (һаҡмар) *и.* кузовы көпләүле машина — *крытый грузовик*

КӨЙМӘЛЕ МЕЙЕС (урта) *и.* икмәк мейесе — *русская печь*

КӨЙМӘТИТЕЙ (гәйнә) *и.* юл япрағы — *подорожник*

КӨЙӨ I, КӨЙГӘ (һаҡмар, әй) *я. һ.* көйөнсә — *вспомогательное слово для образования наречия.* Төрмәгән көйө бирә

КӨЙӨ II (дим) *и.* ҡауаҡ — *перхоть*

КӨЙӨҘ (урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Кейеҙ — *войлок, кошма.* 2. (мейәс) Йөн палаҫ — *ковер.* 3. (урта, эйек-һаҡмар) Йөндән һуғылған аҫалы палаҫ — *шерстяной домотканый половик с узорами.* Палаҫты алығыҙ ҙа ҡунаҡлар йағына көйөҙҙө түшәгеҙ (урта). 4. (ҡыҙыл) Күтәреп һуғылған сымылдыҡ — *занавеска, вытканная с выборкой.* 5. (ҡыҙыл) Тантана ваҡытында ат өҫтөнә ябыла торған аҫыл япма — *покрывало из драгоценного материала для лошади во время торжеств*

КӨЙӨҘЛӘТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бестереү — *кастрировать.* Үгеҙ көйөҙләттег әле бөгөн

КӨЙӨҘ ЙАПРАҒЫ (урта) *и.* үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха.* Көйөҙ йапрағының бер йағы аҡһыл йөнтәр була

КӨЙӨК I (гәйнә) *и.* 1. Мышы — *лось.* Көйөк мөгөзсөз була, йуша — мөгөзлө болан. 2. (төньяҡ-көнбайыш) Кейек — *зверь*

КӨЙӨК II (арғаяш) *и.* кәкресуҡыш көйөлдө — *кроншнеп*

КӨЙӨКБАШ (мейәс) *и.* йәкәл һуғыу уйыны — *игра в бабки*

КӨЙӨКЛӨК (ҡариҙел) *и.* урманда янғындан һуң ҡалған урын — *гарь*

КӨЙӨЛГӨ (эйек-һаҡмар) *и.* көйөлдө — *кулик.* Ҡайҙалыр көйөлгөләр, тәгәрлекләр, сыйырсыҡлар сырҡылдай

КӨЙӨЛДӨР (мейәс) *и.* кәкресуҡыш көйөлдө — *кроншнеп*

КӨЙӨНӘҪЕ (дим) *и.* юҫыҡ — *направление.* Ошо көйөнәҫе умбиш саҡырым

КӨЙӨҢКӨ БОЛОТ (ҡыҙыл) *и.* һары болот — *золотистое облако*

КӨЙӨРӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* яныу — *преть.* Бесәнем көйөрәп йата

КӨЙӨҪ-КӨЙӨҪ (эйек-һаҡмар) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Көйөҫ-көйөҫ һораша йөрөнөм. Көйөҫ-көйөҫ иҫкә төшөп китә

КӨЙӨҮ (гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* асыуланыу, тиргәү — *сердиться, ругать.* Әсәйем көйә ҡыҫҡырып тороп (урта). Мине көймә йәме (урта)

КӨЙӨШ (туҡ-соран) *и.* 1. Мал аҙығы — *корм для скота.* Әҙ генә көйөшө буһа тора мал. 2. (ырғыҙ) Көйшәм — *жвачка.* 3. (һаҡмар) Көйшәү — *жевать.* Ҡарындан көйөшкә сығара

КӨЙӨШ МАЛ (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* көйшәүсе мал — *жвачное животное*

КӨЙӨШӨҮ (эй) *ҡ.* 1. Асыуланыу — *сердиться.* Беҙ үҙенә бер ҙә көйөшмәнек. 2. Асыуланышыу — *ссориться.* Көйөшкәбеҙ әле Заһырттин бисәһе белә, бер ҙә барышмайбыҙ. Күршеләр көйөшеп тә, һөйөшеп тә гитә

КӨЙӨҺ-КӨЙӨҺ (ҡыҙыл) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Кимде-гимде, көйөһ-көйөһ килеп баштан тота, йәнде сығара йаҙа

КӨЙРӘК (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* 1. Мурт — *хрупкий.* Көйрәк ағас. 2. Әшеүә, тиҙ туҙыусан — *неноский.* Күлмәгең көйрәк булһын, ғүмерең оҙаҡ булһын (һаҡмар)

КӨЙСӨ (һаҡмар) *и.* йырсы — *певец.* Көйсөһө көйләй, ҡурайсыһы ҡурай тарта, ҡумыҙ тартыусыһы ҡумыҙын уйнай

КӨЙСӨҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* күңелһеҙ — *печальный.* Ахыр көннәрҙә көйсөҙ хәлләрҙә булмасаң йаҡшы

КӨЙҪӨҘЛӘНЕҮ (дим) *ҡ.* моңайыу — *грустить*

КӨЙТЛӨ (һаҡмар) *с.* 1. Ҙур — *большой.* Көйтлө балыҡ эләктергәнһең икән. 2. *р.* нык — *сильно.* Атай геше көйтлө эләктерә *(һуға)* ул

КӨЙ-ШАЙ (урта) *и.* кәйеф — *настроение.* Көй-шай насар

КӨЙШӘМДЕ (арғаяш) *с.* көйшәүсе — *жвачные.* Көйшәмде мал

КӨЙШӘМ ТУҠЫРАУ (арғаяш) *и.* көйшәүсе малдар ауырыуы — *болезнь жвачных животных*

КӨЙШӘЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* шөйтөләү — *наводить навой*

КӨЙШӘНЕҮ (эй) *ҡ.* көйшәү — *жевать (о корове).* Тыныс ҡына көйшәнеп йатҡан һыйыр эргәһенән үтеп киттем

КӨЙӘ I (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Айрығойроҡ — *уховертка.* 2. (ҡариҙел) Ҡарышлауыҡ — *гусеница*

КӨЙӘ II (мейәс, һаҡмар) *и.* ҡором — *сажа.* Мейес көйәһе

КӨЙӘ АУЫЗ (гәйнә) *и.* кейә — *леток (у улья)*

КӨЙӘҘ (урта) *с.* һауалы — *гордый.* Үтә көйәҙ, үҙ һүҙле, ғорур, маһайыусан булыб үҫте

КӨЙӘЗ ТУРҒАЙ (урта) *и.* ҡупшы турғай — *щеголь*

КӨЙӘҠОРТ (урта урал) *и.* айрығойроҡ — *уховертка*

КӨЙӘЛСӘН, КӨЙӘЛСӘК (һаҡмар) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Һай, көйәлсән икәнһең дә үҙең, бер һүҙ әйтер әмәл йуҡ

КӨЙӘЛӘК, КӨЙӘЛӘН (дим, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *с.* көйгәләк — *беспокойный*

КӨЙӘЛӘНЕҮ (дим, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* борсолоу, ҡайғырыу — *беспокоиться, горевать.* Бушҡа көйәләнмә инде (дим)

КӨЙӘЛӘҮ I (эйек-һаҡмар) *ҡ.* борсолоу, ҡайғырыу — *беспокоиться, горевать*

КӨЙӘЛӘҮ II (һаҡмар) *ҡ.* ҡоромлау — *намазать сажей.* Битләрен көйәләп ҡуйа торғайнылар

КӨЙӘНДӘ (ҡариҙел) *и.* көйәнтә — *коромысло*

КӨЙӘНТӘ (һаҡмар) *и.* һиртмә — *журавль (у колодца).* Көйәнтәле ҡотоҡҡа йөрөйбөҙ

КӨЙӘНТӘБИЛ (һаҡмар) *и.* әйәрһеҙ ҙә һыбай менеп була торған һығылмалы билле ат — *конь с гибкой спиной, на котором можно ездить верхом без седла*

КӨЙӘНТӘ ЙОЛДОҘ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* таң алдынан көнбайышҡа байый торған көйәнтәне хәтерләтеп теҙелгән өс йондоҙ — *Пояс Ориона.* Көйәнтә йолдоҙ бар, тәс көйәнтә инде (урта урал)

КӨЙӘТИШЕК (гәйнә) *и.* кейә — *леток у улья*

КӨЙӘПАПА (ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КӨЙӘР (арғаяш) *р.* ауыр — *тяжело.* Кешегә у йылды көйәр булды инте

КӨЛ (урта) *и.* гөл — *цветок*

КӨЛБӨҮ (ҡариҙел) *ҡ.* күлбеү, йәйелеп ятыу — *раскинуться, простираться*

КӨЛГӨРӨ: КӨЛГӨРӨ БЕШЕРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* киндер әйберҙе һелтелә ҡайнатыу — *кипячение для отбеливания холщовой ткани в щелочной воде*

КӨЛГӨПШӘ (эйек-һаҡмар) *и.* көпшә төрө — *вид купыря*

КӨЛГИКМӘК (ҡыҙыл) *и.* сөсө ҡамырҙан көлгә күмеп бешерелгән икмәк — *хлеб из пресного теста, испеченный в золе.* Көлгүмәсе (арғаяш, салйоғот, урта)

КӨЛҒАҠҠЫС (эйек-һаҡмар) *и.* самауыр селтәре — *самоварный колосник*

КӨЛДӨ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта) *а.* бөтә — *все.* Көлдө әйберләрне ҡарап сыға дей (төньяҡ-көнбайыш)

КӨЛДӨҺӨ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *а.* бөтәһе — *все.* Көлдөһө лә ҡатнашама? (мейәс)

КӨЛДӨК (арғаяш, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* Көлдөксә — *шесток (у печи).* Көлөксә (урта)

КӨЛДӨГҮМӘС (арғаяш) *и.* көл күмәсе — *хлеб, испеченный в золе.* Көл икмәге (урта)

КӨЛЙЕМЕШ (урта, эй) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

КӨЛКАЙ, КӨЛӨКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡолон — *жеребенок.* Көлөкей (гәйнә). Көлөкейнең күнен ҡутыра иде дә, итен берәү дә алмый. Көлөкейгә таҡмыйлар.

КӨЛКӨ (дим) *с.* көлкөлө — *забавный.* ◊ Көлкөгә ҫабышыу *(көлкөгә бороу)* — *превращать в шутку*

КӨЛКӨНӨСТӨ (көнсығыш диалект) *с.* көлкөлө — *забавный.* Көлкөнөстөгә көләң инде (эй). Көлкөнөчлө (төньяҡ-көнбайыш)

КӨЛКӘ (ҡариҙел) *и.* тубырсыҡ — *шишка еловая.* Сыршы көлкәсе

КӨЛКӘЙ, КӨЛӨКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡолон — *жеребенок.* Көлөки (гәйнә)

КӨЛЛЕ, КӨЛЛӨ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *а.* бөтәһе — *все.* Көлле балам да уҡыған (ҡариҙел). Көллө бер йерем үҙемдеке түгел (дим)

КӨЛӨКСӘ, КӨЛЛӨКСӘ (урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* көлдөксә — *шесток у печи.*

Көлөксәң тулы көл буһын,
Итәгең тулы ул буһын,
Ҡаҙаның тулы ит буһын...
(Халыҡ ижадынан)

КӨЛӨКСӘ ҺЕПЕРТКЕСЕ (урта) *и.* йүкә бумала — *помело*

КӨЛ КӨПШӘҺЕ, КӨЛГӨПШӘ (урта) *и.* көл тәме әйтеп торған көпшә — *вид купыря*

КӨЛМӘСЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая (что-л.).* Йөрөр инде көлмәсләнеп өйҙән өйгә

КӨЛӨН, КӨЛӨКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡолон — *жеребенок.* Көлөңкәс (туҡ-соран)

КӨЛӨННӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡолонлау — *ожеребиться.* Аты көлөннәгән аҡбабайыңның

КӨЛӨНСӘ (урта) *и.* көлдөксә — *шесток у печи.* Көлтөксә (эйек-һаҡмар)

КӨЛӨШ (ҡыҙыл) *с.* киң итәк — *клеш.* Көлөш күлдәк кейгән икән

КӨЛӨШӨҮ (ҡариҙел) *ҡ.* аш йыйыу — *нарывать.* Теге ҡысыуы көлөшкән

КӨЛТӨК ШИШМӘСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* Башҡортостандың Тәтешле р-ны Ҡәлтәү ауылындағы шишмә исеме — *название родника в дер. Кяльтяево Татышлинского р-на Башкортостана*

КӨЛТӨК ТӨБӨ (арғаяш) *и.* мейес төбө — *основание ниши*

КӨЛТӨННӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эренләү — *нарывать*

КӨЛТӨҺӨ (урта) *а.* бөтәһе — *все.* Көлтөһө лә беҙгә гилә

КӨЛ ТОНОҒЫ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* һелте — *щелочь.* Уҫаҡ бәшмәген алып көл тоноғона ҡайнаталар (эйек-һаҡмар)

КӨЛ ТУПРАҠ (ҡыҙыл) *и.* көлһыу тупраҡ — *подзолистая почва*

КӨЛТӘПӘН (эйек-һаҡмар) *и.* тәбәнәк кеше — *коротыш*

КӨЛТӘСӘНӘК (ҡариҙел) *и.* уртаса оҙонлоктағы һәнәк — *вилы средней длины*

КӨЛСӘ I (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* әсе ҡамырҙан бешерелгән йәймә — *лепешка из кислого теста.* Көлсә икмәк (урта). Ул көлсә икмәк кеүек йаҫы битле, ҡалын иренле ине

КӨЛСӘ II (урта) *и.* ҡылған — *ковыль*

КӨЛҮШ (мейәс) *с.* киң итәк — *клеш.* Күлмәге көлүш

КӨЛФӘЙӘКЕН (һаҡмар) *р.* селпәрәмә — *вдребезги.* Сынайаҡтарым көлфәйәкен килгән

КӨЛӘ БАРЫП (һаҡмар) *р.* көлә-көлә — *смеясь.* Көлә барып хәл бөттө

КӨЛӘГӘС (ырғыҙ, эйек-һаҡмар, эй) *с.* 1. Көләкәс — *хохотун, хохотунья.* Аптулла көлә лә көлә торғайны, көләгәс булды (ырғыҙ). 2. Кешенән көләүсән — *имеющий привычку смеяться, глумиться*

КӨЛӘЙҘӘҮ (мейәс) *ҡ.* көләмһерәү — *слегка улыбаться.* Көләйҙәп кенә гилә

КӨЛӘКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡолон — *жеребенок*

КӨЛӘПӘ I (урта, ырғыҙ) *и.* башлыҡ — *капюшон.* Кәжән көләпәле булғас, башҡа ла йамғыр теймәй (урта)

КӨЛӘПӘ II (урта) *и.* әрекмән — *лопух*

КӨЛӘПӘРӘ (эйек-һаҡмар) *и.* буранда бүрек тышынан кейеү өсөн туланан тегелгән баш кейеме — *суконная шапка типа капюшона для ношения поверх меховой шапки*

КӨЛӘПӘРӘЛЕ САРЛАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* керелдәк сарлаҡ — *чайконосная крачка*

КӨЛӘСӘ I (дим, ҡариҙел) *и.* табикмәк — *лепешка из кислого теста*

КӨЛӘСӘ II (гәйнә) *и.* тәгәрмәс — *колесо.* Көләчә (ҡариҙел)

КӨЛӘҮМӘК (арғаяш) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

КӨМАНЛЫ (һаҡмар) *с.* йөклө — *беременная*

КӨМБАҒЫШ ИГЕНЕ (арғаяш) *и.* көнбағыш еме — *ядро семечки*

КӨМБӘ I (урта) *и.* 1. Бәшмәк — *гриб.* Йыла көмбәһе — *ильмовый гриб.* Йыла көмбәһе йыла киҫкәһентә үҫә. 2. Кәпәсбаш — *груздь.* 3. (ҡыҙыл) Үләндәрҙә, ашлыкта була торған гөмбә ауырыуы — *грибковая болезнь растений.* 4. Ҡылауыр — *золотуха.* Ҡарайып килеп тимерәү күбек ҡалҡа көмбә

КӨМБӘ II (ҡыҙыл, урта) *и.* ашлыҡтың ҡыу башағы — *пустой колос*

КӨМБӘ III (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* көмбәҙ — *круглые, куполообразные жестяные украшения для национальной женской одежды*

КӨМБӘҘ (ҡыҙыл, урта) *и.* балыҡ тәңкәһе — *чешуя рыбы.* Салиха балыкларҙы шештән алып бысаҡ менән көмбәҙен ҡырсый башланы (урта)

КӨМБӘҘЛӘНДЕРЕҮ (урта) *ҡ.* таҫрайтыу — *выпучить.* Ҡотлоғужа күҙен көмбәҙләндереп тартышты ла тынып ҡалды

КӨМБӘЙ (арғаяш) *и.* шәм сығыры — *закрутка фитиля лампы*

КӨМЖӘЙЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* көмрәйеү — *сгорбиться.* Көмжәйешепараһың

КӨМӨ (арғаяш) *и.* түңәрәк тимер элмәк — *круглая железная застежка*

КӨМӨЛДӨРӨК (ҡыҙыл, урта) *и.* күмелдерек — *нагрудник (седла)*

КӨМӨР (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ғүмер — *жизнь*

КӨМӨРӨЙ (эйек-һаҡмар) *с.* бөкрө — *горбатый*

КӨМӨШЙЕП (урта) *и.* 1. Аҡ уҡа — *белый позумент.* 2. (салйоғот) Ҡалпаҡ — *женский головной убор (украшение) из позумента*

КӨМӨШ ҠАЛАҠ (арғаяш, ҡыҙыл, урта) *и.* балғалаҡ — *чайная ложка*

КӨМӨШ ҠАРА (эй) *и.* металлы буяу — *металлическая краска.* Көмөш ҡара менән дамға ҡуйылған

КӨМӨШМОРОН (арғаяш) *и.* суҡышы аҡ өйрәк төрө — *вид утки с белым клювом*

КӨМРӨ, КӨМӨР (арғаяш) *и.* өрфөйә — *куполообразная жестяная монета*

КӨМРӘҢНӘҮ (урта) *ҡ.* алпан-толпан баҫыу — *шагать в перевалку*

КӨМҺӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* көмрәйеү — *сгорбиться*

КӨМҺӘНЛӘҮ (урта) *ҡ.* көмрәйеңкерәү — *слегка сгорбиться.* Ул ғәҙәтенсә саҡ ҡына көмһәнләберәк ҡыҙыу аҙымнар менән үтеп бара

КӨМӘГӘЙ (дим, урта) *и.* 1. Аңҡау — *нёбо.* 2. Һыйырҙың өҫкө теше урыны — *верхние десны коровы*

КӨМӘҘЛӘҮ (урта) *с.* соҡорораҡ — *с углублением.* Беҙ көмәҙләү йерҙә утырғамбыҙ

КӨМӘЗЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* көмбәҙләү — *украшать куполообразными жестяными монетами*

КӨМӘГӘЙ I (дим, урта) *и.* аңҡау — *нёбо*

КӨМӘГӘЙ II (урта) *и.* төп — *дно.* Табаҡ көмәгәйе

КӨМӘК (дим) *и.* аңҡау — *нёбо*

КӨМӘ-КӨН (арғаяш) *р.* көн эсендә — *за день.* Машина мән көмә-көн барып килепула

КӨМӘНЕ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* йөклө — *беременная*

КӨМӘЙ (әй) *и.* 1. Тел төбө — *глотка.* Кұмәй, кұмәгәй (салйоғот). 2. (арғаяш) Аңкау — *нёбо*

КӨМӘШКӘ (гәйнә) *и.* тәҙрә быялаһы — *оконное стекло*

КӨН I (дим, көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Ҡояш — *солнце.* Көн төшөб утыра ҫөткә (дим). Көн тыуғансы йоҡтамағыҙ, балдар (әй). Көн тотолоу (арғаяш) *и.* ҡояш тотолоу — *солнечное затмение.* ◊ Көн ашау (ҡариҙел) *ҡ.* ҡояшҡа яныу — *загорать.* Көн ҡолаҡтаныу (ҡыҙыл, урта, әй) *и.* ҡояш ҡолаҡланыу — *появление ушей у солнца*; көн үтеү (урта) *ҡ.* ҡояш һуғыу — *солнечный удар.* Башына көн үткән, эсе гитә баланың; көн тәме сығыу — ҡояшта ултырып тәмһеҙләнеү *(азыҡ тураһында)* — *стать невкусным от солнца.* Майҙан көн тәме сыҡһа, тәмһеҙләнә. Көн ҡуныу (арғаяш) *и.* — *закат солнца.* 2. Яҡтылыҡ — *свет.* Ҡалын ҡарағай йәйегенән үтәһүтә көн төшмәй. 3. (көнсығыш, көньяҡ, төньяҡ-көнбайыш диалекттар) *и.* һауа торошо — *погода.* Көн алаҡасланыу (ҡыҙыл) *ҡ.* — *перемениться (о погоде).* Көн гилеү (урта) *ҡ.* аяҙытыу — *проясниться (о погоде).* Көн утырыу (эйек-һаҡмар, әй). Көн бизләү (урта) көн боҙолоу — *становиться пасмурно.* Үҙәште туғайында эш өҫтөндәге кешеләр көн бизләп китмәҫ борон йалан эшләрен бер төрлө итеп, ослап ҡайтырға ҡабаландылар. Көн боларып тороу, көн йәшкәҙәү (ҡыҙыл, урта). Көн шәмәреү (урта). Көн боҫтаныу (урта) *ҡ.* ерҙән быу күтәрелеү — *испарение влаги.* Көн йаманы гитәр, әҙәм йаманы гитмәҫ (әй) — *погода установится, человек останется самим собой.* Көн сасҡаулау (ҡыҙыл) *ҡ.* йәй, көҙ көн һыуытыу — *стать холодным (о летних, осенних днях)*; көн һауаланыу, көн эһереү (ҡыҙыл) көн эҫереү — *становиться жарко (о погоде).* 4. (көньяҡ, көнсығыш диалекттар) *и.* ваҡыт — *время.* Көнө бөтөү (ваҡыты бөтөү) *ҡ.* — *истечение времени.* Көн һорау *(ваҡыт һорау) ҡ.* — *просить день (время)*

КӨН II (көнсығыш диалект, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ғүмер — *жизнь.* Минең көнөм бөтмәгәс, үлмәнем (урта). 2. Хәл — *положение.* Кешегә көнөң ҡамаһын (әй). 3. Тормош, йәшәү — *существование.* Һис көн йуҡ мынау балаға (әй).

КӨНАҪ (ҡыҙыл) *и.* гонаһ — *грех.* Элек кеше көнаҫ була тип ышанып ине

КӨНБАҒЫШ ТАЙАҒЫ (ҡыҙыл) *и.* көнбағыш һабағы — *стебель подсолнечника*

КӨНБИТ (эйек-һаҡмар) *и.* тауҙың көньяҡ бите — *южная сторона горы*

КӨНБОЛОТ (дим, ҡыҙыл) *и.* болотло көн — *пасмурный день*

КӨНДӨҘ: КӨНДӨҘ ЙЕТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* төш етеү — *наступление полудня*

КӨНДӨК (гәйнә) *и.* кендек — *пупок*

КӨНДӨК БҮКӘН (гәйнә) *и.* арба күкрәге — *подушка телеги*

КӨНДӨКСӘ (эйек-һаҡмар) *и.* көлдөксә — *шесток печи*

КӨНДӨҺӨ (урта) *а.* көлләһө — *все.* Көндәһө лә йәшләрен миңә ҡалтырғаннар инте

КӨНДӘҮ (әй) *ҡ.* көнләшеү — *ревновать.* Ир көндәмәнем ғүмеремдә

КӨНӘЛЕК (эйек-һаҡмар) *р.* алдан — *заранее, преждевременно.* Көн элек барып торҙом

КӨНИТЕШ (ҡыҙыл) *и.* көнкүреш — *существование, быт.* Көнитмеш (салйоғот, эйек-һаҡмар). Эшһеҙ көнитмештен йәме йуҡ (эйек-һаҡмар)

КӨНИТМЕШТЕ (салйоғот) *с.* мул тормошло, хәлле — *зажиточный.* Көнитмеште гешеләр бар беһтә

КӨНИНЕШ (урта) *и.* көнбайыш — *запад*

КӨНИРТӘН (эйек-һаҡмар) *р.* иртән — *утром.* Көниртән торҙониһә ашарға һорап илап тора

КӨНЖӘЛӘ (арғаяш, ҡариҙел, мейәс, салйоғот, урта) *и.* көнйәлә — *пук чесаной шерсти или трепаного льна, прикрепленный к прялке.* Көнйала (төньяҡ-көнбайыш)

КӨНЖӘЛӘ ТАЙАҒЫ (арғаяш, ҡариҙел) *и.* ҡолға — *прялка.* Көнйала тайағы (дим)

КӨН ЙАҒЫ (эйек-һаҡмар) *и.* көньяҡ — *юг*

КӨНЙЫЛЫТҠЫС (дим, мейәс, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Еңгәсәй — *солдатик (насекомое).* 2. (ҡыҙыл, урта) Ҡамҡа — *божья коровка.* Көнйылытҡыс, ос, ос, кейәүең ҡалағ алып кигән (урта)

КӨНКӨНДӘШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көндәш — *соперница*

КӨНКҮРМЕШ (һаҡмар) *и.* көнкүреш — *существование, быт.* Шулай көнкүрмешләр насар булды

КӨНКҮРМӘС (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ырамаған — *невезучий*

КӨНҠУНЫШ (арғаяш) *и.* көнбайыш — *запад*

КӨН ҠЫҘЫЛЫ (урта урал, әй) *и.* шәфәҡ — *вечерняя заря*

КӨНЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* көнләшеү — *завидовать.* Шул саңдарға ҡарап, атта уҙған һалдаттың бәхетен көнләйем

КӨННӨК (дим, эйек-һаҡмар) *и.* көнлөк, бер көн эшләнелгән эш хаҡы — *поденщина.* ◊ Көннөккә йөрөү *(ялланып эшләү)* — *работать по найму.* Шут байарында көннөккә йөрөнөк йер тырмап, көлтә ташып... (эйек-һаҡмар)

КӨННӨҢ-КӨН БУЙЫ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* көн буйы — *целый день*

КӨННӨҢ-КӨНӨНДӘ (ҡариҙел) *р.* һәр көн — *ежедневно.* Көннөң-көнөндә жар малайымның

КӨННӘП: КӨННӘП САҠЫРЫУ (урта) *ҡ.* көнөн, сәғәтен әйтеп саҡырыу — *пригласить на определенное время*

КӨННӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* көнләшеү — *ревновать.* Аны көннәмә, үзеңнән биздермә

КӨНОҘАЙ (урта, һаҡмар) *р.* көн буйы — *целый день.* Көноҙайға бармаға гәрәк анда (урта). Көноҙон (урта), көн оҙасы (ҡариҙел)

КӨНӨБЕР (урта, эйек-һаҡмар, әй) *р.* шунда уҡ, шул уҡ көндө — *тотчас, в тот же момент.* Уны ней көнөбер тапҡаннар. Көнөбер төшмәһә лә йөрөй торғас иҫкә төшә ул (эйек-һаҡмар). Көнөбергөн (урта). Көнөбергөн табыпуламы ул

КӨНӨГӘ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* көнөнә — *за день.* Көнөгә ун уйана. Көнөгә ике трут (мейәс)

КӨНӨЛГӘРЕ (әй) *р.* алдан — *заранее, преждевременно.* Көнөлгәре көйөб утырма, тинем. Көнәлгәре (төньяҡ-көнбайыш). Әлләмәшләп бер бәпкәсе көнәлгәре чыҡҡан да

КӨНӨЛӘҮ (мейәс) *ҡ.* көнләшеү — *ревновать*

КӨНСӨЛДӨК (әй) *и.* көнсөллөк — *зависть, ревность.* Көнсөлдөктәре лә килеп китә

КӨНСӨЛЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* көнләшеү — *ревновать.* Хәҙер йаҙмай, көнсөлләй

КӨН СЫУАҒЫ (урта) *и.* көн үҙәге — *полдень.* Көн сыуағында йылытыр

КӨНТӨР-ҒАҢҠЫР (урта) *р.* көңгөр-ҡаңғыр — *потихонечку.* Көнтөр-ғаңҡыр көн үтеп тик тора

КӨНТӨШТӘН (салйоғот) *р.* төш ваҡытында — *в полдень.* Көнтөштән йоҡтайым да

КӨНТЫУЫШ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* көнсығыш — *восток*

КӨН ҮҘӘГЕ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Төш ваҡыты — *полдень.* Көнүҙәге бик эссе (төньяҡ-көнбайыш). 2. (ҡыҙыл) Яҙғы йылы көн — *весенний теплый день.* Көн йылы булһа, көн үҙәге бирҙәле тибеҙ, йаҙ уахыты уы

КӨНШАҢҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әбейҙәр сыуағы — *бабье лето*

КӨНӘЖӘЛӘ (салйоғот) *и.* көнйәлә — *пук чесаной шерсти*

КӨНӘРКЕҮ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, әй) *ҡ.* әллә кем булыу — *возомнить о себе.* Көнәркегән булып арыуҙан-арыуҙы һурайҙар был ҡыҙҙар (әй)

КӨНӘРКӘШ (эйек-һаҡмар) *и.* көндәш — *соперница.* Көнәркәш эшләү (урта) бер-берендән көнләшеп эшләү — *работать соревнуясь.* Улар кемуҙарҙан көнәркәш эшләйләр, һалабаш һыҙыралар

КӨНӘРКӘШЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* тар эсле булыу — *быть завистливым*

КӨҢГӨР I (салйоғот) *и.* ағас һуҡа — *деревянная соха*

КӨҢГӨР II (дим) *с.* көрәнһыу — *бордовый.* Көңгөр бәрәңге

КӨҢГӨРТ, КӨҢӨРТ (урта, һаҡмар, әй) *с.* ҡараһыу — *темно-бурый.* Офоҡто алһыу көңгөрт йаҡтылыҡ ҡаплағайны (урта). Көңгөрт сырай (әй) — *хмурое выражение лица*

КӨҢГӨРӘЙ (арғаяш) *и.* ҡыңғырау — *ботало*

КӨҢӨЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күңел — *душа.* Көңөлгә килгән алға килә

КӨҢРӘНӘ (ҡыҙыл) *р.* ҡараңғы сырай менән — *с хмурым выражением лица.* Көлә инеп көңрәнә сыҡҡандан һаҡтан

КӨП (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡуҙаҡ — *стручок.* Борсаҡ көбө. Көптә борсаҡ. 2. (һаҡмар) Йөҙләк — *облицовка*

КӨПЕЙ, КӨПӨ (ҡариҙел, эйек, әй) *и.* һырылған бишмәт — *стеганое пальто*

КӨПКӘ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Мейес артына быҙау йәки бәрәс ябыу өсөн яһалған урын — *голбец.* 2. (әй) Соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* Көпкө солан (әй)

КӨПЛӨ: КӨПЛӨ БАЛ (урта) *и.* бал менән тултырылып һыланған балауыҙ — *печатанный воск;* ◊ Көплө булыу (һаҡмар) кәйегеү — *приедаться;* көплө дағa (эйек-һаҡмар) еҙ дағa — *латунная подкова;* көплө өй (көньяҡ диалект) тыштан таҡта менән көпләнгән өй — *обшитый дом.* Көптө өй (салйоғот)

КӨПЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бал ҡортоноң тулы күҙәнәктәрҙе аҡ сайыр төҫлө матдә менән һылап ҡуйыуы — *печатание, запечатывание сот пчелами.* Ҡыналау (урта)

КӨПӨ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* һырылған бишмәт — *стеганое пальто.* Көпөй (әй). Көпәләй (салйоғот)

КӨПӨ САЛБАР (ҡыҙыл, урта) *и.* һырылған салбар — *стеганые брюки*

КӨПСӘК БЫРАУЫ, ҺОҪКО БЫРАУ (эйек-һаҡмар) *и.* кендек бырау — *большой бурав*

КӨПСӘК ШЫНЫ (арғаяш) *и.* көпсәк ҡыршауы — *обруч ступицы*

КӨПТӘЙ (урта, һаҡмар, әй) *с.* йыуан — *толстый.* Ҡулын артҡа ҡуйып, көптәй ҡорһағын ҡалҡан итергә теләгәндәй, ҡайҡайа биреп һораны (урта). Эсе көптәй, айағы йептәй (әй)

КӨПТӘЛЕ (мейәс) *с.* көпләүле — *обшитый.* Көптәле машина

КӨПТӘҮ (салйоғот) *и.* урындыҡ ҡаҙнаһы — *толстая доска по краю нар, на которой делается настил.* Ҡаҙнаҡ (әй)

КӨПШӘҮӘЙТ: КӨПШӘҮӘЙТ ИТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* көпләү — *обшивать.* Өйөн таҡта белән көпшәүәйт итеп тә ҡуйҙы, кейәү уңған буғас

КӨПШӘ I (арғаяш, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* балтырған — *борщевик.* Шыма көпшә (минзәлә, әй) *и.* монар көпшәһе — *болиголов.* Болан көпшәһе (ҡыҙыл) *и.* күпселек ерҙә үҫә торған таҡыябаш үлән — *вид купыря.* Көпшә өйрәһе (арғаяш) *и.* балтырған өйрәһе — *суп из борщевика.* ◊ Көпшә жийыны (төньяҡ-көнбайыш) *и.* яҙ көнө балтырғандан аш бешереп ашау аҙналығы — *неделя весеннего праздника с приготовлением пищи из борщевика*

КӨПШӘ II (дим) *и.* туп көбәге — *ствол орудия.* Хәҙер аның йалбыр сәсе йаңы ғына туп көпшәһенән сыҡкан бороңғо эртилирисләр бумалаһы кеүег ине

КӨПШӘ III (эйек-һаҡмар) *и.* тирмән мөшкәһе — *насыпь (у мельницы)*

КӨПШӘ МАЙЫ (әй) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

КӨПШӘК (эйек-һаҡмар) *и.* тәгәрмәс көпсәге — *ступица.* Көпчәк (төньяҡ-көнбайыш)

КӨПӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* күбеү, күптәйеү — *выпячиваться.* Уның эсе көпәйеп тора. Әрмәнде кәүҙәһен көпәйтте

КӨПӘК (һаҡмар) *с.* йомро — *круглый.* Йәрсә арышҡа ҡарағанда көпәгерәк була

КӨПӘКЛӘР (һаҡмар) *и.* Башҡортостандың Хәйбулла р-ны Йәнтеш ауылындағы ара *(нәҫел)* исеме — *название родового подразделения в дер. Янтыш Хайбуллинского р-на Башкортостана*

КӨПӘНДӘЙ (ҡариҙел) *с.* ауыр, һимеҙ — *тяжелый, полный.* Көпәндәй геше

КӨПӘШ (эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ташбаҡа — *черепаха.* Сатыр эсендә көпәш бар

КӨР (һаҡмар) *р.* 1. Етеҙ — *ловко.* Ат көр генә алып китте йоктө. 2. *с.* көслө (төньяҡ-көнбайыш) — *сильный.* Синең таушың көр

КӨРБӨЙАН (һаҡмар) *с.* тупаҫ — *грубиян.* Көрбөйан итеп үҫтермәнем аларҙы

КӨРГӨ (урта) *и.* гөмбөр — *ботало*

КӨРГӨЛДӘК (ҡыҙыл, урта) *и.* йәшенмәк *(балалар уйыны) — игра в прятки*

КӨРГӨЛДӘҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* уйнағанда йәшеренгән балаларҙы табырға ҡалыу — *маяться (в прятках)*

КӨРГӨЛӘҮ (дим) *ҡ.* өрҙөрөү — *поддувать.* Самауырҙы көргөлә

КӨРГӨҮЕС (ырғыҙ) *и.* күмер болғатҡыс *(таяҡ) — мешалка (для углей)*

КӨРГӘҮ (кыҙыл) *ҡ.* болғау — *мешать*

КӨРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* гөрләү *(күгәрсен тураһында) — ворковать (о голубе)*

КӨРКӨ, КӨРКӘ (ҡариҙел) *и.* тубырсыҡ — *шишка (еловая)*

КӨРКӨЛДӘҮ (урта) *ҡ.* көртләү — *квохтать.* Тауығым көркөлдәп йөрөй баҫам тип

КӨРКӨТӨҮ (ырғыҙ) *ҡ.* өркөтөү — *вспугнуть.* Атты көркөтмә

КӨРКӘ I (көнсығыш диалект) *и.* күркә — *индюк.* Урам тутырып көркә аҫырай ҡәртнәйем (әй)

КӨРКӘ II (һаҡмар) *и.* 1. Ер аҙбары — *сарай-землянка.* 2. (арғаяш, ҡариҙел) Ҡыуыш, аласыҡ — *шалаш, хижина*

КӨРКӘ III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тубырсыҡ — *шишка (еловая)*

КӨРКӨБАШ (арғаяш) *и.* ҡорохтан, яр көйөлдөһө — *турухтан*

КӨРМӘТЕЛ (урта урал) *и.* тотлоҡма — *заика*

КӨРМӘЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* бөрөләнеү — *почкование.* Муйыл көрмәләнеп бөткән

КӨРМӘҮ (дим, урта, һаҡмар, әй) *ҡ.* салып бәйләү — *завязать крест-накрест*

КӨРНИЧӘ (гәйнә) *и.* түбәһе ябыулы ишек алды — *крытое крыльцо*

КӨРӨ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Көрөҫ — *нитченка.* Көрөгә теҙеү. 2. (урта) Балаҫ һуғыу өсөн нәҙек кенә итеп сепрәктән йыртылған бау — *тонкая тряпочная веревка для тканья половика*

КӨРӨ БАУЫ (урта) *и.* көрөҫ ебе — *нитка нитченки.* Көрө йебе (дим)

КӨРӨҘ (салйоғот) *и.* көрөҫ — *нитченка*

КӨРӨЗДӘЙ (мейәс) *и.* кәпәсбаш — *грузди*

КӨРӨК I (ҡыҙыл) *с.* көр — *упитанный, откормленный.* ◊ Көрөгөн көрәү *(һарыҡҡа ҡарата)* көрәйеү — *стать упитанным.* Көрөгөн көрәһә, баҡтаһын һала баштай

КӨРӨК II (һаҡмар) *и.* ваҡ балыҡ — *мальки*

КӨРӨК III (урта) *и.* күрек — *дымарь*

КӨРӨК IV (гәйнә) *и.* ҡулса ауыҙлыҡ — *удило кольцеобразное*

КӨРӨКТӨРӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* көрәйтеү — *откармливать, откормить.* Малдарыңды мандытып, көрөктөрөб алһаң, китәр ине улар

КӨРӨЛДӘК (ҡыҙыл) *и.* өйәр — *весенняя талая вода*

КӨРӨН (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* өйәр — *весенняя талая вода.* Мына көрөн шекелде гитте ған. Шәп йауында көрөн аға. Көрөм (ҡыҙыл)

КӨРӨНТӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йылға өҫтөндәге сурайып уҡмашып туңған боҙ — *ледяные шероховатости, комки*

КӨРӨҪ АРБАҺЫ, КӨРӨҪ АТЫ (урта) *и.* көрөҫ сығыры *(көрөҫ ебен тотҡан ағас, көрөҫ ебен урҙаға тоташтыра) — приспособление для поддержания нитки нитченки*

КӨРӨҪ КЕҘӘҮЕ (урта) *и.* көрөҫ ебе — *нитка нитченки*

КӨРӨҪ ТӘГӘРМӘСЕ (дим, ҡыҙыл) *и.* көрөҫ сығыры — *блок нитченки.* Көрөҫ шалтырағы (урта)

КӨРӨСТАЛ (арғаяш) *и.* шәм торбаһы — *пузырь для лампы*

КӨРӨҺ, КӨРӨХ (ҡыҙыл, салйоғот, һаҡмар) *и.* көрөҫ — *нитченка.* Көрөһ бауы

КӨРПӨЛДӘК (ырғыҙ) *с.* кәүшәк — *рыхлый.* Көрпөлдәк ҡар

КӨРПӨТӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* өрҙөрөү — *поддувать.* Самауырҙы итек ҡунысы менән көрпөтәм

КӨРПӘ I (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* ҡором — *сажа.* Шәм көрпәһе. Мейес көрпәһе

КӨРПӘ II (дим, урта) *с.* көрән — *бурый (о масти животных).* Көрпә һыйыр

КӨРПӘГӘ: КӨРПӘГӘ ҪАЛЫУ (дим) *ҡ.* тире иләгәндә уны көрпә әсеткеһенә һалыу — *пикелевание шкуры*

КӨРПӘК (һаҡмар) *с.* 1. Кәүшәк, өрпәк — *рыхлый, мягкий.* Көрпәк ҡар йауҙы. 2. Тулы кәүҙәле — *полный.* Әсәһе Аҫылбикә, көрпәк кәүҙәле булыуына ҡарамаҫтан, йүгергеләй-йүгергеләй, һәр малды күҙҙән уҙғарып, кәртәнән сығарҙы

КӨРПӘЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* ҡоромланыу — *покрываться сажей*

КӨРПӘС, КӨРПӘСӘЙ (урта) *и.* ташбаш — *пескарь*

КӨРПӘСӘТКӘ (урта, әй) *и.* яҡшы сортлы бойҙай оно — *крупчатка.* Көрпәсәткәне беҙҙең бабай баҫыраулап китерә (урта)

КӨРПӘ ТУН (ырғыҙ) *и.* һарыҡ бәрәсе тиреһенән тегелгән тун — *мерлушковая шуба*

КӨРПӘҮ (урта) *ҡ.* 1. Бөркәү — *накрыться.* Бөркәнсек белән көрпәп ураҡ урған килен. 2. Ҡаплау, ябыу — *покрыть.* Аҙбарын ҡар көрпәгән. Көрпәмәгән бал

КӨРПӘҮЛЕ (урта) *с.* ябыулы — *покрытый.* Көрпәүле машина

КӨРПӘҺЫУ (урта) *с.* һорғолт — *буроватый (масть животных)*

КӨРСӨК (урта урал) *и.* шар уйынында туп һалына торған соҡор *(мая) — ямка для мячика в игре с деревянным шариком*

КӨРСӘ (һаҡмар) *с.* көр — *упитанный.* Көрсә генә мал икән

КӨРҪ-МАРҪ (һаҡмар) *р.* уңған — *проворный.* Ул эшкә көрҫ-марҫ ҡына

КӨРТ (урта) *и.* һырынды — *сугроб.* ◊ Көрт һуғыу *(ҡар һалыу) — заносить снегом.* Көрт йарыу (әйекһаҡмар) ҡар һыуы ағыу — *поток талых вод*

КӨРТБАҪМА I (дим) *и.* тауҙың ҡар ята торған яғындағы лапылыҡ — *заснеженное место горы, покрытое валежником*

КӨРТБАҪМА II (урта) *и.* көртмәле — *черника*

КӨРТЛӨК I (дим, ҡариҙел, минзәлә, урта) *и.* 1. Ағуна — *куропатка.* 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш) Ҡор — *тетерев.* 3. (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) Көртләгән тауыҡ — *курица-квохта.* 4. (ҡариҙел) Эре өйрәк — *крупная порода утки.* Эре үрҙәкне көртлөк тибеҙ

КӨРТЛӨК II (һаҡмар) *и.* эсенә әйбер тултырылған йәнлек тиреһе — *чучело животного.* Һыйырҙы күп уахыт көртлөк менән әүрәттек

КӨРТЛӘҪ (һаҡмар) *с.* көрт баҫҡан — *заснеженный.* Көртләҫ йулдан саҡ барып йеттек

КӨРТМӘ (әй) *и.* көртмәле — *черника.* Көртмә ул йыраҡ, урманда ғына

КӨРТМӘЛЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыҙыл көртмәле — *брусника*

КӨРТМӘЛИН (мейәс) *и.* мүк еләге — *клюква*

КӨРТНӘСЕ (арғаяш, дим, мейәс) *и.* өй эйәһе, мал эйәһе — *домовой*

КӨРТӨЙ, КӨРТӘЙ (ҡариҙел) *и.* көртләгән тауыҡ — *курица-квохта*

КӨРТӨКӘЙ, КӨРТӨЙ (эйек-һаҡмар) *и.* тиренән һырып тегелгән камзул — *душегрейка.* Көртәй (арғаяш, мейәс, салйоғот)

КӨРШӨК (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Балсыҡ көршәк — *горшок.* Уны тағын көршөгөнә ғойҙоҡ. 2. Күмер һүндергес — *посуда для угля.* 3. (ҡыҙыл) Сөгөн — *чугунок*

КӨРШӘК I (арғаяш) *и.* балауыҙ күҙәнәге — *сотовая ячейка*

КӨРШӘК II (туҡ-соран) *и.* *черепица (өй башы ябыу өсөн).* Унда көршәк менән йапҡан түбәләр ҙә бар

КӨРШӘК III (арғаяш) *и.* балалар уйыны *(бер малай икенсеһен күтәреп алып китә лә: «Көршәк кәрәкме?» — ти. Уны «кәрәк» тигән балаға ҡалдыра ла, теҙелеп ултырғандарҙың береһен тағы күтәреп алып китә) — детская игра* «көршәк» — *«горшок»*

КӨРШӘКҠЫҪҠЫС (урта) *и.* ухыуат — *ухват*

КӨРШӘН (гәйнә) *и.* кершән — *пудра*

КӨРӘГӘ (ырғыҙ) *и.* 1. Табынға ҡымыҙ килтереү өсөн малдың муйын тиреһенән яһалған һауыт — *сосуд, сделанный из шкуры шеи для подноски кумыса к трапезе.* 2. (урта) Бал-май йыя торған ҡапҡаслы ағас күнәк — *кадка.* 3. Табынға ҡымыҙ йәки бал һалып килтергән биҙәкле ағас һауыт — *украшенный резьбой деревянный сосуд для подноски кумыса или медовки к трапезе.* Туйлар көрәгә белән булты, көрәгәне утыртҡас, көрәгәгә йаулыҡ йабалар. 4. (көнсығыш диалект, урта) Табынға бал йәки ҡымыҙ килтергәндә хужаны хуплау, ризыҡты маҡтау һүҙе — *слово, одобряющее хозяина, хвалы трапезы.* Ҡайһыһы ҡурай уйнаған, «көрәгә» тип ҡысҡырғаннар башкүнәк килһә (урта). 5. (мейәс) Икмәк күнәге — *квашня*

КӨРӘГӘ ЙАУЛЫҠ (урта) *и.* туйҙа көрәгәгә ҡоҙалар тарафынан ябылған, ҡунаҡтарға ҡоҙағый таратып биргән яулыҡтар — *платки, раздаваемые на свадьбе со стороны гостей в знак уважения к преподнесенному угощению хозяев*

КӨРӘК ЙАБЫУ (эйек-һаҡмар) *и.* йүшкә — *вьюшка*

КӨРӘКТЕШ (дим, көнсығыш диалект, һаҡмар) *и.* ике өҫкө алғы теш — *зуб-резец*

КӨРӘЛЕК (арғаяш) *и.* йорт ҡуяны — *кролик*

КӨРӘН I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Миләүшә төҫ — *фиолетовый.* Көрән умырзайа. 2. (арғаяш, мейәс, урта) Ҡуян ҡыҙыл — *бордо*

КӨРӘН II (ҡыҙыл) *и.* гөрләүек — *поток талых вод*

КӨРӘН БҮРӘҢКЕ, КӨРӘН БӘРӘҢГЕ (урта) *и.* ҡабығы күк төҫтәге картуф — *картофель с фиолетовой кожурой*

КӨРӘНДЕ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Көрт — *снежный занос.* Көрәнделәп һалыу (ҡыҙыл). 2. (гәйнә) Сүплек — *мусорная свалка.* Жите көрәндедән себерткe, чеприг аласын *(им-том итеү)*

КӨРӘНЙАРЫУ (һаҡмар) *и.* гөрләүек — *поток талых вод*

КӨС I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* селбәрә — *малек*

КӨС II (урта) *и. мускул.* Көс мынаулай, йөрәк таҙа. ◊ Көстән тайыу *(хәлдән тайыу) — обессилеть.* Көс төшөү (әй) ауырлыҡ төшөү — *испытывать на себе трудности.* Ҡыҙына көс төшә, һуҡкыстай ҡыҙын

КӨС III (көнсығыш диалект, урта урал, әй) *к.* телмәрҙе көсәйтеү һүҙе — *слово, выражающее усиление к высказанному.* Минең әйтеүем генә көс, күргәтер әле күрмәгәнен (әй)

КӨС IV (урта) *с.* ярарлыҡ — *довольно.* Ун кила шәкәрен апарһаң та көс әле

КӨС АҒАСЫ (ҡыҙыл) *и.* борғоса тыйғысаһы — *притужальник (часть домашнего ткацкого станка)*

КӨС-КӨС (урта) *ы.* эт саҡырыу һүҙе — *междометие зова собак*

КӨСЛӨ (ырғыҙ) *с.* тәрән — *глубокий.* Анда үҙәк шул хәтлеге көслө

КӨСЛӨК: КӨСЛӨК МЕНӘН (һаҡмар) *р.* көсләп — *насильно.* Көслөк менән бирҙеләр мине ул ҡартҡа

КӨСЛӘКЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* көсләү — *принуждать, неволить.* Көсләклөп бирҙем ҡыҙымды

КӨСЛӘҮ (урта) *ҡ.* Ҡыҫтау — *просить откушать, отведать.* Сәй эсергә көсләй. 2. Өгөтләү — *уговаривать.* Миңе көсләп ҡараны ла, мин ҡушылманым

КӨСӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сүмесбаш — *головастик*

КӨСӨГӘН I (арғаяш, ҡариҙел, ҡыҙыл, урта) *и.* таҙғара — *орел-могильник.* Көсөгән башы күк, абау! (ҡариҙел). Көсәгән (һаҡмар)

КӨСӨГӘН II: ТАЛ КӨСӨГӘНЕ (әй) *и.* тал бөрөһө — *тальниковые почки*

КӨСӨЙМА (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* кесаҙна — *четверг.* Кейәү көсөйма гөнө гилә лә йатып ҡайта ик-өс көн

КӨСӨК I (дим, ҡариҙел, әй) *и.* 1. Эт — *собака.* Ике гөсөк бәйләп ҡуйғаннар (дим). 2. (һаҡмар) Төлкө балаһы — *лисенок.* Төлкө көсөклөй, өс-дүрт балаһы була

КӨСӨК II (дим) *и.* йәкәл — *альчик*

КӨСӨК III (туҡ-соран, урта, әй) *и.* тал бөрөһө — *тальниковые почки.* Тал көсөгөн бесәйе тип тә әйтәбеҙ (урта)

КӨСӨККЕЙӘҮ (ырғыҙ) *и.* йортҡа кергән кейәү — *зять-примак*

КӨСӨКТӘНЕҮ (әй) *ҡ.* бөрөләнеү — *почкование тальника.* Тал көсөктәнгән инде

КӨСТЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сүмесбаш — *головастик*

КӨСТӨ (урта) *р.* 1. Шәп — *споро.* Эш көстө биг үҙәндә. 2. Күп — *много.* Серәкәй гөстө быйыл бәк

КӨСТӘЛМЕШ (мейәс, салйоғот) *и.* ҡыҫтыбый, ҡыҫылыусан — *человек, который вмешивается не в свое дело.* Аны һөйһенмәй анау көстәлмеш

КӨС ЭШЕ (эйек-һаҡмар) *и.* физик эш — *физическая работа.* Көс эше эшләмәй

КӨСӘГӘН (һаҡмар) *и.* 1. Таҙғара — *орел-могильник.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Мүктәрге — *кобчик*

КӨСӘНӘ-ЫСҠАНА (урта) *р.* көскә-көскә — *кое-как.* Дәү балыҡларҙы көсәнә-ыскана арбаға тейәнек

КӨҪ (дим, ырғыҙ) *и.* селбәрә — *малек.* Көҫөй, көҫкө (дим)

КӨҪӨР (эйек-һаҡмар) *и.* ауырлыҡ, ҡоһор — *тяжелое последствие.* Эш көҫөрө төшөп шулайҙыр инде

КӨҪӘҮ I (урта, һаҡмар, эй) *ҡ.* аш теләү — *быть разборчивым в пище.* Кәзәләр йәшел йапраҡ көҫәй (һаҡмар). Көҫәлгән «каты-ғото» уға оҡшаны (урта). 2. (һаҡмар, ырғыҙ, эй) Теләү, юрау — *желать.* Бесәй ҫыуыҡ булырҙы көҫәп тора, бөгөн үк мискә гереп (ырғыҙ)

КӨҪӘҮ II (дим) *ҡ.* күҙәтеү — *следить*

КӨҪӘҮ III (дим) *и.* тәртешкә — *кочерга*

КӨТЕК (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һаҡау — *косноязычный.* Көтек телле малайы бар

КӨТ-КӨТӨҮ (эйек-һаҡмар) *и.* туп уйыны — *игра в мяч*

КӨТМӨР (ҡариҙел) *с.* бөтмөр — *аккуратный в работе.* Көтмөр ул, әкерен эшләй йеренә йеткеҙеп

КӨТМӨШ: ДОНЙА КӨТМӨШ (ҡариҙел) *ҡ.* донъя көтөү — *жить, существовать.* Анын бөтә донйа көтмөш нәстәләре бар

КӨТМӘЧ (ҡариҙел) *и.* Башҡортостандың Аҫҡын р-нда Танып йылғаһының һул ҡушылдығы — *левый приток Быстрого Таныпа на территории Аскинского р-на Башкортостана*

КӨТӨЙ (һаҡмар) *и.* 1. Бүре балаһы — *волчонок.* Көтөй буһа ла, берәр бүрегә бер һарыҡ бирәләр ине. 2. Эт балаһы — *щенок.* 3. (урта урал) Себеш — *цыпленок*

КӨТӨК I (ҡариҙел) *и.* йәшенмәк — *прятки*

КӨТӨК II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *р.* 1. Наҡыҫ — *недостаточно.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡыҫка, тупыс — *тупой, с обрубленным концом.* Көтөк барнаҡ. Көтөк ҡойроҡ

КӨТӨРЛӘҮ I (урта, һаҡмар) *и.* ҡор тауышы — *звук тетерева*

КӨТӨРЛӘҮ II (дим) 1. Дөбөрләү — *грохотать.* 2. (һаҡмар) Бығырҙау — *урчать (о животе).* Эсем көтөрләп торале әллә нишләп

КӨТӨРСӨК (ҡыҙыл) *и.* ағас сәй һауыты — *деревянная посуда для хранения чая.* Ҡоторсоҡ (туҡ-соран)

КӨТӨРСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* боғарҙаҡ — *трахея*

КӨТӨҮ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡарау, аҫрау — *содержать, воспитывать.* Ике һыйыр гөттөрмәйләр һәҙер, быҒаса суска ла гөттөг әле (урта). Шу баланы гөтөп ир йеткерһәм (ҡыҙыл). Кемдән тыуған шул гөтһөн (һаҡмар). 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта) Тотоу — *иметь.* Тегермән көткән булған (төньяҡ-көнбайыш). Элек йерҙе байарлар гөттө (урта). 3. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) Ҡарауыллау — *сторожить.* Кәрәсин көтөүгә апарып һалып ҡуйғандар (ҡыҙыл)

КӨТӨҮЛӘҮ (гәйнә) *ҡ.* ҡарауыллау — *сторожить.* Бер шәп кенә ике бала (бәпкә) башы өҙөлгән. Шуңа көтөүләдем

КӨТӨҮСЕ (һаҡмар) *и.* туп уйынында сөйөлгән тупты тотоусы — *игрок, который ловит мяч (в игре)*

КӨТӨҮ ТУП (эйек-һаҡмар) *и.* соҡор туп — *игра в мяч*

КӨТӘККӘ (урта) *р.* бурыҫка — *взаймы.* Көтәккә генә алдым үҙем

КӨТӘКӘН (һаҡмар) *и.* балалар уйыны *(бура һуҡҡан кеүек бер таяҡты һуғып уйнала) — детская игра, похожая на лапту*

КӨТӘҮЕЛЛӘҮ (урта, һаҡмар) *ҡ.* көтөү — *ждать.* Һарыҡ-кәзәнең тә бәрәсләгәнен көтәүелләргә гәрәк (урта)

КӨТӘҮЛӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* көтөү — *пасти.* Бер ҡыҙыбыҙ боҙау көтәүләй

КӨТӘҮӘЛЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* көтөп тороу — *поджидать.* Һин килеп йетһен тип көтәүәлләп тора инем дә...

КӨТӘҺЕНӘ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* бурыҫка — *взаймы.* Бабай көтәһенә алма тей (туҡ-соран)

КӨЧӘНГЕЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тулғаҡ — *родовые схватки.* Көчәңгелек тотоп туҡтап киттисә, чәч ҡаптыралар, уҡшыйсың

КӨШКӨ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Наҙлы — *нежный.* 2. (урта урал) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Көшкө, көшкәндәп тора

КӨШКӨЛӘНЕҮ, КӨШКӘЛӘНЕҮ, КӨШКӘННӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Наҙланыу — *нежиться.* 2. Юхаланыу — *подхалимничать*

КӨШКӨТӨР (эй) *и.* шымсы — *соглядатай*

КӨШКӘ (һаҡмар) *с.* иркә — *избалованный*

КӨШКӘНДӘШЕҮ (эй) *ҡ.* серләшеү — *секретничать.* Киләләр ҙә көшкәндәшеп тиг утыралар

КӨШКӘННӘҮ (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Иркәләнеү — *нежиться.* 2. Ҡыйшандау — *кокетничать*

КӨШӨЛӨК (арғаяш) *и.* янсыҡ — *кошелек*

КӨШӨЛ СЫСҠАН, КӨШӨЛ СЫСҠАНЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар, эй) *и.* көшөл — *водяная крыса.* Көшөл сысканы ҡәҙимгесә һыуҙа йөҙөп йөрөй, ҙур ғына була (һаҡмар). Көшөл тысканы (төньяҡ-көнбайыш)

КӨШНӘҮ (гәйнә) *ҡ.* кешнәү — *ржать*

КӨШТӨРҘӘҮЕК (ҡариҙел) *и.* кетерләүек — *печенье «хворост»*

КӨШТӨР-ҠАШТЫР (дим) *р.* көңгөр-ғаңғыр — *потихонечку.* Көштөр-ҡаштыр итеп йәшәп йатабыҙ инде

КӨШӘ (урта) *ы.* эт ҡыуыу һүҙе — *междометие отгона собак*

КӨШӘЛӘК (ҡыҙыл) *и.* янсыҡ — *кошелек*

КӨШӘНДӘҮ (мейәс) *ҡ.* ҡыланып һөйләшеү — *разговаривать кокетливо*

КРАМИС, КРАМИСЛА (һаҡмар) *и.* көйәнтәле үлсәүес — *разновидность вес*

КРАНДАС СИТӘНЕ (дим) *и.* тарантастың ултырғысы *(муйылдан, талдан үреләә) — плетеное сиденье тарантаса*

КРЕН (мейәс) *и.* ер менән файҙаланыу акты — *акт пользования землей*

КРЕШ (урта) *и.* талыҡ — *помост (у косы)*

КРИН (гәйнә) *и.* керән — *хрен*

КРИҢКӘ (минзәлә, урта урал) *и.* бәләкәй һөт көршәге — *маленький горшок для молока*

КРИС БАЛЫҠ (урта) *и.* йылан балыҡ — *угорь*

КРИСТАУАЙ ӨЙ (арғаяш) *и.* дүрт бүлмәле өй — *дом с четырьмя комнатами*

КРУГУЙЫН (урта) *и.* түңәрәк яһап теҙелеп йырлап уйнау — *хоровод*

КРӘЖ БАЛ (эйек-һаҡмар) *и.* кәрәҙле бал — *сотовый мед*

КРӘНТ (эйек-һаҡмар) *и.* һемәк — *кран.* Самауырҙың крәнте аға

КРӘШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һиҙәп — *пуговица*

КУ, КЫ (гәйнә) *к.* бит *(раҫлауҙы белдергән һүҙ)* — *ведь, же (слово, выражающее подтверждение).* Бар ку энесе

КУАШНА (ҡариҙел) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

КУБАЛА (һаҡмар) *и.* ҡибла — *направление на Кабу (в Мекке)*

КУВАР (туҡ-соран) *и.* үрелгән мурҙа төрө — *разновидность плетеной морды (для озерных рыб)*

КУВЫРҪЫУ (урта) *ҡ.* эреләнеү — *возгордиться*

КУҘРАУАЙ, КУЗРАУАЙ (урта) *с.* беҙрә — *кудрявый.* Куҙрауай сәсле ине

КУЖАУНИК (эйек-һаҡмар) *и.* тире, күн эшкәртеү урыны — *кожевенная артель*

КУЖНИК (ҡыҙыл) *и.* арбаның өҫкө күкрәге — *стан телеги*

КУЖУ (гәйнә) *ҡ.* үрсеү, артыу — *размножаться*

КУЗА, КУЗАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мәрйенмуйынсаҡ — *коралловое нашейное украшение*

КУЗИК (дим) *и.* аңра шалҡан — *калега*

КУЗЛА I (ҡыҙыл, урта) *и.* утын станы — *козлы для дров.* Ҡузла (урта)

КУЗЛА II (эйек-һаҡмар) *и.* ашыҡ — *бабка (игра)*

КУЗЛАУАЙ (һаҡмар) *и.* бәкәл — *путовая кость (у лошади)*

КУЗЛИТ (гәйнә) *и.* күҙлут — *пикульник.* Кузлут (арғаяш)

КУЗМА (дим) *и.* ашыҡ — *бабка (игра)*

КУЗНА (дим, туҡ-соран, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ашыҡ — *бабка (игра).* Әбей тайағы уйнайбыҙ тип шул кузнаны утырталар ҙа бәрәләр (һаҡмар)

КУЗЫЙ (һаҡмар) *и.* бөҙрә йөнлө һарыҡ — *тонкорунная овца*

КУЗЫЛ (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* яҡшы сифатлы күн — *качественная кожа, сафьян.* Кузыл итек кейә инек әүәле (арғаяш). Кузул (һаҡмар)

КУЗЫР I (арғаяш) *и.* тирәс — *ободок*

КУЗЫР II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* үрнәк, биҙәк — *узор*

КУЗЫР III (дим) *и.* шәм селтәре — *ламповая решетка*

КУЗЫР IV (дим) *с.* һауалы — *гордый.* Кузыр кешеләр алар нәҫеле

КУКРА I (урта урал) *и.* ҙур кәмә йәки барка терәүе *(шыршы тамырынан эшләнә)* — *подпорка лодки или барки*

КУКРА II (ҡариҙел) *и.* уҡра — *бычий овод*

КУКУРУЗ СӘСЕ (эйек-һаҡмар) *и.* кукуруз сәкәненең сәскәһе — *верхушка кукурузного початка.* Ашҡаҙаны ауыртҡан кешегә кукуруз сәсе ҡайнатып эсерәләр

КУКЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаҡы — *свербига*

КУЛАРА (гәйнә) *и.* ике тау араһы — *межгорье*

КУЛАС (ҡыҙыл) *и.* турһыҡ — *бурдюк*

КУЛАСА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тәгәрмәс — *колесо*

КУЛАСНИК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тәгәрмәс юлы — *колея.* Куласникта сыулар кипкән

КУЛАША (ҡыҙыл) *и.* иген һауыты — *ларь*

КУЛСА (һаҡмар) *и.* ҡулса — *колечко.* Кулча (төньяҡ-көнбайыш)

КУМА (мейәс) *и.* киҫәк — *кусок.* Биш кума шәкәр

КУМАК, КҮМӘК (гәйнә) *и.* ҡомаҡ — *крыса*

КУМАУАЙ ТОҘ (һаҡмар) *и.* таш тоҙ — *каменная соль*

КУМУШКА (гәйнә) *и.* көмөшкә — *самогон.* Кумушка сыңа кәрәкме?

КУМЫРЗЫЙА (ҡариҙел) *и.* умырзая — *горицвет*

КУРБЫ (гәйнә) *и.* ҡурпы — *отава*

КУРЖА, КУРЖАК (арғаяш, әй) *и.* бәҫ — *иней*

КУРЖЫМ, КУРЖЫН (гәйнә) *и.* икмәк башы — *закваска*

КУРИЛКӘ (дим, урта) *и.* төтәткес — *дымарь*

КУРИН I (дим, мейәс, әй) *и.* метрлы утын, әрҙәнә — *швырковые дрова*

КУРИН II (мейәс, урта, әй) *и.* урман ҡырҡыу — *лесозаготовка.* Әллә нисә ай куринда йаттыҡ (әй)

КУРУК (урта) *и.* төтәткес — *дымарь*

КУРЫК (арғаяш) *и.* тәте — *курок*

КУРЫП (арғаяш, урта урал, әй) *и.* тиҙәк йәки күмер ташыу өсөн талдан үрелгән һауыт — *короб, плетеная корзиница на дрогах и санях для возки навоза, углей*

КУСАР (урта) *и.* күсәр, үҙәк — *ось (телеги)*

КУСҠЫ (дим) *и.* усма — *пучок (зерна)*

КУСЫЙ (арғаяш) *с.* ҡылый — *косой*

КУСЫМ (һаҡмар) *ҡ.* атты осҡа ебәреп егеү — *запрячь цугом*

КУСЫРСЫ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* кейәү егете — *шафер*

КУТТИ (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

КУФАЙКА (ҡыҙыл, урта, әй) *и. фуфайка*

КУФАЙКА САЛБАР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* һырылған салбар — *стеганые брюки*

КУФЫЙ (урта) *и. фуфайка*

КУЫРДЫҠ (гәйнә) *и.* икмәк башы — *закваска*

КҮБЕ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* күбеһе — *большинство.* Күбе Балтачтан килгән

КҮБЕГӘН (ырғыҙ) *с.* һырылған — *стеганый.* Күбегән бишмәт. Күбегән йурған

КҮБЕК I (дим, урта) *и.* турта — *накипь масла*

КҮБЕК II (урта) *и.* банкала үҫтерелә торған бәшмәк — *медицинский гриб*

КҮБЕК III (дим, урта) *и.* сипарат үпкәһе — *подушка сепаратора*

КҮБЕК IV (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *б.* кеүек — *подобный; как.* Анын күбек күндән эшләнгән һауытты ҡын тиб атайҙар (ҡыҙыл)

КҮБЕК: КҮБЕК АУЫҘ (арғаяш) *и.* күп һөйләүсе кеше — *говорун.* Күбек ауыҙ мин һөйҙәргә керештем

КҮБЕК ЙАРЫУ (дим) *к.* һапырыу — *помешивать кислое молоко*

КҮБЕКҠАР (эйек-һаҡмар) *и.* өрпәк ҡар — *пушистый снег*

КҮБЕКМАЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡаймаҡты ҡатыҡ менән ҡушып туҡыған май — *масло, взбитое из свежего катыка и сметаны.* 2. Аҡ май — *сливочное масло*

КҮБЕЛГӘН САЛБАР (арғаяш) *и.* һырылған салбар — *стеганые брюки*

КҮБЕНЕҮ (дим, ҡариҙел, туҡ-соран) *к.* эс күбеү — *вздутие живота.* Күбенеб утыра (дим)

КҮБЕНКЕ (дим) *с.* ҙур ҡорһаҡлы — *пузатый*

КҮБЕНЕҺЕ (туҡ-соран) *р.* күбеһе — *большинство.* Күбенеһе башҡорт мында

КҮБЕР (арғаяш, мейәс, әй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

КҮБЕРЕЛЕҮ (гәйнә) *к.* 1. Урғыу — *бурлить.* 2. Ҡабарыу — *пушиться.* Ҡышҡыда бәйләгәндә күберелә ҡый

КҮБЕРКЕ, КҮБЕРКӘ, КҮБЕРТКЕ (арғаяш, урта урал) *и.* 1. Сынйыра — *фурункул на шее лошади.* 2. Бармаҡ шеше *(өрөләп, ҡабарып тора)* — *нарыв на пальцах.* Күберткегә ағас ҡыҙҙырып баҫалар (урта урал)

КҮБЕРСЕК (урта) *и.* имән япрағындағы торон — *шишка на дубовом листе*

КҮБЕРСЕҮ I (ҡыҙыл, урта) *к.* күбеү — *пузыриться, вздуться волдырями.* Ирен күберсеп киткән. Эркет күберсеп утыра (ҡыҙыл)

КҮБЕРСЕҮ II (дим) *к.* 1. Ҡутырлау — *появление коросты.* 2. (һаҡмар) Ҡубыу — *облупиться.* Мейес ағым насар буған, мейесем күберсей

КҮБЕРТКЕ: КҮБЕРТКЕ АШАУ (урта урал) *к.* шешек сығыу — *нарывать.* Шешек сыҡса сарғайып, ҡулны күбертке ашай тибез

КҮБЕРТМӘ (дим) *и.* күпертке — *нарыв на пальце*

КҮБЕСЕҮ (эйек-һаҡмар) *к.* шешенеү — *опухать*

КҮБЕҮ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *к.* һырыу — *стегать.* Йурған күбеп утыра

КҮБЕҮ ЙУРҒАНЫ (эйек-һаҡмар) *и.* юрған — *стеганое одеяло*

КҮБӘ I (эйек-һаҡмар) *и.* дебет шәлдәге биҙәк — *узор пуховой шали*

КҮБӘ II (дим, ҡариҙел) *и.* ҡыра — *сгребленные ряды сена.* Күбә йебәреү (эйек-һаҡмар) күбә тарттырыу — *подводить копны для стогования.* Күбә эйеү (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар)

КҮБӘ АРҠАНЫ (ҡыҙыл) *и.* күбә тарттырғанда ҡулланылған арҡан — *толстая веревка, используемая при подводе сена к стогу*

КҮБӘ ЙЕБӘРЕҮСЕ (урта) *и.* күбәне атҡа тарттырып кәбәнгә оҙатыусы — *копновщик*

КҮБӘК (дим, урта) *и.* көбәк — *ствол ружья.* Ике күбәкле мылтыҡ (дим)

КҮБӘЛӘК БУРАНЫ (дим) *и.* күбәләк ҡар — *снег хлопьями*

КҮБӘЛӘКЛЕ ҠАРМАҠ (урта) *и.* әтәс йөнө бәйләнгән ҡармаҡ — *крючок с привязанным петушиным пером.* Ҡыҙыл әтәстең муйынындағы йөнөн йолҡоп алаһың да ҡармаҡҡа бәйләп ҡуйһаһың, шул күбәләкле ҡармаҡ була ла ҡуйа

КҮБӘЛӘК СӘСӘГЕ (арғаяш) *и.* эт эсәгенең сәскәһе — *цветок вьюнка полевого*

КҮБӘМӘҒАБЫҠ (урта) *и.* йүкәһе һыҙырылмаған ҡабыҡ — *лубок*

КҮБӘҢКЕ (дим) *и.* кубанка сортлы бойҙай — *кубанский сорт пшеницы*

КҮБӘРТӘЛӘП (төньяҡ-көнбайыш) *р.* күпләп — *помногу, оптом.* Күбәртәләп килеп кермәгәч

КҮБӘТӘ (арғаяш) *и.* 1. Биҙәкле ҙур туҫтаҡ — *большая чаша с узорами.* Күбәтәне саған ағасынан биҙәрҙәп эштәйҙәр. 2. (гәйнә) Бәләкәй туҫтаҡ — *маленькая чашка.* 3. (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) Уртаса ҙурлыҡтағы туҫтаҡ — *чашка средней величины*

КҮБӘҮЛӘР (минзәлә) *и.* күптәр — *многие.* Күбәүләр, бик күбәүләр үлде инде

КҮБӘ ҺӘНӘГЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* күкрәк һәнәге — *вилы среднего размера*

КҮБӘ ЭЙЕҮСЕ (һаҡмар) *и.* күбәне атҡа тарттырып кәбәнгә оҙатыусы — *копновщик*

КҮВЕР (әй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

КҮВӘЙТӘ ТӘГӘС (салйоғот) *и.* баҙыян сеүәтә — *чашка расписная*

КҮГЕЛДЕР (һаҡмар) *с.* күк төҫ *(һыйыр төҫө)* — *бурый (о масти коровы)*

КҮГЕЛСӘН (салйоғот) *и.* күк сәскә — *василек*

КҮГЕРЧИН (гәйнә) *и.* күгәрсен — *голубь*

КҮГИҘЕЛ (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* Дим — *Дема*

КҮГИТ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *и.* 1. Тире аҫты ите — *подкожный слой мяса.* Күгите тирегә сыҡһа, тунағанда тире ҡалын була. 2. (арғаяш, дим) Ябыҡ ит — *постное мясо*

КҮГСИСӘК (салйоғот) *и.* күк сәскә — *василек*

КҮГҮЛӘН (ҡариҙел, ҡыҙыл, салйоғот, урта урал, һаҡмар, әй) *и.* йәш үлән — *весенняя трава.* Күгүләнгә баҫһа, нығыныр ине мал. 2. (арғаяш, урта) Сысҡан киндере — *спорыш.* ◊ Күгүләнгә һалыу (мейәс) киндер ағартыу — *отбеливание домашнего холста*

КҮГҮЛӘН ЙЕЛЕ (ҡыҙыл) *и.* япраҡ еле *(яҙғы ел)* — *весенний пронзительный ветер*

КҮГӘЗЕҮ (ҡариҙел, урта урал) *к.* үңәҙләнеү — *плесневеть.*Сөт өстө күгәзегән

КҮГӘЛ (арғаяш, мейәс) *и.* һуна өйрәк — *кряква*

КҮГӘЛӘҮ (әй) *к.* ондоң дымланып күгәреүе — *плесневеть (о муке)*

КҮГӘМӘ (дим, әй) *и.* үҙәк етен — *очищенный сорт льна*

КҮГӘМӘҒАВЫҠ (урта) *и.* яҡшы, йомшаҡ ҡабыҡ — *лубок (качественный).* Күгәмәғавыҡты арба йә сана төбөнә һалып йөрөйләр

КҮГӘН (дим, урта) *и.* 1. Ишек арҡырыһына ҡағылған яҫы тимер — *поперечное железо на дверях.* 2. (урта) Келә — *дверной крючок.* 3. (урта, эйек-һаҡмар) Шарнир

КҮГӘН ТУПҪАҪЫ (дим) *и.* ишек күгәне инеп ултыра торған ырғаҡ — *крючок для дверной петли*

КҮГӘНӘК (урта) *и.* күгән — *дверная петля.* Ишек күгәнәге. Һандыҡ күгәнәге

КҮГӘРСЕН: КҮГӘРСЕНГӘ ЙЕМ АШАТЫУ (эйек-һаҡмар) *и.* фантиклы уйындарҙа бирелгән наказ *(бер кеше тешенә шырпы ҡыҫтыра, икенсе кеше теше менән ала)* — *наказ при игре с фантиком, когда*

один участник игры достает зубами спичку из зубов другого участника. Күгәрсен ашатыу (эй)

КҮГӘРСЕН КҮҘЕ (эйек-һаҡмар) *и.* күк сәскә — *василек*

КҮГӘРСЕН СӘСКӘҺЕ (урта) *и.* күгәрсен күҙе — *незабудка*

КҮГӘРСЕН ТӘПЕЙЕ (дим) *и.* бесәй япрағы гөлө — *кошачья лапа (цветок)*

КҮГӘРЧӘН, КҮГӘРЧИН (гәйнә) *и.* күгәрсен — *голубь*

КҮГӘС (урта) *и.* күгән — *дверная петля*

КҮГӘҮЕНЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* йылҡы малының күгәүендән сабыулап йөрөүе — *вести себя неспокойно от овода (о лошади)*

КҮҘ I (урта урал) *и.* күҙләүек, шишмә сыҡҡан урын — *исток родника*

КҮҘ II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *и.* бутҡаға май һалыу өсөн соҡор — *лунка (делают, когда в кашу кладут масло)*

КҮҘ III (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* тәҙрә өлгөһө — *оконное звено*

КҮҘ IV (эй) *и.* йомортҡа тәбейәһе — *глазунья*

КҮҘ V (эй) *и.* шөйтө күҙе — *узелок нитки основы*

КҮҘ VI (гәйнә) *и.* утлы күмер — *горячий уголь*

КҮҘ: КҮҘ АЙЫРМАУ (төньяҡ-көнбайыш, эй) *ҡ.* танымау — *не узнавать, не различать*; күҙ аҡайыу (дим) ныҡ арыу — *уставать.* Табалмайынса күҙ аҡайа; күҙ алды семәкәйҙәнеү (көнсығыш диалект) күҙ ҡамашыу — *пестреть в глазах*; күҙ асылыу (эйек-һаҡмар, эй) хәл алыу — *улучшить состояние.* Балаларымдың бауыры ғатҡас ҡына күҙем асылды; күҙ атыу (туҡ-соран, эй) ҡарау — *смотреть*; күҙ белән саҡтырыу (урта) күҙ тейҙереү — *сглазить*; күҙ бәйләнеү (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) эңер төшөү — *смеркаться*; күҙ быуыу (урта урал, эй) күҙ баулау — *загипнотизировать.* Ул ғартты күҙ быуа тейҙәр (эй); күҙ гүрешкән геше (ҡыҙыл) таныш кеше — *знакомый.* Күҙгә зәғиф (мейәс, эй) насар күргән — *слеповатый*; күҙгә лә элмәү (һаҡмар, эй) күрмәмеш булыу — *не замечать.* Һинең эшләгәнеңде күҙгә лә элмәгән кеше була; Күҙгә нәҙек (эй) насар күреүсе — *слабое зрение.* Күҙ-ғараҡ булыу, күҙ-ғолаҡ булыу (көнсығыш диалект, һаҡмар) ҡараштырып тороу — *присмотреть.* Йортмалға күҙ-ғараҡ булып тороғоҙ инде, күрше; күҙ ғәрешкә тегәлеү (эй) үтә ныҡ арыу — *сильно уставать*; күҙ йаҙыу (ҡыҙыл, эй) күҙҙән юғалтыу, күрмәй ҡалыу — *потерять из виду*; күҙ йетмәү (һаҡмар) 1. Хәл етмәү — *быть не под силу.* 2. (эй) Насар күреү — *плохо видеть*; күҙ йәше төшөү (ҡыҙыл, мейәс, эй) ҡарғыш төшөү — *отольются слезы.* Минең күҙ йәшем йебәрмәҫ, төшәр (эй); күҙҙен керен алыу (һаҡмар) йоҡоно асыу — *разгонять сон*; күҙҙен ҡорсо ҡайтыу (урта, эй) насар күрә башлау — *ухудшение зрения.* Мин ней танымайым шул, күҙҙен ҡоросо ғайтҡан; күҙҙе элеп алыу (һаҡмар) серем итеп алыу — *чуть-чуть подремать.* Саҡ ҡына күҙемде элеп алайым. ◊ Күҙҙән ҡатыу (ҡыҙыл) күҙ тейеү — *поддаться сглазу.* Тегене бейетеб алыб йөрөп күҙҙән ғатты, һәҙер үҫмәй. Күҙе бөтөү (ҡыҙыл) йоҡлап китеү — *заснуть.* Күҙе бөттөмө баланың? Күҙен ҡарайтыу (эйек-һаҡмар) бик ныҡ көтөү — *заждаться.* Күҙен ҡарайта ҡасан да ғайтҡансы; күҙен төшөрөү (эйек-һаҡмар) киндер туҡмау — *выбивание льна*; күҙенән сығарыу (һаҡмар) бик ныҡ тултырыу — *сильно наполнять*; күҙе сығыу (урта) бик ныҡ белеү — *знать как пять пальцев (соотв. собаку съесть).* Йорт турында аның күҙе сыҡҡан; күҙе һуҙылыу (эйек-һаҡмар) күҙ йәшен ағыҙыу — *плакать.* Күҙ йауыу (урта) күҙ ҡыҙыу, ҡыҙышыу — *зариться.* Инийәргә барһаң, баҡсаларына күҙ йауып тора; күҙ йаҙлығыу (урта, эйек-һаҡмар) күрмәй ҡалыу — *проглядеть.* Күҙ йетмәү (һаҡмар) хәлдән килмәү — *не осилеть.* Өйҙөң башын йаптырыуға быйылғыһын күҙ йетмәй. Күрмәү (эй); күҙ йуҫығына (урта) күрмәйенсә — *вслепую.* Үҙе күҙ йуҫығына ғына эшләй; күҙ кимәшеү (һаҡмар) күҙ семәкәйләнеү — *пестреть в глазах.* Күҙ ҡурҡаҡ, ҡул батыр (ҡыҙыл) эшкә батыр тотонорға өндәгән мәҡәл — *будь смелым.* Күҙ ҡурҡаҡ, ҡул батыр, ҡурҡмай тотон эшкә, улым; күҙ өҫтөндә ҡаш (эй) *с.* бик ҡәҙерле — *очень дорогой.* Аның ҡыҙы күҙ өҫтөндә ҡаш инде; күҙ сарпыуы ҡағылыу (урта) *ҡ.* күҙ тейеү — *поддаться сглазу*; күҙ семәкәйләнеү (урта) эңер төшөү — *смеркаться*; күҙ сеңеү (ырғыҙ) күҙ тейеү — *поддаться сглазу*; күҙ тайау (туҡ-соран) күҙ тегеү — *надеяться.* Әлдә үҙемдең күҙ тайап көткән йейәнем бар бит әле; күҙ тартыу (урта) ҡабаҡ тартыу — *дергаться (о веках).* Уң күҙ тартһа — кеше күрергә; күҙ тегеү — *надеяться*; күҙ һуғылыу (эйек-һаҡмар) күҙ тейеү — *поддаться сглазу.* Малдың күҙенән шыбырлап йәш аҡһа, күҙ һуғылған тейләр; күҙ һыуалыу (арғаяш) тилмереү — *томиться*; күҙ шарҙай булыу (дим, эй) аптырау — *удивляться*; күҙ шәүләләнеү (урта) күҙ нуры бөтөү — *потерять зрение*; күҙ эленеү (һаҡмар) серем итеү — *задремать.* Йатып торһам, күҙем эленеп бара. Күҙ элендениһә, тауыш биреп торалар; дүрт күҙ менән көтөү (эй) бик ныҡ көтөү — *заждаться*

КҮҘАҒАРЫҠ (арғаяш) *с.* аҡыш күҙле — *большеглазый, -ая*

КҮҘ АЛМАҺЫ (урта) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮҘ АҪТЫ (ҡыҙыл) *и.* аҫҡы ҡабаҡ — *нижнее веко*

КҮҘ-БАШ (дим) *и.* йөҙ — *лицо.* Күҙгә-башҡа таҙа, түке жабығ инде

КҮҘ БӘЙЛӘМЕШ, КҮҘ БӘЙЛӘҮЕС (эйек-һаҡмар) *и.* һәпәләк — *жмурки (игра)*

КҮҘ БӘПӘЙЕ (мейәс) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮҘ БӘШМӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* имән бәшмәге — *дубовник, поддубовник*

КҮҘГЕШЕ (ҡариҙел) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок.* Күҙ гешеһе (мейәс, урта)

КҮҘ ГӨҘГӨҺӨ (эй) *и.* күҙлек — *очки*

КҮҘГӘЛӘК (дим) *и.* туҫтаҡ — *чашка средней величины*

КҮҘГӘНСЕК (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Таҙғарын — *сычуг.* Күҙгәнсәк (ҡыҙыл, һаҡмар), күҙләнсек (урта, эйек). 2. Күҙәнәк — *клетка*

КҮҘГӘНӘК I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* күҙәнәк — *клетка.* Балауыҙ күҙгәнәге. Күҙгәнсәк, күҙгәнәс (эйек-һаҡмар). 2. (эйек-һаҡмар) Өлгө — *звено (у окна).* Тәҙрә күҙгәнәгенә һуҡҡан

КҮҘГӘНӘК II (урта) *и.* сүмесбаш — *головастик*

КҮҘГӘНӘК III (урта) *и.* таҙғарын — *сычуг*

КҮҘГӘНӘК КҮҘӘҮ (ҡыҙыл) *и.* балауыҙ күҙәнәге — *ячейки сот*

КҮҘГӘНӘС (ҡыҙыл) *и.* 1. Күҙәнәк — *клетки.* 2. Өбөрө — *ворсинки*

КҮҘҘЕҒАРЫН (ҡыҙыл) *и.* таҙғарын — *сычуг*

КҮҘҘЕҒАТА (арғаяш) *и.* күҙлут — *пикульник*

КҮҘҘЕК (арғаяш) *и.* аттың күҙен ышыҡлау өсөн йүгәнгә тегелгән күн — *шоры*

КҮҘҘЕКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* таҙғарын — *сычуг*

КҮҘҘЕҢ КЕШЕЛЕГЕ (арғаяш, ҡыҙыл, урта) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок.* Күҙҙең кешесе (ҡариҙел)

КҮҘҘЕҢ ЭЙӘҺЕ (урта) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮҘҘӘ (урта, эй) *р.* ваҡытта — *во время.* Ҡоро күҙҙә ҡайтып ҡалырға кәрәк (урта). Йаҡты күҙҙә һау ине һыйырынды (эй)

КҮҘҘӘҮ, КҮҘҘӘҮЕК (арғаяш) *и.* батҡаҡ — *топкая грязь*

КҮҘҘӘҮ, КИҘҘӘҮ (мейәс) *и.* шишмә — *родник*

КҮҘЕГЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, ырғыҙ, эй) *ҡ.* күҙ тейеү — *поддаться сглазу.* Күҙексенеү (урта)

КҮҘЕК: КҮҘЕК БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* — күҙ-ҡараҡ булыу — *присмотреть за кем-нибудь.* Мин күҙек булып ҡына ҡарап барам

КҮҘЕЛДЕРЕК (арғаяш, ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Күҙлек — *очки.* 2. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* битлек — *сетка от пчел.* 3. (ҡыҙыл, салйоғот, эй) Аттың күҙен ышыҡлау өсөн йүгәнгә тегелгән күн — *шоры*

КҮҘ КЕШЕЛЕГЕ, КҮҘ КЕШЕҺЕ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮҘ КӘРТӘҺЕ (эйек-һаҡмар) *и.* күҙ тирәһе — *глазница*

КҮҘ ҠАБЫ (урта) *и.* күҙ ҡабағы — *веко*

КҮҘ ҠАБЫҒЫ (урта) *и.* шекәрә — *глазная роговица*

КҮҘ ҠАРАШЫ (ҡыҙыл) *и.* күҙ төбө — *внутренний угол глаза*

КҮҘ ҠОЙРОҒО (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* күҙ осо — *край глаза.* Күҙ ҡойроғо менән генә уға ҡарап алды (эйек-һаҡмар)

КҮҘ ҠОЙҒОҺО (ҡыҙыл) *и.* күҙ осо — *край глаза.* Күҙ ҡыры (урта)

КҮҘЛЕБЕҘ (һаҡмар) *и.* ҡамыт беҙе *(осонда күҙе булған беҙ)* — *хомутное шило*

КҮҘЛЕ БӨРӘМЕСӘ (ырғыҙ) *и.* бәрәмәс — *ватрушка*

КҮҘЛЕ БӘШМӘК (һаҡмар) *и.* имән бәшмәге — *поддубник*

КҮҘЛЕҒАРЫН, КҮҘЛЕНӘ, КҮҘЛӘНСЕК (урта, һаҡмар) *и.* таҙғарын — *сычуг.* Күҙлеғарта (урта)

КҮҘЛЕЙЛӘК (һаҡмар) *и.* ҡыл иләк — *волосяное сито*

КҮҘЛЕК I (дим, урта, һаҡмар) *и.* 1. Битлек — *сетка от пчел.* 2. Аттың күҙен ышыҡлау өсөн йүгәнгә тегелгән күн — *шоры*

КҮҘЛЕК II (туҡ-соран) *с.* күҙлекле — *очкастый.* Күҙлек бала

КҮҘЛЕКӘЙ I (урта, һаҡмар) *и.* таҙғарын — *сычуг*

КҮҘЛЕКӘЙ II (урта) *и.* кәрәҙ һымаҡ тауар — *вафельный (товар)*

КҮҘЛУТ (дим, ҡыҙыл) *и.* шайтантаяҡ — *татарник*

КҮҘЛӘНСЕК, КҮҘЛӘНСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* таҙғарын — *сычуг*

КҮҘЛӘҮ I (урта) *ҡ.* тоҫҡау — *прицелиться*

КҮҘЛӘҮ II (ырғыҙ) *ҡ.* тәҙрәгә быяла ҡуйыу — *застеклить окно.* Ат һарайында тәҙрә күҙләп йөрөй атайым

КҮҘЛӘҮ III: ЭНӘ КҮҘЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* энәгә еп үткәреү — *продеть нитку в иголку*

КҮҘЛӘҮЕК I (ҡыҙыл) *и.* тәбейә — *глазунья*

КҮҘЛӘҮЕК II (дим) *и.* батҡыл ер — *топкое место*

КҮҘ МАЙЫ (урта) *и.* күҙ йәше биҙе — *глазная слезовыделяющая железа*

КҮҘ МОРОНО (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Күҙ төбө — *уздочок.* Йәшағырҙы башҡа ауылларҙа күҙ мороно тейләр (урта). Күҙ бороно (дим). Күҙ осо — *край глаза*

КҮҘ МӘШКӘСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайын бәшмәге — *чага*

КҮҘНАЗАР (ҡариҙел) *и.* күҙ ҡырыйы — *край глаза*

КҮҘ НУРЫ (эйек-һаҡмар) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮҘ СЕҢЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* күҙ тейеү — *поддаться сглазу.* Күҙ сеңгән һиңә

КҮҘ ҪӨЙӘГЕ (дим) *и.* һамай — *висок*

КҮҘ ТӨБӨ (ҡыҙыл) *и.* күҙ алмаһы — *глазное яблоко*

КҮҘ УРЫНЫ (ҡыҙыл, салйоғот) *и.* күҙ алмаһы — *глазное яблоко*

КҮҘ УТЫ (арғаяш) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮҘ ҮЛӘНЕ (салйоғот) *и.* кейәү үләне — *чабрец башкирский*

КҮҘҺЕНЕҮ (мейәс, ырғыҙ, эй) *ҡ.* күҙ тейеү — *поддаться сглазу.* Күҙһенеп күп йафаланды Ғәлийә (эй)

КҮҘӘҮ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Кәрәҙ күҙәнәге — *ячейки сот.* Бал ҡорто күҙәүен тутырып һалырға белә (ҡыҙыл). 2. (дим, эйек-һаҡмар) Картуф күҙе — *глазок картофеля.* 3. (дим, ырғыҙ) Шишмә сыҡҡан урын — *исток родника.* 4. (эй) Энә күҙе — *ушко иголки.* 5. (урта) Селтәр күҙе — *узелок вязанной вещи.* Һөҙгө йептән күҙәүләп бәйләнә

КҮҘӘҮ-КҮҘӘҮ (урта) *с.* күҙәнәкле — *пористый.* Күҙәү-күҙәү булып күпергән тупраҡ

КҮҘӘҮГЕС (урта) *и. мушка.* Күҙәүес (арғаяш)

КҮҘӘҮГЕС БАРМАҠ (дим) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец.* Күҙәүес (һаҡмар)

КҮҘӘҮЛЕ (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Дым тартыусан — *увлажняющийся.* Йылҡы тиреһе күҙәүле була икән. 2. (урта) Йомшаҡ — *рыхлый, мягкий (о земле)*

КҮҘӘЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* энә һаплау — *продеть нитку в иголку*

КҮЕ, КҮЙЕ: АЙЫҠ КҮЕ, АЙЫҠ КҮЙЕ (гәйнә) *р.* айыҡ көйөнсә — *в трезвом состоянии*

КҮЖНИК (ҡыҙыл) *и.* 1. Арбаның өҫкө күкрәге — *верхняя подушка телеги.* 2. Арба эсе — *внутренняя часть телеги*

КҮЖӘ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, ырғыҙ, эй) *и.* бөтәү арпанан йәки бойҙайҙан бешерелгән өйрә — *похлебка из цельной пшеницы или ячменя*

КҮЖӘК (һаҡмар) *и.* ҡуян төрө *(бәләкәй була)* — *вид зайца*

КҮЖӨҮЛЕК, КҮЖӘҮНИК (урта) *и.* күн яһау оҫтаһы — *кожевник*

~~**КҮЖӘҮНИК**~~ (һаҡмар) *и.* тире эшкәртеү урыны — *место для обработки кожи*

~~**КҮЗ I**~~ (кариҙел) *и.* 1. Бәрәңге күҙе — *глазок картофеля.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Бутканың май һала торған соҡоро — *лунка на каше.* Күзенә май саласың. 3. (урта урал) Шишмә сыҡҡан урын — *исток родника*

КҮЗ II (гәйнә) *и.* ҡуҙ — *горячие угли*

КҮЗ: КҮЗ УҒЫ ҠАҘАЛУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* күҙ тейеү — *поддаться сглазу*

КҮЗЕГЕҮ (гәйнә, ҡариҙел) *ҡ.* күҙ тейеү — *поддаться сглазу.* Күҙегеү (урта урал, эй)

КҮЗЕМКҮЗ (кариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮЗЕРИК (гәйнә) *и.* 1. Селтәр — *кружево.* 2. Шәм селтәре — *ламповая решетка*

~~**КҮЗИКМӘК**~~ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡабартма — *пышка*

КҮЗ КЕШЕ, КҮЗ КЕШЕСЕ (ҡариҙел) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮЗҠОЙРОҠ (ҡариҙел) *и.* күҙ осо — *краешек глаза*

~~**КҮЗЛЕҒАТА**~~ (гәйнә) *и.* күҙлут — *пикульник ладанный*

~~**КҮЗЛЕ ҠАДАҠ**~~ (гәйнә) *и.* һуҡыр кесерткән — *пустырник*

КҮЗЛӨҮ, КЕЗЛӘҮ (урта урал) *и.* шишмә сыҡҡан урын — *исток родника*

~~**КҮЗМЕННКӘ**~~ (ҡариҙел) *и.* имән бәшмәге — *поддубник*

~~**КҮЗНЕК**~~ (дим) *и.* ҡунаҡ санаһы — *сани-лежанки*

~~**КҮЗНИ**~~ (дим) *и.* 1. Тимерлек — *кузница.* 2. Тимерсе — *кузнец*

~~**КҮЗНИС**~~ (урта урал, эй) *и.* тимерлек — *кузница*

КҮЗНӘНӘЙ, КҮЗКЕШЕ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

~~**КҮЗПЧӘН**~~ (урта урал) *и.* кейәү үләне — *чабрец башкирский*

КҮЗТАШ (гәйнә) *и.* күҙ алмаһы — *глазное яблоко*

КҮЗ ТЕРЕГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тереклек — *жизнь.* Күз терегемдә башҡа чығарам диде

~~**КҮЗӘ**~~ (ырғыҙ) *и.* 1. Бөтәү бойҙайҙан бешерелгән өйрә — *похлебка из цельной пшеницы.* 2. (эйек-һаҡмар) Төйөлгән арпанан бешерелгән өйрә — *похлебка из ячменной крупы.* 3. (туҡ-соран, һаҡмар) Әсетелгән бойҙай һалып бер тәүлек ултыртылған ҡатыҡ — *напиток из кислого молока (прибавляется очищенная пшеница и выдерживается сутки)*

КҮЗӘБАЙ ТАУЫ (гәйнә) *и.* Пермь өлкәһе Барҙы р-ны Әржән ауылының көнсығышындағы тау исеме — *название горы на востоке дер. Аржино Бардымского р-на Пермской области*

~~**КҮЗӘЛДӘШПЧИН**~~ (гәйнә) *и.* һуҡыр кесерткән — *пустырник*

КҮЗӘНӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шишмә сыҡҡан урын — *исток родника*

~~**КҮЗӘҮ I**~~ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* килелә төйөп ашлыҡтың ҡабығын әрсетеү — *вышелушивание зерна в ступе.* Киледә арпа күзәдек (төньяҡ-көнбайыш)

~~**КҮЗӘҮ II**~~ (гәйнә) *ҡ.* энә һаплау — *продеть нитку в иголку*

КҮК: КҮК ҠАБЫҒЫ АСЫЛЫУ (дим, ҡариҙел) *и.* кәҙер төнө асылыу — *северное сияние.* Күк ҡарпығы асылыу (арғаяш). ◊ Күк төшөү (дим) күгәреү — *посинеть.* Күҙ аҫтына күк төшкән

КҮК (дим, ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *б.* кеүек — *подобно, как.* Минең күк йөрөй (ҡыҙыл). Беҙнең күк шау башкырт (дим)

КҮКБАУЫР (һаҡмар) *и.* бауыр аҫты күкһел төҫлө төлкө — *лисица-серобрюшка*

КҮКБАШ (гәйнә) *и.* 1. Баллыҡай — *медуница.* 2. (арғаяш) Ҡыңғырау сәскә — *колокольчик.* 3. (ҡариҙел) Күк умырзая — *фиолетовый подснежник.* 4. (төньяҡ-көнбайыш) Миләүшә — *фиалка*

КҮКБЕЙӘ ҺЫРТЫ (һаҡмар) *и.* Ырымбур өлкәһе Ҡыуандыҡ р-ны Сурай ауылы эргәһендәге тау исеме — *название горы у дер. Сурай Кувандыкского р-на Оренбургской области*

КҮК БОРСАҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡара борсаҡ — *фасоль*

КҮКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәкүк — *кукушка*

КҮКЕБАШ ҮЛӘНЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәкүк етене — *кукушкин лен*

КҮКЕЛ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡараҫҡы — *чучело*

КҮКЕН, КҮКЕМ (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Ваҡ, үҫмәй торған йылға балығы — *уклейка.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) Ваҡ сабаҡ — *мальки сорожек*

КҮКЕРКӘ (эй) *и.* бәрәмес — *ватрушки*

КҮКЕРТ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Ҡыҙыу — *горячий (о характере).* 2. (арғаяш) *и.* Көкөрт — *сера*

КҮКЕРӘК I (урта) *и.* түшелдерек — *нагрудник*

КҮКЕРӘК II (һаҡмар) *с.* тупаҫ *(холоҡ)* — *грубый (о характере)*

КҮКЕРӘКСӘ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* түшелдерек — *нагрудник*

КҮКЕШ (дим) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

КҮК ЖИЛӘК (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *и.* күк көртмәле — *голубика*

КҮК ИТ (ҡыҙыл) *и.* ит менән тире араһындағы ҡатлам — *подкожный слой мяса*

КҮКЙАЛ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ошаҡсы — *ябедник.* Күкйал булып йараб йөрөй

КҮКЙАТЫУ (ҡыҙыл) *и.* йылғала һыу инә торған тәрән урын — *глубокое место на реке для купания*

КҮК ЙАРШЫҠ (урта) *с.* ябыҡ — *тощий (о мясе)*

КҮКЙӨН (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ваҡ сабаҡ — *мальки сорожек*

КҮКЙҮТӘЛ (һаҡмар) *и.* 1. Йүтәлдең хроник формаһы — *хроническая кашель.* 2. (урта урал) Сәсәтмә — *коклюш*

КҮК КӨМБӘҘЕ (урта) *и.* күк йөҙө — *небо*

КҮК КӨРТМӘЛЕ (мейәс, ҡыҙыл, урта) *и.* ҡара көртмәле — *черника*

КҮК КҮГӘҮЕН (ҡыҙыл) *и.* күкһел-йәшел төҫтәге эре күгәүен — *вид овода*

КҮК ҠАНАТ (эйек-һаҡмар) *и.* эре бәрҙе — *крупный хариус*

КҮКРЕЙ (дим) *и.* күк күкрәү — *гром*

КҮКРӘГАРБА (һаҡмар) *и.* 1. Йәшникле арба — *телега с кузовом.* 2. (урта урал) Ике тәгәрмәсле ҡул арбаһы — *ручная тележка*

КҮКРӘК (дим, ҡыҙыл) *и.* 1. Арба кәүҙәһе — *корпус телеги.* 2. (мейәс) Мурҙа кәүҙәһе — *корпус морды*

КҮКРӘК БАЛАСЫ (гәйнә) *и.* имсәк балаһы — *грудной ребенок*

КҮКРӘК ЙАНЫУ (салйоғот) *и.* үҙәк көйөү — *изжога*

КҮКРӘК КӨЙДӨРӨҮ (гәйнә) *и.* үҙәк көйөү — *изжога.* Күкрәк көйөү (ҡариҙел, әй)

КҮКРӘК КЕШЕ (гәйнә) *и.* тәкәббер кеше — *возгордившийся человек*

КҮКРӘК: КҮКРӘК БУШ БУЛМАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡайғы-хәсрәтле булыу — *жить с переживаниями.* Күкрәгендә күтәреү (ырғыҙ) сер бирмәү — *не подавать виду.* Күкрәктә ҡалыу (һаҡмар) иҫтән сыҡмау — *остаться в памяти.* Инәй, һин үләрһең, үлһәң дә күкрәгемдә ҡалырһың

КҮКРӘКҠЫУЫШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күкрәк ҡыуышлығы — *грудная полость*

КҮКРӘКЛЕ (һаҡмар) *с.* мыҡты — *дюжий.* Атаһы күкрәкле ине

КҮКРӘКСЕН (көнсығыш диалект) *и.* 1. Күкрәксә — *нагрудник.* 2. Еңһеҙ ҡыҫҡа кейем — *душегрейка*

КҮКРӘК СИРЕ (көнсығыш диалект) *и.* эске ауырыу — *внутренняя болезнь*

КҮКРӘК СИТЛЕГЕ (эйек-һаҡмар) *и.* күкрәк ҡыуышлығы — *грудная полость*

КҮКРӘКСӘ (һаҡмар) *и.* 1. Әмәйҙәк — *амайдек (косо надеваемое женское нагрудное украшение из монет).* 2. (салйоғот) Еңһеҙ ҡыҫҡа кейем — *душегрейка*

КҮКРӘК ҪӘНӘГЕ (дим) *и.* уртаса оҙонлоҡтағы кәбән һәнәге — *вилы для стогования (средней величины)*

КҮКРӘКТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* кәбәндең урта төшөн киң итеп һалыу — *делать утолщение в средней части стога.* Кәвәнде күкрәктәп ҡойайыҡ

КҮКРӘК ФӘРҘӘСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күкрәксә — *нагрудник (женский)*

КҮКСАҒЫЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күкһағыҙ — *кок-сагыз.* Күксағызда интегә идек суғыш уахытында

КҮКСИН (урта) *и. сирень*

КҮКСИРТМӘ (мейәс) *и.* һум иткә күгәреп сыҡҡан шеш — *сплошная опухоль*

КҮКСЫМАН (төньяҡ-көнбайыш) *б.* кеүек — *подобно, как.* Бер туған күксыман ағайне итеп күрәләр

КҮКСӘ, КҮКҪӘ (урта) *и.* 1. Күкһел — *синеватый.* 2. (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, урта) Рәшә *(күк башлы ваҡ күгәүен)* — *овод (овечий)*

КҮКСӘЙ (мейәс) *и.* 1. Толпар — *крылатый конь (мифический).* 2. (һаҡмар) Күгат — *сизая лошадь.* Ул күксәйгә менеп алды, мин һарысайға

КҮКСӘЙ САРҘАҠ (арғаяш) *и.* күк сарлаҡ — *сизая чайка*

КҮКСӘНӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* сәүек эт — *низкорослая собака*

КҮКСӘСКӘ (мейәс, урта) *и.* 1. Күк һөтлөгән — *молочай синий.* 2. (эйек-һаҡмар) Сирень

КҮКСӘСӘК (урта) *и.* 1. Күк умырзая — *сон-трава.* 2. (арғаяш) Зәңгәр сәскә *(арыш араһында үҫә)* — *василек*

КҮКСӨҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *с.* сирле — *болезненный*

КҮКСӘҮЕЛ (һаҡмар) *и.* йәш ҡайынлыҡ — *молодой березняк*

КҮКҪӘҮЕЛ (ырғыҙ) *и.* тубылғыға оҡшаған, япраҡтары селтәрле тәпәш ҡыуаҡлыҡ — *кустарник, напоминающий чилигу*

КҮКСЫРТ (дим) *и.* ваҡ сабаҡ — *мальки сорожек*

КҮКҪЫР ҺЫУЫ (урта) *и.* Башҡортостандың Күмертау р-ғы йылға исеме — *название реки в Кумертауском р-не Башкортостана*

КҮКТАБАН (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡышҡы йылғыр юл — *укатанная зимняя дорога.* Күгәреп йата күктабан. 2. (арғаяш) Яҙғы еңел юл — *весенняя укатанная дорога.* Күктабанда этәс йеххәң дә тарта

КҮК ТИМЕРӘҮ (арғаяш) *и.* ваҡ ҡына ҡоро тимерәү — *мелкий лишай*

КҮКТИРӘК (һаҡмар) *и.* 1. Күкһел киң япраҡлы тирәк — *осокорь.* 2. (мейәс) Сирень

КҮКТОМАН (мейәс) *и.* ыржа — *ржавчина (сухой туман).* Күктоман ашты ҡура, сискәне лә ала. Күктоман төшкән йылдарҙа бал ҡара була, әҙ була, сискәне насарайта

КҮК ТУҠРАН (дим) *и.* күк тумыртҡа — *серый дятел*

КҮК ТӘКӘҪЕ (дим, ҡариҙел) *и.* һаралйын — *бекас.* Күк тәкәсе (ҡариҙел)

КҮКТӘҮ I (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* типсеү, ҡыя сәнсеп тегеү — *метать (вид шитья)*

КҮКТӘҮ II (әй) *ҡ.* ирһеп, осоноп китеү — *избаловаться.* Был малдар күб ашатҡас күктәп киттеләр ҙә

КҮК ҮЛӘН (арғаяш) *и.* йорт үләне — *спорыш*

КҮКФАРЫЗ (урта, һаҡмар) *и.* йәшел-зәңгәр — *железный купорос*

КҮКҺЕҮ (арғаяш) *с.* үпкә туберкулезы — *туберкулез легких*

КҮКҺӨТ (урта) *и.* 1. Сипараттан үткәрелгән һөт — *обрат.* 2. (һаҡмар) Шыйыҡ һөт — *нежирное молоко*

КҮК ҺӨТТӨКӘН (әй) *и.* күк һөтлөгән — *молочай синий*

КҮКҺЫУ (салйоғот, урта) *и.* ҡатыҡ, эремсек һыуы — *сыворотка.* Ҡатыҡтың күкһыуын эсергә ғушалар (салйоғот)

КҮҠКӘҮ, КҮХКӘҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡоро йүтәл — *сухой кашель.* Күкҫеү (әй)

КҮК ЧАТЛАУ (гәйнә) *и.* күк күкрәү — *гром*

КҮК ЧИЧКӘ (гәйнә) *и.* арыш араһында үҫкән зәңгәр сәскә — *василек*

КҮКЧӘ КИГӘҮЕН (ҡариҙел) *и.* рәшә — *овод (овечий)*

КҮК ШАЛҠАН (көнсығыш диалект) *и.* күк ҡабыҡлы ваҡ шалҡан — *мелкая фиолетовая репка*

КҮКШЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ваҡ сабаҡ — *синец*

КҮКШЕЛ, КҮКШЕЛТ (дим) *с.* 1. Һорғолт — *коричневатый.* 2. (һаҡмар, әй) Күкһел — *сероватый*

КҮКШЕЛ-ҺӘКШЕЛ (урта) *и.* иҫке-моҫҡо — *тряпье*

КҮКШЕЛЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* төләү — *линять (о птицах).* Тауыҡ күкшелләй. Күкшелдәү (ҡыҙыл)

КҮКШИН (әй) *с.* иҫке, уңған — *старый, линялый (об одежде)*

КҮКШӘҮЕЛ (туҡ-соран) *и.* тубылғыға оҡшаған, япраҡтары селтәрле тәпәш ҡыуаҡлыҡ — *кустарник, напоминающий чилигу*

КҮКӘ (арғаяш) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

КҮКӘЙ I (дим, көнсығыш диалект, урта) *и.* 1. Йомортҡа — *яйцо.* 2. (ҡыҙыл) һеркә — *личинка*

КҮКӘЙ II (дим) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

КҮКӘЙЕҮ (урта) *ҡ.* өлтәйеү — *нахохлиться.* Йөнө күкәйеп кенә тора

КҮКӘЙЛЕ (дим) *и.* балалар уйыны *(йомортҡа теҙеп, шуға туп тәгәрәтеп тейҙерәләр)* — *детская игра*

КҮКӘНӘЙ (ҡыҙыл) *и.* 1. Алабуға — *окунь.* 2. (урта) Күк төҫлө һыйыр — *корова серой масти*

КҮКӘНӘШ (урта урал) *и.* беснәк — *синица*

КҮКӘС (һаҡмар) *и.* ваҡ, үҫмәй торған йылға балығы — *уклейка*

КҮЛ (урта) *и.* күләүек — *лужа*

КҮЛБЕҮ (ырғыҙ, эй) *ҡ.* 1. Мул булыу — *быть обильным.* Ҡоймағын күлбетеп майлаған (ырғыҙ). 2. (урта, һаҡмар) Киңәйеп китеү — *раскинуться.* Күлбетеп йабынып йөрөй шалын (һаҡмар). 3. Йәйрәү — *наслаждаться.* Күлбеп сәй эсә

КҮЛ БОҒАҺЫ (һаҡмар) *и.* мөншөгөр — *выпь*

КҮЛДӘ (ырғыҙ) *и.* эргә — *рядом.* Күлдәнән ғарап торам

КҮЛДӘЙЕҮ (салйоғот) *ҡ.* йәйрәү — *наслаждаться.* Күлдәйеб утырып сәй эсеб эйҙек

КҮЛЕК (һаҡмар) *и.* эш малы *(үгеҙ, ат)* — *рабочий скот*

КҮЛЖИФӘК (гәйнә) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

КҮЛЖӘННЕК, КҮЛ ЙӘННЕГЕ (гәйнә) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

КҮЛКӨРӨН (гәйнә) *и.* күтер — *трясина*

КҮЛМӘК (дим, ҡариҙел, туҡ-соран, урта урал, һаҡмар, эй) *и.* 1. Күлдәк — *платье.* 2. (дим, һаҡмар) Бойҙай ҡабығы — *плева.* Күлмәкле бойҙай

КҮЛЧӘ, КҮЛӘСӘ (гәйнә) *и.* ҡулса — *кольцо*

КҮЛӘГӘТКӘ, КҮЛӘТКӘ (ҡариҙел, мейәс, урта урал, һаҡмар, эй) *и.* күләгә — *тень.* Күләңкә (һаҡмар). Күләткә (ҡыҙыл, туҡ-соран)

КҮЛӨҮ (һаҡмар) *и.* бәләкәй күл — *озерцо*

КҮЛӘСКӘ (арғаяш) *и.* күләгә — *тень*

КҮЛӘҮЕК (төньяҡ-көнсығыш) *и.* бәләкәй күл — *озерцо*

КҮМГЕС (урта урал, эй) *и.* тәпке — *мотыга*

КҮМЕНДЕ (урта урал) *и.* нигеҙ буйы — *завалинка.* Күмендегә теҙелеп утырғандар

КҮМЕР (һаҡмар) *и.* көйөк — *гарь.* Икмәк күмере төшкән

КҮМЕР ЙӨҘӨК (һаҡмар) *и.* йөҙөк һалыу уйыны — *игра в перстень*

КҮМЕРЕҮ (салйоғот) *ҡ.* күмелдереү — *засыпать*

КҮМЕРСҮЛМӘК (урта урал, һаҡмар) *и.* күмер һүндерә һәм һаҡлай торған ябыулы тимер һауыт — *угольница*

КҮМ-КҮБЕК (ҡариҙел) *с.* күм-күк — *синий-синий.* Бала күм-күбек булған

КҮМСЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* күмһеү — *подгорать, пригореть.* Күмшенеү (урта)

КҮМӘГӘ (һаҡмар) *и.* 1. Күмәгәй — *кадык.* 2. Тамаҡ — *горло*

КҮМӘГӘЙ (дим, урта) *и.* 1. Аңҡау — *твердое нёбо.* 2. Һыйыр малының урты — *полость рта (у коровы).* 3. Телбешмә — *ящур.* ◊ Күмәгәйҙән алыу *(быуып барыу, көсләү)* — *насиловать*; күмәгәй ҡатыу (дим) үҙ телен онотоу — *забыть родной язык*

КҮМӘЙ (ҡыҙыл) *и.* тамаҡ — *горло.* Күмәгәйең ҡурылғыры, йарһыма. Көмәй (эй)

КҮМӘКЛӘҮ (урта) *р.* күмәклэп — *много.* Күмәкләү килделәр

КҮМӘРТЕЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* күмәртәләп — *оптом.* Күмәртей бирҙем. Күмәртәләй (дим)

КҮМӘРТӘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* дөйөм, уртаҡ — *общий.* Күмәртә исем беләән йөрөтмәйләр

КҮМӘС I (һаҡмар) *и.* 1. Икмәк — *хлеб.* 2. (урта урал, эй) Сөсө ҡамырҙан бешерелгән ваҡ икмәк — *булка из пресного теста.* 3. Аҡ ондан бешерелгән икмәк — *хлеб из муки высшего сорта.* 4. (дим, ҡариҙел) Әсе йәймә — *лепешка из хлебного теста.* 5. (арғаяш, салйоғот) Дүрткеллэп ҡырҡып һурпала бешерелгән туҡмас — *квадратная домашняя лапша, сваренная в бульоне.* 6. Сөсө ҡамырҙан бешерелгән крәндил — *крендель из пресного теста*

КҮМӘС II (ырғыҙ) *и.* сипарат үпкәһе — *поплавок сепаратора*

КҮМӘС III (урта, эй) *и.* бесәй борсағы — *семена просвирняка*

КҮМӘС ИКМӘК (мейәс) *и.* сөсө күмәс — *пресная булка*

КҮН (гәйнә, урта урал) *и.* тире — *кожа.* Ите беле күне былса житә. Күн дә сийөк кенә ҡайтты (гәйнә)

КҮНБАШМАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и. туфли*

КҮНБӘЛТӘ (урта) *и.* кәжән — *кожанка*

КҮНДЕК (һаҡмар) *и.* үңдек — *потник у седла*

КҮНДӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* күлдәк — *платье*

КҮНЕМДЕ (арғаяш) *с.* түҙемле — *терпеливый.* Ҡаҫ күнемде мәхлүҡ

КҮНЕЛЕҮ (урта) *ҡ.* баҫылыу, аҡылға ултырыу — *набраться опыта жизни*

КҮНЕШЕҮ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* өйрәнеү — *привыкать.* Ҡасан күнешеп киткәнсә ауыр була

КҮНСЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* күгәреү — *плесневеть.* Эпейе күнсегән, исе килә

КҮН ТУПРАҠ (ҡыҙыл) *и.* тиреҫле, ҡыҙылһыу тупраҡ — *унавоженная почва*

КҮНӘ (һаҡмар, ырғыҙ) *с.* иҫке, туҙған — *старый, ветхий.* Күнә кейемен кейеп тик йөрөй

КҮНӘК I (гәйнә, дим) *и.* 1. Тырыз — *берестяной короб.* 2. (эйек-һаҡмар) Биҙрә — *ведро.* Үңәскә ағас күнәк кейә торғайныҡ. 3. (урта урал) Бер бот һыйышлы ағас йәки тимер һауыт *(үлсәү бөрәмеге)* — *деревянная или железная посуда вместимостью один пуд (служила мерой веса).* 4. Ашлы һыу өсөн ике биҙрә һыйышлы ағас һауыт — *кадка для пойла.* 5. (һаҡмар) Дегет һауыты — *лагун.* 6. (дим) Күн һауыт — *кожаный сосуд*

КҮНӘК II (урта) *и.* күҙәнәк — *ячейка*

КҮНӘК-САНАҠ (һаҡмар) *и.* биҙрә һәм башҡа һауыт-һаба — *ведро и другая посуда.* Күнәк-санаҡты сатаға эл

КҮНӘСӘ (урта) *и. кухня.* Ҡатыны күнәсәгә сығып, һикегә ашйаулыҡ түшәне

КҮНӘҮНИК (урта, һаҡмар) *и.* күнсе, күн эшләү оҫтаһы — *кожевник*

КҮҢ (арғаяш) *и.* 1. Күтер — *трясина.* 2. (ҡыҙыл) Йомшаҡ, тиреҫле тупраҡ — *унавоженная почва.* Күңгә генә сәсәһең киндерҙе

КҮҢЕЛ: КҮҢЕЛ АЙҘАНЫУ (салйоғот) *ҡ.* күңел болғаныу — *тошнить.* Күңел айныу (урта урал). Күңел алжыу (гәйнә). ◊ Күңел бармау (төньяҡ-көнбайыш) күңел тартмау — *не быть расположенным к кому, чему-либо.* Күңел итеү (һаҡмар) күңелгә оҡшатыу — *полюбить.* Кемде күңел итәләр, шуны апаралар. Күңеле ғара (әй) эскерле, ҡара эсле — *коварный.* Күңелгә килеү (мейәс) 1. Күңелгә оҡшау — *понравиться.* 2. (әй) Алдан һиҙенеү — *предчувствовать.* Күңелгә тейеү (әй) бүгеү — *приедаться.* Күңел бөтөү (урта) күңел булыу — *удовлетворяться, быть довольным.* Эште йеренә йеткереп эшләгән кешегә күңел бөтә. Күңел жөгөрөү (дим) икеләнеү — *сомневаться.* Күңелгә һалыу (ҡыҙыл) хәтерҙә ҡалдырыу — *оставить в памяти.* Күңелен һалалмау (урта) һүҙен һалалмау — *не перечить кому.* Һатта торҙо шуларҙа күңелен һалалмай. Күңел майығыу (һаҡмар) бойоғоу — *быть печальным, грустным.* Күңеле майыҡҡан, йәтимһерәгән. Күңел һыныу (урта) күңел китеү — *чувствовать обиду.* Күңел һуҡмау (һаҡмар) күңел һалмау — *не увлекаться, не интересоваться.* Эшкә күңел һуҡмай

КҮҢЕЛСӘК (туҡ-соран, урта урал, һаҡмар, әй) *с.* йомшаҡ күңелле — *чувствительный.* Мин үҙем күңелсәккенәмен. Күңелсәк кенә килене (һаҡмар)

КҮҢЕҮ (гәйнә) *ҡ.* күмһеү — *пригорать.* Күмшенеү (урта)

КҮҢЕЛЬЕНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* күңелгә оҡшатыу — *облюбовать.* Байағы атты ҡарамаҡҡа йамаҡ буғас күңелһенмәйем

КҮҢКӘРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* түңкәреү, әйләндереү — *опрокинуть.* Кәзәкенең кеҫәһен күңкәреп төшөрәһең дә ғуйаһың

КҮҢРӘ (арғаяш) *и.* биттәге тут — *пигменты на лице*

КҮҢЬЕҮ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* күмһеү — *пригореть.* Күңҫеү (әй)

КҮПЕРЕК (һаҡмар) *и.* күбек — *пена.* Аппаҡ күперек буған аты

КҮПЕРЕШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* күпереү — *бродить.* Ҡымыҙы күперешеп утырыр ине

КҮПЕРТКЕ (һаҡмар) *и.* 1. Һабын үләне — *мыльнянка лекарственная.* 2. Ҡыҙыл ҡәнәфер — *гвоздика*

КҮПЕРТМӘ (ҡыҙыл) *и.* күпертке — *нарыв под ногтем*

КҮП-КҮМГӘК (һаҡмар) *с.* күм-күк — *синий-пресиний*

КҮПКӘК (урта) *и.* 1. Бирән — *водянка.* 2. (ҡариҙел) Рахит ауырыулы — *рахитик.* 3. (әй) Ҙур ҡорһаҡлы — *пузатый.* Күпкәк кешенең биле бумай инде

КҮПМӘ I (эйек-һаҡмар) *и.* түшәк — *перина*

КҮПМӘ II (дим, урта) *и.* һырылған бишмәт — *стеганка.* Күпмәһен сисмәй ултыра (дим)

КҮПМӘК (эйек-һаҡмар) *и.* ҡоймаҡ — *оладьи*

КҮПМӘС (урта) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

КҮПСЕК I (ырғыҙ) *и.* 1. Бәләкәй мендәр — *думка.* 2. (урта) Мендәр — *подушка*

КҮПСЕК II (туҡ-соран, урта урал) *и.* ҡорот ҡайнатҡанда өҫтөнә ҡалҡҡан күбеге — *пенка, образуемая при варке курута.* Ҡатыҡтың күпсеген алаҫың (туҡ-соран). Балдарҙы күпсек йаларға саҡыраһың (урта урал)

КҮПСЕТКЕС (эйек-һаҡмар) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

КҮПСЕҮ I (дим, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* күбеү — *раздуваться.* Туры бейә батҡан күленә йырып китеп, һалабашлар күпсеп йөрөнөләр ҙәбаһа күлдә (урта)

КҮПСЕҮ II (һаҡмар) *ҡ.* ҡатыҡтың әсеп ойоуы — *прокиснуть (о катыке)*

КҮПТЕРЕП СИГЕҮ (дим) *ҡ.* ҡайыу — *вышивать тамбуром*

КҮПТЕРМӘ (ҡариҙел) *и.* 1. Йоморҡаға туҡып бешерелгән ҡабарып торған ҡоймаҡ — *оладьи.* 2. (урта) Тары ононан әсетеп бешерелгән ҡоймаҡ — *блины из пшенной муки.* 3. (һаҡмар) Көлсә — *хлеб, испеченный в золе.* 4. Әсе йәймә — *лепешка из хлебного теста*

КҮПТЕРМӘ ТИТИ (гәйнә) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

КҮПШЕК (урта) *и.* 1. Ижау — *половник.* 2. Тимер туҫтаҡ — *железная чашка*

КҮПШӘ (гәйнә) *и.* көпшә — *купырь*

КҮПШӘКЛӘНЕҮ (дим) *ҡ.* көпшәкләнеү — *разрыхлиться*

КҮПӘТӘ (һаҡмар) *и.* ҡыра — *сгребленные ряды сена*

КҮПӘШ (дим) *и.* рахит ауырыулы — *рахитик*

КҮР (мейәс) *и.* гүр — *могила, гробница*

КҮРЕК (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Төтәткес — *дымарь.* 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) Һемәк — *кран.* 3. (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта, һаҡмар) Өрҙөргөс — *кузнечный мех*

КҮРЕКЛӘҮ (урта) *ҡ.* өрҙөрөү — *поддувать (о самоваре)*

КҮРЕМСЕ, КҮРЕМЧЕ (ҡариҙел) *и.* күрәҙә — *ворожей.* Күремчеләр, белемчеләр булды

КҮРЕМҪЕҘ: КҮРЕМҪЕҘ ЭШЛӘҮ (дим) *ҡ.* тырышып эшләү — *работать старательно*

КҮРЕНЕҮ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* тыуыу — *родиться.* Балам йаҙ күренгән

КҮРЕНЕШ I (мейәс, урта) *и.* килен тарафынан ҡайнағаһына беренсе күрешкәндә бирелә торған һөлгө — *вышитое полотенце, преподнесенное невесткой старшему брату мужа*

КҮРЕНЕШ II (урта) *и.* 1. Баштан үткән ауыр хәл, ваҡиға — *пережитое.* Гирман ике быуынты кисҭе бит, күрҙег инте күренеште. 2. Күләм — *объем, величина*

КҮРЕП (ҡыҙыл) *и.* курып — *короб для телеги*

КҮРЕС (мейәс) *и.* кейәү ҡыҙҙы оҙатып алып ҡайтырға килгәндә, туғандарын саҡырып тараҡҡан бүләге — *подарки жениха родственникам невесты*

КҮРЕҮ: БАЛА КҮРЕҮ (урта урал, әй) *ҡ.* бала табыу — *рожать.* Ике бала күрҙем ун йылда (әй). ◊ Күреүҙән йурыу (төньяҡ-көнбайыш) төш йурау — *истолковывать сны*

КҮРЕҮГӘ (урта) *ҡ.* ҡарамаҡҡа — *на первый взгляд.* Күреүгә төҫһөҙ ине

КҮРЕШЕ-ЙАБА (мейәс) *и.* күрше-тирә — *соседи*

КҮРИЛКӘ (дим, урта) *и.* төтәткес — *дымарь*

КҮРИС ЙЕБЕ (арғаяш) *и.* киленде һыу башлатҡан ҡатын-ҡыҙға бирелгән бүләк еп — *подарок невес-*

ты в виде мулине сопровождающим ее в первый раз за водой

КҮРЙЕР (ҡыҙыл) *и.* ваҡ-төйәк, кәрәк-яраҡ — *кое-что.* Күрйер нәмә алып килер гәрәк. ◊ Күрйергә йөрөү (һаҡмар) теләһә ҡайҙа йөрөү — *ездить куда попало*

КҮРЙЕРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* этмәләү — *смастерить кое-как.* Күрйерҙәп кенә өй һалдыҡ, йуҡтан бар итеп, йамап-ҡорап ҡына

КҮРКЕЛДӘҮ (урта) *ҡ.* көртләү — *квохтать*

КҮР-КҮР (һаҡмар) *ы.* күркә саҡырыу һүҙе — *слово, употребляемое при зове индюка*

КҮРКҺЕҘ (урта) *с.* йәмһеҙ — *неказистый.* Күсем тигән күркһеҙ генә башҡорт ауылында тыуған ул

КҮРКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тубырсыҡ — *шишка.* Балалар күркә жыйарға киткән

КҮРМЕШ (ҡыҙыл) *и.* таныш, күргән-белгән кеше — *знакомый.* Беҙҙең күрмеш килде бит әле төнәгән

КҮРМӘ (урта) *с.* һуҡыр — *слепой*

КҮРМӘГӘНЕН: КҮРМӘГӘНЕН КҮРЕҮ (эй) *и.* уңыштан осоноп китеү — *быть в головокружении от успехов.* Күрмәгәнен күргән, күн итеген кейгән

КҮРМӘКСЕ (ҡыҙыл, һаҡмар, эй) *р.* күргән буйынса, эйәреп — *подражая.* Атайҙарҙан күрмәксе эйтәбеҙ. Беренән күрмәксе бере эйтә (ҡыҙыл)

КҮРНЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Игәт — *приданое в виде скота, ульев.* Күрнешкә ҡорт бирдем. 2. (ҡариҙел, урта) Ҡыҙҙың ата-әсәһенә кейәү бүләге — *подарки жениха родителям невесты*

КҮРНИС (арғаяш, урта урал) *и.* йыртыш — *куски ткани, раздаваемые со стороны невесты при въезде в дом жениха.* Ҡыҙ килгәндә күрнис бирәләр (арғаяш)

КҮРНИСӘ (ҡыҙыл) *и.* 1. Түрьяҡ — *горница.* 2. (салйоғот, урта) ҡунаҡ өйө — *гостиная.* Самауырҙар ҡайнай, сәйҙәр бешә аҡ күрнисәләрҙең эсендә (халыҡ йырынан)

КҮРНӘСӘ (урта) *и. кухня.* Сипаратты күрнәсәгә ҡаршы өйгә, һике башына дүрт шөрөп менән нығытып ҡуйҙылар

КҮРПӘ (ҡыҙыл) *и.* 1. Бәрәс тиреһенән тышлап тегелгән яғаһыҙ тун — *крытая шуба из шкуры ягненка.* 2. (һаҡмар) Еңһеҙ кәзәкей — *род полукафтана без рукавов*

КҮРТЛЕК (урта) *и.* күтер — *трясина*

КҮРҺӘТКЕС (урта) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец.* Күрһәткесемте генә бешереб алтым таһа

КҮРШЕБАБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ауылдаш бабайҙарға яғымлы өндәшеү һүҙе — *слово почтительного обращения к пожилым мужчинам-односельчанам*

КҮРШЕ-КӨЙӘН, КҮРШЕ-ҠУЛАН (ҡариҙел) *и.* күрше-күлән — *соседи.* Күрше-күләм (дим, урта)

КҮРШЕ-КҮЛӘНКЕ (ҡыҙыл) *и.* күрше-күлән — *соседи.* Күрше-ҡолан (мейәс)

КҮРШЕ-КҮРПЕ (дим) *и.* күрше-күлән — *соседи*

КҮРШИШ (эй) *и.* күршеләр — *соседи.* Күршиш белән сәпсим йарамаған эш был

КҮРӘҒАРАУ (дим, урта, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Күрәш — *близорукий.* 2. *ҡ.* салыш ҡарау — *косоглазить.* 3. (урта) Тауыҡ күҙ булыу — *куриная слепота*

КҮРӘ-ГҮСӘ (салйоғот) *р.* күрә-баға — *заведомо*

КҮРӘГӘН (арғаяш) *с.* үткер күҙле — *с острым зрением*

КҮРӘҘӘ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* күрәҙәсе — *ворожея.* Күрәҙәгә барма, башыңа ҡайғы алма (ҡыҙыл). ◊ Күрәҙә ҡарау (урта) күрәҙәлек итеү — *ворожить.* Ул күрәҙә ҡарайлар иҫ киткес

КҮРӘЗӘКЧЕ (гәйнә) *и.* күрәҙәсе — *ворожея*

КҮРӘЛӘТӘЙЕМ (урта) *р.* күрә-баға — *заведомо.* Күрәләтәйем алтата

КҮРӘН (арғаяш, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. һаҙ үләне — *болотная трава.* Буйтым күрән саптым быйыл (мейәс). 2. (мейәс) Ағас ҡырҡыу эше — *лесозаготовка.* Күрән ҡырҡырға киткән

КҮРӘН ЙАЛАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* Башҡортостандың Бәләбәй р-ны Тоҙлоҡуш ауылының төньяғындағы ялан исеме — *название луга у дер. Туз-лукуш Белебеевского р-на Башкортостана*

КҮРӘН ЙЫУАҺЫ (һаҡмар) *и.* һаҙ йыуаһы — *лук угловатый*

КҮРӘНКЕ БЕСӘН (ҡыҙыл) *и.* һаҙ бесәне — *сено болотной травы*

КҮРӘТӘ (дим) *б.* ҡарата, күрә — *по.* Хәленә күрәтә ҡоҙалар килә

КҮРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* көйрәү — *тлеть*

КҮС I (урта) *и.* 1. Төп, оя — *куст.* Бүреңке күсентә йатыб үлте. 2. (һаҡмар) Өйөм — *куча.* Бер күс күмер йаҡтыҡ

КҮС II (һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮС III (урта) *и.* күмер — *уголь.* Күс үртәү (күмер яндырыу) — *заготовить уголь*

КҮС: КҮС УРАУ (дим) күс һарыу — *роение пчел.* Күс ураҙы әле. Күс ултырыу (урта)

КҮСАПАЙ (урта) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.* Күчмә, күчмәкүч (төньяҡ-көнбайыш)

КҮСЕЙ (һаҡмар) *и.* Ырымбур өлкәһе Ҡыуандыҡ районы Аҡсура ауылының элекке урыны — *прежнее название расположения дер. Акчура Кувандыкского р-на Оренбургской области*

КҮСЕК (ырғыҙ) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

КҮСЕК-КҮСЕК (урта) *ы.* аптырауҙы белдергән һүҙ — *междометие удивления*

КҮСЕЛЕКҮС, КҮСЕМКҮС (ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСЕМ, КҮСЕМКҮЄ (дим, ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСЕМБЕЙ (ҡариҙел) и. ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСЕР (дим) и. кейәү егете — *шафер.* Күсерсе (эйек-һаҡмар)

КҮСЕРЕП (эйек-һаҡмар) *р.* күп итеп, мул итеп — *много, обильно.* Тауарҙы күсереб апҡайтҡан

КҮСЕҮ (туҡ-соран) *ҡ.* һарыу — *роиться (о пчелиной семье).* Бал ҡорто күскән

КҮСКӘНТӘЙ, КҮСКӘЛӘК (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСКӘН ҠЫҪ (арғаяш) и. кейәүгә сыҡҡан ҡыҙ — *замужняя*

КҮСМӘ (дим) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСМӘ: КҮСМӘ ХАЛЫҠ (урта) *и.* килмешәктәр — *пришельцы.* Күсмә ҡоштар (йылы яҡҡа китә торған ҡоштар) — *перелетные птицы*

КҮСМӘКҮС (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСМӘКӘЙ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСМӘНДЕ (эйек-һаҡмар) *с.* күсмә — *кочующий.* Башҡорт малын бағып күсмәнде булып тик йөрөгән. Шу тикте гүтәренеп, күсмәнде ғаҙаҡ шикелде ҡайҙан киләһең?

КҮСТЕЙ (туҡ-соран) *и.* күстәнәс — *гостинец.* Күстейләр апара йегет. Ул күстейҙе бер һандыҡҡа төрнәб апараһың

КҮСТЕРӘ (урта) *и.* арыш атаһы — *спорынья*

КҮС ТУБАЛЫ (дим, ҡариҙел) *и.* моҙға — *лукошко для пчел*

КҮСТӘНӘШ (һаҡмар) *и.* күстәнәс — *гостинец.* Кигән һайын күстәнәш белән йөрөй ул ҡәрсәйем

КҮСӨ I (ҡариҙел, салйоғот) *и.* көшөл — *ворох, куча намолоченного хлеба.* 2. (арғаяш, салйоғот) ун йәки алты көлтәнән һалынған һоҫлан — *суслон из 6, 10 снопов*

КҮСӘ II (ҡариҙел) *и.* утрау — *остров*

КҮСӘ III (ҡариҙел) *и.* һыу сысҡаны — *водяная крыса*

КҮСӘБЕЙ (һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮСӘБӘ I, КҮСӘГӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* оло киҫәк — *большой кусок*

КҮСӘБӘ II (һаҡмар) *с.* күсмә — *кочующий.* Күсәбә халыҒ алар

КҮСӘК, КҮСӘКӘЙ (арғаяш, салйоғот, эй) *ы.* ҡапыл, ҡурҡҡанда әйтелә торған һүҙ — *междометие удивления*

КҮСӘКӘ (эй) и. сүрәкә — *чижик (детская игра)*

КҮСӘЛӘЙЕМ (салйоғот) *ы.* баланы иркәләү һүҙе — *слово для ласкового обращения к ребенку*

КҮСӘМӘЛГӘ (урта урал) *р.* юҡҡа, бушҡа — *понапрасну.* Күсәмәлгә генә йебәрҙеләр

КҮСӘҢКӘ (минзәлә) *и.* икмәк ҡатыһы — *корка хлеба*

КҮСӘР (урта, эй) *и.* күсән — *кочан.* Кәбеҫтә күсәре

КҮСӘРБАЙЛАР (һаҡмар) *и.* ара (нәҫел) исеме — *название родового подразделения*

КҮСӘР БАТМУСЫ (урта) *и.* арба күсәре аҫтындағы тимер (күсәр ашалмаһын өсөн) — *железка под осью телеги*

КҮСӘРГӘН (ырғыҙ) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.* Күс-күс күсәргән тиб осоралар аны

КҮСӘТОЙАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* тупыс тояҡ (атта) — *искалеченное копыто (у лошади)*

КҮСЕЙ (дим) *и.* күрер-күрмәҫ кеше — *подслеповатый*

КҮСЕҮ (дим) *ҡ.* әҙ генә күреү, шәйләү — *немного видеть*

КҮҪ КӨҪКӨҺӨ (салйоғот) *и.* күҙлек — *очки*

КҮҪ МОРОНО (салйоғот) *и.* күҙ төбө — *уздочок*

КҮҪТЕҒАТА (салйоғот) *и.* күҙлут — *пикульник.* Күҫтеғата сискәһен ҡойһа сәсә

КҮҪТЕК I (арғаяш) *и.* ат өркмәһен өсөн йүгәндең күҙ тирәһенә тегелгән күн — *шоры*

КҮҪТЕК II (салйоғот) *и.* самауыр утлығы — *низ самоварной трубы*

КҮҪТӘЙЕҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ҙур урынды алып ултырыу йәки баҫып тороу — *занимать большое место.* Күҫтәйеп тора ла алаптай булып

КҮҪТӘҮ (арғаяш) *и.* күләүекле урын — *местность с мелкими озерами*

КҮҪ ЭЙӘҺЕ (салйоғот) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

КҮҪӘК (мейәс) *и.* тәҙрә тупһаһы — *подоконник*

КҮҪӘРТЕҮ (дим) *ҡ.* күрһәтеү — *показать*

КҮҪӘҮ I (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *с.* ҡыҫыр — *яловая.* Күҫәү бейә. Күҫәү һыйыр. Күҫәү кәзә

КҮҪӘҮ II (дим, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* тәртешкә — *кочерга*

КҮҪӘҮ АҒАСЫ (урта) и. тәртешкә — *кочерга*

КҮТАЙАҠ (мейәс) *и.* 1. Йөрөй башлаған бала — *ребенок, начинающий ходить.* 2. (арғаяш) Рахит ауырыулы — *рахитик*

КҮТАЙАҠ АРБА (арғаяш) *и.* ике тәгәрмәсле арба — *двухколесная телега.* Ҡуйангүт арба (эй)

КҮТАЙАҠ ҮРҘӘК (дим) *и.* өйрәк төрө — *вид утки*

КҮТЕР (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һаҙлыҡ — *болото.* 2. (дим) Күләүек — *лужа.* 3. (ҡариҙел) Һаҙ үсемлектәре — *болотные растения*

КҮТЕРҘЕК (ҡыҙыл, салйоғот) *и.* үлән баҫҡан күл— *озеро, покрытое растениями*

КҮТЕРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* буғырлау — *урчать.* Бүһере күтерҙәп тора

КҮТЕРЛЕК (урта, һаҡмар) *и.* батҡаҡлыҡ — *топь.* Йулдарыбыҙ күтерлек, лүбей геше үтерлек (урта)

КҮТИ (минзәлә) *и.* селбәрә — *мальки.* Күтис (дим)

КҮТКӘРЕ (һаҡмар) *р.* 1. Кире — *обратно.* Күткәре ғайтып килде. Күткире (урта урал, эй). 2. (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* тиҫкәре — *капризный, упрямый.* Күткәре геше ул (ҡыҙыл)

КҮТТЕЙ (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

КҮТӘЙ (арғаяш) *с.* кеше күңелле — *чувствительный.* Күтәй геше ул

КҮТӘЙНЕКТӘНЕҮ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* яҡшатланыу — *подхалимничать*

КҮТӘМБАЙ (урта) *и.* үҙ һүҙендә тормаған кеше — *человек, не сдерживающий свое слово*

КҮТӘМӘ (төньяҡ-көнбайыш) и. һыуыҡ һыуҙа була торған етеҙ, ваҡ балыҡ — *гольян*

КҮТӘМӘЙ I (һаҡмар) и. 1. Үҙ һүҙендә тормаған кеше — *человек, не сдерживающий свое слово.* 2. *с.* кеше күңелле — *чувствительный.* Мин күтәмәй геше ул, дуракка йарҙам иткән булам

КҮТӘМӘЙ II (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

КҮТӘН (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *и.* тура эсәк — *прямая кишка.* Күтән тутырыу (дим) тутырма яһау — *приготовление домашней колбасы*

КҮТӘНҒОЛАҠ (дим) *и.* һаңғырау — *глухой*

КҮТӘНЬЕҘ (ҡыҙыл, эй) *и.* үтә ябай, бер ҡатлы кеше — *слишком простой, наивный человек*

КҮТӘНЕСӘК (салйоғот, урта) *и.* тура эсәк — *прямая кишка*

КҮТӘРГЕС (урта) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок.* Ау күтәргесе

КҮТӘРҘӘНЕҮ (эй) *ҡ.* күтәреү — *поднимать.* Күтәрҙәнеп китәрбеҙ мишәкте

КҮТӘРЕЛЕҮ (арғаяш, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыҙып китеү — *горячиться.* Күтәрелеү-бәрелеү (гәйнә, эй)

КҮТӘРЕМ (дим, мейәс, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Бесән ҡыраһы — *ряд сгребленного сена.* 2. (дим) Урғыс ташлап киткән бер көлтә ашлыҡ — *сноп сжатого зерна с лабогрейки.* 3. (урта) Ҡосаҡ — *охапка.* Бер күтәрем кейем

КҮТӘРЕМНӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* бесәнде ҡыраға һалыу — *сгребать покосы сена в один ряд*

КҮТӘРЕМ ТАҠТАҺЫ (салйоғот) *и.* киндер һуҡҡанда биҙәк төшөрөү өсөн көрөҫ артына ҡуйыла торған нәҙек таҡта — *тонкая дощечка, которая ставится за нитченкой при узорном ткачестве.* Күтәреү таҡта (урта урал, эй)

КҮТӘРЕҢКЕ (салйоғот) *с.* хәлле — *состоятельный.* Ҡунаҡбай күтәреңке ауыл ине

КҮТӘРЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Кизе буйлы киндергә биҙәктәр ултыртып һуғыу — *браное ткачество.* 2. (дим) Ике төрлө еп атып һуғыу — *ткать в клетку*

КҮТӘРЕП: КҮТӘРЕП АЛҒЫЛАЙ ИТЕҮ (эй) *ҡ.* бик ныҡ ҡәҙерләү — *показать всяческие почести.* Шун өсөн Линин сыҡҡас күтәреб алғылай иткәндәр инде. Күтәреп һуғыу (ҡыҙыл, эй) бер нәмә менән дә иҫәпләшмәү — *не считаться ни с чем.* Хәҙер йәштәр күтәреп һуғып сыға ла гитә (эй)

КҮТӘРЛӘНЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* күтәренеү — *поднимать тяжести постоянно.* Ҡайтҡас эшләмә, күтәрләнмә

КҮТӘРМАЛ, КҮТӘРМАЛДЫ (урта урал, эй) *и.* ишек алды — *двор*

КҮТӘРМӘ I (дим) *и.* 1. Тупһа — *порог.* 2. (урта) Баҫҡыс — *ступенька, лесенка*

КҮТӘРМӘ II (ырғыҙ, һаҡмар) *и.* бейек үксә — *каблук*

КҮТӘРМӘЛЕ ТӘҘРӘ (һаҡмар) *и.* өҫтән күтәртеп асыла торған тәҙрә — *подъемное окно*

КҮТӘРМӘЛӘҮ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Ярҙам итеү — *помогать.* Шул ҡыҙым күтәрмәләп тора мине. 2. Яҡлау — *поддерживать.* Күтәрмәләнe тип көннәшкәннәр инде (һаҡмар). 3. (ҡыҙыл) Күтәреү — *поднимать.* Күтәрмәләб алып йөрөтәләр мине ҡәҙерләп

КҮТӘРМӘС (урта) *с.* эреле-ваҡлы — *большие и маленькие (вперемежку).* Күтәрмәс балалары туп-тулы

КҮТӘРТКЕС (урта) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

КҮТӘРТМӘ (дим, урта) *и.* 1. Бейек үксәле туфли — *туфли на высоких каблуках.* 2. Ҡышҡы йылы көндө иреп, йомшарып төндә туңған ер өҫтө — *мерзлая неровная поверхность земли, замерзшей после потепления в зимний день*

КҮТӘРӘМ I (ҡариҙел) *с.* ябыҡ — *худой.* Күтәрәм мал. ◊ Күтәрәм булыу (арғаяш, ҡариҙел, урта) күтәртеү — *дойти до полного истощения*

КҮТӘРӘМ II (ҡариҙел) *и.* 1. Түтәрәм — *четвертая часть.* 2. (урта урал) Ҡосаҡ *(бесән, һалам һ. б.)* — *охапка.* Бер күтәрәм бесән менән ҡыш сығаңма

КҮТӘС (дим) *и.* үҙ һүҙендә тормаған кеше — *человек, не сдерживающий свое слово*

КҮҮӘТӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сеүәтә — *чашка средней величины*

КҮХКӘҮ, КҮХҺӘҮ (ҡыҙыл) *и.* хроник йүтәл — *хронический кашель*

КҮҺТЕҒАТА (салйоғот) *и.* күҙлут — *пикульник*

КҮҺӘ (ҡыҙыл) *и.* һаҡал-мыйыҡ үҫмәй торған ир — *безбородый мужчина*

КҮҺӘҮ I (ҡыҙыл) *и.* ағас тәртешкә — *деревянная кочерга*

КҮҺӘҮ II (салйоғот) *ҡ.* тоҫҡау — *прицелиться*

КҮҺӘҮ III (ҡыҙыл) *с.* 1. Ҡыҫыр — *яловая.* Күһәү һыйыр. 2. Биҙәү — *бесплодная.* Күһәү ҡатын

КҮЧЕЛЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* күсеү — *переезжать.* Күчелеп килгәннәр алар

КҮЧЕР ЖЕГЕТЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кейәү егете — *шафер*

КҮЧМӘ, КҮЧМӘКҮЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

КҮЧТӘНӘЧ (минзәлә) *и.* бүләк — *подарок.* Күчтәнәч итеп жибәргән ийе кейәү сәғәтне

КҮШЕГЕҮ (арғаяш, минзәлә, урта) *ҡ.* өшөү — *мерзнуть*

КҮШЕР (арғаяш, салйоғот) *и.* күсер — *кучер*

КҮШЕРЕЛЕҮ (дим, ҡариҙел, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Шәпрәләнеү — *быть неприглядным, несобранным.* Ниңә күшерелеп тораһың, элмәләреңде лә йыймай (ҡыҙыл). 2. (һаҡмар) Күшегеү — *промокнуть насквозь*

КҮШЕҮ (мейәс) *ҡ.* күшегеү — *промокнуть насквозь.* Йамғырҙа бәпкәләр күшей

КҮШИЛКӘ (ҡыҙыл) *и.* киптергес — *сушилка*

КҮШКЕ (ҡыҙыл) *и.* ҡамсы — *плетка*

КҮШКЕЛДЕРЕК (дим) *и.* әрекмән — *лопух*

КҮШКӘ (арғаяш) *и.* 1. Дүңгәк — *кочка.* 2. (ҡыҙыл, урта) Күшкә — *лубок березы.* 3. (ҡыҙыл) Әрселгән ҡайын — *обдиранная береза*

КҮШКӘЙ, КҮШКӘЙ ЙАПРАҒЫ (дим) *и.* әрекмән — *лопух*

КҮШКӘК (ҡыҙыл) *и.* күшкә — *лубок березы*

КҮШКӘЛДЕРЕК (дим) *и.* әрекмән — *лопух.* Күшкәлдеректе ҫыҙлағанда йабаҫың

КҮШМӘК (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта, урта урал, эй) *и.* күшкә — *лубок березы*

КҮШТЕЙ, КҮШТЕЙ ЙАФРАҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әрекмән — *лопух*

КҮШӘ I (мейәс) *и.* 1. Ун көлтәнән торған һоҫлан — *суслон из десяти снопов.* 2. Һуғылған ашлыҡ өйөмө — *куча зерна.* 3. Ботаҡ өйөмө — *куча веток*

КҮШӘ II (ҡариҙел) *и.* 1. Йыуан киндер бау — *конопляная веревка.* 2. (ҡариҙел, минзәлә, эй) Шөйтө — *навой*

КҮШӘГӘБАШ (эй) *и.* ҡыҙ йәрәшкәс, унын әсәһенә бүләктәр менән бергә бирелгән күлдәк, тун — *подарки (платье, шуба) для матери невесты после сговора.* Башта ҡоҙалашҡас һарыҡ, һыйыр апҡайттылар. Ун көрәңкә май, ун көрәңкә бал, күшәгәбаш — күлмәк, анатун инәйемә, сәйе, шәкәре

КҮШӘ ЙЕР (мейәс) *и.* дүң, өйөм ер — *куча земли*

КҮШӘКЛЕ ЙЕҢ (һаҡмар) *и.* еңсә — *нарукавник*

КҮШӘЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Тарма ҡабығынан еп ишеү — *вить веревку из грубого конопляного волокна.* 2. (дим, ҡариҙел, эй) Киндер буйлығын шөйтөләү — *наворачивать (о навоях)*

КҮШӘМ (ҡариҙел) *и.* көйөш — *жвачка (у животных)*

КҮШӘРЕЛЕҮ (ҡариҙел, урта урал) *ҡ.* 1. Күп ағыу — *течь обильно.* Ҡан күшәрелте генә (ҡариҙел).

2. Еүешләнеү — *мокнуть.* Мынау бала күшәрелеп ҡайтты йауын аҫтында ҡалып. 3. Һейеп ятыу — *мочиться в постель*

КҮШӘҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* көйшәү — *жевать жвачку (о животных)*

КҮШӘҮЕР (төньяҡ-көнбайыш) *с.* үшән — *тяжелый на подъем*

КҮӘ (гәйнә) *и.* көйә — *моль*

КҮӘНТӘ (гәйнә) *и.* көйәнтә — *коромысло.* Бер күәнтәсе ҡалды

КҮӘС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

КЫЗАРТКЫ (гәйнә) *и.* талпан — *клещ*

КЫЗЫРУК (урта) *и. кепка.* Кузурек (дим)

КЫЛАМБИТ(урта) *и.* туҡыма төрө — *вид ткани*

КЫЛАНУК (ҡыҙыл) *и.* һары шәшке — *колонок*

КЫЛИШ (гәйнә) *и.* юшҡын — *накипь на дне посуды*

КЫЛТЫКАЙ (гәйнә) *и.* маҡтансыҡ — *хвастунья*

КЫРАМИ, КЫРАМИСЛА (урта) *и.* 1. Мыҫҡалдың көйәнтәһе — *коромысло золотника.* 2. (ҡыҙыл) Ботлоҡ — *пудовка (посуда)*

КЫРАНДАС (урта) *и. тарантас.* Карандас (әй)

КЫРИШКА (һаҡмар) *и.* кәрешкә — *вика*

КЫРЛИСА (ҡыҙыл, урта) *и.* һәйбәт баҫҡыс — *хорошая лестница*

КЫРМИСЛА (дим) *и.* мыҫҡал — *золотник*

КЫРМЫЗЫ САПАН (һаҡмар) *и.* ҡыҙыл буйлы тауарҙан ирҙәр сапаны — *мужская верхняя одежда из материала в красную полоску*

КЫРНИС, КЫРНИСА (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡомаҡ — *крыса.* 2. Ирлән — *хомяк.* Кырниса шикелде китереп тора ине (урта)

КЫРНИСА (һаҡмар) *и.* күтәрмә — *крыльцо*

КЫСАУҒАЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тәртешкә — *кочерга*

КЫСЫЙА (урта, әй) *и.* аҡ тауар — *кисея*

КЫУАҺ (салйоғот) *и.* кеүәҫ — *квас*

КЫШАУАЙ (урта урал) *и.* кашауай сана — *кошевка*

КӘ (гәйнә) *ҡ.* икән — *оказывается.* Анда әйтелгән кә, шунан ҡарап йаза кә

КӘБЕН УҠЫТЫУ (гәйнә, урта урал) *ҡ.* ижаб уҡытыу — *религиозный обряд бракосочетания*

КӘБЕРКӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* 2. (урта урал, әй) Келәт кәштәһе — *полка (в амбаре).* 3. (салйоғот) Һике — *нары.* 4. Һике йөҙө — *наличник нар.* 5. (арғаяш) Ҡаҙанлыҡтағы бәләкәй өҫтәл — *маленький кухонный стол*

КӘБЕРКӘ БАШЫ (эйек-һаҡмар) *и.* һәндерә — *полати*

КӘБЕРСӘК (арғаяш) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

КӘБЕРТКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мейәс арты — *голбец*

КӘБӘК I (эйек-һаҡмар) *и.* он эреһе — *отруби*

КӘБӘК II (урта, һаҡмар) *и.* ҡабаҡ — *веко.* Кәбәгең шешеп киткән

КӘБӘК III (дим) *и.* ҡауаҡ — *перхоть*

КӘБӘКБАШ (әй) *и.* башһыҙ — *безмозглый, олух.* Оныттым даһа, кәбәкбаш буғам инде

КӘБӘН БАШЫ (дим) *и.* икмәк ҡыйыры — *горбуша хлеба.* Кәбән башын кемгә?

КӘБӘНҠОШ (урта) *и.* төйлөгән — *коршун*

КӘБӘН СЫБЫҒЫ (урта) *и.* кәбән өҫтөнә һалынған сыбыҡ — *прутья на стоге сена*

КӘБӘН ТАЛЫ (эйек-һаҡмар) *и.* кәбән башына һалған ағас — *деревянный пресс для стога*

КӘБӘНӘК (дим) *и.* ҡабаҡ — *веко*

КӘБӘРТКЕ, КӘБӘРТКӘ, КӘБӘРКӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Мейес арты — *голбец.* 2. (урта) Соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* Кәбәрәкә (ҡыҙыл)

КӘБӘС ТАУЫ (туҡ-соран) *и.* Ырымбур өлкәһе Александр р-ны Иҫәнгилде ауылы эргәһендәге тау исеме — *название горы у дер. Исянгильды Александровского р-на Оренбургской области*

КӘБӘТӘ: КӘБӘТӘҺЕНӘ ҒАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Артыҡ һаранланыу — *жадничать.* Кәбәтәһенә ғатып мандымай. 2. (урта) *и.* тоҡор — *коротыш*

КӘГИЗ (ырғыҙ) *с.* ҡураныс — *щуплый.* Дүмәрҙәй ир кәгиз, селәүйән ҡыҙ алды. Кәгез (дим, урта, эйек-һаҡмар, әй)

КӘГӘР, КӘГӘРҘӘЙ (арғаяш) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

КӘГӘРҘӘК, КИГӘРҘӘК (арғаяш, әй) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

КӘГӘРЖӘЙ (арғаяш) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

КӘГӘҮЕН (гәйнә, урта) *и.* күгәүен — *овод.* Суҡыр кәгәүен бик озур была (гәйнә)

КӘҘӘ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәзә — *коза*

КӘҘӘ САҠАЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

КӘҘӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* кеҙәләү — *подтягивать веревкой при дойке заднюю ногу кобылы к ее шее*

КӘЖЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* 2. (урта урал, әй) *с.* ҡаҡса — *щуплый.* Кәже генә ине аның атеһе лә (әй)

КӘЖИНКӘ, КӘЖӘНКӘ, КӘЖҮНКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* Кәрзиңкә, кәржиңкә (урта урал)

КӘЖЕҮ I (арғаяш) *ҡ.* артыҡ ныҡ әсеү — *перекисать (о катыке)*

КӘЖЕҮ II (урта) *ҡ.* бер үк нәмәне гел ҡабатлап үртәп тороу — *постоянно напоминать об одном и том же.* Аның араһында йәмәғәте Факиһа ла Әхмәдигә мираҫ малы хаҡында кәжеп, өгәп торҙо

КӘЖИҢКӘ, КҮЖИҢКӘ (дим, ҡариҙел, әй) *и.* соландағы бүлмә — *отсек в чулане*

КӘЖКЕЛДӘҮ, КӘШКЕЛДӘҮ (дим, ҡыҙыл) *ҡ.* гел йүткереп тороу — *постоянно кашлять*

КӘЖҮМКӘ, КӘЖҮҢКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* Сездә кәжүмкә бармы чолан эчендә (ҡариҙел)

КӘЖҮННӘЙ (урта урал) *и.* дәүләт урманы — *казенный лес.* Кәжүннәйҙә йеләк күп

КӘЖӘМАТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ике тәгәрмәсле мотоцикл — *двухколесный мотоцикл.* Бездә бер кеше утырып йөрөй торғанны кәжәматай тейләр

КӘЖӨН I (урта) *с.* тыңлауһыҙ — *непослушный*

КӘЖӨН II (эйек-һаҡмар, әй) күн пальто, пинжәк — *кожанка*

КӘЖӘ САКАЛЫ (минзәлә) *и.* 1. Ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта.* 2. Ҡырлы ҡурай — *порезник.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Ҡаҡы — *свербига*

КӘЖӘҮНӘ (урта) *и.* күн эшкәртә торған урын — *кожевня*

КӘЗГЕЛДӘҮ (дим) *ҡ.* ғыжылдау — *хрипеть*

КӘЗ-ГӘЗ (урта) *ы.* кәзә саҡырыу һүҙе — *слово для зова козы*

КӘЗЕ (эйек-һаҡмар) *и.* кизе *(уҡтың керешкә ҡуйыла торған осо)* — *выступ у стрелы.* Кинйә лә атырға көйләнеп, туҙ ҡолаҡлы аҡкый уғын йанға һалды ла уның кәзеһен керешкә ҡуйҙы

КӘЗЕК-КӨЗӨК (ҡыҙыл) *с.* ҡураныс — *щуплый*

КӘЗЕКЛӘҮ (урта) *ҡ.* ирештереү — *дразнить.* Мәйтәм, һин, мырҙам, ағайыңды кәзекләр өсөн килдеңме?

КӘЗЕКЛӘШЕҮ (урта) *ҡ.* һүҙ көрәштереү — *спорить.* Әле үк кәзекләшеп килмәһәләр, аларға оҙон йул үтәһе бар әле

КӘЗИТ (урта урал, эйек-һаҡмар) *и. газета.* Кәзитмә уҡып йата туғайны (урта урал)

КӘЗНӘК (һаҡмар) *и.* соландағы бүлмә — *отсек в чулане*

КӘЗҮНКӘ (мейәс) *и.* һал өҫтөндәге склад — *склад на плоту*

КӘЗӘ I (арғаяш, салйоғот, һаҡмар) *и.* кузла — *козлы*

КӘЗӘ II (дим) *и.* эремсек билмәне — *вареники*

КӘЗӘ III (дим) *и.* һаралйын — *бекас*

КӘЗӘ: КӘЗӘҺЕ ТӨКӨҮ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться.* Кәзәһе бергә йөрөү (урта)

КӘЗӘ АЙРАНЫ (дим) *и.* кәзә ҡымыҙы — *козий кумыс*

КӘЗӘ БАЛАҪЫ (эйек-һаҡмар) *и.* кәзә йөнөнән һуҡкан балаҫ — *палас из козьей шерсти*

КӘЗӘБӘРӘНКӘЙ (урта урал) *и.* кәзә бәрәсе — *козленок*

КӘЗӘҒОШ (гәйнә, һаҡмар) *и.* һаралйын — *бекас*

КӘЗӘ ҒЫЛЫ (эйек-һаҡмар) *и.* кәзә йөнө — *козья шерсть.* Кәзә ғылынан ҫуҡкан балаҫ

КӘЗӘЙАУЛЫҠ (туҡ-соран, әй) *и.* кешмир яулыҡ — *кашемировый платок.* Ысын кешмер йаулыҡ — кәзә йаулыҡ

КӘЗӘ ЙЫЛҒАСЫ (ҡариҙел) *и.* Башҡортостандың Асҡын р-нда Мута йылғаһының уң яҡ ҡушылдығы — *правый приток р. Мута на территории Аскинского р-на Республики Башкортостан*

КӘЗӘ ЙЫУАҺЫ (ырғыҙ) *и.* 1. Ваҡ ҡына сөсө, йомро йыуа *(бер төптә куп булып үҫә)* — *вид дикого лука.* 2. (мейәс, эйек-һаҡмар) Тау йыуаһы — *(ташлы ерҙә үҫкән әсе ҡаты йыуа)* — *горный лук*

КӘЗӘК (эйек-һаҡмар) *и.* ашыҡ — *бабка (игра)*

КӘЗӘКЕЙ (урта) *и.* камзул — *камзол*

КӘЗӘКЕЙГҮРПӘ, КӘЗӘКЕГҮРПӘ (ҡыҙыл) *и.* ҡатындар кейә торған тышлы тун — *крытая шуба для женщин*

КӘЗӘ КӨЙМӘҪЕ (дим) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов*

КӘЗӘКӘЙ I (әй) *и.* кәзә — *коза.* Беҙҙең кәзәкәй ғайтманы әле

КӘЗӘКӘЙ II (гәйнә) *и.* баштары менән төкөтөп һалынған ике көлтә — *снопы, поставленные в подпорку*

КӘЗӘ МӨГӨҘӨ (һаҡмар) *и.* һөтлөгән — *молочай*

КӘЗӘ МӘМӘЙЕ I (дим) *и.* шайтан һөтлөгәне — *молочай махровый*

КӘЗӘ МӘМӘЙЕ II (дим) *и.* беләктәге мускул — *мускул на руке*

КӘЗӘМӘТ БУРАНЫ (һаҡмар) *и.* аҡман-тоҡман — *буран в середине марта*

КӘЗӘНКЕ, КӘЗӘНҠЕ, КӘЗӘНҠӘ (арғаяш, дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* 2. (туҡ-соран) Мейес арты — *голбец*

КӘЗӘНКӘ (һаҡмар) *и.* ҡаҙан — *котел*

КӘЗӘСАҠАЛ (гәйнә) *и.* 1. *Укроп.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) ҡырлы ҡурай — *порезник.* Кәзә ҫаҡалы (дим)

КӘЗӘ СӘСӘГЕ (һаҡмар) *и.* эре сәсәк *(сәсәк ауырыуының бер төрө)* — *козлиная оспа*

КӘЗӘ ТАЛЫ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ваҡ, ҡыҫҡа тал — *козья ива*

КӘЗӘ ТӘРӘШЕ (ҡыҙыл) *и.* дебет тарай торған тараҡ — *гребешок для расчесывания козьего пуха*

КӘЗӘ ҺАҠАЛЫ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Бейә һөтлөгәне — *молочай кобылий.* 2. (һаҡмар) Ырымбур өлкәһе тауҙарында үҫкән, кактус гөлөнөң бер төрөнә оҡшаған, ашай торған үлән — *съедобная трава, растущая в горах Оренбургской области, напоминающая один из видов кактуса.* 3. (дим) Күк һөтлөгән — *молочай синий*

КӘЗӘ КӨПШӨҪЕ (дим) *и.* япрағы кишер япрағына оҡшаш нәҙек шыма көпшә — *вид купыря*

КӘЗӘЛӘҮ I (урта) *ҡ.* кеҙәләү — *подтягивать веревкой при дойке заднюю ногу кобылы к ее шее.* Кәзәләп һауҙыҡ беҙ бейәләрҙе

КӘЗӘЛӘҮ II (урта) *ҡ.* кәзә саҡырыу — *зов козы*

КӘЗӘ МАЙЫ (эйек-һаҡмар) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* ◊ Кәзә майы сығарыу (ҡыҙыл) төйнәлгән мускулға һуғып күптереү — *делать шишку на мускуле резким ударом.* Сысканын сығарыу (әй)

КӘЗӘ МАМЫҒЫ (дим, ҡариҙел, урта, әй) *и.* дебет — *козий пух*

КӘЗӘМЕРЙАУЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* француз яулыҡ — *большой ситцевый платок с крупной красной расцветкой*

КӘЗӘҺАҠАЛ (ҡыҙыл) *и.* уртаса һаҡал — *борода средней величины*

КӘЗӘ ҺАРНАҺЫ (һаҡмар) *и.* 1. Ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта.* 2. Япрағы кактустыҡы һымаҡ, формаһы һарына һымаҡ эскел тәмле ашарға ярай торған үлән — *съедобная трава, напоминающая вид кактуса*

КӘЗӘҺЫРНАҠ (һаҡмар) *и.* тауҙың башында, битләүендә үҫә торған сәнскеле япраҡлы, күк төҫлө тумалаҡ башлы үлән — *мордовник шароголовый*

КӘЗӘ ҺЫУҒАНЫ (һаҡмар) *и.* кәзә һаҡалы — *козлец.* Түмәләстә кәзә һыуғаны, эппәкәс лыҡ тулы

КӘЗӘШӘЛ (эйек-һаҡмар) *и.* дебет шәл — *пуховый платок.* 2. (әй) Суҡлы кизе-мамыҡ шәл — *хлопчатобумажный платок с кистями*

КӘЙ, ГӘЙ, ГӘҮ, КӘҮ (арғаяш) *и.* талыҡ — *помост (у косы)*

КӘЙГЕ (урта) *и.* арҡыры балта — *поперечный топор*
КӘЙҘӘҮ (арғаяш) *ҡ.* салғы һаплау — *насадить косу на косовище*
~~**КӘЙЕК АШ**~~ (арғаяш) *и.* былтыр сәселгән орлоҡтан үҙенән-үҙе үҫкән иген — *проросшее прошлогоднее зерно*
КӘЙЕЛЕКЙУЛ (һаҡмар) *и.* ҡабыра юл — *дорога, идущая по склону горы*
КӘЙЕЛТЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* сөйөү — *подбросить вверх*
КӘЙЕЛТМӘК (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡабыра юл — *дорога, идущая по склону*
КӘЙЕН, КЕЙЕН (һаҡмар) *б.* кире, һуң — *после.* Төштән кәйен ҡайтып килделәр. Мынан кәйен алайтып йөрмә
КӘЙЕН II (урта) *с.* бәләкәй кәүҙәле — *небольшой ростом.* Кәйен генә булды ҡатайлар. Кәйнә (ҡыҙыл)
КӘЙЕПҪЕҘ (дим) *с.* бойоҡ — *грустный*
КӘЙЕҮ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Кәйеф ҡырылыу — *расстроиться.* Ҡайтһа ишек бикле, шунан был бала кәйей икән (ырғыҙ). 2. Асыуланыу — *сердиться.* Ҡатыны йеңмеш, шунан был кәйей ҙә гитә икән (ырғыҙ)
КӘЙЕХҺЕТЕҮ (салйоғот) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*
КӘЙИКМӘК (ҡариҙел) *и.* икмәк ҡамырынан бешерелгән ҡалын йәймә — *лепешка из хлебного теста*
КӘЙКЕБИЛ (эйек-һаҡмар) *и.* биле эйәр кеүек төшеңкө йылҡы малы — *лошадь с вогнутой спиной*
КӘЙКЕС (ҡыҙыл) *и.* биле эйәр кеүек төшөңкө йылҡы малы — *лошадь с вогнутой спиной*
КӘЙКӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡалтайыу — *выгибаться.* Трансалар кәйкәйеп кипмәһендәр, дүрт урындан ҡаҙаулап ҡуй
КӘЙКӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* сайҡалыу — *качаться.* Ижау кәйкәләгән ыңғайға, һыуы ағып, ижау төбөндә һары алтын бөртөкләре йалтыраны
КӘЙКӘН (ҡыҙыл) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*
КӘЙКӘҢЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* маһайып, башты артҡа ташлабыраҡ атлау — *ходить с гордо поднятой головой.* Йөрөй шунда кәйкәңләп, сипаратҡа ла йөрөтмәй ҡуйырбыҙ әле
КӘЙЛЕ I (һаҡмар) *и.* кәйлә — *кайло*
КӘЙЛЕ II (урта) *и.* ҡылйылан — *волосатик*
КӘЙЛЕГЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* кәйелеү *(йыртҡыс ҡоштоң яҫҡыуы)* — *пикировать*
КӘЙЛЕК, КӘЙЛЕКМӘ (эйек-һаҡмар) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге*
КӘЙЛӘ (һаҡмар) *и.* мәләү — *лопаточка для выкапывания овощей и корней трав*
КӘЙМЕЛДӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һелкенеү — *качаться.* Тирәктең кәймелдәп торған иң бейек ботағына менеп ултырыу менән бөтә эс бошоуын онотто
КӘЙМӘЛӘҮ (арғаяш) *ҡ.* ҡаймалау — *окаймлять*
КӘЙНӘ (ҡыҙыл) *с.* кәгез, ваҡ — *тощий, мелкий*
КӘЙСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һары турғай — *чиж*
КӘЙҪЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* хәтер ҡалыу — *обидеться.* Исйуғында сабранйаларҙа ла иҫкә алмайлар, күңел кәйҫеп китә
КӘЙТӘН (арғаяш, гәйнә, дим, мейәс, әй) *и.* тулҡынлы тар таҫма, ейәк — *зигзагообразная тонкая тесьма.* Тар ғына кәйтән ҡыстырып теккән (гәйнә)
КӘЙҺЕНЕҮ, КӘЙҺЕҮ (арғаяш) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*
КӘЙҺЕНДЕ (арғаяш) *и.* ҡайынһеңле — *золовка*
КӘКЕЛҮМ (арғаяш) *и.* сәсәмә — *коклюш*
КӘКЕРЕ I (дим, әй) *и.* 1. Эремсек билмәне — *вареники.* 2. Ваҡ пирог — *пирожок.* Балан кәкереҫе бешерҙек (дим)
КӘКЕРЕ II (урта) *и.* ураҡ кеүек кәкре бысаҡ — *серпообразный нож.* Элек ураҒ ура инек кәкере белән
КӘКЕРЕ: КӘКЕРЕ ҠУЛЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* бур — *вор.* Кәкере ҡуллы булған, тотҡан да ҡыулаған
КӘКЕРЕ ЙЫШҠЫ (ҡыҙыл) *и.* солоҡ йышҡыһы — *скобель для очистки внутренних стен колодочных улей*
КӘКЕРЕ-МӨКӨРӨ (гәйнә, ҡариҙел) *с.* кәкре-бөкрө — *кривой*
КӘКЕРЕС (әй) *с.* сибек — *хилый, тощий*
КӘКЕРЕ ТАЙАҠ (урта) *и.* сәкән — *хоккей*
КӘКЕРЕ ТИМЕР (арғаяш) *и.* тәртешкә — *кочерга*
КӘКЕРЕ ТУҒЫН (эйек-һаҡмар) *и.* арба күкрәгенә арҡыры һалынған ағас — *подуги*
КӘКЕРЕЧ (гәйнә) *и.* кәкерсәк — *зигзаг*
КӘКЕРЕШКӘ (әй) *и.* 1. Бөкрө — *горбатый.* 2. (ырғыҙ) Әрләү һүҙе — *ругательное слово.* Ах, кәкерешкә, нәмә ҡыйланған була
КӘКЕРСӘК I (урта) *и.* арба күкрәгенә арҡыры һалынған ағас — *подуги*
КӘКЕРСӘК II (дим) *и.* йылғаның бөгөлгән урыны — *изгибы реки*
КӘКЕРСӘК III (ҡыҙыл) *и.* шәлгә төшөрөлгән тулҡынлы һыр — *зигзагообразный узор на платке*
КӘКЕРСӘК ҺЫР (дим) *и.* шәл биҙәге — *узор на пуховом платке*
КӘКЕС (урта) *с.* бөкрө — *согнутый.* Вафин кәкес танауының осон тызып алды
КӘКЛҮШ (ҡариҙел) *и.* сәсәмә — *коклюш*
КӘКРЕСӘЙ (арғаяш) *и.* бер тына эшләгәндән һуң эскән сәй — *чаепитие в первый перерыв*
КӘКРУЙ (һаҡмар) *и.* яҙын тулы һыулы, йәйен ҡороған күл — *высохшее озеро*
КӘКСӘЙГӘН (дим, эйек-һаҡмар) *с.* ябыҡ — *тощий (о животных).* Кәксәйгән ҫыйыр (дим)
КӘКСӘҮ (ҡариҙел) *и.* 1. Сәсәмә — *коклюш.* 2. *с.* сирле — *болезненный.* Әле кәксәүгенәмен
КӘКСАҒЫЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* *каучук.* Кәксағызда эшләдек
КӘКҪЕҮ (урта) *ҡ.* үтә әсеү — *перекиснуть (о кислом молоке)*
КӘКТӘЙ (әй) *и.* башалтай — *шерстяные носки-самовязки*
КӘКҮК (салйоғот) *и.* һөтләкәй — *молочай*
КӘКҮК АТЫНЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* бәүелсәктә бәүелеү — *кататься на качелях*
КӘКҮК АЙАҒЫ (дим) *и.* кәзә һаҡалы — *козлобородник*
КӘКҮГАРБА (урта) *и.* *коляска*
КӘКҮК БАШМАҠ (урта урал) *и.* кәкүк ситеге — *Венерин башмачок*
КӘКҮК БАШЫ (урта) *и.* күк һөтләгән — *молочай синий*

КӘКҮК БӘШМӘГЕ (һаҡмар) *и.* күк сәскәле, күләүек ерҙәрҙә үҫә торған күк сәскәле үлән *(буяу итеп ҡулланылған)* — *кукушкин гриб (название травы)*

КӘКҮК ЙЕМЕШЕ (һаҡмар, урта) *и.* 1. Күк һөтләгән — *молочай синий.* 2. (эйек-һаҡмар) Һары һөтләгән — *молочай кобылий*

КӘКҮК КҮҘЕ (урта) *и.* күгәрсен күҙ — *незабудка*

КӘКҮК ҠАТАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* кәкүк ситеге — *Венерин башмачок.* Кәкүк ҡатаҫы (дим)

КӘКҮКЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* тик тормау — *не засиделься*

КӘКҮК МӘМӘЙЕ (дим) *и.* күк һөтләгән — *молочай синий*

КӘКҮК СИСКӘҪЕ (дим) *и.* күк һөтләгән — *молочай синий*

КӘКҮК СИСКӘҺЕ (урта) *и.* 1. Һабын үләне — *барская спесь.* 2. (арғаяш) Кәкүк ситеге — *Венерин башмачок.* Кәкүк сәрмәһе (ҡыҙыл)

КӘКҮК СӘСКӘҺЕ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һары һөтләгән — *молочай кобылий.* 2. (урта) Күк һөтләгән — *молочай синий*

КӘКҮК ТӨКӨРӨГӨ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* һабын үләне — *барская спесь*

КӘКҮК ТӘПӘЙЕ (әй) *и.* күк һөтләгән — *молочай синий*

КӘКҮГУТЫ (урта) *и.* 1. Умырзая — *горицвет.* 2. Күк һөтләгән — *молочай синий.* 3. (ҡыҙыл) Һабын үләне — *барская спесь*

КӘКҮК ҺАБЫНЫ (эйек-һаҡмар) *и.* һабын үләне — *барская спесь*

КӘКҮКЧИТЕК (гәйнә) *и.* кәкүк ситеге — *Венерин башмачок.* Кәкүк ыштаны (дим)

КӘКҮР (урта) *и.* кәкре ағас — *кривое дерево*

КӘКҮРКӘ, КӘКҮРТКӘ (һаҡмар) *и.* 1. Бер нисә вағыраҡ йомарламды бергә һалып бешергән икмәк — *хлеб-семейка (из нескольких долек).* 2. Йоморткаға баҫылған ҡамырҙан майҙа бешерелгән йәймә — *сдобные лепешки.* 3. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Ҡош теле — *хворост.* 4. (урта урал) Сей ҡатыҡҡа ҡаймаҡ ҡушып тандырҙа ғына эретелгән эремсек — *вид творога*

КӘКӘЙ I (кариҙел, әй) *и.* бысраҡ *(балалар телендә)* — *бяка (в детской речи).* Күлмәгең кәкәй булды (кариҙел)

КӘКӘЙ II (урта урал, әй) *и.* ҡорт — *букашка.* Ай, ана өҫтөңә бер кәкәй менепара (әй)

КӘКӘЙЕМ (гәйнә) *ы.* аптырау ымлығы — *междометие удивления.* Кәкәйем, бер дә мындый ҡыҙыҡ күргәнем йуғый, шу йәшемә йетеп

КӘКӘНДӘҮ (әй) *ҡ.* 1. Ҡыбырлау — *шевелиться.* Нәмәкәй төгөндә кәкәндәгәндәй була. 2. Саҡ-саҡ ҡуҙғалып йөрөү — *еле ходить.* Һаман кәкәндәгән булам әле

КӘКӘҢЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* ҡаҙҙың, йыландың ыҫылдап баштарын һуҙыуы — *потягивание головой при шипении (о гусе, змее)*

КӘКӘҮ (әй) *с.* бик хәлһеҙ — *очень слабый.* Ул кәкәү буғанға ауырый

КӘКӘҮЕР (арғаяш) *и.* тәкәүер — *шпоры (у птиц)*

КӘЛБИР (урта) *и.* ҡыҫҡа-ҡыҫҡа ғына итеп бысылған таҡта — *короткие дощечки*

КӘЛБӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡубыу — *облупиться*

КӘЛДЕРӘҮ (салйоғот) *ҡ.* ҡалтырау — *дрожать*

КӘЛДӘ (гәйнә) *б.* нәк, шикелле — *как, подобно*

КӘЛДӘК (мейәс) *и.* төйөр — *комок.* Айрандың кәлдәген иҙәләр. Игендәге кәлдәген тырматалар

КӘЛДӘК БЕСӘН (урта урал) *и.* һыуланып ойошоп ятҡан бесән — *заплесневелое сено*

КӘЛЕ (кариҙел) *ҡ.* нәк — *точь-в-точь,* ‘*точно.* Яңы Бәрҙәш бар, кәле сыуҙа

КӘЛЕГӘЛЕ (ҡыҙыл) *ы.* ҡаҙ саҡырыу һүҙе — *слово для зова гусей*

КӘЛЕЙЕҮ (урта, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Һырғалау — *скользить по скату.* 2. (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Ҡоштоң шыҡыйып осоуы — *пикирование, парение птиц.* 3. (мейәс) Сайҡалыу — *качаться.* Кәлит буҙа эскәс кәлейем

КӘЛЕП I: КӘЛЕП БУЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ярау — *подойти, соответствовать.* Итеге аның кәкере айағына кәлеп булған

КӘЛЕП II: КӘЛЕП БУЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ғәҙәтләнеү — *брать в привычку.* Кешегә ҡаҙалыуға кәлеп булған инте ул (кариҙел)

КӘЛЕПЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* йәтеш булыу, килешеп, ярап ҡына тороу — *быть аккуратным (об одежде)*

КӘЛЕПТӘНЕҮ (әй) *ҡ.* ғәҙәтләнеү — *брать в привычку.* Алдашырға ҡалай кәлептәнеп киткәһең

КӘЛЕҮ (урта) *ҡ.* һырғалау — *скользить по скату*

КӘЛЕПТӘҮ (мейәс) *ҡ.* кәләпкә һалыу — *сновать.* Сираткас кәлептәп тороп йыуалар

КӘЛЕСИНКӘ (арғаяш) *и.* тәгәрмәсле трактор — *колесный трактор*

КӘЛЕШ (әй) *и.* йәмшек танау — *курносый*

КӘЛЖЕМӘ, КӘЛЖӘМӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* 1. Ерҙә ҡалып ҡышлаған картуф — *картофель, перезимовавший в земле.* Эчергән бәрәңгене кәлжемә тиҙек инде (төньяҡ-көнбайыш). 2. Ерҙә ҡышлаған картуфтан бешкән йәймә — *лепешка из перезимовавшего в земле картофеля*

КӘЛИГӘ (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* ҙур шалҡан — *крупная репа*

КӘЛИТ: КӘЛИТ ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* буҙаға ҡыҙҙырылған тимер тығып быжлатыу — *мешать бузу раскаленным железом*

КӘЛИТ БУҘА (арғаяш, мейәс) *и.* ҡоролай ҡыҙҙырылған ашлыҡтан әсеткән буҙа — *буза из каленого зерна*

КӘЛИТКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* соландағы бүлмә — *отсек в чулане*

КӘЛИТӘ (ҡыҙыл, урта) *и.* ялғаш — *корыто*

КӘЛЙЕМӘ (һаҡмар) *и.* 1. Йоморткаға баҫылған ҡамырҙан йоҡа йәймә йәйеп, уны ваҡлап киҫеп, майға бешерелгән ашамлыҡ — *хворост (вид печенья).* 2. (дим) Ерҙә ҡышлаған бәрәңгенән бешергән икмәк — *хлебцы из перезимовавшего в земле картофеля*

КӘЛЙЕТЕҮ (әй) *ҡ.* ташты һыу өҫтөнән һикерттереп ташлау — *пустить по поверхности воды плоским камнем.* — Йә кәлйет, нисә мәртәбә кәләш алырһың икән?

КӘЛЙЕҮ (әй) *ҡ.* йоҡа әйберҙең ҡалтайыуы — *коробиться (о тонких вещах).* Ул тимер кәлйеп бөткән

КӘЛЙӘ (дим) *и.* бөрөз — *бортечистка*

КӘЛКЕМЕС (дим) *и.* бәүелсәк — *качели*

КӘЛЛЕ, КӘЛЛӘ (гәйнә, ҡариҙел) *к.* нәҡ — *точь-в-точь, точно.* Кәлле шул. Сыҙа тәңкәлентә утырған Рыйа бай (ҡариҙел). Кәлләкомалаҡ инде (гәйнә)

КӘЛЛЕ-МӘЛЛЕ (дим) *р.* бөгөләп-һығылып — *изгибаясь.* Кәлле-мәлле атлап килә

КӘЛП: КӘЛП ИТЕҮ (дим) *ҡ.* яҙа баҫыу — *оступиться*

КӘЛПӘК (гәйнә) *с.* 1. Ялпаҡ — *сплющенный.* Кәлпәк бауырсаҡ. 2. (урта) Ҡаҙау эшләпәһе — *шляпа гвоздя.* Өҫкө кейемен сисеп, стенаға ҡағылған йаҫы кәлпәкле сөйгә элә башланы

КӘЛСӘ (урта) *и.* 1. Ҡылған — *ковыль.* 2. (ҡыҙыл) Үлән башы — *верхушка травы*

КӘЛСӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться.* Йуҡҡа кәлсәйеп бараһың, униң үсегерлек нәмәһе бар?

КӘЛСӘК I (ҡыҙыл) *и.* сәк-сәк — *чак-чак*

КӘЛСӘК II (эйек-һаҡмар) *и.* үлән башы — *верхушка травы.* Һуаҡ мал кәлсәккә үс була

КӘЛСӘК III (һаҡмар) *с.* ҡылтым — *обидчивый*

КӘЛСӘКЛЕК (һаҡмар) *и.* ҡылтымлыҡ — *обидчивость*

КӘЛТ-КӨЛТ (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* ауа-түнә — *шатаясь.* Низнай, был әбейҙең кәлт-көлт баҫып килеүендә бер хикмәт бар

КӘЛТЕРЕС (мейәс, урта) *и.* бәләкәй биҙрә — *ведерко*

КӘЛТЕРСӘ (арғаяш) *и.* ҡалтырса — *сучило*

КӘЛТӘ (урта) *и.* киртләс — *уступ.* Ҡайа таштарҙың кәлтәләрендә үҫкән һырғый ҡарағайларға иҫе ғороп ҡараны

КӘЛТӘБАЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йыланбалыҡ — *угорь.* Кәлтәбалыҡ тейләр бер төрлө шома балыҡны

КӘЛТӘ ЖЫЛАНЫ, КӘЛТӘЙ ЙЫЛАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КӘЛТӘЙ, КӘЛТӘКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КӘЛТӘКӘЙ ЖЫЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КӘЛТӘНЛӘҮ (урта) *ҡ.* кәлтән-көлтән килеү — *шататься.* Парауыз кәлтәнләп алға тәгәрәй

КӘЛТӘР (гәйнә) *и.* кәҫ — *дерн*

КӘЛҮШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Күн башмаҡ — *кожаная обувь без голенища.* 2. Калош — *калоши*

КӘЛӘ (ҡыҙыл) *ы.* ҡаҙ ҡыуыу һүҙе — *слово для отгона гусей*

КӘЛӘБАҒАС (арғаяш) *и.* кәләп — *мотушка*

КӘЛӘБӘ (дим, урта, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* дебеткә ҡатлап ҡушылған еп — *пара пуховой пряжи.* Айаҡлы йеп кәләбә атала, һеҙләр шал белән занимайт итә алағыҙмы? (туҡ-соран)

КӘЛӘБӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* дебеткә еп ҡатлау — *удвоить пуховую пряжу с ниткой*

КӘЛӘБӘШ I (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡашмау — *старинный головной убор для замужних женщин, украшенный монетами.* 2. Ҡашмау өҫтөнән кейә торған башлыҡ — *шапка, надеваемая поверх украшенного монетами головного убора*

КӘЛӘБӘШ II (һаҡмар) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая.* Кәләбәш һыуҙа үҫә, ус йаһындай була йапрағы

КӘЛӘЙТМӘ (арғаяш) *и.* кәйелтмәк — *раскат (на зимней дороге)*

КӘЛӘКӘЙ I (һаҡмар) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* ◊ Кәләкәй тороу (арғаяш) ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

КӘЛӘКӘЙ II (арғаяш) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок*

КӘЛӘ-КӘЛӘ (арғаяш) *ы.* ҡаҙ саҡырыу һүҙе — *слово для зова гусей*

КӘЛӘМФЕР (арғаяш) *и.* ҡәнәфер — *гвоздика*

КӘЛӘМӘС (ҡыҙыл) *и.* көләмәс — *юмореска.* ◊ Кәләмәс ҡылыу (ҡыҙыл, һаҡмар) шаяртыу — *подшутить.* Мин былай ғына, кәләмәс ҡылып ҡына әйтәм

КӘЛӘМӘСЛӘҮ (урта) *ҡ.* ҡыҙыҡ һүҙ менән шаяртыу — *шутить*

КӘЛӘМӘТ: КӘЛӘМӘТ КҮСТӘРЕҮ, КӘЛӘМӘТ ҠУСТАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бола, тауыш күтәреү — *поднять шум, суматоху*

КӘЛӘҢКҮР (салйоғот, эй) *и.* *коленкор*

КӘЛӘП: КӘЛӘП ҺАЛЫУ (урта) *ҡ.* нәҙер әйтеү — *дать обет*

КӘЛӘППАШ (эйек-һаҡмар) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

КӘЛӘПСӨЙ (эйек-һаҡмар) *и.* әүернә тыйғысаһы — *закрепитель нитки в крестовине (у домашнего ткацкого станка)*

КӘЛӘПТЕ ЙӨН (арғаяш) *и.* тубыҡлы йөн — *мотушка (пряжа, намотанная на колени в сидячем виде)*

КӘЛӘПТӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* иләнгән йөндө йәки епте тубыҡҡа һалыу — *намотать пряжу на колени в сидячем положении.* Кәләпләү (көньяҡ диалект)

КӘЛӘПҮШ, КАЛАПУШ (дим, ҡыҙыл) *и.* теүәтәй — *тюбетейка.* Кәҙә үҙен-үҙе имһә, кәләпүште ыштыйалап бәйҙәп сығаралар (ҡыҙыл)

КӘМ (дим) *р.* аҙ — *мало.* Ҡайтып ашауға ризыҡ бик кәм ине

КӘМЕР (минзәлә) *и.* *порошок.* Кәмер завуттан ҡалған парашук, суға саласың, шуңа буйыйларейе киндерне

КӘМЖЕК (дим) *с.* бәлшек — *с отвисшими губами*

КӘМИСИӘЛӘТЕҮ (дим) *ҡ.* тикшертеү — *заставить проверить что-либо*

КӘМСЕЛ (ҡариҙел) *с.* ҡыйырһытылған — *обиженный.* Алар кәмселерәк иде, мишәр белән типтәр

КӘМҪЕЛДЕРЕҮ (дим) *ҡ.* ситләтеү — *относиться с пренебрежением, обижать*

КӘМФӘРКӘ I (урта) *и.* самауыр башы — *камфорка самовара.* Кәмфәркәһе ғайҙа самауырҙың? Камфарка (эй)

КӘМФӘРКӘ II (ырғыҙ) *и.* ең осондағы әберкә — *оборка на манжете платья*

КӘМӘ (арғаяш, ҡыҙыл, салйоғот) *и.* ағас ялғаш — *корыто деревянное.* Кәмәгә бесән болғар гәрәк атҡа (ҡыҙыл)

КӘМӘҒОРТО (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡамҡа — *божья коровка.* 2. Айрығойроҡ — *уховёртка.* 3. (мейәс, урта) Ҡарға бете — *воронья вошь*

КӘМӘРСЕК, КӘМӘСҮК (арғаяш, салйоғот, урта урал, эй) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

КӘМӘСЫҒЫШ (эй) *и.* һыу аша сыға торған урын — *переправа (на лодке)*

КӘМӘҺАУА (һаҡмар) *и.* һарына — *саранка, лилия кудреватая*

КӘН (арғаяш) *к.* нәҡ — *точь-в-точь.* Кән үҙенең тауышы

КӘНДЕ, КӘНДӘ (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эй) *к.* нәҡ — *точь-в-точь, точно.* Кәнде ошо йерҙә утырған беҙҙең ауыл (ҡыҙыл). Кәнде мәсит тәңгәлендә ине өйҙәре (урта урал). Кәнте (арғаяш)

КӘНДЕЙ (һаҡмар) *и.* тилебәрән орлоғоноң һауыты — *кувшинка семян белены.* Тилебәрән кәндейе көршәктәй генә була

КӘНДИЛ (эйек-һаҡмар) *и. абажур.* Шәм кәндиле матур ине

КӘНЗУЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* камзул — *камзол*

КӘНИЗӘ (ырғыҙ) *и.* хеҙмәтсе ҡатын — *прислуга.* Ул батша эшен бөтөрөп йөрөүсе кәнизә ҡатынға ҡыҙҙы тәрбиәләргә ҡуша

КӘНСӘ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и. канцелярия.* Кәнсәгә саҡыртҡандар быуайынды (эй)

КӘНСЕК, КӘНСЕГЕТ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* кәнтәй — *сука.* Атаны әрләп эт тибеҙ, орғасыһын кәнсегет тибеҙ (һаҡмар)

КӘНСИР (көньяҡ-көнсығыш) *и.* һауыт урынына ҡулланылған консерва банкаһы — *консервная банка, приспособленная для посуды*

КӘНСӘЙ (урта урал) *и.* кәнтәй — *сука*

КӘНТ, КӘНТЕ (арғаяш, ҡариҙел, урта, эй) *к.* нәҡ — *точь-в-точь, точно.* Кәнте шалай итеп эштәй (арғаяш). Улар кәнте сәсен алдырған кеше һымаҡ, үҙҙәре лапаҡ ҡына (урта)

КӘНТЕЙ (ҡариҙел) *и.* кәнтәй — *сука*

КӘНТЕЙ ЙЫЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КӘНТИР (эйек-һаҡмар) *и.* үлсәүестең бер төрө — *разновидность весов*

КӘНТРӘК (мейәс) *и.* балалар уйыны — *название детской игры*

КӘНТҮШ (ҡыҙыл, эй) *и.* бәләкәй ҡыҙ балаға ҡарата әрләү һүҙе — *ругательное слово по отношению к маленьким девчонкам*

КӘНЧӘСЕ (ҡариҙел) *и.* дөрөҫө — *правда.* Кәнчәсен белеп былмай

КӘНӘБЕЙ, КӘНӘФЕЙ, КӘНӘПЕЙ (ҡариҙел, урта, урта урал, эй) *и.* 1. Артлы эскәмйә — *скамейка со спинкой.* Арҡаһын кәнәфей артына терәберәк ултырҙы (урта)

КӘНӘРҘӘК (урта урал) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

КӘҢГЕЛДӘЙ (дим) *и.* бәүелсәк — *качели*

КӘҢГЕЛДӘҮ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* тәнтерәкләү — *идти шатаясь, неустойчиво.* Шыйыҡ пала кәңгелдәп баҫалмай (нөгөш)

КӘҢГЕР (эйек-һаҡмар) *с.* йомшаҡ — *слабый.* Ҡарасәс әбейҙең кәңгер арыҡ кәүҙәһе йалп-йолп килә

КӘҢГЕР-КӨҢГӨР (эйек-һаҡмар) *р.* мығыр-мығыр — *воркуя.* Халыҡтың кәңгер-көңгөр һөйләшеүе генә ишетелде

КӘҢӘР (арғаяш) *и.* күмәгәй — *кадык*

КӘҢӘРҘӘК (арғаяш, салйоғот, эй) *и.* 1. Аңҡау — *нёбо.* 2. Боғарлаҡ — *трахея*

КӘҢӘШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* кәңәшләшеү — *советоваться.* Кәңәшеб эшләүгә ней йетә

КӘҢӘШ-ТӨЙӨШ (ҡыҙыл, урта) *и.* кәңәш-фәлән — *совет.* Әҙерәк кәңәш-төйөшһөҙ нисек биребәрәң? (ҡыҙыл). Кәңәш-төңөш (һаҡмар). Кәңәш-төңөш итеп алығыҙ ҙа, эшкә! Кәңәш-төңәш (урта)

КӘП (мейәс) *р.* таман, тап-таман — *как раз, точь-в-точь.* Үҙенә кәп кенә кейеме була

КӘП: КӘП ҺУҒЫУ (эй) *ҡ.* эшһеҙ йөрөү — *бездельничать*

КӘПЕЛӘМ, КӘПЛӘМ (эйек-һаҡмар) *и.* бәпембә — *одуванчик*

КӘПЕРЕК (урта урал) *с.* һауалы — *высокомерный.* Кәперек, кәперәйгән булып һәләк йөрөгәмула

КӘПЕРӘН (урта) *и.* мендәр тышы — *наволочка.* Кәпрән (ҡыҙыл)

КӘПЕСКӘЙ (арғаяш) *и.* кәрлә — *карлик*

КӘПИРӘТ (һаҡмар) *и. магазин.* Кәпирәткә кәмфит алырға гиткәйне

КӘПКЕР (арғаяш) *и.* һоҫҡо — *совок*

КӘПКӘКЛӘҮ (урта) *ҡ.* 1. Ситләтеү — *обижать.* 2. Ирештереү — *поддразнивать*

КӘПЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* кипсәлеү — *быть в обтяжку*

КӘПЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* көпләү — *обшивать.* Йөндө һуғып, кейеҙ баҫып кәпләп алаһың

КӘПЛӘШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* йәпләшеү, тап килеү — *складываться*

КӘПРЕНКЕ, КӘПРӘНКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун*

КӘПСӘЛЕҮ (урта) *ҡ.* кипсәлеү — *быть в обтяжку (об одежде)*

КӘПТЕЙ (эй) *и.* башалтай — *шерстяные носки-самовязки*

КӘПТӘ (туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Быйма — *валенки.* 2. (туҡ-соран) Кейеҙҙән тегелгән ойоҡ — *войлочные чулки.* 3. (һаҡмар) Ҡыш көнө көрттә батмаҫ өсөн аяҡ кейеменә бәйләп кейелә торған яҫы ағас — *лыжи-коротыши*

КӘПТӘН (ырғыҙ) *и.* кулдәктең итәге өҫтөнә тегелгән нәҙек таҫма — *тесьма, пришитая на подол платья*

КӘПТӘҮ (эй) *ҡ.* маҡтау — *расхваливать.* Кәптәб йебәреү генә кәрәг ине ул балаға

КӘПӘЙЕҮ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* күбеү — *распухнуть.* Эс кәпәйеү. Йыуан ҡорһағы кәпәйгән (эйек-һаҡмар)

КӘПӘЙ (туҡ-соран) *с.* күпкәк — *вздутый.* Кәпәй ҡорһаҡлы ине

КӘПӘЙТЕҮ (урта) *ҡ.* күптереү — *выпячивать.* Сафуан күкрәген кәпәйткән

КӘПӘК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* түңәрәк бүрек — *кубанка*

КӘПӘРЕК (эй) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун*

КӘПӘС I (ҡыҙыл) *и.* 1. Түбәтәй — *тюбетейка.* 2. (дим) Көләпәрә — *вид меховой или ватной шапки в форме капюшона, закрывающего уши и шею, с острым верхом.* 3. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Бүрек — *шапка.* Ҡорайыш кәпәс *(ҡамалы бүрек)* — *шапка, окаймленная шкурой выдры*

КӘПӘС II (һаҡмар) *ы.* балалар уйынында «туҡта» тигәндә аңлатҡан һүҙ — *слово, означающее «стой» в детской игре*

КӘПӘС III (әй) *и.* төпөш — *коротыш*

КӘПӘС IV (ырғыҙ) *и.* көнбағыш табағы — *головка подсолнуха*

КӘПӘЧ, ТӘПӘЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сыбағас — *цепь.* Кәпәч белән суғалар ие

КӘР (урта урал, һаҡмар) *и.* ҡеүәт — *мощь.* Ҡарағай ҙа ағас бейек ағас, менепумай кәрем бумағас *(халыҡ йыры).* Кәрһеҙ генә булып ҡалды (һаҡмар)

КӘРБИЛ (эйек-һаҡмар) *и.* гәрбил — *горбыль*

КӘРБҮЗ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡарбуз — *арбуз.* Кәрбүз-ғауын сәсә торғайнылар

КӘРЕ (кариҙел) *к.* нәк — *точь-в-точь.* Тауның кәре буйында ғына

КӘРЕС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* гәрес — *гарус*

КӘРЕҪ (ҡыҙыл) *и.* кәрәҙ — *воск.* Кәреҫле бал

КӘРЕТӘ (арғаяш) *и.* кер ялғашы — *корыто.* Кәритә (әй)

КӘРЕШЕ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Беше, нык, ҡаты — *плотный.* Кәреше ағас. Керәш (мейәс). 2. (урта) Үҙһүҙле — *упрямый*

КӘРЕШКӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* торна борсағы — *мышиный горошек.* Кәришкә (ҡыҙыл)

КӘРЕШЕЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* ағастың һыуҙа оҙаҡ ятып шешенеүе — *разбухать (о валежнике)*

КӘРЖИҢКӘ, КӘРЗИҢКӘ (әй) *и.* солландағы бүлмә — *отсек в чулане*

КӘРИБ (дим) *и.* ағай-эне, нәҫел — *родня.* Кәриб ул миңә

КӘРИТӘ (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Ялғаш — *корыто.* 2. (һаҡмар) Ике тотҡалы, ҡапҡаслы, он, икмәк һалып ҡуя торған оҙонса ағас һауыт — *дощатая посуда с ручками, крышкой для хранения хлеба, муки*

КӘРКЕЛДӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* йүткереү — *кашлять*

КӘРКЕШ (дим) *и.* сабата бауы — *обора*

КӘРЛЕ, КӘРЛЕК (урта, һаҡмар) *и.* кәрлә — *карлик*

КӘРЛИГӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сөсө торма — *калега*

КӘРЛӘПӘ (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәрлә — *карлик.* Кәрләпә, кәрләпкән (әй)

КӘРЛӘС (гәйнә, ҡариҙел) *и.* кәрле — *карлик*

КӘРЛӘ ҺАРАЛЙЫН (эйек-һаҡмар) *и.* ваҡ һаралйын — *гаршнеп*

КӘРМАНЙЕЛ (ҡыҙыл) *и.* юғары сортлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин*

КӘРНИЗ (эйек-һаҡмар) *и.* мейес ҡашағаһы — *карниз печи.* Кәрнис (арғаяш, ҡыҙыл, салйоғот, урта, әй)

КӘРНИС (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡомаҡ — *крыса.* 2. Ялман — *тушканчик*

КӘРНИСӘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* күтәрмә — *крыльцо*

КӘРНӘСТӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* аҫ — *горностай*

КӘРНӘТӘЙ (урта) *и.* кәрлә — *карлик*

КӘРСЕҮ (кариҙел) *ҡ.* артыҡ әсеү — *перекиснуть.* Әпи кәрсегән. Кәрсегән бал

КӘРСӘН, КӘРҪӘН (урта урал, әй) *и.* ағастан соҡоп эшләнгән ҙур табаҡ — *большая деревянная чаша*

КӘРҪ I (урта) *и.* кәҫ — *дерн*

КӘРҪ II (урта) *и.* аймаҡ атамаһы — *название родового подразделения*

КӘРҪЕҮ (әй) *ҡ.* артыҡ әсеү — *перекиснуть (о хлебе)*

КӘРТАҒАЧ (гәйнә) *и.* тәртә — *оглобля*

КӘРТЕШКӘ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *и. фотокарточка.* Кәртешкәгә төшөп ҡайттым (ҡыҙыл). Кәртишкә (урта урал)

КӘРТЛӘНСЕК (дим, урта) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка).* Кәртләнсек һымаҡ ҡатланып, берберенә иңкелеп тора таулар (дим)

КӘРТҮГҮЛӘН (әй) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

КӘРТҮК (арғаяш, гәйнә, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* картуф — *картофель.* Кәртүк-һәртүк сәстем дә гиттем (урта). Кәртүк соҡоу (ҡыҙыл, урта) картуф ҡаҙыу — *выкапывание картофеля*

КӘРТҮК АЛМАҺЫ (әй) *и.* картуф емеше — *семенники картофеля*

КӘРТҮКӘ, КӘРТҮФКӘ (әй) *и.* картуф — *картофель.* Баҡсаға кәртүфкә утырттым

КӘРТАРБА (ҡариҙел) *и.* оҙонбил арба — *дроги*

КӘРТАРТЫ (урта) *и.* картуф баҡсаһы — *огород*

КӘРТУРҘА (дим) *и.* һайғаҡ — *шест*

КӘРТӘ (дим, урта) *и.* 1. Ишегалды — *двор.* 2. (гәйнә, ҡыҙыл) Ҡаралды — *надворные постройки.* 3. (арғаяш) Ситән ҡамау — *загон.* 4. (арғаяш, эйек-һаҡмар) Мал аҙбары — *хлев.* Кәзә кәртәһе. 5. (урта) Айыу өңөнә тыға торған ағас, сәсә — *жердь для нападения на спящего медведя.* Кәртә бистеү (гәйнә) кәртә тотоу — *загородить*

КӘРТӘ: УТЫРМА КӘРТӘ (дим) *и.* текмә — *частокол*

КӘРТӘ БАШЫ (арғаяш, урта) *и.* аҙбар башы — *крыша хлева*

КӘРТӘҒУРА (салйоғот, эйек-һаҡмар) *и.* ишегалды — *двор*

КӘРТӘ ЙЫЛАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеҫәртке — *ящерица.* Кәртә йыланы сейсә черей икән дейләр, кеше ҡурҡа аңардан

КӘРТӘҒАПҠА (гәйнә, әй) *и.* арҡыры ағастарҙан эшләнгән ҡапҡа — *ворота из жердей*

КӘРТӘЛЕ (ҡариҙел) *с.* буйлы — *с полоской (о тканях).* Кәртәле киндерҙән күлмәк кейҙек

КӘРТӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* ҡарау, тәрбиәләү — *присмотреть.* Балаларын кәртәләп торһаң да йарап булмай киленгә

КӘРТӘТОРА (эйек-һаҡмар) *и.* йорт-ҡаралты — *дом и надворные постройки.* Кәртәтораһын ҡарайым мин

КӘРТӘ УЙНАУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* монар — *мгла*

КӘРТӘ ҺАУЫҪҠАНЫ (ҡыҙыл) *и.* ҡом һайыҫҡаны — *кулик-сорока*

КӘРТӘ ЭЙӘҺЕ (ҡыҙыл) *и.* мал эйәһе — *домовой*

КӘРТӘ ЭСЕ (арғаяш) *и.* 1. Аҙбар эсе — *внутрь хлева.* 2. (урта) Ишегалды — *двор*

КӘРШЕ, КӘРЕШЕ (эйек-һаҡмар) *с.* нык, беше — *плотный.* Кәрше ағасты йарыпумай

КӘРШЕҮ (арғаяш, ҡыҙыл) *ҡ.* артыҡ әсеү — *перекиснуть (о тесте).* Кәрһеү (салйоғот)

КӘРШҮК (урта) *и.* 1. Балсыҡ көршәк — *горшок.* 2. (ҡыҙыл) Суйын — *чугунок*

КӘРШӘГӘ (арғаяш) *и.* мурҙа — *морда (рыболовная снасть)*

КӘРШӘН (ҡыҙыл) *и.* парфюмерия әйберҙәре — *парфюмерные изделия*

КӘРШӘНӘ (урта) *и.* емеш ҡабығы — *кожура плода*

КӘРӘБӘ (мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Гәрәбә — *янтарные бусы.* 2. (эйек-һаҡмар) Мәрйен — *коралл*

КӘРӘГЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* кәрәк булыу — *понадобиться.* Ташлама муҡсайыңды, кәрәгер

КӘРӘМ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кирәм — *специальная веревка, при помощи которой бортники лазают на высокие деревья.* 2. (әй) Блок. Кәрәмгә кейелгән арҡан өҫкә йеңел шыуа

КӘРӘМЕС (эйек-һаҡмар) *и.* көйәнтә — *коромысло*

КӘРӘҢГЕ ШАЛҠАН (минзәлә) *и.* гәрәнкә — *брюква*

КӘРӘШ (эйек-һаҡмар) *и.* кәрәҙ — *воск.* Кәрәшле бал

КӘС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Балсыҡ — *глина.* 2. (урта) Кәҫ — *дерн*

КӘСЕПЛӘНЕҮ, КӘСИПЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* кәсеп итеү — *промышлять.* Ҡыр йәннекләре тиреһе белән кәсепләндек. Йылҡы белән кәсипләнделәр

КӘСЕПСӘН (урта) *с.* эшкә шәп, оҫта — *проворный, способный промышлять*

КӘСИП I (дим, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, әй) *и.* кәсеп — *промысел, ремесло, занятие.* Әйбәт кәсиб ул (әй). Йеңел кәсиптә эшләй (ҡыҙыл). Кәсибебеҙ ошо инде (эйек-һаҡмар)

КӘСИП II (эйек-һаҡмар) *и.* сәскә саңы — *пыльца цветочная.* Кәсип бар йылды ғына ҡорт айыра, кәсип йуҡ йылы айырмай. Кәсипкә барыу *(бал ҡорттарының бал эҙләп китеүе) — вылет пчел на медосбор*

КӘСИПКӘР (һаҡмар) *с.* кәсепсән — *способный промышлять.* Мин үҙем кәсипкәр кешемен

КӘСИП ҠОРТО (дим) *и.* әреҡорт — *трутень*

КӘСТҮР (дим) *и.* сәсеп үҫтергән бесән — *сено культурного луга*

КӘСТӘКӘЙ (ҡариҙел) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

КӘСӘ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Каса — *пиала.* 2. (һаҡмар) Сипарат тарелкаһы — *тарелка сепаратора*

КӘСӘК I (дим, ҡариҙел, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* ишек, тәҙрә яңағы — *косяк*

КӘСӘК II (ҡыҙыл) *и.* йылҡы өйөрө — *табун лошадей.* Дүрт кәсәк бейә һауа

КӘСӘКЛЕК (һаҡмар) *и.* тәҙрә яңағы өсөн әҙерләнгән ағас — *материал для косяка.* Тәҙрә кәсәклек апкилдем тей, тәҙрәгә ҡуйһа, йағы тип әйтәләр

КӘСӘРГӘ (урта) *и.* тәртешкә — *кочерга*

КӘСӘРТКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

КӘСӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тәртешкә — *кочерга*

КӘҪ (әй) *и.* 35 см. киңлегендәге ер үлсәме — *мера земли шириной в 35 см.* Утыҙ биш кәҫ сәстек

КӘҪТЕК (арғаяш) *и.* кәҫ таҡтаһы — *отвал (на плуге)*

КӘҪТӘ (һаҡмар) *и.* борондан ултырған ер-һыу урыны — *первоначальное месторасположение.* Башҡорттоң саммай кәҫтәһенә бараһығыҙ инде

КӘҪТӘН (ырғыҙ, әй) *с.* ҙур, ауыр — *тяжеловесный, большой.* Кәҫтәндәй балаһын күтәргән олобашты (әй). Утыҙлыҡ кәҫтәндәй ҙур аҡса була торғайны (ырғыҙ)

КӘҪТӘР (һаҡмар) *и.* сара, хәстәр — *мера, забота.* Мин аш әҙерләү кәҫтәрен күрермен

КӘҪӘ БАЛЫ (дим) *и.* яҙға умартала ҡалған бал — *остаточный в ульях мед.* Кәҫә балы әсегән була ул

КӘТ (арғаяш) *и.* мөйәшә — *засыпня*

КӘТЕРМӘС I (ҡариҙел) *и.* 1. Боғарлаҡ — *трахея.* 2. Боғарлаҡтың ҡулсалары — *кольца трахеи*

КӘТЕРМӘС II (урта урал) *и.* шөкәрә — *сухари*

КӘТЕРМӘЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөрләтәү — *зоб (у птиц)*

КӘТЕРӘК (ҡыҙыл) *и.* ҡара ҡылау — *катаракта.* Күҙе кәтерәк тип хеҙмәткә алманылар

КӘТКЕ I (эйек-һаҡмар) *и.* *бокал*

КӘТКЕ II (эйек-һаҡмар) *и.* тәпке — *мотыга*

КӘТ-КӘТ-КӘТ (гәйнә) *ы.* һыйыр саҡырыу һүҙе — *слово для зова коровы*

КӘТЛӘНСЕК (урта) *и.* ҡатлы ҡарын — *книжка (часть желудка)*

КӘТМЕН (урта) *и.* ҙур сабаҡ — *крупная плотва*

КӘТМӘЙГӘН, КӘТМӘКӘЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* төпөш — *коротыш*

КӘТМӘ (дим, ҡариҙел) *и.* тәпке — *тяпка*

КӘТМӘК (мейәс) *и.* төпөш — *коротыш*

КӘТМӘН I (дим, ҡариҙел, һаҡмар) *и.* 1. Тәпке — *тяпка.* 2. (эйек-һаҡмар) Мәләү — *лопаточка (для выкапывания овощей и корней трав)*

КӘТМӘН II (дим, эйек-һаҡмар) *и.* уңыш йыйғанда беренсе булып яҡшы теләк белдереүсегә шул уңыштан бирелгән өлөш — *вознаграждение от урожая.* «Кәтмәне һиңә!» — тиләр

КӘТМӘН III (урта урал, әй) *и.* шайтанашыҡ — *щиколотка.* Кисеү һай ғына, кәтмәндән генә (әй)

КӘТМӘН IV (урта) *и.* юл тигеҙләгес машина — *каток*

КӘТМӘНДӘҮ (арғаяш) *ҡ.* ҡаҙыу — *копать.* Кәҫ кәтмәндәү

КӘТМӘНСУҠ (һаҡмар) *и.* тәпке — *тяпка*

КӘТТӘ I (һаҡмар) *с.* ҙур — *большой.* Иң кәттәһе һиңә

КӘТТӘ II (ырғыҙ) *и.* 1. Түр — *передняя часть дома.* ◊ Күңел кәттәһе *(күңел түре) — тайники сердца.* Күңел кәттәһендә йата

КӘТТӘ III (урта) *р.* эре — *гордо.* Кәттә йөрөй мәгәр

КӘТҮЛ (урта, әй) *и.* бәләкәй биҙрә — *котелок*

КӘТӘБӘ: КӘТӘБӘҺЕ ҒАТЫУ (мейәс, әй) *ҡ.* ныҡ өшөү — *замерзнуть.* Кәтәбәһе ғатып килеп керҙе (мейәс)

КӘТӨБӘЙ (урта) *и.* төпөш — *коротыш*

КӘТӨЙ (әй) *и.* өләсәй — *бабушка*

КӘТӘЛ (мейәс) *и.* иргәйел — *карлик*

КӘТӘЛҮК (урта) *и.* бәләкәй биҙрә — *котелок*

КӘТӨНӘ (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* төпөш — *коротыш*

КӘҮ (арғаяш) *и.* салғы ҡарағошо — *помост у косы*

КӘҮГӘ (эйек-һаҡмар) *и.* кәүгәсел — *паникер.* Алар кәүгә бит ул ауырыуға

КӘҮГӘСЕЛЕК (һаҡмар) *и.* ығы-зығы — *суматоха.* Әлеге кәүгәселек уахыт буған инде

КӘҮҘӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ыуыу — *тереть.* Ҡабығын кәүҙәп осоропөтәһең инте (урта). 2. Ваҡлау — *крошить.* Сысҡан ашлыҡты кәүҙәй (ҡыҙыл)

КӘҮЕЗ (эйек-һаҡмар) *и.* йәлдәү — *горловина верши*

КӘҮЕК (һаҡмар) *и.* 1. Ас башаҡ — *пустой колос.* Аслау бойҙайҙы бер төрлө ашлыҡ кәүек тейләр. 2. *с.* еңел, бәрәкәтһеҙ — *непитательный.* Урман бесәне кәүеккә гилә. 3. (ҡыҙыл) *и.* баш кәүәге — *перхоть*

КӘҮЕЛ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡылған — *ковыль*

КӘҮЕН I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ас башаҡ — *пустой колос.* Ашлыҡ аслай буһа, кәүен була (эйек-һаҡмар). 2. (ҡыҙыл, мейәс) Кәбәк — *мякина.* Ҡоро кәүен була инде (ҡыҙыл). 3. *с.* туҡлыҡһыҙ — *непитательный.* Һаҙ бесәне — кәүен бесән. 4. (мейәс, урта) *и.* баш ҡауағы — *перхоть.* 5. (эй) *с.* еңел холоҡло — *легкомысленный*

КӘҮЕН II (кариҙел) *и.* ҡауын — *тыква*

КӘҮЕР (урта) *и.* балаҫ — *ковер*

КӘҮЕС, КӘҮЕЗ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* улаҡ — *желоб водяной мельницы*

КӘҮЕШ I (урта урал, һаҡмар) *и.* ҡунысһыҙ итеп күндән тегелгән ҡатын-ҡыҙ аяҡ кейеме — *кожаная обувь (женская) ручного изготовления шитья*

КӘҮЕШ II (гәйнә, урта урал) *и.* тәңкәһеҙ ялпағыраҡ балыҡ — *вид плоской рыбы без чешуи*

КӘҮЕШЛӘМӘ (гәйнә, дим) *и.* ит һәм бәрәңгенән бешерелгән ваҡ бәлеш — *беляши*

КӘҮЖӘННӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыйшайтыу — *скривить*

КӘҮИЛ (урта) *и.* эре бесән — *грубое сено*

КӘҮҪӘННӘҮ (урта) *ҡ.* яйлап ҡына атлау — *идти не торопясь.* Кәүҫәннәп һыйыр килеп утыра

КӘҮҺӘР (ҡыҙыл) *и.* гәүһәр — *бриллиант*

КӘҮШЕРЕҮ (арғаяш) *ҡ.* өшөп ултырыу — *мерзнуть*

КӘҮШӘ (салйоғот) *и.* мөшкә — *насыпь (у мельницы)*

КӘҮШӘЙГӘН (мейәс) *с.* 1. Йәмшәйгән, йәмшек — *приплюснутый.* Әбей булыпөткән кәүшәйеп. 2. (һаҡмар) *ҡ.* Кәксәйеү *(өҫкә табан).* Итегең кәүшәйгән

КӘҮӘЛДӘК (арғаяш) *и.* 1. Тапанды — *объедья.* Кәүелдәк (урта урал). 2. Ҡауаҡ — *перхоть.* 3. (эй) *с.* кәүшәк — *легковесный.* Һаҙ бесәне кипкәс кәүәлдәккә әйҙәнә

КӘФЕН (кариҙел) *и.* кейем эсендәге мамыҡҡа ҡуйған марля — *марлевая подкладка одежды*

КӘФЕННӘҮ (кариҙел) *ҡ.* һырылған әйберҙең тышлығы аҫтынан мамыҡ көпләү — *вату подбить марлей (при стегании).* Элгәре мамыҡны кәфеннәйбес, аннан кирсе тыш тартабыс та сырибыс

КӘҺЕЛДӘҮ (урта) *ҡ.* аҡрын ғына йүткереп ҡуйыу — *покашливать*

КӘШКӘЙЕК *(кариҙел)* с. серек — *гнилой.* Кәшкәйек ағас

КӘШМӘ, КӘШМӘК (ҡыҙыл, урта) *и.* ун-ун биш бүрәнәнән бәйләп эшләнгән һал — *плотик из десятипятнадцати бревен.* Йуҡһа был ҡайаға кәшмәк менән генә түгел, эре-эре һалдар ҙа бәрелеп тарала (ҡыҙыл)

КӘШМӘКЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бүрәнәләрҙе һал итеп бәйләү — *связывать бревна для плота*

КӘШТӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Урҙа — *шест для развешевания вещей.* 2. Таҡта теҙеү өсөн атламаға ике яҡлап һалынған оҙон ағастар — *обрешетка.* 3. (урта) Төнәү — *насест.* 4. (ҡыҙыл, салйоғот, урта, һаҡмар) һауыт-һаба шкафы — *посудник.* 5. (урта) Төнөн айыу һағалап ултырыу өсөн ағас башына эшләнгән урын — *место на дереве для слежки за медведем.* 6. (арғаяш) Һәндерә — *полати*

КӘШТӘЙЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* кәксәйеү — *загнуться кверху.* Башын кәштәйтеп йылан килә

КӘШТӘК I (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *и.* кештәк — *подмышник, ластовица*

КӘШТӘК II (мейәс) *и.* ҡалҡыу ер — *возвышенность*

КӘҺЕТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*

КӘҺТЕК, КӘҺТӘМ (салйоғот) *и.* кәҫтаҡта — *отвал (у плуга)*

КӘҺӘЛ ЙЫУАҺЫ (мейәс) *и.* әсе, ҡыуыш йыуа — *лук зеленый*

КӘҺӘ (мейәс) *и.* тәртешкә — *кочерга*

КӘЧӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ишек, тәҙрә яңағы — *косяк.* Кәчәклек йуҡ бит димен

КӘШЕН, КӘШИН (кариҙел, ҡыҙыл) *и.* 1. Тиренән тегелгән тоҡ — *мешок, изготовленный из шкуры.* 2. (ҡыҙыл, урта) Быҙау тиреһенән тегелгән тоҡ — *мешок, сшитый из телячьей шкуры*

КӘШКИ: КӘШКИ ҺҮҘ ӘЙТМӘҮ (эй) *ҡ.* ләммим әйтмәү — *не промолвить ни слова.* Кәшки берәй һүҙ әйтһәм

КӘШКЕЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* еңелсә йүтәлләү — *кашлять слегка.* Кәшкелдәп тиг утыраһың

КӘШКҮК ТАНАУ (ырғыҙ) *и.* йәмшек танау — *сплюснутый нос*

КӘШКӘЙЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* кәксәйеү — *загнуться кверху*

КӘШТӘЛӘҮ (дим) *ҡ.* ҡыралау, ҡыраға йыйыу — *собрать покосы в ряды*

КӘШӘКӘ (дим, мейәс, минзәлә) *и.* 1. Сәкән — *игра с клюшками.* Көз көнө кәшәкә уйыны китте (минзәлә). 2. (арғаяш) Шайба

КӘШӘЛӘҮ I (дим) *ҡ.* 1. Ҡауаҡланыу — *покрыться перхотью.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) тиренең ярылып ҡубыуы — *обветриваться (о коже).* Айаҡлары кәшәләй (һаҡмар)

КӘШӘЛӘҮ (минзәлә) *ҡ.* маташыу — *пытаться (что-то делать).* Өй кәшәләп торабыҙ әле

КӘШӘМИР (арғаяш, салйоғот, эй) *и.* кешмир — *кашемир.* Кәшәмир шәл йабындыҡ (эй)

КӘШӘНӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Шайба. 2. (эйек-һаҡмар) Ашлыҡ ҡабығы, кәбәк — *мякина*

КӘШӘҮӘР (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* аш бешереүсе — *повар.* Үҙем кәшәүәр була торғайным (эйек-һаҡмар)

КӘШӘР (арғаяш) *и.* ситән аҙбар — *плетеный хлев*

КӘШӘРГЕ (мейәс) *и.* тәртешкә — *кочерга*

Ҡ

ҠАБАҒАН: ҠАБАҒАН ҺҮҘ (урта) тупаҫ һүҙ — *грубое слово.* Үҙ атаңды ҡабаған һүҙ менән ҡаршылама

ҠАБАҠ I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡабыҡ — *кора, кожура.* Лимун бешмәгән, ҡабағы бер иле (ҡариҙел). Ҡайын ҡабағы (төньяҡ-көнбайыш). 2. Тәңкә — *чешуя (рыбы)*

ҠАБАҠ II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡауаҡ — *перхоть*

ҠАБАҠ III (урта, әй) *и.* 1. Ҡалҡыулыҡ, түбә — *холм.* 2. (туҡ-соран) Итәк — *подошва горы.* Йаҙ булыу белән маллар ҡабаҡҡа сыға

ҠАБАҠ: ҠАБАҠ КҮҘ (нөгөш) *и.* ҡабарыңҡы ҡабаҡлы күҙ — *глаза с пухлыми веками.* ◊ Ҡабағына ҡаршы ҡар йауыу (һаҡмар) ҡаш йыйырыу — *насупить брови*

ҠАБАҠЛАУ: ҠАБАҠЛАУ ЙЕР (эйек-һаҡмар) *и.* үрләс — *подъем.* Кәзә йыуаһы ҡабаҡлау йерҙә үҫә

ҠАБАҠТЫ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* арғыллы — *гористый.* Ҡабаҡты йул (ҡыҙыл)

ҠАБАЛАН-ҠАРҺАЛАН (көнсығыш диалект, туҡ-соран, һаҡмар) *р.* ашыҡ-бошоҡ — *наспех.* Ҡабалан-ҡарҫалан (урта)

ҠАБАЛАНЫШ (дим) *р.* ашыҡ-бошоҡ — *наспех.* Ҡабаланыш ҡына эшләгән

ҠАБАЛАУ (гәйнә) *ҡ.* абалау — *наброситься с лаем (о собаке)*

ҠАБАРСЫҠ (ҡариҙел) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун.* Ҡабарчик (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАБАРСЫУ (мейәс, эйек) *ҡ.* күберсеү — *вздуться (о волдыре).* Ҡабарсып төшә торған эле дән (мейәс)

ҠАБАРТМА (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* майҙа бешерелгән йәймә — *лепешка, испеченная в масле*

ҠАБАРЫУ (мейәс, әй) *ҡ.* ҡыҙыу — *сердиться.* Әйтһәң ҡабара ла гитә (мейәс)

ҠАБАТ (арғаяш, салйоғот) *и.* эргә — *место, расположенное рядом.* Йәйҙәүҙектә байҙар ҡабатына барып ситән үреп йәшәүселәр ҙә булды (салйоғот). Ҡолой ҡабатында йыраусы бар (арғаяш)

ҠАБАТАРТҠЫС (мейәс) *и.* тәрәш тараҡ — *чесалка (для льна)*

ҠАБАТ: ҠАБАТ ЙЕГЕТ (арғаяш, салйоғот) *и.* кейәү егете — *шафер, дружка*

ҠАБАТЛАУ (урта) *ҡ.* билендәү — *испугаться*

ҠАБАТТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* өҙләгөү — *заболеть повторно, не оправившись после первой болезни*

ҠАБРЫЙ: ҠАБРЫЙ ЙУЛ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* тау битләүендәге юл — *дорога на косогоре.* Ҡабрый йулда машина ауа йаҙҙы (мейәс). Ҡабырый йул (урта). Ҡабыра йул (ҡыҙыл)

ҠАБУЛ (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* ризалыҡ — *согласие.* Ҡабулыбыҙ бар тей, йаусы белән йегеттең атаһы гилә (һаҡмар)

ҠАБЫҒУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* күгәреү — *заплесневеть*

ҠАБЫҠ I (ҡариҙел) *и.* йүкә — *липа.* Менә ҡабыҡ сискә ата хәзер. Ҡабыҡ ҡанат (мейәс) 1. Алабарман — *опрометчивый* (һаҡмар). 2. Еңел аҡыллы — *легкомысленный.* Уй, шу буһа ҡабыҡ ҡанат булыр инде

ҠАБЫҠ II (мейәс) *и.* 1. Ҡуҙаҡ — *стручок.* 2. Талҡыш — *кострика*

ҠАБЫНДЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡабартыу — *раздувать.* Дөрөһ кенәһен әйтәм, бер ҙә ҡабындырмайым

ҠАБЫР (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡәбер — *могила*

ҠАБЫР: ҠАБЫР ТӨНӨ АСЫЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* төндә күк йөҙөнөң яҡтырып китеүе — *сильное свечение неба ночью за день до праздника уразы (объясняется падением крупной кометы).* Ҡабыр эйәһе булыу (ҡыҙыл) үлеү — *умереть*

ҠАБЫРҒА (ҡариҙел) *и.* тау битләүе — *косогор*

ҠАБЫРҒА: ҠАБЫРҒА АТЫ (мейәс) *и.* мисәү аты — *пристяжная (лошадь).* Ҡабырға аты арығыраҡ булып сыҡты

ҠАБЫРҒАЛАШ (арғаяш) *р.* ҡабырғанан — *сбоку.* Мынау геше кылупта миңә бер эскәмйәлә ҡабырғалаш туры гилде

ҠАБЫРҒАЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йәнәшәләү — *идти рядом*

ҠАБЫРҒАЛЫҠ (арғаяш) *и.* бауырғалыҡ — *подбрюшник*

ҠАБЫРСЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡабарып сығыу — *волдыриться.* Ҡабарсыу (урта)

ҠАБЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* һырыу — *стегать (одеяло, пальто и т. п.).* Йурған ҡабыу

ҠАБРЫЙ (урта) *и.* киҫкен боролош — *резкий поворот*

ҠАҒАЙТЫУ (дим) *ҡ.* елләтеү — *проветривать*

ҠАҒАУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төйләгән — *коршун*

ҠАҒЫЛДЫ: ҠАҒЫЛДЫ БУЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* бәүел ҡыуығы ауырыуы — *болезнь мочевого пузыря*

ҠАҒЫЛЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Тайпылыу — *уклоняться.* 2. Сайпылыу — *расплескаться*

ҠАҒЫЛСАН (дим, көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәйелтмәк — *раскат (на зимней дороге).* Ҡағылсан урыннар күб ул тапҡырҙа (дим). Ҡағылма (әй)

ҠАҒЫЛТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡағыу — *притеснять*

ҠАҒЫМҒАЛ (һаҡмар) *с.* ябыҡ — *тощий (о скотине)*

ҠАҒЫН (урта) *и.* ҡалҡыу еләҫ урын — *возвышенное место, продуваемое ветром.* Йалан кәртәләре ҡағынға урынлашҡан. Ҡағыу (ҡыҙыл)

ҠАҒЫНДЫ I (төньяҡ-көнсығыш) *и.* кәйелтмәк — *раскат (на зимней дороге)*

ҠАҒЫНДЫ II (әй) *с.* ситләтелгән — *обижаемый, непризнанный.* Ғүмер буйы ҡағынды булдым

ҠАҒЫТ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ҡаҡ — *пастила*

ҠАҒЫТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡағыу — *притеснять*

ҠАҒЫУ I (урта) *и.* 1. Ел өрөп торған урын — *место, продуваемое ветром.* 2. Ҡоролоҡ — *засуха.* Көннәр ҡағыуға әйләнте

ҠАҒЫУ II (урта) *ҡ.* елләтеү — *проветривать*

ҠАҒЫУ: ҠАҒЫУЙЕР (ҡыҙыл) *и.* ҡалҡыулыҡ — *возвышенность.* Ҡағыу йерҙә бакуй тиҙ гибә

ҠАҒЫШТЫ (арғаяш) *и.* кәйелтмәк — *раскат (на зимней дороге)*

ҠАҘАЙАҠ I (дим, һаҡмар) *и.* 12 көлтәнән ҡаҙ айағына оҡшатып һалынған һоҫлан — *суслон из 12 снопов в виде гусиной лапки*

ҠАҘАЙАҠ II (арғаяш, дим, урта) *и.* ҡаҙ үләне — *лапчатка гусиная*

ҠАҘАҠБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Яңғыҙ — *одинокий.* 2. Буйҙаҡ — *холостой.* Ҡаҙаҡбашҡа фатир бирмәйләр

ҠАҘАҠАЙ: ҠАҘАҠАЙ ТОРОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке)*

ҠАҘАҠҠОҘА (дим) *и.* кейәү егете — *шафер, дружка*

ҠАҘАҠТАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* үтенеп һорау — *умолять*

ҠАҘАҠ УРЫҪЫ (ырғыҙ) *и. казак*

ҠАҘАҠ ҺАЛМАҺЫ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ус аяһы ҙурлығында итеп киҫелгән һалма — *лапша, нарезанная размером с ладонь*

ҠАҘАҠ ҺӨТТӨКӘЙЕ (мейәс) *и.* кәкүк сәскәһе — *медуница*

ҠАҘАЛМА (урта) *и.* һикәлтә — *ухаб.* Ул тирәлә ҡаҙалмалы йерләр күп була торған

ҠАҘАЛЫҠ (дим) *и.* ҡаҙанлыҡ — *кухонная половина дома*

ҠАҘАЛЫУ (әй) *ҡ.* йомолоу — *накинуться.* Шу хәтте ашҡа ҡаҙалған, астыр инде

ҠАҘАН (арғаяш) *и.* өйрөлтмәк — *водоворот*

ҠАҘАНАЙАҠ (мейәс) *и.* өсаяҡ — *треножник (чугунная посуда)*

ҠАҘАН АЛДЫ (арғаяш, салйоғот) *и.* көлдөксә — *шесток (печи)*

ҠАҘАНАС, ҠАҘАН АҪТЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* усаҡ — *очаг.* Ҡаҙан асу *(аш һалыу) — варить суп*

ҠАҘАНАШ (һаҡмар) *и.* аш — *суп.* Ул ней ҡаҙанашһыҙ һис түҙәлмай

ҠАҘАН БӨЙӨРӨГӨ (мейәс) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники.* Ҡаҙан бөйөрөгө бешереп ҡунаҡ саҡырҙыҡ. Ҡаҙан бөтөрөгө (мейәс)

ҠАҘАН БӨККӘНЕ (мейәс) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники*

ҠАҘАНҒОЛАҠ (дим, урта, ырғыҙ, эйек) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники*

ҠАҘАНЙАҠ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаҙандыҡ — *кухонная половина дома*

ҠАҘАН ЙӘЙМӘҺЕ (дим) *и.* әсе ҡамырҙан майҙа бешерелгән йәймә — *лепешка из кислого теста, сваренная в масле*

ҠАҘАНЫҠ (һаҡмар) *и.* ҡаҙанлыҡ — *кухня*

ҠАҘАН КӘКЕРЕҺЕ (арғаяш, әй) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники.* Ҡаҙан кәкереһен майлаптырып ашайһың аны (әй). Ҡаҙан кәкереҫе (дим)

ҠАҘАНЛАТЫП (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡаҙан тултырып — *наполнив котел.* Итте ҡаҙанлатып һала ла һалмалап бешерә

ҠАҘАН ӨЙӨ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҙанлыҡ — *кухня*

ҠАҘАНСЫҠ (урта урал) *и.* ҡылыслы бәләкәй ҡаҙан — *казанок*

ҠАҘАН ТӘКӘҪЕ (дим) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники*

ҠАҘАРМА (төньяҡ-көнбайыш) *и. землянка.* Ҡаҙармаҙа ғына тора иҙе Мөьмин ҡарт

ҠАҘАРЫЛЫУ I (мейәс) *ҡ.* 1. Ҡаҙалыу — *впиваться.* Дәнемә талпан ҡаҙарылды. 2. Баш ҡалҡытмай нимәлер эшләп ултырыу — *уткнуться*

ҠАҘАРЫЛЫУ II (урта) *ҡ.* хәтерен ҡалдырыу — *обидеть.* Ҡаҙарылып әрләй

ҠАҘАУ I (мейәс) *и.* ҡаяу — *жало (пчел, ос и т. д.)*

ҠАҘАУ II (урта) *ҡ.* баҫыу, тегеү — *пришивать.* Йеләнкә ҡаҙайһың тәнкәне ике йаҡлап

ҠАҘАУҘАУ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* ерҙең ҡыртышын алыу — *снятие дерна.* Салауат ҡаҙауҙауҙа йата ла (арғаяш)

ҠАҘАУ: ҠАҘАУ ЙЕР (арғаяш) *и.* сиҙәм — *целина*

ҠАҘАУ: ҠАҘАУ ҺҮҘ (урта) *и.* 1. Ауыр һүҙ — *грубое слово.* Ҡаҙау һүҙ әйтә йөрәккә. 2. (дим) Төртмә һүҙ — *колкое слово*

ҠАҘ БАЛАҺЫ (урта) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок.* Ҡаҙ балаҫы (дим), ҡаҙ баласы (ҡариҙел)

ҠАҘБАУЫР: ҠАҘБАУЫР БОЛОТ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *и.* йоҡа сыбар болот — *перистые облака*

ҠАҘ БИПЕЙЕ (ҡариҙел) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок*

ҠАҘ БОРСАҒЫ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* сысҡан борсағы — *мышиный горошек*

ҠАҘҒАНАТҠА: ҠАҘҒАНАТҠА УТЫРТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* арпа көлтәләрен өйөү төрө — *один из видов складывания снопов ячменя.* Ҡаҙға утыртыу (мейәс)

ҠАҘ-ҒОШ (дим, урта) *и.* ҡош-ҡорт — *живность*

ҠАҘҘАУ (әй) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке).* Малайың ҡаҙҙай баштаған икән

ҠАҘНА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* эскәмйә — *скамья.* Ҡаҙнаҡ (ҡариҙел)

ҠАҘНА II (дим) *и.* нигеҙ — *основание, фундамент.* Мис ҡаҙнаҫы

ҠАҘНА III (көнсығыш диалект, эйек) *и.* яңаҡ — *челюсть*

ҠАҘНА IV (урта) *и.* утлыҡ — *ясли (для скота)*

ҠАҘНАҠ (ҡариҙел, әй) *и.* ҡаҙна — *облицовка нар.* Ҡаҙнаҡ буйҙап ҡаҙҙай баштаған ҡыҙы (әй). Ҡаҙналыҡ (арғаяш)

ҠАҘ ТЕШЕ (дим) *и.* тары һоҫланы — *суслон просяных снопов*

ҠАҘ ТӘПЕЙЕ (һаҡмар) *и.* ҡаҙ үләне — *лапчатка гусиная.* Ҡаҙ тәпейе (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАҘ ТӘПӘЙЕ (дим) *и.* кәзә һаҡалы — *козлобородник*

ҠАҘ ҮЛӘНЕ (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* күгүлән, бәпкә үләне — *спорыш*

ҠАҘЫЙАЛ (көнсығыш диалект, туҡ-соран) *и.* йылҡының ял ҡаҙыһы — *подгривное сало лошади.* Ҡапҡан һайын ҡаҙыйал эләкмәй (ҡыҙыл)

ҠАҘЫҠ (урта) *и.* аҫҡаҡ — *кол, на который вешают посуду при приготовлении пищи на открытом огне.* Биҙрәне ҡаҙыҡҡа аҫҡансы утыным йанып бөтә йаҙҙы

ҠАҘЫҠБАҒАНА (ҡариҙел) *и.* ҡаҙыҡ — *кол*

ҠАҘЫР: ҠАҘЫР ТӨНӨ АСЫЛЫУ (мейәс) *ҡ.* ҡәҙер төнө асылыу — *сильное свечение неба ночью за*

день до праздника уразы (объясняется падением крупной кометы)

ҠАҘЫСӘЙ (дим) *и.* һөтлө билсән — *осот белый.* Ҡаҙ чәйе (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАЖАЛ (эй) *и.* текә яр — *обрыв.* Шунда ҡажалға төшкәндәрҙер, тей

ҠАШҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* быжҡылдау — *крякать.* Үрҙәкләрең ҡажҡылтап ҡолаҡты тондорҙо

ҠАЖЫНЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* тырнаныу — *чесаться.* Кеше алдында ҡажынып тормаһаң (эй)

ҠАЖЫУ I (ырғыҙ) *ҡ.* мыжыу — *ворчать.* Йуҡты ҡажыйһың да ултыраһың, ул һиңә оронмай, зыйаны теймәй

ҠАЖЫУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* әрсеү — *обчищать.* Бәрәңге ҡажыу (гәйнә)

ҠАҘАЛМА (ҡариҙел) *и.* текмә — *частокол*

ҠАЗБАЛА (гәйнә) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок.* Ҡаз баласы (ҡариҙел)

ҠАҘҒА: ҠАЗҒА УТЫРТЫУ (гәйнә) *ҡ.* 20—25 көлтәнән кәбән һалыу — *стоговать 20—25 снопов*

ҠАЗ-ҠАЗ ИТЕҮ (гәйнә) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке)*

ҠАЗЛАП ТОРОУ (урта урал) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке).* Белеки бала ҡазлап тора

ҠАҘНАҠ II (ҡариҙел) *и.* утлыҡ — *ясли (для скота)*

ҠАЗ ЧЕБЕНЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ләпәкәй — *мошка*

ҠАЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта) *а.* ҡайһы — *который, какой.* Ҡай йаҡта йөрөнөң? (дим). Ҡай ауыллар? (урта)

ҠАЙА I (туҡ-соран) *и.* ҡаяу — *жало (пчел, ос и т. д.).* Ҡорт ҡайаһы

ҠАЙА II (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта) *а.* ҡайҙа — *куда.* Ҡайа бараҫын? Ҡайан беләҫең? (туҡ-соран)

ҠАЙАҘ (урта урал) *и.* моҙға — *лукошко.* Ике ҡайаҙ йеләк жыйҙы апайың (урта урал). Ҡайаҫ (арғаяш), ҡайаһ (салйоғот)

ҠАЙАЛЫУ (мейәс) *ҡ.* күбеү, ташыу — *распухнуть.* Сәйҙән эс китте ҡайалып

ҠАЙАУ (һаҡмар) *и.* биҙәк — *узор.* Сынайағым ун ике йерҙән ҡайаулы

ҠАЙАҺЫҘ (мейәс) *с.* хаяһыҙ — *бесстыжий.* Ҡайаһыҙ кешеләр беҙҙә лә йуҡ тиһеңмә

ҠАЙҒЫЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ҡайғырыу — *переживать.* Улы уҡый киткәнгә лә ҡайғылана

ҠАЙҒЫРЫУ (мейәс, урта, эй) *ҡ.* ҡайғыртыу, уйлау — *заботиться, думать.* Ҡайғырып та бирмәйҙәр (мейәс). Аны ҡайғырамы ней ул (урта)

ҠАЙҘА (эйек-һаҡмар) *р.* ярай ҙа — *хорошо, что...; хорошо если...* Аға эшкенгән тирмәне буһа ғайҙа

ҠАЙЖАУ (урта урал) *ҡ.* әрсеү — *очищать.* Тилерлоҡның төбөндәге шалҡан кебеген ҡайжап ашыйлар

ҠАЙҠА (ҡариҙел) *р.* һоноҡ — *откинутый назад (о косе).* Ҡайҡа ултыртылған салғы. Ҡайҡы (дим)

ҠАЙҠАЛАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Ҡайҡайыу — *выгибаться.* Балаһы ҡайҡалап тороп үсегә (ҡыҙыл). 2. (урта) Ҡуҡырайыу — *зазнаться*

ҠАЙҠАЛАТА: ҠАЙҠАЛАТА БАҪЫП (ырғыҙ) *р.* күкрәкте киреп — *выпячивая грудь.* Нәсимә, һәр ваҡыттағы кеүек шайарып көлөп, ҡайҡалата баҫып килеб инде

ҠАЙҠАЛАШЫУ (урта) *ҡ.* ҡыланыу, борғоланыу — *кривляться*

ҠАЙҠАНЛАТЫП (урта) *р.* борғоландырып — *кривляя (плечом).* Иңбаштарын ҡайҡанлатып бер нисә аҙым түргә атланы

ҠАЙҠЫЙ (һаҡмар) *с.* 1. Һоноҡ — *откинутый назад (о косе).* Ҡайҡый салғы. 2. (эйек-һаҡмар) Дуғаланып торған — *выгнутый.* Ҡайҡы билле ат

ҠАЙҠЫ: ҠАЙҠЫ ТАНАУ (дим) *и.* йәмшек танау — *сплюснутый нос*

ҠАЙЛА (арғаяш) *и.* итте турап һалып бешерелгән аш — *суп с нарубленным на кусочки мясом*

ҠАЙМАҠ: ҠАЙМАҠ БАҪЫУ (мейәс) *ҡ.* май яҙыу — *сбивать масло.* Ҡаймаҡ килеү *(ҡырпаҡ ҡар төшөү) — порошить (о первом снеге)*

ҠАЙМАҠ МАЙЫ (урта) *и.* аҡ май — *сливочное масло*

ҠАЙМИКӘ (арғаяш, гәйнә) *и.* ҡәйенбикә — *свояченица (старшая сестра жены).* Ҡаймикәһе ҡунаҡҡа кигән икән (арғаяш). Ҡәймикә (гәйнә)

ҠАЙНА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйнә — *свекровь.* Хәзер бит ҡайнаны йаратмыйлар (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАЙНАҒА (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* килендең иренән оло ир кешеләргә өндәшеү һүҙе — *форма обращения невестки к мужчинам старше мужа*

ҠАЙНАҒАЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйнеш — *деверь (младший брат мужа)*

ҠАЙНАНА, ҠАЙНАНАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡәйнә — *свекровь.* Ҡайнаней (гәйнә). 2. Ҡәйнә — *теща*

ҠАЙНАТА (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайны — *свекор*

ҠАЙНАУ I (ҡыҙыл) *и.* шаршы — *перекат (на реке)*

ҠАЙНАУ II (урта) *с.* беше, ҡаты — *плотный.* Ҡайнау ағас

ҠАЙНЕНЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйнеш — *шурин (младший брат жены)*

ҠАЙНИГӘЧ, ҠАЙНЫҒАЧ, ҠАЙЫНГӘЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйенбикә — *свояченица (старшая сестра жены)*

ҠАЙНТУТА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйенбикә — *золовка (старшая сестра мужа)*

ҠАЙНЫҒА (минзәлә) *и.* ҡайнаға — *старший брат мужа*

ҠАЙНЫМ (ҡыҙыл) *и.* иренең йәки ҡатынының атаһынан оло ир кешегә өндәшеү һүҙе — *форма обращения невестки или жениха к мужчинам старше отца.* Ҡайным тирмәндән ҡайтманымы әле?

ҠАЙНЫҺЫ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *а.* 1. Ҡайһы — *который.* 2. (эйек-һаҡмар) Ҡайһыныһы — *некоторый.* Ҡайныһы әсминник сәсә, ҡайныһы дисәтинә

ҠАЙНЫШ, ҠАЙНЕШ, ҠАЙНИШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйнеш — *шурин (младший брат жены); деверь (младший брат мужа).* Ҡайныш (минзәлә)

ҠАЙРАҠ: ҠАЙРАҒ ИКМӘК (көнсығыш диалект, нөгөш, урта, ырғыҙ) *и.* бысым икмәк — *неудав-*

шийся сырой, тяжелый хлеб. Икмәгем ҡайраҡ булған (урта). Ҡайраҡ ипей (минзәлә)

ҠАЙРАҠЛАНЫУ (дим, ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡайраҡ булыу — *быть сырым, тяжелым (о неудавшемся хлебе).* Ҡайраҡтаныу (әй). Бөгөн икмәгем ҡайраҡтанған, башы килешмәгән ахры

ҠАЙРАҠТАНЫУ (әй) *ҡ.* 1. Ҡатыу, бысраныу — *пачкаться.* 2. Күнегеү — *привыкать.* Ул андыйға ғына ҡайраҡтанған инде

ҠАЙРАҠШЕШ (һаҡмар) *и.* ҡаты шеш — *твердая опухоль*

ҠАЙРАМ (мейәс, көньяҡ диалект, урта урал) *и.* һыуһын — *передышка.* Бер ҡайрам бесән саптыҡ (эйек-һаҡмар). Бер ҡайрам эштәб алайыҡ (урта урал). Бер ҡайрам эшләп ҡайттым (һаҡмар). ◊ Ҡайрам ҡандырыу (мейәс) эш араһында ял итеү — *отдыхать между делом*

ҠАЙРЫ (ҡыҙыл, әй) *и.* ҡайыр — *корье (снятая кора).* Күб итеп тал ҡайры апҡайттыҡ (әй). Ҡайыры (эйек-һаҡмар)

ҠАЙСЫ (салйоғот) *и.* йәмкә — *щипцы (для угля)*

ҠАЙСЫЛЫ (дим) *с.* асалы — *развилистый*

ҠАЙСЫ, ҠАЙҪЫНЫҺЫ (урта) *а.* ҡайһы — *который.* Йәрҙе һөйһәң йәр күп тә ул, мехәпәтһеҙ ҡайҫыһы *(халыҡ йыры)*

ҠАЙТА I (көнсығыш диалект, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* тапҡыр — *раз.* Бөгөн буранды гөн буһа ла өс ҡайта бесән алдым (ҡыҙыл). Ик-өс ҡайта йаҙа ул өйгә эшен (ырғыҙ)

ҠАЙТА II (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* 1. Киреһенсә — *наоборот.* Балта оҫталары ҡайта күбәйҙе (ҡыҙыл). Мында ҡайта эрәхәт (һаҡмар). 2. (урта) Яңынан — *снова.* Йабынһам, ҡайта йоҡлайым

ҠАЙТА-ҒАЙТА (ҡыҙыл, әй) *р.* ҡабат-ҡабат — *неоднократно.* Ҡайта-ғайта әйттем тей (ҡыҙыл)

ҠАЙТАЛАЙ (арғаяш, ҡыҙыл) *р.* 1. Ҡайтышлай — *на обратном пути.* Ҡайталай миңә тейәрһең (арғаяш). 2. (ҡыҙыл) Ҡабаттан, башҡаса — *повторно, снова, в другой раз.* Ҡайталай килебөрөмә

ҠАЙТАЛАП (мейәс) *р.* ҡабаттан — *снова.* Ҡайталап килде

ҠАЙТАЛЫУ (дим, урта) *ҡ.* йөҙө ҡайтарылыу — *затупиться (о лезвии кос, ножей)*

ҠАЙТАРМЫШ (урта) *и.* ҡаршы бирелгән бүләк — *ответный подарок*

ҠАЙТАРЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Кире ҡағыу — *отбить.* Күмәктәгән — йау ҡайтарған. 2. Яуап биреү — *отвечать.* Урысса арҙы-бирҙе беләм, тик ҡайтара ғына белмәйем (ҡыҙыл)

ҠАЙТАУАННАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡайтып-ҡайтып тороу — *часто ездить домой*

ҠАЙТАУЛАУ (урта) *ҡ.* кире ҡайтыу — *раздумать.* Үҙ уйынан тағы ла ҡайтауланы

ҠАЙТАУЫЛДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡабат-ҡабат ҡайтыу — *возвращаться несколько раз.* Артыбыҙҙан сығып ҡарап ҡалма, кеше ҡайтауылдай (ҡыҙыл)

ҠАЙТАУЫЛДАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һөйләшеп килешеп бөткәндән һуң кире ҡайтыу — *передумать после соглашения*

ҠАЙТМАҠАЙ (дим, ҡариҙел) *с.* үҙгәреүсән — *непостоянный.* Ҡайтмаҡай геше (дим)

ҠАЙТМАЛЫ (дим) *с.* кенә тотмаусы — *незлопамятный.* Әйтеп ҡайтмалы

ҠАЙТЫМҺАҠ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *с.* кенә тотмаусы — *незлопамятный.* Бәғезе берәү әйтемһәк тә ҡайтымһаҡ (ҡыҙыл). Ҡайтымһаҡ ул Хөснулхаҡ, оҙаҡ ҡыуалатып йөрөмәй (һаҡмар)

ҠАЙТЫУ: ЙӨҘӨ ҠАЙТЫУ (урта) *ҡ.* йөҙө ҡайтарылыу — *затупиться (о лезвии кос, ножей).* Әйләңкәнсе салғының йөҙө ҡайта

ҠАЙҺЫНДАЙ (ҡыҙыл) *р.* ҡалай — *как, каким образом*

ҠАЙҺЫНЫҺЫ (ҡыҙыл, салйоғот) *а.* ҡайһы — *который*

ҠАЙШАЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тартышыу — *упорствовать*

ҠАЙШАНДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Арт һанды яҡ-яҡҡа борғолау — *покачивать крупом.* Был ат арыны шикелде, ҡайшандай баштаны (ҡыҙыл). 2. (көнсығыш диалект) Тартышыу — *упорствовать.* Шул кеше ҡайшандамаһа ине йомош ҡушҡас (ҡыҙыл). 3. (әй) Кирегә бороу — *изменить в нужном направлении (напр. разговор)*

ҠАЙЫ (мейәс) *а.* ҡайһы бер — *некоторый.* Ҡайын иҫемә аламайым

ҠАЙЫҘ (көнсығыш диалект, нөгөш, урта) *и.* 1. Ҡайыр — *корье (снятая кора).* Ҡара тал ҡайыҙы (нөгөш). 2. (төньяҡ-көнсығыш) Моҙға — *лукошко*

ҠАЙЫҘЛАМА (дим) *и.* һалабаш — *лыко.* Атайым менән күлгә ҡайыҙлама батырып ҡайттыҒ әле

ҠАЙЫҘЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* әрсеү — *очищать.* Ҡайызлау, ҡайыжлау (гәйнә). Картука ҡайыжлау

ҠАЙЫМНАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* телләшеү — *пререкаться.* Гел генә ҡайымнашыр ҙа йөрөр шул

ҠАЙЫНАПА (дим) *и.* ҡәйенбикә — *золовка (старшая сестра мужа)*

ҠАЙЫН БАЛЫ (арғаяш, дим) *и.* ҡайын һыуы — *березовый сок.* Күб итеп ҡайын балы апҡайтҡандар апайымдар (арғаяш)

ҠАЙЫН БЕСЕКӘЙЕ (салйоғот) *и.* ҡайын бөрөһө — *березовая почка*

ҠАЙЫНГӨЛ (ҡариҙел) *и.* һары ҡына — *недотрога (цветок).* Ҡайынгөлөгөҙ күб икән

ҠАЙЫН ИТЕ (көнсығыш диалект) *и.* ҡайын сөсөгө — *березовый камбий*

ҠАЙЫН ИТТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡайын итен ҡырып алыу — *соскребать березовый камбий*

ҠАЙЫНИЕҘНӘ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* иренең апаһының ире — *супруг старшей сестры мужа*

ҠАЙЫН ЙЕЛЕГЕ (эйек) *и.* ҡайын сөсөгө — *березовый камбий*

ҠАЙЫНЙЕҢГӘ (көнсығыш диалект) *и.* ҡәйенйеңгә — *жена старшего брата мужа или жены*

ҠАЙЫН КИМЕГЕ (мейәс, әй) *и.* ҡайын сөсөгө — *березовый камбий.* Ҡайын кимеге тәмде генә була (әй)

ҠАЙЫН ҠАЙЫРЫ (һаҡмар) *и.* күшкә — *березовый луб*

ҠАЙЫН ЛАЙЛАҺЫ (урта) *и.* ҡайын сөсөгө — *березовый камбий*

ҠАЙЫН МАЙЫ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡайын һыуы — *березовый сок*

ҠАЙЫНМӘШКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайын бәшмәге — *чага.* Ҡайын мәшкәсе (ҡариҙел)

ҠАЙЫНСАР (гәйнә) *и.* ҡайынлыҡ — *березняк*

ҠАЙЫН СӘЙЕ (ҡариҙел) *и.* ҡайын бәшмәге — *чага*

ҠАЙЫН ТӨЧӨГӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайын сөсөгө — *березовый камбий.* Ҡайын чөчөгө (гәйнә)

ҠАЙЫН ҺУТЫ (һаҡмар) *и.* ҡайын һыуы — *березовый сок*

ҠАЙЫН ШЕБЕШЕ (урта) *и.* ҡайын бәшмәге — *чага*

ҠАЙЫН ШЕШКЕҪЕ (дим) *и.* ҡайын бәшмәге — *чага*

ҠАЙЫНӘТӘЙ (дим) *и.* ҡайны — *свекор*

ҠАЙЫР I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡабыҡ — *кожура.* Бәрәңге ҡайыры

ҠАЙЫР II (эйек) *с.* көслө — *выносливый.* Йәшләр ҡайыр була

ҠАЙЫРҒЫ (мейәс) *и.* ҡайырғыс — *крутило (для затягивания воза)*

ҠАЙЫРМА (дим) *и.* текмә — *частокол.* Бер аҙ бөгөн ҡайырма ҡайырҙым әле

ҠАЙЫРТ (мейәс) *и.* ҡайын сөрөгө — *березовая гнилушка*

ҠАЙЫРЫЛЫУ (һаҡмар, әй) *ҡ.* ылығыу — *льнуть.* Үҙеңә ҡайырылғаны була, ҡайырылмағаны була (һаҡмар). Ул миңә ҡайырылмай (әй)

ҠАЙЫРЫЛЫШ (урта) *р.* 1. Урау — *далеко.* 2. *с.* урау — *круговой, окружной.* Йулы ҡайырылыш. 3. *р.* ҡырын — *боком.* Өҫтәлгә ҡайырылыш ултырма

ҠАЙЫРЫУ (арғаяш, дим, әй) *ҡ.* 1. Шаҡарыу — *прикрутить вожжи, поводья лошади.* 2. (дим, урта) Текмә тотоу — *делать изгородь из деревянных прутьев.* Текмә ҡайырыу (дим)

ҠАЙЫҪҠАҠ, ҠАЙЫҪМАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* йәш баланың лепкәһендәге ҡауаҡ — *корочка на темени новорожденного*

ҠАЙЫҪМАҠ (мейәс) *и.* ҡаҫмаҡ, һөт өҫтө — *пенка*

ҠАЙЫУ I (мейәс) *ҡ.* 1. Ҡаймалау — *окаймлять.* Әбейҙәр, камзулды ҡайып кейәләр. 2. Һөрөлгән баҫыуҙың ситен арҡыры һөрөп сығыу — *поперечная вспашка краев вспаханного поля*

ҠАЙЫУ II (салйоғот) *и.* ҡыҙыл буҫтау — *красное сукно*

ҠАЙЫҺҠАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* ҡауаҡ — *перхоть.* Ҡайыхҡаҡ (арғаяш)

ҠАЙЫШАЙАҠ (арғаяш) *и.* бапаҡ — *бука (которой пугают детей)*

ҠАЙЫШҠАҠ (дим, ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *с.* 1. Бысым, уңмаған — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Әпәйем ҡайышҡаҡ буған (мейәс). Икмәгем уңманы, әйтәгүр, эрзиңкә һымаҡ ҡайышҡаҡ булып беште (ырғыҙ). 2. (ҡыҙыл, мейәс, әй) һығылмалы — *гибкий.* Селек сөй ҡайышҡаҡ була, һынмай (ҡыҙыл). 3. (әй) Артҡа ҡайтҡайып илаусан — *имеющий привычку плакать, выгибаясь назад.* Балаһы бигерәк ҡайышҡаҡ

ҠАЙЫШҠАН (салйоғот) *с.* беше — *крепкий (о дереве).* Ҡайышҡан ағас

ҠАЙЫШ САЙҘАУЫ (салйоғот) *и.* ҡайыш тимере — *железная пряжка ремня*

ҠАЙЫШЫУ I (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡалйыу — *коробиться.* 2. Эйелеү, ҡыйшайыу — *гнуться.* Иҙән бер йаҡҡа ҡайышҡан

ҠАЙЫШЫУ II (дим) *ҡ.* көҙән йыйырыу — *сводить судорогой*

ҠАЙЫШЫУ III (урта урал) *ҡ.* ҡайҡайыу — *выгибаться.* Ҡыҙы ҡайышып йылай

ҠАҠ I (гәйнә) *и.* туңғалаҡ — *мерзлота.* Көзгө ҡаҡ

ҠАҠ II (арғаяш) *и.* юшҡын — *накипь*

ҠАҠАЙ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта урал) *и.* ҡаҙ — *гусь (в детской речи).* Әнә, ҡаҡай гилә (әй). Ҡаҡаҡ (һаҡмар)

ҠАҠАЙ II (әй) *с.* ҡупырт — *чванливый*

ҠАҠАЙ БАСУ, ҠАҠАЙ БАҪЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке).* Ҡаҡай басыу, ҡаҡай баҫыу (ҡариҙел)

ҠАҠАЙ ТОРОУ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке)*

ҠАҠАЙЫУ I (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* бысраныу — *пачкаться*

ҠАҠАЙЫУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡатыу — *зачерстветь.* Әпәкәйең ҡаҡаймасын

ҠАҠАЙЫУ III (ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* башты артҡа ташлау — *закидывать голову.* Алар ҡаҡайа ғарап китә (һаҡмар)

ҠАҠАҠ (ҡариҙел) *и.* кәкәй — *бяка*

ҠАҠАЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* төйөлөү — *подавиться.* Ҡаҡалыу (һаҡмар)

ҠАҠАУҘАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡауаҡлау — *шелушиться (о перхоти).* Аның таҙы ҡаҡауҙап киткән (ҡыҙыл)

ҠАҠАҢНАУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* суҡандау — *вертеться.* Ҡаҡаңнапбутырмәле (ҡыҙыл)

ҠАҠАШ (урта) *и.* әрпеш — *неряха*

ҠАҠБӘЛЕШ (гәйнә) *и.* өйөлгән сәк-сәк — *чак-чак, собранный в кучу.* Чәк-чәкне йәбештереп патмусҡа үйәләр, ҡаҡбәлеш була, шуны кодаларға апаралар

ҠАҠЙАШЫҠЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* шаярыу — *балагурить.* Ошо буһа ҡаҡйашыҡланыб алыр ҙа утырыр

ҠАҠҠЫС I (арғаяш, дим, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш) *и.* етен тәрәшләүес — *льночесалка*

ҠАҠҠЫС II (ҡариҙел) *и.* бал ҡыуғыс — *медогонка*

ҠАҠАЛАНЫУ (урта) *ҡ.* бушҡа ваҡыт үткәреү — *бездельничать*

ҠАҠЛЫҒЫУ I (ырғыҙ) *ҡ.* ныҡ арыу, йонсоу — *переутомляться.* Көнө буйы арбала йөрөп ҡаҡлыҡтым

ҠАҠЛЫҒЫУ II (урта) *ҡ.* вафат булыу — *скончаться.* Шулай тиҙ генә ҡаҡлыҡты

ҠАҠМА ИЛӘК (мейәс) *и.* ваҡ иләк — *сито с мелкой сеткой*

ҠАҠМАҠ (ҡыҙыл) *и.* үңәҙ, ҡаҫмаҡ — *плесень*

ҠАҠМАЧ (гәйнә) *с.* ҡаҡса — *сухощавый.* Ҡаҡмыш (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАҠМАШ (дим, салйоғот, әй) *с.* бысраҡ — *грязный; неряшливый.* Ҡаҡмаша (мейәс)

ҠАҠМАШЫУ (урта, әй) *ҡ.* ҡаҡашыу — *сильно загрязняться*

ҠАҠМЫШ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡаҡса — *сухощавый.* Минең кебек ҡаҡмыш (ҡариҙел)

ҠАҠРАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* кәпрәйеү — *важничать.* Ҡапрайыу (эй)

ҠАҠСАЛҠАН (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* салҡан — *навзничь.* Ҡаҡсалҡан төшөп йоҡлап йата (һаҡмар)

ҠАҠҪАН (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, эй) *с.* ҡаҡса — *сухощавый*

ҠАҠСИРАҠ (кариҙел, урта урал) *и.* сираҡ — *голень*

ҠАҠСЫР I (урта урал) *и.* ҡаҡ һайғау — *сухая жердь.* Кәбәнгә ҡаҡсыр ҡуйҙығыҙма?

ҠАҠҪЫР II (һаҡмар) *и.* ырҙын — *гумно*

ҠАҠСЫР III (мейәс) *и.* 1. Тары киптереү ҡыҫаһы — *деревянное приспособление для сушки проса.* 2. (арғаяш, мейәс) Ишек алдына һауыт-һаба элеп киптереү өсөн ҡағылған саталы бағана — *кол с развилкой, поставленный во двор для сушки посуды*

ҠАҠСЫРҒАҠ (кариҙел) *и.* айыуға һөжүм итеү өсөн эшләнгән асалы ағас — *рогатина для охоты на медведя*

ҠАҠСЫУ (дим, эй) *ҡ.* ҡаҡлығыу — *отскакивать.* Санабыҙ ҡаты ҡарға бәрелеп ҡаҡсып китте (эй)

ҠАҠҪЫ (урта урал) *и.* ҡаҙы — *домашняя колбаса из конского сала*

ҠАҠТАЙ (төньяҡ-көнсығыш) *р.* ҡоролай — *всухомятку.* Ҡаҡтай ашама (салйоғот)

ҠАҠТАУ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* ас тотоу — *морить голодом.* Ашатмай ҡаҡтап бөттөләр малды (мейәс)

ҠАҠТОҘ (урта) *и.* таш тоҙ — *каменная соль*

ҠАҠТЫ I (арғаяш) *и.* сыйырсыҡ ояһы — *скворечник*

ҠАҠТЫ II (ҡыҙыл) *с.* белдекле — *толковый*

ҠАҠ ҺӨЙӘК (ҡыҙыл, мейәс) *и.* сираҡ — *голень*

ҠАҠҺЫҒАН (көнсығыш диалект) *с.* 1. Еҫләнгән — *затхлый.* Ҡаҡһыған бал (эй). 2. Ныҡ кипкән — *сильно высохший.* Көбө ҡаҡһыбөткән (ҡыҙыл)

ҠАҠҺЫҘ (ҡыҙыл) *с.* белдекһеҙ — *бестолковый*

ҠАҠЧА (гәйнә) *с.* ас — *голодный.* Ҡаҡча торан, хәлең йуҡ

ҠАҠЧЫР (гәйнә) *с.* ҡаҡса — *сухощавый*

ҠАҠШАЛЫУ (дим, ҡыҙыл, урта) *ҡ.* 1. Ныҡ арыу, йонсоу — *переутомляться.* Тәнем ҡаҡшалды (дим). 2. Ҡаҡшау — *измотаться.* Бик ҡаҡшалтым һуғыш дәүерентә (урта). 3. (төньяҡ-көнсығыш) Һаулыҡ бөтөү — *потерять здоровье.* 4. Ҡартайып хәлдән тайыу — *одряхлеть*

ҠАҠШАР, ҠАҠШЫР (кариҙел) *и.* 1. Айыуға һөжүм итеү өсөн эшләнгән асалы ағас — *рогатина для охоты на медведя.* 2. Һалдау — *острога*

ҠАҠШАУ I (кариҙел) *ҡ.* ҡаушау — *растеряться.* Ҡаҡшадым да төштөм

ҠАҠШАУ II (кариҙел) *ҡ.* иреп кәмей башлау — *убавляться от таяния (о снеге).* Ҡарлар ҡаҡшаған барам

ҠАҠЫ ЙАПРАҒЫ (дим) *и.* урман ҡаҡыһы — *лесная свербига*

ҠАҠЫЙ-СУҠЫЙ (кариҙел) *р.* ашығыс — *спешно, как попало.* Аҡсаны ҙа ҡаҡый-суҡый сутлайым

ҠАҠЫЛДАУ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ.* 1. Таҡылдау —*беспрерывно, много говорить.* Нисаҡты ҡаҡылдайһың, һис ишетмәй (ҡыҙыл). 2. (көнсығыш диалект) Ҡаңғылдау — *гоготать (о гусях).* Ҡаҙҙар ҡаҡылдаша

ҠАҠЫРАЙЫУ (урта) *ҡ.* күкрәген киреү — *выпячивать грудь.* Ҡаҡырайып ҡарап тороп тора

ҠАҠЫР-ШАҠЫР (төньяҡ-көнсығыш) *и.* сүпсар — *мусор.* Урамында ҡаҡыр-шаҡыр тулып йата (эй)

ҠАЛА (көнсығыш диалект) *б.* һуң — *после.* Һинән ҡала аларҙа кем булды? (салйоғот)

ҠАЛАБАТ (кариҙел) *с.* тупаҫ — *грубый.* Алар ҡалабат ҡыналар, тупаслар

ҠАЛАЙ (кариҙел, туҡ-соран) *и.* икмәк тимере — *железная форма (для выпечки хлеба).* Ҡалай әтәс (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) һауалы — *высокомерный*

ҠАЛАЙҘАУ (эй) *ҡ.* мисәтләү — *опечатывать.* Ҡорттар ырамды ҡалайҙап ҡуйғандар

ҠАЛАЙТЫП (көнсығыш диалект, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *р.* нисек итеп — *каким образом.* Ураҡ салғы беләң ҡалайтып сапҡандар? (ҡыҙыл). Фыронтта беҙҙең иптәшләр ҡан ҡойғанда ҡалайтып сыҙап утырмаҡ кәрәк (урта)

ҠАЛАЙҠАПҠА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* башы ябыулы ҙур таҡта ҡапҡа — *крытые большие дощатые ворота.* Ҡалиҡапҡа (кариҙел, төньяҡ-көнбайыш)

ҠАЛАЙТ-ҪАЛАЙТ (дим) *р.* теләһә нисек — *как попало.* Ҡалайт-ҫалайт йөрөй. Ҡалайт-салайт (кариҙел), ҡалайт-һалайт (эй)

ҠАЛАЙ ТӘҢКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өрфөйә — *выгнутая железная монета*

ҠАЛАҠ I (дим, урта) *и.* 1. Ҡорт ҡашығы — *берестяная ложка для вычерпывания пчел.* 2. (арғаяш, мейәс, салйоғот) Ағас ижау — *деревянный ковш.* 3. (урта) Балғалаҡ — *чайная ложка.* 4. (дим, урта) Мүк тыҡҡыс — *конопатка.* Мүк тығырға тип биш ҡалаҡ эшләб алдым (урта)

ҠАЛАҠ II (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* мал тиреһен һыҙырыу ҡорамалы — *самодельная лопаточка (для снятия шкурки)*

ҠАЛАҠ III (мейәс) *и.* киндер һуҡҡанда күтәреү таҡтаһы — *деревянная пластинка для набирания узора (при браном тканье)*

ҠАЛАҠ IV (мейәс) *и.* морондоҡ — *намордник (для теленка)*

ҠАЛАҠ V (урта, салйоғот) *и.* ау энәһе — *игла для вязки сети*

ҠАЛАҠАЙ (арғаяш, мейәс) *и.* баланы тәү тапҡыр аяғына баҫып торорға өндәү һүҙе — *слово, призывающее ребенка впервые встать на ноги*

ҠАЛАҠБАШ (урта) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ҠАЛАҠБАШ ҺӨЙӘГЕ (мейәс) *и.* ҡалаҡ һөйәге — *лопатка*

ҠАЛАҠ КҮМӘСЕ (дим) *и.* йомортҡаға аҙ ғына он туҡып бешерелгән күмәс — *вид булочки*

ҠАЛАҠ ҠУЙҒЫС (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡашығаяҡ стенаһына ҡалаҡтар ҡыҫтырып ҡуйыу өсөн ҡағылған йоҡа таҡта йәки ағас — *планка, прибитая в стенке кухни для ложек*

ҠАЛАҠ ҠЫҪТЫРҒЫС (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* ҡашығаяҡ стенаһына ҡалаҡтар ҡыҫтырып ҡуйыу өсөн ҡағылған йоҡа таҡта йәки ағас — *планка, прибитая к стене кухни для ложек*

ҠАЛАҠЧӨЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сикәсөй — *чека (на оси телеги)*

ҠАЛАТАУ (гәйнә) *и.* бейек тау — *высокая гора*

ҠАЛА ТОРОУ (урта) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке)*

ҠАЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* һалыу, өйөү — *сложить.* Тиҙәк, сытырҙарҙы усаҡҡа ҡалай ҙа мөрйә асырға Айбикәне көтә

ҠАЛБЫР (дим, эйек-һаҡмар) *с.* алабарман — *опрометчивый.* Ҡалбырҙың эше йалбыр (дим)

ҠАЛБЫРҘАП ТОРОУ (мейәс) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть радушным.* Мин барһам апайым ништәргә белмәй ҡалбырҙап тора инде

ҠАЛҒАЛ ТОРОУ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ножки (о ребенке).* Ҡалған тороу (урта)

ҠАЛҒЫ (дим) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

ҠАЛҒЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* йоҡомһорап сайҡалып ултырыу — *клевать носом, дремать*

ҠАЛДА (урта) *и.* ялан кәртә — *загон*

ҠАЛДАУ (урта) *и.* ҡурпы — *отава*

ҠАЛДАУ: ҠАЛДАУ МАЛ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* эре һөйәкле, ит ҡунмай торған мал — *крупнокостная, не мясной породы скотина*

ҠАЛДЫҠ (гәйнә) *с.* һуңғы, аҙаҡҡы — *последний, конечный.* Очта ҡалдыҡ ызбада тора

ҠАЛЙА I (гәйнә, дим, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* 1. Ашҡа йәки буҡҡаға турап бешерелгән ит, туң май, ҡарта — *мелко нарезанные куски мяса, сала, толстой кишки, сваренные в супе, каше.* Ҡалҡы, ҡалғы (дим), ҡалйы (арғаяш). 2. (дим, урта) Йылҡының елкә ите — *подгривное сало конины*

ҠАЛЙА II (һаҡмар) *и.* күстәнәс — *гостинец.* Киленеме, кеме бәпәйләһә, ҡотлау өсөн ҡалйа апара, ҡоймаҡ буһа ла ҡалйа була

ҠАЛЙЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* кәйелеү — *виражировать (например, о птице)*

ҠАЛЙЫУ I (ҡыҙыл) *ҡ.* тайпылыу — *уклоняться.* Бер алға алған эштән ҡалйымайыҡ инде алай

ҠАЛЙЫУ II (эй) *ҡ.* йөҙө ҡайтарылыу — *затупляться (о лезвии кос, ножей).* Салғы йөҙө ҡалйыған

ҠАЛҠА (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, салйоғот) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

ҠАЛҠАУҒЫЧ, ҠАЛҠАУЫЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок.* Ҡалҡауғыс (дим, мейәс), ҡалҡауыс, ҡалҡыусыҡ (мейәс)

ҠАЛҠҠЫ (мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок.* Ҡалҡы (дим, ҡыҙыл), ҡалҡма (дим, эй)

ҠАЛҠМА (дим, эй) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок.* Ҡалҡма ҡапыл һыуға батты (дим)

ҠАЛҠЫБ УТЫРЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* түрҙән уҙыу — *пройти в передний угол.* Ҡалҡыб утыр, ҡоҙағый (арғаяш)

ҠАЛҠЫМЫС (ырғыҙ) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок.* Ҡалҡымыс шунда сумды ла гитте

ҠАЛҠЫС I (дим) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

ҠАЛҠЫС II (урта) *и.* ҡалҡыулыҡ — *возвышенность.* Ана, йуғары ос ҡалҡысына һалынған өйләр күренә. Ҡалҡыш (мейәс)

ҠАЛҠЫС ҺӨЙӘГЕ (урта) *и.* ҡалаҡ һөйәге — *лопатка*

ҠАЛҠЫТҠЫС (урта) *и.* ау ҡалҡыуысы — *поплавки невода*

ҠАЛҠЫТМА (мейәс) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

ҠАЛҠЫШ (мейәс) *с.* ҡалҡыу — *возвышенный.* Ҡалҡыш йер

ҠАЛҠЫШЫУ (мейәс) *ҡ.* ҡалҡыныу — *приподниматься*

ҠАЛМА (ҡыҙыл) *и.* 1. Алам-һалам — *старье.* Ҡалманды йый! 2. Тәртипһеҙлек — *беспорядок.* Өй ҡалма булып китте

ҠАЛМАҠ ЙЫУАҺЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ялан йыуаһы — *лук степной*

ҠАЛМАРЙЫН (мейәс) *и.* юғары сортлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин*

ҠАЛМЫШ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡалыу — *остаться.* Үһәргән ҡарттың йатып ҡалмышы Үһәргән ауылында (һаҡмар). 2. *и.* ҡалдыҡ — *остаток.* Ҡалмышын үҙең ҡарайсың инде (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАЛМӘРГӘН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡәлмәргән — *скопа*

ҠАЛПАҠ (ҡариҙел) *и.* түбәсәй — *заглушка (самовара)*

ҠАЛПАҠ: ҠАЛПАҠ АУЫҘ (һаҡмар) *с.* оло ауыҙ — *большеротый*

ҠАЛСАЙ ҮЛӘНЕ (дим) *и.* күк сәскә — *василек*

ҠАЛТА (мейәс, һаҡмар) *и.* 1. Күн тоҡса — *кожаная сумка.* Ҡаҙаҡ килһә, ҡалтаһында бер нисә баш шул талҡан булыр ине (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл) Күн һандыҡ — *кожаный сундук.* 3. (арғаяш) Кейәү күстәнәсен һала торған һауыт — *посудина для гостинец жениха.* 4. (урта) Һауыт — *посуда.* 5. (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) Кеҫә — *карман.* Өҫтәмә төшөм килер, ҡалта ҡалынайыр (урта)

ҠАЛТА: ҠАЛЫН ҠАЛТАЛЫ (мейәс) *с.* бай — *богатый*

ҠАЛТАҠАЙ, ҠАЛТЫҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡалтағай — *лыжи, обитые шкурой.* 2. Ҡалдағай (урта). (гәйнә) Киң саңғы — *широкие лыжи*

ҠАЛТАЙЫУ I (дим) *ҡ.* алға сығып тороу — *выпирать.* Сағылдың маңғай һымаҡ алға ҡалтайып сыҡҡан йере

ҠАЛТАЙЫУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* терһәк төйөү — *расставить локти в стороны*

ҠАЛТАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Баланың атларға тырышыуы — *попытка ребенка встать на ножки.* 2. (эй) Эшһеҙ арлы-бирле йөрөү — *слоняться без дела.* 3. Осоп-ҡалҡып барыу — *беспокоиться*

ҠАЛТАСЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* Ҡалтасы — *Калтасы (название деревни)*

ҠАЛТЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* һелкенеү — *качаться (о половых досках).* Өйөнөң иҙәндәре ҡалтылдап йата

ҠАЛТЫРАҠ (ырғыҙ) *и.* ҡарындыҡ — *брюшина (для окна).* Борон тәҙерәгә ҡалтыраҡ ҡуйғаннар

ҠАЛТЫРАУЫҠ (урта) *и.* һиртмә — *журавль (колодца)*

ҠАЛТЫРАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡалтырау — *дрожать.* Илай алмайым, киттем ҡалтырашып

ҠАЛТЫРСА I (ҡыҙыл) *и.* кереләәк сөрәгәй — *чирок-трескунок*

ҠАЛТЫРСА II (урта) *и.* ҡыҙыу — *вспыльчивый*

ҠАЛТЫРЫШ I (төньяҡ-көнбайыш) *с.* эре һөйәкле, ит ҡунмай торған — *крупнокостный, не мясной породы (о животных)*

ҠАЛТЫРЫШ II (мейәс) *р.* иҙеп, теткеләп — *превратив в клочья.* Салғы ҡалтырыш тапалған

ҠАЛТЫРЫШТАНЫУ (мейәс) *ҡ.* теткеләнеү — *превращаться в клочья*

ҠАЛЫЙ (гәйнә) *р.* ҡайһылай — *как, каким образом.* — Алый теүел! — Суң ҡалый?

ҠАЛЫЙЫУ (урта) *ҡ.* шыҡыйыу — *пикировать.* Мынау ҡош ҡаҫылай ҡалыйып оса

ҠАЛЫМ (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҙҙың туғандарына егет яғынан бирелә торған бүләктәр — *подарки родственникам невесты со стороны жениха*

ҠАЛЫН I (урта, һаҡмар) *и.* егет яғындағы туй — *свадьба, проводимая со стороны жениха.* Ҡалым (ҡыҙыл, мейәс). Ҡалым ашарға барабыҙ (ҡыҙыл). Ҡалын ала барыу (һаҡмар) егет яғына туйға барыу — *поехать на свадебное угощение в дом жениха.* Ун дуға килделәр ҡалын алырға

ҠАЛЫН II (дим, минзәлә) *и.* бирнә — *приданое*

ҠАЛЫН III (дим, әй) *р.* күп — *множество.* Беҙ ҡалын башҡорт (дим). Аларҙың таныш ҡалын (әй)

ҠАЛЫНАЙЫУ (дим, минзәлә) *ҡ.* байыҡыу — *разбогатеть*

ҠАЛЫНБАШ (урта урал) *и.* егет яғындағы туй — *свадьба, проводимая со стороны жениха*

ҠАЛЫН МАЛЫ (һаҡмар) *и.* мәһәр — *выкуп за невесту (скотиной)*

ҠАЛЫН ТАРТЫУ (минзәлә) *ҡ.* мәһәр һорау — *просить выкуп за невесту*

ҠАЛЫНТУЙ (һаҡмар) *и.* ҡара-ҡаршы саҡырышыу — *взаимное приглашение в гости*

ҠАЛЫУАТ (ҡариҙел) *с.* мыҡты — *крепкий (о человеке).* Ҡалыуат ҡына ирекәй

ҠАМАҒАШ, ҠАМАҒОШ, ҠАМАҠАШ, ҠАМАҠОШ, ҠАМАҠЫШ, ҠАМА ҠОШО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаты аңҡау — *твердое нёбо*

ҠАМАҠАУ, ҠАМАШ, ҠАМАШАҠ, ҠАМЫШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаты аңҡау — *твердое нёбо*

ҠАМАЛАТЫУ (эйек) *ҡ.* ҡамап, түңәрәтеп өйөү — *окружить, скучивать.* Балсығымды ҡамалатып һалып торҙом

ҠАМАР (ҡыҙыл) *и.* ҡәмәр — *ковровый, бархатный или шелковый пояс шириной 6—7 см, украшенный жемчугом, драгоценными камнями, серебряными бляхами и т. д.*

ҠАМАСАУ I (дим, урта) *и.* аңҡау — *нёбо.* Ҡамашау (дим, урта, әй)

ҠАМАСАУ II (һаҡмар) *и.* 1. *Экзема.* 2. (дим, ҡыҙыл) Тимерәү — *лишай.* 3. (урта) Сырхыуат — *рожа (кожная болезнь).* Ай-һай, тимерәү микән, ҡамасау шикелте ул

ҠАМАСАУ III (нөгөш) *и.* ярут — *ярутка (растение)*

ҠАМАСАУ IV (урта) *и.* бауға теҙелгән ҡармаҡтар — *перетяг (рыболовный)*

ҠАМАСТАУ (мейәс) *с.* ҡыҫыҡ — *тесный.* Ҡамастау йер

ҠАМАУ (ҡыҙыл) *р.* урап ағыу — *течь кругом.* Иҙел ҡамау аға

ҠАМАШ (дим) *и.* аңҡау — *нёбо*

ҠАМАШЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* семәкәйләнеү — *ощущение ряби в глазах.* Күлмәгең күҙҙе ҡамаштыра (әй)

ҠАМҒАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* кәүгәсел — *недотрога.* Торғаны бер ҡамғаҡ (ҡыҙыл)

ҠАМҒАҠЛАП I (эйек-һаҡмар) *р.* ҡурҡытып — *пугая.* Сабранйа йыйып тороп ҡамғаҡлап...

ҠАМҒАҠЛАП II (эйек-һаҡмар) *ҡ.* туҙғытып — *валить (о хлопьях снега).* Ҡамғаҡлап, осҡалаҡлап йауып тора ҡар

ҠАМҒАҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* мәшәҡәт яһау — *беспокоить*

ҠАМСАП ТОТОУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* матҡып тотоу — *вцепляться*

ҠАМСЫП КИТЕҮ (урта) *ҡ.* насарланыу — *ухудшаться*

ҠАМТАРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡайырыу — *закрутить руки (назад).* 2. (мейәс, урта, һаҡмар, ырғыҙ) Шаҡарыу — *прикручивать голову лошади к оглобле.* Атты ҡамтарып ҡуйҙым (һаҡмар)

ҠАМТЫУ (урта, һаҡмар) *ҡ.* матҡып тотоу — *вцепиться, захватить когтями.* Бүрене барып ҡамтыған бөркөт (һаҡмар)

ҠАМШАЙАҠ, ҠАМШЫЙАҠ (ҡариҙел) *и.* 1. Каса — *пиала.* 2. Сеүәтә — *чашка*

ҠАМШАЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡамалыу — *быть окруженным*

ҠАМШАРЫУ (мейәс) *ҡ.* комһоҙланып ашау — *обжираться*

ҠАМШАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Уратып алыу — *охватывать, окружать.* Бөтөн беҙҙең кешеләр ҡамшап алдылар был малайҙы. 2. Биләү — *владеть.* Тирә-йаҡты ҡамшаб йата. 3. (туҡ-соран, ырғыҙ) Ҡапшау — *ощупывать.* Кеҫәләрен ҡамшап әллә ней эҙләне (туҡ-соран)

ҠАМШЫРЫҠ, ҠАНШЫРЫҠ, ҠАҢШЫРЫҠ, ҠАНШЫЛЫҠ (ҡариҙел) *и.* ҡаты аңҡау — *твердое нёбо.* Ҡаншырыҡ, ҡаңшырыҡ (дим)

ҠАМШЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡабыу — *брать в рот.* Бер генә ҡамшып йотто ла ашамаҙы

ҠАМЫЛ (ҡыҙыл) *и.* 1. Иген һабағы — *стебель хлеба.* Арыш ҡамылы йетешкән. 2. Сабылғандан ҡалған үлән төбө — *стерня скошенного сена*

ҠАМЫЛТӨП (дим) *и.* ҡамыл — *стерня*

ҠАМЫРАШ (дим, урта) *и.* энәлек — *боярышник*

ҠАМЫР ЖИМЕШЕ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* энәлек — *боярышник*

ҠАМЫР ЙЕЛӘГЕ (дим, ҡариҙел) *и.* энәлек — *боярышник.* Ҡамыр жиләге, ҡамыржиләк (дим, минзәлә)

ҠАМЫРЙЕМЕШ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *и.* энәлек — *боярышник.* Ҡамыр жимеше (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАМЫРЛАМА (дим) *и.* энәлек — *боярышник.* Ҡамырлыҡ (дим, минзәлә)

ҠАМЫРЛАУЫҠ, ҠАМЫРЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* энәлек — *боярышник*

ҠАМЫРТАРАҠ (урта) *и.* ҡылыс — *бердо (часть ткацкого станка)*

ҠАМЫТ-ҠОРАНТЫ (дим) *и.* сбруй — *сбруя*

ҠАМЫТПАУ (гәйнә) *и.* ҡолаҡбау — *гуж*

ҠАМЫШГӨЛ (мейәс) *и.* *пальма*

ҠАМЫШҠАРА (ҡыҙыл) *и.* һаҙ көйгәнәге — *болотный лунь.* Ҡамышҡара сыҫҡан, йомран беләң туҡтана

ҠАМЫШ: ҠЫУҒА ҠАМЫШ (ҡыҙыл) *и.* екән — *куга*

ҠАН: БЕР ҠАН (урта урал) *и.* аймаҡ — *родовое подразделение.* ◊ Ҡанын ҡойоп әйтеү (һаҡмар) үҙәгенә үткәргәнсә әйтеү — *не в бровь, а в глаз.* Ҡан йағыу (урта урал) мөкиббән китеү — *предаться полностью.* Ҡаны ҡачыу (төньяҡ-көнбайыш) холҡо боҙолоу — *портиться, испортиться (о характере)*

ҠАНАТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Терәк, терһәк — *лежанки (у саней).* Сананың бер йаҡ ҡанаты һынған (ҡыҙыл). 2. Тирмә ағастары — *планки юрты.* 3. (мейәс) Бал ҡыуғыс иләге — *сито медогонки*

ҠАНАТЛЫ УҠ (дим) *и.* ҡауырһынлы уҡ — *стрела с пером*

ҠАНАТСАНА (дим) *и.* терһәкле сана — *розвальни.* Ҡанатты сана (ҡыҙыл, мейәс)

ҠАНАТТЫ: ҠАНАТТЫ БЫРАУ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* сапҡыслы бырау — *коловорот*

ҠАН ГӨЙӨҮ (дим, урта) *ҡ.* сарсау — *пересыхать в горле*

ҠАН: ҠАН ҒАЛТЫРАУ (дим, урта) *ҡ.* ныҡ ҡурҡыу — *испытывать страх*

ҠАН ДА БОЛАҠ (урта урал) *и.* 1. Ҡан ҡойош — *кровопролитие.* Мин барғанда ҡан да болаҡ ине. 2. (әй) Һуғыш-талыш — *ссора с дракой*

ҠАНДАЙ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *а.* ниндәй — *какой.* Ҡандай матур булып үһеп киткәнһең (ҡыҙыл). Үәт бит ҡандай заман булды (һаҡмар)

ҠАНДАЛА ТЕГЕН (арғаяш) *и.* нағыш — *вид узора (вышитый гладью)*

ҠАНДАЛА: ҠАНДАЛА ҮРНӘК (әй) *и.* сүпләп күтәрелгән таҫтамалдағы иң аҫҡы үрнәк — *нижний крестовидный узор на полотенце*

ҠАНДАШ (салйоғот) *и.* ҡарындаш — *младшая сестра (по отношению к старшему брату)*

ҠАНДАШЫУ (урта урал) *ҡ.* 1. Ныҡышыу — *упорствовать.* 2. Ҡыҙығыу — *соблазняться.* Кеше әйберенә ҡандашып йөрөмә инде

ҠАНИҒАТ (урта, эйек-һаҡмар) *с.* ҡәнәғәт — *довольный*

ҠАНИҒАТ ИТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡәнәғәтләнеү — *довольствоваться*

ҠАНЙАҒАШ (мейәс, урта) *и.* күстәнәс — *гостинцы (со стороны жениха)*

ҠАН ЙАУЫП (урта) *р.* ҡан илап — *проливая много слез.* Май бешмәҫ өсөн ҡан йауып асыулана торғайны

ҠАНКӨН (гәйнә) *и.* шаршамбы — *среда*

ҠАННАШЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* дошманлашыу — *враждовать*

ҠАН: ҠАН ӨҘӨЛӨҮ (дим) *ҡ.* тән ватылыу — *почувствовать крайнюю усталость*

ҠАНСАЙ (арғаяш, әй) *и.* кәнтәй — *сука.* Ҡансай гәсөк (әй)

ҠАН СИРЕ (дим, урта) *ҡ.* танауҙан ҡан китеү — *кровотечение из носа*

ҠАНСҮП (ҡыҙыл, әй) *и.* ҡылауҙың тәүге стадияһы — *бельмо в начальной стадии*

ҠАНҪИӘР СЫБЫҒЫ (дим) *и.* ҡыуыҡ ауырыуын дауалай торған үлән — *трава, употребляемая от воспаления мочевого пузыря*

ҠАН ТАШТАУ (мейәс) *ҡ.* йәй көнө аттың арҡаһы ҡанап йөрөү — *кровоточение спины лошади летом*

ҠАН ТӨШӨҮ (дим) *ҡ.* веналар киңәйеү — *расширение вен*

ҠАН ТУҒАН (ырғыҙ) *и.* бер туған — *кровно родной (о брате, сестре).* Беҙ аның беләң ҡан туғаннар

ҠАНҮЛӘН (һаҡмар) *и.* ҡыуыҡ ауырыуын дауалай торған үлән — *трава, употребляемая от воспаления мочевого пузыря.* Ҡан үләне (ҡыҙыл)

ҠАНЧАҠ, ҠАНЧЫҠ (гәйнә) *и.* кәнтәй — *сука*

ҠАНЧЫ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡайсы — *ножницы*

ҠАНШЫРЫҠ (ҡариҙел) *и.* 1. Ҡаты аңҡау — *твердое нёбо.* Ҡаншырығым беште. 2. Айғолаҡ — *жабры*

ҠАНЫҒЫУ (туҡ-соран, урта, урта урал, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Үс тотоу — *иметь злобу.* Бер кешегә ҡаныҡтымы, онотмай (ырғыҙ). 2. (урта) Ярһыу — *разъяриться.* Бер туҡмаһа ҡаныҡып китеп ныҡ туҡмай

ҠАНЫН ҠОЙОП: ҠАНЫН ҠОЙОП ӘЙТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* еренә еткереп әйтеү — *говорить прямо, без обиняков.* Фәрит ана башҡортса нәстәйәшшей ҡанын ҡойоп әйтеп бирер

ҠАНЫУ: ЙОҠО ҠАНЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* йоҡо туйыу — *выспаться*

ҠАНЫШ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡәйенһеңле — *золовка.* Ҡаныш киленден билен сисә (арғаяш)

ҠАҢАЛТЫР (ырғыҙ) *и.* йоҡа ҡалай — *тонкая жесть*

ҠАҢҒА (һаҡмар) *и.* бағана — *шест (для установления чучела)*

ҠАҢҒАБИҘӘР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ҠАҢҒАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көҙгө сыуаҡ көн — *осенний ясный день*

ҠАҢҒАҠЛАП ТОРОУ (ҡариҙел) *ҡ.* асыҡ йөҙ менән ҡаршы алыу — *встречать приветливо*

ҠАҢҒАҠҺЫРАУ (мейәс) *ҡ.* ҡар яуырҙан алда ер туңыу — *подморозить (перед выпадением снега).* Ней ҡар йуҡ, ҡаңғаҡһырап тора көн

ҠАҢҒЫЛ (дим) *с.* ябыҡ — *тощий (о животных)*

ҠАҢҒЫРТЫУ (мейәс) *ҡ.* шаңҡытыу — *оглушать.* Балыҡ ҡаңғыртыу

ҠАҢҒЫРЫҠ, ҠАҢЫРЫҠ (әй) *и.* ҡаты аңҡау — *твердое нёбо*

ҠАҢҒЫРАУ, ҠАҢҠЫРАУ (гәйнә) *и.* ҡыңғырау — *колокол.* Ҡоңғорау (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАҢҒЫУ I (һаҡмар) *ҡ.* ҡаңғырыу — *тупеть, отупеть.* Ҡаңғып йөрөй

ҠАҢҒЫУ II (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡар яуырҙан алда ер туңыу — *подморозить (перед выпадением снега).* Көн ҡаңғып китте (ҡыҙыл)

ҠАҢҒЫШЫУ (әй) *ҡ.* ғауғалашыу — *скандалить.* Минең беләң дә ҡаңғыша

ҠАҢҠЫҠ (гәйнә) *с.* һоноҡ — *откинутый назад (о косе).* Ҡаңҡыҡ салғы

ҠАҢҠЫТЫУ (урта) *ҡ.* ҡар яуырҙан алда ер туңыу — *подморозить (перед выпадением снега)*

ҠАП I (арғаяш, ырғыҙ) *и.* 1. Тоҡ — *мешок.* Ҡабы бауын сисәйек, йыуасаһын сәсәйек. Ҡап ауыҙы сискән йеңгәһе бер зат әйтә (ырғыҙ). 2. (урта) Ҡын — *чехол.* Балта ҡабы. 3. Ҡуҙаҡ — *стручок.* Борсаҡ ҡабы. 4. Пакет

ҠАП II (урта) *и.* септә — *рогожа*

ҠАП III (урта) *и.* күҙ ҡабағы — *веко*

ҠАПАҠ I (әй) *и.* 1. Ҙур ауыҙлы кеше — *большеротый (о человеке).* 2. Убыр — *обжора*

ҠАПАҠ II (мейәс, урта) *и.* бапаҡ — *бука (которой пугают детей)*

ҠАПАҠАЙ (эйек) *и.* ләпелдәк — *болтушка, болтун*

ҠАПАҠТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Ҡурҡытыу — *запугивать.* 2. (урта) Яҡлау — *заступаться.* 3. (һаҡмар) Әүрәтеү — *развлекать, завлекать*

ҠАПАРТЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡабарып сығыу — *раздуться (о волдыре)*

ҠАПАРЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* кәпәренеү — *важничать*

ҠАПАСАҠ (һаҡмар) *и.* салыу һөйәге — *первый шейный позвонок (у животных)*

ҠАПАШАЛАЙ (урта урал) *с.* алаптай — *огромный (о человеке).* Ҡапашалай булып утыра

ҠАП БӘЛЕШЕ (арғаяш) *и.* туй бәлеше — *свадебные пироги*

ҠАПҠАҠ (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Түмәр йәки солоҡ умартаның ҡапҡасы — *крышка колодочных улей, борти.* 2. (дим) Түңәрәк йүшкә — *круглая вьюшка*

ҠАП-ҠАМТЫ (урта) *и.* ҡарт-ҡоро — *старики и старухи.* Ауылта ҡап-ҡамтылар ҡалты

ҠАПҠАН: ҠАПҠАН БЕЛӘКТӘРЕ (дим, урта) *и.* ҡапҡан пружинаһы — *пружины капкана*; ҡапҡан дуғаһы — *ударник капкана.* Ҡапҡан ҡыҫҡысы (дим). Ҡапҡан иләге — *основа капкана.* Ҡапҡан сырмауы — *обертка капкана.* Ҡапҡан түшәме (урта)

ҠАПҠАС: КҮКРӘК ҠАПҠАСЫ (арғаяш) *и.* күкрәк шаршауы — *диафрагма*

ҠАПҠАС: КҮЛМӘК ҠАПҠАСЫ (арғаяш, мейәс) *и.* күлдәк иҙеүенең ҡапҡасы — *клапан на грудной выемке рубашки, платья*

ҠАПҠАС АУЫҘ (мейәс) *и.* борош — *подуст*

ҠАПҠАСЫР БАҘАРЫ (әй) *и.* ураҡ тамамланғандан һуң була торған ҙур баҙар — *большой базар после уборки*

ҠАПҠАТИМЕР (гәйнә) *и.* ҡапҡа биге — *щеколда на воротах*

ҠАПҠЫЧ (гәйнә) *и.* ҡапҡас — *крышка*

ҠАПҠӘСЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ишек алды — *двор*

ҠАПЛАМА I (урта) *и.* бәләкәй кәстрүл — *маленькая кастрюля*

ҠАПЛАМА II (эйек) *и.* 1. Түшәм — *потолок.* 2. (дим) Артҡы күсәр өҫтөндәге яҫтыҡ — *подушка на задней оси телеги.* 3. (нөгөш, урта) Күлдәк иҙеүенең ҡапҡасы — *клапан на грудной выемке рубашки, платья.* Ҡаплам (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАПЛАМА III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҫтыбый — *кыстыбый (разновидность пирога, начиненного тонким слоем картофельного пюре или каши)*

ҠАПЛАНЫУ (урта) *ҡ.* асыуланыу — *сердиться.* Миңә ҡапланып торор тей әбей

ҠАПЛАУ (урта) *ҡ.* алдау — *подвести*

ҠАПЛАУҒЫС (дим) *и.* мейес ҡапҡасы — *заслонка*

ҠАПЛАУЫС (һаҡмар) *и.* күлдәк иҙеүенең ҡапҡасы — *клапан на грудной выемке рубашки, платья*

ҠАПМА: ҠАПМА ЙАРТЫҺЫ (мейәс) *р.* ҡап йартыһы — *точь-в-точь половина.* Һарыҡтың ҡапма йартыһын үҙенә алды

ҠАПМАТУП (дим) *и.* туп ҡағыш — *лапта*

ҠАПМӘЛДӘ (туҡ-соран, ырғыҙ) *р.* ҡапыл — *вдруг, внезапно.* Ҡапмәлдә генә ҡайтып китмәнем, ҡараңғы ла төшөп китте (туҡ-соран)

ҠАПСАЙЫУ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* кәпәйеү — *вздуваться (о животе).* Йәйендең ашҡаҙаны тамағ аҫтында ғына ҡапсайып тора (һаҡмар)

ҠАПСАЛ I (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* шырлыҡ — *дебри.* Этең ҡапсалға кереп китте (әй)

ҠАПСАЛ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡумшырыҡ — *подводное углубление в береговом склоне.* 2. (әй) Йылға һикәлтәһе — *порог (на реке)*

ҠАПСЫҠ I (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Ҡабыҡ — *кожура.* Кәртүгемтең күбеһен ҡапсыҡҡа сығарғамын (урта). 2. Пакет. Өс ҡапсыҡ ҡына содам бар (урта)

ҠАПСЫҠ II (урта) *и.* 1. Йомарлам — *комок.* Ике ҡапсыҡ майым бар. 2. Кукуруза сәкәне — *початок кукурузы*

ҠАПСЫҠ: ҠАПСЫҠ КҮҘ (дим, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* шешмәк ҡабаҡлы күҙ — *глаза с вспухшими веками*

ҠАПСЫҠЛАНЫУ (дим) *ҡ.* шешмәкләнеү — *распухать*

ҠАПТАЛАНДЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡабаландырыу — *торопить.* Йеңгәмде ҡапталандыра, әйҙә лә әйҙә тип

ҠАПТАЛҒЫРЫ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* сәнселгере — *пропади ты пропадом.* Ҡапталғыры, һаман ҡайтмай бит мынау малай (әй)

ҠАПТАМА I (урта урал) *и.* сөсө күмәс — *пресная булка*

ҠАПТАМА II (ҡыҙыл) *и.* ҡаплама, япҡыс — *клапан.* Күлдәк ҡаптамаһы тегеп ултыра

ҠАПТЫРҒА (ҡыҙыл) *и.* күн һандыҡ — *кожаный сундук*

ҠАПТЫРҒЫС I (урта) *и.* ҡын — *чехол.* Балта ҡаптырғысы

ҠАПТЫРҘАТЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡыптырлатыу — *издавать шорох.* Ҡаптырҙатып тиртон кейәһең дә йөрөйһөң әүәл (ҡыҙыл)

ҠАПТЫРМА I (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* тәңкә суҡлы муйынса — *ожерелье с подвесками из монет.* Ҡаптырманың ҙур аҡығы, аҡыҡ аҫтында ҙур тәңкәләре була, суҡлы була ул (һаҡмар)

ҠАПТЫРМА II (һаҡмар) *и.* аусылар йөрөтә торған бәләкәй сумка — *маленькая сумка охотников.* Аусылар ҡаптырмаға бәке, беҙ, эҫкәк кеүек нәмәләр һалып йөрөтә

ҠАПТЫРМА БИЛҒАУ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* кәмәр — *ковровый, бархатный или шелковый пояс шириной 6—7 см, украшенный жемчугом, драгоценными камнями, серебряными бляхами и т. д.*

ҠАПТЫР: ҠАПТЫР ТУН (көнсығыш диалект) *и.* ҡыптыр тун — *перешитая в подборку старая шуба.*

Ҡаптыр тун. Ҡаптыр-ғоптор тиртонондо ҡаптырҙатып кейәрһең, даланыңа туры гиһә, ҡарт буһа ла һөйәрһең (ҡыҙыл)

ҠАПЫЛҒАРА (урта, эйек) *р.* ҡапыл — *сразу.* Әминә ҡапылғара йауап бирә алманы (урта)

ҠАПЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* ашығыу — *торопиться.* Ошо буһа ҡапылдап алыр ҙа утырыр

ҠАПЫЛТ (ҡыҙыл) *р.* ҡапыл — *сразу.* Һинең әйткән һүҙеңде ҡапылт ҡына аңдай алманым

ҠАПЫРАЙЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Ҡабарыу — *оттопыриваться.* Кеҫәһе ҡапырайып киткән (ҡыҙыл). 2. (эй) Ҡупырайыу — *возгордиться*

ҠАПЫРТЫН (төньяҡ-көнбайыш) *с.* түҙемһеҙ — *беспокойный*

ҠАПЫРСЫҠ, ҠАПЫРСАҠ (дим, урта, эйек) *и.* ҡабырсаҡ — *ракушка*

ҠАПЫРТ (көнсығыш диалект) *и.* 1. Сереп ятҡан ботаҡтар өйөмө — *куча сгнивших сучьев.* 2. (урта) Киҫкә — *валежник.* 3. (эй) Урмандың ваҡ ҡына ағаслы, оҙон үләнле ере — *мелколесье, заросшее густой высокой травой*

ҠАПЫРТЫН (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡабалан — *суетливый.* Ҡапыртын кеше

ҠАПЫРЫЙ (эйек) *с.* ҡапырайып торған — *взъерошенный.* Ҡапырый йөннө ҡош

ҠАПЫРЫҠ (көнсығыш диалект) *и.* 1. Сабырға яраҡһыҙ оҙон үлән — *высокая трава, непригодная для кошения.* 2. (эй) *с.* ҡупыр — *заносчивый.* Эй ҡапырыҡ та инде Нәби ағай

ҠАПЫРЫШ (гәйнә, урта урал) *и.* сабырға яраҡһыҙ оҙон үлән — *высокая трава, непригодная для кошения*

ҠАР: АҘАУ ҒАР (мейәс) *и.* оҙаҡ ятҡан ҡар — *слежалый снег;* йапыраҡ ҡар (ҡыҙыл) ябалаҡ ҡар — *снег хлопьями;* йарма ғар (ҡыҙыл) йоморо ҡар — *зернистый снег*

ҠАРА I (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Мал — *скот.* Уларҙың бер ҡаралары ла йуҡ (һаҡмар). Бәләнсә ҡараһы бар, тейләр (ырғыҙ). 2. (туҡ-соран) Ҡалым малы — *скот для уплаты калыма.* Элек ҡыҙҙы ҡараһын тутырып ҡына алғаннар

ҠАРА II (гәйнә) *и.* кеше — *человек.* Ҡарадан ҡараға йөрөй у хатын

ҠАРА III (нөгөш, төньяҡ-көнбайыш) *нум. һ.* ун аршын оҙонлоғондағы үлсәү берәмеге — *единица измерения длиной в десять аршинов (в домашнем ткачестве).* Бер ҡара — ун аршин. Көнөнә бер ҡара, ҡарар йарым суғабыс (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАРА IV (урта, эй) *и.* дүрт кәләп еп — *четыре мотка пряжи.* Ике ғаранан киндер ғорҙом эш итеп (эй)

ҠАРА: ҠАРА ҺЫУЫҠ (көнсығыш диалект, туҡ-соран) *и.* ҡарһыҙ ҡаты һыуыҡ — *крепкий мороз (в бесснежный осенне-весенний период);* ҡара ғырау *(көҙгө һуңғы ҡаты ҡырау)* — *осенние последние сильные заморозки;* ҡара һыуға батыу *(утә ныҡ тирләү)* — *сильно потеть*

ҠАРАБАЙ (гәйнә) *и.* йылан балыҡ — *угорь*

ҠАРА БАСЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *и. пар*

ҠАРАБАТ (мейәс, урта) *и.* ҡыҙ балаға ҡарата яратып әйтелә торған һүҙ — *ласкательное слово, употребляемое по отношению к девушкам.* Ана, минең ҡарабатым килә (мейәс)

ҠАРАБАУЫР (арғаяш) *с.* мәкерле — *коварный*

ҠАРАБАШ (гәйнә) *и.* хеҙмәтсе ҡатын-ҡыҙ — *прислуга*

ҠАРАБАШ САРҘАҠ (салйоғот) *и.* күл сарлағы — *озерная чайка*

ҠАРАБИҘӘҮ (урта) *и.* биҙәү ҡатын — *женщина, не рожающая детей*

ҠАРАБУРА (ҡыҙыл, эй) *и.* өйҙөң эске яҡ нигеҙ бураһы — *сруб в подполе.* Ҡаймаҡты шунда ҡарабураға утырттым да ғуйҙым (эй). Ҡара бурау (салйоғот)

ҠАРАБУРАН (дим) *и.* ҡойон — *вихрь*

ҠАРАБӘЖЕЙ (ҡариҙел) *и.* тарма — *конопля*

ҠАРАГҮҘ (дим) *и.* элекке егерме биш тинлек тәңкә — *старинная двадцатипятикопеечная монета*

ҠАРАҒАҘ (урта) *и.* ҡыр ҡаҙы — *казарка*

ҠАРАҒАЙ ЙЕЛӘГЕ (нөгөш, урта) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ҠАРАҒАЙ ЙЕМЕ (салйоғот) *и.* ҡарағай тубырсығы — *сосновая шишка*

ҠАРАҒАЙ СӘСӘК (мейәс) *и.* һары умырзая — *горицвет*

ҠАРАҒАЙ ҮЛӘН (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* шыршы үлән — *хвощ полевой*

ҠАРАҒАН I (дим, мейәс) *и.* эт муйылы — *крушина слабительная.* Ҡараҡан (арғаяш, салйоғот)

ҠАРАҒАН II (һаҡмар) *и.* түләмә — *сибирская язва.* Ҡараҡан (арғаяш, салйоғот)

ҠАРАҒАН III (һаҡмар) *и.* һеперткебаш — *метлица обыкновенная.* Ҡарағанды һепертке итеп бәйләйләр

ҠАРАҒАН IV (ҡыҙыл, мейәс) *и.* вена ҡаны — *венозная кровь*

ҠАРАҒАНДЫ (арғаяш) *с.* ҡанһыҙ — *жестокий.* Ҡарағанды геше

ҠАРАҒАШ (эй) *и.* талыҡ — *помост (у косы).* Салғыма ҡарағаш һалдым әле. Ҡарағош (дим, көнсығыш диалект, туҡ-соран)

ҠАРАҒАШҠА (ҡыҙыл) *и.* ҡашҡабаш *(һаҙ ҡошо)* — *лысуха.* Ҡарағашҡа йел булғанда шәп оса, йел булмаһа бик оса алмай

ҠАРАҒОЙРОҠ I (төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) *и.* аҫ — *горностай*

ҠАРАҒОЙРОҠ II (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* йәш ажау — *мелкий голавль.* Ҡарағойроҡто һурайғас ҡушпаш тиб атайҙар (ҡыҙыл)

ҠАРАҒОЛАҠ (ҡыҙыл, эй) *и.* ауылсы — *человек, шатающийся по деревне.* Аҙман, ҡарағолаҡ, ҡайҙа йөрөнөң (ҡыҙыл)

ҠАРАҒОМҒАН (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* сәй ҡайната торған суйын сәйгүн — *чугунный чайник*

ҠАРАҒОРТ (туҡ-соран) *и.* айырығойроҡ — *уховёртка*

ҠАРАҒОШТАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* салғыны талыҡлау — *наставить помост к косе*

ҠАРАҒУБАН (һаҡмар) *и.* дүрт ҡырлы арпа — *кубанский сорт ячменя*

ҠАРАҒУРА (дим, көнсығыш диалект, һаҡмар) *и.* 1. Һөрөлмәй ятҡан ер — *залежь.* 2. (ҡыҙыл) Ҡамыл — *стерня*

ҠАРАЖЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡара ҡуңыҙ — *жук-короед*

ҠАРАЗ (һаҡмар) *и.* яуызлыҡ — *злодейство.* Һинән ҡараздан башҡа ней көтмәк кәрәк

ҠАРА ЙЕЛӘГЕ (урта) *и.* эт муйылы — *крушина слабительная*

ҠАРАЙЕЛӘК (дим) *и.* 1. Ҡара бөрлөгән — *ежевика.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Көртмәле — *черника*

ҠАРАКЕЧЕРТКӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* арыҫлан ҡойроғо — *пустырник*

ҠАРА КИР (ҡыҙыл) *с.* ҡарағусҡыл ерән — *темно-гнедой (о масти лошади)*

ҠАРАКҮКРӘК (һаҡмар) *с.* яуыз — *коварный.* Анау килен бигерәк ҡаракүкрәк

ҠАРА ҠАЙЫН (дим, урта) *и.* 1. Тәлгәш ҡайын — *плакучая береза.* 2. (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта) Дунала — *боярышник.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Эт муйылы — *крушина слабительная*

ҠАРАҠАНАТ (минзәлә) *и.* ҡорбан балыҡ — *лещ*

ҠАРАҠАТ (кариҙел, урта урал) *и.* ҡарағат — *смородина*

ҠАРАҠЛАУ (туҡ-соран) *с.* ҡулы оҙон — *нечистый на руку*

ҠАРАҠОРСАҠ (гәйнә) *и.* эт балығы — *вьюн (рыба)*

ҠАРА ҠОРТ (кариҙел, урта) *и.* 1. Әре ҡорт — *трутень.* 2. (дим) Эре һағыҙаҡ — *шершень.* Ҡара ҡорт үткер, йетеҙ була

ҠАРА ҠУРАЖИЛӘГЕ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡара бөрлөгән — *ежевика*

ҠАРАЖЫН ҺАҒЫҘАҠ (урта) *и.* тараш, эре һағыҙаҡ — *оса шершневая*

ҠАРАЛАЙ: ҠАРАЛАЙ ГӨЙӨҮ (эй) *ҡ.* ҡайғыһы йөҙөнә сыҡҡансы ҡайғырыу — *сильно горевать*

ҠАРАЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡара төҫкә буяу — *покрасить в черный цвет.* Һин был кашауайҙы ҡаралап бир инде бер йулы

ҠАРАЛДЫ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Урын әйберҙәре — *постельные принадлежности.* 2. (нөгөш, урта, эйек) Өҫ кейем — *одежда.* Сисенеп, ҡаралдымды күтәреп, һыу гисеп сыҡтым (эйек). 3. (көнсығыш диалект) Ҡыҙҙың артынан килгән әйбере — *приданое.* 4. (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) Ҡаралты — *надворные постройки.* 5. (дим, төньяҡ-көнбайыш) Өй йыһазы — *утварь.* Ҡаралдыларын ҫатып күсеп киткәннәр (дим). Ҡаралты (урта)

ҠАРАЛДЫМ (гәйнә) *и.* ҡара алабута — *лебеда черная*

ҠАРАЛДЫ ТАЙАУЫ (ҡыҙыл) *и.* йыйылған яҫтыҡ-түшәкте терәп ҡуйыу өсөн семәрләп эшләнгән ялпаҡ ағас — *украшенная резьбой деревянная плоская подпорка для постельных принадлежностей*

ҠАРАЛДЫ ТАРТМАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* өйөлгән урын әйберен тарттырып ҡуя торған яҫы бау — *широкая лента для закрепления сложенной постельной принадлежности*

ҠАРАЛТЫМ (урта урал) *с.* ҡараһыу — *темный, смуглый.* Ҡаралтым ғына күлмәк кейгән

ҠАРАЛЫҠ (мейәс, урта, эй) *и.* 1. Тәңкәһеҙ генә ҡара йөндән дүрт ҡырлап үрелгән сәсбау — *косоплетка из шерсти.* Алты армытты ҡаралыҡ (мейәс). 2. (ҡыҙыл) Суҡлы йәки тәңкәле сәсбау — *косоплетка с кистями или монетами.* 3. (ҡыҙыл, эй) Сәсбауҙың осона тағылған тәңкә — *монета, подвешенная к косоплетке*

ҠАРАЛЫМ (гәйнә) *с.* ҡараһыу — *темный, смуглый.* Ҡаралым ҡыз

ҠАРАМАҒА (мейәс) *и.* ҡарамаҡҡа — *на вид.* Ҡарамаға һәйбәт кеше гүк ул уҡытыусы

ҠАРА МАЛ (урта, ырғыҙ) *и.* йылҡынан башҡа мал *(һыйыр, дөйә һ. б.)* — *скот (корова, верблюд и т.д.)*

ҠАРАМАЛ (мейәс) *и.* ҡарама — *вяз.* Ҡарамал дуғайҙа үҫә

ҠАРАМАЛЫ (гәйнә) *и.* күк көртмәле — *голубика*

ҠАРА МҮК ЙЕЛӘГЕ (урта) *и.* көртмәле — *черника*

ҠАРАМЫҠ (арғаяш) *и.* сабыртмалы тиф — *сыпной тиф*

ҠАРАМЫҠТАНЫУ (мейәс) *ҡ.* ауырыу — *болеть.* Күҙ ҡарамыҡтанып тора

ҠАРАМӘМӘЙ (дим) *и.* эт муйылы — *крушина слабительная*

ҠАРАН СЫБЫҒЫ (эй) *и.* селек — *чилига*

ҠАРАСА (арғаяш, салйоғот) *и.* ҡарасабан, ҡара өйрәк — *турпан*

ҠАРАСАЙ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* ҡара ғына — *черненький.* Ҡарасай ҙа күҙең, ҡыйғыс ҡашың... (ҡыҙыл)

ҠАРА САЛ (кариҙел) *и.* ике ҡатлы һал — *плот в два яруса*

ҠАРАСАРЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һары ауырыуының ауыр формаһы — *тяжелая форма желтухи*

ҠАРА СЕБЕН (дим, урта, эйек) *и.* ләпәкәй — *мошкара*

ҠАРАСЕРЕТКЕ (дим) *и.* серетке — *яйцо-болтун*

ҠАРА СИҢЕРТКӘ (мейәс) *и. саранча*

ҠАРАСИРА (урта) *и.* ҡаразирә — *дурман.* Ҡарасира бар ул беҙҙә

ҠАРАСҠЫЛАУ (урта) *ҡ.* ҡараңғылау — *затемнять*

ҠАРАСМАН (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *с.* ҡара һөрөңкө — *смуглый, смуглянка*

ҠАРАСМЫ (урта) *с.* ҡара һөрөңкө — *смуглый, смуглянка.* Ҡарасмы ғына, тәбәнәк кенә ҡыҙ, тултырылған тауыҡ күк

ҠАРАСУРНАЙ (һаҡмар) *с.* ҡара һөрөңкө — *смуглый, смуглянка.* Ҡарасорнай (туҡ-соран)

ҠАРАСЫБЫН (урта) *и.* ҡарасабан, ҡара өйрәк — *турпан*

ҠАРА СЫПҠАЙ (арғаяш) *и.* ҡара муйын сыпҡай — *черношейная поганка*

ҠАРАСЫСҠАҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* малдың туҡтауһыҙ эсе китеүе — *хронический понос у животных*

ҠАРА СӘПСЕК (эй) *и.* турғай — *воробей*

ҠАРАҪҠАҠ (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* атта быуын ревматизмы — *суставной ревматизм (чаще у лошади).* Ҡараҫҡаҡ булғанда мал келән аҫҡап йөрөй (ҡыҙыл)

ҠАРАҪҮҘ (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ололар һүҙе — *слово предков (сказки, легенды и т.д.).* Ҡараҫүҙ ул бабайҙа күб инде уыл (дим)

ҠАРАТОЙАҠ (дим, ҡыҙыл, мейәс, эйек) *и.* йылҡы малының бәкәленә тиклемге урыны — *нижняя часть щиколотки у лошади.* Ҡара тойаҡ ҡарында йатмаҫ (мейәс) буласаҡ хәл барыбер булыр — *чему суждено быть, то и сбудется*

ҠАРАТУЙЫҘ (дим) *и.* суғырмаҡ — *кора старой березы*

ҠАРА ТУҠ (мейәс) *и.* һуҡыр сысҡан — *крот*

ҠАРА ТУҢ (эйек) *и.* көҙгө туңғаҡ — *осенние заморозки.* Ҡара туңда утын алып килергә кәрәг ине. Ҡаратуңғаҡ (дим)

ҠАРА ТУРҒАЙ (дим, мейәс) *и.* турғай — *воробей.* Сыйырсыҡ ойаҫына ҡара турғай ойалаған (дим)

ҠАРА ТЫРМА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡара торма — *черная редька.* Ҡара тырманы ҡырып йаба торғайнылар борон, тупалама бeлән ауырыһа (ҡыҙыл)

ҠАРА ТЫРНАҠ (ҡыҙыл) *и.* ат тырнағы шешеп ауырыу — *нарыв нижней части щиколотки у лошади*

ҠАРАТЫРЫШ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* үҙ һүҙле — *упрямый.* Эй ҡаратырыш та инде был Мәрфуға

ҠАРАУЛАҒАС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ағастан эшләнгән мейес терәге — *деревянная подпорка печи.* Ҡарауылағас (ҡариҙел)

ҠАРАУСЫҠ (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* ҡарауылсы ҡыуышы — *шалаш сторожа.* Баҡса тау буйында, ҡараусығы ла шунда (ырғыҙ)

ҠАРАУЫЛСЫ (туҡ-соран) *и.* көтөүсе — *тот, кто мается, ловит шар, мяч (в детских играх)*

ҠАРА ХӘСТЕК (арғаяш) *с.* мәкерле — *коварный.* Торғаны бер ҡара хәстек инде мынау Хисам

ҠАРАҺАРЫ (урта, эйек) *и.* һары ауырыуының ауыр формаһы — *тяжелая форма желтухи.* Ҡараҫары (дим)

ҠАРА ҺӨРӨҢКӨ (эй) *и.* һытыҡ йөҙлө кеше — *человек с кислым выражением лица*

ҠАРАҺЫРҠАУ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* сабыртмалы тиф — *сыпной тиф.* Ҡараһырҡау борон булған (ҡыҙыл)

ҠАРАҺЫУ I (урта, һаҡмар) *и.* ҡара һыу ауырыуы — *глаукома.* Ике күҙгә ҡараһыу төштө (һаҡмар)

ҠАРАҺЫУ II (урта) *и.* һеләгәй — *слюна*

ҠАРА ЧЕБЕН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* себен — *муха.* Ҡара себен (урта урал)

ҠАРАЧЕРКИ (гәйнә) *и.* мәтрүшкә — *душица*

ҠАРА ШӘРЕТКЕ (мейәс) *и.* серетке — *яйцо-болтун*

ҠАРА ӘҪПЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* әҫпенең бер төрө — *разновидность кори.* Ҡара әҫбе (урта)

ҠАРБАҘ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* мөгәрәп — *погреб.* Итте ҡарбаҙға төшөрөп ҡуйҙым (урта урал). Ҡар баҙы (минзәлә)

ҠАР БЕТЕ (эй) *и.* яҙғыһын боҙ өҫтөндә осрай торған ҡорт — *червяк, встречающийся весной на льду*

ҠАРҒА (дим) *и.* шәкәр ватҡыс — *щипцы для сахара*

ҠАРҒА БУТҠАҺЫ I (ҡыҙыл, мейәс, нөгөш) *и.* тәбиғәттә үткәрелә торған яҙғы йола байрамы — *весенний обрядовый праздник «Грачиная каша» с выходом на природу.* Ҡарға ботҡасы (төньяҡ-көнбайыш, урта урал)

ҠАРҒА БУТҠАҺЫ II (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* кәзә һарнаһы — *гравилат*

ҠАРҒА ЙЫУАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* ҡарға йыуаһы — *лук обманчивый.* Ҡарға йыуаһы бармаҡ йыуанныҡ йаһы була

ҠАРҒАЛЫ БЕЛӘҘЕК (урта) *и.* ҡара алтынлы беләҙек — *браслет с золотыми узорами*

ҠАРҒАМОРОН I (урта) *и.* 1. Бер яҡлы кәйлә — *односторонняя кирка.* 2. (дим) Шәкәр ватҡыс — *щипцы для сахара*

ҠАРҒАМОРОН II (гәйнә) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

ҠАРҒАНАҠ (дим) *и.* балаятҡы — *матка*

ҠАРҒАНТАЙ (эйек) *и.* кәзә һарынаһы — *гравилат (горное растение)*

ҠАРҒА ТУЙЫ (эй) *и.* тәбиғәттә үткәрелә торған яҙғы йола байрамы — *весенний обрядовый праздник «Грачиная каша» с выходом на природу*

ҠАРҒЫН (эйек-һаҡмар) *и.* ялҡын, дәрт — *пыл.* Һөйөү ҡарғыны баҫылмай тороп, һин уны онота алмаҫһың

ҠАРҒЫП СЫҒЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* аша һикереп сығыу — *перескочить*

ҠАРҘАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Һөрөү — *пахать.* 2. Ҡаҙыу — *копать*

ҠАРҘАУЫС (арғаяш) *и.* ҡарлау — *лопаточка для очистки лемеха*

ҠАРИ (гәйнә) *и.* 1. Ҡөрьән сүрәләрен ятҡа белеп, мәғәнәләрен аңлата алған кеше — *человек, умеющий читать и объяснять разделы Корана.* 2. (урта урал) Ҡарт кеше — *старый человек*

ҠАРИНСӘ (урта) *и.* ялҡау — *лентяй*

ҠАР ИТ (салйоғот) *и.* һум ит — *мякоть.* Йеңгәм ашты ҡар иттән генә бешергән

ҠАРИТЕК (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡара күндән ҡулдан тегелгән итек — *сапоги, сшитые из самодельной черной кожи.* Ҡаритегем йеҙ таға, таймай торған буһасы. Аҡса биреп, малдар биреп, алмай торған буһасы (ҡыҙыл; *сеңләү*). Ҡаритек күндән тегелгән, дөбөт менән ҡуңысы камбалап ҡуйылған итек була (урта)

ҠАРЛАУ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Мәләү — *лопаточка для выкапывания овощей и корней трав.* 2. (дим) Мүк тыҡҡыс — *конопатка*

ҠАРЛИҒАН (дим) *и.* ҡара ҡарағат — *черная смородина.* Ҡарлыған (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш)

ҠАРЛЫУҒАС ЙЫУАҺЫ (һаҡмар) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ҠАРМАҠ: ҠАРМАҠ САЛҒЫ (салйоғот) *и.* бәкес салғы — *коса с придвинутым к ручке концом.* Ҡармаҡҡа алдырыу *(тәнҡитләү)* — *критиковать*

ҠАРМАҠСЫЛАУ (мейәс) *ҡ.* балыҡ ҡармаҡлау — *удить рыбу.* Әле генә ҡармаҡсылап ҡайттыҡ

ҠАРМАЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡапшау — *ощупывать.* Ҡесәсен ҡармалай, ҡурҡыу төшкәс

ҠАРМАҢЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һәрмәнеү — *щупать.* Ҡара йерҙә ҡармаңлап ҡал, ҡар йауғас ҡайҙа барырһың (һаҡмар)

ҠАРНАУ (ҡариҙел) *м.* ҡарлау — *лопаточка для очистки лемеха*

ҠАРОРЛОҠ (гәйнә) *и.* ҡырлыҡ — *семена сорной травы*

ҠАРПАУ (һаҡмар) *и.* эре итеп туралған ит киҫәге — *крупно нарезанные куски мяса*

ҠАРПЫҒОЛАҠ (дим) *с.* ҡарпыш ҡолаҡ — *лопоухий.* Ҡарпығолаҡ Хисамды әйтәҫеңме?

ҠАРПЫМ, ҠАРПАН (урта) *с.* ҡарпыш ҡолаҡ — *лопоухий.* Ҡолағы ҡарпан булыу *(ҡолаҡ һалыу)* — *навострить уши*

ҠАРСАҒА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Ҡайын ҡыу бәшмәге — *трутовик.* 2. (ҡыҙыл) Ҡарағас бәшмәге — *чага лиственничная.* 3. Ҡайын бәшмәгенән яһалған туп — *мячик, сделанный из березового трутовика*

ҠАРСАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Ҡарһаҡ — *низкорослый.* 2. *и.* иргәйел — *карлик*

ҠАРСАҒА ҺӨЙӘГЕ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡулан ҡабырға — *передние три короткие ребра*

ҠАРСИСКӘ (ҡариҙел) *и.* умырзая — *подснежник*

ҠАРСЫЙ (ҡыҙыл) *и.* ҡайын бәшмәгенән яһалған туп — *мячик, сделанный из березового трутовика*

ҠАРСЫҠ (салйоғот, туҡ-соран, урта) *и.* ир кешенең үҙ ҡатынына өндәшеү һүҙе — *слово-обращение мужа к жене.* Ҡарсыҡ, урта ишекте йаб әле (урта)

ҠАРСӘЙ, ҠӘРСӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* өләсәй — *бабушка (со стороны отца).* Ҡартәсәй (урта)

ҠАРСӘЙНЕК (мейәс) *и.* суйын сәйгүн — *чугунный чайник*

ҠАРҪАЛАНЫУ (эй) *ҡ.* ҡабаланыу — *торопиться.* Ҡарҫаланиб ашама

ҠАРҪАН-ҒОРҪАН (эй) *р.* ашыҡ-бошоҡ — *наспех.* Ҡарҫан-ғорҫан ашанды ла сығып китте

ҠАРҪАУ (урта) *с.* ярлы — *бедный*

ҠАРТ (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта) *и.* ҡатын кешенең үҙ иренә өндәшеү һүҙе — *слово-обращение жены к мужу.* Ҡарт та буйтым эшләне (урта)

ҠАРТА I (дим, көнсығыш диалект, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* йылҡы малының йыуан эсәге — *толстая кишка лошади*

ҠАРТА II (дим, туҡ-соран) *и.* күрек — *мех.* Гармун ҡартаһы

ҠАРТАЙЛЫҠ (дим) *и.* ҡартлыҡ — *старость.* Хоҙайым, ҡартайлығын да бирҙең тиҙем

ҠАРТАҢҠЫ (ырғыҙ) *и.* оло кеше — *пожилой человек*

ҠАРТАС (һаҡмар) *с.* ҡартатаһына *(олатаһына)* оҡшаған — *похожий на деда*

ҠАРТАТАЙ (дим, гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, нөгөш, туҡ-соран, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Олатай — *дедушка.* Ҡартатай, ҡартәтәй (төньяҡ-көнбайыш), ҡарт ата (ҡыҙыл), ҡарттай (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнсығыш, урта урал, эйек-һаҡмар), ҡарттәй (төньяҡ-көнбайыш), ҡартай (арғаяш, дим, ҡариҙел, эйек-һаҡмар). Ҡартатайым урманға гитте (урта). 2. (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар, эйек) Олатай *(атайҙың атаһы)* — *дедушка (со стороны отца)*

ҠАРТИНӘЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек) *и.* 1. Өләсәй — *бабушка.* Ҡартинәйем беҙҙе ҡарап үҫтерҙе (дим). Ҡәртнәй (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, туҡ-соран, урта урал), ҡартнәй (төньяҡ-көнбайыш). 2. (минзәлә, туҡ-соран, эйек) Өләсәй *(әсәйҙең әсәһе)* — *бабушка (со стороны матери).* 3. (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) Өләсәй *(атайҙың әсәһе)* — *бабушка (со стороны отца).* Ҡәртнәй (дим)

ҠАРТ-ҠАМҠЫ (дим, ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡарт-ҡоро — *старые (пожилые) люди.* Ҡарт-ҡамҡы ауылда күп ҡалмаҙы инде (дим). Ҡарт-ҡамҡылар һыйлашыу мәсьәләһе белән баш уаталар (ырғыҙ). Ҡарт-ҡамҡы (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар), ҡарт-ҡанҡы, ҡарт-ҡамҡа (ҡыҙыл, мейәс), ҡарт-ҡанды (урта)

ҠАРТҠАРТИНӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙың йәки әсәйҙең өләсәһе — *прабабушка*

ҠАРТҠАРТӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙың йәки әсәйҙең олатаһы — *прадед*

ҠАРТ-ҠАРЫЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* ҡарт-ҡоро — *старые (пожилые) люди.* Ҡарт-ҡарыйҙың һүҙе һүҙ түгел хәҙер (һаҡмар). Ҡарт-ҡарай (һаҡмар), ҡарт-ҡорой (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар), ҡарт-ҡороба (дим)

ҠАРТ-ҠУРА (урта) *с.* оло — *пожилой, пожилая.* Ҡарт-ҡура ғарсыҡ

ҠАРТМӘКӘШ (урта) *и.* ҡартлас — *старый хрыч.* Кит, ҡартмәкәш, йуҡты һөйләп торма инде

ҠАРТНӘНӘЙ (гәйнә, дим, ҡариҙел) *и.* өләсәй — *бабушка*

ҠАРТТАР: ҠАРТТАР ТӘКӘҺЕ (мейәс) *и.* егет яғынан ҡоҙалар күстәнәс һалып алып килгән бәләкәй һандыҡ — *сундучок с гостинцами, привезенный сватами со стороны жениха.* Ҡоҙағыйға ышкатулканың асҡысын бирә лә: «Мына, ҡоҙағый, һеҙгә ҡарттар тәкәһе», — тей

ҠАРУПКӘ (көнсығыш һәм көньяҡ диалекттар) *и.* һәр ваҡыт йүткереп ауырыу — *хронический кашель.* Ҡарүпкә тейгән аңа. Ҡарүпкә булған (һаҡмар)

ҠАРТЫЙ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй — *бабушка.* Ҡартыҡай (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАРТӘСӘЙ (туҡ-соран, урта, эйек) *и.* өләсәй *(атайҙың әсәһе)* — *бабушка (со стороны отца)*

ҠАРҺҮҘ, ҠАРЫҺҮҘ, ҠАРЫУҺҮҘ (эйек-һаҡмар) *и.* ололар һүҙе *(әкиәт, легенда һ. б.)* — *слово предков (сказки, легенды и т.д.).* Ҡарһүҙләр һөйләргә шәб ул

ҠАРҺАЛАНЫП: ҠАРҺАЛАНЫП АШАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡабаланып ашау — *есть впопыхах*

ҠАРҺАЛАНЫП: ҠАРҺАЛАНЫП ЙӨРӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡабаланып йөрөү — *ходить торопливо.* Ҡарһаланып йөрөй торғас, сыбырткымды ла ҡалдырғанмын

ҠАРШАУА (урта урал) *и.* ҡабырсаҡ — *ракушка.* Ҡаршуға, ҡаршыуа (ҡариҙел), ҡаршыға (гәйнә)

ҠАРШЫ I (дим) *и.* тартышыу — *судорога.* Ҡаршы ҫуғылған әллә?

ҠАРШЫ II (дим) *с.* беше, ҡаты — *плотный.* Ҡаршы түмәр, йарылмай

ҠАРШЫ III (урта) *и.* ян, эргә — *место, расположенное рядом.* Йеңгәһенең ҡаршына ҡайтҡаннар

ҠАРШЫҢҠЫЛЫҠ (урта) *и.* ҡаршы яҡ — *напротив.* Фатима өйө келәт ҡаршыңҡылығында

ҠАРЫ ҒОРТ (ҡыҙыл) *и.* 1. Бер нисә йыл йәшәгән бал ҡорто — *пчела, существующая несколько лет.* Ҡары (урта). 2. (эй) Ағас ҡыуышында ҡышлаған ҡорт — *древесница, зимовавшая в дупле дерева*

ҠАРЫҒЫУ I (эй) *ҡ.* тамаҡҡа төйөлөү — *подавиться*

ҠАРЫҒЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* һурпаның оҙаҡ ҡайнап тәмһеҙләнеүе — *стать невкусным после долгого кипячения (о бульоне)*

ҠАРЫЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *с.* 1. Ҡарт — *старый (о человеке).* Ҡарый буғаһың инде тей (эй). 2. (ҡыҙыл, нөгөш) *и.* Ҡөрьәнде ятҡа белгән кеше — *знающий Коран наизусть.* Ҡарый ҡашына саҡырҙым (нөгөш). Ҡари (эйек-һаҡмар). 3. (арғаяш, салйоғот) *и.* диуана — *юродивый*

ҠАРЫЛЫУ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *ҡ.* 1. Тамаҡҡа тороу — *давиться пищей.* 2. (эй) Уҡшыу — *тошнить*

ҠАРЫМҠА (ҡыҙыл) *с.* ҡара һөрөңкө — *смуглый.* Ул ҡыҙ ҡарымҡа йөҙҙө, таҙа, оҙон буйлы ине

ҠАРЫМТА: ҠАРЫМТА ҒАЙТАРЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡаршы һыйлау — *ответное угощение.* Үҙе лә ҡунаҡ булды, ҡарымтаһын да ғайтарҙы (ҡыҙыл)

ҠАРЫМТАЛЫ (урта) *с.* үҙ һүҙле — *упрямый*

ҠАРЫНЙАУ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* эс-ҡарын — *нутро.* Ҡарынйау майы (мейәс)

ҠАРЫН: ҠАРЫН КЕЙҘЕРЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* туйға һуйылған мал ҡарынын шаяртып, ҡоҙаларҙың башына ҡаплау — *шутливый обряд надевания на голову сватам желудка животных, зарезанных на свадьбу.* Ҡоҙаларҙың башына ҡарын кейҙереү әүәлдән булған инде

ҠАРЫНМАЙ (урта) *и.* эс-ҡарын майы — *нутряное сало*

ҠАРЫННАШЫП (дим) *р.* сәмләнеп — *раззадорившись.* Ҡарыннашып эшләү

ҠАРЫНҺАУ (һаҡмар) *и.* ҡомағай — *обжора*

ҠАРЫПЛАШЫУ (ҡариҙел, урта) *ҡ.* әрепләшеү — *пререкаться.* Апайың менән ҡарыплашып утырма инте (урта)

ҠАРЫС (мейәс) *и.* күсәкә, безелдәк уйыны таҡтаһы — *игральная доска, используемая во время игры в чижика*

ҠАРЫУ (дим, урта, һаҡмар) *и.* 1. Яуап — *ответ.* Бер ҫүҙеңә биш ҡарыу (дим). 2. (урта) Сәбәп — *причина.* Бер эш ҡушһаң ҡырҡ ҡарыу таба

ҠАРЫУ ҒАЙТЫУ (ҡыҙыл, эйек) *ҡ.* ғәйрәт ҡайтыу — *сдаваться, лишаться сил*

ҠАРЫУ ИТМӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡарышмау, уңышлы барып сығыу — *удаться.* Эшләһәң эш ҡарыу итмәҫ

ҠАРЫУҘАШЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* әрепләшеү — *пререкаться.* Ҡарыулашыу (дим, ҡариҙел, урта)

ҠАРЫУҺЫҘ (эй) *с.* буйһоноусан — *послушный.* Ҡарыуһыҙ ғына ул, ҡушһаң тыңдар

ҠАРЫШҠЫР I (урта урал) *и.* бүренең йәшерен исеме — *скрытое название волка («бүре» тип телгә алһаң, йәнәһе, малды талай, «ҡарышҡыр» тиһәң, ҡарышып килмәй, малға зыян итмәй)*

ҠАРЫШҠЫР II (урта, эй) *с.* еңмеш — *упрямый.* Ҡарышҡыры (ҡыҙыл), ҡарышҡаҡ (дим, эй), ҡарышҡан (урта), ҡарышы (дим, һаҡмар)

ҠАРЫШМА, ҠАРЫШМАЛ (урта, эйек) *с.* еңмеш — *упрямый.* Мин шулай ҡарышмал бит ул, — тине апайым (эйек)

ҠАРЫШТЫРЫУ (урта) *ҡ.* үсектереү — *дразнить*

ҠАРЫШЫ (урта) *и.* үтәләй өргән ел — *сквозняк.* Ҡуй, аныһын асҡас ҡарышы була

ҠАРЫШЫП АУЫРЫУ (урта) *ҡ.* биҙгәк тотоу — *лихорадить*

ҠАРЫШЛАШЫУ (урта) *ҡ.* теләшеү — *пререкаться.* Бер һүҙенә ҡырҡ ҡарыу, ҡарышлаша ла тора

ҠАРЫШЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Асыуланыу — *сердиться.* 2. Шаҡарыу — *закрутить.* 3. Әрләшеү — *разругаться*

ҠАС (төньяҡ-көнбайыш) *р.* хәс, нәк — *точь-в-точь.* Ҡас та синең малайыңа ошаған

ҠАСАЛАҠ (урта) *и.* ҡасҡын — *беглец*

ҠАҪАР (ырғыҙ) *и.* бер йәшлек тана — *телка годовалая*

ҠАСҠАЛАҠ (туҡ-соран, урта, ырғыҙ) *и.* 1. Ҡасҡын — *беглец.* Ҡасҡалаҡ өйөнән, иленән ҡасып йөрөй (ырғыҙ). 2. (урта) *с.* юғалып тороусан — *пропадающий*

ҠАСҠАЛАҠЛЫ (дим) *и.* йәшенмәк — *прятки*

ҠАС-ҠАСАН (нөгөш) *р.* ҡасан — *когда.* Ҡасҡасан булһа ла сит халыҡ алыр был йерҙе тигән

ҠАСҠЫ (ҡариҙел, төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *и.* ҡасҡын — *беглец.* Муйылға барғанда бер ҡасҡы гүреп ҡурҡышып ҡайтҡандар (эй)

ҠАСЫҢҠЫ (эйек-һаҡмар) *с.* ике яҡҡа асылып торған — *расходящиеся.* Ҡамзул сабыуың ҡасыңҡы икән

ҠАСЫШЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәшенмәк — *прятки.* Әйдә ҡасышлы уйнайыҡ

ҠАҪАЛАҠ (ҡыҙыл) *и.* сандыр — *пах*

ҠАҪАНСЫ (һаҡмар) *и.* ит һатыусы — *мясник*

ҠАҪМАҠ (эйек-һаҡмар, эй) *и.* йәш бала башындағы ҡауаҡ — *корочка на голове младенца*

ҠАҪМАУ (арғаяш) *и.* ҡысмау — *тесьма (для подвязывания голенища сарык и другой обуви)*

ҠАҪМҮК (арғаяш) *и.* уҡ ҡауырһыны — *оперение стрелы*

ҠАҪМЫҠ (дим) *и.* һыйыр тешенең алғы өҫкө сирсаһы — *передняя верхняя десна коровы*

ҠАҪТА (урта) *и.* төпөш — *коротыш.* Ҡаҫта гешенең эсе тулы хаслыҡ була

ҠАҪЫ (урта) *а.* ҡайһы — *который.* Тамҡаға ҡаҫы батҡыс йаҫай, беҙнең тауыҡ айағ ине

ҠАҪЫҠ (дим, урта) *и.* һейҙек ҡыуығы — *мочевой пузырь*

ҠАҪЫЛАЙ (урта) *р.* ҡалай, нисек — *как.* Ҡаҫылай торғанын беләбеҙ инде аның

ҠАТ I (һаҡмар) *и.* хат — *письмо.* Шул һәғәтте ҡат йаҙҙым

ҠАТ II (эйек) *и.* ҡатлыҡ — *пара пуховой пряжи*

ҠАТ III (ҡыҙыл, мейәс, эйек) *и.* бала итәк — *оборка.* Апайым миңә ҡатты гүлдәк тегепирҙе (ҡыҙыл)

ҠАТ IV (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* эргә — *место, расположенное рядом.* Ишек ҡатында утырма (төньяҡ-көнбайыш)

ҠАТА I (көнсығыш диалект) *и.* 1. Ҡунысһыҙ ғына итеп күндән тегелгән ҡатын-ҡыҙ аяҡ кейеме — *женская кожаная обувь без голенища ручной подготовки.* 2. Һай калош — *неглубокие калоши*

ҠАТА II (дим) *и.* калуш — *калоши*

ҠАТА III (дим, нөгөш) *и.* тояҡ — *копыто.* Ҡатынан да ҡаты ней ҡаты, аттың ҡатаһы ҡаты (нөгөш)

ҠАТАЛАУ (нөгөш, һаҡмар) *и.* ҡаталаҡ — *запор.* Ҡатыулау (ҡыҙыл)

ҠАТАЛЫУ (урта) *ҡ.* ҡаҙалыу — *впиться.* Этҡә лә ҡатала, малға ла ҡатала

ҠАТАР I (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* рәт — *ряд.* Байлар ҡатарынан иҫәпләнә инем (ырғыҙ)

ҠАТАР II (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Эргә — *место, расположенное рядом.* Шуларҙың өйләре ҡатарынан сыға йул (туҡ-соран). 2. (ырғыҙ) *р.* йәнәш — *рядом.* Анау урамдан ҡатар атлап киттеләр

ҠАТАР III (урта) *и.* эслек — *подкладка*

ҠАТАРБА (урта) *и.* йәшник арба — *фургон.* Ҡырҙан ҡатарбала ғайттыҡ

ҠАТАР КИЛЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* тап килеү — *совпадать*

ҠАТАРЛАШ (туҡ-соран, ырғыҙ) *с.* йәштәш — *сверстник.* Беҙҙең ҡатарлаш кеше (туҡ-соран). Аның атаһы минең белән ҡатарлаш (ырғыҙ)

ҠАТАСАН (ырғыҙ) *и.* бәлә — *беда*

ҠАТАШМА (арғаяш, салйоғот) *с.* еңмеш — *упрямый.* Балаһы торғаны бер ҡаташма икән (арғаяш)

ҠАТАШЫУ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* тиҫкәреләнеү — *упрямиться*

ҠАТИТӘК (урта) *и.* балитәк — *оборка*

ҠАТҠАЙАҠ (мейәс) *и.* көҙгө туңғаҡ — *осенняя мерзлота*

ҠАТҠАҠ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* көҙгө туңғаҡ — *осенняя мерзлота.* Ҡатҡаҡта килгәйнек (ырғыҙ)

ҠАТҠАҠЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ҡатыу — *затвердеть (о земле).* Йер ҡатҡаҡланмайынса китепумаҫ

ҠАТҠАЛАҠ (арғаяш) *с.* яуын-төшөмһеҙ, эҫе — *засушливый, жаркий (о промежутке времени).* Ҡатҡалаҡ ай

ҠАТҠЫЛ I (урта, һаҡмар) *р.* 1. Ҡатыраҡ — *тверже.* Ҡайһы һыйырҙың имсәге ҡатҡыл була (урта). Һәҙер икмәк ҡатҡыл була, мис табанына һалып бешерһәң барлы була (һаҡмар). 2. (эйек) Ҡатыраҡ — *жестче.* Аҡбаш үлән ҡатҡыл ғына була

ҠАТҠЫЛ II (урта) *с.* таҙа — *крепкий (о здоровье).* Кәбәнгә берәй ҡатҡылыраҡ малайҙы мендерергә ине

ҠАТҠЫЛ III (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *с.* 1. Ҡаты бәғерле — *жестокосердный.* Әсәйем ҡатҡылыраҡ булды, мине ҡунмаға йебәрмәне (урта). Ҡаты сәсле геше ҡатҡыл була тей ҙә (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) Һаран — *скупой, скупая.* Әмин ғарттың килене ҡатҡылыраҡ (ырғыҙ)

ҠАТҠЫРЫП КӨЛӨҮ (арғаяш, эй) *ҡ.* шарҡылдап көлөү — *раскатисто хохотать.* Хәбәрен һөйҙәй-һөйҙәй ҙә ҡатҡырып көлөп ала (эй). Ҡатҡырыу (салйоғот)

~~**ҠАТЛАМА**~~ **I** (һаҡмар) *и.* 1. Йәйелгән ҡамырҙы майлап, ҡатлап урап бешерелгән ашамлыҡ — *рулет.* 2. (туҡ-соран) Йәйелгән ҡамырҙы бер-береһенә ҡатлап һалып, мейестә бешерелгән ашамлыҡ — *слоенные лепешки, испеченные в печи.* 3. (дим) Һөткә баҫылған сөсө күмәс — *булка пресная*

ҠАТЛАМА II (нөгөш, туҡ-соран) *и.* балитәк — *оборка*

ҠАТЛАМА III (урта) *и.* аңҡау — *нёбо*

ҠАТЛАМА IV (урта урал) *и.* сипарат күмәсе — *подушечка сепаратора*

~~**ҠАТЛАМА**~~ **V** (эйек) *и.* һайғау — *жерди-перекладины (используемые при покрытии сарая)*

ҠАТЛАНСЫҠ (дим) *и.* сипарат беләҙеге — *барабанные тарелочки сепаратора*

ҠАТЛАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡатланыу — *слоиться*

~~**ҠАТЛАУ I**~~ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* парға һөрөлгән ер — *пар.* Ҡатлауға төштөләр инде

ҠАТЛАУ II (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* балитәк — *оборка*

ҠАТЛАУ III (дим, ҡариҙел) *ҡ.* сиратыу — *сучить (нитку).* Ҡаттау (мейәс)

ҠАТЛАУ IV (ҡариҙел) *ҡ.* ҡабатлау — *повторять одно и то же.* Бер хәбәрен ҡатлай ҙа ҡатлай. Ҡаттау (урта урал)

ҠАТЛАУҺЫҘ (туҡ-соран) *с.* ябай — *простой.* Ул шул тиклем асыҡ, ҡатлауһыҙ күңелле кеше

ҠАТЛАУЫС (һаҡмар) *и.* кәпрән — *нижняя наволочка*

ҠАТЛЫҒАРЫН (дим, урта) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у жвачных животных)*

ҠАТМА I (һаҡмар) *с.* 1. Үсмәй ҡалған — *маленький ростом.* Ҡатма тартып, кәбәтәһенә ҡатып ҡалған. 2. (ырғыҙ) *и.* көҙләүес — *осенний приплод овцы.* Көҙ тыуған бәрәс үсмәй ҡатма булып ҡала

ҠАТМА II (арғаяш) *и.* 1. *Астма.* 2. Сәсәтмә — *коклюш*

ҠАТМАР I (ҡариҙел) *и.* тау һыҙымы — *горный хребет*

ҠАТМАР II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* балитәк — *оборка*

ҠАТМАР III (һаҡмар) *и.* яҫма — *ряды сена, валок*

ҠАТМАҠ: ҠАТМАҠ БЕСӘН (ҡыҙыл) *и.* боҙланып ҡатҡан бесән — *обледенелое сено*

ҠАТМАР-ҠАТМАР (дим) *с.* ҡатлы-ҡатлы — *слоистый.* Сарана ҡатмар-ҡатмар бөҙөркә нәмә

ҠАТМАУ (ҡыҙыл) *и.* сарҙаҡ — *чердак*

ҠАТМАШ (ҡариҙел) *и.* әрпеш — *грязнуля.* Ҡатмыш (дим, урта урал)

ҠАТМАШЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡаҡашыу — *загрязниться*

ҠАТМЫШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ебегән — *разиня*

~~**ҠАТНАР, ҠАТМАР**~~ (гәйнә) *и.* сарҙаҡ — *чердак*

ҠАТНАУ I (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* сабатаның туҙған йүкәләре урынына яңыларын алмаштырып үтеү — *обновить лапти.* Сабата ҡатнап утырған (ҡариҙел)

ҠАТНАУ II (һаҡмар) *ҡ.* ҡабатлау — *повторить.* Бер һүҙҙе күпме ҡатнарға була?

ҠАТСАЙ (дим) *и.* һөтлө билсән — *молочай*

ҠАТТАЛЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* кипсәлеү — *застревать.* Кимерсәк ҡатталды (ҡыҙыл)

ҠАТТАМА (салйоғот) *и.* бауырһаҡ — *баурсак (мелкие шарики из теста, замешанного на яйцах, сваренные в масле)*

ҠАТУ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Туңыу — *замерзнуть.* 2. Үлеү — *умереть*

ҠАТУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* көтөүсе булыу — *маяться (в детской игре).* Туп тейгән кеше ҡата

ҠАТҮҢӘС (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠАТЫ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ҡырау — *изморозь.* Ҡаты ҡыҫты ла ҡуйҙы кәртүкне (урта)

ҠАТЫ II (көнсығыш диалект, урта) *р.* шәп — *быстро.* Һыуҙың ҡаты аҡҡан йере шаршы була (урта)

ҠАТЫ III (урта) *и.* ҡатай — *катаец (принадлежащий к родовому подразделению катай)*

ҠАТЫ БАУЫР (ҡыҙыл) *с.* ҡаты бәғерле — *жестокосердный*

ҠАТЫБАШ (урта урал, эй) *и.* Һаран — *скряга.* Ҡатыбаш тейҙәр кейәүен (эй)

ҠАТЫБАШ ТӘТӘЙ (гәйнә) *и.* шайтан таяғы — *чертополох*

ҠАТЫҠАБАҠ, ҠАТЫҠАБЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡуңыҙ — *жук.* 2. Айрығойроҡ — *уховёртка*

ҠАТЫҠОРТ (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *и.* 1. Айрығойроҡ — *уховёртка.* 2. (гәйнә) Ҡуңыҙ — *жук*

ҠАТЫЛЫҠ (арғаяш, һаҡмар) *и.* тапанды — *объедья*

ҠАТЫЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* ҡағылыу — *прикасаться.* Ҫин гөлгә ҡатылма, йапрағы ҡойола

ҠАТЫМША (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡатын-ҡыҙ эшенә ҡыҫылыусы ир — *мужчина, вмешивающийся в женское дело.* Ҡатымшаҡ, ҡатыншаҡ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал)

ҠАТЫНУҠЫУ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* уҫҡа йәки аяҡҡа өйкәлеүҙән ҡаты һөйәл барлыҡҡа килеү — *появление мозоли на ладони или на ногах от трения.* Бәләкәй калуш кейеп айағым ҡатынуҡыған (ҡыҙыл). Көрәк тотоп эшләмәгән кеше көрәк тотһа, усына ҡатынуҡый (һаҡмар). Ҡатыноҡоу (урта, һаҡмар, ырғыҙ), ҡатыныҡыу (һаҡмар), ҡатығыҫыу (урта)

ҠАТЫҢҠЫ (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Ҡатыраҡ — *глуховатый.* Мин ҡолаҡҡа ҡатыңҡы һәҙер (һаҡмар). 2. (әй) Тотанаҡлы — *выдержанный, -ая.* Ул үҙе былай ҡатыңҡы геше инде

ҠАТЫРҒАНЫУ (ҡариҙел, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡаты әйтеү — *сказать твердо.* Үҙ балаң бумағас, бер ҙә ҡатырғанып ҡушып бумай эшкә (һаҡмар). 2. (ҡариҙел) Ҡатыу — *стать твердым.* Ҡаҡы хәҙер ҡатырғанған

ҠАТЫРМА (урта, һаҡмар) *и.* 1. Йәймә — *лепешка.* Ҡыҙыма ҡатырма бешереп бирәйем әле (урта). 2. (арғаяш, салйоғот) Күстәнәс — *гостинец.* 3. Бауырһаҡ — *баурсак.* Ҡатырмаҡ, ҡатырғы (мейәс), ҡатырмас (арғаяш)

ҠАТЫРМАҠ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* итек үксәһенә һалып тегелә торған туҙ — *береста, подкладываемая в задник обуви.* Ҡатырма (мейәс)

ҠАТЫРМАҠ II (һаҡмар) *и.* ҡыра — *сгребленные ряды сена*

ҠАТЫРМАҠ III (урта) *и.* ҡатырға — *картон*

ҠАТЫРМАҠ IV (эйек) *с.* ҡатҡаныраҡ — *твердый.* Ҡатырмаҡ ҡар баҫҡанда кертләп тора

ҠАТЫРСА (урта) *и.* ҡалтырса — *скальница.* Ҡатырсаға ҡуйып йепте урайлар

ҠАТЫ САЛЫУ (урта) *и.* салыу һөйәге — *конечный шейный позвонок животных*

ҠАТЫ СЕНСЕК (мейәс) *и.* сираҡ — *голень*

ҠАТЫСЫРТ (ҡариҙел) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

ҠАТЫ ТАРАҠАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* айрығойроҡ — *уховёртка*

ҠАТЫУ I (көньяҡ диалект, әй) *ҡ.* эләктереү — *подцепить на ноги.* Итек ҡатыб ал (әй)

ҠАТЫУ II (дим) *и.* 1. Ойотҡо — *закваска (для кислого молока).* 2. (әй) Ҡатыҡ — *катык.* Үрәгә ҡатырға ҡатыу гитер әле

ҠАТЫУ III (арғаяш) *ҡ.* маныу — *макать.* Балыҡты онға, шан тоҫҡа ҡатып ал

ҠАТЫУ IV (ҡариҙел, һаҡмар) *ҡ.* сиратыу — *сучить (нитку).* Йөндө иләйләр, ҡаталар (һаҡмар)

ҠАТЫУ V (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) *ҡ.* ҡағыу — *забить.* Ҡапҡаға сөй ғатып киткәндәр (әй). Ҡул тирмәненә суйын тештәр ҡатылған (һаҡмар)

ҠАТЫУ: ҠАТЫУ АЛЫУ (көнсығыш диалект, көньяҡ диалект) *ҡ.* ҡатыу менән ауырыу — *страдать запором.* Эсен ҡатыу алған, йөрөй алмай (ҡыҙыл). Ҡатыу баҫыу (арғаяш)

ҠАТЫУЛЫҠ (дим) *и.* ойотҡо — *закваска (для кислого молока)*

ҠАТЫШМАҠЛЫ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *с.* кеше менән аралашыусан — *общительный.* Бер төрлө ҡатышмаҡлы кеше була инте (урта)

ҠАТЫШМАҠҺЫҘ (ҡыҙыл) *с.* ҡырыҫ — *нелюдимый.* Бер ҡатышмаҡһыҙ кеше булдың инде

ҠАТЫШЫҠҠАНЫУ (урта) *ҡ.* 1. Аралашыу — *общаться.* 2. Ҡушылыу — *объединиться*

ҠАТЫШЫУ I (дим, көнсығыш диалект, ҡариҙел, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта) *ҡ.* 1. Аралашыу — *общаться.* Беҙ алар белән ҡатышмайбыҙ (ҡыҙыл). 2. (дим, ҡариҙел, урта) Ҡушылыу — *объединиться.* Абзан калхузына ҡатыштыҡ (урта)

ҠАТЫШЫУ II (дим) *ҡ.* талашыу — *ссориться*

ҠАУ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаулан — *шерсть-линька (у животных).* Малдар ҡау таштай баштаған (арғаяш)

ҠАУ II (урта) *и.* ҡамыл — *стерня*

ҠАУ III (урта) *и.* ҡолаҡ ярыһы — *ушная перепонка.* Үрмәксен ҡолаҡтын ҡауын йырта

ҠАУАЙ (ҡыҙыл) *с.* ҡыҙыу ҡанлы — *вспыльчивый*

ҠАУАҠ I (ҡыҙыл) *с.* ҡыҙыу ҡанлы — *вспыльчивый*

ҠАУАҠ II (урта) *и.* бесән вағы — *сенная труха*

ҠАУАН I (урта) *и.* ҡыуан — *суховей*

ҠАУАН II (һаҡмар) *и.* бүтәгә — *овсяница бороздчатая*

ҠАУАП ТӨШӨҮ (дим) *ҡ.* юлып төшөү — *облезть (о шерсти животных)*

ҠАУҒА I (ырғыҙ) *и.* үгеҙ тиреһенән тегелгән биҙрә — *кожаное ведро, сделанное из бычьей шкуры*

ҠАУҒА II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаулан — *шерсть-линька (у животных)*

ҠАУҒАҘАУ (дим) *ҡ.* ҡутырлау — *покрываться коростой.* Башың тотош ҡауғаҙаған бит. Ҡауҡаҙау (урта)

ҠАУҒАҠ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* кәүгәсел — *недотрога.* Эй ҡауғаҡ та инде мынау ирекәй (арғаяш)

ҠАУҘА (урта) *и.* ҡаулан — *шерсть-линька (у животных)*

ҠАУҘАЙТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡапрайтыу — *топорщить.* Турһыҡтарҙы атҡа артып апаралар ҡауҙайтып (ҡыҙыл)

ҠАУҘАН I (ҡариҙел) *с.* ҡыҙыу ҡанлы — *вспыльчивый*

ҠАУҘАН II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡау — *кожа (змеи).* 2. Яҙғы йөн — *весенняя стрижка шерсти*

ҠАУҘАН III (ҡариҙел) *и.* ҡурпы — *отава*

ҠАУҘАНДАУ (арғаяш) *ҡ.* ҡауланып ҡойоу — *линять (о животных).* Һарыҡтар ҡауҙандай баштаған

ҠАУҘАНЛАУ (урта) *ҡ.* ҡауаҡланып ҡойолоу — *шелушиться*

ҠАУҘАУ I (көнсығыш диалект, эйек) *ҡ.* ваҡлау — *размельчить.* Сыскан аштыҡты ҡауҙапөткән (әй)

ҠАУЗАУ II (мейәс) *и.* таҙ — *парша*

ҠАУҘЫР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ашығыс кеше — *суетливый человек.* Менә мин үҙем ҡауҙырмын

ҠАУҘЫРАУ (арғаяш) *ҡ.* шөрләү — *струсить.* Әйткәс тә ҡауҙырып киттеңмә әллә?

ҠАУЖАУ (эйек-һаҡмар) *с.* кәгез — *щупленький.* Кәйәүләре ҡаужау ғына икән (һаҡмар)

ҠАУЖЫУ (урта) *ҡ.* 1. Бөлөү — *разориться.* 2. Хәлһеҙләнеү — *обессилеть.* Ниғмәт ҡаужыны хәҙер

ҠАУҠА, ҠАУҠАСЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кәүгәсел — *недотрога.* Бер төрҙә ҡауҡасы геше була ла инде (әй)

ҠАУҠАЛАУ I (дим) *ҡ.* ҡауаҡланып ҡойолоу — *шелушиться*

ҠАУҠАЛАУ II (ҡариҙел) *ҡ.* паника күтәреү — *поднять панику*

ҠАУҠАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡауаҡланып ҡойолоу — *шелушиться*

ҠАУҠЫЛДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. «Ҡауҡ-ҡауҡ» тип ҡыҫҡырыу — *издать звук «каук-каук».* Төйҙәгән ҡауҡылдай (мейәс). 2. Ҡыҫҡырып һөйләшеү — *разговаривать громогласно.* Кемдәр ҡауҡылдап йөрөй икән урманда? (ҡыҙыл)

ҠАУЛАН I (эйек-һаҡмар) *и.* ҡауҙы — *аист*

ҠАУЛАН II (дим, эйек-һаҡмар) *и.* ҡау — *прошлогодняя трава*

ҠАУЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыуалау — *гнать.* Көтөүне ҡаулағас Наил тора

ҠАУРЫЙ (ҡариҙел) *и.* ҡусҡар — *улитка*

ҠАУҪА I (урта) *и.* тумарланып туңған боҙ — *лед с шероховатой поверхностью*

ҠАУҪА II (дим) *и.* ҡау — *прошлогодняя трава.* Ҡауҫаға ут ҡапҡан

ҠАУҪАЛАУ (дим) *ҡ.* ҡауаҡланып ҡойолоу — *шелушиться.* Көнгә бешкән дәне хәҙер ҡауҫалай бит

ҠАУҺАЙТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡапрайтыу — *топорщить.* Һәҙер йәштәр бесәнде ҡауһайтып тейәйҙәр

ҠАУҺАЙЫУ I (әй) *ҡ.* ҡабарып тороу — *топорщиться.* Ауыр түгел ул, ҡауһайып ҡына тора

ҠАУҺАЙЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡупырайыу — *возгордиться*

ҠАУҺАЙТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* өлтәйтеү — *распушить (о волосах)*

ҠАУШАРЫУ (урта) *ҡ.* беркетеү — *скрепить*

ҠАУШЫРМА I (ҡыҙыл, урта) *и.* салғый — *пола одежды*

ҠАУШЫРМА II (ҡыҙыл) *с.* асылмалы — *створчатый.* Ҡаушырма тәҙрә

ҠАУШЫРЫЛЫУ (урта) *ҡ.* тоташыу — *соединиться*

ҠАУШЫРЫНЫУ (урта) *ҡ.* ябыныу — *укутаться.* Йылға иңкәйеп үҫкән ағасларҙың йапраҡлары менән ҡаушырынып аға

ҠАУШЫРЫУ (урта, эйек) *ҡ.* ябыу — *укутать.* Хатыны өшөгән иренең түшен ҡаушырҙы (эйек)

ҠАУЫМ: БЕР ҒАУЫМ (мейәс) *р.* бер аҙ — *немного.* Бер ғауым йәйәү барырға гәрәк

ҠАУЫМ, ҠАУМ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Аларҙың ҡауымы таралды (минзәлә). Болғарлар ҡауымынан булырға тейеш ул (төньяҡ-көнбайыш). Ат алһаң, ауылың белән ал, ҡыҙ бирһәң, ҡауым белән бир (һаҡмар). Ҡәүем (һаҡмар)

ҠАУЫМБАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* ауымбаҡ — *краснозобая гагара*

ҠАУЫН I (дим, урта) *и.* ҡабаҡ — *тыква*

ҠАУЫН II (мейәс) *и.* ҡуҙаҡ — *стручок.* Ҡауынды борос

ҠАУЫРҪЫН БУЛЫУ (дим) *ҡ.* теш ите шешеү — *воспаление десен*

ҠАХҠАХЛАП КӨЛӨҮ (дим, ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* хахылдап көлөү — *хохотать*

ҠАҺАР (мейәс) *с.* бик ҙур — *огромный*

ҠАҺАРҘАЙ (арғаяш) *с.* ҙур кәүҙәле — *здоровенный.* Ҡаһарҙай булып үҫеп киткәһең

ҠАҺ БОРСАҒЫ (салйоғот) *и.* бағыр үләне — *волкобой*

ҠАҺ СЕБЕКӘЙЕ (салйоғот) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок*

ҠАҺЫНА, ҠАҺЫНДЫҠ (салйоғот) *и.* аш бүлмәһендә һауыт-һаба ҡуйыу өсөн таҡталыҡ — *маленькие нары на кухонной половине дома*

ҠАЧҠАЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәшенмәк — *прятки*

ҠАШ I (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек) *и.* ян, эргә — *место, расположенное рядом.* Үҙеңдең ҡашыңа ултырт (ҡыҙыл). Көҙгө ҡашына ҡуй кәртешкәне (урта)

ҠАШ II (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* текә яр — *крутой яр*

ҠАШ III (ҡариҙел) *и.* ҡашаға — *карниз печи*

ҠАШАҒА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өрлөк, стена буйына эленә торған тар оҙон пәрҙә — *узкая длинная занавеска под потолком вдоль матицы и стены*

ҠАШАҒА II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өрлөк — *матица*

ҠАШАҒА III (арғаяш) *и.* бөрмә — *сборка (в одежде)*

ҠАШАҒА IV (ырғыҙ) *и.* яңаҡ — *наличник (дверей, окон).* Тәҙрәләрҙең ҡашағалары буйатылмаған

ҠАШАЙАҠ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, ырғыҙ) *и.* ҡашығаяҡ — *утварь.* Ҡашыйаҡ, ҡашйаҡ (әй), ҡашйаҡ (төньяҡ-көнбайыш), ҡашағайаҡ (урта, эйек-һаҡмар), ҡашығайаҡ (урта урал), ҡашыйаҡ йаҡ (һаҡмар)

ҠАШАН (эйек-һаҡмар) *р.* дыуамал — *необдуманно.* Һай ҡашан ҡыланаһың дуҫ кеше, ләкин һине лә бөгөрлөк әҙәмдәр бар (һаҡмар)

ҠАШ: ҠАШ БИРЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* яҡты йөҙ күрһәтеү — *встретить приветливо.* Ашын биреп, ҡашын биреп тора (ҡыҙыл)

ҠАШЙЕР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡалҡыуыраҡ ер — *холмистая местность*

ҠАШҠАБАШ I (дим, мейәс, урта, һаҡмар) *и.* таҙғара — *черный гриф*

ҠАШҠАБАШ II (дим, урта, әй) *и.* пеләш — *плешь*

ҠАШҠАЙЫУ (көнсығыш диалект, урта урал) *ҡ.* 1. Алғы тештәр күренеп тороу — *выступать (о передних зубах).* 2. (арғаяш) Яланғасланыу — *оголиться (о горе).* Урманын киҫкәс тау ҡашҡайып ҡалды. 3. (әй) Ауыҙ асып ҡалыу — *прозевать*

ҠАШҠАЛТАЙ (нөгөш, ырғыҙ) *и.* ҡашҡалаҡ — *свиязь.* Ҡашҡа өйрәк (арғаяш)

ҠАШҠАРЫУ: ТЕШТӘР ҠАШҠАРЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тештәр йылтырап тороу — *блестеть (о зу-*

бах). Балаларым, әллә ҡайҙан тештәре ҡашҡарып, йылмайып ҡаршы алып торалар (һаҡмар)

ҠАШҠЫЙАҠТАУ (арғаяш) *ҡ.* юлыу — *облезать (о коже)*

ҠАШЛАУ (дим) *и.* сикәлек — *лобный перекресток (у уздечки)*

ҠАШЛАУЫҠ (урта, эйек) *и.* ҡарышлауыҡ — *гусеница*

ҠАШТАН (дим) *с.* ҡуштан — *льстивый*

ҠАШТЫРҘАУ (дим) *ҡ.* ҡыштырлау — *шуршать.* Ҡаштырҙап йөрөмәле

ҠАШИАҠ (урта) *и.* ябыҡ ат — *кляча*

ҠАШЫҠ (дим, көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* 1. Ҙур ағас ҡалаҡ — *большая деревянная ложка.* Ҡашыҡ менән ҡаҙандан һөҙлөк алалар (ҡыҙыл). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Ижау — *половник.* 3. (дим, көнсығыш диалект, ҡариҙел, урта) Ҡорт күсен һоҫоп алыу өсөн туҙҙан яһалған һоҫҡо — *берестяной совок для вычерпывания пчелиного роя.* 4. (гәйнә) Тишекле сүмес — *дуршлаг*

ҠАШЫҠБАШ (дим) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ҠАШЫҠЛЫҠ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡашығаяҡ стенаһына ҡалаҡтар ҡыҫтырып ҡуйыу өсөн ҡағылған йоҡа таҡта йәки ағас — *планка, прибитая к стене кухни для ложек*

ҠАШЫҠПАШ ӨЙРӘК (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ҡашыҡморон — *широконоска.* Ҡашыҡпаш (ҡыҙыл)

ҠАШЫҠ СУМАРЫ (дим, төньяҡ-көнсығыш, урта) *и.* ҡалаҡ менән өҙөп алып һалған сумар — *клецки*

ҠАШЫЛДЫРЫҠ (урта урал, әй) *и.* ҡалаҡ ҡыҫтырғыс — *ложкодержатель (приспособление для ложек на стене)*

ҠАШЫН (дим) *и.* тиренән тегелгән сумка — *кожаная сумка.* Тире ҫауытты күрмәнем, тиренән йаҫалған ҡашынны ғына беләм

ҠЕЙӘМӘТЛЕК АТАЙ (дим, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *и.* морондоҡ атай — *посаженый отец.* Ҡыйаматлыҡ атай (урта)

ҠЕЙӘМӘТЛЕК ИНӘЙ (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *и.* морондоҡ инәй — *посаженая мать*

ҠЕҮӘТЛЕ (дим) *р.* күп — *много.* Аҡсарлаҡлар элек ҡеүәтле ине, хәҙер йуҡ

ҠИБЕРӘТ (туҡ-соран) *и.* ғибрәт — *урок.* Үҙе бер ҡиберәт булды

ҠИҒЫР (урта) *с.* отҡор — *смекалистый.* Ҡиғыр бала

ҠИҒЫРЛАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠИЖЫҠЛАУ (гәйнә) *ҡ.* ҡытыҡлау — *щекотать.* Шүрәлене ҡижыҡлай тиләр

ҠИЗГА (ҡариҙел) *и.* ғауға — *раздор*

ҠИЙЫҒАЙУ (гәйнә) *ҡ.* 1. Ҡыйшайыу — *скоситься.* 2. Ҡылтайыу — *обидеться*

ҠИҠАНДАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Күҙемә күренәһе булма, ҡиҡандаҡ (һаҡмар)

ҠИҠЫРАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡуҡырайыу — *важничать.* Байағы кейәүебеҙ ҡиҡырайып тигутыра

ҠИЛЫМ (гәйнә) *и.* юшҡын — *накипь.* Ҡилымы ҡала бу суныҡы

ҠИМҒЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡыймылдау — *шевелиться*

ҠИНАЛЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡыланыу, маташыу — *возиться.* Борон шулайтып ҡинала торғайныҡ (ҡыҙыл)

ҠИПАННАҠ (урта) *и.* ҡыпан — *кокетка*

ҠИРАЗ, ҠЫРАЗ (урта) *и.* ҡырас — *гребень.* Тау ҡиразы

ҠИССӘ (урта) *и.* 1. Нәсихәт — *назидание.* 2. (ҡыҙыл) Тарих — *история.* Ҡисса һөйҙәү

ҠИХЫТТЫҠ (ҡыҙыл) *и.* аслыҡ — *голод.* Ҡихыттыҡ булып китте бер заман. Ҡиһыттыҡ, ҡыйхыттыҡ (ҡыҙыл, мейәс), ҡихытлыҡ, ҡыйғытлыҡ (урта), ҡыхытлыҡ (дим)

ҠИШАМБЫЙ, ҠИШАНБЫЙ (ҡариҙел) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ҡишамбей (төньяҡ-көнбайыш)

ҠИШАННАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать.* Мына утыра ҡишаннап китеп (һаҡмар)

ҠИШАННЫҠ (дим) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ҡишанаҡ (эйек), ҡишаңнаҡ (нөгөш), ҡишаңныҡ (дим)

ҠИӘМӘТ: ҠИӘМӘТ КӨНӨ (көнсығыш диалект) *и.* ахыр заман — *светопреставление*

ҠЛИШ, ҠЫЛЫЙШ (гәйнә) *и.* ҡауаҡ — *перхоть.* Ҡылыш (ҡариҙел)

ҠЛЫЧ СӨЙӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сираҡ — *голень*

ҠОБА (һаҡмар) *и.* 1. Аттың бот тиреһен ыҫлап эшкәртелгән күн — *кожа, выделанная путем копчения шкуры нижних конечностей лошади.* 2. Шул уҡ күндән тегелгән һауыт — *посуда, сшитая из этой же кожи*

ҠОБАҒА I (ырғыҙ) *и.* ҡыйыҡ улағы — *водосточный желоб*

ҠОБАҒА II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* һыланған балсыҡ өҫтөнән биҙәк яһау өсөн ағас ҡорал — *деревянный инструмент для нанесения узора при штукатурке*

ҠОБАҒАУ (ҡыҙыл) *и.* юл өҙөлгән мәл — *распутица*

ҠОБАҠ I (ҡариҙел) *и.* ҡауаҡ — *перхоть*

ҠОБАҠ II (салйоғот) *с.* буръяҡ — *мутный.* Ҡобаҡ һыу

ҠОБАЛА (урта) *и.* ҡибла — *кыбла (направление на Каабу, южная сторона).* Ҡобала йағынан йел йышыраҡ була. Ҡобла (минзәлә, әй)

ҠОБАУ (туҡ-соран) *и.* инә ҡорт ояһы — *маточник*

ҠОБОРАЙТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡабартыу — *распушить (волосы и т. д.).* Эт йелкә йөнөн ҡоборайтты, тештәрен ыржайтып ырылданы

ҠОБОРЛЫҠ БАҠА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әрмәнде — *жаба.* Ҡоборлыҡ баҡаның өстөнә тоз сипсәң эрей дә ҡуйа тей шундуҡ

ҠОҒАРЛАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* боғарлаҡ — *дыхательное горло.* Ҡоғарҙай (ҡыҙыл), ҡоғорлай (һаҡмар)

ҠОҘАҒАЙ (урта) *и.* ҡоҙағый — *сватья*

ҠОҘАҒЫЙ (арғаяш, дим, салйоғот) *и.* 1. Ҡатынҡыҙ — *женщина.* Ҡоҙағыйҙар жыйылып киткән, ғуй (арғаяш). 2. (көнсығыш диалект) Туйҙа ҡатнашҡан ҡатындар — *женщины, участвующие на свадьбе*

ҠОҘАҒА: ҠОҘАҒА КИЛЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡоҙалау — *сватать.* Бейата тейешле кеше йомға көн ҡоҙаға килә. Ҡоҙа төшөү (мейәс)

ҠОҘАҠАН: ҠОҘАҠАН ТАМАҠ (мейәс) *и.* ҡомағай — *обжора*

ҠОҘАТҠАРЫР ҺЫЙ (эйек) *и.* ҡыҙҙы оҙатыу алдынан ойошторолған һый — *прощальное свадебное угощение*

ҠОҘҒОНҠАРА (гәйнә) *с.* ҡап-ҡара — *черный-пречерный*

ҠОҘОҠ, ҠОДОҠ, ҠОЗОҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* мәке — *прорубь*

ҠОҘОҠ ҠЫУАЛЫ (һаҡмар) *и.* сиртмә — *журавль (колодца)*

ҠОҘОР (урта) *и.* хозурлыҡ — *наслаждение.* Сәйҙе тәмне сағында эсәйек, эсмәһәң ҡозоро китә

ҠОҘОРАЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Ҡуҡырайыу — *важничать.* 2. Һүҙ күтәрмәү — *не сносить попреков*

ҠОҘРОҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡойроҡ — *хвост*

ҠОЖАҠА, ҠОЖОҠА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡутыр — *короста.* Таҙҙың ҡожаҡаһы ғалҡа (ҡыҙыл)

ҠОЖОРАЙЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡорошоу — *съеживаться.* Мынау геше ҡожорайып ҡына утыра, өшөгән икән (ҡыҙыл). Ҡожырайыу (эй)

ҠОЗОРОУ (мейәс) *ҡ.* ҡысытыу — *зудеть*

ҠОЙАР: ҠОЙАР ЙАМҠЫР (урта) *и.* ҡойма ямғыр — *проливной дождь.* Ҡойар йамҡырҙа сығып киттеләр

ҠОЙАСЫЛ (арғаяш) *и.* ғәйбәтсе — *сплетник*

ҠОЙАШАПАЙ (ҡыҙыл, һаҡмар, эйек) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ҠОЙАШ: ҠОЙАШ АУЫРЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡояш тотолоу — *солнечное затмение*

ҠОЙАШ БАТЫШЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* көнбайыш — *запад.* Ҡойаш батышы ҡыҙарып тора (ҡыҙыл)

ҠОЙАШҠОРТ (гәйнә, урта урал) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ҠОЙАШЛАТЫУ (урта) *ҡ.* ҡояшта киптереү — *сушить на солнце.* Күнәкләрҙе ҡойашлатып алабыҙ

ҠОЙАШ СЫУАҒЫ (ҡыҙыл) *и.* көн бите — *солнцепек*

ҠОЙАШ ШАҢДАҒЫ (мейәс) *и.* шәфәҡ — *вечерняя заря*

ҠОЙАШЫМБАҠ (урта урал) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.* Ҡойашымбаҡ, ҡойашымбаҡ, алтын балдаҡ биремен, көмөш балдаҡ биремен!

ҠОЙБОЛА, ҠОБЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡибла — *кыбла (направление на Каабу, южная сторона).* Ҡыбала, ҡыбыла (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар)

ҠОЙҒАН (урта) *с.* ҡойолған — *литой.* Ҡойған итек

ҠОЙҒОРОШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ялағай — *подхалим*

ҠОЙҒОРОШЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ялағайланыу — *подхалимничать*

ҠОЙҘОҒОП (ҡыҙыл) *р.* ҡойоп — *идти сильно (о дожде).* Ҡойҙоғоп йауа бит, төбө айҙаңғыры!

ҠОЙҠА (эй) *с.* ярлы — *бедный*

ҠОЙЛОҠТОРОП (һаҡмар) *р.* бер туҡтауһыҙ — *беспрерывно.* Һеүән менән балыҡты ҡойлоҡтороп алаһың уны

ҠОЙМАҒҮЛӘН (эй) *и.* юл япрағы — *подорожник*

ҠОЙМА: ҠОЙМА ҺУҒЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡоймалау — *городить.* Бөгөн бер ҡойма араһы ҡойма һуҡтым

ҠОЙО I (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *и.* 1. Ҡоҙоҡ — *колодец.* Ҡойо һыуын эсәбеҙ (урта). Хәҙер ауыл һайын бер нисә ҡойо бар (эй). 2. (арғаяш, урта урал, эй) Мәке — *прорубь.* 3. (ҡыҙыл) Шишмә — *родник.* Үрге ҡойоға барып алығыҙ һыуҙы. Ҡойоҡ (мейәс)

ҠОЙО II (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Батҡаҡ — *грязь.* Ҡойоға болғаныбөрөмәһендәр (урта). Айағым ҡойо бит, инмәйем (һаҡмар). 2. (урта) Күтер — *трясина*

ҠОЙО БАШЫ (мейәс) *и.* шишмә — *родник*

ҠОЙОҠА (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡойҡа — *паленая кожа.* 2. *с.* өтөк — *торопливый*

ҠОЙОЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* буръяҡлау — *мутить.* Балыҡ тотҡанда һыуҙы ҡойолап алаһың

ҠОЙОЛОҠ I (ҡыҙыл) *и.* 1. Шишмә — *родник.* 2. (дим) Шишмә башы — *исток родника*

ҠОЙОЛОҠ II (дим, урта) *и.* соңғол — *омут*

ҠОЙОЛОП-ТӨШӨП ТОРОУ (эй) *ҡ.* бик матур булыу — *быть очень красивым.* Килене ҡойолоп-төшөп тора, бигерәк матур

ҠОЙОЛОУ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* төшөп ҡалыу — *сойти (с транспорта).* Ҡойолоп ҡала торған кешеләр күп была афтауыздан

ҠОЙОЛОУ II (арғаяш) *ҡ.* төшөнкөлөккә биреләү — *впасть в апатию*

ҠОЙОЛТОРОҠ (урта) *с.* ҡойолдороҡ — *неопрятный*

ҠОЙОМ (мейәс, урта) *и.* ҡойон — *вихрь*

ҠОЙОНДО ҺЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йыуынды һыу — *помои.* Ҡолондо бейәнән ҡойондо һыу ҙа артмай (ҡыҙыл)

ҠОЙОҪҠАН (дим) *и.* ҡойошҡан — *подхвостник (ремень седла)*

ҠОЙРОҠ I (төньяҡ-көнбайыш, эй) *и.* кәртә арты — *задворки.* Ана, ҡойроҡта бабайың (төньяҡ-көнбайыш). Ҡойроҡтарына ҡойо ҡаҙып ҡуйғандар (эй)

ҠОЙРОҠ II (дим) *и.* йылым тоғо — *мотня*

ҠОЙРОҠБАҒАНА (урта урал) *и.* артсөй — *колышек, в который вдеваются петельки навоя (в домашнем ткацком станке)*

ҠОЙРОҠЙЕП (эй) *и.* мулинә — *мулине*

ҠОЙРОҠЛОҠ (һаҡмар) *и.* ҡоймос — *копчик*

ҠОЙРОҠЛО ҠУҢЫҘ (дим) *и.* айрығойроҡ — *уховёртка*

ҠОЙРОҠСО (урта) *и.* һал ҡойроғонда тороусы — *кормчий*

ҠОЙРОҠПАУ (арғаяш) *и.* ҡойошҡан — *подхвостник (ремень седла)*

ҠОЙРОҠ СӨЙ (эй) *и.* ирештең арт сөйө — *задний шпиль (у домашнего станка)*

ҠОЙТМАҠ (мейәс) *и.* шыйығайтылған ҡорот — *разжиженный курут*

ҠОЙТО (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эй) *с.* 1. Сибек — *хилый.* Ҡойто ғына һыйыры бар (ҡыҙыл). Ҡойто ғына, уаҡ ҡына үрҙәк балалары (урта). 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* бахыр — *бедняжка* 3. Ғерхак

ҠОЙТОЛАНЫУ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡупырайыу — *воображать*

ҠОЙТОЛАНЫУ II (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* йәмһеҙләнеү — *стать некрасивым*

һыйыр ҡойроғо таныҙғу 'катылке ...' (ҡ...)
ҡойрок 'кадкак'

ҠОЙТҺОҘ (эйек-һаҡмар) *с.* йүнһеҙ — *бестолковый.* Бер ҡойтһоҙ ир булдың бит (һаҡмар)

ҠОҠОРАУЫҠ (урта) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОЛА (урта) *и.* ҡула — *ведерко (для варки пищи в поле)*

ҠОЛАҒАЛҠА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* орлоҡланған бәпембә — *одуванчик (после цветения)*

ҠОЛАЖЫН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* икенсе бызаулар һыйыр — *корова второго отела*

ҠОЛАҠ I (урта) *и.* ҡолаҡсын — *шапка-ушанка.* Ҡолаҡ ҡойолоу (мейәс) татран — *воспаление среднего уха.* Ҡолаҡ ҡыҫыу (дим, урта) һүҙгә ҡатнашмау — *не вмешиваться в разговор.* Ҡолаҡ маҙаһын ҡалтырмау (урта) күп һөйләп ыҙалатыу — *надоедать разговором.* Ҡолаҡ сөйөн ырғытыу (дим) ҡолаҡ бороу — *драть уши.* Ҡолаҡ тотмау (урта) тыңламау — *не слушаться*

ҠОЛАҠ II (һаҡмар) *и.* 1. Эремсек билмәне — *вареники с творогом.* 2. (ҡариҙел, урта урал) Еләк-емеш бөйөрөгө — *пирожки с ягодами*

ҠОЛАҠ III (туҡ-соран) *и.* шәл теле — *зубчик пуховой шали*

ҠОЛАҠ IV (урта) *и.* 1. Тотҡа — *ручка.* Һандыҡ ҡолағы. 2. Итек элмәһе — *ушки сапог.* 3. (дим) Нәрәтә ҡанаттары — *крылья нереты*

ҠОЛАҠ V (урта) *и.* йылға ҡолағы — *затон*

ҠОЛАҠ VI (мейәс) *и.* елгәргестән төшкән ҡыйлы иген — *зерно вперемешку с отходом (после веялки).* Әнә, ҡарале, күпме аш ҡолаҡҡа төшкән

ҠОЛАҠ: ТОМОЙ ҠОЛАҠ (дим) *и.* мөтөр ҡолаҡ — *корноухий*

ҠОЛАҠАЙ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* һаңғырау — *глухой*

ҠОЛАҠБАУ I (дим, урта, эйек) *и.* ҡолаҡ артына сыҡҡан тотош шеш — *паратит*

ҠОЛАҠБАУ II (урта) *и.* мәрйен алҡа — *серьги из бусинок*

ҠОЛАҠ БӘБӘНӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәрбесәк — *мочка.* Ҡолаҡ бәбәйе (мейәс)

ҠОЛАҠ ЙАПРАҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәрбесәк — *мочка.* Ҡолаҡ йафрағы (дим, туҡ-соран, һаҡмар), ҡолаҡйапраҡ (ҡариҙел)

ҠОЛАҠЙАУЛЫҠ (урта урал) *и.* бәләкәй яулыҡ — *маленький платок*

ҠОЛАҠ КӘПӘСЕ (һаҡмар) *и.* ҡолаҡсын — *шапка-ушанка.* Ҡолаҡ кәпәсем бәләкәйерәк булды

ҠОЛАҠ ҠАПЫРСАҒЫ (урта) *и.* ҡолаҡ кимерсәге — *ушная раковина.* Ҡолаҡ ҡабырсағы (ҡыҙыл)

ҠОЛАҠ ҠЫҢҒЫРАУЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шөңгөр — *бубенцы.* Ҡолаҡ ҡыңғырауы челтерләп кенә тора. Ҡолаҡҡыңғырау (гәйнә)

ҠОЛАҠЛЫ ЙАБАЛАҠ (урта) *и.* өкө — *филин*

ҠОЛАҠМЕНДӘР (дим, гәйнә) *и.* күпсек — *думка*

ҠОЛАҠСА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡолаҡ — *ушко.* Чиләк ҡолаҡсасы. Чабата ҡолаҡсасы

ҠОЛАҠСА II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өй бураһының өҫтөнән ике яҡлап һалынған оҙон бүрәнәләр — *верхние длинные боковые бревна сруба.* Ҡолаҡһа (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек). Ҡороҡолаҡса (минзәлә)

ҠОЛАҠСА III (гәйнә) *и.* һырға — *серьги-подвески*

ҠОЛАҠСЫН (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* көләпәрә — *вид меховой или ватной шапки в форме капюшона, закрывающего уши и шею, с острым верхом*

ҠОЛАҠ ТОНДОРҒОС (арғаяш, эй) *и.* һаңғырау бәшмәк — *гриб-дождевик*

ҠОЛАҠТЫҠАЙ (салйоғот) *и.* лаҡан — *лохань*

ҠОЛАҠТӘПЕЙ (гәйнә) *и.* йәрбесәк — *мочка.* Ҡолаҡтәпейем әрней

ҠОЛАҠТЫ ӨКӨ (ҡыҙыл) *и.* өкө — *филин*

ҠОЛАҠҺА I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡашмауҙың ике яҡлап төшөп торған суҡтары — *кисти старинного головного убора замужних женщин*

ҠОЛАҠҺА II (ҡыҙыл) *и.* ҡолаҡбау — *гуж*

ҠОЛАҠ ҺӨЙӨНСӨҺӨ (туҡ-соран, эй) *и.* ҡыҙҙың кейәүгә сығырға ризалығын алғас, һөйөнсөһөнә, яусыға егеттең ата-инәһе тарафынан бирелгән бүләк — *дар свахе от родителей жениха после согласия девушки на брак*

ҠОЛАН ТАҘАҺЫ (һаҡмар) *с.* тап-таҙа — *совершенно чистый.* Ана шуның ҡулы ҡысыу буған, һәҙер ҡолан таҙаһы тей

ҠОЛАН ТӘКӘ (эй) *и.* ҙур һарыҡ тәкәһе — *большой баран.* Ҡоҙағый гилде туйға тип, ҡолан тәкәләрҙе тулатып

ҠОЛАРАЙ (урта) *и.* ҡоралай — *косуля*

ҠОЛАҺАСУҠ (арғаяш) *и.* яулыҡтың мәрйенле таҫмалары — *коралловые тесемки платка*

ҠОЛАША (мейәс) *и.* ит тоҙлау өсөн ағастан яһалған йәйенкә һауыт — *деревянная плоская посуда для соления мяса*

ҠОЛҒА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыуал — *шест*

ҠОЛҒА II (минзәлә) *и.* урҙа — *шест, прикрепляемый к стене пониже потолка для развешивания вещей*

ҠОЛҒА ИП (дим) *и.* ҡармаҡ сыбығы — *удилище*

ҠОЛҒАБАШ (солйоғот) *и.* көнйәлә — *пук чесаной шерсти, прикрепленный к прялке.* Бер ҡолғабаш йөн ҡалды

ҠОЛДОРҠА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыңғырау — *колокол*

ҠОЛЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ҡулланыу — *применять, употреблять*

ҠОЛҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, урта, урта урал) *и.* ҡолон — *жеребенок.* Ҡолоҡай (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш), ҡолоҡас (урта), көлөкәй, көлкәй, көлән (төньяҡ-көнбайыш), көлөн (гәйнә), көләкәй (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ). Ҡолоҡай типһә ныҡ тибә (ҡыҙыл)

ҠОЛОҠАЙЫМ, ҠОЛҠАЙЫМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* балаҡайым — *дитя мое.* Ҡолонсағым (ҡыҙыл)

ҠОЛМАҠ (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡомалаҡ — *хмель.* Ҡолмаҡ ҡайнатып алдым (төньяҡ-көнбайыш)

ҠОЛОНҠОРБАННЫҠ (гәйнә) *и.* мал-тыуар имен үрсеһен өсөн салынған ҡорбан *(кәртә-ғура төҙөгәндә тауыҡ салып бағана төбөнә ҡанын һибеү йәки тауыҡты күмеп ҡалдырыу йолаһы)* — *старинный обычай жертвоприношения (при постройке хлева, сарая под основание столба закапывают зарезанную курицу, либо окропляют столб кровью).* Ҡолонҡорбанныҡ күтәртү. Әней ҡолонҡорбанныҡ тип ҡыйышай

ҠОЛОН ТАҠЫРЫ (мейәс) *и.* сандау — *летнее стойбище для жеребят (в тенистом месте)*

ҠОЛОНТОЙАҠ (гәйнә) *и.* үгәй инә япрағы — *мать-и-мачеха*

ҠОЛОС (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡолон — *жеребенок*

ҠОЛОУ, ҠОЛАУ (гәйнә) *и.* ҡолаҡ — *ушко.* Күнәк ҡолауы

ҠОЛПОТАШ (ырғыҙ) *и.* ҡарағусҡыл күк төҫтәге таш — *камень темно-синего цвета*

ҠОЛСАНДЫР (һаҡмар) *и.* ут эргәһендә йылынырға яратыусы — *любитель греться у огня*

ҠОЛСО (мейәс, урта, эй) *и.* ялсы — *работник, батрак.* Аңа ҡолсо булып йөрөмәм инде (эй)

ҠОМ I (урта) *и.* юшҡын — *накипь.* Самауырға ҡом утырған

ҠОМ II (ырғыҙ) *и.* яуызлыҡ — *зло, злость.* Шымда ней була, урты тулы ҡом була

ҠОМАҒАЙ I (ырғыҙ) *и.* 1. Үтә һаран — *скряга.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) Ҡомһоҙ — *жадина*

ҠОМАҒАЙ II (урта) *и.* аңҡау — *нёбо*

ҠОМАЙ I (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар, эй) *и.* ташбаш — *пескарь.* Ҡомай табала ҡурырға әйбәт була (эй)

ҠОМАЙ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡом сеүәтә — *глиняная чашка небольшого размера*

ҠОМАЙАҠ I (ҡыҙыл) *и.* янныуыс һала торған ҡом һауыт — *глиняная посуда для точилки.* Бесән сапҡанда йаныуысты ҡомайаҡҡа һалып йөрөнөләр

ҠОМАЙАҠ II (ҡыҙыл) *и.* һыу төбөндәге ҡомлоҡ — *песчаное дно реки*

ҠОМАЙЫЛ I (эйек) *и.* ҡом ҡатыш ҡырсын — *гравий.* Йаҙ йылға ҡомайыл алып килә

ҠОМАЙЫЛ II (арғаяш) *и.* ҡоро он — *сухая мука*

ҠОМАҠ I (ҡыҙыл, нөгөш, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* юшҡын — *накипь*

ҠОМАҠ II (урта) *и.* ҡом сәйгүн — *глиняный чайник*

ҠОМАҠ III (һаҡмар) *и.* 1. Томбойоҡ — *лилия водяная.* 2. (туҡ-соран) Ҡуһа — *ситник (растение)*

ҠОМАҠ IV (ҡыҙыл) *с.* болғансыҡ — *мутный.* Ҡомаҡ һыу

ҠОМАҠА (ҡыҙыл) *и.* ҡомай — *пескарь.* Ҡомаҡа һимеҙ була. Ҡомаҡас (һаҡмар)

ҠОМАҠТЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* буръяҡландырыу — *мутить (воду).* Һыуҙы ҡомаҡтырмәле

ҠОМАР (гәйнә, урта урал) *с.* 1. Сос — *проворный.* Эшкә ҡомар ул, ҡомсоз (гәйнә). 2. (урта урал) Көнсөл — *завистливый.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Ҡомһоҙ — *жадный*

ҠОМАРҘАНЫУ (урта урал) *ҡ.* донъя малы йыйыуҙан туймау — *стать рабом вещей*

ҠОМАРТЫУ (нөгөш, эйек) *ҡ.* буръяҡландырыу — *мутить (воду).* Ташпаш һыуҙы ҡомартып йөрөй (нөгөш)

ҠОМ БАЛЫҒЫ, ҠОМ БӘРҘЕҺЕ (дим) *и.* ҡомай — *пескарь*

ҠОМҒАН (урта урал, эй) *и.* сәйгүн — *чайник для заварки.* Ҡомғанымдың һәмәге кителгән (эй)

ҠОМДАҠ (мейәс) *и.* ҡомлоҡ — *песчаное место*

ҠОМЙАНЫУ (ҡыҙыл) *и.* таяҡсаға ҡом йәбештереп яһалған яныуыс — *разновидность бруска (палочка облепляется песком)*

ҠОМЙЫЛАН (гәйнә) *и.* йылан балыҡ — *угорь*

ҠОМҠАЙРАҠ, ҠОМҒАЙРАҠ, ҠОМҠАЛАҠ (ҡыҙыл) *и.* таяҡсаға ҡом йәбештереп яһалған яныуыс — *разновидность бруска (палочка облепляется песком)*

ҠОМҠОРҺАҠ (урта) *и.* ҡомай — *пескарь*

ҠОМОҒАН (туҡ-соран) *и.* ҡомған — *кумган (кувшин с крышкой для умывания).* Китерегеҙ миңә ҡомоған

ҠОМОҒОУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Юшҡын ултырыу — *образование накипи.* 2. Ҡом ултырып һайығыу — *мелеть.* Беҙҙең һыу тигән йерләр ҡомоғопөткән

ҠОМОЙ I (мейәс, урта, һаҡмар) *и.* ҡомай — *пескарь.* Ҡомый (эйек), ҡоморой (урта)

ҠОМОЙ II (урта) *и.* ҡом көршәк — *глиняный горшок*

ҠОМОҠА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡомай — *пескарь.* Ҡомоҡ, ҡомоҡан (мейәс)

ҠОМОРО (дим) *с.* ҡомар — *азартный.* Эшкә ҡоморо

ҠОМОРОҠ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* айыу баланы — *бузина красная*

ҠОМОРОҠ II (дим, туҡ-соран) *и.* ҡумшырыҡ — *подводное углубление в береговом склоне.* Балыҡлар йар ҡоморогона ҡасҡан

ҠОМОРТҠО (урта) *и.* бабасыр — *глисты*

ҠОМТАБАҠ (урта) *и.* ҡомдан яһалған табаҡ — *большая глиняная чашка*

ҠОМТОЙ I (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *и.* ҡомай — *пескарь*

ҠОМТОЙ II (дим) *и.* ҡом тәрилкә — *глиняная тарелка*

ҠОМТОҠ (урта урал) *и.* ҡом ҡомған — *глиняный кумган.* Ҡоҙағыйҙың ҡомтоғо, ҡом тығылып торғаны *(сеңләү)*

ҠОМТӨРТКӨС (арғаяш, дим, нөгөш, урта) *и.* ҡомай — *пескарь.* Ҡомтөрткө (ҡыҙыл)

ҠОМ: ҠОМ ТҮЛӘҮҘЕ БУЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* аңғармаҫтан бурыслы булыу — *нечаянно быть должником*

ҠОМ ҺАЙЫҪҠАНЫ (эйек) *и.* ҡом һайыҫҡаны — *кулик-сорока*

ҠОМ ҺАУЫТ (урта) *и.* көршәк — *горшок*

ҠОМҺОҠ (арғаяш, салйоғот) *с.* ҡомһоҙ — *жадный*

ҠОМҺӨРГӨС (урта) *и.* ҡомай — *пескарь*

ҠОМЩОРОҠ I (һаҡмар) *и.* ҡумшырыҡ — *подводное углубление в береговом склоне*

ҠОМШОРОҠ II (дим) *и.* танау тишеге — *ноздря*

ҠОН I (урта урал, ырғыҙ) *и.* хаҡ — *плата.* Ҡонон сығарта инде туҡтамай эштәтеп (урта урал). Ҡонон сығарып бир (ырғыҙ)

ҠОН II (урта урал) *и.* төҫ — *вид (внешний).* Ҡоно йуҡ кафырҙың, йөгөрөп килә лә керә

ҠОНАЖЫН, ҠОНАЖЫМ, ҠОНАЖЫЛ, ҠОНАЙЫН, ҠОНАЙЫЛ, ҠОНАДЫН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өсөнсө йәш менән барған һыйыр — *корова от двух до трех лет.* Башмаҡ ҡыш чығып бозауласа ҡонайылға чыға

ҠОНАЖЫМ ҠАЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыҫыр ҡалыу — *яловеть.* Ҡонажым ҡалды сыир (ҡариҙел)

ҠОНАЙЫН (дим) *и.* тыу һыйыр — *яловая корова.* Ҡунайын (минзәлә)

ҠОНАҠШОМНОҠ (урта) *и.* гонаһ шомлоғо — *греховодник, озорник.* Китегеҙ, ҡонаҡшомноҡлары!

ҠОНАНСА (мейәс) *и.* ҡонан — *жеребец от двух до трех лет*

ҠОНАН СЫҒАР (арғаяш, мейәс) *и.* йәше өстән үткән ҡонан — *жеребец старше трех лет*

ҠОНАРҺЫҘ (эйек-һаҡмар) *и.* бешмәгән — *растяпа.* Уй, ҡонарһыҙ, атты кеше шулай йегәме?

ҠОНДОҘ, ҠОНДОЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡуныҙ — *жук.* 2. Ҡамҡа — *божья коровка*

ҠОНДОРАҠ I (дим) *и.* татырлы ер — *солончаковая местность*

ҠОНДОРАҠ II (һаҡмар) *с.* ас, еме йомшаҡ — *слабый, пустой (о колосе).* Иген ҡондораҡ ҡына булып үҫкән. Ҡондорҙаҡ (ҡыҙыл)

ҠОНДОРАУ (мейәс) *ҡ.* яп-яҡты булыу — *быть очень светлым.* Һыуы ҡондорап йата

ҠОНДОРОҠ (ырғыҙ) *и.* игендең үтә ҡуйы булып үҫкән ере — *слишком густорастущее место хлеба (в поле)*

ҠОНЖОҒОР, ҠОНЙОҒОР (гәйнә) *и.* кеҫәртке — *ящерица*

ҠОНЖОРЫЙҠ (гәйнә) *и.* ҡынйыраҡ *(тиренән тегелгән киндер бышымлы әрһеҙгә кейә торған аяҡ кейеме) — обувь из шкуры животных с холщовым верхом.* Ҡинийыраҡ, ҡынжыраҡ (ҡариҙел), ҡиндираҡ, ҡинйыраҡ (урта урал)

ҠОҢЙОР (эйек-һаҡмар) *с.* ас, еме йомшаҡ — *слабый, пустой (о колосе).* Быйыл бойҙай башағы ҡонйор икән (һаҡмар)

ҠОНО I (урта) *и.* ҡондоҙ — *бобр*

ҠОНО II (дим, ҡыҙыл, урта) *с.* ҡомһоҙ — *жадный.* Үҙе эшкә ҡоно ул Сабир (ҡыҙыл). Ҡоны (төньяҡ-көнбайыш), ҡонт (урта)

ҠОНТҺОҘ (арғаяш) *с.* тырышмаусан — *нестарательный.* Эшкә ҡонтһоҙ

ҠОНҺОҘ (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *с.* 1. Ҡомһоҙ — *жадный.* Нәфсеһе һис туймай, ҡонһоҙҙанып эштәй (ҡыҙыл). 2. (һаҡмар) Оятһыҙ — *бесстыжий*

ҠОҢҠЫРАУ (ҡариҙел) *и.* ҡыңғырау — *колокол*

ҠОПШАҢҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уҡра — *овод бычий*

ҠОР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* селтәрҙә, һаҡалда тәңкәләр рәте — *ряды монет на нагрудных украшениях женщин.* Селтәренә өс ҡор тәңкә баҫылған (ҡыҙыл)

ҠОРАЙЫШ (ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *и.* ҡырпыулы бүрек — *шапка с оторочкой.* Көрәйеш (һаҡмар)

ҠОРАҠ, ҠОРАҠЛЫ (туҡ-соран, ырғыҙ) *с.* ҡорама — *сшитый из лоскутков.* Ҡораҡ йурғаным икәү булды (туҡ-соран). Ҡорамалы (төньяҡ-көнбайыш)

ҠОРАҠЛАШ (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *и.* ҡорҙаш — *сверстник.* Минең менән ҡораҡлашлар ауылда күб ине (ырғыҙ)

ҠОРАЛ (гәйнә) *и.* мылтыҡ — *ружье*

ҠОРАЛАЙ ҺЫУЫҒЫ (ырғыҙ) *и.* май айының башынан егермеһенә саҡлы була торған һыуыҡ көндәр — *холодные дни с начала до двадцатого числа мая месяца.* Ҡоралай ҡоралай һыуығы булған арала ылаҡлай

ҠОРАЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* ҡорамалау — *сшить из разных лоскутков.* Мына ҡоралап йаҫайбыҙ йурғанға тыш

ҠОРАЛСАП (гәйнә) *и. приклад*

ҠОРАЛТОРБА (гәйнә) *и.* мылтыҡ көбәге — *ствол ружья*

ҠОРАМЫШ I (гәйнә) *и.* 1. Шаян — *озорник.* 2. (урта урал) Бахыр — *бедняжка.* 3. *с.* ярлы — *бедный*

ҠОРАМЫШ II (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *с.* ҡорама — *сшитый из лоскутков.* Ҡорамыш йурғанны түшә (һаҡмар). Ҡорамышты (арғаяш)

ҠОРАНҠЫШ (һаҡмар) *с.* ябыҡ — *худой*

ҠОРАШЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ябыҡ — *худой*

ҠОРБО (эйек-һаҡмар) *и.* табындаш — *сотрапезник.* Ҡорбоң бөтһә туйға барма

ҠОРҒА (урта) *и.* ҡараҫҡы — *чучело*

ҠОРҒАҠ (дим, ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* ҡоролоҡ — *засуха.* Ҡорғаҡ йыл (дим). Көндәр ҡорғаҡҡа тартты (ҡыҙыл)

ҠОРҘАҠ, ҠОРҒАҠ (ырғыҙ) *и.* ҡорған — *занавеска; штора.* Ишек ҡорғағы керләнеп киткән. Ҡорғанаҡ (урта)

ҠОРҒАҠҪЫУ (дим, урта) *ҡ.* ҡорғаҡһыу — *рассыхаться.* Йер ҡорғаҡҫып китте (дим). Ҡороғаҡҫыу (дим)

ҠОРҒО (мейәс) *и.* йәйләү ҡороп ултырған ер — *место расположения летней стоянки.* Һөләймән ҡорғоһо Ҡыраҡа тауы эргәһендә

ҠОРҒОН (һаҡмар) *и.* ҡорған — *занавеска; штора*

ҠОРҘАШБИКӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йәштәш ҡатынҡыҙҙарҙың бер-береһенә өндәшеү һүҙе — *слово-обращение женщин-ровесниц друг к другу*

ҠОРҘАШТЫРЫУ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* теҙеп ҡуйыу — *установить в ряд.* Ҡорҙаштырыб утырып эштәй ҙә ғуйа эрәсемде (арғаяш)

ҠОРҘАШЫУ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* ҡорлашыу — *объединиться в группу по родству.* Бер туғандар ҡорҙашыб утырыб алғандар тей (арғаяш)

ҠОРҘО, ҠУРҘЫ (мейәс) *б.* хәтле — *до, по.* У ғорҙо түгел. Ҡорло (эйек-һаҡмар)

ҠОРЖОУ (салйоғот) *ҡ.* үтә ныҡ әсеү — *перекиснуть.* Ҡоржоған ҡамыр

ҠОРЙОҪОҠҠА (дим) *р.* алъюҫыҡҡа — *напрасно.* Ҡорйоҫоҡҡа эрләшергә әҙер тора

ҠОРҠОЛДАЙ, ҠОРҠОЛДАҠ, ҠОРҠОЛДОҠ, ҠОРҠОЛДАУ (ҡыҙыл) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРҠОЛДАУ (арғаяш) *ҡ.* йөрәк ҡағыу — *еканье (у лошади).* Ат сапҡанда ҡорҡолдап бара

ҠОРҠОЛОЧ (гәйнә) *и.* ҡырҡколас — *кровохлебка лекарственная*

ҠОРҠОЛТОҠ (ҡариҙел) *и.* 1. Йөтәлдең хроник формаһы — *хронический кашель.* 2. Быума йөтәл — *коклюш*

ҠОРҠОРАУ, ҠОРҠОРАУЫҠ (ҡыҙыл) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРҠ ТОТОУ (урта) *ҡ.* кейәү яғында ҡыҙҙың атаһының күҙе төшкән йылҡыны ҡороҡ һалып, мәһәргә алыуы — *выбор коня отцом невесты как выкуп у родителей жениха*

ҠОРҠЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* биҙәнсек — *женщина, любящая краситься*

ҠОРЛАШ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ҡорҙаш — *сверстник*

ҠОРМА (көньяҡ-диалект) *и.* ҡорған — *занавеска; штора.* Тәҙрәләре ҡормалар менән томаланған (эйек)

ҠОРМАН (дим) *и.* ҡорбан — *жертва.* Ҫуғышта ҡорман булғаннар алар

ҠОРМАНДЫҠ (арғаяш) *и.* ҡорбанлыҡ — *скот, предназначенный для жертвоприношения*

ҠОРМАУ (һаҡмар) *и.* ҡорға — *кирга (рыболовная сеть)*

ҠОРМАШ (мейәс) *и.* меҫкен — *бедняга*

ҠОРМОШ I (төньяҡ-көнсығыш, урта, урта урал, эйек) *и.* һыҡмыр — *скряга.* Ҡормошо ғороп утырыр инде (арғаяш). Һаранлыҡ менән ҡормошҡа әйләнгән бит ул (эйек)

ҠОРМОШ II (урта) *с.* ҡаҡса — *сухощавый (о человеке)*

ҠОРНАЙ (дим) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРОБОҒАЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРОГӨН, ҠОРОКӨН (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *и.* 1. Шәмбе — *суббота.* 2. (әй) Шаршамбы — *среда.* Ҡоро гөндө йулға сыҡма, йулың уңмаҫ

ҠОРОҒОР, ҠОРОҒОРО (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *и.* ҡарғау һүҙе — *слово проклятия (дословно: чтобы засохло, вымерло)*

ҠОРОҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Баҡан — *длинный столб, на конце которого прикрепляются подарки (обязательный атрибут сабантуев).* Ҡороҡ салыу *(тотоп алыу, ебәрмәү) — задержать, не отпускать.* 2. (ҡариҙел) Ҡармаҡ сыбығы — *удилище*

ҠОРОҠАМАСАУ (һаҡмар) *и. экзема*

ҠОРОҠОЛАҠҪА (дим) *и.* һалам башлы өйҙәрҙә һаламды баҫтырып ҡуйған арҡыры ағастар — *перекладины, закрепляющие соломенные крыши*

ҠОРОЛ-ҠОРАМАЛ (гәйнә) *и.* ҡорал-ҡорамал — *орудие труда*

ҠОРОЛДАЙ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* ояһы һыу өҫтөндәге тал ботағында аҫылынып торған бәләкәй генә ҡош — *ремез.* Ҡурылдай (мейәс)

ҠОРОЛДАЙ II (ырғыҙ) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРОЛЫ-СЫҠТЫ (төньяҡ-көнбайыш, әй) *с.* аҙ ғына майланған — *чуть намазанный маслом*

ҠОРОМОС (урта урал) *и.* һыҡмыр — *скряга.* Ҡоромос, үҙҙәренә генә булһын

ҠОРОМТА (дим) *и.* сбруй — *сбруя*

ҠОРОН (туҡ-соран, урта) *б.* табан — *к.* Кис ҡорон серәкәйҙәр күбәйә ул (туҡ-соран). Кискә ҡорон буһа ҡыйын ул (урта)

ҠОРОНТО (дим) *и.* ҡорған — *занавеска; штора*

ҠОРОС ЙӨН (урта урал) *и.* яңы үҫкән йөн — *новая шерсть после линьки (у животных)*

ҠОРОҪКА (арғаяш, мейәс) *и.* тышланған тун — *шуба с верхом.* Ҡороһка (салйоғот)

ҠОРО ҪЫҘЛАУ (дим, ҡариҙел) *и.* ыуа — *хронический суставной и мышечный ревматизм.* Ҡоро һыҙҙау (көнсығыш диалект)

ҠОРО ТЕШ (арғаяш, дим, салйоғот) *и.* 1. Артыҡ урт теше — *волчий зуб (у лошади).* Ҡоро тешне өтөргө белән ҫуғып алалар (дим). Ҡортеш (дим). 2. (дим) Эт теше — *клыки*

ҠОРОТАМАҠ (дим) *и.* 1. Боғарлаҡ — *трахея.* 2. (һаҡмар) Аш үтмәү ауырыуы — *сужение пищевода*

ҠОРОТҠОС (мейәс, урта) *и.* киптергес — *промокашка*

ҠОРО ТОМАН (дим) *и.* монар — *мгла, марево*

ҠОРОУ, ҠЫРЫУ (гәйнә) *и.* ҡырау — *заморозки*

ҠОРОШҠАҠ ТОТОУ (нөгөш, урта, һаҡмар, әй) *ҡ.* көҙән йыйырыу — *сводить судорогами.* Уң айағымды ҡорошҡаҡ тотто (әй). Ҡорошҡаҡ йыйырыу (урта, эйек-һаҡмар)

ҠОРОШОУ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* көҙән йыйырыу — *сводить судорогами.* Ҡорошторою (ҡыҙыл)

ҠОР САНАҺЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* ҡорға һунарға йөрөй торған тояҡтары оҙон еңел сана — *легкие высокие сани, используемые во время охоты на тетерева*

ҠОРСОЙ (ҡыҙыл) *с.* ҡорсаңғы ауырыулы — *чесоточный больной.* Ҡорсый (дим)

ҠОРТ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Ҡорот — *курут.* Ашты ҡорт ҡатып ашағыҙ (дим). 2. (гәйнә) Ҡоро эремсек — *сушеный творог.* 3. Айран. Сусыңға эсә торған әйрәнне ҡорт тибез

ҠӨРТ II (ырғыҙ) *и.* бүре — *волк*

ҠОР ТАУЫҒЫ (урта) *и.* ҡор — *тетерев*

ҠОРТ: ҠОРТ БОЛАУ (урта, эйек) *ҡ.* бал ҡортоноң бала айырғас осоуы — *игра пчел с детками после роения.* Ҡорт һибеү (урта) ҡорт ябыу — *пустить рой в улей*

ҠОРТҠА (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡарсыҡ — *старуха.* Мында ҡортҡалар ҙа эркелеп тора (төньяҡ-көнбайыш)

ҠОРТЛАМБЕЙ (дим) *и.* ҡылансыҡ — *кокетка*

ҠОРТЛАУ (дим, урта, һаҡмар) *ҡ.* көртләү — *квохтать.* Тауығым ҡортлай (һаҡмар). Ҡортолдау (һаҡмар)

ҠОРТЛО, ҠОРТЛОҠАЙ (дим, ҡариҙел, туҡ-соран, урта урал, эйек) *и.* 1. Тиктормаҫ — *непоседа.* 2. Ҡылансыҡ — *кокетка.* Эй, ҡортло, нисек кейенеп алған булған (дим). Ҡортлыҡай (урта урал)

ҠОРТЛОҠ I (ҡариҙел) *и.* умарталыҡ — *пасека*

ҠОРТЛОҠ II (ҡариҙел) *и.* мәҙрәсәнең ишек төбө — *преддверье медресе*

ҠОРТМАШ (арғаяш, ҡыҙыл, урта урал, салйоғот) *и.* ҡортбаш — *раковина ужовки.* Ҡортмашты әүәле күҙ тейеүҙән таҡҡандар (арғаяш). Ҡортпаш (гәйнә, ҡариҙел, ҡыҙыл, урта)

ҠОРТНАУ (урта) *ҡ.* көртләү — *квохтать*

ҠОРТОЙА (гәйнә) *и.* солоҡ — *борть*

ҠОРТОМШОҠ, ҠОЛТОМШОҠ (әй) *с.* бәхетһеҙ — *несчастный, -ая.* Бер ҡортомшоҡ булдың инде

ҠОРТ СӘСКӘҺЕ (дим, урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ҠОРТТУБАЛ (ҡариҙел) *и.* моҙға — *роевня.* Ҡорттубалыңды биреп тор әле күрше

ҠОРТ УҒЫ (гәйнә, дим, әй) *и.* ҡаяу — *жало (у пчел, ос и т. д.)*

ҠОРТ ЭНӘҺЕ (мейәс) *и.* ҡаяу — *жало (у пчел, ос и т. д.).* Ҡорт энәҫе (дим)

ҠОРТ ӘНӘҺЕ, ҠОРТ АНАҺЫ (туҡ-соран) *и.* ҡорт инәһе — *пчелиная матка.* Әнәһе була ҡорттон

ҠОРҮҢӘС (гәйнә, ҡариҙел, урта, урта урал) *и.* боғарлаҡ — *трахея.* Ҡорүңәч (төньяҡ-көнбайыш, урта урал)

ҠОРШАНЫУ (урта) *ҡ.* бөркәнеү — *покрываться.* Шәлйаулыҡлар ҡоршанып китәһең

ҠОРШАУ I (көнсығыш диалект) *и.* ҡатын-ҡыҙҙар күлдәгенә һалына торған төрлө төҫтәге нәҙек таҫма —

накладка из цветной материи в виде узкой ленты на платье

ҠОРШАУ II (салйоғот) *и.* мурҙа бөгәзе — *ободок верши*

ҠОРШАУ III (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Төҙөү — *строить.* Ахутник ҡарт Ҡыйғазыны ҡоршаған (кариҙел). 2. Ҡороу — *создать.* Тормош ҡоршау (төньяҡ-көнбайыш). 3. Йыйыу — *собирать.* Шунан собранйы ҡоршаҙылар (кариҙел)

ҠОРШАУ IV (әй) *ҡ.* ҡурсалау — *защищать*

ҠОСЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шама — *остаток заваренного чая*

ҠОСАЖЫЛ (әй) *с.* уҫал — *злой*

ҠОСОР (урта) *и.* һөҙөмтә — *последствие.* Ауыр эштең ҡосорлары ул беләкләр һыҙлауы

ҠОТ (урта урал, һаҡмар) *и.* бәхет билдәһе *(туйҙа төйөҫ ҡаймаҡ йәки май, дуғаға бәйләнгән ҡыҙыл әйбер, тауар, таҫтамал һ. б.) — символ счастья и благополучия (на свадьбе туесок со сметаной или маслом, куски красной материи и ленты и т. п., прикрепляемые к дуге).* а. Ҡот апҡасыу (арғаяш, мейәс, урта урал, һаҡмар) ҡаймаҡ тултырылған төйөҫтө алып китеү, ике арала тартышыу: кем еңә, шуға бүләк биреп һатып алыу — *ритуал завоевания свадебного туеска.* б. Ҡот сабыу (мейәс, арғаяш) — *тот же ритуал.* Ҡотон-ҡонон алыу (мейәс, әй) ҡотон алыу — *сильно испугать*

ҠОТАМАУ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *ҡ.* ҡотаймау; ырамау — *невезение; не увеличиваться.* Әйәһе йаратмаһа, мал бер бөртөк ҡотамай (урта)

ҠОТАЙТЫУ (урта) *ҡ.* ризалаштырыу — *заставить согласиться.* Һине ҡотайтманылармы тел менән?

ҠОТАН (урта) *и.* берғаҙан — *пеликан*

ҠОТ ЙАРЫУ (салйоғот) *ҡ.* нык ҡурҡытыу — *перепугать*

ҠОТ: **ҠОТ КҮК** (әй) *с.* бик еңел — *очень легкий (по весу).* Туны йеп-йеңел буған, ҡот күк

ҠОТ-ҠОН (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ҡиәфәт — *выражение (лица).* Ҡото-ҡоно йуҡ бу кешенең (кариҙел)

ҠОТҠОРО (мейәс) *р.* тиҫкәре — *наоборот.* Ҡотҡоро һөйҙәп тораһың

ҠОТМОШ (урта) *и.* һаран — *скряга*

ҠОТОЙСОҠ (дим) *и.* 1. Ҡоторсоҡ — *солонка.* 2. (урта) Тоҡсай — *мешочек*

ҠОТОЙЧОҠ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* шәкәр һауыты — *сахарница*

ҠОТОҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *и.* ҡоҙоҡ — *колодец.* Ҡотоҡ һыуының сәйе тәмне була

ҠОТОҠА (ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Шаталаҡ — *балагур.* 2. Һауалы — *высокомерный*

ҠОТОҠАЛАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һауаланыу — *чваниться*

ҠОТОҠСА I (урта) *и.* дары һауыты — *пороховница.* Ҡотоҡса (дим, урта). Йанында һыйыр мөгөҙөнән эшләнгән ҡотоҡсалары йата (урта)

ҠОТОҠСА II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мөйөшкә ҡуйыла торған таҡта шкаф — *треугольный деревянный шкаф*

ҠОТОРҒАН ҠЫҘЫЛ (дим) *с.* ҡуйы сирень төҫ — *темносиреневый.* Ҡоторған ҡыҙылды кейгән

ҠОТОРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* гөлдөрләү — *квохтать (о тетереве).* Ҡоро уйнағанда ҡоторлоғон сығалар

ҠОТОРОҠ I (ҡыҙыл, әй) *с.* бик шәп — *замечательный.* Ҡымыҙ уахыты башҡорттоң ҡотороҡ уахыты (ҡыҙыл)

ҠОТОРОҠ II (гәйнә) *и.* шаян — *баловник*

ҠОТОРОУ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Шаярыу — *шалить.* Ҡотормағыҙ әле өйҙә бирхат итеп (ҡыҙыл). 2. (көнсығыш диалект) Шашыу — *перейти меры.* Майына сыҙайамай ҡотора (әй)

ҠОТОРСОҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ҠОТОРТОУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* 1. Шаяртыу — *подшучивать.* Ҡотортһаң ишшу йеңмешләнә (ҡыҙыл). 2. (әй) Шаштарыу — *взбесить*

ҠОТОС (һаҡмар) *и.* оңҡот — *обжора*

ҠОТТОХАН (арғаяш) *и.* ҡоторсоҡ — *солонка*

ҠОТҺОҘ (ҡыҙыл, урта) *с.* тәүфиҡһыҙ — *безнравственный*

ҠОУ (кариҙел) *и.* ҡыуау, ҡыу бәшмәк — *трут.* Ҡайынҡа үҫә мәшкә, аны селтегә ҡайнатасың да туҡмап йомшартасың, ул ҡоу була

ҠОҺОҠ (мейәс, салйоғот, әй) *и.* бәҫ — *иней*

ҠОҺОР (көнсығыш диалект, урта урал, һаҡмар) *и.* һөҙөмтә — *результат.* Һөйрәнеп мал аҫыраным, шунын ҡоһоронан билһеҙ утырам (һаҡмар)

ҠОЩАТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* оҡшатыу — *уподобить.* Күпер ғошатып утыртып ҡуған (ҡыҙыл)

ҠОШ БОЛҒАНСЫҒЫ (мейәс) *и.* көҙгө йонсоу ваҡыт — *осенняя пасмурная пора*

ҠОШ: ҠОШ ДӘНЕ ҒАЛҠЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* өшөп, тәндең биҙәр-биҙәр булыуы — *появление гусиной кожи от холода.* Ҡош тәне ғалҡыу (әйек)

ҠОШ СИЛСӘҺЕ (ҡыҙыл) *и.* яҙлы-көҙлө биткә ҡалҡып сыға торған тире ауырыуы — *кожная болезнь, появляющаяся на лице весной и осенью твердыми болячками*

ҠОШТЕЛ, ҠОШ ТЕЛЕ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* йыуаса — *печенье, выпеченное в кипящем масле (в форме ромбиков)*

ҠӨЛДӘҺЕНӘ СЫҒЫУ (урта) *ҡ.* елгә осороу — *транжирить.* Ауылдың урманын Ишбулды бай бөтөрҙө, шул ҡөлдәһенә сыҡты

ҠӨМӨР (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ғүмер — *жизнь*

ҠӨҢГӨРӘЙ (арғаяш) *и.* дуңғырлаҡ — *ботало*

ҠӨҺӨР (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡоһор — *возмездие; месть.* Ҡөһөрөн минән алмаҡ була

ҠУБА (гәйнә) *с.* ҡоба — *палевый.* Ҡуба тал

ҠУБАР (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* мурҙа төрө — *разновидность верши*

ҠУБАРЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡуптарыу — *отодрать.* Олы ҡарынны ҡубарабыҙ

ҠУБАРЫУ: ТАУЫШ ҠУБАРЫУ (урта) *ҡ.* тауыш ҡуптарыу — *поднять шум.* Тауыш ҡубармай тороғоҙ әле

ҠУҒА (дим) *и.* ҡырҡбыуын — *хвощ*

ҠУҒАРЛАЙ, ҠУҒЫРЛАЙ, ҠОҒОРЛАЙ (әйек-һаҡмар) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠУҘА, ҠУЗА (дим) *и.* итек үксәһенә ҡурғаштан яһалған биҙәк — *оловянный узор на заднике женских сапог.* Ҡуҙалы итек

ҠУҘАҒАЙ (дим) *с.* бай — *богатый.* Ҡулында бар — ҡуҙағай, ҡулында йуҡ — ҡомағай

ҠОРМАНДЫҠ (арғаяш) *и.* ҡорбанлыҡ — *скот, предназначенный для жертвоприношения*

ҠОРМАУ (һаҡмар) *и.* ҡорға — *кирга (рыболовная сеть)*

ҠОРМАШ (мейәс) *и.* меҫкен — *бедняга*

ҠОРМОШ I (төньяҡ-көнсығыш, урта, урта урал, эйек) *и.* һыҡмыр — *скряга.* Ҡормошо ғороп утырыр инде (арғаяш). Һаранлыҡ менән ҡормошҡа әйләнгән бит ул (эйек)

ҠОРМОШ II (урта) *с.* ҡаҡса — *сухощавый (о человеке)*

ҠОРНАЙ (дим) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРОБОҒАЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРОГӨН, ҠОРОКӨН (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *и.* 1. Шәмбе — *суббота.* 2. (эй) Шаршамбы — *среда.* Ҡоро гөндө йулға сыҡма, йулың уңмаҫ

ҠОРОҒОР, ҠОРОҒОРО (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *и.* ҡарғау һүҙе — *слово проклятия (дословно: чтобы засохло, вымерло)*

ҠОРОҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Баҡан — *длинный столб, на конце которого прикрепляются подарки (обязательный атрибут сабантуев).* Ҡороҡ салыу *(тотоп алыу, ебәрмәү)* — *задержать, не отпускать.* 2. (кариҙел) Ҡармаҡ сыбығы — *удилище*

ҠОРОҠАМАСАУ (һаҡмар) *и. экзема*

ҠОРОҠОЛАҠҪА (дим) *и.* һалам башлы өйҙәрҙә һаламды баҫтырып ҡуйған арҡыры ағастар — *перекладины, закрепляющие соломенные крыши*

ҠОРОЛ-ҠОРАМАЛ (гәйнә) *и.* ҡорал-корамал — *орудие труда*

ҠОРОЛДАЙ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* ояһы һыу өҫтөндәге тал ботағында аҫылынып торған бәләкәй генә ҡош — *ремез.* Ҡурылдай (мейәс)

ҠОРОЛДАЙ II (ырғыҙ) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠОРОЛЫ-СЫҠТЫ (төньяҡ-көнбайыш, эй) *с.* аҙ ғына майланған — *чуть намазанный маслом*

ҠОРОМОС (урта урал) *и.* һыҡмыр — *скряга.* Ҡоромос, үҙҙәренә генә булһын

ҠОРОМТА (дим) *и.* сбруй — *сбруя*

ҠОРОН (туҡ-соран, урта) *б.* табан — *к.* Кис ҡорон серәкәйҙәр күбәйә ул (туҡ-соран). Кискә ҡорон буһа ҡыйын ул (урта)

ҠОРОНТО (дим) *и.* ҡорған — *занавеска; штора*

ҠОРОС ЙӨН (урта урал) *и.* яңы үҫкән йөн — *новая шерсть после линьки (у животных)*

ҠОРОҪҠА (арғаяш, мейәс) *и.* тышланған тун — *шуба с верхом.* Ҡороһҡа (салйоғот)

ҠОРО ҪЫҘЛАУ (дим, кариҙел) *и.* ыуа — *хронический суставной и мышечный ревматизм.* Ҡоро һыҙҙау (көнсығыш диалект)

ҠОРО ТЕШ (арғаяш, дим, салйоғот) *и.* 1. Артыҡ урт теше — *волчий зуб (у лошади).* Ҡоро тешне өтөргө белән ҫуғып алалар (дим). Ҡортеш (дим). 2. (дим) Эт теше — *клыки*

ҠОРОТАМАҠ (дим) *и.* 1. Боғарлаҡ — *трахея.* 2. (һаҡмар) Аш үтмәү ауырыуы — *сужение пищевода*

ҠОРОТҠОС (мейәс, урта) *и.* киптергес — *промокашка*

ҠОРО ТОМАН (дим) *и.* монар — *мгла, марево*

ҠОРОУ, ҠЫРЫУ (гәйнә) *и.* ҡырау — *заморозки*

ҠОРОШҠАҠ ТОТОУ (нөгөш, урта, һаҡмар, эй) *ҡ.* көҙән йыйырыу — *сводить судорогами.* Уң айағымды ҡорошҡаҡ тотто (эй). Ҡорошҡаҡ йыйырыу (урта, эйек-һаҡмар)

ҠОРОШОУ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* көҙән йыйырыу — *сводить судорогами.* Ҡорошторуу (ҡыҙыл)

ҠОР САНАҺЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* ҡорға һунарға йөрөй торған тояҡтары оҙон еңел сана — *легкие высокие сани, используемые во время охоты на тетерева*

ҠОРСОЙ (ҡыҙыл) *с.* ҡорсаңғы ауырыулы — *чесоточный больной.* Ҡорсый (дим)

ҠОРТ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Ҡорот — *курут.* Ашты ҡорт ҡатып ашағыҙ (дим). 2. (гәйнә) Ҡоро эремсек — *сушеный творог.* 3. Айран. Сусыңға эсә торған әйрәнне ҡорт тибез

ҠӨРТ II (ырғыҙ) *и.* бүре — *волк*

ҠОР ТАУЫҒЫ (урта) *и.* ҡор — *тетерев*

ҠОРТ: ҠОРТ БОЛАУ (урта, эйек) *ҡ.* бал ҡортоноң бала айырғас осоуы — *игра пчел с детками после роения.* Ҡорт һибеү (урта) ҡорт ябыу — *пустить рой в улей*

ҠОРТҠА (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡарсыҡ — *старуха.* Мында ҡортҡалар ҙа эркелеп тора (төньяҡ-көнбайыш)

ҠОРТЛАМБЕЙ (дим) *и.* ҡылансыҡ — *кокетка*

ҠОРТЛАУ (дим, урта, һаҡмар) *ҡ.* көртләү — *квохтать.* Тауығым ҡортлай (һаҡмар). Ҡортолдау (һаҡмар)

ҠОРТЛО, ҠОРТЛОҠАЙ (дим, кариҙел, туҡ-соран, урта урал, эйек) *и.* 1. Тиктормаҫ — *непоседа.* 2. Ҡылансыҡ — *кокетка.* Эй, ҡортло, нисек кейенеп алған булған (дим). Ҡорттыҡай (урта урал)

ҠОРТЛОҠ I (кариҙел) *и.* умарталыҡ — *пасека*

ҠОРТЛОҠ II (кариҙел) *и.* мәҙрәсәнең ишек төбө — *преддверье медресе*

ҠОРТМАШ (арғаяш, ҡыҙыл, урта урал, салйоғот) *и.* ҡортбаш — *раковина ужовки.* Ҡортмашты әүәле күҙ тейеүҙән таҡҡандар (арғаяш). Ҡортпаш (гәйнә, кариҙел, ҡыҙыл, урта)

ҠОРТНАУ (урта) *ҡ.* көртләү — *квохтать*

ҠОРТОЙА (гәйнә) *и.* солоҡ — *борть*

ҠОРТОМШОҠ, ҠОЛТОМШОҠ (эй) *с.* бәхетһеҙ — *несчастный, -ая.* Бер ҡортомшоҡ булдың инде

ҠОРТ СӘСКӘҺЕ (дим, урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ҠОРТТУБАЛ (кариҙел) *и.* моҙға — *роевня.* Ҡорттубалыңды биреп тор әле күрше

ҠОРТ УҒЫ (гәйнә, дим, эй) *и.* ҡаяу — *жало (у пчел, ос и т. д.)*

ҠОРТ ЭНӘҺЕ (мейәс) *и.* ҡаяу — *жало (у пчел, ос и т. д.).* Ҡорт энәҫе (дим)

ҠОРТ ӘНӘҺЕ, ҠОРТ АНАҺЫ (туҡ-соран) *и.* ҡорт инәһе — *пчелиная матка.* Әнәһе була ҡорттон

ҠОРУҢӘС (гәйнә, кариҙел, урта, урта урал) *и.* боғарлаҡ — *трахея.* Ҡоруңәч (төньяҡ-көнбайыш, урта урал)

ҠОРШАНЫУ (урта) *ҡ.* бөркәнеү — *покрываться.* Шәлйаулыҡлар ҡоршанып китәһең

ҠОРШАУ I (көнсығыш диалект) *и.* ҡатын-ҡыҙҙар күлдәгенә һалына торған төрлө төҫтәге нәҙек таҫма —

ҠУЛАБАШ (һаҡмар) *с.* ҡулапаш — *неловкий.* Бер ҡулабаш кеше булдың инде һин дә

ҠУЛАЙ ҠАРАҒОШ (ҡыҙыл) *и.* ҡоҙғон — *стервятник.* Ҡулай ҡарағош йемдеккә килә. Төһө һарғыл

ҠУЛАЛМАШ (дим, көнсығыш диалект, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* үҙ-ара ярҙамлашыу — *взаимопомощь.* Игенде ҡулалмашлап булһа ла йыйыштырып алырбыҙ (ырғыҙ). Ҡулалмашҡа бәрәңге ҡаҙыштылар (әй)

ҠУЛАМЫҠ (урта урал) *и.* тар үҙәк — *узкая ложбина*

ҠУЛАН ҠАБЫРҒА (һаҡмар) *и.* малдың алғы өс ҡыҫҡа ҡабырғаһы — *передние три коротких ребра скота.* Ҡулан (һаҡмар)

ҠУЛАРА (гәйнә) *и.* ике ҡалҡыулыҡ араһындағы үҙән — *долина между холмами*

ҠУЛАРҠА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ҡул һырты — *тыльная сторона ладони*

ҠУЛАС I (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡулса — *кожаный сосуд из кожи передней ноги лошади или коровы.* Ҡулаш (ҡыҙыл)

ҠУЛАС II (урта) *с.* бәләкәй — *маленький.* Башмаҡны, һарыҡны һаттым да ҡулас ҡына өй алдым

ҠУЛАСА (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Тәгәрмәс — *колесо.* Күләсә (ҡариҙел). 2. (урта) Шәм сығыры — *колесико лампы*

ҠУЛАТ (ҡариҙел) *и.* үҙәк — *ложбина*

ҠУЛАУ (арғаяш) *ҡ.* алғы аяҡтан аҡһау — *хромать на переднюю ногу*

ҠУЛАША (ҡыҙыл, нөгөш, урта, һаҡмар) *и.* 1. Эркет һарҡытыу өсөн тотонолған ҡуҙы — *лукошко для процеживания курута.* 2. (урта) Ҙур лаҡан — *большая лоханка.* Ҡоротто ҡайнатҡас ҡулашаға ҡойоп һыуыталар

ҠУЛАШҠА (һаҡмар) *и.* ат бәкәлен урап бәйләп ҡуйған аҡ бәйләүес — *белая повязка для бабки лошади*

ҠУЛБАЙ ҒОШАУ (һаҡмар) *ҡ.* йәйелеп ултырыу — *рассесться*

ҠУЛБАЛА (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *и.* имсәк бала — *грудной ребенок.* Ҡул балаһы (урта, һаҡмар). Инәһенән ҡул балаһы булып ҡалған (урта). Ҡулында ҡул балаһы бар ине анын (һаҡмар). Ҡул балаçы (дим)

ҠУЛБАУ (мейәс, урта, әй) *и.* 1. Мәрйенле беләҙек — *браслеты из бусинок.* Ҡулмау (арғаяш). 2. (дим) Ҡулға тағыла торған тәңкәле бау — *повязка, украшенная монетами, надеваемая на руку*

ҠУЛБАШ ҠАЛАҒЫ (дим) *и.* ҡалаҡ һөйәге — *лопатка*

ҠУЛ БӘКӘЙЕ (арғаяш) *и.* беләҙек һөйәктәре — *запястье*

ҠУЛҒАМЫТ ИТЕҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* эшкә ярарлыҡ итеү — *наладить.* Беҙ арыуыраҡ буғас ҡына өйҙө ҡулғамыт иттек (дим). Ҡул-ҡамыт итеү (ҡариҙел)

ҠУЛҒАМЫТ БУЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* эшкә ярарлыҡ булыу — *стать работоспособным (по возрасту)*

ҠУЛҒАМЫТЛЫҠ ИТЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* ярҙамлашыу — *помогать друг другу*

ҠУЛҒА ҺАУЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һыйырҙы быҙауһыҙ һауыу — *доить корову без подпуска теленка*

ҠУЛҒА ЭЙЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һыйырҙы быҙауһыҙ һауыу — *доить корову без подпуска теленка*

ҠУЛҒИКМӘК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* сөсө икмәк — *хлеб из пресного теста (печется в горячей золе).* Ҡуликмәк (мейәс)

ҠУЛ-ҒЫУАТ (урта урал) *и.* ҡалын урман — *дремучий лес.* Ҡул-ғыуаттан сығамаған

ҠУЛДАМА (ҡыҙыл) *и.* дүрткел һалма — *лапша квадратной формы*

ҠУЛДАУ (ҡыҙыл) *и.* йылҡының бот тиреһенән тегелгән һауыт — *сосуд из кожи лошадиной ноги*

ҠУЛ: ҠУЛИПТЕ (көнсығыш диалект) *с.* оҫта ҡуллы — *мастер на все руки.* ◊ Ҡул булмау *(тиң булмау)* — *быть неравным.* Ҡул һелтәү *(өмөт өҙөү)* — *терять надежду*

ҠУЛЙАРА (урта урал) *и.* йырғанаҡ — *овраг*

ҠУЛ ЙЕБЕ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡулдан иләнгән еп — *пряжа ручного прядения*

ҠУЛ: ҠУЛ КЕШЕ (дим, ырғыҙ) *с.* торош кеше — *подходящий человек.* Улыма ҡул кеше түгел (дим). Ул һыны-һыпаты менән һиңә ҡул кеше түгел (ырғыҙ)

ҠУЛҠА I (дим, туҡ-соран) *и.* үҙәк — *ложбина (спускающаяся со склона горы)*

ҠУЛҠА II (мейәс) *и.* үпкә тамыры — *кровеносный сосуд легких*

ҠУЛ-ҠУАТ (гәйнә) *и.* ағаслыҡ — *небольшой лес.* Бүләк тип ҡул-ҡуат араны эйтәләр

ҠУЛ-ҠУЛАТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йырғанаҡлы ер — *овражистая местность.* Ҡул-ҡылап (дим)

ҠУЛҠА ҺЫУЫ (урта) *и.* гөрләүек — *ручей (из снеговой или дождевой воды)*

ҠУЛҠЫЛДАҠ (әй) *и.* ҡумәгәй — *кадык*

ҠУЛЛАМА (урта) *и.* дүрткел һалма — *лапша квадратной формы*

ҠУЛЛАН (туҡ-соран) *и.* көҙ тыуған быҙау — *теленок, родившийся осенью*

ҠУЛЛАНЫУ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һуғыу — *поднять руку, ударить*

ҠУЛЛАНЫУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* урлашыу — *воровать*

ҠУЛЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡулсыр — *нечистый на руки*

ҠУЛЛЫҠ (дим, ырғыҙ) *и.* ҡулса — *сосуд, сшитый из кожи передней ноги лошади или коровы*

ҠУЛ ОСОНАН (ҡыҙыл) *и.* ҡулдан — *с рук (покупать).* Ылафҡынан түгел, ҡул осонан алдым шәлде

ҠУЛСА (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* бөгәзе — *приспособление, сделанное из согнутого ивового или черемухового прута, применяемое как часть различных орудий труда (ручки косы, распорки капкана, морды и т. д.)*

ҠУЛСАҠ (ҡариҙел, ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡулса — *сосуд, сшитый из кожи передней ноги лошади или коровы.* Ҡулсыҡ (ҡыҙыл), ҡулас (ырғыҙ)

ҠУЛСЫР (һаҡмар) *и.* оҫта ҡуллы — *мастер на все руки.* Үҙем ҡулсыр булдым шул

ҠУЛÇАМА (ырғыҙ) *и.* дүрткел һалма — *лапша квадратной формы.* Çалманы çурпаға бешкәс çөҙөп алаçың да, өҫтөнә ит турап, çөҙләк ҡойоп, ҡул беләң ашайçың

ҠУЛТЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һыңар ҡуллы — *однорукий*

ҠУЛ ҺАЛЫУ (һаҡмар, эй) *ҡ.* ҡул ҡуйыу — *расписываться.* Өс йөҙ кеше ҡул һалдылар (эй)

ҠУЛ ҺУҠҠЫС (урта) *и.* «Кем һуҡты?» уйыны — *игра «Кто ударил?»*

ҠУЛ ҺӘНӘГЕ (көнсығыш диалект) *и.* күкрәк һәнәге — *вилы среднего размера*

ҠУЛЫ ЙОМОРО (урта) *и.* ҡулсыр — *нечист на руку*

ҠУЛЫ ЙӨГӨРӨК (урта, һаҡмар) *и.* ҡулсыр — *нечист на руку.* Ҡулы жөгөрөк (дим)

ҠУЛЫ КӘКЕРЕ (ҡыҙыл) *и.* ҡулсыр — *нечист на руку*

ҠУЛЫ ШУҠ, ҠУЛЫ ОШОҠ (һаҡмар) *и.* ҡулсыр — *нечист на руку.* Ҡулы шоҡ (ҡыҙыл, һаҡмар), ҡулы шоҡто (ҡыҙыл), ҡулы һоҡ (мейәс), ҡулы осоҡ (нөгөш, һаҡмар, эйек), ҡулы осло (һаҡмар). Ҡулы һоҡ элеп-салып бара (мейәс)

ҠУЛ ЭСЕ (ҡариҙел) *и.* йылға ҡултығы — *затон, залив*

ҠУМАҒАЙ (мейәс) *и.* ҡомағай — *обжора*

ҠУМАҠ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡомаҡ — *крыса*

ҠУМАЛАҠ (гәйнә) *и.* ҡомалаҡ — *хмель*

ҠУМАЛАҠ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* эт эсәге — *вьюнок*

ҠУМАЛТА (арғаяш) *и.* күмер — *уголь*

ҠУҢАЛТАЙ (арғаяш) *р.* ҡуңалтаҡ — *на босу ногу.* Итеген ҡуңалтай кейеп сығып китте. Ҡумалтаҡ (ҡыҙыл, мейәс)

ҠУМАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡуптарып ташлау — *снести.* Дауыл ағастарҙы тамыры менән ҡумарыб алып таштаған

ҠУМБЫҘ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡумыҙ — *кубыз.* Ҡумбыҙ тартыу (һаҡмар)

ҠУМЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡымйыу — *кишеть*

ҠУМРЫҠ (гәйнә) *и.* айыу баланы — *бузина красная*

ҠУМШЫРЫҠ (урта) *и.* күтер — *трясина*

ҠУМЫҘ (урта) *и.* 1. Ҡуңыҙ — *жук.* 2. Ҡара таракан — *черный таракан*

ҠУМЫЖ (ҡыҙыл) *и.* ҡумшырыҡ — *подводное углубление в береговом склоне*

ҠУМЫНДӨЙ (арғаяш) *и.* балсыҡ өй — *дом из глины*

ҠУМЫР (урта) *с.* ҡуңыр — *бурый.* Ҡумыр боға. Ҡуңғыр (дим)

ҠУМЫРЗЫЙА (урта) *и.* умырзая — *горицвет*

ҠУМЫРЫҠЛАНЫУ (дим) *ҡ.* эсе ҡыуышланыу — *стать полым*

ҠУМЫШҠЫ (дим) *и.* көмөшкә — *самогон*

ҠУНАҒ АЙАҒЫ (мейәс) *и.* һуңғыһы тип яһалған сынаяҡ сәй — *последняя чашка чая*

ҠУНАЙ (гәйнә) *с.* һауалы — *высокомерный*

ҠУНАҠАЙ (ҡыҙыл) *и.* ашыҡ — *бабка (игра)*

ҠУНАҠ-ҠАРА (көнсығыш диалект) *и.* ҡунаҡ-фәлән — *гости*

ҠУНАҠЛАУ I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* төнәү — *сесть на насест (о птицах).* Бәпкәләр мынауында ҡунаҡлағаннар (төньяҡ-көнбайыш)

ҠУНАҠЛАУ II (гәйнә) *ҡ.* никах кисенән һуң көн һайын кәләш янына барыу — *ежедневное посещение невесты после первой брачной ночи*

ҠУНАҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡунаҡ булыу — *гостить.* Ҡунактап ҡайтыб утыра

ҠУНАҠ-ТӨШӨМ (дим) *и.* килем-китем — *гости*

ҠУНАЛА (дим) *и.* ҡуналҡа — *насест*

ҠУНАЛҠА (ҡариҙел, урта, ырғыҙ) *и.* ҡуныр урын — *ночлег.* Кис булғас күмәкләп ҡуналҡаға килеп туктанылар (урта). Ҡуналҡы (ҡариҙел)

ҠУНАЛТАЙАҠ, ҠУНАЛАТАҠ (һаҡмар) *р.* ҡуңалтаҡ — *на босу ногу.* Ҡуңалтайаҡ (ҡыҙыл), ҡуналты (дим)

ҠУНА ТАҠТАҺЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* туҡмас таҡтаһы — *кухонная доска.* Ҡунатаҡта (гәйнә, ҡариҙел), ҡуна, ҡуна таҡтасы (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш)

ҠУНА-ТӨШӘ (көнсығыш диалект, урта) *р.* туҡтай-туҡтай — *останавливаясь.* Йыраҡ буһа ла ҡуна-төшә барып ҡайтырбыҙ әле (мейәс)

ҠУНАУ (салйоғот) *ҡ.* ҡойолоу — *вылезать (о шерсти)*

ҠУҢАЛТАҠ ТОРМОШ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* мәғәнәһеҙ тормош — *бессмысленная жизнь*

ҠУҢАЛТЫЛАНЫУ (урта) *ҡ.* яланғасланыу — *оголяться, обнищать (о доме).* Һуғыш йылтарынта ҡуңалтыланып ҡалған кескәй өйҙә ул үҙен иркенерәк тойҙо

ҠУҢҒЫҘ (арғаяш, туҡ-соран, һаҡмар, эй) *и.* 1. Ҡуңыҙ – *жук.* 2. (дим) Ҡара тараҡан — *черный таракан.* 3. (урта) Эсҡәк ҡойроҡ — *уховёртка*

ҠУҢҒЫЛТАҠ, ҠУҢҠЫЛТАҠ (урта) *р.* ҡуңалтаҡ — *на босу ногу.* Итеген ҡуңҡылтаҡ кейгән. Ҡуңғылдаҡ (дим)

ҠУҢҒЫРҘАЙ (ҡыҙыл) *и.* боғарлаҡ — *дыхательное горло.* Ҡуңғырлай (нөгөш, һаҡмар), ҡуңырлай (һаҡмар), ҡуңырҙаҡ (нөгөш)

ҠУҢҒЫРҠОЛТОҠ (арғаяш) *и.* һунаға оҡшаған өйрәк — *утка, похожая на крякву*

ҠУҢЫҘ (урта) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ҠУҢЫР (һаҡмар) *р.* бик — *очень.* Ҡара һалҡынға әйләнде. Беҙен утйаҡыс ҡуңыр һалҡын

ҠУҢЫРАЙЫУ I (мейәс) *ҡ.* уңалыу — *заживать (о ране).* Йараң ҡуңырайып бара

ҠУҢЫРАЙЫУ II (урта) *ҡ.* күк шеш барлыҡҡа килеү — *образование синяка*

ҠУҢЫРАЙЫУ III (арғаяш) *ҡ.* сәскәһен ҡойоу — *отцветать (о растениях)*

ҠУҢЫРАУ I (ҡыҙыл) *и.* дуңғырлаҡ — *ботало*

ҠУҢЫРАУ II (ҡыҙыл) *и.* картуф алмаһы — *семенники картофеля*

ҠУҢЫРҺЫУ (һаҡмар) *с.* һорғолт — *коричневатый*

ҠУҢЫСБАУ (көнсығыш диалект) *и.* тула ойоҡ бауы — *завязка суконных чулок*

ҠУП (урта) *и.* 1. Ун кубометрға тиң үлсәм берәмеге — *единица измерения, равная десяти кубометрам.* Биш ҡуп, алты ҡуп була торғайны бер һалта. 2. Ҡоро ағас — *сухое дерево*

ҠУПА I (арғаяш, һаҡмар) *и.* 1. Һаҙлыҡ — *болотистая местность.* 1. (ҡыҙыл) Ҡамышлыҡ — *место,*

заросшее камышом. 3. (ырғыҙ) һаҙ екәне — *рогоз болотный*

ҠУПА II (арғаяш) *и.* ҡылансыҡ — *кокетка*

ҠУПАЙСЫҠ (һаҡмар) *и.* маҡтансыҡ *(ҡатын-ҡыҙға ҡарата) — хвастунья.* Ҡупай (эйек)

ҠУПАЙЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* ҡабарыу — *выступать.* Мынау ике йағы ҡупайып торғаны гәләфей инде (һаҡмар)

ҠУПАЙЫШ (һаҡмар) *и.* 1. Маҡтансыҡ — *хвастун.* 2. *с.* ҡупыр — *заносчивый*

ҠУПАЛЫҠ (ырғыҙ) *и.* ҡамыш үҫкән һаҙлыҡ — *болотистая местность, заросшая камышом*

ҠУПАНЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡурҡыңҡырап тороу — *побаиваться*

ҠУПАННАҠ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *с.* 1. Сыпрандаҡ — *беспокойный.* 2. Паникаға бирелеүсе — *паникер*

ҠУПАННАУ I (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *ҡ.* 1. Сабырһыҙланыу — *проявлять нетерпение.* Ҡупандау (урта урал). 2. Паникаға бирелеү — *паниковать*

ҠУПАННАУ II (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыпанлау — *вертеться*

ҠУПҠАЛЙЫУ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* түҙемһеҙләнеү — *встревожиться.* Йөрәге ҡупҡалйый булырға гәрәк (ырғыҙ)

ҠУПҠЫТЫУ (эй) *ҡ.* һуғып ебәреү — *ударить.* Нисек башына ҡупҡытмағанһың әле

ҠУПЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡупайтыу — *возвеличить.* Ҡуплап йебәрһәң эшләй инде ул. Ҡуптау (эй)

ҠУПМАҠ (урта) *и.* ҡумырыҡ — *кокора (в лестничестве)*

ҠУПТАРАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Ҡупыр — *заносчивый.* 2. (дим) Эскерһеҙ — *откровенный*

ҠУПТЫР (гәйнә, ҡариҙел) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун; хвастливый*

ҠУПШАҠЛАУ (ҡариҙел) *ҡ.* һыҙырылып төшөү — *шелушиться.* Ҡуллар ҡупшаҡлап сирләй

ҠУПШАҢҒЫ (дим) *и.* ҡуңыҙ — *жук*

ҠУПШАҢҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* еңгәсәй — *солдатик*

ҠУПШЫБИКӘ, ҠУПШЫҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡупшы — *щеголиха, щеголь.* Әнә, ҡупшыбикә ҡупшы ғына баҫып килә (мейәс)

ҠУПШЫ ЙЕЛ (мейәс) *и.* талғын ел — *тихий ветер*

ҠУПШЫҠЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡубыу — *облупиться (о древесной коре)*

ҠУПШЫЛАНҒАН: ҠУПШЫЛАНҒАН ТЕЛ (мейәс) *и.* әҙәби тел — *литературный язык.* Һин ней ҡупшыланған телдә һөйҙәйһеңдер

ҠУПШЫЛАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* матурлау — *украшать.* Ҡупшылап һөйҙәмәйбеҙ шу (ҡыҙыл)

ҠУПШЫЛЫҠҠА (ҡыҙыл, мейәс) *с.* байрамда кейә торған — *выходной.* Ҡупшылыҡҡа кейә торған күлдәгем (мейәс)

ҠУПШЫТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тынысһыҙлау — *встревожить.* ◊ Йөрәкте ҡупшытыу *(шом һалыу) — наводить страх*

ҠУПЫ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *и.* сеүәтә — *деревянная чашка небольшого размера*

ҠУПЫ II (урта урал) *и.* бәләкәй утрау — *островок*

ҠУПЫҠ (урта, һаҡмар) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун.* Ҡупы, ҡупырыҡ, ҡупрыҡ (эй), ҡупырыҡ (туҡ-соран, һаҡмар), ҡапыҡ (урта)

ҠУПЫМ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ, эй) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун.* Ҡупим (эй), ҡупырым (мейәс, нөгөш)

ҠУПЫМДЫҠ (ҡыҙыл) *и.* маҡтансыҡлыҡ — *хвастовство.* У гешенең ҡупымдыҡ йағы бар

ҠУПЫРСЫУ (урта) *ҡ.* типсеү — *сметать*

ҠУПЫРЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун.* Ҡупырыш (ҡыҙыл, туҡ-соран)

ҠУПЫРЫНЫУ (урта) *ҡ.* маҡтаныу — *хвастаться.* Ҡарты уландары менән һәр саҡ ҡупырынырға йарата

ҠУР I (дим, эйек-һаҡмар) *и.* тоҡ һымаҡ ау — *мешкообразная сеть*

ҠУР II (дим, урта) *и.* һөҙөмтә — *последствие.* Күп йыллар ат ҡыуып ҫөт ташыным, шуның ҡуры төшөп утырам инде (дим). Ҡурбаш (дим)

ҠУР III (һаҡмар) *и.* түпрә — *гуща*

ҠУРА I (арғаяш, дим) *и.* ишек алды — *двор*

ҠУРА II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тапанды — *объедье.* Ҡурасы ҡалған

ҠУРАЙ-ГӘРТӘ (мейәс) *и.* кәртә-ҡура — *скотный двор.* Малдар ҡурай-гәртәлә тора

ҠУРАЙСЫ ТУРҒАЙ (ҡыҙыл) *и.* төн күгәрсене — *козодой*

ҠУРАЙҮҢӘС (ҡыҙыл) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ҠУРАМА (урта) *и.* ҡорама ябыу — *лоскутное покрывало*

ҠУРАНЫС (ырғыҙ) *р.* ҡыҫаныс — *туго (мало, недостаточно).* Һуңғы ваҡытта ҡураныс булып тора

ҠУРАУ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ныҡ кибеү — *пересохнуть.* Бесәнде ҡуратмай йыйырға кәрәк (ҡыҙыл). 2. Ҡорғаҡһыу (ҡыҙыл) — *рассыхаться.* Ағас күнәк ҡурап таралып төшкән

ҠУРАУ II (дим) *ҡ.* артҡа саңҡайтыу — *сделать откинутым при закреплении (о косе)*

ҠУРБЫ (гәйнә) *и.* ҡурпы — *отава*

ҠУРҒАҘАН (ҡыҙыл) *и.* ҡор ҡаҙаны — *большой котел для приготовления пищи большой группе гостей*

ҠУРҒЫ (урта) *и.* 1. Ағас үҫмәгән үҙәк — *лощина без леса.* 2. (дим, урта) Киҫкә — *валежник.* Ҡурғы үртәргә баралар (дим)

ҠУРҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡурҡыу — *бояться*

ҠУРҘАҠ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* бешерелгән йәки ҡурылған үпкә-бауыр — *вареный или жареный ливер*

ҠУРҘАУ (арғаяш) *и.* беренсе көбөлә әсегән ҡымыҙ — *кумыс, прокисший в первой посуде*

ҠУРҘЫ (мейәс) *с.* үрсемле — *плодовитый.* Ҡурҙы мал

ҠУРЖА (мейәс) *и.* юшҡын — *накипь.* Самауырға һыуҙың ҡуржаһы утыра

ҠУРЖАҠ (арғаяш, мейәс, урта урал) *и.* бәҫ — *иней*

ҠУРЖЫН I (ҡариҙел, мейәс, урта урал) *и.* юшҡын — *накипь*

ҠУРЖЫН II (мейәс, эй) *и.* түпрә — *гуща.* Бал ҡуржыны (эй). Ҡурйын (эй)

ҠУР: ҠУР ИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* хур итеү — *осрамить.* Ҡур иттеләр мине
ҠУРҠАҠ (ҡариҙел) *и.* ҡойка — *холодец*
ҠУРҠҠЫ (дим) *и.* ҡарасҡы — *чучело*
ҠУРҠЛАУ (дим) *ҡ.* көртләү — *квохтать*
ҠУРҠЫЛДАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* боғарлаҡ — *трахея*
ҠУРҠЫЛДАУ (дим, ҡыҙыл) *ҡ.* көртләү — *квохтать.* Тауыҡ ҡурҡылдаб йөрөй (ҡыҙыл). Ҡурҡылтау (урта)
ҠУРҠЫЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Имәнес — *страшилище.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* ҡарасҡы — *огородное пугало*
ҠУРҠЫНҒЫС, ҠУРҠЫС (ҡариҙел) *с.* ҡурҡыныс — *опасный.* Ҡурҡынғыс эштә йөрөй. Ҡурҡынғыч (төньяҡ-көнбайыш), ҡурҡыч (гәйнә), ҡурҡыс (әй)
ҠУРҠЫРАУЫҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* боғарлаҡ — *трахея*
ҠУРЛАШЫУ (урта) *ҡ.* әрләшеү — *ругаться*
ҠУРЛЫ (дим, ҡариҙел, урта) *с.* хәлле — *состоятельный*
ҠУРМЫШ (урта) *и.* һаран — *скряга.* Ҡормош (төньяҡ-көнсығыш)
ҠУРПЫ (урта) *и.* 1. Күрән — *осока.* 2. Ваҡ кесерткән — *молодая крапива*
ҠУРПЫ: ҠУРПЫ АҒАС (дим) *и.* үренде — *росток.* Ҡурпы (мейәс)
ҠУРПЫ: ҠУРПЫ МАЙЫ (урта) *и.* көҙгө май — *масло осеннего периода*
ҠУРПЫСЫҠ (урта) *и.* ҡылансыҡ — *кокетка*
ҠУРПЫТЕШ (урта) *и.* һөт теше — *молочный зуб*
ҠУРПЫП СЫҒЫУ (һаҡмар) *ҡ.* шытып сығыу — *всходить.* Таҡыйабаш ҡурай йаҙын йерҙән ҡурпып сыға, йәйен сәскә ата
ҠУРСЫУ (дим, урта, әй) *ҡ.* ҡурсалау — *выгораживать.* Бәләкәй ҡыҙын ҡурсый инде (дим). Ҡурсау (арғаяш)
ҠУР ҺӨЙӘГЕ (һаҡмар) *и.* ҡоймос — *копчик*
ҠУРЫЗ (урта, эйек) *и.* ҡурыс — *лыко.* Йүкәнен ҡабығынан сабата үреүгә ҡурыз һуйалар (эйек). Ҡурыҫ (дим)
ҠУРЫЙ (минзәлә) *с.* дәртле — *страстный.* Абҙый бик ҡурый геше ине
ҠУРЫЛА (мейәс) *и.* боғаҙ — *горло*
ҠУРЫЛДАЙ I (дим, ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* боғарлаҡ — *трахея*
ҠУРЫЛДАЙ II (арғаяш) *и.* ҡоролдай — *ремез (птица).* Ҡурылдай башмаҡҡа оҡшатып ойа эштәй
ҠУРЫЛМАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ыжламау — *и в ус не дуть.* Ул ней ҡурылмай ҙа
ҠУРЫЛЫУ I (урта, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* һаранланыу — *скупиться.* Ней көһәй, шуны ашай, ҡурылып утырмай (һаҡмар)
ҠУРЫЛЫУ II (салйоғот) *ҡ.* сикәнеү — *чувствовать отвращение*
ҠУРЫУ I (көнсығыш диалект, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Ҡыҫыу — *притеснять.* Мине лә йән-йаҡтан ҡурып алып киттеләр (ҡыҙыл). 2. Тетеү — *дать жару.* Ул балаларын ҡуры6 апара (ырғыҙ)
ҠУРЫУ II (гәйнә) *ҡ.* һыҙлатыу — *ломить*
ҠУРЫУ III (урта урал) *ҡ.* өшөтөү — *знобить*
ҠУС (эйек-һаҡмар) *и.* тәм — *вкус.* Ҡусы йуҡ һәҙерге иттең
ҠУСҠАҠ (ырғыҙ) *и.* ҡапсаҡ — *двугорбый верблюд*
ҠУСҠАР I (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡушҡар — *племенной баран*
ҠУСҠАР II (дим, урта) *и.* шаушаҡ *(беләҙек)* һөйәктәре — *запястье*
ҠУСҠАР ТӘКӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡусҡар — *улитка*
ҠУСҠАРБАБАЙ (урта) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*
ҠУСҠАРҘАУ (мейәс) *ҡ.* ҡусҡар һынында биҙәк төшөрөп сигеү — *вышивание с нанесением узора улитки*
ҠУСТЫ (мейәс, урта) *и.* ялсы малай — *мальчик-наемник.* Ҡусты тотҡаннар әүәл (урта)
ҠУСТЫ-ҒУЛАНҠЫ (ҡыҙыл) *и.* үҫмер егеттәр — *юноши*
ҠУСЫЙ (ырғыҙ) *и.* дала йомраны — *вид степного суслика*
ҠУСЫРСЫ (нөгөш) *и.* һаҡлап йөрөүсе — *телохранитель*
ҠУҪТАРЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һайланыу — *привередничать.* Бигерәк ҡуҫтарланып ҡына ашайһың да инде, тамаҡҡа сибек икәнһең
ҠУТАРА (ҡыҙыл) *р.* 1. Бик нык — *очень сильно.* Килеп ҡутара һуҡты шул үҙе лә. 2. (ҡыҙыл, урта) Сиктән тыш — *слишком.* Ҡутара йыбытҡы (урта)
ҠУТАРАҺЫНАН (һаҡмар) *р.* үтә күп — *чрезмерно много.* Туйҙа, ҡутараһынан ит бешереп, ҙур-ҙур туҫтаҡлар белән ҡымыҙ эсәләр
ҠУТАРҒАНСА (ҡыҙыл, мейәс, урта) *р.* 1. Саманан тыш — *чрезмерно.* Ҡутарғанса киҫеп алды (ҡыҙыл). Ҡутарғанса йауған да ғуйған ҡары ла (мейәс). 2. (урта) Нык — *сильно.* Малайын ҡутарғанса туҡманы
ҠУТАРЫЛЫП (ҡыҙыл, урта) *р.* үтә күп булып — *чрезмерно много.* Беҙҙең ҡутарылып йата, һигеҙ түмәр генә түгел (урта)
ҠУТАРЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Һоҫоу — *черпать.* Ҡаҙандан һөттө ҡутарыб алдыңмы? (ҡыҙыл). Һурпаһы белән ҡутарыб ал (һаҡмар). Йоҡлама, һәҙер аш ҡутарам (урта). 2. (ҡыҙыл) һүтеү — *разобрать.* Сипаратты йәһәт кенә ҡутара һалып йыуа һал. 3. (туҡ-соран, һаҡмар) Бушатыу — *освободить.* Әйберен ҡутарып ал әле һандыҡтың (туҡ-соран)
ҠУТЫР (гәйнә, урта) *и.* утар — *хутор.* Тегендә ҡутыр барый безнеке (гәйнә)
ҠУТЫРЛАЙ (эйек) *и.* боғарлаҡ — *трахея*
ҠУТЫРТЫУ (гәйнә) *ҡ.* ҡотортоу — *подстрекать.* Ҡутырта да ҡутырта
ҠУҮӘТӘ, ҠУБӘТӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сеүәтә — *деревянная чашка небольшого размера*
ҠУҺА (һаҡмар) *и.* ҡуға — *ситник*
ҠУҺАЙ (арғаяш, мейәс, салйоғот, ырғыҙ) *и.* ер үлсәй торған сажин оҙонлоғондағы таяҡ — *палочка для измерения земли длиною в сажень.* Бына ике-өс ҡуһай ғына урырбыҙ ҙа тамаҡланырбыҙ (ырғыҙ)
ҠУШ I (арғаяш, дим) *и.* ҡушъяулыҡ — *спаренный платок.* Ҡуш йабынып, алйапҡыс быуып йөрөнөләр йеңгәләр (дим)

ҠУШ II (көнсығыш диалект) *р.* йәнәш — *рядом.* Ҡуш утырыу (ҡыҙыл)

ҠУША (ҡыҙыл, нөгөш, туҡ-соран, һаҡмар, әй) *р.* бергә — *вместе.* Икеһен ҡуша бәйҙәп әпкигәндәр (ҡыҙыл). Шунда мин ҡуша китһәм, мында ла тормаҫ инем (нөгөш). Пастилегеҙҙе лә ҡуша алып йөрөйһөгөҙмө? (һаҡмар)

ҠУШАҒА (арғаяш) *и.* кейәү егете — *шафер*

ҠУШАЙАҠЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* сабыу — *скакать (о лошади).* Аты ҡушайаҡланы, тиҙ барҙыҡ

ҠУШАЙҘАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* ялағайланыу — *подхалимничать.* Ҡушайланыу (дим)

ҠУШАҠЛАП (ҡыҙыл, туҡ-соран) *ҡ.* йәнәшәләп, ҡушарлап — *поставить рядом, спаривая.* Ике кәмәне ҡушаҡлап бәйләп ҡуйалар. Борон ат ҡушаҡлап йөрөгәннәр туйға (туҡ-соран)

ҠУШАҠЛЫ (ҡыҙыл) *с.* ҡуш — *парный.* Ҡушаҡлы кәмә

ҠУШАЛЫ (ҡыҙыл) *с.* саталы — *развилистый.* Ҡушалы ҡарағас

ҠУШАМАТ (әй) *и.* шаушаҡ *(беләҙек)* һөйәктәре — *запястье*

ҠУШАРЛАШЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡултыҡлашыу — *взяться под руку*

ҠУШБАЙ (минзәлә) *и.* ҡушбаш — *голавль*

ҠУШБАЛА (урта урал) *и.* игеҙ бала — *близнецы*

ҠУШБАШ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Ташбаш — *пескарь.* 2. (дим) Ағас яңаҡ — *жерех*

ҠУШ ЙЕЛЕК (урта) *и.* шаушаҡ *(беләҙек)* һөйәктәре — *запястье*

ҠУШЙЕЛКӘ (арғаяш, урта, һаҡмар) *и.* ҡамыт баҫыуҙан ҡалынайған, ике ҡатлы елкә — *двойная холка.* Атыбыҙ ҡушйелкә булып ҡалды (арғаяш)

ҠУШ ЙӨГӨРӨШ (мейәс) *и.* парлап йүгереү — *парный бег*

ҠУШКЕНДЕК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* кендеге икәү булып тыуған ҡолон ауырыуы — *суставолом (болезнь у жеребят)*

ҠУШКЕРПЕК (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* бер төптән сыҡҡан ике керпек — *ложная ресница.* Ҡушкерпек күҙҙе өйкәй (ҡыҙыл). Ҡушкерфек (һаҡмар)

ҠУШҠАНАТ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* бал ҡортоноң ҡанаты ҡайырылып, оса алмай ауырыуы — *болезнь пчел «спаренные крылья»*

ҠУШҠАР I (ҡыҙыл, нөгөш) *и.* ҡусҡар — *улитка*

ҠУШҠАР II (ҡыҙыл, һаҡмар, эйек) *и.* шаушаҡ *(беләҙек)* һөйәктәре — *запястье*

ҠУШҠАР III (минзәлә) *и.* мейәс һикәлтәһе — *уступ печи*

ҠУШМА (дим, ҡариҙел) *и.* кәшмәк — *плотик*

ҠУШМЫЛТЫҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* ҡушкөбәк — *двустволка*

ҠУШТАБАҠ (арғаяш, дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ҡоштабаҡ — *деревянное и эмалированное блюдо средней величины*

ҠУШТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡушбаш — *голавль*

ҠУШТАМАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* муйын биҙҙәре ауырыуы — *Базедова болезнь*

ҠУШТАН (көнсығыш диалект) *с.* 1. Алсаҡ — *радушный.* Илла кешегә ҡуштан да инде (салйоғот). 2. (дим, ҡариҙел) Ярамһаҡ — *угодливый*

ҠУШТАНСЫЛЫҠ (эйек) *и.* ярамһаҡланыусанлыҡ — *угодничество*

ҠУШТАП (ҡыҙыл, мейәс, әй) *р.* 1. Йәнәш — *рядом.* Ҡуштап утырып сәй эстек (ҡыҙыл). 2. (әй) Ҡултыҡлашып — *под руку.* Ҡуштап китепара инеләр ире менән

ҠУШТОЙАҠ (дим) *и.* бүләк итеп бирелгән мал — *скот, преподнесенный в дар*

ҠУШТУҠЛАП (ҡыҙыл) *р.* тағанға аҫып ҡуйып — *повесив на стожары.* Ҡарағайҙы ҡуштуҡлап ҡуйғаннар

ҠУШЫ (әй) *и.* ҡушы — *длинноносый крохаль*

ҠУЫҠЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тапанды — *объедье.* Ҡуыҡлығы күп ҡала

ҠУЫРЛЫҠ (гәйнә) *и.* ҡур — *закваска*

ҠЫ, ҠА, КӘ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* бит — *ведь, же.* Тышҡы йаҡны йуам әле ҡы (гәйнә)

ҠЫБАЛАМА (ҡыҙыл) *и. компас*

ҠЫБЫ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* балыҡ ҡанаты — *плавник (у рыбы)*

ҠЫБЫЛЙЫТЫУ (әй) *ҡ.* кәмһетеү — *унижать*

ҠЫБЫЛЙЫУ (дим) *ҡ.* йымылдау — *переливаться*

ҠЫБЫРҘЫҠ (ҡариҙел) *с.* ығыш — *медлительный (о человеке)*

ҠЫҘАНА (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* мейес ҡаҙнаһы — *фундамент печи*

ҠЫҘАРА БҮРТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* 1. Бик ныҡ асыуланыу — *сильно разгневаться.* Ҡыҙара бүртеп әрләшә (мейәс). 2. Саманан тыш һимереү — *чрезмерно разжиреть*

ҠЫҘАРАС I (ҡыҙыл) *с.* ҡыҙыл йөҙлө — *краснощекий*

ҠЫҘАРАС II (ҡыҙыл) *с.* ҡыҙыл — *красный.* Ҡыҙарас төлкө

ҠЫҘБАЛА (гәйнә) *и.* ҡайынһеңле — *золовка (младшая сестра мужа)*

ҠЫҘҒАНСЫҠ (көнсығыш диалект) *с.* 1. Көнсөл — *ревнивый.* 2. Һаран — *скупой.* Ҡыҙғансыҡ кеше инде ул да (арғаяш)

ҠЫҘҒАНЫС (мейәс, әй) *с.* һаран — *скупой.* Ҡыҙғаныс кеше ишшыу ырамай ул (әй)

ҠЫҘҒАНЫУ (көнсығыш диалект, ҡариҙел, урта) *ҡ.* көнләшеү — *ревновать*

ҠЫҘҒОТОЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡыҙҙар менән ҡатышып уйнаған ‘ир бала — *мальчик, предпочитающий играть с девочками*

ҠЫҘҘАР (төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *и.* ҡайынһеңле — *золовка (младшая сестра мужа).* Минең ҡыҙҙарым берәү генә ине (мейәс). Ҡызлар (урта урал)

ҠЫҘ-ҠАТЫН (ҡариҙел) *и.* ҡатын-ҡыҙ — *женщины.* Ҡыҙ-хатын (урта урал). Ҡыҙ-хатындар күптән килде

ҠЫҘ-ҠОРАТ (ырғыҙ) *и.* ҡыҙ-ҡырҡын — *девушки*

ҠЫҘМАҠАЙ (дим, һаҡмар) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Ҡыҙма (гәйнә,ҡариҙел, урта, һаҡмар, әй), ҡыҙмалы (дим, ҡыҙыл, урта, һаҡмар)

ҠЫҘМА-ҠЫҘМЫЙ (ҡариҙел, һаҡмар) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Ҡыҙмый (дим, урта, һаҡмар)

ҠЫҘМАЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* янып-көйөү — *сильно горевать.* Хайырсы, ҡыҙмаланып ауырыным

ҠЫҘМАСАН, ҠЫҘМАСАУ (һаҡмар) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Ҡыҙмаса (дим, мейәс, һаҡмар), ҡыҙмасы (арғаяш, мейәс, эй), ҡыҙмата, ҡыҙматаҙ (дим, урта), ҡыҙмый таҙ (нөгөш), ҡыҙматан (эйек), ҡыҙмыша (ҡариҙел)

ҠЫҘРАТАУ (дим) *и.* ҡыҙғатыу — *большой веретенник (птица)*

ҠЫҘТӘКӘ (көнсығыш диалект) *и.* хөнәҫә — *гермафродит*

ҠЫҘЫҠМАН (һаҡмар) *с.* ҡыҙыҡлы — *интересный.* Шундай ҡыҙыҡман, иҫ китмән шул

ҠЫҘЫЛ (ҡариҙел) *и.* рәшә — *ржавчина*

ҠЫҘЫЛАЛМА (дим) *и.* картуф — *картофель*

ҠЫҘЫЛБАЛСЫҠ (дим) *и.* юшҡын — *накипь*

ҠЫҘЫЛБИҘӘҮ (урта) *и.* бер бала аҫрағандан һуң бала таба алмаған ҡатын — *женщина, ставшая бесплодной после первых родов*

ҠЫҘЫЛБАШ ТУРҒАЙ (ҡыҙыл) *и.* таҡыя турғай — *обыкновенная чечетка*

ҠЫҘЫЛҒАНДАЛА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ҠЫҘЫЛ ҒЫРТ: ҠЫҘЫЛ ҒЫРТҠА МЕНЕҮ (мейәс) *ҡ.* бойҙай бешеү ваҡытының бер мәле — *одна из стадий созревания пшеницы*

ҠЫҘЫЛДЫҠ (эй) *и.* шандаҡ — *зарево*

~~**ҠЫҘЫЛЙЕЛӘ**~~**К** (урта) *и.* ҡайын еләге — *земляника.* Ҡыҙылйеләк күптән бешкән инте

ҠЫҘЫЛЛАУ (һаҡмар) *с.* ҡыҙғылт — *красноватый*

ҠЫҘЫЛЛЫҠ (дим, ҡариҙел, урта) *и.* киске шәфәҡ — *вечерняя заря*

ҠЫҘЫЛ МҮК ЙЕЛӘГЕ (урта) *и.* ҡыҙыл көртмәле — *брусника*

ҠЫҘЫЛСА (мейәс) *и.* ҡыҙыл балыҡ — *таймень*

ҠЫҘЫЛ СИРТМӘ (мейәс) *и.* аяҡ-ҡулдың шешенеүе — *опухание конечностей*

ҠЫҘЫЛ ТЕЛ (һаҡмар) *и.* кесе тел — *язычок*

ҠЫҘЫЛ ТИМЕРӘҮ (мейәс) *и.* еүеш тимерәү — *экзема*

~~**ҠЫҘЫЛ ҮҘӘК**~~ (урта) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод*

ҠЫҘЫЛ ҮКСӘ (мейәс) *и.* сарыҡ — *чарык (старинная обувь с кожаным носком и суконным голенищем)*

~~**ҠЫҘЫЛ ҮМӘС**~~ (урта) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод.* Ҡыҙыл үмәстән аш төшә ләһә ул

ҠЫҘЫЛ ҺЫЙЫР (арғаяш, мейәс) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ҠЫҘЫЛ ШАЛҠАН I (дим) *и. редиска*

ҠЫҘЫЛ ШАЛҠАН II (мейәс) *и.* сөгөлдөр — *свекла*

ҠЫҘЫЛ ШЕШЕК (ҡариҙел) *и.* кила — *рожа (болезнь)*

ҠЫҘЫЛ ЭҢЕР (мейәс, урта) *и.* шәфәҡ — *вечерняя заря*

ҠЫҘЫЛ ЭРЕК (гәйнә) *и.* ҡыҙыл әжекәй — *досуха вываренный творог, чуть приправленный маслом и сахарным песком.* Ҡыҙыл эремек (ҡариҙел)

ҠЫҘЫМ (арғаяш) *и.* ҡайынһеңле — *золовка (младшая сестра мужа)*

ҠЫҘЫРАЙЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ярһыу — *разъяриться.* Мына ҡыҙырайып килебутыра, бик ҡыҙыу. Ҡыҙырыу (урта)

ҠЫҘЫРАС (урта) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Ҡыҙырач (төньяҡ-көнбайыш)

ҠЫҘЫРБАҠ (һаҡмар) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый*

ҠЫҘЫРМЫШ (һаҡмар) *и.* 1. Ауылсы — *любитель шляться по деревне.* 2. Йылмаяҡ — *пройдоха*

~~**ҠЫҘЫРЫ**~~**М** (ҡыҙыл) *и.* рәт — *ряд.* Бер ҡыҙырым өй

ҠЫҘЫУ I (көнсығыш диалект) *ҡ.* дәртләнеү — *воодушевляться.* Ҡунаҡҡа китергә ҡыҙып йөрөй әле ул (ҡыҙыл)

ҠЫҘЫУ II (һаҡмар) *ҡ.* ҡыҙығыу — *зариться.* Малға ҡыҙып тора биргән инде

ҠЫҘЫУЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ярһыу — *разъяриться*

ҠЫҘЫШМА (төньяҡ-көнсығыш) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Үҙе бер ҡыҙышма геше шундай (салйоғот)

ҠЫҘЫШЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Асыу һаҡлау — *затаить злобу.* Мортазаны орошорға ҡыҙышып йөрөй (арғаяш). 2. (урта) Ҡыҙып китеү — *разгорячиться.* Үҙем ҡыҙышам да гитәм

ҠЫЖҠЫЛТАУ (ҡариҙел, урта) *ҡ.* ҡарлығыу — *охрипнуть.* Ике гөн ҡыжҡылтабөрөгән инем, сәпсим быулыҡты ла ғуйҙы (урта). Ҡыжҡылдау (төньяҡ-көнбайыш, эй)

ҠЫЖҠЫМ (урта) *с.* ҡарлыҡҡан — *хриплый*

ҠЫЖМЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡыймылдау — *шевелиться.* 2. (гәйнә) Ҡымйыу — *кишеть*

ҠЫЖМЫРАУ (эй) *ҡ.* ҡымйыу — *кишеть.* Ҡыжмырлау (ҡариҙел)

ҠЫЖМЫРҘАУ (дим) *ҡ.* ҡымырйыу — *зудеть*

ҠЫЖЫМШӘЛ (урта) *и.* бөҙөрлө итеп һуғылған оҙон суҡлы ебәк шәл — *шелковый платок с длинными кистями*

ҠЫЖЫНЫУ (мейәс) *ҡ.* мыжыу — *ворчать.* Салауаттың атаһы ҡыжына давай башпырт ал тей. Ҡожоноу (мейәс)

ҠЫЖЫРАУ I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* кешнәү — *ржать.* Ат булып ҡыжырап: «Иха-хай, ихахай! Чирем-чором ҡач, искаузға йаңаш!» — тиеп ужымны тешнәй дә ташлайсың, тешнәй дә ташлайсың (төньяҡ-көнбайыш)

ҠЫЖЫРАУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* бәйләнергә һылтау эҙләү — *искать повод для придирки*

ҠЫЖЫРТЫНЫУ (арғаяш) *ҡ.* оятҡа ҡалыу — *позориться*

~~**ҠЫЗАРТҠЫ I** (гәйнә) *и.* талпан — *клещ*~~

ҠЫЗАРТҠЫ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡуҙ — *горящие угли*

ҠЫЗҒЫЛТСЫУ (гәйнә) *с.* ҡыҙғылтыраҡ — *красноватый*

ҠЫЗЙЫҠ (дим, урта) *и.* һөҙһөт — *удод*

ҠЫЗҠОРТҠА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡарт ҡыҙ — *старая дева*

~~**ҠЫЗЛА**~~**У** (эйек-һаҡмар) *ҡ.* яйлау — *медлить*

~~**ҠЫЗНАУ**~~ (ырғыҙ) *ҡ.* үтә нык әсеү — *перекиснуть.* Ҡатыҡ ҡызнап сыҡты

ҠЫЗУЛЫҠ (ҡариҙел) *и.* ҡыҙыу ҡанлылыҡ — *вспыльчивость*

ҠЫЗЫЙҒЫЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҙғатау — *большой веретенник*

ҠЫЗЫҠ I (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, һаҡмар) *с., р.* ҡызыҡ — *интересный; интересно*

ҠЫЗЫҠ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көйөк — *гарь.* Ҡызыҡ исе сыға (ҡариҙел)

ҠЫЗЫҠТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡотортоу — *подстрекать.* Күп ҡыҙыҡтаның инде һин мине, әйҙә, һиненсә буһын (ҡыҙыл). Ҡыҙыҡлау (һаҡмар)

ҠЫЗЫЛАЙАҠ (гәйнә) *и.* ҡына гөлө — *бальзамин*

ҠЫЗЫРТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Һағалау — *подстерегать.* Нимә ҡызыртып йөрөйһөң мында? 2. Сәбәп эҙләү — *искать причину.* Байағынан бирҙе ҡызырта. 3. (эй) Аҫтыртын ҡотортоу — *подстрекать исподтишка*

ҠЫЗЫРЫҠЛАУ I (һаҡмар) *ҡ.* бәйләнергә һылтау эҙләү — *искать повод для придирки*

ҠЫЗЫРЫҠЛАУ II (урта) *ҡ.* күҙ ҡыҙыу — *зариться.* Кеше әйберенә ҡызырыҡлап йөрөмәһәң инте

ҠЫЙ I (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Шим — *чистый.* Ҡый бал. 2. *р.* шыр — *совершенно.* Аш ҡый тоҙ былған

ҠЫЙ II (ҡыҙыл, мейәс) *и.* етешһеҙлек — *недостаток.* Ул һуҙ аңдып һинән ҡый эҙҙәй (ҡыҙыл)

ҠЫЙ III (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ваҡ-төйәк эш — *пустячная работа.* Әйҙә гиттек, донйаның ҡыйы бөтмәҫ (мейәс)

ҠЫЙ IV (урта) *и.* алам-һалам — *старье*

ҠЫЙ V (арғаяш) *и.* ыҙғыш — *ссора*

ҠЫЙА: ҠЫЙА БЫСАҠ ТӨШӨҮ (эй) *ҡ.* ҡырҡа ҡаршы килеү — *резко возразить.* Әйткән бер һүҙгә ҡыйа бысаҡ төшөб утырма

ҠЫЙАҒҮЛӘН (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ҠЫЙАҒЫҘ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ҡағыҙ — *бумага.* Ҡыйағыҙларға йаңылыш йаҙылған (дим). Ҡыйағаҙ (минзәлә)

ҠЫЙА ИҘЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* әмәйҙек — *амайдек (женское нагрудное украшение продолговатой формы, надеваемое через левое плечо под правую руку во всю грудь, разукрашенное серебряными монетами, драгоценными камнями и кораллами)*

ҠЫЙАҠ I (гәйнә, һаҡмар) *и.* күрән — *осока.* Ҡыйаҡ печин (гәйнә)

ҠЫЙАҠ II (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыйыҡ — *лоскут.* Йеңгә ҡыйаҡ индереп тегәһең (ҡыҙыл)

ҠЫЙАЛАҠ I (урта, һаҡмар) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге*

ҠЫЙАЛАҠ II (дим) *р.* ҡыялаш — *наискосок.* Беҙгә ҡыйалаҡ ҡына торҙо

ҠЫЙАҠ ТЕШ (мейәс) *и.* йылҡы малының аҙау тешенә ҡапланып үҫкән артыҡ теш — *волчки*

ҠЫЙАЛАП ТЕГЕҮ (салйоғот) *ҡ.* сигеү — *вышивать*

ҠЫЙАЛАТЫМ (дим) *р.* ҡыялаш — *наискосок*

ҠЫЙАЛҠЫ (һаҡмар) *и.* ҡыланыш — *поступок.* Байларҙың ҡыйалҡыһы шулай булған инде

ҠЫЙАЛЫП-СЕЙӘЛЕП (ҡыҙыл) *ҡ.* буталып йөрөп — *запутавшись.* Ҡыйалып-сейәлеп бер нәмәгә лә өлгөрмәйбеҙ

ҠЫЙАЛЫУ I (ҡыҙыл) *ҡ.* уҡталыу — *задумать что-либо сделать и удержаться.* Ҡыҙыма барып килергә ҡыйалып-ҡыйалып ҡуйҙым

ҠЫЙАЛЫУ II (дим, нөгөш, туҡ-соран, эйек) *ҡ.* маташыу — *возиться.* Ҡыйалмайыҡ тигәйнем, йетмеш йәш бер генә була тей (дим). Иген белән ҡыйалдыҡ инде (туҡ-соран). Үҙем балалар уҡытып та ҡыйалдым (эйек)

ҠЫЙАМАТЛЫҠ (ҡариҙел) *и.* әхирәт — *преданная подруга*

ҠЫЙАМАТЛЫҠ АТАЙ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* морондоҡ атай — *посажёный отец.* Ҡыйамәтлек атай (урта)

ҠЫЙАМАТЛЫҠ БАБАЙ (урта, һаҡмар) *и.* морондоҡ атай — *посажёный отец*

ҠЫЙАМАТЛЫҠ ИНӘЙ (дим, урта) *и.* морондоҡ инәй — *посажёная мать.* Ҡыйамәтлег инәй (дим, ҡариҙел, һаҡмар)

ҠЫЙАМАТЛЫҠ ӘСӘЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* морондоҡ инәй — *посажёная мать*

ҠЫЙАН I (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *с.* хәйләкәр — *хитрый.* Ҡыйан кеше осон да, ҡыйырын да таптырмай, һүҙгә оҫта була (ҡыҙыл)

ҠЫЙАН II (эй) *с.* томра — *знойный.* Ҡыйан йел

ҠЫЙАС (салйоғот) *с.* ҡыйыҡ — *косой.* Йелән ҡыйас йағалы ғуй

ҠЫЙАС УРЫН (салйоғот) *и.* уша — *дощатый выступ основы печи*

ҠЫЙА СӘНСӘҮ (арғаяш) *ҡ.* типсеү — *сметать*

ҠЫЙАҪ (арғаяш) *и.* кеше яратмаусы — *нелюдимый*

ҠЫЙБАННАҠ (дим) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ҡыйпаннаҡ (урта)

ҠЫЙҒАҠ I (урта) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге*

ҠЫЙҒАҠ II (һаҡмар) *и.* ҡыяҡ — *лист злаковых растений*

ҠЫЙҒАҠ III (урта) *и.* ҡый — *сорняк*

ҠЫЙҒАҠ IV (мейәс) *и.* оҙон аҡлан — *длинная поляна*

ҠЫЙҒАҠ V (көнсығыш диалект) *с.* ҡыя торған — *режущий.* Күрән ул ҡыйғаҡ бит (эй). Ҡыйғыр (ҡыҙыл, эй)

ҠЫЙҒАЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге.* Бер ҡыйғалаҡта Фатима йәлп итеп йығылып ҡалды (ҡариҙел)

ҠЫЙҒАЛАУ (урта) *ҡ.* тайыу — *поскользнуться.* Ҡыйғалай бит машина

ҠЫЙҒАС I (ҡыҙыл) *и.* буйҙан буйға һуҙылған тау арҡаһы — *длинный хребет горы*

ҠЫЙҒАС II (арғаяш) *с.* ҡыя торған — *режущий*

ҠЫЙҒОРОЧ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ике йөҙлө — *двуличный*

ҠЫЙҒЫҘ (дим) *и.* ҡыйғас — *крупные перья птиц*

ҠЫЙҒЫЛ (арғаяш) *и.* оҙон аҡлан — *длинная поляна.* Ороло күл буйы ҡыйғыл асыҡ, күб үк ауылҡайҙың йәйҙәүе...

ҠЫЙҒЫЛДЫҠ (дим) *и.* йылға аҡсарлағы — *речная крачка*

ҠЫЙ-ҒЫЛҠЫ (нөгөш) *и.* ҡый-ғыпыр — *всякий мусор*

ҠЫЙҒЫН ҮЛӘН (арғаяш) *и.* ҡылған — *ковыль*

ҠЫЙҒЫР (дим, урта) *и.* ҡола ялан — *голая степь.* Теге йағы ҡыйғыр гитә (дим)

ҠЫЙҒЫРТАМАҠ (һаҡмар) *и.* сәпек — *человек, который мало ест*

ҠЫЙ ҘА СЫЙ: ҠЫЙ ҘА СЫЙ БУЛЫП (урта, эй) *ҡ.* шау-шыу күтәреп — *поднимая шум.* Ҡый ҙа сый булып торабыҙ (урта)

ҠЫЙҘАШЫУ (мейәс) *ҡ.* маташыу — *возиться.* Иҙәнде шалдан ҡыйҙашып йөрөй икән

ҠЫЙҘЫҺАН (арғаяш) *и.* килмешәк — *пришелец*

ҠЫЙҠАНДАҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ҡыйҡаңнаҡ (һаҡмар)

ҠЫЙҠАНДАУ (көнсығыш диалект, урта урал) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать.* Ҡыйҡандап аттап килә (урта урал)

ҠЫЙҠАҢНАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Суҡандау — *вертеться.* Йә, һин ҡыйҡаңнамай ғына ултыр! 2. Ҡыйшандау — *кокетничать*

ҠЫЙҠЫЛТАҠ (урта) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ҠЫЙҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* һөрәнләү — *кричать так, чтобы привлечь внимание людей.* Ҡыйҡылдау (ҡариҙел)

ҠЫЙ-ҠЫУАТ (эйек) *и.* ҡый-ғыпыр — *всякий мусор*

ҠЫЙ-ҠЫУ (ҡыҙыл) *и.* шау-шыу — *галдеж*

ҠЫЙҠЫУҘАУ (эй) *ҡ.* 1. Шаулау — *шуметь.* 2. Әсе тауыш менән ҡысҡырыу — *кричать звонким голосом*

ҠЫЙЛАНМЫШ (урта) *и.* ҡыланыш — *манера.* Ҡыйланмышы шулай инте аның

ҠЫЙЛАНЫУ (дим) *ҡ.* маташыу — *возиться.* Ул эш менән һаман ҡыйланаһыңмы?

ҠЫЙЛАУ (дим) *ҡ.* ҡаймалау — *окаймлять.* Аҡ сәкмәнде күккә буйайлар, ҡыйлап әйбер çалалар

ҠЫЙМА (арғаяш, мейәс) *и.* йыуан эсәк — *толстая кишка*

ҠЫЙМЫРЛАУ (урта) *ҡ.* ҡыймылдау — *шевелиться.* Башы ҡыймырлай. Ҡымырлау (ҡыҙыл, урта)

ҠЫЙНАЛЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* интегеү — *мучиться.* Бик ҡыйнала бала (ырғыҙ)

ҠЫЙПАНДАҠ (урта, эй) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ҡыйпаңнаҡ (һаҡмар)

ҠЫЙПАНДАУ (мейәс, эй) *ҡ.* 1. Ҡыпанлау — *кокетничать.* Ҡыйпаннау (урта). 2. (эй) Ҡылый күҙле кешенең күҙ ҡарашы — *взор косоглазого человека*

ҠЫЙПЫҠ (минзәлә) *и.* киçәк — *кусок.* Шинель ҡыйпыҡларын ғына күрдем

ҠЫЙПЫҠ: ҠЫЙПЫҠ ҠАР (арғаяш, салйоғот) *и.* ҡырпаҡ ҡар — *первый снег.* Ҡыйпыу ҡар (урта)

ҠЫЙПЫЛСЫҠ (дим, һаҡмар) *и.* 1. Ҡырҡынды — *лоскут.* Ҡыйпылчыҡ (төньяҡ-көнбайыш). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Китек — *осколок*

ҠЫЙПЫЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* ҡыя киçелеү — *косо отрезаться*

ҠЫЙПЫС I (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡылансыҡ — *кокетка*

ҠЫЙПЫС II (мейәс) *и.* ҡырҡынды — *лоскут*

ҠЫЙПЫТЫУ (дим) *ҡ.* межалау — *размежеваться*

ҠЫЙРАТЫП (көнсығыш диалект) *р.* 1. Бик күп итеп — *очень много.* Ҡыйратып килтергәнһең икән (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл, туҡ-соран, эй) насар эшләү — *делать плохо.* Ҡыйратҡан икән был эште (эй)

ҠЫЙСЫҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡаҙыҡ теш — *клык*

ҠЫЙТАЙЫУ (урта) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться.* Шуға ла ҡыйтайыр икән кеше

ҠЫЙТАҢНАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться.* Ҡыйтаңнап үсегеп бара

ҠЫЙТЫ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* 1. Өркәк — *пугливый (о лошади).* Ҡыйты бейә (һаҡмар). 2. Ҡылтым — *обидчивый*

ҠЫЙТЫҠ I (урта) *с.* мин-минлекле — *самолюбивый*

ҠЫЙТЫҠ II (дим) *с.* өркәк — *пугливый*

ҠЫЙТЫҠАЙ (һаҡмар) *с.* ҡылтым — *обидчивый*

ҠЫЙХЫТЛЫҠ (дим, ҡыҙыл) *и.* 1. Юҡлыҡ — *отсутствие.* Ҡихытлыҡ (дим). 2. (ҡыҙыл) Ҡытлыҡ — *голод.* Ҡыйһыттыҡ (ҡыҙыл)

ҠЫЙШАЙЫУ (көнсығыш диалект, туҡ-соран) *ҡ.* үсегеү — *обижаться.* Тигәлбарҙыға хәҙер ҡыйшайып бараһың (эй)

ҠЫЙ-ШАҠЫР (ҡыҙыл, урта) *и.* иçке-моçҡо — *рухлядь.* Йөҙөк йата шунда үҙемдең ҡый-шаҡыр араһында (урта). Ҡый-шаҡты (ҡыҙыл)

ҠЫЙШАНБИЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* яй — *медлительный.* Ҡыйшанбий ҡыймылдап ҡатҡан (ҡариҙел). Ҡыйшанбый (төньяҡ-көнбайыш)

ҠЫЙШАНДАҠ (эй) *и.* көрөç үҙәге — *блок нитченки*

ҠЫЙШЫҠ I (ҡариҙел, урта урал) *с.* ҡыйыш — *кривой.* Ауыҙы ҡыйшыҡ (урта урал)

ҠЫЙШЫҠ II (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ғишыҡ — *любовь.* Шул ҡыҙға ҡыйшыҡ тота (мейәс)

ҠЫЙЫҒАЙЫУ (гәйнә) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться*

ҠЫЙЫҠ I (урта) *и.* 1. Ҡырҡынды — *лоскут.* 2. (дим) Телем — *ломтик (хлеба).* Бер ҡыйыҡ әпәй ҙә бирәсәкләре йуҡ

ҠЫЙЫҠ II (урта) *р.* ҡапыл — *вдруг.* Ҡыйыҡ артына боролто ла йатты тей

ҠЫЙЫҠ III (дим) *и.* йүшкәнең өçкө табаһы — *крышка тарелочной вьюшки*

ҠЫЙЫҠ IV (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡылый — *косоглазый*

ҠЫЙЫҠ V (арғаяш) *с.* ҡырыç — *одичалый.* Ҡыйыҡ мал

ҠЫЙЫҠ VI (арғаяш) *и.* кейек — *зверь*

ҠЫЙЫҠ VII (урта) *и. косынка*

ҠЫЙЫҠ-ҠЫМТЫҠ (һаҡмар) *и.* ҡалдыҡ-боçтоҡ — *остатки материи.* Ҡыйыҡ-ҡымтыҡты ҡороп тегеп биргән

ҠЫЙЫҠСА I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, ырғыҙ) *и.* 1. *Косынка.* Ҡыйыҡсаны өлкәннәр таçтар һыртынан йабына (ырғыҙ). 2. (ырғыҙ) Ҡулъяулыҡ — *носовой платок*

ҠЫЙЫҠСА II (ырғыҙ) *и.* ҡыя киçелгән кетерләүек — *вид хвороста, разрезанного в форме ромбиков*

ҠЫЙЫҠÇЫТЫУ (урта) *ҡ.* ҡыйырһытыу — *обижать.* Ҡыйыҡһытыу (ҡыҙыл)

ҠЫЙЫҠЬЫУ (арғаяш) *ҡ.* тулау — *биться*

ҠЫЙЫЛМАСЫҠ (мейәс) *с.* ҡыйыуһыҙ — *нерешительный.* Ҡыйылмаҡсыҡ ҡына әйтте. Ҡыйылмасан (эй)

ҠЫЙЫЛЫУ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ.* ышҡылып бөтөү — *истереться.* Утыҙ биш йыл йөрөгән алмасым, ҡыйыла-ҡыйыла барып, бөгөн эшлектән сыҡты (һаҡмар)

ҠЫЙЫМ (эйек-һаҡмар) *и.* етешһеҙлек — *недостаток.* Кешенең ҡыйымын ғына эҙләйһең дә йөрөйһөң инде (һаҡмар)
ҠЫЙЫНДЫ (эй) *и.* ҡырҡынды — *лоскут*
ҠЫЙЫН-ҠЫҪТАУ (ҡыҙыл, урта) *и.* ауырлыҡ — *затруднение.* Ҡыйын-ҡыстау (ҡариҙел)
ҠЫЙЫНСЫЛ (урта) *с.* ҡыйыуһыҙ — *нерешительный*
ҠЫЙЫНСЫЛЫҠ (көнсығыш диалект, урта урал, һаҡмар) *и.* ҡыйынлыҡ — *трудность.* Ҡыйынсылыҡ белән уҡынылар инде (һаҡмар). Ҡыйынсыҡ (туҡ-соран)
ҠЫЙЫНСЫРАТЫУ (гәйнә) *ҡ.* ҡыйырһытыу — *притеснять.* Миңке ҡызны ҡыйынсыраталар икә
ҠЫЙЫНСЫУ (урта) *ҡ.* ҡыйынһыныу — *стесняться*
ҠЫЙЫНТЫҠ (урта) *и.* ҡырҡынды — *лоскут*
ҠЫЙЫНЬЫРАУ (эй) *ҡ.* ҡыйынһыныу — *стесняться*
ҠЫЙЫР I (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* һыныҡ — *кусок.* Бер ҡыйыр икмәк (ҡыҙыл)
ҠЫЙЫР II (ҡыҙыл, эй) *и.* сит — *край*
ҠЫЙЫУ I (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Киҫеү — *резать.* Ҡыйғаҡ үлән ҡулды ҡыйа (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл) Ҡош тибеүе — *унести (о птицах).* Төйҙөгән бер бәпкәне ҡыйған
ҠЫЙЫУ II (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Әҙепләү — *подшить.* Балаҫтың ситен ҡыйыб утыра (мейәс). 2. Таҫма тотоу — *оторочить тесьмой.* Муртаҡайҙы ат тиреһенән ҡыл ман ҡыйып тегәләр (арғаяш)
ҠЫЙЫУ III (гәйнә, урта) *ҡ.* ҡайыу — *вышивать.* Бесем ғатына матурлап ҡыйып бөтәһең (урта)
ҠЫЙЫУ IV (һаҡмар) *ҡ.* 1. Туҡмау — *бить.* Ҡыйыб алырға ине үҙен. 2. Кәрәгенән артыҡ ашау — *есть больше, чем нужно.* Аш тәмне ине, ҡыйҙыҡ ҡына. 3. Ҡырыу — *истреблять.* Бүреләр малды ҡыйа
ҠЫЙЫУ V (ырғыҙ) *ҡ.* ҡыҙығыу — *зариться*
ҠЫЙЫУ VI (көнсығыш диалект, урта) *и.* таҫма — *тесьма*
ҠЫЙЫУҒАШ (мейәс) *и.* ҡашы аҡ булған мал — *скотина с белыми бровями*
ҠЫЙЫУҘЫ (көнсығыш диалект) *с.* ҡайыулы — *отороченный.* Йеләндең жиңдәре ҡыйыуҙы булыр ине (арғаяш). Ҡыйыулы (урта)
ҠЫЙЫУЛАУ (урта) *ҡ.* ҡаймалау — *окаймлять*
ҠЫЙЫШҠУЛ (һаҡмар) *и.* ҡулы оҙон — *нечист на руку*
ҠЫЙЫШТЫРЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* маташтырыу — *заставлять заниматься.* Бейетеп ҡыйыштыра ҡызын
ҠЫЙЫШЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Маташыу — *возиться.* Эшен бөтөрәм тип ҡыйыша (урта урал). 2. (урта урал) Ныҡышыу — *упорствовать*
ҠЫЛ I (ҡыҙыл) *и.* 1. Кәҙә йөнө — *козья шерсть.* 2. Эре йөн — *грубая шерсть*
ҠЫЛ II (арғаяш) *и.* тамыр — *корень*
ҠЫЛА (ҡыҙыл) *и.* бәләкәй йылға — *речушка*
ҠЫЛАМ (ҡариҙел) *и.* сүп-сар — *хлам.* Ана, өйләрем ҡылам булыб йата
ҠЫЛАМЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һары шәшке — *колонок*
ҠЫЛАУ I (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* бәҫ — *иней.* Ҡылау буһа, ашлыҡ үҫә (һаҡмар). Ҡылауыҡ (урта)
ҠЫЛАУ II (урта, һаҡмар) *и.* телбешмә — *ящур*
ҠЫЛАУ III (урта урал) *и.* ҡара ҡылау — *глаукома.* Ҡыҙыл ҡылау — *кровяной покров на глазу.* Аҡ ҡылау — *бельмо*
ҠЫЛАУ IV (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡылау — *белый понос (у животных)*
ҠЫЛАУ V (ҡыҙыл) *и.* айыу емеше — *купена лекарственная*
ҠЫЛБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡылтым — *обидчивый*
ҠЫЛБУҒЫРҘАҠ (дим) *и.* боғарлаҡ — *трахея*
ҠЫЛБЫР (эйек) *с.* теремек — *живой, шустрый*
ҠЫЛҒАЛАҠ (урта урал) *и.* йәш күрән — *молодая осока*
ҠЫЛҒАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыл — *волос.* Ҡылғаны әҙ пухауай кәзәнең
ҠЫЛҒЫЙЫҠ (ҡариҙел) *и.* ҡылған — *ковыль*
ҠЫЛ-ҒЫЛ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* тәү башлап тәпәй баҫҡанда балаға өндәшеү һүҙе — *слово-обращение при первом вставании ребенка на ножки*
ҠЫЛДАЙЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться*
ҠЫЛДАУ (мейәс) *и.* ҡылдан ишелгән мәскәү — *волосяная петля*
ҠЫЛДЫ ҒАҘАН (мейәс) *и.* баулы ҡаҙан — *котел с дужкой.* Ҡылды ла ғаҙан бирҙегеҙ, тиҙ ҡайнамаһын тинегеҙ *(сеңләүҙән).* Ҡылдыҡай (салйоғот)
ҠЫЛДЫҠ (ҡариҙел) *с.* ҡылтым — *обидчивый*
ҠЫЛЖАЙМАУ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* ыжламау — *и в ус не дуть.* Ҡылжаймай ҙа тиг утыра (һаҡмар). Исмаһам ҡылжаймай ҙа (ырғыҙ). Ҡылйаймау (ҡыҙыл)
ҠЫЛИМ (гәйнә) *и.* ылымыҡ — *водоросль*
ҠЫЛЙАУЛЫҠ (эй) *и.* ҡулъяулыҡ — *носовой платок.* Ҡылйаулығым керҙәнеп киткән. Ҡылйауҙыҡ (арғаяш)
ҠЫЛЙЫЛАН (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* бабасыр — *глист*
ҠЫЛЙЫР (мейәс) *и.* эт балығы — *вьюн*
ҠЫЛЙЫРАҠ, ҠЫЛЖЫРАҠ (ҡариҙел) *и.* сәсә — *щетка (на ногах у лошади)*
ҠЫЛЙЫУҒЫС (көнсығыш диалект, урта) *и.* хәйләкәр — *хитрец.* Ҡылйыуғысҡа һыу йоҡмаҫ (ҡыҙыл). Теге ҡылйыуғыс килгән тей, кире айнытып ҡуймаһа йарар ине (эй)
ҠЫЛҠА (ҡариҙел, урта урал) *с.* 1. Ярлы — *бедный.* 2. Иҫкергән — *ветхий.* Ҡылҡа кейем (ҡариҙел)
ҠЫЛҠАЙ (арғаяш, мейәс) *и.* баулы бәләкәй ҡаҙан — *котелок с дужкой*
ҠЫЛҠОЙРОҠ (урта урал) *с.* үткер — *бойкий*
ҠЫЛҠЫЛДАЙ (арғаяш) *и.* ҡүмәгәй — *кадык*
ҠЫЛЛАУ: ДЕБЕТ ҠЫЛЛАУ (эйек-һаҡмар, туҡ-соран) *ҡ.* дебет ҡылын сүпләү — *очистить козий пух от щетины*
ҠЫЛМАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* күҙ уйнатыу — *играть глазами*
ҠЫЛМАУ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* мәрйендән тояҡлап эшләнгән муйынса — *женское нагрудное украшение с бусинками (надеваемое на шею)*
ҠЫЛМОРОН (урта) *и.* ҡылыс танау — *острый нос*
ҠЫЛМӘРЙЕН (урта) *и.* юғары сортлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин*

ҠЫЛПЕЧИН (гәйнә) *и.* ҡылған — *ковыль*

ҠЫЛПЫ (ҡариҙел) *с.* сибек — *болезненный*

ҠЫЛПЫҠ (урта) *и.* ҡыпыҡ — *кокетка*

ҠЫЛСАҠ (салйоғот) *и.* ҡылымыҡ — *проток*

ҠЫЛСЫҠ I (дим) *и.* талҡыш — *кострика*

ҠЫЛСЫҠ II (ҡыҙыл) *и.* шырт йөн — *грубая шерсть.* Ҡылсыҡтары күп сыҡты

ҠЫЛТАЙҒАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* 2. Иркә — *баловник (-ница)*

ҠЫЛТАЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыланыу — *ломаться.* Ҡылтыҡ ҡыҙ, ҡылтаймай ғына утыр

ҠЫЛТАМАҠ (көнсығыш диалект, урта, һаҡмар) *и.* 1. Аш үтмәү ауырыуы — *сужение пищевода.* 2. (көнсығыш диалект) Талымлы — *разборчивый в пище*

ҠЫЛТАНДАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться*

ҠЫЛТ ИТЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡылтайыу — *обидеться.* Ҡылт итергә генә тораһың (ҡыҙыл)

ҠЫЛТ ИТМӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ыжламау — *и в ус не дуть.* Мин һөйҙәйем, ул ҡылт та тимәй исмаһам (мейәс)

ҠЫЛУА (һаҡмар) *и.* ҡылмыш — *проступок.* Ҡылып ҡуйған ҡылуаһын

ҠЫЛҮҢӘС (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод*

ҠЫЛТЫЙ (эйек-һаҡмар) *с.* ҡылтым — *обидчивый, -ая.* Әхтәр бик ҡылтый икән (һаҡмар). Ҡылтыч (төньяҡ-көнбайыш)

ҠЫЛТЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *с.* 1. Ҡылтым — *обидчивая, -ый.* Ҡылтыҡай (дим, төньяҡ-көнсығыш, урта). 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ҠЫЛТЫМ, ҠЫЛТЫС (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тәкәббер — *высокомерный*

ҠЫЛТЫМБИКӘ (мейәс) *с.* ҡылтым — *обидчивая, -ый*

ҠЫЛТЫМБАЙ, ҠЫЛТЫЙҒАН, ҠЫЛТЫҒАН (һаҡмар) *с.* ҡылтым — *обидчивая, -ый*

ҠЫЛТЫРАТЫУ (урта) *ҡ.* туҡылдатыу — *стучать.* Тәҙрә ҡылтыратыу

ҠЫЛТЫРАУ I (урта) *ҡ.* ҡалтырау — *сильно биться.* Йөрәк ҡылтырай

ҠЫЛТЫРАУ II (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* ҡыштырлау — *шелестеть.* Көҙ гөндәрә йапыраҡ төшә ҡылтырап (ҡыҙыл)

ҠЫЛЫ I (мейәс, урта) *и.* 1. Ҡылымыҡ — *проток.* 2. (эйек-һаҡмар) Үле йылғаның төп йылғаға килеп ҡушылған ере — *место слияния старицы в основное русло.* 3. (салйоғот) *с.* батҡыл — *топкий.* Ҡылы йер. 4. (ҡыҙыл) *и.* иҫке йылға үҙәне — *долина старицы*

ҠЫЛЫ II (эйек-һаҡмар) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

ҠЫЛЫ III (урта) *и.* ҡын — *чехол.* Балта ҡылыһы, бысаҡ ҡылыһы

ҠЫЛЫҠСЫРАТЫУ (гәйнә, урта урал) *ҡ.* үсектереү — *дразнить.* Ҡылыҡсыратма кешене (урта урал)

ҠЫЛЫҠҺЫР (ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* холоҡ — *характер.* Уның ҡылыҡһыры шулай инде (ҡыҙыл). Ул бик насар ҡылыҡһырлы кеше (ырғыҙ)

ҠЫЛЫС (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта урал, һаҡмар) *и.* тотҡа *(дуға формаһында)* — *дужка.* Биҙрә ҡылысын сылтыратып ҡатыны соланға сыҡты (ҡыҙыл)

ҠЫЛЫСМАУ (мейәс, урта) *и.* 1. Ҡуңысбау — *подвязка для суконных голениц.* Ҡысмау (мейәс). 2. (урта) Үңербау — *тесемка (у рубахи)*

ҠЫЛЫШ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ҡауаҡ — *перхоть.* Башы тулы ҡылыш булыр икән (ҡариҙел). Ҡылыйш (гәйнә)

ҠЫЛЫШЛАУ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* ҡауаҡлау — *появление перхоти.* Ҡылыштау (әй)

ҠЫМҒЫРЛАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һелкетеү — *шевелить.* Йел ҡымғырлатмаған урында һаҡланғандыр ул муйыл

ҠЫМ-ҒЫУАТ БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* шау-шыу килешеү — *шуметь*

ҠЫМҠЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡыбырлау — *шевелиться.* Ҡымҡылдап белдерә балыҡ эләккәнен

ҠЫМСЫУ (ҡыҙыл) *с.* тар — *узкий*

ҠЫМТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыуыу — *гнать.* Атны артыҡ ҡымтыма

ҠЫМШАНМАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Ҡыймылдамау — *не шевелиться.* 2. Ыжламау — *и в ус не дуть*

ҠЫМШАНЫУ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡыймылдау — *шевелиться.* У уахытта салғы ис ҡымшана алмай (ҡариҙел). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Сығыу — *появиться.* Әжәл ҡатыуы ҡымшанған (ҡариҙел)

ҠЫМШЫРЫУ (урта) *ҡ.* ураныу — *укутаться*

ҠЫМЫҘ (гәйнә) *и.* ҡаҡы — *свербига*

ҠЫМЫҘЛЫҠ (эйек) *и.* ҡымыҙ фермаһы — *кумысная*

ҠЫМЫЙ (мейәс) *с.* сит — *чужой.* Ҡымый йаҡ

ҠЫМЫЛДАТЫУ (эйек) *ҡ.* ҡыймылдатыу — *пошевелить*

ҠЫМЫРҘАУ (дим) *ҡ.* ҡымырйыу — *ощущать зуд (сопровождаемый дерганьем или свербением)*

ҠЫМЫРЖЫУ (дим) *ҡ.* ҡымйыу — *кишеть*

ҠЫМЫРҠА, ҠЫМЫРТҠА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡырмыҫҡа — *муравей.* Ҡымыртҡаға тайаҡ тыҡма *(әйтем).* Ҡымыртҡа (туҡ-соран, һаҡмар), ҡымырха (мейәс), ҡырмыҫҡа (әй)

ҠЫМЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡымтыу — *поджать.* Йәнде усҡа ҡымып ултырҙым

ҠЫМЫШ (ҡыҙыл) *с.* ныҡыш — *настойчивый*

ҠЫНА (урта) *и.* бал ҡорттары бал менән тулған күҙәнәктәрҙе һылап ҡуя торған сайыр һымаҡ аҡ балауыҙ — *особый сорт перги белого цвета, которым пчелы запечатывают наполненные медом соты*

ҠЫНАЙЫН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өс йәшлек һыйыр — *корова третьего отела.* Сыир ике рәт быҙаулағаннан соң ҡынайынға сыға

ҠЫНАЛАУ (урта) *ҡ.* бал менән тулған күҙәнәктәрҙе һылап ҡуйыу — *запечатывание наполненные медом соты*

ҠЫНАЛЫ (урта) *с.* мисәтле — *запечатанный.* Ҡыналы бал

ҠЫНЙЫРАҠ, ҠИНДЫРАҠ (әй) *и.* тиренән тегелгән аяҡ кейеме — *обувь из шкуры.* Ҡиндыраҡ кейҙек беҙ ҡыш көндәре. Ҡонжорыйҡ (гәйнә)

ҠЫНЫУ (гәйнә, урта урал) *ҡ.* эшләү — *делать.* Үҙемнекен ҡынып тиг йөрим (урта урал)

ҠЫНЫШЫУ (кариҙел) *ҡ.* ҡыҙышыу — *разгорячиться*

ҠЫҢҒЫРАҒҮЛӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡондораҡ — *полевица обыкновенная*

ҠЫҢҒЫРАУ (арғаяш) *ҡ.* зыңғырлау — *звенеть.* Ҡыңғырау ҡыңғырай

ҠЫҢҒЫРАУТӘТӘЙ (гәйнә, урта урал) *и.* ҡыңғырау сәскә — *колокольчик*

ҠЫҢҠЫЛТАУЫҠ (урта) *и.* боғарлаҡ — *дыхательное горло*

ҠЫҢРЫЙ (арғаяш) *и.* ҡыҙыл өйрәк — *огарь*

ҠЫП (арғаяш, салйоғот) *и.* айғолаҡ һөйәге — *жаберная кость*

ҠЫПАЙЫУ (кариҙел) *ҡ.* ҡупайыу — *возомнить о себе*

ҠЫПАНДАҠ (көнсығыш диалект, урта урал) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Төгө ҡыпандаҡ беҙгә тағы килеб утыра (әй)

ҠЫПАНДАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Хәйләләү — *хитрить.* Конаҫты геше ҡыпандай (ҡыҙыл). 2. (әй) Ҡыйшандау — *кокетничать*

ҠЫПРАЙҒАН (ҡыҙыл) *и.* ҡуҡыр — *зазнайка*

ҠЫПСЫҠ (мейәс) *с.* ҡапыс — *с опущенными веками.* Ҡыпсыҡ күҙҙе кейәүе

ҠЫПСЫУ (ҡыҙыл) *и.* ҡырпыу — *оторочка.* Ҡыпсыуҙы кәпәс

ҠЫПСЫУЫР (дим, көнсығыш диалект, урта, ырғыҙ) *и.* ҡыпһыуыр — *клещи.* Ҡыпсыуырымды табайамайым, әллә ғайҙа буған (әй)

ҠЫПТЫР I (кариҙел, урта урал) *с.* 1. Сыпрандаҡ — *вертлявый.* 2. Маҡтансыҡ — *хвастливый*

ҠЫПТЫР II (арғаяш) *с.* еңел һөйәкле — *легкий на подъем (о человеке)*

ҠЫПШАННАҠ (урта) ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ҠЫПШАННАУ (урта) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать*

ҠЫПШЫҠ (дим, урта) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ҠЫПЫҠ (арғаяш, әй) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ҠЫПЫЛТАУ (урта) *ҡ.* сыпрандау — *проявлять нетерпение.* Ҡайтам тип ҡыпылтай ҙа гитә

ҠЫПЫР I (урта) *и.* тормош ваҡлыҡтары — *житейские мелочи*

ҠЫПЫР II (кариҙел) *с.* еңел һөйәкле — *легкий на подъем (о человеке).* Тәпәш кенә, ҡыпыр ғына тей ул хатынны

ҠЫПЫС I (урта) *и.* йөн тетеү өсөн йәйә һымаҡ ҡулайлама — *дугообразное приспособление для трепания шерсти*

ҠЫПЫС II (урта) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ҠЫРА I (төньяҡ-көнсығыш) *и.* арҡа — *хребет (горы).* Тау ҡыраһы (мейәс)

ҠЫРА II (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Тәүелә ҡыра йаҡын йебәрмәйҙәр кешене (арғаяш). Ҡыра үлем алдында йатҡан кеше (мейәс)

ҠЫРАҒАҺЫҘ (һаҡмар) *с.* эскерһеҙ — *наивный.* Ул бит ҡырағаһыҙ, асыҡ күңелле

ҠЫРАЗ, ҠЫРҘАС (ҡыҙыл) *и.* ҡырас — *гребень.* Ҡыраз (урта, әйек)

ҠЫРАЗЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* һырынды һалыу — *намести сугроб.* Көрттө ҡыразлап һалып китте буран

ҠЫРАЙАҠ (урта, әйек-һаҡмар) *и.* ҡарҙың йоҡа мәле — *период первого снега.* Ҡырайаҡта утын, бесән ташып ҡалабыҙ (һаҡмар)

ҠЫРАЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ситләшеү — *отчуждаться.* Бер ай килмәгәйнеләр, бала ҡырайып китте

ҠЫРАҠ (ырғыҙ) *и.* ҡорама — *лоскут.* Ҡыраҡ йурған күбейбеҙ

ҠЫРАҠТАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡорҙаш — *ровесник*

ҠЫРАН-ҒӘЛӘМӘТ (урта) *и.* шау-шыу — *шумгам*

ҠЫРАН-ҠЫЙҠЫУ (ырғыҙ) *и.* ығы-зығы — *суматоха.* Әллә ғалай ҡыран-ҡыйҡыу булып китте

ҠЫРАННЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әрәмәлек — *урема*

ҠЫРАН-ҺӨРӘН КИТЕРЕҮ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* пыр туҙҙырыу — *разнести в пух и в прах*

ҠЫРАН-ҺӘЛӘКӘТ БУЛЫП (мейәс) *ҡ.* пыр туҙып — *придя в крайнее возбуждение.* Ҡыран-һәләкәт булып йөрөй торғайны йәш саҡта

ҠЫРАС (кариҙел) *с.* шырт — *грубый (о шерсти).* Йәй көнө ҡырас була болан йөнө, ҡыш көнө ҡалын

ҠЫРАРҠА I (һаҡмар) *и.* умыртҡа — *позвонок*

ҠЫРАРҠА II (һаҡмар) *и.* ҡырас — *гребень*

ҠЫРАУ (арғаяш) *и.* бер ағастағы бер нисә ҡош ояһы — *несколько гнезд на одном дереве*

ҠЫРАУҺЫТЫУ, ҠЫРАУЫТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* бәҫләнеү — *покрыться инеем.* Өйҙөң серек йере эстән ҡырауһытып тора (ҡыҙыл)

ҠЫР БЕСЕЙЕ (арғаяш) *и.* һары шәшке — *колонок.* Ҡыр бесейе нәк төлкө шикелде ҡып-ҡыҙыл була, ҡамыш араһында йөрөй

ҠЫР БЕСӘЙЕ (һаҡмар) *и.* һеләүһен — *рысь*

ҠЫР БӨЖӨРӨ (кариҙел) *и.* сел — *рябчик*

ҠЫР ГҮГӘРСЕНЕ (һаҡмар) *и.* алатуба — *горлица*

ҠЫРҒАЙАҠ (урта) *и.* илгиҙәр — *странник*

ҠЫРҒАЛАҠ (дим, урта) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге*

ҠЫРҒАЛАУ (дим) *ҡ.* һырғалау — *скользить по скату*

ҠЫРҒЫ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* ҡырғыс — *скребок.* Ҡаҙан ҡырғыһы ҡайҙа йата икән? (мейәс)

ҠЫРҒЫЙ КӘЗӘ (гәйнә) *и.* ҡоралай — *косуля.* Ҡырғый кәзә элек күб ине

ҠЫРҒЫЛЫҠЛЫ (урта) *с.* үҙ һүҙле — *ершистый.* Улым ҡырғылыҡлы түгел

ҠЫРҒЫС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡарлау — *лопатка, которой очищают лемех*

ҠЫРҘАУ I (салйоғот) *и.* ҡыра — *длинный ряд сгребенной высохшей травы.* Анау бесән ҡырҙауын өй

ҠЫРҘАУ II (әй) *ҡ.* уйлау — *думать.* Балаҡайым йоҡтарға ғырҙай

ҠЫРҘЫҠЫ (урта) *с.* ҡырғы — *посторонний.* Ҡырҙыҡылар былар

ҠЫРЖАН (урта, һаҡмар) *с.* эре һөйәкле — *крупнокостный*

ҠЫРЖАУ (арғаяш) *с.* ялҡау — *ленивый (о лошади).* Ҡыржау ат

ҠЫРЖЕҢГЕР (мейәс) *ҡ.* сәсрәгер — *пропади пропадом*

ҠЫРЖЫҠ (һаҡмар) *с.* ябыҡ — *худой.* Беҙен геүек ҡыржыҡ түгел

ҠЫРЙАҒАЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* үҙһүҙлеләнеү — *упрямиться.* Ҡырйағалай бит бер эш булһа

ҠЫР КӨЙӨГӨ (дим) *и.* йәнлек — *зверь*

ҠЫР КӨРКӘҺЕ (арғаяш) *и.* ҡорохтан — *турухтан*

ҠЫР КӘЗӘҪЕ (дим) *и.* һаралйын — *бекас.* Ҡыр кәжәсе (төньяҡ-көнбайыш). Ҡыр кәзәһе (урта)

ҠЫРҠАШЫУ (гәйнә, урта урал) *ҡ.* ҡарышыу — *упорствовать*

ҠЫРҠЙӘЙМӘ (һаҡмар) *и.* мәрхүмдең 40 көнөн үткәреүгә бешерелгән 40 йәймә — *ритуальная пища (40 лепешек), поминки к сороковинам.* Кеше үлеп ҡырҡы йетһә, шунда ҡырҡйәймә йәйеп айат бағышлаталар

ҠЫРҠҠАРТА (дим, ҡариҙел, урта, һаҡмар) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у жвачных животных).* Ҡырҡҡарын, ҡырҡҡатмаҫ, ҡырҡматмар (дим), ҡырҡҡат (урта), ҡырҡҡаттансыҡ (дим, мейәс, урта урал)

ҠЫРҠҠОЛАС (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡырҡьяпраҡ — *кровохлебка.* Ҡырҡҡоластың тамырын ҡайнатып эс ауырыуынан эсәләр (ҡыҙыл)

ҠЫРҠҠЫ (һаҡмар) *и.* уҡ башағының осо — *наконечник стрелы (в форме пешни)*

ҠЫРҠҠЫРАУЫС (мейәс) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

ҠЫРҠМА I (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡырҡмыш — *стригун*

ҠЫРҠМА II (мейәс) *и.* һарыҡ ҡырҡыу — *стрижка овец.* Ҡырҡма ҡарарға сыҡманым

ҠЫРҠМА III (ҡыҙыл, урта) *с.* ҡырҡылған — *пиленый.* Хәҙер ней гел ҡырҡма шәкәр һатыла инде (урта)

ҠЫРҠСИГӘ (һаҡмар) *и.* ҡула — *ведро для приготовления пищи в поле*

ҠЫРҠЫЛСАН (ҡыҙыл) *с.* һаран — *скупой.* Ҡырҡылсан, иһәпсел әбей әле ул

ҠЫРҠЫЛЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* көртләү — *квохтать*

ҠЫРҠЫЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡырҡҡы — *ножницы для стрижки овец.* Ҡырҡылығыңны биреп тор әле

ҠЫРҠЫН I (ҡыҙыл) *и.* үләнен мал ашап бөткән урын — *местность, трава которой съедена скотиной.* Быҙау ҡырҡында йөрөй

ҠЫРҠЫН II (мейәс) *и.* ҡырҡынды — *лоскут.* Мыныһы салбар ҡырҡыны

ҠЫРҠЫНСАЛ (дим) *и.* ҡырҡылсан — *стригущий лишай*

ҠЫРҠЫНТЫ I (урта) *и.* ағасы ҡырҡылған урында сыҡҡан үҫенте — *молодая поросль*

ҠЫРҠЫНТЫ II (урта) *и.* ҡораманан тегелгән япма — *покров из маленьких лоскутков*

ҠЫРҠЫУҘАШЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* 1. Ҡаршылашыу — *перечить.* Әлләмәштәп ҡырҡыуҙашып киттеләр (салйоғот). 2. (әй) Ҡыйышыу — *настоять на своем*

ҠЫРҠЫУЛАНЫУ (дим) *ҡ.* уҫалланыу — *стать злым*

ҠЫРҠЫШЫУ (дим, көнсығыш диалект, урта) *ҡ.* еңешеү — *спорить.* Ә мин үҙ һүҙемде һүҙ итәм тип ҡырҡышам (ҡыҙыл). Нимәһе йуҡҡа ҡырҡышаһың инте (урта)

ҠЫРЛА I (дим, һаҡмар) *и.* ҡырлас — *хребет*

ҠЫРЛА II (дим) *и.* алты көлтәнән өйөлгән һоҫлан — *суслон из шести снопов*

ҠЫРЛА III (ҡариҙел) *и.* ҡыра — *длинный ряд сгребенной высохшей травы*

ҠЫРЛАН (дим) *и.* өй кәрнизе — *карниз дома*

ҠЫРЛАП (урта) *б.* буйлап — *вдоль.* Умырҙайа тауҙы ҡырлап ҡына үҫә

ҠЫРЛАУ I (урта) *ҡ.* бесәнде ҡыраға һалыу — *сгрести сено на ряды.* Бесәнде ҡырларға уахыт

ҠЫРЛАУ II (урта) *и.* умыртҡа — *позвонок*

ҠЫРЛАУ III (әйек-һаҡмар) *ҡ.* һағалау — *подстерегать*

ҠЫРЛАУЫҠ I (нөгөш) *и.* һырлан — *липучка*

ҠЫРЛАУЫҠ II (әйек) *и.* боғарлаҡ — *дыхательное горло*

ҠЫРЛЫ КӨПШӘ (дим) *и.* ҡырлы ҡурай — *порезник*

ҠЫРЛЫҠ (дим, ҡариҙел, урта) *и.* алты көлтәнән өйөлгән һоҫлан — *суслон из шести снопов.* Йел ҡырлыҡҡа баҫылған ашлыҡларҙың көлтәләрен осороп төшөрә (урта)

ҠЫРМА I (ҡыҙыл, әйек) *с.* ҡырылған — *отскобленный.* Ҡырма ашлау

ҠЫРМА II (ҡыҙыл, урта, әйек) *с.* ҡырпыулы — *с оторочкой*

ҠЫРМА: ҠЫРМА САЛҒЫ (салйоғот) *и.* йөҙө түбән һапланған салғы — *коса, насаженная лезвием вниз*

ҠЫРМАУЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* 1. Һырлан — *липучка.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Бөрмәкәй — *подмаренник.* 3. (ҡариҙел) Тегәнәк — *репей*

ҠЫРМОРОН (урта) *и.* ҡылыс танау — *нос с горбинкой.* Ҡырборон (дим)

ҠЫРМЫҠСА (ҡариҙел) *и.* ҡырмыҫҡа — *муравей.* Ҡырмаҡса (төньяҡ-көнбайыш)

ҠЫРНАҠАЙ (һаҡмар) *и.* сәс бәкеһе — *бритва.* Ҡырнаҡайың бик үткер икән

ҠЫРНАШЫУ (урта) *ҡ.* буталыу — *путаться.* Ҡырнашып тиг йатабыҙ

ҠЫРПАҠТАНЫУ (мейәс) *ҡ.* бәҫләнеү — *покрываться инеем.* Йер ҡырпаҡтанып туңа

ҠЫР САҒАУЫНЫ (арғаяш) *и.* иңкеш — *шмель*

ҠЫРСАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* күҙ ҡырыйы менән ҡарау — *смотреть краешком глаза*

ҠЫРСЕНСЕК (урта) *и.* енсек һырты — *голенная кость*

ҠЫР СЫЙЫРЫ (ҡариҙел, урта урал) *и.* мышы — *лось*

ҠЫРСЫҠ I (мейәс, урта) *и.* балыҡ тәңкәһе — *рыбья чешуя.* Ҡырсый (мейәс)

ҠЫРСЫҠ II (гәйнә) *с.* ҡырыҫ — *необщительный.* Ҡырчыҡ (гәйнә)

ҠЫРСЫН (ҡариҙел) *и.* ҡорсаңғы — *чесотка*

ҠЫРСЫН ТАЛ (дим, мейәс, салйоғот, урта) *и.* һары тал — *желтолозник*

ҠЫРСЫНТАУ (урта) *ҡ.* баш бирмәү — *не слушаться.* Ҡырсынтама турсай, ҡыл сылбырҡай биленҙә

ҠЫРСЫНЫУ (кариҙел, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* 1. Янау — *угрожать.* Ирешһә, ҡылмаһаммы, башымдағы кәпәскә эйә бумайым, тип ҡырсына (ҡыҙыл). Мин аңа күрһәтермен әле бурҙы, — тип ҡырсынып ҡуйҙы (урта). 2. (һаҡмар, эй) Тырышыу — *стараться.* Берәүҙе эпрәкәндән-эпрәкән әрләргә ҡырсынып тора (һаҡмар). Бик ҡырсынып торһаң һыуға барып кил (эй)

ҠЫРСЫУ I (урта) *ҡ.* 1. Әрсеү — *очистить.* Бәрәңке ҡырсып, май һаман ғына бешерәйем. 2. (урта, һаҡмар) Ҡырыу — *скрести.* Балыҡтын ҡабығын ҡырсып таҙарт (урта)

ҠЫРСЫУ II (эйек) *ҡ.* киртеү — *сделать зарубку.* Ҡайынды ҡырсып китһәң һуты ағып сығып ултыра

ҠЫРҪ (дим, кариҙел) *с.* ҡаты — *суровый.* Быйыл йәй ҡырҫ килде (дим). Ҡырс (төньяҡ-көнбайыш)

ҠЫРҪЛА (урта) *и.* ҡыҫала — *рак*

ҠЫРҪЛАМ (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡыҫлам — *земля на втором посеве (бывшая целина)*

ҠЫРТАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* күҙ ҡырыйы менән ҡарау — *смотреть краешком глаза*

ҠЫРТАЛАШЫУ (ҡыҙыл, нөгөш, урта, һаҡмар) *ҡ.* 1. Телләшеү — *пререкаться.* 2. (урта, урта урал, һаҡмар, эйек) Ныҡышыу — *упорствовать.* Баланы ҡалтырып китәм тип ҡырталаша бит (урта). Тегеһе аның йанынан китмәй ҡырталашты (һаҡмар)

ҠЫР ТАРАҠАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыр ҡандалаһы — *клоп полевой*

ҠЫР ТАУЫҒЫ (һаҡмар) *и.* ағуна — *куропатка.* Ҡыр тауығы ағас бөрөһө ашай, ҡарға күмелә

ҠЫР ТИБЕҮ (урта, эй) *ҡ.* үҙ итмәү — *не считаться*

ҠЫРТЛАУ (урта) *ҡ.* көртләү — *квохтать.* Тауығым ҡыртлап йөрөй

ҠЫРТЫШ I (төньяҡ-көнсығыш) *и.* 1. Сиҙәм — *целина.* 2. (арғаяш) Ҡалдау — *залежь*

ҠЫРТЫШ II (ҡыҙыл, мейәс) *и.* гәрбил — *горбыль*

ҠЫРТЫШ III (ҡыҙыл) *и.* иттең өҫтөндәге ҡыртылдап торған ҡаты майы — *хрустящее во время еды сало на мясе.* Майҙың ҡыртышы тәмде була. 2. (дим) Йылҡының ҡаҙы ялы — *сало холки*

ҠЫРТЫШ IV (урта) *и.* ҡаты-ҡото — *засохшие куски хлеба*

ҠЫРТЫШ V (дим) *и.* тарма сүсе — *волокно конопли*

ҠЫР ТӘКӘҪЕ (дим) *и.* һаралйын — *бекас.* Ҡыр тәкәсе, ҡыртәкә (кариҙел)

ҠЫРХУЖАЛЫҠ (ырғыҙ) *и.* баҫыусылыҡ — *полеводство*

ҠЫРҺЫҒЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үрсемәү — *не плодиться (о скотине).* Кешегә тауыҡ, кәзә биргәйнем, хәҙер тауығым да, кәзәм дә үрсемәй, ҡырһыҡты ла ғуйҙы (һаҡмар)

ҠЫР ҺЫЙЫРЫ (һаҡмар) *и.* мышы — *лось*

ҠЫРЧЕБЕШ (гәйнә) *и.* ағуна — *куропатка.* Ҡыр шебеше (урта урал)

ҠЫРШАУ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Ҡоршау — *обруч.* Тәгәрсәк ҡыршауы. Көпсәк ҡыршауы (эй). 2. (ҡыҙыл, мейәс, нөгөш, урта) Балитәк — *оборка.* 3. (дим) Таҫма — *тесьма.* Ҡыршаулы гүлмәкте ней әле лә гейәбеҙ ул

ҠЫРШЫЙ: ҠЫРШЫЙ КҮҘ (һаҡмар) *и.* аҡыш күҙ — *с глазами навыкате*

ҠЫРШЫНЫУ (урта урал) *ҡ.* бәйләнеү — *придираться*

ҠЫРЫЙ I (дим, урта) *и.* эргә — *место, расположенное рядом.* Мәгәзинтең ҡырыйында ғына тора (урта)

ҠЫРЫЙ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡырағай — *дикий.* Ҡырый ҡаҙлар

ҠЫРЫЙТЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаҙыҡ теш — *клыки*

ҠЫРЫЙСЫТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡыйырһытыу — *обижать*

ҠЫРЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡырылған — *усталое, разбитое (о теле).* Тәнең ҡырыҡмы?

ҠЫРЫҠҠАН (урта урал) *с.* еңмеш — *капризный*

ҠЫРЫЛТАУЫҠ (урта) *и.* боғарлаҡ — *трахея.* Ғырылдауыҡ (кариҙел), ҡырылдауыҡ (эйек)

ҠЫРЫН (ырғыҙ) *с.* кире — *упрямый*

ҠЫРЫН-ЗАРАН ИТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* пыран-заран килтереү — *разнести в пух и в прах*

ҠЫРЫНДЫҠ (эй) *и.* ҡамыр ҡырындыһынан бешерелгән бәләкәй икмәк — *маленький хлеб, испеченный из остатков теста*

ҠЫРЫН ИҘЕҮ (ырғыҙ) *с.* кире — *упрямый*

ҠЫРЫН-ЙАРЫН ҠАРАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* асыуланыу — *сердиться.* Ана миңә һаман ҡырын-йарын ҡарабөрөй (ҡыҙыл)

ҠЫРЫНТЫН (мейәс) *р.* ҡырын — *косо*

ҠЫРЫП-ЙУНЫП (көнсығыш диалект) *р.* аҙ ғына ла ҡалдырмай — *не оставляя нисколько.* Майҙы ҡырып-йунып биреб эйҙем (арғаяш)

ҠЫРЫУ I (мейәс) *ҡ.* ҡағыу — *притеснять.* Балларымды ҡырманым

ҠЫРЫУ II (гәйнә) *и.* ҡырау — *заморозки.* Ҡырыу төшкән

ҠЫРЫШТЫРЫУ (кариҙел) *ҡ.* асыуландырыу — *рассердить.* Ҡырыштырма мине

ҠЫРЫШЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Талашыу — *ругаться.* 2. Һуғышыу — *драться.* Ыҙғыштылар, ыҙғыштылар, суңында ҡырышып киттеләр (кариҙел). 3. (салйоғот) Ныҡышыу — *упорствовать*

ҠЫСА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тирәс — *обечайка (сита)*

ҠЫСА II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыҫыҡ — *теснина.* Бер ҡысаға килеп кергәнбеҙ

ҠЫСАЛ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* бабасыр — *глист.* Ҡыһал (салйоғот)

ҠЫСАННЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* ҡыҫаныслыҡ — *нехватка.* Элек ҡысанныҡ булды. Ҡыҫанныҡ (туҡ-соран)

ҠЫСҠА ҠАРТА (урта урал) *с.* тәбәнәк буйлы — *низкорослый*

ҠЫСҠЫЛЫҠ ТОТОУ (дим) *ҡ.* осҡолоҡ тотоу — *икать*

ҠЫСҠЫС (мейәс) *и.* 1. Йәмкә — *щипцы (для углей).* Ҡысҡыч (гәйнә). 2. (кариҙел) Ҡыпһыуыр — *клещи*

ҠЫСЛА I (кариҙел) *и.* ҡыҫала — *рак.* Ҡысна (төньяҡ-көнбайыш), ҡыҫла (дим)

ҠЫСЛА II (гәйнә) *и.* йәмкә — *щипцы (для углей)*

kypha kac 'ycad(...)'

ҠЫСЛАН, ҠЫСЛАНҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡыҫлам — *земля на втором посеве (бывшая целина).* 2. (ҡариҙел) Ҡалдау — *залежь*

ҠЫСТАУ, ҠЫСТЫУ (гәйнә) *р.* ҡыҫыҡ — *тесно.* Тегендә ҡыстау былыр

ҠЫСТЫРМА (ҡариҙел) *и.* ҡыҫтыбый — *вездесущий*

ҠЫСЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* әҙ — *мало.* Утын ҡысыҡ былған

ҠЫСЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡысыулау — *покрываться болячками*

ҠЫСЫЛЫҠ (арғаяш) *и.* күл кесерткәне — *водяная крапива*

ҠЫСЫНҒЫС (дим) *и.* ҡысынма — *чесотка*

ҠЫСЫР ЖИР (гәйнә) *и.* ҡалдау — *залежь*

ҠЫСЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Ҡысынма — *чесотка.* 2. (урта) Һыҙлауыҡ — *болячка*

ҠЫҪА I (урта) *и.* 1. Арба күкрәгән арт күсәргә нығыта торған тимер — *закрепитель корпуса телеги к задней оси.* 2. Салғы ҡулсаһы — *кольцо, закрепляющее косу к косовище*

ҠЫҪА II (урта) *и.* етен талҡыуыс — *льномялка*

ҠЫҪА III (дим, туҡ-соран) *и.* ҡапҡандың һуҡҡысы — *ударник капкана*

ҠЫҪАЛА (ҡыҙыл, урта) *и.* эҫкәкҡойроҡ — *уховёртка*

ҠЫҪАЛАН I (мейәс, урта) *и.* 1. Ҡыҫала — *рак.* 2. (мейәс) Ҡабырсаҡ — *ракушка*

ҠЫҪАЛАН II (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡыҫыҡ — *тесное место.* Ҡыҫалан йулдан ғына барып була (эйек-һаҡмар). 2. (эйек-һаҡмар) Тау соҡоро — *ущелье*

ҠЫҪАЛҒАН (мейәс) *и.* ҡыҫала — *рак*

ҠЫҪҠА: ҠЫҪҠА ТАНАУ (мейәс) *и.* эшсе ҡорт — *рабочая пчела*

ҠЫҪҠАҠ (ҡыҙыл, урта, эй) *с.* ҡыҫҡа — *короткий.* Берәй ҡыҫҡаҡ ҡына бау кәрәг ине (эй). Ҡысҡаҡ (төньяҡ-көнбайыш)

ҠЫҪҠЫС (арғаяш, урта, һаҡмар) *и.* шәкәр ватҡыс — *щипчики (для сахара).* Ҡысҡыс (гәйнә)

ҠЫҪЛАН (һаҡмар) *и.* 1. Ҡыҫлам — *земля на втором посеве (бывшая целина).* 2. Бер йыл һөрөлөп икенсе йыл һөрөлмәй ҡалған ер — *земля, оставленная на втором году без распашки.* Ҡыҫтам (һаҡмар). 3. (дим) Һөрөлгән ерҙең тирә-яғында һөрөлмәй ҡалған ер — *невспаханные края земли*

ҠЫҪМА I (һаҡмар) *и.* текмә — *тын*

ҠЫҪМА II (һаҡмар) *и.* ҡыпһыуыр — *клещи*

ҠЫҪМА III (ҡариҙел, урта) *и.* тағанды өй башы һымаҡ итеп бәйләп башына ашлыҡ һалып киптереү өсөн эшләнгән ҡулайлама — *приспособление из жердей для сушки снопов*

ҠЫҪМАБИЛ (һаҡмар) *и.* биллек — *хлястик (в одежде).* Ҡыҫмабил тун

ҠЫҪРАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* 1. Ҡыҫыр — *яловая.* Ҡыҫраҡ йөрөгән тыу бейә. 2. *и.* тай-тулаҡ — *молодняк.* Ҡыҫраҡлары бер башҡа, ҡолонно бейәләре бер башҡа (һаҡмар). Ҡыҫыраҡ (урта). 3. (һаҡмар) Ике йәшлек бейә — *двухгодовалая кобыла.* Ҡыҫраҡлар көтөүен ҡарайлар. 4. (төньяҡ-көнсығыш) Тана-торпо — *двухгодовалые телки.* Ҡыҫраҡтар көтөүе йылға буйында йөрөй ине (арғаяш)

ҠЫҪТА (эй) *и.* ҡыҫала — *рак*

ҠЫҪТАЛЫУ (урта) *ҡ.* ҡасыу — *течка (у животных)*

ҠЫҪТАР ТӘҢКӘҺЕ (арғаяш) *и.* кейәү тарафынан кәләшенең эхирәттәренә бирелгән аҡсалата бүләктәр — *денежные дары жениха подругам невесты*

ҠЫҪТАУ I (дим) *ҡ.* ҡыҫырыҡлау — *теснить.* Ҫыу ҡыҫтай

ҠЫҪТАУ II (урта) *и.* ҡыҫаныслыҡ — *нехватка.* У уахытта андай нәмәләр ҡыҫтау ине

ҠЫҪТЫБЫЙ I (дим, эйек) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники*

ҠЫҪТЫБЫЙ II (эй) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка.* Элек ҡыҫтыбый менән дә уҡынығыҙ бит

ҠЫҪТЫРҒЫС I (ҡыҙыл) *и.* ҡашығаяҡ стенаһына ҡалаҡтар ҡыҫтырып ҡуйыу өсөн ҡағылған йоҡа таҡта ағас — *планка, прибитая к стене кухни для ложек*

ҠЫҪТЫРҒЫС II (мейәс) *и.* таҫма — *тесьма.* Ҡыҫтырғысты гүлмәк

ҠЫҪТЫРСЫҠ (һаҡмар) *и.* ҡатын-ҡыҙҙар эшенә ҡыҫылыусы ир — *мужчина, вмешивающийся в женское дело*

ҠЫҪТЫРЫЛЫУ (арғаяш, ҡыҙыл) *ҡ.* ҡыҫылыу — *вмешиваться.* Икәү һөйҙәшеб утырғанда өсөнсөһө килеп ҡыҫтырылып китә (арғаяш)

ҠЫҪТЫРЫШМАҠ (салйоғот) *и.* йәшенмәк — *прятки*

ҠЫҪЫҠ (мейәс, эй) *и.* тарлауыҡ — *теснина.* Ҡыҫыҡтан ҡар һыуҙары ағып төштө (мейәс). Ҡыһыҡ (ҡыҙыл)

ҠЫҪЫЛДЫРЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡатын-ҡыҙҙар эшенә ҡыҫылыусы ир — *мужчина, вмешивающийся в женское дело*

ҠЫҪЫМ (дим) *и.* шаран — *плетневые заграждения на реке, поставленные с двух сторон морды*

ҠЫҪЫМҒА: ҠЫҪЫМҒА АЛЫУ (мейәс) *ҡ.* ҡыҫыу — *притеснять*

ҠЫҪЫРБИҘӘҮ (урта) *и.* бер бала ла аҫрамаған ҡатын — *бесплодная женщина*

ҠЫҪЫР КЕСЕРТКӘН (дим) *и.* һуҡыр кесерткән — *крапива глухая*

ҠЫТАЙАЛДЫР (гәйнә) *и.* каса — *пиала*

ҠЫТАЙ СӘЙЕ (урта) *и.* һары сәскәле, ваҡ япраҡлы сәй үләне — *чайная трава*

ҠЫТАҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡытҡылдау — *кудахтать.* Тауыҡ ҡытаҡтай. Ҡытыҡтау (мейәс)

ҠЫТҠЫС (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Таба тотҡос — *сковородник.* 2. (дим, урта) Ҡыҫҡыс — *щипцы (для углей)*

ҠЫТМЫР (урта урал) *с.* бөтмөр — *аккуратный*

ҠЫТНАУ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡытҡылдау — *кудахтать.* Тауығым ҡытнап йөрөй

ҠЫТЫ (урта) *с.* эре — *важный*

ҠЫТЫЙ-МЫТЫЙ (дим, минзәлә) *и.* 1. Ваҡ-төйәк — *мелочь.* 2. (эй) Ыбыр-сыбыр — *мелюзга.* Ҡытый-мытый балдар менән ҡайҙа бара ул

ҠЫТЫРЛАНЫУ (дим) *ҡ.* асыуланыу — *сердиться*

ҠЫТЫРМАҠ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* ҡытыршы — *шероховатый*

ҠЫТЫРЛЫ ҒАРЫН (урта) *и.* таҙғарын — *сычуг*

ҠЫТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* буш ҡалыу — *остаться ни с чем*

ҠЫУАЗ (урта) *и.* ҡоһор — *возмездие; месть.* Шундайларҙан үс алмағас, ҡыуаз ҡайтармағас нисек була инде

ҠЫУАҠ (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *и.* 1. Ҡауаҡ — *перхоть.* Башы тулы ҡыуаҡ малайның (төньяҡ-көнбайыш). 2. (ырғыҙ) Онтаҡ — *труха.* Бесән ҡыуағы. 3. (төньяҡ-көнбайыш) Кәбәк — *мякина*

ҠЫУАЛ I (һаҡмар, эйек) *и.* 1. Ҡармаҡ сыбығы — *удилище.* 2. (һаҡмар) Сиртмә — *журавль (колодца)*

ҠЫУАЛ II (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* 1. Баҡан — *шест, столб (на которые взбираются при соревнованиях на сабантуях).* 2. (мейәс) Ҡабығы һыҙырылған ҡарағай — *ободранная сосна.* 3. (урта) Төнәгес — *насест*

ҠЫУАЛ III (урта урал) *и.* тәпәш кенә балсыҡ мейес — *печь из глины*

ҠЫУАЛТЫ (ҡариҙел) *и.* ҙур ағас туҡмаҡ — *большая деревянная колотушка*

ҠЫУАНСЫҠ (туҡ-соран) *и.* ҡоролоҡ — *засуха.* Йауһын инде ике-өс йылдан бирле ҡыуансыҡ булып йонсотто. Ҡыуансылыҡ (һаҡмар)

ҠЫУАНҺЫТЫУ (урта) *ҡ.* ҡоро ел иҫеү — *дуть суховею.* Бөгөн көнө буйы ҡыуанһытып торҙо

ҠЫУАНҺЫУ (мейәс) *ҡ.* 1. Ҡороға тартыу — *превратиться в засушливую погоду.* Ҡыуанһытып тора көн, йамғыр кәрәг ине. 2. (ҡыҙыл) Йәме китеү — *потерять вид.* Өйөм буш тороп ҡыуанһып киткән һатта

ҠЫУАРЫУ (көнсығыш диалект, урта, эйек) *ҡ.* ҡороу — *высохнуть.* Үләндәр ҙә ҡыуарҙы (ҡыҙыл). Мынау урманта әллә күпме ағас ҡыуарған (урта). Муйылым ҡыуарыпара һәҙер, кәртәләп булмай (эйек)

ҠЫУАТ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡеүәт — *мощь.* Ҡыуатты мал (арғаяш)

ҠЫУАУЛАУ (гәйнә) *ҡ.* биреү — *выдать.* Рәхмәт инде калхозға пенсийасын ҡыуаулай

ҠЫУБАШ I (арғаяш) *с.* 1. Ялтыр баш — *плешивый.* 2. (урта урал) Ҙур башлы — *крупноголовый.* 3. (урта, һаҡмар) *и.* кәртә бағанаһына эленгән эре мал башы һөлдәһе — *скелет головы крупного скота, надетый на кол во дворе.* Сепейгә күҙ теймәһен тип ҡыубаш күҙенән үткәрәләр (урта)

ҠЫУҒА I (дим, ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡау — *прошлогодняя трава.* 2. (дим, урта) Йоморо ҡамыш — *куга.* Ҡыуғаның башынта йекәне була, быуынһыҙ, һабағы клетшатый була (урта). 3. (ҡыҙыл) Кипкән ҡайын бәшмәге — *трутовик березы*

ҠЫУҒА II (һаҡмар) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

ҠЫУҒАУ (ҡыҙыл) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге.* Ҡыуғау йулға килеп сыҡтыҡ

ҠЫУҒЫҘ (ҡыҙыл) *и.* яр ситенән өңөлөп төшөп киткән тәрән соҡор — *воронка у берега реки*

ҠЫУҒЫЛ (мейәс) *с.* аҡһыл һары — *светло-желтый*

ҠЫУҒЫР I (арғаяш, салйоғот) *с.* бестерелмәгән — *некастрированный.* Ҡыуғыр үгеҫтәре бар (арғаяш). Ҡыуыр (арғаяш)

ҠЫУҒЫР II (урта) *с.* йөрөмтәл — *любящий много ходить*

ҠЫУҘАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* юллау — *проследить.* Йуғалған алтынды ҡыуҙап йөрөмәҫ булырҙар ине (ҡыҙыл)

ҠЫУҘЫҠ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Ҡыҫыр ҡалған — *яловелая.* Ҡыуҙыҡ бейә (ҡыҙыл). 2. (арғаяш, мейәс) Тәүге — *первый.* Ҡыуҙыҡ ҡолон (арғаяш). 3. (мейәс) Бала тапмай торған — *бесплодная.* Ҡыуҙыҡ хатын

ҠЫУЛАУ I (урта) *и. факел*

ҠЫУЛАУ II (ҡыҙыл) *и.* имән сөрөгө — *дубовая гниль*

ҠЫУЛЫҠ (урта) *и.* 1. Һыбай аты — *лошадь для верховой езды.* 2. (дим, урта) Тәү башлап ҡолонлаған бейә — *кобыла, ожеребившаяся первый раз*

ҠЫУТОМШОҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡоротомшоҡ — *сирота, беспризорный.* 2. Бәхетһеҙ — *горемыка.* Ҡортомшоҡ (эй)

ҠЫУЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡауаҡ — *перхоть.* Ҡыуыҡ була инде ул башта

ҠЫУЫҠПАШ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* 1. Ялтыр баш — *плешивый.* 2. (мейәс, эй) Кәбәк баш — *безмозглый*

ҠЫУЫЛҒАН (арғаяш) *с.* айыртылған — *откачанный.* Ҡыуылған бал

ҠЫУЫРҒЫЧ (ҡариҙел) *р.* томра — *душно*

ҠЫУЫРЛЫҠ (гәйнә) *и.* әсетке — *закваска*

ҠЫУЫРЫЛЫУ (дим, урта) *ҡ.* ҡурылыу, эскә батыу — *ввалиться (о челюсти)*

ҠЫУЫРЫУ (дим, урта) *ҡ.* ҡурыу — *жарить.* Ҡурмас ҡыуырып бир (дим)

ҠЫУЫШ (урта) *и.* 1. *Палатка.* 2. (дим, урта) Мәмерйә — *пещера*

ҠЫХ, ҠЫХАЙ (көнсығыш диалект) *и.* бысраҡ — *бяка (в детской речи).* Ҡыхай бит ул, теймә (эй)

ҠЫҺАСӨЙ (һаҡмар) *и.* сикәсәй — *чекушка (на оси телеги)*

ҠЫҺАЛАН (ҡыҙыл) *и.* тарлауыҡ — *теснина.* Ике тауҙың араһы ҡыһалан була

ҠЫҺАНДАУ (салйоғот) *ҡ.* күренеү — *виднеться.* Ашҡағы ҡыһандап йөрөй

ҠЫҺАНЫС (ҡыҙыл) *с.* ҡураныс — *щупленький*

ҠЫҺҠА САС (салйоғот) *и.* кикел — *челка*

ҠЫҺТАУ ГЕШЕ (арғаяш) *и.* ҡабалан кеше — *торопливый человек*

ҠЫҺЫМ (мейәс, салйоғот) *с.* тар — *тесный.* Көйөнә көй йетмәй, күкрәк ҡыһым (салйоғот)

ҠЫҺЫР ҒОРТ (арғаяш) *и.* эре ҡорт — *трутень*

ҠЫЧЫРТҠАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кесерткән — *крапива*

ҠЫШҠАРЫ (һаҡмар) *р.* ҡышҡа табан — *к зиме.* Ҡышҡары барып килербеҙ

ҠЫШҠЫЛЫҒЫН (көнсығыш диалект) *р.* ҡышын — *зимой.* Ҡышҡылығын ҡалайтаң (ҡыҙыл)

ҠЫШЛАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* башмаҡ — *годовалая телка*

ҠЫШЛАУ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* башмаҡ — *годовалая телка.* Ҡыштау (эй)

ҠЫШЛАУ II (һаҡмар) *и.* ужым — *озимь*

ҠЫШЛЫЙ (гәйнә) *р.* ҡыш буйы — *всю зиму*

ҠЫШЛЫҠ (дим) *и.* маңҡа ауырыуы — *сап*

ҠЫШЛЫҠЛЫ (урта) *с.* ҡышҡыһын бирешмәй торған — *стойкий к холоду.* Ҡышлыҡлы һыйыр

ҠЫШЛЫҠҺЫҘ (урта) *с.* 1. Ҡышҡыһын бирешә торған — *трудно переносящий зиму.* Ҡышлыҡһыҙ мал. 2. (туҡ-соран, урта) Өшөксән — *мерзлячка*

ҠЫШТАУ (мейәс) *и.* 1. Ыҙма — *деревня, селение.* Олатайҙар заманында ҡыштауҙа берәү ҙә бумай торғайны. 2. Умарта баҙы — *омшаник*

ҠЫШТЫҠ (эй) *и.* көс-ҡеүәт — *энергия.* Бер ҙә ҡыштығың йуҡ, өшөп ҡонторайып тиг йөрөйһөң

ҠЫШТЫҠТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* тән ҡатып тире ҡалынайыу — *утолщение кожи с затвердением тела*

ҠЫШТЫҢ ГӨНӨ (һаҡмар) *р.* ҡышын — *зимой.* Ҡыштың гөнө шунда йөрөб эшләйләр

ҠӘБЕРҘӘЛЕҮ (мейәс) *ҡ.* ерләнеү — *быть захороненным.* Бүгәс һалдаттары ҡәберҙәлгән мында

ҠӘБЕРҘӘҮ (мейәс) *ҡ.* ерләү — *захоронить*

ҠӘҒӘҘ (дим) *и.* ҡағыҙ — *бумага.* Бер генә бит ҡәғәҙ бир әле. Ҡыйағыҙ (урта, эйек-һаҡмар)

ҠӘҘЕЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ғәҙел эшләү — *делать справедливо*

ҠӘҘЕМГЕ (ҡыҙыл) *с.* 1. Элекке, боронғо — *прежний; древний.* Ҡәҙимге (ырғыҙ). 2. Ғәҙәттәге — *обыкновенный.* Ҡәҙимге (ырғыҙ)

ҠӘҘЕМГЕСӘ (ҡыҙыл) *р.* 1. Элеккесә — *по-прежнему.* Ҡәҙемгесә тороп йатабыҙ әле. 2. Ғәҙәттәгесә — *как обычно.* Ҡәҙемгесә һин дә мин һөйҙәшеб йата. Ҡәҙимгесә (һаҡмар, ырғыҙ)

ҠӘҘЕР-ҒИҘҘӘТ (ҡыҙыл) *и.* ҡәҙер-хөрмәт — *почет.* Олоҡтап ҡәҙер-ғиззәт итәбеҙ

ҠӘҘИМЕЙ (урта) *с.* 1. Элекке, боронғо — *прежний; древний.* 2. Ғәҙәттәге — *обыкновенный.* Ауыл ҡәҙимей инде

ҠӘҘРӘТ: ҠӘҘРӘТ ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* ант итеү — *дать клятву*

ҠӘЗЕР (төньяҡ-көнбайыш) *р.* хәҙер — *сейчас*

ҠӘЙЕБ ЭЙӘҺЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ғәйепле кеше — *виновный человек.* Ҡәйеб эйәһен табыб алыр гәрәг ине (ҡыҙыл)

ҠӘЙЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыйырсыҡ — *горбушка (хлеба).* Бер ҡәйем әпәй ашаным

ҠӘЙЕННЕ (арғаяш, салйоғот) *и.* ҡәйнеш — *шурин (младший брат жены)*

ҠӘЙЕҺНӘ (салйоғот) *и.* ҡайынеҙнә — *муж свояченицы (старшей сестры жены); муж золовки (старшей сестры мужа)*

ҠӘЙМБИКӘ, ҠӘМБИКӘ (урта) *и.* ҡәйенбикә — *золовка (старшая сестра мужа)*

ҠӘЙМИКӘ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* ҡәйенбикә — *свояченица (старшая сестра жены); золовка (старшая сестра мужа)*

ҠӘЙНЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Оло ҡәйнеш — *старший шурин (брат жены).* Мине ҡәйне тейеш кешегә бирҙеләр (мейәс). 2. (салйоғот) Ҡәйнеш — *шурин (младший брат жены)*

ҠӘЙНЕГӘС, ҠӘЙНИГӘС, ҠӘЙНӘГӘЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәйенбикә — *свояченица (старшая сестра жены)*

ҠӘЙНЕҺЕҢНЕ, ҠӘЙҺЕҢЛЕ (урта) *и.* ҡәйенһеңле — *золовка (младшая сестра мужа).* Ҡайнысеңне, ҡәйнесеңне (дим)

ҠӘЙНӘНЕЙ (урта урал) *и.* ҡәйнә — *свекровь*

ҠӘЙНӘ ТЕЛЕ (эй) *и.* ҡайын гөлө — *тещин язык (комнатный цветок)*

ҠӘЙПЕЙӘТҺЕҘ (һаҡмар) *с.* ҡиәфәтһеҙ — *невзрачный.* Эй, шул ҡәйпейәтһеҙҙе иҫкә төшөрмә инде

ҠӘЛЕП (урта урал) *и.* ғәҙәт — *привычка*

ҠӘЛЕЙҺЕҘ (һаҡмар) *с.* килбәтһеҙ — *несуразный*

ҠӘЛМӘР, ҠӘЛМӘРЙЕН (мейәс) *и.* юғары сортлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин*

ҠӘЛӘМ: ҠӘЛӘМ ОСТАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡәләм тотоу — *держать карандаш.* Беҙ ҡәләм тотманыҡ, ҡәләм остамаһын ҡыҙлар, тинеләр

ҠӘЛӘМФЕР (көнсығыш диалект, һаҡмар) *и.* ҡәнәфер — *гвоздика*

ҠӘЛӘМӘТ: ҠӘЛӘМӘТ КҮСТӘРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* аҫтын өҫкә әйләндереү — *перевернуть все вверх дном*

ҠӘМӘРСЕК (арғаяш, салйоғот) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

ҠӘНИҒӘТ (дим, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ҡәнәғәт — *довольство.* Әллә, эшенән ҡәниғәт булмаған шикелле (һаҡмар)

ҠӘНӘР (арғаяш) *и.* күмәгәй — *кадык*

ҠӘНӘФЕЙ (эй) *и.* ҡулдан яһалған ағас диван — *самодельный деревянный диван*

ҠӘРЕНДӘШ (ҡыҙыл, урта, эй) *и.* ир кешенең үҙенән кесе ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *слово-обращения мужчин к женщинам моложе себя.* Мынау шишмәгә һыуға барып кил әле, ҡәрендәш (урта). Хәрендәш (эй)

ҠӘРЕНДӘШ-ЫРЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* ҡәрҙәш-ырыу — *родня*

ҠӘРИП (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* ҡәрҙәш — *родственник.* Ҡәриберәк булҫа ағай тейсең инде (туҡ-соран)

ҠӘРИӘ (кариҙел) *и.* утар — *хутор*

ҠӘРМӘЛЙЕН (урта) *и.* юғары сортлы ҡыҙыл буҫтау — *кармазин*

ҠӘРТӘСӘЙ, ҠӘРСӘЙ (һаҡмар) *и.* өләсәй — *бабушка*

ҠӘРТӘТЕЙ (гәйнә) *и.* олатай — *дедушка*

ҠӘРӘХӘТЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* мыҫҡыллау — *оскорбить.* Ошо Батима мине бик ҡәрәхәтләб әрләй

ҠӘССӘЙ, ҠӘРТСӘЙ (һаҡмар) *и.* өләсәй — *бабушка (со стороны отца)*

ҠӘҮЕМ (һаҡмар) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Аңа, бармаһам, ҡәүемем ауылда булыр ине

ҠӘҺӘҘӘК (мейәс) *и.* ғәрәсәт — *ураган*

ҠӘҺӘР (арғаяш, мейәс) *р.* 1. Арыу — *неплохо.* Аның уҡыуы ҡәһәр генә (арғаяш). 2. *с.* ҙур — *большой.* Ҡәһәр тоҡ (мейәс). 3. Төп — *основной.* Ҡәһәр йорт (мейәс)

ҠӘҺӘРМӘН (ҡыҙыл, мейәс) *ы.* ҡәһәр һуҡҡыр — *проклятый.* Уй, ҡәһәрмән! Ыҫҡынды бит! (ҡыҙыл)

ҠӘҺӘТ ИТЕҮ (көньяҡ диалект) *ҡ.* ант итеү — *клясться.* Шулай йөрөргә ҡәһәт иттеңме инде? (һаҡмар)

ҠӘҺӘТТӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Үс алырға ант итеү — *клясться отомстить кому-либо.* 2. Янып көйөү — *сильно горевать.* 3. Йәлләмәү — *не жалеть*

Л

ЛАБАҘА (арғаяш) *и.* алабута — *лебеда.* Лебаҙа (арғаяш, салйоғот, урта урал), либаҙа (арғаяш, мейәс, урта урал), либәҙә (һаҡмар)

ЛАБЫЛДЫҠ (ҡариҙел) *и.* стенаға ҡағылған тырпыса сөйө — *ручка дуплянки*

ЛАГУН (көнсығыш диалект, урта) *и.* 1. Дегет һауыты — *лагун.* 2. (ҡариҙел) Ағас мискә — *деревянный бочонок*

ЛАГУШКА (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* Ағас күнәк — *бадья.* 2. Дегет һауыты — *лагун*

ЛАГЫР (ҡыҙыл) *и. лагерь.* Лагырға барҙы малайыбыҙ

ЛАҒЫР (мейәс) *и. палатка.* Лағырҙа торағыҙма әллә?

ЛАҒЫР-ЛОҒОР (урта) *и.* балалар уйыны *(тубыҡ сәнсеп түңәрәклән ултыралар; араларынан берәү уртала ултыра, уның арҡаһына ишелгән таҫтамал менән һуғалар ҙа таҫтамалды тубыҡ аҫтынан оҙаталар. Һуғыусыны урталағыһы табырға тейеш)* — *название детской игры, при которой сидящие кругом дети, передавая друг-другу прячут полотенце*

ЛАҪЫМДАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ихласлау, яйлап, урын-еренә еткереп эшләү — *делать кропотливо, аккуратно.* Лаҫымдап эштәй ул

ЛАЖАҠ, ЛИЖАҠ (дим, урта) *и.* егерме дүрт рамлы йәшник умарта — *многорамный улей*

ЛАЖБАЙЫУ, ЛӘЖБӘЙЕҮ (урта урал) *ҡ.* илаҡланыу — *без повода плакать*

ЛАЖЫУ (ҡариҙел) *и.* уйһыу — *низина*

ЛАЙ I (туҡ-соран) *и.* 1. Саман өй һалғанда кирбестәрҙе йәбештереү өсөн шыйыҡланған балсыҡ — *жидкий глиняный раствор.* 2. (эйек-һаҡмар) Сай — *ил.* 3. Шифалы батҡаҡ — *лечебная грязь.* Лайына күмеләләр, шул килешә дәнгә

ЛАЙ II (дим, эйек-һаҡмар) *и.* тәлмәрйен ебәге — *улотрикс*

ЛАЙ III (һаҡмар) *и.* яй — *лад.* Төнйаһы ла булыр, үҙеңдең лайыңа ҡарап барһаң

ЛАЙАҠЫН (урта) *с.* ныҡ иҫерек — *вдрызг пьяный.* Лайаҡын ҡайтты Архәнгилдән. Ләйаҡын (ҡариҙел)

ЛАЙ: ЛАЙ ҒОЙОУ (арғаяш) *ҡ.* һылау — *мазать*

ЛАЙҠАТЛЫ (урта урал) *с.* ыңғай, яғымлы — *положительный (о характере человека).* Лайҡатлы персиҙәтел ҡуйҙылар. Лайҡатты (әй). Бик лайҡатты геше туры гилде бәхетенә

ЛАҠЛА I (һаҡмар) *и.* 1. Күләүектәге ваҡ бөжәктәр — *водяная живность.* 2. (урта урал) Һыу мүге — *речной мох*

ЛАЙДА II (ҡыҙыл) *и.* шыйыҡ батҡаҡ — *жидкая грязь*

ЛАЙЛА: ЛАЙЛА БАЛЫҠ (һаҡмар) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

ЛАЙЛАҠ I (ҡариҙел) *и.* лайла — *слизь*

ЛАЙЛАҠ II (һаҡмар) *и.* шамбы — *налим*

ЛАЙЫҠ (ҡыҙыл, әй) *и.* ыңғай, уңай — *попутный.* Һүҙ лайығы сыҡҡанда...

ЛАЙЫҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тәғәйенләү, төбәү — *назначить, нацелить.* Китеп барырға лайыҡтап сыҡҡан кешебеҙ туры гилһә...

ЛАЙЫҠТЫ (ҡыҙыл) *с.* уңайлы — *удобный, подходящий.* Үҙемә лайыҡты айаҡ кейеме тура гилһә, алам. 2. (арғаяш) Яратҡан — *любимый.* Лайыҡтыһын ағанма тим

ЛАЙЫЛДАҠ (һаҡмар) *с.* нәҙек тауышлы — *писклявый*

ЛАЙЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡысҡырыу — *кричать.* Лайылдап ала ла тора. 2. (урта) Мәэлдәү — *блеять*

ЛАК I (урта, эйек-һаҡмар) *и.* буяу — *краска*

ЛАК II (ҡариҙел) *и.* теш үңе — *зубная эмаль*

ЛАКАУАЙ (төньяҡ-көнсығыш) *с.* эмалле — *эмалированный.* Лаҡлы (эйек-һаҡмар)

ЛАКТЫҠАЙ (мейәс) *и.* кәстрүл — *кастрюля*

ЛАҠ (ҡариҙел, урта) *и.* буяу — *краска*

ЛАҠАБЫЙ (урта) *с.* ҡыҙыҡлы — *забавный, анекдотичный.* Лаҡабый һүҙ әйтте

ЛАҠАН I (урта) *и.* ағас күнәк — *бадья.* Лакан (гәйнә)

ЛАҠАН II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һимеҙ — *жирный*

ЛАҠАП, ЛАҠА ҺҮҘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, урта) *т.* 1. Көлкөлө хәбәр, көләмәс — *анекдот.* Лаҡап һөйләйһеңдер күп буһа, был ысын булмаҫ (эйек-һаҡмар). 2. (төньяҡ-көнсығыш) Мәҡәл — *пословица.* Лаҡап ман һөйҙәшә (арғаяш)

ЛАҠАП: ЛАҠАП ИҪЕМ (эйек-һаҡмар) *и.* ләкәп, ләкәп исем — *прозвище.* Лаҡап иҫем күб кешелә

ЛАҠАПСАН (салйоғот) *с.* күп һөйләүсән — *болтливый*

ЛАҠАП ҺҮҘ (ҡыҙыл) *и.* борондан килгән һүҙ — *предание, устный рассказ.*

ЛАҠ-ЛАҠ (дим) *р.* ҡысҡырып — *громко.* Лаҡ-лаҡ итеп һөйләй

ЛАҠЫ (һаҡмар) *и.* эт балығы — *вьюн*

ЛАҠЫЙ (арғаяш, ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* лаҡылдаҡ — *болтун.* Лаҡыйға дан булды (арғаяш)

ЛАҠЫЛДАУ (эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* күп һөйләү — *болтать.* Бер ҙә бушты лаҡылдамайым. Лаҡылдаб ултырып мал гимәһен (әй)

ЛАМБЫ (дим, урта) *и.* шәм — *лампа.* Лампы (арғаяш, салйоғот, урта, әй)

ЛАМБЫ ТАҠТАҺЫ, ЛАМБЫ ЭШЛӘПӘҺЕ (дим) *и. абажур*

ЛАМПАСЫЙ (арғаяш, дим, һаҡмар, әй) *и.* монпаси — *монпасье.* Беҙен мәгәзингә йүнле лампасыйлар килмәй бит (һаҡмар)

ЛАМПА: ЛАМПА КӨМБӘЙЕ, ЛАМПЫ ҠАЛПАҒЫ (арғаяш, салйоғот) *и. абажур.* Лампы тирәсе (урта урал); лампа күкеше (ҡариҙел) шәм сығыры — *закрутка фитиля лампы;* лампы сиве (әй) шәм ырғағы — *подвеска лампы;* лампа пүзере (салйоғот) шәм селтәре — *решетка лампы;* лампы шешәһе (салйоғот, эйек-һаҡмар) лампа ҡыуығы — *ламповый пузырь;* лампы шоробы (ҡариҙел) шәм сығыры — *закрутка фитиля лампы*

ЛАҢҠЫЛДАУ, ЛӘҢКЕЛДӘҮ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *ҡ.* лаҡылдау — *болтать.* Күпме лаңҡылдарға була, тый телеңде. Һеҙҙең эргәгеҙҙә лаңҡылдап ултырыр инем

ЛАПАҒАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тәбәнәкләнеү — *стать приземистым.* Ике батҡыс бар, берәүһе анын лапаҒайҒан тейләр

ЛАПАЙЫУ (мейәс, әй) *ҡ.* йәйелеп ултырыу — *разваливаться.* Лапайып тороб утыра (мейәс)

ЛАПАҠ I (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Ҡыйыҡһыҙ, баш ябыуһыҙ — *без крыши.* Лапаҫ лапаҡ була. 2. (ҡыҙыл, мейәс) *и.* яҫы таулыҡ — *плоскогорье.*

ЛАПАҠ II, ЛӘПӘК (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *с.* тәпәшәк, тоҡор — *низкий, низкорослый.* Лапаҡ ҡына өйҙәре бар (ҡыҙыл). Лапаҡ апайҙын исеме гем ул? (һаҡмар)

ЛАПАҠАЙ (эйек-һаҡмар) *с.* оҙон тороҡло — *с длинным туловищем (о лошади)*

ЛАПАҠ: ЛАПАҠ ҠАР (ҡариҙел) *и.* ябалаҡ ҡар — *снег хлопьями.*

ЛАПАҠ ЫҢҒЫРСАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ятма ыңғырсаҡ — *прямая седелка*

ЛАПАЛДАШ (арғаяш, салйоғот) *с.* тәпәш — *низкий.* Энәле ағас лапалдаш була

ЛАПАМ, ЛАПАМ ИТ (һаҡмар) *и.* туйҙың икенсе көнөндә әҙерләнгән һый — *угощение на второй день свадьбы*

ЛАПАНТАШ (һаҡмар) *с.* ҡыҫҡа аяҡлы — *коротконогий.* Ҡыр үрҙәге лапанташ була, ауыл үрҙәге кеүек

ЛАПАС I (дим,төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* аҙбар — *хлев.* Лапаҫ (дим, ҡыҙыл, урта, мейәс, әй), лапах (ҡыҙыл)

ЛАПАС II (гәйнә) *и.* һуҫар тәпеһе — *ловушка для куницы*

ЛАПАҪ I (урта) *с.* тәпәш — *низкий.* Лапаш (ҡыҙыл, һаҡмар). Улар лапаш өйҙә торалар (ҡыҙыл)

ЛАПАҪ II, ЛӘПӘҪ (мейәс) *и.* ләпәкәй — *мошкара*

ЛАПАШЫУ I (урта) *ҡ.* уҡмашыу — *скомкаться, сбиваться*

ЛАПАШЫУ II (ҡыҙыл, салйоғот, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Һеңеп ултырыу — *засидеться.* Ултыра инде лапашып, ҡуҙғалмай (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл) Ергә йәбешеү — *прилипать к земле.* Йергә лапашып үҫкән.

ЛАПҠЫТЫУ (гәйнә, ҡариҙел) *ҡ.* 1. Лапылдатыу — *хлопать.* Мешикләрне лапҡытып ҡына ырғытамей арбаға (гәйнә). 2. Шаҡылдатыу — *чавкать.* Лапҡытып имә йылан. Лыпҡытыу (урта урал)

ЛАПРА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* әрпеш — *неряха*

ЛАПСЫУ: ЛАПСЫУ ЙЕР (ҡариҙел) *и.* уйһыулыҡ, түбән ер — *низина, низменность*

ЛАПТА I (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* бәләкәй көрәк *(балалар уйынында)* — *бита.* Чүртейне лапта белән суғалар (төньяҡ-көнбайыш)

ЛАПТА II (дим) 1. Яҫы, киң — *широкий.* Лапта тойаҡ. 2. Тәпәшәк — *низкий.* Лапта ыңғырсаҡ. Лаптырҙаҡ (әй) *и.* сөйгә эленгән таҡта тырпысаны әйләндерә торған ҡорамал — *часть домашнего ткацкого станка*

ЛАПШАЙЫУ, ЛӘПШӘЙЕҮ (һаҡмар, урта урал, әй) *ҡ.* 1. Киңәйеү — *растягиваться.* Был майкы йыуғас шулай лапшайҙы (әй). Йәйелеү — *развалиться.* Лапшайып тороп утырған (һаҡмар). 3. Артыҡ һимереү — *растолстеть.* Баланан һуң лапшайҙы ла төштө (урта урал)

ЛАПШАУЫР (эйек-һаҡмар) *с.* яй — *медлительный*

ЛАПШЫ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Әрпеш — *неряха.* Аңа бер лапшы бисә тап килгән (һаҡмар). 2. (урта) *с.* Тиҙ арыусан — *быстро устающая (о лошади).* Лапшы ат (ҡыҙыл)

ЛАПШЫУ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* аттың ҡапыл арыуы — *быстро уставать (по отношению к лошади).* Аттары лапшып, үҙҙәре тамам йонсоп бөттө (арғаяш)

ЛАПЫ I (урта) *и.* аяҡ кейемен теккәндә кейҙерелә торған тимер ҡулайлама — *сапожная лапа*

ЛАПЫ II (ҡариҙел, төньяҡ-көнсығыш, урта) *и.* 1. Ҡый, сүп-сар — *сор.* Сәйгә лапы төшкән. Йорт сыпырылмаған лапы былып китте (ҡариҙел). 2. (урта) Талҡыш — *кострика.* 3. Кәбәк —*мякина.* 4. Һөрөлгәндән һуң үлән баҫҡан баҫыу — *поле, заросшее сорняком*

ЛАПЫ III (ҡариҙел, урта) *и.* 1. Бола, тәртипһеҙлек — *беспорядок.* Өйләре бола, ҡый (ҡариҙел). 2. (урта) Кәрәкмәгән әйбер — *лишняя вещь.* Салғы лапы булып йөрөмәһен тип алманым. 3. Әрпеш — *неряха*

ЛАПЫ IV (урта) *и.* батҡыл, һаҙамыҡ урын — *топкое место*

ЛАПЫ V (ҡариҙел) *и.* бәҫ — *иней*

ЛАПЫ VI (урта) *р.* күп, туп-тулы — *полным-полно.* Сыйырсыҡ беҙҙә лапы.

ЛАПЫ VII (эйек-һаҡмар) *и.* эләгет — *бурелом.* Лапыны һыуһар сыбарлап ташлай

ЛАПЫЙ (гәйнә) *и.* 1. Талҡыш — *кострика.* 2. Ваҡ тешле, сүп таҙарта торған тырма — *борона с мелкими зубьями*

ЛАПЫЛДАУ (әй) *ҡ.* кәрәкмәгәнгә күп һөйләү — *много болтать*

ЛАПЫЛДЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* епшек — *мокрый (о снеге).* Кереште бит лапылдыҡ ҡар йауырға

ЛАПЫ-ЛОПО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сүп-сар — *мусор*

ЛАРЫЛДАҠ, ЛАРЫЛДЫҠ (дим) *с.* лабырҙаҡ — *тараторка, трещотка*

ЛАРЫЛДАУ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар, әй) *ҡ.* 1. Ҡысҡырып әрләшеү — *ругаться во весь голос.* 2. Ҡысҡырыу — *кричать.* Был ларылдай башланы инде (әй)

ЛАС, ЛАЧ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* тас — *точь-в-точь.* Лас этәсе. Лач бөйөрөнә ҡадалды (гәйнә)

ЛАСА (төньяҡ-көнбайыш) *к.* ләбаһа — *утвердительная частица.* Киткәннәр ийе ласа! Лаҫа (дим). Алды лаҫа

ЛАСБЫҠ (гәйнә) *и.* әрпеш — *неряха.* Ҡызлар ласбыҡ буламей?

ЛАПЫЛЫҠ (гәйнә, ҡариҙел, урта, әй) *и.* шырлыҡ — *чаща*

ЛАПЫРТЛЫҠ (һаҡмар) *и.* ҡарағура — *бурьян.* Ул туғай йатҡаны менән лапыртлыҡ

ЛАПЫШ (салйоғот) *и.* эре томбойоҡ — *крупная лилия*

ЛАРҪЫЛДАУ, ЛАРҺЫЛДАУ (ырғыҙ) *ҡ.* ларылдау — *громкий лай (собаки)* Унының эте ларҫылдап өрөп сыҡты. Әгәр ҙә берәүҙең урған йерендә биш-алты башаҡ ҡалһа, Алламорат һағыҙ кеүек йәбешә, эт кеүек ларһылдай

ЛАСИНКА (дим) *и.* 1. Һөйрәтке — *волокуша.* Ласинкала малай-шалай булды инде. 2. (урта) Носилка — *носилки*

ЛАСИНКАЛАУ (урта) *ҡ.* көлтәне ике таяҡҡа тейәү — *сложить суслон на носилки*

ЛАСҠУТ (һаҡмар) *и.* ҡырҡынды — *лоскут.* Ласҡуттан һуҙма тегәләр ине әбейләр

ЛАСТЫЛДАУ (урта) *ҡ.* ласҡылдау — *чавкать, шлепать.* Батҡаҡ йырып барыусы тәгәрмәстәрҙән, үгеҙ айырыларынан бер үк төрлө йөҙәткес ластылдау аратирә ишетелеп ҡала

ЛАСТЫР (ҡариҙел) *с.* иҫке, алама — *истрепанный.* Ластыр кейем белән бараммы?

ЛАСЫ (ҡариҙел) *с.* һимеҙ — *жирный.* Ласы бала тиҙ атламай

ЛАСЫЛДАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ласҡылдатыу — *чавкать.* Ласылдатып һағыҙ сәйнәүҙән башҡа ни эше бар аның

ЛАСЫН I (арғаяш, дим, ҡариҙел, урта) *и.* ыласын — *сокол*

Ласын ғына булыр үрҙәрҙә,
Өрәк кенә булыр ҡулдәрҙә (арғаяш)

ЛАҪТАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Йәйелеү — *развалиться.* 2. (әй) Өлтәйеү — *взъерошиться (о волосах)*

ЛАТИК (урта) *и.* туғын бөгөү өсөн ҡулланылған махсус тимер — *приспособление для сгибания обода*

ЛАТҠА (арғаяш) *и.* ит быҡтырып бешерә торған суйын һауыт — *чугунок для тушения мяса*

ЛАТҠЫ (урта урал, әй) *и.* балсыҡ сеүәтә — *глиняная чашка*

ЛАТЫШ БҮРЕҢГЕ (дим) *и.* аҡ картуф — *белый картофель*

ЛАУҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* 1. Ләүкеү — *пылать.* 2. Ҡысҡырыу — *кричать*

ЛАУЛАУ (урта) *ҡ.* гөлтләп яныу — *воспламеняться.* Лауламаны, ҡулға тотҡоһоҙ булып таралып бөттө лә ғуйҙы

ЛАУЛЫЙ (урта) *с.* туҙған — *растрепанный.* Лаулый баш

ЛАУЫҠ (дим) *и.* текә яр — *крутой берег*

ЛАУЫЛДАУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡысҡырып һөйләшеү — *громко разговаривать*

ЛАУЫР I (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ыйыҡ — *туберкулез желез.* Лауыр белән ауырығаннарҙың эрене ағып йөрөнө, аға ништәтергә лә белмәнеләр. 2. Ҡылауыр — *золотуха.* Шунын йағына лауыр сыҡҡан бит

ЛАУЫР II (эйек-һаҡмар) *и.* ыйыҡ ауырыуын дауалай торған үлән — *лекарственная трава, используемая при лечении туберкулеза желез.* Ике төрлө лауыр, переһе сәскә ата, переһе атмай

ЛАФКАСЫ (дим, туҡ-соран) *и.* һатыусы — *продавец*

ЛАҺЫЛДАУ (дим) *ҡ.* «һ» өнө менән һөйләшеү — *говорить со звуком «h»*

ЛАШБЕК (гәйнә) *с.* йәйенке — *широкий*

ЛАШИҢКА (төньяҡ -көнбайыш) *и.* носилка — *носилки.* Лашиңка белән көлтә кертәдерейек

ЛАШМАН I (ҡыҙыл, урта) *с.* килбәтһеҙ — *несуразный*

ЛАШМАН II (урта, әй) *и.* бәлә, мәшәҡәт — *канитель, возня.* Лашманы күп был эштең (урта). Лашман эш төшкәнмәллә башыңа (әй)

ЛАШМАН III (урта) *р.* 1. Ләж — *плашмя.* Ҡуҙғалмай ҙа лашман йата. 2. *с.* ауыр, ҡуҙғалмаусан — *тяжелый на подъем*

ЛАШТАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йәйелеү — *растянуться*

ЛАШТЫР (ҡариҙел) *с.* килбәтһеҙ — *неаккуратный, мешковатый (об одежде).* Лаштыр кейем (әй)

ЛАШЫҠ (урта урал, әй) *с.* яшыҡ — *постное (о мясе).* Ҡунаҡҡа лашығ ит бешермәҫ инде кеше

ЛАХАН (урта урал) *и.* 1. Ағас күнәк — *бадья.* 2. (эйек-һаҡмар, әй) Лаҡан — *лоханка.* Лаханды беҙ йыуынды һыуға ултыртабыҙ

ЛЕБЕРДЕК (ҡариҙел) *с.* кәүшәк — *рыхлый, мягкий*

ЛЕБЕРЛӘК (урта) *и.* һағын — *струящийся воздух (в теплый солнечный день)*

ЛЕЗДЕР (төньяҡ-көнбайыш) *с.* бысраҡ — *неряшливый.* Лездер кешедә тороп үрәнгән йүнсезлеккә (төньяҡ-көнбайыш). Лездер кейем (ҡариҙел)

ЛЕКЕЛДӘҮ (арғаяш) *ҡ.* йыш-йыш тибеү *(йөрәккә ҡарата)* — *учащенное сердцебиение*

ЛЕКӘШЕҮ (әй) *ҡ.* һырышып, йәбешеп йатыу — *прильнуть.* Кәк килдеме, лекәшеп йата, ҡыуып та ғайтарып бумай

ЛЕПЕК (дим, урта) *и.* һуҡыр себен — *мошкара.* Ләпәк (дим, урта)

ЛЕПЕРТ (дим, туҡ-соран) *р.* лыпын — *плашмя.* Йерләрҙә иген леперт йатты

ЛЕПЕРТОЙАҠ (дим, туҡ-соран) *и.* ҡаҙ-өйрәк — *гуси-утки.* Бирнәгә лепертойаҡ та була (туҡ-соран)

ЛЕПКЕ (ҡариҙел, мейәс, урта) *и.* лепкә — *родничок (у младенцев)*

ЛЕП-ЛЕП (урта, әй) *ы.* тауыҡ тотҡанда әйтелә торған һүҙ — *междометие при ловле курицы*

ЛЕПШЕК (урта, әй) *с.* йепшек — *мокрый, влажный.* Лепшек көндә лә тышта йөрөмәҫһең инде (әй)

ЛЕПШЕЛТӘҮ (урта) *ҡ.* епшетеү — *теплеть (зимой)*

ЛЕПӘКӘЙ I (дим) *и.* һуҡыр себен — *мошкара.* Ләпкәй, ләпәкәй (урта)

ЛЕПӘКӘЙ II (эйек-һаҡмар) *и.* лепкә — *родничок (у младенцев)*

ЛЕРЛӘҮ (урта) *ҡ.* бергәләп осоу тауышы сығарыу — *звук крыльев при дружном полете мелких птиц.* Турғайлар осһа, лер-лер итеп лерләп оса

ЛЕРЛӘШЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эркелешеү — *хлынуть (о народе).* Балалар лерләшеп уның артынан әйәрләр. Кешеләр лерләшеп урамға һибелделәр

ЛЕРКЕЛЕШЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эркелешеү — *хлынуть (о народе).* Өйгә эркелешеп-леркелешеп килеп инделәр

ЛЕС (салйоғот) *с.* бысым — *неудавшийся (о хлебе).* Лес икмәк. Лестек (төньяҡ-көнбайыш)

ЛЕСТЕК (ҡариҙел) *с.* һыулы күҙ — *водянистый (о больных глазах).* Лечтек (гәйнә)

ЛЕҺЕРЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йүгерекләү — *быстро двигаться (о детях)* Балалары леһерләп йөрөйләр

ЛИБЫРЫҠ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* бесәй үләне — *валериана лекарственная*

ЛИЖАК (дим, урта) *и.* егерме дүрт рамлы йәшник умарта — *многорамный улей*

ЛИКЕН (ҡыҙыл, салйоғот) *т.* ләкин — *но, однако*

ЛИМӘНТӘ (урта) *и.* түшелдерек — *нагрудник*

ЛИНТА (салйоғот) *и.* филтә — *фитиль.* Линтаһы йана бит лампыңдың

ЛИПА (һаҡмар) *и.* 1. Мөлкәт, байлыҡ — *имущество, богатство.* Барлыҡ липаһын тейәп сығып китте. Ҡарап торған липа ошо инде. 2. Иҫке-моҫҡо — *ветошь.* Был липаларыңды йыйыштырып торһаң да йарай

ЛИПАТА (һаҡмар) *и.* төпөш — *коротыш*

ЛИПАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* лыпын йатыу — *припасть, прилипать к земле.* Һуғаннарым ергә липашҡан

ЛИПЕЙ-ЛИПЕЙ (әй) *ы.* тауыҡ тотҡанда ҡабатлай торған һүҙ — *междометие, употребляемое при ловле курицы*

ЛИПУШКА (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Емеш бәлеше — *пирог с ягодной начинкой.* 2. (урта) Көлсә — *лепешки*

ЛИСКА (ҡариҙел, әй) *и.* сәүек эт — *низкорослая собака*

ЛИСКӘ (төньяҡ-көнбайыш, әй) *с.* төпөш — *коротыш.* Лискә гөсөк

ЛИСТ (урта) *и.* икмәк тимере — *лист для выпечки хлеба*

ЛИСТАЛЫ БАЛАУЫҘ (ҡыҙыл) *и.* умартаға ҡуйыу өсөн әҙер балауыҙ — *воск, готовый для улья*

ЛИСТУК (көнсығыш диалект) *и.* балауыҙ табағы — *лист для воска.* Листек (арғаяш)

ЛИСӘН (урта) *и.* лэйсән — *первый весенний дождь*

ЛИСӘСӘК (урта) *и.* ҡырҡынды — *лесосека*

ЛИТРУМ (дим) *и.* майҙа бешерелгән ҡабартма — *пышки, испеченные в масле*

ЛИТУК (ҡыҙыл) *и.* кейә — *леток (у ульев)*

ЛИХАМАН I (урта урал) *и.* биҙгәк — *малярия.* Умбиш көн инде лихаман тота. Лихаманка (ҡариҙел)

ЛИХАМАН II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* бысраҡ — *грязный*

ЛИХАМАН III (урта, әй) *и.* эшкә ярамаған, файҙаһы булмаған кеше — *нетрудоспособный человек*

ЛОБОРҘАУ (урта) *ҡ.* лыбырҙау — *лепетать.*

ЛОҠМА (һаҡмар) *р.* саҡ ҡына, аҙ ғына — *чуточку.* Бөгөн лоҡма аҙыҡ ҡапҡан йуҡ

ЛОҠОЛДАУ (салйоғот) *ҡ.* кейем бушаҡ булып тороу — *висеть (об одежде).* Күлмәгем лоҡолдап тора

ЛОҠОТ (арғаяш, һаҡмар) *и.* ноҡот борсағы — *фасоль*

ЛОРҪ: ЛОРҪ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* ауырлыҡ менән йығылыу тауышы — *звук при падении чего-либо тяжелого.* Аты ҡапыл туҡтаны, башын эйеп, әҙерәк бәүелеп торҙо ла, лорҫ итеп ҡарға ауҙы

ЛОБОРҘАУ (мейәс) *ҡ.* гөрләү (күгәрсенгә ҡарата) — *ворковать (о голубях)*

ЛӨҒӘТ (урта урал) *и.* тапҡыр һүҙ — *пословица, поговорка*

ЛӨҒӘТСЕҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* килбәтһеҙ — *несуразный.* Лөкәтһеҙ (урта урал)

ЛӨҠӘТ (арғаяш) *и.* тел — *язык (средство общения).* Беҙҙең лөкәт шу инде

ЛӨМТӘЙ (урта) *с.* ҡараңғы сырайлы — *мрачный*

ЛӨҢКӨЛДӘК (салйоғот, әй) *и.* мыжык — *ворчун*

ЛӨП: ЛӨП ИТЕҮ (урта) *ҡ.* дөп итеү — *издать глухой звук при падении.* Лөп итеп әйләнде айыу

ЛӨПӨРТ, ЛҮПЕРТ (һаҡмар) *р.* 1. Мул — *обильно.* Малға бесәнде лөпөрт итеп һалғанһың, ҡышын сығыуына йетмәҫ кий. 2. (урта) Лыпын — *плашмя.* Өсөһө лә лөпөрт йата

ЛӨПӨРТӨЙ, ЛӨПӨРТӘЙ (һаҡмар) *с.* тоҡор — *короткий.* Кәүҙәгә лөпөртәй генә булды Төхвәт

ЛӨПӨШ (урта) *с.* 1. Лапаҡ — *низкий.* Тарбай оҙон ботло, бүҙәнә ҡыҫҡа лөпөш була. 2. Ҡыҫҡа — *короткий.* Бөҙрәләнеп йапраҡ йарған лөпөш ҡайыннар ҙа күҙгә ташлана

ЛӨПШӨЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* мөлкөлдәү — *мелко качаться от полноты*

ЛӨРПӨК ҠАР (һаҡмар) *и.* епшек ҡар — *слякоть*

ЛУБЫРЛАҠ (урта) *и.* һөйләнсәк — *ворчун.* Лубырҙаҡ (мейәс)

ЛУҘЫР I (дим) *и.* ялҡау — *лодырь*

ЛУҘЫР II (һаҡмар) *и.* турғайҙан ҙурыраҡ ялан ҡошо — *степная птица больше воробья.* «Турғайҙан ҙурыраҡ, ҡара, сыбар, луҙыр-луҙыр, тип тауыш сығара, туғайҙа була»

ЛУ ЙЫЛЫ, ЛЫУ ЙЫЛЫ (һаҡмар) *и.* 12 йылдан ҡабатланыусы хайуан исеме — *год дракона в 12-ти цикличном животном календаре*

ЛУҠРАЙЫУ (урта) *ҡ.* маһайыу — *возгордиться.* Луҡрайып утырма

ЛУҠЫ (һаҡмар) *и.* әрпеш — *неряха.* Луҡы килен шулай буламы?

ЛУПЕРТ (салйоғот) *и.* бысраҡ — *грязь*

ЛУПТЫР (әй) *и.* әрпеш — *неряха*

ЛУПШЫҠ (ҡыҙыл) *с.* бушаҡ — *свободная (одежда)*

ЛУПЫЛДАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ауыҙ тултырып ашау — *набивать рот едой.* Лупылдатып ашаныр ҙа йөрөр ошо Мәхмүҙә әбей

ЛУПЫРЫШ (урта, урта урал) *с.* 1. Килбәтһеҙ — *несуразный (об одежде)* Лупырыш кейем. 2. Ауыр кәүҙәле — *тучный (о человеке).* Лупырыш кеше тиҙ ҡуҙғалмаҫ инде (урта)

ЛУРҠАЙЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *ҡ.* йәйелеп китеү — *расплываться.* Эштәмәй лурҡайып тиг утыра (әй)

ЛУРҠЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать*

ЛУРҠЫШ (әй) *с.* артыҡ һимеҙ — *слишком полный.* Күб ашап лурҡыш булыб утыра инде

ЛУРПЫШ (дим) *с.* килбәтһеҙ — *несуразный (о человеке)*

ЛҮПЕРТ (һаҡмар) *р.* мул — *обильно.* Беҙен бабай бесәнде лүперт итеп һала торғайны

ЛҮТЕР (ҡыҙыл) *и.* күтер — *трясина*

ЛҮШ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ағас башына ултырған ҡар — *изморозь.* 2. Ағастың кипкән ботаҡтары — *высохшие ветки*

ЛҮШКӘ (арғаяш, салйоғот) *и.* йүшкә — *вьюшка*

ЛҮШӘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Бәҫ — *иней.* 2. (һаҡмар) Ағас ботағына боҙ булып туңған ҡар — *изморозь.* Лүшә сәпсим ағасты кәкерәйтеп төшә, йоҡа ғына булһа, бәҫ була (ҡыҙыл)

ЛЫБРА (гәйнә) *и.* ығыш — *копуша*

ЛЫБЫЖҒЫ, ЛЫЖДЫР (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Ебегән — *недотепа.* 2. Ығыш — *копуша*

ЛЫБЫЙ, ЛЫБЫҠ (арғаяш) *с.* епшеү — *мокрый (о снеге)*

ЛЫБЫК ҠАР (арғаяш) *и.* епшек ҡар — *мокрый снег*

ЛЫБЫЛДАТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* епшетеү — *подтаять (о снеге)*

ЛЫБЫРДЫРЫҠ (гәйнә) *и.* ҡаҙ үләне — *гусиная лапчатка*

ЛЫБЫРА, ЛЫБЫРЫҠ (гәйнә) *и.* ебегән — *недотепа*

ЛЫБЫРАҠ, ЛЫБЫРДЫҠ (гәйнә) *и.* ығыш — *копуша*

ЛЫБЫРДАУ (гәйнә) *ҡ.* быжыу, ылдырау — *вянуть.* Лыбырдап китә картук кырау төшсә

ЛЫБЫРҘАҠ (арғаяш) *и.* мығырҙаҡ — *ворчун*

ЛЫБЫРҘАУ (гәйнә) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать*

ЛЫБЫРҘЫҠ, ЛЫБЫРДЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һөйләнсек — *разговорчивый.* Ҡунағым ҙерә лыбырҙыҡ булып сыҡты (ҡариҙел)

ЛЫБЫРҘЫУ (гәйнә) *с.* яй ҡуҙғалыусан — *медлительный*

ЛЫҒЫР (һаҡмар) *р.* 1. Бик күп — *в обилии, обильно.* Хәҙер балыҡ мурҙаға лығыр төшә лә ғуйа. 2. (эй) Ҡуйы — *густой.* Лығыр ашты ҡунаҡҡа ғуйыпумай инде

ЛЫҒЫРҘАУЫҠ, ЛЫҒЫРҘЫҠ (дим, ҡариҙел) *и.* мығырҙаҡ — *ворчун*

ЛЫЖ: ЛЫЖ ҠОМ (дим) *р.* лыс ҡом — *весь в песке;* лыж һыу (лыс һыу) *насквозь мокрый.* Лыҡ (ҡариҙел), лыҡы (һаҡмар), лыпа (урта); лыж йатыу (гәйнә) лыпын йатыу — *лечь плашмя*

ЛЫЖБЫР I (эй) *и.* ығыш — *копуша*

ЛЫЖБЫР II: ЛЫЖБЫР ҺЫУ (эй) *с.* лыс һыу — *насквозь мокрый*

ЛЫЖБЫР III (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Булдыҡһыҙ — *беспомощный.* 2. (гәйнә) Сибек — *слабый (о здоровье)*

ЛЫЖЫҠ (урта урал) *с.* яй ҡуҙғалыусан — *медлительный*

ЛЫЖЫРДАУ (гәйнә) *ҡ.* иҙелеү — *развести (о дороге)*

ЛЫЙЛА (салйоғот) *и.* ләм — *ил.* Лайла (эй)

ЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* лыҡа — *до отказа.* Сандығы лыҡ булған. Лыҡ тулы (һаҡмар) лыҡа тулы — *полный до отказа.* Лыҡ һыу (лыс һыу) — *насквозь мокрый*

ЛЫҠА I (эйек-һаҡмар) *и.* йүкә — *лыко*

ЛЫҠА II (арғаяш) *к.* тик — *только, лишь.* Лыҡа йәблек утыҙтың

ЛЫҠА: ЛЫҠА ЙЕР (арғаяш) *и.* ҡалҡыуыраҡ ер, һөҙәк кенә тау — *возвышенное место*

ЛЫҠЫ I (мейәс, һаҡмар, эй) *р.* лыҡа — *до отказа, полностью.* Борон урман араһы лыҡы тулы мал ине

ЛЫҠЫ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* шаталаҡ — *балагур*

ЛЫҠЫЛТАУ (ҡариҙел) *ҡ.* лыҡылдау — *болтать*

ЛЫҠЫРА (дим) *и.* һалаҡы — *неряха*

ЛЫҠЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ныҡышыу, ныҡыу — *повторять настойчиво.* Бер сүзне тәпәмә, бер сүзне лыҡыма

ЛЫҠЫП: ЛЫҠЫП ЙАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* күп булып ятыу — *наполняться; быть в изобилии.* Лыҡып йата мурҙалар

ЛЫП: ЛЫП ЯТЫУ (мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* лыпын ятыу — *лежать плашмя.* Лып ултырыу (һаҡмар) лыпын ултырыу — *плюхнуться.* Мәликә эбей, йөрәген тотоп, урындыҡ ситенә лып ултырҙы

ЛЫПА: ЛЫПА ХЫУ (урта) *р.* лыс һыу — *насквозь мокрый.* Тирләп лыпа һыу булдым

ЛЫПАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Һалыныу — *обвисать (об одежде).* 2. Йәйелеү — *растянуться (об одежде).* 3. (урта урал, эй) Һыланып, йәбешеп тороу — *обтягивать (об одежде)*

ЛЫПҠЫТЫП: ЛЫПҠЫТЫП АТЫУ (урта урал) *ҡ.* бер-бер артлы атыу — *стрелять очередью*

ЛЫП-ЛЫҠЫР (урта) *р.* туп-тулы — *полным-полно.* Өҫтәл лып-лыҡыр тулы була ла ғуйа ыризыҡ белән

ЛЫПТЫР (ҡариҙел) *и.* 1. Әрпеш — *неряха.* Өс башын да ҡарамай ул лыптыр. 2. Ығыш — *копуша.* Лыптыра (эй)

ЛЫПЫЛДАҠ (арғаяш, ҡыҙыл, урта) *и.* епшек — *слякоть.* Лыпылдаҡҡа табанды быйма гейәм (ҡыҙыл)

ЛЫПЫЛДАП ЙАТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* епшетеү — *таять (о снеге)*

ЛЫПЫМ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *р.* лыпын — *плашмя, вплотную, плотно прижавшись.* Лыпым ултырыу (лыпын ултырыу) — *плюхнуться.* Ләпан ултырыу (гәйнә)

ЛЫПЫН I (дим) *и.* ҡыйыҡһыҙ лапаҫ — *навес без крыши*

ЛЫПЫН II (гәйнә) *р.* тығыҙ — *тесно*

ЛЫПЫРТ: ЛЫПЫРТ ИТЕП ТӨШӨҮ (ҡариҙел) *ҡ.* лырҡ итеп төшөү — *упасть с плюханьем.* Лыпырт итеп төшөп китте апиндисит

ЛЫПЫРТЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тырҡыш — *грязный*

ЛЫПЫС, ЛЫТЫШ (ҡариҙел) *с.* ләс — *неудавшийся (о хлебе)*

ЛЫПЫТҠАЙ: ЛЫПЫТҠАЙ ҠАР (арғаяш) *и.* епшек ҡар — *мокрый снег*

ЛЫПЫШ I (ҡариҙел, эй) *с.* 1. Бысым — *неудавшийся (о хлебе).* 2. Ығыш — *копотливый, медлительный*

ЛЫПЫШ II (эй). *и.* 1. Әрпеш — *неряха.* 2. *с.* Лупыш — *неуклюжий.* 3. (минзәлә) Һүлпән — *вялый.* Лыпышланып барма!

ЛЫРҠАЙЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* артыҡ һимереү — *слишком полнеть*

ЛЫРҠЫШ (урта) *с.* 1. Бик йыуан, һимеҙ — *слишком полный, тучный.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уңмаған — *размазня (о женщине)*

ЛЫРПАЙЫП: ЛЫРПАЙЫП ЙАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* килбәтһеҙ йәйелеп ятыу — *некрасиво растянуться*

ЛЫС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ылыҫ — *хвоя*

ЛЫСБЫҠ (ҡариҙел, урта урал) *и.* бысый, йәше сығып торған күҙле кеше — *человек со слезящимися глазами.* Лысҡылдаҡ (дим)

ЛЫСҠЫЙ (туҡ-соран, ырғыҙ, һаҡмар) *р.* лыс — *совершенно.* Лысҡый һыу булған

ЛЫСҠЫЛДАҠ (дим) *с. бысым — неудавшийся (о хлебе)*

ЛЫСТЫР I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* 1. Иҫке — *ветхий.* Лыстыр йорт. 2. (ҡариҙел) Ығыш — *копотливый,* 3. Килбәтһеҙ — *несуразный.* 4. (урта урал) Насар — *плохой.* Лыстыр кеше беле жулға чыҡма дигән бабайлар, начар кеше беле. 5. (төньяҡ-көнбайыш) Һалаҡы — *неряшливый*

ЛЫСТЫР II (гәйнә) *с.* аҙ — *мало.* Белем лыстыр минең

ЛЫҪТЫР I (әй) *с.* 1. Насар, йәмһеҙ — *плохой.* Лыҫтыр кина күрҫәттеләр. 2. Әрпеш — *неряшливый.* 3. (гәйнә) Тупаҫ — *грубый.* Телем лыҫтыр минең

ЛЫҪТЫР II (әй) *и.* ваҡ сепрәк киҫәктәренән туҡымаға биҙәктәр һалып тегелгән ултырғыс йәки һандыҡ ябыуы — *покрывало из разноцветных лоскутьев*

ЛЫФШЫРЫҠ, ЛЫШБЫРЫҠ (урта урал) *и.* епшек — *оттепель*

ЛЫШБЫРТ (әй) *и.* һыулы ҡар — *мокрый снег*

ЛЫШҠЫРТАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* мышҡылдау — *сопеть.* Лышҡыртап тик йөрөй

ЛЫШТЫР (гәйнә, әй) *с.* 1. Яй ҡуҙғалыусан — *копотливый.* 2. (ҡариҙел) *и.* иҫке кейем — *ветхая одежда*

ЛЫШТЫРАУ (ҡариҙел) *ҡ.* һалбырау — *свисать.* Иреннәре лыштырап төшкән эйе

ЛЫШТЫР-ЛАШТОР (ҡариҙел) *р.* йыйнаҡһыҙ — *неряшливо.* Лыштыр-лаштор йөрөмәсәң булмаймы!?

ЛӘ (мейәс) *ы.* ҡапыл аптырауҙы белдергән ымлыҡ һүҙ — *междометие удивления.* Лә, ҡыҙым кигән дә!

ЛӘБЕРЛӘК (урта) *и.* тел биҫтәһе — *говорун*

ЛӘБӘЙ: ЛӘБӘЙ ЭТ (мейәс) *и.* сәүек эт — *низкорослая собака*

ЛӘГҮШКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* лаҡан — *лохань*

ЛӘГҮШӘ (гәйнә) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

ЛӘГӘН (һаҡмар) *и.* тас — *корыто, таз.* Ләгәнгә һалып бир йемде атыңа. Эләгән (дим)

ЛӘЙИР (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* сибек — *хилый*

ЛӘЖ (мейәс, урта) *р.* лыпын — *плашмя.* Ләж йатты ла ғуйҙы бала

ЛӘЖБЕК (гәйнә) *и.* илаҡ — *плакса*

ЛӘЖБЕРӘҮ (урта урал) *ҡ.* һулыу — *вянуть.* Гөлөм туңып вис ләжберәп киткән

ЛӘЖӘК, ЛӘЖЖӘК (дим, урта) *и.* рам ҡуйып йәтешләнгән бағана умарта — *колодный улей с рамами*

ЛӘЖӘНКӘ (эйек-һаҡмар) *и.* бесән тейәү өсөн санаға арҡыры һалынған ағастар — *санные жерди*

ЛӘЗ: ЛӘЗ ЙАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* лыпын ятыу — *лежать плашмя*

ЛӘЙКӘ (урта, әй) *и.* һыу һиптергес — *лейка*

ЛӘЙҠӘТЛЕ I (дим) *с.* уңайлы — *подходящий.* Ләйҡәтле урын, йере, хыуы, урманы бар

ЛӘЙҠӘТЛЕ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* саф күңелле, йомшаҡ күңелле — *душевный*

ЛӘЙСӘ (һаҡмар) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь*

ЛӘЙСӘН I (һаҡмар) *и.* тәүге ҡар — *первый снег*

ЛӘЙСӘН II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аяҙ, йылы көндә яуған ямғыр — *грибной дождь*

ЛӘЙӘҠЫН, ЛАЙАҠЫ (көнсығыш диалект) *р.* ләйәҡыл — *вдрызг.* Ләйәҡын иҫерек

ЛӘЙӘҠӘТЛЕ (туҡ-соран) *с.* ышаныслы — *надежный.* Йалыу итәргә бер ләйәҡәтле ир булманы

ЛӘКӘК (арғаяш) *и.* сәкән — *клюшка.* Ләкәк һуғыу

ЛӘКӘҪ (дим) *с.* бысым, ләс — *неудавшийся, сырой (о хлебе)*

ЛӘҠАП, ЛӘҠӘП (арғаяш, әй) *и.* 1. Әйтем — *поговорка.* 2. (эйек-һаҡмар, урта) Ғәйбәт һүҙ — *сплетня.* Үәли ағай, әйтегеҙ әле, һеҙ ике йөҙләлөк, ләкәп һүҙ тараҡкан өсөн Хангилдингә ниндәй йаза бирер инегеҙ?

ЛӘҠӘП СҮЗ (урта урал) *и.* мәрәкәле әйтем — *забавное, анекдотичное выражение*

ЛӘҠӘС (дим) *с.* бысым — *неудавшийся (о хлебе)*

ЛӘЛИМ (гәйнә) *и.* шамбы — *налим*

ЛӘЛ-ЛӘЛ ТОРОУ, ЛӘЛӘЙ ТОРОУ (дим, ҡыҙыл, урта) *ҡ.* баланың башлап аяҡҡа баҫыуы — *впервые вставать на ноги (о ребенке).* Ләл-ләл баҫыу (һаҡмар).

ЛӘЛӘЙ БУЛ, ЛӘЛӘКӘЙ БУЛ (эйек-һаҡмар) *ы.* баланы аяғына баҫырға өндәү һүҙе — *слово призыва ребенка вставать на ноги*

ЛӘМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Шыйыҡ балсыҡ — *жидкая глина.* Ләмгә аунаған (гәйнә). 2. (эйек-һаҡмар) Яҙғы ташҡындан һуң төбөндә һарҡып ҡалған ҡом — *мелкий песок, осевший на дно реки после половодья.* 3. (ҡариҙел) Лай — *ил*

ЛӘМ II (ырғыҙ, әй) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

ЛӘМ III (арғаяш, урта, урта урал) *р.* ләм-мим — *ни слова.* Ләм һүҙ ғушманы (урта)

ЛӘМЕК, ЛӘМҮК (ҡариҙел) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

ЛӘМКӘ (гәйнә) *и.* бауырғалыҡ — *подбрюшник.* Ләмкә булыу (төньяҡ-көнбайыш) күнегеү — *привыкать.* Ләмкә булып киткәммен инде аңа

ЛӘМЧӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* лай — *ил*

ЛӘННЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

ЛӘҢГЕ (ҡыҙыл) *и.* солоҡта баҫып тороу өсөн ҡуйылған табалдырыҡ — *подножка, приспособление для ног на бортевом дереве*

ЛӘҢГӘС (дим) *и.* яндау — *четырехлитровый деревянный сосуд*

ЛӘҢКЕЛДӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* һөйләнеп ваҡыт уҙҙырыу — *болтать впустую*

ЛӘҢКӘС (урта) *и.* дегет һауыты — *лагун*

ЛӘП (ҡыҙыл, урта) *и.* шаҡ — *заячий или беличий след на снегу.* Тейен ләбе күрҙем (урта)

ЛӘПАН (гәйнә) *р.* лыпын — *плашмя*

ЛӘПЕ I (һаҡмар) *и.* тәпе — *мышеловка*

ЛӘПЕ II (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* мәте — *глина*

ЛӘПЕЙ I (туҡ-соран) *и.* ҡош-ҡорт тәпәйе — *лапки птиц*

ЛӘПЕЙ II (һаҡмар) *и.* лаҡылдаҡ — *говорун.* Мөхәмәт ләпей бар саҡта тик торһаң да йарай

ЛӘПЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Батҡаҡ ер — *топкое место.* Бер ҡат ләпек жирне үтәсең. 2. Бысраҡ — *грязь.* Ҡара ләпек. Ләпеккә кермә, бәбәйем. 3. Мәте — *глина*

ЛӘПЕК СЕБЕН (урта) *и.* һуҡыр себен — *мошкара*

ЛӘПЕЛДӘК (ҡыҙыл, ырғыҙ) *с.* лаҡылдаҡ — *говорун.* Ләпелдәк кеше була, ләпелдәп тик тора (ҡыҙыл)

ЛӘПЕМБӘ (һаҡмар) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ЛӘПЕС (ҡариҙел) *с.* бысым — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Ләпес булған икмәгем, мейесем сүрән булған

ЛӘПЕШӘ (ҡариҙел) *с.* тәпәш — *низкий.* Өйләре дә ләпешә генәйе

ЛӘПКЕ (һаҡмар) *и.* 1. Әбәк уйыны — *пятнашки.* 2. (урта) Биш таш уйыны — *игра в пять камешков*

ЛӘПКЕС (гәйнә) *и.* уйһыу — *низина*

ЛӘПКӘ I (ҡариҙел) *и.* лепкә — *родничок у младенцев*

ЛӘПКӘ II (урта) *и.* һуҡыр себен — *мошка*

ЛӘПКӘС (гәйнә) *и.* 1. Уйһыу — *низина.* 2. Һаҙлы ер — *болотистое место*

ЛӘПЛӘМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ерҙә ҡалып серегән бәрәңге — *перезимовавший в земле картофель.* Ләпләмәне ашасаң, йөрәкәйем дәртләнә, тигәмбулайыҡ көләп

ЛӘПҪЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡош йәки ҡуяндың өшәләктә ятыуы — *быть в зимней норе (о зайце или птицах).* Ҡош ҡарҙа ләпҫеп йата йоҡтап

ЛӘПШӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* йәйелеү — *развалиться.* Быйма табаны, йеүеш ҡарға йейеп, таҡыйа кеүек ләпшәйгән

ЛӘПӘ (гәйнә) *и.* һөйләшмәгән кеше — *немой.* Баласы да ләпә ийе, сүләшмәй ийе. Әпә (төньяҡ-көнбайыш)

ЛӘПӘЙКӘ: ЛӘПӘЙКӘ БУЛЫП (ҡыҙыл) *р.* өйөрләп — *гурьбой.* Ләпәйкә булып уйнап килделәр балалар

ЛӘПӘЙТ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡыра — *ряды сгребенного сена.* Күбәгә һалғансы ләпәйткә йыйаһың әле бесәнде

ЛӘПӘК I (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *и.* ләпәкәй — *мошкара*

ЛӘПӘК II, ЛӘПӘКӘЙ (ҡариҙел, ҡыҙыл, һаҡмар, эй) *с.* 1. Төпөш — *короткий.* Ләпәк үлән. Ләпәкәй генә апай ине ул. 2. (гәйнә, урта) Тәпәш — *низкий.* Шул ләпәк кенә өйҙә ғүмер иттеләр инде (урта)

ЛӘПӘКӘС: ЛӘПӘКӘС СЫСҠАН (ҡыҙыл) *и.* һуҡыр сыскан — *крот.* Ләпәкәс сысҡан тиреһен дә ыздавайт итте кеше

ЛӘПӘН (мейәс) *и.* һуҡыр себен — *мошкара*

ЛӘПӘНДӘШ (ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *с.* төпөш — *короткий.* Ләпәндәш кенә кейәүгә барған тей

ЛӘПӘҪ I (ырғыҙ) *с.* нәкәҫ, ялҡау — *ленивый.* Ләпәҫ кеше генә йарлы булған ул элек

ЛӘПӘҪ II (ҡыҙыл, урта) *и.* һуҡыр себен — *мошкара*

ЛӘПӘШ I (эйек-һаҡмар) *и.* яндау — *четырехлитровый деревянный сосуд*

ЛӘПӘШ II (урта, һаҡмар, ырғыҙ) *с.* тәпәш — *низкий.* Ләпәшә (гәйнә). Ләпәшә ыҙба

ЛӘПӘШАУЫҘ (гәйнә) *и.* борош — *подуст*

ЛӘПӘШКЕ, ЛӘПӘШКӘ (эйек-һаҡмар) *и.* күтәрем — *охапка.* Ләпәшкегә йыйаһың әле күбәләгәнсе

ЛӘПӘШКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Йәйенке — *растянутый.* Ләпәшкә әйбер. Ләпәшкә танаулы бисә. 2. (урта) *и.* Әсе йәймә — *лепешка из дрожжевого теста*

ЛӘС (дим, урта, эйек-һаҡмар, эй) *с.* бысым — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Икмәгем ләс буған, уңмаған, өшөгән, ахыры

ЛӘСКЕЙ (урта, эй) *с.* бысым — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* Ләскей икмәк бешергән

ЛӘСКЕЛТӘҮ (урта) *ҡ.* ләсләнеү, сей булыу — *быть недопеченным (о хлебе)*

ЛӘСКЕТ I (ҡариҙел) *и.* ләстит — *сплетня.* Ләскет // күбул, ләске сүҙ

ЛӘСКЕТ II, ЛӘСПЕТ (ҡариҙел) *с.* бысым — *неудавшийся, сырой (о хлебе)*

ЛӘСКӘ, ЛӘСКӘЙ (дим, һаҡмар) *с.* бысым — *неудавшийся, сырой (о хлебе)* Ләскә буған икмәк, уңмаған (дим). Ләсмә, ләскей (урта). Ләчтә, ләчтей (төньяҡ-көнбайыш). Шепкән ул сасы үлән, эпейләрне ләчтей йасайдырыйы (гәйнә)

ЛӘСМӘ, ЛӘСКӘ (дим) *с.* төпөш — *низкий.* Ләсмә генә булды улы, үҫмәй ғалды

ЛӘСТИТ I (ҡыҙыл) *и.* тел биҫтәһе — *говорун.* Һәтирә йенгәм ләстит ине бит ул торғаны белән

ЛӘСТИТ II (урта) *и.* буш һүҙ — *пустое слово.* Эш йуҡтан ләстит сәйнәйләр инде

ЛӘСТЕРӘТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Һалбыратыу — *свесить.* Тәрәзәгә айағын ләстерәтеп утыра. 2. Ҡаплау — *закрывать сплошь.* Ләстерәтеп бәсә төшкән

ЛӘҪ I (эй) *и.* бәҫ — *иней.* Ағастарға матур итеп ләҫ төшкән

ЛӘҪ II (урта, һаҡмар) *с.* 1. Бысым — *неудавшийся, сырой (о хлебе)* 2. Еүеш, дымлы — *мокрый.* Тәҙрәнән ҡағыҙ ләҫ булып ҡубып төшә (һаҡмар)

ЛӘҪТӘ (һаҡмар) *и.* әйбер — *вещь.* Вәс ләҫтәләремде күтәреп шулайтып йөрөйөм

ЛӘТ (арғаяш) *и.* мәте — *глина.* Ләте (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш)

ЛӘТЕ (ҡариҙел, урта) *с.* 1. Бысым — *неудавшийся, сырой (о хлебе).* 2. Һыулы, дымлы — *мокрый.* Бәрәңге ләтерәк була, йармалы булмай (ҡариҙел)

ЛӘҮЕШ, ЛӘҮӘШ, ЛӘҮЕШЛӘМӘ (дим, ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҙур бәлеш — *большой пирог.* 2. Емеш бәлеше — *пирог с ягодной начинкой.* Ҡамырын тәмнәһәң, ләүәш тәмне була. Ләүәште ней баландан, сейәнән бешерәбеҙ (һаҡмар)

ЛӘҮЕШӘЧИЧКӘ (гәйнә) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая.* Ләүешәчичкә күлләрҙә була ийе

ЛӘҮКЕЛДӘҮ (эй) *ҡ.* ләүкеү — *воспламеняться.* Сыбығутын ней ләүкелдәп йана ла бөтә, йылыһы ла сығып өлгөрмәй

ЛӘҮКӘ (дим, көнсығыш диалект) *и.* 1. Эләүкә — *лавка (в бане).* 2. (һаҡмар) Мейес арты — *запечье.* Ләүкәлә булды бәрәсләр. 3. (ҡариҙел) Тыҡрыҡ — *переулок.* Ләүкәдә осрадыңмы этәңне

ЛӘҮЧӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* батҡаҡлы урын — *топкое место*

ЛӘҮШӘ (гәйнә) и. тәлмәрйен — *лягушка*

ЛӘПЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шыйыҡ батҡаҡ — *жидкая грязь*

ЛӘПӘК, ЛӘПӘКӘЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* һуҡыр себен — *мошкара*

ЛӘПӘШ (ырғыҙ) *с.* тәпәш — *низкий.* Өйләре бигерәк ләпәш

ЛӘШ (эй) *и.* бәҫ — *иней.* Ләш төшкәнгә ботаҡтар һынып киткән

ЛӘШКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йоҙроҡ — *кулак.* Ләшкә биреү кәрәгаға

ЛӘШМӘ (һаҡмар) *с.* хәлһеҙ — *бессильный.* Ләшмә булып килеп йығылды утауҙан

ЛӘШТЕРӘП: ЛӘШТЕРӘП ТӨШӨҮ (эй) *ҡ.* һулып төшөү — *вянуть.* Ҡыраү тейеп бәрәңгенең йапраҡтары ләштерәп төшкән

ЛӘШӘ I (мейәс, урта, эй) *и.* бәҫ — *иней.* Ағастарға ләшә төшә (мейәс)

ЛӘШӘ II (салйоғот) *и.* батҡыл, һаҙамыҡ ер — *болотистое место.* Һаһта айаҡ кереп китә ләшәгә

ЛӘШӘНҠӘ (урта) *и.* терһәкле сана — *сани-лежанки.* Ләжәнкә (эй)

ЛӘҺӘ (мейәс) *к.* ләбаһа — *ведь.* Инәйем килде ләһә. Килешмәне ләһә

М

МАГАЗИН (туҡ-соран, урта) *и.* умартаның өҫтәмә рамы — *магазин (у пчел)*

МАҒАЗИН (гәйнә) *и.* иген келәте — *амбар.* Мәгәзәй (урта урал)

МАҒАЛАЙ, МАҒЛАЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* маңлай — *лоб*

МАҒАЛАЙСӘС, МАҒАНАЙСӘС (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* кикел — *челка*

МАҒАНА (урта) *и.* бағана — *столб*

МАҒАНАЙ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* маңлай — *лоб*

МАҘА (салйоғот) *и.* тарма — *конопля*

МАҘАҠ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Мәҙәк — *забава.* Маҙаҡ һөйләүсе кеше көлдөрә лә, берәүҙе эләктереп тә ала. 2. *с.* ҡыҙыҡлы — *интересный*

МАҘАҠЛАУ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* мәрәкәләү — *забавлять*

МАҘАҠЛАШЫУ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* мәрәкәләшеү — *забавляться.* Маҙаҡлашып килдем һылыу менән (эйек-һаҡмар)

МАҘАҠСЫЛ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* мәрәкәсел — *забавный*

МАҘАЛАУ (урта) *ҡ.* маҙа китәреү — *мешать, нарушать покой*

МАҘАПТАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* аҙапланыу — *замучиться.* Ике бүлә утын алғайныҡ, нейә әбей, маҙаптанаһың тей

МАҘАТЫУ (мейәс) *ҡ.* ыҙалатыу — *мучить, замучить*

МАҘАУ I (ҡыҙыл) *ҡ.* ыҙаланыу — *мучиться*

МАҘАУ II (ҡыҙыл, ырғыҙ) *ҡ.* ойоу — *онеметь (о частях тела).* Айаҡлар ауыртып маҙап китә (ырғыҙ). Мәҙәү (һаҡмар)

МАҘАУ III (урта) *ҡ.* ҡаушау — *робеть, теряться.* Ҡарт айғыр йәш тарпандың һырт бирмәүенә башта бер аҙ маҙап ҡалған

МАҘЫРАУ, МАҘРАУ (урта, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Хозурланыу — *блаженствовать.* Ырғыҙ буйында маҙырап йатҡаннар (ырғыҙ). 2. (ырғыҙ) Иҙерәп йоҡлау — *сладко спать.* Баллар маҙырап йоҡлайлар

МАЖАР (төньяҡ-көнбайыш) *и. фургон*

МАЖИҠ (урта урал) *и.* 1. Аңһыҙ — *тупица.* Мажиҡ булмаһа, аҙерәк аңдар ине. 2. Тупаҫ — *невежда.* Аны мажиҡ тип колопҡа ла ҡуймағандар икән

МАЖИТ ҺАЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* киндерҙе үҙ төҫө менән сүпләп һуғыу — *ткать с узором цвета навоя*

МАЖЫЙ (мейәс) *с.* тупаҫ — *грубый*

МАЗАЙЫУ (гәйнә) *ҡ.* иркәләнеү — *ласкаться.* Олан бала нә мазаймасын?

МАЗАН (эйек) *и.* саман — *самач.* Мазан өй. Мазан һарай

МАЗ БУЛЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* ҡәнәғәтләнеү — *довольствоваться.* Һыйыр быҙаулағаны бирле малайлар ойотҡанға маз булдылар (ҡыҙыл).

МАЗУМА I (арғаяш) *и.* боламыҡ — *мучная каша, сваренная в сметане.*

МАЗУМА II (арғаяш) *и.* йомшаҡ — *слабый (о человеке)*

МАЙ: МАЙ БАҪЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* май бешеү — *сбить масло.* Май йаҙыу (туҡ-соран, һаҡмар). Май һыҫҡырыу (салйоғот) *ҡ.* май һыҙҙыртыу — *топить сало.* Май һыҙғыртыу (һаҡмар)

МАЙ: МАЙ ГҮК БУЛЫУ (туҡ-соран, урта урал) *р.* йомшарыу, баҫылыу — *смягчиться, смириться.* Атаһы аҙыраҡ элəктергәйне, хәҙер май гүк булып йөрөй (туҡ-соран)

МАЙАҠ I (урта) *и.* тау түбәһе — *вершина горы*

МАЙАҠ II (арғаяш, урта урал) *и.* баҡан — *длинный шест, на конце которого прикрепляются подарки (обязательный атрибут сабантуев)*

МАЙАҠСА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кейәү ҡыҙ янына тәүге килгәндә май ҡаптырған еңгәгә бүләк итеп бирелгән аҡса — *денежные дары, преподнесенные женихом снохе-сводница при первом посещении невесты.* Май аҡсаһы (урта)

МАЙАУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* майа — *подкладень (яйцо)*

МАЙАШ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

МАЙАШ СҮМЕСЕ (ҡариҙел) *и.* һөҙгөс — *дуршлаг*

МАЙ АШЫ (дим) *и.* 1. Майҙа бешерелгән ҡабартма — *сдобная лепешка.* 2. (арғаяш) Һөт аштары — *молочные продукты*

МАЙБҮРӘНӘ (урта урал) *и.* өрлөк — *матица*

МАЙБАЛАУЫҘ (ҡариҙел) *и.* ҡайнатылған балауыҙ — *кипяченый воск*

МАЙГИС, МАЙГҮС (арғаяш) *и.* ҡарабаш турғай — *большая синица*

МАЙҒАЛАҠ (һаҡмар) *и.* балғалаҡ — *чайная ложка*

МАЙҒИКМӘК (мейәс) *и.* майҙа бешерелгән сөсө йәймә — *пресная лепешка, жаренная в масле*

МАЙҒҮРӘ (гәйнә) *и.* һыҙлыҡ һалып бешерелгән өйрә — *похлебка со шкварками*

МАЙҘАМ, МАЙҘАН (дим, урта урал) *и.* һабантуй — *сабантуй*

МАЙҘЫГИС (арғаяш, мейәс, салйоғот) *м.* ҡарабаш турғай — *большая синица.* Майҙигәс (арғаяш, эй)

МАЙҘЫ ЭСӘК (мейәс) *и.* туҡ эсәк — *толстая кишка*

МАЙЖОҠА (гәйнә) *и.* майҙа бешерелгән ҡабартма — *сдобная лепешка*

МАЙ ЙЫУАСА (арғаяш) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

МАЙҠЫ (дим, урта, эй) *и.* йөн кофта — *шерстяная кофта.* Инәйемә майҡы алып ҡайтҡан, матур төҫө (эй). Майҡа (арғаяш, салйоғот)

МАЙ-ҠОРТ (урта, һаҡмар) *и.* һөт ашамлыҡтары — *молочные продукты*

МАЙҠЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* бөгөләү, һығылыу — *изгибаться.* Майҡылдап ҡына тора һылыуың

МАЙЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* һыулау — *намочить.* Һеперткене күнәктәге ҫыуға тығып алалар ҙа ҡалыпты майлайлар

МАЙЛЫГӨЛ (һаҡмар) *и.* әҙрәс гөл — *бегония*

МАЙЛЫ КИМЕРСӘК (дим, урта) *и.* түш ите — *грудинка*

МАЙЛЫҠ (туҡ-соран) *и.* 1. Ҡул таҫтамалы — *полотенце для рук* (салфетка). 2. (һаҡмар) Ҡунаҡ һыйлаусы өсөн ҡуйылған таҫтамал — *полотенце для тамады*

МАЙЛЫ ТАЙАҠ (һаҡмар) *и.* балалар уйынында тупҡа һуға торған таяҡ палочка — *битка (в детской игре)*

МАЙЛЫШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иҫәүән — *дуралей*

МАЙМА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ташбаш — *пескарь*

МАЙМАҠ (урта, эйек) *и.* селбәрә — *малек*

МАЙМАҢНАУ (һаҡмар) *ҡ.* бөгөлөү, һығылыу — *изгибаться.* Ҡыңшанмай ҙа айыу, маймаңнап тороп үтеп китепара

МАЙМУН (ҡариҙел) *и.* маймыл — *обезьяна.* Мәймүк *(урта), маймын (арғаяш)*

МАЙМУС (урта, эйек-һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек.* Маймич, маймуч (төньяҡ-көнбайыш), маймыс (дим)

МАЙМЫ (урта, эйек) *и.* селбәрә — *малек*

МАЙМЫҠ (мейәс, эй) *с.* 1. Сибек — *хилый.* Был бала тиҙ аттамаҫ, бигерәк маймыҡ (мейәс). 2. Йомшаҡ —*мягкотелый*

МАЙМӘШКӘ (шәйнә) *и.* майлы бәшмәк — *масленок*

МАЙНАҠ (гәйнә) *р.* бая ғына — *недавно.* Майнаҡ ҡызның инәсе килеп китте

МАЙРАННАП: МАЙРАННАП БЕТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* йыуанайыу — *полнеть.* Майраннап беткән гәүдәсе

МАЙРЫҠ (эйек-һаҡмар) *с.* сибек — *хилый.* Майрыҡ ҡына икән был бала

МАЙСЫ (урта урал) *м.* 1. Ҡыҙылтүш — *зяблик.* 2. Беснәк — *синица*

МАЙСЫБЫҠ (туҡ-соран) *и.* тубылғы — *чилига*

МАЙСЫЛ I (урта) *и.* һары умырзая — *горицвет весенний*

МАЙСЫЛ II (дим, урта) *и.* ҡарабаш турғай — *большая синица*

МАЙСЫЛ ТУРҒАЙ (дим, мейәс) *и.* ҡарабаш турғай — *большая синица*

МАЙ СЫПСЫҒЫ (урта урал) *и.* ҡарабаш турғай — *большая синица*

МАЙ СӘПСЕГЕ (ҡариҙел) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

МАЙТАБАН (һаҡмар) *и.* олтан — *подметка*

МАЙТАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *р.* байтаҡ — *много, значительно.* Мехәмәтнур майтаҡ белер (ҡариҙел)

МАЙ ТАЛ (ҡыҙыл) *и.* тал — *ива*

МАЙ ТАРЫҺЫ (урта) *и.* йылан башлы үлән — *змееголовник Руиша*

МАЙТАШ (урта) *и.* — *кварц*

МАЙТ БУЛЫУ (эй) *ҡ.* арманһыҙ булыу — *устать до изнеможения*

МАЙ ТӨБӨ (эйек-һаҡмар) *и.* турта менән аҡ май ҡушылмаһы — *смесь осадка топленого масла со сливочным*

МАЙ ТӨШӨҮ (дим) *ҡ.* ҡан һауыу *(атта)* — *кровоподтек (у лошади)*

МАЙТУБЫҠ (арғаяш, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* тубыҡ ҡапҡасы — *коленная чашка*

МАЙ ТУРҒАЙ (дим) *и.* ҡарабаш турғай — *большая синица*

МАЙТУС I (һаҡмар) *и.* ҡарабаш турғай — *большая синица*

МАЙТУС II (эйек) *и.* ҡасыш уйынында урында ҡалыусы, эҙләүсе — *мающийся (в прятки)*

МАЙТУС III (һаҡмар) *ҡ.* мәрәй уғы — *стрела для прицельной стрельбы*

МАЙЫМНАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кәйегеү — *переедать.* Майымау (дим), майымлау (минзәлә)

МАЙШАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* эйелеү — *гнуться.* Ҡарға көсө йетмәй ҡайыннар майшайып төшкән

МАЙЫРЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эйек) *с.* 1. Йомшаҡ — *мягкотелый.* 2. Хәлһеҙ — *слабый, бессильный.* Майырыҡ Кәрәмәттең айағы йан-йаҡҡа китеп тора (урта урал)

МАЙЫРЫЛЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ҡайтарылыу — *свернуться (об острии кос, ножей).* Ағас-ташҡа тейеп салғы майырылып китә (урта)

МАЙЫТ (һаҡмар) *с.* 1. Ҡаты — *твердый.* 2. Ауыр — *тяжелый*

МАЙЫТЫУ (салйоғот, һаҡмар) *ҡ.* 1. Хәтер ҡалдырыу — *обидеть.* Күңелен майыт итеп ҡуйҙың килендең (һаҡмар). 2. Теңкәгә тейеү — *надоесть*

МАЙЫШЫУ (урта урал) *ҡ.* бөгөлөү — *изгибаться.* Балта майышып тора, йомшаҡ

МАҠ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* һыҙыҡ уйыны — *мак (детская игра)*

МАКУЛИ (һаҡмар) *и.* сүрәкә — *«Чижик» (детская игра)*

МУКЛАШКА (туҡ-соран) *и.* йоҙороҡ — *кулак.* Ниңә анан ҡурҡаң, муклашкаңды күрһәтәләр аны. Маклашка (ҡыҙыл)

МАҠАЛ (урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* мәҡәл — *пословица.* Борондан ҡалған маҡал һүҙ бар, эт аламаһы буранда ҡоторор, тигән (һаҡмар)

МАҠАЛА (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* мәҡәлә — *статья.* Улым гәзиткә маҡала ла йаҙып тора, калхузда ла эшләй һүрәт (һаҡмар)

МАҠАМ (урта) *и.* 1. Донъя, милек — *хозяйство.* Үҙемдең маҡамым барҙа уларға мах бирмәйем. 2. (ҡыҙыл) Ата йорто — *родительский дом*

МАҠАПСЫ (урта) *и.* ғәйбәтсе — *сплетник*

МАҠАУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* 1. Миңрәү — *глупый.* Ул үҙе шулай маҡауыраҡ (урта). 2. (эй) Аптырап ҡалыусан — *теряющийся*

МАҠЫМ (ҡыҙыл) *с.* алйот — *глупый*

МАЛ: МАЛ БУЛЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эй) *ҡ.* айаҡҡа баҫыу — *выздоровить, вставать на ноги.* Ҡараһарҡау белән ауырығанда, мал буһаң булаһың, бумаһаң йуҡ (эй). Мал ҡуллау (һаҡмар) — йәрәшелгән ҡыҙ яғынан бирнәгә бирелгән малды барып алыу — *получение приданого невесты в виде скота.* Оҙатып ҡайтҡас, ата йортона мал ғулларға баралар

МАЛАЙ (көнсығыш диалект, урта, һаҡмар) *и.* 1. Ялланған хеҙмәтсе — *наемный работник.* Хаҡын да алалмай йөрөнөләр малайлар (һаҡмар) 2. (гәйнә, дим, урта) Егет — *парень.* Малайны аулағөйгә китерәләр җиңәләре (гәйнә)

МАЛАЙ-ЙАЛСЫ (һаҡмар) *и.* ярлы кеше ҡушаматы — *прозвище бедного.* Малай-йалсының бер малы ла бумай

МАЛАҠАЙ (һаҡмар, урта урал) *и.* 1. Бәләкәй малайға ҡарата иркәләү һүҙе — *слово ласкового обращения к мальчику.* 2. (ҡыҙыл, һаҡмар) Таныш булмаған малай — *незнакомый мальчик*

МАЛАҠАШАЙЫМ (минзәлә) *и.* малайҙарым — *мальчишки мои.* Әй, малаҡашайым, бер уахытны теге гурытҡа ҡайтып әйләндем бит.

МАЛАН (дим, һаҡмар) *и.* балан — *калина*

МАЛАТУК (арғаяш, дим, ҡариҙел, урта урал) *и.* сүкеш — *молоток*

МАЛАХАЙ (туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Бүрек — *шапка-ушанка.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Ҡырма бүрек — *шапка с оторочкой*

МАЛИНА (ырғыҙ) *и.* ҡурай еләге — *малина*

МАЛИРАУНАЙ (урта) *с.* эмалле — *эмалированный*

МАЛЛЫҠ (һаҡмар) *и.* малсылыҡ — *животноводство.* Халыҡ игеннек, маллыҡ белән шөғөлләнгән

МАЛМА (арғаяш) *и.* ҙур тәпән — *большая бадья.* Тирене малмала әсетәләр

МАЛ ОРЛОҒО (урта) *и.* тоҡомлоҡ мал — *скот для потомства.* Ҙурайғас, кәләш әйттереп, мал орлоғо биреп, башҡа сығарам, тей

МАЛ ӨЙӨ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Һыйыр аҙбары — *коровник.* 2. (ҡыҙыл, мейәс, минзәлә, урта) Ваҡ мал өсөн һалынған өй — *домик для мелкого скота*

МАЛ-ТУҒАР (урта, һаҡмар) *и.* мал-тыуар — *домашний скот*

МАЛУХА (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Мал аҙбары — *хлев (для скота).* 2. (арғаяш) Аласыҡ — *летняя кухня*

МАЛ ШАЛҠАНЫ (әй) *и. турнепс*

МАЛЫСКИН (дим) *и. малексин (вид ткани)*

МАЛЬ (гәйнә) *и.* ҡыҙыл көртмәле — *брусника*

МАЛ ӘРЕМЕ (мейәс) *и.* тау әреме — *горная полынь*

МАММА (төньяҡ-көнбайыш) *р.* манма, бөтөнләй — *насквозь, совсем.* Мамма һыу булып ҡайтты

МАМЫҒОЙОҠ (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* кизе-мамыҡ ойоҡ — *хлопчатобумажный чулок*

МАМЫҒҮЛӘН (арғаяш) *и.* мамыҡбаш — *пушица*

МАМЫҠ ТАРАҒЫ (дим, мейәс, урта) *и.* кәзә тарағы — *гребень для вычесывания пуха у козы*

МАМЫҠТАШ (ҡыҙыл) *и. асбест*

МАМЫҠ ШӘЛ (урта) *и.* 1. Ҡалын шәл — *плед.* 2. (дим, ҡыҙыл) Дебет шәл — *пуховый платок*

МАМЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* бурҡылдау — *ворчать*

МАМЫРАУ (һаҡмар) *ҡ.* рәхәтләнеү — *блаженствовать.* Мунсанан сығып мамырап киткәнмен

МАМЫРЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* ваҡ баҫып атлау — *ходить мелкими шажками.* Ҡартайҙы инде ул да, мамырлап ҡына саҡ йөрөй

МАМЫРҪЫН (эйек) *с.* йомшаҡ, мамыҡ кеүек — *мягкий, пушистый.* Мамырҫын ғына ҡар йауа. Мамыршин (урта)

МАН (арғаяш) *б.* менән — *с (послелог).* Аттары ман ҡайтып килделәр.

МАНА (гәйнә, дим, урта) *а.* бына — *вот.* Мана, мин әйтте тип әйтерһең (урта). Мына, менә (туҡ-соран, эйек-һаҡмар)

МАНАҠ СЫРТЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* Башҡортостан республикаһы Краснокама районы Иҫке Атҡүл ауылы эргәһендәге ҡалҡыулыҡ атамаһы — *название холма у деревни Аткулево Краснокамского района республики Башкортостан*

МАНАТ (ырғыҙ) *и.* һум — *рубль.* Ҡырҡ манат пинсиә алам

МАНАУ *(урта)* а. *бынау — это, этот.* Манау тоҡсалай бар инте. Мынау, менәү (туҡ-соран, эйек-һаҡмар)

МАНДА (гәйнә, урта) *а.* бында — *здесь.* Манда шулар тора

МАНДАЙ (арғаяш, мейәс) *и.* маңлай — *лоб*

МАНДАЙ СӘС (арғаяш, мейәс) *и.* кикел — *челка (у лошади)*

МАНДУҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һауығыу — *выздоровить.* Хәҙер мандуҡты, эшкә бара башланы

МАНДЫШ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бешә — *молодые заросли сосны и ели.* Мандыш ҡарағай (ҡыҙыл)

МАНИР (көнсығыш диалект, урта) *и.* биҙәк — *узор (выполненный краской).* Манирлы сеүәтә (урта). Манирҙы йауҙыҡ (ҡыҙыл)

МАНИРЛАУ (урта) *ҡ.* киндергә биҙәктәр ултыртып һуғыу — *браное ткачество*

~~**МАНИТ**~~ (ҡариҙел) *и. чучело (животного, птицы)*

МАҢ ЙУЛАТМАУ (һаҡмар) *ҡ.* яҡын йөрөтмәү — *близко не подпускать.* Маң йулатмау (ҡыҙыл). Шул килмешәгенде беҙгә маң йулатма

МАНМА (урта) *и.* әсетке — *закваска (для обработки кожи)*

МАНСА I (дим, урта) *р.* бығаса — *до сих пор.* Манса арыу гилдек. Маңасы (гәйнә)

МАНСА II (дим) *и.* һитә — *перга (пчелиная)*

МАНТАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* мандыу, яйы килеп тороу — *везти, повезти*

~~**МАНТАША**~~ (салйоғот) *и.* шәре — *наледь*

МАНТЫҒЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Ҡаушау — *волноваться.* 2. (мейәс) Ҡабаланыу — *спешить*

МАНТЫМАУ (урта) *ҡ.* ырамау, уңмау — *не везти.* Әшәке, шуның өсөн мантымай беҙҙең ауыл

МАҢТЫУҺЫҘ (урта) *с.* мөсһөҙ — *слабый*

~~**МАННИК**~~ (арғаяш) *и. чучело (животного, птицы)*

МАНЫЙ (дим, эйек) *и.* манный — *манная (крупа)*

МАНЬЙАТ (мейәс) *и.* өй әйберҙәре — *домашние вещи.* Бөтә маньйатын һатып китте

МАҢ (дим) *и.* беләҙек — *манжета (на рукаве)*

МАҢҒАЙ (гәйнә, салйоғот, эйек-һаҡмар, әй) *и.* маңлай — *лоб.* Маңнай (туҡ-соран)

МАҢҒАЙ САСЫ (арғаяш) *и.* кикел — *челка.* Маңғай сәсе (ҡариҙел), маңғалай сәсе (дим)

МАҢҒАЙСА I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* маңлай ҡайышы — *налобник (у узды)* Маңғайлыҡ (урта, һаҡмар)

МАҢҒАЙСА II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* маңлайға төшөрөп кейеү өсөн өс ҡат тәңкәнән эшләнгән биҙәү әйбере — *налобное женское украшение из монет.* Маңнайса (һаҡмар), маңдайса, маңғайса (урта), маңҡайса (ҡариҙел)

МАҢДАЙ СУҒЫ (ҡыҙыл) *и.* ҡашмауҙың маңлай сулпыһы — *лобный накосник кашмау*

МАҢДАЙ СӘС (ҡыҙыл) *и.* кикел — *челка.* Маңлай сәс (мейәс)

МАҢДАЙ СӘСӘҺЕ (ҡыҙыл) *и.* кикел — *челка.* Маңлай сәсәҫе (дим)

МАҢДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* яйлау — *медлить*

МАҢҠА (дим, мейәс, урта урал) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

МАҢКАТҮТЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

МАҢҠЫМАУ, МАҢҒЫМАУ (гәйнә) *ҡ.* ырамау — *не спориться.* Беҙ элек маңҡымадыҡ алға, кейем дә алғай-салғай булды

МАҢҠОС (һаҡмар) *и.* Ырымбур өлкәһе Һарыҡташ районы Һунарсы ауылы эргәһендәге тау атамаһы — *название горы у деревни Сунарчино Саракташского района Оренбургской области*

МАҢЛАЙ ЙӨНӨ (урта) *и.* кикел — *челка (у лошади)*

МАҢЛАЙ СӘСЕ (дим) *и.* кикел — *челка.* Маңнай сәсе (урта, эйек-һаҡмар)

МАҢНАЙ ЙАЛЫ (дим, урта) *и.* кикел — *челка (у лошади)*

МАҢНАЙСА (урта) *и.* ҡушъяулыҡ аҫтынан кейә торған түңәрәк ҡалпаҡ — *колпак, надеваемый под двойным платком*

МАҢНАЙ СӘСӘҺЕ (эйек) *и.* кикел — *челка*

МАНТАЙ (арғаяш) *и.* маңлай — *лоб*

МАРА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыраҕай тарма — *дикая конопля*

МАРАМА: МАРАМА ИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡаңғыртыу — *надоедать.* Башымды марама иттең бит

МАРАМА I (урта) *и.* муйыл сәскәһе — *цветы черемухи.* Муйыл марамаһы шәп булты, уңар

МАРАМА II (һаҡмар) *с.* ҡаңғыртҡыс — *надоедливый.* Бер марама булдың даһа

~~МАРҘА~~ (ҡыҙыл) *и. критерий*

МАРҘАУ ТАМЫРЫ (мейәс) *и.* барлау тамыры — *сонная артерия*

~~МАРЖА~~ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

МАРЖАЙЫУ (мейәс) *ҡ.* ҡайтарылыу — *свернуться (об острие кос, ножей).* Салғы йөҙө маржайған

~~МАРЖА КӨЙӘНТӘСЕ~~ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* энәғараҡ — *стрекоза*

МАРЙА (туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* рус ҡатыны — *русская женщина (переиначенного имени Мария).* Мәржә, мәрйә (урта урал)

МАРЙАБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һабағын өҫкә ҡаратып һалынған көлтә — *сноп, сложенный стеблем в верх.* Маржабаш (дим)

МАРЙА КӘБЕҪТӘҺЕ (ҡариҙел) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

МАРКА (дим) *и.* көҙгө ҡуян балаһы — *зайчонок, родившийся осенью*

МАРТАМ ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* йән көйөү — *огорчаться.* Мартам итеп һораманым, ҡайттым да киттем

МАРТАМШАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* бәхәсләшеү — *спорить.* Был ике килен мартамнашып, ней ҡыйратыр икән

МАРЫУ (әй) *и.* һебә — *ложное ребро*

МАС: МАС БУЛЫУ, МАС КИЛЕҮ (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* кинәнеү — *получить наслаждение, удовольствие.* Балыҡҡа мас булдыҡ (эйек-һаҡмар). Дауаға тип барҫа, мас килеп ҫыуланып ҡайтты (туҡ-соран)

МАСА (гәйнә) *ҡ.* икеләнеүҙе, билдәһеҙлекте белдергән киҫәксә — *частица, передающая значение неуверенности, неопределенности.* Сиксәңгә життем тибәйтте маса

~~МАСТАК~~ (һаҡмар) *и.* кәрлә — *карлик*

МАСХАРАЛАНЫУ (дим, ырғыҙ) *ҡ.* мәсхәрәләнеү — *позориться*

МАТА (һаҡмар) *и.* ҡыраҕай тарма — *дикая конопля*

МАТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и. мотоцикл.* Матасай (урта урал), матат (һаҡмар). Матат белән бер малай берәүһен төкөткән

МАТАЛАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* мәшәкәтләнеү — *возиться.* Аслыҡ йылы үлән белән маталандыҡ (урта). Матауланыу (урта)

МАТАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Урау — *мотать.* Анау тауҙы төшкәндә арбаны матарһың. 2. (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) Кеҙәү — *стреножить*

МАТИК, МАТЫК (дим, мейәс, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *и.* тәпке — *мотыга.* Матика (әй), матук (ҡыҙыл)

МАТИКЛАУ (урта) *к.* күмеү — *окучивать.* Бәрәңке матиклау

~~МАТИС~~ (дим) *и. батист*

~~МАТКА~~ I (дим) *и.* йылым боролмаһын өсөн ҡуйылған ағас — *мотня, кошель у невода*

~~МАТКА~~ II (арғаяш, туҡ-соран) *и.* өрләк — *матица*

~~МАТКИ~~ (ҡариҙел) *и.* ҡыҫҡа ҡауырһын — *короткое птичье перо*

МАТРУС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* урман ҡарауылсыһы — *лесник*

~~МАТСА~~ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Өрләк — *матица.* Матча (төньяҡ-көнбайыш). 2. (урта, әй) Иҙән өрләгө — *половая балка*

МАТСА ШАРШАУЫ (дим) *и.* өрләк шаршауы — *занавески матицы*

МАТУР (урта) *с.* 1. Яҡшы — *хороший.* Холҡо матур түгел. 2. (урта, һаҡмар) Тәмле — *вкусный.* Матур сәй эстек (һаҡмар). 3. Көр — *упитанный.* Башмағым матур сыҡһын тип бәрәңке ашаттым

МАТУРЛАНЫУ (урта) *ҡ.* яҡшыланыу — *улучшаться.* Көнкүреш матурланты хәҙер

~~МАТЫ~~ (мейәс, урта) *и.* һалам септә — *соломенный мат (для утепления пчелиных ульев).* Матуҡ (ҡыҙыл, урта)

~~МАТЫК~~ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәрәңге менән он ҡушып бешерелгән ашамлыҡ — *блюдо, изготовленное из смеси картофеля и муки*

МАУБАШ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* аңра — *глупец.* Һин маубашҡа әйткәнсә үҙем эшләһәм (һаҡмар)

МАУБАШЛАНЫУ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* аңраланыу — *глупеть.* Ҡаңғырып, маубашланып бөттөм инде (һаҡмар)

МАУҠЫ (дим, урта) *и.* теләк — *желание.* Мауҡы булһа, инә алыр ине (урта)

МАУҠЫ: МАУҠЫ ҠАНЫУ (дим, урта) *ҡ.* теләк һүрелеү — *остывание желания.* Башы һуҡкан йаҡҡа олағып сығып китә лә мауҡыһы ҡанғанса йөрөп әйләнә (урта)

МАУЫҘ (мейәс) *с.* мәскәй — *обжора*

МАУЫҠ САРҘАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* күк сарлаҡ — *сизая чайка*

МАУЫЛ (арғаяш) *и.* кәштә — *полка*

МАУЫРЛЫҠ (туҡ-соран) *и.* саман өйҙәрҙә өрләк аҫтына стена буйлатып һалынған брус — *маурлет*

МАХ: МАХ БИРМӘҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, әй) *ҡ.* һыр бирмәү — *не дать маху.* Мах бирмә, әйҙә бер оҙон көйгә йебәр (туҡ-соран)

МАХАН (ырғыҙ) *и.* 1. Ит — *мясо.* Ҡаҙан тутырып махан бешерәләр ине һабантуйҙа. 2. (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) Ҡурҙаҡ — *жаркое*

МАХМИЛ, МАХМУР (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *и.* эске зәле — *похмелье*

МАХМУРЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кәйегеү — *приедаться*

МАХМЫРЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* эс китеү — *расстройство желудка*

МАҺАБАТЛЫ (эйек, һаҡмар) *с.* маҡтаулы — *достойный похвалы.* Ҡоҙаларға йырлап биреү маһабатлы эш булған .

МАЧТЫ (ҡариҙел) *и.* эт балыҡ — *вьюн*

МАША (мейәс) *и.* шама — *остаток заваренного чая.* Сәйҙең машасын күҙгә лә йабалар аны

МАШАҠ (мейәс) *и.* башаҡ — *колос*

МАШАҠАТ (гәйнә) *и.* мәшәкәт — *хлопоты.* Машаҡатлы эш ине

МАШИНА: МАШИНА ТАБАҒЫ (арғаяш, урта) *и.* сепаратор табағы — *чашка сепаратора.* Машина беләге (сипаратор ҡулы) *ручка сепаратора.* Машина күмәсе (сипаратор түбәсәйе) *поплавок сепаратора*

МАШИНА ЙЕБЕ (ҡыҙыл, әй) *и.* кәтүкле еп — *катушечные нитки*

МАШИНА ЙУЛЫ (һаҡмар) *и.* шәл биҙәге — *узор шаля*

МАШИНА СЕБЕШЕ (урта) *и.* инкубатор себеше — *цыпленок инкубатора*

МАШИНАСЫ (мейәс) *и.* тегенсе — *портной, портниха*

МАШИНКА (дим, эйек) *и.* шәм шыуҙырмаһы — *задвижка лампы*

МЕЙ (гәйнә, дим, ҡариҙел, мейәс) *и.* мейе — *мозг*

МЕЙЕ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* лепкә — *родничок (у ребенка)*

МЕЙЕ ҠАҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* мейе һелкенгәндә иләк сәмбәрәһен тешләтеп, ситенә һуғыу *(боронғо дауалау ысулы) — старинный способ лечения от сотрясения мозга.* Мейе ҡағыу (урта урал)

МЕЙЕ ҠАПҠАСЫ (ҡыҙыл) *и.* 1. Баш һөйәге — *череп.* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Лепкә — *родничок (у ребенка)*

МЕЙЕС: МЕЙЕС БОЛАМЫҒЫ (салйоғот) *и.* бумала — *кисть.* Мейес һеберткеһе (төньяҡ-көнсығыш) бумала — *кисть.* Мейес ҡаһнаһы (төньяҡ-көнсығыш) мейес нигеҙе — *основание печи.* Мейес ҡыуышы (төньяҡ-көнсығыш) соҡалта — *выемка (в боку печи).* Мейес көймәһе (дим, урта) мейес эсе — *внутренняя часть печи.* Мейес түшәге (һаҡмар)

МЕЙЕС ЙАБЫУЫ, МЕЙЕС ҠАЛАҒЫ (һаҡмар) *и.* йүшкә — *вьюшка.* Мейес тартмаһы (эйек)

МЕЙЕСКӘ (арғаяш, туҡ-соран) *и.* 1. Мискә — *бочка.* Мейескәләп ҡымыҙлар ташып ҡалынған көҙ гөнө (туҡ-соран). 2. (урта) Көрәгә — *бочонок для кумыса*

МЕЙСАС (арғаяш) *и.* кикел — *челка.* Мейә сасы (мейәс)

МЕЙӘ I (арғаяш, салйоғот, әй) *и.* мейе — *мозг.* Мейәгә бәреп йебәрҙеләр (әй)

МЕЙӘ II (гәйнә, дим, урта урал, мейәс) *а.* миңә — *мне.* Мейә гел кешегә эшләргә тура гилде (дим). Мейәргә төньяҡ-көнбайыш). Мейәргә бигерәк бирәләр

МЕЙӘ ҒАПҠАСЫ (салйоғот) *и.* баш һөйәге — *череп*

МЕКЕР (ҡариҙел) *и.* 1. Мығырҙаҡ — *ворчун.* 2. (ҡариҙел, урта урал) Аҫтыртын, уҫал — *зловредный.* Кешенең менән таба, мекер (ҡариҙел)

МЕКЕТӘ (эйек) *и.* кәрлә — *карлик*

МЕКТӘҮ (урта) *ҡ.* йонсоу, әлһерәү — *изнуриться.* Балнистан хуже мектәп ҡайтты. Миктәү (туҡ-соран)

МЕЛЕ, МӨЛӨ (ҡариҙел, төньяҡ-көнсығыш) *и.* селбәрә — *малек.* Мелек, мелекәй (салйоғот)

МЕЛЕМ ҠЫУЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* һал ағыҙыу — *сплав плотов*

МЕН (һаҡмар) *и.* тап — *пятно.* Аҡ ҡорбанға менһеҙ мал салына

МЕН: МЕН ТАБЫУ (әй) *ҡ.* ғәйеп табыу — *осуждать.* Нейә һәр нәмәнән мен табып утыраһың

МЕНАҒЫЙ, МЕНӘҒЫЙ (ҡариҙел, урта урал) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Менәғый, йалҡытты бит, ҡыуып та сығарып бумай (урта урал)

МЕНДӘР I (һаҡмар) *и.* арба күкрәге — *подушка телеги*

МЕНДӘР II (арғаяш) *и.* сепаратор күмәсе — *поплавок сепаратора*

МЕНДӘР ҒАБЫ (дим, эйек) *и.* кәпрән — *наперник*

МЕНЕҮ I (дим) *ҡ.* йәшкә инеү — *исполниться.* Ғыйнуарҙан бирле йетмешкә мендем инде

МЕНЕҮ II (гәйнә, урта урал) *ҡ.* аш төрләү — *привередливость в пище*

МЕНЧЕЛ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ваҡсыл — *мелочный.* Менчеү (гәйнә). Үҙе шундый менчеү

МЕНӘДИП (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бер тигән — *замечательно.* Менәдип торған алашаны апчыҡтылар

МЕНӘҘ (ырғыҙ) *и.* холҡ — *нрав.* Менәҙе йаҡшы

МЕНӘҘҘӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* холоҡһоҙланыу — *показывать дурной характер.* Менәҙҙәнеп ашар-ашамаҫ булып ултыра

МЕНӘТРӘ (төньяҡ-көнбайыш) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Килмәй ҡалған икән, менәтрә

МЕҢӘҮӘТСЕҘ, МЕРӘҮӘТЬЕҘ (урта урал) *с.* кешелекһеҙ — *бесчеловечный.* Бигерәк мерәүәтһеҙ аның балдары

МЕҢ I (кариҙел) *и.* миң — *родинка*

МЕҢ II (кариҙел) *и.* етешһеҙлек — *недостаток.* Кешенең меңен таба, мекер

МЕҢГЕҘЕҮ (дим, урта урал) *ҡ.* мендереү — *поднимать.* Меңгезеү, миңгереү (төньяҡ-көнбайыш). Ҡырҡ ике кила бодай меңгердек

МЕҢГӘШ (мейәс) *и.* еүеш үҫкән, төҙөлөшкә ярамаған ҡарағай — *сосна, негодная для строительства, растущая в сырой местности*

МЕҢГӘШЕҮ (туҡ-соран, эйек) *ҡ.* 1. Менгәшеү — *сидеть верхом на лошади вдвоем.* Меңкәшеү (урта). 2. (урта) Өҫтө-өҫтөнән сығыу, үҫеү — *расти, всходить друг над другом.* Теше бер-береһенә меңгәшеп тора бит

МЕҢЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һурҙырыу — *откачивать.* Бал меңгәннәрҙер инде

МЕҢНЕК (гәйнә) *и.* миндек — *веник*

МЕҢҺЕҘ: МЕҢҺЕҘ ҒАРА (урта) *с.* ҡап-ҡара — *черный-пречерный*

МЕРБАШ, МЕРБАШ ПЕЧӘН (гәйнә) *и.* туғай зәңгәре — *василек луговой*

МЕРӘҮӘТҺЕНЕҮ (эйек) *ҡ.* уңайһыҙланыу, оялыу — *стесняться*

МЕҪКЕН (һаҡмар) *и.* меҫкен — *бедняжка.* Һалдат мескенең ас ул заманда

МЕҪКЕНБҮРЕК (дим, туҡ-соран) *и.* ҡолаҡсынһыҙ бүрек — *кубанка.* Мескенбүрек (төньяҡ-көнбайыш)

МЕТЕК, МЕТЕКЧЕЛ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* бөтмөр — *аккуратный.* Ул метек, метекләб эшләй, матурлап

МЕТЕРЛӘҮ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* шағырҙау — *хрустеть.* Йебеткән, мәреткән ҡар метерләп тора (урта). Мытырҙау (кариҙел)

МЕТРӘЙ (һаҡмар) *с.* мөтөр — *корноухий*

МЕТСӘЙ (дим) *и.* селбәрә — *малек*

МЕТӘС (урта) *и.* кәрлә — *карлик*

МЕТӘҮӘЛИ (урта урал) *с.* яман һүҙ һөйләмәгән, артыҡ инсафлы — *благонравный*

МЕХӘППӘТ (кариҙел, салйоғот, урта урал) *и.* мөхәббәт — *любовь*

МЕҺКЕН (һаҡмар) *и.* меҫкен — *бедняжка.* Зөлхәбирә, меһкен, сән белмәйһең, туғыҙ түрә гилә туйыңа *(халыҡ йыры)*

МЕЧЕК, МӨЧӨК, МЕШЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ылыҫ сайыры — *сера хвойных деревьев.* Мешек исләре әйбәт

МЕЧӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тылкыу — *много раз повторять.* Бер сүзне мечәбалып китеп теңкәгә тийде тий

МЕШЕК (гәйнә) *и.* тоҡ — *мешок.* Мешекләп ташыдыҡ игенне

МЕШИК, МЕШЕК (гәйнә) *и.* сайыр — *живица*

МЕШКӘ (салйоғот) *и.* ләпәкәй — *мошкара*

МЕШКӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәшмәк — *гриб*

МЕШӘ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* бешә — *молодые сосны*

МЕШӘЛӘНЕҮ (дим) *ҡ.* мәшәкәтләнеү — *беспокоиться, хлопотать*

МИҘАН, МИЗАН (ҡыҙыл) *р.* аҙ ғына ла, тамсы ла — *ничуть.* Бер миҙан да йаҡшылығы йуҡ

МИҘГӘ (урта) *и.* ниргә — *один ряд сруба.* Миргә (эйек)

МИҘГЕЛЛӘҮ (урта) *ҡ.* тәбиғи күренештәрҙең ҡабатланыуы — *закономерное повторение природных явлений.* Миҙгелләп үтә был ғүмер

МИҘГӘК: МИҘГӘК БУЛЫУ (урта) *ҡ. өҙлөгөү — заболеть повторно, не оправившись после первой болезни*

МИҘИЛИН (дим) *и.* ығыш — *копуша*

МИҘУНИС (дим, эйек) *и.* бал һурҙырғыс — *медогонка*

МИҘӘТ I (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* хәл — *сила.* Бармағымдың миҙәте йуҡ (һаҡмар).

МИҘӘТ II (ҡыҙыл) *с.* ныҡ, баҙыҡ — *прочный, крепкий (о материи)*

МИҘӘТ III (һаҡмар) *и.* быуын — *сустав.* Миҙәт булып тора

МИЖАН (урта) *и.* ҡаҡланған ҡаты йүкә — *твердая липа, идущая на строительство*

МИЖЕН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сабата яһау өсөн һыуҙа тотолған йүкә — *лыко для лаптей*

МИЗАН (һаҡмар) *и.* өй сиңерткәһе — *сверчок*

МИЗГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* картуф жомы — *картофельный жом*

МИКАРА (һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

МИКЕН (ҡыҙыл) *и.* мәкинә — *мякина*

МИКЛӘНЕҮ (кариҙел) *ҡ.* бөтөрөнөү — *обессилеть.* Соңғы уаҡытта ғына микләнде, шәп иде әле. Миктәнеү (урта). Йау сабып бик ныҡ миктәнгәннәр

МИҠТӘҮ (гәйнә, кариҙел, туҡ-соран, урта урал) *ҡ.* йонсоу, бөтөрөнөү — *изнуряться.* Миктәп ҡайтҡан улым, көнө-төнө эшләткән ағаһы (туҡ-соран). Миксәү (урта урал)

МИ ҠАБЫҒЫ (гәйнә) *и.* лепкә — *родничок (у ребенка)*

МИҠДАРЫ (дим, ҡыҙыл, урта, эйек) *я. һ.* самаһы — *приблизительно.* Иртә йауҡан ҡар аҙна микдары йата (урта). Миҡтәре (һаҡмар). Ошо миҡтәре уҡлары, мөгөҙҙән йаннары буған

МИЛ (эй) *и.* әсетке — *закваска*

МИЛЕШ, МЕЛИШ (гәйнә) *и.* миләш — *рябина.* Милеш салып та ҡуймаға йарый балға

МИЛИАТ (һаҡмар) *и.* ҡиммәтле нәмә, затлы кейем — *драгоценность, ценная вещь*

МИЛЛЕК I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* миндек — *веник (для парки в бане).* Миннек (туҡ-соран, эйек-һаҡмар), миңнек (дим, урта, эйек-һаҡмар)

МИЛЛЕК II (урта урал) *и.* тирмәнсе — *мельник*

МИЛТЕ, МИЛТӘ (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта, һаҡмар) *и.* филтә — *фитиль*

МИЛЫСҺЫҘ (туҡ-соран) *с.* мәрхәмәтһеҙ — *не милостивый.* Милысһыҙ геше белән ғүмер итте ғыҙым

МИЛӘЙ (эй) *и.* Салауат районы Иҙелбай ауылындағы аймаҡ атамаһы — *название родового подразделения деревни Идельбаево Салаватского района*

МИЛӘШ СЫПСЫҒЫ (минзәлә) *и.* мышар барҡылдығы — *рябинник*

МИМ (арғаяш, салйоғот) *и.* миң — *родинка*

МИМЕЙ (гәйнә, урта урал, эй) *и.* имсәк — *грудь.* Мимей бирмәгән ана ул нәнәгә (гәйнә)

МИМЕЧ (гәйнә) *и.* кәрлә — *карлик*

МИММИНДӘНЕҮ (мейәс) *ҡ.* мин-минләнеү — *проявлять зазнайство*

МИМӘЙ (арғаяш) *и.* хөнәҫә — *гермафродит*

МИН (эй) *и.* әсетке — *закваска*

МИНАУАТ (тук-соран, эйек-һаҡмар) *с.* ғәйепле — *виноватый.* Үҙем минауат, уахытында барманым шул (тук-соран)

МИНДӘҮ, МИҢНӘҮ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* йонсоу, бөтөрөнөү — *изнуряться.* Олораҡ булғач, миндәп ҡайтты ҙа үлде. Ҡара алаботада миңнәп ҡалдыҡ. Миңкәү (урта). Шул миңкәүенән тора алманы.

МИНЖӘК (урта) *и.* пинжәк — *пиджак*

МИНСӘҮ (мейәс) *и.* мисәү — *пристяжка (лошадь).* Минсәү аты

МИНТАЙ, МИНТУЙ (урта) *с.* аңра — *глупый*

МИНТЕК (арғаяш) *и.* миндек — *веник (для парки в бане)*

МИНҺЫУ (урта) *с.* моңһоу — *грустный, подавленный.* Минһыу ғына ине, үҙенең ауырыуын белкән

МИНҺЕНЕҮ (эйек) *ҡ.* мин-минләнеү — *проявлять зазнайство.* Һуңғы уахытта сиктән сығып минһенә

МИНШЕК (ҡариҙел) *и.* резьба яһай торған ҡорал — *метчик*

МИНЧА (гәйнә) *и.* мунса — *баня.* Миллексез минча тидерейе абызәни.

МИНГЕР (гәйнә) *и.* 1. Ҡоршау — *обруч.* 2. Балитәк — *оборка.* Миңгерле күлмәк

МИНГӘРЕҮ I (һаҡмар) *ҡ.* өҫтөнлөк алыу, еңеү — *перебороть*

МИНГӘРЕҮ II (дим) *ҡ.* 1. Көн күреү — *жить.* Май-ҡорт белән миңгәрелде инде. 2. (ҡыҙыл) Башҡарыу — *исполнять.* Эштең күбеһен мин мингәрҙем, һинең эрәткенәң йуҡ

МИНГӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* имгәнеү — *калечиться*

МИҢЕРӘҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* танау менән һөйләшеү — *гнусавить.* Сәсәк ойаһы танауға сыҡһа, миңерәү итә танауҙы (ҡыҙыл)

МИҢНЕГӨЛ (эйек-һаҡмар) *и.* әҙрәс гөл — *бегония*

МИҢСЕҮ, МИҢСЕГЕҮ (эй) *ҡ.* 1. Йонсоу — *утомляться.* 2. Олоғайыуҙан буйға сүгеү, сибекләнеү — *осесть, стать хилым от старости*

МИР (көнсығыш диалект, тук-соран) *и.* ил — *страна.* Тотош мир белән күрҙек нужаны (ҡыҙыл)

МИРАН (дим, ҡариҙел) *и.* бирән — *водянка*

МИР АШЫ (эйек-һаҡмар) *и.* килен төшкәс, өсөнсө көнөнә ауыл кешеләрен йыйып һыйланған аш — *свадебное угощение жителей села на третий день после прихода невесты в дом жениха*

МИР БАЛЫ (мейәс) *и.* туй өсөн бергәләшеп ҡойған бал — *совместно заквашенная кислушка для свадьбы*

МИР БОҘОЛОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* иҫ китеү — *потерять сознание*

МИРГӘ (дим) *и.* ниргә — *венец (сруба)*

МИРЕКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* һуғылма — *припадок*

МИРТЕК (һаҡмар) *и.* биртек — *одинокий больной, находящийся под присмотром чужих*

МИРТЕНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* биртенеү — *вывернуться, подвернуться.* Биле миртенеп йатикән

МИРШӘ (эй) *и.* мурҙа — *верша*

МИРӘЙЕТ (ырғыҙ) *и.* ауыл ҡуштаны — *щеголь*

МИС (арғаяш, дим, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Мейес — *печь.* Мис эсенә ырғытып бөткәйнем утынды (һаҡмар). 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) Туҫтаҡ — *миска*

МИС АЛДЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көлдөксө — *шесток (у печи)*

МИСЕКӘЙ (һаҡмар) *и.* бирән — *обжора.* Мәсекәй (тук-соран, урта)

МИСКЕЙ (дим) *и.* туҫтаҡ — *миска.* Мискен (урта, эйек)

МИСКӘ (урта) *и.* тәпән — *кадка*

МИСКӘҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* мәскәү — *петля (для ловли рыб, птиц)*

МИСТАБАҠ (ҡариҙел) *и.* туҫтаҡ — *миска*

МИСТАҒ (урта) *и.* миҫал — *пример*

МИСТАРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* теләһә нисек тегеү — *сшить как попало.* Быймалары тишелеп, киндер йеп менән ҡырҡмаһа-ҡырҡ йеренән мистарлап бөтөлгән

МИСТЕ (һаҡмар) *и.* кәзә тиреһенән яһалған турһыҡ — *бурдюк из козьей шкуры*

МИСТӨБӘ (урта урал) *и.* мейес башы — *лежанка.* Мистөбәгә киптерәбеҙ симешкәне

МИСҮБӘК (мейәс) *и.* мисүәк — *мордовник*

МИСӘТЛӘҮ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* бал ҡорттарының балауыҙ күҙәнәктәрен ҡаплауы — *печатание воска пчелами.* Бисәтләү (дим)

МИҪАЛ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* күҙәтеү, һынау — *наблюдать, изучать.* Һин миҫал итеп ҡара әүәле

МИҪАЛЛЫ (урта) *с.* 1. Яраҡлы, тура килә торған — *соответствующий.* Ҡортҡа миҫаллы барыбер. 2. (дим) Матур — *красивый (о человеке)*

МИТЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һебертке — *метелка*

МИТЛЕК (арғаяш) *и.* һолобаш — *мятлик*

МИТӘҺЕНМӘҮ (арғаяш) *ҡ.* һанламау — *пренебрегать, не считаться*

МИХА (ҡыҙыл) *и.* тәте — *курок*

МИХЛЕЙ (ҡариҙел) *с.* мехлы — *меховой.* Михлей туннар күп булды

МИХРАП (ҡариҙел) *р.* күп — *много.* Михрап аҡты ҡанны эрене

МИХЫЛДАУ (урта) *ҡ.* иркәләнеү — *ластиться.* Михылдап ултырма кеше барҙа

МИҺЛӘТ: МИҺЛӘТ БИРЕҮ (тук-соран) *и.* кисектереү — *отодвинуть (во времени).* Күрәһең, температура миңә бер аҙ миһләт бирә

МИСТӘРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* мисәүләү — *запрягать в пристяжку*

МИШ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *т.* имеш — *будто.* Анының ҡарсыға миш эле (урта)

МИШАННИК (арғаяш) *и.* болғатҡыс — *мешалка.* Мишанник ман атҡа он болғайбыҙ

МИШКӘТ (тук-соран, эйек-һаҡмар) *и.* мөшкәт — *мускат.* Мишкәт сәтләүегә

МИШУК (эйек) *и.* һөйәм — *пядь (старинная мера длины, равная расстоянию между большим и согнутым указательным пальцами руки)*

МИШУРА (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* сәсәкле һары уҡа — *желтый позумент с бахромой.* Уҡанын мишураһы буған сәсәкле (һаҡмар)

МИШӘК (ҡариҙел, урта урал) *и.* тоҡ — *мешок.* Бәрәңге алырға мишәк тапманым тей әтейең (урта урал)

МИШӘН (һаҡмар) *и.* башҡорттарҙан ер һорап килгән татар халҡы атамаһы — *название татар-пришельцев*

МОБАХ (урта) *и.* ләззәт — *наслаждение.* Белеп йырлаһаң йырҙы мобах тей, белмәйенсә йырлаһаң гонаһ тей

МОҒАЗИ, МОГАЗЫЙ (ҡариҙел) *и.* мөгәзәй — *амбар*

МОҒАЙНА (уртаҡ) и. һ моғайын — *наверно.* Мәғәйен (дим), мөгәйен (ҡариҙел)

МОҒАЛАЙ (гәйнә) *и.* маңлай — *лоб*

МОҒОЛОЙ, МӨГӨЛӨЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тукал — *комолый*

МОҘ (эйек-һаҡмар) *и.* боҙ — *лед.* Һаҡмар моҙо ҡурҡыныс та

МОҘҒА (дим) *и.* 1. Һемәк — *носик.* Моҙғалы — биҙрә. 2. (һаҡмар) Морондоҡ — *намордник.* 3. (урта) Мөйәшә — *засыпня.* 4. (һаҡмар) Ҡылдан эшләнгән һөҙгөс — *цедилка из волос (конских, верблюжьих)*

МОҘЛАУ (урта) *ҡ.* мөңрәү — *мычать.* Өс йылдан һуң моҙлап ҡайтҡан быҙауҡа аптырап ҡалды эйәһе

МОЖҒА (ҡыҙыл) *и.* моҙға — *лукошко (из бересты)*

МОЙОҠ (һаҡмар) *с.* бойоҡ — *грустный, печальный.* Думбойоҡ, думбойоҡ, ниҡ утыраһың мойоҡ

МОЙОРБАННЫ, МӨЙӨРБАННЫ (ҡариҙел) *с.* миһырбанлы — *жалостливый, великодушный.* Мөһөрбанды (урта урал)

МОЙОУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ойоу — *дремать.* 2. Бойоғоу — *грустеть*

МОҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Сөрөк — *гнилушка.* Моҡло ағасты һалаһың ҡырауҙан (һаҡмар). 2. Кәүәк — *труха.* Моҡто балсыҡҡа ҡушып баҫалар (һаҡмар). 3. (төньяҡ-көнбайыш) Мыр — *мор (пчелиный).* Ҡорт моҡласа уны ҡырып алалар

МОҠАЙ (арғаяш, урта урал) *и.* ярамһаҡ — *угодник*

МОҠАЙҘАНЫУ (арғаяш, урта урал) *ҡ.* ярамһаҡланыу — *угодничать*

МОҠАЙЛАУ, МУҠАЙЛАУ (ҡариҙел) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках.* Моҡаннау (дим)

МОҠАЛЫУ (мейәс) *ҡ.* тотлоғоу — *заикаться.* Моҡалып һөйҙәй, туҡрап-туҡрап

МОҠОМ (һаҡмар) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

МОҠОРАУ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *ҡ.* мохтаж булыу — *нуждаться.* Шәкәргә моҡорайбыҙ хәҙер (һаҡмар)

МОҠОТ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡоро, киҫкен — *резкий.* Мин бик моҡот ҡортҡа

МОҠО-ТАҠЫ (эй) *р.* аҙ-маҙ — *немного.* Моҡотаҡы ашау менән әлдә үҫтеләр әле

МОҠСА, МУҠСА (ҡариҙел, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* тоҡсай — *мешочек.* Ул итең ул йылтыр моҡсала тығып китмәйме һуң? (һаҡмар). Моҡсай (урта урал)

МОЛАТУК (ҡариҙел) *и.* сүкеш — *молоток.* Малатук (урта урал)

МОЛДОРАП: МОЛДОРАП ТОРОУ (урта) *ҡ.* мөлдөрәп тороу — *быть переполненным.* Күҙе молдорап йәше ғойолоп тора

МОЛДОРЛАУ, МОНДОРЛАУ I (һаҡмар) *ҡ.* мөлдөрәп ҡарау — *смотреть с переполненными слезами глазами.* Өй хужалығы бумағас, мондорлай бит ике гүҙебеҙ

МОЛДОРЛАУ, МОНДОРЛАУ II (һаҡмар) *ҡ.* талғын ағыу — *течь спокойно.* Молдорлап йата ул ҡаран һыуы

МОЛҠОЛДАУ (эйек) *ҡ.* мөлк-мөлк итеү — *играть, извиваться.* Сәрбийамал айаҡларын ларҫ-лорҫ баҫып, йанбашларын молҡолдатып кире инеп китте

МОЛҠОТОУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* бүлкелдәтеү — *булькнуть.* Һабала ҡымыҙҙы молҡотоп бешеп торола торғайны (ҡыҙыл)

МОЛҠОУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Бүлкелдәү — *булькать.* 2. (һаҡмар) Йылҡылдау — *блестеть.* Һимеҙ, молҡоп торған бейә, йаңғыҙ үҙем һуйҙым. 3. (һаҡмар) Ҡабарып тороу — *пушиться.* Тауҙың мүге молҡоп йата инде

МОЛЛА ҮЛӘНЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һары мәтрүш — *зверобой.* Молла үләнен чәй итеп тә эчәбез

МОНА, МОНАУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *а.* бына — *вот.* Монау йаҡта Йалсыҡай ауылы бар (һаҡмар)

МОНАЙАТ-ЗАТ (урта) *и.* хужалыҡ — *хозяйство*

МОНАР КӨПШӘҺЕ (эй) *и.* шыма көпшә — *дягиль*

МОНДОР (дим) *и.* болдор — *крыльцо*

МОНДОРҘАУ (урта урал) *ҡ.* ҡарайып ятыу — *чернеть (о глубокой реке)*

МОНКА (эйек) *и.* ботаҡтың төп өлөшө — *ствол ветки*

МОНТАРҘАУ (арғаяш, урта урал) *ҡ.* ҡутарыу, таратыу — *разобрать.* Монтарлау (урта)

МОҢ (ҡариҙел) *и.* мохтажлыҡ — *нужда.* Бер нәмәгә ҙә моң түгел

МОҢАЙЫШ (арғаяш) *с.* күрекһеҙ — *неказистый*

МОҢАМАУ (урта) *ҡ.* иҫ китмәү — *не удивляться.* Һәбәргә моңамай ул, алсаҡ

МОҢАШ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* аңра — *несмышленый.* Үскән димә, моңашы бетмәгән

МОҢҒАЙСА (ҡариҙел) *и.* ҡушъяулыҡ аҫтынан кейә торған тәңкәле ҡалпаҡ — *колпак из монет, надеваемый под спаренный платок.* Маңғайса (урта урал)

МОҢДОРОУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡәнәғәтләндереү — *удовлетворить.* Нуриман мондормай ул хәҙер, һөйләүгә йуҡ

МОҢҠАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тын ҡыҫылыу — *задохнуться.* Тығына торғас, моңҡайып кителде

МОҢНО (дим) *с.* матур, йәмле — *красивый (о природе).* Моңно тау. Моңно көн

МОР (ҡариҙел, урта, һаҡмар) *и.* мыр — *мор.* Мор төшкән ҡортҡа (ҡариҙел)

МОРҒАҠ (мейәс) *и.* морондоҡ — *намордник (из бересты)*

МОРЖА, МӨРЖӘ, МӨРЙӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мейес — *печь.* Безгә алты көн мөржә чығарҙы. Мөржә (ҡариҙел)

МОРЖАҒАШ (гәйнә) *и.* кәрниз — *карниз (печи)*

МОРОН I (дим, урта) *и.* 1. Суҡыш — *клюв.* 2. Һемәк — *кран*

МОРОН II (урта) *р.* борон — *в старину*

МОРОНДАУ, МОРОННАУ (дим, ҡыҙыл, урта) *ҡ.* 1. Шытыу — *всходить (о растениях).* 2. Себеш сығыу — *вылупиться (о цыпленке)*

МОРОНДОХХА (мейәс) *и.* моронса — *намордник (у конской узды)*

МОРОНСАҠ, МОРОНҺАҠ (һаҡмар) *и.* моронса — *намордник (у конской узды).* Моронсалыҡ (әй), моронһалыҡ (мейәс), моронһа (ҡыҙыл), моронноҡ (урта)

МОРОНСАҠ: МОРОНСАҠ КҮНӘК (һаҡмар) *и.* һемәкле күнәк — *ведро с носиком.* Морондо биҙрә (ҡыҙыл), моронло күнәк (туҡ-соран)

МОРОНҪА (дим) *и.* уҫал аттарҙың ирендәрен бороп тота торған тоҡан — *петля для завязывания губ пылких лошадей*

МОРОНТАҠ (һаҡмар) *с.* моронло — *местность с мысом.* Моронтоҡ (ҡыҙыл)

МОРОН ТИГЕҘЕҮ (дим) *ҡ.* ирен тейҙереү — *пригубить.* Мороному ғына тигеҙеп бирәм мин, эс

МОРСАТ, МӨРСӘТ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* форсат — *возможность.* Морсат бирмәҙем ҡуйырға (төньяҡ-көнбайыш)

МОРТАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тупаҫ — *грубый.* Мортаҡ телле

МОСА (әй) *и.* мунса — *баня.* Гел моса йаҡтым

МОСАЙ (ҡыҙыл) *и.* мөсә — *кусок мяса, вручаемый во время угощения участникам помочи*

МОСАЙ, МЫСАЙ (һаҡмар) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая*

МОСАЙ ТӘБӘҺЕ (һаҡмар) *и.* аҡ алабутанан бешерелгән йәймә — *лепешка из белой лебеды*

МОСАЙ ЫУМАСЫ (һаҡмар) *и.* аҡ алабутанан бешерелгән өйрә — *похлебка из белой лебеды*

МОСТАЙ (урта) *и.* мөстән — *гуляка.* Йөрөйһөң шунта мостайланып, мостай булып

МОСТАҠ (һаҡмар) *и.* буйиға үҫмәгән мал — *скотина мелкой породы*

МОСҺОҘ (урта) *с.* көсһөҙ — *слабый, хилый.* Ай, эттәгенәһе, ботағы мосһоҙ булған икән дәһа. Мөсһөҙ (туҡ-соран)

МОҪЫРАУ (һаҡмар) *ҡ.* йәйрәп ятыу — *развалиться (лежа).* Нәмә һаман моҫырап тик йатаһың

МОТАМАУ (урта урал) *ҡ.* һатмау — *не продавать.* Малны быйыл мотамабыҙ, ахыры

МОТОҠА (гәйнә) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Мотоҡа, кибеттән ҡайтмай, ҡашларын ҡыйғачлап

МОТЫҠ (һаҡмар) *и.* тәпке — *мотыга*

МОФТАЛА: МОФТАЛАҒА ТӨШӨРӨҮ (әй) *ҡ.* интектереү — *мучить, замучить.* Мофталаға төшөрөп кешене машина алыу буламы

МОХАЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* 1. Йыуаш — *безропотный.* 1. (туҡ-соран) Еңел аҡыллы — *легкомысленный.* Кит, мохай, мынау көндө кейенмәй йөрөп буламы ней. 3. (урта урал) *и.* яңғыҙ йәшәүсе — *отшельник*

МОХТАЗ (әйек) *и.* мохтажлыҡ — *нужда.* Аҙарынып үҙенең мохтазын һорай

МОҺЫРБАН (дим) *и.* миһырбан — *великодушие.* Булыр хәҙер моһырбан, бер өмөт итмәйбеҙ

МӨБӘК (арғаяш) *и.* мәрәкә — *забава*

МӨГЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мөйөш — *угол.* Мөгөш (арғаяш, гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, урта урал)

МӨГӨҘ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Сепаратор һемәге — *рожки сепаратора.* Мөгөз (урта урал). 2. (урта) Мөйәшә — *засыпня.* 3. (ҡыҙыл) Йәҙрә һауыты — *рожок для ядра*

МӨГӨҘҠАЛПАҠ (урта) *и.* ынйылы ҡалпаҡ — *колпак, украшенный жемчугом*

МӨГӨҘЛӨ ТУРҒАЙ (урта) *и.* мөгөҙлө һабан турғайы — *рогатый жаворонок*

МӨГӨРЛӘҮ, МӨҢӨРЛӘҮ (урта) *и.* *мығырҙау — ворчать.* Мөңөрләү (туҡ-соран)

МӨГӘЖӘЙ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* мөгәзәй — *амбар (для хлеба).* Мөгәжә (урта)

МӨГӘЗЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* күгәреү — *плесневеть.* Икмәк озаҡ торса мөгәзей

МӨГӘЗӘЙ (дим) *и.* умартаның алына торған өҫкө өлөшө — *магазин (в ульях)*

МӨГӘР (һаҡмар) *и.* нөгәр — *товарищ жениха*

МӨГӘРИС (һаҡмар) *и.* мәгәрис — *магарыч*

МӨГӘЛӘЙ (ҡариҙел) *с.* туҡал — *комолый*

МӨҘӘТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Ваҡыт — *время.* Мөҙҙәте йеткәс, ҡайтыр эле (ҡыҙыл). 2. (әй) Тәкәт — *терпение.* Мөҙҙәтемде ҡоротто. 3. (әй) Иҫ — *чувство.* Айаҡтың мөҙҙәте гиткән

МӨҘӨРӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* ябығыу, йонсоу — *худеть, утомляться.* Атаҡ, мөҙөрәп киткәнһең ғуй шул арала. Мөжөрәү (ҡыҙыл, мейәс). Ауырып бик мөжөрәне (мейәс)

МӨҘӘҺЕНМӘҮ (урта) *ҡ.* хушһынмау — *проявлять недовольство.* Уға ла мөҙәһенмәһә, йылҡы нәҫеленән бер баш һайлап алһын

МӨЖИМ (һаҡмар) *и.* гипнозсы — *гипнотизер.* Үҙе ул гипнуз булған, мөжим тейләр. Аны тоталмағаннар

МӨЖҠӘТ (мейәс, урта) *и.* моҙға — *кузовок (для пчел)*

МӨЖӨКӘЙ (ҡариҙел) *и.* ығыш — *копуша*

МӨЖӨЛДӘҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Мөжөлдәр ҙә йөрөр инде шул Хәләф (һаҡмар)

МӨЖӨМ (һаҡмар) *с.* ваҡсыл — *мелочный.* Эй, мөжөм кеше лә һин

МӨЖӨҺӨР (дим) *и.* мөншөгөр — *выпь*

МӨЖӘК (урта) *и.* бөжәк — *насекомое*

МӨЗДӘМ: МӨЗДӘМ БУЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* хур булыу — *осрамиться*

МӨЗДӘН (ырғыҙ) *и.* мөстән — *много и допоздна ходящий (о человеке).* Ул мөздәнгөйҙә торамы һуң

МӨЗӨННИК, МИЗИННИК (урта урал) *и.* төрлө ҙурлыҡтағы суйын көршәк — *чугунный горшок различной величины*

МӨЗӨРӨҢКӨ: МӨЗӨРӨҢКӨ ЙӨРӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* бөтөрөнөп йөрөү — *ходить подавленным.* Ул бик мөзөрөңкө йөрөй

МӨЙӨҘ (арғаяш, мейәс, һаҡмар, әй) *и.* мөгөҙ — *рог.* Һыйыр мөйөҙөнән йаҫалған йан буған (арғаяш)

МӨЙӨҘСЫҠ (әй) *и.* ҡусҡар — *улитка*

МӨЙӨРБАНСЫЗ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* миһырбанһыҙ — *жестокий, бессердечный*

МӨЙӨС (урта урал) *и.* мейес — *печь.* Ныҡ йаҡҡан мөйөстө, керәшин, шарттаған

МӨЙТӘНЛӘҮ (ырғыҙ, әйек) *ҡ.* әүәләү — *мять (пищу).* Ҡуй майын ҡабалана-ҡабалана тултырып, тешһеҙ ауыҙы белән мөйтәнләргә тотондо (әйек)

МӨЙШӘНДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* әүәләү — *мять (пищу).* Ауыҙы мөйшәндәп, әллә нимә сәйнәп йөрөй. Мөйшәңнәү (туҡ-соран)

МӨЙӘТ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* морондоҡ — *намордник (из бересты)*

МӨЙӘШӘ (ҡыҙыл) *и.* моҙға — *кузовок (для пчел)*

МӨК (ҡариҙел) *и.* мүк — *мох*

МӨКБИРЛӘНЕҮ (туҡ-соран) *ҡ.* мөкиббән китеү — *боготворить.* Бы нишәп ғүмер уҙғара тиһәк, кәрткә мөкбирләнә икән

МӨК ЖИЛӘК (гәйнә) *и.* мүк еләге — *клюква*

МӨКИББӘН (һаҡмар) *р.* әүәлдән — *с давних времен.* Беҙ бында мөкиббән торған кеше түгелбеҙ. Мөкиппән (урта)

МӨКЛӘК (төньяҡ-көнбайыш) *с.* туҡал — *комолый.* Мөкләк сыйыр күк ҡыланма

МӨКӨ (ҡариҙел) *и.* бөкө — *пробка*

МӨКӨЛТӘК (урта) *с.* һөйләнсәк — *болтушка*

МӨКӨС (мейәс) *с.* ярлы — *скудный (о языке).* Телгә лә мөкөсөрәкмен, үҙем дә ҡартыраҡмын

МӨКӨ-ТАҠЫ (урта урал) *р.* таҡы-тоҡо — *кое-как.* Мөкө-таҡы итеп кеше саҡырыпумай ул

МӨКҪӨҮ (ырғыҙ) *ҡ.* һаҫыу, боҙолоу — *тухнуть, испортиться.* Мүкҫеү (туҡ-соран). Йылыға ит аҙыраҡ мүкҫеп киткән, нығыраҡ йыуа һал

МӨКШӘНДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бөкөрәйеп эшләү — *работать ссутулившись.* Бөксәңнәү (туҡ-соран). Көнө буйы бөксәңнәп картуф утаным

МӨКӘЙ (дим) *и.* ҡусҡар — *улитка*

МӨКӘЙЛӘҮ, МҮКӘЙЛӘҮ (дим, урта) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке).* Мөкәчләү (төньяҡ-көнбайыш), мөкәйҙәү (урта урал)

МӨКӘТӘК (гәйнә) *и.* ҡусҡар — *улитка*

МӨҠИӘТ (ырғыҙ) *ҫ.* әрһеҙ — *неприхотливый.* Фатима эшкә мөкиәт ул

МОҠЫТ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ноҡот — *ограниченный, глупый*

МӨЛДӨРГӘ, МӨЛДӨРКӘ (арғаяш, мейәс, әй) *и.* бөлдөргә — *темляк*

МӨЛДӨРЛӘК (эйек) *и.* һағын — *струящийся воздух (в теплый солнечный день).* Мөлдөрләк ҡалҡты, көн йылына

МӨЛДӨРЛӘМӘ: МӨЛДӨРЛӘМӘ ТУЛЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *р.* мөлдөрәмә — *переполниться до краев.* Йамғыр һыуы күнәккә мөлдөрләмә булып тулған (һаҡмар)

МӨЛДӨРМӘ (дим) *и.* бөлдөргә — *темляк*

МӨЛКӨЛДӘҮ (туҡ-соран, әй) *ҡ.* дерелдәү, ҡалтырау — *трястись.* Минең мөлкөлдәп торған һимеҙ тәнам бар (әй)

МӨЛКӨЛЙӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* һиңкелдәү, ҡалтырау — *трястись.* Мөлкөлйөп йотҡан йер

МӨЛКӨҮ (дим) *ҡ.* дерелдәү, ҡалтырау — *трястись.* Ат туйып мөлкөп әйләнеп ҡайтты

МӨЛӨ (ҡариҙел) *и.* селбәрә — *малек*

МӨЛӨК (гәйнә) *и.* сүмесбаш — *головастик*

МӨЛӨКӘЙ (салйоғот) *и.* селбәрә — *малек*

МӨЛӨМ (ҡариҙел) *и.* ҡыйғын — *молевой сплав*

МӨН (һаҡмар) *и.* сәбәп — *причина.* Был икәүҙең һәр һүҙенән мөн табып, ал бирмәйенсә йөҙәтте

МӨНДӨРЛӘП: МӨНДӨРЛӘП ҠАРАП ТОРОУ (урта) *ҡ.* мөлдөрәп ҡарап тороу — *смотреть печально.* Мөндөрләп кенә ҡарап тора

МӨНДӨРЛӘҮ, МӨНДӨРНӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* талғын ағыу — *течь спокойно.* Ағиҙел һыуы мөндөрләп кенә ағып йата, тей

МӨНҪӨРӘҮ, МӨНҺӨРӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* теләү — *желать.* Тулаҡҡа мөнҫөрәгән ҫыйыр геүек (һаҡмар)

МӨНТӨК (ырғыҙ) *и.* етешһеҙлек — *недостаток*

МӨНӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* мөнйөү — *обгладывать кость (о человеке)*

МӨНӘШЕҮ (гәйнә) *ҡ.* тартыныу — *стесняться*

МӨНӘШӘ (гәйнә) *и.* талым — *прихотливость*

МӨҢГӨРЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Мөңгөрҙәү (мейәс)

МӨҢКӨЛДӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Алып тыйып ҡуйайым, атыу әбей мөңкөлдәй. Мөңкөлтәү (урта)

МӨҢӨЛӨҮ (ырғыҙ) *ҡ.* моңайыу — *унывать.* Уйға батып мөңөлөп утыра.

МӨР (гәйнә, урта урал) *и.* тубырсыҡ — *шишка*

МӨРЙӘ (урта, эйек) *и.* 1. Самауыр торбаһы — *труба самовара.* 2. (эйек) Ҡыуыҡ — *пузырь (ламповый)*

МӨРЛӨГӘН (гәйнә) *и.* бөрлөгән — *костяника*

МӨРӨ (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* бөрө — *почка (дерева).* Әле ҡайын мөрөсө жыйалар (төньяҡ-көнбайыш)

МӨРҪӨКТӘҮ (мейәс) *ҡ.* бөрсөкләү — *чистить от лохмотьев.* Арҡанды мөрсөктәү

МӨРТЛӨК (минзәлә) *и.* бөтнөк — *мята*

МӨРХӘТ, МӨРХӘТТЕК (урта урал) *и.* мөмкинлек — *возможность.* Йәшәргә лә мөрхәт бирмәй. Мөрсәт (төньяҡ-көнбайыш). Ҡарарға ҙа мөрсәт йуҡ

МӨРХӘТҺЕНЕҮ (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* риза булыу, хушһыныу — *быть довольным, удовлетворенным.* Баллары аҙна һайын ҡайтып торалар, шуңа мөрхәтһенеп йәшәй инде инәләре (туҡ-соран)

МӨСТӨРЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* мыштырҙау — *копошиться*

МӨСТӘН (урта, эйек-һаҡмар) *и.* түләмә — *сибирская язва*

МӨСЬӨҘ (туҡ-соран, һаҡмар) *р.* 1. Бушаҡ — *слабо (не туго).* Йепте бигерәк мөсһөҙ бәйләгәнһең (һаҡмар). 2. *с.* Хәлһеҙ — *слабый.* Бигерәк мөсһөҙләнде ул ауырып. 3. (ырғыҙ) *с.* ышанысһыҙ — *ненадежный.* Мөсһөҙ геше ул беҙен ҒОҙа. 4. (урта) Наҡыҫ — *куцый.* Зарифа Айратын мөсһөҙ күлтәген кейгән көйө генә ишек алтына алып сыҡҡан та усына утыртып һикертә. 5. (һаҡмар) Еңел аҡыллы — *легкомысленный*

МӨСӨ I (һаҡмар) *и.* 1. Ҡалъя — *кусок мяса.* Мөсәле аш. 2. (урта) Туйға һуйып алып барған һарыҡ — *баранья туша, привезенная на свадьбу*

МӨСӘ II (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* буй-һын — *телосложение, стан.* Мөсәһе һылыу

МӨСӘҺЕҘ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *с.* килбәтһеҙ — *нескладный*

МӨСӘЛ (һаҡмар) *и.* бурыс, эш — *долг, занятие.* Ә Уралда тәбиғәт үҙенең мәңгелек мөсәлен башҡара, бер ней булмағандай, умырзайалар үҫтерә

МӨҪӨРӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ябығыу — *худеть.* Ауырыуҙан һуң бер аҙ мөҫөрҙөң. 2. Бөлөү — *нищать.* Улар, һыйырлары ҡазаланып, бер аҙ мөҫөрәп торалар

МӨТДӘТ (туҡ-соран) *и.* өмөт — *надежда.* Һуғыш көткән мөтдәттән оҙаҡҡа һуҙылды

МӨТИК (һаҡмар) *и.* ашыҡ — *альчик.* Мөтәк (төньяҡ-көнбайыш)

МӨТКӨҮ (урта урал) *ҡ.* көйшәү — *жевать.* Ите ҡаты, мөткөп тик утырам

МӨТЛИ (ҡыҙыл) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Мөтли буш һүҙ анаһы

МӨТЛӨК (дим, минзәлә, урта, эйек-һаҡмар) *и.* бөтнөк — *мята.* Уаҡ ҡына зәңгәр сөскәле, хуш йеҫле үлән ул мөтлөк (дим)

МӨТМӨР (дим) *и.* төйәк — *пристанище.* Мырҙаған ғарттың мөтмөрө өй алды инде

МӨТӨРЛӘК (һаҡмар) *и.* кетерләүек — *хворост*

МӨТӨРЛӘК ИКМӘК (һаҡмар) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

МӨТӨРӨЙ (ҡыҙыл) *с.* 1. Ҡыҫыҡ күҙле — *узкоглазый.* 2. Бысый күҙ — *слезящиеся глаза*

МӨТӨРӨШКӘ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* мәтрүш — *душица*

МӨТӨРӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* малдың ҡойроғон ҡыҫҡартып киҫеү — *обрезание хвоста животных.* Өс-дүрт йәшлек байталдың ҡойроғон мөтөрәп киҫәләр

МӨТӘЙ (урта урал) *и.* йүләр — *дурачина*

МӨТӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ашыҡ — *альчик*

МӨТӘҮКӘ I (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Бәләкәй —*маленький.* Мөтәүкә генә бисәһе бар (ҡыҙыл). 2. (урта урал) Йүләр — *дурачина*

МӨТӘҮКӘ II (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаҙ ояһы — *корзина, где гусыня высиживает яйца*

МӨХСӨЛ (арғаяш) *и.* мохтажлыҡ — *нужда.* Бик мөхсөл булдыҡ

МӨХТӘЗ (һаҡмар) *и.* мохтаж — *нужда.* Мөхтәзе йуҡ, эрәхәт инде һәҙер. Мөхтәж (урта)

МӨҺӨР I (урта) *и.* 1. Ат ышлыяһындағы йоморо ҡалай — *жестянка на шлее.* 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар). Биҙәк — *узор.* Йеләнде мөһөрҙәп тороп кейҙек (ҡыҙыл)

МӨҺӨР II (ҡариҙел) *и.* һөмһөр — *настроение, дух.* Мөһөрө төшмәсен, әйтмәйек

МӨҺӨРӘС (һаҡмар) *и.* Юрматы ырыуы башҡорттарында ара исеме — *название родового подразделения племени юрматы*

МӨҺӨТҺӨНМӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* мөрхәтһенмәү — *недовольствоваться.* Ашларын бик мөһөтһөнмәнем

МӨЧӘ (гәйнә) *и.* кәүҙә — *тело, стан.* Мөчәң бәләкәй тей торғаннар

МӨШКӨНСӨЛӨК (арғаяш, эй) *и.* мөшкөллөк — *трудность.* Мөшкөнсөлөк ман үҫкерҙем балдарҙы (арғаяш)

МӨШКӘ I (ҡариҙел) *и.* морондоҡ — *намордник.* Мөшкәт (ҡыҙыл)

МӨШКӘ II (эй) *и.* мушка

МӨШКӘЙЕҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* күңелһеҙләнеү, рух төшөү — *падать духом.* Тик ауырып ҡына мөшкәйеп киттем (һаҡмар)

МӨШКӘНДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бөкөрәйеү — *сутулиться (во время работы)*

МӨШКӘР (ҡариҙел) *и.* балға — *кувалда*

МӨШКӘТ I (урта) *и.* мөйәшә — *засыпня*

МӨШКӘТ II (мейәс, урта) *и.* бүҫер — *грыжа.* Мөшкәттер йә, бушҡа йыламаҫ бала (мейәс)

МӨШНИК (урта урал) *и.* *пирожок*

МӨШӨГӨР (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* мөншөгөр — *выпь*

МӨШТИҢКЕ: МӨШТИҢКЕ ГЕНӘ (урта) *р.* моңһоу ғына — *уныло.* Мөштиңке генә булып йөрөй

МӨШТӨК (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* айыссыҡ — *мундштук (в узде)*

МӨШТӨР (ҡыҙыл) *с.* мыштыр — *медлительный*

МӨШӘК (эй) *и.* тоҡ — *мешок.* Мөшөк (урта)

МӨШӘКӘТ (урта) *и.* мәшәкәт — *хлопоты*

МУҘҒА (урта, эйек-һаҡмар) *и.* моҙға — *лукошко (для пчел).* Айырған ҡортто тотоп муҙғаға бикләйһең (эйек-һаҡмар). Муҙғай (мейәс)

МУҘЫЙ (дим) *и.* йоғошло ауырыу таратыусы бөжәктәр — *насекомые-распространители инфекционных болезней.* Элекке муҙыйлар бөттө

МУЙЛЫҒЫУ (арғаяш, урта урал) *ҡ.* уйға сумыу — *задуматься*

МУЙНЖАҠА (гәйнә) *и.* бер ҡат тәңкә теҙеп эшләнгән муйынса — *женское украшение из монет, надеваемое на шею*

МУЙНТӨП (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бер ҡат тәңкә теҙеп эшләнгән муйынса — *женское украшение из монет, надеваемое на шею*

МУЙНТӘҢКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бер ҡат тәңкә теҙеп эшләнгән муйынса — *женское украшение из монет, надеваемое на шею*

МУЙСА I (урта урал) *и.* һаҡал — *женское нагрудное украшение из серебряных монет и кораллов.* Муйҫа (дим, эй)

МУЙСА II (дим, ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* мунса — *баня.* Ауылда аҡ муйса ла, ҡара муйса ла бар (ырғыҙ). Мулса (арғаяш)

МУЙСАҠ I (дим, мейәс, урта) *и.* муйынса — *ожерелье*

МУЙСАҠ II (урта, һаҡмар) *и.* муйынсаҡ — *ошейник (у телят)*

МУЙЧАЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мунсала — *мочало*

МУЙЫНБАУ (мейәс, урта) *и.* муйынса — *бусы*

МУЙЫНСАҠ (арғаяш) *и.* *галстук.* Муйынсаҡ ман кей кәстүмеңде

МУЙЫНСУҠ (мейәс) *и.* муйынса — *ожерелье.* Муйынсаҡ (арғаяш, салйоғот, эй)

МУЙЫНҪА (дим, урта) *и.* әмәйҙек — *амайдек (косо надеваемое женское нагрудное украшение)*

МУЙЫН ТӨЙМӘҺЕ (урта) *и.* муйынса — *бусы*

МУЙЫН ТӨЙӨНӨ (ҡариҙел) *и.* күмәгәй — *кадык*

МУЙЫН ТӘҢКӘҺЕ (эйек) *и.* 1. Муйынса — *ожерелье.* 2. (ҡыҙыл) Әмәйҙек — *амайдек (косо надеваемое женское украшение)*

МУЙЫНҺА (һаҡмар) *и.* муйынсаҡ — *ошейник (у телят)*

МУКЛАШКА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәкәл — *бабки.* Муклашкаларын кисеп бабка уйнайбыз

МУКЛАШКА II (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* үбәк — *кусок войлока или холстины, который накладывается на хомутину*

МУКЛАШКА III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йоҙроҡ — *кулак.* Йылама, муклашка ашарһың (эй)

МУҠАЙЛАУ, МҮКӘЙЛӘҮ, МҮКӘЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* дүрттағандау — *ходить на четвереньках*

МУҠСА, МУҠСАЙ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Һунар әйберҙәрен һала торған һауыт — *мешочек для охотничьих принадлежностей.* Фанеранан яһалған бәләкәй сумка — *фанерная сумочка.* 3. (әй) Китап һала торған сепрәк тоҡсай — *тряпичная сумочка для книг*

МУҠТА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* нуҡта — *недоуздок*

МУҠЧА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* янсыҡ — *кошелек*

МУҠШЫ (әйек-һаҡмар) *с.* 1. һаран — *жадный.* Муҡшыланма мулла, барыбер алырбыҙ. 2. Бөтмөр — *расторопный в работе.* 3. *и.* Әрпеш — *неряха*

МУЛДА (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* мунда — *холка.* Мулта (урта)

МУЛДЫРҘАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* мөлдөрәү — *быть переполненным (о жидкости)*

МУЛҠЫТЫУ (мейәс) *ҡ.* арттырыу — *переборщить.* Ғәйнетдин ағай мулҡытып йебәрергә йарата инде ул

МУЛЛАБАБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уҡымышлы оло ир кешегә ихтирам итеп өндәшеү һүҙе — *почтительное обращение к пожилому грамотному мужчине*

МУЛЛАБАШ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* бәпембә — *одуванчик*

МУЛЛАБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уҡымышлы оло ҡатын-ҡыҙға ихтирам итеп өндәшеү һүҙе — *почтительное обращение к пожилой грамотной женщине*

МУЛЛА БЕЛӘГЕ (дим, әйек) *и.* эремсек ҡыҫтыбыйы — *кыстыбый из творога*

МУЛЛА САЛМАСЫ (туҡ-соран) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Мулла салмаҫы (дим)

МУЛЛА ҮЛӘНЕ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* меңъяпраҡ — *тысячелистник.* Мулла үләнен боронораҡ сәй итеп тә эскәннәр (дим)

МУЛТЫРАУ, МУЛТЫРЛАУ (урта) *ҡ.* таҙа булыу, үтә күренеп тороу — *быть чистым, прозрачным (о воде).* Ҡойо мултырап ҡына йата

МУЛЫҒЫУ (дим, һаҡмар) *р.* мул итеп, теләгәнсә — *вдоволь.* Берсиҙәтел мулығып сәйләр алып торҙо (һаҡмар)

МУМАЛА I (ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *и.* бумала — *помело.* Дегет майҙай торған мумала (ҡыҙыл)

МУМАЛА II (урта) *и.* ҡараҫҡы — *чучело*

МУНАР I (урта) *и.* монар — *мгла.* Мунар төшһә, ағас йапраҡлары йалтырап тора

МУНАР II (урта) *и.* монар көпшәһе — *болиголов крапчатый.* Мунар йерек ағаслары араһынта үҫә

МУНАҠЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* юлаҡланыу — *расположиться.* Ҡулың бик ҡаты икән, тотҡан урындан тәнем мунаҡланып тора

МУНАЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* өйкәлеп туҙыу — *изнашиваться.* Пальтоң әҙерәк муналған икән

МУНАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Тунау — *сдирать (шкуру).* 2. (урта) Һыҙырыу — *сдирать (кору)*

МУНСА ЙАПРАҒЫ, МУНСА ЙАФРАҒЫ (һаҡмар) *и.* миндек — *веник (для парки в бане).* Мунсала йапрағы (ҡыҙыл, мейәс)

МУНСАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Ҡытай — *бусы.* 2. *(урта)* Мәрйен — *коралл.* 3. (дим) Ынйы — *жемчуг.* 4. (һаҡмар) Муйынсаҡ — *ошейник (у телят)*

МУНСАҠ ЙЕМЕШЕ (һаҡмар) *и.* эт ҡарағаты — *паслен*

МУНСАҠЛАНЫУ (әйек) *ҡ.* тәндең дүңгәләкләнеп сабыртыуы — *появление круглой сыпи на теле*

МУНСАЛА ЙАПРАҒЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* тегәнәк — *лопух*

МУНСА СЕБЕРТКЕ (минзәлә) *и.* миндек — *веник (для парки в бане)*

МУНҠЫЛДАҠ (әйек) *и.* мығырҙаҡ — *ворчун*

МУНТА (урта) *и.* мунда — *холка*

МУРҘА (һаҡмар) *и.* ыдаш — *помост для сушки курута*

МУРҘА АНАҺЫ (әй) *и.* мурҙа корпусы — *корпус верши*

МУРҘА БАЛАҺЫ (һаҡмар) *и.* йәлдәү — *горловина верши*

МУРҘАЙ (һаҡмар) *и.* муртай — *бурдюк*

МУРҘА ТАМАҒЫ (әй) *и.* йәлдәү — *горловина верши*

МУРҘА ТЕЛЕ (дим) *и.* йәлдәү — *горловина верши*

МУРТ (ҡариҙел) *с.* эре, шырт — *грубая (о шерсти).* Болан йөнө ҡыш көнө мурт була

МУРТАЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Бурһыу — *тухнуть.* 2. (урта) Сереү — *гнить*

МУРТАҠ (урта) *с.* өлкән — *пожилой.* Ике муртаҡ әбейгә осраным тей инте

МУРТАҠАЙ (мейәс) *и.* муртай — *бурдюк*

МУРТЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йомартланыу — *расщедриться*

МУРТЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бурһыу — *тухнуть*

МУРТЫЙ (ҡыҙыл) *с.* аңра — *глупый*

МУРТЫҠ (дим, мейәс, урта, һаҡмар) *с.* мурт — *хрупкий.* Эт муйылы муртыҡ була (дим). Йомортҡа һалһаң икмәк муртыҡ ҡына була (мейәс)

МУРЫЛЫУ (туҡ-соран) *ҡ.* йәйрәп китеү — *блаженствовать.* Мынау бесекәй мурылып киткән

МУРЫУ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* муртланыу — *стать хрупким.* Йаҙғы боҙ мурый (туҡ-соран)

МУС (һаҡмар) *и.* көс — *мощь.* Ниңә, ҡулымда мус барҙа утыртайым

МУСА (дим, ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар) *и.* мунса — *баня*

МУСАҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Тәңкә — *монета.* Мусаҡлы йелән. 2. Ҡытай — *бусы*

МУТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Шаян — *шутник.* 2. (салйоғот) *с.* шат — *веселый*

МУТАУ (дим) *ҡ.* шаңҡытыу — *оглушить*

МУТАУҒЫС (дим) *и.* гөмбөр — *ботало (рыболовная снасть)*

МУТЫ (урта) *и.* һаҡау — *мыт (болезнь животных)*

МУШҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ләпәкәй — *мошка*

МУШҠАР (ҡариҙел) *и.* ләпәкәй — *мошка*

МУШТИНҠӘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* бойоҡ — *грустный.* Йәтим ҡалса, муштинкә була бала кешесе

МҮГЕШ (ҡариҙел) *и.* мөйөш — *угол*

МҮЗЕКӘН I (әй) *и.* гармун — *гармонь*

МҮЗЕКӘН II (мейәс) *и.* айғолаҡ — *жабры*

МҮК ЙЕЛӘГЕ (дим, әй) *и.* ҡыҙыл көртмәле — *брусника*

МҮК ҠАЛАҒЫ (арғаяш, дим, урта) *и.* мүк тыҡҡыс — *шпатель*

МҮКЛӘК (дим, төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Туҡал — *комолый.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Уҫал — *злой.* Һыйышмаусан — *неуживчивый*

МҮКЛӘКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бүкән — *чурбан*

МҮКЛӘКӘРЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тау әреме — *горькая полынь*

МҮКЛӘҮ (һаҡмар) *с.* мүкле — *мшистый.* Мүкләү йер

МҮКРИС (ҡариҙел) *и.* еүеш тимерәү *(йылҡы малында була торған ауырыу)* — *мокрец*

МҮКТӘК (урта) *и.* 1. Һаҙ һеркәһе — *лапчатка норвежская.* 2. (ҡыҙыл, эйек) Ҡондораҡ — *полевица*

МҮКТӘРҘЕ (ҡыҙыл) *и.* мүктәрге — *кобчик*

МҮКШҮ (гәйнә) *ҡ.* күгәреү — *заплесневеть*

МҮКӘЙЛӘҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках.* Мынау ҡыҙым мүкәйләп йөри иҙе (төньяҡ-көнбайыш)

МҮЛ I (арғаяш) *и.* селбәрә — *малек*

МҮЛ II (ҡариҙел) *и.* ҡыуығын — *молевой сплав леса*

МҮЛДЕРГӘ (салйоғот) *и.* бөлдөргә — *темляк*

МҮЛДӘКӘ (һаҡмар) *и.* аҙман — *бомж*

МҮЛДЕРӘҮ (мейәс) *ҡ.* мөлдөрәү — *быть переполненным*

~~**МҮШКӘ, МҮШКӘРӘ**~~ (салйоғот) *и.* һуҡыр себен — *мошка.* ~~Мүшкәр~~ (төньяҡ-көнбайыш)

МҮШКӘР (ҡариҙел) *и.* ҙур сүкеш — *молот*

МЫҒАЙЫМ (эй) *и. һ.* моғайын — *наверно.* Һинең беҙҙә буғаның барҙыр, мығайым

МЫҘА (урта, эйек) *и.* маҙа — *покой.* Мыҙаһыҙлап йөрөмә кешене (урта)

МЫҘЛАУ (эйек) *ҡ.* осҡонланыу, ялтырау — ~~*испариться*~~. Унын кескәй йоморо күҙҙәрендә ғәжәп шайан, шат осҡон мыҙлай ине

МЫҘЫҠ (эйек) *с.* мыжыҡ — *капризный*

МЫҘЫҠА, МЫҘЫҠАЙ (урта) *с.* ығыш — *копотливый*

МЫҘЫЛЫУ (урта) *ҡ.* яйлау — *медлить.* Мыҙылып торма инде, ығышып

МЫҘЫНЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* оҙаҡлау — *замешкаться*

МЫЖ БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* күп булыу, мыжғыу — *кишеть.* Ҡырҡылған урынға ҡайын үҙенән-үҙе мыж булып үҫә лә китә

МЫЖБЫР (эй) *с.* быжмыр — *неторопливый.* Мыжмыр (ҡариҙел, туҡ-соран), мызмыр (дим)

МЫЖҒЫУ (дим) *ҡ.* ҡарап, тәрбиәләп тороу — *ухаживать.* Гөлнө мыжғып ҡына торам

МЫЖҒУ (ҡариҙел) *с.* ығыш — *копотливый.* Мыжғыр (төньяҡ-көнбайыш)

МЫЖ КИЛЕҮ (дим, эйек) *ҡ.* мыжғыу — *кишеть.* Каридорҙа мыж килгән — ҡул ҡыҫышҡан, төрткөләшкән кешеләр (эйек)

МЫЖЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* мыжғыу — *кишеть.* Бына был аҡландарҙа күптән үткән замандарҙа ҡуйаннар мыжлап тора ине

МЫЖМЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Мыжыҡ — *капризный.* 2. Һаран — *скупой*

МЫЖМЫРҘАУ (эй) *ҡ.* быжмырлау — *долго возиться*

МЫЖЫ (урта) *и.* рахит менән ауырыусы — *рахитик*

МЫЖЫҒАН (ҡариҙел) *с.* йомшаҡ — *мягкий (о человеке)*

МЫЖЫҠ: МЫЖЫҠ ЙАМҒЫР (ҡариҙел, урта урал) *и.* быҫҡаҡ ямғыр — *накрапывающий дождь*

МЫЖЫҠАЙ (ҡариҙел) *с.* йүнһеҙ; йомшаҡ — *бестолковый, слабый*

МЫЖЫЛДАУ (һаҡмар) *к.* мыжыу — *ворчать.* Былар мыжылдай башланылар, әйҙә китәйек

МЫЖЫЛТЫҠ (ҡариҙел) *с.* ығыш — *копотливый.* Инте мыжылтыҡ, ҡорт кебек ҡыбырлай

МЫЗДАҠ, МЫЗЛАҠ (урта, һаҡмар) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка.* Бызлаҡ (туҡ-соран)

МЫЗЛАЙ (һаҡмар) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая*

МЫЗЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* баҙлау — *светиться.* Йамаҡ ҡорт мызлап йанып тора

МЫЗМЫРЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* быжмырлау — *долго возиться.* Бисәһе мызмырлап аш-һыу тирәһендә генә болғана

МЫЗЫЙ (урта) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

МЫЗЫЛДАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ялтыратыу — *блеснуть.* Күҙләрен мызылдаталар

МЫЗЫЛЫУ (урта) *ҡ.* 1. Быжмырлау — *долго возиться.* Мызылып утырмаһыннар, сәй эсһендәр ҙә таралышһыннар. 2. (эй) Ләззәтләнеү — *блаженствовать*

МЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мейе — *мозг.* Арҡа мыйы

МЫЙАТ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Ҡаралды — *постельные принадлежности.* 2. Өй кәрәк-яраҡтары — *домашняя утварь*

МЫЙҠАН (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* һимеҙ — *жирный, полный (о человеке)*

МЫЙҠЫЛДАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* йылҡылдау — *блестеть.* Мыйҡылдап торған атлар

МЫЙМЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һалмаҡ ҡына юртыу — *нестись плавной рысью (о лошади)*

МЫЙЫҠТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* йолдоҡлау — *союзить.* Итекте мыйыҡтап кейҙем (ҡыҙыл)

МЫЙЫЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йылмайыу — *улыбаться*

МЫҠТЫ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Шәп — *замечательный, хороший.* Эй, ҡороғорҙоң утырыуы, мыҡты геше ней (ҡыҙыл). 2. (ҡариҙел) *р.* ныҡлап — *толком.* Бик мыҡты белмәйем аны. 3. (ҡыҙыл, мейәс) *р.* нәк — *точь-в-точь.* Ул хәҙер мыҡты атаһы (мейәс). 4. (ҡыҙыл, мейәс) *р.* ысынлап — *вправду.* Мыҡты күрҙем, ҡайттылар улар. (ҡыҙыл). Мыҡлы (эйек). 5. (арғаяш) *р.* бөтөнләй — *вовсе.* Йәштәре мыҡты алай түгел

МЫҠТЫЙ, МЫҠТЫМ (урта) *с.* мыҡты — *здоровый, сильный.* Бар, йегет, төнәген кеүек шәп итеп һөйләп йебәр әле, тине мыҡтым кәүҙәле кеше.

МЫҠЫЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* тотлоҡма — *заика.* Үҙе мыҡый ине, тоттоға туғайны (урта урал)

МЫҠЫЛДАУ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать*

МЫҠЫР (гәйнә) *с.* ваҡсыл — *мелочный*

МЫҠЫРДАУ, МЕКЕРДӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать*

МЫҠЫРЛАУ (урта) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Йуҡҡа-барға мыҡырларға тиһәң уны ҡуш

МЫҠЫРСАН (эй) *и.* эт балығы — *вьюн*

МЫҠЫТЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* төкөтөү — *стукнуть.* Мыҡытты мөгөшкә үҙен

МЫЛАЙ (минзәлә) *р.* былай — *так.* Тегеләй ит, мылай ит

МЫЛАМУК (урта) *и.* боламыҡ — *мучная каша*

МЫЛҠЫЛДАУ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *ҡ.* мыйҡылдау — *трястись при движении (о тучном, полном теле).* Аты мылҡылдап килә (ҡыҙыл)

МЫЛТЫҠ: ҠЫРҘЫ МЫЛТЫҠ (арғаяш) *и.* һыҙма мылтыҡ — *нарезное ружье*

МЫЛТЫҠЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* атыу — *стрелять.* Атам, бахыр, кош мылтыҡтай торғайны

МЫЛТЫҠСЫ (ҡыҙыл) *и.* мәргән атыусы — *меткий стрелок.* Һауаларҙа осҡан әй ике ғош, мылтыҡсы ла буһаң атыбал

МЫЛЫЙЫУ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* көлөмһөрәү — *улыбаться.* Уңа әйт ни, әйтмә ни мылыйып тик утыра (туҡ-соран)

МЫМАЗЫЙ (ҡыҙыл) *и.* бумазый — *бумазея*

МЫНА, МЫНАУ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта урал, һаҡмар) *а.* бына — *вот, этот.* Мына ҫыуыҡта балсыҡ ҡатып йата (туҡ-соран)

МЫНАҒАЙ (ҡариҙел, урта урал) *м. h.* бына ғайыш — *вот тебе на!* Ништәп бы тикте жыйылдығыҙ, мынағай (урта урал)

МЫНАЙАТ, МОНАЙАТ (урта урал) *и.* 1. Һауытһаба — *посуда.* 2. (урта) Затлы әйберҙәр — *драгоценности.* 3. (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, эй) Өй кәрәк-яраҡтары — *домашняя утварь.* Мынайатын һатып китте (мейәс)

МЫНАМЫН: МЫНАМЫН ТИГӘН (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта урал, һаҡмар) *с.* бынамын тигән — *настоящий, достойный.* Ауылдың мынамын тигән йегетләрен алдылар ҙа гиттеләр (туҡ-соран)

МЫНАН (мейәс, урта урал) *б.* менән — *с.* Тана мынан һыйырҙы тотам аны (урта урал)

МЫНАНТЫН (гәйнә) *р.* бынан — *отсюда.* Мынантын бер ике саҡырым йергә Солтанәхмәт дигән кеше килеп утырған

МЫНАУ (көнсығыш диалект, туҡ-соран) *а.* был, ошо — *этот.* Әсәй, нимә ул мынау

МЫНДЫРЫҠТАЙ (урта) *с.* ярҡалай, тулы — *полный.* Әле мындырыҡтай булып һимереп йөрөй

МЫНТЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* мылтыҡ — *ружье*

МЫНЫҠЫЙ, МЕНӘКЕЙ (гәйнә) *м. h.* бына һиңә — *вот тебе на!* Мыныҡый, үҙе генә килә бит был

МЫНЫСА (һаҡмар) *р.* был тиклем — *столько.* Мыныса йергә ҡалайтып киләйем

МЫҢ (мейәс) *h.* мең — *тысяча*

МЫҢАРСА (туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *р.* бығаса — *до сих пор.* Мыңарса килеп йетергә тейеш ине инде ул (туҡ-соран)

МЫҢАРТАН (ҡариҙел) *р.* бынан һуң — *после этого*

МЫҢҒАСА (ҡыҙыл) *р.* бығаса — *до сих пор.* Мыңғанса (һаҡмар). Мыңғанса йәшәгәнен йәшәр

МЫҢАНЧЫ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бығаса — *до сих пор.* Әле мыңанчы үҙебеҙнең ауылда уҡыҙылар

МЫҢҒЫЛАНЫУ (дим) *ҡ.* ойор-ойомаҫ ултырыу (һөткә ҡарата) — *не киснуть (о молоке)*

МЫҢҒЫРҘАҠ (дим, мейәс) *с.* 1. Мығырҙаусан — *ворчливый.* 2. (мейәс) Тыңҡыш — *гнусавый*

МЫР (ҡыҙыл) *и.* теш ҡорто — *зубная червь.* Тешенде быуға тот, мыры төшһә, баһылыр

МЫРАҠ (салйоғот) *и.* һаҙ еләге — *морошка.* Мыраҡ һанта, күл эргәһендә үһә

МЫРҘА (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* ҡусты, эне — *братишка*

МЫРҘАР ҮЛЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* үҙенә ҡул һалыу — *покончить самоубийством*

МЫРҠЫРАУ (ҡариҙел) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать про себя.* Мырҡырама берүк кенә

МЫРҠЫЛДАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать про себя.* Өйөңнө ул сатты тип былары мырҡылдамаҫмы?

МЫРТ (ҡариҙел) *с.* мурт — *хрупкий*

МЫРТЫЙ I (һаҡмар) *и.* 1. Ҡусты — *братишка.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Малайҙарға иркәләп өндәшеү һүҙе — *форма ласкательного обращения к мальчикам*

МЫРТЫЙ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ташбаш — *пескарь*

МЫРТЫЙЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* балаларса ҡыланыу — *ломаться как ребенок*

МЫРЫТЫУ (урта) *ҡ.* тозороу, ашап бөтөрөү — *уплетать.* Мырытһам һинекен мырытмайым, үҙемдекен мырытам

МЫРЫШ (эйек) *и.* ҡусты — *братишка*

МЫҪ (һаҡмар, эй) *и.* кәзә тиреһенән эшләнгән һөт һауыты — *молочник из козьей шкуры*

МЫСА (ҡариҙел, салйоғот, урта) *и.* мунса — *баня.* Мыса йаҡтыңмы? (урта)

МЫСАЛА ЙАПРАҒЫ (урта) *и.* тегәнәк — *лопух*

МЫСҠЫЛЧАҠ (ҡариҙел) *с.* ирешеүсән — *любитель ругаться*

МЫСТЫР I (мейәс, эй) *с.* мыштыр — *медлительный*

МЫСТЫР II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* иҫке-моҫҡо — *барахло*

МЫСЫЙ (һаҡмар) *и.* кәзә тиреһенән тегелгән һауыт — *сосуд из козьей шкуры*

МЫСЫР (һаҡмар, урта урал) *и.* 1. Өйҙән-өйгә ләстит һатып йөрөүсе — *сплетник.* 2. (урта урал) Һорайусы — *попрошайка*

МЫСЫУ (салйоғот) *и.* ҡорот киптерә торған еп сетка — *ниточная сетка для сушки курута*

МЫҪЫ (дим) *а.* быныһы — *этот.* Мыҫын ҫалайыҡ

МЫТМЫР (урта урал) *с.* мыштыр — *медлительный.* Мытыр (арғаяш)

МЫТЫР (ырғыҙ) *с.* төпсөнөүсән — *дотошный.* Бигерәк мытыр булып киттең әле, әллә ҡартайа башланың

МЫШАННИК (урта, дим) *и.* ҡорт баҙы — *омшаник*

МЫШАТЫР (ҡыҙыл) *и.* нишатыр — *нашатырь*

МЫШАТЫРҘАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* йоҡарыу — *утончаться (о льде)*

МЫШАУ (салйоғот) *й.* ҡорот киптерә торған еп сетка — *ниточная сетка для сушки курута.* Мышыу (арғаяш, мейәс, салйоғот)

МЫШҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* киндер — *конопля*

МЫШҠАРА (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *и.* ләпәкәй — *мошка*

МЫШТЫМ (ҡыҙыл, урта, урта урал, һаҡмар, эй) *с.* 1. Мыштыр — *медлительный.* 2. (эйек-һаҡмар) Тешеккән — *молчаливый*

МЫШТЫҠАЙ (һаҡмар) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* 2. (урта урал) Ығыш, мыштыр — *копуша*

МЫШТЫР (әй) *с.* хәйләкәр — *хитрый*

МЫШТЫРҘАЙ, МЫШТЫРҘЫК (төньяк-көнбайыш) *с.* мыштыр — *медлительный*

МЫШЫЙ (дим, урта урал) *и.* мышы — *лось*

МӘ (гәйнә) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Мә, мине нейә алмыйлар. Мә, кайалар икән?

МӘГӘ (гәйнә) *а.* ниңә — *зачем, почему.* Мәгә алдаттың?

МӘҒДӘН, МӘҒҘӘН (урта) *и.* байлык — *богатство.* Ҙур мәғҙәнле ине

МӘҒӘЛЕҮШЕҮ (арғаяш) *к.* асыуланышыу — *ссориться*

МӘҒЛҮН (дим) *и.* меҫкен — *бедняга.* Әйҙә, мәғлүн, сәл инде

МӘҒӘРӘ (кыҙыл) *и.* мәмерйә — *пещера.* Сокорҙар, мәғәрәләр булыуы унда каскындар йәшәүе тураһында һөйләй

МӘҒӘТЛЕ (кариҙел) *и. h.* моғайын — *наверно.* Мәғәтле, былар эҙләп килгәннәрҙер

МӘҘЕ-ГҮҘЕ: МӘҘЕ-ГҮҘЕ ТӨШӨҮ (эйек-һакмар) *к.* эңер төшөү — *наступление сумерек*

МӘҘЕЛИС, МӘҘЕЛЕС, МӘҘЛИС (арғаяш, дим, кыҙыл, салйоғот, һакмар) *и.* йыйын — *меджлис.* Йәшләр белән бергә утырып, мәҙелес йаҫап, кунакка килгән кешеләр тарала, кейәү белән кыҙ йаңғыҙ кала (һакмар)

МӘҘЕХ (әй) *р.* кыҙык — *интересно.* Бөгөн һеҙгә мәҙех булды был әбейҙең һөйҙәгәндәре

МӘҘЕХЛӘҮ (ырғыҙ) *к.* иҫкә алыу — *чтить.* Изгеләрҙе мәҙехләргә лә онотмайһың

МӘҘИХ (арғаяш) *с.* матур, һәйбәт — *красивый, хороший.* Мәҙих итеп үрәбеҙ септәне. Мәҙих сәй эсәбеҙ

МӘҘӘНИ (тук-соран) *с.* культуралы, белемле — *культурный, образованный.* Һин дә мәҙәни күренәһең, әйҙә киттек

МӘЖ: МӘЖ БУЛЫУ, МӘЖ КИЛЕҮ (дим, тук-соран, төньяк-көнбайыш) *к.* кайнашыу — *суетиться.* Туйға әҙерләнеп мәж булып йөрөйбөҙ (тук-соран)

МӘЖБҮРИ КИЛЕҮ (кариҙел) *к.* тап килеү — *повстречаться.* Мәжбүри килсә, кешегә ташлана селәүсен

МӘЖМӘК КИТАБЫ (арғаяш) *и.* көндәлек — *дневник*

МӘЖӨҮ (урта) *и.* мәмәй — *мямля.* Мәшәү (тук-соран)

МӘЗ БУЛЫУ (ырғыҙ) *к.* риза булыу — *быть довольным.* Мәз булып килә йатам

МӘЙДАН (кариҙел) *и.* 1. Тамаша — *зрелище.* Бер мәйдан булты. 2. (төньяк-көнбайыш) Йыйын — *народное гулянье.* Карға боткасы тейләр беҙҙә, балыҡ алып чығып, күкәй, чәй алып мәйдан йасайлар

МӘЙЕҘ (урта урал) *и.* теләк — *желание.* Мәйеҙе нисек бит, каршы булыпумай

МӘЙЕҘ ҮЛӘНЕ (һакмар) *и.* эс китеүен дауалау үләне — *трава от поноса*

МӘЙЕЗ (һакмар) *и.* йөҙөм — *изюм.* Менә мәйез аша, күстәнәс мәйез

МӘЙЕЛ (кыҙыл, мейәс, тук-соран, эйек-һакмар) *и.* 1. Ихтыяр — *воля, желание.* Мәйелең, бөгөн китһәң китәң дә куйаң инде (тук-соран). Мәйле (дим). Бирҫәм үҙ мәйлем, бирмәҫәм үҙ мәйлем. 2. Холок, бәйел — *характер, натура*

МӘЙЕЛ АҘЫУ (кариҙел, эйек-һакмар) *к.* холокһоҙланыу — *испортиться (о характере)*

МӘЙЕЛЕНСӘ (тук-соран, һакмар) *р.* хәленән килгәнсә — *по возможности.* Кеше мәйеленсә мал бирә (һакмар)

МӘЙЕШЕҮ (һакмар) *к.* эйелеү, бөгөлөү — *гнуться.* Ай-һай, был йелде әйтәм, бына тигән кайыннарың мәйешеп бөткән

МӘЙЕШЕП: МӘЙЕШЕП ТӨШӨҮ (һакмар) *к.* бирешеү — *сдаваться (о человеке).* Ул бабай карт инде, мәйешеп төшкән

МӘЙКӘМ (мейәс) *и.* сүмесбаш — *головастик*

МӘЙЛЕМСЕ, МӘЛЕМСЕ (урта) *и.* кыуғынсы — *сплавщик (леса)*

МӘЙМҮН (урта) *и.* маймыл — *обезьяна*

МӘЙШЕЛДӘК (тук-соран, ырғыҙ) *с.* бөгөлөүсән, һығылыусан — *гибкий.* Баҫмалары бигерәк мәйшелдәк, тотоноп сығығыҙ (тук-соран)

МӘЙШӘЙЕҮ (кыҙыл, һакмар) *к.* йәмшәйеү — *плющиться.* Бысактың йөҙө мәйшәйгән (һакмар)

МӘЙӘ (төньяк-көнбайыш) *с.* һакау — *косноязычный*

МӘКЕБАШ (кыҙыл) *и.* шишмә башы — *исток родника*

МӘКЕРҮФ (дим) *и.* гонаһ — *грех.* Йаулык ташлау әүәл мәкерүф ине

МӘКИНӘ (арғаяш, салйоғот, тук-соран, урта урал) *и.* кәбәк — *мякина*

МӘКИНӘБАШ (тук-соран, урта урал) *с.* мәғәнәһеҙ — *бестолковый*

МӘКТЕП (дим, тук-соран) *и.* мәктәп — *школа.* Мәктүп, мәктөп (кариҙел, төньяк-көнбайыш)

МӘКӘРЙӘ I (һакмар) *и.* вак мәрйен — *мелкий коралл*

МӘКӘРЙӘ II (дим) *и.* вак күҙәнәкле ау — *сеть с маленькими ячейками*

МӘКАМ (тук-соран) 1. Көй — *мелодия.* Ул Хәлимофтың мәкам менән Көрьән укыуын һораны. 2. (әй) Әйтелеш — *произношение.* Һин укыма, һинең мәкамың дөрөҫ түгел, тип туктата туғандар ине

МӘКӘЛСҮЗ (кариҙел) *и.* мәкәл — *пословица*

МӘКӘЛҺҮҘ (һакмар) *и.* хикәйә — *сказ*

МӘКӘМ (мейәс) *и.* төйәк — *пристанище.* Һәр балыктың үҙ мәкәме була

МӘКӘМЕ: МӘКӘМ ИТЕҮ (мейәс, урта) *к.* ғүмер итеү — *жить, прожить.* Ошонта мәкәм иттем, бер кайҙа ла китмәнем (урта)

МӘКӨН (урта) *с.* йәмшек танау — *курносый*

МӘЛ (һакмар) *и.* хәл — *сила.* Мәлем калманы

МӘЛЕ I (төньяк-көнбайыш) *и.* селбәрә — *малек*

МӘЛЕ II (гәйнә) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Мәле, элек боток жез былған

МӘЛЕМ (һакмар) *и.* һеләүһен — *рысь*

МӘЛЕС (ырғыҙ) *и.* куй һарығы төрө — *вид курдючного овца*

МӘЛИКӘТУТАЙ (ырғыҙ) *и.* камка — *божья коровка*

МӘЛИХ (әй) *р.* карап, тәрбиәләп — *присматривая, ухаживая.* Бик мәлих кайтарҙылар

МӘЛКЕ (дим) *и.* мәл — *время.* Бер мәлке йатып алам

МӘЛКЕҮ I (мейәс, һаҡмар) *ҡ.* бәлтерәү — *раскиснуть.* Нәмә мәлкеп төштөң әле (мейәс)

МӘЛКЕҮ II (мейәс, һаҡмар) *ҡ.* ирей төшөү — *подтаять*

МӘЛЛЕ I (урта) *с.* кәрәкле — *нужный.* Торомтай бисәһен йыуатырға мәлле һүҙ таба алманы

МӘЛЛЕ II (дим) *р.* һымаҡ — *подобно, вроде.* Шул төҫ мәллерәк була инде жирән

МӘЛҮМ (урта) *и.* ҡыуған — *молевой сплав.* Инийәрҙә мәлүм ғыуҙы ҡөмөргә

МӘЛӘШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* миләш — *рябина.* Мәләш, балан күп, ҡарағай бик шәп (ҡариҙел)

МӘМЕРЕК (дим) *и.* мәмерйә — *пещера*

МӘМЕРЙӘ (урта) *и.* соҡор — *котловина*

МӘМЕЧ (гәйнә) *и.* төпөш — *коротыш*

МӘМЕШ (урта) *с.* мәмәй — *мямля.* Шуфирығыҙ мәмеш кенә икән, өйрәткәнте лә аңҡармай

МӘМЕШКӘК (дим, ҡариҙел) *и.* дунала — *боярышник*

МӘМЛӘКӘТ (туҡ-соран, урта) *и.* дәүләт — *государство*

МӘМТӘКӘ (эйек) *и.* бәпембә — *одуванчик*

МӘМӘЙ (эйек) *и.* йәрбесәк — *мочка*

МӘМӨК ЧЕБЕН (ҡариҙел) *и.* ләпәкәй — *мошка*

МӘМӘХӘРӘМ БУЛЫУ (дим) *ҡ.* гонаһлы булыу — *стать грешным*

МӘН, МАН (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *б.* менән — *с.* Ат мән дә, жейәү ҙә килдек (арғаяш)

МӘНДӘ (һаҡмар) *и.* бәндә — *человек.* Тәүфиҡлы мәндә тап буһын.

МӘНДӘШ (ҡариҙел) *и.* ҡарағай ҡайыры — *сосновая кора.* Мәндәше ҡалын, тиз серей

МӘНЕ (көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* әҙәп, мәғәнә, рәт — *воспитанность, толк.* Эш мәнеһен дә, һүҙ мәнеһен дә белеү гәрәк (эйек-һаҡмар). Мәнеле генә килен төшкән икән (эйек-һаҡмар)

МӘНЖҮН (эй) *и. м.* мәжнүн — *потерявший рассудок*

МӘНЗӘЛӘ (мейәс, урта) *и.* зәңге — *цинга*

МӘНТЕРӘҮ (арғаяш) *ҡ.* бәлтерәү — *расписать, раскиснуть*

МӘНӘС (урта) *и.* төпөш — *коротыш*

МӘҢ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* мәгеҙ — *возьмите.* Мәң алығыҙ, мәң тотоғоҙ (ҡариҙел)

МӘҢГЕ БАҠЫЙ (ҡариҙел) *р.* мәңгегә — *навечно.* Мәңге баҡый тал суйасың

МӘҢГЕ БУЙЫНА (урта) *р.* мәңгегә — *навечно*

МӘҢГЕРӘҮ (мейәс) *ҡ.* миңрәүләнеү — *тупеть.* Һуғыш уахытында бүтән бисәләр мәңгерәп бөткәйне. Мәңерәү (эй)

МӘҢГЕШ (арғаяш) *и.* иңкеш — *шмель*

МӘҢГӘЗӘЙ (арғаяш) *и.* мәгәзәй — *амбар (для хлеба)*

МӘҢЕРӘТЕҮ (дим) *ҡ.* шаңҡытыу — *оглушить.* Балыҡ мәңерәтәбеҙ ҡыш көнө

МӘҢЕРӘҮ (урта) *с.* тыңҡыш — *гнусавый*

МӘҢКЕ, МӘҢКӘ (арғаяш) *и.* маңҡа — *сап (болезнь лошади)*

МӘҢКӨ (арғаяш) *и.* күл ҡорто — *червяк озерный*

МӘҢКӘҮ (арғаяш) *с.* йыуаш — *смирный, безропотный*

МӘҢРӘҮ (арғаяш, салйоғот, һаҡмар) *с.* 1. Миңрәү — *глупый.* 2. (дим) Туң — *тупой*

МӘПЕМ (ҡыҙыл) *и.* бәпембә — *одуванчик*

МӘРГӘН I (ҡыҙыл) *и.* түләмә — *сибирская язва*

МӘРГӘН II (ҡыҙыл) *и.* байлыҡ, мөлкәт — *состояние.* Француз йаулыҡ, француз күлмәк, мәргәндәрең булһа, һатыб ал

МӘРЕ (урта, һаҡмар) *и.* 1. Мәте — *глина.* 2. (урта, урта урал) Епшек — *оттепель.* Мәретке, мәреткәк (урта)

МӘРЕҮ I (урта, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* епшеү — *подтаять*

МӘРЕҮ II (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта) *ҡ.* сигеү — *вышивать.* Матур итеп мәрегән ҡулйаулығын (ҡариҙел)

МӘРЕҮӘТ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* бесәй табаны — *кошачья лапа*

МӘРЕҮӘТ II (салйоғот, һаҡмар) *и.* һиҙәп — *пуговица (мелкая)*

МӘРЕҮӘТҺЕҘ (эй) *с.* мөрәүәтһеҙ — *немилосердный.* Мәреүәтһеҙ кеше ул

МӘРЖЕК (мейәс, урта) *с.* йәмшек — *сплющенный.* Йәмшек танау

МӘРЖЕН (арғаяш, дим) *и.* мәрйен — *коралл.* Мәржәм, мәржән (төньяҡ-көнбайыш, урта урал), мәржин (мейәс), мәрйәм (урта урал)

МӘРЖЕНКӘЙ ӨЙРӘК (ҡыҙыл) *и.* сүрәгәй өйрәк — *чирок*

МӘРЖӘЙЕҮ (мейәс, урта) *ҡ.* йәмшәйеү — *плющиться*

МӘРЖӘМАНАС (ҡариҙел) *и.* емеш орлоғонан яһалған ҡытай — *бусы из косточек плодов*

МӘРЙЕНКҮҘ (мейәс) *и.* сүрәгәй өйрәк — *чирок*

МӘРЙЕҢ АҒАСЫ (урта) *и.* 1. Өҫкат — *бузина.* 2. (эйек) Бүре еләге — *паслен*

МӘРЙӘБАШ (урта) *и.* һоҫлан — *суслон.* Арышлар мәрйәбашта шытып бөттө

МӘРЙӘМ АҒАСЫ (урта) *и.* 1. Өҫкат — *бузина.* 2. (эйек) Бүре еләге — *волчеягодник*

МӘРЙӘМАНА (урта урал) *и.* торна бото — *герань*

МӘРЙӘМАНА КҮҘ ЙӘШЕ (мейәс) *и.* торна бото — *герань*

МӘРЙӘ САСЫ (арғаяш) *и.* ҡылған — *ковыль*

МӘРКЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* епшетеү — *подтаять*

МӘРТҮШ (ҡариҙел) *и.* мәтрүшкә — *душица*

МӘРҮӘР ТАШЫ (мейәс) *и.* мәрмәр — *мрамор*

МӘРҮӘТ КИТӘРЕҮ (эйек) *ҡ.* әрһеҙләнеү — *проявить беззастенчивость.* Мәрүәт китереп йөрөмә инде

МӘРХӘМ (дим, урта) *и.* мәрхүм — *покойник*

МӘРХӘМӘ (арғаяш) *и.* гөлләмә — *букет.* Алып сығайым сахраға, бирер булһаң мәрхәмә

МӘРХӘМӘТ (дим) *и.* нәтижә — *последствие.* Сөгәндәр мәрхәмәте сыҡҡан бы шеш булып

МӘРӘ I (урта, һаҡмар) *и.* ығыш — *копуша*

МӘРӘ II (урта урал) *с.* епшеү — *подтаивать (о снеге)*

МӘРӘЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тәнтерәкләү — *ковылять*

МӘРӘҮӘТ I (мейәс) *и.* һиҙәп — *пуговица (мелкая)*

МӘРӘҮӘТ II (урта) *р.* яҡшы — *хорошо.* Һуғышып тороуы мәрәүәт түгел инте ул

МӘС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәҫ — *иней*
МӘСҒҮЛ (һаҡмар) *р.* мәшғүл — *занят.* Мин үҙемдә был ҙур эштә мәсғүл һанайым
МӘСЕЛЕЙ (туҡ-соран) *и.* бәләкәй суртан — *щуренок*
МӘСЕТ ТАРАҠАНЫ (һаҡмар) *и.* 1. Еңгәсәй — *солдатик.* 2. (урта) Ҡамҡа — *божья коровка*
МӘСИХ (эй) *и.* өй эйәһе — *домовой*
МӘСКӘҮ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* балитәк — *оборка.* Алты мәскәүле итеп күлмәк тектергән (эйек-һаҡмар)
МӘСЛҮМ (һаҡмар) *и.* эт ҡарағаты — *паслен черный*
МӘСТЕМ (һаҡмар) *и.* бәләкәй суртан — *щуренок*
МӘСТӘ (гәйнә) *а.* ниндәй, нимә — *какой? что?* Бу мәстә хәл?
МӘСҮӘК (урта) *и.* тубылғы — *чилига*
МӘСӘЙ (мейәс) *и.* һеңер — *сухожилие*
МӘҪӘРЕҮ I (дим, туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* ашамлыҡтың гөмбәләнеүе — *появление грибков в пищепродуктах*
МӘҪЕРЕҮ II (дим, туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* бер ҡайҙа ла бармай, йөрөмәй, өйҙә генә йәшәү — *быть домочадцем, бирюком.* Мәҫәреп бөтөгөҙ бит инде бер ҡайҙа ла йөрөмәй, ҡалаға барып киһәгеҙ ни була (туҡ-соран)
МӘТКӘ I (ырғыҙ) *и.* сиңерткә — *стрекоза*
МӘТКӘ II (урта урал) *и.* иркәләү ҡатыш орошоу һүҙе — *слово порицания, журенья.* Нейә оҙаҡ йөрөйөң, мәткә!
МӘТРЕЙ (урта, һаҡмар) *и.* киҫәтеү һүҙе — *слово предупреждения.* Һин, мәтрей, барыһын да апарып бир атайыңа (һаҡмар)
МӘТРҮКӘ I (һаҡмар) *и.* шаян һүҙ — *шутливое слово.* Мәтрүкәне һөйләй ҙә йөрөй был
МӘТРҮКӘ II (һаҡмар) *и.* шаян һүҙ — *шутливое слово.* Мәтрүкәне һөйләй ҙә мираҫ — *наследие.* Был һыйырҙар «Ҡыҙыл Йылайыр» калхузынан ҡалған мәтрүкәләр
МӘТРӘЙ БАШТЫ ҮЛӘН (мейәс) *и.* меңъяпраҡ — *тысячелистник*
МӘТРӘСӘ (ҡариҙел) *и.* мәҙрәсә — *медресе*
МӘТҮК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* тәпке — *мотыга*
МӘТӘЙЕС (ҡыҙыл) *и.* төпөш — *коротыш*
МӘТӘЛ (урта) *с.* ҡыҫҡа — *короткий.* Мәтәл тайаҡ
МӘТӘЛӘ (һаҡмар) *и.* мәшәкәт — *хлопоты.* Уй, аның мәтәләһе гүп
МӘТӘЛӘНЕҮ (ҡыҙыл, урта, эй) *ҡ.* маташыу — *возиться.* Һаман машинаһы менән мәтәләнә (ҡыҙыл)
МӘТӘЛӘҮ (ҡыҙыл, урта, эй) *ҡ.* мәшәкәтләү — *беспокоить*
МӘТӘҮ (дим) *ҡ.* аттың дүрт аяғын тышау — *стреножить коня на четыре ноги*
МӘТӘҮКӘ (ҡыҙыл) *и.* иргәйел — *карлик*
МӘҮЕГЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* мауығыу — *увлекаться.* Теге сүзгә мәүегергә генә тора
МӘҮЕК САРҘАҠ (арғаяш) *и.* күк сарлаҡ — *сизая чайка*
МӘҮЕШ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* мәшәү — *мямля.* Өҙә һуғыр Яхинме был, әллә берәй мәүеш малаймы?
МӘҮКӘЙ (дим, мейәс) *с.* мәшәү — *мямля.* Ирем мәүкәй булды (дим)
МӘҮЛӘ (һаҡмар) *и.* алла — *бог.* Мәүләм бирһен инде
МӘҮСҮК (эй) *и.* өй эйәһе — *домовой*
МӘХЛҮК I (ҡыҙыл, туҡ-соран, эй) *с.* меҫкен — *жалкий, несчастный*
МӘХЛҮК II (ҡариҙел) *и.* мәйет — *покойник*
МӘХРҮМ ОЙОҠ (ҡариҙел) *и.* капрон ойоҡ — *капроновые чулки*
МӘХРҮМ ҮКСӘ (ҡариҙел, мейәс) *и.* *танкетка*
МӘХРҮҺ (һаҡмар) *и.* гонаһ — *грех.* Икмәк уалсығын тапау мәхрүһ
МӘХРӘМӘ (һаҡмар) *и.* уҡа сасаҡ — *бахрома из позумента*
МӘХӘПӘТҺЕҘ (ҡыҙыл) *и.* мөхәббәтһеҙ — *негодник*
МӘҺЕР (арғаяш, мейәс) *и.* мәһәр — *выкуп за невесту.* Мәһеренә бер ҡонажын бейә, бер быҙауҙы һыйыр, бер тангүгеҙ, илле һум аҡса бирҙеләр (мейәс)
МӘҺӘР МАЛЫ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Килен бирнәһе — *приданое невесты (в виде скота).* 2. Ҡыҙға егет бүләге — *подарки невесте от жениха*
МӘҺӘШ (һаҡмар) *с.* мәшәү — *мямля.* Һай мәһәш әҙәм икәнһең дә
МӘШҒҮЛЛЕК ИТЕҮ (урта) *ҡ.* мәшғүл булыу — *быть занятым*
МӘШКӘ I (гәйнә, ҡариҙел) *и.* бәшмәк — *гриб*
МӘШКӘ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бөкө — *пробка*
МӘШКӘ III (гәйнә) *и.* зәңге — *цинга*
МӘШКӘ ЙАУЫН (гәйнә) *и.* быҫҡаҡ ямғыр — *моросящий дождь*
МӘШКӘК (урта) *и.* бешкәк — *пахталка.* Ҡымыҙҙы мәшкәк белән бешеп торалар
МӘШКӘҮЛӘН (ҡариҙел) *и.* туҙғанаҡ — *одуванчик*
МӘШҮЕРӘТ (эйек) *и.* әһәмиәт — *значение.* Гел мәшүерәтле эштә эшләнем
МӘШӘ, МӘШӘЙ (урта) *и.* ашыҡ — *бабка*
МӘШӘК (дим) *и.* мәшәү — *мямля*

Н

НАБУРКА, НАБЫРКА (арғаяш, салйоғот) *и.* балитәк — *оборка.* Набуркалап тегәр инек беҙ күлмәкте әүәл (арғаяш)
НАҒАСЫ (мейәс) *и.* кейәүгә сыҡҡан ҡыҙҙың тыуған ауылы кешеләренең уның балаларына өндәшеү һүҙе — *обращение жителей родной деревни женщины к ее детям*
НАҒЫҘ (ырғыҙ) *с.* иң шәп — *отборный.* Армийаға атларҙың иң нағыҙларын алдылар
НАҒЫШ (эй) *и.* юл япрағы — *подорожник.* Шешкәнгә херхәүәт өҫтөнән нағыш та йаваһың. Нағышйапраҡ (гәйнә)
НАҒЫШЛАУ (урта) *ҡ.* сигеү — *вышивать*
НАҒЫШ ТЕГЕҮ (салйоғот) *ҡ.* нағышлау — *вышивать гладью.* Кейәү ҡулйаулығына нағыш тегәр инек борон
НАҒӘЛӘТ, НӘҒӘЛӘТ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ләғнәт — *проклятье.* Нәғләт (эй)
НАҘАЛЫМ (дим) *р.* күп, донъя тулы — *навалом.* Хатыннарға уаҒ эшләр наҙалым инде

НАҘАНСЫЛЫҠ (ырғыҙ) *и.* наҙанлыҡ — *неграмотность.* Борон наҙансылыҡ көслө булған

НАҘЛЫҠАЙ (һаҡмар) *и.* 1. Наҙлы — *баловень.* Мал да наҙлыҡай булыр икән. 2. *с.* наҙлы — *изнеженный*

НАҘИР (һаҡмар) *с.* 1. Сейле-бешле — *неспелый (о ягоде).* Йеләк бында наҙир ғына икән. 2. Һүрән бешкән — *сыроватый (о хлебе).* Икмәгем наҙир ғына булып беште

НАЖАҒАЙ, НАҘАҒАЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ялағай — *зарница.* Нажағайны ашлыҡ йеткерә тибеҙ инде (гәйнә)

НАЖУМ, НӘЖҮМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тиҙәк — *навоз.* Басуға нажум ташый калхуҙға

НАҘАР (ҡариҙел) *и.* күҙ ҡырыйы — *краешек глаза.* Күҙенең назары менән генә ҡарай

НАЗҒАЙ (дим) *и.* ялағай — *зарница.* Назғай йалтыраҫа арыш бешә тибеҙ

НАЗУМ (урта) *и.* тапанды — *объедье.* Эре бесәндең назумы күп

НАЗЫУАЙТТАУ (ҡыҙыл) *и.* ихласлап, еренә еткереп эшләү — *делать кропотливо, довести до ума*

НАЙАН (мейәс, һаҡмар) *с.* 1. Шуҡ — *озорной.* Анын тәүге балаһы найан булды, мыныһы йыуаш. 2. (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ығыш — *копуша.* 3. (урта) *с.* мәкерле — *коварный.* 4. Ышанысһыҙ — *ненадежный.* 5. Усал — *злой.* 6. *и.* юха — *подхалим*

НАЙАТ (дим) *р.* һәйбәт — *хорошо.* Хәҙер йәшәү найат инде ул, һис нужа йуҡ, мал аҫырайбыҙ

НАЙАТЛАУ (урта) *ҡ.* йыйыштырыу — *убрать.* Өйөн найатлап ҡуйған

НАЙЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Мығырҙау — *болтать.* Алар хәҙер ултыра инде шунда найылдап. Лайылдау (туҡ-соран). 2. (урта урал) Һуҙып һөйләү — *мямлить*

НАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* нәҡ — *как раз, точь-в-точь.* Наҡ үҙе, ике күҙе. Наҡ инәсе, суйған да ҡуйған. Наҡ булыу (салйоғот) етешеү *(ауырлы ҡатынға ҡарата)* — *дохаживать.* Наҡ булып ултырған хатындан ней эш көтәһең

НАҠАП (дим) *и.* 1. Борондан ҡалған йөкмәткеле һүҙ — *мудрое слово.* Бабайымдың наҡап һүҙҙәрен йаҙып алығыҙ

НАҠАП ҺҮҘ (дим) *и.* нахаҡ һүҙ — *клевета*

НАҠЫҪАЙЫУ (урта) *ҡ,* насарайыу — *ухудшаться.* Күҙгә лә наҡыҫайа башлағайны шул Зөлхизә әбей

НАЛПЫ (дим) *и.* шәм — *лампа*

НАМАҘҠАР (ҡыҙыл) *с.* иҫкесә уҡымышлы, намаҙ ҡалдырмаған — *соблюдающий религиозную молитву намаз*

НАМБУК (салйоғот) *и.* тауар төрө — *разновидность ткани*

НАМҪЫУ (урта) *ҡ.* намыҫ итеү — *совеститься.* Аңа намҫып сығып китте. Намыҫҡырау (әй)

НАҢЫШТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* нағыш сигеү — *вышивать гладью*

НАҢЫШТЫ (ҡыҙыл) *с.* сигеүле — *вышитый.* Таҫтамал һуғылған, наңышты ине

НАПАРЙА (һаҡмар) *и.* 1. Кендек бырау — *бурав большого размера.* 2. (урта) Ҡасау бырау — *перка.* Напарйа бырауының осо нәҙек, ҡанатлары үткер була

НАР I (һаҡмар) *р.* күңелле — *весело.* Нар булды инде шул тикле

НАР II (һаҡмар) *и.* лар — *ларь*

НАРАТ КҮКӘЙЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡарағай тубырсығы — *сосновая шишка*

НАРАТ СЫПСЫҒЫ (гәйнә) *и.* шыршы турғайы — *клест-еловик*

НАРДӨЙӘ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* бер үркәсле дөйә — *одногорбый верблюд*

НАРИСИЛА (гәйнә) *и.* сабый — *младенец*

НАРЫҠ (туҡ-соран) *и.* баһа — *оценка.* Мин унын был эшенә ней тип тә нарыҡ бирә алманым

НАҪАҠАЙ (эйек-һаҡмар) *с.* насар ғына — *плохонький.* Үҙем насаҡай булһам да утыҙ һум аҡса, танүгеҙ бирҙеләр

НАСАРЛАУ (урта) *ҡ.* яманлау — *хаять*

НАСБЫЙ (ырғыҙ) *и.* төйөлгән тәмәке — *толченый табак.* Насывай (туҡ-соран)

НАСКЫЙ (дим, урта) *и.* баталтай — *шерстяные носки ручной вязки.* Нәскей (ҡариҙел, урта)

НАСТИК (ҡариҙел) *и.* *сатин*

НАСТРУКЛАУ (дим) *ҡ.* йышыу — *строгать*

НАҪЫЛА, НӘСЕЛӘ (ҡыҙыл) *р.* көскә — *насилу.* Насила (әй) Насила килеп йығылды

НАҪ: НАҪ БАҪЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йонсоу — *изнуряться.* Нәҫ баҫыу (әй).

НАҪЫР, НАҺЫР (эйек-һаҡмар, урта) *и.* өмөт — *надежда, чаяние.* Наҫыр ҡороу — өмөт өҙөлөү. Хайыуандың да наҫыры ҡоромаһын тейләр бәйгелә (урта). Наһыра тейеү — асыуға тейеү (урта) — *сердить*

НАУАҘ (дим) *с.* иҫәп белмәгән — *не разбирающийся в счете*

НАУҠАҪЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* ауырыҡһыныу — *нездоровиться.* Науҡаҫлап тора әле беҙҙең малай

НАУЫҘ (дим) *и.* тиреҫ — *навоз*

НАУЫР (эйек-һаҡмар) *и.* ҡылауыр — *туберкулез желез*

НАУЫР ЙЕЛӘГЕ (һаҡмар) *и.* ыйыҡ ауырыуын дауалай торған үлән — *лекарственная трава, используемая при лечении туберкулеза желез*

НАҺАҠҠА (ҡыҙыл, әй) *р.* нахаҡка — *напрасно.* Наһаҡка кешене эрәнжетмә (ҡыҙыл)

НАҺАР: НАҺАР ҠЫРҠЫУ (һаҡмар) *ҡ.* үҙәккә үтеү — *вымотать душу*

НЕГӘРТАУ (ҡариҙел) *и.* Башҡортостандың Аҫкын районы Ҡашҡа ауылы янындағы тау исеме — *название горы у деревни Кашкино Аскинского района Башкортостана*

НЕЙ (көнсығыш диалект) *а.* 1. Нимә? — *что?* Мине лә биреп ней алдың, йапырыҡ та йапырыҡ аҡса алдың (мейәс-*сеңләүҙән).* 2. Ҡайһы? ниндәй? — *который? какой?* Ней гөн сығып китергә уйҙап тораһың? Ней йәне ҡалды икән? (салйоғот) 3. Йә (көнсығыш диалект, урта) *к. ни — частица ни, ни.* Ней арба түгел, ней сана түгел. Ней аҡыллы, ней тиле (ҡыҙыл). Нәй (мейәс). ◊ Ней әйтер инең — әйтерең бармы? — *А как же иначе?* 4. *И. һ.* — *вводное слово.* Ней, ана теге тауыҡлар икмәгеңде ашапөткәннәр (урта)

НЕЙ АҠЫРЫ (урта) *р.* ни тиклем — *сколько (достаточно много).* Ней аҡыры кеше йыйылған. Ни аҡырым (һаҡмар). Ни аҡырым эшем бөттө

Ноғала' эшләвез!

НИНӘМӘ (ҡыҙыл) *а.* нимә? — *что?* Нинәмә үләне тиб атала бы?

НИНӘМӘХӘЛЛӘ (ҡариҙел) *а.* ни нәмә? — *что такое?*

НИРГӘ (ҡариҙел) *и.* 1. Баҙ бураһы — *внутренняя завалинка.* 2. (дим) Стенаның тыш яғы — *наружная сторона стены.* 3. Бураның түбәндәге ике рәт бүрәнәһе — *нижние два венца сруба*

НИРҠӘЛЕ (салйоғот) *с.* соҡорло, һикәлтәле — *ухабистый.* Ниркәле йул тап булды

НИСЕККӘРӘҠ (урта) *р.* саҡ-саҡ — *кое-как.* Бер һыйырҙы нисеккәрәк һөйрәп йөрөп аҫраныҡ

НИСТӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* ни эшләү — *что делать?* Саҡ нистәмәнем, үлмәнем. Ништәү (көнсығыш диалект). Шуны белән ништәп йөрөй булам аны (мейәс)

НИСҮБӘК (ҡыҙыл) *и.* шайтан таяғы — *чертополох*

НИСҮКТЕР (һаҡмар) *р.* нисектер — *как.* Нисүктер атаһы бер бай әбей алған да

НИСӘҒӘН (дим) *и.* мисәү аты — *лошадь пристяжки*

НИСӘМЕШӘР (ҡыҙыл) *р.* күпмеләп — *поскольку.* Ҡыҙым, дижурҙа нисәмешәр геше йөрөйөгөҙ у?

НИСӘҮ (дим, салйоғот, урта) *и.* мисәү — *постромка.* Нисәү ағасы. Нисәү аты

НИТКӘН (ҡыҙыл) *а.* ниндәй — *какой?* Ниткән эш у?

НИТУКМЫШТЫ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *р.* ул ғына түгел — *не только, но и.* Нитукмышты ул сағында, суңынан буталып торҙо (ҡариҙел)

НИТУРЫН (урта) *и.* ҡош теле — *хворост (печенье, изготовленное во фритюре)*

НИФТЕ (урта) *и. нефть.* Беҙҙең ҡыраҡанан нифте сыҡкан тей

НИХАШАН (урта) *и.* биҙгәк — *малярия*

НИХМӘТ (дим, ҡариҙел) *и.* михнәт — *нужда.* Нихмәтне күп күрҙег инде (дим)

НИХЫЛДАУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ыңғырашыу — *стонать.* Нихылдай ҙа йөрөр шул әбей (урта)

НИХӘЛ (урта) *р.* нисек? — *как?* Нихәл өлгөрәһең аныңа?

НИҺАН (һаҡмар) *р.* күп — *множество, много.* Ниһан геше гигән. Ниһан ашамлыҡ биреб йебәргән

НИ ҺЫНЛЫ, НИ ҺАНЛЫ (һаҡмар) *р.* ни тиклем — *сколько.* Ни һынлы бысранып бөткәнһең. Ни һанлы эшем ҡалды

НИШАН (гәйнә) *р.* 1. Үтә — *очень.* Ҡартуп нишан эре. 2. Бер аҙ — *немного.* Терелде ҡый нишан. *3. с.* алйот — *ненормальный.* Баласы нишан ҡый. Нишана (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ)

НИШИШАЙА (гәйнә) *р.* байтаҡ — *значительно*

НИШАНА (һаҡмар) 1. *с.* аңра — *глупый.* 2. (ҡыҙыл) *и.* йүләр, алйот — *придурок.* 3. (ҡыҙыл, мейәс, әй) *с.* ҙур, нормаль булмаған нәмә — *несуразно огромный.* 4. (урта) Йәмһеҙ — *несуразный*

НИШӘП (ҡыҙыл) *а.* ниңә? — *почему?* Нишәп һуғаң? Нишәп йөрөү?

НИШУРА (ҡыҙыл) *и.* ялған уҡа — *мишура*

НИӘМӘ (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *а.* нимә? — *что?* Ниәмә һөйҙәп кигән төгө геше (әй)

НИӘТ (дим) *и.* мөйәт — *хомутина*

НИӘСТӘ (ҡариҙел) *а.* ниндәй? — *какой?* Ниәстә хәтерең ҡалыр, ниәстә зиһенең ҡалыр?

НОҒАЛА, НУҒАЛА (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Күҙгә үҫкән кимерсәк — *хрящевидный отросток на глазу.* 2. *(әйек-һаҡмар) и.* күрәшлек — *близорукость*

НОҒАЙЫМ (ҡыҙыл) *м. һ.* моғайын — *наверно*

НОЙОУ (мейәс, әй) *ҡ.* ойоу — *задремать.* Йоҡтап китмәйем, нойоп ҡына йатам (мейәс)

НОҠ (урта) *и.* сөрәк — *труха (дерево)*

НОҠОЙ: НОҠОЙ ЗАМАН (һаҡмар) *и.* нух заманы — *давно, со времени Ноя.* Ноҡой заманынан бире барғаным йуҡ Аллабирҙегә

НОҠОМ I (һаҡмар) *и.* ваҡ бауырһаҡ — *мелкий баурсак*

НОҠОМ II (һаҡмар) *р.* ауыр — *туго.* Беҙен баллар уҡыуға ноҡом булдылар бит

НОҠОТ I (ҡыҙыл) *и.* оңҡот — *обжора*

НОҠОТ II (ҡариҙел, урта) *с.* 1. Тар ҡарашлы — *ограниченный (о человеке).* 2. (ҡыҙыл, ырғыҙ) Аңһыҙ — *глупый.* Элек кеше ноҡот буған (ырғыҙ). 3. (туҡ-соран) Мәғәнәһеҙ — *бестолковый.* 4. (һаҡмар) Наҙан — *неграмотный*

НОҠОТ III (һаҡмар) *и.* ноҡот борсағы — *фасоль.* Ноҡот (һаҡмар, әй)

НОҠОТ СЕЛЕГЕ (дим) *и.* тубылғыға оҡшаш борсаҡлы ваҡ ағас — *кустарник, напоминающий чилигу*

НОҠСАНЛЫҠ (урта) *и.* бәлә-ҡаза — *бедствие.* Күп бурыс йөкләтәләр, төрлө тарлыҡ һәм ноҡсанлыҡ килтерәләр

НОҠТА (арғаяш) *и.* нуҡта — *недоуздок*

НОҠТАЛЫ ШЕШ (ҡыҙыл) *и.* быҙау морондоғо — *намордник (для теленка)*

НОРАҒАС (дим) *и.* һырғауыл — *столб, на который взбираются на состязаниях*

НОРАТЫУ (арғаяш) *ҡ.* әлһерәү — *изнуряться.* Эҫе буғас норатып тора кешене

НОРАУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Йөҙәү — *измучиться.* Норап ҡалдыҡ аслыҡтан. 2. (урта урал) Серем итеү — *дремать*

НОРЛАУ, НУРЛАУ (урта, әйек-һаҡмар) *ҡ.* умартала ваҡ ҡына ҡорттар барлыҡҡа килеү — *червиветь (в ульях).* Һыуланһа, йаҡшы таҙартманиһәң, норлай ҡорт умартала (урта)

НӨГӘЛӘШЕҮ (салйоғот) *ҡ.* аҙашыу — *заблудиться*

НӨЙӘТ (арғаяш, дим) *и.* мөйәт — *хомутина.* Ниәт (дим)

НӨКТӘ (урта) *и.* ваҡ-төйәк — *всякая мелочь.* Әй, барыһы ла әйтелә инте, нөктәһеҙ донйа гөтөпумай инте

НӨНӨЛДӘК (урта) *и.* күрән — *осока*

НӨНӨНӨК (әйек-һаҡмар) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Нөнөнөк күб беҙҙә (һаҡмар)

НӨНӘР (һаҡмар) *и.* нөгәр — *шафер*

НӨҢКӨЛДӘК (арғаяш) *и.* мығырҙаҡ — *ворчун*

НӨҢКӨР-НӘҢКЕР (һаҡмар) *р.* көңгөр-ҡаңғыр — *потихонечку.* Нөңкөр-нәңкер гилеп донйа гөтөп йатабыҙ әле

НӨКСӘНДЕК (әй) *и.* бәлә-ҡаза — *бедствие.* Йортҡа нөксәндек китереп йөрөмәгеҙ тип әйтмәгәм дә

НУЖАЛЫ (урта) *с.* михнәтле — *бедственный.* Әй нужалы булдым, бигерәк әрнейем

НУЖНА (көнсығыш диалект) *и.* нужа — *нужда.* Һуғыш нужнаны күп күрҫәттe инде, ҡыҙым (ҡыҙыл)

НУЙЫНЫУ (арғаяш) *ҡ.* сатнау — *треснуть*

НУЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Ялҡыу — *надоесть.* 2. Йонсоу — *утомляться*

НУҠРА (гәйнә, ҡыҙыл, урта) *и.* уҡра — *овод (бычий)*

НУҠТА: НУҠТА ҠАБАҒЫ (ҡыҙыл) *и.* 1. Ноҡот — *фасоль.* 2. Күрәҙәлек итеү өсөн тәғәйенләнгән ҡырҡ бер таш — *камушки для гадания*

НУРҘА (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* мурҙа — *морда (рыболовная снасть)*

НУРЛЫ (урта) *с.* мөхәббәтле, йондоҙло — *симпатичный.* Йәш сағымта йыуан, нурлы бултым

НУРЫМ (һаҡмар) *и.* яр ситенән өңөлөп киткән соҡорло урын — *углубление в побережье реки.* Был нурымнар әлек йуғ ине

НУРЫТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һыуҙың ярҙы өңөүе — *размывание берегов водой.* Һыу нурытып мурҙаны ағыҙып алып киткән

НУРЫУ I (ҡыҙыл) *ҡ.* һыуҙың ярҙы өңөүе — *размывание берегов водой*

НУРЫУ II (һаҡмар) *ҡ.* ярмаланыу — *засахариться (о меде).* Өйҙә утырып нурығанды файҙалы тейләр, ә умартала нурыһа, ҡорт тормай, әсегән була

НУРЫШТАУ (мейәс) *ҡ.* йәшкәҙәү — *стать пасмурным.* Көн нурыштан тора

НҮКТӘРГЕ (һаҡмар) *и.* мүктәрге — *кобчик.* Ҡара нүктәрге тибә себеште

НЫҒЫТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ныҡышыу — *упорствовать*

НЫҠ (эйек-һаҡмар) *р.* 1. Күп — *много.* Ауыл элек бик ныҡ күсеп йөрөгән. 2. (урта) *с.* күпте күргән, күпте белгән — *виды видавший.* Әбейләр ныҡ кеше бит ул, һөйләрләр

НЫҠАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ныҡышыу — *упорствовать.* Ныҡашма, кәрәгеңә алырың

НЫҠЛЫ (урта) *с.* баҙнатлы — *смелый*

НЫҠЫМЫШ (эйек-һаҡмар) *с.* ныҡыш — *настойчивый*

НЫҠЫТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ныҡышыу — *настоять.* Аһ-аһ, бер ныҡыған кешене ныҡытып тиг утыра. Ныҡыу (урта)

НЫҠЫ-МЫҠЫ (ҡыҙыл) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Шитауыт эше Тойғонов ҡыҙы менән ныҡы-мыҡы уйнаған ише түгел

НЫҠЫҪ: НЫҠЫҪҠА ҠАЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* кәмеү — *убавиться*

НЫҠЫШЫУ (урта) *ҡ.* ялҡытыу — *надоедать.* Йауын ныҡышты быйыл

НЫҢҒЫЛДАУ (гәйнә) *ҡ.* кәйефһеҙләнеү — *быть не в духе*

НЫС (эйек-һаҡмар) *к.* лыс — *совершенно.* Ныс һыу айағы

НЫЦЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* тығыҙлап, тыңҡыслап тултырыу — *набивать.* Нышыбыраҡ тултыр тоҡто (ырғыҙ)

НЫШЫНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ашанып-ашаныу — *есть беспрестанно*

НӘ (арғаяш, гәйнә, һаҡмар) *а.* нимә? — *что?* Нә ғылаһың инде? Нә китереп өйгәннәр? Нә булды? (һаҡмар)

НӘ БАРЫ (һаҡмар) *а.* ни бары — *все.* Нә бары ла бының буш һүҙ

НӘҒЕҘ I (ырғыҙ) *с.* саф, ысын — *настоящий.* Беҙ нәғеҙ башҡорт

НӘҒЕҘ II (һаҡмар) *и.* көнбағыш емеше — *семечки подсолнуха*

НӘҒЕШ (салйоғот) *и.* нағыш — *гладь (вышивка)*

НӘҒУШЫМ (ҡариҙел, әй) *р.* яланғас — *нагишом.* Нәғушым ҡалып бөттөк (ҡариҙел)

НӘҒӘЛӘТЛӘҮ (урта) *ҡ.* ләғнәтләү — *проклинать*

НӘҘЕГӘРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* нәҙегәйеү — *утончаться*

НӘҘЕК (урта) *с.* 1. Сибек — *слабый.* Өй геше нәҙек була. 2. Артыҡ нескә — *деликатный.* Кешегә һөйләмәйем, төш нәҙек бит ул. 3. (ҡыҙыл) Тар — *узкий.* Нәҙек йерҙе белергә гәрәк

НӘҘЕК АРҠАН (урта) *и.* паром, пароход бәйләп ҡуя торған арҡан — *чалка*

НӘҘЕК АУЫРЫУ (ҡыҙыл) *и.* ҡылтамаҡ — *сужение пищевода*

НӘҘЕК ЙУЛ (арғаяш, әй) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка*

НӘҘЕКЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡылтамаҡ — *сужение пищевода.* Атаһы нәҙекләү менән үлде

НӘҘЕК ЙЕЛЕК (ҡыҙыл) *и.* терһәктән түбән беләк һөйәге — *локтевая кость*

НӘҘЕК РӘНЙЕҮ (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* ҡылтамаҡ — *сужение пищевода*

НӘҘЕК ТАРАҠ (мейәс) *и.* йыш тешле киндер ҡылыс — *частое бердо*

НӘҘЕКШӘЛ (һаҡмар) *и.* йоҡа дебет шәл — *платок-паутинка*

НӘҘЕКӘЙ I (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Һайлансыҡ — *привередливый (в еде).* 2. (ҡыҙыл) *и.* аш үтмәү ауырыуы — *сужение пищевода*

НӘҘЕКӘЙ II (урта) *и.* ташбаш — *пескарь*

НӘҘЕК ЭШ (урта) *и.* аныҡлыҡ талап иткән эш — *точная работа.* Аныһы ла нәҙек эш

НӘҘЕЛЛЕ (салйоғот) *с.* күңелле — *веселый.* Нәҙелле лә үткән йәш уахыт

НӘҘӘРӘ (ырғыҙ) *и.* танау биле *(малда)* — *переносица (у животных)*

НӘЖАҒА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ялағай — *зарница.* Нәжеғәй (дим), нәжәғәй (урта)

НӘЖБӘТТӘП, НӘЖЕҮӘТТӘП (урта) *р.* ентекләп, еренә еткереп — *кропотливо.* Оҙағ эшләйһең нәжбәттәп

НӘЖҮМ (дим) *и.* тиҙәк — *навоз*

НӘЖӘНКЕ САНА (ҡариҙел) *и.* ләжәнкә сана — *розвальни.* Ләжәңкә (әй)

НӘҘБЕРЕК (мейәс) *с.* талымлы — *разборчивый (в пище)*

НӘЙ (урта) *а.* нимә? — *что?* Нәй гәрәк?

НӘЙӘТ (урта, һаҡмар) *р.* бына тигән — *на ять (великолепно).* Нәйәт итеп эшләп ҡуйған (урта)

НӘКЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* нағыш — *вышивка (гладью)*

НӘКӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* һупалау — *немного уметь*

НӘКӘҪ, НӘҠӘҪ (туҡ-соран, урта урал, ырғыҙ) *и.* ялҡау — *лодырь.* Шул хәтле нәкәҫ булыр икән, әлдә тимер-томор белә, астан үлер ине (урта урал). Нәкәс (төньяҡ-көнбайыш). Ҡарт нәкәҫ (әй) оло балаға

илағанда йәки иркәләгәндә әйтелә — *нытик (по отношению к взрослому ребенку)*

НӘМЕ (эйек-һаҡмар) *а.* нимә? — *что?* Нәме гейгәннәр у?

НӘМПЕ (арғаяш) *и.* һыу ҡорто — *водяная червь.* Ауҙы нәмпе ҡырҡып бөткән

НӘМӘҘӘЙ, НӘМӘНДӘЙ, НИМӘНДЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *а.* ниндәй? — *какой?* Әле нәмәҙәй эше бар? Нәмәндәй кешеләр килеп тулған?

НӘМӘКӘЙ (дим, көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш) *а.* нимә? — *что?* Был тоғондағы нәмәкәй? Нәмәкәй тышлайсың? (төньяҡ-көнбайыш)

НӘМӘҪТӘ (урта) *а.* нәмә? — *что?* Әллә нәмәҫтә йуҡ

НӘМӘХРӘМ (эй) *и.* ҡатын-ҡыҙ — *женщина.* Нәмәхрәмгә зыйаратҡа барырға йарамай туғайны

НӘНӘЙ I (гәйнә) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

НӘНӘЙ II (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) 1. Өләсәй — *бабушка.* 2. (гәйнә) Ҡурсаҡ — *кукла*

НӘНӘЙ III (мейәс) *и.* бәрәс — *ягненок, козленок.* Үҙебеҙҙең ҙур кәзәкәй тәҙерәнән ҡарап тора. Ҡарале, бәпәй, нәнәйҙәре әллә ғайҙа

НӘНКЕЛДӘҮ, НАНҠЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* лаҡылдау — *галдеть.* Нәңкелдәү (эй)

НӘНӘС (дим) *с.* өләсәйгә оҡшаған — *похожий на бабушку.* Нәнәҫенә ошаған баланы нәнәс, нәк нәнәҫе инде тибеҙ

НӘҢГЕЛДӘК (дим) *и.* мығырҙаҡ — *ворчун*

НӘҢГЕЛДӘҮ (дим) *ҡ.* күп һөйләү, лаҡылдау — *много говорить*

НӘПСЕЛЕ (көнсығыш диалект, урта) *с.* нәфселе — *честолюбивый.* Эшкә ҡомһоҙ, эшкә нәпселе (урта)

НӘРҪӘ (көнсығыш диалект, урта, эйек-һаҡмар) *а.* 1. Нимә? — *что?* Нәрҫә гәрәк тей? (урта). 2. Әйбер — *вещь.* Берәр нәрҫә йаҙып йөрөйөнмө? Келәт ней ит һала торған нәрҫә (арғаяш). Нәрҫә ҡағылыу (ауырыу һуғылыу) *по религиозным представлениям заболеть от нечистой силы.* Нәрҫә сығыу (эйек-һаҡмар) ҡысыу сығыу — *фурункул.* Дәнемә бызырлап нәрҫә сығып китте (ҡыҙыл). Нәрһә (мейәс, салйоғот)

НӘРҪӘКӘЙ (көнсығыш диалект, урта) *а.* нимә? — *что?* Нәрҫәкәй эштәр икән бөрөҙө? (эй)

НӘРӘТӘ (дим) *и.* 1. Шаран — *плетневые заграждения на реке для задержания косяка рыб.* 2. (эйек-һаҡмар) Ептән үрелгән мурҙа — *морда, плетеная из веревки.* 3. (ҡыҙыл) Түңәрәк ау — *круглая сеть для ловли рыб*

НӘСЕЛ (арғаяш, ҡариҙел, салйоғот) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Нәселе бар микән мында? (ҡариҙел)

НӘСЕЛСТЫУА (ҡариҙел) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Нәҫелстыуа (урта урал)

НӘСИЛӘ (арғаяш) *р.* саҡ-саҡ — *кое-как.* Иртәнге ашауға нәсилә бер буһанкаһы ҡалған

НӘСКЕЙ (ҡыҙыл, эй) *и.* башалтай — *носки*

НӘҪТӘКӘЙ (көнсығыш диалект) *а.* нимә — *что.* Нәҫтәкәй һатыла тей лафкала? (мейәс)

НӘҺИЛЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Йонсоу — *известись.* 2. Төңөлөү — *разочароваться.* Был кешенән дә нәһилләнеп ҡалдыҡ, инде кеменә ышанырға?

НӘҺТӘ (салйоғот) *и.* әйбер — *вещь.* Нәһтә китергәндәр тей мәгәзингә?

НӘҺӘР: НӘҺӘР ҺЫҘЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ашауэсеү — *есть.* Ул нәһәр һыҙғаны йуҡ нисә гөн

НӘСКӘ (ҡариҙел) *с.* нескә — *тонкий.* Нәскә билле, билле генә икән дә

НӘСКӘЙ (ҡыҙыл) *а.* нимә? — *что?* Нәскәй генә булды инде

НӘҪТӘ, НӘСТӘ-ҒАРА (һаҡмар) *и.* әйбер — *вещь.* Нәстәне йыҡҡанын күргәнем йуҡ

НӘСӘЙ (һаҡмар) *и.* эш хаҡы — *плата за работу.* Был биш һумы эшегеҙ өсөн нәсәй булыр

НӘСӘП (эйек-һаҡмар) *и.* нәҫел — *родня.* Һеҙҙең нәсәп әҙҙер шул. Нәсәбен дә һораша ҡыҙҙын. Нәсәп, нәҫәп (ҡыҙыл)

НӘСӘР (ҡыҙыл) *с.* насар — *плохой*

НӘҪ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *и.* 1. Ялҡаулыҡ, моңһоҙлоҡ — *леность, вялость.* Йоҡлай ҙа йатаһың, бигерәк нәҫһең (һаҡмар). 2. Ығыш — *копуша.* Наҫ (мейәс)

НӘҪЕЛ-НӘҪӘБӘТ (ырғыҙ) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Нәҫел-нәҫәбәтләре белән килделәр. Нәҫел-нәсеп (эй)

НӘҪЕР (ырғыҙ) *и.* нәҙер — *обет.* Ҫуғыштан ҡайтҫа тип нәҫер әйтәҫең

НӘҪТӘ, НЕЙӘҪТӘ (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *а.* нимә? — *что?* Нәҫтә гейән һуң айағыңа? (салйоғот). 2. Әйбер — *вещь.* Кел забуттан ала торғайным нәҫтәне (ҡыҙыл) 3. Ҡорал — *оружие.* Нәҫтәбеҙ ҙә бар ине һуғышһаҡ (һаҡмар). ◊ Нәҫтә ҡағылыу *(ауырыу һуғылыу) — по религиозным представлениям заболеть от нечистой силы*

О

ОБАЛАЙ: ОБАЛАЙ ИТЕП (нөгөш) *ҡ.* убалай — *делая большим и пышным.* Обалай итеп икмәк бешергән

ОБЖИТ (салйоғот) *и.* һандыҡ — *объедье.* Обжит ман мал һимермәһ

ОҒОРО (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, һаҡмар) *и.* бур — *вор.* Сабыйлы өйҙә оғоро йатмаҫ (һаҡмар)

ОҒОРОЛАУ (мейәс, салйоғот, һаҡмар) *ҡ.* урлау — *воровать.* Калхуздың дүрт атын да оғоролап, ҡаҙаҡлар йағына оҙатҡаннар алар (һаҡмар)

ОҘАЙ (урта, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* 1. Бер-бер артлы — *один за другим.* Инәйем бер оҙай дүрт ҡыҙ тапты (ырғыҙ). 2. Бер ыңғай — *заодно.* Бер оҙай ошо эште лә эшләп ташлайбыҙмы әллә? (һаҡмар) 3. *я. һ.* буйы — *в течение.* Көн оҙай эшләп ултырып йалҡып кителде (һаҡмар)

ОҘАЙЛЫ (ҡыҙыл) *р.* оҙаҡ — *долго.* Кеше ағастар әйләнешендә оҙайлы йәшәһә үҙен интектергән сирҙәрҙән ҡотола

ОҘАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* оҙонайыу — *вытянуться.* Улым ҡапыл ғына оҙайып үҫеп китте

ОҘАҠЛАР (һаҡмар) *р.* оҙаҡ — *долго.* Ғәфури районына барғанда ифрат оҙаҡлар йаттыҡ

ОҘАҠТАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* балалар уйынында ишләшеп командаларға бүленеү — *разделение игроков*

на команды при групповой игре. Оҙаҡташып та тормай икегә бүленделәр ҙә уйнай ҙа баштанылар. Оҙаҡлашыу (эйек-һаҡмар), уҙаҡлашыу (туҡ-соран)

ОҘАҠҺЫҘ (мейәс, эй) *р.* оҙаҡ ваҡыт — *долгое время.* Оҙаҡһыҙ кипмәй ул, тышҡа ғуй

ОҘАМ (ҡыҙыл, урта, эй) *с.* 1. Алыҫ, оҙон — *дальний, длинный.* Оҙам йул арыта (урта). 2. Оҙаҡ — *длительный, продолжительный.* Был оҙам йауған йамғырға оҡшай (ҡыҙыл). 3. Сыҙамлы — *выносливый.* Оҙам ат

ОҘАМ: ОҘАМДЫ АТТАУ (эй) *ҡ.* эре аҙымлап атлау — *шагать большими шагами.* Оҙамды аттай, йетешеп бумай (эй)

ОҘАМАУ (дим, урта) *ҡ.* оҙаҡламау — *не задерживаться.* Оҙамай үҙенең «Волга»һында ҡалаға йелдереүсе Миҙхәт Йахин тап булыр (урта)

ОҘАН (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *и.* 1. Ҡор — *тетерев.* 2. (арғаяш, мейәс) Ата ҡор — *косач*

ОҘАНДАП, ОҘАҢДАП (эй) *ҡ.* 1. Һуҙып — *протягивая.* Оҙандап йырлау. Оҙандап һөйҙәү. 2. Эре аҙымлап — *большими шагами.* Оҙандап аттай ул йеҙнәм

ОҘАН ИНӘҺЕ (арғаяш, мейәс) *и.* инә ҡор — *тетерка.* Оҙан инәһе һуғышмай, ҡарап тиг утыра (арғаяш)

ОҘАРТЫУ (мейәс) *ҡ.* оҙайтыу — *удлинить.* Иҫке сәкмәнде оҙартып алдым әле

ОҘАРЫУ (мейәс) *ҡ.* 1. Оҙайыу — *продление, прибавление.* Төн оҙара башланы. 2. Оҙонайыу — *стать длинным.* Сәсе оҙарып китте әле

ОҘАТҠЫС I (кариҙел) *и.* арсый — *сопроводитель невесты в дом жениха.* Озатҡыс (урта урал). Ағасы белән йеңгәсе озатҡыс булды

ОҘАТҠЫС II (эй) *и.* 1. Туҡыма нигеҙен кәләпләү өсөн ҡағылған сөйҙәр — *шпили для подготовки основы ткани.* 2. (салйоғот) Ҡыҫҡа кәләп — *короткая мотушка*

ОҘАТЫР АШЫ, ОҘАТЫУ АШЫ (эйек) *и.* хуш һыйы — *прощальное угощение в последний день свадьбы.* Оҙатыр ашына ҡоҙаның ағай-энеләре тағы ла бергә йыйыла

ОҘОН ТОРҠОН (мейәс) *с.* оҙон тороҡ — *с длинным туловищем (о лошади).* Аты оҙон торҡондо

ОҘОНТОРОҠЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* буйға үҫеү — *вытянуться.* Ҡапыл ғына оҙонтороҡланып китте малайым

ОҘОНУМАРТА (эй) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ОҘОНҮҘӘК (дим) *с.* оҙон тороҡ — *с длинным туловищем (о лошади).* Оҙонүҙәк байтал

ОҘОНҺАМАЙ (салйоғот) *и.* оҙон сәс — *длинные косы*

ОҘОНАЙАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) и. серәкәй — *комар*

ОҘОНАЩҠАҠ (мейәс) *с.* 1. Оҙон тороҡ — *с длинным туловищем (о лошади).* Оҙонашҡаҡ ат оҙамға сабыуға йаҡшы. 2. (эй) Оҙон аяҡлы — *длинноногий.* Оҙнашҡаҡ Муллабай килгән

ОҘОНБИЛ (урта) *и.* оҙон арба — *дроги.* Оҙонбилгә үгеҙ йегеп ташыныҡ утынты

ОҘОНБОРОН I (гәйнә, минзәлә) *и.* серәкәй — *комар*

ОҘОНБОРОН II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көйөлдө — *кулик*

ОҘОНБҮКӘН (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* эскәмйә — *скамейка*

ОҘОНҒОЛАҠ (һаҡмар) *и.* 1. Һүҙ йөрөтөүсе — *человек, распространяющий всякие слухи.* Һүҙҙән һүҙ оҙонғолаҡтан ишетелә. 2. (ҡыҙыл) Ғәйбәтсе — *сплетник.* Ул оҙонғолаҡ нимә инде, кеше араһын болғаусы

ОҘОНҒУЙТЫР (арғаяш, салйоғот) *и.* оҙон тун — *длинная шуба.* Хәҙер геше оҙонғуйтыр ман йөрөмәй шай (арғаяш)

ОҘОНКОНБАЙЫШ (урта) *и.* көндөң иң оҙон ваҡытында ҡояш байышы — *закат солнца в период летнего солнцестояния.* Оҙонкөнбатыш (эйек-һаҡмар)

ОҘОНКҮКРӘК (ҡыҙыл, мейәс) *и.* оҙон арба — *дроги*

ОҘОНҠАБЫРҒА (ҡыҙыл) *и.* һебә ҡабырға — *ложное ребро*

ОҘОНҠУЛ (урта) *с.* шуҡ ҡуллы — *нечистый на руку.* Абай бул, анта оҙонҡул малайлар ҙа бар

ОҘОННАЙ (урта) *р.* оҙон көйө — *во всю длину, целиком.* Ағасты оҙоннай һыҙырҙыҡ

ОҘОНСАЙ (мейәс) *с.* оҙонса — *продолговатый.* Ауыл осонда ҙур ғына оҙонсай күл бар

ОҘОНСАНА (салйоғот) *и.* ләжәнкә сана — *розвальни.* Оҙон саналар ман ылауға йөрөгәндәр

ОҘОН САТЛЫ (урта) *с.* оҙон асалы — *развилистый.* Шәйхи оҙон сатлы тайаҡ менән остан этәреп торҙо

ОҘОНҺОНДОР (эйек-һаҡмар) *с.* оҙон буйлы — *рослый, высокий.* Оҙонһондор Лотфулла ла ҡоҙа булып килгәйне

ОҘОН ШАЛҠАН (мейәс) *и. турнепс.* Оҙон шалҡанды малға ла, ҡош-ҡортҡа ла ашатабыҙ

ОЖО (урта) *и.* уҫаллыҡ, этлек — *злость, козни*

ОЖО ҺАЛЫУ (урта) *ҡ.* отҡотоу — *подстрекать.* Кешегә ожо һалып йөрөмә

ОЖОҠ (урта) *и.* әбәк уйыны — *игра в пятнашки*

ОЖОТ (ҡыҙыл) *р.* саҡ ҡына, аҙ ғына — *чуть-чуть, чуточку.* Ожот ҡына бүлеп бирҙе. Атайымдың әйткәнен ожот ҡына белеп ҡалам

ОЗАЙЫТУ (гәйнә) *ҡ.* оҙайыу — *продление, прибавление.* Көн озайыта башланы

ОЗДАНЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* һикерәндәү, тик тормау — *не сидеться.* Көнө буйы озданлап йөрөп арып бөткән. Оҙаңлау (туҡ-соран)

ОЗДОЙ (һаҡмар, ырғыҙ, эй) *с.* 1. Шаян — *шалун.* Малайың бигерәк оздой, әҙерәк эшкә ғуш (ырғыҙ). 2. (һаҡмар) *с.* өйгә ҡайтмаған мал — *не возвращающийся домой скот.* Оздой үгеҙҙе һуйып һаттыҡ

ОЗДОЙЛОҠ I (һаҡмар) *и.* типтерергә яратыусы, йөрөмһәк — *гуляка.* Ғөмөр буйына оздойлоғон ташламаны инде ул

ОЗДОЙЛОҠ II (һаҡмар) *и.* яуызлыҡ, уҫаллыҡ — *злость.* Һәр уахыт оздойлоҡ уйлап йөрөмә

ОЗДОЙ ҺАРЫҠ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* оҙон ҡойроҡло һарыҡ тоҡомо — *порода овец с длинным хвостом*

ОЗДОРҘАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* әрләшеп, ыҙғышып алыу — *повздорить.* Симйәһе менән оздорҙашып бөттө

ОЗЛАТЫУ (урта) *ҡ.* ыҙалатыу — *мучить.* Кеше әйберен бирмәй озлатып тик йөрөтә

ОЗЛАУ (урта) *ҡ.* 1. Өзләү — *горловое пение.* 2. (дим, урта) Ауыҙ күтәреп илап ултырыу — *громко плакать.* Өзләү (эйек). 3. Олоу — *выть.* Ишекте элеп йоҡлап китһәң озлап йөрөбөҙ. 4. Һыҙланыу, һыҡраныу — *испытать ноющую боль.* Теш һыҙлап төнө буйы озлап сыҡтым

ОЗМАХ (дим, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ожмах — *рай*

ОЗОЛОЙ (әй) *с.* уҫал — *злой.* Бы хәтте озолой булыр икәнһең

ОҘОНАЙАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һәндерә — *подмостки.* Симәнә солоно оҙонайаҡҡа ҡуйалар ҙа, фивральдә генә суғалар

ОҘОНҠОЙРОҠ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡомаҡ — *крыса*

ОҘОНҠОЙРОҠ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* айрығойроҡ — *уховертка*

ОЗОР, ОЗУР, УЗЫР, ЫЗУР (гәйнә) *с.* ҙур — *большой.* Озур урында аларның ызбалары

ОЗОРТУЙ (гәйнә) *и.* ҙур туй *(ҡыҙ яғында яһалған туй) — свадьба у родителей невесты.* Башҡолтайға озуртуйға бардыҡ

ОЗУРНӘЙ (гәйнә) *и.* өләсәй — *бабушка*

ОЗУРТӘЙ (гәйнә) *и.* олатай — *дедушка*

ОЙА I (ҡыҙыл) *и.* мал аҙбары — *хлев, овчарня.* Һыйыр ойаһы. Һарыҡ ойаһы

ОЙА II (ҡыҙыл) *и.* бура, сүрәкә кеүек балалар уйынындағы дүрткел һыҙыҡ эсе — *внутренняя часть квадратной черты в играх «Городки», «Чижик» и т. п.*

ОЙА III (көнсығыш диалект, туҡ-соран) *и.* картуф төбө — *гнездо картофеля.* Бер ойанан бер гүнәк картуф сыға ла ғуйа (туҡ-соран)

ОЙА IV (дим) *и.* соҡалта — *выемка в боку печи.* Бейәләйең лыс ҫыу, ойаға ҫал

ОЙА V (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, әй) *и.* нәмәнеңдер күп булыуы — *место скопления, обилия чего-либо.* Йеләктең ойаһына тап булдыҡ, ҡып-ҡыҙыл булып түшәлеп йата (туҡ-соран)

ОЙА VI (салйоғот) *и.* умарта — *улей*

ОЙА: ОЙА ТИБЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* себеш сығарыу — *вывести цыплят.* Кәкүктәр башҡа ҡоштар ойа тибеп сығарған себештәрен эйәртмәйҙәр

ОЙАЛАУ I (салйоғот, урта) *ҡ.* ауылдың билдәле бер урынға килеп ултырыуы — *обоснование деревни в выбранном месте.* Тәгеш мында ойалаған, Һары ауылы Һары йылғаһына ойалаған (салйоғот)

ОЙАЛАУ II (туҡ-соран, әй) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать, привыкнуть.* Малайың беҙгә ойаланы инде, үҙебеҙгә ул итәбеҙ ҙә ғуйабыҙ (туҡ-соран)

ОЙАЛСЫҠ (мейәс) *с.* ойалсан — *застенчивый.* Ойалсыҡ ҡына ҡыҙыбыҙ бар. Ойалчыҡ (төньяҡ-көнбайыш)

ОЙАН I (дим, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *с.* ойошҡан — *слепившийся, сбитый в комок.* Ойан йал. Ойан ҡойроҡ

ОЙАН II (дим) *и.* ыуа — *ревматизм сустава.* Ойан бөтөн тәндә була. Ойаң (төньяҡ-көнбайыш)

ОЙАН III (әй) *с.* ҡаты — *жесткий (о траве)* Ойан үлән

ОЙАН IV (әй) *и.* ҡыуаҡ — *куст*

ОЙАҢ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көмөрө — *горб.* Ҡартайғас ойаң ныҒыраҡ беленә башлаҙы

ОЙАРА (ҡариҙел) *и.* ишек алды — *двор.* Бик бай тора, ойара тулы мал

ОЙАРТ (ҡыҙыл) *и.* өйҙөң солан яғынан башҡа өс яҡлап әйләнә тирәһе — *территории вокруг дома, кроме тыльной стороны.* Сысҡан киндере беҙҙең ойартта ла үҫә ул. Өйарты (әй)

ОЙА ТӨБӨ (дим) *и.* 1. Кинйә — *последыш.* 2. (ҡыҙыл) Мая — *подкладень.* 3. (нөгөш) Иң һуң сыҡҡан себеш *(цыпленок, вылупившийся самым последним)*

ОЙАТСЫЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* хурлыҡ — *позор.* Бит йанһа, ойатсылыҡ ишетәһең

ОЙАТ ТҮБӘҺЕ (урта) *и.* түмһәкәй — *лобковой бугорок*

ОЙ-БОЙ (туҡ-соран, урта) *ы.* аптырау ҡатыш ҡәнәғәтләнеүҙе белдергән һүҙ — *междометие, обозначающее удовлетворение.* Ой-бой, бик күп аҡса — ике алтын бирҙеләр (урта)

ОЙҠАШ (урта) *с.* оҡшаш — *похожий, подобный.* Шуға ойҡаш инте

ОЙҠАШЫУ (урта, һаҡмар, әй) *ҡ.* йәбешеү — *прилипать.* Һарам ҡолаҡ йөрәккә ойҡашып ҡына үҫә (һаҡмар)

ОЙМАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ойошоу — *сплотиться, слепляться.* Болот тыйаҡҡа барып оймашһа, йаумай

ОЙМОС, ОЙОТМОС (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ойотҡо — *закваска*

ОЙОҠБАШ (дим, ҡариҙел, мейәс, урта урал, һаҡмар) *и.* башалтай — *шерстяные носки*

ОЙОҠБЫУҒЫС (урта) *и.* ойоҡ бәйләүес — *завязка к чулкам*

ОЙОҠ ОСТАУ (урта) *ҡ.* ойоҡ бөтөрөү — *завершение вязаного чулка.* Бәйләргә йаратам, ойоғ остарға йаратмайым

ОЙОМОЙ (эйек) *и.* ойотҡо — *закваска*

ОЙОМДО (ҡыҙыл) *и.* уйынты — *выбоина.* Йаҙ гөнө бөҙ ҙа йарҙы һөрөп, өңөп ойомдолар йаһай

ОЙОНЬОҘ (ҡыҙыл) *с.* ботаҡһыҙ — *неветвистый.* Ойонһыҙ ағас кәрәк инде ул рам йаһарға

ОЙОҪҠОТОУ I (туҡ-соран, һаҡмар, әй) *ҡ.* ойоҡһотоу — *клубиться, бушевать.* Тышта буран ойоҫҡота башланы, бер нәмә күренмәй (туҡ-соран). Ойохҡотоу, ойохһотоу (ҡыҙыл)

ОЙОҪҠОТОУ II (һаҡмар) *ҡ.* һүҙ менән кеше бутау, араларына инеү — *поссориться.* Күп булһа Зәбих килеп ойоҫҡотоп киткәндер

ОЙОТҠАН (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡатыҡ — *катык.* Ойотҡан эсеп китһәңсе (ҡыҙыл)

ОЙОТҠО I (һаҡмар) *и.* 1. Ҡатыҡ — *катык.* 2. (арғаяш) Сей ҡатыҡ — *простокваша*

ОЙОТҠО II (һаҡмар) *и.* отҡо — *подстрекательство.* Ойотҡо һалып йебәрәйемме әллә, әйҙә туҙһын

ОЙОТҠОЛОҠ (әй) *и.* ойотҡо — *закваска*

ОЙОТҠОТОУ (әй) *ҡ.* берәй эште тиҙ һәм оҫта итеп эшләү — *быстро и искусно выполнить какую-либо работу.* Ойотҡотоп ҡына утыра инде бәйҙәмде. Ойоҫҡотоу (туҡ-соран)

ОЙОТОУ (дим) *ҡ.* балды шәкәрләндереү — *засахаривание меда.* Йаңы балды ойоторға иҫке бал гәрәк ине, шунһыҙ шәкәрләнмәй

ОЙОУ (дим) *ҡ.* икмәктең ҡабармай бешеүе — *выпечка неудачного хлеба.* Икмәк ойоп бешкән

ОЙОШҠАҠ (ҡыҙыл) *с.* ойошоп барыусан — *быстро свернувшаяся (о шерсти).* Ойошҡаҡ йөн

ОЙПАЛЫУ I (урта) *ҡ.* арлы-бирле етештереү — *готовить скоропалительно.* Өйҙө ойпалаһыннар инте көҙгә сиктем

ОЙПАЛЫУ II (туҡ-соран, урта, һаҡмар) *ҡ.* бөтәрләү — *измять (одежду).* Кейендерер әмәл йуҡ, кейемен ойпалап бөтә лә ғуйа (туҡ-соран)

ОЙПАЛАШЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *ҡ.* йығышып, көрәшеп уйнау — *балуясь кувыркаться, валяться.* Йә, көнө буйы ойпалашмағыҙ (туҡ-соран)

ОЙПАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡабартыу — *пушить (волосы).* Миңлеғәленең йеткән сәсен ойпатып, арҡаһынан һөйҙө

ОЙТМАҠ (мейәс) *и.* ҡаймаҡ ҡушып иҙелгән ҡорот — *курут, разбавленный сметаной.* Ойтмаҡты ҡалаҡ һырты ман йалайбыҙ

ОЙЫҠҠУҢЫС (кариҙел) *и. гольфы*

ОҠАШТЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* оҡшатыу — *уподоблять.* Шуңа оҡаштырып әйтә ул

ОҠЛАҠ (гәйнә) *и.* уҡлау — *скалка.* Оҡлау (гәйнә), оҡтау (мейәс, урта урал, әй)

ОҠОРҘАЙ (ҡыҙыл) *и.* күмәгәй — *кадык*

ОҠОТ (эйек-һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык*

ОҠСОН ЙЫУА (кариҙел) *и.* оҫҡон — *лук косой*

ОҠШАУҺЫҘ (урта) *с.* килешһеҙ — *нескладный (о человеке).* Оҡшауһыҙ оҙон бер һеңлеһе бар

ОҠШАШЛЫ (һаҡмар) *с.* йәтеш, уңайлы — *удобный.* Оҡшашлы ғына селтәрҙе йаҫаб алам да табаҡҡа ҡуйам, шунан балауыҙ эреп аға

ОЛАҒЫУ (урта) *ҡ.* юлдан яҙыу — *заблудиться.* Йулдан олаҡҡанмын да киткәнмен

ОЛАЙЫУ (урта) *ҡ.* 1. Олоғайыу — *стареть.* Ағайымты бер йыл гүрмәгәйнем олайып киткән. 2. (дим) Ҙурайыу — *возмужать.* Киткәндә улым малай ғына ине, ике йыл ҫалдатта булып олайып ҡайтты

ОЛАҠАН (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* лаҡан — *лохань*

ОЛАН (ырғыҙ) *и.* 1. Ир бала — *мальчик.* Ул ҡарттың оланнары Куйбышта тора. 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш) Йәш бала, сабый — *младенец, ребенок.* Оланлы өйҙә йатмаҫ

ОЛАНБАРМАҠ (дим) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

ОЛАП (дим) *и.* ситәндән үрелеп, тиҙәк йәки балсыҡ менән һыланып нығытылған кәрзинкә — *плетеный короб*

ОЛАРЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* олоғайыу — *стать пожилым.* Һуғыш уахытында йәш малайҙар ҙа бик тиҙ оларҙы

ОЛАСЫҠ (ҡыҙыл) *и.* болон — *луг.* Малдар оласыҡта йөрөй

ОЛАСЫН (урта) *и.* ыласын — *сокол*

ОЛАТА (ҡыҙыл) *и.* ырыу башлығы — *глава племени*

ОЛАТАЙ (һаҡмар) *и.* 1. Атай-әсәйҙән өлкән ир кеше — *мужчина старше отца и матери.* Олатаңа урын бир. 2. Оло йәштәге бабай — *старик преклонных лет.* Ауыл тарихын Ғәли олатай белергә тейеш

ОЛАТАЙ-БАБАЙ (эйек) *и.* олатайҙар — *деды-прадеды.* Олатай-бабайлар ғына эшләгән солоҡто

ОЛАУ I (гәйнә, кариҙел, урта урал) *ҡ.* ялғау, оҙайтыу — *нарастить, удлинить.* Күлмәгенең итәг осон олап тектем (урта урал)

ОЛАУ II (урта) *ҡ.* аптырау, йөҙәү — *теряться.* Һүҙен эшетеп оланым та ҡуйҙым

ОЛАУЫҘ (ҡыҙыл) *и.* яман һүҙ менән әрләшкән кеше — *сквернословить.* Аның кеүек олауыҙ кешене табамаҫһың да

ОЛАУЫРЫУ (дим, туҡ-соран, урта) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез.* Олауыр (төньяҡ-көнбайыш). 2. Баштағы шеш — *чирей на голове*

ОЛАШЫУ (арғаяш) *ҡ.* тоташыу — *соединиться, слиться.* Башҡорттоң быйаҡ сиге ҡаҙаҡҡа олашып китә. Олғашыу (мейәс, эйек-һаҡмар). Йөрәккә олғашҡан тамыр тарҫлап тора

ОЛҒАШЫУ I (дим) *ҡ.* аралашыу — *общаться.* Бергә олғашып йәшәнек аталары бар сағында

ОЛҒАШЫУ II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* кәрәк булыу — *понадобиться.* Ул һүҙҙәр бер нәмәгә олғашамы?

ОЛҒАШЫУ III (урта) *ҡ.* дусар булыу — *подвергаться чему-либо.* Күп нужалар күреп ошондай сиргә олғаштым

ОЛҒАШЫУ IV (урта) *ҡ.* ойҡашыу — *слипаться, слепиться.* Һалма олғашҡан та ҡуйған

ОЛҒАШЫУ V (кариҙел, эйек) *ҡ.* етешеү — *созревать.* Түлгә олғаша алмаған (эйек)

ОЛИКМӘК (дим) *и.* башланмаған, киҫелмәгән икмәк — *неначатая буханка.* Күршеләрҙән бер оликмәк алып торҙом

ОЛИНӘЙ (арғаяш, урта) *и.* 1. Йәш ҡатын балаларына ҡарата оло ҡатын — *старшая жена по отношению к детям от второй жены.* 2. Үгәй әсә — *мачеха*

~~**ОЛИТӘК**~~ (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* күлдәктең аҫҡы киң бала итәге — *нижняя широкая оборка платья*

ОЛҠАН (мейәс) *с.* өлкән — *старший.* Олҡан улым кисә генә ғайтты

ОЛМОРАҠ (дим) *и.* олтораҡ — *стелька*

ОЛО I (арғаяш, дим) *с.* оҙон — *высокий (о росте).* Оло кәүҙәле кешегә һонтор күлмәк килешмәй (дим)

ОЛО II (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш) *с.* юғары дәрәжәле — *высокопоставленный.* Унын улы Уфаҙа оло урындағы кеше (төньяҡ-көнбайыш). Искәндәр тигән бик оло кеше булған, палкауник (арғаяш)

ОЛО: ОЛОҒА ТАЙАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* өсөнсө быҙаулар һыйыр — *корова-третьетелка.* Олоға сығыу (дим)

ОЛОБАШ (мейәс) *с.* аҡыллы — *умный.* Бына бер олобаш ҡына малайым бар

ОЛО БИСӘ (туҡ-соран, урта) *и.* ике йәки унан да күберәк ҡатын алған ирҙең тәүге ҡатыны — *первая жена у полигамного мужчины*

ОЛО БӘЙЕЛЛЕ (урта, һаҡмар) *с.* яҡшы холоҡло — *с хорошим характером.* Факиһа әбей ҡыҙының оло бәйелле була баштауын төшөнә ине (урта). Боронғо оло бәйелле ҡартлар йуҡ һәҙер (һаҡмар)

ОЛОҒ (ырғыҙ) *с.* оло — *пожилой.* Бик олоғ бабайлар йуҡ, хәҙерге ҡартлар тарихҡа бик төшөнөп йетә алмайлар

ОЛО-ҒАРА (туҡ-соран, урта) *с.* 1. Ауыр, ҙур — *тяжелый, большой.* Оло-ғара йөк тейәп китерҙе (туҡ-соран). Оло-ғара бесәйҙе күтәрә лә йөрөй (урта). 2. (әй) Көслө, ҡаты — *громкий, сильный (о голосе).* Үҙе белкей генә, ә тауышы оло-ғара

ОЛОҒОҘА (салйоғот) *и.* башҡоҙанан оло ҡоҙа — *сват старше главного свата.* Олоғоҙаға урын бирең

ОЛОҒОЛАУ (урта) *ҡ.* ололау, хөрмәтләү — *чтить, уважать.* Шу тиңле олоғолап ҡаршы алтылар

ОЛОЙАҠ (дим, урта, әйек) *и.* түр — *гостиная.* Олойаҡта затлы кейемнәр кейгән олпат-олпат бабайлар утыра (әйек)

ОЛО ЙАУЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* шәл — *шаль*

ОЛО ЙЕТЕГӘН (көнсығыш диалект) *и.* Етегән йондоҙ — *Большая Медведица*

ОЛОЙОМА (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* йома — *пятница.* Олимә (арғаяш, салйоғот)

ОЛО ЙУЛ (урта, әй) *и.* 1. Урам — *улица.* 2. (арғаяш. ҡыҙыл) Таш түшәлгән урам — *мощеная улица*

ОЛО КИЛЕН (арғаяш, туҡ-соран) *и.* ғаиләләге тәүге килен — *первая сноха в семье.* Оло килен кесе киленнәргә килен тип өндәшә (туҡ-соран)

ОЛО КИҪӘҮ (дим) *и.* ҙур мейес тәртешкәһе — *кочерга русской печи.* Оло киҫәү тотоп алған да бер кемде лә йебәрмәй

ОЛО КӨЙ (мейәс) *и.* оҙон көй — *протяжная песня.* Ауылда оло көй белеүселәр бик аҙ

ОЛО КҮҘ (дим) *и.* аҡыш күҙ — *глаза с большими белками.* Оло күҙләре лә килешеп тора үҙенә. Олокүз (ҡариҙел)

ОЛО ҠАБЫРҒА (ҡыҙыл) *и.* һебә ҡабырға — *ложное ребро.* Оло ҡабырғалары таһырайып тора, бигерәк йабыҡ

ОЛОҠАРЫШ (дим) *и.* баш бармаҡ менән урта бармаҡ араһындағы үлсәм — *мера длины между большим и средним пальцами.* Олоҡарыш беләң биш үлсәм бер метр була

ОЛО ҠАРЫН (урта) *и.* ҡарын — *желудок.* Оло ҡарынын һыу буйынта йыуҙыҡ

ОЛОҠАР (ҡыҙыл) *и.* тәүге ҡарҙан һуң яуған ҡар — *снег, выпавший после первого снега.* Былтыр ҡоҙалар олоҡарҙа сана йегеп килгәйнеләр

ОЛОҠАРТА (гәйнә) *и.* туҡ эсәк — *толстая кишка*

ОЛО ҠАТЫН (салйоғот) *и.* ике йәки унан да күберәк ҡатын алған ирҙең тәүге ҡатыны — *первая жена у полигамного мужчины*

ОЛОҠЛАУ (ырғыҙ, һаҡмар) *ҡ.* ололау — *почитать.* Беҙҙә хәҙергә халыҡ йаҡшы эле, ҡартларҙы ла олоҡлайлар (ырғыҙ). Олоктау (ҡыҙыл)

ОЛО ҠОШ (дим) *и.* төйлөгән — *коршун.* Тәбиғәт йарлы хәҙер, оло ҡошлар ҙа бик күренмәй

ОЛОЛАТА (дим) *р.* иң олоһо булып — *по старшинству.* Ололата ауылда ул бабай ғына ҡалды инде

ОЛОМЕЙЕС (салйоғот, әй) *и.* икмәк мейесе — *русская печь.* Икмәк бешерә торған мейес оломейес була (әй)

ОЛОМЕНДӘР (урта) *и.* яҫтыҡ — *перина*

ОЛОН I (ҡыҙыл) *и.* һап — *ручка.* Бысаҡ олоно

ОЛОН II (ҡыҙыл) *и.* ирәк һабы — *ручка скребка для выделывания шкуры*

ОЛОН III (дим) *и.* таҫтамал үҙәге — *полотняная часть узорного полотенца*

ОЛОН IV (ҡыҙыл) *и.* арба күкрәге — *подушка телеги*

ОЛОН V (урта) *и.* ҡоймос — *копчик*

ОЛОН БУЙЫ (ҡыҙыл) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

ОЛО ОРСОҠ (дим) *и.* сиратыу орсоғо — *сучильное веретено*

ОЛО СЫСҠАН (арғаяш, урта, әй) *и.* ҡомаҡ — *крыса.* Оло тысҡан (төньяҡ-көнбайыш)

ОЛО СӨЙӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сираҡ — *голень*

ОЛО СӘСӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

ОЛО ҪӨЙӘКЛЕ (дим) *с.* эре һөйәкле — *костистый.* Аларҙың нәҫелләре оло ҫөйәкле

ОЛО ТАМЫР (урта) *и.* барлау тамыры — *сонная артерия*

ОЛО ТЕЛ (ҡыҙыл) *и.* тел — *язык*

ОЛО ТЕШ (дим) *и.* ҡырҡҡыс теш — *резец*

ОЛО УЛ (мейәс) *и.* иренең оло ҡустыһы — *старший братишка мужа*

ОЛО ШӘЛ (дим, урта) *и.* ҡалын шәл — *плед*

ОЛО ЫСПУТ (дим) *и.* мейестең өҫкө кәрнизе — *верхний карниз печи*

ОЛПА (ырғыҙ) *с.* 1. Ихтирамлы — *почтительный.* Ул ауылдың олпа кешеһе. 2. (урта урал) *р.* мөһабәт — *величаво.* Олпа баҫып килә. 3. (ҡыҙыл) *с.* мыҡты — *крепкий.* Олпа кеше ине

ОЛПАҠ (ырғыҙ) *и.* дөйә йөнөнән яһалған бәләкәй мендәр — *маленькая подушка из верблюжьей шерсти.* Аш-һыуҙы һикелә ашағас, беҙҙә олпаҡты күп йаҫайлар

ОЛТАН (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* 1. Олтораҡ — *стелька.* 2. (һаҡмар) Табан — *подошва*

ОЛТАН ЙОНДОҘ (арғаяш) *и.* ҡойроҡло йондоҙ — *комета*

ОЛТАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йөйөн эстә ҡалдырып тегеү — *вышивать швом изнутри.* Олтарған сарыҡ

ОЛТАРМЫШ (ҡыҙыл) *с.* йөйөн эстә ҡалдырып тегелгән — *вышитый швом изнутри.* Олтармыш итек. Олтармыш ҡата

ОЛУҒ (дим) *с.* оло — *старший.* Олуғы бит инде, ҡырҡ йәшкә йетеп бара

ОЛУРАМ (дим, урта) *и.* урам — *улица*

ОЛУРЫН (урта) *и.* түр — *гостиная*

ОЛЫҒОШ (ҡариҙел) *и.* ябалаҡ — *филин*

ОЛӘСӘЙ (һаҡмар, әйек) *и.* әсәйҙең әсәһе — *бабушка по линии матери*

ОМБОЛ (урта) *и.* 1. Соңғол — *омут.* Тауҙың итәген өңөп инә лә ҙур омбол яһап әйләнеп килеп сыға. 2. (ҡыҙыл) Батҡаҡлыҡ — *топь*

ОМОРЗАЙА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* умырзая — *горицвет*

ОМОРТҠА (һаҡмар) *и.* умыртҡа — *позвонок.* Бала сағында йығылып оморткаһы зыйаннап ҡалған

ОН (дим) *и.* сөрөк — *гнилушка.* Өй эстинәмдең оно сыға

ОНАШ (салйоғот) *и.* туҡмас — *лапша.* Онаш һалдым ашҡа (салйоғот)

ОНБОТҠА (гәйнә) *и.* боламыҡ — *мучная каша*

ОНДӨР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ырҙын — *ток*

ОНИЛӘҮЕС (арғаяш) *и.* иләк — *сито*

ОҢКО (урта) *и.* оңғо — *ушко топора, лопаты, тяпки и т. д., в которое вставляют ручку*

ОНОЛАҠ (гәйнә) *и.* ялғаш — *корыто*

ОНОРҪЕ (дим) *и.* көрпә — *отруби.* Онәре (төньяҡ-көнбайыш, әй). Он эреһе (мейәс)

ОНОҠТАУ (урта урал) *ҡ.* ҡушыу — *прибавить.* Үҙе һүҙгә һүҙ оноҡтап һөйҙәйҙер

ОНТАҠ I (көнсығыш диалект) *с.* 1. Үтә ваҡ — *слишком мелкий.* Онтаҡ таш. Онтаҡ тоҙ. 2. *и.* он, ярма вағы — *мучная и крупяная пыль.* 3. (һаҡмар) Бысҡы онтағы — *опилки*

ОНТАҠ II (эйек) *с.* мыжыҡ — *ворчливый.* Онтаҡ кеше

ОН ТАҠТАҺЫ (арғаяш, салйоғот) *и.* туҡмас таҡтаһы — *доска для лапши*

ОН-ТАЛҠАН БУЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* бик ныҡ ваҡланыу — *сильно раздробиться.* Сәйгүнем төшөп китеп он-талҡан булды ла ғуйҙы

ОНТАЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тән ҡырылыу — *страдать ломотой в теле.* Эштән арып, онталып саҡ ҡайтып йеттек

ОНТАУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ярыу, ватыу — *расколоть, разбить.* Сынайаҡты онтап ҡуйма. 2. (урта) һытыу — *раздавить.* Биҙен онтаһаң бөтә

ОНТАУ: ОНТАП ҺӨЙЛӘҮ (урта) *ҡ.* ентекләп һөйләү — *рассказать подробно*

ОНУҠ, ОНОҠ (минзәлә) *и.* ейән — *внук*

ОҢҒАЙ: ЙУЛ ОҢҒАЙ (урта, ҡариҙел) *р.* юл ыңғай — *попутно.* Мин һиңә йул оңғайында керермен (урта)

ОҢҒО I (һаҡмар) *и.* салғы ямауы — *заклепка (на косе)*

ОҢҒО II (һаҡмар) *и.* ҡашмау арты — *накосник.* Ҡашмау оңғоһо артҡа төшөп, һалынып йөрөй

ОҢҒОЛ (һаҡмар) *и.* соңғол — *омут.* Һаҡмар оңғолло һыу

ОҢҒОЛЛО-СОҢҒОЛЛО (һаҡмар) *с.* соҡорло-саҡырлы — *ухабистый, неровный (о местности).* Урал күперенә барып йеткәнсе йул оңғолло-соңғолло инде ул

ОҢКА (урта) *и.* оңғо — *ушко.* Балта оңкаһы. Көрәк оңкаһы. Оңко (дим, ҡариҙел)

ОҢҒОЛДАТЫП (урта) *р.* ғолтолдатып — *с шумом.* Ул туҫтаҡтағы ҡымыҙҙы оңғолдатып төпҫәргәнсе эсте

ОҢКОТ I (ҡыҙыл, эйек) *с.* маҡау — *неспособный.* Уҡыуға оңкот булды (эйек)

ОҢКОТ II (ырғыҙ) *с.* ҡомһоҙ — *жадный.* Аның атаһы ла оңкот ине

ОҢКОТЛАНЫУ (дим, ырғыҙ) *ҡ.* ҡомһоҙланыу — *жадничать*

ОҢОП (һаҡмар) *ҡ.* онотолоп тороп — *впадая в забытье.* Түгеләр көнө буйы оңоп һөйләштеләр

ОПИТ, УПИТ (ҡариҙел, танып) *р.* тағы — *еще, опять.* Опит машина килә бында (ҡариҙел)

ОПТОСАҠ (ҡыҙыл) *и.* опто балаһы — *мальки язи*

ОРҒАС (дим) *с.* инә мал — *матка (о животных).* Малы шау орғас

ОРҒАСАНДЫҘ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* инә андыҙ — *женская особь девясила*

ОРҒОУ I (гәйнә) *ҡ.* үрсеү, ишәйеү — *размножаться, расплодиться.* Быйыл ҡош-ҡорт бик орғомады. Өргәү (төньяҡ-көнбайыш), өргөү (урта урал)

ОРҒОУ II (гәйнә) *ҡ.* ырғыу — *прыгать*

ОРДОБАЙ (гәйнә) *с.* алабарман — *опрометчивый.* Эшләгәндә бик ордобай булма

ОРҘО-БӘРҘЕ (эйек) *р.* теләһә нисек — *как попало.* Ул, бер ни һиҙҙермәйенсә, орҙо-бәрҙе һөйләнеп йөрөргә тырышты

ОРҘОҠ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* тоҡомло — *породистый.* Калхуздың тәүге эпкилгән парутынан ҡалған орҙоҡ һарыҡ (ҡыҙыл)

ОРҘОМША I (дим) *и.* һал бүрәнәләрен тотторол өҫтәп һалынған баҫтырыҡ — *верхние соединительные бревна на плоту (ронжа)*

ОРҘОМША II (ҡыҙыл) *и.* кәрәк-яраҡ — *необходимость, пригодность.* Һарыҡты көтәйек әле, бер орҙомша булыр

ОРҘЫҠМАЙ (урта урал) *и.* көнбағыш майы — *подсолнечное масло.* Орҙоҡмай (әй)

ОРАТҠЫН (эйек) *и.* атҡы — *стрела с грузом на конце, пускаемая без лука.* Оратҡынды йепкә эләктереп алыҫҡа бәрәләр

ОРЛАУ (ҡариҙел, урта) *ҡ.* урлау — *красть.* Иген орлаған өсөн тә һигеҙ йыл төрмәгә ултырталар ине (ҡариҙел)

ОРЛОҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Тарма — *конопля.* 2. Тарма орлоғо — *семена конопли.* Орлоҡто таба беләә ҡортабыҙ, килеҙә төйәбеҙ

ОРЛОҠ МАЙЫ (көньяҡ диалект) *и.* үҫемлек майы — *растительное масло.* Тирмәндә орлоҡ майы һыға торған әйберләре лә бар (һаҡмар)

ОРЛОҠТАЙ (дим) *с.* бәләкәй — *маленький.* Үҙе орлоҡтай булҫа ла ағаҫынан бер ҙә артта ҡалмай

ОРМАН-БӘРМӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* ороп-бәреп — *как попало.* Баланы орман-бәрмән ырғыттыҡ та сығып та киттек

ОРМАҺАР (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* ороп-бәреп — *как попало.* Ормаһар эшләп ташлай торған кеше ул (ырғыҙ)

ОРМОТ (мейәс) *и.* тыуған яҡ — *родной край.* Үҙ ормотом — үҙемә

ОРО I (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* бур — *вор.* Оро гешe

ОРО II (арғаяш, дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

ОРО III (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта урал) *и.* ҡоҙоҡ — *колодец*

ОРО IV (ҡыҙыл) *и.* көмөрө — *горб*

ОРО V (мейәс, ҡыҙыл) *и.* күҙ кимерсәге — *глазной хрящ.* Оро күҙ

ОРО VI (әй) *и.* ҙур сөйәл — *большая бородавка.* Ҡулыма оро сыҡты

ОРО VII (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шеш — *опухоль.* Ҡулбашына оро ҡалҡты

ОРОЙ (ҡариҙел) *и.* күс — *рой.* Ҡырҙан бер орой тотоп алдыҡ

ОРОҠ-ҺОРОҠ (мейәс) *р.* урыҡ-һурыҡ — *урывками.* Ороҡ-һороҡ ҡына башым да әйҙәнеп китә. Урыҡ-һурыҡ (туҡ-соран)

ОРОЛАНЫУ (эйек) *ҡ.* йомарланыу, түңәрәк булыу — *быть шарообразным, круглым.* Тәнемә оролаңып әллә нәмә сығып килә

ОРОН: ОРОН БИРЕҮ (арғаяш) *ҡ.* кешнәү — *ржать (о лошади).* Һары бейә эллә ҡайҙан орон биреп килә

ОРОНОУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡамасаулау — *мешать.* Айаҡ аҫтында ороноп йөрөмә әле. 2. (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Тейеү — *притрагиваться, притронуться.* Бер эйбергә лә оронмағыҙ (ҡыҙыл)

ОРОНСОҠ I (ҡыҙыл, мейәс, эй) *и.* мәшәҡәт — *хлопоты.* Һинең беҙгә оронсоғоң йуҡ, эйҙә утыр (ҡыҙыл)

ОРОНСОҠ II (ҡыҙыл) *и.* кәрәк-яраҡ — *необходимость.* Ошо башмаҡты көтәйек әле, берәй оронсоҡҡа ярар

ОРО СЕҮӘТӘ (ҡыҙыл, урта, урта урал) *и.* ағас ороһонан яһалған сеүәтә — *небольшая чашка, изготовленная из нароста*

ОРО ТАБАҠ (ҡыҙыл, урта, урта урал) *и.* ағас ороһонан яһалған табаҡ — *большая чашка, изготовленная из нароста*

ОРО ТУҪТАҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* ағас ороһонан яһалған туҫтаҡ — *чашка средней величины, изготовленная из нароста.* Ортустаҡ (урта урал)

ОРОТЕШ (һаҡмар) *и.* төп тешкә ҡушылып үҫкән теш — *краудинг*

ОРОУ I (ҡариҙел, урта) *ҡ.* туҡмау — *бить, избивать.* Ормай, һуҡмай ғына үҫтерҙе балаларын (урта)

ОРОУ II (гәйнә, эй) *ҡ.* ырғытыу — *бросать.* Биргән аҡсаһын йөҙөнә орҙом (эй)

ОРСОҠБАШ (урта урал) *и.* бот һөйәгенең таз һөйәгенә инеп торған осо — *эпифес бедряной кости.* Орсоҡбаш — сөйәк (гәйнә), орсоҡпаш һөйәге (ҡыҙыл)

ОРСОҠ МАШИНАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* еп иләүсе — *прялка*

ОРСОҠТАШ (урта) *и.* орсоҡбаш — *прясло.* Орсоҡтан иҙәнгә төшөп торған һары орсоҡташ һымаҡ тәгәрләп майҙанға килә башланы

ОРСӨЙӘК (урта урал) *и.* күмәгәй — *адамово яблоко*

ОРФИА (дим) *и.* өлфөйә — *выпуклое женское украшение из цветного металла в виде монет*

ОРЫТ (салйоғот) *с.* тапҡыр, тырыш — *находчивый, старательный.* Бик орыт кеше булды ул минең олатай

ОС I (урта) *и.* иң — *ширина.* Осло ҡытат булды, бер осо бер күлдәккә йетте

ОС II (дим) *и.* аймаҡ — *родовое подразделение.* Беҙҙең ос ҡыпсаҡлар, ә теге ос бөриән

ОС III (һаҡмар) *и.* сер, сәбәп — *секрет, причина.* Аларҙың берәй осо булғандыр ул

ОС: ОСОНА СЫҒЫУ (ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Бер нәмәһеҙ ҡалыу — *остаться ни с чем.* 2. Юғалған эйберҙе табыу, ҡатмарлы эш йәки хәлде асыҡлау — *найти пропажу, выяснить запутанную весть или происшествие.* Малдарҙы айыу туҙҙырғайны, һаман осона сығып бөтә алмайлар (һаҡмар)

ОСА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәҫ — *иней*

ОСАЙАҠ (дим) *и.* өсаяҡ — *станок для разматывания ниток или пряжи.* Йепте осайаҡҡа кейҙереп урайбыҙ

ОСАЙАҠ: ОСАЙАҠ КҮНӘГЕ (салйоғот) *и.* ҡатыҡ күнәге — *кадка для катыка*

ОСАҠАЙ (арғаяш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ОСАЛЫҠ (урта) *и.* ышлыяның артҡы өлөшө — *задняя часть шлеи.* Ышлыйаның осалығы өҙөлгән

ОСАР (һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ОСАТҮШ (арғаяш) *и.* төп ҡоҙаға бирелгән һыйлы ит — *мясо, преподнесенное основному свату.* Башта төп ҡоҙаға осатүш тотторҙолар, шан ҡалғандарға өләшеп сыҡтылар

ОСАН (дим) *и.* эс түбәнләү сире — *опущение живота.* Улым төҙөлөштә, ауыр йөрөгәйне, осан булған да ҡуйған

ОСАРЫМ (урта) *и.* шыбаға — *жребий.* Беҙкә йегетләрҙең ҡыҙлар өсөн осарым тотошҡанын һөйләнеләр

ОСЙӨҘӨГӨМ (эй) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ОСҠАҠ (туҡ-соран) *с.* ослайып торған — *заостренный.* Аның былай ҙа осҡаҡ сырайы тағы ла һурылғандай булды

ОСҠАЛАҠ I (урта, эйек, һаҡмар) *и.* 1. Тиктормаҫ, останлаҡ — *непоседа.* 2. *с.* еңел аҡыллы — *легкомысленный.* 3. (эй) *и.* елғыуар — *вертушка*

ОСҠАЛАҠ II (эйек-һаҡмар) *и.* өрпәк ҡар — *пороша*

ОСҠАЛАҠ III (урта) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ОСҠАРТЫН УЛТЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* борғаланып ултырыу — *сидеть кривляясь.* Нишләп һин осҡартын ултыра башланың әле, ашыңды түгеп йебәрерһең

ОСҠАРЫ (арғаяш) *р.* ҡул осонда — *под рукой.* Бейәләйеңде осҡарыһына тот, иртә мән таба алмаҫһың

ОСҠАТ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* айыу балаһы — *бузина.* Осҡат тәүлә аҡ сәскә ата, шунан ҡыҙыл сәскә ата (эйек-һаҡмар)

ОСҠАУЫЛЛАУ (урта) *ҡ.* атты осҡа ебәреп егеү — *упряжка цугом.* Старостаның ҡапҡа төбөнә ат осҡауыллаған кеше килеп туҡтаны

ОСҠО ҠАРАУЫЛ (арғаяш) *и. мушка.* Йәннекте атҡанда осҡо ҡарауылына утырып атаһың

ОСҠОЛАҠ (урта) *и.* көләпәрә — *капюшон*

ОСҠОЛАУ (мейәс) *ҡ.* атты осҡа ебәреп егеү — *упряжка цугом*

ОСҠОН I (урта) *и.* көл — *зола.* Ағас осҡоно. Күмер осҡоно

ОСҠОН II (дим) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ОСҠОНДО (дим, һаҡмар) *и.* кәбәк — *мякина.* Күҙгә иген осҡондоһо төштө (һаҡмар)

ОСҠОР I (һаҡмар) *р.* шунда уҡ — *тот час.* Уйлағаным осҡор ғына алдыма килә лә ғуйа

ОСҠОР II (дим, ҡыҙыл, урта) *с.* отҡор — *сообразительный, сметливый*

ОСҠОР: ОСҠОР ҒУЛЛЫ (арғаяш) *с.* ҡулы оҙон — *не чист на руку*

ОСЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* баланың аяғын тотоу — *держать ребенка над горшком.* Баланды ослаһаңсы, килен

ОСЛОБАШ (урта) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ОСЛОБАШ КӘПӘС (ҡыҙыл) *и. буденовка*

ОСЛОҠАЙ I (эйек-һаҡмар) *и.* тиктормаҫ, останлыҡ — *непоседа*

ОСЛОҠАЙ II (урта) *и.* балалар уйыны *(осло ағасты ултырталар ҙа таяҡ менән ергә индерә һуғалар, уйында отолған кеше уны теше менән тартып алырға тейеш) — детская игра (остроконечную палочку забивают в землю, проигравший должен вытащить ее зубами)*

ОСЛОҠОЙРОҠ (дим) *и.* айрығойроҡ — *уховертка*

ӨСЛӨҠ ТА (урта) *р.* бер ҙә, бөртөк тә — *нисколько.* Ослоҡ та ауыртмай айағым

ОСЛОҺӨЙӘК (дим) *и.* ҡоймос — *копчик*

ОСМА (ҡыҙыл) *с.* оса торған, осар — *летающий.* Ҡыш йетте хәҙер, осма ғоштар ҙа ғалманы

ОСМОТ (ҡыҙыл) *р.* остоҡ — *очень маленький.* Осмото ла тәтемәйәсәк һиңә был йерҙең

ОСОҠ I (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* 2. *с.* сабырһыҙ — *нетерпеливый, несдержанный.* 3. *(мейәс)* Еңел аҡыллы — *легкомысленный*

ОСОҠ II (мейәс, туҡ-соран, урта) *и.* кәбәк — *мякина.* Быйыл йыл ҡоро гилде, иген осоҡло (туҡ-соран)

ӨСӨҠ III (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡысынма — *чесотка.* 2. (урта) Ҡауаҡ — *перхоть*

ОСОҠ IV (ҡыҙыл, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* сихырлап ташланған әйбер — *заколдованная вещь.* Осоҡларҙы ауыл ситенә соҡорға алып барып ташлай торғайнылар, шунан ауырыу бөтә тейләр ине (туҡ-соран)

ОСОҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һүҙсән — *разговорчивый.* Теге осоҡай ҡыҙны әпкилмәнегеҙме?

ОСОҠ ҺУҒЫЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* рәнйеү һуғылыу — *заразиться, заболеть.* Осоҡ һуғылып ауырый, тора алмай

ӨСӨМ (урта) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ОСОНҠО, ОСОНҒО (мейәс) *и.* һытҡы — *прыщ*

ОСОНМАЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ярһыуланыу — *горячиться.* Атайың кеүек осонмаланып, эсемте бошороп йөрөмә әле

ОСОНОУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* сабыртыу — *высыпать (о сыпи).* Бөтә тәнем осондо ла гитте (ҡыҙыл)

ОСОНОШОУ (урта) *ҡ.* әллә кем булыу — *кичиться, чваниться.* Эй осоношоп ултыралар, әллә гем булып

ОСОР I (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* ваҡыт — *время.* Был осор бер ҙә гилгәне йуҡ (эйек-һаҡмар)

ОСОР II (ҡыҙыл) *ҡ.* тура килеү — *совпадать.* Аның төшө осор була ла ғуйа

ОСОРМА (урта) *и.* бүрәнәләрҙе һыуға төшөрә торған текә яр — *крутой берег, предназначенный для сваливания бревен в воду*

ӨСӨРМӘ: ОСОРМА ИТӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* итәк осондағы балитәк — *нижняя оборка платья*

ОСОРОУ I (урта) *ҡ.* һыҙырыу, һуйыу — *содрать (кору).* Ҡараманы осорҙолар ҙа ашаттылар малға

ӨСӨРӨУ II (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* һатыу — *продавать.* Беҙ ҙә, шулай байтаҡ әйберҙәрҙе осорғас, тыуған ауылға ҡайтырға сыҡтыҡ (һаҡмар)

ОСОРТҠОС (дим) *и.* һүҙ йөрөтөүсе — *шептун.* Кеше араһында ҫүҙ йөрөткәне өсөн осортҡос әбей тей торғайнылар аны

ОСОП-ТӨШӨП (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* тиҙ, дәртле — *быстро, вдохновенно.* Шатлығынан осоптөшөп ҡунаҡларҙы ҡараны, ашын да бешереп утыртты, сәйен дә ғуйҙы (туҡ-соран)

ОСОУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡолау, йығылыу — *падать.* Һыуға осоп ҡайтҡан, айаҡлары һаман боҙ һымаҡ (һаҡмар). 2. (урта) Шыуыу — *кататься.* Сана осорға киттеләр ҡаршы тауға

ӨСЫЙЫРЫМ (әй) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ОСТАҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аң-белем таратыусы — *просветитель.* Остаҙ барҙа телеңне тый, оста барҙа ҡулыңны тый

ОСТАЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* алданыу, һемәйеү — *быть обманутым, остаться с носом.* Әллә ғайҙағы кешегә ышанып, осталып ҡалдым

ОСТАНДАУ (әй) *ҡ.* 1. Үпкәләү — *обижаться.* Остандап ирешергә әҙер тора. 2. (ҡыҙыл) Ҡыйшандау — *кокетничать.* Остаңнау (һаҡмар)

ОСТАН-ОС (дим) *р.* ат ослап — *цугом.* Туйға остан-ос атлар йегеп дуғаларына ҡыҙыллар тағып бара торғайнылар

ОСТАНТАҠ (арғаяш) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ОСТАУ I (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* тотоу — *содержать, иметь.* Быйыл биш ҡуй останым (ырғыҙ)

ӨСТАУ II (урта урал, әй) *ҡ.* юғалтыу — *потерять.* Тәҡи остағаһың икән шәлеңде (урта урал)

ОСТАУ III (урта) *ҡ.* алдау — *обманывать.* Хәҙер асыуландым аңа, ике рәт останы мине

ОСТОЙЕЛӘК (урта урал) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ӨСТӨҠ I (урта) *и.* йәш бала — *младенец.* Бөтәбеҙкә бер остоғобоҙ бар, ҡайтырбыҙ әле

ОСТОҠ II (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* 2. (урта урал) *с.* тотанаҡһыҙ — *невыдержанный.* 3. (ҡыҙыл) *и.* Шаталаҡ — *балагур*

ӨСТӨҠ III (мейәс) *и.* ахыр — *конец.* Дан итеп һабан туйы үткәреүҙең остоғон ғына күреп ҡалдыҡ

ОСТОҠАЙ (арғаяш, дим, эйек-һаҡмар, әй) *с.* 1. Елғыуар — *ветреный.* Киленең остоҡай, бергә тора алмаҫһығыҙ, тинеләр (арғаяш). 2. (әй) Маҡтансыҡ — *хвастливый.* Атаһына оҡшап остоҡай ғына икән, эре генә итеп һөйҙәп утыра

ОСТО ТЕЛДЕ (әй) *с.* сәнскеле телле — *язвительный.* Хәстә инде ҡәйнәм шикетте осто телде

ОСТОХЕЛИМ (ҡыҙыл) *и.* гөргөлдәк уйнағанда ташланыла торған таяҡ — *палка для выбрасывания при игре в прятки*

ОС ҺӘНӘГЕ (дим, көнсығыш диалект) *и.* кәбән ослауҙа ҡулланыла торған оҙон һаплы һәнәк — *вилы с длинным черенком для вершения стога.* Кәбән бейегәйгәс, ос һәнәге белән ослайлар (дим)

ОСЫЙАҠ (урта) *и.* өсайаҡ — *треножник*

ОҪҠОРҺАҠ (ҡыҙыл) *и.* аҡһырғаҡ — *чемерица*

ОҪҠОТОП (һаҡмар) *р.* бик тиҙ, күҙ асып йомғансы — *одним духом.* Һарайҙы оҫҡотоп эшләп тә ташланыҡ. Ойоҫҡотоу (туҡ-соран)

ОҪОЛ, ОҺОЛ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* таҫыл — *сноровка.* Һәр эштә оһол гәрәк (эйек-һаҡмар). Осол (ҡариҙел)

ОҪТАНИТӘК (дим) *и.* күлдәктең аҫҡы киң бала итәге — *нижняя широкая оборка платья*

ОТҠАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* отторoу — *проиграть.* Кәрт уйнатып ҡыҙын отҡарған

ОТҠОЛОҠ (урта) *и.* ҡотҡо — *подстрекательство.* Отҡо (туҡ-соран, урта урал). Аның отҡоһо белән йөрөп бәләгә ҡалырһың (туҡ-соран). Отҡороҡ (ырғыҙ)

ОТҠОУ (арғаяш) *ҡ.* һыҙырыу — *хлестать.* Аркаһы ҡысый икән әле, отҡой туғаны барҙыр

ОТОП, УТЫП (урта) *и.* 1. Киҫелгән йыуан ағас — *срубленное толстое дерево.* 2. Утыпша — *лес, утонувший при сплаве*

ОТОРАК (арғаяш, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* олтораҡ — *стелька*

ОТОРО I (ҡыҙыл, салйоғот, урта, эйек-һаҡмар) *р.* кире — *против.* Ал ғоштоң йөнө отоpo ғарап үҫә (салйоғот). Ағасты отороһона йышлайлар (эйек-һаҡмар). Отары (мейәс)

ОТОРОЛАШЫУ (арғаяш) *ҡ.* ҡаршы әйтешеү, бәхәсләшеү — *пререкаться.* Йә, йетәр, оторолашып утырмаң әле

ОТОШСЕҮӘК (гәйнә) *и.* йәтәс — *дужка (у птиц)*

ОТЫРЫ (мейәс, эй) *р.* бик, уғата — *очень.* Отыры ҡыҫҡа. Отыры белкей

ОФТАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* уфтаныу — *вздыхать*

ОҺҠОНОШ (һаҡмар) *и.* оҫҡон — *лук косой*

ОҺОЛЛО (һаҡмар) *с.* килбәтле, килешле — *складный, подходящий.* Атаһы ла бик оһолло кәүҙәле кеше ине

ОШАҠ ЙЕТКЕҘЕҮ (урта урал) *ҡ.* ошаҡлау — *доносить, донести*

ОШАТЫУ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *ҡ.* оҡшатыу, төҫмөрләү — *припомнить, уподобить*

ОШОҠ (урта) *с.* ҡулы оҙон — *нечистый на руки.* Йәштән үк бик ошоҡ булты ул

ОШОҢҒАНСЫ (һаҡмар) *р.* ошоға тиклем — *до сих пор.* Ошоңғансы йәйәүләп булһа ла килеп йетерләр ине инде

ОШО ШАЙЫН (урта) *а.* ошондай — *такой.* Ошо шайын йантау йаҫап бирәләр

ОШТАУ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* тотоу — *держать.* Апайымды үҙем оштабалыбөрөйөм (арғаяш)

Ө

ӨБӨРҺӘЛӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* дебет әйберҙең мамығы ҡабарыу — *ворситься.* Шәлем өбөрһәләнмәгән әле

ӨБӨРСӨ (урта) *и.* туҡыма киҫәктәренән бөҙөрләп яһалған ябыу, келәм — *покрывало, сделанное рябью из лоскутков*

ӨБӨРҪӨ (урта) *и.* өрпәк ҡар — *пороша.* Өбөрҫө йауғас, тышта йөрөүе күңелле. Өбөрһө (ҡыҙыл)

ӨБӨРҪӘҮ (туҡ-соран) *ҡ.* борһалау — *переворошить.* Көн дә йыйыштыраң әйберләрен, теләһә ҡайҙа өбөрҫәйләр ҙә ырғыталар

ӨБӘРЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* йөрәкһеү — *рваться, стремиться.* Өбәрләнеп ҡараны ла ул мин тә барам тип, эштән йебәрмәнеләр

ӨГӨРСӨ (ҡыҙыл) *и.* ҡыяр — *огурцы.* Әгүрсә, әгүрсе (мейәс)

ӨГӨҮ I (эй) *ҡ.* өмөтләнеү, өмөт итеү — *надеяться, питать надежду.* Был бала күстәнәс өгөп кигәндер әле

ӨГӨҮ II (урта) *ҡ.* 1. Иҫенә төшөрөп тороу — *постоянно напоминать.* Арҡыры ағасты буй ҙа бороп һала белмәйҙәр, өгөп тормаһаң. 2. (һаҡмар) Ҡоторттоу — *подстрекать, подзадоривать.* Йыуаш кеше булһа ла, өгөп йөрөй, машинник. 3. (ҡыҙыл, һаҡмар) Мыжыу — *ворчать.* Шыңшып өгөп йөрөй, нәмәне әҙ тот тип (ҡыҙыл)

ӨГӨҮ III (ҡыҙыл) *ҡ.* онтау — *дробить, размельчать.* Сыҫҡан ашлыҡты өгә

ӨГӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һүгеү, әрләү — *ругать, бранить*

ӨҘГӨРТӨҮ (мейәс, эй) *ҡ.* һөсләтеү — *натравливать, науськивать.* Эт өҙгөртөү

ӨҘҘӨКТӘҮ: ӨҘҘӨКТӘҮ БУЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* өҙләгәү — *получать осложнение после болезни*

ӨҘЛӘН ҺАЛМА (мейәс) *и.* ҡул һалмаһы — *лапша домашняя*

ӨҘӨК I (һаҡмар) *и.* тирмә ябыуы — *покрытие верхней части юрты*

ӨҘӨК II (урта) *и.* өҙөклөк — *нехватка, перебой в чем-либо.* Бер өҙөктә файҙаһы тейәр ине

ӨҘӨК III (төньяҡ-көнбайыш) *с.* арыҡ — *худой.* Өҙөк мал

ӨҘӨКБИЛ (мейәс) *и.* тау теҙеменең өҙөлгән ере — *место обрывка горной цепи.* Йул анау өҙөкбил аша үтә

ӨҘӨКҠАРЫШ (дим) *и.* ҡарыштың дүрттән өс өлөшө — *три четверти пяди*

ӨҘӨКЛӘНЕҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* аҙыҡ-түлек аҙайыу, ҡыҫылыу — *нехватка продуктов питания.* Һуғыш мәлендә бигерәк өҙөкләнеп киткән уахытлар булды (туҡ-соран)

ӨҘӨК-ҺУРЫҠ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, эй) *р.* урыҡ-һурыҡ — *урывками.* Өҙөк-һурыҡ аҡҡоштар ҙа килеп ҡуна беҫтең күлгә (арғаяш)

ӨҘӨМ-ЙОРТОМ (туҡ-соран) *р.* өҫтән-мөҫтән — *кое-как, поверхностно.* Аларға кемнәр йетәкселек иткәнен дә өҙөм-йортом ғына беләм инем

ӨҘӨНӨБАЛЫУ (мейәс) *ҡ.* тамаҡ ялғау — *перекусить.* Әйҙәйектәр, өҙөнөбалайыҡтар

ӨҘӨП-ЙОЛОП (һаҡмар) *ҡ.* өҙөп-йолҡоп — *отрывая от себя, лишая себя.* Ғөмөрө буйына ауыҙынан өҙөп-йолоп йыйған маллары таралып бөттө

ӨҘӨРӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* асыуланыу — *злиться.* Атаһына оҡшап бер ҙә һүҙ күтәрмәй, өҙөрәйергә әҙер генә тора

ӨҘӨҺӨТ (һаҡмар) *и.* һөҙһөт — *удод*

ӨҘӘНГЕ (ҡыҙыл) *и.* тарантас, арба баҫҡысы — *подножка тарантаса, телеги*

ӨҘӘ (эйек) *р.* ҡырҡа — *резко, наотрез.* Уға өҙә йауап бирергә гәрәк ине

ӨҘӘЛӘНЕҮ (дим, туҡ-соран, урта, ырғыҙ) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть приветливым, гостеприимным.* Әй үҙемтең ҡоҙағыйым, өҙәләнеп тә тора инте (урта)

ӨҘӘРЕМ (ҡыҙыл, урта) *с.* 1. Аяҡ баҫмаған, кеше йөрөмәгән — *нехоженый, глухой.* Өҙәрем йул. Өҙәрем йаҡ. 2. (эй) *и.* Берәй нәмәнең булмауы йәки бөтөп тороуы — *нехватка, перебои.* Өҙәрем уахыт

ӨЖМӘХ (эй) *и.* ожмах — *рай*

ӨЖӘҮ (урта) *и.* ижау — *половник*

ӨЗДЕРӘ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* үтә, бик — *очень.* Ул өздерә аҡыллы шул

ӨЗДӨРӨП (төньяҡ-көнбайыш) *р.* тырышып, бирелеп — *усердно.* Өздөрөп эшләгән кешеләрне ҡоно бүре күбек тейләр

ӨЗЗӘЛӘТЕҮ (урта) *ҡ.* һөсләтеү — *натравливать.* Эт өззәләтеү

ӨЗКӨЛДӘП: ӨЗКӨЛДӘП ТОРОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Артыҡ иғтибар биреү, хәстәрлек итеү — *опекать, уделять излишнее внимание.* Балаһына өҙкөлдәп тора. 2. (һаҡмар) Ҡыуаныу — *радоваться.* Һин китеп бармаҫ борон килеп йеттем тип, өҙкөлдәп килдем әле

ӨЗӨК (төньяҡ-көнбайыш) *р.* үтә — *очень.* Өҙөк йабыҡ бала

ӨЗӨЛӨ (ҡариҙел) *р.* тар — *узкий.* Өҙөлө генә нәзек йерләре бар бит әле сыуның

ӨЙАРА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ишек алды — *двор*

ӨЙАРТЫ (ҡыҙыл) *и.* нигеҙ өйөмө — *завалинка*

ӨЙАШ (салйоғот) *и.* йәйге аш бешереү урыны — *летняя кухня.* Аш өйө (дим, урта)

ӨЙ БАҘЫ (һаҡмар) *и.* иҙән аҫты — *подпол*

ӨЙ БАҠСАҺЫ (урта) *и.* өй алды баҡсаһы — *палисадник*

ӨЙ БАШЫ (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта) *и.* бүртлек — *чердак*

ӨЙ БӨРӨНӨ, ӨЙ БУРЫНА (мейәс, әй) *р.* өйҙән-өйгә — *из дома в дом.* Өй боронса (ырғыҙ). Иртәгеһен өй боронса йөрөп, ауылдағы ағай-эне, туғандарын гүрҙе

ӨЙ БҮЛЕМЕ (әйек) *и.* бүлмә — *комната*

ӨЙГЕШЕ (ҡыҙыл, урта, урта урал, әй) *и.* ҡатын кеше — *женщина.* Өйгешенең мәшғүле күп (урта урал)

ӨЙГӨ БАҘ (һаҡмар) *и.* иҙән аҫты — *подпол*

ӨЙГӨБӘКЛӘНЕҮ (мейәс, һаҡмар) *ҡ.* өй һаҡлау, өйҙән сыҡмау — *домоседствовать.* Гел өйгөбәкләнеп утырып булмай бит инде (һаҡмар)

ӨЙГӨНӨҮ II (әй) *ҡ.* өйөлөшөү, ойҡашыу — *собираться, сбиваться в кучу.* Үрҙәк бәпкәләре өйгөнөп килә

ӨЙГӨС (урта) *и.* тәпке — *мотыга*

ӨЙ КЕЙӘҮЕ (һаҡмар) *и.* ҡыҙ йортонда йәшәгән кейәү — *зять примак*

ӨЙКӨЛӨШӨҮ (дим) *ҡ.* өйкөмләшеү — *группироваться.* Өйкөлөшөп торған халыҡ. Өймәкләшеү (урта). Өйкөшөү (әйек)

ӨЙ КҮРҺӘТЕҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* килен әйберҙәре менән кейәү өйөн биҙәгәс өй күрһәтергә ҡунаҡ саҡырыу — *приглашение гостей в дом жениха для показа убранства невесты*

ӨЙКӘЛӘНЕҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* 1. Һыйыныу — *льнуть.* 2. Ҡыйшандау — *кокетничать*

ӨЙКӘРТӘ (ҡариҙел, урта урал) *и.* 1. Ишек алды — *двор.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Баҡса — *огород*

ӨЙЛӨК (һаҡмар) *и.* мурҙаның ҡорһаҡ өлөшө — *корпус верши*

ӨЙЛӘ (дим) *и.* 1. Киске эңер — *вечерние сумерки.* 2. (мейәс) Төш ваҡыты — *полдень*

ӨЙЛӘНЕҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *ҡ.* кейәүгә сығыу — *выйти замуж.* Китмә, ҡыҙым, өйләндерербеҙ үҙеңде Аҙау йегетенә (урта)

ӨЙМӨЛӨП БУЛЫП (әйек) *ҡ.* тәлгәшләнеп — *образуя грозди.* Муйыл бөрөләнгән өймөлөп булып

ӨЙМӘК-ӨЙМӘК БУЛЫП (һаҡмар) *ҡ.* өйкөм-өйкөм булып — *сплачиваясь в группы.* Йылға буйында өймәк-өймәк булып башҡорт ауыллары утырған

ӨЙӨК (мейәс) *и.* өйкөм — *купа.* Өйөк ағас

ӨЙӨЛӨҮ (әйек) *ҡ.* йыйылыу — *собираться.* Биш өй өйөлөп туйға гиттеләр

ӨЙӨЛСӨК (арғаяш) *и.* көшөл — *ворох (намолоченного хлеба).* Аш өйөлсөгө

ӨЙӨМСӨК (арғаяш) *и.* бәләкәй өйөм — *маленькая куча.* Өйөмсөк сырпыға ут тоҡандырғандар

ӨЙӨР (ҡыҙыл) *и.* гөрләүек — *ручей из снеговой или дождевой воды*

ӨЙӨРГӘН ҺӨТ (арғаяш) *и.* айыртылған һөт — *обрат*

ӨЙӨРҘӘК (урта) *и.* үрҙәк — *утка*

ӨЙӨРЛӨ I (дим, туҡ-соран, урта) *р.* тотош — *сплошь.* Өйөрлө борсаҡ араһынта бер бойҙай (урта). Өйөрҙө (көнсығыш диалект)

ӨЙӨРЛӨ II (урта) *и.* өйөр — *табун*

ӨЙӨРМӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* урай — *вихры на макушке.* Өйөрөлмә (ҡыҙыл)

ӨЙӨРМӘ II (арғаяш) *и.* өйрөлмәк — *вертушка (игрушка)*

ӨЙӨРМӘКЛЕК (дим) *и.* өйрөлтмәк — *водоворот*

ӨЙӨРӨЛМӘК (дим, урта) *и.* өйрөлтмәк — *водоворот.* Өйөрмәк (мейәс). Үҙәште тау йылғаһы, йалан йылғалары шикелле, унын кешене тарта торған өйөрөлмәкләре йуҡ (урта)

ӨЙӨРӨЛТӨҮ: ҺӨТ ӨЙӨРӨЛТӨҮ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* һөт айыртыу — *сепарировать молоко*

ӨЙӨРӨМ (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡыра — *длинный ряд сгребенного сена.* 2. Һырынды — *сугроб.* Өйөрөм ҡар

ӨЙӨРӨНДӨ (һаҡмар) *и.* кәбәк — *мякина.* Ашлыҡ иләгендә өҫтөн, өйөрөндөһөн алаһың

ӨЙӨРСӨК I (мейәс) *и.* көрпә — *отруби*

ӨЙӨРСӨК II (мейәс) *и.* өйөрмә — *вихрь.* Аждаһа йыланды өйөрсөк ала. Өйөртмә (әй) *и.* урай — *вихры на макушке*

ӨЙӨРТӘ: ӨЙӨРТӘ АУЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡапыл ауырыу — *заболеть внезапно.* Өйөртә генә ауырып үлде лә ғуйҙы, түшәктәнеп йатманы

ӨЙӨҮ (туҡ-соран) *ҡ.* шыуыу — *кататься.* Сана өйөү. Коньки өйөү. Эйеү (ҡыҙыл)

ӨЙӨШӨҮ (ырғыҙ) *ҡ.* әйтешеү — *загадывать (загадки).* Беҙ төнө буйы йомаҡ өйөшә инек

ӨЙРӨК (әй) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун.* Ирекәйе бигерәк өйрөк икән

ӨЙРӨЛМӘКӘН (ырғыҙ) *и.* ашыҡ уйыны — *игра в бабки*

ӨЙРӨЛТӘ (һаҡмар) *и.* нигеҙ өйөмө — *завалинка*

ӨЙСӨК I (ҡыҙыл) *и.* 1. Таған өҫтөнә өйөлгән көлтә йәки бесән — *сноп или сено, сложенное на стожары.* 2. (салйоғот) Көшөл — *ворох.* 3. (мейәс) Өйкөм — *купа.* Өйсөк сауыл

ӨЙСӨК II (ҡыҙыл) *и.* ҡош тоҙағы — *силок для ловли птиц*

ӨЙСӨК III (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* тәндең һынған өлөшөн ҡуҙғатмау өсөн бинтҡа ҡушып урала торған йоҡа сыра йәки ҡабыҡ — *шина (медицинская)*

ӨЙСӨҮ IV (әй) *и.* Өлкәр — *Стожары (созвездие)*

ӨЙСӨКЛӘҮ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Һынған урынды ҡабыҡ йәки ағас ҡуйып бәйләү — *наложить шины при переломе.* Ҡош-корттоң, ыуаҡ малдың айағы һынһа, өйсөклөй ҙә йебәрә инек (ырғыҙ). 2. (әйек-һаҡмар) Уртаһын ҡыуыш итеп нимәне булһа ла өйөү, һөйәү — *сложить что-нибудь, оставляя пустоту в середине.* Бесән өйсөкләү. Өйсөктәү (ҡыҙыл)

ӨЙСЫПСЫҠ (урта урал) *и.* турғай — *воробей*

ӨЙТУРҒАЙ (мейәс, урта урал) *и.* турғай — *воробей.* Өй турғайы (дим)
ӨЙТҮБӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ҡыйыҡ — *крыша*
ӨЙТҮБӘБАШ (урта урал) *и.* ҡыйыҡ — *крыша*
ӨЙҮЛӘН (әй) *и.* ҡый үләне — *бурьян*
ӨЙ ХУЖАҺЫ (һаҡмар) *и.* өй эйәһе — *домовой*
ӨЙ ЭЙӘҺЕ (һаҡмар) *и.* ҡатын кеше — *женщина*
ӨЙӘҘӘҮ (мейәс) *ҡ.* өйәләү — *заваливаться (о лошадях и птенцах домашних птиц, когда они, валяясь по земле, попадают спиной в выемку и не могут вставать.* Өйәҙәү (дим, ҡыҙыл, һаҡмар). Өйәҙеү (урта)
ӨЙӘК-ТӨЙӘК (ҡыҙыл) *и.* ваҡ-төйәк — *всякая всячина*
ӨЙӘЛӘ (ҡариҙел) *и.* төш, өйлә — *полдень.* Өйәлә уахытында ҡайтты
ӨЙӘМӘ, ӨЙӘМӘЛӘМ, ӨЙМӘЛӘТӘ ИТЕП (ҡыҙыл) *ҡ.* өйөп — *наполнив до краев.* Өйәмәкәй (әй). Аштығыңды өйәмәкәй итеп һалып бирҙең дә
ӨЙӘНӘК (мейәс) *и.* бил һөйәге — *поясничная часть позвонка*
ӨЙӘНӘК: ӨЙӘНӘГЕН ӘЙҘӘНДЕРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* аҫтын-өҫкә әйләндереү — *перевернуть все верх дном.* Беҙҙең кәртүктен өйәнәген әйҙәндерә һатта
ӨЙӘНӘҮ (арғаяш) *ҡ.* өйәләү — *заваливаться (о лошадях и птенцах, когда они, валяясь по земле, попадают в выемку и не могут встать)*
ӨЙӘҢГЕ (һаҡмар) *и.* өҙәңге — *стремя*
ӨЙӘҢКЕ (урта урал) *и.* тарбаҡланып үҫкән ағас ҡыуағы — *раскидистый куст*
ӨЙӘҢКЕ ТАЛ (ҡыҙыл, әй) *и.* өйәңке — *ветла*
ӨЙӘР (мейәс, урта, урта урал) *и.* гөрләүек — *ручей из снеговой или дождевой воды.* Эйәр (әй)
ӨЙӘТӘК (мейәс) *и.* өйәнәк — *падучая болезнь*
ӨКӨ (эйек-һаҡмар) *и.* бүрек — *хохол (у птицы).* Башында өкөһө бар. Өкөлө тауыҡ
ӨКӨ ЙАБАЛАҒЫ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ябалаҡ — *филин*
ӨКӨ: ӨКӨ ОЛОУ (ҡариҙел) *ҡ.* ыҙа сигеү — *жить в нужде.* Безнең өкө олоҙо инде ул суғыш йылларында
ӨКӨТӘ ЙАБАЛАҠ (эйек) *и.* ябалаҡ — *филин*
ӨКШӨНӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* еренә еткереү — *доводить до конца.* Өкшөнөп эшләр ҙә йөрөр инде был
ӨКӘЙ (һаҡмар) *и.* маңлай сәсе — *вихор*
ӨКӘЛӘК (һаҡмар) *и.* 1. Бәләкәй өй — *домик.* Минең дә бер өкәләк бар. 2. Ларек. Анау өкәләктә һатылмай микән?
ӨКӘТӘ (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*
ӨЛГӨ I (урта урал) *и.* ҡорама — *лоскут.* Өлгөлө йурған
ӨЛГӨРИЕМ (мейәс) *с.* 1. Мөстән — *много и допоздна ходящий (о человеке).* 2. (урта) Һәптән — *чудной*
ӨЛГӨРӨМ (һаҡмар) *с.* 1. Өлгөр — *проворный.* Өлгөрөм өс һуғыр. 2. Бөтә ергә лә етешеүсе — *вездесущий.* Шу тиклем өлгөрөм бит һин, күрше
ӨЛГӘЙЕП: ӨЛГӘЙЕП ЙӘШӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* юҡлыкта йәшәү — *жить в лишениях.* Шу ҡәҙәр өлгәйеп йәшәгәннәр элек
ӨЛГӘРЕГӨН (әй) *р.* элекке көн — *позавчера*
ӨЛГӘШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Етеү — *достичь.* Бинсейәгә өлгәшә алмайым. 2. Өлгөрөү — *успеть.* Пуйызға өлгөшер микән ул?
ӨЛГӘШТЕРЕҮ (эйек) *ҡ.* ҡарау — *присмотреть.* Бер гем дә өлгәштермәй ошо баланы йотлоҡта
ӨЛДӨР (дим) *с.* өлгөр — *проворный.* Бик өлдөр геше булып сыҡтың
ӨЛДӨРЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* ҡунаҡты хөрмәт итеү, йүгергеләп тороу — *оказывать гостеприимство.* Киленнәре бик уңған, ҡасан барһаң да өлдөрләп тора (туҡ-соран)
ӨЛКӘН (дим) *и.* ҡыуаҡ — *куст*
ӨЛКӘН I (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* күп — *много.* Һәҙер һеҙ өлкән аҡса алағыҙ (һаҡмар)
ӨЛКӘН II (ҡыҙыл) *с.* етди — *серьезный.* Ул бик өлкән ауырыу белән ауырый
ӨЛКӘНЙОНДОҘ (дим, урта, әй) *и.* Өлкәр — *Стожары (созвездие)*
ӨЛКӘН ҠАБЫРҒА (мейәс) *и.* бығым — *ложное ребро*
ӨЛКӘН ҠАРЫН (мейәс, һаҡмар) *и.* ҡарын — *желудок*
ӨЛКӘН ҺӨЙӘК (мейәс) *и.* топош һөйәге — *плечевая кость (у животных)*
ӨЛКӘР (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот) *и.* Бәләкәй Етегән — *Малая Медведица (созвездие)*
ӨЛӨКӨГӨН (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, әй) *р.* элекке көн — *позавчера.* Өлкөгөн (әй). Өлкөгөн ҡойма йамғырҙа инәйем көтөү гөткән (әй)
ӨЛӨККӨКӨННӨ (ҡариҙел, танып) *р.* элекке көн — *позавчера.* Өлөккөкөннө ҡайтып киткән иҙе (ҡариҙел)
ӨЛӨҮ (дим) *ҡ.* өрөү — *дуть.* Ауыҙың бер бешсә, ҫыуҙы ла өлөп эсәң.
ӨЛПӨ I (һаҡмар) *и.* лепкә — *родничок (у ребенка)*
ӨЛПӨ II (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡыуаҡ — *куст.* Йулдан ситкә сығып, күкшәүел өлпөләре араһына индек (туҡ-соран). 2. (эйек-һаҡмар) Ҡыр әреме — *полевая полынь*
ӨЛПӨ III (урта урал) *с.* өрпәк — *пушистый (о снеге).* Өлпө ҡар. Өлпө, элпә (әй)
ӨЛПӨ IV (әй) *с.* маҡтансыҡ — *хвастливый*
ӨЛПӨ V (салйоғот) *и.* елбәҙәк — *блестка.* Өлпә (арғаяш)
ӨЛПӨЙ (һаҡмар) *и.* кикел — *челка.* Аның йылтыр ҡара сәсләре, маңлайында өлпөй ғалдырып, түңәрәтеп ҡырҡылған
ӨЛПӨЛДӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* йөрәктең ритмһыҙ тибеүе — *аритмичное сердцебиение.* Ҡапыл йөрәгем өлпөлдәп алды ла гитте (һаҡмар)
ӨЛПӨРӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* дерелдәү — *дрожать.* Бик ныҡ ауырыуҙан аттың ике бөйөрө өлпөрәп тора. Һыу өҫтөндә аттың өлпөрәп торған арҡаһы ғына күренеп ҡалды
ӨЛПӘ (әй) *и.* күңел — *душа (внутренний мир человека).* Әтейенең йағымлы һүҙҙәре аның өлпәһен арттырып ебәрҙе
ӨЛПӘК (дим, урта) *с.* өрпәк — *пушистый (о снеге).* Өлпәк ҡар
ӨЛПӘҪ (мейәс) *с.* йөнтәҫ — *мохнатый.* Өлпәҫ ҡуллы

ӨЛТӨК I (урта) *с.* 1. Эшкинмәгән — *негодный.* Бигерәк өлтөк малай икәнһең тә. 2. (эй) Мак̡тансык̡ — *хвастливый*

ӨЛТӨК II (к̡ыҙыл, һак̡мар) *и.* бүрек — *хохол (у птицы).* Өлтөктө тауык̡ (к̡ыҙыл)

ӨЛТӨЛДӘҮ (эйек) *к̡.* өлтөрәү — *быть приветливым.* Балалары, килен дә килен, тип өлтөлдәп йөрөгән була

ӨЛТӨРҘӘҮ (кариҙел, к̡ыҙыл, эй) *к̡.* өлтөрәү — *быть приветливым*

ӨЛТӘҢЛӘҮ (тук̡-соран, һак̡мар) *к̡.* етеҙ йөрөү — *ходить проворно, быстро.* Килен к̡ыҙ балалар геүек өлтәңләп баҫып йөрөгән була (һак̡мар)

ӨЛТӘҪ (мейәс, урта) *с.* йөнтәҫ — *мохнатый.* Ана, өлтәҫ Таһир гилә (мейәс)

ӨЛФӘТ (һак̡мар) *и.* файҙа — *барыш.* Өлфәт итеү

ӨЛӘМ (дим, к̡ыҙыл, эй) *и.* өлөш — *порция, доля.* Ул, мөсә һөйәген бер ҙур өләм итеп, өмәнән к̡алмай (к̡ыҙыл)

ӨЛӘМДӘП (эй) *к̡.* әҙләп тотоноп — *расходовать понемногу*

ӨЛӘМЛӘП (тук̡-соран) *к̡.* өлөшләп — *разделив на отдельные порции.* Өләмләп кенә икмәк тараттылар

ӨЛӘПСӘ (к̡ыҙыл) *и.* өләсәй — *бабушка.* Өләпсәһе ауылда тора (к̡ыҙыл). Өләпсәй (мейәс)

ӨЛӘС (к̡ыҙыл) *и.* өләсәй — *бабушка.* Мына өләстәрҙең өйө

ӨЛӘПСӘ, ӨЛӘСӘЙ (һак̡мар) *и.* 1. Әсәйҙең әсәһе — *бабушка со стороны матери.* 2. (урта) Өлкән әсәй *(кесе к̡атын балаларының өлкән к̡атынға өндәшеү һүҙе)* — *старшая жена мужа по отношению к его детям от младших жен*

ӨМКӨЛ, ӨМКӘ (урта) *и.* соңғол — *омут.* Хәҙер балык̡ өмкөлтә була инте

ӨМӨЖ (гәйнә) *и.* к̡урай еләге — *малина.* Өмөжө (урта урал)

ӨМӘЛӘҮ (арғаяш) *к̡.* 1. Файҙаланыу, к̡улланыу — *пользоваться.* 2. (тук̡-соран) Йыйып, йәшереп к̡уйылған әйбергә тейеү — *трогать припрятанную вещь.* Өмәләгәннәр бит был баллар кәнфитте

ӨМӘТ (эйек-һак̡мар) *и.* утар — *хутор.* Кинйәләр бер өмәткә туктап, йал итергә булдылар

ӨМӘТАБАК̡ (кариҙел) *и.* ҙур табак̡ — *большая чашка*

ӨМӘҺӨЙӘК (һак̡мар) *и.* өмәлә к̡атнашыусыларға бирелә торған ит өлөшө — *порция мяса, преподносимая участникам коллективной помощи*

ӨМӘЧ (төньяк̡-көнбайыш) *и.* күмәгәй — *кадык*

ӨН I (дим, тук̡-соран, һак̡мар, ырғыҙ) *и.* тауыш — *голос.* Бөтөнләй өнөм йук̡ (һак̡мар)

ӨН II (дим, эй) *и.* өң — *берлога.* Айыу өнө

ӨН БЫУЛЫҒЫУ (дим, урта) *к̡.* тауыш өҙөлөү — *прерваться (о голосе).* Өнөм быулык̡ты ла ғуйҙы ҫыуык̡к̡а сығып (дим)

ӨНГӨРӨ (гәйнә) *и.* селбәрә — *малек*

ӨНДӘЙГЕС (салйоғот) *и.* уклау — *скалка (для теста)*

ӨНДӘҮ I (дим) *и.* сак̡ырыу к̡ағыҙы — *приглашение.* Кисә генә вайанкаматтан малайға өндәү гилде

ӨНДӘҮ II (тук̡-соран, һак̡мар, ырғыҙ) *к̡.* әйтеү — *известить.* К̡айҙа барғаныгыҙҙы аңа өндәмәгеҙ. Өндәмәй генә китегеҙ (тук̡-соран)

ӨНЖӨҮ (мейәс) *к̡.* сок̡соноу — *делать кропотливо, старательно.* Өнжөп эштәй ҙә тора!

ӨНЙӘГЕС (салйоғот) *и.* уклау — *скалка (для теста)*

ӨННӨК (дим) *и.* үндек — *потник*

ӨННӘҮ (һак̡мар) *к̡.* дауалау — *лечить.* Гөлшаттың серей башлаған айағын к̡әйнәһе төрлө сәскәләр белән өннәп айак̡к̡а баҫтырҙы.

ӨНӨРСӨ, ӨНӨРӨҪӨ (дим) *и.* көрпә — *отруби.* Өнөре (эй)

ӨНТӘЙ (арғаяш, мейәс) *и.* ашык̡ — *альчик*

ӨНТӘҮ I (к̡ариҙел, урта) *и.* кейәү яғынан туйға килгән нәҫел-нәсәп — *родственники жениха, участвовавшие на свадьбе*

ӨНТӘҮ II (эй) *к̡.* ак̡рынлап к̡ына ташып бөтөү — *постепенно перетаскивать.* Был бойҙайҙы ла өнтәгәндәр икән

ӨНТӘҮ АШЫ (к̡ариҙел) *и.* 1. Кейәү яғынан килгән к̡оҙалар һыйы — *угощение сватов со стороны жениха.* 2. Туйҙың өсөнсө көнөндә бешерелгән аш — *кушанье, приготовляемое на третий день свадьбы*

ӨНТӘҮЛЕ (к̡ариҙел) *и.* кейәү яғынан туйға килгән к̡оҙа — *сват со стороны жениха*

ӨНГӨРӨ, ӨНЧҮРЕ (гәйнә) *и.* селбәрә — *малек*

ӨНӘР (дим, төньяк̡-көнбайыш) *и.* һөнәр — *ремесло*

ӨНӘРҺЕҘ (урта урал) *с.* холок̡һоҙ — *бесхарактерный*

ӨҢӘҮ (төньяк̡-көнбайыш, урта, ырғыҙ) *к̡.* яратыу, ок̡шатыу — *любить.* Торомтай к̡ыҙының к̡ылығын бик үк өнәп бөтмәүен һиҙҙерҙе (ырғыҙ)

ӨҢӘШ (тук̡-соран, ырғыҙ) *с.* һөйкөмлө — *обаятельный, приятный.* Һөйгән йәрҙең өнө өнәшле (тук̡-соран)

ӨҢГӨ I (һак̡мар) *и.* 1. Һөңгө — *копье.* Өңгө һала, сәнеске һала атк̡а. 2. (урта урал) К̡асау — *долото*

ӨҢГӨ II (к̡ыҙыл, урта) *и.* оңғо — *ушко топора*

ӨҢГӨР (ырғыҙ) *и.* сок̡алта — *боковая выемка печи.* Арлы-бирле зат һалына инде ул өңгөргә

ӨҢКӨЛ, ӨҢКӘЛ (урта) *и.* соңғол — *омут*

ӨҢКӨЛДӘҮ (һак̡мар) *к̡.* к̡унак̡ты хөрмәтләү — *оказать почести гостям.* Һеҙ тип өңкөлдәп торам инде бына

ӨҢНӨҮ (һак̡мар) *к̡.* аңдыу — *выследить.* Атағыҙҙы өңнөүегеҙ йеткән инде

ӨҢӨЛӨҮ I (к̡ыҙыл, ырғыҙ) *к̡.* өмөт итеү, ымһыныу — *надеяться.* Исеме сык̡к̡ан бер геше өтәләнеп бутк̡а тәҙрәһенә барып өңөлә (ырғыҙ)

ӨҢӨЛӨҮ II (тук̡-соран, һак̡мар) *к̡.* эс бошоу — *грустить*

ӨҢӨРӘЙЕҮ (к̡ыҙыл, урта) *к̡.* 1. Күҙ тишелерҙәй булып к̡арау — *смотреть сверлящим взглядом.* Һаман өңөрәйеп утыраһың (к̡ыҙыл). 2. (к̡ыҙыл, урта, эй). Күҙҙәр төпкә баткансы ябығыу — *исхудать.* 3. (эй) К̡артайыу — *старение.* 4. Ҙур кәүҙәле кешенең эшһеҙ ултырыуы — *безделье, ничегонеделание солидного человека*

ӨҢӨРӘҮ, ӨҢРӘҮ (к̡ариҙел, эй) *к̡.* 1. Өҙлөкһөҙ илау — *плакать безостановочно.* Өңөрәб утырма бәхет кәметеп, тей туғандар ине (эй). 2. (к̡ариҙел) Мөңрәү — *мычать.* Сыйырлар өңрәй

ӨҢӨРӘШ (урта) *и.* боғарҙак̡ — *трахея*

ӨҢӨШ (һаҡмар) *и.* 1. Ҡайғылы ҡараш — *грустный взгляд.* Өңөшө эсемде йандыра. 2. Ҡыҙыҡһыныуҙы ҡараш — *заинтересованный взгляд*

ӨҢШӘЙЕҮ I (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Өмөт итеү, ымһыныу — *надеяться.* Ниңә өңшәйеп ҡарап тораһың? (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл) Элмәндәү, әҙләнеп йөрөү — *рыскать*

ӨҢШӘЙЕҮ II (урта, эй) *ҡ.* 1. Теш ҡойолоп бөтөү — *выпадение всех зубов.* 2. (туҡ-соран, урта, ырғыҙ, эй) Күҙҙәр төпкә батҡансы ябығыу — *исхудать.* 3. (эй) Ҡартайыу — *старение.* 4. Ҙур кәүҙәле кешенең эшһеҙ ултырыуы — *бездельничание солидного человека*

ӨӨЛДӘҮ (урта) *ҡ.* аттың йөрәк ҡағып юртыуы — *екание лошади*

ӨПСӨ (мейәс) *и.* ҡойошҡанға тегелгән көмөш көмбәҙ — *серебряное монетообразное украшение, подшитое к подхвостнику*

ӨПСӨН (һаҡмар) *и.* үндек — *потник.* Ирмен тигән ирҙең эсендә эйәрле, өпсөнлө ат йатыр

ӨПТӘҮ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* урлау — *украсть.* Һыуға ғына барып кигәнсә өйөмдө өптәп сығып киткәндәр (ҡыҙыл)

ӨРГӨС (эйек, эй) *и.* төтәткес — *дымарь.* Өрҙөргөс, өрҙөрткөс (урта)

ӨРГӘТЕҮ I (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Өйрәтеү — *научить.* Хәҙер бар ҙа аҡыллы, өргәтеүне биг алып бармайлар. 2. (урта урал) Аҫтыртын ҡотортоу — *подстрекать.* Кеше өргәтеп тиг утыра

ӨРГӘТЕҮ II (ҡариҙел) *ҡ.* үрсетеү — *разводить.* Өргәтергә тырыша ҡортно

ӨРГӘТЕҮ III (гәйнә) *ҡ.* өрҙөртөү, төтәтеү — *дымить.* Умартаға өргәтмәгә черег алам

ӨРГӘҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Үрсеү — *расплодиться, размножаться.* Ҡырмыҫҡа айыуы өргәп тора (урта урал). 2. (урта урал) Ҡотайыу — *разбогатеть*

ӨРҘӨЙ (ырғыҙ) *с.* йылғыр — *шустрый, верткий*

ӨРҘӨКСӘ (ҡыҙыл, эй) *и.* өрлөк шаршауы — *завеса матицы.* Өрлөксә (дим)

ӨРҘӨКТӘМӘ (урта урал) *и.* өрлөк шаршауы — *завеса матицы*

ӨРКӨТКӨС (дим) *и.* гөмбөр — *ботало (для сгонки рыбы)*

ӨРКӘТ (урта) *с.* өркәк — *боязливый (о лошади)*

ӨРЛӨГӨШӨҮ (урта) *ҡ.* өйкөмләшеү — *группироваться*

ӨРМӘ (һаҡмар) *с.* өрпәк — *пушистый (о снеге)*

ӨРӨ I (дим, ҡариҙел, минзәлә, эй) *и.* 1. Һөҙлөк — *навар.* 2. (ҡыҙыл). Ит бешкәндә төйөнләнеп йөрөгән аҡһым — *свернувшиеся белки, появившиеся при варке мяса*

ӨРӨ II (урта) *и.* һөйәл — *мозоль*

ӨРӨ III (гәйнә) *с.* эре — *крупный.* Өрө чыпчыҡ

ӨРӨК I (урта) *и.* кумәгәй — *кадык*

ӨРӨК II (эйек) *с.* ҡупыр — *чванливый*

ӨРӨКСӘТЛЕК (урта) *и.* рөхсәт — *разрешение*

ӨРӨЛДӘЙ (ҡыҙыл) *и.* бауырһаҡ — *баурсак (мелкие шарики из теста, замешанного на яйцах, приготовленные в масле)*

ӨРӨЛМӘ (урта) *и.* өйөрмә — *вихрь*

ӨРӨЛМӘ, ӨРӨЛМӘК (ҡыҙыл) *и.* өйрөлтмәк — *водоворот*

ӨРӨЛМӘ ЙЫШҠЫ (мейәс) *и.* түңәрәк йышҡы — *скобель (для скобления и отделки внутренней части колодочных ульев и бортей)*

ӨРӨЛӨҮ I (урта) *ҡ.* һимереү — *разжиреть.* Өрөлөп тик йөрөй, ашап

ӨРӨЛӨҮ II (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* өйөлөү — *собираться в кучу.* Һыйырлар өрөлөп китте бараҡ йанынта (урта)

ӨРӨЛТМӘ, ӨРӨЛТМӘК (ҡыҙыл) *и.* өйрөлтмәк — *водоворот*

ӨРӨЛТӨҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* өйрөлтөү — *крутить.* Иренгенәһен өрөлтөп йалап сыҡты (ҡыҙыл). Бер гешене өрөлтә лә өрөлтәбеҙ (урта)

ӨРӨМ I (арғаяш) *и.* 1. Бишбармаҡтың өҫтөнә туралып һалынған май — *кусочки сала, приправляемые бишбармак.* 2. (салйоғот) Һөҙлөк — *навар*

ӨРӨМ II (һаҡмар) *с.* маҡтансыҡ — *хвастливый.* Улар борон-борондан өрөм халыҡ булдылар

ӨРӨ МАЙЫ (ҡариҙел) *и.* һөҙлөк — *навар*

ӨРӨМ: ӨРӨМ ҠАР (урта) *и.* яңы йауған йомшаҡ ҡар — *свежий пушистый снег.* Өрөм ҡарҙа ҡуйанҡа һунарға сығалар

ӨРӨНДӨ (һаҡмар) *и.* 1. Һөрөнтө — *пахота.* 2. (көнсығыш диалект, һаҡмар) Һырынды — *снежные заносы.* Өрөндө аҫтынан килеп сыҡмаһынмы бер ҡуйан (һаҡмар). Өрөнтө (урта)

ӨРӨНКӨ (туҡ-соран) *с.* тарҡау — *рассыпной.* Беҙҙең баш особоҙҙа өрөнкө аҡ болотлар ағыла ла ағыла

ӨРӨТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* орлоҡ — *семена.* Өрөткә ҡалдырған бәрәңге генә бар

ӨРПӨ (һаҡмар) *и.* көнбағыш емеше — *семечки подсолнуха.* Көнбағыштың өрпөһөн генә һайлап ашаным

ӨРПӨЛДӨК (һаҡмар) *с.* өрпәк — *пушистый (о снеге).* Өрпөлдөк, өрпә (мейәс). Өрпәләм (ҡыҙыл)

ӨРПӨЛДӘҮ (мейәс) *ҡ.* уранҡып осоу *(ҡарға ҡарата)* — *завихрение пушистого снега*

ӨРПӨЛСӘК I (арғаяш) *и.* соҡалта — *выемка в боку печи*

ӨРПӨЛСӘК II (арғаяш) *и.* туҙ тышындағы йоҡа ҡабыҡ — *верхний тонкий слой бересты*

ӨРПӨНДӨ (эйек) *и.* һырынды — *снежные заносы*

ӨРПӘЙЕҮ I (салйоғот) *ҡ.* өлпәйеү ҡабарыу — *пушиться.* Йел йуҡ, ҡар өрпәйеп йата

ӨРПӘЙЕҮ II (урта) *ҡ.* өҙөрәйеү — *взъерошиться.* Ҡашы өрпәйеп китте, һөмһөрө ғойолоп

ӨРПӘК (ҡыҙыл) *и.* бүрек — *хохол (у птиц).* Тәгәрлектең башында мөгөҙ һымаҡ өрпәге була

ӨРӘ (ҡыҙыл, урта) *и.* өйрә — *суп.* Балтырған, һөтлөгәнте өрә итеп бешерәһең умас ыуып (урта)

ӨРӘЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Ҡот — *душа.* Өрәйе ҡасып тора әле, ауырый микән? 2. (урта, һаҡмар) *с.* ҡурҡаҡ — *трусливый.* Өрәй бала. Өрәй мал. Өрәкәй (эйек-һаҡмар)

ӨРӘЙЕН: ӨРӘЙЕН АЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡотон алыу — *перепугать*

ӨРӘЙЛЕК (урта) *и.* ҡурҡаҡлыҡ — *трусость*

ӨРӘНГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өс мөйөшлө тамға атамаһы — *название трехугольной тамги*

ӨРӘТЕҮ (урта) *ҡ.* өйрәтеү — *учить, обучать.* Үрәтеү (дим, төньяҡ-көнбайыш)

ӨСБИЛ (арғаяш, урта) *с.* билле — *сшитый в талию.* Өсбил бишмәт. Өсбил йелән

ӨСБОТ (кыҙыл, әй) *и.* әүернә төбө — *основа крестовины*

ӨСЙАК (салйоғот, һаҡмар) *и.* өйҙөң аш-һыу бешерә торған өлөшө — *кухонная половина дома*

~~**ӨСЙАПРАК**~~ (урта) *и.* ваҡ селек — *мелкая чилига*

ӨСЙӘН (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *и.* 1. Рахит. Өсйән белән ауырыған баланың эсе ҡатып, өс бүлкәт булып бүленеп тора (ҡыҙыл). 2. (әй) *с.* үтә йабыҡ, үтә йеңел — *слишком тощий, легковесный*

ӨСКӨЛ (дим) *и.* әйбер һалыу өсөн мөйөшкә ҡағылған бәләкәй генә таҡта — *полка, прибитая в углу*

ӨСКӨТӨҮ (дим) *ҡ.* һөсләтеү — *натравливать, науськивать*

~~**ӨСКАТ ҠУНҒЫҘ**~~ (һаҡмар) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ӨСЛӨК (ырғыҙ) *и.* өслө — *тройка (оценка).* Ҡыҙымдың бер ҙә өслөкләре йуҡ

ӨСЛӨ ТУҠМАС (һаҡмар) *и.* өс мөйөшлө шәл биҙәге — *трехугольный узор шали*

ӨСМӨЙӨШ (һаҡмар) *и.* төкәтмә — *пристрой.* Өйҙөң өсмөйөшөн уһаҡтан бураныҡ

~~**ӨСНӘКӘТ**~~ (урта) *и.* ҡомағай — *обжора*

ӨСӨК (һаҡмар) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* 2. (урта урал) *с.* кескәй — *маленький.* Өсөк кенә балаһы бар

ӨСӨКЛӘҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* осоҡлау — *способ знахарского лечения*

ӨСПОСМАҠ (дим) *и.* алғы бүлмә — *передняя часть дома*

~~**ӨСПӨТ**~~ (урта) *и.* өсайаҡ — *треножник*

ӨСПӘТ (урта) *и.* колун. Өспәт палта

ӨСТӨРӨҮ (дим) *ҡ.* һөсләтеү — *натравливать, науськивать*

ӨСТАҒАН I (мейәс) *и.* картуф менән ит бешерелгән ашамлыҡ — *кушанье, приготовленное из картофеля с мясом*

ӨСТАҒАН II (арғаяш, һаҡмар) *и.* кузла — *козлы.* Оҫталар өстағанды бер бөртөк ҡаҙауһыҙ эшләйләр (һаҡмар)

ӨСТИТӘК (гәйнә, ҡариҙел) *и.* билдәге балитәк — *оборка при талии.* Өстөйтәк (урта)

ӨСТӨ (гәйнә) *с.* өҫкө — *верхний.* Өстө йулдан килеп төштөләр

ӨСТӨК (көнсығыш диалект) *с.* өслө — *трехлинейная.* Өстөк шәм

ӨС ТЫНА (ҡариҙел) *и.* өс тапҡыр — *три раза.* Килеп йеткәнсе өс тына йығылды

ӨСТӘЛБАУ (гәйнә) *и.* һөлгө — *полотенце*

ӨСТӘЛЙАБЫУ (ҡариҙел, урта урал) *и.* ашъяулыҡ — *скатерть*

ӨҪӘК (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бура, келәт өлөшө — *отсек закрома, амбара.* Өҫәк (дим)

ӨҪ (көнсығыш диалект) *и.* өҫ кейеме — *одежда.* Өҫ бөтөн, тамаҡ туҡ хәҙер балдарҙың (әй)

ӨҪКӨРӨҮ (урта) *ҡ.* өшкөрөү — *нашептывать (при лечении заговором)*

ӨҪКӨТЕЛ (урта) *и.* кесе тел — *язычок*

ӨҪКӨТӨҮ (урта) *ҡ.* ҡотортоу — *подстрекать.* Уны былай имен ҡайтарып йебәрһәк, ул йаһил эллә нәмәләр өҫкөтөр

ӨҪКӨ ЫРҒАҠ (һаҡмар) *и.* аңҡау — *небо*

ӨҪЛӨК (һаҡмар) *и.* ҡаҙан арты *(әйбер ҡуйа торған урын)* — *напечник.* Күнәкте өҫләккә утырт, һыуы йемшеүләнеп торор

ӨҪТӨК (арғаяш, салйоғот) *и.* өйәнәк — *падучая (болезнь)*

~~**ӨҪТӨЛӨ ҪӨТ**~~ (дим) *и.* ҡуйы һөт — *молоко с высокой жирностью*

ӨҪТӨНӘ СЫҒЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* туҙҙырыу — *произвести растрату.* Һатыусы булып бер йыл да эштәмәгән, мең һум өҫтөнә сыҡкан (әй)

ӨҪТӨРӘТЕҮ (дим) *ҡ.* һөйрәтеү — *волочить.* Өҫтөрәтеп алып киткәннәр

ӨҪТӨ СЫНАЙАҠ (арғаяш) *и.* сынайаҡ өҫтө — *чашка (чайная).* Өһтө сынайаҡ (салйоғот)

ӨҪТӘЛ АҠСАҺЫ (дим) *и.* кейәүгә сыҡкан ҡыҙҙың сығымдары өсөн алынған аҡса — *деньги, полученные на свадебные расходы невесты*

ӨҪТӘЛ АШАУҘЫҒЫ (арғаяш) *и.* ашъяулыҡ — *скатерть*

ӨҪТӘЛ ЙАБЫУЫ (урта) *и.* ашъяулыҡ — *скатерть*

ӨҪӘК (дим, ҡариҙел) *и.* иген бураһы — *закром для зерна*

ӨТӨ (арғаяш) *и.* өлтөк — *хохол (у птиц)*

ӨТӨК I (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Маҡтансыҡ — *хвастун.* 2. (урта, һаҡмар, әй) *и.* бисара, йолҡош — *бедняга.* 3. (ҡыҙыл, мейәс, урта, урта урал) *с.* ҡабалан — *суетливый (о человеке).* Бигерәк өтөк, өтәләнә лә йөрой (урта урал). 4. (ҡыҙыл, урта) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Үҙе шу тиклем өтөк, үҙе тиҙ ҡайтымһаҡ (ҡыҙыл)

ӨТӨК II (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* көйөк — *гарь.* Өтөк йеҫе сығып киткән өйгә (туҡ-соран)

ӨТӨКЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* ҡыҙып китеү — *горячиться.* Өтөкләнеү (ҡыҙыл)

ӨТӨКӨШ (урта, әй) *ҡ.* һалҡындан сирҡанып китеү — *почувствовать резкий холод.* Өтөкөш алдым

ӨТӨКСӘ (урта) *с.* ҡабалан — *суетливый.* Бер төрлө өтөксө кеше була бит инде

ӨТӨКҺӘ (ҡыҙыл) *и.* 1. Өтөк — *заморыш.* Өтөкһә тауыҡ. 2. *с.* өшөксән — *мерзляк, мерзлячка*

ӨТӨКӘБАШ (урта) *и.* туҙғанаҡ — *одуванчик*

ӨТӨЛӨП-ҠЫРЫЛЫП (туҡ-соран, урта) *ҡ.* йанып-көйөп, тырышып — *беспокоившись, стараясь.* Өтөлөп-ҡырылып йөрөп мин тә һемәйҙем (урта)

ӨТӨЛӨҮ (мейәс) *ҡ.* ябығыу — *похудеть.* Өтөлөп киткән, бахыр

ӨТӨЛӘҒЫРА (туҡ-соран, урта) *р.* ашыҡ-бошоҡ — *торопливо*

ӨТӨНӨП-ТӨРТӨНӨП (дим) *р.* ашығып-бошоғоп — *второпях.* Өтөнөп-төртөнөп килеп тә йеттем

ӨТӨРГӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡасау — *долото.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Йоҡа ҡасау — *стамеска*

ӨТӨРМӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* төрмә — *тюрьма.* Өтөрмәгә керә йаҙҙым (төньяҡ-көнбайыш)

ӨТӨРӨ (һаҡмар) *с.* тырпайған — *взъерошенный.* Киҫәк кенә Тимурҙың өтөрө сәстәрен һыпырып ҡуйҙы

ӨТӨРӨҮ (дим) *ҡ.* төрөү — *завернуть.* Өтөрөп ҫалып ҡуйҙым

ӨТӨРӨШ (ҡыҙыл) *с.* маҡтансыҡ — *хвастливый.* Өтөрөш малай икән был

ӨТӨРҪӘЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* бүҫелеү — *растягиваться (о ткани).* Аны өтөрҫәләнеп бөткән бер ментәр өҫтөнә һалып ҡуйҙылар

ӨТӨРӘЙТЕҮ (эйек) *ҡ.* өлпәйтеү — *распушить*

ӨТӨҮ I (урта) *ҡ.* 1. Ҡырау төшөү — *побить заморозками.* 2. Яндырыу — *сжечь.* 3. (дим) Ҡайнатыу — *кипятить.* Һағыҙ өтөп алдыҡ

ӨТӨҮ II (дим) *ҡ.* 1. Этеү — *толкать.* 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, эй) Ҡабаландырыу — *торопить.* 3. Көн күрһәтмәү — *житья не давать.* Бигерәк уҫал, балдарҙы өтөбапара (эй)

ӨТӘ БАҪЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* ашығып атлау — *шагать энергично, быстро.* Ниғмәтулла өтә баҫып кантураға килеп тә инде (һаҡмар)

ӨТӘКЕСЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ашығып һөйләү — *говорить скороговоркой*

~~**ӨТӘКӘС**~~ (һаҡмар) *и.* йомортҡанан иң аҙаҡ сыҡҡан өйрәк, ҡаҙ бәпкәһе — *утенок или гусенок-последыш.* Өтәкәс бит, шуңа бәләкәй

ӨТӘЛӘНЕҮ (кариҙел, ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Хәйерселеккә төшөү, хәйерселәнеү — *обнищать.* 2. (эй) Көйөп китеү — *печалиться.* Өтәләнергә әҙер генә тораһың

ӨТӘЛӘНМӘ (урта) *с.* ҡабалан — *торопливый.* Өтәлән (һаҡмар). Бигерәк өтәлән инде ул ғарсыҡ, барып инеү менән самауырын шаулата.

ӨТӘЛӘҮ I (һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Төләү — *линять.* Йәй булһа, бите өтәләнеп бөтә баланың (һаҡмар). 2. (урта урал) Ябығыу, йонсоу — *плохо выглядеть от изнурения.* Бахырың өтәләгән

ӨТӘЛӘҮ II (туҡ-соран) *ҡ.* 1. Ашыҡтырыу — *торопить.* Ниңә ул хәтлегем өтәләйһең, уахыт бар бит әле. 2. (урта) Ашығып һөйләү — *говорить скороговоркой*

ӨҺКӨ ТӘГӘС (арғаяш) *и.* сынайаҡ өҫтө — *чашка (чайная)*

ӨҺТӘЛ ТОЙАҒЫ (салйоғот) *и.* өҫтәл айағы — *ножка стола*

ӨШГӨН (урта) *р.* бөгөн — *сегодня.* Өшгөн китә инте ҡалаға

ӨШКӨ (кариҙел) *и.* тәгәрмәс бүкәненең эсен таҙарта торған ҡорал — *приспособление для чистки втулки колеса*

ӨШКӨРӨМ (мейәс) *ҡ.* өшкөрөү — *нашептывать (при лечении заговором).* Өшкөрөм-төкөрөм (ҡыҙыл, эй)

ӨШКӨРӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡурҡыу — *пугаться.* Нимәнән өшкөп, нимәнән сысуыганнарҙыр, белмәйем. 2. (ҡыҙыл) Ҡыуып индереү — *загонять (скот)*

ӨШКӘМӘ (арғаяш, мейәс) *с.* өшөмтәл — *чувствительный к морозу.* Өшкәбә (эй)

ӨШӨГӘН (мейәс) *с.* тоноҡ ал — *бледно-розовый*

ӨШӨК (гәйнә) *с.* өшөгән — *мерзлый.* Өшөк хәлдә тапҡаннар баланы

ӨШӨКҺӨНӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* өшөп барыу — *зябнуть.* Бөгөн өшөкһөнөп торам. Өшөмһәк (ҡыҙыл)

ӨШӨНӨҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* өшөү — *мерзнуть.* Ат белән барҙыҡ, өшөнөп бөттөк (һаҡмар)

ӨШӨРӨҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һөйрәү — *волочить.* Песәнне өшөрөп алып киләбеҙ

ӨШӘКӘЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* бүлгеләп бешерелгән икмәк — *хлеб, испеченный ячейкой.* Бер тава өшәкәй ҙә ғуйҙым мейескә (эйек-һаҡмар)

ӨШӘ I (туҡ-соран, урта, ырғыҙ) *и.* ебегән — *мямля.* Шулай өшә булмаҫ кеше, ҡаршы бер һүҙ әйтмәй тораң (ырғыҙ)

~~**ӨШӘ II**~~ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Сөсө ҡамырҙан бешерелгән ваҡ икмәк — *булка из пресного теста.* Өшәкәй (урта, һаҡмар). 2. (ҡыҙыл, мейәс) һалма өсөн әҙерләнгән йәймә — *тонко раскатанное тесто для лапши.* Нисә өшә һалма йәйәйем икән? (ҡыҙыл)

ӨШӘЛӘҮ (туҡ-соран) *ҡ.* 1. Эс-ҡарынды аҙ ғына ҡайнатып алыу — *обварить ливер.* Эс-ҡарынды аҙ ғына өшәләп алһаң, йәй көнө лә бик оҙаҡ һаҡлана. 2. (һаҡмар) Ит киҫәктәрен шештә ҡурыу — *поджаривание мяса на вертеле*

ӨШӘН (кариҙел) *с.* вайымһыҙ — *беспечный.* Өшән кеше

ӨШӘНДЕРЕҮ (арғаяш) *ҡ.* сирҡандырыу — *чувствовать отвращение*

ӨШӘНЕС (ҡыҙыл, эй) *с.* һалҡын, йонсоу — *прохладный, пасмурный.* Өшәнеш (туҡ-соран). Ҡурҡып барған салт айаҙ селләне өшәнеш көннәр алмаштырҙы

ӨШӘНЕҮ (дим) *ҡ.* 1. Ҡурҡыу — *испугаться.* Табаҡтағы бойҙайҙы күргәс ҡарсыҡ өшәнеп китте. 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта) Өшөү — *зябнуть.* Йерҙә йатып өшәнә башлағас Айытбай этен эйәртеп көтөүҙә әйләнеп сыҡты (урта)

ӨШӘНЕШ БУЛЫУ (урта) *ҡ.* һыулы кейемдән өшөү — *чувствовать озноб от влажной одежды*

ӨШӘНСЕК (дим) *и.* бирнә — *приданое.* Өшәнчек (төньяҡ-көнбайыш)

П

ПАДМУСҠЫ (дим) *и.* йәтмә — *перемет.* Падмусҡыны төнгөләккә ҫалаҫың, бер нисә эре ҡармаҡ бәйләп, ҫыуҙың арҡырыҫына ырғытаҫың

ПАЗДУШ (дим) *и.* саман кирбес — *саманный кирпич.* Баҙдуш (һаҡмар), бадуш, уадуш (эйек)

ПАЙАС (дим) *и.* ҡайыш — *ремень*

ПАЙМЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* селбәрә — *малек*

ПАЙМАҠ (дим) *и.* 1. Итеккә оҡшаш итеп тегелгән аяҡ кейеме — *вид кожаной обуви наподобие сапога (сшивается мехом во внутрь).* 2. (эйек) Тула ойоҡ — *чулки из домотканого сукна*

ПАЙТУЛ I (эй) *и.* асмалы тәҙрә — *створчатое окно*

ПАЙТУЛ II (төньяҡ-көнбайыш) *р.* арыу ғына — *путем.* Ул мине пайтул ғына тиргәҙе

ПАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* 1. Таҙа — *незапятнанный (о человеке).* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Аҡ — *белый*

ПАКЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* аҡлау — *белить.* Мейес паклау

ПАҠЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* аҡлау — *реабилитировать, оправдать.* Соңғо йылларҙа күп кешеләр паҡланды

ПАҠТА (урта) *и.* баҡта — *шерсть-линька*

ПАҠЫРСА (урта) *и.* баҡырса — *медный чайник*

ПАЛАБИК (ҡариҙел) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный самотканый половик.* Палавик (мейәс), палауик (урта урал)

ПАЛАН (гәйнә, һаҡмар) *и.* балан — *калина*

ПАЛАНСЫ (ҡариҙел) *и.* шпал кеүек яҡшы ағас — *деловое дерево*

ПАЛАС (гәйнә, ҡариҙел, салйоғот, урта урал) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный самотканый половик*

ПАЛАС (арғаяш, дим, һаҡмар) *и.* балаҫ — *палас*

ПАЛАТ, ПАЛАТА, ПАЛАТКА (арғаяш) *и.* һәндерә — *полати*

ПАЛАТКА (дим) *и.* штапель туҡыма — *штапельная материя.* Балатна (урта)

ПАЛАУНИК (һаҡмар) *и.* ижау — *половник.* Полауник (урта)

ПАЛТЫҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* балдыҙ — *свояченица*

ПАМАЗЫЙ (дим) *и.* бумазый — *бумазея*

ПАПА, ПАПАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* боҡай — *бука.* Папаҡ (урта)

ПАПАБАШ, ПАПАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ПАПАЙ (гәйнә) *и.* айаҡ — *нога.* Эшләп шулай былды папайлар

ПАПЫЙ (ҡариҙел) *и.* бышый — *пинетки*

ПАРАБАН (салйоғот) *и.* тәрилкә кәштәһе — *полочка для тарелок*

ПАРАБАР (ҡариҙел) *р.* бер тиң — *одинаково.* Ирләр белән парабар эшләнек

ПАРАЛИЗ (дим, туҡ-соран) *и. паралич.* Атаҫы парализ белән ауырыны (дим). Палариш (урта)

ПАРЛАУ (һаҡмар) *и.* барлау тамыры — *сонная артерия*

ПАРНА (дим) *и.* парға ҡалдырылған ер — *поле, оставленное под пар.* Парнаны арыш сәсеүгә ҡалдыралар

ПАРНИК I (гәйнә, дим, урта) *и.* сәйгүн — *чайник, заварник*

ПАРНИК II (урта) *и.* тәгәрмәс, сана табандары, дуға эшләгәндә ағас парлау урыны — *парилка для изготовления колес, санных полозьев и дуг*

ПАРПЫЛДАҠ (гәйнә) *и.* барҡылдаҡ — *дрозд*

ПАРСА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* биҙәк — *узор*

ПАРСАЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* биҙәкле, сәскәле — *цветистый*

ПАРУТ (дим) *и.* нәҫел — *род.* Аларҙың паруты оҙон буйлы

ПАР ШЕБЕШЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* инкубатор себеше — *инкубаторский цыпленок*

ПАСАТКА (туҡ-соран, урта) *и.* ултыртылған ағастар — *лесопосадка.* Быйыл пасаткала йеләк күп (туҡ-соран)

ПАСТИТ (һаҡмар) *и.* емеш бәлеше — *пироги с фруктовой начинкой*

ПАСТУТ (арғаяш) *и.* ташландыҡ ер — *пустошь.* Пастуш (салйоғот)

ПАСУТНИК (урта) *и.* һауыт-һаба шкафы — *буфет*

ПАСА (урта) *и.* баҫа — *посконь.* Паса (ҡариҙел). Бер пот пәзей, бер пот паса алдыҡ

ПАТИС (дим) *и. батист*

ПАТСАНКА (урта) *и.* бүрәнә башын һалып ташый торған сана — *сани, предназначенные для перевозки бревен*

ПАТШАЙ (һаҡмар) *и.* ебәк туҡыма төрө — *вид шелковой ткани.* Патшай сапан йабынып йөрөй торғайнылар өлкәнерәк хатыннар

ПАТШАҺЫҘ (урта) *с.* тәртипһеҙ — *недисциплинированный*

ПАУФКА, ПӘҮЕФКА, ПУФКА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төймә — *пуговица.* Бофка, буфка (төньяҡ-көнбайыш)

ПЕЛ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* көр — *откормленный.* Пел атлар белән йөрөйҙе элгәре байлар

ПЕЛМИН (гәйнә) *и.* билмән — *пельмени.* Пилмин (гәйнә, урта)

ПЕЛӘМӘ (минзәлә) *и.* нәҫел — *род, племя.* Бер пеләмә дип тә йөрөтәләр

ПЕЛӘЖ (дим) *с.* пләш — *плешивый*

ПЕРЕТӘК (һаҡмар) *и.* балыҡ тотоу өсөн еп йәки бауға тере балыҡтар кейҙереп ярҙан-ярға тартылған ҡулайлама — *перетяг (рыболовная снасть)*

ПЕРИСТУЛ (ҡариҙел) *и.* ат йәкәле — *бабка лошадиная*

ПЕРӘТНИК (дим) *и.* бәләкәй йылым — *небольшой невод*

ПЕРӘШКЕЛӘҮ (урта) *ҡ.* парлап егеү — *запрягать парами.* Пырашкалау (арғаяш, мейәс)

ПЕСЕ ҮЛӘНЕ (дим) *и.* бесәй тырнағы — *алтея.* Песей йемеше (ҡариҙел)

ПЕСИ (дим) *и.* 1. Бесәй — *кошка.* Песей (гәйнә). 2. (гәйнә) Ҡурҡаҡ — *трус*

ПЕСИ БОРЧАҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бесәй тырнағы — *алтея*

ПЕСИ ЙАПРАҒЫ (дим) *и.* бесәй тырнағы — *алтея*

ПЕСИ ЙЕЛЕГЕ (дим) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг.* Песи жилеге, песей йелеге (төньяҡ-көнбайыш), песи йелек (гәйнә), песей жилек, песи йелеге (ҡариҙел)

ПЕСИ ЙЕЛӘГЕ (дим) *и.* бесәй тырнағы — *алтея*

ПЕСИ ҠОЙРОҒО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күгелйем алабута — *лебеда сизая*

ПЕСИ МАЙЫ (дим, эй) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

ПЕСИ МӘМӘЙЕ (дим) *и.* бесәй тырнағының емеше — *семена алтея*

ПЕСЛИК (гәйнә) *и.* ҡарабаш турғай — *синица.* Песләк (ҡариҙел), песнәк (төньяҡ-көнбайыш)

ПЕСЛӘЙГӘН (ҡариҙел) *с.* йәшле — *слезящиеся (глаза).* Песләйгән күҙле. Пысым (һаҡмар)

ПЕСЛӘК (ҡариҙел) *с.* йәшле — *слезящиеся (глаза)*

ПЕСИ МЕНДӘРЕ (урта) *и.* күпсек — *думка*

ПЕСӘЙ ТАБАНЫ (эйек-һаҡмар) *и.* бесәй тырнағы — *алтея*

ПЕТИК (гәйнә) *с.* бәләкәй — *маленький.* Петик кенә бала. Печтек (төньяҡ-көнбайыш)

ПЕШКӘН (төньяҡ-көнбайыш) *с.* беше — *крепкий.* Пешкән ағас. Пеше (һаҡмар)

ПЕШТЕК (гәйнә) *с.* тиктормаҫ — *озорной (о ребенке)*

ПЕЧИН (гәйнә) *и.* 1. Үлән — *трава.* 2. Сәскә — *цветок*

ПЕЧТЕК (гәйнә) *и.* шыршы үлән — *хвощ полевой*

ПЕШПЕЛДӘҮ (гәйнә) *ҡ.* бышылдау — *шептать.* Пешпелдәп сураша

ПЕШТЕК (гәйнә) *с.* осоҡ, тиктормаҫ — *непоседливый.* Пештек бала

ПЕШТЕКЛӘНЕҮ (гәйнә) *ҡ.* шаярыу — *озорничать*

ПИКАН (гәйнә, ҡариҙел) *и.* балтырған бәбәге — *бутон борщевика.* Пикан ашы ашаҙыҡ (гәйнә)

ПИЛТӘ (минзәлә) *и.* филтә — *фитиль*

ПИМА (ҡариҙел, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* быйма — *валенки*

ПИПЕ (урта) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок.* Пипей (ҡариҙел, урта урал)

ПИПЕЙ (ҡариҙел, урта) *и.* 1. Себеш — *цыпленок.* 2. Бәләкәй балаға ҡарата иркәләү һүҙе — *ласковое обращение к ребенку.* Бирегеҙ әле пипейемде, бер йаратайым (ҡариҙел)

ПИПИ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сөсө ҡамырҙан бешерелгән ваҡ икмәк — *булка из пресного теста*

ПИРӘЙ (дим) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ПИРӘЙӘЗ (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* етмеш биш сутыйға тигеҙ элекке ер үлсәү берәмеге — *старинная единица измерения земли, равная семидесяти пяти соткам.* Беҙ ҙә аш сәстек, йегерме пирәйәз (әй). Пирәйез (ҡариҙел)

ПИРӘМӘН (ҡариҙел) *и.* баҫыу — *поле.* Бар халыҡ пирәмәндә, убырка бит. Пиримин (гәйнә)

ПИСКУН (гәйнә) *и.* ҡомай — *пескарь.* Пискузук (ҡариҙел)

ПИСТЕР (мейәс, урта) *и.* үрелгән һандыҡ — *плетеный сундук*

ПИТНАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡомай — *пескарь*

ПИТРАС (дим) *и.* аттың алғы мускулы — *мускул передней ноги лошади*

ПИШНӘ (дим, һаҡмар) *и.* бөрөз — *пешня.* Ҡыш көнө ҡоҙоҡ эргәһен пишнә менән таҙартабыҙ (һаҡмар)

ПЛАНТАС (ырғыҙ) *и.* йәшелсә баҡсаһы — *огород.* Бик күп йыллар плантаста эшләнем

ПЛАСКАТИН (дим) *и.* каса — *пиала*

ПОНАР (ҡариҙел) *и.* *фонарь.* Понар белән житен талҡыйбыҙ

ПОНОҠ (арғаяш) *и.* оҙон ашыҡ — *длинный альчик*

ПОП ИТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* йығылыу *(балаларға ҡарата)* — *упасть (о детях)*

ПОРАЖ (ҡариҙел) *и.* туҙан — *пыль.* Порағын йелләтәм

ПОРАУЛКА (ырғыҙ) *и.* тыҡрыҡ — *переулок.* Пыраулка (урта), пыралук (дим), пыраулылыҡ (ҡариҙел), быраулылка (ҡыҙыл)

ПОРОС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Бурса — *брус.* 2. Янаҡ — *кокяк*

ПОРШАЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* турһайыу — *надуться.* Көнө буйы поршайып йөрҙө

ПОРЫН (ҡариҙел) *и.* морон, танау — *нос*

ПОС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* он осондоһо *(ашлыҡ тарттырғанда)* — *мучная пыль (при обмолотке).* Онноң посон сыпырыб алып ашаталар малға (гәйнә)

ПОСҠАҠ (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* киҫәк — *лоскут.* Кейеҙ посҡағы

ПОСҠАҠЛАУ (гәйнә) *ҡ.* быҫҡаҡлау — *моросить*

ПОСМАҠ (дим, эйек) *и.* 1. Мөйөш — *угол.* Дүрт посмаҡлы өйҙә тора (эйек). 2. (ҡыҙыл) Сик — *край.* Посмағы ошонда гилеп жит итеп киткән

ПОСТАУ (урта) *и.* буҫтау — *сукно.* Пыстау (мейәс). Пастау (төньяҡ-көнбайыш)

ПОСТАШ: ПОСТАШ ИТЕҮ (булыу) *(*төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* 1. Зыян итеү — *повредить.* Баласы посташ итә (төньяҡ-көнбайыш). 2. Бөлөп бөтөү — *окончательно разориться.* Донйаһы посташ булыбөттө (урта урал)

ПОТ I (дим) *и.* дебеткә ҡатлап ҡушылған еп — *пара пуховой пряжи*

ПОТ II (дим) *и.* бот — *пуд*

ПОШАЛАНЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* бошоноу — *беспокоиться*

ПӨНЫЙ, ПЫНЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мышы — *лось*

ПОЧОҠ (ҡариҙел) *и.* эсе ҡыуыш ағастан яһалған һауыт — *посуда, сделанная из полого дерева*

ПРОУОТНИК (ҡариҙел) *и.* кейәү егете — *шафер.* Проуотниккә тастымал бәйләйләр

ПУВАРИНКӘ (салйоғот) *и.* ижау — *половник*

ПУЧЫМИС, ПУЧУМИС (минзәлә) *и.* төймә — *пуговица*

ПУЛЫҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* турпыша — *полог*

ПУМАЛА (арғаяш, салйоғот) *и.* бумала — *кисть*

ПУМИЛЛЕК (гәйнә) *и.* ваҡ шыршылыҡ — *молодой ельник.* Урманны пумиллек алған

ПУМЫС, ПУМЫШ (дим) *и.* талыҡ — *помост (у косы)*

ПУП-ПУП (урта) *и.* һөҙһөт — *удод*

ПУПЫЛДАҠ (ҡариҙел) *и.* тотлоғоп һөйләүсе — *заика*

ПУФАЙКА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* *фуфайка.* Куфайка (урта урал), күфәйке (туҡ-соран)

ПУФКА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төймә — *пуговица.* Буфка (урта урал)

ПҮЛӘТӘЙ (арғаяш) *и.* ҡара һоло — *овсюг*

ПЧӘН ТҮПРӘСЕ (урта урал) *и.* тапанды — *объедье*

ПЫЖУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* быжыу — *увядать.* Ҡыйар пыжып китте. Пәжеү (һаҡмар), бәжеү (туҡ-соран)

ПЫЛАНУТ (һаҡмар) *и.* боланут — *иван-чай.* Пыланутын сәй итеп эсәләр

ПЫЛТЫРАУ (ҡариҙел, урта урал) *ҡ.* 1. Боҙолошоу — *поссориться.* Хатыны белән пылтырашып китеп айырылыштылар (урта урал). 2. (урта урал) Ҡыҫылыу — *вмешиваться.* 3. (урта урал) Туҙыу — *изнашиваться.* Өйнө аҡлағанда пылтыраған инде кенишкә

ПЫЛСЫМАҠ (һаҡмар) *с.* бысым — *неудавшийся, сырой (хлеб)*

ПЫРҘАМҪЫҘ (дим) *с.* 1. Көсһөҙ — *слабый.* Пырҙамҫыҙ ат. 2. Мәғәнәһеҙ — *бестолковый.* Пырҙамҫыҙ, ҡабара ҙа китә

ПЫРТЫҠ (гәйнә) *с.* ҡылтым — *обидчивый*

ПЫРШАЙЫУ (дим) *ҡ.* үсегеү — *обижаться*

ПЫРЫЛДАТЫУ (мейәс) ҡ. туҙан күтәреү — *поднимать пыль.* Пырылдатмай ғына һеперӗп ал

ПЫРЫШҠЫУ (төньяҡ-көнбайыш) ҡ. бышҡырыу — *фыркать (о животных).* Атлар пырышҡып тора

ПЫСМА (эйек) с. бысым — *сырой, неудавшийся (хлеб)*

ПЫСЫЛЫУ (дим) ҡ. бүҫелеү, һуҙылыу — *растягиваться (о ткани).* Йаулыҡтың осо пысылып барып сыға

ПЫТЫРЫЙ (дим) и. ваҡ балыҡ — *малек*

ПЫТЫРЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) и. әрпеш — *неряха*

ПЫТЫШ (төньяҡ-көнбайыш) с. 1. Мыштым — *медлительный.* 2. (урта урал) и. кеше әңгәмәһенә тығылған, ҡыҫылған кеше — *совущий человек.* 3. Кәмһетеү һүҙе — *слово оскорбления*

ПЫШЛАУ (дим) ҡ. шыжылдау — *шипеть.* Самауыр пышламаҫа ла пары килде

ПЫШТЫР (дим) с. мыштым — *медлительный*

ПЫШЫЙ (дим) и. өҫкө яғы материянан, түбән яғы күндән тегелгән аяҡ кейеме — *вид обуви с матерчатым верхом.* Шыпый (туҡ-соран)

ПӘБӘЙТӘК (урта) и. балитәк — *оборка*

ПӘЖЕЙ, ПӘЗЕЙ, БӘЖЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) и. тарма — *конопля*

ПӘЙҘӘ БУЛЫУ (туҡ-соран, эй) ҡ. килеп сығыу — *появиться.* Тәҙрә алдында сандыр буйлы һуҡыр ҡарт пәйҙә булды (туҡ-соран)

ПӘКЕ I (төньяҡ-көнбайыш) и. мәке — *прорубь*

ПӘКЕ II (дим) и. бәке — *нож перочинный*

ПӘЛӘК I (дим, ҡариҙел) и. тараҡан — *таракан*

ПӘЛӘК II (урта) и. туҡмаҡ — *колотушка*

ПӘНШИШӘМБЕ (дим) и. кесаҙна — *четверг*

ПӘРҘӘ (эйек-һаҡмар) и. 1. Ҡаҫмаҡ — *пенка (на молоке).* 2. (ырғыҙ, эйек) Лепкә — *родничок (у ребенка)*

ПӘРЕЙ КҮБӘЛӘГЕ (дим) и. төн күбәләге — *ночная бабочка*

ПӘРӘМӘС (дим) и. бәрәмәс — *шаньги*

ПӘРӘНКЕ (ҡариҙел) и. картуф — *картофель*

Р

РАҒАЙАҺЫҘ (мейәс) с. ҡаты күңелле — *жестокий.* Эрәғәйәһеҙ (ҡыҙыл, эй)

РАЗЫЙ (гәйнә, дим) р. риза — *согласен.* Ҡыҙ разый микән? (дим)

РАЙ (һаҡмар) и. теләк — *желание.* Кешенең райын ҡайтараһың

РАМАЙ ЧИЧКӘСЕ (гәйнә) и. умырзая — *подснежник*

РАҠ БАЛЫК (арғаяш) и. ҡыҫала — *рак*

РАМАТИЗ (дим, урта) и. *ревматизм.* Ырматиз, ырматизм (эйек-һаҡмар)

РАМАШ (эйек) и. аҡ сәскә — *ромашка.* Рамашты эс ауыртҡанда ҡайнатып эсәләр

РАСПУСКА, РАСПУСКЫ (урта, эйек) и. оҙон арба — *дроги*

РАҪ-ТУРА (һаҡмар) и. дөрөҫ — *правда.* Раҫ-тураһын әйткәндә, ул үҙе гилеп бәйләнде

РИГА I (һаҡмар) и. көлтә арбаһы — *сноповозка.* Эригә (ҡыҙыл)

РИГА II (туҡ-соран, ырғыҙ) и. япма — *навес.* Рига аҫты туп-тулы иген (туҡ-соран)

РИДУАН (туҡ-соран, урта) и. көлтә арбаһы — *сноповозка.* Риҙуан (арғаяш, һаҡмар)

РИЗЫҠ ЙЫЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш, урта) ҡ. ашау — *есть.* Ризыҡ йыйып алайыҡ (төньяҡ-көнбайыш)

РУДА (гәйнә) и. урҙа — *шест для развешивания вещей.* Ырауҙа (урта урал). Шәлең ырауҙала, күлмәк аҫтында

РУДА ИНӘҺЕ (урта) и. *самородок.* Руда инәһен Уфаға йебәргәннәр

РУМЖА (дим) и. һал тотторғос ағас — *бревно, скрепляющее плот*

РЫЙАҺЫҘ (мейәс, урта, һаҡмар) с. хәйләһеҙ — *бесхитростный.* Ул бигерәк рыйаһыҙ, арыһа ла туктап тормаҫ (һаҡмар)

РӘБӘҒӘТЬЕҘ (һаҡмар) с. килбәтһеҙ — *нескладный (о человеке).* Ҡапыл рәбәғәтһеҙ булып үҫеп китте

РӘГҮЖӘ (арғаяш) и. септә — *рогожа*

РӘҒӘТКӘ (урта) и. рәшәткә — *решетка.* Рәғәткә йанына ҡуйҙылар

РӘҺИЕҮ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) и. ауырыу — *болезнь.* Ул ҡартҡа әллә ниндәй рәнйеү тейгән (һаҡмар). Рәнжеү (эй, арғаяш)

РӘТ (ҡыҙыл, һаҡмар) и. ваҡыт — *пора, время.* Тәү рәттә Ташлыла торҙоҡ (һаҡмар)

РӘТЛӘШ (һаҡмар) 1. р. йәнәш — *рядом.* 2. и. йәштәш — *сверстник.* Инәйем белән рәтләш әбей ул. Эрәттәш (урта урал). Ауылда эрәттәштәрем ҡаманы

РӘТҮК (урта) р. рәттән — *подряд.* Рәтсә (туҡ-соран)

РӘТ ҺӨЙӘГЕ (эйек) и. ит өлөшө — *кусок мяса*

РӘҮЕНКЕ (эйек) и. кәүерт — *сгнившее изнутри дерево.* Рәүкә (дим)

РӘҮЕШ (урта) и. хәл — *состояние.* Шунан һуң ошо рәүеш ҡалтым

РӘҮЕШЕН: РӘҮЕШЕН КИЛТЕРЕП (урта) р. килештереп — *складно (сказать).* Рәүешен килтереп һөйләй бит әле

РӘҮЕШЛЕ (дим) с. оҡшаш — *похожий.* Ҫин татарға рәүешлеҫен тиләр миңә

РӘҮЕШЛӘҮ (дим, урта) ҡ. оҡшатыу — *уподобить.* Остоҡ ҡына булһа ла һыҙғылай ул, шөйлә рәүешләй (урта)

РӘҮЕШТӘҮ (мейәс) ҡ. килбәтләү — *довести до определенной формы.* Төйөп-төйөп рәүештәйҙәр ҙә киптерәләр

РӘШӘ (урта) и. баллы ысыҡ — *медвяная роса.* Рәшә йәй көнө ийүн, ийүл айларында була

РӘШӘҠОРТ (эйек) и. эре ҡорт — *трутень*

РӘШӘТКӘ (урта) и. самауыр төбө — *решетчатая основа самовара*

РӘШӘТКӘҒОЙМА (дим, урта) и. рәшәткә — *решетка*

РӘШӘТНИК (дим) и. лапаҫ башына һалынған һайғау — *потолочные жерди навеса*

С

САБАҒАС (мейәс, урта) *и.* шыбағас — *цепь*

САБАҠ I (ырғыҙ, һаҡмар) *и.* ридуан аратаһы — *рама рыдвана.* Ридуан сабаҡлары ҡырылып бөткән, бесән тормай (ырғыҙ)

САБАҠ II (мейәс, урта) *и.* һап — *черенок.* Сабағас сабағы

САБАҠ III (ҡариҙел) *и.* таҫтамал үҙәге — *полотняная часть узорчатого полотенца*

САБАҠ IV (дим, урта, һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек.* Сабаҡа (дим, урта)

САБАҠ V (дим) *и.* тапанды — *объедье*

САБАН, САУАН (мейәс) *с.* 1. Тыңлауһыҙ — *непослушный.* Былайалай сабанма Рәфит. 2. (арғаяш) Ығыш — *копотливый.* 3. (дим) Яй — *медлительный.* Сабан ат ауыр йөккә йегеүгә йаҡшы. 4. Ялҡау — *ленивый*

САБАНҠОРТ (урта урал) *и.* май ҡуңыҙы — *майский жук*

САБАН МАЛАЙЫ (ҡариҙел) *и.* һабанда дилбегә эленеп ҡуйыла торған ҡулайлама — *вожжедержатель (на плуге)*

САБАНСЫПСЫҠ (гәйнә) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

САБАН УҒЫ (гәйнә) *и.* алтөрән — *предплужник*

САБАТА (дим) *и.* *танкетка*

САБАТА: БАШМАҠ САБАТА (урта) *и.* тәрән сабата — *глубокие лапти*

САБАТА: САБАТА ҠАЙТАРЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Сабата үреү — *плетение лаптей.* 2. Эшһеҙ йөрөү — *бездельничать.* Йетте сабата ғайтарыуың, эшкә башта! (ҡыҙыл)

САБАУЫЛДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Сабыштырғылап йөрөү — *поскакивать (верхом).* 2. Йүгергеләп йөрөү — *забегать, засуетиться.* Анда-мында йүгереп, сабауылдап тик йөрөй (ҡыҙыл)

САБАШ I (эйек-һаҡмар) *и.* һыуһын — *промежуток рабочего времени от одной передышки до другой.* Бер сабаш бесән саптым ағайымдан башҡа

САБАШ II (туҡ-соран, урта) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Сабаш, иҫтән сыға ла ғуйа (урта)

САБИАЛАР (мейәс) *и.* сабыйҙар — *младенцы.* Сабиалары бәлән күсеп килделәр

САБЫЙ (урта) *и.* балаға ҡарата йәлләп әйтеү һүҙе — *дитя мое, деточка*

САБЫЙТАШ (урта) *и.* ҡырсынташ — *галька*

САБЫЙТЕШ (мейәс) *и.* һөт теше — *молочные зубы*

САБЫМ (урта) *и.* сабынлыҡ — *сенокос.* Беҙҙең сабым һыу буйынта

САБЫНГӨЛ (ҡариҙел) *и.* һабын үләне — *мыльнянка татарская*

САБЫНТӘТӘЙ (урта урал) *и.* һабын үләне — *мыльнянка татарская*

САБЫРҒА: САБЫРҒА ҒУЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сабыр итергә ҡушыу — *просить — быть терпеливым.* Мине сабырға ғуйҙыуы, үҙе китте

САБЫРТҠЫ I (дим) *и.* ҡырлы ҡурай — *порезник*

САБЫРТҠЫ II (әй) *и.* сабыртма — *сыпь*

САБЫРТМА (әй) *и.* ирен осонмаһы — *губная волдырь*

САБЫУ I (дим) *ҡ.* 1. Тәрәшләү — *чесать (лен).* 2. (урта) Күмеү — *окучивать.* Бәрәңге сабырға сыҡтым

САБЫУ II (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* ҡыйыҡ — *клин (у платья).* Элек күлмәккә бер нисә сабыу кертеп теккәндәр (мейәс)

САБЫУЛАУ (урта, ырғыҙ) *ҡ.* сабып барыу — *скакать, бежать.* Һарыбай ҙа арбаның әле ул йағына, әле был йағына сығып, сабыулай-сабыулай эйәреп китте (ырғыҙ). Сабыуыллау (урта). Көн оҙоно сабыуыллап йөрөп арығантыр инте

САБЫШАҠ (арғаяш) *с.* сапсан — *резвый (о лошади)*

САҒА (ҡыҙыл) *с.* сағыр — *бесцветный (о цвете глаз)*

САҒҘАҠ (дим) *и.* һағыҙаҡ — *оса.* Сағыҙаҡ (туҡ-соран, ырғыҙ), сағҙаҡ (ҡариҙел), сагадаҡ (гәйнә)

САҒАНТӘГӘС (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* баҙыян сеүәтә — *деревянная расписная чашка.* Сағантәгәсем йарыла баштаған (мейәс)

САҒАРАҠ (арғаяш, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* тирмәнең башына эске яҡтан уҡтарҙың башын беркетеп, түңәрәкләп ҡуйылған ағас — *деревянный обруч для прикрепления стрел юрты с внутренней стороны*

САҒАУЫН (салйоғот) *и.* 1. Бал ҡорто — *пчела.* 2. (арғаяш, салйоғот) Иңкеш — *шмель*

САҒЫҘ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* 1. Сайыр — *древесная смола.* Ҡарағай сағызы. Шыршы сағызы. 2. (төньяҡ-көнбайыш) Прополис

САҒЫЛ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ағас үҫмәгән, бейек булмаған ҡалҡыулыҡ — *небольшая безлесная возвышенность.* Таштуғайҙа сағыл күп тип килеп ултырғандар (ҡыҙыл). 2. (урта) Тәпәшәк тау — *покатая гора.* Сағылтау (мейәс). 3. (урта) Тауҙың ағасһыҙ, асыҡ урыны — *безлесная часть горы*

САҒЫЛДЫРЫУ (дим, ҡариҙел, ҡыҙыл, әй) *ҡ.* алдан хәбәр итеү, иҫкәртеү — *предупреждать.* Апайыңа сағылдыр, бөгөн ырайундан киләләр (ҡыҙыл)

САҒЫЛЙЫУ: КҮҘ САҒЫЛЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* күҙ сағылыу — *ослепляться (от света).* Күҙем ҡойаштан сағылйыған да ғуйған

САҒЫЛТЫРЫУ (урта) *ҡ.* 1. Сирттереү — *спустить курок.* Мылтыҡты бер сағылтырҙым, ике сағылтырҙым, ут бирмәй. Сағылдырыу (һаҡмар), сағылтыу (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл) Саҡма сағыу — *высечь огонь.* Ике ташты сағылтырып ут тоҡандыралар

САҒЫМ (туҡ-соран) *и.* монар — *мгла.* Алыҫтарға һуҙылған дала, май ҡойашы аҫтында күм-гүк сағымнарға күмелеп, тыныс йата

САҒЫНА: САҒЫНА ЙЕТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сигенә етеү — *дойти до предела.* Сағына йетһә, үтен һытып эсәр ул

САҒЫР I (дим) *с.* 1. Таҫыр, аҡыш — *пучеглазый.* 2. (мейәс) Йәшкелт күкһел (күҙ) — *зелено-голубые (глаза)*

САҒЫР II (ырғыҙ) *и.* 1. Һары акация — *чилига желтая.* Сағырҙы утын итеп йаҡҡаннар. 2. (һаҡмар) Ҡау, ҡышлаған үлән — *прошлогодняя, высохшая на корню трава.* Сағырлы бесәнде сабыуы ауыр

САҒЫР-СОҒОР (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* төрлө ҡый үләндәре — *бурьян.* Һуғыш йылларында сағыр-соғор йағып йәшәнек (ырғыҙ)

САҒЫУ: КӨМБАҒЫШ САҒЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* көнбағыш ярыу — *лущить семечки.* Ишек алдында көмбағыш сағып утыралар

САДАФ (гәйнә) *и.* һиҙәп — *пуговица.* Сәҙәп, сәҙәф (дим, ҡариҙел)

САҘАҒАН (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* ҡарт, оло йәштәге — *пожилой.* Саҙаған ҡарсыҡтар бар беҙҙә (урта урал)

САҘАУНИК (һаҡмар) *и.* тубал — *лукошко.* Ҡортто саҙауниккә һалып ҡуйабыҙ

САҘУҠ (ҡариҙел, әй) *и.* 1. Өй артындағы баҡса — *палисадник.* Жәйен саҙуҡ эрәхәт була ҡойаштан (әй). 2. (мейәс) Эре ағас өйкөмө — *большая купа деревьев*

САЗ ДҮҢГӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* түңгәк — *кочка*

САЙ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* сәй — *чай.* Сай ман тамаҡтан да эшеңә бар (арғаяш)

САЙ II (урта) *и.* ике тау араһындағы бил — *седловина*

САЙ III (урта) *и.* ләм — *ил*

САЙ: БАҠА САЙЫ (һаҡмар) *и.* сай — *речная ленточная водоросль*

САЙА (ҡыҙыл, урта, әй) *с.* 1. Уҫал — *злой.* Сайан (дим), сайаҡ (эйек-һаҡмар). Тос йылан бик сайаҡ була ул. 2. (эйек-һаҡмар) Үҙ һүҙле — *своевольный.* 3. (ҡыҙыл, салйоғот) Үпкәсел — *обидчивый.* Ул сайаға һүҙ әйтһәң дә ғыйын (салйоғот)

САЙА ГЕСЕРТКӘН (мейәс) *и.* баҡса кесерткәне — *крапива жгучая*

САЙАҠАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* сайҡау — *полоскать.* Сәйҡау (дим)

САЙАЛАШЫУ (дим, урта) *ҡ.* ыҙғышыу, талашыу — *ссориться*

САЙАЛЫҠ (дим, урта) *и.* уҫаллыҡ — *злость*

САЙБАТА (дим) *и.* әрпеш, бысраҡ — *грязнуля*

САЙҒАҠ I (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Иҙән өрлөгө — *матица пола.* 2. Иҙән таҡтаһы — *половая доска*

САЙҒАҠ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һай — *мелкий.* Йылғаның сайғаҡ урынынан сыҡ

САЙҒАРА (мейәс) *с.* телгә үткер — *языкастый (о человеке).* Ул сайғараның алдына кем сыҡһын

САЙҒАШЫУ (ырғыҙ) *и.* көн менән төндөң тигеҙлеге — *равноденствие.* Хәҙер төн белән көндөң сайғашкан мәле

САЙҘАУ (мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* сайҡау — *споласкивать*

САЙҠАТЫУ (дим) *и.* ҡыбырлатыу — *шевелить*

САЙҠАШЫУ (урта) *ҡ.* сайҡалыу — *качаться.* Арығаннар, сайҡаша-сайҡаша тороп киттеләр инде

САЙЛАУЫҠ (ҡариҙел) *и.* һай урын — *мель.* Сайлауыҡтан ат белән сығабыҙ.

САЙЛАШ (гәйнә) *ҡ.* тиңдәш — *ровесник.* Без аның белән сайлаш

САЙРАУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Сарлау — *точить.* Бысаҡ сайрау. Балта сайрау. 2. Һайрау — *петь.* Сайраған ҡошлар ҙа хәҙер күп түгел (ырғыҙ). 3. (урта) Шытырлау — *трещать.* Шүкеш белән уйа һуҡкан, һөйәкләре сайрап тора. 4. (дим) Сатнау — *трескаться.* 5. (эйек-һаҡмар) Селпәрәмә килеү — *разбиться вдребезги.* Ҡулында тотоп торған һауыт ҡапыл төштө лә сайраны

САЙРАП: САЙРАП КИБЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бик ныҡ кибеү — *пересохнуть.* Ҡойашта сайрап кипкән ҡарағай таҡталар шау күмергә әйләнде

САЙСҠАН КИШЕРЕ (ҡариҙел) *и.* ҡуянтубыҡ — *дикая морковь*

САЙЫ (гәйнә) *б.* һайын — *чем больше, по мере того, как и т. д.* Байыҡкан сайы байығалар. Хәҙер ауыл сайы кылуп

САЙЫНДЫ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* 1. Йыуынды һыу — *помои.* 2. Им-том иткәндә ишек тотҡаһын сайҡап алған һыу — *знахарова вода.* Күҙ тейгәндә баланы сайынды менән ҡойондоралар (ҡыҙыл)

САЙЫЛСЫ (һаҡмар) *и.* хәйерсе — *нищий.* Ул сайылсы инде

САЙЫНЫУ (һаҡмар, туҡ-соран) *ҡ.* йыуыныу — *искупаться.* Мунсаға инеп сайынып сыҡты (туҡ-соран)

САЙЫР I (ҡыҙыл) *и.* 1. Сыра итеп яндырылған ҡарағай ағасы — *сосновая лучина.* 2. Ҡарағай ҡайыры — *сосновая кора*

САЙЫР II (ҡыҙыл, әй) *и.* 1. Һарыҡ йөнөндәге һағыҙ — *сера в шерсти овцы.* 2. Кер, бысраҡ — *грязь.* 3. Сайыр һымаҡ аҡ төҫтәге балауыҙ — *особый сорт перги белого цвета*

САЙЫР: САЙЫР ҺЫҘЫУ (урта) *ҡ.* сайыр аҡһын өсөн ҡарағайҙың ҡабығын һыҙырыу — *скобление коры сосны для получения живицы*

САЙЫУ (туҡ-соран, урта, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Сайҡау — *полоскать.* Ырғыҙҙа кер сайа ахыры инәйең, бар, тиҙерәк ҡайтһын (ырғыҙ). 2. Йыуыу — *мыть.* Ҡул сайыу. Шәшке сайыу

САЙЫХ (эйек) *с.* үҙ һүҙле — *своевольный.* Торғаны бер сайых кеше икәнһең

САКУШКА (дим) *и.* сикәсөй — *чекушка (на оси телеги).* Тәгәрмәс ҫурылмаҫын өсөн күсәргә сакушка ҡуйалар

САҠ I (туҡ-соран) *и.* йәкәл — *бабки.* Малайлар көнө буйы саҡ бәрешәләр ине. Саҡа (салйоғот, мейәс)

САҠ II (ҡариҙел, ырғыҙ) *р.* әле генә — *только что*

САҠ III (урта) *р.* уңай (*услашеп әйтелә*) — *так и надо.* Бер уйлағанта миңә саҡ

САҠ IV (ҡариҙел, туҡ-соран) *и.* 1. Йәтмә — *сачок (рыболовная снасть).* 2. (ҡариҙел, урта урал) Ҡош ауы — *сеть для ловли птиц*

САҠ: САҒЫНА ЙЕТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* балиғ булыу — *стать совершеннолетним*

САҠА: САҠА УТЫРТЫУ (мейәс, салйоғот) *ҡ.* алдау — *обманывать*

САҠАҠ (ырғыҙ) *и.* соңҡа — *бугор атланта.* Башындағы таҡыйаһы саҡағына шыуған, бите йыуылмаған

САҠАЛТЫРАҠ, САҠАЛТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һағалдырыҡ — *тесьма, лента у женского платка (ҡушъяулыҡ), которая служит завязкой.* Сағылдырыҡ (гәйнә), сағалдырыҡ (ҡариҙел)

САҠАМА (мейәс) *и.* сәкән — *клюшка.* Саҡаманан күҙе сыҡкан кешеләр булды

САҠАУ (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* һаҡау — *косноязычный*

САҠАУЛАУ (ҡариҙел) *ҡ.* билдәле бер ваҡыттан һуң кәкүк тауышының үҙгәреүе — *заиканье кукушки при куковании*

САҠБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һаңғырау — *глухой.* Саҡбай бабай

САҠИНА (һаҡмар) *и.* бысаҡ, бәке һабына кейҙерелгән тимер йәки йеҙ дүңгәләк — *жестяное или латунное кольцо на рукоятке ножа*

САҠҠЫС (әй) *и.* ҡаяу — *жало (пчел)*

САҠЛАУ (ҡариҙел) *и.* ҡайынлыҡ — *березовая роща.* Оло саҡлау. Кесе саҡлау

САҠЛЫҠ (урта) *б.* саҡлы, тиклем — *до кого, чего.* Аларға саҡлыҡ барҙыҡ

САҠЛЫ-СОҠЛО (урта) *р.* көскә, аҙ ғына — *немного, кое-как.* Күҙем саҡлы-соҡло ғына күрә. Çаҡлы-çуҡлы *(дим).* Хәҙер ней у сорно çаҡлы-çуҡлы ғына беләм

САҠМА I (эйек-һаҡмар) *и.* тәте — *курок*

САҠМА II (мейәс, урта) *и.* саҡматаш — *кремень*

САҠМА III (мейәс) *и.* бешмә — *ящур*

САҠМА: САҠМА ЙУРҒА (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* һикертеп юрғалаған юрға — *иноходец с прискакивающим ходом*

САҠМАЛАУ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* һикертеп юрғалау — *идти с прискакивающим ходом*

САҠМАН (дим) *и.* пистон *(у ружья)*

САҠМАТҮШ (урта урал) *и.* түшелдерек — *нагрудник, носимый женщинами под платьем*

САҠМАУЫР (арғаяш) *и.* ҡырҡҡы — *зубило*

САҠСА (ҡыҙыл) *и.* 1. Мөгөҙҙән эшләнгән тәмәке һауыты — *роговой портсигар.* 2. Саҡматаш һалып йөрөтә торған янсыҡ — *мешочек для кремневой зажигалки.* 3. Һунарсының кәрәк-яраҡтар һала торған янсығы — *мешочек для охотничих припасов*

САҠСАҠ (мейәс) *и.* төлкө тиреһенән тегелгән ҡатын-ҡыҙҙар туны — *женская лисья шуба*

САҠ-СОҠ (урта) *р.* саҡ-саҡ — *еле-еле, кое-как.* Саҡ-соҡ ҡайтыб йеттек өйкә

САҠСУР (һаҡмар) *и.* тиренән тегелгән аяҡ кейеме — *меховая обувь.* Сапсур (туҡ-соран). Һуғыш уахытында тире иләп, йөнлө йағын эскә ғуйып, сапсур тегә торғайныҡ

САҠТЫМ (көнсығыш диалект) *б.* саҡлы — *до, с (кого-чего).* Анда саҡтым барманыҡ (мейәс)

САҠТЫРЫУ (урта) *ҡ.* күҙ тейҙереү — *сглазить.* Күҙ беләң саҡтырып үтерҙем баламты

САҠЫРЫУҒА (урта) *и.* ҡунаҡҡа — *в гости.* Саҡырыуға киттеләр йеңкәләренә оҙаҡҡа

САҠЫРЫУСЫ (мейәс, туҡ-соран, әй) *и.* туйға саҡырып килеүсе — *приглашающий на свадьбу.* Саҡырыусыны һыйҙап, дуғаһына йауҙыҡ бәйҙәп, ҡоҙалар артынан төшәләр. Һебә апҡасыу була ул (әй)

САЛ (арғаяш) *с.* етеҙ — *проворный.* Сал ат

САЛА (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* ҡапыл — *вдруг, неожиданно.* Ҡыҙ биргән ҡыҙыл йаланғас ҡалған, килен алған сала байыҡҡан (һаҡмар)

САЛАБ, САЛАП (эйек-һаҡмар) *с.* тейешле кимәлгә етмәгән, ярым-ярты — *недошедшее до кондиции, половинчатый.* Ҡымыҙҙың салабына өңөлөп ултыра инде

САЛАҒА (арғаяш) *и.* ләжәнкә сана — *розвальни*

САЛАЙ (мейәс) *с.* уçал — *злой.* Салай кеше. Салай мал

САЛАҠЫ (гәйнә) *и.* 1. Әрпеш — *неряха.* 2. (ҡариҙел) *с.* яй, ауыр — *медлительный (о человеке)*

САЛАМАЙ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡаймаҡҡа туҡып бешерелгән боламыҡ — *мучная каша, сваренная в сметане.* Саламат (урта урал, һаҡмар)

САЛАМАТ I (ҡариҙел) *и.* оҙон сыбыртҡы — *длинный кнут.* Саламат көтөүселәрҙә генә була

САЛАМАТ II (эйек) *и.* ус аяһындай ғына йәймә — *небольшая лепешка*

САЛАН I (урта) *с.* 1. Сабан — *ленивый.* Салан ат йеккән. 2. Йандырай — *вспыльчивый.* Үҙем дә салан инте, тик торһам була бит инте. 3. Ярһыу — *горячий (о лошади).* Салан ат сабып сыға ла китә

САЛАН II (урта, эйек-һаҡмар) *и.* тиҙ ит ташлаусан ат — *кляча*

САЛАСА (эйек-һаҡмар) *и.* һөйрәтке — *волокуша.* Һаласа, һалаша (урта)

САЛА-САЛПЫ (дим, әй) *р.* сала-сарпы — *кое-как.* Сала-салпы ғына ишетеп ҡалғайным (дим)

САЛАУАТ ЙЕМЕШЕ (урта) *и.* тилебәрән — *белена.* Салауат йемеше теш һыҙлауына килешә

САЛАУАТ КҮПЕРЕ (туҡ-соран, урта) *и.* йәйғор — *радуга.* Салауат йулы (һаҡмар)

САЛБАРЛЫ ТАУЫҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* аяғы ҡауырһын менән ҡапланған тауыҡ — *мохноногая курица*

САЛҒАЙ (мейәс) *р.* салҡан — *навзничь.* Салғай барып төшкән

САЛҒАШЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* кемгә булһа ла ҡарап эшләмәй ултырыу — *быть обузой.* Аңа салғашып йатмаҙым

САЛҒЫ АШТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* салғы һаплау — *насаживание косы на косовище.* Салғы утыртыу (дим)

САЛҒЫ БЕҘЕ (көнсығыш диалект) *и.* салғы йөҙө — *лезвие косы*

САЛҒЫ БИҘЕ, САЛҒЫ ИМСӘГЕ (дим) *и.* салғы һаҡалы — *бородка косы*

САЛҒЫ ҠАСАҒЫ (дим) *и.* яныуыс — *брусок*

САЛҒЫ ҠЫРЫ (эйек) *и.* салғы төйҙәһе — *обух косы*

САЛҒЫ ТАЛЫҒЫ (урта) *и.* салғы һынмаһын өсөн ҡарағошҡа сөйләнгән пластинка — *клин косы*

САЛҒЫ ҮТКЕРЕ (урта) *и.* салғы йөҙө — *лезвие косы*

САЛҒЫЙ I (ҡариҙел) *и.* ҡауырһын — *птичье перо.* Сылғый (дим)

САЛҒЫЙ II (мейәс) *и.* тау итәге — *подошва горы*

САЛҒЫЙҘЫРА (урта урал) *р.* салҡан — *навзничь.* Салғыйҙыра барып төштө

САЛҒЫРТЛАП (һаҡмар) *р.* әҙләп, самалап — *экономно.* Һөттө салғыртлап һал

САЛДАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һандал — *наковальня*

САЛ ЖИЛӘК, САЛ ЖИМЕШ, САЗ ЖИМЕШ (гәйнә) *и.* мүк еләге — *клюква*

САЛИР, САЛЫР (көньяҡ диалект) *и.* ашарға яраҡлы үлән тамырҙарын ҡаҙыу ҡоралы — *лопаточка для копки съедобных корней.* Иртә тороп сығып киттем йелкәмә һалып салырымды (һаҡмар)

САЛҠАЙ (гәйнә, әй) *р.* салҡан — *навзничь.* Стена буйлап йөрөй торғас салҡай гилеп төштө (әй). Салҡанан, салҡатан (урта, һаҡмар, әй), салҡартын, саңҡартан (ҡыҙыл). Дейеү тарыға баҫып тайып китте лә салҡартын барып төштө *(әкиәттән)*

САЛҠАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* артҡа бөгөлөү — *прогибаться назад.* Эйәгенән этеп йебәргәйнем, салҡайып барып төштө

САЛҠАҠ (һаҡмар) *с.* ҡайырынҡы — *откинутый (о косе)*

САЛҠЫ (дим) *и.* һалдың баш бүрәнәләрен беркетә торған бау — *аркан для связывания основ плота*

САЛҠЫУ I (ырғыҙ) *ҡ.* сайҡалыу — *плескаться.* Ырғыҙ бер йарҙан икенсе йарға салҡып йата

САЛҠЫУ II (салйоғот) *ҡ.* салыҡлау — *качать головой (о лошади).* Эһе, аттар баштарын салҡып тора

САЛМАБАШ (дим) *и.* туҙғанаҡ — *одуванчик*

САЛМА САЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* ыуыҙ ашы бешереү — *сварить суп из молозива.* Салма салып тамаҒ иттеребалдым

САЛМА ТЕГЕН (салйоғот) *и.* нағыш — *узор (вышитый гладью)*

САЛМАШТЫРЫУ (урта) *ҡ.* салып бәйләү, салып алыу — *завязать крест-накрест*

САЛМАШЫУ (арғаяш) *ҡ.* сыуалыу, буталыу — *путаться, запутываться.* Эсәк салмашыу. Аҡыл салмашыу

САЛМАШ (арғаяш) *с.* етешһеҙ, уңайы-яйы булмаған — *необеспеченный, неудачный.* Салмаш донйа ман баҙандым

САЛПА (дим) *с.* 1. Яндырай — *вспыльчивый.* Салпы (урта). 2. (урта, әй). Уҫал, үткер — *злонравный, бойкий.* 3. Көйгәләк — *беспокойный.* Ҡайғырһам, бигерәк салпа ғайғырам (әй). 4. (ҡыҙыл) Хәбәрсел, һүҙсән — *болтливый.* Салпа малай икән был

САЛПАЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ярһыу, уҫалланыу — *горячиться, стать злым*

САЛСЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* урамдағы батҡаҡ — *грязь на улице*

САЛТ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* 1. Алсаҡ — *приветливый.* Аның килене бигерәк салт (һаҡмар). 2. Етеҙ, егәрле — *энергичный, трудолюбивый.* Салт кеше. 3. Шәп — *ходкий (о лошади).* Салт ат

САЛТАУ (ҡариҙел) *и.* һалдау — *острога*

САЛТ ИТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йылт итеү — *сверкнуть.* Салт итеп ҡала, бүрене айландыра һуға

САЛТҮҘӘК (әй) *и.* киндерҙең юғары сорты — *высший сорт конопли*

САЛТЫРАУ (урта) *ҡ.* сылтырап ағыу — *течь журча.* Ҡар һыуы салтырап ҡына аға

САЛЫҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* аттың баш ташлауы, башын уйнатыуы — *играть головой (о лошади).* Салыҡлау (ырғыҙ). Ала ат башын салыҡлай-салыҡлай йуртып китте

САЛЫМЛАУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* кәләпләү — *собирать в мотки (пряжу)* Иләгән йөндө ус белән терҫәккә тиклем булған оҙонлоҡҡа һалып та салымлайлар (ырғыҙ)

САЛЫУ I (дим) *и.* йомшаҡ һепертке — *мягкая метла*

САЛЫУ II (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* тамаҡ — *горло.* Быҙауыбыҙ салыуынан уралып, сағ үлмәй ғалды (туҡ-соран)

САЛЫУЛАУ (дим) *ҡ.* һалыулау — *скользить по скату*

САЛЫШ: САЛЫШ КҮҘЛЕ (дим, урта) *с.* ҡылый — *косоглазый.* Салыш күҙле бер баллары бар (дим)

САМАЙ (урта) *р.* нәҡ — *самый.* Самай ҡаты йеренә барҙым һуғыштың. Саммай (көнсығыш диалект)

САМАН I (дим) *с.* 1. Сабан — *ленивый (о лошади).* 2. (әй) Ялҡау — *ленивый (о человеке)*

САМАН II (мейәс) *и.* заман — *период, эпоха*

САМАЛЫ (һаҡмар) *р.* самаһы — *приблизительно.* Быйыл картүфте йегерме бот самалы сәселде

САМАУЫР АЙАҒЫ (ҡариҙел) *и.* самауыр тояғы — *ножка самовара.* Самауыр бото (һаҡмар)

САМАУЫР КӨБӘГЕ (ҡыҙыл, әй) *и.* самауыр торбаһы — *самоварная труба.* Самауыр мөрйәһе (эйек)

САМАУЫР КҮРЕГЕ (ҡариҙел) *и.* самауырҙың боҫ сыға торған тишектәре — *паровые клапаны самовара*

САМАУЫР ҠОЛАҒЫ (ҡариҙел, ҡыҙыл) *и.* самауыр тотҡаһы — *ручка самовара*

САМАУЫР МОРОНО (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* самауыр һемәге — *кран самовара*

САМАУЫР РӘШӘТКӘҺЕ (ҡариҙел) *и.* самауыр селтәре — *решетка самовара*

САМАУЫР ТҮБӘТӘЙЕ (ҡыҙыл) *и.* түбәсәй — *заглушка самовара.* Самауыр баҫырғыс (әй), самауыр баҫҡыс (туҡ-соран)

САМАУЫРЛЫҠАЙ (туҡ-соран) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

САМАУЫРТӘТӘЙ (урта урал) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

САМАУЫР ҮЛӘНЕ (эйек) *и.* томбойоҡ — *кувшинка белая*

САМБАТ, СӘМБӘТ (ҡыҙыл) *и.* селбәрә — *малек*

САМБУСА, СӘМБҮСӘ (туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* малдың үпкә-бауырынан тапап бешерелгән бәлеш — *пирог с ливером.* Сәмбүлсә (эйек)

САМҠА, САМҠЫ, САМҠЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тупаҫ — *тупой.* Абдулла абзый уғата самҡый (гәйнә)

САМСАРАҠ (мейәс) *и.* ҡара бурыл төлкө — *чернобурая лиса*

САМОЛОВКА (ырғыҙ) *и.* үрелгән мурҙа — *плетёная морда (рыболовная снасть)*

САМСЫРАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* хәлһеҙләнеү — *обессиливать*

САМЫРҒАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һүҙ көрәштереү, бәхәсләшеү — *спорить.* Ир геше белән самырғаныу килешмәй хатын-ҡыҙға

САН (ырғыҙ) *и.* һунар — *охота.* Ул санға гитер алдынан һеңлеһе белән хушлашып китә торған булған

САНАЙАҠ (салйоғот) *и.* сынаяҡ — *чашка (чайная)*

САНА ЙАПҠАҒЫ (арғаяш) *и.* сана үрәсәһе — *грядки, нащепы (у саней),* сана ҡанаты (арғаяш) *и.* ләжәнкә — *лежанка (у саней);* сана теше (урта); сана тырнағы (туҡ-соран) *и.* сана тояғы — *копылья (у саней)*

САНА ШӘЛЕ (ҡариҙел) *и.* ҡалын шәл — *плед*

САНДАЛ I (дим, ҡариҙел, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* һандал — *наковальня*

САНДАЛ II (эйек) *и.* артһыҙ, аяҡҡа элэктереп кенә кейелә торған ҡата — *туфли без задников*

САНДРАУ (гәйнә, ҡариҙел) *ҡ.* 1. Теләһә ни тура килһә, шуны һөйләү — *пороть чушь.* 2. Аңраланыу — *отупеть.* Сандрап бөткән инде ул мулла ҡарт. Һандырау (урта урал)

САНДРАТЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* күп һөйләндереп арытыу — *утомить вопросами*

САНДЫЙ (ҡариҙел) *с.* һантый — *шальной*

САНДЫҠ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Һандыҡ — *объедье.* 2. Бесән вағы — *сенная труха*

САНДЫҠ АРБА, САНТЫҠ АРБА (ҡариҙел) *и.* бирнә һандығын һалып алып барған арба — *телега, на которой везли подарки невесты*

САНДЫР (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Аяҡ — *нога.* Сандырлары ҡып-ҡыҙыл булып көсөкләп йөрөй торғайны малайларҙың (туҡ-соран). 2. (туҡ-соран, урта урал, һаҡмар) Сираҡ — *голень.* Шыпҡырт сандырына (урта урал). 3. (эй) Балтыр ите — *икры ног*

САНДЫР: САНДЫР БУЙЛЫ (туҡ-соран) *с.* тәбәнәк буйлы — *низкорослый.* Тәҙрә алдына сандыр буйлы ҡарт килеп баҫты

САНДЫР: САНДЫР ИТӘК (урта) *и.* ике яҡ ҡабырғанан һалынған балитәкле итәк — *подол с боковыми оборками*

САН-СИРӘК (гәйнә) *р.* һирәк-һаяҡ — *изредка.* Һан да һирәк (эй)

САНЫ (ҡыҙыл) *ҡ.* һәнә — *частица, выражающая просьбу.* Кил саны

САНЫЙАПА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

САҢ: САҢ ТАУЫШ (мейәс) *и.* көслө, күтәренке тауыш — *сильный, приподнятый голос.* Саң йырлау — *көслө, күтәренке* тауыш менән йырлау — *петь сильным, приподнятым голосом*

САҢАҠ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* һағаҡ — *бородка топора.* Балтаның саңағы сынған икән (дим)

САҢАРАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* таңлай — *мягкое нёбо.* Саңарағым ҡатып тора. Саңғыраҡ (ҡариҙел), саңыраҡ (гәйнә)

САҢҒА (мейәс) *и.* эйәр һымаҡ бөгөлөп торған билле ат — *лошадь с вогнутым крупом*

САҢҒАЙА (урта) *и.* ағасһыҙ яланғас бейек тау — *высокая голая гора*

САҢҒЫ: САҢҒЫ ӨЙӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* саңғы шыуыу — *кататься на лыжах*

САҢҒЫРАУ (мейәс) *с.* һаңғырау — *глухой*

САҢҒЫРТ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* монар — *мгла, марево.* Саңырт (урта). Ҙәңкәр саңыртҡа уралып тау күренә. Саңҡыу (арғаяш)

САҢҒЫРТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Томанланыу — *покрыться мглой.* Буран саңғыртып килә. Саңғыртыу (урта). 2. (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* әсе елле еңелсә өрмә буран — *слабый буран с пронизывающим ветерком*

САНҠА, САНҠЫ (урта) *и.* табанына тире йәбештерелгән һунар саңғыһы — *подбитые шкурой охотничьи лыжи.* Саңға (дим, ҡариҙел)

САҢҠАЙ, САҢҠАЙҒАН (эйек-һаҡмар) *с.* ҡайырыңҡы — *запрокинутый (о косе)*

САҢҠАЙЫУ, САҢҠАУ (дим) *ҡ.* сарсау — *пересыхать в горле*

САҢҠЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* осҡолоҡ тотоу — *икать.* Тамағы саңҡылдап тора

САҢРАТЫУ (арғаяш) *ҡ.* эҫелектән көндәрҙең томраланып тороуы — *установление мглистых знойных дней.* Көндәрҙе саңратып йебәрҙе. Саңыртыу (урта)

САҢТЫЙҒЫС (эйек-һаҡмар) *и.* иҙән аҫтындағы нигеҙ бураһы — *внутренний закром подпола*

САҢҺЫУ (арғаяш) *ҡ.* ҡыш көнө һыуыҡлыҡтан көндәрҙең томаланып тороуы — *установление мглистых холодных зимних дней*

САПАҠ (арғаяш) *с.* телсәр — *говорун.* Сапаҡ Хәмит мән барҙыҡ

САПАН (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Итәгенең арт яғында йырыҡ ҡалдырып тегелгән ғибәҙәт еләне — *молитвенный халат с прорезью на задней части подола.* 2. (эйек-һаҡмар) Башҡа бөркәнеп кейелә торған еңһеҙ елән — *чапан.* 3. (урта) Бишмәт — *бишмет*

САПҠАЛЫ (мейәс, эй) *ҡ.* сабырға — *скосить (сено).* Песән сапҡалы гитте (мейәс)

САПҠЫ (арғаяш) *и.* ҡырҡҡы — *зубило*

САПҠЫН (дим) *с.* сапсан — *резвый (о лошади)*

САПҠЫШ (эйек) *и.* сапҡыс — *тяпка*

САПМА (ҡыҙыл) *и.* бәйге — *скачки*

САПМА ЙУРҒА (эйек-һаҡмар) *и.* сабып барғанда юрғалап китә торған ат — *лошадь, которая переходит во время скачки на иноходь*

САПМАЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* шәп йүгереү — *быстро бежать.* Сапмалап барып осоп китә таҙғара

САПСАҠ (урта) *и.* ҡабыҡ һауыт — *короб*

САП-САҠ (туҡ-соран, урта) *р.* саҡ-саҡ — *чуть-чуть.* Саҡ-саҡ ҡына беләм (урта)

САПСУР (туҡ-соран) *и.* тиренән тегелгән аяҡ кейеме — *меховая обувь (в виде лаптей)* Сапсауыр (ҡыҙыл)

САПСЫУ I (эй) *ҡ.* ҡәнәғәтләнмәү — *быть недовольным.* Башта төшөнмәйенсә сапсый ҙа гитә

САПСЫУ II (урта) *ҡ.* 1. Күмеү — *окучивание (картофеля).* 2. (ҡыҙыл) Тырматыу — *сгребание (сена).* Бакуйҙы сапсыйбыҙ, сапсыған һайын бесән сыға

САРА (мейәс, урта урал, эй) *и.* ҙур ағас табаҡ — *большая чаша, выдолбленная из дерева.* Саратан (салйоғот)

САРАҒАЙ (дим) *и.* бәләкәй генә һары балыҡ — *вид малька*

САРАҠАН (арғаяш) *и.* тирмәнең көмбәҙләнеп торған өлөшө — *верхняя куполообразная часть юрты*

САРАЛЙЫН, САРАЛДИН (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* һаралйын — *бекас.* Саранйын (урта)

САРАНА (дим, ҡариҙел) *и.* һарына — *саранка*

САРАТАН I (дим) *и.* йәшел сиңерткә — *зеленый кузнечик*

САРАТАН II (минзәлә) *и.* *июнь*

САРАФИНКА (ҡариҙел, эй) *и.* ваҡ шаҡмаҡлы етен туҡыма — *мелкоклетчатое полотно.* Сарафинканан ирҙәргә лә күлмәк тегәләр (эй)

САРАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һарыу — *прививаться (о рое пчел).* Ағачҡа сара бит инде ҡорт

САРБАЙЛАУ (дим, туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡапыл ҡурҡыуҙан ҡыҫҡырып ебәреү — *крикнуть от внезапного испуга.* 2. Ҡыҫҡырып һөйлә-

шеү, әрләшеү — *громко разговаривать, ругаться.* Бер һүҙ әйтергә йарамай үҙенә, урам буйлап сарбайлап сыға ла китә (туҡ-соран)

САРҒАШ (гәйнә) *и.* һары умырзая — *горицвет*

САРҒА I (ҡыҙыл, мейәс, урта, әйек-һаҡмар) *с.* 1. Үткер, уҫал — *зубастый.* Сарға ҡатын, йәнәсыҡҡа күп һөйләй, алдына геше сығармай (һаҡмар). 2. Әсе тауышлы — *высокоголосый(-ая).* Бигерәк сарға геше икән, ҡолаҡлар зыңлап китте (һаҡмар). 3. Ҡыҙыу — *вспыльчивый(-ая).* 4. Тиргәшеүсән — *сварливый (-ая).* Сарға хатын телен бирмәй инде ул (һаҡмар)

САРҒА II (әйек-һаҡмар) *с.* ҡаты — *крепкий (о морозе).* Ҡыштың үтә сарға кисе ине был (әйек)

САРҒОШ (арғаяш) *и.* һарығош — *иволга.* Сарғош ҡайынға батҡаҡтан йәбештереп ойа ҡора

САРЛЫЙ (дим) *и.* селбәрә — *малек*

САРҘАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* аҡсарлаҡ — *чайка.* Сарлаҡ (әйек-һаҡмар)

САРҘАНЫУ (әй) *ҡ.* 1. Теләшеү, ҡаршы һөйләшеү — *пререкаться.* Тор әле сарҙанып. 2. Күпте күреү, күпте белеү — *быть осведомленным.* Ул сарҙанған инде

САРҘАУ (ҡыҙыл) *и.* сар-лаз *(звериный след).* Ҡапҡанды сарҙауға ҡоралар. Сарлау (урта)

САРЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ярыу — *расщеплять.* Ҡорутын сарйыпир әле

САРҠЫЙ (урта) *и.* тапҡыр — *раз.* Ике сарҡый килтеләр

САРҠЫРАУ (әй) *ҡ.* 1. Көслө тауыш менән һөйләү — *говорить сильным голосом.* 2. Әсе тауыш менән ҡысҡырыу — *кричать пронзительным голосом*

САРЛАҠ (һаҡмар) *и.* 1. Йәйге йорт — *летний домик.* Йәй гөнө сарлаҡта йоҡлайбыҙ. 2. (урта) Мезонин. Хәҙер өйҙә сарлаҡлап һалалар

САРЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йәнлек һуҡмағының тапалыуы — *появление лаза.* Урман сарланып бөткән

САРЛАУ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* сарылдау — *визжать.* Сарлап йылап торманы ул (урта)

САРЛАУЫҠ (һаҡмар) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

САРМЫҠ (урта урал) *с.* күпкәк — *толстопузый.* Ул сармыҡҡа был ашау ғына йетәме ней?

САРПАҠЛАУ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* ярғылау — *расщеплять.* Ҡара таҡта сарпаҡлап йарып ташлаған, мейес йемерелгән. Сырпаҡлау (туҡ-соран)

САРПАТСЫЗ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* әҙәпһеҙ — *невоспитанный, развязный.* Бигерәк сарпатсыз бала булырсың икән (ҡариҙел)

САРПЫ-ҺАРПЫ (мейәс) *и.* ҡый — *мусор (при деревообработке).* Сарпы-һарпыһын йыйып мейескә йаҡ

САРПЫУ I (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Йоғонто, шауҡым — *влияние.* Кеше сарпыуына төшкән ул (ырғыҙ). Сарфыу (дим). 2. (урта урал) Ауырыу — *болезнь.* Күҙғазама сарпыуы эләккән. Сарпыу тейгән

САРПЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* юнышҡылау — *расщепить.* Ағасынды сарпып һал самауырға

САРПЫУ III (ҡыҙыл) *и.* 1. Типкен — *уровень воды.* 2. (әй) *ҡ.* һыуҙың тулҡынланыуы — *колыхание волн.* Быуа сарпый, жил тиҫкәренән ахырыһы

САРПЫП: САРПЫП ҠАРАУ (урта урал) *ҡ.* һирпеп ҡарау — *метнуть взгляд.* Сарпып ҡына ҡарап алды ла сығып та китте

САРСАР (һаҡмар) *и.* 1. Февраль бураны — *февральский буран.* 2. (ырғыҙ) Әсе һыуыҡ — *жгучий мороз.* Ҡышҡы сарсарҙа ла эшләп йафаландылар

САРСАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* асығыу — *проголодаться.* Йүрмә урап бәйҙәп бешерелгән май, бауырға ҡушып ашайһың, сарсап кигәндә

САРСЫҠ: САРСЫҠ БУЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* артка ҡайырылыу, ҡарышып илау — *упрямиться, плакать*

САРСЫЛЫУ (урта) *ҡ.* сатнау — *трескаться.* Тау ташын зыйаратҡа ҡуймайлар, ул сарсыла

САРТ: САРТ ЙӘБЕШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сат йәбешеү — *вцепиться*

САРЛАТЫУ (урта) *ҡ.* ярыу — *раскалывать.* Ағасты сартлата ла уатам

САРТТАТЫУ (мейәс) *ҡ.* һыҙырыу — *хлестать.* Балдарҙың айаҡтарын сарттатҡандай булам

САРУ: САРУ ҠАЙНАУ (ҡариҙел) *и.* үҙәк көйөү — *изжога*

САРФАТСЫҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* әҙәпһеҙ, тотанаҡһыҙ — *нетактичный, несдержанный.* Сарфатсыҙ инде ул, балалар бар тип уйлап та бирмәй

САРФИНКӘ, САРФИТКӘ (дим, ҡариҙел) *и.* салфетка

САРШАМБЫ (әйек) *и.* шаршамбы — *среда*

САРШАУ (дим) *и.* шаршау — *занавес.* Саршау элек кенә була ине, хәҙер йәшләр аны ҡормай бит

САРШАУ ИТЕ (һаҡмар) *и.* диафрагма. Күкрәк шаршауы (туҡ-соран)

САРШЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шаршы — *перекат (на реке)*

САРУТ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡтамыр — *пырей*

САРЫ, СӘРЕ (салйоғот) *б.* тиклем — *до.* Төнгә сары эшләне

САРЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сайыр — *камедь (сок, выделяемый растениями).* Ағастың сарысы ҙа сыға

САРЫБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Һарыбаш — *крестовник весенний.* 2. (гәйнә) Һары умырзая — *горицвет*

САРЫ БӘЖЕЙ (ҡариҙел) *и.* етен — *лён*

САРЫҒӘНӘ (урта урал) *и.* кейеҙ энәһе — *большая игла*

САРЫҠ: САРЫҠ БИТ (әй) *с.* оятһыҙ — *бессовестный.* Сарыҡ бит икәнһең

САРЫҠ: САРЫҠ БОРОУ (мейәс) *ҡ.* сарыҡ ҡуңысын сигеү — *вышивание голенища чарыка.* Сарыҡ олтарыу (көньяҡ диалект). Сарыҡ теккәндә йөнөн эскә әйләндереп тегеү — *шитье чарыка накладным швом*

САРЫҠ ҠАТА (ҡыҙыл) *и.* ирҙәр сарығы — *мужской чарык*

САРЫҠОШ (арғаяш) *и.* һарығош — *иволга*

САРЫҠ ҺАБАҠ (әй) *и.* балауыҙланған сей еп — *вощеная суровая нитка.* Буйманы сарыҡ һабаҡ белән йамайҙар

САРЫМДАШЫУ (әй) *ҡ.* ярышыу — *соревноваться.* Сарымдашып эштәнек

САРЫМСАҠ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* 1. Һарымһаҡ — *чеснок.* 2. (гәйнә) Һарына — *саранка*

САРЫСИСКӘ (дим, ҡариҙел) *и.* бәпембә — *одуванчик*

САРЫТАЛАҠ (арғаяш) *с.* үҙ һүҙле, еңмеш — *капризный.* Сарыталаҡтанып һыҡтай

САРЫ ТАШТУРҒАЙ (арғаяш) *и.* һары сәпсек — *желтая трясогузка*

САРЫ ТОРМА (гәйнә) *и.* кишер — *морковь*

САРЫТҮШ (урта урал) *и.* һары турғай — *чиж*

САРЫУ I (урта урал, һаҡмар) *ҡ.* 1. Сырнау — *переплетать.* Йөктө сарып бәйлә, ныҡ була (һаҡмар). 2. (урта урал) Типсеү — *наметать.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Ураү — *наматывать.* Киләбағасҡа сарып эрләйсең. 4. (һаҡмар) Сигеү — *вышивать.* Сәкмәндең ҡыҙырымынан сарыпөтәһең. 5. (һаҡмар) *и.* йәнлек һуҡмағы — *лаз.* Ҡапҡанды йәнлек сарыуына һалыр гәрәк

САРЫУ ҒАЙНАУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Үҙәк көйөү — *изжога.* 2. *ҡ.* асыу килеү — *негодовать.* Һарыу ғайнау (ҡыҙыл, туҡ-соран)

САРЫУСЫЗ (ҡариҙел) *с.* мәғәнәһеҙ, рәт белмәгән — *бестолковый*

САРЫФ: САРЫФ ИТЕҮ (туҡ-соран, һаҡмар, эй) *ҡ.* тотоноу — *расходовать, тратить.* Күпме аҡса сарыф иттек ошо өйҙө төҙөү өсөн (туҡ-соран)

САРЫШӘҢГӘ (гәйнә) *и.* аҡ сәскә — *ромашка*

САРЫ ЧЕРКИ (гәйнә) *и.* һары мәтрүш — *зверобой*

САС (арғаяш, салйоғот) *и.* сәс — *волосы.* Сасымды ҡырҡтығыҙ тип һыҡтай (арғаяш)

САСАҒҮЛӘН, САСТЫҮЛӘН (арғаяш) *и.* ҡылған — *ковыль*

САСАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Сәсә — *щётка (у лошади).* 2. Суҡ — *бахрома, кисть.* 3. (арғаяш) Кикел — *чёлка*

САСАҠ ҺӨЙӘГЕ (мейәс) *и.* йәкәл — *бабки*

САСАЛКА (урта, эй) *и.* етен тарағыс — *льночесалка*

САСАМА I (мейәс) *и.* быума йүтәл — *коклюш.* Баланың сасамаһы сыға шай

САСАМА II (эй) *с.* ярһыулы — *запальчивый.* Ул бигерәк сасама, төкөрөгөн сәсеп уҫалдаша

САСАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Сәсәү — *долго, мучительно кашлять.* Туҡтауһыҙ көлгәмула туғас сасап китте (мейәс). 2. Хәлдән тайыу — *выдохнуться.* Атын шәп ҡыуып сасатҡан (арғаяш)

САСҠАРАЛЫҠ (арғаяш) *и.* сәсбау — *косоплетка*

САСҠАУ (көньяҡ диалект) *и.* 1. Бәҫ — *иней.* Сасҡау шыйыҡ буһа, ашлыҡ уңмай, сасҡау көслө буһа, ашлыҡ уңа. 2. Әсе һыуыҡ — *сильный, пронзительный мороз.* 3. Аяҙ һыуыҡта ялтырап йондоҙланып яуған бәҫ — *иней (при сильном морозе)*

САСҠАУ: САСҠАУ БАҪЫУ (дим, урта) *ҡ.* сәс ағарыу — *поседеть.* Ҫине лә сасҡау баҫҡан икән улым (дим)

САСМАУ (арғаяш, мейәс) *и.* сәсбау — *косоплетка*

САСРАУ I (көнсығыш диалект) *ҡ.* сәсрәү — *брызгать*

САСРАУ II (көнсығыш диалект) *ҡ.* дөмөгөү — *околеть*

САСРАУ: САСРАП ТОРОУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* үткер, үтә ҡыйыу булыу — *быть чрезмерно бойким, смелым*

САСРАП: САСРАП АУЫРЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡапыл бик ҡаты ауырып китеү — *внезапно, сильно заболеть.* Сәсрәп ауырыу (көньяҡ диалект). Кисә генә шап-шаҡтай ине, бөгөн сәсрәп ауырыны ла гитте (туҡ-соран)

САСТӘҢКӘ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* сулпы — *накосник*

СӘСҮРГЕС (арғаяш, мейәс) *и.* сәсбау — *косоплетка.* Сасурма (салйоғот), үрмес, сәсүрмес (ҡыҙыл)

САСЫЛДЫРЫУ (арғаяш) *ҡ.* һалбыратыу — *свешивать, свесить.* Таҫтамалдың осон сасылдырып ҡуйған

САҪЫРАҠ (урта) *с.* яндырай — *горячий, пылкий*

САСЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* сәсеү — *сеять.* Һуғанды йаңы сасҡан (арғаяш)

САТ I (дим) *р.* тас — *точь-в-точь.* Сат кесерткән кеүек була

САТ II (дим) *и.* тағара — *палочки, прибиваемые к внутренним стенкам колодочных ульев, чтобы пчёлы могли строить на них соты*

САТ III (дим) *и.* электр сымының бер фазаһы — *одна фаза электричества.* Илектр сывығының бер саты тейеп үлде

САТ IV (эйек-һаҡмар) *и.* айыры тояҡ малдарҙың тояҡ араһы — *межкопытный пах у парнокопытных.* Аҡпаш ауырыуында малларҙың саты иҙелә

САТ V (дим) *и.* тын — *нить (плети, кнута).* Дүрт, алты, һигеҙ сатлы ҡамсылар буған

САТА (ҡыҙыл) *и.* ҡымыҙ иләге төбөндәге саталы ағас — *рогатина на дне кумысного сита*

САТАБАҒАН (эйек) *и.* әйбер киптереү өсөн ҡағылған асалы ағас — *сучковатое дерево для сушки посуды.* Сатлы бағана, сатлағас (дим)

САТАҒОЙРОҠ (эйек-һаҡмар) *и.* айырығойроҡ — *уховертка.* Сатлы ҡойроҡ, саталы ҡойроҡ (дим). Сатаҡай (һаҡмар)

САТАҠ (ырғыҙ) *и.* ер тырматыу өсөн ботаҡлы ағас — *сучковатое дерево, предназначенное для боронования.* Борон йерҙе сатаҡ белән тырматҡаннар

САТАҠ: ҺЫУ САТАҒЫ (ҡыҙыл, эй) *и.* һыу сатаһы — *развилина реки.* Һыу сатағына туҡтағандар

САТАЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* айырыу — *отделять*

САТАМАЙ (ҡыҙыл) *и.* һандыҡтың тыш яғына сатрашлап ҡағылған ҡалай — *клетчатый обивочный жесть сундука*

САТАМАЙҘАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* арҡыс-торҡослау — *сделать крест-накрест.* Ағасты сатамайҙап һалыу. Утынды санаға сатамайҙап бәйләү. Сатмаштырыу (мейәс)

САТАРА (салйоғот) *и.* сат — *перекресток.* Беһте йул сатараһында туҡтаттылар. Сатыра (мейәс)

САТАҺӘНӘК (урта, эй) *и.* ике саталы һәнәк — *вилы с двумя развилками.*

САТАШЫУ (дим, көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ.* 1. Һаташыу — *бредить.* 2. (эйек-һаҡмар, эй) Яңылышыу, буталыу — *заблуждаться, запутаться.* Ҡартайҙым инде һәҙер, саташам да гитәм (һаҡмар). 3. (дим, салйоғот) Үҙ-үҙеңде тота алмау — *выйти из себя.* Аҙ ғына ҫүҙ әйтһәң саташа ла гитә (дим)

САТЛЫҠ I (ҡыҙыл, эй) *и.* ике тау араһы — *межгорье.* Болот ошо сатлыҡтан сыҡһа йамғыр була

САТЛЫҠ II (урта) *и.* 1. Түр — *передний угол дома.* Саттыҡ (ҡыҙыл). 2. Мөйөшкә ҡуйылған һике — *нары угловые.* 3. Ике өй йәки өй менән һарай араһы — *пространство между домами или между домом или сараем*

САТЛЫК̆ III (эйек) *и.* өй артындағы ағаслык̆ — *палисадник*

САТЛЫК̆ОЙРОК̆ (дим) *и.* к̆арлуғас — *ласточка*

САТМАШЫУ (эй) *к̆.* йөрәк тибеше көсәйеү — *усиление сердцебиения.* К̆апыл йөрәгем сатмашып китте

САТНАУ I (арғаяш, көньяк̆-диалект, мейәс, эй) *к̆.* тамак̆ кибеү, нык̆ һыуһау — *пересыхать в горле, жаждать*

САТНАУ II (дим, урта) *к̆.* йомортк̆анан себеш сығыу — *вылупляться (о цыплятах)*

САТРАШ I (һак̆мар) *и.* текмә — *частокол.* Тал сатраш бак̆салары

САТРАШ II (урта урал) *и.* арк̆ыры — *упрямец.* Сатраш менән ғүмер иттем, бер ыңғайға кимәне

САТРАШЛАУ (урта) *к̆.* асалау, биҙәк ултыртыу — *делать узоры.* Сатрашлап һуғабыҙ көйөҙҙө

САТ ТА-БОТ (эй) *р.* йән-фарман — *во всю прыть.* Сат та-бот килеп йөгөрҙөләр

САТЫР (кыҙыл) *и.* 1. К̆ош тота торған ау — *сеть для ловли птиц.* 2. (салйоғот) Шаршау — *занавеска.* 3. Турпыша — *полог*

САТЫРЛЫК̆ (к̆ариҙел) *и.* сытырлык̆ — *хворостинник*

САТЫРМАН: САТЫРМАН ЙӘБЕШЕҮ (урта, эй) *к̆.* сат йәбешеү — *вцепиться*

САТЫШ (һак̆мар) *и.* туған, к̆әрҙәш — *родственник.* Быларҙың сатышы бар Үтәғолда

САУАН (арғаяш) *с.* ялк̆ау — *ленивый.* Сауан кеше. Сауан мал

САУАП (кыҙыл, һак̆мар, эй) *и.* һауап — *благословение.* Бик хәйбәт туған, к̆айһындай сауапты булдың (к̆ыҙыл)

САУК̆ЫЛДАК̆ (арғаяш) *и.* лабырҙак̆ — *тараторка*

САУЛЫК̆ (төньяк̆-көнбайыш) *и.* орғасы — *матка.* Саулык̆ бәрән (к̆ариҙел). Һауҙык̆ (урта урал)

САУЫҒЫУ (урта, һак̆мар) *к̆.* к̆артайыу, көсһеҙләнеү — *состариться, обессилеть.* Бик сауык̆тығ инде һәҙер (һак̆мар)

САУЫК̆ (салйоғот) *и.* 1. Һоҫк̆о — *совок.* 2. Мөйәшә — *засыпня (воронка из досок на мельнице для засыпки зерна)*

САУЫЛ (к̆ариҙел, к̆ыҙыл, салйоғот, эйек, эй) *и.* к̆айын — *береза.* Аларның өй к̆ырында дәү сауыл бар (к̆ариҙел)

САУЫЛДЫК̆ (эй) *и.* саук̆алык̆ — *березняк*

САУЫЛ ЙЕЛӘГЕ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* к̆айын еләге — *земляника*

САУЫМ I (төньяк̆-көнбайыш) *и.* кәләптәге дүрт тына еп — *четыре нитки в мотушке.* Алтмыш сауым йеп бер басма була

САУЫМ II (төньяк̆-көнбайыш) *и.* туйға алып барылған күстәнәс — *гостинцы, приносимые на свадьбу.* Туйға к̆атнашк̆ан к̆оҙалар бар ҙа сауым белән баралар

САУЫР (гәйнә) *и.* йок̆а ғына теген күне — *тонкая кожа для выделки.* Башмак̆ның ситен сауыр белән тегәләр

СВАЙ (арғаяш) *и.* ослап егелгән ат — *упряжка цугом.* Беҫтә атты свайға йебәреп йегәләр

СЕБЕЙ, СЕПЕЙ, СЕПКӘ (тук̆-соран, һак̆мар, ырғыҙ) *и.* 1. Себеш — *цыпленок.* Туйҙырҙы бит сепкәләрен (һак̆мар). Себекәй (арғаяш). Себей (к̆ыҙыл). 2. К̆аҙ бәпкәһе — *гусенок.* Себеш, сепей (дим, урта), сипей, сепеш (к̆ыҙыл, эйек)

СЕБЕЛТӘК (арғаяш) *с.* һай — *мелководный.* Беҫтә себелтәк кенә һыу

СЕБЕН: ИТ СЕБЕНЕ (көнсығыш диалект) *и.* ҙур йәшел себен — *большая зеленая муха*

СЕБЕН: ӨЙ СЕБЕНЕ (көнсығыш диалект) *и.* себен — *муха*

СЕБЕН ҮЛӘНЕ (урта) *и.* себен аулаусы — *мухоловка.* Себен төнәүесе (дим). Себен үләнен өрләккә к̆ыҫтырып к̆уйалар

СЕБЕР (эй) *и.* селбәрә — *малек.* Себер һөҙәргә барғандар. Себерҙей (дим)

СЕБЕРТКӘЙ (гәйнә) *и.* сабыртма — *сыпь.* Тәнен себерткәй к̆аплаған. Себеске (арғаяш, к̆ариҙел, к̆ыҙыл), себешке (дим)

СЕБЕШКЕ I (дим) *и.* бәләкәй ағас туҫтак̆ — *маленькая деревянная чашка.* Себеш сеүәтә (к̆ыҙыл)

СЕБЕШКЕ II (урта) *и.* үҫенте — *отросток*

СЕБЕШКЕЛӘҮ (урта, эйек-һак̆мар) *к̆.* йыш булып шытып сығыу — *всходить густо.* К̆арағай орлоғон сәсһәләр, себешкеләп үҙе сығып китә (һак̆мар)

СЕБЕШЛӘҮ (тук̆-соран, урта) *к̆.* аяк̆, к̆ул ярылыу — *потрескивание ноги, руки.* Йаҙғы бысырак̆та малайларҙың айак̆лары себешләп, к̆анап китә торғайны (тук̆-соран)

СЕБӘБӘ БАРМАК̆ (урта) *и.* һук̆ бармак̆ — *указательный палец*

СЕБӘЛӘНЕҮ (к̆ыҙыл, урта) *к̆.* себәләнеү — *суетиться, капризничать.* Йымырлап к̆ына менеп китәләр, себәләнмәйләр (урта)

СЕБӨЛӘҮ (урта) *к̆.* к̆урсалау — *защищать.* Бейә к̆олонон себәләй

СЕГӘН I (к̆ыҙыл, тук̆-соран, һак̆мар, ырғыҙ) *и.* сиған — *цыган.* Сегән арбаһынан төшкән *(үткер кеше) — решительный, бойкий*

СЕГӘН II (эйек-һак̆мар) *и.* эт балығы — *вьюн.* Сегән таш аҫтында була, ала, к̆ара төрткөлө

СЕГӘНҒОҘОК̆ (ырғыҙ) *и.* сиртмәле к̆оҙок̆ — *колодец с журавлем.* Беҙҙә һыу өҫтә, сегәнғоҙок̆ к̆аҙыйбыҙ ҙа ғуйабыҙ

СЕГӘНСӘК (урта) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЕҘӘРЛӘҮ (ырғыҙ) *к̆.* кеҙәү *(аттың артк̆ы аяк̆тарын алғы уң аяғына к̆ушып тышау) — стреножить.* К̆арайғыр сеҙәрләнгән булған, Ырғыҙ аша сығалмаған

СЕЙ I (урта) *и.* сиҙәм — *целина*

СЕЙ II (урта) *с.* өҙлөкһеҙ — *постоянный.* Йаҙҙан бирле сей йамк̆ыр быйыл.

СЕЙАУЫҘ (эй) *и.* үҫмер — *подросток*

СЕЙБАЛА, СЕЙБАЛЫК̆ (эйек-һак̆мар) *и.* селбәрә — *малек.* Сейербала (урта), сейеш (һак̆мар)

СЕЙБАЛА (эй) *и.* имсәк бала — *грудной ребенок*

СЕЙГҮҘ (ырғыҙ) *и.* сабак̆ — *плотва*

СЕЙҒОЛАК̆ (һак̆мар) *и.* айғолак̆ — *жабры*

СЕЙҘЕМ (к̆ыҙыл) *и.* сыйҙым — *шуга*

СЕЙ ЙҮКӘ (эй) *и.* эшкәртелмәгән, яңы һыҙырылып алынған йүкә — *необработанное свежее лыко*

СЕЙ К̆АЙМАК̆ (к̆ыҙыл) *и.* айыртылмаған һөттөң к̆аймағы — *сливки*

СЕЙҘӘМ, СЕЙЛӘМ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Сиҙәм — *целина.* 2. Ҡаҙ үләне — *горец птичий.* 3. (урта) Беренсе йыл һөрөлгән ер — *пахота первого года.* Быйыл сиҙәмкә бәрәңке сәстек

СЕЙҘӘМҺЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ерҙең сәселмәй ятып яңырыуы — *обновление почвы.* Серек йер сейҙәмһеп китһә, тағы сәсәләр

СЕЙЛӘЙ ҠАТЫҠ (дим) *и.* сей ҡатыҡ — *простокваша*

СЕЙЛӘҮ (дим) *р.* сейләй, ҡайнамаған — *в сыром виде.* Йеңел ҫыу Алаҡай күле, сейләү эсеүгә лә әйбәт

СЕЙМАЛ (һаҡмар) *и.* сырье. Ул сеймал *(йөн, тире)* белән һатыу итеп йөрөнө

СЕЙМӘЛЕҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* сейәләнеү — *спутываться (о пряже, нитках и т. д.).* Сәлимә ашыҡҡан һайын, аның уйлары ныҒыраҡ сеймәлде (һаҡмар)

СЕЙНӘҮ (мейәс, урта) *ҡ.* һабыу — *союзить.* Ҡата сейнәп ғүмере үтте (урта)

СЕЙТӘЙЕҮ (урта) *ҡ.* яраның һыуланыуы, иҙелеүе, бысылдап китеүе — *незаживание раны*

СЕЙӘБЕЙ (дим) *и.* таң турғайы — *зарянка.* Сейәбир (һаҡмар). Сейәбир, сиә-сиә-сиә тиб ултыра, ҡыҙыл түшле була

СЕЙӘ БӘЙЛӘҮ, СЕЙӘЛӘН БӘЙЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* сейәлтеп бәйләү — *завязывать спутывая.* Арба бауы сейәлән бәйләнгән, сисеп булмай

СЕЙӘГӨЛ (дим) *и.* ҡынагөл — *бальзамин*

СЕЙӘ ГӨРӘН (әй) *с.* ҡараһыу көрән — *темнокоричневый*

СЕЙӘЛЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Сат йәбешеү — *уцепиться.* Һары һағыҙаҡ шикелде сейәлде лә ғалды. 2. (әй) Кешегә эйәләшеү, һырышыу — *привыкать, прильнуть*

СЕЙӘЛЕҮ: КҮҘ СЕЙӘЛЕҮ (урта) *ҡ.* күҙ бәйләнеү — *стемнеть, смеркнуться*

СЕЙӘЛӘНЕҮ (ҡариҙел, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* сейәлеү — *спутываться*

СЕЙӘЛӘШЕҮ (дим) *ҡ.* ҡарышыу — *противиться.* Тегеләр бирмәй сейәләшә икән докумитты

СЕЙӘПӘ (урта) *и.* әрпеш, бысраҡ — *грязнуля*

СЕКЕРЕЙ (урта урал) *с.* 1. Тиҫкәре — *упрямый.* 2. Бәләкәй күҙле — *узкоглазый*

СЕКЕРЕШ (ҡариҙел) *с.* беше — *плотный, крепкий.* Секереш ағас

СЕКЕРӘЙЕҮ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* асыу менән текләп ҡарау — *со злостью выпучить глаза.* Секерәйгәнсе секерәймә! Һинән был аҙ әле (ҡыҙыл)

СЕЛБЕРБАЛЫҠ, СЕРБАЛЫҠ (әй) *и.* селбәрә — *малек.* Селбәрән, селтей (ҡыҙыл)

СЕЛ БҮРЕҺЕ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* сүл бүреһе — *шакал*

СЕЛГӘР (урта) *и.* һағым — *марево.* Йылы көнтә селгәр уйнай

СЕЛЕК (урта) *и.* 1. Акация. 2. (ҡыҙыл) Ваҡ ҡарағайлыҡ — *молодой сосняк*

СЕЛКӘҮЕС (дим, ҡариҙел) *и.* һелкеүес — *сеяльница.* Селкәүеч (гәйнә), һелкәүес (әй)

СЕЛ ҠУРАЙЫ (ҡыҙыл) *и.* ялан ҡурайы — *дудник степной*

СЕЛНИСӘ (мейәс) *и.* 1. Һелкеүес — *сеяльница.* 2. Улаҡ — *лоток*

СЕЛТАУЫҠ (урта) *и.* сыбар тауыҡ — *рябая курица*

СЕЛТ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* сөм — *усилительная частица при прилагательных.* Селт ҡара, селт күк, селт аҡ

СЕЛТЕРМӘК (ҡариҙел) *и.* тәңкә — *монета (для украшения).* Селтермәкле беләҙек, селтермәкле балдаҡ. Сылтырмаҡлы (дим)

СЕЛТӘ (арғаяш) *и.* селлә — *самый жаркий и самый холодный периоды*

СЕЛТӘР (дим, салйоғот) *и.* һөҙгөс — *дуршлаг*

СЕЛТӘРБЫСҠЫ (урта) *и.* йәйә бысҡы — *лучковая пила*

СЕЛТӘРЛЕҒАШЫҠ (урта) *и.* һөҙгөс — *дуршлаг*

СЕЛТӘРЛЕҒОЙМА (дим) *ҡ.* биҙәк төшөрөп бәйләү — *вязать с узорами*

СЕЛТӘРОЙОҠ (урта) *и.* капрон ойоҡ — *капроновые чулки*

СЕЛТӘРШӘЛ (дим, мейәс, урта, әй) *и. паутинка*

СЕЛТӘР ЭНӘҺЕ (урта) *и.* бәйләм ырғағы — *крючок вязальный*

СЕЛӘГӘЙ, ШЕЛӘГӘЙ (дим, мейәс, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* һеләгәй — *слюна*

СЕЛӘКӘН, СЕЛӘҮКӘН, СЕЛӘҮКӘЙ (урта) *и.* селәүсен — *дождевой червь*

СЕЛӘН ТОРНАҺЫ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* селән — *цапля.* Сөлән торнаһы (әй)

СЕЛӘҮ (дим, ҡариҙел, туҡ-соран) *и.* селәүсен — *дождевой червь.* Селәүжән (төньяҡ-көнбайыш)

СЕЛӘҮСЕН (ҡариҙел, урта, урта урал) *и.* һеләүһен — *рысь.* Селәүсен бүренән дә уҫал ул (урта)

СЕЛӘҮСӘН, СЕЛӘҮЖӘН, СЕЛӘҮСЕН (дим) *и.* бабасыр — *глисты*

СЕМ (һаҡмар) к. сөм — *усилительная частица при прилагательных.* Сем ҡыҙыл, сем ҡара, сем күк. Себер төлкөһө сем ҡыҙыл була

СЕМБЕРЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* нәҙек кенә булып ағыу — *течь тонкой струйкой.* Әхмәтсафа ҡарттың кәпәсенән, кәзә һаҡалынан йамғыр семберләп тора. Сөмбөрләү (туҡ-соран). Ҡыйыҡ туҙған, йамғыр йауһа, сөмбөрләп һыу ағып китә

СЕМБЕРСЕЛЕК (һаҡмар) *и. акация*

СЕМГӘН, СЕМКӘН (урта) *и.* ҡаҙ үләне — *лапчатка гусиная*

СЕМЕРҘӘНЕҮ (мейәс) *ҡ.* семәрләнеү — *пестрить узорами, рябить.* Семелдәү (әй). Күҙ алдымда семелдәп тик тора

СЕМИРЕК (урта) *и.* тараш — *шершень*

СЕМЛӘТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һыуыҡтан әрнеү — *ныть от холода.* Закир тешләрҙе семләтеп торған һалҡын айранды һемереп бөттө

СЕМСЕНЕҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, әй) *ҡ.* әҙләп кенә ашау — *есть нехотя, маленькими кусочками.* Семҫенеү (дим). Утыра шунда семсенеп, һалғас аша ла ғуй (туҡ-соран)

СЕМТЕҮ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* сиртеү — *клевать (о рыбе).* Балыҡ семтей.

СЕМӘЙ: СЕМӘЙ ТЕЙӘТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* алдау — *обманывать.* Семәй тейәттем дә йебәрҙем теге малайны

СЕМӘКӘЙ (арғаяш) *и.* сәсәк — *оспа.* Бала сағында семәкәй мән ауырҙы ул

СЕМӘРКӘЙЛӘНЕҮ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* семәрләнеү — *пестреть узорами, рябить.* Ҡараңғы

өйҙән ҡойашҡа сыҡҡас, күҙ алларым семәркәйләнде лә гитте (туҡ-соран). Семәкәйҙәнеү (ҡыҙыл, әй)

СЕНЕЕК (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Енсек — *голень.* 2. (урта) Сираҡ һөйәге — *большая берцовая кость.* 3. (урта) Шайтанашаҡ — *щиколотка*

СЕҢӘТӘЙ (һаҡмар) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЕҢГЕРӘҮ (гәйнә, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* зәңге — *цинга.* Синга, сиңға (урта), әзәңгә (һаҡмар), сеңген (мейәс)

СЕҢГӘЛӘК (ҡариҙел) *и.* күтер — *трясина.* Маллар сеңгәләккә батып ҡырылды

СЕҢГӘРСӘЙ (дим) *и.* сәтәкәй — *мизинец.* Сеңәрсәй (туҡ-соран, урта), сеңәлсәй (һаҡмар)

СЕҢГӘСӘЙ, СИҢГӘСӘЙ (һаҡмар) *и.* еңгәсәй — *солдатик.* Жиңгәсәй, диңгәсәй (ырғыҙ)

СЕҢДӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* буҙлап, һығылып илау — *долго, всхлипывая плакать.* Сеңнәү (дим)

СЕҢЕЛКӘШ (ҡариҙел) *и.* һеңле — *младшая сестра*

СЕҢЕР, СЕҢГЕР, СЕҢЕРБАУ (төньяҡ-көнбайыш) *и. резина.* Нимәгә беләҙек кәрәк, сеңер генә ҡуй (ҡариҙел)

СЕНЙЫР (урта) *и.* һаҡал ситенә кәкерсәкләп ҡуйылған уҡа — *позумент, вышитый по краям женского нагрудного украшения*

СЕҢКЕР (урта) *и.* ҡыңғырау — *колокольчик*

СЕҢКЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* ныҡ һыҙлау, зеңкеү — *сильно ныть.* Тешем сеңкеүенә түҙәр хәлем йуҡ. Сәңкеү (урта)

СЕП (урта урал) *и.* иләнгән йөн — *шерстяная пряжа.* Септән бәйләнгән. Себем бөттө, ойоҡҡа йетмәне

СЕПЕЙ (дим, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *и.* себеш — *цыпленок.* Тауыҡ сепейе. Күркә сепейе. Өйрәк сепейе. Сипей (ҡариҙел, урта, әй), сепеш (эйек-һаҡмар), сипеш (арғаяш, мейәс, салйоғот)

СЕПЕЙТАУЫҠ (туҡ-соран, урта) *и.* бер йәшлек тауыҡ — *курица годовалая*

СЕПЕК (эйек) *и.* 1. Күҙен бик йыш йомғолаған кеше — *моргун.* 2. (әй) Бәләкәй күҙле кеше — *человек с маленькими глазами*

СЕПЕШ (мейәс) *и.* ҡаҙ бәпкәһе — *гусенок*

СЕПРӘК (дим) *и.* йүргәк — *пеленка.* Сүпрәк (ҡариҙел)

СЕПРӘКБАШ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, әй) *и.* аҡылға еңел йәки хәтере насар кеше — *легкомысленный или беспамятный человек.* Ул сепрәкбаштан һорағансы, йорама, бер ни ҙә белмәй ул (туҡ-соран)

СЕПРӘК-САПРАҠ (дим, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* сепрәк-һәпрәк — *тряпье*

СЕП-СЕЙ (һаҡмар) *р.* ныҡ — *сильно.* Балалар бер нәмә эйтһә, сеп-сей булып әрләшә. Сепмә-сей (ҡыҙыл)

СЕПТЕРҘӘК (кыҙыл) *и.* шаршының сылтырап аҡҡан һай урыны — *мелкое журчащее место переката.* Шаршының септерҙәк кисеүенән генә сығығыҙ

СЕПТЕРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сылтырау — *журчание реки*

СЕПТЕРЛӘҮ (урта) *ҡ.* быстырҙау — *плескаться*

СЕР I (эйек-һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

СЕР II (ҡыҙыл, мейәс) *р.* шыр — *совсем, совершенно.* Сер йаланғас. Сер урман

СЕРБАЛА, СИРБАЛА (мейәс, урта) *и.* селбәрә — *малек*

СЕРГЕ (арғаяш) *и.* ҡалымға килгәндә күстәнәс һалып килтерелгән тоҡ — *мешок с гостинцами по поводу внесения калыма*

СЕРГЕ: СЕРГЕ ҠАҒЫУ (арғаяш) *ҡ.* ҡалын күстәнәс менән һыйлау — *угощение гостинцами, привезенными с приданым*

СЕРГЕТЫШ (ҡыҙыл) *и.* төҫлө буҫтау менән тышланған тар юрған — *узкое, стеганое со цветным сукном одеяло*

СЕРҘЕ, СЕРҘЕЙ, СЕРҘЕКӘЙ (ҡариҙел) *и.* селбәрә — *малек.* Сырлы, сырлый, сырҙы, сыржей (дим, урта), сертей (эйек-һаҡмар)

СЕРЕ (гәйнә) *с.* 1. Эре — *высокомерный.* Нәселләре белән сереләр алар. Һере (урта урал). 2. Аҫтыртын — *скрытный*

СЕРЕМ (ҡыҙыл) *и.* селбәрә — *малек*

СЕРЕМЕТ (мейәс) *и.* һалабаш — *лыко.* Сереметтән эшләнгән арҡан

СЕРЕМТЕҮ: СЕРЕМТЕП БӨТӨҮ (дим) *ҡ.* бәлтерәп бөтөү — *одряхлеть.* Серемтеп бөткән муллаға, байға биргәннәр әүәл ҡыҙны

СЕРЕСКЕ (урта) *и.* саған ҡайыры — *лубок клена*

СЕРЕТМӘ I (дим, һаҡмар) *и.* 1. Ҡалдау — *залежь.* 2. (ҡариҙел) Туңға һөрөлгән ер — *зябь*

СЕРЕТМӘ II (урта) *и.* һалабаш — *лыко.* Селтерәпкәй аҡҡан һай шишмәгә, серетмә лә һалтым бүртмәгә

СЕРЕТМӘ ҮЛӘНЕ (мейәс) *и.* буяу үләне — *красящая трава.* Сертмә (урта). Элек йөнтө сертмәгә буйағантар

СЕРЕҮ I (һаҡмар) *и.* ғәскәр — *войско*

СЕРЕҮ II (дим) *ҡ.* боҙолоу — *портиться*

СЕРЕТКЕ (ҡыҙыл, урта урал) *и.* йәшенмәк йәки һәпәләк кеүек уйындарҙа иң алдан табылып йәки тотолоп уйындан сыҡҡан кеше — *игроки, обнаруженные или пойманные первыми и вышедшие из игры (при игре в прятки, жмурки и т. д.)*

СЕРКЕТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* әләф-тәләф итеү — *разбазаривать.* Малды серкетебөттөләр

СЕРКЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Оятҡа ҡалыу, мәсхәрәгә ҡалыу — *позориться.* Бер серкеп кешелектән сыҡтыниһә, ауылтан китмәгә кәрәк. 2. (ҡыҙыл) Тәртипһеҙ хәлгә килеү — *расстроиться.* Уйын серкене

СЕРКЕШЕҮ, СЕРКӘШЕҮ (урта) *ҡ.* бер-береңде хурлау, йөҙгә ҡара яғыу — *позорить, очернить друг-друга*

СЕРКӘ (мейәс) *и.* селбәрә — *малек*

СЕРЛЕ, СЕРЛЕЙ (дим, урта) *и.* селбәрә — *малек.* Сертей (эйек)

СЕРМЫШ (һаҡмар) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

СЕРПЕКЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* ваҡланыу, сәрпәкләнеү — *лучиться.* Йүкә серпекләнеп сыға атхутҡа

СЕРТМӘ II (ҡариҙел) *и.* туңға һөрөлгән ер — *зябь*

СЕРӘГӘЙ (арғаяш, салйоғот) *и.* сүрәгәй өйрәк — *чирок*

СЕРӘШЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Теңкәгә тейеү — *надоедать.* 2. (әй) Ҡарышыу — *упрямиться.* Серәнеү (урта урал). Бер нәмә булһа, серәнә лә тора.

СЕРӘШКӘ (әй) *и.* ҡарышҡаҡ — *упрямец*

СЕС (салйоғот) *с.* нескә, нәҙек — *тонкий, худощавый.* Сес кенә билде ине һылыуы

СЕСКӘ (арғаяш, мейәс, һаҡмар) *с.* нәҙек — *тонкий.* Сескә генә иләйһең икән йетенде (арғаяш)

СЕСКӘ АУЫРЫУЫ (арғаяш, һаҡмар) *и.* ҡылтамаҡ — *рак пищевода*

СЕСКӘ БИЛ (арғаяш) *и.* һағыҙаҡ — *оса*

СЕСКӘ ЙУЛ (арғаяш) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка*

СЕСКӘРЕҮ (арғаяш, һаҡмар) *ҡ.* нәҙегәйеү — *стать тонким.* Ыржа аштың жимен сескәртә (арғаяш). Һабантуй алдынан был ҡоланың эсен сескәртергә гәрәк (һаҡмар)

СЕҮ, СЕҮӘ (һаҡмар) *и.* йыланбалыҡ — *угорь.* Сеүҙе тотоуы ла йерәнес, йылан балаһымы ни

СЕҮЕҮ (гәйнә) *ҡ.* һөйөү — *хлопать, похлопать.* Йәш баланы сеүеп-сеүеп йаратаһың инде

СЕҮӘ (мейәс, урта) *и.* сөгә — *стерлядь.* Сеүәнең ауыҙы аҫта була, һарғылыраҡ төҫтә була (мейәс)

СЕҮӘЙ I (һаҡмар) *и.* селәүсен — *дождевой червь*

СЕҮӘЙ II (һаҡмар) *р.* сеү — *тише*

СЕҮӘК (гәйнә) *и.* һөйәк — *кость*

СЕҮӘЛ (эйек-һаҡмар) *и.* селәүсен — *дождевой червь.* Сеүәл ғатып тоттоҡ балыҡты. Сеүәлсән (арғаяш, мейәс)

СЕҮӘМ (гәйнә) *и.* һөйән — *липовое дерево со снятой корой*

СЕҮӘТӘ (урта) *и.* 1. Сынайаҡ аҫты — *блюдце.* 2. Сипарат үңәсе — *камфорка сепаратора.* 3. *(һаҡмар)* Ҡабырсаҡ — *панцырь.* Көбөргәйел бикләнә сеүәтә эсенә

СЕҮӘТӘ: СЕҮӘТӘ ТИБЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* эшһеҙ тик йөрөү — *бездельничать*

СЕҮӘТӘ ҺӨЙӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* түбә һөйәге — *теменная кость*

СИБАЙ, СИБАЙБАЛЫҠ, СИБАЙТ, СИБАҠА, СИБЕТӘ, СИБӘТӘЙ, СИМАЛАЙ, СИМАЛКА, СИРБАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

СИБЕГЕҮ (урта) *ҡ.* һулыу — *вянуть.* Бәрәңке сибегеп китте

СИБЕЙ (дим) *и.* күркә себеше — *индюшонок*

СИБЕҮ (мейәс) *ҡ.* тибеү — *выступать (о сыпи на теле).* Һыуыҡтыҡы тышҡа сибә

СИБЕШ I (урта) *и.* себеш — *цыпленок*

СИБЕШ II (һаҡмар) *и.* 1. Ағастың боролған ере, борошо — *изгиб дерева.* 2. (урта) Оро — *нарост (на дереве)*

СИБЕШТАБАҠ (урта) *и.* оронан яһалған табаҡ — *чашка, сделанная из нароста*

СИБЕШ ТАУЫҠ (арғаяш) *и.* себеш — *цыпленок*

СИБЕШТӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* семәрләү — *разрисовывать.* Туҫтаҡты сибештәп йаһайлар

СИБӘЛӘП ЙУРҒАЛАУ (мейәс) *ҡ.* ваҡ ҡына аҙым менән юрғалау — *идти мелкой иноходью.* Туры атым сибәләп йурғалай

СИБӘП (ҡариҙел) *и.* сәбәп — *причина*

СИГЕҘ (ырғыҙ) *һ.* һигеҙ — *восемь*

СИГЕЗМИН (гәйнә) *и.* селәүсен — *дождевой червь*

СИГЕНДӘҮ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* сығынлау — *упрямиться (о лошади).* Сиғындау (ҡыҙыл)

СИГЕНКӘ, СЕЙЕНКӘ (эй) *и.* ваҡ тартылған аҡ он — *мелкомолотая белая мука* (сейка). Синңкә (туҡсоран). Бер тоғон сиңкәгә тарттырып алдым, туҡмасҡа. Синка (төньяҡ-көнбайыш)

СИГЕРЕҮ (мейәс) *ҡ.* сигендереү — *попятиться.* Арбаны артҡа сигер әле

СИГЕРТКӘ (урта урал, эй) *и.* сиңерткә — *кузнечик.* Сигерткә сиҡылдауы йәнгә тейә (урта урал). Сигертке (мейәс, салйоғот)

СИГЕШ (дим) *и.* нағыш — *узор (вышитый гладью)*

СИГУНКА, СИГУҢКА (арғаяш, салйоғот) *и.* суйын — *чугун.* Ашты сигункала бешерәбеҫ (арғаяш)

СИГӘ I (ҡариҙел) *и.* сикә — *щека*

СИГӘ II (ырғыҙ) *и.* 1. *Заклепка.* Күнәк ҡолағын сигәләп ҡуйалар. 2. (мейәс, урта) Тимер тупһа — *дверная петля*

СИГӘ ЙЕП (минзәлә) *и.* тәзе — *тяж (в упряжке)*

СИГӘЛӘҮ I (ырғыҙ) *ҡ.* заклепка һалыу — *заклепать.* Биҙрәгә бау тағыу өсөн ҡолаҡларын сигәләп беркетәләр

СИГӘЛӘҮ II (ҡыҙыл) *ҡ.* бал ҡорттарының бал менән тулған күҙәнәктәрҙе һылап ҡуйыуҙары — *запечатывание медовых сот пчелами*

СИГӘБОТАҠ (һаҡмар) *и.* һағаҡ — *нижний сучок дерева*

СИҒАН АРБАҺЫ (эй) *и.* ҙур ике тәгәрмәсле арба — *телега с двумя большими колесами*

СИҒЫС, СЫЙҒЫС (урта урал) *и.* шырпы — *спички*

СИҘӘМ (эйек) *и.* ҡара тупраҡ — *чернозем.* Сәскәндә түтәлгә сиҙәм һалабыҙ

СИҘӘМ ҮЛӘНЕ (урта) *и.* ҡылған — *ковыль*

СИҘӘП (арғаяш) *и.* һиҙәп — *пуговица (мелкая)*

СИЙЫҠ (һаҡмар) *и.* һеләгәй — *слюна.* Малайымдың теше сыға башланы, ауыҙынан сийыҒы аға

СИК (һаҡмар) *р.* саҡ — *чуть.* Сик артыҡ эшләһәм дә ауырый ҙа гитәм

СИКЕЛЕ (урта) *ы. һ.* шикелле — *кажется.* Мейә, сикеле

СИКЕ ЙАПМАСЫ (ҡариҙел) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

СИКЕРЕҮ (урта) *ҡ.* кәмһетеү — *унижать*

СИКЕРТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һыуына башлаған сәйҙе шаулатып алыу — *вскипятить кипяченный чай.* Чәйне сикертеп ал, ҡызым

СИКЕРТМӘК (ҡариҙел) *и.* урғылъян — *выбоина*

СИКЛЕ, СИКЛЕМ, СИКЛЕГЕ (дим, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *б.* тикле — *до.* Ҡылысына сикле тултырыб әпкилә ҫыуҙы (дим). Сикте, сәкте, саҡты (эй). Һигеҙгә сикте көтөрем

СИКМӘН (арғаяш, дим, ҡариҙел) *и.* сәкмән — *чекмень*

СИКУТКА (дим, ҡариҙел) *и.* үпкә ауырыуы — *чахотка.* Сиҡут (мейәс, урта, эй)

СИКҮШКӘ, СӘКҮШКӘ (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *и.* сикәсөй — *чекушка (на оси телеги).* Сипүшкә (урта), сакушка (дим), сөкөшкә (арғаяш)

СИКҺЕҘ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *р.* бик, уғата, ифрат — *очень.* Сикһеҙ сәйҙе күб эстек (ҡыҙыл)

СИКӘ I (дим, урта) *и.* 1. Яңаҡ — *челюсть.* 2. (арғаяш, эй) Маңлай — *лоб*

СИКӘ II (дим) *и.* 1. Һағаҡ — *нижний сучок дерева.* Ағастың сикәсенән бәйләсәң миңнек әйбәт була. 2. Күшкә — *лубок*

СИКӘ III (ҡариҙел) *и.* манса — *перга (пчелиная)*

СИКӘ: АРТҠЫ СИКӘ (мейәс) *и.* соңҡа — *затылочная кость*

СИКӘ: СИКӘ ЙАНДАУ (урта) *ҡ.* сикәләү — *дать почещину*

СИКӘЛЕК (эйек) *и.* сикәсуҡ — *височники кашмау (старинного головного убора замужних женщин)*

СИКӘЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* маңлай сәсен уртаға айырып, ике яҡ сикә буйлап үреү — *заплетение волос с висков.* Сикәләп үреү (ырғыҙ)

СИКӘН АЛЫУ (урта) *ҡ.* сикәнеү — *испытывать дрожь от холодной воды.* Сирҡәнес алыу, сирҡан алыу (дим, туҡ-соран)

СИКӘНЕҮ (ҡыҙыл, салйоғот, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* сирҡаныу — *появление чувства отвращения*

СИКӘРКҮШ (урта) *и.* ейән — *внук*

СИКӘ СӘСЕ (арғаяш, әй) *и.* кикел — *челка (у лошади)*

СИҠАҠ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* осҡолоҡ — *икота.* Сикаҡ тотоу. Сиҡыҡ (мейәс)

СИҠАЛАШЫУ (әй) *ҡ.* һүҙгә килеү, әрләшеү — *ругаться.* Оло геше менән сиҡалашма тип нисә әйттем

СИҠЫ, СИҠЫТ (урта) *с.* һайланыусан, талымлы — *разборчивый в пище.* Ғәфүр сиҡы ул, һөт эсмәй, һимеҙ ит ашамай

СИҠЫЛДАШЫУ (туҡ-соран, урта, әй) *ҡ.* ыҙғышыу, талашыу — *ссориться.* Саҡ ҡына бер нәрсә буһа, сиҡылдашыпара хәҙерге йәштәр (әй)

СИҠЫТ (дим, әй) *с.* сырхау, ауырыу — *болезненный*

СИҠЫТЫҠ (һаҡмар) *и.* осҡолоҡ — *икота.* Ике көндән бирле сиҡытыҡ йафалай

СИЛАМ I (арғаяш, мейәс) *и.* сиҙәм — *целина*

СИЛАМ II (урта) *р.* көс менән — *насильно.* Силам килте лә керҙе өйгә. Силум (әй)

СИЛҒАУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* сылғау — *портянка.* Силғауы һөйрәлеп бара кейәү булыр йегеттең (һаҡмар)

СИЛҒЫЙ (һаҡмар) *р.* гел — *постоянно, всегда.* Силғый кәрәсин һыу өстө

СИЛЕ: СИЛЕ-СИЛЕ БЕЛӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* урыны-урыны менән — *местами.* Ҡура йеләге силесиле белән бар

СИЛЕК БАУЫ (дим) *и.* тамаҡбау — *супонь*

СИЛЕНСӘ (арғаяш) *и.* һелкәүес — *широкое, продолговатое деревянное корыто для просеивания на ветру крупы и т. п.*

СИЛСӘ (урта) *и.* 1. Иҙелмә — *ящур.* 2. (һаҡмар) Ҡысынма — *чесотка.* Силсә төрҙө йергә сыға, һыуҙанып тик тора. 3. (эйек-һаҡмар, ҡыҙыл) Ыйыҡ — *туберкулез желез*

СИЛӘ (мейәс) *и.* арба күкрәге — *подушка телеги*

СИЛӘЗӘН (ҡариҙел) *и.* күгәл — *селезень*

СИЛӘК (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Биҙрә — *ведро.* Ике силәк һөттө ишек алдына ултыртып һыйырларын көтөүгә ҡыуырға гитте (ырғыҙ). 2. (мейәс) Сүмес ау — *сачок.* 3. Башкүнәк — *деревянная кадка.* 4. Ваҡ-төйәк һалып йөрөтөү өсөн туҙҙан эшләнгән бәләкәй биҙрә — *ведерко из бересты.* 5. (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) Тәпән — *кадка, служащая преимущественно для хранения меда, масла, сметаны и т. п.*

СИЛӘК ТӘПӘНЕ (дим) *и.* ағас күнәк — *бадья*

СИМА (әй) *и.* көнбағыш орлоғо, еме — *семечки подсолнуха.* Сима ашайһыңма?

СИМАЛА, СИМАЛАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

СИМЕРСӘК (һаҡмар) *и.* кимерсәк — *хрящ.* Ит араһынан симерсәк килеп сыҡты

СИМЕШКӘ (арғаяш, ҡариҙел, мейәс, һаҡмар, әй) *и.* көнбағыш — *подсолнечник.* Шимешкә (дим, ҡыҙыл)

СИМЕШКӘ МАМЫҒЫ (әй) *и.* ясмыҡ — *чечевица*

СИМРЕҮҠОШ (гәйнә) *и.* сәмреғош — *самруг (мифическая птица)*

СИМӘНӘ (туҡ-соран) *и.* орлоҡ — *семена.* Ыстипандан симәнәгә картуф апҡайттым. Симена (урта)

СИН, ШИН (һаҡмар) *и.* тирә — *окрестность.* Йаҡын синдәге йемеште ғуймай бала-сағa

СИН (ҡариҙел) *өн. һ.* ир менән ҡатындың бер-береһенә өндәшеү һүҙе — *слово-обращение мужа и жены друг другу.* Син, самауырыңды ашыҡтыр әле

СИНАЙАҠ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* сынайаҡ — *чашка чайная*

СИНГӘ, СИҢГӘ (урта) *и.* күкен — *синец (рыба)*

СИНДЕК (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* 1. Соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* Синнек, синәк (урта). 2. (мейәс) Бесәнлек — *сеновал.* 3. (әй) Келәт кәштәһе — *полочка амбара.* 4. (ҡыҙыл) Утынлыҡ — *дровяник.* Синнек (урта). 5. (арғаяш) Ситән һарай — *плетеный сарай.* Синнек (урта, эйек)

СИНДЕГ АСТЫ (мейәс) *и.* лапастың утын һалына торған урыны — *место кладки дров под навесом*

СИНЕТЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һипләү — *обновить, подновить.* Өйҙө серегән бүрәнәләрен алыштырып синетләнем. Синеттәү (ҡыҙыл), синләү (ҡариҙел)

СИНКАУАЙ (дим, туҡ-соран, урта) *с.* цинкланған — *оцинкованный*

СИНКЕ (урта) *и.* зәңге — *цинга*

СИҢНЕК (һаҡмар) *и.* 1. Ат аҙбары — *конюшня.* Бесәнде синнек өҫтөнә лә өйәбеҙ. 2. (урта, эйек-һаҡмар) Йәйге аш өйө — *летняя кухня.* Синнек элек ситәндән булған, хәҙер бүрәнәнән (эйек-һаҡмар). 3. (урта) Ялан арбаҙ — *ограда для скота.* 4. (дим, урта) Ерҙән ҡаҙып эшләнгән ваҡ мал аҙбары — *овчарня*

СИНСЕЛ (мейәс) *с.* сибек — *человек, который очень мало ест.* Бигерәк синсел дә инде һин

СИНТРАБИЖКА, СИНТРӘБҮШКА (урта) *и.* бал һурҙырғыс — *медогонка.* Синтрәпүшкә (әй)

СИНӘҮ (мейәс) *ҡ.* сигәләү — *заклепывать.* Салғың һынһа, синәйһең дә сабаһың

СИНӘҮ: СИНӘП БӘЙҘӘҮ (әй) *ҡ.* сейәлдереп бәйләү — *завязывать спутывая*

СИНУФКА (урта) *и.* септә — *рогожа*

СИҢ (мейәс) *и.* 1. Сик — *граница, край.* Сиң йаҫап алаһың да, ике командаға бүленеп уйнайһың. 2. (һаҡмар) *б.* эргәһендә, янында — *около.* Ул да Уфа сиңендә йәшәй

СИҢҒА (дим) *и.* зәңге — *цинга.* Сыңға (урта урал, һаҡмар). Синке (урта)

СИҢЕРЕКТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сырылдау — *стрекотать.* Сиңерткә сиңеректәй башлаһа, көн йылына

СИҢЕРКӘ (мейәс) *и.* сиңерткә — *кузнечик*

сипатай 'баланы ярату, сөйөү күзе'

СИҢКАУАЙ (арғаяш, салйоғот, эй) *с.* цинкланған — *оцинкованный.* Сиңкауай биҙерәнә һау (эй)

СИП (ҡариҙел, салйоғот, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* сынйыр — *цепь*

СИПАЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* бәләкәй күҙле кеше — *человек с маленькими глазами*

СИПАЙТЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* күҙ йомғалау — *моргать.* Күҙләрен сипайтып ҡына утырған була (туҡ-соран)

СИПАРАТ: СИПАРАТ АЙАҒЫ, СИПАРАТ АШТАУЫ, СИПАРАТ ҠАҘАНЫ (арғаяш, мейәс) *и.* сипарат табағы — *чашка сепаратора.* Сипарат биҙерәһе (эй)

СИПАРАТ: СИПАРАТ БЕЛӘҘЕГЕ (көнсығыш диалект) *и.* сипарат тәрилкәһе — *тарелка сепаратора.* Сипарат сығанағы (арғаяш), сипарат талағы, сипарат үпкәһе (арғаяш, мейәс) сипарат һемәктәре өҫтөндәге ҡалҡыуыс *(күпсек) — поплавок сепаратора*

СИПАРАТ: СИПАРАТ АЙЫРТЫУ (эй) *ҡ.* һөт айыртыу — *сепарирование молока*

СИПЕЙҮРҘӘК (урта) *и.* һуна өйрәк — *кряква*

СИПКӘН (арғаяш, ҡариҙел, салйоғот) *и.* сәкмән — *чекмень*

СИПКӘҮ, СЕПӘКТӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* күҙ бысыйланыу — *покраснение глаз от слезотечения*

СИПЛЕ ТУРҒАЙ (туҡ-соран) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

СИПРАНДАУ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* сыпрандау — *не стоять спокойно на месте (о человеке).* Сипрандап ҡараны ла Әрәхимә, тегеһе күҙ һаманы (мейәс)

СИПСЕ, СИПСЫ (дим, һаҡмар) *и.* 1. Ҡыпһыуыр — *клещи.* 2. (ҡыҙыл, һаҡмар) Ҡыҫҡыс — *щипцы (для углей).* Ҡыҙым, сипсыны әпир әле, самауырға ҡуҙ һалайым (ҡыҙыл)

СИПСЕЛЕҮ (эй) *ҡ.* тарҡалыу — *распадаться.* Аларҙың ғүмер буйы бер йерҙә тороп донйаһы сипселмәгән

СИПТЫРЫУ, СЫПТЫРЫУ (туҡ-соран, урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* һыптырыу — *подхлестнуть.* Аҙыраҡ сыбыҡ белән сыптырып ал (туҡ-соран)

СИПТӘҮ (мейәс, салйоғот) *ҡ.* сылбырлау — *привязать на цепь.* Ҡурҡма, эт сиптәлгән (мейәс)

СИПЫЛДАҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* туманаҡ — *володушка.* Бесән сапҡан мәлдә сипылдаҡты балалар сипылдаталар

СИПӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* һибәләү — *моросить.* Сипәләп кенә йамҡыр йауа

СИР I (дим, эйек) *и.* 1. Һыҙлауыҡ — *чирей.* 2. (дим) Ауырыу кеше — *больной.* Өй тулы сир ҡараҙым бала саҡта. 3. (урта) Яра — *рана.* Айағынтағы сире һаман бөтәшмәй

СИР II (дим, эйек) *и.* сей ҡалдырылған урын *(ер) — огрех*

СИР: СИРГӘ ТЕЙЕҮ (урта) *ҡ.* бүгеү — *приедаться, переесть.* Ит майы сиргә тейгән, тип бөтөнләй ашаманы

СИРАҠ (ҡариҙел) *и.* 1. Аяҡ — *нога.* Арҡыры сираҡ. 2. (дим) Шайтанашыҡ — *щиколотка*

СИРАҠАН (мейәс) *с.* еңмеш — *капризный, упрямый*

СИРАТ АУЫРЫУЫ (дим) *и.* ҡыҙылса — *корь*

СИРГӨПӘШ (ырғыҙ) *и. рахит.* Балаһы сиргөпәш булған

СИРГҮП (ырғыҙ) *с.* сирләүсән — *болезненный.* Әллә нишәп сиргүп малай булды ла ғуйҙы

СИРҒОУ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Сөйөү — *метать, кидать.* Күккә сирғорҙар ине әүәл йеңеүсене. 2. Ырғыу — *прыгать.* Афтамашина түңгәккә менгәндә сирғоп-сирғоп китәбеҙ. Сирғыу (туҡ-соран, урта)

СИРҘӘШКӘ (мейәс, эй) *с.* сирләүсән — *болезненный.* Сирнәшкә (урта)

СИРҘЫҠ (урта) *и.* бөрмә — *оборка.* Сирҙыҡлап тегә торғайныҡ әйберҙе

СИРЕ (арғаяш) *б.* тикле — *до.* Ат ман өйгә сире әпкилде

СИРЕГЕҮ (арғаяш) *ҡ.* уңалыу — *зажить (о ране)*

СИРЕК I (көнсығыш диалект, урта) *и.* ҡарыш — *пядь*

СИРЕК II (көнсығыш диалект, урта) *и.* өс литр һыйышлы банка, шешә — *трехлитровая банка, бутыль*

СИРЕК III (ҡыҙыл) *и.* ҡаҙаҡтың 1/4 өлөшө — *1/4 часть фунта*

СИРЕКЛӘҮ (туҡ-соран) *ҡ.* түшкәне дүрт өлөшкә бүлеү — *разделка туши на 1/4 часть.* Итте уаҡлап торманыҡ, сиреклӛп һаттыҡ та ҡайттыҡ. Сиректәү (салйоғот, эй)

СИРЕЛМӘК (ҡыҙыл) *и.* өйрәлмәк — *водоворот.* Сирелмәктән сығалмаған

СИРЕҮ I (урта) *ҡ.* бөрөү — *делать сборки.* Сирыу (мейәс). Күлмәк сирыу

СИРЕҮ II (ҡариҙел) *ҡ.* баҫыу — *успокоить.* Ҡайғымны сирә

СИРЕҮ III (эй) *ҡ.* тиреү — *обирать.* Бер биҙерә муйыл сиреп апҡайттым. Сирыу (урта)

СИРЕҮ, СИРУ (ырғыҙ) *ҡ.* атыу — *стрелять.* Һауаға берәй зат ырғыта ла сирә

СИРЕҮСЕ, СИРУСЫ (ырғыҙ) *и.* атыусы — *стрелок.* Сиреүсе һауаға ҡалпаҡ ырғыта ла шуны тишкәнсе ата

СИРКЕШ (мейәс, һаҡмар) *и.* сирткес — *курок (у ружья)*

СИРКӘ (һаҡмар) *и.* кәзә тәкәһе — *козел*

СИРКӘТӘҮ (эйек-һаҡмар) *с.* сирле — *болезненный.* Тайва әвейҙең ире йыуаш, сиркәтәү генә геше булды

СИРЛЕ-СОРЛО (дим) *с.* сирле — *болезненный.* Ағай ҙа сирле-сорло ғына

СИРЛЕ СУҠЫШ (эй) *с.* ауырыу,ябыҡ — *больной, хилый.* Сирле шуҡыш (урта)

СИРЛӘШКӘ, СИРНӘШКӘ (дим, урта, ырғыҙ) *с.* сирле — *болезненный.* Беребеҙ ҡарттың үҙен, икенсебеҙ аны йөрөткән сирләшкә үҫмерҙе йетәкләп өйгә кире индек (ырғыҙ)

СИРМЕШ, ШИРМЕШ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* милләте билдәһеҙ кеше — *неизвестной нации человек.* Ҡыҙлары Ташкин йағына китеп әллә ниндәй сирмешкә кейәүгә сыҡҡан (туҡ-соран)

СИРМЕШ ТҮБӘТӘЙЕ (ҡариҙел) и. *таҙғарын — сычуг*

СИРПАҠ ҺҮМЕС (эй) *и.* сүмес — *ковш*

СИРПЕП МЕНЕҮ (урта) *ҡ.* бау буйлап менеү — *подняться по веревке.* Ағас башына сирпеп менәләр бал алмаға

СИРПӘК I (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* бәләкәй биҙрә — *ведерко*

СИРПӘК II (туҡ-соран) *и.* сүмес ау — *сачок.* Йаҙ гөнө сирпәк беләк балыҡ тота торғайныҡ

СИР-СИНӘТ (дим) *и.* сир-фәлән — *всякая хворь.* Үҙенә сир-синәт тейергә әҙер генә тора

СИРСЫҠ I (арғаяш, туҡ-соран, урта) *и.* сыйыр-сыҡ — *скворец*

СИРСЫҠ II (урта) *и.* һарына бүлексәләре — *дольки саранки.* Әпкилеп тороп сирсығын айырып, йыуып тороп бешерәһең һарына бутҡаһын

СИРСЫҠ ҺЫУЫҒЫ (урта) *и.* май айында сыйырсыҡтар бала осорған мәлдәге һыуыҡлыҡ — *холода в мае, в период вылета птенцов скворцов*

СИРТА (эйек-һаҡмар) *и.* бура бурағанда бүрәнә араһын сыйа торған ҡорамал — *рогатина (инструмент при закладывании венцов сруба).* Сиртуш (ҡариҙел)

СИРТЕҮ: ҠОМБАҒЫШ СИРТЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* көнбағыш ярыу — *лущить семечки.* Эш йуҡтан ҡомбағыш сиртеп утырам

СИРТЕҮ: ҪҮҪ СИРТЕҮ (дим) *ҡ.* сүс иләү — *прясть кудель.* Беҙ барып ингәндә ҫүҫ сиртеп утыра ине

СИРТЕҮ I (дим) *ҡ.* моронлау — *вылупиться (о птенцах)*

СИРТЕҮ II (дим) *ҡ.* кәкерсәкләп киҫеү — *резать зигзагообразно.* Ҡайсы беләк сиртәм ситен

СИРТКЕ, СИРТКЕШ (урта) *и.* ҡапҡан дуғаларын тотоп тороусы ырғаҡ — *спусковой крючок капкана.* Сирткес (эй)

СИРТКЕС I (дим, урта) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

СИРТКЕС II (урта) *и.* һиртмә — *журавль (у колодца)*

СИРТМӘ I (дим) *и.* һиртмә — *журавль (у колодца).* Сиртмәле ҡойо

СИРТМӘ II (дим) *и.* төйгәс — *толкуша*

СИРТМӘ ЙОҘАҠ (дим) *и.* үҙе бикләнә торған аҫмалы йоҙаҡ — *висячий замок-защелка*

СИРТМӘКЛӘШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* һүҙ көрәштереү — *спорить.* Сиртмәкләшеп торҙо ла ҡалдылар теге икәү

СИРТТАҠ (арғаяш) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

СИРХАУ (арғаяш, салйоғот, урта) *с.* сирле — *болезненный.* Сирхуш (мейәс)

СИРХАУАТ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот) *и.* ауырыу — *болезнь.* Әлдә ниндәй сирхауат ҡағылған үҙенә (мейәс)

СИРШАЙЫУ (дим) *ҡ.* сырышыу, бөрөшөү — *наморщиться.* Мин ней баш тип йатам сиршайып

СИРЫҠ I (һаҡмар, эй) *с.* сырышлы — *наморщенный.* Эй, сирыҡ танау, кил эле мында (һаҡмар)

СИРЫҠ II (һаҡмар) *с.* ҡайтарылған — *загнутый.* Сирыҡ йөҙлө балта. Сирыҡ йөҙлө салғы

СИРЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* һырыу — *стегать (одеяло, пальто).* Мамыҡтан йурған сирҙым (урта)

СИРИШ (дим) *и.* дебет — *козий пух*

СИРӘ (дим) *и.* тирә — *окрестность.* Мынау сирәлә ыуыпсы күренмәй ине

СИРӘМ (арғаяш, дим, туҡ-соран, урта) *и.* сиҙәм — *целина*

СИРӘМ ҠЫМЫҘЛЫҒЫ (дим) *и.* ҡымыҙлыҡ — *кислица (степная)*

СИСЕЛГӘН: СИСЕЛГӘН ИКМӘК (салйоғот) *и.* ҡырҡыу икмәк — *перекисший хлеб*

СИСКАЛ (урта) *и.* һүҙ йөрөтөүсе, ғәйбәтсе — *сплетник*

СИСКЕН (ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Уңған, эшлекле — *трудолюбивый, деловой.* 2. (мейәс, урта) Таҙа, бөхтә — *чистоплотный.* Өләсәйем сискен булды (мейәс). 3. (мейәс) Етеҙ — *быстрый (о лошади).* Сискен ат

СИСКӘ I (дим, көнсығыш диалект, ҡариҙел, урта) *и.* сәскә — *цветок*

СИСКӘ II (ҡариҙел) *и.* баллы ысыҡ — *медвяная роса.* Игендә быйыл сискә һуҡты

СИСКӘ: СИСКӘ ҠАҘЫ (мейәс) *и.* йоҡа ҡаҙы — *тонкое конское сало*

СИСКӘ: СИСКӘ АТЫУ (арғаяш, ҡариҙел, урта) *ҡ.* сәс ағарыу — *поседеть.* Минең тә сәсләрем сискә атҡан инте хәҙер (урта)

СИСЛА (дим, туҡ-соран, урта) *и.* ай — *месяц.* Сисла башында ҡайтып төштө улым (дим)

СИСЛӘТЕҮ (урта) *ҡ.* ситләтеү — *относиться с пренебрежением, обижать.* Кеше ҡулынта үҫтем, сисләткән уахытлары ла булғантыр

СИССЫ (урта) *и.* ситса — *ситец*

СИСӘК I (арғаяш, ҡариҙел, салйоғот) *и.* сәсәк — *оспа.* Һыу сисәге

СИСӘК II (арғаяш, салйоғот) *и.* сәскә — *цветок.* Сисәк балы

СИСӘК ИНӘСЕ (ҡариҙел) *и.* сәсәк анаһы — *осложнение от оспы.* Сәсәк ойаһы (урта), сисәк анаһы (салйоғот)

СИСӘН (арғаяш, мейәс) *и.* сәсән — *импровизатор, сказитель*

СИТ I (урта) *и.* тирәс — *обечайка*

СИТ II (урта) *я. һ.* эргә — *у, около, возле.* Пасирҙың ситенә утырмаға киткәннәр

СИТАҠА (мейәс) *с.* насар — *плохой, дурной.* Был бисә торғаны беләк ситаҡа инде

СИТ БАРМАҠ (ҡариҙел, мейәс, салйоғот) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец.* Ситке бармаҡ (арғаяш, мейәс, салйоғот)

СИТЕГЭРЗИНКӘ (дим) *и.* калошлы ситек — *ичиги с калошами*

СИТЕК ҠАТА (ҡыҙыл) *и.* ҡатын-ҡыҙ ситеге — *женские ичиги*

СИТЕКӘЙ, СИТӘКӘЙ, СЕТӘКӘЙ (урта) *и.* сәтәкәй — *мизинец.* Сентәкәй (эйек-һаҡмар)

СИТЕЛЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Ситкә китеү, ситкә эйәләшеү — *уехать на чужбину, привыкать на чужбине.* 2. (мейәс) Бирелеп эшләү — *работать увлеченно.* Мин артыҡ сителеп эштәмәнем

СИТЕЛТЕҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ситләтеү — *относиться с пренебрежением, обижать.* Һәҙер һөкөмәт сителтмәй бирәүҙе лә, әүәле ине ул... (ҡыҙыл)

СИТЕМ ГҮРЕҮ (эйек) *ҡ.* ситкә ҡағыу, һыйҙырмау — *отвергать.* Сит итеү (урта), ситкә тибеү (ҡариҙел), ситкә тибәреү (урта). Үҙенә оҡшамаған уҡытыусыларҙы ситкә тибәргән

СИТЕН (дим, урта) *р.* ҡыйын — *трудно, затруднительно.* Малның кимшереген ташлайбыҙ, ашарға ситен (дим)

СИТКА (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Ҡорт анаһы яба торған ситлек — *сетка для пчелиной матки.* 2. Битлек — *сетка (для предохранения лица от укуса пчел).* 3. Бал һурҙырғыс иләге — *сетка медогонки*

СИТКӨЙ (ҡыҙыл) *и.* алғы өй — *передняя изба*

СИТЛЕК (урта, эйек) *и.* инә ҡорт күҙәнәге — *маточник*

СИТМИЛЛИК (урта) *и.* ун аҙым ер — *десять шагов земли*

СИТ-МЫТ (урта) *и.* сит яҡ — *чужбина.* Ситка-мытка йөрөмәне, тоҡомо йуғ ине. Сит-мит (туҡ-соран). Сит-миттә ғөмөрө уҙҙы аның, үлгәс кенә ауылына алып ҡайттылар

СИТНӘТЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ситләтеү — *относиться с пренебрежением, обижать*

СИТӘ (һаҡмар) *и.* һитә — *перга*

СИТӘЙЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* күҙҙең йәки яраның ҡыҙарып, һыуланып тороуы — *краснеть (о глазах и ране)*

СИТӘН (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Ҡаҙ ояһы — *кошелка.* Ситәнойа (эйек). 2. (дим) Ҡорот киптереү өсөн талдан үрелгән һауыт — *корзина для сушки курута.* 3. (дим) Текмә — *частокол.* Сейтән (ҡариҙел)

СИТӘУКӘ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* 1. Ҡаҙ ояһы — *кошелка.* 2. Ҡорот киптереү өсөн талдан үрелгән һауыт — *корзина для сушки курута*

СИФАТТЫ (ҡыҙыл, эй) *с.* төҫлө, рәүешле — *подобный.* Өрәк сифатты ғош та бар йылға буйында (эй)

СИХУТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Күкһәү — *чахотка.* 2. Күкһәү кеше — *чахоточный человек*

СИХӘТ (ҡариҙел, урта, һаҡмар) *и.* дауа, файҙа — *целебность.* Һаҡмар һыуҡайларын эстениһәң, тәнгә сихәтләре күп була (һаҡмар). Сихат (мейәс, эй). Мәтрүштең сихаты ҙур (мейәс)

СИХӘТЛЕК (ҡариҙел) *и.* таҙалыҡ — *здоровье.* Сихәтлек ҡаҡшап тора әле

СИХӘТЛӘНЕҮ (дим, туҡ-соран) *ҡ.* аяҡҡа баҫыу, шәбәйеү — *выздороветь.* Газ беләнн ағыуланыуҙан һаман булһа сихәтләнеп бөтмәйем әле (туҡ-соран)

СИХӘТЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* дауалау — *лечить.* Әллә сихәтләп йебәрәһеңме, әбей (һаҡмар)

СОБАН (дим) *и.* шеш — *нарыв*

СОҒА (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Юғары сифатлы буҫтау — *сукно высшего качества.* Ҡыҙыл соға, йәшел соға. 2. (дим, эйек) Буҫтау филтә — *суконный фитиль*

СОҘҒАҠ, СОҘҒО, СОЗҒО (гәйнә, ҡариҙел) *и.* 1. Һоҫҡо — *совок.* Һоҙғаҡ (эй). 2. Һоҫа — *челнок*

СОЙОРҒОУ (һаҡмар) *ҡ.* сөйөү — *метать, кидать.* Беҙ ыласын сойорғоттоҡ

СОҠАЛСА, СОҠАЛСАЙ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* соҡалта — *боковая выемка печи.* Соҡалаҡ (мейәс, туҡ-соран). Соҡалаҡҡа ҡуй ҡомғанды (туҡ-соран)

СОҠАНАҠ (мейәс) *и.* уйҙыҡ — *выем.* Соҡанаҡ күләүекләнеп ята

СОҠОНМА (ҡыҙыл) *с.* ығыш — *копотливый, медлительный (о человеке)*

СОҠОР, СОҠЫР, СОҠОРСА (дим, ҡариҙел) *и.* сынайаҡ өҫтө — *чашка (чайная)*

СОҠОРАҠ (мейәс) *и.* суҡыраҡ — *комки засохшей грязи, земли*

СОҠОРЛАШЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* сөкөрҙәшеү — *ворковать.* Баллар беләнн соҡорлашып утырҙыҡ (туҡ-соран)

СОҠОРСА (ҡариҙел) *и.* соҡорло табала бешерелгән күмәс — *булка, испеченная на сковороде с углублениями*

СОҠОРСАЛМА (дим) *и.* ваҡ ҡына итеп бармаҡ менән соҡорайтып өҙөлгән һалма — *вид лапши.* Соҡорһалма (салйоғот, эй)

СОҠОР ҺӨЙӘКТЕ (ҡыҙыл) *с.* эре һөйәкле ябыҡ, ләкин тос итле *(мал тураһында)* — *крупнокостный (о животных).* Соҡор һөйәкте мал ҡарамаҡҡа йабыҡ булһа ла, һимеҙ була

СОҠОТ (ҡыҙыл) *и.* бетсә — *клещ (чесоточный)*

СОҠОШОУ (дим) *ҡ.* талашыу — *ссориться.* Ғөмөр буйы соҡошоп йөрөп бумай бит инде

СОҠСОҠ, ҪОҠҪОҠ (арғаяш) *и.* ҡашыҡморон — *широконоска*

СОЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* таҫыл — *сноровка.* Солоң йуҡ, сол беләнн эшләмәгәнгә шулай

СОЛАНАЛ, СОЛАНТУПСА (дим) *и.* күтәрмә — *крыльцо.* Солантупҫаны ҫөртөп ал, ҡыҙым

СОЛАН ӨЙ (салйоғот) *и.* алғы өй — *передняя*

СОЛАНСА (урта, эй) *и.* 1. Соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* 2. (эйек, эй) Төкәтмә — *пристрой.* 3. (дим) Ҡара-ҡаршы бүлмә араһындағы коридор — *коридор между противоположными комнатами*

СОЛО (ҡариҙел) *и.* селбәрә — *малек*

СОЛОҠ (арғаяш) *и.* 1. Умарта — *улей.* 2. (арғаяш, мейәс) Бал ҡорто — *пчела*

СОЛОҠ МИСКӘҺЕ (арғаяш) *и.* күҙәнәк — *ячейка (сотовая)*

СОЛОҠ МӨГӘРӘБЕ (арғаяш) *и.* умарта баҙы — *омшаник*

СОЛОҠ ОЙАҺЫ (мейәс) *и.* умарта — *улей*

СОМАН (урта) *и.* шыуман — *приспособление для катания с гор.* Ҡорлаш, һин мине һемәйттең, тишек соманҡа утырттың

СОМҒОЛ, СУМҒЫЛ (эй) *и.* соңғол — *омут*

СОМҒОР (арғаяш) *и.* ҡағараҡ — *чернозобая гагара*

СОМҠА I (ҡыҙыл) *с.* сонтоҡ — *куцый*

СОМҠА II (ҡыҙыл) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

СОМТОР, СОНТОР (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, эй) *с.* сонтоҡ — *куцый.* Хәҙер ҡыҙлар сонтор күлмәк кейәләр, беҙҙең геүек сепрәккә уранып тирләп-бешеп йөрөмәйләр (туҡ-соран)

СОНА ҮРҘӘК (дим) *и.* һуна өйрәк — *кряква*

СОНТАЙЫУ (урта) *ҡ.* ҡыҫҡарыу — *укоротиться.* Күлмәге сонтайып ҡалған

СОНТОҠ I (ҡариҙел) *и.* һандыҡ — *сундук.* Сондоҡ (дим). Сонтоҡҡа тутыр әйберләреңне

СОНТОҠ II (салйоғот) *с.* таҡыр — *бритый (о голове).* Сонтоҡ башын йалтыратыб утыра

СОНТОР (мейәс, туҡ-соран, эйек-һаҡмар, эй) *с.* сонтоҡ — *куцый.* **Фивраль айын боронғораҡ кешеләр «сонтор сисла» тей торғайнылар (ырғыҙ)

СОНТОРАЙЫУ: СОМТОРАЙЫУ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Ҡыҫҡарыу — *укоро-*

титься. Йәй сыҡҡансы күлмәге сомторайған да гиткән (туҡ-соран). 2. Кәмеү, аҙайыу — *уменьшаться.* Ашау йағы сонторайҙы хәҙер (эй)

СОНҒОР, СОҢҠОР (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* соҡор — *яма, ров.* Төндә соңҡорға барып ауҙыҡ, арба бис ҡыйралды (һаҡмар)

СОНҒОРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* тәрән йылғаның ағыу тауышы — *журчание глубокой реки.* Сәғәтәй соңғорлап ҡына аға

СОҢҠАП: СОҢҠАП СУМЫУ (эйек) *ҡ.* баш менән ырғыу — *прыгать вниз головой (в воду).* Малайларҙың бейек йарҙан соңҡап сумғандары күп булды

СОР I (урта) *м. һ.* ҡуй — *чур.* Сор, улай йаҙмаҫҡа кәрәг ине

СОР II (дим) *и.* ваҡыт, осор — *период.* Мынау сорно әпәй бөттө

СОРА (һаҡмар) *и.* эсәк уралыу — *заворот кишок*

СОРАҒАЙ (мейәс, эй) *и.* сурағай — *щука*

СОРАКА, СОРАШКА (мейәс) *и.* бәләкәй суртан — *щуренок*

СОРҒАУ (арғаяш, ҡыҙыл) *ҡ.* сөйөү — *метать, кидать*

СОРҒАЛТМА (ҡыҙыл) *и.* һапҡан — *праща*

СОРКА (ырғыҙ) *и.* һыуыр — *сурок*

СОРҠОЛДАЙ (мейәс, һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык*

СОРЛАТЫУ (урта) *ҡ.* ныҡ асыҡтырыу — *морить голодом*

СОРЛАУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Көртләү — *квохтать.* 2. (ырғыҙ) Гөрөлдәү — *ворковать (при игре в прятки).* Балалар сорлайҙар көргөлдәк уйнағанда

СОРЛАУЫҠ (һаҡмар) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

СОРНАЛЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, эй) *ҡ.* ураныу, төрөнөү — *укутаться.* Нейә сорналаһың, әллә ауырыйһыңмы? (эй)

СОРО ҠОРТ (ҡариҙел) *и.* һоро ҡорт — *трутень*

СОРОТАЛАҠ (урта) *и.* эсәк уралыу — *заворот кишок*

СОРСОҘ (дим) *с.* һарауһыҙ — *бесстыдный*

СОРТАН (арғаяш) *и.* суртан — *большая щука*

СОСАР (ҡариҙел) *и.* һуҫар — *куница*

СОСАСЫБЫҠ (ҡариҙел) *и.* шүре энәһе — *ось челнока*

СОСЛА I (төньяк-көнбайыш, урта урал) *и.* арыш кеүәҫе — *квас из ржи.* Хәҙер сосланы эшләй белгән кешеләр аҙ (төньяк-көнбайыш)

СОСЛА II (ҡариҙел, мейәс) *и.* төпкә ете, өҫтөнә өс көлтә һалынып өйөлгән һоҫлан — *вид суслона*

СОСЛА III (ҡариҙел) *и.* һоҫа — *челнок*

СОСОЛОУ, СОСМОРАУ I (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һалынып төшөп тороу — *свисать.* Ағайым бигерәк йабыҡҡан, кейемнәре сосморап тора (туҡ-соран). Сосорау (ҡыҙыл)

СОСОЛОУ, СОСМОРАУ II (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* мыштырҙау — *копошиться.* Нәмә сосолаһың, сәғәтең йеттө бит эшкә барырға! (туҡ-соран)

СОСОЛТАУ (эйек) *ҡ.* күбәйтеү — *увеличить.* Сосолтап бала һала ҡорт

СОСТАН (төньяк-көнбайыш) *и.* төпкә ете, өҫтөнә өс көлтә һалынып өйөлгән һоҫлан — *вид суслона*

СОХАРЫЙ (минзәлә, урта урал) *и.* шөкәрә — *сухарь.* Сөхәрей (туҡ-соран). Мейес-мейес сөхәрей һала инек баллар уҡырға гитер буһа (туҡ-соран)

СӨБӨЛГӘН (гәйнә) *и.* селәүсен — *дождевой червь*

СӨБӨР БАЛЫҠ (мейәс) *и.* селбәрә — *малек*

СӨБӨРҘӘК (мейәс) *и.* шаршы — *перекат (на реке).* Сөбөрләк (урта)

СӨБӨРЛӘК (һаҡмар) *и.* инеш — *ручей*

СӨБӘ (урта) *и.* һебә — *кусок вареной баранины, который вручался победителям башкирской национальной борьбы*

СӨБӘБӘ (дим, һаҡмар) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

СӨБӨК (мейәс) *и.* сөрөк — *гнилушка*

СӨГӨЛЙӨР (ҡыҙыл урта) *и.* сөгөлдөр — *свекла.* Сөңөлтөр (урта), сөгендер (ҡариҙел), сөгөндөр (дим, ҡариҙел)

СӨГӨН (ҡыҙыл, урта) *и.* суйын — *чугун.* Сүген (гәйнә, һаҡмар)

СӨГӨН ЙУЛ (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* тимер юл — *железная дорога*

СӨГӘ (дим, ҡариҙел, урта) *и.* 1. Ташбаш — *пескарь.* 2. Уҡбалыҡ — *стерлядь*

СӨГӨҘ (эйек) *и.* уҡбалыҡ — *стерлядь*

СӨГӘЛЗИН, СӨГӨЛЗИН (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *и.* селәүсен — *дождевой червь*

СӨГӘЛЙӘН, СӨГӘЛЖӘН, СӨГӘЛСӘН (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *и.* селәүсен — *дождевой червь.* Балыҡ ҡаптырырға сөгәлйән алабыҙ (урта урал)

СӨҘГӘК (арғаяш) *и.* һөҙгөс — *шумовка*

СӨҘМӘ I (ҡариҙел) *и.* һөҙмә — *отжатое кислое молоко.* Сөзмә (гәйнә)

СӨҪМӘ II (минзәлә) *и.* һөҙгөс — *шумовка*

СӨҘӨК (дим) *и.* һөҙлөк — *навар*

СӨҘӨК МАЙЫ (дим) *и.* һөҙлөк — *навар*

СӨҘӨН (ырғыҙ) *и.* 1. Буй-һын — *телосложение, осанка.* Атайым ҡарт бик матур сөҙөннө кеше ине. 2. Йөҙ — *облик.* Нишләп сөҙөнөң ҡороп йөрөй, ҡурҡтыңмы, ауырыйһыңмы?

СӨЙ I (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* 1. Эре ағас ҡаҙау — *большой деревянный гвоздь.* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Тағара — *полочки, прибиваемые к внутренним стенкам колодочных ульев*

СӨЙ II (дим) *и.* сей — *огрех (на пашне)*

СӨЙ III (дим) *с.* сей — *сырой, водянистый.* Тәне сөй тимерәү

СӨЙ: СӨЙ ҒАТЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* маҡтау — *хвалить.* Шул тиктегем ҙурайғанһың тип, сөй ғатып та йебәрә аныға (ҡыҙыл)

СӨЙҘӨ (арғаяш) *и.* ҡалаҡ һөйәге — *лопатка*

СӨЙҘӨЛКӘ, СӨЙҘӨРКӘ (арғаяш) *и.* ыңғырсаҡ — *седелка*

СӨЙҘӨНӨҮ (дим) *ҡ.* һөйөнөү — *радоваться*

СӨЙКӘ (мейәс, урта) *и.* 1. Сөйҙә — *бугорок атланта.* Атынан аша сөйкәһе белән барып төшкән (урта). 2. (урта) Ҡалаҡ һөйәге — *лопатка*

СӨЙЛӨК (дим, урта) *и.* тамаҡбау — *супонь*

СӨЙЛӨКБАУ (дим, урта) *и.* тамаҡбау — *супонь*

СӨЙНӘКСЕЗ (урта урал) *с.* һөйкөмһөҙ — *несимпатичный, немилый.* Сөйнәксез кеше

СӨЙНӘҮ (эй) *ҡ.* сейнәү — *заклепать.* Салғыны сөйнәтергә бараһым бар

СӨЙӨЛДӨРӨК (дим, ҡариҙел, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Тамаҡбау — *супонь.* 2. Бөлдөргә — *темляк*

СӨЙӨНСӨ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* һөйөнсө — *это слово произносят, когда сообщают кому-либо радостное сообщение, за которое обычно получают вознаграждение*

СӨЙӨР-СИТНАУ (урта) *и.* эске сир — *внутренняя болезнь.* Сөйөрөм-ситнауым йуҡ, йөрәк тә һау, айаҡ ҡына һыҙлай

СӨЙӨҮ I (ырғыҙ) *ҡ.* һөйләү — *говорить.* Хикәйә сөйөргә шәп кеше ине ул Рәшиттең атаһы

СӨЙӨҮ II (дим, туҡ-соран, урта) *ҡ.* артҡа бәйләү — *завязать платок узелком (в затылочной части головы).* Элек киленнәр йаулыҡ сөймәгән, алға бәйләгән (дим)

СӨЙРӨЛТМӘК (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* өйрөлтмәк — *водоворот.* Балалар, сөйрөлтмәккә эләгә күрмәгеҙ, һөйрәп алыр үҙегеҙҙе (һаҡмар)

СӨЙСӘ (дим) *с.* тигеҙ булмаған — *неровный (о поверхности).* Сөйсә йер

СӨЙ ҺУРҒЫС (арғаяш, урта, һаҡмар) *и.* ҡыпһыуыр — *клещи*

СӨЙӘЛ (дим) *и.* 1. Оро — *нарост.* 2. (мейәс) Тыңғауыҡ — *чернильный орешек*

СӨЙӘМ (дим) *и.* һөйәм — *пядь (старинная мера длины, равная расстоянию между большим и согнутым указательным пальцами руки)*

СӨЙӘН (һаҡмар) *и.* һөйән — *липовое дерево со снятой корой*

СӨКӨЛ I (һаҡмар) *и.* сәкүшкә — *четвертинка.* Бер сөкөл бир әле, һатыусы туған

СӨКӨЛ II (ҡыҙыл) *и.* соҡалта — *выемка в боку печи*

СӨКӨР (ҡариҙел) *и.* соҡор — *овраг*

СӨКӨРТ, СӨКӨЛТ (урта) *и.* урғылъян — *выбоина.* Сөкөрттө йул. Сүкерт (мейәс)

СӨКӨШКӘ (арғаяш) *и.* сикәсөй — *чекушка (на оси телеги)*

СӨКСӨМӘН (мейәс) *с.* мығырҙаҡ — *ворчун*

СӨКӘЛ, СӨКӨЛ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* йәкәл — *бабка*

СӨКӘЛСӘЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* йәкәл — *бабка.* Сөкәлсәйҙе һуғып уйнаталар (һаҡмар)

СӨКӘЛТӘ (ҡыҙыл) *и.* соҡалта — *выемка в боку печи*

СӨКӘЛТӘЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* йәкәл — *бабка*

СӨКӘЛӘЙ (һаҡмар) *и.* сәкән — *клюшка*

СӨКӘНСӘЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* йәкәл — *бабка*

СӨКӘТӘ (урта) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

СӨЛГӨ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* һөлгө — *полотенце с вышивкой на концах*

СӨЛГӨБАШ (арғаяш, әй) *и.* сигелгән таҫтамал башы — *вышитые концы полотенца.* Сөлгөбашын сасаҡтап эштәнем (әй)

СӨЛКӘР (төньяҡ-көнбайыш) *с.* сыбар — *пестрый (о масти лошади).* Сөлкәр ат

СӨЛӨК (урта) *и.* солоҡ — *борть*

СӨЛТӨРҘӘК, СЫЛТЫРҘАҠ (мейәс) *и.* шаршы — *быстрина*

СӨЛТӨРӘҮ (әй) *ҡ.* артыҡ кибеү — *пересохнуть.* Керем сөлтөрәп кипкән

СӨЛӘЙМӘ (урта) *и.* эт еләге — *белладонна*

СӨЛӘН (арғаяш, салйоғот, әй) *и.* селән — *цапля*

СӨМ I (һаҡмар) *р.* шым — *тихо.* Сөм генә барып утыра йөҙөн күрһәтмәҫкә

СӨМ II (әйек-һаҡмар) *ҡ.* төшөрөп, битте күрһәтмәй бөркәнеп — *накрывшись, укутавшись.* Сәскәле шалларҙы сөм йабынып алыр инек

СӨМ III (дим) *и.* соңғол — *омут*

СӨМБӘЛӘ (минзәлә) *и.* *сентябрь*

СӨМ: СӨМ ҠОРҺАҠ (ҡыҙыл) *и.* бирән — *обжора.* Ана, ашай торғас сөм ҡорһаҡтың эсе ҡаҙандай буған

СӨМБӨРҘӘК (ҡыҙыл) *и.* шаршы — *быстрина*

СӨМБӘЙ, СӨМГӘЙ (ҡыҙыл, мейәс, әйек-һаҡмар) *и.* соңғол — *омут.* Көҙгөһөн балыҡ сөмбәйгә туплана (һаҡмар)

СӨМГӨЛ (урта) *и.* соңғол — *омут*

СӨМКӘ (ҡыҙыл) *с.* сөм — *глубокий.* Сөмкә ғаҙан. Сөмкә һауыт

СӨМӨК (урта) *и.* һемәк — *кран.* Сөмәк (мейәс)

СӨМӨКӘЙ (туҡ-соран, урта) *и.* 1. Соңғол — *омут.* 2. Өйрөлтмәк — *водоворот*

СӨМӨЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ришүәт һорау — *просить взятку*

СӨМӨРТ (мейәс, урта) *к.* сөм — *усилительная частица.* Сөмөрт ҡара күҙҙәрең (мейәс)

СӨМҪӨҘ (дим) *с.* һөмһөҙ — *бесстыдный, непристойный.* Сөмҫөҙ (ҡариҙел)

СӨМТӨР (урта) *с.* сонтоҡ — *куцый.* Сөмтөр ҡойроҡло эт

СӨМТӨРӘҮ (урта) *ҡ.* хәүефләнеү — *опасаться*

СӨМӘЛӘҮ (мейәс) *ҡ.* әҙләп кенә тотоноу — *израсходовать в меру.* Ашты сөмәләп ашатманым

СӨН (һаҡмар) *р.* һис — *никак, сроду.* Мин шуны сөн йырлай алмайым

СӨНӘШ (мейәс) *и.* һаран, кеше хаҡына йәшәргә йаратыусы — *скупой, любитель проживать за чужой счет.* Сөнәштән бер ни артмай

СӨҢГӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡаяу — *жало (у пчел)*

СӨҢГӨЛ (туҡ-соран) *и.* 1. Өйрөлтмәк — *водоворот.* Ҡайһы уахыт йылғала сөңгөлләр йаҫалып, һыу өҫтө өйрөлөп тора. Сөңкөл (мейәс). 2. (дим, урта, урта урал) Соңғол — *омут*

СӨҢГӨЛДӘК (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Мығырҙаҡ — *ворчун.* Сөңкөлдәк (ҡыҙыл, урта). 2. (дим, ҡыҙыл) Ҡылансыҡ — *кокетка*

СӨҢГӨР-САҢҒЫР (һаҡмар) *р.* ысын күңелдән — *по душам.* Көнө буйы сөңгөр-саңғыр әллә нәмә һөйләшәләр

СӨҢГӘЙ (дим) *и.* соңғол — *омут*

СӨҢГӘЙҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* тәрәнәйтеү — *углубить.* Улаҡты сөңгәйҙәп ҡуйабыҙ

СӨҢГӘ, СӨҢҒОР (арғаяш) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

СӨҢКӨЛ (ҡыҙыл) *и.* соҡалта — *выемка в боку печи*

СӨҢКӨЛДӘШЕҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, әй) *ҡ.* ысын күңелдән һөйләшеү — *разговаривать по душам.* Байағынан бирҙе сөңкөлдәшәләр инде (ҡыҙыл)

СӨҢКӨЛДӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Он йуҡ тип сөңкөлдәй ине (туҡ-соран). Сөңкөлтәү (урта)

СӨҢКӨЛТЛӘҮ, СӨҢКӘЛТЛӘҮ (урта) *ҡ.* соҡорлау — *углубить*

СӨҢКӘ I (арғаяш) *и.* уйҙыҡ — *выемка.* Сөңкәлә һыу йыйылып йата

СӨҢКӘН (әй) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка (чайная)*

СӨҢКӘЛ (дим) *и.* соңғол — *омут*

СӨҢӨЛТӨР (урта) *и.* сөгөлдөр — *свекла*

СӨПӨКӘ (мейәс, урта) *и.* төпөш — *коротыш (о человеке)*

СӨПРӘ, СӨПӨРӘ (дим, туҡ-соран, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* әсетке — *закваска.* Элек сөпрә алырға барғанда он апаралар ине (туҡ-соран)

СӨПРӘК (кариҙел, урта) *и.* сепрәк — *тряпка*

СӨР: СӨР ИТЕҮ (мейәс) *ҡ.* парланыу — *спариться (при игре)*

СӨРКӨРӘҮ (әй) *ҡ.* шаулау — *шуметь*

СӨРКӨШКӘ I (һаҡмар) *и.* соҡалта — *выемка в боку печи*

СӨРКӨШКӘ II (һаҡмар) *и.* сирек — *четвертинка*

СӨРКӘ (дим) *и.* күк ат — *сивка*

СӨРЛӨГӨҮ (гәйнә) *ҡ.* һөрөнөү — *спотыкаться*

СӨРЛӘК (урта) *и.* бәләкәй шүкә — *щуренок*

СӨРӨКЛӘҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* төтәтеү — *окуривать (пчел)*

СӨРӨЛДӘҮ (дим) *ҡ.* көртләү — *квохтать*

СӨРӨМ (мейәс) *и.* бәләкәй шүкә — *щуренок*

СӨРӨПКӘ (дим) *и.* тиле шалҡан — *сурепка.* Сөрөпкә ашлыҡ сәселмәгән урынға күберәк үҫә

СӨРПӨЙ (эйек) *и.* бәләкәй шүкә — *щуренок*

СӨРПӨЛДӘК (мейәс) *и.* бәләкәй шүкә — *щуренок*

СӨРСӨНӨҮ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һөрөнөү — *спотыкаться.* Дегәнәк төпҫәһенә сөрсөнөп күнәкләрен көйәнтәнән ысҡындырып йебәрҙе (эйек-һаҡмар)

СӨРТӨЙ (һаҡмар) *и.* 1. Бәләкәй шүкә — *щуренок.* 2. (дим) Селбәрә — *малек*

СӨРТӨМ (һаҡмар) *и.* сирек — *четвертинка.* Бер сөртөм икмәк ҡалғайны

СӨРХӘНТӘЙ (һаҡмар, әй) *с.* хөрәсән — *слабый телосложением*

СӨРӨГӘЙ I (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* сүрәгәй өйрәк — *чирок*

СӨРӘГӘЙ II (мейәс) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец.* Сөрәкәй (урта)

СӨРӘК, СӨРӘКӘ I (һаҡмар) *и.* бәләкәй шүкә — *щуренок*

СӨРӘК, СӨРӘКӘ II (һаҡмар) *и.* сүрәкә — *«Чижик» (детская игра).* Сөрәкә (ҡыҙыл)

СӨРӘКӘ III (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* сүрәгәй өйрәк — *«Чирок»* 'аҡылһыҙ'

СӨРӘКӘ IV (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* бәләкәй башлы — *с маленькой головой (о человеке).* Сөрәкә Малик та алған тей машина (һаҡмар)

СӨРӘКӘШКӘ I (һаҡмар) *и.* сирек — *четвертинка*

СӨРӘКӘШКӘ II (һаҡмар) *и.* бәләкәй шүкә — *щуренок*

СӨРӘНТӘЙ I (һаҡмар) *и.* сирек — *четвертинка*

СӨРӘЙТӘЙ II (һаҡмар) *и.* бәләкәй шүкә — *щуренок*

СӨС (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Һиҙгер, зирәк — *чуткий; смышленый.* Бик сөс йоҡлай ул, тиҙ уйана. Уҡыуға сөс булды (эйек-һаҡмар). Сос (туҡ-соран, урта урал). 2. (урта) Егәрле — *трудолюбивый*

СӨСКӨРӨМ (арғаяш) *с.* сөскөлтөм — *пресноватый.* Һуған сөскөрөм генә

СӨСНӨК (һаҡмар) *и.* һарымһаҡ — *чеснок*

СӨСӨ (урта) *и.* ҡылауыр — *золотуха*

СӨСӨ БАЛ (кариҙел, урта) *и.* яңы бал — *свежий мед*

СӨСӨГҮМӘС (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Сөсө икмәк — *пресный хлеб.* Сөсө күмәс (урта). 2. Ҡалас — *калач*

СӨСӨ ЙӘЙМӘ (дим) *и.* сөсө көлсә — *пресная лепешка*

СӨСӨКЛӨ (кариҙел) *с.* һығылмалы — *пружинистый*

СӨСӨКӘЙ (дим) *и.* таҫма тел — *краснобай.* Ул әҙәм белән ниңә шулай оҙаҡ сөсөкәйләнә икән?

СӨСӨРӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* йөрәк һуғыу, хәлһеҙләнеү — *сердцебиение.* Ошо арала йөрәгем сөсөрәп тик тора (туҡ-соран)

СӨСӨТКЕ (арғаяш) *и.* буҙа әсеткеһе — *закваска бузы*

СӨТ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* һөтлөгән — *молочай*

СӨТӘБӘ БАРМАҠ (мейәс) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

СӨТӘҢЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* мыштырҙау — *возиться.* Ашатһа ашатып ҡуймай, сөтәңләгән булып тик йөрөй

СӨХПӘТҺЕҘ (эйек) *с.* килешһеҙ, килбәтһеҙ — *нескладный, неуклюжий*

СӨШЛЕ (дим) *и.* шөшлө — *кочедык*

СӨЪӨР (ырғыҙ) *и.* ҡунаҡтарҙан ҡалған аш — *пища, оставшаяся после угощения гостей.* Сөъөр ашарға көрөң балалар

СӨЪӘЛ (ырғыҙ) *и.* һорау — *вопрос.* Изге гешеләр теге донйала һис бер сөъәлһеҙ озмахҡа инә, тей

СПИСКА (ырғыҙ) *и.* шырпы — *спички*

СПУСКА (арғаяш) *и.* тәте — *курок*

СПУТ (дим) *и.* мейес көмбәҙе — *свод (печи).* Спутта таҙартылған аҡ самауыр утыра

СТРАГА (дим) *и.* һалдау — *острога.* Сыраҡҡа төшкәндә балыҡты страга белән сәнсәң

СТРУН (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* ҡыл — *струна.* Струннары өҙөлөп бөткән ахыры ул мандалиннарҙың (туҡ-соран)

СТӘРӘПКӘ (ҡыҙыл, урта, әй) *и.* хеҙмәтсе *(ҡатын-ҡыҙ)* — *домработница.* Борон байҙарҙың стәрәпкәләре лә буған (әй)

СУБЫР (ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* ығыш — *копотливый, медлительный (о человеке).* Субытҡы (ҡыҙыл)

СУБЫРЛАУ (урта) *ҡ.* түгелеү, ҡойолоу — *течь струей.* Күҙҙән субырлап йәш аҡты

СУ ГӨПШӘҺЕ (арғаяш) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый*

СУҒЫЛМА (дим) *и.* 1. Өйәнәк — *падучая (болезнь).* Кинәт кенә ауырыта суғылма булғанда. 2. Биҙгәк — *малярия*

СУҒЫМ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *с.* 1. Тәлгәшле — *с гроздьями.* Муйыл шу тиклем суғым булды (һаҡмар). 2. (туҡ-соран, ырғыҙ) *р.* күп — *мно-*

го. Суғым аҡса барҙа тип ҡалаға барып ҡайттым (туҡ-соран)

СУҒЫР, СУҒЫРТ (урта) *и.* күшкә — *лубок*

СУҒЫРТМАҠ (көнсығыш диалект) *и.* суғырмаҡ — *кора (нижней части ствола старой березы)*

СУДА (ырғыҙ) *и.* дөйәнең муйынындағы, алғы тубығындағы оҙон йөн — *длинная шерсть на шее и на коленях верблюда.* Суданан арҡан ныҡ була

СУЙ (ҡыҙыл) *с.* 1. Ҡаты — *крепкий, прочный.* Йар аҫтында оҙаҡ йатып ҡарағай суй булып китә. 2. Тығыҙ тәнле — *крепкого телосложения.* Суй ҡатын. 3. (ҡариҙел, урта урал, эй) *р.* тотош — *сплошь.* Тәне суй тимерәү. Суй урман ул йаҡ

СУЙҘАҠ ЙАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* эшһеҙ ятыу — *бездельничание.* Хатыны көнө-төнө эшләй, үҙе ир башы белән суйҙаҡ йата

СУЙЫН ЙУЛЫ (төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) *и.* тимер юл — *железная дорога.* Мин килен булып оҙатылып килгәндә суйын йулы ла, бер нәмә лә йуғ ине (һаҡмар)

СУЙЫНТАШ (туҡ-соран) *и.* һуйырташ — *булыжник.* Суйырташ (урта урал, һаҡмар). Йерәнкашканың дүрт тойағы ла суйырташтай була (һаҡмар)

СУҠ I (эй) *и.* төш — *место.* Урта суҡта уйнай улың

СУҠ II (ҡыҙыл) *с.* 1. Күп ботаҡлы — *ветвистый.* Суҡ ҡарағат. Суҡ сауыл. 2. (төньяҡ-көнсығыш) Кикел — *челка.* 3. (эй) Һырға — *сережки (у овец и коз).* 4. (эй) Ҡош-корттоң ҡойроҡ өҫтөндәге мамыҡ тумалаҡ — *хвостовой помпон (у птиц).* 5. (эй) Үңербау — *завязка (у воротника рубахи).* 6. (эй) Ҡоштарҙың бәләкәйерәк төркөмө — *небольшая стая птиц.* Бер суҡ үрҙәк күлгә килеп төштө

СУҠ III (дим, урта) *и.* сыу — *плацента (у животных).* Һыйыр суғын һалалмай (урта)

СУҠ IV (эйек) *и.* һуҡта — *чашелистник*

СУҠ ЙАМҒЫР (көнсығыш диалект) *и.* бер генә урындан сығып таралмай ғына яуған ямғыр — *внезапный дождь*

СУҠА (эйек) *и.* тау башы — *макушка горы.* Суҡай (туҡ-соран)

СУҠАЙ (һаҡмар) *и.* ҡалҡыулыҡ — *возвышенность*

СУҠАЙТМА (ырғыҙ) *и.* ҡалҡыулыҡ — *возвышенность*

СУҠАЛАҠ (эй) *с.* ярлы; мөшкөл — *бедный, тягостный*

СУҠА МАҢЛАЙ (ҡыҙыл) *и.* киң маңлай — *широкий лоб*

СУҠАНДАҠ (арғаяш) *с.* ҡылансыҡ — *кокетливый*

СУҠА ТУРҒАЙЫ (мейәс) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

СУҠ БАРМАҠ (арғаяш) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

СУҠ ЙЕП (эй) *и.* мулинә — *мулине*

СУҠЛЫ (дим, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Тәңкәле — *с монетами.* Суҡлы йөҙөк. Суҡлы беләҙек. 2. Сыңғалы — *с колечками.* Суҡлы ғашыҡ

СУҠЛЫГӨЛ (дим, ҡыҙыл) *и.* тамсы гөл — *фукция*

СУҠЛЫҠ (һаҡмар) *и.* кикел — *челка*

СУҠМАР (эйек) *и.* төйгөс — *толкуша*

СУҠМАРБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сүмесбаш — *головастик.* Үрҙәкләр ашай суҡмарбашны (ҡариҙел)

СУҠМАРЫЛЫУ (туҡ-соран, урта, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* 1. Тәлгәшләнеп, суҡланып тороу — *висеть гроздьями, кистями.* Быйыл балан суҡмарылып утыра (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл, мейәс) Ойҡашып, ойошоп тороу — *быть скученным.* Ҡарағаста һағыҙ суҡмарылып тора (мейәс). 3. (мейәс) Төшөнкөлөккә бирелеү — *впасть в апатию.* Суҡмарылыб китеб утыра

СУҠ САС (арғаяш) *и.* кикел — *челка*

СУҠСА ҠЫУАҠ (арғаяш) *и.* ваҡ ҡыуаҡ — *мелкий кустарник*

СУҠТАЛ (арғаяш) *и.* бөҙрә тал — *плакучая ива.* Суҡтал төбөндә шишмә эргәһендә туҡтап йыуыналар

СУҠТЫБАШ (арғаяш) *с.* бүрекле — *с хохлом.* Суҡтыбаш тауыҡ. Суҡтыбаш турғай

СУҠЫЙ (дим) *и.* суҡыш — *клюв*

СУҠЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сиҡаҡлау — *икать*

СУҠЫМЫШ (һаҡмар) *и.* тәпке — *мотыга*

СУҠЫНДЫРЫП (туҡ-соран, һаҡмар, эй) *р.* шәп, тиҙ арала — *быстро, скоро.* Бер йылда суҡындырып өй һалып та инделәр (туҡ-соран)

СУҠЫНСЫҠ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* суҡынған — *негодник.* Суҡынсыҡ, өҫтөн ҡалайтып ҡайтҡан инде (туҡ-соран)

СУҠЫНМЫШ (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* суҡынған — *негодник.* Әле генә ошонта ине лә баһа, суҡынмыш, ҡайҙа инеп ҡасты (урта)

СУҠЫНҒЫР (ҡыҙыл) *и.* суҡынған — *негодник.* Табалмайым, суҡынғырҙы, әллә ғайҙа инеп йуғалған

СУҠЫРАҠ I (ҡыҙыл, һаҡмар, урта) *и.* бысраҡ — *грязь.* Йауын йауған, тәгәрмәстән суҡыраҡ ырғып бара (ҡыҙыл)

СУҠЫРАҠ II (дим, ҡариҙел) *с.* һуҡыр — *слепой.* Суҡыраҡ бабай ул, өйөндәлер (дим)

СУҠЫР БАРМАҠ (ҡариҙел) *и.* тупыс бармаҡ — *палец без одной фаланги*

СУҠЫРЛАУ (урта) *ҡ.* сутырлау — *болтать*

СУҠЫР СЕРКИ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һуҡыр себен — *мошка*

СУҠЫТЫҠ (һаҡмар) *и.* суҡыш — *клюв.* Суҡытығы ниндәй ғибрәт был ҡоштоң

СУҠЫУ (урта) *ҡ.* 1. Соҡоу — *ковырять, копать.* Бағау белән суҡыйһың. 2. (ҡариҙел) Сағыу — *жалить.* Йылан суҡыр, барма!

СУЛА (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* яй, уңайлы мәл — *возможность, удобный момент.* Берәй йаҡҡа олағырға йул сулаһын көтөп кенә йөрөй торғайны (һаҡмар)

СУЛАҠ ИНӘҮ (һаҡмар) *и.* мал инәүе — *метка животных (отрезают кончики уха у животных)*

СУЛПЫ I (дим) *и.* дүңгәләк, ҡулса — *кольцо.* Бысаҡ сулпысын йеҙҙән, баҡырҙан йаҫайбыҙ

СУЛПЫ II (ырғыҙ) *и.* суҡ — *кисть, бахрома.* Төрлө йөн йептән сулпы йаҫап шаршау бауҙарына тағалар

СУЛПЫ: ҠОЛАҠЛЫ СУЛПЫ (ҡыҙыл, урта) *и.* көйәнтәле сулпы — *двойной накосник*

СУМАЙ (арғаяш) *и.* тиреҫ яҡ — *север.* Сумайҙан иҫкән йел һалҡын була

СУМАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* аҡшайыу — *выпучиться.* Күҙе сығарҙай булып сумайып ҡарап тора

СУМАҠ (һаҡмар) *с.* ҡабарып торған — *выпуклый.* Сумаҡ тау. Сумаҡ маңлай

СУМАҠА (мейәс) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

СУМАҠЛАУ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* арҡанды, дилбегәне кәләпләү — *собрать аркан, вожжи в связку.* Арҡанды сумаҡлап элеп ҡуй (ырғыҙ)

СУМАН (урта) *и.* 1. Кәмәшәү — *продолговатое корыто.* 2. (дим) Кәрзинкә — *корзинка*

СУМАНДАУ (мейәс, урта, әй) *ҡ.* аушаңлап атлау — *переваливаться.* Өрәктәре сумандашып китеп бара (мейәс)

СУМАР I (урта) *и.* 1. Дүрткел һалма — *лапша квадратной формы.* 2. Ҡулбаш һөйәге аҫтындағы төйөр майы — *слой жира под плечевой костью (у животных)*

СУМАРТ (ҡыҙыл, урта, урта урал, һаҡмар, әй) *с.* йомарт — *щедрый.* Улар шу тиклем сумарт ул (ҡыҙыл)

СУМАРТЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* йомартлыҡ — *щедрость.* Сумартлыҡ — һаранлыҡ дошманы. Сумартлыҡ (әй)

СУМАСА (эйек) *и.* сумғыс өйрәк — *красноголовый нырок*

СУМБЫРЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тәрән һыуға әйбер батҡанда сыға торған тауыш — *звукоподражательное слово при погружении какого-либо предмета в воду.* Биҙерә сумбырлап һыуға төштө лә китте

СУМҒОШ (урта) *и.* сумғыс өйрәк — *красноголовый нырок.* Сумғыс (дим), сумғош үрҙәк (эйек)

СУМҒЫР (мейәс) *и.* соңғол — *омут*

СУМҠА I (ҡыҙыл) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости.* Сумҡы (урта), суңҡы, суңҡа (дим, һаҡмар). Насар аттың сумҡаһы осто була (ҡыҙыл)

СУМҠА II (ырғыҙ) *и.* сумғыс өйрәк — *красноголовый нырок*

СУММА I (мейәс) *и.* соңғол — *омут*

СУММА II (туҡ-соран, урта) *и.* ҡышҡы юлһыҙлыҡ — *зимнее бездорожье (в результате снегопада).* Элекке ҡартлар суммала бүре һуҡҡаннар (туҡ-соран)

СУМНЫҠ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* һум — *рубль*

СУМСА (дим, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* ит, үпкә-бауыр, картуф, кәбеҫтә менән бешерелгән ҡыҫтыбый — *пирог с мясом, ливером, картофелем или с капустой*

СУМСЫЛЫҠАЙ (салйоғот) *и.* бөрмә башлы өй — *дом с шатрообразной крышей*

СУМЫРАЙЫУ (дим) *ҡ.* эңәләү — *впадать (о глазах).* Күҙләре сумырайып кереп киткән

СУМЫРА: СУМЫРА ЙАУЫУ (ҡариҙел, мейәс, урта, әй) *ҡ.* 1. Ҡарҙың күп яуыуы — *валом валить (о снеге).* Ҡар сумыра йауҙы уҙған йылы (әй)

СУМЫРА: СУМЫРА КЕЙЕҮ (һаҡмар) *р.* баҫып кейеү — *надеть глубоко (о головном уборе)*

СУМЫУ (дим) *ҡ.* вафат булыу — *умереть.* Ул бахыр сумды инде

СУНАР (урта урал) *и.* өрпөк — *пушистый.* Бөгөн көнө буйы сунар ҡар йауҙы

СУҢҒЫЛЫҠ (дим) *и.* сыу — *плацента (у животных)*

СУҢҠА (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости.* Суңҡаҫы белән барып төштө балаҫы (дим)

СУҢҠАЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* артҡа ауыу — *падать задком.* Йаңы сыҡҡан шебеш артына көсө йетмәй, суңҡалай

СУПА ЙАПАЛАҠ (дим, ҡыҙыл) *и.* һупайҙы — *мохноногий сыч.* Супа йапалағы (урта)

СУПАЙ I (дим) *и.* һупайҙы — *мохноногий сыч.* Супайҙы (ҡыҙыл, һаҡмар)

СУПАЙ II (урта) *и.* ҡуҡыш — *кукиш*

СУПАЙ III (һаҡмар) *и.* өлпө — *пучок.* Тәгәрләктең башы супай була

СУПАЙ IV (дим) *с.* яңғыҙ — *одинокий.* Ана, бер супай *(кеше)* ташта ҡыҙынып утыра

СУПАЙ ӨКӨҺӨ (мейәс, урта) *и.* һупайҙы — *мохноногий сыч*

СУПАЛА (дим) *и.* һупайҙы — *мохноногий сыч*

СУПҠАЙ (арғаяш) *и.* сыпҡай — *поганка (птица).* Супҡай һыуҙа гел сумып йөрөй

СУПҠЫ (дим) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

СУПТАЙЫУ (һаҡмар, әй) *ҡ.* бер кемһеҙ, бер нәмәһеҙ ҡалыу — *остаться ни с кем, ни с чем.* Икәүең суптайыб утыраһың, баллар гитеб бөттө (һаҡмар). Суптайып тороп ҡалдым әйбер урҙатып (әй)

СУПТАРЛАУ (дим) *ҡ.* төрлө еп атыу *(киндерҙә) — ткать из разноцветных ниток.* Суптарҙау (әй). Суптарҙы гүлмәк. Суптарҙы шаршау

СУПТАУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* аҙлап алыу, кәметеү — *понемногу взять, уменьшить что-либо.* Әһә, былар йарманы суптай баштағандар (әй)

СУПЫРҘАУ (һаҡмар) *ҡ.* сорлап ағыу — *течь ручьем.* Ҡарттың күҙҙәренән супырҙап йәш ҡойолдо

СУР I (ырғыҙ) *и.* шеш — *опухоль.* Сурлыға сей икмәк йабалар

СУР II (һаҡмар) *и.* ҡайғы, хәсрәт — *горе, печаль.* Аңа тағы сур өҫтөнә сур булды

СУР III (дим, салйоғот) *с.* ҙур — *большой.* Сур геше кигән тинеләр (салйоғот)

СУРАҒАЙ I (ҡыҙыл, әй) *и.* сүрәгәй өйрәк — *чирок.* Сүрәгәй (мейәс)

СУРАҒАЙ II (мейәс) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

СУРАҒАТ (ҡариҙел) *и.* имән сәтләүегe — *желудь*

СУРАЙЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, әй) *ҡ.* тумтайып сығып тороу — *выпятиться.* Сөйәл сурайып сыға (һаҡмар). Айағы сығып, буыуны сурайып тора (ҡыҙыл)

СУРАҠА (һаҡмар) *и.* этеш — *ерш*

СУРАҠАЙ (ҡыҙыл) *и.* уртаса ҙурлыҡтағы суртан — *щука средней величины*

СУРАТ (гәйнә) *и.* һүрәт — *рисунок, снимок.* Сүрәт (төньяҡ-көнбайыш)

СУРАШ (урта) *и.* ут болғата торған асалы ағас — *развилистая деревянная кочерга*

СУРАШЫУ (арғаяш, дим, ҡариҙел, мейәс) *ҡ.* һорашыу — *спрашивать.* Аны сурашҡан да йуҡ (мейәс)

СУРИП (ырғыҙ) *и.* бүҙәнә ҡуҙағы — *сурепица*

СУРҠАЙ (әй) *с.* борош — *закрученный.* Сурҡай ағас

СУРҠАК I (мейәс, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* әрпеш, шамтыр — *неряха*

СУРҠАК II (урта) *с.* күп һөйләүсән — *болтливый*

СУРҠЫЛДАТЫУ (дим) *ҡ.* баланы һөйләнә-һөйләнә һөйөү — *ласкать ребенка, приговаривая*

СУРЛАУ (урта) *ҡ.* 1. Һайрау — *петь (о птице).* Һабан турғайы сурлай ҙа туҡтай. 2. (дим) Баҡылдау — *квакать.* 3. (дим) Көртләү — *квохтать*

СУРЛЫ (һаҡмар) *и.* меҫкен — *бедняга.* Их, һин, сурлы!

СУРТ: СУРТ ҺЫНЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эй) *ҡ.* бер урындан ҡапыл һынып сығыу — *резкий перелом.* Суртуҡ һыныу (дим)

СУРТАН КҮБӘЛӘГЕ (һаҡмар) *и.* энәғараҡ — *стрекоза*

СУРТАННЫҠ I (эйек-һаҡмар) *и.* ерә — *большой крючок (для ловли щук).* Суртандыҡ (ҡыҙыл)

СУРТАННЫҠ II (урта) *и.* ҡыш көнө балыҡ тотоу урыны — *место зимнего улова рыбы*

СУРТАН ҮҘӘК (кыҙыл) *и.* нәҙек билле ат — *лошадь с тонким туловищем*

СУРТҺЫҘ (һаҡмар) *с.* шамтыр — *нескладный, неаккуратный (об одежде).* Ҡаһылай суртһыҙ кейем был, бер эйәме йуҡ

СУРЫҘА (эй) *р.* һис бер — *сроду.* Сурыҙа күргән кешем түгел

СУРЫЙ (урта) *с.* күп һөйләүсән — *болтливый*

СУРЫЛТАУ (кариҙел) *ҡ.* бытырлау — *тарахтеть.* Биртәлеп сурылтай

СУРЫЛТЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* бер хәбәрҙе ҡат-ҡат һөйләү — *говорить одно и то же.* Хәбәрҙе сурылтырға йарата инде ул (туҡ-соран). Сурытыу (кыҙыл, урта, урта урал)

СУРЫТЫУ (урта) *ҡ.* епте йәки арҡанды арлыбирле ишеү — *вить как попало (нитку, веревку)*

СУСАЙСЫҠ (һаҡмар) *с.* өлпә — *пучок.* Эҫе һөттөң башында сусайсығы була

СУСАҠ: СУСАҠ БИТ (урта) *и.* яҫы бит — *скуластое лицо.* Киң йаурынлы, сусаҡ битле бер бәндә килеп инте

СУСАЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һалынып тороу — *свисать.* Башы һур булып, ҡойроҡтары сусалып осоп китә

СУСАНДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ризаһыҙлыҡ белдереү — *выражать недовольство.* Йәш килен сусандамаҫ ине тегеләр ҡайтмаһа (ҡыҙыл)

СУСАННАУ (урта) *ҡ.* бәүелеү, тирбәлеү — *качаться.* Һыу сәпсеге ташҡа менеп сусаннап утыра

СУСАҢНАҠ (туҡ-соран) *с.* остандаҡ — *нескромный.* Был киленебеҙ баҫалҡы, сусаңнаҡ түгел

СУСИНКЕ (туҡ-соран, һаҡмар) *и. чесанки.* Сусиңкә (урта урал)

СУСҠА ДЕГӘНӘГЕ (урта) *и.* 1. Бөргәк — *липучка.* 2. (дим, урта) Һырмауыҡ — *ясменник*

СУСЛА (мейәс) *и.* һоҫлан — *суслон.* Суслан (арғаяш, салйоғот)

СУСТАНДАҠ (эй) *с.* 1. Остандаҡ — *нескромный.* Тик тор сустандаҡ. 2. Үпкәсел — *обидчивый.* Ул сустандаҡҡа һүҙ эйтеп

СУСТАНДАУ (эй) *ҡ.* остандау, үпкәләп китеү — *нескромничать, обидеться*

СУСТЫҠАЙ (мейәс) *и.* тиктормаҫ — *непоседа*

СУСЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* этеш — *ерш*

СУСЫЛДАУ (кыҙыл, туҡ-соран) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Сусылдап тик йөрөйсө, баш әйләндереп (ҡыҙыл)

СУСЫУ (урта урал, эй) *ҡ.* 1. Көйһөҙләнеү, һөйләнеү — *ворчать, проявлять недовольство.* 2. (туҡ-соран, ырғыҙ) һиҫкәнеү, тертләү — *вздрогнуть.* Ишек тауышына сусып уйанған малайын сәңгелдәген аҡырын ғына һелкетеп йоҡлатты (ырғыҙ)

СУТ (дим, ҡариҙел) *и.* иҫәп — *счет.* Мында малның суты бумаған (дим)

СУТЛАМАУ (ҡариҙел) *ҡ.* иҫәпкә алмау — *не считаться*

СУТЛАУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* аҙлап ҡына алыу, кәметеү — *понемногу взять, уменьшить что-либо.* Ҡунаҡҡа тигән кәнфитемде сутлаған да бөткән (ырғыҙ)

СУТНАТЫУ (урта) *ҡ.* сутлау — *обтесать (стены дома).* Өйҙөң эсен сутнатып ҡуйғайныҡ. Сутлау (урта). Өй сутланмаған, ҡап-ҡара

СУТЫ-ҠЫРЫЙЫ (дим) *и.* осо-ҡырыйы — *концакраю.* Ҫуғыш ваҡытында ғәйрәттең суты-ҡырыйы йуғ ине. Суты-ҡырыйын табып ҡара

СУТЫННЫЙ (эйек) *и.* йөҙ башы — *сотник*

СУТЫРМАҠ (туҡ-соран, ырғыҙ) *с.* түңгәкле — *кочковатый.* Сутырмаҡ йулдан көс-хәл гилеп йеттек (ырғыҙ)

СУТЫРЫЙ (дим) *с.* һөйләнсәк — *говорун, болтушка*

СУХАҘОН (эй) *и.* эрәм тамаҡ — *дармоед.* Сухаҙон көйөнә тик утырмағас ней ҡыҫылып

СУХАР (эйек) *и.* утын яра торған балта — *колун*

СҮБЕКЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* туҙыу — *изнашиваться.* Хәҙрәт өйөндә батшаның сүбекләнгән генә һүрәте тороп ҡалған

СҮБӨК (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Талҡыш — *кострика.* 2. Көнйәлә төбө — *остаток пучка пряжи*

СҮБӘК: СҮБӘК БОРОУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* юкты һөйләү — *говорить чушь*

СҮБӘК: СҮБӘК ҺАТЫУСЫ (арғаяш) *и.* туңаяҡ, туйға саҡырылмай килгән кеше — *человек, явившийся на свадьбу без приглашения*

СҮБӘКТӘНЕҮ (арғаяш) *ҡ.* ваҡһыу — *быть мелочным*

СҮГЕН ЙУЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тимер юл — *железная дорога.* Суйын йул (урта урал, һаҡмар)

СҮГЕРМӘК (ырғыҙ) *и.* 1. Бәләкәй күл — *озерцо.* Кәмәлек буйында сүгермәкләр күп. 2. (урта) Өйрөлтмәк — *водоворот.* 3. (дим) Урамдағы батҡаҡ — *грязь на улице*

СҮГЕРТМӘК (дим) *и.* сүгермәк — *высохшая яма*

СҮГЕҮ (дим) *ҡ.* ауыу — *валиться*

СҮГӘЙЕҮ (урта) *ҡ.* сүкәйеү — *сесть на корточки*

СҮГӘЛӘҮ (дим) *ҡ.* сүкәйеү — *сесть на корточки*

СҮГӘТӘ (һаҡмар) *и.* сеүәтә — *деревянная чашка небольшого размера*

СҮҘӘКИ (дим) *т.* шулай ҙа — *все-таки.* Сүтәки (урта)

СҮК, СҮП (һаҡмар) *и.* ҡурылып төйөлгән тары — *толченое в жареном виде пшено.* Сүкне ҡаймаҡҡа йә һөткә болғатып ашайлар

СҮКӘЙ (туҡ-соран) *и.* сеүәтә — *деревянная чашка небольшого размера*

СҮКЕР (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ҡамыл — *стерня.* Элгәре йаланайаҡ сүкерҙә лә йөрөп булына торғайны (ҡыҙыл). Сүпер (урта)

СҮКЕРЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Йығыу — *валить.* Бәрәңкене сүкереп китте боҙ. 2. (эй) Һуғыу — *ударить, стукнуть.* Башыңа сүкергәндә көтмә. 3. (эй) Баҫылыу — *придавливание.* Шуның ҡулында сүкерелеп бөттөм инде

СҮҠЕРТ (мейәс) *и.* урғылъян — *выбоина*

СҮКЕРӘ (дим) *и.* йәмшек танау — *курносый*

СҮКЕРӘЙЕҮ (урта) *ҡ.* бөршәйеү — *съеживаться*

СҮКЕТЕҮ (дим, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *ҡ.* һикертеп сабыу — *скакать галопом.* Ҡарат йурта белмәй ҙә ул, сүкетә лә гитә (туҡ-соран)

СҮКӘЙЕҮ (дим) *ҡ.* кәкерәйеү — *сгорбиться*

СҮКӘМӘ, СҮКӘМӘЙ (арғаяш, мейәс) *и.* әүмәлә — *мучное кушанье: в растопленную сметану постепенно высыпается сеяная пшеничная мука*

СҮЛ БАЛЫҒЫ (һаҡмар) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

СҮЛЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һөлөк — *пиявка*

СҮЛМӘК (дим, салйоғот, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* көршәк — *горшок.* Сүлмәкте өсайаҡҡа ултыртып бауырҫаҡ бешерәбеҙ (һаҡмар)

СҮЛМӘК ҠАҘАН (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* 1. Тәрән ҡаҙан — *глубокий котел.* 2. (арғаяш, мейәс) Өсаяҡ — *треножник.* 3. (мейәс) Көршәк — *горшок.*

СҮЛМӘК МУРҘА (дим) *и.* кәрзинкә кеүек итеп үрелгән мурҙа — *плетеная как корзина морда*

СҮМЕС I (дим, урта урал) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

СҮМЕС II (дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һөҙгөс — *дуршлаг.* 2. (ҡариҙел) Ижау — *половник*

СҮМЕС III (эйек) *и.* Етегән йондоҙ — *Большая Медведица*

СҮМЕСАУ (урта) *и.* сүмес формаһындағы һөҙгөс — *сеть в форме ковша*

СҮМЕСБАШ I (урта) *и.* Етегән Йондоҙ — *Большая Медведица*

СҮМЕСБАШ II (урта) *и.* убыр — *вампир*

СҮМЕСБАШ ТӨЙМӘ (мейәс) *и.* ялтырауыҡлы төймә — *блестящая пуговица*

СҮМЕСПАҠА (ҡариҙел) *и.* сумесбаш — *головастик*

СҮМЕСПАШ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Сүмесбаш — *головастик.* 2. (ҡыҙыл) Этеш — *ерш*

СҮМЕС ҪӨЙӘГЕ (дим) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

СҮМӘКСЕҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡапыл салҡан ауыу — *внезапно упасть навзничь.* Малайы сүмәксеп барып төштө (һаҡмар). 2. (урта) Сүкәйеү — *сесть на корточки*

СҮМӨЛӘ (арғаяш, дим, мейәс, урта, урта урал, ырғыҙ, эйек) *и.* 1. Күбә — *копна.* 2. (арғаяш, мейәс) Бәләкәй кәбән — *маленький стог.* 3. (дим, урта, эйек) Һоҫлан — *суслон.* 4. (ырғыҙ) Тиҙәк өйөмө — *куча кизяка*

СҮМӘЛӘ: СҮМӘЛӘ ЙОҘРОҠ (ҡыҙыл, эй) *и.* ҙур йоҙроҡ — *кулачище.* Сүмәлә танау (ҙур танау) — *носище*

СҮМӘЛӘБАШ (урта урал) *и.* 1. Башы киң ҡолға — *прялка.* 2. Көнйәлә — *пук шерсти или льна, приготовленный для прядения*

СҮМӘН (һаҡмар) *и.* 1. Түңгәк — *кочка.* 2. Түмәр — *чурбан*

СҮМӘН: СҮМӘНГӘ УЛТЫРТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* алдау — *провести, обмануть*

СҮҢКӘ (урта) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

СҮП I (ҡыҙыл) *и.* саҡ ҡошоноң ише — *совка-сплюшка*

СҮП II (урта) *и.* балалар башлығын биҙәү өсөн ептән, киҙенән эшләнгән тумалаҡ — *пампушка*

СҮП III (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Талҡыш — *кострика.* Бүрәнәгә сүп тыңҡыста (мейәс). 2. (һаҡмар) Үлән — *трава.* Турғай йәшенерлек тә сүп буманы. 3. (ҡыҙыл, мейәс, эй) Шырау — *заноза.* Бармағыма сүп керҙе (эй)

СҮП IV (ҡыҙыл) *и.* балалар уйынында ергә ҡағылған ҡыҫҡа таяҡ — *прибитая к земле палочка (в детской игре)*

СҮП V (ҡариҙел, мейәс, эй) *и.* сыу — *плацента (у животных).* Һыйырҙың сүбен ҡарауылдарға гәрәк (мейәс)

СҮП: СҮП КҮРМӘҮ (урта, эй) *ҡ.* һанға һуҡмау, бар тип тә белмәү — *не считаться, игнорировать*

СҮПЛӘМ I (ҡариҙел) *и.* киндерҙе күтәреп һуҡҡанда үрнәк ҡуйыр өсөн буйлыҡ ептәрен күтәреү тактаһы — *доска для выборки ниток под узор*

СҮПЛӘМ II (төньяҡ-көнбайыш) *р.* һирәк, әллә ниҙә бер — *редко, мало.* Сүпләмә (һаҡмар). Бында йеләк сүпләмә генә инде. Сүптәм (эй)

СҮПЛӘМЕШ (урта) *и.* киндерҙе һуҡҡанда үрнәк ҡуйыр өсөн буйлыҡ ептәрен күтәреү таҡтаһы — *доска для выборки ниток под узор*

СҮПЛӘМЛЕ (дим) *и.* күтәреп, үрнәкләп һуғылған әйбер — *холст, вытканный узором.* Сүпләмле таҫтымал

СҮПЛӘП ҺУҒЫУ (урта) *ҡ.* күтәреп, суптарлап һуғыу — *выткать с узорами (в домашнем ткачестве)*

СҮПЛӘҮГЕС (дим) *и.* киндерҙе күтәреп һуҡҡанда үрнәк ҡуйыр өсөн буйлыҡ ептәрен күтәреү таҡтаһы — *доска для выборки ниток под узор.* Сүптәүес (эй)

СҮПЛӘҮ ТАҠТАҪЫ (дим) *и.* киндерҙе күтәреп һуҡҡанда үрнәк ҡуйыр өсөн буйлыҡ ептәрен күтәреү таҡтаһы — *доска для выборки ниток под узор.* Сүптәм таҡтаһы (салйоғот, эй)

СҮП-ҺАҠ (һаҡмар) *и.* саҡ-суҡ — *сак-сук (мифические птицы)*

СҮП ҺАЛЫУ (урта) *ҡ.* аҡ һалыу — *бельмо на глазу*

СҮРЕ I (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* шүре — *цевка.* Бер өйҙән сүреләй генә мөрйәнән йептәй генә төтөн сығып тора (ырғыҙ)

СҮРЕ II (гәйнә) *и.* кәпрән — *нижняя наволочка*

СҮРЕ III (урта) *и.* ау бәйләү энәһе — *игла для вязания сети*

СҮРЕ IV (ҡыҙыл, урта) *и.* кәтүк — *катушка*

СҮРЕ АҒАСЫ (ҡыҙыл, урта) *и.* епһә — *тонкий деревянный прутик для прикрепления шпульки в челнок*

СҮРЕ ЙЕБЕ (эйек) *и.* кәтүк еп — *нитки катушечные*

СҮРЕҮ (минзәлә) *и.* кәпрән — *нижняя наволочка*

СҮРЕ ҮҘӘГЕ (мейәс, һаҡмар) *и.* шүре энәһе — *ось челнока*

СҮРТӘЙЕҮ (дим, туҡ-соран) *и.* бәлшәйеү — *распустить губы*

СҮРӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төрлө төҫкә инә торған йоҡа ғына ефәк — *переливающийся шелк*

СҮРӘК, СҮРӘКӘЙ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* әсе ҡамырҙан бешерелгән ваҡ икмәк — *булочка из дрожжевого теста.* Беҙ ни икмәкте сүпәкләп бешерәбеҙ (туҡ-соран)

СҮРӘКӘ (урта) *и.* кәрлә — *карлик*

СҮРӘКӘЙ (мейәс, урта) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СҮРӘТ I (көнсығыш диалект, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡиәфәт, күренеш — *образ, облик.* Йуха төрлө сүрәткә кереп йөрөй, тей (туҡ-соран)

СҮРӘТ II (туҡ-соран, урта) *и.* осраҡ, хәл — *случай.* Ҡайтҡан сүрәттә лә, бөгөн уҡ баралмаҫ (урта)

СҮРӘТКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һөйрәтке — *волокуша.* Баҫылмаған бесәнне ағас сүрәткегә тейеп ташыйбыҙ (ҡариҙел)

СҮРӘШКӘ (ырғыҙ) *и.* сүрәгәй өйрәк — *чирок*

СҮС (ҡариҙел) *и.* тарма — *конопля*

СҮСЕЛ (һаҡмар) *и.* ҡараҫҡы — *чучело.* Сүселләрҙе тиҙерәк урынлаштыра һал, ҡорлар һәҙер гилеп йетер

СҮСЕЛДӘҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Сүселдәр ҙә йөрөр инде ул, йәнгә тейеп (туҡ-соран)

СҮСИНКЕ, СҮСИНҠӘ (дим, туҡ-соран) *и.* галошлы быйма — *чесанки.* Сүсинҡә эрзинҡәһе гәрәк тей йеҙнән

СҮСПӘРӘ (эйек-һаҡмар) *и.* эремсек билмәне — *творожные вареники*

СҮСТЕЛТӘҮ (урта) *ҡ.* сутырҙау — *щебетать, трещать*

СҮСӘНӘК: СҮСӘНӘК ҺАҠАЛ (дим, урта) *и.* ослайып, ойошоп ҡына торған һаҡал — *пучкообразная борода.* Сүсәнәк ҫаҡаллы ҡарт үтеп китте (дим)

СҮТЕРЛӘШЕҮ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* сутырлашыу — *трещать, болтать.* Улар бөгөн киске сәйҙе күберәк һөйләшеп, сүтерләшеп эстеләр (ырғыҙ)

СЫБА (ҡариҙел, ҡыҙыл, эй) *с.* сәкмән — *зипун*

СЫБАЙ I (урта) *и.* свай — *свая*

СЫБАЙ II (һаҡмар, урта) *и.* рәт, теҙем — *полоса.* Ҡаҙбауыр болот бер сыбай булып тора (һаҡмар). Ташйылканың тәрәнерәк сыбайларынта бәрҙеләр ҡарпый (урта)

СЫБАЙ III (эй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

СЫБАЙ IV (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *с.* оҙонса — *удлиненный.* Сыбай ҡашҡа. Сыбай һаҡал

СЫБАЙ ЙАУЫН (дим, туҡ-соран) *и.* буй-буй булып яуып үткән ямғыр — *дождь, идущий полосами.* Мында ҡоп-ҡоро икән, беҙ сыбай йауынға эләгеп лыс һыу булдыҡ (туҡ-соран)

СЫБАЙҠА (урта) *и.* шөшлө — *кочедык (приспособление для плетения лаптей)*

СЫБАҠАЙ (дим, туҡ-соран) *с.* сыбар — *пестрый.* Ҡалай сыбаҡай күлмәк кейеп алған (туҡ-соран)

СЫБАЛАНЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* буталыу — *мешаться.* Алар көнө буйы өй эсендә сыбаландылар (һаҡмар)

СЫБАЛСЫҠ (һаҡмар, эй) *и.* буталсыҡ — *путаница.* Был сыбалсыҡтан нисек сығыр икәнһең (һаҡмар)

СЫБАЛЫУ (мейәс, урта, эй) *ҡ.* 1. Сейәлеү — *спутаться.* Сәсе сыбалып бөткән (урта). 2. (урта) Буталыу — *мешаться (под ногами)*

СЫБАР ЙӨРӘК (туҡ-соран) *с.* 1. Ҡурҡаҡ — *трус.* Бигерәк сыбар йөрәк икәнһең, бер аҙым йергә лә инәйең белән бараң. 2. (дим) Сабырһыҙ — *нетерпеливый*

СЫБАР КҮГӘҮЕН (ҡариҙел) *и.* бөгөлсән — *овод*

СЫБАР ҠАРЫН (мейәс, урта) *и.* таҙғарын — *сычуг*

СЫБАРСАЙ (мейәс) *и.* таҙғарын — *сычуг*

СЫБАР ТУҠРАН (дим) *и.* ала тумыртҡа — *пестрый дятел*

СЫБАР ҮРҘӘК (дим) *и.* аласабыр — *пеганка*

СЫБАР ҺӨЛӨК (салйоғот) *и.* һөлөк төрө — *вид пиявки (пестрая)*

СЫБАР ҺЫЙЫР (арғаяш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

СЫБАТАЙЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* сыбаталап егеү — *запрячь цугом.* Ҡоҙалар атларҙы сыбатайлап йегеп килерләр ине

СЫБАТМА (һаҡмар) *и.* түр юрған — *узкое длинное одеяло, сшитое из лоскутов*

СЫБАТЫЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һуҙылыу — *вытянуться.* Сыбатылып үҫкән ағаслар

СЫБАТЫУ I (ҡыҙыл, һаҡмар, эй) *ҡ.* тағатыу — *разматывать.* Йеп сыбатыу. Арҡан сыбатыу

СЫБАТЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* күрмәгәнен күрһәтеү — *проучить, сильно отругать*

СЫБАШҠЫУ (урта) *ҡ.* һыҙат булып ағыу — *течь полоской.* Күҙенән сыбашҡып йәш аға

СЫБЫҠ I (арғаяш, мейәс, урта урал) *и.* 1. Сауҡалыҡ — *березняк.* 2. (дим, урта) Ваҡ ағас — *молодое дерево.* 3. (эй) Ваҡ ботаҡ — *молодая ветвь*

СЫБЫҠ II (мейәс, урта) *и.* таҫма, нәҙек кенә итеп һалынған материя — *тоненькая лента, тесьма.* Сыбыҡтап тороп күлмәк кейҙереп ҡуйайым тиһәм (урта)

СЫБЫҠКӘРТӘ (дим) *и.* ситән — *плетень*

СЫБЫҠЛАУ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* сыбыҡ менән йөн яҙыу — *трепать шерсть прутиком*

СЫБЫҠТЫҠ (мейәс) *и.* сауҡалыҡ — *березняк*

СЫБЫЛЙЫУ (урта) *ҡ.* семәрләнеү — *рябить в глазах.* Күҙ сыбылйып тик тора

СЫБЫЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* һирәк-һаяҡ үҫкән ҡыуаҡлыҡтар — *редкие кустарники*

СЫБЫРТҠЫ (ҡариҙел) *и.* һепертке — *метла.* Мис сыбыртҡысы

СЫБЫРТҠЫ ИТЕ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* туйҙа төп ҡоҙала үткән һуңғы һый — *последнее угощение в доме отца невесты.* Сыбыртҡы итендә үлән сыбыртҡы белән ҡоҙаларҙы һуҡҡан булалар (һаҡмар)

СЫБЫРТҠЫ ЭЛГЕСЕ (арғаяш) *и.* сыбыртҡы бөлдөргәһе — *темляк кнута*

СЫБЫРЫШЫУ (һаҡмар) *и.* эркелешеү, йыйылыу — *собираться, столпиться.* Балалар урам тулып сыбырышып йөрөйләр

СЫВАЛЫУ (урта) *и.* киҫелгән ағас төбөнән үҫеп сыҡҡан үҫентеләр — *поросль на пнях*

СЫҒАНАҠ I (арғаяш, салйоғот, урта урал, эй) *и.* терһәк — *локоть*

СЫҒАНАҠ II (һаҡмар) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҒАНАҠ III (мейәс, һаҡмар) *и.* күгән — *дверная петля*

СЫҒАНАҠ IV (һаҡмар) *и. холоҡ — нрав, характер.* Сығанағы насар буғас һыйышмай ҡайтып киткән

СЫҒАНАҠ БӨГӨМӨ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* терһәк быуыны — *локтевой сустав*

СЫҒАНСА (урта) *и.* 1. Сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец.* Сығансай (эйек-һаҡмар). 2. Сәтәкәй — *мизинец*

СЫҒАНСАҠ I (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* күгән — *дверная петля*

СЫҒАНСАҠ II (урта, эйек-һаҡмар) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҒАРСАЙ (һаҡмар) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҒАР ШИШМӘ (дим) *и.* тау шишмәһе — *горный родник.* Сығар шишмә тауҙан атылып сығып йата

СЫҒЫМСА (дим, урта) *с.* сығынсы — *упрямый, норовистый (о лошади)*

СЫҒЫНСЫЛ (урта) *с.* сығынсы — *упрямый, норовистый (о лошади).* Сығынсыл ат йөктө тартмай, сигенеп тик тора

СЫҒЫР I (дим, мейәс) *и.* 1. Йөн сиратыу ҡорамалы — *приспособление для сучения ниток.* 2. (эйек) Һоҫа — *челнок.* 3. (ҡыҙыл, туҡ-соран, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ, эй) Вал. Шахтанан сығыр ман сығарған (салйоғот). 3. (мейәс) Шәмдең филтә йөрөтә торған тәгәрмәсе — *вал фитиля керосиновой лампы.* 4. (мейәс) Ялтырауыҡ тәгәрмәсе — *катушка блесны*

СЫҒЫР II (туҡ-соран) *и.* ағастан эшләнгән балалар арбаһы — *детская деревянная коляска.* Сығырға йәбешеп атлай башланы инде ҡыҙым

СЫҒЫР ЙЕП (арғаяш, эйек-һаҡмар) *и.* кәтүк еп — *катушечные нитки*

СЫҒЫРҘАН СЫҒЫУ (туҡ-соран, һаҡмар, эй) *ҡ.* ярһыу — *разъяриться*

СЫҒЫРҘЫ МУЙЫН (мейәс, урта) *и.* борғандаҡ — *вертишейка (птица)*

СЫҒЫРҘЫ ОРО (арғаяш) *и.* сығырлы ҡоҙоҡ — *колодец с воротом*

СЫҒЫРИҠ (гәйнә) *с.* сая — *злой.* Ул бик сығыриҡ хатын

СЫҒЫТЛАУ (урта урал) *ҡ.* осҡолоҡ тотоу — *икать*

СЫҒЫУ (урта) *и.* 1. Һыҭҡы — *угорь.* Битен сығыу баҫҡан. 2. (эйек) Ҡыҙамыҡ — *краснуха.* 3. (дим) Ҡысынма — *чесотка.* Дәнемә сығыу сыға

СЫҒЫШ (ырғыҙ) *и.* кисеү — *брод*

СЫҒЫШҪЫҘ (дим) *с.* ҡаты, бәғерһеҙ — *жестокосердный*

СЫҒЫШҺЫҘ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* һаран — *скряга*

СЫҒЫШМАУ (урта) *ҡ.* сығып китә алмау — *не спешить выйти, выходить.* Өшөп килеп кергәнә кешеләр, тимерлектән сығышмай, тегентә-мынта терәлеп, һүҙ ҡуйырталар

СЫҘА (ҡариҙел) *и.* һыу ағып ятҡан үҙәк — *водоносная ложбина*

СЫҘҒЫС (урта) *и.* бүрәнә ырыу ҡоралы — *рогатина (для метки венца сруба)*

СЫҘҘЫЙ-БЫҘҘЫЙ (дим) *р.* файҙаһыҙ — *бесполезно.* Сыҙҙый-быҙҙыйға йөрөп ғүмер үткәрҙе

СЫҘЫҠ I (дим, туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* һыҙлыҡ — *шкварки*

СЫҘЫҠ II (ҡариҙел, урта) *и.* 1. Һыҙыҡ — *черта.* 2. (урта) Таҫма — *лента, тесьма.* Сыҙыҡлы күлмәк. Сыҙҙыҡ (мейәс)

СЫҘЫЛЫУ (мейәс, эй) *ҡ.* һыҙылыу — *брезжить.* Сыҙылып таң ата (эй)

СЫҘЫУ (дим, ҡариҙел, урта, эй) *ҡ.* һыҙыу — *чертить.* Күмер белән сыҙып үлсәнем (дим)

СЫЖҒЫРТЫУ (дим) *ҡ.* туңмайҙы табала иретеү — *растопить сало*

СЫЗГЫ (ҡариҙел) *и.* һоҫҡо — *совок*

СЫЙА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сыйҙым — *шуга.* Шыйа (туҡ-соран)

СЫЙАНАҠ (урта) *и.* сынаяҡ — *чашка (чайная)*

СЫЙБАЛА (эйек-һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

СЫЙ БЕШЕРЕҮ (мейәс) *ҡ.* икмәк башы эшләү — *приготовление закваски*

СЫЙҒАН (урта урал) *и.* сиған — *цыган*

СЫЙҒЫР (арғаяш) *и.* ҡолға — *шест*

СЫЙҒЫС I (арғаяш, ҡариҙел, эй) *и.* шырпы — *спички*

СЫЙҒЫС II (дим) *и.* бүрәнә ырыу ҡоралы — *рогатина (для метки венца сруба)*

СЫЙҘЫМСА (ҡыҙыл) *и.* сыйҙым — *шуга*

СЫЙМАЛЫ (мейәс) *с.* ҡайыулы — *вышитый.* Сыймалы алйапҡысым туҙған инде

СЫЙМАЛАУ (урта) *ҡ.* әүәләү — *мять.* Үгеҙҙе сыймаланы айыу

СЫЙМА-СЫЙ: СЫЙМА-СЫЙ КИЛЕП (урта) *ҡ.* талашып-тиргәшеп — *ссорившись.* Ҡарт белән сыйма-сый килеп утырманым

СЫЙПЫТА БАҺЫП (һаҡмар) *ҡ.* тыҡылдата баҫып — *ступая со стуком.* Тағалы итекләр кейеп сыйпата баһып йөрөнөк

СЫЙРЫҠ (һаҡмар) *и.* киҫкә — *валежник*

СЫЙЫҠ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ, эй) *и.* һыҙыҡ — *черта.* Сыйыҡ сыҙыу (эй)

СЫЙЫҠ: СЫЙЫҠ ЭҘҘӘҮ (эй) *ҡ.* ғәйеп эҙләү — *подыскивать вину.* Сыйыҡ эҙҙәп кенә йөрөй ул кешенән

СЫЙЫР КӨПШӘСЕ (ҡариҙел) *и.* ҡырлы ҡурай — *порезник.* Шүре сыйыр көпшәсенән эшләнә. Сыйыр күпшә (гәйнә)

СЫЙЫРСЫҠ ҠАҠТЫСЫ (арғаяш) *и.* сыйырсыҡ ояһы — *скворечник*

СЫЙЫРСЫҠ УМАРТАҺЫ (урта) *и.* сыйырсыҡ ояһы — *скворечник.* Сыйырсыҡ умартаҫы (дим)

СЫЙЫР ТЕЛЕ (минзәлә) *и.* эремсек пирогы — *пирожки с творогом*

СЫЙЫРШАЛҠАН (гәйнә) *и. турнепс (мал шалҡаны)*

СЫЙЫРЫЛЫУ I (арғаяш) *ҡ.* сирҡаныу — *испытать отвращение*

СЫЙЫРЫЛЫУ II (һаҡмар) *ҡ.* салғы, бысаҡ йөҙө ҡайтарылыу — *отложение лезвии косы, ножа*

СЫЙЫУ: ҠАНАТ СЫЙЫУ (эй) *ҡ.* 1. Ҡанат сығыу — *пробивание крыльев (у птиц).* 2. Балиғ булыу — *стать совершеннолетним.* 3. Маһайыу — *зазнаваться*

СЫЙЫШ, ШЫЙЫШ (һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

СЫЙЫШЫУ (һаҡмар, әй) *ҡ.* талашыу — *ссориться.* Үҙҙәре сыйышып саҡ торалар (әй)

СЫҠ (арғаяш, дим, ҡариҙел, урта урал, әй) *и.* ысыҡ — *роса.* Сыҡ төшһә, үлән ныҡ үҫә (урта урал)

СЫҠМА (мейәс, урта) *и.* шеш — *нарыв.* Ҙур булып сыҡма сыҡты ҡышын тырнаҡ аҫтына (мейәс)

СЫҠМАЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* кисеү — *брод.* Йайыҡтағы сыҡмалыҡтарҙы атты ҡаҙаҡтар ҡарағандар

СЫҠТА (мейәс) *и.* ҡолон нуҡтаһы — *недоуздок (жеребенка)*

СЫҠТАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һыҡтау — *всхлипывать*

СЫҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Бәҫ — *иней (на деревьях).* 2. Һалҡын — *мороз*

СЫҠЫРҘАУ (дим) *ҡ.* сырылдау — *стрекотать.* Сиңерткә сыҡырҙай

СЫҠЫРЫШ (ҡариҙел) *и.* ҡаты, һаран — *скряга*

СЫЛ (салйоғот, әй) *и.* әсетке — *закваска.* Сыл белән асытҡан әпәй тәмде була (әй)

СЫЛАМАУ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* сыҙамау — *не терпеть.* Һимеҙҙегенә сыламай (мейәс)

СЫЛАН (дим, урта) *и.* солан — *сени*

СЫЛБАРА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* селбәрә — *малек*

СЫЛБЫР I (урта, һаҡмар) *и.* ҡыл арҡан — *волосяной аркан.* Ҡылдан сылбыр ишәләр ҙә малды сылбырлап ашаталар (һаҡмар)

СЫЛБЫР II (салйоғот) *и.* һағалдырыҡ — *тесьма, лента у женского платка* (ҡушъяулыҡ), *которая служит завязкой.* Сылбыр һырғаға беркетелә, эйәк аҫтынан килә

СЫЛБЫР III (урта) *и.* шәл биҙәге — *узор шали (в форме цепочки)*

СЫЛБЫР IV (урта) *и.* түңәрәкләшеп тотошоп уйнаған уйын — *игра в круг*

СЫЛБЫРЖАУ (дим) *ҡ.* сымырлау — *чувствовать дрожь*

СЫЛҒЫЙ I (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *р.* 1. Һәр ваҡыт, гел — *постоянно.* 2. (һаҡмар) Ылғый — *чересчур.* Игеннәре сылғый сүп

СЫЛҒЫЙ II (ҡариҙел) *и.* 1. Ҡаурый — *птичье перо.* 2. (мейәс) Сыбыҡ — *прутик.* Сылғый тотоп сығаң инде малға ҡаршы

СЫЛПЫҠ (әй) *с.* бысыҡ — *слезящийся (о глазе).* Күҙҙәре сылпыҡ

СЫЛТЫЙ (ҡыҙыл) *и.* селбәрә — *малек*

СЫЛТЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* сыңлау — *звенеть.* Имән табан ҡорос кеүек сылтылдап ҡына тора

СЫЛТЫРАҠ (мейәс) *и.* сулпы — *накосник*

СЫЛТЫРАҠТЫ ЙӨҘӨК (урта) *и.* сыңғалы балдаҡ — *кольцо с монетами*

СЫЛТЫРЛАҠ БАЛДАҠ (һаҡмар) *и.* сыңғалы балдаҡ — *кольцо с монетами.* Сылтылдаҡты балдаҡ (ҡыҙыл), сылтыраҡты балдаҡ (мейәс, әй), сылтырмаҡлы балдаҡ (дим)

СЫЛТЫРЛАҠ БЕЛӘҘЕК (һаҡмар) *и.* сыңғалы беләҙек — *браслет с монетами*

СЫЛТЫР: СЫЛТЫР ТАШ (минзәлә) *и.* йоҡа таш — *тонкий камень*

СЫЛТЫРЛАУЫҠ (урта) *и.* һабына ағастан сыңға ҡуйылып яһалған сеүәтә — *деревянная чашка с деревянным кольцом на рукоятке*

СЫЛЫМ I (урта) *и.* бәпестең башындағы ҡауаҡ — *корочка на голове (у новорожденного)*

СЫЛЫМ II (салйоғот) *и.* балыҡ тәңкәһе — *чешуя*

СЫЛЫМ III (арғаяш, урта) *и.* сыуын — *послед*

СЫМАУ (урта) *ҡ.* сырмау — *опутать веревкой*

СЫМБАТ (ҡыҙыл) *и.* селбәрә — *малек*

СЫМ ЙАҪАУ I (урта) *р.* бөхтә — *опрятно, аккуратно.* Сым йаҫау итеп кейенә, өйөн сым йаҫау итеп ҡуйа

СЫМ ЙАҪАУ II (төньяҡ-көнбайыш, урта) *с.* матур — *красивый, (-ая).* Сым йаҫау ҡатыны бар. Сын йаҫау (урта)

СЫМСЫРЫҠ (әй) *р.* тып-тын — *совершенно тихо.* Өйөгөҙ сымсырыҡ та

СЫМТЫҠ (дим, ҡариҙел) *р.* булыр-булмаҫ, еренә етмәгән — *кое-как.* Бик сымтыҡ икән был, үҙем дә беләм инде (ҡариҙел)

СЫМЫЛДЫҠ I (дим) *и.* 1. Шаршау — *занавес.* 2. (дим, урта урал, эйек-һаҡмар) Турпыша — *полог.* Сымылдырыҡ (ҡыҙыл, һаҡмар)

СЫМЫЛДЫҠ II (салйоғот) *и.* ҡымыҙлыҡ — *гречиха альпийская*

СЫМЫРҒАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* көсөргәнеү, көсәнеү — *натужиться*

СЫМЫРЖАУ (дим) *ҡ.* сымырлау — *чувствовать дрожь.* Дәннәрем сымыржап китте

СЫМЫРТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* сымырлау — *чувствовать дрожь.* Арҡалар сымыртып тора

СЫМЫРЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *с.* бөтмөр — *аккуратный.* Әсәң һатта сымыры, алсаҡ пулды, барҙыниһәң сәй әсермәй сығармаһ ине (һаҡмар)

СЫН I (арғаяш, дим, ҡариҙел, мейәс, әй) *с.* 1. Ысын — *правильный; правда; истинно.* 2. (урта урал, һаҡмар) Ысын — *настоящий.* Быйаҡта сын башҡортлар буған (һаҡмар)

СЫН II (ырғыҙ) *и.* сым — *проволока.* Баҡсаға сын тартып йөрөй

СЫНА (һаҡмар) *и.* бәләкәй сеүәтә — *маленькая чашка*

СЫНАҘА (һаҡмар) *и.* йыназа — *погребальная молитва*

СЫНАЙАҠ ТАБАҒЫ (ҡыҙыл) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

СЫНАЙАҠ ТӘРИЛКӘҺЕ (арғаяш, урта) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

СЫНАЙАҠ КӘШТӘҺЕ (салйоғот) *и.* һауыт-һаба кәштәһе — *посудница*

СЫНАЙАҠ ҠУЙҒЫС (һаҡмар) *и.* һауыт-һаба кәштәһе — *посудница*

СЫНАЙЫР (ырғыҙ) *и.* селбәрә — *малек*

СЫНАР (дим) *и.* аҡ тирәк — *белый тополь*

СЫНЙЫР (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* 1. Селбәрә — *малек.* 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Йыланбалыҡ — *угорь*

СЫНЙЫРА (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* Ат түшенә сыҡҡан ҡаты шеш — *фурункул (у лошади).* Элгәре аттың сынйараһын таҙ кешенән төкөтөп дауалағаннар (эйек-һаҡмар)

СЫНТУҪТАҠ (урта урал) *и.* 1. Сынаяҡ — *чашка чайная.* 2. Каса — *пиала*

СЫНЫ (ҡариҙел) *и.* йән — *душа.* Сурамай китсә сынысы сыға

СЫН ХАҠ (эй) *и.* ысын дөрөҫлөк — *истинная правда.* Сын хаҡ, икәүҙәп кенә тартып сығарҙыҡ

СЫҢАЛТАЙ (ырғыҙ) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҢАРЙАУЛЫҠ (кариҙел) *и.* яулыҡ — *платок*

СЫҢАРСАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҢАРСАЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҢҒА I (урта урал, һаҡмар) *и.* зәңге — *цинга*

СЫҢҒА II (эйек-һаҡмар) *и.* күгән — *шарнир.* Сыңҡа (урта)

СЫҢҒАРА (арғаяш) *и.* ат түшенә сыҡҡан ҡаты шеш — *фурункул (у лошади).* Сыңғыра (ҡыҙыл)

СЫҢҒЫЛДАҠ I (ырғыҙ) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҢҒЫЛДАҠ II (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* шөңгөр — *бубенцы.* Сыңғылдаҡты ҡолондарға тағалар, матур булып сыңғылдап йөрөй (ҡыҙыл)

СЫҢҒЫЛДАУ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран) *ҡ.* сыңғырау — *звенеть (о колокольчике)*

СЫҢҒЫЛДАП: СЫҢҒЫЛДАП ИЛАУ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран) *ҡ.* сеңләп илау — *жалобно плакать*

СЫҢҒЫР (ҡыҙыл) *и.* шөңгөр — *бубенцы*

СЫҢҒЫРҘАҠ (ҡыҙыл, эй) *и.* шөңгөр — *бубенцы.* Сыңғырлаҡ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ)

СЫҢҒЫРЛАҠ: СЫҢҒЫРЛАҠ ТАУЫШ (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* сыңғырҙауыҡлы тауыш — *звенящий голос.* Ул сыңғырлаҡ тауыш менән көләп йебәрҙе (ырғыҙ)

СЫҢҒЫР СӘНТӘЙ (эйек) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҢДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сеңләү — *звенеть.* Ҡолаҡ сыңдау

СЫҢЛАУ (эйек) *ҡ.* сеңләү — *плач-причитание во время проводов невесты*

СЫҢЛАҠ БАРМАҠ (гәйнә) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫҢҒЫРҘАЙ (ырғыҙ) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СЫП (урта) *и.* ситән — *плетень*

СЫПРАННАУ (урта) *ҡ.* ярһыу — *разъяриться, плакать навзрыд.* Беҙҙең баллар сыпраннап иламайҙар у

СЫП-СЫЙТЫ (эйек) *с.* бысма, сей — *прелый, преющий.* Сып-сыйты булып китә бите

СЫПСЫҠ (урта урал, һаҡмар) *и.* турғай — *воробей*

СЫПСЫҠ КҮҘЕ (дим, минзәлә) *и.* күгәрсен күҙе — *незабудка*

СЫПТАҒАЙ (дим) *и.* һырғый — *высокое прямое дерево, у которого имеются ветви только на самой вершине*

СЫПТЫРЫУ (туҡ-соран, урта, урта урал, ырғыҙ) *ҡ.* һыҙырыу — *хлестать.* Ҡартатайы сыптырып алғайны, хәҙер малайларҙы баҡсаға әбинмәй (туҡ-соран)

СЫЙЫЛЫУ (минзәлә) *ҡ.* һүрелеү — *сечься (о тканях, волосах).* Ситса ситтән сипылып сыға

СЫР I (мейәс) *и.* селбәрә — *малек*

СЫР II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* буяу — *краска*

СЫР III (дим, туҡ-соран, урта, урта урал, ырғыҙ) *и.* сер — *секрет, тайна.* Сыр һөйләп утырғанда ул әңгәмә һөйләне (туҡ-соран)

СЫР IV (ҡыҙыл, һаҡмар, эй) *и.* һыр, бөрмә — *склад, складка.* Өләсәйем күлдәгенә сыр тотоп кейә (ҡыҙыл)

СЫР V (ҡыҙыл, эй) *и.* һөҙлөк — *навар*

СЫР VI (урта урал) *и.* бәҫ — *иней (на деревьях)*

СЫР VII (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, эй) *р.* шыр — *совершенно*

СЫРАҒАС (урта, эйек, эй) *и.* сыра — *лучинка*

СЫРАҠ I (арғаяш, салйоғот, эй) *и.* сыра — *лучинка*

СЫРАҠ II (арғаяш, салйоғот, урта урал, һаҡмар) *и.* күҙ нуры — *острота зрения.* Ҡартайғас күҙ сырағы бөтә башлай инде (һаҡмар)

СЫРБАЛА (урта) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРҒА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Тәңкә муйынса — *монетная нашейная подвеска.* 2. Ҡытай — *бусы.* 3. (гәйнә) Һырға — *серьги*

СЫРҒА II (кариҙел) *и.* шаушаҡ — *запястье*

СЫРҘАҠ (һаҡмар) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

СЫРҘАН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* сырмалсыҡ — *вьюнок.* Сырлан (минзәлә)

СЫРҘАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сырылдау — *пищать, визжать*

СЫРҘАУЫҠ (һаҡмар) *и.* һабан турғайы — *жаворонок.* Сырҙауыс (мейәс)

СЫРҘЫ, СЫРҘЫЙ (дим, урта) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРЙЫ (дим) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРЙЫН (ырғыҙ) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРЖЫЙ (дим) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРҠРАУ (арғаяш) *ҡ.* нәҙек тауыш менән кешнәү — *тонкое ржание*

СЫРҠЫЛДАУ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* сырылдау — *пищать; визжать.* Йетәр, сырҡылдама әле, һинән башҡа ла тауыш күп (туҡ-соран)

СЫРҠЫРАТЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* 1. Яфалау — *замучить.* Аларҙың кеше сырҡыратып йыйған донйаһы кәрәкмәй. 2. (урта урал, эй) Шаулатыу — *создать беспорядок, шум-гам.* Сырҡыратма инде шул балдарҙы (эй)

СЫРҠЫРАУ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* сырхаулау — *захворать.* Сырҡырап торам бит әле, балаҡайым, башым ауыртып (һаҡмар)

СЫРҠЫУЫШ (урта урал) *с.* көслө тауышлы — *голосистый.* Сырҡыуыш кеше

СЫРДАҠ (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

СЫРЛАМА (мейәс, ырғыҙ) *и.* әсегән ҡамырҙан майҙа ҡайнатып бешерелгән ашамлыҡ — *хворост (кушанье)*

СЫРЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Тегәнәк — *репейник.* 2. (кариҙел) Эт әсәге — *вьюнок*

СЫРЛАУ I (эйек) *и.* йәйә бысҡы — *лучковая пила*

СЫРЛАУ II (дим, ырғыҙ) *ҡ.* биҙәкләү — *отделать узорами*

СЫРЛАШЫУ (дим, урта, һаҡмар) *ҡ.* серләшеү — *секретничать*

СЫРЛЫ (ҡыҙыл) *с.* һырлы — *резной*

СЫРЛЫ БОЛОТ (кариҙел) *и.* шекәрә болот — *перистое облако*

СЫРЛЫЙ (дим, урта) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРМАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* иҫке — *ветхий, старый.* Сырмаҡ ызбала торалар (төньяҡ-көнбайыш)

СЫРМАЛСЫҠ I (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* буталсыҡ — *запутанный.* Сырмалсыҡ эш

СЫРМАЛСЫҠ II (дим, урта) *и.* кесерткән ебәге — *повилика.* Сырмалсыҡ сырмалмаға әҙер тора ул, беҙҙең артыбыҙҙа бар (урта)

СЫРМАЛСЫҠЛАНЫУ (урта) *ҡ.* сырмалыу — *обвивать.* Күҙлут сырмалсыҡланып йата

СЫРМАЛЫУ (мейәс, урта, эй) *ҡ.* 1. Буталыу — *путаться, мешаться.* Байағы бала йөрөй беҙҙә сырмалып (урта). 2. (эйек, эй) Һырыу — *облеплять, облепить.* Дегәнәккә сырмалған һарыҡ (эйек)

СЫРМАУ (һаҡмар) *ҡ.* бәйләү — *завязывать, завязать.* Урындыҡка сырмайһың да баҫаһың

СЫРМАУЫҠ (арғаяш) *и.* һырмауыҡ — *ясменник*

СЫРПАЛАНЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* юхаланыу — *подхалимничать*

СЫРПЫ I (урта, һаҡмар) *и.* 1. Талдан үрелгән умарта япмаһы — *плетеная из прутиков крышка для ульев.* Быйыл ҡыш бик ҡаты килә, умарталарҙы ла сырпы менән йабылмаған (һаҡмар). 2. (арғаяш, салйоғот) Кипкән япраҡлы ағас ботағы — *ветка с высохшими листьями*

СЫРПЫ II (ҡыҙыл) *и.* ярыҡ — *щель.* Мәмерйәлә йарғанат сырпы ғатына һырығып тора

СЫРПЫЙ (ҡыҙыл) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРПЫҠ (урта) *и.* балауыҙҙы тотоп тороу өсөн тағара өҫтөнә һалынған арҡыры ағас — *прутики для поддержания воска в колодочных ульях*

СЫРСА I (эй) *и.* һөҙлөк — *навар.* Сырсаһы ла сыҡмай, бигерәк йабыҡ

СЫРСА II (урта, салйоғот) *и.* сирса — *десна*

СЫРСАЙ (арғаяш, салйоғот) *и.* селбәрә — *малек*

СЫРТЛАМА (туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

СЫРТЛАУЫҠ I (дим) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

СЫРТЛАУЫҠ II (дим) *и.* ҡар ҡатыш ямғыр — *снег с дождем*

СЫРТ СӨЙӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* умыртҡа — *позвонок*

СЫРТТАҠ ТАЛ (мейәс) *и.* һыныусан тал — *ломкий тальник*

СЫРТТЫҠ (арғаяш) *и.* арҡалыҡ — *чересседельник.* Һырттыҡ (эй)

СЫРТЫЛДАҠ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

СЫРТЫЛДАҠ ЭЛМӘК (арғаяш) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

СЫРТЛАТЫУ (урта) *ҡ.* сөртләтеү — *щелкать.* Теш араһынан сыртлатып төкөрә-төкөрә мәсет йағына боролоп китте

СЫРХАУ (урта) *с.* һайланыусан, талымлы — *разборчивый в пище*

СЫРХАУАТ I (мейәс) *с.* сырхау — *болезненный*

СЫРХАУАТ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* сырхыуат — *рожа (болезнь).* Сырхыуат (мейәс)

СЫРХӘМБӘТ (ҡыҙыл) *с.* һайланыусан, талымлы — *разборчивый в пище*

СЫРШЫ (ҡариҙел) *и.* шыршы — *ель*

СЫРШЫ КҮРКӘҪЕ (дим) *и.* тубырсыҡ — *шишка.* Сыршы күркәсе (ҡариҙел)

СЫРЫЛДАҠ I (ҡыҙыл) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

СЫРЫЛДАҠ II (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* өй сиңерткәһе — *сверчок*

СЫРЫМ ИТЕҮ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ, эй) *ҡ.* серем итеү — *вздремнуть*

СЫРЫМТА (һаҡмар) *и.* 1. Көҙгө йоҡа боҙ — *осенний тонкий лед.* 2. Ҡайнаған һөт өҫтөнә ултырған яры — *пленка на кипяченом молоке*

СЫРЫҢҠЫЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* сирыңҡылау — *поморщить.* Тимерғәле ғарт, битләрен сырыңҡылап, һыбайға ғарап ҡатты

СЫРЫШ (ҡариҙел) *с.* беше, ҡаты — *плотный.* Сырыш ағас

СЫСАҢЛАУ, СЫСАҢНАУ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Тик тормау — *вертеться.* Сысаңнай торғас, ҡуйан үҙен белгертте (һаҡмар). 2. Һәр ваҡыт күҙ алдында булыу — *быть постоянно на виду.* Һин, улым, бында сысаңлап йөрөмә әле, тоторлар ҙа апкитерләр (ырғыҙ).

СЫСҠАН ДЕГӘНӘГЕ (урта) *и.* ваҡ, йоморо ғына һырлан — *вид липучки (мелкая, круглая)*

СЫСҠАН КИНДЕРЕ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* юл япрағы — *подорожник*

СЫСҠАНСЫҠ I (ҡыҙыл, урта) *и.* сысҡан типкес — *лунь степной*

СЫСҠАНСЫҠ II (көнсығыш диалект, урта, һаҡмар) *и.* әйләнсек — *вертячка*

СЫСҠАНСЫҠ ҠАЛҠЫУ (көнсығыш диалект, урта, һаҡмар) *ҡ.* әйләнсек менән ауырыу — *болеть вертячкой*

СЫСҠАНСЫЛАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* сысҡан тотоу — *ловля мыши.* Төлкө сысҡансылағанда һунарсыны йаҡын йебәрә (мейәс)

СЫСҠАН УТЫ (арғаяш, мейәс) *и.* һағын — *струящийся воздух (в теплый солнечный день)*

СЫСҠАН ҮРТЕ (ҡыҙыл) *и.* һағын — *струящийся воздух (в теплый солнечный день).* Сысҡан үрте йанһа көн йонсой

СЫСҠАНҺЫРТ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта, эй) *с.* арҡа буйынан ҡара һыҙат үткән ат төҫө — *масть лошади (с черной полосой на спине)*

СЫСҠАН ӘҮЕРӘТКЕС (ҡыҙыл, эйек) *и.* сысҡан типкес — *лунь степной*

СЫТ (дим, ҡыҙыл, урта, эйек) *и.* 1. Текмә — *частокол.* 2. (дим) Ситәндән эшләнгән ҡаҙ ояһы — *плетеное гусиное гнездо.* 3. (урта) Рәшәткә — *решетка*

СЫТҠЫ (дим) *и.* һытҡы — *угорь (на теле)*

СЫТЛАУЫҠ (дим) *и.* ҡар ҡатыш ямғыр — *снег с дождем*

СЫТЫЙЫУ (урта, һаҡмар) *ҡ.* сытырайыу — *морщиться, поморщиться.* Йөҙө сытыйған, үҙе һаман көлмәк итәге белән сандырын йабып маташа (һаҡмар)

СЫТЫР I (ҡыҙыл) *и.* тармаҡ — *ветвь.* Мөгөҙө сытырлы

СЫТЫР II (ҡариҙел) *и.* ҡылыс артындағы иреш буталсығы — *узелок спутавшихся ниток основы (в домашнем ткачестве)*

СЫТЫРА (ырғыҙ) *и.* уртаһына ҡаш ҡуйып биҙәкләп көмөштән йәки башҡа төҫлө металдан яһалған биҙәнеү нәмәһе — *предмет украшения из узорчатого серебра или другого цветного металла с драгоценным камнем*

СЫТЫРАЙ (һаҡмар, эй) *с.* арҡыры, үҙ һүҙле — *упрямый.* Сытырай геше икәнһең дә (эй)

СЫТЫРҘАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сатырлау — *тараторить.* Сытырҙап тора, теленә һалынып

СЫУАҒАПАЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

СЫУАЛ (дим) *и.* 1. Йоморо тимер мейес — *круглая железная печка.* 2. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, эй) Мейес — *печь*

СЫУАЛ АРТЫ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* мейес арты — *запечье*

СЫУАЛ ҠАШАҒАҺЫ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* мейес ҡашағаһы — *передняя часть печи над шестком*

СЫУАЛ ТАБАНЫ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* мейес ҡаҙнаһы — *основание печи*

СЫУАЛСАН (ҡариҙел) *и.* 1. Бабасыр — *глист.* 2. Селәүсен — *дождевой червь*

СЫУАШ КИТАБЫ (урта) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у животных)*

СЫУАШ КӘРТЛӘНСЕГЕ (дим) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у животных)*

СЫУАШ ӘФТИӘГЕ (дим) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у животных)*

СЫУ БУЛЫУ (көньяҡ диалект) *ҡ.* 1. Ғауғалашыу — *ссориться.* 2. (эйек-һаҡмар) Зыҡ ҡубыу — *расшуметься.* Ҡоҙалар көрәшеп сыу була

СЫУЗЫҠЛАУ (дим, ҡариҙел) *ҡ.* ара ҡалдырып ике төрлө ептән һуғыу — *ткать с полосками*

СЫУЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* үкереү, ҡысҡырышыу — *рычать, реветь.* Мал сыулаша, бүре-фәлән килмәне микән

СЫУЛАШЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* зыҡ ҡубыу — *расшуметься*

СЫУСЫТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* маҙаһыҙлау, тынысһыҙлау — *тревожить.* Йөрөй шунда малды сыусытып эте менән

СЫУСЫУ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Һиҫкәнеү — *встревожиться, вздрогнуть.* Нимәнән сыусығаннарҙыр, тәгәрмәсте эпкиткән йерҙән ҡалдырғаннар (туҡ-соран). 2. (урта урал, һаҡмар) Шаулау — *шуметь.* Сыусымаң әле, ҡырғындар (урта урал). 3. (һаҡмар) Һуҡраныу — *роптать, сетовать.* Әсәй бахыр сыусый. 4. (ҡыҙыл, һаҡмар) Тулау — *биться.* Йөрәгем сыусый

СЫУ СӘПСЕГЕ (урта урал) *и.* аҡ сәпсек — *белая трясогузка*

СЫУ ТЫСҠАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көшөл — *крыса водяная*

СЫУ ҮГЕҘЕ (арғаяш) *и.* мөншөгөр — *выпь*

СЫУ ҮЛӘНЕ (арғаяш) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

СЫУЫЛДЫҠ (һаҡмар) *и.* шау-шыу — *шум-гам.* Был сыуылдыҡҡа баш ҡаңғырып китте

СЫУЫН (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* сыу — *плацента (у животных)*

СЫУЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Кейемдең ултырыуы — *садиться (об одежде).* Йөн күлдәк тиҙ сыуыусан була. 2. Бешкәндә ит аҙыҡтарының һурылыуы — *уменьшение в объеме мясных продуктов при варке*

СЫФАТ (дим) *и.* рәсем — *портрет*

СЫФАТСЫҘ (ҡариҙел) *с.* һынһыҙ — *непригляд-ный*

СӘБАҒАШ, СӘБАҒАС (арғаяш, мейәс) *и.* сыбағас — *цепь*

СӘБЕ I (ҡариҙел) *и.* эт тырнағы — *заусеницы*

СӘБЕ II (ҡариҙел, урта урал) *и.* шүре энәһе — *ось челнока*

СӘБЕ III (урта) *и.* текмә — *частокол*

СӘБЕК (арғаяш) *с.* сибек — *тощий, хилый*

СӘБЕРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* сабыртыу — *высыпать.* Бәхетйән ҡарттың тәне сәбереп киткән

СӘБЕРСЕК (урта урал) *и.* аҡ сәпсек — *белая трясогузка.* Сәберсәк (арғаяш)

СӘБЕРСЕҮ (урта) *с.* тиктормаҫ, йылғыр — *подвижный, вертлявый.* Улы бәләкәстән үк сәберсеү бала булты

СӘБЕРСӘН (ҡариҙел) *с.* сыпрандаҡ — *вертлявый*

СӘБЕРТКӘН (һаҡмар) *и.* ҡыҙамыҡ — *краснуха.* Балам сәберткәнен үткәрә

СӘБӘК (арғаяш) *с.* сибек — *слабый, хилый*

СӘБӘЛӘК (арғаяш) *и.* сәүек — *моська*

СӘБӘЛӘНЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Бәйләнеү — *придираться.* 2. Йөрөү, аҙыу — *развращаться, испортиться*

СӘБӘП (урта) *и.* аң, белем — *знание, образование.* Бик сәбәпле геше ул, белмәй ҡалмаҫ

СӘБӘПЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* башлау — *начать.* Донъйа гөтөүгә сәбәпләндек

СӘГЕР (урта) *с.* 1. Зәңгәр — *голубой.* Сәгер гүҙле сабыйы бар. 2. Йәшел — *зеленый.* 3. (ҡыҙыл, урта, эй) Бер юлағы күк, бер юлағы йәшел — *зелено-голубой*

СӘГӘҮ (урта урал) *и.* ағас һалмауыр — *деревянный рычаг*

СӘҘӘП (арғаяш, ҡариҙел) *и.* төймә — *пуговица (мелкая).* Сәҙәф (дим, минзәлә), һәҙәп (эй)

СӘҘӘПГӨЛ (ҡариҙел) *и.* роза гөлө — *роза*

СӘЙ: СӘЙ СӘЙҘӘҮ (эй) *ҡ.* сәйгә йөрөшөү — *ходить в гости на чай*

СӘЙБАЛ (дим) *и.* йәш бал — *свежий мед*

СӘЙ БӘШМӘГЕ (урта) *и.* ҡайын бәшмәге — *чага*

СӘЙГЕК (ҡариҙел) *и.* аҡ сәпсек — *белая трясогузка*

СӘЙГҮМӘС (урта урал) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

СӘЙГҮШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сәйгүн — *чайник*

СӘЙ ҒАЛАҒЫ (арғаяш, дим, ҡариҙел) *и.* балғалаҡ — *чайная ложка.* Сәйғалаҡ (урта)

СӘЙҒОМҒАН (һаҡмар, эй) *и.* сәйгүн — *чайник*

СӘЙЕН, СӘЙЕМ (урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *б.* тиклем — *до.* Иртәнән кискә сәйен өйҙә ултырҙым (һаҡмар)

СӘЙЕНКӘ (эйек-һаҡмар) *и.* сайыр — *древесная сера*

СӘЙ ЙЕЛӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* ҡурай йеләге — *малина*

СӘЙЛӘН I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Сын мәрйен — *природный мелкий коралл.* 2. (ҡариҙел) Ваҡ һиҙәп — *мелкая пуговица*

СӘЙЛӘН II (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь*

СӘЙНЕЙ (дим) *и.* сәйхана — *чайная*

СӘЙНЕК (урта) *и.* 1. Сәйнүк — *чайник.* 2. (мәйәс) Ҡомған — *кумган*

СӘЙНӘМ (салйоғот, эй) *и.* бер һыныҡ — *кусок (хлеба)*

СӘЙНӘНСЕК (дим, туҡ-соран) *с.* мығырҙаҡ — *ворчун*

СӘЙНӘҮ (арғаяш, ҡариҙел, мейәс, урта урал, әй) *ҡ.* 1. Тешләү — *укусить.* Кеше мән болашһаң, эт сәйнәй (арғаяш). 2. (салйоғот) Сиртеү — *клевать (о рыбе)*

СӘЙНӘҮЕС (урта) *с.* мығырҙаҡ — *ворчун*

СӘЙНӘШКӘК (мейәс, әй) *с.* тешләүсән, тешләй торған — *кусающая (лошадь).* Сәйнәшкән атҡа йаҡын барма тип торҙом (мейәс). Сәйнәшәк (арғаяш)

СӘЙСЕ (урта) *и.* 1. Таған — *стожар.* Сәйсе теркәнек, арыш өйә бар. 2. (дим) Айыу өңөнә тыға торған ботаҡлы ағас — *длинная сучковатая жердь для нападения на медвежью берлогу*

СӘЙСӘЙНҮК (дим) *и.* сәйнүк — *чайник*

СӘЙСӘН (урта) *и.* ләйсән — *первый весенний дождь*

СӘЙ СӘСКӘҪЕ (дим) *и.* сәй үлән — *чайот*

СӘЙТУҪТАҠ (дим, ҡариҙел) *и.* сынаяҡ — *чашка (чайная)*

СӘЙӘСӘТ (әй) *и.* мәғәнә, сер — *смысл, тайна.* Сәйәсәте барҙыр ахыры һүҙенең

СӘКЕ (ҡариҙел) *с.* еңмеш — *капризный.* Әллә ниндәй сәке малайны йебәргәннәр

СӘКЕЛДӘҮ (урта) *ҡ.* шаҡылдау — *стучать.* Ғилман ҡарт айырып торған ҡортто һарытырға була таш сәкелдәтә

СӘКЕЛ САПҠЫ (ырғыҙ) *и.* тиҙәк киҫә торған бәләкәй көрәк — *маленькая лопаточка для резания кизяка*

СӘКЕН БАЛТА (дим) *и.* бәләкәй балта — *маленький топорик.* Сәкен балта белән шәкәр ҙә уаталар

СӘКЕҢ-СОҠОН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Ваҡ-төйәк — *всякая-всячина.* 2. (әй) *р.* йәшерен — *тайно.* Сәкен-соҡон генә һөйҙәшәләр

СӘКЕРӘ (урта урал) *с.* текә — *крутой.* Тау шундай бейек, шундай сәкерә

СӘКЕТКЕС (дим) *и.* тәте — *курок*

СӘКЕШ (һаҡмар) *с.* бәкес — *вперед насаженная (о косе)*

СӘКЕШТИМЕР (һаҡмар) *и.* ҡыҫҡыс — *щипцы для углей*

СӘКИ (туҡ-соран) *и.* бәләкәй ялан йомраны — *маленький степной суслик*

СӘКЛЕ (дим, ҡариҙел) *к.* саҡлы — *до.* Урманға сәкле бараҫың да, уңға бороласың (дим)

СӘКМӘ (дим) *и.* һитә — *перга (пчелиная)*

СӘКСӘГЕЙ, СӘКСӘКЕЙ (һаҡмар) *и.* сәксәк — *чак-чак.* Ҡыҙым кигәйне, сәксәкей тигәнде бешерә

СӘКСӘК (дим) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

СӘКСӘККӘ: СӘКСӘККӘ ЙЫЙЫУ (дим) *ҡ.* туйҙың һуңғы көнөндә сәйгә ҡунаҡ саҡырыу — *ритуал угощения в последний день свадьбы*

СӘКТЕ (ҡариҙел) *б.* саҡлы — *до.* Быйылға сәкте

СӘКТЕРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* эләктереү — *схватить.* Мин йем һалам, һин һимеҙерәк тауыҡты сәктер

СӘКҮНӘЙ (арғаяш) *и.* аумаҡай — *непостоянный.* Ул сәкүнәйгә ышанып йулға сыҡҡас шулай була инде

СӘКҮШКӘ (дим, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* сикәсәй — *чекушка (на оси телеги)*

СӘКӘ I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* һитә — *перга.* Сәкә балы сары была (төньяҡ-көнбайыш)

СӘКӘ II (арғаяш) *и.* йәкәл — *бабка*

СӘКӘЛСӘЙ (һаҡмар) *и.* йәкәл — *бабка.* Сәкәлсән (әйек)

СӘКӘЛӘШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сәкән уйнау — *играть в хоккей*

СӘКӘН (дим) *и.* биҙәк — *узор (на холсте)*

СӘКӘШЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* сәкәләшеү — *перекидываться, перекинуться колкостями*

СӘЛДЕР (ҡариҙел, мейәс, әй) *и.* балтыр — *икра (ноги).* Сәлдерен йылтыратып ҡалай йөрөй (әй). Сәлтер (ырғыҙ), сәнтер (ҡариҙел)

СӘЛДӘТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һәлберәтеү — *свесить*

СӘЛЕЙ (гәйнә) *и.* сәңгелдәк — *колыбель.* Сәллей (ҡариҙел)

СӘЛЕНСЕК (гәйнә) *и.* сәңгелдәк — *колыбель*

СӘЛЕШ (ҡариҙел) *с.* еңмеш — *капризный.* Балалары бар ҙа сәлеш

СӘЛЛЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* *пружина.* Бишек сәллейе

СӘЛПӘК (һаҡмар) *и.* сөсө ҡабартма — *пышка из пресного теста.* Сәлпәк, йыуасалар китерҙеләр

СӘЛПӘРӘМӘ (урта урал) *р.* селпәрәмә — *вдребезги*

СӘЛТЕР БАУЫ (урта) *и.* ойоҡ резинкаһы — *резинка для чулок*

СӘЛӘҢГЕР (арғаяш) *с.* ябыҡ — *тощий, худой.* Сәләңгер булһа ла эс майы күп булды

СӘМ (урта) *и.* бәхәс — *спор*

СӘМБҮЛСӘ (дим, урта, әйек-һаҡмар) *и.* үпкә-бауыр бәлеше — *пирог с ливером*

СӘМБӘР (арғаяш) *и.* селбәрә — *малек*

СӘМБӨРӘ (арғаяш, урта урал) *и.* тирәс — *обечайка (ободок у решета, сита, лукошка)*

СӘМБӘТ (ҡыҙыл) *и.* селбәрә — *малек*

СӘМГЕЛДӘҮ (урта) *ҡ.* һелкенеү — *шататься, колебаться.* Тумарҙаҡ кеше баҫтыниһә сәмгелдәп йата

СӘМГҮЛДӘК (ҡыҙыл, мейәс) *и.* сәңгелдәк — *колыбель.* Сәмгелдәк (ҡыҙыл), сәмелдәк (ырғыҙ)

СӘМСЕЛ (дим, туҡ-соран, әй) *с.* сәмле — *задорный*

СӘМСЕЛЕК (дим, туҡ-соран) *и.* сәмлелек — *задорность.* Ул, йөҙөнә сәмселек сығарып, беҙгә генә урын йуҡтыр инде, тине (туҡ-соран)

СӘМСӘ (урта, әйек-һаҡмар) *и.* биҙәк — *узор.* Айағында утыҙ йыллап кейелмәгән сәмсәле ситек (әйек-һаҡмар)

СӘМҮҢСӘ (урта) *и.* үпкә-бауыр бәлеше — *пирог с ливером*

СӘНДЕР (дим) *и.* 1. Сандыр — *пах.* 2. (дим, ҡариҙел) Енсек — *голень.* Сәлдер (ҡариҙел)

СӘНЕСКЕ I (дим) *и.* һалдау — *острога*

СӘНЕСКЕ II (дим) *и.* шайтан таяғы — *чертополох.* Сәнескес (һаҡмар)

СӘНЕСКЕС I (ҡыҙыл) *и.* сәс ҡыҫтырғыс — *приколка*

СӘНЕСКЕС II (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* сәнске — *вилка*

СӘНЕСКӘ I (дим) *и.* ҡылсыҡ — *ость (у хлебных растений).* Сәнескәле арпа оно ғына бирҙеләр

СӘНЕСКӘ II (ҡариҙел) *и.* бәләкәй сана — *салазки.* Сәләскә, сәнәскә (төньяҡ-көнбайыш). Сәнескә белән беҙне нужна йөрөттө (ҡариҙел)

СӘНЕСКӘК I (урта) *и.* энәғараҡ — *стрекоза*

СӘНЕСКӘК II (урта) *и.* һыйырғойроҡ — *коровяк черный*

СӘНЕСКӘК III (ҡыҙыл) *и.* ылыҫ — *хвоя.* Сәнескәк йапраҡ ҡыш та ҡыуармай, йәшел утыра

СӘНЕСКӘК ҮЛӘН (һаҡмар) *и.* күҙлут — *пикульник*

СӘНЕСКӘКЛЕ ГӨЛ (ҡариҙел, урта) *и. алоэ.* Сәнескеле гөл (ҡыҙыл)

СӘНСЕК (мейәс) *и.* енсек — *голень*

СӘНСЕМ (ҡыҙыл) *и.* тағара — *палочки, прибиваемые к внутренним стенкам колодочных ульев и бортей, чтобы пчелы могли строить на них соты*

СӘНСКЕС (ҡыҙыл) *и.* ҡылсыҡ — *рыбья кость*

СӘНСКЕС ЭНӘҺЕ (урта) *и. булавка*

СӘНСКӘКЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* себенләү — *вести себя беспокойно (о животных).* Эҫе көндә маллар сәнскәкләй инде

СӘНСӘ (дим, урта) *и.* сәтәкәй — *мизинец.* Сәнәсә (ҡариҙел), сәнсәй, сәнсәкәй (дим, урта)

СӘНСӘ БАРМАҠ (арғаяш, дим) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СӘНСӘКӘЙ БАРМАҠ (дим, урта) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СӘНТЕЙ (дим, мейәс) *и.* сәтәкәй — *мизинец.* Сәнтәй (дим, һаҡмар) сәнтей бармаҡ (минзәлә)

СӘНТЕРӘ (ҡариҙел) *и.* һәндерә — *полати*

СӘНТӘКӘЙ (мейәс, һаҡмар) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СӘҢГЕЛ I (һаҡмар) *с.* ҡырҡыу — *перекисший.* Сәңгел икмәк

СӘҢГЕЛ II (ҡыҙыл) *с.* күк — *синий.* Сәңгел картуф

СӘҢГЕЛДӘҮ (урта) *ҡ.* бәүетеү — *качать.* Икәүөсәү алмашлап сәңгелдәйҙәр бәкәс баланы

СӘҢГЕЛМӘК, СӘМГЕЛМӘК (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* сәңгелдәк — *колыбель*

СӘҢГЕЛСӘК (арғаяш, мейәс) *и.* сәңгелдәк — *колыбель*

СӘҢГЕЛ: СӘҢГЕЛ ТАУЫШ (ҡыҙыл) *и.* юғары, яңғырауыҡлы тауыш — *высокий голос.* Сәңгел тауышты кеше йырҙай

СӘҢГЕР (арғаяш) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

СӘҢГЕРСӘЙ (дим) *и.* кимерсәк ҡабырға — *нижнее ребро*

СӘҢГЕРСӘК I (арғаяш) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

СӘҢГЕРСӘК II (дим) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у животных).* Сәңгәрсәк (һаҡмар)

СӘҢГЕҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* тәндең ҡаты өшөүҙән һыҙлауы — *ныть от холода.* Сәңкеү (урта). Ҡулым шу тиклем сәңкене, ҡайҙа ғына тығып йылытайым (урта)

СӘҢГӘЛӘ (ҡыҙыл) *и.* зәңге — *цинга*

СӘҢГӘРСӘЙ (дим) *и.* еңгәсәй — *солдатики.* Сәңгәсәй (төньяҡ-көнбайыш)

СӘҢГӘСӘЙ (дим) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СӘҢГӘСӘР (мейәс) *и.* 1. Сәңгәр — *теленок, родившийся летом, в возрасте до двух лет.* 2. (һаҡмар) Өс йәшлек тыу тана — *телка, не телившаяся до трех лет*

СӘҢЕЛДӘК (дим, урта) *и.* бәүелсәк — *качели.* Сәңкелтәк (урта)

СӘҢЕРСӘК (дим) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СӘП I (ҡариҙел) *и.* эт тырнағы — *заусеницы*

СӘП II (урта) *и.* ситән — *плетень*

СӘП III (мейәс) *и.* маҡсат — *цель.* Сәбеңә ирешә амай хур булырһың

СӘП БАРМАҠ, СӘТ БАРМАҠ (мейәс, урта) *и.* сәтәкәй — *мизинец.* Сәпес бармаҡ (мейәс)

СӘПЕК (мейәс, эй) *с.* сибек — *хилый*

СӘПЕН-СӨПӨН (туҡ-соран, ырғыҙ) *р.* аҙ ғына — *понемногу.* Сәпен-сөпөн генә ашаны ла, тағын сығып йөгөрҙө (туҡ-соран). Сәпе-сөпө (эй)

СӘПЕРЛӘҮ (урта) *ҡ.* супырҙау — *плескаться*

СӘПЕҮ (ырғыҙ, эй) *ҡ.* тасҡау — *споласкивание и отжимание сливочного масла в воде*

СӘПИ ТУП (эй) *и.* туп уйыны — *игра в мяч*

СӘПИЛ АЛЫУ (мейәс) *ҡ.* бүрәнәнең дүрт яғын да яндап алыу — *кромление бревен с четырех сторон*

СӘПКЕ (мейәс) *и.* тәпке — *тяпка*

СӘПКӘН (урта) *и.* сәкмән — *чекмень*

СӘПКӘШ (эйек) *с.* үҙһүҙле — *упрямый*

СӘПЛЕ (ҡариҙел) *с.* нескә — *тонкий*

СӘПСЕК (арғаяш, дим, ҡариҙел, урта, һаҡмар, эй) *и.* 1. Турғай — *воробей.* 2. (урта) Буҙ турғай — *жаворонок.* 3. (дим, урта, эйек-һаҡмар) Аҡсәпсек — *белая трясогузка*

СӘПСЕК ЙЕЛӘГЕ (һаҡмар) *и.* ер еләге — *клубника*

СӘПСЕК МӘГЕ (дим) *и.* ялан мәге — *дикий мак*

СӘПСЕМ (урта) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Беҙ ҡумырыҡ ҡатайлар, тәнкәселәр сәпсем ҡатайлар. Сәпсим (арғаяш, туҡ-соран, эй)

СӘПСЕНЕҮ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* ярһыу — *нервничать, горячиться.* Бөгөн эшләп бумай тип сәпсенә башлағайным да, йарай инде тип туҡтап ҡуйҙым (туҡ-соран)

СӘП-СӨП ИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* сапылдатыу — *чмокать (губами при еде).* Сәп-сөп итеп бер-ике ҡаба ла уйынға йөгөрә

СӘПСӘННӘҮ I (дим) *ҡ.* 1. Сыпранлау — *не стоять спокойно на месте.* 2. (урта) Күп һөйләнеү, кеше һүҙенә ҡыҫылыу — *вмешиваться в чужой разговор*

СӘПСӘННӘҮ II (туҡ-соран) *ҡ.* ашаныу, яланып тороу — *облизываться*

СӘПСӘҮ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Ваҡ сәпсәү — *малый зуек.* Сәпсәүҙең айағы оҙон, күл буйында йөрөй. 2. (салйоғот) Аҡсәпсек — *белая трясогузка*

СӘПҮК БАШ I (эй) *и.* йөҙләкһеҙ калош — *тупоносая калоша*

СӘПҮК БАШ II (эй) *и.* аҡылға еңел — *легкомысленный*

СӘПӘК I (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* һыйыр тиҙәген һаламға ҡушып, сәпәләп эшләнгән яғыулыҡ — *кизяк*

СӘПӘК II (урта урал) *и.* кер туҡмағы — *колотушка бельевая*

СӘПӘКЛӘҮ (туҡ-соран) *ҡ.* тасҡау — *отжимать, лепить в форме лепешки.* Алабота алып, туң гартуфты алып, сәпәкләп ашаныҡ

СӘПӘКӘ ҺУҒЫУ (урта) *ҡ.* сәпәкәйләү — *хлопать в (ладоши)*

СӘПӘЛӘК (һаҡмар) *и.* умарта күбәләге — *роевница.* Сәпәләк умартаға инеп күкәй һалып ҡаса

СӘПӘҢЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* арлы-бирле, йыбанып ҡына ашау — *есть без аппетита, есть нехотя.* Сәпәңләп, урыҡ-һурыҡ ашаныр ҙа йөрөр был

СӘПӘҢ-СЕЛӘҢ (һаҡмар) *р.* арлы-бирле, йабанып ҡына — *кое-как, нехотя.* Сәпәң-селәң итеп ултырғансы, туйа ғына аша ла гит

СӘПӘТЕҮ (эй) *ҡ.* һыу өҫтөнән таш кәйелтеү — *печь «блинчики» (кидать по воде камешки).* Таш сәпәтеп көн буйы һыуҙа йөрөй

СӘПӘҮ (эй) *ҡ.* ашлағандан һуң епте сәпәмә менән йомшартыу — *колотить нитку с вальком*

СӘРБИ АҒАСЫ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* *акация*

СӘРГӘЙ (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

СӘРГӘНСЕК (эйек) *и.* ҡатлансыҡ — *книжка (часть желудка у животных).* Сәркәнсек (дим)

СӘРҘӘК БАШ (мейәс) *с.* йүнһеҙ — *бестолковый.* Ул сәрҙәк баштың шул булыр

СӘРЕ (салйоғот) *б.* тикле — *до.* Тыуғандан үлгәнсә сәре. Сары (арғаяш)

СӘРЕЛТӘК (урта) *с.* кире — *упрямый.* Бер сәрелтәк кенә малайым бар

СӘРЕҮӘР АҒАС (мейәс) *и.* *акация*

СӘРКЕШ (ырғыҙ) *и.* ялан йомраны — *суслик степной*

СӘРКӨШ (урта) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

СӘРКӘ (һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

СӘРКӘШ I (ҡыҙыл) *и.* екке үгеҙ — *ездовой бык*

СӘРКӘШ II (эй) *с.* үҙһүҙле — *упрямый.* Бигерәк сәркәш бала

СӘРМӘ I (һаҡмар) *и.* намаҙлыҡ — *коврик, молитвенник.* Сәрмәне килен туйҙа ҡайныһына бүләк итә

СӘРМӘ II (ҡыҙыл) *и.* материянан сигеп, дүрткелләп тегелгән өҫ кейеме һалып йөрөтә торған муҡса — *четырехугольная сумка, сшитая из материи*

СӘРМӘ ТӨБӨ (һаҡмар) *и.* 1. Килендең ҡәйнәһенә биргән иң ҙур бүләге — *ценный подарок невестки свекрови.* 2. Килендең оло еңгәһенә биргән бүләге — *подарок невестки старшей снохе*

СӘРМӘ: СӘРМӘ ЙӨКЛӘП БЕЙЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* туйҙың һуңғы көнөндә сәрмә йөкмәп бейеп аҡса йыйыу йолаһы — *свадебный ритуал — пляска, сопровождаемая сбором денег*

СӘРПЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* сәрпәкләү, ваҡлап ярыу — *расщеплять полено на лучинки.* Утын сәрпеп бир йәһәт кенә

СӘРПЕҮСЕ (һаҡмар) *с.* һаҡсыл — *бережливый.* Мөхәмәтйәр бик сәрпеүсе, бороңғо нәмәләрҙе ғарауға бар

СӘРПЕШ (дим) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара).* Сәрпүш (урта)

СӘРПӘК БАЛТА (һаҡмар) *и.* тараҡ балта — *плотничий топор*

СӘРСӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тиктормаҫ кеше — *шалун, непоседа.* Сәрсән сәсрәп бара (урта урал)

СӘРСӘҢКЕ (урта) *с.* 1. Үпкәсел — *обидчивый.* 2. Үткер — *бойкий.* 3. и. ҡыйшандаҡ — *кокетка.* 4. (дим) *и.* ырғандаҡ — *попрыгун, попрыгунья*

СӘРТЛӘК I (ҡыҙыл) *и.* йоҡа, кәйелтмәк таш — *плоский, тонкий камень*

СӘРТЛӘК II (туҡ-соран) *и.* артһыҙ туфли — *шлепанцы*

СӘРТЛӘҮЕК (урта) *и.* сәтләүек — *орех.* Сәрттәүек (арғаяш)

СӘРТӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* күбеү — *выпучиваться (о животе).* Эсен сәртәйтеп килеп тә йеткән

СӘРХӘТЛЕ (урта) *с.* матур — *красивый.* Сәрхәтле йалан

СӘРӘҢГЕ (арғаяш) *с.* арыҡ — *худосочный (о животных)*

СӘРӘТӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* зәржә — *сныть.* Зәрәтә (гәйнә)

СӘС I (урта) *и.* шөйтө, шөйтө күҙе — *навой*

СӘС II (урта) *и.* тарамыш — *сухожилие.* Сәсе (дим)

СӘС АҒАСЫ (ҡыҙыл) *и.* киндер һуҡҡанда ireш башынаептәрҙе теҙә торған еп йәки ағас — *дерево для нанизывания ниток в домашнем ткачестве*

СӘСАУЫРЛЫҠ (урта) *и.* һумлыҡ, тәңкәле сәсүрмә — *накосник с рублевой монетой.* Сәс ауыртмағы (дим)

СӘСЕ (дим) *и.* таған — *стожар (для сушки сена).* Ҫыулы бесәнде сәсегә элеп киптерәләр

СӘСЕЛЕҮ (дим, туҡ-соран) *ҡ.* таралыу — *рассеяться.* Ҡыпсаҡ ырыуы туҡ буйына ла сәселгән (туҡ-соран)

СӘСЕМ I (эйек) *и.* сәсеү — *посев.* Былтыр сәсем уахытында килгәйнеләр

СӘСЕМ II (мейәс, эй) *и.* сәнсем — *охапка сена или соломы.* Бер сәсем бесән йуҡ (эй)

СӘСЕРӘШЕҮ (урта) *ҡ.* таралыу — *рассыпаться, рассеяться.* Дәнгә сәсерәшеп сабыртып киткән бер ҡыҙыл нәмә

СӘСЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Сәнсеү — *втыкать.* Бағана сәсеү. 2. (мейәс) Сағыу — *жалить.* Бала ғорт сәскән

СӘС ЙАРЫУЫ (ҡыҙыл) *и.* урай — *вихри на макушке*

СӘСЙЫЛАН (дим) *и.* ҡылйылан — *волосатик*

СӘСКЕС I (урта) *и.* билсән — *осот*

СӘСКЕС II (ҡыҙыл) *и.* сәнске — *вилка*

СӘСКӘ АУЫРЫУЫ (мейәс) *и.* күкһәү — *чахотка*

СӘСКӘ БИЛ (арғаяш) *и.* рәшә — *овод (овечий)*

СӘСКӘБӘРӘС, СӘСКӘБӘРӘН (дим) *и.* яҙғы бәрәс — *ягненок весенного окота*

СӘСКӘ ЙӨН (ҡыҙыл, эй) *и.* йәйге йөн — *летняя шерсть*

СӘСКӘК (ҡыҙыл) *и.* 1. Шайтантаяҡ — *чертополох.* 2. (эй) Ҡаяу — *жало.* Бал ҡорто сәскәге. 3. (мейәс) Балыҡ энәһе — *рыбья игла*

СӘСКӘКТЕ БИЛСӘН (мейәс, салйоғот) *и.* һары билсән — *бодяк полевой*

СӘСКӘКТЕ ГӨЛ (мейәс, эй) *и.* *алоэ*

СӘСКӘКТӘҮ (ҡыҙыл, урта урал) *ҡ.* 1. Себенләү — *вести себя беспокойно (о животных).* 2. (эй) Борсолоу, хәүефләнеү — *беспокоиться, переживать.* Улың үҫкәс, хатын ала баштаһа, һин йөрөрһөң әле сәскәктәп

СӘСКӘЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* аш үтмәү — *сужение пищевода*

СӘСКӘНӘЙ (дим) *и.* яҙғы бәрәс — *ягненок весеннего окота*

СӘСКӘСӘЙ (һаҡмар) *и.* әлморон — *шиповник*

СӘСЛӘН (арғаяш) *и.* ҡылйылан — *волосатик*

СӘСМӘ (ҡыҙыл, урта) *и.* сәсеп үҫтергән тарма — *посеянная конопля*

СӘСМӘ ЙЕБЕ (ҡыҙыл, урта) *и.* киндер ебе — *нитка конопляная*

СӘСМӘҮ (арғаяш, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* сәсбау — *косоплетка*

СӘСМӘҮБАШ (ҡыҙыл) *и.* бесәй борсағы — *просвирняк*

СӘСМӘҮ ЙАЛЫ (эйек) *и.* кикел — *челка*

СӘСИҮК (һаҡмар) *и.* һарымһаҡ — *чеснок*

СӘСНӘК (урта) *с.* сәнскәк — *колючий*

СӘСРӘҢНӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* ҡыҙыу — *горячиться.* Сәсрәңнәп килеп ингәйне, йат кешене күреп туҡтап ҡалды

СӘСТЕҮЛӘН (арғаяш) *и.* ҡылған — *ковыль*

СӘСТӘҢКӘ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *и.* тәңкә теҙеп эшләнгән сәсбау — *накосник, украшенный монетами*

СӘСҮРМЕС (урта) *и.* сәсбау — *накосник.* Сәсүрмесендә сулпылары сылтырап тора. Сәсүргес (дим, ҡариҙел)

СӘСҮРМӘ (салйоғот) *и.* сәсбау — *накосник*

СӘСҮНКӘ (ҡариҙел) *и.* *чесанки*

СӘСӘ I (ҡыҙыл) *и.* айыу өңөнә тыға торған ботаҡлы ағас — *длинная сучковатая жердь, которой вызывают медведя из берлоги*

СӘСӘ II (һаҡмар) *и.* сәсәтмә — *коклюш*

СӘСӘ III (ҡыҙыл) *и.* кикел — *челка*

СӘСӘК I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* умырзая — *горицвет*

СӘСӘК II (ҡыҙыл) *и.* суҡ — *кисть.* Иңербауҙың башын сәсәктәп тороп ҡуйған

СӘСӘК АНАҺЫ (әй) *и.* сәсәк сығып үткәндән һуң сыҡҡан шеш — *опухоль, появившаяся после оспы.* Сәсәк атаһы (мейәс), сәсәк инәһе (ҡыҙыл), сәсәк ойаһы (урта)

СӘСӘКЙАЛ (һаҡмар) *и.* кикел — *челка*

СӘСӘК ҺӨЙӘГЕ (урта) *и.* сәсә һөйәге — *щеточная кость (у лошади)*

СӘСӘ МӨЙӨҘӨ (ҡыҙыл) *и.* сәсә һөйәге — *щеточная кость (у лошади)*

СӘСӘМӘ (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* сәсәтмә — *коклюш*

СӘСӘН (дим, урта) *с.* 1. Ҡыҙыу — *вспыльчивый.* 2. Усал — *злой.* Сәсәнлегенә барып туҙынып сығып китте ти ҙә (дим)

СӘСӘҮ I (урта) *р.* һирәк — *редкий (о плодах).* Быйыл муйылы сәсәү булты

СӘСӘҮ II (урта) *и.* сәсә һөйәге — *щеточная кость (у лошади)*

СӘТ БАРМАҠ (мейәс) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

СӘТЕЛДӘТЕҮ (дим, урта) *ҡ.* сапылдатыу — *плескать.* Айаҡларын сәтелдәтеп йөҙә (дим)

СӘТЕРЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* сатырлау — *тараторить.* Бисә сәтерләй башлаһа, түҙем генә бирһен (һаҡмар)

СӘТЕРСӘН (ҡариҙел) *с.* уңған — *проворный*

СӘТЛӘҮЕК (мейәс, урта урал) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

СӘҮ (арғаяш, һаҡмар, әй) *ҡ.* сеү — *тише.* Сәү, балдар (әй)

СӘҮГЕС, СӘҮГЕШ (мейәс) *и.* сәйгүн — *чайник*

СӘҮҘӘКӘЙ (мейәс) *с.* сибек — *слабый, хилый.* Сәүҙәкәй бала

СӘҮЕК (салйоғот, һаҡмар) *и.* һоҫҡо — *совок*

СӘҮЕКЛЕ (дим, ҡыҙыл) *с.* һөйөклө — *любимый*

СӘҮЕЛ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* сауҡа — *молодой березняк*

СӘҮЕМ (ҡариҙел) *и.* кәләп буйының бөртөгө — *три нитки мотушки (в домашнем ткачестве)*

СӘҮЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Һөйөү — *любить.* 2. (мейәс) Өйрәтеү — *учить, научить*

СӘҮКЕЛДӘҮ (әй) *ҡ.* иркәләү — *ласкать, приласкать*

СӘҮМӘЛЙЕҮ (мейәс) *ҡ.* бәүелеү — *раскачиваться.* Сәүмәлйеп атлай

СӘҮКӘ (урта) *и.* һөт өҫтөнә ултырған шекәрә — *пленка (на молоке)*

СӘҮКӘ ЙЕП (арғаяш) *и.* кәтүк еп — *катушечные нитки*

СӘҮКӘЛӘК (ырғыҙ) *и.* ошаҡсы — *кляузник*

СӘҮМӘЛӘҮ (дим, туҡ-соран) *ҡ.* сәүмегеү — *опрокидываться.* Сәңгелдәктән сәүмәләп йығылыуы ихтимал (туҡ-соран)

СӘҮСӘЛӘК (дим, урта урал, ырғыҙ) *с.* 1. Сабырһыҙ — *беспокойный.* Киленнәре бигерәк сәүсәләк, күҙләре уйнап тора (ырғыҙ). 2. (дим) Һүҙсән — *разговорчивый*

СӘХАТ (ҡариҙел) *и.* болан — *олень*

СӘХЕТ (туҡ-соран) *с.* һаран — *скупой.* Сәхет кешенең дуҫлары күп булмай, малы күп була

СӘХӘРӘ (ырғыҙ) *и.* сәхрә — *живописная местность.* Бабай тауына сәхәрәгә сығабыҙ

СӘХӘТ (мейәс) *и.* дауа — *лекарство.* Тәнгә сәхәт, йәнгә ҙур файҙа

Ç

ÇАБА (дим, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* һаба — *кожаный сосуд с узким горлышком, сделанный из шкуры животных*

ÇАБАЙ (дим) *с.* 1. Иҫәр — *глупый, бестолковый.* 2. Һушһыҙ — *рассеянный.* Мин үҙем çабай хатын

ÇАБАЙЛАНЫУ (дим) *ҡ.* аҡылдан яҙыу — *сходить с ума*

ÇАБАҠЛАУ (дим) *и.* яңаҡ тирәһендә буй-буй тәңкә тояҡ төшөп торған ҡашмау — *женская головная повязка с монетными кистями*

ÇАБАУ (дим) *с.* иҫәр — *глупый, бестолковый*

ÇАБЫР (ырғыҙ) *с.* сабыр — *терпеливый.* Ныҡлы çабыр инәçе

ÇАҘАН (дим, туҡ-соран) *и.* һаҙан — *сазан*

ÇАҘКҮПЕР (дим) *и.* күтер — *трясина*

ÇАҘМЫРТ (дим) *и.* һаҙлыҡ — *болотистая местность*

ÇАЗМЫТ ПЕСӘНЕ (дим) *и.* күрән — *осока*
ÇАЙЛАНМЫШ (туҡ-соран, ырғыҙ) *с.* һайланған — *выборный.* Ул саҡта çайланмыш ҡартлар хәл иткән бөтә дамғаларҙы (ырғыҙ)
ÇАЙЫҠ (дим) *с.* шыйыҡ, һай — *поверхностный (о грамотности).* Белемем çайыҡ инде, балам
ÇАҠАЛ (дим) *и.* тәрәш етендең иләнә торған осо — *конец пучка прядильного льна*
ÇАҠАЛСАН (дим) *и.* бейә һөтләкәне — *молочай кобылий*
ÇАҠАЛТАЙ (дим) *и.* бәләкәй муйынса — *вид женского нагрудника, украшенный монетами, кораллом*
ÇАҠБАЙ (дим) *с.* һаңғырау — *глухой.* Бер çаҡбай эбейләре бар уларҙың
ÇАҠЛАУ (дим) *и. перетяг (рыболовная снасть).* Çаҡлау çалыу
ÇАҠЛЫ-ÇУҠЛЫ (дим) *р.* көскә — *кое-как, чуть*
ÇАЛАҠЫ (ҡариҙел, эй) *и.* шамтыр — *неряха*
ÇАЛМАЛИТ (дим, һаҡмар) *и.* бишбармаҡ — *бишбармак (башкирское национальное блюдо)*
ÇАЛЫМ (дим) *и.* ҡалым — *калым (выкуп за невесту)*
ÇАНАРА, ÇАРАНА (дим) *и.* һарына — *саранка*
ÇАНДА ÇИРӘК (дим) *р.* әллә ниҙә бер — *изредка.* Çанда çирәк кенә бер килеп сыға
ÇАНДРАУ (дим) *с.* һантыр — *дуралей.* Әллә ниндәй çандрау ҡартҡа йулыҡтыҡ
ÇАНДЫРАУ (дим) *ҡ.* ләстит һатыу — *судачить*
ÇАНДЫРАУЫҠ (дим) *и.* тел бисҭәһе — *болтун*
ÇАНТЫЙЛАНЫУ (дим) *ҡ.* һантыйланыу — *помутиться (о разуме)*
ÇАНҒА (дим) *и.* саңғы — *лыжи*
ÇАНҒЫРАТЫУ (дим) *ҡ.* шаңғытыу — *оглушить.* Балыҡ çаңғыратырға барҙыҡ
ÇАПА, ÇАПАТАЙ (урта) *с.* аңра — *глупый*
ÇАПТЫҠАЙ (ырғыҙ) *и.* ҡуҙғалаҡ һабағы — *стебель щавеля.* Çаптыҡайларын йолоп ташла
ÇАПТЫРЫУ (дим) *ҡ.* икенсегә әйләндереү — *переиначить.* Уйынға çаптырып тик тора һәр çүҙҙе
ÇАРАЙ (дим) *и.* күкрәк ситлеге — *грудная клетка*
ÇАРАНСА (дим) *и.* һарына — *саранка*
ÇАРҠЫТҠАН ҠАТЫҠ (дим) *и.* һөҙмә — *отжатое кислое молоко*
ÇАРУТ ҠАЙНАУ (дим) *и.* һарыу ҡайнау — *изжога*
ÇАРЫ (дим) *и.* манса — *мед-перга*
ÇАРЫБАШ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*
ÇАРЫ ҠОЙОЛОУ (дим) *ҡ.* һары ауырыуы менән ауырыу — *болеть желтухой*
ÇАРЫМÇАҠ (дим) *и.* 1. Һарымһаҡ — *чеснок.* 2. Тау йыуаһы — *лук горный*
ÇАРЫ СИСКӘ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*
ÇАРЫÇУ (дим) *и.* ыуа — *суставной ревматизм*
ÇАРЫСЫУ (ырғыҙ) *и.* эремсек һыуына аҙ ғына он ҡушып, талғын ғына утта ҡайнатып яһалған ашамлыҡ — *блюдо, изготовленное из сыворотки творога с добавлением незначительного количества муки*
ÇАÇЫҠУРАЙ (һаҡмар) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый*
ÇАТАШЫУ (дим) *ҡ.* сейәләнеү — *спутываться (о нитках).* Үтләш ҡуйам, çаташып китмәçен тип йеп

ÇАУҘЫРЫУ (дим) *ҡ.* бал һыҡтырыу — *откачивать (о меде).* Балҡыуғыстан çауҙырып алабыҙ балды
ÇИКЕ (дим) *и.* эләүкә — *лавка (в бане)*
ÇИКСӘН (салйоғот, эй) *h.* һикһән — *восемьдесят*
ÇИКӘ (дим) *и.* һитә — *перга (пчелиная)*
ÇИКӘР (дим) *и.* соҡор-саҡырлы ҡышҡы юл — *ухабистая зимняя дорога*
ÇИҢГЕРӘҮ (дим) *с.* тыңҡыш — *гнусавый*
ÇИРАҠ (дим) *и.* сираҡ — *голень*
ÇИРМӘЛЕ ҠОЙО (дим) *и.* сиртмәле ҡойо — *колодец-журавль*
ÇИРПЕҮ (дим) *ҡ.* һуғыу. һелтәү — *ударить, бить.* Бер-ике çирпәйек мыны
ÇИРӘК-ÇАРАҠ (туҡ-соран) *р.* һирәк-һаяҡ — *изредка.* Беҙҙә мышы ла йөрөй çирәк-çараҡ
ÇОЛ (дим) *и.* таçыл — *умение, сноровка.* Бер ҙә эшкә çоло йуҡ
ÇОЛЛО (дим) *с.* таçыллы — *умелый, сноровистый.* Çолло (ҡариҙел)
ÇОНА ҮРҘӘК (дим) *и.* һуна өйрәк — *утка-кряква*
ÇОНДОР (дим) *с.* һонтор — *высокий.* Малайым бер йылда çондорайҙы ла гитте
ÇОНОЛОУ (дим) *ҡ.* һуҙылыу — *тянуться.* Алар йағына çонолдоҡ, ауыл дәүәйҙе
ÇОҢҠОЛДАУЫҠ (дим) *и.* һөҙһөт — *удод*
ÇОР (дим) *с.* һоро — *коричневый*
ÇОРОҠОРТ (дим) *и.* эре ҡорт — *трутень*
ÇОРÇОҘ (дим) *с.* һөмһөҙ — *бесстыдный, нахальный*
ÇОÇА, ÇУÇА (дим) *и.* 1. Һоçко — *совок.* 2. Һоçа — *челнок*
ÇОÇҠО (дим) *и.* һоçа — *челнок*
ÇӨБӘ (дим) *и.* һебә — *кусок мяса (на ложных ребрах)*
ÇӨҘГӨ, ÇӨҘГӨС (дим) *и.* һөҙгөс — *дуршлаг*
ÇӨҘГӘК (дим) *с.* һөҙөшкәк — *бодливый*
ÇӨҘӨҮ (дим) *ҡ.* һарҡыу — *спуститься.* Балаçы артҡа çөҙәп үлде
ÇӨҘӘК САЛҒЫ (дим) *и.* бәкес салғы — *коса, насаженная изогнутым во внутрь*
ÇӨЙӘМ (дим) *и.* ая — *единица измерения, шириною в четыре пальца*
ÇӨЛӘҮ (дим) *ҡ.* һөйләү — *говорить*
ÇӨРӘТКЕС (дим) *и.* һөйрәтке — *волокуша*
ÇӨРӘТМӘ (дим) *и.* һөйрәтке — *волокуша*
ÇӨТЛӨКӘЙ (дим) *и.* 1. Һөтләгән — *молочай.* 2. Бәпембә — *одуванчик*
ÇӨТЛҮЛӘН (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*
ÇУҒАН (дим) *и.* тау йыуаһы — *лук горный*
ÇУҒЫНАН (дим) *р.* һуңынан — *после.* Аш çуғынан сәй эстек
ÇУҒЫУ (дим, туҡ-соран) *ҡ.* 1. Өйкәү — *тереть.* Итегем ҙур булған, айаҡты çуҡты (дим). 2. Сәлдереү — *стащить*
ÇУҒЫШ ҠЫЛЫУ (дим) *ҡ.* һуғышыу — *воевать.* Ун çигеҙенсе йылдарҙа аҡлар белән çуғыш ҡылып йөрөнөк
ÇУҘАН (дим) *р.* һонтор — *высокий*
ÇУҘМАҠАЙ (дим) *с.* ығыш — *копотливый.* Һуҙмаҡай (туҡ-соран)

ҪУЙАГИЛЕП (урта) *р.* күп итеп — *помногу.* Ире аҡсаны ҫуйагилеп таба, ә мыныһы теләһә нейгә туҙҙыра

ҪУҠЫР СЫСҠАН УТЫ (дим) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ҪУҠЫРТЕГӘНӘК (дим) *и.* һырмауыҡ — *ясменник*

ҪУМАЛА (дим) *и.* ыҫмала — *смола.* Һумала (туҡ-соран, эйек)

ҪУПҠАҠ (ҡариҙел) *и.* 1. Уйһыулыҡ — *низменность.* 2. (дим) Батҡаҡлыҡ — *топь*

ҪУРАТ (дим) *и.* ҙурат — *продолговатая копна снопов в поле*

ҪУРАУ (дим) *и.* һорау — *вопрос.* Сурау (ҡариҙел)

ҪУРҒЫС (дим) *и.* һурнаҡ — *пчела-воровка*

ҪУРНАС (дим) *и.* һурнаҡ — *пчела-воровка*

ҪУРТЫУ (дим) *ҡ.* һурҙырыу — *обдирать.* Ҡарабоҙай ҫуртабыҙ

ҪУҪА (дим) *и.* һоҫа — *челнок.* Соҫа (мейәс)

ҪУҪЫН (дим) *и.* һыуһын — *промежуток в работе от одной передышки до другой*

ҪУП (дим) *өн. һ.* һоп — *а ну, взяли!*

ҪҮРЕ (дим) *и.* кейем эсенә ҡуйылған марля — *марлевая подкладка*

ҪҮРЕҮ (дим) *и.* кәпрән — *нижняя наволочка*

ҪҮРӘ (дим) *и.* арба күкрәге — *передний корпус телеги*

ҪҮРӘН (дим) *р.* һалҡынса — *прохладно.* Иген киптереүгә көн ҫүрән бит

ҪҮҪ (дим) *и.* сүс — *волокно (льняное)*

ҪҮҪӘРЕЛЕҮ (дим) *ҡ.* таҫылыу — *растянуться (о ткани)*

ҪЫБАЛЫУ (дим) *ҡ.* ойҡашыу — *скучиваться.* Кейә эргәһендә ҡорт ҫыбалып тора

ҪЫБЫҘҒЫ (дим) *и.* селек емеше — *семя чилиги*

ҪЫБЫҠКӘРТӘ (дим) *и.* ситән — *плетень*

ҪЫҘҒЫ, ҪЫҘҒЫС (дим) *и.* шырпы — *спички*

ҪЫҘҘЫРЫУ (дим) *ҡ.* һыҙырыу — *сдирать.* Ҡаҡыны ҫыҙҙырып ашайбыҙ

ҪЫҘЫҠ (арғаяш, дим) *и.* һыҙыҡ — *шкварки*

ҪЫЙРАҠ (дим) *и.* сираҡ — *голень*

ҪЫЙЫҠ (дим) *с.* шыйыҡ — *жидкий.* Ҫыйыҡ ҫөт

ҪЫЙЫР ЛАПАҪЫ (дим) *и.* аҙбар — *хлев*

ҪЫҠРАБЫРАҠ (дим) *р.* аҡрынлап — *медленно.* Ҫаркамыштан төп килеше, ҫыҡрабыраҡ килгәннәр

ҪЫЛАПА (дим) *и.* әрпеш — *неряха*

ҪЫНҪЫҘ (дим) *с.* таҫылһыҙ — *неумелый*

ҪЫНҪЫУ (дим) *ҡ.* шыңшыу — *хныкать.* Ниә ҫынҫыйһың, ҙур бит ҫин

ҪЫПТАҒАЙ (туҡ-соран) *с.* 1. Йоҡа — *тонкий (о льде).* Көҙ гөнө боҙ бик ҫыптағай була. 2. (дим) *и.* нәҙек оҙон ботаҡһыҙ ағас — *высокое безветвистое дерево*

ҪЫПТЫРЫУ (дим) *ҡ.* һыпыртыу — *удирать*

ҪЫПЫРТҠЫС (дим) *и.* һөйрәтке — *волокуша*

ҪЫР I (дим) *и.* сер — *секрет.* Ҫынып китҫәң дә кешегә ҫыр бирмә

ҪЫР II (дим) *и.* 1. Кәрниз — *карниз.* 2. Бөрмә — *сборка*

ҪЫРАЙҪЫҘ (дим) *с.* һөйкөмһөҙ — *несимпатичный*

ҪЫРҒА (дим) *и.* 1. Эре муйынсаҡ — *крупные бусы.* 2. Тәңкә муйынса — *женское нагрудное украшение из монет*

ҪЫРҒАҠ I (дим) *и.* һырмауыҡ — *ясменник*

ҪЫРҒАҠ II (дим) *и.* һырма буран — *липкий буран.* Һырғаҡ (туҡ-соран)

ҪЫРЛАН (дим) *и.* һырмауыҡ — *ясменник*

ҪЫРМА (дим, ҡариҙел) *и.* *фуфайка*

ҪЫРМА БИШМӘТ (дим) *и.* көпө — *стеганка*

ҪЫУАЛМА (дим) *и.* сабаҡ балығының өлкәне — *большая сорожка*

ҪЫУ ЙАЛМАНЫ (дим) *и.* көшөл — *водяная крыса*

ҪЫУЛЫҠ (дим) *и.* ҡултыҡ — *затон*

ҪЫУҪА (ырғыҙ) *и.* йылға ташҡанда ҡалған һыу — *вода, оставшаяся во время половодья.* Мынау тәңгәлдә ҫыуҫа ине, хәҙер ҡоп-ҡоро

ҪЫУҪЫННЫҠ (дим) *и.* эсемлек — *напиток*

ҪЫУ ТАУЫҒЫ (ҡариҙел) *и.* көйөлдө — *кулик*

ҪӘҒӘТ (дим) *р.* «һә» тигәнсә, күҙ асып йомғансы — *мигом.* Һәғәт (урта)

ҪӘКӘ (дим) *и.* 1. Манса — *мед-перга.* 2. Кәрәҙ — *соты.* Ҫәкәле бал

ҪӘЛБЕР (дим) *и.* муйынса суғы — *кисти нагрудника*

ҪӘЛКӘҮ (дим) *с.* 1. Ығыш — *медлительный (о человеке).* Һәлкәү (туҡ-соран). 2. *и.* әрпеш — *неряха*

ҪӘЛӘТЛӘНЕҮ (дим) *ҡ.* өйрәнеү — *обучаться*

ҪӘНДЕРӘ (дим) *и.* мейес башы — *лежанка*

ҪӘҮЕРЛӘШЕҮ (дим) *ҡ.* менгәшеү — *сесть верхом вдвоем*

Т

ТАБА I (дим, урта) *и.* түңәрәк йүшкә — *круглая вьюшка*

ТАБА II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *б.* табан — *по направлению к...* Нимә хәлләр бар сезгә таба (гәйнә)

ТАБАҒЫС (дим, урта) *и.* табағас — *сковородник*

ТАБАГҮМӘС (дим, урта) *и.* майҙа бешерелгән сөсө йәймә — *пресная лепешка, поджаренная на масле*

ТАБАЙ (эй) *б.* табан — *по направлению к ...* У йаҡҡа табай йөрөмәнек. Түбән табай төшөргә белер эле

ТАБАЙАБЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* түңәрәк йүшкә — *круглая вьюшка.* Табайүшкә (урта)

ТАБА ЙӘЙЛӘҮЕ (һаҡмар) *и.* икмәк тимере — *лист для выпечки хлеба.* Сүрәкте таба йәйләүендә пешерә торғайны

ТАБАҠ (һаҡмар) *и.* 1. Икмәк баҫыу өсөн ағас һауыт — *деревянная посуда для теста.* 2. (ҡариҙел, һаҡмар) Сипараттың һөт табағы — *сепараторная чаша.* 3. (эй) Бал һурҙырғыстың рамкалар ҡуя торған иләге — *сито медогонки.* 4. (төньяҡ-көнбайыш). Сынаяҡ аҫты — *блюдце.* 5. (эй) Көнбағыш башы — *головка подсолнуха*

ТАБАҠ КҮҘ (дим) *и.* аҡыш күҙ — *пучеглазый*

ТАБАҠЛЫ БАЛ (ҡыҙыл, урта) *и.* кәрәҙле бал — *сотовый мед*

ТАБАҠЛЫ ҠАПҠАН (эйек-һаҡмар) *и.* йәнлек баҫа торған урынына түңәрәк ҡалай ҡуйылған ҡапҡан — *капкан с круглым жестяным язычком*

ТАБА ҠЫҪҠЫСЫ (һаҡмар) *и.* табағас — *сковородник*

ТАБАҠТАЙ: ТАБАҠТАЙ-АШТАЙ КИЛЕҮ (әй) *ҡ.* үҙ ҡылығындың кейәһен күреү — *переживать трудности за содеянное в прошлом*

ТАБАҠЬӨЙӘК (урта) *и.* таз һөйәге — *тазовая кость*

ТАБАЛДЫРЫҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Тәбәлдерек — *подножка, педаль (на домашнем ткацком станке).* 2. Солоҡҡа менгәс, баҫып тороу өсөн ағас табанса — *деревянная подножка на бортевом дереве.* 3. Ағас сөй ҡағылған моронса — *намордник (у теленка)*

ТАБАН: МЕЙЕС ТАБАНЫ (һаҡмар) *и.* мейес төбө — *основа печи.* Икмәкте бороп мейес табанына һалғаннар

ТАБАНДАУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* быйма табанына ямау һалыу — *подшивать валенки.* ◊ Йер табандау (әй) оҙон юлды йәйүләп үтеү — *много ходить пешком.* Һуғыш йылында күп йөрөнөк инде йер табандап

ТАБАНЛАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ныҡышыу — *упорствовать*

ТАБАНЛЫҠ (урта) *и.* олтан — *подошва*

ТАБАНСА I (урта) *и.* тәбәлдерек — *педаль домашнего ткацкого станка*

ТАБАНСА II (ырғыҙ) *и.* 1. Самауыр аҫтына ҡуя торған батмус — *поднос.* 2. (ҡыҙыл) Самауыр аяғы — *ножки самовара.* 3. Сыуалдың ут һалына торған төбө — *основа чувала (печи типа камина)*

ТАБАН СЫСҠАН (эйек-һаҡмар) *и.* һуҡыр сысҡан — *крот*

ТАБАРАК (урта урал) *и.* тәбәрәк (*сурә исеме*) — *название молитвы.* Табаракты уҡый үҙе вис

ТАБА ТЕШЕ (әй) *и.* табала бешерелгән бауырһаҡ — *баурсак, испеченный на сковороде*

ТАБА ТОТҠАҺЫ, ТАБА ТОТҠОС (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* табағас — *сковородник*

ТАБАТЫН (төньяҡ-көнбайыш) *б.* табан — *по направлению к...* Тегеләй табатын китте (төньяҡ-көнбайыш). Иҙел бу табатын килә (ҡариҙел)

ТАБАУҒЫС (ҡариҙел) *и.* түш — *наковальня (для отбивки косы).* Салғыны табауғыс белән табайбыз

ТАБАШӘҢКӘ (ҡариҙел, урта урал, әй) *и.* бәрәмәс — *большая ватрушка*

ТАБИКМӘК (ҡариҙел, ҡыҙыл, салйоғот, урта) *и.* 1. Сөсө күмәс — *пресные булки.* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Майҙа бешерелгән сөсө йәймә — *лепешка, поджаренная в масле.* 3. (ҡыҙыл, әй) Әсе ҡамырҙан таба иңенә бешерелгән йәймә — *лепешка из кислого теста*

ТАБИИСЕ (урта урал) *и.* 1. Имсе — *народный лекарь, врачеватель.* 2. (ҡыҙыл) Күпте белгән кеше — *эрудированный человек*

ТАБИТЕҮ (кыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* табыу — *находить.* Һыйырынды табиттеңме (һаҡмар)

ТАБЫҠ (дим, гәйнә, мейәс, ҡариҙел, әй) *и.* тап — *щепка*

ТАБЫҠТЫҠ (урта) *и.* утынлыҡ — *участок двора, где кладут и рубят дрова*

ТАБЫЛДЫРЫҠ (һаҡмар) *и.* кирәм — *плоский ремень, веревка (приспособление для лазания на бортевое дерево)*

ТАБЫН (гәйнә) *и.* 1. Эркеү — *стая.* Балыҡ пала табыны белә. 2. (ҡыҙыл, әй). Йылҡы өйөрө — *косяк лошадей.* Бер табын йылҡыһын эпкиткәндәр Әгезәм байҙың (ҡыҙыл). 3. (ҡыҙыл) Һыйыр көтөүе — *стадо коров.* 4. (ҡариҙел) Ҡыуғын малдар — *отгонные животные.* ◊ Табын тотоу (төньяҡ-көнбайыш) Мәжлес уҙғарыу — *организовать меджлис*

ТАБЫН ҠОМҒАНЫ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡомған — *кумган (чугунный кувшин с крышкой для умывания).* Табын ҡомғаны йөрөтәләр ҡунаҡларҙың ҡулын йыуарға

ТАБЫН СӘЙГҮНЕ (эйек-һаҡмар) *и.* сәй бешереү өсөн ҙур сәйгүн — *большой заварочный чайник*

ТАБЫН ТАБАҒЫ (эйек-һаҡмар) *и.* ҙур табаҡ — *большая чаша*

ТАБЫР I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ырҙын табағы — *ток (для зерна)*

ТАБЫР II (дим) *и.* һаҙлыҡ — *болото*

ТАБЫТ (урта) *и.* тап, эҙ — *пятно, след.* Таҙы бөтһә лә табыты ғала

ТАБЫТЛАНЫУ (урта) *ҡ.* тапланыу — *запятнаться.* Унын йөҙөн үҙенең табытланып бөткән йаулығы менән йапҡаннар. Дабытланыу (туҡ-соран)

ТАБЫШМАҠ (урта, һаҡмар) *и.* йомаҡ — *загадка.* Табышмаҡ әйтешәләр кис ултырғанда (һаҡмар)

ТАВА (дим) *и.* арбаның күсәрен күкрәккә ултыртҡанда ҡуйылған түңәрәк тимер — *круглая железка, подложенная под подушку телеги*

ТАВАҒАСҠЫС (арғаяш) *и.* сипарат барабанының асҡысы — *ключ сепараторного барабана*

ТАҒАЛДЫҠ (арғаяш) *и.* тубыҡ һөйәге — *коленный сустав*

ТАҒАМ, ТӘҒӘМ (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* ризыҡ — *пища, еда.* Биш көн тағамһыҙ барҙыҡ (һаҡмар)

ТАҒАН (гәйнә) *и.* 1. Асамай — *стропила.* 2. (һаҡмар) Кирәм — *плоский ремень, веревка (приспособление для лазания на бортевое дерево).* 3. Нефть вышкаһы — *нефтяная вышка.* 4. (дим, урта) Бәүелсәк — *качели.* 5. *(дим)* Осбот — *треножник (в ткачестве)*

ТАҒАНАҪҠАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* таған — *таган*

ТАҒАРАҠ I (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ваҡ таҡтанан бейеклеге 15—20 см, кинлеге 40—60 см итеп дүрт урындан ҡоршаулап яһалған кер ялғашы — *деревянное корыто высотой 15—20 см, шириной 40—60 см.* 2. (эйек-һаҡмар) Ҡоршаулы ағас күнәк — *большое дощатое ведро.* 3. Бәләкәй ағас ялғаш *(эт, ҡош ашатыу өсөн)* — *небольшое деревянное корыто (для кормления собак, птиц).* 4. (ҡариҙел) Ялғаш — *корыто*

ТАҒАРАҠ II (урта) *и.* 1. Тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях).* 2. (салйоғот) Тирмәнең түшәмен тотоу өсөн эстән ҡуйылған ағастар — *палки, для поддержания верхней части юрты*

ТАҒАРАУ, ТАҒРАУ (һаҡмар) *и.* тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях)*

ТАҒАТЫУ (урта, әй) *ҡ.* һүтеү, аҡтарыу — *разобрать*

ТАҒРАН, ТАҒРАЛ (урта) *и.* тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях)*

ТАҒРЫ (ҡыҙыл) *с.* аҡыш — *пучеглазый.* Тағры күҙле

ТАҒЫЛ, ТАҠЫЛ (гәйнә) *и.* йышҡы — *рубанок*

ТАҒАЛДЫРЫҠ (арғаяш) *и.* балтыр — *икры ног*

ТАҒЫЛЫУ (дим) *ҡ.* ҡушылыу — *присоединиться.* Мин был мәсьәләлә çеҙгә тағылам

ТАҒЫЛЫШЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эйәреү — *следовать.* Шуңа тағылышҡанда йарар икән

ТАҒЫМ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ҡыйыҡ — *клин (в платье).* Күлмәккә тағым индерәһең (эйек-һаҡмар)

ТАҒЫН I (дим) *и.* бәүелсәк — *качели*

ТАҒЫН II (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *р.* тағы — *еще, опять.* Тағын да килә йаталар (ҡыҙыл)

ТАҒЫН: ТАҒЫН ТАҒЫНЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* биҙәнеү әйберҙәре тағыу — *надевать украшения*

ТАҒЫНЫУ (дим) *ҡ.* турникта уйнау — *упражняться на турнике*

ТАҒЫРАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* бәләкәй ағас ялғаш — *небольшое деревянное корыто (для кормления собак, птиц)*

ТАҒЫРАУ, ТАҒЫРЫУ (ҡыҙыл, урта) *и.* тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях)*

ТАҒЫРЫУ (урта) *и.* бал һурҙыртҡыстың рамдары — *рамы медогонки*

ТАҒЫУ: ИСЕМ ТАҒЫУ (урта, эй) *ҡ.* исем атау — *дать прозвище.* Аға ней исем таҡтылар инде (эй)

ТАҒӘМ (һаҡмар) *и.* ризыҡ — *еда, пища.* Виңгерҙәрҙең иң йараткан тағәме паприка, йәғни сөсө ҡыҙыл борос

ТАҘ: ТАҘ ҠАУҘАУ (урта) *ҡ.* таҙ ҡутыры һыҙырылыу — *облупиться (о парше);* таҙ ҡужмырлаҡланыу, таҙ ҡысыулау — ҡутырлау — *покрыться струпьями;* таҙ шашыу — таҙ аҙыу — *запускаться (о парше).* ◊ Таҙ ҡалҡыу (дим, урта) ҡыҙып китеү — *разгорячиться*

ТАҘА (урта) *с.* 1. Матур — *красивый.* Төҫкә таҙа ине ҡыҙым. 2. (арғаяш) *р.* яҡшы — *хорошо.* Сөләймән ауылында бер ҡарт бик таҙа белә тарихты

ТАҘА ДЕГЕТ (ҡыҙыл) *и.* туҙҙан эшләнгән дегет — *деготь из бересты*

ТАҘАҠ (урта) *с.* таҙа — *здоровый.* Күҙ таҙаҡ буһа ла танымай

ТАҘАЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Таҙартыу — *чистить.* Сәс алыу — *стричь волосы.* Бабай, башыңды таҙалайым тип килдем

ТАҘАҺЫҘЛЫҠ (дим) *и.* бысраҡлыҡ — *грязь*

ТАҘБАШ (дим) *и.* ҡашҡабаш өйрәк — *лысуха*

ТАҘБӨРКӨТ (урта) *и.* таҙғара — *черный гриф*

ТАҘҒАҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* ағас башында йәнлек күҙәтеү өсөн яһалған урын — *наблюдательный пункт охотника на дереве*

ТАҘ ҠАУҘАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* таҙ ҡауағы — *перхоть от парши*

ТАҘҺАРА (урта) *и.* таҙғара — *черный гриф*

ТАЖАР (эй) *и.* тараш — *шершень*

ТАЖМЫҠ (эйек-һаҡмар) *с.* һимеҙ, итләҫ — *полный, жирный.* Шәүрәнең йелкәһенә атланып йөрөгән ҙур тажмыҡ малайҙан ошондай шайан, теремек бер йегет йетешер тип кем уйлаған?

ТАЖЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Тамаҡ төбө менән ҡысҡырыу — *орать во все горло.* Аты алып ҡасҡас, тажылдап ҡысҡыра ти теге малай. 2. (урта) Тартай сығарған тауыш — *звук крика дергача*

ТАЖЫРАЙҒАН (дим) *с.* аҡыш — *пучеглазый.* Ай, анау тажырайған гүҙ!

ТАЗАЛЫЙ (гәйнә) *р.* һау көйөнсә — *в здоровом виде.* Тазалый үтерделәр

ТАЗЫ (эйек-һаҡмар) *с.* оҙон аяҡлы, ас эсле *(ат, эткә ҡарата) — длинноногая, с тонкой талией (порода лошади, собаки).* Тазы атларыңды, тазы этләреңде күрһәт

ТАЗЫРАЙЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҙур ҡорһаҡлы булыу — *быть пузатым.* 2. Тексәйеү — *уставиться*

ТАЗЫРАНДАУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* ҙур ҡорһаҡлы кешенең кирелеп атлауы — *шагать, выпячивая живот*

ТАЙАҠЛАНЫУ (урта) *ҡ.* таяҡҡа таянып йөрөү — *ходить, опершись на палку.* Тайаҡланып килгән әбейгә осраның бит

ТАЙ: ҺАБАН КЕРГӘН ТАЙ (урта) *и.* бер йәшлек тай — *годовалый жеребенок*

ТАЙАНСЫҠ (кариҙел, урта урал, эй) *и.* килен ҡайны йортона төшкәндә бирелгән мал — *скот, даримый при входе невесты в дом жениха.* Ҡыҙ төшкәндә малға тайандыралар, шул тайансыҡ була (эй)

ТАЙАУ (урта) *и.* 1. Тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях).* 2. (һаҡмар) Киндер урынындағы ян ағастар — *боковые жерди домашнего ткацкого станка*

ТАЙАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Тыйғыса — *притужальник (часть домашнего ткацкого станка).* 2. (ҡыҙыл) Тәртешкә — *кочерга*

ТАЙАҠ БӘРГЕС (эйек-һаҡмар) *и.* балалар уйыны исеме — *название детской игры*

ТАЙГҮҘ (урта) *с.* ҙур күҙле — *большеглазый*

ТАЙҒАҠТЫ, ТАЙҒАЛАҠ (ҡыҙыл) *с.* тайғаҡ — *скользкий.* Тайғаҡты боҙ

ТАЙАРЛАНЫУ (урта) *ҡ.* дәртләнеү — *воодушевляться.* Күп ир-йегетләр тағы атҡа атланған, көрәшкә тайарланған

ТАЙҠАЛАТЫП: ТАЙҠАЛАТЫП ӘЙТЕҮ (эй) *ҡ.* ситләтеп әйтеү — *намекать.* Тайҡалатып әйткән һүҙ була инде

ТАЙҠАЛАУ (мейәс) *ҡ.* алдаштырыу — *утешать.* Инәйемде тайҡалап барып килде

ТАЙҠАЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* сигенеү — *пятиться*

ТАЙЛАҠ (ырғыҙ) *с.* 1. Бер йәшлек — *годовалый (о животных).* Тайлаҡ дөйә. Тайлаҡ үгеҙ. 2. (эйек-һаҡмар) *и.* ике йәшлек айыу — *двухгодовалый медведь*

ТАЙМАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* өҙөлмәү — *не отрываться.* Төптән, төп йорттан тайманым

ТАЙПАҢ-ТОЙПАҢ (эйек-һаҡмар) *р.* ауа-түнә — *переваливаясь,* һимергән өйрәк кеүек йалтырап, тайпаң-тойпаң баҫып йөрөй башланы

ТАЙПАҢЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ауа-түнә атлау — *шагать вперевалку.* Тайпаңлап аласыҡҡа сыҡты

ТАЙПЫЛЫУ (урта) *ҡ.* кимәлйеү — *растянуться.* Тамыры тайпылған

ТАЙРА, ТАЙЫРА (ҡыҙыл) *и.* 1. Шәжәрә — *родословная.* 2. Яҙма ҡомартҡы — *письменные памятники*

ТАЙСА (арғаяш) *и.* ике йәшлек үгеҙ — *двухгодовалый бык*

ТАЙСАҠАЙ (арғаяш) *и.* йәш ярымдан ике йәшкә тиклемге үгеҙ малы — *бычок от полторы до двух лет*

ТАЙСЫЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Инәлтеү, ялындырыу — *заставить упрашивать.* 2. (салйоғот) Ҡарышыу — *сопротивляться.* Тайсылып сығып китте

ТАЙТАЙ ТОРОУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые встать на ножки (о ребенке)*

ТАЙҮГЕҘ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Бер йәшлек үгеҙ — *годовалый бык.* 2. (мейәс) Ике йәшлек үгеҙ — *двухгодовалый бык.* Ике ҡыштаһа — танаҡай, үгеҙ буһа — *тайүгеҙ*

ТАЙШАН-ТОЙШАН (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *р.* ауа-түнә — *переваливаясь.* Тайшан-тойшан баҫып айыу килә (ҡыҙыл)

ТАЙШАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Дүнеү — *отказать(ся).* Элек ҡыҙ этәсе килешсә, суҡыр булса да тайшанмай. 2. (урта) Тайыу — *вывихнуть(ся).* 3. Кимәлйеү — *растянуть(ся).* Ҡулы терһәктән тайшанған

ТАЙШАЙЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Сурайыу — *распухать.* Быуыным тайшайған. 2. Ҡаймығыу — *вывихнуть(ся).* 3. (ҡыҙыл) Ҡыйшайыу, салшайыу — *искривлять(ся).* Айаҡ тайшайыу

ТАЙШАНМАУ (эй) *ҡ.* иҫ китмәү, иғтибар итмәү — *не обращать внимания*

ТАЙШАҢЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* ауа-түнә атлау — *шагать вперевалку.* Бына ул да тайшаңлап килеп йетте

ТАЙЫҘ (һаҡмар) *с.* һирәк — *редкий (о шерсти).* Тайыҙ йөннө генә быйыл һарыҡлар

ТАЙЫРЫҠ (дим) *и.* тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях)*

ТАЙЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йаҙыу — *лишить(ся).* Бер һыйырҙан таймағас йаҡшы инде. Көстән тайыу — *обессилеть.* Көстән тайҙым, ҡартайҙым

ТАЙЫУЫС (урта) *и.* тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях)*

ТАЙЫШ-МОЙОШ (ҡыҙыл) *р.* алпан-толпан — *переваливаться, вразвалку, покачиваясь.* Тайыш-мойош баҫып ҡалай шайанланып киткән

ТАЙЫШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тайшаныу — *отпрянуть.* Саҡ ситкә тайышып ҡалдыҡ, машина зыйт итеп үтеп китте

ТАҠА (һаҡмар) *р.* 1. Бөтөнләй — *совсем.* Таҡа белмәнем бит әле килгәненде. 2. Бигерәк — *очень.* Улым үлгәне бирле таҡа бөттөм. 3. (урта) *к.* хатта — *даже.* Көйөп иланым таҡа

ТАҠАЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* терәлеү, бик яҡын килеү — *подойти вплотную.* Өйгә таҡалып баҡсалар башлана

ТАҠА-ТАҠА (һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Таҡа-таҡа йоҡо бирмәнеләр

ТАҠА-ТОҠО (һаҡмар) *р.* етәр-етмәҫ — *еле-еле, кое-как.* Он үҙебеҙгә лә таҡа-тоҡо булып ҡалды

ТАҠАУ (ырғыҙ) *ҡ.* теркәү — *присоединить(ся).* Тимергә таҡап сәңгелдәк элеп ҡуйҙым

ТАҠАУЫЧ (гәйнә) *и.* бешкәк — *пахталка*

ТАҠМАҘА (гәйнә) *и.* тел биҫтәһе — *мастер слова*

ТАҠРАРЛАУ (ҡариҙел, урта) *ҡ.* ҡабатлау — *повторять(ся).* Барын да таҡрарлап йаҙғас, аны ҡасан йаҙып бөтәһең? (урта)

ТАҠРЫ КҮҘ (урта) *и.* таҫыр күҙ — *пучеглазый*

ТАҠСЫМ (мейәс, эй) *б.* тиклем — *до.* Урманға таҡсым барҙы

ТАҠТАБАШ (дим, ҡариҙел) *и.* кәштә — *полка*

ТАҠТА ЖИКӘН (салйоғот) *и.* екән — *рогоз*

ТАҠТА ҠОЙМА (дим) *и.* рәшәткә — *решетка (изгородь)*

ТАҠТАЛЫҠ (арғаяш, эй) *и.* ҡаҙанлыҡ якта эскәмйәгә оҡшатып эшләнгән һике — *маленькие кухонные нары*

ТАҠТА ТЕГЕН (салйоғот) *и.* нағыш — *вышивка гладью*

ТАҠТА ТӨБӨ (ҡыҙыл) *и.* түбә таҡтаның бүрәнәгә һалынған ере — *место присоединения потолка к балке*

ТАҠТА УМАРТА (дим, ҡариҙел) *и.* дадан — *рамочный улей*

ТАҠТА ҺАЛ (урта) *и.* таҡтанан яһалған һал — *плот из досок*

ТАҠТА ҺӨЙӘК (ҡыҙыл) *и.* таз һөйәге — *тазовые кости*

ТАҠУН (ҡыҙыл) *и.* *чума*

ТАҠЫ (һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем, абсолютно.* Бүлеү менән ҡабатлауҙы таҡы аңлатмай

ТАҠЫЙА I (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Түбәтәй — *тюбетейка.* 2. (дим, ҡыҙыл) Ҡашмау өҫтөнән кейелә торған тәңкәле түбәтәй — *женская тюбетейка, украшенная монетами.* Таҡыйамдың тайпыһы, таҡыйамды алды ҡайһыһы?

Иҫән генә ҡалһын илегеҙ,
Таҡыйаҡайымды бирегеҙ *(халыҡ ижады)*

ТАҠЫЙА II (мейәс, һаҡмар) *и.* таҡыя турғай — *обыкновенная чечетка*

ТАҠЫЙА III (дим, мейәс, эй) *и.* таҙғарын — *сычуг*

ТАҠЫЙА IV (һаҡмар) *и.* көнбағыш башы — *головка подсолнуха*

ТАҠЫЙА V (гәйнә) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ТАҠЫЙАҒАРЫН (дим) *и.* таҙғарын — *сычуг*

ТАҠЫЛ I (гәйнә) *с.* таҙа — *здоровый, чистый.* Күземнең мынсы таҡыл

ТАҠЫЛ II (гәйнә) *и.* йышҡы — *рубанок.* Таҡыл бели йунасың

ТАҠЫЛЛАУ (гәйнә) *ҡ.* йышыу — *строгать*

ТАҠЫМ I (ырғыҙ) *и.* ҡыйыҡ — *клин (в платье).* Күлмәккә таҡым индерәһең

ТАҠЫМ II (ҡыҙыл) *и.* ризыҡ — *пища, еда.* ◊ Таҡым да ғапманым. ◊ Таҡым итеү (ауыҙ итеү) — *попробовать (на вкус)*

ТАҠЫМ III (мейәс) *и.* ҡат-ҡат һорашып кешенең теңкәһенә тейгән, төпсөнгән кеше — *дотошный человек*

ТАҠЫМЛАУ (урта) *ҡ.* тәпейләү — *делать со вкусом, дотошно.* Таҡымлап әйтеү (тәпейләп әйтеү) — *рассказать подробно.* Үҙебеҙ иң кәрәк тигәндәрен таҡымлап әйтеп бирербеҙ

ТАҠЫР БАҪЫУ (ҡариҙел) *и.* пар баҫыуы — *паровое поле*

ТАҠЫУ (дим, урта, эй) *ҡ.* ҡат-ҡат әйтеү — *повторять много раз.* Нисек ҡунаҡ итергә өйрәтеп, ҡолаҡтарына таҡып ҡайтарҙы (урта)

ТАЛАЙ (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* 1. Гел — *постоянно.* Ул ғошто талай гүрҙем. 2. Байтаҡ — *порядком.* Талай йер гүреп ҡайтылды. Бер талай (эйек-һаҡмар) бер ни тиклем — *немного, несколько.* Бер талай һөйләшеб алдыҡ. Бикәмем бер талай йылҡите ҡаҡлаған

ТАЛАҠ I (ҡыҙыл) *и.* 1. Йылҡы малында һыуынмайынса эскәндән була торған ауырыу — *колики (у лошади).* 2. (урта) Телбешмә — ящур.

Билән-билән билән ат,
Биле сискә көрән ат,
Тауға менһә таймаç ат,
Талаҡ тейһә үлмәç ат

ТАЛАҠ II: КҮК ТАЛАҠ (эй) *с.* бик ябыҡ *(ит) — тощий (о мясе)*

ТАЛАПСЫЛ, ҠУЛЫ ТАЛАПТЫ (ҡыҙыл) *с.* оçта ҡуллы — *мастер на все руки*

ТАЛАУ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Түләмә — *сибирская язва.* 2. (урта, һаҡмар) Малға ҡарата әрләү һүҙе — *слово заклинания по отношению к скоту.* Уй, талау! Ҡайтмай ҙаһа! (һаҡмар)

ТАЛАУЛАУ (туҡ-соран) *и.* 1. Ашағандан һуң тын ҡыçыу — *одышка после еды.* 2. (ырғыҙ) Ашҡаҙан эшләмәү — *расстройство желудка*

ТАЛАУСЫ ҠОРТ (дим) *и.* бур ҡорт — *пчела-воровка*

ТАЛАУҺЫҘ (урта) *с.* түҙемле, ныҡ — *выносливый, терпеливый*

ТАЛАУҺЫРАУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Ат ауырыуы — *заболевание лошади.* Эҙеләй һыу эсерһең, ауыр йөк тартһа, һырттыҡ күтәреңке буһа, ат талауһырай. 2. (салйоғот) Маңҡа ауырыуы — *сап*

ТАЛАШЛЫ (һаҡмар) *р.* ҡаршылыҡлы — *в несогласии.* Һәҙер талашлы торалар

ТАЛ БАЛЫ (арғаяш) *и.* яҙ көнө талдан бал ҡорто күҙәнәктәрҙе һылау өсөн йыйған сайыр — *хлебина*

ТАЛ БЕСЕКӘЙЕ (салйоғот) *и.* тал бөрөһө — *почка ивы*

ТАЛ БӨРҘӨГӘНЕ (эй) *и.* ҡара бөрлөгән — *ежевика.* Тал бөлдөргәне (ҡыҙыл)

ТАЛГӨСӨК (урта) *и.* тал бөрөһө — *почка ивы.* Тал көсөгө (ҡыҙыл)

ТАЛГӨСӨК БАЛЫ (урта) *и.* тал балы — *мед, собранный с ивовых цветков*

ТАЛҒАҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* ағас башына айыу күҙәтеү өсөн эшләнгән урын — *пост на дереве для охоты за медведем*

ТАЛҒАҠТАУ (эй) *ҡ.* аш төрләү — *быть разборчивым в пище*

ТАЛҒАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Баш тартыу — *отказаться.* Ни бирһәң дә талғамай ул. 2. (ырғыҙ) Аш талымлау — *быть разборчивым в пище*

ТАЛҒУЙАНЫ (эй) *и.* аҡ ҡуян — *заяц-беляк*

ТАЛҒЫ (ҡыҙыл, урта) *и.* тәбәлдерек *(солоҡҡа менгәс, баçып тороу өсөн ағас табанса) —деревянная подножка на бортевом дереве*

ТАЛҒЫН (эйек-һаҡмар) *с.* тандыр — *умеренный (о температуре).* Мунса талғын ғына

ТАЛҒЫР (эйек-һаҡмар) *с.* сыбар — *пестрый (о масти).* Талғыр һыйыр. Талғыр йылан

ТАЛҒЫР ЙЫУА (эйек-һаҡмар) *и.* тау йыуаһы — *лук горный*

ТАЛДАУ (арғаяш, мейәс, эй) *ҡ.* аш төрләү — *быть разборчивым в пище*

ТАЛДЫМ (һаҡмар) *р.* талғын — *тихо, умеренно*

ТАЛИР ТӘҢКӘ (урта) *и.* 1. Ябай металдан яһалған тәңкә — *монета из недрагоценного металла.* 2. (дим, урта) Көмөш тәңкә — *серебряная монета*

ТАЛЙАРМА (эй) *и.* 1. Тал сәскәһе — *крупа ивовая.* 2. (дим) Тал үләне — *вербейник.* Талйарма талды сырмап үçә, эсендә борсағы була

ТАЛ КӨСӨГӘНЕ (эй) *и.* тал бөрөһө — *почка ивы.* Тал көтөйө (эйек-һаҡмар)

ТАЛҠАҒАСЫ (эйек-һаҡмар) *и.* талҡыуыс — *льномялка*

ТАЛ ҠАҘАУ (эйек) *и.* саталап бәйләнгән кәбән башына һалына торған сыбыҡ — *гнет из нескольких ветвей для стога*

ТАЛҠАННЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* талҡан өсөн ҡайнатып ҡурып ҡуйылған ашлыҡ — *зерно, прокипяченное и поджаренное для толокна*

ТАЛҠЫ (арғаяш, ҡыҙыл, эй) *и.* 1. Талҡыуыс — *льномялка.* Йетенде талҡыла талҡыб алабыҙ. 2. Бер ус талҡынған сүс — *пучок чистого льна.* 3. (урта) Талҡыш — *кострика.* Талҡыш сүпләре — талҡылары ҡойолоп петә, йоп-йомошаҡ пулып ҡала

ТАЛҠЫ АЛАМАҺЫ (урта) *и.* талҡыш — *кострика*

ТАЛҠЫҒЫС (эйек-һаҡмар) *и.* талҡыуыс — *льномялка*

ТАЛҠЫШ I (арғаяш, урта) *и.* талҡыуыс — *льномялка*

ТАЛҠЫШ II (эйек-һаҡмар) *и.* киндер станогы — *домашний ткацкий станок*

ТАЛМА (мейәс) *с.* арымтал, тиҙ арыусан — *легко утомляющийся*

ТАЛМАРЙЫН (арғаяш) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

ТАЛМИН (урта) *и.* ҡыҙыл балыҡ — *таймень*

ТАЛ ОЙТОҺО (урта) *и.* ҡыҙылғанат — *красноперка*

ТАЛПАН ТАПМАҺЫ (һаҡмар) *и.* талпан биҙгәге — *клещевой энцефалит*

ТАЛ ПСЕЙЕ (минзәлә) *и.* тал бөрөһө — *почка ивы*

ТАЛПЫҠАЙ (һаҡмар) *и.* талҡыуыс — *льномялка*

ТАЛПЫНЫУ (арғаяш) *ҡ.* мәшәҡәтләнеү — *беспокоиться.* Талпынмаң минең өсөн

ТАЛСАБАҠ (ҡариҙел) *и.* ваҡ сабаҡ — *вид плотвы (быстрянка)*

ТАЛ СУЙЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* тал һыҙырыу — *обдирать тальник.* Тал суйарға йебәртем

ТАЛ СӘНСЕҮ (эйек-һаҡмар) *и.* кәбән башына һалыу өсөн саталап бәйләнгән сыбыҡ — *гнет из нескольких ветвей для стога*

ТАЛТАНДАУ (эй) *ҡ.* тарбанлау — *шагать растопырив ноги.* Талтандаб аттап китепара.

ТАЛ ТИРЕҺЕ (арғаяш) *и.* тал ҡабығы — *ивовая кора.* Шал талдың тиреһенән эштәйҙәр инде

ТАЛЫҒЫУ (урта, һаҡмар) *ҡ.* 1. Арыу — *уставать.* Тәбиғәттең матурлығына һоҡланып ул кәүҙәһенең талыҡҡанын да оноттоҡан (урта). 2. (ҡыҙыл) Көсө бөтөү — *ослабеть.* Тарамышты йандан ысҡындырып ҡуйалар. Тегеләй талыға

ТАЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Таҡтаны йәки бүрәнәне тигеҙләү өсөн ҡуйылған ағас сөй — *деревянный клин.* Талыҡ ҡыçтырҙыҡ кәрнис аçтына. 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) һынған һөйәккә бәйләп һалынған ағас — *шины, накладываемые при переломе.* Кәзә бәрәсенең һынған айағын талыҡлап бәйләп ҡараныҡ (һаҡмар)

ТАЛЫЌЛАУ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һынған урынды ҡабыҡ йәки йоҡа таҡта менән бәйләү — *накладывать шины на перелом*

ТАЛЫМДАУ (арғаяш) *ҡ.* иләнгән йөндө йәки епте тубыҡҡа кәләпләү — *мотать пряжу на колени*

ТАЛЫМЛАУ, ТАЛЫМНАУ (урта) *ҡ.* аш төрләү — *быть разборчивым в пище*

ТАЛЫМҺЫҘ (мейәс) *с.* 1. Арымай торған, әрһеҙ — *неприхотливый (о человеке).* 2. Ашамһаҡ — *любящий поесть.* 3. (урта) Тиҙ арыусан — *легко утомляющийся (о лошади)*

ТАМА (дим) *и.* тапҡыр — *раз.* Ике тама бешергәйнек

ТАМАҒАУЫРЫУ, ТАМАҒЭРӘНЙЕҮ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ангина. 2. Аш үтмәү ауырыуы — *сужение пищевода*

ТАМАҒАШАУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ашау — *кушать*

ТАМАҒЭСЕҮ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ашау — *кушать.* Әйҙә, тамағесәйек тә! (ҡыҙыл)

ТАМАҠ I (арғаяш, мейәс, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ризыҡ, аҙыҡ — *еда, пища.* Кеше йөрөй тамаҡ белән, машина йөрөй бензин белән (һаҡмар). Апайымдың тамағы тәмне тей (ырғыҙ). Тамаҡ биреү (ҡыҙыл) ашатыу, ашарға биреү — *кормить, дать еду.* Әбейгә тамаҡ бирелмәй (һаҡмар). Тегендерәбеҙ ҙә алар тамаҡ бирә беҙгә. ◊ Тамаҡ йарауын күреү (урта) эш хаҡы алыу — *получать заработок.* Тамаҡ йауы булыу — эрәм тамаҡ булыу — *быть нахлебником.* Тамаҡ көтөү — тамаҡ аҫрау — *обеспечить пищей.* Шуның белән тамаҡ көтәбеҙ. Тамаҡ йүнәтеү (һаҡмар) ашарға әҙерләү — *готовить еду.* Тамаҡҡа яраштырыу (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар). Тамаҡҡа үҙегеҙ йараштырағыҙмы? Тамаҡҡа нәҙек (кариҙел) нәзберек — *разборчивый в пище.* Тамаҡҡа сибек (ҡыҙыл). Тамаҡҡа эсенеү (салйоғот) ашау — *кушать.* Тамаҡ ултыртыу (һаҡмар) аш ултыртыу — *поставить еду на стол.* Тамаҡ шайҙау (арғаяш) ашарға әҙерләү — *готовить еду*

ТАМАҠ II (ҡыҙыл) *и.* йылға ҡултығы — *залив*

ТАМАҠ: ТАМАҠ ҠАЙНАТЫУ (мейәс) тамаҡ сайҡатыу — *полоскание горла.* Тамаҡ ҡаҡалыу (туҡсоран) тамаҡҡа тороу — *подавиться.* Тамаҡлары ҡаҡала-ҡаҡала һоғаланып ашаған ҡош-ҡортҡа һыу ҡойола. Тамаҡ ҡарлығыу, тамаҡ ҡатыу (дим). Тамаҡ кибеү — *пересыхать в горле.* Тамаҡ сатнау (урта). Тамаҡ саҡырыу (ҡыҙыл, урта, эй) осҡолоҡ тотоу — *икать.* Тамаҡ сиҡылдау (ҡыҙыл, һаҡмар, эй). Тамаҡ сорлау (урта) тамаҡ буғырлау — *урчание глотки.* Тамаҡ тотлоғоу (урта, һаҡмар) тел тотлоғоу — *заикаться.* Тамаҡ туйғыҙыу (һаҡмар, эй) ашау, тамаҡ туйҙырыу — *насытиться.* Туйғыҙ тамағыңды, тиҙ генә бүтән аш булмаҫ (һаҡмар)

ТАМАҠ ҠУРАЙЫ (мейәс) *и.* өҙләү — *горловое пение.* Хаммат мәрхүм тамаҡ ҡурайына ихлас булды

ТАМАҠЛАН (һаҡмар) *ҡ.* тамағыңа торһон *(ҡарғау һүҙе)* — *подавись (зложелание)*

ТАМАҠЛАНЫУ (урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ашау — *есть.* Тамаҡланып китегеҙ (эйек-һаҡмар)

ТАМАҒОР (урта урал) *и.* күмәгәй — *кадык.* Тамаҡ оро (гәйнә)

ТАМАҠОШО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аңҡау — *нёбо*

ТАМАҠ ПАЙЫ (урта) *и.* тамаҡ хаҡы — *заработок на еду.* Тамаҡ пайына була йөрөҙөк

ТАМАҠ РӘНЙЕҮЕ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Аш үтмәү ауырыуы — *сужение пищевода.* 2. (ҡыҙыл) Дифтерия

ТАМАҠСА (минзәлә) *и.* 1. Муйын тәңкәһе — *нашейное украшение из монет.* 2. (арғаяш, мейәс) Тамаҡбау — *супонь*

ТАМАҠСАУ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ашамһаҡ — *любящий поесть.* Тамаҡҫау (дим)

ТАМАҠ ТӨЙӨНӨ (урта, һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык.* Тамаҡтүен (гәйнә)

ТАМАҠТУН (дим, ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* төлкөнөң тамаҡ, күкрәк тәңгәлендәге тиреһенән тегелгән тун — *шуба из шейной части шкуры лисы*

ТАМАҠ ШЕШЕ (урта, эйек-һаҡмар) *и. ангина*

ТАМАҠҺА, ТАМАҠҪА (арғаяш, дим, ҡыҙыл, эй) *и.* 1. Тамаҡбау — *супонь* 2. Әмәйлектең муйын бауы — *завязка у шеи женского нагрудного украшения — амайдек*

ТАМАҠҺЫНЫУ (урта) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая (что-л.)*

ТАМАН (мейәс) *б.* табан — *по направлению к ...* Ҡышҡа таманға бара

ТАМАХА, ТАМАХХА (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* тамаҡбау — *супонь*

ТАМАША (гәйнә, мейәс, эй) *р.* ғәжәп — *чудо.* Тамаша икә ҡый (гәйнә)

ТАМБАҠ САМАУЫР (дим, ҡыҙыл) *и.* аҡ самауыр — *никелированный самовар.* Тампаҡ самауыр (урта)

ТАМБАЛ (һаҡмар) *и.* ыштан — *штаны.* Әбейләр тамбал тип һөйләй торғайны ыштанды

ТАМ: ТАМ ИТЕҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Өмөт бағлау — *надеяться.* Кисәнән бирле там итеп йөрөй (һаҡмар). 2. Аңдыу — *подкарауливать*

ТАМПАСЫЙ (урта) *и.* монпаси — *монпансье.* Лампасый (ҡыҙыл)

ТАМЫЛЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ғәжәп матур булыу — *быть очень красивым.* Шул тиклем һылыу, тамылйып ултыра. Тамылжыу (эй)

ТАМЫР I (арғаяш) *и.* картуф үрендеһе — *ростки картофеля*

ТАМЫР II (салйоғот) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

ТАМЫР III (дим) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

ТАМЫР: ТАМЫР ЙАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тамыр тибеүенең көсһөҙләнеүе — *ослабление пульса.* Мәзин мулланың ҡул тамырын тотоп ҡараны. «Һуң, балам, тамыры йатҡан», тине. Тамыр өҙөләү, тамыр ҫуҙылыу, тамыр сығыу (дим) тамыр һуҙылыу — *растяжение жилки, сухожилия.* Тамыр тартылыу (салйоғот). Тамыр тартышыу (ҡыҙыл)

ТАМЫР АУЫРЫУЫ (эйек-һаҡмар) *и.* быуын һыҙлауы — *ревматизм*

ТАМЫР САНАҺЫ (урта) *и.* табаны ағас тамырынан яһалған сана — *сани, полозья которых сделаны из древесных корней*

ТАМЫР СИРЕ (дим) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез.* Тамыр чире (төньяҡ-көнбайыш)

ТАМЫРТАБАҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* ағас тамырынан соҡоп яһалған табаҡ — *чашка, изготовленная из корня дерева.* Тамыртуҫтаҡ (урта)

ТАМЫРТАНЫШ (һаҡмар) *и.* яҡын таныш — *близкий знакомый.* Ҡаҙаҡ белән тамыртаныш буһа, аралашҡан

ТАМЫРЭНӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ырғаҡлы энә — *игла с крючком*

ТАМЫС (дим, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* тамсы — *капля.* Ҡайҫы көннө тамыс тамып ҡуйа бит (дим). Умбиш тамыс эсергә (урта)

ТАМЫСЛЫ ГӨЛ (ҡариҙел) *и.* тамсы гөл — *фукция*

ТАМЫСТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тамсылау — *ка́пать.* Айғырҙан тамыстап тора тир

ТАН (арғаяш, һаҡмар) *р.* дан — *слава.* Тан оҫта булды ошо әбей мейес сығарыуға (һаҡмар)

ТАНАҠАЙ (урта урал, әй) *и.* тана — *двухгодовалая телка*

ТАНА-ТОРПО (ҡыҙыл, урта урал, әй) *и.* йәш һыйыр малы — *молодняк.* Тана-торпы, тана турпаҡ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар)

ТАНАТЫУ, ТАҢАТЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* янған атты андыҙ эсереп ашатмай бәйләп ҡуйыу — *выдержать коня после запарки*

ТАНАУ: ТАНАУ АРҠЫРЫ ТАРТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* танау биле тартыу *(үлем хәбәре ишетеүгә юрайҙар) — подергивание на переносице носа (народное поверье — к похоронам).* ◊ Танау буйына ҡарау (ҡыҙыл, урта, әй) һауаланыу — *возгордиться.* Эре ул хәҙер, танау буйына ҡарап ҡына йөрөй (әй). Танауын таржайтыу (урта)

ТАНАУ ЙАҠ ҠОЙРОҠ (мейәс) *и.* күҙ төбө, күҙ ҡойроғо — *наружный угол глаза*

ТАНАУ КИМШЕРЕГЕ (ҡыҙыл) *и.* киңшерек — *полость носа*

ТАНАУ МОРОНО (урта) *и.* танау осо — *кончик носа*

ТАНАУ СӨЙӘК (ҡариҙел) *и.* киңшерек — *полость носа.* Танау ҫөйәге (дим)

ТАНАУ ТӨБӨ (урта) *и.* 1. Киңшерек — *полость носа*

ТАНАУ ТОМШОҒО (дим) *и.* танау биле — *переносица носа*

ТАНАУҺЫРАУ (арғаяш, салйоғот) *и.* маңҡа ауырыуы — *сапное заболевание*

ТАНАУ ЭЙӘРЕ (урта) *и.* танау биле — *переносица носа*

ТАНА ҮГЕҘ (ҡыҙыл) *и.* икенсе йәшкә сыҡҡан үгеҙ — *бычок на втором году*

ТАНҒАЙ, ТАННАЙ (һаҡмар) *и.* аңҡау — *нёбо.* Таңлай (ырғыҙ)

ТАНДЫҠТАУ, ТАННЫҠЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* айырып билдәләү — *помечать.* Аттарҙы тандыҡтап, алдан ашатып, тәрбиәләп, туйҙа сабыштырыуға әҙерҙәйҙәр. Танныҡлау (һаҡмар)

ТАНДЫР (эйек-һаҡмар) *р.* 1. һүлпән — *вяло, медлительно.* 2. (ҡыҙыл) *с.* яй, моңло *(көй тураһында) — протяжный, мелодичный (о песне, музыке).* Тандыр ғына көй белән йырҙай

ТАНДЫРМАН (мейәс) *р.* тандыр — *умеренно, плавно.* Тандырман ҡайнатаң ҡыҙыл эремсекте. Тандыры белән (эйек-һаҡмар). Тандыры белән ҡайнаһа аш татлы була

ТАННАҠ, ТАННЫҠ (һаҡмар) *и.* таң ҡыҙыллығы — *заря (утренняя)*

ТАНСҠАУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Май яҙыу — *сбить (о сметане).* 2. Таҫҡау — *полоскать масло холодной водой*

ТАН СУЛПАНЫ (һаҡмар) *и.* Зөһрә йондоҙо — *Венера (утренняя звезда)*

ТАНҪЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* танһыҡ итеү — *желать.* Танҫып тик йөрөнөм

ТАНҪЫҠҺЫРАУ (урта) *ҡ.* танһыҡ итеү — *желать.* Бала-саға танҫыҡһырап ашай инте

ТАНТЫРАҠТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тәнтерәкләү — *еле идти, идти шатаясь (от слабости, старости)*

ТАНТЫУ (урта урал, әй) *ҡ.* 1. Ҡартайып иҫ яңылыша башлау — *помутиться (о разуме).* Сабира ғарсыҡ тантып бөткән икән дә ул (урта урал). 2. (ҡыҙыл) Тәнтерәкләү — *еле-еле ходить, идти шатаясь (от слабости, старости)*

ТАНТЫУ: АТАНДЫ ТАНТЫРАМ! (ҡыҙыл) *ҡ.* кәрәгенде бирермен (*ҡурҡытыу һүҙе) — проучу я тебя!*

ТАНЬЫНЫУ, ТАҢЬЫНЫУ (әй) *ҡ.* һоҡланып ҡарау — *смотреть с восхищением.* Балама танһынғайны, күҙе тейгән, артҡа ҡайышып йылай

ТАНЫҠ (урта) *и.* шаһит — *свидетель.* Шунта йаман тамашаның танығына әйләндем

ТАНЫҠЛЫ (эйек-һаҡмар) *с.* танылған — *известный.* Мөслим ауылы заманында губерна күләмендә таныҡлы булған

ТАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Белеү — *распознать.* Атың барҙа йер таны, атаң барҙа ир таны *(әйтем)*

ТАНЫП-БЫҪЫП (урта) *р.* танып-батырып — *скрытно.* Танып-быҫып һөйләшерлек эш түгел инте

ТАНЫУЛЫ (эйек-һаҡмар) *с. билдәле — знакомый.* Таныулы йәнлек түгел

ТАНЫШМАҠТЫ (ҡыҙыл) *с.* аралашыусан — *общительный*

ТАНЫШМАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* төшөнмәү — *не понимать.* Мин шул йерҙе танышмайым

ТАҢ: ТАҢ ҠАЛҠЫУ, ТАҢ ҠЫҘАРЫУ, ТАҢ БЕЛЕНЕҮ (урта, әй) *ҡ.* таң атыу — *рассветать.* Таң ағарыу (ҡыҙыл). Киске таң (ҡыҙыл) киске шаңдаҡ — *вечерняя заря.* Киске таң ҡыҙарҙы, иртән айаҙ булыр, иртәнге таң ҡыҙарҙы, йамғыр йауыр. Таңға йуһыҡ (мейәс) таңға яҡын — *ближе к заре.* Таңға йуһыҡ ҡына йоҡтап киткәм. Таң йарылыу (ҡариҙел) таң атыу — *рассветать.* Ҡара таң (ҡыҙыл, урта, әй) бик иртә — *слишком рано.* Таңдың әре-һәреһе (һаҡмар) таң алды — *перед рассветом.* Таң ҡараңғыһы төшөү (ҡыҙыл) таң беленеү — *брезжить (о заре).* Таң ҡыйылыу (урта). Таң ҡыйылып ҡына килгәндә урманға киткәйне

ТАҢАРТЫУ (дим) *ҡ.* таң аттырыу — *проводить бессонную ночь.* Ҫуләшеп таңнар таңарттыҡ

ТАҢ БҮРЕ (арғаяш) *и.* ҙур бүре — *матерый волк.* Таң бүре зәһәр ҙур була

ТАҢҒАЙ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* аңҡау — *нёбо*

ТАҢҒАҠ, ТАҢДАҠ (ҡыҙыл) *и.* таң ҡыҙыллығы — *заря.* Таңдаҡ көнсығыштан ҡыҙарһа йауа, көнбайыштан кис ҡыҙарһа айаҙый. Иртәнге таңғаҡ көстө буһа, йамғыр йауа

ТАҢҒАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һоҡланып ҡарау — *смотреть с восхищением*

ТАҢҒЫСУЛПАН (эйек-һаҡмар) *и.* Зөһрә йондоҙо — *Венера.* Таң йондоҙо (һаҡмар)

ТАҢИРТӘ (әй) *р.* таңдан — *спозаранку*

ТАҢҠА: ТАҢҠА ҠАЛЫУ (урта) *ҡ.* таң ҡалыу — *удивляться*

ТАҢҠАН (мейәс, әй) *и.* суйын ҡомған *(чугунный кувшин с крышкой для умывания).* Оҙонса таңҡан текә була (мейәс)

ТАҢ ҠЫҘЫЛЛЫҒЫ (дим, урта) *и.* таң — *утренняя заря*

ТАҢҠЫЛДАУ (ырғыҙ) *ҡ.* 1. Сеңләү — *плач-причитание невесты перед отъездом из родительского дома.* 2. (һаҡмар) Лаҡылдау — *болтать.* Таңҡылдаб утырыб онотоп киткәмен

ТАҢЛАЙ, ТАҢНАЙ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* аңҡау — *нёбо*

ТАҢМАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* маңлай — *лоб*

ТАҢНАҠ, ТАҢНЫҠ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* шәфәҡ — *заря.* Таңныҡ ҡыҙарып тиҙ генә уңһа, айаҙ була (һаҡмар). Иртәңге таңнаҡ, киске таңнаҡ була (урта)

ТАҢҪЫУ (һаҡмар) *ҡ.* аңһыу — *изнывать*

ТАҢЫУ: БАШ ТАҢЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* алыҫ юлға киткән кешене оҙатыу мәжлесенә йыйылыу — *устроить проводы.* Бөгөн күршенең башын таңыныҡ, хәйерле йулға оҙаттыҡ

ТАҢҺАРЫҺЫНАН (мейәс, әй) *и.* иртә таңдан — *ранним утром.* Таң һарыһынан торабыҙ ауылда

ТАҢҺЫНЫУ (урта, әй) *ҡ.* һоҡланып ҡарау — *смотреть с восхищением*

ТАҢҺЫУ (мейәс) *с.* иҫһеҙ — *несообразительный.* Ал ғарт таңһыуыраҡ, ә төгө ғарт башкауатый

ТАҢШӘФӘҠ (салйоғот) *и.* шәфәҡ — заря

ТАПАЛАҠ (мейәс) *и.* һәпәләк — *жмурки (игра)*

ТАПАЛАМА (ҡыҙыл) *и.* мендәр — *подушка*

ТАПАЛАНЫУ (арғаяш) *ҡ.* тапалыу — *быть задавленным.* Камбайындан тапаландым

ТАПАЛҒАН БАҘАУЫЛ (урта) *и.* даданға ҡуйыу өсөн әҙер балауыҙ — *магазинный воск*

ТАПАЛАУ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Тапау — *топтать.* Кешеләр сыҡҡан уахытта берен-бере тапалайҙар (ҡыҙыл). Бер сепейҙе тапалап киткәннәр (эйек-һаҡмар). 2. Тураҡлау — *рубить (мясо, капусту).* Ит тапалап билмән бешерәбеҙ (мейәс). 3. Һөйөү (ҡыҙыл) — *похлопать по спине.* Айҙандырып үҙеңә тапала

ТАПАНДЫ (урта, һаҡмар) *и.* 1. Көтөүлек — *пастбище.* 2. (дим) һандыҡ — *объедье*

ТАПАНДЫҠ (дим) *и.* һандыҡ — *объедье.* Тапанта (урта)

ТАПАН ЙУЛ (ҡыҙыл) *и.* тапалған юл — *затоптанная дорога*

ТАПАУ I (дим) *и.* көтөүлек — *пастбище*

ТАПАУ II (урта) *и.* түш — *маленькая наковальня (для отбивки косы)*

ТАПАУ III (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, әй) *ҡ.* 1. Салғы сүкеү — *отбивать косу.* 2. (дим) Массаж яһау — *массажировать.* 3. (арғаяш, һаҡмар) Арҡанан һөйөү — *похлопать по спине*

ТАПАУ БАҪЫУ (дим) *и.* пар баҫыуы — *паровое поле.* Тапау басу (ҡариҙел)

ТАПАУҒЫС (арғаяш) *и.* 1. Ит тураҡлай торған тәпке — *тяпка (для рубки мяса).* 2. (ҡариҙел, урта) Салғы тапай торған сүкеш — *молоток (для отбивки косы)*

ТАПАУЛАШЫУ (гәйнә) *ҡ.* ыҙғышыу — *вздорить.* Алар ғүмер буйына тапаулашалар тип килмәгәннәр

ТАПАУСЫ (дим) *и.* кәбән башында тороусы — *человек, который стоит на стоге при стоговании*

ТАПАУЫС I (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Түш — *маленькая наковальня для отбивки косы.* 2. (урта) Салғы сүкеше — *молоток для отбивки косы*

ТАПАУЫС II (салйоғот) *и.* Бәләкәй ағас ялғаш *(ит һ. б. ваҡлау өсөн)* — *корытце (для измельчания корма для птиц).* Тапауыҫҡа тапайһың үләнде өрәккә

ТАПАЙТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тупайтыу — *выпячивать.* Эсте тапайтып, ҡулды артҡа ҡуйып, тарбайып баҫып торҙо

ТАПҠЫР (урта урал) *и.* 1. Тирә — *окрестность.* Безнең тапҡыр типтәр тиләрейе. 2. (ҡыҙыл, урта) *р.* тура — *прямо.* Тапҡыр гилдем һеҙгә (ҡыҙыл). Тапҡыр барһаң, табарһың (урта)

ТАПҠЫРТ (арғаяш, салйоғот) *и.* тирә — *окрестность.* Шешмә ошо тапҡыртта (арғаяш)

ТАПҠЫС (арғаяш) *и.* тәпке — *тяпка (для рубки мяса)*

ТАПЛАҠ: ТАРЫ ТАПЛАҒЫ (урта) *и.* ҡаҙанда ҡыҙҙырылған тарыны киләлә төйөп, шәкәр вағы йәки бал ҡушып әҙерләнгән ашамлыҡ — *блюдо, приготовленное из жареного и толченого пшена с сахаром или медом*

ТАПЛЫҠ (урта, һаҡмар) *и.* утынлыҡ — *дровяник.* Йә таплыҡталыр, малайлар йуныша бит (һаҡмар). Таптыҡ (көнсығыш диалект)

ТАПРЫҠ, ТАПЫРЫҠ (ҡыҙыл, әй) *и.* сат — анат. *пах.* Тапрығын айырыбәрер, балаға эшәнәңме һин (ҡыҙыл)

ТАПЫ (ҡариҙел) *и.* тап — *пятно.* Бер тапысы ҡалмай

ТАПЫЛАУ (урта) *ҡ.* бысратыу — *загрязнять.* Ҡуй, тапылайһың!

ТАПЫЛДАУ (эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* дөпөлдәү — *издавать глухой звук.* Ситлектәге айыу шикелле ларҫ-лорҫ баҫып, лафҡаһында тапылдап йөрөбала (эйек-һаҡмар)

ТАПЫС (һаҡмар) *р.* наҡыҫ, әҙерәк — *недостаточно, маловато.* Бесәнең быйыл тапысыраҡ икән, йетер микән?

ТАПТАУ (дим) *и.* тирә-яҡ ауылдар — *деревни, находящиеся в окрестности*

ТАПТЫБАЙ (әй) *и.* тәбейә — *яичница*

ТАПШАУЫР (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Эште яй, ләкин иренә еткереп эшләүсе, бөтмөр — *аккуратный (в работе).* 2. *и.* Ығыш — *копуша.* 3. Һөйләнсек — *болтун*

ТАПШАУЫРЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Еренә еткереп эшләү, бөтмөрләү — *делать тщательно.* 2. Яй эшләү — *делать медленно.* Тапшауырлап ултыра шунда, эшләһә эшләмәй (һаҡмар)

ТАРАҘАЙ (мейәс) *и.* көлтә арбаһы — *сноповозка*

ТАРАҒЫС (урта) *и.* ҡаба — *прядильный гребень*

ТАРАЖ (урта) *и.* тараш — *шершень*

ТАРАЖНИК (ҡыҙыл) *и.* айыл — *пряжка на ремне*

ТАРАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* томбойоҡтоң бер төрө — *разновидность кувшинки*

ТАРАҠ I (арғаяш, урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* киндер ҡылысы — *бердо.* Һигеҙҙе тараҡ, биште тараҡ, алты баҫмалы, умбер баҫмалы була тула тарағы (арғаяш)

ТАРАҠ II (һаҡмар) *с.* таралған *(дебет тураһында) — расчесанный.* Беренсе тараҡ девет, икенсе тараҡ девет

ТАРАҠАН БАТШАҺЫ (ҡыҙыл, әй) *и.* аҡ тараҡан — *белый таракан*

ТАРАҠАН КӨБӨҺӨ (ҡыҙыл) *и.* тараҡан күкәйе — *яйцевая капсула тараканов*

ТАРАҠАН СИҢЕРТКӘҺЕ (эйек-һаҡмар) *и.* өй сиңерткәһе — *сверчок*

ТАРАҠБАШ (ырғыҙ) *и.* бесәйғойроҡ — *житняк*

ТАРАЖСАБАҠ (дим) *и.* оҙон нәҙек сабаҡ — *вид плотвы*

ТАРАЛҒЫ (урта) *и.* 1. Таражник — *пряжка (у сбруи).* 2. (һаҡмар) Өҙәңге ҡайышы — *ремень стремени.* Бала-саға таралғыға баҫып йөрөй, ул өҫтәрәк була

ТАРАЛМЫШ (дим) *с.* таралған — *разбросанный*

ТАРАМЫШ I (урта, һаҡмар, әй) *с.* үтәябыҡ — *тощий.* Шул тиклем дә тарамыш булырһың икән дә (һаҡмар)

ТАРАМЫШ II (эйек-һаҡмар) *и.* сарыҡһабаҡ — *дратва*

ТАРАН (дим) *и.* 1. Тарань. 2. (урта, ырғыҙ) Ҡорман балыҡ — *лещ.* 3. (урта) Табан балыҡ — *карась*

ТАРАТЫУ: СИПАРАТ ТАРАТЫУ (дим, эйек-һаҡмар) һүтеү *(йыуыу өсөн) — разобрать сепаратор (для мытья).* Сипарат ҡутарыу (әй)

ТАРАУ I (урта) *и.* тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях)*

ТАРАУ II (мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* таралыу, аҙайыу — *уменьшаться.* Зиһен тарау (эйек-һаҡмар) *ҡ.* иҫ тарҡалыу — *потеря памяти*

ТАРАУ III (төньяҡ-көнбайыш, әй) *с.* таралған — *разбросанный.* Элек алар тарау булғаннар баба-баба (төньяҡ-көнбайыш)

ТАРАФЫНДА (ҡыҙыл) *б.* тураһында — *о, об, про.* Ҡөрьәндә элек хатын-ҡыҙҙар тарафында ыстатйа бумаған

ТАРАШ I (арғаяш, салйоғот) *и.* тарма — *конопля.* Тараштың жимен һуғыб алалар, һабағы ла кәрәк нәрһә (арғаяш). Тараш ҡайнатыу (салйоғот) йөн ҡайнатыу — *кипячение пряжи*

ТАРАШ II (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* ҡайын бәшмәге — *чага.* Ағаста бәшмәк кеүек була ағас тарашы (мейәс)

ТАРАШ III (ҡыҙыл) *и.* күк энәғараҡ — *синяя стрекоза*

ТАРАШ ОРҘОҒО (салйоғот) *и.* тарма орлоғо — *семена конопли*

ТАРАШҠЫ ЖАМҒЫР (гәйнә) *и.* рашҡы — *мокрый снег вперемежку с дождем*

ТАРБАЙҒАН (урта урал) *и.* аяҡтарын ике яҡҡа һалып, талпанлап атлаған кеше — *раскоряка (о «косолапом» человеке).* Тәр-бәйгән (һаҡмар)

ТАРБАҒАЙ (арғаяш, мейәс) *и.* тәлмәрйен — *лягушка.* Тарбаған (урта)

ТАРБАҠ I (дим) *и.* 1. Нәҫел — *родня.* 2. (арғаяш, урта) Тармаҡ — *ветвь.* 3. (һаҡмар) *с.* тармаҡлы — *ветвистый.* Тарбаҡ үҫкәне алабота була

ТАРБАҠ II (дим) *с.* тик тормаусан — *подвижный.* Шу тикте тарбаҡ, китәргә генә тора

ТАРБАҠАЙ (урта) *с.* 1. Тарбайып торған — *растопыренный.* 2. (арғаяш) Тәлмәрйен — *лягушка*

ТАРБЫҠ (һаҡмар) *с.* тармаҡлы — *ветвистый.* Тарбыҡ мөгөҙлө һыйыр

ТАРҒАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тарайыу — *уменьшаться.* Урын тарғайа башланы

ТАРҒАҠ (ырғыҙ) *и.* 1. Тартай — *дергач.* 2. (урта) Ҡом һайыҫҡаны — *кулик-сорока*

ТАРҒЫЛ I (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Тау йыуаһы — *лук горный.* 2. (һаҡмар) Буй-буй һыҙатлы әсе йыуа — *лук линейный*

ТАРҒЫЛ II (урта) *с.* буй-буйлы — *полосатый.* Кел тарғыл була ҡыр гәзәһенең балалары, аҡ һәм ҡара йуласлы буй-буй ҡара, буй-буй аҡ

ТАРҒЫЛАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тартылыу — *потягиваться.* Ошо йерем тарғыланып китә

ТАРҒЫЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* айырылыу — *расходиться.* Ҡырҡа һөйәктең башы тарғылып китеп тора

ТАРҘАҠ (урта) *и.* ҡом һайыҫҡаны — *кулик-сорока*

ТАРҘАНДАУ (әй) *ҡ.* һикерәнләү *(бала-сағаға ҡарата әйтелә) — вести себя неспокойно, быть выскочкой (о детях)*

ТАРҘАУЫҠ (мейәс) *и.* тарлауыҡ *(йылғаның тар ере) — тонкое русло реки*

ТАРЖАЙЫУ: ТАНАУ ТАРЖАЙЫУ (эйек-һаҡмар, әй) танау киңәйеү — *расшириться (о носе).* Быны танауҙары шундуҡ таржайып китте (эйек-һаҡмар)

ТАРЖЫҠ (урта) *и.* 1. Киң танаулы — *широконосый.* Таршыҡ (әй). 2. (дим, һаҡмар) Йәмшек танау — *курносый.* Босоҡ танаулы шул инде, таржыҡ танау була инде (һаҡмар)

ТАРИХЛЕ (эйек-һаҡмар) *с.* зиһенле, уҡымышлы — *эрудированный. Шу хәтле тарихле геше ине*

ТАРҠАУ (урта) *ҡ.* тарҡалыу — *разлагаться.* Хәтер тарҡабөткән инте

ТАРЛАУ I (урта) *и.* Мал йөрөү өсөн кәртәләп ҡуйған урын — *выгон*

ТАРЛАУ II (һаҡмар) *с.* тарыраҡ — *тесноватый (-ая)*

ТАРЛАУЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шаршы — *быстрина*

ТАРЛЫҒЫУ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тарһыныу — *тяготиться (людьми).* Кешедән тарлыҡмадым ғөмөрөмдә. Тарығыу (урта урал, әй)

ТАРЛЫҒЫУ II (һаҡмар) *ҡ.* барыу, юлығыу — *ходить, заходить.* Тарлыҡмаған йере йуҡ

ТАРЛЫҒЫУ: БӘЛӘГӘ ТАРЛЫҒЫУ (һаҡмар) *ҡ.* бәләгә тарыу — *попасть в беду*

ТАРЛЫҠ (һаҡмар) *и.* зыян — *ущерб.* Түрәгә тейһәң — көнөңә тарлыҡ, муллаға тейһәң — динеңә тарлыҡ *(мәҡәл).* Барҙың барлығы тейә, йуҡтың тарлығы тейә

ТАРЛЫҠ: ТАРЛЫҠ КИЛЕҮ (урта) *ҡ.* көнләшеү — *завидовать.* Тарлығың киләме, һиңә әсәй һөйөүе эләкһә, ҡабаланмаҫ инең

ТАРМА I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Тармаҡ — *ветвь, разветвление.* Тормошноң йулы озон, тармасы күп. 2. (ҡыҙыл) Тау тармағы — *отрог*

ТАРМА II (салйоғот, урта) *и.* 1. Баҫа — *посконь.* Тарманың башы бумай, төтөннәп тик тора, шул баҫа була инте (урта). Тарма сискә ата, бәләкәй була, сискә түгә (салйоғот). 2. (һаҡмар) Тегәр еп — *суровая нитка.* 3. (ҡыҙыл) *Сус — льняное волокно*

ТАРМА: ТАРМА АШТАУ (арғаяш) *ҡ.* еп ашлау — *накрахмалить пряжу*

ТАРМА АРҠАН (арғаяш) *и.* сүс арҡан — *конопляный аркан*

ТАРМАҠ (салйоғот, урта урал, әй) *и.* нәҫел — *родня.* Алар арыҫландар тармағы (әй)

ТАРМА ЙЕП (урта) *и.* 1. Тегәр еп — *суровая нитка.* 2. (әй) Тарманан ишелгән арҡан — *конопляный аркан*

ТАРМАНА (ҡыҙыл) *и.* үлән исеме *(орлоғо мәк орлоғо кеүек, эс ауыртыуынан ҡайнатып эсәләр)* — *дурман*

ТАРМА ОРҘОҒО (урта) *и.* киндер орлоғо — *конопляные семена*

ТАРМИШКӘН (эйек-һаҡмар) *и.* сарыҡһабаҡ — *дратва*

ТАРМЫҠ (гәйнә) *и.* үҙән — *долина*

ТАРМЫТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бүлкә — *часть.* Биш тармыт бауыр була йаҡшы атта

ТАРСӘКЕ (гәйнә) *и.* эскәмйә — *скамейка*

ТАРСЫҠ (гәйнә) *и.* аҡыш күҙ — *большие глаза*

ТАРСЫЛЛЫҠ (һаҡмар) *и.* юҡсыллыҡ — *нищета.* Тарсыллыҡта үтте ғүмер

ТАРҪЛАУ (урта) *ҡ.* тибеү — *биться.* Тамыр тарҫлай

ТАРТА (һаҡмар) *и.* яҡ — *сторона.* Урман тартаһында осраған

ТАРТАЙ (туҡ-соран, урта, әй) *и.* ябыҡ — *худой.* Ул тартайҙың ниндәй көсө буһын (әй)

ТАРТАР (гәйнә) *и.* тартай — *коростель*

ТАРТАУЫЛЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* яҡынайыу — *приближаться.* Урманға тартауыллай барғаннар

ТАРТҠАН ҺӨТ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* айыртҡан һөт — *обрат*

ТАРТҠЫ I (дим, урта, ырғыҙ) *и.* 1. Күмелдерек — *нагрудник (у седла).* 2. (дим, урта) Айыл — *подпруга.* 3. (ырғыҙ) Сәңгелдәктең өҫтөнән арҡыры бәйләй торған яҫы бау — *широкая веревка для перевязи колыбели.* 4. (эйек-һаҡмар) Өйөп ҡуйылған урын әйберҙәрен бәйләп торған бау (таҫма) — *вышитая лента для поддерживания сложенной постельной принадлежности.* 5. (урта) Ҡул бысҡыһының кереше — *тетива лучковой пилы*

ТАРТҠЫ II (һаҡмар) *и.* 1. Рамлы бысҡының ҡабырға яҡ ағастары — *боковые рейки лучковой пилы.* 2. Тире киргеһе — *пяло для шкуры*

ТАРТҠЫ III (урта) *и.* 1. Тәртешкә — *кочерга.* 2. (ҡыҙыл) Йүшкә — *задвижка.* 3. (ҡыҙыл, һаҡмар) Тартма — *ящик.* Өҫтәл тартҡыһында сәй, шәкәр була

ТАРТҠЫС (урта урал) *и.* тәртешкә — *кочерга*

ТАРТМА I (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* 1. Айыл — *подпруга.* 2. (урта) *Бюстгальтер.* 3. Өйөлгән урын әйберен тарттырып бәйләп ҡуя торған бау — *широкая веревка для поддерживания сложенной постельной принадлежности.* 4. Билбау — *пояс.* Тартмаһы тас тәңкә ине. 5. (дим) Бәпкәләрҙе бәйләп ҡуя торған бау — *перевязь для гусят.* 6. (арғаяш) Күлдәк итәгенә тегелгән таҫма — *лента, пришитая на подол платья*

ТАРТМА II (мейәс, урта) *и.* быума сире — *припадок.* Тартмаһы тартып ауырый (урта)

ТАРТМА III (дим, урта) *и.* йүшкә — *задвижка*

ТАРТМА УМАРТА (урта) *и.* йәшникле умарта — *рамочный улей*

ТАРТМАҠ (салйоғот) *и.* таталы бәләкәй бысҡының бауын бороп нығыта торған таяҡса — *палочка для натягивания (закручивания) веревки ручной лучковой пилы*

ТАРТМАЛЫ МАТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* люлькалы мотоцикл — *мотоцикл с коляской*

ТАРТМА ТАБА (эйек-һаҡмар) *и.* түңәрәк йүшкә — *круглая вьюшка*

ТАРТУ, ТАРТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Мәһәр — *выкуп за невесту.* 2. (ҡариҙел) Туй кәрәгә өсөн егет яғынан бирелгән аҡса — *деньги от жениха для свадебных расходов*

ТАРТЫЛҒАН ҺӨТ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* айыртҡан һөт — *обрат*

ТАРТЫЛЫУ (урта урал, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* 1. Кәмеү — *уменьшаться.* Бөгөн һыйырҙың һөтө тартылды (әй). 2. (әй) Ябығыу — *худеть.* Бер-ике көн эсендә тартылып китте. 3. (урта) Уҙыу, үтеү — *проходить.* Түргә тартыл!

ТАРТЫМЬАҠ (ҡыҙыл) *с.* туған йәнле — *душевный по отношению к родственникам*

ТАРТЫМЬЫҘ (ҡыҙыл) *с.* туғандарына ҡаты бәғерле — *бездушный к родственникам*

ТАРТЫУ I (урта, әй) *ҡ.* яратыу, үҙ күреү — *любить, приголубить.* Инә геше тарта балаһын (әй)

ТАРТЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* үҫеү — *расти.* Беҙҙә ағас биг алама тарта. 2. (арғаяш) Әйләнеү — *тяготеть.* Айғыр тотҡас, аттарҙың һөйәге эрегә тарта гилә

ТАРТЫУ III (һаҡмар) *ҡ.* күлдәккә нәҙек таҫма тегеү — *нашить тонкую ленту на платье.* Күлдәккә йейәк тартҡан

ТАРТЫУ IV (ҡариҙел) *ҡ.* тотоу — *ловить.* Балыҡ тартып тормош иттек

ТАРТЫУ V (урта, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* һауыу — *доить.* Ҡана, бер-икеһен үҙем генә тартып бирәйем (эйек-һаҡмар)

ТАРТЫУ: ЙҮКӘ ТАРТЫУ (урта) *ҡ.* йүкә төшөрөү — *драть лыко*

ТАРТЫУ: ЭСКӘ ТАРТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эскә батыу — *втянуться.* Сикә генәһе эскә тартҡан

ТАРТЫШ: ТАРТЫШ БУЛЫУ (дим) *и.* 1. Мәргән ауырыуы *(артҡы аяҡтың быуыны ҡатыу)* — *болезнь суставов у лошадей.* 2. Көҙән йыйырыу — *судороги*

ТАРТЫШЫУ (дим, ҡыҙыл, әй) *ҡ.* 1. Көҙән йыйырыу — *судороги.* Айаҡ тартыша. Ҡырҙығ ашап тартыштыҡ (әй). 2. (салйоғот) Уҡшыу — *тошнить.* Тартышып ҡоҫто бала

ТАРУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* осрау — *встретить.* Йулында тарымасын

ТАРЫЛ ТӨЛКӨ (урта) *и.* ҡара төлкө — *чернобурая лиса*

ТАРҺЫЛДАТА: ТАРҺЫЛДАТА БАҺЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* гөпөлдәтә баҫыу — *ступать резко с независимым видом.* Тарһылдата баһа баһып киттем

ТАРШ I (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* тараш — *шершень*

ТАРШ II (дим) *и.* баҙар хаҡы — *рыночная цена*

ТАРШЫҠ (әй) *с.* киң танаулы — *широконосый*

ТАРЫ I (мейәс, әй) *б.* тиклем — *до.* Тауға тары барҙы

ТАРЫ II (һаҡмар) *и.* дары — *порох*

ТАРЫ ҮӨЛТӘҺЕ (ҡыҙыл) *с.* йыуан төпөш — *толстый и низкий (о человеке)*

ТАРЫҒЫУ I (туҡ-соран, әйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Тарайыу, кәмеү — *уменьшаться. Һыу тарыға.* 2. (әйек-һаҡмар) Юҡлыҡ кисереү — *бедствовать.* Тамыр тартҡан тарыҡмаҫ *(мәҡәл).* Һуғыш уахытында ныҡ тарыҡтыҡ

ТАРЫҒЫУ II (дим, туҡ-соран, әйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* тарһыныу — *тяготиться (людьми).* Кеше бар тип тарығып торғаным йуҡ (әй)

ТАРЫМ (арғаяш) *с.* тар — *узкий.* Кейемем тарым бигерәк

ТАРЫ ТӘБИӘҺЕ (урта) *и.* тары йәймәһе — *лепешка из пшенной муки.* Хужа ҡатын бер телем тары тәбиәһе һалды

ТАРЫУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* торош итеү — *быть равным чему-либо.* Һыҡы йулда ун бот йөк утыҙ ботҡа тарый (ҡыҙыл)

ТАРЫУ-ТАРМАН (һаҡмар) *и.* дарыу-маҙар — *снадобья.* Тарыу-тарманығыҙ йуҡмы, шул тиклем йонсоном

ТАР ЭС (ҡыҙыл, туҡ-соран, әй) *и.* тар күңелле — *нелюдимый*

ТАС (дим, урта) *с.* 1. Ысын, саф — *настоящий.* Беҙ тас башҡорт. 2. (ҡыҙыл) *р.* бөтөнләй, шыр — *совсем.* Тас тоҙ. Тас мәрйен. Тас йалаңғас

ТАС: ТАС ЙАТЫУ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* ләж ятыу — *лежать пластом.* Нирывнишайт итмәйем, итһәм тас йатам да ғуйам. ◊ Тас китеү (әй) уңай булыу — *так и надо (злорадство).* Шунда үҙенең ғәйебен әйтһәң, тас китә инде. ◊ Тас йәбешеү (урта) сат йәбешеү — *вцепиться*

ТАСАЙ (дим, урта) *с.* ялтас — *лысый.* Тасай баш (дим)

ТАС ЙАЛҒАШ (ҡыҙыл) *и.* ялғаш — *корыто*

ТАСҠАҠ I (гәйнә, ҡариҙел, урта урал) *и.* йәйге мал аҙбары — *летний хлев.* Тасҡаҡтағы печин жеүеш (гәйнә). Тасҡаҡ йаптығ әле (ҡариҙел)

ТАСҠАҠ II (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* күтәрткән мал ятмаһын өсөн бәйләп ҡуя торған ҡулайлама — *приспособление для подъема истощавшего скота.* Таҫҡаҡ (дим). Бәйләп ҡуйылған баулар, ағаслар таҫҡаҡ тип йөрөтөлә

ТАСҠАҠ III (ҡариҙел) *и.* һалда, кәмәлә ут яндыра торған урын — *место на плоту или лодке, отведенное для костра*

ТАСҠАҠ IV (ҡариҙел) *и.* аҫмалы шәм ҡалпағы — *абажур подвесной лампы*

ТАСҠАУ (урта) *ҡ.* май яҙыу — *взбивать масло.* Тасҡыу (дим, һаҡмар)

ТАСҠЫУ (урта) *ҡ.* тасҡау — *споласкивание и сжимание сливочного масла в холодной воде.* Мәмерйәнән ҡар ала торғайныҡ май тасҡыуға

ТАСМА-ТАС (урта) *р.* ҡапма-ҡаршы — *лицом к лицу.* Улар тасма-тас бер-берећенә ҡаршы әйтештеләр

ТАСНАП (дим) *р.* шарт-шорт — *с треском.* Таснап ҫуғышабыҙ ҙа гитәбеҙ

ТАССАЛҠАН (туҡ-соран, һаҡмар) *р.* салҡан — *навзничь.* Ҡаҙ балаһы тассалҡан йата өйәҙәп (һаҡмар)

ТАСТАЛАҠАЙ (дим) *р.* тас-тос, шарт-шорт — *с треском.* Тасталаҡай гилеп ҫуғышып китәбеҙ

ТАС-ТАРАФ: ТАС-ТАРАФ ИТЕҮ (урта урал) *ҡ.* әрәм-шәрәм итеү — *разбазаривать.* Донйаһын тас-тараф итеп балаларына киткән булды күршем

ТАСТЕҮӘЙ (урта) *и.* һәр бер тешкә икешәр еп үткәреп киндер һуғыу — *вид домашнего ткачества (по две нитки в каждый зуб бёрда).* Тастеүәй һуҡҡан киндер беше була

ТАСТҮБӘ (туҡ-соран) *и.* түбә — *макушка*

ТАСТЫМАЛ (ҡариҙел) *и.* һөлгө — *полотенце с вышивкой или узорной тканью на концах*

ТАСТЫУ (дим) *ҡ.* тасҡау — *споласкивание и отжимание сливочного масла в холодной воде*

ТАСЫЛДАТЫП: ТАСЫЛДАТЫП СӘЙНӘҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* тасҡылдатып сәйнәү — *чавкать (во время еды).* Шул хәтле тасылдатып ашайһың, һай ҡомағай. ◊ Тасылдатып һөйләү — *говорить четко, ясно.* Хас та уҡымыщлы кешеләй булып, тасылдатып һөйләргә керештем

ТАСЫР-ТОСОР (ҡариҙел) *р.* даһыр-доһор — *с шумом, топотом.* Даҫыр-доҫор (туҡ-соран)

ТАСЫРҘАТЫП: ТАСЫРҘАТЫП УҠЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* шәп, асыҡ итеп уҡыу — *читать быстро, четко.* Алар тасырҙатып уҡыйлар

ТАСЫРҘЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һикерәндәк — *прыткий.* Ҡыҙ кешегә тасырҙыҡ булыу килешмәй, басыңҡы кирәк

ТАҪЛАУ (дим, һаҡмар) *ҡ.* әйберҙе шымартып, тигеҙләп төрөп һалыу — *складывать, сложить (о вещах).* Әйберләреңне таҫлап һалыр гәрәк (һаҡмар). Тәҫләү (туҡ-соран)

ТАҪМАРЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тоҫмаллау — *догадываться, узнавать чутьем.*

ТАҪМИҘЕҮ (һаҡмар) *и.* түшелдерек — *нагрудник*

ТАҪ ӨЙРӘК (арғаяш) *и.* ҡашҡабаш — *лысуха*

ТАҪРЫҠ, ТАҪЫРЫҠ (әй) *и.* ҙур күҙле, аҡыш — *пучеглазый.* Таҫрыҡ күҙҙе бер уҡытыусылары булды балдарҙың (әй). Таҫыр (урта)

ТАҪТАР (урта, ырғыҙ) *и.* ҡыҙ яғынан ҡайны йортона бүләккә килтерелгән оҙон һөлгө — *вышитое полотенце, подаренное невестой родителям жениха*

ТАҪЫЛ (урта) *и.* йыйнаҡлыҡ, һаҡлыҡ — *экономия.* Таҫыл белән генә тотона

ТАҪЫЛЛЫ (урта) *с.* аҡыллы — *толковый.* Таҫыллы донйа гөтә. Айыу ҙа таҫыллы була икән

ТАҪЫР, ТАҪРЫЙ (дим, урта) *с.* аҡыш — *пучеглазый.* Оҙон кәүҙәле, асҡаҡ, таҫыр күҙле бер кеше идара итте (дим)

ТАТ I (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* татыр — *песок от точилки.* Ҡайраҡ таты белән имнәгәннәр (һаҡмар)

ТАТ II (ҡыҙыл) *и.* үс — *месть.* Атаһының татын ала

ТАТ III (һаҡмар, әй) *и.* тәм — *вкус.* Һәҙер тимер биҙрәгә һауалар бейәне, ҡымыҙларының таты йуҡ (һаҡмар)

ТАТА I (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. (ҡыҙыл, һаҡмар) Терәү — *подпорка.* Йоҡоһо килгән кешегә лә шайартып күҙенә тата һуғыр гәрәк тигәмулабыҙ (һаҡмар). 2. (эйек-һаҡмар) Тағара — *палочки для сот (в колодочных ульях)*

ТАТАЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* терәү ҡуйыу — *поставить подпорки.* Шунан ҡарынды таталайһың

ТАТАП (кариҙел) *и.* дадан — *рамочный улей*

ТАТАРА (һаҡмар) *и.* һимеҙут — *солерос*

ТАТАР ЕАҠЫҺЫ (урта) *и.* ҡырлы ҡурай — *бот. порезник*

ТАТАР ДЕГӘНӘГЕ (дим) *и.* сырмалсыҡ — *липучий вьюнок*

ТАТАРКА (һаҡмар) *и.* шайтан таяғы — *чертополох*

ТАТАР ҠАҠЫҺЫ (мейәс) *и.* ҡаҡы — *свербига*

ТАТАР ҠЫМЫҘЛЫҒЫ (дим) *и.* ҡымыҙлыҡ — *гречиха альпийская*

ТАТАРЛАУ (һаҡмар) *с.* татар — *татарин.* Береһе татарлаумы?

ТАТАРЛАШ (урта) *с.* татар ҡатыш — *смешанный с татарами.* Татарлаш буған инте нәҫелтә

ТАТАУ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Бәләкәй терәү — *подпорка небольшого размера.* 2. (һаҡмар) Тағара — *палочки для сот (у колодочных ульев)*

ТАТАЛЫ (урта) *с.* тәмле — *вкусный.* Тандыры белән ҡайнаһа, аш таталы була

ТАТЛЫ: ТАТЛЫ БЕР ҠАТЛЫ (дим) — эскерһеҙ, эсендәге тышында — *наивный*

ТАТЛЫ ЙАФРАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* лавр япрағы — *лавровый лист*

ТАТЛЫҠАЙ (ырғыҙ) *и.* татлы тамыр — *сладкий корень*

ТАТЛЫ ТАМЫР (һаҡмар) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

ТАТРА (урта) *и.* татыр — *привкус минеральной соли.* Иҙел һыуы татралы, тәмһеҙ һыу

ТАТРАН (ҡыҙыл, эй) *и.* ҡолаҡ шеше, ҡолаҡ ағып ауырыу — *опухоль уха.* Татран ҡысҡырыу (урта) ҡолаҡ шешен ҡолаҡҡа доға уҡып өрөп дауалау — *лечить заговором (опухоль уха)*

ТАТТЫ ТАМЫР (мейәс) *и.* бесәй үләненең тамыры — *корни валерианы*

ТАТЫЙАН БАҘАРЫ (урта) *и.* шишәмбе — *вторник*

ТАТЫЙАН ИТӘК (урта) *и.* ваҡ бөрөмлө итәк — *татьянка юбка*

ТАТЫМ (дим) *и.* тәм — *вкус.* Татымһыҙ була балы ырам умартаның

ТАТЫР (арғаяш) *и.* 1. Күл төбөндәге батҡаҡ — *ил.* 2. (ҡыҙыл, эй) Юшҡын — *накипь.* 3. (дим, туҡ-соран, һаҡмар) Татырлауыҡ — *солончак.* Аҡлау йер була ул татыр ҡоҙоҡ ҡаҙһаң, һыуы ла әсе була (һаҡмар)

ТАТЫР БЕСӘН (ҡыҙыл) *и.* ваҡ туғай бесәне — *мелкое луговое сено*

ТАТЫРҘЫҠ (ҡыҙыл) *и.* татырлауыҡ — *солончак*

ТАТЫУ-ТАТЛЫ (һаҡмар) *р.* һәйбәтләп — *по-хорошему.* Татыу-татлы һөйләшәйек

ТАУ: ТАУ АРТАЛЫУ (мейәс) *ҡ.* төрлө яҡҡа таралыу — *распространяться.* Ишкенден даны тау арталған у. ◊ Тау йыймау (төньяҡ-көнбайыш) тау тотмау — *не удержать груз под гору (о лошади);* тау ауыу (эйек-һаҡмар) тау аша сығыу — *перевалиться через гору.* Тау аша йел (урта) шәп ел — *сильный ветер.* Тау тартым (урта) тауға табан — *к горе.* Ташбатҡан ауылынан тау тартым китһәң ҡыйғыр йаландар гитә. Тау шыуыу *(сана шыуыу) — кататься на санках*

ТАУА (эйек-һаҡмар) *и.* дарыу — *лекарство.* Тауа бирҙеләр, һалып эсеп йебәрҙем

ТАУ БӨРҘӨГӘНЕ (эй) *и.* бөрлөгән — *костяника.* Тау бөрҙөгәне бик ҡыҙарып бешкән

ТАУ ЙЕЛЕ (урта) *и.* япраҡ еле — *весенний ветер*

ТАУ ЙЕЛӘГЕ (урта) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ТАУ ЙЫУАҺЫ (урта) *и.* эре, башлы йыуа — *лук горный*

ТАУ КӘЛТӘҺЕ (ҡыҙыл) *и.* тау һикәлтәһе — *выступ горы*

ТАУ ҠАБЫРҒАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* тау һырты — *хребет горы*

ТАУЛЫҠАЙ (эй) *и.* ҡаҡы — *свербига*

ТАУ МАЙАҒЫ (урта) *и.* тау түбәһе — *вершина горы*

ТАУ МОРОНО (ҡыҙыл) *и.* тау сусағы — *острая вершина горы*

ТАУ ӨЙӨ (ҡыҙыл) *и.* мәмерйә — *пещера*

ТАУ ТИШЕГЕ (дим, һаҡмар, эй) *и.* мәмерйә — *пещера*

ТАУ ТӨЛКӨҺӨ (эй) *и.* һары төҫтәге эре булмаған төлкө — *лисица горная*

ТАУ ҮҘӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* ике тау араһы — *междугорье*

ТАУ ҮҢЕРЕ (ҡыҙыл) *и.* тау итәге — *подошва горы*

ТАУҺЫТЫУ (мейәс, ҡыҙыл) *ҡ.* кәметеү, аҙайтыу — *уменьшить, убавить; проделать кое-что.* Ҡунаҡтарым аш-һыуымды тауһытҡан да (мейәс). Ошо эште бер ни тиклем тауһытып алһаҡ инде, артаман китәбеҙ (һаҡмар)

ТАУ ШАЛҠАНЫ (дим) *и.* тарау, ваҡ аҡ сәскәле, тамыры ашауға яраҡлы үҫемлек — *горная репа (съедобная трава)*

ТАУШАУ (урта) *ҡ.* таушалдырыу — *мять, измять (об одежде)*

ТАУЫҠ БАЛАСЫ, ТАУЫҠ БИПЕЙЕ (кариҙел) *и.* себеш — *цыпленок.* Тауыҡ себеше (урта)

ТАУЫҠ ЙАБАЛАҒЫ (урта) *и.* төйләгән — *коршун*

ТАУЫҠ КҮҘ (туҡ-соран) *и.* күрәш — *близорукий*

ТАУЫҠ ҠУНАҠЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* төнәү — *сесть на насест (о птицах)*

ТАУЫҠ СӘСКӘҺЕ (дим) *и.* ҡаҙ үләне — *гусиная лапчатка*

ТАУЫҠ ҪУҠЫРЫ (дим) *и.* тауыҡ күҙ — *куриная слепота.* Тауыҡ һуҡыры (арғаяш, мейәс)

ТАУЫҠ ТӨНӘҮЕ: ТАУЫҠ ТӨНӘҮЕ БУЛЫУ (тауыҡ күҙ булыу) — *болеть куриной слепотой*

ТАУЫҠ ЭСӘГЕ (эйек-һаҡмар) *и.* туп уйыны — *детская игра с мячом*

ТАУЫШ-ТЫН (эй) *и.* тауыш-талҡын — *шум, скандал.* Тауыш-тын буманы аларҙа. Тауыш-орош (дим)

ТАУЫШ: ТАУЫШ АЛМАШТЫРМАУ (урта, эй) *ҡ.* 1. Тауышланыу — *шуметь.* Бөтөндәй тауыш алмаштырмайҙар, шауҙайҙар (эй). Тауыш итеү (дим).

2. (урта) Өндәшеү, мөрәжәғәт итеү — *молвить, обратиться.* Йегет аталарына тауыш итә. Тауыш ҡатыу (салйоғот). ◊ Тауыш йалғау (мейәс) килендең ҡайныһы менән кеше аша һөйләшеүе — *разговор невестки с свекром через посредника*

ТАФА (һаҡмар) *и.* тупһа — *порог.* Тафаһына баҫтырмай

ТАФУАТ: ТАФУАТ ИНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* оҙайыу — *удлиняться.* Көнгә тафуат инде

ТАХАН ТАУЫҠ (дим) *и.* йөнлө аяҡлы тауыҡ — *мохноногая курица*

ТАХЕ, ТАХИ, ТАХЫ (арғаяш, мейәс, эй) *р.* тағы — *еще.* Тәхе күпме саптығыҙ? (эй)

ТАҺИР-ЗӨҺРӘ (гәйнә) *и.* төндә япрағы бөрөлә *(йомола)* торған гөл — *название комнатного цветка*

ТАҺМАРЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* төҫмөрләү — *припоминать*

ТАҺРЫЙ (һаҡмар) *и.* аҡыш — *пучеглазый.* Таһрый күҙлеһеме кейәүең? Таһрыҡ (ҡыҙыл)

ТАҺЫЛ (урта, һаҡмар) *и.* таҫыл — *сноровка.* Һәр нәмәне таһыл менән эшләргә кәрәк, эйе бит! (һаҡмар)

ТАҺЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ахылдау *(хәл бөтөүҙән) — охать (от усталости).* Тындары бөтөп, таһылдап Тайба әбей менән Хисбулла ҡайтып инде

ТАҺЫЛДЫ (ҡыҙыл, урта) *с.* таҫыллы — *ловкий, умелый*

ТАҺЫЛДЫРЫҠ (салйоғот) *и.* тубыҡ ҡапҡасы — *коленная чашка*

ТАҺЫЛҺЫҘ (мейәс) *с.* түҙемһеҙ, сыҙамһыҙ — *нетерпеливый.* Таһылһыҙ ул, эҫегә лә йарамай

ТАҺЫМ (һаҡмар) *и.* өлөш — *доля, участь.* Эй, балам, таһымыңа сыҡҡаны шулдыр

ТАҺЫРАЙЫУ, ТАҺЫРАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҙур булып ҡабарыу — *выпячиваться.* Һыйыр ҡорһағы таһырайған

ТАША (һаҡмар) *р.* ышыҡ — *крыто.* Бында йелдән ташараҡ түгелме?

ТАШАҠА, ТАШАҠАЙ (дим, урта) *и.* ташбаш — *пескарь.* Ташарый (һаҡмар)

ТАШАНДАРАҠ (гәйнә) *и.* быяла һауыт — *стеклянный сосуд*

ТАШБАЙ I (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Селбәрә — *мальки.* 2. (урта) Ҡабырсаҡ — *перловица*

ТАШБАЙ II (һаҡмар) *с.* — аҡыш —*пучеглазый*

ТАШБАҠА (урта) *и.* 1. Ҡабырсаҡ — *перловица.* 2. (һаҡмар) Ташбаш — *пескарь*

ТАШ БАҠАҺЫ (арғаяш) *и.* ҡусҡар — *улитка*

ТАШБАШ (дим, эй) *и.* 1. Ташбаш — *пескарь.* 2. (арғаяш, дим) Сүмесбаш — *головастик*

ТАШБАШ БАЛЫҠ (гәйнә) *и.* ҡырпа — *белуга*

ТАШ ЖАМАЙАҠ (минзәлә) *и.* каса — *пиала*

ТАШИҢКЕ (арғаяш) *и.* ташбаш — *пескарь*

ТАШИМСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* яра ташы — *нитрат.* Асыҡ йарағa ҡырып һибәләр ташимсәкте

ТАШ ЙАНЫУ (ҡыҙыл) *и.* таяҡсаға ҡом йәбештереп яһалған яныуыс — *разновидность точильного бруска (к палочке заклеивается песок)*

ТАШ ЙЕЛӘГЕ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ТАШЙЫУА (урта урал) *и.* тау йыуаһы — *лук горный*

ТАШКАЙ, ТАШКӘЙ (арғаяш, мейәс) *и.* ташбаш — *пескарь*

ТАШ КӘМӘРСЕГЕ (арғаяш) *и.* һары сәпсек — *желтая трясогузка*

ТАШҠАБАҠ (дим) *и.* аҡ тышлы мал ҡабығы — *кормовая тыква*

ТАШҠАРЫН (ҡыҙыл) *и.* рахит ауырыулы — *рахитик.* 2. Ҙур ҡорһаҡлы — *с большим животом*

ТАШҠОРЬАҠ (ҡыҙыл) *и.* бирән — *водянка*

ТАШҠҮЛСӘЙЕМ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) ы. аптырауҙы белдергән һүҙ — *не дай, боже.* Ташҡүлсәйем, бынауындай тауыҡ кетәгендәй бер өйҙә йәшәп йатсы инде, ә? (ҡыҙыл)

ТАШҠЫЛ (дим) *с.* ташыу — *разлившаяся (о реке)*

ТАШҠЫН (дим) *и.* шаршы — *перекат (на реке)*

ТАШҠЫН ҪЫУЫ (дим) *и.* өйәр — *весенние талые воды*

ТАШҠЫУЫШ, ТАШ ҠЫУЫШЫ (ҡариҙел, урта) *и.* мәмерйә — *пещера*

ТАШЛАМАЙАҠ (гәйнә) *и.* 1. Быяла һауыт — *стеклянный сосуд.* 2. Сеүәтә — *чашка.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Каса — *пиала*

ТАШМАМЫҠ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* һаҡал мүк — *асбест*

ТАШЛАНДЫ (ҡариҙел) *с.* ташландыҡ, иҫке — *заброшенный.* Ташланды йул

ТАШЛАСАНА ЙУЛЫ (ҡариҙел) *и.* ҡалыр сана юлы — *весеннее перепутье*

ТАШ МАЙЫ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* таштан аҡҡан эзбизле матдә — *известковый натёк.* Таш майы таштан ҡайнап сығып йата, йарағa буйтым килешә (ҡыҙыл)

ТАШМҮК (гәйнә) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

ТАШМЫҠ (урта) *с.* күпкәк — *пузатый.* Эсе ташмыҡ, шайлалы балыҡ

ТАШӨЙ, ТАШӨҢ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* мәмерйә — *пещера*

ТАШПАЙГҮҘ (һаҡмар) *и.* аҡыш — *пучеглазый*

ТАШПАҠА (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* гөбөргәйел — *черепаха*

ТАШПАШ (ҡариҙел, ҡыҙыл) *и.* 1. Эт балығы — *вьюн.* Күҙе һур, башы һур, үҙе бәләкәй генә ул ташпаш, мыйығы бар, ашамайҙар (ҡыҙыл). 2. (гәйнә, һаҡмар) Ташбаш — *пескарь*

ТАШ САЙЫ (урта) *и.* таш мүге — *мох на камне*

ТАШ САНА (урта) *и.* суйын ташый торған сана — *сани для перевозки чугуна*

ТАШСӘСКӘ (урта) *и.* балсыҡтан эшләнгән сәскә — *глиняный цветок*

ТАШТАБАҠ (гәйнә, ҡыҙыл, урта урал, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *и.* тәрилкә — *тарелка*

ТАШТАБАН (гәйнә) *и.* 1. Табанына тимер ҡуйып ағастан эшләнгән коньки — *деревянные коньки с железной полоской.* 2. (дим) Сабатаға һыу үтмәҫ өсөн һалынған ағас күтәрмә — *деревянная подошва, приделанная к лаптям*

ТАШТАҠ (эй) *и.* каса — *пиала*

ТАШТАҠАЙ (эй) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ТАШ ТӘРЛИКӘ (дим, ҡариҙел) *и.* тәрилкә — *тарелка*

ТАШТЕЙЕН (ҡариҙел, ҡыҙыл, эй) *и.* ташлы ерҙә йәшәгән ваҡ тейен — *разновидность белки.* Ләтсә дәүмәле бәләкәй генә тейен ул таштейен (ҡыҙыл)

ТАШТУСТАҒАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынаяҡ — *фарфоровая чашка*

ТАШТУҪТАҠ (дим, урта урал, эй) *и.* каса — *пиала*

ТАШТУРҒАЙ (арғаяш) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

ТАШТЫБАҠ (гәйнә) *и.* тәрилкә — *тарелка*

ТАШТЫЙ (дим) *и.* юрыш — *ерш*

ТАШҮПКӘ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* һыйыр малының үпкә ауырыуы — *болезнь легких (у животных)*

ТАШЧҮЛМӘК (ҡариҙел) *и.* көршәк — *горшок*

ТАШЫЙ I (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ташбаш — *пескарь.* 2. (ҡыҙыл) Әрмәнде — *жаба*

ТАШЫЙ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* йыуан тәбәнәк кеше — *низкорослый толстяк*

ТАШЫМ (ырғыҙ) *и.* өйәр — *весенние талые воды.* Йаҙғы ташым белән төшә

ТАШЫН (ҡыҙыл, урта) *и.* ташҡын — *разлив.* Ташынға төштөм. Ташыу (дим)

ТАШ ЫУЛЫҒЫ (гәйнә) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

ТАШ ӘРЕМЕ (дим, урта) *и.* тау әреме — *горная полынь*

ТЕБЕЙ (арғаяш) *и.* ҡыҙылтүш — *снегирь*

ТЕБЕЙЕК (дим, урта, һаҡмар) *и.* тәгәрлек — *чибис*

ТЕБЕТ (һаҡмар) *и.* дебет — *козий пух.* Тебет шал бәйләй ҡатыннар

ТЕБЕТЕЙ (гәйнә) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

ТЕГЕЛӘЙ (ҡыҙыл) *р.* 1. Башҡаса, бүтәнсә — *иначе.* Тарамышты ысҡындырып ҡуйалар, тегеләй талыға ул. 2. *И. һ.* бынаулай! *(янауҙы белдергән әйтемдәрҙә ҡулланыла)* — *вот так!* Мин һине, тегеләй!

ТЕГЕМСЕ (урта) *и.* тегенсе — *портной.* Шу бала тегемсе булыуға уҡыуға инде

ТЕГЕНДЕ (арғаяш) *с.* ҡайыулы — *вышитый.* Тегенде гүндәк

ТЕГЕН ЙЕП (арғаяш) *и.* ҡулдан иләнгән еп — *нитка домашней пряжи*

ТЕГЕРМИН (гәйнә) *и.* тирмән — *мельница.* Тегерминнәре лә икәү ие. Тегермен (төньяҡ-көнбайыш). Тигермән (урта урал). Тегермән (дим)

ТЕГЕҮ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* сигеү, ҡайыу — *вышивать.* Тегеүгә хәҙер һирәк утырабыҙ (мейәс)

ТЕГЕҮ II (урта) *ҡ.* бәйләү — *привязать.* Шуңа арҡырағасты теккән

ТЕГӘ (урта) *ы.* ҡаҙ ҡыуыу ымлығы — *междометие для отгона гуся.* Дигә (эй)

ТЕГӘЛӘҮ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* текләү — *уставиться.* Ниңә миңә тегәләйһең?

ТЕГӘН-ТЕГӘН (гәйнә) *ы.* һыйыр саҡырыу һүҙе — *междометие для подзывания коровы.* Тегән-тегән, тегән-тегән, әйҙә ҡайт!

ТЕГӘНӘ (мейәс, урта урал) *и.* гөлйемеш ағасы — *шиповниковый куст*

ТЕГӘНӘК (ҡыҙыл) *и.* шайтан таяғы — *чертополох*

ТЕГӘНӘК ГӨЛ (эй) *и.* *алоэ*

ТЕГӘРЙЕП (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *и.* сүс еп — *дратва.* Тегәрйепне балауыҙлап төпләйсең кейезитекне (төньяҡ-көнбайыш)

ТЕҘ I (урта) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

ТЕҘГЕН (урта) *и.* 1. Шеш — *кукан (для рыб).* 2. Көрөҫ — *нитченка (у домашнего ткацкого станка)*

ТЕҘГЕНҮЛӘН (урта) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ТЕҘҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сәнскәкләү — *убегать, спасаясь от укусов оводов (о животных)*

ТЕҘҘӘШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бәхәсләшеү — *спорить.* Теҙҙәшмә һин мине белән

ТЕҘЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Тегеү — *шить.* 2. (ҡыҙыл) Энә һабаҡлау — *вдеть нитку в иголку*

ТЕҘ ҠАПҠАСЫ (ҡариҙел) тубыҡ ҡапҡасы — *коленная чаша*

ТЕҘМӘ (арғаяш, эйек-һаҡмар, эй) *и.* 1. Текмә — *изгородь.* 2. (эйек-һаҡмар) Саф — *строй.* Теҙмәләгә һалдатлар шикелле ултырған йортлар бөтөнләй йуғалаcаҡ

ТЕҘМӘСИКЕ (ҡариҙел) *и.* һике — *нары.* Теҙмәҫике (дим)

ТЕҘӘКЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* теҙеү — *установить в ряд*

ТЕЖӘЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һырып алыу — *облеплять.* Берәүҙе тежәләп алһалар бал ҡорттары, ҡуймайҙар

ТЕЗ, ТЕЗ СӨЙӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сираҡ — *голень*

ТЕЗИТЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* балтыр — *икры ног*

ТЕЗЛӘҮ I (урта) *ҡ.* сорлау — *течь ручьем.* Ҡан тезләп тора

ТЕЗЛӘҮ II (эйек-һаҡмар) *ҡ.* сәскәкләү — *спасаться от укусов оводов (о животных).* Аҡ һыйыр тезләп килде

ТЕЗӘЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бәйләнеү — *привязаться.* Күп тезәләп торма, кәрәгеңде алырһың

ТЕЗӘҢЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* 1. Ваҡ ҡына баҫып йөрөү — *шагать мелкими шажками.* 2. Эреләнеп йөрөү — *ходить высокомерно.* 3. Юрғалау — *идти иноходью (о лошади).* Атты тезәңләтеп йөрөтөргә йарата

ТЕЙАҠ, ТЫЙАҠ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* теге яҡ — *та сторона*

ТЕЙГЕҘЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* тейҙереү — *прикоснуться.* Һеперткене айағығыҙға тейгеҙмәгеҙ (ҡыҙыл)

ТЕЙЕ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ти — *говорит.* Белмәйсез шул хәлләремне тейе

ТЕЙЕН (ҡариҙел) *р.* *постоянно*

ТЕЙЕНТЫРНАҠ (һаҡмар) *и.* ваҡ емле иген — *мелкое зерно.* Тейентырнаҡ була эҫе һуҡҡан иген

ТЕЙМӘБЕР (эй) *а.* Һәр бер — *каждый.* Теймәбер гешене саҡырыпумай инде. Теймәбер йерҙә ҡайын йеләге үҫмәй шул

ТЕЙМӘҪКӘ (ҡыҙыл, урта, эй) *р.* тиктәҫкә — *понапрасну.* Теймәҫкә шәп! (эй)

ТЕЙТЕК (урта) *б.* хәтле — *столько.* Мынау тейтек таҡтаһы йуҡ

ТЕЙТӘК (эйек-һаҡмар) *и.* тейәк — *подпорка*

ТЕЙӘК (көнсығыш диалект) *и.* 1. Ит һәм башҡа нәмәләр элеү өсөн ике яғы осло таякса — *небольшая палочка с острыми концами, используемая для навешивания мяса и др.* Салынған малдың ике айағын

тейәккә эләктереп тиреһен һыҙыралар. 2. (ҡыҙыл) Таталы бәләкәй бысҡының бауын бороп нығыта торған таяҡса — *маленькая палочка для регулирования натяжения веревки лучковой пилы.* 3. Суртанға һалып ҡуйылған ҡармаҡтағы бармаҡ буйы ағас — *деревянный поплавок на удочке.* 4. (мейәс) Ҡолон елеләгәндә нукта менән арҡанды тоташтырған урынға элмәкләп бәйләп алыу өсөн ҡуйылған ағас — *деревянное приспособление для закрепления аркана с недоуздком при завязывании жеребят.* 5. (урта) һөйрәтке — *волокуша.* 6. (урта) Тәбәлдерек — *подножка, педаль (на домашнем ткацком станке).* 7. (дим, урта) Бөгәзе — *дугообразное (или кольцообразное) приспособление, применяемое для различных целей (например, при точке топора)*

ТЕЙӘНДЕРЕҮ (туҡ-соран) *ҡ.* тейәү — *грузить.* Инәлеп-йалбарып кисә игеннәрен тейәндереп йебәрҙек

ТЕЙӘҮ (кариҙел) *ҡ.* һалыу — *положить.* Икестаҡта арасына мүк тейәйләр

ТЕК (гәйнә) *и.* текә ҡая — *крутой утес.* ◊ Тек баҫыу (мейәс, әй) ныҡ баҫыу — *стоять твердо (на ногах)*

ТЕКЕМЛӘП, ТЕКЕМНӘП (урта) *р.* ентекләп — *тщательно.* Текемнәп йаҙа. *Текемнәп эшләй.* Текемдәп (ҡыҙыл, әй). Шу тиктем текемдәп ҡарай (ҡыҙыл)

ТЕКЕМЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* эҙәрләү — *преследовать.* Ну текемләй инде был, текемләүе үҙ башына ғына булһын

ТЕКЕРЛӘП (төньяҡ-көнбайыш) *р.* тупырлап, тулып — *быть полным-полно.* Алты бала текерләп йатып торалар

ТЕКЕРӘНДӘҮ (мейәс) *ҡ.* эреләнеү — *быть высокомерным*

ТЕКМЕЛӘҮ (урта) *ҡ.* төпсөү — *интересоваться деталями.* Текмеләп йаҙыб алты инте бер ғыҙ

ТЕКМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡойма — *дощатый забор.* Өйләре ҙур, текмә белән уратылған ишағал уларның

ТЕКМӘЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* кәртәләү — *огораживать.* Ҡәберлек текмәләнгән

ТЕКМӘ СИТӘН (урта, әй) *и.* текмә — *частокол, ограда из вертикальных палок*

ТЕКРИМУН (ҡыҙыл) *и.* эре, тәкәббер — *горделивый*

ТЕКСӘЙЕҮ (ҡыҙыл, ырғыҙ, әй) *ҡ.* 1. Текләү — *смотреть пристально.* Оҙаҡ тексәйеп торалманы, тәмәке тоҡандырҙы. 2. (урта) Ҡарышыу — *не повиноваться*

ТЕКСӘЙЕШЕҮ (урта) *ҡ.* үпкәләшеү — *ссориться.* Элгәре нимә булған онотайыҡ, тексәйешмәйек, үпкәләшмәйек

ТЕКСӘЙМӘ (ҡыҙыл, урта) *с.* бәйләнсек — *назойливый*

ТЕКСӘНДӘҮ (мейәс, урта) *ҡ.* эреләнеү — *высокомерничать*

ТЕКӘ: ТЕКӘ БАҪЫУ (әй) *ҡ.* эреләнеү — *возгордиться.* Был бик текә баҫа баштаған, хәйерҙегә буһын. Текә төшөү (арғаяш) кәйелеү, шыкыйыу — *пикировать (о птице)*

ТЕКӘЗ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* үҙ һүҙенә тоғро — *принципиальный*

ТЕКӘ ЙАҒА (көнсығыш диалект) *и.* ултырма яға — *стоячий воротник*

ТЕКӘЛЕҮ (әй) *ҡ.* текләү — *смотреть пристально*

ТЕКӘ МЕЙЕС (ҡыҙыл) *и.* йоморо мейес — *круглая печь.* Түңәрәк мейес (әй)

ТЕКӘНДӘҮ, ТЕКӘНДӘП ТОРОУ (мейәс) *ҡ.* 1. Сәбәләнеү, сабырһыҙланыу — *проявить нетерпение.* 2. Үпкәләү — *обижаться.* 3. Эреләнеү — *возгордиться*

ТЕКӘСТӘН: ТЕКӘСТӘН ТОРОУ (салйоғот) *ҡ.* аяғүрә тороу — *стоять на ногах.* Текәстән тороп ҡунаҡ иттеләр

ТЕКӘ УМАРТА (әй) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ТЕЛ I (ырғыҙ) *и.* сәнскеле сыбыҡ — *колючий хворост.* Күп телләр йаҡтылар

ТЕЛ II (ҡыҙыл) *и.* суҡ — *кисть.* Шәл телдәре ҡойолоп бөттө

ТЕЛ: ТЕЛГӘ КИЛЕҮ (кариҙел) *ҡ.* 1. Әрләшеү — *ругаться.* Әтәсе белән телгә килеп киттеләр. 2. (әй) Әйтә алыу — *иметь возможность сказать.* Шул һүҙ генә телемә килде. ◊ Тел дә итмәү (дим) һүҙ әйтә алмай аптырап ҡалыу — *онеметь.* Теле йөрөк (ҡыҙыл) күп һөйләүсән — *болтун.* Тел кереү (кариҙел) һуш инеү — *опомниться, очнуться.* Тел ҡағыу (туҡ-соран) ауыҙ асып һүҙ әйтеү — *вымолвить.* Тел ҡағып бер ҫүҙ әйталмайым. Тел ҡатыу (әй) тел көрмәлеү — *заплетаться (о языке).* Тел осонда тороу (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар, әй) хәтерләй алмау — *никак не припомнить.* Оноҭҡаммын аның да исемен, тел осонда ғына тора. Тел осоноу (ҡыҙыл, урта) тел ағарыу — *побелеть от болезни (о языке).* Тел сәйнәү (әйек-һаҡмар) тел сарлу — *лясы точить.* Тел сәйнәп уаҡытты бушҡа уҙғарыуҙың ни икәнен дә белмәне. Тел тығыу (гәйнә) ҡыҫылыу — *вмешаться.* Теләсә ҡайа тел тығып. Тел-теш баҫыу (әй) кеше һүҙенән баҫылыу — *робеть от сплетни.* Ирһеҙ бисәне тел-теш баҫа, ойалаһың кешенән. Тел-теш ҡырҡыу (ҡыҙыл, әй) берәүгә йыш ҡаза килгәндә бер йепте ҡырҡ мәртәбә төйнәп тупһа аҫтына күмеү йолаһы — *народное поверье, при котором нитку с сорока узлами закапывают под порог входных дверей.* Тел тигәндә телеп һалыр (туҡ-соран) телгә оҫта — *мастер слова.* Тел урамау, тел йетмәү (әй) берәй һүҙҙе әйтә алмау — *не выговорить какое-нибудь слово*

ТЕЛ-АУЫҘ (кариҙел) *и.* тауыш-тын — *ни слуху, ни духу.* Тел-ауыҙ йуҡ

ТЕЛГӘШЕҮ (дим) *ҡ.* көс-хәл инеү — *окрепнуть, поправиться.* Балнистан сығып телгәшеп тә өлгөрмәнем, алып киттеләр

ТЕЛДЕ-ТЕШТЕ (ҡыҙыл, әй) *с.* һүҙе үтемле — *влиятельный.* Борон телде-тешле байҙар шулай итеп ауылдың исемен үҙгәртә һалғандар (әй)

ТЕЛДӘР (дим, төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡаршы һөйләшеүсән — *пререкающийся (о детях)*

ТЕЛДӘРЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Асыҡ күңелдән һөйләшеү — *беседовать по душам.* 2. (урта) Телсәрләнеү — *говорить много.* Күптән түгел генә телдәрләнеп һөйләнеп йөрөгән малай күҙен көсәнеп кенә асты ла тағы йомдо

ТЕЛЕК ИТӘК (салйоғот) *и.* йырыҡ итәк — *юбка с разрезом*

ТЕЛЕҮ (арғаяш, урта урал) *ҡ.* ярыу — *пилить.* Таҡта телеү

ТЕЛ ИҘЕЛМӘҺЕ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* телбешмә — *ящур*

ТЕЛЙЫУҒЫС (гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, урта урал) *и.* юха — *подхалим*

ТЕЛЛЕ (эйек-һаҡмар) *с.* телле-тешле — *могущий постоять за себя*

ТЕЛМЕРҘӘН (ҡыҙыл) *и.* тилебәрән — *белена*

ТЕЛМӘ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *и.* кила шешек — *рожа (болезнь).* Ул шеште үткер бысаҡ менән телгеләп әмәлләгәннәр, уны телмә тигәннәр (урта)

ТЕЛМӘРӘН (урта) *и.* тилебәрән орлоғо — *белена*

ТЕЛОЧОУ (урта урал) *ҡ.* сабыртыу — *обметать язык.* Телнең очо сабыртып чыкса телочоған тейләр

ТЕЛСЕҘ (кариҙел) *с.* һушһыҙ — *бесчувственный*

ТЕЛСӘ (дим) *и.* силсә — *сифилис*

ТЕЛСӘР (эй) *с.* ҡаршы һөйләшеүсән — *пререкающийся*

ТЕЛӘК: ТЕЛӘК ИТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ямғыр теләү — *обряд вызывания дождя.* Йамғыр йаумаһа теләк иткәндәр. Теләк теләү (көнсығыш диалект). Теләк тотоу (арғаяш) ниәтләнеү — *намереваться*

ТЕЛӘКӘ (ҡыҙыл) *и.* мәрәкә — *забава*

ТЕЛӘНСЕ (урта) *и.* ҡаҙаҡ һурғыс — *гвоздодер*

ТЕЛӘНСЕК (дим) *и.* теләнсе — *попрошайка*

ТЕМ, ТИМ (урта) *б.* тиклем — *до.* Бы темгә килмәгәнме?

ТЕМЕКҪЕНЕҮ (урта, эй) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая (что-либо).* Темекһенеү (ҡыҙыл, мейәс). Темекһенеп йөрөй ҙә йата (ҡыҙыл)

ТЕМСЕНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая (что-либо).* Темсенеп йөрөгән кеше ҡәҙерсеҙ була ул

ТЕМҺЕНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* семсенеү — *есть нехотя.* Атаһының һүҙен йыҡмаҫ өсөн генә Кинйә темһенеп ашарға-эсәргә кереште

ТЕН: ТЕН ГИБЕҮ (урта) *ҡ.* тамаҡ кибеү — *жажда*

ТЕНӨ (ҡыҙыл) *и.* әлгәре көн — *позавчера.* Тенә барғайны

ТЕНӘҮ (урта) *и.* теге ваҡытта — *в тот раз.* Үләне шәбине анын тенәү

ТЕНӘҮГЕ: ТЕНӘҮГЕ БЕР ГӨНӨ (урта) *и.* теге ваҡытта — *в тот раз*

ТЕҢГӘСӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* еңгәсәй — *солдатики*

ТЕҢКӘКЛӘНЕҮ (дим) *ҡ.* ҡаңғыртыу — *надоедать.* Көндәр бик йел булып теңкәкләне

ТЕПРӘ I (һаҡмар) *и.* ҡурйын — *закваска (для кислушки)*

ТЕПРӘ II (кариҙел) *с.* ҡаты — *твердый*

ТЕПТЕ (һаҡмар) *р.* 1. Бөтөнләй — *совсем.* Ул ашһыу тирәһенә тепте баплы. 2. *И. һ.* — *вводное слово.* Тепте, байағы шыптайып ҡасырға итә

ТЕПТЕ-ТЕПТЕ (ҡыҙыл) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Тепте-тепте шашып китә ғуй әле

ТЕПҮК (төньяҡ-көнсығыш) *и.* типтәр — *типтяр*

ТЕПӘТИКӘ, ТИПӘТИКӘ (гәйнә) *р.* бушҡа — *понапрасну.* Тепәтикә баҡырасың. Типтиккә (урта урал)

ТЕРГЕҘЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* терелтеү — *вылечить.* Донйа тулы чирләгән кешеләрне тергезеб йебәрә (төньяҡ-көнбайыш)

ТЕРГЕҘЕҮ (дим) *ҡ.* булдырыу, аяҡҡа баҫтырыу — *восстановить.* Умарта тергеҙгәйнеләр

ТЕРҘЕК I (урта урал, эй) *и.* 1. Ҡыҙ яғынан әҙерләнгән өй әйбере — *приготовленные со стороны невесты вещи для переезда в дом жениха.* Терҙеккә әйберҙе гел үҙем әҙерҙәнем: ашйауҙыҡ, күтәрелгән шаршау (эй). Терлек (кариҙел). 2. Ҡыҙ яғынан кейәүгә әҙерләнгән өҫ кейеме — *одежда, приготовленная невестой для жениха.* Терҙеккә гел кижеләп бишбармаҡ, кижеле ыштан, кижеле күлмәк әҙерҙәп һалып ҡуйаһың инде һандығыңа (урта урал)

ТЕРҘЕК II (эй) *и.* йәшәү — *жизнь, существование.* Берҙектә терҙек

ТЕРЕ I (төньяҡ-көнбайыш, урта) *с.* теремек — *бодрый, подвижный.* Терерәк ҡыҙы сығып йулыҡҡан (урта). Мынсы әле тере генә былмаҡчы (төньяҡ-көнбайыш)

ТЕРЕ II (дим, урта) *с.* бетәү — *целый (о зерне).* Тере бутҡа

ТЕРЕ III (дим, кариҙел, эй) *р.* нәҡ, тас — *точь-в-точь.* Мынау бала тере апаҫы (дим). Тере атаҡай (кариҙел)

ТЕРЕ: ТЕРЕ ҒУЛҺЫҘ БУЛЫУ (көнсығыш диалект, туҡ-соран, урта) нәмәгәлер мохтаж булыу — *остаться без помощи.* Һин минең ҡайсыны йуғатып ҡуйма, тере ғулһыҙ итәрһең (эй)

ТЕРЕҒУЛ (ҡыҙыл, урта) *р.* нәмәгәлер мохтаж — *беспомощно.* Беҙҙе тереғул ҡалдыраһың бит әле, һылыу, һәйбәт эшләй инең (урта)

ТЕРЕГҮМЕР (арғаяш, мейәс, урта, эй) *и.* ҡуҙ — *горящие угли*

ТЕРЕК (дим, гәйнә, кариҙел, ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *с.* тере — *живой.* Бишеһе лә терек (ырғыҙ). Үҙебеҙ терек ҡалғас, малайҙарҙы теректә эшкә индерергә тырышабыҙ (ҡыҙыл)

ТЕРЕКТӘТӘ (ҡыҙыл) *р.* күрәләтә — *заведомо*

ТЕРЕЛТЕҮ: САМАУЫР ТЕРЕЛТЕҮ (ҡыҙыл, урта, эй) *ҡ.* самауыр сыжлатыу — *добавить в трубу самовара горящий уголь*

ТЕРЕТУЙ (арғаяш) *и.* кейәү яғынан туйға алып барылған тере мал — *скотина, привезенная для забоя на свадьбе у невесты*

ТЕРЕҮЕН (һаҡмар) *и.* тере — *живой.* Үҙем тереүендә эйәле-башлы итәм

ТЕРИТ (төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *р.* 1. Тапҡыр — *раз.* Тағын бер терит йауып алыр әле йауын (эй). 2. (дим) *и.* өлөш — *часть.* Бер терите «Алға»ға, бер терите «Йаҡты Йондоҙ»ға күсте

ТЕРКЕ (гәйнә, кариҙел, ҡыҙыл, урта урал, эй) *и.* 1. Йәш ҡарағай — *молодая сосна.* 2. (эй) Шыршы — *елка.* Сауылдыҡта терке лә була туған

ТЕРКЕ КҮКӘЙЕ (кариҙел) *и.* тубырсыҡ — *еловые шишки*

ТЕРКЕ ҮЛӘНЕ, ТЕРКҮЛӘН (кариҙел) *и.* шыршы үләне — *хвощ*

ТЕРКӘМӘ I (дим, урта) *и.* әмәйҙек — *косо надеваемое женское нагрудное украшение*

ТЕРКӘМӘ II (дим) *и.* төкәтмә — *пристрой*

ТЕРКӘШЕҮ I (дим) *ҡ.* өлгәшеү — *достигать.* Шулай тын ашлыҡҡа теркәшеп киттек

ТЕРКӘШЕҮ II (һаҡмар) *и.* сығыш — *происхождение.* Халыҡтың теркәшеүен һорайлар

ТЕРКӘҮ (эй) *ҡ.* яҙып ҡуйыу — *записать.* Мин һөйҙәгәндә лә теркәгәндәр микән?

ТЕРЛЕК I (урта) *и.* йәшәү — *жизнь.* Ҡышҡы терлек тип ыҙалайһың

ТЕРЛЕК II (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Байлыҡ — *зажиточность.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Бирнә — *приданое.* 3. Кейәүгә әҙерләнгән әйбер — *вещи для жениха*

ТЕРНӘКЛЕ (ҡариҙел) *с.* 1. Тырыш, таҫыллы — *усердный.* Бик тернәкле ине, икешәр ҡарағай соҡой ине. 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) һаҡсыл — *бережливый*

ТЕРПЕ (дим) *и.* морондоҡтоң бер төрө — *разновидность намордника*

ТЕРПЕ (урта) *и.* умарта ҡырғыс — *скобель*

ТЕРПӘК (мейәс) *и.* юрғаға оҡшаш ат — *лошадь наподобие иноходцу*

ТЕРРӘ (эйек-һаҡмар) *ы.* һарыҡ ҡыуыу һүҙе — *междометие для отгона овец*

ТЕРСӘК СӨЙӘГЕ (гәйнә) *и.* кушар — *предплечье*

ТЕРТЛӘМӘ (урта) *и.* ҡурҡаҡ — *пугливый*

ТЕРТӘНДӘК (урта) *с.* тынғыһыҙ — *беспокойный.* Тетеп уйнай байанда (ҡыҙыл). Тетеп йырлай (бик оҫта йырлау) — *петь очень красиво.* ◊ Тетмәкәйен тетеү (ҡыҙыл, эй) ныҡ әрләү — *ругать*

ТЕТКЕС (урта) *и.* ая — *гребень для расчесывания пуха*

ТЕТМӘ (урта) *и.* рәшәткә — *решетка*

ТЕТРӘҮ (дим) *ҡ.* ҡалтырау — *дрожать*

ТЕТРӘҮЕК (мейәс) *и.* күтер — *трясина*

ТЕТӘ I: ТЕТӘ ЙАМҒЫР (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡойоп яуған ямғыр — *ливень*

ТЕТӘ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *ы.* тауыҡ ҡыуыу ымлығы — *междометие для отгона курицы.* Тетә, ҡырылғыр тауыҡлар! (һаҡмар)

ТЕТӘКӘЙ: ТЕТӘКӘЙЕН ТЕТЕП (дим) *р.* тотош ҡаплап — *сплошь.* Тетәкәйен тетеп кетеү йөрөй. ◊ Тетәкәйен гитереү (урта) еренә еткереп эшләү — *делать на совесть.* Баҡсаны тетәкәйен гитереп эшкәртәләр хәҙер

ТЕТӘКӘЙЛӘҮ (урта) *ҡ.* 1. Тетеү — *трепать (шерсть).* 2. Йыртып, туҙҙырып бөтөрөү — *потрепать, разорвать*

ТЕҮЕЛ (гәйнә) *к.* түгел — *не.* Анысы теүел кей

ТЕҮЕН (гәйнә) *и.* төйөн — *узел*

ТЕҮЕНЧЕК (гәйнә) *и.* төйөнсөк — *узелок*

ТЕҮЕШЛӘҮ (урта) *ҡ.* ҡорҙоң «теүеш-теүеш» тигән кеүек ҡысҡырыуы — *крик тетерева.* Ҡор теүешләй

ТЕҮӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Теүә йаланғач

ТЕҮӘ II (урта) *и.* түбә — *макушка.* Теүәһенә генә төшкән

ТЕҮӘ III: ТЕҮӘ-ЙАЛАН (көньяҡ диалект) *и.* ҡылыс тешенең береһенән бер еп, икенсеһенән ике еп үткәреп һуғылған киндер — *холст, тканый попеременно по две и одной нитки.* Бер төгәй, бер йалан (эй)

ТЕҮӘЙ I (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *с.* һәр тештән ике еп үткәреп һуғылған киндер — *холст, нитки которого через каждый зуб бёрда*

ТЕҮӘЙ II (урта) *с.* иңкеү, һарҡыу — *наклонный*

ТЕҮӘЛ I (урта) *р.* етерлек — *достаточно.* Өйҙә баллар теүәл генә

ТЕҮӘЛ II (һаҡмар) *р.* имен — *благополучно.* Йөҙ йәшәмәһен, теүәл йәшәһен

ТЕҮӘЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Тултырыу — *дополнить.* 2. (урта) Барлау — *проверять.* Кануаирлар теүәлләп сыҡты беҙҙе. 3. Тентеү — *обыскивать*

ТЕҮӘН (һаҡмар) *с.* тәүге — *первый, начальный.* Теүән нигеҙе тәпәш ине, батҡыл ине өйөбөҙ

ТЕҮӘРӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* түңәрәкләү — *округлять*

ТЕҮӘСӘЙ (арғаяш, дим, салйоғот, эйек-һаҡмар) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

ТЕҮӘТБҮРЕК (урта) *и.* ҡолаҡсын — *ушанка (шапка)*

ТЕҮӘТӘЙ I (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* түбәтәй — *тюбетейка*

ТЕҮӘТӘЙ II (ҡыҙыл) *и.* бүрек — *шапка*

ТЕҮӘТӘЙ III (һаҡмар) *и.* таҙғарын — *сычуг*

ТЕФЕНИС (ҡыҙыл) *и.* бабасыр — *глисты*

ТЕШ I: ТЕШ БӨРКӨҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* баланың беренсе теш сығарыуы — *появление первого зуба у ребенка;* ◊ теше сығыу (эй) ниндәйҙер ғәҙәткә йәштән өйрәнеү — *быть привычным с детства.* Аның бит алдыҡ менән теше сыҡҡан. Теш сағылыу (һаҡмар) теш ҡамашыу — *оскомина.* Муйыл ашаһаң да теш сағыла ул. Теш таштау (ҡыҙыл) һөт теше төшөү — *замена молочных зубов.* Теше һирәк (эй) ауыҙында һүҙ ятмаҫ — *болтливый.* Тешкә бер (урта) киндер һуҡҡанда ҡылыстың һәр тешенә берәр бөртөк еп атыу — *по одной нитке в каждый зуб бёрда (при домашнем ткачестве).*◊ Тешһеҙ игәү (урта) — мыжыҡ — *ворчун.* Теш һыҙлыҡлау (һаҡмар) теш таҙартыу — *чистка зубов зубочисткой*

ТЕШ II (урта) *и.* шәкәр ватҡыс — *шипцы для сахара*

ТЕШ III (дим) *и.* 1. Сана тояғы — *копыл, копылья (у саней).* 2. (ҡариҙел, урта) Тәгәрмәс тырнағы — *зубья у колеса*

ТЕШ IV (урта) *и.* һөйәк — *косточка (у фруктов)*

ТЕШБАҠА, ТЕШ БАҠАҺЫ (төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* зәңге — *цинга*

ТЕШ БУТАЛЫ (эйек-һаҡмар) *и.* үң — *зубная эмаль*

ТЕШ БУЙАУЫ (урта) *и.* үң — *зубная эмаль.* Теш лағы (ҡариҙел)

ТЕШЕГЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* үпкәләп һөйләшмәү — *обиженно молчать*

ТЕШЕК (эйек-һаҡмар) *с.* һөйләшмәүсән — *молчаливый.* Тешеккер (гәйнә)

ТЕШЕККЕР (гәйнә, ырғыҙ) *с.* 1. Шым — *тихоня.* Тешеккер кешедән сүҙ алып булмай (гәйнә). 2. (урта урал) Ҡарғау һүҙе — *слово проклятия.* Тешеккер, гел йылай ҙа йылай

ТЕШЕКМӘ (арғаяш, мейәс) *с.* ҡарышма — *капризный (о ребенке).* 2. (эй) Ҡайғыны ла, шатлыҡты ла эстән генә кисереүсән — *замкнутый (о характере)*

ТЕШ ЙЕЗЕҺЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* сирса — *десна*

ТЕШ КИСӘГӘЙЕ (һаҡмар) *и.* сирса — *десна.* Тешемдең киҫәгәйе шешкән тип балниҫка гитте

ТЕШ ҠАҘНАҺЫ (урта урал, һаҡмар) *и.* сирса — *десна.* Теш ҡаҙнаһы шешеп, теш ҡойолоу сире булды элек (һаҡмар)

ТЕШЛУҠА (урта) *и.* кәкерсәкле уҡа — *зигзагообразный позумент*

ТЕШЛӘК (төньяҡ-көнбайыш) *с.* аралашмаусан — *замкнутый (о характере).* Ул тәүлә тешләккә әйләнгәнейе, шунан чиргә сабышты

ТЕШЛӘҮ (урта) *с.* аҫтыртын — *скрытный*

ТЕШ НИГЕҘЕ (эйек-һаҡмар) *и.* сирса — *десна*

ТЕШНӘКЛӘҮ (дим) *ҡ.* тешләшеү — *кусаться*

ТЕШНӘМӘК (арғаяш) *с.* тешләшкәк — *имеющий привычку кусаться.* Тешнәмәк ат

ТЕШНӘҮ (дим) *ҡ.* суҡыу — *клевать.* Ҡаҡай тешнәр, сыҡма!

ТЕШНӘШЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* сәйнәү — *жевать.* Бозау тешнәшә, керләреңне өйгә әпкер

ТЕШ ПИАЛАҪЫ (дим) *и.* үң — *зубная эмаль*

ТЕШТАУЫҘ (эй) *и.* ҙурайған илаҡ бала — *большой плакса.* Тештауыҙ, йылаб утырма!

ТЕШТЕКӘЙ (арғаяш, салйоғот) *и.* дунала — *боярышник*

ТЕШ ТИҘӘҺЕ (эйек-һаҡмар) *и.* сирса — *десна*

ТЕШ ТУПҪАҺЫ (эйек-һаҡмар) *и.* сирса — *десна*

ТЕШТӘНЕҮ (эй) *ҡ.* теш ҡыҫып сер бирмәй йәшәү — *быть замкнутым.* Тештәнеб йөрөп теше ҡойолоп бөттө инде йәш көйөнә

ТЕШ УРТЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сирса — *десна*

ТЕШӘҮ: ТЕШӘҮ ҺЫЙЫР (эйек-һаҡмар) *и.* өс йәше тулған һыйыр — *трехгодовалая корова.* Тешәү һарыҡ (мейәс) ике йәше тулған һарыҡ — *двухгодовалая овца*

ТЕШӘҮ ЙЫЛЫ (көньяҡ, көнсығыш диалект) *и.* малдың теше алмашына торған йылы — *год смены зубов (о скотине).* Һыйыр малы өс йәштән үткәс тешәй, тешәү йыл өс йәштән үтһә, йыуанға сыҡтынииһә, һәйбәтләнә (ҡыҙыл)

ТЕШӘҮТЕШ (ҡариҙел, урта) *и.* һөт теше — *молочные зубы*

ТИБЕҘ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* тигеҙ — *ровный.* Тибеҙ йерҙә буралған ул. Тибеҙерәк йергә утырт (һаҡмар)

ТИБЕҘҘӘҮ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* тигеҙләү — *ровнять, сравнять*

ТИБЕҘЛЕК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* тигеҙлек — *равнина*

ТИБЕЙ-ТИБЕЙ (урта) *ы.* тауыҡ саҡырыу ымлығы — *междометие подзывания курицы*

ТИБЕК (дим) *и.* тәгәрлек — *чибис*

ТИБЕЛӘҮ, ТИБЕКӘҮ (ҡыҙыл) *ы.* тауыҡ саҡырыу ымлығы — *междометие подзывания курицы*

ТИБЕН (дим, урта) *и.* көтөүлек — *пастбище*

ТИБЕНГЕЛ (ҡыҙыл) *и.* үңдек — *потник*

ТИБЕРӘНЕҮ (арғаяш) *ҡ.* тырышыу — *стараться*

ТИБЕТЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* түбәтәй — *тюбетейка*

ТИБЕҮ: ҠЫР ТИБЕҮ (урта, эй) *ҡ.* ситләтеү — *обижать*

ТИБЕҮЛӘҮ (гәйнә) *ҡ.* ситләтеү — *обижать.* Бичәле-абышҡалы кешене тибеүләмейләр

ТИБЕШ (һаҡмар) *с.* 1. Ҡупшы — *стройный (о фигуре).* 2. (ҡыҙыл) Егәр — *проворный, расторопный*

ТИБЕШТЕ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* йөрөмтәле — *быстроходный (о лошади).* Тибеште ат

ТИБӘКӘЙ (һаҡмар) *с.* тибешкәк, тибә торған — *имеющий привычку лягаться (о лошади) или ловить (бить) цыплят (о птице).* Тибәкәй ат. Тибәкәй ҡош

ТИБИК (урта) *и.* тәгәрлек — *чибис*

ТИБӘНЭНӘ (эйек-һаҡмар) *и.* сарыҡ энәһе — *шорная игла*

ТИБӘРЕҮ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ситкә тибеү — *отстранять.* Иҫке формаларҙы тоташлай тибәрөп уларҙы йаңыларына алмаштырҙылар (туҡ-соран). Бына әйттем бит, Әхмәҙулла мулла беҙҙең кеүек йарлы-йабағаны ла ситкә тибәрмәй ул (эйек-һаҡмар)

ТИГЕЗ: ТИГЕЗ КЕШЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* парлы кеше — *супружская пара.* Сондоҡно тигез кеше, парлы кеше алып керә

ТИГЕЛӘЙ (урта) *р.* тиерлек — *почти.* Башҡортостандың ҡап уртаһында тигеләй үҙе

ТИГЕН (ҡыҙыл) *р.* 1. Бушҡа, юҡҡа — *напрасно.* Турынан киткәс, тиген китмәне бы. Тиген түгелдер, төпсөрҙәп йаҙаһың. ◊ Тигенгә түгел (юҡҡа түгел) — *неспроста.* 2. (урта) *с.* ябай, ҡәҙимге — *простой, обыкновенный.* Тиген малай түгел! Тиген йерен ҡалдырмау (өҙмәй-ҡуймай) — *беспрерывно, долго.* Бер хәбәрҙе туғыҙға түкмәстереп, тиген йерен ҡалдырмай, һөйләйҙәр (урта)

ТИГЕНГӘ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *р.* юҡҡа, бушҡа — *напрасно.* Алда бүреләр йөрөй шикелле, мал тигенгә аландамай (эйек-һаҡмар). Тигеңкә (урта)

ТИГЕРМӘН (урта урал) *и.* тирмән — *мельница*

ТИГЕРМӘН ОРЛОҒО (урта) *и.* тилебәрән — *белена*

ТИГӘЛБАРҘЫҒА (арғаяш, эй) *р.* алъюҫыҡҡа — *напрасно, впустую.* Китәһенә ғаһа, тигәлбарҙыға гитә, китәһенәғамаһа, үҙеңдең ҡуранда тороп ҡала (арғаяш)

ТИГӘЛБАРҪЫҠҠА (эй) *р.* алъюҫыҡҡа — *напрасно.* Тигәлбарҫыҡҡа әрҙәшмәҫ инде

ТИГӘНӘ (арғаяш) *и.* 1. Ялғаш — *корыто.* 2. Ағас табаҡ — *деревянная чаша.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) һелкәүес — *тонкое продолговатое деревянное корыто для просеивания на ветру зерна, крупы и т. п.*

ТИГӘНӘНК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тегәнәк — *репейник*

ТИГӘШ-ТИГӘШ (дим) *ы.* ҡаҙ саҡырыу ымлығы — *междометие подзывания гусей*

ТИҘ-ТИҘ (дим) *с.* йыш-йыш — *частый.* Тиҙ-тиҙ быуынны, оҙон, һаҫыҡ көпшә

ТИҘГЕН, ТИЗГЕН (гәйнә) *с.* тилбер — *проворный.* Тизген геше тизген эшләй

ТИҘӘ (ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *и.* төйҙә — *обух.* Балта тиҙәһе йарылған (эйек-һаҡмар)

ТИҘӘК, ТӨЙҘӘК (төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* көнйәлә — *пучок шерсти, льна.* Ҡолға башына тиҙәкләп бәйләйбеҙ тебетте лә, йөндө лә (урта)

ТИҘӘК: ТИҘӘК ТИБЕП ЙӨРӨҮ (урта) *ҡ.* эшһеҙ йөрөү — *бездельничать*

ТИЕРМӘҮ (гәйнә) *ҡ.* тейҙермәү — *не задевать.* Безгә тиермәде файдасын

ТИЗ-ТИЛМӘН (гәйнә) *р.* тиҙ-тиҙ — *быстро-быстро.* Тиз-тилмән эшләп жиды. Тиз-тиләмән (төньяҡ-көнбайыш)

ТИЙҘЕГӘН (арғаяш) *и.* төйләгән — *коршун*

ТИЙЕРЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* тейҙереү — *прикасаться к кому-чему.* Йергә тийерә

ТИЙМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мунсаҡ — *бусы*

ТИЙӘНӘК, ТИЙӘНӘКЧИР (гәйнә) *и.* быума — *падучая болезнь*

ТИК (мейәс) *р.* 1. Бөтөнләй — *совсем.* Тик һаңғырау ҙаһа. 2. Гел — *постоянно.* Тик беҙгә гилә

ТИК ДЫУАМАЛҒА (мейәс) *р.* юҡҡа, бушҡа — *напрасно*

ТИКЕС (дим) *и.* сәсә һөйәге — *щиколотка (у лошади)*

ТИКЛЕГЕ (дим) *р.* ҡәҙәрле — *столько*

ТИКЛӘЙ (гәйнә) *р.* тиккә, бушҡа — *напрасно.* Тикләшкә (урта). Бы тикләшкә түгел

ТИКЛӘК (урта) *б.* тиклем — *до (кого-чего).* Һеҙгә тиклек барған

ТИКМӘГӘ (ҡариҙел, һаҡмар) *р.* юҡҡа, бушҡа — *напрасно, попусту.* Тикмәгә килеп йатмассыз (ҡариҙел). Тикмәгә түгелдер был эш (һаҡмар)

ТИКСЕ, ТИКСЕМ (арғаяш, дим, мейәс, урта, әй) *б.* тиклем — *до (кого-чего).* Силәбегә тиксе пуйыз бара (арғаяш). Зыйаратҡа тиксе ташып бөттөләр (дим). Тиксем (әй)

ТИКСӨЙ (арғаяш) *и.* ағас сөй — *деревянный гвоздь*

ТИКТЕ, ТӘКТЕ (ҡыҙыл, әй) *б.* тиклем — *до (того-чего).* Төшкә тәкте йоҡтап йатты (әй)

ТИКТОРМАҒАН (һаҡмар) *и.* тиктормаç — *непоседа.* Тиктормаған мин әйттем

ТИКҮМ (урта) *и.* сирек *(литрҙың дүрттән бере)* — *четвертинка*

ТИКШЕРМӘ (һаҡмар) *и.* тикшеренеүсе — *исследователь*

ТИКӘЙ (әй) *с.* 1. Ҡәҙимге — *обычный.* Тикәй гөн. 2. *р.* гел — *постоянно.* Тикәй эштәй икән улы. Тикәйгә кейеүгә генә йарар тинем

ТИКӘЙ БҮКӘН (мейәс) *и.* артһыҙ ултырғыс — *табуретка*

ТИКӘЙГӨН (ҡариҙел, әй) *и.* эш көнө — *рабочий день.* Топ-томалға тигәйгөннө эсеб утырырға (ҡариҙел)

ТИКӘЙ ЙЕП (әй) *и.* киндер буйлығы йәки арҡаулығы өсөн иләнгән ҡолға ебе — *нитки для домашнего ткачества.* Тикәй йебем ике баçма ғына, йетәмәйуҡма инде

ТИКӘЙ ОҺТА (салйоғот) *и.* белер-белмәç оçта — *мастер, толком не знающий свое дело*

ТИҠЫЛИҠ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* бәпкә үләне — *спорыш*

ТИЛБЕГӘН (урта) *и.* тилебәрән — *белена.* Тилбеҙән (эйек-һаҡмар)

ТИЛБЕР (дим) *с.* ҡабалан-ҡарһалан — *торопливый.* Тилбер геше йеренә йеткереп тормай

ТИЛБЕРЛОҒО, ТИЛБОРЛОҠ, ТИЛБҮЛӘН (эйек-һаҡмар) *и.* тилебәрән — *белена.* Тилборған (ырғыҙ)

ТИЛБИҘӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тилебәрән — *белена*

ТИЛБӘ I (дим) *и.* шатун ауырыуы — *менингит (у лошади)*

ТИЛБӘ II, ТИЛБӘ ОРЛОҒО (һаҡмар) *и.* тилебәрән — *белена*

ТИЛГӘН, ТИЛЕГӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төйләгән — *коршун*

ТИЛДЕРӘҮ (гәйнә) *ҡ.* тилереү — *одуреть*

ТИЛЕ: ТИЛЕ ҺӨТ (әй) *и.* йәй һөттөң күп мәле — *летнее обилие молока.* Тиле һөт сағында йелене нығ тиртә

ТИЛЕБӘРӘН КӨПШӘСЕ (ҡариҙел) *и.* шыма көпшә — *дягиль*

ТИЛЕҒОШ (ҡыҙыл) *и.* үрмәлсек турғай — *поползень*

ТИЛЕЛӘП: ТИЛЕЛӘП ҺАУЫУ (урта) *ҡ.* быҙау тиреһенә һалам тултырып, һыйырға күрһәтеп һауыу — *доить корову, показывая ей чучело теленка*

ТИЛЕМСӘ, ТИЛЕМҺӘ (арғаяш, дим) *с.* аҡылға еңелерәк — *ненормальный*

ТИЛОРҘОҠ (әй) *и.* тилебәрән — *белена.* Тилорлоҡ (гәйнә)

ТИЛЕ ÇУҒАНЫ (дим) *и.* йыллаған һуған — *многолетний лук*

ТИЛЕ ТАШҠЫН (ҡариҙел) *и.* яҙғы ташҡын — *весеннее половодье*

ТИЛЕҮ, ИЛЕҮ (урта) *ҡ.* 1. Быҙау тиреһенә һалам тултырып, һыйырға күрһәтеп һауыу — *доить корову, показывая ей чучело теленка.* Ҡолға эймәгәс, тиленем ахыры. 2. (ҡыҙыл) Быҙауҙы икенсе һыйырға өйрәтеү — *приучать теленка к другой матке.* Баҡырма ла, беҙәүем, баҡырма, ике инәкәйҙәргә тилермен *(сеңләүҙән)*

ТИЛЕУАЙ (дим) *с.* тотанаҡһыҙ — *невыдержанный*

ТИЛМЕЛӘН, ТИЛМЕГӘН, ТИЛМЕРӘН, ТИЛМЕРҘӘН (ҡыҙыл) *и.* тилебәрән — *белена*

ТИЛМЕ ОРҘОҒО, ТИЛМОРҘОҠ, ТИЛМӘ, ТИЛМОРЛОҒО (ҡыҙыл, урта) *и.* тилебәрән — *белена.* Тилем, тилем орҙоғо (мейәс)

ТИЛМЕРЛӘН, ТИЛМЕРӘН (урта) *и.* тилебәрән — *белена*

ТИЛМЕР (әй) *с.* таһыллы — *ловкий, хваткий*

ТИЛСӘ (дим, мейәс, урта) *и.* 1. Ыйыҡ — *туберкулез желез.* 2. (ҡариҙел) Ҡысынма — *чесотка.* 3. (урта) Йылҡы малының ауыҙы боҙолоп ауырыу — *воспаление полости рта у лошади.* 4. (дим) Ҡултыҡ аçтына сыҡҡан ҙур шеш — *фурункул.* ◊ Тилсә тел *(әсе тел)* — *злой язык*

ТИЛСӘНКИ (ҡариҙел) *и.* аҡҡанат буҙтурғай — *жаворонок белокрылый*

ТИЛСӘ РӘНЙЕҮЕ (дим) *и.* мал шешеге — *опухоль на коже животных.* Тилсә рәнйеүе биҙ булып ҡалҡа малға, тулыша ла тишелеп аға

ТИЛÇӘ (дим) *и.* кештәк — *ластовица*

ТИЛҮШКӘ (ҡыҙыл) *и.* тилебәрән орлоғо — *белена*

ТИЛЧӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

ТИЛӘКЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* көнйәләләү — *пучкование (льна, шерсти)*

ТИЛӘКÇЕҮ (урта) *ҡ.* йөрәкһеү — *возбуждаться.* Тиләкçене лә ғуйҙы ҡайтырға

ТИЛӘМӘ: ТИЛӘМӘНЕ ТИНГӘ ҺУҠМАУ (һаҡмар) *ҡ.* кеше менән иçәпләшмәү — *не считаться (с кем-нибудь)*

ТИЛӘСКӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* еңел аҡыллы — *легкомысленный*

ТИЛӘҪКӘҮ (ырғыҙ) *с.* 1. Уңмаған — *неопрятный.* 2. (һаҡмар) *ҡ.* Аҙып-туҙып йөрөү — *стать диким.* Быйыл кәзәләрем тиләҫкәп ғәҙәтләнгән

ТИЛӘҮЛӘР (һаҡмар) *и.* ара *(нәҫел) исеме — название родового подразделения*

ТИМ I (урта) *и.* ваҡыт — *время.* Ошо тимгә ҡалып йөрөмәҫ кеше урманта. Белмәй йөрөгәннәр икән былар ошо тимгә хәтле.

ТИМ II (һаҡмар) *б.* тиклем — *до.* Ҡымыҙ уахыты үтеү белән алдыр туҫтаҡларҙы ҡымыҙ тәпәненә һалып икенсе ҡымыҙға тим тотонмай геше

ТИМ АҒАСЫ (ҡыҙыл) *и.* тим — *носилки для покойника*

ТИМЕРГҮК (мейәс, урта) *и.* күк ат — *сивая лошадь*

ТИМЕРАУ, ТИМРАУ (гәйнә) *и.* тимрәү — *лишай*

ТИМЕРГЕНДЕК (урта) *и.* кендексөй — *сердечник (телеги)*

ТИМЕРЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* Тимерйән — *Тимерьян (мужское имя)*

ТИМЕРЗӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* — *тарантас*

ТИМЕР ҠУРА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡара эрем — *черная полынь*

ТИМЕРЛӘҮ (һаҡмар) *и.* туғын — *обод*

ТИМЕР ТЫРНАҠ (мейәс, ҡыҙыл) *и.* ҡәлмәргән — *скопа*

ТИМЕРСӘКМӘН (дим) *и.* тимер күлдәк — *кольчуга*

ТИМЕРҮҘӘК (әй) *и.* тырпыса сөйө — *стержень дуплянки (часть домашнего ткацкого станка).* ◊ Тимерүҙәк ҡағылмаған (һаулыҡ мәңгелек түгел) — *может поддаваться болезни.* Миңә лә тимерүҙәк ҡағылмаған, кешенән артыҡ ныҡ түгелмен

ТИМЕРШЫРТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* етен тарағы — *льночесалка*

ТИМЕРӘҮ: ҠЫҘЫЛ ТИМЕРӘҮ (дим) *и.* еүешләнеп торған тимерәү — *водянистый лишай.* Бетсәле тимерәү (эйек-һаҡмар). Бетсәһеҙ тимерәү (эйек-һаҡмар) ҡоро тимерәү — *сухой лишай*

ТИМГЕЛКҮК (урта) *с.* алмасыбар — *серая с пятнами (масть лошади)*

ТИМГЕЛЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* беленеү — *проявляться.* Алыҫта таң һарыһы тимгелләнде

ТИМГӘСӘ (урта) *б.* тиклем — *до (кого-чего).* Беҙ ҙә ошо тимгәсә калхузда эшләнек

ТИМКЕ: БЫ ТИМКЕ (урта) *б.* быға тиклем — *до этого.* Бы тимке кел боҙай булты

ТИМНӘҮ (урта, һаҡмар) *ҡ.* димләү — *сватать.* Минең үҙемде лә тимнәпирҙеләр

ТИМТЕРӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* тилмереү — *томиться.* Кеше күҙенә тимтерәб утырмаҫ инем

ТИМ-ТИМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Тимгел-тимгел — *в пятнах, пятнами.* Битенә тим-тим нәмә чыкты. 2. (ҡариҙел) *р.* ваҡыт-ваҡыт — *временами.* Тим-тим генә ҡысыта

ТИМТЫҘЫҠЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* маҙаһыҙлау — *беспокоить.* Кешене тимтыҙыҡлап йөрөмә инде

ТИМТӘЛЕҮ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* ниәтләнеү — *намереваться.* Бер тимтәлгәс саҡырайым тинем (урта)

ТИМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төймә — *бусы*

ТИМӘБЕР (урта) *а.* теләһә ҡайһы — *какой-нибудь.* Тимәбер йергә сыға уы

ТИМӘҮЛЕ (һаҡмар) *с.* ыҡсым — *аккуратный.* Кейем үҙенә тимәүле булһа ғына кейем ул

ТИН: ТИН КИБЕҮ (һаҡмар) *к.* тамаҡ ҡатыу, сарсау — *жаждать*

ТИНТЕРӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* бәлтерәү — *раскиснуть.* Тинтерәнем дә ғуйҙым ҡурҡып (ҡыҙыл)

ТИНТӘК (арғаяш) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ТИҢ I (урта) *и.* тиңдәш — *сверстник.* Тиңнәрем ҡартайғанһың тей

ТИҢ II (гәйнә) *б.* тиклем — *до, с.* Уҡу сигезгә тиң генә. Әлегә тиң йөрөткән

ТИҢ III (дим) *к.* тик — *только, лишь.* Тиң берүҙе иҙе

ТИҢКЕ (эйек-һаҡмар) *б.* хәтле — *до, по.* Үҙең белгән тиңке һөйләрһең

ТИҢКЕ-МИҢКЕ: ТИҢКЕ-МИҢКЕ БУЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* иҫ яңылышыу — *забываться*

ТИҢКЕРӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* хәл бөтөү — *обессилеть*

ТИҢКЕС (ҡариҙел) *и.* диңгеҙ — *море*

ТИҢТЕРӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* һыйыныу — *приютиться.* Минең бала кемгә тиңтерәһен

ТИҢ-ТОҢДАШ, ТИҢ-ТИҢДӘШ (дим) *и.* тиңдәш — *сверстник.* Үҙен-үҙе ҡайҙа ҡуйырға белмәйенсә, ул тиң-тоңдаштарын эҙләп китте. Тиң-том (ҡыҙыл, һаҡмар)

ТИҢЬӘЛӘШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* бергәләшеү — *соединяться*

ТИҢӘЛЕҮ (һаҡмар, әй) *ҡ.* тиңләшеү — *сравняться.* Көн ҡыҫҡарып парын төн белән тиңәлә (һаҡмар). Тиңәлергә тиң йуҡ (әй)

ТИПЕЙ, ТИПЕКӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* тауыҡ — *курица (в детской речи)*

ТИП-ТИПЕКӘЙ (мейәс) *р.* бушҡа — *напрасно.* Тип-типекәй нейә бараһың

ТИПКЕ I (ҡыҙыл) *и.* солоҡ умарта — *борть*

ТИПКЕ II (арғаяш) *и.* тәбәлдерек — *педаль (у домашнего ткацкого станка)*

ТИПКЕ III (ҡыҙыл) *и.* тибен — *тебеневка, зимнее пастбище.* Ҡырҙа, мал утарҙаған йерҙә була ул типке

ТИПКЕН (урта) *и.* 1. Аҫырау бала — *приемыш.* 2. Өйҙәш — *сосед (по дому)*

ТИПКЕС I (арғаяш) *и.* киркә — *кирка*

ТИПКЕС II (эйек-һаҡмар) *и.* сүрәкә уйыны — *«Чижик»*

ТИПКЕС ЙӨНӨ (эйек-һаҡмар) *и.* сәсә — *щетка на ногах лошади.* Типкес сәсе (дим)

ТИПКЕСӘ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* тәбәлдерәк — *педаль (у домашнего ткацкого станка)*

ТИПКЕР (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* йыртҡыс — *хищная (о птице).* Типкер ҡошлар ҙа бар беҙҙә (һаҡмар)

ТИПКЕЧЛЕ АҒАЧ (гәйнә) *и.* дунала — *боярышник*

ТИПКЕШ I (эйек-һаҡмар) *и.* тауыҡ тырнағы — *шпоры курицы*

ТИПКЕШ II (ҡыҙыл) *с.* йыртҡыс — *хищная (о птице).* Типкеш ҡош у

ТИПКӘК (дим) *с.* тибешкәк — *привычный лягаться (о животных)*

ТИПСЕ (мейәс, әй) *и.* тиҫбе — *четки.* Ҡәртнәйем гел типсе тартыб утырыр ине (әй)

ТИПСЕН (урта) *и.* тигеҙлек — *равнина*

ТИПСЕЛЕҮ (дим) *ҡ.* кипсәлеү — *тесно облегать (об одежде)*

ТИПСЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* һырыу — *стегать.* Йурған типсеб утырам

ТИПСӘН (урта) *и.* 1. Иртә асылған тау башы, ҡаҡ ер — *вышина, удобная для тебеневки.* 2. (дим) Уйһыу урын — *низина*

ТИПҪӘН (урта) *и.* 1. Тауһыҙ, тигеҙ ер — *равнина.* Һәйбәт бер типҫән йергә сығалар. 2. Тау башында ҡаҡ ер — *вышина*

ТИП-ТИБЕҘ (туҡ-соран) *с.* тип-тигеҙ — *очень ровный.* Тип-тибеҙ йер

ТИП-ТИЛӘМӘГӘ (һаҡмар) *р.* бушҡа — *напрасно*

ТИП-ТИП-ТИП (гәйнә) *ы.* өйрәк саҡырыу ымлығы — *междометие подзывания уток*

ТИПҺЕН (урта) *и.* типһән — *тебеневка*

ТИПҺӘН (әй) *и.* үҙән, туғай — *долина*

ТИПӘЛСЕКТӘҮ (арғаяш) *ҡ.* һупалаҡлау — *слеплять руками комок (масла или глины)*

ТИПӘЛСӘК (арғаяш) *и.* ерек ҡураһы *(үлән)* — *таволга (трава)*

ТИР I (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* тәҙрә быуы — *испарина.* Күҙ тейһә, тәҙрәнән тир алып битенә һөртәһең (һаҡмар)

ТИР II (арғаяш) *и. тиф.* Тиргә йатып ауырыҙым ике рәт. Тираурыу (һаҡмар)

ТИР: ТИР АЛДЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* атты бәйгегә әҙерләү — *подготовить коня к скачкам.* Бөгөн атларҙы тир алдыра торған көн. Тирен сыуытыу (арғаяш) — *водя разгоряченную ездой лошадь, дать ей постепенно остыть, отдохнуть не давая ей еды и воды*

ТИРАЙАҠ (дим) *и.* мумие. Ҡап-ҡара һағыҙ кеүек әйбер, эс китеүҙән килешкән. Борон ҡырҡтартмасы ҫатып йөрөгән тирайаҡты

ТИРАҠ (арғаяш, мейәс, әй) *с.* 1. Егәрле, шәп — *проворный.* Үҙең тираҡмы, әллә самауырың тираҡмы? 2. Зирәк, шәп — *смышленый.* Хатының тираҡ буһа, ҡуйтыр тегеп бирә (мейәс). 3. (арғаяш) Таҙа, пөхтә — *чистоплотный*

ТИРАЙТЛАУ (урта) *ҡ.* әрәм-шәрәм итеү — *растрачивать, разбазарить.* Үҙебеҙ иканомийа, иканомийа тибеҙ, үҙебеҙ аҡса тирайтларға әҙер торабыҙ

ТИРГӘНЕП: ТИРГӘНЕП ТОРОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* әҙерләнеп, төрөнөп тороу — *быть наготове*

ТИРГӘП ОРОУ (ҡариҙел) *ҡ.* тиргәү — *ругать*

ТИРГӘҮ (арғаяш) *ҡ.* ҡарау — *смотреть, наблюдать.* Тиргәйем дә ҡайтам ҡырҙағы йылҡыны

ТИРГӘҮҺЕҘ (мейәс) *с.* тәртипһеҙ — *безалаберный*

ТИРҘЕГӘН (арғаяш) *и.* арпа — *ячмень (на глазу). Тирҫегән (әй)*

ТИРЕ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *б.* тиклем — *до (кого-чего).* Ат егерме биш-утыҙ йәшенә тире йәшәй (ҡыҙыл). Бы тимгә тире (мейәс)

ТИРЕ: ТИРЕ АСЫТЫУ (арғаяш) *ҡ.* тирене әсеткегә һалыу — *пикелевание шкуры.* Тирене ирекҡә ҫалыу (дим). Тире тартыу (ҡыҙыл, урта) тире иләү — *обработать шкуру*

ТИРЕ БЕТСӘҺЕ (һаҡмар) *и.* ҡысынма бетсәһе — *клещ чесоточный*

ТИРЕГЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* тирләү — *потеть*

ТИРЕЛЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡыйралыу — *раздробиться.* Был ҡайаға кәшмәк түгел, эре-эре һалдар ҙа бәрелеп тирелә

ТИРЕП: ТИРЕП ҺАЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йәшермәй һөйләү — *все выложить (о чем-л.)* Эсемдәге тышымда тигәндәй, бар булғанын тиреп һалғанмын да ҡуйғанмын. Тиреп әйтеү (ап-асыҡ итеп әйтеү) — *говорить подробно.* Саҙрый вис тиреп әйтеп биреп беҙен эштәгәннәрҙе

ТИРЕС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һандыҡ — *объедье*

ТИРЕСЛӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ваҡ балыҡ төрө — *вид мелкой рыбы*

ТИРЕҪАЙАҠ (урта) *и.* ен — *бес*

ТИРЕҪАЙАҠ ҮРҘӘК (әй) *и.* урҙан — *чомга*

ТИРЕҪ ЙЕЛЕ, ТИРЕҪ ЖИЛЕ (дим, әй) *и.* төньяҡтан иҫкән ел — *северный ветер*

ТИРЕТ (урта) *и.* һүҙһеҙ таҡмаҡ — *плясовая мелодия.* Тәрит (ҡыҙыл)

ТИРЕ ТАРАҒЫ (дим) *и.* ирәк — *скребок для выделки кожи*

ТИРЕТЛӘҮ (урта) *ҡ.* һүҙһеҙ таҡмаҡлау — *исполнить плясовую без слов*

ТИРЕ ТУЛАҠ (арғаяш) *и.* тиренән эшләнгән һелкәүес — *приспособление из цельной шкуры для просеивания зерна, крупы и т. п.*

ТИРЕТУН (салйоғот) *и.* тышһыҙ тун — *шуба без верха*

ТИРЕҮГӘ, ТИРЕҮӘ, ДИРҮГӘ (ҡыҙыл) *и.* сепрәк балаҫ — *половик, тканый из тряпок*

ТИРЛӘШЕҮ (дим, урта) *ҡ.* тирләү — *потеть.* Тирләшеп китһә, ҡыйын булыр

ТИРМЕЙ (һаҡмар) *и.* тирмә — *войлочная юрта.* Бер тирмейҙә ҡыҙлар йата

ТИРМӘШ, ТИРМӘШКӘ (әйек-һаҡмар) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

ТИРСЕҮ (дим) *ҡ.* әрсеү — *чистить.* Әтлекте тирсейҫең дә бешереп ашайҫың

ТИР СИРЕ (ҡариҙел) *и. тиф*

ТИРҪ I (урта) *и.* әйберҙең һул яғы — *изнанка (материала, одежды)*

ТИРҪ II (һаҡмар) *и.* тиреҫ — *навоз.* Өйҙөң башына тирҫ түгә лә ғуйа торғайны әүәле. ◊ Тирҫ төйөү (дим) тиҙәк баҫтырыу — *уплотнение навоза*

ТИРҪЕГӘН (әй) *и.* күҙгә сыҡҡан арпа — *ячмень на глазу*

ТИРТЕҮ (ҡыҙыл, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Тулышыу — *переполняться (о женской груди, вымени коровы).* Һыйырҙың йелене тиртеп киткән (ҡыҙыл). 2. Йылға ташыу — *разлиться.* Йамғырҙан һуң йылға тиртә. 3. (һаҡмар) Боҙ өҫтөнә һыу ҡалҡыу — *появление наледи*

ТИРТОН, ТИРТУН (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* тышһыҙ тун — *шуба без верха.* Ҡыҙы барҙың наҙы бар,

Ҡама гүрпәһе лә бар.
Ҡыҙы йуҡтын наҙы ла йуҡ,
Йаҡы тиртоно ла йуҡ (урта)

ТИРТӘЙ (арғаяш) *и.* ҡалпаҡ — *колпак (женский головной убор-украшение)*

ТИРУҠ, ТИРҮК (ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

ТИРЫҠТЫРЫУ (дим) *ҡ.* кәйеф ҡырыу — *портить настроение*

ТИРӘГӘ (урта) *и.* кирәгә — *боковые части войлочной юрты из тоненьких реек*

ТИРӘҘӘ, ТИРӘЗӘ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* тәҙрә — *окно.* Минә шушы аҙашның баласын тирәҙәҙән алдылар

ТИРӘЙЕК (гәйнә) *и.* тирә-яҡ — *окрестность*

ТИРӘК АУ (һаҡмар) *и.* мурҙа — *морда (рыболовная снасть, плетеная из ивы).* Йәй буһа, тирәк ау беләп ташлаҡа тоталар баллар

ТИРӘН I (дим) *б.* 1. Тиклем — *до (кого-чего).* Шунан тирән булыр беләгемнең

ТИРӘН II (урта) *с.* тәрән — *глубокий*

ТИСКЕҮ (урта урал) *к.* киҫәтеү — *предупреждать.* Ғафи малайы инәһенә киленегеҙҙе ситкә сығарып йөрөтмәгеҙ тип тискеп китә

ТИСКӘРЕ: ТИСКӘРЕ ТЫШЛЫ ИТЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* — *унты*

ТИСКӘРБАЙ (ҡариҙел) *и.* еңмеш — *капризный*

ТИСКӘРТЕН: ТИСКӘРТЕН ЙЕЛ (ҡариҙел) *и.* — төньяҡтан иҫкән ел — *северный ветер*

ТИСПЕ (кыҙыл) *и.* тиҫбе — *четки*

ТИҪ (кыҙыл, урта) *с.* 1. Тиҫкәре — *противоположный.* Тиҫ бите (тауҙың төньяҡ бите) — *северная сторона горы.* 2. *и.* һул яҡ — *изнанка.* Уңын-тиҫен беләр гәрәк

ТИҪАРҠАУ (урта) *и.* тирҫ арҡау — *грубая нитка (в ткачестве)*

ТИҪКӘР, ТИҪКӘРЙАҠ (мейәс, әй) *с.* тиҫкәреһе — *изнанка.* Тиҫкәрен айҙандырып кейәбеҙ (мейәс)

ТИҪМЕР (салйоғот) *с.* уңған — *проворный*

ТИҪМЕРҘЕК (салйоғот) *и.* уңғанлыҡ, таҫыл — *сноровка*

ТИҪТЕ (дим) *с.* төҫлө — *имеющий вид.* Алар бар ҙа бер тиҫте ҡаралар

ТИТАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* аҡһаҡ — *хромой.* Айаҡларым да титаҡ хәзер

ТИТАҠАЙ, ТИТАРАЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* 1. Еңел холҡло — *легкомысленный.* 2. Үпкәсел — *обидчивая.* 3. (арғаяш, әй) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ТИТАҠЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* аҡһау — *хромать*

ТИТЕЙ (урта) *ы.* тауыҡ ҡыуыу ымлығы — *междометие отгона кур.* Титәй (әйек), титә (ҡыҙыл)

ТИТЕК: ШУ ТИТЕК (урта) *р.* 1. Шул тикле — *настолько.* Шу титек һәйбәт була. У титек йыш бармайбыҙ. 2. Тиклем — *до.* Архангилдан шунда титек килгән

ТИТЕС (әйек-һаҡмар) *и.* 1. Йәнлек аулай торған тоҡон бау — *петля для ловли зверей.* 2. Ҡапҡан теле — *зубок капкана.* 3. Тәте — *курок*

ТИТЕҮ (әй) *ҡ.* тейенеү — *нажить, обзавестись.* Шунда ла аштыҡка титмәгән булғандар

ТИТИ (гәйнә) *и.* сәскә — *цветок*

ТИТКЕҮ I (ырғыҙ) *ҡ.* барлау, тикшереү — *проверять.* Уҡыусы баланың дәресен ата-әсәһе һәр көн титкеп торорға тейеш

ТИТКЕҮ II (урта) *ҡ.* массаж яһау — *массажировать.* Иренмә, йомшай башлағансы титке

ТИТӘҮЛӘҮ (урта) *ҡ.* көсһеҙ тауыш менән йырлау — *петь слабым голосом.* Теге бабай титәүләй әле

ТИХАЙ (урта) *р.* гел — *постоянно.* Тихай нейә улайтып илап ултыраһың инте

ТИХӘМӘТТӘ, ТИКӘМӘТТӘ (әй) *р.* бүтән саҡта — *в другое время.* Тихәмәттә мәгәзиндә он була туғайны, хәҙер йуҡ

ТИЬМЕР (салйоғот) *с.* уңған, етеҙ — *проворный*

ТИЧКӘ (гәйнә) *и.* сәскә — *цветок*

ТИШЕГЕҮ (кыҙыл) *ҡ.* тешегеү — *быть молчаливым, упрямым.* Ауыҙы тишегеп, һөйҙәшәме һуң ул

ТИШЕГИЖАУ (әй) *и.* иләк-сүмес — *дуршлаг*

ТИШЕК ШОМАН: ТИШЕК ШОМАНҒА УЛТЫРТЫУ (урта) *ҡ.* алдап ҡасыу — *обмануть*

ТИШЕКЛЕ ТАШ I (әйек-һаҡмар) *и.* һыйыр имсәге шешеүе — *опухоль вымени*

ТИШЕКЛЕ ТАШ II (урта) *и.* мәмерйә — *пещера*

ТИШЕЛЕҮ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* шытып сығыу — *взойти (о ростке).* Аман бәрәңге тишелмәй. Ҡар тишелеү (урта) — ҡар ирей башлау — *таяние снега.* Йаҙ ҡар тишелеү менән ҡара көҙгә тиклем ҡырҙа булалар

ТИШЕЛЕШЕҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* тишелеү — *продырявиться.* Үләр инде йамбашы тишелешеп бөткән

ТИШЕШЕҮ: СҮЗ ТИШЕШЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* килешеү — *сговориться*

ТИШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Тип әйтеү — *говорить так.* Йолом тишеп һөйләйләр. Һыйыр малын, өс йәшлек буһа, туса тишәләр. 2. (әй) Алдан йәшертен әйтеү — *сообщить по-секрету.* Аларҙың барыһына ла тишеп ҡуйҙым

ТИШМӘ: ТИШМӘ ТӘРТӘ (дим) *и.* тамырлы ағастан тишеп эшләнгән тәртә — *оглобля с отверстиями*

ТИЫПЫЛДАУ (гәйнә) *ҡ.* мығырҙау — *ворчать.* Тиыпылдама!

ТИӘ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* ти — *говорит.* Минә инде тиә, бу апа йаңғылыш сорай ти

ТИӘНӘК ЧИР (гәйнә) *и.* өйәнәкле — *припадочный*

ТОБА (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *и.* 1. Соңғол — *омут.* 2. (урта) Йылға ҡолағы — *затон*

ТОБОҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тубыҡ — *колено*

ТОБОР (салйоғот) *и.* ағас төбө, төпсөк — *пень, пенек*

ТОҒӨҘ (кыҙыл) *и.* алабуға — *окунь*

ТОҒОРО, ТУҒЫРЫ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* ғәҙел — *честно.* Ул тоғро эштәй (ҡыҙыл). 2. Тура — *прямо.* Тоғоро бар. Тоғоро килеү (тура килеү) — *приходиться.* Һуҡыр тоғоро киләме, аҡһаҡмы, аныһын белмәнек (ҡыҙыл). ◊ Тоғоро итеү (тура килтереү) — *найти, попасть.* Кешеһен тоғоро итепумай (һаҡмар)

ТОҘ (арғаяш) *и.* туҙ — *береста*

ТОҘ: ТОҘ АШАУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* оҙаҡ йәшәп күпте күреү — *жить долго, пережить многое.* Ул әллә ни ҡәҙәр тоҙ ашаған, йетмеш өстә (әй). Тоҙ ҫыуы (дим) тоҙло һыу — *соленая вода*

ТОҘАҠ (урта, әйек-һаҡмар) *и.* мәскәү — *петля (для ловли рыб)*

ТОҘБАШ (ырғыҙ) *и.* туҙбаш йылан — *уж.* Тоҙбаш йылан бар беҙҙә

ТОҘГҮҘ (әй) *и.* сәгер күҙ — *светлые глаза*

ТОҘҘОҠ (ырғыҙ, әй) *и.* 1. Ит менән ашау өсөн тоҙлап, борослап, ҡатыҡлап әҙерләнгән һөҙләклә һур-

па — *жирный бульон для заправки мяса.* 2. (арғаяш, ҡыҙыл) һөҙлөк — *навар (на мясном бульоне).* Тоҙлоҡ (урта, эйек-һаҡмар) Тоҙлоғо һап-һары ғына булып өҫтөндә йөрөй, ите тулған икән (урта). Тоҙлыҡ (кариҙел)

ТОҘЗОҠАС (мейәс, эй) *и.* майҙа бешкән печенье — *печенье, изготовленное в кипящем масле*

ТОҘТӘГӘС (һаҡмар) *и.* ҡоторсоҡ — *солонка*

ТОҘЛАНЫУ (урта) *ҡ.* әсенеү — *болеть (душой).* Йуғалған тайын Сәмиғулланан күреп тоҙлана ине

ТОҘОРАЙТЫУ: КҮҘ ТОҘОРАЙТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* күҙ тупайтыу — *выпучить глаза.* Килмәк күҙҙәрен тоҙорайтып, хужаға текләп ҡалды. Төжрәйтеү (эй)

ТОҘҺАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тоҙ теләү — *хотеть соли.* Тоҙһаған мал тапап үлтергән Аҡҡар ғартты

ТОҘҺОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡырҡыуланыу — *перекисать.* Балым тоҙһоған шул

ТОЖО (гәйнә, кариҙел) *с.* етеҙ — *проворный.* Ул тожо кеше инде (кариҙел)

ТОЗЛЫ (кариҙел) *с.* татырлы — *солончаковый.* Тозлы йер

ТОЗОРАЙЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* аҡайыу — *таращить глаза*

ТОЗОРОЛОШОУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* шиңеү, тоҡорайыу — *укорачиваться.* Бал ҡортоноң ҡанатлары тозоролошоп ҡыҫҡа ғына булып ҡала

ТОЗОРОУ (һаҡмар) *ҡ.* дөмбәҫләү — *дубасить.* Мин тегене тозора башланым

ТОЙАҠ I (ҡыҙыл) *и.* 1. Суҡ — *кисть.* Селтәр тойағы. Шәл тойаҡлары. 2. (эйек-һаҡмар) әйбер аяғы — *ножки предмета.* Самауыр тойағы. Һандыҡ тойағы. 3. (дим, урта) Өсбот — *треножник (в ткачестве).* 4. (һаҡмар) Өй нигеҙенә ултыртылған бүкән — *чурбан на фундаменте дома.* 5. (мейәс, урта, һаҡмар, ырғыҙ, эй) Тәгәрмәс тештәре — *зубья колеса*

ТОЙАҠ II (һаҡмар, эй) *и.* мал — *скотина.* Тойаҡ урынына тойаҡ торғоҙоу гәрәк (һаҡмар). ◊ Сабата тойаҡ ат (һаҡмар) (киң тояҡлы ат) — *лошадь с широкими копытами.* Тойаҡ күсеү (эйек-һаҡмар) мал тояғының оҙонайып үҫеп китеүе — *перерост копыт*

ТОЙАҠ БЫУЫНЫ (дим) *и.* йәкәл — *бабки*

ТОЙАҠ ҠАТАҺЫ (дим) *и.* тояҡтың мөгөҙ матдәһе — *роговая оболочка копыт*

ТОЙЗОРОУ (ырғыҙ) *ҡ.* йәлпәштереү, тупаҫлау — *прищемлять, притуплять.* Танауыңды һуғып тойзорормон тигән

ТОЙҠАН: ТОЙҠАНЫ ТЕЙЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* шойҡаны тейеү — *повлиять.* Тойҡаны теймәй йөрөмәй

ТОЙОҠ (дим) *и.* 1. Йылғаның аҡрын аҡҡан ере — *плес.* 2. (гәйнә) *с.* тыйыулы, тәртипле — *спокойный, воспитанный* (о характере). Данда тойоҡ былдылар уланнар

ТОЙПО (урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Аҫтыртын — *скрытный.* 2. (һаҡмар) Баҙнатһыҙ — *стеснительный.* Тойпо бер туйғансы элдем-йелдем ике туйған

ТОҠ I (урта) *и.* ҡорот киптереү өсөн ҡабыҡтан эшләнгән тубал — *лукошко для сушки курута*

ТОҠ II (һаҡмар) *и.* һоло кәбәге — *овсяная шелуха*

ТОҠАЙ (кариҙел) *с.* һаҡау — *косноязычный, картавый.* Тоҡай сөйләшеү

ТОҠАН I (кариҙел, мейәс, урта) *с.* 1. һай — *ограниченный, недалекий.* Тоҡан ине берсиҙәтел. (мейәс). 2. (урта) Тупаҫ — *грубый*

ТОҠАН II (урта) *и.* мүлдергә — *веревочка на древке кнута и т.п.*

ТОҠАН III (урта) *и.* кеҙә — *веревка, которой при дойке подтягивают заднюю ногу кобылы к ее шее.* ◊ Тоҡан ҫалыу (дим) күбә тарттырғанда арҡанды төйөнләү — *делать узел при подтягивании копны к стогу*

ТОҠАН IV (урта) *и.* һуңғы шөйтө күҙе — *последний узелок на тканом полотне.* Ыҫҡындыр тоҡанды!

ТОҠАНДАУ, ТОҠОНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тартып сиселерлек итеп элмәкләп бәйләү — *завязать скользящей петлей*

ТОҠАН ЙЕП (ҡыҙыл) *и.* йүкәнән ишелгән бау — *веревка, свитая из лыка*

ТОҠАНМАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ерһенмәү — *не приживаться.* Сит йер бит, тоҡанмайҙыр инде, апҡайтһындар инде

ТОҠАН ЭСӘК (урта) *и.* һуҡыр эсәк — *слепая кишка.* Тоҡон эсәк (кариҙел)

ТОҠ БӘБӘК, ТОҠ КҮҘ (ҡыҙыл) *и.* шешмәк ҡабаҡ — *опухшие веки*

ТОҠ КҮЛДӘК (ҡыҙыл) *и.* билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя*

ТОҠЛАНЫУ (урта) *ҡ.* тығылыу — *застревать*

ТОҠЛАУ (һаҡмар) *и.* тәрән һыуға һалына торған тоҡ һымаҡ ау — *мешкообразная глубоководная сеть*

ТОҠЛО ЙЫЛЫМ (урта) *и.* йылым төрө — *бредень с мотней*

ТОҠМАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Туҡмаҡ — *колотушка.* 2. *с.* тупаҫ — *грубый.* Беҙҙең ни тел тоҡмаҡ ҡый у (салйоғот). 3. (гәйнә) *и.* Пермь өлкәһе Барда р-ны Танып ауылы янында Тол йылғаһының һул яғынан ҡушылған шишмә — *название родника у дер. Танып Бардымского р-на Пермской области (левый приток р. Тулва)*

ТОҠМАҠБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ТОҠМАН (арғаяш) *и.* йыуаса — *сдобные шарики, испеченные в печи*

ТОҠМАС (арғаяш, кариҙел, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, эй) *и.* туҡмас — *лапша*

ТОҠМАС АҒАСЫ (арғаяш, салйоғот) *и.* уҡлау — *скалка (для раскатывания теста)*

ТОҠМОҠ I (гәйнә) *с.* тупаҫ — *грубый.* Безнең сүләшеү тоҡмоҡ

ТОҠМОҠ II (гәйнә) *с.* туҡал — *безрогий.* Тоҡмоҡ сыйыр. Тоҡмоҡ кәзә

ТОҠОЛ (һаҡмар) *и.* ҡойроҡ һөйәге — *репица*

ТОҠОМ I (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Тоҡос — *короткий.* Тоҡом ҡойроҡ. 2. (урта) Тупаҫ — *грубый*

ТОҠОМ II (ҡыҙыл) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Тоҡом да йуҡ, әһәре лә йуҡ болоттан

ТОҠОМ III (арғаяш) *и.* мисәү бауы — *пристяжной ремень*

ТОҠОМНО (урта) *с.* күп — *многочисленный.* Тоҡомно симйа алар

ТОҠОМ ШЕШЕГЕ (арғаяш) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

ТОҠОН I (гәйнә, дим, ҡариҙел, ҡыҙыл) *и.* 1. Йылы мал аҙбары — *хлев.* 2. (төньяҡ-көнсығыш) Бесәнлек — *сеновал.* 3. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) Ялан кәртә — *загон.* ◊ Тоҡон былыу (төньяҡ-көнбайыш) ҡапыл туҡталыу — *внезапно остановиться.* Тоҡон тунау (ҡариҙел) йәнлек тиреһен уртаға ярмайынса тунау — *обдирание шкуры в цельном виде*

ТОҠОН II (ҡыҙыл) *и.* 1. Боғал — *лассо.* 2. Элмәк — *петля*

ТОҠОН III (арғаяш, дим, гәйнә, салйоғот, эй) *и.* 1. Наҙан, булдыҡһыҙ — *неграмотный.* Тоҡондар анда, йыраулар йуҡ (салйоғот). 2. *с., р.* тупаҫ — *грубый.* Тоҡон сүләшә. Тоҡон кеше (гәйнә). ◊ Тоҡон тоҡондан сыҡмаҫ (дим) алйот аҡыллы булмаҫ — *глупец останется глупцом*

ТОҠОНДАЙ (арғаяш) *р.* бетәү көйө — *в цельном виде.* Ҡурай ман осаһынан өргәс, тоҡондай килеп төшә үгеҫ тиреһе

ТОҠОН ЙЕР (ҡариҙел) *и.* 1. Тарлауыҡ — *теснина.* 2. Урмандың юлһыҙ ҡыҫыҡ ере — *бездорожное узкое место в лесу*

ТОҠОН ЙУЛ (ҡариҙел) *и.* бер яҡлы һуҡмаҡ юл туҡтаған ерҙән бер яҡҡа ла айырылмай, арьяғы йә ҡуйы урман, йә һыу башлана — *тупиковая тропинка*

ТОҠОН КҮЛМӘК (мейәс) *и.* билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя*

ТОҠОН ШЕШМӘ (дим) *и.* атылып тормай ғына тигеҙ ерҙән сығып яткан шишмә — *степной родничок*

ТОҠОН ЭСӘК (арғаяш, ҡариҙел, мейәс, эй) *и.* һуҡыр эсәк — *слепая кишка*

ТОҠОР (арғаяш, ҡариҙел, мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* 2. *с.* ҡыҫҡа, сонтор — *короткий, укороченный.* Балдар әле күлмәкте тоҡор итеп кейә (эй)

ТОҠОР БЕЛӘК (мейәс) *и.* «Ҡарға буткаһы»н алып барыусы табынсы ҡатын — *женщина, ведущая праздник «Грачиная каша».* Ал йылы тоҡор беләк булып Миңниса йөрөнө

ТОҠОРО, ТОҠРО (арғаяш, эй) *и.* төпөш — *коротыш.* Ана төгө тоҡороһо (эй). Тоҡорой (урта). Тоҡорой кеше

ТОҠОР ОЙОҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ойоҡбаш — *шерстяные носки (ручной вязки)*

ТОҠОРОШ (ҡариҙел) *и.* төпөш — *коротыш.* Тоҡорсай (арғаяш)

ТОҠОРТУН (арғаяш) *и.* ҡыҫҡа тун — *полушубок*

ТОҠОС (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* Тоҡос ҡына ҡыҙыҡай. 2. *с.* ҡыҫҡа, сонтор — *короткий, укороченный, куцый.* Хәбибулла ҡарпыш ҡолағын ыуҙы, тоҡос кәзә һаҡалын һыйпаны (урта). Тоҡос ҡойроҡ бәрәс. ◊ Тоҡос телле (эйек-һаҡмар) һаҡау — *косноязычный*

ТОҠОС КАМЗУЛ (урта) *и.* ҡыҫҡа, ирҙәр камзулы — *короткий мужской камзол*

ТОҠОУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* туҡыу — *мешать.* Сөпрә ғойҙом, кискә икмәк тоҡойом

ТОҠӨШ (урта) *и.* төпөш — *коротыш*

ТОҠСА (дим, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* тоҡсай — *мешочек.* Киткәндә тоҡсайын да күтәралмай инде (туҡ-соран)

ТОҠСАЙТЫУ (урта) *ҡ.* ҡыҫҡартыу — *укорачивать*

ТОҠСОЙ (урта) *и.* төпөш — *коротыш*

ТОҠТОЙ (эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *и.* төпөш — *коротыш*

ТОҠ-ТОМАН (дим) *р.* тик торғанда — *вдруг.* Тоҡ-томан йоҡо килеп китте

ТОҠ ШЕШЕК (ҡыҙыл, урта) *и.* бөтәү шешек — *сплошная подкожная опухоль*

ТОЛ (урта) *с.* биҙәү — *бесплодная*

ТОЛА (ырғыҙ) *и.* кәүҙә — *стан*

ТОЛАҢҠАЙ (салйоғот) *и.* өй-әйбер — *дом-имущество*

ТОЛАҪ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* 1. Әрпеш — *неряшливо.* Толаҫ тора ул. 2. Ыҡсымһыҙ — *неаккуратный.* 3. (урта) Наҙан, тупаҫ — *темный, грубый.* Элгәре бит толаҫ йәшәгәннәр

ТОЛАҪЛЫҠ (ырғыҙ) *и.* тәртипһеҙлек — *безалаберность*

ТОЛҒА (арғаяш, мейәс) *и.* өсаяҡ — *треножник*

ТОЛҒАҠ (дим, ырғыҙ) *и.* *тулгаҡ* — *предродовые схватки*

ТОЛИТ (һаҡмар) *и.* һум ит — *мякоть*

ТОЛЙЕГЕТ (урта урал, эй) *и.* оҙаҡ өйләнмәгән егет — *старый холостяк*

ТОЛҠА (туҡ-соран) *и.* кәүҙә — *стан.* Йыуантыҡ ҡыҫҡа толҡалы, киле кәүҙәле ине күршеһе

ТОЛҠАТ, ТОЛҠА (эй) *и.* тыныслыҡ — *покой*

ТОЛҠАҺЫҘ (урта) *с.* 1. Тотанаҡһыҙ — *невыдержанный.* 2. (ҡыҙыл, мейәс) Тынысһыҙ — *беспокойный.* 3. (урта) Мәғәнәһеҙ — *бестолковый*

ТОЛЛАНЫУ (урта) *ҡ.* 1. Мәшәҡәтләнеү, маташыу — *возиться.* Өй йыуған бирле түрт көн толландым. 2. Интегеү, яфа сигеү — *переносить нужду, мучение.* Толланҡанҡа күңел тулып иланым таһа

ТОЛОҒОУ (урта) *ҡ.* тоташыу — *соединяться.* Кәртләнсеккә толоҡҡан бөйән була

ТОЛОН (эйек-һаҡмар) *и.* ағастың ҡыртышы менән үҙәге араһындағы ҡатламы — *слой дерева между сердцевиной и корой*

ТОЛОП (көньяҡ диалект) *и.* быҙау тиреһенә бесән тултырып эшләнгән һыйыр алдауысы — *чучело теленка.* Һыйырҙы толопҡа әүрәтеп һауам

ТОЛОПЛАЙ: ТОЛОПЛАЙ ҺУЙЫУ (урта) *ҡ.* йәнлек тиреһен ярмайынса тоҡон килеш һыҙырып алыу — *обдирание шкуры в цельном виде.* Тоҡон тунау (ҡариҙел)

ТОЛСОМ (эй) *и.* усма — *пучок, связка*

ТОМА, ТОМАНА, ТОМАЛА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *с.* наҙан — *безграмотный.* Бик тома булманыҡ (һаҡмар)

ТОМА: ТОМА БАЛАУЫҘ (ырғыҙ) *и.* ҡара балауыҙ — *черный воск*

ТОМАҒА (ырғыҙ) *и.* тиренең йөнлө яғын тышҡа ҡуйып тегелгән бүрек — *шапка-ушанка с меховым верхом*

ТОМАЙ (ырғыҙ) *с.* мөтөр — *корноухий.* Томай кәзә. Томай айғыр

ТОМАЛАНЫУ (ҡыҙыл, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* 1. Тонсоғоу — *задыхаться.* 2. Үлеү — *скончаться*

ТОМАН (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* монар — *мгла.* Ул томан төшсә, бөтөн донйа да селкенеп тора (төньяҡ-көнбайыш). ◊ Томан булыу (арғаяш) ҡараңғы

сырай менән йөрөү — *хмуриться.* Иртә беләп тора ла томан булып йөрөй

ТОМАННАП: ТОМАННАП ЙӨРӨҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ТОМАНҺЫУ (урта) *ҡ.* 1. Томанлау — *туманить.* Ике-өс көн буйы йамғыр йауғайны, бөгөн дә томанһып тора. 2. (әй) *и.* монар — *мгла.* Йәйге томанһыу

ТОМБАТ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* елһеҙ, йылы томанлы көн — *безветренный, пасмурный день.* Көн томбат буһа, силус һалалар (урта)

ТОМБАТЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* болотлау — *стать облачным.* Көн томбатлап тора

ТОМБАҠ: ТОМБАҠ ТӘҢКӘ (ҡариҙел) *и.* ҡалай тәңкә — *жестяная монета*

ТОМҒОЙОҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* ләлә, аҡ томбойоҡ — *водяная лилия*

ТОМЗАҢНАУ (һаҡмар) *ҡ.* тумырандау — *ходить вразвалку*

ТОМОЗ (ҡыҙыл) *с.* тоҡор — *короткий.* Томоз ҡойроҡто һарыҡ

ТОМОҠ (ҡыҙыл) *с.* болғансыҡ — *мутный.* Томоҡ һыу

ТОМОЛДОРОҠ (ҡыҙыл) *и.* моронса — *намордник (в узде)*

ТОМОРА (дим, ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *и.* монар — *мгла*

ТОМОРАЙЫУ (урта) *ҡ.* ҡараңғыланыу — *хмуриться (о выражении лица).* Гөлйамалдың йөҙө томорайҙы, күҙенә йәш эркелде

ТОМОРО, ТОМОРОҠ (эйек-һаҡмар) *с.* томра — *душный.* Бөгөн көн томоро, монар тейләр, арыш пешерә. Томорҫоу (дим)

ТОМОРОЛОП: ТОМОРОЛОП САБЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бер төрлө тиҙлек менән сабыу — *скакать дружно*

ТОМОУ: ТОМОУ ТӨШӨҮ (гәйнә) *ҡ.* тымау төшөү — *простудиться*

ТОМПАҪ (әй) *с.* аҫтыртын, һөйләшмәүсән — *скрытный, малословный*

ТОМПАҪЛАУ (дим) *ҡ.* томанлау — *туманить, затуманить*

ТОМПОЙОҠ (ҡариҙел) *и.* соңғол — *омут.* Томпойоҡ ул тирән йер була. Сыу томпойоҡланып аға

ТОМРАП: ТОМРАП УЛТЫРЫУ (урта) *ҡ.* бер тигеҙ генә матур булып теҙелеү — *быть сплошь одинаковым.* Тау буйларында томрап ултырған ҡарағайлыҡ

ТОМСА, ТОМҪА (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* аҙ һүҙле — *молчун*

ТОМСАЛАУ (ҡариҙел) *ҡ.* ашыҡтырыу — *торопить.* Өсөнсө көнө көскә томсалап алманы утыртып бөтөрөп ҡуйҙым

ТОМСОРАУ, ТОМСОРАП ТОРОУ (гәйнә, кариҙел, урта урал) *ҡ.* томрап тороу — *блестеть (о черных глазах).* Күҙе томсорап тора (гәйнә). Ҡапҡара, томсорап тора йылан (ҡариҙел)

ТОМҪА: ТОМҪА ЭҪЕ (урта) *р.* томра — *душно*

ТОМТОҠ (эйек-һаҡмар) *и.* төпөш — *коротыш.* Ҡарасы, был томтоҡ Шәмсиә, быйыл ап-арыу үҫеп китте

ТОМТОҠ: ТОМТОҠ ТОРОУ (әй) *р.* аҫҡа ҡарап, ауҙарма тороу — *быть опрокинутым.* Ай томтоҡ тора

ТОМҺА, ТОМҺАЙҒАН (эйек-һаҡмар) *с.* өндәшмәҫ — *молчаливый.* Әй, томһа нишләп тораһың, кил әле, тим бит

ТОМҺАЙЫУ, ТОМҺАЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һөйләшмәй, үҙ-үҙенә бикләнеү — *замкнуться, молчать.* Байгилде, һаман үҙ уйына бикләнеп, томһайып йата бирә. Икенсе ҡараһаң, бөтә кешенән ситләшеп, томһаланып йөрөй башлай

ТОМШОҠ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* танау — *нос.* 2. (ырғыҙ) Морон — *морда (у животных).* Ҡарлуғас, ахылдап йүгереп барып, быҙауының томшоғон инәһенең йелененән һелкә тартып ала. 3. (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар, әй) *и.* суҡыш — *клюв*

ТОНҒОРТ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡоңғорт — *смуглый.* Тонғорт йөҙлө генә ҡыҙ килгән

ТОНДОРАУ (ҡариҙел) *ҡ.* шәп йөрөү — *быстро ходить*

ТОНЙА I (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* 1. Донъя — *мир, вселенная.* Тонйа гөтә белерһегеҙме? (һаҡмар). Тонйа бетереб йөрөй (төньяҡ-көнбайыш)

ТОНЙА II (урта) *р.* бик күп, иҫәпһеҙ-һанһыҙ — *полно.* Беҙҙә ағас тонйа

ТОНЙОР (урта) *с.* һәлмәк, бәрәкәтле — *увесистый.* Бойҙай башы тонйор ғына икән быйыл

ТОНҠАҠЛАУ (урта) *ҡ.* ваҡ баҫып ырамһыҙ атлау — *идти мелкими шажками*

ТОНОҠ I (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Елһеҙ — *без ветра.* 2. (мейәс) *и.* тыңҡыш — *гнусавый*

ТОНОҠ II (ҡыҙыл, мейәс) *и.* һыуҙың тыныс ағышы — *спокойное течение реки.* 2. (әй) *с.* таҙа — *чистый (о воде).* Һыу тоноҡ саҡта алып һалың. 3. (ҡыҙыл) *и.* һелте тоноғо — *верхняя часть щелочной воды*

ТОНТАНАУ (ҡыҙыл) *и.* тыңҡыш — *гнусавый*

ТОНҒОС (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* тоңҡос, баш бала — *первенец*

ТОНҠОУ (мейәс) *ҡ.* йөҙтүбән төшөү, йөҙтүбән йығылыу — *упасть ничком*

ТОНҺАҠЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ырамһыҙ атлау — *шагать мелко.* Тоңһаҡлап килә, ырамай атлай

ТОП (дим) *р.* ныҡ — *твердо.* Бармайым тип топ тора

ТОПОУ (гәйнә) *и.* тапау — *потравить (озимые)*

ТОПТО ЙУҠҠА (эйек-һаҡмар) *р.* бушҡа, юҡҡа — *без причины, ни за что*

ТОП-ТОҠОЙ (урта) *с.* ҡып-ҡыҫҡа — *очень короткий.* Топ-тоҡой эске гүлмәк беләп йөрөй

ТОПТОЙОҠТАН, ТОПТОЙУҠТАН (ҡыҙыл) *р.* бер ҙә юҡҡа — *без причины.* Топтойоҡтан бер йамғыр

ТОП-ТОҠОН I (дим) *с.* тупаҫ — *тупой.* Топ-тоҡон телең беләп ҫүләшмә

ТОП-ТОҠОН II (урта) *р.* буштан-буш — *зря*

ТОП-ТОҠОРЫШ (ҡариҙел) *р.* мохтаж — *нуждаться.* Топ-тоҡорыш ҡына торалар әллә нисек

ТОП-ТОМАҒА (төньяҡ-көнбайыш) *р.* бушҡа — *понапрасну.* Топ-томалға (дим, әй)

ТОПУЛЫҠ (ҡариҙел) *и.* ҡалдау — *залежь*

ТОРАҠ I (ҡариҙел) *и.* фатирсы — *квартирант.* Тораҡ ҡатын беләп торабыҙ

ТОРАҠ II (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

ТОРАЛАМА (урта) *и.* ҡара иңкеш, тараш — *шершень*

ТОРАРАҠ (урта) *р.* һуңыраҡ — *попозже*

ТОРАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тараш — *шершень*

ТОРБА (салйоғот) *и.* 1. Мөрйә — *труба.* 2. (ҡыҙыл, эй) Шәм ҡыуығы — *пузырь (ламповый)*

ТОРБАШ, ТУРБАШ, ТҮРБАШ (урта) *и.* ҡаҙанлыҡ — *кухонная половина дома*

ТОРҘАҠ (урта урал, эй) *и.* тотанаҡ — *сдержанность.* Торҙаҡһыҙға бер һүҙ гәрәк (эй). Торлаҡ (һаҡмар)

ТОРҘЫҠАН (урта) *с.* йомшаҡ, бешмәгән — *слабый, слабовольный (о характере)*

ТОРҠОҘОН (һаҡмар) *с.* оҙон тороҡло — *с длинным туловищем (о животных).* Торҡоҙон һыйыр алғаннар

ТОРҠОН (ҡыҙыл) *и.* тороҡ — *туловище животных.* Оҙон торҡондо ат

ТОРЛАҠ (дим) *и.* 1. Торған ер, ултырған урын — *местожительство.* 2. Өй — *дом*

ТОРЛАҠЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тороу — *жить постоянно.* Торлаҡлаған ауылы йуҡ, туғаны йуҡ, ҡәрендәш-ҡәбиләсе йуҡ

ТОРЛАМАУ I (дим) *ҡ.* тормош ҡорорға теләмәү — *не желать обосноваться, обжиться*

ТОРЛАМАУ II (урта, һаҡмар) *ҡ.* оҙаҡламау, оҙаҡ тормау — *не медлить.* Күп торлама инте һин анта (урта). Киһә лә торламай ул әвей (һаҡмар)

ТОРЛАТМАУ (урта) *ҡ.* оҙаҡлатмау, оҙаҡ тотмау — *не задерживать*

ТОРМА (һаҡмар) *и.* үтә ябыҡ — *худой (о человеке)*

ТОРМОС (ҡыҙыл) *и.* тыйғыса — *притужальник (часть домашнего ткацкого станка)*

ТОРМОШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ғүмер — *жизнь.* Торомшның йуулы озон, тармасы күп, саҡланыудан ғына эйтәм. ◊ Тормош көтөү (һаҡмар) ултыраҡ тормошта йәшәү — *жить оседлой жизнью.* Беҙҙә тормош көткән ҡаҙаҡлар йуҡ, сытыр ғороп йата торғайнылар

ТОРМОШЛАНЫУ (дим) *ҡ.* кейәүгә сығыу, кәләш алыу — *выйти замуж, жениться*

ТОРМОШЛАУ (урта) *ҡ.* кейәүгә биреү — *выдать замуж*

ТОРМОШЛО (дим) *с.* 1. Ирле — *замужняя.* 2. Өйләнгән — *женатый*

ТОРНА (һаҡмар) *и.* тәте — *курок*

ТОРНА БОРСАҒЫ (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* ясмыҡ — *чечевица*

ТОРНА БОРОНО (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡауҙы — *аистник*

ТОРНА БОТЫ (дим) *и.* көрөҫ сығыры — *блок (на домашнем ткацком станке)*

ТОРНА ЙЕЛӘГЕ (һаҡмар) *и.* ҡурай еләге — *малина*

ТОРНА ОРЛОҒО (урта) *и.* ясмыҡ — *чечевица*

ТОРНАТҮШ БУРАН (мейәс, эй) *и.* баҫҡыс-баҫҡыс итеп көрт һалған буран — *буран со снежными заносами*

ТОРНА ШАЛҠАНЫ (мейәс) *и.* ваҡ шалҡан — *мелкая редька*

ТОРО (урта) *р.* 1. Саҡлы — *столько.* Анау торо симейәне аҫырау анҫаттан түгел. 2. (мейәс) *б.* тиклем — *до (кого-чего).* Йөнөн йаҙға торо ҡоймай йөрөгән эт. 3. (һаҡмар) *б.* табан — *по направлению к ...* Һуңғы торо мәҙрәсә булып ҡалды ул. Аҙаҡҡа торо бармай баштаны

ТОРОҠ (гәйнә) *и.* 1. Һайғау — *шест.* Бер тороҡ тотар гәрәк бөгөн. 2. (урта урал, эй) *с.* ыҡмаған, тура үҫеп ултырған — *растущий стоймя.* Тороҡ игенде урыуы ла йеңел (эй)

ТОРОҠЛАЙ (ҡариҙел) *р.* текә — *перпендикулярно.* Осо тороҡлай утыра ти, шунын белә тыға ти айыу ауыҙына

ТОРОҠТАЙ (ҡыҙыл, эй) *р.* үҫеп ултырған көйө — *в растущем виде (о дереве).* Йүкәне тороҡтай һыҙыралар (ҡыҙыл)

ТОРОМ (урта, һаҡмар) *и.* ашлыҡҡа төшкән ҡара ыржа — *черная ржавчина (бьет колосовые)*

ТОРОМ-ТОРОМ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* өҙөк-өҙөк — *прерывисто.* Тором-тором ғына сөйләйем

ТОРОН I (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* торомбаш — *головешка*

ТОРЫҠ (гәйнә) *и.* йортто уратып алған кәртә — *изгородь*

ТОС I (дим, мейәс) *и.* орлоҡ, емеш — *семена.* Ҡыйар тосон сәсәләр. Сәтләүек тосо

ТОС II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* тирмәнгә алып барырға ҡапсыҡҡа тултырылған иген — *зерно, приготовленное для помола.* Тошман күрә, тик минен тосомдо ҡына ҡапҡа алдында ҡалдырып киткән (һаҡмар)

ТОС ИГЕН (эйек-һаҡмар) *и.* башлы иген — *колосистое зерно*

ТОС ЙЫЛАН (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* баҡыр йылан — *медянка (змея)*

ТОС МАЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* аҡ май — *сливочное масло*

ТОСМОХАР (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

ТОСТЫЙ (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

ТОСХАЙ (мейәс, эй) *и.* тоҡсай — *мешочек*

ТОҪҠАУ I (ҡыҙыл, ырғыҙ) *ҡ.* ниәтләү — *намереваться.* Баймурзин иптәште мастер йаһарға тоҫҡап торалар (ырғыҙ)

ТОҪҠАУ II (урта) *и.* ҡарауыл — *прицельная планка (у ружья)*

ТОҪҠЫНҒЫРАУ (дим) *и.* ҡыңғырау — *колокольчик*

ТОҪОЛ (эй) *и.* тасыл — *ухватка, сноровка.* Тоҫол менән эштәмәгәҫ, эш бумай шул

ТОҪТО ҺУРПА (арғаяш) *и.* тоҙлоҡ — *подлив (бульонный)*

ТОТ-МОТ (арғаяш) *р.* еткерер-еткермәҫ, этеп-төртөп — *кое-как, еле-еле.* Тот-мот ман йаҫтырғанға эрәхмәт

ТОТАЙАҘЫУ (урта) *ҡ.* ҡәҙерләү, ҡәҙерен белеү — *дорожить, ценить.* Тотайаҙып ҡына тора, йаҡшы геше

ТОТАҠАЙ (һаҡмар) *и.* биләмә — *владение.* Тау йағында ғына әҙерәк тотаҡайы бар

ТОТАҠЛАП: ТОТАҠЛАП ЙӨРӨҮ (ҡариҙел) *ҡ.* етәкләп йөрөү — *водить за руку*

ТОТАҠЛАШЫУ (урта) *ҡ.* ҡултыҡлашыу — *ходить, взявшись под руку*

ТОТАЛҠАҺЫҘ (урта) *с.* һаҡлыҡһыҙ — *неэкономный.* Ул тоталҡаһыҙ килерен-китерен белмәҫ инде. Тоталаҡһыҙ (ҡыҙыл)

ТОТАМ (эй) *нум. һ.* усма — *пучок (льна или шерсти).* Бер тотам киндере йуҡ, һуғымға әҙерҙәнеп йөрөй. Тотом (ҡыҙыл)

ТОТАМЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* тороп тороу — *задерживать.* Һатып алырға ла сығармай, тотамлап торалар

ТОТАМҺЫҘ (урта) *с.* һаҡлыҡһыҙ — *неэкономный*

ТОТАНАҠ I (урта урал, эй) *и.* биҙгәк — *малярия.* Тотанаҡ тотто йыл һайын (эй). 2. (гәйнә, ҡариҙел) Быума — *эпилепсия.* 3. (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта, эйек-һаҡмар) Өйәнәк — *приступ*

ТОТАНАҠ II (ырғыҙ) *и.* терәү — *опора, крепила*

ТОТАННАУ (урта) *ҡ.* тотоп тороу — *удерживать.* Мин тотаннарым аны

ТОТАНЫП: ТОТАНЫП БАРЫУ (эй) *ҡ.* тоҡанып барыу — *вспыхнуть, возбуждаться*

ТОТАНЫУ (дим, эй) *ҡ.* тоҡаныу — *загореться*

ТОТАШҠА, ТОТОШҠА (ҡариҙел) *р.* туҡтауһыҙ — *неотрывно.* Тоташҡа ун туғыҙ йыл ышкулаҙа эшләҙем

ТОТАШ ТАБАН (эйек-һаҡмар) *и.* олтан — *подметка*

ТОТҠА (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Табағас — *сковородник.* 2. (эйек-һаҡмар) һемәк — *носик.* Сипарат тотҡаһы

ТОТҠАҘЫУ (эй) *ҡ.* тоттороу — *дать держать.* Балта тотҡаҙып торып төшөрөп ҡуйғандар

ТОТҠАЛЫУ (урта) *ҡ.* туҡталыу — *остановиться*

ТОТҠАРЛЫ (ырғыҙ) *и.* тотлоҡма — *заика.* Тотҡарлы геше çүҙен әйтә алмай тора

ТОТҠАС (урта) *и.* тотҡа — *ручка*

ТОТҠАҺЫҘ (арғаяш, ҡыҙыл, эй) *с.* 1. Тотанаҡһыҙ — *невыдержанный.* 2. Асығауыҙ — *болтливый.* Тотҡаçыҙ (дим)

ТОТҠӨС (дим) *и.* тотҡа, һемәк — *ручка, рукоятка*

ТОТҠОСА (арғаяш, салйоғот, урта урал) *и.* 1. Табағас — *сковородник.* 2. (арғаяш, ҡариҙел) Тотҡа — *ручка*

ТОТҠОССОҘ (ҡариҙел) *с.* асығауыҙ — *болтливый.* Ул тотҡоссоз, ауыҙында сүҙ йатмай

ТОТЛАШЫУ (дим) *ҡ.* тоташыу — *соединяться*

ТОТЛОҒОУ (урта) *ҡ.* ай тотолоу — *затмение луны.* Ай тотлоға шу ахырында

ТОТОМ (мейәс, урта) *нум. һ.* усма — *пучок (колосьев или льна).* Бер тотом сүс

ТОТОНÇОҠ (дим) *с.* тотанаҡһыҙ — *несдержанный*

ТОТОРҠАҺЫҘ (эй) *с.* һаҡлыҡһыҙ — *неэкономный.* Килешәйәмайым, тоторҡаһыҙыраҡ

ТОТОРОҠ, ТОТОРОҠ ТАҒАРА (урта) *и.* тағара — *палочки для сот внутри колодочных ульев*

ТОТОРОҠҺОҘ (ҡыҙыл) *с.* бәүелен тота алмаған — *страдающий недержанием мочи*

ТОТОУ (ырғыҙ) *ҡ.* төҙөү — *строить.* Ауыл тотоп йөрөмәйләр

ТОТОП: ТОТОП ТЕГЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бөрмәләп тегеү — *шить складками*

ТОТОУ ЙЕБЕ (урта) *и.* бөгәзе — *дугообразное (или кольцеобразное) железное (или деревянное) приспособление, применяемое для различных целей (напр. при точке топора)*

ТОТОШ ЙАЛАН (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡылыс тешенә гел берәр еп ҡуйып һуғыу — *холст, тканый по одной нитке в каждый зубчик бёрда*

ТОТОШҠА (ҡариҙел) *р.* бер-бер артлы — *друг за другом.* Тотошҡа бишәү тыуҙы

ТОТЫШМА (дим) *и.* әбәк *(балалар уйыны)* — *«Пятнашки»*

ТОТТОРҒОС (дим) *и.* *бюстгальтер*

ТОХҠАУ, ТОҺҠАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Төҙәү — *целиться.* 2. Ниәтләү — *намереваться.* Персиҙәтеллеккә тоһҡап торабыҙ

ТОҺАҠЛАУ (салйоғот) *ҡ.* балыҡ мәскәүләү — *удить рыбу (петлей)*

ТОҺАУЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* аңдыу — *следить, выслеживать*

ТОҺМАРЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Самалау — *прикинуть.* 2. Тоçмарлау — *действовать инстинктивно.* Тоһмарлап ҡына йөрөй, күрмәй ул

ТОҺОЛЛО (ҡыҙыл) *с.* таçыллы — *ловкий*

ТОҺТОҠ (салйоғот) *и.* һөҙлөк — *навар*

ТОШ I (туҡ-соран, урта) *и.* урын — *место.* Урта тоштар — йалпаҡтар аймағы (урта). Ә урта тошҡа «СССР» тип йаҙылған алтын тамға беркетелгәйне (туҡ-соран)

ТОШ II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* бауырһаҡ — *баурсак (мелкие шарики из теста, замешанного на яйцах, сваренные в масле).* Тошлар пешерәм балалар ҡайтыуға (төньяҡ-көнбайыш)

ТОШ III: ТОШ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* тап итеү — *встретить, угадать.* Алла тош итмәһен!

ТОШ-ТОШ: ТОШ-ТОШ УРЫН (эйек-һаҡмар) *и.* төрлө-төрлө урын — *различные места.* Ауыл тош-тош утырған йерләрҙән йыйналған

ТОШАР (һаҡмар) *и.* бәкәлдең тышау һалына торған урыны — *путовый сустав (у лошади).* Аттың тошарынан ҡар йауған

ТОШАЛЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* тоçмаллау — *ориентироваться по чутью.* Туҡтап торабыҙ, ауылға ҡарап, тошаллап, йулһыҙ урман араһынан китәбеҙ

ТОШОҒОУ (һаҡмар) *ҡ.* юлығыу — *встретиться, попасть.* Дошманға тошоҡма, тошоҡһаң бошоҡма

ТОШОМАУ (гәйнә) *ҡ.* тышамау — *не путать (о лошади)*

ТОШАМЫШ (урта) *и.* бөгәзе — *дугообразное (или кольцеобразное) железное (или деревянное) приспособление, применяемое для различных целей (напр., при точке топора)*

ТӨБЕР (мейәс) *и.* муйынса — *ошейник*

ТӨБЙОРТ (арғаяш) *и.* атай йорто — *отчий дом*

ТӨБӨЙ, ТӨПКӨЙ (арғаяш) *и.* түр яҡ — *передний угол.* Төбөйҙә була ҡунаҡтар

ТӨБӨНӘ: ТӨБӨНӘ ТӨШӨНӨҮ (урта) *ҡ.* аңлау, төшөнөү — *понять.* Төбөнә тоз салыу (төньяҡ-көнбайыш)

ТӨБӨР (һаҡмар) *и.* 1. Ҡамыл — *стерня.* 2. (арғаяш, һаҡмар) Төпсөк — *пенек.* Ағас төбөрө серек була (һаҡмар). 3. (урта) Дүңгәк — *кочка.* 4. (арғаяш, эй) Көнйәлә төбө — *отход шерсти после прядения.* 5. (ырғыҙ) Ағастың йәки үләндең йыуан тамыры — *толстый корень дерева или травы.* 6. (ырғыҙ) Икмәк ҡыйырсығы — *горбуша хлеба.* Икмәктең төбөрөн ашаб утырма инде. 7. (эй) Бесән тапандыһы — *объедье.* ◊ Төбөр батмау (мейәс, эй) һүҙ үтмәү — *не повлиять словом*

ТӨБӨРСӨК I (арғаяш) *и.* ағас ороho — *нарост на дереве*

ТӨБӨРСӨК II (дим) *и.* 1. Һуҡта — *корневая часть пера.* 2. (әй) Көнйәлә төбө — *остаток пучка после прялки.* 3. (дим) Түпрә — *остаток чая.* Сәй төбөрсөгөн киптергән

ТӨБӨ: ТӨБӨ ТӨПҪӘРЕЛЕП ЙАУЫУ (урта) *ҡ.* бизрәнән ҡойған кеүек яуыу — *лить как из ведра*

ТӨБӨШ (мейәс) *и.* сығыш — *происхождение*

ТӨБӘ (гәйнә) *и.* түбә — *макушка*

ТӨБӘК (ырғыҙ) *и.* 1. (hаҡмар) Аҡлан — *поляна.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Йәшәгән ер — *район, место.* Төбәгебездә өч ҡарт бар (төньяҡ-көнбайыш). 3. (урта) Һыу буйы, яр аҫты — *побережье.* 4. (ҡыҙыл) Тау итәге — *подножье горы.* 5. (әй) Туғай — *луг.* 6. (ырғыҙ) Ос, ара — *родовое подразделение, род.* Пар аттағылар, туп-тура сабышып барып, Нийазғол төбәгенә инеп йуғалдылар

ТӨБӘЛӘК (әй) *и.* ҡарсыҡтарҙы әрләү һүҙе — *ругательное слово, употребляемое по отношению к старухам.* Һин, төбәләк тигән һүҙ эшеттеңмә берәй, ҡәртнәй?

ТӨБӘ СҮӘК (гәйнә) *и.* түбә — *макушка*

ТӨБӘШЕП: ТӨБӘШЕП ТОҘ ҒОЙОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* төпсөнөү — *заниматься тщательно, подробно.* Төбәшеп тоҙ ғойаңмы?

ТӨБӘШЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* төпсөнөү — *заниматься тщательно, интересоваться подробностями.* Һораштым, төбәштем, әрненем, әсендем, йандым, көйҙөм (урта)

ТӨВӘЛ (урта) *и.* тәгәрмәс туғыны бөгөү станы — *станок для насаждения обода на спицы*

ТӨГӨ I (гәйнә, ҡариҙел, мейәс, әй) *а.* теге — *тот.* Төгөнөң хәвәре эшетелмәйме? (әй). Төгө сары меңнекне китер (гәйнә)

ТӨГӨ II (урта, hаҡмар) *и.* дөгө — *рис*

ТӨГӨЙ (hаҡмар, әй) *и.* өйҙөң ҡаҙанлыҡ яғы — *кухонная половина дома.* Бар, төгөйҙә аша икмәк (hаҡмар). Балдар төгөйҙә йоҡтаны (әй)

ТӨГӨЛӘЙ (гәйнә, ҡариҙел, мейәс, әй) *р.* тегеләй — *так*

ТӨГӨРИК (гәйнә) *с.* түңәрәк — *круглый*

ТӨГӘЙ (урта урал, әй) *и.* ҡылыстан алынған ике бөртөк еп — *парная нитка, проведенная через бёрдо (в домашнем ткачестве).* Бер төгәй, бер йалан итеп һуҡты эскәтерен. Гел төгәй буhа, киндер беше була (әй)

ТӨҘГӘ (дим) *р.* тура — *прямо.* Төҙгә генә тора

ТӨҘЛӘҮ (ҡыҙыл, эйек-hаҡмар) *ҡ.* тоҫҡау — *целиться.* Мылтыҡ төҙләү (ҡыҙыл)

ТӨҘӨЛӨҮ (дим) *ҡ.* теҙелеү — *выстраиваться в один ряд.* Уаҡ тәңкәләр төҙөлә иҙе

ТӨҘӨК (урта) *с.* таҙа, иҫән — *здоровый*

ТӨҘӨҮ I (дим) *с.* ҡупшы — *нарядный.* *Өҫ-баш төҙөү ине*

ТӨҘӨҮ II (дим) *ҡ.* теҙеү — *построить в один ряд.* Көрөгә төҙәбеҙ йепте. Төзөү (гәйнә). Төзөп китәләр

ТӨҘӘГӘЙ: ТӨҘӘГӘЙ САЛҒЫ (салйоғот) *и.* аңҡау салғы — *откинутая коса*

ТӨҘӘК (hаҡмар) *и.* көнйәлә — *пучок льна или шерсти, предназначенный для прядения*

ТӨҘӘКЛӘҮ (урта) *ҡ.* төҙәтеү — *наладить, починить.* Ошо өйҙө төҙәкләп алдыҡ

ТӨҘӘМ: ТӨҘӘМ ЙЕР (төньяҡ-көнсығыш) *и.* тигеҙ ер — *равнина*

ТӨҘӘҮ I (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Төҙәйтеү — *выпрямлять.* 2. (hаҡмар) Кейендереү, матурлау — *одевать, украшать.* Ҡыҙларын төҙәмәксе булып алып киткән

ТӨҘӘҮ II (дим) *ҡ.* hалыу, төҙөү — *строить*

ТӨҘӘҮЕС (урта) *и. мушка*

ТӨЗ (гәйнә) *и.* 1. Теҙ — *колено.* 2. Төп — *корень.* Ағач төзө. 3. Итәк — *подол.* Төзөнә салып әпкелей. 4. Йылға тамағы — *устье реки.* Тол төзө

ТӨЗЛӘМПЕЙ (дим) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

ТӨЖӨРӘЙЕҮ (әй) *ҡ.* бөршәйеү — *съеживаться.* Әллә өшөп төжөрәйеб утыра инде

ТӨЙҘЕРГӘН, ТӨЙҘӨРГӘН (арғаяш; мейәс, урта) *и.* төйләгән — *коршун*

ТӨЙҘӘК (ҡыҙыл, урта, эйек-hаҡмар) *и.* көнйәлә — *пучок льна или шерсти*

ТӨЙҘӘК БАУЫ (ҡыҙыл) *и.* көнйәлә бауы — *веревка для привязывания пучка льна или шерсти к шесту*

ТӨЙЕЗ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* туҙ — *береста*

ТӨЙЛӨГӘН ОРЛОҒО (урта) *и.* тилебәрән орлоғо — *белена*

ТӨЙЛӘГӘН (урта) *и.* төйләгән — *коршун.* Төләгән (дим)

ТӨЙЛӘК (hаҡмар) *и.* көнйәлә — *пучок льна или шерсти*

ТӨЙЛӘКЛӘҮ (hаҡмар) *ҡ.* көнйәләләү — *делать пучок льна или шерсти*

ТӨЙМҮЛӘН, ТӨЙМӨҺИҘӘП (арғаяш, урта) *и.* бесәйтабан, һиҙәбүлән — *алтея*

ТӨЙМӘ (hаҡмар) *и.* 1. Һиҙәп — *пуговица.* 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш) Муйынсаҡ — *бусы.* 3. (ҡариҙел) Картуф алмаhы — *семенники картофеля*

ТӨЙМӘБАШ ҮЛӘН (ҡыҙыл) *и.* бесәйтабан, һиҙәбүлән — *алтея*

ТӨЙМӘКӘЙ, ТӨЙМӘСӘК (hаҡмар) *и.* 1. Бесәй борсағы — *просвирник.* 2. Таблетка. Төймәкәй китергәннәр, шуны өс ҡыҙыма бирҙем

ТӨЙМӘЛСӘК (арғаяш) *и.* тубырсыҡ — *шишки (еловые)*

ТӨЙМӘЛӘК (арғаяш) *и.* картуф алмаhы — *семенники картофеля*

ТӨЙМӘЛӘҮ (эйек-hаҡмар) *ҡ.* һиҙәбен элеү, ҡаптырыу — *застегнуть пуговицы.* Салбарҙы ла төймәләй алмай

ТӨЙМӘСӘКЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* төймәләнеү, йомарланыу — *образоваться, появляться (о завязи, головке, коробочке)*

ТӨЙМӨҺИҘӨН (урта) *и.* бесәйтабан, һиҙәбүлән — *алтея*

ТӨЙНӨКЛӘҮ (hаҡмар) *ҡ.* тубыҡлау *(йөн, епкә ҡарата)* — *намотать пряжу на колено.* Йөндө сираҡкас, төйнөкләп эләләр

ТӨЙНӨК (арғаяш, урта) *и.* көнйәлә — *пучок льна или шерсти*

ТӨЙНӘЛЕП: ТӨЙНӘЛЕП ТОРОУ (мейәс, әй) *ҡ.* әҙерләнеп тороу — *быть наготове.* Төйнәлеп кенә торам да, инәйем ҡайтыу менән сығам да гитәм, тей килене (әй)

ТӨЙӨЛӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сейәлеү — *спутываться, спутаться (о пряже, нитках)*

ТӨЙӨЛГӘН (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* төйләгән — *коршун*

ТӨЙӨЛДӨ (мейәс) *и.* төйләгән — *коршун*

ТӨЙӨЛМӘ (ҡариҙел) *и.* аш үтмәй ауырыу — *сужение пищевода*

ТӨЙӨЛӨҮ (ҡыҙыл, салйоғот) *ҡ.* 1. Сейәлеү, сеймәлеү — *спутываться, спутаться (о пряже, нитках).* Һеңер төйөләү (урта) һеңер бүртеү — *закупорка сухожилия.* Һеңер төйөлә көс төшкәндә. 2. (урта) *и.* эс ҡатыу — *запор*

ТӨЙӨЛӨҮ: КҮҘГӘ ЙОҠО ТӨЙӨЛӨҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йоҡо килеү — *клонить ко сну*

ТӨЙӨН I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тейен — *белка.* Шәшке, төйөннәр дә бар. Төйөн озон ҡойроҡло

ТӨЙӨН II (төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* күмәгәй — *кадык*

ТӨЙӨН III (салйоғот, эйек-һаҡмар) *и.* түл — *плод, женская половая клетка*

ТӨЙӨН IV (салйоғот) *и.* балаҫ суғы — *бахрома на паласе*

ТӨЙӨН АШ (һаҡмар) *и.* ҡаты аҙыҡ — *твердый продукт*

ТӨЙӨНДӘШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* берләшеү — *соединяться.* Калхузға төйөндәшмәҫ борон үлде

ТӨЙӨНСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык*

ТӨЙӨН-ТАЙЫН (ҡариҙел, эй) *с.* төйөнлө — *с комом, неровный*

ТӨЙӨН ҺӨЙӘГЕ (арғаяш) *и.* күмәгәй — *кадык*

ТӨЙӨР (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* күмәгәй — *кадык*

ТӨЙӨРӨМӘН (дим) *и.* төйләгән — *коршун*

ТӨЙӨРӨМ I (урта, ырғыҙ) *с.* тулы, йыуан *(балаға ҡарата)* — *полненький (о ребенке).* Төйөрөм генә балаһы (урта)

ТӨЙӨРӨМ II (эйек-һаҡмар) *р.* шәп — *споро.* Баҙыйан килендең Сабираһын әйтәм әле, ҡалай төйөрөм эшләй!

ТӨЙӨРӘҮ (һаҡмар) *и.* төйөн — *узелок (на нитке, бечевке)*

~~**ТӨЙӨС**~~ (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ~~төйөҫ~~ — *бурак (коробок из бересты)*

ТӨЙӨҮ I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Төйнәү — *делать узел.* Бер йепте ҡырыҡ мәртәбә төйөп, өшкөрөп, ҡырҡып өй тупһа аҫтына күмдерә *(ырымдан)* (ҡыҙыл). Киндерҙең осон сыбыҡҡа төйәһең (эйек-һаҡмар). 2. (ырғыҙ) Сәсте артҡа төйнәп ҡуйыу — *завязать в узел (о волосах).* Сәсен артҡа төйөп ҡуйған. 3. (урта) Шөйтөләү — *делать навой (при домашнем ткачестве).* Ҡойроғо төйөүҙе (ҡыҙыл) кемгәлер бурыслы — *занятый (кем-то).* Ҡойроғо төйөүҙе, йегете бар

ТӨЙӨҮ II (ҡариҙел, ҡыҙыл) *ҡ.* туҡмау — *колотить, бить.* Бик төйөлтөм, ирем алама былты (ҡариҙел). Киндер төйөп йомшарттым әле (ҡыҙыл). Тәҙрә төйөү (дим) тәҙрә шаҡыу — *стучать в окно.* 2. (дим) Салғы тапау — *отбивать косу.* 3. Ҡағыу — *вбить, колотить.* Бағана төйәләр.

ТӨЙӨҮ III (урта) *ҡ.* ситләтеү, ҡағыу — *обижать.* Аҡсаң булһа һөйәрләр, аҡсаң бөтһә төйәрләр

ТӨЙӨҮ: ҠАШ ТӨЙӨҮ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* ҡаш йыйырыу — *хмурить брови.* Тырпайып торған оҙон ҡаштарын төйөп ҡарайсы

ТӨЙӨҺБҮРК (салйоғот) *и.* ҡырпыулы бүрек — *шапка с оторочкой*

ТӨЙПӘЛӘК (арғаяш) *и.* тегәнәк — *репейник*

ТӨЙРӘМЕС, ТӨЙРӘҮЕС (мейәс, ырғыҙ) *и.* *булавка*

ТӨЙРӘҮ (мейәс, ырғыҙ) *ҡ.* энә менән теркәү — *прикреплять иголкой*

ТӨЙТӨ (урта) *р.* ипһеҙ, ҡаты — *неровно, грубо.* Аты төйтө йуғырта. Күҙ ҡарашы төйтө

ТӨЙТӨК (мейәс, эй) *и.* күрәш — *близорукий*

~~**ТӨЙТӘ**~~ (арғаяш, мейәс, һаҡмар) *и.* 1. Төйҙә — *обух.* Балта төйтәһе тейгән (һаҡмар). 2. Һырт — *тупая сторона.* Бысаҡ төйтәһе

~~**ТӨЙШӘ**~~ (арғаяш) *и.* шөйтө — *навой*

ТӨЙШӘЛӘҮ (арғаяш) *ҡ.* шөйтөләү — *делать навой (в домашнем ткачестве).* Буйҙыҡты төйшәләйһең

ТӨЙТӘЙЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡаш йыйырыу — *нахмурить брови*

ТӨЙӘ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Дөйә — *верблюд.* 2. Ваҡ малдың ашығы — *бабка*

ТӨЙӘ: ТӨЙӘ СӘНСЕП ТЕГЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* типсеү — *метать*

ТӨЙӘК I (арғаяш) *и.* көтөүлек — *пастбище.* ◊ Төйәк тибеү (урта) төйәк табыу — *найти пристанище.* Берәйһенең өйөрө менән төйәк тибеп йөрөйҙөр. Өйөр генә йылҡым төйәк тибә

Йелмерҙәкәй тауҙың үңерентә (урта)

ТӨЙӘК II (дим) и. тейәк — *палка, перевязанная посередине веревкой (для различных целей)*

• **ТӨЙӘКЛӘҮ I** (дим) *и.* төйәк — *пристанище*

• **ТӨЙӘКЛӘҮ II** (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* 1. Урынлашыу — *обосноваться.* Ауылға ҡайтып төйәкләнергә уйламайһыңмы? (урта). 2. (ҡыҙыл) Оялау — *гнездиться.* Суртан бер йергә төйәкләп алдымы, *йөрөмәй*

ТӨЙӘР (дим) *и.* төйөр — *комочек*

ТӨЙӘТАБАН (урта) *и.* бесәйтабан, һиҙәбүлән — *алтея*

ТӨЙӘ ТАБАНЫ ГӨЛӨ (ҡыҙыл) *и.* алмаяра — *бегония*

ТӨЙӘҮ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *ҡ.* 1. Тейәү — *грузить.* Биш баланы төйәп китәләр (һаҡмар). 2. (ҡариҙел) Һалыу — *положить, помещать.* Әпәйне табаға төйәҙе

ТӨК I (ҡыҙыл) *и.* бәйләм — *тюк.* Аҡса төкө-төкө менән килеп инмәй ул

ТӨК II (дим) *и.* 1. Баҡта — *шерсть (у лошадей и коров при весенней линьке).* Төгөн ҡойа мал йаҙ гөнө. 2. (ҡыҙыл) Өбөрө — *ворс.* Шәлдең төгө сыҡҡан

ТӨКМӘ-ТӨК (дим, урта) *р.* нәк — *точь-в-точь.* Төкмә-төк өс йыл да ун ай (дим)

ТӨКӨ I (дим) *и.* 1. Аттың түшенә сыҡҡан ҙур шеш — *опухоль на груди (у лошади).* 2. (урта) Аттың бөйөрө шешеү — *опухоль в области почек (у лошади).* — Әллә төкө булты микән? — Улай тиһәң, бөйөрөнтә бер ҙә шешкән-ниткән йере күренмәй

ТӨКӨ II (урта) *и.* атлама — аҫтына һалынған буйағас — *подстропильный*

ТӨКӨ III (дим) *и.* ташбаш — *пескарь*

ТӨКӨЙ (гәйнә) *и.* мыжыҡ — *ворчун*

ТӨКӨЛДӘТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* туҡылдатыу — *стучать.* Ишекте төкөлдәтә берәү

ТӨКӨМӘ I, ТӨКӨТМӘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, әй) *и.* төкәтмә — *пристройка*

ТӨКӨМӘ II (һаҡмар) *и.* өй бураһының өҫтөнән ике яҡлап һалынған осо сығып торған йыуан оҙон бүрәнә — *прогон, подгнетное бревно*

ТӨКӨМӘ III (урта) *и.* аттың түшенә сыҡҡан шеш — *опухоль на груди (у лошади).* Төкөмәне таҙ гешe төкөһә төҙәлә имеш. Борон таҙ гешегә аҡса биреп тороп төкөтә торғайнылар

ТӨКӨРҘӨК (ҡыҙыл) *и.* төкөрөк — *плевок.* Төкөрҙөк аға әүәл-әүәлдән

ТӨКӨРӨК ҺАҠАЛ (дим) *и.* ирен аҫтында бармаҡ баҫымы тиклем генә һаҡал — *маленькая бородка на подбородке*

ТӨКӨС (ырғыҙ, һаҡмар) *с.* текә — *крутой.* Төкөс маңнайны гешe башлы булыр тейләр (ырғыҙ)

ТӨКӨТМӘ I (ҡыҙыл) *и.* өҫкө ниргә — *венец (верхний)*

ТӨКӨТМӘ II (урта) *и.* ата йортонда ҡоҙа-ҡоҙағыйға төртмә һүҙҙәр әйтеп үткәрелгән хуш итеү һыйы — *прощальное угощение в доме отца невесты*

ТӨКӨТӨП: ТӨКӨТӨП ӘЙТЕҮ (урта) *ҡ.* төрттөрөп әйтеү — *сказать намеком*

ТӨКӨ ҺУҒЫУ (урта) *и.* балалар уйыны — *детская игра*

ТӨКӨҮ БҮРӘНӘ (ҡариҙел) *и.* өҫкө ниргә — *венец (верхний)*

ТӨКӨШМӘ (урта) *и.* арсыйҙарҙы бер өйҙә ҡунаҡ итеү — *угощение сопровождающих невесту после свадьбы в одном доме*

ТӨКСӘЙЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* асыуланып йәки үпкәләп сытыйыу — *морщиться от обиды*

ТӨКТӘҮ (урта) *ҡ.* әрсеү, ҡабығын һыҙыртыу — *лущить.* Арпа төктәү

ТӨКӘЛЕҮ (мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Терәлеү, етеү — *наступать, догнать.* Нужна килеп төкәлһә. Мартҡа килеп төкәлдек, инде малдар ништәр, курмы бөттө (мейәс), 2. (әй) Өмөт бағлау — *питать надежду.* Балдар таралып бөттө, инде баланың балаһына төкәлеп ҡалдыҡ

ТӨКӘН (эйек-һаҡмар) *и.* яҡ — *сторона.* Был төкәндә ундай хәбәр ишетелмәне әле

ТӨКӘНЕҮ (урта) *ҡ.* бөтөү — *кончиться.* Ошондай бөткөһөҙ ыҙа-йафаларҙан халыҡтың сабырлығы төкәнеп, үс-асыуы ҡабара бара

ТӨКӘНӘК (ҡыҙыл) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

ТӨКӘТЕҮ (эйек) *ҡ.* еткереү — *довести.* Фәләнсә йылға төкәтеп ҡуйҙым

ТӨКӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ваз кисеү — *отречься*

ТӨКӘШТЕРЕҮ (урта) *ҡ.* сәкәштереү — *чокаться.* Һәр кеше менән ыстаканын төкәштереп сыкты

ТӨЛКӨСИРАҠ ТУН (ҡариҙел) *и.* төлкөнөң аяҡ тиреһенән теккән тун — *шуба из шкуры с лисьих лап*

ТӨЛКӨТАМАҠ ТУН (ҡариҙел) *и.* төлкөнөң муйын тиреһенән теккән тун — *шуба из шкуры лисьего горла*

ТӨЛКӨ: БАШҠОРТ ТӨЛКӨҺӨ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡара бауыр төлкө — *лиса с темной брюшиной.* Себер төлкөһө (тоташ ҡыҙыл-һары йөнлө төлкө) — *сплошь рыжая лиса.* Саптар төлкө (дим) аҡһыл-ҡыҙыл төлкө — *бледно-рыжая лиса*

ТӨЛКӨЙЕМЕШ, ТӨЛКӨЙЕМЕШ АҒАСЫ (әй) *и.* дунала — *боярышник.* Төлкөйемеш ағасының йемеше бик тәмде була

ТӨЛКӨҒОЙРОҠ (дим) *и.* ҡыҙыл алабута — *красная лебеда*

ТӨЛӨГӘН (дим) *и.* төйлөгән — *коршун*

ТӨЛӨК (урта, урта урал) *и.* 1. Һуҫар йәки төлкөнөң ағас мүгенән яһаған ояһы — *гнездо куницы или белки из древесного мха.* 2. (ҡыҙыл, мейәс, әй) Йәнлектәрҙең ағас ҡыуышындағы ояһы — *гнездо в дупле*

ТӨЛӘҮ (арғаяш) *ҡ.* 1. Ауыҙ боҙолоу — *воспаление полости рта.* 2. (һаҡмар) Тиренең ярылыуы — *шелушение кожи*

ТӨМБАЙЫУ (әй) *ҡ.* шымтайыу — *остолбенеть*

ТӨМБӨРСӘК (урта) *и.* картуф алмаһы — *семенники картофеля*

ТӨМБӘЙ (ҡыҙыл, әй) *и.* 1. Турһыҡтан бәләкәй ҡымыҙ һауыты — *кожаный сосуд для кумыса меньшего размера.* 2. (урта) Өс литрлы быяла банка — *трехлитровая стеклянная банка*

ТӨМЗӨК, ТӨМӨЗ (урта) *и.* төпсөк — *пень*

ТӨМҪӘ I (урта) *с.* аҙ һүҙле — *малословный*

ТӨМҪӘ II (урта) *и.* төп — *пень*

ТӨМТӘЙЕҮ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* сырай һытыу — *насупиться сердито.* Асыу тотоп төмтәйһәң, нирвы ҡыҙа (һаҡмар)

ТӨМТӘҢЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* төмөрәнләү — *идти маленькими шажками.* Йейәне төмтәңләгән булып, олатаһы бер баҫҡансы, биш аҙым атлап бара

ТӨМҺӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* сырай һытыу — *насупиться сердито.* Был йөрөй торған төмһәйеп, донйанан риза булмай. Төмҫәйеү // томһайыу (туҡ-соран)

ТӨМҺӘРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йәшкәҙәү — *помрачнеть (о погоде).* Йамғур йауырға төмһәрҙе инде

ТӨМҺӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* шик тотоу — *подозревать.* Бер гешене төмһәйҙәр

ТӨМӘ (урта) *к.* дөм — *совершенно, совсем.* Төмә һуҡыр

ТӨМӘЛӘК (урта) *и.* ҡараңғы соҡорораҡ ер — *темная, овражистая местность*

ТӨМӘН (эйек-һаҡмар) *р.* төп — *основной.* Беҙ иң төмән ҡара башҡорт мәзһәбе

ТӨМӘРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* шәмәреү, йәшкәҙәү — *помрачнеть (о погоде).* Көн төмәреп тора, йауар ахыры

ТӨҺӨМӘТ (урта) *и.* шик — *подозрение*

ТӨН БИТЕ (арғаяш) *и.* 1. Төньяҡ — *север.* Төн битен урыҫ йаҡ тибеҙ. 2. Тауҙың төньяҡ бите — *северный склон горы*

ТӨН НУРЫ (мейәс) *и.* баҙлауыҡ— *светлячок*

ТӨНГҮК (гәйнә) *и.* Пермь өлкәһе Барда р-ны Әржен ауылы янындағы йылға исеме, Толдың һул ҡушылдығы — *правый приток Тола у дер. Аржен Бардымского р-на Пермской области*

ТӨН: ТӨН УРМАН (әй) *и.* дөм урман — *дремучий лес*

ТӨНДӨК I (арғаяш) *и.* йомран ояһы — *нора суслика*

ТӨНДӨК II (ҡыҙыл) *и.* иҙән аҫтын еллэтеү өсөн эшлэнгэн нигеҙҙэге тишектэр — *отдушник*

ТӨНДӨК ТИШЕГЕ (салйоғот) *и.* төнлөк — *вентиляционное отверстие (в кибитках, курных избах и банях)*

ТӨНДЭТЕП: ТӨНДЭТЕП КИЛЕҮ (урта, эй) *ҡ.* төнгэ ҡаршы килеү — *подойти к наступлению ночи*

ТӨН ЙӨҘӨ (урта) *и.* төн уртаhы — *полночь*

ТӨНӨК (мейэс) *и.* төлөк — *гнездо в дупле.* Тейен төнөгөн мүктэн йаhай

ТӨНӨҮ (гэйнэ) *ҡ.* төнэү — *сесть на насест (о птицах)*

ТӨНӘ (hаҡмар) *р.* элек, күптэн — *давно.* Төнэрэк айаҙлар булды

ТӨНӘГЕ (ҡыҙыл, урта) *с.* күптэнге, элекке — *давний.* Төнэгелэр — бер-нисэ гөн алда гилеп киткэн кешелэр (ҡыҙыл)

ТӨНӘГӨ, ТӨНӘГӨН, ТӨНӘКӨН (ҡыҙыл, урта) *и.* өсөнсө көн — *позавчера.* Төнэгөн алйотланыуым өсөн ғэфү үтенергэ гилтем (урта)

ТӨНӘГӘ (арғаяш) *и.* төнэү — *взбираться, садиться на насест для ночёвки (о птицах).* Төнэк (ҡыҙыл, урта). Төнэүес (эй)

ТӨНӘЙ БАҘАРЫ: ТӨНӘЙ БАҘАРЫНА ГИТЕҮ (урта) 1. Йоҡлап китеү — *заснуть.* 2. Үлеп китеү — *умереть.* Нығытып йоҡларға йарамай, этү төнэй баҙарына сэпсим гитеүең бар

ТӨНӘНЕҮ (урта) *ҡ.* бөлөнөү — *разоряться.* Элимент түлэп төнэнеп бөткэн

ТӨНӘРЕҮ (урта) *ҡ.* күкте ҡара болот ҡаплау — *покрыться грозовой тучей*

ТӨНӘТЕҮ I (мейэс) *ҡ.* төнгөлөккэ балыҡҡа ау hалыу — *ставить сеть на рыб на ночь*

ТӨНӘТЕҮ II (кариҙел) *ҡ.* мэйетте төн ҡундырыу — *хранить дома усопшего ночью*

ТӨНӘШЕҮ (урта) *ҡ.* ҡушылыу — *присоединиться.* Икенсе май көнө беҙҙекелэр ике йаҡтан төнэшеп уратып алдылар тегелэрҙе

ТӨҢ (дим) *р.* дөм — *совершенно.* Инэйем төң берүҙе тора

ТӨҢК (hаҡмар) *и.* бэйлэм — *тюк.* Бер төңк дауар. Төңкө (дим), дөңкө (эй)

ТӨҢКӨ (дим) *и.* аттың түшен ҡамыт hуҡмаhын өсөн ҡуйылған сепрэк — *тряпка, подложенная под хомут*

ТӨҢКӘЙЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Иҫhеҙ йығылыу, үлеү — *упасть без сознания, умереть.* Берҙе hуҡҡас, төңкэйҙе был. 2. Йоҡлап китеү — *заснуть.* Бы бала аш бешкэнде лэ гөтмэй төңкэйгэн

ТӨҢКӘЙТЕҮ, ТӨҢКӘТЕҮ (урта) *ҡ.* юлыҡтырыу — *подвергнуть чему-либо.* Ул элегэ Саматты берэй хэлгэ төңкэйтеү хаҡында ла уйламаны

ТӨҢКӘЛЕҮ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Берэй эште бик тырышып эшлэү — *делать напряженно что-то.* 2. (урта) Тарыу, юлығыу — *подвергаться чему-либо.* Эллэ ниндэй хэлгэ төңкэлеүегеҙ бар

ТӨҢКӘҮ (урта) *ҡ.* юлығыу — *подвергаться чему-либо.* Бер-бер хэлгэ төңкэмэгеҙ

ТӨҢНӨК (урта) *и.* бэлэкэй тэҙрэ — *маленькое окошко.* ◊ Төңнөк булыу (йыуаш, тома булыу) — *быть неграмотным, забитым*

ТӨҢӨЛӨҮ (туҡ-соран) *ҡ.* осрашыу — *встретиться*

ТӨҢӨРӘЙ I (ҡыҙыл, мейэс) *и.* ағас hэм тире hауыттарҙы ыҫлау өсөн махсус соҡор — *яма, приспособленная для копчения деревянных и кожаных сосудов.* Шул hауыттын ауыҙын төңөрэйгэ ғуйып ыҫтайҙар, шунан hаба йаҫайһың (мейэс)

ТӨҢӨРӘЙ II (мейэс, урта урал) *и.* көлтэлэге ашлыҡты киптереү өсөн таш йэйеп эҙерлэнгэн майҙан — *площадка с каменным настилом для сушки снопов*

ТӨҢӨРӘЙ: ТӨҢӨРӘЙ ГЕЙЕМ (мейэс) *и.* килешhеҙ кейем — *неуклюжая одежда*

ТӨҢӘЛЕҮ (дим) *ҡ.* урынлашыу — *обосноваться.* Былар төңэлеп ҡалдылар шул йергэ

ТӨҢӘРТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* көндөң боҙолоуы, яуынға тартыуы — *испортиться (о погоде).* Көҙөн көндэр төңэртер инде

ТӨП I (гэйнэ, ырғыҙ) *и.* 1. Сығыш — *происхождение.* Төбөң ҡайсы? (гэйнэ). Ауыл тарихының төбөн белмэйем (ырғыҙ). 2. Ян — *около.* Ширник төбөндэ ул ауыл. 3. (төньяҡ-көнбайыш) Иң тэүҙэ, башлап — *впервые.* Хэсэн, Бэлкэнэй төп килгэн. 4. (арғаяш, урта урал) Ырыу, ара — *род, родовое подразделение.* 5. (ырғыҙ) Асыл — *суть.* Э hин мин hөйлэгэннэрҙең төбөнэ йаҡшылап төшөн

ТӨП II (урта) *и.* өсбот — *треножник (в ткачестве)*

ТӨП БАЙ (мейэс) *и.* төп ҡоҙа — *главный сват (на свадьбе)*

ТӨПЙАҠ (эйек-hаҡмар) *и.* түр — *гостиная*

ТӨПЙОРТ (дим, урта) *и.* 1. Ҡайны йорто — *дом свекора.* 2. (арғаяш, кариҙел, салйоғот, урта) Ата йорто, түркен — *родительский дом невесты.* 3. (дим, урта, эйек-hаҡмар) Түр — *гостиная*

ТӨПКАҘЫУ (дим, урта) *и.* аҡыл теше — *зуб мудрости*

ТӨПКӨ: ТӨПКӨ АТ (көнсығыш диалект) *и.* парлап егелгэн аттың төптэгеhе — *основная лошадь при запряжке в пристяжку;* төпкэй (түр) — *гостиная;* төпкө ырам (умартала иң аҫҡа hалынған рам) — *самая нижняя рама в улье;* төпкө тейэк (hаҡмар) hабанда төп валек — *основной валек у сохи*

ТӨПКӨЛ (ҡыҙыл) *и.* ҡылы *(иҫке үҙэн)* — *старица*

ТӨПКӨР (hаҡмар) *с.* 1. Бөтмөр — *аккуратный.* 2. *р.* нигеҙле, ныҡлы — *основательно, глубоко.* Төхфэт дэресте төпкөр аңлата белэ ине

ТӨПҠАРЫН (арғаяш) *и.* оло ҡарын — *рубец*

ТӨПҠАТАН (урта урал) *р.* мөкиббэн — *с душой.* Төпҡатан гитэлэр бер-бер нэҫтэ гүрhэлэр

ТӨПҠЫҘ (арғаяш) *и.* кейэүгэ бирелгэн ҡыҙҙың янында ултырған эхирэте — *близкая подруга невесты (свидетельница)*

ТӨПЛӨКӘЙ I (кариҙел) *и.* түпрэ — *жмых*

ТӨПЛӨКӘЙ II (гэйнэ) *и.* 1. Ҙур шэңкэ — *большие шаньги.* 2. (минзэлэ) Эремсек бэрэмэсе — *творожные ватрушки.* 3. (кариҙел) Майға баҫылған сөсө ҡамырҙы мейестэ бешереп алып өҫтөнэ эремсек йэйеп яңынан бешереп алынған шэңкэ — *шаньги со сдобным тестом*

ТӨПЛӨТУРА (минзэлэ, төньяҡ-көнбайыш) *и.* иңкеш — *шмель*

ТӨПЛӨ ШЕШЕК (урта) *и.* сиҡан — *чирей*

ТӨПЛӘК (кариҙел) *и.* hал ағыҙғанда батҡан ағас — *топляк*

ТӨПЛӘНКЕ (һаҡмар) *и.* солоҡ — *борть*

ТӨПЛӘҮ (дим) *ҡ.* күмеү — *окучивать.* Бәрәңге төпләү

ТӨПӨР I (минзәлә) *и.* Бәкәл — *бабка.* 2. (һаҡмар) *с.* төпөш — *низкорослый*

ТӨПӨР II (урта) *и.* түпрә — *жмых*

ТӨПӨРӘ, ТӨПРӘ (урта) *и.* 1. Талҡан — *толокно.* 2. Шама — *спитый чай.* 3. (ҡыҙыл, урта) Аялағандан һуң ҡалған мамыҡ, етен ҡалдығы — *отходы шерсти, пуха, льна.* 4. (эйек-һаҡмар) Балауыҙ төбө — *остаток воска после обработки.* 5. Май туртаһы — *осадок топленого масла.* 6. (һаҡмар) Түпрә — *жмых.* Комбағыш төпрәһен мурҙаға һалабыҙ

ТӨПӨШ (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* бәләкәй буйлы йыуантыҡ кеше — *низкорослый толстый человек*

ТӨПӨШ ЙЕЛЕК (ҡыҙыл) *и.* 1. Бот һөйәге, бот елеге — *бедренная кость.* 2. Йыуан беләк һөйәге — *кость предплечья*

ТӨПӨШӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* төпсөнөү — *дотошно проверять.* Шуны төпөшөп тик йөрөй икән

ТӨПСӨК I (дим, ҡариҙел, урта, эй) *и.* кинйә бала — *младший ребенок в семье*

ТӨПСӨК II (дим) *с.* 1. Төпөш — *низкорослый.* 2. (эй) Ағас төбө — *пень.* 3. (мейәс) Тәмәке төбөрө — *окурок.* 4. (урта) Ҡамыл — *стерня.* 5. Төк — *волосок*

ТӨПСӨК III (урта, һаҡмар) *и.* 1. Ая төбөндә ҡалған дебет ҡалдығы — *отходы шерсти, козьего пуха.* 2. (дим) Ашамлыҡ ҡалдығы, һыныҡ-мыныҡ — *объедки*

ТӨПСӨК IV (урта) *и.* ҡаҡы — *свербига*

ТӨПСӨЙ (урта) *и.* кинйә бала — *младший ребенок в семье*

ТӨПСӨК БАРМАҠ (дим) *и.* бәпес бармаҡ — *мизинец*

ТӨПСӨК УМАРТА (эй) *и.* солоҡ — *колодочный улей*

ТӨПСӨРҘӘҮ, ТӨПСӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* төпсөнөү — *дотошно расспрашивать.* Тиген түгелдер, төпсөрҙәп йаҙаһың. Төпсөрләү (урта, эйек-һаҡмар)

ТӨПСӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Теш төбө — *корень зуба.* 2. (ҡариҙел) *с.* төпөш — *низкорослый*

ТӨПСӘШЕҮ (дим, урта, урал, эй) *ҡ.* төпсөнөү — *дотошно расспрашивать.* Мин төпсәшергә йаратмайым (эй)

ТӨПҪӘ, ТӨПҺӘ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Төп — *пень.* Ағас төпҫәһе. 2. (урта, эйек-һаҡмар) Ҡамыл — *стерня.* Бесән төпҫәһенә баҫып булмай. 3. Теш төбө — *корень зуба.* 4. (урта) Һуҡта — *перьевые корни у птиц*

ТӨПҪӘТЕШ (һаҡмар) *и.* аҙау теш — *коренной зуб*

ТӨПТӨ (ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, эй) *р.* бер ҙә — *ничуть, нисколько.* Төптө эсендә һүҙ йатмай. Ауылда төптө йәштәр йуҡ

ТӨПТӨЙУҠҠА (арғаяш, ҡыҙыл) *р.* бер ҙә юҡҡа — *ни за что, ни с того, ни с сего.* Төптөйуҡҡа асыуҙанды ла ғуйҙы (ҡыҙыл)

ТӨПТӨКӘЙ (арғаяш) *и.* туҙ һауыт — *берестяной кузовок*

ТӨП-ТӨМӘЛӘН (урта) *и.* төпкөл — *глушь.* Төптөмәләндә ул Аҙау ауылы

ТӨПТӨ ҺУҒАН (ҡыҙыл, урта) *и.* һуған — *лук (репчатый)*

ТӨП ТЫУЫУ (дим) *и.* тыуған ер — *родина*

ТӨПТӘН: ТӨПТӘН ЙЫУАН (эйек-һаҡмар) *с.* йыуантаҡ — *полный.* Тумалаҡ йөҙлө төптән йыуан бер ҡатын ине ул

ТӨПТӘН МИСӘГӘН (урта) *ҡ.* мисәүгә егелгән — *запряженный в пристяжку*

ТӨПТӘНГЕ (гәйнә) *с.* боронғо — *древний.* Төптәнгенекен сурый

ТӨПТӘН-ТӨП (дим, урта) *р.* әүәлдән, баштан — *сначала*

ТӨПТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йыйыу, туплау — *собирать*

ТӨПТӘШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* төпсөнөү — *дотошно расспрашивать*

ТӨПҺӨҘ (урта) *с.* өмөтһөҙ — *безнадежный.* Төпһөҙ бур ул

ТӨП ҺҮҘЛЕ (дим) *с.* аҡыллы — *мудрый*

ТӨПҺӘРӘ (ырғыҙ) *р.* төпһәргәнсе — *до дна.* Бер туҫтаҡ ҡатыҡты төпһәрә эсте лә ғуйҙы

ТӨПҺӘТӘН: ТӨПҺӘТӘН ГИТЕҮ (ҡыҙыл, туҡсоран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* мөкиббән китеү — *делать что-л. увлеченно.* Мәктәп артынан төпһәтән гитеп йөрөлдө инде (эйек-һаҡмар)

ТӨПЧЕКӘЙ, ТӨПЧӨК (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* кинйә — *самый младший из детей.* Төпчекәйгә күрә бәләкәй булды микән? Төпчөгем быйыл ҡайталмаҙы (төньяҡ-көнбайыш)

ТӨПШӘК (эйек-һаҡмар) *с.* тоҡор — *низкорослый*

ТӨПӘЙ: ТӨПӘЙ БУЛЫУ (ҡариҙел, ҡыҙыл, эй) *ҡ.* йығылыу — *упасть (в детской речи).* Балам, төпәй булма (эй)

ТӨПӘЛСӘК (салйоғот) *и.* картуф алмаһы — *семенники картофеля*

ТӨПӘЛТӘШ (ырғыҙ) *с.* төпөшөрәк йыуан кәүҙәле — *коренастый.* Төпәндәш (дим)

ТӨПӘЛӘКТӘНЕҮ (салйоғот) *ҡ.* төймәлеү, төймәләнеү — *завязаться (о плодах)*

ТӨПӘНЙЕЛЕК, ТӨПӘНӘЙ (урта) *и.* янбаш һөйәге — *бедренная кость*

ТӨПӘНӘК (ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* тәбәнәк — *низкорослый*

ТӨПӘР, ТӨПӘШ (һаҡмар) *с.* тәбәнәк — *низкорослый.* Төпәш йыуантаҡ халыҡ мангул

ТӨР, ТӨРЛӘК (ырғыҙ) *и.* күлдәк итәге осона тегелгән төрлө төҫтәге таҫма — *разноцветные ленты, пришитые на подол платья*

ТӨРҘӨ-ТӨКӘН (эй) *с.* төрлө-төрлө — *различный.* Калхуз сыҡҡас төрҙө-төкән нәшәлник булды

ТӨРҘӨБИКӘ (арғаяш) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ТӨРҘӨЛӨ (ҡыҙыл) *с.* төрлө — *разнообразный.* Төрҙөлө ҡарағай. Ҡулйаулыҡтың төрҙөлөһө бар

ТӨРҘӘНЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* үҙгәреү — *изменяться.* Бишектәге бала бишкә төрҙәнә

ТӨРЖӘ (урта) *и.* ҙур ҡара иңкеш — *черный шмель*

ТӨРЖӘЙТЕҮ (урта) *ҡ.* ауыҙ бөрөү — *сморщить губы*

ТӨРКӨ (гәйнә) *и.* бешә — *сосновая поросль*

ТӨРКӨМ I (урта) *и.* аймаҡ — *родовое подразделение*

ТӨРКӨМ II (урта) *р.* тапҡыр — *раз.* Ҡарҡылтап эллә нисә төркөм балниста йатып сыҡты

ТӨРКӨМӘ (арғаяш) *и.* төкөтмә — *пристрой.* Төркәмә өй

ТӨРЛӨ, ТӨРЛӨК (урта) *с.* төҫлө — *похожий.* Эт муйылы муйыл төрлө була

ТӨРЛӨ: ШУ ТӨРЛӨ (ҡыҙыл) *р.* шул тиклем — *настолько.* Шу төрлө ыҙалана

ТӨРЛӨК (урта) *с.* төрлө — *разный, разнообразный.* Бер төрлөк булмай инде ул

ТӨРЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үҙгәреү — *изменяться.* Төрләнә инде үҫә биргәс

ТӨРМӨС, ТӨРМӘС (ҡыҙыл) *с.* бөҙрә — *кудрявый.* Уның сәсе төрмәсте

ТӨРМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәлеш — *пирог.* Ҡабаҡ төрмәсе

ТӨРНӘК (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Төргәк — *узел, узелок.* 2. (мейәс, урта) Көнйәлә — *пучок шерсти или льна*

ТӨРНӘКТӘҮ (мейәс) *ҡ.* төрөү — *завертывать.* Йөн төрнәктәү

ТӨРӨНӨҮ (мейәс) *ҡ.* салғы йөҙөнөң аҫҡа ҡайтарылыуы — *притупление косы*

ТӨРӨПКӘ (салйоғот) *и.* гөмбөр — *ботало (для рыб)*

ТӨРӨС ҠУЙАН (ырғыҙ) *и.* йорт ҡуяны — *кролик*

ТӨРПӨ I (ҡыҙыл) *и.* солоҡ таҙартыу ҡоралы — *орудие для чистки борти*

ТӨРПӨ II (һаҡмар) *р.* торпай — *грубо.* Бер төрлө төрпө һөйләшәбеҙ

ТӨРРӘ (дим) *ы.* һарыҡ ҡыуалау ымлығы — *междометие для отгона овец*

ТӨРТКӨ I (ҡыҙыл) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

ТӨРТКӨ II (мейәс, урта) *и.* һуҡыр сысҡан — *крот*

ТӨРТКӨ III (һаҡмар) *и.* нөктә — *точка.* Был урынды төрткө менән билдәләп ҡуй.

ТӨРТКӨ IV (туҡ-соран) *и.* йәймә — *лепешка*

ТӨРТКӨ У (ҡыҙыл, урта) *и.* малдың түше шешеп ауырыу — *опухание груди (у животных).* Төрткөнө таҙ гешенән төкөтәләр, шунан бөтә. 2. Түләмә — *сибирская язва*

ТӨРТКӨ БОТҠАСЫ (минзәлә) *и.* ҡоҙаларҙы оҙатҡанда бешерелә торған бутҡа — *ритуальное угощение кашей при проводах сватов.* Төрткөс ботҡаҫы (дим)

ТӨРТКӨС (эйек-һаҡмар) *и.* түләмә — *сибирская язва.* Һыйыр малының ал ҡулына төртөп килеп сыға ла ҡарала, шунан һуйыр малы үлеп китә

ТӨРТКӘК, ӘБЕЙ ТӨРТКӘН (ҡыҙыл) *и.* ҡатыу алыу — *колики*

ТӨРТМӘ I (эйек-һаҡмар) *и.* түләмә — *сибирская язва*

ТӨРТМӘ II (эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҙан йәймәһе — *лепешка, испеченная в котле*

ТӨРТМӘ, ТӨРТМӘЙОРТ (дим) *и.* төкәмә — *пристрой*

ТӨРТМӘ БУТҠАҺЫ (урта) *и.* туй ҡайтыр алдынан ҡоҙаларҙы оҙатҡанда бешерелә торған бутҡа — *ритуальное угощение кашей при проводах сватов.* Төртмә бутҡаһы һере була

ТӨРТМӘН АШЫ (дим) *и.* туйҙың һуңғы көнөндә ҡоҙаларҙы оҙатҡанда бешерелгән аш — *ритуальное угощение супом со скудным мясом при проводах сватов*

ТӨРТӨН (ҡыҙыл) *и.* тиретун — *шуба без верха*

ТӨРТӨНГӨСТӘ: ТӨРТӨНГӨСТӘ ЙӨРӨҮ (дим) *ҡ.* ауыл буйлап эшһеҙ йөрөү (ҡыҙыл)

ТӨРТӨҢГӨР (ырғыҙ) *ы.* әрләү һүҙе — *ругательное слово*

ТӨРТӨП: ТӨРТӨП ТИШКӘН ТӘҘРӘ (дим) *и.* бик бәләкәй тәҙрә — *маленькое оконце.* Өйөм ишеклетүрле бер аҙым ғына булды, төртөп тишкән тәҙрә ине

ТӨРТӨҮ (урта) *ҡ.* 1. Урлау — *украсть.* Кеше әйберен төртөп барыусыға ҡулсыр тейләр 2. Ришүәт биреү — *давать взятку.* Тейешле кешеһенә бер көрәгә бал төртһә, аҡ билит тотторop ҡайтара ла йебәрә. 3. (ҡариҙел) Сағыу — *ужалить.* Йылан төрттөмө?

ТӨРТӘҢЛӘҮ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять*

ТӨРТӘҢ-ТӨРТӘҢ: ТӨРТӘҢ-ТӨРТӘҢ АТЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* төртәләнеп атлау — *шагать, ковыляя.* Төртәң-төртәң атлап саҡ килеб йығылды

ТӨРҺӘ (һаҡмар) *с.* тәкәббер — *надменный.* Төрһә генә һүҙ ҡатып йөрөйһөң

ТӨРӘНӘЛӘҮ (урта) *ҡ.* төҙәтеү — *чинить*

ТӨРӘМЕС (мейәс) *и. булавка*

ТӨСӨ (дим) *и.* силсә — *сифилис*

ТӨССӨҘ (гәйнә) *с.* йәмһеҙ — *некрасивый.* Төссөҙгә кийем дә килешмәй

ТӨҪ: ТӨҪ АЛЫУ (дим, әй) *ҡ.* һимереү, таҙарыу — *поправиться.* ◊ Төҫ бирмәү (әй) малдың үрсемәүе — *не приплодить (о животных).* Ауыҙ асҡаңға әллә һыйырым төҫ бирмәне

ТӨҪКӘРЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тоҫҡау — *нацелиться*

ТӨҪМӨРЛӨ (урта) *с.* сибәр — *красивый.* Төҫмөрлө ҡыҙ икән

ТӨҪМӨРЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* беленеү — *стать заметным.* Тыуасаҡ көн яҡтыһы төҫмөрләнде

ТӨҪМӨРЛӘҮ, ТӨҪМӨРЛӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* матурланып, таҙартып китеү — *похорошеть*

ТӨҪТӨ (әй) *с.* матур — *красивый.* Мин бәләкәй саҡта төрөк халҡы йөрөй туғайны, оҙон буйҙы, төҫтө инеләр

ТӨҪТӘШ (ҡыҙыл, әй) *с.* оҡшаш — *похожий.* Икеһе лә төҫтәш кенәләр (ҡыҙыл)

ТӨҪТӘШТЕРЕҮ (арғаяш) *ҡ.* сағыштырыу — *сравнивать*

ТӨҪҺӨҘ (урта, әй) *с.* йәмһеҙ — *некрасивый, неказистый.* Төҫһөҙ гешенең холҡо ла бумай туған (әй)

ТӨТМӘҮ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* сыҙамау — *не выдержать.* Ҡара ғорт йауһа, ҡар төтмәй, мартта — априлдә була (әй)

ТӨТӨ, ТӨТӘ! (гәйнә) *ы.* тауыҡ ҡыуыу ымлығы — *междометие для отгона курицы*

ТӨТӨГҮЛӘН (урта) *и.* бесәй тарыһы — *бот. ширица метельчатая*

ТӨТӨН (дим) *и.* 1. Ҡором — *сажа.* 2. (һаҡмар) Торомбаш — *головешка.* Төтөнө йаныпөтмәһә, тартыбалаһың. ◊ Төтөн үрләтеү (һаҡмар) йорт һалып донъя көтөү — *жить, иметь дом.* Миңә лә төтөн үрләтергә заман бит инде

ТӨТӨНДЕК, ТӨТӨНДӨК (әй) *и.* 1. Төтәткес — *дымарь.* 2. Төнлөк (тирмәнең төтөн сыға торған тишеге — *дымоход (в юртах).* 3. (ҡыҙыл) Йылҡы сандауында һалынған төтөн — *дымящее полено (от комаров) на летнем стойбище для скота*

ТӨТӨН МУНСАҺЫ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡара мунса — *черная баня (дым выходит через дверь)*

ТӨТӨННӨК (урта) *и.* 1. Төтәткес — *дымарь.* 2. (һаҡмар) Мейес ызбуты — *свод печи*

ТӨТӨННӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* төтәҫләү — *обкуривать*

ТӨТӨНСӘ (урта) *и.* төнлөк — *отдушина*

ТӨТӨРӘ (урта) // *р.* тоноҡ — *тускло.* Йары ҡаплаған күҙ төтөрә күрсәтә

ТӨТӨҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* түҙеү — *терпеть.* Йауырындан төтә алманым (урта)

Нисек төтһөн минең был йөрәгем
Көмөрөм буйы йоҡкан йалкынға (ҡыҙыл)

ТӨТӨ: ТӨТӨ ҮЛӘН (урта) *и.* бесәй тарыһы — *просо петушье.* Төтө үлән оҙон үҫһә, ҡар тәрән йата тейәләр

ТӨ-ТӘ (һаҡмар) *ы.* тауыҡ ҡыуыу ымлығы — *междометие для отгона курицы*

ТӨТӘБАЧ (гәйнә) *и.* ҡарағас — *лиственница*

ТӨТӘЛ (эй) *и.* түтәл — *грядка.* Төтәлем шулай ине

ТӨТӘНӘК (мейәс) *и.* 1. Һуҡыр шәм — *коптилка.* 1. Тирмә башындағы төнлөк — *отдушина у юрты.* 3. (урта) Төтәткес — *дымарь.* 4. (ҡыҙыл) Төтөнлөк — *место в степи или в лесу, где разводят костер на стоянке скота*

ТӨТӘҪҮЛӘН (урта урал) *и.* күҙ үләне — *горицвет.* Тауҙа үҫә төтәҫ-үлән, балаға күҙ тейһә, ҡуҙға һалып төтәҫләйҙәр, күм-күк сискә йара, сәскәкте була

ТӨТӘТЕҮ (арғаяш, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* төтәҫләү — *обкуривать пчел*

ТӨТӘТКЕС (салйоғот) *и.* һуҡыр шәм — *коптилка*

ТӨТӘҮЕС (эйек-һаҡмар) *и.* төтәткес — *дымарь*

ТӨҺӨММӘТ: ТӨҺӨММӘТ ИТЕҮ (эй) *ҡ.* төҫмөрләү — *узнавать*

ТӨҺӨРЛӘҮ (эйек) *ҡ.* күк күкрәү — *греметь (о громе).* Төһөрләй әле, төңкә йауыр алла бирҙә

ТӨҺӨМ: ТӨҺӨМ ИТЕҮ, ТӨҺӨМӘТ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* шикләнеү — *сомневаться*

ТӨҺӘГӘЙ (салйоғот) *с.* аңҡау — *откинутый.* Төһәгәй салғы

ТӨҺӘҮ: АШ ТӨҺӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* аш көҫәү — *быть разборчивой во время беременности*

ТӨЧӨЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* юхаланыу — *подхалимничать*

ТӨШ I (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *и.* тирә, урын — *местность.* Ул төштә урман булған (ҡыҙыл). Бу төшләр бик дәү түгел (төньяҡ-көнбайыш). Төш килеү, төш булыу (һаҡмар) тап булыу — *встретиться.* Һеҙгә төш булһа, белерһегеҙ әле

ТӨШ II (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Ем — *косточка.* Хөрмә төшөнән тәсбих эшләйбеҙ (урта). 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш) Бауырһаҡ — *баурсак.* Йегерме күкәйлек төш пешерәбеҙ

ТӨШ III (кариҙел) *и.* шәре — *наледь*

ТӨШ: КҮҘ ТӨШӨ (һаҡмар) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

ТӨШКӘРЕ (һаҡмар) *р.* төшкә тиклем — *до обеда.* Төшкәре ат ашатҡаннар

ТӨШЛӨК (эйек-һаҡмар) *и.* төш ваҡыты — *обеденное время*

ТӨШЛӨК ЙЕЛЕ (һаҡмар) *и.* көньяҡтан иҫкән ел — *южный ветер*

ТӨШДӘМӘ (гәйнә) *и.* аҙ һүҙле — *молчун*

ТӨШЛӘНЕҮ (кариҙел) *ҡ.* һаташыу — *бредить.* Төшләнеп ҡурҡмайсыңмы?

ТӨШӨНӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* күнегеү — *освоиться, свыкнуться*

ТӨШӨНКӨҪӨҘ (дим) *с.* аңлайышһыҙ — *непонятный*

ТӨШӨРГӨЛ (ырғыҙ) *ҡ.* төшөр — *спусти, помоги спускаться.* Инде ҡатыныңды төшөргөл, — тине. Йегет ҡатынды тотоп төшөрҙө

ТӨШӨРӨҮ: МАЙ ТӨШӨРӨҮ (эй) *ҡ.* май йаҙыу — *сбивать масло.* Йеп төшөрөү (ҡыҙыл) кәләптән епте алыу — *снять пряжу с мотушки.* Аш төшөрөү (дим, һаҡмар) аш һоҙоу — *наливать суп.* Баҡырас менән тәрилкәгә төшөрәбеҙ (дим)

ТӨШӨҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта) *ҡ.* 1. Башлау — *начинать, приступать.* Эшкә төштеңме? (төньяҡ-көнбайыш). Тиңдәшләре әле быйыл ғына беренсегә төштө (урта). 2. (төньяҡ-көнбайыш) ҡойоу *(йылға тураһында)* — *впадать (о реке).* 3. (ҡыҙыл) Сығыу — *получаться.* Бер төйҙәктән бер орсоҡ төштө

ТӨШӨҮ: МУСА ТӨШӨҮ (эй) мунса инеү — *мыться в бане.* Һыу төшөү (ҡыҙыл, һаҡмар, эй) һыу инеү — *купаться в реке*

ТӨШТӨК (эй) *и.* төшкә кереү — *сниться.* Әтейемдең төштөгө йаҡшы, аны күрһәң, килешә туған

ТӨШ-ТӨШ: ТӨШ-ТӨШ ЙЕР (ҡыҙыл, эй) *и.* төрлө ер — *разные места.* Төш-төш йерҙән ҡалҡып сыға ла сәсрәп китә (ҡыҙыл)

ТӨШ: ТӨШ ТУЛАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* төш ваҡыты — *обеденное время.* Төштән гире (урта) төштән һуң — *после обеда.* Ҡымыҙға төштән гире һауған һөтө генә ҡушыла. Төш үтеү (урта) төштән һуң — *после обеда*

ТӨШӘНЕҮ (арғаяш, урта урал, эй) *ҡ.* 1. Йоҡлағанда һаташыу — *бредить во сне.* Төшәнеп һөйҙәнгәмдер? 2. (һаҡмар) Йоҡлағанда кесе йарау итеү — *мочиться во сне.* Әле булһа төшәнеүен ташламай. Төшәү (урта). Мәхмүҙә таңға төшәгән

ТПРУ-ТПРУ-ТПРУ (минзәлә) *ы.* һыйыр саҡырыу ымлығы — *междометие для зова коровы*

ТПРУ-ТӘҪ-ТӘҪ (эйек-һаҡмар) *ы.* Һауғанда бейәне тынысландырыу һүҙе — *слово ласкового обращения к кобыле во время дойки*

ТПРҮГӘ (минзәлә, эй) *ы.* һыйыр ҡыуыу ымлығы — *междометие для отгона коровы*

ТРАЙРУК (мейәс) *и.* йәшенмәк — *игра в прятки*

ТРАЖ, ТРАШ (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡара иңкеш — *шершень*

ТРАНСА (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Өй башы япмаһы аҫтынан һалыу өсөн әҙерләнгән йоҡа нәҙек таҡта — *дранка.* 2. Ҡабыҡ — лубок. 3. (ҡыҙыл) Тире киргеһе — *пяло для натягивания шкуры*

ТРАНТАС (һаҡмар) *и. тарантас*

ТРАХ I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* тракт. Трах буйынса йөрөһәң йаҡын ул (урта урал)

ТРАХ II (һаҡмар) *и. трактор*

ТРАХМАН (урта) *и.* баҫыуҙа ҡышлаған картуф — *картофель, перезимовавший в поле*

ТРИТ (дим, эй) *и.* тапҡыр — *раз.* Әллә нисә трит килде (эй). Бер трит бешереп алдым инде (дим)

ТРОЖАЙ (арғаяш) *и.* сүпрә — *дрожжи*

ТРОЙ УЙЫНЫ (урта) *и.* шар һуғыу уйыны — *«Лапта» (игра)*

ТРОПКА (эйек-һаҡмар) *и.* мөкшә, ат моронона кейҙерелә торған моҡса — *торба*

ТРРАҺ (урта) *ы.* һарыҡ ҡыуыу ымлығы — *междометие для отгона овцы*

ТРУТ (урта) и. ҡыуау — *трут*

ТРУТКӨН (эйек-һаҡмар) *и.* хеҙмәт көнө — *трудодень.* Труткөн йаҙған булалар, бер йылы йарты бот ашлыҡ алдыҡ

ТРУТУФКА (урта) *и.* эре ҡорт — *трутень*

ТУАРЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* туғарыу — *распрягать.* Аты туарылып китте (гәйнә)

ТУБА (ҡариҙел) *и.* 1. Сөңгөл — *омут.* 2. Күләүек — *лужа*

ТУБАЛ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҙур биҙрә — *большое ведро.* Хужа тубал белән үҙенә ала. 2. (урта) Ҡарама ҡабығынан яһалған балыҡ һауыты — *лукошко для хранения рыбы из коры вязя.* 3. Көл йыйыу өсөн ҙур ҡабыҡ һауыт — *лубяный короб для сбора золы.* 4. Тире һауыт — *кожаная сума.* 5. Ҡарындан яһалған һауыт — *посуда, сделанная из брюшины.* 6. (эйек-һаҡмар) Ҡорот һаҡлау өсөн талдан үрелгән оҙонса һауыт — *продолговатая корзина для хранения курута.* 7. (дим) Моҙға — *лукошко*

ТУБАЛ II (һаҡмар) *и.* бүҫер *(ҡолонда) — грыжа у жеребенка*

ТУБАЛСЫ (әй) *и.* ҡырҡтартмасы — *коробейник.* Тубалсынан әпиргәйне атайым ул ғалпаҡты

ТУБАНА (эйек-һаҡмар) *и.* моҙға — *лукошко.* Һоҫоб алалар тубанаға

ТУБАРҪЫҠ (ырғыҙ) *и.* туларһыҡ — *анат. предплюсна (у животных)*

ТУБАРЫҠ (ҡыҙыл) *и.* тубыҡ тирәһендәге ябыҡ ит — *тонкий мускульный слой в области коленных чашек*

ТУБИЛ (гәйнә) *и.* тирәк — *тополь.* Тубыл (төньяҡ-көнбайыш), тупыл (урта урал)

ТУБЫҠ I (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Шайтанашыҡ — *щиколотка.* 2. Теҙ — *колено.* 3. Енсек — *голень.* Тубыҡҡа кәләптәү, тубыҡҡа һалыу (мейәс, әй) епте тубыҡҡа һалыу — *намотать пряжу на колени*

ТУБЫҠ II (һаҡмар) *и.* баҫрау — *слега*

ТУБЫҠ АУЫРЫУЫ (урта) *и.* зәңге — *цинга*

ТУБЫҠ АШЫҒЫ (арғаяш) *и.* тубыҡ ҡапҡасы — *надколенная чашка.* Тубыҡбаш (ҡариҙел)

ТУБЫҠ ЙЕБЕ (әй) *и.* тубыҡланған еп — *нитки, намотанные на колено*

ТУБЫҠҠҮҘ, ТУБЫҠ КҮМӘСЕ (ҡариҙел) *и.* тубыҡ ҡапҡасы — *надколенная чашка.* Тубыҡ сеүәтәһе (урта)

ТУБЫҠЛАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тубыҡландырыу — *поставить на колени*

ТУБЫҠ СӨЙӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шайтанашыҡ — *щиколотка*

ТУБЫҠ СӘЙЕ (һаҡмар) *и.* төш менән киске аш араһында эскән сәй — *полдник*

ТУБЫҠ ТУБЫ (эйек-һаҡмар) *и.* туп һуғыу — *«Лапта»*

ТУБЫЛ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡарындыҡтан яһалған ҡымыҙ һауыты — *сосуд, сделанный из брюшины, для кумыса*

ТУБЫЛҒА (урта) *и.* тубылғы — *таволга*

ТУБЫЛҒЫ (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Селек — *чилига.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Юшан — *вид полыни*

ТУБЫЛҒЫП: ТУБЫЛҒЫП ҮҪЕҮ (урта) *и.* уңып, мул булып үҫеү — *уродиться (о посеве, траве).* Был сабындың теләһә ҡайһы йылда тубылғып үҫкәнен белә Төлкөсура

ТУБЫР (арғаяш) *и.* 1. Мал аяғының тубыҡ тәңгәле йәки тояғы шешеү — *опухоль в области колен или копыт у животных.* 2. (урта) Аяҡ табанының һөйәлләнеп ярылыуы — *затвердение подошвы.* Тубыры (урта). Айаҡлары тубыры булыпөтә малтың

ТУБЫРСЫҠ I, ТУБЫРҪЫҠ (дим) *и.* 1. Туларһыҡ — *предплюсина (у животных).* 2. Енсек — *голень.* 3. Ашыҡ — *бабка*

ТУБЫРСЫҠ II (мейәс) *и.* имән сәтләүегe — *желудь*

ТУҒА (һаҡмар) *и.* мурҙа бөгәзеһе — *кольцо от морды*

ТУҒАЙ (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Аҡлан — *поляна.* 2. (урта) Уйһыулыҡ — *низменность*

ТУҒАЙ ЙЫУАҺЫ (арғаяш) *и.* йыуа төрө — *вид дикого лука*

ТУҒАЙЛАНЫУ (урта) *ҡ.* бөгөлөү — *иметь изгиб.* Дәүәттең муйыны туғайланып тора

ТУҒАЛАУ (арғаяш, һаҡмар) *ҡ.* туҡыу — *взбивать (о сметане).* Күбек майын туғалап бешкәннәр (һаҡмар)

ТУҒАНАЙ (дим, ҡариҙел) *и.* ҡыҙ кешегә яратып өндәшеү һүҙе — *сестренка (ласковое обращение к девочке)*

ТУҒАНАҠ: ТУҒАНАҠ ТЕЛӘМӘҮ (урта) *ҡ.* туған итеп күрмәү — *не считать родным.* Туғанаҡ теләмәһә, сыҡһын да гитһен

ТУҒАН КӨН (гәйнә) *и.* дүшәмбе — *понедельник*

ТУҒАН-ҠӘРҘӘШ, ТУҒАН-ТУМА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Туған тумам да йуҡ (төньяҡ-көнбайыш)

ТУҒАН, ТУҒАНЫМ (мейәс, урта) *и.* Һеңлегә һәм ҡустыға өндәшеү һүҙе — *слово обращения к братишке или сестренке*

ТУҒАНДАР: ТУҠТАТА ТУҒАНДАР ИНЕ (әй) *ҡ.* туҡтата торғайнылап — *останавливали.* Һин уҡыма, һинең мәҡамың дөрөҫ түгел тип туҡтата туғандар ине

ТУҒАН ХАТЫН (арғаяш) *и.* беренсе ҡатын — *первая жена*

ТУҒАРЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бөгәрләнеү — *свернуться.* Бәпәүлек туғарланып китә ауыҙҙа

ТУҒРЫҺЫ (ырғыҙ) *р.* дөрөҫө — *правдиво.* Мин һеҙгә туғрыһын әйтәм

ТУҒЫҘЛЫ БИҘӘК (һаҡмар) *и.* шәл биҙәге — *узор на вязаном платке*

ТУҒРЫ, ТУҒЫРЫ (эйек-һаҡмар) *р.* 1. Туры — *прямо, напротив.* 2. (мейәс) Тоғро, тура — *честно, прямо.* Туғры йөрө. Туғры килеү — *попадаться.* Миңә туғры килмәне

ТУҒЫҘТАҠТА (ырғыҙ) *с.* еңел холоҡло — *ветреный (о характере)*

ТУҒЫҘЫУ I (ырғыҙ) *ҡ.* туйҙырыу — *накормить.* Тамаҡ туғыҙып ал

ТУҒЫҘЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* тултырыу — *наполнить, дополнить.* Йылын да туғыҙа алманы

ТУҒЫТЫП: ТУҒЫТЫП ҺӨЙЛӘҮ (урта) *ҡ.* сурытып һөйләү — *наговорить.* Ауылдың арғы осонан бирге осона тиклем туғытып һөйләгән был хәбәрҙе Шәһиәхмәткә лә йеткерҙеләр

ТУҒЫУ (арғаяш) *ҡ.* туҡыу — *взбалтывать, взбивать.* Ҡаймаҡ туғыу — *взбивать масло.* Һөт туғыб алыу *(һөт айыртыу)* — *сепарировать молоко.* Туғылау (дим, урта). Бер күкәйҙе туғылап ауыҙына һалам

ТУҒЫМ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бутама — *мешанина для скота.* Зимне болғап ҡаҙларға туғым итеп бирәләр

ТУҒЫМ II (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* туғын — *обод*

ТУҒЫМ III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тыуым — *роды.* Бала туғымға килгәйне. Тыуым (урта урал, эй). Тыуымдан ҡалмағас, үлемдән дә ҡалмайһың инде (урта урал)

ТУҒЫН (эй) *и.*балдаҡ — *кольцо.* ◊ Туғын сабыу (урта) туғын бөгөү — *делать ободок.* Ҡыш ауыл халҡы туғын саба, бүрәнә ҡырҡа

ТУҒЫРАТЫУ (арғаяш) *ҡ.* туҡтатыу — *остановить*

ТУҒЫРЛАМА (урта) *и.* ҡара иңкеш — *шершень*

ТУҒЫРЫ (эйек-һаҡмар) *с.* ғәҙел, тоғро — *честный, преданный.* Зерә туғыры ине, бахыр. Ғүмер буйына иргә туғыры булып йәшәйбеҙ

ТУҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Туҡыу — *взбивать (о сметане).* Сәрейә сөт өстө туғый. Май туғыу (арғаяш, мейәс). 2. (урта) Ҡат-ҡат әйтеү — *повторять одно и тоже*

ТУҒЫУ: ҺӨТ ТУҒЫУ (мейәс) *ҡ.*һөт айыртыу — *сепарировать молоко.* Сабата туғыу (дим) сабата үреү — *плести лапти*

ТУҒЫШ (һаҡмар) *и.* ара исеме — *название родового подразделения*

ТУҒЭСӘК (урта) *и.* йыуан эсәк — *толстая кишка.* Туғысәгеҫе (туҡ-соран)

~~**ТУҘАЙАҠ**~~ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* туҙ төйөҫ — *бурак.* Туҙайаҡ йаҫай торғайныҡ сәй эсеүгә, жиләк жыйыуға (мейәс)

~~**ТУҘАҠ**~~ (урта) *и.* тоҙаҡ — *силок.* Тузаҡ (гәйнә)

~~**ТУҘБАШ**~~ (һаҡмар) *и.* екән — *рогоз*

~~**ТУҘҒАҠ I**~~ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* туҙ — *береста.* Туҙғаҡҡа чаҡма белән ут төшөрәҙерейек

~~**ТУҘҒАҠ II**~~ (һаҡмар) *и.* 1. Бәпембә — *одуванчик.* 2. Екән — *рогоз.* 3. Ағас ороһо — *нарост на дереве.* 4. (дим) Һаңғырау бәшмәк — *дождевик*

ТУҘҒАҠ III (урта урал) *с.* 1. Бола — *беспорядочный.* Өйө бик туҙғаҡ. 2. Туҙғыған — *растрепанная (о волосах).* Сәсе бик туҙғаҡ йөрөй

ТУҘҒАҠ: ~~**ТУҘҒАҠ ҺУҒЫУ**~~ (һаҡмар) *и.* балалар уйыны — *детская игра*

~~**ТУҘҒАҠБАШ**~~ (минзәлә) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ТУҘҒАЛТА (ҡыҙыл) *и.* еңел холоҡло — *легкомысленный*

~~**ТУҘҒАНАҠ**~~ (минзәлә) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ТУҘҒЫН (эйек-һаҡмар) *р.* тарау — *разбросанно.* Беҙҙең ауыл гешеләре туҙғын йәшәйләр

ТУҘ ИЖАУ (урта) *и.* моҙға — *лукошко*

ТУҘ ЙАНДАУЫ (урта) *и.* туҙ һауыт — *берестяная посуда.* Йеләк йыймаға туҙ йандауы текмәгә килтергән. Туҙ күнәсеге (һаҡмар)

~~**ТУҘЫЙАҠ**~~ (мейәс) *и.* туҙ һелкәүес — *продолговатое корыто из бересты для просеивания на ветру крупы и т.п.*

ТУҘЫЙБАШ ЙЫЛАН (урта) *и.* туҙбаш йылан — *уж*

~~**ТУҘЫЙЫС, ТУҘЫЙЫҪ**~~ (урта) *и.* туҙ — *береста*

ТУҘЫРАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* туҙҙырыу — *разбросать, рассеивать*

ТУҘЫРЫЛЫУ (урта) *ҡ.* туҙыу — *растрепаться.* Йөнө туҙырылып төшөп торор ине

ТУҘЫШЫУ I (эйек-һаҡмар) *ҡ.* туҙыу, таралыу — *растеряться.* Һуҡмағас ней урын ағасының өләштәре туҙышып бөткән

ТУҘЫШЫУ II (урта) *ҡ.* ғауғалашыу — *скандалить*

ТУҘЫУ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡартайыу — *стареть.* Мин туҙмасыйым да, ҡайғыдан туҙдым

ТУҘЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* таралыу — *разбросаться.* Һуғыш уахытында туҙып бөттөләр балалар.

ТУҘЫУ III (эй) *ҡ.* ғауғалау — *скандалить.* Әллә ништәп туҙып киттем

ТУЗАН: ТУЗАНДАЙНЫ ТУБАЛДАЙ ИТЕП СӨЙЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* арттырып һөйләү — *преувеличивать, делать из мухи слона*

~~**ТУЗҒАҠ**~~ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һоҙғаҡ — *совок*

ТУЗҒЫУ (эй) *ҡ.* сәбәләнеү — *бить руками и ногами (проявляя нетерпение или отбиваясь от кого-л.)*

ТУЗИ-ТУЗИ-ТУЗИКӘ (эйек-һаҡмар) *ы.* баланы иркәләп әйтеү һүҙе — *слово ласкового обращения к ребенку*

~~**ТУЗДЫРАҠ**~~ (ҡариҙел) *и.* туҙғанаҡ — *одуванчик*

ТУЗДЫРАУ (ҡариҙел) *ҡ.* туҙҙырыу — *износиться (о вещах)*

ТУЗ ЧҮМБӘРӘ (гәйнә) *и.* тырыз — *берестяной кузовок*

~~**ТУЗЫЙ**~~ (дим) *и.* 1. Туҙ — *береста.* 2. (урта) Тырыз — *берестяной кузовок*

ТУЗЫРАУ (ҡариҙел) *ҡ.* туҙыу — *износиться, (о вещах)*

ТУЙ (арғаяш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кейәү яғынан ҡыҙ яғындағы туйға алып килгән мал — *скот, привезенный женихом.* Туйҙы суҡлайлар, йаулыҡ бәйләйләр (эйек-һаҡмар). Туйҙы айаҡлай әпкилеп ҡуйалар ҡыҙ йортонда (эйек-һаҡмар). 2. (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Ҡыҙ йортонда уҙғарылған мәжлес — *свадьба в доме невесты.* Ҡыҙ йортондағы йыйынға ғына туй тейелә (дим). Озур туй (гәйнә). 3. (урта) Һый, мәжлес — *угощение, меджлис.* Күмерҙәр үтә икән, әллә ғалайтып үткәнтер инте, ҡайҙа сывайтбала, ҡайҙа туйларҙа. Бирге туй (гәйнә) кейәү яғындағы туй — *свадьба в доме жениха.* Һыпы туй (дим, эй) эскеһеҙ үткән туй — *свадьба без алькогольных напитков.* Эске туйы ла, һыпы туйы ла булды (эй). Туй ашау (арғаяш) — тирә-яҡ бөтә ауыл халҡына туй күстәнәстәре ашатыу — *угощение односельчан гостинцами свадьбы.* Туй итеү (дим) туй яһау — *сыграть свадьбу*

ТУЙА (ҡыҙыл) *р.* туйғансы — *досыта.* Ҡымыҙҙы туйа эсһендәр тинем

ТУЙАТОРМОШ (ҡариҙел) *и.* мул тормош — *зажиточная жизнь*

ТУЙАШ, ТУЙ АШЫ (ҡариҙел) *и.* 1. Туйға килтерелгән күстәнәс — *гостинцы, привезенные на свадьбу.* Туйаш ашайлар. 2. (урта) Туйҙың тәүге көнөндә бешерелгән аш — *суп, сваренный в первый день свадьбы*

ТУЙ БҮЛӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* һарыуыс — *куски материи, раздаваемые на свадьбе матерью невесты или жениха родственникам отца невесты или жениха*

ТУЙҒЫҘЫУ (эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* туйҙырыу — *накормить*

ТУЙҘАУ (мейәс) *ҡ.* туй үткәреү — *проводить свадьбу*

ТУЙҘЫҠ (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* егет яғынан туйға алып киленгән һуғым, ғәҙәттә тыу бейә, тыу һарыҡ — *скотина, привезенная со стороны жениха для забоя для свадебного пира.* Туйлыҡ (урта, эйек-һаҡмар) Кейәү яғынан бераү туйлыҡ китерә (урта). Туйлыҡты һатып бирәләр әмгемә өсөн (эйек-һаҡмар)

ТУЙ-ЙЫЙЫН (дим) *и.* күңел асыу — *веселье*

ТУЙЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* 1. Ҡунаҡ йыйыу — *приглашать гостей.* Әлдә лә эрмейәнән ҡайтҡанда ла, китҫә лә туйлайбыҙ. 2. (урта) *и.* исем туйы — *именины*

ТУЙРА, ТУЙЫРА (урта) *и.* 1. Йәш, ваҡ имәнлек — *молодой дубняк.* 2. (дим, ҡариҙел, урта, эй) Имән сәтләүегеге — *желудь.* 3. (дим) Тубырсыҡ — *шишка (еловая, сосновая).* 4. (ҡыҙыл) Кәкере-бөкөрө, йыуан ҡороған ағас — *корявое сухое дерево.* Бәрәңге туйраһы (дим) бәрәңге алмаһы — *плоды картофеля*

ТУЙРАЛЫҠ (дим) *и.* таллыҡ — *ивняк*

ТУЙ-СУЙ (дим) *и.* юк-бар — *мелочь.* Туй-суй ғына, зәһәр эшләрлек эш тә йуҡ

ТУЙТАННАУ (урта) *ҡ.* алпанлау — *ходить вперевалку.* Мыныһы былаш кейеп китте туйтаннап. Туйтаңлау (ырғыҙ)

ТУЙЫҘ (урта) *и.* 1. Туҙ — *береста.* Туйыз (ҡариҙел). Аны ҡайын туйызынан эшлиләр иҙе. Туйызын ҡайырыу (туҙ һыҙырыу) — *сдирать бересту*

ТУЙЫЗБАШ ЙЫЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* туҙбаш йылан — *уж.* Туйыҙбаш (дим)

ТУЙЫМНЫҠ (һаҡмар) *и.* туҡлыҡ — *сытность.* Туйымныҡта түгел — күңелдек

ТУЙЫНДЫ ТУФРАҠ (арғаяш, эй) *и.* мәтеле тупраҡ — *глинистая почва*

ТУЙЫР (урта) *и.* туйыра — *желудь*

ТУЙЫРҒАМСЫ (ырғыҙ) *и.* туйыр — *толстая нагайка*

ТУҠ (гәйнә) *и.* әүен — *ток.* Туҡ (ҡариҙел)

ТУҠАЛ (ырғыҙ) *и.* йәш ҡатын *(бер-нисә ҡатын алыу йолаһы булғанда)* — *молодая жена (при обычае многоженства)*

ТУҠАЛБОЙҘАЙ (дим, һаҡмар) *и.* ҡылсыҡһыҙ бойҙай — *безостая пшеница*

ТУҠАЛАҒӨЙ (мейәс, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ҡыйыҡһыҙ өй — *некрытый дом.* Туҡалағөйҙән башҡа бер нейе лә йуҡ (эйек-һаҡмар)

ТУҠАЛАҠ I (һаҡмар) *с.* яңғыҙ — *одинокий.* Беҙҙен кейәү туҡалаҡ. Туҡалаҡ баш ҡалыу (эй) бер нәмәһеҙ ҡалыу — *остаться ни с чем*

ТУҠАЛАҠ II (урта) *и.* тубыҡ ҡапҡасы — *коленная чашка*

ТУҠАҢНАУ (дим) *ҡ.* бер батыу, бер ҡалҡыу — *тонуть и всплывать.* Туҡаңнаған да ҫыу төбөнә киткән

ТУҠАУАЙ: ТУҠАУАЙ ИТЕҮ (дим) *ҡ.* әрйәне ҡаҙаҡлап ябыу — *загвоздить крышку ящика*

ТУҠЛАҠ, ТУҠМАҠ (ырғыҙ) *и.* үбәк, ҡамытҡа урай торған йомшаҡ кейеҙ — *мягкий войлок для обматывания хомута*

ТУҠЛЫ (ырғыҙ) *и.* алты айҙан үткән бәрәс — *ягненок старше шести месяцев.* Туҡлы эйтәм туғаныма ҫандыҒ асҡанда

ТУҠЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* боламыҡ — *мучная каша*

ТУҠМАҠ I (эйек-һаҡмар) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка.* Йәнлектәр туҡмағы күренде

ТУҠМАҠ II (гәйнә, урта урал, эй) *и.* 1. Бәләк — *валек.* Ҡоро киндерне туҡмаҡ белән тигезләйдерейек (гәйнә). 2. (урта) Сәғәт гере — *часовые гири.* Сәғәт туҡмағын тарт

ТУҠМАҠ III (урта) *и.* үбәк, ҡамытҡа урай торған йомшаҡ кейеҙ — *мягкий войлок для обматывания хомута*

ТУҠМАҠ IV (дим) *с.* 1. Тупаҫ — *грубый, жестокий.* Беҙҙең телебеҙ туҡмаҡ. 2. (ҡыҙыл) Ауыр — *тяжелый.* Миңә туҡмаҡ хәбәр һалдың

ТУҠМАҠ V (дим) *и.* суҡ — *кисть*

ТУҠМАҠ АҒАСЫ (урта) *и.* уҡлау — *скалка (для теста)*

ТУҠМАҠБАШ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ТУҠМАҠБАШ II (урта урал) *и.* ябалаҡ — *сова*

ТУҠМАҠБАШ III (дим) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая*

ТУҠМАҠ ГӨЛ (дим) *и.* роза гөлө — *роза*

ТУҠМАҠЛАУ (урта) *ҡ.* туҡмау — *бить.* Туҡмаҡлап та ала, өҫкә ҡуныл килә

ТУҠМАҠТАНАУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* йоморо, ҙур танау — *крупный круглый нос.* Бисәһе тик туҡмаҡтанау (урта урал)

ТУҠМАС (салйоғот) *и.* 1. Өйрә — *похлебка.* 2. (ҡыҙыл) Ите ваҡ итеп турап бешерелгән аш — *суп с мелко нарезанным мясом*

ТУҠМАСАҒАС (арғаяш, урта) *и.* уҡлау — *скалка (для теста)*

ТУҠМАСБИҘӘК (һаҡмар) *и.* шаҡмаҡ биҙәк *(шәлдә)* — *квадратный узор платка*

ТУҠМАСТАЙАҠ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *и.* уҡлау — *скалка (для теста)*

ТУҠМАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Шаҡыу — *стучать.* Тәҙрә туҡмағас ҡына уйандым. 2. Һөйөү — *похлопать по спине*

ТУҠРАН (арғаяш, гәйнә, дим, минзәлә, һаҡмар) *и.* тумыртҡа — *дятел. Туҡран тәүбәһе (дим, урта, эй)* үҙенә яуапһыҙ ҡараған кешенең һүҙе — *слово (обещание) безответственного человека*

ТУҠРАНБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* клевер

ТУҠРАУ, ТУҠЫРАУ (арғаяш, ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *ҡ.* туҡтау — *остановиться.* Һыйыр ҡасып йөрөй ине, туҡранымы? (арғаяш). Туҡырат әле мынау малайҙы (мейәс)

ТУҠСАНТУҒЫҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* аҡылға еңел — *придурковатый.* Туҡҫантуғыҙ (эй)

ТУҠШЫРМА (ҡыҙыл) *с.* төрөнөп йөрөүсе — *любящий укутываться*

ТУҠЫРЫУ (урта) *ҡ.* артыҡ ашау — *объесться*

ТУҠЫМ (ырғыҙ) *и.* 1. Тантаналы ваҡиғаларҙа ҡатнашҡан аттың өҫтөнә ябыу өсөн биҙәкләп эшләнгән япма — *чепрак.* 2. (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) Серге — *войлок (между седлом и потником)*

ТУҠЫРТМА (арғаяш) *и.* тумыртҡа — *дятел*

ТУҠЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Эшләү — *делать.* Чабата туҡығаннар. 2. Һуғыу — *ткать.* Киндер туҡыған жирләргә барадырыйыҡ

ТУҠЫУ: МАЙ ТУҠЫУ (әй) *ҡ.* май яҙыу — *сбить масло*

ТУҠЫШ (ҡыҙыл) *с.* тоҡор йыуан — *толстый, маленький ростом*

ТУҠЫШ ЙЕЛЕК (ҡыҙыл) *и.* 1. Бот һөйәге — *бедренная кость.* 2. Беләктең ҡулбаштан терһәккә тиклемге һөйәге — *кость предплечья*

ТУҠЫУҒЫС (ҡариҙел) *и.* туҡығыс — *мутовка.* Туҡыуыс (гәйнә)

ТУЛА, ТУЛАҠ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Тирегә әйбер тултырып яһалған быҙау һүрәте *(һыйырҙы алдаштырып һауыу өсөн)* — *чучело теленка.* 2. (арғаяш, салйоғот, әй) һикегә йәйеп йөрөтөлгән тире — *покрывало из шкуры.* 3. (арғаяш) Һарыҡ тиреһенән эшләнгән һелкеүес — *продолговатая овчина для просеивания муки*

ТУЛАҠ (ҡыҙыл) *с.* ойош — *сбитый (о волосах, шерсти).* Тулаҡ пашың — кәләшең бармы?

ТУЛАҠ II (арғаяш) *и.* Әрпеш — *неряха.* Тулалаҡ (арғаяш) *с.* донъя көтөүгә тәрбиәһеҙ — *неэкономный*

ТУЛАНЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* туналыу — *быть содранным*

ТУЛАЧӨЛКӘ (гәйнә) *и.* тула ойоҡ — *суконные чулки*

ТУЛАҺЫ (эйек-һаҡмар, әй) *р.* тулы — *полно.* Өй тулаһы кеше (әй)

ТУЛАРҪАҠ, ТУЛАРҪЫҠ (урта) *и.* 1. Һөйәк башы — *кончик сустава.* 2. Малдың сираҡ һөйәге — *предплюсна (у животных)*

ТУЛАШӘЛ (ҡариҙел) *и.* ҡалын шәл — *плед*

ТУЛҒАҠЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* тулғаҡ тотоу — *предродовые схватки*

ТУЛҒЫЛАЙ (дим) *с.* тулы — *полный, зажиточный.* Мынауылай тулғылай йортто ҡайҙа ташлап китәйем

ТУЛДЫР, ТУЛТЫР (урта урал, әй) *с.* 1. Мәғәнәһеҙ — *бестолковый.* 2. Ҡыҙыу — *горячий*

ТУЛДЫРАНЫУ (урта урал, әй) *ҡ.* ахмаҡланыу — *дуреть*

ТУЛКА I (ҡариҙел) *и.* 1. Талыҡ — *помост у косы.* 2. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) — *втулка*

ТУЛКА II (урта) *и.* баҫыу — *поле.* Дулка (ҡариҙел)

ТУЛҠЫНЫУ I (урта) *ҡ.* тулышыу — *отекать.* Тулҡынып йатам

ТУЛҠЫНЫУ II (арғаяш, ҡыҙыл, урта урал) *ҡ.* ҡайтарылыу *(салғы йөҙө)* — *свернуться (об острие косы)*

ТУЛҠЫТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* борсоу — *беспокоить.* Бала-сағалы гешене тулҡытмайым тинем

ТУЛҠЫУ I (ырғыҙ) *ҡ.* тотлоғоу — *заикаться*

ТУЛҠЫУ II (арғаяш) *ҡ.* тулҡынланыу — *волноваться.* Күл тулҡый, бәүелеп йата

ТУЛПА (һаҡмар) *и.* тынҡауыҡ — *чернильный орешек*

ТУЛПАНҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тоҡор йыуан — *коренастый*

ТУЛТЫРМА ЭСӘК (урта) *и.* туҡ эсәк — *толстая кишка*

ТУЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тулы — *полный*

ТУЛЫШЫУ I (дим, урта) *ҡ.* нарывать — *эрен йыйыу.* Тулышып һыҙлау (эйек-һаҡмар) һулҡылдап һыҙлау — *болеть усиленно*

ТУЛЫШЫУ II (дим) *ҡ.* һимереү — *разжиреть*

ТУЛЫШЫУ III (урта урал, һаҡмар) *ҡ.* ҡыҙыу — *нервничать.* Бала-сағаға тулышып та ауырып китә тей

ТУМА (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* 1. Туған — *родной.* Бер тума сеңлем үлде (төньяҡ-көнбайыш). Тумаларым күп минең (арғаяш). 2. (урта) Тыума — *незаконнорожденный*

ТУМАҠ (гәйнә) *и.* тыумыш — *рождение.* Тумаҡтан ҡалмағанға, үлмәктән ҡалмабыз

ТУМАҠА (гәйнә) *и.* түмәр — *чурбан*

ТУМАЛАҒҮҘӘК (әй) *и.* үҙәк етен — *высший сорт льна*

ТУМАЛАҠ (мейәс) *и.* күҙ ҡараһы — *зрачок*

ТУМАЛАҠ ЙУЛ (урта) *и.* һуҡмаҡ юл — *тропинка.* Уйа эсенән киткән тумалаҡ йул тау башына, һыртҡа алып менә

ТУМАЛАҠТАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йомарланыу — *свернуться клубком*

ТУМАЛАҠ ҺУҒЫУ (арғаяш) *и.* шар һуғыу — *игра в лапту*

ТУМАЛАҠ ШИШЕК (һаҡмар) *и.* башһыҙ шешек — *сплошная опухоль*

ТУМАЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* төймәләнеү — *образоваться (о завязи).* Муйыл тумалана башлаған

ТУМАЛАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йомарлау — *свернуть.* Йөн тупты һыйыр йөнөнән тумалатып эшләй торғайныҡ

ТУМАЛАУ I (арғаяш, мейәс, ырғыҙ) *ҡ.* аунау — *валиться.* Ат тумалай.

ТУМАЛАУ II (дим) *ҡ.* томалау — *закрыть.* Тумаланыңмы, булдымы мунсаң?

ТУМАЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* төймәләкләнеү *(сәскәгә ҡарата)* — *свернуться в бутон*

ТУМАНАН ТУҒАН (урта) *и.* тыума — *незаконнорожденный*

ТУМАННАУ (ҡариҙел, урта урал) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках*

ТУМАР, ТҮМӘР (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта, урта урал) *и.* 1. Түңгәк — *кочка.* 2. (урта) Солоҡ умарта — *борть.* 3. *с.* тупаҫ — *грубый*

ТУМАРҘЫҠ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* түңгәклек — *кочкарник.* Тумарлы һаҙ (урта)

ТУМАРЖАЙ (урта) *с.* ҡомһоҙ — *жадный*

ТУМАР ЙЕЛӘГЕ (мейәс) *и.* һаҙ еләге — *морошка*

ТУМАР ЙЫУАҺЫ (арғаяш) *и.* һаҙ йыуаһы — *вид дикого лука, растущий в болотистом месте*

ТУМАРЛАНЫУ (туҡ-соран) *ҡ.* тәгәрәү — *катиться.* Йыртҡыс менән икеһе ҡуша, боғаҙға-боғаҙ алышып, ғыжылдап йул ситенә тумарландылар, сана ҡанаты аҫтында ҡалдылар

ТУМАРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡараусыһыҙ булыу — *быть беспризорным.* Байғош балаһы әүәле йөрөнө тумарлап

ТУМАРУМАРТА (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* солоҡ — *борть*

ТУМАРЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Йығыу — *валить.* 2. Эре киҫәктәргә бүлеү *(итте, икмәкте һ. б.)* — *резать на большие куски.* 3. Тумырыу — *разрубить*

ТУМАСТАЙ (урта) *и.* тыума *(әрләп әйтеү)* — *незаконнорожденный*

ТУМАСТАУ (урта) *ҡ.* тумырыу — *разрубить.* Утын тумастап йарҙым

ТУМБАҪ (эйек-һаҡмар) *и.* хәйләкәр — *хитрюга*

ТУМБАТ (урта) *и.* аҫтыртын — *скрытный*

ТУМБОЙОҠ (арғаяш, һаҡмар) *и.* томбойоҡ — *кувшинка.* Аҡ тумбойоҡ — *кувшинка белая,* һары тумбойоҡ — *кубышка желтая*

ТУМБЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ныҡ өшөү, ҡатыу — *окоченеть*

ТУМБЫЙЫҠ (һаҡмар) *и.* 1. Картуф алмаһы — *плоды картофеля.* 2. (ҡариҙел, һаҡмар, эй) Томбойоҡ — *кувшинка*

ТУМБЫТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һупалау — *говорить или петь наугад, приблизительно.* Ул оҙон көйҙө йырҙарға тумбыта ине (мейәс)

ТУМБЫШКА (арғаяш) *и.* төтөн юлы биш бөгөмлө галанка — *голландка пятисводчатая*

ТУМДЫРАУ (ҡариҙел) *ҡ.* шәп йөрөү — *быстро ходить.* Тумдырап мында магазинға килеп йетәләр

ТУМЖЫЙ (һаҡмар) *с.* тумтайған — *надутый.* Тумжый ауыҙлыраҡ малай. Тумжыҡ (урта урал)

ТУМҪАЙЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тумжайыу — *надуться*

ТУМПЫЛДАҠ (мейәс) *и.* үбәк — *кусок войлока или холстины для обматывания хомутины*

ТУМПЫШ (урта) *и.* йыуан, килбәтһеҙ — *полный, неуклюжий*

ТУМРА (эйек-һаҡмар) *и.* тумыртҡа — *дятел*

ТУМРАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* туңҡандау — *ходить вразвалку*

ТУМҪА (урта) *ҡ.* ҡараңғы сырайлы — *хмурый*

ТУМҪАЙЫУ, ТУМҺАЙЫУ (урта) *ҡ.* асыуланыу — *мрачнеть*

ТУМҺАҢНАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тумрандау — *ходить переваливаясь, с трудом.* Тумһаңнап ҡына йөрөй ҙә йата

ТУМЫЖНАЙ (ҡыҙыл, урта) *с.* килешһеҙ, килбәтһеҙ — *некрасивый.* Тумыжнай булған та ҡуйған йаһаған әйбере

ТУМЫР (эйек-һаҡмар) *с.* йыуан тоҡор — *толстый и низкий.* Тумыр айаҡ

ТУМЫРАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Сурайыу — *выпячиваться.* Быуыны тумырайып сығып тора. 2. (урта) Һимереү — *располнеть*

ТУМЫРАЙЫШЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* йыуан-йыуан булып теҙелешеү — *быть в одном ряду чего-то крупного.* Суҫҡа балалары шикелле тумырайышып йатҡан ҡыйарҙарҙы йыйып та, ашап та бөтөрөрлөк түгел

ТУМЫРА (урта) *и.* думбыра — *домбра.* Тумырала уйнай ине

ТУМЫРАУ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *и.* түмәр — *чурбан.* Өс тумырау утын (эй). Был ағас бер алты тумырау булыр (ҡыҙыл)

ТУМЫРТҠАБАШ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* *клевер*

ТУМЫРЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ырғытыу — *бросать, кидать.* Ҡайда тумырасың. 2. (һаҡмар) Йығыу — *валить.* Балта менән ағасты тумыра киләләр

ТУНАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* туҡмау — *бить.* Давай теге кешене кендек белән тунарға

ТУНАУ: ТОҠЛАП ТУНАУ (урта) *ҡ.* йәнлек тиреһен ярмайынса тунау — *сдирать шкуру в целом виде*

ТУНАУ БАЛЫ, ТУҢНАУ БАЛЫ (урта) *и.* туңдау, умартала ҡышлаған бал — *остаток зимнего запаса меда*

ТУНИ (гәйнә) *и.* быйма — *валенки*

ТУН ЙАРПЫҺЫ (һаҡмар) *и.* иҫке тундан алынған ямаулыҡ — *заплатка, кусок шкуры из старой шубы*

ТУҢ I (һаҡмар) *и.* ҡалҡыулыҡ ер — *холм.* Атың туң башында йөрөй

ТУҢ II (урта) *с.* сей, өлгөрмәгән — *неспелый (о ягодах).* Туң йеләкте килтергән

ТУҢ III (гәйнә, ҡариҙел) *с.* 1. Наҙан — *неграмотный.* Ата-инә уҡытмаҙы, туң ҡалтыҡ (ҡариҙел). 2. (ҡыҙыл, урта) Һөйләшмәҫ, ҡараңғы сырайлы — *молчаливый, неприветливый.* 3. (эйек-һаҡмар) Һалҡын күңелле — *равнодушный*

ТУҢ: ТУҢ КИЛЕҮ (урта) *ҡ.* көҙгө туңғаҡ башланыу — *первые заморозки.* Тунһыҙҙарға туң килде

ТУҢАЙАҠ (урта, урта урал, эй) *и.* туйға саҡырылмай килгән кеше — *человек, явившийся на свадьбу без приглашения*

ТУҢАҘЫУ, ТУҢҒАҘАУ, ТУҢАҘЫТЫУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* туңдырыу — *подморозить.* Йаҙғы йел төңгөлөккә туңаҙыған ҡар битен әлдән-әле һыйпап үтә (эйек). Иртәнсәк бик туңаҙытҡан ине, көндөҙ йепшене. Йер туңаҙып малдар кәртәгә ингәс, уны һалдат хеҙмәтенә саҡырҙылар (урта)

ТУҢҒАЛАҠ, ТУҢҠАЛАҠ (ҡариҙел) *и.* туңғаҡ — *мерзлота.* Туңғалаҡ әйе ул көнне

ТУҢДАТЫУ (эй) *ҡ.* һуҡҡан киндерҙе ҡарға күмеп ағартыу — *отбеливать холст в снегу*

ТУҢҠАС (һаҡмар) *с.* ҡыҫҡа, тоҡос — *короткий, куцый.* Күлдәгендең артын туңҡас итеп теккән бит

ТУҢҠАМБАШ: ТУҢҠАМБАШ КИТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* баш аша әйләнеү — *кувыркаться*

ТУҢҠАҢНАУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Эйелеп йүгереү — *бегать гуськом.* 2. (ҡыҙыл) Бөкөрәйеп йөрөү — *ходить сгорбившись.* Туңҡаңнап һыйыр һауам әле мин. 3. (һаҡмар) Бер батып, бер ҡалҡыу — *тонуть и всплывать.* Бер түңгәк туңҡаңнап ағып килә

ТУҢҠОЙОРОҠ (ҡыҙыл) *и.* ала таштурғай, шаҡылдаҡ *(ташҡа оялай, шунда бала сығара)* — *луговой чекан*

ТУҢҠЫЛДАҠ I (ҡыҙыл, урта) *и.* дуңғырҙаҡ — *ботало*

ТУҢҠЫЛДАҠ II (урта) *и.* ауыр ҡуҙғалыусан, булдыҡһыҙ — *медлительный, неспособный*

ТУҢҠЫС, ТОҢҒОС (арғаяш) *и.* баш бала — *первенец*

ТУҢНАУ (ырғыҙ) *и.* туңғаҡ — *мерзлота*

ТУҢЫРТҠА (һаҡмар) *и.* тумыртҡа — *дятел*

туңҡаһыу I - ҡалҡыу I (КӘ, №2-2011)

ТУҢҺҮКӘ (һаҡмар) *с.* баҙнатһыҙ — *несмелый.* Туңһүкә бер туйған, элдем-һалдым ике туйған

ТУҢЫҘЫУ (урта) *ҡ.* туңдырыу — *заморозить.* Хаттаки туңыҙып ҡуйа ҡымыҙҙы. Туңырыу (арғаяш)

ТУП I (һаҡмар) *и.* ара — *родовое подразделение.* Сурайҙа Килдебай тубы тип йөрөтәләр, мында туплар йуҡ

ТУП II (дим) *и.* үбәк — *кусок войлока или холстины, которым обматывают хомутину*

ТУПА (эй) *с.* ығыш — *копотливый.* Тупа кеше ул

ТУПАЙ (ырғыҙ) *и.* ашыҡ *(атта) — альчик (у лошади)*

ТУПАЙ: ТУПАЙ БУЛМА! (ҡыҙыл) баланы йығылыуҙан иҫкәртеү һүҙе — *слово предупреждения ребенка, чтобы он не упал*

ТУПАЙСЫҠ (һаҡмар) *и.* 1. Ус һөйәле — *мозоль на ладони.* 2. (ҡыҙыл) Тубыҡ, тубыҡ ҡапҡасы — *колено, коленная чаша*

ТУПАЙЫУ I (урта) *ҡ.* ослайыу — *торчать, выпячиваться.* Тауҙар тирәһендә тупайып торған таштарҙан башҡа нәмә күренмәй

ТУПАЙЫУ: КҮҘ ТУПАЙЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* таҫрайыу — *выпучиться (о глазах)*

ТУПАҠКҮҘ (эйек-һаҡмар) *с.* таҫрыҡ — *пучеглазый.* Атылып сыға йаҙып торған тупаҡ күҙле, суҡмар танаулы улы бар

ТУПАЛАМ, ТУПАЛАМА (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Аҡһаҡ ауырыуы *(малда) — хромота (болезнь у животных).* Һыйыр тупалам менән ауырыһа, малайҙарҙың һейлеге килешә (һаҡмар). Тупалан (ырғыҙ). 2. (һаҡмар) Ревматизм. Тупаламдан кәртүф бешереп, ҡабығы белән һыуына ултыраһың. 3. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Зәңге — *цинга*

ТУПАЛАҒЫМ (дим) *ы.* баланы иркәләү һүҙе — *ласкательное слово к ребенку*

ТУПАЛАҠ (дим) *и. буханка.* Бер тупалаҡ ҡына булды икмәк

ТУПАЛАҠ ҺУҒЫУ (салйоғот) *и.* шар һуғыу — *игра в шары*

ТУПАЛАУ (урта) *ҡ.* һупалау — *знать приблизительно, неточно.* Ары-бире генә бер-ике көйҙө тупаларға өйрәнгәйне Ирғәле

ТУПАЛСАЙ I (һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык*

ТУПАЛСАЙ II (һаҡмар) *с.* тупаҡ — *тупой.* Һыныҡ тупалсай мөгөҙҙәрен, ҡамыт баҫып ҡатырған йелкә буйҙарынан һыйпаланым

ТУПАН I (һаҡмар) *и.* уҡ башағының төрө — *вид наконечника стрелы*

ТУПАН II (арғаяш) *и.* һыйыр аяғында иҙелмә ауырыуы — *панариций.* Тойағына тупан төшкән

ТУПАН: ТУПАН БУЛЫУ (кариҙел) *ҡ.* зәңге менән ауырыу — *заболеть цингой*

ТУПАНАЙ (урта) *и.* төпөш — *коротыш*

ТУПАНАҠ (дим) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ТУПАННАУ (ҡариҙел) *ҡ.* аҡһап-туҡһап атлау — *ходить с трудом, прихрамывая.* Тупаннап мүк жолҡарға бардым

ТУПАР (эйек-һаҡмар) *с.* тупаҫ — *грубый.* Телдәре тупар

ТУПАР, ТУПАР ЙЕЛӘК, ТУПАРБАШ (урта) *и.* ер еләге — *клубника*

ТУПИҠ, ТУПИК (ҡариҙел) *с.* тупаҡ — *круглый.* Ике башы ҙа тупиҡ орсоҡ кеүек ҡорт. 2. Ҡыйыҡһыҙ — *без крыши*

ТУПИҠ: ТУПИҠ БАРМАҠ (дим) *и.* тупыс бармаҡ — *палец без одной фаланги*

ТУПИЛ (урта урал) *и.* тирәк — *тополь*

ТУПИМ (ҡариҙел) *с.* тупаҫ — *грубый.* Мында тупим халыҡ булған

ТУП: ТУП КЕШЕ (арғаяш) *и.* өндәшмәҫ кеше — *молчун*

ТУПҠЫП: ТУПҠЫП ЙАТЫУ (эй) *ҡ.* күп булыу — *быть многочисленным.* Балалары тупҡып йата. Туптырҙап йатыу (ҡыҙыл)

ТУПҠЫТЫУ (эй) *ҡ.* бер-бер артлы тотоу — *ловить подряд.* Ҡармаҡ менән балыҡты тупҡытабыҙ ғына

ТУПЛАН (урта) *и.* эскадрон. Башҡортларҙың Алдар батыр башлығындағы атлы тупланы йебәрелде

ТУПЛАУ I (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* малдарҙың һыулау урыны — *водопой.* Туптау (урта урал, эй). Сәйҙегүл ҡаршыһында туптауҙа йата мал эҫе үткәнсе. Туплау (төньяҡ-көнбайыш)

ТУПЛАУ II (урта) *ҡ.* өйөлөү — *скопиться.* Туплап йаталар һарыҡлар

ТУПЛАУ III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бесән ҡатыһы — *объедья*

ТУПЛАУ IV (ырғыҙ) *ҡ.* бәргесләү — *бить, ударить.* Килһен әле, ни йетте шуның менән туплап сығарырмын

ТУПЛЫҠ КҮҘ (урта) *и.* таҫрыҡ — *пучеглазый*

ТУПРАҒӨЙ (һаҡмар) *и.* тупаҡ өй — *дом с плоским верхом*

ТУПРАҠҪА (урта) *и.* ҡолаҡбау — *гуж.* Тупраҡса (һаҡмар)

ТУПРАҠ ТЫЙҒЫС (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡарабура, нигеҙ буйы — *завалинка.* 2. Иң өҫкө ниргә — *верхний венец*

ТУПРАЙЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бысраныу, бурьяҡланыу — *помутнеть.* Йылға тупранған, күрәһең үрҙә балыҡ һөҙгәннәр

ТУПСА I (урта урал) *и.* ишек күгәне — *дверная петля*

ТУПСА II (ҡариҙел) *и.* 1. Күтәрмә баҫҡысы — *ступеньки крыльца.* 2. Күтәрмә — *крыльцо*

ТУПСАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* сурайыу — *опухать.* Ҡуллар тупсайыпөткән, һаулығын йуғалтҡан

ТУПСАЛАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ҡатлы-ҡатлы итеп тегеү — *нашивать, накладывая друг на друга (о монетах на одежде)*

ТУПСАН АТ (урта) *и.* аяҡтары ҡыҫҡараҡ тәпәш ат — *низкорослая порода лошади*

ТУПСАҢЛАУ, ТУПСАҢНАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* аҡһаңлау — *прихрамывать.* Ғилминур тупсаңлап атлап киләсе

ТУПСЫ I (мейәс) *и.* бармаҡ быуыны — *сустав пальцев рук*

ТУПСЫ II (дим) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Тупсы иҫәр ул

ТУПСЫ БАШЫ (ҡыҙыл) *и.* тупсыубаш *(аттың алғы аяғының ҡалаҡ һөйәгенә тоташҡан урыны) — верхний кончик плечевой кости.* Тупсы башына ҡамыт тейгән

ТУПСЫУ I (арғаяш, ҡыҙыл, эй) *и.* 1. Малдың алғы аяғының кәүҙәгә тоташып торған йоморо башы — *округленный кончик сустава передних ног скота.* 2. (мейәс) Яурын һөйәге — *плечевая кость.* 3. (эйек-һаҡмар) Терһәк быуынының башы — *наконечник локтевого сустава.* 4. (ҡыҙыл) Аттың ҡойроҡ һөйәгенең осо — *копчик.* 5. (ҡыҙыл, урта) Ҡоштарҙың ҡанат төбө — *корень крыльев*

ТУПСЫУ II (дим, ҡариҙел) *ҡ.* 1. Иҙеү баҫҡанда сиккән һымаҡ итеп тегеү — *вид шитья.* 2. (ҡыҙыл) Арҡан төйнәү — *делать узлы на веревке*

ТУПСЫУ III (эй) *ҡ.* интегеп һөйләү — *объясняться заикаясь*

ТУПСЫУА (арғаяш) *и.* беләҙек — *браслет*

ТУПСЫУБАШ (ҡыҙыл) *и.* яурын һөйәге — *плечевая кость*

ТУПҪА I (һаҡмар) *и.* 1. Ҡашаға — *притолока.* 2. Күтәрмә — *крыльцо.* Тупҫа киркәсләп һалына. 3. Күгән — *дверная петля.* 4. (дим, һаҡмар) Ишек күгәне кереп ултырған тимер — *дверной шарнир*

ТУПҪА II (урта) *и.* ҡаҙҙың бәләкәй ҡанаты — *маленькое крылышко гуся*

ТУПТАЙЫУ (урта) *ҡ.* ҡабарыу — *выпячиваться.* Зәйнәп туптайып торған күкрәген уға терәп һыйпанғанға ҡаушабыраҡ ҡалғайны

ТУПТАЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* ойошоу, тупланыу — *сбиться в кучу.* Тупталып йөрөйҙәр күп булып

ТУПФА, ТУПҺА (эйек-һаҡмар) *и.* күтәрмә — *крыльцо*

ТУПҺЫҘ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *с.* тотанаҡһыҙ, тәртипһеҙ — *невоспитанный.* Бала-саға араһында ибәтәйһеҙ, тупһыҙ (ҡыҙыл)

ТУПЫЙ I (арғаяш, мейәс, урта) *и.* 1. Бүрек — *шапка.* ◊ Тупый апҡасыу (урта) туйҙы ҡаршы алғанда һыбай ҡоҙаларҙың ҡунаҡҡа килгән ҡоҙаның бүреген алып ҡасыу йолаһы — *свадебный обычай, при котором встречающие сватья прячут шапку гостя-свата.* 2. (урта урал, эй) *и.* яулыҡ аҫтынан кейеү өсөн материалдан һырып тегелгән баш кейеме — *шапочка из простой материи, надеваемая под платок.* 3. Материянан тегелгән балалар башлығы — *детская шапочка из простой материи*

ТУПЫЙ II (урта) *с.* тупаҫ, аңһыҙ — *тупой, ограниченный*

ТУПЫЙ III (дим) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

ТУПЫЙ IV (урта) *и.* төпөш — *коротыш*

ТУПЫЙГҮҘ (һаҡмар) *с.* таҫрый күҙле — *пучеглазый*

ТУПЫЙҘЫ ТАУЫҠ (урта) *и.* бүрекле тауыҡ — *курица-хохлатка*

ТУПЫЛ (арғаяш, салйоғот, урта) *и.* тирәк — *тополь*

ТУПЫРАЙЫУ (дим) *ҡ.* 1. Үтмәҫләнеү — *притупиться.* Балта жөрөй-жөрөй тупырайып китә. 2. Шешенеү — *одеревенеть (о ноге).* Тупырайып китте айағым. Тупырандау (эй)

ТУПЫРСЫҠ I (урта) *и.* бәкәл — *щиколотка.* Тупырсығыңа типкәс, бүтән һыу бирмә

ТУПЫРСЫҠ II (һаҡмар) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта.* Тупрый (дим).

ТУПЫС (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Шәбеһе төшкән бармаҡ — *палец без ногтя.* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Бер бармағы булмаған кеше — *человек без одного пальца.* 3. (дим) Кәкерәйгән бармаҡ — *загнутый палец.* 4. (урта, ырғыҙ) *с.* киҫелгән, тоҡос — *укороченный.* Тупыс ҡойроҡ. Тупыс бармаҡ. Тупыч (гәйнә)

ТУПЫША (ҡыҙыл) *с.* килешһеҙ, килбәтһеҙ — *неуклюжий.* Тупыша кейем

ТУР (урта) *с.* ҙур — *большой*

ТУРА (дим) *и.* еләкте һөттә ҡайнатып киптергән ашамлыҡ — *пастила ягодная*

ТУРАЛАҠАҪ (арғаяш) *и.* ҡушы *(яр буйында өң яһап оялай торған өйрәк)* — *длинноносый крохаль*

ТУРАЛАМА (ҡыҙыл) *и.* ҙур күгәүен — *овод бычачий*

ТУРАЛЫ (һаҡмар) *б.* турала — *о, про.* Ырыу туралы, ауыл туралы мин әйтмәгән инем

ТУРАЛЫМАЙ (минзәлә) *и.* киптереп төйөлгән ҡыҙыл эремсек ҡушылған аҡ май — *сливочное масло с сушеным красным творогом*

ТУРАМ (дим) *и.* ҡалъя — *кусок мяса.* Турамыс (урта, эй)

ТУРАМЫСЛАУ (урта) *ҡ.* турау — *разрезать.* Ит турамыслау

ТУРАНАН (урта) *б.* тарафтан — *по поводу.* Әлләнней туранан шулай тигәндер

ТУРАНДЫ (урта урал) *с.* туралған — *разрезанный.* Туранды ит

ТУРАУ (ҡариҙел, урта) *ҡ.* киҫеү — *резать.* Икмәк тура ҡунаҡларға (урта). Әрҙәнә турау (ҡариҙел). 2. (ҡариҙел, һаҡмар) ватыу — *колоть.* Утын турау

ТУРБА, ТУРБЫ (һаҡмар) *и.* мөкшә, һоло һалып ат моронона кейҙерелә торған тоҡсай — *торба*

ТУРБАШ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Өйҙөң ҡаҙанлыҡ яғы — *кухонная половина дома.* 2. (урта) Бәләкәй урындыҡ — *маленькие нары*

ТУРБИСА (урта урал) *и.* көпсәк — *ступица.* Турбич (гәйнә)

ТУРҒАЙ (гәйнә, минзәлә, урта урал) *и.* 1. Һабан турғайы — *жаворонок.* 2. (эй) Беснәк — *синица*

ТУРҒАЙБАШ (урта) *и.* ер еләге — *клубника*

ТУРҒАЙ ЕЛӘГЕ, ТУРҒАЙЙЕЛӘК (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ТУРҒАЙ ҠУҘҒАЛАҒЫ (һаҡмар) *и.* йылға буйы ташлығында үҫә торған ваҡ ҡуҙғалаҡ — *щавель мелкий, который растет на отлогих берегах реки*

ТУРҒАЙ ТИПКЕС (ҡыҙыл) *и.* мүктәрге — *кобчик*

ТУРЕТЕН (эй) *и.* әре ҡорт — *трутень*

ТУРЖАҠ (салйоғот) *и.* ҡырпаҡ ҡар —*пороша*

ТУРЖЫҠ (урта) *с.* киң танаулы — *широконосый.* Бигерәк туржыҡ танаулы килен алғаннар

ТУРЙАҠ (арғаяш) *и.* 1. Түрьяҡ — *гостиная.* 2. (эйек-һаҡмар) Ҡаҙанлыҡ яҡ — *кухонная половина дома*

ТУРҠЫЛДАҠ (мейәс) *и.* мығырҙаҡ — *ворчун*

ТУРЛАМА (ҡыҙыл, урта) *и.* ҙур күгәүен — *овод бычачий.* Күгәүентен ҙуры — турлама атты сыҙатмай (урта)

ТУРЛАУ (дим) *ҡ.* тоҫҡау — *целиться*

ТУРПАН (арғаяш) *и.* ҡарасабан — *турпан*

ТУРПОША (һаҡмар) *и.* турпыша — *полог.* Ул тоҡ, ул турпоша, ул ашаулыҡ, ул таҫтамал. Торпоша (эй)

тупый 'бүрек' (ХО, с.2-2011, ЭБ.)

ТУРПЫША (һаҡмар) *и.* 1. Сепрәк балаҫ — *самотканый тряпичный половик.* 2. Киндер ашъяулыҡ — *холщовая скатерть* 3. (ҡыҙыл) Ҡорот һарҡыта торған бәләкәй тоҡ — *мешочек для курута.* 4. Мөкшә — *торба*

ТУРПИША (ҡариҙел) *и.* сымылдыҡ — *полог*

ТУРПЫШ (урта) *и.* сепрәк балаҫ — *самотканый тряпичный половик.* Йәшерәк йегетләр, иҫкерәк бер турпыш түшәп, түгәрәлеп иҙәнгә ултырғаннар

ТУРСЫҠ, ТУРҪЫҠ (һаҡмар) *и.* турһыҡ — *бурдюк.* Турҫыҡ (дим, ҡариҙел, әй), турҫлыҡ (урта, эйек-һаҡмар)

ТУРТА (урта) *и.* 1. Май туртаһына ҡыҙған он болғап әҙерләнгән боламыҡ — *мучная каша.* 2. (дим, урта, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) Һурпа, иреткән май өҫтөнә сыҡҡан күбек — *пенка (на бульоне, на топленом масле).* 3. (арғаяш, әй) Аҡ майҙы иреткәндә төбөнә ултырған түпрәһе — *осадок топленого масла*

ТУРТАЙ (һаҡмар) *и.* турһыҡ — *бурдюк.* Туртыҡ (урта)

ТУРУН, ТОРОН (арғаяш) *и.* арыш атаһы — *спорынья*

ТУРҺЫЛДАҠ (салйоғот) *и.* балыҡ ҡыуығы — *рыбный пузырь*

ТУРҺЫУ (урта) *ҡ.* турһайыу — *надуться.* Өлкән улым ҡайтты, йәш килен шуға турһый

ТУРЫ АЛА (урта) *и.* туры ат төҫө төрө — *гнедой с пятнами*

ТУРҒЫС (ҡариҙел) *и.* мөйөш төҙләгес — *уровень*

ТУРЫ: ТУРЫ КИТЕРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тотоу — *хватать.* Ҡомаҡ та бар, усал песей генә туры китерә. Туры суғыу (гәйнә) тура килеү — *попадаться.* Ниндейгә туры суға ле уы?

ТУРЫЛАНЫУ (дим) *ҡ.* дөрөҫләнеү — *стать точным.* Сәғәт тә турыланды

ТУРЫНДА (һаҡмар) *б.* хаҡында — *насчет.* Ашлыҡ турында барам. Турыһынан (ҡыҙыл). Китап турыһынан һөйҙәргә шәп була торғайны

ТУРЫҺЫНТА (урта) *б.* тирәһендә — *около.* Өс йыл турыһынта булғайны

ТУС, ТУҪ (дим) *и.* дуҫ — *друг*

ТУСА (дим) *и.* 1. Ике йәшлек һыйыр малы — *телка двухгодовалая.* 2. Быҙауламаған тана — *нетель.* 3. (эйек-һаҡмар) Өс йәшлек һыйыр малы — *трехгодовалый крупнорогатый скот.* Һыйыр малын өс йәшлек буһа туса тиләр. 4. (урта) Бер йәшлек үгеҙ — *годовалый бык*

ТУСАБАЙ (һаҡмар) *и.* бер өйөр йылҡыһы булған хужа — *хозяин, имеющий косяк лошадей*

ТУСТАҒАН, ТУСТАҠАН (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* сынаяҡ — *чашка чайная.* 2. Ағас туҫтаҡ — *чашка деревянная.* 3. (гәйнә) Ағас табаҡ — *большая деревянная чаша*

ТУСТАҠ, СӘЙТУСТАҠ (ҡариҙел, урта урал) *и.* сынаяҡ — *чашка чайная.* ТустаҒ эсеү *(өйләнешеүгә килешкәндән һуң эскән сәй)* — *ритуальное чаепитие после сговора на брак*

ТУСТАҠ ЖӘЙЕНКЕСЕ (ҡариҙел) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце.* Тустаҡ тышы (урта урал)

ТУСТАҠ СОҠОРО (дим, ҡариҙел) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка чайная*

ТУҪТАҒАН (һаҡмар) *и.* сеүәтә — *чашка средней величины*

ТУҪТАҒАҪТЫ (урта) *и.* 1. Сынаяҡ аҫты — *блюдце.* 2. (дим) Мәгәрис — *могарыч*

ТУҪТАҒӨҪТӨ (урта) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка чайная*

ТУҪТАҠ (урта) *и.* 1. Ҡоштабаҡ — *большая чашка.* 2. (ҡыҙыл, урта, әй) Сеүәтә — *чашка средней величины.* 3. (дим, урта) Сынаяҡ — *чашка чайная*

ТУҪТАҠКҮҘ (дим, урта, әй) *и.* таҫрыҡ күҙ — *пучеглазый*

ТУҪТАҠ (арғаяш) *и.* екән башы — *головка рогоза*

ТУҪРАЙ (ырғыҙ) *с.* Һимеҙ — *пухлый.* Туҫрай ҡулдары менән күперенке сәстәрен төҙәткеләнә

ТУҪЫРАЙЫУ (дим, әй) *ҡ.* турһайыу — *надуться.* Бер балаҫыҙ туҫырайып торалар (дим). Аның бер ғыҙы туҫырайырға ғына тора (әй)

ТУТ: ТУТҠА ЭЛЕҮ, ТУТЛАТЫУ (дим) *ҡ.* йыуған керҙе туңдырып киптереү — *сушить белье на морозе.* Тутҡа һалыу (әй) киндерҙе ағартыу өсөн ҡарға күмеү — *отбеливание холста под снегом.* 2. (ҡыҙыл) Етен йәйеү — *отбеливание льна*

ТУТАЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *и.* 1. Апай — *старшая сестра.* Нурмыйның тутасы синме диделәр (төньяҡ-көнбайыш). Тутайым тип бер хат йаҙһасы (әй). 2. (урта урал) Атай-әсәйҙән кесе нәҫел һәм ят ҡатын-ҡыҙҙарға өндәшеү һүҙе — *вежливое обращение к женщинам младше родителей.* 3. (арғаяш, мейәс) Балаларға иркәләп өндәшеү һүҙе — *слово ласкового обращения к детям.* 4. (салйоғот) Ҡайынһеңле — *младшая золовка*

ТУТАҠАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* апай — *старшая сестра*

ТУТАПАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ТУТҠАУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* туҡтау — *остановиться*

ТУТЛАУ (дим, туҡ-соран) *ҡ.* икмәктең иҫкереп туралып тороуы — *зачерстветь (о хлебе).* Икмәк тутлаған

ТУТРУҠ (дим) *и.* инә ҡор — *тетерка*

ТУТЫЙАПАЙ (ырғыҙ) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.* Тутыйҡош (төньяҡ-көнбайыш)

ТУТЫЙҒОШ, ТОТОҒОШ (ҡыҙыл) *и.* попугай

ТУТЫРМА (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* тултырма — *домашняя конская колбаса.* Ат суйған кешеләр тутырмалар тозлап киптерәләрейе, ҡойашҡа да эләләрейе (төньяҡ-көнбайыш)

ТУТЫРМӨЙ (арғаяш) *и.* стенаһы ике ҡат ситән йәки текмәнән булып араһына тупраҡ, тиҙәк тултырып һалған өй — *изба, стены которой сделаны из двойного плетня, заполненного землей, навозом*

ТУТЫРМЫШ (урта, урта урал) *и.* тултырма — *домашняя конская колбаса.* Униһы тутырмыш һымаҡ шөкәтһеҙ йыуан (урта)

ТУТЫРЫҠ (ҡариҙел) *с.* тулы — *полный*

ТУТЫРЫП: ТУТЫРЫП ҺЫРЫУ (урта) *ҡ.* нағышлау — *вышивать гладью*

ТУФА (арғаяш, ҡыҙыл, салйоғот, урта) *и.* 1. Тупһа — *порог.* 2. (арғаяш, эйек-һаҡмар) Күтәрмә — *крыльцо*

ТУФАЛТА (һаҡмар) *и.* 1. Күтәрмә — *крыльцо.* 2. (мейәс, һаҡмар, эй) Тупһа — *порог.* ◊ Туфа типтереү (мейәс). Бала таба алмаған ҡатындан тупһа типтереү — *обычай упирания о порог при тяжелых родах*

ТУФИЕМ, ТУФИМ (гәйнә, ҡариҙел, урта) *с.* наҙан — *неграмотный.* Туфим сүләшәләр (гәйнә)

ТУФЛАЙЫУ (урта) *ҡ.* турһайыу — *надуться*

ТУФТА (һаҡмар) *и.* 1. Тупһа — *порог.* 2. Күтәрмә — *крыльцо*

ТУФТАҒАН, ТУФТАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* сеүәтә — *чашка средней величины*

ТУФФА (арғаяш, мейәс, эйек-һаҡмар, эй) *и.* 1. Тупһа — *порог.* 2. Күтәрмә — *крыльцо.* 3. (һаҡмар) Ишек шарниры — *дверной шарнир*

ТУХ-ТУХ (арғаяш) *и.* ҡашыҡморон өйрәк — *утка-широконоска*

ТУХХАН (арғаяш, мейәс, эй) *һ.* туҡһан — *девяносто*

ТУҺ (салйоғот) *и.* туҙ — *береста*

ТУҺҠАҠ (салйоғот) *и.* екән — *рогоз*

ТУҺТАҒАН (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* сеүәтә — *чашка средней величины*

ТУЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ябай металл — *простой металл.* Балдаҡ көмөштән, тучтан эшләнәдерейе, ансы прастуйы

ТУШ, ТҮШ, ТУЫШ (арғаяш, дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* шәре — *наледь.* Туш ҡалҡҡан боз өстенә (төньяҡ-көнбайыш)

ТУШИШ (ҡариҙел) *и.* дуҫ-иш — *друзья.* Тушиш йыҡ

ТУШМА-ТУШ (ҡыҙыл, урта) *р.* нәҡ, тас — *точь-в-точь*

ТУШПАУ (ҡариҙел) *и.* тамаҡбау — *супонь*

ТҮБ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡабыҡ — *шелуха.* Шепкән түбләре нәмәгә йарағандыр. 2. Түпрә *(һуты алынған еләк-емештең ҡалдығы)* — *отжим ягод и фруктов.* Ҡарағат түбе иләг өстендә ҡалғаны, ҡағыт йасағанда

ТУБЕРТКЕРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* эт һөсләтеү — *натравливать собаку*

ТҮБИ (арғаяш) *и.* көйәҙ турғай — *щеголь*

ТҮБӘ (эй) *и.* ара — *родовое подразделение.* Бөрҙөң бер түбә булып йәшәпумай

ТҮБӘК (урта) *и.* төбәк, йәшәгән ер — *местность, район.* Шул түбәктә үҫкән геше ул

ТҮБӘ ҠАПҠАСЫ (дим, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* түбә — *макушка*

ТҮБӘЛ (ҡыҙыл) *и.* йондоҙ ҡашҡа *(йылҡы төҫө)* — *масть лошади со звездочкой на лбу*

ТҮБӘЛЕК (дим, урта) *и.* 1. Лапаҫ — *навес.* 2. (урта) Өҫтө ябыулы утынлыҡ — *дровяной сарай*

ТҮБӘЛӘС (дим, ҡыҙыл) *и.* бәләкәй тау, ҡалҡыулыҡ — *возвышенность, холмик*

ТҮБӘЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Башҡа һуғыу — *бить по голове.* Түбәләп китһәләр нишләйһең. 2. Ирек бирмәү, ҡыҫыу — *давить.* Түпәләү (урта урал, эй)

ТҮБӘН (һаҡмар) *б.* былай — *от.* Мынан түбән әллә бар ғөмөр, әллә йуҡ

ТҮБӘНАУЫҘ (дим) *и.* борош — *подуст*

ТҮБӘН МӘЙЕЛЛЕ (урта) *с.* кеселекле — *почтительный*

ТҮБӘННӘС (урта) *и.* уйһыулыҡ — *низменность*

ТҮБӘННӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* балыҡтарҙың ҡышлауға күсеүе — *перемещение рыб на зимовье*

ТҮБӘНТЕН (гәйнә) *р.* түбән — *низко*

ТҮБӘРӘК (ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *с.* түңәрәк — *круглый*

ТҮБӘСАЙҒАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* түшәм — *потолок*

ТҮБӘСЕК (мейәс, эй) *и.* түбә — *возвышенность*

ТҮБӘ СҮМЕСЕ (дим) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

ТҮБӘСӘЙ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Сипарат күмәсе — *поплавок сепаратора.* 2. (ҡариҙел, ҡыҙыл) Самауыр баҫырғысы — *заглушка самовара*

ТҮБӘТҮШӘМ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* түшәм — *потолок.* Түбәтакта (ҡыҙыл)

ТҮБӘТӘЙ I (дим, урта) *и.* материянан тегелгән ҡатын-ҡыҙ башлығы — *шапка женская, сшитая из материи*

ТҮБӘТӘЙ II (дим, ҡариҙел) *и.* таҙғарын — *сычуг.* Түбәтәй эсәк (ҡариҙел)

ТҮБӘТӘЙ III (минзәлә) *и.* самауыр баҫырғысы — *заглушка самовара*

ТҮБӘТӘЙ СЫБЫҠ (урта урал) *и.* боронғо йәштәр уйыны — *вид старинной молодежной игры*

ТҮБӘТӘЙ ТИПКЕС (урта) *и.* балалар уйыны — *детская игра.* Малайҙар түбәтәй типкес, соҡор туп уйнай торҙолар

ТҮГЕЛДЕ (дим) *с.* түгелгән — *рассыпной.* Суҡ Ерек буйында түгелде арыш бешеп, ҡойолоп ултыра

ТҮГЕЛЕП: ТҮГЕЛЕП ТОРОУ (урта, ырғыҙ) *ҡ.* бик матур булып тороу — *быть очень красивым.* Йеңгәмдең күҙе матур, керфекләре түгелеп тора. Түгелеп илау (урта, эй) ныҡ илау — *горько плакать*

ТҮГЕЛЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡойолоу — *выпадать.* Сәсләре лә ағарманы, түгелмәне лә

ТҮГЕЛСЕК (мейәс) *и.* сәселмәй, үҙ алдына үҫкән етен — *дикий лён*

ТҮГЕП-САЙЫУ (урта) *ҡ.* түгеп-сәсеү — *расплескать.* Һыуға барғанда түгеп-сайып китерәм ти

ТҮГЕРИК (гәйнә) *с.* түңәрәк — *круглый.* Түгерик йөҙлө

ТҮГЕҮ I (урта) *ҡ.* 1. Ҡойоу — *сбрасывать лепестки.* Сәскәһен түгә. 2. (дим, эй) Тотоноу — *израсходовать.* Мал түгеп барҙы

ТҮГЕҮ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ташыу — *возить.* Ат белән жиҙе жәй ашлыҡ түгеүдә йөрөдөм

ТҮГӘЛ, ТҮӘЛ (гәйнә) *к.* түгел — *частица отрицания.* Үфә түгәл

ТҮГӘНӘК (арғаяш) *и.* кәкересуҡыш көйөлдө — *зоол. кулик*

ТҮГӘРЛӘНЕҮ (гәйнә) *ҡ.* бөгәрләнеү — *свертываться.* Түгәрләнеп китә ата озанның ҡойроғо

ТҮГӘРЛӘТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* тәгәрләтеү — *катить.* Һәнәк белән түгәрләтеп йыйа ла ғуйалар. Тәгәрмәсте түгәрләтеп әпкиткән йерҙән ҡалдырғаннар

ТҮГӘРӘК (эйек-һаҡмар) *с.* түңәрәк — *круглый.* Түгәрәк ҡамыш йуҡ

ТҮГӘРӘК БҮРЕК (арғаяш) *и.* ҡырпыулы бүрек — *шапка с оторочкой*

ТҮГӘРӘК МЕЙЕС (арғаяш, салйоғот) *и.* галанка *(мейес)* — *голландка (печь)*

ТҮГӘРЕЛЕП (урта) *р.* түңәрәк тирәләй — *кругом.* Йәшерәк йегетләр, иҫкерәк бер турпыш түшәп, түгәрелеп иҙәнгә утырғаннар. Иң йаҡын туғаннары менән әле генә түгәрелеп аш ашап алдыҡ

ТҮГӘСӘЙ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* самауыр баҫырғысы — *заглушка самовара*

~~**ТҮДӘ, ТҮҘӘ, ТҮЗӘ**~~ (кариҙел) *и.* төйҙә — *обух.* Балта түдәсе

ТҮҘ (һаҡмар) *и.* сабылғандан ҡалған төп — *стерня.* Бесән түҙенә баҫҡандыр

~~**ТҮҘҘЕК**~~ (әй) *и.* тапанды — *объедья*

ТҮҘЕМ (урта, әй) *с.* түҙемле, сабырлы — *терпеливый.* Мин үҙем түҙем геше (урта)

~~**ТҮҘЛЕК I**~~ (дим) *и.* 1. Туҙ һауыт — *берестяной кузовок.* 2. Сыраға ярыу өсөн ҡулланылған ағас — *полено, выбранное для лучинки*

~~**ТҮҘЛЕК**~~ **II** (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡамыл — *стерня.* 2. Дүңгәк — *кочка.* 3. (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) Төпсөк, ағас төбө — *пень.* Салғы түҙлеккә барып эләкһә ҡалтайып китә. 4. Түмәр — *чурбан*

ТҮЕҮ (гәйнә) *ҡ.* төйөү — *толочь.* Шуны түәбеҙ маса

~~**ТҮЗ**~~ **I** (гәйнә) *и.* 1. Ағас төбө — *пень.* 2. Япраҡ һабағы — *черенок листа.* 3. Төп — ~~*основание, корень.*~~ Борон түз. Жилкә түз. Самауыр түзе. 4. Тотҡа, һап — *ручка*

ТҮЗ II (гәйнә, кариҙел) *и.* йылға тамағы — *устье реки.* Абдулла бай йылғаның түзентә утыра (кариҙел). Тол түзе (кариҙел)

~~**ТҮЗЛЕК**~~ (гәйнә) *и.* ағас төбө — *пень, пенек*

~~**ТҮЙЕС**~~ (мейәс) *и.* туҙ һауыт — *берестяной сосуд, ведерко.* <u>Һауын гүнәк</u> кесерәк була, түйес тиб әйтәләр, анаһын түҙҙән тегәләр әбейҙәр, анан ҡымыҙ ҙа аҡмай

ТҮКМӘРСӘ (арғаяш, мейәс, урта урал) *и.* түмәр — *чурбан*

ТҮКМӘСЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* тәгәрәү — *кататься.* Түкмәсеп йөрөй торғайнылар, ҡымыҙ эсеп иһереп

ТҮКӘ *(салйоғот, урта) р.* тик — *только.* Анда түкә ыстанса

ТҮКӘН (урта урал) *и.* төпөш — *коротыш*

ТҮЛ (ҡыҙыл, урта) *и.* орлоҡ — *приплод.* Һыйырҙың түлен һатып торабыҙ. ◊ Түлгә олғашмау (эйек-һаҡмар) биҙәү ҡалыу *(ҡатын кешегә ҡарата)* — *остаться бесплодной*

ТҮЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* малдың ҡасыуы — *оплодотвориться (о самках животных)*

ТҮЛӘКҺЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йөрәкһеү — *волноваться, беспокоиться*

ТҮЛӘМ (эйек-һаҡмар) *и.* һалым — *налог.* Түләмең бар тей ҙә ҡағыҙ йебәрәләр

ТҮМГӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Түңгәк — *кочки.* 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Ағас төбө — *пень.* 3. (дим, кариҙел, урта) Ҡырмыҫҡа иләүе — *муравейник*

ТҮМГӘЛӘК I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* салғы түше — *наковальня для косы*

ТҮМГӘЛӘК II (дим) *и.* түңгәк — *кочка*

ТҮМСӘК (кариҙел) *и.* түмәр — *кочка.* Түмсә (урта)

ТҮМҺӘ (арғаяш) *и.* түмһәкәй — *анат. лобок.* Түмһәк *(мейәс)*

ТҮМҺӘЛӘК, ТҮМҺӘЛӘКӘЙ (ырғыҙ) *и.* ҡалҡыулыҡ — *бугор, бугорок*

ТҮМҺӘЛӘС (ҡыҙыл) *и.* 1. Ҡалҡыулыҡ — *бугор, бугорок.* 2. Түмәр — *чурбан*

ТҮМҺӘЙЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡалҡып тороу — *возвышаться*

ТҮМӘ (әй) *и.* 1. Күмәгәй — *кадык.* 2. Гәрәбә — *янтарные бусы.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) һиҙәп — *пуговица*

ТҮМӘЛӘС, ТҮМӘҪ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡалҡыулыҡ — *бугор, возвышенность.* Был ауыл түмәләс-түмәләс ҡалҡыулыҡлар итәгенә һибелеп кенә ултырған (эйек-һаҡмар). Түмәләстең башына менгәс, Сөнәғәт туҡтап хәл алды ла артына ҡайырылып ҡараны (урта)

ТҮМӘН (мейәс, салйоғот, урта урал, ырғыҙ) *р.* түбән — *низко.* Аларҙың өйө ауылдың түмән осонда (мейәс)

ТҮМӘР (арғаяш, эйек-һаҡмар) *и.* түңгәк — *кочка*

ТҮМӘР БАЛТАҺЫ (һаҡмар) *и.* утын яра торған ҡалын балта — *колун*

ТҮМӘРКӘ (урта, әй) *и.* түмәр — *чурбан.* Түмәрсә (ҡыҙыл). Түмәрткә (эйек-һаҡмар)

ТҮМӘРЧЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* утрау — *остров*

ТҮНЕҮ (кариҙел) *ҡ.* юлығыу — *оказаться.* Шул хәлгә түнтем

ТҮНТӘЙЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* иңкәйеү, ҡыйшайыу — *скосить.* Был бағанаң һулға түнтәйеп тора, тура тот

ТҮНӘҘЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* иркенләү, тын алып ҡалыу — *отдышаться.* Ағайың гитә эрмейәгә, һылыу, тип көлә. Мин әҙерәк кенә түнәҙеп ҡалдым иркеннәп

ТҮНӘЛЕҮ (дим) *ҡ.* йүнәлеү — *поправиться*

ТҮРБАШ (урта) *и.* өйҙөң ҡашыяҡ яғы — *кухонная половина дома.* Фатима ойалышынан ҡыҙарып түрбашта тора ине

ТҮМӘРӘК (әй) *с.* түңәрәк — *круглый.* Түмәрәк йалан

ТҮМӘРӘК ҮЛӘН (һаҡмар) *и.* бесәй үләне — *алтея*

ТҮҢ (һаҡмар) *и.* 1. Түңгәк — *кочка.* 2. *Ҡалҡыулыҡ* — *возвышенность.* Бер түңгә ашҡайныҡ, ник атлап булһын, ҡар

ТҮНДӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* түңгәк — *кочка*

ТҮНЕЙ, ТҮНИ (әй, урта урал) *и.* быйма — *валенки*

ТҮШӘМЕС (урта) *и.* кейеҙ — *войлок*

ТҮҢ (эйек-һаҡмар) *и.* түбәләс, бәләкәй тау — *небольшой холм.* Йул белән бер түң үткәс ағас башлана

ТҮҢГӘК (һаҡмар) *и.* 1. Түмәр — *чурбан.* 2. Ағас төбө — *пень, пенек.* Ҡурҡаҡҡа түңгәк тә айыу булып күренә

ТҮҢГӘК УМАРТА (урта, эйек-һаҡмар) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

ТҮҢГӘЛӘК, ТҮҢӘРЛӘК (урта) *и.* салғы ҡулсаһы — *колечко у косы*

ТҮҢЕРЕК (ҡыҙыл) *с.* түңәрәк — *круглый.* Ижау шикелде түңерек йер

ТҮҢЕҮ (урта) *ҡ.* юлығыу, тарыу — *попадаться, оказаться.* Бер хәлгә түңгәнсе шулай йөрөр инте

ТҮҢКӘҘ (ҡыҙыл) *ҡ.* түңкәр — *опрокинь*

ТҮҢКӘК (урта) *и.* түңгәк — *кочка*

ТҮҢКӘРМӘ (арғаяш) *и.* йүшкә — *вьюшка*

ТҮҢКӘРМӘ ШЕШ (урта) *и.* тире ауырыуы — *кожная болезнь*

ТҮҢӘР (һаҡмар) *и.* 1. Түмәр умарта — *колодочный улей.* 2. Түмәр — *чурбан*

ТҮҢӘРӘК (арғаяш, мейәс) *и.* тирә-яҡ — *окружность.* Өйөм түңәрәк ҡыл арҡан *(йомаҡ)*

ТҮҢӘРӘГАСЫҠ (урта) *и.* аҡлан — *поляна*

ТҮҢӘРӘК БҮРЕК (арғаяш) *и.* ҡырпаулы бүрек — *шапка с оторочкой*

ТҮҢӘРӘК ЙЫШҠЫ (ҡыҙыл) *и.* солокто таҙартыу өсөн махсус йышҡы — *приспособление для скобления бортевого улья*

ТҮҢӘРӘК МЕЙЕС (арғаяш, мейәс, әй) *и.* галанка *(мейес)* —*голландка (печь).* Ҙур йаҡка түңәрәк мейес килешә инде (әй)

ТҮҢӘРӘКПАШ (һаҡмар) *и.* бесәй аяғы *(үлән)* — *кошачья лапка (растение)*

ТҮҢӘРӘЛТЕҮ (урта) *ҡ.* түңәрәкләү — *округлять*

ТҮҢӘРӨТЕҮ (урта) *ҡ.* тәгәрәтеү — *катить*

ТҮП (ҡыҙыл) *с.* баҫалҡы — *скромный.* Түп кенә геше

ТҮПЕР (һаҡмар) *и.* 1. Дебет ҡалдығы — *отходы пуха.* 2. Түпрә — *остаток.* Балдың түпере ғалды

ТҮПИК ӨЙ (кариҙел) *и.* ҡыйыҡһыҙ өй — *дом без крыши*

ТҮПРӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Сүпрә — *дрожжи.* Буҙа түпрә мән күпереп асый (мейәс). 2. (әй) Балауыҙҙы иреткәндән һуң ҡалдығы — *остатки растопленного воска*

ТҮПТӘМӘ (урта) *и.* справка

ТҮПӘ (арғаяш, салйоғот, әй) *и.* 1. Түбә — *макушка.* Түпә күккә тейеү *(ныҡ шатланыу)* — *ликовать.* 2. Түшәм — *потолок.* 3. (арғаяш) Төйҙә — *обух*

ТҮПӘ АСТАРЫ (арғаяш) *и.* яулыҡ аҫтынан түбәгә генә кейелә торған башлыҡ — *макушница*

ТҮПӘ БАЛСЫҒЫ (салйоғот) *и.* түшәмгә һалынған тупраҡ — *засыпка на потолке*

ТҮПӘ ҒАПҠАСЫ (мейәс) *и.* сөйҙә — *бугорок атланта*

ТҮПӘЙ I (һаҡмар) *и.* ара исеме — *название родового подразделения.* Умбер ара исеме бар: ҡаҙаҡлар, ҡалмаҡлар, көҙәннәр, алағышлар, таулылар, суҡмарлар, мәскәйләр, түпәйәләр, оҙонмылтыҡлар, сейғолаҡлар, мишәрләр. Туғыҙ түпәйгә бер аҡыл тип тә ғуйалар

ТҮПӘЙ II (кариҙел) *ы.* төпәй *(балаға йығылмаҫҡа иҫкәртеү һүҙе)* — *слово для предупреждения ребенка от падения.* ◊ Түпәй итеү *(баланың йығылыуы)* — *падение ребенка.* Түпәй итәсең

ТҮПӘНЛЕК (мейәс) *и.* 1. Тәҙрә, ишектең өҫкө яҡтауы — *верхний косяк окон, дверей.* 2. (арғаяш) Лапаҫ башы — *навес*

ТҮПӘЛЕҒАПҠА (арғаяш) *и.* башлы ҡапҡа — *ворота с крышей*

ТҮПӘЛӘҮ (арғаяш, әй) *ҡ.* 1. Туҡмау — *бить, колотить.* 2. Тыйып, баҫып тороу — *подавлять*

ТҮПӘН (гәйнә) *и.* төпөш — *коротыш*

ТҮПӘ ӨРҘӨГӨ (арғаяш) *и.* өрлөк — *матица*

ТҮПӘТАҠТА (арғаяш, әй) *и.* түшәм — *потолок.* Түпәтаҡта буйаттым әле (әй)

ТҮПӘСӘС (мейәс) *и.* кикел — *челка у лошади*

ТҮР (урта) *и.* ҡаҙанлыҡ, ҡашыяҡ — *кухонная половина дома.* Түрбаш (урта, һаҡмар). Түрбашта ҡашығайаҡ менән аҙаплана ине. Түрбашйаҡ (һаҡмар)

ТҮРГЕ ӨЙ (салйоғот) *и.* ҡунаҡ өйө — *гостиная*

ТҮРЙУРҒАН, ТУР ЙУРҒАНЫ (урта) *и.* һике буйына йәйеү өсөн тар ҡорама юрған — *узкая разноцветная стеганая подстилка на нарах*

ТҮРКЕН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Ата йорто — *отчий дом (для невесты).* 2. (урта, ырғыҙ) Кейәүгә сыҡҡан ҡыҙҙың тыуған ауылы — *родина женщины.* ◊ Түркеннән барыу *(ҡыҙ малын алырға барыу)* — *приезд за приданым невесты.* 2. (дим, ырғыҙ) Кейәүгә киткән ҡыҙҙың тәү башлап күстәнәстәр менән, һарыҡ һуйып алып, ата йортона кейәүе менән бергә ҡунаҡҡа барыуы — *первое посещение невестой отчего дома вместе с женихом*

ТҮРКЕННӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* кейәүгә киткән ҡыҙҙың ата йортона ҡайтып йөрөүе — *посещение родного дома замужней женщиной.* Түрә ҡыҙы түркеннәй. ◊ Түркендәй барыу, гитеү (ҡыҙыл, урта)

ТҮРКЕНСӘК (һаҡмар) *и.* ата йортона ҡайтырға яратыусан килен — *девушка, часто посещающая родной дом после замужества.* Түрә ҡыҙы түркенсәк

ТҮРЛЕГЕС (туҡ-соран) *и.* түръюрған — *узкая разноцветная стеганая подстилка на нарах*

ТҮРЛӘМӘ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* тәҙрә ҡаймаһы — *оконный бордюр*

ТҮРӨЙ (дим, кариҙел) *и.* ҡунаҡ өйө — *гостиная*

ТҮРСИКЕ (кариҙел) *и.* ағас карауат — *деревянная кровать*

ТҮРЙАҠ (урта) *и.* аш-һыу әҙерләй торған яҡ — *кухонная половина дома*

ТҮРӘРГӘЛЕ (һаҡмар) *с.* барлыҡ ағзаһы камил — *полностью нормальный.* Ҡыҙ бала булһа ней булған, түрәргәле булып тыуғас йараған

ТҮҪӘРЕЛЕҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* күп булыу — *быть обильным.* Түҫәрелеп үҫә йеләк

ТҮТ (ҡыҙыл) *с.* ҙур — *большой.* Бер ҡаҙағынан түт йаулыҡ сыға

ТҮТАҠМА (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* ташҡын мәлендә һыуҙың тапҡыр ағып ятҡан урыны — *течение реки во время половодья*

ТҮТЕГҮЛӘН, ТҮТЕК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* бесәй тарыһы — *просо петушье.* Ул йерҙә түтектән башҡа үлән йуҡ (һаҡмар)

ТҮТЕР (туҡ-соран) *и.* татырлауыҡ — *солончак*

ТҮТКӘЙ, ТҮТӘЙ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Апай — *старшая сестра.* Абыйым барыйы, ике түтәй барыйы. 2. Үгәй әсәй — *мачеха*

ТҮТӘ (арғаяш, туҡ-соран) *и.* төйҙә — *обух.* Солоҡ балтаһының түтәһе менән шыҡ иттереп кенә берҙе һуға

ТҮТӘ: ТҮТӘ ӘЙТЕҮ (мейәс, ҡыҙыл) *ҡ.* тураһын әйтеү — *говорить прямо*

ТҮТӘЛСӘ (ҡыҙыл) *и.* тәҙрә ҡашы — *навершье (у окна)*

ТҮТӘРӨМ (урта) *и.* егерме аҙым ер — *мера длины (двадцать шагов земли)*

ТҮШ, ТУШ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *и.* шәре — *наледь*

ТҮШБАУ (гәйнә, кариҙел, урта урал) *и.* тамаҡбау — *супонь*

ТҮШЕЛДЕРЕК (һаҡмар) *и.* 1. Алғы айыл — *передняя подпруга.* 2. (урта урал, әй). Тар ғына төрлө-төрлө ситсанан ҡорап тегелгән күкрәк япмаһы *(күлдәк эсенән кейелә) — нагрудник, носимый женщинами под платьем.* 3. (урта) Әмәйҙек — *женское нагрудное украшение из монет и кораллов, надеваемое косо*

ТҮШКЕ (һаҡмар) *и.* баҫыуҙа эшләгән бригада — *полевая бригада*

ТҮШКӘ (һаҡмар) *и.* түш — *наковальня для отбивки косы*

ТҮШ ҠЫҪМАҺЫ (һаҡмар) *и.* бронх астмаһы — *бронхиальная астма*

ТҮШЛЕК I (дим, ҡариҙел, урта) *и.* түш — *наковальня для отбивки косы*

ТҮШЛЕК II (минзәлә) *и.* 1. Бауырғалыҡ — *подбрюшник.* 2. (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта) Күмелдерек — *нагрудник (у седла).* 3. (ҡариҙел) Уҡа менән ҡайылған иҙеү — *планка рубахи, вышитая позументом.* 4. *(дим)* Яға, һаҡал — *женское нагрудное украшение из монет, кораллов и камней*

ТҮШЛЕК III (урта) *и.* йылы камзул — *душегрейка*

ТҮШТЕЙ (дим) *и.* 1. Түшелдерек — *нагрудник.* 2. (минзәлә) Яға, һаҡал — *женское нагрудное украшение из монет, кораллов, камней.* Түштей шау көмөш тәңкә була. 3. (төньяҡ-көнбайыш) Әмәйҙек — *женское нагрудное украшение из монет и кораллов, надеваемое косо*

ТҮШТЕК I (ҡыҙыл) *и.* иң алдынғы салғысыларҙы һыйлау өсөн түш ите — *грудинка для угощения самых передовых косарей*

ТҮШТЕК II (мейәс) *и.* күмелдерек — *нагрудник (седла)*

ТҮШТИМЕР (ҡариҙел) *и.* һандал — *наковальня (большая, кузнечная)*

ТҮШӘК (урта) *и.* 1. Кейеҙҙән ситенә төрлө материя ҡуйып эшләнгән урындыҡ ябыуы — *войлочное покрывало для нар, украшенное разноцветными материалами по краям.* 2. (һаҡмар) Аҙбарға түшәлгән бесән, һалам тапандыһы — ~~*сено или солома*~~, *устилающие пол в хлеву.* 3. (ҡыҙыл, салйоғот) Урын әйберҙәре — *постельные принадлежности.* ◊ Түшәк тартыу (урта) ҡаты ауырыу — *тяжело болеть.* Биш йыл түшәк тартып йаттым

ТҮШӘК-ЙАҪТАНДЫ (мейәс) *и.* урын әйберҙәре — *постельные принадлежности*

ТҮШӘКТӘНЕҮ, ТҮШӘКТӘНЕП ЙАТЫУ (урта) *ҡ.* ҡаты ауырып ятыу — *тяжело болеть*

ТҮШӘМ (һаҡмар) *и.* атлама — *стропило*

ТҮШӘМЕС, ТҮШӘМЕШ (урта) *и.* 1. Ҡораманан эшләнгән эскәмйә ябыуы — *покрывало для скамейки из разноцветных лоскутков.* 2. Һике кейеҙе — *войлочное покрывало для нар.* 3. Матрац йәки түшәк — *матрац или перина*

ТҮШӘП-ЙАҪТАУ (урта) *ҡ.* түшәү — *постелить.* Түшәп-йаҫтап йатырын да эшләргә кәрәк

ТҮШӘМЛӘҪ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡалҡыулыҡ — *возвышенность*

ТЫБЫРСЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡабалан — *торопливый*

ТЫВАРЛАП: ТЫВАРЛАП МЕНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үрмәләү — *лазить*

ТЫҒЫЛЫУ (дим) *ҡ.* онотоу — *забыть*

ТЫҒЫН I (һаҡмар) *и.* йүшкә — *вьюшка*

ТЫҒЫН II (ҡыҙыл) *и.* айыу өңөн биклəгән бағана — *шест поперек медвежьего логова*

ТЫҒЫНСЫҠ I (арғаяш, салйоғот) *и.* бөкө — *затычка, пробка.* 2. (урта) Йүшкә — *вьюшка.* 3. (ырғыҙ) Төнлөк сепрәге — *затычка для вентиляционного отверстия в бане.* Мөрйә тығынсығына ут тоҡанған да гиткән

ТЫҒЫРЫҠ (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Мейес арты — *запечье.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Тыҡырыҡ — *переулок*

ТЫҒЫРЫМ (арғаяш) *р.* тығыҙ, тар — *тесный.* Тығырым йер

ТЫЖЫҒЫС (урта) *и.* ҡырғыс — *терка*

ТЫЖЫҠ (ҡыҙыл) *и.* тултырма — *домашняя колбаса из конины*

ТЫЖЫЛДАҠ (урта) *и.* балыҡ тәңкәһе — *рыбья чешуя*

ТЫЖЫНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Төпсөнөү, ныҡышыу — *доискиваться чего.* 2. (урта) Ҡысыныу — *чесаться*

ТЫЖЫУ (мейәс) *ҡ.* мыжыу — *ворчать*

ТЫЗАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бер ҙә йуҡҡа йүгергеләү — *носиться без пользы*

ТЫЗДАУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* шәп йүгереү — *бежать быстро*

ТЫЗКАНДАҠ (дим, ҡариҙел) *с.* тынғыһыҙ — *непоседа*

ТЫЗЫЙ (дим) *и.* бал ҡорто — *пчела*

ТЫЗЫҠЛАУ (урта) *ҡ.* тырнау — *царапать*

ТЫЗЫҠЛЫҠ (урта) *и.* һыйышмаусанлыҡ, тынышмаусанлыҡ — *неуживчивость.* Үгәйҙең тызыҡлығы белән ун алты йәшемдә генә кейәүгә сыҡтым

ТЫЗЫЛДАТЫУ (урта) *ҡ.* ҡыуалау — *гнаться за кем-либо*

ТЫЗЫЛДАУ (дим) *ҡ.* мыяулау — *мяукать*

ТЫЗЫМ (урта) *и.* кереш — *тетива ручной пилы*

ТЫЗЫНМА (эйек-һаҡмар) *и.* бер һүҙҙе күп һөйләүсе, теңкәгә тейеүсе — *докучливый (о человеке)*

ТЫЗЫНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* яйлау — *медлить*

ТЫЗЫРАЙ (ҡыҙыл) *с.* үсексән — *обидчивый.* Шу тиктек тызырай. Бер һүҙ әйттеңме тызырайа

ТЫЗЫРАЙЫУ (дим) *ҡ.* 1. Күбеү, ташыу — *раздуться.* Тызырайып китә шешеп. 2. (ҡыҙыл) Әтәсләнеү, ҡыҙыу — *психовать*

ТЫЗЫРАНДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* алпан-толпан баҫып атлау — *шагать вперевалку*

ТЫЗЫУ (урта) *ҡ.* 1. Баҫыу — *валять.* Асалап арҡан һалалар ҙа йөндө шунда һалып тызыйлар. 2. Тырнау — *царапать.* 3. (дим, урта) Ышҡыу — *тереть.* Тирене кирбес белән тызығаннар. 4. (ҡыҙыл, һаҡмар) Мыжыу — *докучать.* Һаман тызый барып мәңрәү итепөткән

ТЫЙҒЫ, ТЫЙҘЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* өҫкө нирҙә — *венец (верхний)*

ТЫЙҒЫСЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Төйөү *(тыңҡыслау)* — *трамбовать.* 2. Ауыш яҡҡа берәй нәмә ҡыҫтырып ҡуйыу — *поставить подпорку.* Күбәң ауыша, тыйғысла

ТЫЙЛЫҒЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һыҡыу — *застревать.* Боҙ тыйлыҡҡан

ТЫЙЛЫҠ (һаҡмар) *и.* баҫрау — *слега*

ТЫЙМАЛЫҠҺЫҘ (урта) *с.* тыйнаҡһыҙ — *несдержанный, невоспитанный*

ТЫЙЫҠЛЫҠ (гәйнә) *и.* тыйнаҡлыҡ — *послушание, сдержанность*

ТЫЙЫУҺЫҘ (ҡыҙыл, урта, эй) *с.* тәртипһеҙ — *невоспитанный.* Тыйыуһыҙ балаһын кешегә йөрөтмәһә лә йарай ҙа бит (ҡыҙыл). Тыймалыҡһыҙ (урта)

ТЫКА (һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Тыка йаратманым ауылын. Имәнтамағыма ҡайтам тинем

ТЫҠҠАН ҠАҘЫ (урта) *и.* тултырма — *домашняя колбаса из конины*

ТЫҠҠЫС (арғаяш) *и.* 1. Шылдырма — *задвижка.* 2. (мейәс) Тыйғыса — *притужальник (у домашнего ткацкого станка)*

ТЫҠСЫУ (урта) *ҡ.* тығыу — *совать.* Тураҡланған ҡаҙы киҫәктәрен ауыҙына тыҡсыны

ТЫҠШАЙҒАН (ҡыҙыл) *с.* йыуан ҡыҫҡа муйынлы — *короткошейый.* Тыҡшыҡ (эй)

ТЫҠШЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йәшереп йыйыу — *убирать, спрятать.* Тыҡшырынып йөрөй ҙә йата торған был

ТЫҠЫҠЛАУ, ТЫҠЫҠЛЫУ (гәйнә) *ҡ.* сиҡаҡ тотоу — *икать*

ТЫҠЛЫҠ ПЕЧИН (гәйнә) *и.* ҡый үләне — *сорная трава*

ТЫҠЫРЛЫҠ (ырғыҙ) *и.* туҡмаҡ — *колотушка.* Йелдә теге тыҡырлыҡ һелкенеп тауыш сығарып тора

ТЫҠЫРЫҠТАУ (арғаяш) *ҡ.* мәжбүр итеү — *неволить.* Тыҡырыҡтап һурашып алды

ТЫҠЫУ (урта) *ҡ.* тыҡылдау — *докучать (поучая или твердя одно и то же).* Камисарлар тыҡыған һүҙләр башына бик ныҡ һеңгән икән

ТЫҠЫУЫЧ (гәйнә) *и.* бешкәк — *пахталка*

ТЫҠЫШ ҮҢӘС (ҡыҙыл) *и.* ҡыҫҡа үңәс — *короткошейый*

ТЫЛАЖЫН (арғаяш) *с.* үткен — *бойкий*

ТЫЛҠАУ I (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* 1. Кеше һөйләү — *обсуждать других.* Мине тылҡама, йетәр (ҡыҙыл). 2. (мейәс) Күп һөйләү — *болтать.* 3. (ҡыҙыл, урта) Тылҡып имеү — *толкать мордочкой при сосании (о детенышах животных).* Быҙау күп имеп тылҡап бөткән

ТЫЛҠАУ II (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Һаҡау — *заика, косноязычный.* Тылҡау тына белмәҫ. 2. Тел биҫтәһе — *говорун*

ТЫЛҠЫТЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡуҙғатыу — *сдвинуть.* Нийә быларны тылҡыттың эле?

ТЫЛПЫЛДАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* күп һөйләү — *болтать*

ТЫЛСЫМ (эй) *и.* үҙәк етен — *обработанный пучок льна*

ТЫЛЫҒЫУ (урта урал) *ҡ.* кибеү *(бешкән иткә ҡарата)* — *подсохнуть (о вареном мясе).* Тылыҡҡан итте йулға һалаһың. Был тауҙа үрҙәкте бешереп тылыҡтырҙылар ҙа, тағы ары киттеләр, тей *(әкиәттән)*

ТЫЛЫМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* толом — *коса.* Элек чәчне тылымнап йөрөтәләрейе

ТЫМА (арғаяш, урта) *р.* 1. Бөтөнләй — *совсем.* Тыма йарҙы булған (арғаяш). 2. (ҡариҙел) Тотош — *сплошь.* Ул йаҡ тыма йалан

ТЫМАУЫРАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тымау менән ауырып йөрөү — *болеть простудой*

ТЫМБАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тирләү *(тәҙрәгә ҡарата)* — *потеть (о стекле).* Тәҙрә быуаланып, тымбап тора

ТЫМҒАЙЫҠ (салйоғот) *и.* томбойоҡ — *кувшинка (водяная)*

ТЫМЗЫЙА (урта) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Тымзыйа нәмә булмай торғайны

ТЫМЙЫУ (урта) *ҡ.* тонсоу — *стать душным.* Бигерәк тымйып китте өй

ТЫММАУ (гәйнә) *ҡ.* өндәшмәү — *молчать.* Без тыммыйбыз бер сүз

ТЫМНАНЫУ (урта) *ҡ.* томраланыу — *стать душным.* Өй тымнанып китте

ТЫМПАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* турһайыу — *надуться.* Ниңә тымпайҙың, исмаһам хәбәреңде һөйләй ултыр

ТЫМСАНАЙ (гәйнә) *с.* баҫалҡы — *скромный*

ТЫМҺАЙЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* турһайыу — *дуться, надуться.* Бер һүҙ әйтергә йарамай, көн буйы тымһайа ла йөрөй. Тымырайыу (ҡыҙыл)

ТЫМЫЗЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тымыҡ — *тихий.* Тымызыҡ күл ҡортло була. Тымыҙыҡ (туҡ-соран)

ТЫМЫҘЫУ (урта, һаҡмар) *ҡ.* туҡтатыу — *остановить.* Ҡанын тымыҙырға гәрәк

ТЫМЫЙЫҠ (ҡариҙел) *р.* 1. Тыныс — *спокойно.* Ыраса тымыйыҡта ғына йауа. 2. Йылғаның тәрән ере — *омут*

ТЫМЫЛЫУ (урта урал, эй) *ҡ.* тымыу — *притихать.* Бала ней тымылып китәләүы (урта урал). Буран тымылған булған (эй)

ТЫМЫРҒАН (арғаяш) *р.* томра — *душно*

ТЫМЫРҪЫҠ (эй) *с.* шым, өндәшмәҫ — *молчун.* Телгә зерә шәп түгел, тымырҫыҡ ҡына

ТЫМЫРҪЫН (урта урал) *с.* аҫтыртын, уҫал, яһил — *коварный*

ТЫМЫРҪЫН: ТЫМЫРҪЫН ҺЫУЫҠ (арғаяш) *и.* сатлама һыуыҡ — *трескучий мороз*

ТЫМЫРҪЫУ (арғаяш) *и.* томра, эҫе көн — *зной.* Тымырҡа (мейәс). Тымырһын (салйоғот)

ТЫМЫРҺЫҠ (ҡыҙыл) *с.* 1. Аҫтыртын — *скрытный.* Тымырһыҡ кеше. Тымырһын (арғаяш)

ТЫМЫРҺЫН: ТЫМЫРҺЫН ҺЫУЫҠ (мейәс) *и.* ҡоро һыуыҡ — *сухой мороз*

ТЫМЫУ (гәйнә) *ҡ.* өндәшеү — *молвить*

ТЫН I (урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* ҡат — *слой.* Ҡороҡ ике тынны итеп ишелә лә өсөнсөгә тағы үткәреп сығыла (эйек-һаҡмар)

ТЫН II (урта) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Тын бумай торғайны башҡортлар

ТЫН III (дим, урта) *р.* тына, бер аҙ — *немного.* Әмиргә бер тын ҡарап торҙо ла әйтте

ТЫН IV (дим, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Ҡаты, иҙелмәгән — *твердый, неразварившийся.* Бутҡаһы тын булған. Тың (һаҡмар). 2. (урта) *и.* күп йылдар һөрөлмәй ятҡан сиҙәм — *долголетняя целина.* 3. (дим, ҡариҙел) *с.* бөтәү — *цельный.* Тын бәрәңге ашаҙы (ҡариҙел)

ТЫН V (дим, эйек-һаҡмар) *и.* дебеткә ҡатлап ҡушылған еп — *пара пуховой пряжи*

ТЫН: ТЫН АЛМАУ (дим) *ҡ.* һауа үтмәү — *не проникать (о воздухе).* Сармай ҫалҫаҡ, тын алмаҫа боҙолмай

ТЫНАЛҒЫС (урта, эйек-һаҡмар) *и.* боғарлаҡ — *трахея*

ТЫНАНАН (эйек-һаҡмар) *р.* бер ыңғай, тотош — *сразу.* Тынанан эйттем эйтәһемде

ТЫНЙУЛ (урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* аҙ йөрөлгән юл — *малохоженая тропинка*

ТЫНЙЫРАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* буталыу — *мешаться.* Әйтәм тынйырап йанында бесән сабып йөрөгән була

ТЫНСЫҠ (һаҡмар) *и.* тыныслыҡ — *покой.* Һыйыр һауғанда тынсыҡ бирмәй

ТЫНСЫУ I (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Тынысланыу — *успокоиться.* Кисә төнө тынсып йоҡланым. Улың башлы-күҙле булмай тынсыйһыңмы? 2. (һаҡмар) Татыу булыу — *жить дружно.* Тынсый алманылар, айырылдылар

ТЫНСЫУ II (урта урал) *ҡ.* һөрһөү *(иткә ҡарата) — тухнуть (о мясе)*

ТЫНЫРТЫМ (дим) *и.* һулыш алыу — *дыхание*

ТЫНУРМАН (ҡариҙел) *и.* ҡара урман — *дремучий лес*

ТЫНЫҒЫУ I (һаҡмар) *ҡ.* 1. Иҫкереү *(иткә ҡарата) — тухнуть (о мясе).* У итең ул моҡсала тыныған китмәйме һуң? 2. Кибеү — *подсохнуть (о мясе)*

ТЫНЫҒЫУ II (гәйнә, урта урал) *ҡ.* ял итеү — *отдохнуть.* Әҙерәк тыныҡтырыб алам әле тиливизырны (гәйнә)

ТЫНЫУ (ҡыҙыл) *и.* һулыш алыу — *дыхание.* Ҡул тамырын тотоп ҡарағайным, һәйбәт тибә, тыныуы ла оҙон

ТЫНЫШ I (ҡариҙел) *и.* торош — *вид.* Тынышынан билгеле, кешенең ней фурмы ҡыланғанын беләсең

ТЫНЫШ II (гәйнә) *и.* тына — *промежуток в работе.* Бер тыныш эшләйбеҙ

ТЫНҒЫРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* танау менән һөйләшеү — *гнусавить*

ТЫНҠАУ (һаҡмар) *и.* 1. Тынҡауыҡ — *чернильный орешек.* 2. (урта) Картуф алмаһы — *семенники картофеля.* 3. Эт ҡарағаны — *крушина.* 4. (дим, урта) Имән сәтләүеге — *желудь*

ТЫНҠАУ (дим, урта) *и.* тынҡыш — *гнусавый*

ТЫНҠАУЫҠ (урта) *и.* 1. Имән ҡорто — *черви на дубе.* 2. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) Имән япрағындағы торон — *шишка на листке дуба.* 3. (эйек-һаҡмар) Картуф алмаһы — *семенники картофеля*

ТЫП-ЙЫЛТЫР (урта) *с.* йып-йылтыр — *блестящий.* Тып-йылтыр май

ТЫПА (урта) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Тыпа белмәйем

ТЫП: ТЫП ҠЫНА (урта) *р.* тиҙ генә — *быстро, в момент.* Әле лә тып ҡына әҙерләйем

ТЫПЫРСА, ТЫПЫРСЫ (урта) *и.* тырпыса — *дуплянка (часть домашнего ткацкого станка).* Тыпырсыларын, айаҡ аҫтында оронсоҡ булып ултырмаһын тип, урҙа башына элде. Тыпырча (төньяҡ-көнбайыш)

ТЫПЫРЫСТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сыпрандау — *вести себя беспокойно.* Көйөп тыпырыстай ҙа гитә

ТЫПЫШ (эй) *и.* сысҡандың йәшерен исеме — *«подпольное» название мышки.* Төгөндә бар ахры тыпыш, тәпәйен тығып ҡарай ҙа ышкаф артына

ТЫРАБЫҘ, ТЫРАБИС (ҡыҙыл) *с.* 1. Еңмеш — *упрямый.* Тырабыз, йеңмештәнеп үҙ һүҙен бирмәй, йеңер йарауын гүрә. 2. (урта) Сос, егәрле — *проворный, хваткий.* Тыравиз (туҡ-соран)

ТЫРАЖ, ТЫРАШ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* тараш — *шершень*

ТЫРАЖА I (урта) *и.* сүпрә — *дрожжи*

ТЫРАЖА II (эй) *и.* 1. Таҡта өй башы — *черепичная крыша.* 2. (ҡыҙыл, урта) Йоҡа ваҡ таҡта — *черепица*

ТЫРАНТАЙ I (дим) *с.* ҡыҫҡа — *куцый (о платье)*

ТЫРАНТАЙ II (ҡариҙел) *с.* нәҙек сираҡлы *(ҡыҙ балаға ҡарата) — тонконогая (о девочке)*

ТЫРАНТАЙ III (эй) *и.* ҡорман балығының иң ваға — *маленький лещ*

ТЫРАТАЙКА (ҡыҙыл) *и.* ваҡ тәгәрмәсле арба — *тележка на маленьких колесах*

ТЫРАХМАН ЙАПРАҒЫ (урта) *и.* әрекмән — *лопух*

ТЫРАХУН (мейәс) *и.* шаҙра таҫтамал — *вафельное полотенце*

ТЫРАШ ҮЛӘНЕ (урта) *и.* күк һөтлөгән — *молочай синий*

ТЫРБЫҠ (урта урал) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ТЫРЖЫҠ (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәмшек танау — *курносый*

ТЫРҠЫШ (арғаяш, гәйнә, ҡариҙел, урта урал, эй) *с.* бысраҡ — *грязный, грязно.* Тырҡыш тотона (эй). Тырҡышын, таҙасын белмәй хәзер (гәйнә)

ТЫРҠЫША (төньяҡ-көнбайыш) *с.* оятһыҙ — *нахал*

ТЫРМА I (дим) *и.* еп оҙатыу станогы — *станок для складывания нитки-основы (в ткачестве)*

ТЫРМА II (һаҡмар, эй) *и.* торма — *редька*

ТЫРМА БАУЫ (урта) *и.* мисәү бауы — *постромка*

ТЫРМАЛАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* тырышыу — *стараться*

ТЫРМА ШАЛҠАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* торма — *редька*

ТЫРМЫСЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тырнау, өйкәү — *скрести.* Аның күңелен туҡтауһыҙ тырмыслап торҙо

ТЫРНА (ҡыҙыл) *и.* торма — *редька*

ТЫРНАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Тояҡ — *копыто.* 2. Сана тойағы — *копыл, копылья (у саней).* 3. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Тәгәрмәс тештәре — *зубья колеса.* 4. (урта) Мәләү — *лопаточка, кол (употребляемый для выкапывания овощей и корней трав)*

ТЫРНАҠ БИТЕ (ҡыҙыл) *и.* шәбе — *основание ногтя*

ТЫРНАҠЛЫ, ТЫРНАҠЛЫ-ҠУЛЛЫ (эйек-һаҡмар) *с.* ҡулсыр, мут — *вороватый*

ТЫРНАҠЛЫ: ТЫРНАҠЛЫ УҠА (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* кәкерсәкле яҫы уҡа — *зигзагообразный плоский позумент*

ТЫРНАШЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тырышыу — *стараться.* Бик ныҡ эшләҙем, бик тырнашыб үстерҙем

ТЫРПАҠ I (урта) *и.* тәгәрмәс тештәре — *зубья колеса*

ТЫРПАҠ II (мейәс) *и.* юртыуға ла, юрғалауға ла оҡшаған ат йөрөшө — *ход лошади между иноходью и рысью*

ТЫРПЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* тыпырсыныу — *трястись.* Тырпылдап айағы-башы ҡорошоп йата геше быума бәлән

ТЫРПЫСА I (арғаяш) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

ТЫРПЫСА II (салйоғот, һаҡмар) *и.* кәтүкле еп — *катушечные нитки*

ТЫРПЫСА III (урта) *и.* тырыз — *короб из бересты (для ягод и грибов)*

ТЫРПЫСА IV (ҡыҙыл) *и.* туп уйыны — *игра в мяч*

ТЫРПЫСА БҮРЕК (ҡариҙел, һаҡмар) *и.* ҡырма бүрек — *круглая шапка с оторочкой*

ТЫРҪАЙЫУ (урта) *ҡ.* үсегеү — *обидеться.* Ул миңә үсекте, ҡылтайҙы, тырҫайҙы, ҡылтым ине

ТЫРТАЙЫУ (арғаяш) *ҡ.* турһайыу — *дуться, надуться*

ТЫРТАН (дим) *и.* алабуға — *окунь*

ТЫРТЫҠ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Кәже — *хилый.* Үҙе тыртыҡ, йабығ ине (ырғыҙ). 2. (эйек) Оҙон буйлы, ябыҡ — *долговязый*

ТЫРТЫҠАЙ (салйоғот) *с.* үсексән, ҡарышма — *капризный*

ТЫРЫЗ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* үҙ һүҙле — *упрямый*

ТЫРЫШМА (урта) *и.* ҡарышма — *капризный*

ТЫРЫШЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта) *ҡ.* һүҙ көрәштереү — *спорить, пререкаться*

~~**ТЫСҠАН ЙАҪТЫҒЫ**~~ (туҡ-соран) *и.* картуфтың бороңғо исеме *(үҙ исемен әйтеү тыйылған булған)* — *табуированное название картофеля.* Борон бәрәңгене тысҡан йаҫтығы тинеләр, ашарға ҡушманылар

ТЫСҠАН ҠАРАУЫЛСЫ (урта) *и.* көйгәнәк — *лунь полевой*

ТЫСҠАН КҮҘӘҮГЕС (ҡариҙел) *и.* торомтай — *обыкновенная пустельга*

~~**ТЫСҠАН СЫБЫҒЫ**~~, **ТЫСҠАНСЫБЫҠ** (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* селек — *чилига.* Тысҡан сыбығы тауларҙа үҫә, себеркегә йарай (дим)

ТЫСҠАНСЫЛАП: ТЫСҠАНСЫЛАП ЙУРҒАЛАУ (арғаяш) *ҡ.* ваҡ баҫып юрғалау — *идти мелкой рысью*

ТЫСҠАН УТЫ (дим, ҡариҙел) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ТЫСҠЫЛТАҠ, ТЫСЫЙ (урта) *с.* ләскей — *водянистый (о хлебе)*

ТЫСТЫЙ (дим) *и.* ҡомай — *пескарь*

ТЫҪЫР (урта) *с.* ҡаты, иҙелмәгән — *твердый, неразварившийся.* Тыҫыр бутҡа

ТЫУ I (мейәс) *и.* елкән — *парус*

ТЫУ II (дим, ҡыҙыл, әй) *и.* 1. Сәсмәй үҫкән башһыҙ иген — *дикорастущий холостой колос.* Тыу арыш, тыу арпа. 2. (дим) *с.* тол — *вдовый.* Тыу ир, тыу ҡатын. 3. (дим, урта) *и.* ҡыҫыр сәскә — *пустоцвет*

ТЫУАР (мейәс, салйоғот) *с.* бәрәнләгән, быҙаулаған — *оягнившаяся, отелившаяся (о домашних животных).* Тәүге тыуар кәзә. Ике тыуар һыйыр

ТЫУАРЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* туғарыу — *распрягать*

ТЫУАҺЫҘ (урта, әй) *с.* килемһеҙ — Эйәһеҙ мал тыуаһыҙ

ТЫУҒАҘАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* туғаҙаҡ — *дрофа*

ТЫУҒАНКӨН (гәйнә) *и.* дүшәмбе — *понедельник*

ТЫУҒАН-ӘҠРӘБӘ (ҡыҙыл) *и.* туған-тыумаса — *родня*

ТЫУЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* күп — *много, полно.* Беҙнең йаҡта әкәйләр тыулы

ТЫУМА (һаҡмар) *и.* 1. Нәҫел — *родня.* 2. (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* туған — *родной.* Үҙемдең тыума ҡыҙым

ТЫУМАСТАЙ (һаҡмар) *и.* тыума — *незаконнорожденный*

ТЫУМЫШ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* тыуған ер — *место рождения.* Бу ауылда тыумышы (төньяҡ-көнбайыш). Тыумышым ошонда (дим)

ТЫУМЫШ II (гәйнә) *и.* бәпес — *новорожденный.* Минең тыумышым бар, ҡалдырмыйм үзен

ТЫУМЫША (урта) *р.* тыумыштан — *с рождения.* Тыумыша һуҡыр

ТЫУСА (ҡыҙыл, урта) *и.* өс йәшлек һыйыр малы — *трехгодовалая корова*

ТЫУСАБАЙ (ҡыҙыл) *и.* байҙың башҡа сыҡҡан улы — *сын богача, живущий своим хозяйством*

ТЫУСЫҠ (мейәс) *и.* тәүге тапҡыр ҡолонлаған бейә — *кобыла, жеребившаяся впервые*

ТЫУСАР: ТЫУСАР БУЛЫУ (әй) *ҡ.* дөрөҫләнеү, ысынға килеү — *оправдаться.* Йома уахытында ғына тыуғам, төшөм тыусар була, туған

ТЫУЫМ (һаҡмар, әй) *и.* тыуыу — *рождение.* Тыуым, торомға бағышлап әйтәләр аҡ ҡорбанды (һаҡмар)

ТЫУЫУ (туҡ-соран) *ҡ.* тыуҙырыу — *родить.* Хәҙер тыуған хатыннарға өс ай, аннан дүрт ай бирәләр. Йегерме бала тыуҙым, аллаға шөкөр, эшләп йөрөнөм

ТЫУЫШ I (һаҡмар) *и.* сығыш — *происхождение.* Имәнтамағының тыуышы, төп сығышы Уразбай ауылынан. Ауылдың төп тыуышы Имәнне йылғаһынан килеп сыға

ТЫУЫШ II (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* шәре — *наледь*

ТЫХТЫМАЛ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* тиктомалға — *попусту*

ТЫҺЫЛДАШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ауыр тын алыу — *дышать с трудом.* Тыһылдашып саҡ ултыра

~~**ТЫШ**~~: **ТУСТАҠ ТЫШЫ, ТУҪТАҠТЫШ** (урта урал) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

ТЫШАМЫШ (урта) *и.* 1. Ике һалды тоташтырып бәйләгән нығытма — *закрепление плота.* 2. Тәртә төбө — *закрутка.* 3. (дим) Кешән — *путы для стреножения лошади*

ТЫШ БЕЙӘЛӘЙ (урта) *и.* бейәләй — *варежки*

ТЫШҠАРЫ (һаҡмар) *р.* тышҡа — *наружу.* Тышҡарыраҡ сығар был итегеңде.

ТЫШҠУСАҠ (арғаяш, урта) *и.* йорттағы йәйге усаҡ — *летний очаг на дворе*

ТЫШҠЫ БАҘ (һаҡмар) *и.* мөгәрәп — *погреб*

ТЫШҠЫ ИШЕК (урта, әй) *и.* йортҡа сыҡҡан ишек — *наружная дверь*

ТЫШҠЫЙАҠ БАСҠЫЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күтәрмә — *крыльцо*

ТӘБЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тоҙаҡ — *силок*

ТӘБЕЙӘ (арғаяш, салйоғот, ырғыҙ, әй) *и.* 1. Һөттә ҡурылған йомортҡа — *омлет.* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Тары ононан бешерелгән күмәс — *булка из просяной*

муки. 3. (арғаяш) Йоморткаға он болғап бешерелгән ашамлыҡ — *блюдо из муки и яйца*

ТӘБЕР (ҡыҙыл) *и.* 1. Тирмәнең өҫтөнә ябылып ҡуйыла торған ҙур кейеҙ — *большое войлочное покрывало для юрты.* 2. (мейәс) Әрһеҙ кейеҙ, һәр ваҡыт йәйелә торған кейеҙ — *войлок для нар повседневного пользования*

ТӘБЕС ТАЙАҒЫ (һаҡмар) *и.* ашлыҡ һуға торған таяҡ — *боек (у цепа)*

ТӘБИКМӘК (ҡариҙел, мейәс, минзәлә, урта урал, әй) *и.* әсе ҡамырҙан бешерелгән йәймә — *лепешка из кислого теста.* Тәбитмәк (гәйнә)

ТӘБШӘГӘЙЕҮ (дим) *ҡ.* тәбәшәйеү — *оседать (о доме).* Тәбшәгәйеп китте өй

ТӘБӘ (ҡариҙел) *и.* шыйығыраҡ әсе ҡамырҙан табаға тултырып бешерелгән икмәк — *хлеб, испеченный на сковороде из мягкого теста*

ТӘБӘЗИ (ырғыҙ) *и.* кәрлә — *карлик.* Тәбәзи кеше бик бәләкәй була

ТӘГӘЛЕ (әй) *б.* тик — *только, лишь.* Тәгәле ул ғына һәйбәт инде

ТӘГӘРҘӘҮЕК (арғаяш) *и.* ҡамғаҡ — *перекати-поле*

ТӘГӘРЛЕК (урта) *и.* көйөлдө — *кулик*

ТӘГӘРМЕК (ҡариҙел) *и.* ҡуласа — *кольцо*

ТӘГӘРЛҮК (урта) *и.* тәгәрлек — *чибис.* Тәгәрләк (эйек-һаҡмар)

ТӘГӘРЛӘҮ (һаҡмар) *и.* йәшен шары — *шаровая молния*

ТӘГӘРМӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тәгәрмәс — *колесо.* Тәгәрмәйләре тузды машинаның

ТӘГӘРМӘС I (ҡыҙыл) *и.* 1. Көрөҫ сығыры — *блок (на ткацком станке).* 2. Кәтүк — *катушка для ниток.* Тәгәрмәсейеп (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, әй)

ТӘГӘРМӘС II (ҡыҙыл) *и.* балаларҙы атларға өйрәтеү өсөн яһалған арба — *детская двухколесная коляска (для обучения шагать)*

ТӘГӘРМӘС КӨБӘГЕ (һаҡмар) *и.* көпсәк — *ступица*

ТӘГӘРМӘС ТЫРНАҒЫ (һаҡмар) *и.* тәгәрмәс теше — *зубья колеса*

ТӘГӘРӘК (урта) *и.* тәгәрлек — *чибис*

ТӘГӘС I (урта урал, әй) *и.* 1. Сынаяҡ — *чайная чашка с парой.* 2. (арғаяш, мейәс, урта, урта урал) Туҫтаҡ — *чашка средней величины.* 3. (һаҡмар, ырғыҙ) Курып — *(ҡабыҡтан яһалған йәки талдан үрелгән тиҙәк-маҙар ташыу өсөн ҙур һауыт)* — *короб.* Тәгәс менән малға ҫалам ташыйлар (ырғыҙ). 4. (ҡыҙыл, урта) Иген һауыты — *ларь для зерна.* 5. (урта) Тәпән — *деревянная посуда для меда.* 6. (ырғыҙ) Бәләкәй кәрзин — *маленькая корзинка.* Баллар тәгәсләрен тотоп йеләккә киттеләр

ТӘГӘС АҪТЫ (әй) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

ТӘГӘС БҮРЕК (урта) *и.* түңәрәк бүрек — *кубанка*

ТӘГӘСКҮҘ (салйоғот) *и.* аҡыш күҙ — *пучеглазый*

ТӘҒАМ, ТӘҒӘМ (ҡариҙел, ырғыҙ) *и.* ризыҡ — *пища.* Үҙләренә тәғам йаҙҙырыб алды, кеше бар тей (ырғыҙ). Тәғам йоталмай (ҡариҙел). Тәғәм итеү (ҡариҙел) ашап алыу — *поесть.* Йулға сығыр алдынан тәғәм итеб ал

ТӘҒӘЙЕРӘЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* көйәләнеү — *переживать.* Йуҡ-бар һүҙгә тәғәйерәләнеп китәһең дә бараһың

ТӘЖ (гәйнә) *и.* тәже — *тяж.* Арба тәже. Тәзе (һаҡмар)

ТӘЖГӘЛ (дим, ҡариҙел) *и.* тәлгәш — *кисть, гроздь*

ТӘЖЖӘЛ (урта) *и.* уҫал — *злой*

ТӘЖРИБ: ТӘЖРИБ ИТЕҮ (урта) *ҡ.* һынап ҡарау — *испытать.* Бер ҙә тәжриб иткәнебеҙ йуҡ, ниндәй йамғыр булалыр

ТӘЗЕ (урта) *и.* күбә тарттыра торған арҡан — *аркан для перетягивания сноп*ы

ТӘЗЕҮӘЙ (мейәс, урта) *с.* бәйләнсек — *придирчивый*

ТӘЗКЕМ (ырғыҙ) *и.* йомран — *суслик степной*

ТӘЗӘЛ (һаҡмар) *и.* дәжжәл — *анархист*

ТӘҘРӘ (урта) *и.* кәбән эсенә ҡуйылған таған — *стожары под стогом*

ТӘҘРӘ АУЫҘЫ (мейәс) *и.* тәҙрә төбө — *подоконник*

ТӘҘРӘ БҮРКЕ (арғаяш) *и.* тәҙрә башы — *оконный карниз.* Тәҙрә ҡашағаһы (һаҡмар)

ТӘҘРӘ БУҪАҒАҺЫ, ТӘҘРӘ НАТМУСЫ (арғаяш) *и.* тәҙрә төбө — *подоконник*

ТӘҘРӘ ЙАБЫУЫ, ТӘҘРӘ ҠОРҒАНЫ (һаҡмар) *и.* тәҙрә пәрҙәһе — *занавес для окон*

ТӘҘРӘ ЙАҒЫ, ТӘҘРӘ ЙАҠТАУЫ (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* тәҙрә яңағы — *оконный косяк*

ТӘҘРӘ КҮҘЕ (эйек-һаҡмар) *и.* тәҙрә өлгөһө — *оконное гнездо*

ТӘҘРӘ МАҢҒАЙЫ (эйек-һаҡмар) *и.* тәҙрәнең өҫкө яңағы — *верхний косяк окна*

ТӘҘРӘТӨП (ҡариҙел) *и.* тәҙрә төбө — *подоконник*

ТӘҘРӘ: ТӘҘРӘҺЕ НАСАР (арғаяш) *с.* һуҡыр — *слепой*

ТӘҘРӘ ШЕШӘҺЕ (арғаяш) *и.* тәҙрә быялаһы — *оконное стекло*

ТӘЙ: ТӘЙ-ТӘЙ ТОРОУ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые встать на ножки (о ребенке)*

ТӘЙПӘК (һаҡмар) *и.* ағас оронанан эшләнгән һауыт — *посуда, сделанная из деревянного нароста*

ТӘЙФИҠ, ТӘҮФИҠ (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* тәүфиҡ — *благовоспитанность.* Инде киленкәй тәйфиҡлы булсын (ҡариҙел)

ТӘЙӘН, ТӘЙӘН-ТӘЙӘН (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *р.* гел — *постоянно.* Наратлар безгә тәйән керәләрейе (ҡариҙел). Тәйән-тәйән бер кешене күрәләр (төньяҡ-көнбайыш)

ТӘК (эйек-һаҡмар) *р.* бушҡа — *попусту.* Урлай торған ҡорт тәк урламай ул

ТӘКЕ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡауҙан — *линька.* Малдар тәкеһен ҡойа. Тәке эт (мейәс) йөнөн ҡоймаған эт — *не линявшаяся собака*

ТӘКЕЙ, ТӘКИМ (ҡыҙыл, урта, әй) *р.* барыбер — *таки.* Тәкей шунының менән һыуға китте (әй). Тәким үҙенекен һөйләй (урта)

ТӘКЕЙӘМӘТТӘП: ТӘКЕЙӘМӘТТӘП ЭШТӘҮ (әй) *ҡ.* тәфсирләп эшләү — *делать кропотливо, ладом.* Ул керешер инде тәкейәмәттәп эштәргә

ТӘКЕЛӘНЕҮ (мейәс) *ҡ.* һарыҡ йөнөнөң сайырланыуы — *стать липким (об овечьей шерсти).* Йауынды буһа, сайырҙы бумай, йауын бумаһа, йөн тәкеләнә

ТӘКИӘМӘТ КЕЙЕҘ (һаҡмар) *и.* буялған йөндән һуғылған кейеҙ — *войлок из крашеной шерсти*

ТӘККӘ (дим, урта, эй) *р.* бушҡа, юҡҡа — *попусту, напрасно.* Тәккә утырткандар инде (эй)

ТӘКЛЕ, ТӘКЛЕЙ (ҡариҙел) *б.* тиклем — *до.* Мин тағаныңа тәкле салышам. Урынға тәклейме бара? Тәкте (урта урал, эй)

ТӘКЛӘШЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* теклəү — *уставиться.* Ул барып инеү менән тәкләште лә гитте

ТӘКМӘК (мейәс, урта) *и.* ҙур сүкеш — *большой молот*

ТӘКМӘРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *ҡ.* тәкмәсләү — *перекувыркаться.* Керпе тәкмәрләй ҙә гитә (төньяҡ-көнбайыш)

ТӘКМӘС: ТӘКМӘС АТҠАНСА (ҡыҙыл) *р.* хәлдән тайғансы — *до изнеможения.* Тәкмәс атҡанса йөрөгән

ТӘКМӘСЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* аунау — *валяться.* Хәлдән тайалар ҙа тәкмәсәләр ҙә йаталар

ТӘКСЕ (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, эй) *б.* тиклем — *до.* Беҙгә тәксе бар (эй)

ТӘКӘ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәлеш — *пирог.* Бәрәңге тәкәсе, ит тәкәсе була (минзәлә)

ТӘКӘ-МӨКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡусҡар — *улитка*

ТӘКӘБЕР I (төньяҡ-көнбайыш) *с.* тәкәббер — *высокомерный.* Тәкәппер (һаҡмар, эй). Тәкәберләү (ырғыҙ). Ул үҙенә гүрә түгел, тәкәберләү геше

ТӘКӘБЕР II (һаҡмар) *и.* тибенге — *шпоры (у птиц).* Тәкәүер (арғаяш)

ТӘКӘРЛЕК I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

ТӘКӘРЛЕК II, ТӘКӘРЛИК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡусҡар — *улитка.* Ҡабығынан чыкса, ҡата ул тәкәрлек, Изел ҡомнарында була

ТӘКӘРЛӘҮЕК (һаҡмар) *и.* тибенге — *шпоры (у птиц)*

ТӘКӘҮСКИ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ТӘКӘҮСКИ II (урта урал) *и.* үсәшеү һүҙе — *слово, выражающее злорадство.* Тәкәүски, әллә ғасан аңа шул гәрәк

ТӘҠБӘЗӘЛӘП: ТӘҠБӘЗӘЛӘП ЭШЛӘҮ (эйек) *ҡ.* тәфсирләп эшләү — *делать кропотливо, ладом.* Ул тәкбәзәләп аҡрын эшләнә

ТӘҠДИРҘӘ (эй) *р.* хәлдә, осраҡта — *в случае.* Йетмеш мең буған тәкдирҙә, ҡорттоң утыҙ меңе эшкә йөрөй

ТӘҠДИРЛӘҮ (урта) *ҡ.* ҡушыу, рөхсәт итеү — *разрешить.* Инәйем тәкдирләмәй барырға

ТӘҠЗӘРӘГӘ (урта) *р.* бушҡа, юҡҡа — *напрасно.* Йалағайы тәкзәрәгә йалтлап тора, йәшнәмәй

ТӘҠРАРЛАУ (урта) *ҡ.* иғтибарлау — *быть внимательным.* Борон кем тәкрарлап ҡараған үләнде

ТӘҠҮА (ҡыҙыл) *с.* хәтерле, аңлы — *мудрый.* Мөжәүер ғоҙаларҙа туҡырағыҙ, анда тәкүә бабайҙар гүп

ТӘҠӘ (туҡ-соран, һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Урысса тәкә белмәйем (туҡ-соран)

ТӘҠӘТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ысул — *способ.* 2. (урта урал, эй) Хәл — *сила.* ◊ Тәкәт тотоу (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) түҙеү — *терпеть.* Ни тәкәтләр тотайым (һаҡмар). Баласы жылай, тәкәт тотмай жылай (төньяҡ-көнбайыш). Тәкәт тапмау (ҡыҙыл, урта)

ТӘҠӘТҺЕҘ (һаҡмар) *с.* 1. Сабырһыҙ — *нетерпеливый.* 2. *р.* бик, сикһеҙ — *очень.* Тәкәтһеҙ күп йеләгә. 3. (урта урал) *с.* хәлһеҙ — *слабый*

ТӘЛБАҠА (мейәс) *и.* тәлмәрйен — *лягушка.* Тәлбе (арғаяш). Тәлбеш (дим)

ТӘЛ: ТӘЛ БУЛЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* тап булыу — *попадаться.* Бүре тәл булғанын ғына ашай

ТӘЛБӘРЙЕН (мейәс) *и.* тәлмәрйен — *лягушка.* Тәлбәржен, тәлбәрйен (эй) тәлге (ҡыҙыл, урта) *и.* һарына буткаһы — *каша из саранок*

ТӘЛГӘШ (эйек) *и.* усма — *пучок злаковых стеблей, взятый в руку при жатве серпом*

ТӘЛГӘШЕҮ (дим) *ҡ.* хәлләнеү, көс-хәл инеү — *поправиться (после болезни).* Балнистан ҡайтып тәлгәшеп тә өлгөрмәгәйне, алып киттеләр

ТӘЛДЕРМӘС (ырғыҙ) *и.* алыҫҡа ата торған уҡ — *стрела для дальней цели*

ТӘЛЛЕК (урта) *р.* таман, нәк — *как раз, точь-в-точь.* Үҙенә тәллеген күрҫәтергә тырыша

ТӘЛЛӘҮ (урта) *ҡ.* теклəү — *уставиться.* Күҙенә тәлләп тора ул

ТӘЛМӘРЙЕН (урта) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ТӘЛИҒӘ (эй) *и.* бәхет — *счастье.* Тәлиғәһеҙ бала булды лаһа

ТӘЛПӘН I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* талпан — *клещ*

ТӘЛПӘН II (эй) *и.* уртаса ҙурлыҡтағы ҡорман балығы — *лещ средней величины*

ТӘЛПӘС (эйек-һаҡмар) *и.* бәләкәй тел — *язычок.* Тел тәлпәскә бирә, тәлпәс йарҙан ҡолата *(аштың тамаҡтан үтеүе)*

ТӘЛТЕРСӘЙ (һаҡмар) *и.* ҡуянтубыҡ *бутень Прескотта*

ТӘЛТЕҮЕТ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка*

ТӘЛӘКЕ, ТӘЛӘКӘ (ҡыҙыл) *и.* мыҫҡыл — *оскорбление.* Тәләкә итеү (мыҫҡыллау) — *оскорблять*

ТӘЛӘКТӘҮ (эй) *ҡ.* эләкләү — *дразнить.* Кеше тәләкләп утырма инде

ТӘЛӘКӘ I (минзәлә) *и.* келә — *дверная накладка*

ТӘЛӘКӘ II (минзәлә) *и.* ауыҙлыҡ ҡулсаһына эләктерә торған тейәк — *псалии в удилах*

ТӘЛӘКӘ III (дим) *и.* кәҫ таҡтаһы — *отвал (на плуге)*

ТӘЛӘКӘ IV (мейәс) *и.* 1. Эшкә булдыҡһыҙ, йүнһеҙ — *горе-работник.* Эй, тәләкә, шуны ла эштәйамайың. 2. (һаҡмар) Хәсәтлек — *злоба*

ТӘЛӘКӘС (һаҡмар) *и.* мәрәкәсе, көлкө һүҙгә оҫта кеше — *юморист, шутник*

ТӘЛӘШЕҮ (эйек) *ҡ.* талашыу — *ссориться*

ТӘМ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* шәрбәтле аҙыҡ — *сладкая пища.* Тәме белән эс, тәмен ҡабып (һаҡмар)

ТӘМ: ТӘМ ИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Күңел һалыу — *вожделеть.* Шу ғыҙҙы тәм итә лә бит. 2. Өмөт итеү — *надеяться*

ТӘМЕЗ (ырғыҙ) *и.* иртә яҙҙа бер генә ҡыяҡ булып үҫеп сыға торған һарымһаҡҡа оҡшаған ашай торған

үлән — *дикорастущая съедобная трава, напоминающая чеснок, появляется ранней весной*

ТӘМЕШЕҮ (әй) ҡ. ҡар йомарлап йәки таш менән бәрешеү — *кидаться друг на друга комками снега или камнем.* Тәмшеү (мейәс)

ТӘМҺЕҘ (әй) с. тәрбиәһеҙ — *грубый.* Ул тәмһеҙҙең һүҙен тыңдап тораһы була. Тәмһеһ (салйоғот)

ТӘМӘЙТЕҮ (урта, әй) ҡ. тәм килеү — *отдавать, отдать привкусом чего, иметь вкус чего-л.* Шәкәрһеҙ ҙә шәкәр тәмәйтеп тора ул оҙаҡ ҡайнатҡан эремсектән (әй)

ТӘМӘЖНИК (урта, әй) и. тәмәкесе — *курящий*

ТӘН: ТӘНГӘ ТИБЕҮ (туҡ-соран) ҡ. тәнгә сығыу — *появляться на теле (о сыпи).* Тән ҡыйралыу (эйек-һаҡмар) ауыр эштән тән һыҙлау — *боль в теле после тяжелой работы.* Тән һынығыу (ҡыҙыл). Дән ҡырылыу (әй). Тән ҡойолоп төшөп килеү, тән уатылыу (урта)

ТӘНБИҺ: ТӘНБИҺ ЙАҺАУ (туҡ-соран) ҡ. аңлатыу — *объяснять.* Ул иптәшләргә тәнбиһ йаһаны

ТӘНТЕРӘҮ (гәйнә) ҡ. 1. Тәнтерәкләү — *шататься (от старости, слабости).* 2. (әй) Ҡаңғырыу — *отупеть.* Нейә тәнтерәнең, әпир анау тупыйҙы. Тәнтеү (урта)

ТӘНӘ (арғаяш, салйоғот) и. 1. Бәпес — *грудной ребенок.* Аның тәнәһе бар (арғаяш). 2. Үҙенән кесе ир туғандарға ла, ҡыҙ туғандарына ла өндәшеү һүҙе — *слово обращения к младшим сестрам и братьям.* 3. (салйоғот) Ир кешеләрҙең үҙенән кесе ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *слово обращения мужчин к женщинам моложе себя*

ТӘНӘЙ (ҡыҙыл, салйоғот, урта, һаҡмар) и. 1. Имсәк бала — *грудной ребенок.* 2. (арғаяш, мейәс, салйоғот) һеңле йәки эне — *младший брат или сестра.* 3. (арғаяш, дим, ҡыҙыл, мейәс, әй) Ҡәйнеш — *младший деверь.* 4. (ҡыҙыл) Үҙеңдән кесе таныш булмаған кешегә өндәшеү һүҙе — *слово обращения к незнакомому человеку младше себя*

ТӘНӘЙЛӘҮ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) ҡ. бала табыу — *рожать ребенка*

ТӘНӘҮ (урта) и. элекке көн — *позавчера*

ТӘҢГӘЛ (ҡыҙыл) р. 1. Таман — *как раз, подходящий.* Калуш тәңгәл буғайны, алдым да ғуйҙым. 2. (ҡариҙел, әй) Тош, тирә — *это место.* Айағым шушы тәңгәлдән ауырта. Тәңгәл булыу (эйек) йәнәш, яҡын булыу — *быть рядом.* Тәңгәл йабыу (салйоғот) өй башының бер яғын текә итеп ябыу — крыть крышу с крутым наклоном с одной стороны

ТӘҢГӘЛ БАЛТА (ҡыҙыл) и. утын яра торған ҡалын балта — *колун*

ТӘҢГӘРСӘК (салйоғот) и. тәгәрмәс — *колесо*

ТӘҢЕРЕ: ТӘҢЕРЕ БУЛЫУ (урта) ҡ. һауаланыу — *возгордиться*

ТӘҢКЛӘҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) ҡ. әйберҙе һәйбәтләп бөклəп һалыу — *складывать, сложить аккуратно (о вещах).* Унан йаулыҡты тәңклəп һала (эйек-һаҡмар). Тәңктәү (ҡыҙыл)

ТӘҢКӘ (урта) и. йүгәнгә ҡуйылған еҙ көмбәҙ — *медные кружочки, прикрепленные к уздечке*

ТӘҢКӘ: ТӘҢКӘ БАҪЫУ (арғаяш) ҡ. ике ғаиләнең балалары үҫеп еткәс ҡоҙалашырға килешеү мәжлесе уҙғарыу — *ритуальное угощение после сговора родителей женить своих детей в совершеннолетнем возрасте.* Тәңкә борҙорған беләҙек (дим) тәңкәле беләҙек — *браслет с монетами.* Тәңкә ғаҙау (ҡыҙыл) тәңкә тегеү — *нашить монеты.* Тәңкәле әйәксен (арғаяш) һаҡал — *нагрудное украшение из серебряных монет и кораллов*

ТӘҢКӘРӘКЛӘҮ (һаҡмар) ҡ. тәнтерәкләү — *шагать еле-еле*

ТӘҢКӘСУҠ (ҡыҙыл) и. сулпы — *накосник, украшенный монетами и кораллами*

ТӘҢКӘТУҠМАС (һаҡмар) и. ваҡ ҡына дүрткел туҡмас — *домашняя лапша мелкими квадратиками*

ТӘҢКӘСӘСКӘ (һаҡмар) и. зәһәр — *едкий лютик*

ТӘҢЛӘҮ (урта) ҡ. бер нисә һабаҡ епте бергә ҡушып бәйләү — *сложить нитки в узел*

ТӘҢӘРЛӘҮ (арғаяш, ҡыҙыл, урта) ҡ. тәгәрәү — *катиться.* Тәгәрмәс күсәрҙән сығып тәңәрләп киткән (ҡыҙыл)

ТӘҢӘРМӘС, ТӘҢӘРСӘК (арғаяш, салйоғот) и. тәгәрмәс — *колесо*

ТӘПЕ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) и. 1. Тоҙаҡ — *силок.* Айыуға тәпе ғуйып ҡайтҡан. 2. (арғаяш, әй) Тәте — *курок*

ТӘПЕЙ I (дим, урта) и. тәпәй — *лапа, лапка.* Тәпей тороу *(ҡаҙыҡҡай тороу) — впервые вставать на ноги (о ребенке)*

ТӘПЕЙ II (урта) с. һүҙгә оҫта — *мастер слова.* Аныға тәпей геше гәрәк

ТӘПЕС I (ҡыҙыл, урта) и. *молотило, боек (у цепа).* Тарының башын бер йаҡҡа ғына һалып тәпес менән ҡағалар

ТӘПЕС II, ТӘПСЕЙ (урта урал) и. сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

ТӘПЕҮ (урта) ҡ. тапау, тураҡлау — *мелко рубить.* Йыла көмбәһен тәпеп тороп бешереп ашайбыҙ, ит күк тәмне була

ТӘПЕМ (ҡыҙыл) и. ярты бот һыйышлы күнәк — *полупудовая кадка*

ТӘПИЛӘП: ТӘПИЛӘП ЭШЛӘҮ (урта) ҡ. тәпейләп эшләү — *делать с любовью, со вкусом.* Ул тиклем тәпиләп эшләп ҡасан бөтәһең

ТӘПЛЕК (ҡариҙел) и. батҡан ағас — *топляк*

ТӘПСЕ, ТӘПШЕ (арғаяш, мейәс, салйоғот) и. бәләкәй ялғаш — *корытце*

ТӘПСЕҮЕРҘӘҮ (урта) ҡ. соҡсоноу — *мелочно копаться*

ТӘПСИРЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) ҡ. бөтмөрләү, төпсөрләү — *делать тщательно.* Тәпсирләп эшләде өйне

ТӘПҪИРЛӘҮ (урта) ҡ. төпсөнөү — *интересоваться подробностями.* Тәпшештәү (мейәс)

ТӘПӘЙ (дим) и. 1. Аяҡ — *нога, ножка.* Тәпәйен тотҫаң, шырт та шырт килеп тора. 2. (арғаяш) Суҡ — *кисть, бахрома.* Һырға таҡтым өс тәпәйҙе

ТӘПӘЙҘӘҮ (салйоғот) ҡ. ныҡышыу — *настаивать*

ТӘПӘЙЛӘҮ (урта) ҡ. 1. Ашыҡмай, яй ғына эшләү — *делать медленно, тщательно.* Оҙаҡ итеп, тәпәйләп ҡашайағын йыуҙы, түрбаш йаҡ иҙәнен һөртөп алды. 2. (урта) Баланың атлай башлауы — *начинать ходить (о ребенке)*

ТӘПӘЙСӘ (әй) и. *коньки*

ТӘПӘК, ТӘПӘКӘН (урта) *р.* тәпәш — *низко.* Осһа ла тәпәктән генә оса.

ТӘПӘЛДЕРЕК (урта) *и.* солоҡ ҡарағайға баҫып тороу өсөн ҡулайлама — *подножка для лазания на бортевое дерево*

ТӘПӘН, ТӘПӘНӘЙ (дим, урта, урта урал, эйек, эй) *и.* төпөш — *коротыш.* Тәпәнтәй (һаҡмар)

ТӘПӘРЕЗ, ТӘПӘРИЗ, ТӘПӘРИС, ТӘПӘРЕС (мейәс) *и.* 1. Төпөш — *коротыш.* 2. Кәрлә — *карлик.* Тәпәреш (ҡариҙел). Тәпәрйән, тәпәржин (эйек)

ТӘПӘС (урта) *и.* 1. Тәпән — *низкая деревянная посуда.* 2. (эй) Төпөш — *коротыш*

ТӘПӘСӘЙ (урта урал) *и.* бәпес бармаҡ, сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

ТӘПӘҪЛӘҮ (тук-соран) *ҡ.* һупалаҡлау — *скатывать в комочек.* Шунан аны коротто ҡул бeлән тәпәҫләйҫең бер таҡтаға

ТӘПӘҮ (ҡариҙел, урта урал) *ҡ.* тәпәү, бер һүҙҙе ҡабатлау — *долбить, повторять одно и тоже.* Бер сүҙне тәпәмә, бер сүҙне лыҡыма (ҡариҙел)

ТӘПӘҮЕС (урта урал, эй) *и.* бер һүҙҙе өҙмәй ҙә ҡуймай һөйләүсе — *нахрапистый*

ТӘПӘЧТАЙАҠ, ТӘПӘЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тәпәс — *молотило, боек (у цепа)*

ТӘПӘШ (ҡыҙыл, урта) *и.* тәпән — *деревянная посуда из полого ствола дерева.* Тәпәшкә матур бал һалып сөйләп ҡуйалар (урта)

ТӘПӘШЕҮ (урта) *ҡ.* тәпәшәйеү, сүгеү — *оседать (о доме).* Иҫке өй, тәпәшеп бөткән

ТӘПӘШЙЕТЕН (арғаяш) *и.* бөҙрә етен — *лён-кудряш*

ТӘПӘШНИК (ҡариҙел) *и.* 1. Ғәйбәтсе — *сплетник.* 2. Ҡыҙыҡһыныусан — *любопытный*

ТӘРБЕ (мейәс) *и.* ваҡ балыҡ — *мелкая рыба*

ТӘРБИӘ (урта) *и.* 1. Өй эше — *домашнее хозяйство.* Тәрбиәгә ул ултырҙы, ҡыр эшенә мин йөрөнөм. 2. (ҡариҙел) Ҡаралды — *предметы домашнего обихода*

ТӘРБИӘЛЕ (дим, мейәс, урта) *с.* аш-һыуға оҫта — *искусник в приготовлении еды*

ТӘРБӘЙГӘН (һаҡмар) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

ТӘРГЕ (арғаяш) *и.* ылаш — *помост для сушки курута*

ТӘРЖӘНТӘЙ ҺИКӘЛЕ (һаҡмар) *и.* Ырымбур өлкәһе Ҡыуандыҡ р-ны Сурай ауылы эргәһендәге тигеҙлек исеме — *название равнинной местности у д. Чураево Кувандыкского р-на Оренбургской области*

ТӘРЕ (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *б.* тиклем — *до.* Сәғәт һигеҫтән икегә тәре буманы өйҙә (арғаяш). Кискә тәре эштәне (эй)

ТӘРИЛКӘ (ҡариҙел) и. ҡоштабаҡ — *большая чаша*

ТӘРИҢКӘ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Сынаяҡ аҫты — *блюдце.* 2. Туҫтаҡ — *чашка*

ТӘРИТ, ТӘРИТӘ (ҡыҙыл) *и.* таҡмаҡ — *частушки.* Конаҫһыҙ тәрит ул. Тәритә әйтә ине

ТӘРИХ (дим, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар. эй) *и.* тарих — *история*

ТӘРЙӘ (һаҡмар) *и.* дарья — *большая река.* Күҙ йәше тәрйәләй ағыбутыра. Имсәгем һөтө аҡ тәрйә, аны нисег үтәрһең, күҙем йәше күк тәрйә, аны нисег үтәрһең *(ҡобайырҙан)*

ТӘРПЕШ (урта) *и.* тарбаҡ — *ветвь.* Тәрпәшле ағас

ТӘРҪ-ТӘРҪ, ТӘРҪ-ТӨРҪ, ТӘҪ-ТӘҪ (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ы.* бейәне һауғанда тынысландырыу һүҙе — *междометие для успокоения кобылицы при дойке.* Бейә һауғанда ҡәйнәм «тәрҫ-тәрҫ» тип һауа торғайны, ҡуҙғала баштаһа ла, утырған уахытта ла (ҡыҙыл)

ТӘРТИКӘ БҮРЕК (ҡариҙел) *и.* тире бүрек — *меховая шапка*

ТӘРТКҮС (ҡариҙел) *и.* тәртешкә — *кочерга.* Тәртүшкә (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс)

ТӘРТНӘ (мейәс) *и.* 1. Тәртә — *оглобля.* Тәртәнә (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй). Аштыҡ сәсә баштағандар, саха әлеңге ике тәртәнәле (эй). ◊ Тәртәнәһе йерек *(һүҙ күтәрмәүсән)* — *обидчивый.* Тәртәне йеректән шаҡарған (эйек). Тәртәҫе ҫыныу (дим) күңел төшөңкөлөгөнә бирелеү — *быть в упадническом настроении*

ТӘРТӘШ ТАРАҒЫ (урта) *и.* етен тарағы — *гребенка для чесалки льна*

ТӘРӘБАҒАС, ТӘРӘПТАҠТА, ТӘРӘПТӘҮЕС (эй) *и.* тәрәш тараҡ — *чесалка для льна*

ТӘРӘЗӘБРӨС (урта урал) *и.* тәҙрә яңағы — *оконный косяк*

ТӘРӘЗЕК (мейәс) *и.* тәгәрлек — *чибис*

ТӘРӘС (урта) *и.* бизмән тарелкалары — *тарелки бизменей*

ТӘРХӘН (урта урал, эй) *и.* рәхәтлек — *благодать.* Аларҙа былтыр тәрхәнгә сыҡтыҡ. ◊ Тәрхәндә йөрөү (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* эшһеҙ, рәхәтләнеп йөрөү — *жить без житейских забот.* Тәрхәндә йөрөргә кем дә йаратырыйы ул (төньяҡ-көнбайыш)

ТӘРӘШ I (урта) *и.* 1. Көнйәлә — *пучок льна или шерсти.* Бер тәрәш йетен. 2. (ҡыҙыл) Сүбәк — *пакля.* 3. Йүкәһе һыҙырылмаған ҡабыҡ — *лубок.* 4. (эйек-һаҡмар) Йөн таҙартыу тарағы — *шерстобитка*

ТӘРӘШ II (ҡыҙыл) *и.* баҡы — *чага*

ТӘРӘШ III (ҡыҙыл) *и.* энәғараҡ — *стрекоза*

ТӘРӘШЛӘҮ (эйек) *ҡ.* етенде ҡабанан үткәреү — *чесать лён*

ТӘРӘШТӘҮ (дим) *и.* ялтамбый — *блесна*

ТӘС I (мейәс, урта) *р.* 1. Нәҡ, тас — *точь-в-точь.* Шул тәс башҡорт ине (мейәс) 2. (урта) Бөтөнләй — *совсем, сплошь.* Тәс кериш ағас. Тәс урман

ТӘС II (урта) *р.* рәхим итеп — *пожалуйста.* Үлгеһе кигәс, тәс, үлһен дә ҡуйһын

ТӘСТҮРЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* оҫталап эшләү — *выполнять мастерски (об изделиях)*

ТӘҪӘЙ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот) *и.* уйынсыҡ — *игрушка*

ТӘҪЕЛ (ырғыҙ) *и.* илтифатлыҡ — *обходительность*

ТӘҪЕТЕҮ, ТӘҪТЕТЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* тәсмәләү — *делать «блинчики» (на воде).* Малайлар һыу өҫтөнән таш тәҫетәләр

ТӘҪТЕП (ырғыҙ) *р.* ҡаҡсып килеп — *рикошетом*

ТӘҪТӘ (ҡыҙыл, урта, эй) *и.* тиҫтә — *десяток*

ТӘТЕЛБАЙ (дим, ҡариҙел) *и.* һөйләргә ихлас — *говорун*

ТӘТЕЛДӘҮЕС (урта) *и.* тәтелдәүек — *зуек*

ТӘТЕЛДӘҮГЕС (ҡариҙел) *и.* бытбылдыҡ — *перепелка*

ТӘТЕМ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* ҡуянтубыҡ — *бутень Прескотта*

ТӘТЕМДЕ (салйоғот, әй) *с.* тәмле — *вкусный*

ТӘТЕТЕҮ: ҠАЙМАҠ ТӘТЕТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* сәйгә ҡаймаҡ һалыу — *положить сметану в чай*

ТӘТЕҮ (урта урал) *ҡ.* 1. Ташлау — *кидать.* Тәҙрәгә мынау малайҙар таш тәтенеләр. 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, әй) Эләгеү, өлөшөнә тейеү — *достаться (на долю).* Кисәге баҙарҙан ҡайттылар, миңә лә күстәнәс тәтене (урта урал). 3. (урта урал) Тәмләп ҡарау — *пробовать на вкус.* Тоҙо сыҡҡанмы, ашты тәтеп ҡара

ТӘТЕШЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сәкәштереү — *чокаться*

ТӘТСЕҮӘРҘӘҮ (арғаяш) *ҡ.* аш талымлау, төрләнеү — *быть разборчивым в пище*

ТӘТТӘЙ, ТӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* апай — *старшая сестра, тетя.* Элекке уахытта туй ыйы, малайға салфитка, әрчейләр белән ике тәтәй килә

ТӘТӘБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тел бісҭәһе — *болтун*

ТӘТӘЙ I (арғаяш) *и.* Бер туған апай — *старшая сестра.* 2. Үҙенән оло ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *слово обращения к женщине старше себя*

ТӘТӘЙ II (төньяҡ-көнбайыш) *с.* яҡшы, матур — *хороший, красивый*

ТӘТӘЙ: ТӘТӘЙ БАҪЫҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *впервые вставать на ноги (о ребенке)*

ТӘТӘЙ БАҒАНА (дим) *и.* ғәйбәтсе — *сплетник*

ТӘТӘЙ ТАУЫҠ, ТӘТӘЙ ҠОШ, ТӘТӘЙ ЧЕБЕН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ТӘТӘЙТАШ (дим) *и.* 1. Ҡиммәтле таш — *драгоценный камень.* Уллары тәтәйташ кебек, гәзитләргә төшәләр. 2. Ҡырсынташ — *галька*

ТӘТӘЙТУСТАҒАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сын сынаяҡ — *фаянсовая чашка*

ТӘТӘЙӘБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* еңгәсәй *(бөжәк) — солдатик*

ТӘТӘЛТӘҮГЕС (ҡариҙел) *и.* тәтелдәүек — *зуек*

ТӘҮГЕ ТЕШ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* һөт теше — *молочные зубы*

ТӘҮГЕЛЕКТӘ (ҡыҙыл) *р.* тәүҙә — *в начале.* Тәүгелектә Нәкиәгә кигән. Тәүәлгәре (дим), тәүелек (урта, һаҡмар)

ТӘҮГЕҺЕНӘН (урта) *р.* беренсе тапҡыр — *впервые.* Тәүгеһенән алды. Тәүгә (ҡыҙыл). Тәүгә уҡытыуға кигәйне. Тәүебер (урта). Тәүебер күргәнемдә ҡотом осоп йөрөнөм

ТӘҮҘЕК (мейәс) *и.* йыл — *год.* Тәүлек (ҡыҙыл, урта, урта урал). Бер тәүлек әҙ ғүмер түгел, сабый үҫеп айаҡҡа баҫа (урта). ◊ Тәүлек йетеү (ҡыҙыл) йылы тулыу — *исполнится год*

ТӘҮЕЛӘ, ТӘҮЛӘ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *р.* тәүҙә — *сначала, сперва.* Иң тәүлә бында башҡорттар булырға гәрәк (ҡыҙыл). Тәүендә (эйек). Тәүендә шулайталар. Тәүеңкәре, тәүеңгәре, тәүерәттә (эйек-һаҡмар). Тәүеңгәре күрмәнем, йуғиһә. Әмәлен гүреп донйа гөткәннәр инде тәүерәттә

ТӘҮЕШЛӘМӘ (ҡариҙел) *и.* пирог

ТӘҮМӘЛДЕК (ҡыҙыл) *и.* дәүмәл — *объем, величина.* Ошо тәүмәлдеге булды китаптары. Тәүмәлек (урта)

ТӘҮӘ (гәйнә) *и.* дөйә — *верблюд*

ТӘҮӘККӘЛБҮРЕК (гәйнә) *и.* түңәрәк бүрек — *кубанка*

ТӘҮӘЛ (урта) *а.* үҙ — *свой.* Тәүәл инәй бумаған, үгәй белә үҫтем

ТӘҮӘСӘҮ (арғаяш) *и.* сипарат күмәсе — *подушечка у сепаратора*

ТӘҮӘТ (дим, урта) *и.* дәүәт — *косо надеваемое женское нагрудное украшение*

ТӘФСӘКӘЙ (урта) *и.* төпөш — *коротыш*

ТӘФТИШЛӘҮ (урта) *ҡ.* айышына төшөү — *разобраться.* Суд тәфтишләр, тинеләр. Тәфтиштәү (әй)

ТӘХЕ (арғаяш, салйоғот) *б.* тағы — *еще.* Тәхе килде тей

ТӘХЕЛЕШ (урта) *и.* ҡыҫылыш — *участие.* Тәхелешем йуҡ минең

ТӘҺӘРӘТ ТАҪТАМАЛЫ (урта) *и.* намаҙлыҡ — *матерчатая подстилка, обычно белая, в виде коврика, на которой совершают молитву*

ТӘШТӘЙ-ТӘШТӘЙ (минзәлә) *ы.* һарыҡ саҡырыу ымлығы — *междометие для зова овец*

ТӘШӘЛТӘ (мейәс) *и.* йылғала һыу инә торған урын — *место для купания*

У

УБА (мейәс) *ы.* ҡурҡыуҙы, аптырауҙы белдергән һүҙ — *слово, выражающее испуг, удивление*

УБАЛАЙ (мейәс) *р.* бөтөнләй, тотош — *совсем, целиком*

УБА-ТУБА (урта, эйек-һаҡмар) *р.* күпләп, өйөләп — *помногу, кучами.* Кәртүгә уба-туба йата (урта). Уба-туба эт йөрөй (урта). Күстәнәскә шул майын, уба-туба бауырһағын тейәп әпкилер ине (эйек-һаҡмар). Ҡоҙалар уба-туба йөҡлап йата (эйек-һаҡмар)

УБЫЖЫР (эйек-һаҡмар) *и.* һаран, ҡарун — *скряга.* Ул убыжырҙан ҡыш көнө ҡар ҙа һорап ала алмаҫһың

УБЫРГҮҘ (эйек-һаҡмар) *и.* буйлыҡтағы беренсе оҙон шөйтө — *первая петля нитки-основы (в домашнем ткачестве)*

УБЫРКА (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Балитәк — *оборка.* Уберкә (эйек-һаҡмар), убарка (салйоғот). 2. (урта) Ең осондағы бөрмә — *оборочка на рукаве*

УБЫР САРПАУЫ (арғаяш) *и.* убыр уты — *блуждающий огонек*

УБЫТ (арғаяш) *и.* туғын — *обод*

УБЫУ (әй) *ҡ.* урлау — *воровать.* Ҡәһәр, матур ине йаулығым, упты бит

УУА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* арҡа һөйәге сире — *болезнь позвоночника*

УУЫЛДЫҠ (гәйнә) *и.* әүрәү — *труха (сенная)*

УУЫЛТЫҠ (ҡариҙел) *и.* ыуылдырыҡ — *икра.* Ууылдыҡ (төньяҡ-көнбайыш)

УУЫР (ҡариҙел) *и.* убыр — *обжора*

УҒАНСА (һаҡмар) *р.* шуға тиклем — *до того времени*

УҒАТА: УҒАТА КИТЕҮ (урта урал) *ҡ.* әллә кем булыу — *возомнить*

УҒЛАН (көнсығыш диалект) *и.* ул — *сын.* Уғлан килтереү (ҡыҙыл) бала табыу — *родить ребенка.* Иртәнге таңдаҡ ҡыҙарһа, илемә йау килгәндәй күрәмен, киске шаңдаҡ ҡыҙарһа, илемә уғлан китергәндәй буламын

УҒРАУ (кариҙел) *ҡ.* һабышыу — *заболеть.* Сиргә уғрап китте

УҒРЫ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* бур — *вор.* Уғрының арты ғыуыш (мейәс)

УҒРЫМАТ (һаҡмар) *и.* балитәккә һалына торған тар ғына таҫма — *лента или тесемка, пришитая на оборку платья.* Мәскәүле күлмәктең мәскәү остарына таҫма һымаҡ уғрымат һала торғайнылар. Аның йәшеле лә, ағы ла була

УҒЫҘ (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ыуыҙ — *молозиво.* Уғыҙ ашы йасаҙылар (төньяҡ-көнбайыш). Уҙ (урта)

УҒЫҘАШ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ыуыҙ һөтө ҡурып бешерелгән аш — *кушанье из молозива*

УҒЫЛ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* ул — *сын.* Атайым ат йеккәнсе уғылым Мәскәүгә йеткән (мейәс, — *төтөн)*

УҒЫЛДЫҠ (дим) *и.* балтыр — *икры ног*

УҒЫМСАҘАҠ (арғаяш) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

УҘА БАРҺА (көнсығыш диалект) *р.* күп булһа — *самое большее.* Уҙа барһа, үҙе һөйҙәгәндер (эй). Ыстанса белән ауыл араһы уҙа барһа бер саҡырым булыр (урта)

УҘАҠ (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ҡуштың берәһе — *напарник.* Ҡоҙағыйларҙың да һәр береһенә дәрәжәле уҙаҡлар билдәләгәйне (эйек-һаҡмар). Туйҙа һәр береһе үҙ уҙағын ҡунаҒ итә (мейәс)

УҘАҠЛАШЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* парлашыу — *стать напарником.* Уҙаҡташыу (ҡыҙыл, мейәс). Туйҙа ике йаҡтың ҡоҙалары уҙаҡташалар (ҡыҙыл). Ҡоҙалар уҙаҡташып өй беренсә торалар (мейәс). Ҡуҙаҡлашыу (эйек-һаҡмар)

УҘАЛЫ-ҒАҘАЛЫ, УҘАЛЫ-ҠАҘАЛЫ (урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, эй) *р.* һирәк-һаяҡ, тигеҙһеҙ — *неровно, без порядка.* Быйыл игендең сығышы бик шәптән түгел, уҙалы-ғаҙалы ғына сыҡҡан (эйек-һаҡмар). Баҡсаһының текмәләре лә уҙалы-ғаҙалы ғына икән был әбейҙең (эй). Өйләр уҙалы-ғаҙалы итеп һалынған (ырғыҙ). Уҙалы-ғаҙалы итеп бәйләп кейгән (эй). Уҙалы-ғаҙалы итеп ҡаҙаҡ ҡағылған (урта)

УҘАМАН (дим, урта) *и.* 1. Йәштәш — *ровесник.* Минең белә уҙаман ул (дим). 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Балалар уйынында команда башында тороусы — *ведущий в детской игре.* 3. (мейәс) Ҡунаҡ — *гость*

УҘАРМАНДАН (ырғыҙ) *р.* кем уҙарҙан — *наперегонки.* Уҙармандан килеү. Барыһы ла әләгеп-йығылып уҙармандан кейенеп йаталар. Малайҙар уҙармандан сабалар

УҘАУА (эйек-һаҡмар, эй) *и.* тол ҡатын — *вдова.* Уҙауа булыб утырғанда инәйемдәргә ҡайтып торҙом (эй)

УЖА, УЖЫ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кенә — *месть.* Урыҫ ужаһы белән (ҡыҙыл, — *әйтем).* Урыҫтың ужы ҡырҡ йыл *(әйтем).* 2. (эйек-һаҡмар) Ярһыу — *ярость.* Ужанды һалһаң, бөтә ауылды күтәрерһең һин

УЖАР I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* асыу — *злость*

УЖАР II (мейәс) *и.* ығыш — *копун*

УЖАРҘАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ажарланыу — *разъяриться на кого.* Ужарҙанып кемде ҡурҡытаң. Ужарланыу (һаҡмар). Ҡалай асыуланып утыра ужарланып

УЖАТ (салйоғот) *с.* ялҡау — *ленивый*

УЖАУ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ижау — *половник.* Аш бүлә торғанны ужау дибеҙ (төньяҡ-көнбайыш). Үжәү (кариҙел), ыжау (урта)

УЖҒЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ажғырыу — *разбушеваться.* Бал ишшүгитә ужғырып

УЖЫҒЫП: УЖЫҒЫП ЙАТЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тулып йатыу — *изобиловать.* Жиләк ужығып йата ул жирҙә. Ужғып (урта урал)

УЖЫМНАТЫУ (кариҙел) *ҡ.* рассада ултыртыу — *разводить рассаду*

УЖЫМ ҺУҒАНЫ (урта) *и.* ҡышлаған һуған — *лук, оставленный на зиму в земле*

УЗЫРӘТӘЙ (гәйнә) *и.* олатай — *дедушка*

УЗЫРНӘЙ (гәйнә) *и.* өләсәй — *бабушка*

УЙ I (арғаяш, салйоғот, урта) *и.* 1. Уйһыулыҡ — *низменность.* 2. Ике тау араһы — *межгорье.* Уй эсе менән түбәнгә текә йул төшөп китә. Уйа (ҡыҙыл, урта)

УЙ II (көнсығыш диалект, урта) *ы.* ҡурҡыуҙы, һоҡланыуҙы белдергән һүҙ — *слово, обозначающее испуг, восхищение.* Уй, ҡулы ауырткан бит улымдың (урта)

УЙА (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Һөҙәк ер, үҙәк — *ложбина.* Уйа эсе менән тау башына мендек (урта). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Уйһыулыҡ — *низменность*

УЙАҘ (дим, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Уйһыулыҡ — *низменность.* 2. (урта) Ике тау араһы — *межгорье*

УЙАЗ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өйәҙ — *уезд*

УЙАЗСЫУ (гәйнә) *и.* уйһыулыҡ — *низменность*

УЙАЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* уйһыулыҡ — *низменность.* Уйҙыҡ (кариҙел)

УЙАМҠЫР (ҡыҙыл) *и.* соҡорораҡ ер — *овражистая местность*

УЙАМЫР (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* уйһыулыҡ — *низменность.* Уйамыр йер (ҡыҙыл)

УЙАСЫҠ (арғаяш) *и.* уйһыу ер — *низина.* Уйасыҡта асыуат ашайҙар

УЙАУ (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* 1. Теремек, сос — *живой, шустрый (о детях).* Улы таҙа ғына, уйау ғына (урта). 2. Ҡыйыу, үткер — *смелый.* Уйау кеше

УЙ-БАЙ-АЙ (һаҡмар, ырғыҙ) *ы.* ғәжәпләнеү ымлығы — *междометие удивления.* Уй-бай-ай, күрәтора алдай (һаҡмар)

УЙ: БЕР УЙ (дим) *р.* бер килке — *немножко, некоторое время.* Бер уй Эстәрлелә, бер уй Өфөлә эшләне

УЙҒЫЛДЫ-СУЙҒЫЛДЫ (арғаяш) *с.* соҡорлосаҡырлы, тигеҙһеҙ — *ухабистый, неровный (о дороге)*

УЙҘЫҠ (кариҙел) *и.* уйһыу ер — *низина*

УЙҘЫҠ-УЙҘЫҠ (дим) *р.* урыны-урыны менән — *местами*

УЙҘЫР (арғаяш) *и.* оҙон арба (бүрәнә ташыу өсөн) — *дроги, долгуша*

УЙҠАҘ (дим) *и.* уйһыу ер — *низина*

УЙҠАР (эйек-һаҡмар) *с.* яуыз уйлы — *злоумышленный.* Үҙенә ҡошап уйҡар

УЙҠЫЛ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* уйһыу ер — *низина.* Уйҡыл урындарҙа күләүек булып һыу йата (урта). Завод уйҡыл эсендә (урта)

УЙҠЫЛДЫ (мейәс) *и.* үҙән — *долина*

УЙМА, УЙСЫЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уйһыу ер — *низина.* Уйма (ҡыҙыл)

УЙМАҠ (дим) *и.* дары һауыты — *пороховница*

УЙМЫР (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ҡасауҙың бер төрө — *полукруглое долото.* Тәгәрмәсте уймыр менән быраулап эшләйҙәр (эйек-һаҡмар)

УЙНАҠЛАУ (дим) *ҡ.* ҡыбырлау, һелкенеү — *шататься.* Арбағыҙҙағы анау нәмәгеҙ уйнаҡлай бит, рәтләп ҫалығыҙ

УЙНАШСЫ ТИМЕРӘҮ (һаҡмар) *и.* бер ҡалҡып, бер һүнеп торған тимерәү — *скрытый лишай*

УЙПА (ҡыҙыл) *и.* киң соҡор урын — *впадина*

УЙПАТ (дим, ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *и.* уйһыу ер — *низина*

УЙСЫЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уйһыу ер — *низина*

УЙТҮБӘН (арғаяш) *и.* иңкеү ер — *наклонный, покатый (о местности)*

УЙТЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Биттәге соҡор — *ямочка (на щеке).* Уйтыҡ битле кеше. 2. (ҡыҙыл) Соҡор — *овраг*

УЙЫЛ (һаҡмар) *и.* уйһыу ер — *низина*

УЙЫЛ ДЕБЕТЕ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡабармай, ойоша торған дебет — *свалявшийся козий пух*

УЙЫМ САС (арғаяш) *и.* кикел сәс — *челка*

УЙЫМ-УЙЫМ (эйек-һаҡмар, эй) *р.* өйкөм-өйкөм — *кучами (о растениях).* Йылан тел үләне урманлы йерҙә уйым-уйым булып үҫә (эйек-һаҡмар)

УЙЫМБАШЫ (мейәс) *и.* ҙур йыйындарҙа күмәк уйындар ойоштороусы — *массовик.* Уйымбашы баштап уйнай, йырҙай, бейей

УЙЫНҠУБЫҘ (гәйнә) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

УЙЫН-МЫСҠЫЛ (ҡариҙел) *и.* теләһә ниндәй хәбәр, теләһә ниндәй һүҙ — *всякая всячина.* Уйын-мысҡыл сүдәшеп утыралар инте

УЙЫНСЫ ҠОРТ (дим) *и.* эре ҡорт — *трутень*

УЙЫНТЫҠ (урта) *и.* уйым — *пройма*

УЙЫН-ШАҒЫРАҠ (урта) *и.* уйын-көлкө — *развлечения, игры.* Йәйләүгә уйын-шағыраҡ ҡорорға киләләр тип уйлайһыңмы эллә?

УЙЫНЫЗБА (гәйнә) *и.* туй ваҡытында йәштәр өсөн тәғәйенләнгән өй — *дом, отведенный для свадебного веселья молодежи*

УЙЫРА (эйек-һаҡмар) *и.* уйһыу ер — *низина*

УКАҘНЫЙ (эйек-һаҡмар) *с.* указлы — *имеющий указ, правомочный. Указный мулла. Указной (урта урал)*

УҠ: ТУПАН УҠ (урта) *и.* уҡ төрө — *вид стрелы*

УҠ I (урта, эй) *и.* ҡаяу — *жало (у пчел, ос и т. д.).* Ҡорт уғы (эй)

УҠ II (арғаяш, ҡыҙыл, салйоғот) *и.* тирмәнең сағарағына тығыла торған таяҡтар — *жерди, положенные с внутренней стороны юрты*

УҠА: АҒ УҠА, КИРТМӘСТЕ УҠА, ТЕШТЕ УҠА, ТЫРНАҠТЫ УҠА, ҺАРЫ УҠА (көнсығыш диалект) *и.* уҡа — *позумент (разного вида).* Киртмәсле уҡа, нәҙек уҡа, тырнаҡлы уҡа (эйек-һаҡмар)

УҠАЛАУ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ыуыу — *растереть.* Ҡул белән уҡалаһаң да йарай ҡуйан тиреһен (ырғыҙ)

УҠА САСАҠ (мейәс) *и.* шаршау ситенә уҡанан ҡуйылған суҡ — *кисти на занавесках, сделанные из позумента*

УҠБАЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* эт балығы — *вьюн*

УҠБАРМАҠ (арғаяш, эй) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

УҠ-ЙАН (салйоғот) *и.* уҡ-һаҙаҡ — *лук и стрела*

УҠ-ЙЫЛАН (төньяҡ-көнсығыш) *и.* баҡыр йылан — *медянка*

УҠМАҠ (ҡыҙыл) *и.* уҫмаҡ — *кулачный бой, драка.* Уйындан уҡмаҡ сыға

УҠМАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йылҡы малының ҡолонон саҡырып йә ашарға һорап йомшаҡ ҡына кешнәүе — *тихое ржание лошади*

УҠМАРЫЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* уҡмашыу — *скомкаться (о шерсти)*

УҠМАШЫУ (урта) *ҡ.* ҡосаҡлашыу — *обняться.* Баҙҙа ҡыҙлар уҡмашып йаталар

УҠРА I (арғаяш) *и.* ыуылдырыҡ — *икра*

УҠРА II (эйек-һаҡмар) *и.* һытҡы — *угри (на лице)*

УҠРАНЫУ (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* кешнәү — *ржать.* Бейәң уҡранып торған була, бесән һалһаңсы (эйек-һаҡмар)

УҠСЫЛ (мейәс) *с.* сәнсеүсән, сәнселеп бара торған — *колкий, острый.* Уҡсыл һәнәк. Сәнсеүгә уңайҙы һәнәк уҡсыл була

УҠСЫН (төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Оҫҡон йыуаһы — *лук линейный.* Оҡсон йыуаһы (төньяҡ-көнбайыш). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Ҡыр һарымһағы — *дикий чеснок*

УҠТА (урта) *и.* һуҡта — *корневая часть перьев у птиц*

УҠТАУ (арғаяш) *и.* Һабан тотҡаһының аҫҡы өлөшө — *нижняя часть ручки плуга.* 2. (мейәс, эй) Уҡлау — *скалка*

УҠЫЛАТАЙ (арғаяш, салйоғот, урта) *и.* морондоҡ атай — *посаженый отец*

УҠЫЛГЕЙӘҮ (урта) *и.* морондоҡ кейәү — *зять по отношению посаженых родителей невесты*

УҠЫЛҒЫҘ (урта) *и.* морондоҡ ҡыҙ — *невеста по отношению своих посаженых родителей*

УҠЫЛӘСӘЙ (урта) *и.* морондоҡ әсәй — *посаженая мать*

УҠЫМЫШ (туҡ-соран, урта урал) *и.* 1. Уҡымышлылыҡ — *образованность.* Уҡымышы ла бар (туҡ-соран). 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* уҡымышлы — *образованный.* Мулла бик уҡымыш булды (төньяҡ-көнбайыш). Уҡымыш кеше йуғалмай (урта урал)

УҠЫУ: УҠЫУ БАЛАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* уҡыусы — *ученик (-ца).* У мәлдә уҡыу балаһы булып йөрөй ине

УҠЫУЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* уҡымышлы — *образованный.* Бар ҙа уҡыулы (ҡариҙел)

УЛ (көнсығыш диалект, көньяҡ диалект) *и.* ейән — *внук.* Ул йебенә саҡырыу (ҡыҙыл) ир бала тыуғас,

сэйгә саҡырып ҡарсыҡтарға берәр баҫма еп таратыу — *ритуал празднования рождения сына*

УЛАҒУМАРТА (урта) *и.* түмәр умарта — *колодочный улей*

УЛАҠ (дим, урта) *и.* 1. Ялғаш — *корыто.* 2. (дим) Сапсаҡ — *кадка (из цельного куска дерева).* 3. (эйек) Ерҙәге тәрән соҡор — *глубокая яма.* 4. (арғаяш) Мөшкә — *насыпь (сооружение над жерновами мельницы, предназначенное для ссыпки зерна).* 5. (ҡыҙыл) Тар ғына, тәрән, тоноҡ, әкрен аҡҡан һыу — *узкая, глубокая, бесшумно текучая река*

УЛАҠЛАУ (урта) *ҡ.* 1. Йырыу — *прорыть.* 2. (дим) ырыу — *выбирать паз, пазить*

УЛАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Йәш бала — *младенец.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) Кескәй балаларға өндәшеү һүҙе — *слово обращения к маленьким детям.* 3. (туҡ-соран, урта) Ул — *сын.* Уланнары бар. Улан артынан үлте (урта). Улан аҡылы кереү (дим) алъяу — *впадать в детство*

УЛАН АЛДЫ (урта) *и.* бала тыуыр алдынан китә торған шыйыҡлыҡ — *воды, отходящие при родах*

УЛАН АРТЫ (урта) *и.* һуңғылыҡ — *послед*

УЛАН БИРГЕҺЕ (ҡыҙыл) *и.* бала тыуыр алдынан китә торған шыйыҡлыҡ — *воды, отходящие при родах*

УЛАН ЙАҪТЫҒЫ (мейәс, эй) *и.* һуңғылыҡ — *послед*

УЛАН ЙАТҠЫЛЫҒЫ (урта) *и.* балаятҡы — *матка.* Уланише (дим), улан йағаһы (ҡыҙыл)

УЛАНЫШ (дим, ҡариҙел) *и.* балаҡайым — *дитя мое*

УЛАЙПАРЫМ (урта) *и.* ир балаға иркәләп өндәшеү һүҙе — *сыночек*

УЛБАЛА (гәйнә, урта урал) *и.* ҡәйнеш — *шурин, младший брат жены*

УЛДЫҠ (дим) *и.* ыуылдырыҡ — *икра*

УЛЙА (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* төшөм — *прибыль.* Улйаһы буһа йеткән инде һатым эшендә (һаҡмар)

УЛТЫРЫУ (мейәс) *ҡ.* 1. Йәшәү, тороу — *жить.* Бер урында йегерме көн ултыра ла күсә торғайныҡ. 2. (көнсығыш диалект) Ултырып ҡалыу, кейәүгә сыҡмай ҡалыу — *остаться в старых девах.* 3. (эйек-һаҡмар) Аяҙытыу — *проясниться (о погоде).* Көндәр ултырып китте, әтеүсе ҡурҡытты бит, йауа ла йауа. 4. Етем ҡалыу *осиротеть.* Әсәһе үлеп баллар ултырып ҡала

УЛТЫРЫШ (урта) *и.* ҡорҙаш — *сотрапезник.* Ултырыш булып йәшәнек

УМАҘА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ураҙа тотмаған — *не придерживающийся мусульманского поста*

УМАҠАТАН (мейәс,эй) *р.* баштүбән — *вниз головой.* Бесән башынан умаҡатан барып төштө

УМАҠТАУ (мейәс) *ҡ.* тәкмәсеү — *перевернуться через голову*

УМАРТА: БАҒАНА УМАРТА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Түмәр умарта — *колодочный улей.* 2. Сыйырсыҡ ояһы — *скворечник.* Сыйырчыҡ умартасы

УМАС (арғаяш, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ыумас — *затируха.* Өйрәнән бер-ике умасы сығамы-йуҡмы (туҡ-соран). Умач (төньяҡ-көнбайыш). Иртән умач, кис тә умач булды ул уахытларда. Ымас (арғаяш, салйоғот), ыумас (ҡыҙыл, урта урал)

УМЖЫРЫЛЫУ, УМШЫРЫЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ишелеү — *обвалиться.* Кемдер игенгә тейгән, был йаҡ сите умжырылып ҡалған

УМШЫРАЙЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* теше төшөп эскә батҡан ауыҙ — *стать впалым (рот, из-за выпадения зубов).* Ауыҙы умшырайып ҡалған (ырғыҙ)

УМЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* яҡшы — *хороший*

УМЫРАЙЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* өңөлөп тороу — *валиться.* Шу һынды йабыҡҡан, күҙе умырайып тороп ҡалған (эй)

УМЫРАУ ТӨЙӨНӨ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* күмәгәй — *кадык*

УМЫРАШ (урта) *и.* умрау — *ключица*

УМЫРҘАЙА (минзәлә) *и.* умырзая — *сон-трава, горицвет.* Умырҙыйа, умырзыйа (эйек-һаҡмар). Умырҙыйа ҡар һыулары белән сыға. Умырзыйа (ҡыҙыл, урта урал, эй)

УМЫРЫЛЫУ (дим, ырғыҙ) *ҡ.* ватылыу — *сломаться.* Арбағыҙ умырыла бит (дим)

УМЫРЫП (дим) *р.* шәп итеп — *как следует; хорошо.* Дуҫлар кәрәк, ишләр кәрәк умырып донйа гөтөргә

УНА ӨЙРӘК (ҡыҙыл) *и.* һуна өйрәк — *утка-кряква*

УНДЫҠ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, эй) *и.* 1. Унлыҡ — *десятка.* 2. Унлы шәм — *десятилинейная лампа.* Ундыҡ шәм, унды шәм (ҡыҙыл), ундылы шәм (көнсығыш диалект)

УНАЙ (урта) *р.* 1. Ыңғай — *попутно.* Тунап ырғыта балалар бер уңай көшөлдө. Уңғай (төньяҡ-көнбайыш). 2. *и.* ыңғайлыҡ, ризалыҡ — *согласие.* Атаһының уңайы бар. 3. (ҡыҙыл) *р.* шәп булған — *так и надо.* Уңай булды, уға шу гәрәк. 4. (эй) *р.* әл дә — *к счастью.* Уңай алдараҡ ҡайттылар әле

УҢАЙҘА (урта) *р.* ыңғайҙа — *попутно.* Уңайҙан уҡ ҫыу алып керәм

УҢАЛЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* уңыу — *вылинять.* Өҫтөндә уңалып бөткән иҫке генә күлдәк (ҡыҙыл)

УҢАРСЫ, УҢАРСА (урта) *р.* ул арала — *в тот миг.* Уңарса булмай Хәбибулла ҡайтып инде

УҢАРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* төҫө ҡасыу, ағарыу — *побледнеть.* Уңарҙы-ҡыҙарҙы, нәмә әйтергә белмәне

УҢ БЕҘӘЛЕК (арғаяш) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

УҢҒАН (дим) *с.* 1. Йомарт — *щедрый.* 2. Ярҙамсыл — *услужливый*

УҢҠАЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ыуаланып йөрөү — *проявить нетерпение.* Был бала нимәгә уңҡалана әле?

УҢҠУЛЙАҠ (һаҡмар) *р.* уң яҡ — *направо.* Уңҡулйаҡта ул сөгөлдөр

УҢМАЙ-ҺУҢМАЙ (һаҡмар) *р.* тас *(атаһы, әсәһе)* — *точь-в-точь.* Уңмай-һуңмай атаһына оҡшаған

УҢҺЫҘ БУЛЫУ (урта) *с.* уңайһыҙ — *неудачный.* Ҡайһы гешенең эше уңһыҙ була

УҢЫР (арғаяш) *и.* салғый — *подол*

УҢЫРАУ (урта) *и.* умрау — *ключица*

УҢЫРГҮҘ (мейәс, эй) *и.* көрөҫ менән борғоса араһындағы баш күҙ, баш шөйтө — *навой (нить основы, заплетенной особыми петлями в виде жгута)*

УҢЫШМАУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* тыныша алмау — *не ладить.* Уңышманылар алар, икеһе ике

йаҡҡа гитте (эйек-һаҡмар). Барыбер уңышып тораманы (урта)

УПА I (арғаяш, эйек-һаҡмар) *и.* ҡар ирегән яҙғы мәл — *пора таяния снегов.* Упала ҡар айаҡҡа йәбешә, сана йөрөмәй, мал йөрөмәй (эйек-һаҡмар)

УПА II (ҡыҙыл) *и.* күтер — *трясина*

УПАУАТ (кариҙел) *и.* һыуһын — *уповод.* Бер упауат бесән саптым ағайымдан башҡа

УПАЙ I (ырғыҙ) *и.* һыйыр ашығы — *альчик коровы*

УПАЙ II (ҡариҙел) *с.* иҫһеҙ — *забывчивый*

УПАЙ III (урта урал) *и.* ҙур күҙле — *большеглазый (о человеке).* Әйтер һүҙемде әйтмәнем, аларҙа төгө упай утыра

УПАЙТЫУ (урта) *ҡ.* аҡайтыу — *выпучить, вытаращить (глаза).* Асыулы күҙҙәрен упайтып ҡарап ултыра

УПАЙЫУ (урта, эй) *ҡ.* аҡайыу — *выпучить (глаза).* Уйылдан күҙе упайып тик ултыра ине (урта)

УПАЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ҡар батҡылға әйләнеү — *стать топким (о снеге).*

УПИТ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *р.* йәнә — *опять.* Упит сығып киттем (ҡариҙел)

УПҠЫЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Өйрөлтмәк — *водоворот.* 2. Күтер — *трясина.* Упҡын (ырғыҙ)

УПҠЫН (дим, урта) *и.* 1. Өйрөлтмәк — *водоворот.* 2. (ҡариҙел) Убып төшөп киткән ер — *провал*

УПЛЫҒЫУ (урта) *ҡ.* күңел болғаныу — *тошнить, мутить*

УППА ҠӘҘӘР (эйек-һаҡмар) *р.* бик күп — *очень много.* Уппа ҡәҙәр эш эшләп ташланың

УППАРМАҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

УПСЫ (ҡыҙыл, урта) *р.* бөтөнләй — *вовсе.* Беҙҙә упсы йуҡ әбейләр (урта). Упшы (ҡариҙел, мейәс, урта). Упшы өҙөлдөк аҡсанан (ҡариҙел). Упшы йаҡын йөрөй (урта)

УПСЫУ (мейәс, эй) *ҡ.* 1. Күпсеү — *вздуться (о молоке).* Ҡатыҡ упсыған (эй). 2. Күберсеү — *вздуться (о волдыре).* Иренең упсыған (мейәс)

УПТЫ (мейәс) *и.* ҡарабалыҡ — *линь.* Уптының эсе шау май була

УПТЫҒЫУ (мейәс) *ҡ.* тотлоғоу — *заикаться.* Уптығыр инде!

УПТЫРҒЫС (арғаяш, салйоғот, эй) *и.* киптергес ҡағыҙ — *промокашка*

УПТЫШ (ҡариҙел) *р.* тотош — *целиком, весь*

УПЫЙ (салйоғот) *и.* ат ауырыуы *(тырнағы ҙур ҡаты булып йәйелеп үҫеп китә, ҡырҡып ташлайҙар) — болезнь копыт у лошади (растет ноготь)*

УПЫНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ышаныу — *верить.* Упынып торған булам, үҙе барам тигәс, ул алдап киткән икән. 2. Үкенеү — *сожалеть.* Һинең ҡайтҡаныңды ишетһә, упыныр инде

УПЫРЫМ (ырғыҙ) *с.* киң күңелле — *благожелательный.* Упырым кеше инде ул беҙҙең Йулай йеҙнә

УПЫРЫУ (ҡыҙыл, урта урал, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* ҡомһоҙланып ашау — *жадно есть.* Упырып ашап ултыра (ырғыҙ). Малдар күгүләнде упырып йөрөйҙәр эрәхәттәнеп (урта урал)

УПЫУЫТ (ҡариҙел, урта урал, эй) *и.* тына — *передышка.* Бер упыуыт эштәгәс, хәл жыйарбыҙ (урта урал). Бер упыуыт эштәнек (эй)

УР I (дим, ҡыҙыл, минзәлә) *и.* соҡор — *овраг*

УР II (ҡыҙыл) *и.* бур — *вор.* Уланды өйҙә ур йатмаҫ

УРАҘА (мейәс) *и.* ишек алды — *двор*

УРАЙ-СУРАЙ (эй) *с.* соҡор-саҡырлы, тигеҙһеҙ — *неровный (о поверхности).* Боҙ урай-сурай булып туңған

УРАҠ I (салйоғот) *и.* ҡуяндың ҡышҡы юлы — *зимняя тропа зайцев. Ҡуйан урағы*

УРАҠ II: УРАҠ САЛҒЫ (арғаяш) *и.* бәкес салғы — *коса, гнутая вовнутрь*

УРАҠАЙ-СУРАҠАЙ (эй) *с.* тигеҙһеҙ — *неровный.* Ҡулы тайып ураҡай-сураҡай булыб уңалғайны

УРАЛЫУ (дим) *ҡ.* һабышыу — *заболеть.* Йөрәк сиренә уралдым

УРАМ I (арғаяш, дим, мейәс, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *и.* ишек алды — *двор*

УРАМ II (арғаяш, урта) *и.* аймаҡ — *родовое подразделение*

УРАМА (ҡыҙыл) *и.* таҫтар — *чалма, повязываемая под платок пожилых женщин в виде полотнища в два с половиной аршина.* Урамал (туҡ-соран, эйек-һаҡмар)

УРАМБАҠСА (урта) *и.* картуф баҡсаһы — *огород*

УРАМ БАЛАҪЫ (дим) *и.* тыума — *незаконнорожденный*

УРАМ КҮПЕРЕ (урта урал) *и.* башы ябыулы ишек алдына түшәлгән иҙән — *пол крытой части двора.* Бай урыҫтарҙа әбдән-мәңге урам күпере булды

УРАМ КӘРТӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* ишек алды — *двор*

УРАМНАП (ырғыҙ) *р.* урамдан — *по улице.* Урамнап барайыҡ тип киттеләр

УРАМ ҮЛӘНЕ (мейәс, салйоғот, урта) *и.* ҡаҙ үләне, бәпкә үләне — *птичья гречиха, травка-муравка*

УРАМ ЭСЕ (урта, урта урал) *и.* ишек алды — *двор*

УРАНЫП-СЫРМАНЫП (көнсығыш диалект) *ҡ.* оҙаҡ йыйынып — *мешкаясь.* Уранып-сырманып саҡ сығып китте (эй)

УРАҢҒЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* ураланыу — *крутиться.* Шул бала бер ҙә йанымдан китмәйураңғып йөрөй (ырғыҙ). Һаман арҡалыҡ күтәреп, дилбегә тағып, аты тирәһендә ураңғыны (ырғыҙ). Ураңҡыу (урта урал). Ураңҡымәле минең йанда

УРАТАҺЫНА (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* әйләнәһенә, түңәрәгенә — *в течение, вокруг.* Йыл уратаһына теймәй (дим). Бер иле генә ҡамаһы була уратаһында, ҡорайыш кәпәс тейләр (эйек-һаҡмар)

УРАП-СЫЛҒАП (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* урап йөрөү — *ходить кругом, круговой дорогой.* Урап-сылғап йөрөп Аткүлгә ҡайтып йеттег инде. Урап-солғап (урта урал)

УРАТМА I (урта, эйек-һаҡмар) *и.* йортто ураткан кәртә — *изгородь*

УРАТМА II (эйек-һаҡмар) *и.* бөгәл *(йылғала)* — *извилина, изгиб (реки)*

УРАУ I (дим) *ҡ.* һарыу — *привиться (о пчелах).* Ҡорт урай. Күс килеп ураны бағанаҡ

УРАУЫС (мейәс) *и.* борғоса — *прямая палка в передней части ткацкого станка, на которую наматывают вытканный материал*

УРАУЫЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сылғау — *портянки*

УРҒАҘАҠЫН (ҡыҙыл) *и.* Башҡортостандың Баймаҡ районы Ибраһим ауылы эргәһендәге йылға исеме — *название реки около дер. Ибрагимово Баймакского района Башкортостана*

УРҒАНТӨП (гәйнә) *и.* ҡамыл — *стерня*

УРҘА I (урта урал) *р.* бик күп — *множество (от «орда»)*

УРҘА II (ҡыҙыл) *и.* атлама — *стропила*

УРҘАЛЫ (һаҡмар) *с.* оялы — *групповой, гнездовой.* Урҙалы йыланға осрағандар

УРҘАН ҺАРҒАЯШ (салйоғот) *и.* балыҡсы өйрәк — *утка-рыбоед*

УРҘАНДЫ (ҡыҙыл) *и.* урлап йыйылған әйбер — *ворованные вещи*

УРҘАП: УРҘАП КИТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡасып китеү, йәшеренеп китеү — *убежать втихаря, тайком.* Минән урҙап китә торғайнығыҙ

УРЖАҠ (ҡыҙыл) *и.* үр яҡ — *возвышенное место.* Уржаҡҡа бер машина килеп туҡтаны

УРИН (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *р.* 1. Шым — *бесшумно, шепотом.* Урин генә сөйләшәләр алар (гәйнә). 2. Әкрен — *медленно.* Урин ғына апар (гәйнә)

УР ИТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* 1. Урлашыу — *воровать.* 2. Кеше хаҡын ашау — *есть за чужой счет*

УРЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* бурлыҡ — *воровство.* Урлыҡ энәнән башлана

УРМАЙЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Асылыу, шалбайыу — *отвисать (о воротнике рубашки).* Күлдәгеңдең йағаһы урмайып тора (ҡыҙыл). 2. Элмәйеү — *похудеть.* Үңәсе урмайып киткән (ҡыҙыл). Ырмайыу (төньяҡ-көнбайыш, урта урал). 3. (урта) Күренеү — *показаться.* Маңнай сәсе урмайып тора

УРМАҠ (дим) *и.* күс — *рой*

УРМАН АҒАСЫ (урта) *и.* солоҡ — *борть.* Борон урман ағасы көткәннәр

УРМАН АЛМАҺЫ (эйек) *и.* *ранетка*

УРМАН АРБАҺЫ (урта) *и.* оҙон бил арба — *дроги, долгуша*

УРМАН АУЫҘЫ (ҡыҙыл) *и.* урман сите — *опушка леса*

УРМАН БАРАБАНЫ (ҡыҙыл) *и.* бараба, суҡтурғай — *сойка*

УРМАН БОЖЫРЫ (ҡариҙел) *и.* сел — *рябчик*

УРМАН БОРСАҒЫ (мейәс) *и.* ҡара борсаҡ — *бобы*

УРМАН ГӘЗӘҺЕ (урта) *и.* ҡоралай — *косуля (дикая)*

УРМАН ЙАЛАНЫ (урта) *и.* урман эсендәге аҡлан — *поляна в лесу*

УРМАН ЙЕЛӘГЕ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

УРМАН КЕСЕРТКӘНЕ (урта) *и.* һаңғырау кесерткән — *глухая крапива*

УРМАНКҮС (урта урал) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

УРМАН ҠАҠЫСЫ, УРМАН ҠУҠЫСЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Оҙон, сәскәһеҙ, йөнлө һабаҡлы сөсө ҡаҡы — *лесная свербига.* Урман ҡаҡыһы (дим). 2. Ҡымыҙлыҡ — *кислица*

УРМАН ҠАНДАЛАҺЫ (мейәс) *и.* ҡыр ҡандалаһы — *клоп полевой.* Урман ҡандалаҫы (дим)

УРМАН МАМЫҒЫ (дим) *и.* ағас йөнө — *тополиный пух*

УРМАН ПЕСЕЙЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һеләүһен — *рысь*

УРМАН СЕЛЕ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* сел — *рябчик*

УРМАН СИҢЕРТКӘҺЕ (мейәс) *и.* эре йәшел сиңерткә — *крупный зеленый кузнечик.* Айыу сиңерткәһе (ҡыҙыл)

УРМАН СӘСЕ (урта) *и.* ҡылған — *ковыль*

УРМАН ТАЛЫ (дим) *и.* өйәңке — *ветла*

УРМАН ТАРАҠАНЫ (урта) *и.* асалыҡойроҡ — *уховертка*

УРМАН ТАУЫҒЫ (урта) *и.* ҡор — *тетерев*

УРМАН ТӘКӘҺЕ (дим, урта) *и.* һаралйын — *бекас*

УРМАН ҺАЙЫҪҠАНЫ (ҡыҙыл, урта) *и.* бараба, суҡтурғай — *сойка*

УРМАН ЭТЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* янут — *енот.* Урман эте килеп чыҡҡалай

УРМАН ҺӨЙӘК (мейәс) *и.* умрау һөйәге — *ключица*

УРМЫҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* киң — *широкий.* Урмыҡ йағалы күлдәк кейгән (ҡыҙыл)

УРМЫШ (урта) *и.* урын — *место.* Торор урмышы йуҡ

УРНАШ (мейәс, ырғыҙ) *и.* кисә — *вечеринка.* Әүәле урнашҡа йыйыла торғайнылар (ырғыҙ)

УРНЫҠ (һаҡмар) *и.* урындыҡ — *нары.* Урныҡҡа матур балаҫ түшәлгән

УРСАҠ (эй) *и.* үр ҡуяны — *русак*

УРСУҠ, УРСЫҠ (арғаяш) *и.* орсоҡ — *веретено.* Урсыҡ (мейәс, салйоғот). Мамыҡ урсығы бәләкәс кенә була (мейәс)

УРСУҠБАШ (арғаяш) *и.* орсоҡбаш — *прясло*

УРСУҠКҮТ (салйоғот) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

УРТА (мейәс) *и.* урҙа — *нетолстый шест, прикрепляемый к стене пониже потолка для развешивания вещей.* Матур-матур күлдәктәрен уртаға элеп ҡуйған

УРТАБЕРЙЕРҘӘН (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *р.* уйламағанда — *нежданно-негаданно.* Уртаберйерҙән килеп сыҡтығыҙ (һаҡмар)

УРТАБИЛЕНӘН (һаҡмар) *р.* нисек етте шулай — *как попало.* Уртабиленән тотоб алып һөйләгән кешене маҡтапумай

УРТАҒИНӘЙ (мейәс, эй) *и.* ҡыҙҙың үҙ әсәһе менән яһалма әсәһенең бер-берең һенә өндәшеү һүҙе — *слово обращения между собой родной матери девушки с посаженой матерью.* Уртаҡ (эй)

УРТАЙЕЛЕК, УРТАЙЛЕК, УРТАНЙЕЛЕК (дим) *и.* 1. Ҡулбаштан терһәккә тиклем булған беләк өлөшө — *плечевая кость.* 2. Янбаш һөйәге — *бедреная кость*

УРТАҠЫҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* уртансы ҡыҙ — *средняя дочь.* Татыш арйаҡта ул, уртаҡыҙым анда тора

УРТАЛАЙҒА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *р.* урталай — *пополам.* Мыны урталайға йарҙырып алып керегез (төньяҡ-көнбайыш)

УРТАЛАНЫУ (эйек) *ҡ.* бер төрлөләнеү, аҡыл йомшарыу — *ослабиться умом.* Аҡылға урталанып, алйотланып киткән

УРТАЛАШ (урта) *р.* яртылаш — *наполовину.* Урталаш һағас, күкрәк һәнәге һынҡан

УРТАМ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* уртлам — *полный рот (набрав).* Бер уртам һыу (мейәс). Урттам (ҡыҙыл, әй)

УРТАНСЫ (көнсығыш диалект) *с.* оло менән кесе араһындағы — *между старшим и младшим.* Уртансы ул. Уртансы ҡыҙ. Уртансы балам

УРТАРЫҒА, УРТАЛЫҒА (гәйнә) *р.* урталай — *пополам.* Уртарыға йарылды

УРТАСӨЙӘК (ҡариҙел) *и.* умыртҡа һөйәге — *позвоночник*

УРТАТИРӘК (арғаяш, гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* урта бармаҡ — *средний палец.* Урта төйәк, урта төйрәк (арғаяш), урта төрәк (мейәс)

УРТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* уртлау — *полный рот (набрав).* Бер уртап ҡараным да түктем дарыуын

УРТБАҠА (урта) *и.* зәңге — *цинга*

УРТЕШ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йылҡы малында аҙау тешкә ҡапланып үҫкән артыҡ теш — *лишний зуб у лошади.* 2. (урта) Аҡыл теше — *зуб мудрости.* 3. (дим) Аҙау теш — *коренной зуб.* 4. (дим, эйек-һаҡмар) Эт теше — *клыки*

УРТЛАУҒЫС (дим) *и.* гөмбөр — *ботало*

УРШЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һулыу — *вянуть (о растениях)*

УРЫЙ (арғаяш) *и.* урай — *вихри на макушке*

УРЫН I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* урындыҡ — *нары.* ◊ Урынға ултыртыу (урта) мал инселәп киленде беренсе тапҡыр ултыртыу — *свадебный обряд встречи невесты.* Урынға төшөү (ҡыҙыл) эшкә урынлашыу — *поступить на работу*

УРЫН II (арғаяш, мейәс, салйоғот, эйек) *и.* киндер урыны — *ткацкий станок*

УРЫНАҒАС (дим, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* киндер урыны — *ткацкий станок.* Урнағас (дим)

УРЫН БАЛАҪЫ (урта) *и.* эсле балаҫ — *стеганый палас*

УРЫНДЫҠ I (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта, ырғыҙ, әй) *и.* 1. Һике — *нары.* УрындыҒ аҫты. Урындыҡ ҡаҫнаһы, урындыҡ ҡаһнаһы (салйоғот). 2. (салйоғот) Эскәмйә — *скамейка.* 3. (дим, минзәлә) Ултырғыс — *табуретка.* Урындыҡларыбыҙ күп беҙнең (минзәлә). 4. (салйоғот) Ағас карауат — *деревянная кровать.* Урынтыҡ (ҡариҙел)

УРЫНДЫҠ II (дим, урта) *и.* киндер урыны — *ткацкий станок*

УРЫНДЫҠ III (салйоғот) *и.* һыу төбөндәге һикәлтә — *выступы на дне реки.* Һыу добаһы урындыҡты була

УРЫНЙЕР (гәйнә, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ятыу урыны — *место для лежания.* 2. (урта) Урын әйберҙәре — *постельные принадлежности.* Урын йыйыуы (урта). Урын йеренә йеткереп (ҡыҙыл, мейәс) яҡшы итеп, ышаныслы итеп эшләү — *выполнять, сделать как следует.* Урын-йеренә йеткереп эштәр ул тотонһа (мейәс)

УРЫН ЙӘЙМӘҺЕ (салйоғот) *и.* балаҫ — *палас*

УРЫН МЕНДӘРЕ (эйек) *и.* ҡолаҡ мендәре — *думка*

УРЫН ТАРТМАҺЫ (ҡыҙыл) *и.* ике яҡ ситенә ҡыҙыл буҫтау, уртаһына ҡара бәрхәт ҡуйып, шуның өҫтөнә кизе менән сигеп, суҡлап, ваҡ тәңкәләр баҫып эшләнгән ун биш см. яҫылығында тегелгән, ҡаралдыны тарттырып ҡуя торған бау — *завязка (15-ти сантиметровой ширины), из красной материи с черным бархатом в середине, вышитый и украшенный монетами, используемая для перетягивания постельных принадлежностей*

УРЫН ТЕШЕ (эйек-һаҡмар) *и.* аҡыл теше — *зуб мудрости*

УРЫН-ТУРЫН (минзәлә) *р.* йәшереп-боҫороп — *тайно, секретно.* Минән урын-турын аҡчалар жыйып үстерде

УРЫН ТҮШӘҮ (салйоғот) *ҡ.* урын һалыу — *стелить, постелить постель*

УТЫН-ТЫН (урта) *и.* урын-ер — *постель.* Урынтын бөтә йаҡшы ҡаралдынан

УРЫН ТӘҢКӘҺЕ (эйек-һаҡмар) *и.* кейәү тәңкәһе *(туйҙа эскән һауытҡа һалынған тәңкә)* — *монета жениха, спущенная в чашку на свадебном пиру*

УРЫН ҮҘГӘЛӘҮ (минзәлә) *ҡ.* урынға өйрәнә алмау — *не привыкать к месту*

УРЫСАТНАКӨН, УРЫҪ АТНАСЫ, УРЫСАҘНА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәкшәмбе — *воскресенье.* Урыҫатнакөн, урыҫаҙна (урта урал), урыҫ атнаҫы (дим)

УРЫС КӨПШӘГЕ (һаҡмар) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый*

УРЫСПАШ, УРЫСПИКӘ (гәйнә) *и.* йәш шыршы үләненең һабағы *(яҙ көнө ашайҙар)* — *хвощ полевой*

УРЫС ТАРАҠАНЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* еңгәсәй — *солдатик.* Урыҫ тараҡаны (дим)

УРЫСУРМАН (гәйнә) *и.* дәүләт урманы — *государственный лес*

УРЫС ЭРЕК (гәйнә) *и.* ыуыҙ — *молозиво*

УРЫҪ ЙАҠ, ТӨН БИТЕ (арғаяш) *и.* төньяҡ — *север.* Төн битен урыҫ йаҡ тибеҙ

УРЫҪ ЙОМАҺЫ (арғаяш) *и.* йәкшәмбе — *воскресенье*

УРЫҪ КЕСЕРТКӘНЕ (эйек-һаҡмар) *и.* һуҡыр кесерткән — *глухая крапива*

УРЫҪ КӨМБӘҺЕ (урта) *и.* кәпәсбаш — *груздь (гриб)*

УРЫҪ КӨПШӘҺЕ (урта) *и.* айыу көпшәһе — *болиголов крапчатый.* Урыс көпшәге (һаҡмар)

УРЫҪ ҠАҠЫҺЫ (урта урал, һаҡмар, әй) *и.* сөсө ҡаҡы — *лесная свербига.* Урыҫ ҡаҡыҫы (дим)

УРЫҪ ҠАНДАЛАҪЫ (дим) *и.* ҡыр ҡандалаһы — *клоп полевой*

УРЫҪ ҠАПҠАҺЫ (ҡыҙыл, дим, әй) *и.* башы ябылған ҙур ҡапҡа *(ҡалайҙан, таҡтанан)* — *тесовые ворота.* Урыҫса ҡапҡа (дим)

УРЫҪ САСЫ (салйоғот) *и.* ҡылған — *ковыль.* Урыҫ сәсе (әй). Урыҫ сәсен ат йаратып ашай

УРЫҪ СИҢГЕРТКӘҺЕ (ырғыҙ) *и.* өй сиңерткәһе — *сверчок.* Урыҫ сиңерткәһе (эйек-һаҡмар)

УРЫҪ ТУРҒАЙЫ (дим) *и.* турғай — *воробей*

УРЫҪ-УЛАК (урта, эйек) *и.* урыҫтар — *русские.* Урыҫ-улаҡлар ҡаҙып йөрөнә (урта)

УРЫУ (дим) *ҡ.* соҡоу — *рыть.* Йулны арба урған, ҫикертә

УРЫҺ ҠЫМЫҺТЫҒЫ (салйоғот) *и.* ҡаҡы — *свербига*

УРЫ-ҺОЛОҠ (эй) *р.* урыҡ-һурыҡ — *урывками*

УРЫШҠА (эй) *и.* 1. Һөт шекәрәһе, ҡаҫмаҡ — *пенка.* 2. Яра өҫтөнә үргән яры — *пленка на ранах*

УРЫШҠАЛ (ҡыҙыл) *и.* ҡурышҡал — *камедь.* Урышҡан (урта)

УРЫШЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* сөрөшөү — *морщиться.* Бите урышып бөткән

УС (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *и.* услам — *пук.* Бер ус киндер. Ус йаҫыуы (эй) ус киңлегендә — *с ладонь.* Ус йаҫыһындай (эйек-һаҡмар), ус айаһындай (ҡыҙыл). Беҙҙең ғаилә хазинаһында ус йаҫыһындай бер көмөш миҙал һаҡлана (эйек-һаҡмар)

УСАҒАЛДЫ (арғаяш) *и.* көлдөксә — *шесток (у печи)*

УСАҠ, УСАҠ ЙАҠ (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Ҡаҙанлыҡ — *кухня.* 2. (арғаяш) Ҡашығаяҡ, һауытһаба — *посуда, утварь*

УСАҠЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* аласыҡ — *летняя кухня*

УСАЛАҠАНДАЙ (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Бик бәләкәй — *очень маленький.* Минең күңелемдә усалаҡандай ҙа асыу йуҡ. Усалаҡандай ғына нимәнде кем нимәштәһен, тей. 2. Ус аяһындай — *с ладонь.* Күҙҙәре усалаҡандай булған. Усалаҡаны (ырғыҙ)

УСАЛАҠАНДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* алаҡандау, күҙ уйнатыу — *стрелять глазами*

УСАЛЫМТАҒАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кеше талаусы, юлбаҫар — *разбойник.* Усалымтағай йуҡ та соң, алай ҙа йалғыҙ йөрөү кәрәкмәсейе

УСЛАУ (дим, урта) *ҡ.* тотоу — *опереть (голову).* Башын услап көнө-төнө ултырҙы тей (дим). Бит услау (урта)

УҪМА (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ус — *пригоршня, горсть.* Бер усма йеләк йыйҙым (урта). 2. Бер тотам — *пук.* Бер усма йетен (арғаяш). Усым (ҡыҙыл), усы (урта)

УСМАЛАУ (арғаяш, салйоғот, урта) *ҡ.* услау, уска тотоу — *делать пучками.* Усмалап урыу (арғаяш). Усмалап аштайбыҫ та талҡыйбыҫ йетендe (арғаяш). Уҫмалау (төньяҡ-көнсығыш). Ураҡ ман уҫмалап урабыҫ (арғаяш)

УСМАРЛАУ (урта) *ҡ.* уска һалып ҡарау, услап ҡарау — *взять пригоршнями*

УСТАБАН (дим) *и.* ус — *ладонь.* Устабан хәтле генә жир

УСУТПЧӘН (урта урал) *и.* билсән — *осот*

УСЫТАЛ (гәйнә) *и.* тирәк — *тополь.* Уҫытал (урта урал)

УҪАЛТАЙ (һаҡмар) *с.* уҫал — *злой.* Бы тиклем дә уҫалтай булыр икәнһең

УҪАР (мейәс) *и.* асыу — *гнев, злоба*

УҪТАПТАЙ (ҡыҙыл, эй) *с.* бик ҙур — *несуразно большой.* Уҫтаптай йегет килеб инде (ҡыҙыл). Мынау Һәким уҫтаптай булыпөткән көйө балдар белән уйнай ҙа йөрөй (ҡыҙыл). Уҫлаптай (урта, ырғыҙ). Уҫлаптай башың менән бәләкәйҙәр араһында йөрөйһөң (ырғыҙ)

УҪТЫҠ I (арғаяш, мейәс, эй) *и.* 1. Утлыҡ — *ясли (для скота).* Уттыҡ (мейәс). 2. (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) Тапанды — *объедки, остаток сена от корма животных.* Уҫтыҡты өйөштөрөп ҡуйарға гәрәк (эй)

УҪТЫҠ II (салйоғот) *и.* көлдөксә — *шесток (у печи)*

УҪТЫҠ: УҪТЫҠ УЙ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* яуыз уй — *злой умысел.* Һинең хаҡта ниндәйҙер уҫтыҡ уй ҡоралар (эйек-һаҡмар)

УҪЫП, УСЫП (урта урал) *и.* Йосоп — *Иосиф.* Усып тирмәненә күп йөрөнөк

УҪЫУ (мейәс) *ҡ.* уйып ҡырҡыу, киҫеү — *порезаться.* Бармағымды уҫыбалдым. Ҡулын ныҒ уҫҡан

УТ АЛАСЫҒЫ (дим, ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *и.* аласыҡ — *летняя кухня.* Уталасыҡтан бәкене индер әле (дим)

УТАЛҠЫРАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* әҙерәк ишетмәү — *стать глуховатым.* Ҡолағым бәләкәй уталҡырай баштаны

УТАЛҠЫТМАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ишетмәү — *не слышать*

УТАЛЫЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* әҙәпһеҙ — *непорядочный.* Ире лә уталый инде аның

УТАМАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* күрмәү — *не видать.* Күҙем утамай

УТАИШЫ I (ҡыҙыл, эй) *и.* һыуға батҡан ағас — *дерево, погруженное в воду*

УТАИШЫ II (ҡыҙыл) *с.* 1. Килбәтһеҙ, һынһыҙ — *несуразный, безобразный.* 2. Ығыш, яй — *медлительный*

УТАР I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Малды ҡышлатыу урыны — *зимовье скота.* 2. Яҙғы йәйләү урыны — *место весенней кочевки.* Утарҙары йылға буйында ғына (урта). 3. (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) Ялан кәртә, саңдау — *летнее стойбище скота.* Әле фирмы маллары сыҡмаған утарҙан (төньяҡ-көнбайыш). Маллар утар абзарҙа булғаннар (төньяҡ-көнбайыш). 4. (мейәс, урта, эйек, эй) Ваҡытлыса йәйләү өсөн ултырған урын — *временная летовка.* Утарға күсә торғайнылар, урман араһында тыуғанырыуылар, күрше-тирә йаҡлар бер ара булып утыралар (эйек). 5. (гәйнә) Умарталыҡ — *пасека.* 6. (ҡыҙыл) Тәртипһеҙ, бола — *беспорядок.* Утар итеп ултыраһығыҙ өйҙө

УТАР II (урта) *с.* ҙур — *огромный, большой.* Өйләр бөтәһентә лә утар кеүек

УТАРҘАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* мал ашатыу өсөн үлән һәйбәт булған ерҙә тороп мал аҫырау — *выход в поле для временной кормешки скота.* Саҡынды йылға тамағында утарҙап утырғандар (мейәс). Утарлау (эйек-һаҡмар)

УТАРСЫЛ (мейәс) *с.* йөрөмтәл — *любящий много ходить, бродить.* Утарсыл һыйыр

УТАТМА (урта) *и.* саңдау — *открытый загон для скота*

УТАУ: УТАУ ЙЕБЕ (арғаяш) *и.* йәш килен һыу башлағанда иң яҡын ҡайынһеңлеһенә бәйләгән еп — *нитка, завязанная невестой близкой золовке во время свадебного обряда — показа дороги к реке*

УТБАШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* торомбаш — *головешка*

УТБИС, УТПИС (һаҡмар) *и.* таҡтаға тура һыҙыҡ сирттерә торған күмерле бау — *шнур с угольной пылью для нанесения ровной линии на доске*

УТ БУРАМАҺЫ, УТ БУРАҺЫ (урта) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

УТЙАҠКЫС, УТЙАҠЫС, УТЙАҒЫС (эйек-һаҡмар) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня.* Тышта йел бит, самауырҙы утйаҡыска ҡуйҙым. Утйаҡкыска әбинеп китте

УТЙУРЫШ (гәйнә) *и.* шырт балыҡ — *ерш*

УТЙӘШЕЛ (көнсығыш диалект) *с.* асыҡ йәшел — *ярко-зеленый*

УТ КЕЛӘТЕ (дим) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

УТ-КҮҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡуҙ — *горящие угли.* Ут-ҡуҙ төшөп йатмасын (ҡариҙел)

УТЛАУ (ҡыҙыл) *и.* көтөүлек — *пастбища*

УТЛЫҠ I (ҡариҙел) *и.* төтөн юлы — *дымоход*

УТЛЫҠ II (урта, эйек-һаҡмар) и. *ваҡ мал аҙбары — овчарня.* Уттыҡ (ҡыҙыл)

УТЛЫҠ III (дим) *и.* самауыр селтәре — *самоварный колосник*

УТЛЫҠ IV (ҡариҙел) *и.* иртә яҙҙан сыҡкан һары сәскәле ҡыҫҡа ғына үлән *(балалар ашай) — вид съедобной травы.* Уттыҡ (урта урал), утлығүлән (ҡариҙел)

УТЛЫҠСА (дим, ырғыҙ) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня.* Уттыҡ (ҡыҙыл), утлыҡ (урта)

УТОЙА (туҡ-соран) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

УТ ӨҪТӨ (ҡыҙыл) *и.* ҡыҙыу эш өҫтө — *работа в разгаре*

УТРАУ (гәйнә) *и.* яҙғыһын һыу баҫа торған туғай — *заливной луг*

УТТАУ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Көтөүлек — *пастбище.* 2. Ваҡ мал аҙбары — *овчарня*

УТТЫ ҒУҢЫҘ (эй) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

УТТЫҠ I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* малға бесән һала торған ҡулайлама — *ясли (для скота)*

УТТЫҠ II (көнсығыш диалект) *и.* самауырҙың күмер һала торған көбәге — *самоварная труба.* Самауыр уттығы (эй)

УТ УСАҒЫ (туҡ-соран) *и.* йәйге аш өйө — *летняя кухня*

УТҮРСӘЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ныҡ борсолоу — *сильно беспокоиться.* Самай утүрсәләнеп йөрөгән уахытейе. Үрсәләнеү (урта урал)

УТХӘРЕНДӘШ (ҡариҙел, урта урал) *и.* 1. Яҡын туған — *близкий родственник.* 2. Ут күрше — *близкий сосед*

УТЫҒЫУ (көнсығыш диалект, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* нығыныу — *окрепнуть.* Балаларыбыҙ утыҡмай ҡалты (урта). Һары киарың утығып бара икән (эйек-һаҡмар). Ҡолондары утығып киткән (ҡыҙыл)

УТЫҘЫУ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* ултыртыу — *посадить.* Тәнәйҙәренде утыҙ! Зерә ҡыҙыуға утыҙмайың инде. Элек байҙа күсер утыҙып ҡунаҡка китә тоғайнылар (арғаяш). Утыһтыу (салйоғот), утыҫтыу (арғаяш)

УТЫНАЛАМА (гәйнә) *и.* 1. Ҡырҡылған утындан ҡалған алам-һалам — *остатки разрубленного дерева.* 2. Яғыуға бармаған насар ағас — *непригодные для топки дрова*

УТЫН БЫСАҠАЙЫ (һаҡмар) *и.* кузла — *козлы*

УТЫНДЫҠ (арғаяш, ҡыҙыл, эй) *и.* утынлыҡ, утын ҡырҡкан урын — *участок двора, куда кладут и где рубят дрова.* Утынтыҡ (арғаяш)

УТЫН ЙАТЫҠ (салйоғот) *и.* түмәр — *чурбан для раскалывания дров*

УТЫННЫҠ ТҮҢГӘГЕ (һаҡмар) *и.* түмәр — *чурбан для раскалывания дров*

УТЫРАҠАЙ МЕНДӘР (һаҡмар) *и.* аҫҡа һала торған бәләкәй мендәр — *маленькая подушка для сиденья*

УТЫРБЫ (һаҡмар) *и.* көрпә — *отруби*

УТЫРҒЫС (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Артһыҙ ултырғыс — *табуретка.* 2. (арғаяш) Эскәмйә — *скамейка*

УТЫРҘАШ (ҡариҙел) *и.* ҡорҙаш — *сотрапезник.* Әйҙә, утырҙаш бул.

УТЫРМА (дим, урта) *и.* ҡыҙҙарҙың кискеһен ҡул эше менән йыйылыуы — *посиделки*

УТЫРМА КӘРТӘ (дим) *и.* текмә — *ограда из палок, толстых прутьев*

УТЫРМЫШ (һаҡмар) *и.* йәшәгән урын — *местожительство.* Минен утырған утырмышым ошонда, ҡайҙа утыраһың? Утырыш (дим)

УТЫРТМАЛАПАС (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тороҡ ситәндән эшләнгән лапаҫ — *навес из плетня*

УТЫРТМА СЫТ (урта) *и.* текмә — *ограда из палок, толстых прутьев*

УТЫРЫМ: УТЫРЫМ БАЛА (арғаяш) *и.* рахит менән ауырып оҙаҡ аяғына баҫа алмаған бала — *рахитик*

УТЫРЫМ (урта) *и.* ултырыш — *ягодица*

УТЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Көсәйеү, нығыныу — *укрепиться.* 2. (ҡариҙел) Өйрәнеү — *привыкать.* Аның холҡона утырыға була

УТЫРЫУЛЫ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ултыртылған — *поставленный.* Сәйгүн утырыулы микән? Самауыр утырыулымы, балам?

УТЫРЫШ (ҡариҙел, урта урал, һаҡмар) *и.* йәшәгән урын — *местожительство.* Утырыштан был йаҡка сыҡканнар (һаҡмар)

УТЫРЫШЛЫ (һаҡмар) *с.* күңелле, аралашыусан — *компанейский.* Ул бик утырышлы кеше икән

УТЫҪЫУ (мейәс) *ҡ.* ултыртыу — *посадить.* Көлтәһе мән утыҫып ашты киптергәндәр

УТЫТМА (урта урал) *и.* таяҡ — *стойка пришвы (часть домашнего ткацкого станка)*

УТЫТМҮҢЕР (гәйнә) *и.* иҙеү — *планка на рубахе*

УТЫТУ (гәйнә) *ҡ.* ултыртыу — *посадить*

УХЫР (урта) *и.* охра *(краска)*

УҺАЛ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* уҫал — *злой*

УҺЫННЫ (туҡ-соран) *р.* ул тиклем — *столько.* Мин уһынны белеп йетмәйем

УҺЫПАЙЛЫ (эйек-һаҡмар) *с.* үтә ҙур — *слишком большой*

УШ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эй) *и.* иҫ, хәтер — *память.* Ушымда ҙа йуҡ, ҡайҙа булғандыр. Әле уш йуҡ. Әни ушсыз булып йығыла ҙа китә (төньяҡ-көнбайыш). Инәйем хәҙәре уш йуҡ бит (эй). Шул баланың аҡылына уш та китте (урта)

УША (арғаяш, гәйнә, ҡариҙел, урта) *и.* 1. Мейес нигеҙенең сығып торған өлөшө — *дощатый выступ основы печи.* 2. (урта) Соҡалта — *выемка в боку печи*

УШАБАШ (гәйнә) *и.* мейес нигеҙенең сығып торған өлөшө — *дощатый выступ основы печи*

УШАҠ (гәйнә) *и.* ошаҡ — *донос, ябеда*

УШАҠЛАНЫШ (гәйнә) *и.* ошаҡсы — *ябедник.* Ул ушаҡланыш кеше

УШАТ (ҡыҙыл) *и.* һыу күнәге — *ведро для воды*

УШАУ (гәйнә) *ҡ.* оҡшау — *походить (на кого-что).* Ҡарәле, мынау үсемнек ҡумалаҡҡа ушаған

УШҠЫРЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* бышҡырыу — *фыркать (о животных)*

УШМЫЙ (ҡариҙел) *р.* иҫһеҙ — *без памяти*

УШҺЫҘ (урта) *р.* иҫһеҙ — *без памяти.* Ушсыз (гәйнә), ушсыҙ (төньяҡ-көнбайыш). Әней ушсыҙ булып йығыла ҙа китә. Хушшыҙ (урта урал)

Ү

ҮБЕРКӘ (мейәс) *и.* балитәк — *оборка*

ҮБЕГӘЙ (арғаяш) *с.* сырхау — *болезненный.* Ул сәпсим үбегәй

ҮГЕҘ (урта) *и.* атлама — *стропила*

ҮГЕҘ БАЛДАҠ (мейәс) *и.* йөҙөк йәшереп уйнала торған ҡыҙҙар уйыны — *название девичьей игры*

ҮГЕҘ БАЛЫҠ (эйек-һаҡмар) *и.* этеш — *ерш*

ҮГЕҘ БОРСАҒЫ (ҡариҙел) *и.* бесәй табан — *алтея*

ҮГЕҘ ЙӨҘӨК, ЙӨҘӨК ҺАЛҒЫС (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* йөҙөк йәшереп уйнала торған ҡыҙҙар уйыны — *название девичьей игры.* «Эсәг артмағы бар, эсәг артмағы бар», — тип үгеҙ йөҙөк һала торғайнылар (эйек-һаҡмар)

~~**ҮГЕҘ КҮТӘНЕ**~~ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ҮГЕҘТАНА (дим) *и.* ҡышлаған үгеҙ — *годовалый бык*

ҮГЕТ ИТЕҮ (дим, ҡариҙел) *ҡ.* өгөтләү — *уговаривать.* Балаларны үгет итә торғайнылар инте (ҡариҙел)

ҮГӘЙ ИНӘ ЯАФРАҒЫ (дим, ҡариҙел, минзәлә) *и.* үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха*

ҮГӘЙ КӘТӘЙ ҮЛӘНЕ (эй) *и.* үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха*

ҮГӘЙЛӘМӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* сикәнмәү — *не брезговать.* Ҡай геше үгәйләмәй, һағыҙҙы беренән бере алып сәйнәй

ҮГӘЙҪЕНЕҮ (дим) *ҡ.* үҙ итмәү, яҡын күрмәү — *не считать своим, родственным*

ҮГӘЙҺЕҘ (эйек-һаҡмар) *с.* рәнйетмәй торған, йыуаш — *безобидный.* Үгәйһеҙ генә ул беҙнең килен

ҮҘГӘРГӘН (дим) *и.* ҡауаҡ — *перхоть (у новорожденного)*

ҮҘГӘРЕҮ (дим) *ҡ.* ҡаҫмаҡланыу — *шелушиться (о перхоти)*

ҮҘЕ I (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *а.* үҙ — *свой.* Үҙе балам ауыр түгел үҙемә. ◊ Үҙе һүҙле, үгеҙ күҙле *(тиҫкәре) — упрямый* (һаҡмар). Ҡалай был үҙе һүҙле үгеҙ күҙле, тибеҙ ҡарышма гешене

ҮҘЕ II (урта) *и.* атаһы — *обращение к мужу.* Үҙе ҡайтмын инте

ҮҘЕКӘЙЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Балаға ҡарата әйтелгән һүҙ — *ласкательное обращение к детям.* Эй, үҙекәйемде, үҙекәйгенәмде. 2. (эй) Ирекәйем — *муженек*

ҮҘЕМЕН: ҮҘЕМЕН ТЕЙЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* үҙем генә тип йөрөү, һауаланыу — *чваниться*

ҮҘЕНЕКЕ: ҮҘЕНЕКЕ БУЛЫУ (дим) *и.* быума — *припадок*

ҮҘЕНӘ-ҮҘЕНӘ (дим) *с.* айырым — *особый.* Бүҙәнә беләп бытбылдыҡ үҙенә-үҙенә ҡош

ҮҘЕР АРБА (арғаяш, мейәс) *и.* оҙон бил арба — *дроги, долгуша*

ҮҘЕ СИРЕ, ҮҘ СИРЕ (дим, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта) *и.* быума — *припадок.* Үҙе сире булып ауырыны (туҡ-соран). ◊ Үҙе сире тоту (дим) быуылыу — *задыхаться*

ҮҘЛЕГЕНӘН-ҮҘЕ (урта, эйек) *а.* үҙенән-үҙе — *самопроизвольно.* Нисек тибәйтебәйтеп, боронғо үҙлегенән-үҙе бөтә, һүҙләр ҡала (эйек)

ҮҘЛЕ-СҮҘЛЕ (урта) *р.* тегеләй-былай — *туда-сюда.* Үҙле-сүҙле үтеп торҙолар аҡлар ҙа, ҡыҙыллар ҙа

ҮҘЛЕ-ҮҘ (дим) *и.* һәр береһе — *каждый.* Үҙле-үҙ йерендә утырҙы. Үҙле-үҙе (урта). Йегеттәр үҙле-үҙе ҡайҙа йетте, шунта ҡастылар

ҮҘЛЕ-ҮҘЕ (урта) *р.* үҙ алдына — *самостоятельно.* Үҙле-үҙе донйа гөткәс ней. Үҙле-үҙенә (төньяҡ-көнбайыш)

ҮҘЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* күтәрелеү, ҡабарыу — *подняться (о тесте).* Ҡамыр үҙләнгән

ҮҘЛӘРЕБЕҘ (туҡ-соран) *а.* үҙебеҙ — *сами.* Үҙләребеҙгә йетеп тора. Үҙләребеҙгә утынны күб алып килде

ҮҘҺҮҪТӘНЕҮ (арғаяш) *ҡ.* үҙһүҙләнеү — *упрямиться, своевольничать*

ҮҘҺЕНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* яҡын күреү — *считать кого-либо близким, родственным.* Һине үҙһенеп бөткәмбеҙ, сит кеше тип уйға ла килтермәйбеҙ

ҮҘӘК (ҡыҙыл, ырғыҙ) *и.* 1. Ҡыҙыл үңәс — *пищевод.* 2. (урта) Боғарҙаҡ — *трахея*

ҮҘӘК ЙАНЫУ (урта, һаҡмар) *и.* *үҙәк көйөү — изжога*

ҮҘӘК КИПМӘҺЕ (арғаяш) *и.* ҡылтамаҡ — *сужение пищевода (болезнь)*

ҮҘӘК МАЙЫ (урта) *и.* арҡа мейеһе — *спинной мозг*

ҮҘӘК ТАРТЫУ (арғаяш) *ҡ.* осҡолоҡ тотоу — *икать*

ҮҘӘЛӘНЕҮ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* өҙәләнеү — *страдать.* Үҙәләнеп һат йаҙа һәҙер (эйек-һаҡмар). Ул һинең өсөн үҙәләнеп тора (ырғыҙ)

ҮҘӘН (эй) *и.* Йүрүҙән йылғаһының халыҡ теләндәге исеме — *народное название реки Юрюзан*

ҮЖӘТ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эй) *и.* 1. Ялҡау — *лентяй.* 2. Яй — *копуша.* 3. (эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *с.* үҙ һүҙле — *упрямый.* Үжәт менән һүҙ көрәштермә, ул үҙенекен итә (ырғыҙ). 4) (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) Ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Мин үжәт булдым хатта, үжәтләнепөтә торғайным (эйек-һаҡмар). Үжәт пуһа буй бирмәй (эйек-һаҡмар). 5. (мейәс) Тырыш — *старательный.*

Эшкә үжәт, өңжөп эштәп тора. Инийәр буйы һалсылары үжәт, байраҡ өсөн үләләр

ҮЖӘҮ (дим, ҡариҙел) *и.* ижау — *половник*

ҮЗЕР (арғаяш) *и.* арбаның күкрәк ағастары — *подушка телеги*

ҮЗ ИТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* үҙенә ҡул һалыу — *покончить с собой.* Үз башын үз итте мескенең

ҮЗЛЕ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* айырым — *отдельный.* Үзле генә ҡайынныҡ йуҡ мында

ҮЗЛЕ-ҮЗЕНӘ (ҡариҙел) *р.* башҡа-башҡа — *отдельно.* Үзле-үзенә йәшәсә әйбәт була (ҡариҙел). Үҙҙе-үҙенә (әй)

ҮЗ ЧИРЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* быума — *припадок.* Үз сире (урта урал)

ҮК (урта) *с.* атаһыҙ-әсәһеҙ бала — *круглая сирота.* Ул бала үк кенә ҡалды

ҮКЕЛ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, эйек-һаҡмар) *с.* морондоҡ *(атай йәки әсәй)* — *посаженый (отец или мать).* Үкел атай. Үкел әсәй

ҮКЕМ (урта) *с.* 1. Үкһеҙ — *неприхотливый.* 2. Тырыш — *старательный.* Эшкә үкем

ҮКЕМҺЕҘЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* борсоу — *тревожить.* Һин үкемһеҙләр ҙә йөрөрһөң инде

ҮКЕНЕЛЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* үкенеү — *сожалеть.* Ну үкенелде инде

ҮКЕРЕҮ (гәйнә) *ҡ.* 1. Баҡырыу — *мычать.* Сыйыр үкерә, аш биребес. 2. (әй) Аҡырыу — *орать.* «Тентетмәйем», — тип үкеребәргән атайым. 3. (көнсығыш диалект) Шыжлау — *заскрипеть (о зимней дороге в очень морозные дни).* Һыҡы йулда сана үкереп бара

ҮКЕРТЕП (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *р.* шәп итеп, бик тиҙ — *быстро, в два счета.* Үкертеп эштәп таштайбыҙ аны (ҡыҙыл)

ҮКЕРТЕҮ (урта) *ҡ.* ҡаты әрләү — *пробирать*

ҮК ЙӘТИМ (урта) *с.* үкһеҙ етем — *круглый сирота*

ҮКМӘГЕШЕҮ (әй) *ҡ.* өйөлөшөү — *сгрудившись, собравшись в кучу.* Үкмәгешеп утыралар. Үкмәләшеү (гәйнә)

ҮКМӘШЕҮ (гәйнә) *ҡ.* уҡмашыу — *скомкаться.* Салма үкмәшкән. Кұс үкмәшеп тора

ҮЛГЕН (урта урал, әй) *и.* йылғаның тымыҡ ҡына аҡҡан тәрән ере — *омут.* Үлкен (гәйнә)

ҮЛЕ I (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡылы, иҫке үҙән — *старица.* Үле Дим. Үле йылға. 2. (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта) Һүнгән — *потухший.* Күмереӊ үле лә (урта)

ҮЛЕ II (ҡыҙыл, урта) *и.* балалар уйыны исеме *(оҙон таяҡ менән ҡыҫҡарағын һуғып уйнала, еңелгән кеше ҡыҫҡа таяҡ барып төшкән ерҙән һыҙыҡҡа тиклем тын алмай «үле-е-е!» тип йүгереп үтә)* — *детская игра, напоминающая русскую «Лапту»*

ҮЛЕК (дим, урта, һаҡмар, әй) *и.* эрен — *гной*

ҮЛЕК ЙЫЙЫУ (дим, урта, һаҡмар) *ҡ.* эренләү — *нагноиться*

ҮЛЕКЛЕК (ҡариҙел) *и.* зыярат — *кладбище.* Урыс үлеклеккә алып парам

ҮЛЕМДЕК (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *и.* 1. Үлем хәйере, үлгәндән һуң бирелә торған әйберҙәр — *вещи, приготовленные к раздаче во время похорон.* 2. Мәрхүмде йыйыштырыу өсөн кәрәк булған әйберҙәр — *вещи, необходимые для погребения покойника.* Үлемтек (төньяҡ-көнбайыш, урта урал). Үлемтә (эйек)

ҮЛЕМДӘШЕҮ (арғаяш, ҡыҙыл, әй) *ҡ.* көсләшеү, ныҡышыу — *насильничать.* Үлемдәшеп барып инеп китте (әй). Үлемдәшепарыб алды шу ғыҙҙы (ҡыҙыл)

ҮЛЕМ-ЖИТЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Көтөлмәгән хәл — *неожиданный случай.* Үлем-житем булыр төннә (ҡариҙел). 2. (гәйнә) Үлем — *смерть.* Үлем-житем күп булды быйыл

ҮЛЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* һулыу — *вянуть.* Кәбестә үсмәҙе, үлде

ҮЛЕШЕП ТОРОУ (әй) *ҡ.* өлтөрәп тороу — *быть радушным (по отношению к гостям).* Бисәһе үлешеп тора, йеңгә лә йеңгә тип

ҮЛЕШӘТ (урта) *и.* үлеш-талаш — *давка.* Зателиктә тороп алдым, үлешәт булды, көскә тартыбалдылар

ҮЛМӘК (гәйнә, урта урал) *и.* үлем — *кончина.* Үлмәктән ҡалмабыҙ (гәйнә). Тыумаҡ бар, үлмәк бар (урта урал)

ҮЛМӘКСЕН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* үрмәксе — *паук.* Үрмәксен (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш)

ҮЛМӘКЧӘ (гәйнә) *и.* үрмәксе — *паук*

ҮЛМӘЛЕ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Оло йәшле — *престарелый.* Үлмәле ғарттар ғына ҡалды (мейәс). 2. Ныҡ сырхаулы — *тяжелобольной.* Үлмәле мин дә донйа көтөп торам (эйек-һаҡмар)

ҮЛӘ (ҡариҙел) *и.* 1. Ҡабыҡтан яһалған һоҫко — *совок из лубка, коры.* 2. Ҡабыҡ сана — *сани, обшитые корой*

ҮЛӘҒАРТ (урта) *с.* бик ҡарт — *престарелый.* Үләғарт түгел ине, ауырыны

ҮЛӘКСӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мәйет — *останки.* Үләксәмне мында ҡалдырмағыҙ

ҮЛӘКҪӘ I (урта) *с.* сырхау — *болезненный*

ҮЛӘКҪӘ II (дим) *и.* ҡалдыҡ — *остаток, кусок.* Таҫтамал үләкҫәҫе бар иҙе, сәкәннәп ҫуғылған

ҮЛӘКҪӘ БӨРКӨТӨ (урта) *и.* таҙғара — *орел-могильник*

ҮЛӘКҮШ (арғаяш, ҡариҙел) *с.* үләкһә, ябыҡ — *худой, тощий*

ҮЛӘКӘ (һаҡмар) *и.* ҡамҡа — *божья коровка.* Үләкә, осар тибеҙ бәләкәй генә һары ҡуңыҙҙы

~~ҮЛӘҪКӘ~~ (арғаяш, мейәс) *и.* үләкһә — *падаль.* Үләкҫә (әй), үләкһә һөйәге (салйоғот)

ҮЛӘТЧИР (гәйнә) *и.* *туберкулез*

ҮЛӘ-ҮЛГӘНСЕ (мейәс, әй) *р.* үлеп киткәнсә — *до последнего вздоха.* Үлә-үлгәнсә һөйҙәшебатты (әй)

ҮЛӘШҮ (ҡариҙел) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать.* Миә үләшебеткән инте. Үләшкәнсә ауыр былар

ҮМЕЛДЕРЕК (ҡыҙыл) *и.* күмелдерек — *нагрудник седла*

ҮМЕР (дим) *и.* ғүмер — *жизнь, человеческий век*

ҮМЕРӘШ (дим, урта) *и.* боғарҙаҡ — *трахея.* Үмерәс, үңерәш (урта), үмерәс (ҡыҙыл)

ҮМӘР (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* Ғүмәр — *Гумер.* Үмәр ҡарт ҙур урынта ултыра (урта)

ҮМӘРЗАЙА, ҮМӘРЗӘЙӘ (мейәс, урта) *и.* умырзая *(күге)* — *сон-трава,* һарыһы — *горицвет весенний.* Үмерзейә (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар)

ҮМӘС (дим, ҡыҙыл, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *и.* үҙәс — *шея.* Үмәсе элмәйеп, йабығып киткән (ҡыҙыл)

ҮНЖЕМӘҮ (мейәс) *с.* ябыҡ — *худой.* Үнжемәү ат

ҮНСӘҮ, ҮҢСӘҮ (дим, урта) *ҡ.* үлсәү — *мерить.* Теге баҡсаны үнсәнеме?

ҮНӘМӘ: ҮНӘМӘ БУЙЫ (һаҡмар) *р.* ғүмер буйы — *всю жизнь.* Үнәмә буйы бер һүҙҙе һөйләй ҙә йөрөй

ҮНӘР (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* һөнәр — *ремесло.* Көндән-көн бер үнәре арта бит анын (эйек-һаҡмар). Беҙҙә бүтән үнәр йуҡ (урта). Мында халыҡ үнәрсеҙ (дим)

ҮҢГӘРСӘК (урта) *и.* 1. Салыу һөйәге — *последний шейный позвонок.* 2. (ҡыҙыл) Боғарҙаҡ — *трахея*

ҮҢГӘ: УНАН ҮҢГӘ (эйек-һаҡмар) *б.* унан башҡа — *кроме него.* Унан үңгә кем белһен

ҮҢГӘҘӘҮ: ИҪ ҮҢГӘҘӘҮ (мейәс, эй) *ҡ.* иҫәңгерәү — *обалдеть.* Иҫем үңгәҙәп китте сәйҙе күп эсереп (мейәс). Иҫ үңгәләү (ҡыҙыл)

ҮҢГӘЛӘҮ I (эйек) *ҡ.* күҙ ҡыҙыу — *завидовать.* Уны күреп кешенең күҙе үңгәлә

ҮҢГӘЛӘҮ II (арғаяш, эй) *ҡ.* үҙгәреү — *измениться.* Анының ҡыҙы үңгәләгән хәҙер (арғаяш)

ҮҢГӘМӘ (мейәс) *с.* аҙымлы — *ходкий (о лошади).* Үңгәмә ат. Үңгәмә мән һуға аҙымсы ат

ҮҢГӘН (мейәс) *и.* муйын — *шея.* Һырттығы түмән буһа, аттың үңгәнен ҡамыт һуға

ҮҢГӘР (һаҡмар) *и.* кейәү егете — *шафер.* Үңгәрен бер йеңгәһе апҡайтып йоҡтата. Үңәр (туҡ-соран)

ҮҢГӘРЕП КИЛЕҮ (һаҡмар) *р.* кейәү егете булып килеү — *приехать в качестве шафера*

ҮҢГӘРЕҮ (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* үҙгәреү — *измениться.* Хәҙер үңгәрҙе инте тормош (урта). Ҡайтҡаны бирле бөтөнләй үңгәрҙе лә гитте (ырғыҙ). Бала-сағалар үңгәреп китә (эй). Безен ҡойаш үңгәреп китте (төньяҡ-көнбайыш). Бала үҫә-үҫә үңгәрә (урта урал)

ҮҢДЕРСӘК (эйек-һаҡмар) *и.* күкрәк һәм бил умыртҡалары бөтәһе бергә — *грудные и поясничные позвоночники*

ҮҢЕЛДЕРЕК (һаҡмар) *и.* 1. Үңдек — *потник.* 2. Күмелдерек — *нагрудник (седла).* Эйәр үңелдереге

ҮҢЕР I (арғаяш, гәйнә, ҡыҙыл) *и.* 1. Иҙеү — *горловина (рубашки, платья).* Йелдәр аса минең үңеремде (ҡыҙыл). Күлмәккә үңер ачасың (гәйнә). 2. (арғаяш, салйоғот) Кейем салғыйы — *полы одежды*

ҮҢЕР II (гәйнә, ҡыҙыл, урта) *и.* түбә — *холм.* Бейек тә генә тауҙың үңерендә... *(халыҡ йырынан)*

ҮҢЕР ЙУЛ (урта) *с.* үрләс юл — *наклонная тропа*

ҮҢЕРЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сигеү — *вышивать*

ҮҢЕР ҺӨЙӘК (гәйнә) *и.* күкрәк һөйәге — *грудная кость*

ҮҢЕРӘҪ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡурылдай — *бронхи.* Үңереш (урта)

ҮҢКЕТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ыҙалатыу — *мучить.* Мине үңкетә торғайны

ҮҢКЕҮ (һаҡмар) *с.* йонсоу — *измученный.* Бик үңкеү ғарсыҡ, бер үҙе тора

ҮҢНЕК (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар, ырғыҙ) *и.* үңдек — *потник.* Кәҙә йөнөн үңнеккә генә тоталар (ҡыҙыл). Үмнек, үнек (урта), үннек (дим), үндек (ҡыҙыл)

ҮҢСӘ (арғаяш) *и.* үксә — *каблук*

ҮҢӘҘ I (урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Ҡауаҡ — *перхоть (у новорожденного).* Бала тыуғанда аппаҡ үңәҙ була башы (һаҡмар). 2. (мейәс, эй) Тел өҫтөндәге аҡ ҡатлам — *белый налет на языке.* 3. (мейәс) Телбешмә — *ящур*

ҮҢӘҘ II (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* эркет өҫтөндәге ҡаҫмаҡ — *плесень на поверхности сильно скисшего молока*

ҮҢӘҘҘӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* күгәреү, бәшмәкләнеү — *плесневеть.* Ағас күнәк үңәҙҙәнеп китә оҙаҡ йыумаһаң. Үңәҙеү (мейәс, эй)

ҮҢӘР I (ҡыҙыл) *и.* кейәү егете — *шафер.* Үңәр йегете (туҡ-соран)

ҮҢӘР II (дим, урта) *и.* һөнәр — *талант.* Үңәре бар үргә йөҙә. Өнәр (төньяҡ-көнбайыш)

ҮҢӘРЕҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ағарыу, үҙгәреү — *бледнеть (о чесотке).* Ҡорсаңғы бер көнө сыға ла икенсе көнө үңәрә (дим)

ҮҢӘС I (урта) *и.* уйым — *проем.* Күлмәктең үңәсе бөткәйне

ҮҢӘС II (арғаяш, гәйнә) *и.* ҡыҙыл үңәс — *пищевод.* Үңәч (гәйнә)

ҮҢӘЧ ТАРТЫУ (гәйнә) *ҡ.* оҫҡолоҡ тотоу — *икать*

ҮПКӘК (һаҡмар) *и.* үпкә туберкулезы — *туберкулез легких*

ҮПКӘ ҠАБАРЫУ (урта) *ҡ.* асыуланыу — *рассердиться.* Әйтһәң, үпкәһе ҡабарыпара

ҮПКӘСЕ (эй) *с.* үпкәсел — *обидчивый*

ҮПРӘМ (гәйнә, урта, урта урал) *с.* эре — *высокомерный.* Файзулла бик үпрәм геше ине, үҙе гармунсы, үҙе бейеүсе, һынға ла матур (урта урал)

ҮПРӘМҺЕҮ (мейәс) *ҡ.* эреләнеү — *важничать.* Бигерәк үпрәмһеп киткән

ҮПРӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ығыш — *копуша.* Үпрән мыштырҙап килеп житмәс

ҮПТЕРГЕС (арғаяш) *и.* һурҙырғыс — *промокашка*

ҮР (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Түр яҡ — *гостиная.* Үргә уҙ (урта). 2. *с.* юғары — *высокий.* Алтынсылар әйбер хаҡын үр тота (ҡыҙыл). 3. (мейәс) Эре, ҡырыҫ — *резкий.* Үр геше

ҮРГЕЛЙАН (эйек) *и.* урғылъян — *выбоина*

ҮРГЕН (дим, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Ағасы ҡырҡылған урында сыҡҡан үҫенте — *молодая поросль.* Йул буйын ала ла гитә бит ул үрген (ҡыҙыл). Үргенде, үргендек (дим, урта). 2. (урта) Үренде — *росток.* 3. (дим, урта) Шыйыҡ, ваҡ тал — *мелкая тонкая ива*

ҮРГЕНДЕ ЙУЛ (мейәс) *и.* ҡаштаҡ — *непродолжительный крутой спуск*

ҮРГЕНДӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* үрсеү, үҫеп китеү — *плодиться, развестись (во множестве).* Ҡуңыр боға йулын үргендәп йәш ағас алған (ҡыҙыл). Йеркүлән үргендәп үҫә (мейәс). Үргеннәү (урта). Сауҡа үргеннәп киткән

ҮРГЕН ТАЛ (урта) *и.* нәҙек, шыйыҡ тал — *мелкая тонкая ива*

ҮРДӘКПАЛА (гәйнә) *и.* өйрәк балаһы — *утенок.* Утызый үрдәкпала

ҮРҘЕК (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* өрләк — *матица*

ҮРҘӘК (арғаяш, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* өйрәк — *утка*

ҮРҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* үртәү — *изводить, раздражать*

ҮРҘӘКҮЛӘН (дим) *и.* ҡаҙ үләне — *гусиная лапчатка*

ҮРҘӘС ЙУЛ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* тау битләүендәге юл — *дорога на склоне горы.* Үр йул (ҡыҙыл)

ҮРЕЛЕҮ (мейәс) *ҡ.* ҡасыу — *оплодотвориться (о самках животных)*

ҮРЕЛМӘ (гәйнә) *и.* урай — *вихри на макушке*

ҮРЕМ (дим) *и.* толом — *коса (волосы).* Беҙ борон сәсте ике үремдән йөрөтә инек

ҮРЕМДЕК (мейәс) *и.* мурҙа арҡауы — *поперечные прутики морды*

ҮРЕҮ I (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* үрләү — *подниматься вверх (по реке).* Ағынға ҡаршы үреү (мейәс). Балыҡ үрә баштаны (ҡыҙыл)

ҮРЕҮ II (көнсығыш диалект) *ҡ.* үҫеү — *зарастать.* Йаңы үпкә үргән тей (ҡыҙыл). Ит үреп, йәрәхәте уңалып киткән (ҡыҙыл)

ҮРЕШ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һыйыр малының көтөүҙән ҡайтып, һауылып кис көтөүһеҙ ашарға сығыуы — *вечерний выгон скота.* Һыйырҙар үрештә йөрөй (ҡыҙыл). Үрештән алып ҡайт һыйырларҙы (урта). 2. Көтөүлек — *пастбище, выпас.* Тәмлерәк үрешкә сығар малдарҙы (ҡыҙыл)

ҮРЕШЕҮ (урта урал) *ҡ.* шытыу — *прорастать.* Бәрәңгеләр үрешепөткән

ҮР ҠУРҠЫУ (дим) *ҡ.* ныҡ ҡурҡыу — *перепугаться.* Үр ҡурҡып ҡысҡырҙы

ҮРЛЕК (арғаяш) *и.* өрләк — *матица*

ҮРЛӘШ (ҡариҙел) *и.* үр — *подъем.* Үрләш йер. Үрҙәш (урта урал). Үрҙәшкә табан йул ауырайа

ҮРМЕС (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* осона һумлыҡ тәңкә тағылған сәсүрмес — *косоплетка с рублевой монетой.* Беҙҙең әбей асҡыстарын үрмесенә тағып йөрөтә торған (эйек-һаҡмар). Үргес (урта)

ҮРМӘ (гәйнә) *и.* урай — *вихри на макушке*

ҮРМӘК (урта) *и.* үреп эшләнгән аяҡ кейеме — *танкетки*

ҮРМӘКЕС (ҡариҙел, эйек) *и.* 1. Үрмәксе — *паук.* Үрмәксен (ҡыҙыл, урта урал). Үрмәкүс, үрмәксе (төньяҡ-көнбайыш). 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш) Ҡамҡа — *божья коровка.* Ос-ос, үрмәкүс, ана йауын килә, ос-ос үрмәкүс...

ҮРМӘКЛӘҮ I (дим, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке)*

ҮРМӘКЛӘҮ II (урта) *ҡ.* үреү — *заплетать.* Үрмәксе үрмәкләгән

ҮРМӘКСЕН (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* үрмәксе — *паук.* Үрмәксә (дим, ҡариҙел, урта)

ҮРМӘКСӘҮ (дим) *и.* үрмәксе — *паук*

ҮРМӘЛЕ БОРСАҠ (урта) *и.* кәрешкә — *вика*

ҮРМӘЛСЕК ТУРҒАЙ (урта) *и.* тилеғош — *поползень*

ҮРМӘЛӘК (ҡариҙел) *и.* сырмалсыҡ *(үлән)* — *вьюнок полевой.* Үрмә үлән (ҡариҙел). Этәсәге (ҡыҙыл)

ҮРМӘЛӘҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *ҡ.* имгәкләү — *ходить на четвереньках (о ребенке).* Баласы үрмәләй башлаған (дим). Үрмәкәйләү (төньяҡ-көнбайыш)

ҮРМӘСТӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* үргеләү — *заплести*

ҮРНӘК I (төньяҡ-көнбайыш, әй) *и.* биҙәк — *узор.* Үрнәкләрен үҙләре сыҙа алмағаннар (төньяҡ-көнбайыш). Үрәнәк (урта урал). Үрнәк төшөрөп ҡайыу (әй)

ҮРНӘК II (арғаяш) *и.* әүернә таҡтаһы — *вороб, мотовило (часть домашнего ткацкого станка)*

ҮРҪӘҮ (урта) *ҡ.* үрһәләнеү — *прийти в возбужденное состояние*

ҮРТЕШ (урта) *и.* ғәҙәт — *привычка.* Йәштәр унан йөҙөк һуҡтырыуҙы үртеш итеп алған

ҮРТӘЛЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* янып-көйөү — *горевать, страдать.* Баллар тип үртәлеп тиг утыраһың (әй)

ҮРТӘЛӘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Ул бик үртәлә кеше

ҮРТӘМӘ (мейәс) *и.* эт һабыны үләне — *мыльнянка*

ҮРТӘҮ (урта) *ҡ.* үсектереү — *дразнить*

ҮРҺЕТМӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* үрләтмәү — *не выдвигать*

ҮРӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *и.* өйрә — *похлебка.* Үрә бешереү (дим)

ҮРӘҒАРАУ (урта) *с.* күрәш — *близорукий*

ҮРӘЙ (арғаяш) *и.* бармаҡ бите — *подушечка пальца*

ҮРӘКҺЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* үрәпсеү — *встать на дыбы (о лошади).* Бейәһе үрәкһеп тороп сабып сығып китте (ҡыҙыл). Үрәпһеү (ҡыҙыл, әй), үрәксеү, үрәпсеү (арғаяш, урта), үрәпкеү (ҡыҙыл), үрәпҫеү (дим)

ҮРӘЛҮСЛЕ (урта) *и.* күрә алмаусы — *ненавистник.* Шул уахытта уҡ бай малайларына үрәлүсле булдым мин

ҮРӘЛӘҮ (арғаяш, дим, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* тышау — *стреножить (лошадей)*

ҮРӘНЕҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *ҡ.* өйрәнеү — *научиться*

ҮРӘНЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өйрәнсек — *ученик (практически обучающийся какой-либо профессии, мастерству).* Әле ул үрәнеш кенә (төньяҡ-көнбайыш)

ҮРӘНӘК (гәйнә, урта урал) *и.* үрнәк — *образец*

ҮРӘТ (ҡыҙыл) *с.* сығынсы — *норовистый (о лошади)*

ҮРӘТАБАҠ (урта урал) *и.* ҡоштабаҡ — *супница*

ҮРӘҮ (мейәс) *ҡ.* һыу ағышына ҡаршы үрләү, күтәрелеү — *подниматься вверх по реке (о рыбе).* Сабаҡтар үрә баштаны

ҮСЕКМӘ, ҮСЕКМӘСЕ (арғаяш, әй) *с.* үсегеүсән — *капризный.* Үсексән (ҡыҙыл, урта)

ҮСЕМ I (гәйнә) *с.* 1. Йәш — *молодой (о растениях).* Үсем ҡайыннар күп мында. 2. (төньяҡ-көнбайыш) *и.* үҫмер — *подросток.* Үсем чаҡта килгәнейе ул безгә. Үҫем (урта урал)

ҮСЕМ II (ҡыҙыл, мейәс) *р.* уңай, шул кәрәк — *поделом.* Үсем булды, үсем һиңә! (ҡыҙыл)

ҮС ЙЕТЕҮ (урта) *ҡ.* үс ҡаныу — *быть довольным.* Кер тибәйтмәгәс, үсебеҙ йетмәй

ҮСКЕРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* үҫтереү — *растить*

ҮСӘҮЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* үс алыу — *мстить*

ҮСӘШЕҮ (мейәс, әй) *ҡ.* үсләшеү — *злорадствовать*

ҮҪКӨРЕМ (арғаяш, дим, мейәс, әй) *и.* 1. Үҫеп килгән ваҡ ағаслыҡ — *поросль.* 2. Ултыртылған ағас үҫентеләре — *лесопосадка.* Үҫтермә, үҫтерәм (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар), үҫмерем (дим)

ҮҪКЕРЕҮ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* үҫтереү — *выращивать.* Сасып үҫкермәй туған үлән (мейәс). Үҫкәреү (мейәс). Тәүлә тиҙәк һалып үҫкәрәләр (мейәс)

ҮҪМЕРЛЕ (эйек-һаҡмар) *с.* үрсемле — *плодовитый.* Беҙҙең нәсәп үҫмерле түгел

ҮҪМӘЛЕ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* үҫә торған — *растущий.* Үҫмәле бала

ҮҪМӘҪ БАЛЫҠ (арғаяш) *и.* ташбаш — *пескарь*

ҮТЕП-СЫҒЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* үткер булыу — *быть смелым.* Һәҙерге балалар үтеп-сығып тора (эйек-һаҡмар)

ҮТЕНЕСКӘ, ҮТЕНИСКӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бурыска — *взаймы.* Үтискә (арғаяш, урта, эйек-һаҡмар, әй)

ҮТЕРЕКЛЕ (эйек-һаҡмар) *с.* ышаныслы, кеше күңеленә етерлек — *доходчивый.* Үтерекле һөйләй был

ҮТЕРЕКҺЕҘ (эйек-һаҡмар) *с.* тормошҡа ашмаҫ, барып сыҡмаҫ — *неосуществимый.* Үтерекһеҙ һүҙ һөйләйһең түгелме?

ҮТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* үлеү — *умереть*

ҮТКЕЛ I (урта) *с.* үткер — *бойкий.* Үткел йегет икәнһең

ҮТКЕЛ II (урта) *и.* үтәләй өргән ел — *сквозняк.* Ишегеңде йап, үткел бит!

ҮТКЕН I (арғаяш, гәйнә, ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Үткер — *бойкий.* Үткен малай был (ҡыҙыл). Бик үткен кеше буған ул (арғаяш). Әҙерәк кенә үткенерәк булһаңсы, бигерәк баҙнатһыҙһың (эйек-һаҡмар). 2. (гәйнә, һаҡмар) Өлгөр — *шустрый.* Үткен песи кәрәгейе (гәйнә)

ҮТКЕН II (урта) *с.* үткер — *острый.* Үткен балта тиҙ кителә

ҮТКӘЗЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* үткәреү — *проводить.* Ғөмөрөмнө шунда үткәздем инде

ҮТКӘРЕҮ: ҺӨТ ҮТКӘРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *ҡ.* һөт айырыу — *сепарировать (молоко).* Һөттө машинанан үткәреб алың

ҮТКӘРМӘ I (урта) *и.* өрлөк — *балка, матица*

ҮТКӘРМӘ II (ҡыҙыл) *и.* бетеү бауы — *веревка талисмана*

ҮТКӘҮЕЛ (ҡыҙыл, урта) *и.* үҫеп килгән ваҡ сауҡалыҡ — *молодой березняк.* Йул буйында уйым-уйым урманнар, үткәүелдәр осрай (урта)

ҮТКӘШ (мейәс) *и.* тыйғыса — *притужальник (часть домашнего ткацкого станка)*

ҮТКӘШКӘН (урта) *и.* үткенсе — *прохожий*

ҮТКӘШЕҮ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* эскә батыу, эскә йәбешкән һымаҡ булыу — *отощать.* Мынау һыйыр көн буйы ашамай тороп эсе үткәшеп киткән (ҡыҙыл). Ихатала эсләре үткәшкән һыйырлар мөңөрәй (урта)

ҮТЛӘНЕҮ, ҮТЛӘТЕҮ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Бүгеү — *переесть.* 2. *и.* кикертеү — *отрыжка*

ҮТЛӘШ (дим) *и.* көрөҫтән үткәрелгән буйлыҡ сатмашмаһын өсөн ҡуйылған еп — *упорядочитель нитки-основы (в ткачестве)*

ҮТЛӘШ АҒАСЫ, ҮТЛӘШ ТАЙАҒЫ, ҮТЛӘШ ТАҠТАҪЫ (дим) *и.* тыйғыса — *притужальник (часть домашнего ткацкого станка)*

ҮТМӘЛЕ (урта) *с.* татлы, үтемле — *вкусный, аппетитный.* Һай, һәмдейәнең ашы үтмәле

ҮТПЕС (арғаяш) *и.* үткенсе — *прохожий*

ҮТРЕК (эйек-һаҡмар) *и.* ялған — *обман*

ҮТӘБИКӘ (ҡыҙыл) *и.* һарығош — *иволга.* «Үтәбикә бейә һау» тигән кеүек һайрай

ҮТӘГҮР (урта) *с.* күрәш — *близорукий*

ҮТӘГҮРЕҮ (урта) *и.* йыраҡтан күреүсәнлек — *дальнозоркость*

ҮТӘЙЛӘК, ҮТӘЛӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Һөт һөҙгөс — *цедилка.* 2. Тишекле сүмес — *дуршлаг*

ҮТӘНӘН-ТҮТӘ (мейәс) *р.* 1. Бөтөнләй — *совсем.* Үтәнән-түтә йетем. 2. (әй) Үтәләй — *насквозь*

ҮТӘРЕМ (мейәс) *р.* түтәрәм — *четвертая часть (чего-либо)*

ҮТӘ ЧЫҒЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* психик ауырыуҙан төҙәлеү — *вылечиться от психической болезни.* Түгәрәк жасиннән үтә чығардылар

ҮХКЕРЕҮ (урта урал) *ҡ.* үҫтереү — *растить*

ҮХХӘҮ (арғаяш) *ҡ.* үкереү — *реветь (о животных).* Үгеҙе үххәп килә

ҮҺ ҺҮҺТЕ (салйоғот) *с.* үҙһүҙле — *своевольный*

ҮҺЕНДЕ (салйоғот) *и.* үҫенте — *саженцы*

ҮҺМӘҺ ТАЛ (салйоғот) *с.* ваҡ тал — *мелкая ива*

ҮҺТЕРЕМ (эйек-һаҡмар) *и.* үҫенте — *саженцы*

ҮЧ (гәйнә) *с.* яратыусан — *пристрастный.* Мийә үч ийе

ҮЩӘМ (урта) *с.* арымтал, йомшаҡ — *слабый, быстро устающий (о лошади)*

ҮЩӘН (дим, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, әй) *с.* 1. Яй — *неповоротливый (о лошади).* 2. Ялкау — *неходкий, ленивый (о лошади).* 3. (дим, урта) Ябыҡ — *тощий (о животных)*

ҮЩӨҮ (дим) *с.* яй — *неповоротливый*

Ф

ФАКИР: ФАКИР ГЕШЕ (урта) *и.* фәкир кеше — *бедный человек.* Элгәре факир геше күп ине

ФАЛДАМА (урта урал) *и.* күрәҙәлек китабы — *гадальная книга.* Миңә ум биш йәштә фалдама астылар, шул вис туры гилде. ◊ Фалдама асыу (урта урал) кеше яҙмышын китаптан ҡарап әйтеү — *предсказать судьбу по книге*

ФАЛИЖ (ҡыҙыл, мейәс) *и. паралич.* Халиж, һалиж (мейәс), фалис, фариз (дим, ҡыҙыл, урта)

ФАЛИЖ РӘНЙЕҮЕ (дим) *и. паралич.* Фариз рәнйеүе (урта)

ФАЛ КИТАБЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* күрәҙәлек китабы — *гадальная книга*

ФАЛЛАМА (ҡариҙел) *и.* сер — *секрет.* Бөтөн фалламасын кешегә асып бетерә инде

ФАЛШЫЙ (эйек) *и. шалфей*

ФАНТАЗЫЙ ЙАҒА (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡайтарып һалына торған яға — *откидной воротник*

ФАРА-ФАРА (ҡыҙыл) *ҡ.* пыр туҙып — *рассеявшись внезапно.* Фара-фара китте лә бөттө мал көтөүе

ФАРАИЗ (гәйнә) *и. паралич.* Фаралис (урта урал)

ФАРМАН I (урта) *и.* көс, ҡеүәт — *мощь*

ФАРМАН II (урта) *р.* бик һәйбәт — *замечательно.* Алар фарман торалар

ФАРСА (ҡариҙел) *и.* биҙәк — *узор.* Фарсалы ағас ҡамшыйаҡ та була

ФАРТ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Дәрт — *душевный подъем.* Халыҡтың фарты ҡалҡҡан саҡта һатып ҡалырға кәрәг ине (урта). 2. (ҡыҙыл, мейәс) Уңыш, талан — *удача, счастье.* 3. (туҡ-соран, эй) Рәт — *толк.* Фарт китте был арала (эй)

ФАРТЫЙ (дим) *и. партия*

ФАРЫУАНТАШ: ФАРЫУАНТАШ БАЛДАҠ (эй) *и.* бриллиантлы балдаҡ — *кольцо с бриллиантом*

ФЕЛҮР ЙАУЛЫҠ (ҡыҙыл, урта урал) *и.* биҙәкле ебәк яулыҡ — *флеровый платок.* Фелер йауҙыҡ (мейәс)

ФЕЛӘГҮН (урта) *и.* дегет һауыты — *посуда для дегтя*

ФЕТНӘ (ҡариҙел, төньяҡ-көнсығыш, урта) *с.* 1. Мәкерле — *коварный.* 2. Уҫал — *злой*

ФИҒЕЛ (урта урал) *и.* 1. Булмыш — *природа человека.* Фиғеленә, ҡыланышына туйалмаҫ инек. 2. Холҡ — *характер.* Фиғыл (урта, эйек-һаҡмар). Фиғылы йаман булды (һаҡмар). 3. (урта) Ғәҙәт — *привычка*

ФИҘАЙА (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* үлем хәйере — *вещи, предназначенные к раздаче во время погребения покойника.* Фиҙейә (арғаяш), фидыйа (урта)

ФИЛ, ҪИЛ (дим) *и.* бәләкәй утрау — *маленький остров*

ФИЛЕ РӘНЙЕҮЕ (һаҡмар) *и.* арҡа сығыу — *слоновая болезнь*

ФИРУЗА (һаҡмар) *и.* фәйрүзә — *бирюза.* Фирузалы аҡыҡ миндә лә бар ине, күршемә таштап киттем

ФИС (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эй) *а.* бөтә — *весь.* Ҡоймаҡты фис ашап бөткәһең дә (эй)

ФИТӘ (ҡыҙыл) *и.* һитә, манса — *перга.* Фитәле бал

ФӨЛӨШ (мейәс) *и.* хәтфә — *плющ.* Флүш (дим)

ФӨТӨР (эй) *с.* бөтмөр — *аккуратный.* Был малай бик фөтөр гүренә

ФУРАЖ БАЛЫ (ҡариҙел) *и.* туңдау, ҡышҡылыҡҡа умартала ҡала торған бал — *остаток зимнего запаса меда в ульях*

ФУРМАН (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и. фургон*

ФҮГӘН (һаҡмар) *и.* һеүән — *верша*

ФЫРАНСУЗ ЙАУЛЫҠ (гәйнә, ҡыҙыл, урта урал, эй) *и.* эре аҡ биҙәкле ҡыҙыл яулыҡ — *азиатский цветастый платок.* Фырансуз йаулыҡны сағалдырыҡ беле йабынғаннар (гәйнә)

ФЫРАНСУС (дим, ҡариҙел) *и.* биҙәкле ҡыҙыл туҡыма — *красная цветастая материя*

ФЫРТЫМ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* фырт — *щеголь, пижон*

ФӘКЕШ (урта урал) *с.* 1. Насар — *плохой.* Фәкеш кеше. 2. Бысраҡ — *грязный*

ФӘКИРСЕЛЕК (ҡыҙыл) *и.* фәкирлек — *бедность.* Алар әүәлдән фәкирселектә йәшәгәндәр

ФӘЛАН ДА ҺАСТАН (урта) *с.* фәлән-төгән — *то да се; такой-сякой*

ФӘЛЕҮӘН (арғаяш) *и.* бәһлеүән — *силач; исполин.* Фәләүән (урта)

ФӘЛ: ФӘЛ ҺАЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* фал асыу — *гадать по книге*

ФӘЛӘ: ФӘЛӘ БУЛМАЙ (көньяҡ диалект) *ҡ.* бер нәмә лә булмай — *ничего не случается;* ◊ фәлә итмәй, фәлә күрмәй *(бер нәмәгә лә һанамай, бар тип белмәй)* — *не считается,* фәлә тормай (көньяҡ диалект), фәлә лә тормай (эй), фәлә лә түгел (эй) бер ни түгел — *ничего не стоит*

ФӘЛӘН-ФӘСХЕН (мейәс) *с.* фәлән-төгән — *то да се; такой-сякой.* Фәлән-фәсхән (урта)

ФӘРДЕ, ФӘРҘЕ (гәйнә) *и.* бәрҙе — *хариус*

ФӘРҘӘ I (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* пәрҙә — *занавеска.* Фәрҙәне тарт, улым (урта)

ФӘРҘӘ II (урта) *и.* зәржә — *сныть.* Бәләкәй саҡта йаҙғыһын фәрҙә йыйып ашай торғайныҡ

ФӘРҠЫ: ФӘРҠЫ ЙУҠ (ҡыҙыл) *с.* мәғәнәһеҙ — *бестолковый*

ФӘТЕҮӘ (урта) *и.* һабаҡ — *урок*

ФӘҺЕМДЕ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Аҡыллы, зиһенле — *умный; имеющий хорошую память.* Һинән дә фәһемдеһен тапманым тине (ҡыҙыл). 2. (эй) Аңлы; тәрбиәле — *смышленый; воспитанный*

ФӘҺЕМДӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* аңлау, төшөнөү — *понимать, разуметь*

Х

ХАБАР (урта урал) *и.* алдаҡсы — *обманщик*

ХАДУК (көнсығыш диалект) *и.* бер ат егелә торған еңел арба — *одноконка*

ХАЖАТ (ҡариҙел) *и.* хәжәт — *надобность, необходимость*

ХАЖ ҠЫНАҺЫ (арғаяш, мейәс, урта) *и.* ҡына гөлө — *бальзамин*

ХАЙЛА, ХАЛЙА, ҺАЛЙА (салйоғот, эй) *и.* талпан — *клещ.* Халйа йаҙ була ла уыл (салйоғот)

ХАЙРАН (урта) *и. һ.* ахыры — *наверное.* Ике йөҙ барҙыр, хайран

ХАЙЫР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* хәйер — *подаяние*

ХАЙЫРСЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* хәйерсе — *нищий*

ХАҠ I (мейәс, урта) *и.* үткер кәкере бысаҡ — *секач (нож)*

ХАҠ II (урта) *и.* һупайҙы — *сыч воробьиный.* Хаҡ ҡошо ла бар

ХАҠАРАТТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* мәсхәрәләү — *позорить*

ХАҠҺЫҘ ЙАЛСЫ (эй) *и.* бушҡа эшләүсе — *работающий без оплаты*

ХАЛИЗ (ҡыҙыл) *и.* фалиж — *паралич.* Халиж (мейәс)

ХАЛИР (дим, туҡ-соран) *и.* ваба — *холера.* Хәлир (урта)

ХАЛЙА (мейәс) *и.* ҡалъя — *кусок мяса*

ХАЛЙАУ (арғаяш) *с.* алйот — *глупый.* Халйау бала

ХАЛМӘРГӘН (мейәс) *и.* ҡәлмәргән — *скопа*

ХАЛЙЫРАҠ (әй) *и.* килмешәк — *пришелец*

ХАМАН (гәйнә, дим) *р.* һаман — *все еще.* Хаман ҡырылып-ишелеп тора (гәйнә)

ХАНЙАР (мейәс) *и.* хәнйәр — *кинжал*

ХАНУЗ (дим, ырғыҙ) *р.* һаман — *все еще*

ХАЙАТАЙ (дим) *и.* әрпеш — *неряха*

ХАРАМҒАНАТ (урта) *и.* ҡоштоң бәләкәй ҡанаты — *маленькое крылышко птиц*

ХАРУН (гәйнә) *и.* ҡарун — *скряга*

ХАРЫЗ (дим) *р.* һаман — *все еще.* Беҙ бушамайбыҙ, йаҙабыҙ әле харыз

ХАТАЙА (урта) *р.* хатта — *очень.* Хатайа иркеннек булды

ХАТБАШТА (ҡариҙел, туҡ-соран) *р.* иң тәүҙә — *в самом начале*

ХАТТИНАШЫУ (ҡариҙел, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* 1. Шашыу — *не знать меру.* Бигерәк хаттинашҡайны, күреренә буған икән (урта урал). 2. (урта) Әрһеҙләнеү — *нахальничать.* Мәгәзинтән икмәкте хаттинашып кереп алтым

ХАТЫЫҘ (арғаяш) *с.* ҡаты бәғерле — *жестокий*

ХАУАНА (гәйнә) *и.* ер-һыу хужаһы — *хозяин угодий.* Хауанаға хәйер бир тип үрәтәләрей әбейләр

ХАШАРАТ I (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* хәшәрәт — *мерзавец*

ХАШАРАТ II (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *с.* килбәтһеҙ — *нескладный.* Хашарат ҙурайһа ла бала аҡылы гитмәгән әле (эйек-һаҡмар)

ХАШШАҠ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* 1. Ерәнгес — *отвратительный.* 2. (эйек-һаҡмар) Бысраҡ — *грязный.* Өйө ғалай хашшаҡ. Хаштаҡ (ҡыҙыл, мейәс)

ХЕҘМӘТ (ҡыҙыл, мейәс, урта урал, һаҡмар) *и.* хеҙмәт — *труд, служба*

ХИВС (дим, ырғыҙ) *и.* төрмә — *тюрьма.* Шәһәрҙең хивсында үлде (ырғыҙ)

ХИКЕЙӘТ, ХИКЕЙӘ (эйек-һаҡмар) *и.* әкиәт — *сказка*

ХИКӘЙӘТ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* хикәйә — *сказание*

ХИЛАФ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Яҙыҡ — *грех.* Хилаф эш. 2. (урта) Һылтау — *повод.* Һыуға төшөрөүе аның бер хилаф ҡына

ХИЛЕҮӘТ (ҡыҙыл, урта) *с.* күркәм — *прелестный.* Был уғата хилеүәт урын (урта)

ХИЛЕҮӘТЛЕК (урта) *и.* хозурлыҡ — *блаженство.* Хилеүәттек (ҡыҙыл)

ХИЛҮӘТ (урта) *с.* аңрараҡ — *придурковатый*

ХИСАБ: ХИСАБ ИТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ҡ.* түләү — *заплатить.* Үҙемдән хисаб итәм инде (төньяҡ-көнбайыш). Хисабына гилтереү (урта) сифатына гилтереү — *привести в качестве чего-либо.* Хәҙер тарыны йарма хисабына гилтерерҡә кәрәк

ХИССА (дим) *и.* 1. Мажара — *происшествие.* Ҫуғыш хиссаларын ҫөйләҫәң күб у. 2. (төньяҡ-көнбайыш) *Эпическая поэма.* Көллә тарихларны беләә, аңарда инде хисса. 3. (урта урал) Өлөш — *доля.* Үҙ хиссаһын бүлеп алды

ХИСТА (әй) *и.* бирнә — *приданое (невесты)*

ХИТАЛАУ (әй) *ҡ.* ыҙалау — *мучить.* Халыҡты хиталай йауын. Хитлау (урта урал)

ХИТАННАУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* сатанлау — *хромать*

ХИТЛАНЫУ (дим) *ҡ.* яфаланыу — *замучиться.* Хиттаныу (әй)

ХИТТАШЫУ (урта урал) *ҡ.* этләшеү — *вредить, преследовать.* Мәстүрә ғүмер буйы минең белән хитташты

ХОЗОР (урта) *и.* тәм — *вкус.* Сәйҙең хозорон йебәрәләр

ХОМСОЗ (ҡариҙел) *с.* ҡомһоҙ — *жадный*

ХОРОМ (арғаяш) *и.* һөрөм — *копоть*

ХОСОУСАН (урта) *р.* 1. Ысынлап та — *на самом деле.* 2. (ҡариҙел) Бигерәк тә — *особенно.* Мынта хосоусан салҡын бит. Шул ашны хосоусан ашасым килә

ХОХОҠ (салйоғот) *и.* ҡашыҡморон — *широконоска.* Хухуҡ (арғаяш)

ХӨЖЖӘТ (урта) *и.* хәжәт — *надобность, необходимость*

ХӨЗӨР (салйоғот) *и.* хозур — *блаженство.* Хозор (арғаяш)

ХӨЛЖӨҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* баҙау — *утомляться*

ХӨЛЛӘ (урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Таушалған өҫ кейеме — *плохая, потрепанная одежда.* Эй, мырҙам, хөлләңде эпкит мынан (һаҡмар). 2. (урта урал) Елән һымаҡ тегелгән өҫ кейеме — *верхняя одежда в виде длинного пиджака*

ХӨНӘРМӘН, ӨНӘРМӘН (ҡариҙел) *и.* һөнәрмән — *мастер на все руки*

ХӨППӨНИСА ОРЛОҒО (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* тилебәрән — *дурман*

ХӨР (дим) *р.* етеш — *с достатком.* Анда халыҡ хөр йәшәй тип ҫөйләне

ХӨРМӘ ЙЕМЕШЕ (дим) *и.* кымәгәй — *кадык*

ХӨРТЛӨК (урта) *и.* юҡлыҡ — *бедность.* Хөртлөк йыллар күп булты

ХӨРТӨЙ (әй) *с.* хөрт — *плохой.* Хөрти (ҡариҙел)

ХӨРТӘМЕШ (һаҡмар) *с.* хөрт — *плохой.* Мына һеҙҙең эшләр хөртәмеш икән

ХӨРӘЙЕШ БҮРК (туҡ-соран) *и.* ҡырма бүрек — *мелкая круглая шапка*

ХӨРӘСӘН (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун.* Мынау хөрәсәнде ҡара әле, нәмә һөйләп торған була (туҡ-соран)

ХӨСӨТ, ХӨСӨТТӨК (ҡыҙыл, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* яуызлыҡ — *зло.* Кешегә хөсөт ҡылып йөрөмәнем (урта урал). Хөсөтлөк (төньяҡ-көнбайыш)

ХӨСУСАН (ҡариҙел) *р.* һәр ваҡыт — *постоянно.* Хөсусан шулай бултың

ХӨТДӘ: ХӨТДӘГӘ ЙЕТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бөлөү — *разоряться*

ХӨТӘНӘ (дим) *с.* тиҙ ғашиҡ булыусан — *влюбчивый.* Ул ней хөтәнә тотоуҙан бушамай

ХӨШТӨМҺӨҘ (арғаяш, мейәс, әй) *с.* килбәтһеҙ — *неказистый.* Ул бер хөштөмһөҙ кеше инде (әй). Хөштөмһөһ (салйоғот)

ХӨШҺӨҘ (һаҡмар) *с.* һөмһөҙ — *бесстыдный*

ХУЖА (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* ир — *муж.* Хужам эштән ҡайтмаған әле (һаҡмар)

ХУЖАЛАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* кейәүгә сығыу — *выйти замуж*

ХУП: ХУП ИТЕҮ (дим) *к.* хуп күреү — *одобрить.* Ҫапайны беҙнең бабайлар хуп итеп алғаннар, иш булдыҡ тип

ХУПЫРЫУ (мейәс, эй) *к.* алдау — *обмануть.* Шәмсулла бесән сабам тип, аҡса алып, хупырып китте

ХУР ҠЫҘЫ (арғаяш) *и.* 1. Ултырған ҡыҙ — *старая дева.* 2. (арғаяш, салйоғот) Изге ҡатын — *святая женщина*

ХУТ ҪЫУЫҒЫ (дим) *и.* ҡышҡы селлә — *морозы в середине января*

ХУШ I (дим, урта, эй) *и.* һуш — *чувство, сознание.* Хуштан йаҙыу

ХУШ II (эйек) *к.* ярай — *ладно, хорошо.* Ҡалай булһа ла хуш

ХУШАЙАҒЫ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* туйҙың төп ҡоҙала үткән һуңғы һыйы — *угощение в доме отца невесты перед ее проводами*

ХУШТАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡуштан — *подхалим*

ХЫЙАЛ (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, эй) *и.* 1. Хыялый, аҡылға зәғиф — *ненормальный.* 2. (арғаяш) Илерек — *лунатик*

ХЫЛАПА (дим) *и.* шаҡшы *(кеше)* — *грязнуля*

ХӘБЕР (гәйнә, урта урал) *и.* ҡәбер — *могила*

ХӘБӘРСЕЛ (ҡыҙыл, урта, эйек) *с.* һүҙсән — *словоохотливый*

ХӘҘӘРЕ (ҡыҙыл, урта) *б.* хәтле, тикле — *столь, столько; в такой мере.* Хәҙәрлеге (дим, туҡ-соран), хәҙәрлек (урта), хәҙәрем (эйек). Беләк буйы хәҙәрем һәлмәк кенә ҡайышты тағалар ине (эйек)

ХӘЖӘТ (салйоғот, урта, урта урал, эй) *и.* үтес — *долг.* Хәжәт алып торҙом (урта)

ХӘЗӘТЛӘНЕҮ (һаҡмар) *к.* бурысҡа алыу — *занимать в долг.* Байға алдан хәзәтләнәләр. Хәжәттәнеү (урта урал)

ХӘЙЕЗ (арғаяш, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* күрем — *регулы*

ХӘЙЕРЬЕҘ (урта) *с.* йүнһеҙ — *бестолковый*

ХӘЙЕТЛӘҮ (дим) *к.* хурлау — *хаять*

ХӘЙКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әмәйҙек — *косо надеваемое нагрудное украшение женщин из монет*

ХӘЙРӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* хайран — *удивительно, красиво*

ХӘЙҮӘ (ҡариҙел) *и.* тәңкәнән яһалған биҙәк — *украшение из монет*

ХӘЙӘ (арғаяш) *и.* намыҫ — *честь.* Хәйәң бар шул, ойалаһың

ХӘЙӘСЫЗ (ҡариҙел) *с.* хаяһыҙ, намыҫһыҙ — *невоспитанный, бессовестный*

ХӘЙӘСӘТ (гәйнә) *и.* сәйәхәт — *путешествие*

ХӘЛ: ХӘЛ БУЛЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* килешеү — *помогать, помочь (о лекарстве).* Шу ҙарыу хәл булды, шәбәйҙем

ХӘЛДЕ, ХӘЛДЕМ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *б.* хәтле, хәтлем — *до, по.* Йуҡ, һыу у хәлдем инмәй торғайнысы (урта)

ХӘЛЕМСӘ, ХӘЛСӘ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран) *р.* хәлдән килгәнсә — *по мере сил.* Үҙ хәлемсә эштәп йөрөгән булам (ҡыҙыл)

ХӘЛЕҮӘ (арғаяш, эйек) *и.* әүмәлә — *мучная каша*

ХӘЛИР I (дим, ҡыҙыл, урта) *и.* холера *(болезнь)*

ХӘЛИР II (туҡ-соран) *с.* йүнһеҙ — *бестолковый.* Их, хәлир, малды кеше шулай ҡараймы?

ХӘЛ: ХӘЛ ҠӘҘЕРЕ (минзәлә, туҡ-соран) *р.* хәленә күрә — *по силе возможности.* Йыл да хәл ҡәҙәре түләп килдек (минзәлә)

ХӘЛЛЕ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* шәп — *быстро.* Хәллерәк бушат онно

ХӘЛЛӘНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *к.* шәбәйеү — *выздоравливать.* Хәлдәнеү (урта урал)

ХӘЛЬЕРӘҮ (урта урал, һаҡмар) *к.* хәлһеҙләнеү — *ослабеть, обессилеть*

ХӘЛӘБӘТ, ХӘЛӘҮӘТ (һаҡмар) *и.* мәшәҡәт — *забота.* Киндерҙең хәләбәте гүп

ХӘЛӘЙАҠ (урта) *и.* еләк-емеш, йәшелсә — *ягоды и плоды, овощи.* Кәштәнән ҡайраҡ төштө, хәләйаҡты ҡыра төштө (ҡырау)

ХӘЛӘЙ-МӘЛӘЙ (дим) *с.* улай-былай — *шаляй-валяй.* Хәләй-мәләй малай түгелмен әле

ХӘЛӘК (дим, ҡариҙел, урта) *к.* һәләк — *очень, изумительно.* Хәләк матур

ХӘЛӘС (ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* көс — *сила.* Хәләс алырһың ауырыуҙан һуң (эй)

ХӘЛӘС: ХӘЛӘС БУЛЫУ (һаҡмар) *к.* ҡотолоу — *спасаться.* Саҡ-саҡ хәләс булып ҡалдым был бәләнән

ХӘМЗӘБАРМАҠ (һаҡмар) *и.* сығанаҡ бармаҡ — *безымянный палец*

ХӘМЗӘ ЙЫУАҪЫ (дим) *и.* оҫҡон йыуаһы — *лук косой*

ХӘМНӘ (һаҡмар) *и.* бәхетһеҙлек — *несчастье.* Бер хәмнә булып китһә, кәүгә була урыһ халҡы

ХӘМСЕТЕҮ (урта, эйек-һаҡмар) *к.* сәлдереү — *стащить, украсть.* Ул хәмсетеп кенә байый (эйек-һаҡмар)

ХӘМӘЛ БУРАНЫ (урта) *и.* март бураны — *буран в марте месяце*

ХӘНДИЛ (дим) *и.* ҡәндил — *люстра*

ХӘР, ХӘӘР (арғаяш, гәйнә, эй) *р.* хәҙер — *сейчас.* Хәр инде йыл да ике ай эшләмәйем (гәйнә)

ХӘРЕЗ (урта) *и.* 1. Мөмкинлек — *возможность.* Элек уҡырға хәрез булманы беҙҙең. 2. (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) Юл аҙығы, юл аҡсаһы — *продукты и деньги для дороги*

ХӘРЕЗЛӘҮ (һаҡмар) *к.* хәстәрләү — *заботиться.* Һин миңә йулға аҙыҡ-түлек хәрезләй тор әле

ХӘРЕНДӘШ (арғаяш, дим, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ҡәрҙәш — *родственник.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) Ҡарындаш — *младшая сестра.* Хәрентәш (ҡариҙел). 3. (дим, ҡариҙел, туҡ-соран, урта) Ир кешенең үҙенән кесе ҡатын-ҡыҙға өндәшеү һүҙе — *слово обращения мужчины к женщине, младшей по возрасту*

ХӘРЕНДӘШ-ЫРЫУ (көнсығыш диалект, урта) *и.* ҡарындаш-ырыу — *родственник.* Хәрҙәш-ырыу (ҡариҙел, туҡ-соран)

ХӘРӘМАЛАБУҒА (һаҡмар) *и.* этеш — *ерш*

ХӘРӘМЛӘШЕҮ, ХӘРӘМНӘШЕҮ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар, эй) *к.* 1. Алдашыу — *врать, обманывать.* Хәрәмзеләү (һаҡмар). Ҡара, малай, хәрәмзеләмә, эште йеренә йеткереп эшлә. 2. (урта) Бәхәсләшеү — *спорить*

ХӘРӘМСЕ, ХӘРӘМТӘЙ (һаҡмар) *и.* этеш — *ерш*

ХӘРӘМТАЛАҠ (һаҡмар) *и.* талаҡ — *развод по-мусульмански с выкриком при свидетелях три раза «талак»*

ХӘРӘП (кариҙел) *р.* харап — *очень*

ХӘРӘПСЕ (урта, һаҡмар) *и.* йылмаяҡ — *пройдоха, пройдоха*

ХӘРӘСӘТ (кариҙел) *и.* ғәрәсәт — *буря*

ХӘСЕЙӘТ (урта урал) *и.* 1. Хәбәр, төрлө һүҙ — *случаи; рассказы.* Аның да хәсейәт күп. 2. Сер — *секрет.* Һүҙендә хәсейәт бар. 3. Мәғәнә — *смысл.* Һөйҙәүенән бер хәсейәт тапманым

ХӘСЕРӘТ I (урта урал) *р.* 1. Ифрат — *слишком.* Хәсерәт шәп ағай ине. 2. Күп — *много.* Хәсерәт халыҡ жыйылған

ХӘСЕРӘТ II (туҡ-соран, урта урал) *и.* меҫкен — *бедняжка.* Ул хәсерәт тә һөйҙәнеп торғас (урта урал)

ХӘСИЛ: ХӘСИЛ ҺАЛЫП (мейәс) *р.* ихласлыҡ менән — *с увлечением.* Хәсилен һалып өйрәнә уҡырға

ХӘСИТӘ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Доғалыҡ — *молитвенник.* 2. (урта) Бетеү — *талисман*

ХӘСТЕК (мейәс) *и.* хаслыҡ — *враждебность*

ХӘСТЕРҮШ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* меҫкен — *бедняжка.* Һин хәстерүштән ней эш сығар тейһең (туҡ-соран)

ХӘСТӘР: ХӘСТӘРЕНӘ КЕРЕҮ (дим) *ҡ.* хәстәрләү — *заботиться.* Үҙем дә бер ҙә хәстәренә кермәнем

ХӘТ (мейәс, салйоғот) *и.* хат — *письмо*

ХӘТЕН (салйоғот) *и.* ҡатын — *женщина*

ХӘТЕРҺЕҘ: ХӘТЕРҺЕҘ АТ (мейәс) *и.* сабан ат — *ленивая лошадь*

ХӘТИР (ырғыҙ) *и.* хәтер — *память.* Мин аны хәтирләй алмам инде

ХӘТЛЕК (дим, урта, һаҡмар) *б.* хәтле — *до, по.* Уфаға хәтлек ҡыуа торғайнылар һалты (урта). Хәтлем (туҡ-соран, урта). Ырымбурға хәтлем барабыҙ ҙа, Тоҙтүбәгә гитәбеҙ (туҡ-соран)

ХӘТНАШЫУ (гәйнә) *ҡ.* шашыу — *не знать меры.* Йәшләр хәтнашыпара. Хәттинашыу (урта урал)

ХӘТТЕЙ, ХӘТТЕЙҮК, ХӘТТҮК (гәйнә, урта) *р.* хәтһеҙ — *порядочно.* Кешегә бушлай хәттейүк бәрәңке бирҙем (урта)

ХӘТӘЙӘ (дим) *т.* шулай ҙа — *хотя*

ХӘТӘРЛЕ (һаҡмар) *р.* хәтәр — *опасно.* Аҫҡырғаҡтын тамыры хәтәрле, малға йарамай

Һ

ҺАБА (мейәс) *и.* йылға кимәле — *уровень воды.* Мейәс һабаһынан төшкән. Үрҙәге быуаны йебәрһәләр, Мейәстең һабаһы тула ла ғуйа

ҺАБАҒАС (ырғыҙ) *и.* тараҡ — *чесалка*

ҺАБАҒАШ (урта) *и.* сыбағас — *цепь*

ҺАБАЙ (арғаяш, эй) *р.* һыбай — *верхом.* Һабай баралар (эй)

ҺАБАҠ I (көнсығыш диалект) *и.* 1. Һаплам — *нитка длиной на одно вдевание в иголку.* 2. (салйоғот) Тәлгәш — *кисть, гроздь.* 3. (урта, һаҡмар) Теҙген — *поводья*

ҺАБАҠ II (эй) *и.* нәҫел, тарбаҡ — *потомство.* Бер һабаҡ тыуып ҡалды

ҺАБАҠ ЙЕП (арғаяш, эй) *и.* тегәр еп — *суровая нитка*

ҺАБАҠТАУ (ҡыҙыл) *и.* ҡашмау түбәһендәге мәрйенле ептәр — *нитки из бусинок на макушке кашмау (женского головного убора)*

ҺАБАҠТЫГИНДЕР (мейәс) *и.* тарма сүсе — *пенька*

ҺАБАҠ ҺАПЛАУ (дим) *ҡ.* энә һабаҡлау — *вдеть нитку в иглу*

ҺАБАН БАҠАҺЫ (дим) *и.* һабандың уғы яткан яҫтығы — *подгрядильня*

ҺАБАН ҠУМЫҘЫ (урта) *и.* май ҡуңыҙы — *майский жук*

ҺАБАН СӘПСЕГЕ (эй) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

ҺАБАУ (эйек) *ҡ.* һабыштырыу — *превратить.* Әйткәнде икенсегә һабап утыраһың

ҺАБАШЫУ: ҺАРЫҒА ҺАБАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Һарыға һабышыу — *заболеть (от тяжелого горя, переживаний).* 2. Әүерелеү — *превратиться.* Ҡыҙамыҡ аҫпегә һабаша

ҺАБИТЕК (һаҡмар) *и.* ат тирсһенән йөн яғын тышҡа ҡалдырып, нәҙек ҡайыш еп менән тегелгән итек — *сапоги из яловой кожи*

ҺАБЫН ҮЛӘНЕ, ҺАБЫНДЫ ҮЛӘН (ҡыҙыл) *и.* һабын сәскә — *мыльнянка лекарственная.* Һабын сисәге (салйоғот)

ҺАБЫР (дим, урта) *и.* сабыр — *терпеливость.* Бер көн һабыр итәйем (урта)

ҺАБЫРҘАШЫУ (арғаяш) *ҡ.* меңгәшеү — *вдвоем сидеть верхом на лошади.* Ике геше атҡа һабырҙашып йөрөй. Атҡа һабырҙашып ағандар

ҺАҒАЛДЫРЫҠ I (һаҡмар) *и.* һағаҡ — *бородка топора*

ҺАҒАЛДЫРЫҠ II (урта урал, эй) *и.* ҡушъяулыҡтың эйәк аҫтынан килтереп бәйләнә торған тәңкәле бауы — *подвязка из монет, спаренного платка (ҡушъяулыҡ), которая завязывается под подбородком*

ҺАҒАМАҠ (мейәс) *и.* һамаҡ — *прибаутка, напевная речь с соблюдением рифм*

ҺАҒАН (арғаяш, мейәс, эй) *ҡ.* һалған — *положил*

ҺАҒАУЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һағалау — *подкараулить кого-что.* Арттан һағауылдап тигөрөй

ҺАҒЫҘ (урта) *и.* 1. Сайыр — *смола, сок, выделяемый деревьями.* 2. Һарыҡ йөнө сайыры — *смола овечьей шерсти.* Һағыҙы була һарыҡ йөнөнөң

ҺАҒЫМ I (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* сағым — *мираж.* Һағын (ырғыҙ)

ҺАҒЫМ II (эйек-һаҡмар) *с.* алсаҡ, асыҡ күңелле — *приветливый, радушный*

ҺАҒЫНЫС (эйек-һаҡмар) *и.* һағыныш — *тоска, грусть.* Һағынысын, моң-зарын эсенә бикләп түҙҙе

ҺАҒЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һәбеү, эләгеү — *зацепиться за кого-что.* Улай йыҡма, һаҡтыраһың бит

ҺАҘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бәләкәй йылға буйында, йә һыулы батҡыл ерҙә үҫкән ваҡ ағаслыҡ, ҡыуаҡлыҡ — *мелкий кустарник, растущий на болотистой местности*

ҺАҘАҒАЙ (мейәс, һаҡмар) *и.* ялағай — *зарница*

ҺАҘАҒАН I (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот) *и.* ялағай — *зарница.* Һаҙаған уйнаған йерҙә һуғыш була (ҡыҙыл). Һаҙағай (мейәс)

ҺАҘАҒАН II (урта) *и.* ен, убыр — *вампир.* Һаҙаған эйәләп ауырый. Һаҙаған ут булып йанып йөрөй

ҺАҘАҒАН III (әй) *с.* бик нык ҡартайған — *очень старый, дряхлый (человек).* Һаҙаған ҡарсыҡтар йөрөп йата

ҺАҘАҒАН ҒЫҘ (урта урал, әй) *и.* кейәүгә оҙаҡ сыҡмаған, ултырған ҡыҙ — *старая дева*

ҺАҘАҒАН ИР (урта урал, әй) *и.* оҙаҡ өйләнмәй йөрөгән ир-егет — *старый холостяк*

ҺАҘАҠА (мейәс) *и.* хәйер-саҙаҡа — *подаяние, пожертвование*

ҺАҘАМАТ (ҡыҙыл) *и.* һаҙлыҡ — *болото.* Әрмәнде һаҙаматта күп була. Һаҙмат (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар). Һаҙ йер буһа инде, һаҙмат тейләр. Һаҙам (әй)

ҺАҘАМЫРТ (урта) *и.* 1. Һаҙлыҡ — *болото.* 2. Йылыу — *полынья*

ҺАҘАН (эйек-һаҡмар) *и. сазан*

ҺАҘҘАУЫҠ (әй) *и.* һаҙлыҡ — *болото*

ҺАҘМАТ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* һаҙлыҡ — *болото.* Эре күрән һаҙматта үҫә (ҡыҙыл). Һаҙмат йерҙә үҫә һондороғ үлән (эйек-һаҡмар)

ҺАҘМАТ ДҮНЕ (һаҡмар) *и.* түңгәк — *кочка*

ҺАҘМЫРТ (урта) *и.* 1. Һаҙлыраҡ ер — *болотистое место.* 2. Түңгәклек — *кочкарник.* Һаҙмыт (дим)

ҺАҘЫ (салйоғот) *и.* һаҙлыҡ — *болото*

ҺАҘЫРАН (мейәс) *и.* һаҙлыҡ — *болото*

ҺАЖДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* шыжлау — *зашипеть.* Һаждап самауыры ҡайнап китте (мейәс)

ҺАЖЛАТЫУ (урта) *ҡ.* яңғыратыу — *издавать звонкий звук.* Һажлатып ҡурай тартып йебәрҙе ҡурайсылар

ҺАЖЛАУ (урта) *ҡ.* ажғырыу — *разбушеваться.* Йылға һажлап йата

ҺАЗИЛА (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* Фазила — *женское имя*

ҺАЗИНА (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Хазина — *женское имя.* 2. Хазина — *клад, сокровище*

ҺАЗЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* баҙлау — *сиять.* Күҙе һазлап тора

ҺАЙАҠ (мейәс) *р.* һирәк — *редко.* Йаҙылмаған ҡарһүҙҙәр бик һайаҡтыр инде ул

ҺАЙАУҺЫҘ (урта) *с.* оятһыҙ — *бессовестный*

ҺАЙАҺЫҘ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *с.* тәүфиҡһыҙ, оятһыҙ — *неблагонравный*

ҺАЙҒАҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Түбәтаҡта — *потолок.* Һайғаҡ тупрағы (мейәс). 2. (урта) Өрләк — *балка, матица*

ҺАЙҒАҠ ҮРҘЕГЕ (арғаяш) *и.* 1. Өрләк — *балка, матица.* 2. (урта) Иҙән өрләгө — *балка (половая)*

ҺАЙҒАЛЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һуҙылыу — *растянуться.* Һайғалып төшөп йоҡланы ла гитте был әҙәм

ҺАЙҒАУ (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кәртә-ҡаралды башын ябыу өсөн әҙерләнгән нәҙек оҙон ағас кәртә — *жерди-перекладины (используются при покрытии сарая).* 2. Кәбән баҫтырығы — *стогодавитель.* 3. (һаҡмар) Аҫҡаҡ — *таганок*

ҺАЙҒАУ БАЛСЫҒЫ (арғаяш) *и.* түшәм тупрағы — *потолочная земля*

ҺАЙҒАУЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һағалау — *подкараулить кого*

ҺАЙҒАУ ТАҠТА (арғаяш) *и.* түбә таҡтаһы — *доски для потолка*

ҺАЙҒЫР ЙЫҒЫУ (арғаяш) *ҡ.* ағас йығыу — *валить дерево*

ҺАЙҘА (ҡыҙыл) *и.* файҙа — *польза*

ҺАЙҘАҠ (мейәс) *и.* һимертеү өсөн айырым көтөүҙә йөрөтөлгән мал — *кормить скотину на убой*

ҺАЙЛАУ (урта) *р.* һай итеп, ҡысҡырып — *громко.* Береһе һайлап йырлап йебәрә

ҺАЙПАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* тула ойоҡ — *чулки из домашнего сукна.* Сабатаны һайпаҡ белән кейә инек

ҺАЙРАУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* 1. Оҫта итеп һөйләү — *говорить красноречиво.* Мәҡсүттәр буһа һайрап китәр ине һеҙгә (әй). 2. Берәй нәмәне онотоп ҡабат-ҡабат һорау — *спрашивать несколько раз об одном и том же*

ҺАЙТ (ҡыҙыл, мейәс, урта, әй) *ы.* өркөтөү, тертләтеү һүҙе — *междометие (возглас, которым отпугивают, отгоняют).* ◊ Һайт иткәнгә тайт иткән *(кеше нимә әйтһә, шуға ҡушылыу)* — *увязаться за тем, кто что говорит*

ҺАЙТ-ҺАЙТ (арғаяш) *ы.* бейәне һауыуға саҡырыу һүҙе — *междометие (возглас, которым созывают кобылиц на дойку)*

ҺАЙТЫЛДАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һайтлау — *гикать (издавать крик при отгоне)*

ҺАЙҺАЙТЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һайтлау — *гикать (издавать крик при отгоне).* Килен кеше ҡулына сыбыртҡы тотоп һайһайтлап йөрөмәй

ҺАЙЫР (ҡыҙыл) *и.* хәйер — *милостыня.* Батиминәй һайыр һорабөрөй

ҺАЙЫРҠАЛАУ, ҺАЙЫРҠАУ (әй) *ҡ.* өмөт итеү, теләү — *питать надежду.* Шуны күрергә һайырҡалап кигәндер ул

ҺАЙЫҪҠАН ЙЕЛӘГЕ (эйек-һаҡмар) *и.* эт ҡарағаты — *паслен*

ҺАЙЫҪҠАН ТАЛ (әй) *и.* тал төрө — *разновидность ивы.* Башы ҡыуаҡ ҡына булып утырып беләк буйы буғас ҡорой

ҺАЙЫТҠАН (ҡыҙыл) *и.* һайыҫҡан — *сорока*

ҺАЙЫХҠАН, ҺАЙЫҺҠАН (ҡыҙыл, салйоғот) *и.* һайыҫҡан — *сорока*

ҺАКЕ (ҡыҙыл) *и.* күмгес — *мотыга*

ҺАҠ (урта) *и.* ишетеү — *слух.* Ҡолаҡ ҡартайғас һаҡ түгел

ҺАҠА (арғаяш) *и.* йәкел — *бабка*

ҺАҠА АЙҒЫР (мейәс) *и.* оло, йәшәгән айғыр — *старый жеребец*

ҺАҠАЛ I (урта, әй) *и.* көнйәлә — *пучок льна или шерсти*

ҺАҠАЛ II (дим) *и.* һағаҡ — *бородка топора (маленький выступ под обухом топора)*

ҺАҠАЛТА (мейәс) *и.* мәрйен — *бусы*

ҺАҠАЛ: ТӨКӨРӨК ҺАҠАЛ (дим) *с.* аҫҡы ирендән аҫтында бармаҡ баҫымы ҙурлығындағы ғына һаҡал — *бородка с кончик пальца, оставленная под нижними губами*

ҺАҠАРАЙ (мейәс) *с.* эшәке — *пошлый.* Һаҡарай һүҙ буманы. Һаҡрат (урта)

ҺАҠАРАТЛАУ (урта) *ҡ.* 1. Ҡәһәрләү — *проклинать.* Эстән генә күршеһен һаҡаратлай ине. 2. (эйек-һаҡмар) Әрләү — *ругать*

ҺАҠАУ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Балаларҙың муйын тирәһе, ҡолаҡ аҫты шешеп ауырыуы — *свинка.* 2. Йылҡы ауырыуы — *мыт (болезнь лошадей).* Ат йанған саҡта һаҡауы сыҡмаһын тип, төн ашырып андыҙ эсерәләр (эйек-һаҡмар)

ҺАҠБАЙ (урта) *с.* һаңғырау — *глухой*

ҺАҠҠАН, ҺАҠТАҒАС, ҺАҠҠАН АҒАС (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* әләгет — *бурелом*

ҺАҠҠОЛАҠ (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *с.* һиҙгер ҡолаҡ — *острый на слух*

ҺАҠҠОР (мейәс) *с.* ахмаҡ — *глупый*

ҺАҠЛЫҠ (урта) *и.* 1. Абайлыҡ — *осторожность.* 2. һағалау, күҙәтеү — *следить за кем-либо.* Шуларҙы тотоу тәңгәлендә һаман да һаҡлыҡ барҙы

ҺАҠМЫР (урта) *и.* һыҡмыр — *скряга*

ҺАҠ-СУҠ (ҡыҙыл, урта) *и.* бер ҡоштоң ике исеме — *воробьиный сыч*

ҺАҠТАШ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* бишташ *(уйын) — игра в пять камешков.* Унташ белән бишташ уйнаттыҡ үргә сирғатып. Бишташты бишен бергә сирғатып ҡул һырты белән, бишеһен бер йуулы тота алмаһаң, йаҙҙы тейләр (эйек-һаҡмар). һаҡлы таш (эйек-һаҡмар)

ҺАҠТАУ (салйоғот) *ҡ.* илау — *плакать*

ҺАҠЫ (арғаяш, мейәс, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ашыҡ уйыны уйнағанда ҡулланыла торған ус аяһындай йоҡа итеп шымартылған таш — *бита.* 2. Ашыҡ — *бабка*

ҺАҠЫЙТАШ (эйек-һаҡмар) *и.* бишташ *(уйын) — игра в пять камней.* Бала саҡта һаҡыйташ күп уйналды

ҺАҠЫМ (ҡыҙыл) *и.* һағым — *струящийся воздух (в теплый солнечный день)*

ҺАҠЫРАТ (һаҡмар) *и.* әшәке, оят һүҙ — *похабное слово*

ҺАҠЫРАТЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* әшәке һүҙ менән әрләү — *ругать похабными словами*

ҺАҠЫШ (эйек-һаҡмар) *и.* бишташ *(уйын) — игра в пять камней.* Әйҙә, һаҡыш уйнайыҡ

ҺАЛ I (эйек-һаҡмар) *с.* ауыр — *тяжелый.* Бигерәк тә һал һөйәкле икәнһең

ҺАЛ II (арғаяш) *и.* һөйрәтке — *волокуша*

ҺАЛА (туҡ-соран) *и.* йылҡы йәки һыйыр тиреһенән тегелгән һауыт — *посуда, изготовленная из лошадиной или коровьей шкуры*

ҺАЛАҠА, ҺАЛАҠЫ (урта, эйек-һаҡмар, әй) *с.* шамтыр, әрпеш — *неряшливый, грязный.* Һалаҡ (ырғыҙ). Шуның һалаҡ бисәһенән дә һүҙ ишетеп тор инде

ҺАЛА ҠОЛОНЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡолон һалыу — *выкинуть плод (о кобылах).* Бейәм һала ҡолонлап ҡуйҙы бит әле

ҺАЛАҠЫУ (ҡыҙыл) *р.* аҡрын — *медленно.* Һалаҡыу ғына йамғыр йауа

ҺАЛАЛАЙ (эйек-һаҡмар) *с.* уҫтаптай — *огромный.* Һалалай итеп икмәк һалдым әле

ҺАЛАМБАЙ (арғаяш) *и.* әрпеш — *неряха*

ҺАЛАМ СИРАҠ (эйек-һаҡмар) *с.* нәҙек сираҡ — *тонконогая.* Һалам сираҡтары белән ҡалай баҫып йөрөй икән?

ҺАЛАПАТ, ҺАЛАПЫЙ (эйек-һаҡмар, әй) *и.* әрпеш — *неряха*

ҺАЛ АРҠАНЫ (урта) *и.* йыуан арҡан — *канат*

ҺАЛАСА (арғаяш) *и.* 1. Оҙон бил арба — *дроги, долгуша.* 2. (урта) Һөйрәтке — *волокуша*

ҺАЛАТ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Шытып шәкәрләнгән, һөткә әйләнгән иген — *проросшее зерно.* 2. Буҙа, бал өсөн әҙерләнгән, шыттырылған ҡур — *закваска для бузы*

ҺАЛАУИР (урта) *и.* әрпеш — *неряха*

ҺАЛАУЫР (мейәс, эйек-һаҡмар) *с.* аҡылдан яҙған, һантый — *безумный.* Алар аралары белән һалауырлар (эйек-һаҡмар)

ҺАЛАША (урта) *и.* һөйрәтке — *волокуша*

ҺАЛБЫР (мейәс) *и.* әрпеш — *неряха*

ҺАЛБЫРАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* әлһерәү — *ослабиться.* Шу хәтте күп утырттым теге баланы, һалбыраған да ғуйған теге

ҺАЛДАМА ҺАЛЫУ (әй) *ҡ.* ноҡот һалыу — *гадать на бобах или маленьких камнях*

ҺАЛДЫ (мейәс) *с.* тармаҡлы, ҡуйы — *ветвистый.* Һалды ағас, һалды ботаҡ

ҺАЛДЫРЫУ (ҡыҙыл, урта, әй) *ҡ.* артына ла ҡарамайынса атлау йәки йүгереү — *бежать наутек.* Һалдырып утыра ағайың (ҡыҙыл). Һалдырып алыу *(айырып, тартып алыу) — развести (мужа или жену).* Кәләшен һалдырыб алды (әй)

ҺАЛИА, ҺАЛЖА (арғаяш) *и.* талпан — *клещ*

ҺАЛЙАҒЫУ (урта) *ҡ.* һалды туҡтатыу — *причаливать плот*

ҺАЛЙАУ (арғаяш) *ҡ.* алйыу — *утомляться*

ҺАЛҠЫН I (урта) *и.* шауҡым — *последствие.* Аларның һалҡыны ауылға ла тейеп ҡалды инте

ҺАЛҠЫН II (дим) *и.* сабыр — *терпеливость*

ҺАЛҠЫНДЫҠ (арғаяш) *и.* ҡырҙа малды күләгәлә тотоу өсөн эшләнгән кәртәлек — *изгородь для стада, сделанная в тени*

ҺАЛМА (урта) *и.* һалмауыр — *рычаг*

ҺАЛМАБАУЫРҺАҠ (урта) *и.* сәк-сәк — *чак-чак*

ҺАЛМА БИҘӘК (ҡыҙыл) *и.* дебет шәлдәге биҙәк — *вид узора на пуховом платке.* Ҡыйаҡ торғаны һалма биҙәк

ҺАЛМАБӨТӨЙ (һаҡмар) *и.* дебет шәлдәге биҙәк — *вид узора на пуховом платке*

ҺАЛМАҒАР (арғаяш) *и.* ябалаҡ ҡар — *снег хлопьями*

ҺАЛМАЙ (мейәс) *и.* һалма — *лапша.* Хәҙер һалмайы ла әҙер була. Һалмаҡай (арғаяш)

ҺАЛМАҠ I (һаҡмар) *и.* 1. Һармаҡ — *чудак.* 2. (урта урал) *с.* баҫалҡы — *скромный.* Бик һалмаҒ ине атаһы

ҺАЛМАҠ II (көнсығыш диалект) *с.* ауыр — *тяжелый*

ҺАЛМАҠ III (ҡыҙыл) *и.* һамаҡ — *прибаутка, напевная речь с соблюдением рифм.* Берәү бейегәндә һалмаҒ әйтеп дәрттәндереп утыралар:

Тамыйандың ҡатаһы,
Үксәһеҙҙер ғатаһы.

Тамыйанға һүҙ әйтмәгеҙ,
Әпиргәндер атаһы! Хайҡ-хайҡ!

ҺАЛМАҠТАУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һамаҡтау — *приговаривать напевно, с прибаутками*

ҺАЛМАУЫР I (урта) *и.* 1. Ауыр, ҙур нәмә — *большой, огромный (что-то).* Һалмауырҙай булыбйатауы. 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Күҫәк — *дубина*

ҺАЛМАУЫР II (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Йомошсан бала — *исполнительный ребенок.* 2. (арғаяш) Ауыр ҡыланышлы кеше — *тяжелый на подъем (о человеке)*

ҺАЛМАУЫРҘАУ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* ырғытыу, ташлау — *кинуть, бросить (с силой).* Таш һалмауырҙау (ҡыҙыл)

ҺАЛМАҺЫР (дим) *и.* дебет шәлгә төшөрөлгән дүрткел биҙәк — *четырехугольный узор на пуховом платке*

ҺАЛМЫШ (арғаяш) *и.* килендең егет нәҫелдәренә һалған бүләге — *подарок невесты родственникам жениха.* Ҡыҙҙың инәһе күлмәг-ыштан, ҡарсыҡтарына йауҙыҡ, түшелдерек һала

ҺАЛПАНДАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* алпан-толпан атлау — *шагать вразвалку, вперевалку.* Һалпаңлау (эйек-һаҡмар)

ҺАЛПУШ (эйек-һаҡмар) *и.* ығыш — *копуша*

ҺАЛПЫ: ҺАЛПЫ ТЕЛ (төньяҡ-көнсығыш) *и.* тел биҫтәһе — *болтун*

ҺАЛСЫ (эйек-һаҡмар) *и.* фал китабын асып кешенең яҙмышын әйтеү — *человек, занимающийся гаданием по книге*

ҺАЛТАН ҒАТЫН (мейәс) *и.* бала килтермәүсе ҡатын — *бесплодная женщина*

ҺАЛТАУ (урта) *и.* айыу һөңгөһө — *пика для нападения на медведя*

ҺАЛ ҺУҒЫУ (урта) *ҡ.* һал ишеү — *грести плот*

ҺАЛЫ (дим) *и.* ҡаҙ ҡорһағы — *брюшная часть гуся*

ҺАЛЫҠ (ҡыҙыл) *и.* 1. Ауырлыҡ — *тяжесть.* Әй, һалығыңды һалырға йаратаһың да инде! 2. Бәлә — *обуза.* Кешегә һалыҡ булыу

ҺАЛЫМ (урта) *и.* 1. Кәйелтмәк — *раскат по зимней дороге.* 2. (ҡыҙыл) *б.* тартым —*по направлению к...* Таңға һалым. Кискә һалым китте

ҺАЛЫНДЫ (ырғыҙ) *и.* һыуҙағы ағасҡа эләгеп торған сүп-сар — *мусор, оставшийся на деревьях после половодья*

ҺАЛЫНЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Ауырлыҡты һалыу, кешегә ышаныу — *выезжать на других (в работе).* Кешегә һалынып эштәмәй (ҡыҙыл). 2. Бирелеү — *предаться.* Эскегә һалыныу. 3. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Тағыу, бәйләү — *одеть.* Алйапҡысты һәҙер ҙә һалынабыҙ (эйек-һаҡмар)

ҺАЛЫУ I (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Эндәт — *повальная болезнь.* 2. (эйек-һаҡмар) Өйәнәк — *припадок.* Үҙенең бер һалыуы бар, ауырый ҙа гитә

ҺАЛЫУ II (ҡыҙыл, урта) *и.* кәйелтмәк — *раскат на зимней дороге.* Салыу (дим)

ҺАЛЫУ III (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бәлә — *обуза.* ◊ Һалыу тамаҡ *(кешенекен ашау) — питаться за чужой счет*

ҺАЛЫУ IV (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* бүләкләү — *дарить.* Ҡайныма күлмәк һалдым (ҡыҙыл). Бәйгегә атайым ат һалды (туҡ-соран)

ҺАЛЫУЛАУ (урта) *и.* кәйелтмәк — *раскат по зимней дороге.* Һалыуҙау (ҡыҙыл)

ҺАЛЫУЛЫ (һаҡмар) *с.* 1. Һалынҡы — *отвислый (о губах).* 2. Ашарға яратыусы — *любящий поесть.* Ауыҙы һалыулы инде аның. 3. Һүҙ тотмаған кеше — *несдержанный на язык*

ҺАЛЫШЫУ: ҺЫУ ҺАЛЫШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һабан бөткәс һабансыларҙы һыу һибеп ҡаршылау — *обычай обливания водой пахарей после посева*

ҺАМАЙ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Сикә — *висок.* 2. *(мейәс, салйоғот)* Толом — *коса (волосы)*

ҺАМАЙ САСЫ (арғаяш, салйоғот) *и.* кикел — *челка*

ҺАМАЙЛАНЫУ (урта) *ҡ.* йүләрләнеү — *помешаться*

ҺАМАР I (ҡыҙыл) *и.* ара исеме — *название родового подразделения башкир*

ҺАМАР II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* бер яҡтан тотҡалы ағас һауыт — *большая деревянная чаша с ручкой с одной стороны.* Һамарға ипмәк әсетә торғайныҡ (ҡыҙыл)

ҺАМҪЫУ (урта) *ҡ.* интегеү, йонсоу — *замучиться.* Улар мине күп һамҫыттылар инте. Үҙе әбеккән, һамҫыған, билғау аҫты ла бушаған

ҺАМТЫРАУ I (эйек-һаҡмар) *ҡ.* әлһерәү — *ослабиться.* Бесәнселәр һамтырап ҡайта башланылар

ҺАМТЫРАУ II (урта) *ҡ.* теләһә нәмә һөйләү — *брехать*

ҺАМҺА (һаҡмар) *р.* һаман да — *все еще.* Һамһа булһа йуҡ

ҺАМЬЫУ (салйоғот) *ҡ.* 1. Хәлһеҙләнеү — *обессилеть.* 2. Ныҡ ауырыу, ләж ятыу — *лежмя лежать (болеть).* Һыйыр аттайамай һамһап йата

ҺАН (урта, һаҡмар) *р.* шунан — *после, затем.* Һан алар китте инте (урта). Шан (ҡыҙыл). Шан барып инһә, бер әбей утыра

ҺАНАМА ЙУЛ (мейәс) *и.* һуҡмаҡ — *тропинка*

ҺАНДАМАУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* иҫәпкә алмау — *оставить без внимания, не считаться.* Кешене бигерәк һандамай у (ҡыҙыл). Мине түгел, инәһен һандамай хәҙер (әй)

ҺАНДАУ (урта) *и.* 1. Һалдау *(балыҡ сәнсеү ҡоралы) — острога.* 2. Ҡымыҙ һала торған ағас күнәк — *деревянное ведро для кумыса*

ҺАНДА-ҺАЙАҠ (мейәс, эйек-һаҡмар, әй) *р.* һирәк-һаяҡ — *изредка.* Һанда-һирәк (әй). Хат һанда-һирәк килеп тора. Мында йеләк һанда-һайаҡ (әй). Һанта-һайаҡ (урта)

ҺАНДЫҒАЙАҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йыйыулы ҡаралдыны өйә торған биҙәкләп эшләнгән күтәрмә — *узорчатая подставка для складывания постельных принадлежностей*

ҺАНДЫРА (эйек-һаҡмар) *и.* ығыш — *копуша*

ҺАНДЫРАУ (ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* ҡаңғырыу — *отупеть (от забот).* Мин бөгөн туғыҙы тип һандырап ултырам да баһа (эйек-һаҡмар)

ҺАНЙАУ, ҺАНЙЫУ (арғаяш) *ҡ.* алйыу — *обалдеть, помутиться (о разуме).* Һанҫыу (әй). Һанҫыған ҡарт

ҺАНЙАЛ (арғаяш) *и.* йүләр, иҫәр — *глупый*

ҺАННАС (эйек) *и.* иблес — *сатана*

ҺАНТУР, ҺАНТЫР (арғаяш, мейәс) *с.* йүләр, иҫәр — *глупый*

ҺАНТЫҠЛАУ (урта) *и.* һандыҡ — *объедки сена*

ҺАНТЫУ (урта) *ҡ.* 1. Яңылышыу — *запутаться.* 2. Аҙашыу — *заплутаться.* Һантып йөрөгәм

ҺАНУЗ (мейәс, урта урал, һаҡмар, эй) *р.* һаман — *все еще.* Һануз эшләп бөтмәнеңме? (һаҡмар). Һанус (ырғыҙ), һаныз (дим)

ҺАНҺЫҘ: ҺАНҺЫҘ БУЛЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* ныҡ арыу — *утомляться.* Һанһыҙ булдым бөгөн ҡорт сүптәп (ҡыҙыл)

ҺАҢ (салйоғот, эй) *и.* 1. Юҡһа — *а то.* Һаң, мының исеме кем? (эй). 2. *к.* эйе — *да.* Сабирйәнме? — Һаң (салйоғот)

ҺАҢАҠ (ҡыҙыл, эй) *и.* һағаҡ — *бородка плотничьего топора.* Балта һаңағы һынып сыҡты (эй)

ҺАҢАУ (эйек) *с.* аңра — *глупый*

ҺАҢҠЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* шаңҡылдау — *греметь*

ҺАҢРАҠ (арғаяш) *и.* йәрбесәк — *мочка*

ҺАҢЫРАУ БӘШМӘК (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ямғыр бәшмәге — *гриб-дождевик*

ҺАҢЫРАУ МЕЙЕС (мейәс) *и.* тәпәшәк кенә итеп сығарылған аласыҡ мейесе — *печь в летней кухне*

ҺАП (урта) *и.* ҡатаның өҫкө яғы — *матерчатая часть национальной обуви (ҡата)*

ҺАПАЛАҠ (мейәс) *и.* һәпәләк — *«Жмурки» (игра)*

ҺАПАЛЫ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *с.* 1. Баҫалҡы — *скромный.* Һапалы ғына күренә (ҡыҙыл). 2. Талғын — *слабый, тихий (ветер).* Һапалы йел (мейәс)

ҺАПАР (урта) *с.* иҫәп белмәгән — *не разбирающий в счете*

ҺАПАТА (урта, эйек-һаҡмар) *и.* әрпеш — *неряха*

ҺАПЛЫҠАЙ (һаҡмар) *и.* ҡуҙғалаҡ һабағы — *стебель щавеля.* Һаптыҡай (ҡыҙыл), һаплы ҡуҙғалаҡ (эйек)

ҺАПМА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* селтәрҙең муйынға эленә торған тәңкә баҫылған бауы — *завязка нагрудника, украшенная монетами*

ҺАПМАР (салйоғот) *и.* бөрмә — *сборка (в одежде)*

ҺАПМА СУҠ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* селтәр өҫтөндәге суҡтар — *кисти на нагруднике*

ҺАПМИҘЕҮ (урта) *и.* таҫма йәки төҫлө тауарҙан тегелгән иҙеү — *планка рубахи, сшитая из разных материй*

ҺАПРЫЙ (урта) *с.* аңра — *глупый*

ҺАПСАУ (урта) *ҡ.* аҡрын ғына ҡуҙғалыу — *еле двигаться*

ҺАПТЫРБАЙ (арғаяш) *с.* эшкинмәгән — *бестолковый*

ҺАПЫРЫУ I (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* шапырыу — *переливать.* Һөт һапырыу. Эркет һапырыу

ҺАПЫРЫУ II (урта) *ҡ.* ҡабалан ашап бөтөү — *уплетать*

ҺАРАЙ (арғаяш) *и.* 1. Лапаҫ — *навес (перед сараем).* 2. (салйоғот) Кәртә-каралды — *скотный двор*

ҺАРАЙАҠБАШМАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* көҙ тыуып, ҡышлап сыҡҡан быҙау — *теленок, родившийся осенью.* Көҙгө быҙау өйҙә ҡыштай ҙа йаҙға һарайаҡбашмаҡ була инде (эйек-һаҡмар)

ҺАРАЛЫУ (эйек) *ҡ.* һары менән ауырыу — *заболеть желтухой*

ҺАРАННАУ (һаҡмар) *и.* һаранығаҡ кеше — *скуповатый человек.* Һараннау геше

ҺАРАП (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Яҡшы, рәхәт — *благодать.* Ҡортҡа һарап инте ул беҙҙә (урта). 2. *р.* бик — *очень.* Туҡанта туғаннарым һарап күп минен (урта). Һарап расхуты күп булды (ҡыҙыл). Харап (эй)

ҺАРАПАН (урта) *и.* *сарафан*

ҺАРАТ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* йондоҙ исеме — *название звезды*

ҺАРАТА (дим) *и.* тағара — *палочки, прибиваемые к внутренним стенкам колодочных ульев и бортей, чтобы пчелы могли строить на них соты*

ҺАРАУҺЫҘ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Оятһыҙ — *бесстыжий.* 2. Тәртипһеҙ, әҙәпһеҙ — *неаккуратный, неприличный.* 3. Тотанаҡһыҙ, әйберҙе тота белмәгән — *неэкономный (о человеке).* 4. Әрһеҙ — *незастенчивый.* 5. Һәпрә — *неопрятный.* Беҙҙең килен бик һарауһыҙ була торған, ут-фәлән сығарып йебәрә күрмәһен инде (эйек-һаҡмар)

ҺАРАУЫС (урта) *и.* сигелгән янсыҡ — *вышитый кисет*

ҺАРҒЫЛ (ҡыҙыл) *с.* һарғылт — *желтоватый.* Һарғыл тебет

ҺАРҒЫМСАҠ (һаҡмар) *и.* һарына — *саранка*

ҺАРҘАНЫУ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* зарланыу — *роптать*

ҺАРҘАУ (арғаяш) *ҡ.* һағыныу — *скучать.* Атаһын алайтып һарҙамайым әле

ҺАРҠАШ (ҡыҙыл) *и.* һаран — *скряга*

ҺАРҠАШТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* берәй нәмәне эшләргә теләмәй тартышыу — *препираться.* Һарҡаштабөрөй шунда, эштәгеһе гимәй

ҺАРҠЫНДЫ (эйек-һаҡмар) *и.* сүбәк — *пакля*

ҺАРҠЫШ I (мейәс) *и.* һарҡыу — *уклон*

ҺАРҠЫШ II (ҡыҙыл) *р.* яй, әкрен — *медленно.* Ул эште һарҡыш эштәй

ҺАРМАҠ I (эйек-һаҡмар) *и.* таҡмаҡ — *частушка.* Кейәү, һармаҡ әйтәйек!

Өҫтөмдәге күлмәгемдең
Галстуклары ҡара.
Бик һағынһаң айға ҡара,
Ай беҙҙән һеҙгә бара. Эңер төшкәс ҡыҙ:
Йылан йегет, йылан йегет,
Йылан туның һалсы йегет,
Йанашыма килсе йегет, — тип һармаҒ әйтә

ҺАРМАҠ II (мейәс, урта) *с.* алйот, иҫәр — *глупый*

ҺАРМАҠ III (ҡыҙыл, урта) *с.* ығыш, яй эшләгән кеше — *медлительный в работе*

ҺАРМАҠЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Һамаҡлау — *приговаривать напевно.* 2. (урта) Ыҡ-мыҡ итеү — *запинаться*

ҺАРСӘСКӘ (дим) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ҺАРТ I (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* һаран — *скряга.* Бәғзе бер һараннау гешегә һарт тей торғаннар ине (туҡ-соран)

ҺАРТ II (урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* аймаҡ исеме — *название рода.* Һарттар оҙон буйлы, ҡарағусҡыл төҫтә, аҫсыл битте бер айырылып торған башҡорт (урта урал)

ҺАРТ III (ҡыҙыл) *и.* йондоҙ исеме — *название звезды*

ҺАРТУРҒАЙ (арғаяш) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

ҺАРУТ (урта) *и.* ак̧тамыр — *пырей.* Ә уйаларында үлән шундай к̧уйы, шау к̧ыйак̧ та һарут — торғаны һөт. Çарут (дим)

ҺАРҺЫЛЫУ (к̧ыҙыл, мейәс) *к̧.* 1. Һулк̧ылдау — *болезненно ныть (о теле).* Дән һарһылып һыҙҙай (к̧ыҙыл). 2. (арғаяш) Тулк̧ынланыу — *растрогаться.* Берәй һарһылып торған моңдо көй буһын ине, оҙон көй башк̧арһындар ине

ҺАРЫ I (көнсығыш диалект) *и.* һағыш — *тоска, грусть.* Йөрәкте һары алды. ◊ Һары ғайнау (төньяк̧-көнсығыш) асыу килеү, асыу к̧абарыу — *разозлиться;* быуынға һары ултырыу (к̧ыҙыл) нык̧ йонсотоу — *измучить, изводить*

ҺАРЫ II (урта) *и.* 1. Һарғайған япрак̧ — *пожелтевший лист.* Ағас һарыһын түгә. 2. (эйек) Йәшкелт төç — *салатный цвет*

ҺАРЫ III (урта) *и.* һак̧ау ауырыуы — *мыт (болезнь лошадей)*

ҺАРЫ: КӨН ҺАРЫҺЫ (к̧ыҙыл, эйек-һак̧мар) *и.* көн як̧тыһы — *дневной свет.* Көн һарыһында эшләп к̧алайык̧ (эйек-һак̧мар)

ҺАРЫБАШ (к̧ыҙыл, мейәс) *и.* 1. Һарыса үләне — *желтянка, церва.* К̧алды ла ғына буйы, ай, к̧алды инде, һарыбаш-һарыбаш үләндәр алды инде (к̧ыҙыл). 2. (урта) Бәпембә — *одуванчик*

ҺАРЫҒОРТ (к̧ыҙыл) *и.* эшсе к̧орт — *рабочая пчела*

ҺАРЫК̧ ЙЫУАҺЫ (к̧ыҙыл, эйек-һак̧мар, әй) *и.* сөсө йыуа — *лук горный*

ҺАРЫК̧ ТУБЫРСЫҒЫ (мейәс) *и.* тауҙа таш араһында үçкән, формаһы менән һарынаға ок̧шаш йәшел к̧алын япрак̧лы үçемлек — *растение, растущее в горах, в каменистой местности, с мясистыми зелеными листьями, по форме напоминающее саранку*

ҺАРЫК̧-ЫК̧ТЫ (к̧ыҙыл) *и.* һарык̧-марык̧ — *овцы*

ҺАРЫЛАУ I (арғаяш) *к̧.* иретеү — *топить (масло).* Май һарылау

ҺАРЫЛАУ II (һак̧мар) *с.* һарғылт — *желтоватый*

ҺАРЫМАЙ I (к̧ыҙыл, төньяк̧-көнсығыш, эйек-һак̧мар) *и.* 1. Иретелгән май — *топленое масло.* Һәҙер һөкөмәт һарымайҙы һалдыуы һалыктын ауыҙына, рәхәткә сығарҙы (к̧ыҙыл). 2. (мейәс, урта) К̧аймак̧тан тук̧ылған май — *сливочное масло*

ҺАРЫМАЙ II (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ҺАРЫМӨТӨРӨШКӘ (к̧ыҙыл) *и.* һары мәтрүшкә — *зверобой*

ҺАРЫМСАК̧ ЙЫУАҺЫ (к̧ыҙыл) *и.* оçк̧он — *лук линейный.* Һарымсак̧ йыуаһы йаһы йапрак̧ты була

ҺАРЫМҺАК̧ (арғаяш, салйоғот) *и.* кәзә һак̧алы — *козлобородник*

ҺАРЫНА ГӨЛӨ (к̧ыҙыл) *и.* биш йылда бер ак̧ сәскә ата торған к̧ыяк̧ япрак̧лы гөл — *комнатный цветок, цветущий один раз в пять лет, с листьями злаковых*

ҺАРЫПТАШЫУ (әй) *к̧.* бер-беренә һалышыу — *понадеяться друг на друга.* Һарыпташып һаман утыраһығыҙмы?

ҺАРЫСАЙ I (эйек) *и.* 1. Һары умырзая — *горицвет.* 2. Бәпембә — *одуванчик*

ҺАРЫСАЙ II (эйек-һак̧мар) *и.* бәләкәй генә сыбар балык̧ — *пестрая рыба*

ҺАРЫСИСКӘ (салйоғот) *и.* Бәпембә — *одуванчик.* Һарысәскә, һарсәскә (урта). Һарысәскә әлдә лә бар, аҙак̧ туғаҙак̧ка әйләнә. 2. Һары умырзая — *горицвет*

ҺАРЫТАБАН (к̧ыҙыл, салйоғот, урта) *и.* табан балык̧ — *карась*

ҺАРЫ ТАРАМЫШ (салйоғот) *и.* һаран — *скряга*

ҺАРЫУ I (көнсығыш диалект) *к̧.* бүре, һеләүһен кеүек йәнлектәрҙең кесе ярау итеүе — *мочиться (о животных).* Һеләүһен кешегә һарый

ҺАРЫУ II (арғаяш) *и.* кәпрән — *нижняя наволочка*

ҺАРЫУ: ҺАРЫУ ҒАЙНАУ (арғаяш, к̧ыҙыл, салйоғот) *к̧.* асыу килеү, йән көйөү — *разозлиться*

ҺАРЫУЫС (к̧ыҙыл, мейәс) *и.* к̧орт һарытыу өсөн к̧уйылған һелкәүес рәүешле к̧абык̧ — *приспособление для роения пчел*

ҺАРЫҺАРЫ (урта) *и.* һары ауырыуының иң ауыр формаһы — *разновидность желтухи*

ҺАРЫ ҺӨТТӨКӘН (әй) *и.* кәзә һак̧алы — *козлобородник*

ҺАРЫ ҺУÇАР (урта) *и.* һары шәшке — *колонок*

ҺАРЫҺЫУ I (көнсығыш диалект, урта, эйек-һак̧мар) *и.* яҙғы к̧ар һыуы — *поток талых вод.* Һарыһыу һак̧ыты. Һарыһыу мәлендә ауырыу күп була (урта)

ҺАРЫҺЫУ II (көнсығыш диалект) *и.* быуын шешеү ауырыуы — *болезнь суставов.* Айак̧тың быуынына һарыһыу ултырған (к̧ыҙыл)

ҺАСЛАН (к̧ыҙыл) *р.* аслан — *ни в коем случае.* Хөкөмәткә һаслан к̧аршы кимәнем

ҺАСТЫУ (арғаяш) *с.* һаҙамыт — *болотистый*

ҺАТАШЫУ (к̧ыҙыл, эйек-һак̧мар) *к̧.* 1. Яңылышыу, буталыу — *ошибиться.* Үҙе лә һаташыбөттө (эйек-һак̧мар). 2. Һалышыу — *притвориться.* Белмәгәнгә һаташып тора (к̧ыҙыл). Һатышыу (урта). Йалк̧аулык̧к̧а һатышк̧ан

ҺАТТА (к̧ыҙыл, төньяк̧-көнсығыш) *р.* 1. Хатта, бигерәк — *исключительно.* Һатта һәйбәт тарыу (к̧ыҙыл). Һатта к̧ағыҙ шикелде аппак̧ пуған (к̧ыҙыл). 2. (к̧ыҙыл, мейәс) Һаман — *все еще.* Һатта барыпумай шуларға (к̧ыҙыл). Һатта торҙо шуларҙа (мейәс)

ҺАТЫУҘЫК̧Ы (к̧ыҙыл) *и.* магазин әйбере — *магазинный, фабричный товар.* Тупый һатыуҙык̧ы ла булды борон, сите к̧ыпсыуҙы булды

ҺАУА (к̧ыҙыл, эйек-һак̧мар) *и.* һағын — *струящийся воздух (в теплый солнечный день).* Йелпелдәп кенә тора, к̧ыҙыу мистән сык̧к̧ан кеүек (эйек-һак̧мар)

ҺАУАЛАУ I (урта) *к̧.* үргә күтәрелеү, юғарыға осоу — *подняться ввысь (о птице).* К̧арлуғас һауалаһа, айаҙ була тейләр

ҺАУАЛАУ II (эйек) *к̧.* һулау — *дышать.* Эйек буйынын һауаһын һауалап йок̧ланығыҙмы?

ҺАУАЛАУ III (мейәс) *к̧.* һабыу — *союзить (сапоги).* Сарык̧ һауалау

ҺАУАЛЫ (мейәс) *с.* эçе, к̧ояшлы — *жаркий, солнечный.* Һауалы көн.

ҺАУАНҺЫҘ (урта) *с.* изгелекһеҙ — *недоброжелательный*

ҺАУГҮНӘК (арғаяш) *и.* башкүнәк — *ведро, изготовленное из кожи головы или шеи лошади*

ҺАУҘАШЫУ (мейәс, әй) *ҡ.* һаулыҡ һорашыу — *здороваться*

ҺАУҘЫҠ (әй) *и.* орғасы — *детеныш женского пола коровы, овцы, козы.* Һауҙыҡ бәрәс

ҺАУҘЫҠТАШЫУ (арғаяш) *ҡ.* килеп күрешеү — *здороваться за руку*

ҺАУЙАТЫШ (салйоғот) *и.* батҡыл урын — *топкое место*

ҺАУҠЫ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* зауыҡ, күңел — *желание.* Һауҡыһыҙ эштәү (арғаяш)

ҺАУЛЫҠ ҠУШЫУ (урта) *ҡ.* һаулыҡ һорашыу — *здороваться.* Инеп һаулыҡ ҡушты ла, ҡыймай ишек төбөндә баҫып торҙо

ҺАУМАЙ (ҡыҙыл) *и.* сикә — *висок*

ҺАУМАЛ (дим, көнсығыш диалект) *и.* һөт өҫтәп яңыртылған йәш ҡымыҙ — *свежий кумыс.* Һаумал ғына эсһәң һимертә, ҡымыҙ ғына эсһәң тилертә. Һаума (туҡ-соран), һаумалы ҡымыҙ (арғаяш), ҫаумал (дим)

ҺАУҺАҠ (эйек-һаҡмар) *р.* 1. Һау-сәләмәт — *живздоров.* Һауһаҡ ҡына йәшәп йата. Үҙем дә һауһаҡ түгел. 2. (көнсығыш, көньяҡ диалект) *с.* һау, таҙа — *достойный, крупный*

ҺАУҺЫҘ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* ауырыу — *больной.* Йөрәктән һауһыҙ булды (ҡыҙыл). Улым һауһыҙ ғына, көркөлдәк кенә (эйек-һаҡмар)

ҺАУЫН (ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* 1. Һауыу ваҡыты — *время удоя.* Бейәнең һауыны йеткән (әй). 2. *нум. һ.* һөттөң күләмен билдәләү һүҙе — *слово, определяющее количество молока.* Бер һауын һөттө әпкилеп күнәккә ҡойоп бешеп торалар (ҡыҙыл). ◊ Һауын һаумау (ҡыҙыл) һауа торған малы булмау — *не имеющий корову.* Һауыны бар, аллаға шөкөр. Һауынды геше

ҺАУЫНДЫ (көнсығыш диалект) *с.* һөтлө, һыйырлы — *с молоком, с коровой.* Һауынды геше асыҡманы (әй)

ҺАУЫН КҮНӘК (мейәс, урта) *и.* бейә һауа торған күнәк — *ведро для доения кобылы.* Һауын күнәк кесерәк була (мейәс). Һаугүнәк (арғаяш)

ҺАУЫР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ҡыҙыл менән дупланған күн — *кожа, дупленая красным цветом.* Һауры (эйек-һаҡмар)

ҺАУҘЫРҘАШЫУ (көнсығыш-диалект) *ҡ.* меңгәшеү — *сидеть верхом на лошади вдвоем*

ҺАУЫТ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* йәнлек аулар өсөн башына үткер ҙур бысаҡ ҡуйып эшләнгән ҡоролма — *охотничье сооружение для ловли зверей.* Ҫауыт (дим)

ҺАҺАҺАЙЛАУ (урта) *ҡ.* шарҡылдап көлөү — *хохотать.* Ҡоластарын йәйеп, һаһаһайлап көлөп аңа табан атланы

~~**ҺАҺЫҠ ЙЫУА**~~ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* оҫҡон йыуаһы — *лук линейный*

ҺАҺЫҠ ҠУҢЫҘ (ҡыҙыл) *и.* ҡыр ҡандалаһы — *клоп полевой*

ҺАҺЫЛДАУ (урта) *ҡ.* шарҡылдап көлөү — *хохотать.* Һаһылдап көлә-көлә һүҙен дауам итте

ҺАШАРАТ (урта) *с.* хәшәрәт — *гадкий*

ҺАШТАҠ (ҡыҙыл) *с.* бысраҡ — *грязный*

ҺАШТАМА ҺАЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һораныу, әрһеҙләнеү — *клянчить.* Һаштама һалып эсәргә йөрөй

ҺЕБЕРТКЕ (арғаяш) *и.* 1. Һепертке — *метелка.* Һеберткес (салйоғот). 2. (урта) Бумала — *помело.* Һепертке (һаҡмар)

ҺЕБӘ I (арғаяш) *и.* 1. Бүкәнән (беренсе бүлектән) ҡала көрәштәрҙә еңеүсегә бирелә торған һыйлы ит киҫәге йәки материя — *кусок мяса или материи, который вручался победителям башкирской борьбы.* 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Түш ите — *грудинка*

ҺЕБӘ II (эйек-һаҡмар) *и.* сат, сандыр — *пах*

ҺЕБӘЛЕК (көнсығыш диалект) *и.* билдәмә *(туш ите менән янбаш араһындағы йоҡа ит)* — *филе.* Һөбәлек (ҡыҙыл, мейәс)

ҺЕЕ I (ҡариҙел) аптырауҙы белдергән ымлыҡ — *междометие удивления*

ҺЕЕ II (ҡариҙел) *к.* раҫлауҙы белдергән киҫәксә — *утвердительная частица*

ҺЕЕМӘ (ҡариҙел) һорауҙы-раҫлауҙы белдергән киҫәксә — *частица вопроса-утверждения*

ҺЕЙ (көнсығыш диалект) кәмһетеүҙе, һанға һуҡмауҙы белдергән ымлыҡ — *междометие пренебрежения, досады.* Һей, тапҡан маҡтаныр нәмә. Һей, аны ней (ҡыҙыл)

ҺЕЙҘЕКТӘҮ (мейәс) *и.* һейҙек ҡыуығы — *мочевой пузырь.* Һейҙекләү (урта), һейлекләү (эйек-һаҡмар)

ҺЕЙЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* сағыу — *жалить.* Кесерткән һейҙе (мейәс). Кесерткән тотҡан да «һейҙерәм» тип баҫтырыбөрөй (ҡыҙыл)

ҺЕЛКЕЙ (ҡыҙыл) *ҡ.* һулҡылдай — *свербеть, дергать (о нарыве).* Атлаһам да һелкей

ҺЕЛКЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һелкетеү — *трясти.* Һелк итеү (урта). Арба һелк иткән башымны һикәлтәлә

ҺЕЛКЕШЕҮ (урта) *ҡ.* яғалашыу — *схватиться за грудки*

ҺЕЛКӘҮ (эйек-һаҡмар) *с.* ялҡау, яй — *инертный.* Ҡунаҡҡужа эшкә һелкәү генә ул. Һәлкәү (ҡыҙыл)

ҺЕЛКӘҮЕС (дим, ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ, әй) *и.* һелкеүес — *широкое, продолговатое деревянное корыто для провеивания на ветру крупы и т. д.*

ҺЕЛПЕ: ҺЕЛПЕ ҒАР (дим, көнсығыш диалект, урта) *и.* өрпәк ҡар — *пушистый снег.* Һелпе ғар йауҙы (урта)

ҺЕЛТЕРӘҮ (салйоғот) *ҡ.* 1. Ҡалтырау — *дрожать.* 2. (арғаяш) Әлһерәү — *изнуриться*

ҺЕЛТӘ (урта) *и.* һөлдә — *стан.* Аппаҡ һелтәһен күреп ҡалған

ҺЕЛӘГӘЙ (урта) *и.* эт балығы — *вьюн.* Һеләгәйҙе тотоуы ла йерәнес, йылан балаһымы ни

ҺЕЛӘ ҠОРОТОУ (ырғыҙ) *ҡ.* ялҡытыу — *докучать.* Һеләне ҡоротто инде был бала, бер туҡтауһыҙ илап тик йөрөй

ҺЕЛӘҮКӘЙ (әй) *и.* селәүсен — *червяк дождевой*

ҺЕЛӘҺЕ: ҺЕЛӘҺЕ ҒАТЫУ (төньяҡ-көнсығыш, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һыны ҡатыу — *закатиться от смеха, плача.* Һеләһе ғатып көлә (эйек-һаҡмар). Һеләһен ҡатырыу *(кәрәгеен биреү)* — *дать по заслугам*

ҺЕМЕРЕҮ (урта) *ҡ.* кимереү — *грызть.* Һаман улар теләй ине һемерергә йарлы йелеген...

ҺЕМТӘЙЕҮ (әй) *ҡ.* тартыныуһыҙ әрһеҙ *(булыу)* — *быть беспардонным.* Бер йомошо йуҡ, һемтәйә лә килә лә утыра

ҺЕМТӘНДӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая что-л.* Һемтәндәп ала ла йөрөй (ҡыҙыл)

ҺЕМӘЙТЕҮ (урта) *ҡ.* бөлдөрөү — *разорить.* Аслыҡ күптәрҙе һемәйтте, ҡырҙан килеп урамта йатып үлтеләр

ҺЕМӘК (урта) *и.* төтәткес — *дымарь.* ◊ Һемәк тотоп йөрөү (ҡыҙыл) эшһеҙ тик йөрөү — *бездельничать*

ҺЕМӘЛӘЙ (ҡыҙыл) *с.* әҙмәүерҙәй — *здоровенный.* Һемәләй улы бар, йөрөй шунда эт һуғарып

ҺЕМӘЙНӘҮ (урта) *ҡ.* иренеп кенә йөрөү — *лениться*

ҺЕМӘШЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һылашыу — *липнуть.* Талғын ғына итеп ҡайнатһаң һемәшмәй *(эремсек)*

ҺЕН: ҺЕН ҒАТЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* һыны ҡатыу — *закатиться от смеха, плача.* Һене ғатып көлә (һаҡмар). Бала һене ғатҡанса илаған. Һене ғороу (мейәс), һыны ғатыу (көнсығыш-диалект), һенһеҙ булыу (урта)

ҺЕНДЕ, ҺЕҢДЕ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта урал, эй) *и.* һеңле — *младшая сестра*

ҺЕНӘҺЕҘ БУЛЫУ (урта) *ҡ.* һыны ҡатыу — *закатиться от смеха, плача.* Һенәһеҙ булыу (мейәс). Һенәһеҙ булып көлә инде

ҺЕҢГЕЛДӘК, ҺЕҢКЕЛТӘҮЕК (урта) *и.* иҙән урҙаһы — *переводина (пола)*

ҺЕҢГЕЛДӘТЕҮ (мейәс) *ҡ.* һиңкелдәтеү — *трясти (на плохой дороге)*

ҺЕҢГЕР (эйек-һаҡмар) *и.* һеңер — *жила.* Һеңгере быуылған булған икән һыйырҙың

ҺЕҢГӘҘӘТЕҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* иҫен китәреү — *быть оглушенным.* Һеңгәҙәткәнсә һуҡҡан (ҡыҙыл)

ҺЕҢГӘҘӘҮ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Иҫәңгерәү — *быть оглушенным.* Бала оҙаҡ илап һеңгәҙәп киткән (ҡыҙыл). Ат Хәмитте һеңгәҙәтә типкән (ырғыҙ). Тауыш уны һеңгәҙәүенән айнытты (ырғыҙ). Һиңгәҙәү (урта урал). Бөгөн көн буйы һиңгәҙәп йөрөнөм шул хәбәрен эшеткәс. 2. Ҡаңғырыу — *обалдеть.* Һеңгәҙәп һалып тик йөрөй (ҡыҙыл). Һеңгәҙәп йөрөп көн үтте (урта). 3. (ҡыҙыл) Һыҙып ауырыу — *болеть безнадежно.* 4. (ҡыҙыл, һаҡмар) Вайымһыҙланыу — *проявлять беспечность*

ҺЕҢГӘК (арғаяш, мейәс) *с.* батҡыл — *топкий.* Һеңгәк йер

ҺЕНДЕРГЕС (эй) *и.* киптергес — *промокашка*

ҺЕҢЕЛКӘШ (эй) *и.* һеңле — *младшая сестра*

ҺЕҢЕРТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* урлау — *воровать.* Итегемде һеңертеп китте

ҺЕҢЕР: ҺЕҢЕР ТӨЙӨЛӨҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Башһыҙ ҡаты шеш сығыу — *твердая (плотная) опухоль.* 2. (урта) Ҡан төйөлөү — *закупорка вен.* 3. (эй) Һеңерҙең сурайып ҡатып тороуы — *набухание сухожилия*

ҺЕҢЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* өйрәнеү, ылығыу — *привыкать.* Ҡулға һеңде лә ғуйҙы шу бала

ҺЕҢКЕЛДӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һиңкелдәү — *трясти.* Оҙаҡ йөрөниһәң, эс һеңкелдәй. Һеңкелтәү (урта)

ҺЕҢКЕҮ I (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Һиңкеү — *трястись.* 2. (мейәс) *с.* һиңкетә торған — *трясший*

ҺЕҢКЕҮ II (мейәс) *ҡ.* мул булыу — *быть в изобилии.* Быйыл бесән һеңкеп уңған

ҺЕҢНЕЛӘШ (урта) *и.* бер туған ҡыҙҙар — *родные сестры*

ҺЕПЕРЕМ (мейәс) *и.* ырҙын төбө — *вымолотки*

ҺЕПЕРКЕ (урта) *и.* миндек — *веник (для парки в бане)*

ҺЕПЕРТКЕ БУРАН (ҡыҙыл, урта) *и.* һепертмә буран — *поземица, поземка.* Һеперенде буран (ырғыҙ), һеперткәк буран (эйек-һаҡмар), һепертмәк буран (урта)

ҺЕПТЕК (ҡыҙыл, мейәс, эй) *и.* 1. Сүплек — *свалка.* Эңерҙә һептектә йөрөргә йарамай, балам, нәҫтә ҡағылыр (эй). 2. *с.* йүнһеҙ, алама — *негодный.* Уй, һептек! (мейәс). 3. (төньяҡ-көнсығыш) Бәүелен тота алмаған — *страдающий недержанием мочи (человек).* *Ҫептек (эй)*

ҺЕРГӘНСӘК (һаҡмар) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ҺЕРҘЕКТЕРЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һырыктырыу — *прижать.* Бүре һарыҡтарҙы мөйөшкә һерҙектереп, берен боғаҙлағайны (ҡыҙыл)

ҺЕРЕ (ҡыҙыл, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Ҡаты бәғерле — *жестокий.* 2. (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) Түҙемле — *терпеливый.* Һере геше, бер нимәһен белгертмәй (ырғыҙ). Йәтим кеше һере була бит у (эйек-һаҡмар). 3. (урта) Әрһеҙ — *беззастенчивый.* 4. (урта, ырғыҙ) Ныҡ — *выносливый.* Бик һере ат булып сыҡты беҙен ҡаҙаҡларҙан алған ат (ырғыҙ). 5. (эйек-һаҡмар) Беше — *плотный.* Үтә һере тауар икән. 6. (мейәс, эйек-һаҡмар) Һауалы — *высокомерный.* 7. (ҡыҙыл) *и.* һыҡмыр — *скряга*

ҺЕРЕҒОЛАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* әйткәнде ҡолағына элмәгән кеше — *непослушный, своевольный (человек)*

ҺЕРЕЛДӘК (һаҡмар) *и.* ҡойҡа — *холодец*

ҺЕРЕЛДӘТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һөсләтеү — *натравить собак на кого*

ҺЕРЕЛДӘҮ (эйек-һаҡмар) к. 1. Бәлтерәү — *обессилеть.* 2. Ҡалтырау — *дрожать.* Башы һерелдәй ҙә гитә

ҺЕРЕЛДӘШЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡалтыраныу — *дрожать.* Талашҡанда һерелдәшә лә гитә

ҺЕРЕЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* үҙһүҙләнеү — *упрямиться*

ҺЕРКЕЛДӘҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* 1. Борсолоу, өҙгөләнеү — *беспокоиться.* Күңелем һеркелдәне лә гитте (урта). 2. (ҡыҙыл) Тертелдәү — *вздрогнуть*

ҺЕРКӘ I (эйек-һаҡмар) *и.* балдан әсетелгән эсемлек — *медовуха*

ҺЕРКӘ II (эй) *и.* күтәреп һуғылған эйберҙең аҫкы үрнәге — *нижний узор передника и платья*

ҺЕРКӘ: ҺЕРКӘҺЕ ҺЫУ КҮТӘРМӘЙ (ҡыҙыл, урта) *с.* үсексән — *досл. его пыльца не терпит воды (говорится об очень обидчивом человеке)*

ҺЕРКӘНДЕК (арғаяш) *с.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетливый.* 2. (мейәс) Тертелдәк — *вздрагивающий*

ҺЕРПЕ (ҡыҙыл) *с.* тырпаҡ — *торчащий.* Һерпе-һерпе булып сауҡа ғаптаған Әсе түбәһен

ҺЕРСЕНЕҮ (арғаяш) *ҡ.* һөрөнөү — *спотыкаться*

ҺЕРӘ (урта) *и.* бәйләнсек — *придира*

ҺЕРӘЙГӘН (төньяҡ-көнсығыш) *с.* 1. Һауалы — *с гонором.* 2. Йомош тыңламаған — *непослушный.*

3. (әй) Кәүҙәһен тура ғына тотоп атлаған кеше — *тот, кто держит фигуру прямо (во время ходьбы)*

ҺЕРӘНДӘТЕҮ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* 1. Ҡалҡытыу, күтәреү — *приподнять.* ◊ Ҡул һерәндәтеү *(һуғырға ҡул күтәреп барыу) — пустить в ход руки.* Ҡулыңды һерәндәтмә, ҡурҡмайым. 2. (әй) Күрһәтеп йөрөү — *показывать что.* Һерәңләтеү (урта). Күстәнәскә бал килтергәйнем үҙеңә, һерәңләтеп бында уҡ апкилеп йөрөмәнем

ҺЕРӘҮ I (ҡыҙыл, ырғыҙ, әйек-һаҡмар) *с.* бешеп етмәгән, ҡаты — *неразварившийся, твердый.* Итең һерәү булған (ырғыҙ). Буткаң һерәү, бешеп етмәгән (ҡыҙыл). Шамбы ите ашауға һерәү була, нығыраҡ бешер (әйек-һаҡмар)

ҺЕРӘҮ II (мейәс, әй) *с.* ялҡау — *ленивый.* Эшкә һерәү

ҺЕРӘКЕҮ, ҺЕРӘҮҺЕҮ (мейәс) *ҡ.* һауаланыу — *зазнаться.* Һерәүһеп киткән ул

ҺЕРӘШ (һаҡмар) *и.* әйткәнде ҡолағына элмәгән кеше — *непослушный, своевольный.* Серәш (урта урал)

ҺЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ы.* дәртләндереү һүҙе — *слово воодушевления, вдохновения*

ҺЕҮҘӘТЕҮ, ҺЕҮҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Геүләтеү, яңғыратыу — *издавать громкий звук.* Һеүҙәтеп йырҙай ҙа ултыра. 2. Дәртләндереү — *подбадривать.* Һеүләү (әйек-һаҡмар). Һеүләп көрәшселәрҙе дәртләндереп ултыралар

ҺЕҮМӘҘӘТ, ҺЕҮМӘЛЛӘ (ҡыҙыл, әйек-һаҡмар) *ы.* дәртләндереү һүҙе — *слово подбадривания*

ҺЕҮӘН (ҡыҙыл, әйек-һаҡмар) *и.* йәлдәү — *горловина верши.* Һеүәнһеҙ мурҙаһы бар (ҡыҙыл)

ҺЕЪЕМЕ, ҺӘЪЕМЕ (ҡариҙел) *к.* һорау-раҫлауҙы белдергән һүҙ — *вопрос утверждения.* Һеъемә (урта урал)

ҺИБЕҮ (урта) *ҡ.* ултыртыу, сәсеү — *посадить (об овощах).* Эсвикла һипкәйнек был ергә

ҺИБӘ I (ҡыҙыл, мейәс, урта, әйек-һаҡмар) *и.* килен күренешенә ҡаршы әйтелгән бүләк — *первый подарок невесте от родителей жениха.* Алған бүләктең һибәһен ҡайтара (ҡыҙыл)

ҺИБӘ II (һаҡмар) *и.* һебә — *ложное ребро*

ҺИГЕҘҘЕ ҒЫЛЫС (әй) *и.* йыш тешле киже ҡылысы — *бердо (часть домашнего ткацкого станка)*

ҺИҘЕМЛЕ (әйек-һаҡмар) *с.* һиҙгер — *чуткий.* Һиҙемле бала

~~**ҺИҘӘПТЕКӘЙ**~~ (ҡыҙыл) *и.* һиҙәп үлән — *алтея*

~~**ҺИҘӘПТӨЙМӘ**~~ (урта) *и.* һиҙәп үлән — *алтея*

ҺИКЕ (ҡыҙыл, мейәс, әйек-һаҡмар) *и.* 1. Һауыт-һаба өҫтәле — *кухонный стол.* 2. (көньяҡ диалект, төньяҡ-көнсығыш) Урындыҡ — *нары.* 3. (урта, һаҡмар) Эскәмйә — *скамейка*

ҺИКЕЛДЕК, ҺИКЕЛЕК (мейәс) *и.* һауыт-һаба өҫтәле — *кухонный стол*

ҺИКЕРТМӘ, ҺИКЕРТМӘК (көнсығыш диалект, урта, әйек-һаҡмар) *с.* һикәлтәле — *ухабистый.* Һикертмәк йул (урта)

ҺИКЕРТМӘ ҠАШ (көнсығыш диалект) *и.* ҡыйғас ҡаш — *брови дугой*

ҺИКЕРӘНДӘҮ (көнсығыш-диалект) *ҡ.* ырғандау — *припрыгивать*

ҺИКӘ (урта) *и.* монар — *мгла, марево*

ҺИКӘЛ (мейәс) *и.* һикәлтә — *выступ.* Ҡайа һикәле. Тау һикәле

ҺИКӘЛТ (урта) *с.* һикәлтәле — *ухабистый.* Һикәлт йул

ҺИКӘЛТӘ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Күтәрмә — *крыльцо.* 2. (урта) Тупһа — *порог*

ҺИЛ I (ҡыҙыл) *с.* 1. Тымыҡ — *тихий.* Көн һил ине. 2. (урта) *и.* ҡалҡыу ер — *возвышенность.* Һил йерҙә ләпәк кенә ҡыҙыл бөрлөгән үҫә

ҺИЛ II (әйек) *и.* юшҡын — *накипь.* Ҫил (дим). Сәйгүнеңә ҫил ултырған

ҺИЛ III (һаҡмар) *и.* ҙур булмаған утрау — *островок*

ҺИЛДЕРӘҮ (арғаяш) *ҡ.* һүрәнләтеү — *остудить.* Мейесте һилдереп кенә бешерәбеҙ икмәкте

ҺИЛДӘҮ (әйек-һаҡмар) *с.* еләҫ — *слегка ветреный*

ҺИЛЛӘҮЕК (урта) *и.* 1. Ҡалҡыу ер — *возвышенность.* Һилләүек йер. 2. *с.* еләҫ — *слегка ветреный*

ҺИЛЫМ (туҡ-соран) *и.* һыйлым — *обращение к жене своего сверстника и, наоборот, жены к сверстнику своего мужа*

ҺИМЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* шиңеү — *уменьшаться.* Ҡорһағы һимгән, йабыҡҡан, бахыр

ҺИММӘТ (көнсығыш-диалект) *и.* 1. Байлыҡ — *богатство.* 2. Дан — *слава*

ҺИММӘТ ИТЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* ҡулай күреү — *считать подходящим, удобным.* Кешегә йөрөүен һиммәт итә

ҺИН (көнсығыш диалект, урта, әйек-һаҡмар) *өн. һ.* ир менән ҡатындың бер-берейһенә өндәшеү һүҙе — *слово обращения супругов друг к другу.* Һин, сәй ултырт әле (ҡыҙыл). Ҫин (дим). Ҫин, ҡайҙа бараҫың?

ҺИҢГӘҘӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* иҫен юғалтыу — *потерять сознание.* Һиңгәҙәп йатҡан, тей

ҺИҢЕРӘҮ I (ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *с.* тыңҡыш — *гнусавый.* Ул бит һиңерәү, танауы белән һөйләй (әйек-һаҡмар). Һиңгерәү (әйек-һаҡмар)

ҺИҢЕРӘҮ II (ҡыҙыл, урта) *с.* миңерәү — *глупый*

ҺИҢКЕТЕҮ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* һелкетеү — *трясти.* Ҡуй, һиңкетмә, башым ауырта (һаҡмар). Урам тулы халыҡ йер һиңкетеп атлап баралар (туҡ-соран). Һеңкетеү (урта урал). Аты һеңкетә тартып эпкитте

ҺИҢМАЙ (ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *с.* 1. Миңрәү — *тупой (о человеке).* Ҡайғынан һиңмай булып бөткәммен (ҡыҙыл). Һиңмаймын бигерәк, шуны ла аңҡармайым (урта). 2. Ғәмһеҙ — *беззаботный*

ҺИҢМАЙҘАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* миңрәүләнеү — *отупеть.* Һиңмайланыу (урта)

ҺИПЕРТКЕС (әйек-һаҡмар) *и.* һыу һипкес — *лейка.* Һиптерткес (әйек, әй)

ҺИПКЕЛ (урта) *и.* бит туты — *матеж*

ҺИПКЕН I (әйек) *и.* монар — *мгла*

ҺИПКЕН II (ҡыҙыл, әйек-һаҡмар) *и.* шауҡым — *влияние.* Ул замандың һипкене миңә лә ҡағылып китте (әйек-һаҡмар)

ҺИПТЕРТКЕС (әй) *и.* туп һуғыу уйыны — *«Лапта»*

ҺИПТЕҪТЕРЕҮ (урта) *ҡ.* таратыу — *разбазаривать.* Бер нәмәһен һиптеҫтермәй ҡараным

ҺИПТӘҮ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* ҡушыу, ҡатыштырыу — *смешать что.* Бәрәс йөнө һиптәп йаҙғы йөндән кейеҙ баҫалар (әй)

ҺИПҺЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һирәгәйеү — *редеть.* Үлән һипһей башлаған

ҺИРАЙЫУ (туҡ-соран) *ҡ.* һонтайыу — *вытянуться в длину.* Оҙон геше бото һирайыб алып йөрөй

ҺИРАҠ (дим, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Сираҡ һөйәге — *большая берцовая кость.* 2. Сираҡ — *голень.* Һыйраҡ (һаҡмар, ырғыҙ)

ҺИРҘАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һуйҙайыу — *идти в рост.* Һирҙайып үҫеп киткән

ҺИРЕНДЕ (арғаяш, салйоғот) *и.* һүренте — *нитки, выдерганные из ткани*

ҺИРЕҮ I (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* бүре, һеләүһен кеүек йәнлектең кесе ярау итеүе — *мочиться (о животных)*

ҺИРЕҮ II (салйоғот) *и.* кәпрән — *нижняя наволочка*

ҺИРЕҮ III (салйоғот) *и.* һүренте — *нитки, выдерганные из ткани.* ◊ Һиреп төйөү *(ептең бер нисә осон бергә бәйләү)* — *завязать узлом что-л.*

ҺИРКЕҮ (дим) *и.* тау ҡыры — *гребень горы*

ҺИРПЕЛЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йоғоу — *пристать (о болезни).* Рәнйеү һирпелеү. Быума кешегә һирпелә

ҺИРПЕНДЕ (ҡыҙыл) *и.* ташланған нәмә — *заброшенная вещь*

ҺИРПЕҮ (мейәс) *ҡ.* 1. Туҡмау — *побить кого-что.* 2. (ҡыҙыл, мейәс) Һибеү — *посыпать что.* Йулға ҡом һирпте (ҡыҙыл). 3. (әй) Һуғып ебәреү — *ударить кого-что.* Һирпеп йебәрҙем тегене

ҺИРПМӘ I (ырғыҙ) *и.* уй — *мысль.* Халыҡтың һирпмәһен һиҙеп китепарҙы

ҺИРПМӘ II (ҡыҙыл) *и.* ҡош аулау өсөн эйелгән ағастың осона ҡоролған йүкә тоҙаҡ — *петля для ловли птиц.* Һиртмә (ҡыҙыл, мейәс)

ҺИРТМАҠ (арғаяш) *и.* мәскәү — *проволочная или волосяная петля для ловли птиц и т. д.* Һиртмәк (мейәс)

ҺИРТМӘ I (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Муйыл ағасынан яһалған сәңгелдәк аҫмаһы — *черемуховая палка, приспособленная для качания люльки.* 2. (ҡыҙыл) Пружина. Һиртмәк (төньяҡ-көнсығыш)

ҺИРТМӘ II (урта) *и.* йәшенмәк уйыны — *игра в прятки.* Һиртмә уйнау

ҺИРТМӘҒОЙО (урта) *и.* сиртмә ҡоҙоҡ — *колодец с длинным шестом (журавлем)*

ҺИРӘЙТЕҮ (мейәс) *ҡ.* һирәгәйтеү — *поредеть.* Ике баланы һирәйтеп тапты

ҺИРӘКҺЕҮ (эйек) *ҡ.* һирәгәйеү — *редеть.* Халыҡ килеп ултырғас ағас һирәкһене

ҺИРӨҮ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һирәгәйеү — *поредеть.* Ағас ҡырҡыу белән һирәне (мейәс)

ҺИССУҒЫНДА (ҡыҙыл) *к.* юҡ тигәндә, һис булмаһа — *хотя, хоть.* Һиссуғында ҡоҙаларҙан алып тор бер ун һум. Һисйуғында (ҡыҙыл, әй)

ҺИТА, ҺИТӘ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* инәне ашатыу өсөн ҡорт йыйған сәскә һеркәһе — *перга.* Һитәле бал (ҡыҙыл). Һитәле балтан ҡойолған әсе бал көслө була (урта)

ҺИТӘЛӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* балауыҙ ҡарайып боҙолоу — *почернеть, испортиться (о воске)*

ҺИҺАҠАЙҘАУ (урта) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать.* Ирҙәр күрһә һиһаһайҙап тора

ҺОҒАЛАН (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *и.* ашар өсөн үлеп барған, ашҡа төшөп барған кеше — *жадный до еды (человек).* Һоғалаҡ (әй)

ҺОҒАЛАНЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ҡомһоҙланыу — *стать ненасытным.* Пленныйҙар һоғаланып тарта башланылар (урта)

ҺОҒОНДОРА КЕЙЕҮ (ырғыҙ) *ҡ.* батырып кейеү *(бүреккә ҡарата)* — *натянуть шапку.* Бүректәрен һоғондора кейгәннәр

ҺОҒОНОМ: БЕР ҺОҒОНОМ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* бер ҡабырлыҡ — *то, что можно один раз брать в рот.* Бер һоғоном ит (ҡыҙыл)

ҺОҘА (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Һоҫа — *челнок.* Һоҫа энәһе. Һоҫа үҙәге (мейәс). 2. Һоҫҡо — *совок.* Һоҙғо (мейәс)

ҺОҘҒАҠ (арғаяш, мейәс, әй) *и.* һоҫҡо — *совок*

ҺОҘОУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һоҫоу — *черпать*

ҺОЗДАУ I (мейәс) *ҡ.* өҙләү — *горловое пение*

ҺОЗДАУ II (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* зыйҙау, шәп итеп сабыу — *промчаться стрелой*

ҺОЙҘАН (арғаяш, салйоғот) *с.* һуйҙан — *долговязый*

ҺОЙҠАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һөйкәнеү — *прислониться.* Түрә-ғараға һойҡанып йәшәп өйрәнгән ул

ҺОЙТ (көнсығыш диалект) *ы.* күмәк малды, ҡошҡортто ҡыуыу һүҙе — *слово, выражающее отгон скота, птиц*

ҺОҠ: ҠУЛЫ ҺОҠ (ҡыҙыл) *с.* ҡулсыр — *нечист на руку, ворующий.* Һоҡ һимермәһ, бур байымаһ

ҺОҠ (ҡыҙыл) *с.* ашар өсөн үлеп барған, ашҡа төшөп барған кеше — *жадный до еды*

ҺОҠҺОҠ (арғаяш) *и.* ҡашыҡморон — *утка-широконоска*

ҺОЛ (ҡыҙыл) *с.* туймаҫ — *ненасытный*

ҺОЛАҒЫУ (урта) *ҡ.* эләгеү — *зацепиться.* Ағаслар йарға барып һолаҡҡан әнә. Серегән ағас ергә төшмәй икенсе ағасҡа һолағып ҡалған

ҺОЛАУ (урта) *ҡ.* һуҙылыу, һуҙылып ятыу — *лежать врастяжку.* Һолай ҙа йата шу

ҺОЛҒА (мейәс) *и.* таҫыл — *сноровка.* Күҙем йерҙе ут амай, һолға тегәм

ҺОЛУЛӘН (ҡыҙыл) *и.* һолобаш — *овсяница*

ҺОЛҺОҘ (төньяҡ көнсығыш) *с.* 1. Ипһеҙ, килбәтһеҙ — *несуразный.* 2. Таҫылһыҙ — *бестолковый*

ҺОЛҺОЛ (арғаяш) *и.* ҡош исеме — *название птицы*

ҺОМАЙҒОШ (ҡыҙыл) *и.* һөмәй — *бородатая неясыть*

ҺОМҺОҘ (урта) *с.* һөмһөҙ — *нахальный*

ҺОНА (урта) *с.* һонтайған — *долговязый*

ҺОНАҒАҘ (урта) *и.* эре ҡаҙ төрө — *крупная порода гуся*

ҺОНДОР, ҺОНТОР (урта) *с.* 1. Һонтайған — *долговязый.* 2. Оҙон — *длинный.* Һонтор кәүҙәле кешегә һонтор күлмәк килешмәй. Ҫондор (дим)

ҺОНДОРЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* мыштырҙау — *копошиться*

ҺОНО (дим) *с.* эре — *высокомерный.* Мин алама булдым, һоно булдым

ҺОНОҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *с.* ҡайырыңҡы — *откинутый (о косе).* Һоноҡ һаплаған салғы белән ҡыйын у (ҡыҙыл). Салғыһы һоноҡ икән (эйек-һаҡмар)

ҺОНОҠЛАНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* салғының артҡа саңҡайыуы — *откинуться (о косе).* Салғы һоноҡланып китте, бәкесләп алыр гәрәк, тибеҙ

ҺОНТОЙМАҪ (һаҡмар) *и.* аҫтыртын — *скрытный.* Һонтоймаҫҡа йомошоң төшмәһен

ҺОНТОР (һаҡмар) *с.* сомтор — *короткий (в длину).* Һонтор күлдәктә йөрөй

ҺОҢ БАШҠОРТ (дим) *и.* «һ» өнө менән һөйләшеүсе башҡорт — *башкир, употребляющий в языке звук «h»*

ҺОҢҒАУ (ҡыҙыл) *с.* 1. Эш рәте белмәгән — *бестолковый.* 2. Миңрәү — *глупый.* 3. (арғаяш) Килбәтһеҙ — *несуразный.* 4. (урта) Һонтайған — *долговязый*

ҺОҢҒО (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* оңғо — *ушко топора (в которое вставляют топорище).* Балтамдың һоңғоһо йарылды (арғаяш)

ҺОҢҒОЛ (ҡыҙыл) *с.* һонтайған — *долговязый*

ҺОҢҒОЛДАУ, ҺЫҢҠЫЛДАУ (дим, ҡариҙел) *ҡ.* «һ» өнө менән һөйләшеү — *говорить со звуком «h».* Иҙел арйағында һоңғолдап ҫөйләшәләр (дим)

ҺОҢҒОРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать*

ҺОҢҠО, ҺОҪОҢҠО (урта) *с.* ҡайырыңҡы — *загнутый (о косе)*

ҺОҢҠОЛДАҠ (туҡ-соран) *и.* «һ» өнө менән һөйләшеүсе — *разговаривающий со звуком «h».* Туҡ башы йағында һоңҡолдаҡ башҡорт та бар

ҺОР (урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Аҡһыл һоро — *светло-коричневый.* 2. (ҡыҙыл, мейәс, урта) Күкһел — *синеватый.* Сысҡан һор була (урта). Ҫор (дим). 3. (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) Көрән — *коричневый.* Һор айыу күрҙек урманда (мейәс). 4. (дим) Күк — *синий*

ҺОРАМТАЛАШЫУ (мейәс) *ҡ.* һораныу — *клянчить.* Белешем йаратып шу буҙаны һорамталашыпарып тирмән табып әпкилеп ҡойҙорҙо

ҺОРАНСЫ (мейәс) *и.* һораныусы — *попрошайка.* Хәйерсене һорансы талаған

ҺОРАНСЫЛАУ (мейәс) *ҡ.* һораныу — *попрошайничать.* Йемерепөттөң бит самауырҙы, инде йөрөйөм һорансылап

ҺОРАТ (ҡыҙыл) *и.* күк ат — *сивая лошадь*

ҺОРҒОЛ (мейәс) *с.* һорғолт — *коричневатый.* Һорғол күҙле

ҺОРҠОТ (ҡыҙыл, урта) *и.* оҙон ағас — *высокое дерево.* Һорҡот (эйек-һаҡмар)

ҺОРНАЙҒАН (эйек-һаҡмар) *с.* һонтайған — *долговязый*

ҺОРНАЙЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* оҙонайыу — *стать длинным.* Һорнайып һаман утынға йөрөй

ҺОРНАС (мейәс) *с.* һороҡай — *коричневатый*

ҺОРТОЙ (эйек-һаҡмар) *с.* һорғолт — *коричневатый.* Шәшке һортой була

ҺОРТУРҒАЙ (урта) *и.* турғай — *воробей*

ҺОРҺОҘ (һаҡмар) *с.* холҡһоҙ — *дурной по характеру.* Шу хәҙәре һорһоҙ геше буламы инде

ҺОҪА I (мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡорт ҡашығы — *большая берестяная ложка для вычерпывания пчел.* Күсте һарыған урынынан һоҫа белән һоҫоп алып моҙғаға һалалар (мейәс)

ҺОҪА II (һаҡмар) *и.* мөшкә — *мельничная насыпь*

ҺОҪҠАҠ (арғаяш) *и.* 1. Һоҫа — *челнок.* 2. Ҡорт ҡашығы — *большая берестяная ложка для вычерпывания пчел.* 3. Һоҫҡо — *совок*

ҺОҪҠОН (урта) *и.* оҫҡон йыуаһы — *лук линейный*

ҺОҪҠОС (эйек-һаҡмар) *и.* ҡорт ҡашығы — *большая берестяная ложка для вычерпывания пчел*

ҺОҪОҢҠО (урта) *с.* һоноҡ — *вытянутый.* Һоҫоңҡо салғы

ҺОҪМА (эйек-һаҡмар) *и.* балыҡ тота торған ҡулайлама — *приспособление для ловли рыб*

ҺОҪОУ I (урта) *ҡ.* йотоу — *глотать*

ҺОҪОУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* боҫоу — *прятаться*

ҺОҪОУ III (арғаяш) *ҡ.* һөҙөү — *ловить рыбу бреднем.* Йылым белән һоҫҡан гешеләрҙә балыҡ бар

ҺОҺҠАҠ (арғаяш) *и.* һоҫҡо — *совок.* Һоҡҡо (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар)

ҺӨБӘ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* бүләк — *подарок.* Һөбә өләшә торғайнылар, биш кешегә бер тире (мейәс). Үрге урамдан оҙон ҡолғаға һөбәләр тағып төшөп килеүсе бер төркөм йегетләр күренде (урта). ◊ Һөбә бағанаһы (урта) эшкинмәгән, йүнһеҙ кеше — *бестолковый человек*

ҺӨҘГӨ (ҡыҙыл) *и.* һөт һөҙгөсө — *цедилка.* Һөттө һөҙгө белән һөҙәһең

ҺӨҘӨК (арғаяш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* һөҙлөк — *навар (на мясном бульоне)*

ҺӨҘМӨШ (мейәс) *и.* һөҙмә — *отжатое кислое молоко (наподобие сырковой массы)*

ҺӨҘМӘЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* һөҙмә яһау — *сделать сюзмэ.* Һөттө һөҙмәләп йыйған кеше

ҺӨҘМӘС (эйек-һаҡмар) *и.* һөҙмә — *отжатое кислое молоко (наподобие сырковой массы)*

ҺӨҘӨҺӨТ (эйек-һаҡмар) *и.* Һөҙһөт — *удод.* Һөдөһөт (дим, ҡыҙыл, урта)

ҺӨҘӘК (арғаяш, мейәс) *с.* ҡайырыңҡы — *откинутый (о косе).* Һөҙәк салғы китергәһең бит (арғаяш)

ҺӨҘӘГӘС (ҡыҙыл) *с.* һөҙөшкәк — *бодливый.* Һөҙәгәс һыйырыңды һатманыңмы әле?

ҺӨЖДӘҺЕҘ (эйек-һаҡмар) *с.* выжданһыҙ — *недобросовестный.* Һөждәһеҙ гешенән ней өмөт итәһең инде

ҺӨЖӨРӨЛӨҮ (урта) *ҡ.* ябырылыу — *нахлынуть.* Тулҡыннар йарға һөжөрөлдө

ҺӨЖӨРӨҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* 1. Таҙартыу, ҡырыу — *сгрести, чистить.* Трактыр белән йулды һөжөрәләр (урта). Төрпө белән солоҡ эсен һөжөрәләр (ҡыҙыл). 2. Ыуыу, ҡырыу — *тереть.* Ағала белән тире һөжөрәләр (ҡыҙыл). 3. (ҡыҙыл) Тәгәрәтеү — *катать (о холсте)*

ҺӨЖӨҮ I (урта) *ҡ.* тиҙ генә ашап бөтөрөү — *быстро съедать все поставленное.* Бал бер туҫтаҡ итеп ултыртҡайным, шуны һөжөп ҡуйҙылар

ҺӨЖӨҮ II (урта) *ҡ.* ышҡыу, шымартыу — *шлифовать.* Аҙаҡ кирбес белән һөжәһең. Тайаҡтың бер осон айаҡҡа кейеп һөжәһең тирене

ҺӨЗДӘТЕҮ, ҺӨЗӨЛДӘТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һөсләтеү — *науськать (собаку).* Һөзгөрөү, һөздәү (мейәс), һөзөлдәтеү, һөсөлдәтеү (ҡыҙыл). Һөс тә һөс, эт һөзөлдәтә, баллар шарылдығы сыға (ҡыҙыл)

ҺӨЗДӘҮ, ҺӨЗЗӘҮ (ҡыҙыл) *и.* өҙләү — *горловое пение.* Һөздәүсе йуҡ һәҙер

һөҙөҙ - ҡуҙ

ҺӨЙКӨНЕҮ (мейәс) *ҡ.* һөйкәлеү — *привалиться, прислониться*

ҺӨЙЛӘМЕШ (ырғыҙ) *и.* һөйләү — *говор, сказ.* Бабайларҙың һөйләмеше буйынса ғына беләм

ҺӨЙЛӘМЛЕ (урта) *с.* белемле — *образованный.* Бик һөйләмле геше ул Мехәмәт ағай

ҺӨЙМӘЛЕК (ҡыҙыл, урта) *и.* мөхәббәт — *любовь.* Һөймәлек тотоп хат йаҙып йатты (ҡыҙыл)

ҺӨЙМӘЛЕКТЕ (көнсығыш диалект) *с.* һөйкөмлө — *обаятельный.* Бик оҡшаны ул миңә, һөймәлекте геше (ҡыҙыл). Һөймәлекле (урта)

ҺӨЙМӘЛЕКҺЕҘ, ҺӨЙМӘЛӘКҺЕҘ (көнсығыш диалект) *с.* һөйкөмһөҙ — *несимпатичный.* Һөймәләкһеҙ (урта)

ҺӨЙНӘКҺЕҘ (әй) *с.* 1. Һөйкөмһөҙ — *несимпатичный.* Бигерәк һөйнәкһеҙ геше. 2. Тәртипһеҙ — *недисциплинированный*

ҺӨЙӨККӨҘ (ҡыҙыл) *с.* һөйкөмһөҙ — *несимпатичный.* Һөйөмһөҙ (арғаяш), һөйөтһөҙ (мейәс). Кешегә һөйөтһөҙ булыпөткән инде хәҙер

ҺӨЙӨҪӨНӨҮ, ҺӨЙҪӨНӨҮ (урта) *ҡ.* һөйөү, теләү — *желать.* Камфитты ла һөйөҫөнөп ашамайым. Һөйһөнөү (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар)

ҺӨЙӨТТӨ (салйоғот) *с.* һөйкөмлө — *обаятельный, симпатичный.* Иң бәләкәй һөйөттө ҡәйенһендем — тутайым инде

ҺӨЙРӘ, ҺӨРӘТМӘ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* һөйрәтке — *волокуша.* Һүрәтке (урта урал), ҫөйрәтмә (дим), сүрәтке (кариҙел)

ҺӨЙРӘЛТКЕ (һаҡмар) *и.* шамтыр — *неряха.* Йөрәле һөйрәлткең айланып!

ҺӨЙРӘСЕ (һаҡмар) *и.* күбәсе, күбә тейәүсе — *человек, который грузит копны*

ҺӨЙРӘТӘЙ (һаҡмар) *и.* ығыш — *копуша*

ҺӨЙСӨЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һөсләтеү — *науськать собаку*

ҺӨЙС-ҺӨЙС (ҡыҙыл) *ы.* һөс-һөс, эт һөсләтеү ымлығы — *междометие науськивания собаки*

ҺӨЙҺӨН (арғаяш) *и.* кейәүҙең ата-әсәһенә ҡыҙ яғынан бирелә торған мал — *скот, подаренный со стороны невесты родителям жениха.* Һөйһөндөк (әй)

ҺӨЙҺӨНМӘҮ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, урта) *ҡ.* 1. Хушһынмау — *быть неудовлетворенным.* 2. (арғаяш) Ҡағыу — *отчуждать кого*

ҺӨЙҺӨНӨҮ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* күңелгә ятыу, оҡшау — *прийтись по душе.* Һөйһөнөб йетмәйем мин андый ашты (әй)

ҺӨЙӘК I (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* 1. Һөлдә — *скелет.* 2. (көнсығыш диалект, урта) Кәүҙә, һын — *стан, телосложение.* Һөйәге ғупшы (ҡыҙыл). Һөйәгемте йортомнан сығарам, тей (урта). ◊ Һөйәккә һеңеү (мейәс, урта) ҡанға һеңеү — *впитаться в кровь.* Мин үҙебеҙсә һөйҙәйем, һөйәккә һеңгән бит ул (мейәс). Һөйәгемә һеңгәнсе өйрәтте (урта). Һөйәк һатыу (урта) ҡыҙ өсөн мәһәр алыу — *взять калым*

ҺӨЙӘК II (мейәс) *и.* талҡыш — *кострика, костра*

ҺӨЙӘК СИХУТЫ (урта) *и.* һөйәк туберкулезы — *туберкулез костей*

ҺӨЙӘЛДЕ (урта) *и.* киҫкә — *валежник*

ҺӨЙӘМ, ҺӨЙӘМӘ (урта, әй) *и.* урманда әҙерләнеп ҡуйылған утын — *заготовленные в лесу дрова.* ◊ Һынык һөйәм (көнсығыш диалект) баш бармаҡ менән бөкләнгән һуҡ бармаҡ араһындағы оҙонлоҡ — *пядь (старинная мера длины, равная расстоянию между большим и согнутым указательными пальцами руки)*

ҺӨЙӘНГЕС (урта) *и.* арт — *спинка стула.* Һөйәнгесле ултырғыс алтыҡ

ҺӨЛГӨ СӘЙЕ (һаҡмар) *и.* ҡыҙ яғынан яусы һөлгө алып ҡайтҡас, егеттең ата-инәләре, ағай-энеләре менән йыйылышып эскән сәй — *ритуал чаепития у родителей жениха после обоюдного сговора на брак.* Барып сәй эсеп, йегеттең атинәһе үҙенән ағай-энеһен йыйып, һөлгөнө, һәр береһе тотоп ҡарап, йөҙләренә һыпырып, һөлгө сәйе эсеп ҡайтып китәбеҙ

ҺӨДДӘ (әй) *с.* һонтайған — *долговязый*

ҺӨЛӨҢГӨ (мейәс) *и.* һөлгө — *полотенце с вышивкой на концах*

ҺӨЛӘРЕҮ, ҺӨРӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* һөйрәлеү — *волочиться.* Күлмәктең арты һөләреп йөрөй. Һөрәлеү (ҡыҙыл), һүрәлеү (урта урал)

ҺӨМБАШ, ҺӨМБӘШ (ҡыҙыл) *и.* ташбаш — *пескарь*

ҺӨМТОЙМАҪ (урта) *и.* аҫтыртын — *скрытный.* Һөйтоймаҫҡа көнөң ҡалмаһын у

ҺӨМТӘЙ (мейәс) *с.* йәмһеҙ — *неприглядный.* Кейәүемдең төҫө лә йуҡ, һөмтәй генә

ҺӨМҺӨҘ (көнсығыш диалект, урта) *с.* 1. Тәртипһеҙ, тәрбиәһеҙ — *невоспитанный.* 2. Килбәтһеҙ — *неуклюжий.* 3. (урта) Әрһеҙ — *нахальный.* 4. (ҡыҙыл) Йәмһеҙ — *некрасивый.* 5. (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) Ҡараңғы сырайлы — *неприветливый.* Бүре шикелде һөмһөҙ ғараш (ҡыҙыл). 6. (әй) *и., с.* бирән — *обжора.* Һөмһөҙ һыйыр бөтә йерҙе йапыртып йөрөй. Һөмһөҙ, ашҡа төшмә!

ҺӨМҺӨР: ҺӨМҺӨРӨ ҠОЙОЛОУ (көнсығыш диалект, урта, ырғыҙ) *ҡ.* һөмөрө ҡойолоу — *быть не в духе, быть хмурым.* Һөмһөрөң ҡойолоп ултырма ҡаршымда (урта). Оҙаҡ ҡына һөмһөрө ҡойолоп йөрөнө (урта)

ҺӨМӘЙ, ҺӨМӘЙ ҠОШ (дим) *и.* күгәрсендән бәләкәйерәк, мөгөҙлө ҡош — *бородатая неясыть*

ҺӨНӘРСЕН, ҺӨНӘРСӘН (дим) *с.* һөнәрмән — *мастер на все руки.* Минең атай һөнәрсән ҡарт булған

ҺӨҢГӨЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* һабаҡ ебәреү — *пускать стрелу.* Йыуа һөңгөләнгән, ҡаты хәҙер

ҺӨР I (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҡланған ит — *вяленое мясо.* Йете-һигеҙ йыл торған һөрҙө бешермәй ашағандар (ҡыҙыл). Ҡайһауыл йортҡа элек сыҡһа, шул һөр һалып бешереп, үҙ ырыу кешеләрен көтөп торор ине (һаҡмар)

ҺӨР II (урта) *и.* ҡот, йәм — *уют.* Өйөнөң бер һөрө йуҡ. Ирле геше — һөрлө геше

ҺӨРГӨ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* юнғы төрҙәренең дөйөм исеме — *общее название всевозможных скобелей.* Тәпәндең эсен һөргө менән һөрөп таҙарталар (ҡыҙыл)

ҺӨРГӨС (урта) *и.* 1. Ҡарлау — *лемехочиститель.* 2. (һаҡмар) Һал якоре — *якорь плота*

ҺӨРҘӨГӨП, ҺӨРҘӨГӨШӨП (көнсығыш диалект) *ҡ.* өймәкләшеп, күмәкләшеп — *сгрудившись.* Өйгә ҡыҙҙар һөрҙөгөп килеб инделәр. Тай-тулаҡ һөрҙөгөшөп сабып үтте (ҡыҙыл). Һөрлөгөп, һөрлөгөшөп (урта). Һал тотмаға һөрлөгөшөп сыға халыҡ

ҺӨРҘӘҮ (арғаяш) *ҡ.* еҫкәнеү — *обнюхивать кого-что.* Эт һөрҙәп йөрөй

ҺӨРИТ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡаҡланған ит — *вяленое мясо.* 2. (һаҡмар) Һөрһөгән ит — *тухлое мясо*

ҺӨРМӘКЛӘТЕҮ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ойпалау — *мять.* Йергә һөрмәкләтеп барып эт ҡуйанды тотто (ырғыҙ)

ҺӨРМӘКЛӘШЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* көрмәкләшеү — *схватиться (о борьбе)*

ҺӨРӨ, ӨРӨ (урта) *и.* тоҙлоҡ — *навар*

ҺӨРӨЛӨҮ (урта) *ҡ.* һөрөнөү — *споткнуться.* Һыбай барғанда ат һөрөләп китте. Һөрһөнөү (дим)

ҺӨРӨМЛӘНЕП (урта) *ҡ.* 1. Томанланып — *покрывшись мглою.* Буран һөрөмләнеп килә. 2. Күренер-күренмәҫ булып — *быть едва заметным.* Ҡойаш һөрөмләнеп тора

ҺӨРӨНКӘК, ҺӨРӨҢКӘК (мейәс) *с.* һөрөнсәк — *часто спотыкающийся*

ҺӨРӨНТӨ (урта) *и.* һыу менән ағып килгән сүп-сар — *мусор, сносимый водой*

ҺӨРӨҮ (мейәс, урта) *ҡ.* 1. Йышыу, шымартыу — *шлифовать.* 2. Йырыу — *прорыть что.* Һыу һөргән йер (урта). 3. Ырыу — *пазить.* Ағастың эсен һөрөп алаһың (мейәс)

ҺӨРПӨЛДӘТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* шурпылдатыу — *чавкать.* Ашты бигерәк һөрпөлдәтеп эсәһең (мейәс)

ҺӨРҺӨГӘН ИТ (арғаяш, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҡлаған ит — *вяленое мясо*

ҺӨРҺӨҘ (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Төҫһөҙ — *невзрачный.* Ниндәй һөрһөҙ тауар һуң был? 2. (ҡыҙыл, мейәс, урта) Йәмһеҙ — *некрасивый.* Бигерәк һынһыҙ, һөрһөҙ ҙәһә! (мейәс)

ҺӨР-ҺӨРҺӨҘ (урта) *с.* йәп-йәмһеҙ — *совсем неприглядный.* Һөр-һөрһөҙ ҡыҙы бар

ҺӨРӘ I (урта) *и.* тына, тапҡыр — *раз.* Ике һөрә айыу күрҙем. Ике һөрә саҡырып йырлаттылар

ҺӨРӘ II (мейәс) *и.* һөйрәтке — *волокуша.* Һөрә менән һөрәләйбеҙ бесәнде. Һөрәт (ҡыҙыл), һөрәтке (ҡыҙыл, мейәс)

ҺӨРӘН (һаҡмар) *с.* ҙур — *большой.* Һөрән айаҡ буғас ништәмәк кәрәк, бер ҡата һыймай

ҺӨР ӘРВӘНТЕ (урта) *и.* әрмәнде — *жаба*

ҺӨРӘТ (ҡыҙыл) *и.* ығыш — *копуша*

ҺӨРӘТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һөйрәтеү — *волочить, тащить.* Тас һөрәтеп, бысаҡ ҡайрап туй һуйалар (мейәс)

ҺӨРӘТКЕ I (ҡыҙыл) *и.* ығыш — *копуша.* Һүрәтке (әй)

ҺӨРӘТКЕ II (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* һөйрәтке — *волокуша.* Һөрәтмә (урта). Йәйләүгә күскәндә һөрәтмәгә һалып күсәң әйбереңде

ҺӨСИТ (һаҡмар) *и.* хөсөт — *месть.* Хөсит (урта урал). ◊ һөсит ҡойоу (урта) хаслыҡ ҡылыу — *враждовать.* Һөсит ҡойоп ҡына торалар

ҺӨСКӨРТӨҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* ҡотортоу — *натравить кого-либо.* Һөстөрөү (эйек-һаҡмар), өскөтөү (ҡариҙел), өҫтөрөү (дим), һөсөлдәтеү, һөстәтеү (ҡыҙыл)

ҺӨҪКӘ (арғаяш) *и.* һоҫа — *челнок*

ҺӨҪКӘК (арғаяш, салйоғот) *и.* һөҙгөс — *цедилка*

ҺӨТКӘ: ҺӨТКӘ УЛТЫРЫУ (урта) *ҡ.* баш ҡоҫоу — *колоситься*

ҺӨТЛӨГӘН, ҺӨТЛҮЛӘН, ҺӨТЛӨКӘС, ҺӨТЛӨКӘЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Һары билсән — *бодяк полевой.* Һөтләкәй, һөтләк (урта), һөттө үлән (салйоғот). 2. (урта) Бәпембә — *одуванчик.* Һөттүлән (арғаяш, салйоғот)

ҺӨТЛӨК I (ҡыҙыл, урта) *и.* йәйге аш бешереү урыны — *летняя кухня*

ҺӨТЛӨК II (урта) *и.* сипарат мороно — *рожки сепаратора*

ҺӨТЛӨК III (урта) *и.* һары билсән — *бодяк полевой*

ҺӨТӨҺӨҘ (дим, урта) *и.* һөҙһөт — *удод.* Һөтөһөт (ҡыҙыл, мейәс), һөтөт, һөтһөт (арғаяш)

ҺӨТ СЫҒАРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һөт айырыу — *сепарировать молоко*

ҺӨТ ТАРТЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һөт айырыу — *сепарировать молоко*

ҺӨТТӨМӘКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* һары билсән — *бодяк полевой*

ҺӨҺКӘК (салйоғот) *и.* һөҙгөс — *цедилка*

ҺУҒАҠАЙ (һаҡмар) *с.* һуға торған — *предназначенная для тканья.* Һуғаҡай балаҫым тора

ҺУҒЫЛМА (урта) *и.* биҙгәк — *малярия*

ҺУҒЫЛМЫШ (мейәс) *ҡ.* һуғылған — *тканый.* Был йөндән һуғылмыш

ҺУҒЫЛЫНЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* тап булыу — *попасть.* Бер түгел өс аслыҡҡа һуғылынды (эйек-һаҡмар)

ҺУҒЫЛЫУ (салйоғот) *и.* өҙлөгөү — *осложнение (после болезни)*

ҺУҒЫМ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* һуғыу эше — *ткачество*

ҺУҒЫНЫУ (төньяҡ-көнсығыш, эйек-һаҡмар) *ҡ.* киндер һуғыу — *ткать.* Һуғынырға әҙерҙәнә (мейәс)

ҺУҒЫУ (көнсығыш диалект, урта) *ҡ.* аулау, тотоу — *охотиться.* Ҡоралайҙы кәзә урынына һуҡтыҡ (урта)

ҺУҘМА I (урта) *и. резина*

ҺУҘМА II (эйек) *и.* урындыҡ буйына йәйелә торған ҡорама менән һырып эшләнгән буй юрған — *узкая длинная стеганая подстилка на нарах*

ҺУҘМАЙЛАНЫУ (эйек) *ҡ.* яйлау — *медлить*

ҺУҘМАҠАЙ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ығыш — *копуша*

ҺУҘМАҠОЙОҠ (урта) *и.* баҙар ойоғо — *простые чулки фабричного производства*

ҺУҘЫЛМАҠ (урта) *и. резина*

ҺУҘЫЛЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* яйлау — *медлить.* Һуҙылып йөрөү (ҡыҙыл)

ҺУҘЫУ (һаҡмар) *ҡ.* аялау — *расчесывать козий пух.* Дебетте өсөнсө ҡат һуҙҙым

ҺУЙҘАЙ, ҺУЙҘАЙҒАН (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта урал, әй) *с.* һонтор — *долговязый.* Һуйҙыҡ (әй), һуйҙан (эйек-һаҡмар)

ҺУЙҘАЙЫУ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* һонтайыу — *быть долговязым*

ҺУЙҘАҢЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эшләр-эшләмәҫ йөрөү — *работать неохотно.* Тағы күпме һуйҙаңларға уйлайһың?

ҺУЙҠАЙ, ҺУЙҠЫЙ, ҺУЙЫҠАЙ (арғаяш, салйоғот) *и.* уйһыулыҡ — *низменность*

ҺУЙЛАЙЫУ (урта) *ҡ.* иҫәүәнләнеү — *забываться*

ҺУЙЫЛ (урта) *с.* һығылмалы — *гибкий.* Һуйыл сыбыҡ менән һуйар инем мин һеҙне

ҺУЙЫЛЫУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* туҙыу, бүҫәләү — *износиться.* Күлдәктәре һуйылып төштө тей ине (ҡыҙыл)

ҺУЙЫУ (урта) *ҡ.* 1. Тунау — *сдирать шкуру.* Хәҙер тиреһен һуйып алабыҙ. Төрткө һуйа гиткәннәр. 2. Талау — *грабить.* 3. Ныҡ әрләү — *сильно ругать.* Берсиҙәтел һуйа ғына тегене

ҺУҠА (урта) *и.* тәпке — *мотыга*

ҺУҠАБАШ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* япа-яңғыҙ — *одинокий.* Һуҡабашым тик йатам шунда (мейәс)

ҺУҠА БЫСАҒЫ (арғаяш) *и.* һуҡа төрәне — *сошник*

ҺУҠА БОТО (арғаяш, мейәс) *и.* һуҡа тотҡаһы — *ручки плуга*

ҺУҠАЙЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* суҡайыу — *торчать на виду, выделяться на фоне чего-либо.* Һуҡайып машинаға менеп ултырҙы. Һупайыу (ҡыҙыл)

ҺУҠА ҠЫРҒЫСЫ (арғаяш) *и.* ҡарлау — *лопатка, которой очищают лемех во время пахоты*

ҺУҠАЛАҒӨЙ (һаҡмар) *и.* 1. Ҡаралтыһыҙ өй — *дом без приусадебных построек.* 2. (урта) Башы ябылмаған өй — *дом без крыши*

ҺУҠАЛАУ (мейәс) *ҡ.* алдаштырыу, әүрәтеү — *занимать, развлекать кого-л. чем-л.* Һуҡалаһаң, аҙ ғына йухалаһаң бабайҙы китә лә бара

ҺУҠҠЫ (һаҡмар) *и.* сыбағас — *цепь*

ҺУҠҠЫТАЙ (урта) *и.* ҡалын туҡыма — *толстая материя*

ҺУҠЛЫҒЫҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Һуғылыу — *заезжать.* Килгәндә беҙгә һуҡлығып кит. 2. Юлығыу — *попасть.* Ауыр эшләргә һуҡлығаһың байағы, шуға аҡ ҡорбан салалар

ҺУҠМА (арғаяш, салйоғот) *с.* һуғылған — *тканый.* Һуҡма балаҫтар күб ине әүәле (арғаяш)

ҺУҠМА ЙУЛ (мейәс) *и.* үлән баҫҡан иҫке юл — *старая, заросшая дорога*

ҺУҠМАЛЫ АТ (арғаяш, мейәс) *и.* һуҡҡанға йөрөгән ялҡау ат — *ленивая лошадь*

ҺУППАРМАҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

ҺУҠТА I (көнсығыш диалект, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡыҫыр башаҡ — *пустой колос*

ҺУҠТА II (көнсығыш-диалект) *и.* 1. Ҡош йөнөн йолҡҡандан һуң тороп ҡалған ҡара-күкһел төбө — *иссиня-черный пух, оставшийся после ощипывания птиц.* Йабыҡ өйрәктә һуҡта була (ҡыҙыл). Ҡаҙҙың йөнөн йолҡоп алғас, тәнендә ҡара-ғороһо ҡала, аны һуҡта, тиҙәр (әй). 2. (ҡыҙыл) Сәс төбө — *корни волос*

ҺУҠТА III (эйек-һаҡмар) *и.* емеш-еләк һабағы — *стебель ягод.* Һуҡталы балан. Һуҡталы муйыл. Баланды һуҡтаһы менән ала ла элеп ҡуйа (һаҡмар)

ҺУҠТЫБАЙ (эйек) *и.* эскесе — *пьяница*

ҺУҠТЫБАЙЛАНЫУ (эйек) *ҡ.* эсеү — *выпивать*

ҺУҠЫРАҠ (урта) *с.* күрер-күрмәҫ кеше — *подслеповатый*

ҺУҠЫРАНЫУ (урта) *ҡ.* тынысһыҙланыу, мыжыу — *беспокоиться (о ребенке)*

ҺУҠЫРГЕСЕРТКӘН (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек, әй) *и.* һаңғырау кесерткән — *глухая крапива*

ҺУҠЫР СЕБЕН (көнсығыш диалект) *и.* 1. Ләпәкәй — *мошкара.* 2. (арғаяш, салйоғот) Серәкәй — *комар*

ҺУҠЫР ТЕГӘНӘК (урта) *и.* һырмалсыҡ — *липучка*

ҺУҠЫРТӘКӘ (урта урал, әй) *и.* һәпәләк — *игра в жмурки*

ҺУҠЫР ШӘМ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* ҡыуыҡһыҙ шәм — *коптилка.* Һуҡыр лампы (арғаяш, урта, әй)

ҺУЛА (ҡыҙыл) *и. рахит*

ҺУЛҠЫЛДАҠ, ҺУЛҠЫЛДЫҠ (ҡыҙыл) *и. пружина*

ҺУЛҠЫЛДАП: ҺУЛҠЫЛДАП ҺЫҘҘАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* шештең өҙлөкһөҙ әрнеп һыҙлауы — *постоянная ноющая боль.* Һулҡылдап һыҙҙай, шешек сығып килә (ҡыҙыл)

ҺУЛПЫ (мейәс) *и.* рахиттың өсөнсө стадияһы — *третья стадия рахита.* Өсйәндән һулпыға айҙанһа оҙаҡ аттамай бала

ҺУЛПЫҠ (әй) *с.* 1. Бер яҡҡа ауышыраҡ, ҡыйышыраҡ итеп атлаусы — *шагающий, наклонившись в бок.* 2. Яҫы битле — *широколицый*

ҺУЛТАНЛАУ (урта) *ҡ.* юртыу — *бежать рысью.* Атлар һултанлап ҡына баралар

ҺУЛЫҒЫУ I (мейәс) *ҡ.* һулыу — *вянуть.* Гөлөм һулыҡҡан

ҺУЛЫҒЫУ II (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һулҡылдау — *всхлипывать.* Ул тыйыла алмай һулығып илай (урта)

ҺУЛЫМ (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Батҡыл, кеше йөрөй алмай торған юл — *топкая узкая дорога.* 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Иҫке һуҡмаҡ — *старая, заброшенная тропинка*

ҺУЛЫУ I (эйек-һаҡмар) *ҡ.* теләү — *желать.* Ул малай шул йаҡҡа тайырға һулый

ҺУЛЫУ II (урта) *и.* һулыш — *дыхание.* Һулыуы бөтмәгәс, йата инде хәл өҫтөндә

ҺУМАЛА (нөгөш) *и.* ыҫмала — *смола*

ҺУМАЛАУ (туҡ-соран) *ҡ.* яңы бешкән икмәктең өҫтөн һыулап һөртөп алыу — *обмачивание водой поверхности только что испеченного хлеба*

ҺУМАЛТАЙ (эйек) *с.* килешһеҙ — *грубый.* Һумалтай таҡта иҙәне

ҺУМДЫҠ (төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *и.* башһыҙ, биҙ һымаҡ үҙәкле шеш — *карбункул.* Ҡултығына һумдыҡ ҡалҡҡан, тәңкә һумдыҡ ҡуйар гәрәк, килешәуыл (урта урал). Һумныҡ (һаҡмар)

ҺУМНАЙ (мейәс) *с.* ибәтәйһеҙ — *неуклюжий*

ҺУМНАУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һаплау — *засадить что-либо на черенок.* Көрәккә ағас һумнап ҡуйҙым әле (урта)

ҺУМНАЙ (мейәс, әй) *с.* килбәтһеҙ — *неуклюжий*

ҺУМ ШЕШЕК (арғаяш) *и.* башһыҙ, биҙ һымаҡ үҙәкле шеш — *карбункул*

ҺУНАҒАРА (ҡыҙыл) *и.* йыртҡыс ҡош — *вид хищной птицы.* Һунағара тигән ай йаман ғош, ҡош ҡундырмай ағас башына *(халыҡ йырынан)*

ҺУНАРҘАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һунарға йөрөү — *охотиться.* Һунарлау (һаҡмар). Һунарлап килеп урынлашҡаннар

ҺУНАРСЫЛ (мейәс, эйек) *и.* һунарға әүәҫ кеше — *заядлый охотник*

ҺУҢ (һаҡмар) *к.* эйе, раҫлау һүҙе — *да.* — Кисә ҡайттыңмы? — Һуң

ҺУҢ БАРМАҠ (һаҡмар) *и.* һуҡ бармаҡ — *указательный палец*

ҺУҢҒА (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* һуң — *поздно.* Афтауыз ғалай һуңға гигән (һаҡмар)

ҺУҢҒАРЫ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *р.* һуң — *поздно.* Һыйыр һуңғары ғына быҙаулаған (ырғыҙ). Һуңғары урыҫларҙан гүрмәксе мейес сығарҙы. Бороңғо ғаҙан йуҡ инде ул, һуңғары алынған ғаҙан (эйек-һаҡмар)

ҺУҢҒАРЫРАҠ (һаҡмар) *р.* һуңыраҡ — *позднее.* Һуңғарыраҡ буһа, бесәнден ашы түбәнәйә

ҺУҢҒЫ, ҺУҢҒЫҺЫ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар, эй) сыу — *плацента (у животных).* Һуңҡыһы (урта). Һуңҡыһы төштө

ҺУҢҒЫҒА (эйек-һаҡмар) *р.* үтескә — *взаймы.* Һуңғыға бер-ике кила ит биреп тор әле

ҺУҢҒЫЛЫҠТА (ҡыҙыл) *р.* иң һуңынан — *впоследствии*

ҺУПАЙЫП УЛТЫРЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* бер ни эшләмәй тик ултырыу — *сидеть сложа руки.* Ултырған була һупайып, бер нигә эшкинмәй (эйек-һаҡмар)

ҺУПАЛ (мейәс) *с.* иҫәр — *глупый*

ҺУПАЛАҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *и.* 1. Көнйәлә — *пук чесаной шерсти или трепаного льна, прикрепленный к прялке.* Бер һупалаҡ йөн (мейәс). 2. (төньяҡ-көнсығыш) Йомарлам — *комок.* Бер һупалаҡ майым ҡалды (салйоғот)

ҺУПАЛАҠТАУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* 1. Йомарлау, йомғаҡлау — *скатать (в комок).* Май һупалаҡтау. Ҡорот һупалаҡтау. Теткәс һулаҡтап ҡуйабыҙ (мейәс). 2. (көнсығыш диалект) Арлы-бирле, унан-бынан ғына эшләү — *делать как попало.* 3. (ҡыҙыл, эй) Аҙ ғына белеү — *немного уметь что-либо делать.* Урыҫса аҙ ғына һупалаҡтайым (ҡыҙыл)

ҺУПАТА, ҺУПАТАЙ (эйек-һаҡмар) *с.* лупыш — *неуклюжий*

ҺУПАТАЛАЙ (ҡыҙыл) *с.* ҙур — *большой.* Һупаталай быйма кейгән

ҺУПИМ (эй) *с.* белдекһеҙ — *непонятливый*

ҺУПЫЛДАҠ, ҺУПЫЛДЫҠ, ҺУПАЙ (дим) *и.* 1. Һупайҙы — *сыч.* 2. (эй) Һеҙһөт — *удод*

ҺУР (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* ҙур — *большой.* Һеләүһен эт шикелде һур була (ҡыҙыл)

ҺУРАП I (урта) *и.* эҙ — *след.* Һурабынан йуллаған айыуҙы

ҺУРАП II (ҡыҙыл) *и.* ҙурат — *продолговатая копна снопов в поле.* Быйыл ғына урған, ай, ураҡты көлтәләпкәй һалдыҡ һурапҡа *(халыҡ йырынан)*

ҺУРАПАН: ҺУРАПАН ЙУЛ (мейәс) *и.* иҫке юл — *старая, заброшенная дорога*

ҺУРАТ (һаҡмар) *и.* йөҙ көлтәнән торған ҙурат — *копна из ста снопов*

ҺУРҘЫРТҠЫС (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* киптергес — *промокашка*

ҺУРҠЫЛДАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамыш башы — *головка камыша*

ҺУРҠЫЛДАУ (мейәс) *ҡ.* шештең өҙләкһеҙ әрнеп һыҙлауы — *постоянная ноющая боль.* Беләгем һурҡылдап һыҙҙай

ҺУРҠЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* һурығыу — *подсохнуть.* Бесән аҙыраҡ һурҡый (мейәс)

ҺУРНАҠСЫ (урта) *и. бур ҡорт* — *пчела-воровка*

ҺУРПА (ҡыҙыл) *и.* йәш — *слеза.* Күҙенән һурпаһы ғойолоп шәмәрә лә йөрөй ҡарт кешенен. ◊ Күҙ һурпаһын ҡойоу *(күҙ йәшен түгеү)* — *плакать*

ҺУРПАГҮҘ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, эй) *и.* йәшкәҙәп торған ауырыу күҙ — *больные слезящиеся глаза.* Һурпалыгүҙ (урта урал, эй)

ҺУРПЫСЫҠ (ҡыҙыл) *и.* һурпыс — *сердечник (напр. часть ножа, всаженная в черенок)*

ҺУР ТУН (һаҡмар) *и.* толоп — *тулуп.* Мыны таштап һур тун алмаҡ пула.

ҺУРЫҒЫУ (көнсығыш диалект, урта) *ҡ.* 1. Елләү, кибеү — *подсохнуть.* Бесән һурыға. Йер һурыға (ҡыҙыл). 2. Ябығыу — *похудеть.* Бик ныҡ һурыҡҡанһың, әллә ауырыйһыңмы? (урта)

ҺУРЫҠТЫРЫУ (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *ҡ.* киптереү — *обсушить.* Тирене һурыҡтырып алып шунан тарта торғайнылар (ҡыҙыл)

ҺУРЫЛЫУ (мейәс) *ҡ.* ҡуҙғалыу — *трогаться (с места).* Тыуған йерендән һурылып сығып китеүе ғыйын

ҺУРЫНДЫ (салйоғот) *и.* һүренте — *нитки, выдерганные из ткани*

ҺУРЫТЫУ (дим) *ҡ.* һурҙырыу — *обдирать.* Тары һурытып ҡайттым

ҺУРЫУ (мейәс) *ҡ.* һуғыу — *побить (о мареве).* Ашты монар һурып китте

ҺУҺЫҠ (салйоғот) *и.* ҡашыҡморон — *широконоска*

ҺУҺЫҠ АРБА (салйоғот) *и.* кырандас — *тарантас*

ҺҮГӘН (мейәс, урта) *и.* йәлдәүһеҙ мурҙа — *морда без внутренней воронки*

ҺҮҘ: ҺҮҘ АЛЫШТЫРМАУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* һөйләшергә мөмкинлек бирмәү — *не давать возможность разговаривать;* һүҙ ғайтарыу (көнсығыш диалект) ҡарышыу — *пререкаться;* һүҙ ҡатыу (туҡсоран) һөйләү — *говорить.* Был хаҡта әлегә бер кемгә бер һүҙ ҡатҡаным йуҡ. Һүҙ тишеү (урта) йәрәшеү — *сватать.* Ҡыҙға һүҙ тишеп ҡайттыҡ, тейләр; һүҙен һүтеү (ҡыҙыл) һөйләү — *рассказать.* Сәй эсереп тороп һүҙҙе һүтәһе ине һиңә: һүҙгә ҡалдырыу (ҡыҙыл) мәсхәрәләү — *опозорить;* һүҙ уҫмаҡтау (эй) белмәмеш булып һорашыу — *расспрашивать притворившись незнающим;* һүҙ һалыу (һаҡмар) яусылау — *сватать.* Берәүҙең ҡыҙына һүҙ һалып кил, тип йаусы йебәрәбеҙ

ҺҮЖӘ (эйек-һаҡмар) *м. һ.*, кеше эшләп торғанда ҡеүәтләп әйтелә торған һүҙ — *слово поощрения.* — Һүжәгеҙ! Алла ҡеүәт бирһен! — Әйҙә һүжәләшергә! (һаҡмар)

ҺҮЛ (ҡыҙыл, салйоғот, эйек-һаҡмар) *с.* еүеш — *мокрый.* Һүлле бесән (ҡыҙыл). Һүл утын насар йана (һаҡмар)

ҺҮЛДЕР (мейәс) *с.* һүрән — *плохо истопленный (о печи, бане); плохо пропеченный (о хлебе).* Мейес тә һүлдер, икмәк тә һүлдер

ҺҮЛЕМ ЙУЛ (эйек-һаҡмар) *и.* иҫке юл — *старая, заброшенная дорога.* Һүлем йулды беләһең, шуның менән тит. Һүләм йул (ҡыҙыл)

ҺҮЛПӘН (дим, ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ, әй) *с.* эшләп еткерелмәгән — *недоделанный.* Йеп һүлпән сиратылған (ырғыҙ). Һүлпән арҡан, һүлпән сирау (әй)

ҺҮЛӘ (әй) *и.* күбә — *копна (сена).* Ос һәнәгеп алып тотош һүләне ырғытып йебәрҙе

ҺҮМЕС ҺӨЙӘГЕ (әй) *и.* соңҡа — *бугор затылочной кости*

ҺҮРЕМ (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Бер һаплам еп — *нитка длиной на одно вдевание в иголку.* Бер һүрем йеп бир әле. 2. (арғаяш, салйоғот) Һүренте — *нитки, выдерганные из ткани.* Һүрем йебе. Һүрендек (һаҡмар)

ҺҮРЕҮ (төньяҡ-көнсығыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* кәпрән — *наперник.* Ҫүреү (дим), сүреү (ҡариҙел)

ҺҮРМӘ (ҡыҙыл) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

ҺҮРМӘКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* иҫке юл — *старая, заброшенная дорога*

ҺҮРНӘКӘ (ырғыҙ) *и.* һүренте — *нитки, выдерганные из ткани*

ҺҮРӘМ ЙУЛ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* иҫке юл — *старая, заброшенная дорога*

ҺҮРӘМТӘ (ҡыҙыл) *и.* иҫке юл — *старая, заброшенная дорога*

ҺҮРӘМҪЕҮ (урта) *ҡ.* һүрәнәйеү — *остыть.* Мейесем һүрәмҫегән. Һүрәнһеү (арғаяш)

ҺҮРӘНКЕ (урта урал, һаҡмар) *с.* һүрән — *плохо истопленный (о печи, бане).* Мис һүрәнке булған (урта урал)

ҺҮРӘНЛӘНЕҮ (туҡ-соран) *ҡ.* кәмеү — *уменьшиться.* Бер аҙҙан халыҡ һүрәнләнде

ҺҮРӘПӘН ЙУЛ (мейәс) *и.* иҫке юл — *старая, заброшенная дорога*

ҺҮРӘПӘТ (әй) *и.* әрпеш — *неряха*

ҺҮРӘТ (арғаяш, урта) *и.* ҡараҫҡы — *чучело*

ҺҮРӘҮ I (урта) *с.* һүрән — *плохо истопленная (о печи, бане).* Мейес һүрәү булған

ҺҮРӘҮ II (ҡыҙыл) *и.* һүренте — *нитки, выдерганные из ткани*

ҺҮТЕЛЕП ЙӨРӨҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* тырышып йөрөү — *стараться.* Мин икмәк баҫам тип һүтелеп йөрөйөм (мейәс)

ҺЫБА I (урта) *и.* кәзә тиреһенән яһалған биҙрә — *ведро, сделанное из козьей шкуры*

ҺЫБА II (урта) *и.* ҡолға — *шест*

ҺЫБАЙ БЕЙЕҮ (мейәс) *ҡ.* туй ваҡытында өйгә ат индереп бейеү — *во время свадьбы плясать на коне дома*

ҺЫБАЙҠАН (ҡыҙыл) *и.* тотош, билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя*

ҺЫБАЙЛАП (ырғыҙ, эйек) *р.* һыбай — *верхом.* Элек гел һыбайлап йөрөгәннәр (ырғыҙ). Һыбайлап сығырға гәрәк буған (эйек)

ҺЫБАЙЛАУ (эйек-һаҡмар) *р.* һыбай — *верхом.* Һыбайлау килеп ҡайттылар

ҺЫБАУ (арғаяш, дим, урта) *с.* һыулы — *мокрый.* Бәрәңгебеҙ һыбау түгел (дим). Тиреҫтә үҫкән бәрәңге һыбау була (урта)

ҺЫБАУ: ҺЫБАУ ҠАР (арғаяш) *и.* ҡырпаҡ ҡар — *первый снег*

ҺЫБЫЛЖЫУ (арғаяш) *с.* шамтыр — *неряшливый*

ҺЫҒЫНЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ярҙам һорап аллаға табыныу — *просить божьей помощи, преклоняясь перед ним.* Сығыныу, аллаға сығыныу (әй)

ҺЫҒЫУ (арғаяш) *ҡ.* ҡамау — *окружить кого-что.* Ике тау араһына һығып алдыҡ

ҺЫҘА (урта) *и.* һыҙағайым — *лес, растущий длинной полосой.* Ике ҡулын кеҫәһенә тығып һыҙа буйынан китте

ҺЫҘАТ (нөгөш) *и.* күлдәк итәгенә һалынған таҫма — *тесьма, нашитая на подол платья*

ҺЫҘҒАҠ: ҺЫҘҒАҠ ЙЕЛ (ҡыҙыл) *и.* ыжғыр ел — *пронзительный ветер*

ҺЫҘҒЫ, ҺЫҘҒЫС (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* бура бураҒанда бүрәнәне ырып сабырҙан алда һыҙып сыға торған саталы тимер — *пазник*

ҺЫҘҒЫРАҠАЙ, ҺЫҘҒЫРТМАҠАС (һаҡмар) *и.* һыҙғыртҡыс — *свистулька*

ҺЫҘҒЫРЫҠ: ҺЫҘҒЫРЫҠ ЙЕЛ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) *и.* ыжғыр ел — *пронзительный ветер.* Ҡыбаланан өргән һыҙғырыҡ йел бешерә микән бохар алмаһын *(халыҡ йырынан. — ҡыҙыл)*

ҺЫҘҒЫРЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* һыҙҙырыу — *топить (сало).* Туң май һыҙғырыу (ҡыҙыл). Һыҫҡырыу (арғаяш), һыһҡырыу (салйоғот), һыҙғытыу (урта)

ҺЫҘҘЫҠ (ҡыҙыл) *и.* һызыҡ — *шкварки*

ҺЫҘЛЫҠЛАУ, ҺЫҘЫҠЛАУ (урта, һаҡмар) *ҡ.* соҡоу — *ковырять.* Мин үҙем тартмайым, теште һыҙлыҡлау өсөн генә шырпы йөрөтәм (һаҡмар)

ҺЫҘМА I (ҡыҙыл, мейәс) *с.* һыҙыҡлы — *линованный.* Һыҙма балдағым бар ине, йуғалды (ҡыҙыл)

ҺЫҘМА II (эйек-һаҡмар) *и.* ағас семәрләү ҡоралы — *орудие, посредством которого делают узоры на деревянных вещах*

ҺЫҘМАҠА (урта) *с.* мыштыр — *медлительный*

ҺЫҘМАТУП (һаҡмар) *и.* туп менән уйнай торған балалар уйыны *(Туңәрәк һыҙалар. Бер төркөм эстә, икенсеһе түңәрәктән тышта була. Тыштағылар, туп йәшереп килеп, эстәгеләргә бәрәләр, кемгә тейә шул түңәрәктән сыға)* — *детская игра с мячом*

ҺЫҘЫП АУЫРЫУ (ҡыҙыл, мейәс, урта урал, эйек-һаҡмар) *ҡ.* оҙаҡ ваҡыт һыҙланып ауырып йөрөү, һыҙланып ябығыу — *угасать от продолжительной болезни*

ҺЫҘҘЫҠТАП: ҺЫҘҘЫҠТАП ЭРЕТЕҮ (урта урал) *ҡ.* яй иретеү — *таять медленно.* Ҡарҙы һыҙҙыҡтап ҡына эретә. Һыҙыу (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар). Ҡар ҡапыл китмәне, һыҙып китте (ҡыҙыл)

ҺЫЗЫРҒЫ (ҡыҙыл) *и.* рәт — *ряд*

ҺЫҘЫУ I (ҡыҙыл, мейәс, урта) *ҡ.* китеү — *уходить.* Теге артына ғарай-ғарай һыҙҙы (ҡыҙыл). Бараыуз һыҙҙы (урта)

ҺЫҘЫУ II (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ябығыу — *худеть.* Май шәм кеүек айағөҫтө һыҙып бара әсәйем

ҺЫЖЫРЫП: ҺЫЖЫРЫП АЛЫП КИТЕҮ (урта) *ҡ.* ҡырып-емереп алып китеү — *уносить, разрушая все на своем пути.* Ҡар күсһә тауҙан, йерҙе һыжырып алып китә

ҺЫЙ I (урта урал, ырғыҙ) *и.* кәҙер — *честь.* Һыйығыҙ барҙа китегеҙ (ырғыҙ)

ҺЫЙ II (төньяҡ-көнсығыш, урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* мәжлес — *меджлис*

ҺЫЙА (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Гөрләүек — *ручей (из снеговой или дождевой воды).* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Шыя — *шуга.* Сыйа (ҡариҙел). 3. (эйек-һаҡмар) Яҙлы-көҙлө була торған бысраҡ ваҡыт — *осенне-весеннее бездорожье.* 4. (урта) Тығылған боҙ — *ледяная пробка*

ҺЫЙАЛЫ ЙУЛ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡарлы-һыулы юл — *бездорожье.* Йул бик һыйалы икән

ҺЫЙҒАУЫР (арғаяш) *и.* оҙон төҙ ағас — *ровное длинное дерево*

ҺЫЙҒЫҘЫУ (туҡ-соран, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Һыйҙырыу — *уместить.* Хатынды бер-ике биткә һыйғыҙ (туҡ-соран). 2. Ҡыйырһытмау — *не притеснить кого.* Үҙараларына һыйғыҙманылар (эйек-һаҡмар). Йаңғыҙ әсәнде һыйғыҙмай сығарҙың (һаҡмар). Өйөмә һыйғыҙып яткырам шуларҙы (эй)

ҺЫЙҒЫР, ҺЫЙҒЫРҘЫҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* оҙон төҙ ағас — *ровное длинное дерево*

ҺЫЙҠАНЫУ, ҺЫЙҠАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һыйыныу — *прильнуть к кому-чему.* Нигә һыйҡашыпараһың? Өләпсәһенә һыйҡашып инепара

ҺЫЙЛЫ I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *с.* ҡәҙерле — *почтенный, дорогой.* Һантыҡ ҡынаһы белән күтәреп әпкиһәң һинән һыйлы геше бумаҫ ине (урта)

ҺЫЙЛЫ II (эйек-һаҡмар) *и.* һыйлым — *обращение к жене близкого сверстника и, наоборот, жены к сверстнику своего мужа*

ҺЫЙМАЛЫ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *с.* һыйышлы — *вмещающий, емкостью в ...* Өс пот һыймалы тәпән (урта)

ҺЫЙПАҠЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* һыйпау — *погладить кого-что-л. рукой.* Олатаһының муйынынан ҡосаҡлап, аппаҡ һаҡалын һыйпаҡлап шайара (эйек)

ҺЫЙПАЛАМА (ырғыҙ) *с.* берәй нәмә һауыттың сите менән тип-тигеҙ итеп тултырып һалынған — *наполненный до края*

ҺЫЙРАҠ (һаҡмар) *и.* сираҡ — *голень.* Уй, һыйрағың матур!

ҺЫЙСАН (эйек-һаҡмар) *с.* ҡунаҡсыл — *гостеприимный*

ҺЫЙ ТӨҘӨҮ (урта) *ҡ.* ҡунаҡ саҡырыу — *звать гостей*

ҺЫЙЫҠ (арғаяш, эй) *с.* шыйыҡ — *жидкий.* Ҡаймағы һыйыҡ (эй)

ҺЫЙЫР ЙАТАҒЫ (һаҡмар) *и.* ялан кәртә — *открытый летний загон для скота*

ҺЫЙЫРСАЙ (ырғыҙ) *и.* ҡусҡар — *улитка*

ҺЫЙЫР СӘСКӘГЕ (көнсығыш диалект) *и.* уҡра — *овод кожный*

ҺЫЙЫР ТЕЛЕ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҙаяҡтың бер төрө — *один из видов папоротника.* Һыйыр телен балаҫ буйағанда тотона торғайнылар, һары булып сыға. Эре үлән, туғайҙа була (эйек-һаҡмар)

ҺЫЙЫР ШАЛҠАНЫ (арғаяш) *и.* сөгөлдөр — *свекла*

ҺЫЙЫР ӘТТӘГЕ (ҡыҙыл) *и.* тегәнәк тамыры — *корень лопуха*

ҺЫҠА, ҺЫҠЫ (арғаяш, һаҡмар, эй) *и.* 1. Һырынды — *снежные заносы* 2. (урта урал) Санаға йәбешеп торған ҡар — *липкий снег.* Зыҡы (ҡариҙел, урта урал). 3. Бәҫ — *иней*

ҺЫҠРА (мейәс) *и.* тарма үҙәге — *обработанная конопля*

ҺЫҠРА ҺЫҘҒЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* көйләп һыҙғырыу — *напевно свистеть.* Һыҡра һыҙғырып, ҡулын кеҫәгә тығып тик йөрөй

ҺЫҠТАМСЫРАП: ҺЫҠТАМСЫРАП ТОРОУ (мейәс) *ҡ.* болотлап тороу — *быть пасмурным.* Көн һыҡтамсырап тора

ҺЫҠТАУ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* 1. Илау — *плакать.* Ана, апай ҡолаҡ ҡырҡам, тей, һыҡтаһа тей, белдемең? (салйоғот). 2. *и.* сеңләү — *плач-причитание*

ҺЫҠЫЛАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* йәбешеү — *липнуть*

ҺЫҠЫРА (мейәс) *с.* һаран — *скупой*

ҺЫҠЫРАУ, ҺЫҠЫРЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* 1. Моңланып һыҙғырыу — *свистеть опечалившись.* Һыр белмәгән халыҡҡа һыр сискәнсе, һыҡырап йөрөһәң шул артыҡ (һаҡмар). 2. (ҡыҙыл) Ыҙаланыу — *мучиться.* Йулға хәрез күберәк ал, һыҡырарһың

ҺЫҠЫУ (урта) *с.* 1. Йәбешкәк — *липкий.* 2. (һаҡмар) *ҡ.* йыйылыу; тығылыу — *сгрудиться; застревать.* Төбәктә боҙ һыҡыған

ҺЫҠЫ ҺЫУЫҠ (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* сасҡау һыуыҡ — *сильный мороз с инеем*

ҺЫЛАМА ЙУЛ (арғаяш) *и.* ҡар баҫҡан юл — *дорога, покрытая снегом*

ҺЫЛАТЫУ (арғаяш, эй) *ҡ.* 1. Һыйпатыу — *позволить погладить.* Эйәген атып тора һылатырға (арғаяш). 2. (көнсығыш диалект) Массаж яһатыу — *делать массаж.* Сыҡҡан айаҡты һылатып төшөрәләр (салйоғот)

ҺЫЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Яғыу — *мазать.* Ҡоротто иҙәһең дә тирене йәйеп һалып тирегә һылайһың. 2. (урта) Массаж яһау — *массажировать.* Дәнемде һыланы өшкөрөп

ҺЫЛБЫР (салйоғот) *и.* шаҡшы — *грязнуля*

ҺЫЛҒАУЫР (урта) *с.* һонтор — *долговязый*

ҺЫЛҒЫЙ (дим) *и.* һуйыл — *дубина*

ҺЫЛТАУ (ырғыҙ) *ҡ.* аҡһаңҡырау — *прихрамывать.* Бөгөн әллә ни тураттың артҡы айағы һылтап тора

ҺЫЛТАУСА (көнсығыш диалект) *с.* 1. Сәбәп табыусан — *стремящийся находить предлог.* 2. (эй) Үҙ ғәйебен кешегә ауҙарыусан — *стремящийся свалить вину на другого*

ҺЫЛТАУСЫҠ (ҡыҙыл, һаҡмар) *с.* һылтау табырға яратыусы — *любящий находить отговорку.* Улансығым һылтаусыҡ (ҡыҙыл)

ҺЫЛТЫҠ (ҡыҙыл) *с.* аҡһаҡ — *хромой*

ҺЫЛЫУ I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡарындаш — *младшая сестра.* Бер туған һылыуы булырға кәрәк ул Лотфулланың (һаҡмар). 2. Үҙеңдән кесе ҡатын-ҡыҙҙарға өндәшеү һүҙе — *слово обращения к женщинам младше себя.* 3. (арғаяш, мейәс, салйоғот) Оло ҡайынһеңле — *старшая золовка.* Иң олоһон — һылыу, шуңа йетәһен ҡаныш, шунан бәләкәйен ҡыҙҙарым, иң бәләкәйен кинйә, кинйәкәй, тейҙәр (мейәс)

ҺЫЛЫУ II (ҡыҙыл, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* һыҙырыу — *сдирать.* Һебәлеге-бәләне белән түште ҡабырғанан һылыб алаң (ҡыҙыл). Итте һөйәктән һылыу кәрәк булыр, ҡыҙым (ырғыҙ). Тоҙлағанда һөйәгенән һылыб алаң итте (һаҡмар)

ҺЫЛЫУҘАТЫУ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* бестереү — *кастрировать.* Үгеҙен һылыуҙатып апҡайтты (мейәс)

ҺЫН (урта, һаҡмар) *и.* 1. Ҡылыҡ, ҡыланыш — *поступок.* Һынын беләһең килһә йулға сыҡ (һаҡмар). Тик торғансы күңел асып алайыҡ тигән һын (урта). 2. (дим) *с.* төп — *коренной.* Тәүәтәйҙә һын башҡорт. 3. Ысын — *настоящий.* Һын ир ул

ҺЫНАЙЫУ (урта) *ҡ.* буйға үҫеү — *вытянуться.* Ҡалай үҫеп, һынайып киткән имеш

ҺЫНАМА ЙУЛ (мейәс) *и.* иҫке юл — *старая, заброшенная дорога*

ҺЫНАМАҠ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* һынау — *испытать, испробовать.* Һынамаҡ өсөн шулай иткәйнем тей, шулай эҫетте лә ғуйҙы тей (эй)

ҺЫНАМСЫ (мейәс) *и.* күрәҙәсе — *ворожея, ворожей*

ҺЫНАМСЫЛ (көнсығыш диалект, урта) *с.* һынамышлы — *опытный, обладающий опытом.* Боронғо геше һынамсыл буған бит. Әсәһе уға һынамсыл ҡараш ташланы (урта)

ҺЫНДЫ (ҡыҙыл, мейәс) *б.* һынлы, тикле — *из.* Сермән һынды йерҙән кигән (ҡыҙыл). Һынны (урта)

ҺЫНДЫРЫМ (ҡыҙыл) *нум. һ.* һыныҡ — *кусок.* Бер һындырым икмәк

ҺЫНСЫ I (урта) *и.* оҫта — *мастер*

ҺЫНСЫ II (төньяҡ-көнсығыш, эйек-һаҡмар) *и.* күрәҙәсе — *ворожея, ворожей.* Һынсы ҡаҙаҡтар эштәгән аны (салйоғот)

ҺЫНСЫЛ (дим, урта, эйек) *с.* һынамышлы — *опытный, обладающий жизненным опытом.* Шулай ҙа йыраусылар, һынсылдар шунда туҡталдылар (урта)

ҺЫНТЫҠ (эйек) *с.* ҡайырыңҡы — *загнутый (о косе).* Һынтыҡ ултыртылған салғы

ҺЫНТЫУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* аҡһау — *хромать.* Турысай ниңәлер һынтыбыраҡ атлай башланы (һаҡмар)

ҺЫНҺЫҘ (көнсығыш диалект, урта урал, һаҡмар) *с.* 1. Килбәтһеҙ — *неуклюжий.* 2. (арғаяш, урта урал) Мөхәббәтһеҙ, һөйкөмһөҙ — *несимпатичный.* Шул һынһыҙға ла кәләш сығыр икән (арғаяш)

ҺЫНЫҒЫУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек, эй) *ҡ.* ватылыу, йонсоу — *чувствовать крайнюю усталость.* Кисәге өмәнән һуң һыныҒып тора әле (ҡыҙыл)

ҺЫН-ҺЫПАТ (мейәс, урта, ырғыҙ) *и.* буй-һын — *телосложение.* Һын-һыпаты йуҡ (урта). Ул һыныһыпаты менән һиңә ҡул геше түгел (ырғыҙ)

ҺЫҢАРАЙАҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* мүк еләге — *клюква*

ҺЫҢАР ЙАУҘЫҠ (арғаяш) *и.* ябай яулыҡ — *обычный платок*

ҺЫҢАРСАЙ (урта) *и.* сәтәкәй бармаҡ — *мизинец*

ҺЫҢАР САУЫЛ (салйоғот) *и.* яңғыҙ ҡайын — *одинокая береза*

ҺЫҢҒЫРЛАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* һиңерәү — *гнусавый*

ҺЫҢҒЫРЛАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йонсотоу — *утомлять.* Өлкән гешене шулайтып һыңғырлата ине

ҺЫҢҒЫРЛАУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать.* Кеше фәлән керетеп болашмаң, әбейем һыңғырлай торған (урта)

ҺЫҢҠЫЛДАП: ҺЫҢҠЫЛДАП ИЛАУ (ҡыҙыл, урта, эй) *ҡ.* һулҡылдау — *всхлипывать.* Һыңҡылдап йылап утыра (эй)

ҺЫПАҒАЙ (һаҡмар) *и.* тотош, билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя.* Һыптағай (эйек-һаҡмар)

ҺЫПАЙТА ГҮЛДӘК (ҡыҙыл) *и.* тотош, билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя.* Һыпайҡан, һыбайҡан, һыпайтан күлдәк (мейәс)

ҺЫПАТ (һаҡмар) *с.* ярташыл — *ненормальный.* Уй, һыпат

ҺЫПАТҺЫҘ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *с.* һөйкөмһөҙ — *несимпатичный.* Бәрейем һөймәй шул һыпатһыҙ быжырҙы (урта)

ҺЫПРАН (һаҡмар) *с.* 1. Ыҡсым — *аккуратный.* Һыпран итеп теккәндә дүрт митыры ла йетә ул. 2. *р.* бер ыңғайҙа — *заодно.* Эште бер һыпран эшләгәндән һәйбәте йуҡ

ҺЫПТАҒАЙ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Эшлекһеҙ — *бездельник.* 2. Тотош, билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя*

ҺЫПТЫРЫҢҠЫ (эйек) *и.* тотош, билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя*

ҺЫПТЫРЫУ (эй) *ҡ.* һуғыу — *ударить.* Сыбыҡ менән малайын һыптырҙы ғына

ҺЫПЫ (арғаяш, мейәс, урта) *и.* 1. Эсмәй торған кеше — *непьющий* ◊ Һыпы булыу *(ҡунаҡ булыу)* — *угощаться.* 2. (арғаяш, мейәс), Туй сәйе — *свадебный чай*

ҺЫПЫРА I (һаҡмар) *и.* тотош, билһеҙ күлдәк — *платье прямого покроя*

ҺЫПЫРА II (һаҡмар) *с.* шыма — *гладкий.* Йәйен арҡаһы һыпыра була, ҡанаты бумай

ҺЫПЫШ (салйоғот) *и.* шамтыр — *неряха*

ҺЫР (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* сер — *секрет.* Һыр белмәгән халыҡҡа һыр сискәнсе, һыҡрап йөрөһәң шул артыҡ. Дуҫым бар тип һыр сисмә, дуҫтың йаҡшы дуҫы бар (һаҡмар). ◊ Һыр сисмәү, һыр бирмәү *(һынатмау)* — *не поддаваться*

ҺЫРБАБА (һаҡмар) *и.* бабасыр — *глисты*

ҺЫРҒА (дим, урта, эйек) *и.* 1. Аҡыҡты тамсылатып ҡуйып эшләнгән мунсаҡ — *женское нашейное украшение из сердолика.* 2. (арғаяш, ҡыҙыл, урта, ырғыҙ, эйек, эй) Алҡа — *серьги.* 3. (дим, урта) Селтәр — *нагрудник (женское украшение, сделанное из серебряных монет и красных кораллов)*

ҺЫРҒА АУЫРЫУЫ (көнсығыш диалект) *и.* ҡолаҡ арты иҙелеү, сейләнеү — *сопреть за ухом (у ребенка).* Балаң һырға ауырыуы белән ауырый, мал инселәргә гәрәк (ҡыҙыл)

ҺЫРЕАҢАҠ (ырғыҙ) *и.* һыу һибеп *(шыуыу өсөн)* туңдырылған ҡалҡыу урын — *ледяная горка.* Һырғалаҡ (ҡыҙыл, һаҡмар). Көнө буйы һырғалаҡ эйә (ҡыҙыл)

ҺЫРҒА ҺАБАҒЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* кейәү яғынан һалына торған һабаҡлы тәңкә — *монета с подвеской, преподнесенный женихом.* ◊ Һырға һабағы бирешеү *(ҡыҙ бала менән ир бала бәләкәй сағында ата-әсәләре ҡоҙа булышырға теләп балаларҙың ҡолаҡтарын бер-береһенән тешләтеү)* — *ритуал сговора родителей малолетних детей на будущий их брак.* Һырға һалышыу (арғаяш, салйоғот), һырға һабағы алышыу (ырғыҙ)

ҺЫРҒАҠ ЙЕЛ (мейәс, урта, әй) *и.* үҙәккә үтерлек әсе ел — *пронизывающий ветер*

ҺЫРҒАЛАҠ (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ, әй) *и.* 1. Кәйелтмәк — *раскат (на зимней дороге).* Һырғалаҡты йүл (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл, ырғыҙ) Сана шыуыу урыны — *ледяная горка.* ◊ Һырғалаҡ эйеү *(сана шыуыу)* — *кататься на санках.* 3. (әй) *с.* үҙәккә үтерлек — *пронизывающий (о ветре).* Һырғалаҡ йел сыкты

ҺЫРҒАЛАҠТАУ (әй) *ҡ.* сана шыуыу — *кататься на санках.* Һырғалаҡ (мейәс)

ҺЫРҒАУЫЛ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* баған — *столб, на который лазают на состязаниях.* Уйын булаһы урынға алдан уҡ һырғауыл ҡуйылды. Һырғауылға менер өсөн ырғаҡлар тотоп алған (урта)

ҺЫРҒЫЙ АҒАС (ҡыҙыл) *и.* 1. Үҫеп ултырған оҙон төҙ ағас — *высокое ровное дерево.* Һырғый ағасҡа ҡош ҡунмаҫ, тейҙәр. Мынау йерҙең ағасы һырғый. 2. (мейәс) Баған — *столб, на который лазают на состязаниях.* 3. (мейәс) Ҡармаҡ сыбығы — *удилище*

ҺЫРҘАНЫУ (мейәс) *ҡ.* 1. Һайланыу — *разбираться.* Шунан бик һырҙанмайбыҙ, беҙҙең кәсеп йуҡ. 2. (әй) Биҙәнеү — *краситься.* Анының һырҙаныуын көтһәң, кәнсерт бөтәр

ҺЫРҠАТ ЙЕЛ (ҡыҙыл) *и.* үҙәккә үтерлек әсе ел — *пронзительный ветер*

ҺЫРҠАУЫТ (һаҡмар) *и.* һыҙлауыҡ, сиҡан — *чирей*

ҺЫРҠЫРАУ, СЫРҠЫРАУ (ырғыҙ) *ҡ.* 1. Йөрәк яныу, йөрәк әрнеү — *щемить, жечь (о сердце).* Йөрәгем һырҡырай. Сырҡырап тигутырам. 2. (нөгөш) Һарҡыу — *сочиться.* Һырҡырап ағып түбән төшә керәнттән

ҺЫРҠЫТЫУ (мейәс) *ҡ.* һарҡытыу — *процедить.* Ҡорот һырҡытыу. Һырҡытҡан баҙауыл

ҺЫРҠЫУАТ (ҡыҙыл, нөгөш, эйек) *и.* 1. Сабыртма — *сыпь.* 2. (ҡыҙыл) Һыҙлауыҡ, сиҡан — *чирей*

ҺЫРЛЫҒАН (эйек) *и.* һырлан — *липучка*

ҺЫРЛЫҒЫУ (ҡыҙыл, эйек) *ҡ.* һырығыу — *прильнуть.* Һырлыға ла гитәләр баллар, йылы һүҙ әйтһәң (эйек). Һырнығыу (һаҡмар, ырғыҙ)

ҺЫРМА I (дим, эйек) *и.* түр юрған — *узкая длинная стеганая подстилка на нарах.* Урындығына ҡорап тороп эшләнгән һырма йәйгән (эйек)

ҺЫРМА II (урта) *и.* 1. Һырылған бишмәт — *стеганка.* Ҫырма (дим). 2. Һырылған салбар — *стеганые брюки*

ҺЫРМА III (арғаяш, салйоғот) *и.* һырынды, көрт — *сугроб*

ҺЫРМАҠСЫН (мейәс) *с.* һырышыусан — *назойливый, навязчивый (о человеке)*

ҺЫРМЕНӘҘ (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Серҙәш — *наперсник.* Беҙ шулайтып бер-беребеҙгә һырменәҙ булып киттек (ырғыҙ). Ул да миңә һырменәҙ булып китте (һаҡмар). Һырмынаҙ (ҡыҙыл). 2. (һаҡмар) *с.* күндәм — *послушный.* Һырменәҙ булып алған ул

ҺЫРПАЛАНЫУ (эйек) *ҡ.* һырығыу — *прильнуть.* Өләсей, миңә күстәнәс апҡайттыңмы, тип һырпалана йейәнем

ҺЫРТ (арғаяш, мейәс, салйоғот, һаҡмар) *и.* 1. Тиҫкәре — *изнанка.* Күндәгенең һыртын гейеп ҡуйған (салйоғот). ◊ Һырт бирмәү (урта) буйһонмау — *не подчиняться.* 2. (эйек) Тау — *гора.* Һеҙ һырт йаҡ башҡортлары. 3. (ырғыҙ) Тыш — *обложка.* Журналдың һырты ғына ҡалған

ҺЫРТАШ (ҡыҙыл) *и.* сыйғанда ҡыҙыл-һары төҫ сығара торған таш — *вид красящего камня.* Борон киндерҙе һырташ белән һырҙап кейҙек

ҺЫРТЛАН (ҡыҙыл, урта) *с.* буй-буй — *полосатый (о зверях, животных).* Ирәндекәй тауҙың күк бүреһе, күк һыртлан да икән күбеһе *(халыҡ йыры,* — ҡыҙыл)

ҺЫРТЛАН: ҺЫРТЛАН СЫСҠАН (эйек-һаҡмар) *с.* ҡыҙғылтыраҡ сысҡан — *красноватая мышь*

ҺЫРТЛАУ (ҡыҙыл, урта) *и.* ҡалҡыу урын — *возвышенность*

ҺЫРТТЫҠ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *и.* арҡалыҡ — *чересседельник.* Һырттағы түмән буһа, аттың үңгәнен ҡамыт һуға (мейәс)

ҺЫРТЫҠ (ырғыҙ) *и.* өсөнсө быҙаулар һыйыр — *корова третьего отела.* Ҡартайһаҡ та мал тотабыҙ әле, һыртыҡ һыйырыбыҙ бар, бер нисә ҡуйыбыҙ бар

ҺЫРЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Эйәләшеү — *привыкать.* 2. (арғаяш, салйоғот) Һырыу — *липнуть.* Әрекмән малға һырыға (арғаяш). Йеүеш ҡар өһкә һырыға (салйоғот)

ҺЫРЫҠ (һаҡмар) *и.* ит элеү өсөн эшләнгән ҡолға һымаҡ ағастар — *деревянные приспособления для подвешивания тушки*

ҺЫРЫҠТЫРЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Йәбештереү — *прилепить.* Уҡтың арт осона бөркөт йөнө һырыҡтыралар. 2. (әй) Ҡыҫырыҡлау — *припирать*

ҺЫРЫМА (һаҡмар) *с.* һырылған — *стеганый.* Һырыма салбар

ҺЫРЫНМА (ҡыҙыл) *с.* һырышҡаҡ — *назойливый*

ҺЫРЫУ (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта) *ҡ.* сигеү — *вышивать.* Һырылған күлдәгендә кей (урта)

ҺЫУАЛҠЫ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һыуалған — *не доиться.* Һыуалҡы һыйыр (мейәс)

ҺЫУАЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Һыу кәмеү — *убывать (о воде).* Быуаны йапһалар Мейәс һыуала. 2. (урта) Ҡайнап һыуҙың кәмеүе — *испарение воды во время кипения*

ҺЫУ АНАҺЫ (урта урал, һаҡмар) *и.* һыу инәһе — *русалка*

ҺЫУАТ (ырғыҙ) *и.* һыулау — *водопой*

ҺЫУ БИЛСӘНЕ (урта) *и.* һөтлө билсән — *осот розовый*

ҺЫУ БОҒАҺЫ, ҺЫУ БУҒАҺЫ (арғаяш, салйоғот) *и.* күл буғаһы — *выпь водяная*

ҺЫУ ГҮРЕНДЕРЕҮ, ҺЫУ КҮРГӘТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* һыу башлатыу *(йәш киленгә һыу юлын күрһәтеү)* — *обряд показа дороги к реке невесте.* Һыу йөрөү (мейәс)

ҺЫУҒА ЙӨҘӨНӨҮ (мейәс) *ҡ.* һыу инеү — *купаться*

ҺЫУҘАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* эсеү, һыуын алыу — *водопой, место откуда берут воду*

ҺЫУҒАР (эйек) *и.* һуҫар — *куница.* Һыуғар кейек ҡорттоң балын ашай

ҺЫУ ЙЕФӘГЕ (салйоғот) *и.* ылымыҡ — *водоросль*

ҺЫУ: ҺЫУ ЙЫЛАНЫ (һаҡмар) *и.* үҙен бик белдекле итеп һанаусы — *всезнайка.* Күпте белгән һыу йыланы инде ул

ҺЫУ КРЫСАҺЫ (мейәс) *и.* көшөл — *водяная крыса*

ҺЫУ: ҺЫУ ҠЫУЫУ (һаҡмар) *ҡ.* эшһеҙ йөрөү — *бездельничать*

ҺЫУЛЫ ҠАМАСАУ (һаҡмар) *и.* тимерәү төрө — *вид лишая*

ҺЫУМАЛ (арғаяш) *и.* һаумал — *парное кобылье молоко*

ҺЫУМОРОН (һаҡмар) *и.* тымау — *насморк*

ҺЫУ САЙЫ (урта) *и.* ылылыҡ — *водоросль*

ҺЫУ СЫСҠАНЫ (көнсығыш диалект, урта) *и.* көшөл — *водяная крыса*

ҺЫУ СЫҒЫШЫ (урта) *и.* кисеү — *брод*

ҺЫУ СӘПСЕГЕ I (урта, эй) *и.* аҡ сәпсек — *трясогузка.* Һыу сепсеге (урта), сыусәпсек (урта урал)

ҺЫУ СӘПСЕГЕ II (урта) *и.* һыу турғайы — *оляпка*

ҺЫУ СӘСКӘҺЕ, ҺЫУ СӘСӘГЕ (мейәс) *и.* томбойоҡ — *лилия водяная*

ҺЫУ ТАШЫ (урта) *и. гранит*

ҺЫУ ТИПКӘНЕ (һаҡмар) *и.* яҙғыһын боҙ өҫтөнә сыҡҡан һыу — *вода, появившаяся весной на льду*

ҺЫУ ТӨШӨҮ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* һыу инеү — *купаться.* Һыу төшә гиттеләр (ҡыҙыл)

ҺЫУҺАР I (эй) *и.* дунала — *боярышник*

ҺЫУҺАР II (ҡыҙыл, һаҡмар, эй) *и.* һуҫар — *куница*

ҺЫУҺЫН (ҡыҙыл, эйек) *и.* һөт өҫтәлгән йәш ҡымыҙ — *свежий кумыс*

ҺЫУҺЫНДЫҠ, ҺЫУҺЫНТЫҠ (арғаяш) *и.* ҡуҙғалаҡ — *кислица*

ҺЫУЫҒАЙАҠ (дим) *и.* боҙоҡ, йөрөксән ир — *гуляка*

ҺЫУЫҠҺЫНЫУ (арғаяш, эй) *ҡ.* өшөнҡөрәү — *чувствовать озноб*

ҺЫУЫҠҺЫРАУ (мейәс) *ҡ.* 1. Өшөү — *озябнуть.* 2. (салйоғот) Сирҡаныу — *испытать отвращение*

ҺЫУ ҮГЕҘЕ (урта) *и.* мөңшөгөр — *выпь*

ҺЫУ ЭСӘГЕ (салйоғот) *и.* нәҙек эсәк — *тонкие кишки*

ҺЫУ ӘШӘКЕ (арғаяш) *и.* шамтыр — *неряха*

ҺӘБЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, эй) *ҡ.* 1. Эләгеү, йәбешеү — *зацепиться за кого-что.* Һыуҙан бер кешенең атына һәбеп сыҡтым. 2. (мейәс, эй) Өлөшкә тейеү — *достаться.* Бы ғыҙ һиңә, энем, һәпмәҫ (эй)

ҺӘБЕШ БАЛСЫҒЫ (мейәс) *и.* ваҡ ҡына аҡһыл балсыҡ — *мелкая белая глина*

ҺӘБӘР (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* хәбәр — *известие.* Һикәлтәгә сыға ла һәбәр һөйҙәй баштай (ҡыҙыл)

ҺӘБӘРСЕЛ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* һүҙсән — *разговорчивый.* Һәбәрсел, уны белән күңелде (ҡыҙыл)

ҺӘҒӘТ (нөгөш, урта, эйек) *р.* «һә» тигәнсә, күҙ асып йомғансы — *мигом.* Шу һәғәттә килте (урта)

ҺӘЗЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* ялтырау — *блестеть.* Эттең күҙләре һәзләп тора ине

ҺӘЖӘТКӘ (мейәс) *р.* хәжәткә — *заимообразно.* Һәжәткә бер мең тәңкә биреп тор әле

ҺӘҠИР (ҡыҙыл, урта) *и.* фәҡир — *бедняк*

ҺӘҠТӘҮ (мейәс) *ҡ.* һыҡтау — *всхлипывать*

ҺӘЛЕНЕҮ (урта) *ҡ.* һалыныу — *отвисать.* Ике йанбашта һәленеп торған сәсләр бөттө

ҺӘЛКӘҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Дәртһеҙ, һүлпән — *инертный.* Әй, урман йаҡ бисәләре шалға һәлкәү бит алар (һаҡмар). 2. (эйек) *и.* ялҡау — *лентяй*

ҺӘЛКӘҮЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* яйлау — *медлить*

ҺӘЛКӘҮҺЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ялҡыу — *утомиться.* Һәлкәүһеп китә

ҺӘЛМЕСӘК (мейәс) *и.* сәңгелдәк — *колыбель, люлька*

ҺӘЛМӘЙЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* шаҡ ҡатыу — *удивляться*

ҺӘЛМӘКТЕ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *с.* һәлмәк — *увесистый.* Күтәреп йөрөүгә һәлмәкте бит ул (мейәс)

ҺӘЛМӘКТӘҮ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ауырлығын ҡулға алып ҡарап билдәләү — *взяв в руки (чего-л.) определить вес.* Һәлмәктәп ҡара һуң (ҡыҙыл). Һалмаҡтау (эй)

ҺӘЛМӘҮЕРҺӘҮ (мейәс) *ҡ.* илереү — *бредить во сне*

ҺӘЛМӘҮЕШ (эй) *с.* йомшаҡ — *слабый*

ҺӘЛМӘҮЕШТӘНЕҮ (эй) *ҡ.* хәлһеҙләнеү — *ослабевать.* Оҙонса күгәүен йамғыр йауыр буһа һәлмәүештәнеп китә

ҺӘЛПЕЛДӘТЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* һелкетеү — *трясти.* Мулла кәзә һаҡалын һәлпелдәтеп әлдән-әле баш ҡағып ултырҙы (эйек)

ҺӘЛИЕРӘҮ (урта) *ҡ.* хәлһеҙләнеү — *ослабеть*

ҺӘЛПӘН (ҡыҙыл) *и.* 1. Урамсы, ауылсы — *человек, любящий ходить по деревне.* 2. (урта) Ауыр, һалмаҡ кеше — *медлительный, неторопливый человек*

ҺӘЛПӘР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* иҙән ҡыра торған ҙур бысаҡ — *косарь*

ҺӘЛТЕР-ҺӨЛТӨР (дим) *ҡ.* ҡалтыр-ғолтор — *трястись, качаясь.* Һәлтер-һөлтөр генә йөрөй ине элекке парауыз

ҺӘЛҺЕҘ (ҡыҙыл, урта) *с.* хәлһеҙ — *несостоятельный (экономически).* Һәлһеҙ торалар (урта)

ҺӘЛӘБӘЙ (арғаяш, салйоғот) *и.* оҙон арба, көлтә арбаһы — *дроги, долгуша*

ҺӘЛӘМӘ (дим, эйек) *и.* алам-һалам — *старье.* Һәләмәһе һалбырап, һәләмәһе ғойолоп йөрөй шунда (дим). Беҙгә арыҡ оҙон кәүҙәле, һәләмә кейемле бер геше килеп инде (эйек)

ҺӘЛӘН-ҺӘСҠУН (урта) *р.* фәлән-төгән — *то да се; такой-сякой.* Һәлән-төгән (ҡыҙыл)

ҺӘЛӘТ (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *р.* йәһәт — *быстро; проворно.* Һәләт эштәй, таҫыллы (дим). Һәләт кенә йыу (ҡыҙыл)

ҺӘЛӘТЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Йәһәтләү — *ускорить (работу).* 2. Ашығыу — *спешить*

ҺӘЛӘТ-ҺӘЛӘТ (эйек-һаҡмар) *р.* йәһәт-йәһәт — *очень быстро*

~~**ҺӘМБЕЛСӘК,**~~ **ҺӘМБЕРСӘК,** ~~**ҺӘМБҮЛСӘК**~~ (арғаяш, мейәс) *и.* ~~сәңгелдәк~~ — *колыбель.* ~~Һәмбүрсәк,~~ ~~һәңгерсәк,~~ һәңгүрсөк (арғаяш), ~~һәмгелсәк,~~ ~~һәмгелсәй,~~ ~~һәмелсәй,~~ ~~һәмпелсәк,~~ ~~сәмгелсәк,~~ ~~һәмгүлсәк~~ (мейәс), ~~һә~~нерсәк, һәңәрсәк (салйоғот), һәңгерсәк (эй), ~~һәңгелсәк~~ (ырғыҙ)

ҺӘМГЕЛДӘҮ, ҺӘМКЕЛДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* бәүелеү, тирбәлеү — *качаться.* Муйылдан эштәлгән һиртмә һәмгелдәп кенә тора

ҺӘМТӘННӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* темеҫкенеү — *шнырять, вынюхивая что-либо.* Һәмтәндәү (ҡыҙыл)

ҺӘМӘЛӘЙ (ҡыҙыл) *с.* сүмәләләй, әҙмәүерҙәй — *очень большой.* Һәмәләй кәүҙәң белән эштәмәй йатаһың һуйҙайып

ҺӘМӘЛӘЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сатаҡ-ботаҡ эшләү — *делать как попало*

ҺӘМӘН I (ҡыҙыл, мейәс, ырғыҙ) *и.* 1. Аҡса мәғәнәһендә йәшертен әйтелгән һүҙ — *слово, употребляемое в значении денег.* Һәмән йағың бармы? (ҡыҙыл). 2. (мейәс) Байлыҡ — *богатство*

ҺӘМӘН II (әй) *р.* һаман — *все еще*

ҺӘМӘНДӘЙ (арғаяш) *с.* бик ҙур — *здоровенный*

ҺӘНДЕРӘ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кутәрмә — *крыльцо.* 2. (арғаяш, мейәс) Урҙа — *нетолстый шест, прикрепляемый к стене пониже потолка для развешивания вещей.* 3. (һаҡмар) Эләүкә — *полка (в парной бане)*

ҺӘНҮС (урта урал) *р.* һаман — *все еще.* Һәнүс тә минекенсә аснаунайын йаҙҙыра алмайбыҙ әле

ҺӘҢӘСӘ (арғаяш) *и.* бәләкәй сана — *маленькие сани*

ҺӘҢГӘҮ (урта) *с.* аңра — *тупой.* Һәңкәү (эйек)

ҺӘҢГӘҮЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* аңраланыу, иҫәңгерәү — *отупеть.* Һәңгәүләнеп йөрөйһөң шунта

ҺӘПЕРӘТКЕ (ҡыҙыл) *и.* ығыш — *копуша.* Һәпрәтке (эйек)

ҺӘПКӘН (мейәс) *и.* эләгет — *бурелом (зацепившийся за другое дерево)*

ҺӘПТЕРКӘ, ҺӘПТЕРМӘ (салйоғот) *и.* ҡатын-ҡыҙ күлдәгенең итәгенә аҫтан тотолған киң балитәк — *широкая нижняя оборка женского платья.* Һәпмә (арғаяш)

ҺӘПТЕК (мейәс) *и.* сүплек — *свалка*

ҺӘПТЕРЕҮ (арғаяш, мейәс) *ҡ.* эләктереү — *пришить что-либо.* Күлмәк итәген һәптереп алдым (арғаяш)

ҺӘПТӘЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* алабарманланыу — *поступить опрометчиво*

ҺӘПТӘН (ҡыҙыл, нөгөш, һаҡмар) *и.* 1. Ялҡау — *бездельник.* 2. (ҡыҙыл, мейәс) Шамтыр — *неряха.* 3. (һаҡмар) Бур — *вор.* 4. (урта) Әрһеҙ, йылмайаҡ — *пройдоха, проныра*

ҺӘПТӘНҒАРАҠ (һаҡмар) *и.* урлашып, аҙып-туҙып йөрөүсе кеше — *пройдоха, вор*

ҺӘПТӘҢНӘП: ҺӘПТӘҢНӘП ЙӨРӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* мөстәндәп йөрөү — *шататься без дела.* Һәптәңнәп алыр ҙа йөрөр ошо буһа

ҺӘПӘ (урта) *и.* һармаҡ — *чудак*

ҺӘПӘЛТЕР (ҡыҙыл) *и.* 1. Бахырҡай, меҫкенкәй — *бедняжка.* 2. *с.* Йүнһеҙ — *бестолковый.* Һәпәлтер генә кейәүе

ҺӘРҘӘЙЕҮ (мейәс) *ҡ.* һуйҙайыу — *быть долговязым.* Һерҙәйеү (әй)

ҺӘРМӘКТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һәрмәп ҡарау — *пощупать.* Һәрмәкләү (эйек-һаҡмар)

ҺӘРПӘК (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Билдә йөрөтөлә торған еңел балта — *топорик, носимый в футляре.* Йаманға йулдаш булһаң, һәрпәгең билеңдә буһын (ҡыҙыл). 2. (һаҡмар) Ҡыҫҡа һаплы суҡмар — *палица.* 3. (урта) Һалмаҡ балта — *тяжелый топор*

ҺӘРТ (әй) *и.* һылтау — *причина.* Шул йомош һәртенән кигән инде

ҺӘРӘПСЕ (ҡыҙыл) *и.* 1. Теләнсе — *попрошайка.* 2. (урта) Йылмайаҡ — *пройдоха*

ҺӘТ (урта) *р.* ҡапыл — *внезапно.* Ире һәт йуҡ булты

ҺӘТТЕ (урта) *р.* бөтөнләй — *вовсе.* Һәтте йуҡты һөйләй

ҺӘТТЕЙ (мейәс) *с.* әүәҫ — *пристрастный к чему.* Мөхәмәтйәр ҙә йәш буһа ла эсергә һәттей генә

ҺӘТТЕЙҮК, ҺӘТТӘЙҮК (урта) *р.* байтаҡ — *изрядно, порядочно.* Һәттәйүк нәмәләр белән танышып ҡалаһың. Беҙҙең һәттейүк эш ҡалды

ҺӘТҮК (мейәс) *с.* серек — *гнилой.* Һәтүк бәрәңге йарғылап һағаным малдарға

ҺӘТӘҮ, ҺӘТӘҮӘН (эйек-һаҡмар) *и.* алйот — *глупец*

ҺӘҮЕЛ, ҺӘҮЕЛДЕР, ҺӘҮЕР (мейәс) *и.* һәүерташ — *сланец*

ҺӘҮЕРЕК (дим) *и.* 1. Алаша — *мерин.* 2. (ҡыҙыл) Эшлекһеҙ *(йәш егеттәр тураһында)* — *бездельник (о парнях)*

ҺӘҮЕРЛӘШЕҮ (урта) *ҡ.* меңгәшеү — *сидеть верхом на лошади вдвоем*

ҺӘҮКӘЛӘЙ-ҺӘҮКӘЛӘЙ (эйек-һаҡмар) *ы.,* тибешкән, һауҙырмай йонсотҡан һыйырҙы тынысландырыу һүҙе — *слово для усмирения коровы*

ҺӘҮКӘШ (көнсығыш диалект) *ы.* 1. Һыйыр ҡыуыу һүҙе — *слово для отгона коров.* 2. *и.* Һыйыр — *корова.* Ана, улым, беҙҙең һәүкәш килә йата (ҡыҙыл)

ҺӘҮЛӘТЕҮ, ҺЕҮЛӘТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* эсеү — *выпить.* Араҡыны күп һеүләткән бы

ҺӘҮРЕК, ҺӘҮРИК (һаҡмар) *и.* һәүерек — *жеребец (которого еще нельзя использовать в качестве производителя)*

ҺӘҮ-ҺӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ы.,* һыйыр саҡырыу ымлығы — *междометие зова коров*

ҺӘҮӘН (арғаяш, туҡ-соран) *и.* йәлдәүһеҙ мурҙа — *верша без горловины*

ҺӘҮӘНӘЙ (ырғыҙ) *и.* убырлы ҡарсыҡ — *баба-яга*

ҺӘҮӘРКӘ (әй) *с.* булдыҡһыҙ *(ҡатын-ҡыҙға ҡарата)* — *растяпа (о женщинах)*

ҺӘШ (ҡыҙыл, мейәс, урта урал, эйек-һаҡмар) *ы.,* һыйыр ҡыуыу ымлығы — *междометие отгона коров*

ҺӘШИК (урта) *и.* ташбаш — *пескарь*

Ш

ША: ША БИРМӘҮ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* баш-баштаҡланыу — *самовольничать*

ШАБА (урта) *с.* күрәш — *близорукий*

ШАБАҒАШ, ШЕБАҒАШ (һаҡмар, урта) *и.* сыбағас — *цеп.* Шәбәғаш (урта)

ШАБАЛА I (арғаяш, салйоғот, урта урал) *и.* 1. Һеҙгәс — *дуршлаг.* 2. (мейәс) Һоҫко — *совок.* Шабалан (арғаяш)

ШАБАЛА II (каризел) *и.* 1. Ҡарлау — *лопатка, которой очищают лемех во время пахоты.* 2. Алтөрән — *предплужник*

ШАБЫРТМА (ҡариҙел) *и.* ҡойма яуын — *ливень*

ШАБЫРТЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ағын — *быстрина*

ШАҒЫР I (төньяҡ-көнсығыш, урта) *и.* 1. Төҫһеҙ күҙле кеше — *человек с бесцветными глазами.* Шул шағыр менән һөйҙәшһәң, күҙенән ҡурҡаһың (арғаяш). Шағрый (дим). 2. *с.* зәңгәр — *синий (о глазах).* 3. (ҡыҙыл, урта) *и.* бер юлағы күк, бер юлағы йәшел күҙ — *зелено-голубые глаза.* 4. (дим) *с.* күрәш — *близорукий.* 5. (ҡариҙел) Ҡылый — *косоглазый*

ШАҒЫР II (ҡыҙыл) *и.* һыуыҡ көндәге аҡ болот — *белое облако в морозный день*

ШАҒЫР III (ҡыҙыл) *с.* шаҙра — *рябой*

ШАҒЫР IV (урта) *и.* ҡара тары — *черное просо*

ШАҒЫР V (урта) *с.* төрлө төҫтәге — *разноцветный.* Магазинка шағыр дауар килгән

ШАҒЫР VI (ырғыҙ, әй) *с.* бешмәгән — *не спелый (о ягоде).* Шыр шағыр йеләк жыйғанһығыҙ бит (әй)

ШАҒЫРАҠ (урта) *и.* аулаҡ өй — *посиделки.* Шағыраҡ ҡорҙораһың тип әрләй торған ине Уафир хәҙрәт

~~**ШАДРИК**~~ (урта) *и.* ҡарама ағасының күмере — *уголь вяза.* Шадрик үртәгәннәр ҙә һатҡаннар

ШАЖАРА (дим) *и.* шәжәрә — *родословная*

ШАЖЛАУ (дим) *ҡ.* ҡырын ҡарау — *коситься*

ШАЙ (гәйнә, ҡариҙел, урта, һаҡмар, әй) *и. һ.* шикелле — *кажется.* Шул айағы белән әкренләп йөрөй шай (әй). Өҫтә мәсит шай хәҙер (гәйнә). Шайт (һаҡмар). Был гөн йаумалар гитә шайт

ШАЙАН (дим, гәйнә) *с.* сабан — *ленивый (о лошади).* Шайан ат

ШАЙАТАНЫШ (дим) *и.* шайтанашыҡ — *щиколотка*

ШАЙБАНДАҠ (мейәс) *и.* ҡыйшандыҡ — *кокетка*

ШАЙ ҘА (дим, мейәс) *т.* шулай ҙа — *все же.* Нейә, йарай ул шай ҙа (дим)

ШАЙҘАУ (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта урал) *ҡ.* 1. Әҙерләү — *готовить, приготовить.* Көҙ буһа, утын шайҙайбыҙ (мейәс). 2. (арғаяш) Ҡарау — *содержать.* Үҙ донйаһын үҙе шайҙай у ҡарт

ШАЙ ҘА ШАЙ (урта) *р.* сар ҙа сор — *с визгом, с воем.* Шай ҙа шай төрөп һалдым, йөрәкләрем ҡабынып

ШАЙЛАУ I (урта) *ҡ.* шыйлау — *свистеть.* Бүл *(пуля)* шайлап тора

ШАЙЛАУ II (һаҡмар) *ҡ.* шәйләү — *замечать*

ШАЙЛЫ (һаҡмар) *с.* 1. Уңайлы — *удобный.* 2. (урта) Йүнле — *толковый, порядочный.* Шайлы кешенең ҡыҙы киленебеҙ

ШАЙМА-ШАЙ (һаҡмар) *р.* тартынмай, тура ҡарап — *глядя в глаза.* Ул ней ирҙәр белән шайма-шай һөйләшә

ШАЙТАН АҒАСЫ (ҡариҙел) *и.* өсҡат — *бузина*

ШАЙТАН АРБАҪЫ (дим) *и.* ҡамғаҡ — *перекати-поле*

ШАЙТАНАШЫҠ (дим, урта урал) *и.* ашыҡ — *альчик (кость)*

ШАЙТАН ДЕГӘНӘГЕ (урта) *и.* шайтан таяғы — *чертополох*

ШАЙТАН КӨПШӘҪЕ (дим) *и.* шыма көпшә — *дягиль.* Шайтан көпшәһе (әй)

ШАЙТАН КҮБӘЛӘГЕ (арғаяш, ҡыҙыл, туҡ-соран, урта урал, әй) *и.* төн күбәләге — *ночница*

ШАЙТАН КӘМӘҺЕ (һаҡмар) *и. байдарка*

ШАЙТАН ҠАРАҒАЙЫ (ҡариҙел) *и.* шайтан таяғы — *чертополох*

ШАЙТАН ҠЫМЫҘЛЫҒЫ (дим) *и.* һарына — *саранка*

ШАЙТАН МӘШКӘГЕ (әй) *и. мухомор*

ШАЙТАН СӨЙӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тубыҡ — *колено*

ШАЙТАН ҪӨЙӘГЕ (дим) *и.* ашыҡ — *бабка*

ШАЙТАНЫШ (дим) *и.* ашыҡ — *бабка*

ШАЙЫ (ҡыҙыл, урта, һаҡмар, әй) *б.* хәтле, тикле — *до.* Ағайым аңа шайы китмәһә, аңа барам (әй)

ШАЙЫЛДАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* сыйылдау — *пищать, визжать.* Әте шайылдап килеп сыҡты

ШАЙЫМ (һаҡмар) *с.* шаян, мәрәкәсел — *любящий шутить, балагурить.* Бигерәк шайым кеше лә һин үҙең

ШАЙЫМНАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* шаярыу, мәрәкәләү — *шутить, балагурить*

ШАҠ I (дим) *и.* сүмес ау — *сачок*

ШАҠ II (урта урал) *и.* кәтүк — *катушка.* Шаҡ йеп

ШАҠ III (урта) *р.* ныҡ — *твердо.* Шаҡ булып ҡата арыш онона һалһаң

ШАҠАЙ (әй) *с.* алйот — *глупый*

ШАҠАЛАЙ I (ҡыҙыл) *и.* ыңғырсаҡ ҡапталы — *ленчик седелки*

ШАҠАЛАЙ II (урта) *и.* 1. Енсек башы — *головка голени.* 2. (эйек-һаҡмар) Ашыҡ — *бабка.* 3. (эйек) һөлдә — *скелет*

ШАҠАЛАҠ I (урта) *с.* йүләр һымағыраҡ — *чудаковатый.* Бер шаҡалаҡ нәмә инте теләһә ҡайҙа йөрөгән

ШАҠАЛАҠ II (дим, ҡыҙыл) *и.* шайтанашыҡ — *щиколотка*

ШАҠАРМА (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* текмә — *ограда из толстых прутьев*

ШАҠАРЫЛЫУ (арғаяш) *ҡ.* көйһөҙләнеү — *капризничать*

ШАҠАРЫУ (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ситән үреү — *сплести плетень*

ШАҠА-ШОҠО (урта) *и.* шаҡы-шоҡо — *всякая всячина*

ШАҠ ЙУЛ (мейәс) *и.* таҡыр юл — *укатанная дорога*

ШАҠМА (мейәс) *и.* 1. Бысаҡ һабы ҡулсаһы — *кольцо ручки ножа.* 2. (арғаяш) Бысаҡ һабы — *ручка ножа*

ШАҠМАҠ I (урта) *и.* ҡалын шәл — *плед*

ШАҠМАҠ II (һаҡмар) *и.* шалтыраҡ — *часть домашнего ткацкого станка*

ШАҠМАҠ III (минзәлә) *и.* сабатаның ағас табаны — *деревянная подошва лапти.* Йаҙ көнө шаҡмаҡ таға инек сабатаға

ШАҠМАҠ IV (урта) *с.* саҡма — *кресало*

ШАҠМАҠТЫ БЫСҠЫ (ҡыҙыл) *и.* йәйә бысҡы — *лучковая пила*

ШАҠТА (урта) *с.* 1. Туҙған, иҫке — *ветхий, старый.* Ышкап алама, шаҡма бит. 2. (ҡыҙыл) Шамтыр — *неряшливая.* Былай шаҡта булып утырмай торғайны

ШАҠТАЙАҠ (урта урал) *и.* сүрәкә — *«Чижик» (детская игра)*

ШАҠ ТИШЕК (гәйнә) *и.* мәмерйә — *пещера*

ШАҠТОР-ШОҠТОР (урта) *р.* шатор-шотор — *с треском*

ШАҠЫ (эйек-һаҡмар) *и.* юҡ-бар — *всякая-всячина.* Шаҡыны йаҙмай ҙа ул

ШАҠЫЙ I (һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Ҡылыу — *бельмо (на глазу).* Шаҡый ат (һаҡмар). 2. *с.* шағыр — *большие (о глазах).* Шағыр күҙ

ШАҠЫЙ II (әй) *с.* ахмаҡ — *глупый*

ШАҠЫЙ III (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *с.* ала-сола — *пятнистый (о цвете).* Шаҡый тауар икән был (ҡыҙыл)

ШАҠЫЙ-ШОҠАЙ (урта) *и.* шаҡы-шоҡо — *всякая всячина*

ШАҠЫЛДАҠ (һаҡмар) *и.* таштурғай — *каменка*

ШАҠЫРЛАУ (урта) *ҡ.* шыҡырҙау — *трещать.* Бынау һайыҫҡаннар, әллә нимәгә шаҡырлайлар

ШАҠЫРЫЙ (дим) *с.* ҡаты — *твердый.* Кәмфит йомшаҡ түгел, шаҡырый

ШАЛ I (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* шәл — *шаль.* Әүәле шал тауар шикелде һуғылған (эйек-һаҡмар)

ШАЛ II (арғаяш, мейәс) *а.* шул — *тот.* Машина ман кигәйне бит, шал йегеткә барған (арғаяш)

ШАЛАЙ (арғаяш, мейәс) *а.* шулай — *так*

ШАЛАПУТ (туҡ-соран) *и.* 1. Шырмый — *балагур.* 2. (һаҡмар) Әрпеш — *неряха*

ШАЛАУАЙ (урта) *с.* асыҡ — *открытый (о человеке).* Бигерәк шауалай ҡыҙҙар килеп китте. Шалауан (дим)

ШАЛБАР (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* салбар — *брюки.* Әүәле хатындар ҙа шалбар кейҙеләр, хәҙер шул гамашты шалбар тейбеҙ (урта урал)

ШАЛБЫҠ (ҡыҙыл) *с.* киң — *широкий, просторный (об одежде).* Шалбыҡ пәлтә кейгән

ШАЛБЫР (мейәс) *с.* йомшаҡ — *слабый (о человеке)*

ШАЛЙЫР (урта) *и.* *шарнир*

ШАЛҠЫ I (мейәс) *с.* таҡыр баш — *плешивый*

ШАЛҠЫ II (урта) *с.* шиҡандаҡ — *вертлявая.* Уй, шалҡы ҡыҙыҡай

ШАЛҠЫН (урта) *и.* шауҡым — *влияние.* Атай-инәй булмауы шалҡыны төшкәнтер инте

ШАЛМАН I (дим) *и.* ялман — *тушканчик*

ШАЛМАН II (туҡ-соран) *и.* иптәш — *товарищ.* Ана, шалманнарын эйәртеп ҡайтып та гилә инде

ШАЛМИР, ШАЛНИР (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* *шарнир.* Ишекте йаңаҡҡа шалмир белән тотторалар (ҡыҙыл)

ШАЛТАН (һаҡмар) *р.* йөкһеҙ — *порожний.* Шалтан ғына йөрөргә һиңә был арба ла йарап торор

ШАЛТАУ (урта) *и.* билбауҙа балта ҡыҫтырғыс тоҡан — *петля для топора на кушаке*

ШАЛТЫР (төньяҡ-көнсығыш) *с.* асыҡ — *открытый, приветливый*

ШАЛТЫРАҠ I (ҡыҙыл) *и.* ҡыңғырау сәскә — *колокольчик*

ШАЛТЫРАҠ II (мейәс, урта) *и.* ҡыуыҡ — *пузырь (у рыб)*

ШАЛТЫРАҠ III (ҡыҙыл) *и.* ер еләге — *клубника*

ШАЛТЫРАУ (урта) *ҡ.* 1. Асыҡ йөҙ, ихтирам күрһәтеү — *проявить приветливость.* Шалтырап тороп сәй ҡайнатты. 2. (гәйнә) Шаулау — *шуметь, галдеть.* Чебешләр шалтырай

ШАЛТЫРМАҠ I (дим) *и.* көрөҫ сығыры — *блок (на домашнем ткацком станке)*

ШАЛТЫРМАҠ II (ҡариҙел) *и.* шарлауыҡ — *водопад*

ШАЛТЫРМАҠ III (дим) *с.* асыҡ — *открытый (о человеке)*

ШАМБИР (ҡариҙел) *и.* *шарнир*

ШАМБЫ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* шыма — *искушенный, видавший виды (о человеке).* Шамбы геше бит ул (һаҡмар)

ШАМБЫ: КЕШЕ ШАМБЫҺЫ (эйек) *и.* шамбы — *налим*

ШАМБЫ: ЙЫЛАН ШАМБЫҺЫ (эйек) *и.* йылан балыҡ — *угорь*

ШАМБЫ: ЭТ ШАМБЫҺЫ (эйек) *и.* этеш — *ерш*

ШАМБЫЛАУ (һаҡмар) *с.* шылғаяҡ — *скользкий*

ШАМБЫРЛАТЫУ (урта) *ҡ.* шапылдатыу — *чавкать.* Шамбырлатып тағы өйрә эсә башланы

ШАМБЫУЫҪ (мейәс) *и.* шамбы — *налим*

ШАМТЫР (урта) *и.* килешһеҙ, киң кейем — *неаккуратная, мешковатая одежда*

ШАМТЫРАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бысраныу — *стать неряшливым.* Ошо арала бигерәк шамтырап йөрөй башланысы

ШАМТЫРҘАҠ (ҡариҙел) *с.* асыҡ — *открытый (о человеке)*

ШАМЫРАЙЫУ (әй) *ҡ.* тумтайыу — *надуваться*

ШАН I (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *и.* *чан.* Һары майҙы байлар шанға, йарлылар тәпәнгә йыйған (һаҡмар)

ШАН II (арғаяш, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *р.* шунан — *потом.* Шан инде ул килде (ҡыҙыл)

ШАНДЫЙ (арғаяш) *а.* шундай — *такой.* Шандый уаҡтар ҙа алар

ШАНДЫРЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* шалтырау — *греметь, звенеть.* Ҡашығайаҡ шандырлаһа ла, йарылғаны йуҡ

ШАНТРАПА (туҡ-соран, урта урал) *и.* шаталаҡ — *балагур*

ШАНЫҢ (мейәс) *а.* шуның — *того*

ШАҢҒА, ШӘҢГӘ (гәйнә) *и.* шәңкә — *шанги*

ШАҢҒЫРТЫУ (ҡариҙел, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *ҡ.* шаңҡытыу — *оглушить (рыбу).* Боҙ аҫтындағы балыҡты боҙға һуғып шаңғырталар (һаҡмар)

ШАҢҒЫРЫҠ I (һаҡмар) *и.* тауыш, шау-шыу — *шум-гам.* Был шаңғырыҡ эсендә нимә ишетеп булыр икән

ШАҢҒЫРЫҠ II (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* баҫрау — *слега*

ШАҢҒЫРЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар, әй) *ҡ.* яңғырау — *звенеть.* Ҡурай, эскерифкә, кармун шаңғырып тора инде кискә хәтле (һаҡмар)

ШАҢДАУ (һаҡмар) *ҡ.* яңғырау — *звенеть.* Өйҙә бүрәнәләргә ҡаҡлығып шаңдаған үҙ тауышыңдан башҡа бер ни йуҡ

ШАҢҠАЙ (мейәс) *и.* ҡата — *глубокие кожаные калоши на толстой кожаной подошве*

ШАҢҠАЙЫУ (урта) *ҡ.* кәшкәйеү — *стать курносым.* Танаулары шаңҡайып торған малай

ШАҢҠЫЛДАҠ, ШАҠЫЛДАҠ (салйоғот, эй) *с.* ҡысҡырып һөйләшеүсе — *горластый (о человеке)*

ШАҢҠЫЛДАУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* шарҡылдау — *раскатисто хохотать.* Йеңгәм мәрхүм шаңҡылдап көлөб йөргән булар ине (ҡыҙыл)

ШАҢҠЫРТЫУ (урта) *ҡ.* яңғыратыу — *звенеть (о голосе).* Ағайым шаңҡыртып йырлай торғайны

ШАПА (гәйнә) *и.* шамтыр — *неряха.* Шапай (мейәс), шапатай (дим)

ШАПАҠ I (мейәс, эйек) *и.* шәфәк — *вечерняя заря*

ШАПАҠ II (урта) *с.* күрәш — *близорукий*

ШАПАҠ III (һаҡмар, ырғыҙ) *с.* яҫы иренле — *широкогубый (о человеке).* Өйө лапаҡтыр, ит һоғонорға ирене шапаҡтыр (һаҡмар)

ШАПАҠ IV (ырғыҙ) *и.* ялпаҡ бит — *широкое лицо*

ШАПАҠ V (эй) *с.* асыҡ — *приветливый, открытый (о человеке)*

ШАПАЛА (гәйнә) *и.* алтөрән — *предплужник*

ШАПАЛАҠ I (туҡ-соран) *и.* себен һуҡҡыс — *мухобойка*

ШАПАЛАҠ II (урта) *и.* шамтыр — *неряха*

ШАПАЛАҠ III (урта) *и.* ләпелдәк — *болтун*

ШАПАТА, ШАПАТАЙ (дим) *и.* 1. Шамтыр — *неряха.* Шапатаң (арғаяш). 2. *с.* мәғәнәһеҙ — *бестолковый*

ШАПТЫР I (туҡ-соран) *и.* 1. Шамтыр — *неряха.* Шаптыр геше әллә ғайҙан күренеп тора ул, кейеменән дә. 2. (эйек-һаҡмар) Шарҙыуан — *пустозвон*

ШАПТЫР II (эйек) *с.* шыптыр — *шуршащий.* Урманда бесән шаптыр, бәрәкәтһеҙ була

ШАПТЫРҘАҠ (ҡариҙел) *и.* шарлауыҡ — *водопад*

ШАПШАҠТАЙ (ҡариҙел, туҡ-соран) *р.* яҡшы ғына — *прилично.* Был малай шапшаҡтай булып үҫеп киткән бит (туҡ-соран)

ШАПЫЙ (урта) *и.* ләпелдәк — *болтун*

ШАПЫЛДАҠ КҮРӘН (арғаяш) *и.* күл күрәне — *озерная осока*

ШАПЫЛДАҠ (урта, һаҡмар) *и.* ләпелдәк — *болтун*

ШАПЫРЫҠ (эйек) *и.* маҡтансыҡ — *хвастун*

ШАПЫРЫЛЫУ (дим, урта) *ҡ.* 1. Ҡабарыу — *подняться (о тесте).* Икмәк шапырылты (урта). 2. Ташыу — *разлиться.* Ҫыулар шапырыла башланы (дим)

ШАПЫРЫУ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* шапыртыу — *преувеличивать.* Берәйһенә минең турала шапырҙыңмы әллә? (туҡ-соран)

ШАР I (урта) *и.* төркөм — *группа.* Һин тә беҙҙең шарҙа инте

ШАР II (урта, һаҡмар) *р.* шыр — *совершенно.* Шар урман араһынта йөрөнөм (урта)

ШАР: ШАР АЙАҘ (ҡыҙыл) *с.* салт аяҙ — *ясный, безоблачный (о погоде)*

ШАРАҠ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* һөрөлгән ер уртаһында һөрөлмәй ҡалған ер — *огрех*

ШАРАҠТАП ЙАУЫУ (эй) *ҡ.* ҡойоп яуыу — *лить ливмя.* Өйҙө шараҡтап йамғыр йауғанда һалдыҡ

ШАРАН (һаҡмар) *и.* арба аратаһы — *промежуток между деревянными перекладинами телеги*

ШАРАУЛЫ (эйек-һаҡмар) *с.* тос, мәғәнәле — *весомый, значимый (о слове).* Тәүҙә бер ней өндәшмәй, анан йайын китереп, берәй шараулы һүҙ ҡыҫтырып ҡуйа

ШАРБАЙЛАУ (дим) *ҡ.* асыҡ йөҙ, ихтирам күрһәтеү — *проявить приветливость*

ШАРҒАТ (эйек-һаҡмар) *с.* шараҡ — *колкий.* Шарғат утын

ШАРҘАҠ (мейәс, урта) *и.* шаршы — *перекат (на реке)*

ШАР ҘА МАР (ҡариҙел, эй) *с.* асыҡ — *открытый (о человеке).* Шар ҙа мар гешегә йетмәй инде, тымырҫыҡ бумаһын геше (эй)

ШАРҘАУ I (мейәс, эй) *ҡ.* шарылдау — *шуметь (о громком звуке)*

ШАРҘАУ II (мейәс) *и.* шаршы — *перекат (на реке)*

ШАРҘАТМА (арғаяш, мейәс, эй) *и.* шаршы — *перекат (на реке)*

ШАРҘЫУАҠ (туҡ-соран) *и.* шаталаҡ — *балагур*

ШАРҘЫУАН (ҡыҙыл) *и.* шамтыр — *неряха.* 2. (эй) *с.* асыҡ — *приветливый, открытый*

ШАРКУН, ШӘРКҮНӘЙ (урта урал) *и.* шөңгөр — *бубенцы.* Шәркүнәйҙәр сыңдатып дуғаларында йөрөйҙәр ине

ШАР: ШАР КҮҘ (дим) *с.* аҡыш күҙ — *лупоглазый*

ШАРҠАНА (урта) *и.* ҡылансыҡ — *кокетка.* Ҡыҙыҙ ҙа эсмәй ултырған булдығыҙ, шарҡаналар

ШАРҠЫЙ (һаҡмар) *с.* йәмһеҙ — *неприглядный.* Иҫке мейесем шарҡый ине, йәйелеп, йарты өйҙө алып ултыра ине

ШАРҠЫЛДАУ (мейәс) *ҡ.* урғылыу — *бурлить, бушевать (о реке).* Шарҡылдап ҡайнап-ҡайнап торған һыу

ШАРЛАМА (дим, ҡариҙел, урта) *и.* шаршы — *перекат (на реке).* Шарлаҡ, шарлан (урта)

ШАРЛАМА: ШАРЛАМА ҺЫУЫҠ (эйек) *и.* сатлама һыуыҡ — *трескучий мороз*

ШАРЛАМАҠ, ШАРЛАМЫҠ (дим, ҡариҙел) *и.* шарлауыҡ — *водопад*

ШАРЛАТМА (туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Шарлауыҡ — *водопад.* 2. (һаҡмар) Гөрләүек — *талые воды.* 3. (эйек) Шаршы — *перекат (на реке)*

ШАРЛАУ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* аҡырыу — *горланить.* Шарлап сығып китте (урта)

ШАРЛАУЫҠ (урта) *и.* 1. Шаршы — *перекат (на реке).* 2. (дим) Гөрләүек — *талые воды*

ШАРЛЫҠ I (эйек) *и.* шаршы — *перекат (на реке)*

ШАРЛЫҠ II (дим, эйек) *и.* шырлыҡ — *чаща*

ШАРЛЫУАН (урта) *с.* тотанаҡһыҙ — *несдержанный*

ШАРТЛАМА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* ер еләге — *клубника.* Шарттама (эй)

ШАРТЛАНБАШ (урта) *и.* ер еләге — *клубника*

ШАРТЛАТҠЫС (һаҡмар) *и.* ҡыуыҡ — *пузырь (у рыб)*

ШАРТЛАУЫҠ I (урта) *и.* ер еләге — *клубника.* Шартламыҡ, шартламаҡ (ҡариҙел)

ШАРТЛАУЫҠ II (урта) *и.* сәтләүек — *орех*

ШАРТЛАУЫҠ III (урта) *и.* ҡыуыҡ — *пузырь (у рыб)*

ШАРТЛАУЫҠ IV (урта) *и.* төймәбаш — *коростовник полевой*

ШАРТМАБАШ (урта) *и.* ер еләге — *клубника*
ШАРТМАК, ШАРТЛАК (арғаяш, дим) *и.* кыуык — *пузырь (у рыб)*
ШАРТТАК I (арғаяш, мейәс, салйоғот, эй) *и.* кыуык — *пузырь (у рыб)*
ШАРТТАК II (арғаяш, салйоғот) *и.* сыртлак — *кнопка (для одежды)*
ШАРТТАК ГӨЛ (салйоғот, эй) *и.* тамсы гөл — *фукция*
ШАРТТАК ҮЛӘН (салйоғот) *и.* бесәй тырнағы — *алтея*
ШАРТТАМА I (урта урал) *и.* мәгәрис — *магарыч*
ШАРТТАМА II (урта урал) *и.* сыртлак — *кнопка (для одежды)*
ШАРТЫЙ, ШАРТЫШ (кыҙыл) *и.* ер еләге — *клубника*
ШАРТЫЛДАК (кыҙыл) *и.* кыуык — *пузырь (у рыб)*
ШАРФЫЙ (урта) *и. шалфей*
ШАРШАУ ИТЕ (кыҙыл, тук-соран, һакмар) *и.* күкрәк шаршауы — *диафрагма*
ШАРШАУЛЫ МЕЙЕС (дим) *и.* бер як кабырғаһы түбәгә тиклем һалынған мейес — *печка, сложенная одним боком до потолка*
ШАРЫЛДАУЫК (урта) *и.* шарлауык — *водопад*
ШАТАЛАК (урта) *и.* эт балығы — *вьюн*
ШАТАЛАК СӨЙӘГЕ (төньяк-көнбайыш) *и.* бәкәл ашығы — *щиколотка*
ШАТАНА (һакмар) *и.* һандык — *объедье*
ШАТАШЫУ (урта урал, һакмар) *к.* 1. Шаярыу — *балагурить.* 2. Һаташыу — *бредить*
ШАТКЫУ (урта урал) *к.* боҙға әйләнеү — *оледенеть.* Түнейләр шаткып туңып йата
ШАТРАШ I (арғаяш, кыҙыл, тук-соран) *с.* сатраш — *клетчатый.* Шатраш йаулығым кайҙа булды һуң? (арғаяш)
ШАТРАШ II (тук-соран) *и.* сатраш — *шашки*
ШАТРУН (урта) *и.* сатыр — *шатер.* Шатрун башлы өй һалып куйҙылар
ШАТРУН КЫЙЫК (урта) *и.* сатыр формаһындағы кыйык — *шатерообразная крыша*
ШАТУЛ (мейәс) *и.* шатун — *менингит (у лошадей)*
ШАТУР (тук-соран) *и.* һандык — *объедье.* Шатыр (эй)
ШАТЫР I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* кош ауы — *сеть для ловли птиц*
ШАТЫР II (эй) *и.* сытыр — *хворост*
ШАТЫР III (эй) *и. палатка*
ШАТЫРҘАУЫК (урта) *и.* шалтырак — *трещотка.* Шатырҙауык йаһанылар ҙа, йерҙең буйынан-буйына йөрөп, турғайларҙы кыуып торҙолар
ШАУАЙ (эй) *и.* шаталак — *балагур*
ШАУҘЫРҘАУ (кыҙыл) *к.* сылтырау — *звенеть.* Шауҙырҙап торор ине тәңкәләре. Шауҙырыу (эй)
ШАУКАЛ (тук-соран, һакмар, ырғыҙ) *с.* эре һөйәкле йабык, ләкин тос итле *(мал тураһында)* — *крупнокостный (о животных)*
ШАУКАЛЛАНЫУ (урта) *к.* арыкланыу — *похудеть.* Өлкәнәйгәс кеше шаукаллана инте
ШАУЛЫКЛЫ МЕЙЕС (кариҙел) *и.* бер як кабырғаһы түбәгә тиклем һалынған мейес — *печка, сложенная одним боком до потолка*
ШАУМА (урта) *р.* шау — *сплошь.* Ауыл шаума ташлы йаланғас бер тауға һөйәнеп кенә ултырған
ШАУРАУ (урта) *к.* шаулау — *шуметь.* Йамкыр шаурап аккан
ШАУШАК (кыҙыл) *с.* йабык — *тощий.* Шаушак һыйыр
ШАФАК (арғаяш, дим, тук-соран, эйек-һакмар) *и.* шәфәк — *вечерняя заря.* Киске шафак кыҙарһа, киленең ул тапкандай күр (тук-соран)
ШАҺИ (урта) *р.* үҙ алдына — *самостоятельно.* Үҙем шаһи үҫтем
ШАШЫУ (урта) *к.* ауырыу аҙыу — *запускание болезни.* Ауырыуы шашкан та киткән
ШЕБЕШ (гәйнә, урта урал) *и.* 1. Тауык — *курица.* 2. (урта) Өйрәк бәпкәһе — *утенок.* 3. (тук-соран, ырғыҙ) Себеш — *цыпленок*
ШЕБЕШКЕ (урта) *и.* ағас тамыры — *корень дерева.* Шебешке сукмарлар менән йөрөгәннәр
ШЕБӘ (мейәс) *и.* ишелгән еп — *свитые нитки*
ШЕЙЕШ, ШЫЙЫШ (эйек-һакмар) *и.* селбәрә — *малек*
ШЕЙКӘН (урта) *и.* кырлык — *семена сорной травы*
ШЕКЕЛДЕ (кыҙыл) *б.* шикелле — *вроде, подобно*
ШЕКМИТ, ШӨКМИТ (гәйнә) *и.* тегәнәк — *лопух*
ШЕЛЕ (мейәс) *и.* бысым икмәк — *неудавшийся сырой, тяжелый хлеб*
ШЕЛӘГӘЙ (тук-соран, һакмар) *и.* һеләгәй — *слюна.* Шалағай (урта урал)
ШЕЛӘҮКӘ (мейәс) *и.* йока ғына карынъяу май — *тонкое, пленочное внутреннее сало животных*
ШЕМШЕК (эй) *с.* быҫкак — *накрапывающий.* Шемшек йауын
ШЕПКӘН (урта) *и.* шипкән — *рыжик (растение)*
ШЕПШЕ, ШИПШЕ, ШЕПШӘ, ШИПШӘ (мейәс, урта) *и.* йәмкә — *щипцы (для угля)*
ШЕПШӘ I (төньяк-көнбайыш, урта) *с.* 1. Һырышкак — *назойливый.* Ну шепшә ошо бала, килә лә йәбешә (урта). 2. (кариҙел, урта) *и.* шаталак — *балагур*
ШЕПШӘ II (урта) *с.* быҫкак — *накрапывающий.* Шепшә йамкыр
ШЕПШӘ III (төньяк-көнбайыш) *и.* һағыҙак — *оса*
ШЕПШӘЛӘҮ (урта) *к.* нықышыу — *упорствовать*
ШЕҮӘЙТТӘҮ (арғаяш, кыҙыл, мейәс) *к.* юхалау — *подхалимничать.* Шеүәйттәп кенә эшкә ғуштым (арғаяш). Шеүәйтләү (урта)
ШЕҮӘН (эйек) *и.* һеүән — *морда, поставленная на быстрине*
ШЕШ I (төньяк-көнбайыш) *и.* сусак — *сопка.* Шеш тау
ШЕШ II (мейәс, урта урал) *и.* 1. Кәбән койоу өсөн әҙерләнгән таған — *стожар (три-четыре шеста, поставленные конусом для стогования сена, соломы).* 2. (гәйнә, урта урал) Ағас сөй — *клин.* 3. (һакмар) Шөшлө — *кочедык.* 4. (төньяк-көнбайыш) Түмәр умартаның эсендәге аркыры куйылған бәләкәй ағастар — *поперечные палочки внутри колодочного улья.*

5. (дим, туҡ-соран) Балыҡ теҙә торған сыбыҡ, еп — *рогатина для нанизывания рыб.* 6. (ҡыҙыл) Ҡолға — *шест.* Һебәне шеш пашына ғуйып тороп көрәш астылар. 7. (салйоғот, һаҡмар, әй) Ағас морондоҡ — *деревянный намордник*

ШЕШ АРБА (мейәс) *и.* аратаһыҙ арба — *телега без боковых стоек*

ШЕШЕГЕҮ (урта) *ҡ.* шешеү — *припухнуть.* Шешегеп тора күҙем

ШЕШЕК КҮҘ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *и.* шешмә ҡабаҡлы күҙ — *глаза с выпуклыми веками*

ШЕШЕНГЕР (арғаяш, салйоғот) *с.* ауыр ярылыусан — *труднораскалимое (дерево).* Шешенгер ағас булып сыҡты бит был (салйоғот)

ШЕШЕНЕҮ (мейәс) *ҡ.* ойошоу — *свернуться*

ШЕШКЕ (урта) *и.* шешек — *опухоль.* Минең айаҡта ла шешке бар әле

ШЕШМӘ (арғаяш, дим, ҡариҙел, мейәс, урта, әй) *и.* 1. Шишмә — *родник.* 2. (арғаяш) Йылыу — *полынья*

ШЕШМӘК (ҡыҙыл, туҡ-соран) *с.* шешмә — *выпуклый (о веке глаз).* Шешмәк ҡабаҡты күҙ (ҡыҙыл)

ШЕШТӘ I (дим) *и.* һырғауыл — *столб для взбирания во время сабантуя*

ШЕШТӘ II (ҡыҙыл) *и.* ҡаҙау ҡағылып эшләнгән быҙау морондоғо — *намордник для теленка с острыми деревянными гвоздьями*

ШЕШӘ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* 1. Быяла — *стекло.* 2. (дим) Ҡыуыҡ — *пузырь (ламповая)*

ШЕШӘК I (туҡ-соран, урта урал, ырғыҙ) *и.* 1. Икенсе йәштәге һарыҡ, кәзә — *овца, коза на втором году.* 2. (һаҡмар) Икенсе йәштәге ҡаҙ — *гусь на втором году*

ШЕШӘК II (ҡыҙыл) *и.* төйәк — *пристанище.* Эт шешәгәндә ҡартайыр

ШИГЕТТЕ (төньяҡ-көнсығыш) *б.* шикелле — *вроде, подобно.* Аның шигетте геше бумаҫ (мейәс)

ШИГЕҮ (урта урал) *ҡ.* сигеү — *вышивать.* Тегенә торған энә менән шигеү

ШИГӘЙЕҮ (арғаяш, мейәс, урта) *ҡ.* шикләнеү — *сомневаться.* Малайлар аталарынан шигәйәләр (урта)

ШИҒРӘНӘ (туҡ-соран) *с.* хозур — *блаженный.* Ҡойаш бейектән тура ҡарай, һәр тарафта шиғрәнә тынлыҡ

ШИҒЫРЛАУ (урта) *ҡ.* шығырлау — *скрипеть.* Сана шиғырлай

ШИЖ (урта) *и.* аҡ шыршы — *пихта*

ШИКЕЛДЕГЕ (арғаяш, дим, ҡыҙыл) *б.* шикелле — *вроде, подобно.* Иҙа сигеү шуның шикелдеге булмаҫ (ҡыҙыл)

ШИКЕТТЕ (арғаяш, мейәс, әй) *б.* шикелле — *вроде, подобно*

ШИКЕТЬЕҘ (арғаяш, әй) *с.* мәғәнәһеҙ — *бессмысленный.* Шикетһеҙ һүҙенде һөйҙәп ҡуйма кеше-ғара алдында (әй)

ШИКЛЕ (әй) *б.* тикле — *до.* Төндөң буйы, өскә шикле йөрөй

ШИКМӘ (дим, минзәлә) *и.* бәпкә аҫтына һалынған буй ағас — *подстропильник*

ШИКҮШКӘ (урта) *и.* сикәсәй — *чекушка (на оси телеги)*

ШИКШЕЛ (дим) *с.* шикләнеүсән — *недоверчивый*

ШИКЕРӘ (урта) *и.* шәкәрә — *пленка (на глазу, на молоке и т. д.)*

ШИКӘРӘ БОЛОТ (урта) *и.* шәкәрә болот — *белое тонкое волнистое облачко*

ШИҠАЛАЙ (урта) *и.* 1. Туҡығыс — *мутовка.* 2. Мүк тыҡҡыс — *лопаточка для конопатания.* Шиҡалай йаҫап мүк тығарға гәрәк

ШИҠАН, ШИҠАНДАҠ (арғаяш, мейәс, салйоғот, әй) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Шиҡаңнаҡ (урта)

ШИҠУҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* картуфлы боламыҡ — *мучная каша с картофелем*

ШИҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать*

ШИҠЫЛЬЫҘ (әйек) *с.* килбәтһеҙ — *нескладный.* Шиҡылһыҙ ҡейенгән

ШИЛАҒА (дим) *и.* шамтыр — *неряха*

ШИЛЕ МАЙ (мейәс) *и.* малдың эске шекәрә майы — *пленочное внутренное сало животных*

ШИЛМА (туҡ-соран) *с.* шаян — *лукавый.* Ах, шилма малай, өйҙөң аҫтын өҫкә гитергән бит

ШИЛМАЙАҠАЙ (һаҡмар) *с.* шаян — *лукавый*

ШИЛӘ (гәйнә, урта) *р.* 1. Нәҡ — *точно.* Шилә үҙе килә (гәйнә). 2. Бөтөнләй — *совсем, совершенно.* Шилә бер нәрсә йуҡ магазинта (урта)

ШИМ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *с.* тос — *увесистый.* Ҡаҙ майы шим була (мейәс)

ШИМБАЙ (арғаяш, мейәс) *и.* **бысым икмәк** — *неудавшийся сырой, тяжелый хлеб*

ШИМБӘ, ШИНБӘ (арғаяш, дим, урта) *и.* шәмбе — *суббота*

ШИМЕШКӘ (ҡариҙел, ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* көнбағыш — *подсолнух*

ШИМНӘҮ (урта) *ҡ.* бал ҡортона шәкәр иретеп ашатыу — *подкармливать пчел сахарным сиропом*

ШИМӘБЕЛӘҘЕК (һаҡмар) *и.* нәҙек кенә биҙәкле беләҙек — *тоненький узорчатый браслет*

ШИН (арғаяш) *р.* тома — *совсем.* Шин һуҡыр. Шин наҙан

ШИНДЕК (мейәс) *и.* хилафлыҡ — *противоречивость.* Беҙҙең затҡа ҡасандыр бер шиндек китерер был

ШИНЕҮ (дим) *ҡ.* һүнеү — *утихнуть (о закваске).* Оҙаҡ торҫа ҡымыҙ шинеп китә

ШИНТИМЕР (урта, һаҡмар) *и.* ағас тәгәрмәс шины — *шина деревянного колеса*

ШИПАН I (гәйнә, урта урал) *и.* шешек — *чирей*

ШИПАН II (ҡыҙыл) *с.* аҫтыртын, үткер — *скрытный, бойкий*

ШИПАНДАҠ (урта урал) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ШИПАҢЛАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡыйшаңлау — *кокетничать.* Шипаңлап, ир заты күренһә килә лә йетә. Шипандау (әй)

ШИПАТАЙ (һаҡмар) *и.* тапочка — *тапочки.* Шипата (урта)

ШИПЕЙКА (гәйнә) *и.* әлморон — *шиповник*

ШИП: ШИП ИТЕП (һаҡмар) *р.* ялт итеп — *молниеносно*

ШИПКЕРТ (урта, әй) *р.* шым — *тихо, молча.* Шипкерт кенә гилеп әйтте (әй)

ШИПЛАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* һыҙырыу — *хлестать (прутиком).* Сыбыҡ алып шиплата һуғыбәрһәм!

ШИПЛӘП (һаҡмар) *р.* шыйлап — *во весь дух.* Шипләп кенә китә лә баралар

ШИПОТОҠ (арғаяш) *и.* тегәнәк япрағы — *лист лопуха*

ШИПЫМ (ҡыҙыл) *и.* сарыҡ — *чарык (старинная обувь с кожаным носком и суконным голенищем)*

ШИРАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* һонторайыу — *вытянуться в длину.* Ҡыҙыбыҙ бигерәк ширайып үҫте лә гитте

ШИРҘА (урта, һаҡмар) *и.* 1. Кәртә — *жердь.* Айыу тиреһен ширҙаға элеп ҡуйҙылар (урта). 2. Һырғауыл — *шест*

ШИРҘАҠ (мейәс) *и.* сарлаҡ — *чердак*

ШИРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сирыу, ярыу — *лущить (зерно).* Һоло ширеп утыралар

ШИРКАЛ (урта) *и.* зөгәй — *подкаменщик*

ШИРҠУН (арғаяш, урта урал) *и.* шөңгөр — *бубенцы*

ШИРЛЕК (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кәштә — *полка.* 2. (урта) Бәләкәй һике — *нары небольшого размера*

ШИРМЕШ (көньяҡ диалект) *и. мари*

ШИРПЫЛДАҠ ТУРҒАЙ (ҡыҙыл) *и.* һабан турғайы — *жаворонок*

ШИТ (дим) *и.* шөйтө — *навой*

ШИТА (дим) *и.* кәртә — *изгородь*

ШИТЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* шыйлау — *свистеть.* Ҡамсыһы һуҡҡан саҡта шитлап тора торғайны

ШИҮӘТҺЕҺ (салйоғот) *с.* килбәтһеҙ — *грубый, нескладный*

ШИФАЙАТ (ҡыҙыл) *и.* дауа ҡағыҙы — *лекарственный молитвенник.* Ауырығанда шифайат йаҙҙырып эсерә торғайнылар

ШИХАН (урта) *и.* текә ҡая ташы — *отвесная скала*

ШИХМӘТҺЕҘ, ШӘХМӘТҺЕҘ (урта урал) *с.* ҡотһоҙ — *неприглядный на вид*

ШИҺАҠА БУРАНЫ (урта) *и.* бер-ике көнлөк йылы март бураны — *одно-двухдневный теплый мартовский буран.* Лепшелдәп торған йылы март буранын шиһаҡа бураны тип йөрөтә ҡартлар

ШИШ (һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

ШИША (ҡариҙел) *и.* 1. Шешә — *бутылка.* Шыша (һаҡмар). 2. Быяла — *стекло.* Шишә (арғаяш)

ШИШАРА (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* май, йомортҡа ҡушып аш ҡалағы ҙурлығында итеп бешерелгән ҡамыр ашы — *мучное блюдо из пресного сдобного теста в виде шариков*

ШИШАРА КҮҘ (дим) *и.* түңәрәк күҙ — *круглые глаза (при озлоблении)*

ШИШҠА (дим) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез*

ШИШКӘТӘҮЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* йонсоу — *быть утомленным.* Ниңә алай шишкәтәүләп йөрөйһөң?

ШИШМӘ (дим, урта урал) *и.* йылыу — *полынья*

ШИШМӘ КҮҘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Шишмә башы — *исток родника.* 2. Йылыу — *полынья*

ШИШТА (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* һырғауыл — *шест, столб*

ШЛУН (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* 1. Нәҙек йөнлө һарыҡ — *шленка.* 2. Нәҙек йөн — *тонкая шерсть*

ШОБАҒА (ырғыҙ) *и.* өлөш — *доля*

ШОҒА (һаҡмар) *а.* ошоға — *этому.* Шоға саҡ ҡына һыу ҡушҡанда йарай

ШОҠ (урта) *с.* шуҡ — *озорной.* Балалары шоҡ булды аның

ШОҠ: ШОҠ ҠУЛЛЫ (арғаяш, салйоғот, урта, һаҡмар) *с.* оҙон ҡуллы — *вороватый.* Малайы шоҡ ҡуллы, урлашырға йарата (урта)

ШОҠАН (урта) *и.* 1. Шойҡан — *влияние.* 2. Зыян — *вред.* Шоҡаны тейҙе улыма

ШОҠОМ (урта) *с.* мут — *плутоватый*

ШОҠОМЛО (урта) *с.* һөйкөмлө — *симпатичный*

ШОЛ (дим, мейәс, салйоғот, урта) *а.* шул — *тот*

ШОМ (ҡыҙыл) *с.* аҫтыртын — *скрытный*

ШОМА (ҡариҙел) *с.* шыма — *гладкий*

ШОМА: ШОМА ТОЙАҠ (ҡариҙел) *и.* ялҡау — *бездельник*

ШОМАҠА (урта) *с.* аҫтыртын — *скрытный*

ШОМАҠАЙ КӨПШӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шыма көпшә — *дягиль*

ШОМБАЙ (арғаяш, дим, туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Өндәшмәҫ, аҫтыртын — *молчаливый, скрытный.* 2. (урта урал) Булдыҡһыҙ — *бестолковый.* 3. (дим) *и.* шымсы — *шпик*

ШОМЛОҠ (ырғыҙ) *и.* шом — *опасение, тревога.* Исмәғилдең уйына ҡапыл шомлоҡ төштө

ШОМОҠ (урта) *с.* аҫтыртын — *скрытный.* Шомоҡа (ҡыҙыл)

ШОМОҠА (урта) *с.* йыуаш — *смирный, безропотный*

ШОМОРТ (дим, туҡ-соран, төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ) *и.* муйыл — *черемуха*

ШОМОРТ СӘСӘГЕ (һаҡмар) *и.* муйыл япрағына оҡшаш шәл биҙәге — *узор шаля, похожий на лист черемухи*

ШОМТОР (дим) *и.* ҡолаҡсын — *шапка-ушанка*

ШОНҒОШ (мейәс) *и.* осонғос — *кривляка.* Шонғош малай

ШОНДА (арғаяш) *а.* шунда — *там*

ШОНҒОР (мейәс) *и.* дунғырҙаҡ — *ботало*

ШОРБАҠ (уртаҡ) *с.* һонтор — *длинный (о росте).* Шорбаҡ кәүҙәле

ШОРҠОЛТАУ (урта) *ҡ.* бүлкелдәү — *булькать.* Һабала ҡымыҙ шорҡолтап килә торғайны ат өҫтөнтә

ШОРПА (арғаяш) *и.* һурпа — *бульон*

ШОШЛАЙ (дим, ҡариҙел, урта, һаҡмар) *а.* ошолай — *такой*

ШОШО (дим, ҡариҙел, урта, һаҡмар) *а.* ошо — *этот*

ШОШПО (гәйнә) *а.* ошо — *этот.* Шошпо үйдә тордом

ШӨБӘ I (мейәс) *и.* сарыҡһабаҡ — *дратва*

ШӨБӘ II (мейәс) *и.* ишкән еп — *свитые нитки*

ШӨҒӘЛӘ (урта) *и.* күләгә — *тень*

ШӨҒӨЛ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* эш — *занятие.* Бар шөғөлөм шул булды, йатып йоҡлап алдым (һаҡмар)

ШӨЙҘӘ (ҡыҙыл) *р.* шөйлә — *все же, довольно-таки.* Шөйҙә һөйҙәшә баштаны бит был малай

ШӨЙКӘЛӘҮ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* шәлкемләү — *сделать с пучок.* Ҡайныһы мөйөштә йоҡомһорап йата, ҡәйнәһе нуҡта ишергә ҡыл шөйкәләп утыра ине (туҡ-соран)

ШӨЙЛӨ (һаҡмар) *р.* хәтле — *насколько.* Ни шөйлө әйбер

ШӨЙТ, ШӨЙТӨ (эйек-һаҡмар) *и.* көнйәлә — *пучок льна или шерсти*

ШӨЙТӨГҮҘ (әй) *и.* шөйтө — *навой (в домашнем ткачестве)*

ШӨЙТӘМ, ШҮТИМ, ШИТЕМ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сиҙәм — *залежь.* Шөйтөм (урта урал), шөтим (гәйнә), шитәм (ҡариҙел)

ШӨЙТӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* урлау — *стащить.* Был ҡара малай шөйтөү йағын ҡарай ахры

ШӨЙӘК (урта урал) *с.* әрһеҙ — *беззастенчивый.* Шөйәгерәк ҡарт бар ине

ШӨКМИТ (ҡариҙел, урта урал) *и.* 1. Тегәнәк — *лопух.* Шөкмит, шөхмит (гәйнә). 2. (урта урал) Гөлйемеш сәнскеһе — *игла шиповника*

ШӨКӨЙӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* шыҡыйыу — *пикирование.* Бөркөт шөкөйөп осоп килә

ШӨКӨРЛӘК (һаҡмар) *и.* шөкәрә — *сухари*

ШӨКӘ (әй) *и.* суртан — *щука.* Эре-эре шундай шөкәне китергәндәр

ШӨКӘНДӘК (арғаяш, мейәс) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ШӨКӘНДӘҮ (әй) *ҡ.* серләшеү — *секретничать*

ШӨМКӘЙТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* һалындырыу — *обвисать.* Йаулыҡты шөмкәйтеп йабына ла йөрөй

ШӨМТӨРӘҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран) *ҡ.* күңелһеҙләнеү — *расстроиться.* Һунарҙан шөмтөрәп ҡайтып инәһең (ҡыҙыл)

ШӨМТӘЙЕҮ (ҡариҙел, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* шымыу — *притихнуть.* Ике малайы шөмтәйеп тороп ҡалды (ҡариҙел)

ШӨМӘН (ҡыҙыл) *и.* утын ярыу балтаһы — *колун*

ШӨҢГӨРЛӨ (дим) *с.* шикле — *сомнительный*

ШӨҢКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* 1. Баҫрау — *слега.* 2. (эйек) Аҫҡылыҡ — *таганок*

ШӨҢКӘЙТМӘ (эйек-һаҡмар) *и.* аҫҡылыҡ — *таганок.* Тиҙ генә шөңкәйтмә йаһанылар ҙа ҡула күнәкте тултырып сәй ҡайнатырға элделәр

ШӨҢКӘЙЕҮ (мейәс) *ҡ.* эйелеү — *нагибаться*

ШӨҢӨРӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* һалыныу — *обвиснуть.* Һинең ней шөңөрәйеп тора, ҡап ҡорһаҡ

ШӨПШӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һағыҙаҡ — *оса*

ШӨПШӘ II (дим) *с.* һонтор — *высокий (о росте)*

ШӨПШӘ III (урта) *с.* еңмеш — *капризный*

ШӨР: ШӨР ЙЕБӘРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* шөрләү — *трусить.* Шөр йебәрҙе малайың

ШӨРҘӨК (мейәс, салйоғот, әй) *с.* һөйкөмһөҙ — *несимпатичный, отталкивающий.* Шөрлөк (дим, урта)

ШӨРЛӨК (ҡариҙел) *и.* дуңғырҙаҡ — *ботало*

ШӨРЛӨ (дим, урта) *с.* 1. Холоҡһоҙ — *бесхарактерный.* 2. *и.* ғәрип — *калека*

ШӨРӨШӨҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* сирышыу — *сморщиться*

ШӨРТЛӘҮ (ҡариҙел, ҡыҙыл) *ҡ.* шөрләү — *трусить.* Кейәүләре аҙыраҡ ҡарттан шөртләй (ҡариҙел). Шөрттәү (ҡыҙыл). Һеҙ булғас шөрттәп ҡайтып киткәндәрҙер

ШӨРӨҮ (урта) *ҡ.* шөрләү — *трусить*

ШӨТӨР (мейәс) *с.* һаран — *скупой*

ШӨҺӨРӘТҺЕҘ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* килбәтһеҙ — *несуразный*

ШӨШ (дим) *и.* шөшлө — *кочедык*

ШӨШКӨ (мейәс) *и.* шөшлө — *кочедык.* Шөшкө бәлән һөрә тартып үрәләр сабатаны. Шөштө (әй)

ШӨШКӘЙТЕҮ (эйек) *ҡ.* турайтыу — *выпрямить.* Быҙаулар ҡойроҡларын шөшкәйтеп сабышалар

ШӨШЛӨ I (һаҡмар) *и.* балыҡ теҙә торған сыбыҡ, еп — *рогатина для нанизывания рыб*

ШӨШЛӨ II (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Суртан балаһы — *щуренок.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Ташбаш — *пескарь*

ШӨШЛӨ III (урта) *и.* мүк тыҡҡыс — *конопатник*

ШӨШЛӨБАЛЫҠ (гәйнә) *и.* суртан — *щука средней величины*

ШӨШЛӨКӘЙ (дим, ҡариҙел) *и.* суртан балаһы — *щуренок*

ШӨШӨ (ҡариҙел) *а.* ошо — *это.* Ул шөшө ауылтыҡы

ШӨШТӘЙЕҮ I (ҡариҙел, һаҡмар) *ҡ.* һерәйеү — *торчать.* Себешләр мороннарын шөштәйтә башлағаннар (һаҡмар)

ШӨШТӘЙЕҮ II (әй) *ҡ.* эреләнеү — *возгордиться*

ШРАМТА (гәйнә, урта урал) *и.* йүкә йыуғыс — *мочалка*

ШУ (дим, ҡыҙыл, урта урал) *а.* шул — *тот.* Шу бала ҡайҙа йөрөй икән (дим)

ШУБИНКА (гәйнә) *и.* тире бейәләй — *шубенка*

ШУБЫР (эйек) *и.* теш һайын бер еп үткәреп һуғылған киндер — *редкотканый холст*

ШУЙ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* еҫ — *запах.* Ҡорт, төлкө, эт шуй белә (ҡыҙыл)

ШУЛ ИТЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* таныу — *узнать, опознать*

ШУ ЙОҪОҠЛО (урта) *р.* шул тиклем — *до того.* Шу йоҫоҡло арыным

ШУЙТАҠ (арғаяш) *с.* аҡһаҡ — *хромой*

ШУҠ (дим) *и.* бур — *вор*

ШУҠМАРЫЛЫУ (урта) *ҡ.* уҡмашыу — *слепиться*

ШУҠШЫНЫУ *(төньяҡ-көнбайыш)* *ҡ.* бик ныҡ ҡартайыу, таушалып бөтөү — *сильно состариться, износиться*

ШУҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* сипылдау — *пищать.* Ана, берһе күкәйентә шуҡылтап тауышланып йата

ШУЛАП (дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кәмәшәү — *продолговатое корыто для мешанки коням.* 2. Улаҡ — *водосток*

ШУЛПА (дим, ҡариҙел) *и.* һурпа — *бульон*

ШУЛ ХӘЛЛЕ (урта) *р.* шул тиклем — *до того, настолько.* Атайың шул хәлле буғас ни эшләйһең

ШУЛ ЫҢҒАЙЫ (ҡыҙыл, һаҡмар) *р.* шунда уҡ — *тотчас.* Бал ғорто алһаң да шул ыңғайы үлә лә ғуйа (һаҡмар)

ШУЛ ӘҘЕРЕ (ырғыҙ) *р.* шунда уҡ — *тотчас.* Шул әҙере бер нисә ҡаҙ гилеп төшә лә, тарыны сүпләй ҙә башлайлар

ШУМАН (минзәлә) *и.* 1. Талдан үрелгән ҡаҙ, өйрәк ояһы — *плетеная корзина для высадки гуся, утки.* 2. (урта) Шоман — *корзина для вывозки навоза*

ШУМБАЙ I (эйек) *с.* аҫтыртын — *скрытный*

ШУМБАЙ II (ҡыҙыл, мейәс) *с.* ҡабарыңҡы — *пухлый (о щеках).* Ике сикәһе шумбайып тора (мейәс)

ШУМБЫРЛАУ (эйек) *ҡ.* геүләү, шарлау — *бурлить.* Шомборлау (туҡ-соран). Күпер өҫтөнән һыу шомборлап аға башланы

ШУМЫШУ (дим) *ҡ.* ябырылыу — *устремляться.* Килеп тә йетәләр, магазинңгә лә шумышалар

ШУНА (төньяҡ-көнсығыш) *а.* шуға — *тому*

ШУНАН КИРГЕҺЕ (ҡариҙел) *р.* шунан һуң — *потом, после.* Шунан киргеһе беҙ эшләй башланыҡ калхузда. Шуннар кир (төньяҡ-көнбайыш)

ШУНАРҒА (төньяҡ-көнбайыш) *а.* шуға — *тому.* Мине димнейләр шунарға

ШУНАҺЫН (урта урал, һаҡмар) *р.* шунан һуң — *потом.* Шунаһын һуғышта булдым, ҫигеҙ ай балниста йаттым (һаҡмар). Шунаһун (ҡыҙыл)

ШУНСА (туҡ-соран, урта) *а.* шул тиклем — *столько.* Шунса йерҙе йәйәү килдегеҙме? (туҡ-соран)

ШУНДАЙЫН (һаҡмар) *р.* шул тиклем — *столько.* Шундайын эш күп, ҡайныһына тотонорға белеп булмай. Шунтайын (урта)

ШУНДЫЙ (дим) *а.* шундай — *такой.* Элек тормош шундый ине

ШУНТА (ҡариҙел, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *а.* шунда — *там*

ШУНЫҒА, ШУНЫҢА (туҡ-соран, һаҡмар) *а.* шуға — *ему*

ШУНАР (дим) *р.* шуға күрә — *потому.* Йер күп булды, шунар мында малны күп аҫыранылар

ШУНАРСА (туҡ-соран, урта, һаҡмар) *р.* шуға тиклем — *до того.* Йамаҡ пуһа ла шуңарса апарҙы (һаҡмар)

ШУҢКӘТМӘ (урта) *с.* аҡһаҡ — *хромой*

ШУПАҠ (арғаяш) *с.* килбәтһеҙ — *нескладный*

ШУПАН (дим) *с.* ауыр кәүҙәле — *тяжеловесный (о человеке)*

ШУПТАЙ (урта) *и.* мығырҙаҡ — *ворчун*

ШУР I (мейәс) *и.* юшҡын — *накипь*

ШУР II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡайын ҡыу бәшмәге — *трутовик березовый.* 2. (урта) Ҡайын һыуы — *березовый сок*

ШУР III (урта) *и.* ҡырҡылған ағаста үҫкән үҫенте — *поросль.* Солоҡ тишеген шур бөрә

ШУР IV (ҡыҙыл, мейәс) *р.* шыр — *совсем, очень.* Итебеҙ шур тоҙ, ауыҙға алғыһыҙ (ҡыҙыл)

ШУР V (ырғыҙ) *и.* тоҙ — *соль.* Шур гүлләре гүп беҙен йаҡта

ШУРҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* күркә — *индюк*

ШУРҠАҒАЙАҠ (арғаяш) *с.* салыш аяҡ — *косолапый (о человеке)*

ШУРПА (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* һурпа — *бульон*

ШЫРПЫЛДАТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* шаптырлатыу — *шуршать*

ШУРТАПАР (салйоғот) *и.* ҡалдау — *залежь*

ШУТ (дим, ҡариҙел, туҡ-соран) *и.* иҫәп — *счет.* Шутһыҙ гүп кеше йыйылған (дим)

ШУ ТИРЛЕ (урта) *р.* шул тиклем — *до того, настолько.* Шу тирле гүп булты быйыл муйыл

ШУХАЙ (арғаяш) *и.* шырмыйһ — *балагур*

ШУШЛА (мейәс) *и.* ҡараҫҡы — *чучело*

ШУШМИН (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ыҫмала — *смола*

ШУШЫ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *а.* ошо — *этот.* Дүртәүләшеп шушы йортто эш иттеләр (дим)

ШҮБӘК (әй) *и.* тапочка — *тапочки*

ШҮКЕШ (туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* сүкеш — *молоток*

ШҮКЕШТҮШ (туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* салғы тапай торған түш — *наковальня для отбивки косы*

ШҮКТӘ (мейәс) *и.* шамтыр — *неряха*

ШҮКӘРЕЙ (ҡариҙел) *и.* шөкәрә — *сухари*

ШҮЛДЕЙ (туҡ-соран) *и.* сирек — *четвертинка*

ШҮЛЛЕК (минзәлә) *и.* шүрлек, кәштә — *полка*

ШҮМӘН I (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* шыуыу өсөн ҡабыҡтан йәки мал тиҙәгенән туңдырып яһалған ҡулайлама — *приспособление для катания с гор*

ШҮМӘН II (ҡыҙыл) *и.* утын ярыу балтаһы — *колун*

ШҮНӘ I (арғаяш) *и.* ишкән еп — *свитые нитки*

ШҮНӘ II (арғаяш) *и.* ҡойоп эшләнгән калош — *литые галоши*

ШҮРЕ (һаҡмар) *и.* 1. Кәпрән — *наперник.* 2. Кәтүк — *катушка.* 3. (һаҡмар, әй) Сүре — *шпулька*

ШҮРЕКӘЙ (урта) *и.* монар көпшәһе — *болиголов крапчатый*

ШҮРЕ ҮҘӘГЕ (салйоғот) *и.* епһә — *деревянный клин (в домашнем ткачестве)*

ШҮРКЕ (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* ҡайыш сбруй — *шорная сбруя*

ШҮРКЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һоҫаға ҡуя торған шүре — *цевка, надеваемая на челнок*

ШҮРӘНКЕ (дим) *и.* сурағай балаһы — *щуренок*

ШҮРӨТ (дим, мейәс) *и.* сурағай балаһы — *щуренок*

ШҮТӘ (арғаяш) *р.* анһат ҡына — *шутя.* Ҡолойға барыуы шүтә генә

ШҮТӘЙЕҮ (мейәс) *ҡ.* ауырыҡһыныу — *недомогать*

ШҮШЛӘ (ҡариҙел) *и.* арыш кеүәҫе — *квас из ржи*

ШҮШМӘРӘ (туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* картуф, эремсек билмәне — *пельмени из картофеля, творога*

ШЫБАҒА (һаҡмар) *и.* өҙләкһеҙ яуған ямғыр, аҡҡан һыу — *беспрестанный дождь, безостановочное течение воды*

ШЫБАҒАЙ (урта) *и.* ҡыуал — *столб для взбирания во время сабантуя*

ШЫБАҒАС (урта) *и.* шүре энәһе — *ось челнока*

ШЫБАҒАШ (әй) *и.* сыбағас — *цеп*

ШЫБАҒҮЛӘН (ҡыҙыл) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ШЫБАЙ (ҡыҙыл, урта) *и.* ботаҡһыҙ оҙон ағас — *высокое безветвистое дерево*

ШЫБАҠ I (һаҡмар) *и.* һыҙат — *полоска.* Урман ҡарауылсыларҙың йулы әллә ғайҙан шыбаҡ ҡына булып йарылып йата

ШЫБАҠ II (урта) *и.* урманда ағасы киҫелгән яланғас урын — *лесная просека*

ШЫБАҠ III (мейәс) *и.* ҡурән — *осока*

ШЫБАҠ: ШЫБАҠ ЙАМҒЫР (ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* туҡтауһыҙ яуған ямғыр — *беспрестанный дождь*

ШЫБАҠ ҺЫУ (һаҡмар) *и.* бүрәнә, ағас олоно буйлап һарҡыған һыу — *просочившаяся по бревну или по стволу дерева вода*

ШЫБАҠШЫУ (урта, һаҡмар) *ҡ.* һыу, тирҙең юлаҡланып ағыуы — *стекающий струйками вода или*

пот. Уның сәстәре араһынан шыбаҡшып тир аға ине (һаҡмар)

ШЫБАЛА (урта) *и.* һоҫко — *совок*

ШЫБАН (ҡыҙыл) *и.* ботаҡһыҙ оҙон ағас — *высокое безветвистое дерево*

ШЫБАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ямғыр һыуының һарҡып ағыуы — *просачивание дождевой воды*

ШЫБҮЛӘН (урта) *и.* аҡтамыр — *пырей*

ШЫБАҠ ҮЛӘН (мейәс) *и.* күрән — *осока*

ШЫБЫР (әй) *и.* сер — *секрет*

ШЫБЫШҠЫУ (туҡ-соран, урта урал) *ҡ.* 1. Көнө буйы аҡрын ғына яуыу — *моросить.* Көнө буйы шыбышҡып ҡына йамғыр йауып торҙо (туҡ-соран). 2. (урта урал) Мыштырлау — *копошиться.* Шыбышҡып ҡына эштәп тик йөрөй

ШЫҒА I (мейәс) *а.* шуға — *тому.* Шуға эш ҡушаһыңмы?

ШЫҒА II (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *и.* яҙ көнө мәкенән мәскәүләп балыҡ тотоу мәле — *весенний лов рыб петлей*

ШЫҒАН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ботаҡһыҙ оҙон ағас — *высокое безветвистое дерево.* 2. *с.* оҙон буйлы — *рослый (о человеке).* Ҡатыннары шығандай

ШЫҒЫРЛАУ (туҡ-соран, урта) *ҡ.* ыңғырашыу — *стонать.* Оҙаҡ ҡына шығырлап ауырып йөрөнө (туҡ-соран)

ШЫҒЫРЛАУЫҠ (урта) *и.* әләгет — *бурелом*

ШЫЖҒАЙ (ырғыҙ) *и.* шырпы — *спички*

ШЫЖЛАТЫУ (урта) *ҡ.* һөсләтеү — *натравливать (собак).* Этен шыжлатып маташа

ШЫЖЫМ (дим, урта) *и.* йылымдың аҫҡы, өҫкө бауы — *нижние и верхние веревки невода.* Шыжымға ҡалҡыуыслар, батырғыслар бәйләнә (дим)

ШЫЙ (гәйнә, мейәс, урта) *р.* үтә — *слишком.* Шый аңһыҙ ине (мейәс)

ШЫЙА (дим, эйек-һаҡмар) *и.* шәре — *наледь.* Буран булыр булдыниһә шыйа сыға боҙ өҫтөнә (эйек-һаҡмар)

ШЫЙАЛЫ (дим) *с.* йәбешкәк — *липкий.* Шыйалы буран бөгөн

ШЫЙҘА, ШЫЙҘАН, ШЫЙҘАҠ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *и.* ботаҡһыҙ оҙон ағас — *высокое безветвистое дерево*

ШЫЙҘАУ (мейәс) *ҡ.* шыуыу — *скользить*

ШЫЙҘЫМ (дим, урта урал) *и.* шыя — *шуга*

ШЫЙҘЫРМА (мейәс) *и.* ишек, ҡапҡа биге — *засов*

ШЫЙҠАН (урта урал) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ШЫЙҠАНДАҠ (урта, әй) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ШЫЙҠЫМ (эйек) *и.* шырмый — *балагур, весельчак.* Шыйҡым ғына ҡарт ул

ШЫЙЛАН (ҡыҙыл) *и.* ботаҡһыҙ оҙон ағас — *высокое безветвистое дерево*

ШЫЙТАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* баҙлау — *светиться (о глазах)*

ШЫЙТАҠ (һаҡмар) *с.* йөрөмтәл — *любящий много ходить, бродить*

~~**ШЫЙТЫҠ**~~ (һаҡмар) *и.* ботаҡһыҙ оҙон ағас — *высокое безветвистое дерево.* Ҡараңғылыҡта ағас шыйтыҡ була

ШЫЙЫҠ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран, урта) *и.* 1. Шырмый — *балагур, весельчак.* 2. *с.* көсһеҙ, сибек — *слабый, хилый.* Йегетләр шыйыҡлар шул, уларҙан былайыраҡлар сыҙамай иген һуҡҡанда (туҡ-соран)

ШЫЙЫҠЛАНЫУ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта) *ҡ.* былағайланыу — *кривляться.* Шыйыҡтаныу (мейәс). Уландарымдың шыйыҡтанып йөрөгәнен күрмәнем

ШЫЙЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* 1. Шылыу — *улизнуть.* 2. (урта) Шылыу — *скользнуть*

ШЫЙЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Бик ныҡ әрләү — *сильно ругать.* Һыу төшөп йөрөгәнен эпсәһе гүреп ҡалһа шыйыра икән бы баланы. 2. (дим) Ҡыуыу — *выгнать.* Өйөнән шыйырып сығарған, кем тотҫон ул холҡҫоҙно

ШЫЙЫШ (һаҡмар) *и.* селбәрә — *малек*

ШЫҠ, ШЫҠА (дим, урта) *р.* ныҡ — *сильно.* Күсер санала булҡан, ул шыҡа туңҡан (урта)

ШЫҠАЙЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* 1. Бер ни эшләмәй тик йөрөү — *бездельничать.* Көнө буйы шыҡайып йөрөү беләп мал табылмай (туҡ-соран). 2. (урта урал) Ныҡ өшөү — *мерзнуть.* Ике сәғәт йулда шыҡайҙым

ШЫҠАЛЫУ (мейәс) *ҡ.* шығырым тулыу — *битком набиться.* Клуб эсе халыҡ белән шыҡалған

ШЫҠАННАУ, ШЫҠАҢНАУ (урта) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать*

ШЫҠ БАҪЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *р.* туп-тура баҫыу— *стоять или шагать прямо.* Һалдат, йауырындарын арткараҡ ташлап, шыҡ баҫып бара

ШЫҠЛАУ (дим) *ҡ.* ышыҡлау — *укрывать, загораживать*

ШЫҠСЫҘ (кариҙел) *с.* һөйкөмһеҙ — *отталкивающий; немилый.* Шыҡсыҙ кеше инде ул

ШЫҠЫ (урта) *с.* һаран — *скупой, жадный.* Шыҡыр (мейәс), шыҡыры (ҡыҙыл)

ШЫҠЫЙ (туҡ-соран) *и.* дала көйгәнәге — *лунь степной*

ШЫҠЫЙЫУ I (урта) *ҡ.* һерәйеү — *торчать (о человеке).* Эйәрҙә шыҡыйып ултырған йоҡа кейемле кешеләрҙе йел айаманы

ШЫҠЫЙЫУ II (урта) *ҡ.* кәйелеү — *виражировать (о птице)*

ШЫҠЫЛДАҠ (һаҡмар) *и.* 1. Таш турғай — *каменка.* Шыҡылдаҡ ташҡа ойалай, шунда бала сығара. 2 (арғаяш) Шиҡылдаҡ — *варакушка*

ШЫҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать.* Шыҡылтамай ғына утыр һин

ШЫҠЬЫҘ (туҡ-соран, урта урал, ырғыҙ) *с.* 1. Йәмһеҙ — *неприглядный, невзрачный.* Бөгөн әлләниндәй шыҡһыҙ гөн булды (туҡ-соран) 2. Килбәтһеҙ — *нескладный.* Шыҡһыҙ геше инде бер, йә йөҙгә, күрер гүҙгә йуҡ (урта урал)

ШЫҠЫЛЬЫҘ (һаҡмар) *с,* килбәтһеҙ — *нескладный.* Шыҡымһыҙ (урта урал)

ШЫҠЫМ (мейәс) *с.* шаян — *шутливый, забавный.* Ул ғарт һарап шыҡым була торғайны

ШЫҠЫРАЙТЫУ (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* бик ныҡ итеп тотоу, бәйләү — *вцепиться*

ШЫҠЫРАН (мейәс) *и.* боламыҡ — *мучная каша*

ШЫҠЫРЫ (урта) *и.* һаран — *скряга*

ШЫҠЫРЫҠЛАУ (урта) *ҡ.* шыҡырҙау — *стрекотать.* Һайыҫҡан шыҡырыҡлай

ШЫЛ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* кит — *уходи.* Шыл тиҙ генә (туҡ-соран)

ШЫЛАҒАЙ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* һеләгәй — *слюна.* Шеләгәй (туҡ-соран, ырғыҙ)

ШЫЛАН (дим) *и.* ыршы үләне — *хвощ*

ШЫЛБЫРТ (урта) *с.* епшек — *мокрый (о снеге).* Әҙерәк шылбырт, сана йөгәрләк

ШЫЛҒАЙАҠ I (урта) *и.* ағас ите — *камбий*

ШЫЛҒАЙАҠ II (арғаяш, салйоғот) *и.* һырғалаҡ — *горка (для катания)*

ШЫЛҒАЙАҠ III (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар) *с.* ҡойроҡһоҙ — *неуловимый*

ШЫЛҒАЙАҠЛАНЫУ (туҡ-соран, һаҡмар) *ҡ.* күп йөрөү — *много ходить*

ШЫЛҒЫРЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* йылғырланыу — *стать легким, скользким (о зимней дороге)*

ШЫЛДЫРМА (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ишек, ҡапҡа бигә — *засов*

ШЫЛДЫРЫУ I (мейәс) *ҡ.* күсереү — *переселить.* Һәҙер у гешене күрше ауылға шылдырҙылар

ШЫЛДЫРЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* алдау — *обставить, надуть.* Һин улай шылдырып һөйләмә

ШЫЛҠЫМ (мейәс) *с.* шаян — *шутливый*

ШЫЛҠЫМ-ШАЛҠЫМ (һаҡмар) *р.* аҙып-туҙып — *бродить без дела, шататься.* Шылҡым-шалҡым йөрөмәнеләр малайларым

ШЫЛҠЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* бүлкелдәү — *булькать.* Май эреп китә лә шылҡып ҡайта икән

ШЫЛПЫҠ (салйоғот) *и.* сибек — *слабый (о человеке)*

ШЫЛТАЙ (һаҡмар) *ҡ.* кит — *уходи*

ШЫЛТАЙТЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* сәлдереү — *стащить*

ШЫЛТАЙЫУ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* китеү, тайыу — *уйти, смыться*

ШЫЛТАНДАУ (эй) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать*

ШЫЛТЫР (һаҡмар) *с.* эшкәртелмәгән — *необработанный (о коже).* Шылтыр тире

ШЫЛЫУ (ҡыҙыл, мейәс, салйоғот) *ҡ.* шыуыу — *кататься.* Саңғы шылырға барайыҡ (мейәс)

ШЫЛЫШЫУ (дим, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* көскә йөрөү — *ходить еле-еле.* Шылышып өйгә саҡ ҡайтып йығылдым (туҡ-соран)

ШЫМ (дим, урта, ырғыҙ) *и.* өндәшмәҫ — *молчун.* Шымда ней була, эсе тулы таш була (ырғыҙ)

ШЫМА (туҡ-соран) *с.* хәйләкәр — *хитрый*

ШЫМАБАЙ (дим, ҡариҙел) *с.* хәйләкәр — *хитрый*

ШЫМА ГӨПШӘ (урта, эй) *и.* монар көпшәһе — *дягиль*

ШЫМАЙЫУ (ҡариҙел, урта) *ҡ.* шымыу — *притихнуть.* Был бала шымайып китте (ҡариҙел)

ШЫМАҠАЙ I (дим, ҡариҙел) *и.* монар көпшәһе — *дягиль*

ШЫМАҠАЙ II (урта) *с.* хәйләкәр — *хитрый*

ШЫМАФЫЙ (ҡыҙыл) *и.* өндәшмәҫ — *молчун.* Ней эш бөтөрәһең, шымафый?

ШЫМБАЙ (һаҡмар) *с.* шым — *тихий (о дожде).* Шымбай йамғыр

ШЫМБАСАР (мейәс) *и.* өндәшмәҫ — *молчун*

ШЫМСАНАЙ (гәйнә) *с.* баҫалҡы — *спокойный, сдержанный*

ШЫМТОЙАҠ (ҡыҙыл) *и.* өндәшмәҫ — *молчун*

ШЫМТЫЙ (урта) *и.* өндәшмәҫ — *молчун*

ШЫМШЫҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* шым — *тихий (о дожде).* Шымшыҡ йамғыр йауырға тотондо (ҡыҙыл)

ШЫМШЫҠЛАУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* бысҡаҡлау — *моросить.* Шымшыҡтау (төньяҡ-көнсығыш)

ШЫМШЫРЫҠ (мейәс) *и.* 1. Аҫтыртын һүҙ — *скрытное слово.* Алар хаҡында шымшырыҡ китте. 2. Һил булыу, шым булыу — *наступление тишины.* Шымсырыҡ (эй)

ШЫМЫҒЫУ (урта) *ҡ.* шытыу — *проростать.* Бәрәңке шымығып сығып китә.

ШЫМЫҠ (урта) *р.* шым — *тихо.* Шымыҡ ҡына ултыралар

ШЫМЫҠАЙ (мейәс) *и.* 1. Өндәшмәҫ — *молчун.* 2. (урта) Мут — *плут*

ШЫМЫРАЙЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Шымыу — *умолкнуть.* 2. (эй) Үсегеү — *капризничать, обижаться*

ШЫМЫРТ ҠАРА (мейәс) *с.* ҡап-ҡара — *совершенно черный*

ШЫМЫТЫМ ҒЫНА (эйек-һаҡмар) *р.* шым ғына — *втихомолку.* Йаңғыҙы шымытым ғына шул йаҡҡа китеүен белә

ШЫМЫШЫР (дим) *и.* һәптән — *пройдоха*

ШЫМЫШЫУ (мейәс) *ҡ.* шымыу — *умолкнуть*

ШЫНА (эйек) *и.* мүк тыҡҡыс — *лопаточка для конопатания*

ШЫНА БАЛТА (ҡыҙыл) *и.* утын ярыу балтаһы — *колун*

ШЫНАЛЫУ (урта) *ҡ.* тыңҡыслау — *уплотнять.* Бер һантыҡ анын нәҫтәһе, шыналап тултырған

ШЫНТЫҠ (урта) *с.* шым — *тихий (о дожде).* Шынтыҡ йамҡыр төштө

ШЫҢҒЫРҘАУ (дим) *ҡ.* шыңғырау — *звенеть.* Комбайын әллә ғайҙа ҡола йөрҙә шыңғырҙап йөрөй. Шыңғырлау (эйек-һаҡмар). Ҡарағайҙыр беҙҙең өйөбөҙ, шыңғырлай бит беҙҙең көйөбөҙ *(йыр)*

ШЫҢҒЫРЛАУЫҠ (һаҡмар) *и.* ҡабығы һыҙырылған йәш йүкә — *очищенная от коры молодая липа*

ШЫҢҠЫЛТАУ (урта) *ҡ.* шылтырау — *журчать.* Шыңҡылтаб йата Асы һыуы

ШЫҢШЫҠ (ҡыҙыл) *с.* тешеккән — *молчаливый.* Шыңшыҡ малай

ШЫҢШЫМА ЙАМҒЫР (ҡыҙыл, мейәс) *и.* бысҡаҡ ямғыр — *моросящий дождь*

ШЫП I (төньяҡ-көнбайыш) *р.* шым — *тихо.* Шып ҡына торҙо

ШЫП II (ҡыҙыл) *и.* 1. Шүре энәһе — *ось челнока.* 2. (урта) Септә һуғыу энәһе — *деревянная игла для плетения рогожи.* 3. (ҡариҙел) Тәҙрә йәки ишек башына киртеп ҡуйылған бүрәнә башы — *бочок для закрепления косяка*

ШЫПА (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Аһ-аһ, шыпа ашамайһың да баһа (һаҡмар)

ШЫПАЛАЙ (һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем*

ШЫПАНДАҠ (мейәс) *с.* ҡылансыҡ — *кокетливый*

ШЫПАНДАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Ҡыланыу — *кокетничать.* Сәй эсмәйенсә шыпандап ҡайтып китмәйгеҙ (ҡыҙыл). 2. (эй) Серләшеү — *делиться сек-*

ретами. 3. Бер инеп-бер сығып йөрөү — *беспристанное хождение*

ШЫПА-ШЫМ (һаҡмар) *р.* шып-шым — *совершенно тихо.* Шыпа-шым, бер ниндәй тауыш та ишетелмәй

ШЫПЛАНЫУ (дим) *ҡ.* шығырым тулыу — *набиться*

ШЫПТАҒАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* килбәтһеҙ, оҙон — *нескладный, длинный.* Шыптағай таллар араһынан бажҡылдаҡ өйрәкләр осоп китте

ШЫПТАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* үләндең шытып сығыуы — *простание травы*

ШЫПТЫР (урта) *с.* суғырмаҡлы — *неровный, бугристый.* Ҡар ҡата ла йер шыптыр була

ШЫП-ШЫМТЫҠ (ҡыҙыл) *р.* шып-шым — *совершенно тихо.* Һәмдейә белән Нәғемйән булмағас, өй эсе шып-шымтыҡ

ШЫПЫ (дим) *и.* турһыҡ — *бурдюк.* Ике бағана араһына ҫуҙылған бауға шыпылар элгән булып йөрөнө

ШЫПЫЙ (туҡ-соран) *и.* тапочка — *тапочки*

ШЫПЫРЛАУ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* шыптырҙау — *шелестеть*

ШЫПЫРТЛАУ (урта) *ҡ.* шыптырҙау — *шелестеть.* Йыландың ҡабығы шыпыртлап йата ла ғала

ШЫПЫРТМАҠ I (мейәс) *и.* боғал — *лассо*

ШЫПЫРТМАҠ II (мейәс) *и.* һыпайта күлдәк — *платье простого покроя*

ШЫПЫРТЫМ (арғаяш) *и.* өндәшмәҫ — *молчун*

ШЫПЫРТЫУ I (урта) *ҡ.* һыпыртыу — *убегать.* Быҙау шыпыртып сығып китте

ШЫПЫРТЫУ II (һаҡмар) *ҡ.* урлау — *украсть.* Нисәмә йылҡы көтөүен шыпыртҡаннар бурлар

ШЫПЫРЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* һыпырыу — *собрать сгребая рукой.* Хәйерсе, айыу бойҙайҙы шыпырып ашапөткән (урта)

ШЫР I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* шырлыҡ — *чаща.* Араһынан әҙәм үткеһеҙ шыр (урта)

ШЫР II (кариҙел, урта урал) *с.* тиле — *дурной*

ШЫРАМТА (гәйнә, урта урал) *и.* йүкә йыуғыс — *мочало*

ШЫРАН (ҡыҙыл, урта) *с.* һонтор — *высокий, длинноногий.* Һыйыры шыран килеп тороп, үҙенең һөтө йуҡ (ҡыҙыл)

ШЫРАНТАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* һонтор — *высокий, длинноногий*

ШЫРАУ (ҡыҙыл, мейәс) *с.* 1. Шырт — *грубый, щетинный.* Һарығымдың йөнө шырау булды (ҡыҙыл). 2. Ҡытыршы — *шероховатый.* Әллә нисәмә ҡатаһы шырау ине (мейәс)

ШЫРБЫРҘЕ (гәйнә) *с.* шәп, бәрелеп-һуғылып йөрөгән кеше — *сумасбродный*

ШЫРҒЫЙА (һаҡмар) *и.* 1. Ҡыйшандаҡ — *кокетка.* 2. (урта урал) *с.* еңел аҡыллы — *легкомысленный.* Хайат шырғыйаға хәбәр һөйҙәмә икенсе

ШЫРҒЫЛЫҠ (туҡ-соран) *и.* шырлыҡ — *чаща.* Элек шо буйҙа шырғылыҡ булған тей

ШЫРҘАЙЫУ (мейәс) *ҡ.* буйға үҫеп китеү — *вытянуться в рост*

ШЫРЙОРТ (ҡыҙыл, урта, эйек) *и.* ташланған йәйләү урыны — *место заброшенной летовки*

ШЫРҠАНА (урта) *и.* шиҡандаҡ — *кокетка.* Шул шырҡана өсөн ошо хәлгә барып йетмәһәң

ШЫРЛАТАН (дим) *и. шарлатан*

ШЫРМӨЙӨҘ (мейәс) *и.* бапаҡ — *бука*

ШЫРМЫЙ АЛАБАҒА (туҡ-соран) *и.* алабуға — *окунь*

ШЫРПЫ I (дим, урта, урта урал) *и.* 1. Шырау — *заноза.* Ҡулыма шырпы герҙе (урта урал). 2. (дим) Шырт — *щетина*

ШЫРПЫ II (дим) *и.* тояҡ — *палки риги*

ШЫРПЫ III (дим) *и.* арата — *стержень (телеги, рыдвана, фургона и т. д.)*

ШЫРПЫ IV (эйек) *и.* 1. Һандыҡ — *объедье.* 2. (дим) *с.* ҡаты — *твердый, грубый (о сене).* Бесәне шыр шырпы

ШЫРПЫ V (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һуҡта — *появление перьев (у птиц).* Үрҙәге ҙә шырпылы булды әле

ШЫРПЫ ҮЛӘНЕ (һаҡмар) *и.* ҡырҡбыуын — *хвощ полевой*

ШЫРТ (арғаяш) *и.* 1. Ҡаба — *прядильный гребень.* 2. (арғаяш, эй) Етен таҙартыу щеткаһы — *щетка для чистки конопли*

ШЫРТАННАУ (кариҙел) *ҡ.* тик тормау — *не знать покоя*

ШЫРТЛАҠ (һаҡмар) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды).* Шырттаҡ (арғаяш), шарттаҡ (эй)

ШЫРТЛАМА (дим, һаҡмар) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

ШЫРТЛАН (һаҡмар) *с.* ҡаты, шырт — *щетинистый, грубый*

ШЫРТМАҠ (урта урал) *и.* сыртлаҡ — *кнопка (для одежды)*

ШЫРТТАҠ (эй) *с.* тиҙ һыныусан — *хрупкий.* Шырттаҡ тал

ШЫРТТАЛҒАН (мейәс) *с.* тәрәшләнгән — *чесаный (лен)*

ШЫРТТАУ (салйоғот) *ҡ.* етендең шыртын таҙартыу — *чистка льна от щетинистых сор*

ШЫРЦЫГӨЛ (урта) *и. туя*

ШЫРШЫ КӨРКӘСЕ (кариҙел) *и.* тубырсыҡ — *еловая шишка*

ШЫРШЫ КҮКӘЙЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тубырсыҡ — *еловая шишка*

ШЫРЫМ I (арғаяш, салйоғот) *и.* мәкинә — *мякина*

ШЫРЫМ II (ҡыҙыл) *с.* бысҡаҡ — *моросящий (дождь)*

ШЫРЫНТАЙ (эй) *с.* нәҙек айаҡлы — *тонконогий (о детях)*

ШЫРЫШЫУ (һаҡмар) *ҡ.* үсегеү — *иметь злобу*

ШЫРӘШКЕ (арғаяш) *и.* шаҡшы — *грязнуля*

ШЫТ (арғаяш, урта урал) *с.* һаран — *скупой.* Шыт кеше икәнһең дә (арғаяш)

ШЫТА (ҡыҙыл) *и.* текмә — *ограда из палок*

ШЫТҠЫ I (арғаяш) *и.* һытҡы — *угорь*

ШЫТҠЫ II (урта) *и.* үҫенте — *ростки*

ШЫТҠЫЛЫҠ (салйоғот) *и.* күпертке — *нарыв*

ШЫТҠЫН (урта урал) *и.* йәш ҡайын үҫентеһе — *молодая поросль березы*

ШЫТМА АҒАС (эй) *и.* йәш үҫенте — *молодая поросль.* Ҡырҡылған ағас төбөнән шытма ағастары бик күп сыҡҡан

ШЫТНАУ (һаҡмар) *с.* шырт — *щетинистый.* Шытнау тире гитергән булған

ШЫТЫЙ (туҡ-соран, ырғыҙ) *с.* сибек — *хилый.* Һуғыш йылларында шытый баллар күп булды инде ул (туҡ-соран)

ШЫТЫҠ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* үҫенте — *поросль.* Эй, түтәкәйем, минең ҡырҙа тас утыра бәрәңге шытығына (төньяҡ-көнбайыш)

ШЫТЫҠ II (һаҡмар) *с.* маҡтансыҡ — *хвастливый.* Шытыҡ кеше икәнһең, өрөлөп кенә бараһың

ШЫТЫҠ БИРЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡотортоу — *подстрекать.* Йетәр һиңә, шытыҡ биреп ултырма, былай ҙа йәнде алып бара

ШЫТЫР I (мейәс, һаҡмар) *р.* шыр — *очень.* Шытыр тоҙ икән ашың (һаҡмар)

ШЫТЫР II (мейәс) *и.* һаран — *скупой*

ШЫТЫРЫШ (дим) *с.* борош — *изгибистый (о дереве)*

ШЫТТЫРЫУ (туҡ-соран) *ҡ.* арттырып һөйләү — *преувеличивать.* Шыттырмай ғына һөйлә хәбәреңде

ШЫТЫУ I (туҡ-соран, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Үлеү — *умереть, сдохнуть.* Таң атҡанса быҙауыбыҙ шытып йатҡан (туҡ-соран). 2. (урта урал) Ҡасыу — *убегать.* Беҙ ҡайтҡансы шытҡан

ШЫТЫУ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* морондау — *вылупиться.* Бәпкә бер ҙә шытмай әле

ШЫУАЙЛАУ (эйек) *ҡ.* шыртлау — *трусить.* Урыҫса белмәгәнгә шыуайланым тей

ШЫУАТТАНЫУ (урта урал, әй) *ҡ.* юхаланыу — *подлизываться*

ШЫУАШ (арғаяш, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* сыуаш — *чуваш*

ШЫУЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* күсеү — *переселиться.* Беҙҙең ауыл Һаҡмарҙан шыуған

ШЫУҘАТЫУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* ҡойоп яуыу — *лить ведрами (о дожде).* Ай-бай, шыуҙата ғына бит йамғыр (ҡыҙыл)

ШЫУҘАУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* гөжләү — *жужжание воздуха.* Һыуыҡ тишектән шыуҙап тора (мейәс)

ШЫУҘЫРМА I (арғаяш, ҡыҙыл) *и.* 1. Шыуҙырма бик — *задвижной засов.* 2. (арғаяш, салйоғот) Көрөҫ тейәге — *валек нитченки*

ШЫУҘЫРМА II (ҡариҙел, ҡыҙыл) *и.* тауҙың текә ипкене — *крутой склон горы*

ШЫУТЫРТМА (ҡариҙел) *с.* шыуҙырмалы — *задвижной.* Шыутыртма тирәҙә

ШЫУЫТЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* шыуҙырыу — *сдвигать*

ШЫШҠАН (урта) *с.* ялтыр — *блестящий.* Шышҡан сатин

ШЫШҠЫ (дим, мейәс, урта урал) *и.* 1. Йышҡы — *рубанок.* 2. (урта) Һөргө — *инструмент для выделывания шкуры*

ШЫШЫНДЫ (салйоғот) *и.* юнышҡы — *стружка*

ШЫШЫУ (дим, мейәс, урта урал) *ҡ.* 1. Йышыу — *строгать.* 2. (урта) Ағартыу — *чистить.* Самауырымды шышып алдым әле

ШӘБАҒАС (эйек) *и.* тәпәс — *молотило (у цепа)*

ШӘБАҒАСЫ (эйек) *и.* сыбағас — *цеп.* Шәбәғаш (салйоғот, урта). Шәбәғаш һуҡтым ҡыҫанысыраҡ йылта (урта)

ШӘБЕ I (эйек-һаҡмар) *и.* 1. Шайтан тырнағы — *заусеница.* 2. (урта урал) Тырнаҡ — *ногти*

ШӘБЕ II (арғаяш, әй) *и.* көрөҫ ебе — *петля нитченки*

ШӘБЕ БУЙЫ (мейәс) *и.* киндер һуғыу урынындағы тараҡтан артсөйгә тиклемге ара — *интервал от гребня до шпиля (в домашнем ткачестве)*

ШӘБӘЙЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* күбәйеү — *увеличиваться.* Бүре шәбәйҙе әле былтырлы-быйыллы

ШӘГҮРӘКӘЙ (ҡыҙыл) *и.* һоро килейек — *серая славка*

ШӘЙ I (дим, урта урал, әй) *и. һ.* шәт — *наверное, видимо.* Икенсегә түгел, шәй (әй)

ШӘЙ II (гәйнә) *и.* сәй — *чай.* Шәй эсемәгә гәрәк

ШӘЙҘӘҮ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* әҙерләү — *готовить, заготовить.* Утын шәйҙәйем ҡышҡылығына (салйоғот)

ШӘЙЕ (мейәс, салйоғот, урта, эйек) *б.* тикле, саҡлы — *до.* Ошо шәйем ҡыйыш бурағаннар (урта). Силәбегә шәйе гиттек (мейәс)

ШӘЙЕК (ҡыҙыл) *и.* йәйек — *хворост*

ШӘЙКҮЛӘН (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* һары мәтрүшкә — *зверобой*

ШӘЙКӘ (дим) *и.* тоҡҡалы ағас һауыт — *шайка*

ШӘЙЛӘК (эйек-һаҡмар) *и.* күҙәтеүсе — *наблюдатель.* Үҙе ҡуйған шәйләкләрҙе ҡарап ҡайтып килгәндә ҡаршыһына көтөүсе осраны

ШӘЙМЕК (гәйнә, ҡариҙел) *и.* 1. Түңгәк — *кочка.* 2. Торф сыға торған урын — *место залегания торфа.* Шәймик (урта урал)

ШӘК (мейәс) *и.* һаға — *бито, боек в игре в бабки*

ШӘКЕЛЕЙ (дим, урта урал) *и.* сабаҡ — *плотва.* Шәкле (дим)

ШӘКҮШКӘ (һаҡмар) *и.* сикәсөй — *чекушка (на оси телеги)*

ШӘКӘЙ (мейәс) *и.* йәкәл уйыны — *игра в бабки*

ШӘКӘЛ (мейәс, урта) *и.* йәкәл — *бабка.* Шәкәлеңне һынтыра һуғарым (урта). Шәкәләй (мейәс, урта), шәкәлтәй (урта)

ШӘКӘНӘ (ҡариҙел) *и.* ҡалҡыуыс — *поплавок*

ШӘКӘРГӨЛ (урта) *и.* ҡайын гөл — *березка (цветы)*

ШӘКӘРҒЫҪҠЫС (арғаяш, эйек) *и.* шәкәр ватҡыс — *шипцы (для сахара)*

ШӘКӘР ЙАРҒЫС (ҡыҙыл, мейәс) *и.* шәкәр ватҡыс — *шипцы (для сахара)*

ШӘКӘРҘӘНЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ҡомоғоу — *засахариться*

ШӘКӘРӘ (һаҡмар) *и.* малдың йоҡа ғына эс майы — *тонкое внутренное сало животных*

ШӘЛБЕРӘҮ I (мейәс) *ҡ.* бәлтерәү — *раскисать, раскиснуть*

ШӘЛБЕРӘҮ II (мейәс, әй) *ҡ.* һалбырау — *свешиваться*

ШӘЛБӘЙЕҮ (урта) *ҡ.* бәлшәйеү — *расплющиться*

ШӘЛБӘЙӘ (һаҡмар) *с.* йоҡа — *тонкий (о коже).* Йабыҡ малдың тиреһе шәлбәйә, йылтыр була

ШӘЛЙАУЛЫҠ (дим, ҡариҙел, салйоғот, урта) *и.* бәләкәй шәл — *полушалок*

ШӘЛКЕМДӘНЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һыҙат-һыҙат булыу — *быть полосатым.* Тарамыш шәлкемдәнеп тора (мейәс)

ШӘЛТЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, эйек) *и.* билбауҙа балта ҡыҫтырғыс тоҡан — *петля для топора на кушаке*

ШӘЛФЕЙ (ҡыҙыл) *и.* *шалфей*

ШӘМЕРӘЙТЕҮ (урта) *ҡ.* шайыҡлап бөтөрөү — *замусолить.* Ҡолаҡларын шәмерәйтеп йалап бөткән инәһе

ШӘМНЕК (дим) *и.* атлама — *стропила*

ШӘМСИРАҠҠОРТ (ҡариҙел) *и.* баҙлауыҡ — *светлячок*

ШӘМТЕРӘҮ I (мейәс, эй) *ҡ.* 1. Һулыу — *вянуть.* Йолҡоп алынған кишер ҡойашҡа шәмтерәп китә (мейәс). 2. Һалынып төшөү — *обвиснуть.* Шәмтерәп һыу булып килеп керҙе (эй)

ШӘМТЕРӘҮ II (урта) *ҡ.* ҡаушау — *робеть.* Улай шәмтерәп тә төшмә

ШӘМ-ШИКӘР (туҡ-соран) *и.* шап-шаҡыр — *чехарда.* Шәм-шәкәр (һаҡмар). Әллә шәм-шәкәр уйнайһығыҙ инде, кейемнәрегеҙҙе өҙгөләйһегеҙ бит

ШӘМ ШӘПКӘҺЕ (эйек) *и.* лампа ҡалпағы — *абажур*

ШӘМӘЙ (минзәлә, урта) *и.* ашыҡ — *бабка*

ШӘМӘК I (эйек) *и.* ашыҡ — *бабка*

ШӘМӘК II (эй) *и.* кәмитсе — *комик*

ШӘМӘН (мейәс) *с.* йүнһеҙ — *беспорядочный*

ШӘҢГЕ ҮЛӘНЕ (арғаяш) *и.* бесәй табаны — *кошачья лапка*

ШӘҢГӘ I (төньяҡ-көнбайыш) *и.* эремсек бәрәмесе — *творожные ватрушки.* Шәңке (мейәс), шәңкә (ҡариҙел, урта урал)

ШӘҢГӘ II (гәйнә) *и.* саңғы таяғының дүңгәләге — *кольцо лыжной палки*

ШӘҢГӘЧИЧКӘ (гәйнә, урта урал) *и.* аҡ сәскә — *ромашка*

ШӘҢКӘТӘТӘЙ (гәйнә, урта урал) *и.* аҡ сәскә — *ромашка*

ШӘП I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, ырғыҙ) *р.* күп — *много.* Ҡораллар бик шәп ҡалды (төньяҡ-көнбайыш)

ШӘП II (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* сыбағас — *цеп.* Шәп белән ҡыйнап ашлыҡ алғаннар (урта урал)

ШӘП III (дим) *и.* эт тырнағы — *заусеницы*

ШӘП: БЕР ШӘП (гәйнә) *р.* бер ыңғайҙа — *заодно.* Бер шәп ике ҡыҙ баласы үлгән

ШӘПЕЙ (минзәлә) *и.* ашыҡ — *альчик (кость)*

ШӘПЕРЕЛЕҮ (урта) *ҡ.* шамтырау — *быть неряшливым*

ШӘПЕҮӘН (дим) *с.* илгәҙәк — *приветливый, любезный.* Эй, шәпеүән дә инде ул ҡыҙың

ШӘПКӘ (мейәс) *и.* 1. Эшләпә — *шляпа.* 2. (урта) Лампа ҡалпағы — *абажур*

ШӘПРӘ, ШӘПРӘН (һаҡмар) *с.* һәпрә — *неряшливый*

ШӘПЛЕ (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *с.* шәп — *хороший.* Эй, шәпле йамғырҙан теге сыу ташыған бит (төньяҡ-көнбайыш). Шәпте (арғаяш, мейәс, урта урал, эй). Киленем шәпте булды бик (арғаяш)

ШӘП ТАҠТАҺЫ (дим) *ҡ.* күтәреү таҡтаһы — *планка, употребляемая при браном ткачестве*

ШӘПТЕ (арғаяш, мейәс) *с.* шәп, уңған — *хороший, дельный*

ШӘПТЕКӘЙ (мейәс) *с.* шәп, уңған — *хороший, дельный.* Шәптекәй йегет

ШӘПТЕР, ШӘПТЕРКӘЙ (урта урал, эй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик*

ШӘПТҮХӘ, ШӘПТҮКӘ (урта урал) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный половик.* Шәптүк (эй)

ШӘПӘЙ (минзәлә) *и.* йәкәл — *бабка.* Элек шәпәйле уйнай торған эйе баллар

ШӘПӘТӘ (мейәс) *с.* һәпрә — *неряшливый*

ШӘР (дим, төньяҡ-көнбайыш, эй) *и.* 1. Шәре — *наледь.* 2. (төньяҡ-көнбайыш, урта) Бәҫ — *плесень.* Өй эсе, баҙ, аҙбар шәр була (төньяҡ-көнбайыш)

ШӘРБӘТЛӘҮ (дим, ҡыҙыл, эй) *ҡ.* татлау — *сластить*

ШӘРЗЕК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ултырғыс — *стул*

ШӘРЕ I (урта) *и.* 1. Йәбешкәк ҡар — *липкий снег.* 2. (һаҡмар) Ямғырҙан һуң урамда йыйылған һыу — *лужа, образовавшаяся во время дождя.* 3. (һаҡмар, эйек) Яҙғы ҡар һыуы — *талые воды.* 4. (һаҡмар) Бысраҡ — *грязь*

ШӘРЕ II (мейәс) *с.* шәкәрә — *пленка.* Шәре май

ШӘРЕЛӘҮ (урта) *ҡ.* 1. Еүешләү — *мочить.* 2. Дымлау — *увлажнить*

ШӘРЕСУЛТАН (дим) *и.* тейһә тәнде ҡабарта торған ағыулы үлән — *ядовитая трава, от которой образуются волдыри на теле*

ШӘРЕҮ I (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Боҙолоу, сереү — *испортиться, сгнить.* Бәрәңге шәрей ҙә гитә, ҡырауҙан сыҡмай ҡалғаны (ҡариҙел). 2. (эй) Һыуланыу — *мокнуть*

ШӘРЕҮ II (эй) *ҡ.* ҡартайыу — *состариться*

ШӘРЕҺЫУ (һаҡмар) *и.* яҙғы епшек — *весенняя слякоть.* Шәреһыу уаҡытында килгәйне былтыр

ШӘРЕХ (туҡ-соран) *и.* хөрмәт — *уважение, почтение.* Беҙҙең өсөн уның был шәрехләре артыҡ ине

ШӘРИКТӘШ (урта) *и.* курсташ — *однокурсник*

ШӘРКЕМ (ҡариҙел) *и.* сабата эшләү өсөн теленгән йүкә — *лыко, располосованное для плетения лаптей*

ШӘРПҮШ (урта) *и.* түбәсәй — *заглушка (у самовара)*

ШӘРӘ (дим) *и.* сыйҙым — *шуга*

ШӘРӘВӘН (урта) *и.* урман турғайы — *жаворонок лесной*

ШӘРӘМӘ, ШӘРӘМӘТ (мейәс, урта урал, эй) *с.* йорат — *подобие.* Ҡайҙалыр шунда бысаҡ шәрәмәте бар ине, күрмәнегеҙмә? (урта урал)

ШӘРӘН-ЙАРАН (урта) *р.* теләһә нисек — *как попало.* Ситсаны алһаң та шәрән-йаран бөтә лә ғуйа

ШӘРӘФЕНӘ (урта) *б.* хаҡына — *для, ради.* Йеңеү шәрәфенә йыйын ҡорҙолар

ШӘТӘШ (ҡыҙыл, эй) *и.* сәтәш — *дужка (у птиц)*

ШӘҮГЕШ (мейәс) *и.* сәй сәйгүне — *чайник (для заварки)*

ШӘҮКӘЛӘЙ (урта) *и.* бәйләнгән башлыҡ — *вязаная шапочка*

ШӘҮКӘТҺЕҘ (һаҡмар) *с.* килешһеҙ — *нескладный*

ШӘҮӘТСЕҘ (ҡариҙел) *с.* ышанысһыҙ — *ненадежный*

ШӘҮӘТСЕЛ (арғаяш, мейәс) *и.* ялағай — *подхалим*

ШӘҺӘҘӘТ (ҡыҙыл, урта, эйек) *и.* баш бармаҡ — *большой палец*

ШӘҺӘР ДАРЫҪЫ (дим) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая*

ШӘШКЕ (дим, ҡариҙел, мейәс, урта) *и.* сынаяҡ аҫты — *блюдце*

ШӘШКЕ СОҠОРО (дим) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка (чайная)*

ШӘШКЕ СӨМӨ (дим) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка (чайная)*

ШӘШКЕ ӨҪТӨ (дим, ҡариҙел, мейәс, урта) *и.* сынаяҡ өҫтө — *чашка (чайная)*

ШӘШӘ (урта) *и.* айыу өңөнә ҡуйыла торған шеш — *рогатина, вставляемая против выхода медвежьей берлоги*

ШӘШӘРӘ (дим) *и.* сөсө ҡамырҙан бешерелгән булка — *булка из пресного теста*

Ы

ЫБЫР-ҺЫБЫР (арғаяш) *и.* ыбыр-сыбыр — *мелкота, мелюзга.* Ыбыр-һыбыр булып китебутырабыҙ

ЫБЫРҺЫНЫУ, ЫБЫРҺЫУ (арғаяш) *ҡ.* мәшәҡәтләнеү — *беспокоиться.* Ҡунаҡ киһә, ыбырһынаһың

ЫБЫРЫЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* сыуалыу — *путаться.* Бешкән йомортҡаларҙың ҡалғандарын ыбырылып йөрөгән бала-сағаға тараттылар

ЫҒЫЛДАУ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* бәпестең һөйләшергә тырышыуы — *угукать (о ребенке).* Биш айҙыҡ улым, ығылдаған булып, сәмгүлдәгенә бәйҙәп ҡуйған уйынсығына әүерәп йата (ҡыҙыл)

ЫҒЫЛЫУ: ЫСЫҠ ЫҒЫЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ысыҡ төшөү — *выпасть (о росе).* Таң һыҙылып, ысыҡ ығылып, тәү һандуғаслар түгелеп һайрап йебәргәндә, йегетләр икеһе лә күкрәк-йөрәк ташҡыннарын түгелдерҙе

ЫҒЫМҺЫҘ (урта) *с.* 1. Мәкерле — *коварный.* 2. Арҡыры — *упрямый.* Ығымһыҙ кешегә йомош ҡушып буламы?

ЫҒЫНЫУ (арғаяш) *ҡ.* ығышыу — *медлить, копошиться*

ЫҒЫР (ырғыҙ) *с.* ығыш — *медлительный.* Ығыр кеше, ығыр ат

ЫҒЫРЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* ығышыу — *медлить, копошиться.* Ығырлап торма инде, тиҙерәк бул

ЫҒЫРМАУ, ИҒЫРМАУ, ЙЫҒЫРМАУ (мейәс) *и.* үңербау — *завязка (у воротника рубахи).* Ыңырбау (урта), ыңғырбау (дим), ығырмау (эй)

ЫҒЫУ I (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Ҡыйығайыу — *скоситься.* 2. (эй) Баҫылыу — *осесть*

ЫҒЫУ II (ҡыҙыл) *ҡ.* ялҡауланыу — *лениться.* Үгеҙ ығып ҡына, атлайыммы, атламайыммы тигәндәй итеп баҫа айаҡтарын

ЫҒЫУ III (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Һыйыныу — *прильнуть.* Ҡарағай йағына ығып барып йаттылар кәзәләр. 2. Ылығыу, эйәләшеү — *привыкать.* Апай, ағай тип ыға алмайым. 3. Ыңғайлау —*идти по определенному направлению.* Малдар йел ыңғайына ығып туғайға төштөләр

ЫҒЫШЛАП (ҡыҙыл) *р.* әкренләп — *не торопясь.* Йылдар ығышлап үтә торҙо

ЫҒЫШМА (ҡыҙыл) *и.* Башҡортостандың Бөрйән районындағы күл исеме — *название озера в Бурзянском районе Башкортостана.* Ығышма гүлдә түңәрелеп үһкән сауҡа бар, талы бар. Шул сауҡа жире белән күсеп йөрөй торғайны, ығып һәҙер йарға йереккән

ЫҒЫШТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ығышыу — *медлить.* Ығыштама, ҡыҙым, йәһәт бул (мейәс)

ЫҒЫШЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* 1. Ныҡышыу — *настаивать.* Баланы ҡалтырып китәм тип ығыша бит. 2. (ҡыҙыл, урта) Ауышыу — *наклониться.* Мөйөштәре ығышып бөткән балаган күренде (ҡыҙыл). Ҡапҡалар һаман шул йәй көнөндәгесә ығышып йемерелеп йата (урта). 3. (ҡариҙел) Тартылыу — *тяготеть.* 4. (ҡариҙел) Даулашыу — *скандалить.* Пез бер ай ығышып йөрөнөк

ЫҘА (ҡыҙыл) *и.* ҡыҙыҡ, мәрәкә — *забава.* Эй, ыҙа, һендеғатырыбөттө

ЫҘА-ЙАФА (ҡыҙыл) *и.* ауырлыҡ — *мучение.* Ул, баһыр, көмөр буйы ыҙа-йафа сигеп йәшәй

ЫҘАЛАНЫУ-МЫҘАЛАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ыҙа сигеү — *мучиться*

ЫҘАМ (урта) *и.* ыҙан — *межа*

ЫҘАН (ҡыҙыл, урта) *и.* түтәл араһы — *межгрядье.* Ыҙанды кесерткән баҫҡан (урта)

ЫҘАН, ЫҘАҢ (эйек-һаҡмар) *и.* ғәҙәт — *привычка.* Шул ыҙаң әле лә бар

ЫҘҒАР I (ҡыҙыл, урта) *и.* 1. Эндәт — *повальная болезнь.* Йеңелләтә ауырыуға ыҙғар тип әйтәбеҙ (ҡыҙыл). Өй беренсә ыҙғар бар. 2. (ҡыҙыл) Тымау — *насморк.* Ыҙғар тип шул тымаулап ауырыуға әйтәләр инде

ЫҘҒАР II: ЫҘҒАР БУРАН (ҡыҙыл, салйоғот, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ыжғыр буран — *вьюга;* ◊ ыҙғар көн (ҡояшһыҙ, һалҡынса көн) — *прохладный, пасмурный день;* ыҙғар һыуыҡ (әсе һалҡын) — *сильный мороз*

ЫҘҒАРҘАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Тымаулау — *схватить насморк.* 2. Киҙеүләү — *болеть повальной болезнью.* 3. (эй) Ауырыңҡырап тороу — *недомогать*

ЫҘҒЫР I (эйек-һаҡмар) *и. грипп*

ЫҘҒЫР II (ҡыҙыл) *и.* ыжғыр буран — *вьюга.* Ыҙғырыҡ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар)

ЫҘҒЫРЛАШЫУ (урта) *ҡ.* әрләшеү — *ругаться*

ЫҘҒЫРЫУ (эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Ажғырыу — *кричать неистово.* 2. Ярһып илау — *плакать навзрыд.* Әле һаман ыҙғырып утыраһыңмы? (эйек-һаҡмар)

ЫҘҒЫТЫУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* зыҡ ҡуптарып илатыу — *заставить неистово, безудержно рыдать.* Илде ыҙғытыу. Ызғытыу (эй)

ЫҘҒЫУ (һаҡмар) *ҡ.* мөңрәү — *мычание.* Малы ыҙғып тороп ҡалды

ЫҘМА (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* айыл — *подпруга.* Ыҙманы тартып бәйлә (минзәлә)

ЫҘМАЙЕЛӘК (урта) *и.* ер еләге — *клубника*

ЫҘМЫҠ (арғаяш) *и.* боламыҡ — *вид мучной жидкой каши*

ЫҘЫРАТЫУ (урта) *ҡ.* иҙеү — *мять.* Ыҙыратып һыйыр буғы тапап йөрөйбөҙ

ЫҘЫРАУ I (мейәс) *ҡ.* иҙелеү — *развариться.* Кәртүге ыҙырапөткән, оҙаҡ ҡайнап. Һалма ҡайнап ыҙырап киткән

ЫҘЫРАУ II (урта) *ҡ.* боҙолоу — *портиться.* Айағы сейләнеп ыҙырап тора. Иҙерәү (эй)

ЫҘЫР-МЫҘЫР (ырғыҙ) *и.* ҡаршылыҡ — *возражение.* Ғәлләмде артыҡ һөйләтмәй, ыҙыр-мыҙырына ҡуймай, бер ауыҙҙан тигәндәй һайлап ҡуйҙылар

ЫҘЫС (төньяҡ-көнбайыш, ырғыҙ, әйек-һаҡмар) *и.* һауыт-һаба — *посуда.* Бөтөн ыҙысы йалт итеп тора (ырғыҙ)

ЫҘЫ-СЫУЫ ТӨШӨҮ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Ығы-зығы килеү — *суетиться.* 2. (ырғыҙ) *и.* ҡаты шау-шыу, ҡысҡырыш — *суматоха, шумиха*

ЫЖАУ (дим, урта) *и.* ижау — *половник*

ЫЖБАЙЫУ *(ҡариҙел)* *ҡ.* турһайыу — *дуться.* Ыжбайып утырма инде

ЫЖБАН (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Оҙон муйынлы һөт көршәге — *жбан.* 2. (ырғыҙ) Сапсаҡ — *кадка.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Быяла банка — *стеклянная банка.* Ыжван, ыжыуан (ҡариҙел)

ЫЖҒЫРАҠ ЙЕЛ (туҡ-соран) *и.* ыжғыр ел — *холодный, сильный ветер.* Ҡаршы ыжғыраҡ йел, оҙон бысраҡ йул былар өсөн ҡурҡыныслы диңгеҙ уртаһында кеүек тойолдо. Ыжғырыҡ ел (ырғыҙ, әйек-һаҡмар). Һырттарҙы йуртаҡ йалындай борҡотоп, йетмәһә ыжғырыҡ йеле күтәрелде (әйек-һаҡмар). Йәмшегәндәрҙең утлы ҡуҙҙары тәүге ыжғырыҡ йелдәрҙән ҡойолалар (ырғыҙ). Ыҙғырыҡ йел (әйек-һаҡмар)

ЫЖҒЫРЫШЫУ (урта) *ҡ.* аҡырышыу — *орать друг на друга*

ЫЖДАТЫУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* ҡыбырлатыу — *пошевелить.* Нисек ыждатырһың икән, тырышып ҡара (ҡыҙыл)

ЫЖЫҠА (ҡыҙыл, әйек-һаҡмар) *и.* мыжыҡ — *ворчун*

ЫЖЫҠТАУ (ҡыҙыл, мейәс, әйек-һаҡмар) *ҡ.* мыжыу — *ворчать.* Ыжыҡтабапарып сағ эштәтәһең (ҡыҙыл)

ЫЖЫУ I (арғаяш, ҡыҙыл, урта, әйек-һаҡмар) *ҡ.* мыжыу — *ворчать.* Ҡартайғастыһын кеше ирмәк буликән, йуҡҡа-барға ыжыйың да тораң (арғаяш). Шу тикте ыжып башымды ҡаңғырта (ҡыҙыл). Ыжып тормаһаң үҙе белеп эшләмәй ул (урта)

ЫЖЫУ II (урта) *ҡ.* 1. Ҡотҡо һалыу — *подстрекать.* Ыжыу һала тирә-йаҡлар. 2. *и.* уҫаллыҡ, этлек — *зло, козни*

ЫЖЫУ III (салйоғот) *и.* ығыш — *копуша*

ЫЗАН (гәйнә) *и.* оҙан, ҡор — *тетерев*

ЫЗБА (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Өй — *дом.* Килен булып аш ызбасына төштөм (гәйнә). Сиплэгән ызбада тора (ҡариҙел). ◊ Ызба бетереү (ҡариҙел) өй һалыу — *строить дом.* Ыҙма (төньяҡ-көнбайыш, әйек-һаҡмар). 2. (дим) Ҡышлау, ҡышлау ауылы — *аул-зимовка кочевников.* Ызма (дим)

ЫЗБАКҮТ (гәйнә) *и.* өй арты — *участок за домом*

ЫЗБАҠЫЙЫҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡыйыҡ — *крыша*

ЫЗБАРЫН (гәйнә) *и.* йорт-ер — *усадьба.* Ызбарынны су буйынан алдым

ЫЗБА СИПЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* өй һиплəү — *подновить дом путем замены устаревших бревен, венцов*

ЫЗБАТҮБӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бүртлек — *чердак*

ЫЗБРУЙ (әйек-һаҡмар) *и.* киндер кәрәк-ярағы — *принадлежности домашнего ткацкого станка*

ЫЗБУРЫЙ (көнсығыш диалект) *и.* 1. Ҡамытдуға — *сбруя.* Әүәле ылау сабыуға йаҡшы ызбурыйы бумаған. 2. (мейәс, әйек-һаҡмар) Киндер урыны — *домашний ткацкий станок*

ЫЗБУТ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Төтөн йулы — *дымоход.* Ызбутҡа ҡором тулған. Ысбут (урта, әйек-һаҡмар, әй), спут (дим, урта), ыспут (дим). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Мейес соҡалтаһы — *боковая выемка печи.* Биәләйне ызбутка салып киптер

ЫЗБУТТАУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* мейестән йылы тура сыҡмаһын өсөн урау итеп төтөн юлы эшләү — *устройство многоканальных дымоходов для лучшего использования тепла печи.* Ызбут йарыу (әйек-һаҡмар). Ызбут йарып сығарабыҙ мейесте

ЫЗҒЫРЫҠ БУРАН (ырғыҙ) *и.* ыжғыр буран — *вьюга*

ЫЗҒЫРЫУ (дим) *ҡ.* ғыжлау — *хрипеть.* Үпкәҫе ызғырып тора

ЫЗҒЫТЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Йонсотоу — *мучить, изводить.* Баланы ызғытма. 2. Ҡотортоу — *подстрекать*

ЫЗҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* хәлһеҙләнеү — *обессиливать.* Ул ызғып йөрөй, ней ауырып китмәй, ней ништәмәй

ЫЗҒЫШ (ҡыҙыл, урта) *и.* талаш, ыҙғыш — *ссора, распря*

ЫЗҒЫШЫУ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* талашыу — *ссориться.* Үҙҙәре ызғышып саҡ торалар (урта)

ЫЗДУР (ҡыҙыл) *и.* ыҙғыш — *ссора, распря.* Күсәкбей ыздур сығара

ЫЗДУРНИК (ҡыҙыл, мейәс) *и.* һуғыш суҡмары, ыҙғыш сығарырға тороусы — *драчун, забияка.* Бабысаҡ улы Күсәкбей ыздурник пула (ҡыҙыл)

ЫЗМА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Күлдәк итәгенә тегелә торған тар таҫма — *тонкая тесемка.* Күлмәкнең ызмалары бормалы-бормалы буладырыйы. Ыҙма (ҡариҙел, урта урал, һаҡмар). 2. (минзәлә) Айыл — *подпруга (у седелки)*

ЫЗМЫҠ (арғаяш, урта урал) *и.* боламыҡ — *мучная каша, сваренная в сметане*

ЫЗНА (урта урал) *и.* ҡайыу — *вышивка.* Ызналы алсепрәк

ЫЗНАЙ (туҡ-соран, урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* 1. Һәр ваҡыт, гел — *постоянно.* Ызнай гилә ул беҙгә (һаҡмар). Йәй буйы ызнай йел буған (урта урал). Ике улы ызнай эшләп йөрөр ине (ырғыҙ). 2. (урта урал) *м. һ.* Бер һүҙҙе һөйҙәй ул, ызнай

ЫЗНАҠ (урта) *и.* алтын бөртөгө — *крупица золота.* Әй һемәйттем тегене, бер ызнак алтын ҡалтырманым

ЫЗНАКУМ (ҡыҙыл, урта, әй) *и.* белеш — *знакомый русский*

ЫЗНАТУП (дим) *и.* балаларҙың туп уйыны — *детская игра в мячик.* Һап-туп, ызнатуп, һеҙҙә бармы, беҙҙә йуҡ

ЫЗУР (гәйнә) *с.* ҙур — *большой.* Ызбасы ызур икән

ЫЗЫҠА (ҡыҙыл, әйек-һаҡмар) *с.* мыжыҡ — *ворчливый*

ЫЗЫЛДАШЫУ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ) *ҡ.* мөңрәшеү — *мычание.* Әллә ғайҙа йөрөйөң, быҙауҙарың ашарға һорап ызылдашып торалар (ҡыҙыл). Ана, һыйырҙарың ызылдашып торалар, һауа һалыб ал (ырғыҙ)

ЫЗЫ-СЫУЫТ (ырғыҙ) *и.* ығы-зығы — *суета*

ЫЙ (арғаяш, салйоғот) *ы.* ай *(аптырау ымлыгы)* — *ой (междометие удивления).* Ый! ништэйең? (салйоғот)

ЫЙА (төньяҡ-көнбайыш) *к.* эйе *(раҫлау киҫэксэhе)* — *да (утвердительная частица).* Йалға ҡайттығыҙмы? — Ыйа (ҡариҙел)

ЫЙАҠ (гэйнэ) *и.* аяҡ — *нога*

ЫЙА-ЫЙА (төньяҡ-көнбайыш) *ы.* абау *(ҡурҡыу ымлыгы)* — *ой-ой (междометие испуга)*

ЫЙҠАНДАУ (эй) *ҡ.* ҡыланыу, ҡыйшандау — *кокетничать.* Ыйҡаннау (дим)

ЫЙҠАННАҠ, ЫЙҠАҢНАҠ (дим) *и.* ирҫэк — *кокетка*

ЫЙҠАНЫУ (эй) *ҡ.* ярарға тырышыу — *угождать*

ЫЙПАЛАНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ышҡыныу — *тереться.* Ыйпаланма, өҫтөңдө туҙҙырырһың

ЫЙЫҠ (ырғыҙ) *и.* иңбаш — *плечо.* Көрпэ туннар кейҙем, ыйығымда йатманы

ЫЙЫҠ БУЛЫУ (урта урал) *ҡ.* 1. Әлһерэү — *уставать, изнуряться.* Щу хэҙэре кэртүкне ташыуға ыйыҡ булаң инде. 2. (ырғыҙ) Ялҡыу — *тяготиться*

ЫЙЫЛЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* эренлэү — *нагноение*

ЫЙЫҺЫ (урта) *р.* бөтэhе — *всего.* Ыйыhы ике синтырлап алдыҡ

ЫҠ I (ҡыҙыл, урта, hаҡмар, эй) *и.* ыңғай — *направление.* Баллар кеше ығына йөрөмэhэ, ҡыйын була (ҡыҙыл)

ЫҠ II (hаҡмар, ырғыҙ) *и.* ышыҡ — *укрытие.* Ыҡта торған малдар (hаҡмар). Эй, hиңэ эйтэм, малды шунда биклэ, ындыр ыҡ булыр (ырғыҙ)

ЫҠЛАУ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-hаҡмар) *и.* 1. Уҡлау — *скалка (для раскатывания теста).* Иклау (гэйнэ, hаҡмар), оҡлау (төньяҡ-көнбайыш, урта), ыҡтау (мейэс, эй). 2. (урта) Борғоса — *пришва (часть домашнего ткацкого станка, на которую наматывают вытканный материал)*

ЫҠЛАУ II (туҡ-соран) *ҡ.* ыңғайлау — *пойти в определенном направлении.* Ул тауыш ишетелгэн йаҡҡа ыҡлаған

ЫҠЛАУ III (ырғыҙ) *ҡ.* ышыҡланыу — *укрыться.* Мал тау аҫтында ыҡлап тора

ЫҠМАТТЫ (урта) *с.* ыҡсым — *аккуратный.* Өйө, ыҡматты ҡаралтылары, бигерэк тэ баҡсаhы уға бөгөн тағы ла матурыраҡ, ҡэҙерлерэк булып күренте

ЫҠСАМ (ҡыҙыл) *с.* ыҡсым — *аккуратный*

ЫҠСЫМАТ (гэйнэ, дим, ҡариҙел, урта урал) *р.* ыҡсым — *аккуратно.* Ыҡсымат ҡына кейенеп, матур булып тора (ҡариҙел). Ыҡҫымат (дим), ыҡтымат (төньяҡ-көнбайыш, hаҡмар)

ЫҠТАНЫУ (эйек-hаҡмар) *ҡ.* уфтаныу — *вздыхать, охать.* Һыу үтмэhен тип клэйеңкэ ҡаплап йабынған иҫке йурған аҫтында эсэйемдең ыҡтаныуы ишетелде

ЫҠТАУ I (мейэс, урта урал, эй) *и.* уҡлау — *скалка (для раскатывания теста).* Оҡтау, уктау (эй). Оҡтау, оҡтау башы суҡтау. Аны тапҡан йегеткэ бер сэкмэндек боҫтау

ЫҠТАУ II (ҡыҙыл, мейэс) *ҡ.* ыҡҡа килеү, көйгэ килеү — *быть покладистым*

ЫҠТЫМАТ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, hаҡмар) *с.* 1. Йыйнаҡ, бөхтэ — *уютный, убранный.* Уның өйө ыҡтымат ҡына. 2. (төньяҡ-көнбайыш) *р.* самалы — *в меру, умеренно*

ЫҠТЫРА ТЕЙЭҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* күп итеп тейэү — *перегрузить.* Ана, Һөппөниса ире ыҡтыра тейэп бесэндэн килэ

ЫҠТЫРМА (эйек-hаҡмар) *и.* ун көлтэле hоҫлан — *суслон из десяти снопов.* Тары гөлтэhен ыҡтырмаға hалабыҙ

ЫҠТЫРЫУ (hаҡмар) *ҡ.* эйеү — *пригнуть.* Бер нисэ сэүелде *(ҡайынды)* ыҡтырып, ҡыуыш эҫэре йаhаныҡ

ЫҠШАЙЫУ (hаҡмар) *ҡ.* ығышыу — *медлить*

ЫҠШАНДАУ (ҡыҙыл, мейэс) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать.* Ыҡшаңлау (урта). Аның ыҡшаңлап йөрөгэн ҡыҙына йегеттең был йулы иғтибар иткеhе лэ килмэне

ЫҠШАННАҠ (урта) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ыҡшандаҡ (ҡыҙыл)

ЫҠШЫҠАЙ (эйек-hаҡмар) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка.* Ыҡшыҡай, ниндэй куфтылар кейгэн буған

ЫҠШЫЛЫУ (мейэс, урта) *ҡ.* ышҡылыу — *тереться*

ЫҠШЫМҺЫҘ (мейэс) *с.* 1. Өнhөҙ–hүҙhеҙ, баҫымсаҡ — *молчаливый.* Ул ыҡшымhыҙ ғына ул. 2. Тупаҫ телле — *грубый на язык.* 3. (эй) Килбэтhеҙ — *несуразный*

ЫҠШЫУ I (ҡыҙыл, мейэс, урта, эйек-hаҡмар) *ҡ.* ышҡыу — *тереть.* Ҡэйникамал самауырҙы йалтыратҡансы ыҡшыны (ҡыҙыл). Ыҡшығас, айағымды тутҡап ҡараб алдым (эйек-hаҡмар)

ЫҠШЫУ II (ҡыҙыл, мейэс, урта, эйек-hаҡмар) *и.* ығыш — *копуша.* Ыҡшыу эҙэм булдың бит (эйек-hаҡмар)

ЫҠЫ-БЫҠЫ (эй) *и.* уҙған-барған — *прохожий.* Ыҡы-быҡыhы жыйылып йата шунда

ЫҠЫЙ (урта) *и.* эрпеш — *неряха.* Низам мулланың ҡыҙы матур ғына ла, берҙэн, бик ыҡый күренэ

ЫҠЫЛДАУ (эйек-hаҡмар) *ҡ.* ыҡ-мыҡ итеү — *запинаться.* Ул ней эйтергэ белмэй ыҡылдап тик тора

ЫЛАА, ЫЛЫЫ, ЫЛЫЙ (арғаяш, мейэс, салйоғот) *ы.* аптырау, ҡурҡыу ымлығы — *междометие удивления, испуга*

ЫЛАГУН (арғаяш, ҡыҙыл, салйоғот) *и.* дегет күнэге — *лагун*

ЫЛАЙ (арғаяш, мейэс) *и.* ҡыуаҡлыҡ үҫкэн түңгэкле ер — *кочкарник, заросший кустарником*

ЫЛАЙҒЫ (эйек-hаҡмар) *и.* гөрлэүек — *ручей (от дождевых и талых вод)*

ЫЛАҠ (арғаяш, урта, эйек-hаҡмар) *и.* буяу — *краска.*

ЫЛАҠЛЫ (арғаяш, урта, эйек-hаҡмар) *с.* буяулы — *крашеный.* Ылаҡлы тэгэс. Ылаҡлы гүнэк. Ылаҡты (арғаяш)

ЫЛАҠ I (hаҡмар) *и.* 1. Яҙ тыуған кэзэ бэрэсе — *козленок весеннего окота.* 2. (эйек-hаҡмар) Көҙ тыуған кэзэ бэрэсе — *козленок осеннего окота.* 3. (ырғыҙ) Бэрэс — *козленок, ягнёнок*

ЫЛАҠ II (эй) *и.* 1. Улаҡ — *желоб.* 2. Ялғаш — *колода для водопоя*

ЫЛАҠЛАУ (ырғыҙ) *ҡ.* бэрэслэү — *оягниться.* Төнө белэн ҡуйымды ҡарап сыҡтым, ылаҡлап туңып йатмаhын тип

ЫЛАН (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* йәш бала — *младенец.* Итәктә ылан, итәктән төшсә йылан (дим). Күрше хатынның ыланын күрергә белен алып кердем (төньяҡ-көнбайыш). Ыланҡай (дим), улан (урта урал)

ЫЛАНҠЫ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* 1. Ауырлыҡ — *бремя.* Ыланҡымды һалыб илаб йөрөрмөн, апарып таштаң тип (ҡыҙыл). Миңә ыланҡы тағылмай буламы! Буш ҡайтыр әмәл йуҡ (һаҡмар). 2. (һаҡмар) Аламалыҡ, яманлыҡ — *нехороший поступок.* 3. (һаҡмар) Аламһалам — *хлам, старье*

ЫЛАП ЙЕГЕҮ (дим) *ҡ.* ат ослап йегеү — *упряжка цугом*

ЫЛАУ: ЫЛАУ САБЫУ (эйек-һаҡмар, эй) *ҡ.* 1. Ылауға йөрөү *(үҙ аты менән йөк ташыу)* — *заниматься извозом.* Әүәле ылау сабыуға йаҡшы ызбурыйы буманы (эйек-һаҡмар). 2. (эйек-һаҡмар) Өйҙәнөйгә һүҙ ташыу — *сплетничать.* 3. Яза биреү — *наказывать.* Эштәгәс эштәнем, ылау саптырмаҫһың әле

ЫЛАУЛАУ (эйек-һаҡмар) *и.* ылау менән — *с обозом.* Ылаулаб апҡайттым. Ылауҙап (эй). Ылауҙап барҙыҡ

ЫЛАУЫР (дим, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* ыйыҡ — *туберкулез желез.* Ылауырыу (дим)

ЫЛАУЫРЙЕМЕШ (дим, урта) *и.* ыйыҡ ауырыуын дауалай торған тау үләне — *лекарственная трава от туберкулеза желез*

ЫЛАШ (дим) *и.* мурҙа ҡанаты — *крыло верши*

ЫЛБИҘАК (эй) *и.* елбәҙәк — *блестки*

ЫЛБЫРАТЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* 1. Ылдыратыу — *обтрепать.* 2. Иҙеү — *мять*

ЫЛБЫРАУ (ҡыҙыл, ырғыҙ, эй) *ҡ.* 1. Ылдырыу — *обтрепаться.* 2. Ныҡ бешеү — *развариться.* Ит оҙаҡ ҡайнағас, бис ылбырап киткән

ЫЛБЫРҒАУ (урта) *ҡ.* тарҡалыу, сереү — *разложиться*

ЫЛҒЫ (урта) *р.* тотош — *сплошь.* Ылғы урман менән ҡапланған был таулар

ЫЛДЫЙ, ЫЛДЫН (ҡыҙыл) *и.* 1. Һарҡыу ер — *низменная местность.* 2. (һаҡмар) *р.* ыңғай — *попутно.* Һыу бер ылдый аға. Кеше ылдыйына йөрө!

ЫЛДЫЙЛАНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* тәртипкә һалыу — *наладиться, поправиться*

ЫЛДЫМ-ЙЫЛДЫМ: ЫЛДЫМ-ЙЫЛДЫМ ИТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йәһәтләү, хәстәрләү — *позаботиться.* Ылдым-йылдым иткән ике туйыр, иң һығып тартҡан тик торор *(мәҡәл)*

ЫЛҠА-ҺАЛҠА (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *р.* илкеһалҡы — *кое-как, так себе.* Ылҡа-һалҡа бейегән була (ҡыҙыл)

ЫЛҠАҺЫ: ЫЛҠАҺЫ ҠАЛМАУ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ.* туҙып ылдырау, тотор ере ҡалмау — *обтрепаться, износиться (об одежде, обуви).* Күлмәктең ылҡаһы ла ғалманы. Ылҡаһыҙ булыу (ырғыҙ, эй)

ЫЛҠЫЛАНЫУ (урта) *ҡ.* йыртылып бөтөү — *изодраться.* Ул йаланайаҡ, йаланбаш, ыштан-күлдәге ылҡыланған, теше тешкә теймәҫлек булып өшөгән

ЫЛЛЫ, ЫЛЫ, ЫЛЫЙ (арғаяш, гәйнә, мейәс, салйоғот, урта урал) *ы.* ҡурҡыу, аптырау ымлығы — *междометие удивления, испуга.* Ыллы, ул да кигән (гәйнә). Ылы, малайың ҡалай дан булыб үҫеп киткән (арғаяш). Ылый, ҡайҙан килеп сыҡтың? (урта урал)

ЫЛМАЙЫУ (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* элмәйеү — *худеть.* Үңәсе ылмайып, йабығып киткән (ҡыҙыл)

ЫЛПЫЛДАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Батҡыл булыу — *быть вязким.* Һаҙы ылпылдап йата, баҫыуы ҡурҡыныс. 2. *с.* бешеп етмәгән — *недопеченый.* Икмәгең бешмәгән бит шыпа, ылпылдап тора

ЫЛЫҒЫМ (һаҡмар) *с.* илгәҙәк — *приветливый, ласковый*

ЫЛЫҒЫШЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать.* Ул Иштуған белән Айһылыуҙың мөнәсәбәтенә балаларса ылығышыуҙыр тип кенә ҡараны

ЫЛЫҠТЫРЫУ (мейәс) *ҡ.* тороҡтороу — *случать*

ЫЛЫМ-ШАЛЫМ (ҡыҙыл) *и.* ерәнгес нәмә — *гадость (пренебр).* Әрмәнде йоморткаһы һыуҙа ылымшалым булып йата

ЫЛЫМ-ШЫЛЫМ (урта) *и.* үткенселәр — *прохожие, проезжие.* Ылым-шылым килеп тора

ЫЛЫМ-ШЫЛЫМ: ЫЛЫМ-ШЫЛЫМ ЙӨРӨҮ (мейәс) *ҡ.* ҡайҙа етте шунда бәрелеп һуғылып йөрөү — *ходить бесцельно, болтаться*

ЫЛЫМЫҠ (ҡыҙыл) *с.* кешегә ылығып барыусан, илгәҙәк — *тянущийся к людям, приветливый*

ЫЛЫНЫУ (арғаяш) *ҡ.* ауырлыҡ кисереү — *переносить трудности*

ЫЛЫП (төньяҡ-көнбайыш) *и.* арҡала йөрөтөү өсөн туҙҙан яһалған һауыт — *котомка, охотничий кошель из бересты*

ЫЛЫСГӨЛ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ылыҫ япраҡлы гөл — *аспарагус*

ЫЛЫҪ (һаҡмар) *и.* 1. Күл мүге — *водяной мох.* Күл гипкәс, тороп ҡала у ылыҫ аппаҡ пулып түшәлеп. 2. (урта, эйек-һаҡмар) Бәҫ — *иней.* Ылыс (ҡариҙел)

ЫЛЫУ (ҡыҙыл) *и.* 1. Оҙон аяҡлы бәләкәй үрмәксе — *длинноногий паук.* 2. (эйек-һаҡмар) Һыу өҫтөндә йүгереп йөрөй торған оҙон аяҡлы бөжәк — *водомерка*

ЫЛЫШ I (арғаяш) *и.* боламыҡ *(ҡаймаҡҡа он туҡып бешерелгән ашамлыҡ)* — *мучная каша, сваренная в сметане*

ЫЛЫШ II (эй) *и.* ығыш — *копуша.* Ул ылышты гөтөп көнөм үтте

ЫЛЫШЫУ (эй) *ҡ.* әкрен йөрөү — *ходить не спеша.* Ылышып ул ғасан килеп йетә инде

ЫМБЫЛ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* соңғол — *омут.* Ашҡаҙарҡай һыуы ымбыл-ымбыл, ҡаракөрән *(ат)* ҡалҡып йөҙалмай *(халыҡ йыры)*

ЫМДЫЛЫУ (ҡариҙел) *ҡ.* ынтылыу — *стремиться.* Ана, ана, ымдылып ҡарап тора. Ымтылыу (һаҡмар), ындылыу (дим)

ЫМ-ИШАРА (эйек-һаҡмар) *и.* ишара — *намек.* Ирҙәрҙең берәүһе уға ым-ишара йаһау менән, ул уйнап йебәрҙе. Ым ҡағыу (һаҡмар) ымлау — *делать намеки.* Мин аға ым ғаҡтым, ул миңә ым ғаҡты

ЫМПЫ (урта) *с.* һаҡау — *косноязычный.* Йәнбәк бер һүҙ өндәшмәй, эйтерһең дә ымпы геше. Ыпы (ҡыҙыл)

ЫМТАНЫУ (гәйнә, урта урал) *ҡ.* 1. Ымһыныу — *обнадежиться.* 2. Һоҡланыу — *восхищаться.* Аңҡы ызбасына ымтанмыйым да, ҡуышта тормам әле. Шуңа, сәсемә, ымтана да ымтана (гәйнә)

ЫМҺАНАЙ (һаҡмар) *и.* Ырымбур өлкәһе Ҡыуандыҡ районы Сурай ауылы эргәһендәге тау исеме —

название горы у дер. Сураево Кувандыкского района Оренбургской области

ЫМШАНЫУ (урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ымһыныу — *обнадежиться и обмануться.* Сәғиҙә Йамалдың туҫтағына ымшанып, кипкән ирендәрен йалап ҡуйҙы (урта). Аҡылың булһа ошо йәштә ымшанмаҫ инең ҡыҙға (эйек-һаҡмар)

ЫМЫҘ (урта) *и.* өмөт — *надежда.* Ымыҙы барҙың ырыҫы алда *(мәҡәл)*

ЫМЫЛЖЫ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* сөсө — *пресный.* Әпәйең ымылжы булған

ЫНДЫМ (ҡыҙыл, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, әй) *с.* 1. Ыңғай, тыңлаусан — *выносливый, послушный (о лошади).* Йерән ат күбә тарттырыуға ындым, шәп (ҡыҙыл). 2. (ырғыҙ) *р.* бер төрлө генә — *умеренно.* Ат ындым ғына бара. 3. (һаҡмар) *с.* тырыш — *старательный, усердный.* Көрән ат үҙенең йегәрлелеге, ындымлығы менән дөмпөлдәп китеп барыуында ине

ЫНДЫР (дим, төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ырҙын — *гумно.* Һабанда һайрашмаһаң, ындырҙа ыңрашма (эйек-һаҡмар). Ынтыр (кариҙел). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Картуф баҡсаһы — *картофельный огород.* Сарыҡлар ындыр артында ғына йөрөйләрейе. 3. (дим) Баҡса арты — *заоколица*

ЫНДЫРЫЫҘ (ҡыҙыл) *с.* ямаҡ, йәмһеҙ — *несуразный, некрасивый*

ЫНЖЫ ТАШЫ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* ынйы — *жемчуг.* Ыуағы ынжы таштары (мейәс)

ЫНЙЫ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* мәрйен — *коралл.* Ынжы (төньяҡ-көнбайыш)

ЫНЙЫҠ (эйек-һаҡмар) *с.* йонсотҡос — *изнурительный, утомительный.* Тышта көҙ, бик ынйыҡ уахыт

ЫНЙЫСӘҘӘП (дим) *и.* елбәҙәк — *блестки*

ЫНЙЫТЫУ (ҡыҙыл, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ыҙалатыу — *замучить.* Кешене ынйытыу ғына был эшең (ырғыҙ). Эй шул ҡустыңды ынйытаһың да инде йуҡҡа (эйек-һаҡмар). 2. Илатыу — *заставить плакать.* Йөрөй шунда әсәһен ынйытып (эйек-һаҡмар). 3. Рәнйетеү — *сильно обидеть.* Ана теге кейәүен ынйытып киткән (һаҡмар). Йуҡ пелән булалар күсерәбеҙ тип халыҡты ынйытып (ҡыҙыл)

ЫНЙЫУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ыҙалау — *мучиться.* 2. Рәнйеү — *сильно обидеться.* Ынйығаным төштө башына. 3. Илау — *плакать.* Ынйып ҡалды бахыр әсәһе

ЫНТЫР (кариҙел) *и.* ырҙын — *ток, гумно.* Ҡаҙларны ынтыр йағынан ҡыуарға кәрәк

ЫНЫҠЫЙ (гәйнә) *ы.* аптырауҙы белдергән ымлыҡ — *междометие удивления.* Ыныҡый, ҡайсы сазда күрдемей баса! Ыныҡый, мине алдаған да

ЫҢЫУ (мейәс) *и.* сай — *речная водоросль*

ЫҢҒАЙ I (көнсығыш диалект) *р.* туп-тура — *прямо.* Тупаҡҡа барғас та ыңғай ҡоҙаларға бар. Ыңғай барып ҡайт (ҡыҙыл)

ЫҢҒАЙ II (арғаяш, гәйнә, мейәс, салйоғот, туҡ-соран, урта, урта урал, һаҡмар) *р.* һәр ваҡыт, гел — *всегда, постоянно.* Ыңғай килә, килер әле (урта). Ыңғай ҡаса кетеүҙән (мейәс). Шал гүлдәк ыңғай кейеүгә инде (арғаяш). Ыңғай (төньяҡ-көнбайыш). Ыңғай шул йөрөр инде

ЫҢҒАЙҘАТЫП: ЫҢҒАЙҘАТЫП ТОРОУ (ҡыҙыл) *ҡ.* оҡшап тороу — *походить.* Мал врашына уҡы, ыңғайҙатып тораһың, тигәйне

ЫҢҒАЙҺЫҘЛАНЫУ (дим) *ҡ.* уңайһыҙланыу — *чувствовать неловкость.* Абзыйымдан ыңғайһыҙланам

ЫҢҒЫ (мейәс) *и.* илһам — *вдохновение.* Бай тәбиғәтте күрһәм ыңғы тыуа

ЫҢҒЫРБАУ (дим, урта, ырғыҙ) *и.* иңербау — *завязка, тесемка (у воротника рубахи)*

ЫҢҒЫРЛАУ (ҡыҙыл) *ҡ.* асыҡ һөйләмәү — *говорить невнятно.* Ыңғырлап һөйләй, аңғарыпумай

ЫҢҒЫРСАҠ ҪӨЙӘГЕ (дим) *и.* аттың ыңғырсаҡ ята торған һырты — *лопатка (у лошади)*

ЫҢҒЫРСАҠ ТАНАУ (дим) *и.* йәмшек танау — *курносый*

ЫҢҒЫРСАҠ ТАРТМАҺЫ (урта) *и.* ыңғырсаҡ бауы — *подседельник*

ЫҢҒЫР-ШЫҢҒЫР (ҡыҙыл, туҡ-соран, ырғыҙ) *р.* саҡ-саҡ — *кое-как, еле-еле.* Ыңғыр-шыңғыр йөрөгән булам әле шунда (туҡ-соран). Ыңғыр-шыңғыр кереүгә шул аның, ҫөйләп ҡуйыр тип ҡурҡа (ырғыҙ)

ЫҢЖЫУ (арғаяш) *ҡ.* 1. Яйлау — *медлить.* 2. *с.* Ығыш — *медлительный (о человеке)*

ЫҢҠАЙ (урта) *и.* 1. Яй — *лад.* Ыңҡайына ҡуймай. 2. (кариҙел) Яҡ — *сторона.* Бу ыңҡайта әл тә бар. Бу ыңҡайта былса былыр. 2. (урта) *р.* гел, һәр ваҡыт — *всегда, постоянно*

ЫҢҠАУ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* аңҡау — *твердое небо.* Ыңҡыу (һаҡмар). Сәй эһе булды, ыңҡыуымды бешерҙем

ЫҢРАНЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ыңғырашыу — *стонать.* Нигәлер ыңранып торҙо ҡыҙым

ЫҢ-СЫҢ (һаҡмар) *и.* хәлһеҙлек — *недомогание.* Миңә бит үпкә йуғ инде, дүртенсе быуын әле, ың-сың йуғ әлегә

ЫҢҺАРҘАУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ризаһыҙлыҡ белдереү — *выражать недовольство.* Бер йомош ҡушһаң ыңһарҙап тиҙ ҡуҙғалмаҫ инде (мейәс) 2. *р.* теләр-теләмәҫ — *нехотя, неохотно.* Бабай баҙарға ыңһарҙай-ыңһарҙай ғына гитте (ҡыҙыл). Балам, ыңһарҙама, йүгереп кенә бар ҙа гил (эйек-һаҡмар). Ыңһырҙау (ҡыҙыл). 3. *ҡ.* (эйек-һаҡмар) икеләнеү — *колебаться.* Барырғамы, бармаҫҡамы, ыңһырҙабыраҡ торам әле

ЫҢ-ШАҢ (кариҙел) *и.* ыңғыраш — *стон.* Ың-шаң белән генә йөрөйөм

ЫҢШАҢЛАУ (эйек-һаҡмар) *р.* теләр-теләмәҫ — *нехотя, неохотно.* Тәҡдим урынһыҙ булһа ла, ҡорҡҡа ыңшаңлап күнде, кантон һүҙенә ҡаршы гилергә батырсылыҡ итә алманы

ЫҢЫРБАУ (урта) *и.* иңербау — *завязка, тесемка (у воротника рубахи).* Ыңырбау, бәйҙәместәр майҙанға уғата йәм бирҙе

ЫҢЫРСАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* ыңғырсаҡ — *седелка*

ЫҢЫШ (урта урал) *и.* ығыш — *копуша.* Эй, ыңышһың да инде

ЫПТЫ (урта урал) *и.* опто — *язь*

ЫПЫ, ЫПЫҠ (ҡыҙыл, туҡ-соран, урта, һаҡмар) *и.* телгә зәғиф — *косноязычный.* Аның кейәүе ыпы, телһеҙ кеше икән (туҡ-соран). Унын хәле йуҡлығы,

саҡ-саҡ баҫып тороуы әллә ғайҙан һиҙелә, тик бер һүҙ өндәшмәй, әйтерһең дә ыпыҡ кеше (урта)

ЫРАҒАЙҺЫҘ (мейәс) *с.* 1. Оятһыҙ — *бесстыдный.* 2. (әй) Изгелекһеҙ — *недоброжелательный*

ЫРАҘ (төньяҡ-көнбайыш) *р.* раҫ — *верно.* Мин әйткәндәр ыраҙ килде

ЫРАЙ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Кәйеф — *настроение.* Кешенең ырайына ҡарап эш итәргә, һүҙ һөйҙәргә тура гилә (ҡыҙыл). Һинең был һүҙең аның ырайына туры гилде (эйек-һаҡмар) 2. (ҡыҙыл) Уй — *мысль.* Сырайым йаман булһа ла, ырайым йаҡшы. Сырайы йуҡтың ырайы йуҡ. ◊ Ырайҙан ҡайтыу (дим) — дүнеү, әйткән һүҙҙән кире ҡайтыу — *передумать*

ЫРАЙА (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *р.* теләр-теләмәҫ — *нехотя, неохотно.* Ырайа ғына ҫөйләй (дим). Ырайа эшләй

ЫРАЙАНАН (дим, төньяҡ-көнбайыш) *р.* теләр-теләмәҫ — *нехотя, неохотно.* Ырайадан (төньяҡ-көнбайыш). Ырайадан ғына эшләй. Ырайҙан (дим)

ЫРАЙАҺЫҘ (урта урал) *р.* хәйләһеҙ — *бесхитростно.* Эштәһә ырайаһыҙ эштәй. 2. *с.* Оятһыҙ, тәрбиәһеҙ — *бесстыдный.* Ырайаһыҙ кеше ауыҙына ней кигәнен дә белмәй ҫүтә. Ырайасыс (ҡариҙел)

ЫРАЙЫШ (гәйнә) *и.* ҡиәфәт — *вид, облик.* Ырайышың кеше ҡурҡытырлыҡ. Шунда әзерәк ырайышы килсә йарар

ЫРАМАЛЫ (ҡыҙыл, урта) *р.* күп — *много.* Ағас бы йаҡта ырамалы түгел (урта). Ырамалы тороп бумаҫ, ауырыйым (урта). Эштәп бөтөүгә ырамалы ваҡыт ҡалманы (ҡыҙыл). Ырамалы (урта)

ЫРАМҘА (һаҡмар) *р.* арамъя — *нерадиво, кое-как*

ЫРАМЛАНЫУ (урта) *ҡ.* шәбәйеү — *ускоряться.* Оҙаҡ та үтмәне, бик күп балалар эйәртеп, уҡытыусы апай килеп йетте, шунан инде эш тағы ла ырамланды

ЫРАМЛАТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* шәбәйтеү — *ускорять.* Ул әйләнеп ҡараманы, йауап та ҡайтарманы, аҙымдарын ырамлата биребер әк атлауында булды

ЫРАМТАЛ (урта) *р.* ырамлы — *споро.* Күҙ теймәһен, эш ырамтал бара әле

ЫРАМЫШНАЙ (эйек-һаҡмар, әй) *и.* дадан умарта — *рамочный улей.* Ырамышнай бал. Ырам умарта (дим)

ЫРАНЫП (һаҡмар) *р.* үҙһүҙләнеп — *упрямо.* Мана, ыранып тороб үсегә

ЫРАПАТ I (урта, һаҡмар) *и.* ағас ҡыуышы — *дупло дерева*

ЫРАПАТ II (ҡыҙыл) *и.* Башҡортостандың Баймаҡ районы Темәс ауылы эргәһендәге тау исеме — *название горы у дер. Темясово Баймакского района Башкортостана*

ЫРАСПУСКЫ (мейәс) *и.* оҙон арба — *дроги*

ЫРАҪЛЫ (дим) *с.* тоғролоҡло — *верный, правдивый.* Беҙ ыраҫлы башҡортбоҙ

ЫРАТАҒА, ЫРТАҒА (мейәс) *р.* бушҡа, тиккә — *понапрасну, зря.* Ыратаға шашып киткән. Ыратаға уаҡыт үткәреп йөрөнөңмө?

ЫРАУ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, һаҡмар) *ҡ.* төҙәлеү — *исправиться*

ЫРАУАЙАТ (мейәс) *и.* риүәйәт — *предание.* Өмөкәй әбей боронҒонан килгән ырауайаттарҙы күп белә, иҫлелегенә аптырарһың

ЫРАУАНЙАЛ (эйек-һаҡмар) *с.* вайымһыҙ — *равнодушный*

ЫРАУАТАЛ (дим) *р.* арамъя — *нерадиво, кое-как.* Ул ырауатал эшләй

ЫРАУАХ (һаҡмар) *и.* меҫкен — *бедняга*

ЫРАУҘА (әй) *и.* урҙа — *шест, прикрепляемый к стене пониже потолка для развешивания вещей.* Беҙ әйбер элә торған ағасты ырауҙа тейбеҙ. Ырауда (гәйнә). Ырауда мейес йанына түшәмгә йеткерә йаҙып ҡуйыла

ЫРАХ (ҡыҙыл) *р.* раҫ — *верно, точно.* Ырас (әй)

ЫРАША (урта) *и.* рәшә — *мгла, сухой туман.* Ыраша ҙа төшә, томан һымаҡ, ағасҡа, игенгә зарары була

ЫРАШҠЫ (дим, көнсығыш диалект, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Рашҡы — *мокрый снег вперемешку с дождем.* Ырашҡы йаҙҙы-көҙҙә була (көнсығыш диалект). Ырашҡы һуҡһа йылҡы малының арҡалары боҙолоп ҡутырлап китә (урта). Ырашҡый (төньяҡ-көнбайыш), ырашки (ҡариҙел). 2. (мейәс) Борсаҡ — *град.* 3. (урта) Ҡырау — *заморозки*

ЫРАШҠЫСЕБЕН (урта урал) *и.* эре йәшел себен — *зеленая падальная муха*

ЫРБАЙТЫУ (һаҡмар) *ҡ.* 1. Шалбайтыу — *отвисать (о губах).* Мынау геше ауыҙын ырбайтып тора. 2. Яралау, йәрәхәтләү — *ранить.* Ауыҙыңды ырбайтырмын, килеп ҡара

ЫРБАЙЫУ (дим, ҡыҙыл) *ҡ.* асылып тороу, асыҡ тороу — *быть голым.* Ырбыйыу (дим). Элек түшебеҙ беҙҙең ырбыйып торманы, бала имеҙгәндә күкрәксә белән ҡаплай торғайныҡ

ЫРҒАЗИМБАЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* аҡ, күк, алһыу умырзая — *сон-трава белого, голубого, розового цвета.* Арғазымбай (дим)

ЫРҒАҠ I (көнсығыш диалект, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* ҡаты аңҡау — *твердое небо.* Ырғағым шешкән (һаҡмар)

ЫРҒАҠ II (арғаяш, салйоғот) *и.* ишек келәһе — *дверной крючок*

ЫРҒАҠ III (урта) *и.* асалы ағасҡа тимер беркетеләп эшләнгән тире иләү ҡоралы — *приспособление для выделки шкуры.* Тирене ырғаҡ белән тызыйлар

ЫРҒАҠ IV (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* йәйә бысҡының бауын бороп нығыта торған таяҡса — *ворот для натяжения лучковой пилы*

ЫРҒАҠ: ЫРҒАҠ ТАШЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* йылҡы малының таңлайы *(өҫкө аңҡауы)* шешеү — *воспаление мягкого неба у лошадей*

ЫРҒАҠ ЭНӘ (арғаяш, салйоғот, урта) *и.* 1. Селтәр бәйләү энәһе — *крючок для вязания.* 2. (мейәс) Теләнсе *(киндер һуғыуҙа)* — *крючок, применяемый для прокладывания нитки в домашнем ткачестве*

ЫРҒЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡәбер ҡаҙыу өсөн эшләнгән оҙон һаплы тимер ҡорал — *железное приспособление для рытья могилы*

ЫРҒЫЛДЫРЫУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ырғылырға мәжбүр итеү — *заставить стремительно мчаться.* Машинаны бәйҙән ысҡынған айғыр кеүек ырғылдырҙы, ауыл осонда элекке тирәк үҫкән йергә килтереп туҡтатты

ЫРҒЫМБАЙ (туҡ-соран) *и.* ырғандаҡ — *попрыгун (-ья)*

ЫРҒЫМЫШ (урта урал) *и.* балалар уйыны — *детская игра.* Ырғымыш уйнап хәле бөтөп кергән теге бала

ЫРҒЫТҠЫС (һаҡмар) *и.* һикәлтә — *ухаб, выбоина.* Һырғалаҡтын ырғытҡысы гүп, сана ырғып китә!

ЫРҒЫУ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* урғылыу — *бить фонтаном.* Ҡойоҫо митыр йарымға ырғып тора (дим)

ЫРҘАНДАҠ (әй) *с.* ырғандаҡ — *попрыгун (-ья).* Ырҙандап ҡына торма, әҙерәк инәйеңә эштәш

ЫРҘЫН (арғаяш, мейәс, урта) *и.* картуф баҡсаһы — *картофельный огород.* Кәртүкте ырҙынында бирәм

ЫРҘЫН АСЫУ (ҡыҙыл, һаҡмар) *ҡ.* ырҙын өсөн ерҙең ҡыртышын асыу — *снятие дерна для тока.* Ауылдын эргәһендә ырҙын астылар (һаҡмар)

ЫРҘЫУАН (арғаяш, мейәс, урта) *и.* көлтә арбаһы — *рыдван, сноповозка.* Ыриҙыуан (мейәс)

ЫРЖА (арғаяш, мейәс, салйоғот, әй) *и.* 1. Рәшә — *мгла, сухой туман.* Ырйа (арғаяш), ыраша (урта). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Ялағай — *зарница.* Йәшен кебек йалтырый, игенне житкезә торған ыржа дибез. Ыраса (төньяҡ-көнбайыш)

ЫРЖАҢНАУ (эйек) *ҡ.* тик тормау — *не сидеться.* Ыржаңнап өйҙә тора тейеңме... Ыржаннау (ҡариҙел), ырйандау (ҡыҙыл)

ЫРЖЫҠ (ҡыҙыл) *и.* гел йылмайып тороусы кеше — *постоянно улыбающийся человек*

ЫРИҘУАН (һаҡмар) *и.* көлтә арбаһы — *рыдван, сноповозка.* Әүәле көлтәне ыриҙуан белән ташыныҡ

ЫРИЗЫҠ: ЫРИЗЫҒ ЭСЕҮ (мейәс) *ҡ.* ашау — *есть.* Тамағәсеү (ҡыҙыл). ◊ Ыризығы бетеү (гәйнә) үлеү — *умирать.* Ыризыҡ кәмеү (урта урал) үлемесле ауырыу — *смертельно заболеть*

ЫРЙА-МЫРЙА (арғаяш, салйоғот) *р.* теләр-теләмәҫ — *нехотя, неохотно.* Ырйа-мырйа ғына эштәй (арғаяш)

ЫРЙАНДАУ, ЫРЙАҢНАУ (һаҡмар) *ҡ.* ҡыйшандау — *кокетничать.* Утыра тағы ырйаңдап, ҡыйпысыҡ

ЫРЙАННАҠ, ЫРЙЫҠАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ЫРҠЛЫ-ТЫРҠЛЫ (урта) *р.* теләһә ҡалай, тупаҫ — *непочтительно, грубо.* Мин уның йурамал ырҡлы-тырҡлы һөйләшеүен, йарһыулы тауышы менән күңел төбөндәге ҡайғы-һағышын йәшерергә, һиҙҙермәҫкә тырышыуын аңлап алдым

ЫРҠЫЛДАУ (һаҡмар) *ҡ.* мөлкөлдәү — *трястись.* Һимеҙ буһа, һарыҡтын майы ырҡылдап тора

ЫРМАЙЫУ (һаҡмар) *ҡ.* ныҡ ябығыуҙан муйын оҙонайып ҡалыу — *утончение шеи из-за чрезмерной худобы.* Ҡайғы-хәсрәт баҫҡан әй башынды, муйындарың ҡаһылай ырмайған

ЫРМАНҠЫҘ (мейәс, әй) *с.* әҙәпһеҙ — *невоспитанный*

ЫРМАУ I (арғаяш, салйоғот) *и.* үңербау — *тесемка, завязка (у воротника рубашки)*

ЫРМАУ II (урта, ырғыҙ) *ҡ.* 1. Ырыу — *пазить, выбирать паз.* Ырмыу (дим). 2. (дим, төньяҡ-көнбайыш) *и.* Ырма — *паз.* Был бүрәнәндең ырмауы йуҡ бит

ЫРТАҒА (мейәс) *р.* тиктән-тиккә — *понапрасну, зря.* Ыртаға һыуыҡ тейә. Ыратаһына (әй)

ЫРУҒ (ҡариҙел) *и.* ырыу — *род.* Алар бөтөн ыруғлары белән бөттөләр

ЫРУҘА, ЫРЫУҘЫ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* урҙа — *шест, прикрепляемый к стене пониже потолка, для развешивания вещей.* Күлмәкләреңне ыруҙаға элеп ҡуй (ҡариҙел). Ыруда, ыраида (төньяҡ-көнбайыш)

ЫРФЫЙА (ҡариҙел) *и.* көмбәҙ — *женское украшение в виде выпуклой цветной монеты.* Орфиа (дим)

ЫРЫЙАҺЫҘ (арғаяш) *с.* 1. Хәйләһеҙ — *бесхитростный.* Ырыйасыҙ (ҡариҙел). 2. Әҙәпһеҙ — *невоспитанный.* Ырығайаһыҙ (мейәс)

ЫРЫҒЫС (эйек-һаҡмар) *и.* ырыуыс — *пазник*

ЫРЫЗЫЙА: ЫРЫЗЫЙА СЫҒЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* ҡайғырыу — *горевать.* Ырызыйа сығып ултырһын тей

ЫРЫЙ (гәйнә) *и.* 1. Һаҡау — *косноязычный.* 2. Алйот — *глупый, бестолковый.* Йуҡны сөйләп торма әле, ырый

ЫРЫЙА (көнсығыш диалект, ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *р.* 1. Теләр-теләмәҫ — *нехотя, неохотно.* Ырыйа ғына ҡулын бирә (эйек-һаҡмар). Ырыйа ғына һөйләшә (урта). У эште шу тиктем ырыйа эштәй (ҡыҙыл). Сәхрәләргә сығып кемләр йөрөмәй, ырыйа йәргә күңел иремәй. Ырыйа йәргә күңел ирениһә, донйа малы күҙгә күренмәй (ҡыҙыл). Ырайа (ҡыҙыл), ырйа (арғаяш, салйоғот). 2. (урта) Аҫтыртын — *скрытно.* Ул ырыйа ғына һораша. 3. (урта) Әкрен — *тихонечко.* Рыйа (һаҡмар). 4. (ҡыҙыл) Арамья — *нерадиво*

ЫРЫЙАҺЫҘ (арғаяш) *с.* 1. Хәйләһеҙ — *бесхитростный.* Ырыйасыҙ (ҡариҙел). 2. (мейәс) Тәртипһеҙ — *безалаберный*

ЫРЫЙЛАНЫУ (гәйнә) *ҡ.* алйотланыу — *сходить с ума.* Ғәззә әбей ике йыл инде ырыйланып утыра

ЫРЫҠ (мейәс) *и.* ек, ырма — *паз.* Ырығ ырыу

ЫРЫҠ-МЫРЫҠ (урта) *с.* килешмәүсән — *непримиримый (о человеке)*

ЫРЫҠТА I (эйек-һаҡмар) *р.* 1 Теләр-теләмәҫ — *нехотя, неохотно.* Ҡалай ырыҡта ғына яуап бирәһең. 2. *с.* вайымһыҙ, иренсәк — *нерадивый.* Ырыҡта булып йөрөй, атлауға ла йыбана, эшләүгә лә йыбана. 3. (мейәс, урта) Тиҫкәре — *упрямый*

ЫРЫҠТА II (һаҡмар, урта, эйек-һаҡмар, әй) *с.* бик ныҡ ябыҡ — *очень худой.* Ырыҡта ғына килене бар (урта). Кешеләр иһә, атам тапҡан мал түгел тип, аттарҙы йән-фарман ҡыуып ырыҡтаға әйләндереп бөтә (эйек-һаҡмар)

ЫРЫҠТА III (ырғыҙ) *и.* көмөш һымаҡ аҡ металл — *мельхиор*

ЫРЫҠТА IV (урта) *с.* бәхәсле — *спорный.* Ул эш ырыҡта буғайны, шуның өсөн эшкенмәй

ЫРЫҠТА V (урта) *с.* 1. Уңмаған — *неудачный (о работе).* Ырыҡта булты бы эш. 2. Килешһеҙ — *несуразный, неподходящий*

ЫРЫҠТАЛАНЫУ (мейәс) *ҡ.* киреләнеү — *упрямиться.* Ней китә һалмай, ней ҡалмай, ырыҡталанып тора шунда. Уй, кире, ырыҡта!

ЫРЫҠ-ЦЫРЫҠ (мейәс) *р.* урыҡ-һурыҡ — *урывками.* Ырыҡ-шырыҡ ашау

ЫРЫЛДАШЫУ (дим) *ҡ.* әрләшеү — *ругаться*

ЫРЫМ (ҡыҙыл, әй) *и.* ыңғырсаҡ бауы — *подседельник*

ЫРЫМАЛЫ (урта) *с.* ырамлы — *спорый, продуктивный*

ЫРЫМДАЛЫУ, ЫРЫМДАНЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* ырымдың берәй төрөн үҙендә кисереү, үткәреү — *быть заговоренным.* Ана, танауы ҡоромға буйалып, ырымданып йөрөй. Ырымдалған ырамаҫ

ЫРЫМҘАУ (арғаяш) *ҡ.* ырымлау — *лечить (знахарскими средствами)*

ЫРЫНДЫ (арғаяш, салйоғот) *и.* йырын — *овражек, углубление, прорытое водой*

ЫРЫУ I (дим, урта) *и.* 1. Аймаҡ — *родовое подразделение.* 2. (дим, эйек-һаҡмар) Нәҫел-нәсәп — *родня.* Ырыулары буғас килә инде (дим). Өс улдан ырыу таралған. Бикҡолда Аҡмулланың ырыуы әлдә лә бар (эйек-һаҡмар)

ЫРЫУ II (гәйнә, урта) *и.* 1. Түл — *плод.* 2. (гәйнә) Йөклө булыу — *беременность.* Бер ырыуға ғына життем. Хатын-ҡыз бер бала тапса, бер генә ырыуым булды тей. Ничә тапса, шулай әйтә. 3. (гәйнә, урта, урта урал) Күрем — *менструация.* Ырыуҙан ҡағанына ике йыл, һаман да ауырыуҙан ҡалҡынмай (урта урал)

ЫРЫУЛЫ (эйек-һаҡмар) *с.* туған-тыумасалы, нәҫел-нәсәпле — *имеющий родственников*

ЫРЫШҠЫ (ҡариҙел) *и.* рашҡы — *мокрый снег вперемешку с дождем*

ЫС БАСЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* йоҡо килеү — *клонить ко сну.* Утыра торғач ыс басып китте

ЫСБУТ (гәйнә, дим, урта урал) *и.* 1. Кәрниз — *карниз.* 2. Уша — *боковой выступ печи.* 3. Төтөн юлы — *свод печи, дымоход.* Ысҡут (төньяҡ-көнбайыш)

~~**ЫСКУЗЫЙ**~~ (дим) *и.* шыу юрға — *иноходец с ровным аллюром*

ЫМҠАНЫУ (ҡыҙыл, мейәс, урта, эй) *ҡ.* көсәнеү — *напрягаться, делать что-либо из последних сил.* Ҡыҙғаныҫҡа ҡаршы, нисек кенә ысҡанып ҡысҡырмаһын, уның тауышы ике-өс аҙымтан ары китмәне (урта)

ЫСҠЫЛУҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сираҡ — *голень.* Ысҡылуғың йалтыратып йөрөмә бында

ЫСҠЫЛЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал) *и.* осҡолоҡ — *икота.* Ысҡылыҡ тотоу (арғаяш, ҡариҙел, эйек-һаҡмар, эй)

ЫСҠЫНДЫРМАУ (дим) *ҡ.* рөхсәт итмәү — *не разрешать.* Борон әбейләр бик ысҡындырмай ине

ЫСҠЫНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* әйтеп һалыу — *проговориться.* Ул миндә шәҙерә *(шәжәрә)* бар тип ысҡынды. Ысҡындырыу (дим, ҡыҙыл, эй)

ЫСҠЫР (урта) *и.* үҥербау — *тесемка, завязка (у воротника рубахи)*

ЫСҠЫРЫУ (арғаяш) *ҡ.* бейә ҡолонон күргәндә сығарған тауыш — *ржанье кобылы при виде жеребенка*

ЫСЛЫҠ (гәйнә) *и.* ҡором — *сажа.* Тәмәке тартсаң үпкәгә утыра бит ул ыслыҡ

ЫСНАҠЫҠ (урта) *и.* аҡыҡ — *сердолик.* Ыснаҡыҡ ҡашлы йөҙөгөм бар ине

ЫСПАЙ (гәйнә, ҡариҙел) *с.* ыҡсым — *аккуратный.* Минке шәл ыспайы, сиңке жаматай (гәйнә). Өйне ыспайлыйбыз (ҡариҙел)

ЫСТА (ҡыҙыл, һаҡмар) *ы.* аптырау ымлығы — *междометие удивления* («Ба-а!»). Ыста, ул да мындамы?! Ыста, бы балдар һаман һөйҙәшәләр, йоҡтағыҙ инде! (ҡыҙыл). Ыста, ҡалай һур (һаҡмар)

ЫҪТАН I (урта) *и.* 1. Тыйғыса — *притужальник.* 2. (урта, һаҡмар) Киндер урыны — *ткацкий станок*

ЫҪТАН II (арғаяш, салйоғот) *и.* туҡталыу урыны — *стоянка.* Ҡай йаҡта һеҙҙең ыстан? (салйоғот). ◊ Ыстаны ҡыҫҡа (арымтал) — *легко утомляющийся*

ЫСТАНСАҺЫҘ (мейәс) *с.* арымтал — *легко утомляющийся.* Ыстансаһыҙ ат

ЫСЫН ҒЫНА (мейәс) *р.* дөп-дөрөҫ — *совершенно правильно, точно.* Ысын ғынамды әйтәм мына үәт! Сын ғынаһы (эй)

ЫСЫН-ИХЛАС (ҡыҙыл) *м. һ.* ысынлап та — *действительно.* Ысын-ихлас, шулай булды

ЫСЫНТЫЛАП (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* ысынлап — *всерьез.* Ысынтылап ҡыҙыр гитә ине бабай, әҙерәк йомшарҙы

ЫСЫНЙАҺАУ (эйек-һаҡмар) *с.* матур, һәйбәт — *красивый, славный.* Ә төҫ тигәндә, халыҡ теле белән әйткәндә, ысынйаһау инде мына. Матур кейем мынауы килбәтһеҙ Сәхибә туташты ла ысынйаһау итеп ҡуйа лабаһа!

ЫСЫНЫ-ТУРЫҺЫ (урта) *и.* иң дөрөҫө — *сущая правда.* Ысынын-турыһын әйткән тә йарамаған

ЫСЫРЫЛДАШЫУ (дим) *ҡ.* сырылдашыу — *визжать (о многих)*

ЫСЫТ (ҡыҙыл) *и.* сыт — *большая корзина, плетенка*

ЫҪ (арғаяш, дим, ҡыҙыл, урта, һаҡмар) *и.* 1. Төтөн — *дым.* Ҡоротто ыҫҡа элер гәрәк (һаҡмар). Әүәле ҡоротто ыҫҡа элеп киптерә инек (дим). 2. (арғаяш, урта) Ҡором — *сажа*

ЫҪ: ЫҪ БУЛЫУ (эй) *ҡ.* шул кәрәк — *так и надо.* Һиңә ыҫ буған

ЫҪЛЫҠ I (ырғыҙ) *и.* шырлыҡ — *чаща, дебри.* Ҡуйы үлән, тал үҫкән үҙәк буйын ыҫлыҡ тибеҙ

ЫҪЛЫҠ II (дим) *и.* төтәткес — *дымарь*

ЫҪЛЫ ҠЫМЫҘ (эйек-һаҡмар) *с.* ыҫланған ҡымыҙ — *прокопченый кумыс.* Борон ҡымыҙҙы тәмле буһын өсөн ыҫлай торғайнылар

ЫҪПАЙ (эйек) *с.* үҙен тәрбиәләүсе — *ухаживающий за собой (о человеке)*

ЫҪТАЛЫУ (көнсығыш диалект) *ҡ.* артыш төтөнөнә тотоп үҙен-үҙе дауалау — *окуриваться*

ЫҪТАН (урта) *и.* стан, туғын бөгөү урыны — *станок, приспособление для сгибания обода*

ЫҪТАУ (мейәс, урта) *ҡ.* ыҫлау — *коптить.* Ағас күнәкте йыуалар, көнгә киптерәләр ҙә, сөрөк быҫҡытып, күнәкте ыҫтайҙар, йаңыртып алалар (мейәс). Ыһтау (ҡыҙыл, мейәс)

ЫҪЫМ БУЛЫУ (эй) *ҡ.* оятҡа ҡалыу — *опозориться*

ЫТЫРҒАЛАНЫУ (урта) *ҡ.* ытырғаныу — *почувствовать дрожь на теле.* Дәнем ытырғаланып китте

ЫТЫРҒЫҺЫҘ (урта) *р.* самаһыҙ — *безмерно, чересчур*

ЫТЫРЫҢҠЫ (эйек-һаҡмар) *с.* көсләп эшләнгән — *насилу сделанный.* Был эш бик ытырыңҡы эш булды бит әле

ЫТЫС (ҡыҙыл) *и.* сыт — *большая корзина, плетенка*

ЫУ I (арғаяш, ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* ағыу — *яд.* Ҡара йыландың ыуы көслө була (ҡыҙыл). Бал ҡортоноң ыуы. Бесәйҙең тырнағы ыулы була (һаҡмар)

ЫУ II (гәйнә) *а.* ул — *он.* Ыу кеше ҡайҙа китте? Ҡарт ыу. Ыу йегет хеҙмәткә алынды инде

ЫУ III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* үрмәксе ауы — *паутина.* Анау ыуны алып ырғыт! (ҡариҙел)

ЫУ IV (ырғыҙ) *и.* һуғанға оҡшаған ағыулы үлән исеме — *название ядовитой травы наподобие лука*

ЫУ: ЫУ ТОҘ (мейәс) *р.* шыр тоҙ — *пересоленный.* Ашыбыҙ ыу тоҙ булған. Ыу тоҙ итеп ашап утыра

ЫУА (һаҡмар) *ы.* аптырау ымлығы — *междометие удивления.* Ыуа, аны түгел Мортаза ҡартты онотҡаным эле

ЫУАБА (һаҡмар) *и.* ыуа — *суставной и мышечный ревматизм*

ЫУА ҒОРТО (арғаяш) *и.* быуындарҙы шештерә торған бактерия — *бактерия суставного ревматизма*

ЫУАҒЭЧӘК (гәйнә) *и.* нәҙек эсәк — *тонкая кишка*

ЫУАЙАҠ (ҡыҙыл) *и.* айаҡ кейемен тиҙ туҙҙырыусы кеше — *человек, быстро изнашивающий обувь.* У шу тиктем ыуайаҡ, төттөрмәй айаҡ кейемен

ЫУАЙҮКӘ (урта урал) *и.* бүре йүкәһе — *волчье лыко*

ЫУАҠ (урта) *с.* ваҡсыл — *мелочный.* Ул ыуаҡ кеше

ЫУАҠАЙ (урта) *с.* 1. Мыжыҡ — *ворчливый.* 2. Ваҡсыл — *мелочный*

ЫУАҠҠАБЫРҒА (мейәс) *и.* ҡулан ҡабырға — *ложное ребро*

ЫУАҠ СЫБАР (һаҡмар) *и.* ваҡ-төйәк — *всякая всячина*

ЫУАҠ ТУМАЛАҠ (һаҡмар) *и.* бауырһаҡ — *баурсак*

ЫУАЛАҠЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ваҡлау — *мельчить.* Сумар бешерә торғайнылар ҡамырҙы ыуалаҡлап, өйрә араһына һалып

ЫУАЛАУ (урта) *ҡ.* әүәләү — *валять*

ЫУАЛЫУ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* ватылыу — *сломаться.* Машинаһы ыуалып утыра (мейәс)

ЫУАНАС (ҡыҙыл) *с.* түҙемһеҙ, сабырһыҙ — *нетерпеливый.* Ыуанас була торғайны ул ғарт

~~**ЫУАСАҠ**~~ (мейәс) *с.* бик ваҡ — *мельчайший, очень мелкий.* Ыуасаҡ ҡына (ҡыҙыл)

ЫУАТЫУ (урта) *ҡ.* ватыу — *бить, разбивать*

ЫУҒЫҘ (дим, урта) *и.* ыуыҙ — *молозиво*

ЫУҒЫС (һаҡмар) *и.* йыуғыс — *тряпка для мытья пола*

ЫУҘАУ (урта урал) *ҡ.* ыңғайына һыйпау — *непротивиться чьей-либо воле.* Аны ыуҙа ғына, башҡа нәмә кәрәкмәй

ЫУҠЫНЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һөйләнеү — *ворчать.* Ул шулай ыуҡынып алыр ҙа йөрөр инде

ЫУМЫРЫУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* йыртыу — *рвать*

ЫУЫҘ: ЫУЫҘ ИГЕН (көнсығыш диалект) *и.* 1. Бешеп өлгөрмәгән иген — *недозрелое зерно.* Игенде ыуыҙ көйө сабып әрәм иткәндәр (ҡыҙыл). 2. *с.* йомшаҡ — *мягкий.* Йәш баланың тәне ыуыҙ ғына. 3. (туҡсоран) *и.* үҫенте — *поросль (о травах).* Яңы ғына ҡалҡып килгән йәшел ыуыҙ үләндәр, ысыҡланып, тәндәрҙе сиркәндерәләр

ЫУЫҘ БАЛА (ҡыҙыл) *и.* имсәк бала — *грудной ребенок.* Аларҙың ыуыҙ балдары бар

ЫУЫҘ БЕСӘН (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* йәш бесән — *свежее сено*

ЫУЫҘ ҠЫҘ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* үҫмер ҡыҙ — *несовершеннолетняя девочка*

ЫУЫҘ ТЕШ (мейәс) *и.* һөт теше — *молочные зубы*

ЫУЫЛДЫҠ I (арғаяш, дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, салйоғот, урта, эй) *и.* ыуылдырыҡ — *икра.* Ыуылтыҡ (арғаяш, ҡариҙел, урта), ыуылтырыҡ (урта)

ЫУЫЛДЫҠ II (дим) *и.* балтыр — *икра (часть ноги)*

ЫУЫЛЙЫМ (урта) *с.* һүрән — *умеренно спадающие (о лучах солнца).* Байып барған ҡойаштың ыуылйым нурҙары аҫтында кешеләр күҙгә бер нөктә булып ҡына салына ине

ЫУЫМ (ҡыҙыл) *и.* дүртенсе быуын балалары — *дети четвертого поколения*

ЫУЫМБЫҠ, АУЫМБЫҠ (арғаяш) *и.* аласабыр — *пеганка*

ЫУЫНДЫ (урта урал) *и.* тапанды — *объедья*

ЫУЫНЫУ (һаҡмар) *ҡ.* үкенеү — *каяться, сожалеть.* Апайың үткән ҡайтҡанында да һине күрә алмай китәм тип ыуынды

~~**ЫУЫҪ I**~~ (арғаяш, салйоғот) *и.* ыуыҙ — *молозиво*

ЫУЫҪ II (арғаяш, салйоғот) *и.* мал табанындағы йомшаҡ урын — *мягкий нарост на копыте*

ЫУЫУ (дим, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* 1. Массаж яһау — *массажировать.* 2. (дим, урта, эй) Йыуыу — *мыть.* Кер ыуыб алам. Башымды ыумайым (дим)

ЫФЫУЫ (гәйнә) *ы.* ҡурҡыу ымлығы — *междометие испуга*

ЫХЫУАТ (гәйнә) *и.* ухыуат — *ухват*

ЫҺТАУ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ыҫлау — *коптить*

ЫША (һаҡмар) *и.* сер — *секрет*

ЫША: ЫША БИРМӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Ал бирмәү, алдына сығармау — *не уступать первенства, не давать опередить себя.* 2. (урта) Тыңламау, баш бирмәү — *не подчиняться, не повиноваться.* 3. (һаҡмар) Сер бирмәү — *не подавать вида; не давать маху.* А, ул ыша бирмәй ул

ЫШАНДЫҠ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй) *и.* ышаныс — *доверие, вера.* Ышандыҡ бармы ни аңа, әллә ҡайта, әллә йуҡ (төньяҡ-көнбайыш). Малайҙарға ышандыҡ бармы разы (эй). Ышантыҡ (ҡариҙел)

ЫШАНДЫҠЛЫ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *с.* ышаныслы — *надежный, верный.* Ул бик ышандыҡлы кеше (гәйнә). Ышаныҡлы (урта), ышандыҡты (урта урал), ышанышлы (ҡыҙыл, һаҡмар)

ЫШАҺЫҘ (ҡыҙыл) *с.* әрһеҙ, үткер — *беззастенчивый, решительный,* Ҡәһәрмәндәр ышаһыҙыраҡ алар

ЫШБЫР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ығыш — *копуша.* 2. Әрпеш — ~~*неряха*~~

ЫШҠАҢНАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡыйшандаҡ — *кокетка*

ЫШҠАҢНАУ (дим) *ҡ.* шиҡандау — *кокетничать.* Ышҡандау (ҡыҙыл)

ЫШҠАШМАҒАН (һаҡмар) *с.* эшкә ашмаған, булдыҡһыҙ — *беспутный.* Эй, һин, ышҡашмаған, ҡойтоһоң

ЫШҠЫЛЫУ (ҡариҙел, эйек-һаҡмар) *ҡ.* өйкәләү — *натереть.* Айағым ышҡылды

ЫШҠЫНЫУ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* тотоноу — *держаться.* Ситэнгэ ышҡынып ҡына ҡайттым, ҡаранғы (дим)

ЫШҠЫРЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* эш ҡырыу, булдырыу — *справляться.* Йырлап ышҡыра алмайым

ЫШЛАННИК (ҡариҙел) *и.* умарта баҙы — *омшаник*

ЫШЛАҢҠЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* шланг. Алар үҙләре сиптерә ышлаңҡы белән

ЫШЛАПА (дим, ҡариҙел) *и. шляпа*

ЫШЛАНУР (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, салйоғот, ырғыҙ, эйек-һаҡмар, әй) *и.* күлдәктең түшенә йәки ең осона бөрмәләп ҡуйылған тар ғына бала итәк — *узкая оборка на вороте или на рукавах платья*

ЫШЛАУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* бөтөрөү, елгә осороу — *разорить, развеять.* Донйамды ышлайым тиһәң бөтә

ЫШЛУМКА ЙӨН (салйоғот) *с.* шленка — *шерсть тонкошерстной породы овец*

ЫШЛУН: ЫШЛУН ҺАРЫҠ (дим) *с.* шленка — *овца тонкошерстной породы*

ЫШПУР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* аяҡ табанына сыҡҡан оро — *шпора (костный нарост на стопе).* Айағына ышпур сыҡҡан, басалмый

ЫШТАУАЙ САҢҠА, ЫШТАУЛАҢҠАН САҢҠА (ҡариҙел) *с.* босҡаҡлы, табанына тире ҡағылған саңғы — *лыжи, подбитые шкурой*

ЫШТЫЙ (туҡ-соран, һаҡмар) *и. штаны.* Көнө буйы һырғалаҡ эйеп ыштыйҙары һыуҙанып бөткән (һаҡмар)

ЫШТЫЙА (көнсығыш диалект) *и.* ышлыя — *шлея*

ЫШТЫЙАТҺЫҘ (мейәс, әй) *с.* килбәтһеҙ — *неуклюжий*

ЫШТЫР I (арғаяш) *и.* кендексөй — *шкворень*

ЫШТЫР II т(өньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* 1. Силғау — *портянки.* 2. (урта) Сабата бауы — *завязка (у лаптей)*

ЫШТЫР III (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ығыш — *копуша.* 2. Әрпеш — *неряха*

ЫШЫҠСЫҘ (ҡариҙел) *с.* йәмһеҙ — *некрасивый.* Ышыҡсыҙ нәмәгә ҡарамай йегетләр. Шыҡһыҙ (ҡыҙыл, урта урал). Шыҡһыҙ ҡиәфәте менән иң алдан йөрөй (урта урал)

ЫШЫМ: ЫШЫМ ҠАТА (урта) *и.* бышым ҡата — *вид обуви, состоящий из кожаной головки и холщевой оборки, в которую продевается шнур и завязывается над лодыжками*

ЫШЫМЛАУ (урта) *ҡ.* бышымлау — *сшить с холщевым верхом (об обуви).* Түңәрәк ҡатаны бесемләп тегәһең, ирләргә ышымлап

ЫШЫРТҠЫ, ЫШЫРТҠЫС (эйек-һаҡмар) *и.* һөйрәтке — *волокуша.* Бесән күбәһен ышыртҡы белән тарттырабыҙ инде

ЫШЫРЫЛЫУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* күсерелеү — *перемешаться.* Мейестең күмере бер йаҡҡа ышырылған

ЫШЫРЫУ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* этеү — *толкать.* Йулдың ҡарын тыраҡтыр белән ышыралар (урта). Ана шуға ондо иләп кенә ала ла урындығ аҫтына ышыра ла ғуйа (ҡыҙыл). Ҡыҙ иҙәнде һепереп, сүп-сарҙы һоҫҡоға ышырҙы ла, мейескә ташланы (эйек-һаҡмар). Эшереү (төньяҡ-көнбайыш), ышыу (мейәс)

Э

ЭҘ (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* аяҡ мәғәнәһендә — *в значении ноги.* Хатта эҙен дә баҫтырма (һаҡмар)

ЭҘЕЛӘҮ I (арғаяш) *ҡ.* аш талымлау — *быть разборчивым в пище.* Эҫеләү (әй)

ЭҘЕЛӘҮ II (арғаяш) *и.* эҫеләү — *опой.* Аның аты эҙеләүҙән үлде

ЭҘЕНДЕРЕҮ (арғаяш) *ҡ.* эйәләштереү — *приручить*

ЭҘЕРГӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* екеренеү — *накричать.* Ул асыуына түҙә алмай эҙергәнә

ЭҘЕҺЕТ (салйоғот) *и.* һөҙһәт — *удод.* Эҙеһөт (арғаяш)

ЭҘМӘ: ЭҘМӘ ЙУЛ (ҡыҙыл) *с.* үлән баҫҡан берләм юл — *заросшая тропинка*

ЭҘӘКЛӘҮ (урта) *ҡ.* ошаҡлау — *доносить*

ЭЗГЕРӘЙ (урта) *и.* ун тинлек бороңғо тәңкә — *десятикопеечная старинная монета*

ЭЗГӘКЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* себенләү — *беспокоиться от укуса мух (о животных).* Йәй булһа маллар эзгәкләп ҡайта ла килә

ЭЗМӘҮЕР (төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта урал) *и.* буйға ҙур, таҙа кеше — *человек высокого роста, рослый*

ЭЙ I (көнсығыш диалект) *т.* һәм — *и.* Болан аттыҡ, эй һыуһарын да тотторҡ

ЭЙ II (көнсығыш диалект) *ы.* үкенеү ымлығы — *междометие удивления*

ЭЙ III (һаҡмар) *и.* тире иләгәндә ҡулланыла торған шыйыҡса — *раствор, применяемый при обработке кожи*

ЭЙ: ЭЙГӘ КИЛТЕРЕҮ (минзәлә) *ҡ.* яңынан тәрбиәләү — *перевоспитывать*

ЭЙ АТТАЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *ы.* эттәгенәһе — *ах, ахти*

ЭЙ БУЛЫУ (ырғыҙ) *ҡ.* йомош биреү — *дать поручение*

ЭЙДЕРЕҮ (гәйнә) *ҡ.* 1. Күндереү — *уговорить.* Аны апҡайтырға эйдергәннәр. 2. Эйәреү — *следовать.* Арттан эйдереп сыҡтап тик йөрөй

ЭЙҘӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* эйҙәү, ҡыуып алып барыу — *гнать (скотину).* Үҙебеҙҙең йылҡы өйөрөн эйҙәп тә генә һалдым утлауға. Ҡаҙаҡлар бабайҙы үтереп, малды эйҙәп, киленде алып китәләр

ЭЙЕБЕЙЕҮ (мейәс) *ҡ.* таш атыу, ташлап ебәреү — *бросать, кидать (камень)*

ЭЙЕ (мейәс) *и.* яға аҫтына һалынған туҡыма — *материя, пришитая к изнанке воротника*

ЭЙЕГЕҮ (урта) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать.* Йәш бит, эйегер ҙә гитәр. Бәләкәс улы үҙенә эйегер ҙә гитәр тип димләнеләр. Ағайығыҙ бик һәйбәт ине, йаттан килгән кеше эйекһен типтер инте, бик ҡәҙерләп тотто

ЭЙЕЛТМӘ (урта) *и.* һиртмә — *пружина.* Сәңгелдәктең эйелтмәһе насарайған

ЭЙЕМ (һаҡмар) *и.* атҡан уҡ барып төшкән ара — *дальность полета стрелы.* Уҡ эйеме ҡәҙәр атылған

ЭЙЕМЕК (урта) *с.* биле эскә бөгөлөп, эйелеп торған — *с вогнутой спиной.* Мынау аттың биле эйемек кенә

ЭЙЕМӘ (кариҙел, мейәс, төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *к.* эйеме? — *да, разве?* Эймә (гәйнә). Мин күрәсен син күрмәйсен эймә?

ЭЙЕНСЕ (эйек-һаҡмар) *и.* инсе — *скот, обещанный невесте родителями жениха.* Эйенсе малға теймәгеҙ

ЭЙЕНТЕ, ЭЙЕНТЕК (ҡыҙыл, урта) *и.* эйенде — *задержанное молоко в вымени в конце дойки.* Һыйыр эйентеһен бирмәй, быҙауына ҡалдыра (ҡыҙыл). Эйентек ҫөтө (дим). Эйентек ҫөтө ҡуйы була

ЭЙЕНТЕКЛӘҮ (дим) *ҡ.* елен төбөн һауып алыу — *выдаивание оставшегося в вымени молока*

ЭЙЕНТЕЛӘҮ (урта) *ҡ.* быҙауҙы имеҙеп, эйҙереп-эйҙереп һауыу — *выдаивание оставшегося в вымени молока.* Эйентеләп ҫауыу (дим)

ЭЙЕҢКЕ (дим) *с.* кеселекле — *вежливый, почтительный.* Ул бик эйеңке кеше

ЭЙЕРҘЕК (ҡыҙыл) *и.* ҡыра — *длинный ряд сгребенной высохшей травы*

ЭЙЕРЕЛЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* өйөрөлөү — *вихриться*

ЭЙЕРЕМ I (ҡыҙыл, мейәс) *и.* күбә — *копна (сена).* Бесән эйереме

ЭЙЕРЕМ II (ҡыҙыл) *и.* балыҡ көтөүе — *косяк рыбы*

ЭЙЕРЕҮ I (ҡыҙыл) *ҡ.* күбәләү — *копнить (сено).* Бесән эйереү. Эйеү (Аралбай ауылы)

ЭЙЕРЕҮ II (ырғыҙ) *ҡ.* өйөрөү — *согнать в кучу (стадо).* Малын ирκеннәп көтмәй, эйереп алып тик йөрөтә

ЭЙЕРТМӘ (ҡыҙыл) *и.* ҡыра — *длинный ряд сгребенной высохшей травы*

ЭЙЕТЕҮ (дим) *ҡ.* екетеү — *выдержать шкуру в кислом растворе*

ЭЙЕҮ I (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Бәүелеү — *качаться.* Әүһәләг эйергә йаратыуы (ҡыҙыл). Беҙ сәңгелдәг эйҙек (эйек-һаҡмар). 2. Шыуыу — *кататься.* Малайҙар көнө буйы һырғалаг эйә (ҡыҙыл). Әйҙә, сана эйәйек! (эйек-һаҡмар)

ЭЙЕҮ II (гәйнә, ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнсығыш, урта урал, эйек-һаҡмар) *ҡ.* «ебәреү» мәғәнәһендәге ярҙамлыҡ ҡылым — *вспомогательный глагол.* Иҫләремә төшөб йырлаб эйһәм, һигеҙ йөҙ ҙә һикһән өс кенә (эйек-һаҡмар). Ҡайтарыб эйеп әсәһен... (эйек-һаҡмар). Баҡырып эйеү. Йырлаб эйеү (мейәс). Бара ла ғына торғас йырҙап эйҙем, төрҙө-төрҙө һәсрәт-уй белән (ҡыҙыл). Ҡурай ғына тартып йырҙап эйә, эскенәйе тулы һағышҡа (ҡыҙыл). Сәй эсеб эй (урта урал). Биреб эй (урта урал)

ЭЙЕҮ III (ҡыҙыл) *ҡ.* өйөү — *складывать, сложить.* Әсәмдәр бесән эйә

ЭЙЕҮ IV (дим) *ҡ.* екеү — *сползать (о шерсти).* Сәсләре эйегән ҫыуҙа йатып. Йейеү (туҡ-соран)

ЭЙЕШТЕРЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* эйеү — *согнуть.* Эйештерә тартып айыу ашаған быҙауҙы

ЭЙЛЕМ (салйоғот) *с.* илгәҙәк — *приветливый, любезный*

ЭЙМӘ (гәйнә) *к.* эйеме? — *да?* Мин күрәсен син күрмәйсен эймә? Эйемә (урта урал)

ЭЙРӘТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* өйрәтеү — *приучить*

ЭЙҺЕНЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* һауылып торған малдың һөт биреүен туҡтатыуы — *задержка молока при доении.* Эйҙергәс һыйырҙы оҙаҡ көттөрһәң эйһенә лә ғуйа (ҡыҙыл). Оҙағыраҡ һауһаң бейә эйһенә (мейәс)

ЭЙ-ҺӘМ (мейәс, туҡ-соран, урта урал) *м. һ.* мыҡты — *точно (модальное слово усиления, подтверждения).* Эй-һәм бөтөп килә шул бороңғо ҫүҙләр (туҡ-соран). Кимәҫ ул тинем, эй-һәм шулай булды ла (ҡыҙыл). Эй-һәм бөтәһе лә килерҙәр, үҙемдә торорҙар (урта урал)

ЭЙӘК: ЭЙӘГ АТЫУ (ҡыҙыл) *ҡ.* эйәк ҡағыу — *показать подбородком.* Ул иптәп кенә ишек йағына эйәгатты. Зыйаратты төртөп күрһәтеү йарамай, эйәгатып күрһәтер гәрәк. 2. (эй) Кешенең үлер алдынан һуңғы һулышы — *последний вдох умирающего*

ЭЙӘКЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать.* Ҡапҡаргәһендә бүкән буһа, йәштәр эйәкләй у. Бер аҙ торһа эйәкләр ҙә гитәр. Эйәләнеү (төньяҡ-көнбайыш). Ҡомаҡ эйәләнде лә, сигеҙ тауыҡ шебеше барыйы, үләксәсе ҙә ҡалмаҙы. Эйәкләшеү (эйек). Эйәкләшмәһен тинем, кешенең күңеле аҙман була. Баллар бер-беренә тиҙ эйәкләште

ЭЙӘКСЕН (арғаяш, мейәс) *и.* ҡушъяулыҡтың тәңкәле һағалдырығы — *завязка у спаренного платка (кушъяулыка).* Эйәксә (урта урал, эй)

ЭЙӘК ТАШТАУ (арғаяш) *ҡ.* аянлау — *заигрывать, резвиться (о лошади)*

ЭЙӘКҺӘ (мейәс) *и.* 1. Ҡыңғырау сәскә — *колокольчик (цветок).* 2. Ҡолон муйынына тағылған ҡыңғырау, шалтыраҡ — *маленький колокол на шее жеребенка*

ЭЙӘЛӘНЕП КИТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ауырыуҙың аҙыуы — *осложнение болезни*

ЭЙӘЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡабаланыу — *спешить.* Эйәләнеп ней бар, һуңламам әле

ЭЙӘЛӘҮ I (ҡыҙыл) *ҡ.* яратыу — *любить.* Ҡарындашыңды бер кеше эйәләне

ЭЙӘЛӘҮ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* өйәҙәү — *заваливаться (о животных, цыплятах)*

ЭЙӘМ (урта урал, һаҡмар) *и.* йәм — *уют.* Эйәмде көндәр йетте (урта урал). Әхирәт, һинең өйөңдөң эйәме йуҡ (һаҡмар). Мейестен ҡыйын таҙаламаһаң эйәмһеҙ була (һаҡмар)

ЭЙӘН (дим) *и.* ейән — *внук*

ЭЙӘНСӘР (дим, эйек-һаҡмар) *и.* ейәнсәр — *внучка*

ЭЙӘНӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өйәнәк — *падучая болезнь.* Баш эйәнәге ике тотто

ЭЙӘР (эй) *и.* гөрләүек — *ручей (после дождя и от таяния снега)*

ЭЙӘР: ЭЙӘР АҠТАҺЫ (мейәс, урта) *и.* ҡаптал — *ленчик седла.* Эйәр ағасы (эйек-һаҡмар), эйәр ҡашағаһы (урта) эйәр ҡашы — *передняя лука седла;* эйәр ҡойошҡаһы (арғаяш) ҡойошҡан — *подхвостник;* эйәр мендәре (урта, ырғыҙ) эйәр өҫтөнә һалына торған күн тышлы бәләкәй мендәр — *подушка (седла);* эйәр тартмаһы (һаҡмар) айыл — *подпруга;* эйәр тоҡсайы (дим) артмаҡ — *переметная сумка (для перевозки вещей во время верховой езды);* эйәр үңнеге (дим) үңдек — *потник*

ЭЙӘРЕШӘ КИЛЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* тиҫтер булыу — *быть сверстниками.* Рузаһы Үәлимәгә эйәрешә килә. Безең бабайларға эйәрешә килгән кеше ул Илмырҙа ҡарт

ЭЙӘР-ӨПСӨН (эйек-һаҡмар) *и.* ҡамыт-дуға — *принадлежности для запряжки лошадей.* Эйәр-упсын (мейәс). Ул эйәр-упсынын жыйып тота

ЭЙӘРСӘН, ЭЙӘРСЕН (көнсығыш диалект) *с.* етәккә шәп, эйәртеүгә ыңғай — *идущий на поводу (о лошади),* эйәрсен (әй), эйәрсәк, эйәрсән (урта, эйек), эйәрсән (мейәс)

ЭЙӘР ТАНАУ (урта) *с.* йәмшек танау — *вогнутый нос*

ЭЙӘРТЕҮ (урта) *ҡ.* эйәреп барыу — *следовать*

ЭЙӘРТМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* кейәү егете — *шафер.* Элгәре ҡыҙ алырға кейәү эйәртмә белән киләдерейе

ЭЙӘ СЫҒЫУ (урта) *ҡ.* кейәүгә сығыу — *выйти замуж.* Эйә сыҡкас, барҙым та ҡуйҙым

ЭЙӘҮҘӘҮ (мейәс) *ҡ.* өйәләү — *завалиться (о животных и птицах).* Мынау себеш эйәүҙәп йата ла

ЭЛБИҘАҠ (әй) *и.* елбәҙәк, йылтыраҡ — *блестки; мелкие тонкие монеты для украшения одежды*

ЭЛГЕР (ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар, әй) *с.* өлгөр, етеҙ — *проворный.* Унының хәтере үтә элгер шул, бер күргән-кисергәнде ғүмергә һаҡлай ҙа ҡала (эйек-һаҡмар). Ул бик элгер у (ҡыҙыл). Эшкә элгер тотона (мейәс)

ЭЛГЕРСӘК, ЭЛГЕСӘК (ҡыҙыл, мейәс) *и.* 1. Ҡаптырма — *петля (на одежде).* 2. Кейем елкәлеге — *крючок (на одежде).* 3. Келә — *крючок (дверной).* 4. (мейәс) Әйбер элеү өсөн эшләнгән элгес — *вешалка*

ЭЛГӘҘӘК (арғаяш, мейәс) *с.* егәрле — *проворный, расторопный (о лошаде).* Элгәҙәк ат һуҡтырмай, үҙе шәп йөрөй (арғаяш)

ЭЛГӘК (арғаяш, салйоғот, төньяҡ-көнсығыш) *и.* келә — *крючок дверной*

ЭЛГӘЙНӘК (урта) *и.* әлгәнйәк — *бурундук.* Буйлы-буйлы ғына, бер ере аҡ, бер ере ҡара була ул элгәйнәктең

ЭЛГӘРЕ (арғаяш, дим, урта) *р.* 1. Боронғо — *старинный.* 2. Элекке — *бывший, прежний, былой.* Элгәреңке (арғаяш, мейәс). Мин элгәре ҫуғышта ла ҡатнаштым (дим). Элгәре әҙәм бит, күп белә (урта). 3. Элекке көн — *позавчера, третьего дня.* Алар элгәре көн генә ҡайттылар (урта). Элгәреңке (мейәс), элгәре (төньяҡ-көнбайыш). Элгәре гөн килде. 4. (ҡыҙыл, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар, әй) *р.* элек — *раньше.* Элгәре ирҙәр ҡыҙыл ыштан кейҙе француздан бер ғат итеп (ҡыҙыл). Элгәртен, элгәртән (төньяҡ-көнбайыш)

ЭЛГӘРЕК (дим) *р.* иң элек — *сперва, сначала*

ЭЛГӘРЕСИКЕ (гәйнә) *и.* ҡаҙанлыҡ яғындағы һике — *нары в кухне*

ЭЛГӘРТЕ (урта урал) *и.* ҡашығаяҡ — *посуда, утварь.* Элгәртеләре бөтә йалт итеп тора. Элгәртеләре көнә буйы йыуылмай ултыра

ЭЛГӘС (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта, һаҡмар) *и.* 1. Келә — *дверной крючок.* Элгесәк (ҡыҙыл), элгәрсек (эйек-һаҡмар), элмәс (дим, эйек-һаҡмар), элтергес (төньяҡ-көнбайыш). 2. (дим, эйек-һаҡмар) Ҡаптырма — *крючок (на одежде)*

ЭЛГӘСӘК (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Элмәк — *петля (на одежде).* Көпөңдөң элгәсәге өҙөлөп бара бит. 2. Келә — *дверной крючок*

ЭЛГӘШЕҮ (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* өлгәрөү — *успеть.* Насила барып элгәшәсең базарға

ЭЛДЕК (урта урал) *и.* 1. Үңербау — *тесемка (у воротника рубахи).* Беҙ ҡыҙ саҡта кис ултырып элдек ишә туғайныҡ. 2. (гәйнә) Ҡаптырма — *застежка*

ЭЛДЕРГЕЧ, ЭЛДЕРМЕЧ, ЭЛДЕРМӘЧ (гәйнә) *и.* 1. Элгес — *дверной крючок.* 2. Элмәк — *вешалка (у одежды)*

ЭЛДЕР-САЛДЫР (ҡариҙел) *и.* алам-һалам — *хлам, старье*

ЭЛДЕРӘТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эләктереү — *хватать.* Элдерәтергә генә ултыра һүҙҙе

ЭЛЕБАЛЫУ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* типсеү — *наметать.* Башта күлдәгеңде элебал, шунан тегерең (ҡыҙыл). Элебалыр йере йуҡ *(ҡулға тотар ере йуҡ)* — *очень старый, изношенный.* Күлмәгенең элебалыр йере йуҡ (әй)

ЭЛЕК (гәйнә) *р.* иртә — *рано.* Ҡайа ашығасың, кина башланырға элек ҡый

ЭЛЕКЕН (ҡариҙел) *р.* элек — *раньше, прежде.* Элекен ҡартлар ҡайырыҙан үлә *(бәләкәй сана)* эшләгәннәр

ЭЛЕККЕ (әй) *р.* элек — *раньше, прежде.* Элекке көлтә жыйғанда йулдар таба гүк йалтырап йата туғайны. Элекке гел Баҙраҡтар беҙҙә була туғайны йәрминкә буһа

ЭЛЕККЕНӘН (һаҡмар) *р.* электән — *издавна.* Элеккенән мында тора торғайнул

ЭЛЕККЕҢГЕ (мейәс) *р.* элекке — *бывший, прежний*

ЭЛЕКЛӘР (ырғыҙ) *р.* элек — *раньше, прежде.* Элекләр шулай ине бит

ЭЛЕКТӘҢГЕ (һаҡмар) *р.* боронғо — *древний.* Ҡыуыҡаннар электәңге халыҡ инде алар

ЭЛЕМЕК (урта) *и.* 1. Һуҡыр себен — *мошкара.* 2. (эйек-һаҡмар) Сей ҡатыҡ — *неудавшееся кислое молоко*

ЭЛЕМЕТ: ЭЛЕМЕТ МАЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ярымай — *пленочное нутряное сало*

ЭЛЕМ-СЕЛЕМ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* эленеп ҡуйылған йорт әйбере, йыһаз — *домашние вещи*

ЭЛЕМТӘ (урта) *и.* киҫәк, ҡырҡынды — *лоскут.* Барып йеткәнсә күлмәктең элемтәһе генә ҡалды

ЭЛЕМТӘЛ: ЭЛЕМТӘЛ ГЕШЕ (арғаяш) *с.* ҡулы оҙон — *нечист на руку; вороватый*

ЭЛЕНЙӘ (мейәс) *и.* 1. Тимер йулы — *железная дорога.* 2. (һаҡмар) Сик, межа — *граница, межа*

ЭЛЕН-САЛЫН, ЭЛЕНТЕ-САЛЫНТЫ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Алам-һалам — *старье.* Элен-салын әйберләрен кейә ҙә йөрөй. 2. Кейем-һалым — *одежда.* Анда инде элен-салын эләбеҙ

ЭЛЕНКӘН АҒАС (урта) *и.* эләгет — *бурелом (зацепившийся за другое дерево)*

ЭЛЕП АЛЫУ (салйоғот, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* типсеү — *наметать.* Элеп һалыу (эйек-һаҡмар). Йурғанды эре генә итеп элеп һалдым

ЭЛЕП ҺАЛЫУ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *ҡ.* өҫкә һалыу — *накинуть на себя одежду.* Ҡапыл ғына элеп һалыу өсөн өйҙә бер ни йуҡ (ырғыҙ)

ЭЛЕҮ I (урта) *и.* келә — *дверной крючок.* Балам, ишектең элеүен элеп ултырығыҙ, йәме

ЭЛЕҮ II (дим, ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Типсеү — *наметать.* Күлмәк итәген элеү (эйек-һаҡмар). Күлдәгенде тәүлә элебал, шунан машинала тегерең (ҡыҙыл)

ЭЛЕҮ III (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* 1. Төрттөрөү — *намекать, говорить намеками.* 2. Эләктереү — *придираться.* Бер һүҙ әйтер әмәл йуҡ, элебалырға ғына тора (ҡыҙыл). Күҙгә элеү (ҡыҙыл, мейәс, әй) иғтибар итеү — *обращать внимание.* Ул шу тикте эре, беҙҙе һымаҡтарҙы күҙгә лә элмәй (ҡыҙыл)

ЭЛКЕ (эйек-һаҡмар) *с.* яҡшы — *хороший.* Йеләктең ҡайҙа элкеһе, шуны сүпләп сыға ла гитә

ЭЛКЕГӨН (урта урал) *р.* элекке көн — *позавчера.* Саматлар элкегөн ҡайттылар. Элекекөн (гәйнә), өлөкөгөн (ҡыҙыл, һаҡмар), элкөгөн (әй)

ЭЛКЕ-САЛҠЫ, ЭЛКЕ-СЕЛКЕ (гәйнә) *р.* илкеһалҡы — *кое-как, так себе.* Ул ғүмер буйы эшкә элкеселке йөрөҙө

ЭЛКӘҮ I (ҡыҙыл) *р.* 1. Арлы-бирле эләктереү — *надеть, напялить что-либо на ноги.* Калуш элкеп буһа ла сыҡһаңсы һуң айағыңа. 2. Арамъя — *нерадиво, кое-как.* Эште элкәү эшләгәнһең бит! Элкә-һәлкә (эйек-һаҡмар). Элкә-һәлкә генә эшләй ҙә ғуйа ул

ЭЛКӘҮ II (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Арлы-бирле ҡуйылған ҡамау — *кое-как поставленное ограждение.* 2. Ҡамау — *окружать.* Көтөүҙе көнө буйы элкәп тоттолар

ЭЛМӘ I (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал, әй) *и.* 1. Йыла — *ильм.* Элмәне ҡайыҙлайсың да уаҡ ҡына итеп турап он тартасың, күмәч пешереп ашайсың (төньяҡ-көнбайыш). 2. (гәйнә, урта урал) Саған — *клен.* 3. (төньяҡ-көнбайыш) Һары сәскәле сәрүи ағасы — *желтая акация*

ЭЛМӘ II (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* келә, элмәк — *дверной крючок.* Элмәс (дим, урта)

ЭЛМӘ ИЛӘК (эйек-һаҡмар) *и.* элеп ҡуйып ашлыҡ иләй торған баулы ҙур иләк — *висячее сито для просеивания зерна (на току).* Бикә шул саҡ келәт башында күгәрсен ойалап тутығып йатҡан оло элмә иләкте төшөрөп, үәкил алдына тәгәрәтте

ЭЛМӘЙЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* йонсоу, хәлһеҙләнеү — *утомляться, ослабевать*

ЭЛМӘЙТЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* түште асыҡ йөрөтөү — *ходить нараспашку.* Хәҙерге йәштәр муйынын элмәйтеп йөрөтә

ЭЛМӘК (арғаяш, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш) *с.* аҫмалы шәм — висячая *(подвесная) лампа.* ◊ Элмәле ғул. 1. Ҡулы шуҡ — ҡулы тик тормай — *на руку нечист.* 2. (әй) Тотҡан әйберен төшөрөп йебәреүсән кеше — *непроизвольно, нечаянно роняющий из рук человек*

ЭЛМӘЛЕ АЛЪЯПҠЫС (арғаяш) *с.* сигелгән алъяпҡыс — *вышитый передник (фартук)*

ЭЛМӘЛӘҮ (арғаяш) *ҡ.* сигеү — *вышивать гладью*

ЭЛМӘНДӘК (мейәс) *и.* әрһеҙ, йылмайаҡ — *проныра, проникающий всюду путем хитрости, ловкости.* Һине һымаҡ элмәндәкте ғөмөрө күргәнем йуҡ

ЭЛМӘНДӘҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* 1. Темеҫкенеү, өмөт итеү — *уповать, надеяться.* Элмәндәп йөрөй ҙә йата (мейәс). Кит, элмәндәп йөрөмә мында (ҡыҙыл). Элмәндәмәй тороғоҙ инде, сабыр итегеҙ (ҡыҙыл). Элмәннәү, элмәңнәү (мейәс, урта). Төшөрөргә элмәңнәп кенә тора (мейәс). 2. (әй) Ябыҡ ҡына нәҙек айаҡлы баланың йүгереүе — *бег худенького, тонконогого ребенка*

ЭЛМӘС (дим, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* келә — *дверной крючок.* Элмә (урта), элмәсәк (һаҡмар)

ЭЛПЕ (һаҡмар) *и.* лепкә — *родничок (у новорожденного)*

ЭЛПЕРӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* туҙыу — *износиться (об одежде)*

ЭЛПӘ (дим) *и.* теш үңе — *зубная эмаль*

ЭЛПӘСЕ ҠОЙОЛОУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* төҫө боҙолоу — *помрачнеть (лицом).* Элпәсе ҡойолоп килеп керҙе

ЭЛТЕРГЕС (кариҙел) *и.* келә — *дверной крючок*

ЭЛӘГЕП-ҺАРҠЫП (көнсығыш диалект) *р.* саҡсаҡ — *кое-как.* Эләгеп-һарҡып утырып киттем (арғаяш)

ЭЛӘГЕТ (гәйнә, урта) *с.* 1. Ныҡ ябыҡ — *очень худой.* Эләңгет (урта урал). Эләңгет эттәй йеҫкәнеп тик йөрөй. 2. (гәйнә) Имгәк — *обуза.* Үҙенә эләгет булырый, йарый бармаған

ЭЛӘГЕТЛӘҮ (гәйнә) *ҡ.* эләгешеү, бәйләнешеү — *ссориться.* Мин аның белән эләгетләнеп тормайым

ЭЛӘГЕШЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* әрләшергә әҙер тороу — *готовность сцепиться, вступать в ссору (с кем-нибудь)*

ЭЛӘГӘН, ЛӘГӘН (дим, һаҡмар) *и.* ялғаш — *корыто*

ЭЛӘЙСӘ (мейәс) *и.* ләйсән ямғыры — *первый весенний дождь*

ЭЛӘКЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* ошаҡлау — *ябедничать, доносить.* Берсен бөрсе эләкләй

ЭЛӘКМӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* таяныс — *опора.* Ҡайда да бер эләкмәң булса әйбәт инде

ЭЛӘКСЕН (дим) *и.* һағалдырыҡ — *тесьма с нашитыми монетами у спаренного национального платка (ҡушъяулыҡ), которая служит завязкой*

ЭЛӘКТЕРГЕЛӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* һуҡҡылау — *надевать (временами).* Элек бабайҙар әбейҙәренә дөмбөрсәк белән эләктергеләр буғандар

ЭЛӘКТЕРМӘ (дим) *и.* келә — *дверной крючок*

ЭЛӘКТӘҮ (ҡыҙыл, әй) *ҡ.* үсекләү — *дразнить*

ЭЛӘКӘРЛӘП: ЭЛӘКӘРЛӘП ЭШЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* арамъя эшләү — *работать спустя рукава.* Эләкәрләп эшләп тик йөрөй ул әйтмәһәң

ЭЛӘМЕК (дим, урта) *и.* 1. Ләм — *ил.* Эләм (дим). 2. Ылымыҡ — *водоросль, нитчатка*

ЭЛӘМЕС (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный палас (вытканный из тряпья)*

ЭЛӘМӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ләпәкәй — *мошка*

ЭЛӘН (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *и.* етен — *лён*

ЭЛӘҢГЕС (арғаяш) *с.* ябыҡ, арыҡ — *тощий*

ЭЛӘҢГЕТ (әй) *с.* 1. Йонсоу, хәлһеҙ — *слабый, измученный.* 2. *и.* йылмаяҡ — *проныра*

ЭЛӘҢГӘС, ЭЛӘНГӘС (һаҡмар) *и.* ылаш — *помост для сушки курута*

ЭЛӘТСӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* йәтсә — *ласка*

ЭЛӘҮКӘ (урта) *и.* мейес артында таҡта түшәп эшләнгән урын — *полати (в запечье)*

ЭЛӘҮСӘН (урта) *и.* һеләүһен — *рысь*

ЭЛӘШӘ (мейәс) *и.* бәҫ — *иней*

ЭМЕЖЕ (гәйнә, урта урал) *и.* ҡурай еләге — *малина.* Өмөжө (гәйнә, төньяҡ-көнбайыш)

ЭМЕЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* имсәк — *грудь.* Эмес (урта), имей (дим)

ЭМЕЙ БАЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* имсәк бала — *грудной ребенок.* Эмей баласын ташлап китәрейем, аламаланып петтем инде

ЭМЕЧЕКЛЕ (гәйнә) *с.* һыулы — *сочный.* Йәш ҡайынның япырағы эмечекле була

ЭМӘЙЛЕК (дим, урта) *и.* тура ғына итеп ике ҡат ҡуйылып тегелгән муйын тәңкә — *монетный ошейник (женское украшение).* Беҙ әүәле эмәйлек кейҙек (урта)

ЭН (гәйнә, ҡыҙыл, мейәс) *и.* өң — *берлога.* Айыуны энендә генә аталар (гәйнә). Беҙ айыу эне күреп ҡайттыҡ әле урмандан (мейәс)

ЭНАҒАС (салйоғот, төньяҡ-көнсығыш, һаҡмар) *и.* энәлек — *боярышник.* Эналағас (дим), энәлеғас (урта, һаҡмар), энәлағас (төньяҡ-көнсығыш)

ЭНГӘК (арғаяш) *и.* элгес — *дверной крючок*

ЭНДӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* өндәү — *уговаривать*

ЭНДӘШЕҮ (дим, мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, әй) *ҡ.* өндәшеү — *окликать.* Сәхипъйамалға эндәшеп йүнәтеп ҫалдыҡ (дим)

ЭНДӘШЕШМӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* һөйләшмәү — *не разговаривать.* Эндәшешмибез, әллә ҡайа олаҡма димен

ЭНДӘШМӘК (дим) *с.* өндәшмәҫ — *молчаливый*

ЭНДӘШМӘҪ (дим, урта) *с.* 1. Өндәшмәҫ — *молчаливый.* Шу хәҙәрлек эндәшмәҫ ине (урта). 2. (дим) Аҫтыртын — *скрытный*

ЭНЕ, ЭНЕКӘЙ, ЭНЕКӘШ (мейәс, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, әй) *и.* 1. Ҡусты — *младший брат.* Энекәйҙең улы. Ул минең энекәш белән йәштәш (урта урал). Энекәй (дим), эне, энекәс (арғаяш, салйоғот, урта, эйек-һаҡмар). Бер нәмә лә белмәйем тигәйнем, әйттерә бит был энекәс (эйек-һаҡмар). 2. (гәйнә, дим, ҡыҙыл, урта). Нәҫеллеге булмаған үҙенән кесе ир затына ҡарата әйтелгән һүҙ — *обращение мужчинам младше себя.* Энекәш, йырламаға белмим ҡый (гәйнә)

ЭНЕР (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* эңер — *сумерки.* Башта ҡыҙыл энер, шунан мәҙе була (эйек-һаҡмар). Энер төшкәс килерең, йәме (ҡыҙыл)

ЭНЕС I (туҡ-соран) *и.* ҡусты — *младший брат*

ЭНЕС II (ҡариҙел, төньяҡ-көнбайыш) *и.* инес — *подоплека (у рубахи, платья)*

ЭНЕСӘ: ЭНЕСӘ БАРМАҠ (ҡариҙел) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

ЭНЕШ (туҡ-соран) *и.* ҡусты — *младший брат*

ЭНЖЕ (гәйнә, ҡариҙел, мейәс, төньяҡ-көнсығыш, урта урал) *и.* 1. Ынйы — *жемчуг.* Энйе (әй), энжеү (дим). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Перламутрҙан эшләнгән ваҡ һиҙәп — *мелкая перламутровая пуговица.* Энйе (ҡариҙел)

ЭНЖЕҮЛӘН (ҡариҙел) *и.* 1. Ынйы сәскә — *ландыш.* 2. Һиҙәп үлән — *алтея*

ЭНТӘҮЛЕ (ҡариҙел) *р.* иң тәүҙә — *сначала, сперва.* Энтәүле арси күстәнәсен ашадыҡ

ЭНТӘШЕҮ (урта) *ҡ.* өндәшеү — *окликать*

ЭНӘ I (мейәс) *и.* һергә — *намордник*

ЭНӘ II (арғаяш) *и.* ҡаяу — *жало.* Ҡорт энәһе

ЭНӘБУРЫ (дим, ҡыҙыл, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар) *и.* энәғараҡ — *стрекоза.* Энәбур (төньяҡ-көнбайыш)

ЭНӘҒАС (арғаяш, урта урал, эйек-һаҡмар, әй) *и.* энәлек — *боярышник.* Һыу буйларында үҫә энәлек, энағас, ҡарыйәнҡе талдан башҡа (эйек-һаҡмар). Энәде, энәте, энәле, энәлекәй (мейәс), энәйемеше (ҡыҙыл), энәле (әй)

ЭНӘДЕ: ЭНӘДЕ БАЛСЫҠ (мейәс) *и.* ҡом ҡатыш балсыҡ — *глина с примесью песка*

ЭНӘЖЕҮ (мейәс, әй) *ҡ.* 1. Асығыу — *голодать.* 2. Ябығыу — *исхудать.* ◊ Энәжегән эт күк (әй) үтә йабыҡ — *очень худой*

ЭНӘ КҮҘӘҮЕ (дим, ҡыҙыл) *и.* энә күҙе — *ушко иглы.* Энәкүз (гәйнә). Энәкүзгә жепне күзлә әле, ҡыҙым

ЭНӘЛЕҒАС (арғаяш, салйоғот, урта) *и.* *энәлек — боярышник*

ЭНӘЛЕК I (арғаяш, дим, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, әй) *и.* энәлек — *боярышник.* Энәлекәй (ҡыҙыл)

ЭНӘЛЕК II (гәйнә) *и.* ҡашлы булавка — *брошка.* Миңке энәлек тә йуҡ

ЭНӘСӘ I (дим) *и.* бауырһаҡ өсөн нәҙек кенә итеп әҙерләнгән ҡамыр — *тесто, приготовленное для баурсака*

ЭНӘСӘ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сәтәкәй — *мизинец.* Энесә (ҡариҙел)

ЭНӘТЕ (мейәс, урта урал, әй) *и.* энәлек — *боярышник.* Энәтек, энәтлек (арғаяш), энәтел (мейәс, туҡ-соран), энәтал (арғаяш)

ЭНӘТЕШТЕҒАЙЫН (арғаяш) *и.* энәлек — *боярышник*

ЭНӘТЕШТЕКӘЙ (арғаяш) *и.* энәлек — *боярышник*

ЭНӘТКЕС (урта урал) *и.* энәлек сәнскеһе — *игла боярышника*

ЭНӘЧӘБАРМАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

ЭҢ (арғаяш) *и.* өң — *берлога.* Айыу эңе

ЭҢГӘР-МЕҢГЕР (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *р.* аңҡы-тиңке — *шатаясь.* Әбейем эңгер-меңгер йөрөй әле

ЭҢГӘК (ырғыҙ) *с.* орғасы — *детёныш женского пола животных (коровы, овцы и др.).* Эңгәк дөйә

ЭҢЕРБАУ (эйек-һаҡмар) *и.* үңербау — *тесёмка (у воротника рубахи)*

ЭҢЕРГЕ ЙОНДОҘ (эйек-һаҡмар) *и.* эңер йондоҙо — *Венера, вечерняя звезда.* Эңер йондоҙо (дим, әй)

ЭҢЕРГЕ СУЛПАН (эйек-һаҡмар) *и.* эңер йондоҙо — *Венера, вечерняя звезда.* Эңер сулпаны (мейәс)

ЭҢЕРҘӘ (урта) *р.* кисен — *вечером*

ЭҢЕРҘӘТЕП (урта) *р.* кисләтеп — *к вечеру, под вечер.* Хажғәле ҡарт энеләрен эңерҙәтеп кенә ашҡа саҡырып алды

ЭҢЕРӘЙЕҮ (арғаяш) *ҡ.* өңөрәйеү — *зиять.* Ологеше эңерәйеп йырҙап тора

ЭҢКЕР-МЕҢКЕР (төньяҡ-көнбайыш) *р.* аңҡытиңке — *шатаясь.* Ул эңкер-меңкер йөрөй

ЭПЕЙ, ЭПЕКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* икмәк — *хлеб.* Эпекәй ашайбыҙ. Әпәкәй, эпәк (урта урал)

ЭПИ ЧИЛӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

ЭПСЕН (урта) *и.* эйәр — *седло*

ЭРБЕЛСӘК (арғаяш) *и.* ҡайын туҙының өҫкө йоҡа ҡатламы — *верхний тонкий слой бересты*

ЭРГӘ (гәйнә, урта урал) *и.* нигеҙ буйы — *завалинка.* Эргә салу (төньяҡ-көнбайыш) тыш яҡтан нигеҙ буйына тупраҡ өйөү — *делать завалинку (снаружи).* Эргә буйы (арғаяш, мейәс). Алар эргә күмәләр сувыҡ кермәскә (гәйнә)

ЭРГӘЗИМБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һары умырзая — *горицвет.* Эрғәзембай (дим)

ЭРГӘ ЙУРҒАН (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* түр йурған — *узкая длинная подстилка на нарах, сшитая из разноцветных клинышков.* Буй йурған (ҡыҙыл), эргәлек (салйоғот)

ЭРГӘЛЕК (урта) *и.* ышлыя өлөшө — *часть шлеи*

ЭРГӘЛЕТАБАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡоштабаҡ — *большая чашка (деревянная или металлическая).* Әүәле эргәлетабаҡларҙы тултырып ит ҡуйалар ине ҡунаҡ алдына

ЭРГӘЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *р.* эргәнән, йәнәштән — *рядом.* Эргәләүҙән генә икенсе һунарсы бара

ЭРГӘЛӘШЕҮ (урта) *ҡ.* асыуланышыу — *ссориться.* Аталары бәлән эргәләшкән

ЭРГӘНЖӘК (арғаяш) *и.* алйырҙан — *хомяк*

ЭРЕ I (гәйнә) *и.* көрпә — *отруби, высевка муки.* Тауыкларға эре ашаттым

ЭРЕ II (урта) *с.* ҙур — *крупный.* Беҙҙеке эре малайлар

ЭРЕГӘНМАЙ (арғаяш) *и.* һары май — *топленое масло*

ЭРЕҒӘЙӘЛЕ (ҡыҙыл) *с.* ихтирамлы — *уважительный.* Кешегә шу тиктем эреғәйәле у

ЭРЕЗИНКӘ, ЭРЗИНКӘ (урта) *и.* калуш — *галоши.* Эрзиңкә (төньяҡ-көнбайыш). Минем эрзиңкәләр тыштамы?

ЭРЕ-ЙАРЫ (эй) *р.* эре-төрө *(тегеү)* — *шить на живую нитку.* Эре-йары сәстем дә тектем

ЭРЕЙКӘ (дим) *и.* рәшәткә — *решётка*

ЭРЕ ЙӨН (салйоғот, урта) *с.* шырт йөн — *грубая шерсть*

ЭРЕК (гәйнә, урта урал) *и.* эремсек — *творог.* Элекке көн мин эрек бөккәне пешердем

ЭРЕКМӘН, ЭРӘКМӘН (ҡариҙел) *и.* әрекмән — *лопух*

ЭРЕКПЕЧИН (гәйнә) *и.* меңъяпраҡ — *тысячелистник*

ЭРЕКОРТ (дим, урта) *и.* эреғорт — *трутень*

ЭРЕЛЕК (мейәс) *т.* көрпә — *отруби, высевка муки*

ЭРЕЛӘЙЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эреләнеү — *укрупняться.* Кәртуф эреләйеп киткән

ЭРЕМАР (урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡарағура — *бурьян.* Ауыл араһын эремар үлән алып петкән (эйек-һаҡмар). Эремар үләнтән байтаҡ силос та һалынҡайны (урта)

ЭРЕМЕК I (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, салйоғот, төньяҡ-көнбайыш) *и.* эремсек — *творог.* Эремек шәңкәһе. Эремекте ҡыһартканса ҡайнатһаң ҡыһыл эремек була (салйоғот). Эремек пирүге. Эремек билмәне

ЭРЕМЕК II (дим) *р.* эрерәк — *крупнее.* Бында ағас эремек

ЭРЕМЕК III (дим, эй) *и.* шырт йөн — *грубая шерсть*

ЭРЕМЕКЛӘНЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ойоп етмәү — *недозакисшее (о молоке)*

ЭРЕМЕКТЕ I (төньяҡ-көнсығыш) *с.* эремсекле — *творожный.* Эремекте май

ЭРЕМЕКТЕ II (төньяҡ-көнсығыш) *с.* эре, ойошҡан йөнлө — *с грубой, свалявшейся шерстью.* Был һарыҡтың йөнө эремекте булды

ЭРЕМЕКТӘЛЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* һөттөң эреүе — *свертываться (о молоке)*

ЭРЕМЕКТӘНЕҮ I (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* ҡырҡылған йөндөң йәки дебеттең оҙаҡ ятыуҙан боҙолоуы — *порча, огрубление шерсти или пуха вследствие выламывания, распыления подшерстка*

ЭРЕМЕКТӘНЕҮ II (ҡыҙыл, эй) *ҡ.* һөттөң эреүе — *свертываться (о молоке).* Һөт эремектәнеп киткән

ЭРЕМСЕКТӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* эремсеккә болғау — *смешивать с творогом.* Май эремсектәү

ЭРЕНДӘҮ (арғаяш, ҡыҙыл) *ҡ.* эренләү — *нагнаиваться.* Эреннәү (ҡыҙыл)

ЭРЕНТЕ (урта) *и.* кәбәк — *мякина*

ЭРЕСЕБЕН (урта) *и.* эре йәшел себен — *зеленая падальная муха*

ЭРЕСЕМӘК (гәйнә) *с.* тәкәббер, һауалы — *гордый, высокомерный*

ЭРЕТЕҮ (ҡыҙыл, төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* 1. Эремсеккә әйләндереү — *створожить.* Эремсек эретеү. 2. (дим, төньяҡ-көнсығыш, эйек-һаҡмар) Күңелен йомшартыу — *расчувствовать; вызвать прилив чувств.* Йылы һүҙ менән ниндәй кешене эреттем (эйек-һаҡмар)

ЭРЕТКЕ (урта) *и.* епшек — *слякоть*

ЭРЕ ТОҘ (эйек-һаҡмар) *и.* ата тоҙ — *комковая соль*

ЭРЕ-ТОРО (ҡыҙыл, мейәс, эй) *р.* 1. Эре генә — *высокомерно.* Эре-торо һөйҙәш тә ғуй, бик ыуаҡһыуаҡты һөйҙәмә (мейәс). 2. (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) Эре-төрө үлән — *бурьян.* Ҡыҙым, эре-төрө үләнен генә уташтыр (ҡыҙыл)

ЭРЕ ҮРҘӘК (дим) *и.* һуна өйрәк — *утка-кряква*

ЭРЕШКЕ (гәйнә, урта) *и.* ҙур йәшел себен — *зеленая падальная муха.* Итте ней эрешке боҙа инте (урта). Марле ҡорғач эрешке дә йуҡ, кермей (гәйнә)

ЭРЕШКЕЛӘҮ (урта) *ҡ.* эренләү — *гноиться.* Күҙе эрешкеләп китте

ЭРЕШКӘ (урта) *и.* эрен — *гной*

ЭРЖӘ (ҡариҙел) *и.* рәшә — *мгла, сухой туман.* Эржә төштө. Ыржа (урта урал)

ЭРЗИНКӘЛӘҮ (төньяҡ-көнсығыш) *ҡ.* бер уң, бер һул итеп бәйләү — *связать резинкой*

ЭРИГӘ (ҡыҙыл) *и.* көлтә ташыу арбаһы — *рыдван, сноповозка.* Әүәле ней көлтәне эригә белән ташынылар. Эрәгә (мейәс)

ЭРИЖИК (һаҡмар) *и.* шипкән — *рыжик (растение)*

ЭРИС (дим) *и.* һеләүһен — *рысь*

ЭРИҮӘЙӘТ (һаҡмар) *и.* риүәйәт — *предание*

ЭРЙӘ (урта) *и.* әрйә — *ящик.* Лафкаға бер эрйә һабын эпкилтеләр

ЭРКЕЛЕҮ (көнсығыш диалект, урта) *ҡ.* 1. Бер ергә йыйылыу — *скопиться (о воде, животных, народе).* Уның асыҡ йөҙө томорайҙы, күҙенә йәш эркелде (ҡыҙыл). Йөрәгемтә эркелгәнтәрҙең барыһын-барыһын та ҡалтырмай йаҙам (урта). Эркелеп йатҡан һыу. Уның күҙҙәренә йәш эркелде, ҡалай һағындырҙың, берҙәнбер айанысым бит Уралым минең, ҡәзиз йерем (ҡыҙыл). 2. (урта) Ауышыу — *податься в сторону.* Кәбән бер йаҡҡа эркелгән. 3. (урта) Сығыу, үтеү — *пройти.* Тау эркеләбеҙ кискә

ЭРКЕЛЕШЕП (төньяҡ-көнбайыш, эйек-һаҡмар) *р.* күп булып — *очень много.* Ҡаз пипиләре былтыр эркелешеп үскән эйе, быйыл начар булды (төньяҡ-көнбайыш). Анда фирме маллары ҡайта эркелешеп (эйек-һаҡмар). Өйгә эркелешеп, леркелешеп килеп инделәр (эйек-һаҡмар)

ЭРКЕЛТЕҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* быуыу, йыйыу — *накапливать.* Күл йаһап, быуа быуып, һыуҙы эркелтебалалар

ЭРКЕМ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* күләүек — *лужа.* Эркеңде (мейәс)

ЭРКЕТ (дим) *и.* май айраны — *пахта*

ЭРКЕТ ҠАТЫҠ (урта) *и.* ныҡ әсе ҡатыҡ — *перекисший катык*

ЭРКЕТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* арҡан ярҙамында бал батманын солоҡ умартаға мендереү — *поднятие борти на аркане*

ЭРКЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* көтөү, өйөр — *косяк, стая.* Бер эркеү бүрегә тап булғаннар (эйек-һаҡмар). Балыҡ эркеүе (ҡыҙыл)

ЭРКӘТӘҮ (урта) *и.* күн ҡайыш — *кожаный ремень*

ЭРКӘҮ (дим) *ҡ.* ырыу — *выбирать паз, пазить*

ЭРЛӘҮ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *ҡ.* иләү — *прясть*

ЭРМЕК (арғаяш) *и.* эремсек — *творог.* Эрмәк (гәйнә). Эрмәк пәрәмәче бешердем

ЭРПЕК I (гәйнә, урта урал) *с.* епшек — *мокрый (о снеге).* Эрпек ҡарда йул ҡарасы күренә (гәйнә). Эрпәк, өрпәк (ҡыҙыл)

ЭРПЕК II (минзәлә) *и.* эрбет ағасы — *кедр.* Без эрпек чикләүегенә бардыҡ

ЭРЧӘК (гәйнә) *и.* кәртә — *шест, жердь.* Урамбый ыңғайға изеп йөртәләрей эрчәк күтәреп чучҡаны

ЭРӘРУЖА (эй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный палас*

ЭРӘҒӘЙЛЕ (ҡыҙыл, эй) *с.* кешелекле, тәүфиҡлы — *человечный, благодетельный.* Эрәғейәле (урта)

ЭРӘҒӘЙӘҺЕҘ (ҡыҙыл, эй) *с.* кешелекһеҙ, тәүфиҡһыҙ — *бесчеловечный, неблагодетельный.* Эрәғейәһеҙ (урта)

ЭРӘЙЕҮ (дим) *ҡ.* эреләнеү — *возгордиться*

ЭРӘМЗӘЛЕ (минзәлә) *с.* ғауғалы — *скандальный.* Килен эрәмзәле түгел алай бер дә

ЭРӘНЙЕҮ I (көнсығыш диалект, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Аш үтмәү ауырыуы — *сужение пищевода.* 2. (эйек-һаҡмар) Ен һуғыу — *подвергаться заболеваниям, порче (под влиянием каких-то мифических сил).* Эрәнйеү һуғылған, зәғиф (эйек-һаҡмар). Эрәнжеү (эй)

ЭРӘНЙЕҮ II (урта, эй) *ҡ.* рәнйеү — *сильно обидеться*

ЭРӘНКЕСЕЗ (гәйнә) *с.* мәғәнәһеҙ — *бестолковый*

ЭРӘПӘТЬЕҘ (эйек-һаҡмар) *с.* килбәтһеҙ — *несуразный*

ЭРӘСӘ: ЭРӘСӘҺЕНӘ ТӨШӨНӨҮ (эй) *ҡ.* айышына төшөнөү — *вникнуть в суть дела*

ЭРӘТ I (мейәс) *и.* ҡыра, өйөрөм — *длинный ряд сгребенного высохшего сена*

ЭРӘТ II (урта) *и.* башлыҡ маңғайына теҙелгән тәңкә — *монета, пришитая к женской шапке.* Минең эрәтем баштан уҡ йуғалды

ЭРӘТ III (эйек-һаҡмар) *р.* башта — *сначала.* Тәү эрәттә ауырығанымды белмәй йөрөгәммен

ЭРӘТ IV (урта) *р.* рәттән — *подряд.* Эрәт үлә кеше сәсәтмәнән

ЭРӘТ АУЫРЫУЫ (салйоғот, төньяҡ-көнбайыш, урта, эйек-һаҡмар, эй) *и.* эндәт — *повальная болезнь*

ЭРӘТКӘ I (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *р.* 1. Йыш — *часто.* Эрәткә алып ташлайым йурғандан ул сатаҡайҙы (ҡыҙыл). 2. Рәткә — *подряд.* Эрәткә толар бейәләрҙе

ЭРӘТКӘ II (гәйнә, салйоғот, урта урал, һаҡмар) *р.* йәнәшә — *рядом.* Эрәткә утырабыҙ (урта урал)

ЭРӘТКӘ III (эйек-һаҡмар) *и.* улаҡ — *желоб*

ЭРӘТЛӘШ (урта) *и.* йәштәш — *ровесник.* Минең белән эрәтләш ул. Эрәттәш (көнсығыш диалект). Беҙҙең эрәттәш быуай (эй)

ЭРӘТНӘЙ I (арғаяш, мейәс, салйоғот) *и.* эндәт — *повальная болезнь*

ЭРӘТНӘЙ II (дим) *с.* ҡәҙимге — *обычный.* Эрәтнәй он

ЭРӘТСИР (ҡариҙел) *и.* эндәт — *повальная болезнь.* Эрәт киҙеүе (урта)

ЭРӘТСИТСА (ҡариҙел) *и.* ябай ситса — *простой ситец.* Эрәтситсанан ғына күлмәк тектем

ЭРӘТТӘ (ҡыҙыл) *р.* яҡын тирәлә — *поблизости.* Был эрәттә ауылдар йуҡ бүтән

ЭРӘТТӘН (гәйнә, урта урал, һаҡмар, эй) *р.* йәнәш — *рядом*

ЭРӘТТӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* өй беренсә йөрөү — *ходить, бродить из дома в дом.* Өй эрәттәп сығып китте. Бөгөнгә эрәттәнең ҡарсыҡ, йетәр (арғаяш)

ЭРӘТҮК (эйек-һаҡмар) *р.* рәткә — *подряд.* Эрәтүк эбейләр һыймай, баллары һыйҙырмай. Рәтүк (урта)

ЭРӘТӘ: ЭРӘТӘ ҠАПҠА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ел ҡапҡа — *легкие ворота (из жердей)*

ЭРӘҮЕШ (көнсығыш диалект, урта) *и.* 1. Холоҡ — *характер.* Эйәртмәгеҙ шу йебегәнде, эрәүеше һыймаҫтай тейләр (урта). 2. (эй) Меҫкен кеше — *бедняжка.* Шул эрәүеш тә йөрөбатҡас әҙәм булып. 3. (эй) Насар эйбер, туҙған кейем-һалым — *старье.* Был эрәүеште кейеп ней

ЭРӘҮЕШТӘҮ (көнсығыш диалект) *ҡ.* рәүешенә килтереү, һынына килтереү — *привести в порядок, поправлять*

ЭРӘҮЕШҺЕҘ (көнсығыш диалект, урта, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Килбәтһеҙ — *неуклюжий.* 2. Йәмһеҙ — *невзрачный.* Эрәүешһеҙ кеше ине төҫкә (урта). Эрәүешһеһ (салйоғот). 3. (эй) Булдыҡһыҙ — *бестолковый*

ЭРӘҮКЕ (мейәс) *и.* серек ағас — *гнилое дерево.* Эрәүке буһа ҡатты-ғатты сөрөгө була

ЭРӘҮКЕ СЫУЫ (ҡаризел) *и.* Башҡортостандың Асҡын районы Ҡышлауйылға ауылындағы йылға исеме — *название реки у дер. Кышлауелга Аскинского района Башкортостана*

ЭРӘШ (әй) *и.* сепрәк балаҫ — *тряпичный палас*

ЭРӘШКЕ (мейәс) *и.* йәш — *слезы.* Эрәшкеhе ғойолоп тик тора күҙҙең

ЭРӘШӘ I (урта) *и.* бәҫ — *иней*

ЭРӘШӘ II (көнсығыш диалект, туҡ-соран, әйек-һаҡмар) *и.* эре йәшел себен — *зеленая падальная муха.* Эрәшәсебен (һаҡмар)

ЭРӘШӘ БАЛЫ (ҡыҙыл, урта, әй) *и.* татлы ысыҡ — *медвяная роса.* Эрәшә балы әскел була (урта). Эрәшә балына ҡортлар үлә (урта)

ЭС: ЭС-БАУЫРЫ ҠАЛҠЫУ (урта) *ҡ.* үҫеү — *расти.* Эс-бауыры ҡалҡа барған һайын ул өйҙәге хужалыҡ эштәрен үҙе үтәй баштаны; ◊ эстән һыҙыу (урта) үтә ҡайғырыу — *переживать.* Тыштан кәпәренгән булһа ла, ир кеше күбеһен эстән һыҙа; эс һарҡыуланыу (ҡыҙыл) өҙлөгөү — *осложнение (после родов);* эс бороу (ҡыҙыл, мейәс) эс ауыртыу — *боль в животе;* эс бушау (әй) асығыу — *проголодаться.* Эс бүҫкәреү (ҡыҙыл, мейәс). 1. Асығыу — *проголодаться.* 2. Еңеләйеү — *облегчаться.* Һөйҙәшеп алғас эс бүҫкәреп ҡалды. Эсе йарыҡ (ҡыҙыл) сер тотмау — *выболтать тайну;* эс ҡуңҡылдау (кыҙыл) асығыу — *проголодаться;* эс ташыу (көнсығыш диалект) эс күбеү — *вздуться (о животе);* эс күтәрҙәү (урта, ҡыҙыл) үкенеү — *сожалеть.* Иҫән-һау йөрөп ҡайтыуына эсе көтөрҙәйҙер әле тегенең; эс түбәндәү (ҡыҙыл, мейәс) эс төшөү — *опущение живота;* эс дөбөртәү (ҡариҙел) эс бығырҙау — *урчание живота.* Эсте дөбөртәтә ҡыҙыл эремек

ЭСБЕЙӘЛӘЙ (урта) *и.* бейәләй — *варежки*

ЭС БУРА (ҡыҙыл) *и.* ҡарабура — *сруб в подполе*

ЭСЕБЕЙ (арғаяш) *ҡ.* эсеп ебәр — *попей.* Сәй эсебей

ЭСЕГЕҮ (урта урал, әй) *ҡ.* эҫенеү — *привыкать.* Бергә торғанға эсегеп китәләр алар (урта урал)

ЭСЕКТУН (ырғыҙ) *и.* кәзә тиреһенән тегелгән тун — *шуба из козьей шкуры*

ЭСЕНДӘ (урта) *б.* араһында — *среди, между.* Солоҡ бар инде тау эсендә

ЭСЕНЕҮ (арғаяш, мейәс, салйоғот) *ҡ.* эсеү — *попить.* Бала эсенмәй ҙә йоҡтаны (мейәс)

ЭСЕРГЕЛӘҮ (дим) *ҡ.* сабыртыу — *высыпать (о сыпи).* Тән ҡып-ҡыҙыл булған, эсергеләгән

ЭСЕРӘҢКЕ (ырғыҙ) *с.* һыу эсеүсән — *водохлюп.* Беҙҙең йылҡы үҙе бер эсерәңке тоҡом

ЭС ИМКӘГЕ (урта) *и.* бабасыр — *глисты.* Баҡа ыуылтығы булып инә лә ашҡаҙанта үҫеп тешләй эс имкәге

ЭС ЙЫЛАНЫ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* бабасыр — *глисты*

ЭСКЕ (дим, көнсығыш диалект, әйек-һаҡмар) *и.* 1. Иҫерткес эсемлек — *алкогольный напиток.* 2. Мәжлес — *вечеринка с выпивкой.* Эске мәҙелесе. Элек эске буманы ул (әйек-һаҡмар). Эске бар йерҙә күбутырма (көнсығыш диалект)

ЭСКЕБУРА (урта) *и.* баҙ бураһы — *сруб в подполе*

ЭСКЕГҮНДӘК (арғаяш) *и.* эске күлдәк — *сорочка, нижняя рубашка.* Эскүлдәк (ҡыҙыл, мейәс), эскүлмәк (урта)

ЭСКЕЙЕМ (көнсығыш диалект) *и.* эстән кейелә торған кейем — *нательное белье*

ЭСКЕНИГЕҘ (һаҡмар) *и.* баҙ бураһы — *сруб в подполе*

ЭСКЕНӘҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* асҡаҡлау, асүҙәк булыу — *изголодаться.* Эскенәп киткәндер инде ураҙа тотоп

ЭСКЕСҮРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* кәпрән — *наперник.* Эскесереү (урта урал). Мендәрнең эскесереүе беткән (урта урал)

ЭСКЕСОЛАН (әй) *и.* соландағы бүлмә — *отсек в чулане.* Казанка, кәзәңкә, кәзәңке (әйек-һаҡмар), кәзәнке (дим), синдек (ҡыҙыл, мейәс)

ЭСКЕҺЕҘ: ҺЫУ ЭСКЕҺЕҘ ИТЕҮ (әйек-һаҡмар) *ҡ.* ныҡ итеп әрләү һ. б. — *сильно ругать и т. д.* Һыу эскеһеҙ итеп ҡайтарҙым малайҙы

ЭСКИБЕҮ (урта) *и.* эс ҡатыу — *запор (болезнь)*

ЭСКӨЙ (арғаяш) *и.* түрҙәк — *гостиная*

ЭСКӘКҠОЙРОҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* айырығойроҡ — *уховертка*

ЭСКӘМИКӘ (урта) *и.* ете-һигеҙ көлтәнән өйөлгән һоҫлан — *суслон из семи-восьми снопов*

ЭСКӘМИӘ (урта) *и.* утын һалып бысыу станогы — *козлы*

ЭСКӘРЕ: ЭСКӘРЕ ЙАҠ (дим, ҡариҙел, һаҡмар) *и.* эске яҡ — *внутренняя сторона.* Өйнө эскәре йаҡтан йылыттым. Эскәрге (төньяҡ-көнбайыш, әй)

ЭСҠАЙАЛЫУ (урта) *ҡ.* эс ташыу — *вздуться (о животе)*

ЭСҠАҪТА (ҡыҙыл, мейәс, урта) *с.* аҫтыртын— *скрытный.* Эсҡаҫталы (һаҡмар), эсҡарта (ҡыҙыл). Эсҡартаһына һалыбөрөй ул (ҡыҙыл)

ЭС ҠАТАЛАУ (ҡыҙыл, әйек-һаҡмар) *и.* эс ҡатыу — *запор (болезнь)*

ЭС-ҠОРАМТА, ЭС ҠУРАМТА (гәйнә) *и.* эсҡарын — *ливер*

ЭС ҠОРОУ (ҡыҙыл) *и.* эс ҡатыу — *запор (болезнь).* Эс кенә ғоропөттө

ЭС ҠЫҘЫУ (мейәс) *ҡ.* һоҡланыу — *восхищаться*

ЭС ҠЫҪЫУ (арғаяш) *ҡ.* ҡыҙығыу — *завидовать*

ЭСЛЕ, ЭС ҠАҪТАЛЫ (һаҡмар) *с.* аҫтыртын — *скрытный*

ЭСЛИМ (ҡыҙыл) *р.* татыу, һәйбәт — *дружно.* Алар эслим торалар

ЭС-МАУЫР (арғаяш) *и.* эске донъя — *душа.* Эсмауырыма инден, дан итеп ҡунаҡ итәйем. Эс-пауыр (урта). Эс-пауырына инепара, алсаҡ

ЭСМӘЙЕЛДЕ (мейәс) *с.* кеше күңелле — *добрый.* Эсмәйелде кеше. Кесмәйелде (әй)

ЭСМӘК (ҡариҙел) *и.* йүргәк — *пелёнка*

ЭСМӘЛЕК, ЭСМӘЛИК (ҡыҙыл) *и.* һал ситe, борты — *борт плота*

ЭССЕЛЕҮ I (гәйнә, ҡариҙел) *ҡ.* аш талымлау — *привередничать в пище (во время беременности)*

ЭССЕЛЕҮ II (гәйнә) *ҡ.* яныу — *опаивать (коня).* Ат эсселей сыуыҡны эсеп

ЭС-СЫР (мейәс) *и.* сер — *секрет.* Эс-сырымды һөйҙәпирҙем

ЭС **ТАЛАШЫУ** (урта) *к.* көйҙөрөп, ҡайғыртып торған хәлдәрҙе һөйләп бушаныу, эс бушатыу — *освободиться от душевных тягостей*

ЭС ТАРТЫУ (ҡыҙыл) *к.* ҡайғырыу — *печалиться.* Көйләһәм, эс тартам, йыр гилешмәй гешегә

ЭСТЕ ЖЫЙЫУ (эй) *к.* һағайыу — *насторожиться.* Шуның йөрөй баштағас та эсемде жыйғайным

ЭСТЕ-ТЫШТЫ (эй) *р.* төптө, юҡты — *без основания.* Эсте-тышты йуҡты һөйҙәйһең

ЭС ТОТЛОҒОУ (ҡариҙел) *и.* эс ҡатыу — *запор (болезнь)*

ЭС ТҮБӘНДӘҮ (ҡыҙыл) *к.* эс төшөү — *опущение живота.* Эс түбәннәү (дим, эйек), эс һарҡыуланыу (ҡыҙыл)

ЭСТӘП: ХӘЙЕР ЭСТӘП (туҡ-соран) *р.* хәйерселәп — *попрошайничая.* Бына күрәһегеҙ, ун ике йыл хәҙер ошолай тәҙрәнән-тәҙрәгә, тупһанан-тупһаға йөрөп, хәйер эстәп йән аҫырайым

ЭС ҮТЕҮ (эйек-һаҡмар) *и.* эс китеү — *понос.* Эс үтеүе ауырыуы белән үлде тине

ЭСӘГАРТЫУ (ҡыҙыл, мейәс, эйек-һаҡмар) *к.* малды һуйғас эсәген таҙартып йыуыу — *очищение и мытье кишок после убоя скота.* Эсәк арытыу (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар). Эсәктәрҙе тиҙерәк арыта һалығыҙ

ЭСӘГАЛМАШЫУ (салйоғот) *к.* эсәк сейәләнеү — *заворот кишок.* Эсәге ашыныу, эсәк салмашыу (арғаяш)

ЭСӘГЕ (туҡ-соран) *и.* эсәк — *кишка.* Бисәләр эсәгене таҙартып йыуып ҡайттылар Туҡҡа барып

ЭСӘК БҮРТТЕРЕҮ (ҡыҙыл, урта) *к.* эсәк бешекләү — *ошпаривание кишок.* Эсәк пешекләү (ҡариҙел), эсәк бешекләү (эйек-һаҡмар), эсәк бешектәү, бешәләү, бешәгеләү (ҡыҙыл, мейәс)

ЭСӘКӘЙ (һаҡмар) *с.* эсә торған — *питьевая.* Бер эсәкәй дарыу ғына эс әле, былай бөтәкәй түгел ауырыуың

ЭҪӘР (гәйнә) *с.* иҫәр — *глупый*

ЭҪАЛҒЫС (арғаяш) *и.* төнлөк — *вентиляционное отверстие (в банях)*

ЭҪЕ КҮРЕҮ (урта) *с.* яҡын күреү — *считать близким*

ЭҪЕЛЕК (эйек-һаҡмар) *и.* усаҡ — *очаг.* Эҫелегендә йағып йебәр. Мейескә терәтеп эҫелек эшләттем

ЭҪЕЛӘБӨРӨҮ (эй) *к.* аш талымлау — *привередничать в пище (во время беременности).* Лимундан эҫеләбөрөйөм. Эҫеләү (арғаяш)

ЭҪЕЛӘҮ (эйек) *к.* тары ярмаһын ҡаҙанда йылытып алыу — *пригреть просо в казане*

ЭҪЕ МӘЛЕНДӘ (ҡыҙыл, туҡ-соран, ырғыҙ) *р.* ҡыҙыуында, ваҡытында — *вовремя.* Әйҙәгеҙ, эҫе мәлендә эштәп алайыҡ (ҡыҙыл)

ЭҪЕНЕҮ (ырғыҙ) *к.* яҡын күреү — *считать близким*

ЭҪЕРГӘНЕҮ (ҡыҙыл, урта) *к.* 1. Тән температураһы күтәрелеү — *температурить.* 2. (урта) Сабыртыу — *высыпать (о сыпи).* Эҫергәләнеү, эҫергеләү (дим)

ЭҪЕРЕҮ (һаҡмар) *к.* эҫеү — *нагреться.* Эһереү (ҡыҙыл). Өй эһереп китте, ишегеңде асыбәр (ҡыҙыл)

ЭҪЕРТЕҮ (һаҡмар) *к.* эҫетеү — *разогреть.* Араҡыны эҫертеп айаҡҡа баҫам, һыҙҙағанын бөтөрә

ЭҪЕҺӨТ (эйек-һаҡмар) *и.* һөҙһәт — *удод.* Һөтөһөҙ (урта), һөҙөһөт (ҡыҙыл)

ЭҪКЕЛЛЕ (ырғыҙ, эйек) *с.* тынғыһыҙ — *беспокойный.* Эҫкелле йатып, йоҡлай алманым (эйек-һаҡмар). Бөгөн йоҡлап булманы, әллә ниндәй эҫкелле йоҡо булды (ырғыҙ)

ЭҪКӘКТӘҮ (арғаяш, урта урал, эй) *к.* 1. Ашыҡтырыу — *торопить.* Атты эҫкәктәбутыра (арғаяш). 2. Бер ҙә юҡҡа елкенеү, сыпрандау — *беспокоиться.* Шул Рәхимәнең эҫкәктәүе бөтмәне, һис түҙмәй (урта урал). 3. (эй) Төртмә телләнеү — *колкословить.* Һин һаң эҫкәктәмәһәң булама. 4. (эй) Киреләнеү — *упрямиться*

ЭҪКӘЛӘКЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *к.* юхаланыу — *угодничать.* Эҫкәләкләп алдаштырмаҡ, айнытмаҡ булаһыңмы?

ЭҪМӘ (урта) *и.* тәнгә эре генә булып ҡалҡҡан ҡыҙыл сабыртма — *сыпь.* Уға эҫмә ғалҡҡан

ЭҪТӘТ (мейәс) *и.* батҡаҡ — *слякоть, грязь*

ЭҪТӘТТЕК (мейәс) *и.* батҡаҡлыҡ — *топь*

ЭҪТӘҮ (арғаяш) *к.* эҙләү — *искать*

ЭҪӘРГӘЛӘНЕҮ (дим) *к.* эҫелектән тән сабыртыу — *потница (болезнь)*

ЭТ: ЭТ АУЫҘЫНА ТАЯҠ ТЫҒЫУ (эй) *к.* үсектереү, кешенең йәненә тейеү — *дразнить, нервировать;* эт бүреге кейеү (ҡариҙел, урта) эт күрмәгәнде күреү — *подвергаться к таким испытаниям, которых и собака не испытывала.* Туйҙа кейәүгә эт бүреге кейҙереп бөтәләр (ҡариҙел); эт бәйҙәһәң торғоһоҙ (ҡыҙыл) ныҡ һыуыҡ — *очень холодно.* Унын өйөндә эт бәйҙәһәң торғоһоҙ һыуыҡ; эт булыу (эйек-һаҡмар) йонсоу — *изводиться.* Эт пулып арыным. «Тайы ат пуғанса, эйәһе эт пуған» *(мәҡәл);* эт ҡәҙерһеҙе (төньяҡ-көнсығыш) яҡшылыҡты белмәй торған кеше — *неблагодарный;* эт һуғарыу (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран) эшһеҙ йөрөү — *бездельничать.* Мында уны һымаҡ эш ҡалдырып, эт һуғарып йөрөүселәр бөтмәҫ (ҡыҙыл)

ЭТАЙАҠ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Эткә аш һалыу өсөн ағастан ырылған бәләкәй генә ялғаш — *маленькое деревянное корытце для кормления собаки.* 2. (ҡыҙыл) Тирмән мөйәшәһе мороно — *нос засыпки (воронки из досок на мельнице для засыпки зерна)*

ЭТАЛАБУҒА (урта) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ЭТАЛАҠАҪ (арғаяш) *и.* ҡыр ҡаҙы — *дикий гусь*

ЭТАРҠА I (урта) *и.* 1. Йылмайаҡ — *пройдоха.* 2. (ырғыҙ) Ығыш — *копуша*

ЭТАРҠА II (һаҡмар) *и.* 1. Ауыш ябылған ҡыйыҡ — *крыша со скатом;* этарка йабыу *(ауыш ябыу)* — *крыть со скатом.* Ларҙың өҫтөн этарка йабалар. 2. (арғаяш) Кәҫ менән ябылған ҡыйыҡһыҙ тупаҡ өй — *дом, крытый дерньюю*

ЭТАРҠА III (арғаяш) *и.* ҡыҫма, көлтәләрҙе кәртәгә ҡаҙыҡ менән бер аҙ күтәртеп ике яҡлап һөйәү — *приспособление из жердей для сушки снопов*

ЭТАРҠА IV (һаҡмар) *и.* эткә аш һалыу өсөн ағастан ырылған бәләкәй генә ялғаш — *маленькое деревянное корытце для кормления собаки.* Эт аштауы (арғаяш, салйоғот)

ЭТАУЫҘ (мейәс) *и.* 1. Ҡыпһыуыр — *клещи.* 2. Бөгәзе *(сарлағанда балта уңҙсенә кейҙерә торған ҡорамал)* — *кольцеобразное железное приспособление*

при точке топора. 3. (эй) Һүгенгән кеше — *бранчливый*

ЭТБАЛА (төньяҡ-көнбайыш) *и.* көсөк — *щенок*

ЭТ БАЛЫҒЫ (мейәс, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Йыланбалыҡ — *угорь.* Эт балығы тәмне була (урта). Әмөкө (урта). 2. (төньяҡ-көнбайыш) Ташбаш — *пескарь.* Ташбашны эт балығы ла тибеҙ аны безнең илдә. 3. (арғаяш, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) Сүмесбаш — *головастик*

ЭТБАУЫР (урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* эт муйылы — *крушина ольховидная.* Этбауыр суҡ ҡара йемешле, әҙәм ҡарағыһыҙ була ул (эйек-һаҡмар). Этбауыр ағасын әҫпеһе ғалкҡан кешегә ҡайнатып эсерәләр (эйек-һаҡмар). Тамаҡ ауыртканда ғайнатып эсәләр. Эт бауыры (дим, урта, урта урал, эйек-һаҡмар), этпауыр (эйек-һаҡмар)

ЭТ БОРСАҒЫ (һаҡмар) *и.* эт ҡарағаты — *паслен черный*

ЭТБӨТКӨҺӨҘ (һаҡмар) *р.* бик күп — *множество.* Сәскә этбөткөһөҙ беҙҙә

ЭТБҮКСӘСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төпөш — *коротыш*

ЭТБӘКЕС, ЭТМӘКЕС, ЭТМӘКӘЙ, ЭТПӘКЕС (эйек-һаҡмар) *и.* тау йыуаһы — *лук горный*

ЭТ ДЕГӘНӘГЕ (арғаяш, салйоғот) *и.* 1. Гөлйемеш — *шиповник.* 2. (ҡыҙыл) Тегәнәк — *репей*

ЭТЕ-БЕТЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* барыһы ла — *все.* Авылның эте-бете, берсе дә ҡалмаған

ЭТЕКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ташбаш — *пескарь.* 2. (эй) Этеш — *ерш*

ЭТЕМЕШ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ваҡсыл — *мелочный*

ЭТЕМҮС (ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ЭТЕНЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* тотлоғоу — *заикаться*

ЭТЕНМЕШ (гәйнә, ҡариҙел) *с.* тиҫкәре — *упрямый.* Бер йомош ҡушып тыңлатып булмай, бик этенмеш ул (гәйнә). Этеңмеш (ҡариҙел), эт жиңмеше (урта урал)

ЭТЕП-ТӨРТӨП: ЭТЕП-ТӨРТӨП ҺӨЙЛӘШЕҮ (урта) *ҡ.* шаярыулы һөйләшеү — *разговаривать игриво.* Апай, ташла әле шул этеп-төртөп һөйләшеүеңте, уйын ҡайғыһымы ни

ЭТЕСӘК (урта) *и.* ал сәскәле сырмалсыҡ үлән — *вьюнок полевой.* Этечәк печин (гәйнә)

ЭТЕҮ (ҡыҙыл, урта) *ҡ.* 1. Ҡаршы төшмәү, кешенең үҙ теләгенә ҡуйыу — *не воспрепятствовать.* Ыңғайына этеп кенә йебәр, әйҙә, бәләнән башайыҡ (ҡыҙыл). Ғүмер буйы бөтә күңелем, саф йөрәгем белән өҙөләп йараткан кешемте йатларға үҙем этәм түгелме (урта). 2. (эйек-һаҡмар) Көсләп биреү — *навязывать.* 3. (ҡыҙыл, һаҡмар) Ҡыйырһытыу — *обижать.* Этелеп ғүмерем үтте, тине әсәһе (һаҡмар). Этәү (ҡариҙел). Этәп төшөрә. 4. (гәйнә) Ҡыҫтау — *уговаривать.* Этмәң әле шул чәйегез белән

ЭТ ЖИЛӘГЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* мәрүәр ағасы — *бузина красная*

ЭТ ЖИМЕШЕ (ҡариҙел) *и.* бүре емеше — *волчья ягода*

ЭТЖУРТЫШ (гәйнә) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ЭТ ЗЕЛПЕСЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* осҡат — *бересклет.* Эт зелпесе бар, аны ашамайлар, ҡызыл йемеш

ЭТ ИМСӘГЕ (дим, ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *и.* күберәген ҡултыҡ аҫтына сыға торған ҙур шеш — *карбункул подмышечный*

ЭТ ЙАЛҒАШЫ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* эткә аш һалыу өсөн ағастан ырылған бәләкәй йалғаш — *маленькое деревянное корытце для кормления собаки*

ЭТ ЙАТЫУ, ЭТ ЙАТЫШ (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Түңгәклек — *кочкарник.* Уйғылды-сыйғылды тумарҙыҡты эт йатыш тибеҙ, бесән сабыуы ла насар (арғаяш). 2. Урамдағы баткаҡ — *слякоть.* 3. (ҡыҙыл) Тигеҙһеҙ ер — *неровная местность.* 4. (урта) Һикәлтәле юл — *ухабистая дорога*

ЭТ ЙЕМЕШЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Осҡат — *бересклет.* 2. Энәлек — *боярышник.* 3. (арғаяш, дим, салйоғот, урта урал) Гөлйемеш — *шиповник.* 4. (арғаяш, эй) Баланға оҡшаш ашарға ярамаған тәлгәш емешле ағас — *растение, похожее на калину с несъедобными ягодами.* Күк төҫтө, тәлгәштәнеп утыра (арғаяш). Нәҡ тә бөрҙөгән гүк була (эй)

ЭТ ЙЕЙМӘҪ (һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* эт тә ашамаҫ — *даже собака не съест.* Ауыҙынан сыҡҡанды эт йеймәҫ

ЭТЙОРОШ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* этеш — *ерш.* Этйурыш, этйүреш (урта урал)

ЭТЙЫҒЫШ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *с.* 1. Тырыш — *усердный.* Эй этйығыш кеше лә инде һин, тәки эштәп ҡуйған (ҡыҙыл). 2. Үҙ һүҙле — *упрямый.* Ҡалай бер этйығыш кеше (ҡыҙыл). 3. (һаҡмар) Мыжыҡ — *ворчливый.* 4. (ҡыҙыл) Бәйләнсек — *назойливый.* 5. (эйек) Ныҡышмалы — *настырный.* 6. (ҡыҙыл) Әрһеҙ — *беззастенчивый*

ЭТ ЙЫУАҺЫ (урта) *и.* урманда үҫкән, эт ашай торған яҫы япраҡлы үлән — *широколистное лесное растение, которого охотно едят собаки*

ЭТКЕ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тиреҫ таҙартыу ҡоралмалы — *приспособление для чистки навоза*

ЭТ КЕСЕРТКӘНЕ (дим) *и.* һаңғырау кесерткән — *глухая крапива*

ЭТ КӨПШӘҺЕ (эйек-һаҡмар) *и.* шыма көпшә — *дягиль*

ЭТ ҠАЙЫШЫ (урта) *с.* 1. Белекһеҙ — *непонятливый.* 2. Күндәм — *послушный.* 3. (эй) Тиҫкәре — *упрямый.* 4. (ҡыҙыл, туҡ-соран) Әрһеҙ — *беззастенчивый.* 5. (төньяҡ-көнсығыш) Сабыр, түҙемле — *терпеливый (о человеке)*

ЭТ ҠАРАҒАНЫ, ЭТ ҠАРАҒАТЫ (салйоғот, эй) *и.* эт муйылы — *крушина ольховидная*

ЭТҠАҪТА (урта) *с.* рахит ауырыуы — *рахит.* Өсйәнкә әйләнгән, этҡаҫта буған, эттән ашаҡлатырға кәрәк, Өсйән (ырғыҙ). Әллә өсйән булған инде, бер тынмай илай, эсе лә күбеп тора

ЭТҠОЛАҠ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Атҡолаҡ — *щавель конский.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Юл япрағы — *подорожник*

ЭТҠОРОШ (салйоғот) *с.* ауырыусан — *хворливый*

ЭТҠОСАҠ (эйек-һаҡмар) *и.* һауаға атып ебәрелә торған туҙҙан яһалған уйынсыҡ — *название игрушки*

ЭТ ҠУҘҒАЛАҒЫ (мейәс) *и.* ашарға ярамаған ҡуҙғалаҡҡа оҡшаш үлән — *щавель курчавый.* Йапрағы йаҫы, кеше ҡуҙғалағы шикелде

ЭТ ҠӘҘЕРҺЕҘЕ (мейәс) *с.* ҡәҙерҙе белмәгән — *неблагодарный*

ЭТЛЕК I (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* тырышлыҡ — *старание.* Уны эшләп бөтөрөү минең этлек (дим)

ЭТЛЕК II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* йыланбалыҡ — *угорь.* Этлекәй (ҡариҙел), этләй, этләс, этләч (төньяҡ-көнбайыш)

ЭТЛЕКЛЕ (урта) *с.* 1. Аҫтыртын уҫал — *зловредный.* Шу хәҙәре этлекле, шу хәҙәре боҙоҡ ине. 2. Шаян — *шутник*

ЭТЛЕК ТАМЫРЫ (ҡариҙел) *и.* этлек — *бубенчик лилиелистный*

ЭТЛЕ-МАСЛЫ (ҡариҙел) *р.* талашып-йыртышып — *со скандалом.* Алар этле-маслы йәшәнеләр. Этле-мәҫле, этте-мәсле (дим), этле-мырлы (дим, эй). Этле-мырлы йәшәп йатабыҙ әле (эй)

ЭТЛЕ-ТАРТЫШЛЫ (эйек-һаҡмар) *с.* тартышлы, талашлы — *скандальный.* Этле-тартышлы эштең ни йүне булһын

ЭТЛӘНЕҮ-ГҮРЛӘНЕҮ (урта) *ҡ.* ауырлыҡ күреү, яфа сигеү — *испытать нужду, мучиться*

ЭТМОРОН (көнсығыш диалект, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Гөлйемеш — *шиповник.* 2. (урта, эйек-һаҡмар) Оҫкат — *бересклет.* 3. (дим, эйек-һаҡмар) Эт ҡарағаны — *крушина ольховидная.* 4. (арғаяш) Себен аулаусы үлән — *мухоловка*

ЭТ МУЙЫЛЫ (дим, ҡариҙел, урта, эйек-һаҡмар) *и.* бүре емеше — *волчья ягода*

ЭТ МУНСАҒЫ (һаҡмар) *и.* эт ҡарағаты — *паслен черный*

ЭТМӘЙ (гәйнә) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ЭТМӘКӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* тау йыуаһы — *лук горный.* Этмәкес (ҡыҙыл), этпәкес (һаҡмар)

ЭТ МӘМЕЧЕ (гәйнә) *и.* алыҫ юлға сығыр алдынан йола буйынса эткә бешерелгән аш — *суп, сваренный для собаки по обычаю перед дальней дорогой*

ЭТ МӘМӘЙЕ (дим) *и.* эт ҡарағаты — *паслен черный*

ЭТНЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ташбаш — *пескарь*

ЭТОЛОТОП (урта) *р.* ҡойоп — *ливнем.* Этолотоп йауҙы кисә йамғыр

ЭТ ПАЛЫҒЫ (эйек-һаҡмар) *и.* этеш — *ерш*

ЭТПАУЫР (эйек-һаҡмар) *и.* эт муйылы — *крушина ольховидная*

ӘТПОРӨН (гәйнә) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

ЭТ СЫБЫҒЫ (урта урал) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

ЭТ СЫУАҠ (урта) *и.* ҡояшлы көҙгә һалҡын көндәр — *солнечные осенние прохладные дни*

ЭТ ТАБАНЫ (мейәс) *и.* 1. Һиҙәп үлән — *алтея.* 2. Дөйә табан үләне — *вид лесной травы «верблюжья стопа».* 3. (урта) Һиҙәп үләненә оҡшаш, тик ныҒыраҡ бөрөлөп торған үлән — *вид лесной травы «собачья стопа»*

ЭТ ТАЛПАНЫ (урта) *и.* ҙур аҡ төҫтәге мал талпаны — *клещ собачий*

ЭТ ТАМЫРЫ (ҡариҙел) *и.* этлек — *бубенчик лилиелистный*

ЭТ ТЕГӘНӘГЕ (урта) *и.* 1. Шайтан тайағы — *чертополох.* 2. (төньяҡ-көнбайыш) Йәбешкәк — *липучка*

ЭТТЕШ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡаҙыҡ теш — *клык*

ЭТТЕШ ҮЛӘНЕ (мейәс, салйоғот) *и.* күрән — *осока.* Тымғыйоҡто гүлдә эттеш үләне айаҡты сыйа (салйоғот)

ЭТ ТЕШТЕ ГАЙЫН (арғаяш) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

ЭТ ТУБЫҠ (ҡыҙыл) *и.* ҡуянтубыҡҡа оҡшаған илертә торған үлән — *одурманивающая трава, похожая на дикую морковь*

ЭТ ТӘГӘСЕ (мейәс, салйоғот) *и.* эткә аш һалыу өсөн ағастан ырылған бәләкәй генә ялғаш — *маленькое деревянное корытце для кормления собаки.* Эт һауыты (арғаяш)

ЭТТӘЙ УҢЫУ (эй) *ҡ.* ныҡ уңыу — *сильно повезти.* Шул ғыҙҙы аһа, эттәй уңа ине лә

ЭТ ҺАБЫНЫ (ҡыҙыл) *и.* һабын сәскәһе — *мыльнянка.* Ҡып-ҡыҙыл сәскә ата, һыуҙап ыуалаһаң күпереп китә

ЭТ ҺӨЛӨГӨ (һаҡмар) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ЭТ ШАМБЫҺЫ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡултыҡ аҫтына сыҡҡан ҙур шеш — *карбункул подмышечный*

ЭТ ШОМОРТО (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* эт муйылы — *крушина ольховидная*

ЭТЫҒЫШ (һаҡмар) *с.* 1. Ялҡытҡыс — *надоедливый.* 2. Ығыш — *медлительный (о человеке).* Эй, йөрөтмә шуны, этығышты

ЭТЫЖЫҠ (ҡыҙыл) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ЭТЫЛАҠЫ (һаҡмар) *и.* этеш — *ерш*

ЭТ ӘСӘГЕ (көнсығыш диалект, урта, урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Ал сәскәле сырмалсыҡ үлән — *вьюн полевой.* 2. (урта) Кесерткән ебәге — *повилика полевая*

ЭТӘГЕС АРБА (мейәс) *и.* йәш баланы атларға өйрәтеү өсөн эшләнгән өс тәгәрмәсле арба — *ходули (детские).* Этмарба (ҡыҙыл)

ЭТ ӘҘӘМЕ (эйек-һаҡмар) *и.* бер кем дә — *никто.* Баллары утауға гитеп пөтһә, эт әҙәме ҡалмай ауылда

ЭТӘКТӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* ситләтеү — *обижать*

ЭТӘЛӘКӘС (һаҡмар) *и.* ыҙа — *мучение.* Беҙ ул саҡта этәләкәс сиктек

ЭТӘМБАЙ (дим) *и.* бүлтерек — *приплод у овец и коз, родившийся летом*

ЭТӘНЕҮ (мейәс) *ҡ.* этләнеү — *измучиться*

ЭТӘРГЕ (арғаяш) *и.* этәлге — *кречет (самка)*

ЭТӘТЕК (арғаяш) *и.* гөлйемеш — *шиповник*

ЭТӘҮ (дим, ҡариҙел, урта) *ҡ.* этеү — *толкать.* Кит әле бынан тип, ул мине этәп йебәрҙе (дим). Этәмә әле кешене (урта)

ЭҮ (гәйнә) *и.* өй — *дом.* Әйҙәң, безнеке эүгә керийек

ЭҮЕҮ (гәйнә) *ҡ.* өйөү — *складывать.* Ул утынны эүеп ҡуйҙы

ЭҮКӘРТӘ (гәйнә) *и.* ишегалды — *двор*

ЭҮӘЛӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* әүәләү — *валять.* Күмәчне эүәләп салалар

ЭҺЕЛӘҮ (салйоғот) *ҡ.* талымлау — *быть разборчивым в пище*

ЭҺЕНЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкнуть.* Урындыҡ пирмәйем тегеләргә, эһенеп китерҙәр тип, иҙәндә йатҡырам (ҡыҙыл). Эһенеп китерһең ҡалаға (эйек-һаҡмар)

ЭҺЕҺӨТ (ҡыҙыл) *и.* һөҙһөт — *удод*

ЭҺКӘК (ҡыҙыл, салйоғот) *и.* эҫкәк — *пинцет*

ЭЧЕРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* сереү — *сгнить.* Шифер эчермәй диде. Чөгендерләре эчеребетте дә. Гел эчергән салам бирәләр

ЭЧИТ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сит — *чужбина.* Эчиткә-нейгә китсә, гел мине ҡалдырды

ЭЧКӘРЕ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Эске — *внутренний.* Эчкәре йағында сазлыҡ, басыуын да Борғаҙаҡ тейләр. 2. *р.* эскә табан — *вовнутрь.* Бик эчкәре салдым буғай

ЭЧ-ҠУРАМТА (гәйнә) *и.* эс-ҡарын — *внутренность*

ЭЧЛИПМӘК (гәйнә) *и.* бәлеш — *пирог*

ЭЧМӘК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һырып тегелгән түшәк — *стеганая подстилка.* Эчмәк тегеп эйәр урынына сала. Эчмәкте ҡатлы-ҡатлы сырып салалар балалар астына бишектә йатырға (гәйнә)

ЭЧ ТОТОУ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* эс ауыртыу — *боль в животе.* Эче тотоп бардымикән?

ЭЧӘЙ (гәйнә) *и.* сәй — *чай.* Ҡайын эчәйе

ЭШ: ЭШ БАШЫНДА УТЫРЫУ (һаҡмар) *ҡ.* етәксе булыу — *быть руководителем.* Улым да эш башында утыра; ◊ эш бумау (һаҡмар) һауыҡмау — *не выздоравливать.* Ат маңҡа буһа, эш бумай; эшкә үлеү (мейәс, әй) эште бирелеп эшләү — *работать с душой;* эшен төшөрөү (эйек-һаҡмар) килештереү, урын-еренә еткереү — *делать складно.* Әүәле эшен төшөрөп китә торғайнылар ғуй; эшен китереп (эйек-һаҡмар) шәп итеп — *как следует, как подобает.* Эшен китереп йәшәргә ине, именселек кәрәк

ЭШЕРЕЛЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* бүҫерелеү — *обвалиться*

ЭШЕТЕҮ (арғаяш, ҡариҙел, салйоғот, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, әй) *ҡ.* ишетеү — *слышать*

ЭШ ЙӨРӨТӨҮ (дим) *ҡ.* юллау — *ходатайствовать*

ЭШ-КӨШ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* эш-маҙар, мәшәҡәт — *дела, заботы.* Эш-көш бөткәс кил. Эш-күш (төняҡ-көнбайыш)

ЭШКҮРЕМ (урта) *с.* эшсән — *работящий.* Бик эшкүрем бала

ЭШКӘ ҠОНО (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта, әй) *с.* эшкә тырыш — *жадный до работы.* Эшкә ғоно кеше тырышып эштәй (әй). Бы тикте лә эшкә ҡоно, эшкә туймаҫ булыр икән (мейәс). Эшкә ҡомар (төньяҡ-көнбайыш), эшкә ҡоморо (дим)

ЭШКӘРЕҮ, ЭШКӘГЕРЕҮ (мейәс) *с.* яраҡлы булыу — *быть годным*

ЭШКӘРӘ (гәйнә, ҡариҙел) *м. һ.* шул кәрәк — *поделом.* Әйбәт, былған, эшкәрә (гәйнә)

ЭШКӘРЕЛМӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* эшкинмәү — *быть негодным.* Эшкәрелмәй бүтән нәмәгә кәзә йөнө

ЭШКӘТӘҮ БУРАН (эйек-һаҡмар) *с.* һырма буран — *липкий буран.* Эшкәтәү буран башланды

ЭШКӘ ҮКЕМ (урта) *с.* эшкә тырыш — *старательный*

ЭШЛЕЙӘ (арғаяш, урта) *и.* ышлыя — *шлея*

ЭШЛЕК (гәйнә) *и.* эш — *работа.* Ниндәй эшлеккә урнаштың?

ЭШЛҮН (урта) *и.* шленка *(шерсть).* Эшленка, эшлүңкә (дим, һаҡмар), өшләңкә (урта), эшлүмкә (мейәс), эшлүңкә (эйек-һаҡмар)

ЭШЛҮН ҺАРЫҒЫ (урта) *и.* нәҙек йөнлө тоҡом һарыҡ — *шленка (овца)*

ЭШЛӘПӘ I (дим, салйоғот, урта) *и.* шәм ҡалпағы — *абажур*

ЭШЛӘПӘ II (салйоғот) *и.* алты көлтәнән өйөлгән һоҫлан — *суслон*

ЭШМӘКӘЙ (эйек-һаҡмар) *с.* эшсән — *работящий*

ЭШНӘ (ҡыҙыл, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *и.* әшнә — *друг.* Зариф эшнәң дә ҡайтыр инде оҙаҡламай, тине йеңгәм (ҡыҙыл)

ЭШ ӨКШӨҮ (эйек-һаҡмар) *р.* эш насар — *дела плохи*

ЭШ ТАЙЫУ (арғаяш) *ҡ.* ҡулдан эш китеү — *освободиться от работы.* Эш тайҙы инде минән

ЭШ ТҮГЕЛ (эйек-һаҡмар) *р.* харап — *очень.* Бәрәңге эш түгел уңған.

ЭШ ҺЫНҺЫҘ (һаҡмар) *с.* килбәтһеҙ — *неуклюжий*

ЭШӘМНЕК (дим) *и.* атлама — *стропила.* Өйҙөң эшәмнеге

ЭШӘНЕКЛЕ (эйек-һаҡмар) *с.* ышаныслы — *надежный.* Ул эшәнекле кеше. Эшәнесте (ҡыҙыл)

ЭШӘНЕҮ (арғаяш, ҡыҙыл, мейәс, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* ышаныу — *надеяться.* Атыңа, ҡатыныңа эшәнмә, этеңә эшән *(мәҡәл).* Көҙгө боҙға көҙгөләй буһа ла эшән, йаҙғы боҙға йарҙай буһа ла эшәнмә *(мәҡәл).* Ул йалғансының һүҙенә эшәнмәгеҙ, алдай ул (ҡыҙыл). Кәмфит бөткән тиһәң дә эшәнмәй (мейәс). Бер һәнәк бесәнем йуҡ, калхузға эшәнеп торам (мейәс)

ЭШӘНЕШЛЕ (һаҡмар) *с.* ышаныслы — *надежный.* Аның эшәнешле кешеһе буған

Ә

ӘБДӘН, ӘПТӘН, ӘПТӘМ (туҡ-соран) *р.* бөтөнләй — *окончательно, совсем.* Ҡаранға йәйәү йөрөнөк, әбдән хәлдән тайып, ҡойаш байыуға барып керә торғайныҡ. Абдан (ырғыҙ)

ӘБҘӘН-МӘҢГЕ (әй) *р.* борон-борондан — *издавна.* Әбҙән-мәңге кигән йола

ӘБЕГЕҮ (урта) *ҡ.* йонсоу — *утомляться, изнуряться.* Йәйәү оҙам йул йөрөп әбеккән Сөнәғәт бик оҙаҡ йоҡланы

ӘБЕГӘР (арғаяш) *и.* меҫкен — *бедняжка*

ӘБЕЙ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* 1. Ҡәйнә — *теща.* 2. (ҡыҙыл, минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ) Ирҙең үҙ ҡатынына өндәшеү һүҙе — *слово обращения мужа к жене.* Әбей, сәй утыртһана ҡунаҡларға (һаҡмар)

ӘБЕЙ БАЛЫҒЫ (эйек) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ӘБЕЙ ҒОЙАШЫ (мейәс) *и.* әбей сыуағы — *осенний солнцепек*

ӘБЕЙ ҒЫЛЫ (арғаяш) *и.* ҡылған — *ковыль*

ӘБЕЙЕШКӘ (урта) *и.* әбекәй — *бабусенька.* Әбейеүшкә (ҡыҙыл)

ӘБЕЙ ЙЕМЕШЕ (эйек-һаҡмар) *и.* дунала — *боярышник*

ӘБЕЙКҮЧ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ӘБЕЙ ҠАЛАҠ (мейәс, эйек-һаҡмар) *и.* туп һуғыу — *«Лапта» (игра)*

ӘБЕЙ ҠАМЫРЫ (дим) *и.* дунала — *боярышник*

ӘБЕЙ ҠОЙАШЫ (минзәлә) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ӘБЕЙ СЫУАҠ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ӘБЕЙ СӘСЕ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡылған — *ковыль.* Әбейсәс (төньяҡ-көнбайыш), әби сәсе (дим)

ӘБЕЙ СӘСКӘҺЕ (төньяҡ-көнбайыш, һаҡмар) *и.* үгәй инә үләне — *мать-и-мачеха*

ӘБЕКӘЙ: ЙАҠЫН ӘБЕКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әсәйҙең әсәһе — *бабушка по матери*

ӘБЕКӘЙ: ЙЫРАҠ ӘБЕКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙың әсәһе — *бабушка по отцу*

ӘБЕН (гәйнә) *и.* әүен — *овин*

ӘБЕРГӘЛӘНЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* юғалып ҡалыу — *теряться.* Ул гилеп күренгәстен әллә нигә әбергәләнеп тә гиттем

ӘБЕРКӘ (дим, урта) *и.* балитәк — *оборка.* Абурка, аберка, абырка (дим), әүеркә (урта)

ӘБЕРСӘ (мейәс, урта) *и.* ҡурай еләге — *малина*

ӘБЕРҺЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* алдан һиҙеү, тойоу — *предчувствовать.* Алдан уҡ күңелем әберһенеп йөрөнө, барыбер килешә алманылар, айырылдылар

ӘБЕРӘКМӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* әрекмән — *лопух.* Эперәкмән, эпрәкмән (ҡариҙел)

ӘБЕРӘМ (дим, урта) *и.* әрекмән — *лопух*

ӘБЕТ (ҡариҙел) *к.* эйе бит — *ведь да?*

ӘБЕҮЕК (урта) *и.* ҡара һоло — *овсюг.* Әпеүек (эйек)

ӘБЕҮЛӘҮ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *ҡ.* баланы иркәләү, уның бөтә теләктәрен үтәргә ынтылыу — *баловать.* Балалары берәү генә булғас, әбеүләп кенә үстергәннәр шул (туҡ-соран)

ӘБЗӘЙ (урта урал) *и.* ҡурай еләге — *малина*

ӘБЗӘҢКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәйгә ихтирам һүҙе — *уважительное обращение к бабушке*

ӘБИӘТКЕ (туҡ-соран, эй) *и.* һандыҡ — *объедья*

ӘБИБАБАЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ӘБКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* өләсәй — *бабушка*

ӘБСӘ, ӘБСӘЙ ЙЕЛӘГЕ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡурай еләге — *малина*

ӘБӘКЛӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* үсекләү — *дразнить*

ӘБӘКҺЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ялҡыу — *утомляться.* Һеҙҙә бигерәк оҙаҡ булдым, әбәкһенеп киттем

ӘБӘК-ҺӘБӘК (ҡыҙыл, урта) *р.* 1. Һирәк-һаяҡ — *изредка.* Әбәк-һәбәк һыбай кешеләр ҙә үткеләй (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл) *и.* юҡ-бар — *всякая всячина, мелочь.* Ул өндәшмәй генә әбәк-һәбәкте күреб ултырҙы

ӘБЕЛӘЙ (урта) *и.* ҡылған — *ковыль*

ӘБӘЛӘК (төньяҡ-көнбайыш) *с.* 1. Йомшаҡ — *мягкий.* Ҡара шыршы кебек әбәләк ағас йуҡ. 2. *и.* ығыш — *копуша.* Нәселләре белән әбәләкләр алар. 3. (урта урал) Ҡауғасы — *недотрога*

ӘБӘЛӘНЕҮ (ҡыҙыл, эйек-һаҡмар) *ҡ.* өтәләнеү — *суетиться*

ӘБӘТ БИҘРӘСЕ (минзәлә) *и.* сапсаҡ — *кадка*

ӘГЕЛ-БӨГӨЛ (ҡыҙыл) *и.* бәпембә — *одуванчик.* Әгел-бөгөл бәп-бәп, туғай ағай туҡ-туҡ

ӘГРӘМӘТ (һаҡмар) *и.* ейәк — *тесьма, пришитая к оборке*

ӘГҮН (эй) *и.* әүен — *овин*

ӘГҮРСӘ, ӘГӨРСӘ (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* ҡыяр — *огурец*

ӘГӘР (дим, ҡариҙел) *и.* арҙан — *кобель.* Әкәр (төньяҡ-көнбайыш, урта урал, эй)

ӘГӘРСЕН (дим) *и.* әберсен — *вяхирь*

ӘҒЕҮӘСЕ (урта, эй) *с.* 1. Ғауғасыл — *скандальный.* Әғеүәсе ул ҡатын, ул ҡотортор (урта). 2. Мәкерле — *коварный*

ӘҒӘБЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Ата-әсәнән өлкән ҡатындарға өндәшеү һүҙе — *обращение к женщинам старше родителей.* 2. Атайҙың йәки әсәйҙең апаһы — *тетя (старшая сестра отца или матери).* Өлкән ағайҙың ҡатыны — *тетя (жена старшего брата)*

ӘҒӘЛ КИЛЕҮ (эй) *ҡ.* 1. Зыҡ ҡубыу — *расшуметься.* Балдар туҡтауһыҙ ҡоторошоп, әғәл киләләр. 2. Ашығыу — *спешить.* Әғәлем гилеп ҡайтып киләм. 3. Хәлдән тайыу — *обессилиться*

ӘҘЕР (ҡыҙыл, мейәс, урта) *и.* мәл, саҡ — *время, пора.* Килгән әҙере эштән ғалаң (мейәс)

ӘҘЕҺӨТ (һаҡмар) *и.* һөҙһөт — *удод.* Әҙһет (арғаяш)

ӘҘӘМ СИЛСӘҺЕ (эйек) *и.* силсә — *туберкулез желез*

ӘҘӘМ ТАҒАҺЫ (һаҡмар) *и.* яңғырыҡ — *эхо.* Урманда ҡысҡырһаң әҙәм тағаһы һин булып йаңғырай

ӘҘӘМ ҮЛӘТЕ (дим) *и.* ваба — *холера*

ӘҘӘРҘӘҮ (дим, мейәс, урта) *ҡ.* тиргәү — *бранить, ругать.* Ул ней икән, кешене әҙәрҙәһә «сабака» тип әҙәрҙәй (мейәс)

ӘЖДАҒЫ, ӘЖДӘҒЕ (гәйнә, ҡариҙел) *и.* аждаһа — *дракон.* Әждаһа, әждәһә (ҡыҙыл, салйоғот, урта)

ӘЖЕК (урта урал) *с.* кәже, сибек — *щуплый.* Хатыны әжек кенә

ӘЖЕР-БӨЖӨР (төньяҡ-көнбайыш) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Әжер-бөжөр генә эшләгәс, оҙаҡҡа бармай шул

ӘЖЕҒӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ялағай — *зарница*

ӘЖӘМЕ (гәйнә) *с.* кәже — *щуплый.* Әжеме генә бичә шапшаҡтай бала тапҡан

ӘЖӘМӘТ I (арғаяш) *и.* боламыҡ — *мучная каша*

ӘЖӘМӘТ II (арғаяш) *с.* йомшаҡ — *слабый (о человеке)*

ӘЖӘТ (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* бурыс — *долг.* Әжәткә биреп торҙом. Әжәт бирһәң, уахытында бирмәй (урта урал)

ӘЗГӘРӘЙ (урта) *и.* бороңғо биш тинлек көмөш тәңкә — *старинная пятикопеечная серебряная монета*

ӘЗЕКӘЙ, ИЗЕКӘЙ (ырғыҙ) *и.* ҡыҙыл эремсек *(эремсекте һыуы менән талғын ғына утта ҡыҙартып, ҡуйырғансы ҡайнатып яһалған ашамлыҡ)* — *особо приготовленный красный творог*

ӘЗНӘП (урта) *и.* гонаһ — *грех.* Әзнәпле бултым инте ошаҡлап

ӘЗӘ (мейәс) *р.* йәл — *жаль.* Баҡсанан апҡайтҡан ҡыйарҙарым сереп бөттө, шуныһы әзә булды

ӘЗӘЙ (урта) *и.* өләсәй — *бабушка*

ӘЗӘЛ (туҡ-соран, урта, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* әжәл — *смерть*

ӘЙБЕР-ҠУРА (дим) *и.* өй кәрәк-ярағы — *домашняя утварь*

ӘЙБИТ (ҡариҙел, урта урал) *к.* эйе бит — *да ведь?*

ӘЙҘӘКӘ (ҡариҙел, урта урал) *ө. һ.* әйҙә әле — *айда-ка.* Әйҙәкә, ай буйына бесән сабып ҡара (урта урал)

ӘЙҘӘМ ӨСӨН (эй) *и.* күрһәтеү өсөн — *для вида.* Хәҙер кейәүгә бер ҡат күлмәк кейҙерә лә, әйҙәм өсөн, шул йетә

ӘЙЕРӘН (төньяҡ-көнбайыш) *и.* айран. Әйрән (дим, ҡариҙел, мейәс, эй)

ӘЙКӘЙ (дим, мейәс, туҡ-соран, урта) *и.* дуҫ ҡатын-ҡыҙҙарҙың бер-береһенә өндәшеү һүҙе — *слово-обращение подруг друг к другу*

ӘЙЛӘМӘЛ (урта) *р.* әлдән-әле — *часто.* Әйләмәл һуғышыр ҙа йөрөр ине

ӘЙЛӘНГЕС I (урта) *и.* әйләнсек — *вертячка (болезнь)*

ӘЙЛӘНГЕС II (урта) *и.* боролма — *поворот*

ӘЙЛӘНДЕРЕҮ: ҺӨТ ӘЙЛӘНДЕРЕҮ (урта) *ҡ.* һөт айырыу — *сепарировать (молоко).* Һөт әйләндерә гитте инәйем

ӘЙЛӘНДЕРӘСЕ (ҡариҙел) *р.* әйләнәһе — *вокруг.* Өй әйләндерәсенә баҡса утырттым

ӘЙЛӘНМӘ I (дим) 1. Стена урауына ҡорған шаршау — *настенная занавеска.* 2. Өрләк шаршауы — *занавеска матицы*

ӘЙЛӘНМӘ II (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Өйрөлмәк — *водоворот.* 2. (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) Бөгәл — *извилина (реки).* Атың Байсәләм әйләнмәһендә тора ине (эйек-һаҡмар)

ӘЙЛӘНМӘ III (урта) *и.* 1. Мөйәшә — *засыпня.* 2. Талдан үрелгән ашлыҡ һауыты — *лубок-плетенка*

ӘЙЛӘНМӘ IV (урта) *с.* йылдам — *проворный.* Әйләнмә кеше

ӘЙЛӘНСЕК (ҡариҙел) *и.* өйөрсөк — *юла*

ӘЙЛӘНӘ (урта) *и.* йортто ураҡан кәртә — *изгородь вокруг дома*

ӘЙЛӘШЕҮ (урта) *ҡ.* эйәләшеү — *привыкать, привыкнуть*

ӘЙРЕМ (ҡыҙыл) *и.* ҡыра — *длинный ряд сгребенной высохшей травы*

ӘЙРӘН (дим, ҡариҙел, мейәс, эй) *и.* май айраны — *пахта*

ӘЙРӘНМАЙ (гәйнә) *и.* аҡ май — *сливочное масло*

ӘЙРӘНЧЫПЧАК (гәйнә) *и.* көбө — *деревянная посуда для сбивания масла*

ӘЙТЕМ (көнсығыш диалект) *и.* кәләп баҫмаһының өс бөртөгө — *три нитки мотушки*

ӘЙТЕШЕҮ (урта) *ҡ.* ҡунаҡ булышыу — *бывать в гостях друг у друга*

ӘЙТКЕРЕҮ (мейәс) *ҡ.* әйттереү — *сказать (через кого-либо).* Быуайыма ла әйткергәйнем, кимәне шай

ӘЙТКЕС (һаҡмар) *и.* сәсән — *импровизатор.* Борон бик әйткес кешеләр буған

ӘЙТМӘКСЕ (мейәс, туҡ-соран, урта) *м. һ.* әйткәндәй — *в самом деле.* Ҡөлнур ғайҙа уыл, әйтмәксе (мейәс)

ӘЙ-ТӘЙ: ӘЙ-ТӘЙ ТОРОУ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

ӘКЕМ (һаҡмар) *и.* кәбәк — *мякина.* Иген әкеме. 2. Һандыҡ — *объедья.* Һалам әкеме

ӘКЕРЕС (ҡыҙыл, мейәс, урта, һаҡмар) *с.* быжмыр — *неторопливый*

ӘКЕРЕСЛӘП (урта) *р.* әкеренләп — *потихоньку*

ӘКТӘЙ, КӘКТӘЙ (эй) *и.* башалтай — *шерстяные носки ручной вязки.* Йөндән әктәй бәйләйбеҙ

ӘКӘЙ I (гәйнә) *и.* өләсәй — *бабушка*

ӘКӘЙ II (дим) *и.* һоҫлан — *суслон*

ӘКӘЙ III (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* мари ҡатын-ҡыҙы — *марийка.* Ике әкәй сыуға бара, берсенән берсе уза бара (төньяҡ-көнбайыш)

ӘКӘЙ IV (арғаяш) *и.* ағай — *старший брат*

ӘКӘЙ ТҮНЕШЕ (дим) *и.* әрекмән — *лопух*

ӘКӘЛ: ӘКӘЛ СИККӘ ЕТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* аҡтыҡ сиккә етеү — *дойти до предела*

ӘКӘЛӘ (гәйнә, туҡ-соран, һаҡмар) *и.* имән сәтләүеге, тубырсыҡ — *шишка, желудь.* Имән әкәләһе (һаҡмар)

ӘКӘМӘЙ (эй) *и.* һармаҡ — *чудак.* Йамғырҙы гөн бесән жыйа, әкәмәй

ӘКӘМӘТЛӘНЕҮ (дим, туҡ-соран) *ҡ.* маташыу — *возиться.* Алабута белән әкәмәтләндек аслыҡта (дим)

ӘҠРӘ (урта урал) *и.* нәҫел-нәсәп — *родня.* Беҙҙең әҡрәләр ҙә бар анда. Әҡрәп (дим, урта)

ӘЛБЕРЛОҠ (һаҡмар) *и.* тилебәрән — *белена черная*

ӘЛБЕРӘҮ (дим, эйек-һаҡмар) *ҡ.* хәлһеҙләнеү — *обессилить.* Йүнһеҙ, әлберәбөткән биш минут эшләйем тип (эйек-һаҡмар)

ӘЛБИЗӘ (урта) *и.* аҡ алабута — *лебеда белая*

ӘЛБЫУЫН (туҡ-соран) *с.* тәнтерәк — *слабый (в ходьбе)*

ӘЛБӘТ (ҡариҙел, мейәс) *р.* һәйбәт — *хорошо.* Йүнәлдем, әлбәт булдым, терелеп киләм (мейәс)

ӘЛДЕРГӘН, ӘЛДЕРҘӘН (ҡыҙыл) *и.* алйырҙан — *хомяк*

ӘЛДИЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* иркәләү — *ласкать.* Әлдиләп кенә үҫтергәйнеләр шул ул балларын

ӘЛДӘ НЕЙӘ (мейәс) *р.* әллә ниңә — *почему-то.* Әлдә нейә тауыҡ ашап ҡуйҙы

ӘЛДӘ ЛӘ (гәйнә, көнсығыш диалект, туҡ-соран) *р.* 1. Әле лә — *и сейчас, и ныне.* Киезтекте әлдә лә басалар (гәйнә). Һары сәскә әлдә лә бар урманда (ҡыҙыл). Әлтә лә (ҡариҙел). 2. (эйек-һаҡмар) Ярай әле — *ладно еще.* Әлдә лә сыҡты әле был Нуриман кетеүгә

ӘЛДӘНЕЙ (мейәс) *и. һ.* ахыры — *по-видимому.* Бесәй йөрөгән, әлдәней

ӘЛЕГҮК (урта) *р.* әле лә — *и сейчас, и ныне.* Ошо әлегүк барыбер элеккесә һөйләшәбеҙ

ӘЛЕЙ ИТЕҮ (эй) *ҡ.* ҡаҙыҡай тороу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

ӘЛЕКӘС (арғаяш, мейәс, эй) *р.* хәҙер үк — *сейчас же.* Әлекәстән китһәң ойат та (арғаяш)

ӘЛЕМ (мейәс) *и.* шамбы — *налим*

ӘЛЕМӘС (һаҡмар) *и.* сепрәк балаҫ — *половик, сотканный из тряпичных полосок*

ӘЛЕҢГЕ (арғаяш, мейәс, салйоғот, урта, эй) *а.* әлеге — *тот, тот самый.* Әлеңге бала бер тәүлек йоҡтаған уйанмай (мейәс)

ӘЛЕП (урта) *и.* ҡайын туҙының һыҙыҡтары — *полосы на бересте*

ӘЛЗЕЙ (ырғыҙ) *р.* әле — *сейчас, ныне.* Әлзей иптәшең дә бармы?

ӘЛИБУҒАС (төньяҡ-көнбайыш) *т.* улай булғас, улайһа — *раз так*

ӘЛИРЛӘН (һаҡмар) *и.* алйырҙан — *хомяк*

ӘЛИЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* 1. Ҡартайыу — *стареть.* 2. Аптырау, ҡаңғырыу — *обалдеть*

ӘЛИЕҮӘК (эйек-һаҡмар) *с.* 1. Йомшаҡ — *слабый.* Эшкә әлиеүәк кенә. 2. Сөскәл — *пресноватый.* Ойотмосо әлиеүәк буғанға ҡатыҡ ойор-ойомаҫ утыра

ӘЛ-ЙӨЛ: ӘЛ-ЙӨЛ ИТЕП ҠАРАУ (ырғыҙ) *ҡ.* алан-йолан ҡарау — *озираться.* Әл-йөл итеп ҡарап тора

ӘЛ-ЙӨЛ (урта) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Имен ҡалған өйләрҙә әл-йөл итеп йаңынан йәшәй башлағаннар

ӘЛЙЫРҘАН (мейәс) *и.* алйырҙан — *хомяк*

ӘЛЛӘЙТЕҮ (урта) *ҡ.* әллә нимә тип әйтеү — *осудить.* Кеше әлләйтеп әйтер

ӘЛЛӘҺӘҢ (әй) *р.* улай булғас, улайһа — *раз так.* Әлләһәң, үҙең генә барып ҡайт

ӘЛПЕШ (урта) *и.* әрпеш — *неряха*

ӘЛПӘНДӘҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* йөрәк ҡағыуҙан хәлһеҙләнеү — *обессилиться от сердцебиения.* Һеҙ гигәнгә әлпәндәп киттем

ӘЛПӘН-ТӨЛПӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* алпан-толпан — *вразвалку.* Әлпән-төлпән баҫып килә

ӘЛСӘ, ӘЛСӘН (төньяҡ-көнбайыш) *т.* улайһа — *раз так*

ӘЛТЕНСӘЙ (эйек) *и.* ҡуянтубыҡ — *дикая морковь*

ӘЛТӘЙ-СӘЛТӘЙ (минзәлә) *с.* иҫке-моҫко — *старье.* Әлтәй-сәлтәй кейемнәр кейҙек суғыш дәүерендә

ӘЛҮК (урта) *р.* әле генә — *только что.* Әлүк кенә мынта ине, ҡайҙа киткәнтер

ӘЛҮҠАҠ (урта) *и.* миләш ҡағы — *пастила рябиновая*

ӘЛ-ХӘЛ БУЛЫУ (дим, туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *ҡ.* терелеү, һауығыу — *выздороветь.* Ныҡ йаттым, көскә әл-хәл булып киләм (дим)

ӘЛӘЙГӘС (мейәс, һаҡмар) *т.* улай булғас, улайһа — *раз так.* Шулай диген әләйгәс, ҡустым (һаҡмар). Әләгәс (урта)

ӘЛӘЙҺЕҢ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *т.* улайһа — *раз так.* Әләйһең, үҙең бараң инде

ӘЛӘК (төньяҡ-көнбайыш) *к.* һәләк — *изумительно.* Бүреләр әләк икән (ҡариҙел)

ӘЛӘКЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш, эйек) *ҡ.* ошаҡлау — *ябедничать.* Мин әләкләҙе тимәссең (төньяҡ-көнбайыш)

ӘЛӘКӘЙ (арғаяш) *ҡ.* ҡаҙыҡҡай тороу — *начинать вставать на ноги (о ребенке)*

ӘЛӘКӘТ (әй) *и.* шуҡлыҡ — *шалость.* Шуның ғына әләкәте

ӘЛӘЛӘЙ (дим, ҡариҙел) *ҡ.* ҡаҙыҡҡай тороу — *начинать вставать на ноги (о ребенке)*

ӘЛӘҢГӘС (һаҡмар) *и.* ылаш — *помост для сушки курута*

ӘЛӘҢЛӘҮ (ырғыҙ) *ҡ.* алаҡандау — *вертеть головой по сторонам*

ӘЛӘФ-ТӘЛӘФ ИТЕҮ (туҡ-соран, әй) *ҡ.* әрәмшәрәм итеү — *разбазаривать.* Хәҙер йыйған аҡсаһын да әләф-тәләф итеп бөтөрҙө (туҡ-соран)

ӘМГЕМӘ, ӘҢГЕМӘ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* мәрәкә — *забава.* Туйҙа элек төрлө әмгемәләр күп була торғайны (туҡ-соран). Туйлығын һатып бирәләр әңгемә өсөн (ҡыҙыл)

ӘМГЕМӘСЕЛ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* мәрәкәсел — *затейник, шутник.* Унып ире бигерәк әмгемәсел геше (туҡ-соран)

ӘМЕЖЕ (гәйнә) *и.* ҡурай еләге — *малина*

ӘМЕШ I (дим) *и.* маҡау — *тупица*

ӘМЕШ II (арғаяш) *и.* уймаҡ — *наперсток*

ӘМЗӘ (дим, туҡ-соран, ырғыҙ) *и.* тауҙа үҫкән ҡырағай һуған — *вид горного дикого лука.* Таулыҡтарҙа тәмле әмзә үҫә (туҡ-соран)

ӘМӨКӨ (урта) *и.* йыланбалыҡ — *угорь*

ӘМӘЙ (мейәс) *и.* муйын — *шея.* Бер әмәй мәрйен

ӘМӘЛСЕ (туҡ-соран, урта, һаҡмар, ырғыҙ, әй) *и.* сихырсы — *колдун*

ӘМӘЛҺЕҘ (көнсығыш диалект, урта) *р.* 1. Бик ныҡ — *очень сильно.* Көн әмәлһеҙ эҫе, томра (урта). Әмәлһеҙ ауырый инде (көнсығыш диалект). 2. (мейәс) Тәртипһеҙ — *беспорядочно*

ӘМӘН (төньяҡ-көнбайыш) *р.* һаман — *все еще*

ӘНДӘШЕҮ (арғаяш, гәйнә, урта урал, әй) *ҡ.* өндәшеү — *окликать*

ӘНЕЙ (гәйнә, урта, урта урал) *и.* 1. Әсәй — *мать.* Әнәй (гәйнә, ҡариҙел, минзәлә, эйек-һаҡмар), әнкәй (ҡариҙел). 2. (урта урал, һаҡмар) Ҡәйнә — *свекровь.* Әнейләре килене белән улына әйтә икән, әнә бәрәсләр алып ҡайттым, һуйайыҡ, тип (һаҡмар)

ӘНЕ ҠЫЙ (гәйнә) *к.* ана бит — *вон же!*

ӘНЕСӘ, ӘНӘСӘ (ҡариҙел) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

ӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *и.* дәрт — *страсть.* Әнеүең ҡайттымәллә, нишләп эшеңде ташлап ҡуйҙың?

ӘНИС (урта) *и.* муйыл ағасы сайыры — *черемуховая смола*

ӘННӘН (ҡариҙел) *р.* унан — *затем*

ӘНТӘК (туҡ-соран) *с.* 1. Көсһеҙ, хәлһеҙ — *слабый, хилый.* Әнтәк малайлар булып сыҡты, бер гөн эшләнеләр ҙә тайҙылар. 2. (һаҡмар) *р.* яҙа, яңылыш — *мимо, невпопад.* Әй, эттәгенәһе, әнтәк һуҡтырҙы бит был

ӘНЧИ БАРМАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

ӘНЧҮР (төньяҡ-көнбайыш) *и.* селбәрә — *малек*

ӘНӘЛӘҮ (минзәлә) *ҡ.* әүәләү — *мять.* Эпейне йасай ҙа тоҙға әнәләй

ӘНӘСӘ (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* 1. Бармаҡ йыуанлығы ғына итеп йомарланған ҡамыр — *тесто в продолговатой форме, изготовленное для лапши.* Әнәсәҙән сумар бешерә торған эйек (төньяҡ-көнбайыш). Әнәсәне өҙәһең дә менә һиңә өҙмә һалма була. Шул әнәсәне киҫеп бауырҫаҡ йаҫайһың (урта урал). 2. (дим) Өшә — *лепешка*

ӘНӘСӘБАРМАҠ, ӘНЧӨБАРМАҠ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сәтәкәй — *мизинец*

ӘҢКЕШ (арғаяш, мейәс) *и.* иңкеш — *шмель*

ӘҢГӘМӘ (туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *р.* мәрәкә, ҡыҙыҡ — *интересно, забавно.* Ҡалай әңгәмә булды әле, хәҙер нисек табабыҙ аларҙы (туҡ-соран)

ӘҢКӘЛ (ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *и.* һурпала бешкән эре һалма — *крупная лапша, сваренная в бульоне.*

Ҡунаҡларға башта ит белән әңкәл бирәләр, аннан һуң һурпа (ырғыҙ)

ӘПЕ (дим) *с.* 1. Телһеҙ — *немой.* 2. Тупаҫ — *тупой*

ӘПЕКӘЙ, ӘПЕКЕЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* икмәк — *хлеб.* Әпкәй, әпәй, әпәк (урта урал)

ӘПЕМ (урта) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ӘПЕРӘКМӘН, ӘПРӘКМӘН (ҡариҙел) *и.* әрекмән — *лопух.* Әперитмән (төньяҡ-көнбайыш)

ӘПЕҮӘ (дим) *с.* аҙ һүҙле — *молчаливый*

ӘПИ I (урта урал) *и.* сепрәктән эшләнгән ҡурсаҡ — *тряпочная кукла.* Ҡыҙлар әпи уйнаталар иде ул саҡта

ӘПИ II (төньяҡ-көнбайыш) *и.* икмәк — *хлеб*

ӘПИГӨПШӘ (ҡариҙел) *и.* айыу ҡурайы — *дягиль лекарственный*

ӘПИПАПА (минзәлә, төньяҡ-көнбайыш) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ӘПИПӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ӘПКӘЛӘЙ (ҡыҙыл, мейәс, туҡ-соран) *и.* 1. Ялағай — *подхалим.* 2. (әй) *с.* йүнһеҙ — *бестолковый*

ӘПЛӘ (ырғыҙ) *с.* ярлы — *бедный.* Борон халыҡ бигерәк әплә тормошта йәшәгән инде

ӘППӘКЕС (һаҡмар) *и.* тау йыуаһы — *лук горный.* Түмәләстә кәзә һуғаны, әппәкес лыҡ тулы

ӘПРӘМ (дим, урта) *и.* әрекмән — *лопух*

ӘПРӘКӘНДӘН-ӘПРӘКӘН (һаҡмар) *р.* буштан-бушҡа — *попусту.* Берәүҙе әпрәкәндән-әпрәкән әрләргә ҡырсынып тора

ӘПСҮК, ӘПСЕК (дим, көнсығыш диалект, туҡ-соран) *и.* ҡара һоло — *овсюг.* Быйыл бөйҙай әпсүкле булды (туҡ-соран)

ӘПСӘ (ҡыҙыл, мейәс, һаҡмар, ырғыҙ) *и.* 1. Әсә — *мать.* Әпсәләре үҙенеке буманы, йәтим үҫте балалары (ҡыҙыл). 2. (ҡыҙыл, мейәс) Инә мал — *матка, самка.* Быҙауға морондоҡ бәйҙәп йебәрәләр, әпсәһен имһә (мейәс)

ӘПСӘ ЙЕЛӘГЕ (арғаяш, мейәс) *и.* ҡурай еләге — *малина*

ӘПСӨЙ ӨЙСӨГӨ (мейәс) *и.* ҡурай еләклек — *малинник*

ӘПСӘК (арғаяш) *и.* ҡайын еләге — *земляника*

ӘПТЕК-ҺӘПТЕК (эйек-һаҡмар) *а.* теләһә ниндәй — *какой-то.* Әптек-һәптек кеше өҙәлмәй ҙә баһа

ӘПТЕК-ҺӘТЕК (эйек-һаҡмар) *и.* сүп-сар — *мусор*

ӘПТЕКӘС (дим) *и.* ҡомай — *пескарь*

ӘПТӘЛӘН (туҡ-соран, ырғыҙ, эйек-һаҡмар) *с.* ҡабалан — *суетливый.* Әхмәҙғәлим ағай бик әптәлән кеше ине ул (туҡ-соран)

ӘТӘН, ӘПТӘМ (туҡ-соран, һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *окончательно.* Ҡуҙгүрпәс әптән арыны (һаҡмар)

ӘПӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* һаҡау — *косноязычный.* Баласы ҡурҡып әпә булып ҡалды

ӘПӘЙ I (дим, һаҡмар) *и.* манса — *перга.* Бал ҡорто әпәйҙе айағына бәйләп ташый (дим)

ӘПӘЙ II (дим, ҡариҙел) *и.* ашлыҡ — *зерно*

ӘПӘЙ АСЫТҠЫСЫ (ҡариҙел) *и.* әсетке — *закваска*

ӘПӘЙ АСЫҪЫ (дим) *и.* әсетке — *закваска*

ӘПӘЙ ГӨРӘГЕ (дим, ҡариҙел) *и.* мейескә икмәк ултырта торған көрәк — *лопаточка для поставки хлеба в печку*

ӘПӘЙ ҒАШЫҒЫ (дим, ҡариҙел) *и.* ҡамыр болғата торған ҡашыҡ — *деревянная ложка для сбивания теста.* Әпәй ҡашыҡ (урта)

ӘПӘЙ САПСАҠ (урта урал) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

ӘПӘЙ СИЛӘК (дим, урта) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

ӘПӘК КҮНӘГЕ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* икмәк күнәге — *квашня*

ӘПӘК-СЕПӘК ИТЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* ҡурсалау — *защищать, ограждать.* Һин бигерәк шул малайыңды әпәк-сәпәк итәһең

ӘПЕН-СӨПӨН (туҡ-соран) *р.* аҙ-маҙ — *немного.* Әпен-сөпөн генә ашаны ла, йөгөрөп сығып та гитте. Әпен-сепән (урта)

ӘПӘНӘ (дим) *р.* һаҡау — *косноязычно.* Әпәнә ҫөйләшә, бер нәмә лә белмәйем тей

ӘПӘРӘКТӘҮ (һаҡмар) *ҡ.* әрләү — *обругать.* Әпәрәктәне лә әпәрәктәне мине өс көн буйына

ӘПӘРӘКӘН (һаҡмар, ырғыҙ) *р.* 1. Бөтөнләй, бер ҙә юҡҡа — *совсем, совершенно.* Әпәрәкән аҡсаһыҙ ҡалдым (ырғыҙ). 2. Юҡҡа — *напрасно, попусту.* Әпәрәкән йөрөп ҡайттым (һаҡмар)

ӘПӘТТӘНЕҮ (арғаяш, салйоғот) *ҡ.* ялағайланыу — *подхалимничать*

ӘПӘҮҘӘП: ӘПӘҮҘӘП ҮҪТЕРЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* иркәләп үҫтереү — *воспитывать в неге.* Әпәүләү (туҡ-соран). Балаларын хатта инде әпәүләп кенә үҫтерәләр

ӘР I (төньяҡ-көнбайыш, урта урал) *и.* һоро ҡорт — *трутень.* Әре (урта)

ӘР II (дим) *и.* тәпән — *кадка*

ӘР III (төньяҡ-көнбайыш) *а.* һәр — *каждый, всякий.* Әр йылны ҡайтып тора балаларым (ҡариҙел)

ӘРБӘК-ҺӘРБӘК (урта) *р.* арлы-бирле — *кое-как.* Әрбәк-һәрбәк йаҡтырыуға мейескә йағып йебәреп, ашарға әҙерләргә тотонто

ӘРБӘНДЕ, ӘРБӘНТЕ (ҡыҙыл, урта) *и.* әрмәнде — *жаба*

ӘРБӘНДӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыбырҙау; күҙгә салыныу — *шевелиться; мелькнуть в глазах.* Ҡайҙа нимә әрбәндәй, ун-ун биш саҡрымдан йалт итеп күренеп тора

ӘРБӘҢ-ҺӘРБӘҢ ИТЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* ҡыбырҙау; күҙгә салыныу — *шевелиться; мелькнуть в глазах.* Анауында ҡыуаҡлыҡта кемдер әрбәң-һәрбәң итеп ҡалды түгелме?

ӘРГЕНДЕК (дим, туҡ-соран, урта, эйек-һаҡмар) *с.* хәлһеҙ, сибек — *слабый, хилый.* Был әргендек малайларҙы ҡайҙан табып бөттөң тағы? (туҡ-соран)

~~**ӘРҘӘН**~~ (арғаяш, әй) *и.* алйырҙан — *хомяк.* Әрлән (һаҡмар)

ӘРЕК (урта) *и.* терәү — *подпора.* Ҡойма әреге

ӘРЕ ҠОРТ (урта, әй) *и.* һоро ҡорт — *трутень*

ӘРЕПЛӘШЕҮ (дим) *ҡ.* ҡаршы әйтешеү — *пререкаться*

ӘРЕ-ҺӘРЕ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* иртә таң — *ранняя заря.* Таңдың әре-һәреһе белән йулға сыға инек (туҡ-соран). Әрә-һәрә (ырғыҙ, әй)

ӘРЕШКЕ (урта) *и.* эре йәшел себен — *зеленая падальная муха.* Әрешке иткә йомортҡа һала, шунан ит ҡортлай

ӘРЕШКЕЛӘҮ (урта) *и.* ҡортлау — *червиветь (о мясе).* Ит әрешкеләгән

ӘРЕШКӘ (урта) *и.* кәрешкә — *вика*

ӘРЙӘ (дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ҡумта — *коробка.* 2. Эркет һауыты — *кадка.* 3. Моҙға — *роевня*

ӘРКЕ (мейәс) *и.* дегет ҡайнатыу һауыты — *кадка для варки дегтя*

ӘРКӘР (ҡыҙыл) *и.* болан — *олень*

ӘРКӘТӘҮ I (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* солоҡҡа ваҡ-төйәк күтәреү өсөн ҡуйылған оҙон бау — *специальный аркан, применяемый в бортничестве.* Әркәтәй (урта)

ӘРКӘТӘҮ II (әй) *и.* йүкә ағасынан яһалған бал һауыты — *посуда для меда, сделанная из липы*

ӘРЛЕК (гәйнә) *с.* кәрлә — *карлик.* Әрлек ағас. Әрлек халыҡ

ӘРЛӨ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* ҡурпы — *отава*

ӘРЛӘН (дим, ҡариҙел, урта, һаҡмар) *и.* алйырҙан — *хомяк*

ӘРМӘК (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар, әй) *и.* 1. Сепрәк балаҫ — *тряпичный половик.* 2. Турпыша — *полог*

ӘРМӘНДЕ (ҡыҙыл, урта) *и.* тәлмәрйен — *лягушка*

ӘРМӘС (салйоғот) *и.* йөндән һуғылған балаҫ — *палас, сотканный из шерсти*

ӘРПЕК (гәйнә) *с.* өрпәк — *пушистый (о снеге)*

ӘРПЕТ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* әрпеш — *неряшливый, неопрятный.* Әрпәт (әй)

ӘРПЕТҺЕҘ (төньяҡ-көнбайыш) *с.* ҡәҙерһеҙ, бәҫһеҙ — *потерявший вид, ценность (о вещах).* Әрпәтһеҙ (әй)

ӘРСЕЙ (дим) *и.* арсый — *провожатый (сопровождающий невесту в дом жениха после свадьбы)*

ӘРСЕЛЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* асылыу — *проясняться, очищаться.* Башитәк тауына йеткәндә, тәбиғәт ҡараңғылыҡтан әрселде. Йер ҡарҙан әрселә башланы

ӘРСЕҮ (дим) *ҡ.* 1. Таҙартыу — *чистить.* Урман әрсеү. 2. (төньяҡ-көнбайыш) Йыйыштырыу — *убрать.* Өстәлне әрсеп ташлайыҡ, балам

ӘРҮК (һаҡмар) *и.* өрөк — *урюк*

ӘРҮӘҪ (ҡыҙыл) *с.* меҫкен, бахыр — *жалкий, бедный.* Ат арығы тулаҡ була, ир йарлыһы әрүәҫ була

ӘРҺӘЛӘНЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Алаҡандау — *вертеть головой по сторонам.* 2. (әй) Үрһәләнеү — *кипятиться*

ӘРӘБӘҒӘТҺЕҘ (һаҡмар) *с.* һөйкөмһөҙ — *отталкивающий, несимпатичный*

ӘРӘҒӘЙӘЛЕ (ҡыҙыл) *с.* 1. Иғтибарлы — *внимательный.* Кейәүең әрәғәйәле буһа, тәңкә әпкилепиреп китә. 2. (әй) Тәртипле, тәүфиҡлы — *воспитанный*

ӘРӘНДЕК (ырғыҙ) *и.* ҙур йөк арбаһы — *тяжелая повозка*

ӘРӘПӘ ЖЫЙЫУ (минзәлә) *ҡ.* һабан туйға ашамлыҡ йыйыу — *сбор продуктов для сабантуя*

ӘРӘСӘ (эйек-һаҡмар) *и.* мәғәнә — *семантика, значение.* Сығанаҡ тигәнең һыуға ғына ҡайтып ҡалмай, ҡустым, уның әрәсәһе ғәләмәт киң. Эрәсә (әй)

ӘРӘҮӘН: ӘРӘҮӘН ЙӘН (ырғыҙ) *с.* йомшаҡ күңелле — *мягкосердечный.* Бигерәк әрәүән йән кеше ине атайыбыҙ

ӘРӘШӘ I (дим, урта, урта урал, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Ашлыҡҡа төшкән ҡара ыржа — *черная ржавчина (бьет колосовые).* Быйыл арышты әрәшә ҫуҡты (дим). 2. Монар — *мгла, марево.* Ашлыҡты монар ҡурҙы (урта)

ӘРӘШӘ II (һаҡмар) *и.* эре йәшел себен — *зеленая падальная муха.* Рәшә (туҡ-соран)

ӘСБИ ЙЕЛӘГЕ (дим) *и.* эт еләге — *белладонна.* Әҫбә йеләге (урта), әсбе (ҡариҙел)

ӘСЕ I (ҡыҙыл) *и.* татырлауыҡ — *солончак.* Әселә йөрөй мал

ӘСЕ II (ҡыҙыл) *и.* үт — *желчь.* Айыу әсеһе

ӘСЕК-МӘСЕК (әй) *р.* улай-былай — *так и сяк.* Аның ире әсек-мәсек кенә түгел шул ул

ӘСЕЛЕШ: ӘСЕЛЕШЛЕ БУЛЫУ (урта) *ҡ.* ҡаршы булыу — *быть против.* Асыҡтан-асыҡ әселешле булып йөрөмәһә лә, эллә ниңә йаратып бөтмәй бит ул

ӘСЕРТКЕ ҮЛӘН (һаҡмар) *и.* ҡаҡы — *свербига восточная*

ӘСЕ ҺЫРҒАҠ (туҡ-соран, һаҡмар) *с.* ыжғыр — *пронзительный, сильный (о погоде)*

ӘСКЕРНӘ I (ҡыҙыл, урта) *и.* аскернә — *обжора.* Әскернәй (һаҡмар)

ӘСКЕРНӘ II (ҡыҙыл) *с.* әсе телле — *злоязычный, зубастый*

ӘСКӘРНӘ (урта) *с.* бәләсел — *поднимающий шум; ноющий по пустякам*

ӘСМӘЙЕЛ (ҡыҙыл, урта, эйек-һаҡмар) *и.* аскернә — *обжора.* Әснәйел (мейәс)

ӘСМӘК (ҡыҙыл) *и.* аскернә — *обжора.* Өрәк бик әсмәк пула икән, күб ашай

ӘСНӘҠӘТ (ҡыҙыл, урта) *и.* аскернә — *обжора.* Үҙҙәре, әснәҡәтләнеп, иртәнән кискә тиклем ашарға һораүҙан бушамай. Әстәкәт (мейәс)

ӘСТӘ (гәйнә, урта урал) *и.* һуҡыр шәм төрө *(сыра яндырыу өсөн ағас нигеҙгә ултыртылған тармаҡлы тимер) — вид коптилки (железо с вилкой на деревянной подставке для зажжения лучины)*

ӘСТӘҒ, ӘСТӘҒИН (урта, эйек-һаҡмар) *ы.* атаҡ, алла һаҡлаһын — *о, не дай бог (междометие удивления).* Ойат инде, әстәғин, теҙҙән күлдәк кейә, тувыңы күренеп тора (эйек-һаҡмар)

ӘСТӘЙ (дим) *и.* бесәйғойроҡ — *щетинник сизый*

ӘСӘ (ҡыҙыл, мейәс) *и.* инә — *матка.* Әсә ғорт. Әсә алмаштырыу. Әсәһе икене бәрәсләне (ҡыҙыл)

ӘСӘЙ (туҡ-соран, урта) *и.* 1. Өләсәй — *бабушка.* 2. (урта) Кендек әбейе — *повивальная бабка*

ӘСӘК I (дим) *и.* эсәк — *кишка*

ӘСӘК II (ҡариҙел) *и.* мейес — *печка*

ӘСӘК III (ҡыҙыл, әй) *ы.* бәрәкәт — *ба (междометие удивления, испуга).* Әсәк, бушҡа тертелдәп барамсы (ҡыҙыл)

ӘСӘК-ҺӘСӘК (әй) *а.* эллә ниндәй — *какой-то.* Әсәк-һәсәк кеше жыйған анда

ӘСӘКӘЙ АЛЫУ (эйек) *ҡ.* сикәнес алыу — *испытать первую дрожь при купании*

ӘСӘЛЕК (мейәс) *и.* ҡорт инәһе ситлеге — *пчеломаточник*

ӘСӘМӘК (дим) *и.* аскернә — *обжора*

ӘСӘНЧЕ (урта урал) *и.* кейәү үләне — *чабрец башкирский*

ӘСӘТЕР (урта) *и.* бикре — *осетр*

ӘСӘРЕҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* әҫәрләнеү — *возбуждаться.* Ата ҡаҙ ҡычҡырса әсәрә

ӘСӘХ (урта) *и.* сәбәп — *причина.* Ваһаптың үлеүенең әсәхен һорашты

ӘҪБЕ I (дим) *и.* 1. Сабыртма — *сыпь.* Әҫпе, әҫфе (туҡ-соран, ырғыҙ). Йеләк ашаһа дәненә ҡып-ҡыҙыл булып әҫпе ғалҡа (туҡ-соран). Әһпе (һаҡмар), әҫпе (ҡыҙыл, мейәс). 2. (дим) Скарлатина. Әҫпе (һаҡмар), әҫпә (урта)

ӘҪБЕ II (дим) *и.* себен аулаусы (үлән) — *мухоловка*

ӘҪБӘТЛӘҮ (урта) *ҡ.* имләү — *лечение домашними средствами*

ӘҪПЕ (эйек-һаҡмар) *и.* шәкәр ауырыуы — *сахарный диабет*

ӘҪПЕ ЙЕЛӘГЕ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* себен ҡыуағы — *спаржа*

ӘҪПЕ ЙЕМЕШЕ (ҡыҙыл) *и.* әҫпе еләге — *жостер слабительный*

ӘҪПӘТҺЕҘ (һаҡмар) *с.* килбәтһеҙ — *нескладный (об одежде).* Ҡалай әҫпәтһеҙ кейем гейгән

ӘҪТӘТ (эй) *и.* ысул — *способ.* Әҫтәтен белмәһәң аны ҡора ла алмайһың

ӘТЕЙ (төньяҡ-көнбайыш, урта, урта урал, эйек-һаҡмар, эй) *и.* атай — *отец*

ӘТЕЙ-ҠАРА (ҡариҙел) *и.* ата-инә — *родители.* Әтей-ҡара башҡорт булғас шулай һөйләшәбеҙ

ӘТЕКӘЙ, ӘТКӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* 1. Атай— *отец.* 2. *(урта урал)* Ҡайны — *свекор.* 3. (ҡариҙел) *р.* тас атаһы — *весь в отца*

ӘТЕЛКӘ, ӘТИЛКӘ (арғаяш, мейәс) *и.* 1. Балитәккә баҫылған таҫма — *тесемка, пришитая на оборке.* 2. Балитәк — *оборка*

ӘТЕМТӘЙ (эйек-һаҡмар) *с.* бер ҡатлы — *наивный.* Әтемтәй геше бөтә нимәһен бирергә тора

ӘТЕМҮС (ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ӘТЕҢМЕШ (ҡариҙел) *с.* тиҫкәре — *капризный*

ӘТЕҮ (дим) *т.* юғиһә — *а то.* Әтеү үҙем генә барайыммы?

ӘТИМӘСЛӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* сыпранлау — *ерепениться.* Нимә әтимәсләнәһең, беҙ ҙә малай-шалай түгел бит

ӘТКОЛАҠ (урта, эйек-һаҡмар) *и.* атколаҡ — *щавель конский*

ӘТЛЕК (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* ҡыңғырау сәскә — *колокольчик.* Әттек (ҡыҙыл, мейәс, эй)

ӘТМӘ I (дим, эйек-һаҡмар) *и.* 1. Тоҙаҡ — *силок.* Шәшкене сирттереп, ҡыҫтырып тоталар әтмә белә (эйек-һаҡмар). 2. (дим) Йәтмә — *сачок*

ӘТМӘ II (эйек) *и.* шыуҙырма йүшкә — *раздвижная вьюшка*

ӘТМӘ III (ҡариҙел) *и.* йәрбесәк — *мочка*

ӘТМӘ IV (эйек) *и.* ҡоштар аяғындағы яры — *перепонка на лапках водоплавающих птиц*

ӘТМӘКӘС, ӘТНӘКӘС (эйек-һаҡмар) *и.* әтмәкәй — *лук линейный*

ӘТМӘН (ҡариҙел) *и.* кәтмән — *мотыга*

ӘТНӘ (гәйнә, урта урал) *и.* аҙна — *неделя.* Ике әтнә йөрөп ҡайттым (урта урал)

ӘТНӘКӘ (туҡ-соран) *т.* 1. Шулай ҙа — *однако.* Әтнәкә, үҙе бармаған бит әле, ҡурҡҡан. 2. (урта) *и.* мәғәнә — *суть, смысл.* Әтнәкәһен һиҙә биреп ҡалам. 3. (урта) Үс — *злоба*

ӘТНӘШКӘ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* сүмесбаш — *головастик*

ӘТПИТКӘ (эй) *и.* һандыҡ — *объедья*

ӘТТИ БАҪЫУ (дим) *ҡ.* ҡаҙыҡай баҫыу — *начать вставать на ноги (о ребенке)*

ӘТТӘ I (нөгөш) *р.* бөтөнләй — *окончательно.* Беҙҙекеләр эттә гиткәнсе калхузда эшләйләр

ӘТТӘ II (дим, урта) *и.* атай — *отец.* Әттәм ҡайтмаҙы әле (урта)

ӘТҮКӘШ (урта) *и.* һыуыҡ — *мороз*

ӘТҮМЕС (ҡариҙел) *и.* ҡамҡа — *божья коровка*

ӘТӘЙ (дим, төньяҡ-көнбайыш, урта) *и.* атай — *отец.* Әтәйләр әйтәҙерейе башҡырт булғанбыҙ тип (төньяҡ-көнбайыш)

ӘТӘЙ: ҘУР ӘТӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* атайҙың ағаһы — *старший брат отца*

ӘТӘЙ-БАБАЙ (урта) *и.* ата-баба — *предки*

ӘТӘЙБАШ (гәйнә) *и.* бәпембә — *одуванчик*

ӘТӘК-ЙОМАҠ (урта) *р.* арлы-бирле — *как попало.* Әтәк-йомаҡ тегеүләре оҡшамай

ӘТӘКӘС (ҡариҙел) *р. атас — похожий на отца*

ӘТӘКӘС: ӘТӘКӘС АЛЫУ (мейәс, урта) *ҡ.* сикәнес алыу — *дрожь (от холодной воды).* Әтәкәш алыу (эй)

ӘТӘЛБАЙ (дим) *и.* этәмбәй — *припущенник.* Беҙ әтәлбай, Бөрйән йағынан кигәмбеҙ

ӘТӘЛГЕ (урта) *и.* ырыуғыс — *пазник*

ӘТӘМБӘЙ (төньяҡ-көнбайыш) *и.* тол иген — *хлеб, выросший из осыпавшихся зерен*

ӘТӘМГҮРЛӘҮ (урта) *ҡ.* табыу — *приобрести.* Бына һыйырларҡа берәй нәмә әтәмгүрләркә кәрәк ине

ӘТӘМКӘЛӘҮ (һаҡмар) *и.* иҫкереү — *обветшать.* Өй алама, әтәмһәләгән

ӘТӘННӘҮ (ҡариҙел) *ҡ.* тик тормау — *не садиться.* Әтәннәп ҡайҙа йөрөйөң көнө буйы

ӘТӘРБАЙ (урта) *и.* үтембей — *проныра*

ӘТӘС (ҡариҙел) *р.* атас — *весь в отца*

ӘТӘСБАЛЫҠ (дим) *и.* мыйыҡлы балыҡ — *усач (рыба)*

ӘТӘС ГӨЛӨ (дим) *и.* әтәс кикреге — *марьянник гребенчатый*

ӘТӘСҠАН (эйек) *с.* ҡыҙыу — *вспыльчивый.* Бәләкәстән әтәсҡан булды Хәмзә малайы

ӘТӘС ҺАҠАЛЫ (һаҡмар) *и.* әтәс кикреге — *марьянник гребенчатый*

ӘҮГӘЛЕ (ҡыҙыл, мейәс) *р.* әүәл — *раньше.* Әүгәле зәңге булды, биҙәр-биҙәр булып шешә туғайны (мейәс)

ӘҮҘЕРЕҮ (ҡыҙыл, мейәс) *ҡ.* ҡаратыу — *привлечь на свою сторону.* Үҙенә әүҙереп алған (мейәс)

ӘҮЕН (урта) *и.* 1. Ҡор ауы — *силок для рябчиков.* 2. Балыҡ ауы — *рыболовная снасть.* Әүен һалайыҡ әле балыҡҡа. 3. (урта, һаҡмар) Таған — *стожар.* 4. (ҡыҙыл) Аусы ҡыуышы — *шалаш охотника.* 5. (дим) Яһалма соҡор — *искусственный лог (для ловли птиц и зверей)*

ӘҮЕН: ӘҮЕН БАҘАРЫНА КИТЕҮ (ҡыҙыл, туҡ-соран, һаҡмар, эй) *ҡ.* йоҡлап китеү — *заснуть.* Сеү,

ɪуыштанма, бәпәйең әүен баҙарына китепара ɪаҡмар)

ӘҮЕН МАШИНА (әй) *и.* ат менән ашлыҡ һуҡыс — *конная молотилка*

ӘҮЕННӘҮ (урта) *ҡ.* ашлыҡ йәки бесәнде тағанлап юү — *скирдование хлеба или сена на стожары*

ӘҮЕРКӘ (урта) *и.* балитәк — *оборка*

ӘҮЕРЕҮ (ҡариҙел, мейәс, әй) *ҡ.* әүрәтеү — *завлечь.* Был нисектер әүерҙе бит мине (ҡариҙел). Әүерә-әүерә саҡ туҡтаттыҡ (мейәс)

ӘҮЕРНӘ АЙАҒЫ (ҡыҙыл) *и.* өсаяҡ — *треножник (в домашнем ткачестве)*

ӘҮЕРНӘ БАҒАНЫ (урта) *и.* өсаяҡ — *треножник (в домашнем ткачестве)*

ӘҮЕРНӘ БҮКӘНЕ (эйек) *и.* өсаяҡ — *треножник (в домашнем ткачестве)*

ӘҮЕРНӘ ТОЙАҒЫ (салйоғот) *и.* өсаяҡ — *треножник (в домашнем ткачестве)*

ӘҮЕРНӘТӨП (ҡариҙел) *и.* өсаяҡ — *треножник (в домашнем ткачестве)*

ӘҮЕРНӘ ҺӘНӘГЕ (һаҡмар) *и.* өсаяҡ — *треножник (в домашнем ткачестве)*

ӘҮЕРӘ-СӘҮЕРӘ (ырғыҙ) *и.* мәшәҡәт — *забота.* Әүерә-сәүерә белән донйа гөттөм

ӘҮЕРҪЛЕК, ӘҮЕҪЛЕК (дим, урта) *и.* 1. Аҙбар башы — *крыша хлева.* 2. (урта) Ҡыйыҡ — *крыша (дома)*

ӘҮЕРТЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* әүрәтеү — *завлечь*

ӘҮЕҪТЕК (ҡыҙыл, һаҡмар) *и.* утын һарайы — *дровяник*

ӘҮЕҮ (ҡыҙыл) *ҡ.* 1. Ығыу — *наклоняться.* 2. (мейәс) Һатыу — *предавать.* Һине әүебутырам

ӘҮЕШТЕРЕҮ (ҡыҙыл, мейәс, әй) *ҡ.* болғатыу — *помешивать.* Утты әүештереү

ӘҮКӘЙ (һаҡмар) *и.* әхирәт — *подруга.* Минем әүкәйем ҡунаҡҡа кигән Аҡйарҙан

ӘҮҠАН (гәйнә) *с.* аулаҡ — *укромный.* Әүҡан урын. Әүҡан өй. Ауҡан, ауҡам (урта урал)

ӘҮҠАТ (урта урал, һаҡмар) *и.* 1. Дәүләт — *богатство.* Әүҡат таралып бөттө инде (урта урал). 2. (көнсығыш диалект, һаҡмар) Көс, хәл — *сила, мощь.* Әүҡат йуҡ, барырға ауыр (һаҡмар)

ӘҮҠАТ: ӘҮҠАТТАН ТАЙЫУ (көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ.* хәлдән тайыу — *обессилеть.* Ҡартлығынан әүҡаттан тайған инде ул бабай (һаҡмар)

ӘҮЛӘ (урта, эйек-һаҡмар) *р.* яҡшы — *лучше.* Байға хеҙмәтсе булып йөрөгәнсе хәйерселәп йөрөгәнең әүлә (урта)

ӘҮМӘКЛӘҮ (дим, туҡ-соран) *ҡ.* әүәләү — *валять.* Ҡурмасты усында әүмәкләп улының итәгенә ҫалды (дим)

ӘҮМӘКӘЙ (ҡыҙыл, урта, урта урал) *с.* аумаҡай — *непостоянный.* Мына хәҙер әүмәкәй буған да гиткән бабай (ҡыҙыл)

ӘҮМӘКТЕҮ (арғаяш) *ҡ.* күңелгә тейеү — *тошнить*

ӘҮМӘЛЕ: ӘҮМӘЛЕ ЛӘ ДӘҮМӘЛЕ (ҡыҙыл) *с.* аумаҡай — *непостоянный.* Әүмәле лә дәүмәле был донйаның хәлдәре. Әүмәле дә тәүмәле (төньяҡ-көнбайыш)

ӘҮМӘЛӘҮ I (көнсығыш диалект, туҡ-соран) *ҡ.* әүәләү — *валять.* Әүмәләп ике-өс йәймә бешерә һал сәйгә (ҡыҙыл)

ӘҮМӘЛӘҮ II (көнсығыш диалект, һаҡмар) *ҡ.* өҫтән-мөҫтән эшләү — *работать кое-как, поверхностно.* Әүмәләй торғас бер нәмә гилтереп сығарырбыҙ әле (һаҡмар)

ӘҮМӘТ (эйек-һаҡмар) *и.* дәүләт, байлыҡ — *богатство.* Шул малларын әүмәт күрәләр инде

ӘҮРЕЙӘҺАН БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* баҙнат итмәү — *не решиться.* Эшләйемме-йуҡмы тип әүрейәһан булып тик торола

ӘҮРӘ (эйек-һаҡмар) *и.* шырлыҡ — *чаща.* Ҡарурман әүрәһендә йәшәгән

ӘҮРӘ: ӘҮРӘ БУЛЫУ (һаҡмар) *ҡ.* әүрәү — *увлечься.* Йәштән эш белән әүрә булып ҡарһүҙҙе хәтерләмәнем

ӘҮРӘК (арғаяш, мейәс) *и.* әүрәү — *мякина*

ӘҮРӘЛӘҮ (урта урал) *ҡ.* әүрәү — *увлечься.* Шулай әүрәләп торғанда, бер ҡарт килеп сыҡты

ӘҮҪӘЛӘҮ I (урта) *ҡ.* әүәләү — *валять.* Ҡоротто әүҫәләп ылашҡа теҙеп ҡуйабыҙ ут аласығына

ӘҮҪӘЛӘҮ II (туҡ-соран, урта) *ҡ.* эрһеҙләү — *носить неаккуратно (об одежде).* Әүҫәләмәй тор кейемеңде, апайыңнарға ней гейеп барырың (туҡ-соран)

ӘҮҺӘЛӘЙ, ӘҮҺӘЛДӘЙ (урта) *и.* 1. Сәңгелдәк — *колыбель.* 2. Бәүелсәк — *качели.* Аласыҡлар артындағы ҡайынҡа әүһәләй тағып бир әле. Әүһәләк, әүһәлдәк (ҡыҙыл)

ӘҮҺӘЛӘҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* иркәләү — *баловать.* Ҡоро әүһәләп йөрөтөү белән генә булмай балаңы

ӘҮШӘЛӘҮ I (дим, урта, әй) *ҡ.* көйшәнеү — *пережевывать.* Әбейе әүшәләп кенә икмәк ашабутыра (урта)

ӘҮШӘЛӘҮ II (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* әүәләү — *валять.* Көтөү ҡайта башладисә йабағасын йеүешләп әүшәләйҙерейек тә туб итеп уйнатаҙырыйыҡ

ӘҮӘ (туҡ-соран, эйек-һаҡмар) *с.* яйлы — *удобный.* Әнә, шул урындан да әүәһе йуғ инде ҡунарға (эйек)

ӘҮӘЛӘҮ (төньяҡ-көнбайыш) *ҡ.* өйәләү — *валиться.* Бәпкә әүәләгән

ӘҮӘМ (һаҡмар) *р.* бөтөнләй — *совсем.* Әүәм белмәгәм

ӘҮӘССЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* әүәҫләнеү — *пристраститься*

ӘХЕЙ (туҡ-соран) *и.* 1. Әхирәт *(ҡатын-ҡыҙҙар)* — *подруги.* Әхейләр өйләренә быйыл ғына сыҡтылар. 2. (эйек) Дуҫ *(ир-егеттәр)* — *друзья*

ӘХИРӘТ (туҡ-соран, һаҡмар) *и.* йәштәш ҡатын-ҡыҙҙар — *сверстницы.* Беҙ аның белән әхирәт инек, ун икенсе йылғыларбыҙ (туҡ-соран)

ӘХИРӘТАПАЙ (һаҡмар) *и.* әсәйҙең әхирәте — *подруга матери*

ӘХИРӘТЛЕГИНӘЙ (дим, урта) *и.* морондоҡ инәй — *посаженая мать*

ӘХИРӘТЛЕГӘТӘЙ (дим, урта) *и.* морондоҡ атай — *посаженый отец.* Әхирәтлегатай (ҡыҙыл)

ӘХИРӘТЛЕГӘСӘЙ (ҡыҙыл) *и.* морондоҡ инәй — *посаженая мать*

ӘХМӘЛ: ӘХМӘЛГӘ ТӨШӨҮ (дим) *ҡ.* хәлдән тайыу — *обессилиться, уставать.* Бу уахытта эшләп әхмәлгә төшә инек

ӘХҮӘЛ (туҡ-соран, урта) *и.* хәл — *положение, состояние.* Шул арҡала әхүәл ҡапыл үҙгәреп китте (туҡ-соран). Иренең шул әхүәлен белгәс нигә саҡырырға (урта)

ӘҺЕРГӘНЕҮ (эйек-һаҡмар) *ҡ.* эҫелектән тын ҡыҫылыу — *задыхаться от духоты*

ӘҺӘҺӘЙ (эйек-һаҡмар) *и.* ҡағараҡ — *чернозобая гагара*

ӘШБӘ, ӘШПӘ (гәйнә) *и.* булдыҡһыҙ, ебегән — *мямля.* Әшбә хатын белән көн итте инде ул

ӘШЕТ I (ҡыҙыл) *и.* ҡарлы ҡатыш ямғыр — *снег с дождем.* Әшит (эйек)

ӘШЕТ II (урта) *и.* сытыр — *хворост*

ӘШЕҮӘК (һаҡмар) *с.* йомшаҡ — *слабый (о человеке)*

ӘШЕҮӘТҺЕҘ (урта) *с.* килешһеҙ — *нескладный.* Күлмәге әшеүәтһеҙ оҙон. Әшеүәтһеҙ оҙон бер һеңлеһе бар. Әшеүәтһеһ (салйоғот)

ӘШИПТӘН ТЫШ (туҡ-соран, һаҡмар, ырғыҙ) *р.* саманан тыш — *слишком.* Әшиптән тыш эшләмәһә ней була икән (туҡ-соран)

ӘШКЕ (арғаяш, мейәс) *и.* әрпеш — *неряха*

ӘШКӘЙЕКЛӘНЕҮ (ҡариҙел) *ҡ.* ашҡаяҡланыу — *облупиться (о коре)*

ӘШКӘР (дим, ҡариҙел) *и.* 1. Сүпләп һуҡҡанда киндергә ҡуйылған биҙәк — *узор (в подборном ткачестве).* 2. Буй-буй икенсе төрлө еп атылып һуғылған киндер — *полотно, вытканное с полоской.* Әшкәрле киндерҙән ирләр күлмәге тегәләр (ҡариҙел)

ӘШКӘРЕЛТЕРЕҮ (урта) *ҡ.* фаш итеү — *разоблачить*

ӘШКӘРНИК (төньяҡ-көнбайыш) *и.* төпөш — *коротыш*

ӘШКӘРТЕҮ (эй) *ҡ.* иҫкәртеү — *предупредить.* Атайыңа бөгөн үк әшкәртеп ҡуй, иртәгә эшкә иртүк барабыҙ

ӘШКӘТӘҮ (һаҡмар) *и.* епшек буран — *липкий буран*

ӘШНӘ (дим) *и.* йәштәш — *сверстник*

ӘШНӘЛӘШ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *и.* серҙәш — *самый близкий друг*

ӘШНӘЛӘШЕҮ (дим, урта, эйек-һаҡмар) *ҡ.* серләшеү — *обмениваться секретами.* Ҡоҙасаһы белән әшнәләшкән була апайым (эйек-һаҡмар)

ӘШПӘЙЕҮ (һаҡмар) *ҡ.* бәлшәйеү — *распустить губы.* Ауыҙы әшпәйеп йөрөй

ӘШТӘК (ҡыҙыл) *и.* тау һикәлтәһе — *уступ горы*

ӘШӘ (салйоғот) *и.* ау энәһе — *сетевязальная игла*

ӘШӘК (төньяҡ-көнсығыш) *и.* плиталы усаҡ, мейес — *очаг, печка с плитой*

ӘШӘКӘЛӘНЕҮ (эйек) *ҡ.* ябығыу — *худеть*

БАШҠОРТ ТЕЛЕНЕҢ ДИАЛЕКТТАРЫ ҺҮҘЛЕГЕ

ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА

Справочное издание

Редакция мөдире *З. Ҡ. Ханова*
Мөхәррирҙәре *Ф. У. Камалова, Ф. М. Бикташева*
Рәссамы *Ш. Э. Ғәлиев*
Биҙәүсе мөхәррире *Ф. Ф. Ислахов*
Техник мөхәррире *З. Ғ. Сыңғыҙова*
Корректорҙары *А. Р. Дилмөхәмәтова, А. В. Иҙелбәкова, А. М. Абдуллина, А. Ф. Исламова, В. С. Усманова*